

**ANTONIJ FABRI
I.C. SEBUSIANI,
... RATIONALIA IN
TERTIAM [-
QUINTAM]...**

Antoine Favre, Giovanni
Battista Coccini

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

27.2.16
27
16

13-101 b. 16

ANTONII FABRI I.C. SEBVSIANI IN SVPREMO

SABAVDIÆ SENATV PRÆSIDIS

Primarij

de legat

de iur. iur.

RATIONALIA

IN LIBRV M QVARTVM DECIMVM
PANDECTARVM

Ad TIT. I.

De exercit. action.

I. VIPIANVS libro 28. ad Edictum.

VTILITATEM huius edicti patere, nemo est, qui ignoret. nam cum interdum ignari, cuius sint conditionis, vel quales, cum magistris propter nauigandi necessitatem contrahamus, æquum fuit, eum, qui magistrum naui imposuit, teneri: vt teneatur: qui institorem tabernæ, vel negotio præposuit, cum sit maior necessitas contrahendi cum magistro, quam institore. quippe res patitur, vt de conditione quis institoris dispiciat, & sic contrahat in naui magistro non ita. nam interdum locus, tempus non patitur plenius deliberandi consilium.

Ad Li.

NCIPIT Vlpianus à commendatione Edicti prætorij, qua parte actionem exercitoria proposuit contra exercitorē naui ex facto & contractu magistri. Alius enim est magister naui, cui cura totius naui mandata est, vt scribitur in §. prox. *infr.* Alius verò exercitor, qui per magistrum exercet naui, & ad quem reditus & obventiones quotidianæ omnes pertinent §. *exercitorum* 15. *infr.* Sumplit autem hæc actio nomen ab exercitore, qui magistrum præposuit, non vt institutor ab eo, qui præpositus est. Non quia Magisterianæ actionis nomen minus elegans fuisse quam institutoris, vt putat Cuiacius, sed potius quia institutoria actio non datur, nisi ei qui contraxit cum institore tanquam institore, cum priusquam contrahat quis cum institore, tempus habeat inquirendi, an institutor ille sit, & cuius personæ, itemque cuiusnam mercis institutor. At exercitoriam actionem idè comparauit Prætor quòd nauigaturi plerumque ignari sint cuius conditionis, & qualis ille sit cui se iuæque vehenda credunt, & pressi necessitate nauigationis, angustij; temporis, & loci non possunt capere plenius deliberandi consilium, vt proinde non alterius quam eius qui dominus, aut alias exercitor naui est personam se cuti fidem; intruiri esse videantur: non quali cum ipso quoque Magistro non contrahant, contra quem habent etiam actionem, si malint illum eligere §. *autem* 17. *infr.* quæ tamen in magistrum actio nec idè Magisteriana, nec rursus exercitoria vocatur: sed quia specialiter & proprio quodam iure fuit comparanda actio in exercitorem, qui alioquin cõueniri nulla actione potuisset, cum non ipse contraxisset, non item contra naui magistrum, quem ex proprio contra-

toris, vt putat Cuiacius, sed potius quia institutoria actio non datur, nisi ei qui contraxit cum institore tanquam institore, cum priusquam contrahat quis cum institore, tempus habeat inquirendi, an institutor ille sit, & cuius personæ, itemque cuiusnam mercis institutor. At exercitoriam actionem idè comparauit Prætor quòd nauigaturi plerumque ignari sint cuius conditionis, & qualis ille sit cui se iuæque vehenda credunt, & pressi necessitate nauigationis, angustij; temporis, & loci non possunt capere plenius deliberandi consilium, vt proinde non alterius quam eius qui dominus, aut alias exercitor naui est personam se cuti fidem; intruiri esse videantur: non quali cum ipso quoque Magistro non contrahant, contra quem habent etiam actionem, si malint illum eligere §. *autem* 17. *infr.* quæ tamen in magistrum actio nec idè Magisteriana, nec rursus exercitoria vocatur: sed quia specialiter & proprio quodam iure fuit comparanda actio in exercitorem, qui alioquin cõueniri nulla actione potuisset, cum non ipse contraxisset, non item contra naui magistrum, quem ex proprio contra-

Tom. IIII.

Et tenei & conuenti possit etiam ciuili actione non ambigebatur sicut & nautas singulos si cum quolibet eorum contractum sit §. 2. *infr.* In eoque utilitas & necessitas huius actionis ab Vlpiano commendatur, vt ignorantibus magistri condicionem succurratur, nec eis imputetur, quare cum eo contraxerint, cuius condicionem ignorabant, quod ceteris imputari alias solet ex *reg. l. qui cum alio. 19. de regul. iur.* ex qua ad initium huius legis petenda est ratio dubitandi, sed decidendi illa est quam ex Vlpiano iam attingimus, quod maior necessitas sit contrahendi cum magistro nauis quam cum institore propter nauigandi necessitatem: & quia tempus patitur, vt qui cum institore contrahere vult, de conditione ipsius ante omnia discipiat, & diligentius inquirat, & sic postea cōtrahat. At in eo qui nauigaturus est interdum locus, interdum tempus non parum plenus deliberandi consilium: quare res fauorabilis actionem facere solet *l. 1. §. 2. infr. de iust. quimilis non semper ex varietate locorum & temporum inducitur diuersitas rationis, vt hic Bartolus notat ex l. vlt. C. de tempor. in integ. restit. nec reculare exercitor potest qui prapositioni magistrum quominus ex eius contractu perinde teneatur, atque is qui tabernæ vel negotio institorem. Est igitur actio hæc recedens institutoria, & ad exemplum institutorie cōparata cum non possit institutoria sufficere. Nec enim magister nauis institutor dicitur videri potest: sed & alia ratione commendari hæc actio potest, nempe qui spectat proximè ad summanum & ciuilibus, quomodo legendum est in §. *lucet autem infr.* id est de Rempublicam ipsam conseruandam, ad quam maximè pertinet, vt commerciorum libertas & facilitas terra marique salua sit, sed maritima*

præsertim negotiationis, qua nihil vtilius est ad Rempublicam ex priuatorum facultatibus locupletandâ: vnde est quod tam nulla in iure nostro habet privilegia negotiatio transmarina, & traiectionis pecunia, de quibus in *tit. de nautic. sanor.* Quibus adiungi etiam illud potest, quod is qui creditur ad emendandam quoque nauem, non minus quam quid ad reficiendâ eam, vel armandam habet priuilegium inter personales & chirographarios creditores post fiscum *l. qui in nauem 26. l. quod quis nauis 34. de reb. author. iudic. poss. alias l. 11. & 19. de priuileg. credit.* Quod priuilegium non habet is, qui creditur ad emendandam domum, sed tantum is qui ad reficiendam *l. 1. infr. in quib. caus. pign. vel hypoth. racit. coner. l. creditor. 25. vbi dixi supr. de reb. credit. l. interdictum 5. infr. qui potior in pignori hab. nempe quia Rempublica interfectis stitua edificia & reedificari, & reedificari, vt loquitur Imp. in *l. si is contra quem 5. Cod. de edic. priuat. ne vrbis ruinis delinqueret l. vlt. infr. ne quid in loc. public. l. prator ait 20. §. b. de iur. iur. arch. l. qui est de oper. noui munerat. l. anteq. de damni iudic. At nihil interest Reipublicæ à quo domus emat, an à Titio, an à Sempronio. Interest verò maximè cuius nauis hæc sit, an eius qui oculis eam habeat, & sibi reiq; publice inutilem, an illius potius, qui emere illâ velit, vt eam exerceat. Multum enim plerumque refert, an à Titio, an à Sempronio nauis exerceatur, prout vel hic velle diligenter est, & maioris dominusve industria. Quamquam nec semper minimum cum esse necesse est, qui nauem exerceat, & qui ex hac edicti parte teneatur, sed sufficit vt ad eum quoque iure æquale reditus & obventiones nauis petuerint, vt iam diximus ex §. *exercitorem infr.***

1. §. Magistrum nauis accipere debemus, cui totius nauis cura mandata est.

Ad §. 1. Magistrum nauis.

RAT. DVB. si magister nauis ille est, cui dominus aut alius exercitor quilibet totius nauis curam credidit, ferè est, vt exercitoris institutor esse videatur, aut saltem quasi institutor, atque ita nonnulli vocant ex Harmenop. *lib. 2. tit. 11.* Nil ergo erat necesse induci à Prætoris actionem hanc exercitoriam, cum possit sufficere institutoria, aut saltem, vt aliis plerisque casibus quasi institutoria. Nec enim sine causa multiplicandæ sunt actiones *l. 1. supr. de Publician. l. auante Saussey 31. infr. locat.*

DE C. Is qui magister nauis est, & cui totius nauis cura fuit credita, in eo quidem similis est institutori, quod nauiregenda prapositus est, sicut institutor tabernæ, aut negotio, sed tamen nec institutor est, nec quasi institutor exercitoris, vt contra eum actio institutoria vel quasi institutoria potuerit sufficere: non ob id solum, quod dignior sit exercenda nauis negotiorum, quam vt negotio tabernæ tractandæ æquipari debeat (est enim nomen & officium institutoris vniuersum: *l. 5. §. sed & muliones & seq. infr. de instit. ad. & alius institutorum vltus est, quam vt nauis exerceat §. lucet autem 20. infr.* Sed etiam quia illi qui nauigaturus cum magistro nauis contrahunt, non quasi cum institore contrahunt, nec inquirunt, an pro se, an pro alio nauem exerceat: sed

nihil nisi nauem & eum, ad quem nauis pertinet, quisquis ille sit, intuentur: quare res facit, vt neque institutoriam, neque quasi institutoriam actionem habere contra eum possint, sed exercitoria eis necessaria sit contra exercitorem, qui magistrum nauis prapositioni, totiusque nauis regenda curam ei credidit §. *institutoria infr. quod cum eo quoniam alium. poss. cōtra verò etiam tabernam exercere quis rectè dicitur l. habebat 13. §. vlt. infr. de instit. ad.* neque tamen tabernæ exercitorem dicimus, sed dominum. Ideo autem dixit Vlpianus totius nauis, quia nec pro parte regenda nauis curam, aut suscipere quisquam potest, aut credere, nec si plures magistri nauis facti proponantur, quia & eo casu singuli in solidum prapositioni intelliguntur, nisi diuisis officiis prapositioni sint §. *si plures. 13. infr.* quamvis rarius id sit, vt plures magistri fiant vnius nauis. Malè enim regitur nauis, vt & Rempublica si non ab vno regatur. Quamuis minùs malè, si quod plerumque fit ea lex prapositioni dicta sit, vt alter sine altero nihil agat vt in §. *sed est sic 14. infr.* Nam & cum plures exercitores per se nauem exerceant, optimum consilium est, vt vnum de suo numero magistrum faciant, ex cuius perinde atque alterius cuiuslibet magistri facto in solidum possint conueniri *leg. 4. in princip. & §. 1. infr.*

2. §. Sed si cum quolibet nauarum sit contractum, non datur actio in exercitorem: quamquam ex delicto cuiusvis eorum, qui nauis nauigandæ causa in naue sint, datur actio in exercitorem. alia enim est contrahendi causa, alia delinquendi. siquidè qui magistrum prapositioni, cōtrahi cū eo permittit: qui nautas adhibet, non contrahi cū eis permittit, sed culpa, & dolo carere eos, curare debet.

Ad §. 2. Sed si cum quolibet.

RAT. DVB. Qui nautas adhibet ad regendam naucm, perinde iis quasi suis vitur atque magistro nauis. Nec locus aut tempus deliberandi plenius consilium tribuit ei, qui cum aliquo ex nautis contrahere velit, quam si cum magistro nauis contraheret. Eadem enim premit necessitas & nauigandi & contrahendi. Ergo nihil cause est, cur non ex contractu cum aliquo ex nautis habito perinde danda sit exercitoria actio in exercitorem, atque si cum magistro nauis contractum esset. Præsertim cum & ex dolo cuiusvis eorum qui in naue sunt, exercitor quoque conueniri possit, non tantum si dominus eorum sit, quo casu vulgari iure noxales actiones competunt: sed etiam si homines liberi sint. Factum enim eorum præstare debet, cum eos ipso periculo suo adhibuerit, si modò in ipsa naui damnum datum sit, non extra naucm. *l. vltim. in princip. & §. hac autem actione supr. nau. caupon. stabul. §. Infr. de oblig. ex quasi delict. l. 1. in princip. infr. iur. aduers. nau. caupon. stabul. l. §. vltim. de oblig. & action. Quidni ergo ex eorum quoque contractibus dominus teneatur? De c. Alia causa est contrahendi, alia*

3 ¶ Magistri autem imponuntur vel locandis nauibus, vel mercibus vel vectoribus conducendis, armamentisve emendis. sed etiam si mercibus emendis, vel vendendis fuerit præpositus etiam hoc nomine obligat exercitorem.

Ad §. 3. Magistri.

Ostenditur in hoc §. quænam præcipua sint officia & munera magistri nauis: hæc nimirum vt naucm locent, vel ad merces vehendas vectoribus conducant, vel denique armaimenta emant, quibus nauis ad nauigandum instruat. Vnde & instrumenta nauis appellantur non malè *l. nauis 6. infr. tit. prox. iunct. l. §. 1. supr. de rei vindic.* Et his casibus nulla dubitatio est quin exercitoria competat in exercitorem. Hæc enim omnia ad causam & ad vsum pertinent nauigandæ nauis, quæ per magistrum nauis exercetur. Sed quod subicitur, si magister nauis etiam emendis vendendisque mercibus præpositus fuerit, obligari ex eius contractibus exercitorem, difficius videtur, cum ea res remota sit ab vfu naturali & proprio nauis, magisque ad

4 ¶ Cuius autem condicionis sit magister iste, nihil interest: vtrum liber, an seruus: & vtrum exercitoris, an alienus: sed nec cuius ætatis sit intererit, sibi imputaturo, qui præposuit.

Ad §. 4. Cuius autem.

RAT. DVB. Aliter tenetur exercitor ex facto hominis liberi, aliter ex facto serui: aliter item ex facto serui sui, aliter ex facto serui alieni. Nam serui sui non etiam alieni nomine tenentur noxali tantum actione, si quid seruus admisit, cum eist ignoscendum, si seruos suos quales quales adhibuerit ad regendam naucm, si verò alienos, aut etiam liberos homines explorare prius debuit cuius fidei essent, & innocentie. *l. vlt. §. hac autem actione supr. nau. caupon. stabular.* Et sanè in toto ferè iure aliter serui, aliter liberi tractantur. Dec. Distinctio hæc liberorū hominum & seruatorum tum maximè locum habet, cum de ipsorum delictis puniendis agitur. Seuerius enim puniuntur serui quam liberi, & inter liberos illi qui famosi sunt, quam qui integræ famæ. *l. capitalium 28. vlt. infr. de pœn.* Item cum ex eorum deli-

delinquendi: alia item magistri nauis, alia nauarum. Siquidem is qui magistru præponit, permittit vtique cum eo contrahi. At ille qui nautas adhibet, non permittit cum eis contrahi, sed vt culpa & dolo careant, curare debet. Non enim illos adhibet, vt cum ipsis contrahatur, sed vt eorum opera & ministerio nauigetur. Hinc verò colligo, quàm stulti sint, qui putant delinquentes videri contrahere, aut fallere quasi contrahere cum legibus & magistratibus, vt pœnas delictis impositas debeant non tantum ex delicto, sed etiæ ex contractu, & quasi contractu. Quid enim cômune habet contractus cum delicto? Quid commune pœna quæ ob delictum per leges infligitur, cum eo quod ex conventionem vel expressa vel tacita debeatur? Nec proinde minùs ridiculi illi qui cõditionem furtiuam, quàm ex delicto, id est, ex furto nasci, & nomen ipsum, & leges omnes clamant, audent scribere nasci ex quasi contractu. Quo nihil absurdius dici potest, nisi quod iudem addunt, dici etiam posse nasci cum ex sua nescio qua suæ causæ figura. Sed nugastitiam alibi refutauimus, quamuis indignas, quæ in his rationalibus referantur. Adde ab omni abhorrent rationis imagine.

institoris munus hoc accedat, quàm ad officium magistri, vt proinde institutor actioni locus esse hoc casu debeat potius quàm exercitoria. Sed tamen dicendum est, cum maximè propter merces, aut emendas aut vendendas exerceti naues necesse sit, non fuisse prohibendos magistros nauium quominus & emerent ipsi merces pro arbitrio & venderent, nec consequenter exercitores, quominus ei quoque negotiationi magistros præponerent, si vellent, ne alioquin ea commercij libertate & opportunitate interdicatur iis, per quos commercij libertas & opportunitas aliis acquiritur. Tenebitur ergo etiam hoc casu dominus exercitoria, si magistrum nauis mercibus quoque vendendis emendisque præposuerit. Nam neque hoc casu institoria locum habere potest, cum non quasi institutor, sed tanquam magister nauis in eam rem præpositus sit.

Et dominus aut exercitor conuenitur, vt in *d. l. vlt. in princip. & d. §. hac autem aliene.* At non etiam cum ex eorum contractu: alia enim causa est delinquendi, alia contrahendi, vt diximus in *§. sed si cum quolibet supr.* Eademque ratio æquitatis & vtilitatis publice facit, vt in solidum teneatur exercitor ex facto magistri nauis siue homo liber ille sit, siue seruus, & si seruus, siue proprius, siue alienus: non enim iure dominij, aut quasi dominij, vel possessionis defertur hæc actio, vt ille de peculio, de in rem verso, &c. quod iussu, de quibus in *lib. seq.* sed quia exercitor magistrum hunc præposuit. *§. eadem ratione Instit.* quod cum eo vt & in institoria dominus seruus institutor, vt ibi descriptum est. Nihil ergo interest, quod ad exercitoriam actionem pertinet, cuius cõditionis sit magister nauis, an liber, an seruus: & si seruus, an exercitoris, an alienus, quia & liberum hominem & seruum perinde proprium

ac alienum naui regendæ præponere exercitor potest. Idem in instutore quoque iuris est *l. sed & si quis 7. §. 1. infr. de instit. auct.* Simile in *l. quamvis 40. §. ult. & l. seq. infr. ad S. C. Trebell.*

a Nec cuius sit ætatis interierit. RAT. DVB. Non est ferendum, ut alium obliget qui seipsum obligare non potest. Difficilius enim semper est, ut quis alium quam ut seipsum obliget: atquin is qui impubes est, obligare seipsum non potest, sine tutoris auctoritate *l. obligari 9. & pass. infr. de aucthor. tutor. l. pupillus 69. de oblig. & action.* Ergo etiam si præpositus sit naui regendæ, ab exercitore, non magis exercitorem obligare poterit exercitoria.

DEC. Imputare libi debet qui impuberem præposuit magistrum naus, sicut & qui institorem *l. sed & si 7. §. ultim. & leg. sequent. infr. de instit. auct. & qui procuratorem leg. 3. §. ultim. supr. de minor. nec*

tam his casibus factum pupilli obligat exercitorem quam electio & præpositio ipsius exercitoris, cui succurreretur non pupillo, si ob id minus exercitoria teneretur quod pupillum præposuisset, cum non pupilli, sed eius damno res cessura sit, planè si pupillus ipse ex contractu suo conveniatur à creditore, qui habet electionem, an cum magistro agere malit, an cum exercitore §. *est autem infr. hoc tit.* (nempe si pupillus liber sit, non etiam si servus quandoquidem cum servus nulla actio est *leg. cum servo 107. de reg. iur.*) utique prator intervenit data pupillo in integrum restitutione, nec lubricum ætatis ipsi nocere patietur, sed non proderit eas res exercitori, qui pupillum præposuit quominus exercitoria actione vitlitter, & cum effectu conveniatur. *leg. cum mandatu 23. iunct. leg. 4. & 5. supr. de minor.*

¶ Magistrum autem accipimus, non solum quem exercitor præposuit: sed & cum, quem magister, & hoc consultus Iulianus in ignorante exercitore respondit ceterum si scit, & passus est, eum in naue magisterio fungi: ipse eum imposuisse videtur, quæ sententia mihi videtur probabilis. omnia enim facta magistri debet præstare, qui eum præposuit: alioquin contrahentes decipiuntur, & facilius hoc in magistro^a, quam institore, admittendum propter vitlitterem. quid tamen, si sic magistrum præposuit^b, ne alium ei liceret præponere: an adhuc Iuliani sententiam admittamus, videndum est. finge enim & nominatim eum prohibuisse, ne Titio magistro utaris. dicendum tamen erit, eo vitque producendam vitlitterem navigantium.

Ad §. 5. Magistrum autem.

RAT. DVB. Magistrum naus accipere debemus eum cui totius naus cura ab ipso exercitore mandata est §. *magistrum supr.* non etiam ab alio putà ab ipso naus magistro, si forte ignorante exercitore magister naus illum præposuerit. Nem si eo sciente ac patiente, scire est, ut præposuisse ipse videatur, quomodo Vlpianus hic ex Iuliano scribit *l. qui putatur 18. infr. mandat.* Sed si exercitor ignoravit, an non absurdum est teneri eum ex facto & contractu illius, quem non ipse, sed magister naus elegerit: cum enim Titio puta, curam totius naus regendæ credidisset, debuerat Titius eam curam per se suscipere, non alij mandare, quod nihil aliud quam negligere est *leg. cū hi 8. §. si prator aditus supr. de transact.* Alioquin in potestate Titij facere, ut per Sempronium ignorans exercitor actione exercitoria obligetur, quod iniquum certe fuit *leg. 2. infr. quod vi aut clam 1. non debet alteri 74. de reg. iur.*

DEC. Omnia facta magistri præstare debet is, qui magistrum præposuit, ne alioquin contrahentes decipiuntur, quin quoniam conditionis eius cum quo contrahunt, non tutius cum alio possunt contrahere, quam cum eo cui regendæ naus curam commissam esse vident, nec inquirendi plenius habent spatium, à quo commissæ ei cura fuerit, an à magistro, an ab exercitore. Sibi que omnino imputare debet exercitor, cur magistrum tam negligenter elegerit, qui per alij curate maluerit, quod per seipsum facere debuerat. Exemplo eius quod in §. *preced.* scriptum est de eo qui pupillum magistrum præposuit, & de eo qui in arbitrium iniquum compulsi sunt in *l. cum proferre 27. §. si arbi. infr. de recept. quis arbi. recep.*

Planè quicquid ex facto Sempronij præstare exercitor tenebitur, dubitandum non est quin à Titio fit repetiturus vel actione ex locato si mercede operam ei exhibeat, vel si gratuitam mandati §. *sed ex contrario 18. infr.* Ita fit ut neque decipiatur qui cum Sempronio contraxerunt ut & in *l. sed si pupillus 11. §. condicio in fin. infr. de instit. auct.* neque ex facto Titij exercitor laxatur.

a Ex facilius hoc in magistro. RAT. DVB. Si institor tabernæ, aut alij negotiationi præpositus alium institorem præposuerit, certum est ex facto secundi institoris dominum non teneri. Non enim omne quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit, sed ita demum si eius rei gratia, qui præpositus fuerit contractum sit §. *non autem infr. l. 1. Cod. eod. leg. cuiusque 5. §. non tamen infr. de instit. auct.* Institor autem à domino præpositus fuerat, non vtrahum institorem præponeret, sed ut tabernam ipse per se vel aliam negotiationem exerceret. Ergo nec exercitor teneri debet ob id quod magister naus alium magistrum præposuerit, exercitore scilicet ignorante: solet enim bona esse argumentatio ab institoria actione ad exercitoriam, & contra *leg. sed & si quis 7. §. 1. infr. de instit. auct. leg. vltim. infr. hoc tit. l. 4. §. 6. Cod.*

DEC. Favorabilior est in quibusdam exercitoria actio, quam institoria propter publicam vitlitterem, & ob eas rationes quas attulimus ad initium huius legis, id est, maxime propter navigandi necessitatem, quæ in eas perispe loci & temporis angustias conicit eos, qui cum magistro naus contracturi sunt, ut de ipsius conditione cuius ignati sunt, inquirendi tempus & spatium non habeant, quod in institore duertum est. Quamquam

quam in institore quoque similiter nonnumquam euenit, vt ob vilitatem publicam & promiscui vsus ac commercij publici, aliter respondendum sit, quam aliquin ex communibus iuris regulis responderi oporteret. *l. si quis mancipius. 17. §. si impubes de institor. act.* Semper enim publica vilitas praeferenda est priuatae. *l. ita vulneratus 51. ad fin. sup. ad leg. Aquil. An. rebus res que C. commun. de legat.* Sed sciendum tamen est, actionem exercitoriam magis quam in institori ad publicam vilitatem pertinere: Hicque huius loci sensus est. Vilitatem enim Vlpianus dixit simpliciter pro publica vilitate, quam solam ciuilibis legislator intueri solet in iure constituendo propter primam illam legem 12. tabular. *Salus populi suprema lex esto.* Itaque non possum videre, cur Accursius noster dicat in institoria quoque idem admittendum esse ex *l. ciuicunque 5. §. vt. inf. de institor.* cum Vlpianus hoc loco idipsum vult disertè, & alia ratio sit institoris praepositi à procuratore meo vel tutore vel curatore; alia verò eius qui praepositus sit à meo institore.

b *Quid tamen sit sic magistrum praeposuit R. A. T. D. V. B.* Lex praepositionis illa est, quae dat certam legem contrahentibus cum magistro nauis ad effectum exercitoriae actionis. §. *igitur 12. inf.* sicut & ad effectum institoriae *l. sed si pupillus. 11. §. condicio. & l. 5. non tamen inf. de institor. act. l. 1. C. cod.* Ergo si exercitor magistrum sic praeposuerit, ne alium ei praepone liceret: multò magis si nominatim ei prohibuerit, ne Titio magistro vtteretur, dicendum est ex alterius magistri facto conueniri eum exercitoria non posse, ne contra legem praepositioni dictam exercitor obligetur. *Dec.* Non debent decipi qui cum magistro nauis quicquid ille sit, contrahunt ignari conditionis eius, de qua nec tempus inquirendi & spatium habent. Decipentur autem faciliè, si nocere tis possit lex praepositionis ab exercitore dicta, quam ipsi ignorent. Nam & in actione institoria idem euenit, *l. sed si pupillus 11. §. de quo palam & seqq. inf. de institor. actio.* sed cum hac differentia; quod in institoria contractum esse oportet, cum eo ipso quem dominus praeposuit ad hoc, vt dominus obligetur ipsa praepositione, quomodo Vlpianus loquitur in *d. §. de quo palam in fin.* In exercitoria verò, eò vsque producenda est vilitas contractuentium, vt etiam si cum alio contractum sit, quam qui ab exercitore praepositus fuit, dummodo praepo-

situs sit ab eo quem exercitor praeposuerat, obligetur tamen exercitor, quamuis prohibuisset magistrum alium praeponi, si modo prohibitionem illam contrahentes ignouerunt. Nam si sciuerunt, videri non possunt ab alio decepti, sed à seipsis. *nam si sit 26. sup. de re vindic.* quod in institoria diuersum est *d. l. sed si pupillus 11. §. 1. l. si quis mancipius 17. §. 1. de institor. act.* Ergo lex praepositionis in magistro nauis seruanda est, quantum ad ea quae cum illo ipso contrahuntur, qui ab exercitore praepositus ipse est. Sed quantum ad hoc, vt obligatum habeant exercitorem ex facto: secundi quoque magistri, quem primus etiam contra exercitoris voluntatem expellamque prohibitionem praeposuerit, seruanda non est lex praepositionis, ne decipiantur contrahentes qui se suaque ei crediderunt, cui totius nauis curam creditam esse viderit, ignari à quo fuisset ei credita. Omnia enim Magistri facta praestare debetis qui per eum praeposuit, vt supra dicebamus, salua ei per actionem ex locato aut mandati repetitione aduersus primum magistrum nauis qui contra quam prohibitus erat, fecerit. *Vide l. 1. §. & sunt quidam sup. nauis. capon. stabul. l. procuratoris. §. 5. item parus inf. de tribus. act.* Et sanè durius est ad id contrahentes adigi, vt dubitandum & inquirendum habeant de persona & condicione Magistri à quo siue iure siue iniuria nauem exerceri vident, quam vt de lege praepositionis si quid specialius cum eo velint contrahere. Alioque etiam de exercitoris persona laborandum haberent, & an exercitor ille esset, qui magistrum hunc praeposuisse, an alius: quod certè à contrahentium & nauigantium vilitate alienum esset. Itaque casus hic valde specialis est in quo factor meus, vt Castrensis loquitur, vel procurator potest aliquem substituere me inuito propter periculum quod est in mora. Sanè generales administratores & procuratores ad negotia possunt alium substituere etiam sine speciali mandato, quod in procuratorum ad lites ante litem contestatam diuersum est, *l. cum quis de procurat. l. si procuratorem 8. §. 1. inf. mand.* Scientia planè ac patientia domini pro mandato est, vt Castrensis hic notat post Accursium *ex l. 1. §. scientiam. inf. de tribus. actio. leg. cum plures 60. §. locator horrei inf. locat. iunct. l. item eorum 6. §. 1. sup. quod cuiusque vniuersit. nom.*

6 ¶ Nauem accipere debemus, siue marinam, siue fluuiatilem, siue in aliquo stagno nauiget, siue schedia sit.

Ad §. 6. Nauem accipere debemus.

R. A. T. D. V. B. Transmarinae potissimum negotiationis gratia videtur comparata hae exercitoria actio, sicut & transmarina negotiatio illa est ex qua plus vilitatis & commodi accedit reipublicae, vt nemo nescit. Ergo eam tantum nauem in hoc dicto accipere debemus quae marina sit, non quae fluuiatilis, id est, fluuii traijciendo deferuens. Nam de piscatoriis actuariis, voluptatis causa paratis & similibus, quae etiam fluuiatilium appellatione continentur, non puto hic agi, non magis quam cum de postliminio tractatur *leg. 2. inf. de capr. & postlim.* quia ad rei & vilitatis publicae causam nil pertinent: multò minùs videtur edictum hoc pertinere ad nauces, quae in aliquo stagno nauigant, aut ad

schedias. Quo nomine significatur nauigij genus inconditum tabulis tantum inter se nexis factum, vt bene hic Gothofredus interpretatur. *Dec. et s.* Etiam fluuiatiles naues ad commercij causam necessariae sunt, vt traijci flumen possit. Item illae quae stagno traijciendo inferuiunt, etiam si schediae sint: ergo etiam earum nomine potest exercitoria competere, cum in omnibus eadem ratio publicae vilitatis locum habeat. Sanè differentia in eo est, quod naues marinae quia sunt vtiliores, habent etiam immunitatem, quam non habent fluuiatiles, nisi quae annonam deferunt Romam *leg. semper 5. §. negotiatores & seq. & §. D.inus Hadrianus 6. inf. de iure immunitatis.* Sed alius de immunitate tractatus est: alius verò de exercitoria actione.

Tom. III.

A 3

7 ¶ Non autem ex omni causa prætor dat in exercitorem actionem: sed eius rei nomine, cuius ibi præpositus fuerit, id est, si in eam rem præpositus sit. ut puta si ad onus vehendum locatum sit: aut aliquas res emerit utiles nauiganti: vel si quid, reficiendæ nauis causa, contractum, vel impensum est: vel si quid nauatæ, operarum nomine, petent.

Ad §. 7. Non autem.

RAT. DVB. Non possunt nauigantes scire cuius rei nomine magister nauis præpositus sit, nec angustie temporis & loci semper patiuntur, ut exactius & indulgentius de eo inquirent, ut scriptum est initio huius legis, & diximus iterum ad §. Magistrum autem *supr.* Ergo ne decipiantur, dicendum est omnimodo teneri exercitorem, id est, ex omni causa ex qua cum magistro nauis contractum proponatur, non adhibita illa distinctione, quam Vlpianus hic adhibet: cuius rei gratia magister præpositus fuerit. Dicitur. Exercitor qui magistrum præponit non alia mente præponit nisi ut nauim ipsæ exerceret, & ea tantum faciat, quæ in eam rem necessaria vel vtilia sunt, non etiam cætera, quæ ad causam instruendæ & exercendæ nauis nil pertinent. Nec nisi si seipsum decepti videntur nauigantes, si in aliam causam cum eo contrahant. Itaque si ad onus vehendum magister nauis à nauigante locatus sit (ita enim legendum, non vt vulgo *locatum*) aut si aliquas res emerit utiles nauiganti, vel si quid reficiendæ nauis causa contractum vel impensum sit, vel denique si quid nauatæ operarum nomine petent: ex his omnibus causis, aliisque similibus exercitor etiam conuenietur, quia hæc omnia ad eam

rem pertinent, cui præpositus est, id est, ad curam regendæ, & exercendæ nauis, neque necesse est, vt specialiter præpositus sit ad hoc vel illud faciendum: sed sufficit, vt ea faciat, sine quibus id facere cui præpositus esset non posset, *arg. l. 2. sup. de iurisd.* cætera verò non faciat, quæ ad nauim exercendam neque necessaria sunt, neque vtilia. Vt puta si ab aliquo ex nauigantibus pecuniam mutuum accepit extra eos casus de quibus mox tractabimus, aut si fundum Cornelianum emerit, aut vendiderit, vel aliud tale quid fecerit, quod cum nauis exercitatione nihil commune habeat. Et ita hic § accipiendus est. Idem in iustitioris iuris est, *l. cumque §. 5. nec tamen inf. de iust. act.* nisi id fecerit iustitor, quod dominus etiam iustitius facere *arg. l. vel vniuersorum 12. sup. tit. prox.* aut nisi videatur dominus cum in omnibus suo nomine præposuisse ac subfuisse, vt in *l. vlt. inf. de iust. act.* sed in exercitoria actione hoc amplius est, quod ij qui cum magistro nauis contrahunt, non habent inuestigandum, an magister nauis habeat mandatum, necne ad huiusmodi contractum inendum, non magis quam verum sit principalis dominus, an factor alterius (in quo videtur mihi Castrensis errasse) sed an hic contractus ad causam nauis exercendæ ac regendæ pertineat. *l. vlt. inf. hoc tit. lunge §. 9. inf.*

8 ¶ Quid si mutuum pecuniam sumperit: an eius rei nomine videatur gestum? & Pegafus existimat, si ad vsum eius rei, in quam præpositus est, fuerit mutuatus, dandam actionem, quam sententiam puto veram. quid enim, si ad armandam, instruendamve nauem, vel nauas exhibendos mutuatus est?

Ad §. 8. Quid si mutuum.

RAT. DVB. Mutui datio aut acceptio nihil commune habet cum negotio exercendæ nauis. Ergo ex hac causa teneri exercitoria actione exercitoria non potest, secundum ea quæ proximè diximus. DE CIS. Distinctio hic adhibenda necessariò est, quam Pegafus adhibebat, an magister nauis pecuniam mutuatus sit ad vsum eius rei cui præpositus fuit, an non: vt posteriore quidem casu exercitoria non competat: priore verò

danda sit. Quid enim si ad armandam, instruendamve nauem, vel ad nauas exhibendos mutuatus est? Etsi namque ad hoc ipsum præpositus non fuit, vt pecuniam mutaretur, cum tamen præpositus fuerit ad curandam, regendam, & exercendam nauem, quam potè bene & commodè exercere aliter non potuit, hoc quoque in necessarium antecedens ei non modò permittitur, sed etiam commissum esse intelligitur *arg. l. 2. sup. de iurisd. l. ad rem mobilem §. 6. l. ad legatum 62. de procurat.*

9 ¶ Vnde querit Ofilius, si ad reficiendam nauem mutuatus, nummos in suos vsus conuerterit, an in exercitorem detur actio? & ait, si hac lege accepit, quod si in nauem impensurus, mox mutauit voluntate, teneri exercitorem impuratorem sibi, cur talem præposuerit? quod si ab initio consilium cepit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non exprefferit, quod ad nauis causam accipiat, contra esse quam distinctionem Pedius probat.

Ad §. 9. Vnde querit Ofilius.

RAT. DVB. Magister nauis, qui pecuniam à Titio mutuatus, quasi eam ad reficiendam nauem impensurus, eandem postea in alios vsus suos conuerterit, siue ab initio consilium fraudandi creditoris habuerit, siue cū id prius mente gereret, postea mutauerit voluntate, non potest videri gessisse negotiū exercitoris, neque

pecuniam impendisse ad vsus eius rei, cui fuit præpositus. Ergo non potuit ex eo contractu exercitorie obligare, secundum ea quæ videmus in §. *præced.* Dicitur. In hac quoque specie adhibenda distinctio illa est, quæ Ofilio primū, deinde etiā Pedio placuisse Vlpian. refert, an hac lege nummos magister mutuos accepit, quasi in nauem impensurus, mox verò mutauerit voluntate, an verò ab initio consilium cepit fraudandi credito-

creditoris, & hoc specialiter non expresserit, se in causam rescindende nauis accipere. Priore casu data est in exercitorie actio exercitoria, quia imputare sibi debet, cur tale praeposuerit, id est, tam imprudentem & inconstantem, tamque facile ad mutuas accipiedas sine necessitate pecunias, aut ad eas quae in nauis rescutionem erant necessariae in alios usus impendendas. Quid enim possis imputare creditori, qui bona fide credidit ad rescindendam nauem, quam sciebat in ea causa esse, ut rescutione indigeret? Hoc enim sine ex parte creditoris requiritur, ut exercitoriam habeat, nihilque imputari ei possit *l. vltim. infr. hoc titul.* Primumque propositum inspicendum est, ut ait Accursius *arg. l. cum qui 38. §. 1. de solut. nisi cum mutatur consilium in melius, quo casu placet*, quod Bartolus hic notat bonum euentum sufficere ex *l. item si 7. alias sed iulianus §. proinde vers. sed & si ab initio infr. de SC. Maced.* Ad posteriore casu, licet hoc quoque imputari exercitori posse videatur, quod talem magistrum elegerit, id est, perfidum & fraudatorem, imputari tamen magis creditori potest, cur tam facilis fuerit ad credendam magistro pecuniam non expressa credendi causa, ut ad rescindendam nauem, quae rescindenda erat, nec minore pecunia resciri poterat, impenderetur *dist. l. vltim. infr.* Quamquam ut verum fatear, non facile possum ego hanc distinctionem admittere. Nam cum quaestio ab Ofilio concepta sit de magistro nauis, qui ad rescindendam nauem mutuos nummos acceperat, & vtraque pars distinctionis propositae quaestioni conuenire debeat, eiusque finibus exerceri, quomodo fieri, obsecro, potest, ut qui ad rescindendam nauem mutuatus est, non expresserit specialiter se ad causam nauis mutuum pecuniam accipere? Aut quomodo fraudandi creditoris consilium habere, eumque fraudare dici potest, qui ab eo mutuum pecuniam sic accipit, ut non exprimat, an in causam nauis accipiat? Fraudat enim is demum, qui aliud agit, & aliud simulat, & qui cum fingat, & dicat se nummos mutuari, ut nauem exercitoris resciat, mutuatur tamen eo consilio & proposito, ut eos in usum suum conuertat: non etiam is qui simpliciter pecuniam mutuum accipit, nec exprimit in quam causam. Hoc enim casu fraudatur a seipso creditor, qui antequam magistro nauis credat, si id agit, ut exercitoriam sibi acquirat contra exercitorem, diligentius inquirere debuit, an in rescutionem nauis

eam pecuniam impensurus esset, & quod amplius est, an rescutione nauis indigeret. Itaque facile in suspicionem venio, ut posterior haec pars distinctionis Tribonianus adscribenda sit potius, quam vel Ofilio, vel Pedio, vel denique Vlpiano. Nam praeter ea quae iam diximus, illa adiectio parum elegans est, & hoc specialiter non expresserit, quod ad causam nauis accipit. Sed & illud euidenter falsum est, etiam si ab initio consilium fraudandi creditoris magister habuerit, eo minus teneri exercitorem. Nam imò verò teneri eum tanto magis aequum est, qui fraudulentum hominem & dolosum pro ministro elegit. Si modò nihil creditori imputare possis, quomodo certe nihil ei potest imputari, si credentem ad rescindendam nauem, quae tunc in ea causa fuerit, ut rescutione indigeret *dist. l. vltim. infr.* Quid enim eius relet, an magister nauis consilium fraudandi ab initio habuerit, an ex postfacto ceperit? An eo magis fortasse vno casu quam alio imputare possis aliquid creditori? Alia causa est eius qui contrahit cum filiofamilias vel seruo nullum habente mandatum. Hic enim curiosior esse debet, ac diligentior, ut pecunia in utilitatem domini conuertatur, ut hic Bart. notat ex *l. 3. §. quid tamen infr. de in rem vers. planè si magister pecuniam mutuum simpliciter acceperit, non expressa causa nauis rescindenda, siue rescutione indigebat nauis, siue non indigebat, cum id animo iam ab initio ageret, ut eam pecuniam in suos usus conuerteret, non habebit creditor exercitoriam: At non ratione illa, quam Tribonianus de suo ingenio commentus est, quod fraudandi creditoris consilium iam ab initio magister habuerit, cum neque hoc casu fraudatus sit creditor. Sed quia non debuit creditor mutuum ei pecuniam dare, nisi in hanc nominatim causam, nauis vel rescindenda, vel instruenda. Nam neque sufficere poterat, ut hoc magister exprimeret, si non etiam illud conuerteret, ut nauis rescutione vel instructione indigeret *d. l. vlt.* Debit ergo Vlpianus in proposita quaestione distinctionem Africanus admittere, quae est in *d. l. vlt.* non eam quae ponitur in hoc §. quam tamen Offilio, aut Pedio potius quam Tribonianus adscribere quis velit, maneam esse fatendum est: cum non sufficiat, ut in causam rescindendae nauis expressum accepta & credita sit pecunia, si non egebat nauis rescutione, quod tamen Vlpianus hic praetermittit.*

10 ¶ Sed & si in pretiis rerum emptarum fefellit magister: exercitoris erit damnum, non creditoris.

Ad §. 10. Sed & si in pretiis.

RAT. DVB. Cum magister nauis pecuniam mutuum accepit ad comparanda ea, quae in rescutionem aut instructionem nauis sunt necessaria, & in pretiis rerum emptarum fefellit, id est, deceptus est (fallit enim seipsum, qui se ab alio falli patitur) non conuertit pecuniam in rem exercitoris, nisi quatenus facit verum earum pretium *l. si res §. infr. de in rem vers.* Ergo non est danda in eum exercitoria, nisi ad verum usque pretium. Ut damnum sit creditoris, qui diligentior esse debuit, ut pecunia vtiliter impenderetur.

DEC. Nullam aliam diligentiam praestare debet is qui credit pecuniam magistro nauis, nisi ut

11 ¶ Sed si ab alio mutuatus, liberauit eum, qui in nauis rescutionem crediderat: puto etiam huic dandam actionem, quasi in nauem crediderit.

Tom. IIII.

A 4

credat ad eam nauem vel rescindendam, vel instruendam, & inquirat prius, an rescutione nauis indigeat, vel instructione: at non etiam procurator exercitoris vel magistrus esse cogitur, ut inquirere debeat, in quos usus ea pecunia consumatur, & quam iusto precio comparenturea, quae ad nauem exercendam sunt necessaria, ut eleganter tractat Africanus in *l. vltim. infr. hoc titul.* Damnum igitur quod in precio rerum cariore & iniusto precio comparatarum contigit, exercitoris esse debet, non creditoris, quia exercitor ipse per magistrum contrahere intellegitur, id eo quod in solidum obligatur §. 1. *instit. quod cum eo. l. 1. infr. quod iuss.* sibi quoque debet imputare cur minus cautum negotiorum elegerit §. *curius antem & §. prox. supr.*

Ad §. 11 sed si ab alio.

RAT. DVB. Qui ab alio pecuniam mutuatus est, puta à Titio, ut Sempronium dimitteret, quin refectionem naui crediderat, non accipit à Titio pecuniam, quasi impensurus in refectionem, non solum eo casu quo iam refectione esset naui ex pecunia Sempronij, quod supponi facile ac probabiliter potest: sed id etiam casu quo nondum refectione naui esset. Aliud enim longè est, ex pecunia Titij nauem exercitoris reficere; aliud verò Sempronio solvere. Magister enim naui soluendo Sempronio quod ei debet, facit se locupletiores non exercitorem l. si pupilli 66. in fin. de solut. l. species 11. de acceptilatis. Non igitur hoc casu danda est Titio contra exercitorem actio exercitoria, nisi cesset sit ei actio à Sempronio arg. l. si res 59. infr. de evict. D.E.C. Nichil refert, quid ex æquipollentibus fiat ubi certa faciendi forma præscripta non est l. si quis pro eo 46. l. vltim. §. 1. infr. mandat. l. mulier 22. vers. Drafidus ad Senatusconsultum Trebell. Atqui etiam in naustese-

tionem credidisse videtur Titius, cum credidit ad soluendam Sempronio pecuniam, quæ in id luatur credita, ut naui reficeretur. Sic enim locum hunc intelligo, quatinus in hoc ipsum credita sit à Titio pecunia, ut ad Sempronium perveniret. Alioquin non potest in causam naui credidisse Titius, si neque de naui, neque de Sempronio dimittendo quicquam dixerit, nisi ponas pecuniam Titij numeratam primum magistro, deinde non post aliquod intervallum à magistro fuisse numeratam Sempronio, ut dici de iis creditoribus solet, quorum pecunia ad creditores privilegiarios pervenit, ut in eorum locum & privilegium succedatur l. si ventri 24. §. vltim. de reb. author. indic. possid. aliis l. 9. de privileg. credit. Alioquin li neque de naui, neque de Sempronio dimittendo quicquam à Titio dictum sit, non potest videri in causam naui credidisse, nec proinde habere exercitoriam, ne quidem beneficio cessionis: sicut enim cessio est post extincam solutione obligationem l. Modestinus 76. de solut.

12 ¶ Igitur præpositio certam legem dat contrahentibus. quare si eum præposuit naui ad hoc solum, ut vecturas exigeret, non ut locet, quod forte ipse locauerat: non tenebitur exercitor, si magister locauerit, vel si ad locandum tantum, non ad exigendum: idem erit dicendum. aut si ad hoc, ut vectores locet, non ut mercibus nauem præstet, vel contra: inodum egressus, non obligabit exercitorem. Sed & si, ut certis mercibus eam locet, præpositus est, puta legumini, cannabæ, ille marmoribus, vel alia materia locavit: dicendum erit exercitorem non teneri. quædam enim naues onerariæ, quædam (ut ipsi dicunt) *ἑλκυσταί*, i. *vectorum ductrices*, sunt, & plerisque mandare scio, ne vectores recipiant. & sic, ut certa regione, & certo mari negotientur, ut ecce, sunt naues, quæ Brundisium à Cassiopa, vel à Dyrrachio vectores trahunt, ad onera inhabiles. Item quædam fluuij capaces, ad mare non sufficientes.

Ad §. 12. Igitur præpositio.

Est hæc illatio, non ex iis quæ proximè dicta sunt in præcedentibus §§. sed ex eo quod scriptum est in §. non autem. Ita demum dari exercitoriam in exercitorem ex eo quod cum magistro gestum sit, si quid eius rei gratia gesserit, cui præpositus fuit: Præpositio enim illa est, quæ certam legem dat contrahentibus, ut ibi diximus. Sed intellige de contrahentibus qui legem præpositionis non ignorant, de quibus etiam circa tractatum institutiæ actionis in l. sed si pupillus 11. §. de quo palam & seqq. infr. de instur. action. Nam in ignorantibus legem præpositionis, & ipsam quoque præpositionem, separanda est exercitoria ab instituta, & sequenda ea sunt, quæ diximus ad initium huius legis, & ad §. magistrum autem supr. ex quib. ratio dubitandi ad hunc §. peti potest, præsertim ex eo quod in fine dicit §. magistrum. Vlpianus scribit etiam si exercitor magistrum præposuerit ea lege ne alium ipse præponeret, imò etiam expressè prohibuerit, ne Titio magistro videretur, si tamen Titium præposuerit, perinde teneri exercitorem ex facto Titij atque ex contractu primi magistri, quem ipse præposuerat: an non enim id periret contra legem præpositionis? Sed habet istud alius rationem specialem, quam nos ibi attulimus.

a. Quare si eum præposuit naui ad hoc solum. Exempla sunt illationis supra scriptæ, quæ nullam habent

novam, siue dubitandi, siue decidendi rationem. Nec magna indigent interpretatione. In omnibus enim apparet certam præpositionis formam & legem ab exercitore præscriptam esse, quæ egredi in dñum exercitoris nec magistro, nec contrahentibus licet: siue igitur præpositus ad hoc solum sit magister, ut vecturas exigeret, nõ ut locet, quod forte ipse iis exercitor locauerit, non tenebitur exercitor ex locatione à magistro facta (quod exemplum notandum est, ut appareat hic loqui Vlpianum de eo casu, quo non possint contrahentes conqueri se deceptos à magistro) siue ad locandum tantum, non etiam ad exigendum: idem erit dicendum, ut ex solutione magistro facta exercitor teneri non possit, nec nauigans liberari: mandant enim, & præpositionis forma omnimodo sequenda est, quoties certa est l. si quis pro eo 46. infr. mandat. Finge præpositum magistrum vel vectorem locet, non ut mercibus nauem præstet, vel contra. Si modum egressus sit, non obligabit exercitorem. Idem est, si præpositus sit magister, ut nauem certis mercibus locet, puta legumini, aut cannabæ, ille marmoribus aut alia materia locavit: non tenebitur exercitor, quia contra præpositionis legem factum est. Quædam enim naues onerariæ sunt, ut Vlpianus hic ait, quædam, ut vocant *ἑλκυσταί*, id est, vectorum ductrices: aliz sunt quæ dicuntur *ῥαγυαί*, id est, lignorum vectrices, de quibus in l. ligni 55.

l. ligni ss. §. lignorum de legat. 3. Nec quæ in certos vsus comparatæ sunt, in alios exerceri debent contra formam mandati. Nam & plerique exercitorum mandant magistris ne vectores recipiant, quæ si ea sit omnium incommodissima nauigatio propter multorum aut insolentiam, aut perfidiam. Sunt & qui mandant vt certa regione, certoque mari negotientur, vbi minus esse periculi, aut quæ-

nam pericula, & quomodo cauenda sint, longo vsu compererunt, vt à Dyrrachio vel Cassiopa Bindedum vsque sunt naues quæ vectores tranciant, ad onera verò protius inhabiles. Sicut & quedam naues fluuij sunt capaces, quas fluuiatiles dixit Vlpianus in §. *nauem* *supr.* sed ad mare, id est, ad vsuum maris non satis sufficentes; vbi maioribus & validioribus opus est.

13 ¶ Si plures sint magistri, non diuisis officiis: quodcumque cum vno gestum erit, obligabit exercitorem. si diuisis, vt alter locando, alter exigendo: pro cuiusque officio obligabitur exercitor.

Ad §. 13. Si plures sint magistri.

RAT. DVB. Cum plures magistri eidem nauiprepositi sunt non diuisis officiis, ea mente videntur ab exercitore prepositi, vt simul gerant, nec vnus sine alio gerere quicquam possit, nisi proponas fuisse illos expressim prepositos in solidum, singulos, quod tamen hic Vlpianus non potuit. Nam & cum plures simul eandem summam promittunt, nec adiectum est, ita vt duo sint correi debendi, constat: singulos non nisi in viriles teneti *l. res 11. §. cum tabalis infr. de duob. res.* Planè si diuisis officiis prepositi sint, puta vnus locando, alter exigendo, dubitationem res non habet, quin neuter eorum nisi pro suo quisque officio exercitori obligare possit. De c. Officium exercende ac regende nauis per se indiuiduum est, vt & cetera facta serè omnia quorum effectus in partes scindi non potest *l. stipulationes non diuidantur 72. l. in executione 85. §. 2. l. 2. §. item si in facto & seq. de verb. oblig.* In eo autem factorum genere, si negotium aliquod faciendum pluribus commissum sit, singulis in solidum commissum esse intelligitur, nisi vel diuisis officiis prepositi sint vel expressim cauent is qui preposuit, vt vnus sine alio gerere nihil

posset, quod plerique faciunt alterutrius prudentia aut fidei diffidentes §. *prox. infr.* Ergo si plures sint magistri non diuisis officiis, quodcumque cum vno gestum erit, obligabit in solidum exercitorem, etiam si duos magistros prepositos esse scierit ille qui tum altero solo contraxit. Ita enim locus hic intelligendus est. Sic dicimus, si plures sint, qui nauem exercent, cum eum quolibet in solidum agi possit. Ne in plures aduersarios distinguatur qui cum vno contraxerit, scilicet si plures eiudem nauis exercitores vnum eundemque magistrum preposuerint §. *vt. cum l. sequ. infr.* Multa hic tractat Bartolus, & post eum ceteri. De pluribus tutoribus, curatoribus, procuratoribus & gestoribus, aliisque huiusmodi personis ad idem negotium simul constitutis, an in solidum singuli aliquid gerere possint, annon nisi omnes simul, de quo tamen nihil nos hic dicimus, ne materias confundamus, & ab instituto nostro longius aberremus singularis locis tractaturi. Vide tamen *l. vltim. Cod. de auctor. prest. l. consilio 7. §. vltim. infr. de curat. furios. l. 3. de curat. bon. dand. l. si mandatu 59. §. 3. & l. seq. §. duobus infr. mand. l. pluribus 32. supr. de procurat. l. cum alicui 26. in fin. de negot. gest. c. ap. si duo de procurat. in 6.*

14 ¶ Sed si sic preposuit, vt plerumque faciunt, ne alter sine altero quid gerat: qui contraxit cum vno, sibi imputabit.

Ad §. 14. Sed si sic preposuit.

RAT. DVB. Pluribus magistris prepositis sine vlla officiorum diuisione, tantum potest alteruter, quantum vterque ad obligandū exercitorem in solidum, vt proximè diximus. Ergo nihil imputari potest ei, qui cum alteruto contraxerit. De c. Prepositio certam legem dat contrahentibus §. *igitur 12. supr.* Arqui prepositi duobus non diuisis officiis, lex pre-

positioni dicta est, ne alter sine altero agere quicquam posset. Ergo imputare sibi debet, qui cum alteruto solo contra legem prepositionis contraxit. Ex qua ratione intelligimus non de alio tractare hic Vlpianum, quam qui legem prepositionis scierit, aut cui saltem hoc ipsum imputare possit, cur non diligentius de prepositionis lege inquisitionerit, vt & in *l. sed si pupillus 11. §. condicio* *infr. de* *instit. action. vbi* *dicemus.*

15 ¶ Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum.

Ad §. 15. Exercitorem.

RAT. DVB. Hæc actio exercitoria datur ex facto & contractu magistri, qui nauem regenda prepositus est. Ergo indistinctè dari debet contra eum qui magistrum preposuit, non adhibita distinctione illa, an exercitor nauis ille sit necne, & an dominus nauis, an qui nauem à domino cōduxerit per auersionem, id est, in auersionio, vt in *l. 4. §. 1. infr. de peric. & commod. rei vendit. l. qui officij 62. §. vltim. de contr. empre.*

l. opus 36. locat. (non quomodo Accursius noster explicat) quod Gallicè dicimus *en gros*, vel ad tempus vel in perpetuum. Vtrumque enim fieri potest, neque res hæc ex earum numero est, quæ ad tempus fieri non possunt, cum ex causa locationis dominium non transferatur *l. non soler 39. infr. locat.*

De c. Is demum teneri debet exercitoria ex facto magistri nauis, ad quem quotidianus nauis quæstus pertinet, vt loquitur Iustinianus in §. *eadem* *ratione* *instit. quod cum eo.* Vel vt Vlpianus in hoc §. ad quem reditus & obuentiones

omnes naus perueniunt. Hic verò ille est, qui exercitor appellatur, quia eius & imperio & vilitate naus exercetur, nec alius est, qui magistrum possit præponere, id est, qui ius habeat præponendi. Parumque refert, an dominus ipse sit naus, an à domino ius habeat, quomodo habet ille qui nauem conduxit per auersionem, id est, lucra omnia, quæ naus exercitio adferre potest. Neque enim hoc eas dominum naus teneri æquum esset, tamen si naui adhuc frui videatur, qui

mercede frui sit sicut & qui pretio rei l. quia qui pretio 39. iunct. l. præced. supr. de usufr. quia cum agitur de naui, quæ quotidie exercetur, ille pro domino habendus est ad quem obventiones omnes quoquo iure perueniunt. Non similiter autem tabernæ exercitor quilibet rectè dicitur, sed ille tantum qui nauem exercet, quamvis etiam taberna exerceri dicatur in l. habebat 13. §. vltim. infr. de instit. action. & mensa nummularia in l. vltim. eod.

16 ¶ Parui autem refert, qui exercet, masculus sit, an mulier: patet familias, an filius familias, vel seruus. pupillus autem si nauem exercent, exigemus tutoris auctoritatem.

Ad §. 16. Parui autem refert.

RAT. DVB. Contra sexus verecundiam est, vt mulier nauem exercent, & contra pudicitiam sexui congruentem, vt nauigantium negotiis se immisceat, & virilibus officiis fungatur l. 1. §. secundo loco supr. de postul. l. femina 3. de regul. iur. l. vltim. §. vltim. infr. de leg. iul. de annon. DEC. Multa per alios facere possunt feminae & aliae personæ, quæ per seipsas non possent. Nec commercium naus per exercitorem expeditur quisquis ille sit, siue masculus, siue femina, sed per naus magistrum, ex cuius contractu datur exercitoria. Neque rursus existimandum est, impediri mulieres verecundia & pudicitia rationibus nec vllis negotiis se immisceant. Multa enim sunt, quæ nec verecundiam nec pudicitia famam ledunt, quibus se immisceat, nec id eo prohibetur. Ideoque nec in actione

institoria distinguimus, quis præposuerit, adeoque nec quis præpositus sit, cum plerique etiam pueros puellisque tabernæ præponant l. sed & si 7. §. 1. & l. seq. infr. de instit. Idem ergo & in actione exercitoria iuris esse debet, cum vtiusque actionis eadem ratio sit & eadem æquitas, vt ait Iustin. in §. eadem ratione vers. institutoria instit. quod cum eo. siue dicas in institoria ita comparatum esse ad exemplum exercitorie, vt in dist. 9. 1. siue in exercitoria ad exemplum institutorie, vt in l. 4. Cod. hoc titul. lunge §. in potestate 21. infr. l. item 57. aliis l. sed Iulianus §. interdum infr. de SC. Maced. l. 1. §. de eo l. & ancillarum 27. in princip. vbi dicemus infr. de pecul. Pupillus autem si nauem exercent, inquit Vlpianus, tutoris auctoritatem exigemus, scilicet in præponendo magistro, cum ea præpositione obligetur pupillus qui potro sine tutore obligari non potest l. obligatus §. de auctor. tutor. l. verum §. infr. de inst. act.

17 ¶ Est autem nobis electio, vtrum exercitorem, an magistrum conuenire velimus.

Ad §. 17. Est autem.

RAT. DVB. Singulis controuersis singule actiones debent sufficere l. singulis 6. infr. de except. rei iudic. Atqui actio exercitoria quæ datur in exercitorem, datur ex persona & ex contractu magistri §. penult. infr. quem potro ex facto suo teneri æquius est, quam alium, qui non contraxerit. Tractamus enim de magistro qui conuenit ipse possit, non de seruo quo cum nulla actio est l. cum seruo 107. de regul. iur. Ergo qui cum naui magistro contraxit, contra cum solum habere debet actionem, non etiam contra exercitorem cum quo non contraxit. Nec proinde electionem habere debet, cum vtro eorum malit agere. DEC. Qui contrahit cum magistro naui, non tantum ipsius, sed etiam exercitoris personam & patrimonium intuetur. Ergo exer-

citorem quoque obligatum habere debet, & quidem in solidum qui per magistrum, quem præposuit, contraxisse ipse quoque intelligitur. Alioqui quid dicemus, si quis seruum siue suum alienum nullum habentem peculium præposuerit, & cum quo, vt diximus, nulla dari actio possit? Merito igitur etiam contra exercitorem ex contractu magistri datur actio propria, quæ exercitoria dicitur, nec minus contra magistrum illa quæ ex proprio ipsius contractu nascitur. Hoc enim edicto non transferretur actio, sed adiiceretur, vt eleganter Paulus scribit in l. si cum §. 1. in fin. infr. Consequens ergo est, vt ei qui cum magistro contraxit electio danda sit, an contra magistrum agere malit, an contra exercitorem, sed ita vt vni electione alius liberetur §. penult. infr. vbi dicemus. Sic in l. quod in heredem §. §. eligere de tribus act. l. cum filium 66. §. variis de legat. 2.

18 ¶ Sed ex contrario, exercenti nauem aduersus eos, qui cum magistro contraxerunt, actio non pollicetur: quia non eodè auxilio indigebat. Sed aut ex locato cum magistro, si mercede operam ei exhibet: aut, si gratuitam, mandati agere potest. Solent planè præfecti propter ministerium annonæ, item in prouinciis præsides prouinciarum, extra ordinem eos iuuare ex contractu magistrorum.

Ad §. 18. Sed ex contrario.

RAT. DVB. Quod quisque iuris in alium

statuit, ipse eodem vii debet l. 1. & tot. titul. supr. quod quisq. iur. Ergo is qui cum magistro naui contraxit, cum æquissimum esse putet dati sibi

dari sibi ex ea causa & ex eo contractu aduersus exercitorem, exercitoriam actionem reculare non potest, quominus etiam ab exercitore conueniatur, si quid forte magistro nauis promiserit, nec praestiterit. Dec. Vbi personae alicuius condicio locum facit beneficio, ibi deficiente ea siue persona siue personae condicione, beneficium quoque deficit l. in omnibus causis 68. de regul. iur. Atqui exercitoriam actionem ex beneficio Pratoris induxit potissimum fauor & condicio nauigantium, qui plerumque ignari sunt conditionis eius, cum quo contrahunt, & nauigationi necessitate, quae non patitur plerumque motas, impediuntur ne possint diligentius & plenius inquirere de magistro, ut sciant quod consilij capere debeant, ut scriptum est initio huius legis. Exercitoris autem longae alia, diuersaque condicio est: contrahit enim vitro cum magistro, ut nauigantes ille excipiat, & cum iis iuxta legem praepositionis contrahat. Itaque plenissimam indemnitate consequi a magistro, si magister soluendo sit, potest, aut actione ex conducto (quam hic actionem ex locato Vlpianus vocat quomodo & Paulus in l. si eum §. in princip. inf.) si nauem exercendam citra mercedem conduixerit, aut inaudeti si gratuitam ei operam magister exhibeat: nulla ergo ratio vel necessitas subest dandae actionis contra nauigantes, cum quibus non contrahit. Quod si magister forte soluendo non sit, nec aequum est ei subueniri cum imputaretur tibi debeat, cur minus idoneum magistrum praeposuerit §. cuius autem & §. unde querit sup. Obstat enim illi non nauigantibus regula l. qui cum alio 19. de reg. iur. Nulla ergo actio exercitori a Pratore pollicetur, id est, promittitur (verbum deponens est, sumptum in passiva significatione, ut & verbum tuebatur apud Papinianum in l. filio praterito 17. inf. de inuult. rapt.) quia nullo auxilio indigebat. Promissa vero est aduersus exercitorem contrahentibus cum magistro, quia egebant illi hoc auxilio, ut eorum indemnitate plenissime consulum esse posset.

a Solent plane Praefecti. RAT. DVB. Pratorius & aequitatis civilis custos est, & magister, nec aliud est ius honorarium, quam viua vox iuris civilis l. nam & ipsum §. iunct. §. 1. legi praed. sup. de inst. & iur. Ergo quod Prator aequum non putauit, ut exercitori daretur actio aliqua in eos qui

cum magistro nauis contraxerunt, non debuit Praefectus vrbi aequum putare, multo minus Praefes provinciae, qui in provincia ita ius reddit, ut Pratoris potissimum partibus fungatur. Quod enim edictum Pratoris in vrbe dicitur, in provinciis edictum Proconsulis aut provinciale appellatur.

Dec. Ad curam & iurisdictionem Praefecti vrbis ea omnia pertinent, quae ad salutem & conseruationem vrbis spectant. Inter quae nemo dubitat quin annonae praecipua causa sit, & carnis & aliarum huiusmodi rerum omnium, quae ad vitam sunt maxime necessariae l. 1. §. carnis sup. de offic. praefecti. vr. l. vlt. §. vlt. inf. de leg. Iulian. de annon. Propter quam causam non tantum negotiatoribus & nauiculariis, sed & nauibus ipsis quae annonae vrbi feruunt immunitates quaedam datae sunt l. semper §. §. negotiatores & §. diuus Hadrianus inf. de iur. immun. Fuit autem dignitas & auctoritas Praefecti vrbis longe maior quam Pratoris, cum a Pratore etiam in ciuilibus causis, de quibus ipse cognoscebat, ad Praefectum appellaretur l. Aemilius 41. sup. de minor. Proinde mirum non est, potuisse Praefectum vrbis extra ordinem iuuare exercitorem propter ministerium annonae, non quidem data ei actione aliqua siue ciuili, siue honoraria, quod facere non potuisset, sed extraordinaria cognitione, ut fieri solebat in causis fauorabilioribus, quoties actio magis quam aequitas deficeret l. 1. & tot. tit. de var. & extraord. cognit. l. quod si minor. 24. §. vltim. sup. de minor. Nempe si quis casus talis contingeret in quo adiuuari exercitorem aequum esset, ut puta si magister nauis inopinato aliquo fortunae impetu lapsus facultatibus rem familiarem amississet, ac non soluendo factus esset, ut in l. plane 4. inf. ut in possess. legat. l. 1. inf. de inst. act. iunct. l. nam u §. 6. sup. de dolo. Nam quae de nouo emergunt, nouo semper indigent auxilio l. de atate 11. §. ex causa sup. de interrog. in iur. faciend. Quod vero in vrbe licuit Praefecto, id ipsum in provincia licere debuit etiam Praefidis, quo generali nomine etiam Proconsules comprehenduntur: quia non tantum Pratoris, sed etiam Praefecti vrbis ceterorumque omnium Magistratuum, qui in vrbe sunt vice ac partibus Praefes in provincia fungitur l. 1. l. ex omnibus 10. cum duab. seqq. sup. de offic. Praefid. l. si in aliam 7. §. vlt. cum duab. legib. seqq. sup. de offic. Proconsf.

19 ¶ Siis, qui nauem exercuit, in aliena potestate erit, eiusque voluntate nauem exercuerit: quod cum magistro eius gestum erit, in eum, in cuius potestate erit, qui nauem exercuit, iudicium datur.

Ad §. Si is quis nauem 19.

RAT. DVB. Ex hoc edicto non datur actio exercitoria, nisi in ipsum exercitorem. Vnde et nomen actio sumptis §. eadem ratione Instit. quod cum eo. Atqui neque pater neque dominus exercitoris exercitor ipse est, sed vel filius, vel seruus. Ergo in eum, in cuius potestate is erit, qui nauem exercuit, actio exercitoria in solidum dari non debet, sed sufficit si ex contractu magistri detur in eos actio de peculio, ut ex aliis eorum qui in potestate sunt contractibus dari solet l. 1. inf. de pecul. tamen ei voluntate patris aut

domini filiusfamilias aut seruus nauem exercuerit, maxime cum filiusfamilias exercitor obligari ex sua persona in solidum possit, ut ex quolibet suo contractu l. si quis cum filiofamilias 44. cod. tit. l. filiusfamilias 39. de oblig. & action.

Dec. Cum filiusfamilias vel seruus nauem exercet ex voluntate illius, in cuius potestate est, ferè est, ut pater ipse vel dominus exercitor esse videatur, cum ad eum quotidianus nauis quaestus pertineat §. exercitorem sup. & dist. §. eadem ratione. Quidni ergo etiam actione exercitoria tenebitur in solidum? Nam & ad summam Rempublicam, ut scriptum est in §. seq. aut, ut alij legunt, ad summam Reipublicam

navium exercitio pertinet, vt ad initium huius legis scriptum. Alioqui cum filij vel ferui pater aut dominus non sit vere exercitor, non magis teneretur in solidum exercitoria, quam teneretur tutoria, quomodo etiam sciente & volente filiusfamilias aut seruus merces peculiares exerceat, vt dicemus in §. seq. Planè si non ex voluntate patris vel domini filiusfamilias nauem exerceat, non nili de peculio pater aut dominus tenebitur, quia non potest filius vel seruus contrahendo patrem aut dominum obligare ultra peculium. Et in filiofamilias quidem id minus mirum videri debet, cum ad eum volente patre quotidianus nauis quaestus pertinere possit. *l. Prætor ait 4. §. sed & filiusfamilias suprà. de edend.* Sed in seruo qui acquirit omnia domino non solum ignorantia, sed etiam in-

uito *l. etiam inuitu 32. de acquir. rer. domin. l. seruum vetante 62. de verb. oblig.* & qui conueniit ipse nulla actione potest *l. cum seruo 107. de reg. iur.* difficilius videtur, vt non aliter dominum obliget exercitoria, quam si eius voluntate nauem exerceat. Annon enim omni casu exercitor est dominus ad quem omni casu reditus & obuentiones nauis omnes perueniunt? Sed dicendum est, ignorantem & inuitum neminem exercitorem aut esse, aut alterius facto fieri posse: nec quod etiam inuito domino per factum qui nauem exerceat acquiritur, facere debere, vt inuitus quoque dominus per seruum exercitoria actione & in solidum obligetur *arg. l. qui in aliena 6. in princip. de acquir. hered. de peculio sane omnimodo tenebitur. lunge §. prox. seq.*

20 ¶ Licet autem datur actio in eum, cuius in potestate est, qui nauem exercet: tamen ita demum datur, si voluntate eius exerceat. Ideo autem ex voluntate in solidum tenetur, qui habent in potestate exercitorem, quia ad summam reipublicæ nauium exercitio pertinet. At in iustorum non idem vsus est: ea propter in tributum duntaxat vocantur, qui contraxerunt cum eo, qui in merce peculiari, sciente domino, negotiatur. Sed si, sciente duntaxat, non etiam volente domino, cum magistro contractum sit: vtrum quasi in volentem dabimus actionem in soli dum, an verò exemplo tutoriæ: in re igitur dubia melius est, verbis edicti seruire: & neque scientiam solam & nudam patris dominive in nauibus onerare: neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad solidi obligationem. & ita videtur etiam Pomponius significare*, si sit in aliena potestate, si quidem voluntate gerat, in solidum eum obligari: si minus, in peculium.

Ad §. 20. Licet autem.

Explicat Vlpianus in hoc §. latius quod in præcedente dixerat obligari posse patrem vel dominum exercitoria actione per filiumfamilias aut seruum, id scilicet ita verum esse, si ex voluntate patris aut domini filius aut seruus nauem exerceat. Huiusque iuris rationem subinde reddit quod ad summam reipublicam, aut, vt alij malunt legere, ad summam reipublicam, id est, ad reipublicam diuitis cumulandam maxime pertineat nauium exercitio. Ita innuens aliud dicendum fore, si utilitas reipublicæ cum actionis exercitorie equitate coniuncta non esset. In quo tamen illa dubitandi ratio statim occurrit, quod ad obligandum patrem vel dominum exercitoria actione in solidum, sufficere videatur, vt eorum voluntate filiusfamilias & seruus nauem exerceant. Quasi sunt & ipsi, qui in potestate exercitorem habent, hoc casu exercitores. Sed non ita est. Aliud enim est exercitorem esse, aliud verò exercitoris consensum & voluntatem accommodare, sicut dicimus: aliud esse vendere, aliud vendenti consentire. *l. aliud est 160. de regul. iur.* Non enim sola voluntas facit exercitorem paritque exercitoriam actionem, sed præpositio magistri, ex cuius facto & contractu datur in exercitorem actio. Idque apparet euidentius ex institutoria actione, vt Vlpianus hic subiicit. Cum enim alius sit vsus institutorum, quam vt naues exerceant, non sufficit ad obligandum patrem vel dominum in solidum actione institutoria, vt ex eorum voluntate filiusfamilias aut seruus in peculiari aliqua merce negotientur, sed omnimodo

requiritur, vt ei negotiationi præpositi sint *l. 1. & pass. infr. de iust. act.* Alioqui si sciente tantum adeoque volente patre vel domino, sed non tamen expresse præponente, negotientur, obligant patrem, aut dominum tutoria tantum actione, vt in tributum vocetur pater & dominus, cum iis quibuscum filijfamilias vel serui contraxerint: id enim est, quod ad finem huius §. Vlpianus subiicit, non debere nos in peculiaribus mercibus voluntatem patris aut domini ad solidi obligationem extendere. Inde querendi occasio Vlpianus capit, si sciente duntaxat non etiam volente patre vel domino cum magistro nauis contractum sit. Vtrum in solidum danda sit contra eum actio quasi in volentem. An verò ad exemplum actionis tutoriæ in tributum duntaxat? Ratio dubitandi est quoniam is qui scit & patitur, non tantum velle videtur, sed etiam mandare *l. qui patitur 18. infr. mandat.* Vnde est, quod pupillus pati non posse intelligitur *l. in eo 110. §. pupillus de regul. iur.* Ergo non est hac parte constituenda differentia inter nudam scientiam, quæ cum patientia coniuncta sit, & voluntatem. Sed decidendi tamen ratio fortior illa est, quod potentior esse debeat voluntas expressa, quam tacita cum de obligatione & actione in solidum inducenda tractatur. Et expressa nocent pletumque quæ non expressa non nocent, vt habet iuris regula 195. & *l. nonnunquam 32. de condic. & demonst.* Tantum autem distat inter nudam scientiam, etiam cum patientia coniunctam, quantum inter tacitam voluntatem & expressam *l. sunt 8. §. non videtur infr. quib. mod. pign. vel hypoth. solunt.* Bene igitur Vlpianus concludit, in re dubia melius esse

verbis ed.

verbis edicti servare, ut neq; patris dominive scientia sola & huda eos in navibus obliget in solidum, id est, quantum ad exercitoriam actionem, sed ea demum scientia, quæ voluntatem quoque ipsorum adnexam habeat, nec in peculiaribus mercibus voluntatem patris aut domini ad solidi obligationem extendamus, quia & edictum prætoris de actione exercitoria, de volente tantum patre aut domino locutus est, non de simpliciter sciente. Et est contrario edictum de tributaria, licet de sciente tantum patre dominove locutum sit, non tamen in solidum actionem dare voluit, nec distinguit inter nudam scientiam & voluntatem, nec nos igitur distinguere debemus *vulg. l. de pretio 8. sup. de Publican. rem. act.* Nempe scientis appellatione contineri potest, etiam si quis vult, quia nemo velle possit, id quod nesciat, volentis vero nomine non potest significari qui nudam scientiam habeat sine voluntate, quandoquidem id quod plus est, eo quod minus est, exprimi non potest, quamvis in iis quæ se habent per

modum generis & speciei, ut scientia & voluntas (scientia enim est quid genericum; voluntas vero quid magis specificum) sub genere etiam species contineri possit, non item pro genere ipso accipi. lunge l. si servus 6. in princip. *infra. & l. i. §. scientiam.* ubi hoc omnium apertissime exponitur *infra. de tribut. act.*

a Et ita videtur & Pomponius significare. Cautè hunc verticulum referas ad id quod proxime dictum est de filiofamilias vel seruo in peculiaribus mercibus negotiante, & de voluntate patris domini ad solidi obligationem eo casu non extendenda (alioqui secum pugnet Vlpianus, & hic verticulus cum præcedente) sed referat ad exercitoriam actionem, in qua Pomponius quoque hoc ipsum quod diximus obtinere voluit, ut quia aliena potestate est, si voluntate patris aut domini navem exerceat, obliget patrem dominumve in solidum: si minus, obliget eum dumtaxat de peculio, licet patre vel domino sciente tantum exerceat, si non etiam volente.

21 ¶ In potestate autem accipiemus utriusq; sexus: vel filios, vel filias: vel servos, vel servas.

Ad §. 21. In potestate.

RAT. DVB. & decidendum est, quæ ad §. parvi autem referat. 16. *supr.* Nam cum nihil referat, an is qui navem exercet masculus sit, an mulier. Item an paterfamilias sit, an filiusfamilias, an servus: nisi quod si pupillus sit, exigimus tutoris autoritate, ut scriptum est in d. §. parvi autem referat, multò minus referre potest, an exercitor quin potestate est,

patris aut domini masculus sit an femina, & an liber, an servus ad obligandam actione exercitoria: & in solidum patrem vel dominum, dummodo patris vel domini voluntas expressa intenuerit, ut diximus in §. præced. de pupillo sanè tractari hic nihil potest. Nec enim pupillus esse potest, qui in patris esse potestate, aut in patris esse potestate is qui cum sit pupillus patre caret.

22 ¶ Si tamen servus peculiaris, volente filiofamilias, in cuius peculio erat: vel seruo, vicarius eius navem exercuit: pater, dominusve, qui voluntatem non accommodavit, dumtaxat de peculio tenebitur: sed filius ipse in solidum plane, si voluntate domini, vel patris exercuit, in solidum tenebitur, & præterea filius, si & ipse voluntatem accommodavit, in solidum erit obligatus.

Ad §. 22. si tamen servus.

RAT. DVB. Filiusfamilias exercitor, cuius voluntate servus peculiaris, qui in eius peculio erat, navem exercuit, obligatur exercitoria in solidum edicto prætoris, ut diximus in §. si quis navem 19. & seq. Atqui nullius fere momenti esset ea solidi obligatio contra filiumfamilias, non solum propter ipsius quandiam patrem vivit, inopiam, cum nulla in ciuitate bona habeat l. lex Cornelia 28. in fin. de vulg. & pupill. substit. inanis autem sit actio quam debitoris eludit inopia l. nam is 6. *supr. de dolo.* Sed etiam quia mortuo patre, quo demum tempore potest heri aliqua executio contra filium, iam factum patrem familias & locupletorem, non potest condemnari & vgeri filius, nisi in quantum facere potest l. 1. *infra. quod cum eo l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infra. de iudiis.* Ergo exercitoriam hoc casu in solidum dari necesse est, contra patrem, ut ijs qui cum magistro contraxerunt, & menti Prætoris satisfiat. D. 1. c. Alia est persona, obligatio & voluntas filij, alia patris. Filiusfamilias ex suis contractibus & consequenter ex sua præpositione cum naui regenda servum suum peculiarem præposuit (alium enim quam peculiarem habere non potest) in solidum tenetur: pater vero non nisi de peculio l. si

quis cum filiofamilias 44. *infra. de pecul.* & nulla si facta præpositione si sciente ac volente filiofamilias exercitore servus ille peculiaris navem rexerit, perinde obligatur ille in solidum, ac si servum expressim præposuisset §. licet autem 20. *supr.* sed ea res non potest obligare patrem qui voluntatem suam non accommodavit: nec bona consecutio est, ut quia filiusfamilias voluit, etiam pater voluisse videatur. Non ergo potest hoc casu pater teneri exercitoria in solidum, sed tantum de peculio, si non probetur ipse etiam voluisse. Idemque est, si servus per vicarium suum quasi magistrum navem exerceat. Nam neque dominus tenebitur exercitoria in solidum, sed tantum de peculio nisi seruo suo, eidemq; exercitori voluntatem suam accommodasse probetur: eadem enim domini quæ patris hac parte ratio est, sed non eadem servi, quæ filijfamilias. Nō enim quemadmodum filiusfamilias, quo volente servus eius peculiaris navem exercuit, obligatur, teneturq; in solidum, adeoq; conveniri potest l. filiumfamilias 39. de oblig. & action. ita & servus qui non nisi naturaliter obligatur, & cum quo nulla esse potest actio l. servi 14. eodem leg. servus 6. Codic. de indic. leg. cum seruo 107. De regulis iuris. Sed non eo magis æquum est obligari dominum

Tom. III.

in solidum, ex facto serui sui nec supra pecuniarum quantitatem, nisi voluntatem suam accom-

modando, solidi obligationi se vltro obstrinxerit.

23 ¶ Quamquam autem, si cum magistro eius gestum, sit duntaxat pollicetur praetor actionem: tamen (vt Iulianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum, pater, dominusve in solidum tenebitur.

Ad §. 23. Quamquam autem.

RAT. DVB. Ex contractu magistri non pollicetur praetor actionem, nisi in exercitorem, & quidem ita demum si volente eo magister nauem reuerit, sed non in exercitoris patrem vel dominum ex contractu exercitoris. Ergo non potest hoc casu dari in patrem vel dominum exercitoris actio exercitoria in solidum ex filij vel serui contractu, nec si pater aut dominus voluntatem suam accommodauerit, nouoque in eam rem edicto esset opus, aut saltem noua clausula cum huius edicti verba deficiant de quo in §. si quis sup. Quae enim ex hoc edicto datur actio, ex persona magistri, non etiam ipsius exercitoris praeficitur §. prox. infr. Dec. Optimum est, & publicè utile potestatem edicti ad omnes alios casus etiam omisos protrahere, ad quos mens & propositum praetoris porrigi potest, vt quod verbis edicti deest ex mente praetoris sup-

pletur, leg. neque leges 10. cum tribus seqq. sup. de legibus. Atqui eadem ratio & aequitas subest dandae actionis exercitoriae in solidum contra exercitoris patrem vel dominum ex ipsius exercitoris contractu, scilicet voluntatem suam pater dominus accommodauerit, quae subest dandae in solidum exercitoriae contra patrem vel dominum ex eo quod cum magistro gestum est. Ergo ad hunc quoque casum potestas edicti extendenda est, vt pater quoque vel dominus exercitoria teneatur in solidum, ob ea quae filiusfamilias vel seruus gessit. Eo scilicet volente, vt Paulus scribit libro 2. Sententiar. tit. 6. Maior siquidem ratio est, vt ex contractu exercitorio filijfamilias, vel serui pater aut dominus immediate obligetur, quam vt ex contractu magistri per mediam filijfamilias vel serui personam, sed vtroque tamen casu perinde voluntatem patris vel domini intenuisse necesse est.

24 ¶ Haec actio ex persona magistri in exercitorem dabitur, & ideo si cum alterutro eorum actum est, cum altero agi non potest, sed si quid sit solum a siquidem a magistro, ipso iure minuitur obligatio. sed si ab exercitore: siue suo nomine, id est, propter honorariam obligationem, siue magistri nomine soluerit, minuetur obligatio: quoniam & alius, pro me soluendo, me libe-

rat.

Ad §. 24. Haec actio.

RAT. DVB. Cum ex vno eodemque contractu ad consequendam indemnitatem aduersus plures datur actio, neuter eorum liberari debet sola electione, sed magis perceptione, saltem si maiorem aequitatis quam stricti iuris rationem habeamus, vt idem Vlpianus noster scribit in leg. si ex duobus 32. vers. sed licet hoc iure contingat infr. de pecul. l. 3. & 4. sup. de his qui offund. vel dec. l. vi. C. de fideiuss. Atqui quoties cum magistro nauis contractum est, ex eo contractu nascitur actio propria contra magistrum; exercitoria vero contra exercitorem: nominalia de causa, quam vt habeat electionem a quo potius sperare & consequi indemnitatem possit, an a magistro, an ab exercitore §. est autem sup. Ergo etiam si cum alterutro eorum actum sit, quamdiu tamen actor indemnitatem consecutus non est, adhuc tamen cum altero agi potest.

Dec. Vnica tantum causa est actionis, quae & contra magistrum ex contractu competat, & exercitoriae quae in exercitorem ex hoc edicto: quamuis alia atque alia actio sit. Quae enim contra magistrum datur c. vltis est, cum sit ex contractu: quae vero contra exercitorem honoraria est. Ceterum utraque ex persona, & facto magistri praeficitur: atqui actio cum exercetur, consumitur l. habebas 13. infr. de iust. act. l. si si stipulatus sim 11. de verb. oblig. Consumi autem non potest actio, quin ipsa etiam actionis ma-

teria consumatur, quae potest ubi consumpta est, nec actionem nouam parere, nec partem retinere amplius potest. Consequenter igitur dicendum est, si is qui cum magistro contraxit, atque ita exercitoriae quoque sibi obligauit, cum alterutro eorum egerit, cum altero agere illum amplius non posse, licet a priori nihil, aut minus quam ei deberetur, fuerit consecutus. Sibi enim debet imputare, cur malè elegerit, nec habet electionem plurium actionum, vt pluribus actionibus utatur, sed alterutra earum quam maluit, vt in l. cum filius 70. §. variis de legat. 2. Electionem enim hanc introduxit praetor ne actor eluderetur, non vt vniuersi haberet potestatem, vt in l. electio 16. iuncta l. si communis, sup. de noxal. act. Logèque diuersa species est & l. si ex duobus, propter specialem aequitatis rationem ibi positam, & a nobis explicandam. Et sane in hac questione varij casus distinguendi sunt, cum aliquando electione sola vnius personae & contestatione, alia persona liberetur, vt hic & in d. electio. Aliquando non nisi perceptione vt in d. l. 4. de his qui offund. vel dec. ubi latius de hac rescripsimus: eadè ferè questio est, cum aduersus vnà eandemque personam plures actiones competunt, an vnus electio perimat ceteras. De qua dicemus ad l. quod in heredes 9. §. eligere infra de tribus act. & ad l. sed si pupillum 11. §. penult. d. l. habebas quia 13. de iust. act.

a Sed si quid sit solum. RAT. DVB. Multum interesse videtur an magister actori soluerit, an exer-

an exerceat, cum magister soluit, nemo dubitat quin se liberet ipso iure, soluendo quod ipse debet vero creditor: cum verò sit ipso iure liberatus, nec dubitandum est, quin exercitorem quoque liberet, cuius obligatio non nisi accessoria est, quandoquidem ex persona & facto magistri, vt diximus, proficiscitur. Quemadmodum & liberato per solutionem reo, fideiussore quoque liberari dicimus, tum quoque cum promissum forte hominem dolo malo occidit, vt in specie l. si fideiussor. 19. *supr. de dolo*. nec enim accessoria obligatio potest consistere sine principali l. cum principalis 178. *de reg. iur.* At cum non magister, sed exerceat soluit, si quidem nomine magistri, dubitationem res non habet, quin etiam magistrum liberet principaliter & se quoque per consequentiam, quia soluendo quisque pro alio etiam inuito nedum ignorante cum liberat *leg. soluendo* 39. *supr. de negot. gest. l. solutione* 23. *de solut.* Si verò suo nomine & propter honorariam suam obligationem qua ex edicto renetur, non idem dicendum videtur, quoniam qui suo nomine soluit, quod etiam alius debet alium non liberat l. si quid possessor 31. *supr. de hered. petit.* l. Papinianus 28. *infr. mandat.* Neque hoc casu potest bona videri ratio, quam adfert hic Vlpianus, *Quoniam & alius pro me soluendo me liberat*, ergo adhibenda fuit hæc distinctio quam tamen Vlpianus iticir, cum ait vtroque casu liberationem utriusque contingere & quidem ipso iure. Hoc enim omnimodo probat ratio supradicta si bona est, quam tamen malam esse diximus. De c. Obligatio exercitoris rectè comparatur fideiussorie, quoniam utraque accessoria est, & ex principalis

debitoris persona factoque proficiscitur. Atqui fideiussor, etiam si suo nomine soluat, & propter suam fideiussoriam obligationem, atramen non modò seipsum, sed etiam debitorem principalem & quidè per prius liberat. Idemque in omnibus illis qui non nisi accessionis iure obligati sunt, obtinet, si mandatores excipias, de quibus in d. l. Papinianus, quia mandatum principalis obligationis causam præbet, non etiam fideiussio. Sed & in pluribus correis debendi, qui omnes æque principaliter obligantur, idè iuris est l. 2. l. 3. §. 1. *infr. de duob. reis*. ergo & exerceat suo etiam nomine soluendo liberat magistrum ipso iure, quia scilicet suo nomine solvere non potest, quin soluat etiam nomine magistri pro quo ipse est obligatus. Alia ratio est eorum qui suo nomine solvunt, quod debere se putant, & quod alius ramen debet, sed pro quo non sunt obligati, vt in specie d. l. si quid possessor. *de hered. petit.* eoq; pertinet ratio illa Vlpiani, *quoniam & alius pro me soluendo me liberat*, vt intelligamus exercitorem tum quoque cum suo nomine soluit, & propter honorariam suam obligationem, tamen id solvere quod magister debet, & quod magis est, magistri quoque nomine: Illud sanè constat, eo quoque casu quo solutione vnus alter non liberetur ipso iure, doli tamen exceptionem nocere ei, qui bis idem confessi velit, quamuis à diuersis personis l. siquis dolo 51. *in fin. de re iudic.* d. l. si quid possessor. 31. *vers. sed & petitor. l. unct. l. siue* 8. §. vlt. *infr. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit.* Cæterum in hac specie dubitari non oportet, quin & magistro & exercitori utroque casu liberatio contingat ipso iure.

25 § Si plures nauem exercent, cum quolibet eorum in solidum agi potest.

Ad §. vlt. Si plures.

RAT. DVB. Cum plures nauem exercent vno eodemque prapósito ab omnibus magistro (sic enim locus hic intelligi debet) plures simul eodèq; tempore obligantur actione exercitoria in eam quantitatem quæ debetur his qui cum magistro contraxerunt, non alia ratione quam quia quotidianus nauis quaestus ad eos pertinet §. exercitorem *supr. §. eadem ratione. Infr. Quod cum eo*. Atqui & pecunia quæ pro indemnitate debetur & petitur, diuidua est, & quaestus ille quotidianus etiam diuiduus: nulla ergo ratio est, vt singuli in solidum teneantur, tanquam correi debèdici sed pro sua potius quisque virili portione, vt dici solet in pluribus eiusdem summe promissoribus, etiam ex vna eademq; stipulatione constitutis l. res. 11. §. cum tabulis *infr. de duob. reis*.

DEC. Iniquum est in plures aduersarios distringi cum, qui cum vno contraxerit, vt scriptum est in l. seq. & in l. si ex duobus 32. §. vlt. *infr. de pecul.* vbi eadem ratione responderetur, si seruus plurium con-

traxerit, ex eo contractu dandam esse actionem de peculio solido in singulos dominos, quia & in ea specie qui cum seruo communi contraxerunt, non cum pluribus dominis, sed cum vno seruo contraxerunt. Atqui in proposita specie similiter ij qui cum magistro plurium exercitorum contraxerunt, non nisi vnus magistri personam intuitu sunt, nec cum iplis exercitoribus, qui plures erant, sed cum magistro, qui vnicus est, contraxerunt. Ergo in plures aduersarios distringi non debent quod contingeret, si non haberent exercitores singulos in solidum obligatos. Hæc enim actio exercitoria etiam quæ in ipsos exercitores datur, non ex personis exercitorum nascitur, sed ex persona solius magistri, vt scriptum est in §. præcedente. Proinde cum quolibet exercitorum in solidum agi potest: quemadmodum et si ex serui communis persona conueniantur, qui voluntate dominoz nauem exercuerit l. si serui 6. §. 1. *infr. nisi cum ex persona propria conueniantur* vt in l. 4. *infr.* non est simile quod scriptum est in l. 1. §. vlt. *supr. de his qui effund. vel deiecit.* Habet enim aliam rationem quæ ponitur in l. 2. *cod. tit.*

2. GAIUS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit.

Ad l. 2. Ne in plures.

RAT. DVB. Passim accidit vt qui cum vno contraxit, in plures tamen aduersarios distringatur, cum actio quæ contra defunctum contrahentem

competebat in solidum diuidatur inter plures heredes pro hereditariis portionibus perlegem duodecim tabularum. leg. 1. *cod. si certum petat. leg. final. & rer. tit. Cod. de heredit. act.* quia hereditas eos obligat *leg. siue à certis* 17. *infr. de duob. reis*. quæ

B 1

Tom. IIII.

similiter per legem duodecim tabularum diuiditur l. 1. & 2. C. si vnus ex pluribus heredes debet. Quamuis dici solet ex personis heredum conditionem obligationis non immutari l. 2. §. ex his de verborum obligat. Ergo nihil absurdum esset, etiam si ex contractu habito cum magistro nauis daretur exercitoria in singulos exercitores pro virilibus, aut pro partibus exercitionis, vt in l. 4. infr. D. de c. Qui cum vno contrahit illius duntaxat personam & fidem inuenitur, & de eo non per partes, aut pro parte, sed in solidum obligando cogitur. Atqui tam persona quam fides cuiusque indiuidua est. Obligationem igitur quæ ex eo contractu nascitur, & actionem quæ ex obligatione, patet indiuiduam esse necesse est, nec minus si contra plures ex aliqua causa detur quam si contra vnum illum qui contraxit, ne alioquin fiat ei iniuria, qui de vno in solidum obligando cogitur: si defensionis per plures scissa incommodum pati cogatur, l. iam tamen §. 5. penult. infr. iudic. solui. vbi hanc ob causam dicitur, si plures sint fideiussores iudicatum solui non sufficere, vt parati sint omnes defendere ad impediendum ne committatur stipulatio, nisi vnum etiam dent procuratorem, si hoc actor desideret. Nā & plures heredes rei necesse habent vnum eundemque procuratorem dare, ne defensio per plures scissa incommodum aliquo afficiat actorem, quamuis in actoris hereditate aliud sit cui congruit quod scriptum est l. non tamen 38. supr. de procurat. l. si familie 48. supr. familiaris c. leg. quod si noli 31. §. si plures infr. de adult. edit. Alia ratio est heredum debitoris, in quos necessarium

diuidenda est actio, & dirigenda pro hereditatis portionibus: non solum propter auctoritatem legis 12. tabularum quæ ita constituit, sed etiam quia non habet creditor quod conquatur, cum actio quæ contra defunctum competeat in solidum inter ipsius heredes diuiditur. Quippe quæ interdicere omnino deberet morte debitoris, si non per legem 12. tab. salua conseruaretur: inducitur per eam legem fictione hereditatis, ad representandam personam defuncti, vt adhuc viuere existimetur. Porro cum hereditatem licet sui natura indiuiduam, quia in iure consistit, necesse sit, in tot partes diuidi, quot sunt heredes personarum, quasi totidem hereditatis constitutionis, l. in singulis 77. infr. ad leg. Falcid. & §. 1. infr. cod. tit. Necesse quoque est diuidi in totidem partes actionem: nec verendum est vt incommodum in eam aliquo adiciatur actor cuius interest, actionem aliquam habere, licet diuisam potius quam nullam. Exemplo eius quod de annali actione. De peculio scribit Vlpianus in l. 1. §. merito autem infr. Quando actio de peculio est annalis. Eadem ratio quæ ponitur in hac lege facit, vt si communis seruus voluntate dominorum nauem exercuerit, in singulos dari debeat in solidum actio, l. si seruus. 6. §. 1. infr. sicut & actio de peculio in solidum peculium datur ex contractu serui communis, id est, etiam pro ea parte peculij, quæ apud alium dominum est, leg. si ex duobus 32. in principio leg. & ancillarum 27. §. vltim. infr. de pecul. leg. habebat qui 13. §. vlt. infr. de inst. act.

3. PAVLVS libro 29. ad Edictum.

Nec quicquam facere, quotam quisque portionem in naue habeat, eumque qui præstiterit, a societatis iudicio à ceteris consecuturum.

Ad l. Nec quicquam facere 3.

RAT. DVB. Non datur actio exercitoria in exercitores ex contractu magistri, nisi quia sunt exercitores, vt nomen ipsam actionis ostendit & eadem ratione Infr. Quod cum eo qui in alien. potest. Ergo non nisi quatenus exercitores, id est pro quota portione quam quisque in naue habeat. Exemplo eius quod proximè diximus plures vnus debitoris heredes teneri pro hereditariis portionibus, quia hereditas illa est, quæ eos obligat leg. siue à certis 17. infr. de duobus res. D. de c. 1. s. Plures exercitores tenentur quidem actione exercitoria tanquam exercitores, sed non quatenus exercitores sunt, nec sub illa, vt sic dixerim, formalitate, sed tanquam obligati ex facto & contractu magistri quem præposuerunt, aut qui saltem ex eorum voluntate nauem exercuit, atqui nauis magister vnus tantum fuit. Ergo quamuis plures sint exercitores, siue paribus, siue disparibus in naue partibus, non debet in plures aduersarios distingui, qui cum contraxit vt scriptum est in leg. præd. longèque alia ratio est exercitoria, alia hereditaria actionis, vt ibidem scripsimus.

2. Eumque qui præstiterit **RAT. DVB.** Quod vnus ex pluribus exercitoribus in solidum præstiterit ei, qui cum magistro contraxit, ideo præstiterit quia ipse suo nomine debuit, non quia etiam alij exercitores debuerunt. Ergo non est ei concedendum, vt quod in solidum præstiterit, ab aliis iudicij societatis repetat & consequatur. Imò videtur esse in hoc gratificationi locus, si nalis actor totum ab vno petere, vt ceteri nihil

præstet, quemadmodum contingit à pluribus correis debendi, quorum vnus si in solidum conuentus solidum præstiterit, nihil repetere ab aliis potest, si nō antequam soluerit, sibi prospexerit petita & impetrata actionum cessione pro parte, vt sæpius docuimus contra omnium licet interpretum sententiam ex l. si in rem 12. C. si cert. petat. l. rem hereditariam 65. infr. de euit. l. si pro patre 10. §. vlt. infr. de in rem vers. l. 2. si iuxta nostram emendationem legas quomodo legendum est, Nec soluisse pro exsoluisse. C. de duobus. res. D. de c. Quod placuit vnum quæque ex pluribus exercitoribus teneri in solidum, non tam ex necessitate iuris, aut odio illius qui in solidum conuenitur, receptum est, quasi possit imputari ei quomodo correo debendi, cur se in solidum obligauerit, quam fauore actoris, & ex ratione illa æquitatis potius, quam stricti iuris, ne in plures aduersarios distingatur, qui cum vno contraxerit. Itaque non potest negari, quin soluendo solidum liberauerit socios ab ære alieno, quod ab ipsis perinde in solidum exigi potuisset. Quæ res inter socios parit actionem pro socio. Inter ceteros vero fæmilie erciscunde vel communi diuidendo, ne alioquin ceteri ex eius qui soluit iactura locupletentur l. & ancillarum 27. §. vlt. infr. de pecul. vbi dicitur adeo verum hoc esse, vt ei quæ actio de peculio conuentus soluit, solidum danda sit pro indemnitate actio aduersus ceteros fidei pro socio, siue communi diuidendo, vt si nihil ab ipsis consequi possit fortè quia peculium nullum apud eos fuit, nec æquum sit conueniri eum in solidum, leg. quare 28. cod. Quod est in actione de peculio tantum ibi scriptum est, ad exercitoriam tamen, & ad insti-

& ad infortioriam quoque trahi debet, in quibus idem omnino ius obtinet *l. habebat quis 13. §. ult. infr. de inst. act.* Equius enim est, si aliter fieri non possit, ut in damno moretur is qui cum magistro nauis aut infortiore, aut seruo communi contraxit, quam ut ultra partem suam oneretur is qui quod supra partem suam soluiisset, repetere à nullo postea posset.

Proinde quod dicimus posse vnumquemque ex exercitoribus in solidum conueniri, non tam ad effectum exactionis, quam ad agendi facilitatem pertinet, nec tam ne damno villo actor afficiatur, quam uti ne illo incommodo scilicet per partes defensionis ut in *l. §. penult. infr. iudic. solui. lunge d. l. habebat quis 13. §. ult. cum l. seq. infr. de inst. act.*

4. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Si tamen plures per se nauem exercent, pro portionibus exercitionis conueniuntur. neque enim inuicem sui magistri videntur.

Ad l. si tamen 4.

RAT. DVB. Cum plures per se, non per magistrum nauem exercent, & aliquis contrahit cum vno ex exercitoribus, maior ratio esse videtur, ut ceteri exercitores ex facto & contractu alterius obligentur, quam si cum vno eodemque communi magistro contractum esset, siue quod plus sit exercitorem esse quam magistrum, siue quod plures exercitores per se nauem exercentes alij alius aut magistri, aut saltem magistrorum loco esse videantur.

DEC. Quisquis exercitor nauis est, eam pro arbitrio suo, aut per se, aut per alium exercere potest, in dubio autem nisi se inuicem praeponant,

non est quisquam ex ijs credendus alieno fecisse nomine, quod suo facere potuit *l. 1. l. 4. l. cum ex pluribus 97. infr. de solui.* ergo siue vnus tantum ex ijs contraxerit solus ille tenebitur, & in solidum, sed actione propria ex suo contractu non exercitoria, alij verò nullomodo tenebuntur, quia neque per se, neque per alium contraxerunt siue omnes simul & per se contraxerint, qui casus est huius legis, nullus ex ijs in solidum tenebitur, nec cursus exercitoria, quae non nisi ex contractu magistri proficiuntur *l. 1. §. pen. supr.* sed propria quisque ex eo contractu actione & pro partibus exercitionis, non pro virilibus. Aliud ergo erit, si conuenerit, ut sint sui inuicem magistri.

1 Sed si plures exercent, vnum autem de numero suo magistrum fecerint: huius nomine in solidum poterunt conueniri.

Ad §. 1. Sed si plures.

RAT. DVB. Si plures exercitores nauem per se exercent, nihil facere aut addere posse videtur, quod de suo numero aliquem magistrum faciant. Quorsum enim magister, nisi ut nauem ipse pro alio exercent? Quomodo autem pro eo qui & ipse quoque exercent? Ergo hoc quoque casu idem videtur dicendum, quod superiore, ut omnes non nisi pro exercitionis portionibus teneantur, nisi quod in hac specie, si cum eo contractum sit quem alij magistrum fecerint, & exercitoriae actioni locus est contra ceteros, qui non contraxerunt: contra eum verò qui contraxit, in solidum ex proprio contractu, non etiam exercitoria, quae in superiore specie nullo praeposito magistro nulla esse potest.

DEC. Commodius, rutilius, & expeditius regitur nanis, quae ex pluribus exercitoribus magistrum vnum habet, quam si plures exercitores etiam aequè periti, adeoque si volēs peritiores eam per se communiter exercent, ut scripsimus ad *l. 1. §. 1. supr.* nec ratio iuris immutari potest ob id solum quod magister nauis vnus sit ex exercitoribus, quemadmo-

dum nec nauigantis, cum eo contrahentis deterior debet esse conditio, quam si cum alio quolibet magistro contraxisset: quid enim verat esse vnum eundemque, & magistrum aliorum exercitorum, & pro sua quoque parte exercitorem? Ergo quemadmodum si cum magistro communi contractum esset, daretur exercitoria contra omnes in solidum, ita & cum ceteri alium ex exercitoribus magistrum praeponerent, eadem actio contra omnes in solidum danda est, praeterquam contra eum ipsum qui contraxit, qui licet magister sui ipsius esse non potest, ita neque ex proprio suo contractu teneri exercitoria, sed propria illa actione, quae ex eo competitur: si quid tamen ex magistri huius eiusdemque coexercitoris contractu alij praestiterint, utique ab eo repetent, non actione mandati, aut ex locato, ut in *l. 1. §. sed ex contrario 18. supr.* Sed iudicio societatis, si socij proponantur ut in *l. prox. praed.* Nec tamen necesse est, ut puto, ad ceteros exercitoria actione in solidum obligandos, ut alium expressè magistrum praeponuerint, sed sufficit, ut vnus ex exercitoribus aliorum voluntate nauem exercuerit *arg. l. 1. §. si qui nauem & seq. supr. & §. prox. infr.*

2 Sed si seruus plurium, nauem exercent voluntate eorum: idem placuit, quod in pluribus exercitoribus, planè si vnus ex omnibus voluntate exercuit, in solidum ille tenebitur, & ideo puto, & in superiore casu^b, in solidum omnes teneri.

Ad §. 2. Sed si seruus.

RAT. DVB. Seruus plurium qui eorum voluntate nauem exercent, non ideo magister ab ijs omnibus praepositus esse intelligitur: aliud enim est, praepositum esse, aliud ex eius qui non pro-

posuerit voluntate exercere, ut diximus ad *§. licet autem l. 1. supr.* ergo quod proximè dictum est, si plures per se nauem exercent, vnum autem de suo numero magistrum faciant, singulos in solidum eius nomine conueniri posse, non idem probandum

est, si seruus plurium voluntate omnium nauem exerceat, ut omnes in solidum teneantur, si non ab omnibus prappositus sit magister. D. c. Quod ad exercitoriam actionem pertinet nihil interest, an prappositus quis sit ab exercitore vno vel pluribus, an eorum voluntate exerceat ad obligandos eos in solidum actione exercitoria. An insistoria sanè interest ob eam diuersitatis rationem quam attulimus in d. §. licet autem. Nos de exercitoria hic tractamus. Ergo si seruus plurium, voluntate omnium nauem exerceat, ex eius contractu domini omnes in solidum exercitoria tenebuntur. Idque est quod aptius concluditur in fine huius §. & à Paulo in l. pen. §. 1. inf.

2. Planè si vnus ex omnibus. Sensus est, si non omnium dominorum voluntate vt in superiore specie, sed vnus tantum ex dominis seruus plurium nauem exerceat, solum illum ex contractu communis serui exercitoria in solidum conueniri posse, ceteros vero non nisi de peculio, quomodo conueniendi omnes essent, si nullus ex dominis voluntatem suam seruo communi accommodasset l. 1. §. si tamen 22. sup.

R. A. T. D. V. B. Seruus hic communis fuit plurium, & nauem communem exerceat. Ergo quamuis vnus dumtaxat ex dominis voluntate exerceat, perinde tamen singuli in solidum teneri debent, atque is qui voluntatem suam accommodauit. D. c. Exercitoria nemo vnquam teneretur ob id solum, quod exercitor sit, sed ob id tantum,

3. Si seruus sit, qui nauem exerceat voluntate domini, & alienatus fuerit: nihilominus is, qui eum alienauit, tenebitur prouide, & si decesserit seruus, tenebitur nam, & magistro defuncto, tenebitur.

Ad §. 1. Si seruus sit.

R. A. T. D. V. B. Hæc actio ex persona magistri, vel eius qui voluntate domini nauem exerceat in exercitorem datur leg. 1. §. pen. sup. Ergo, si magister seruus sit, & alienatus fuerit, cum in dominio emptoris, danda est actio contra emptorem tanquam dominum, aut saltem danda est electio actori, an cum venditore malit agere, an cum emptore, vt in actione de peculio l. si noxali 11. §. penult. l. & ancillarum 27. §. si seruus l. si ex duobus 32. §. pen. 1. si creditor. 37. §. pen. inf. de pecul. Nam & actio exercitoria equiparatur in plerisque actioni de peculio l. habebat quis 13. §. ult. inf. de inst. act. Fit enim alienatio quolibet cum sua causa l. alienatio 67. de contr. empt. nec potest fieri, vt ex contractu serui, cum quo nulla actio est, dominus ipse non conueniatur.

De c. Dominus cuius voluntate seruus antequam alienaretur nauem exerceat, non ideo tenetur exercitoria, quod dominus sit, vt euenit in actione de peculio, sed quia seruo nauem exerceat voluntatem suam accommodauerit, quasi ea voluntas prappositio quædam sit. Et sanè prappositionis loco, atqui alienatio serui non mutat statum, nec veritatem rei, quæ fuit ante alienationem. Et si cuti non facit vt nouus dominus voluisse videatur eo tempore, quo nec velle potuit: ita nec facere potest, vt verum non sit, priorem dominum voluisse. Ergo nihilominus is qui eum alienauit, tenebitur exercitoria in solidum perinde ac si non alienasset: emptor vero quamuis nouus dominus nullo modo tenebitur, non solum quia nihil eo volente factum est, sed etiam quia nihil ei noceret vo-

luisse eo tempore, quo nondum erat dominus leg. 4. §. si extraneus sup. de noxal. action.

a. Prouide & si decesserit seruus, tenebitur. R. A. T. D. V. B. Actiones quæ contra dominum competunt ex contractu serui, extinguuntur morte serui nisi si quando ex beneficio praxitoris iusta aliqua de causa conseruantur, quo casu fiunt annales, vt videre est in actione annali de peculio l. 1. & tot. sit. inf. quand. act. de pecul. est annali. iunct. l. pen. §. 1. sup. de noxal. act. Atqui exercitoria actio proficitur ex contractu, & factio serui eiusdemque magistri quæ post nauem exercitam ponimus alienatam. Ergo si hic idem seruus post alienationem aut etiam ante decesserit, dominus nullo modo tenebitur.

D. c. Actio quam quis semel habere contra dominum cepit siue ex stipulatu illa sit, siue ex contractu serui, ea nec euersione, nec manumissione, nec morte aut fuga serui amittitur l. iuncta 16. §. si seruus inf. de euict. Sunt enim quidam modi legitimi actionum vt acquirendarum ita amittendarum, inter quos mors serui non est, præsertim vero in hac specie, in qua non tam ex contractu serui nascitur, quæ ex eo quod seruus hic voluntate domini nauem exerceat, licet non fuerit magister, quia nulla fuit expressa prappositio. Ergo quædam modo defuncto nauis magistro non eo minus tenetur exercitoria dominus, ita neq. defuncto eo qui voluntate domini nauem exerceat, quia morte contrahentis non idcirco contractus extinguitur, quomodo morte delinquentis crimina ferè omnia extinguitur, nec morte serui definit ratio, quæ viuo eo dominum obligabat exercitoria, quia scilicet seruo nauem exerceat voluntatem suam accommodauerat. Hinc vero intelligimus quæ diuersa

rati.

tatio fractionē noxaliū, quæ serui morte intereū, quis ex delicto nascitur, non ex contractu, vt exercitoria. Et ex lege duodecim tabularum perpetuam commitem habent dedendi serui potestatem l. miles 6. §. i. *infr. de rei iudic. l. i. & pass. de noxal. act.* quæ potestas moriente seruo intercidit *dist. l. penult. §. i. cod.* Actio autem de peculio licet ex contractu nascatur æquæ ac exercitoria l. i. §. si filiusfamilias *supr. de his qui effud. vel de dec.* ideo tamen morte serui aut alienatione fini-

tur, quia ex sui natura & essentia non datur, nisi aliquo existente peculio l. si seruus 20. *supr. de dolo l. quæstum 30. l. depositi 38. in princip. l. eo tempore 50. & pass. infr. de pecul.* Peculium autem & morte & alienatione serui esse definit. Ideoque necessarium fuit auxilium & beneficium Prætoris, vt in annum vsque post mortem vel manumissionem, vel alienationem serui actio de peculio produceretur d. l. i. §. merito autem *infr. quand. de pecul. act. eff. anal.*

4. ¶ Hæ actiones perpetuæ, & heredibus, & in heredes dantur. proinde & si seruus, qui voluntate domini exercuit, decessit: etiam post annum dabitur hæc actio: quamuis de peculio ultra annum non detur.

Ad §. ult. Hæ actiones.

Hoc nomine significantur cum exercitoria actione cæteræ quoque similes exercitorie, vt institoria, tributoria, quod iussu & de in rem verso. Hæ namque omnes sicut in solidum dantur, non de peculio duntaxat, si tributoriam excipias, quæ in solidum quidem non datur, sed tamen datur ultra quantitatē peculij: ita & heredibus & in heredes dantur, & quidem perpetuo, non intra annum duntaxat l. huiusmodi 15. *infr. de instit. act. l. illud quoque 7. §. ult. & l. seq. infr. de tribut. l. i. in fin. infr. quand. act. de pecul. est anal.* Idque ex natura prætoriarum actionum, quæ rei persecutorie sunt, & ex contractu descendunt l. in honorariis 35. de oblig. & mod. l. hæc actio 4. *supr. si mens. fals. mod. dixer.* Ratio tamen dubitandi ea fuit, quod hæ actiones omnes proximè accedunt ad actionem de peculio, cui & exercitoria æquipatur in l. habebat quis 13. §. ult. *infr. de instit. act.* de peculio autem actio licet regulariter & sui natura sit perpetua, quoniam & ex contractu nascitur, & rei persecutoria est, interdum tamen annalis est, iis scilicet casibus de quibus in l. i. & tot. tit. quand. act. de pec. anal. est. Cæteræ verò de quibus diximus nunquam sunt annales, sed semper perpetuæ, sed decidendi ratio & diuersitatis illa

est, quam proximè attulimus, quod actio de peculio cum sui natura non detur, nisi ad peculium, diutius durare non potest, quàm peculium ipsum si non speciali auxilio & beneficio Prætoris in annum vsque porrigitur. Atque hanc dubitandi rationem esse ad hunc locum Vlpianus non obscurè insinuat iis verbis, *quamuis de peculio ultra annum non detur.* Potest etiam dabitur ratio aliqua, sed leuissimula ex eo peti, quod exercitoria & cæteræ similes actiones non aliam causam habeant, quàm voluntatem domini, qui aut magistrum aut institutorem præposuit, aut exercitoris, cuius voluntate seruus aut filiusfamilias nauem exercuit, vt diximus in præcedentibus. Voluntas autem morte finitur, nec transit ad heredem l. si ita legatum 65. §. illi si volet de legat. 1. Sed quamuis volendi facultas non semper transeat in heredem, vt velle possit, quod velle defunctus potuit. Voluntas tamen ipsa defuncto declarata, & quæ defunctum obligauit, transit proculdubio ad heredem eumque obligat l. viam veritatis 10. *Cod. de locat.* alioqui contractus omnes non minùs quàm crimina morte contrahentium finirentur: cum omnes à contrahentium voluntate causam & originem habeant, quod tamen stultum esset dicere.

§. PAVLVS libro 29. ad Edictum:

Si cum, qui in mea potestate sit, magistrum nauis habeas: mihi quoque in te competit actio, si quid cum eo contraxero. idem est, si communis seruus nobis erit. ex locato tamen mecum ages, quod operas serui mei conduxeris: quia, & si cum alio contraxisset, ageres mecum, vt actiones, quas eo nomine habui, tibi præstarem, quemadmodum cum libero, si quidem conduxisses, expe- rieris: quod si gratuitè opera fuerint, mandati ages.

Ad l. Si cum §.

RAT. DVB. Ex contractibus quidem seruorum nostrorum actionem acquirere possumus, quoties cum alio contrahunt, ad eum obligandum l. i. *infr. de instit. act.* sicut & ex eorundem contractibus obligari possumus de peculio l. nec seruus 41. *infr. de pecul. adeo- que in solidum si voluntas nostra accesserit, vt in exercitoria, & institoria, & quod iussu, vel saltem scientia, vt in tributoria l. i. §. licet autem supr. & in instit. quod cum eo qui in alio potest.* At vt nosmetipsi contra- hentes cum seruis nostris, obligemus alios in soli- dum, videtur cerè diffidiliss, & à iuris ratione alie- nius, cum ex alieni serui contractu nemo teneri de- beat ne quidem de peculio d. l. nec seruus. Ergo si cum

sue filiumfamilias, siue seruū qui in mea potestate sit, magistrum nauis habeas, absurdum videretur, vt mihi quoque qui sum pater vel dominus, perinde atque alij cuiuslibet competat in te actio exercitoria in solidum, si quid cum eo contraxero. Itemque si quid cum eo seruo qui nobis communis seruus sit: nam & qui communis inter nos est, meus est, licet tuus quoque sit l. illud 46. *infr. de rei. nupt. De c.* Si cum qui in potestate mea sit, magistrum nauis habeas, & ego cum ipso contraham, videor contrahere tan- quam cum seruo tuo & tecum potius qui eum nauis- tuz, vt alium quemlibet, præposuisti, nec tam rursus tanquam eius dominus, quàm quasi alius quilibet, vt in l. si paterfamilias 15. §. i. *supr. de adop.* Nam et si tu alium magistrum quemlibet nauis tuz magistrum

præposuisses, peinde cum ipso contraxissem. Quidni ergo penitus ex serui sue mei, siue inter nos communis contractu æquè teneberis exercitoria in solidum? Aut quid tua interest, an mihi, an alij ex contractu eius in solidum obligeris? Est enim quod tibi imputes, cur seruum siue meum, siue communem nauis tue magistrum elegeris, & præposueris, aut cur non saltem, cum præposuisti, denunciaueris ei ne mecum contraheret: quo facto utique non potuisset te mihi nec in solidum nec alio villo modo obligare.

a *Ex locato tamen mecum ages.* Actionem ex locato dixit hic Paulus pro actione ex conducto, vt subiecta ratio demonstrat, quod operæ serui mei conduxeris: quoniam etiam Vlpianus in l. 1. §. sed ex contrario sup. hocrit. nam ex conducto non ex locato actio illa est, quæ conductori datur l. ex conducto 15. infr. locat. Sed prudentibus notus præstitim veteribus familiare fuit, vt his verbis locationis & conductionis sicut & istarum actionum nominibus promiscuè vterentur, itemq; nominibus emptionis & venditionis, itemq; actionum empti & venditi l. veteres 29. & seq. infr. de action. empr. Incipiendo tamen est initium contractus, an locatæ sint merces vehendæ, quo casu locatio fit à domino, qui & idcirco agit ex locato, an verò magister nauis operas suas locauerit, quod cum accidit locator ipse est non conductor l. 2. infr. tit. prox.

RAT. DVB. Quod locauit tibi operas serui mei, vt iis quasi serui tui operis vtiueris, non debet facere conditionem meam deteriorem, vt si quid cum eo tanquam cum magistro tue nauis contraxero, minus obligatum te exercitoria actione, & in solidum habere debeam, quam si cum seruo tuo eodemque magistro contraxissem. Ergo etiam si contra te agam exercitoria, non eo magis permittendum tibi est, vt contra me ex conducto expenaris. **DE C.** Quicquid seruus meus cuius operas tibi locauit, vt magister nauis tue fieret, ab aliis stipulatur, id totum non tibi licet operas eius conduxeris, sed mihi tanquam domino suo acquirit ipso iure: non enim alij ex ratione iuris potest acquirere, quam vel domino, vel fructuario, vel bonæ fidei possessori l. acquiruntur 10. per tot. de acquir. rer. domin. Tu verò neque dominus, neque fructuarius, neque bonæ fidei possessor es, sed tantum conductor, nec aliud auxilium tibi superest, nisi vt contra me agas ex conducto, ad hoc vt actiones quas eo nomine quasitas habui, tibi præstem, quarum scilicet lucrum & commodum penes te manere æquum est, cum operas eius à me conduxeris: ne aliqui duplici lucro adficiat, si & pro serui mei operis mercedem habeam, quam dedisti, vt ex operis eius acquireret, & præterea quicquid ille tuo nomine, & tanquam magister tue nauis, mihi acquisiuerit. Eadem porro iuris &

æquitatis ratio facit, vt quemadmodum si cum alio seruus meus contraxisset, actionem tibi, quas aduersus eum haberem, præstare deberem, ita & si cum ipso contraxero, teque mihi exercitoria actione in solidum obligauero, liberare te debeam, ne quid mihi præstare cogaris, quia magis imputare mihi debet, cur post locatas tibi operas mei operas, cum eo contraxerim, ad acquirendam mihi contra te actionem: cum scire debuerim nullam mihi per cum actionem, siue contra te, siue contra alium acquiri exinde posse, quin eius lucrum & commodum præstare tibi debeam ob locatas tibi certa mercede huius serui operas, quibus interim carere tanti habui. Ex conducto igitur mecum ages, non vt actionem aliquam tibi præstem, quam contra te ipsum præstare nullam possum l. ne cum filiofamilias 16. infr. de furt. sed vt te liberem. Nec enim nouum est, vt alicui de iure vltro actio ad hoc solum consequendum, vt liberetur, non solum si ex legato liberationis agatur l. 3. §. pass. infr. de liber. legat. sed et si actione ex conducto quod ad rem nostram magis accedit, vt in l. si fundum 33. in fin. infr. locat. l. si mandata 45. §. quoties infr. mandata.

b *Quemadmodum cum libero, siquidem conduxisses, experieris.* **RAT. DVB.** Per liberam personam acquirit nihil nobis potest excepta causa possessionis l. & licet 15. sup. de pecun. const. l. solutum 11. §. per liberam de pignori ad l. 1. c. per quas person. nob. acquir. Ergo quod hominis liberi operas conduxeris, prodesse tibi non debet, vt contra eum experiaris ex conducto, quasi per eum acquirit tibi aliquid potuerit, & debuerit. **DE C.** Aliud est dicere per liberum hominem cuius operas conduxeris, vt nauem tuam exerceret, aliquid acquirit tibi potuisse, quod certe falsum est: aliud verò teneri cum ex conducto, vt quod sibi ex illa nauis tue exercitatione acquisiuit, præstare tibi cogatur per actionem ex conducto, si operas eius conduxeris, aut etiam mandati, si gratuitè eius operæ fuerunt. Nam hæc ipsa causa est, propter quam necessaria est cessio & præstatio actionum, quia liberas ille non tibi acquisiuit. Cum tamen nullum debeat lucrum sperare ex operis suis siue eas locauerit, siue gratuitum mandatum suscepit, quia utroque casu tibi rem gessit, & ex bona fide gerere debuit, non sibi l. possessio 49. §. vltim. infr. de acquir. poss. l. si seruus 61. §. quod vero infr. de furt. Quod igitur in homine libero iuris est, vt actiones quas sibi acquisiuit, nauem alienam exercendo, aut conductori actione ex conducto, aut mandatori actione mandati præstare cogatur, idem in magistri domino seruandum est, quia quod magister si liber esset seruo acquireret idem, si seruus sit, domino suo acquirit. Nihilque refert, an exercitoria actio danda sit contra magistrum ipsum, vt in l. 1. §. licet autem, an contra magistrum dominum, vt hic.

1 **¶** Item si seruus meus nauem exercebit, & cum magistro eius contraxero: nihil obstat, quo minus aduersus magistrum experiar actione, quæ mihi vel iure ciuili, vel honorario competit. nam & cuius alij non obstat hoc edictum, quo minus cum magistro agere possit. hoc enim edicto non transferatur actio, sed adiicitur.

Ad §. 1. Item si seruus.

RAT. DVB. Si seruus meus nauem alienam permittente me exerceat, ique magistrum aliquem

præposuerit, cum quo ego contraxerim, non possum agere exercitoria cum seruo meo, quia nullius actionis, aut exercendæ, aut excipiendæ capax est seruus l. seruus 6. C. de iudic. l. seruus 1. q. de oblig. & ad. præstitim verò con-

verò contra dominum l. 4. *supr. de iudic. ex ceptis casibus de quibus in l. vix certus 53. cod. tit.* Ergo neque cum magistro, quem ipse præposuerit, agere possit, ne deterior sit condicio magistri, quam exercitoris, qui magistrum adhibet, & ex cuius persona contractusque non minus in exercitorem quam in magistrum ipsum actionem Prætor pollicetur l. 1. §. *permitt. supr.* DEC. Magister navis si liber homo sit, conveniri ex omnibus contractibus potest, vt & alius quilibet qui bene contraxerit, idque aut civili aut honoraria actione, prout vel civili vel honorario iure fuerit obligatus. Sicut enim contractus omnis, si modò iustus & licitus sit, obligationem parit, ita & obligatio actionem l. licet 42. §. *ex obligatio supr. de procurat.* Nec impedimento esse potest, quominus magister à me conveniatur, quod servus meus idemque exercitor, qui cum præposito, conveniri à me per exercitoriam actionem non possit. Id enim fit propria quadam ratione, quia servus meus est. Nam si aut alienus esset, aut liber homo, æquè possem contra eum aut contra eius dominum, agere exerci-

toria, atque contra magistrum propria ex contractu actione siue civili siue honoraria. Et quod duplicem hoc casu actionem habere non possum, facere non debet, vt nec primam quæ contra magistrum competit habere debeam, imò tanto magis, quod si eam non haberem, in damno nie morari necesse esset. Denique vt is qui cum magistro contraxit, agere cum eo possit, non est necesse, vt exercitoria quoque contra exercitorem competit, si quid sit quod obstat, ne possit competere, sed sufficit, vt ex contractu magistri competitura fuerit, si condicio personæ exercitoris, aut alia quævis ratio aliunde quam ex contractu ipso procedens non repugnaret. Nam, vt eleganter Paulus hic subicit, non ea mente Prætor exercitoriam actionem induxit, vt eam, quæ contra magistrum ex contractu suo competebat, perimeret, ac quali facta novatione transferret eam in exercitoriam: sed vt priori actioni aliam adiceret, atque ita ei qui cum magistro contraxisset, plenius consuleret, cum sæpius accideret, vt magister navis minùs esset idoneus, & non soluendo.

2. ¶ Si vnus ex his exercitoribus cum magistro navis contraxerit, agere cum aliis exercitoribus poterit.

Ad §. 2. Si vnus.

RAT. DVB. Qui cum magistro navis contrahit, habet obligatos exercitores omnes, vt cum vnoquoque ipsorum exercitoria experiri in solidum possit l. 1. §. *pen. & vlt. l. prox. §. 1. supr.* Atqui cum vnus ex exercitoribus, contrahit cum magistro, seipsum obligare sibi ipsi non potest, neque exercitoriam actionem contra seipsum acquirere l. ne cum filiofamilias 16. *infr. de furt.* Ergo neque alios sibi obligare poterit, aut contra ceteros agere. DEC. Non quæ ratio facit, ne ipse sibi obligetur eadem impedire po-

rest, ne alios obligatos habeat: nam ne sibi ipsi obligari possit, non tantum iuris ratio, sed etiam natura ipsa est impedimento, quæ vult distinctas esse personas debitoris & creditoris d. l. ne cum filiofamilias l. *heres à debitor* 21. §. *seruo tuo & seq. l. debitori 50. infr. de fideiuss.* at vt alios obligatos habeat, perinde atque haberet alius quilibet, qui cum magistro navis contraxisset, neque supradicta ratio, neque alia vlla obstat. Ergo si vnus ex exercitoribus cum magistro navis contraxerit, quamvis eum seipso agere non possit, cum aliis tamen & quidem in solidum agere rectè poterit.

6. PAVLVS libro 6. Brevium.

SI servus non voluntate domini nauem exercuerit: si sciente eo, quasi tributoria: si ignorante, de peculio actio dabitur.

Ad l. si servus 6.

RAT. DVB. Quis scit, nec prohibet, cum possit, non tantum velle, sed etiam iubere & mandare intelligitur *vulg. l. qui patitur 18. infr. mandat. & is tantum culpa carere dicitur, qui scit quidem, sed prohibere non potest l. culpa caret 50. de regul. iur.* Ergo si servus nauem alienam exerceat scientem tantum & patiente domino, licet non expressim volente, teneri tamen in solidum debet, non tributaria duntaxat, perinde ac si voluisset & mandasset, ne alioqui sua dissimulatione illos qui cum seruo contrahunt, decipere videatur l. mulier 11. C. *de distract. pign. l. si sine 5. C. ad S. C. Velleian.* DEC. Separanda est nuda scientia etiam quæ patientiam coniunctam habeat, à voluntate expressa cuius maiorem potestatem, quam tacite esse rationis est l. 1. §. *licet autem. vbi diximus supr. hoc titul.* vbi separatur infortoria actio & tributoria ab exercitoria, & ab actione de peculio. Infortoria expressam præpositionem requirit, vt contra eum qui præposuerit in solidum detur §. *eadem ratione vers. Infortoria Infort.* quod cum eo qui in alien. potest. Exercitoria non quidem præpositionem exigit, sed tamen ex-

pressam voluntatem: Tributoria verò neque præpositionem, neque voluntatem, sed nudam scientiam, quæ si etiam cum voluntate coniuncta sit, non tamen auget actionem. At de peculio actio neque præpositionem exigit, neque voluntatem, neque scientiam, quia & minore damno dominum addicit. Ergo non est generaliter verum, eum qui scit, & paritur videri mandare aut iubere. Id enim quoties fit, non nisi per interpretationem & fictionem aliquam fit, cui tamen in proposito tractatu locus nullus est, quia verbis edicti inscribendum est, quæ scientem & patientem à volente diffinierunt *dict. §. licet autem.* magis quæ ad delicta quam ad contractus pertinet supradicta iuris regula, quæ negat culpam eum carere, qui scit, & non prohibet, cum prohibere possit, vt & locus ille Poëtæ Senecæ ostendit in Troade *Non patiar, in me culpa cum dolo reddi. Qui non vult peccare eum possit iubere.* Aliam enim causam est contrahendi, aliam delinquendi, vt vidimus in l. 1. §. 1. *supr. lunge l. si servus 42. infr. de furt.* Rursus alia longè causa est domini huius, qui à seruo suo nauem exerceri scit, & paritur alia eius qui sua dissimulatione id agit, vt decipiat creditorem, vt in *dict. l. mulier.*

Non enim nisi à seipso decipitur, qui tam incautus est, ut cum seruo nauem exercente contracturus non inquirat diligentius, an domini voluntate nauem exercent, an non cum fiat aut scire debeat, non aliter posse dominum ex hac causa obligari in solidum, quam si domini voluntate nauem exercent, ideoque cautius uogitari debuit, ut ait l. 2. C. de furt. At creditor quid à debitore pignus accepit, presente ac dissimulante eo, qui vel eius rei dominus sit, vel anteriore iure obligatam eam habeat, decipi-

tur sine dubio, subdola ista creditoris dissimulatione, quia neque illam rem accepturus fuisset pignori, quæ aliena esset, neque eam quæ alteri iam obligata, & quæ debito utriusque ex soluendo sufficiens, non fuisset dicit. l. mulier l. & quæ nondum §. 5. vltim. inf. de pignor. l. 4. §. quæ situm est 12. inf. de doli mal. except. l. Titius §. in princip. & §. 1. l. Paulus 12. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. Cætera quæ circa tractatum hunc addi possent, latè prosecuti fuimus ad l. Caius 39. sup. tit. prox.

1 ¶ Si communis seruus voluntate dominorum exercent nauem, in singulos dari debet in solidum actio.

Ad §. 1. Si communis seruus.

RAT. DVB. & DECID. eadem est, quæ ad §. sed si seruus plurium l. 4. sup. hoc tit. Est enim utriusque loci

eadem sententia, quæ tamen à Paulo clariùs hic exprimitur, quàm ibi ab Vlpiano, si communis seruus voluntate dominorum suorum omnium nauem exercent, in singulos actione exercitoria dari in solidum debere.

7. AFRICANVS libro 8. Quæstionum.

Lucius Titius Stichum magistrum nauis præposuit, is pecuniam mutuatus, cauit se in refectionem nauis eam accepisse, quæ situm est, an non aliter Titius exercitoria teneretur, quàm si creditor probaret, pecuniam in refectionem nauis esse consumptam? respondit, creditorem vtiliter acturum, si, cum pecunia crederetur, nauis in ea causa fuisset, ut refici deberet. etenim, non oportere creditorem ad hoc adstringi, ut ipse reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat: (quod certè futurum sit, si necesse habeat probare, pecuniam in refectionem ei erogatam esse) ita illud exigendum, ut sciat, in hoc se credere, cui rei magister quis sit præpositus, quod certè aliter fieri non potest, quàm si illud quoque scierit, necessariam refectioni pecuniam esse, quare etsi in ea causa fuerit nauis, ut refici deberet: multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem esset necessaria: non debere in solidum aduersus dominum nauis actionem dari.

Ad l. Lucius Titius vlt.

RAT. DVB. Sufficere videtur ad dominum exercitoria actione obligandum, ut magister nauis dixerit creditori, se in refectionem nauis mutuum pecuniam accipere, licet ab initio consilium cepit fraudandi creditoris, ut ex Osilio Pedio & Vlpiano scriptum est in l. 1. §. unde querit Osilius sup. hoc tit. Quid enim creditoris interest, an re vera nauis indigeat refectione, an non? Et si quid in ea sit dolo malo inagistri, an non æquius est imputari exercitori, qui talem magistrum præposuit, dicit. l. 1. §. cuius autem. & dicit. §. unde querit, quàm creditori, qui etiam si magistrum mentiri sciat, dissimulare tamen debet, vel ob hoc ipsum ne curiosus videatur. l. doli 19. ad fin. inf. de nouat. Ergo si magister nauis cauerit se in refectionem nauis mutuum pecuniam accepisse, securus est creditor, ut exercitoriam contra dominum eundemque exercitorem habere omnimodo debeat, non solum etiam si pecunia in alios usus impensa sit, sed etiam si nauis in ea causa non fuerit, ut refectione vlla indigeret: alioqui ex creditore faciemus eum procuratorem exercitoris, si cogatur, & an nauis aliqua & quanta refectione indigeat, & an in nauis refectionem pecunia consumatur, inquirere, quod certè fuerit per absurdum.

DEC. Equidem non oportet creditorem ad hoc adstringi, ut reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat, quod certè futurum esset, si necesse haberet probare pecuniam in refectionem erogatam esse, sed tamen non vsque adeò negligenter tractare rem debet is, qui pecuniam crediti magistro dicenti se mutuum accipere ad refectionem nauis, ut non debeat scire in illam rem se credere, cui rei magister præpositus sit. Hoc verò non aliter sanè fieri potest, quàm si illud quoque scierit, necessariam esse refectioni pecuniam: non enim magister quomodolibet contrahendo exercitorem obligat, sed eius rei tantum nomine cui ille præpositus fuit l. 1. §. non autem sup. hoc tit. cui consequens est, ut tamen in ea causa fuerit nauis ut refici deberet, multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm esset in eam rem necessaria, non debeat tamen in dominum nauis actio in solidum dari, sed tantum proportionè eius pecuniarum quæ in eam rem fuit necessaria, ut eadem iuristratio sit in toto quæ in parte, & in parte quæ in toto vulg. l. quæ de tota 76. de rei vindic. Itaque placet quod hic notat Cuiacius ei, qui creditur ad reficiendam nauem consideranda hæc esse, ut nominatim mutuet magistro pecuniam ad refectionem nauis, ut nauis in ea causa sit, ut necesse sit refici debeat, ne plus quàm necessarium sit credat, & ut magister in

gister in eam rem præpositus sit, in quam creditum est, & ex hoc ultimo tria reliqua proficiuntur, ut diximus. Nec idem vereri debet creditor, ne nimium curiosus esse existimeretur. Id enim facit qualitas & condicio eius personæ, cum qua contrahit, quemadmodum & qui contrahit cum minore, & qui cum ciuitate, & qui cum muliere se obligante cum alio. His enim casibus diligentior esse debet creditor, ut bon tantum inquirat, an ea personæ iustam contra-

hendi causam habeant, sed etiam curet quantum facere potest, ut in rem vel minoris, vel ciuitatis, vel mulieris pecunia vertatur, ut habere possit repetitionem l. viere 14. Cod. de præd. minor. l. si fundus 13. §. quamquam infr. cod. ill. tit. l. patri 27. §. 1. & seq. supr. de minor. l. 2. Cod. si ad v. f. credit. l. ciuitas 27. de reb. cred. l. vir vxori 17. in princip. & §. 1. infr. ad Senat. consulum Velleian. l. 3. §. sed si sic accepit infr. de in rem vers.

I Interdum autem illud æstimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari poterit. quid enim (inquit) si ad velum emendum in eiusmodi insula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velum comparari non potest? & in summa aliquam diligentiam in ea creditorem debere præstare. Eadem fere dicenda sunt, & si de institoria actione quærat. nam tunc quoque creditorem scire debere, necessariam esse mercis comparisonem, cui emenda seruus sit præpositus: & sufficere, si in hoc crediderit: non etiam illud exigendum, ut ipse curam suscipiat, an in hanc rem pecunia eroganda est.

Ad §. 1. Interdum autem.

Eadem ratio dubitandi & decidendi est ad hunc versiculum, quæ ad sententiam præcedentem. Fere enim est, ut procurator vel negotiorum gestor, executoris fiat creditor, si magistro nauis pecuniam ad velum comparandum petente cogatur inquirere, an in ea provincia velum aliquod sit, quod comparari possit, videreturque hoc sufficere debere, ut nauis velo indigeat: sed non ita est, non enim cogitur creditor, aut velum comparare, aut valde curare, an ex pecunia ad velum comparandum credita, velum comparatum sit. Sed cum cogatur inquirere, an velo nauis indigeat, illud quoque inquirendum ei est, an in ea provincia, in qua ad id pecunia creditur, velum comparari possit. Quid enim prodest inquirere, an velum sit necessarium in eamque rem pecuniam credere, si ea provincia sit, in qua velum comparari omnino non possit? Ergo in summa aliquam diligentiam in ea re præstare creditorem oportet, non tamen omnem, nec valide magnam.

a Eadem fere dicenda sunt. R. A. T. D. V. B. Institoria actione is demum tenetur, qui institorem præposuit §. eadem ratione vers. Institoria quod cum eo qui in alien. potest. est. Ergo creditor qui agit institoria, nihil aliud curandum, aut probandum habet, nisi quod cum eo qui præpositus fuit, contraxerit, non etiam utrum necessaria fuerit comparatio mercis cui emenda seruus præpositus sit. De c. Illud commune est institorie actioni cum exercitoria, quod neutra competit, nisi pecunia credita sit in eam rem, cui siue magister, siue institor præpositus fuit, nisi quod nulla

etiam facta præpositione exercitoria locum habere potest, si quis voluntate exercitoris nauem exerit. l. 1. §. non autem & §. licet autem, ubi diximus supr. hoc tit. Ergo quemadmodum in actione exercitoria necesse est creditorem scire in eam rem se pecuniam credere magistro, cui rei magister præpositus fuit: quod porro non aliter scire potest, quam si etiam sciat nauem refectione indigere, ita & in institoria fatendum est, non aliter dari eam debere, quam si is qui cum institore contrahit aliculus mercis nomine, sciat, institorem ei merci comparandæ præpositum esse: hoc verò scire non potest, nisi frustra, quin sciat etiam esse necessariam mercis comparisonem, cui emenda seruus præpositus fuerit. Ergo in institore quoque institoria agere volente hoc ipsum requiremus, quod in exercitore necessarium esse diximus. Planè sufficit in hoc creditum esse pecuniam: nec illud etiam exigemus, ut curam ipse suscipiat erogandæ in hanc ipsam rem pecuniam, quia nec cogendus est, ut eius qui institorem præposuit, negotia gerat. Proinde non tantum exercitoria actio expiendæ est ab illa regula, quæ improbat creditoris curiositatem, d. l. doli §. vlt. denotat. sed etiam institoria, & alie de quibus supra diximus: sanè non ita facile permittendum fuit magistro nauis, aut institori, siue seruus esset, siue liber homo, ut vel dominum vel alium etiam à quo præpositus esset in solidum omnimodo, ac indistinctè obligaret, ne in eius potestate esset deterius rem facere præponentis conditionem etiam aduersus formam præpositionis, quod certè iniquum esset d. l. 1. §. non autem & §. igitur præpositio supr. hoc tit. d. sed si pupillus 11. §. condicio autem infr. de inst. act.

DE LEGE RHODIA DE IACTV.

TIT. II.

PAVLVS libro 2. Sententiarum.

Ege Rhodia cauetur, vt, si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarcitur, quod pro omnibus datum est.

Ad l. 1. Lege Rhodia.

POST tractatum De exercitoria actione commodissimè subiicitur Titulus hic de leg. Rhod. de iact. quia plerumque ad conseruationem nauium, & ad periculū præfens euitandum imminētis naufragij, necesse est prouici merces in mare, leuandæ nauis gratia, quæ res innumeras lites excitaret, non tantum inter nauigantes & magistrōs, itemq; exercitores nauium, sed etiam inter eos maximè quorum merces fuissent, nisi lege Rhodia de iactu prospectum fuisset, quæ cautum est, vt si leuandæ nauis gratia mercium iactus factus est, omnium contributione sarcitur damnum, quod pro omnibus datum est. Sic enim lego apud Paulū in hac lege, adiecta dictione *damnum*, quæ nec deesse integro sensu, nec suppletū commodè potest.

RAT. DVB. Cūm leuandæ nauis gratia mercium iactus factus est, videntur nauigantes & domini mercium, qui in naue fuerunt, eas voluisse merces perdere, eoq; veluti precio salutem suam periclitantem redimere: denique tanti habuisse mercibus, illis cære, vt in l. 4. §. 1. *sup. de alien. iudic. mut. caus. fact.* Et quauis coacta hoc fecerint, maluisse tamen videntur, vt in l. 1. si pater cogente 22. *deris. nupr.* Quid enim est, quod contemplatione & comparatione salutis certo modo æstimari possit? l. pen. in fin. *infr. de donat.* nec dubitamus quin etiam coacta voluntas sit voluntas, si mulier 21. §. ult. *supr. quod met. caus. l. si pater cogente 22. infr. de rit. nupr.* Sibi ergo imputent, quid voluerunt, & quibus nulla promissi iniuria facta videtur potest l. in diem 9. §. 1. *de aqua & aqua plu. arcend.* adeoque nec damnum vllum sentire videntur, quod si non ex culpa saltem non nisi ex voluntate sua sentiunt. Quis enim maiorem illam vim & planè diuinam, quam Græci *Stoma* vocant, præstare debeat? l.

si merces 25. §. vi maior l. ex conducto 15. §. si vī tempestatis infr. locat. l. contra l. 23. in fin. l. quod quis 203. de regul. iur.

DE C. Quemadmodum periculum commune est omnium, qui in eadem naue iniquis fluctibus agitata periclitantur. Ita & pro communi omnium salute auxilium commune fuit comparandum, vt quia naues quò magis oneratae sunt, eò citius ac facilius in profundum demerguntur, ita mercium earum iactu quæ magis onerant, leuandæ nauis atque ita conseruandæ prospicietur. Quo facto, si nauis appulerit (nam si demersa sit nullus quæstioni locus relinquitur, cūm non possint videri merces iactæ in mare eius nauis leuandæ causa, quæ perit l. 4. §. 1. in fin. *infr.*) annon æquum est, commune damnum communi omnium contributione sarciri, quod pro omnibus datum est? Annon etiam voluntas illa, & cogitatio fuit omnium, qui aut in naue fuerunt, aut merces suas in mare proiecerunt? Nec enim id primò ac perse egerunt, vt mercium damnum incurrerent, adeoque nec vt merces illas pro derelicto haberent l. 2. §. ult. *l. qui tenenda 8. infr.* sed vt communi omnium salutis conseruata naue prospicerent, & vexatam fluctibus nauem leui iactura defenderent, vt loquitur l. 4. C. *Theodos. hoc tit.* Nec enim cuiusquam magnū damnum esse potest, quod à multis communi omnium contributione sarcitur, & multo leuius sit onus, quod fertur à pluribus l. 3. §. *anteq. de muner. & honor. l. ita vulneratus 51. in fin. ad leg. Aquil.* Aut quis iudex propitiis auribus cum audiat, qui magistro nauis aliusq; vectoris imputare velit, cur non periclitari ac submergi nauem passi sint potius quàm merces in mare prouici, vt querela causam hodie nullam haberent? arg. l. si extraneus 33. & l. cūm in fundo 78. §. *quod si mulier infr. de iur. dot.* Aquilissimè igitur lata est lex Rhodia, vt post superatum commune periculum leuata naue communi etiam omnium damno subleuando prouideret.

2. IDEM libro 34. ad Edictum.

SI, laborante naue, iactus factus est: amissatum mercium domini, si merces vehendas locauerant, ex locato cum magistro nauis agere debent: is deinde cum reliquis, quorum merces saluæ sunt, ex conducto, vt detrimentum pro portione communicetur, agere potest. Seruius quidem respondit, ex locato age-

locato agere cum magistro naus debere, vt ceterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni præstent. Immo, et si retineat^b merces magister, vltro ex locato habiturus est actionem cum vectoribus: quid enim, si vectores sint, qui nullas farcinas habeant? plane commodius est, si sint, retinere eas^c. At, si non totam nauem conduxerit, ex conducto agat: ^d sicut vectores, qui loca in nauem conduxerunt: æquissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, vt merces suas saluas haberent.

Ad l. 2. si laborante.

RAT. DVX. Cū laboratē naue, iactū mercū in mare factū
esset, nihil impetiri potest magis nauis, qui neque nauis, ne-
que nauigantium saluti aliter aut melius prospicere potuit.
Ergo permittere non est amissū mercū dominis, qui merces
vehendas locuerant, et ex loco cō magistro agant, ne
ex eo quod ipse rite reſcēq. ac permitteat lege Rhodia fecer-
it, cōueniat, et iniquet exat. *l. Graecus i. C. ad leg. iul. i. adu. leg. i.* Nec. in quo inde mitatē a ceteris pollice cōcūctus
fieri onerare illi debet, cū id plerūque in loco inde incertū
esse potissim fieri, vt in *l. quod dēbetur s. p. infra de pēd. l.* Nemo
ideo cōcedendus fuit, aut obligandus quod ipse facti sit repeti-
tore potius quam solutum repetere *l. de compensat. s. si stipu-
latum v. in princip. de pēd. f. de c.* Illi quorū temeritas a lēuā-
dam nauē in mare proleuat, nullū eo nomine adonem
habere possunt aduersus ceteros, quod simul cū naue merces
saluæ factæ fuerunt. Nullus, n. hūc contractus, hūc quasi
cōtractus habuit, nec inquiratur delictū illā a iis amissum,
non ob id soluta quod delinquenti minus nullus tenet. *l. qui
nauis i. s. infra de fidei s. c. quia ad magistrū nauis solū prece-
runt, vt in mare merces proiciat, vbi n. auitis proici iubet.
l. in em. est. magistrū nauis esse.* Ergo vt qui damnū fēserūt
indenitatū partem aliquam ab aliis quorū merces ex saluē
vixit, cōsequatur, hūc rei gerendę agendę ordo esse necessarius
est, vt merces iactatū dominū qui merces suas vehendas
locuerant magistro, aut cū ex loco, deinde ipse ex cō-
ducto cū reliquis quorū merces saluę fuit, vt damnū & detrimē-
tū omnē pro portione cōmunicet acti. Itā vt vt omnibus
optimē ac fecidum iuris ordinē consulari. Omnia enim ex
iuris ordine faciēda sunt, quantum fieri potest. *l. cum vna in
prin. de reb. auitis iudic. p. infra. l. quā nō tam agitur cum ma-
gistro, vt cōdēnetur rectā, quam vt cogatur agere cōta alios
ex conducto vt in l. in l. in l. s. p. de. de. est. emp. cū in pluri-
bus. s. melius fieri. de ac. l. si legatū s. p. de. de. legatū s. c. si dem-
l. de ac. s. ad fin. iuris. n. quā in loc. publici, & expellit in s. p. de
iuris. legat. quod si nō agerit, tūm verō cōdemnetur. Sed in
his tamen casibus omnibus f. malis, in contra quem agitur ac-
tionem tūm praeſtare quā ipse agere, audiendū est, ex
n. l. quod dēbetur s. i. in fin. s. p. de. pēd.*

agi. *Quid debetis. ut. in fin. inf. de precu.*
 a. *Servius* quid sit precu. Nomen quoque; et minù hoc agendi
 genus est. cetera re non vt et alio agas, quædam modò in
 superiore casu, fed vt quod ex alieno habes retineas. RAT. v. v. n.
 Inquit agere, neq; retinere quicquid cõpõit. *ut. C. d. vt nem.*
inquit. agere. vt acen. arg. et nos lat. probuimus in Error. A.
 c. ad si. de error. p. magis, in interpretatione l. defamatus. C. d.
 de argu. auer. et librum cuius est. actiones quas habet retine-
 re l. quoniam. l. 6. §. si venditor. c. de adit. edict. et, si fin. litem
 retentionis si quib. vt possit, omittit l. fin. a. 13. in fin. §. p.
 de em. d. ind. lib. l. 1. ad SC. Trib. Ergo non est quando actio cui
 magis, vt copiat ille vel et cõtritus agere quomodo merces
 esse saluæ sunt, aut eorù merces retinere, quoadq; portionẽ
 adit præstetur. Dac. Nemo aut adione aut retentione sibi cõ-
 pectit vt inuitus egerit necesse est præcisa, fed tenet cau-
 sarius ad. c. nisi malit in pecunia soluite id cuius nomine
 uenit. Non. in malis malogendit et, neq; permittendum
 tibi vt adione tua remittas, vel retentione omittas, non tam
 vt et profice cõtra quæ actio et retentione illa tibi cõpõit, quæ
 vt necesse, qui ex actione vel retentione illa iustu cõmodu de-
 beat; quid indemnitæ cõsecuturus est act. arg. l. in funde. §. si sup. de
 rei acen. d. Cõpõ obligatorum et actiones omnes ad hoc cõpa-
 ratæ sunt, vt quilibet actioni sibi q. ius interet. l. si p. l. uol. l. 1.
 §. 3. d. inter. de verb. ob. l. Obligatio autẽ ciuili quilibet lib. in
 ius vinculu quod necesse est adstringit alicuius re soluite
 aut facit gratis, vt l. iustitiam in Insti. diffinit. cõsequens
 certit est, vt qui indemnitæ præstare obligatus est, eius quomodo
 merces iactu perierit, sua ægido cõtra alios quorũ nauis salu-
 ta sunt, huius re retine. d. non possit ex euerre obligationem, nisi
 malit ipse ad soluitore et satisfaciat. Sunt, a hoc sensu iu-
 dicia omnia ab solutoris, v. l. si p. l. de per. c. et tempor. ad. l. Ed.

autē lōgē cōmodus, & expeditus magistro nauis, itēmq; miseris dominis amissarū mercū, vt magister per eā quē saluē sunt, retentionē sibi cōsulat, quā vt per actionē. Est, n. faciliōr sēper possidētē retēctō *Li. in prin. infir. de pign.* plūq; cautio- nis in re quā in pēsona, vt habet vulgata iuris regula 21.

[illegible]

c. Plane commodius est, si fini, retinere eas. RAT. DVB. Etiam pro retentione non minus quam pro actione litigatur. Ergo parum aut nihil interest, an per retentionem sibi quis consulat, an per actionem, cum nec uno casu litis incommoda damnaque effugiat.

Di c. Melliorē cōditio pro rēctiōe quā pro aētiōe lit-
tatur: quā cū is qui rētinere vult pōssidē. pōssessiōis & rēi
nō aētiōis pārtē. sūgit. nec pōmde pōbationibz vllis o-
neratur. quomodo is qui pētitoris pārtē sustinet. *l. si pignus*
in fin. inf. de op. noui nūciat. idcirco vincit facilius. nō
soli quā aētiō nō pōbante rēz absolūte ē. etiā nīhil
pārtētrāxi *l. Ca. de aētiō. sed etiā qui quisq; pōssidēt hō*
ipso quā pōssidēt plus iuris habet quā qui nō pōssidēt *l. inf. v.*
pōss. nō pōssid. Neque verō tantū iuris facilius qui rētinēt. quā
qui pētīt. sed etiā si quō obscuriō ē in iure pētētiā. attē-
tendi. facilius ē. v. de cur pōssidēt rēctiō. quā v. nō pōssidē-
tē aētiō *l. in l. in p. de pign.* Ratio autē dāde. in hoc calu nō
tantū rēctiōis. sed etiā aētiōis magis nōis aduersus il-
los. quorū merces saluē lunt. ex euidētī aliāz q̄uitate pōfici-
tū. quā Paulus hic eleganter exprimit. quōd quissimū
sic cōmune dētrimentū heri cōm. qui pōpēt amissā
rēz aliorū cōsecutū sūt. v. lūas saluās habērent.

d At si non totā nauem cōduxeris, ex conductō ages. Bene
Iacob. Cui acius locū hunc emendauit & ex Basilicis ita resti-
tuit lib. 3. obfer. c. 2. & lib. 21. c. 22. At si non totā nauem conduxe-

rius ex conducto agens, scilicet domini amissum mercium quos prius daret agere debere cum magistro ex locato, quia suas merces ei vehédas locauerit, tota naue in eam re conducta. Sed si nō totā nauē, id parē dōtāre nauis conduxerint, nō possunt agere ex locato, quia non tam merces suas locasse hoc casu videtur vehédas, cū nec eas vehere magister debeuerit, nisi reliqua etiā totā nauē locata: ficut & qui loca in naue cōduxerunt vectores sine mercibus, nihil quoque locasse videntur, sed tantū eam parē nauis conduxisse, quæ loca eorum continet. Vno igitur, casu id est conducta tota naue ab

¶ Si conseruatis mercibus deterior facta sit naus, aut si quid ex armarum erit: nulla faciēda est collatio: quia dissimilis earum rerum causa sit, quæ nauis gratia parentur, & earum, pro quibus mercedem aliquis acceperit. nam & si faber incudem, aut malleum fregerit: non imputaretur ei, qui locauerit opus: sed si voluntate vectorum, vel propter aliquem merum id detrimentum factum sit: hoc ipsum sarciri oportet.

Ad §. 1. Si conseruati.

RAT. D.V. Non debet esse deterior causa nauis & earum rerum omnium, quæ nauis armata aut aliter instruenda causa parata sunt, quam mercium pro quibus magister nauis mercedem acceperit, cum non nisi salua naue potuerint merces conseruari: videturque lex Rhodia de iactu id sensisse, vt magistri nauis perinde atque aliorum indemnitati consuleretur. Ergo si qua in re deterior facta sit nauis conseruatis mercibus, non debent domini conseruatarum mercium rescare, quominus id quoque detrimentum communi contributione sarciant, ne diuor aliqui sit condicio magistri & domini nauis, quā sit vectorum, putasi quid nauis exannauit, id est, armamentis spoliauerit, cum amissis vectorū mercibus etiam dominus nauis pro portione cōferre debeat, vt subiicitur in §. seq.

D. e. C. Dissimilis causa est earum rerum, quæ nauis

2. Cum in eadem naue varia merces genera complures mercatores cōgissent: prætereaque multi vectores serui, liberi que in ea nauigarent: tempestate graui orta, necessariō iactura facta erat. Quæ sita deinde sunt hæc: an omnes iacturam præstare oporteat, si qui tales merces imposuissent, quibus nauis non oneraretur, velut gemmas, margaritas: & quæ portio præstanda est: & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat: & qua actione ea res expediri possit. Placuit, omnes, quorum interfuisset iacturam fieri, conferre oportere: quia id tributum obseruata res deberent. itaque dominum etiam nauis pro portione obligatum esse. Iacturæ summam pro rerum pretio distribui oportet. Corporum liberorum æstimationem nullam fieri posse. Ex conducto dominos rerum amissarum cum magistro acturos. Itidē agitatū est, an etiam vestimentorum cuiusque, & annulorum æstimationem fieri oporteat & omnium visum est: nisi si qua consumendi causa imposita foret: quo in numero essent cibaria: eo magis quod, si quando ea defecerint in nauigationem: quod quisque haberet, in commune conferret.

Ad §. 2. Cum in eadem naue.

Proponuntur in hoc §. omnes fere quæstiones, quæ circa interpretationem legis Rhodiæ de iactu possunt incidere, quæ quatuor his potissimum capitibus continentur. Primum est, an nauis iacturam necessariam, quæ per iactum facta erat, præstare omnes mercatores oporteret, etiam eos qui tales merces nauis imposuissent, quibus illa nullo modo oneraretur, puta gemmas & margaritas: Secundum est, quamnam portio præstanda esset ab omnibus qui collationi & contributioni sunt obnoxij: Tertium est, an etiam pro liberis capitibus, quæ in naue erant aliquod dare oporteret: Quartū & postremum, quamnam actione expediri ea res posset. Ad primam quæstionem Paulus respondet omnes quorum interfuisset iacturam fieri, conferre oportere, quia id

his qui suas merces transvehendas locauerunt, actio ex locato competit: alio autem casu si non tota nauis à domini amissarum mercium conducta est, ex conducto agendum est cum magistro, sed viriisque actionis id est erit effectus vt magister ab iis cōferat actione ex conducto cogatur agere cū reliquis, sed actione ex locato vt dāni parē præstent, si nihil sit eis eorū merch. quod magister retinere aut possit, aut velit. Atque ita mihi locus hic exponendus esse videtur: nisi malis, quod malo, verba illa non ita tam deleat, & eam interpretationem probare quam adferemus ad §. cū in eadē §. infr.

uis causa parentur, & earum pro quibus magister mercedem acceperit, quæ prius generis sunt magistri, ac domini periculo sunt, qui pro eo incommodo exigit mercedem. Nec enim fieri potest, vt non ipso etiam vsu nauis deterior fiat, sicut & res exte- riorū nempe est nauem exercere. Ergo quemadmodum, si faber incudem aut malleum fregerit, non imputaretur ei qui opus locasset: ita neque earum rerum nomine in quibus nauis deterior facta est collatio vlla fieri debet, nisi, vt Paulus bene subiicit, voluntate vectorum & propter merum aliquem id detrimentum factum sit. Hoc enim casu ipsum quoque sarciri æquum est *l. prox. & l. amissa §. 1. infr.* Fit enim commune damnum quod omnium voluntate datum est. Lex autem Rhodia id demum sarciri damnum vult, & commune fieri quod omnium voluntate & pro omnium salute datum esset, vt scriptum est in hinc principij huius legis.

tributum conseruata res deberent, ac proinde illos etiā qui nō nisi gemmas, & margaritas nauis imposuissent: itaque dominum etiam nauis quæ cōseruata esset, pro portione obligatum esse. Ad secundam, iacturæ summam pro rerum quæ in naue fuerint, & cōseruata sunt, pro portione distribui oportere. Ad tertiam corporum liberorum æstimationem nullam fieri posse. Ad quartā, actione ex conducto dominos rerū amissarum cum nauis, id est, cum magistro, agere debere. Quod ad quæstionem primam attinet, ratio dubitandi illa erat, quod lex Rhodia de iactu de iis nominatim mercibus locuta sit, quæ nauis leuandæ gratia in mare iactæ sint. Ergo de iis rariūm quibus onerata erat nauis vt leuari eam oportere, non de gemmis & margaritis quarum ortus nullum aut certe tam exiguum est, vt nullum videri possit,

l. i. supr.

l. 1. *supra* sed decidendi ratio illa est, quod etiam eorum mercatorum, qui non alias merces quam gemmas & margaritas naui imposuerant, interfuit iactu aliarum mercium conseruatam esse nauem, quæ si perisset, non tantum gemmas suas & margaritas, sed seipsos quoque amiserunt. Aequissimum ergo est detrimentum, quod eorum, qui merces suas amiserunt, proprium ab initio fuit commune fieri omnium, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, ut merces suas saluas haberent, ut scriptum est in principio huius legis *versic. aequissimum*. Quæ ratio facit, ut dominus quoque nauis conferre debeat, quia & ipsius interfuit iacturam fieri, ut salua esset nauis ex cuius naufragio longè maius damnum fuisset passurus. Ad secundam questionem Ratio dubitandi erat, quia maior ponderis, quam æstimationis mercium nauimposititum ratio habenda videretur, cum ex merces, quæ fuerunt maioris ponderis, ideoque magis nauem onerarent, maius quoque periculum submergenda nauis attulerint, maiorémque leuanda nauis & iactus faciendi occasione præbuerint: sed iam diximus, interfuisse omnium iacturam illam fieri, ut ceteræ merces saluæ essent. Tanti verò interest, quanti merces illæ sunt, quæ quo preciosiores fuerint, maiorisque præcij, licet minoris ponderis, tanto magis dominorum interfuit saluas eas esse: præsertim cum ex earum conseruatione lucrum hoc dominis fiant, quod eas fortasse vendituri sunt longè maiore precio, quam æstimatæ sint, quamvis æstimari eas oporteat, non quanti emptæ sunt, sed quanto pluri venire possunt: quod in rebus amissis diuersum est, in quibus æstimandis non quanto pluri venire poterint, spectatur, sed quanti emptæ fuerint, quia detrimenti tantum non etiam lucrit fieri præstat, ut eleganter scriptum est in §. *portio autem* 4. *infra*. Ad tertiam, Ratio dubitandierat, quod corpora liberorum hominum, qui in eadem naui erant, perinde salua facta sunt ac merces, & nanem perinde onerabant, quæ iactu mercium leuanda sunt: Quidni ergo etiam pro seipsis conferre aliquid debeant? Cum præsertim sæpe accidat, ut propter homines improbos & sceleratos, qui in nauem sunt, tempestas oriat, quique ideo ipsi potius in mare proiciendi essent, ut de se Ionas Propheta dicebat. At propter merces nunquam, sed decidendi ratio est, quia corporum liberorum nulla potest fieri æstimatione, l. 3. *supra*. si quadrup. pauper. feciss. dicat. l. 1. §. si cum liber. & l. ult. de his qui effud. vel detec. In proposito autem non nisi pro precio & æstimatione rerum, quæ in nauem fuerunt, tam quæ amissæ, quam quæ saluæ sunt, collatio fieri potest: ergo nihil pro liberis hominibus conferendum est, quia nec dici posset, quid pro eorum capibus & salute, quæ inæstimabilis est, conferri oporteret l. pen. in fin. *infra*. de donat. maxime cum hominum qui in nauem potissimum conseruandorum causa iactum fieri necesse sit, quorum gratia, & merces, & ceteræ res omnes à natura comparatæ sunt l. *vetus fuit questio* 68. *supra*. de usufr. l. in pecudum 28. *infra*. de usufr. Neque verò prudentes nostri Ethnici, ac pagani ferè omnes, causas istas tempestatum & procellarum, quas fides nostra verissimè peccatis adscribit, agnouerunt: quas tamen, etiam si agnouissent, nihilo magis æstimationem vllam liberi corporis facere potuissent. Ad quartam & postremam questionem, dubitandi Ratio ex eo fumenda est, quod initio huius legis idem Paulus noster scribit, dominos mercium amissarum, si merces vehendas locauerint, ex locato agere debere cum

magistro, cum quo tamen hic scribit acturos eos ex conducto: sed hoc quomodo & cum qua distinctione accipiendum sit, iam explicauimus ad finem principij huius legis in *versic. at si non totam*. nisi quis malit dicere, quod ex hoc §. probabili fortasse fuerit, corruptum esse locum illud & sublata negatione, licet in Basilicis quoque sit ita legendum, *at si tota nauem conduxerint*, aut sublata etiam dictione, *totam*, *at si nauem conduxerint*, ut distinguendum sit, an mercium amillarum domini merces suas vehendas locauerint, non conducta nauem verò nauem & quid tot conductum priore casu actione ex locato agere illos cum magistro nauis debere, quia nulla fuit conductio, sed tantum locatio: Posteriori verò agendum esse ex conducto, quoniam nauis conducta est, quæ pro parte conducti non potest, & quia si quis nolit conductere, ne nimio sumptu ac grauiore mercede se oneret, solet ac debet merces suas vehendas locare, & ita ex locato, non ex conducto agere: non enim tota nauem vtitur, qui merces suas vehendas locat: in quo videtur cōuenire cum si vectores, qui nullis onerati sarcinis loca tantum in quibus stent aut sedeant, conducunt: sed in eo tamè differunt, quod nihil habet quod locet, sed conductores tantum sunt, non locatores. Ideoque Paulus eos bene acquiparat illis, qui nauem conduxerint, ut actione ex conducto habeant, non illis qui merces suas vehendas locauerint: quod non intellexit, malus quisquis ille fuit interpretes, qui verba illa non tota, ob id solū adiecisse videtur, quod acquipari cerneret casum hunc nauem conductæ cum illo quo vectores quadam duntaxat loca in nauem conduxerint, atque ita non totam nauem.

a. *Idè agitur est*. RAT. DVB. Vestimeta & annuli qui in digitis gestantur, non nisi accessiones sunt corporum, & quidè necessariz, ergo non magis in æstimatione & collatione venire debent, quæ corpora ipsa libera, quorum æstimatione diximus fieri nullam posse, præsertim cum nec importari quicquid possint, qui in nauem fuerint. cur eademmodi vestimētis & annulis gestatoris onerauerint: nā nec harum rerum nomine vectura vlla debetur, quia ceterarum locationi accedit l. 4. in fin. *supra*. nauis. *caupon. stabul.* DEC. Collatio & contributio fieri debet pro portione æstimationis rerum omnium, quæ in nauem fuerint, tamen quæ amissæ, quam quæ saluæ sunt §. *portio* 4. *infra*. Scilicet si commodatæ æstimatione recipiat, ne ipsa quoque liberorum hominum capita comprehendamus. At qui vestimeta cuiusque & annuli gestatorij sua quoque habent, nec valde difficile æstimationem. Ergo horum quoque omnium æstimatione & proportionem æstimationis collationem fieri æquissimum est.

b. *Nisi si quæ consumendi causa imposta foret*. RAT. DVB. Etiam illæ quæ consumendi causa nauimposita sunt, ut cibaria sua habet æstimationem, non minus quæ vestimeta & annuli, de quibus modò diximus. Ergo eorum quoque æstimatio fieri debet, & collatio pro parte æstimationis. DEC. Quæcumque consumendi causa nauimposita sunt, præsertim verò cibaria, communi lucro & comodo omnium qui in nauim sunt, imposita esse censentur, & consequenter à munere & onere collationis huius sunt & esse debent immunia. Eo magis quod etiam si consumpta fuissent, & in nauigatione defecissent, quod quisque nauigantium habuisset id, in commune cōferre debuisset. Ex eo igitur intelligimus non posse dominos, qui merces suas in mare proiectas amiserunt, conueniri, cur eorum merces potius, quam cibaria in mare proiecta sunt ad leuandam nauem. Nec onere collationis fungi eas res æquum esse, quæ si defecissent, communi omnium nauigantium contributione essent reparandæ.

3 ¶ Si nauis à piratis redempta sit: Seruius, Ofilius, Labeo, omnes conferre debere, aiunt. quod verò prædones abstulerint, eum perdere, cuius res fuerint: ^a nec conferendum ei, qui suas merces redemerit. ^b

Ad §. 3. Si nauis.

RAT. DVB. Lex Rhodia de iactu non ad hunc casum pertinet, quo nauis que in piratarum manus incidit, ab iis redempta est, sed ad illum duntaxat quo leuandæ & saluandæ nauis gratia merces in mare iactæ sunt, vt constat ex l. i. *supr.* Ergo nulla hoc casu fieri collatio debet. DE C. Ratio legis Rhodiæ de iactu & æquitas collationis æquæ in hac specie locum habet, atque si nauis leuandæ & saluandæ gratia merces in mare projici necesse fuisset: Quid enim refert, an Piratarum incursum nauis pereat, an naufragio? Aut an perditâ redimatur, an ne tota perdat pars mercium in mare projiciatur? An denique merces in mare iacias, an in piratarum manus pro redimenda naue pecuniam projicias? Imò si verum amamus, hoc posteriore casu quo nauis certo precio à piratis redempta sit, maior subest ratio æquitas ad inducendam contributionem, quia hoc casu fieri potest, vt non modò nauis que redempta est, tota salua sit, sed etiam merces omnes quæ in naue fuerunt: quod tamen iactu facto fieri nunquam potest. Ergo bene Seruius, & Ofilius, & Labeo ad hunc quoque casum legē Rhodiā de iactu porrexerunt, iustque optima ratione constitutum optima interpretatione auxerunt. In quo maximè prudentium nostrorum & officium & auctoritas versatur. *Neque leges 10. cum trib. seq. supr. de legib.* Debēt igitur quotquot in naue fuerunt, & merces habuerunt, pro redemptæ nauis precio cōferre, pro portione æstimationis rerum quæ in naue fuerunt, præterquam quæ exiis à prædonibus & piratis ablatae atque ita deperditæ proponantur, vt sequitur in textu.

a Quod verò prædones abstulerint, eum perdere, cuius res fuerint. RAT. DVB. Ex lege Rhodia de iactu sit collatio ex iis quidem etiam rebus quæ saluæ sunt, sed vt earum quæ iactu amissæ sunt, damnum sarciantur l. i. *supr.* Ergo & in proposito specie cum nauis à piratis redempta est, earum quoque mercium quas prædones abstulerunt, damnum sarciri ab aliis debet, quorum res saluæ sunt, vt in omnibus lex Rhodiæ de iactu ad hunc casum tanquam similem protrahatur. DE C. IS. Lex quæ de vno tantum casu locuta est, ad alium quoque trahi potest & debet, vt diximus, in quo par sit ratio iuris & æquitatis, at quatenus paritas & similitudo rationis in vtroque casu patitur, non quatenus dissimilitudo & diuersitas aliqua est. Atqui proposita species de naue à

4 ¶ Portio autem pro æstimatione rerum, quæ saluæ sunt, & earum, quæ amissæ sunt, præstari solet. nec ad rem pertinet, si hæc, quæ amissæ sunt, pluris venire poterant: ^a quoniam detrimenti, non lucri, sit præstatio. sed in his rebus, quarum nomine conferendum est, æstimatio debeat haberi, non quanti emptæ sint, sed quanti venire possunt.

Ad §. 4. Portio autem.

RAT. DVB. Rerum amissarum æstimatio præsens nulla fieri potest, & qui eas amisit, iam satis magnum in earum amissione damnum patitur, nec præterea cogendus est etiam illarum rerum nomine quas amisit aliquid conficere, ne afflictio deur afflictio, vt proximè dicebamus ex l. *Ne succursum 6. de iur. dor.* DE C. Conferti oportet ab his om-

piratis redempta, sicut simile illud habet cum naue, quæ per iactum mercium salua facta est, quod supra diximus. Ita & illud dissimile, quod iactis mercibus factum est propter amissas res aliorum, vt reliqui suas merces saluas habuerint: quæ res collationis communis æquitatem inducit, vt scriptum est in fine principij huius legis. At cum nauis à piratis redempta est, qui merces suas saluas habent, quod alij suas perdidierint, sed quia nauis redempta est. Redemptum porro videri non potest, quod prædones abstulerunt. Nihil igitur est quod melius aut æquius dici possit, quam vt earum rerum quæ à piratis ablatae sunt, damnum esse illorum debeat, cuius res fuerunt. Cui enim iustius perire res potest, quam domino? l. *quæ fortuiti 6. l. pignus 9. C. de pignor. act. l. contractus. 23. in fin. de regul. iur.*

b Nec conferendum ei qui merces suas redemerit. RAT. DVB. Collatio facienda est pro portione æstimationis rerum omnium, quæ in naue fuerunt, nec minùs earum quæ amissæ, quam quæ saluæ sunt, vt subiicitur in §. seq. Ergo etiam pro iis mercibus quæ à prædonibus ablatae sunt, conferendum est ab iis, quorum res illæ fuerunt in pretium redemptæ nauis. DE C. Iniquum est ad collationem compelli pro ablatis mercibus eum cui pro eo damno nihil conficere velintilli, qui res suas redemerunt. Cum enim damnum earum hæc ratione totum ad ipsum pertineat, duplici damno adficeretur, si & res ablata in solidum amitteret, & præterea pro iis ipsis rebus aliquid conficere illi, qui suas merces redemit, cogere, atque ita afflictio deure noua afflictio contra naturalem æquitatem. *Ne succursum 6. in fr. de iur. dor.* Quod in casu legis Rhodiæ de iactu diuersum est, in quo amissarum quoque rerum nomine collatio fit à domino, qui eas amisit, quoniam & qui saluas suas res habent, ei cōferunt, vt amissarum rerum damnum pro sua parte sarciant, nec habent, quod conuerantur, qui commune detrimentum fieri vident, quod aliqui proprium ipsorum esse deberet. Denique damnum amissarum rerum collationis consortio sarciri debet, vt loquitur Hermogenianus in l. *amisse 5. in fr.* Et nomen ipsum collationis sonat mutuum onus esse debere. Denique cum id, quod ablatum est, redemptum non sit, vt proximè diximus, nihil causæ est, cur in redemptionem nauis conficere debet pro rebus, quæ non redemptæ: sed deperditæ sunt, sicut nec causâ illa est, cur ei hoc nomine conficiatur.

nibus quorum interest eam iacturam factam esse §. cum in eadem naue 2. *supr.* Atqui interest etiam illorum, qui merces suas in mare iactas amiserunt, qui alioquin & ipsi quoque cum suis mercibus & cum naue periissent. Ergo & pro amissis mercibus conficere eos oportet. Ad non ita tamen vt ultra res amissas aliquid præstent, per quod fiant pauperiores, sed vt ex communi illa contributione

nitione, quæ pro damno faciendi facienda est minus percipiunt. Nam & eo modo plerumque collatio pretii bonorum, id est, imputando & minus percipiendo, vt in l. 1. §. sed fitantum infr. de collat. bonor. l. dotis 5. Cod. cod. tit. de collat. Ita fit, vt pars tantum damni, quæ interdatum minima penes eum remaneat, cuius res amissæ sunt, penes quem totum damnum, si collatio nulla fieret, remaneret. Aestimatur autem res amissæ, non quanti sunt eo tempore, quo iam amissæ sunt, ne alioqui ad nihilum redigatur aestimatio, cum post amissionem nullius amplius fit aestimatio. Arg. l. 3. sup. de condit. trinit. sed quanti emptæ probabuntur, ad differentiam earum quæ saluæ sunt, quas aestimari oportet, quanti venire possunt, vt sequitur in textu.

a Nec ad rem pertinet si he que amissa sunt plura venire poterant. R. A. D. V. B. Tanti magneque res esse intelligitur, quanti vendi potest. l. si servus i. in fine princip. sup. de conduct. furr. l. i. §. si heres infr. ad S. C. Trebell. Et tanti cuiusque interest non modò quantum ei abest, sed etiam quantum lucrari potuit l. si commissi 13. infr. rat. rem habet. l. 2. in fin. sup. de eo quod certi loc. Ergo etiam res que amissa sunt, perinde ac si illæ jam iactus salutas fecit, æstimari debent, non quætiempex sunt, sed quanto pluriß venire poterunt, alioqui non videretur plenè fieri damnum, quod amissarum rerum domini ex ea-

rum iactura passi sunt.

D E C. In collatione quam lex Rhodia de iactu fieri imperavit, detrimentum tantum, non etiam lucus fit præstatio. Satis enim abunde dominis amillarum mercium esse debet, quod ex earum iactura nullū damnu sentiant, nisi quantum sentirent, si alienæ merces fuissent, id est, detracto eo quod illi ipsi pro sua parte conferunt. Quæ collatio tantū minor est, quantū minoris amillæ res æstimatur. At est contrariio si alias merces æstimamus, non formalium earum precio, quomodo Vlpianus loquitur in *lim lege Falcidia* 62. §. 1. ad leg. Falcid. id est, quantum pretæ & venditæ sunt, sed quanto pluri venire possunt, non ut dominis earum mercium fauamus, sed ut his potius qui suas amiserunt, & pro quorum indemnitate collatio fit, ut tanto plus hi conferant, maiore quæ collatione onerentur in solatium miserrorum, qui iacturam passi sunt. Nam neque ea res adeo damnosa est iis qui conferunt, ut magnam querelæ occasionem habeant, cum felicitati debeat potius adscribere, quod res suas salvas habent, & quarum æstimatio possit adhuc crescere, licet tanti æstimatæ sint, quanti venire præsentem tempore inspecto possunt, si fortè postea, quod facili potest contingere, mercium eius generis æstimatio augeatur l. 1. de eo quod citius loc.

§ Seruorum quoque qui in mari perierunt, non magis æstimatio facienda est, quàm si qui ægri in naue decesserint, aut aliqui sese præcitauerint.

Ad §. 5. Semper utrum quoque.

R A T D V B. Etiam feruorum qui in mari perierunt, aliqua estimatio est, ea scilicet quae sunt, prout
quintus sententia sumpto mortis tempore etiam dicitur, vt
Vlpianus loquitur in l. 3. sup. de conduct. tritic. Atqui
etiam amissura mercium estimatio facienda est, vt
sciatur quantum ad faciendum dampnum pro por-
tione alimentionis cōtribui debeat ab his qui mer-
ces suas amiserunt, vt proximè dictum est in §. pre-
ced. Ergo etiam feruorum qui in mari perierunt esti-
matio facienda est.

DE c. Earum demùm mercium amissarum æstimationo faciendæ est, quæ idèò amissæ sunt, quod in mare proiectæ sint leuandæ nauis gratia: cùm tota contributionis huius æquitas ex eo pendeat, quòd

aquissimum sit commune detrimentum fieri eorum qui propter amissas aliorum res consecuti sunt, ut merces suas saluas haberent, ut scriptum est in fine principii huius legis. Atqui serui, quos ponimus in mari perisse eo tempore, quo naus laborabat, non ideo perierunt quod in mare proiecti sint ad leuandam nauem (nec enim proiciuntur homines in mare, sed merces hominum conferuanda gratia, ut diximus ad *scum in eadem naue* (supr.)) nec ideo reliquorum res saluæ factæ sunt quod serui perierint, quorum opera quanto grauior tempestas fuit, tanto magis ad saluandam nauem fuit necessaria. Nulla igitur ratio est, ut aliqua eorum fiat æstimatio non magis quam si ipsi ægri in naue decessissent, aut aliqui ex eis fere præcipitassent.

6 ¶ Si quis ex vectoribus soluendo non sit: hoc detrimentum magistri nauis non erit. nec enim fortunae cuiusque natura excutere debet.

Ad 6. 6. Si quis ex vectoribus.

R A T. D V B. Domini qui merces suas amiserunt, periculum factum in mare habent eo nomine actione cum magistro nauis, aut ex loco si merces suas venditas tantum locauerat, non erit nauis conductor, aut ex conducto, si conduxerit nauem hac ipsa lege in princip. & scilicet in eadem nauis supra. Magister autem nauis postmodum agere debet contra reliquos, quorum res saluæ factæ sunt, vt detrimentum aliorum proportionem comunicetur. Proinde si quis ex aliis soluendo non sit, puta ex vectoris, qui nec latinas nulas habeat, dñm magistri esse debet, aut exercitoris qui ex facto & contra magistrum tenetur, non eorum qui merces suas amiserunt, quicquid ob eas causam iam satis magno damno & incommodo addidituri: cui enim potius nocere velis inopiam debitoris, quā creditoris, cuius actio ob eam rem inutilis efficitur? Item in 6. de dolo. Atqui vectoris, qui soluendo non est, creditores non sunt illi, qui merces suas amiserunt, quandoquidem nullam cum eo actionem habet, sed magister nauis, quem & nautam Paulus hic

voeat, vt & in d. §. cum in eadem naue, quomuis & nau-
te dicantur qui bus magistri cura in eadem naue
sunt eius regenda gratia l. 1. §. fed si cum quolibet *supr.*
tit. prox. Quid ergo ad amillarum mercium domo-
nos pertinet, an vectores omnes soluendo sint, an
no? Dec. Non debet magister naus fortunas & fa-
cultates cuiusque vectoris & aliorum, qui nauem
ingrediuntur excutere. Non solum ne nauigatoris
longior mora fiat, sed etiam quod qui nauigant
veniunt plerumque sint magistro incogniti, & ex
ram longius partibus, vt etiam maxime de
liporum fortunis & facultatibus inquirere magister
vellet, attamen non posset. Impossibile autem
nulla est obligatio, vt habet regula iuris 18. Ergo
si quis ex vectores soluendo non sit detrimen-
tum magistri naus esse non debet, sed comune
omnium qui in naue fuerunt, & qui ex lege Rhodia in
contributione vocantur. Quod enim actio contra
solu datur eis qui merces suas amiserunt, ipsi verò ma-
gistro contra vectores & reliquos, non ideo fit, vt peri-
culo suo magister & agat & conueniatur, sed qui

ex iuris ordine ita faciendum necessitudo est, ut damnum communicetur, cum possit etiam liberari præ-

stando actionem, ex regula l. quod debetur §1. in fin. inf. de pecul. ut diximus ad initium huius legis.

7 ¶ Si res, quæ iactæ sunt, apparuerint: exoneratur collatio, quod si iam contributio facta sit: tunc hi, qui soluerunt, agent ex locato cum magistro: ut si ex conducto experietur, &, quod exegerit, reddat.

Ad §. 7. Si res.

Prima sententia huius §. nullam omnino recipit dubitandi rationem. Quis enim non fateatur exonerari debere collationem, si res quæ in mare iactæ sunt, apparuerint, cum eo casu nec amissa videri possint, quia nimirum pro derelicto habite nunquam fuerunt, ut subiicitur in §. prox. & in l. qui leuanda 8. inf. l. quæ ratione 9. §. vltim. inf. de acquir. rer. domin. nisi iactæ sint ab eo, qui certo creditur perituras, quod aliquando accidit l. falsus creditor 43. §. penult. inf. de furt. Quomodo etiam casu dicendum est exonerari collationem, si merces iactæ sic appareant, ut tamen nemo velit eas suas dicere. Tunc enim distinctio illa locum habet, cum is qui eas inuenit retinere vult, quasi suas & lucrandi animo, ut in specie d. l. falsus §. pen. ubi queritur an actio furti eo casu locum habeat. Sed quod subiicitur, si iam contributio facta sit, tunc eos qui soluerunt, agere ex locato debere cum magistro, ut si ex conducto experietur, cum eo qui exegerit, ut quod exegerit, reddat, dubitationem aliquam habere videtur, cum nihil imputari possit magistro, propter quod cum eo agi debeat, a quoque videatur dari recta actionem is qui soluerunt contra dominum amissarum mercium, qui accepit solutionem, circuitus nimirum vitandi gratia, ut in l. dominus testamento 33. de conduct. indeb. & ne inquietetur magister, qui nec promissit quicquam nec accepit. Sed respondendum est, quod iam diximus ad finem §. preced. non

8 ¶ Res autem iactæ domini manet, nec fit apprehendens: quia pro derelicto non habetur.

Ad §. vlt. Res autem iactæ.

RAT. DVV. Plerumque credendum est, cum qui merces suas iacit in mare, licet naui leuandæ causâ, derelinquentis animo id facere, cum sciat perituras, & spes eas recuperandi aut nulla, aut certe non nisi per exigua sit l. falsus creditor 43. §. pen. inf. de furt. iunct. l. enitit 35. de enitit. Et sane res nostræ statim atque in manu & potestate nostra esse desierunt, tamdiu dumtaxat nostræ manent, quandoque difficilis non est earum persecutio §. apium quoque 14. vers. examen quoque iussit. de rer. diuis. Alioquin occupantis sunt l. naturalem 5. §. examen de acquir. rer. domin. Ergo non est verum quod hic Paulus scribit, res iactas domini manere, nec fieri apprehendens, quia pro derelicto non habeantur. Alioqui cur non oneramus dominum amissarum mercium, qui perit ex lege Rhodia contributionem, ut si res illa tandem aliquando apparuerit, reddat ipse quicquid contributionis nomine accepit, ut in l. item si cum 14. §. quid si homo sup. quod met. caus. l. si à bonæ fidei 21. in fin. sup. de rei vindic. iunct. §. prox. preced. huius legi. De c. Alia causa est earum rerum, quæ pro derelicto habentur; alia verò earum, quæ in maris tempestate leuandæ naui gratia eiciuntur, quia non eo animo eiciuntur, quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa naue periculum maris effugiat l. quæ ratione 9. §. vlt. inf. de acquir. rer. domin. l. qui leuanda 8. inf. hoc tit. ubi Iulianus addit dominos ita merces suas in mare proficere;

ideo agi cum magistro, ut inquietetur, aut aliquo incommodo afficiatur, sed ut seruato iuris ordine omnibus consulatur. Denique si conuentus ille, quia actionem habet, contra eum qui solutionem accepit, malit actionem illam præstare, quam eius exercendæ molestia, sumptuque se onerare, potest id facere, ex reg. l. quod debetur §1. in fin. inf. de pecul. l. si quid possessor 31. in fin. princip. sup. de hered. peti. Porro qui rerum suarum quasi amissarum nomine iam solutionem per contributionis auxilium amiserat, rescuare non potest, quominus id omne quod exegerit restituat siue magistro ipsi, à quo conueniatur, siue is qui soluerunt, quia licet ab initio debitum fuerit, & quidem ab iis ipsis qui soluerunt, ex postfacto tamen recuperatis mercibus, quæ amissæ credebantur, incipit fieri indebitum: ideoque & condictione indebiti possit repeti, ne alioqui ex aliena iactura locupletaretur, cui non alia de causa solutum fuerat, quam ne in damno moraretur. Neque audiendus est, si dicat, nihil interesse eorum qui iam per contributionem soluerunt, an merces postea repetæ sint, an amissæ manserint. Cuius rei repetis cesset ratio quæ soluendi necessitatem iniunxerat, nec villo colore solutum retineri possit, quod nullo iure soluendum fuit. Quod verò Paulus hic scribit agendum esse ex locato cum magistro. Intellige si vectores merces suas vehendas locauerint, ut in principio huius legis non etiam nauæ conducunt: tunc enim ex conducto agere debent, secundum ea quæ diximus in §. cum in ead. sup.

quasi ablaturos si eas inuenerint, aut si suspicati fuerint, in quem locum eicte sunt requisitos. Et perinde esse, ac si quis onere pressus in viâ tem abiecerit, mox cum aliis reuerfus, ut easdem auferat. Manent igitur domini & consequenter non sunt apprehendens, & primi occupantis. Id enim proprium est earum rerum, quæ aut in cuiusquâ dominio nunquam fuerunt, aut à domino habitæ sunt pro derelicto: aut si setæ bestia fuerunt, ut in d. §. examen. pro derelicto haberi incipiunt, statim atque in naturalem suam laxitatem & libertatē ita perueniunt, ut nostram persecutionē effugerint, aut etiam difficilem fecerint l. Pappianus 44. de acquir. rer. domin. Dominium siquid ferarum bestiarum sicut facilitius acquiritur, ita facilius amittitur. Alioquin id quod nostrum fuit, tadium nostrum manet, quandoque recuperari potest, licet recuperandi spes sit abscissa sit, ut in specie d. l. Pappianus, nemo enim credendus est pro derelicto habere res suas voluisse, quædium in eo sunt, ut quavis nisi casu, recuperari possint, siue quod nemo suam iacturam presumatur l. cū de indebito 35. de probat. sine quo ut alio vulgaris nostrorum iacturæ cardico, nemo in necessitatibus liberalis existat, ex l. vlt. aliena 28. de adim. legat. Denique ex eo quod mera facienda non est, nūquā coniectura voluntatis sumi potest, quia necessitas non habet voluntatē, ut mirū sit Vlp. in d. l. falsus creditor 43. §. pen. de furt. contra scriptilem. Plerūque credendum esse, qui naui leuandæ causâ merces suas in mare proiciit derelinquentis animo id facere, nec cui quæ occupauerit,

occupauerit, quasi suas furti teneri, cum tamen idem *Vlp. in d. l. Pomponius*, prober sententiam Pomponij, qui scripserat etsi naufragio quid amissum sit, non statim id nostrum esse desinere, adeoque quadrupli teneri eum qui illas rapuerit: nisi quis pro *Vlpiano* respondeat, aliud esse de iis rebus loqui, quæ a iis sint per naufragium: aliud verò de iis quæ à domino ipso iactæ sint in mare. Quæ enim per naufragium simpliciter amissæ sunt & expulsi non possunt videri derelictæ, sed potius deperditæ, nec in derelicto sunt, sed in deperdito, ut *Iulianus* loquitur in *l. interdum 21. §. 1. de acquir. poss.* cum in iis amittendis nullum domini factum interueniet; quod utique necessarium est, ut res pro derelicto habita dici possit *§. pen. Instit. de rer. diuis. l. si id quod §. 1. i. infr. pro derelict.* Nec enim dominium nuda voluntate amitti inquam potest *l. si quis vi 17. §. differentia de acquir. poss.* Et certè ita est, sed non inde fit, ut merces in mare iactæ eò magis pro derelicto haberi debeant, aut ut pro derelicto vlucapi possint, si eadem *Iuliano* credimus in *l. penult. infr. pro derelict.* ut enim res suam pro derelicto quis habeat, nõ satis est, quòd eà proiecerit, nisi abiecerit *d. §. penult. & vlt. Instit. de rer. diuis. aliud namq; est proicere, aliud abiecere.* Nec omnimodo vera est illa *Vlpiani* ratio in *d. §. pen.* quòd is qui merces illas in mare proiecit, scilicet perituras. Quomodo enim scire potuit si acciderit aliquòd, licet rariùs ut recuperentur: Fateor spem recuperandi penè abscessam esse, nisi in prom-

ptu sint vrinatores qui extrahant, ut in *l. 4. §. 1. infr.* Ideoque nec onerandum esse dominum cui pro amissis mercibus contributio sit, ut caueat se quod exegerit restitutum, si merces recuperari contingerit: quasi ea spes contra spem sit, & quia iniquum esset dominum post amissas fortunas & res suas fortasse vniuersas, rateret incommodo cautionis affici *arg. l. tutelæ 7. §. vlt. supr. de capit. murt. l. hac stipulatio 14. in fin. vt legat. seu fidei. seruand. caus. cancat.* Sed tamen ei qui iam omnia amiserit, spem quoque eripi, esset proculdubio inhumanum. Est enim spes vnicum quamuis miserrimum in afflictione solatiu, & ut quidam dicebat, nihil nisi paullo plus quàm nihil. Planè si proponas dominum cum merces suas leuandæ nauis gratia in mare iaceret, palam dixisse habere se illas pro derelicto, admittam facillè *Vlpiani* sententiam in *d. §. pen.* ut merces illæ tanquàm pro derelicto habeat: sicut primi occupantis, nec furtum committat ille, qui eas, ut suas faceret, apprehenderit. Sed id neque facile accidit, neque in dubio accidisse credendum est, ut *Vlpianus* voluit: sed probandum & quidem apertissimis probationibus, si *Iuliano*, *Paulo*, & *Caio*, irremque *Iustiniano* in *§. vlt. Instit. de rer. diuis.* magis credere volumus, quàm *Vlpiano*, cui satis esse debuit dicere aliquando accidere quod ille dicit: Ierumque credendum esse accidisse, quamuis extra hunc casum aliquid in mare proicere nil aliud sit quàm idipsum velle perdere *l. Manius 55. de cond. & dem. inst. l. quidam 27. infr. de iud. inst.*

3. PAPINIANVS libro 19. Responsum.

Cum arbor, aut aliud nauis instrumentum, remouendi communis periculi causa, deiectum est, contributio debetur.

Ad l. cum arbor 3.

RAT. DVV. Dissimilis causa est, earum rerum quæ nauis instruendæ causa parantur, & earum pro quibus vehendis merces datur. Nam si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, deiecta fortassis arbore aut alio nauis instrumento, nulla eo nomine faciendæ est collatio, sicuti si faber malleum aut incudem frangeret, non imputatur ei qui opus locauerit *l. prox. §. 1. supr.* Ergo nulla hoc nomine contributio debetur. Dec. Multum refert an arbor, aut aliud quodlibet nauis instrumentum deiectum

sit vi tempestatis; an verò ex voluntate vectorum communis periculi remouendi causa, quomodo *Papinianus* hic loquitur, id est, ut nauis liberari posset cum mercibus, ut *Hermogenianus* in *Lamisse §. 1. infr.* Priore casu contributio nulla debetur, sed posteriore æquitas contributionis locum habet, ut iam diximus ad *d. §. 1. l. prox. supr.* Vtramque verò distinctionis huius partem *Paulus* eleganter sic exprimit *lib. 2. sentent. tit. 7. §. 3.* Naue vel arbore vi tempestatis amissa, vectores ad contributionem non tenentur, nisi ipsi arborem salutis causa euentibus nauis salua sit.

4. CALLISTRATVS libro 2. Quæstionum.

Nauis onusta leuandæ causa, (quia intrare flumen, vel portum non potuerat cum onere) si quædam merces in scapham traiectæ sunt, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipso ostio, vel portu, eaq; scapha summersa est: ratio haberi debet, inter eos, qui in naue merces saluas habent, cum his, qui in scapha perdididerunt, proinde tanquam si iactura facta esset. Idque *Sabinus* quoque libro secundo Responsum probat. Contrà si scapha cum parte mercium salua est, nauis perit: ratio haberi non debet eorum, qui in naue perdididerunt: quia iactus in tributum naue salua, venit.

Ad l. Nauis onusta 4.

RAT. DVV. Non debet fieri contributio, nisi cum iactura facta est, id est cum ex iactu mercium

in mare damnum illatum fuit. Atqui cum nauis onusta leuandæ causa, quod flumen vel portum intrare non posset cum onere, quædam merces in scapham traiectæ sunt, ne aut extra flumen aut in o-

ost o & portu ipso periclitarentur, & scapha submersa est, verum est tamen iacturam nullam factam esse. Ergo neque contributio vlla fieri debet inter eos, qui merces in naue saluas habent, & eos qui suas in scapha perdidit. Dē ē Eadem æquitas contributionis faciendæ hoc casu locum habet, quæ haberet, si iactus eorum mercium amissum in mare factus esset, quia æquè verum est propter amissas merces istorum, qui eas in scapha perdidit, naue saluam factam esse, quæ alioqui sine manifesto periculo sumē intrare, aut portum appellere non potuisset. *l. 2. in princip. vers. æquisimum. sup. l. s. namque precipuus scapharum, & ut alij vocant, baldaium vñs est, ut ab iis cuncta nauis commercia ad litus poterint, ut Gorhofredus noster hic notat ex Isidoro lib. 19. Etymolog. cap. 1. Benè igitur Sabinus, quem Callistratus hic nentiz huius auctorē laudat contributionis hoc quoque casu debere locum esse respondit. Vbi enim eadem iuris & æquitatis ratio locum habet, ita & ius, idem cōstituendum est, cum dissimilitudinis ratio reddi nō potest. l. illud 31. sup. ad l. Aquil. l. 3. vnde etiam infrā de iur. iust. sup. l. prox. g. 1. inf. g. eadem ratione in fin. inst. Quod cum eo. leg. à Titio 108. in fine princip. de verborum obligat.*

a. *Contrā si scapha cum parte mercium salua est. RAT. DVB. Nemo debet in aliena causa iniquum putare, quod in sua æquum putet. l. 1. & tot. tit. quod*

quisque iur. Et quemadmodum nō debet quisquam id petere, cuius contrarium in contrarium euentu non fuerat postulaturus. l. pen. C. de solut. l. si pater puella 12. C. de iur. iust. ita nec id reculare quod in contrarium casum fuerat periturus. Atqui si salua nauis scapha periisset domini mercium in scapha amissarum statim contributionis æquitatem aduersus dominos saluarum in merce nauium implorassent, nec iniuste, ut proximè diximus. Ergo si ē contrario salua scapha nauis perierit, non debent domini mercium quæ in scapham traiectæ sunt, eam contributionem reculare.

DEC. Iactus non venit in tributum ex lege Rhodiz, nisi cum nauis salua est. Hic autem ponimus nauem petisse: ergo de contributione tractari nihil potest. Nam neque nauis petiit propter merces in scapham traiectas, quas ē contrario in eam scapham coniectas ponimus, ut nauis tantō facilius salua fieret, & sine periculo portum appelleret. Estque casus hic longè diuersus à superiore in quo, ut ostendimus, eadem contributionis æquitas manifestè locum habet, quæ haberet in casu legis Rhodiz. Proinde in tanta tamque aperta rationis diuersitate non potuit, nec debuit, utroque casu idem ius constitui. Sed tunc tantum cum par dubij euentus in vtrumque casum ratio est, vñ in d. l. pen. C. de solut. & d. l. si pater puella 12. C. de iur. iust. l. 1. Cod. de pact. l. de fideicommissis 11. C. de transact.

¶ Sed si nauis quæ in tempestate, iactu mercium vnus mercatoris, leuata est: in alio loco summersa est: & aliquorum mercatorum merces per vrinatos extraxit sunt data mercede: rationem haberi debere eius: cuius merces in nauigatione, leuata nauis causa, iactæ sunt: ab his, qui postea suas per vrinatos seruauerunt, Sabinus æque respondit. Eorum verò, qui ita seruauerunt, inuicem rationem haberi non debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit, si quædam ex his mercibus per vrinatos extraxit sunt: eorum enim merces non possunt videri seruandæ nauis causa iactæ esse, quæ periit.

Ad §. 1. Sed si nauis.

RAT. DVB. Non possunt videri in mare iactæ merces esse seruandæ eius nauis causa, quæ periit, vñ scriptum est in fine huius §. nec pro iactu fit contributio, nisi cum nauis salua est, ut proximè diximus in §. præd. Atqui tū quoque cum nauis quæ in tempestate iactu mercium vnus mercatoris leuata est, tandem in alio loco summersa est, & aliquorum mercatorum merces per vrinatos extraxit sunt, data mercede. Vtini est, dicere & nauim submersam esse, & merces illas, quæ per vrinatos extraxit sunt, non idē saluas esse, quod aliarum iactus ante factus fuerit, sed quia sint extraxit, & quidem data in eam rem mercede. Ergo in faciendā contributione rō debet haberi ratio eius, cuius merces in nauigatione leuandæ nauis causa iactæ sunt, nec faciendā est eorum æstimatio cum aliis mercibus, quæ postea per vrinatos seruatae sunt.

DEC. Fieri potest, ut propter iactas in mare merces vnus ex mercatoribus seruata sit nauis, quæ tū alioqui petiisset, & quæ tamen postmodum alio loco noua tempestate orta, nouoque casu perierit: quod cum accidit, non cō minùs rationem haberi oportet earum mercium, quæ iactæ sunt, quàm si nauis non periisset, quoniam ad æquitatem contribu-

tionis huius inducendam sufficit, ut iactus semel nauem saluam fecerit, nec illud etiam exigimus, ut siue in cadē, siue in alia nauigatione nauis amplius non pereat. Illud planè iniquum esset, ut qui noua tempestate suborta, & tandem summersa nauis merces suas amiserit, in damni prioris communicationem vocarentur, cum ipsi quoque suarum mercium licet alio & nouo casu dampnum senserint. Illeni soli vocandi sunt, ut de suo conferant, quorum res saluæ sunt: amissarum verò rerum domini, ut tantō minùs ab aliis consequantur partemque saltem damni subeant, quod alioqui subire totum deberent. At si ponas eos qui per naufragium res suas amiserunt, eandem subinde per vrinatos recuperasse, incipit eadem illorum causa esse, quæ esse deberet, si naufragium non fecissent, quo casu non dubitamus, quin collationis munere fungi deberent. Nec quod vrinatorum opera & data mercede merces saluas habeant, aliud potest inducere, nisi vi eius quoque mercedis quam dederunt rationem haberi oporteat in eundā extraxarum rerum æstimatione, ut tantō minùs ex suis mercibus saluum fecisse videantur, quantum illud est quod vrinatoribus dederunt, & consequenter tantō minùs pro rerum saluarum precio conferant, quorum merces nauis leuandæ causa vtiliter ac feliciter iactæ fuerant, & propter

propter quem iactum salua facta naus, cum reliquis mercibus salua etiam durasset, nisi noua tempestas in alio loco suborta naufragij causam peperisset. Inspeciendum enim est, quid tum fuerit, non quid postea superuenerit *arg. l. si serui 31. sup. famil. ercisi.* alio scilicet loco licet in eadem nauigatione, ut Callistratus hic ponit, ac proinde alio etiam tempore: alio enim loco nihil fieri potest ab eodem, quod non alio tempore fiat. Hanc uero sententiam quoque Paulus noster lib. 2. Sentent. tit. 7. §. 2. exprimit breuius & clarius in hæc uerba, *iactum nauis leuata si perierit extractum aliorum per vrinatores mercibus, eius quoque rationem haberi placuit, qui merces salua nauis iactauit.*

a. Eorum uero qui ita seruauerunt. Id est, per vrinatores. Sensus est, Non quemadmodum ij quorum res naufragio amissæ per vrinatores salua factæ sunt, incidunt in communionem damni, quod passus est ille qui metu prioris naufragij merces suas in mare iecit, ut proximè diximus, ita & hunc contribuere cogendum pro damno quod senserunt reliqui mercatores ex naufragio alibi postea facto, si fortè vrinatores ex naufragio tantum res extraxerint, alias uero extrahere non poterint, quasi pro communi damno communem quoque contributionem fieri oporteat: quod Callistratus negat. Sic enim locum hunc lego & intelligo addita negatione in illis uerbis, *Si quedam ex his mercibus per vrinatores extracta non sunt.* Affirmatiua siquidem lectio defendi non potest, cum iam dictum sit, extractas merces æstimandas esse, ut pro portione æstimationis earum fiat contributio ad faciendum damnum eius, qui merces suas in mare proiecit. Mutat nempe casum & questionem Callistratus, si ij quoque qui naufragium passi sunt, non omnes res suas per vrinatores extrahere potuerint, atque ita eas, quæ extractæ non sunt, amiserint. An quemadmodum mercatoris, qui prior res suas per iactum amisit, damnum communicatur cum reliquis, qui merces suas etiam ex naufragio postea facto saluas omnes per vrinatores habuerunt, ita & damnum quod isti ex naufragio sentiunt, eo casu quo non omnes eorum merces, sed quedam tantum extractæ sunt, commune esse debeat illius etiam, cuius merces iactu perierunt. Nec enim sic possis intelligere, quasi is quoque qui in nauigatione iactum fecit, quedam ex suis mercibus per extra-

ctionem ab vrinatoribus factam recuperauerit: nempe non solent, qui nauis leuanda gratia merces suas in mare iaciunt, curare, ut per vrinatores extrahantur ad eas recuperandas, quasi in naue iterum haberent; iterum quoque proicere effugiendi periculi causa. Sed vrinatorum usus duntaxat est, aut post naufragium, aut cum extra tempestatem preciosum aliquid ex naue in mare cecidit, quod requirere dominus uelit. Ergo loquitur Callistratus in hoc quoque versiculo de mercibus naufragio amissis, ac per vrinatores non extractis, aut ex quibus quedam tantum extractæ sint, non omnes. Quem tamen sensum nulla etiam addita negatione satis exprimit dictio sola *quedam*, si taxatiue intelligatur, ac si scriptum esset *quedam duntaxat*, aut quod idem esset *non omnes* ad exclusionem aliarum quæ extractæ non sunt, & ut uisus modo legas mihi fuisse, habere sensum negatiuum, licet adiecta negatio eum faciat longè clariorem. Ratio igitur dubitandi ad hunc versiculum illa erat, quod tam qui merces suas leuandæ nauis gratia iecerat, quam cæteri qui naufragium fecerant, nec suas res omnes recuperare per vrinatores potuerant, sed ex iis quasdam duntaxat, æquè damnum senserant, pro mercibus eidem nauis impositis, nec minus fauorabilis & miserabilis eorum causa esse debebat, qui per naufragium quam qui per iactum res suas amiserunt. Consequens enim uidebatur, ut tanquam in pari causa omnium damna comunicanda essent, & communi contributione facienda, nec audiendus esset ille, qui merces suas iecerat, postulans ut pro mercibus per vrinatores extractis, reliqui in contributionem vocarentur, nisi paratus & ipse esset pro mercibus quas vrinatores extrahere non potuissent, inuicem conferre inducto collationis consortio, ut Hermogenianus loquitur in *l. proxi. in princip. inf.* Sed de decidendi ratio est elegans, quæ adfert Callistratus, quod longè diuersa ratio sit rerum iactarum, alia uero extractarum. Quæ iactæ sunt salua fecerunt nauem, & omnes, quæ in ea erant, merces, etià illas, quæ postea in alio loco & alia tempestate perierunt. At quæ naufragio amissæ nec extractæ sunt, perierunt quidè periade ac illæ quæ in mare iactæ sunt, sed tamen non possunt uideri perisse nauis seruandæ causa, quæ & ipsa periit. Atque ita locum hunc aut legendum, aut saltem intelligendum esse arbitramur.

2. ¶ Cum autem iactus de naue factus est, & alicuius res, quæ in naue remanserunt, deteriores factæ sunt: videndum, an conferre cogendum sit: quia non debet duplici damno onerari, & collationis, & quod res deteriores factæ sunt. sed defendendum est, hunc conferre debere pretio præsentis rerum: itaque (uerbi gratia) si vicenum merces duorum fuerunt, & alterius aspergine decem esse ceperunt, ille, cuius res integræ sunt pro viginti conferat: hic pro decem. Potest tamen dici etiam illa sententia, distinguentibus nobis, deteriores ex qua causa factæ sunt, id est, utrùm, propter iactum nudatis rebus damnum secutum est. an uero alia ex causa: ueluti quod alicubi iacebant merces in angulo aliquo, & unda penetrauit. tunc enim conferre debebit. An ex prioris causa, collationis onus pati non debet: quia iactus etiam hunc læsit: ad hæc nunquid, & si aspergine propter iactum res deteriores factæ sunt? sed distinctio subtilior adhibenda est, quid plus sit, in damno, an in collatione, si (uerbi gratia) hæc res viginti fuerunt: & collatio quidem facit decem, damnum autem duo, deducto hoc, quod damnum passus est, reliquum conferre debeat? Quid ergo, si plus in damno erit, quam in collatione? ut puta decem aureis res deteriores factæ sunt, duo autem

collationis sunt? indubitate utrumque onus pati non debet. sed hic videamus, num & ipsi conferri oporteat. quid enim interest, iactatas res meas amiserim, an nudatas deteriores habere cœperim? nam sicut ei, qui perdiderit, subuenitur: ita & ei subueniri oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœperit. hæc ita Papirius Fronto respondit.

Ad §. 2. Cum autem iactur.

R A T. D V B. Non debet comparari duplici damno onerari vulg. *laure succursum 6. inf. de iur. dot.* Atqui cum iactus de naue factus est, & alicuius res quæ in naue remanserant, deteriores factæ sunt siue aspergine, siue qua alia de causa, si alter ille conferre cogeretur, duplici damno afficeretur, & collationis, & quod res eius factæ deteriores essent: dicendum igitur est, nihil conferre hunc debere. De c. Aequitas contributionis omnes obligat, quorū res per iactum saluæ factæ sunt l. 2. in fine principij *supr.* Atqui res huius de quo querimus, non ob id minus saluæ factæ sunt, quod sint hodie deteriores: commodius enim est rem habere deteriotem, quam nullam. Ergo & pro rebus factis deterioribus contributio fieri debet? Sed presenti precio, id est, æstimatis rebus quæ factæ sunt deteriores, quanti hodie sunt, non quanti erant, cum naui impoiterentur. Ita fit, ut non duplici damno afficiatur is, qui confert, cum nihil confert, nisi detractio precio deteriorationis: nam & deterioratio precium suum habet, scilicet ex comparatione eius temporis, quo melior fuit. Itaque verbi gratia, inquit Callistratus, si merces duorum vicinum fuerint, id est, singulæ viginti aureorū, & vnus ex iis merces integræ manserint, alterius verò deterioris factæ sint aspergine (sic enim legendum est ex Haloandro, non vt vulgo, & in Florentinis *aspergine*, vitium enim est quod ex aspersa aqua vel vnda contrahitur) & decem esse cœperint, ille pro viginti conferat, hic pro decem. Subiungit tamen Callistratus adhibendum esse distinctionem. Ex qua causa factæ sint res deteriores, id est, utrum propter ea quæ iacta sunt, damnum acciderit nudatis rebus, quibus aliqui nocere aspergo vnda non potuissent, an verò alia ex causa. Finge merces iacuisse in angulo aliquo, & vndam penetrasse. Priore casu cessare debet collatio ex parte illius, cuius res per iactum deteriores factæ sunt, cum & ipsi quoque pro æstimatione deteriorationis conferri oporteat. Quid enim refert, nisi secundum magis & minus, an res meas iactatas amiserim, an propter iactum nudatas (sic enim legendum est, non vt apud Accursium *in nudatas*) deteriores habere cœperim? vrin fine huius legis scribit Callistratus, addens, sicut ei qui res suas perdidit, subuenitur, ita & ei subueniri oportere, qui suas res deteriores ob iactum habere cœperit, atque ita Papirium Frontonem respondisse, scilicet vt non deteriorationis, quæ ob iactum contigit, non minus quam amissionis damnum communi contributione fari oporteat: Quod fit, vt diximus, æstimatione rei deteriorata secundum præsens tempus facta. Ceterum non eo minus de presenti precio pro rata æstimationis conferre debet is, cuius res deteriores etiā ob iactum factæ sunt, quia nec aliud quicquam amissit, nisi quod hodie res suas deteriores habet. At posteriore casu, cum ex alia quam iactus causa deterioratio contigit, conferre debet dominus proportionem eius æstimationis, quæ fuit antequam fierent deteriores. Ita enim concludendum est, si quis huius distinctionis effectum aliquem esse velit: cum nega-

ri non possit, quin priore casu distinctionis, etiam pro rebus deterioratis conferendum sit, quatenus deteriorata non sunt, id est, vt explicauimus, precio deteriorationis detractio. Id verò quid aliud est quam quod prius dixerat Callistratus *precio presente rerum*. Et verò ratio quæ sequitur in textu hoc ipsum probat in illis verbis, *At ex priore causa, collationis onus pati non debet, quia iactus etiam hunc læsit, siue aspergine, siue quo alio modo res deteriores factæ sint*. Hic enim sensus est illius vericuli aliquo subobscuro, *Adhuc nunquid & si aspergine propter iactum res deteriores factæ sunt?* Non enim verum est iactum læsisse hunc cuius res deteriores factæ sunt, nisi quatenus deterioratio æstimari potest, non vltra? Atqui nec illud verum esse potest, alio casu quo non propter iactum, sed qua alia de causa deterioratio contingerit, æstimandas res esse quanti fuerint ante deteriorationē. Cum enim non alia æquitatis ratio contributionis necessitatē inducat, quam quia ob amissas res aliorum alij consecuti sint, vt suas saluas facerent, nemo nō videt res deterioratas nō esse domino suo saluas, nisi quatenus deteriorata nō sunt, vnde cumq; tandem & ex quacumque causa deterioratae sint, nec aliud ex iactū cōmodum accedere domino rerū deterioratarū, quam quantæ sunt iactus tēpore. Omni ergo casu præcū rerū quæ deteriores quoquo modo & ex quacūq; causa factæ sunt, ex presenti tēpore æstimadū est. Ita fit, vt tota hæc distinctio vel inanis, & inutilis sit, si omnimodo præsens æstimatione rerū deterioratarū spectanda sit, vel iniqua, si sic intelligatur, vt aliquo casu æstimari res deteriorate debeat, vltra quā faciat præsens erā precij. Hinc nimium moueor, vt totā hæc distinctionē ab illis verbis, *Potest tamē dici*, adscribā Triboniano potius quā Callistrato, cui & stylus lōgē elegantior, & responsa multo doctiora fuerūt, & subtiliora. Me etiā non parū mouet, quod sequitur in versic. *Sed distinctio subtilior adhibenda est, quid plus sit, in dāno, an in collatione*. Quæ tamen secūda distinctio tantū abest, vt sit subtilior, vt nec defendi vlla ratione possit. Nāsi plus in collatione sit, quā in dāno, constat, q; nec Tribonianus negat, collationē nō eo minus heri debere, sed detractio tamē dāno, vt proximē diximus. At cū plus in dāno est quā in collatione, stulta questio est, an collationis onus pati debeat, cū detractio damnum semper necesse sit, antequā collatio fiat. Illa tantū questio occurrit, an ei quoque conferendum sit cuius res deteriores factæ sunt. In qua questione placet illa certē distinctio, quam ex Papirio Frontone Tribonianus desumpsit, an ob iactum factæ sint deteriores, an ex qua alia causa, vt priore casu ei quoque conferri oporteat, non aliter, quā si per iactum res in tonum perissent. Nam & quod fit deterius, ex parte perit, posteriore verò non item. Neq; dubio, quin ita Papirius Fronto distinxerit: sed quod domino rerum deterioratarum conferendum est pro damno, ab omnibus qui merces in naue saluas habuerunt, non facit, vt eo minus conferre ille debeat ei, cuius merces iactæ sunt pro æstimatione rerum deterioratarum, detracta nimirum deterioratione. Quæ detractio facit, vt nihil vicissim conferre ei

patere a

præterea debet is, cuius merces iactæ sunt, quia iam satis contulit minus accipiendo quam conferri ei debuisset, si res deterioratæ non fuissent. Imò verò duplici collationis munere fugeretur miser ille mercator, cuius merces in mare iactæ sunt, si & minus consequi ab eo cuius res deterioratæ factæ sunt propter deteriorationem, & præterea conferre ipsi aliquid hoc nomine deberet. Sed alij, quorum merces non modò saluæ, sed etiam integræ sunt, vtrique cōferre debent, & ei cuius merces iactatæ sunt, & illi cuius res deterioratæ, quia nihil inuicem ipsis conferendum est. Error Tribonianij & quidem familiaris ille fuit, quod distinctionem Frontonis in illa quæstione, an ei cuius res deterioratæ factæ sunt, subueniri oporteat, traxit ad illam quoque quæstionē de qua Frontonē cogitauerat, an is cuius merces deterioratæ factæ essent, ei conferre aliquid deberet, qui nauis leuandæ gratia merces suas eiecisset. De

quo nec dubitandi ratio vlla esse poterat, satis probabilis dummodo addito temperamento illo præcio præsentis rerum. Sed neque puto Frontonem quæsiuisse, an ei cuius merces ex quacunque causâ deterioratæ factæ essent, conferri deberet ab eo, qui suarum mercium iactum fecisset [aliter si illicet quam minus consequendo, vt explicauimus.] sed an ab alijs tantum quorum res propter iactum & saluæ & integræ fuissent. Nam & nullo iactu factio pei, inde huic quæstioni locus esse potest, Tribonianij namque prodit, non solum styli inegantis tot interrogatiunculis & inuolutionibus intincta, sed etiam quoddam distinctionem ille, quas ipse pro subtilibus habuit, sed vnam subtiliorem, cum ratione iuris stare nullo modo possunt. Itaque qui totum hunc §. à primis verbis ad finem vsque Tribonianij non Callistrati esse dixerit, is meo iudicio benè senserit, aut certe non valdè aberrauerit.

§. HERMOGENIANVS libro 2iuris Epitomarum.

A Missæ nauis damnum, collationis consortio non sarcitur per eos, qui merces suas naufragio liberarunt: nam huius æquitatem tunc admitti placuit, cum iactus remedio ceteri in communi periculo, salua nauis, consultum est.

Ad. amissæ.

RAT. DVB. Nihil interest eorum qui merces suas saluas habent, an idem saluas habeant, quod eas naufragio liberauerint summissæ & amissæ nauæ, an quia per iactum mercium quarundam in mare nauis tota cum reliquis mercibus salua facta sit: vtroque si quidem casu perinde saluas eas habent: arquis leuandæ nauis gratia iactus mercium factus esset, omnium contributione sarciretur damnum, quod pro omnibus datum esset, leg. l. 1. in princip. vers. acquisitum. Ergo & amissæ nauis damnum collationis consortio sarciri debet per eos, qui merces suas naufragio liberauerunt.

DEC. Contributionis huius æquitatem tunc de-

mum admitti placuit, cum iactus remedio ceteris in communi periculo salua nauis consultum est. Alioqui nec iactus ipse in tributum venit, si nauis salua non sit. l. prox. in fine principij. sup. At cum naue summissæ naufragium factum fuit, tantum abest, vt remedio amissæ nauis consultum sit nauiganibus & eorum mercibus, vt eare: sola naufragio causam dederit, quod nauis summissa sit. Nulla igitur contributionis æquitas hic locum habet, quamuis videntes suas merces alijs remedijs & auxilijs naufragio liberauerint. Nam & cum salua naue, saluæque mercibus, nauis tamē aliqua ex parte deterior facta est, nulla tamen eo nomine fit collatio. nisi cōmuni periculi remouendi causa, aliquid de naue deiectū sit. d. l. 1. §. 1. & l. 3. vbi dixi. sup. hoc n. lūge §. prox. seq.

1 ¶ Arbore cæsa, vt nauis cum mercibus liberari possit, æquitas contributionis habebit locum.

Ad §. 1. Arbore cæsa.

RAT. DVB. Si conseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid exarauerit, nulla faciēda collatio est, quia dissimilis earum rerum causa est, quæ nauis gratia parantur, & earum pro quibus merces accipitur. l. 1. §. 1. sup. Ad eò vt nec si tota nauis amissa, & summissa sit, contributioni tamen locus esse debeat, vt proximè diximus. Ergo etiam si arbor nauis cæsa sit, quæ nihil nisi nauis quoddam instrumentum est, contributionis æquitas admitti non potest, sed domini torum damnum esse necesse est, quem admodum si faber incudem aut malleum figerit. d. §. 1. ne alioqui maiore fauore digna videatur nauis, quæ deterior tantum facta est quam quæ tota

summissa & amissa est: quod esset ridiculum, cum etiā id quod deterius sit, ex illa parte pereat. Vnde est quod nō tota reddi ea res videtur quæ deterior reddi. tur. l. 3. §. 1. sup. Commod. **DEC.** Etiam cum nauis deterior sit ex ea causâ, ex qua iactus mercium fieri solet, id est, remouēdi communis periculi gratia, contributionis æquitas locum habere debet, quoniam eadem hoc casu ratio subest æquitas. d. l. 1. §. 1. & l. 3. sup. Vbi hæc ipsa sententia ex Papiniano proponitur. Sed inter deterioratam & amissam naue hoc interest, quod deterior fieri nāis interdū potest, vt à cōmuni periculo ipsa quoque cum mercibus liberari possit, vt Hermogenianus hic loquitur: at verò, vt nauis pereat & submergatur ad saluandas merces fieri nunquam potest.

6. IAVOLENVS libro 86. Digestorum.

Nauis aduersa tempestate depressa, iactu fulminis deustis armamentis, & arbore, & antenna, Hipponem delata est: ibique tumultuarijs armamentis

ad præfens comparatis, Hostiam nauigauit: & onus integrum pertulit: quæstus est, an hi, quorum onus fuit, nauæ pro damno conferre debeant? respondi, non debere: hic enim sumptus instruendæ magis nauis, quàm conseruandarum mercium gratia factus est.

Ad l. Nauis 6.

RAT. DVB. Cùm nauis depressa aduersâ tempestate, adeoque fulminis ictu deustis armamentis, arbore & antenna, Hipponem delata est. ibique tumultuariis armamentis ad præfens comparatis, Hostiam postea nauigauit, & onus integrum saluumq; pertulit, negari non potest. quin conseruandarum mercium gratia sumptus ille factus sit, sine quo merces illæ Hostiam perfectæ integræ saluæque non potuissent. Ergo cùm & saluam nauem sumptus ille fecerit & saluas merces, dicendum est, eos, quorum onus fuit, nauæ id est magistro nauis conferre debere. DEC. Non fit collatio prois sumptibus qui

sunt ad armandam & instruendam nauem potius quàm conseruandarum mercium gratia, quamuis per consequentias armata & instructa nauis merces quoque conseruentur. Is enim demùm sumptus in contributionem ex lege Rhodia faciendam venit, qui non nisi ob conseruandas merces primo & per se factus est. Atquin is de quo quærimus, instructæ magis nauis, quàm conseruandarum mercium gratia factus est. Neque enim poterat instructa esse nauis sine armamentis, arbore & antenna. Quod verò is armamentis, omnibusque necessariis instructa onus integrum saluum que Hostiam pertulit, ad nauæ officium & diligentiam pertinuit, ut ita fieret, Nililigitur et hoc nomine conseruandum est.

7. PAVLVS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Cùm depressa nauis, aut deiecta esset: quod quisque ex ea suum seruasset, sibi conseruare respondit, tanquam ex incendio.

Ad l. Cum depressa 7.

RAT. DVB. Communis periculi causa videtur facere communia omnia, etiam ea quæ antè propria cuiusque fuerunt l. 2. §. cum in eadem nauis in fin. *suprà hoc tit.* ubi scriptum est, si quando accidat, ut in nauigatione cibaria deficiant, quod quisque proprium sibi habere in commune id conferre debere. Ergo cùm depressa nauis aut deiecta est, quod quisque ex ea suum seruauerit, non tam sibi quàm omnibus eiusdem periculi locus seruasse videri potest, ut quorum commune periculum fuit, commune quoque & damnum sit & solatium Præstitum cùm vix sit, ut in ipsa naufragij calamitate pro derelicto habitum non fuerit, quasi nulla spe reliqua neque recuperationis, neque salutis, quamuis ex eo naufragio aliquid seruati contigerit. DEC. Communio periculi inducere quidem potest communionem damni in eo, quod amissum est ut damnum inter omnes communicetur, quoties ex quorundam damno aliorum omnium saluti & indemnitati consultum est l. 1. & 2. *suprà*. & *oto hoc tit.* Sed non æquè potest inducere communionem, aut potius cõsultationem dominiorum, ut quoddam fuit, ceterorum quoque omnium factum esse videatur. Nec enim periculi societas legitinus modus est acquirendi aut amittendi dominij, sed ea demùm societas, quæ sit bonorum om-

nium l. 1. §. 1. & l. 2. *infr. pro socio*. Ergo quod quisque suum, non alienum ex ea nauis seruauerit, quæ vel depressa, vel deiecta est, sibi seruauit, non aliis, qui in eare nullumius vnquam neque dominij, neque aliud habuerunt. Perinde æquè si dominus eas res ex domus suæ incendio seruasset, quas si quis alio loco positas subtraxerit aut rapuerit, nemo dubitat quin aut furti aut alias vi bonorum raptorum iudicio teneatur l. si quis 5. *infr. de incendi. ruin. & naufragij, iunct. l. ne quid 7. & pass. ill. titul.* Licet enim vnicuique naufragium suum impunè colligere l. ult. *ead.* Non autem fieret impunè, si quod seruatum foret, communicandum esset. Et quod ad rem seruandam factum esset, ad eam pro parte amittendum noceret. Denique cùm id quod naufragio expulsum & eiec-tum est, non pro derelicto sit, sed pro deperdito, ut Ianolenus dicebat in *Interdum 21. §. 1. infr. de acquir. poss. multò magis si seruatum est eius manere debet, cuius antea fuit, & cui tam feliciter cõtingit, ut seruare id poterit, nō etiam aliorum commune fieri. Nam & quod magis est in iis quoque rebus quas dominus leuandæ nauis gratia in mare proiecit, idem iuris est, ut neque fiant occupantis tanquam pro derelicto habitæ, sed eiusdem dominij maneat, si quando postea recuperari possint, ut scriptum est in l. sequent. lunge l. 2. *Cedice de naufrag. lib. 11. tit. 5.**

8. IULIANVS libro 2. ex Minicio,

Qui leuandæ nauis gratia res aliquas proiciunt, non hanc mentem habent, ut eas pro derelicto habeant: quippe, si inuenerint eas, abluros: & si suspicari fuerint, in quem locum eiectionis sunt, requisiti ut perinde sint, ac si quis oppressus, in viam rem abiecerit, mox cum aliis reuerfurus ut eandem auferret.

Ad l. Qui leuandæ 8.

De huius legis sententia iam satis multa scriptum ad §. ult. l. 1. *suprà*. Vbi ex Paulo scriptum est illud ipsum, quod à Iuliano in hac lege, rem in mare ia-

ctatam domini manere, nec fieri adprehendentis, quia pro derelicto non habeatur. Vnde etiam est, quod nec pro derelicto vsuatur, ut idem Iulianus noster eodem libro 2. ex Minicio ex quo hæc quoque lex sumpta est, scribit in l. pen. *infr. Pro derelicto* non

nō magis quā quod naufragio expulsum est. Neutrum enim habetur pro derelicto, sed utrumque pro depedito *Interdum* 21. §. 1. *de acquir. poss.* Iuliani ergo sententiam hīc explessā cāteri prudentes adprobant d.l. 2. §. vlt. *supr. l. qua ratione* 9. §. vlt. *infr. de acquir. rer. domini*, itēque Iustinianus in §. vlt. *infr. de rer. diuis.* Solus Vlpianus contra sentisse videtur in *l. falsus creditor* 41. §. *pen. infr. de furt.* ubi ait plerumque credendum esse eum, qui merces suas in mare proicit nauis leuandæ grati, derelinentis animo id facere, cūm sciat perituras, contrā quā, hic scribat Iulianus. Vide igitur quæ de totahac rescriptum ad d.l. 2. §. vlt. Habet. n. hæc lex sicut cā- de sententiā, ita candē dubitādī, decidētīq; rationē.

IX. VOLVZIVS MÆCIANVS ex lege Rhodia.

Ἀζίσις Εὐδαίμωνος Νικημεδέως πρὸς Ἀντωνίου βασιλέα κ' ἐπε βασιλεὺς Ἀντωνίνος, ναυφραγίοι ποίναντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διηπάγηται ὑπὸ τῷ δημοσίῳ τῷ πάγκυκλάδῳ ὑπὸς οἰκόντων Ἀντωνίου· οἵτις Εὐδαίμωνι ἐγὼ μὲν ἔχουσιν κύματα, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τὸν νόμον τῆς Ροδίων κενόσθω τῷ ταυτικῷ, ἐν οἷς μή τις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμῳ ἐσαρτῆται. ἔτι δὲ αὐτῷ ὁ ψιόπατο· αὐτὸς ἐκέρων.

Id est,

Deprecatio Eudæmonis Nicomedienſis ad Antonium Imperatorem: Domine Imperator Antonine naufragium in Italia facientes, direpti sumus à publicanis Cyclades inſulas habitantibus. Respondit Antoninus Eudæmoni: Ego quidem mundi dominus: lex autem maris lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præſcripta eſt, iudicetur: quatenus nulla ei noſtratum legum aduerſatur. Hoc idem Diuus quoque Auguſtus iudicauit.

Ad l. Deprecatio §.

Hæc lex offendit legem Rhodiam de qua in hoc tit. non illud tantum caput habuiſſe de iactu, cuius mentio fit in l. 1. *ſupr.* ſed alia etiam pleraque ad res nauticas pertinentia, & ex quibus omnes ferè quaſtiones emergentes circa rem nauticam decidi poterunt. Sicut enim non erubuerunt Romani leges 12. Tabular. maiore ex parte à Græcis ſumere, maxime verò à Athenienſibus & Lacedæmonibus, ut Pomponius reſert in l. 2. *ſupr. de orig. iur.* ita & nauticas pleraſque à Rhodiis ſumpſerunt, tanquam omnium & vetuſtiſſimis & optimas ob eam qua inter Græcos omnes excellere credebantur, nautalis ſciētix gloriā & petitiām. Nam & Rhodum urbem omnibus mariimīs vrbibus anteponit. Strabo lib. 14. & eorum in maritimis legibus *τιμωρίαν* & *ἐπιτάλας* mirum in modum commendat. Fuerint autem leges Rhodiæ non tantū de archiectis, instrumentis, & armamentariis nauium, ſed de aliis plerisque rebus, vt conſtat ex ſpecie huius legis, in qua proponitur deprecatio & expoſtulatione quædā Eudæmonis Nicomedienſis ad Imperat. Antoninum, quod ij qui cum Eudæmone naufragium in Italia fecerant direpti eſſent à publicanis Cyclades inſulas habitantibus, quārum caput Rhodum fuiſſe omnes conſentiunt. Ad eam verò Eudæmonis expoſtulationem, ſapienter grauitateque reſpōdit Antoninus, ſe quidem mundi dominum eſſe, ſed legem maris. Itaque ex lege Rhodia id iudicandum eſſe, ex qua parte conſtituerat, quid de naufragiorum directoribus fieri & qua pœna eos affici vellet: niſi qua in re ipſius Imperatoris conſtitutiones legi Rhodiæ aduerſaretur. Nam & ante Antoninum D. Hadrianus iam edictum de ea te fecerat, cuius mētio ampliffima fit in l. ne quid 7. *infr. de incend. ruin.* &

naufrag & digna ſemper ea res viſa eſt, etiam poſterioribus Imperatoribus quæ nouis cōſtitutionibus adiunxeretur, vt conſtat ex *tu. c. de naufrag. lib. 11. tit. 5.* Porro licet magna legis Rhodiæ auctoritas apud Romanos quoque Imperatores ſemper fuerit, ſi qua tamē in re lex Rhodia ab Imperatoris & principalibus conſtitutionibus diſcreparet, meritō Imperator ſuū legum potiorē cauſam eſſe voluit, & ex iis rem iudicari. Cui ſimile eſſe putat Iacobus Cuiacius, quod Galli hodie de Romanorum iure cenſent, eo ſcilicet iure vti Gallos, quatenus eis lex Gallica non aduerſatur. Quod certē, tanti viri pace dixerim, non omnino ita eſt: infelicius enim cum Romanis legibus apud Gallos agitur, quā apud Romanos cum Rhodiis, quia ex lege Rhodiæ res nauticas iudicari voluit Antoninus niſi quatenus aliqua ex principalibus conſtitutionibus ei aduerſaretur. At Galli niſi penitus ex iure Romano iudicari patiuntur, ne tūm quidem cū nulla ei lex aut conſuetudo Gallica aduerſatur, nimirum ne imperatoris maiſtatis auctoritatem vllam in Gallia videantur agnoſcere, cui ſepares, nec ſubditos eſſe gloriantur. Adeoque id verum eſt, vt in iis etiam prouinciis quæ iure ſcripto Romanorū regi dicuntur, quales tamen ſunt perpaucæ, Lugdunēſis, Delphinenſis Prouincia, & Narbonenſis, totāque illa pars Aquitanix, quæ Senatui Tholoſano ſubeſt, & pars aliqua vt audio, quæ Burdegalenſis, itēq; Aluerternæ pars inferior, nullam tamen Romanis legibus auctoritatē tribuant. ſed tantū Rationi quæ Romanas leges itā præclare ſancitas eſſe ſentent, vt eam rationem pro lege optimā habendā eſſe non negent. In quo videntur mihi omnium optimē de legibus Romanis mereri, quātū auctoritatē etiam minis tribuunt, quā qui imperatoris maiſtatis vene-

ratione mouentur, vt eas pro sanctis æternisque habeant, plustamen tribuunt dignitati. Quid enim de his dignius dici possit, quàm quod illi ipsi apud quos nulla penitus earum vis est, nihil tamen sanctius, nihil iustius, nihilque diuinus à ratione ipsa formari potuisset, nec iniuri consentire? Nos verò, etsi legum Romanarum potestatem & auctoritatē vbique terrarum magis ac magis in dies vigere & reualescere cupemus pro singulari nostro erga Romanam & Papinianeam Iuriprudentiā studio, ne quid tamen de Gallorum excellentia & gloria detrahere velle videamur, cui etiam nos fauere ac inseruire iustum est, non recusamus, quin ij qui iure Gallico vtrunt, de earum auctoritate detrahant, quantum volent, dummodò adiciant, siquid adijci potest earundem dignitati, quantum debent.

a Ego quidem mundi dominus, lex autem maris. Potuit ita loqui Romanus Imperator post subactum feliciter tot victoris terra marique totum penè terrarum orbem, etsi ne tyrannicum hoc videatur quod Imperator se mundi dominum clamat ad imperium non ad dominium singularium rerum referendum est. Nam, vt bene Seneca dicebat, Omnia sunt quidem Cæsaris, sed imperio tantum, non etiam dominio, sed hodie diuisio & scissio in tot dominationes ipso etiam Romano imperio, quis se mundi dominum potest dicere? quis rursum mari legem imponere? Illud certè constat mari quod natura omnino patet piratarum legem imponi nullam posse. *l. vnde iur. 13. sup. commun. pred.* sed publicam posse, vt hic locus, & lex ipsa Rhodia de iactu omnium aperitissimè ostendit. Quis verò publicam imponet nisi is demum cuius iurisdicctio est, & qui supremam in eo mari habeat potestatem? Habere autem creditur quisquis in opposito territorio, & confini eandem supremam potestatem habet, ac quasi dominum maris adiacentis. Pro modo scilicet latitudinis cuiusque territorij, in longitudinem verò ad centesimum vsque milliari, quasi sit modicum illud spatium in tanta quanta est maris etiam mediterranei vastitate. Sic enim Bartolus in tractatu de in-

sula quem Doctores ceteri, præsertim Itali communiter sequuntur: Ideo fortasse quod & vrbis finis centesimo milliari concludantur. *l. 1. §. ante §. sup. de off. pref. urb.* Vnde inferunt posse Principem supremum & qui iura imperij habeat, Piratas & omnes qui mare insulant intra eius spatij limites coercere, occidi, capi & puniri iubere: itémque in eam rem ac velut in necessarium antecedens adsumptus qui in eam rem necessarij sunt suppeditandos, & & publice vitilitatis causa, vesticigalia nauigantibus intra illud videri maris spatium imponere, dummodò tamen modica, & que commerciorum solitam libertatem non impediunt. Quomodo & venationem prohibere vbi quando & quibus volunt suppremi Principes solent & venantibus etiam interdum vesticigal modicum imponere, quamuis aer non minus sit natura communis & patens omnibus quam mare. Quod si ad ius illud etiam consuetudo immemorialis accederet, quàm vicinorum Principum sue consensus siue patientia adprobauisset, minorem certè aut nullam potius dubitationem res haberet, quia inter Principes quoque nec minis in publicis negotijs quàm in priuatis tolerabilia sunt, quæ vetus consuetudo adprobauit, *Imperatores 15. inf. de pollicar.* cum & tituli iusti vinum obtineat *l. 3. §. ductus aqua inf. de aqua quod d. & est. & leg. l. vlt. de aqua & aqua pluv. arcend.* de quo tamen scribendum nobis erit aliquando fusius. Gravior enim scellustior questio est, quàm vt hic pro dignitate tam breuiter tractari possit. Extat sane Imperatoris Leonis Constitutio 56. cui titulus est De onis maritimis, qua constituitur in, vt quisquis dominus est prædij, vnde apud oras mare conspiciunt oras suas inconcusso iure possideat, illarumque dominus sit, & si qui sine ipsius permisso earum emolumento frui velint, hos possit propellere. Nam quemadmodum, inquit ille, in terrenis locis ita iuris est, vt quicumque domus dominus sit, is præter illius vium vesibulum quoque & atrium possideat, vt ita etiam in maritimis obtineat rationi consentaneum est.

10. LABEO libro primo Pithanon à Paulo V. Epitomarum.

SI vehenda mancipia conduxisti: pro eo mancipio, quod in naue mortuum est, vectura tibi non debetur: Paulus: Immò quaeritur, quid actum est: vtrum vt pro his, qui impositi, an pro his, qui deportati essent, merces daretur, quod si hoc apparere non potuerit: satis erit pro nauta, si probauerit impolitum esse mancipium.

Adl. Si vehenda vlt.

RATIO DVBITANDI pro Labeone, Qui mancipia vehenda conduxit, non potest videri illud vexille, quod in naue mortuum esset. Ergo nulla pro eo vectura debetur.

DECIDENDI pro Paulo, Distinguendum necessarium est, quid actum sit. Vtrum, vt pro his qui nauimpositi essent merces daretur, an verò pro his qui deportati, id est, transuecti & traicti essent. Posteriore hoc casu procedit sententia Labeonis, priore verò falsa est, quoniam aliud est vehere, aliud transuehere, & deportare. In dubio autem id est, si apparere non possit quid acti sit, satis erit pro nauta si probauerit impositum esse nauim mancipium. Vehetur enim, & transuectio etiam

fuisse, si in naue demortuum non fuisse. Ita in contractibus omnibus inspicendum maximè est, quibus verbis vti sint contrahentes, vt citi possit, quid actum sit. Non enim aliud in dubio actum esse intelligitur, quàm quod expresse dictum est, *l. si semper in stipulationibus 34. de regul. iur. l. Labeo. 7. inf. de suppl. legat.* Nam cum in verbis nulla est ambiguitas, non debet admitti questio voluntatis, nec magis in contractibus quàm in testamentis. *ille aut ille 25. §. 1. de legat. 3.* In proposito autem subesse aliqua videbatur ambiguitas in verbo vehendi, an de mancipio simpliciter vehendo, an etiam de transuehendo & deportando cogitatum esset. Quid si ex ancilla quæ vehetur infans in nauim natus sit? vectura nulla eo nomine debetur, sed alius rationibus de quibus in *l. sed adde 29. §. si quis mulierem inf. locat.* Alia enim illa questio est.

Ad §. 1.

¶ Si ea condicione nauem conduxisti, vt ea merces tua portarentur: atq; merces, nulla nauta necessitate coactus, in nauem deteriolem, cum id sciret te fieri nolle, transtulit: & merces tua cum ea naue perierunt, in qua nouissime vecta sunt: habes ex conducto locato cum priore nauta actionem. Paulus: Immo contra: si modo ea navigatione, vtraque nauis perierit: cum id sine dolo, & culpa nautarum factum esset. Idem iuris erit, si prior nauta publice retentus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit. Idem iuris erit: cum ea condicione, a te conduxisset, vt certam pœnam tibi præstaret, nisi ante constitutum diem merces tuas eo loci exposuisset, in quem deuehendæ eas merces locassēs: nec per eum staret, quo minus remissa sibi ea pœna spectaret. Idem iuris in eodem genere cognitionis obseruabimus: si probatum fuerit, nautam morbo impeditum, nauigare non potuisse. Idem dicemus, si nauis eius vitium fecerit sine dolo malo, & culpa eius.

Ad §. 1. Si ea condicione.

RAT. DVB. Pro Labeone, conductor qui contra legem conductionis aliquid facit, tenetur eo nomine ex locato. Atqui cum tu ea condicione nauem conduxeras, vt ea merces tuæ portarentur, si nulla necessitate coactus nauta (facit enim necessitas licitum quod alioquin esset illicitum) eas merces in deteriore nauem transtulerit, præsertim cum sciret te id fieri nolle, atque ita merces tuæ perierint, cum ea naue in qua nouissime vectæ sunt, dubitari non potest, quin fecerit ille aduersus conventionem. Ergo verum est, quod Labeo dicebat, habere te ex locato, aut, si males cum Ciuiaco, ex conducto locato cum priore nauta actionem. Dicit. Pro Paulo Labeonem reprehendente, distinguendum est, an ea navigatione vtraque nauis perierit, an illa tantum que deterior fuit. Labeonis sententia posteriore casu vera est, sed priore falsa si modo vtraque nauis sine dolo culpæ nautarum perierit. Equè enim penuræ erant merces tuæ, etiam si in deteriore nauem coniectæ non fuissent. Nullum ergo damnum videtur nauta dedisse tuis mercibus, æquè perituris l. si alium 7. §. est & alia infr. quod vi aut clam. In proposito autem constat æquè fuisse perituras, vtraque naue perita.

a Idem iuris erit, si prior nauta publice retentus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit. Idem scilicet quod proximè dictum est contra Labeonem, vt cum priore nauta quasi fidem fiegierit ex locato agi non possit. Non enim potest ei imputari cur tuas merces non portauerit, cum publice retentus fuerit, id est, auctoritate publica, tanquam Reipublicæ, non tibi operam datus, & prohibitus cum tuis mercibus nauigare. Nullus siquidem dolus, nullaque culpa videri potest eius qui iussu magistratus aliquid facit, aut à faciendæ aliqua abstineat, cum parere habeat necesse. Non videtur 167. §. 1. l. i. damnum dat. 169. in princip. de reg. iur. Imò è contrario non potest dolo carere, qui imperio magistratus non patuit l. non potest 199. sed. Nec tuius imputari ei potest, cur tuas merces in aliam deteriolem nauem transtulerit, cum eas deportare ipse in sua naue prohibetur. Credibile enim erat te, si eum magistratus prohibitionem sciuißes, consensurum fuisse, vt in aliam nauem merces tuæ transferrentur: quam etsi ponimus deteriolem fuisse quàm que fuerat conductæ, talem tamen fuisse pone quàm est, vt commodè nauigatura & merces tuas deportatura crederetur. Supponit enim Paulus neque dolum, neque culpam vltimæ nauis.

te imputari posse. Posset autem, si in nauem minùs idoneam merces tuas coniecisset, cum aliam commodiore & validiore inuenire potuisset, præsertim, si quam vel minimam causam haberet suspicandi te inuito id se facere arg. l. si tunc Cornelius §. 2. ad fin. de furt. nisi publica etiam auctoritate, eodemque magistratus imperio quo prohibitus erat, nauigare cum tuis mercibus, eas in nauem illam deportandas coniecere iussus esset.

b Idem iuris erit, cum ea condicione. Alium casum hie proponit Paulus, in quo nihil potest imputari nautæ, qui publica auctoritate retentus, nauigare cum mercibus tuis prohibitus fuit, si merces tuas in deteriore nauē coniecit, quæ postea perierit. Finge ea condicione a te nautā conduxisse, vt certā pœnā tibi præstaret nauta, nisi ante constitutū diem merces tuas eo loci exposuisset, in quem deuehēdas eas merces locasset, eum verò publica auctoritate retentū, & cum tuis mercibus nauigare prohibuit, denūciasse tibi per eum nō stare quominus remissa sibi ea pœna expectaret, vt postquā Reipublice opēra nauasset, tuas merces deportaret, te verò nō luisse pœnā ei remittere. Quid enim hic aliud faceret miles ad euitandam pœnā, quæ alioquin ipso iure cōmitteretur (nam ad pœnā euitandā non potest, q̄ imputari nihil possit ei, qui non ad diem satisfecit l. ult. infr. de nautic. foror. l. ad dictū 77. de verb. oblig.) nisi vt in aliā nauē merces tuas coniecisset, & quidā tuo periculo non suo? Hic meo iudicio apertissimus Pauli sensus est, quē tamen peruertit Iacobus Ciuiacus lib. 4. Obser. cap. 2. non, cū sic emendat, vt pro locasset legat locassēs: sed cū mox legete mauit remissam sibi eam pœnā, pro eo q̄ vulgo legitur remissa sibi ea pœna, non improbo q̄ reponit locassēs pro locasset. Nā hic in principio §. huius ponat Paulus te nauē cōducitū a nauta: ergo nauta locasse non te (nec enim locat qui cōducit, sicuti nec cōducit qui locat) postea tanē ponit factū esse cōducitū, nē vehendā mercū: merces enim vector vehēdas locat, nauta cōducit. Nauē autē è cōtariū nauta locat, vector conduct l. 2. in princip. & §. cum in eadē nauē & §. pen. sup. hoc tit. Sed posteriore emendatione probare non possum, cui certē Ciuiaci non animaduerit dixisse Paulū, quomodo veteres plerumq; dicebant spectaret pro expectaret: sic enim scribebant, & aliis plerisque casibus simplici verbo utebantur pro composito, vt pensare pro compensatione in l. que de tit. 33. solut. matr. & pensionem pro compensatione in l. vnum ex familia 67. §. sed si vno de legat. 2. & alibi sæpe.

c Idem iuris in eodem genere cognitionis obseruabimus.

Hic certe versuculus corruptus est. Quo enim sensu donare possis dictionem illam *cogitationis*? Sed non comodo icstituedus, quo putat vir doctissimus qui pro *cogitationis* reponit *cognitionis*. Melius namque est meo iudicio, vt reponamus *cōditionis*, vt intelligamus retineri à Paulo eandē specie quā proximē tractauit de nauta, quia tē conduxerat merces tuas vehendas ea conditione, vt certam pœnam pręstaret, nisi ante cōstitutum diem merces tuas coloci exposuisset, in quā deuehendas eas merces locallēs. In qua specie, id est, retenta eadem illa cōditione pręstanda pœna, si merces ad diē deportatę & expolitę nō essent, ait Paulus, si probatū fuerit nautā morbo impeditū nauigare nō potuisse, neq; ex locato teneri eum debere, quia impossibilibus nulla est obligatio l. 18 §. de reg. iur. l. 2. §. si qui iudicio sup. si qui caution. Pręsertim verō ex contractu bone fidei, cuiusmodi est locatio.

RAT. DVB. Cū pœna promissa est, nihil aliud inspicimus, nisi quēnā sit quantitas & cōdicio stipulationis l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig. nec ad euitandam pœnā quicquā prodest, quod imputari nihil possit ei, qui pœnā promittit, vt diximus ex l. ad diem 77. ed. l. vlt. inf. de nautic. fauor. Sed de decidendi ratio est, quia impossibilitas semper excusat d. l. impossibilibus. nec minūs à pœna quā à mora, cū non possit deberi pœna quoties id quo non factō pœna promissa est, fieri nullomodo potest l. si homo mortuus 69. de verb. oblig. Impossibile autem est, vt nauigat qui valetudine impeditur, ne nauigare possit d. l. 2. §. si qui iudicio sup. si qui caution. quia, vt ibi scriptū est, pręsentia personę in eā rem requiritur. Aliud esset si per aliū expediti res posset, cuiusmodi quę sunt nō mo-

dō in extrema valetudine, sed in ipso quoq; vltimo vitę momēto possibilia dicitur l. vlt. inf. de cōdit. inst. d. l. de decernis. Retenta nimirū eadē specie goleniq; genere conditionis, aut etiam si maior conuentionis. RAT. DVB. Cū nauis virum fecit etiam sine dolo & culpa eius qui merces suas intra certū diem transfuehendas conduxerat, potuit illi alia nauī quętuas satisfacere cōdicioni, atque ita pœnam euitare, cū nulla ipse valetudine impediatur quominus nauigare possit. Ergo si id non fecerit, cōueniens ex locato potest ad pœnam. De c. Quemadmodum valetudo nautę excusat eum à pœna non facta nauigationis, quia nauigatio pręsentiam & factum personę requirit, vt proximē diximus, ita & viriū nauis quod sine dolo vilo culpāve contigit, si non tam citō, tamq; facildē mendiari potuerit: tam enim requiritur ad nauigandū pręsentia nauis, quā pręsentia nautę, nec minūs impossibile est nauigare nautam sine nauī, quā nauē sine nautā. Et quemadmodū nautā quę merces vehendas cōduxit, si valetudine impediatur ne possit nauigare, aliū nautā substituere nec potest, nī veltor contentiat, nec cogitur, etiāsi veltor velit, nisi & nautā quoq; ipse contentiat, quia operas suas locauit non alienas, ita & cū illa ipsa nauis in qua portari merces conuenerat, vitū fecit sine dolo culpāve nautę nec potest, nec cogitur aliā querere nauem, quę eundē vsum prębeat, & in alterius de qua cōuenerat locū substituatū, nisi cōtrahentes ambo contentiant, quonā de certa nauē actū est. Idq; potillimū erat, quo Labeo nouebatur, vt diceret, cum nautā ob merces in alian. nauē quā conuēcta fuerat coniectas, quę permissit ex cōducto agi possē.

2. ¶ Si conduxisti nauem amphorarum duo milium, & ibi amphoras portasti: pro duobus milibus amphorarum pretium debes. Paulus: immo si auersione nauis conducta est, pro duobus milibus debetur merces, si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contra se habet: nam pro tot amphoris pretium debes, quot portasti.

Ad §. Si conduxisti vlt.

In hoc quoque §. vt in tota hac lege proponitur primū sententia Labeonis, mox nota & reprehensio Pauli. Sententia Labeonis est, si cōduxeris nauē amphorarum duo milium, & ibi amphoras portasti, licet pauciores numero, pro duobus milibus amphorarū precii tē debere. Paulus verō vt in superioribus quæstionibus distinguendū esse ait, an per auersionē nauis cōducta sit, id est, in vniuerso, vt explicauimus ad l. 1. §. exercitorem sup. tit. prox. vt eo casu benē Labeo responderit, & pro duobus milibus amphorarū merces debeatur, quā Labeo minūs paritō precij nomine significauerat, idē fortasse quōd & merces & precii in pecunia numerata consistere debeat: an verō pro numero impositarum amphorarū merces cōstitutę sint. Quo demū casu non potest Labeonis sententia vera esse, sed pro tot amphoris precii conductionis, id est, mercedem debes, quot amphoras portasti. Quę distinctio certē tam apertē vera est, vt nec vllā recipiat dubitandatiōē, nec credibile sit, Labeonem aliter sensisse. Sed familiarē est Paulo in suis ad Labeonem notis quę nescio, an bona mente ac fide, an cōtrahendi potius studio scripserit, certos casus minūs obutos perquirere in quib⁹ opiniones Labeonis falsę deprehendi possint. Quod si quo alio vilo in loco, in hac sanē lege ab eo factum est.

Quis enim credat Labeonē, cū dixit, deberi precium & mercedem conductionis pro duobus milibus amphorarum, sensisse de nauē, non per auersionem conductā, sed pro numero indefinito amphorarum? Est enim procūldubio casus ille Pauli indubitabilis, & penē absurdus, vt si pro numero amphorarum nauis conductā sit, pro tot amphoris duntaxat merces debeatur, quot portatę fuerint, non valde dissimile est, quod initio legis Labeonem reprehendit, qui de cōductione facta vehendorum mancipiorum locutus fuerat, quasi non etiam de transfuehendis & deportandis sensisset. Cū tamen certum sit nauiani accipere mercedem à vectoresibus, non vt eos imponat nauī, sed vt traiciat l. nauta §. sup. naut. caupon. flabul. Sed similis quod in specie §. i. vniuersimam certē Labeonis sententiam, Paulus reprehendat, fingit vitamque nauem in vna eademq; nauigatione perisse, cū tamen Labeo manifestē casum illum tractasset, quo postior tantum nauis in quā merces translata fuerant, perisset. Item quod tot alios casus conquirat in quibus excusari nautā possit à pœna, vt puta si publicē retentus & cum mercibus vectoris nauigare prohibitus sit, si valetudine: si nauis suę vicio impeditus, de quibus casibus nec Labeo cogitauit, nec auis dubitaret. Sed hanc Pauli consuetudinem & in reprehendendo Labeone pertinaciam alibi iam obseruauimus, & improbauius.

DE INSTI-

DE INSTITORIA ACTIONE.

TIT. III.

I. VLPPIANVS libro 28. ad Edictum.

AEQVVM pratori visum est, sicut commoda sentimus ex ictu institorum, ita etiam obligari nos ex contractibus ipsorum, & conueniri. Sed non idem facit circa eum, qui institorem prapofuit, vt experiri possit. sed si quidem seruum proprium institorem habuit, potest esse securus, adquisitis sibi actionibus. si autem vel alienum seruum, vel etiam hominem liberum: actione deficietur. ipsum tamen institorem, vel dominum eius conuenire poteri vt. l. mandati, vel negotiorum gestorum ^b. Marcellus autem ait, debere dari actionem ^c ei, qui institorem prapofuit, in eos, qui cum eo contraxerint:

2. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

EO nomine, quo institor contraxit: si modo aliter rem suam seruare non potest.

Ad l. i. & 2.

RAT. D. V. B. Ne quidem per eos quos in nostra potestate habemus, deterior condicio nostra fieri potest, vt nos xri alieno obligent. l. melior 133. de regul. iur. l. filiusfamilias 22. infr. de solut. l. qui in aliena G. infr. de acquir. heredit. Multo minus per liberam personam, quae nec acquirere nobis quicquam potest excepta possessionis causa. l. i. C. per quas person. nob. acquir. l. solut. 11. §. per liberam supr. de pignor. act. Ergo huc institor in potestate nostra sit filiusfamilias aut seruus, siue liber homo sui iuris, fieri non potest, vt ex eius contractu obligemur, praeteritum cum nec per liberam institoris personam acquiri nobis actio villa possit, vt in hac ipsa lege scriptum est: nec enim facilius esse debet, vt quis me obliget, quam vt mihi acquirat, cum obligatio sit iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendae aut faciendae, vt Iustinianus diffinit in tit. de oblig. atque ita debitor fiat quodammodo seruus sui creditoris, ita vt aliqua ex parte libertas ciuis Romani p obligationis vinculum minui videatur. Vnde est, quod in dubio priorius esse debemus ad liberationem quam ad obligationem l. Arrianus 47. de oblig. & action.

De c. ex qua persona luerum quis sentit eius famulum praestare debet. l. ex qua persona 149. de regul. iur. Atqui ex institorum actu sentimus commodam, non quidem, vt nobis actionem vllam aut quid aliud recte adquireant, nisi cum in potestate nostra sunt, sed vt quod subiacuerunt id ipsum nobis aut mandati aut negotiorum iudicio praestare teneantur, si homines liberi sint nec in nostra potestate, aut eorum dominus actione de peculio si serui sint alieni. Merito igitur aequum Praetori visum est, vt ex institorum nostrorum contractibus & obligari possimus & conueniri, proposita in eam rem actione, quae ob id institoria appellatur, merè praetoria & honoraria, cum iure ciuili actio nulla competeret: quia non tam

ex ratione iuris nascitur, quam ex aequitate, cuius praecipuus cultor custos & magister Praetor est. §. eadem ratione vers. institoria insti. Quod cum eo qui in alien. potest. est. vbi additur institorem eum esse qui negotiationi alicui prapofuit, quæcumque illa sit, dum ne nauis aut exerceat aut curandæ. Alius enim exercitorum vfus est, alius institorum l. i. §. licet autem vbi diximus supr. De exercit. act.

2. Sed non idem facit circa eum, qui institorem prapofuit. Id est non similiter dat Praetor actionem illi qui institorem prapofuit contra eum qui cum institore contraxit. RAT. D. V. B. Nihil tam æquitate consentaneum est, quam vt inter contrahentes seruetur æqualitas, vt qui alius sibi obligare vult, seipsum quoque alij obliget, quoties contractus ex eorum numero est, qui sunt vltro citroque obligatorij l. Labo 19. de verb. signific. l. cum te G. de pact. ant. empt. & vendit. l. Iulianus 13. §. si procurator 25. infr. de action. empt. Nisi cum personæ cōdicio impedit ne obligari possit, vt contingit si quis cum pupillo contrahat sine tutoris auctoritate d. l. Iulianus 13. §. si quis à pupillo antep. Nec difficilius est, vt quis per alium mihi obligetur, quam vt ego ei obliger. Igitur quemadmodum omni casu tenetur institoria is, qui institorem prapofuit: & actio ei dari aliqua debuit à Praetore in eos qui cum institore contraxerunt, siue institor liber homo sit, siue seruus alienus. Nam si aut filiusfamilias sit, aut seruus proprius eius qui ipsum prapofuit negotiationi, non dubitatur quin per eum actio directa acquiratur patri vel domino, quæ ipsi filiosfamilias vel seruo si suis iuris esset, acquireretur: idque non praetorio iure, sed ciuili ex quo quicquid acquiratur per eum quem in potestate habemus, ita nobis acquiritur, vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in ipsius persona l. placet 79. de acquir. heredit. l. i. §. si quis à parent. manum. fr.

D. c. Magna difficultas est inter eum qui institorem prapofuit, & illum qui cum institore contraxit: nam qui institor prapofuit, hoc ipso se obligauit facto suo propriaque voluntate, vt facti institoris

D. i.

Tom. III.

adprobare cogetur, ex cuius contractibus lucrum & commendum speraret. Qui verò cum inlitore contraxit non id egit, ut duobus se obligaret, sed ei tantum cum quo contraxerat, si liber homo & sui iuris esset, aut si filiusfamilias vel seruus esset patri eius aut domino, nunquam duobus. Deinde ratio iuris impedimento est, ne per liberam personam acquiri nobis actio vlla possit extra conditionem ceteri ex mutuo l. 2. c. per quam person. nob. acquir. nec minus ratio iuris pratorij quam civilis, quia utque iure pretorio actiones vllæ nobis per liberam personam acquiri possunt. Et quamvis inlitore veluti procurator instat obtineat, non eo magis tamen actio per eum acquiri potest sine cessione l. possessio 49. in fin. de acq. poss. nisi procurator præsentis stipulatus sit quo casu viuentis actionem queri placuit l. si procuratori 78. infr. de verb. oblig. l. quod procurator 68. supr. de procurat. At cum obligamur ei, qui cum inlitore nostro contraxit, non tantum ex inlitoris facto, sed etiam ex nostro obligamur, id est, ex nostra præpositione. Non ergo debuit pretor ei qui inlitoreni præposuit, petinde atque contra ipsum actionem polliceri: nec tamen verendum est, ut eam ob causam si qui inlitorem præposuit, damno afficiatur, cum paratam habeat actionem mandati vel negotiorum gestorum aduersus inlitorem ipsum, si liber homo sit, vel aduersus inlitoris patrem aut dominum de peculio. Per quam actionem cogetur inlitore, si aliud nihil facere possit, ea saltem actione cedere d. l. possessio in fin. Quod si nec id facere possit, quia forte bona eius omnia iam sint vendita, tum verò succurrendum est ei, qui inlitorem præposuit data ei suo nomine actione secundum Marcelli sententiam, de qua in fine huius legis, & ex l. 5. infr. de prator. stipulat.

b Vel negotiorum gestorum. RAT. DVS. Non datur actio negotiorum gestorum præcedente mandato, sed mandati l. ex mandato 20. §. 1. infr. mandat. Atqui cum de inlitoria actione tractatur, mandatum semper præcedere necesse est, quandoquidem inlitore nemo est, qui non sit præpositus dict. §. eadem ratione versic. idem autem inlitore. quod cum eo qui in alen. potest. est. Præpositio autem sine mandato esse non potest.

D E C. Fieri potest, ut nullo mandato nec o præcedente aliquis rem meam gerens inlitorem præposuerit, & ego præpositionem illam ratam habuero, ut in l. sed & si quis 7. in princip. infr. hoc tit. Quo casu cum mandati actio competere mihi non possit, neque contra inlitorem ipsum, neque contra eum qui præposuit, necessaria certe est negotiorum gestorum actio: Itemque si ego quidem inlitorem præposuero certæ negotiationi, sed ille mandati finis excesserit, postea tamen ego quoque ratum habuero. Rati habitio enim non mandati, sed negotiorum gestorum actionem parit l. si pupilli 6. §. sed si ego & seqq. l. Pomponius 9. supr. de negot. gest. Denique inlitore non semper procurator est, sed plerumque negotiorum gestor, nec tamen procurator ferè vnamquam dicitur, siue quod specialius aliud & significantius nomen inlitoris habeat, siue quod non ad hoc procurator constituitur, ut hunc vel illum contractum ineat, sed in genere, ut hanc vel illam negotiationem exerceat, quam per nosmetipsos exerce-

re fortassis nollemus. Cum tamen quisquis aliquid per procuratorem facit, per seipsum id facere videatur. Licet procuratori inlitore plerumque comparetur, ut in d. l. 5. de prator. stipulat. d. l. Iulianus 13. §. si procurator 25. de act. empr. Et quantum reterat, an procurator quis sit, an inlitore appareat ex l. 5. §. sed & cum sullo infr.

c Marcellus autem ait debere dari actionem. RAT. DVS. Nemo potest contrahere, ita ut alter ex eo contractu agat suo nomine l. quacunque gerimus 11. infr. de oblig. & act. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig. Ergo actio ex contractu inlitoris ei, qui præposuit dari nunquam potest contra eum, qui cum inlitore contraxit, nec si aliter rem seruare non possit, qui inlitorem præposuit, libi namque imputet, cur præposuerit, ut in l. est tibi 7. §. vlt. infr. l. 1. §. cuius autem & §. vnde querit. supr. de exercit. act. **DEC.** Ita quidem est extraordinarij iuris siue civilis siue honorarij ratione, ut supra diximus, sed tamen cum ius hoc totum quod de inlitoria actione propositum est à Pratore, ex acquirete pendeat, ut scriptum est initio huius legis, est res hæc ex earum genere in quibus cauendum est, ne sub autoritate iuris scientia perniciosè erretur, ut Celsus adolefcens eleganter dicebat l. si seruum 91. §. sequitur ead. ill. tit. Et quæ de nouo emergunt, semper nouo aliquo indigent auxilio l. de etate 11. §. ex causa supr. de interrog. in inf. fas. Finge igitur inlitorem qui te cum contraxit, in ea causa esse corpifc, ut eius persona interposita dominus mercis ream amissurus sit, forte bonis omnibus ipsius venditis, atque ita etiam actionibus, ut nec in eius potestate amplius sit præstare actionem, an non æquissimum est, Prætorẽ domino succurrere data ei ex proprio capite actione, per quam suum consequatur. Itaque cum aliis dici soleat, accidere plerumque, ut quod quis per suam personam facere non potest, per interpositam faciat, ut in l. 3. in fin. quæ res pignor. oblig. poss. l. si in qui duos 27. de liber. legat. hic è contrario euenit, ut quod non potest assequi per interpositam inlitoris personam is, qui inlitorem præposuit, per suam consequatur. Ergo hoc casu dabitur actio subsidiaria domino, id est, ei qui præposuit inlitorem aduersus eos, qui cum inlitore contraxerunt. Scilicet eo nomine, quo ut inlitore contraxit: sic enim legendum est, ut puto apud Caium in l. seq. quia non sufficit ad obligandum eum, qui cum inlitore contraxit, ut cum eo nisi tanquam cum inlitore contraxerit. Sed & illud præterea requiritur, ut aliter rem suam seruare non possit is, qui inlitorem præposuit. Non enim daretur auxilium hoc extraordinarium, si posset ordinarium sufficere, ut l. in causa 16. supr. de minor. l. Imperatores 30. de reb. author. iudic. possid. aliis l. 1. de privileg. credit. Sed id agit semper civilis legislator, maxime verò Prætor, ne quis iu damno moretur, ex quo præsertim alius lucrum sit captaturus, licet per iuris civilis aut etiam pratorij occasionem. Denique ut si heci potest, neutra pars lædatur l. seruus dotarius 8. infr. solut. matr. l. ex hu 8. infr. quæ in fraud. credit. l. 2. §. 1. de dot. mal. except. Nec magnam querelæ causam habet is, qui cum inlitore contraxit, si quando ex eo contractu conueniatur à domino ex quo & contra ipsum dominiū habuit actionem arg. l. Iulianus 13. §. si procurator 25. infr. de action. empr.

3. **VLPIANVS** libro 18. ad Edictum.

INlitore appellatus est ex eo, quod negotio gerendo instet. nec multum facit, tabernæ sit præpositus an cuilibet alij negotiationi.

Ad l. Inlitore

Adl. Institor. 3.

RAT. DVS. Etiam is qui nauis exercendæ aut regendæ præpositus est, instat & instare debet ei negotio getendo, cui præpositus est. Et tamen non idcirco institor appellatur, sed vel exercitor vel magister nautis. Sicut enim aliusest vsus institorum, & alius exercitorum aut magistrorum ita, & alia nomina l. 1. §. licet autem *supr. de exercit. act. iunct. l. fidem 7. Cod. de iur. Cod.* Ergo vel mala est vel manca etymologia nominis. **DEC.** Argumentum ab etymologia, vt iam sæpius monuimus, non valet affirmatiue,

sed tantum negatiue. Vt quisquis non instat ei negotio getendo cui præpositus est, institor propriè dici non possit, quamuis non è contrario quisquis instat institor appellari debeat: Est enim hoc nomen specialiter coarctatum ad eos qui tabernæ, vel alij cuilibet negotiationi extra nauticam præpositi sunt. Quamuis frequentius sit, vt qui tabernæ præpositi sunt ij institores dicantur, *Institor 18. & pass. hoc tit.* Exercitor autem propriè dicitur, qui nauem exercet, quamuis etiam taberna exerceri dicatur in l. habebat quis 13. §. vlt. *infr. dixi ad d. h. l. §. 1. & §. exercitorem supr. de exercit.*

4. PAVLVVS libro 30. ad Edictum.

CVM interdum etiam ad homines honestos adferant merces, & ibi vendant, nec mutat causam actionis, locus vendendi emendive: cum vtroque modo verum sit, institorem emisse, aut vendidisse.

Ad l. Cum interdum 4.

In hac lege ratio redditur ex Paulo cius, quod in lege præcedenti scriptum fuerat ex Vlpiano, nihil interesse, an tabernæ quis præpositus sit, an alij negotiationi. Nam cum ratio dubitandi illa occurreret, quod quoties de institoria queritur cōdicio præpositionis omnino seruanda sit, l. sed si pupillus 11. §. condicio *infr.* non videbatur eum, qui tabernæ præpositus esset, extra tabernam contrahens, dominum & præpositorem obligaret, quasi id contra legem præpositionis futurum esset: verum bene respondet Paulus interdum accidere, vt qui tabernæ præpositi sunt ad honestos homines adferant merces, easque ibi, id est, extra tabernam vendant, nec idcirco tamen quicquam contra legem præpositionis fecisse dici possint. Non enim mutat causam a-

ctionis, neque ipsius etiam negotiationis locus vendendi emendique, cum vtroque modo, id est, siue in taberna, siue extra tabernam negotiatio facta sit, semper verum sit institorem emisse, aut vendidisse. Nam & æque institor est is, qui sine vilius loci designatione ad emendum, vendendumve, aut alium actum negotiationis præponitur *Institor est 18. infr.* Et quemadmodum Pompeius Magnus dicebat Rempublicam non esse in parietibus: ita dici etiam potest negotiationem tabernariam non esse muris tabernæ circumscriptam. Illud certe omnino exigitur, vt institor propter quæstum præpositus sit ad hoc, vt institoria possit competere l. si cum villico 16. *infr.* Si tamen plures tabernæ sint etiam vnus eiuſdemque mercis interest, aliquando vtri creditum sit leg. 5. §. sed si duas 16. *infr. titul. prox.*

5. VLPIANVS libro 18. ad Edictum.

CVICVNQVE igitur negotio præpositus sit, institor rectè appellabitur.

Ad l. Cuicunque 5.

Hoc addendum fuit, ne quis putaret, institorem eum duntaxat dici, qui ad emendum vendendumve præpositus esset, quia de hac sola negotiatione Vlpianus locutus fuerat in leg. 3. *supr.* Sed exempli tantum gratia, sic Vlpianus scripse-

rat, cum aliæ sint & quam plurimæ negotiationes quibus præponi potest, vt ex iis quæ mox in hac ipsa lege sequuntur, apparebit. Idque etiam publica vilitas exigit ad augendam commerciorum libertatem, & frequentiam, per quam maxime conseruatur, & locupletatur Respublica.

¶ Nam & Seruius libro primo ad Brutum ait, si quid cum insulario gestum sit, vel cum eo, quem quis ædificio præposuit, vel frumento coemendo, in solidum eum teneri.

Ad §. 1. Nam & Seruius.

RAT. DVBIT. Neque insularius qui vrbana domum, non quasi inquilinus: sed pro insulæ domino habitat, neque is qui præpositus est ædificio siue conseruando, siue augendo, præpositus est quæstus gratia, vt nec villicus villæ, sed hic propter fructus percipiendos, illi ad domum vel habitandam vel conseruandam aut etiam ædificandam. Ergo institoria actio locum habere hoc casu non

potest, vt neque in specie l. si cum villico 16. *infr.* **DEC.** Aliud est dicere, Insularium & eum qui ædificio præpositus sit, si cum aliquo contraxerint obligare præponetrem actione institoria, quod hic Vlpianus non scribit. Aliud verò ex eorum contractibus teneri eum qui præpositus, & quidem in solidum quod Vlpianus ex Seruio adfirmat. Nam tenetur quidem in solidum, sed ad exemplum institorie actionis potius quam institoria actione vt in d. l. si cum villico. Non enim video quænam hic diuersitatis ratio ad-

ferri possit. Idēque nec quod in hoc §. scribitur, aliter verum esse puto, quā si contractum sit ex aliqua causā ad præpositionis negotium pertinet, id est, si quid forte infularius aut ædificio præpositus emerit, quod ad ædificij consecrationem aut ornamentum emi debuerit. Nam & in eo quæstus aliquis esse potest. Quemadmodum nec datur in iustoria, nec quasi in iustoria ex con-

tractu villici, siquid cum eo contractum sit ad fructus percipiendos, sed ita si distrahendis quæque fructibus præpositus fuerit, *ad si cum villico*. Planē quod hic addit de eo qui præpositus sit frumento coemendo, nullam dubitationem recipit, cum incidat ea res in emendi vendendive negotiationem. Iunge Paulum *lib. 2. Sententiar. tit. 8. §. 2.*

2 ¶ Labeo quoque scribit, si quis pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturiisque faciendis præposuerit, in solidum eum tene-ri.

Ad §. 2. Labeo quoque scribit.

Alia hic exempla proponuntur eorum qui æquē in iustores propriē dici possunt, & ex quorum contractibus eos qui præposuit, in solidum teneri, æquissimum est. Nec tantum quasi in iustoria, sed verē in iustoria, quoniam & ipsi verē sunt in iustores, qui scilicet vel pecuniis fœnerandis, vel agris colendis, vel mercaturis, redempturiisque faciendis præpositi sunt. Nam & his omnibus modis capitur quæstus ex actu in iustoria, quod sufficit, ut huic actioni locus esse possit *l. 1. in princip. supr. §. si cum villico 16. infr. hoc*

tit. Neque hoc vllam certē recipit dubitandi rationem, dummodō cauamus, ne quod hic dicitur de redempturis, intelligamus de redemptionibus captiuorum: sed de illis potius à quibus in iure nostro dicuntur Redemptores, id est archiepiscopi, qui suis cœmentis alij ædificant, de quibus diximus in *l. redemptores, 39. supr. de res vindic. l. vlt. §. penult. si mens. fals. mod. dixer.* Nec enim de captiuorum redemptione tantopere laborabant prudentes nostri, ut digna res ea videretur, quæ transiret in negotiationem, quam sola pietas Christianorum Imperatorum, ut alia pleraque sanctissima, induxit.

3 ¶ Sed etsi in mensa habuit quis seruum præpositum, nomine eius tenebitur.

Ad §. 3. Sed etsi in mensa.

RAT. DVBIT. In mensa neque emitur neque venditur, sed pecunia aut fœnerantur aut numerantur. De eo autem qui pecuniis fœnerandis præpositus est, iam diximus. In pecuniis verò numerandis extra causam fœnerandi quæstus nullus esse videtur.

DE C. Negotiatio est, & quidem quæstuo-

sisima, si quis mensulariam aut argentariam, siue per se, siue per in iustorem exerceat, nec sit ea negotiatio, ut neque ceteræ nisi quæstus gratia, *leg. 4. §. sed & filiusfamilias, & pass. supr. de edend.* Neque verò emptionibus tantum & venditionibus rerum commercia constant, sed aliis plenisque omnibus contractuum generibus: Quidni ergo etiam hoc casu in iustoria locum habeat?

4 ¶ Sed etiam eos in iustores dicendos placuit, quibus vestiarij, vel lin-tearij dant vestem circumferendam, & distrahendā: quos vulgò circuitores appellamus.

Ad §. 4. Sed etiam eos.

RAT. DVBIT. Illi quibus vestiarij, vel lin-tearij, id est qui vestes, & lineæ distrahant, dant vestem, aut quam aliam eius generis circumferendam & distrahendā, habent aliud nomen magis proprium & enixioris significationis. Circuitores enim appellantur, quia totam circumuehant ciuitatem, ut emptorem conquirent. Ergo in iustores dicendi non sunt.

DE C. Etiam in iustorum nomen istis conueni-

re posse placuit: quia hæc quoque species quædam negotiationis est, cui præponuntur, & quod habent aliud nomen vilius circuitorum, facere non debet quin etiam in iustores dici possint, ut ex eorum contractibus is qui eos præposuit, actione verē ac propriē in iustoria teneatur, cuius actionis verum dilatarī ac propagari in plures casus pluribus in iustorum speciebus introductis, vilius sanē est Reipublicæ quā coarctari, coarctata in iustorum appellatione & ad vnam aut alteram negotiationem restringi.

5 ¶ Sed & muliones quis propriē in iustores appeller.

Ad §. 5. Sed & muliones.

RAT. DVBIT. Muliones ij demum sunt, qui mulos agunt, ut & agalones qui asinos *leg. vlt. supr. si quadrup. pauper. sciss. dicat.* nec aliam vllam habent negotiationem. Quomodo igitur in-

iustores dici propriē possunt?

DE C. Est quoque hæc species quædam negotiationis, nec suo cōque interdum magno quæstu carens: Ergo nihil vetat etiam muliones propriē dici in iustores, tantōque magis ex proprietate vocabuli quod agendis mulis semper insunt & insistant,

instunt, & plerumque ij ad quos huius negotiationis questus refertur, exercent eam per alios, ex quorum proinde tanquam institorum suorum contractibus obligari eos, & conveniri actione institoria exquisitum est. Quidni ergo miliones quoque tanquam institores ad hunc ti-

tulum pertineant? Ex hoc sanè & ex præcedente §. & sequentibus intelligimus institorum & nomen & officium esse viliissimum, meritisque institores ab exercitoribus esse separatos, vt diximus ad legem primam supr. de exercitoria actione.

6 ¶ Item fullonum, & farcinatorum præpositus: tabularij quoque, loco institorum habendi sunt.

Ad §. 6. Item fullonum.

RAT. DVB. Viliora esse videntur hæc officia fullonum, farcinatorum, & stabulariorum, quam vt permitti eis debeat, habere præpositos, per quos negotiationem istam exercent, & institores. Nam habere institores eorum maxime est, quos decentius sit negotiationem aliquam per alios, quam per se ipsos exercere.

DECID. Habent etiam isti suam negotiationem questus gratia, nec proinde prohibendi sunt, quominus suos quoque habebant præpositos, qui si minus digni sint, qui institores dicantur, institorum tamen loco habeantur, quantum ad hanc actionem pertinet, id est, ad obligandum dominum institoria vel saltem quasi institoria actione, vt huius edicti vtilitas quam latissime fieri potest, extendatur.

7 ¶ Sed & si tabernarius seruum suum peregrè mitteret, ad merces comparandas, & sibi mittendas: loco institoris habendum, Labeo scripsit.

Ad §. 7. Sed & si tabernarius.

RAT. DVB. Tabernarius, id est, qui tabernæ ab alio præpositus est, iam institor ipse est domini qui eum præposuit tabernæ l. 3. supr. Ergo alium institorem habere non potest, ne detur progressus in infinitum, si institoris institor admittatur. Proinde etiam si seruum suum peregrè mitteret ad merces comparandas, & sibi mittendas: non debet ille dici institor ad tabernarium ex eius contractu obligandum. Tabernarius enim ex hoc edicto ipse est, qui obligat dominum, à quo præpositus fuit, non quæx alterius contractu obligatur.

DECID. Institor quidem propriè non est, qui ab alio institore præponitur: sed tamen institoris loco haberi commodè potest, cum & ipse præ-

positus sit certæ negotiationi, licet ab institore non à domino. Hoc verò sufficit, vt huius tituli vtilitas ad hunc quoque casum porrigatur, id est, vt ex huius præpositi contractu tabernarius si non institoria saltem quasi institoria teneatur. Quod in his omnibus qui non propriè institores, sed institorum duntaxat loco sunt, generaliter admittendum esse arbitror, vt ex ipsorum contractibus non detur actio institoria, sed quasi institoria, id est, ad exemplum institorum, vt in l. si cum vilico 16. infr. & in §. prox. infr. l. Iulianus. 23. §. si procurator infr. de action. empt. quia & ipsi ad exemplum institorum sunt. Caue tamen ne putes ex huius præpositi contractu dari actionem vllam in tabernarij dominum (is enim tabernarium duntaxat non etiam hunc præposuit) sed in tabernarium ipsum à quo solo fuit ille præpositus.

8 ¶ Idem ait, si libitinarius, quos Græcè *ῥεκροταφῆς*, id est, *mortuorum sepulchros* vocant seruum pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliauerit, dandam in eum quasi institoriam actionem: quamvis & furti, & iniuriarum actio competeret.

Ad §. 8. Idem ait.

RAT. DVB. Si libitinarius, id est, mortuorum sepulchrorum seruum pollinctorem habuerit, id est, cuius opera utebatur vt pollinceret, lauaret, & ablueret cadauera, & is pollinctor mortuum spoliauerit, constat pollinctorem hunc teneri, & furti actione ciuili, & iniuriarum, cum & lucrandi furandi, quæ animam habuerit, & cadaueri aut potius defuncto, illique ad quos funeris cura & impensa pertinet, iniuriam fecerit. Ergo non est danda actio quasi institoria in libitinarium. Qui enim ciuilem actionem habet, qualis est furti, frustra honorariam desiderat l. 1. supr. de public. in rem act.

DEC. Ad sepeliendi corporis curam & officium omnia pertinent, quæ circa mortui corpus facienda sunt, antequam sepultura tradatur, l. & si quis 14. §. impensa l. funeris 37. supr. de religiof. & sumptib. funer.

Ergo ad libitinarij onus id spectabat, vt mortui corpus pollinceret, ablueret, & lauaret. Id verò si non ipse fecit, sed per pollinctorem, quem in eam rem habebat, præstare maluerit, annon æquum est factum pollinctoris eum præstare, & ex eius persona quasi institoria actione conueniri? Cur non verò institoria, sed tantum quasi institoria? An quia pollinctor iste non sit verè institor? Imò est cum sit hæc quoque species quedam negotiationis quam & per alium exerceri si non humanius, certe oprabilius, & fructuosius est. Sed quoniam institoria, non nisi ex institoris contractu competit, l. 1. supr. Hic autem pollinctor non contraxit, sed deliquit: ideoque tenetur nimirum & furti actione, & iniuriarum, quæ ambæ sunt ex delicto actiones, sed cum ambæ dentur ad penam, non ad rem ipsam persequendam, nec nisi contra ipsum pollinctorem, si liber homo sit, aut si seruus

libitinatij, vt in specie huius §. etiam quidem contra dominum, sed nō nisi noxaliter, apparet necessarium esse heredi contra libitinarium actionem quasi in iustitiam ad ea persequenda, quæ tam impie subrepta sunt. Nec enim cōditiōne furtiua teneti potest libitinaris, cum neque fur ipse sit, neque furis heres. *l. e. furti. §. inf. de conduct. furt.* multo minus vindicatione, aut ad exhibendum, si spolia nec pos-

sideat, nec dolo deserit possidere, nec dolo fecerit, quominus possideret. Est igitur notandum hic casus in quo datur quasi in iustitiam ex delicto, cum in iustitia dari non solet, nisi ex contractu. Quamquam dici etiam potest videri quasi contractum cum pollinatore adhibito, & admissio ad lauandum corpus, postquam a libitinario ei rei faciendæ præpositus fuit.

¶ Idem Labeo ait: Si quis pistor seruum suum solitus fuit in certum locum mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepta præsentī, vt per dies singulos eis panem præstaret, conturbauerit: dubitari non oportet, quin si permisit ei ita dari summas, teneri debeat.

Ad §. 9. Idem Labeo ait.

RAT. DVB. Pistor solitus seruum suum in certum locum mittere ad panem ibi aut publicè aut priuatim pluribus vendendum, et si panem vendendo præposuisse illū videtur, non tamen æquè etiam ad hoc vt præsentem ab eis pecuniā acciperet in antecessum, & vt loquimur *per auance*, ea lege vt per singulos dies eis panem præstaret. Ergo si seruus hic præsentem pecuniā ea conditione ac lege sibi prorogatum acceperit, deinde conturbauit, id est, non satisfecerit, non idē tamen aut in iustitia aut quasi in iustitia contra pistorem dāda est, cui nihil imputari potest, quique seruum hunc non ad hoc nominatim præposuit, in quo seruus se fessit.

DEC. Dubitari non potest, quin seruus hic panem vendendo præpositus a pistore fuerit, idēque & ipsius insitor in hac panis vendendi negotiatione dici debeat: non minus quā si frumento vel pani

coemēdo præpositus esset, vt in §. 1. huius legis. Quid enim inter hæc distat? Sed illud tamen in facti quæstione discutendum superest, an pistor hic scierit, volue. it. & permiserit, ita dari huic seruo eas summas in prorogationem precij panis postea exhibendi. Nam eo casu nec dubitari oportet, quin huius serui nomine pistori in iustitia teneatur. In hac autem facti quæstione speculandum erit maximè an seruus ita negotiari solitus esset. Ex eo namque præsumemus facile, nihil nisi sciente ac permittente domino factum fuisse. Ceterū si cum non esset solutus seruus præsentem pecuniā in antecessum accipere, sed panes quos debebat præsentī tantum pecuniā vendere postea pecuniarum prorogationē admiserit, primaque aut altera die fidem fecerit, ratio nulla est, cur pistor tenet eo nomine debeat: quia nec ad præsentem pecuniā in antecessum & prorogationem accipiendas præposuisse illum videtur potest.

¶ Sed & cum fullo peregrè proficiscens, rogasset, vt discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret, post cuius professionem vestimenta discipulis accepisset, & fugisset: fullonem non teneri, si quorum procurator fuit relictus: sin vero quasi insitor, teneri eum, planè si adfirmauerit mihi, rectè me credere operariis suis, non in iustitia, sed ex locato tenebitur.

Ad §. 10. Sed & cum fullo.

RAT. DVB. Cum fullo peregrè proficiscens rogauit amicum, vt discipulis suis, quibus tabernam instructam tradiderat, imperaret hoc ipso eum tabernæ præposuisse videtur, cum discipulis suis minus confideret, atque ita fecisse illum insitorem. Ergo si post fullonis professionē quidam ex discipulis vestimenta polienda ab aliquo acceperit, & non redditis iis fugerit, dicendum est indistinctè fullonem aliū qui discipulis imperare rogatus fuerat, teneri eo nomine tanquam insitorem. Quid enim aliud est discipulis imperare quā insitorem esse? Constat autem, quod cum discipulis eorum qui officinis vel tabernis præsunt, contractum est, in magistris vel insitoribus tabernæ in solidum actionem dari, vt Paulus scribit lib. 2. *sentent. tit. 8. §. ult.*

DEC. Fullo qui peregrè proficiscens, rogauit amicum, vt discipulis suis imperaret, non satis aperte expressit, an procuratorem eum relinqueret, an insitorem. Vtriusque enim perinde est vice domini & magistris discipulis imperare. Porro multum interest, an procurator ille relictus fuerit, an insitor: si procurator, vtique teneri non potest, cum & dolo & culpa omni careat: nec enim aliud quicquam præstat procurator debet. *l. conuictus 13. de reg. iur. si*

verò insitor, omnimodo tenebitur secundum supradictam nō tam Pauli, quā prudentum omnium sententiam. Quid ergo in dubio dicemus? Hoc enim nec Labeo nec Vlpianus aperit: puto ego accipiendam in obscuro eam interpretationem quæ procuratorem eum faciat potius quā insitorem, non solum quod fauorabilior semper sit & humanior ea interpretatio, quæ minus obligat, *l. Ariannus 47. de oblig. & act. l. semper in dubio 56. de reg. iur.* sed etiam quia imputari potest ei qui cum discipulo cōtaxit, si hunc tanquam insitorem obligare sibi voluit, cur non fuerit diligentior ille in inquirendo, an se pro simplici procuratore hic gereret an pro insitore: semper enim ei imputatur qui in iustitia vult agere quasi cum insitore contraxerit, cur plenius deliberandi consilium non cepit, in quo maximè differt in iustitia ab exercitoria, & insitor ab exercitore. *l. vbi diximus supra de exercit. actiōn.* Denique actotis semper est probare suam intentionem & implere *l. 4. Cod. de ead. l. ult. Cod. de rei vindic. l. aliter quod assinerat 25. C. de proba.* Ergo qui contra fullonem hunc agit in iustitia probare illum debet: insitorem *l. 2. inf. cod. ill. tit.* & illū probauerit neque in iustitiam neque quasi in iustitiam habere potest, multo minus verò in ea actione vincere.

a. Planè si adfirmauerit mihi, rectè me credere operariis suis.

suu. RAT. DVB. Videtur hoc casu si qui adfirmavit mihi, recte me suis operariis credere fateri se institorem non procuratorem, cum alienos discipulos & operarios faciat suos. Ergo institoria actione tenetur. hoc saltem casu debet, non ex locato cum non ipse, sed vnus ex operariis vestimenta acceperit.

DE C. Alio institoria cum non nisi ex alterius contractu competat, nunquam potest concurrere cum alia actione praesertim civilium, quae competat contra eundem institorem ex propria ipsius persona: cur enim patiamur ex altero contractu conveniri

11 ¶ Non tamen omne quod cum institore geritur, obligat eum, qui praeposuit: sed ita, si eius rei gratia, cui praepositus fuerit, contractum est, id est dumtaxat ad id, quod eum praeposuit.

Ad §. 11. Non tamen omne.

RAT. DVB. Etiam si institor de ea re contraxerit, cui praepositus non fuit: vni tamen est cum institore contractum esse. Ergo aequè hoc casu institoria locum habere debet.

DE C. Non sufficit institorem contraxisse, nisi ut institor contraxerit *leg. secunda*, ubi diximus

12 ¶ Proinde si praeposui ad mercium distractionem, tenebor nomine eius ex empto actione. Item si fortè ad emendum eum praeposueri, tenebor dumtaxat ex vendito. Sed neque si ad emendum, & ille vendiderit: neque, si ad vendendum, & ille emerit, debet tenebor: idque Cassius probat.

Ad §. 12. Proinde.

RAT. DVB. Veteres his nominibus emptionis & venditionis promiscuè utebantur, si. ut & nominibus locationis & conductionis *l. vltima 19. & seq. inf. de actione empti*. Ergo quia ad emendas praepositus videtur debet, praesertim si quas emat, ut eas postea distrahat. Ex illa enim rerum commutatione magnus quaestus fit, cuius potissimum gratia institorum usus comparatus est *l. 1. §. cum viciliis 16. inf. hoc tit.* Et verò nomine ad boni institoris officium pertinet, etiam si vendendis tantum mercibus praepositus sit, ut si videatur posse se in eis emendis maiorem quam illum domino fieri emendi occasionem non amittat.

DE C. Aliud est emere, aliud vendere; alius emptor, alius venditor, aliud merx, aliud pecunia *l. 1. inf. de rer. permut.* Ergo qui praepositus est ad merces distrahas, non potest videri praepositus ad emendas. Itaque si vendiderit, obligat quidem dominum actione institoria ex empto: sed si emerit, non obligabit eum ex vendito. Contra verò si praeposuerit

¶ 13 Sed si pecuniam quis crediderit institori ad emendas merces praeposito, locus est institoria. Idemque, & si ad pensionem pro taberna exsoluendam. Quod ita verum puto, nisi prohibitus fuit mutuari.

Ad §. 13. Sed si pecuniam.

RAT. DVB. Is qui pecuniam credidit institori ad emendas merces praepositus non contraxit de ea re in qua praepositus fuit: aliud n. est praepositus esse ad emendas merces, aliud verò ad mutuam pecuniam accipiendam. Idemque est, si ad pensionem pro taberna exsoluendam mutuam sit. Quid n. commune habet solutio pensionis cum emptione mercium? *DE C.* Qui ad merces emendas praepositus est, ad ea quoque omnia in necessariis antecedens facienda praepositus videri debet, sine quibus negotiū cui praepositus fuit explicare non posset *l. 2. sup. de iurisd. omni iudi. l. ad rem mobi-*

& condemnari eum, qui non minore auctoris vilitate conveniri ex suo possit: Atqui in proposito specie is qui adfirmavit mihi recte, me credere operariis suis, & vestimenta mea iis polienda dare, mecum ipse contrahit perinde atque si magister ipse tabernae id ipsum mihi adfirmaret: aliquid enim promittit, & quidem pacta mercede ut mea dem eius discipulo vestimenta polienda. Ergo tenetur mihi actione directa ex locato quae civilis actio est & bonae fidei, in eoque longè plenior & vtilior quam institoria quae nec civilis nec bonae fidei actio est *§. actio n. inf. de actio-*

supra, id est, sub illa formalitate institoria: non potest autem videri contraxisse, ut institor si de ea re contraxerit, cui praepositus non est, cum praepositio sola sit, quae facit institorem: lex igitur & condicio praepositionis accurate obseruanda est *l. 1. sed si pupillus 11. §. conductione inf. l. 1. §. igitur praepositio sup. de exar. act.* Denique institorum hic non in concreto accipimus, sed in abstracto.

eum ad emendum & ille emerit, obligabit dominum actione ex vendito, si de vendiderit, non obligabit eum ex empto: denique si cum praepositus esset ad emendum, vendiderit, aut cum esset praepositus ad vendendum, emerit, neque ex empto neque ex vendito dominum tenebitur, ut hic Vlpianus ex Cassio scribit. Obseruandum tamen est actiones istas ex empto & vendito quodvis ex institoris contractu competunt, aduersus eum qui institorem praeposuit non directas esse, sed utiles, quia scilicet ex alterius contractu dantur, nec tam summo iure quam ex aequitate *l. iulianus 13. §. si procurator inf. de act. empti*. ubi id Vlp. noster ex Papiniano ait, si procurator vendiderit & cauerit emptori cum domino agi posse utili actione ex empto ad exemplum institoriae actionis, si modo vendendam rem mandauerit. Sed quod ibi additur. Ergo & per contrarium dicendum esse utilem ex empto actionem domino competere, intellige ex contractu procuratoris, non ex contractu institoris, neque enim ex contractu institoris vlla vnamquam actio acquiritur domino, nisi in subsidium, si aliter retineat non possit *l. 1. & 2. ubi diximus supra*.

l. §. 6. l. ad legatū 62 supra de procu. Atqui hic institor neque merces emere potuit sine pecunia, quae praesentē habere deberat solvere, quisquis viliori precio vult emere, neque rursus tabernariam exercere nisi soluta pensione pro taberna. Ergo horū quoque omnium nomine praepositus esse intelligitur ut consequenter mutuam pecuniam accipiendo in has causas obliget dominum institoriae de hoc ita, nisi dominus expressim prohibuerit eum pecuniam mutuari. Nullus n. coniectura, aut praesumptio locus relinquitur in tam aperta domini voluntate, contra quam si contractum sit nulla ratio est, ut dominus

obligetur. Lex. in præpositionis omnimodo & districte seruanda est, vt diximus §. nō omne 11. sup. ex l. sed §. pupillus. 11. §. cendicio infr. hoc tit. sicut & constituto

procuratore, mandati fines diligenter custodiendi sunt, quoties certa forma præscripta, est, l. §. 1. si qui pro eo 4. §. infr. mandat.

14 ¶ Si ei, quem ad vendendum, emendūmve oleum præposui, mutuum oleum datum sit: dicendum erit institoriam locum habere.

Ad §. 14. Si ei, quem.

R A T. D V B I T. Qui præpositus fuit ad oleum vendendum emendūmve, non potest dici præpositus fuisse ad oleum mutuum accipiendum. Aliud enim est, emere aut vendere, aliud verò mutuum accipere, cum hi contractus toto genere differant. Contractus enim emptionis & venditionis consensu perficitur, & bonæ fidei est. Mutuum verò non nisi re contrahitur & stricti iuris est. Ergo institoria hoc casu locum habere non potest ex contractu institoris circa eam rem, cui non fuit præpositus.

D E C. Is qui ad emendum vendendūmve o-

15 ¶ Item si institor, cum oleum vendidisset, annulum arræ nomine acceperit, neque cum reddat: dominum institoria teneri. nam eius rei, in quam præpositus est, contractum est: nisi fortè mandatum ei fuit, præsentip pecunia vendere. Quare si fortè pignus^a institor ob pretium acceperit, institoria locus erit.

Ad §. 15. Item si institor.

R A T. D V B. Institor præpositus ad oleum vendendum non fuit præpositus, vt arras villas aut annulum pro aris acciperet. Est enim contractus arrarum alius & separatus à contractu venditionis l. contractus 17. C. de fideiussur. præsertim cum id quod arræ nomine datum est pars precij esse non potest, vt annulus in hac specie & in l. ex empto. 11. §. si qui vinæ de act. empt. Ergo si soluto venditi olei precio institor annulum non reddat, institoria teneri dominus eo nomine non potest.

D E C. Institoria competit quoties eius rei nomine contractum est, cui præpositus quis fuit l. 1. & §. non tamen hac ipse lege supr. Atqui cum arræ accipiuntur in symbolum & testimonium perfectæ venditionis, cui præpositus institor fuit, illud ipsum negotium geritur, quod ex præpositione geri debuit, licet in lege præpositionis nihil de annulo aut de aris dictum sit. Sunt enim ista consequentia venditionis l. 1. C. quando lic. ab empt. dyced. adeò vt si post arras datas conuenierit, vt emptio irrita fieret ex empto quoque agi possit ad hoc, vt arra restitatur d. §. si qui vinæ. Ergo multò magis dicendum est manente venditione, solutoque precio si institor annulum arræ nomine datum retineat, institoria actione dominum eo nomine teneri, vt annulum reddat. Sed addenda exceptio est, quam Vlpianus hic non prætermisit, si non mandatum fuerat institori, vt præsentip pecunia venderet. Quo casu nihil est quod de arrarum aut datione aut restitutione tractari possit. Pleque verò ita fieri mandant, ne de precio soluendo postea litigandum sit. Qua ratione meritò placuit, vt pignora quæ in iudicati executione distrahantur præsentip pecunia vendi oporteat l. 1. diuo Pio 15. §. sed si emptor infr. de re iudic. ne

oleum præpositus est, nihil facit contra legem præpositionis, si oleum mutuum accipiat, cum acceptum mutuum possit vendere, quamuis non emere: sed tamen ubi vendiderit etiam ex precio venditionis aliud emere poterit, atque ita præpositionis legisatisfacere si ad emendum tantum præpositus fuit. Quamquam malo hunc §. intelligere de eo qui ad totam negotiationem olei præpositus sit, id est, siue ad vendendum, siue ad emendum oleum. Denique sunt ista omnia vel antecedentia vel consequentia quædam eius negotiationis, cui præpositus est: institor: quod sufficit vt institoria locum habere possit §. idem fideiussor 16. infr.

alioqui fiant de lite lites, si cum improbo & perfido emptore res sit, quemadmodum nec voluit Prætor in executione iudicati obligationes ex obligationibus fieri l. 4. §. aut Prætor eod. tit.

a Quare si forte pignus. R A T. D V B. Non fuit præpositus ad accipiendum pignus institor, quia vendendum præpositus est: aliud enim est vendere, aliud pignus accipere. Ergo si pignus acceperit institor pro precio venditionis, nec soluto precio velit pignus reddere, non idcirco dominus institoria actione de reddendo pignore conueniri poterit. Quomodo dicimus dominum, qui seruo suo pecuniam credi iussit, non idcirco videri iussisse, vt pignora quoque seruus daret l. dominum 3. infr. quod iuss.

D E C. Is qui præpositus fuit ad vendendum, præpositus videtur ad ea quoque omnia facienda, per quæ contractus causa in tuto collocari possit. Parum enim est vendere, nisi vel precium accipias, vel saltem precij nomine cautum habeas. Hoc verò sit potissimum acceptis fideiussoribus aut pignotibus l. si mandatu 59. §. vit. infr. mandat. l. 4. §. addici infr. de fidei. liberi. Ergo neque hic institor pignus accipiendo quicquam facit contra legem præpositionis, nisi ei mandatum fuerat, vt præsentip pecunia venderet. Nam ad hunc quoque casum, vt & ad præcedentem exceptio hæc accommodanda est, cum si venditio fieret præsentip pecunia, non magis de pignore, quam de annulo pro aris accipiendo tractari possit. In summa pignoris obligatio nihil nisi accessio quædam est ad principalem, & ad idem negotium principale pertinet, de quo contractum est. Proinde si pignus acceptum nolit institor soluto precio reddere, non potest dominus recursare, quominus idipsum præstet institoria actione.

Ad §. 16.

16 ¶ Item fideiussori, qui pro institore interuenerit, institoria competet, eius enim rei sequela est.

Ad §. 16. Item si fideiussori.

RAT. DVB. In prepositione institoris nihil distat de dando per eum fideiussore. Ergo si dederit, extra legem prepositionis illud est, & consequenter fideiussori dominus institoris obligari non potest.

DEC. Datio fideiussoris nihil nisi sequela quædam & accessio est principalis negotij, quod con-

17 ¶ Si ab alio institor sit præpositus, is tamen decesserit, qui præposuit, & hæres ei extiterit, qui eodem institore utatur: sine dubio teneri eum oportebit: necnon si ante aditam hereditatem^a cum eo contractum est: æquum est ignorantia dari institoriam actionem.

Ad §. 17. Si ab alio.

RAT. DVB. Præpositio finitur morte preponentis, sicut & mandatum morte mandantis, non minus quàm morte præpositi ipsius vel mandatarij, §. item si adhuc institor de mandat. Omnis enim præpositio habet mandatum, licet non contra §. item si institor sup. hac lege. Rursum præpositio nulla sit sine expressa declaratione voluntatis, §. non tamen omne sup. Atqui cum decessit is qui institorem præposuit, licet heredes ab eum reliquerit, verum tamen est institorem ab herede præpositum non fuisse. Ergo quamuis heres eodem institore utatur, nihilo magis tamen ex eius persona & contractu conueniri potest institoria, cum nunquam eum præposuerit.

DEC. Præposuisse hunc institorem videtur heres, ab ipso quod cum non remoueret: debuerat enim remouere, si eius opera uti volebat. §. sed si pupillus 11. in princip. iust. alioqui facili per eius dissimulationem & silentium deciperent contrahentes, quod non est ferendum, d. l. si stipulatus §. condicio in fin. l. mulier 11. C. de distract. pignori. Nec quemadmodum prima præpositio exigit expressam voluntatem preponentis: ita & ea quæ ab herede fit, quippe quæ non tam noua præpositio quàm præcedentis tacita confirmatio quædam sit. Facilius enim est, vt quid tacite confirmetur, quàm vt tacite fiat §. non tantum inst. de codicill. iust. l. ante tabulas §. iust. de iur. codic. Neq; hoc tantum casus, sed alius etiam plerique euenit, vt multa facta teneant, quæ fieri prohibentur, vult. l. pater furioso 3. sup. de his qui sui vel alieni iur. sunt l. qui in potestate 6. §. 1. qui testam. facere poss. iust.

a Necnon si ante aditam hereditatem. RAT. DVB. Non potest hoc in casu, vt in superiore, imputari heredi aut alij vlli curæ institorem à defuncto præpositum non remoueret, quia nemo ante aditam hereditatem heres fit: aditio siquidem non heredis institutio, aut hereditatis delatio illa est, quæ facit heredem. l. l. aditio 45. & pass. de acq. hered. l. precia rerum 63. in fin. princip. inf. ad leg. Falcid. Et quamuis hereditas iacens personam defuncti repræsentare censetur, l. non minus 31. §. 1. de hered. iust. l. hereditas enim 34. de acquir.

18 ¶ Sed et si procurator meus, tutor, curator, institorem præposuerit: dicendum erit, veluti à me præposito, dandam institoriam actionem.

Ad §. vlt. Sed et si procurator.

RAT. DVB. Actio institoria si curatur ex contractu eius qui præpositus est, ita nec contra alium, quam qui ipse præposuit, & qui imputare sibi debet cur præposuerit, l. sed et si 7. §. vlt. iust. hoc tit. l. 1. §. cuius autem & §. vnde querit Officiu sup. de exercit. act. Atqui siue tutor vel curator meus, siue procurator institorem præposuerit, non ego sum qui præposui &

tractum fuit. Multa enim negotia sunt, quæ sine fideiussore expediri, vel nullo modo, vel non satis commodè possunt. Ergo ad illam quæque prepositionis lex debet extendi, vt & ad cetera omnia, quæ vel antecedentia vel consequentia sunt necessaria, §. sed si pecuniam 13. vbi dixi sup. Male hic vulgò legitur, idem pro item.

ver. domin. Cum tamen non nisi ficta persona sit & eorum omnium incapax, quæ sunt facti. l. §. Scenola si is qui test. lib. off. iust. & in quibus factum persone, operæ substantia desideratur, vt Hermogenianus loquitur in l. heredes in malis 61. de acquir. ver. domin. Certum est non magis hereditatem quàm defuncto posse imputari, cur præpositum non remoueret, quod facti est, & voluntatis. Ergo sibi imputet is qui cum institore ante aditam hereditatem contraxit.

DEC. Ignorari probabiliter potest, an decesserit necne, is qui institorem præposuit, quia id facti est, & quidem alieni, cuius ignorantia semper probabilis est. l. vlt. iust. pro suo. Nemini autem iusta sua ignorantia capiosa esse debet, quia nec imputari cuiquæ potest, cur id ignorauerit, quod scire non tenebatur. Alioqui facili circumuenientur plerique cum institore contrahentes, quem vident mercem adhuc exercere perinde ac viuentem domino quem ignorat decessisse. Ergo æquum est, ignorantia dari actionem institoriam non aduersus hereditatem ipsam, quæ quoniam persona ficta est, actiones neque excipere, neque excipere vllas potest, sed aduersus heredem quandoque aduentem, quia & ad eundem quandoque iam inde à die mortis adisse retrohincitur leg. heres quandoque 54. iust. de acquir. hered. Ergo si is qui cum institore ante aditam hereditatem contraxit, non ignorauerit dominum decessisse, aliud dicendum erit, quia debet sibi imputare, qui sciens reuocatum morte præpositionem nihilominus cum institore contraxit. Quod Ulpianus noster aperte expressit addita dictione ignorantia ad exclusionem scientis. Quamuis valde obstat quod ex Paulo scriptum legimus in eadem prolixi specie, non esse imputandum ei qui sciens dominum decessisse, cum merce institorem exercente contraxit, in l. si quis mancipium 17. §. eius contractus iust. hoc tit. Sed corruptus ille locus est, & pro sciens legendum nesciens, vt ibi dicemus, & iam docuimus lib. 2. C. de test. cap. 11. Idque ita esse præter manifestam iurisdictionem, hic maxime locus ostendit.

lum fortasse præposuisse, si arbitrij mei ea res fuisset. Ergo non ego institoria conueniri debeo, sed vel procurator meus vel tutor vel curator qui præposuit.

DEC. Factum procuratoris domini factum est, debetq; sibi imputare qui talem elegit procuratorem, id est minus sagacem, aut minus fidelem qui meliorem institor non præposuerit. Quod enim quis per procuratorem suum facit percipuum facere videtur,

Lita autem §. 5. quod si quis in fr. de auct. tutor. l. si quis 7. §. ult. sup. de iur. s. & quod procurator facit tanquam procurator non suo nomine facit, sed alieno l. 1. §. ult. inf. de oper. noui nunciat. Idemque dici potest de maioris curatore quem sibi minor elegerit. Non enim datur nisi petenti præterquam ad lites, §. item in iur. off. de curat. Pupillus verò et si non tutorem sibi eligit, sed in eum potius incidit, vt Papinianus loquitur in l. ult. inf. rem pupill. salu. for. præposuisse tamen & ipse videtur eum quem tutor præposuit, non minus cum tutor solus eum præposuit, quam si pupillus ipse tutore: auctore præposuisset omnia enim quæ potest facere pupillus cum tutoris autoritate, ea tutor solus per se potest expedire, si quædam excipias quæ personalissimum pupilli factum requirunt, vt adicio hereditatis alienæ l. potuit §. C. de iur. delib. iur. d. l. pen. de auct. tutor. l. ex contr. act. 45. de re iudi. & quemadmodum non malè contrahitur cum tu-

toribus l. 4. in fin. inf. de euit. ita neque cum eo quia tutore in pupillari negotiatione præpositus est, si- cut nec cum eo cum quo iussit tutor contrahi vt in l. 2. inf. quod iuss. Alioquin magno incommodo afficerentur pupilli, quibus ea ratione institutio quodammodo vsu & commercio interdicetur arg. l. quod si minor 24. §. 1. sup. de minor. præsertim cum si quid in eare vel dolo vel culpa procuratoris, aut tutoris aut curatoris factum est, ex quo dominus vel pupillus vel minor damnum aliquod fensit, totum id actione mandati, vel tunc vel negotiorum gestorum sarcien- dum sit: nec aliud in furiosi vel prodigi curatore iuris est, quæ passim & ferè in omnibus tutori æquiparatur, itemque curatorio adolescentis, & procuratori vt in l. 1. §. ult. iur. d. l. 2. quod iuss. Benè igitur Vlpian generaliter scribit, si procurator meus, aut tutor, aut curator institutè præposuerit, veluti à me præposito eo, dàdà cōtra me institutiōi actionē.

6. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

Sed & in ipsum procuratorem, si omnium rerum procurator est, dari debet institutoria.

Ad l. Sed & in ipsum 6.

RAT. DV.B. Ex eo contractu qui meo nomine à procuratore meo gestus est actio, non idèò contra procuratorem dari potest meo nomine, quia datus procurator ad contrahendum meo nomine, non æquè ad excipiendas pro me actiones datus intelligitur: nouo enim mandato in eam rem opus est, multo magis dicendum est, non posse procuratorem conueniri ex eo contractu, quem non ipse interposuerit, sed inquit, qui ab eo præpositus est meo nomine, vt in hac lege. Quamuis si quid procurator ipse promiserit, etiam tanquam procurator, conueniri ex eo cōtractu possit actione directa, dominus verò non nisi vili ad exemplum institutorie, & quidè ita demum si procurator soluendo sit, vt eleganter Papinianus in l. cum 19. in princ. inf. quomodo intelligi debet quod ex eodem Papiniano Vlpianus scribit in l. in hunc 13. §. si procurator de action. empt. sic dicimus in procuratorem, quamuis condemnationem non debere fieri executionem iudicati, nisi aut in rem suā datus sit, aut vtrò liti se obtulerit l. Plau-

tius 61. sup. de procurat. l. 4. in princ. inf. de re iudic. Ergo ex contractu iusto per institutorem quem procurator meus præposuit, non contra procuratorem in meum, sed contra me dari debet actio institutoria.

DE C. Procurator cui generaliter libera rerum omnium administratio data est, omnia omnino potest facere, quæ constitutus ipse possit, nec tantum agere, exigere, soluere, solutionem accipere, aliud pro alio permutare l. procurator cui 58. & seq. sup. de procurat. sed etiam actiones excipere & conueniri, non quidem suo nomine, sed procuratorio, vt hæc lex aperte probat: longè quæ aliud est querere, an procurator ex suo contractu conueniri possit suo nomine, de quo nec dubitandum est, an procuratorio, de quo solum hic agitur. In tutorem si nē pupilli nomine agi potest ex contractu institutoris à tutore ipso præpositi: non enim plus iuris & potestatis habet procurator, cui libera rerum omnium administratio concessa est, quam tutor ad excipiendas pupilli nomine actiones omnes, itemque curator minoris nomine leg. 2. inf. de administr. tutor.

7. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

Sed & si quis meam rem gerens præposuerit, & ratum habuero: idem erit dicendum.

Ad l. Sed & si quis 7.

RAT. DV.B. Rati habitio non æquiparatur mandato, in his in quibus mādātum præcedere debeat, puta cum filiusfamilias iussu patris, vel seruus iussu domini hereditatem adire debet l. qui in aliena 6. in princ. & §. 1. l. si quis mihi 25. §. iussu de acquir. hered. aut ad inducendam actionem, quod iussu l. si res 5. §. quod seruus inf. de in rem ver. s. l. si ratum, vbi deest certè negatio, vt ibi docemur inf. quod iuss. Atqui in actione institutoria præpositio domini debet præcedere contractum institutoris, nec sufficit, vt ratū habeam contractum illius qui tanquam institutor meus contraxit, cum à me nondum esset præpositus cum præpositio sola sit quæ facit institutorem & ex contractu institutoris dominum obligat, vt toties diximus. Ergo si quis negotia mea gerens sine mandato aliquem negotiationi certæ institutorem meo nomine præposuerit, quamuis ratum habuero, non idèò ta-

men idem dicendum est quod in superiore casu, vt ex eo contractu institutoris conueniri possim, atque si procurator meus eum præposuisset: differentia enim illa est inter procuratorem & negotiorum gestorem, quod procurator mandatum præcedere habet, negotiorum gestor non habet. **DE C.** Rati habitio æquiparatur mādātō quantū ad hoc vt quod negotiorum gestor, fecit citra mādātum, secuta rati habitio à domino ipso factum videatur, vnde est, quod ei qui institutoria conuentus aliquid præstitit datur etiam interdum pro sua indemnitate actio non tantum mandati, sed etiam negotiorum gestorum l. 1. vbi diximus in illis verbis vel negotiorum gestorum sup. hoc tit. In proposita verò specie præcesserat præpositio, facta scilicet à negotiorum gestore, vt proinde mirū nō sit ex cōtractu institutoris, ita præpositi institutoriam dari non contra præponentem ipsum, sed contra dominum cuius negotia gesta sunt, & qui eam præpositionē ratam habuit l. rti. C. ad SC. Maced.

1 §. Parui

1 ¶ Parui autem refert, quis sit institor masculus an femina: liber, an seruus: proprius, vel alienus: item quisquis præposuit. Nam & si mulier præposuit, competet institoria, exemplo exercitorie actionis. & si mulier sit præposita, tenebitur etiã ipsa. Sed & si filia familias sit, vel ancilla præposita: competit institoria actio.

Ad §. 1. Parui autem refert.

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad l. 1. §. parui autem refert l. 6. & §. in potestate 21. *supr. de exercit. act.* vbi circa exercitoriam actionem idipsum Vlp. scribit, quod hic circa institutoriam, nihil refert quis nauem exerceat, & quis magistrum nauis præposuit, an masculus, an femina, an pater familias, an filius familias, vel seruus. Dum ne sit pupillus qui si nauē exerceat, indiget tutoris auctoritate, vt obligetur. Nā quemadmodum exercitor præponit magistrum nauis, ita & dominus vel domina institorem. Illud certè in exercitoria & institoria diuersum est, quod ad regendam nauem neque mulieres, neque impuberes eliguntur, quomodo tabernæ præponi possunt, vt scribitur in hinc huius legis & *in l. seq.* Itaque in institoria nihil interest, quis præponat aut præponatur,

in exercitoria potest quilibet præponere excepto pupillo, at non quilibet præponi potest: nimirum quia longè plus & animi, & ingenij & virium requiritur ad regendam nauem, quàm ad curandam tabernam. Ergo siue mulier præposita sit, tenebitur ex suo contractu, siue præposuerit, tenebitur institoria, exemplo exercitorie actionis, vt hic Vlpianus ait. Quomodo Imperatores in l. 1. & si à muliere 4. *Cod. hoc titul.* scribunt de contrario mulierem quæ magistrum nauis præposuit ex eius contractibus teneri exercitoria ad exemplum institutorie actionis, nimirum eadem protus æquitas in duabus his actionibus locum habet, & quantum ad omnia ferè, per paucis exceptis, in vtraque ius idem inducit, vt Iulianus ait in §. eadem ratione *instit.* Quod cum eo iunctis iis quæ dixi ad l. 1. *in princip.* & in §. licet autem 20. *supr. de exercit. act.*

2 ¶ Pupillus autem institor obligat eum, qui cum præposuit, institoria actione: quoniam sibi imputare debet, qui eum præposuit.

Ad §. 2. Pupillus autem.

RAT. DVB. Pupillus ab alio præpositus institor non potest obligari, qui ipsum præposuit, nisi præpositus sit tutore auctore, quia ex nullo contractu obligatur pupillus absque tutoris auctoritate *L. obligari 9. infr. de auctor. tutor.* Ergo nec obligare ex suis contractibus dominum potest, ne alioqui omni iuris auxilio destituatur is, qui pupillū institorem præposuit, cum neque contra eum, qui cum institore contraxit, neque contra pupillum ipsum pro sua indemnitate actionem habiturus sit l. 1. vbi diximus *supr.* Iniquum enim est in eo contractuum genere qui vltro citroque obligatorij sunt, ex vno tantum latere contrahi obligationem, non etiam ex altero l. Labeo 19. *de verb. significat.* l. 3. §. vlt. *infr. mandat.* DEC. Imputare sibi debet is, qui pupillū præposuit institorem, sicut & qui pro-

curatorem l. 3. §. vlt. *supr. de minor. l. cum mandatu 23. cod. tit. l. 1. §. cum autem & §. unde querit Otilius sup. de exercit. action.* Nec damnum proinde vllum sentire videtur, quod ex sua culpa sentit l. quod quis 20. §. *de regul. iur.* Sciuit enim aut scire debuit, non posse pupillum obligari sine tutoris auctoritate, ideoque tutoris presentiam & auctoritatem adhibere debuit, si id agebat, vt pupillum sibi obligaret. Neque nouum est, vt si quis cum pupillo sine tutoris auctoritate contrahat etiam eo contractus genere, quod sit vltro citroque obligatorium, ex vna tamen duntaxat parte nascatur obligatio. Is enim qui cum pupillo contrahit, ei obligatur, non etiam pupillus ipsi l. Iulianus 3. §. *quis à pupillo anteq. infr. de action. empr.* Idque est quod nostri solent dicere, contractum hoc casu claudicare, quia ex vno tantum latere constat. Iunge l. *verum 9. infr.*

8. CAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Nam & plerique pueros, puellâque tabernis præponunt.

Ad l. Nam & plerique 8.

Eadem dubitandi & decidendi ratio est quæ ad §. 1. *legi precedentis.* Nā & sexus & ætatis inimitas videbatur obstat, ne pueri, id est, impuberes puellæque

tabernæ præponi possent. Sed tamen publicè vilis est, iam inde ab ætate assuefieri cuiuscunque sexus personas vidēdis, audiēdis, tractandisq; leuioribus saltē negotiationibus, quarū ætas illa capax esse potest. Iunge l. 1. §. de eo & l. ancillarum 27. *infr. de pecul.*

9. VLPIANVS libro 28. ad Edictum.

Verum si ipse pupillus præposuerit, si quidem tutoris auctoritate, obligabitur, si minus non.

Ad l. Verum si ipse pupillus 9.

RAT. DVB. Pupillus etiam institorem præposuerit sine tutoris auctoritate, atamē ex institoris contractibus lucrum & commodum sentire potest. Nihil enim vetat pupillum etiam sine tutoris auctoritate sibi acquirere *L. obligari 9. de auctor. tutor.* Ergo & ex eiusdē institoris contractibus eū obligari æquum est. Ex generali illa ratione & regula æquitatis quæ actionem hanc introduxit de qua in l. 1. *supr. l. ex qua*

persona 149. de regul. iur. DEC. Sibi quidem acquirere pupillus sine tutoris auctoritate potest, sed obligari non potest d. *L. obligari.* Ergo nec institorem præponere, quoniam qui præponit ad hoc se obligat, vt institoria conueniri ex institoris actibus quandoque possit. Planè si citra tutoris auctoritatē præposuerit, & ex actu institoris locupletior factus sit, eatenus dabitur in eū actio, ne ex aliena iactura locupletetur, vt scriptum est in *l. seq.* Idem & in exercitoria actione iuris est l. 1. §. parui autem refert in fin. *supr. de exercit. act.*

10. CAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Eatenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior est.

Ad l. Eatenus to.

RAT. DVB. Imputare sibi debet, qui cum institutore contraxit prapposito à pupillo sine tutoris auctoritate, cum sciverit aut scire deberet non posse pupillum ex ea prapositione obligari, saltem civiliter a iure pratorio, ad hoc vt institutor conveniri possit d.l. obligari 9. de auctor. tutor. Nec eo minus tamen obligari pupillo eum qui cum ipso aut cum ipsius procuratore vel institutore contrahit, vt diximus ad §. vlt. l. sed est 7. sup. Ergo quamvis ex eo institutoris actu locupletior factus sit pupillus. Non ideo tamen danda videtur contra eum actio institutoria, ne quidem eatenus quatenus locupletior factus est, cum nec damnum vllum tenetur videatur, quod ex culpa sua sentit, is qui cum eo institutore contraxit l. quod quis 203. de reg. iur. perinde atque si cum ipso pupillo sine tutoris auctoritate contraxisset l. iulianus 13. §. si quis à pupillo anteq. inf. de act. empt. Dicitur Generalis illa æquis illa est, & ad pupillum quoque porrigenda quæ

dictat neminem ex alterius iactura locupletior fieri debere l. iure natura 206. de reg. iur. l. naturalium 13. §. vlt. & l. seq. sup. de vendit. indeb. l. vir de iure iur. l. 3. in princip. sup. de iur. l. 4. §. si quis pupillo 4. inf. de dot. mal. except. l. in pupillo 47. §. si pupilli 66. de solut. l. vlt. C. de vscap. pro emptor. §. vlt. Instit. quib. alius licet vel non. Nec iam dubitatur post rescriptum Diui Pij quin pupillus locupletior factus, & obligetur civiliter & conveniri possit, vili actione quatenus locupletior factus est d. l. 3. in princip. sup. de iur. l. 3. §. pupilli sand. Nescimus 344. sup. de iur. iur. §. Ergo si ex actu institutoris sui pupillus locupletior factus sit, quamvis eum sine tutoris auctoritate prapposuerit, eatenus tamen in eum dari actionem institutoriam æquum est, quatenus locupletior factus sit. Nam neque pupillo permisum esse debet, occasione iuris ad iniuriam compendium sumi trahere d. l. vlt. C. pro emptor. quia id sine dolo malo fieri non potest l. si quis mancipis 17. §. penult. inf. hoc tit.

II. VIPIANVS LIBRO 28. ad Edictum.

Sed si pupillus heres extiterit ei, qui prapposuerat: æquissimum erit, pupillum teneri, quandiu prappositus manet. remouendus enim fuit à tutoribus, si nolent opera eius vti.

Ad l. Sed si pupillus 11.

RAT. DVB. Etas pupilli etiam illa ignorat, quæ videt l. vlt. C. de fals. moner nec intelligitur pati aliquid posse, quod nihil scit l. in eo 110. §. pupillus de regul. iur. Ergo tamen heres extiterit, ei qui institutorem prapposuerat, nec institutorem remouerit, nihil tamen ei imputari potest, propter quod institutoria teneri debeat ex eius institutoris contrahibus, præsertim cum alieni facti ignorantia etiam in adulto & maiore probabilis sit l. vlt. inf. pro suo. Eius verò potissimum quis in alterius ius succedit l. qui in alterius 42. de regul. iur. Et quamvis aliqua tutoribus culpa imputari possit, quod eum institutorem non remouerint, si eius opera vti volebant, vt hic Vlpianus scribit, non debet tamen ea culpa nocere pupillo, qui non elegit sibi tutorem, sed in eo incidit l. vlt. inf. rem pupill. salu. for. & cuius interest, non conveniri per institutorem, & non soluere potius, quam solum repetere l. 3. inf. de compensat. l. si stipulatus 15. in princip. de fideiuss. l. iure ideo 171. de regul. iur. Dicitur Sicut imputaretur heredi eius, qui institutorem prapposuit, si maior annis viginti quinque eius opera vteretur nec eum remoueret l. cuiusque 5. §. pen. sup. Ita & imputatur pupillo eidemque heredi, non cur ipse institutorem à defuncto prappositum non remouerit. Sed cur tutores pupilli non remouerint, si eius opera vti volebant: scientia enim & patientia tutorum pro pupilli scientia & patientia est, adeo tutoria omnibus vice domini ha-

betur l. ius qui in potestate 11. §. si in ignoscitur inf. quod vi aut clam. l. interdum 56. §. qui tutelam de furt. nisi cum pupillum spoliat l. qui fundum 7. §. si tutor pro emptor. Potest autem fieri, vt ex pupilli non solum vtilitate, sed etiam dignitate sit non remouere institutorem, quem prudens pater non sine magno consilio iudicioque adhibuerat, nisi remouendi causa aliqua detecta sit, quam pater ignorauerat. Alioqui semper ignoscendum est tutori, qui prudentis patris voluntatem factumque se cutus est l. in confirmando 8. cum duob. seqq. inf. de confirm. tutor. l. magis puto 5. §. sed si pater & seq. inf. de reb. eor. qui sub tutel. l. 1. C. quando. decre. opus non est denique sicuti bene cõtrahitur cum tutoribus etiam non interueniente persona pupilli l. 4. in fin. inf. de iur. Ita & cum institutore siue quem tutores prapposuerint, siue quem à defuncto prappositum remanere passus sunt. Aliter enim posito iure nunquam tuto contraheretur cum institutoribus pupillaribus quod ipsis potissimum pupillis damnosum esset l. quod si minor 24. §. 1. de minor. & ignorantia pupilli quæ per ipsius etatē cõtingeret, esset alius dānosus & capciosus. Quod cum semper iniquū sit l. quod autem 6. §. si quis cum pupillo inf. quæ in fraud. credit. Tum maxime tamen cum tractatur de institutoria actione, quia nō debent decipi, qui cum institutore bona fide contraxerunt §. condicio in fin. inf. has lege. Idque propter vtilitatem promiscui vtiū id est, commerciorum l. si quis mancipia 17. §. si impubes inf. hoc tit. Quid ergo si pupillus tutorem nullū habuerit: Idē est vt dicā in d. §. si impubes.

1 ¶ Sed & si minor 25. annis erit, qui prapposuit: auxilio etatis vretur non sine causæ cognitione.

Ad §. 1. Sed & si minor.

RAT. DVB. Non eadē minoris viginti quinque; annis, quæ pupilli ratio esse, videri potest. Pupillus enim sine tutoris sui auctoritate obligari siue civiliter siue pratorio iure nō potest, vt in præcedētibz diximus ex l. obligari 9. inf. de auctor. tutor. At pubēres licet mi-

nores viginti quinque annis rectē sine curatoribus suis obligantur l. pubēres 101. de verb. obligat. Ergo si minor etiam sine curatoris sui auctoritate institutorem prapposuerit dicendum est, omnimodo institutoria teneri eum debere. Dicitur Obligatur quidē minor ipso iure ex omnibus penē causis etiam sine auctoritate curatoris dummodo non contra leges contraxerit, sed tamen

Sed tamē paratum est semper est, auxiliū restitutionis in integrum ex edicto & beneficio Prætoris, si modo se non solum minor, sed etiā lubrico ætatis nimiaq; facilitate læsum ac deceptum esse doceat. Non enim bona consecutio est, ut quisquis minor est hoc ipso læsus proberet. *l. nam posteaquam 9. §. si minor sup. de iur. iur.* Et in his nimirum quobus consistit plena illa causæ cognitio, quā Prætor semper adhibet, quoties minor petit restitutionem l. verum 11. §. sciendum est l. quod si minor 24. §. non semper & §. ult. l. non omnia 44. &

pass. sup. de minor. l. necessarij 57. de acquir. hered. Rectē igitur Vlpianus in hoc §. si minor 25. annis, institutorem præposuerit posse quidem illum auxilio ætatis, ut hoc est implorare restitutionem in integrum ex capite de minoribus, sed non sine causæ cognitione, id est, ita demum si eam præpositionem sibi damnosam esse probauerit, quod probato nec ei noceret, quod in præponendo instutore authoritatem curatoris sui adhibuisset l. 1. & 2. Cod. si tut. vel curat. interuen.

2. § De quo palam proscriptum fuerit, ne cum eo contrahatur: is præpositi loco non habetur. non enim permittendum erit cum instutore contrahere: sed, si quis nolit contrahi prohibeat: cæterum, qui præposuit, tenebitur ipsa præpositione.

Ad §. 2. De quo palam.

RAT. DVB. Nemo potest consilium mutare in alterius iniuriam l. nemo potest 75. de regul. iur. Atquin is qui institorē, quem præposuerat remouet, nulla interueniente litis iusta causa, facit iniuriam non quidem iis qui alioqui cū eo contrahituri fuissent (quod enim ad eos pertinet, res integra est, nec ipsorum quicquam interest) sed institori quem remouet, cū ea res suggillet existimationem apud bonos & graues viros, qui non facile suspicantur aut credituri sunt remotum esse institutorem, sine aliqua vel nimis negligentiæ, vel imperitiæ, vel perfidiæ suspitione: habetque publica illa proscriptio, nescio quam publicæ infamiae notam, quam incurritur institutorem, qui ex fide bona officium suum semper fortassis impleuit, durum certē est, ne dicā, inhumanum. Difamari autem ea ratione fidē ac pudorem liberi fortissis & ingenui institoris non oportet arg. l. diffamari 5. Cod. de ingenu. manum. Huiusmodi enim personis grauius plerumque hic metus est, quā mortis vulg. l. si quidem 8. quod met. caus. l. Quintus Mucius 48. inst. mand. l. qua omnia 25. sup. de procurat. Dec. Nemo inuitus institutorem retinere cogitur, ut neque procuratorem, sed cū vtrumque ex voluntate constitutis pendeat, contraria eiusdem voluntate reuocari & procurator & institor potest l. nihil tā naturale 35. de regul. iur. l. prout 80. de solut. l. 4. in princip. l. quam Tiberoni 7. §. pupillum inst. de pecul. Cumq; hoc ipso suspectus fiat, qui operam suam vltro ingerit iniusto, nō est audendus institor, si remoueri nolit, nisi hætenus, ut dicat se institoris quidem officio carere velle, sed ita sit id illi existimatione sua fiat. Exemplo eius, quod in reuocato procuratore scribit Vlp. in d. l. qua omnia. nec præterea cogendus est, qui institutorem remouet, causas dicere propter quas remoueat, cū variè possint esse causæ, vt in l. 4. inst. ad SC. Trebell. nec alia facti

causa querenda sit in eo quod sit ex libera voluntate l. si in testamento 22. in fin. inst. si qui omitt. caus. testam. Est autem hæc publica proscriptio necessaria, nō solum ex parte domini qui institutorem præposuit, ne in posterum teneatur ex cōtractibus institoris, quomodo alioqui ex sola sua præpositione teneretur: sed etiā, id quæ maxime ex parte illorum, qui cum eo contrahituri essent, qui vique deciperentur §. condicio in fin. inst. hac lege. Non enim sufficit prohiberi institutorem ne contrahat, quod per familiarem denunciationē testato saltem factam fieri honestius posset, sed prohibendi sunt omnes, qui cum eo contrahere aliquādo vellent, ne in posterum contrahans, quod certē nisi per publicam proscriptionem fieri nō potest, quandoquidem, quinam illi sint, ignoratur. Non ergo iniuriam committisci videtur, qui palam ita prohibet de instutore, sed ius suū tuetur, sibiq; prospicit, id eoq; nec iniuriarum actione teneri potest, cū non habeat animum iniuriæ faciendæ l. quod resp. publice 33. & pass. inst. de iniur. l. qui iniuria 53. in princip. de furs. l. 1. §. 1. quod vi aut clam. Nec alienum est ab vtilitate publicæ vteo metu quasi infamiae, deterreatur institores a fraudibus quas plerique in dominorum necem ac perniciem committuntur, & vt in officio cōtineantur. Qui autem publica proscriptio illa contrahere prohibiti sunt, exinde præpositum & institutorem loco non habentur, quamuis forte per contrumaciam meream exercere non desinant, insistentque semper negotiationi, ut institorum nomen facto saltem ipso retineant. Itaque publica ista proscriptio non tam facit, ut adhuc præpositi reuera non sint, quā vt præpositum loco non habeantur, quantum ad hoc scilicet, ut cum iis contrahatur ad dominum institoria actione obligandum. Planē etiam post amissum nomen & officium institorum custodes tamē remanent §. sed si in totum inst. Ideoq; cōmodius credidit eos prohiberi cōtrahere, quā remoueri,

3. § Proscribere palam sic accipimus: claris literis, vnde de plano rectē legi possit, ante tabernam scilicet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto, sed in euidenti. Literis, vtrum Græcis, aut Latinis? puto secundum loci conditionem: ne quis causari possit ignorantiam literarum. Certē si quis dicat, ignorasse se literas, vel non obseruasse, quod propositum erat, cū multi legerent, cumque palam esset propositum, non audietur.

Ad §. 3. Proscribere.

Explicat Vlp. in hoc §. quid sit palam proscribere, & ait, nihil aliud esse q̄ claris literis, non notis scribere, Tom. IIII.

ita vt de plano legi possit, nec tā alto loco scriptæ sint literæ, vt earum lectio difficilior ex eo futura sit: ante tabernā scilicet institoris, vel ante eū locū in quo negotiatio exercetur, nec in loco remoto, sed in cui-

dent. Literis porro siue Græcis siue Latinis secundum loci condicionem, ne quis causari possit ignorantiam literarum. Non enim nisi crassa nimis potest esse hæc ignorantia, si quis neget se scuisse, vidisse, & intellexisse, quod omnes viderit, sciverunt, intellexerunt, aut saltem videre, scire, & intelligere potuerunt. Estque hic finis latae culpe, ita ut progressu ulterius non possit. *l. lata culpa 223. de verb. signific.* Proinde si quis exis, qui postea cum hoc insitatore contraxerunt, velit agere infortoria contra dominum, & dicat se ignorasse literas, vel non obseruasse quod proscriptum erat, cum multilegerent, eumque palam esset proscriptum, non audierunt. Non enim supina ista ignorantia ferenda est, factum ignorantis. *l. nec supina 6. l. regula 9. §. sed facti in fr. de iur. & facti ignor.* & hæc omnia tam clausis literis perscribit

4 ¶ Proscriptum autem perpetuo esse oportet: ceterum si per id temporis, quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione, contractum sit: infortoria locum habebit. Proinde si dominus quidem mercis proscripsisset, alius autem sustulit, aut verustate, vel pluvia, vel quo simili contingit, ne proscriptum esset, vel non pareret, dicendum est, eum, qui propositum teneri. Sed, si ipse insitor decipiendi mei causa detrahit, dolus ipsius præponenti nocere debet: nisi particeps doli fuerit, qui contraxit.

Ad §. 4. Proscriptum autem.

Addit Vlpianus, non sufficere, ut publicè proscriptum sit, ne cū insitore cōtrahatur nisi proscriptum ducit. *R. A. T. D. V. B.* Proscriptio semel facta publicè, factis declarat cōtrariā domini voluntatē, & quidem publica testatione consignatam: nec quod proscriptionis literæ vel deletæ sint, vel pluvia aut qua alia re simili obscurate, facere potest, ut volūtas quæ defecerat retinendi insitoris, quasi nouo quodā indicio rediisse existimetur, nisi fingas a præponente ipso deleta aut sublatā fuisse proscriptionē *arg. l. qui ex libris 11. §. rescriptum in fr. de honor. post. secund. tab. sum. l. si filius familias 16. in fr. de S. C. Maced.* Ergo nō eo magis teneri dominus debet infortoria actione iis, qui cū insitore postea contraxerunt, quasi nulla vnquā facta proscriptione. *De c. Proscriptio hæc nō alia de causa sit, quā ne decipiantur, qui cū insitore contracturi sunt, nec possint ignorare insitoris præpositionē a domino reuocata esse §. de quo patet sup.* Atqui facili deciperentur, & perinde ac si proscriptū nūquā fuisset, si non perpetuò proscriptum manere oporteret. Nec enim de proscriptione quisquā curiosius inquirat, nisi eo tēpore, quo contractus est: inquit autē non quid antea fuerit, sed quid eo tēpore sit, quia & fieri potest, ut qui insitorem in antea remouere voluit, postea mutauerit voluntatē. Ergo proscriptum perpetuò manere oportet, ut proscriptum videatur: sicuti sol: mus dicere non videri verum in tē patris vel domini quod non durat verum *l. si pro patre 10. §. verum in fr. de iur. rem. vers. itaque placet valde quod vir doctissimus Dionysius Gothofredus ex hoc §. & ex superiore notat, in hæc proscriptione quinque esse necessaria, ut clausis literis facta sit, ut iis quæ intelligi possint, ut ante locū negotiationis, ut eo loco posita vnde de plano legi possit denique ut perpetuò maneat. Ex quo inferit Vlpianus. Si per id temporis quo*

Vlpianus in hoc §. ut nullā possint recipere dubitandi rationem. Sic & leges olim palam pro Rostris proscribi solebant, ut obseruat Cuiacius *libr. 7. Obser. cap. 29.* culpatum fuisse Caium Cæsarem, quod minutilimis literis & angustissimo loco legem de vectigalibus proposuisset, ut ne cui de scribere liceret. Hinc certè est, quod nec leges, nec constitutiones Principum aut ignorare, aut dissimulare cuiquam permittitur. *l. constitutiones 12. Cod. de iur. & facti ignor. l. leges sacratissimæ 9. Cod. de legib.* Illud diligenter notandum est, si insitor seruus proprius fuit eius qui præposuit, dominum huiusmodi proscriptione id tantum consēqui ne insfortoria teneatur, at non etiam vti ne de peculio, quoniam de peculio actio ex ipso peculio nascitur, non ex præpositione. *l. quoties 47. in princip. in fr. de pecul.*

propositū non erat in loco negotiationis, & proscriptū nō cū insitore contraheretur, aut obscurata iam proscriptione cum eo contractū sit, insfortoria locum habere, quodd hoc casu nihil imputari possit ei qui contraxit, sed domino potius cur nouā proscriptionem non fecerit, aut veteris vitiū emendauerit, cum eius quā maxime interesset: Proinde, inquit Vlpianus, si cū dominus mercis proscripsisset, alius proscriptionem sustulerit, aut verustate vel pluvia vel quo alio simili casu cōtigerit, ut proscriptū vel non esset, vel nō pateret, dicemus eū qui præposuit teneri insfortoria actione. Quis enim diligeret quā ipse inquirere & curare debuit, ut proscriptū perpetuò maneret? *a Sed si ipse insitor. R. A. T. D. V. B.* Cū insitor ipse est, qui decipiendi mei causa proscriptionem detrahit, nihil potest imputari domino, qui facta ite proscriptione prohibuerat ne cum insitore cōtraheretur. Ergo insfortoria actionem cōtra eum dari iniquū est. *De c.* Imputari quidem hoc casu domino non potest, cur noua proscriperet. Sed imputari tamen ei potest, cur tam dolosum & perfidum hominē tabernæ suę insitatorē præposuerit, qui proscriptionē illam tollere non dubitauerit, ut me deciperet. *l. sed etsi 7. §. vlt. sup. l. 1. §. cuius autē §. 5. vnde querit Ostium sup. de exercit. act.* Cūq; eum doli insitoris necesse omnino sit aut mihi nocere qui cum eo contraxi, aut domino qui eum præposuit, longè æquius est, nocere domino, cui saltem hoc imputari potest, quod diximus, quā mihi, cui nihil. Esset sanè melius neutri nocere, si fieri posset, quia dolum vnus alteri neque prodesset neq; nocere vnquā oportet. Sed quoties nihil sine captione inuestigare potest, id sequendū est, quod minus habet iniquitatis. *l. quoties 200. de regul. iur.* Addenda sanè exceptio est, quam hic Vlpianus nō prætermisit, nisi particeps doli fuerit qui contraxit. Iam enim eo casu non insitoris, sed proprius ipsius contrahentis dolus ipse nocet, ut in *l. 1. & tot. iur. in fr. quæ in fr. ad. eredit.*

5 ¶ Conditio autem præpositionis seruanda est. Quid enim, si certa lege, vel interuentu cuiusdam personæ, vel sub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem: æquissimum erit, id seruari, in quo præpositus est. Item si plures

si plures habuit institores, vel cum omnibus simul contrahi voluit, vel cum vno solo: sed & si denuntiavit cui, ne cum eo contraheret: non debet institoria tene-
 rinam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus
 hominum, vel negotiatorum: vel certis hominibus permittere. Sed si aliis cum
 alio contrahi vetuit^b continua variatione: danda est omnibus aduersus eum a-
 ctio: neque enim decipi debent contrahentes.

Ad §. 5. Condicio autem.

RAT. DVB. Facile decipiuntur ij qui cum instito-
 re contrahunt, si præpositionis condiciones tā mul-
 tas, quas ipsi forte ignorent, adeo districtè seruandæ
 sint. Finge dominum non nisi certa lege, vel inter-
 uentu cuiusdam personæ, vel non nisi sub pignore
 voluisse eum eo contrahi: an deo minùs obligari
 dominum institoria actione oportebit, quod has om-
 nes præpositionis condiciones non obseruauerit?
 Vnde verò potuit tot minutias diuinare? An non i-
 gnoscendum ei est, si non diuinauerit: *si fideiussor* 29.
§. si cum debitor infra. mandas. l. si putator 31. in fin. *supr. ad*
leg. Aquil. Ergo hoc quoque casu dominum instito-
 ria teneri æquum est, ne alioqui decipiantur qui cū
 institore contraxerint, quod non est fetendum, vt
 scriptum est in fine huius §. DEC. Lex præpositionis
 certam legem dat contrahentibus *l. 1. §. igitur præpo-*
sitio *supr. de exercit. alt.* Cū enim non alia de causa
 fit, qui instutorem præposuit, renatur actione insti-
 toria, quā quia eum præposuit, & quatenus eū præ-
 posuit, *l. cuiusque §. 5. non tamen omne* *supr. hoc tit.* Co-
 sequens omnino est, vt præpositionis condiciones
 omnes seruari oporteat, cū non aliter fuerit ille
 præpositus: *arg. l. vlt. C. de pact. int. emptor. & vendit.*
 Sed condiciones illas ponendum est, palam exposi-
 tas esse cū ipsa præpositio, vt omnib. innotescere
 potuerint, non autem separata & domestica inter
 dominum & institutorem cautione, quam ignorare
 contrahentes, probabiliter potuerint, planè sicuti
 antequam eū instutore contrahant qui contrahere
 volunt, inquirere debent an institor ille & præposi-
 tus sit: nec enim angustis loci aut temporis tanto-
 pere premuntur, vt non possint capere plenius de-
 liberandi consilium, in quo maxime differunt qui
 cū institore ab us, qui cū magistro nauis contrahunt,
l. 1. in princ. supr. de exercit. alt. Ita & inquirere dilige-
 ter ac curiosè eos oportet, quibus legibus & condi-
 tionibus præpositio facta sit: nec vereri debet, ne ni-
 mis curiosi, videantur, vt in *l. doli* 19. *ad fin. infr. de no-*
uat. cū magnam in eam rem præstare diligentiam
 debeant, vt in *l. vbi* diximus *supr. de exercit. alt.* A-
 lioqui et iis imputandum, non cui mi-imè diui-
 nauerint, sed cur non diligentius inquisuerint de
 legibus & condic. omnibus præpositionis, quæ cū
 in ipso actū præpositionis inserit esse debeant, dis-
 ficile est, vt qui cum institore contrahunt, sciant eū
 præpositum, quin sciāt etiam quibus legibus & co-
 ditionibus, ne possint decipi. Proinde si dominus
 plures habuit institores, inspicendum erit, an cum
 omnibus simul contrahi voluerit, an & cum vno
 solo vt in *l. 1. §. sed et si præpositus* *supr. de exercit.*

a Et si denuntietur cui. RAT. DVB. De institore
 palam prohibere dominus debet, ne cum eo con-
 trahatur, si ex eius persona & contrahentibus non vult

6 Sed si in totum prohibuit cum eo contrahi, præpositi loco non habetur.
 Cū magis his custodis sit loco, quā institoris: ergo nec vendere mercem
 hic poterit, nec modicum quid ex taberna.

Tom. II. III.

teneri institoria §. de quo palam & sequ. *supr.* Ergo non
 sufficit alieni specialiter priuatumque denuntiari esse,
 ne cum institore contrahat, ne alioquin eueniar, vt
 cum quibusdam possit institor contrahere, cum a-
 liis non possit, eaq; varietas incertitudinem, & quod
 est consequens fraudis & deceptionis materia, ple-
 ritque præbeat, vt scriptum est in fine huius §. DEC.
 Multum interest, an dominus prohibere omnes ve-
 lit, ne cum instutore contrahant, an certam personā
 duntaxat: est enim hoc positum in ipsius arbitrio &
 electione, sicut & vtrū omni negotiatione, an certe
 rei tantum & an certum genus omnium aut nego-
 tiorum prohibere velit: alius autem omnibus per-
 mittere. Publica proscriptio necessaria est, vt gene-
 ralis sit, & personas omnes omniāque negotia com-
 prehendat: alioqui specialis prohibitio & denun-
 tiatio non solum sufficit, sed sola vbi esse potest, vt
 institor quantum ad alios omnes qui non sunt pro-
 hibiti remaneat institor. Alio si quidē casu est, cū
 generalis proscriptio est non tam institoris & præ-
 positus, quā custodis loco habetur, vt scriptum est
 in §. *prox. seq.* Euenit autem plerumque vt institoris
 fides suspensior sit domino ratione certarum perso-
 narum & negotiationum, quā ratione aliarum,
 Idēque non semper generalis prohibitio aut vilis
 aut necessaria est.

b Sed si aliis cum alio contrahi vetuit. Intellige cū
 quo nunc contrahi permittit, aut si de contrario nūc
 contrahi prohibeat cum eo cum quo alias permittit,
 idque continua variatione, vt Vlp loquitur. RAT.
 DVB. Vnusquisque rerum suarum moderator est,
 & arbitet, potestque in rebus suis gerendis pro ar-
 bitrio mutare voluntatem *in vlt. an re mandata* 21. *C. mā-*
datus 2. *infr. si à parent. quæ marum sit.* Est enim volun-
 tas hominis ambulatoria ad mortem vsq; *l. 4. de ad-*
min. legat. Ergo non eo magis danda est, contra do-
 minum institoria, quod aliquando cū certa persona
 contrahi prohiberit, cum qua nunc permittit, aut
 contrā: præsertim vbi si voluntatis ita mutandæ a-
 liqua causa sit. Omni si quidem fraudis suspitione
 caret, quod ex iusta causa fit *l. cū pater* 77. §. *ante.*
infr. de legat. 2. DEC. Continua hæc variatio & inco-
 stantia, præterquam quod laudanda nunquam est
l. in cause 27. *supr. de procur.* periculosa etiā esse potest,
 & factura facili vlti periculi: cum institore contractu-
 ri in capuo: em incidunt, ignorantes quænam hodie
 sit voluntas domini, quamuis non ignorent, quæ-
 nam fuerit antea. Ob eam causam melius est, puniri
 variationem hanc quam tolerari, vt fraudi sit con-
 trahentibus qui decipi certè non debent, & quibus
 imputari nihil potest, cū tamen imputari possit
 domino cui tam sæpe variauerit. Prima igitur varia-
 tio non sufficeret ad inducendam institoriam, sed
 continuam aut saltem frequentioreni fuisse varia-
 tionem oportet, vt huic versiculo locus sit.

Ad §. 6. Sed si in totum.

RAT. DVB. Qui contrahere prohibitus est etiam in totum, id est, sine vlla personarum aut rerum aut negotiorum distinctione, est tamen non in totum remouetur ideò à taberna; manet enim tabernarius. Ergo non est prohibendus, ex mercibus quæ in taberna sunt, aliquid vendere, præsertim quod sit modicum, & curandæ & conferuandæ fortassis tabernæ necessarius: nam & dici solet de modicis, prætorum non curare l. scio. 4. *supr. de in integr. restit. l. si quis 9. §. ult. & l. sequen. supr. de dolo. l. res bona fide 54. de contr. empt. l. magistratibus 12. supr. de iurisd. Dicitur. Is cum quo contrahi prohibitum est in totum, neque institoris, neque præpositi, sed tantum custodis loco haberi potest. Atquin is qui tabernæ cultos tantum est,*

nullam vendendæ mercis [mercem enim hic legendum est, non mercedem] vel minimæ potestatem habet, nec si eam expediat vendere quod talia fortè sit, quæ seruando seruari non possit. Est enim iusta illa causa propter quã permittere dominus debet venditionem, aut etiam prætor l. diuus 5. *supr. de hered. petit. l. aut prætor 7. §. in causa infr. de iur. delib.* sed non obquam licere debeat ei qui in totum contrahere prohibitus est, res istas vendere: nam & qui huiusmodi res vendit, contrahit, & si damnum aliquod sentit dominus ob merces illas seruatas, imputare sibi debet, cur institorem eas distrahere potuerit, quod alius quilibet tabernæ cultos pto vilitate tabernæ fortassis facere potuisset: vendere siquidem, seruare est, quod aliter seruare nequeas, & quod tabernam magis oneret, quàm ornent.

7 ¶ Si institoria rectè actum est, tributoria ipsa iure locum non habet: neque enim potest habere locum tributoria in merce dominica, quod si non fuit institor dominicæ mercis, tributoria superest actio.

Ad §. 7. Si institoria.

RAT. DVB. Tributoria nunquam potest concurrere cum institoria, sed tantum cū actione de peculio l. quod in heredem 9. §. eligere *infr. tit. prox.* Aut etiam de in rem verso §. si autem cui instituit. quod cum eo qui in alienum potest. est. nam aut de merce dominica tractatur, aut de peculiari, si de dominica non competit tributoria, sed institoria: si verò de peculiari, quam sciētē domino seruus exercuerit, institoria cōpetit, non tributoria. Ergo stulta est questio an si institoria actum sit, competat tributoria aut cōtra, nec cadit electio inter eas actiones quarum alterutra tantum competit, sed inter eas tantum quæ ambæ competunt vt in d. §. eligere. Dicitur. Idem nimirum bene Vlpianus hic scribit, si institoria rectè actum sit, ipso iure tributoria non competere, quoniam institoria rectè actum esse non potest, nisi de merce dominica, cuius nomine tributoria competere nunquam potest, sed tantum de merce, vt diximus, peculiari: neque enim vendendum est, vt aliquo casu merx dominica etiam peculiaris esse possit cū peculiari nihil sit, nisi quod seruus suum quodammodo habet distinctum à rationib. dominicis l. 4. & *pass. infr. de pecul.* Sed tamen fieri potest, vt institoria non rectè actum sit, puta de merce peculiari pro qua competeat tributoria tantum, non etiam institoria. Et hic casus est, qui paullo maiorem recipere videtur dubitationem, an scilicet is qui perperam egit institoria, præsertim si per errorem iuris, saluam habeat tributariam Ratio dubitandi est, quia si rectè egisset, institoria non haberet hodie tributariam.

non debent autem melioris esse cōditionis, quàm periti l. 4. *infr. Quod vi aut clam.* Stulti autem dicuntur omnes qui in iure erant l. regula 9. §. vltim. *infr. de iur. & fact. ignor.* sed decidendi ratio est, quod multum inter sit, an quis eam actionem exerceat, quæ cōpetit, an illam quæ nō competit. Priore casu, si alia actio quæ cōpetebat, quam eligere potuerat, hic eligendo, vt amq; cōsumpsit, & eam quæ exercuit, & eam quam non exercuit, quia eligere aliā maluit. Hoc. n. est, quod toties diximus amitti & consumi actionem quoties exerceat, scilicet cum cōpetit l. habebat 12. *infr. hoc tit. l. si hic stipulatus sum 133. in fin. de verb. oblig.* Vnde est, quod eleganti Vlpianus scribit in l. aut prætor 7. §. quid sit autem de iur. delib. Absurdum esse ei cui alienatio interdicitur permitti actiones exercere, quoniam alienat certè qui agit, cū hoc ipso amittat actionem. At cū quis exerceat actionem minime competentem, neque illam amittit quam nō exerceat, quamuis competat, quia nō illam exerceat, neque illam quæ exerceat, quia non cōpetit deniq; non tam male agit, quā nihil agit, viderem Vlp. nosse ex Sczuola loquitur in l. vnu. in fin. *supr. quand. dies vsu fr. leg. ced.* Ergo si actū sit institoria cum eo qui dominicæ mercis institor non fuit, cū actum sit actione omnino non cōpetente neque consumpta est institoria quia nō cōpetit, neque tributoria quæ cōpetebat, quia non fuit proposita, neque rursus per electionē omittit, cū institoria quæ non competeat eligi, vt iā dixi, nō potuerit: superest igitur tributoria, nō quasi vna ex duab. cōpetentibus, sed quasi sola competens, nisi eā cū actione de peculio vel de in rem verso cōferre velis d. §. eligere & d. §. si autem cui.

8 ¶ Si à seruo tuo operas vicarij eius conduxero, & cum merci meæ institorum fecero, isque tibi mercem venderit: emptio est. Nam cū dominus à seruo emit, est emptio: licet non sit dominus obligatus: vsque adeò, vt etiam pro emptore, & possidere, & vsucapere dominus possit.

Ad §. ult. Si à seruo.

RAT. DVB. Non ex quolibet actu institoris datur actio institoria cōtra eum qui præposuit, sed ita demum si cum institore contractum sit l. 1. & *pass. supr.* Atqui cū dominus emit à seruo suo, aut quod parum distat à serui sui vicario, non potest videri inter eos contractum esse, cū ex eo negotio neque obligatio neque actio vlla acquiratur, nec magis vicario

contra dominum, quàm domino contra vicarium arg. l. Labes 19. de verb. signific. l. ex emptio 10. *infr. de action. empt.* Id enim est quod Vlpianus hic ait l. si ei non sit dominus obligatus, scilicet serui sui vicario, à quo emit. Fit enim ex hac causa debitor serui sui, vt ex Iuliano subicitur in l. seq. cui, si actio aliqua exprobari posset, teneretur ex vendito dominus ad solutionem precij, sicut & dominus contra eum age-

re pos.

re posset ex empto si qua cum seruo actio esse posset, nec vicarius mercem venditam tradidisset: quam tamen ponendum est traditam fuisse: alioquin nec serui debitor esse dominus ex hac causa intelligeretur. *I. Iulianus 15. §. offerri, eodem titulo, de action. empti.* Sed finge eundem esse rem venditam aut imminere periculum euictionis, ut in *l. si post perfectam 24. C. de euict.* aut quid aliud à vicario vendente promissum esse propter quod de institoria actione danda quæri possit. Ergo si à seruo tuo operas vicarij eius conduxero, cumque merces meæ institorem præposuero, isque tibi mercem aliquam vendiderit, dicendum est institoriam tibi contra me dandam non esse, quasi nullo contractu habito inter te & meum institorem.

DEC. Etiam cum dominus à seruo suo emit, emptio & venditio est, licet dominus non obligetur seruo suo ciuili, sed tantum naturaliter. *l. nec seruus. 41. infr. de pecul.* fuit enim talem esse contractum, ex quo si qualitas & conditio personarum non repugnaret, actiones empti & venditi verumque competere, quia utrum dominus seruo, vel seruo domino naturaliter debere intelligatur ex causa ciuili computandum est. *l. non solum 49. §. ult. infr. de pecul.* Et ita esse, vt hæc vera emptio & venditio sit, ex eo manifestè intelligimus, quod si serui tui vicarij institor meus mercem aliquam alienam tri-

bi tãquam meam bona fide ementi vendidisset, tu eam pro emptore & possidere & viuacque posses: cum tamen certissimum sit, vsucapionem pro emptore nullam esse posse, si non emptio aliqua verè præcesserit. *I. Celsus 27. infr. de vsucap. l. pen. cod. tit. alia: l. pen. pro soluto,* nisi in singulari casu *l. 2. §. si à furioso pro emptor.* Atqui si emptio & venditio est, aut, aut, & contractus esse non ambigitur. *l. Labeo 19. de verb. signific.* ergo & institoria tibi contra me competet, si quid forte institorem meum præstare tibi æquum sit, quod ab eo, si liber homo esset, petere per actionem ex testamento posses. Atque ita ex Iuliano concluditur initio legis sequentis, vt intelligamus totam huius §. questionem eò referendam esse, an institoria ex eo vicarij contractus possit competere, necne. Nec nouum aut absurdum videri debet, vt verè emptio & venditio sit, & tamen neutra ex parte ciuili actio competat: est enim contractus hic, vt & alij ferè omnes, si paucos excipias. iuris gentium. *l. ex hoc iure supr. de iust. & iur.* Actiones autem omnes iuris ciuili sunt. Nam & inde est quod depositus licet ciuitatem, & omnia quæ sunt iuris ciuili, amittat, emit tamen & vendit, locat, conducit, permittat, & alios huius generis contractus celebrat, quia iure gentium vitur, *l. depositatus 15. infr. de interd. & releg.*

12. IULIANUS libro II. Digestorum.

ET ideo utilis institoria actio aduersus me tibi competet. mihi verò aduersus te, vel de peculio dispensatoris: si ex conducto agere velim: vel de peculio vicarij, quod ei mercem vendendam mandauerim, pretiumque, quo emisti, in re tuam versum videri poterit, eo quod debitor serui tui factus esset.

Ad l. & ideo 12.

Initiū huius legis sicuti cum fine præcedentis cōtinendum est, ita & à nobis simul cum §. ult. explicatum fuit: nihil enim nisi conclusionem & consecutionem continet ius syllogismi, quo Vlpianus vsus est in questione §. ult. legis superioris. Persequitur tamen Iulianus eadem speciem: sed allatis nouis questionibus circa actiones ex conducto de peculio & de in rem verso, de quibus Vlpianus nihil quæstionerat. Ait autem.

a Mihi verò vel de peculio dispensatoris. Eadem igitur iterè specie quæ ab Vlpiano proposita est in §. ult. legis præcedentis placet Iuliano posse mihi contra te duplicè de peculio actionem competere, vnam de peculio serui tui si contra te velim agere ex conducto, quia vicarij operas à seruo tuo conduxerā: alteram de peculio vicarij serui tui, quia institorem eam præposueram, mercesque meas vendendas ei mandaueram, tertiam denique de in rem verso, quasi præcium quoru rem meam emisti, in rem tuam versum videri possit eo quod tu debitor serui tui ex hac causa factus fueris. Quod ait de actione contra te mihi danda de peculio serui tui, dubitatione est eo recipit, quod non cum seruo tuo contraxeris, sed cum serui tui vicario, cuius sicut persona alia, ita & peculium aliud est à peculio serui tui planè distinctum. *l. si seruus 17. l. depositus 38. §. pen. infr. de pecul.* Ergo de peculio tantum vicarij permittendum mihi est agere contra te, non de peculio serui tui ordinarij: sed de decidendi ratio est, quia ego cum seruo tuo non minis, quam cum serui tui vicario contraxi, cum seruo quidem tuo conducendo ab eo operas

vicarij eius, præstita ipsi in eam rem mercede, sine qua nec conductio vlla esse posset: ergo quatenus cum eo contraxi, & ab ipso vicarij operas conduxi, habere deo contra te actionem ex conducto de peculio, quia etsi liber homo esset, qui conueniri suo nomine posset, utique actione ex conducto in solidum mihi teneretur: ad hoc faciliè, vt præcij merces meæ venditæ mihi præstaret. Quicquid enim ex vicarij sui operis sibi quæsiuisset si ipse liber homo: vicarius autem verè seruus fuisset, id totum actione ex conducto mihi reddere ac præstare teneretur. *l. si cum §. supr. de exercit. act.* Quod verò dat mihi etiam actionem Iulianam de peculio vicarij, dubitationem certè nullam habet, quia & cum eo contraxi, præponendo cum institorem tabernæ meæ, mandandoque ei vt merces meas venderet. Itaque dubitandum non est, quin ex eo contractu danda mihi sit contra te actio mandati de peculio, quia & vicarius ille si liber homo esset, mihi in solidum actione mandati teneretur, vt rerum mearum, quas vendidisset, præcium mihi præstaret siue quod exegisset ab emptore, siue quod exigere debuisset. Difficilius illud videtur, quod tertio loco Iulianus ait, licet minus distiteris verbis dandum mihi esse contra te actionem quoque de in rem verso. Cùm vix sit, vt in rem tuam versa videri possit pecunia, cuius tu debitor es. Nemo enim hoc ipso locupletior fit; quod fiat debitor alterius quicquid istius tandem ille sit siue patrefamilias siue seruus ipsius debitoris: nam quemadmodum locupletior fieri dicitur, quicquid liberatur à creditore. *l. si pupillus 66. in fin. de solut. l. species 11. infr. de acceptil.* Itæ contra contrarium pauperiorem fieri necesse est, quicquid ex non debitore sit

debitor. Sed tamen decidendi ratio, quam & Iulianus adfert, illa est, quod in rem tuam versum sit precium quo mercedem meam emisti, cum ex hac causa debitor serui tui factus sis. Quod enim seruo tuo debetur etiam à te, tibi quoque deberi intelligeretur, si ab alio quam à te deberetur *l. peculium 9. §. hinc definitur infr. de pecul.* Cum verò à te debeatur, non quidem tibi debitum vidcri potest, vt eo nomine locupletior sis, sed haftenus ramen vt nec pauperior factus dici possis: quod sufficit, vt hoc ipso locupletior factus videri debeas, cum & rem meam habebas & rei meae precium, quod licet seruo debitum, à te tamen petere, nec seruus, nec alius quisquam possit: Fit enim certe locupletior, & quidem ex damno venditoris emptor, si & rem & precium habeat, quod vtique, contra bonam fidem est *l. ex empto 11. §. vt. l. bona fides 50. infr. de act. empt.* Denique sufficit, vt eius precij quod seruo tuo debes, licet tibi ipsi nō debes, quis nec potes, commodum tibi acquiratur. Quidni ergo perinde teneas mihi de in rem verso, ac si seruus tuus precium illud à te accepisset: Quo casu non dubitatur quin ea quantitate precij auctum esset peculium serui tui, & consequenter tuum quoque patrimonium: Pecunia siquidem seruorum in dominorum patrimonio

revertuntur. Sed quomodo potes videri factus debitor serui tui ex causa precij quo rem meam emisti, cum nec à seruo tuo emeris, sed ab eius vicario, nec mercedem pecularem, cuius alia fortasse posset esse ratio, sed meam, in qua seruus tuus nihil inquam iuris habuit? Respondendum est, quoties seruus vendit, obligationem venditi acquiri domino, ita vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in persona serui *l. placet 79. de acquir. hered.* Vicarium porro videri seruum ordinari, qui licet ipse quoque seruus sit, pro domino tamen habetur *l. si seruus 17. infr. de pecul.* Haftenus saltem vt ei, & eius peculio acquirat vicarius, quod alij cuiuslibet vero domino suo acquireret, aut quod sibi ipsi, si liber homo esset: At qui si liber homo rem meam siue bona siue mala fide venderet, vtique sibi non mihi obligationem & actionem venditi acquireret: neque enim per liberam personam alteri siue obligatio siue stipulatio acquiri vlla potest *l. quacunque 11. de obligat. & act. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig.* Ergo & obligatione illā acquirat vicarius ordinario, haftenus scilicet vt ordinarius creditor tuus esse videatur, non tamen vt ipse etiam possit agere, quia cum sit & ipse seruus, non magis habenda eius & exercenda actionis, quam vicarius potestatem habet.

13. VLIANVS libro 28. ad Edictum.

HABEBAT quis seruum mercis oleariae: praepositum Arclate: eundem & mutuis pecuniis accipiendis acceperat mutuam pecuniam. putans creditor ad merces eum accepisse, egit proposita actione: probare non potuit, mercis gratia eum accepisse licet consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quasi pecuniis quoque mutuis accipiendis esset praepositus: tamen Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

Ad l. Habebat quis 13.

RAT. DVB. Cum infortior non tantum mercibus emendis, sed etiam mutuis pecuniis accipiendis praepositus est, obliget dominum actione infortioria, si mutuam pecuniam, siue ad merces emendas, eam acceperit, siue in alios vsus, quia cum duplici negotiationi praepositus fuerit, in alterutram causam accepto ab eo nummus fuisse satis est, vt dominus obligetur *l. quacunque 5. in princip. & §. non tamen omne supr.* Ergo si creditor, qui mutuam ei pecuniam dedit, vt infortior, contra dominum egerit infortioria ad recuperandam eam pecuniam quasi mutuam acceptam ad emendas merces, nec tamen probare id potuerit atque ita ab actione sua summotus sit, non eo minus tamen dicendum est, infortioriam ei competere ex alia causa quae in iudicium deducta non fuit: nempe quod infortior ille non tantum emendis mercibus, sed etiam mutuis accipiendis pecuniis praepositus fuisse. Quamquam enim non potest exerceri actio, quin coniungatur, vt diximus ad *l. sed spopulatus 11. §. penult. supr. hoc tit.* ex hac ipsa lege quae id omnium optime prae, non tamen consumpta videri potest nisi ex ea causa ex qua fuit proposita. Nam & diuersitas causae diuersam quoque rem facit, & quodammodo diuersam actionem ita vt impediatur ne exceptio rei iudicatae obici possit *l. si mater 11. §. eandem causam & seq. l. & an eadem cause 14. l. si cum argenti 21. §. si fundum infr. de except. rei iudic.* At qui licet creditor in proposita specie egerit actione infortioria hoc edicto proposita (id enim est, quod Vlpianus significat iis verbis *egit proposita actione*) egit

tamen ex illa duntaxat causa quod ad merces emendas mutua accepta fuisset pecunia, non autem quod simpliciter mutuam eam dedisset infortior, etiam mutuis pecuniis accipiendis praepositus. Ergo aliam actionis causam ex qua non egit, non consumpsit, nec prout de actionem infortioriam ex ea causa competentem. Quid enim refert, an quis eam actionem exerceat, quae non competit, quo casu certum est, nihil eum consumere *d. l. 11. §. pen. supr. l. vnic. in fin. supr. quod dies vsusq. legat. ced.* An verò actionem sibi quidem competentem, sed ex ea tamen causa ex qua non competat: vt in hac specie. Nam & ea inter personales, & in rem actiones differentia esse traditur, quod cum eadem res mihi ex pluribus causis deberetur, singulas obligationes singulae causae sequuntur, nec vlla earum alterius petitione vitatur. At cum in rem ago non expressa causa ex qua rem meam esse dico, omnes causae vna petitione comprehenduntur: nam non amplius quam semel testes meae esse potest, saepius autem deberi potest *d. l. 1. & an eadem §. penult.* In specie porro huius legis ponimus non modo personali actione, id est, infortioria actum esse, sed etiam expressa illa causa, quod ad merces emendas pecunia mutua data esset. Ergo non debet ea res inquirere creditor, quominus agere infortioria iterum possit ex noua illa causa, quod mutuis quoque pecuniis accipiendis idem ille infortior praepositus esset. De c. Multum interest, an actio quae exercetur non competat, an verò cōpetat quidem, sed exercetur tamen ex ea causa, ex qua non competit: Priore casu non potest consumi, quia non cōpetit, licet exercetur. Prius enim est, vt actio cōpetat, quam vt consumi possit,

possit, cum verumque iuris sit non facti. Quid? An non etiam prius est, vt competat, quam vt exerceri possit? Ita sanè est. Nam & exerceri posse actionem cum dicimus, ius non factum significamus: ar- exercitio ipsa actionis tota facti est. Potestque de facto, vt aiunt, exerceri actio, etiam quæ non competit, non item consumi. Posteriore autem casu, cum exercetur actio, quæ competit quidem sed ex alia causa quam ex qua exercetur, vt in præpositio, planè consumitur, quia competit, & consequenter ex illa etiam causa ex qua non exercetur, quia vt consumatur, non tam inspiciendum est ex qua causa exercetur, quam ex qua competit: planè si ex diuersis causis competet, quomodo in præposita specie contingeret, si ad merces emendas institor mutuum pecuniam accepisset: exercetur autè ex alterutra duntaxat causa, ex illa vtrique causi tantum non etiam ex alia consumeretur. Sufficeret n. esse aliquid quod consumeretur d. l. *et an eadem* l. 1. §. pen. de except. rei iudic. l. si videtur locus ille intelligendus de eo casu, quod ex diuersis causis dixerat quoque actiones competant, non vna tantum actio ex causis pluribus: nam singulis controuersiis singulas actiones vnumque iudicium finem sufficere verius est l. singulis 6. eod. tit. In præposito autem sicut actio institoria non possit consumi, si non competet, ita neque ex alia causa consumi potuit, quam ex qua competit, non ex ea ex qua creditor em exercuit, cum ex illa non competet: nec proinde quicquam esset, quod consumeretur, si non actio ipsa institoria ex ea causa consumeretur, ex qua competit, quamuis actor ex alia causa non competente actionem exercuerit. Sufficit enim actorem non errasse in iure ac nomine actionis, quam præposuit, licet in media actionis eligendo errauerit: medium siquidem actionis non facit actionem, nec vtra competat, sed tantum aptitudinem actionis quæ proponitur, vt aptè vel inceptè præposita videatur. Cæterum etiam ineptè præposita actio consumitur, si modò ex aliqua causa competit, quamuis ex alia causa exercetur,

¶ Meminisse autem oportebit, institoria dominum, ita demum teneri, si non nouauerit quæeam obligationem, vel ab institore, vel ab alio nouandi animo stipulando.

Ad §. 1. Meminisse.

RAT. DVB. Nouatio facere non potest, quin sit & maneat institoria, qui semel fuit, & qui ex suo contractu dominum institoria actione obligauit l. 1. *supr.* institorem enim esse aut fuisse facti est, quod nulla ciuili arte aut constitutione mutari potest l. in bello 12. §. facta autem rei *infr.* de cap. & postum l. denique 19. *supr.* ex quib. caus. maior. Ergo nec potest facere, vt tollatur, & desinat competere institoria, quæ semel competit, præsertim cum eam de prætor ex æquitate, quam extinguere non potest nouatio quæ tota est ex verborum solemnitate & iuris subtilitate: fit enim vtriusque per stipulationem, cui semper præfertur æquitas l. 2. §. circa *infr.* de doli mal. except. De c. Sūt quidam legitimi & certi modi tollendarum obligationum & actionum omnium, *infr.* quib. mod. tollit obl. l. obligationum fore 44. §. placet *infr.* de oblig. & alt. inter eos vero modos est nouatio §. præterea d. l. sit. quib. mod. toll. oblig. cum nihil aliud ea sit, quam prioris obligationis peremptio, & in sequentem transfusio l. 1. de nouat. Nec aliud quicquid ad nouationem faciendam requiritur, nisi vt legitima stipulatio interueniat, quæ ani-

quæ non competit. Bene igitur Vlpianus ait in questione præposita consumptam esse actionem institoriam, nec amplius agi ea posse ex alia quasi noua causa, quòd pecuniis quoque mutuis simpliciter accipiendis institor esset præpositus. Sed ramen ex æquitate vtile ei institoriam dandà esse Iulianus ait, & Vlpianus probat, cum sit verissimum & pecunias mutuas institori datas fuisse, & institorem non tantum ad merces emendas, sed etiam ad mutuas pecunias simpliciter accipiendas præpositum fuisse, vt proinde non debeat ex huius creditoris damno locupletari dominus, quomodo certè locupletaretur, si non vtili saltem institoria eo nomine teneretur, quæ res pareret replicationem doli, etiam si denunciasse huic creditori, ne eum institorie cõtraheret l. si qui mancipium 17. §. Proculus *infr.* Quæ autem ratio æquitatis parere potest doli mali exceptionem aut replicationem, ea vtilem quoque actionem parere potest quæ in effectu nil differt à danda l. actio. 47. *supr.* de negot. gest. Quamquam quod hic dicitur dandam creditori contra dominum vtilem institoriam actionem, non ad eum casum restringendū est, quo dominus ex eo contra doli insti. oris sui locupletior factus sit, sed generaliter: & indistinctè accipiendum siue pecunia in rem domini uera sit, siue non, quia non exigit institoria probationem verè in rem domini pecuniarum: nili in specie d. §. Proculus, alioqui parum distaret ab actione de in rem verso, quæ probat nem hanc omnimodo requirit §. actorem & sequ. *infr.* quod cum eo qui in alien. potest. isti meminit hæc lex Arclatis ciuitatis, siue legas Arclata, vt vulgo, siue cum Haloandro Arclati quod malo, aut Arclate: nam & Ausonius eam ciuitatem sic vocat, de qua præclaros illos versus edidit,

Prode duplex Arclæ, quam Narbo Martius, & quam Accutit Alpini opulenta Vennia colonis,

Præceptum Rhodani sic inter cisa fluenti,

Vt mediam sacras diuiso pontepateatam,

Sed & Arclatenis Reipublice meminit Scæuola in l. codicillo 34. in princ. *infr.* de vusu. legat.

monouadi interposita sit l. 2. eod. siue ab ipso debitor stipuletur creditor, quæ simplex nouatio est, siue ab alio quæ specialiori nomine delegatio appellatur l. delegare 11. in princ. & §. 1. eod. tit. nec habet quod conueniatur is qui actionem institoriam, aut alia per nouationem amisit, cum ea si vltro nouauerit, quæuis stipulatio quæ nouauit, rō teneret, nisi naturaliter, & ex qua proinde dari actio nulla posset d. l. 1. *in fin.* ostendit autè hic §. solutum olim fuisse, vt & institoria, & alia quælibet actio nouaretur per stipulationem, & in actione ex stipulatu transfunderetur, vt tanto firmitus teneretur debitor, cum obligationis vinculum fortius nullū esset quam stipulationis, adeò vt etiam bonæ fidei actiones alięque priuilegiaræ plerumque nouarentur, quamuis ea nouatione priuilegium amitteretur l. aliam 29. eod. Nec tamè prioris actionis, quæ per nouationem extinguitur, perit memoria aut materia quam vel ob id maxime superesse necesse est, ne quod iam ex stipulatione post factam nouationem deberetur, sine causa promissum esse intelligatur l. cum filius 76. §. heredes meus de legat. 2. Cum enim 7. de nouat. iunct. d. l. 2. §. circa de doli mali except.

2 ¶ Si duo plurēve tabernam exerceant, & seruum, quem ex disparibus partibus habebant, in titorem præposuerint: vtrum pro dominicis partibus teneatur, an pro æqualibus, an pro portione mercis: an verò in solidum, Iulianus quærit, & verius esse ait, exemplo exercitorum, & de peculio actionis, in solidum vnumquemque conueniri posse: & quidquid is præstiterit, qui conuentus est, societatis iudicio, vel communi diuidendo consequetur: quam sententiam & supra probauimus.

Ad §. 2. Si duo plurēve.

RAT. DVB. & DEC. Ad hunc §. eadē est, quæ ad l. 1. §. ult. l. 1. & 3. sup. de exercit. ait. vbi circa exercitoriam idem scribitur, quod in hoc §. Vlpianus ex Iuliano scribit seruandum esse in institoria ad exemplum actionis exercitorie & actionis de peculio, si plures tabernam exerceant, & seruum quem communem quidem, sed ex disparibus partibus habet, in titorem præponant, teneri eos institoria singulos non pro dominicis portionibus, aut æqualibus, nec pro his quas in merce diuersas habent, sed in solidū, eadē scilicet non tam iuris, quam æquitatis ratione, ne in plures aduersarios distingatur, qui cum v-

no contraxerit d. l. 2. de exercit. l. & ancillarum 27. §. vl. inf. de pecul. Ex idē quicquid est præstiterit qui in solidum conuenius est siue exercitoria, siue institoria, siue de peculio actione, pro aliorum portionibus repetet ab ipsis, siue societatis iudicio socij succunt, siue communi diuidendo, si modò sint illi solvendo. Alioquin nec cum qui solus soluendo sit, in solidum teneri æquum erit, ne in damno moretur, aut certè non supra quam ab alijs possit repetere d. l. 2. §. vl. & l. seq. inf. de pecul. quia quod in solidum singuli tenentur & conueniuntur, non tam ad effectum condemnationis & executionis, quam ad facilitatem agendi pertinet, vt diximus ad d. l. 3. inf. sup. de exerc. ait. & Paulus quoque docet in l. prox. seq. ver. certè vbiūque.

14. PAVLVS libro 4. ad Plautium.

Idem erit, & si alienus seruus communi merci præpositus sit: nam aduersus vtrumque in solidum actio dari debet, & quod quisque præstiterit eius partem societatis, vel communi diuidendo iudicio, consequetur. certè vbiunque actio societatis vel communi diuidendo cessat: quemque pro parte sua condemnari oportere, constat: veluti si is, cuius seruo creditum est, duobus heredibus institutis, ei seruo libertatem dederit. nam heredum quisque pro sua parte conueniendi sunt: quia cessat inter eos communi diuidendo iudicium.

Ad l. idem erit 14.

Est hic casus diuersus à superiore in eo tantum, quòd ibi tractatur de seruo communi ab omnibus dominis præposito tabernæ; hic verò de alieno, sed communi merci negotiandæ præposito, in quo tamen omnia sunt similia, nisi quòd cum alienus seruus est, nihil tractati de dominicis partibus potest, quia nullæ sunt, sed tantum de æqualibus vel de his qua pro ea portione quam quisque in merce habet constituentur. Eadem igitur & dubitandi & decidendi rationes utroque casu locum habent.

a Certè vbiunque actio societatis. RAT. DVB. Quæ admodum nemo idē alij obligari debet ad aliquid præstandum, quod id ipsum ab alio sit repetiturus l. nescio idē 17. de regul. iur. Ita & contrario qui semel obligatus fuit, non idē tantum liberari debet, quod repetere id postea ab alio non possit. Semel enim quæ sit actio etiam ex contractu serui, nec manumissione, nec alia vlla de causis amitti potest l. cuius 16. §. 1. inf. de iust. Ergo si is cuius seruo, eidemque institutori creditum est, duobus heredibus institutis eidem seruo libertatem directam dederit, quamuis ea datio libertatis faciat, vt cesset inter eos communi diuidendo iudicium, quippe quòd non nisi de rebus communibus locum habeat l. 1. sup. commun. diuid. l. familie 9. C. commun. vtr. iudic. Communis autem nō possit esse homo, qui iā liber & suus est: nō tamen facere debet, vt eo minus institoria in soli-

dum detur contra vnumquemque ex heredibus, quem admodum datur si seruis qui, vt institutor contraxit, in animum non fuisse nec enim ad eundem casus isti computandi sunt l. Iulianus 6. qui & à quib. manum. liber. non fiant. Preteritum quia ipsius debitoris b.ario & voluntate pædesunt, ne alij qui in ipsius arbitrio sit creditoris sui actionem diuidere: quòd in solius creditoris potestate positum esse debet l. si creditores 18. C. de pact. l. 1. 20. Cod. de fiducijs, sicuti neque ex personis heredum condicio obligationis immutari debet l. 2. §. ex his de verb. oblig. Nec minus vno casu quam alio semper illa ratio sine iuris sine æquitatis locum habet, quod in plures aduersarios distingui non debeat, qui cum vno contraxerit d. l. 2. sup. de exercit. ait. l. & ancillarum 27. §. vl. inf. de pecul. DEC. Equissimum quidem est, non in plures aduersarios distingui creditorem, qui cum vno contraxerit: ita tamen si non ex eo futurum sit, vt in damno moretur ille ex pluribus, siue dominis, siue heredibus qui in solidum conuentus erit. Nam si necesse sit, aut creditorem aut aliquem ex dominis aut heredibus manere in damno, æquius est damnum creditori cedere quòd contingit fortè ex inopia debitoris, quam vni ex debitoribus, quoties obligatio sui natura & per se diuidua est, qualis hæc est, in qua non nisi de pecunia & indemnitate agitur, vt diximus ad §. vl. legis præced. & ad l. 1. §. ult. l. 2. & 3. sup. de exercit. ait. Ergo ad Paulum addendum est, idem iuris esse debere, non tantum si inter

inter eos qui actione institoria conueniuntur, cesset actio pro socio; aut communis diuidendo, sed etiam si competat quidem, sed inutiliter & inefficaciter, ita ut per eam actionem consequi plenam indemnitatem non possitis, qui solidum soluerit, ut in l. quare 28. inf. de pecul. Sane in proposita specie cessat, inter tabernæ exercitores actio pro socio &

communi diuidendo, propter libertatem seruo institori datam, cum mauumissus communis esse deinat, ut diximus: neque verò ob pecuniarium illud damnum quod ex huiusmodi libertate sentit creditor, impediti dario libertatis debet l. cum pater 77. §. cum existimaret de legat. 2.

15. ULPIANVS libro 28. ad Edictum.

Nonissimè sciendum est, has actiones perpetuò dari, & in hæredem & hæredibus.

Ad Nonissimè 15.

De huius legis sententia iam scripsimus ad l. 4. §. vlt. sup. de exercit. ad. vbi non tantum de exercitoria actione tractatur, sed etiam de institoria, de qua hñe, iteniq; de tributoria, & de in rem verso. Quæ actio-

nes omnes cum & ex cōtractu dentur, & ad rei persecutionem & heredibus & in heredes datur, & perpetuò, id est, post annum quoq; ex reg. l. in honorariu 35. de oblig. & act. Tamen actio de peculio sit interdum annalis l. i. inf. quand. de pecul. act. annal. est, cui tamen in aliis pleriq; æquiparatur l. habebat 13. §. vlt. sup.

16. PAVLVS libro 29. ad Edictum.

Scum villico alicuius cōtractum sit, non datur in dominum actio, quia villicus propter fructus percipiendos, non propter quæstum preponitur. Si tamen villicum distrahendis quoq; mercibus præpositum habuero: non erit iniquum, exemplo institoria, actionem in me competere.

Ad Si cum villico 16.

RAT. DVB. Villicus petinde præponitur villæ, ac tabernarius tabernæ: villicus enim, aut, ut alij scribunt, vilicus, siue à villa siue à vilicius officio nomen deductum sit, ille propriè est, qui præpositus est rationibus rusticis, fructibus percipiendis, vniuersiq; operi rustico, ut Cuiacius distinet lib. 10. Obser. cap. 37. ex l. in instrumto 8. inf. de instrum. vel instrum. legat. l. pen. in princip. inf. de adm. legat. adeo vt potest villici appellationem ad præfectos quoscūque transulerint, ut ibidè emittit suo more obseruat doctissimus. Etgo etià villicus institor dici potest, ac proinde si cum eo contractum sit, dicendū est villæ dominū ex eius cōtractibus teneri debere actione institoria, vel saltem quasi institoria, non solum si mercibus quoque distrahendis præpositus sit, ut in secunda specie huius legis: sed & si fructibus tantum percipiendis, siquidē cuiusq; negotio præpositus quis sit, is institor rectè appellatur l. 5. in princip. sup. De c. Ea demum negotiatio facit institoriam & parit actionē institoriam, in qua quis propter quæstū præponitur l. i. sup. Nam nec naui nec tabernæ exercitorē alium appellamus, quàm eum ad quē quotidianus quæstus pertinet, ut Iustinianus distinet in §. eadem ratione instut. quod cum eo qui in alien. potest. id est, reditus & obventiones omnes, vt Vlp. explicat in l. 1. §. exercitorem sup. de exercit. act. innot. l. habebat 13. §. vlt. sup. hoc tit. (quantum tabernæ exercitor non bene dicitur etiam is, qui eam exercet, sed is demum qui nauē, ut diximus ad d. l. 1. §. de exercit. act.) Atqui villicus propter fructus distraxat percipiendos non etiam propter quæstum præponitur. Quæstus enim appellatione id demum continetur quod ex opera, industria & negotiatione cuiusq; descendit l. cori 7. cum de ab. seq. inf. pro socio l. venditor 21. inf. de hered. vel act. vendit. Ergo neque villicus institor propriè dicitur esse, neq; ex ipsius con-

tractu potest institoria competere, nec rursum quasi, nisi proponas villicum distrahendis quoque mercibus præpositum fuisse. Quo casu admittit Paulus ex eo contractu qui cum tali villico initus fuerit quasi institoriam, id est, exemplo institoria actionem in dominum cōpetere. RAT. DVB. est quoniam mandatum illud distrahendarū mercium non nisi accessio quædam esse videatur prioris præpositionis, quæ tamen villicū duntaxat fecerat, nō institoriam, quasi occasione magis quàm electione, ac volūtatē in eam rem præpositus videatur arg. l. 2. inf. de iuris l. 4. in fin. sup. nam. camp. subul. Aut si villicum hūc etiā pro vero institore habere quis velit, cur non ex eius cōtractibus datur mera veraq; institoria, non autem vt Paulus vult vilis tantum actio ad exemplum institoria? Sed decidendi ratio est, quia tanquam villicus non haberet potestatem distrahēdatum mercium etiam quæ ex eo fundo prouenerunt, nisi hoc ei nominatim mandatum esset. Ergo quamuis non sit propriè institor, quia id ei mandatum nō est, vt merces villæ distraheret, non quasi nouo institor, sed tanquam villico, iniquum tamen non est, teneri dominum quasi institoria ex ipsius cōtractibus, quos ad merces distrahendas fecerat, id est, ad exemplum institoria, vt & plerisque aliis casibus cuenit circa eorum contractus qui non tam institores propriè quàm quodammodo institorum loco sunt, de quibus diximus in l. 5. item fallorum & seq. sup. hoc tit. Mera igitur & directā institoria etiam hoc casu dominus non teneretur, quia nec villicus hic verè institor est, sicut & ex contractu procuratoris non directā, sed velis tantum institoria dari solt, quia nec quasi institor contraxit, sed quasi procurator l. in cū 19. inf. l. idemque 10. §. idem Papiniani inf. mandat. l. liberto 31. in princip. sup. de negot. gest. l. Iulianus 13. §. si procurator inf. de act. empt. Aliud enim est procuratorem esse, aliud verò institorē l. 5. §. sed & cum subul. sup.

17. IDEM libro 3. ad Edictum.

Si quis mancipiis, vel iumentis, pecorib;ve emendis, vendendisq; præpositus sit: non solum institoria competit aduersus eum, qui præposuit: sed etiam redhibitoria, vel ex stipulatu duplæ simplæve in solidum actio danda est.

Tom. III.

F

Ad l. Si quis mancipiū 17.

RAT. DVB. Qui prapofuit infitorem, non id agit vt ex ipfius infitoris contractibus, alia fe obliget actione quam infitoria, cumque infitoria detur in folidum, quid poteft interefle illius, qui cum infitore contraxit, vt eum qui infitorem prapofuit obligatum habere aliis quoque actionibus, vt puta redhibitoria, & ex fimplice, vel duplice promiffione: Dē c. Quia infitorem aliquem prapofuit emendis, videntur etiam mercibus, ea omnia facienda infitori mandare intelligitur, quae veniunt in confequentiam neceffariam venditionis rerum eiusmodi, maxime vero quae funt moris & confuetudinis: ea namque in omnibus bonae fidei contractibus & indicis venire folent *l. quod si molit 51. §. quia afidua inf. de edict. edit.* & fine quibus venditio contracti non poffet *arg. l. 2. fup. de iurif. l. ad rem mobilium 56. l. ad legatum 62. fup. de procurat.* Tale autem eft, vt venditor fi morbofum aut viciofum mancipium aliūve quid venderit, eo

¶ Si feruum Titij infitorem habueris, vel tecum ex hoc edicto, vel cum Titio ex inferioribus edictis agere potero. Sed fi tu cum eo contrahi vetuifti, cum Titio duntaxat agi poterit.

Ad §. 1. Si feruum Titij.

RAT. DVB. Is qui cum feruo Titij eodemq; Sempronij infitorem contrahit, obligator habet duos ex eodem ferui contractū, & quidem diuerfas refpectibus diuerfis quoque actionibus, Titium tanquam dominum ferui, Sempronium vero tāquam qui infitorem prapofuerit, Titij actione de peculio, vel de in rem verfo fi in re eius verfum fit, vel quod iufu fi domini iufu contractū fit. Sunt enim ha inferiores illae partes edicti, quas Paulus hic intelligit, & de quibus fequenti libro Pandectarū, Sempronij vero infitoria ex hac parte edicti. Debitur ergo Paul' ferbere, eum qui cum huiusmodi feruo contraxit, agere poffe & cum Titio & Sempronio, vt offenderet poffe ambos eodem tempore tanquam ex variis caufis diuerfisq; actionibus cōueniri quarū vna non impediataliam, vt in *l. si quis cum filiof. 44. inf. de pecul.* Non autem quomodo fcripfit, vel cū hoc vel cum illo, quali fignificet non poffe illū agere cum vtroque, fed cum alterutro tantum, ideoque eligere debere, cum quo malit agere, vt aduerfus alium poftea regreffum habere non poffit, vt in *l. quod in heredem 9. §. eligere inf. tit. prox. & inf. cū filium 7. §. variis de legat. 2.* Dē c. Hae differentiae funt inter actiones rei perfonarū & penales, quod nūquā actiones penales de eadē pecunia concurrentes alia aliā confumit *l. nunquā 60. inf. de oblig. & act. l. 2. de priuat. delict. l. nunquam 130. de regul. iur.* vbi abundat certe dictio *praferim*, quāvis pofta etiam in *§. vlt. inf. tit. de voxal. act.* cum vtraque lex fit Vlpiani, iidemq; penitus verbis concepta & fumpta ex eius libris ad edictū, quāvis non ex eodē libro, nifi alterutris infcriptio quoque vitiofa eft. At in rei perfonarū contra, fuae aduerfus eandē perfonam dantur, vt in fpecie *l. qui feruū 34. §. 1. & feq. de oblig. & act.* fuae contra diuerfas, vt in hoc *§.* licet diuerfae fint actiones, diuerfarumque caufarū *d. §. eligere & d. §. variis.* fibi enim debet imputare qui male eligit, cum eligere potius cum actione debuiffet, quae vtilior & cōmodior fuiffet. Recdē igitur Paulus ita loquitur, vt dicat eum qui cum feruo vnius, & cū infitore alterius contraxit, agere poffe aut infitoria cū eo qui prapofuit, aut ex inferioribus partibus edicti cū domino, non autē & cum hoc & cum illo, vt intelligamus eligere illū debere cū vtro agere malit. Quāuis

nomine ex edicto Adilium redhibitoria actione teneatur, itemque ad duplani euictionis nomine praestandum fi ea promiffa fit, imo etiam fi promiffa non fit *d. §. quia afidua & ror. ill. tit. de adit. edit. l. 2. §. si dictum 56. inf. de iurif.* Adeo vt nec valeat in contrarium facta pactio, quia contra adilium edictum non magis quam contra praetorem pacifici licet. Ergo ex contractu infitoris qui cum ad vendendas merces prapofuit ellet mercem aut viciofam aut alienam vendidit, non modò infitoria danda eft, fed etiam redhibitoria, & ex ftipulatione fimplice vel dupla, & quidem in folidum: nec enim poffet infitoria fola fufficere ad praestandum emptori plenam indemnitate, fi non infitoriae actioni iungerentur caeterae quoque actiones. Alius enim ellet vltus & effectus infitoriae, alius redhibitoriae, alius denique actionis ex empto ad fimplici aut duplam. Idemq; etiā in procuratore iuris eft, qui tamen nō tenetur, nifi ad exemplū infitoris *l. iulianus 13. §. si procurator inf. de act. empt.*

& qui fic loquitur, vt dicat agere quē & cum hoc & cū illo poffe, non ideo eo eligendi neceffitate excludat *l. si creditor 37. §. pen. inf. de pecul. unct. l. si noxali 11. §. pen. l. si ex duobus 32. in princip. l. quoties 47. §. si creditor eod. tit.* Iunge quā fcripti ad *l. sed si pupillus 11. §. si infitoria fup. hoc tit.*

a *Sed si tu cū eo contrahi vetuifti.* RAT. DVB. & DECID. ad hunc vericulum eadē eft, quae ad *l. sed si pupillus 11. §. condicio verfic. sed est damnatur fup. hoc tit.* quantum ad hoc quod initio huius vericuli fcriptū eft, fi cum feruo Titij, eodq; tuo infitore contrahi veteris, tecum infitoria agi non poffe. Hoc enim fatis Paulus exprimit cū ait, cū Titio ferui domino agi duntaxat poffe. Sed hoc ipfum, quod ait, ex eo contractū quem infitor contra preponentis prohibitionē inierit, agi nihilominus poffe contra dominū, recipere dubitationē aliquā videtur ex eo, quod validitas huius contractus fandi non poffe videatur. Sunt enim contractus omnes indiuidui quantum ad hoc ne pro parte valeant, pro parte non valeant *l. tutor pignitibus 47. §. fup. de minor. l. cum ex caufa 139. de verb. oblig. l. si qui alit 46. de folut. l. si non forte 26. §. fentit fup. de condit. indeb. l. fundus ille 64. inf. de contr. empt.* quod & in fententiis obtinet *l. in hoc iudicio 27. fup. famul. terti.* Nec debet vna eademq; res diuerfo iure cenferi vulg. *l. cum qui ades 23. inf. de fupac.* Ergo fi ex contractu huius infitoris ne quidē ille obligatur qui infitorē prapofuit, multo minùs dominū ipfum vel de peculio vel aliis fupradictis actionibus obligari aequū eft, quo ignorant ac fortassis etiam inuito feruus contraxit. Sed decidendi ratio eft, quia prohibitio eius qui infitorem prapofuerat, non facit quo contractus in totum valeat, fed tantum vti ne ex eo poffit obligari infitoria ille qui prapofuerat, quia contra eius prohibitionē contractū eft. Cū ergo contra tuus teneat, quidni ex eo dabuntur contra dominum actiones omnes quas ex quibufibet feruorum contractibus Praetor contra dominum quemlibet ex fuma aequitate comparauit? Nam etiam dominus ipfe feruo eodemque infitori fuo prohibuiffet, nec cum quoquam contraheret, ea tamen res non liberaret dominū quominus ex contractu ferui etia poft eā prohibitionē geflo cōueniri poffet de peculio *d. l. quoties 47. in princip. inf. de pecul.* vt neq; ab actione de in rem verfo, fi in rem domini verfa pecunia probaretur: quo cafu

quo casu quod magis est etiam institutor dominus teneatur §. Proculus *infr. hac lege*. Planè non tene-

tur, quod iussu si iussum reuocasset, antequàm cre-
ditor contraheret l. 1. §. sed ego quero *infr. quod iuss.*

¶ Si impubes patri habenti institutores, hæres exstiterit, deinde cum his con-
tractum fuerit: dicendum est in pupillum dari actionem, propter utilitatem pro-
miscui vsus: quemadmodum vbi post mortem tutoris^a, cuius auctoritate insti-
tor præpositus est, cum eo contrahitur.

Ad §. 2. Si impubes.

RAT. DVB. In alio quidè herede quolibet ita esse
constat, vt si quis qui institutorem præposuit decesserit,
quisquis heres ei extitit ex eiusdè institutoris contra-
ctibus siue ante siue post aditæ hereditatè factis, perin-
de teneatur institutoria, atq; si præposuisset, quod im-
putari ei possit, nò solà si eiusdè institutoris opera vsus
sit, sed etià cur non remoueret l. cuiusque §. §. pen. sup.
Sed in pupillo difficultus id videtur, cù sine expressa
tutoris auctoritate obligari non possit, & quidè què
in eo ipso actu interueniat, ex quo id agitur, vt pupil-
lus obligetur l. obligari §. in princip. & tutor *infr. de au-
thor. tutor.* Atqui non ponit Paulus tutoris authorita-
tè vllà in hac specie interuenisse, imò neq; tutorem
vllū fuisse, qui vel institutor remouere, vel authorita-
tem pupillo in institutore retinèdo præstare potuerit,
quod diuersum erat in specie l. sed si pupillus 11. in prin-
cip. sup. vbi ratio est Vlp. reddit, cur exquisitissimè sit tene-
re pupillū ex contractibus institutoris quādiu præposi-
tus manet, propterea qd remouendus fuerit à tutori-
bus si opera eius vt nolente. Quæ ratio vt nemo non
videt, obici nò potest pupillo tutore nullū habenti.
Ergo hoc fuit casu quo nullus pupillo tutor sit,
dicendum est ex contractu institutoris à patre præpositi
actionè institutoria in pupillum dandà non esse, si post
patris mortè institutor contraxerit. De c. Pupilli quidè
persona fuorabilissima est, & multa meruit privile-
gium, l. ex pluribus 42. in fin. *infr. de admin. & peric. tutor. l. 1.
de iur. iur.* 19. §. 1. *infr. de reb. author. iud. possid. alius l. 4. de
prior. leg. credit. l. idemq; est 7. in fin. qui prior. in pignor. hab.
pupillus §. 1. necessarius 57. de acquir. heredit.* ita vt pupilli
utilitas etià ad Reipublicæ utilitatem aliqua ex parte
spectare videatur, vnde etià est, quod tutela publici
magis quā priuati iuris esse dicitur, & tutelæ munus
ac officii publicū non priuatum. Sed tamen nò vsq;
adeo fauendū pupillo est, vt non potiore esse debeat
causa ipsius Reipublicæ ex vetustissima illa, & om-
nium antiquissima lege duodecim tabularū, *salus po-
puli suprema lex esto*. Utilitas potius Reipublicæ maximè
circa cōmerciōrū utilitatē versatur, quā Paulus hic
elegantè vocat utilitatem promiscui vsus, cū sine
cōmerciōrum libertate neq; augeri neque subsistere
Res publica possit, vt diximus ad l. 1. sup. de exercit. act.
Nihil autem est quod excedens cōmerciis & pro-
pagandis tantopere prosit, quādiu si publicè ac bo-
nè hinc, contrahentes sciunt le tutō contrahere l. quid
finimur. 14. §. 1. sup. de minor. Mortuo autè pupilli pa-
tre qui præposuerat institutor, si institutor in officio pub-
licè perseueret, quis ferat eos qui cū eo contrahere
publicè velint, cogi potius inquirere, an pupillus tu-
tores aliquos habeat necne qui institutor illū vel re-
mouere possint vel retinere? An nò moras illas om-
nes utilitas promiscui vsus reiciit? Ergo quāuis sciant
contrahentes & defunctū esse patrem impubertis, &
tutores ei nullos adhuc datos esse, dicendū tamè est
non eo minus tutō illos cum institutore contrahuros,
& eo vsque producendā esse cōmerciōrū utilitatē,
vt loquitur Vlp. quāuis in alia specie in l. 1. §. magistri

autè sup. de exercit. act. In quo tamen miū videri possit
deteriorè pupilli quā aliorū conditionè esse, quæ
tamen melior esse debere. Nā in ceteris ita ius est, vt
qui cū defuncti institutore ante aditæ hereditatè con-
traxerunt, acquirant sibi institutoria contra futurum
heredè ita de mūm, si mortè præponentis signoraue-
rint, vt dicemus in §. seq. & iam diximus in l. 5. §. pen.
sup. hoc tit. At cōtra pupillū damus institutoria citra vllā
distinctionē scientiæ aut ignorantie, propter utilita-
tem promiscui vsus, vt scriptū est in hoc §. sed ratio
diuer sitatis euidens est, quia pupillus qui patri heres
extitit, heres est statim & ipso iure citra additionē aut
immixtionem vllam, ita vt nec hereditas vlla fuisse
existimetur l. in suis 11. de liber. & posthum. l. in suis 14. de
suis & legat. Nec quod fortè tutorem adhuc nullum
pupillum habeat, adrem facit, non magis quam quod
abstinere se possit l. 1. §. qui sunt in potestate *infr. si quin
omiss. caus. testam.* Neque tamen ea res valde damno-
sa est pupillo, cū post suo iure se abstinere, tum
quoque cū tutore auctore se immiscuit l. impuberi-
bus 11. & seq. de acquir. her. etiam citra testationem in
integrum d. l. necessarius 57. eod. l. pen. de author. tutor. l. ex
contractu 44. *infr. de re iudic.* atque ita institutorie actionis,
ceterorūque onerum hereditariōrum om-
nium periculum euitare l. quorū 44. & d. l. necessarius
de acquir. heredit. Sed extra causam paternæ hereditatis,
si cum institutore contractum esset ante aditam à pu-
pillo hereditatem extraneæ, pupillus proculdubio
iure extraneæ videretur, nec aliis obligaretur credito-
ribus quā qui mortem patris familias ignorantes
cum institutore contraxissent. Et sanè difficultus est, vt
sue pupillus siue tutores eius cum institutore re-
mouere debeant, quā vt eum qui ab alio præposi-
tus sit. Is enim honor debetur quodammodo reue-
rentie iudicii paterni, vt diximus ad dict. l. sed si pu-
pillus 11. sup.

¶ Quemadmodum vbi post mortem tutoris. RAT.
DVB. Tutoria potestas sicuti non nisi vicaria quo-
dammodo est patrie potestatis, ita longè minorem
habet authoritatem, minoremq; durationem.
Nam patria potestas licet morte patris finiri videat-
ur, attamen per tutoris dationem quæ patri per-
missa est, in id vsque tempus extendi videtur, quo
pupillus fiat pubes, vt sibi ipse consulere aliquo
modo possit l. 1. de tutel. At tutoris potestas omnino
finitur morte tutoris, ita vt nec vlla eius vestigia re-
manere debeant. Ergo quamuis utilitas promiscui
vsus faciat, vt contra pupillum indistinctè danda
sit institutoria ex contractu institutoris à patre præposi-
ti, quamuis post obitum patris gesto, siue pupillus
tutorem aliquem habeat, siue nullum, & siue de-
functum patrem contrahentes sciunt, siue ignorent,
vt proximè diximus, non tamen bona cōsecutio
est, vt idem quoque dicendum sit, si post mortem
tutoris institutor qui à tutore præpositus fuerat, cū ali-
quo contraxerit. Nullo modo enim præpositus dici
posse videretur, defuncto iam tutore qui eū præposue-
rat. Nec rursus tantam reuerentiā pupillus debet iu-
dicio tutoris sui, quantā paternò eū debere constare

Dec. Inſitor præpoſitus à tutore etiam non interueniēte perſona pupilli perinde ab ipſo pupillo præpoſitus intelligitur, ac ſi pupillus cum tutoris auctoritate cum præpoſuiſſet, quia tutor domini loco habetur, vt diximus ad l. 5. §. ult. ſupr. hoc tit. ex l. qui ſand. in 7. §. ſi tutor. inſi. pro emptor. l. i. qui in pteum 11. §. an igitur inſi. quod vi aut clam. l. interdum 56. §. qui tute. l. in inſi. de ſurt. Ergo licet tutor ſit mortuus, inſitor tamen durat, quandiu à pupillo ſuperſtite aliſiue ipſius tutoris non remouetur. Eſtque hic caſus

3 ¶ Eius contractus certè nomine, qui ante aditam hereditatem interceſſit, etiam ſi furioſus hæres exiſtat, dandam eſſe actionem, etiam Pomponius ſcripſit. non enim imputandum eſt ei, qui ſciens dominum deceſſiſſe, cum inſitore exercente mercem contrahat.

Ad §. 3. Eius contractus.

Eſt hic §. potius pars quædam ſuperioris, & ita à nobis tractatus eſt l. 2. Conſult. cap. 11. vbi & ſuperiore quoque ſententiæ explicauimus, & eam quæ in hoc §. ſubicitur emendauimus in poſtremis illis verbis, non enim imputandum eſt ei qui ſciens dominum deceſſiſſe cum inſitore mercem exercente contraxit : vbi pro ſciens legendum eſſe neſciens docuimus, ne alioqui pugnet hic locus cum l. cumque §. 5. pen. ſupr. quo loco manifeſta ponitur differentia inter eos qui contrahentes cum inſitore ante aditam hereditatē ſciuerunt mortem deſuncti, & eos qui ignorauerunt. Et certè vix eſt, vt non imputari poſſit ei qui ſciens dominum iam deceſſiſſe contraxit cum inſitore ante aditam hereditatem, cum expectare deberet, vt aliquis heres eſſet, qui cum inſitorem vel remoueret, vel retineret. Sicut & in aliis plerique euenit neceſſario, vt heres expectandus ſit l. hereditas in multis 61. de acquir. rer. domin. Sic & in l. ſilia 88. de ſolut. in illis verbis, præciat verum qua ſciebat eſſe pupillam erratum eſſe, puto & legendum qua neſciebat, vt alibi docuimus. Illud tamen hic difficile eſt, quod Paulus de eo contractu loquens, qui ante aditam hereditatem interceſſit, ait, dandam eſſe actionem inſitoriam, etiam ſi inquit, furioſus heres exiſtat. Certū enim eſt furioſum heredem eſſe non poſſe, niſi patri ſuo cui & ſuus & neceſſarius heres eſt l. 2. ſupr. de condiſ. ſurt. ideoque neceſſariam olim fuiſſe bonorum poſſeſſionem quæ ipſius curatoris decreto dabatur ex illa parte editi, quæ eſt de bonor. poſſ. furioſ. inſant. murt. ſurd. cec. dand. l. 1. ill. tit. l. Licinius 48. §. 1. de legat. 2. quam & hodie neceſſariam eſſe voluit Luſtinianus in l. 1. l. §. ſin verò perpetuo & ſeq. C. de curat. furioſ. quamuis idem Luſtinianus permiſerit tutori non minus quàm patri, adire hereditatem extranei nomine inſantis in l. ſi inſanti 18. C. de iur. delib. Adeo enim furioſus incapax eſt æquidrendæ hereditatis, vt neſci ſilium habeat heredem ab extraneo inſtitutum iubere ei poſſit adire l. cum heres 52. inſi. de iur. hered. At ruſus ſi hunc locum intelligas de furioſo, qui patri ſuus & neceſſarius exiſterit, non poterunt explicari verba illa Pauli ante aditam hereditatem, cum in ſuis hereditas nulla ſit hereditas, neſciens, nec quæ adire poſſit, vt ad præcedentem §. ſcripſimus ex l. in ſui 11. de liber. & poſthum. l. in ſui 14. de ſui & legit. Non enim qui iam ipſo iure heres eſt, magis heres fieri per aditionem poſſe, quia nec quod iam meum eſt magis meum fieri poſſeſt §. ſic itaque inſi. de act. Quare non dubito quin delenda ſit dictio furioſus, ad dita ſcilicet ab imperito interprete exiſtimāte ſenſum alioqui perfectum eſſe non poſſe & frequenter eſſe in libris noſtris furioſi & impubetis comparationem, vt & in l. 3. §. 1. inſi. ſit. præu.

minuſ dubitabilis; quàm ſuperior, quem ideò Paulus huic æquiparat, vt facere ſolent, qui caſum dubitabilem ex minuſ dubitabili comprobare volunt. Non enim ſicut inſitor à tutore præpoſitus, ab ipſo pupillo præpoſitus videri debet, ita & qui à patre. Quod autem à tutore ſit pupilli nomine, aut ab ipſo etiam pupillo ex tutoris auctoritate, ſi ſemel citè factum ſit, durat perpetuo, nec cum tutela ipſa finitur, ſed pupillum ipſum pupillique heredes in perpetuum obligat.

l. 1. §. hoc editio ne vi ſit ei l. 1. Fulcinius 7. §. planè interdum quib. ex cauſa in poſſ. eat. nec animaduertente poſſe ſuppleri commodiſſimè ex §. præcedente, cuius hic velut appēdix eſt repetita dictio impubes: nam & verba illa à quibus inchoatur hic §. Eius certè contractus nomine oſtendunt ſatis eandem tractationem, & ſpeciem continuari de impubere, ſed non qui patri ſuo heres exiſterit, vt in ſpecie præcedenti, at qui extraneo à quo fuerit inſtitutus, vel tanquam proximus agnatus ei ab inſtato ſuccellurus: ideoque videtur mihi Paulus ſummo, vt ſemper ſolent, iudicio de impubere locutus eſſe, non de pupillo, quia pupillus dicitur quis ex comparatione patris tantum, quo qui non caret impubes quidem eſſe poſſeſt, & à patre adhuc viuio emancipatus, ſed pupillus eſſe non poſſeſt: impubes verò ex comparatione magis extranei heres viuio adhuc ſiue mortuo iam patre. Et conſequenter melius fuit de impubere loqui, quā de pupillo cum de eo loqueretur Paulus qui & patri & extraneo heres fuiſſet. Quisquis enim pupillus eſt etiā impubes eſt. At non è contrario quiſquis eſt impubes etiam pupillus eſt, ſententiā igitur Pauli eſt, etiam contra impuberem dandam eſſe inſitoriam non ſolum ſi patri ſuo inſitorem iam habenti heres exiſterit, ſed etſi extraneo, ſi fortè ante aditam extranei hereditatem inſitor cum aliquo cōtraxerit neſciente adhuc deceſſiſſe illum qui inſitorem præpoſuerat. Prior igitur caſu dandam indiſtinctè contra impuberem actionem inſitoriam, poſtiorē verò non niſi cum diſtinctione ſcientiæ & ignorantie. Cæterum vtræque ſententiā eſt de impubere, non de furioſo, id quæ à me obſeruatum nō fuiſſe cum in Coniecturis ſcriberem ad hunc locum certè miror. Cætera non male explicauimus, præſertim quæ ad aliam emendationem pertinent, contra Iacobum Cuiacium cæteroſque interpretes, qui à actionem inſitoriam ex cōtra dicta ante aditam hereditatē initio ei quoque dant, qui cōtractus tēpore ſciebat ſi deſuncti patreſt familias, & iacere hereditatē, contra l. 5. §. pen. ſup. hoc tit. Satis enim eſt propter vtilitatē promiſſi ſi ſi ſuere ignorantia cui nec ſemper alioqui ſuccurritur. Pura ſi tibi nummoſ in hoc deſiſſem, vt eos aliquid crederes, & eos tu me mortuo ignoras me mortuū etiā ignorantem crediſſes: non enim eo magis facti eſſent accipientes l. pen. vbi diximus ſupr. de reb. credit. Nimirū alia cauſa eſt diſpenſatoris, alia inſitoris, negotiū inſitoris ad publicā vtilitatē ſpectat commerciorum, non etiam officiū diſpenſatoris. Quamquam in diſpenſatore quoque poſſeſt fieri diſtinctio ſcientie & ignorantie, ſi nō de credendis & alienandis ab eo numis, ſed de ſolutione ipſi facta tractetur, vt in d. l. pen. de reb. credit. l. diſpenſator 62. de ſolut. Planè ſi quis ſciens dominū iam deceſſiſſe

deceſſiſſe cum inſtitore nihilominus contraxerit, ſiquidem poſt aditam hereditatem, æquẽ habebit inſtitorem, quia iuſtam ſuſpicandi cauſam habet, reſentum fuiſſe inſtitorem ab herede hoc ipſo quod eum non remouit, quem remouere potuerat & debuerat, ſi eius opera uti nollet. Si verò ante aditam hereditatem, non aliter quàm ſi ignorauerit patremfamilias deſunctũ eſſe: alioquin ſi ſciuit etiam ſcire illud debuit extinctam & finitam fuiſſe præpoſitionem morte præponentis. In quo certè inſignis error fuit Cuiacij, putantis, morte eius qui inſtitorem præpoſuit, in mercaturis faciendis, non finiri præpoſitionem nec officium inſtitoris, ſed inſtitorem remouendum eſſe ex d. l. ſed ſi pupillus 11. ſup. Quomo-

do enim aut à quo remouebitur inſtitor ante aditam hereditatem d. l. 5. §. pen. Nec bona eſt conſecutio, vt quia etiam poſt patrisfamilias mortem cum inſtitore tuto contrahitur, eius officium duret. Id enim ſit in extranei inſtitore, non quia morte non ſit finita præpoſitio, ſed ne circumueniatur ignorantia probabilis eorum qui cum ipſo contraxerunt, vt contingit etiam in eo, qui præpoſito ad accipiendam ſolutionem bona fide ſoluit, ignorans finitum eſſe aut morte, aut expreſſa etiam reuocatione, aut quo alio denique modo, mandatum l. ſi quis ſeruo 18. l. qui hominem 34. §. ſi Titium inſr. de ſolut. §. item ſi adhuc inſtit. de mandat. l. inter cauſas 26. inſr. mandat.

4 ¶ Proculus ait, ſi denuntiauero tibi, ne ſeruo à me præpoſito crederes, exceptionem dandam, *ſi ille illi non denuntiauerit, ne illi ſeruo crederet. ſed ſi ex eo contractu peculium habeat aut in rem meam verſum ſit, nec velim. quo locupletior ſim, ſoluere: replicari de dolo malo oportet. nam videri me dolum malum facere, qui ex aliena iactura lucrum quæram.*

Ad §. 4. Proculus ait.

RAT. DVB. Qui prohibitus eſt, ne cum inſtitore contraheret, ſiue per proſcriptionem publicam, ſiue per ſpecialem denunciationem, ſi contrahat, inſtitorem habere non debet, ſilicet quæ ſit utilis & efficaciæ & ſine exceptione: Imptandum enim eſt, cur contra prohibitionem fecerit l. ſed ſi pupillus 11. §. de quo palam & ſeq. §. condicio verſus, ſed etſi denuncietur. & hac ipſa lege §. 1. ſup. Itaque exceptio domino danda eſt, ſi ille illi non denuntiauerit, ne illi ſeruo crederet. Ergo etiam ſi ex eo contractu peculium habere incipiat ſeruus, qui antea nullum habebat, aut etiam ſi voles in rem domini verſum ſit, nec vellet dominus id in quo locupletior factus eſt ſoluere, non idèò tamen per inſtitoriam actionem condemnari dominus debet, ſed ſufficit creditori quod eum poſſit adhuc de peculio vel de in rem verſo conuenire l. quories 47. in princip. inſr. de pecul. Peſſimi namque exempli eſt, vt inſitoria detur ex contractu iuſtoris prohibiti, cum nec inſitor aut præpoſitus videatur, qui prohibitus eſt d. §. de quo palam. De c. Is demum inſitor præpoſiti & inſtoris loco haberi deſinit, cui in totum prohibitum eſt, ne cum vilo contrahat, vt in d. §. de quo palam & ſed ſi in totum ei uſa. leg. & d. l. quories. Nec proinde hoc caſu locum habere inſitoria poteſt. Sed ſpecialis denunciatio alicui facta ne cum inſtitore contrahat ſicuti non remouet inſtitorem, ita nec inſitoriam excludere poteſt, ſed tantum tribuere domino exceptionẽ per quam fe tueatur cum à creditore conueniri incipiat. Porro ſicuti æquitate deſenſionis & exceptionis poteſtas actionis infringitur l. qui æquitate 12. inſr. de doli mal. except. Ita & aliquando æquitas ipſa exceptionis per potentiorẽ æquitatem replicationis eliditur. Id verò tum maxime contingit, cum replicatio doli habere locum poteſt, quæ omnium fortiffima eſt. Nam ſicuti aduerſus doli exceptionem nunquã datur doli replicatio,

vt eleganter Vlp. ex Marcello ſcribit in l. 4. §. Marcellus eod. tit. ita neque aduerſus doli replicationem duplicatio vlla vnquã dari poteſt. Atqui cum per contractum ſerui eiufdemque inſtoris poſt denunciationem initum, vel ſeruus ille peculium habere cœpit, vel quo alio modo negotium in rem domini vertit, in dolo certè incipit eſſe dominus, qui prætextu denunciationis recuſat ſoluere, id etiam in quo locupletior factus eſt, iuriſq; occaſionem ad iniquum ſuum trahit cõpendium, vt loquitur l. vlt. c. pro empt. Annon enim facit dolum malum qui ex aliena iactura lucrum querit? l. iure natura 206. de reg. iur. l. nam hoc natura 13. ſup. de condit. indeb. Ergo replicatio doli aduerſus exceptionem domini hoc caſu danda erit, vt per inſitoriam actionẽ condemnari perinde dominus poſſit, atque ſi denunciatio nulla interueniſſet: nam neque denunciatio hæc obſtare poſſet, ne inſitoria quoque ceſſante conueniendus eſſet dominus, & cogendus ſoluere actione de peculio, vel de in rem verſo d. l. quories. Quæ autem ratio parere poſſet actionem, multo magis & exceptionem parere poteſt, & replicationem, quæ ipſa nihil niſi exceptio eſt l. 2. §. 1. de except. iunct. l. 1. §. 10. autem de ſuperſic. l. annuitus 156. §. 1. de regul. iur. Eatenus ramen replicatio hæc dari debebit, quatenus ex eo ſerui contractũ dominus locupletior factus probabitur. Itaque ſi non in totum, ſed pro parte tantum factus ſit locupletior, pro parte tantum inſitoria tenebit, eticquẽ efficaciæ pro alia parte, exceptio præualebit. Obſeruandũ autem eſt caſus hic ſingularis, in quo ſi quis agit inſitoria probare cogitur locupletiorẽ factum eſſe dominum aut ſuccumbere. Id enim regulariter non obtinet in eoq; poſſima verſatur vitiaſ actionis inſitoria, vt eligere illam actor debeat, potiùs quàm actionem de in rem verſo, quæ oneratur ſemper neceſſitate probandi pecuniam in rem domini verſam eſſe §. ceterum inſtit. quod cum eo, qui in alio, poteſt. eſt.

5 ¶ Ex hac cauſa etiam condici poſſe, verum eſt.

Ad §. vlt. Ex hac cauſa.

RAT. DVB. Is qui habet actionẽ ciuilem fruſtra deſiderat honorariam l. 1. ſup. de Publician. in rem act. Atqui condictiones omnes ſunt ciuiles, inſitoria verò actio honoraria eſt l. 1. ſup. Ergo ſi conditio ex hac cauſa cõ-

peteret in ſpecie ſuperioris §. inſitoria locũ habere nõ poſſet. Atqui locũ habet inſitoria, vt vidim? Ergo conditio locũ habere nõ debet. De c. Condiſtiones omnes licet ciuiles actiones ſint, attamẽ ex ſumma æquitate proſciſcuntur, vt & actiones Prætorial. ſi & me & Titium 32. ſup. de reb. credit. l. nam hoc nã;

tura 14. & seq. l. hoc conditio 66. sup. de condit. indeb. l. verum 25. infr. rer. amor. Nihil ergo verat, conditionem cum actione infortoria concurrere, præsertim verò conditione certi quæ generalis est, & ex omni contractu competat. *l. certi conditio 9. in princip. & §. quoniam igitur & l. si à furioso 12. sup. de reb. credit.* Proinde ita in specie §. superioris ille qui cum servo eodemque infortore tuo contraxit, post tuam licet denunciationem, pecuniā ei dederit, quæ in rem tuam versa sit, non tātum infortoria habere debet, eamque efficacem & vtilem beneficio replicationis doli, ut diximus, sed etiam conditionem: Quam verò

conditione? Plures enim sunt, nec omnes omnia se competunt. Puto ego locum esse conditioni sine causa, quia licet non sine causa pecunia creditoris ad te petuerit, quæ ex contractu pervenit, & in rem tuam versa est, incipit tamen esse nunc penes te sine causa cum improbas eum contractum tanquam contra tuam prohibitionem factum, ideoque nec pateris te infortoria conveniri. Nihil enim nec ad inducendam conditionem sine causa, an ab initio causa nulla fuerit, an quæ fuit redierit ad non causam *l. 1. §. penult. & ultim. l. 2. in fin. l. 4. sup. de condit. sin. caus.*

18. IDEM libro singulari de variis lectionibus.

Infortor est, qui tabernæ, locove, ad emendum, vendendumve præponitur: quique sine loco ad eundem actum præponitur.

Ad l. infortor 18.

RAT. DVB. & DECID. ad hanc legem eadem est,

quæ ad *l. 3. 4. & 5. sup. hoc rei.* vbi æquè tractatur de nomine, destinatione, & officio infortoris, aliud prætereā nihil.

19. PAPINIANVS libro 3. Responforum.

In eum, qui mutuis accipiendis pecuniis procuratorem præposuit, vtilis ad exemplum infortoria dabitur actio, quod æquè faciendum erit, & si procurator soluendo sit, qui stipulanti pecuniam promissit.

Ad l. in eum 19.

RAT. DVB. Procurator cui mandatum est, ut pecunias mutuas acciperet, non ideo ex procuratore factus est infortor: Aliud enim officium est procuratoris, alia verò infortoris, & aliter tenetur procurator, aliter infortor. *l. cuiusque §. §. sed & cum fullo 10. sup. hoc rei.* Possuntque sufficere obligationes mandati, quæ inter mandantem & procuratorem contrahuntur, & quæ mutuas actiones pariunt, directam mandanti, & procuratori contrariam. DECID. si procuratori suo mandat, ut pecuniā mutuat accipiat, quasi præposuisse illum videtur mutuas accipiendæ pecuniæ: Ergo vtili actione quasi infortoria teneri debet & ad exemplum infortoria actionis *l. idem §. 10. §. idem Papinianus infr. mandat.* vbi Vlpianus ex Papiniano notat scribit, etiam fideiussori condemnato qui ideo fideiussit, quod procuratori dominus mandasset, ut pecuniam mutuat acciperet, vtilem actionem hanc dandam esse. Quod & scriptum est in *l. libero 31. in princip. de negot. gest.* vbi idem Papinianus & creditor & fideiussorem æquiparat, data utriusque negotiorum gestorum actione, scilicet inquit ad exemplum infortoria actionis: nam & hic fideiussor nihil nisi creditor est, non etiā mandatarius, cum fideiubendi mādaturum nullum habuerit. *l. ex mandato 20. §. 1. mandat.* sed ad fideiubendum accesserit sola contemplatione mandantis & mandati, quod procurator à domino habuerat, ut mutuas pecunias acciperet: Est enim hæc fideiussio sequela quædam principalis negotij pro quo infortoria competere *l. cuiusque §. §. item fideiussori sup.* Est autem longè alia ratio infortoria actionis, alia mandati: nam mādati actiones mutuas inter mandantem & mandatarium exercentur: At infortoria ei necessaria est, qui cum procuratore contraxit, ut non modò procuratorem ipsum ex suo contractu obligatum habeat directā actione, de qua nemo dubitat, sed ut in eum quoque agere pos-

sit, qui procuratori, ut contraheret, mandavit. Añ enim mandaverit, vtille mutuas pecunias acciperet, an vt aliquid emeret, vel venderet, aliterve contraheret, nihil refert. *l. Iulianus 13. §. si procurator inf. de act. empt.* Sed et si fideiussor ex mandato fideiussisset, atque ita contra eum actionem mandati contrariam habere posset, adhuc tamē eius valde interesset agere potius infortoria: quia mandati actio competere non potest ei, qui nondum soluit pro indemnitate consequenda, licet iam condemnatus sit, quousque ipse satisfecerit, quamvis secuta iam condemnatio, & aliis quibuscumque casibus, de quibus in *l. si pro ea 10. c. mandat. l. Lucius 38. §. 1. infr. eod. ill. tit.* possit vltro agere fideiussor mandati, vt liberetur. *l. si mandat 45. §. quoribus autem eod. tit.* At infortoria potest ei et vtilis etiam nulla dum secuta condemnatio, nec expectato eo vt fideiussor diu steterit in obligatione, nec rursus insepultis facultatibus fideiussoris, & an pecuniam habeat in numerato, quam possit statim soluere creditori, & sic mandati agere: quomodo in mandati actione servatur *d. l. Lucius §. 1. & d. l. si pro ea.* Sed cur non dat Papinianus hoc casu directam infortoria creditori aut fideiussori, sed vtilem duntaxat? Nimirum quia dominus mandavit quidem procuratori, ut mutuas pecunias acciperet, sed tanquam procuratori non tanquam infortori, non mandaturus fortasse nisi procuratorem eum iam habuisset: sicut & in specie *l. si cum villico sup.* non nisi vtilis infortoria datur ex contractu villici ad distrahas quoque merces præpositi, quia non tam quasi infortor quam quasi villicus, & ex ea occasione quod villicus iam esset præpositus in eam rem videatur, ut ibi diximus. *lunge l. pen. C. hoc rei.*

a *Quod æquè faciendum erit.* RAT. DVB. Vel procurator de quo hic Papinianus tractat mandatum speciale habuit, vt stipulanti pecuniam promitteret, vel non habuit: si habuit, cur non tenetur dominus infortoria simpliciter, vt in superiore casu, id est, non adhibita ea distinctione quā Papinianus hanc adhibet, an pro-

an procurator solvendo necne? neque enim distinctio hæc in institor aut in institoria actione adhibetur: si verò mandatum in eam rem speciale non habuit, cur tenetur dominus institoria vel quasi institoria, etiam si procurator sit solvendo? mandati enim probatio ad quasi institoriam inducendam omnino exigitur *leg. penultim. & ultim. Cod. hoc tit.* Alioqui procurator generalis si contrahat etiam nomine domini, cuius procurator est, se solum obligat, non dominum, promittendo stipulanti, quemadmodum est contrario si quid ipse stipularetur, sibi acquireret, non domino, ne quidem vilem actionem nisi dominus præfens fuisset *l. si procurator presentis 78. de verb. oblig. aut procurator ex re ipsius domini mandato non refragante stipulatus esset. l. quod procurator 68. sup. de procurat.* & ideo actione mandati cedere cogitur domino ea actione quam ipse stipulando sibi quaesit *l. possessio 49. §. 1. in fin. de acquir. poss.* est enim multo facilius & tolerabilius, ut procurator etiam citra speciale mandatum domino acquirat, quam ut dominum obliget, quia favorabiliores sunt acquisitiones quam obligationes *l. obligari 9. infr. de auth. tutor. l. solvendo 39. sup. de negot. gest. l. filiusfamilias 22. infr. de solut. l. melior 133. de reg. iur. D. c.* Intelligenda proculdubio est hæc Papinianus sententia de alio procuratore quàm de quo in principio legis dictum est, id est qui præpositus facit mutui accipiendis pecuniis: is enim dominum obligaret omnimodo institoria actione: non tantum si mutuum pecuniam accepisset, sed et conditione certi ex mutuo creditor obligasset (qui tamen in casu minore haberet dubitationem, quia ipsum procurator fecisset, quod ei nominatim mandatum esset) verum etiam si acceptas mutuas pecunias se restitutum stipulanti creditori promississet, quo casu non tam mutui quàm verborum obligatio contracta videretur: numeratio autem facta esse implende duntaxat stipulationis gratia ut eleganter scriptum est in *l. cum enim 6. iunct. §. 1. legu. preced. infr. de novat.* et si enim hoc posteriore casu aliud videtur fecisse procurator, quàm quod mandatum ei fuerat, quia mandaverat ei dominus, ut pecunias mutuas acciperet, non item ut stipulanti quicquam promitteret. Quid tamen creditoris interest an procurator conditione certi ex mutuo se obligaverit an ex stipulatione? An non utroque casu eadem contrahenda obligationis causa subest, quod mutuas pecunias procurator ex mandato domini à creditore acceperit? Aut quid refert, quidnam ex æquipollentibus fiat, dummodò voluntati mandatis satis fiat, si non in contrarium certa forma præscripta sit? *l. si quis pro 46. & l. ultim. §. 1. infr. mandat.* Tractat igitur Papinianus in posteriore hoc versiculo, de procuratore generaliter dato ad negotia, nec tamen cum liberetur omnium administratione quem non possis institorem dicere, quia non sicuti procurator, ita & institor quicquam generalis dici potest. Certe autem rei & negotiationi præpositum quem esse oportet, ut institor videri possit *l. 3. 4. & 5. in princip. & l. prox. sup.* Finge itaque procuratorem hunc generaliter datum vel stipulanti promississe vel mu-

tuas pecunias accepisse, cum tamen neutrum ei imdatum esset. Quemadmodum non est institoria neque dominum institoria actione obligare potest, nec rursus quasi institoria simpliciter, ut in casu præcedente, sed tamen obligat eum quasi institoria cum hac distinctione si solvendo ipse sit, quia cum mandatum generale habeat, plus iuris habet ad contrahendum, siue pecunias mutuas accipiat, siue stipulanti promittat, quàm si nudus negotiorum gestor esset, & quamvis procurator numquam sit institor, plerumque tamen propè accedit ad institorem, quia præpositus semper est aut alicui negotio, aut omnibus. Ergo temperamentum hoc inducendum est, ut obliget quidem dominum quasi institoria, quod nudus negotiorum gestor facere non posset, sed non aliter tamen obliget, quàm si solvendo sit, ut domino quasi institoria conventio indemnitate præstare possit, quæ distinctio neque in vero institore neque in eo qui tanquàm procurator magis quàm quasi institor speciale mandatum habuisset, admitteretur, neque quia & cū institor, & cū procuratore qui mandatū speciale habeat, rectè tutoque contrahitur ut de tutoribus scriptum est in *l. 4. in fin. infr. de iust. l. 4. §. illa etiam questio infr. de doti mal. except.* Sed cum procuratore generali non aequè tutò contrahitur ad obligandum dominum, quamvis ipse procurator, qui contrahit omnimodo obligetur. Ideoque necessaria distinctio est, an solvendo sit, an non, quomodo & aliis plerisque casibus eadem distinctio adhibetur scilicet cum iniquum esset morari in damno eum qui ex alieno facto conveniatur, si non usque adeo potuit obligari, ut eius tadem periculo totam obligationem cedere oporteat, ut in *l. filius 88. de solut.* Ita enim fit, ut & ei qui cū procuratore contraxit, bene cōsultatur, data ei etiam contra dominum quasi institoria actione, & ipsi etiā domino non aliter datam eum actione quasi institoria quàm si procurator solvendo sit, quemadmodum solbat Pomponius dicere cum pupillus ex dolo tutoris sui vel tutoris ex dolo curatoris convenitur *l. 3. §. 1. infr. tit. prox.* ne alioqui contractus per procuratorem quidem intrus, sed sine vilo speciali mandato, afficiat damno dominum, qui non fuerat fortasse id specialiter mandatus. Simile quiddam vidimus in *l. habebat 13. §. ultim. & l. seq. sup. hoc tit.* & videbimus in *l. c. ancillarum 27. §. ult. cum l. seq. infr. de pecul.* Et verò æquissimum omnium est, huiusmodi temperamentum per quod utrique parti commodissimè consulitur, ut neutra lædatur *l. ex his 8. in fin. infr. quæ in fraud. credit. l. servus dotalis 58. in fin. infr. solut. matr.* Planè in procuratore generali cui etiam libera retum omnium administratio data esset, dubitationem nullam res haberet, quia generale illud mandatum cum libera, ut vocant, æquipollent mandato speciali in rebus omnibus, idè quod perinde ac speciale mandatum induceret quasi institoriam distinctè, id est nō adhibita illa distinctione, an solvendo esset procurator, an non: quam nec Papinianus noster adhibet in prima specie huius legis nec in *l. idemque 10. §. idem Papinianus infr. mandat. d. liberto 31. in princip. sup. de negot. gest. l. iulianus 13. §. si procurator infr. de act. empt. nec Imperatores in *l. pen. C. hoc tit.**

Si dominus, qui servum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuit. post libertatem quoque datam, idem per libertum negotium exercuit: varietate status non mutabitur periculi causa.

Ad §. 1. Si dominus.

RAT. DVB. Mutatione status sicut institor ex Tom. III.

servo factus liber alius quidam homo esse *l. servus legatus 27. in fin. de adim. legat.* cum hodie statum habe-

re incipiat l. 3. *vltim.* & l. 4. *supr. de caput. minut.* Ita & mutata videretur qualitas institoris, vt institor esse desierit cum liber & libertus esse cœpit. Aliter enim cum liberis hominibus, & aliter cum seruis contrahitur, aliterque rursus obligatur dominus ex contractu serui cuiusdemque institoris sui; aliter verò ex contractu liberi hominis, quem tabernæ, aut alij negotiationi institorem præposuerit: nam ex contractu institoris liberi non comperit contra eum qui præposuit nisi institoria actio at ex contractu serui præter institoris dantur actiones de peculio de in rem verso, & quod iussu l. *si quis mancipi* 17. §. 1. vbi diximus *supr. l. quoties* 47. *infr. de pecul.* & in omnibus dispositionibus subintelligi semper videtur clausula illa, *Rebus sic stantibus l. cum qua* 361. *in princ. l. si cum Cornelius* 82. *infr. de solut.* Ergo si dominus qui seruum institorem apud mensam pecuniis accipiendis habuerat, eum manu miserit, quamuis post libertatem quoque datam idem negotium per libertum exercuerit, farendum est mutatione status mutata esse periculi causam, id est, periculum amplius nullum esse ne ex eius institoris contractibus patronus qui eum antè præposuerat in posterum actione institoria obligetur. Dicitur. Mutatio status non mutat contractum qui ab initio certam formam acceperat, & qui post manuissionem quoque ab

eo qui institorem præposuerat, confirmatus, & quodammodo renouatus est, non reuocatus: cum etiam post datam libertatem idem ille idem negotium per eundem institorem, quamuis hodie libertum exerceat. Ergo perinde tenebitur institoria atque tenebatur antè, & vteleganter Papinianus loquitur, mutatione status periculi causa non mutabitur. Sic dicimus si filiusfamilias qui societatem coierat, emancipatus sit, & post emancipationem quoque in societate duratum sit, non aliam, sed eandem esse societatem, vt Vlpianus scribit in l. *si id quod* 58. §. *si filiusfamilias*, vbi est textus elegans *infr. pro socio*. nimirum, vt putò, quia & in societate & in prepositione institoris fides & industria personæ eligitur, quæ per status mutationem solam non ideo mutari solet. Initium namque contractus inspiciendum est d. §. *si filiusfamilias*. Nec superueniens institori libertas in specie huius §. quicquam noui adfert propter quod institor remotus videri debeat, cum etiam liber homo adeoque ingenuus eidem mensæ & negotiationi preponi potuerit l. *sed etsi* 7. §. 1. *supr. hoc tit.* tantoque maiorem fidem & operam patrono prestare debeat libertus, quanto plus ei debet post libertatem acceptam, quam deberet antè.

2 § Tabernæ præpositus à patre filius, mercium causa mutuam pecuniam accepit, pro eo pater fideiussit, etiam institoria ab eo petetur: cum acceptæ pecuniæ speciem, fide iubendo, negotio tabernæ miscuerit.

Ad §. 2. Tabernæ præpositus.

RAT. DVB. Cum filius mercis tantum causa tabernæ præpositus à patre fuit, & mutuam ab aliquo pecuniam accepit, non potest videri tanquam institor eam pecuniam accepisse, cum accipiendis mutuis pecuniis præpositus nō fuerit. Aliud enim omnino est tabernæ præpositum esse, aliud verò mutuis accipiendis pecuniis l. *habetur* 13. *in princ. supr.* Ergo etiam si pater pro hoc filio, proque illo mutui contractu fideiussit, non ideo institoria teneri debet, cum non sit hæc fideiussio sequella quedam illius negotij, cui præpositus filius fuerat, vt in l. *cuiusque* 5. §. *item fideiussori* *supr. l. liberto* 31. *in princ. supr. de neg. gest. l. idemque* 10. §. *idem Papinianus infr. mandat.* sed nouum quoddam negotium ad priorem prepositionem nil pertinet, cuius nomine proinde teneri patrem tanquam fideiussorem satis est, non etiam vt obligationem eius institoriam hac de causa augeri oporteat. Patet enim cum pro filio in hac specie fideiubet, illi quidem magis, vt se obliget actione fideiussoria ex stipulatu, sed non vt actione institoria.

Dicitur. In potestate patris fuit obligationem suam quæ ex institoris filij prepositione nata fuerat augere, & nouam prepositioni legem dicere, vt tanto magis actione institoria se obligaret. Quisquis enim vni negotio institorem aliquem præposuit, etiam aliis preponere eundem potest, atque ita maiore institorie actionis obligatione se obstringere:

Atqui hoc ipsum facere videtur pater, cum acceptæ pecuniæ speciem fideiubendo pro filio, negotio tabernæ miscet: nam cum filium non nisi tabernæ ac mercium causa institorem filium præposuisset, nunc tamen patitur eum quoque pecuniam mutuam accipere, & pro eo fideiubet. Ergo perinde est quantum ad hanc pecuniam, pro qua fideiussit, attingit, ac si accipiendæ quoque mutuz pecuniæ filium præposuisset. Satis namque preponit facto ipso. Quid enim refert, an verbis voluntatem suam declarat, an facto, l. *non tantum* 5. *infr. rat. rem habet.* quæ cum ita sint, sic meo iudicio Papinianus legendus & construendus est, *Tabernæ præpositus à patre filius mercium causa*, addita hic vitgula, non vt vulgo post dictionem *filium*: nam si in sequentibus legeres *mercium causa mutuam pecuniam accepit*, non obligaretur pater institoria ob fideiussionem, sed ob primam ipsam prepositionem. Institor enim præpositus tabernæ ad emendas vendendæque merces, etiam præpositus videtur ad mutuas pecunias accipiendas, dummodo ad merces & mercium gratia accepit, vt constat ex d. l. *habetur*. Atqui Papinianus eam speciem manifestè tractat, in qua non alia de causa patrem teneri vel institoria, quam qua fideiussit, non passurus teneri eque illum ex prepositione, si prepositioni fideiussionem aut quid simile non adieciisset, propter quod acceptæ pecuniæ speciem fideiubendo nullo modo tabernæ negotio videretur.

3 § Seruus pecuniis tantum fœneradis præpositus, per intercessionem æs alieni suscipi, vt institorem, dominum in solidum iure prætorio non adstringit. quod autem pro eo, qui pecuniam fœnerauit, per delegationem alij promissum à domino recte petetur: cui pecuniæ creditæ contra eum, qui delegauit, actio quæ sita est.

Ad §.

Ad §. ult. Seruus 2.

RAT. DVB. Ficti potest, vt institor scenerandis tantum pecuniis præpositus, multo grauiores vsuras redactus sit lucto domini, si liceat ei per intercessionem æs alienum suscipere. Ergo si id fecerit tanquā institor, adstringit dominus in solidū iure prætorio & institoria actione. Quod enim aliud egit dominus præponendo seruū suū scenerandis pecuniis, quā vt quolibet modo per seruū ex ea negotiatione sibi acquireret fœnus vberius & ampliores vsuras? Nec quod in præpositione nihil de fideiussione mandatum fuerit, ad rē facit, cum ad inducendam actionem institoria contra dominū sufficiat fideiussione facta esse in consequentiam & sequelem præpositionis, vt Vlp. noster loquitur *inst. cunctique §. 5. itē fideiussoris sup. hoc tit.* Commissio enim alicui certo negotio commissa quoq; credenda sunt omnia, vel sine quibus expediri res non posset vt in l. 2. *supr. de iurj. d. ad rem mobilem §. 6. ad legatū 62. supr. de procur.* aut per quæ vtilius & commodius ad eius, quod mādātum est, executionē perueniri possit, *l. siquis pro eo 46. ad fi. l. ult. in fi. inf. mādāt.* Constat autē sceneratoris nō solere nisi sub fideiussoribus adeōq; adiectis interdum etiam pignori- bus pecunias credere, & ex eo in commodiorem plerumq; fieri istam fœneris negotiationem, cum fideiussoris datio nō semper sit in expedito, l. 2. *§. sed si dubitetur supr. de iurj.* Vt proinde facilius futura sit, si permittatur seruo eademq; institori per intercessionem æs alienū suscipere. D e c. Is qui certæ tantum negotiationi a domino præpositus est, putā scenerādis tantum pecuniis in cæteris omnibus negotiis, nō modō non præpositus, sed & prohibitus esse intelligēdus est, *l. ult. infr. quod cum eo.* cum inclusio vnus sit exclusio alterius *vulg. l. cum pretor 12. supr. de iurj.* Maxime cum adest dictio *taxatiua tantum*, vt in specie huius §. At qui ponimus seruū hūc non nisi scenerādis tantum pecuniis institorē præpositū fuisse. Ergo nō præstandis fideiussionibus nec per consequens suscipiendo per fideiussiones & intercessiones æri alieno: nec si fœnus vberius ea ratione domino accessurum esse speretur, quia melius est minūs lucti ex fœnore accedere, quā periculum augeri damni quod per institoria actionē sentire dominus potest, & prima taxatimāq; pars lucti est damnum nullum sentire, nec periculum incurrēdi damni vllum subire, quod vtiq; subit dominus quoties in eo statu est, vt per institoriam conueniri possit, vt Papinianus noster ostēdit in §. 7. *supr. de elegantibus* illis verbis, *non mutabitur periculi causa.* Sed neque potest seruus fideiussionis nomine obligari extra causam pecularem, nisi mandante domino fideiussisset l. 3. l. seruū instio 19. *cum l. seq. infr. de fideiuss. l. 3. §. sed si filius infr. de pecul.* quia id ei a domino mādātum esse nunquā intelligatur, *l. ult. infr. quod cum eo qui in alien. potest. est.* sine quod si pōndas prædictā noxa sit, vt est in vetere prouerbio, siue quod fideiubendo nemo fiat locupletior. At ferē pauperior quisquis fideiuber. Merito igitur Papinianus ait, ex fideiussione aliāve intercessionē serui, qui æs alienum per eam intercessionē suscepit, cum scenerādis tantum pecuniis præpositus ef-

set, nō adstringi dominū iure prætorio, & actione institoria tanquā ex contractu institoris. Legētiq; cū Haloandro vt, *institor*, non quomodo legitur vulgo vt *institorum*. Sequitur

a. *Quid autem pro eo qui pecuniam scenerauit.* RAT. DVB. Seruus a domino suo institor certæ negotiationi præpositus ab aliis omnibus prohibitus certē censetur, hæc ænus salte vt aliarū nomine præpositus dici nullo modo possit, vt proxime dicebamus, atque in is de quo Papinianus hie tractat scenerādis tantum pecuniis præpositus fuerat, non etiā creādis per delegationē creditoribus nouis, non magis quā suscipiēdo per intercessionem æri alieno in specie superiore. Nam & quid aliud est per delegationē alij promittere quod alius debeat, quā æs alienum per intercessionē suscipere? Cumq; fideiubere sit adeōq; plus quā fideiubere, si quis ab alio debitum pro eo soluat *l. ult. infr. quod cum eo.* An non fideiuber etiam ille qui quod alius debet, alij promittit? Ergo si hic seruus a Titio delegatus, cum ab eo Titius mutuum pecuniam sceneraret, id est, mutaretur sub fœnore promiserit Semppronio quod ei Titius debebat, nec soluat, nō est danda Sēpronio cōtra dominum institoria ad eā pecuniam cōsequendam, quā per delegationē seruus promissit, quali extra præpositionis legē, & institoris officiū id fuerit, scilicet ut æs alienum per intercessionē susceperit. Quod fieri posse Papinian. proxime negauerat. D e c. Tota hæc negotiatio ad causam scenerādis dūtaxat pecuniz pertinet: cū per eam factū sit vt pecuniz Titio sub fœnore credite actio quesita sit domino cōtra Titium, quæ non fuisse, nisi seruus passus se a Titio delegari Sēpronio fidei suā pro Titio obstrinxisset. Fingendum enim est Titii causā institoris mutua se accepisse mille ab institore sub fœnore vsurātū de cunctis, eāq; mille certa die restituturū se promississe: nec tamen pecunias vllas Titio numeratas ab institore fuisse, sed pro numeratione habuisse Titio quod institor eādem summam Titij nomine Sēpronio soluere delegatus promississet. Ergo bene & ex fide præpositionis negotiatus est institor. Nec recusare potest dominus a Sēpronio per institoria conuentus quominus præsit ei mille quæ institor promissit, & ex quorum promissione factū est, vt domino quesita sit actio pecuniz creditæ sceneratiz. Ad quid enim aliud præpositus fuerat, quā vt sceneraret? Quid verō aliud fecit promittēdo Semppronio, quā illud ipsum ad quod fuerat præpositus: Nec verō semper intercedit, qui delegati se patitur, si quis fideiuber, si modō in rem suam id faciat, *l. sed si fideiussor 24. supr. de pact. leg. si quireum §. de liber. legat. leg. vii xxvi 17. §. mulier & Titius infr. ad S. C. Velleian.* In proposito autem seruus æs alienum quidem suscepit per intercessionem, sed in rem domini vt ea promissio delegationis iure facta pro numeratione pecuniz esset, siue qua actio pecuniz creditæ domino quæri non potuisset l. 2. §. ult. *supr. de rebz credit. uniat. l. singulari 15. eod.* Non ergo pugnat secum Papinianus, sed vt solet diuersam iuris rationem in diuersis casibus subtiliter distinguit.

20. SCÆVOLA libro 5. Digestorum.

LVCIUS Titius mensæ numularia, quam exercebat, habuit libertum præpositum: is Gaio Seio cavit in hæc verba, *Ostianus Terminalis, rem agens Ostianj Felici, Domitio Felici salutem: Habes penes mensam patroni mei denarios mille, quos*

DE TRIBVTORIA ACTIONE.

TIT. IIII.

I. VLP IANVS libro 29. ad Edictum.

EVIVS quoque edicti non minima utilitas est: vt dominus, qui alioquin in serui contractibus privilegium habet² (quippe cum de peculio duntaxat teneatur: cuius peculij aestimatio deducto eo, quod domino debetur, fit) tamen, si scierit seruum peculiari merce negotiari, velut extraneus creditor ex hoc edicto in tributum vocatur.

Ad l. 1.

RECTE hæc actio Tributoria vocatur, non, vt quidam volunt, tributaria, quia licet nomen sumperit à tributo, quia per eam dominus tanquam alius quilibet creditor extraneus in tributum vocatur, vt scriptum est in fine principij huius legis, non tamen ab eo tributo à quo tributaria prædia appellantur, quæ tributum hîco pendunt, sed à tributo quod nihil nisi tributionem, id est, distributionem significat, vt latius explicat *Infin. in §. introduxit Inst. Quod cum eo qui in alien. potest. est.* quasi distributoria actio dicatur, quomodo scripsisse videtur Papinianus, post Sabinum in l. dolus 3. *infr. quæd. ex fact. tutor.* pro eo quod ibi vulgò malè legitur *restitutoria*, quamuis si & *tributoria* ibi legere velis, vt & in l. 3. §. 1. *infr.* vbi eadem sententia proponitur, non valde repugnabo cum idem vtiulque dictionis sensus sit, sed non patiar, vt legas *restitutoria*, quæ nullius eo loco significationis est, vt in Iurisprudentiæ Papinianæ scientia docuimus, & manifestè constat ex d. l. 3. §. 1. *infr.* Ideo autem tributoria appellatur, quia si seruus in peculiari merce sciente domino negotietur, & aliquid eius negotiationis causa cum eo contractus sit, ita Prætorius dicit, vt quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum fuerit, id inter dominum, si quid ei debebitur, & ceteros creditores pro rata portione distribuatur, permixta etiam ipsi domino distributione: sed ita, vt si quis ex creditoribus conqueratur, quasi minus ei tributum & distributum sit quam oportuerit, idque dolo malo domini, hanc etiam actionem Prætor accuminodet, vt ad æquorem distributionem res reducat *Id. §. introductus*, quo veluti summario tota huius edicti sententia ratio & æquitas continetur. Vnde non immerito Vlpianus edicti interpretationem ab eis

commendatione inchoat quomodo & in superioribus edicti partibus ab eo factum est: *Huius quoque edicti, inquit, non minima utilitas est.* Est enim longè vtilius creditoribus hæc actione agere, quam de peculio, licet minùs plena actio sit, quam exercitoria & institoria, de quibus ante diximus. Ille enim datur in solidum contra eum, qui vel magistrum nauis vel institorem præposuit: hæc verò non nisi in partem debiti, quod vtiq; propter distributionem in plures faciendam minui necesse est. Neque verò commune quicquam habet cum exercitoria actione, quæ non nisi propter nauis exercitationem competit ex contractu inito cum magistro nauis cui tantum nauis regendæ cura commissa est: habet tamen aliquid simile cum institoria, quoniam vtraque ex negotiatione cõpetit, sed illa ex negotiatione mercis dominicæ, hæc verò ex negotiatione mercis peculiaris. Itaque non magis fieri vnquam potest, vt concurrant, quam vt eadem merx & dominica sit & peculiaris l. sed si pupillus 11. §. si institoria *supr. tit. prox.* Cum igitur actio hæc Tributoria non nisi cõ actione de peculio vel de in rem verso possit concurrere, habet suas vtilitates & sua commoda: sed habet etiam sua incommoda. Vtilitas in eo est, si cum actione de peculio cõseratur, quod in actione de peculio privilegium habet dominus, vt ea actione conuentus possit ante omnia deducere id quod sibi debetur: in tributoria verò privilegium nullum habet, sed in commodum iuri eo est, quod in actione de peculio totius peculij ratio habetur: in tributoria verò non nisi eius mercis peculiaris qua negotium est. Quod verò pertinet ad actionem de in rem verso habet Tributoriam utilitatem, quod creditor non cogitur probare pecuniam in rem domini veram esse, quomodo in actione de in rem verso: quæ probatio plerumque difficillima est, sed illud tamen incommodum, quod per Tributoriam nunquam creditor solidum consequitur: per actionem autem de in rem verso consequi solidum potest. si

solidum in rem domini verum esse probet §. *ceterum* *infr.* quod cum eo qui in alien. potest. est.

a. *Ut dominum qui alienat in se facti contractibus privilegium habet.* RAT. DVB. Non ini. hominum ius suum denegandum est, ut Dicitur Plus dicat in constitutione illa quam refert Vlpianus in l. 2. *supr. de his qui sui vel alieni sunt.* Nec beneficium Pretoris cuiquam capiosum esse debet l. *Pautus notat.* 8. *infr. de prator. suppl. sunt.* neque Principis l. *nec auius* 4. *Cod. de emancip. liber.* Atque si citius domino qui tributoria convenitur, cum ei privilegium suum tollitur, quod habet in actione de peculio, ut ante omnia deducatur id quod ipsi debetur, quia nec peculium vllum esse intelligitur, nisi quod superest deducto eo quod domino debetur *leg. depositi* 5. & *pass. infr. de pecul.* Nec proinde privilegium vllum praeponi potest patri vel domino, cum ex persona filij vel serui convenitur l. *ex facto* 52. *cod. cum praevenisse omnes alios creditores dominus, & prior egisse intelligatur* l. *sed si damni* 9. §. *peculii* & §. *præterea* *cod.* Ergo contra manifestam æquitatem introduxit Prætor actionem tributoria, quæ domino ex persona serui sui convenio privilegium suum aufert.

D E C. Impurari potest domino vel patri, qui sciuit, & passus est filium familiæ aut servum negotiari in merce aliqua peculiari, quia per eam scientiam & dissimulationem exteris creditores, qui cum seruo contrahunt, in captionem inducit, nisi ad eorum instar redigatur, & extraneis creditoribus qui privilegium nullum habent, æquiparetur: non

¶ Licet mercis appellatio angustior sit, ut neque ad servos fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliarios pertineat: tamen Pedius libro quinto decimo scribit, ad omnes negotiationes porrigendum edictum.

Ad §. 1. Licet mercis.

RAT. DVB. Actio tributoria non ad alium casum pertinet, quam quo filius vel servus sciente patre vel domino de merce peculiari negotiatus sit §. *prox.* & l. *prox. infr.* Atque mercis appellatio ad res tantum mobiles & venales pertinet, quas qui vendunt inde mercatores vocantur, non etiam ad servos fullones vel sarcinatores, vel textores, vel venaliarios l. *mercis appellatio* 66. l. *mercis appellatio* 207. *de verb. signific.* l. *vlr. supr. de condit. tritic.* Idque propter dignitatem hominum l. *iustissime* 43. *infr. de edict.* quorum scilicet gratia & merces & cetera res omnes à natura comparatae sunt l. *verum fuit* *questio* 68. *supr. de vjsur.* l. *in pecudum* 28. *infr. de vjsur.* Ergo neque ad servos fullones, aliosque huiusmodi, de quibus diximus hæc actio pertinebit. D E C. Angustior quidē est in propria sua significatione mercis appellatio, sed tamē in hoc edicto latius accipienda est pro omni omnino re mobili quæ in negotiationem sub mercis nomine cadit, ut mercis peculiaris negotiatio omnē omnino de quacumque re

enim possunt illi scire, quid inter patrem & filium, vel dominum & servum domi agatur, arque ita clandestinis pactionibus decipi facile possent, si hoc quoque casu deducendum esset ex peculiari merce, & ex ipsius negotiatione, id quod domino debetur: & verò, quod in hanc rem notatu dignissimum est, nunquam locus est actioni tributorie nisi dolo patris vel domini interveniente l. *quāvis* 8. *infr.* l. 3. §. 1. *infr.* Actionis de peculio alia ratio est: datur enim contra dominum & patrem, non solum si nescientibus ijs & ignorantibus, sed etiam si contra eorum voluntatem expressamque prohibitionē cum filio familiæ vel seruo contractum sit l. *si quis servum* 29. §. 1. l. *quoties* 47. *in princip. infr. de pecul.* Itaque nihil est in ea actione, quod possit imputare domino vel patri, nisi cur peculium filio aut seruo concesserit, ut haberet aliquid de quo posset cum eo contrahere: quæ res tamen neque patris neque filij conditionem deteriore facere debet. Non ergo minus aut iniquum videri debet patri vel domino in actione tributoria, quod ei suum auferret privilegium: amittit enim illud facto suo ut ex Pōponio loquitur Vlp. in l. 4. §. *illa etiam questio* 23. *in fin. de deli. mal. excep.* & ut modò diximus dolo suo propter suam scientiam cum patencia coniunctam, ut dicemus in §. *sciuntiam* *infr.* non per iniuriā Prætoris: debuerat enim pater vel dominus prohibere filio aut seruo, ne illa merce negotiaretur, si privilegio suo locum esse volebat.

mobili negotiationem comprehendat: id enim & edicti & actionis utilitas exigit, ut bene Pedius vidit l. 5. §. *item si mancipia* 14. *infr.* neque ita factū est à Prætorē sine exemplo. Nam & lex 12. tab. aliquando vlt. est emptiois & venditionis nomine ad omnem alienationem significandam, quamvis alij sint tā multi modi legitimi: scienda alienationis l. *statulibet* à ceteris 29. §. *vlr. infr. de statulib.* Adjuvanda nimirum sunt fauorabili interpretatione, eaq; publice utilia sunt, nō tā angustis finibus coercenda l. *cum quidam* 19. *de liber. & posthum. l. hoc modo* 64. *in fin. de condit. & demonstr.* nec sanē potuit habere Prætor nomen accommodationis, quā mercis, quo hīc vteretur: sed caue tamen ne putes omnem omnino negotiationem hoc edicto comprehendī: alioquin quid prodesset adiectum esse nomen mercis? d. l. 5. §. *mercis nomine* *infr.* Ergo si quis de prædijs alijsve rebus immobilibus negotiatus sit, aut de tenebris, pecunia ad hoc edictum nō pertinebit, quia mercis appellatio ista nullo modo veniunt, nec propriē ne improprie §. *ceterum ad fin. infr.* quod cum eo qui in alien. potest. est, ut dicemus ad d. §. *mercis nomine*.

2 ¶ Peculiarem autem mercem, non sicuti peculium accipimus: quippe peculium deducto quod domino debetur, accipitur merx peculiaris, etiam si nihil sit in peculio, dominum tributoria obligat: ita demum, si sciente eo negotiabitur.

Ad §. 2. Peculiarem autem mercem.

RAT. DVB. Peculium & merx peculiaris sunt coniugata. Non enim dicitur merx peculiaris nisi à peculio; ad differentiam mercis dominicæ, quæ non peculij, sed domini est: peculiaris merx

parit tributoriā, Dominica institutiā, ut supra diximus ex l. *sed si pupillus* 11. §. *sumptoria* *supr. tit. prox.* Atque peculium non dicitur nisi deducto eo, quod domino debetur l. *depositi* 5. §. *vlr. & pass. infr. de pecul.* Ergo nec peculiaris merx intelligi potest, nisi deducto eo si quid domino debeatur. D E C. Mercem peculia-

peculiarem in hoc edicto aliter accipimus quā peculium: peculiarem enim mercem dicimus, & peculiaris mercis negotiationem ad obligandum tribu-

toria dominum, etiam si nihil sit in peculio, si modo sciente patre vel domino, filius aut servus in ea merce negotiatus sit, dummodo peculiaris merx fuerit,

3 ¶ Scientiam hic eam accipimus, quā habet & voluntatem, sed (ut ego putō) non voluntatē, sed patientiam. non enim velle debet dominus, sed non nolle. si igitur scit, & non protestatur, & contradicit: tenebitur actione tributoria.

Ad §. 3. Scientiam.

De huius §. sententia, id est de differentia voluntatis expressæ & tacite, ac de scientia nuda, quæ patientiam duntaxat coniunctam habet, non etiam voluntatem expressam, satis multa scripsimus ad l. i. §. licet autem *supr. de exercit. ad l. sed* tamen hic locus omnium apertissimè ista explicat, distinguq; scientiam cum patientia coniunctam à scientia, quæ sit cum voluntate, sicut & velle à non nolle: est enim medium quoddam *non nolle*, itēque *non velle* inter *velle* & *nolle*, utrumque & *velle* & *nolle*, itēque *nō velle* & *non nolle* scientiam denotat, sed velle apertam voluntatem, *nolle* apertam contradictionem, *non nolle* patientiam, *non velle* hesitationem, & ut ita dixerim suspensionem quandam voluntatis: ut ergo dominus teneatur tributoria non est necesse, ut velit scire in peculiari merce negotiari. sed sufficit, ut nō nolit, dummodo sciatur: nec enim aut *velle* aut *nolle*, aut *non nolle* dici potest is, qui nescit, ut neque patitur in eo l. 6. *pupilli de reg. iur.* ergo si sciat, & nō contradicat hoc ipso, se obligat tributoria: debet enim cōtinuo interponere collationem contrariæ voluntatis,

ut in specie l. si filium familias 16. *infr. de SC. Maced.* aded autem verum est solam patris vel domini scientiam nudam cum sola patientia coniunctam sufficere, ut quamvis expressa patris vel domini voluntas interuenisse probetur, non idē tamen durus cum patre vel domino agatur, nec tributoria ad solidi obligationem extendatur d. §. licet autem, ubi Vlpianus rationem iuris huius illam addit quod verbis edicti inferendum sit, quæ non nisi de domino sciente in tributum vocando locuta sunt, & de scientia quidem simpliciter, id est, etiam ea quæ nudam patientiam comitem habeat, sed ita tamen ut plenior aliam scientiam, quæ etiam cum expressa voluntate coniuncta sit, non excluderint. Denique Prætor in hoc edicto de patre vel domino locutus est quomodo sciente, id est, siue patiente tantum siue etiam volente: & idē dicendum est dominum nullo casu tributoria in solidum teneri: aliquando tamen etiam velle si dicitur, qui non contradicit, quamvis nec consentiat, si modo contradicendi nullam causam habeat ut in l. 5. *voluntatem l. dotem 57. infr. solut. matrim.*

4 ¶ Potestatis verbum ad omnem sexum, ira ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigendum erit.

Ad §. 4. Potestatis.

De huius §. quoque sententia diximus ad d. l. 1. §. parui autem *resort & ad §. in potestate supr. de exerc. ad l. sed est* 7. §. 1. *supr. tit. prox.* in quibus omnibus locis idē dicitur, quod in hoc §. *potestatis verbum*, quo Prætor in hoc edicto usus est, & in generali illo de quo in tit. *prox. quod cum eo qui in alien. potest. est. negot. gest. est. dicit.* ad omnem sexum pertinere, id est, non minus ad feminas, quam ad masculos, cum quæ

omnes in potestate habeamus, & generaliter ad omnes qui alieno iuri subiecti sunt, ac proinde non minus ad filios familias quam ad seruos: est enim utrisque commune nomen potestatis l. 1. §. *potestatis infr. de pecul.* videbatur tamen quædam maior ratio dubitandi in sexu muliebri, cuius & pudicitiam & veterandiam lædere quodammodo videretur negotiatio mercis cuiuslibet siue dominicæ siue peculiaris, sed non ita est, ut iis locis dixerimus.

5 ¶ Non solum ad seruos pertinebit tributoria actio, verum ad eos quoque qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi, siue serui alieni sunt: vel in quibus usum fructum habemus,

Ad §. vlt. Non solum.

RAT. DVB. Prætor in hoc edicto locutus est de iis tantum personis, quæ in potestate nostra sunt, ut proximè diximus: ergo non de iis, qui bona fide nobis seruiunt, siue liberi homines sint, siue serui alieni, aut in quib. usum fructum habemus: sunt enim serui omnes in potestate dominorum suorum, nec magis fieri potest, ut in duorum potestate sint, id est, eius quoque qui eos bona fide possidet, quam ut duo sint eiusdē serui in solidum domini, quod per rerum naturam fieri nullo modo potest l. 5. §. si duob. *ubi culum supr. commod. l. de hereditate 19. §. pater familias infr. de castrenf. pecul.* qui autem sunt liberi, ij cum sui

iuris sint, in nullius certè aut dominio aut potestate esse possunt, & aded sui sunt, ut nec domini ipsi sint membrorum suorum l. liber homo 13. *supr. ad leg. Aquil.*

DE C. Potestatis nomen in iure nostro æquiuocum est l. potestatis 25. *de verb. signif.* & in edicto Prætoris laxius perierunt accipitur pro eo iure, quod quis habet in personam illā quam dominij sui esse putat, quamvis vera non sit l. quoniam 21. §. in potestate & pass. *supr. de noxal. act.* Idē autem & homines liberi qui bona fide à nobis possidentur, & serui alieni æquē bona fide posselli, & ij in quibus usum fructum habemus, in nostra potestate esse dicuntur, quia per eos quoque perinde, ac per seruos nostros, licet minus pleno iure nobis

acquiratur l. *acquiratur* 10. l. *qui bona fide* 23. l. *liber homo* 28. & *passi* v. s. *de acquir. rer. domini*, itaque sicuti per eos acquirimus, ita & ex eorum contractibus nos obligari æquū est, perinde ac si serui nostri essent, ex generali regula l. *ex qua persona* 149. *de reg. iur.* & l. 1. *supr. tit. prox.* illud porro commune omnibus est, ut scilicet ex re nostra nobis acquirant d. l. *acquiruntur*, & *instit.*

per quas *person. cuiq. acquir.* ergo et si ex re nostra negotiatur, puta ex merce siue peculiari, siue dominica, [vtraque enim verè domini est] obligari nos ex eorum contractibus, siue exercitoria, siue institoria, siue tributoria, & de peculio, de in rem verso, & quod iussu æquū est l. 1. §. *peculium*, & *vlr. infra de pecul.*

2. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

VT tamen merx, qua peculiariter negotietur, ad nos pertineat.

Ad l. 2. Vtamen merx.

RAT. DVB. Non solum per seruos nostros, sed etiam per alienos, itemq; liberos homines quos bona fide possidemus, & per seruos in quibus vsum fructum solum habemus, nobis acquirunt non modo si ex re & merce nostra acquirant aliquid, sed et si ex operis suis, ut proximè diximus, quamvis si verum amamus, etiam ex re nostra acquirere videantur, cum ex operis suis acquirunt, quia iure operas ei exhibere debent, à quo ipsi exhibentur d. l. *qui bona fide* 23. in *princ. de acquir. rer. domini*. ergo non est adhibenda distinctio, quam Paulus in hac lege adhibet, an merx de qua peculiariter negotiantur, ad nos pertineat. DEC. Quod pertinet ad causam acquisitionis, quæ per eas personas fit, nihil certè interest, an ex merce nostra negotietur, an ex operis suis nobis acquirat, sed quod ad tributariam actionem spectat, multum interest, cum ea non detur, nisi pro merce peculiari qua negotiatus sit nobis scietibus, si qui in nostra est potestate: mercem igitur ad nos pertinere oportet, nō ad alium ut tributaria te-

neamur. Etiam cum de seruis propriis agimus, qui ex omnibus causis nobis acquirunt, id est ex aliena quoque merce: multo igitur magis in homine libero aut seruo alieno, qui bona fide nobis seruiat, aut in seruo in quo vsum fructum duntaxat habentius: hi enim nihil ex re aliena possunt nobis acquirere, sed vel sibi si liberi sint vel dominis suis si serui, d. l. *acquiruntur* 10. l. *homo liber* 19. & d. l. *qui bona fide* 23. *de acquir. rer. domini*. Ergo neque nos obligare possunt & verò cū non aliter quis tributaria teneatur, quam si eo sciente negotiatus sit in merce peculiari, qui in eius potestate est, quid mihi nocere potest, quod is quæ bona fide aut etiam pleno domini iure possidebam, negotiatus sit, me sciente in ea merce peculiari, quæ ad me non pertinebat? Itaque tametsi possit fieri, ut seruis aliquis habeat duplicis iuris generis quæ peculium l. *hinc queritur* 19. §. 1. *infra de pecul.* fieri tamen nequit, ut ex causa duplicis illius peculij dominus dupliciter tributaria teneatur, sed pro ea tantum merce quæ ad ipsum pertinet, & cuius negotiationi patientiam suam accommodasse probetur.

3. VIPIANVS libro 29. ad Edictum.

SED si seruus communis sit, & ambo sciant domini: in vtrumlibet ex illis dabitur actio. at si alter scit, alter ignorauit: in eum, qui scit, dabitur actio: deducetur tamen solidum, quod ei, qui ignorauit, debetur. Quod si ipsum quis ignorantem conuenerit, quoniam de peculio conuenitur: deducetur etiam id, quod scienti debetur: & quidem in solidum. nam & si ipse de peculio conuenerit: solidum quod ei deberetur, deduceretur, & ita Iulianus libro duodecimo Digestorum scripsit.

Ad l. Sed si seruus.

RAT. DVB. Seruus communis plurium dominos omnes & singulos ex suis contractibus obligat, siue scientes actione tributaria aut institoria pro mercium aut dominicarum aut peculiarium diuersitate, siue ignorantes actione de peculio aut de in rem verso l. *nec seruum* 41. *iunct. l. si ex duobus* 32. in *princ. l. & ancillarum* 27. §. *vlr. infra de pecul.* ergo non nisi pro partibus dominici, quomodo & communis seruus stipulando simpliciter dominis suis acquirat l. *seruus communis* 5. & *passi* *infra de stipul. seruor.* ergo si seruus communis sit, qui mercem peculiarem negotiatur, & ambo domini eum negotiari sciant, obligari quidem ambos tributaria, at non in solidum, sed pro ea domini parte quam quisque in eo seruo habet, aut saltem pro quibus portionibus merx, qua seruus negotiatur, ad eos pertinet, si qui maiorem mercis quam domini ratione habere velit: nec ad re pertinere videtur, si quis obiciat, in actione de peculio teneri singulos in solidum, ita ut nec vnus ele-

ctione alius liberetur d. l. & *ancillarum* §. *vlr.* Id enim fit inuita quodammodo iuris ratione, & ex sola illa æquitate quod qui cum seruo communi contraxit, totum peculium vbicumque & vnde cumque sit, intuitus esse videatur, ut scribit Vlp. in d. l. *si ex duobus*, at in actione tributaria non æquè dici potest eos, qui cum ipso contrahunt, vniuersum eius peculium intueri, cum possit fieri, & fiat plerumq; ut quis parte tertie peculij aut quarta vel etiam minima negotietur; maiorem verò peculij partem in prædiis, vel mancipiis, aut senebri pecunia habeat, ut Iustinianus tractat in d. §. *ceterum institit, quod cum eo qui in alien. potest. est.* DEC. In actione tributaria non minus quam in exercitoria, & institoria, & de peculio, & quod iussu illa æquitatis ratio facit, ut ex contractu serui communis singuli domini in solidum teneri debeant: nec in plures aduersarios distingatur is, qui cum vno contraxerit l. 2. *iunct. §. vltim. l. 1. supra de instit. ad d. l. & ancillarum* §. *vlr. de pecul. l. vltim. in fine infra, quod iussu l. habebat* 13. §. *vlr. supra titul. prox.* Dummodo scilicet omnia sint paria, & concurrat ea, quæ

ea, quæ ad tributariam actionem inducendam necessaria sunt, quomodo concutiunt, cum ambo domini sciuerint negotiari in se serui communis in merce peculiaris ad eos pertinere: nam si alter sciuit, alter ignorauit, alud iuris est, vt Vlpianus hic scribit: ut quæ si merx non sit communis, sed ad alterum duntaxat ex dominis pertineat: quamvis enim is qui est seruo communi peculiarem mercem exercente contrahit, non vniuersum eius patrimonium intueatur, vt diximus, totam tamen eius mercis negotiationem intuetur, quam utroque domino sciente fieri & exerceri videt, ubi ergo eadem ratio est æquatis, quidni idem quod ius constituitur: §. eadem ratione infert. quod cum eo qui in alien. potest. est. sed & obseruandum est, eo quoque casu quo dicimus, Tributariam non dari contra vnumquemque ex dominis in solidum, id est, cum vnus ex iis sciuit seruum communem ea merce negotiari, alius vero d. ignorauit, quod facile potest euenerit: non tamen licet nos intelligere vt is, qui sciuit, pro ea tantum parte conueniendus sit, quam in ea merce habet, sed vt nihilominus in solidum teneatur, at ex per ora duntaxat sua non etiam ex parte alterius domini, quod eo tantum pertinet, vt quantum meritis inter omnes creditores distribuen. & ratio ferre potest tantum de iure iuris. qui conueniunt etiam pro parte socij, salua e. in l. emittatis i. repetit. one per act. on. m. pro. socij, vel communi diuisiundo. vt in d. l. habebat i. §. vlt. sup. in pr. l. i. sup. de exercit. d. l. & auxilium §. vlt. cum l. seq. inf. de pecul. sed ita tamen vt ex persona domini qui ignorauit, deducatur omne id quod ei debeatur, quæ admo sum si simplici actione, de peculio in solidum conueniatur: l. si h. duo §. in fin. inf. de pecul. nam cum is qui igno. aut, tributaria actione tueri non possit, & tamen ex eius quoque persona is qui sciuit conueniatur in solidum, quomodo & simplici actione de peculio conueniatur, prout consequens est, vt quod ad eum pertinet eadem seruanda sint in hac tributoria actione, quæ seruatur in actione de peculio. cuius & pars quædam est tributoria, nisi quatenus specialiter diuersa; natura habet: scinditur ergo hoc casus deductionis, vt & in l. item cum testamento i. 4. in princ. & §. 1. inf. de pecul. ar. pro parte eius qui sciuit & qui ipse tributaria actione in solidum conueniatur, nihil deducitur, quod ei debeatur, quia scientia quam habuit negotiationis, privilegium deductio. is ei abstulit, quod alij iusta ignorantia conseruauit. Ceterum quod Vlpianus hic scribit deducendum esse ab eo, qui sciuit solidum quod ignoranti debetur, ostendit satis: cum igitur qui sciuit conueniri tributoria in solidum, id est pro eius quoque parte qui ignorauit: alioqui quomodo deduceretur solidum, quod ignorantibus debetur, si non etiam ex persona ignorantis scientia in solidum conueniretur? sed in quo non potest actio hæc vim habere actionis tributorie propter vnius ex dominis ignorantiam reuinebit naturam generalis actionis de peculio: atque ita, quod mirum videri possit, vna eademque actio diuerso iure censetur pro distinctione scientiæ & ignorantiz, cum neque vnus scientiam alteri ignorantum nocere æquum sit, neque illius ignorantiam scienti prodesset.

a. Quod si ipsum qui ignorantem conueniunt. RAT. DVB. Non debet melior esse condicio illius ex dominis, qui sciuit seruum communem in peculiari merce negotiari ob id solū quod alius dominus id

Tom. IIII.

ignorauerit, vt modo diximus: alioquin nec in eum qui sciuit, danda esset tributoria in solidum, nec prohibendus illi deducere quod ipsi deberetur, quod vtrumque tamen Vlpianus iniurio legis negat: ergo si peculiaris negotiationi creditur eum ex dom. ius conueniat, qui negotiationem ignorauit, poterit quidem deducere totum, id quod sibi debetur, cum ex persona propria conueniri tributoria non possit, sed non æquē, quod debetur scienti, qui ipse ex proprio capite tributoria conueniri possit, præsertim cum non sit absurdum sciendius deductionis, vt in superiore casu & in d. l. item cum testamento i. 4. in princ. & §. 1. inf. de pecul.

DEC. Multum quidem interest, quis agat aut conueniatur, sed multo magis qua actione: etiam actiones alias habent præstationes & condemnationes: idcirco dicimus vnumquemque actorem priusquam agat diligenter explorare debere, quæ potius actione agere expediat, vt in proposito, an tributoria an de peculio, cum eligendi habet potestatem, id est, cum vtraque actio competit, quomodo competit aduersus eum, qui peculiaris mercis negotiationem sciuit §. ceterum infert. quod cum eo: nam cum altera tantum competit, vt in eum ex dominis qui seruū negotiationem ignorauit [neque enim tribu. ora hic habere locum potest, sed tantum actio de peculio] nullus deliberationi aut electioni locus relinquatur, sed ea tantum actio exercenda est, quæ competit: & quidem in ijs legibus quibus competit, non alius, siue actori fauorabili res sit, siue reo: atque contra eum ex dominis qui ignorauit, nulla vt diximus nisi de peculio actio competit: actioni autem de peculio illud insitum est, vtea conueniuntur ex dominis possit deducere solū tum, non quod sibi tantum, sed etiam quod alij ex dominis debeatur: nam & in duobus bonæ fidei possessoribus, & in duobus fructuariis de peculio conuenientis id obtinet dict. l. si h. duo i. de pecul. quia qua ratione alteruter ex dominis actione de peculio in solidum conueniatur, pari ratione deducere eum oportet, etiam id quod alteri debetur, vt ex eodem Iuliano quem Vlpianus hic refert, idem Vlpianus ratiocinatur in l. si noxali i. §. vltim. inf. de pecul. ergo etiam quod scienti domino debitum est, deducetur, quoniam ita fert natura actionis de peculio, nec in eum cadit ista scientiæ & ignorantiz distinctio, quæ cadit in solam tributariam, quod si quid absurdum, aut fortē mirabile hoc in re videretur, ferendum tamen esset propter iuris subtilitatem & casus necessitatem, vt Marcelli vel pontis Tribonianus verhis vcat in l. si mulier 59. §. ex asse de iur. dot. quamquam nec nouum nec absurdum est, vt quis ex alterius persona consequatur, quod ex sua non posset l. Aristo. 3. inf. in fin. infra, quæ res pignori oblig. poss. l. si h. qui duos i. 9. inf. de liber. legat. quis verò iam minetur, cum ex dominis, qui seruū communis negotiationem ignorauit, conueniuntur & creditore actione de peculio, quæ nec tributoria conueniri potuit, deducere solidum id quod scienti socio suo non minus quam quod ipsi debetur, cum et ipse qui sciuit, conueniatur actione de peculio eandem facere deductionem eadem ratione posset: ita ferente scilicet natura actionis de peculio, & quia imputare sibi actor deberet, qui cum posset tributariam veluti commodiorem eligere, de peculio tamen agere maluisset.

G 2

1 ¶ Si seruus pupilli, vel furiosus, sciente tutore, vel curatore, in merce peculii negotietur: dolum quidem tutoris, vel curatoris nocere pupillo, vel furioso non debere puto: nec tamen lucrosus esse debere. & ideo hæc tenus eum ex dolo tutoris tributaria teneri, si quid ad eum peruenierit. idem & in furioso puto: quamuis Pomponius libro octavo Epistolarum, si soluendo tutor sit, ex dolo eius pupillum teneri scripsit. & sanè hæc tenus tenebitur, ut actionem, quam contra tutorem habeat, præstet.

Ad §. 1. Si seruus.

RAT. DV8. Negligentia tutoris in non remouendo in iustore paterno quem remouere potuerat, & debuerat, nocet pupillo in actione in iustoria, non adhibita distinctione, an pupillus locupletior factus sit, an non, & an tutor soluendo sit necne. *sed si pupillus* 11. *supr. sit. pr.* ergo multò magis dolo tutoris nocere pupillo debebit, indistinctè in actione tributaria: tam enim contra iuris regulas est, ut vnus negligentia alteri noceat, quàm ut alterius dolo sit in condemnatione 173. §. *penult. lunt.* l. factum: 53. *de reg. iur.* & ceteri paribus æquus est, puniri dolum, qui impunitus remanere nunquam debet l. *procurat.* 11. §. 1. *infr. de doli mal. except.* quam negligentiam, nec habet pupillus, quod conquiretur etiam si ex dolo tutoris condemnatur, si modò tutor soluendo sit, quomodo distinguebatur Pomponius, quem Vlpianus refert in hoc §. *quamuis*, ita ut improbare potius quàm probare videatur: neque sanè absurda videri debet ea Pomponij sententia: nam si verum est, ut est, quod idem Vlpianus ex Papiniano scribit in l. 4. §. *ult. de eund.* teneri pupillum de euictione ex contractu per tutorem factò, siue tutor soluendo sit, siue non, quia non malè cum tutoribus contrahatur: quis non ferat & æquissimè putet teneri pupillum ex dolo tutoris eo saltem casu quo tutor sit soluendo, aut fideiussores habeat, vel pignora quibus idoneè cautum sit pupillo: imò verò durior hæc distinctio videri iustius potest ei, qui cum peculiaris mercis negotiatore contrahens dolum à tutore passus est. Vnde enim diuina potuit soluendo tutorem esse, aut non esse: pupillum vero idoneè cautum habere, aut non habere: quomodo idem Vlpianus noster ratiocinatur in l. 4. §. *illa etiam questio* 23. *de doli mal. except.* quo etiam loco, ea ipsa questio tractatur ex professo, & generalius quæ hæc tractatur in tributaria, an dolo tutoris nocere pupillo debeat: est enim questio hæc necessaria, quoties tractatur de tributaria, quia non potest illa locum habere, nisi dolo domini non minus quàm eius scientia interueniente l. *quamuis* 8. *infr. hoc tit.* accedit quod cum dolo domini inducat hanc actionem d. l. *quamuis*, quis nescit tutorem, licet dominus verè non sit, ut non est, vici tamen domini esse, & loco domini habendum: l. *qui in puteum* 11. §. *an ignoratur* *infr. quod vi aut clam* l. *interdum* 56. §. *qui tutelam* *infr. de furt.* Ergo si seruus pupilli sciente tutore in merce peculiari negotietur, dicendum est,

2 ¶ Sed & si ipse pupillus dolo factum sit, si eius ætatis sit, ut doli capax sit: effigere ut teneatur. quamuis scientia eius non sufficiat ad negotiationem. quid ergo autem quidem tutoris, & curatoris debet facere locum huic actioni: dolo autem quatenus noceat, ostendi.

Ad §. ult. Sed et si ipse pupillus.

RAT. DV8. Pupillus in ea ætate in qua ignorantiā à qua videt l. *unic. C. de fals. mon.* nec scire, nec pati quicquam posse intelligitur l. *in eo* 110. §. *pupillus*

eum dolum nocere pupillo debere, ut perinde pupillus hic tributaria teneri debeat, ac si dolum ipse admisisset, eo saltem casu quo pupillus in demnis seruari à tutore vel aliunde possit. Et si enim pupillus non eligit tutorem, sed in eum incidit l. *ult. infr. de rem. pupill. seu. ser.* multò tamen iustius est pupillo nocere, quòd talem tutorem nactus sit, quàm ei qui bona fide cum seruo pupilli contraxit, nec tutoris dolum effugere potuit: nam & tutoris opera pupillus vituit, cuius autem opera quis vituit eius dolum ipsi nocere æquum est d. l. 4. §. *in hac exceptione in fine de doli mal. except.* idem & circa fur osum curatorem: quod furiosus tractari potest, ut solet vtriusque in omnibus ferè eadem esse ratio l. *Fulcinius* 7. §. *planè interdum* *infr. quib. ex caus. in possessat. extra casum* l. *in negotiis* 5. *de reg. iur.* D e c. Tributaria non potest habere locum nisi dolo domini interueniente l. *quamuis* 8. *infr. hoc tit.* At qui tutor nec dominus est, nec domini loco habendus, cum malè ac non ex bona fide tutelam gerit l. *qui fundum* 7. §. *si tutor* *infr. pro emptor.* malè autem administrat, non solum cum pupillum spoliat ut in d. §. *si tutor*, sed etiam cum dolo malo versatur circa rem pupillarem, quamuis ex eo dolo pupillus locupletior fiat, quia quod à tutore dolo malo gestum est, etiam in utilitatem pupilli, id neque à lege neque à pupillo ipso ratum haberi vnquā potest. Ergo tutoris dolo non potest obligare pupillum in iustoria, quia nec nocere pupillo debet, siue soluendo tutor sit, siue non, quamuis Pomponius ita distinguere solet, cuius tamen distinctio, nec ab Vlpiano hic, nec ab aliis probata fuit: aliud enim est, si tutor contrahat, aliud verò si quid dolo malo faciat, cū alia causa sit contrahendi, alia delinquendi l. 5. §. 1. *supr. de exercit. act.* videtur tamen etiā Vlpiano placuisse in l. 1. §. *anteq. infr. ne vi fiat ei qui in poss. miss. est.* Planè cum ex dolo tutoris pupillus locupletior factus est, omnes admittunt teneri eo casu pupillum debere, & tributaria, & alia qualibet actione quæ dolum exigit, sicut & doli mali exceptione d. l. 4. §. *illa etiam questio de doli mal. except.* non quia hoc casu magis quā alio villo dolo tutoris pupillo nocere debeat: sed quia nec prodesse debet l. 3. *infr. quand. ex fact. tutor. l. sed & ex dolo* 15. *in princip.* vbi latè scripti *supr. de dolo.* prodesse autem si ex eo pupillus impunitè locupletaretur: & hæc sententiam Vlpianus hic probat, etiā in furioso, ut ex dolo curatoris non possit furiosus teneri tributaria, nisi ex eo dolo aliquid ad furiosū peruenierit, cetera dicit ad d. l. *sed & ex dolo.*

eum

etiam tributoria actione, ut sciat seruum merce peculiatu negotiatu esse, quod utrumque tamen Vlpianus hic negat: ait enim, quod certe mirum est, scientiam pupilli hanc in rem non sufficere, sed tutoris necessariam esse, dolum autem pupilli sufficere non esse tutoris, quasi facilius capax sit pupillus doli quam scientiæ. Hæc Pupillus qui pubertati proximus est, & doli & iniuriæ faciendæ capax esse creditur *l. pupillu 11. de reg. iur. l. 4. §. de dolo autem 26. de doli mal. except. in iis præsertim, quæ non magnâ doli machinatione delictantur l. hereditas 13. §. 1. & l. seq. sup. de dolo.* ergo & de dolo teneri potest, & actione tributoria, quæ doli omnimodo exigit se obstringere, nec tam satis est, ut sciat seruum negotia, quia pupillorum quâ maximè interest, ut circa scientiâ non admittatur illa distinctio, an proximi sint pubertati, necne, sed generaliter ita ius constituitur, ut in hoc scire intelligatur pupillus, nisi quod tutor ipse sciat *l. seruum 7. §. ult. de bon. p. ff. ne aliq. in facti quæ l. uo illa, assim occurrat, an pupillus sciuerit, quod tutor ignorauit, indeq. lunatur occasio impediendi pupillo, cur sibi non prospexerit, qui tam non nisi per tutoris prospicere sibi poterit: tutoris verò etiam ignorantis cōdicio durior fiet. qui tutelæ actione idcirco tenetur, quod ei negotio quod pupillus sciuit, ipse verò ignorasset, non propterea, quia scientia igitur tutoris sola illa est, quæ pupillo nocere potest, non etiam scientia ipsius*

pupilli, ne in eo quidē negotio, in quo pupillus dolum admiserit: & ita dixerit Vlpianus. hic concludit, illis verbis, quid ergo ostendit scientia quidē tutoris & curatoris debet facere locū huius actioni, dolum autē domini: sic enim ex præcedentibus omnino legendū esse arbitror, ut etiā furiosus cōprehēdatur, de quo in *l. seq. non ut vulgō, dolum autē quatenus nocet ostendi.* quæ nullius sensus lectio est, siue verbum illud ostendi sumas in tēpore perfectō indicariui modi verbi actiui, siue in infinitiuo passiuo ut illi faciūt qui supplet verbum debet, quasi moneat Vlp. dolum pupilli ab eo probandum esse, qui eum allegat ex *l. in exceptionibus. 19. §. qui dolo infir. de probat.* quod est omnino improbabile: quis. n. vnquā ita locutus est, ut verbum principale, sine quo nullus orationis sensus esse possit, prætermittatur: sed neque possis ea verba sic intelligere, quasi Vlpianus dicat se iam ostendisse in præcedentibus, quatenus dolum tutoris nocere debeat: nam præterid quod scripsisset ostendimus non ostendi, ut in *l. cum ostendimus 4. infir. de fideiuss. & nominat. tutor.* quomodo etiam prudentes nostri loqui solent: apparet non tractari hic de dolo tutoris, de quo Vlpianus tractauerat, & quatenus nocere deberet ostenderat, sed de pupilli dolo: sed cum impertitus interpretes putaret, nullam esse sententiam huius orationis, dolum autem domini. quæ tamen regi debet ab illis præcedentibus debet facere locum huius actioni, adiecit de suo quatenus nocet ostendi.

4. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI pupillus, cuius tutor sciuerit, pubes factus, vel furiosus, sanæ mentis, dolum admittant: tenentur ex hoc edicto.

Ad l. Si pupillus 4.

Hæc lex illud ipsum continet, quod proximè dictum est in §. præcedente, scientiam nimirum pupilli vel furiosi non sufficere, nec si pupillus sit proximus pubertati, ad inducendam tributoriam, sed tutoris vel curatoris scientiam omnimodo necessariam esse: dolum autem tutoris aut curatoris non sufficere, sed ipsius tantum domini siue pupilli siue furiosi, sed diuersitas huius legis à §. superiore in eo est, quod Paulus loquitur de pupillo, cuius quidem tutor sciuerit durante pupillari ætate sed qui tamen pubes factus dolo malo aliquid admiserit, quod locum faciat tributorie actioni: itēque de furioso cuius curator sciuerit durante furore, sed qui tamen sanæ mentis factus dolum ipse admiserit, qui casus certe sunt minus dubitabiles, quia neque de pupillo facto pubere, neque de furioso sanæ mentis effecto potest ambigi, quin dolum malum facere

possint: nisi quod hoc casu frustra videtur de tutoris vel curatoris scientia querere, cum fieri nequeat, ut circa negotiationem mercis peculiatu pupillus pubes factus & furiosus sanæ mentis effectus dolo malo facere quid possit, quin scientia seruæ merces negotiari. Itaque hoc casu in eorum personis vtrumque concurrat quod ad inducendam tributoriam necessarium est, & scientia negotiationis, & dolum: Vlpianus verò in §. præcedente loquitur de pupillo non pubere, sed proximo pubertati, qui in ea ætate dolum fecerit, cui non potest videri similis furiosus, quia sicuti respicientæ tempus certum nullum est, quomodo est pubertatis, ita nec respicientæ proximus vnquam dici potest is, qui adhuc furiosus est, idcirco nec doli capax est, quousque ad sanam mentem redierit: at proximus pubertati est, qui sex tantum mensibus distat à pubertate *l. non tantum 17. in principio, de excusat. tutorum.*

5. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

PROcuratoris autem scientiam, & dolum nocere debere domino, neque Pomponius dubitat, nec nos dubitamus.

Ad l. Procuratoris 5.

RAT. DVB. In mandato quantumlibet generali nunquam dolum continetur *l. si procurator 6. §. Celsus aut sup. de cond. & indeb. quia cum mandatum sit contractus bonæ fidei semper intelligitur, habere insertam clausulam ex fide bona l. pen. §. ult. inf. mandat.*

TOM. IIII.

quanquam & in contractibus stricti iuris, non minus quam in iis qui bonæ fidei dicantur, bona fides exigitur, quatenus male fidei, & dolo aduersatur *l. bona fide 4. C. de obli. & actio.* ergo procuratoris dolum nocere domino in hac tributoria actione non magis equum est, quam pupillo dolum tutoris, aut furioso dolum curatoris.

G 3

Dixi. Cuius opera quis vtitur præsertim vt ex ipsius actu lucrum capter, eius quoque factum & dolum nocere æquum est *leg. 4. §. in hac exceptione 17. infra de doli mal. except.* atqui dominus qui procuratorem constituit generalem ad omnium rerum administrationem, etiam si non cum libera potestate, [nā in procuratore liberam administrationem habente nullam omnino dubitationem res habet *l. procurator cuius §. 8. supra de procurat. l. vel in ipsum 6. vbi dixi supra. prox.* eum eligit, vt eius opera in rebus omnibus utatur. Ergo factum dolumque eius in rebus omnibus præstare debet, non quasi mandasse ei videatur, vt dolo quicquam faceret, sed quia debet sibi imputare, cur dolo sum procuratorem, minúsque probum elegerit: quod non similiter imputari pupillo aut furioso potest: non enim ipsi eligunt sibi tutorem vel curatorem, sed ipsis eligitur a magistratu, si non à patre datus sit, denique in eundem in tutorem & curatorem, vt Papinianus loquitur in *l. vlt. infra. rem pupilli solu. ser.* nisi ponamus petum fuisse curatorem à minore, ac nominatum, de illo tantum dubitari potest, an præsens duntaxat doli procuratoris domino debeat nocere, an etiam præteritus, de quo Vlpianus tractat in *d. l. 4. §. quæstum 18. de doli mal. except.* & ait, si quidem procurator ad agendum datus sit non in rem suam, de præsentis tantum eius doli excipiendum esse. Si verò vel in rem suam datus sit, vel ei omnium rerum administratio concessa fuerit, etiam de præterito dolo, sic & in actionem instituta factum procuratoris qui institutorem præposuit,

notet domino vt ob eā præpositionē cōueniri possit ex contractu institutoris *l. enicunque §. §. vlt. supra. titu. prox.* sed an distinguemus verum procurator solvendo sit, necne, quomodo distinguebat Papinianus in *l. in eum §. in princ. eod.* & Pomponius in tutore, vt in *l. 3. §. pen. supra.* Vlpianus refertebat. Minime verò aliò qui non prætermisisset hanc distinctionem Pomponius, quam non prætermisit in tutore *l. 3. §. 1. supra.* vbi tamen minus etat necessaria: & certè facilius ac favorabilius est, vt dominus ex dolo suo procuratoris teneatur, siue solvendo sit procurator, siue non sit, quia sibi debet imputare, vt dixi, cur minus probum virum elegerit, quam vt ex eius cōtractu quolibet conveniri possit, si fortè prætextu mandari generalis, citra tamen administrationis liberæ concessionem, temerè contractum aliquem fecerit procurator, quem sine speciali mandato facere non debuerat, vt explicauimus ad *d. l. in eum*: de scientia verò procuratoris quin domino debeat nocere, dubitari minús potest, quorsum enim procuratorum versus, nisi vt per eos sciamus & faciamus, quæ alioquin nec scire per nosmetipsos nec facere possemus *l. Papinianus 20. supra. de minor.* Ex eo autem quod hic Vlpianus ita loquitur, neque Pomponius dubitat, nec nos dubitamus, innuit satis aperte dissentire se à Pomponio in questione illa, quam agitaueat in §. 1. 3. supra. *de dolo tutoris*, an pupillo nocere deberet, necne, in qua re tulerat distinctionem Pomponii, an tutor solvendo esset, necne, sed non æquè eam probauerat.

¶ Si vicarius serui mei negotietur: si quidem me sciēte, tributoria tenebor: si me ignorante ordinario sciēte, de peculio eius actionem dandam Pomponius libr. 60. scripsit: nec deducendum ex vicarij peculio, quod ordinario debetur: cum id quod mihi debetur, deducatur. sed si vterque scierimus & tributariam, & de peculio actionem competere ait. tributariam, vicarij nomine. de peculio verò, ordinarij, eligere tamen debere agentem, qua potius actione expetatur. sic tamen, vt vtrumque tributari: & quod mihi, & quod seruo debetur: cum, si seruus ordinarius ignorasset, deduceretur, integrum, quod ei à vicario debetur.

Ad §. 1. Si vicarius.

RAT. DVB. Seruus vicarius eum dominum habere intelligitur, cuius ipse vicarius est, id est seruum ordinarium *l. si seruum 17. infra. de pecul. ar. qui tributoria nihil nisi scientiam & dolum domini exigit l. 3. §. 1. & seq. & l. prox. supra. l. quamuis 8. infra. hoc tit.* Ergo si ordinarius sciuerit vicarium suum peculiari hac merce negotiari & dolo ipse aliquid fecerit, licet ego, qui ordinarij mei serui dominus sum ignorauerim, nec dolo malo quicquam fecerim, tributoria debeat teneri non actione tantum de peculio, & è contrario si me sciēte & ordinario ignorante tale quid factum sit, non videtur danda tributoria quasi domino ipso ignorante: aut si me tanquā vnicum dominum velit quis hic intueri, cur ordinarij serui vel scientiam, vel ignorantiam inspiciamus, vt quod ei debetur ex peculio vicarij deducatur?

Dixi. Distinctio illa seruorum ordinariorum & vicariorum maxime, propter distinctionem peculiorum introducta est, quoniam aliud est, peculium serui ordinarij, aliud vicarij, nisi quod vicarij peculium sicut & vicarius ipse in ordinarij peculio est, *d. l.*

si seruum l. de posui §. 8. Stichum infra. de pecul. ac non similiter è contrario peculium vicarij etiam ordinarij peculium est. Cæterum qui dominus serui ordinarij est, is etiam vt vicarij dominus sit necesse est: non enim potest alium in sua potestate habere is qui nō est suæ potestatis *l. si enicui 11. infra. ad l. l. de adult. cā* autē seruus verè meus est, seru⁹ ordinarius, quā eius vicarius, ita fit vt contra me solum dirigi tributoria possit ex peculiari negotiatione vicarij, non auctus ordinarij ipsum, quia cum seruo nulla actio est *l. cum seruo 101. de reg. iur. l. seruum 6. C. de iudic.* nec esset igitur distinguendum est, vt scierit, an seruus meus ordinarius, an ego qui sum dominus vtriusque, non an sciatur vt tributoria teneri debeat, sed vt distingui possit tributoria ab actione de peculio, atque ita sciri quænam deductio eius quod debetur facienda sit, & ex cuius peculio, an serui ordinarij, an vicarij: cum aliter vique fieri deductio debeat in actione tributoria, aliter verò in actione de peculio, ait verò Vlpianus ex Pomponio, si me sciēte vicarius serui mei negotiatus sit, licet ignorante ordinario tributoria me teneri, si verò me ignorante & ordinario sciēte, dandam esse cōtra me actionē

de peculio vicarij: priore casu non deducam, quod vicarius debet mihi, cum ex eius persona conveniatur tributoria, sed id tantum quod idem vicarius seruo meo ordinatio debet, ut scriptum est in fine huius §. [quamvis mihi quoque id, tanquam cōseruo debitum deberi intelligatur d. l. si seruum l. sed si damnum §. huius definitionis eo. ite.] exemplo scilicet eius: quod scriptum est in l. 3. in princ. sup. dominum, qui sciuit cōuentū tributoria detrahere solidū, quod alij domino ignorati debitu fuit: posteriori vero casu cōuentus ego acti. ne de peculio vicarij deducā quidem id quod mihi debetur a vicario, sed non quod ordinatio debet vicarius, quia cū sciētia & dolo ordinarij puniri debeat, qui seruum suum vicarium negotiari sciuit, non magis possim ex eius persona deducere quod ipsi debetur, quam posset ipse deducere, si conditio eius pateret, ut tributona conveniri posset: quamquam enim n. ex eius persona conveniatur tributona sed ex mea de peculio, attamen quod ad eum pertinet, non potest melior esse mea condicio, quam si ex ipsius persona conveniret tributona, quo casu vix nihil possem deducere quod ei deberetur: ut eo autem quod seruum ordinarius mihi debet, deducendo tractari hīc nihil potest, quia nec de peculio ordinarij agitur, sed tantum de peculio vicarij, in quo peculium ordinarij non est.

a. Sed si vterque scierimus. RAT. DVN. Non potest agi tributoria simul & de peculio, nec vti que ex eodem contractu competere, cum habeant, non solum alias actus alias praestationes, sed etiam contrarias: nam in actione de peculio deducitur id omne quod a domino & ii: quos habet in sua potestate debetur l. sed si damnum §. §. peculium & seq. in fr. de pecul. in tributoria non item, sed d. minus ut alius qui liber extraneus in tributum vocatur l. i. sup. Porro ut tributoria locum habeat, sufficit dominum sciuisse, & dolo aliqui d. fecisse, ut in superioribus diximus. Ergo si & ego & seruus meus ordinarius sciuerimus seruum vicarium ordinarij, peculiari aliqua merce negotiari danda est contra me tributona non minus ordinarij quam vicarij nomine, cum perinde sit uterque utriusque serui & ordinarij & vicarij dominus.

DEC. Tributoria quidem datur contra dominū, qui sciuit seruum peculiari aliqua merce negotiari, sed tamen non nisi ex eius serui contractu qui ne-

gotiatus est: at qui ponimus vicarium duntaxat negotiatum esse non etiam seruum ordinarium. Ergo non potest dici me qui vtriusque sum dominus teneri debere tributona nomine serui ordinarij: nam quod vicarius negotiatus est, sciētie ordinatio non potest facere, ut negotiatus ipse videatur, [alioquin dominus ipse quod sciētie serui negotiatus esset peculiari merce aliqua, ipse quoque negotiatus esse videretur, atque ita quasi ex proprio suo contractu teneri in solidum deberet, quod tamen non ita est.] Ergo nec potest sciētia illa ordinarij facere, ut eius nomine debeam teneri tributona actione, sed tantum nomine vicarij, qui & contraxit, & me sciētie negotiatus est, nullane igitur actione ordinarij nomine conveniri poterit? vique, sed actione de peculio, quia quae ratio facit, ut meus hic seruus ordinarius tributona conveniri debeat propter sciētiā negotiationis sui vicarij, si cum ordinarij agi posset, eadem facit, ut quoniam cum ordinarij agi non potest, necum agi debeat eius nomine de peculio, sicut agitur ex obligatione qua liber per seruum contracta nec seruum 41. in fr. de pecul. negari autem non potest, quin sciētia serui mei ordinarij, qui sciuit vicarium suum negotiari, ordinarij ipsum obligaverit creditori, quamvis non ordinarius ipse contraxerit: quomodo enim posset conveniri tributona, liber si non esset obligatus? sciētia igitur & factum ipsius cum obligat, quamvis non contraxerit, nec contraxisse fingatur, & hoc casu bene dici potest, quod ait Paulus in l. omnem 2. sup. de iudic. omnem obligationem pro contractu habendam esse. Proinde fatendum est hoc casu & tributoniam, & actionem de peculio quamvis contrarias simul competere & vram, eundemque contractum sed diversis tamen respectibus & ex diversis obligatoribus tributoniam ex contractu, & nomine vicarij, de peculio autem ex contractu & nomine serui ordinarij: non tamen ut vtramque actionem contra me exercere creditor possit, sed ut eligere debeat, quatenus potius expugnatur, an tributona, an de peculio, ut in l. quod in herede §. §. eligere in fr. hoc tit. Ceterum in vtraque actione ita fiet tributona, ut vtrumque, & quod mihi, & quod seruo meo deberetur a vicario, tributatur, cum tamen si seruus meus ordinarius ignorasset negotiationem, deduceretur a me integrum id, quod ipsi a vicario deberetur, ut supra diximus.

2. § Sed, & si ancilla negotiabitur, admittendam tributoniam dicimus.

Ad §. 2. Sed est ancilla fit.

RAT. DVN. & DEC. Ad hunc §. iam a nobis allata est ad l. i. §. potestate sup. & ad l. i. §. parvi autem re-

fert & §. in potestate sup. de exercit. ad. & ad l. sed est §. §. 1. & l. 8. sup. sit prox. lunge l. i. §. cum eo & l. ancillarum 27. in princ. in fr. de pecul.

3. § Item parvi refert, cum ipso seruo contrahatur, an cum institore eius:

Ad §. 3. Item parvi refert.

RAT. DVN. Inferendum est verbis editi, ut loquitur Vlpianus in l. §. licet autem sup. de exercit. ad. Editum autem praeioris quo proposita est actio tributona, de eo tantum loquitur qui cum filiofamilias, vel seruo qui in potestate nostra est, contraxerit l. i. §. pen. & vlt. sup. ergo si quis cum serui institore contraxerit, deficiunt verba editi, nec proinde tributona hae actio ipsi dari ex edito potest.

DEC. Qui cum institore contrahit, cum eo ipso qui institorem praeposuit, contrahere videtur, ideoque ex eius contractibus habet actionem in solidū contra praeponentem, ac si ipse qui praeposuit contraxisset l. i. & pass. sup. sit. prox. ergo nihil refert ad inducendam actionem tributoniam, an quis cum seruo, an cum eius institore contraxerit, dummodo contraxerit de peculiari merce, in qua dominus seruum suum negotiari sciuit. Hoc enim omnino & semper requiritur.

4 ¶ *Mercis nomine* meritò adicitur, ne omnis negotiatio cum eo facta tributariam inducat.

Ad §. 4. Mercis nomine.

RAT. DVB. Licet mercis nomine vsus sit Prætor in hoc edicto, mercis autem appellatio angustior sit, atamen ea mens prætoris fuit, vt edictum hoc ad omnes negotiationes porrigeretur, si Pedio credimus quem Vlpianus refert, & probat in l. 1. §. 1. *supr. hoc tit.* nihil ergo profuit hæc verba *mercis nomine* in edicto adicere. D. c. Angustior quidem est mercis appellatio, quàm vt omnes res cõprehendat, quarum negotiatio ad hoc edictum pertineat: non enim cõprehenderet seruos, fallones, vel farnicatores, vel extores, vel venaliarios, qui tamen omnes in hoc edicto mercis appellatione continentur, vt diximus

in d. §. 1. at non idè tamen existimandum est negotiationem quamlibet inducere tributariam, cum multa in negotiationem incidant, quæ mercis appellatione cõtineri nullo modo possunt, id est, nec propriè, nec impropriè, vt puta prædia fundi, & quæ aliæ sunt res immobiles l. *mercis appellatio* 66. de verb. signific. mancipia, scilicet pecunia §. *ceterum ad fin. inf.* quod cum eo qui in alien. potest. est. Ergo non ad negotiationem omnem quæ cum seruo facta sit, etiam sciẽte domino, hoc edictum pertinet, sed ad eam tantum quæ mercis nomine, in eoque differt peculium à merce peculiari, cum etiam illa quæ mercis appellatione venire non possunt in peculium veniant d. §. *ceterum*.

5 ¶ Per hanc actionem tribui iubetur, quod ex ea merce, & quod eo nomine receptum est.

Ad §. 5. Per hanc actionem.

RAT. DVB. Tributaria idè datur contra dominum, quia sciuit & passus est seruum in peculiari aliqua merce negotiari l. *supr.* Ergo satis prætori esse debuit, vt mercis ipsa tribueretur, non etiam quod eo nomine receptum esset. Quicquid enim supra mercem est, non ex merce ipsa, sed ex negotiatione percipitur, adeoque precium ipsum rei vadit l. *venditor* 21. *inf. de hered. vel act. vendit.*

D. c. Contraheus cū seruo qui mercem aliquā peculiarem sciẽte domino exerceat, non tantum mercem illam, sed etiam omnem illius mercis negotiationem inuictur. id est, lucrum omne quod ex ea negotiatione quoquo modo potest. accedere:

quemadmodum is qui cum seruo peculium habente, contrahit vniuersum ipsius peculium vbiuicq; & vnde cūque sit, inuicti dicitur, velut proprium eius patrimonium l. *ex duobus* 32. *in fine princip. inf. de pecul.* vt diximus ad l. 3. *in princ. supr.* Merito igitur Prætor per hanc actionem tribui iussit, non tantum peculiarem illam mercem, in qua seruus sciẽte domino negotiatus sit, sed etiam quicquid inde receptum fuerit, vt constat ex hoc §. & ex iis quæ paulo latius de hoc edicto refert Iustinianus in §. *introducitur inf.* quod cum eo qui in alien. potest. Tota enim mercis negotiatio licet maximè ex negotioris opera & industria pendeat, mercis tamen causa facta est, & ad eam proinde pertinet.

6 ¶ In tributum autem vocantur, qui in potestate habent, cum creditoribus mercis.

Ad §. 6. In tributum.

RAT. DVB. & D. c. Eadem est, quæ ad l. 1. *supr.* videbatur enim non esse vocandum serui dominum in tributum cum cæteris mercis creditoribus, quia id fieri non posset, nisi adempto ei priuilegio deductionis, vt loquitur Vlpianus in d. l. 1. & in §. *prox. inf.* quod tamen priuilegium cum tam multis rationibus concessum sit, quæ extant in §. *sed si damnum* 9. §. *peculium*. & §. *præterea Lex facta* 52. *inf. de pecul.* non facillè nec sine magna causa adimi ei debet. Priuilegia enim quamquam per se odiosa sunt, nec nisi magnis de causis concedenda tanquam quæ per legem illam duodecim tabularum prohibita sunt, *priuilegia ne irrogante*, si quando tamen concessa sunt, religiose conseruanda sunt l. *Antiochenium* 35. de reb. auctor. iudic. possid. aliis l. *anteq. de priuileg. credit.* l. 1. *inf. ad muni-*

cip. l. 1. de muni. Ea verò maximè quæ interpretes nostri vocant in *corpore iuris clausa*, quale hoc est, quod habet dominus in actione de peculio, & cætera omnia de quibus in illo vulgari titulo, qui tamen in Pandectis Florentinis nullus est de *priuileg. credit.* sed contra dominum facit, quod sciẽdo & patiẽdo seruum suum negotiari in merce peculiari facto ipse suo sibi præripuit priuilegiū deductionis: quod vt saluum retineret, debuerat cum posset prohibere seruo suo ne ea merce negotiaretur: ea res facit, vt à Prætoris vocetur in tributum cum cæteris serui creditoribus non omnibus, sed eius duntaxat mercis, vt scriptum est in hoc §. nam neq; aliorum creditorum ratione, qui ex aliis causis cum eodem seruo contraxerūt quicquam imputari domino potest, propter quod suū deductionis priuilegium amittere debeat, nec latius patere effectus potest quàm sua causa.

7 ¶ Sed est quaesitum, dominus utrū ita demum partiatur ex merce, si quid ei mercis nomine debeatur, an verò & si ex alia causa? & Labeo ait, ex quacumque causa ei debeatur: paruique referret ante mercem, an postea ei debere quid seruus cœperit. sufficere enim, quod priuilegium deductionis, perdidit.

Ad §. 7. Sed est quaesitum.

RAT. DVB. In actione tributaria vocatur domi-

nus in tributum cum cæteris mercis creditoribus, sicut alius extraneus quilibet l. 1. *sup. §. introduxit inf.* quod

quod cum qui in alien. potest. Atqui neque alij creditores cum domino vocantur in tributum, quam qui sunt creditores eiusdem mercis, neque qui mercis creditores sunt, vocantur, si ex qua alia causa ipsis debeatur, ut diximus in §. precedente. Ergo & dominus mercis partiri ex merce cum ceteris omnibus creditoribus debet, & in tributum vocari, siquid ei ex causa illius mercis tantum, non etiam si aliunde quid ei debeatur, ne alioqui in eo, in quo habendus est, pro extraneo creditore melior tamen condicio sit, quam ceteri extranei. Contra mentem & propositum Prætoris qui hoc edicto videtur id egisse, ut in hac tributoria actione dominus cum ceteris creditoribus concurrens in omnibus & per omnia ad instar extranei creditoris redigeretur.

8 ¶ Quid tamen si qui contrahebant, ipsam mercem pignori acceperint? putato debere dici, præferendos domino iure pignoris.

Ad §. 8. Quid tamen.

RAT. DVB. Non potest dominus à seruo suo pignus vltim accipere, cum nihil suum habeat seruus quod pignori dare domino possit. *ut. Cod. si alien. res pign. dat. sit.* Non ergo potest imputari domino, curà seruo pignus non acceperit: alioqui deterior facile fiet condicio domini quam ceterorum creditorum, quæ tamen melior esse deberet. Sed & eadem ratio facit, ut neque pignoris obligatio possit subsistere, etiam si aliis creditoribus eam mercem idem seruus pignori dederit, cum dominus serui sit etiam dominus mercis, nec quod dominus cum seruo in eiusmodi merce negotiari patiatur, facere potest, ut pignoris quoque dationem permisit videtur, quæ nec tum permittitur esse intelligitur, cum dominus expressa voluntate cum seruo contrahi iussit *l. dominum 3. infr. quod iuss.* Nihil ergo referre potest, an seruus mercem ipsam pignori dedit alius creditoribus an non dederit.

DE C. Pignoris datio valet non solum si à domino facta sit, sed et si ab alio dummodo ex domini voluntate *l. aliena 20. supr. de pignori. et l. 1. 2. & pass. d. tit. C. si alien. res pignori. dat. sit*, adeoque dissimulatione *l. mulier 11. C. de distract. pignori.* Atqui cum dominus sit & patitur seruum suum peculiari aliqua merce negotiari, satis pari intelligitur, ut det pignori. Quid enim aliud est negotiari quam quoquo modo contrahere? Aut quis vnquam dixit pignoris dationem extra causam negotiationis esse? Idcirco certe plus potest seruus cui negotiari permittitur, quam qui contrahere ac dominum ipsum in solidum obligare iussit *l. dominum*, quia obligatio personæ, nihil commune habet cum obligatione bonorum, ut ibi dicemus, & constat ex *l. sed et si 25. §. si tamen 14. supr. de hered. petiti.* alioqui censetur obligata bona debitoris omnia hoc ipso quod esset obligatus, quod tamen falsissimum est, extra eas causas, de quibus in tit. in quib. caus. pign. vel hypoth. sacit. contr. infr. & C. & siquæ aliz sunt similes, quæ priuilegium habent tacite hypothecæ. Idque probat etiam optime hic §. cum §. planè 17. *infr. hac lege.* Sed tamen obserua, ut ceteri creditores pignoris iure domino præferantur, pignoratam esse debere mercem ipsam, aut quid aliud ex iis quæ mercis nomine recepta sunt. At non etiam aliud quicquam ex domini bonis. Non enim scientia & patientia illa domini huius mercis negotiatione, ex qua ius pignoris dandi colligitur ad alia quoque bona extendi potest. Quod autem dicimus ea ratione futurum, ut deterioris conditionis sit dominus, quam ceteri creditores, cum neque mercem illam quæ iam sua est, neque aliud quippiam à seruo pignori accipere dominus possit. Verum quidem est, sed rationem iuris certam immutare non potest, cum imputare sibi dominus debeat, cur sciens passus sit negotiari seruum, cum possit ei prohibere ne negotiaretur, aut saltem ne mercem ipsam, vel quid aliud pignori daret. Nam & potest certum genus contractus prohiberi *l. sed si supradictum 11. §. condicio supr. iur. prox.* & ipsa præsertim pignoris datio, *l. vlt. C. de reb. alien. non alienand.* Quod si dominus pignoris dationem non prohibuerit, prudenter facit creditor, si mercem ipsam pignori accipiat, quia pignoratitiorum creditorum priuilegia ex tempore incipiunt accepti pignoris. Caterorum verò non ex tempore, sed ex causa *l. priuilegia 32. infr. de reb. auct. iud. possidend.* Nisi quod quidam etiam ex creditoribus pignoratitiis anterioribus aliis interdum postponuntur, ut in *l. interdum 5. infr. qui prior in pignori. bab. l. assignatus 12. Cod. eod. tit.* Hunc tamen §. Galliparum curarent, apud quos pignorum mobiliū perfectio hypothecaria nulla est, si ab alio quam ipso debitor possideantur. Id enim est quod aiunt, *Les meubles n'ont point de suite.*

9 ¶ Siue autem domino, siue his, qui in potestate eius sunt, debeatur, utique erit tribuendum.

Ad §. 9. Siue autem domino.

RAT. DVB. Prætor in hoc edicto in tributum vocauit dominum cum ceteris mercis creditoribus *§. in tributum supr.* & quidem tanquam extra-

neum creditorem *l. 1. supr.* non etiam eos, qui in eius potestate sunt, siquid ipsis quoque debeatur. Ergo soli domino ex hoc edicto tribuendum est, & partitendum ex merce siquid ipsi debetur, non etiam siquid aliis, quos habet in sua potestate.

DEC. Quod iis debetur, qui in potestate domini sunt, ipsi quoque domino debentur intelligitur. *l. sed si damnum 9. §. huius definitio in fr. de pecul.* unde est, quod actione de peculio conuentus dominus id quoque deducit quod ipsis debetur, ut ibidem scriptum est: satis ergo est, quod conuentus actione tributoria privilegii illud de deductionis amittat, quod

in actione de peculio haberet, nec præterea ipsius etiam pecunie quæ debetur his qui in potestate domini sunt iacturam facere dominus debet. *§. sed est questum 7. in fr. sup.* cum sit ipse creditor: alioqui afficeretur iniuria, quod ramen fieri non debet, quamuis in tributum vocetur, videm Vlpianus nosse scribit in *l. illud quoque 7. in princ. in fr.*

10 ¶ Sed si duo, pluresve domini sint: utique omnibus tributetur pro rata debiti sui.

Ad §. 10. Sed si duo.

RAT. DV8. Editum Prætoris de tributoria actione non de alio domino locutum est, quam qui sciuerit, & passus sit negotiari seruum in peculiari merce, eumque in tributum vocauit tanquam extraneum quemlibet creditorem. *l. 1. sup. §. introductus in fr. quod cum eo qui in alien. poss.* ergo si duo plures sint domini, quibus debeatur, non illis tributendum est pro rata debiti sui, sed eis soli qui tributoria conuenitur. DEC. Non debet esse deterior causa domini eiusdemque conditionis quam aliorum creditorum, cum hoc plus iuris habeat, quam ceteri creditores, quod sit dominus. *arg. l. 1. §. vlt. in fr. si à pa-*

rent. qui manum. sit. Plus etiam quam dominus alter qui seruum suum in ea peculiari merce negotiari passus est, quod ille nec sciuit nec passus est, sed ignorauit, unde est, quod ex eius persona potest deducere id omne quod ignorat in condonando debetur, quamvis per actionem tributariam ex propria sua persona conueniatur. *l. 1. in princ. sup.* Ergo verum est & extra omnem omnino dubitationem, quod hic scribitur, si duo pluresve domini sint, utique omnibus pro rata debiti sui tributandum esse. Idque significat dictio *utique* sine dubio scilicet ac sine ulla distinctione: quid ergo si vnus tantum creditor appareat: dicemus in *§. vlt. in fr.*

11 ¶ Non autem totum peculium venit in tributum: sed id duntaxat, quod ex ea merce est: siue merces manent, siue pretium earum receptum conuersumve est in peculium.

Ad §. 11. Non autem totum.

RAT. DV8. Iniuria fieri videtur creditoribus si non iis ex toto peculio satisfiat, cum habeant obligatum dominum actione de peculio, non solum si eo ignorante seruus contraxerit. *l. nec seruum 41. in fr. de pecul.* sed etiam si eo prohibente. *l. si qui seruum 19. §. 1. quod 47. cod.* quanto magis cum sciuit & passus est dominus seruum in peculiari aliqua merce negotiari: DEC. In actione de peculio totius peculi ratio habetur, quia pro eo incommodo habet dominus hoc commodum, quod de deductionis privilegio uti potest, ut in eo quod ipsi eiusque quos in sua potestate habet debetur, omnibus præferatur. *l. sed si damnum 9. §. peculium & seqq. l. c. §. 1. in fr. de pecul.* at in actione tributaria non habetur ratio totius peculi, sed eius tantum merces qua dominus sciente ac patiente domino negotiatus est, & si quid inde receptum sit, quia pro eo incommodo habent creditores hoc commodum, quod pari iure cillant cum domino, ac si esset ille extraneus creditor, nec privilegium vilius deductionis timent. Ergo apud se explorare debet, an expediat agere tributaria, an de peculio. *l. aliquando 11. in fr.* non possunt conueniri quasi minus cõcuncti sint ex ea actione, cuius naturam passus non est, ut plus cõlequi poterint. *§. ceterum in fr. in fr. quod cum eo qui in alien. poss.* Fieri enim & sequi condonationem necesse est ex natura cuiuslibet propositionis actionis, cuius fines prætergredi, neque Prætor potuit distando formulâ, neque iudex pronuncians, proinde si tributaria creditores elegerint sibi imputent: nec enim volenti fit iniuria. *l. in diem 9. §.*

1. de aqua & aqua plu. arcend. voluerunt autem certe qui maluerunt. *l. si pater cogente 27. in fr. de rit. nupt.*

RAT. DV8. Aliud est merx, aliud verò merces æstimatio & precium. *l. si alij 42. §. 1. in fr. de usufr. l. 1. de rit. nupt. & cuiusque rei precium non tantum merx non est, sed neque exerceat, potius ex negotiatione percipi intelligitur, ut supra diximus. *l. venditor 21. in fr. de hered. vel act. vendit.* Ergo in tributaria ita demum venire merces debent, si manent & durent, non etiam si venditæ iam sint, earumque precium conuersum sit in peculium, cum in hac actione peculi quod extra merces meritisque causam est, ratio nulla habeatur. *§. pro præced. DEC.* Nihil interest, quantum ad hanc actionem pertinet, an merces mancant, an verò venditæ sint & earum precium conuersum in peculium: censetur enim precium quod ex iis receptum est subrogatum esse in ipsam locum, ut earum vice tribui & distribui debeat, quia nec consumptum videri potest, quod in corpore patrimonij retinetur. *l. sed quod inde 71. & seqq. in fr. de legat. 2. & præterea quod dici solet subrogatum sapere naturam eius in cuius locum subrogatum est. vulg. l. si qui eum 10. §. qui iniuriarum in fr. si qui caution.* Prætor etiam verbis edicti huius optime prospexit. Constituit. n. ut non tantum merx tribui deberet, sed etiam quod ex merce receptum esset, ne dubitari posset, de precio quoque tribuendo, ceterisq; omnibus, quæ ex merces negotiatione accessissent. *§. introduxit in fr. quod cum eo qui in alien. poss.* nec enim semper precium succedit loco rei, sed aliquibus tantum casibus, ut puta in iudiciis vniuersalibus. *l. si & rem & precium 22. in fr. de hered. part. vbi diximus.**

12 ¶ Sed etsi adhuc debeatur merces nomine à quibusdam, quibus solebat seruus distrahere: hoc quoque tributetur, prout fuerit receptum.

Ad §. 12. Sed etsi adhuc.

RAT. DV8. Quod adhuc à quibusdam deberet

merces nomine nondum est eius qui debetur: est enim vnusquisque dominus eius pecunie qui debet. *l. in fr. de liber. legat.* ergo non potest in tributum venire. Domi-

Domini enim est tribuere ac distribuere, nec nisi domino distributionem Prætor permittit, vt scribit Iustin. in §. introductus inst. quod cum eo. D. 1. c. Quod debebatur si solutū sit, sit creditoris, alioqui solutio nō pareret liberationem, si pecunia non haberet accipiē-
tis, & quidem in totum & irrevocabiliter l. si rem 20.

13 ¶ Si præter mercem servus iste in taberna habeat instrumentum, an hoc quoque tribuatur? & Labeo ait, & hoc tribui. & est æquissimum. plerumq; enim hic apparatus ex merce est, immò semper. Cætera tamen quæ extra hæc in peculium habuit, non tribuentur, vt puta argentum habuit, vel aurum: nisi si hæc ex merce comparavit.

Ad §. 13. Si præter mercem.

RAT. DV. B. Instrumentum quod habet servus in taberna eius mercis nomine qua negotiatur sciente domino, licet mercis gratia comparatum proponatur, attamen neque inter ipsa est, neque quicquid ex merce receptum, id eod; apparatus dicitur eleganter, vt intelligamus parari ad mercis negotiationem. Ergo neq; ex verbis, neq; ex sententia didici in tributum venire potest: Prætor enim non nisi de merce locutus est, & de eo quod ex merce paratum esset §. introductus inst. quod cum eo qui in alien. potest.

14 ¶ Itē si mancipia in negotiatione habuit ex merce parata, etiā hæc tribuētur.

Ad §. 14. Item si mancipia.

RAT. DV. B. Mancipia non continentur mercis appellatione l. mercū appellatio 20. 7. de verb. signif. non quia nec mobilium nomine veniāt, vt quidam putant arg. l. mercū appellatio 66. eod. [veniunt enim vt constat ex l. 5. §. Nerva filius inst. de acquir. poss.] sed propter dignitatem hominum, quorum gratia merces, cæteræque res omnes à natura cōparatæ sunt, vt diximus ad l. 1. §. 1. sup. ex l. iustissime 44. inst. de adilit. e. did. iun. l. vtrum suis quasitio 68. sup. de vfufr. l. in pecudum 28. de vfufr. Ergo nec possunt venire in tributum per actionem tributariam. D. 1. c. Mercis appellatio in

15 ¶ Si plures habuit servus creditores, sed quosdam in mercib. certis: an omnes in iisdem confundendi erunt, & omnes in tributum vocandi? vt puta duas negotiationes exercebat, (sagariam, & linteariam) & separatas habuit creditores, puto separatim eos in tributum vocari. vnusquisque enim eorum merci magis, quam ipsi, credidit.

Ad §. 15. Si plures.

RAT. DV. B. Cū idem servus plures habuit negotiationes sciente domino, puta sagariam de qua in l. cū duobus 52. §. quidam inst. pro socio, & linteariam, verum est omnium nomine tributariam actionem in dominū cōpetere, & in vtraq; negotiatione dominū extraneū loco habendū esse: quidni ergo creditores omnes inter se confundendi erunt, cum quibus ipse etiā dominus cōfunditur: aut cur plures tributarias actiones inter eos inducamus, quib. possit vna sufficere: præsertim cū vnus tantū servus sit, ex cuius contractib. dominus cōvenitur: nā & dici solet in potestate cuiuslibet debitoris esse adiciendo sibi novos creditores priorū causam de ioriorem facere l. 1. §. 1. inst. de separat. D. 1. c. Plurib. ab eodem fere factis negotiationib. diversarum mercū, si quod

l. si quis aliam 47. l. si alieni. 78. l. qui res 98. in princ. de solut. l. si non sorit 26. §. si centum sup. de conduct. indob. Ergo potest hoc q; adhuc mercis nomine debetur in tributū venire eo demū tēpore quo solutū & receptū fuerit, ac proinde si per partes solueret, q; plerūq; sit, prout receptū fuerit, quomodo Vlp. hic loquitur.

DEC. Apparatus hic plerumque imò semper ex merce est, eiusque impensa si non ipsi merci, saltem mercis negotiationi imputatur, quoniam aliter fieri negotiatio non posset: si qua tamen in taberna sine extra hoc instrumentum, quæ servus hic in peculio habuerit, vt puta argentum, vel aurum: ea verò non tribuentur, quia nihil commune habent cum merce, nisi proponas ex merce ipsa fuisse comparata. Quo casu in tributum venient ex verbis illis edicti & quod ex merce receptum erit d. §. introductus iun. §. non autem totum sup.

hoc edicto latius sumitur, vt etiam servos fullones, vel sarcinatores, vel textores, vel ventiliarios cōprehendat d. §. 1. at non etiam cætera mancipia, nisi si quasint ex merce parata, de quibus solis agit Vlpianus in hoc §. Esti enim mercis appellatione non veniunt, attamen veniunt appellatione eius quod ex merce receptum est: nam & pecunia veniet d. §. non autem & seq. sup. cū tamen nemo vnquam dixerit pecuniam mercis appellatione comprehendit l. prima, infra de rerum permittat. quæ nec merce æstimari potest, sed ad æstimandas merces præcipuum vsum suum præstat l. si ita fideiussorem 42. infra de fideiuss.

Idē creditores in certis mercib. alios verò in aliis habuit, nō possent omnes in iisdem mercib. confundi, similq; in tributū vocari sine manifesta eorū iniuria, qui in negotiatione vniorē credidissent, quia vnusquisq; eorū qui pro illa tantū negotiatione creditores esse voluerunt, non tam seruo, quā meret ipsi pecunias suas credidisse intelligitur: alioqui eveniet facile, vt ex vnus re mercēve alij indemnes fiant, alij damni sentiant, vt in §. prox. seq. Vlpian. ait, ergo quemadmodum servus hic separatos habuit creditores, ita & separatim eos in tributū vocari oportet, nec alij inter se cōfundēdi sunt, quā qui ad eundē mercis negotiationē pertinet, quā solā intui sunt, cū crederent: nec tantum hoc casu separatio fit creditorum, sed aliis etiam plerisque, in quibus ratio aliqua æquitatis ita fieri suadeat, vt in d. l. 1. de separat. l. si certarum 7. §. 1. de testam. milis.

16 ¶ Sed si duas tabernas eiusdem negotiationis exercuit, & ego fui tabernæ, (verbi gratia) quam ad Hucinum habuit, ratiocinatur, alius eius, quam trans Tiberim: æquissimum puto, separatimtributionem faciendam: ne ex alterius re mercēve, alij indemnes fiant, alij damnum sentiant.

Ad §. 16. Sed si duas.

RAT. DVB. Diversitas locorum non inducit diversitatem negotiationum, parumque interest ubi sit taberna, & in qua quis pecuniam crediderit, dummodo utraq; taberna ad eandem negotiationem pertineat, quia non mutat causam actionis locus vendendi emendive, cum semper verum sit creditam esse pecuniam in eiusdem mercis negotiationem *arg. l. cum interduum 4. §. sup. sit pro.* Ergo quamvis separatae sint negotiationes, cum plures sunt, & singularum negotiationum creditores, ut diximus in §. *preced.* non tamē separandae sunt tabernae eiusdem negotiationis, quāvis diversae sint, & diversorum locorum, praeterim si sint in civitate, puta Romae, vna ad Buccinū

17 ¶ Planē si in eadem taberna merces deferebantur: licet hae, quae exstēt, ex vnius creditoris pecunia sint comparatae: dicendum erit, omnes in tributum venire, nisi fuerint creditor pignorat².

Ad §. 17. Planē si in eadem.

RAT. DVB. Cauendū est, quantum fieri potest, ne ex alteriusve vel merce alij indēnes fiant, alij damnum sentiant, ut scriptum est in §. *pro: sup.* Atqui tū quoque cū merces, omnes in vna eademque tabernā deferrebantur, si ex quae extant cōparatae fuerūt ex vnius creditorū pecunia, & ille tamē ceteris creditorib. omnib. in iis merceb. non praefertur, eueniet vt ex ipsius mercibus, alij creditor indēnes fiat, alij verō damnum sentiant, cum si hic creditor pecuniā suā ad eas merces cōparandas nō credidisset, hae hodie nō extaret in tabernā, neq; in tributū veniret, ergo dicendū est nec hodie in tributū illas venire, sed in iis praeterendū esse illū ex cuius pecunia cōparatae fuerunt, ne alioqui ex ipsius dāno ceteri creditores indēnes fiant. Dē c. Res quae ex pecunia mea cōparata est, nō idē mea est, ad q; nec mihi obligata, si pupillū & militē excipias, quib. sp. ciali quodā priuilegio ius illud cōcessū est l. *ex facto 32. vers. planē si ex re pupilli ius de pecul. l. si vi propius 8. C. de res vendit. l. 3. C. arbit. iur. l. si uti neque peccunia n. redacta ex re futuua est, futuua l. qui vau 48. §. vi. di. futu neque res emptia ex pecunia cōmuni n. cōmuni l. §. vnuu 67. §. 1. pro socio, neque pecunia redacta ex re pignoratā est, pignoratā vel contra l. idem, q. 7. in fin. inf. qui potior. in pigno. hab. ergo etiam si merx illa extet adhuc quae ex vnius creditorū pecunia cōparata est, nullū tamen priuilegiū habere potest creditor, cui² pecunia fuit, vt in ea merce praefertur ceteris debeat, cū neque iure dominij neq. iure pignoris possit dicere se potiorē sibi q. debet imputare, cur cum pecuniā credideret, nō cauerit sibi, vt merx quae ex illa pecunia emeretur, esset sibi pignoratā: quo casu proculdubio pignoris iure praefertetur, vt subiicit Vlp. in hoc §. & iā diximus in §. *quid tamē 8. sup.* nā & q. magis est, si quis rē suā viderit habita fide de precio, atq. ita dominij trāstulerit, nec tamē pretiū accipere, etiā in ea ipsa re quā viderit ceteris creditorib. omnib. pignoratitiis postponitur, Chirographariis verō nō praefertur, nisi specialē in ea re hypothecam sibi exceperit: quo vno casu placuit habere illi ius praelationis l. *li. 7. C. qui potior. in pign. hab. l. quāuis 17. C. de pignor. ponēdū tamen est habitū fuisse fidē de precio, alioqui dominium rei venditae nō trāstēretur in emptorē l. quod vendidit 19. l. vt rei 33. inf. de contr. emp. & consequenter iure praelationis non indigeret cui vindi-**

aureum in quarta vrbis regione, alia trās Tyberim, vt Vlp. hic ponit. Dē c. Fieri interdum potest, vt eūius quoque mercis diversae sint in eadem etiam vrbis negotiationes, vt si quis duas tabernas eiusdem negotiationis exerceat, quarum vnaquaeque suos creditores suosq; debitores habeat, sinas deniq; rationes ab alterius tabernae rationibus separatas: q. cum euenit æquissimum certē est, separatim tributionem fieri, nec tabernas earūque rationes quae separatae sunt confundi, ne, vt Vlp. ait, ex alteriusve, mercede, alij indemnes fiant, alij damnum sentiant. Separata enim coniungi nunquam oportet, neque coniuncta separari quoties ex ea mutatione alius damnum & incommodum censetur esse.

catio competeret §. *pro: inf.*

a Nisi fuerint creditor pignorat². RAT. DVB. Inter creditores ille qui saluū fecit pignoris causā, vt puta qui pecuniā credit, ad refectionē adificij pignoratati habet ius nō tātū tacitē hypothecae, *l. ius in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contr. l. cōd. etiā praelationis l. interduū 3. qui potior. in pign. hab. l. creditor 13. sup. de reb. crediti.* quidnē ergo multo magis ille qui praebuit pignoris causā: siquidē lōgē plus est eā praebere, quā saluū facere: atqui praebet causā pignoris ille qui pecuniā credit ad emēdas merces: nec n. aut alius pignori possēt specialiter, aut venire in generalē obligationē bonorū debitoris, si nō hic creditor ad eas emēdas pecuniā credidisset, ergo hic quoq; priuilegiū utrūque habere debet, & tacitū pignoris & praelationis, nec proinde indiget cōtentione illa quā Vlp. hic requirit, vt fuerint ei pignorat². Dē c. Favorabilior ille est, qui creditur vt saluū faciat, quā qui vt praebet pignoris causā, nō quia pl² nō sit eā praebere quā saluū facere, sed quia ei qui praebet imputari potest, cur nō sibi melius profecerit per cōtentionē expressā de pignore, cū poterit in ea re quae ex eā pecunia emēda erat, nō tātū obligationē pignoris, sed etiā priuilegiū praelationis sibi acquirere, dummodo specialī cōtentione pignoris in eare sibi cōsuluerit d. *li. 7. C. qui potior. in pigno. hab. at nihil imputari potest ei, qui saluū fecit pignoris causā, cum nō solū posterior cōtraxerit, sed etiā in refectionē adificij iā obligati anteriorib. creditorib², quib. nec vlla sua cōtentione derogare potuisset, quā ratione, nec vllā causam habuisset credēde in eā re pecuniz, si nō fuisset inuitatus priuilegio illo praelationis, q. tamē eōdē ei nō poterat, nisi inducto prius in necessariū antecēdēs alio priuilegio tacitae hypothecae. Quomodo n. possit in pignore praefertī, ille qui nullū pignoris ius habet, et c. *Arifto. 3. inf. quae res pign. obl. pos. nec tamē magis ipsius interest, quā ceterorū creditorū omnium, vt omnib. ipse praefertur, ne alioqui si nolit credere in refectionē praedij & adificij iā obligati meru amittēde pecuniz, pereat ceteris pignus, q. ille sua pecunia saluū faciurus esset: ergo creditor qui pecuniā dedit ad emēdas merces ex eadem postmodū comparatas, de quo Vlp. hic loquitur, imputari potest & debet, cur eas pignori sibi dāi non curauerit, si id agebat, vt in ijs praefertetur ceteris, nec in tributum venire cogere.**

18 ¶ Sed si dedi mercē meā vendendā, & exstat: videamus, ne iniquū sit in tributum me vocari. & si quidem in creditū ei abiit, tributio locum habebit enim verō si nō abiit: q. res venditae nō alias desinūt esse mea, quāuis videro, nisi cre
soluto

soluto, vel fideiussore dato, vel alijs satisfacto: dicendum erit, vindicare me posse.

Ad §. 18. *Sed si dedi.*

R. A. T. D. V. B. Cū dedi mercem meam vendendam seruo tuo negotiatori, eaque ipsi vendita & tradita est, non dubitatur quin contractus emptionis & venditionis perfectus omnino sit quippe qui consensu solo perficitur, adeo vt neque traditionem vilam exigit, rēque vendita periculo sit emptoris, etiam priusquam tradita ei fuerit. §. cū autem inf. de empt. & vendit. l. 1. & tot. tit. C. de pericul. & commod. rei vendit. l. necessarii 8. inf. eod. ill. tit. ergo non potest dubitari, quin abierim iam in creditum, factusq; sim creditor huius mercis peculiaris, cū in creditum iri ex quolibet contractu possit etiam verborum l. 2. §. creditū & §. ult. sup. de reb. credit. consequenter inutilis & ridicula videtur ea distinctio quam Vlpianus hic adhibet, an in creditum iam abierim, necne, vt priore casu in tributum vocari debeam, etiamsi merces extent quas vendidi: posteriore verò vindicare eas possum quasi adhuc meas necdum alienatas.

D. e. C. Ex ceteris quidem contractibus si sint habiles ad translationem dominij, transfertur dominium per traditionem. Equi ratione §. 5. he quoque res l. traditio 20. nunquam nuda 31. inf. de acquir. rer. domin. l. traditionibus 20. Cod. de pact. Sed in contractu venditionis speciale ius est ex lege 12. tabul. vt venditores & traditæ quamuis à domino non acquirantur tamen emptori, donec precium sit ab ipso solutum, aut aliter eo nomine satisfactum puta datis fideiussoribus, aut quo alio modo, vt iam attigimus ad §. preced. ex l. quod vendidit 19. l. vt res §. inf. de contr. empt. §. venditæ inf. de det. diuis. & Vlpianus in hoc §. distictè scribit. Vgo necessaria & optima distinctio est, quā hic Vlpianus adhibet, an in creditū iam abierim earum mercium nomine quas vendidit, an non, id est an dominus mensem, an verò ex domino factus sim creditor: Priore casu non veniunt merces in tributū quia nondū sunt tibi: nē, sed mē, ita vt tanquam meas vindicare illas iure possim, cū neque precium mihi solutum sit, neque aliter eo nomine satisfactum. In tributum autem sicut veniunt ex tantum merces, quæ sunt domini tabernam exercentis: ita neque alij credi-

tores vocantur, quā qui veniunt iure creditorū, in quo numero ij non sunt, qui tanquam domini actionem in rem habent, sed illi tantum qui personalem. At posteriore casu, cū merces mee esse desineant, & negotiationem, tabernamq; auxerint, non alio vique quā creditoris iure censi possunt l. creditores 10. cum seqq. de verb. signific. & ideo me in tributum cum ceteris vocari necesse est, atque ita perdere quod plus erit in mercium precio quā illud erit, quod per tributariam consequi poterō. Nec enim tributaria vnquam datur in solidū, sed facta totius mercis & eius, quod inde receptum est, æstimatione primum: deinde inter creditores omnes distributione pro rata portione eius quod singulis debetur §. sed si duo & pass. sup. nisi cū vnus tantum est creditor, quo casu potest ille solidum consequi, sed præstata cōtione de refundendo eo quod amplius sua parte perceperit, si alios contingat emergere creditores §. ult. inf. alioqui solucio id esset non distribuere. Ex quo intelligimus cum qui rem tuam immobilem vendidit & tradidit, si tam stultus fuit, vt temetē hūc habuerit de precio, quod eius lulum non sit, in ea causa esse, vt non tantum partem precij, sed totū ipsum precium facili amissurus sit, ita ab alij creditoribus hypothecarijs anteveratur, nec prospexerit sibi speciali conuentione pignoris in ea ipsa re constitui quā vendidit. Id que locus hic omnī optimè probat: & quamvis iniquum hoc esse plenius videatur, nō habet tamen venditor de quo alio quā de se conqueratur, qui minus cautē negotiorum sit, neque aduersus periculum anteriorum creditorum melius sibi prospexerit: constat sanè specialem conuentionem pignoris in re vendita constitutam hic posse, quāvis possit specialior conuentio de iure prælationis d. l. licet qua liberū est vendenti quā velit leg. m. & conditionem rei suæ dicere l. ventitor 13. sup. commun. præd. etiam in præiudicium creditorum anteriorum, cum in traditionibus iterum quodcumque pactum appositum sit, id valere oportet ad l. in traditionibus 43. de pass. quia nec aliter venditurus fuisset, nec traditurus l. ult. Cod. de pass. int. empt. & vendit.

19. §. Tributio autē fit pro rata eius, quod cuiq; debeat, & ideo, si vnus creditor veniat desiderās tribui, integrā portione consequitur. sed quoniam fieri potest, vt alius quoq; vel alij exsistere possint mercis peculiaris creditores: cauere debet creditor iste, pro rata se resolutum, si forte alij emerferint creditores.

Ad §. ult. *Tributio.*

R. A. T. D. V. B. Qui priores contaxerunt, ij videntur iure potiores esse debere, vt solidum quo eis debetur consequantur, eo scilicet iure quo & in pignoris, qui prior est tempore, potior est iure l. si fundū 4. & pass. Cod. qui potior. in pign. hab. Aut saltem illi qui diligenter fuerint in agendo, & qui actionem occupauerunt, vt euenit in actione de peculio, l. si vero 10. l. ex factis 51. inf. de pecul. Cū iura vigilantibus scripta sunt non negligentibus l. non enim 16. sup. ex quib. caus. maior. l. quod autem. 6. §. sciendum l. pupillus 24. inf. Quæ in f. aud. credit. Ergo qui priores sunt tempore in debito contrahendo, aut qui priores egerunt, non sunt onerandi cautione de restituendo eo, quod ipsi plus sua parte perceperint, si forte contingat alios postea creditores siue anteriores siue posteriores emergere, quia imputare sibi debent illi cur tardius venerint.

Tom. IIII.

D. e. Inter pignoratitios quidē creditores priuilegiū prælationis æstimatur ex tēpore, nisi in certis casibus qui priuilegium prælationis meruerunt l. 1. Interdum §. & seqq. inf. qui potior. in pign. hab. ne ius quod sibi factū tū pr. præq; cōtione quæsiuerunt, is alieno facto etipiar cōtra l. Granus 71. §. pen. inf. de fideiuss. l. ult. sup. de act. Pignoris enim conuentio afficit rem obligatam, & eam sequitur quodcumque ius l. pignoris 18. l. debitorum 15. & pass. Cod. de pignor. neq; hoc casu locum habet quod dicitur, posse debitorē quēlibet adiciendo alij posteriores creditores anteriorū cōditionē deteriorē ē facere l. 1. §. 1. inf. de separ. Id enim ad chiographarios tantū creditores pertinet, qui pignus nō habēt, nec aliam quā personālē actionē. At inter chiographarios istos creditores priuilegia nō ex tēpore æstimantur, sed ex causa, & ideo si eiusdē tituli fuerint cōcurrent licet diuersitas tēporis in his fuerit l. priuileg. 32. de reb.

H

author, iudic. possid. aliis l. 8. que in fraud. credit. Nec proinde occupantis melior sit condicio, nisi in actione de peculio *l. prox. infr.* Ceteris igitur paribus necesse est, æqualem esse creditorum omnium conditionem, non meliorem eorum qui priores aut contraxerunt aut egerunt, id est quæ imputari possit domino, qui diligentioribus solidum tribuisset, si non ab his cautionem quam, supra diximus, postulasset, quasi dolo carere, non videretur *l. dolo carere 41. infr. ad leg. Falcid. l. pen. in fin. supr. de hered. petit. ac proinde cogendus esset de suo soluere, quod ex peculiari mercede tribuere amplius non posset: quod tamen esset iniquum. Alia hodie ratio est heredis, qui legis & inuentarii beneficium implorauit. Placuit enim Iustiniano, ut si creditoribus diligentibus soluerit, nulla quoque cautione exacta, sit tamen securus salua iis qui posteriore loco veniunt aduersus anteriores repetitione. *l. vlt. §. si vero creditores C. de iur. lib.* Sed ea constitutio sicuti nouum ius facit, ita nec ad alios casus extendenda est, nec ad iuris veteris, quod in actione tributaria ceterisque similibus casibus obtinebat, correctionem. Cum ergo vno tan-*

tum ex peculiaris mercis creditoribus agente, possit fieri, ut alij creditores sint eiusdem mercis peculiaris, possit etiam fieri, ut non sint. Certè non est interim faciendi mora creditori, qui prior venit, solidumque ei tribui debet. Quomodo enim pro rata debiti posset ei tribui nullo alio creditore apparente, ex cuius comparatione possit rata illa portio constitui? Itaque hic necessario euenit, quod aliàs, cum de virili portione tractamus, ut virilis portio appellacione totum cõtineatur *l. virilis appellacione 1. 45. de verb. signif. l. si duobus 16. §. vlt. de legat. 1.* quia nec virilis nec rata portio vlla est, quæ non fiat per concursum, ut proinde nemine concurrente solus solidum consequatur *l. conuinctum 80. de leg. 3.* Sed tamen qui prior venit, cauere debet aduersus periculum aliorum creditorum, qui possunt emergere. Sic fit, ut æquissimo temperamento, & huiusmodi cautionum remedium omnibus benè cõsularur, ne quis ex alterius facto damnum sentiat, nec ex alterius dano lucrum, denique, ut nemo ledatur, quod semper curandum est, quantum fieri potest. *l. ex his 8. in fin. qua in fraud. credit. l. seruus dotatus §. in fin. solus. matrim.*

6. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

Non enim hæc actio, sicut de peculio, occupantis meliorem causam facit, sed æqualem conditionem quandoque agentium.

Ad l. Non enim 6.

RAT. DVV. In actione de peculio melior id est condicio occupantis *l. si verò 10. l. ex facto 52. infr. de pecul.* quia in iure & causa pati creditorum omnium æquissimum est, potiores esse illos qui diligentiores fuerunt, & sibi vigilarunt, ut proximè diximus ex *l. quod autem 6. §. sciendum l. pupillus 24. infr. qua in fraud. credit.* Iura enim vigilantibus & diligentibus scripta sunt non dormientibus aut negligentibus *l. non enim 16. supr. ex quib. caus. maior.* Atqui eadem æquitas videtur habere locum in actione tributaria, nec dissimilitudinis ratio reddi posse. Cur non ergo & idem ius in vtraque actione constitutum est? *§. eadem ratione vers. In iustoria in fin. Infit. quod cum eo, qui in alien. potest. l. 3. §. vnde etiam infr. de iust. rump. vulg. l. illud 32. ad leg. Aquil. l. 2. Titio 108. in fine principij infr. de verb. obligat.*

DEC. Tributaria ob eam causam potissimum comparata est, ut dominus quo sciente seruus in aliqua merce peculiariter negotiatus est, ceteris creditoribus omnibus tanquam extraneus exæquetur, & ut ei priuilegium, quod habet in actione de peculio deductionis auferatur. Atqui non alia ratione

habet hoc priuilegium, quàm quia præuenisse alios & occupasse, ac priore egisse, sibi quoque soluisse intelligitur *l. sed si damnum 9. §. peculium & §. præterea d. l. ex facto 52. infr. de pecul.* Ergo ut ei hoc priuilegium eriperetur, necessarium fuit ita ius cõstitui, ut in actione tributaria occupantis condicio melior non esset. Alioqui cõtradictionem implicasset, ut in ea actione melior causa esset occupantis, & melior tamen non esset condicio domini, quàm ceterorum, nisi fortè duriorem facere voluisset Prætor, ut occupationis priuilegium quod domino ademisset, ceteris tamen creditoribus saluum esse vellet: quod certè nimis durum fuisset, ne dicam inhumanum. An non enim satis esse debet creditoribus, quod priuilegium domino Prætor abstulerit? *l. prox. §. sed est questum supr.* neque verò iniuriam pati dominus debet, licet in tributum vocetur, ut subiicit Vlpianus in *l. seq.* In summa noluit Prætor in actione tributaria meliorem esse conditionem domini, quàm aliorum, sed vtrique nec deteriorem, imò omnium æqualem, ut Paulus hic scribit. Generaliter igitur in actione tributaria ita ius cõstitui necesse fuit, ut nullo casu melior condicio esset occupantis, quod in actione de peculio diuersum est.

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Illud quoque cauere debet, si quid aliud domini debitum emerferit, refuturum se ei pro rata. finge enim conditionale debitum imminere, vel in occulto esse. hoc quoque admittendum est. nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum vocatur.

Ad l. Illud quoque 7.

RAT. DVV. Non eadem ratio est onerandi creditores, qui prior debitum petit, ut cogatur cauere domino de ipsius debito aliquo, si quod emerferit, & ut caueat se refuturum pro rata si alij creditores emerferint. Nam alij creditores ignorantur & absentes sunt, nec imputari potest domino, cur eos non diuinauerit *l. si fideiussor 29. §. si cum debitor infr. mandat. l. si putator 31. in fin. supr. ad leg. Aquil. l. 4. §. illa etiam questio ad fin. infr. de doli mal. excepti.* At dominus

qui ipse tributionem & distributionem facit, ignorare non potest, quid & quantum sibi debeatur. Alieni siquidem facti ignorantia semper probabilis est *l. vlt. infr. pro suo*, sed proprij non item *l. quamquam 7. infr. ad SC. Velleian.* Ergo quamuis æquissimum sit, eum qui ex creditoribus prior & solus venit solidum consecuturus, cauere de refundendo eo quod plus acceperit, si quid aliis debet postea appareat, nulla tamen ad iuris aut æquitatis ratio facit, ut eque domino de eo quod ipsi debetur cauere oporteat, cū possit ei imputari, cur nō statim petat,

petat, siquid sit quod sibi debet putet.

D E C. Non debet esse deterior condicio domini quam aliorum creditorum, nec ei debet iniuria fieri, quamvis in tributum vocetur, quia id eo vocatur, ut ceteris exaequetur creditoribus, non ut peiore loco sit, ut diximus ad leg. praeced. Atqui aliorum creditorum nomine, qui nihil dum petunt, cauendum est domino, §. *vlt. supr.* ergo & ratione eius quod debetur domino, siquid forte sit quod ille quandoque petere possit, hodie tamen nondum possit. Finge enim conditionale debitum aliquod imminere, id est, cuius condicio nondum quidem euenerit, sed tamen in eo sit, ut euenire breui possit. Finge etiam aliquod debitum latens & in oc-

culto esse, quod postea possit emergere. Id eo namque prudentes nostri eleganter ita loquuntur, ut dicant aë alienum emergere, iteque creditores, id est, nunc primum apparere: sumpta metaphorā ab eo quod immerlum & sub aqua latens postmodum emergit, & se exerit. His certe casibus nihil est, quod domino imputare possit: neque enim aut petere aut retinere quicquam potest debiti conditionalis nomine, cuius condicio nondum extiterit *l. credere diem 213. de verb. signif.* nec illius quoque nomine quod adhuc ignoretur, *l. cum sex 55. infr. de adul. etici.* Ergo de domini quoque debito ex his causis ipsi cauendum est.

¶ Quid tamen, si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere: sed peculio, vel mercibus cedere paratus sit? Pedius refert, audiendum eum. quæ sententia habet æquitatem. & plerumque arbitrum in hanc rem Prætor debet dare, cuius interuentu tribuantur merces peculiares.

Ad §. 1. Quid tamen.

RAT. DVB. Non debet priuati cuiusquam voluntas anteponi iussui Prætoris *l. 1. §. inde quaritur infr. de oper. non. nunciat.* Atqui Prætor vult distributionem fieri à domino, ut scribit Iustin. in §. *introducitur infr.* Quod cum eo quoniam alien. potest. Ergo non est audiendus dominus si Prætori parere nolit, id est, molestiam tributionis suscipere, nec si paratus sit toro peculio vel totis mercibus cedere: sed cogendus est tribuere iis nimirum remediis quibus Prætori parere in aliis paribus edicti quis cogitur, id est, captis pignoris & indictione atque comminatione mulctarum. **D E C.** Non iubet Prætor, sed tantum permittit domino mercis distributionem *§. 1. introduxit, fauore scilicet ac quodammodo honore domini, cui eam facultatem concedi æquius est, quam alij vllie creditoribus.* Ergo ita demum si velit. Cuilibet enim permissum est, iis renunciare quæ pro se introducta sunt. *si uidez circumuento 41. infr. de minor. l. pen. C. de pact.* neque verendum est, ut domini voluntas in iussui Prætoris anteposita videatur. Quid enim aliud agit Prætor, nisi ut & domino & creditoribus æquum iure satisfiat? Id verò si aliter quam per

distributionem à domino factam fieri potest, satisfactum est Prætori, ut in *d. §. inde queritur.* Potest autem fieri duobus modis, qui in hoc §. proponuntur. Vnus est si dominus malit & peculio & mercibus in totum cedere, quam suscipere molestiam distributionis. Plus enim præstat, hoc casu dominus quam debeat, qui se facit ex creditore non creditorem *arg. l. eum qui 15. infr. de ann. legat. l. i. cum quo 7. in fin. de aqua & aque plu. arcend.* Vnde est, quod qui non nisi alicuius rei nomine teneretur facere quid aut præstare, potest eam rem derelinquere *§. l. i. cum quo l. 1. Prætor ait 7. §. vltim. & l. hoc amplius 9. infr. de damn. infect. l. cum fructuarius 64. supr. de usufruct.* Alter modus est, si nolente domino tribuere Prætor in eam rem det arbitrum, cuius interuentu peculiares merces distribuuntur. Atque ita plerumque fit, ut & domino mos geratur, & creditoribus melius consulatur, quibus persona domini non potest suspecta non esse magis quam arbitri à Prætoris dati, qui nullum ex distributione lucrum sperandum aut damnum timendum habeat: præter id quod suam quoque iurisdictionem Prætor melius hoc modo tuetur.

¶ Si cuius dolo malo factum est, quo minùs ita tribueretur: in eum tributoria datur, ut quanto minùs tributum sit, quam debuerit, præstet. quæ actio dolum malum coerct domini. Minùs autem tribuere videtur^a, etiam si nihil tributum sit. Si tamen ignorans in merce seruū habere^b minus tribuit: nō videtur dolo minùs tribuisse. sed re comperta, si non tribuat, dolo nunc nō caret. Proinde si ex ea merce solui sibi facit^c utique dolo videtur minùs tribuisse.

Ad §. 2. Si cuius dolo malo.

RAT. DVB. Actio tributoria nascitur ex contractu, & rei perfectionem continet ut apparet ex iis quæ hucusque diximus, & ex *l. prox. infr.* ergo dàda omnimodo est creditoribus etiam si dominus nihil dolo malo admiserit. An non enim semper æquissimum est iniquam distributionem ad æquiorum reuocari, ne cuiquam ex creditoribus fiat iniuria *arg. l. maioribus 3. C. commun. vtriusq. iudic.*

D E C. Vilius est aliquid permittendum esse domino in mercis suæ peculiaris distributione, nec quicquam ei posse imputari, tamen si minùs æquè distribuerit per impericiam & errorem, si modò nihil dolo fecerit: Alioquin nullus erit tribuendi, &

iterum tribuendi finis^d, si distributionem quamlibet liceat impugnare solo prætextu alicuius inæqualitatis, nullo etiam dolo interueniente. Merito igitur placuit Tributoriam non aliter dandam esse contra dominum, quam si is dolo malo quid fecisse in distributione proberetur. Satisque debet esse creditoribus quod suum domino priuilegium deductionis eripitur: ob solam scientiam negotiationis quauis nullius doli consensum. Dolus autem eius si quis in distributione interueniat per tributoriam actionem vindicatur *l. procurator 5. §. sed est quasi sum. supr.* non enim credendum est de dolo, hic agi calculo cuius error etiam nullo allegato dolo corrigi semper potest, nisi de eo transactum sit *leg. 1. Cod. de error. calcul.* sed de ipso etiam iure distributionis,

quam certe domino permitti non oporteret à Prætorē citra voluntatem creditorum, ne is in causa sua iudex quodammodo constitui videretur contra tit. *¶ nequā in causā sua iudex velius dicitur*. Excepto casu l. i. in frā. *¶ quā. rer. act. non datur*. nisi æquū putasset Prætor hoc ipsi priuilegium cōcedi velut in solatium amissionis alterius priuilegij deductionis: sed ea tamen lege ne quid in ea distributione faciat dolo malo. lunge d. l. *¶ prox. infr. & §. introductus Instit. quod cum eo qui in alien. potest.*

a Minus autem tribuere videtur. R. A. T. D. V. B. Comparatiuum necessitatio includit in se positium ex cuius comparatione constituatur. Ergo aliquid vt tribuat oportet is, qui minus tribuisse dicitur.

D. E. C. Etiam comparatiuum aliquando habet sensum & significationem positium, idque cum quadam etiam elegantia, quæ prudentibus quoque nostris non displicet: minus enim solum esse dicitur etiam cum nihil solum est l. minus 32. *de verb. signific.* Quidni ergo eadē locutione minus tribuisse dicitur, dominus etiam qui nihil tribuit? Non enim actionem tributariam proposuit Prætor in eum qui nihil tribuit, sed in eum qui minus. Vnde fieret, vt in dominum qui dolo malo nihil creditoribus tribuisset, dari hæc actio non deberet, quasi cessantibus verbis edicti si nō hic quoque minus tribuisse dicendus esset. Quamquā nō adeo simpliciter dedit Prætor actionē in eū, qui minus tribuit: sed qui minus tribuit, quā debuerit, vt constat ex hoc §. aut quā oportuerit, vt loquitur Iustian. in §. *introductus Instit. Quod cum eo qui in alien. potest.* Certē autem minus tribuit, quā debuerit, & quā oportuerit, ille qui nihil omnino tribuit, cum aliquid vel saltem minimum tribuere deberet: ponitur enim hac locutione modus comparatiuus, non ad comparationem positium, sed ad superlatiuū, & eius quantitas, quæ maior aut aliqua præstari debuit.

b Si tamen ignorans in merce seruum habere.

R. A. T. D. V. B. Initium cuiusque re inspicendum est l. 3. §. scio in fin. *supr. de minor. l. si tantum 12. infr. de senat. usc. Maced.* Atqui non potest videri dominus ab initio quicquam fecisse dolo, etiam si nihil distribuerit ex ea merce quam penes seruum suum esse ignorabat. Omnis enim dolus cum in conscientia sit, & scientiam necessariū requirit. Ergo etiam si postea re comperta nolit eam mercem tribuere, actio tamen tributaria contra ipsum eo nomine danda non est, quæ dolum omnimodo requirit. D. E. C. Parum est dolum ab initio non interuenisse, si quando eundem postea interueniat: semper enim puniendus est, tum quoque cum non alij quam dolo ipsi nocet l. *procurator 11. §. 1. infr. de deli mal. except.* multo magis si ei proflutur sit & aliis nociturus, quemadmodum in specie propōita cō-

tingeret, vt & in l. *quis inficiatur 13. infr. de positi.* Ergo quamuis domino non possit imputari quod ab initio iniquam distributionem fecerit, & eo tempore quo mercem aliquam ignorabat ex iis quæ penes seruum erant, si tamen re comperta nolit eam mercem tribuere, nunc incipit dolo facere, atque ita tributaria actione se obstringere, vt & in l. 2. §. circa *infr. de deli mal. except.* ex hoc autem intelligimus non esse comparatam actionem tributariam ad hoc, vt dominus cogatur distribuere, cum si id facere nolit, nō sit cogendus vt diximus in §. *præced.* sed ad corrigendā duntaxat iniquam distributionē quam dominus ipse dolo malo fecerit d. §. *introductus*, vbi quod dicitur actionem hanc sumplisse nomen à distributione, intellige à distributione facta, non à faciendā: non enim competere incipit actio nisi à quo tempore iniqua distributio dolo malo facta est, vt verò primum fiat à domino si velit ac nisi malit arbitrum petere à Prætorē aut toto peculio totisve mercibus cedere, denuntiationis serio ac testato factæ remedium sufficere potest. Obligatio enim aliqua necesse est, vt præcedat actionem l. *dicet 42. §. ea obligatio supr. de procurat.* Obligatio autem quæ parit tributarium, esse quidem scientia domini coniuncta cum patientia, si causam remotam respicias: sed si proximam, non alia est quam iniquitas distributionis dolo malo factæ à domino. Itaque quod initio huius §. Vlpianus scribit *si cuius dolo malo*, caue ne de alterius quam domini dolo intelligas. Nam etiam si arbitretur à Prætorē datus vt in §. *præcedente* iniquam mercium distributionem fecisset, & quidem si voles etiam dolo malo, non ideo danda erat tributaria, sed vel per appellationē ab eo arbitro vel aliter corrigenda erit à Prætorē iniquitas distributionis l. *arbitro 9. supr. qui satisd. cogant. l. vlt. supr. fami. erisc.*

c Proinde si ex ea merce solui sibi fecit. R. A. T. D. V. B. Non facit dolo qui suum recipit l. *fidonaturus 9. §. 1. supr. de condit. caus. dat.* nec si ab alio recipiat, quam qui debet l. *repetitio 44. supr. de condit. indeb.* Atqui dominus qui quod sibi à seruo peculiaris mercis negotiatore debetur, solui sibi fecit ex ea merce, ex qua nihil alijs creditoribus distribuit, suum accepit & quidem à vero debitore. Nihil igitur dolo malo fecisse dici potest. D. E. C. Non potuit facere vt ex ea merce sibi à seruo solueretur, quin sciret eo saltem solutionis tempore seruū eam mercē habuisse. Ergo cum sciuerit, nec tamen distribuerit, neq; ab initio, neq; ex postfacto, nō nisi dolo malo eius iniqua distributio facta esse videri potest, nec tā suum recepisse dicendus est, quā alienū pro ea parte quā habet supra ratam portionem debui sibi, cum nemo possit suum absolute dicere, quod cum alio vel cōmunicare vel diuidere cogendus sit.

3 ¶ Sed etsi mercem perire passus est, aut eam auertit, aut vilioris data opera distraxit, vel si ab emptoribus pretium non exegerit: dicendum erit teneri eum tributaria, si dolus interuenit.

Ad §. 3. Sed etsi mercem.

R. A. T. D. V. B. Edictum Prætoris non proponit actionem tributariam, nisi contra dominum qui dolo malo fecit iniquam mercis distributionem, vt proxime diximus. Atqui non potest videri iniquē distributio, quod dominus ex merce distribuenda perire passus est, aut auertit, aut data opera vilioris distraxit, quemadmodum si ab emptoribus pre-

cium non exegerit, quia nihil horum distributum est, nec distribui potuit, iniqua autem distributio esse non potest, vbi nulla est cum non entis, nullæ sint qualitates, ergo nec his casibus tributaria teneri dominus potest.

D. E. C. Quod dolo malo domini factum est, ne in distributionem venire potuerit, hoc ipsa facit iniquam aliarum rerū distributionē, & perinde haberi debet, ac si totū id sibi dominus retinisset quod ceteris

cæteris creditoribus omnibus pro rata portione dividere debuisse, sicuti imputamus in peculium domini omne id quod eius dolo malo factum est, quominus in peculio esset *leg. summa cum ratione 21. infr. de pecul.* Verum igitur est his omnibus casibus dominum tributoria teneri. Nec possum probare quod hic additur *si dolus intervenit*, nisi cum in præscriptis accipias *si pro quia*. Quibus enim verbis potuit Vlpianus exprimere apertius cum se casum tractare in quo domini dolus intervenierit, quam cum posuit dominum eas merces quæ in distributione venire debuerant, minoris & vilioris distraxisse *data opera*. Quid enim hoc aliud est

4 ¶ Sed etsi negaverit dominus cuiquam deberi: videndum erit, an tributoria locus sit. & est verior Labeonis sententia, tributariam locum habere. alioquin expediret domino negare.

Ad §. 4. Sed etsi negaverit.

RAT. DVB. Dominus qui debet cuiquam negat, ut sibi totum retineat, nullam distributionem facit, nec æquam nec iniquam. Ergo nihil facit contra edictum Prætoris, ut teneri debeat Tributoria, quæ Prætor non proposuit, nisi ut dolosa distributionis iniquitas corrigeretur. DE C. Quinegat cuiquam debet cum tamen debet sciat (semper enim scientia supponenda est, ad probandum aut præsumendum dolum) proculdubio facit dolo malo: est enim non modo falsa, sed etiam calumniosa negatio. Calumniosa autem nunquam est sine dolo malo *l. 1. sup. de calumniat. & C. de tit. cum sit plus quam dolus l. si calumniatur 133. de verb. signific. Cumq; ea negatio non alia mente fiat, quam ut dominus totum sibi tribuat, quod inter omnes distribui oporteret, an non iniqua si non distributio saltem tributio est? Alioquin dominum inuitabimus ad negandum etiam id, quod ita esse sciat. Quando autem habebit locum tributoria si ad eam excludendam sufficit domino negare cuiquam debet? Siquidem certum est, per eam negationem fieri, ut distributio impediatur, quæ non potest fieri, nisi inter veros certisque creditores: negatio autem quantūlibet calumniosa facit rem dubiam donec probatum sit ita esse, quod ne-*

quam dolo malo & fraudandi consilio? Sed & pati rem penite, mercedem auertere, præcium mercis venditæ ab emptoribus non exigere. Quid aliud est, obsecro, quam hæc omnia distributioni subtrahere, ut tantò iniquior fiat? Est enim totus hic §. ampliativus eius quod in præcedente dictum fuerat de dolo contra dominum, non tantum præsumendum, sed etiam probando ex iis quæ fecit ante vel post distributionem. Itaque siquid mei iudicii est verba illa *si dolus intervenit* delenda esse censeo, tanquam quæ in dubio relinquunt utrum in suprascriptis exemplis dolus domini intervenierit, quem Vlpianus non dubitat intervenisse,

gatum est *l. vi. C. quib. ad libert. proclam. non licet*. An non verò maior sit iniuria creditoribus, quos dominus negat esse creditores, ne cum iis vocetur in tributum, quam si creditores esse sciretur, & tamen iniqua distributione eos læderet? Perinde igitur utroque casu locus tributoriae esse debet, ut dolus domini puniatur, & ad hoc prodesse videtur quod in hoc edicto Prætor non distributionis nomine usus sit, sed tributionis: nec sanè iniquior distributio villæ esse potest, quam quæ nulla est, ubi aliqua esse deberet. Essetque multo æquius actionem hanc in eam numeratam ponere, quæ per inficiationem crescere dicuntur, quam pati ut dolosa illa domini negatio tributariam excluderet. Atque ita fortasse & Labeo sensisset, & ex Labeonis auctoritate Prætor aliquis constituisset, nisi visum fuisset, parcendum aliquatenus esse domino, qui ex serui sui contractibus conveniret, nec tam amare cum eo agendum esse, ut in alia specie Paulus loquitur in *l. si id quod 28. §. 1. de donat. int. vir. & vxor.* & verò quæ per inficiationem crescunt actiones, ex domino dari solent non contra dominum: sed tamen nec domini dolum in creditorum necem & perniciem impunitum manere oportet. Ergo tributoria saltem in actione data puniendus est.

5 ¶ Hæc actio & perpetua, & in hæredem datur de eo dumtaxat, quod ad eum peruenit.

Ad §. vi. Hæc actio.

RAT. DVB. Circa honorarias actiones cum quæritur, an sint perpetuæ, id est, quæ etiam post annum dari debeant, & an in heredem danda sint in solidum, an de eo tantum quod ad eum peruenit, dux extant regulæ iuris honorarij à Paulo propositi: *1. ex Cassio in l. an honorarij 35. infr. de oblig. & act.* Prima est, actiones illas quæ rei persequutionem continent, id est, quibus persequimur id quod ex patrimonio nobis abest dari etiam post annum, excepta Publiciana, quæ rescissa viucapione redditur, quia contra ius civile datur, itemque in solidum contra heredem. Altera est, eas quæ non continent rei persequutionem neque post annum dari neque in solidum aduerfus heredem, sed tantum de eo quod ad ipsum peruenit sicuti sit, inquit Paulus in actione de dolo malo & in interdicto vnde vi. Atqui utraque hæc regula offenditur in actione tributoria si verum est, quod Vlpianus scribit in hoc §. actionem hanc & perpetuam esse, & in heredem dari, sed tamen de eo dumtaxat, quod ad eum peruenit. Nam si rei persequutoria sit, cur non sicuti perpetua

est, ita & in solidum datur contra heredem? Si verò in heredem non datur in solidum, sed de eo tantum quod ad ipsum peruenit, quia rei persequutoria non est: cur ergo perpetua est, & post annum quoque datur? Extat etiam alia iuris & civilis & honorarij regula in *l. si hominē 7. §. 1. infr. de posit.* quævis aliis ex dolo defuncti non solum heres teneri in solidum, sed de eo tantum, quod ad eum peruenit, si tamen is dolus ex contractu rei; persequutione descendat, heredes quoque in solidum teneri, ut euenit in actione depositi quæ licet doli exigat non minus quàm tributaria, heredes tamen depositarij in solidum obligat, quia dolus ille qui per actionem depositi vindicatur ex contractu rei; quæ persequutione descendit, atqui hæc quoque regula violatur in actione tributaria, si prætextu doli quem in ea intervenire necesse est, non detur in heredem domini in solidum illud, ad quod defunctus tenebatur, sed in id tantum quod ad heredem ipsum peruenit.

DE C. Repetenda hic necessarii est distinctio illa actionum, quam attulimus ad *l. an conditio 9. sup. de condi. furt.* actionum omnium & civilium & prætoriarum quasdam esse morte, ac sui natura rei persequutorias

ex utraq; parte tã actoris quàm rei, aliàs è contrarij ptois pœnales nò minus ex parte actoris, quã ex parte reialis rei quidem persecutorias ex parte actoris siue sui natura, siue arbitrio iudicis, sed ex parte rei pœnales: quia ad puniendum eius factum aliquod concepta sunt, & pœna nomine: id eò què mixta quodam modo dici possunt, non quia mixtae sunt, ex rei persecutione & pœna, sed quia rei persecutio quam continent ex parte actoris praestatur à reo pœnae nomine. Alius denique quas magis proprie ac verè mixtas possumus dicere, quæ & rei persecutoria: sunt & pœnales ex parte quoque actoris, quòd per eas actor, & id quod sibi ex patrimonio abest & pœnam simul persequatur, quamvis ex parte rei magis sint pœnales, quàm rei persecutoria: quæ sunt primi generis, cum sint omnino & ex utraq; parte ne sui natura rei persecutoria: ex non tantum perpetuò dantur, & post annum, etiam si sint honorariae (ciuiles enim omnes indistinctè perpetuæ sunt quamvis proflus pœnales l. furtum 7. §. pen. iun. l. i. infr. arbor. furt. cas. sit. de perpet. & tempor. act.) sed etiam in solidum aduersus heredem, non modò si sint ex contractu aut ex aliqua conventionne quam Prætor tueatur, vt actio de constituta pecunia & hypothecaria, aut ad exemplum ciuilis actionis comparata: vt Publiciana, sed etiam si ex delicto, vt conditio, furtiua & aliq; quarũ ex p̃la attulimus ad d. l. 9. de condit. furt. nò tamen in vnde actio sit, hæc parte inspicendum est, quàm ad quid datur. Quæ verò sunt secundi generis, ex si sint ciuiles, perpetuò quidem dantur, vt actio furti nec manifesti quæ tota est pœnalis ad duplum: non etiam honoraria, vt actio iniuriarum quæ speciali iure nec heredi datur, excepta actione furti manifesti in quadruplum quam anno finiri al. furtum visum est §. i. dist. tit. de perpet. & tempor. act. Sed tamen nunquam dantur in heredem, quia cum crimine pœna finitur morte delinquentis, si exicipias crimina læsæ maiestatis perculatus & reperundarum l. ex iudicio rum 20. de accusat. Sunt enim hæc actiones semper ex delicto cum ex contractu merè pœnalis actio nulla esse possit, quod absurdissimè à quibusdam tentatum est: dantur tamen etiam in heredem, de eo, quod ad ipsum peruenit, vt turpe lucrum & quod scelere questum est, ex extorqueatur, vt cerneit est in actione in factum, quæ datur ex edicto de calumniatoribus in quadruplum, ita vt simplicum in eo nò contineatur l. in heredem §. iun. l. 3. §. vlt. l. si quis ab alio 7. in princip. & §. 3. sup. de calumniat. Nec aliud esset in ipsa quoque furti actione, si non in eam rem singulari iure comparata esset conditio furtiua que in solidum competat aduersus heredem, ac proinde sup̃eractiam quam ad eum peruenit d. l. 9. de condit. furt. sicuti ex eo constat, quod nec actio vi bonorum raptorum, quæ & prætoris & verè mixta est, datur tamen in heredem de eo quod ad ipsum peruenit, contra quàm in omnibus mixtis actionibus & ciuilibus & prætoris receptum sit, hac ipsa ratione, quia putauit Prætor sufficere conditionem l. 2. §. vlt. infr. vi bonor. rapt. At quæ sunt tertij generis actiones, id est, quæ rei persecutionem (solum ex parte actoris continent, siue sui natura siue arbitrio iudicis, non etiam pœnam vllam, & tamen pœnales sunt ex parte rei quòd ipsam rem quam actor persequitur præstare cogatur reus pœnae nomine actione in factum & dolum eius concepta: ex verò perpetuæ quidem sunt, vt etiam post annum dantur, sed tamen non dantur in heredem in solidum,

sed eatenus tantum quatenus ad eum peruenit. Huius generis actiones ciuiles nullæ sunt, sed honorariae pœnultæ, de quibus sed omnibus scriptum in postrema parte Chiliadis nostræ de error. pragmat. Et quidem si de iis querimus, quæ arbitrio tantum iudicis rei persecutione continent, peti ex p̃la possunt ex actione illa in factum, quæ datur ex edicto Prætoris de alien. iudic. mut. caus. fact. l. 4. §. vlt. cum trib. leg. seq. sup. ill. tit. Et ex actione rerũ amotarũ quæ in eo maxime differt à conditione furtiua ex parte actoris l. si cū dos 8. §. 1. & l. seq. infr. rer. amor. Sed in eo magis ex parte rei quod cõcepta est pœnae nomine, & ad puniendum factum eius personæ quæ res amouit, ex quo fit potissimũ, vt nò detur in solidum cõtra heredem quomodo furtiua conditio, sed de eò tantum quod ad heredem peruenit l. vt. C. sed. Si verò de aliis quæ sui natura sunt merè rei persecutoria: ex parte actoris, & tamen pœnales sunt ex parte rei, quas permultas esse diximus, & de quibus in l. bone actionis 9. §. i. infr. quod fals. actor. author. l. in venditionem 8. §. vlt. cum legib. seqq. de reb. author. iudic. posid. Sunt ille quidè duorũ generum, aliarum enim ex delicto nascitur, vt ex de quibus in proximè dictis legibus, aliarè verò ex contractu vt tributaria. Sed tamen in cõsimiles sunt & eiussdè iuris quod cum sint pœnales ex parte rei, nunquam in eius heredè datur in solidum, sed de eo tantum quod peruenit, vt de Tributaria scriptum est aperillimè in hoc loco. Itè in eo quod sunt perpetuæ, & post annum quoq; dantur in eo maxime differunt ab illis, quæ nò nisi arbitrio iudicis rei persecutione continent dist. l. vel post annũ 6. & seq. sup. de alien. iudic. mut. caus. fact. quauis diuersum sit in actione rerũ amotarũ l. si mulier 21. §. pen. infr. rer. amor. quia in loci cõditionis furtiue, nò minus quã actionis furti à Prætorè introducta est, singulari quodã iure l. i. cod. ita tamè vt neq; cõditioni furtiue neq; actioni furti peti omnia similis sit, nò actioni furti, quia pœnalis illa est ex parte quoque actoris, hæc verò ex ea parte rei persecutionem continet. Nò cõditioni furtiue quoniã illa nullo modo pœnalis est, ne quidè ex parte rei sicut nec famosa, rerũ verò amotarũ actio pœnalis est ex parte rei, nò quia mixta sit ex rei persecutione & pœna, sed quia pœnae nomine cõcepta est ad puniendũ factũ rei quòd amouit. Quæ verò actiones mixtae sunt ex rei persecutione & pœna, quas diximus magis propriè mixtas appellari, & quæ tam ciuiles quæ honorariae quam plures sunt §. ex maleficiũ & seq. infr. de action. Omnes ex scilicet, quæ certã pœnã habent siue dupli siue tripli siue quadrupli, sed in qua simpliciter cõtinetur, eas constat, siquidè ciuiles sint, vt actio legis Aquiliæ perpetuæ esse, sed tamen nò dari in heredè, nili de eo quod peruenit l. inde Neratius 23. §. hæc actionem sup. ad leg. Aquil. Si verò honorariae sint, nec dari eas post annum, nec aduersus heredem in plus quã peruenit d. l. 2. §. vlt. vi bonor. rapt. l. i. in princip. l. de eo 18. infr. deposit. Mixtis itaq; omnibus actionibus vtro modo ex us, quos diximus, mixtè dicantur, cõmune illud est, vt si nihil ad heredè peruenit (aliquando enim accidit, vt nec peruenit, nec peruenire poterit, vt in actionibus furti corrupti & si memòr falsum modum dixerit) deneganda omnino sit in heredè actio, quia pœnalis est l. hæc actio 13. sup. de seru. corrupt. l. 3. hæc actio sup. si mens. fals. mod. dixer. quæ tamè danda esset proculdubio, si quid foret ad heredè ex delicto dolose defuncti peruenisset, quoniã eatenus nò pœnalis, sed rei persecutoria dici deberet: nec certius aut vetius his omnibus iudi-

cio meo dici quicquam potest. Iam ergo ad Tributoriam nostram veniamus. Est illa, vt iam attigimus, ex actionibus tertie classis: est enim rei persecutoria ex parte actoris, & quidem sui natura non arbitrio iudicis (non est siquidem arbitraria) & tamen est pœnalis ex parte rei, non quia pœnam vllam cum re ipsa persequatur: esset enim eo casu mixta etiam ex parte actoris, quod saluum est, sed quia licet sit ex contractu, vt executoria infortioria, & de peculio, in eo tamen differt ab iis omnibus, quod sicuti non datur nisi interueniente dolo, qui in aliis actionibus supradictis nullus exigitur, adeo vt non prius competere incipiat, quãdolum admissus sit *l. prox. & l. vlt. infr. h. c. t. i.* ita nec comparata est, nisi ad puniendum dolum illum quem dominus in iniqua mercis distributione admisit. Concepta igitur est pœnæ nomine, & consequenter pœnalis est, quamvis & ex contractu sit, & ex parte actoris merè rei persecutoria, vt *d. l. huius 9. §. 1. quod falsum aut. author. d. l. in venditionem 8. §. vlt. & l. seq. de reb. author. iudic. possid.* Sumunt enim actiones omnes, & sumere debent denominationem qualitarum suarum à reo potius quàm ab actore, quia reus est, qui condemnatur, nec datur actori actio, nisi vt effectum illum habeat extorquendæ contra reum condemnationis. Proinde mirum non est perpetuam eam esse, cum rei persecutionem sui iurata, non arbitrio iudicis contineat. Idem enim contingit in ceteris omnibus actionibus etiam honorariis, quæ persecutionem rei continent sui natura, licet pœnales omnino sint, dummodò ex parte rei duntaxat *d. l. hac actio 13. sup. de fern. corrupt. l. 3. §. hanc actionem & l. 4. sup. si mens. fals. mod. dixer. l. 1. §. pen. infr. de tutel. & ration. distr. l. 1. §. hac actio si ventr. nom. mulier. in poss. missa cad. poss. dol. mal. ad alium transfl. eff. dicat.* Si persecutionem rei contineret arbitrio tantum iudicis, non daretur post annum *d. l. rel. post annum 6. & seq. de alien. iudic. mut. caus. fact.* quoniam quæ arbitrio tantum iudicis persecutionem continent, eæ non sunt rei persecutoria: antequàm arbitrio locus esse possit, cui porro non potest esse locus priusquàm iudex datus sit: ergo non nisi post impetratam actionem, quæ proinde interim cum sit ex delicto necdum rei persecutoria, non nisi annalis esse potest, vt non insubtiliter à nobis disputatum est *libr. 4. C. de iur. cap. 1.* quamuis eo tempore non satis bene omnia, quæ ad hunc tractatum pertinent, attuleri esse mus, & quæ postea melius explicauimus in postrema parte Chulidæ de error. pragm. Eò quoque fortassis referenda est ratio eius, quod scriptum est in *l. 1. §. vlt. ne vi fiat ei qui in poss. miss. est.* actionem quæ ex delicto illo competit, quamvis sit rei persecutoria ex parte actoris *d. l. 1. §. hac verba*, tamen excepta missione in possessionem legatorum nomine, non esse perpetuam, nec magis post annum quàm in heredem dari *l. cum sit pœnalis*. Non enim esset bona ratio, si sui natura rei persecutionem contineret. Sed continere illam videtur arbitrio tantum iudicis, vt & illa de qua in *d. l. 4. §. vlt. de alien. iudic. mut. caus. fact.* quia nec vlla ratio est condemnandi eius qui creditori missio in possessionem vim fecerat, si paratus sit arbitrari iudicis, liberam pacatamque possessionem ei restituere, vt cui & eius quod reuera interest actoris, condemnationem & æstimationem cum ita futuram sit, vt nihil interit actoris *d. l. hac verba*. Quid enim aliud agit Prætor, nisi, vt metu illius actionis possessionem habeatis, quin possessionem missus fuit *d. l. 1. §. 1. in quo differt actio illa ab ea de qua in d. l. 1. §. ventr. nom. muliere in poss. miss. quæ licet sit pœna-*

Tom. I III.

lis quoque ex parte rei, quia comparata est coercendæ mulieris gratia & ad dolum eius puniendum *d. l. 1. §. 1.* non tamen est arbitraria, cum Prætor cogat eum, qui dolo malo venit in possessionem, de ea deeedere *§. necessario ead. leg.* vt proinde arbitrium iudicis de eare nullum esse possit. Tributoria autem humilimodi est, quia nec arbitraria dici potest, cum non aliud fieri à domino possit, nec condemnatio sequatur, quàm si faciat illud ipsum quod in condemnationem deducendum est, contra quàm in arbitrariis seruetur *§. præterea infr. de act.* Et tamen pœnalis est, & rei persecutionem continet. Ergo sui natura, & consequenter perpetua esse debet, nec anno cõcludi: cum verò sit etiam pœnalis, iam intelligimus, cur non detur in solidum aduersus heredem, sed tantum de eo quod ad ipsum peruenierit: nimirum quia nec alia pœnalis vlla siue mera, siue mixta, siue ciuili, siue honoraria datur vnquam in heredem, nisi de eo quod peruenit, quamvis sint rei persecutoria ex parte actoris, nec bona consecutio est, actio hæc non datur in heredem in solidum, ergo non est perpetua: sicuti nec illa actio hæc perpetua est, ergo datur in heredem defuncti etiam in solidum: Illa sanè bona est, non est actio perpetua, ergo non datur in solidum contra heredem, quia multò facilius est, vt sit perpetua, quàm vt in solidum contra heredem detur. Vt sit perpetua sufficit esse rei persecutoriam ex parte actoris, nec nocet, quod sit pœnalis ex parte rei, adeoque nec quod actio sit ex delicto, nisi cum arbitrio tantum iudicis, non etiam sui natura rei persecutionem continet, vt diximus. At vt detur in solidum contra heredem, requiritur omnino vt non sit pœnalis ex parte rei saltem: hoc enim sufficit, licet ex parte actoris rei persecutoria sit non pœnalis. Itaque quod scriptum est in *d. l. in honorariis de obligat. & act.* Actiones rei persecutorias & post annum dati, & in heredem de iis accipi debet omnino, quæ rei persecutoria: sunt ex vtraque parte non minus rei quàm actoris, non de iis quæ ex actoris tantum parte rei persecutionem continent, siue sui natura, siue arbitrio iudicis: nec proinde de iis quæ aut ex delicto nascuntur, aut ex contractu quidem, sed tamen ex causa doli, & ad eum vindicandum, siquidem hæc omnes conceptæ sunt in dolum & pœnæ nomine, ac proinde sunt pœnales, semper ex parte rei, vt constat ex exemplis actionum, quas Paulus in *d. l. in honorariis* opponit actionibus rei persecutorijs, scilicet doli mali & eius quæ competit ex interdicto vnde vi. Nam & actio de dolo rei persecutionem continet arbitrio iudicis *l. arbitrio 18. sup. de dolo.* & actio in factum ex interdicto vnde vi æquè rei persecutionem continet *l. 3. §. hac actio infr. vnde vi*, vbi ex eo inferit Vlpianus perpetuam eam competere, nec anno finiri. Et tamen certum est, non dari eas in heredem nisi de eo quod peruenit *l. in heredem 26. sup. de dolo l. 1. §. vlt. vnde vi & de vi armat.* Nempe quia sunt pœnales ex parte rei, & dantur ad dolum vindicandum sine quo nec vis esse potest *l. 2. §. doli mali vi bonor. rapit.* Adieci supra & ad dolum vindicandum, quia non omnes actiones quibus locum facit dulus, & quæ non aliter dantur quibus si dulus intercessit, sunt etiam pœnales ex parte rei, nec quod doli mentio in iis fiat, efficit, vt possint dici conceptæ pœnæ nomine, si modò non dentur ad dolum vindicandum, sed tantummodo iure conditionis cuiusdam sine qua non, vt loquuntur philosophi. Et de iis demum intelligendus est Vlpianus in *d. l. si hominem 7. §. 1. de pos. vbi tractat de actione depositi, quæ licet*

H 4

non aliter locum habeat, quam si depositarius aliquid in re deposita dolo malo fecisse probetur, non tamen contra depositarium ad dolum eius puniendum, sed ad rem depositam ex contractu reposcendam. Itaque dolo ille ex contractu rei quæ persecutione descendit, non rei persecutio est ex dolo, quia actio depositi ex natura contractus competit ad rem persequendam, prius etiam quam dolo ullus sit admixtus, licet non prius ex ea conveniri depositarius possit, quam dolum admiserit: quo casu etiam conditione furtiva se obligat. Sed cum hac differentia inter actionem depositi & conditionem quod depositarius accipiendo depositum statim se obligat actione depositi, quæ re contrahitur, sed non conditione furtiva nisi denegata demum dolo malo rei depositæ restitutione l. si quis inquitur 13. §. 1. *infr.*

8. IULIANVS libro 11. Digestorum.

Quia non de dolo est, sed rei persecutionem continet, quare etiam mortuo seruo^a dominus, item hæres eius, perpetuò teneri debet propter factum defuncti, quamvis non aliter, quam dolo interueniente competat.

Ad l. Quia non de dolo est 8.

In hac lege ratio redditur eius, quod scriptum est in priorē sententia §. *vlr. legis præcedentis*, actionem tributariam perpetuò dari, hoc est etiam post annum, non item eius quod in posteriore, dari eam in heredem de eo duntaxat, quod peruenit, non autem in solidum: nam vt ex iis apparet, quæ proximè scripsimus, ratio quæ faciebat, vt hæc actio non in solidum dari debeat contra heredem, sed quatenus duntaxat ad eum peruenit, nempe quod ex dolo & delicto descendere videretur, aut saltem daretur ad dolum vindicandum, ea suadere videbatur, vt nec esset perpetua, sed anno finiretur, & è cōtrario quæ ratio faciebat eam perpetuam, nempe quod esset rei persecutoria, postulare videbatur, vt in heredem quoque in solidum dari deberet: sed non putauit Iulianus magna confirmatione indigere posteriorem illam sententiam, cum nihil apertius sit, quam quod suprà diximus, Tributariam non solum exigere dolum, nec aliter quam interueniente dolo competere, quod & de actione depositi æquè dici possit l. si hominem 7. §. 1. *infr. depositi*. sed etiam dari ad dolum ipsum vindicandum, ideoque tanquam conceptam pœnæ nomine penalem esse ex parte rei: Quomodo autem penalis esse posset, & dari in solidum contra heredem? Illud Iuliano difficilius visum est, & aliqua ratione comprobandum, quod placet hanc actionem esse perpetuam. Nam cum non aliter competat quam si dolo interuenierit, & concepta sit pœnæ nomine ad puniendum factum domini, dolumque eius vindicandum, quin iniqua distributionem interuenit, an non videtur esse de dolo actio? Atqui de dolo actio perpetua non est, sed annalis, siue quod non contineat rei persecutionem, nisi arbitrio iudicis l. arbitrio 18. *supr. de dolo*, cui porro arbitrio non potest esse locus ante impetratam actionem, siue quod ex parte rei sit penalis: sed enim bona hæc quoque ratio, cum ex parte actoris actio sui natura non continet meram rei persecutionem: sed rectè Iulianus negat Tributariam esse actionem de dolo, aut actioni de dolo similem, cum sui natura rei persecutionem contineat non arbitrio iudicis, & quamvis dolum exigat tanquam condi-

depositi. Vnde est quod si depositarius petenti domino rem depositam statim restituar, sicuti se liberat ab ea depositi actione, quam depositum accipiendo contraxerat, ita & ab actione depositi: quamvis ea conueniri nunquam potuerit, quia posuisset, si depositi restitutione dolo malo recusasset. Ex quibus intelligimus, quam verum sit, & iuri consentaneum, quod scribitur in hoc §. hanc actionem tributariam & perpetuò dari contra dominum & post annum quoque, sed non dari in solidum contra heredem domini, at de eo duntaxat quod ad ipsum peruenit, vt si ex iniqua domini distributione minus ad heredem peruenierit, quam ad defunctum peruenerat, heres non de eo quod ad defunctum, sed quod ad se peruenierit, teneatur. Verum ex l. *seq. & ius quæribi dicenda sunt*, hoc apertius intelligitur.

tionem si, ne qua non, vt actio depositi, & hoc amplius quam sit in actione depositi detur ad dolum vindicandum attamen non ex dolo aut ex delicto descendit, si primam actionis causam & originem requirimus, sed ex contractu filijfamilias, vel serui qui sciente patre aut domino negotiatus est, nec à circumscriptioe, sed à gesto negotio originem accepit, quomodo in actione non valde dissimili, & æquè rei persecutoria ex parte actoris & quidem sui natura, pœnali tamen & pœnæ nomine concepta ad vindicandum dolum ex parte rei ratiocinatur Paulus in l. 4. *instit. l. 3. §. hanc actionem supr. si mens fals. mod. dixer.* Quia tamen non aliter datur tributaria, neque competit quam dolo interueniente in iniqua mercis distributione, nec proinde prius competit, quam iniqua distributio facta sit, vt scriptum est in l. *vlr. infr.* fateandum est non ita nasci tributariam ex contractu serui sciente domino initi, quomodo nascitur actio depositi ex contractu depositi, neque obligari dominum tributaria hoc solo, quod eo sciente seruus contraxerit, sed tunc tantum cum in tributum vocatus cum creditoribus iniquam distributionem dolo malo fecerit, ita vt si vel æquam distributionem fecerit, vel iniquam quidem, sed sine dolo malo, vel dolo quidem interueniente, sed de qua tamen nemo conqueri velit, nullo ex his tribus casibus tributaria competat, ne quidem post distributionem, tantum abest, vt ex solo contractu competat, antequam distributio facta sit, quod tamen scribere nonnulli ausi sunt tam imperitè, quam alij descendere illam ex dolo non ex contractu, contra quam scriptum sit in hac lege & in l. 1. §. *licet autē supr. de exercit. act. §. introduxit infr. quod cum eo qui in alien. potest.* Alioquin non esset certè perpetua, si à dolo & circumscriptioe non à gesto negotio contractuque originem acciperet, in bona est Pauli ratiocinatio in d. l. 4. *supr. si mens fals. mod. dixer.*

^a Quare etiam mortuo seruo. Illatio hæc est, non solum ex eo quod dictum fuit in principio legis, hanc actionem non esse de dolo (quid enim commune haberet mors ferui cum dolo domini?) sed etiam ex eo quod proximius scriptum est, cōtineri ea rei persecutionem: nam cum rei persecutionem contineat, non finitur morte ferui, qui contraxit, quique

ex con-

ex contractu primus debitor fuit, quamuis eius morte sicut peculium, ita & merx peculiaris esse desinat. Propter quod videbatur, quemadmodum morte serui peculii extinguitur, & cum peculio ipso actio de peculio ipso iure, nisi edictum & beneficium Praetoris faceret illam ex perpetua annalem l. 1. in princip. & §. merito autem infr. qu. and. de pecul. act. est annal. Ita & tributariam actionem quae pro materia habet mercedem peculiatem finiri morte serui, aut saltem ex perpetua fieri annalem, vt dominus post annum conueniri ex ea non possit, non magis quam actione de peculio, aut de dolo. Sed Iulianus contra scribit etiam mortuo seruo dominum ea perpetuo teneri debere, id est, post annum quoque, quia non tantum ex contractu & peculio serui mortui conuenitur, sed etiam ex facto & dolo suo, qui morte serui extinctus dici non potest: Imò quod magis est, ipso quoque domino mortuo, heres eius teneri debet eadem actione tributoria aequè perpetua etià post annum, propter factum defuncti qui dolosa & iniqua distributione edictum Praetoris cui satisfacere debuerat, contemnere maluit l. vlt. infr. Id enim est quod Iulianus significat iis verbis propter factum defuncti. cum

tamen si de dolo esset actio, non posset dari contra heredem nisi de eo, quod ad ipsum peruenerit d. l. 1. in heredem 26. supr. de dolo. Nec ad tem pertinet, quod haec actio non aliter quam dolo interueniente competat: non enim bona est consecutio, si quis ex eo inferat esse igitur hanc actionem doli, vt loquitur l. in honorarij 31. de oblig. & act. id est, de dolo alioquin eadem ratione inferres & actionem depositi, & eam quae datur de precario l. 1. §. 1. de precar. esse similiter actiones de dolo, quia nec nisi interueniente dolo competunt l. quassum 8. §. cum quoque eod. d. l. si hominem 7. §. 1. infr. de pos. l. contractus 23. de regul. iur. Quod tamen stultum esset dicere, quamuis hoc simile habeat actio de precario cum actione de dolo, quod non dantur in heredem, nisi de eo quod ad ipsum peruenerit, sicuti nec tributaria dicit. l. quassum §. vltim. quod cum rationem habeat in precario, docuimus in Chlidiade. At depositi actio datur in solidum contra heredem dicit. l. si hominem §. 1. Plane omnis actio, quae in heredem datur de eo quod ad ipsum peruenerit, perpetua est, tum quoque cum actio fuit annalis, vt in interdictis etiam annuis l. 4. infr. de interd.

9. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Quod in herede dicimus, idem erit & in cæteris successoribus.

Ad l. Quod in herede 9.

RAT. DVB. Alij successores etiam vniuersales non sunt, nec dici possunt heredes, puta bonorum possesores à Praetore constituti, quia Praetor herede non facere non potuit §. quos autem Instr. de honor. poss. sicuti nec dominum nec legem. Item quæ is cui restituta est ex SC. Trebelliano hereditas, quia licet Senatusconsultum potuerit facere heredem, vt constat ex Tertulliano & Orficiano & ex d. §. quos autem. Cum tamen is qui hereditatem ex Trebelliano testituit, non definat esse heres §. restituta Instr. de fideic. hered. non potuit Senatus facere, vt vni duo in solidum heredes essent l. quod contra 141. §. vni duo de regul. iur. Nec denique is cui liberatum seruandam causa bona addicuntur ex Diui Marci constitutione, de qua in l. 2. §. 4. & pass. infr. de fideic. hered. & apud Iustin. tit. de eo cui libert. caus. bon. addic. quia bonorum addictio, hereditatis additio & acquisitio non est. Ergo non eadem horum successorum, quæ heredum ratio constitui potest, vt teneri debeant de eo, quod ad ipsos peruenerit, quemadmodum tenentur here-

des, quos non alia ratione teneri placuit, quam quia lucra turpia heredibus extorquenda sunt l. in heredem §. de calumniarij. quippe cum representent personam defuncti, eademque cum ipso persona esse existimetur, vt ait Nouell. 48. de iur. iur. à morient. pref. quod de aliis qui non sunt heredes, non imiliter dici potest: illa enim iuris fictio per legem duodecim tabularum introducta est, quæ de solis heredibus locuta fuit, non de cæteris successoribus l. vlt. C. de hered. act. l. 1. C. si vnus ex plurib. hered. debet. Dec. Hi omnes, de quibus diximus, licet heredes non sint, heredum tamen loco in omnibus habentur l. 1. 2. & 3. infr. de bonor. poss. l. 1. & 2. & pass. ad SC. Trebell. neque minus absurdum & iniquum esset ditari eos ex scelerate defuncti quam illos, qui verè sunt heredes. Proinde vbi iuris & aequitatis ratio eadem est, idem quoque ius constitui debet vulg. l. illud 32. supr. ad leg. Aquil. l. 3. vnde etiam de iniust. rupt. l. à Titio 10. in fine principij de verb. oblig. Nam quod alij sunt heredes, alij verò non nisi heredum loco diuersitatem inducit non diuersitatis rationem.

¶ Eligere quis debet qua actione experiatur: vtrum de peculio, an tributaria, cum scit sibi regressum ad aliam non futurum. planè si quis velit ex alia causa tributaria agere, ex alia causa de peculio audiendus erit.

Ad §. 1. Eligere.

RAT. DVB. Aliud est agere, aliud exigere, ac proinde aliud actionem eligere, aliud verò suum consequi, nec quod actor elegerit actionem aliquam, praesertim minus competentem, statim bona consecutio est, vt ei satisfactum sit. Ergo quamuis summo iure defendi possit per electionem actionis liberatum esse reum, aequitas tamè suadere videtur, vt non tam intentione actoris quàm perceptione liberati debeat, sicuti de eo dicimus, qui cum posset ex pluribus de-

bitoribus eligere quæ veller, minus idoneum elegit l. si ex duobus 32. infr. de pecul. l. perceptione 4. supr. de his qui effud. vel deiecit. Sufficit enim vt eaucamus ne is qui vna actione proposita aliam proponere vult, idem bis consequatur, praesertim ab eodem contra regulam l. bona fides §. 6. de regul. iur. quod nec si aduersus alias personas facere veller, permittendum ei esset l. si quis dolo §. 1. in fin. de re indic. Proinde si peculiaris mercis creditor cui competit aduersus dominum duplex actio, & tributaria & de peculio aliam elegerit, nec suum consequi potuerit, non est prohibendus aliam

proponere per quam melius ad commodum suum perueniat. Quid enim nocet ei qui cōuenitur, quod pluribus actionibus conueniatur quandiu debitor est, necdum soluit? *Dec.* Qui ex pluribus actionibus sibi competentibus vnā eligit, aliam quam non eligit, repudiare intelligitur, in consequentiam necessariam. Repudiandis autem & remittentibus actiones suas dandus non est ad eas regressus *l. queritur 14. §. si venditor infr. de adit. edit.* Eligere igitur bene actor debet, quā actione velit agere, aut male electio actionis periculum, & damnum vtrū subire. Eligendo enim actionem dūmodo cōpetentem (nam inter eam quæ competit, & illam quæ non competit, non cadit electio) vtramque consumit & illam quam exerceat, quia cōpetit, & illam quam nō exerceat, quia eam repudiavit, vt pluribus docuimus ad *l. sed si pupillus 11. §. pen. & l. habebat quis 13. supr. tit. prox.* Junge *l. cum filius 76. §. variis de legat. 2.* Hoc ita si non sit adeo incertum quamnam potius actio competat, vt permitendum sit actori vtramque dicere, dummodo protestetur ex altera tantum velle se suū consequi, ex *l. 1. §. quia autem infr.* Quod legat nisi is locus

Triboniani potius est, vt alibi monuimus, aut si non ipsius aduersarij dolo deceptus sit is, qui minus vtile actionem elegit, vt in *l. 4. §. ult. infr. tit. prox.* Alia ratio est electionis, quæ fit vnus ex pluribus debitoribus eiusdem creditoris, & alia quæ fit an vnus electio ne alij liberentur, de qua dicemus ad *l. si ex duobus 32. infr. de pecul.*

2. *Planē si quis velit. R. A. T. D. V. B.* Actio quæ semel proposita fuit ex vna causa ex qua competere poterat, & ita consumpta est, non potest iterū proponi ex alia, quāvis ex duplici causa competierit *d. l. habebat quis 13. supr. tit. prox.* Ergo qui semel elegit ex vna causa, non potest prætexit diuersā causā iterum agere. *Dec.* Multum interest an diuersæ sint causæ vnus eiusdemq; actionis, an diuersarum actionum. Actio competens ex variis causis si ex vna eligatur & exerceatur, ex vtraque consumitur *d. l. habebat*, sed si plures actiones ex pluribus causis competant, non nocet quod ex vna causa actum sit vna actione, quominus alia actione ex alia causa agi possit: tunc igitur tantum nocet electio, cum electa est alterutra duarum actionum ex eadem causa competentium.

2. *¶* Si seruo in testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. sed Pomponius libro sexagesimo scripsit heredem, nisi curauerit cauere sibi à seruo, vel deduxi à peculio, quod tribuendum erat, teneri tributoria. quæ sententia nō est sine ratione. ipse enim auctor doli est, qui id egit. ne intribueret. totiens enim in heredem damus de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti conuenitur, nō quotiens ex suo.

Ad §. ult. Si seruo.

R. A. T. D. V. B. Pro sententia Labeonis, non tenetur heres domini actione tributoria, nisi de eo duntaxat quod ad eum peruenit *l. illud quoque 7. §. ult. & l. prox. supr.* Atqui cum seruo qui testamento manumissus sit peculij legatum est, neq; ad eum quicquam peruenit ex merce peculiari, in qua distributio iniqua facta est à domino, si ponas tributoria actione cum domino actum fuisse, nec dolo eius factum est, quominus perueniret, cum voluntati testatoris satisfactum debuerit, & peculium legatum seruo manumisso præstare *tot. tit. de pecul. legat.* Ergo in hac specie nullo modo tributoria conueniri heres potest. *Dec.* Dolo non caret heres qui sine cautionibus soluit legatum, cuius nomine alterius quam ipsius heredis gratia legatarium cauere oportuit *l. dolo carere 41. infr. ad leg. Falcid.* Atqui in proposita specie, nō aliter præstari debuit peculium seruo manumisso, quam si caueret eius pecuniæ nomine quæ ex hac parte edicti in tributum venire debuit, aut eam ipsam quantitatem ex peculio deduci passus esset, siue iam dolo domini in iniqua distributione admissus tributoriæ actioni locū iam fecisset, vt in ratione dubitandi posuimus, siue in tributum vocatus duntaxat fuisset dominus, necdum distributionem fecisset. Ergo teneri hoc casu heres debet actione tributoria, & quidem ex proprio capite, ac proinde in solidū cum sit ipse author doli, vt *l. ipse*, ex quibus verbis malo ponere, dominum decessisse ante quam dolo malo quid faceret, vt

intelligamus dolum cōcepisse ab herede ipso, quo casu non tam inspicendum est, an quid ad heredem peruenerit, aut dolo eius malo factum est, ne perueniret, sed tantum an aliquod dolo malo eius factum sit, ne intribueretur, quomodo hic euenit. Nō enim expectandum est, vt legatarius peculij conueniatur tributoria, aut etiam in tributum vocetur, cum neq; sit dominus, neque domini heres, neq; creditor peculiaris. Hi enim tantum sunt qui in tributum vocari possunt. Fecit autem heres ne in tributū vocari posset præstādo peculium legatario, sine vlla deductione, vllaque cautione, cum ex peculiari merce nihil posset tribuere, qui ex ea nihil habet, & actio tributoria se quatur mercedem peculiarem, quomodo actio de peculio sequitur peculium. Haec tenus scilicet non vt in tributum vocari aut tributoria conueniri possit, quisquis habet peculiarem mercedem *l. prox. inf.* (alioqui etiam legatarius in proposita specie conueniri posset) sed negatiue, vt non possit in tributum vocari is, qui nihil ex merce peculiari habet, etiam si vel dominus sit vel domini heres, quamuis aliter peculiaris merx, aliter peculium dicatur, peculium scilicet de ducto omni eo quod domino debetur. Merx verò peculiaris etiam si nihil sit in peculio, vt vidimus in *l. 1. §. peculiararem supr.* consequens igitur est, vt in proposita casu heres in solidū teneri debeat, quāvis nihil ad eū peruenerit, quia quod in præcedentibus dictū est, heredē domini non teneri, nisi de eo quod peruenit, toties verum est quoties heres ex dolo defuncti non ex suo proprio conuenitur, vt & in *l. 1. §. 1. de eo 18. infr. de pos.*

IO. PAULVS libro trigensimo ad Edictum.

DE peculio actione etiā cum emptore serui agi potest: tributoria non potest.

Ad l. d. p. c.

Ad l. De peculio 10.

RAT. DVB. Peculiaris merx peculij quoque pars aliqua est l. prox. infr. & §. caterum in fin. Instit. quod cum eo qui in alien. potest. licet alio sensu dicatur, merx peculiaris, alio autem peculium l. i. §. pecularem sup. At qui actio tributoria datur de merce peculiari, sicut de peculio actio datur de reliquo peculio. Ergo sicut actio de peculio datur etiam contra emptorem serui ex eo quoque cōtra dū qui emptionem præcesserit, dummodò seruus aliquod peculii cuiuscunque generis apud emptorem habeat l. & ancillarum 27. §. si seruus l. si ex duobus 32. §. i. l. si creditor 37. §. pen. infr. de pecul. Ita & dicendum est, tributariam actionem dandam esse contra emptorem serui saltem eo casu quo post iniquam à domino factā distributionem merx peculiaris ad emptorem simul cum seruo transierit. Nam ad hunc certè casum ratio hæc dubitandi omnino restringenda est. Cū non sicuti ad dandam actionem de peculio contra seruum sufficit, vt emptor qualescunque peculii habeat, etiā quod apud emptorem quesitum sit d. §. si seruus, ita & possit sufficere, vt habeat seruus ab emptore peculiarem aliquam mercem ad obligandū emptorē tributoria ex eo contractu quē seruus iniecit antea de peculiari merce venditoris. Tributoria enim non nisi cōtra dominū datur eius mercis peculiaris de qua seruus contraxerit.

II. CAIUS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Aliquando etiam agentibus expedit potiùs de peculio agere, quàm tributaria. nam in hac actione, de qua loquimur, hoc solum in diuisionem venit, quod in mercibus est, quibus negotiatur, quòd quæ eo nomine receptum est: at in actione de peculio totius peculij quantitas spectatur: in quo & merces continentur. & fieri potest, vt dimidia fortè parte peculij, aut tertia, vel etiam minore negotietur. fieri præterea potest, vt patri dominove nihil debeat.

Ad l. Aliquando 11.

RAT. DVB. Actio tributoria non aliter datur quàm dolo domini interueniente l. quia 8. in fin. sup. Datur enim ad vindicandum dolum domini, admissum in iniqua mercis distributione, contra mentem & propositum Prætoris ad fraudandos peculiaris mercis creditores §. introduxit Instit. quod cum eo qui in alien. potest. l. illud quoque 7. §. si cuius sup. At actio de peculio non datur ad vindicandum dolum domini, quæ nec scientiam nec patientiam eius requirit, l. quoribus 47. & pass. infr. de pecul. Atqui multo grauius vindicaretur domini dolo per actionem tributariam, si in ea totius peculij ratio haberetur ad exemplum actionis de peculio. Ergo in tributoria quoque totius peculij ratio non solius mercis peculiaris habenda est, ne aliqui dolus ex parte saltem impunitus remanere videatur. Dec. Tributoria actio neque nomen neque effectū aliunde habet, quàm ex mercis peculiaris tributione & distributione quam Prætor æquā fieri à domino inter eum & creditores voluit d. §. introduxit & l. prox. infr. Ergo nihil in tributoria venire iure potest, nisi quod ex merce peculiari, & quod inde receptum est: reliquū enim peculium sicuti nihil cōmune habet cum merce peculiari, ita neque diuidendum est inter dominum & creditores mercis peculiaris, ob contractum de peculiari merce habitum, quia neque totū peculium intui sunt, sed solam mercem peculiarē creditores illi qui cum

Dec. Actio de peculio est onus peculij nō huius vel illius, sed cuiuslibet, quod habeat hodie seruus penes emptorem eundemque nouum dominum, aut quod habuerit, manseritque penes venditorem d. §. si seruus d. l. si ex duobus §. vlt. & pen. sumit l. de posui 38. §. vlt. inf. de pecul. At actio tributoria non est onus mercis peculiaris, ne quidem illius de qua contractum est, sed domini qui doli in iniqua eius mercis administratione admisit, quia neque ex peculio nascitur, sed ex eo domini dolo, quem per tributariam vindicari equū est, vt creditoribus satisfaciatis, qui edicto Prætoris satisfaccere noluit l. vlt. infr. Atqui dolo domini eiusdemque venditoris, dolo emptoris non est. Cū enim emptor non nisi singularis successior sit, non potest in eū transire dolo venditoris, qui nec transit ad heredem à defuncto tanquam quid merè personalisimum, quamuis in vicis possessionis aliud sit l. cum heres 11. de iur. temp. præscript. l. vicia 11. C. de acquir. poss. Ergo nō sicuti actio de peculio datur in emptorem serui ex contractu, apud venditorem quoque celebrati ita & tributoria cōtra emptorē serui danda est, ob iniquam distributionem à priore domino factam, quæ sola cum dolo coniuncta tributariam parere potuit d. l. vlt. infr. Et hæc inter actionem de peculio & Tributariam differentia aliis coniungenda est, de quibus suprà diximus in d. l. in princip. & §. peculiarem sup. & in l. prox. infr.

seruo mercem peculiarem habente contraxerunt. In quo differunt ab iis qui cum seruo peculium habente simpliciter contrahunt. Hic enim totum peculium serui vbicunque & vndeunque sit, tanquam proprium ipsius patrimonium intuentur: vnde fit, vt in actione de peculio totius peculij ratio habenda sit l. hinc queritur 19. §. i. l. & ancillarum 27. §. vlt. l. si ex duobus 32. in princip. inf. de pecul. Proinde verū est, quod Caius hic scribit, & post eum Iustinianus in §. caterum Instit. quod cum eo qui in alien. potest. vbi fusiùs hoc explicat, aliquando accidere, vt creditori mercis peculiaris expedit agere de peculio potiùs, quàm tributaria: cū fieri possit, vt negotiatio mercis peculiaris minimā partem peculij comprehendat itemque vt difficile sit creditori probare seruum sciente domino negotiatum esse in merce peculiaris. Quæ tamen probatio in tributoria actione omnino necessaria est, in actione de peculio non est. Itaque si in actione de peculio non fieret de ductione eius, quod domino deberet singulari priuilegio domini, nemo dubitat, quin ser. per esset multo commodius creditori agere de peculio quàm tributaria. Illud notandum est omni casu competere actionem de peculio ex contractu filii familias vel serui, & ideo omnes, qui possunt agere tributaria sicut & institoria & exercitoria, posse etiam agere de peculio si malint, sed non contra, posse supradictis actionibus experiri omnes, qui agere de peculio possunt.

Alius duntaxat de peculio, alius tributoria serui nomine cum domino agit. quæsitum est, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributoria agenti præstaturus sit? respondit. Tributoria actione tunc demum agi potest, cum dominus, in distribuendo precio mercis, edicto prætoris non satisfecit: id est, cum maiorem partem debiti sui deduxit, quam creditoribus tribuit: veluti si cum in merce triginta fuissent, in quam ipse quidem quindecim crediderat, duo autem extranei triginta, tota quindecim deduxerit: & creditoribus reliqua quindecim dederit: cum deberet sola decem deducere, extraneis dena tribuere. cum igitur hoc fecit, nec intelligendus est seruum à se liberasse: eo quòd quinque adhuc, nomine eius, tributoria actione præstaturus sit. quare si agi de peculio cœperit, cum fortè extra mercem peculium esset: quinque, tanquam adhuc creditor serui, deducere debebit.

Ad. ult. Alium.

RAT. DVB. Cum dominus iniqua precij mercis distributione maiorem partem sibi tribuit, quam creditoribus, quamvis neque Prætoris edicto, neque creditoribus satisfecerit, sibi tamen soluit, & satisfecit, atque ita seruum suum cuius erat creditor à se liberauit, cum solutione tollatur omnis obligatio. Vtputa si in merce peculiari triginta tantum fuerunt, & dominus in causam mercis quindecim crediderat: duo autem creditores extranei singuli alia quindecim: dominus verò in distribuendo mercis precio integra quindecim sibi debita detraxerit: aliis verò creditoribus reliqua tantum quindecim dederit. Ita enim sibi totum soluit, nec proinde quicquam est, quod etiamplius debeat. Ergo si ab alio creditore idem dominus ex eiusdem serui persona conueniatur de peculio, nihil erit, quod possit deducere cum nihil ei debeat. Quamvis enim per iniquam illam distributionem quam ponendum est, dolo malo factam fuisse tributoria actione se obstrinxerit, quia dena tantum detrachere debuerat: aliis verò duobus creditoribus, æquè dena singulis soluere. Id tamen eius dolo imputandum est, cuius vindicandi gratia conueniri eum tributoria æquum est, sed non debet ea res nocere alij creditori agenti de peculio, ut deductionem vllam ab hoc domino qui totum sibi soluit pati compellatur. **DE C.** In actione de peculio semper deducendum est, id, quod domino debetur *l. 1. sup. l. 5. §. ult. l. sed si dampnum §. peculium & pass. infr. de pecul.* Atqui in propo-

sita specie licet dominus, cui quindecim debebantur, quindecim sibi soluerit, per iniquam precij mercis distributionem: verum tamen est, adhuc quinque ei deberi, cum ex quindecim quæ deduxerat, cogatur actione tributoria creditoribus aliis quinque reddere, tanquam malè & cōtra edictum mentemque Prætoris deducta & retenta. Non enim potest videri solum, quod per tributariam reddendum est, quodque idè non durat solum *l. si rem meam 20. l. si quis aliam 46. l. qui res 98. de solut.* Nam quod euincitur in bonis non est, ut habet iuris regula 190. Nec quod dominus dolo fecerit dolumque eius vindicandus sit, facere debet, ut ei solum totum videri possit. Sua enim huic dolo pœna à Prætoris constituta est, ut per tributariam actionem vindicetur, non per actionem de peculio. Quemadmodum & in aliis iuris partibus euenit, ut in eo ipso puniri demum quis debeat in quo deliquit non in alio *l. rescriptum 6. inf. de his que vt indign. l. falsidie 24. in princip. ad leg. falsid.* Hic autè dominus qui in iniqua distributione dolum admisit, iis solis creditoribus fecit iniuriam, qui ex causa peculiariis mercis crediderant, non etiam cæteris qui ex alia causa creditores fuerunt. Quoniam verò iure conuentus dominus actione de peculio deductionis priuilegio uti prohiberetur ob dolum in distributione admissum, cum etiam si ab illis ipsis quos in merce peculiari fraudare voluit conueniretur, nihilominus æquè aduersus eos deduceret id omne, quod sibi deberetur *l. 3. in princip. vbi diximus sup.*

QVOD

QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE

EST, NEGOTIVM GESTVM

esse dicitur.

TIT. V.

1. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

QUONIAM proconsul agit, vt, qui contraxit cum eo, qui in aliena potestate sit, etiam si deficient superiores actiones, (id est exercitoria, institoria, tributoria) nihilominus tamen, in quantum ex bono & æquo res patitur, suum consequatur. siue enim iussu eius, cuius in potestate sit, negotium gestum fuerit, in solidum eo nomine iudicij pollicetur. siue non iussu, sed tamen in rem eius versum fuerit, eatenus introduxit actionem, quatenus in rem eius versum fuerit: siue neutrum eorum sit, de peculio actionem constituit.

Ad l. 1.

HÆC lex totusq; ipse ritulus generalis est, ad omnes eos qui sequuntur in l. 15. Pandectar. de peculio, de iur. vers. & quod iussu. ratio enim omnium generalis, quæ mouit Prætores vt actiones illas omnes proponeret, non alia fuit, quam quæ in principio legis huius ponitur, quod omnia Proconsul agat in prouincia, vt Prætor in vrbe [scripsit enim Causa ad Edictum prouinciale, nõ ad vrbanum, quod vtrumq; tamen vnum & idem est] vt quisquis contraxit cum eo, qui in aliena potestate sit, etiam si tres actiones de quibus supra dictum est, deficient, exercitoria, institoria, & tributoria: nihilominus tamen in quantum ex bono & æquo res patitur suum consequatur: ex quo intelligimus actiones istas omnes, quæ ex contractu filijfamilias, vel serui contra patrem vel dominum dantur esse ex bono & æquo, magis quam ex mera iuris ratione, cum per eos quos in potestate habemus, melior quidẽ condicio nostra fieri possit, sed deterior non possit l. melior 133. de regul. iur. l. filiusfamilias 21. de regul. iur. Fit autem deterior quoties ex ipsorum cõtractibus aut inuiti, aut etiam ignorantes obligamur l. qui in aliena 6. inf. de acquir. hered. Præter id quod in cæteris quoque omnibus non modò durum, sed etiam iniquum est, vt alteri per alterum iniqua condicio inferatur l. non debet alteri 74. de regul. iur. aut ex vnius factio alius obligetur. Sed tamen æquissimũ est ijs omnibus succuri, qui cum filiofamilias vel seruo contraxerunt, quandoquidem si cum seruo nullam ipsi contra eum habuerunt actionem l. cum seruo 107. de regul. iur. l. serui. 14. de oblig. & act. l. seruus 6. Cod. de iudic. si verò cum filiofamilias habent quidem eum in solidum obligatum & cum ipso agere possunt l. si quis cum filiofamilias 44. de regul. iur. sed sine effectu quando pater viuat, cum eo tempore vix sit, vt bona villa filiusfamilias habeat, ex quibus satis facere creditori possit, si ius vetus inspicias quod Pandectarum temporibus obtinebat l. lex Cornelia 28. ad fin. de vulg. & pupill. substit. post mort.

Tom. III.

tem verò patris non possunt plenum actionis suæ effectum habere, cum eo tempore non teneatur filiusfamilias in solidum, nisi sit heres patris, sed in quantum duntaxat facere potest l. si ex alio 9. C. hoc tit. iuxta formam edicti de quo in l. prox. seq. l. si dubitet 10. §. filiusfamilias inf. de fideiuss. quod plerumque aut nihil aut parum est: ob eam verò rationem fieret, vt extra eas causas ex quibus Prætor exercitoriam, institoriam, & tributariam introduxit, nemo cum seruo contracturus esset, paucitatem cum filiofamilias, nisi Prætor supradictas actiones, quod iussu de in rem verso & de peculio ex cõtractibus filiorumfamilias, aut seruorum aduersus patrem & dominum proposuisset. Quod maximo certè ipsorum damno cessisset, cum præcipua patris & dominicę potestatis utilitas consistat in eo quod per filiosfamilias & seruos patribus & dominis etiam ignorantibus acquiritur ex omnibus penè causis d. l. qui in aliena 6. l. placet 79. eod. tit. de acquir. hered. l. etiam 32. de acquir. rer. domin. Proinde non habent quod de iuris Prætorij asperitate ac iniquitate hac in re conquerantur, cum recusare non debeant, vt ex quorum cõtractibus lucrum & commodum capiant, eorum factum præstent l. 1. sup. tit. prox. l. ex qua persona 149. de regul. iur. Non quidem in solidum & absolute quod iniquum esset extra casus exercitorię & institorię actionis, sed quatenus bonum & æquũ patitur, vt hæc lex habet: aliter autem æquitas obligari eos vult actione quod iussu cum pater iussit, aut dominus cum filiofamilias vel seruo contrahi, aliter verò cum in re patris vel domini negotium versum est, actione de in rem verso, aliter denique actione de peculio cum neque iussu vel præcessit, neque in rem patris vel domini versum quicquam fuit. His enim tribus casibus tota quæstio de eo quod cum eo qui in aliena potestate sit, negotij gestum esse dicitur, extra exercitoriam, institoriam & tributariam actionem, totaq; hæc tractatio cõcluditur, actio quod iussu datur semper in solidum, actio de in rem verso aliquando in solidum, aliquando non in solidum. In solidum quidem si tota pecunia in re patris vel domini versa sit, nõ in solidum si pro parte tantum de peculio verò quatenus in peculio est,

Fieri verò potest ut in peculio tantum sit quantum ad dimittendos creditores sufficiat. Fieri etiam po-

2. *VLPIANVS* libro 29. ad Edictum.

Alt prætor: *In eum qui emancipatus, aut exheredatus erit, qui ve abstinnit se hereditate eius, cuius in potestate, cum moritur, fuerit, eius rei nomine, quæ cum eo contracta erit, cum in potestate esset, siue sua voluntate, siue iussu eius, in cuius potestate erit, contracta erit, siue in peculium ipsius, siue in patrimonium eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta fuerit: actionem, causa cognita, dabo in quod facere potest.*

Ad l. Alt. Prætor. 2.

Proponuntur in hac lege verba Edicti, non quo Prætor actiones de peculio proposuit, & de in rem verso, Et quod iussu, sed quo pollicetur actionem in filiumfam. qui cum esset in patris potestate, contraxit, siue iussu patris, siue non iussu & sua sola voluntate, & siue in peculio ipsius filiumfam. siue in patrimonium eius cuius in potestate fuit, quod creditum est, redactum sit, actionem, inquam, non in solidum, sed in quantum facere potest, siue emancipatus fuerit ad patrem filius, siue exheredatus, siue eius hereditate se abstinnit.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui cum aliquo contrahit, sicuti patrem obligat de peculio, ita seipsum multo magis in solidum *si quis cum filiofam. 4.4. infr. de pecul.* Ergo nec emancipatio, nec exhereditatio, nec abstentio hereditatis facere potest, quominus in solidum obligatus remaneat, nisi a creditoribus ipsis condicio deleatur ad eum exonerandum, ut in *l. cum hereditate 55. de acquir. hered.* Quamvis enim possit tentari filiumfamilias, cum est emancipatus, alium quodammodo hominem videri propter imaginarias illas venditiones & mancipationes, quæ in emancipatione olim interueniebant, propter quod fuit necessaria restitutio in integrum ex capite edicti de capite minutis, *l. 3. §. ult. & l. 4. ill. tit. de capite. minor. iunior. l. servus 27. de adim. legat.* Non ad hoc tamen respexit Prætorum ex eo apparet, quod eandem causam constituit filij emancipati, & exheredati, itemque abstentis quibus tamen idem color imaginariæ seruitutis prodesse non potest. Item ex eo quod in hac ipsa lege subiicitur, idem iuris esse in eo quoque, qui citra emancipationem sui iuris factus est: cur ergo exoneramus filium, ut ex obligato in solidum conueniatur, duntaxat in quantum facere potest præsertim cum filiusfamilias ex omnibus causis præterquam ex mutuo non solum obligari possit in solidum, sed & in solidum quoque conueniri *l. filiusfamilias 39. de oblig. & act. l. tam ex con-*

test ut non sit. Sed de singulis dicendum postea erit suo ordine ac sub suis titulis ad lib. seq.

tractibus 57. sup. de iudic. De c. Cum filiusfamilias quoquomodo contrahit siue iussu patris, siue propria sua voluntate, tum quoque cum vtiliter contrahit, quod contingit siue in ipsius filiusfamilias peculium, siue in patrimonium patris redacta sit ea res, de qua contractum est, nunquam facit se locupletiores, sed patrem, cui acquirit omnia iure patriæ potestatis, ita ut ne momento quidem temporis acquisitione in filiusfamilias persona consistat *l. 1. infr. si a parent. qui manum sit. l. placet 79. de acquir. hered.* Proinde dignus est cui succurratur ne supra quam facere potest conueniri in solidum possit. Quomodo & aliter pleræque sunt persone quæ non nisi in id quod facere possunt, conueniuntur, licet aliis atque aliis rationibus, *l. sunt qui 1.6. cum seqq. infr. de re iudic.* Nec est quod conueniantur creditores, aliquam in eo sibi iniuriam fieri, cum pro eo incommodo habeant commodum actionis de peculio, quam eis dat Prætor contra patrem, quamvis cum eo non contraxerint. Neque tamen dat eam actionem Prætor in filium emancipatum vel exheredatum, vel abstentum, nisi causa cognita, ut habent verba edicti, non quasi cognitio causæ facere possit, ut aliquo casu detur in solidum actio nisi cum filius patri heres exitit, *l. si ex alio 9. C. hoc tit. &* quidem non ex minima portione, ut sequitur in hac lege & in *l. sed si ex parte 4. infr.* sed ut de contrario facere debeat, aliquando ne filius villo modo conueniatur, id est, ne in id quidem quod facere potest, ut in *l. 1.4. vers. Sed & hic iudex.* nisi mentitus sit se patræ familias, aut tale quid aliud dolo malo fecerit, ut in *l. 4. §. 1. & l. 6. infr.* Quamquam fatendum est inserta fuisse edicto verba illa *causa cognita*, quoniam plerique casus sunt, in quibus filium etiam in solidum teneri æquum est, ut in *l. si filiusfamilias 5. §. 1. infr.* Itemque cum post multos annos filius conuenitur, id est, eo tempore quo patrimonium aliquod iam sibi quaerere potuit. Nam & in hoc quoque causa cognitio vertitur *l. 1.4. §. pen. infr.*

¶ Sed & si citra emancipationem sui iuris factus sit, vel in adoptione datus, deinde pater naturalis decesserit: ite si quis ex minima parte sit institutus, æquissimum est, causa cognita etiam in hunc dari actionem in id, quod facere potest.

Ad §. 1. Sed & si citra.

RAT. DVB. Edictum Prætoris non est locutum, nisi de filio emancipato, cum tamen non ignorat Prætor alius etiam modis citra emancipationem posse filiumfamilias fieri sui iuris. Ergo non est protrahendum ad alios casus, in quibus filius factus sit sui iuris aliter, quam per emancipationem. Verbis enim edicti inferendum est, ut ait Vlpianus in *l. 1. §. licet autem sup. de exercit. act.*

De c. Eadem ratio iuris & æquitatis locum habet, siue per emancipationem, siue qualio modo filiusfamilias sui iuris efficiatur, nec refert quid ex æquo pollentibus fiat *l. mulier 22. vers. Prædicta infr. ad §. C. Trebell.* Ergo & ad alios casus similes edictum hoc portigendum est *l. 1. §. alienatio infr. quoad de pecul. act. an-*

nal. est, vbi latius dicemus.

a *Vel in adoptione datus.* Videtur Vlpian. hic scripsisse vel pro *reliui*. Est enim hoc exemplum patriæ potestatis finite, aliter quam per emancipationem, scilicet per adoptionem dato filio in adoptione a patre naturali: deinde mortuo patre adoptiuo, quod cum evenit, non recedit filius in potestatem patris naturalis, sed remanet sui iuris eo quoque vivo: quanquam si verum amamus parum distat hic casus a superiore, quia nec nisi per tres mancipationes & duas manumissiones fiebat olim adoptiones, sicuti nec emancipationes *l. ult. C. de adop.* Placet verò ingeniosa emendatio viri doctissimi Iac. Cuicac. in illis verbis, deinde pater naturalis decesserit, ubi pro *naturali* reponit *adoptiuus*. Nam mors patris naturalis post datum in adoptionem filium nihil addere,

addere potest aut minuere. Quamquam sufficere in eo iudicio postulat delictum dictionem illam *naturalis*, quali interpretum ex glossa impetioris aliusque interpretis. Patrem enim simpliciter cum dicunt iureconulti tractantes de filio in adoptionem dato adoptivum non naturalem intelligunt, quia pater naturalis per emancipationem quam in qualibet adoptione interuenire necesse est, ut diximus, extaneus factus esse intelligitur. *l. quinetiā 55. inf. de rit. nupr.*

b. Item si quis ex minima parte sit institutus. R. A. T. D. V. B. Filius etiam ex minima hereditatis parte heres instituitur, heres tamē est, idēque obstat patrono ne cōtra tabulas liberti honorū possessionem petere possit. *l. et si ex modica 6. inf. de bon. libert.* Ergo nec beneficio edicti huius sui debet, a quo excluditur filius qui patri heres extitit. *l. si ex alio 9. C. de h. i. i.* Cur enim succurratur filio praeextu patris potestatis, cum ipse patri suae in solidū, siue pro parte heres extiterit? De c. A. Equitas quae hoc Pratoris edictum induxit, facere debet, ut in filio qui conuenitur nō tā mera iuris civilis ratio spectanda sit, quam effectus rei. *l. si filiusfamilias 5. §. 1. inf. hoc tit.* alioqui nec filio qui heres instituitur & absentis est, succurrit oportere, cum non sit sine herede, qui suū heredem habet, quāuis se abstinentē. *l. cum quis 30. §. sed et si suū de fiduc. libert. l. necessarius, v. de acquir. hered.* Atqui si effectum inspicias serē est, ut ex nulla parte institutus videatur filius, qui nō nisi ex minima & modica institutus est, quantum scilicet ad hoc edictū pertinet. Ratio enim propter quam nō putatur Prator succurrēdū filio heredi patris nō alia fuit, quā quia ex cōmodo quod ei adfert paternā hereditas possit habere unde creditorib. suis satisfaciatur. Quae ratio euidenter cessat in filio qui a patre quidē instituitur est, sed in tā modica portione vt exiguū ex ea portione lucrū & cōmodū sperare possit: herede n. esse, nōmē iurū & honoris sēper est, at nō sēper temo

3. IDEM libro 3.

lumēti, cum possit etiā dānosa esse hereditas, *l. si hereditas 32. inf. mandat.* Nec prouili quare re debent homines attentiones maximas sustinere, ut notat hic Accutius ex Nouell. 73. *de instrum. caut. & fid. cap. pen. §. oportet verō.* Aliud iuris est in bonorum possessione cōtra tabulas liberti, quae excluditur, quantūcūq; sit pars hereditatis, ex qua filius institutus fuit. *l. et si ex modica*, nempe quia ad patronū excludendū nihil aliud exigimus, nisi ut filius nō sit exheredatus. *l. si ex patrono 10. §. 1. & l. seqq. & pass. eod. tit.* Tam autē verū est exheredatū non esse eū, qui vel ex minima parte institutus est, quā si ex toto asse institutus esset. Contra verō euenit aliquādo vt Prator pro herede illum habeat, qui omniā causā testamētī ab intestato possidet aliquā tē hereditariā, quamuis in vna re corporali quācūque precij sit, nulla pars hereditatis nē quidē minima, quia iuris est, possit cōsistere, perinde ac si hereditatē ipsā totā aut partē aliquā possideret. *l. et si non totā 13. cum trib. seqq. inf. si quis quiss. caus. testam.* nempe quia vel minima res hereditaria ab intestato possessa per eū qui causam testamenti omisit, dolū eius & calliditatem arguit, in cuius pōnam edictum illud cōparatum est. *l. i. eod. tit.* In omnibus igitur edictis ratio edicti, & mens Pratoris inspicienda est. Causae tamē cognitio in hoc maxime calu nec essaria est, an scilicet a estimationis sit hereditas patris, ut filius ex ea portūcula ex qua institutus fuit tantum commodi possit cōsequi, quātum necesse est, ad dimittendos creditores quos cum in patris potestate esset, contraxerat. Hoc enim casu non magis aequum est, succurri filio, quā si ex maiore hereditatis parte institutus proponeretur. Effectus namque rei inspiciedus est, ut dixi, non quota pars hereditatis. Idque est quod Vlpianus hic scribit aequissimum esse causā cognita etiam in hunc dāctionem in id quod facere potest, iunge *l. 4. in princip. inf.*

Disputationum.

SED an hic detrahi debeat, quod aliis debetur, tractari potest. & siquidem sint creditores, qui, cum essent alienę potestatis cū eo contraxerunt: rectē dicetur, occupantis meliorē esse conditionē: nisi si quis priuilegiarius veniat. huius enim non sine ratione prioris ratio habebitur, quod si qui sint, qui, posteaquā filii iuris factus est, cum eo contraxerunt: putor horum rationem habendam.

Ad l. Sed an hic detrahi 3.

R. A. T. D. V. B. Ex omnibus illis qui nō conueniuntur, nisi in quātum facere possunt, solus donator ille est, cui humanitatis gratia indulgetur, ut detrahi a alienū oporteat, priuilegiū ponatur ratio eius quod facere potest. *l. inter eos 19. §. 1. inf. de iudic.* ne scilicet ex liberalitate sua periclitetur, *l. & exheredatum 49. & l. seq. eod. tit.* Ergo in filio emancipato vel exheredato vel ab intestato aliud probandum est, ut nullum in eius fauorem detrahendū sit a alienū, contra quā hīc ab Vlp. respondetur videtur, cum aut detrahi debere quod aliis debetur, siue cum eo contraxerint cum esset (sic enim legendum est, non esset) alienę potestatis, siue posteaquā filii iuris effectus est, licet cum aliqua distinctione, vt mox dicemus. Atque ita concludit Paulus in *l. 1. & exheredatum*, vbi hāc ipsā speciem & questionē tractat, additq; rationē diuersitatis perlegantem, quod pinguis succurrēdum sit donatori, quāmei qui debuit perfoluere compellitur. De c. Non hic Vlpiani sensus est, ut detrahi a alienū debeat in ponendo calculo eius quod facere filius potest, fauore scilicet filij vt in quantitatē

Tom. IIII.

tanto minorem condemnentur. Sed ille potius, ut ex patrimonio eius qui conuenitur detrahi debeat quod aliis creditorib. debetur siue antē, siue posteaquā filii iuris factus est, cōtraxerint, vt nimis eorum quoque omniū ratio habeatur, nec minis ipsis diuini hic qui agit satisfieri oporteat: cur hac tamen distinctione, ut quod ad eos pertinet, qui contraxerunt cū esset alienę potestatis, melior sit cōditio occupantis, sicut in actione de peculio *l. non enim 6. sup. ri. prox. l. si verō 10. inf. de peculio*, nisi forte si quis priuilegiarius veniat, ut Vlp. hic addit: quisquis enim priuilegiarius habet inter creditores, hoc ipso creditur occupasse. *l. ex facto 52. vbi dicemus eod. tit.* Quod autem ad eos pertinet, qui posteaquā ille filii iuris factus est, cū eo cōtraxerūt, horū ratio omnimodo habetur. *l. quod ius debetur*, detrahatur ceteris, qui antē contraxerāt, quamuis nō detrahatur posterioribus quod debetur prioribus. Non ratione illa quam addit Accutius, quod priores per capitis diminutionē filij fam. ius suū amiserint, ex *l. vlt. sup. de cap. minuit.* quali qui in vno releuantur, in alio grauentur *arg. l. et qui 30. sup. de vno reu.* (nulla enim capitis diminutione patitur filij fam. exheredatus, aut qui se patris hereditate absti-

nisi, sed is tamen qui emancipatur sed quia potest eis imputari, cur cum eo contraxerint, qui nulla bona in ciuitate habebat, nec habere poterat, quandiu filius. maneret: nisi eo demum casu quo pater sibi per filium acquirit nollet. *l. lex Corn. 28. ad si. de vulg. & pupill. substat.* quod similiter aliis imputari non potest, qui cum eo postquam sui iuris factus est, adhuc fortassis inopem contraxerunt. Quamuis enim posteriores contraxerint, priores tamen intuitu sunt patrimonium sui debitoris, quod intueri non poterant priores

cum eo contrahentes, cuius non aliud erat aut esse poterat patrimonium, quam peculium quod habebat à patre. *l. hinc queritur 19. §. 1. & ancillarum 27. §. ult. l. si ex duob. 32. in §. princip. inf. de pecul. & quod peculium erat quidē filij, sed magis tamen patris l. 3. §. sed vtrū leg. patri 27. in princ. sup. de minor.* Indēque nimirum est quod filiusfam. etiam si propria sua voluntate cum aliquo contraxerit, perinde tamen auxilium habet à Prætorē, ut nō teneatur suprà quàm facere potest, quàm si iussu patris contraxisset. *l. prox. sup.*

4. IDEM libro 29. ad Edictum.

Sed si ex parte non modica sit heres scriptus filius: in arbitrio est creditoris, vtrum pro portione hereditaria, an in solidum cum conueniat. Sed & hic iudex æstimare debeat, ne forte in id, quod facere potest, debeat conueniri.

Ad l. Sed si ex parte 4.

RAT. DVB. & DECID. eadem est ad initium huius legis quæ ad §. ult. l. 2. sup. Et si enim loquitur ibi Vlpianus de filiofamilias herede ex minima parte instituto: hic autē de filio herede scripto ex parte non modica, idem tamen vtriusque loci sensus est filiumfamilias ex minima parte institutum non teneri in solidum, sed duntaxat in quantum facere potest: Institutum verò ex parte non modica teneri ex propria persona in solidum, ex causā verò hereditaria, & tanquam heredem pro parte hereditaria. Nec enim obligationes hereditariæ transire possunt contra heredes, nisi pro hereditariis portionibus. *l. ult. & tot. tit. Cod. de heredit. action.* Sed utroque tamen casu causæ cognitio adhibenda est. Nam sicut fieri potest, ut filius etiam ex minima paternæ hereditatis parte institutus, in solidum tamen teneri debeat, si forte tam locuples sit hereditas paternā, ut porciuncula illa hereditaria dimittendū in solidum creditori possit sufficere: ita è contrario facile potest accidere, ut pars hereditaria illa ex qua filius institutus est, quamuis non sit modica, minoris tamen æ-

stimationis sit, quàm ut ea satisfieri creditori in solidum possit: effectus enim tunc magis inspicieudus est, quàm quota & titulus hereditatis. *§. 1. infra dixi ad d. l. 2. §. ult. sup.* Isque mihi sensus esse videtur huius versiculi. *sed & hic iudex æstimare debet, ne forte in id quod facere potest, debeat condemnari,* nimirum si conueniatur, non pro parte hereditaria, quæ prima & mala Accursij interpretatio est, sed in solidum ex propria persona & ex parte contractū. Nam quoties pro parte hereditaria conuenitur nulla causæ cognitio nec dilatio adhibetur, quin omnimodo filius pro ea parte hereditaria condemnari debeat, siue plurius siue minoris sit illa, quàm sit ea quantitas quæ debetur. Tanti enim portione hereditariam æstimasse filiofamilias intelligitur, & quisquis alius eam agnouit, & sicuti soluendo est hereditas, quæ inuenitur heredem. *l. libertus 36. in princip. inf. de bon. libert.* Ita & pars quælibet hæreditaria agnita soluendo esse intelligitur pro rata debiti hereditarij quæ eam partem contingit, ut quælibet pars hereditaria iure hereditatis censetur. *§. 1. Instit. de leg. Falcid.*

1 ¶ Interdum autem, & si exheredatus filius, vel emancipatus sit, in solidum actio aduersus eum dabitur: vtrū si patremfamilias se mentitus est, cum contraheretur cum eo. nam libro secundo digestorum Marcellus scripsit, etiam si facere non possit, conueniendum propter mendacium.

Ad §. 1. Interdum autem.

RAT. DVB. Verba edicti indistinctè ægenerantur ita concepta sunt, ut in filium exheredatum vel emancipatum de eo quod contraxit, cum in patris potestate esset, actio dari nō debeat nisi in quantum facere potest. *l. 2. sup.* Ego non est adhibenda distinctio, an filius cum contraheret mentitus sit se patremfamilias esse necne, quia ubi Prætor non distinguit, nec nos distinguere debemus vulg. *l. de precio §. sup. de public. in rem. ad l. 1. §. generaliter inf. de legat. prest.* DEC. Numquam debet mendacium esse imputum sicut nec dolus qui semper mendacium concomitatur. *l. procurator 12. §. 1. inf. de doli mal. ex-*

cept. Filius enim filius qui se mētur esse patremfamilias, decipit creditorem, qui se putat cum patrefamilias contrahere non æquē cum filiofamilias contrahatur. Idēque nec iuuandus est exceptio Macedoniani, ut Accursius noster concludit ad *l. tamen si non opposita 11. inf. tit. prox.* scilicet in pœnam doli & mendacij, ut hic & *l. cum qui 6. inf.* nam nec pupilli dolo parcimus quoties illi doli capax est. *l. hereditibus 13. §. 1. & l. seq. sup. de dolo l. 4. §. de dolo inf. de dol. mal. ex cap.* Neque verò in hac tantum iuris parte punitur mendacium, sed in aliis plerisque, ut ex iis legibus constat, quas in hanc rem Accursius noster congerit, quibus adde *auth. item possessor. C. qui potior. in pignor. hab.*

2 ¶ Quamquam autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur, tamen ex delictis in solidum conuenitur.

Ad §. 2. Quamquam autem.

RAT. DVB. Etiam is qui delinquit, quodammodo contrahere videtur cum legibus & cum Re. publ. ut eam pœnam quasi volens & vitro subeat,

quam leges tali delicto imposuerunt. *argum. l. 1. & 2. sup. de legib.* ita ut non desint, qui putent delinquentes omnes obligari ex quasi contractu: ergo cum Prætor in hoc edicto locutus est de eo quod

quod cum filiofamilias contractum erit, vt ex ea causa filiusfamilias, non nisi in quantum facere potest, teneatur, etiam ad causam delicti porrigendum est, vt neque ex delicto detur in filiumfamilias actio supra quam facere potest. Dicitur. Alia contrahendi causa est, alia delinquendi l. 1. §. sed si cum quolibet. vbi diximus sup. de exercit. act. Et toto genere differunt obligationes, quæ ex contractu vel quasi, & quæ ex delicto aut quasi nascuntur l. 1. infr. de oblig. & action. Cumque delictum numquam fiat sine dolo, doli autem filijfamilias beneficio huius

edicti indignum cum faciat, vt proximè diximus ex l. cum qui 6. infr. sicut. & in socio constitutum est l. sed hoc ita 22. infr. de re iudic. consequens omnino est, vt filiusfamilias qui deliquit, hoc edicto adiuvare non debeat: sicut nec inuocare legis auxilium ille vnumquam potest, qui aduersus legem committit l. auxilium 37. in fin. sup. de minor. Ergo ex causa delicti filiusfamilias sui iuris effectus in solidum conueniendus erit siue emancipatus proponatur, siue exheredatus, siue paterna hereditate abstinens.

3 ¶ Soli autem filio succurritur, non etiā heredi eius. nā & Papinianus libro nono questionum scribit, in heredem filij in solidum dandam actionem.

Ad §. 3. Soli autem filio.

RAT. DVB. Eadem causa esse solet & debet heredis & alterius cuiuslibet vniuersalis successoris, quæ fuit defuncti, cum heres non solum defuncti personam repræsentet, sed etiam eadem cum defuncto persona esse existimetur Nouel. 48. de iur. iur. à morient. prest. in princip. l. heres & hereditas 22. infr. de vscap. l. hereditas 34. de acquir. rer. dom. Ergo quo casu filiusfamilias effectus sui iuris non tenetur, nisi in quantum facere potest ex eo contractu, quæ iniit cum esset alienæ potestatis, eo casu ne heres eius in solidum tenere debet. Dicitur. Iuris beneficia & priuilegia quædā sunt personalia, quæ non transeunt in heredem, sed finiuntur cū ea persona, quæ meruit præcipuum fauorem, vt Papinianus loquitur in l. ex pluribus 42. infr. de admin. tutor. l. maritum 12. & seq. solut. matr. eiusmodi verò est priuilegium quod à Pratore datur filiofamilias, ne de eo quod contraxit, cū in aliena potestate esset, supra quam facere potest, teneatur: dignus enim visus est filiusfamilias, qui succurreretur si quando conueniretur ex ijs contractibus quos in aliena potestate constitutus celebrasset, cum eo tempore nulla bona haberet, tantoque facilius fuisse credendus esset ad se

obligandum. Quæ ratio cessat euidenter in herede; qui ad eundem hereditatem filijfamilias effectus suæ potestatis quantumlibet inopis, eam locupletem fecisse, & cū creditoribus quasi contraxisse intelligitur l. 3. §. ult. & l. 4. infr. quib. ex caus. in poss. ear. Soluendo enim est hereditas, quæ cumque inuenit heredem l. libertus 36. de bon. lib. l. qua dotu 33. solut. matrim. Sibi itaque debet heres impurare, cur debitoris egeni hereditatem adierit, quam sciebat non nisi ea lege adiri posse, vt ipse in solidum obligaretur. l. si duo 38. infr. de acquir. hered. neque verò quicquam in hoc sit contra iuris communis regulas: nec enim minus obligatur filiusfamilias ipso iure in solidum ex contractibus quos iniit in patris potestate, constitutus, quam heres ipsius l. si qui cum filiofamilias 44. infr. de pecul. quia priuilegium filijfamilias hæc parte non in eo est, vt filiusfamilias non obligetur in solidum, sed vt quamuis obligatus sit in solidum, artem in eum actio non detur nisi in quantum facere potest, vt & in l. necessarijs 57. de acquir. hered. l. sunt qui 16. & seq. l. sciendi 25. de re iudic. l. in condemnatione 173. de regul. iur. Quamquam nec nouum est, vt prior actio detur contra heredem, quam competierit contra defunctum l. si per imprudentem 81. §. non mirum infr. de iur. cit.

4 ¶ Sed an & temporis haberi debeat ratio: vt si quidem ex continenti cum filio agatur, detur actio in id, quod facere potest: sin verò post multos annos, non debeat indulgeri? & mihi videtur rationem habendam esse. In hoc enim causæ cognitio vertitur.

Ad §. 4. Sed an & temporis.

RAT. DVB. Sicuti tempus non est legitimus modus inducendæ aut tollendæ obligationis, l. obligationum scire 44. §. placet infr. de oblig. & act. ita neque augendæ vel minuendæ. Quæ epim augetur obligatio quodammodo inducitur l. centum Capua 8. sup. de eo quod cert. loc. & c. contrariio quæ minuitur, eatenus tollitur & perimitur. Ergo parū refert, an incontinenti cum filio patrefamilias factio agatur de eo, quod cum alienæ potestatis esset, contraxerit: an verò post multos annos, nec forma edicti perpetui ex eo immutari debet, vt vno casu minus quā alio indulgeri debeat filio, ne in solidum conueniatur & cōdēnetur. Atque ita noster putat Accursius, existimās, locū hunc intelligendum de filio, qui cōueniatur post multos annos ex die contractus, intra quos annos aliquādo facere potuerit in solidum; postea verò dolo malo desinit facere possit: secundum quam interpretationem debuerat Vipian. scribere causæ cognitionem in eo vetui, an dolo malo aliquod factum sit à filio necne, vt si dolo

malus interuenerit, teneatur filius in solidum ex l. cum qui infr. Si verò nihil ab eo factum sit, dolo malo teneatur, dumtaxat in id quod facere potest.

DVB. Ratio, propter quam Prætor hoc edictum in fauorem filijfamilias proposuit, non alia est, vt in superioribus diximus, quam quia dignus sit filiusfamilias, cui succurratur cum ex eo contractu conueniatur, quem iniit eo tempore quo in aliena erat potestate, nihilque habebat, unde solueret. Atqui potest fieri, vt ratio hæc cesset in filio, quamuis emancipato, aut exheredato, aut abstinente, si forte post multos annos ab eodie numerandos quo sui iuris factus est, conueniatur, & eo tempore quo iam locupletior & soluendo fieri potuit, & reuera factus est: annō enim absurdū est, perinde ei succurri atque, si incontinenti post emancipationem, aut post mortem patris conueniretur? Ergo bene Prætor edicto pollicitus est se daturum actionē in filium emancipatum, vel exheredatum, vel abstinente, in id dumtaxat quod facere possit, sed causa cognita, vt in eo maxime causæ cognitio ver-

teretur, an incontinenti, an post multos annos ex die emancipationis aut mortis patrem numerandos filius conueniretur. Error itaque nostrorum omnium in eo est, quod putant Vlpianum ex sententia Prætoris distinguere, an incontinenti, an post multos annos ex ipso contractus die filius conueniatur: quod certe non ita est. Nec enim solus temporis cursus in hac causæ cognitione vertitur ad iuris varietatem inducendam, sed augmentum patrimonij, quod multis annis intercedentibus facile superuenire potest: non item si modicum duntaxat tempus intercesserit *l. cura 4. §. de-*

ficientium infr. de muner. & honor. Ceterum multos annos intercessisse nihil proderit, si non auctæ sint medio tempore facultates, quæ tamen nec augeri villo modo poterunt, quandiu filius mansit in potestate, nec postea incontinenti, aut breui aliquo temporis spacio, cum nemo repente diues fiat, nisi qui vt D. Hieronymus dicebat, aut iniquus sit, aut iniqui heres. Cum autem totum hoc in causæ cognitione versetur, errant proculdubio qui apud Accursium hoc ipsum, id est, vt explicant quantitatem annorum arbitrio Prætoris atque iudicis relinquunt.

§ **¶** Is, qui de peculio egit, cum posset quod iussu: in ea causa est, ne possit: quod iussu postea agere. & ita Proculus existimat. Sed si deceptus, de peculio egit, ^a putat Celsus, succurrendum ei, quæ sententia habet rationem.

Ad §. ult. Is, qui de peculio.

RAT. DVB. Alia est actio de peculio, alia vero quod iussu. Illa enim non datur nisi aliquid sit in peculio, & quatenus est in peculio, *l. quasitum 30. l. depositus 38. in princip. infr. de pecul. l. seruum 20. supr. de dolo.* Hæc vero etiam si nihil sit in peculio adeoque in solidum *l. 1. supr. hoc tit. & tot. tit. infr. quod iussu.* Ergo qui agit actione de peculio, cum posset agere, quod iussu etiam si succubuerit, non est prohibendus agere quod iussu, nec repelli potest exceptione rei iudicatæ, cum alia & noua actio sit, & alia quodammodo res interueniente iussu & mandatu patris *arg. l. si quis 25. §. ult. infr. de except. rei iudic.*

DEC. Actiones de peculio & quod iussu licet diuersæ sint, diuersasque præstationes habeant, ex eodem tamen fonte & negotio proficiuntur, prout eodem debito compentur, & inter easdem personas, adeoque quod magis est, in actione quod iussu, si peculium aliquod sit, etiam actio de peculio continetur, quemadmodum redhibitio in actione quanto minoris, habet tantum electionem, actor vtra malit agere, quoniam aliquando euenire potest, vt expedit ei agere de peculio potius quam quod iussu, si forte in peculio non minus sit quam in debito, & iussu probatio difficilius sit, aliquando contra vt expeditus sit ei agere, quod iussu quam de peculio, si forte paratæ sint iussus probationes, & nihil aut minus sit in peculio *§. 1. §. ceterum & seq. Instit. hoc tit.* Ergo vtra earum actionum creditor egerit, si altera postea velit agere, exceptione rei iudicatæ summouendus est *d. l. si quis §. 1. de except. rei iudic.* Neque vero diuersitas actionis rem diuersam facit, aut diuersam causam, quories eadem res est, quæ petitur, idem corpus, idem ius, eadem causa

petendi, eademque origo petitionis. *l. finiter 11. §. eandem l. cum queritur 12. & seq. eod. tit.* quæ omnia hic concurrunt, vt Accursius hic bene notat *ex l. in duobus 28. §. exceptio & §. qui iuravit supr. de iuricir.* nisi noua causa aliqua superuenient post actionem priorem propositam *d. §. eandem*, vt putat cum rationum mandatum interuenit, vt in specie *d. l. si quis §. ult.* In proposito autem tractamus de iussu qui præcellerit contractum, & quem necesse fuit præcedere, vt actio. Quod iussu locum habere posset *l. 1. §. 1. infr. quod iussu.* Porro de actionum electione, & quando vna electa consumatur altera, diximus *ad l. habebat 14. supr. de instit. act. & ad l. quod in herede 9. §. 1. supr. tit. prox.*

^a Sed si deceptus de peculio egit. RAT. DVB. Etiam cum quis deceptus ab aduersario egit vna actione sibi competente, & aliam omisit, quam eligere potius debuerat, nihilominus verum est vtramque actionem consumptam esse, & eam quæ fuit proposita, quoniam in iudicio deducta est, & eam quæ fuit omissa, quoniam hoc ipso amissa est. Ergo non eo magis ad actionem quod iussu redire actor potest, qui prius de peculio egit.

DEC. Ideo nimirum succurrendum est actori, vt ex Celsi Vlpiani hic scribit, data scilicet creditori actione de dolo, quæ non nisi alia omni deficiente competit, vt in *l. seruum tuum 20. supr. de dolo iunct. l. fideiussor 19. eod.* Sic enim locum hunc intelligo non quomodo videat intellexisse Accursius, quasi permittendum sit creditori decepto, vt redeat ad actionem, quod iussu ex leg. 2. quam in hoc allegat *infr. quand. act. de pecul. est annal.* Ibi enim non dolo aduersarij deceptus creditor fuerat, sed proprio errore ductus: quæ res actionem de dolo inducere non potest.

§. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI filiusfamilias viuo patre, conuentus, & condemnatus sit: in emancipatum, vel exheredatum postea iudicati actio in id, quod facere potest, danda est.

Ad l. Si filiusfamilias §.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui ex proprio suo contractu viuo patre conuenitur & condemnatur, in solidum & conuenitur & condemnatur, quia in

solidum est obligatus *l. si quis cum filiofamilias 44. infr. de pecul. l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiussu.* Ergo quamuis postea vel emancipatus vel exheredatus sit, in solidum teneri debet, cum obligationis substantia ex causa temporis immutari non possit,

possit, neque ex postfacto minui, quæ semel in solidum competuit *arg. l. 5. infr. ad leg. Falcid.* nec enim emancipatio aut exheredatio modi sunt tollendæ aut minuendæ obligationis, nisi quatenus emancipatio inducit capitis diminutionem, atque ita efficit, ut alia debitoris persona esse videatur, quàm quæ prius obligata fuit: quæ res ipso iure liberationem inducit, sed non in effectu, quia Prætor rescindit emancipationem & capitis diminutionem, ut restituit obligationem qualis & quanta antè fuit. *l. 1. & tot. tit. supr. de caput. minur.* Et hæc generalis ad totum hunc Titulum dubitandi ratio est, sicut & sententia illa, quæ initio Iulius legis ex Paulo proponitur, totius huius Tituli, velut epilogus, & epigraphæ est.

De c. Beneficium huius edicti quod filiisfamilias postea emancipatis vel exheredatis vel absentibus propositum est, non tam obligationis aut condemnationis substantiam afficit, ne filius etiam post emancipationem, aut absentionem, aut exheredationem in solidum obligari maneat, & in solidum condemnari adhuc possit: quàm afficit potissimum actionem iudicati, & executionem sententiæ, ut bene hic Barrolos docet: eo quæ nec filiisfamilias contractus, nec condemnatio contra eum lata in solidum potest impedire, ne conuenus ex iudicato filius teneatur fidei beneficium huius edicti, ut non nisi in quantum facere potest, vergeatur. Est enim exceptio hæc, ut & aliz pleræque ex numero earum, quæ quoniam neque instrumentum, neque iudicatum impugnant, etiam in executione iudicati opponi possunt, *l. tamen si non opposita. i. ubi dicemus infr. tit. prox.* Quamquam ad officium Prætoris maximè pertinet, ne filium post emancipationem, aut exheredationem, aut absentionem siue conueniri siue condemnari in solidum patiarur. *l. 2. & l. prox. supr. l. pater 7. in fin. infr. hoc tit.* Ad non item si durante patria potestate cum filio agatur, quomodo ex omnibus causis conueniri etiam viuo patre potest *l. filiusfamilias 39. de oblig. & action.* quia scilicet non valde indiget

filius, ut ei succurratur, quando pater viuit in cuius est potestate, cum toto eo tempore nulla contra eum possit fieri executio iudicati *d. l. si dubites §. filiusfamilias de fideiuss.* Siquidem nulla bona in ciuitate habet *l. lex Cornelia 28. infr. de vulg. & pupill. substit.* ac proinde cum nihil interim habeat, quod perdat, eius periculo interim nihil est *l. itaque 12. in princip. infr. de furt.* De illo tantum dubitari potest, cur ergo Prætor ab initio non prospexerit, ut filiisfamilias quoquo modo contrahens viuo patre non nisi in quantum facere poterit, obligetur, cum inanis obligatio sit, quatenus ad effectum perducitur non potest *l. nam u. 6. supr. de dolo.* Sed respondendum est, primum non potuisse Prætorum impedire, ne filiisfamilias contrahens ipso iure in solidum obligaretur, sicut alius contrahens quilibet *d. l. filiusfamilias l. tam ex contractibus 57. supr. de iudic.* Ellet enim id ius ciuile tollere non emendare aut temperare, tollere autem Prætor non potuit *l. necnon 28. §. quoad eius supr. ex quib. caus. maior. l. cum sponsus 12. §. si res supr. de Public. in rem alt. & initio tit. de bonor. poss.* deinde non omni casu accidere, ut filiusfamilias post patris mortem in solidum conueniri & condemnari prohibeatur. Quid enim finon sit emancipatus, sed in sacris & familia patris retentus, tandemque à patre vel in solidum vel ex parte non modica institutus? Iam diximus eo casu non esse huic edicto locum. Et tamen casus ille est, qui conueniri ac sperari facilius potest, cum filiisfamilias viuo iam adhuc patre bonorum omnium paternorum dominus esse quodammodo existimetur, unde & sui heredis nomen accepit *l. in sui 11. infr. de liber. & posthum. l. vlt. de bon. damnat.* Emancipatio enim, & exheredatio, & absentio filij, aduentitij casus sunt, qui proinde computari nec solent nec debent *l. Iulianus 6. infr. qui & a quib. manu.* Sufficitque ut vel vnum casum vtilem habeat filiusfamilias obligatio ex qua in solidum non modò conueniri & condemnari, sed etiam vgeri possit *argum. l. Stichus 39. in fin. infr. de manum. testam. l. heres à debitore 21. §. cum & tu infr. de fideiuss.*

¶ Si filio exheredato, ex senatusconsulto Trebelliano hereditas patris restituta sit: non debet: in quantum facere potest, sed in solidum condemnari: quia effectu quodammodo heres est.

Ad §. 1. Si filio exheredato.

RAT. DVV. Hic casus quo filius à patre exheredatus sit, verbis edicti nominari continetur, ne supra id quod facere potest conueniri, aut condemnari possit *l. 2. sup.* Nec tantum si filius exheredatus sit, sed quod magis est, etiam si institutus fuerit, dummodò non nisi ex modica parte *d. l. 2. in fin. & l. 4. in princip. supr.* Atqui filius exheredatus cui ex Senatusconsulto Trebelliano hereditas patris etiam tota restituta est, non eo minus tamen exheredatus remanet, neque vlla ex parte heres dici potest, ne ex minima quidem, quoniam heres institutus à quo aditam hereditatem fuisse necesse est, ut restitui potuerit, heres factus per aditionem, semper heres manet, neque hereditatis restitutione heres esse definit, cum is qui semel heres fuit, semper heres perseueret *§. restituta infr. de fidei. hered. l. ei qui solendo 88. de hered. instit. l. aut Prætor 7. §. sed quod Papinianus de minor.* Nec enim vni duo in solidum hæredes esse possunt *l. quod contra 141. §. 1. de regul. iur.* Ergo non nisi in quantum facere potest, conueniri & condemnari debet. De c. Is cui

ex Trebelliano Senatusconsulto restituta fuit hereditas, quamuis heres non sit, heredis tamen loco est *d. §. restituta*, quia in eum transit omne cōmodum & emolumentum hereditatis *l. 1. & 2. l. ita tamen 27. §. qui ex Trebelliano infr. ad SC. Trebell.* ac proinde effectu quodammodo heres est, ut hic Paulus scribit. Ita quoque cum habeat ex facultatibus patris, quantum erat habiturus si ex toto asse institutus heres fuisset, nō alio vitique iure censi debet, quàm si heres ex toto asse scriptus esset, perindeque cessat ratio edicti hoc casu atque si filius exheredatus non fuisset. Habet enim filius unde creditoribus satisfacere in solidum possit, nec tam verba testamenti inspicienda sunt, id est, an filius institutus sit an exheredatus, quàm effectu testamenti, id est, an ex eo testamento filius emolumentum hereditatis consecutus sit *l. ubi pure 19. §. 1. ad SC. Trebell.* Nec similiter tam verba edicti quàm mens Prætoris, & ratio edicti. Ut quo casu ratio edicti cessat, nec edictum ipsum habeat locum, denique ipsa & effectu institutus esse filium sufficit, licet verbis institutus non sit. Quædam modum & contrarium dicimus augeri peculium te, & verbis oportere

l. 3. §. 1. res. si verò nomina infir. de pecul. Idem ergo est etiam si filiusfamilias non fideicommissarius vniuersalis aut partitarius proponatur, sed bonorum possessor, vt hic notat Accursius. Bonorum enim possessor, licet heredes non sunt, quia neque heredem, neque dominum quiritiarium facere Prætor potuit §. *quos autem infir. de bonor. possess.* heredum tamen loco sunt *l. 1. 2. & 3. infir. de bonor. possess.* nam qui in vniuersum ius succedunt, heredum loco habentur *l. in pari 128. §. 1. de regul. iur.* Aliud esse puro si filiusfamilias exheredatus, postea heres heredis fuerit. Et si enim

dici solet quod & verissimum est, heredem heredem cenferi heredem defuncti *l. si quis filiumfamilias 7. §. ult. infir. de acquir. hered. l. ult. C. de hered. infir.* & eos qui per successionem quantumvis longissimam defuncto heredes extiterunt, non minus heredes intelligi, quam qui principaliter heredes extiterunt *l. qui per successionem 19. 4. de regul. iur. differetia tamen illa est, quod non succedunt isti ex iudicio defuncti l. qui liber 8. §. 1. de vulg. & pupill. substit.* Filius verò familias exheredatus aut abstinens succedere oportet ex iudicio patris, vt in solidum cōueniri & cōdenari possit, huiusque edicti beneficio priuetur.

2. ¶ Sed si coactus immiscuerit se, vt restituat hereditatem: perinde obseruandum, ac si se abstinuisset.

Ad §. 2. Sed si coactus.

RAT. DVB. Non est sine herede, qui suum heredem habet, quamuis se abstinentem *l. cum quasi 30. §. sed etsi suus de fidei. libert. l. 1. §. qui sunt in potestate infir. qui amiss. caus. restam.* multo minus ille qui suum heredem habet se immiscuerit, quamuis coactus se immiscuerit: adeo vt quāuis filius non se immiscuerit hereditariū quam rogatus est restituere, nihilominus actiones, quæ ei, & in eum cōpetebant, ad fideicommissarium transferantur *l. ita tamen 27. §. si pater filium infir. ad SC. Trebell.* In quo differunt sui heredes à ceteris tantum necessarii, qui quoniam beneficium separationis tantum habent non abstentionis *l. 1. §. ult. infir. de separat.* omnimodo cogendi sunt à Prætorē, vt se miscerēt hereditati quam restituere rogati sunt, & sic deinde cōstituant: alioqui non possent transferre actiones *l. recusare 6. §. hoc Senatusconsultum ad SC. Trebell.* Ergo si filiusfamilias à patre heres institutus & hereditatem alij restituere rogatus se immiscuerit, quāuis coactus à Prætorē, pro herede tamen haberi debet, non autem perinde ac si se abstinuisset. Idem c. Qui coactus à Prætorē ex Pegasiano Senatusconsulto, vel adit, vel se immiscet, perinde habendus est, ac si

nec adiisset, nec se immiscuisset: quia quemadmodum nullus sentire cōmodum debet ex eo, quod inuitus fecit, qui supremas defuncti preces quātū in se fuit, destituit *l. si patroni 55. §. qui fideicommissam cod. tit. unū. d. l. ita tamen §. qui suspectam.* Ita neque damnum vllum & incōmodum sentire illi æquum est, ob id quod Prætoris ita iubētis impetio paruerit *d. §. qui suspectam. §. sed quia in fin. infir. de fidei. hered.* Ergo qui à Prætorē coactus se immiscuit paternæ hereditati, vt eam fideicommissario restitueret, non pro immixto, sed pro abstinente haberi debet: Filium autem, quamuis suum heredem, qui se abstinuit, Prætor non habet heredis loco *l. si filius 12. vbi diximus sup. de interrog. in iur. fact. l. si filius 12. de vulg. & pupill. substit. l. necessarii 57. de acquir. hered. in iis scilicet quæ ad cōmodum aut incōmodum ipsius pertinent d. l. necessarii.* Ergo non debet Prætor pati, vt suprà quādam facere potest, filius hic cōueniatur. Nec enim videri potest habere hereditatem, quicquid alteri restituit *l. aliud est capere 71. de verb. signific. l. non videtur 51. de regul. iur. cum similib.* Verba enim cum effectu sunt accipienda *l. penult. §. docere sup. ne quis eum qui in ius vocat. erit vi exim. l. 1. §. 1. quod quisq. iur. l. nomen filiarum 164. §. ult. de verb. signific.*

6. VIPIANVS libro 2. Disputationum.

EVm, qui se patremfamilias simulauit, & mandante aliquo stipulatus est, mandati teneri Marcellus scripsit, quamuis rem præstare non possit. & sanè verum est, teneri eum debere: quia dolo fecit hoc etiam in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum erit.

Ad l. Eum, qui 6.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui se patremfamilias simulauit per mendacium & dolo malo, non cōmagis sit soluendo, vt solidū præstare possit: nec enim locupletior quisquam fit ob hoc solum, quod sit dolosus. Ergo frustra est, si quis cum Vipiano dicat, teneri eum debere in solidum, & beneficium huius edicti priuandum, siquidem inanis est actio quam debitoris eludit inopia *l. nam in 6. sup. de dolo. DEC.* Vtis qui ipso iure obligatus est in solidum, non possit tamen cōueniri, suprà quādam facere potest, beneficium iuris est prætorij, ex æquitate sola inductū, quo proinde indignus omnino est is, qui dolo & mendacio suo id egit, vt creditorem deciperet *l. 4. §. interdum, vbi diximus sup. l. pen. in fin. infir. ad Trebell.* nunquam enim dolo impunitus manere debet *l. procurator 11. §. 1. infir. de deli. mal. except.* Nec parum incōmodum est, vt quis beneficio huius edicti careat, & in solidum cōdemnari debeat, cum præstare solidum non

possit. Quandoquidem ex ea causa possit detrudi in carceres, ibiq; detineri quousque aut solidū soluerit, aut ex legis Iulie beneficio bonis exscrit *l. 1. C. qui bon. ceder. poss.* Idque est quod ex Marcello Vipiano hic scribit verum esse, id est, æquum, teneri filiumfamilias scilicet in solidum, quia dolo fecit.

a Hoc etiam in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum erit.

RAT. DVB. Bonæ fides ex qua bonæ fidei contractus & bonæ fidei iudicia appellantur, non tam malæ fidei & dolo malo opponitur, quā æquitati *l. bonæ fides 31. infir. de pos. Nam bonam fidem quæ dolo malo, & malæ fidei aduersatur, in omnibus contractibus etiam strictis desiderati certum est l. bonam fidem 4. C. de oblig. & act.* Ergo quod de mandati actione in hac lege scriptū est, teneri ea filiumfamilias in solidum, si cum se patremfamilias simularet, pecuniam ab aliquo stipulatus sit, alio mandante & exegerit, non tantum in ceteris bonæ fidei iudiciis abinere debet, sed etiam in strictis: nam & in strictis iuris contractibus & iudiciis dolo malus æquus ac in ceteris, quæ bonæ fidei

bonæ fidei sunt, vindicari debet, cum impunitus remanere nunquam debeat, ut modò diximus, ex d.l. *procurator* 11. §. 1. *inf. de doli mal. except.* Atque ita existimat Accursius nihil hac parte à stricti iuris actionibus bonæ fidei iudicia distare: nec malè: de omnibus enim contrariis indistinctè Vlpian. locutus est in l. 4. §. 1. *supr.* cum dixit filiumfamilias qui se patremfamilias mentiris est, in solidum teneri debere propter mendaciam. Dicendum igitur est hoc additum esse ab Vlpiano, si modò Vlpiani potius quam interpretis alicuius adiectio ista est, quia de actione mandati locutus antè fuerat, quæ bonæ fidei est; & quoniam bonæ fidei iudicia in aliis plerisque sunt fauorabiliora, tum quoque cum agitur de dolo vindicando. Nam dolus eius qui agit iudicio bonæ fidei vindicatur ipso iure citra doli exceptionem. In iudiciis verò strictis non nisi opposita doli exceptione l. *sed & si* 21. *infr. solut. matrim. l. huiusmodi* 8. 4. §. *qui seruum de legat.* 1. §. *in bona fidei* 30. *Infr. de act.* At contra eum qui cōuenitur, quiq; in solidum ipso iure obligatus est, nec melius nec aliter vindicari dolus po-

test, quàm si contra ipsum actio, quæ in solidum competit, in solidum quoque detur: putamus hoc casu vindicari dolum dicendum est, non tam per concessionem actionis, quæ etiam aduersus non dolum in solidum cōpeteret, quàm per negationem beneficij, & exceptionis, in quantum facere potest, quæ reo daretur, si in dolo non esset §. *sunt præterea* 36. & *seq. eod. tit. de act.* atque ita omnino sentiendum est. Simile aliquid est in l. 3. *C. de reb. credit. vbi* Imperatores postquam dixerunt, in bonæ fidei iudiciis inopia probationum per iudicem iureiurando causâ cognita res decidi oportere, subiiciunt *ne non in ceteris causis*, ut intelligamus expressam mentionem contractuum bonæ fidei, non idèò semper alios contractus excludere. Ergo & in actione mutui quæ stricti iuris est, idem obseruabitur, quod in actione mandati, ut filiusfamilias qui cum se pro patrefamilias fingeret, mutuum pecuniam accepit, & exheres à patre velemancipatus est, quamuis facere non possit, debeat tamen in solidum condemnari l. *qui cum se* 10. *infr. de re iudic.*

7. SCÆVOLA libro 1. Responforum.

Pater filio permisit mutuum pecuniam accipere, & per epistolam creditori mandauit, ut ei crederet. filius ex minima parte patri heres existit: respondi, esse in potestate creditoris, utrùm filium, cui credidisset, in solidum, an heredes, pro qua parte quisque successisset, mallet conuenire, sed filius condemnatur, in quantum facere potest.

Ad l. Pater filio 7.

RAT. DV.B. & DECID. ad hanc legem eadem est, quæ ad l. 2. §. *vlr. & l. 4. in princip. sup. hoc tit.* Idem namque sensus est, filiumfamilias qui mandante aut saltem permitte patre mutuum pecuniam accepit, si à patre postea non nisi ex minima parte hereditaria heres institutus sit, posse à creditore conueniri, vel in solidum ex propria persona proprioque contractu, vel tanquam heredem pro ea portione pro qua successit patri, sed tamè, si creditor malit filium in solidum conuenire, adiuvandum esse filium beneficio huius edicti, ne suprâ quàm facere potest, condemnetur: idèò autem ponit Scævola patrem filio permisisse mutuum pecuniam accipere, & creditori mandasse, ut filio crederet, quoniam alioquin illicitus esset contractus, nec posset filius ex eo vquam conueniri nequidem in quantum facere possit l. *si ex alio* 9. C. *hoc tit.* sicut neque pater ipse de peculio propter Senatufconsulti Macedoniani auctoritatem l. *si filius tuus* 6. C. *ad SC. Maced.* Item quia pater hoc casu ex suo proprio contractu & mandato tenetur in solidum, & actione quod iussu aut mandatu l. 1. *infr. quod iussu.* qui alioquin non nisi de peculio teneretur d. l. *si filius & l. si quis cum filiofamilias* 4. 4. *inf. de pecul.* Proinde relinquere heredes suos obligatos in solidum omnes, sed tamen singulos pro sua quemque parte hereditaria, quoniam obligatio defuncti per legem duodecim tabularum ipso iure inter heredes omnes pro hereditariis portionibus diuiditur l. 1. C.

fi cert. per. l. vlr. C. de heredit. act. l. 1. C. si vnus ex plurib. hered. debet. nec distinxit lex 12. tab. an portiones hereditariæ sint minime, an maxime, quia quisquis ex quantulacunque hereditatis parte institutus est, pro ea parte heres est, defunctique personam repræsentat, & idèò creditoribus hereditariis tenetur: quamuis quod ad edictum hoc Prætoris attinet, non habeatur pro instituto, qui ex minima tantum parte institutus est d. l. 2. §. *vlr.* Propter quam causam videbatur neque pro parte hereditaria conueniri posse hoc casu filium tanquàm heredem, neque in solidum ex proprio suo contractu, nec proinde dandam esse hanc electionem creditori, nisi eo demum casu, quo filius ex parte non modica heres scriptus sit, ut Vlp. scripsit in d. l. 4. *in princip. sup.* Sed bene Scævola vidit, separandam esse in persona filij causam hereditariam à propria filij obligatione, ut ex causa hereditaria omnimodo pro hereditaria portione teneatur, etiâ si nec pro ea parte sit soluendo, puta si danosa fuit patris hereditas, cum aliis quoque creditoribus teneatur l. *que dotis* 33. *infr. solut. matrim.* Ex causa verò propriæ obligationis conueniri quidem possit in solidum, tanquam ipso iure in solidum obligatus dist. l. *si quis cum filiofamilias*, sed tamen non condemnatur, nisi in quantum facere potest. Ad hunc enim casum restringi debet quod in fine legis scriptum est, *sed filius condemnatur in quantum facere potest*, eo scilicet casu quo ex propria obligatione conueniatur in solidum, non quo tanquam vnus ex heredibus pro parte hereditaria.

8. PAVLVS libro 1. Decretorum.

Titianus Præpofuerat seruum mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiendis. sed seruus etiam negotiatoribus hordei solebat pro emptore suscipere debitum, & soluere. cum fugisset seruus, & is, cui obligatus fuerat dare

pretium hordei, conueniret dominum nomine institoris: negabat, eo nomine se conueniri posse: quia non in eam rem prappositus fuisset. cum aut & alia quædam gessisse, & horrea conduxisse, & multis soluisse idem seruus probaretur: præfectus annonæ contra dominum dederat sententiam. dicebamus, quasi fideiussionem esse videri: cum pro alio solueret debitum: non pro alijs suscipit debitum: non solere autem ex ea causa in dominum dari actionem: nec videtur hoc dominum mandasse: sed qui videbatur in omnibus eum suo nomine substituisse, sententiam conseruauit Imperator.

Ad l. Titianus vlt.

RAT. DVB. Pro domino propter quam videbatur non posse illum conueniri nomine institoris, qui precium hordei pro emptore dare promiserat, illa est, quæ in textu proponitur, quod non in eam rem prappositus seruus idemque institor fuisset, sed tantum mutuis dandis pecunijs, & pignoribus accipiendis, vt initio legis scriptum est. In proposito autem seruus hic qui pro emptore hordei se obligauerat, & debitum susceperat, non eo animo fecerat, vt ei crederet, quo casu, vt bene sentit Accursius, teneretur vtique dominus institoria, cum seruum hunc mutuis dandis pecunijs, vt diximus, prapposuisset ex *l. in eum 19. §. vlt. sup. de instut. act.* sed potius vt per intercessionem æs alienum susceperet, ac pro eo fideiuberet, vt in priore specie d. §. vlt. vbi Papinianus scribit institorem non adstringere hoc casu dominum iure prætorio in solidum. Nec enim seruus fideiussionis nomine obligari potest extra causam pecunijs *l. i. seruus infcio 19. & seq. infr. de fideiuss.* quia nec dominus hoc ei mandasse intelligitur, vt Paulus hic scribit. Ergo malè dominus in hac specie conueniebatur institoria, & consequenter malè Præfectus annonæ contra eum dederat sententiam ab Imperatore nihilominus contra Pauli nostri sensum confirmatam. DE C. Institor generalis est, qui proinde dominum obligat institoria in solidum, quisquis à domino ita prappositus est, vt eum in omnibus substituisset dominus videatur. Nam sicut is qui in vna tantum re aut negotiatione vel in pluribus, certis prappositus est, à cæteris omnibus prohibitus esse intelligitur *l.*

sed si pupillus 11. §. condicio sup. de instut. act. Ita & qui negotijs omnibus prappositus est, in omnibus obligat dominum institoria actione in solidum. Atqui in proposta specie habuit Imperator institorem hunc pro prapposito generaliter & substituto à domino in omnibus, quia & horrea conduxisse, & multis soluisse, & alia quædam gessisse proponebatur, sciente domino & non contradicente. Merito igitur sententiam Præfecti annonæ Imperator confirmauit, vt eis quibus delegatus vel obligatus seruus fuerat, precium hordei dare dominus in solidum teneretur. Nihil enim refert, an quis institor generalis factus sit, an verò ei negotiationi quam exercuit, specialiter prappositus fuerit *l. vel vniuersorum 12. in fin. §. vlt. leg. prec. sup. de pignor. act.* Nec decipi debent, qui cum institore bona fide contraxerunt d. §. *condicio in fin.* cum potuerit & debuierit dominus, si actum institoris sui non probabat continuò restitutionem interponere contrariæ voluntatis, eumque remouere aut saltem prohibere, ne extra id quod ei mandatum fuerat, operam suam interponeret d. *l. sed si pupillus in princip. & §. de quo palam de instut. act. l. si filiusfamilias 16. infr. tit. prox.* Accidit autem Paulo in proposta questione quod alias ferè semper, vt in iis causis quas in cognitionibus Imperatoris sui tractauit, succubuerit, & contrariam sententiam retulerit, quamvis melioribus semper fultus rationibus, quam quibus Imperator mouebatur, vt contra eum pronunciaret. Sic in *l. Acilius Larianus 41. sup. de minor. l. Clodius 97. de acquir. hered. l. Paula Callimaco 17. §. 1. & vlt. de legat. 3.* & alibi sæpe.

DE SENA-

DE SENATVSCONSVLTO MACEDONIANO.

TIT. VI.

VLPPIANVS libro 29. ad Edictum.

Verba Senatufconfulti Macedoniani hæc funt: *Cum inter ceteras sceleris causas Macedo, quas illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisset, & sepe materiam peccandi malis moribus præstaret, qui pecuniam (ne quid amplius diceretur) incertis nominibus crederet: placere, ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, ælio petitiobque daretur: ut scirent, qui pessimo exemplo sænerarent, nullius posse filiofamilias bonum nomen exspectata patris morte fieri.*

Ad l. Verba Senatufconfulti.

RAT. DVS. Filiusfamilias ex omnibus causis & obligari & conueniri potest l. filiusfamilias 39. de oblig. & act. l. tam ex contractibus 57. sup. de iur. cum habeat personam integram, nec minus sit ciuis, quam si paterfamilias esset l. nam ciuium 4. sup. de stat. homin. Ergo si quis filiusfamilias pecuniam crediderit, non debet ei pecunie creditæ per se cutio denegari, aut exactio per Macedonianum Senatufconsultum impediti.

DEC. Ex iuris quidem ratione ita est, sed Senatufconsulti Macedoniani autoritate, quod sub Claudio 4. & Vitellio 3. Consulibus factum esse Petrus Faber obseruauit, inductum est ius nouum, & speciale in pecunia credita, Odio Macedonis fœneratoris, qui Senatufconsulto, ut causam ita & nomen dedit, quod is inter ceteras sceleris causas, quas ei mala & in nequitiam prouior natura subministrabat, etiam æs alienum adhibere solitus esset, & filiofamilias pecuniam mutuam dare sub ingenti fœnore. Vnde plerumque eueniebat, ut vel parentum vitæ infidiarentur filij æris alieni impatientia neque tanti fœnoris incommodo & magnitudine tandem obruti perpetuæ egestati mortuo etiam patre manciparentur. Vel si parentum mortem expectare malent corrogatis interim vndequeque mutuis pecuniis, ne perditis moribus exercendis materia deesset, mortuis tandem parentibus etiam locupletibus, tam cito inopes & miseri quam heredes inuenirentur, protracta fortè in longius tempus parentum vita, ut annorum multiplicatione interim auctum scæpus in quantitate immensam excurreret. Hæc enim Senatufconsulti Macedoniani ratio fuisse videtur, non illa quæ ab interpretibus adfertur, quasi Macedo non aliter pecuniam filiofamilias sub fœnore crederet, quam ut ea post mortem patris solueretur. Quis enim ea lege nominatim adiecta filiofa-

miliis crederet, sibi quæ exigendæ ab eo solutionis etiam viuo patre, si qua ratione id fieri posset, viam præripere? Aut quænam æris alieni impatientia filiumfamilias adigere posset, ut maturaret mortem patris, quo viuo se à creditore virgeti non posse intelligeret? Immortalitatem potius hic patri optare deberet, ne vnquam ipse à creditore inquietaretur. Neque verò ea verba huius legis & sepe materiam peccandi malis hominibus præstaret, hunc duntaxat sensum habere videntur, quasi Macedo filiofamilias improbis occasione præberet machinandi aduersus parentum vitam (leuius enim est peccandi nomen, quam ut ad partidij impietatem porrigi debeat) sed illum etiam & potius, ut credendo iis pecuniis subministraret materiam in malos mores, siue ad luxuriam, siue ad aleam, aut quam aliam prodigalitatæ & infantiæ iuuenilis speciem mala naturæ suæ propensione ferrentur. Et similiter quod hic additur, solitum fuisse Macedonem incertis nominibus credere, non ita debet accipi quasi crederet dilata solutione in diem mortis paternæ, qui incertus est, aut non expressa causa vel titulo particulari credendi, ne si exprimeretur de turpitudine eius constaret, ut alij interpretantur. Sed quia filiofamilias debitoris nomen non nisi valde incertum & dubium esse potest propter præsentem eius inopiam, cum bona nulla habeat in ciuitate l. lex Cornelia 28. de vulg. & pupill. subfir. l. 1. infr. si à parent. qui manu missi. sit. nec tantum fieri possit, ut ante patrem mortuam nulla creditoribus spe reliqua debiti consequendi, nec si viuo patre conuentus & condemnatus sit dict. l. tam ex contractibus 57. sup. de iudic. l. si dubiet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss. sed etiam ut multa incident, quæ faciant, ne morte patris bona vlla consequatur. Quid enim si merentem eum pater exheredauerit? Quid si pater ipse tum diues cum filiofamilias pecunia credebatur, inopinata aliquo fortunæ impetu in summam egestatem de-

lapsus sit? Quid proderit misero creditori actionem habere contra filiumfamilias, quam etiam mortuo patre inopia debitoris possit eludere? *l. nam is 6. sup. de dolo.* & tamen pecunias credebatur Marcedo filiusfamilias & incertis huiusmodi nominibus, ut tanto graviore fœnore sibi eos obstringeret, parum curantes quanto fœnore mutarentur, dummodò pecunias sibi suisque perditis moribus pararent: itemque illectus dulcedine fœnoris, & spe illa non improbabilis fore, ut saltem expectata patris morte, siue naturali, siue civili (nilil enim refert *l. item si 7. aliis l. sed Iulianus §. sed etsi patri infr. hoc titul.*) bonum nomen & certum fieri posset, quod ab initio incertum & suspicuum fuisset. Hanc verò speciem Senatûs sustulit prohibens, ne qua petitio efficax creditori superesset ad exigendam mortuo quoque patre pecuniam, quam is filiosfamilias credidisset. Non fecit Senatus, nec facere potuit, ne filiosfamilias ex causa mutuò data pecuniæ obligaretur, nec proinde quin ex hac causa perinde atque ex aliis conveniri posset *dict. l. filiosfamilias 39. de oblig. & action.* Sed facere tamen potuit, & fecit, ne actio & petitio illa cum effectu esset, data filiosfamilias exceptione siue viuo siue iam mortuo patre conveniretur, ut evenit etiam in Senatusconsulto Velleiano de intercessione mulierum, si fortè mulier contra Senatusconsultum illud pro alio intercesserit. Est enim utroque Senatusconsulto introducta exceptio ad infringendam æquitatem defensionis actionem, quæ stricto iure competit *l. tamen 11. l. penult. & pass. infr. hoc titul. l. 2. §. 1. iunct. l. si mulier in iure 23. & pass. infr. ad Senatusconsultum Velleian.* Cum hac tamen differentia, quòd Velleianum favore mulierum factum est non odio creditorum, Macedonianum verò non tam favore filiorumfamilias, quam odio fœneratorum, ut ex hac lege apparet, & ex *l. qui exceptionem 40. sup. de condic. indeb.* Quamquam utroque Senatusconsulto factum est, ut si certum sit commissum esse aduersus Senatusconsultum deneganda sit à Prætorè actio, siue contra filiumfamilias, siue contra mulierem, ita ut nec vlla exceptio necessa-

ria sit *§. proxim. & pass. infr.* Sed tamen quia plures casus occurrunt, in quibus evenit, ut neutri Senatusconsulto locus sit, melius ac tutius facit Prætor, si det in dubio actionem sub exceptione Senatusconsulti. Et ita intelligi verba utriusque Senatusconsulti debent. Etti verò fœneratorum omnium causa odiosa esse merito creditur, eorum tamen longè odiosior esse debet, qui pessimo exemplo fœnerant, quales Vlpianus non iter eos esse dicit, qui filiosfamilias credunt sub fœnore: est enim hoc fœnus exempli omnium pessimi ob materiam peccandi quam pecunia filiosfamilias fœnerata præbet, qui ex ea occasione viciosiores passim sunt, & quod est consequens ingratiore parentibus, minusque obsequentes: præter id quod potest etiam ea res votum inducere captandæ mortis patris, non tantum in persona filij, ut solent luxuriosi adolescentes & perdit in patris annos ante diem inquirere, sed etiam in persona creditoris id maxime satagentis, ut morte patris siue naturali siue civili bonum & certum nomen fiat, quod interim non nisi dubium & incertum esse potest. Nec proinde dubitandum est, quin tristissimi & periculosissimi euenus plena res sit, ut Iustinianus loquitur in *l. ultim. Cod. de pact.* Nec minus si gratuita pecunia credita sit, quam si fœneratitia *l. item si 2. §. siue autem infr.* quia licet Senatusconsultum odio fœneratorum factum sit, de iis tamen simpliciter locutum est, qui filiosfamilias murum pecuniam dedissent. Quamquam vix est, ut filiosfamilias pecuniam quis credat sine fœnore, præsertim peculium nullum habenti: nam credita pecunia filiosfamilias habenti peculium, non facit locum Senatusconsulto, quia peculij concessio facit, ut ex voluntate patris filiosfamilias ad finem vsque peculij contraxisse videatur. Alioqui facile esset Senatusconsulto fraudem facere occultato fœnore *l. 7. §. interdum infr.* Bene autem Accursius hinc notat, malæ exemplar iure etiam humano reprobari, ex *l. observandum est 47. sup. de iudic.* & aliis ab eo citatis. Idque est quod dicitur in *l. 3. §. penult. infr.* dationem pecuniæ permiciosam parentibus vitam esse.

¶ Si pendeat, an sit in potestate filius, utputa quoniam patrem apud hostes habet: in pendenti est, an in Senatusconsultum sit commissum. nam si reciderit in potestatem, Senatusconsulto locus est: si minùs, cessat: interim igitur deneganda est actio.

Ad §. 1. Si pendeat.

RAT.DVB. Filius cuius qui est in hostium potestate, non est filiusfamilias, cum non sit in patris sui potestate. Pater enim captus ab hostibus, licet reueri ab iis possit, interim tamen verè seruus hostium est *§. serui Instit. de iur. person.* nec proinde filium in sua potestate habere potest, qui ipse non est suæ potestatis *l. sic evenit 21. infr. ad leg. Iuliam de adul.* Ergo si huic filio credita sit pecunia pendente captiuitate patris, non potest videri creditor commississe in Senatusconsult. Macedonianum.

DIC. Postliminij fictio facit, ut pater quando-

cunque reuersus ab hostibus semper in ciuitate mansisse retrofingatur, ac proinde ut nunquam filius sui iuris fuisse videatur. Interim igitur remanet ius patriæ potestatis in suspensio, ut & cætera omnia iura quæ habebat pater in ciuitate *§. si ab hostibus Instit. quib. mod. ius patr. potest. soluit.* tanquam quæ per captiuitatem non tam abruptantur, quam suspendantur *l. illa institutio 32. §. 1. infr. de hered. instit.* Vnde est, quod fictio postliminij suspensio iuris constitutio dicitur à Papiniano in *l. pen. infr. de suu & legi.* Et consequenter potestas quoque Senatusconsulti Macedoniani in suspensio manet. Nam si in patris potestatem reciderit filius, erit Senatusconsulto locus, quia verum erit dicere pecuniam ei creditam esse, qui filiosfamilias semper

semper fuisse intelligitur, si minus cessabit Senatusconsultum, tanquam pecuniā ei creditā qui neque filiusfamilias rŭm fuit, neque fuisse postea recte obtingit. Nec nouum est in pendenti ius esse quoties factum ipsum ex quo ius oritur, in pēdēti quāq; est, quāuis ius ipsum per se semper certum sit nō min⁹ quāu finitum l. 1. *infr. de iur. & fact. ignor. l. 2. §. 1. infrā, quāu de pecul. act. annal. est l. impuberem 21. §. 1. infr. ad leg. Corn. de fals.*

a Interim igitur deneganda est actio. R. A. T. D. V. B. Quod pendet non est pro eo quasi sit, vt habet iuris regula l. *in damnum dat 169. §. 1. de reg. iur.* Interim igitur praesentium status inspicendus est, non is qui potest ita euenire, vt tamen possit, etiam non euenire, argui secundum praesentem statum non est filiusfamilias is, qui patrem habet apud hostes & seruum hostium, vt proximē diximus. Ergo non est in eum deneganda actio creditorī, quem interim verum est, nihil fecisse contra Senatusconsultū.

D. E. C. Actio certa non potest competere ex eo

2 ¶ Certē si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde sit restitutus, vt emanciparetur: Senatusconsultum locum habebit. fuit enim filiusfamilias.

Ad §. 2. Certē si adrogatus.

R. A. T. D. V. B. Restitutio reponit omnia in pristinum statum, in quo erant, priusquam contraheretur l. *quod si minor 22. §. restitutio sup. de minor. l. vnic. G. de re put. quae sunt in iudic. in integr. restit.* Ergo si adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde beneficio aetatis restitutus sit in integrum, tanquam minor & laicus, forē si cū esset locuples adrogari se à Praedone passus esset, vt in l. 3. *§. si quis minor sup. de minor. perinde haberi debet saltem p. sit petam, & impetratam restitutionem ac si nunquam adrogatus fuisset, & consequenter non pro filiofamilias haberi debet, sed pro patrefamilias cui proinde mutua pecunia credi impū: est potuit citra meriti Senatusconsulti. Exemplo eius quod proximē scriptum est, de filio captiui ab hostibus nunquam reuersi.*

DEC. Filiusfamilias per adrogationem factus, licet aduersus adrogationem in integrum restitutus sit, nihil aliud tamen consequitur, quāu vt ab adrogatore emancipandus sit, non etiam vt adrogatio pro non facta habeatur, emancipatio autem tan-

iure quod adhuc incertum est, quodque pendet ex futuro euentu d. l. 2. §. 1. *infr. quāu de pecul. act. annal. est, d. Limpuberē: l. 5. §. 1. ad leg. Corn. de fals. l. sed est 28. §. 1. sup. de iudic. l. 3. & seqq. sup. si pars hereditas petat.* Ergo quādiu pendet, an filiusfamilias fuerit, is, qui pecuniam mutuam accepit, Senatusconsulti quoque vim ac potestatem pendere necesse est l. *de hereditate 19. §. patrefamilias & pass. infr. de castrensi pecul. d. l. penult. de suis & legit. l. Gallus 29. §. quid si & §. si eius de liber. & posthum.* Aliud est in specie ordinata 24. in princ. *infr. de liber. caus. vbi post ordinatam liberalem causam pro libero interim habendus est is, de cuius statu conterriturid enim sit non solum fauore libertatis, sed etiam, vt possit is qui se seruus dicitur contra eum qui se dominum adfirmat, consistere, quod alioqui nisi certis ex causis ei nō liceret l. vix certu ex causis 51. sup. de iudic.* Neq; verō status eius de cuius libertate disputatur pendet interim, sed per rerum naturam certus est, licet incertum sit, quid Praetor sit pronunciaturus.

tum abest, vt tollat intellectum praecedentis adrogationis, vt ē contrario eam praesupponat: nec enim alius emancipari potest, quāu qui filiusfamilias reuera est l. *quidam 131. de verb. oblig.* ergo non potest facere secuta in integrum restitutio & emancipatio, vt non fecerit contra Senatusconsultum Macedonianum is qui adrogato pecuniam credidit, cū verum sit filiumfamilias eum fuisse, nec retrō fingi patrefamilias semper mansisse. In quo minor est potestas restitutionis in integrum, quāu fictionis post iminij, quia restitutio in integrum nihil retrō fingit, sed de nouo aliq; uid inducit, vt non malē hic Bartolus tractat. Quāuis falsum sit, quod ille ait in specie superioris §. ex postliminij fictione fieri vt filius patris apud hostes, tandem defunctū videatur fuisse sui iuris. Nulla enim fictio in eam rem opus est, cū tam verē sui iuris fuerit quāu verō pater seruus hostium fuit, nec aliud facit postliminij fictio, nisi vt qui ab hostibus rediit nunquam caprus fuisse videatur, at non eam vt qui nō rediit seruus fuisse retrofingat. Nam captiuo non reuerso postliminij fictio nec necessaria, nec vilius illo modo est.

3 ¶ In filiofamilias nihil dignitas facit, quod min⁹ Senatusconsultum Macedonianum locum habeat. nam etiam si consul sit, vel cuiusvis dignitatis: Senatusconsulto locus est: nisi fortē castrense peculium habeat: tunc enim Senatusconsultum cessabit.

Ad §. vlt. In filiofamilias.

R. A. T. D. V. B. Dignitas Consularis & aliæ maiores inuicemmodi dignitates facere debent, vt non facile praesumendum sit filiumfamilias consulem aut dignitate alia excellenti praeditum occasionem peccandi ex mutuo sumptum, aut aliquid in necem patris machinaturum arg. l. vnic. *sup. de offic. praef. praetor.* Ergo quasi cessante hoc casu ratione & causa Senatusconsulti dicendum, videtur cessare quoque Senatusconsultum.

DEC. Senatusconsultum generaliter locutum est de filiofamilias non adhibita distinctione, an in di-

gnitate aliqua constitutus sit filiusfamilias, necne. Non enim dignitas eximit filium à patria potestate excepta dignitate patriciatus, §. *filiusfamilias instituit, quib. mod. ius patr. potest. solu.* Ergo generaliter intelligendum est de filiofamilias quolibet: nec distinguere debemus, vbi Senatus non distinxit arg. l. *de precio 8. sup. de public. in rem act. l. 1. §. generaliter infr. de legat. praef. Hodie tamen aliud iuris est, postquam placuit Iustiniano Nouell. 81. cui titulus est consil. quā dignit. & Episcopus, fil. liber. patr. potest. vt per alias pleraque dignitates ea constitutione enumeratas, itēque per Episcopatum filiusfamilias à patria potestate liberetur.*

Tom. IIII.

K

a Nisi forte castrense peculium habeat. RAT. DVB. Militia non eximit filium à patria potestate, non magis quam dignitas cōsulatus d. §. filiusfamilias, nec si filiusfamilias castrense peculium habeat, aut quasi castrense Quid enim commune illud habet cum patria potestate? Ergo etiam si castrense peculium, aut quasi castrense habeat filiusfamilias, qui mutuum pecuniam accepit, non idè cessare Senatusconsultum debet. Dēc. Ex Imperatorum constitutionib. filijfamilias milites, licet filijfamilias maneat, attamen patrufamilias vice funguntur, vt subitator in l. seq. vt nuntium eo priuilegio inuitaretur filijfamilias ad militie munera subeundā; idque non inuitis parentibus, quia disciplina castroium antiquior fuit parentibus Romanis, quam charitas ipsa liberorum l. postuminiū 19. §. filius quoque familias in fr. de captis. & postum. Ad eod autē hoc uerum est, si filiusfamilias militem in castrensi peculio patrufamilias inducit, vt etiam de castrensi peculio testari possit §. 1. instit. qui testam. facer. poss. l. vlt. infr. ad SC. Tertill. quamuis non nisi patrufamilias lex duodecim tabularum ius testandi concesserit l. verbu legu 20. de verb. signif. iunct. l. 1. ad leg. Falcid. l. pater 10. §. 1. infr. de capt. & postum. Itē inq. vt inter patrem & filiumfam. de castrensi peculio, perinde atq. inter extraneos his esse possit l. 4. supr. de iudic. iunct. l. ne cum filiofamilias 16. infr. de furt. Ergo & Senatusconsultum Macedonianum hoc casu cessare debet, quia de filiofamilias duntaxat, non etiam de patrufamilias locutum est l. vlt. C. hoc tit. Et uerò cum in peculio castrensi nihil omnino iuris habeat pater quandiu filius uiuit l. 3. Cod. de pecul. castrensi. solum lib. 12. tit. 7. l. imperator 50. ad SC. Trebell. nulla ratio est, cur præterea patrie potestatis inducatur Senatusconsultum Macedonianum in filiofamilias mulæ castrense peculium habente.

2. IDEM libro 64. ad Edictum.

Vsq. ad quantitatem castrensis peculij: cum filijfamilias in castrensi peculio a vice patrumfamiliarum fungantur.

Ad l. 2. v. sq. ad quantitatem.

RAT. DVB. & Dēc. eadem ipsa est, quæ ad finem legis præcedenti: nisi quod hic additur filiumfamilias militem ita demum non iuari Macedoniano, si mutuum pecuniam accepit ad quantitatem vsque castrensis peculij: est enim priuilegium hoc nō tam militie, quam peculij in militia quæsitū, nec proinde ultra peculij castrensis quantitatem extendi potest. Itaque si filiusfamilias miles qui centum duntaxat in peculio castrensi habuit, ducenta mutua accepit, in centum quidem non iuuabitur Macedoniano, at in aliis centum iuuabitur, in quo nihil absurdū est ob tam euidentem rationem diuersitatis.

a Cum filijfamilias in castrensi peculio. RAT. DVB. Paterfamilias heredem habere potest, non minus ab intestato, quam ex testamento, ex verbis illis legis duodecim tabularum si paterfamilias intestato moritur, nec suus heres ullus erit, agnatus proximus familiam habeto l. 1. pen. & pass. de sui & legi. Atqui filiusfamilias miles quantumuis peculium castrense habeat, heredem nullum habere potest ab intestato ne quidem in castrensi peculio, sed pater bona ipsius castrensia omnia occupari iure peculij l. 1. 2. & pass. infr. de castrensi pecul. Ad eod vt nec hodie aliud sit post Nouell. 118. de hered. ab intest. venient, quæ Iustinianus in-

duxit, vt filiusfamilias etiam paganus in peculio quoque aduentitio legitimū heredem habere possit: nam neque de castrensi peculio loquitur, sed tantum de aduentitio, & longè alia ratio est peculij castrensis, quia cum de eo testari filiusfamilias etiam hodie possit, qui de aduentitio non possit l. pen. Cod. qui testam. facer. poss. longè maior ratio fuit corrigendi iuris veteris quantum ad sic cessionem intestati, in peculio aduentitio quam in castrensi, de quo si filiusfamilias testatus non sit, imputet sibi cum de eo testari poterit. Datum enim est priuilegium non tam castrensi peculio, quam iudicio militis de castrensi peculio testantis, vt eleganter scriptum est in d. l. vlt. in fin. infr. ad SC. Tertill. Idque à nobis cōtra Accursij nostri, & interpretum nostrorum opinionēs pluribus disputatum est in Chiliadem de error. pragma. Illud quoque in castrensi peculio singulare est, vt filiusfamilias qui cum diei feris generis peculia haberet [potest enim habere l. hinc queritur 19. §. 1. infr. tit. proxum. putā peculium profectitium, aduentitium & castrense] mutuum pecuniam accepit, in causam castrensis peculij eam accepisse intelligatur, quod à Iustiniano expressim constitutum est in l. vlt. Cod. hoc tit. Esti autem lex hæc de castrensi tantum peculio loquitur, attamen in quasi castrensi idē iuris est ex alia eiusdē Iustiniani constitutione in l. vlt. C. de inoffi. testam. iunct. l. 1. §. nec castrense infr. de collat. bonor.

3. IDEM libro 19. ad Edictum.

Si quis patremfamilias esse credidit, non vana simplicitate deceptus, nec iuris ignorantia, sed quia publicè paterfamilias plerisque videbatur, sic agebat, sic contrahebat, sic muneribusungebatur: cessabit Senatusconsultum.

Ad l. Si quis patremfamilias 3.

RAT. DVB. Is qui tueri filiusfamilias est, licet publicè paterfamilias plerisque videatur, quia sic agat, sic contrahat, sic muneribus fungatur quasi paterfamilias sit non eo minus tamē filiusfamilias est: nec enim communis hominum opinio præsertim

erronea iustus modus est tollendæ patrie potestatis, tot. tit. insti. quib. mod. iur. patr. potest. tollit. ergo verum est creditum fuisse pecuniam ei qui filiusfam. verè fuit, & consequenter non debet cessare Senatusconsultū l. 1. §. pen. supr. Dēc. Macedonianum Senatusconsultū nō tam fauore filiorūfamilias factum est, quā odio creditorum, vt diximus ad l. 1. supr. atqui nullū potest odium

Sodium esse creditoris, qui cum filiofamilias contrahit, quem patremfamilias esse putat, non vana simplicitate deceptus, neque stulta iuris ignorantia, sed publico & communi, eoque non improbabiliter omnino errore, neque potest hic videri aliquid contra Senatusconsultum facere voluisse, qui se patrifamilias credere existimauit: communis enim error licet ius non faciat, vt contra errorem communem interpretum docuimus ad l. *Barbarium Philippum* l. *supr. de offic. Prator.* iustam tamen excusationem præberet, quia nec affectatus nec suspectus videri potest l. *item* si 7. *alias* l. *sed Iulianus* §. *item* si duos & l. *penult.* inf. hoc in l. 1. *Cod. cod. d. l. Barbarium* l. *quid sit fugitiuum* 17. §. *apud*

Labonem 12. & §. *idem Caelium* ait 16. inf. de adlit. edit. l. 3. in fin. inf. de supell. legat. l. *fugitiuum* 19. inf. de solut. l. *sed est* 7. §. *Marcellus*, alias l. *cum qui* supr., de Public. in rem act. l. *cum quidam* 30. §. *quod dicitur* inf. de acquir. hered. l. 4. C. de incest. & *mutu. num.* & tot. tit. inf. de eo qui tutor. vel curat. negot. ger. Mirum igitur non est in eo creditore, qui tali filiofamilias bona fide credidit, cessare Senatusconsultum, nec aliud est si adfirmationi crediderit debitoris se patremfamilias dicentis l. 1. *Cod. hoc* tit. aliud est si fauore filiorumfamilias Senatusconsultum factum esset, vt bene tractat Bartolus ex l. 2. §. *verba* inf. ad SC. *Pellian.* l. 1. & 2. *Cod. si min. se maior* dixer.

¶ Vnde Iulianus libro duodecimo in eo, qui vestigalia conducta habebat, scribit, & est sæpe constitutum, cessare Senatusconsultum.

Ad §. 1. Vnde Iulianus.

RAT. DV. Etiam filiusfamilias publica vestigalia conducta habere potest cum ex omni causa, omnique contractu & obligari & conueniri possit l. *filiumfamilias* 39. de oblig. & action. præterquam ex voto l. 3. §. 1. inf. de polluit. & ex mutuo propter autoritatem Senatusconsulti Macedoniani l. *si ex alio* 9. C. quod cum eo qui in alien. potest. neq; rursus publicorum vestigalium conductio iustus & legitimus modus est tollendæ patris potestatis: ergo non ideo cessare debet Senatusconsultum, quod quis filiofamilias publicorum vestigalium conductori pecuniam mutuat crediderit. Dec. Non admittuntur ad licitationem & conductionem publicorum vestigalium alij, quam illi, quorum certa & idonea sint nomina nec villo modo suspecta l. *locatio* 9. in prin. & §. *reliqua*

tores & seq. inf. de publican. & vestigal. Filijfamilias vero nomen per se id est, sine patre aut si & fideiussore neque certum, neque bonum est l. 1. *supr. l. si filiumfamilias* 7. inf. de tutel. Ergo si quis rediderit pecuniam mutuat filiofamilias conductori publicorum vestigalium, iustam causam habuit existimandi credere se patrifamilias, id. ôque Senatusconsultum hoc quoque casu cessare æquum est, non minus quàm superiore: naque illatio hæc æquum est ex eo, quod proxime dictum fuit: proinde si quis crediderit conductori publicorum vestigalium, quem sciebat esse filiumfamilias, obstat et Senatusconsultum, quoniam scientia nullam excusationem admittit imò verò sufficit, vt creditor scire facili ac probabiliter potuerit filiumfamilias esse cum cui credidit l. *penult.* inf. & §. *prox. seq.*

¶ Proinde & in eo, qui scire non potuit, an filiusfamilias sit, Iulianus libro duodecimo cessare Senatusconsultum ait: vtputa in pupillo, vel minore viginti quinque annis. Sed in minore causa cognita, & à prætore succurrendum. In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere cessare Senatusconsultum: quod mutua pecunia non sit, quam sine tutoris auctoritate pupillus dat, quemadmodum ipse dicit Iulianus libro duodecimo.

¶ Si filiusfamilias crediderit, cessare Senatusconsultum: quod mutua pecunia non sit, quamvis liberam peculij administrationem habuit. non enim perdere ei peculium pater concedit, cum peculij administrationem permittit. & ideo vindicationem nummorum patri superesse ait.

Ad §. 2. Proinde.

RAT. DV. Qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse, non ignorans conditionis eius cum quo contrahit l. *qui cum alio* 19. de regul. iur. Ergo quisquis pecuniam alij credit. prius scire ac diligenter exquirere debet, an filiofamilias credat, an patrifamilias, nec audiendus est, si alleget non potuisse se scire, an filiusfamilias esset, an patrifamilias.

Dec. Ignorantia non tantum facti, sed etiam iuris in minore annis viginti quinque semper tolerabilis est l. *regula* 9. inf. de iur. & fact. ignor. l. *vl.* *Cod. cod. l. pen. C. de minor.* Multo magis in pupillo cuius ætas ignorat, etiam illa quæ videt l. 1. C. de fals. monet. Ergo si vel pupillus vel etiam minor pecuniam filiofamilias maiori crediderit, non debet ei nocere Senatusconsultum, magisque ætatis quam Senatusconsulti ratio habenda est, vt in l. *verum* 11. §. *vl.* *supr. de minor.* Sed in minore tamen non viquequaq;

verum est, succurrendum ei esse, sed causa cognita, vt hic Vlpianus adiecit, & à Prætore non à iudice, qui cognoscit inter minorem & filiumfamilias, qui pecuniam mutuat accepit: de causis enim minorum solus Prætor cognoscit, siue de integritate restitutione, siue de qua alia re tractetur; neque ex dicto de minoribus actio vel cautio vlla proficiatur, sed totum id pendet ex cognitione Prætoris l. *quid si minor* 24. §. *vl.* *cod. tit. l. nam postquam* 9. §. *si minor* *supr. de iur. iur. l. sed si pupillus* 11. §. 1. *supr. de instum. act.* Causæ autem cognitio in hoc velabitur, an minor sciuerit, an ignorauerit filiumfamilias illum esse, cui pecuniam credidit: et si enim præsumitur ignorantia in minore, vt Bartol hic notat, admittit tamen ea præsumptio probationem in contrarium, quia iuris tantum est, non etiã de iure igitur causæ cognitio aliqua hic necessaria est, sed quæ probatione onerat eum qui dicit pecuniam à minore creditam esse illi, quæ filiusfamilias sciebat

in aliis aliud esse: probare enim creditor debet neque scivisse, neque scire potuisse an filiusfamilias esset ille cui pecunia credebatur. Pupillus autem & a mino e dicitur, & a cæteris in eo quod si mutuum pecuniam filiofamilias dederit, neque oneratur probatione, quod nec sciverit, nec scire poterit filiumfamilias cum fuisse, neque timet ne contra eum probetur scientia, quæ etiam si probaretur, nihil tamen ei noceret propter favorem ætatis pupillaris, nec si pupillus loco capax proponeretur, ut in l. 3. §. vlt. ubi diximus *supr. de tribu. act. l. vlt. infr. de iur. & fact. ignor.* Quamquam alia & fortior ratio est, ob quam dicendum sit Macedonianum pupillo obstat non posse, quia scilicet credendo pecuniam sine autoritate tutoris, non facit eam mutuum quandoquid non facit accipientis: cum nihil alienare sine tutoris autoritate pupillus possit §. *numc admonēdi inst. quib. alien. licet vel non l. obligari 9. infr. de auctor. iur.* Er hanc rationem à Iuliano prætermissam esse Vlpianus hic miratur, cum in specie diversa quidem, sed dubitabiliore idem Iulianus lib. 12. *Digestorū* benè docuerit cessare Senatufconsultum id est si filiusfamilias etiā habens à patre liberam peculii administrationē filiofamilias pecuniam crediderit, non aliaratione, quam quia neque hoc casu mutua fiat pecunia: est autem hic casus idē dubitabilior, ut dixi, quoniam non tantum filiusfamilias, sed etiam servus si liberā peculii administrationem habeat alienare res & pecunias peculiares potest l. si cōcenerit 18. §. vlt. & l. seq. *supr. de pignor. act.* In eoque plus iuris habet, quam pupillus, de quo proximè diximus qui nullū alienandi absque tutore ius habet: sed decidendi ratio est, quā idem Iulianus adferebat, quod pater qui fi-

liofamilias liberam peculii administrationem permittit, non idē concedat ei quicquam ex peculo perdere, quomodo idem Vlpianus noster rationatur in l. filiusfamilias 7. §. item videamus *inst. de donat. & Catus in l. contra 28. §. si filius sup. de pact.* perdit autē non tantum qui donat, ut in d. §. item videamus, sed etiam qui credit filiofamilias, cum propter interdctum Senatufconsulti Macedoniani nullam ex commutuo actionem efficacem sit habiturus: impeditur ergo hoc casu alienatio dominij pecunie creditæ quod summo opere notandum est, non propter auctoritatem Senatufconsulti, ut cuenit in prædis minorum l. prædia 8. l. si quidem 11. C. de præd. minor [nec enim Macedonianum impedit, ne is qui credit filiofamilias, faciat nummos accipientis,] sed de fidei voluntatis in persona patris, qui alienandi potestatem hoc casu nullam filio dedisse intelligitur, & si ne cuius tamen voluntate nihil alienare filiusfamilias potest: superest ergo, quod hic fubiciat Vlpian⁹ ex Iuliano, ut saluam pater habeat vindicationem nummorum, quos filiusfamilias filiofamilias creditur, tanquam quorum dominium in accipientē, nec transierit, nec transire poterit l. rogasti 11. §. vlt. *supr. de reb. credit.* Potest enim quilibet vindicare, quod suum est l. Quintum 27. §. argento de aur. & argent. legat. Hoc ita si nummi extent, ita si consumpti sint, conditio necessaria est, ut & in l. sed si paterfamilias 9. §. 1. *infr.* Planè si pater agat ex contractu filij, & mutuum pecuniam petat, alij filiofamilias creditam, dubitandum non est, quin hoc ipso ratum contractum habeat, & ita mutuum conualecat, ut proinde Macedoniani exceptio locum hic habere non possit l. vlt. C. hoc iur. & ita benè hic Accursius notat.

3 ¶ Is autem solus Senatufconsultum offendit: qui mutuum pecuniam filiofamilias dedit: non qui alias contraxit: puta vendidit, locavit, vel alio modo contraxit. nā pecuniæ datio perniciofa parētib⁹ eorum visa est. & idē et si in creditum abiit filiofamilias vel ex causa emptionis, vel ex alio contractu, in quo pecuniam non numeravi: & si stipulatus sim, licet cōperit esse mutua pecuniā: tamen, quia pecuniæ numeratio non occurrit, cessat Senatufconsultum, quod ita demum erit dicendum, si non fraus Senatufconsulto sit cogitata: ut, qui credere non potuit, magis ei venderet, ut ille rei pretium haberet in mutui vicem.

Ad §. 3. Is autem solus.

RAT. DVV. Quod vna via facere prohibitum est, alia fieri non debet, ne alioqui si cile fraudis fiat legi & Senatufconsulto l. scire oportet 21. §. 1. *infr. de legiti. tutor. l. magis puto 5. §. si pupillus infr. de reb. eor. qui sub tutel.* ergo quod Senatufconsulto Macedoniano prohibitum est, ne cui filiofamilias pecuniam credere liceat, non tantum ad mutui contractum, & ad numerationem referendum est, sed ad omnem omnino contractum, qui cum filiofamilias ineatur, præsertim cum Senatufconsultum locutum sit de pecunia credita, cuius appellatio generalis est: nam verbis quoque credimus, nec minus cæterarum rerum nomine quæ in pondere & mensura consistunt, quā pecuniæ nomine in creditum ire possumus l. 2. §. 1. & §. vlt. *supr. de reb. credit.* De C. Quod Senatufconsulto Macedoniano inductum est, ut filiofamilias ere-

dere non liceat, non ad verba referendum est, sed ad solam realem numerationem l. prox. *infr.* sola enim pecuniæ datio & numeratio parentibus perniciofa esse visa est, non cæteri etiam contractus. ut Vlpianus hic scribit, siue quod pecunia fragilis & lubrica res sit l. si chorui 79. §. 1. de legat. 3. ac proinde quā filiusfamilias qui mutuum accepit, amittit facilius, siue potius quod procliviores sint homines ad mutuum pecuniam accipiendam, si modò creditorem inueniant, quā ad alios contractus incundos, præsertim qui sint vltro citroque obligatorii, ut sunt contractus emptionis, locationis, & similes: maxime verò ij qui luxuriz dediti sunt, & prodigalitati: sola enim pecunia numerata in eas res commodum vsum præbet, idēque tanto magis fuit prohibenda, non cæteri etiam contractus, nisi in fraudem Senatufconsulti excogitati probentur. Fieri enim

Enim potest, ut qui mutuum pecuniam filiofamilias vult, nec tamen propter Senatufconsultum audeat credere, colorem quaerat emptionis, & fingat se filiofamilias vendere, ut ille precium habeat in mutui vicem: quicquid enim in Senatufconsulti statu debet ex cogitatum videri potest, tatum haberi non debet. *l. quidam 29. §. i. infr. ad SC. Velleian. contra legem 29. & seq. sup. de legib. ergo si aliter quam mutua data pecunia cum filiofamilias contrahatur sit nullo fraudis consilio interueniente, Senatufconsulto locus non erit. l. 3. Cod. hoc tit. l. item §. 7. in princip. l. si quod alij 13. infr. Planè nec omnis numeratio pecuniae creditae interdicta est: quid enim si filiusfamilias non sibi, sed patri mutuum pecuniam acceperit? Aut quid si sibi quidem, sed tamen in rem patris eam vertit: nam & hoc casu patri eam accepisse videtur: ergo & his casibus cessabit Senatufconsultum. *l. item §. 7. alias l. sed Iulianus §. proinde infr. hoc tit.**

a. Licet caperet esse mutua pecunia. Accursius nos- ter sic intelligit, quasi pecunia deducta fuerit in confessionem mutui, quae tamen ex alio contractu & ex alia causa debebatur, nec male: ponit enim Vlpianus stipulationem interuenisse ante numerationem pecuniae creditae, quomodo interuenire solet aut ante aut post, ut tantò fortius obligetur debitor ex causa stipulationis non mutui, quod cum euenit vnicuique quidem contractus est siquae stipulationis non mutui. *l. si uero 6. §. 1. & l. seq. infr. de nouat. sed tamen pecunia iam cum incipit esse mutua, cum stipulatio interponitur, quia verbis quoque credimus, & per stipulationem, ut proximè dicebamus ex l. 2. §. ult. sup. de reb. credit. nec idè tamen locus adhuc fit Senatufconsulto Macedoniano, quia ut subiicitur in l. sequ. quod vulgò dicitur filiofamilias credi non licere non ad verba, sed ad numerationem referendum est, neque tam promissio quam numeratio pecuniae facta filiofamilias perniciosa esse parentibus visa est, quandoquidem non promissio, sed numeratio sola illa est, quae peccandi materiam malis moribus subministrat. Proinde siue nu-*

meratio secuta sit, posteaquàm factus est filiusfamilias sui iuris, neque Senatufconsulti, neque alia exceptio vlla locum habere poterit. *§. prox. infr. origine scilicet inspecta*, inquit Accursius, quae semper inspicenda est, *§. l. 3. Cod. hoc tit. l. qui id quod §. infr. de donat. l. tutor 69. de fideiuss. siue nulla vnquam sequatur creditori agenti ex ea stipulatione exceptio quidem Macedoniani non obert, sed obstat tamen doli mali, quasi interposita stipulatione sine causa. l. 2. §. circa infr. de doli mali except. Numerationem enim aut praecedere aut sequi tandem oportet implendae stipulationis gratia, quae alioquin inanis & vacua inueniretur. *l. cum enim 7. in fin. de nouat. sed hoc quoque ita intelligendum est, ut statim sequitur in textu*, si nihil in fraudem Senatufconsulti factum probetur: nam si is qui filiofamilias credere non potuit, magis ei vendiderit, ut precium haberet ille in mutui vicem, quamuis nulla numeratio interueniret, Senatufconsultum tamen obstat, quoniam pecunia ex causa precij quaesito colore debita, potius ex causa mutui numerata esse intelligitur, inspecto eo quòd actum est, potius quam quod simulatè coepit, *tot. tit. C. plus ualer. quod agit. Breuique manu perinde habendum est, ac si filiusfamilias pecuniam pro rei emptæ precio debita soluisse: cumq; mutuum eandem pecuniam ab eo accepisset: nam & eo modo contrahi mutuum potest. *l. rogasti si. in princip. sup. de reb. credit. quod si pones hoc quoque casu deducta esse pecuniam in stipulationem sub confessione mutui ut in alia specie supra ex Accursio posuimus, nò tam fraudem Senatufconsulto ex cogitaram fuisse dicendum esset, quam aperte factum esse contra Senatufconsultum, habita scilicet mutui mentione, & concurrente actu qui numerationi æquipollat: non enim necessaria est numeratio pecuniae, ut nec alterius rei vilius traditio ad transferendum dominium eius rei quae penes alium iam sit, & remaneat ex domini voluntate. *l. quia ratione §. 5. inter dum infr. de acquirend. rer. domini §. inter dum infr. de rerum dms.****

¶ Si à filiofamilias stipulatus sim, patrifamilias facto crediderim: siue capite deminutus sit, siue morte patris, vel alias sui iuris sine capitis diminutione fuerit effectus: debet dici, cessare Senatufconsultum: quia mutua iam patrifamilias data est.

Ad §. ult. Si à filiofamilias.

RAT. DV. Cum quis à filiofamilias mutuum pecuniam stipulatus, nulla tamen interueniente numeratione, postea eidem patrifamilias facto pecuniam numerauit, siquidem per capitis diminutionem sui iuris factus est, puta per emancipationem mirum non est cessare Senatufconsultum, quasi hodie alius hinc sit, quam à quo creditor stipulatus fuit. Capitis enim diminutio ita mutat statum, ut qui capite minuitur, alius homo esse videatur. *l. 3. §. ult. & l. 4. sup. de cap. minuit. l. serum 27. in fin. de adim. legat. at cum nulla capitis diminutio interuenit, & nihilominus filiusfamilias sit sui iuris, ut puta parte mortuo, vel quod effectus idem est in seruicute reddito vel deportato, aut si ius nouum inspicias filiofamilias ad eam dignitatem erecto quae cum liberet à patria potestate ex Nouell. 81. consistit, quae dignit.*

TOM. IIII.

& Episcop. liber. fil. patr. potest. nihil est propter quod is, cui iam patrifamilias facto numerata est pecunia, quam cum adhuc filiusfamilias esset, promiserat, alius homo videri debeat, quam qui erat promissionis tempore: & consequenter, cum quaeritur an in filiofamilias promissio cui iam patrifamilias facto pecunia numerata est, Senatufconsulto locus esse possit, necessaria videtur distinctio, an per capitis diminutionem, an aliter factus sit sui iuris, ut priore quidem casu spectetur tempus numerationis, posteriore vero tempus promissionis, initio scilicet inspecto. *argum. l. 3. §. scio sup. de minor. d. l. 3. Cod. ad SC. Maced. l. qui id quod §. infr. de donat. l. tutor 69. infr. de fideiuss. Dicitur Nihil fit contra Senatufconsultum quoties filiofamilias pecunia verbis tantum creditur, quia ut subiicitur in l. seq. prohibitio credendi per Senatufconsultum facta non ad verba, sed ad numerationem referri debet: sola enim datio & numeratio*

K 3

pecuniae creditae non etiam promissio pernicioſa parentibus eſſe viſa eſt, vt diximus in §. precedente. Proinde non cui promiſſa ſit pecunia inſpiciendum eſt, ſed cui numerata, vt ſi filiofamilias promiſſa ſit: numerata autem ei qui numerationis tēpore quo-

quomodo paterfamilias factus reperitur. Senatus- conſulto locus non ſit: quemadmodum ē contrariō pecunia credita & numerata filiofamilias, non eo min⁹ inducit Macedonianum, quod promiſſa ei fuiſſet antequā filiusfamilias fieret *l. vii. §. 6. inf.*

4. SCÆVOLA libro 2. Quæſtionum. §.

Quia quod vulgo dicitur, filiofamilias credi non licere, non ad verba referendum eſt, ſed ad numerationem.

Ad l. Quia quod vulgo 4.

RAT. DVB. Numeratio ſit in conſequentiā promiſſionis factæ ſpe futura numerationis, ne aliqui promiſſio ſine cauſa facta eſſe videatur *l. cum enim 7. infr. de nouat.* Ergo verbis quoque creditam eſſe pecuniam ſufficit, vt locus ſit Macedoniano: quaſi parum referat, quo tempore ſecuta ſit numeratio, cū promiſſio præceſſit, quæ faciendæ numerationis cauſam & neceſſitatem poſtea dedit *l. inf. qui potior in pignor. hab.* DEC. Qui pecuniam creditam accepturus ſponſondit creditori futuro, in poteſtate habet, ne accipiendo eiſe obſtringat *l. qui pecuniam 30. ſupr. de reb. credit.* Ergo non tam promiſſionis factæ tempus inſpiciendum eſt, quā ſecutæ numerationis, maxime cū quaeritur de SC. Macedoniano, quia ſola datio & numeratio pecuniae nō etiam

promiſſio pernicioſa eſſe parentibus viſa eſt, vt diximus in precedentibus ex §. pen. l. prox. ſupr. & quāuis Senatusconſultū credendi verbo vſum ſit, quod generale eſt, & verbis quoque creditam pecuniam comprehendit *l. 1. §. vlt. eod. ill. tit. in propoſito tamen & ſecundum ſubiectam materiam reſtringendum eſt ad numerationem: nec enim nouum eſt in libris noſtris, vt nomē generis ad certam ſpeciem reſtringatur, vt Accuſius noſter hic notat ex *l. 2. §. 1. ſupr. de adopt. d. l. 2. §. 1. de reb. credit.* §. ſed quoties inſt. de iur. natur. gent. & ciuīl. Cū verò hæc lex rationem continet eius, quod ſcriptum eſt in §. vlt. legiſ precedentū, referenda eſt vtrique ad d. §. vlt. quamuis poſſit etiam referri ad id quod ſcriptum eſt in §. penultimo verſicul. & ideo, vt & Accuſius putat. Vtriuſque enim loci ſi non eadem proſus ſententia, eadem tamen ratio eſt.*

5. PAVLVS libro 2. Quæſtionum.

Ergo hic & in ſolidum damnabitur, non id, quod facere poteſt.

Ad l. Ergo hic 5.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui contraxit, eo tempore quo erat in patris poteſtate, licet poſtea ſui iuris quoquomodo, id eſt, ſiue aliqua, ſiue nulla capitis diminutione interueniente, non tamen in ſolidum condemnari poteſt, ſed in tantum duntaxat, in quantum facere poteſt *l. 2. ſupr. tit. prox. l. & exheredatum 49. infr. de re iudic. l. ſi dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuff.* Ergo ſi filiusfamilias pecuniam ſibi verbis creditam promiſerit, quamuis eidem pa-

terfamilias iam effecto pecunia numerata ſit, in ſolidum tamen damnari non debet, ſed duntaxat quantum facere poteſt. DEC. Filiusfamilias hoc caſu non ex promiſſione tenetur, ſed ex numeratione quæ ei iam paterfamilias effecto facta eſt, vt dictum eſt in legibus precedentibus. Ergo non in quantum facere poteſt, ſed in ſolidum damnari debet, ſoli enim filiofamilias id priuilegium datum eſt, & quidem ſi patri heres non ſit cum effectū diſt. *l. 2. §. vlt. l. 3. in fin. & l. 4. ſupr. a titul. prox. l. ſi ex alio 9. Codicis tod. ill. titul.*

6. SCÆVOLA libro 2. Quæſtionum.

Contra etiam recte dicitur, ſi à patrefamilias ſtipulatus ſit, credas poſtea filiofamilias factō, ſenatus poteſtatem exercendam: quia expleta eſt numeratione ſubſtantia obligationis.

Ad l. Contra etiam 6.

RAT. DVB. & DEC. eadem, quæ ad leges præcedentes, quamuis contrarius hic caſus proponatur. Id enim eſt quod dici ſolet, contrariorum eandem eſſe rationem: nam quæ ratio facit, vt Senatusconſultum Macedonianum non habeat locum in filiofamilias, cui iam paterfamilias effecto numeratio facta eſt, quamuis promiſſionis tempore filiusfamilias fuerit, eadem facit, vt locum habere debeat in eo qui paterfamilias promiſit, poſtea per adrogationem filiusfamilias factus pecuniam creditam accepit, nempe quia inſpiciendum eſt tempus, quo

expletur ſubſtantia obligationis & ſtipulationis, id eſt, tempus quo ſit numeratio, quæ ſcilicet implendæ ſtipulationis gratia fieri intelligitur *l. cum enim 7. infr. de nouat.* Rurſum quæ ratio dubitandi facere videbatur, vt promiſſionis tēpus inſpici deberet potius quā numerationis ad inducendum Macedonianum, cū creditor ſtipulatus eſt à filiofamilias, & paterfamilias credidit, eadem ſuadebat, vt in caſu contrario cū filiofamilias pecunia numerata eſt, quæ à patrefamil. promiſſa fuerat, Senatusconſulto locus eſſe non deberet, contrā quā ſcriptum ſit in hac lege.

7. VLPPIVS libro 29. ad Ediſtum.

Item ſi filiusfamilias fideiuiſſerit, Neratius libro primo, & ſecundo reſponſorū ceſſare Senatusconſultum ait, idem Celfus libro quarto.

Sed

Sed Iulianus adiicit: si color quæsitus sit, ut filiusfamilias, qui mutuâ acceptus. Si erat, fide iuberet alia reo dato: fraudem senatusconsulto factam nocere: & dandam exceptionem tam filiofamilias, quam reo. quoniam & fideiussori filij subuenitur.^b

Ad l. item si filiusfamilias 7.

R. A. T. D. V. B. Inuenta erit ratio fraudandi facile Senatusconsulti, si permittatur filiofamilias pro alio fideiubere mutuam pecuniam accipiente: quid enim facilius, quam reum qui fortè pro filiofamilias fideiussor erat subicere, ut se tanquam reum obliget: filius autem familias qui pecuniam pro seipso accepturus est, obliget se tanquam fideiussorem pro alio, ut in specie quæ statim ex Iuliano tractabitur ergo si filiusfamilias pro alio alio fideiussor sit, non est dicendum cessare Senatusconsultum, ut quantum fieri potest, omnis via fraudis. Senatusconsulti precludatur arg. l. si re oportet 21. §. 1. *infr. de leg. tutor. l. magis puto §. si pupillus infr. de reb. cor. qui sub tutel.*

DEC. Senatusconsultum de solo contractu mutuæ pecuniæ locutum est, non etiam de cæteris contractibus, in quibus promittitur seruandum est ius commune, quod ante Senatusconsultum obtinebat, ut eos contractus iure filiofamilias licet et ac licet possit l. 1. §. 1. *in autem solus suus* quidni ergo pro alio quoque fideiubere poterit etiam si patris voluntate: quomodo & per patrem ipso possit l. si dubitet 10. §. *si filiusfamilias infr. de fideiuss.* Nam et si quod alij mutuam datū est filiofamilias nouandi animo, quis stipuletur, constat Senatusconsultum non esse impedimento l. si quod alij 13. *infr.* Sed hæc etiam, nisi fraus Senatusconsulto facta, ut tunc enim aliud probandum erit d. §. *in autem solus in fin.* ubi diximus, sed fraudem allegari non sufficit, nisi ab eo qui allegat, probetur: aliud enim est fraudem factam esse, aliud verò fieri posse, nec valet argumentum a *Possesse ad Esse*, nisi cum fraudis præscriptio iure iusto inducitur ex omissione solemnitarum: quas pro certa forma lex aliqua, vel statutum præscripserit, ut puta si is qui heredem se dicit, cum beneficio legis & inuentarij, vel nullum inuentarium fecerit, vel aliquod, sed minus solemnne, non vocatis fortasse iis quorum maxime ac potissimum intereat, l. vlt. vbi Bartol. Bald. Castr. & omnes notant *C. de iur. delib.*

^a *Sed Iulianum adiicit.* **R. A. T. D. V. B.** Cum in verbis nulla est ambiguitas, non est admittenda quæstio

¶ Idem ait, si duos reos accepero, filiumfamilias & Titium, cum ad filiumfamilias esset peruentura pecunia: idè autem reum Titium acceperim, ne quasi fideiussor auxilio senatusconsulti vteretur: vtilem esse exceptionem aduersus fraudem dandam.

Ad §. 1. Idem ait, si duos reos.

R. A. T. D. V. B. Cum plures orti debendi facti sunt, non inspicimus an vni eorum duntaxat, an omnibus numerata sit pecunia, quasi solus ille cui numerata est, pro reo habendus sit, alius verò pro fideiussore, ut vulgò interpretes nostri putant; contra quos disputauimus lib. 11. *Coniunctur. cap. 1.* sed dicimus teneri singulos in solidum perinde ac si singuli solidam pecuniam accepissent l. si non singuli §. C. si cert. pet. l. propter mutuam 4. C. de duob. reis. Alioqui nunquam tenerentur in solidum cum fieri nequeat, ut eadem impe-

Tom. III.

voluntatis l. lile aut ille 25. §. 1. *de legat. §. 1. continetur 137. §. cum ita de verb. oblig.* Ergo non est quærendum, an filiusfamilias qui se Titij fideiussorem scripsit reus ipse sit, an Titius, & contrà, an Titius fideiussor sit, qui se reum scripsit, cum rei ac fideiussoris & diuersa sint nomina & diuersæ obligationes, arg. l. si idem 7. C. de codicill. l. Labeo 7. *infr. de supell. legat.*

DEC. Plus valere debet quod agitur, quam quod simulatè concipitur, ut est in rubric. *Cod.* Ergo si color quæsitus sit, ut filiusfamilias qui mutuam pecuniam accepturus erat, fideiubere alio reo dato, non tam habendus est filiusfamilias pro fideiussore, quā pro reo, cum pecunia ad ipsum peruenerit hoc actio inter eum & creditorem, ut ad ipsum perueniret, & vicissim reus datus non tam pro reo quam pro fideiussore, ac proinde si appareat colorem illum quæsitū esse, fatendum est frangere Senatusconsultum factam fuisse à creditore, dandamque contra eum exceptionem Macædoniani tam filiofamilias quasi reo, quā reo tanquam fideiussori, quoniam non tantum filiofamilias, qui mutuam pecuniam accepit, sed etiam fideiussoribus filij ex Senatusconsulto subuenitur l. sed si paterfamilias 2. §. non solum *infr. si in l. quamuis 8. §. si cum essem infr. ad SC. Velleian. l. item si cum 14. §. Labeo supr. quod met. caus.*

^b *Quoniam & fideiussori filij subuenitur.* **R. A. T. D. V. B.** Senatusconsultum de filiofamilias duntaxat locutum est, non etiam de ipsius fideiussore: ergo ad fideiussorem extendi non debet, quandoquidem non facile debet fieri extensio de persona ad personā, quāuis de casu ad casum ficilius fiat ex identitate, ut aiunt, rationis ex l. Gallus 29. §. & quid si tantum de liber. & post. l. mulier 22. *ad SC. Trebell.* nec persona suppleri vnum debet l. si ita stipulatus 116. §. *Chrysogonus in fin. de verb. oblig.* **DEC.** Cum lex aut Senatusconsultum alicui personæ succurrit, necesse est ut etiam fideiussoribus eius subueniatur, quia cum regressum aduersus reum habituri sint, fiet et alioqui ut inutile ac inane esset beneficium, quod principali personæ tribueretur l. cum lex 46. iur. & l. Marcellus 25. *infr. de fideiuss. d. l. si paterfam. §. non solum infr. hoc tit. vbi dicemus d. l. item si cum 14. §. Labeo supr. quod met. caus.*

cunia in solidum ad singulos perueniat, non magis quā ut eiusdem rei plures sint domini in solidum l. §. si duobus vbi c. ult. *supr. commod.* Ergo si duos reos accepero filiumfamilias, & Titium, quæ amplex pecunia tota ad filiumfamilias solum peruenerit, non idè tamen statim consequens est, ut filiusfamilias pro reo habendus sit, potius quā pro fideiussore, & ut dicendum sit fraudem Senatusconsulto factam esse: ne aliter eueniat, ut filiusfamilias ex causa pecuniæ creditæ correus debendi cum patrefamilias constitui non possit, quin tota obligatio etiam ex parte & persona patrisfamilias per Senatusconsultum

K 4

rum infirmetur, quod nupiam scriptum est, & aperte falsum probatur ex hoc §. D. c. Multum refert, an filiusfamilias acceptus sit, correus debendi cum patrefamilias simpliciter & bona fide, - an verò vt color fraudis cõtra Senatusconsultum quaeretur. Priore casu siue filiofamilias soli pecunia numerata sit, siue soli patrifamilias, tenetur vtrog; casu patrefamilias, quia in neutro habetur pro fideiussore filijfamilias, sed pro principali correus debendi: ipse verò filiusfamilias non tenetur, neq; tanquam reus principalis propter Macedonianum, neq; tanquam fideiussor correi, quia correi debendi non censentur vice mutua fideiubere, vt hic locus omnium optimè probat, & L. 1. in prim. infr. de iud. rñ. Denique filiusfamilias non potest fieri correus ex cau-

sa pecunie creditæ, quin Senatusconsultum offendatur, nisi in casib. exceptis, at posteriore casu neuter tenetur, non filiusfamilias propter Senatusconsultum, non paterfamilias propter fraudem Senatusconsulti factam, cum non alia de causa creditor qui id agebat, vt filiofamilias soli crederet, Titium correum debendi acceperit, quàm ne is auxilio Senatusconsulti tanquam filijfamilias fideiussor vteretur: ex quo apparet manifestissime, vt is dixi, correum debendi nullo casu habendum esse pro fideiussore, ne tum quidem cum pecunia ad alterum correum debendi tota peruenit: ergo posteriore hoc casu exceptio Senatusconsulti danda erit Titio contra fraudem, tanquam fideiussori filijfamilias, non tanquam correo.

2. ¶ Sed & si filiusfamilias, patre suo relegato, vel lógo tempore absente, dotè pro filia promiserit, & rem patris pignori dederit: Senatusconsultum cessabit: patris tamen res non tenebitur * planè, si patri heres existerit filius^b & pignus persequatur, exceptione doli summoueabitur.

Ad §. 2. Sed & si filiusfamilias.

RAT. DVB. Paternum officium est dotare filiam L. capite 19. infr. de rit. nupt. l. vl. C. de dot. promiss. Ergo si filiusfamilias pecunia mutuum ab aliquo acceperit, vt eam in dotem pro filia sua daret, perinde locus esse debet Senatusconsulto, ac si in aliam causam accepisset: quasi in suam potius quàm in patris rē acceperit. Quod enim pater sit relegatus aut longo tempore absens non eximit filium à patria potestate §. relegati infra. quib. mod. in patr. potest. soluit. nec proinde potest impedire quominus Senatusconsulto locus sit.

D. c. Cessat Senatusconsultum, quoties filiusfamilias pecuniam quam mutuum accepit in rem patris vertit, siue ab initio patri, siue sibi acceperit, quia in eo sicut nihil fit in perniciem patris, ita neque contra mentem Senatusconsulti §. proinde infr. Atqui in rem patris vertitur pecunia quam filiusfamilias dat pro dote filiae suæ, quia & huius dotis onus ad patrem pertinet, non minùs quàm vt filiam suam dotet l. & idè 7. §. vltim. cum seqq. vbi dicemus infr. de in rem ver. l. dotem 6. infr. de collat. bonor. & quamuis mortua in matrimonio filia post mortè aui, dos ad patrem non ad heredes aui redeat d. l. dotem, si tamen viuus aui neptis in matrimonio sine liberis moreretur, dos ad auum superstitem vtique rediret: quod sufficere debet, vt in rem patris pecunia versa esse videatur, quæ in eam dotem conuersa est, vt argumentatur Paulus in l. filiusfamilias 17. infr. hoc ritu. ex qua lege apparet verum esse quod Accursius hic notat, nihil referre, an filiusfamilias pecuniam, quã mutuum accepit, in dotem dederit pro filia sua, an pro filia patris fuisse: si prior interpretatio magis conuenit verbis huius §. nec enim tam propè dieeretur filiusfamilias dotem dedisse pro filia, quàm pro sorore, si dedisset pro filia patris sui, vt in d. l. filiusfamilias. Distinctio tamen hic necessaria videtur, Vlpianus, Paulus & Iauolenus adhibet in d. l. & idè 7. §. vlt. cum duobus seq. infr. de in rem ver. an filiusfamilias eam dotem dederit pro filia sua quasi negotium patris gerens, an quasi suum, & an pater eam dotem & quidem tantam daturus fuerit,

an nullam aut minorem, fortassis propter delicta filij, vt in specie l. 3. §. si emancipatus §. infr. de bonorum poss. contr. tabul. eadem enim hac pariter ratio constituenda est Senatusconsulti Macedoniani & actionis de in rem verso, quia nec alia causa est, cur Macedoniano in hac specie locus non sit, quàm quod pecunia filiofamilias credita in rem patris versa esse intelligatur d. l. filiusfamilias, quomais faciliùs inducatur exceptio Macedoniani quàm actio de in rem verso, quia ad inducendam exceptionem sufficit, vt quoquomodo versa sit pecunia in rem patris, licet alia mente fuerit accepta & credita dist. §. proinde. In actione autem de in rem verso requirimus pecuniam idèò acceptam esse, ac ea mente, vt vel in rem patris aut domini, vel saltem in pecuniam verteretur l. 3. §. 1. in fin. & §. sed si sic accepit l. si res §. §. vlt. infr. de in rem vers.

a Patri tamen res non tenebitur. Mallem legere tenebuntur, de rebus enim patris in plurali numero Vlpianus priùs locutus fuerat. RAT. DVB. Contractuum omnium causa indiuidua est, hæc tamen saltem, vt pro parte valere non possint, & pro parte non valere, ne aliqui decipiaturis qui pro parte contradictus non fuit l. tutor 47. §. 1. supr. de tutor. l. cum ex causa 139. de verborum obligat. l. si quis aliam 4. 6. de solut. l. vl. C. de pact. inst. empt. & vendit. Atquin is qui filiofamilias mutuum pecuniam credidit ad dotem pro filia dandam, ex eãque causa res patris pignori accepit, non erat verisimiliter daturus pecuniam sine pignore, cum non aliter in tuto rem collocare posset, ergo non est decipiendus: quod fieri si personalem quidem actionem ei dèmus contra filiumfamilias, pignoraticiam verò & hypothecariam siue actionem siue exceptionem in rebus patris quas à filio pignori vel hypothecæ acceperit, eidem denegemus, argument. l. si extraneus 9. supr. de condict. caus. dat. l. purè §. §. penultim. infr. de dol. mal. except.

D. c. Facilius est vt quis contrahendo se obliget, quàm vt etiam res alienas det pignori: obligatio enim pignoris rem ipsam pignoratam afficit, idèòque non ab alio, quàm ab ipso domino contrahi potest, aut ab eo qui cum domino non sit, domini

mini tamen voluntatem habeat l. i. & tot. sit. Co. si-
tun. recipior. dat. sit l. i. & quoniam idem 15. §. quod dicitur
infr. de pignor. ergo non potuit filiusfamilias, qui in
proposita specie contraxit patre ignoante, licet ite-
rem & vtilitatem patris, paternam tamen res pignori
date, & debet imputare sibi creditor, qui cum filio-
familias sine patris voluntate contraxit, & ab eo
res patris ignorans pignori accepit: nam etsi iussu
patris filius mutuum pecuniam accepisset, nec tamē
de pignore dando pater consensisset, idem iuris es-
set l. dominum 3. infr. quod iuss. nec idē deceptum se-
cū queri creditor potest, cū se ipse decepit, cū scie-
rit aut scire debuerit, res patris ignorantis à filiofa-
milias obligari non posse, ne tum quidem cū lici-
tē ac Senatufconsulto permittente contraxit arg. l. nam
si sit 26. sup. de rei vindic. l. filiusfamilias 1. infr. de solut.
Excipiendo est elegans casus l. Pomponius 5. alius l. si
grauitatis §. ult. infr. in quib. caus. pign. vel hypoth. tacit.
eodem. si is cuius bona à debitor fuerit obligata, pro
cedere debitor postea fideiubeat: videretur enim
hic fideiubēdo etiam bonorum suorum obligatio-
nem mandasse, vt ibidem scriptum est, sed is casus
ab eo qui hic proponitur longē diuersus est, vt bene
obseruat Accursius.

b. Placē si patri heres extiterit filiusfamilias. RAT.
D. V. B. Conuentio pignoris quæ ab initio non va-
luit, conualescere ex postfacto non potest. Ex re-
gula l. quod ab initio 29. de regul. iur. Atqui pignus à
filiofamilias constitutum in rebus patris igno-
rantis non valet, vt proxime diximus, idem non ob-
id solum potest conualecere, quod idem filiusfa-
milias qui eas res pignori dedit postea heres patri
extiterit.

D. E. C. Multum refert, an ille ipse qui rem alie-
nam pignori dedit, postea deo ius eius factus sit,
siue quod domino heres extiterit, siue qualibet al-
lia ratione, an verò dominus eius rei, quæ ab alio
pignori data est, extiterit heres ei qui dedit. Priori
casu conualescit pignus hæcenus, vt non directā
quidem, sed vltus tamen pignoratitia detur ere di-
tori, cum is qui conuenit de pignore improbē resis-
tat, quominus vltis actio moueatur, quandoqui-
dem ex mendacio suo arguitur, vt Paulus ratio-ci-

natur in l. rem alienam 4. sup. de pignor. actiō. Po-
steriore autem casu, si Paulo credimus, aliud est,
non etiam si Modestino, qui eō quoque casu pi-
gnoratitiam actionem creditori accommodat in
l. si Titio 22. infr. de pignor. Prior casus ad quæstionem
huius §. pertinet, in quo tractatur de filiofamilias
qui postquam patri heres extitit, vindicationem
persequatur earum rerum, quas ille ipse pignori
dederit, nec tamen de pignoratitia vlti contra
eum danda Vlpianus hic loquitur, sed tantum
de exceptione, quæ semper facilius conceditur,
tū quoque cū pignus, nec per directam, neque
per vtilem actionem vindicari potest l. in sine prin-
cipio eodem titulo de pignor. Facilius enim est, vt possi-
denti detur exceptio & retentio, quā non pos-
sidenti vindicatio, vt ibi Papinianus scribit. Ex-
ceptio autem quæ in hac specie contra si iunfa-
milias datur, non pacti est, quamuis filiusfamilias
ipse pactus fuerit, quia pactum inutile fuit, sed
doli, quia dolo malo facit filiusfamilias, qui ad-
uersus proprium factum venit captata iuris ciuili-
s occasione l. post mortem 25. sup. de adopt. l. 1. §. 1. de dol.
mal. except. dict. l. rem alienam in fin. quamuis huic fi-
liofamilias obici non possit, quod Paulus ait in
dict. l. rem alienam, argui eum ex iusto mendacio cū
res patris obligauit tanquam paternas, non quasi
suas cū viuo patre filiusfamilias extra causam ca-
stentis, vel quasi castensis peculij habere vix quic-
quam potuerit iure Pandectarum l. lex Cornelia 28. ad
fin. infra de vulg. & pupill. subst. Sed non eo min-
us tamen doli exceptione repellendus est, adeoque si
quis etiam vtilem pignoratitiam contra eum dan-
dam purauerit, exemplo eius quod Modestinus re-
spondit in dict. l. si Titio, is iudicio meo non erraue-
rit, cū hoc casu non illud solum concurrat, vt i-
dem sit pignoris dominus, qui pecuniam debet,
sed illud etiam vt idem sit dominus qui pignus de-
dit. Eadem ratio facit, vt etiam si filii familias contra
S. C. Macedonianum pecuniam mutuatus sit, si
patri heres extiterit, & nummos quos soluerat vin-
dicare velit, quomodo pater vindicare eos possit,
si viueret, doli mali exceptione repellatur l. si nō for-
tem 26. §. si filiusfamilias supra de conduct. indeb.

3 § Mutui dationem non solum numeratæ pecuniæ, verum omnium,
quæ mutuo dari possunt, an accipere debeamus, videndum: sed verba videntur
mihi ad numeratam pecuniam referri. ait enim, Senatus, *mutuam pecuniam de-
differ*, sed si fraus sit Senatufconsulto adhibita: puta frumento, vel vino, vel oleo
mutuo dato: vt, his distractis fructibus, vteretur pecunia: subueniendum est
filiofamilias.

Ad §. Mutui dationem.

RAT. D. V. B. Mutui datio consistit non tan-
tū in pecunia numerata, sed etiam in cæteris re-
bus omnibus, quæ constant pondere, numero, &
mensura l. 2. §. mutui datio supra de reb. credui. quia reci-
piunt functionem in suo genere, vt ibidem scrip-
tum est. Rursum si respiciamus ad nomen pe-
cuniæ quo Senatus vltus est, & quo mouetur Vlpia-
nus, certum est pecuniæ nomen esse generale, nec
tantum eas res completi quæ constant in ponde-

re, numero, & mensura, vt in l. talis scriptura 30. de leg.
1. l. 1. sed omnes quoque cæteras l. pecunia 178. de ver-
borum significat. ionib. l. 2. an fin. Codice de constit. pecun. Er-
go nihil causæ est cur mutui dationem quam Sen-
atus in filiofamilias persona prohibuit ad nume-
ratam pecuniam restringere debeamus.

D. E. C. Legis cuiuslibet ac Senatufconsulti ver-
ba, ex mente disponentis interpretationem aut la-
xiorē aut strictiorē recipiunt, & ex ratione po-
tissimum quæ legistatorem quisquis ille est, mouit,
vt ita disponeret l. adigere 6. §. quamuis infra de iur. pu-

erren. l. cum pater 77. §. dalcissimus de legat. 2. Atqui mens Senatus non fuit, ut alterius rei quam numeratae pecuniae mutuum prohiberetur, quia & sola pecuniae numeratae datio perniciofa parentibus esse visa est l. 3. §. *is autem solus*, ubi diximus *supra*, merito igitur mutui datio de qua Senatusconsultum locutum est ad numeratam pecuniam restringi placuit, praesertim cum non pecuniae tantum in genere mentionem Senatus fecerit, sed pecuniae mutuae, quo nomine sicuti ex res non continentur, in quas mutuum cadere non potest, id est, quae in specie consistunt non in genere, ita nec frumentum, vinum, & alia huiusmodi, quae in pondere ac mensura consistunt, quia licet aequè ac pecunia numerata in mutuum cadant, nunquam tamen pecuniae appellatione continentur, cum de pecunia mutua agitur, ne aliqui confusione nominum inducta etiam confusio rectum fiat, nec sciti

possit cuiusnam rei mutuum factum sit, an eius, quae in numero consistat, qualis est pecunia numerata, an illius, quae in pondere aut mensura: significantur enim ista omnia aliis nominibus specialioribus, magisque propriis: pecunia autem numerata praesertim mutua, non alio vique nomine quam pecuniae, *argument. l. vltim. Cod. de leg. i. uell. si idem 7. Cod. de codicill.* Si tamen fraus Senatusconsulto facta sit, puta si uerbis distractis, id est, frumento, vino, vel oleo, ut filius familias pecunia subinde vteretur, subueniendum est filiofamilias, ut Vlpianus hic subiicit, protracto scilicet ad hunc etiam casum Senatusconsulti auxilio per aequitatem Praetoris qui nihil ratum habere debet eorum omnium quae in fraudem Senatusconsulti excogitata videri possunt, *dist. 9. in autem solus*, ubi etiam dubitanti & decidendi rationes attulimus *l. quidam 9. in fin. inf. ad S. C. Velleian.*

4 ¶ Si filius in alterius erat potestate, cum mutua daretur, nunc in alterius: mens Senatusconsulti non cessat. dabitur itaque exceptio.

Ad §. 4. Si filius.

R A T. D V B. Cum filius familias qui in alterius potestate erat quo tempore mutua daretur pecunia, nunc cum conuenitur in alterius potestate est, non potest dici cuius fauore Senatusconsulti potestas induci debeat, non illius, qui pater fuit tempore contracti mutui, quia cum hodie pater non sit, qui iam defunctus est, nihil videri potest eius interesse: non etiam illius qui post patris naturalis mortem, alij se dedit adrogandum, quia tempore contracti mutui pater non fuit, nec in eius pernecium a creditore quicquam cogitari eo tempore potuit: ergo quamuis hoc casu Senatusconsulti verba non cesserint, quia verum est filiofamilias creditam fuisse pecuniam, mens tamen Senatusconsulti cessare videtur, cum non alia ratione motus Senatus fuerit, ut filiofamilias pecuniam

credi prohiberet, quam quod pecuniae datio perniciofa parentibus esse videretur *l. 3. §. u autem solus supra*.

D E C. Non mutat conditionem & nomen filiofamilias, is qui patrem tantum mutar, cum utroque tempore & quo contraxit, & quo conuenitur filiofamilias sit & in alterius potestate. Nihil ergo causae est, cur Senatusconsulti mentem potius quam verba cessare hoc casu dicamus, cum Senatus filiofamilias omnibus pecuniam mutuum accipientibus prospectum voluerit, non inspecto eo, an huius vel illius patris filius familias fuerit is, qui contraxit: nam nec valde refert, an licet vel illi patri pecuniae mutuae datio pernecium sit allatura; sufficit enim ut afferre possit: potest autem afferre initio inspecto ei primum, qui pater est contractus tempore, si is pater mansisset: adfert autem reuera ei, qui inuenitur pater eo tempore, quo filius conuenitur.

5 ¶ Sed si patri eius non mors, sed alia causa inciderit, quo minus sit, in ciuitate: dicendum, Senatusconsulto locum esse.

Ad §. 5. Sed si patri.

Sed si patri eum. **R A T. D V B.** Senatusconsultum locutum est de filiofamilias qui per mortem patris sui iuris factus esset, ut omnes creditores intelligerent, nullo casu fieri posse bonum nomen filiofamilias expectata patris morte *l. in princip. supra*. Ergo si patri non mors inciderit, sed alia causa propter quam desierit esse in ciuitate, forte quia sit deportatus, aut in metallum damnatus, nouus casus est, nec Senatusconsulti verbis comprehensus, nec proinde ad hunc casum poniigi Senatusconsultum debet, quod alioquin odiosum est, *qui exceptionem 40. supra de condit. indeb.* cum odia sint restringenda, non amplianda, ut habet regula iuris pontificij & *l. cum quidam 19. inf. de liber. & posthum.*

D E C. Mens Senatusconsulti quae potissimum

spectanda est, facit, ut non alia ratio constitutenda sit filiofamilias, qui morte patris, aut qui alio modo liberatus est a patris potestate. Nam si noluit Senatus posse fieri bonum nomen filiofamilias expectata morte patris, quae tamen & naturali ordine contingit, & ex parentum ipsorum voto *l. nam est 15. in princip. supra de inoff. testam. l. scripto 7. in fin. infra, unde liber. l. filius 28. §. 1. in fin. infra. de liber. & post.* Quanto magis noluit fieri posse bonum expectata patris deportatione, cum nec alterius cuiusquam liberi hominis fortunam aduersam expectari oporteat *l. inter stipulans 83. §. sacram de verborum obligationib.* Longè quae minor ratio est, ut cesset Senatusconsultum patre deportato quam mortuo cum pater deportatus, licet in plerisque pro mortuo habeatur *l. 1. §. penultim. de bonorum poss. contr. tabul. l. 4. §. 1. de bon. liber. in ciuitatem redire, tamen*

tamen & restitui aliquo casu possit l. *interdixit* 57. de *condict. & demo. str.* non etiam mortuus ad vitam, neque rursus in libris nostris nouum est, ut casus mortis trahatur ad casum deportationis tanquam simili, ubi ratio diuersitas reddi nulla potest l. *Gallus* 29 §. *quid si tantum de liber & posthum.* Pessimè igitur Accursius noſter negat, intelligi debere hunc verſiculum de patre deportato, aut qui aliter ciuitatem amiſerit. ac ciui. eſſe deſierit, ſed de eo tantum qui per relegationem in ciuitate eſſe deſierit, retento tamen iure ciuitatis, eo prætextu quod filiusfamilias deportati fieret ſui iuris, atque ita ceſſaret in eo Macedonianum. Quæſi verò loquatur hic Vlpianus de ſiliofamilias, qui mutuam pecuniam acceperit patre iam deportato, ac non potius de eo

qui ante patris deportationem contraxerit, & cuius patris deportatio poſt contractum contrigerit, dummodo etiam numeratio pecuniae præceſſerit l. 3 §. *vlr.* ubi diximus ſupr. alioquin non poſſet quæſtionis locus eſſe de Senatusconſultu Macedoniano, ſi is contraxiſſet, cuius patre iam ipſo contractus tempore aut deceſſiſſet, aut deportatus fuiſſet: neque rursus in ciuitate eſſe deſinit, alius quam qui amittit iura ciuitatis: nam qui relegatus eſt, aut peregrinatur, licet in ciuitate non habitet, in ciuitate tamen eſſe intelligitur, adeoque ij qui ab hoſtibus capti fuerunt, ſi quandoque redeant in ciuitate §. *ſi ab hoſtibus inſt. quib. mod. ius patr. poſſet.* In ciuitate enim aliquē eſſe: aut non eſſe, cum dicimus, ius ciuitatis non factū habitationis aut præſentia corporis ſignificamus,

¶ Non ſolùm ei, qui mutuam dediſſet, ſed & ſucceſſoribus eius deneganda eſt actio.

Ad §. 6. Non ſolùm.

RAT. DV.B. Verba Senatusconſulti Macedonianum eius duntaxat perſonam emonſtrarunt, qui ipſe ſiliofamilias pecuniam mutuam malo more creditulit l. *ſup vi* & in lege Cornelia de captiuis diſparat: Papinianus in l. *pater* o §. 1. *infra. de captiuis & poſtumi.* legem Corneliam eius duntaxat perſonam demonſtraſſe, qui teſtamenti factionem habuſſet: nõ ergo debet Macedonianum nocere creditores hereditibus de quibus nec locutus eſt. & quorum cauſa non ſicut ipſius creditoris, aliquo digna odio videri poſſet.

DEC. Non poſſet hereditas transferre in heredem, niſi quod fuit hereditas l. 1 §. *Scauola inſr. ſi ius qui teſtament lib. auſſ.* Cumque hereditas vicem & perſonam deſuncti ſuſtineat l. *non mutui* 31. §. *vlr. inſr.*

de hered. inſtituit. non poſſet illa plus iuris habere, quam deſunctus habuerit, ne eproinde heres l. *nemo plus iuris* 54. l. *nemo plus commodi* 120. l. *aliud eſt* 160. §. *ultimo, in d. l. heredem* 59. l. *in huius* 175. §. 1. de regulis iuris, cum & heredes vnus eiſdemque perſonæ vice fungantur l. *heres & hereditas* 12. *inſr. de vſu cap.* Ergo quæ ratio ei obſtat, qui contra Macedonianum creditur ſiliofamilias, etiam hereditus eius obſtare debet, tanquam deſuncti, nõ iura, ut ita dicam perinde argumitur ſucceſſoribus, cum non niſi per mediam deſuncti perſonam ius habeant, ut vel agere vel conueniri poſſint, niſi quando actiones ab hereditibus aut contra heredes incipiunt tit. *Co. re actio. ab hered. & contr. hered. incip. l. hereditarium* 5. *inſr. quib. ex cauſ. de reb. author. iudic. poſſ. l. hereditarium* 40. *inſr. de oblig. & actio* quamuis nullo alioquin odio dignus ſit heres improbi creditoris,

¶ Proinde & ſi alius mutuam dedit, alius ſtipulatus eſt: dabitur aduerſus eum exceptio, licet hic nõ dederit. Sed & ſi alteruter eorum ignorauit, in patris eſſe poſſetate: ſeucrius dicendum eſt, vtrique nocere, idem eſt & in duobus reis ſtipulandi.

Ad §. 7. Proinde & ſi alius.

RAT. DV.B. Si alius pecuniam mutuam ſiliofamilias dederit, alius autem ab eo ſtipulatus ſit, actio non alij acquiritur quam ſtipulatori, quia nec alius quam ſtipulationis contractus eſt l. *cum enim* 6. *iunct. §. 1. legi præced. inſr. de nouat.* Ergo etiam ſiſ qui inmutuam pecuniam dedit, ſciuerit ſiliumfamilias eum eſſe cui pecunia credebatur, non tamen debet ea ſcientia nocere ſtipulatori, quo minus pecuniam creditum exigat, ſi promiſſorem ſiliumfamilias ignorauit: nec enim vnus ſcientia nocere debet, alteri l. *noranti extra caſus in iure noſtro expreſſos*, ſicuti factum cuique ſuum nocere debet, non alteri l. *factum* 155. de *reg. iur.*

DEC. Vnus quidem contractus eſt, & quidem ſtipulationis, non mutui, cum alius pecuniam numerauit, alius verò ſtipulatus eſt: eſt qui pro cauſa habet numerationem, ne alioquin ſtipulatio inanis

eſſet, ac vacua tanquam facta ſine cauſa d. l. *cum enim*. Itaque pars contractus huius eſt numeratio, pars verò alia quamuis potior, ſtipulatio. Quemadmodum ergo contractus bimembtis eſt, nec minus numerationem exigit quam ſtipulationem, ita & ignorantiam in vtriuſque perſona interuenire oportet, ut Macedoniani exceptio locum habere non poſſit. Malum enim eſt, quod ex cauſa etiam partim duntaxat mala ſit, ſicut eſt contratio bonum non ſit, niſi ex integra cauſa, & perfectæ, ut Diuus Dionyſius præclare dicebat. Aliud namque dicendum eſſet, ſi præceſſiſſet contractus mutui, & ſiliumfamilias deinde alij ſe delegari paſſus eſſet l. *doli* 19. *iunct. l. ſi quis delegauerit* 12. *inſr. de nouat. & deleg.* niſi delegatio facta eſſet ex cauſa lucratia l. *Julianum* 7. *inſr. de doli mal. except.* ut bene hic notat Accursius. Cumque Macedonianum optima illa ratione comparatum ſit, ut credi oribus cum ſiliofamilias contracturis obuiam iretur, bene Vlpianus

scribit non tantum verius, sed etiam seuerius dicendum esse, ut scientia vnus non tantum ei nocere debeat, qui sciuit, sed alij etiam qui ignorauit: alioquin feret, ut prae-textu ignorantiae vnus, scientia alterius impunita remaneret, nec Senatusconsulti auctoritate coerceretur, quod esset iniquum, essetque facile improbo creditori contra Senatusconsultum contractu fraudem commissi aduersus auctoritatem Senatusconsulti subiecta ignorantis alterius, qui stipularetur, persona, quod ne accidat, aut accidere etiam possit cauere diligenter bonus Praetor quibus potest remediis, debet. *Imagis puto §. si pupillus infr. de reb. eorum qui sub tutel. l. quidam 19. infr. ad Senatusconsultum Velleian.* Quamuis non sit nouum, ut scientia vnus non noceat alteri nescienti ut in *L. fin. infr. quib. ad libert. proclama. non licet libere 7. §. si duo infr. de liber. caus. l. iniquissimum §. infr. de iur. & fact. ignor.* Illud notatu dignum est, quod Accursius hic obseruat, exceptionem hanc Macedoniani esse in rem ex parte eius cui opponitur esse noccat etiam successori & ignoranti: quod in doli mali exceptione locusest, quae non alij potest opponi quam ei qui ipse sit in dolo l. 2. §. & quidem illud & §. plane inf. de doli mal. except.

8 ¶ Item si duos filiosfamilias accepero reos, sed alterum putavi patremfamilias intererit, ad quem pecunia peruenit: ut si eum, sciui filiumfamilias, ad quem peruenit pecunia, exceptione summovear, si ad eum, quem ignorem, non summovear.

Ad §. 8. Item si duos.

RAT. D V B. Cum quis duos filiosfamilias correos debendi accipit ex causa mutuae datae pecuniae, id certe agit, ut vna omnium sit obligatio, ut diximus proximè ad versiculū vltimū legis praecedentis, nec inquirendum habet ad quē pecunia peruenit, cum eum quoque habeat obligatum in solidum, ad quem nihil peruenit. *si non in solidum §. l. si in rem 12. C. si cert. petat.* Ergo repelli omnimodo debet exceptione Macedoniani siue contra eum agat, quem filiumfamilias esse sciuit, siue contra eum quem ignorauit, cum possit ei impurari cur correum debendi adhibuerit etiam illum quem filiumfamilias esse sciebat, ut quemadmodum obligatio illa duorum correorum vnica, & indiuidua est l. 2. §. 1. l. 3. de duob. reu, ita exceptio Macedoniani eam afficiat non minus in persona patrisfamilias, ad quem pecunia peruenit, quam si ad filiumfamilias pecunia peruenisset: aliaque proculdubio creditoris huiusratio esse debet, quam sit illius, qui vel cum solo patrefamilias contrahit, vel cum duobus quasi filijsfamilias, quorum tamen alterum patrefamilias esse ignorauerit, si modo separatim ab iis stipulatus sit, non tanquam a correis debendi, quamuis eadem summa in stipulationem deducta sit. Hoc enim casu cum plures diuersaeque sint obligationes, nihil certe prohibet, quominus vna Senatusconsulti Macedoniani exceptio summoveatur, alia non summoveatur.

D E C. Non stipulatio pecuniae creditae, sed numeratio illa est quae Senatui via fuit perniciosa esse parentibus l. 3. §. si autem solus supr. hoc tit. ergo non

a Idem est & in duobus reu stipulandi. Sensus est, si duo stipulentur a filiofamilias pecuniam mutuam, quam vel vnus ex iis vel ambo crediderint, quorum vnus sciat debitorem esse filiumfamilias, alius ignoret, scientia vnus nocere alteri quamuis ignoranti.

R A T. D V B. Cum duo sunt rei stipulandi, licet vna tantum sit obligatio, tamen in personis singulorum & vniuscuiusque eorum propria obligatio consistit. *l. eadem 9. §. vlt. infr. de duob. reu.* Propria ergo cuiusque ex correis scientia vel ignorantia, non alterius correi inspicienda est.

D E C. Plures correi siue stipulandi, siue debendi vnus tantum personae vice funguntur, cum vna tantum sit eorum obligatio, siue de actiua, ut loquuntur, intelligit, siue de passiuā. Vnde fit, ut in ceteris quoque omnibus factum vnus pro sit, aut noccat alteri *l. 1. l. 3. §. 1. l. ex duobus reu stipulandi 16. infr. de duobus reu, nisi quod si certo loco dari promissum sit ex cuiusque persona taceret temporis ratio sumitur d. l. eadem §. vlt. vult. l. si stipulamento 49. §. vlt. de fideius. ergo & scientia vnus alteri nocere debet, potius quā alteri ignorantia ei prodest, quicquid & prudēs cū subfamilia aduersus Senatusconsultum cōtraxit.*

alij prodesse filiofamilias debet exceptio Macedoniani, quā ei ad quem pecunia peruenit. Licet contra eum quoque detur qui stipulatus est, nec pecuniam numerauit, si modo stipulatione ratione eius numerationis interposita sit, vno scilicet eodemque contractu, ut in specie §. praecedentis vbi diximus: atqui ad inducendam Macedoniani exceptionem illud quoque requiritur, ut qui pecuniam creditit, filiofamilias se credere sciuerit, ut quod contra Senatusconsulti auctoritatem ab eo factum est, vindicetur l. 3. in princip. supr. l. penult. infr. hoc tit. Merito igitur Vlpianus hic distinguit, putibus factis correis debendi qui ambo erant filijsfamilias, an pecunia ad eum peruenierit, quem creditor filiumfamilias esse sciebat, an ad illum potius quem patrefamilias esse putabat, ut priore casu repellatur creditor exceptione Senatusconsulti, posteriori verò nō repellatur, nec recipi potest, quod placet Accursio, si pecunia ad eum peruenierit, quē creditor patremfamilias esse putabat, & eum tenere, quia nesciebat creditor esse filiumfamilias, & illum quoque quem filiusfamilias sciebat, non quidē tanquā correum, sed tanquā fideiussores obligari: quasi factis pluribus correis debendi pro reo tempore habendus ille sit, ad quē pecunia peruenit, fuit verò pro fideiussores, ex *l. vii xxvii 17. §. vlt. ad SC. Velleian. l. si pro patre 10. §. vlt. de in re vers. quod certe falsū est: nunquā, is qui pro correo acceptus est haberi debet pro fideiussores, cū planē diuersa & separata sit correorū obligatio a fideiussores obligatione. Alioqui nullo penitus casu possent duo correi in solidum obligari tanquam correi, cum fieri nullomodo possit, ut pecunia creditoris ad singulos in solidum perue-*

perueniat, d. l. si pro patre 10. §. ult. *infr. de in rem vers.* ubi latius dicemus. Atque ita esse hic locus maximè probat, ubi quod ait Vlpianus, ut si eum scilicet filiumfamilias ad quem pecunia peruenit exceptione summoueat, sic eundem accipi debet, ut exceptione Macedoniani debeam summoueri ab utroque: Sed quod addit, si ad eum quem ignoretur pecunia perueniret summoueri me non debere, non alium cerit sensum habere potest quam hunc, ut non summoueat ab eo quem patremfamilias esse credidi: summoueat tamen si contra alium agam, quem filiumfamilias esse non ignorauimus pro certo, siue pro fideiussore habere illum velim. Non enim pro fideiussore se obligauit, sed pro certo, quod inspicendum potissimum est. Nam nec alia causa est, propter quam Senatusconsultum succurrat fideiussoribus filiofamilias, quam quia ipsi conuenti regressum habiruri essent contra filiumfamilias, qui proinde per me-

dias fideiussorum personas conuenti videretur l. si quis rem §. *infr. de liber. legat. l. cum lex 46. de fideiuss.* At ex correis debendis qui totum soluit, non idcirco regressum vllum habere contra correum potest, quia suo nomine soluit non alieno, nisi cessionem actionum à creditore impetrauerit, d. l. si non fingit §. & d. l. si in rem 12. C. si cert. petat. l. rem hereditariam §. *infr. de eund.* Quamuis communis interpretum nostrorum schola contra sentiat ad l. 2. C. de duob. reis, contra quos disputauimus lib. 11. *Coniect.* & aliis plerisque locis. Illud leue est, quod Accursius hic notat, ignorantiam aliquando prodesse. Prodesse enim semper quod factum improbum & prohibitum puniatur: non enim potest, improbum esse & punibile factum ignorantis, sed eius tantum qui sciens & prohibitus fecerit, maximè verò in Senatusconsulto Macedoniano d. leg. pen. *infr. hoc tit.* Sicin l. 3. §. penult. *infr. de Senatusconsulto Sulan.* §. penult. & ult. *infr. de inur.*

9 ¶ Siue autem sub vfuris mutua data sunt, siue sine vfuris: ad Senatusconsultum spectat.

Ad §. 9. Siue autem.

RAT. DVB. Senatusconsulti verba nominatim eos notant, & coercent, qui pessimo exemplo fœnerarent l. 1. *in princip. supr.* ergo non eos qui filiofamilias sine vfuris pecuniam crediderunt. Et verò manifesta differentia ratio est inter fœneratorem, & gratuitum creditorem. Fœneratorem odio dignus est, qui ex pecunia quæ aliquin res sterilis est, fructum capiat, qui autem gratuitam credit pecuniam, facit eum officij plenam & liberalem. Nam & verum mutuum gratuitum esse debet, ut diximus ad l. 2. *supr. de reb. credit.*

DEC. Et si Macedonianum Senatusconsultum, cui fœnerator Macedo causam dedit, id maximè egit, ut fœneratores coerceret, propegit tamen generalis contra eos omnes qui filiofamilias mu-

tuam pecuniam dedissent, non addita distinctione, an cum vfuris, an sine vfuris. Siue quod etiam gratuita pecunia datio parentibus æque perniciofa esse possit, l. 3. §. *in autem solus supr.* ut potest quæ sceleratos filios inuitare possit ad festinandam & occupandam, saltem votis impiis mortem paratum, ut habeant unde alieno ore se exuant, siue quod fœnoris conuentio facile occultari possit, quomodo passim occultariam videmus ab improbis fœneratoribus, qui proinde facile Senatusconsulto fraudem facerent, si ad eludendam Senatusconsulti potestatem sufficeret gratuitam ac sine vfuris pecuniam credidisse, ut diximus ad d. l. 1. *supr.* Ergo cum Senatusconsultum non distinxerit, nec nos distinguere debemus, l. de precio 8. *supr. de Public. in rem act. l. in fraudem 15. §. ult. infr. de testam. milit. l. 1. §. generaliter de leg. prest.*

10 ¶ Quanquam autem non declaret senatus, cui exceptionem det: tamen sciendum, & heredem filij, si paterfamilias decesserit, & patrem eius, si filiofamilias decesserit, exceptione vti posse.

Ad §. 10. Quanquam autem.

RAT. DVB. Senatusconsultum Macedonianum filiofamilias solis eorumque parentibus prospectum voluit, ut scirent creditores nunquam posse fieri bonum nomen filiofamilias, ne quidem expectata patris morte l. 1. *supr.* Atqui si filiofamilias non potest heredem habere ne quidem patrem extra causam castrensis peculij, si de eo filiofamilias testatus sit l. 1. 2. & pass. *infr. de castrensis pecul. l. ult. in fin. ad Senatusconsultum Terryli.* Rursum prætorio filiofamilias desinit periclitari vita patris. Ergo non potest Senatusconsultum sic accipi, ut heredibus quoque filiofamilias prospectum Senatus voluerit, si eum patremfamilias morti contingeret, aut ipsi etiam patri, si filiofamilias præmoreretur. Non ergo de danda contra creditorem Senatusconsulti exceptione tractari his casibus potest.

DEC. Quemadmodum Senatusconsulto succurritur filiofamilias, non tantum quandiu filius

familias manet, sed etiam si morte patris vel quò alio modo paterfamilias fiat, quia sufficit creditam fuisse filiofamilias pecuniam. Ita & eo casu quò paterfamilias & sui iuris factus decesserit, heredi eius succutendum est, ut eadem causa sit heredis, quæ fuit defuncti. Similiter cum Senatusconsultum non modò filiofamilias fauerat, sed etiam ipsorum parentibus quibus maximè prospiciendum erat, nemo dubitat quin patri quoque danda sit exceptio, si à filiofamilias creditore conuictus sit. Ergo quòdiu paterfamilias manet. Nec n. ex filiofam. contractu aliter conueniri potest, quàm si filium habeat in potestate eorumque, quo conuenitur. Distinguedum igitur est, an filius, qui contra Senatusconsultum mutuum accepit pecuniam, decesserit filiofamilias, an paterfamilias, si paterfamilias transmittit exceptionem Senatusconsulti ad heredem, ad eoque ad successorem quemlibet etiam honorarium. Si verò filiofamilias manens decesserit, exceptionem quidem quam vi-

uus habuit, moriens amittit, sed eam quæ patri ex propria persona competebat, ei non admittit. Hæber enim illam pater suo iure nec tanquam hæres, aut alius successor filij, sed tanquam pater

& filio inuito vt & restitutio in integrum ex contractu filiofamilias minoris leg. patri 27. in princip. *supr. de minor.*

11 § Interdum tamen et si Senatusconsulto locus sit, tamen in alium datur actio: vt puta filiusfamilias institor mutuam pecuniam accepit: scribit enim Iulianus libro duodecimo, ipsum quidem institorem exceptione Senatusconsulti vsurum, si conueniatur: sed institoriam actionem aduersus eum, qui præposuit, competere, quamquam (inquit) si ipse pater eum præposuisset merces suæ, vel peculiarem exercere passus esset, cessaret Senatusconsultum quoniam patris voluntate contractum videretur. nam si scit eum negotiari, etiam hoc permisisse videtur, si non nominatim prohibuit merces accipere.

Ad §. 11. Interdum tamen.

RAT. DVB. Senatusconsulti Macedoniani exceptio etiam ex parte eius cui opponitur in rem est, non in personam, idè quæ nimirum nocet etiam successoribus, & correis creditoris §. nō solum, vbi diximus *supr. hac leg.* Ergo si filiusfamilias institor mutuam pecuniam contra Senatusconsultum accepit, licet exceptione Senatusconsulti ipse vt potest, si conueniatur, ita & institorem qui eum præposuit, eadem exceptione vti posse, dicendum est: quæ enim sunt in rem exceptiones, facile in alios transeunt, non etiam illæ quæ personæ magis quam rei coherent *l. exceptiones 7. infr. de except.* Nec ferendum est, vt qui institorem præposuit, conueniatur ex eo contractu ex quo institor ipse qui contraxit conueniri non possit. Conuenitur enim suo nomine is qui vt institor contraxit; alieno autem ille qui institorem præposuit, vt diximus *ad tit. de inst. act.*

DEC. Is qui institorem præposuit licet conueniatur ex contractu institoris, conuenitur tamen ob suum factum quia eum præposuit *l. 1. & tot. tit. supr. de inst. act.* Ergo quamuis exceptio Senatusconsulti faueat institori qui cum esset filiusfamilias mutuam pecuniam contra Senatusconsultum accepit, non ideo tamen deneganda est actio institoria contra eum, qui filiusfamilias institorem præposuit, quia nihil in eo sit contra Senatusconsultum, si is qui filiusfamilias institorem præposuit institoria conueniatur *l. sed etsi 7. §. 1. infr. supr. de in-*

stit. act. leg. 1. §. parui autem refert supr. de exercit. act. Nec tantum si extraneus ille sit, qui præposuit filiumfamilias, quia solis parentibus fauere Senatus voluit non etiam extraneis *l. 3. §. 2. u. autem solus supr.* sed etiam si eiusdem filiofamilias pater sit, sed alia ratione, quam eleganter Vlpianus hic subiicit ex Iuliano, quia patris voluntate contractum videretur: quod sufficit ad excludendam Senatusconsulti potestatem *l. si tamen 12. infr. hoc tit.* Nam quoties pater scit filium negotiari siue in peculiari, siue in qua alia merce, hoc etiam permisisse ei videtur, vt pecuniam mutuam acciperet, cum vix sit, vt sine commercio pecuniæ creditæ, negotiatio vlla commodè exerceri possit *l. cnicusque §. §. sed si pecuniam supr. de inst. act.* Sed hoc ita si non nominatim prohibuerit, filium accipere, non merces, vt male hic scriptum est (implicat enim vt pater præponat filium exercendæ merces suæ, & eum merces accipere prohibeat) sed pecuniam quam posuit Vlpianus initio §. acceptam à filiofamilias fuisse. Nam & in *dict. §.* sed si pecuniam eadem exceptio in eadem prorsus specie ponitur, quamuis paullo diuersis verbis, ibi *nisi prohibitis fuerit mutuæ. Nam* nec quicquam vetat patrem præponere filiumfamilias merces suæ exercendæ, sed ea tamen lege adiecta ne pecuniam eo prætextu mutuam ab illo accipiat, si forte suspectos habeat filij mores. Hoc verò Accursius male explicat, qui ponit filiumfamilias prohibitum esse merces accipere vt per consequens nec pecuniam mutuam accipere possit.

12 § Proinde si acceperit pecuniam, & in rem patris vertit: cessat Senatusconsultum. patri enim, non sibi accipit. Sed & si ab initio non sic accepit, verum postea in rem patris vertit: cessare Senatusconsultum, libro duodecimo digestorum Iulianus ait, intelligendumque ab initio sic accepisse, vt in rem verteret. Non tamen vertisse videbitur^a si mutuam pecuniā acceptam patri in propriū debitū soluit. & idè, si pater ignorauit^b adhuc Senatusconsulto locus erit.

Ad §. 12. Proinde.

RAT. DVB. Quod ab initio non valet, conualescere ex postfacto non potest *l. quod ab initio 32. de regul. iur.* Atqui creditum in hac specie viciosum ab initio fuit, & contra Senatusconsulti auctoritatem, quia verum est filiofamilias creditam pecuniam fuisse. Ergo quamuis postea contigerit, vt eam pecuniam filiusfamilias in rem patris verteret, non eo magis tamen conualescere mutuum & cessare Senatusconsultum potest: Initio scilicet inspecto quod semper inspiciendum est *l. 3. §. scio in fin. supr. de minor. l. si procuratorem §. in princip. infr. mandat. maxime*

verò cum tractatur de Macedoniano *l. si tantum 12. infr. hoc tit.* DEC. Est hic casus vnus, ex illis in quibus ex euentu apparet, quid antea fuerit vt in *l. qui res 98. §. 2. de solut. l. quædam 15. de reb. dub.* Crededus enim est filiusfamilias, pecuniam quam simpliciter mutuam acceperat, si eam post incontinenti vertat in rem patris eam ab initio accepisse hoc consilio, vt non tam sibi quam patri acciperet. Quamquam nec aliud est, si ab initio non patri, sed sibi accepit, ex postfacto tamen in rem patris eam pecuniam vertit, vt Vlpianus hic subiicit. Quia hoc quoque casu intelligendum est ab initio sic accepit.

accepisse, vt in rem patris verteret, praesumptione iuris, & de iure, inquit Accursius, contra quam proinde non admittitur probatio in contrarium. Nam & pater actione de in rem verso vtrique hoc casu teneretur, l. 1. & tot. tit. inf. de in rem verso leg. 1. Cod. de inst. act. Atquin quod Senatusconsulto Macedoniano factum est, vt filiofamilias pecuniam credere non liceat, non iam propter filiosfamilias quam propter parentes ipsos ita constitutum est, quibus datio pecuniae perniciofa fore visa est, leg. 3. §. si autem solus sup. Nulla ergo causa subest inducendi Senatusconsulti eo casu quo ex filiofamilias contracta pater de in rem verso teneri potest. Ad quid enim bonum esset Senatusconsulti potestatem inducere in fauorem patris qui omnimodo teneri debeat, & conueniri? arg. l. si post mortem 10. §. liberi inf. de honor. poss. contr. tabul. Ratio ramen dubitandi ad hunc posterorem casum maior est, quam ad superiorem. Eadem nihilominus, sed fortior.

a Non tamen verissime videtur. RAT. DVB. Et si creditor qui ciuilem actionem habuit ad pecuniam exigendam, non potest videri factus locupletior exacta pecunia, quoniam cum actionem haberet ipsam quoque pecuniam habere, iam videbatur ex regula l. si qui actionem 11. derog. iur. nec valde lucratur, qui pro debita efficaciter pecunia debitorem amittit, & alienat, §. nunc admonendi Inst. quib. alien. licet vel non: quamuis locupletior fieri dicatur debitor, qui soluta pecunia liberatur a creditore l. si pupillus 66. in fin. de solut. Istamen quosolutionem debiti accepit a debitore qui non nisi naturaliter obligatus erat, sit proculdubio locupletior, cum per solutionem id acquirat, quod nulla actione acquirere potuisset, cum ea obligatio quae naturalis tantum est, nullam actionem pariat, led tantum exceptionem, & soluti debitor retentionem, l. naturales 10. inf. de oblig. & actiou. l. Stichum 95. §. aditio de solut. Vnde est quod eos quibus natura tantum debetur, dicimus non esse proprie loco creditorum, l. creditores 10. vers. quod si natura inf. de verb. signific. Atqui inter patrem & filiumfamilias ciuilis obligatio consistere nulla potest, propter ius patrie potestatis, l. Imperator 50. inf. ad Senatusconsultum Trebellianum l. ne cum filiofamilias 16. de furt. sed tantum naturalis, l. frater a fratre 38. §. 1. sup. de condit. indeb. Sicut nec inter dominum & seruum l. ne seruus 41. inf. tit. prox. Ergo dicendum est, in rem patris videri filiumfamilias vertisse pecuniam, quam in proprium suum debitum patri soluit, vt se ab eo liberaret, & consequenter siue sciuerit pater, siue ignorauerit filiumfamilias in eam rem pecuniam accepisse, Senatusconsulto locum non esse.

DE C. Filiusfamilias qui id quod naturaliter tantum patri debuit ei soluit, perinde sit locupletior atque si ab obligatione ciuili se liberaret. Nam & cum iure gentium soluet oportuit, l. cum amplius 184. §. si natura debet de regul. iur. quamuis nulla actione conueniri a patre posset. Proinde in rem suam vertit pecuniam, non in rem patris, cum id agat principaliter, vt se liberet, non vt patris meliorem faciat conditionem, l. seruus 20. sup. de dolo: quamuis negari non pos-

sit quin fiat ea melior per consequentias, quam regulariter non attenduntur, l. 1. l. quod dicitur 7. de auctor. tutor. Cumque actiones ciuiles non nisi contra perfidos comparatae sint, vt Theophilus scribit in Inst. tit. de action. & optimus quisque debitor contra seipsum agere debeat, quod facere potest etiam sine actione leg. quoniam 9. §. generaliter inf. de admin. tutor. non alia debet videri ratio debitoris bona fide soluentis id, quod naturaliter tantum debuit, quam si ciuilerit quoque fuisset obligatus, cum tanta sit potestas obligationis naturalis iure gentium, quod violari nunquam debet, quanta est ciuilis obligationis iure Quiritium. Et tamen obligaretur pater ex eo filiofamilias mutuo si filiusfamilias pecuniam illam perdidisset. Sic enim putat Accursius ex l. in pupillo 47. de solut. Sed hoc non puto verum. Tunc enim obligatur pater ex mutuo filiofamilias, etiam si perdit sit pecunia, cum in usus patri necessarios filius eam mutuam accepit, vt in d. l. in pupillo. Initio scilicet magis quam euentu inspecto, at in hac specie ponimus acceptos fuisse a filiofamilias nummos mutuos, non in aliquos usus patri necessarios, sed in suos proprios, vt quod patri debebat ei solueret.

b Et idem si pater ignorauit. Nemp quia si pater sciuit, Macedonianum cessat, l. si tamen 12. inf. hoc tit. Nec possum videre cur Accursius hic notet nihil interesse, an pater sciuerit, an ignorauerit, nisi sic intellexit quantum ad hoc, vt pater de in rem verso non teneatur. Verum enim est non magis teneri patrem de in rem verso, si sciuit filiumfamilias pecuniam mutuam accipere, vt soluat, quod debet patri quam si ignorauit, l. 3. §. cui congruit inf. tit. prox. Ideoque si hortatus sit creditorem pater, vt in eam rem filiofamilias pecuniam crederet, teneretur de dolo, quia neque de in rem verso teneri potest, neque de peculio, si nihil in peculio fuit d. l. seruus 20. sup. de dolo. Sed alia questio est, an pater teneatur de in rem verso aut de peculio. Alia vero an Senatusconsulti Macedoniani exceptio locum habere hoc casu possit, de quo solo Vlpianus hic querit. Illa obiectio difficilior est, quam mouet Accursius, cur exceptione Macedoniani summoueat creditor, qui filiofamilias pecuniam creditit, vt patri solueret quem nulla exceptione poterat summouere, cum placeat cessare hoc casu exceptionem Senatusconsulti §. si filiusfamilias inf. Sed bene respondet aliam causam esse eius pecuniae, quam filius patri soluit vltro, quia non potest pater quicquam exigere a filio per actionem, cum inter patrem & filiumfamilias, neque his neque actio vlla esse possit l. 4. sup. de indic. l. ne cum filiofamilias 16. inf. de furt. Durior enim creditor ille est, cui ciuiler debetur, quique actionem habet nulla exceptione infirmamdam, quam ille sit cui natura tantum debetur, qui nec creditoris loco esse proprie intelligitur, vt supra diximus ex l. creditores 10. in fin. l. creditor 55. de verb. significat. Ideoque fauorabilior illo est, qui mutuum pecuniam credit filiofamilias ad dimittendum creditorem, cui etiam ciuiler, & efficaciter sit obligatus, quam si vt dimittat eum, cui naturaliter tantum filiofamilias debuit, siue pater ille sit, siue alius.

13 ¶ Quod dicitur in eo, qui studiorum causa absens mutuum accepit, cessare Senatusconsultum: ita locum habet, si probabilem mo-

dom in. mutua non excessit: certè eam quantitatem, quam pater solebat subministrare.

Ad §. 13. Quod dicitur.

R A T. D V B. Studiorum causa semper iusta & probabilis est ad sumptus filiofamilias prorogandos, etiam non interveniente patris voluntate, quia patris pietas non creditur fuisse filio eos recusatura, *l. Macedoniani Senatusconsulti hoc tit. l. quae pater 50. sup. famul. excise.* sicut & absentia studiorum causa semper probabilis esse creditur, *l. necnon 28. in princip. sup. Ex quibus caus. maior.* Quid enim honestius vel laudabilius, vel optabilius acquisitione scientiae? Atqui scientia incomparabilis res est, nulloque certo modo vel pretio aestimanda. Quomodo de salute scribit luteconsultus in *l. si pater 34. in fin. i. fr. de donat. in iusta l. Aquilius 27. eod. tit.* Ergo si quis filiofamilias pecuniam muram dederit studiorum causa etiam ignorante patre, dicendum est generaliter & indistinctè Senatusconsultum cessare, non adhibita illa distinctione, quam Vlpianus hic adhibet, an probabilem impensae modum creditor in mutuo excesserit: cum modus addiscendi scientias sit eas addiscere sine modo, Exemplo ferè eius, quod magnus ille Augustinus, sed longè iustius ac verius dicebat, modum amandi Deum esse amare sine modo.

D E C. Ratio propter quam in pecunia filiofamilias credita cessat Senatusconsultum, non alia est, quam quia credendus est pater pro sua in filium pietate, proque suo officio eos sumptus fuisse subministraturus *l. Macedoniani.* Ergo non aliter Senatusconsultum cessare dicendum est, quam si creditor probabilem modum non excesserit, id est, non nisi quatenus pater subministraturus fuit. Nam eatenus duntaxat consensus fuisse creditur, *l. si verò pater 9. i. fr. de in rem vers. Sic in l. 3. §. proinde si servus eod. l. at si quis 14. §. hac actio sup. de religio. & sumptibus funer. l. si servus 25. sup. de pignor. act. l. fin. §. queritur de exercit. act. l. profectitia 5. §. si filiusfamilias i. fr. de iur. dot.* Ergo si ultra modum probabilem pecunia filiofamilias credita sit, actio quidem non dabitur pro eo quod excedit, sed ad modum vsque dabitur, ne in eo quod per se diuiduum est, vile per inutile vitietur, ut Accursius fortiter concludit, non malè ex *l. si quis argentum 35. §. sed in his omnibus Cod. de donat. leg. placuit 29. i. fr. de vsur.* Idem Accursius addit, ut

pater minùs subministrare filio solebat, quam facere deberet: probabilem modum non tam exco aestimandum esse, quod pater soleret facere, quam quod facere deberet. Quod ego satis probò ad augendam sententiae huius utilitatem pro dignitate studiorum vt in *l. si longius 18. in fin. sup. de iudic.* Necenim ferendus est pater auarus qui nescio quam miseram frugalitatem filij studij & honori velit antepone, cum, ut ait idem Accursius, scientia filij sit, & esse debeatur laetitia patris *§. generaliter Nouell. Constr. qua de dignit.* Neque verò vlla sit iniuria patri, si etiam inuitus id quod in rem eius vtiliter gestum est, rarum habere cogatur, *l. Pomianus 9. sup. de negot. gest.* Nec proinde distinguendum est, an ex patris voluntate filiusfamilias abesse studiorum causa, an verò quod etiam interdum accidit contra patris voluntatem. Vtque enim casu non solum filiusfamilias tenetur, quem omnimodo teneri semper æquum est, sed etiam pater, si modo ignorauerit creditor contrariam illam voluntatē patris cuius ignorantia semper praesumenda est, non solum tanquam facti alieni, *l. vlt. i. fr. pro suo*: sed etiam tanquam improbabili. Multoque magis creditori succutendum est, si ignorans missam filio à patre pecuniam de suo ipse eam subministraverit, eadem scilicet ratione, quia hæc quoque iusta ignorantia est, ut idem noster Accursius concludit ex *l. vlt. pro suo & l. sed est si pupillus 11. §. proscribe re sup. de iustitior. act.* Ceterum si fiat creditor filiofamilias abesse studiorum causa contra patris etiam iniquam voluntatem, difficilis est meo iudicio, vt ei danda sit contra patrem actio, non solum si à patre prohibitus pecuniam filiofamilias crediderit, qui casus nullam omnino recipit dubitationem post *l. vlt. C. de negot. gest.* sed etiam si prohibito nulla eo nomine expressa interuenerit *arg. l. item si cum 5. sup. eod. ill. tit.* nisi hac tenus saltem vt cogatur pater reddere quantum domi filius expensurus omnimodo fuit ex *d. l. 3. §. proinde i. fr. de in rem vers.* Nam quod Accursius putat hoc quoque casus subdistinguendum esse, an filiusfamilias studeat, an ludat absurdum mihi videtur. Quid enim commune habet vita filij cum iure pecuniae creditae & obligationis? aut unde diuinabitur creditor, an studere filiofamilias & studiis operam seriam dare, an aleam potius & omnia quae solent adolescentia lasciuientis animi vicia exercere?

14 ¶ Si filius accepit mutuam pecuniam, ut cum liberaret: qui, si peteret, exceptione non summoueretur: senatusconsulti cessabit exceptio.

Ad §. 14. Si filiusfamilias.

R A T. D V B. Etiam cum filiusfamilias mutuam accepit pecuniam, vt eum creditorem dimitteret, qui si perisset, nulla exceptione summoueri potuisset, potest datio illa pecuniae perniciofa esse patui, non minus quam si accepta esset mutua ad dimittendum creditorem, quem exceptione aliqua filiusfamilias potuisset repellere? Ergo & hic casus ad Senatusconsultum Macedonianum pertinet *l. 3. §. in autem solus sup.*

D E C. Ideo visum est posse parentibus pernicio-

sam esse numerationem pecuniae filiusfamilias creditae, quod facile soleant filiusfamilias acceptam pecuniam mutuam in malos vsus perdere, ex eaque causa sibi ac parentibus perniciem inferre. Quae sinistra suspicio non cadit in filiumfamilias, qui mutuam accepit pecuniam, vt verum iustumque creditorem dimitteret, qui nulla exceptione repelli poterat, seque ab eo liberaret, cum faciat, se patremque suum locupletorem qui se liberat à vero creditore, qui non modo contra filium in solidum, sed etiam contra patrem agere de peculio, vel de in rem verso aequè efficaciter potuisset, vt proinde

de in rem quoque patris versa quodammodo videatur pecunia, quæ huic creditor prior soluta est: Er quemadmodum non poterat pater impedire, ne filiusfamilias à primo creditore conveniretur: ita neque animo iniquo ferre debet mutuum filiofamilias datam esse pecuniam, ut eiusmodi verus creditor dimitteretur. Ergo nihil causæ est, cur nō cessat

re hoc casu debeat Senatusconsulti exceptio: quandoquidem nihil hic malo more factū est, neque contra Senatusconsulti auctoritatem, vel mentem. Nec enim Senatus iustas & validas filiorumfamilias mutuum pecuniam accipienrium obligationes, sed malas tantum & suspectas improbavit. Iunge quæ scripti ad §. *proinde* 12. *supr.*

15 ¶ Hoc amplius cessabit Senatusconsultum, si pater solvere cœpit quod filiusfamilias mutuum sumpserit: quasi ratum habuerit.

Ad §. 15. Hoc amplius.

RAT. DVB. Solutio est facti l. *consilio* 7. §. *ult. infr. de curat. furios.* & quidem restricti & limitati ad quantitatem solutam. Ergo rati habitio, quæ ex hac solutione siue inferitur, siue præsumitur, ad eandem quantitatem quæ soluta est, restringi & limitari debet, ut limitata causā non nisi limitatum pariat effectum *vulg. l. in agris 16. infr. de acquir. rer. domin.* Et consequenter ex eo quod pater cœperit solvere pecuniam, quam filiusfamilias mutuam acceperit, non potest quomodo aut pater aut filius ut reliquam pecuniam solvat.

DEC. Rati habitio æquiparatur mandato in hac quoque specie, ut & in aliis ferè omnibus præsertim post l. *ultim. Cod. hoc tit.* quæ distinctiones cunctas sustulit, quas vetus iurisprudencia circa ratiha-

bitionem mandato æquiparandam induxerat. At qui si mandante adeoque sciente tantum patre filiusfamilias mutuam pecuniam accepisset, Senatusconsultum cessaret l. *si tantum* 12. *infr. hoc tit.* Ergo idem est & si contractū à filio habitum pater ratum habuerit, nec quod patrem duntaxat debiti pater solvere cœperit, facere debet, ut non nisi pro parte contractum habuisse ratum videatur, cum omnium contractuum causa hæc tenus individua sit, ut pro parte tantum ratos, quis eos habere possit l. 4. §. *ultim. infr. de verb. oblig. iuncta leg. cum ex causa* 139. *ead. tit. leg. tutor virginibus* 47. §. 1. *supr. de minor. l. si quis aliam* 46. *de solut.* Totus igitur contractus videbitur à parte comprobatus, ut in l. *sed est* 9. §. *sed est non donandi* *infr.* Sicut & Senatusconsultum Macedonianum totum contractum improbat non pro parte.

16 ¶ Si paterfamilias factus, soluerit partem debiti: cessabit Senatusconsultum: nec solutum repetere potest.

Ad §. ult. Si paterfamilias.

RAT. & DVB. DECID. eadem ferè est, quæ ad §. præcedentem: nam qui solvit partem debiti posteaquam paterfamilias factus est, videtur ratum habere id, quod filiusfamilias gessit: & sanè ita est, sed non ut rati habitio hæc mandato æquiparetur: neque verò ut ad tempus pecuniæ credita retrahatur, cum ille ipse sit qui contraxit, & quidem eo tempore quo non erat habilis ad mutuam pecuniam accipiendam, potius, ut quod eo tempore perperam gestum est quo filiusfamilias erat, eo saltem tempore factum intelligatur, quo Senatusconsulti cessat auctoritas. Itaque quod ab initio nō valuit, hoc casu ex postfacto conualescit, non solo tractu temporis, ne putes obstat iuris regulam, sed ex nova voluntate, & quasi ex nouo contractu factio tempore habili, & sublato iam impedimento. Nec enim Senatus adeo amare & seuerè cum creditoribus agere voluit, ut filiusfamilias nomen nullo vnquam tempore bonum fieri posset, id est, nec si filius paterfamilias factus bonam fidem & naturalem obligationem vellent agnoscere l. 2. *C. hoc tit.* sed hæcenus duntaxat ut scirent creditores, qui Macedonius exemplo, pessimo more, filiofamilias scenerarent, non posse fieri bonum nomen expectata morte patris l. *supr.* Ceterum si filiusfamilias fortè sibi conscius iusta de causa creditam sibi pecuniam, malit paterfamilias factus solvere, quam uti exceptione, non est prohibendus; quo minus iam pro te introducto renunciet l. *pen. C. de pact. l. si index* 41. *supr. de minor.* Sic & in l. *si fidei commissum* 50. §. *ult. supr. de iudic. l. in debitum* 9. *C. de condic. indeb. l. ad solutionem* 5. *C. de re iudic. §. non autem. Nouell. 1. de be-*

red. & Falcid. Sed si adhuc in patris potestate constitutus soluat quæstionis est, an soluti repetitio possit competere. Accurcius noster in ea videtur esse sententia, ut nihil interlit quantum ad retentionem, an filiusfamilias soluat, an factus iam paterfamilias, sed duntaxat quantum ad hoc, ut si filiusfamilias partem debiti soluerit, non cesset in residuo Macedonianum, quod cessaret, si paterfamilias factus partem debiti soluisset. Et verò ratio quæ impedit, ne filiusfamilias possit repetere quod paterfamilias factus soluerit, nempe quia naturalis obligatio manet, quæ impedit soluti repetitionem l. *quia naturalis* 10. *infr. an non perinde locum habet, etiam si adhuc filiusfamilias constitutus soluerit?* Sed tamen aliud iuris est, quia filiusfamilias quandiu filiusfamilias manet ius pecuniæ alienandæ non habet *leg. sed est paterfamilias* 9. §. 1. *infr.* Ideoque si soluta pecunia extet vindicare eam quasi suam pater potest, *leg. si filiusfamilias* 14. *supr. de reb. credit.* Si verò consumpta sit potest eam condicere ut scriptum est in *dict.* §. 1. Ipse sanè filius conditionem non habet, quia naturalem obligationem agnouit, sed soluendo acquirit vindicationem aut conditionem patri qui nec naturaliter obligatus est. Ob eamque nimirum causam quories prudentes nostri denegant repetitionem huius qui pecuniam soluerit, quam contra Senatusconsultum acceperat, ponunt factam esse solutionem ab eo iam paterfamilias factio, ut hic & in *leg. qui exceptionem* 40. *supr. de condic. indeb.* Ergo quod in hoc §. scriptum est, si paterfamilias factus partem debiti soluerit, cessare Senatusconsultum, nec soluti repeti

posse, ita omnino accipiendū est, ut non tantū in parte soluta Senatusconsultum cesset, sed ut etiā in parte non soluta, aliqui nullius effectus essent verba illa, *cessabit Senatusconsultum*, ut cōtra Bulgari benē disputat Accursius *arg. l. si quādo 109. de legat. 1.* Idem est si filiusfamilias sui iuris effectus det rem aliquam pignori pro eo debito, quod in patris ad-

huc constitutus potestate aduersus Senatusconsultum contraxerat, ut in *l. sed & si paterfamilias 9. inf.* Nam & ex pignoris datione contractum perinde ratum habuisse intelligitur, sed aliter tamen id est non nisi ad pignoris vique quantitatem, ut ibi dicemus.

8. PAVLVS libro 30. ad Edictum,

Cum tamen à curatore per ignorantiam solum sit, repeti debet.

Ad l. cum tamen 8.

RAT. DVB. Quid curatō minoris soluit ipsius minoris nomine perinde habendum est, ac si ab ipso minore solum esset: quia minoris curatō licet non detur personæ, sed bonis, in quō maxime differt non tantū à tutore, sed etiam à furtio si vel prodigi curatore, tamen in iis quæ ad bonorum administrationem pertinent domini loco est, & minoris personam repræsentat. *L. ut Prator 7. §. sed si supr. de minor. l. in qui imputem 11. §. an ignorat infir. quod viant clam.* Atqui quod filiusfamilias paterfamilias effectus soluisse: creditori, non posset repetere, quia bonam fidem & naturalem obligationem agnoscere minori prohibitum non est, neque obici hoc casu potest, quod Accursius addert ex *l. interdum 29. supr. de condit. indeb.* personam locum facere repetitioni: id enim verum quidem est in pupillo, furioso, & prodigo, de quibus æ lex loquitur, at non etiam in minore, & rursum, quibus casibus persona locum facit repetitioni, nulla opus est restitutione in integrum, quam tamen in proposita specie necessariam curatori esse vult Accursius. Ergo non magis curatō minoris qui ex filiofamilias paterfamilias factus est, quam ipsi minori permittenda est solutæ pecuniæ repetitio, nec si quam ignorantiam vellet obtendere, cum iuris apertissimi sit, tutum esse Macedoniani exceptione filiumfamilias cui contra Senatusconsultum pecunia credita est, nec iuris error prodesse soleat, ad indebiti conditionem inducendam. *leg. cum quis 10. Cod. de iur. & fact. ignor.*

DVB. Non habet curatō minoris eam auctoritatem ut Macedoniani exceptionem minori competentem siue sciens, siue ignorans possit ei adimere. Id enim non esset administrare res minoris, sed minorem spoliare, quod non magis curatōribus permillum est, quam tutoribus quorum maior est potestas. *l. qui fundum 7. §. si tutor infir. pro emptor. l. Lucius 46 §. vltim. de auctor. tutor. leg. pællum curatōribus 22. C. de pæll.* Nec puto distinguendum, an ius an factum curatōr ignorasset, quia non ipsi curatōri danda est hoc casu conditio, sed minori cui nihil imputari potest: Idēque non ita Paulus loquitur, ut dicat, curatorem ipsum qui soluit pos-

se repetere, quomodo Accursius malè explicat, sed air simpliciter repeti pecuniam posse, aut ut Florentiæ scriptum est *repeti debere*: quod haud dubiè sic accipiendum est ut repeti possit & debeat per minorem ipsum, cuius interest solum non esse, id quod perpetua exceptione tutus retinere potuit: ex quo magis intelligimus frustra Accursium de restitutione in integrum hic tractare, cum nihil à minore gestum esse proponatur, propter quod necessaria ei possit esse in integrum restitutio. Cur ergo, inquires, distinguit Paulus, an curatōr sciens, an per ignorantiam soluerit: cum neutro casu nocere pupillo poterit? Puto verba illa *per ignorantiam* non tam ad ius referenda esse, quasi aliud dicendum sit, si curatōr sciens indebitum minoris nomine soluerit, quàm ad factum, quod non sit credibile quemquam ad id itulum curatorem esse, qui minoris nomine vellet vltro solvere, id quod sciat, minorem non debere efficaciter, tanquam tutum perpetua Macedoniani exceptione. Nam si quidem qui suo nomine soluit, quod sciat se non debere, ideo non repetit, quia donasse intelligitur, quod donare potuit ex *reg. l. donari. 31. de regul. iur.* At curatōr qui minoris nomine soluit sciens, quod minor non debuit, ideo ius repetendi adimere minori non potest, quia nec minoris rem donare ei permittitur *d. l. Lucius §. vlt.* cum donare nihil aliud sit, quàm perdere *l. filiusfamilias 7. infir. de donat.* Planè si non de minoris pecunia, sed de sua sciens soluerit, nullus repetitionis locus erit, neque pro minore cuius nihil interest, cum per eam solutionem non sit factus pauperior, neque pro curatore qui pecuniam suam donasse creditori intelligitur, quique nullo casu eam pecuniam iudicio negotiorum gestorū repetere à minore potest, id est, siue sciens, siue ignorans soluerit, quia nec vllō casu negotium minoris vitiluisse videtur potest, soluendo indebitum. Sed tamen faciet hæc ratio, ut si de sua pecunia nomine minoris soluerit per ignorantiam facti non iuris, id quod à minore debitum esse putabat, danda sit ei repetitio non contra minorem ipsum, ut malè putat Accursius, cum ei solutio nil profuerit, sed contra creditorem cui soluta est pecunia, quam curatōr nec minoris nomine soluere debuit, nec suo donare voluit.

9. ULPIANVS libro 19. ad Edictum.

Sed si paterfamilias factus, rem pignori dederit: dicendum erit, Senatusconsulti exceptionem ei denegandam vique ad pignoris quantitatem.

Ad l. sed si paterfamilias 9.

RAT. DVB. Cum is qui mutuum pecuniam acce-

perat eo tempore quo erat adhuc filiusfamilias, postea factus paterfamilias rem aliquam pignori dedit, perinde contractum ratum habet, atque si partem

partem debiti soluisse, vt in *litem* §i 7. §. *ult. sup.* aut nouatione facta fidem suam obligasset, vel aliter debitum agnouisset, vt in *l. 2. C. hoc tit.* Atqui superioribus casibus totum contractum ratum habuisse paterfamilias intelligitur, non pro illa tantum parte quæ vel soluta vel nouata est, vt diximus ad *l. §. ult.* quia contractus omnes in sui natura & essentia indiuidui sunt. Ergo & cum paterfamilias factus rem pignori dedit, dicendum est Senatufconsulti exceptionem ei denegandam, non modo vsque ad debiti quantitatem, vt Vlpianus hic scribit, sed in solidum quasi contractum in solidum per satisfactionem confirmato. Pignus enim quisquis dat, agnoscit proculdubio principalem obligationem quæcumque subest siue naturalis tantum illa sit, siue ciuili, cum pignoris obligatio nonnisi accessoria sit ad principalem, aut naturalem, aut honorariam, aut ciuilem *l. res hypotheca §. inf. de pignor.* De c. Multum interest, an paterfamilias factus debitum agnoscat soluendo partem debiti, an pignus dando solutio afficit substantiam obligationis, quam & perimit: liberationem enim parit, quæ obligationem necessariò præsupponit. At pignoris datio nihil commune habet cum obligatione principali, nisi quod eam

supponit, ceterum nec eam confirmat, nec perimit, sed tantum facit, vt debitum quale quale illud est in tuto sit, ad pignoris vsque quantitatem *l. sed est §. 25. §. si tamen pignori sup. de hered. pet.* Ergo supra pignoris quantitatem non potest videri paterfamilias ratum habere contractum, quem eo tempore iniit quo filiusfamilias erat, quod secus esset, si vel minimum debiti quantitatem suæ potestatis effectus soluisse, atque, id est, quod Accursius ad hanc legem, notat pignus non dari pro debito liberando & in solum creditori, quomodo datur pecunia. Sed quod addit pignus dari pro eo quod debeo, & si nihil debeo, aut mancum est, aut quid sit, intelligere non possum. Etsi enim verum est, pignus dare me posse, non tantum pro eo quod debeo, sed etiam si nihil debeam, id tamen ita accipi debet, si modo id quod ego non debeo, à quouis alio debeatur. Nec enim pignoris obligatio, quæ vt diximus, accessoria est, subsistere posset sine principali. In propolita verò specie quod filiusfamilias non debet, qui mutuam ipse accepit pecuniam, alius nemo debet. Necessè igitur est, vt cum pignus dedit vel propriam suam obligationem agnouerit, vel nullam. In priore itaq; diuersitatis ratione quam attulimus perscrutandum est.

¶ Si ab alio donatam sibi pecuniam, filius creditor soluerit: an pater vindicare, vel repetere possit: & ait Iulianus, siquidem hac conditione ei donata sit pecunia, vt creditori soluat, videri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri nummos accipientis: si verò simpliciter ei donauit, alienationem eorum filium non habuisse: & ideo, si soluerit, conditionem patri ex omni euentu competere.

Ad §. I Si ab alio.

RAT. DVB. Quoties filiusfamilias pecuniam ab aliquo accipit, siue ex donationis causa, siue ex alia qualibet, dominium pecunie acquiritur per filiumfamilias patri, ita vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in persona filij *l. placet §. 9. de acquir. hered.* Atqui pecunia quæ semel patris facta est, nonnisi eo volente & consentiente alienari per filium potest ex regula *l. id quod nostrum §. de reg. iur. l. si ego §. 9. §. si res de iur. dot.* Ergo indistinctè dicendum est si ab alio donatam sibi pecuniam filiusfamilias creditori suo soluerit, posse patrem eam pecuniam vel vindicare, si exeret, vel condicere, si consumpta sit, etiam si hac conditione donata sit filio pecunia, vt creditori eam solueret, petinde atque si simpliciter donata esset. De c. Multum interest, an filiofamilias donata sit simpliciter pecunia, an hac lege & conditione, vt filiusfamilias eam creditori solueret. Priore casu id obinet, quod modo diximus, quia cum patri per filiumfamilias quæsitum sit dominium pecunie, verum est filiumfamilias eius pecuniam alienationem infuso patre non habuisse, & ideo sic eam filius creditori suo soluerit, vindicationem patri tanquam domino dandam esse: quia potest quilibet vindicare id quod suum est *l. Quintus §. 27. §. argenteo inf. de aur. & argent. legat.* scilicet quandiu extat pecunia: nam si consumpta sit, cum vindicari iam non possit, conditio patri necessaria est. Idque est quod Vlpianus ex Iuliano hic scribit, si simpliciter donata sit filiofamilias pecunia, sique creditori suo qui contra Senatufconsultum contraxerat, eam soluerit, conditionem patri ex omni euentu competere, non eo sen-

tu quem putat Accursius, siue pecunia extet siue non, dummodò, inquit, mala fide acceperit, secus si bona fide, vt hunc locum conciliat cum Marcelli responso in *l. si filiusfamilias §. 14. sup. de reb. credit.* sed quomodo Cuiacius bene explicat *lib. 14. Obseruat. cap. 35. ad extremum, & omnimodò*, id est, eo casu quo cesset vindicatio, quod Gallicè diceremus *au pi aller*, vt scripsimus ad *l. l. si filiusfamilias*, vnde petenda sunt, quæ alioqui ad hanc Iuliani sententiam contra Marcellum tuendam adferri hic deberent, & aduersus ea quæ nugatur hic Accursius de conditionefurtiua. At postea notetur casu, id est, cum non simpliciter pecunia filiofamilias donata est, sed hac lege & conditione, vt eam filiusfamilias creditori suo solueret, neque vindicatio patri dari potest, neque conditio, quia videtur pecunia à donatore profecta statim ad creditorem, & rectè ad eum peruenisse, quasi nec interposita filiofamilias persona, aut saltem quasi electo filiofamilias tanquam nudo ministro, cuius persona nunquam attendi solet, ita virtutis varietatem aliquam inducat *l. si quis Titio §. de legat. 2. l. abfenti §. 10. inf. de donat.* Inde accidit, vt pecunia hæc soluta creditori per filiumfamilias fiat accipientis, neque per velut mediam patris personam dominij translatio impediatur *l. profectitia §. 5. §. si quis certam inf. de iur. dot. iunct. l. si mandauero §. 22. §. si mandauerim inf. mand.* Quid ergo si filiusfamilias donatam sibi pecuniam hac lege, vt eam creditori suo solueret, non soluerit? Non eo magis acquiritur patri pecunia, sed vindicare illam donator poterit quasi adhuc suam, necdum alienatam si exeret, aut si consumpta sit condicere eam non patri quam non consumpserit: sed filiofamilias, qui ex omnibus

causis & actione qualibet conveniri potest l. filiofamilias 39. de oblig. & action. Sic enim locum hunc intelligo, & quod ad eum notat Accursius ex dict. l. profectitia 5. §. si quis certam de iur. dot. Con-

dictio enim quolibet supponit translationem domini, aut saltem amissionem ex parte actoris, cum nemo possit rem suam condicere, nisi a fure l. ultim. supr. v. supr. quæm. cau.

2 ¶ Hoc Senatusconsultum ad filias quoque familiarum pertinet. nec ad rem pertinet, si adfirmetur, ornamenta ex ea pecunia comparasse. nam & ei quoque, qui filiofamilias credidit, decreto amplissimi ordinis actio denegatur: nec interest, consumpti sint nummi, an exstent in peculio. multo igitur magis, si fuerit Senatusconsulti, eius contractus improbabitur, qui filiafamilias mutuum dedit.

Ad §. 2. Hoc Senatusconsultum.

RAT. DVB. Senatusconsultum Macedonianum non modò de filiofamilias duntaxat locutum est, non etiam de filiafamilias l. 1. supr. Sed etiam ratione illa inductum fuit, quæ solis filiis non etiam filiabus familiarum convenire videatur. Nec enim tantopere verendum erat, ut filiafamilias æris alieni tædio & impatientia in necem parentum aliquid machinarentur, quod Senatus in filiorum & masculorum personis contingere faciliè potuisset veritus ac suspicatus est. Filias namque pro infirmitate sexus minus auras esse credibile est l. quisquis 5. §. ad filias C. ad leg. iul. Maest. Ergo neque ex verbis neque ex mente Senatusconsulti ad filias quoque familiarum severitas Macedoniani potest pertinere. Maxime verò si proponas filiamfamilias ex ea pecunia, quam mutuum accepit, ornamenta muliebria comparasse, quæ adhuc extant, & quæ si non comparasset, pater eius comparare ipsi debuisset. Quasi versà hoc casu pecunia in rem patris.

DEC. PAR & æquale odium est creditoris siue filio siue filiafamilias mutuum pecuniam dantis, nec minus vno casu quam alio potest ea datio pecunie parentibus perniciose esse, quod sufficit, ut severitas Senatusconsulti etiam ad eos qui filiafamilias pecuniam crediderunt produci debeat l. 3. §. si autem solus supr. Sed & maiore odio dignus est creditor qui filia, quam qui filiofamilias pecuniam credit, cum ea res suspectam facere possit filia pudicitiam, qua nihil charius aut pretiosius habere pater potest, præter id

quod infirmitas sexus creditorum fraudibus & captionibus magis exposita est: merito igitur & longè maiori ratione Senatusconsultum hoc ad filias quoque familiarum extensum est: quod Ulpianus noster significat postremis illis huius §. verbis, Multo igitur magis si fuerit Senatusconsulti eius contractus improbabitur, qui filiafamilias mutuum dedit. Nec proinde restat an ex ea pecunia emerit filiafamilias, ornamenta sibi necessaria & quæ adhuc extant, an non: Neutro enim casu potest videri hæc pecunia versa in rem patris: quemadmodum & cum filiafamilias credita pecunia est, non distinguimus an nummi consumpti sint, an extant adhuc in peculio, sed omni casu ex amplissimi ordinis decreto actionem creditori denegamus, quia non ob id solum quod pecunia filiafamilias credita in peculium eius versa est, statim in rem patris versa esse intelligitur, aut factus esse pater locupletior ex ea causa l. nam si 6. infr. de in rem vers. vbi dicemus. Itaque placet mihi quod Accursius noster contra Ioannem disputat, nec patrem nec filium teneri quasi factum locupletiotem, quamvis pecunia credita verò sit in peculium, Odio scilicet creditoris qui contra Senatusconsultum contraxit l. si filius tuus 6. C. hoc tit. iunct. §. penult. huius l. & l. qui exceptionem 40. supr. de condit. indeb. Illud observandum est, quod in dict. l. si filius Imp. scribunt Senatusconsultum licet filiafamilias tantum meminerit, attamen etiam ad nepotes & pronepotes porrigi debere sicut & ad filiasfamilias in hoc §. extenditur, eadem scilicet ratione iuris & æquitatis in omni casu eandem severitatem exigente l. filium 14. infr. vbi dicemus.

3 ¶ Non solum filiofamilias, & patri eius succurritur, verum fideiussori quoque, & mandatori eius: quia & ipsi mandati habent regressum, nisi fortè donandi animo intercesserunt. tunc enim, cum nullum regressum habeant, Senatusconsultum locum non habebit. Sed & si non donandi animo patris tamen voluntate intercesserunt: totus contractus à patre videbitur comprobatus.

Ad §. 3. Non solum.

RAT. DVB. Senatus non nisi de filiofamilias & patre locutus est: de fideiussoribus verò filiofamilias nihil prorsus constituit, ut constat ex l. 1. supr. Ergo non debet Senatusconsultum extendi ad fideiussores, quorum sicut obligatio ita & persona omnino diuersa est, & separata à persona filiofamilias. Et verò cum nemo nisi volens & ultro pro alio fideiubeat, imputare sibi debet qui pro filiofamilias fideiussit, & in eam se necessitatem sponte ac libens coniecit arg. l. si fideiussor 7. §. si necessaria supr. qui satisd.

cogant. l. 2. §. si quis tamen supr. si quis caution. Nec novum est, ut exceptio aliqua competat ideo, quæ tamen non competat fideiussori, puta si persona non rei cohereat l. exceptiones 7. infr. de except. qualis videri potest exceptio Macedoniani quæ filiofamilias datur, nec alia ratione, quam quia filiofamilias est: Quæ ratio cessat evidenter in filiafamilias fideiussore, qui non mutuum pecuniam accepit, sed fideiussit, quod nec filiofamilias prohibitum est l. item si 7. supr. multo magis si fideiussor paterfamilias proponatur, filiofamilias namque persona illa est, quæ meruit præcipuum fauorem, ut de pupillo scribit Papinianus in

hinc in *Lex pluribus 42. infr. de admn. tutor.* Neque rursum ad obligandum vtiliter & efficaciter fideiussorem quicquam aliud requirimus, nisi vt præcedat aliqua principalis obligatio saltem naturalis *l. stipularius sum 6. §. vlt. & l. fideiussor 16. §. fideiussor infr. de fideiuss.* In proposito autem constat Senatufconsulti Macedoniani potestate non impediri naturalem filiofamilias obligationem *l. prox. infr.* at neque ciuilem, cum actio contra filiumfamilias pro mutua pecunia accepta obligatum competat ipso iure, quamuis aut deneganda sit à Prætorè cuius est, actiones omnes etiam competentes vel dare vel ex causa denegare *l. necessarius 57. de acquir. hered. aut saltem concedenda sub exceptione.* Quidni ergo etiam pro filiofamilias interuenire fideiussore efficacia poterit?

De c. Omnes exceptiones quæ reo competunt, fideiussoribus quoque ipsius inuito etiam ipso reo competunt *l. omnes 19. infr. de except.* nisi si quæ sint merè personales & personæ principalis debitoris omnino coherentes *dist. l. exceptiones*, inter quas non est exceptio Macedoniani. Coheret enim rei non personæ, vt in eadem lege scriptum est. Pendet siquidem & proficitur ex æquitate negotij, non ex qualitate personæ, præsertim verò hæc de qua tractamus, quæ non tam fauore filiofamilias, quam odio creditoris inducta est, vt ad finem huius legis Vlpianus scribit, nec sanè quicquam prodesset dari exceptionem hanc filiofamilias, nisi etiam fideiussoribus eius daretur, siquidem ubi soluere coacti essent, haberent regressum contra filiumfamilias ad indemnitate ab eo consequendam vel actione mandati si mandatum interuenisset. Vel negotiorum gestorum nullo mandato interueniente *l. ex mandato 20. §. 1. infr. mandat.* Itaque per mediam fideiussoris personam ipse quoque filiusfamilias effectu ipso conueniri videretur, quod aperte contra Senatufconsulti mentem esset *l. si quis reum 5. infr. de liber. legat. l. cum lex 47. infr. de fideiuss.* quæ ratio facit, vt si nullum regressum fideiussor contra filiumfamilias habere possit, putà si pro eo fideiussent animo donandi, aliud vtique dici oporteat, dandam scilicet non esse hanc exceptionem fideiussori cui alioquin non tam ipsius, quam filiofamilias inuito accommodatur *d. l. si quis reum*, idemque est in cæteris omnibus casibus in quibus fideiussor nullum regressum aduersus reum habere potest, de quibus in *l. si remuneranda 6. §. si passus infr. mandat.* Alia ratio est Sc-

natusconsulti Velleiani. Improbatenim totam obligationem, totumque contractum etiam fideiussorum, tamen nullum regressum aduersus mulierem habituri sint *l. si mulier 16. §. si ab ea infr. ad SC. Velleian.* Nempe quia, vt ibidem Iulianus ait, restituitur à Prætorè prior debitor creditori, qui sic indemnitas seruatur, quod in SC. Macedoniano non similiter contingit. Præter id quod, vt Accursius hic notat, odium Macedoniani restringendum fuit, fauor verò Velleiani ampliandus *l. cum quidam 19. infr. de liber. & posthum. cap. odia de regul. iur. in 6.*

a Sed & si non donandi animo. **R. A. T. D. V. B.** Cum pro filiofamilias fideiussores intercesserunt, etiam si ex patris voluntate, non eo minùs verum est filiumfamilias obligatum esse contra Senatufconsulti auctoritatem: & contra cum habituros esse regressum fideiussores, si ex ea fideiussione conueniantur, & soluere compellantur, vt proximè diximus. Ergo per consequens filius quoque familias hoc casu contra Senatufconsulti mentem conueniatur. **De c.** Pater qui fideiussoribus pro filiofamilias intercedentibus consensum suum accommodat, totum filij contractum ad probare intelligitur, id est, non minùs quod ad filiumfamilias ipsum attinet, quàm quod ad fideiussores ipsius, cum fideiussorum obligatio accessoria sit ad principalem, nec possit absq; principali subsistere *l. cum principalis 178. de regul. iur.* Nihil ergo vetat etiam per medias fideiussorum personas filiumfamilias conueniri, qui & ipse rectè conueniri possit. Nec enim Senatus vnquam improbat eos filiofamilias contractus quos pater, vel nuda sua scientia nedom expresse sua voluntate comprobauerit *l. si tantum 12. infr. hoc tit.* Alia causa est filiofamilias, qui tanquam patris insutor contraxerit, & fideiussores dederit, de quo in *l. item si 7. §. interdum in fin. supr. hoc tit.* Illo namque casu totus filiofamilias contractus ab initio valet, quia patris qui filium insutorem præposuit, filius contraxisse intelligitur, vt scriptum est in *d. §. interdum.* At Vlpianus hic tractat casum illum dubitabiliorem quo filiusfamilias contra Senatufconsultum ab initio contraxerit, & sine voluntate patris, qui tamen postea contractum totum ratum habuerit, & comprobauerit, consentiendo vt pro filiofamilias fideiussores obligentur, qui casus certè sicut à superiore diuersus, ita longè dubitatibilior est.

4 ¶ Et hi tamen, qui pro filiofamilias sine voluntate patris ejus intercesserunt, soluendo non repetent. hoc enim & diuus Hadrianus constituit, & potest dici. non repetituros atquin perpetua exceptione tuti sunt. sed & ipse filius: & tamen non repetit. quia hi demum solutum non repetunt, qui ob pœnam creditorum actione liberantur: non quoniam exonerare eos lex voluit.

Ad §. 4. Et hi tamen.

R. A. T. D. V. B. Qui pro filiofamilias sine voluntate patris nec donandi animo fideiussissent, regressum habere, si soluant, contra filiumfamilias possunt, siue mandati, siue negotiorum gestorum actione, ideoque ipsis per Senatufconsultum Macedonianum non minùs quàm filiofamilias succurritur, vt vidimus in *§. præcedente.* Ergo nec id accidat, melius est, dicere eos, si soluant, posse repetere à creditore, tanquam qui soluerint eam pecuniam,

quam nec soluere cogi possent, perpetua exceptione tuti erant, ex generali regula *l. qui exceptionem 40. supr. de condit. indeb.* Nam nec propriè creditorem illum appellauimus, qui exceptione perpetua summo ueri potest. Eos autem qui temporalem exceptionem timent, conditionalibus tantum creditoribus comparamus *l. creditor 55. in 3. l. creditores 10. de verb. signific.* **De c.** Si filiofamilias fideiussor qui sine patris voluntate, quamuis non donandi animo fideiusserrat, soluit, non potest repetere, neque à filiofamilias pro quo soluit, cum exceptionem perpetuam

qua tutus erat, sciens omiserit *l. si fideiussores* 29. *in princip. infr. mandat.* quam nec prætermittere potuit per ignorantiam nisi iuris, quæ ipsi non filiofamilias nocere debet, neque ab ipso creditore, quoniam regula illa quæ habet eum, qui tutus exceptione perpetua soluit, posse repetere, non est perpetua. Fallit enim si exceptio illa perpetua comparata sit in odium eius cui debetur *d. l. qui exceptionem*, idque est quod paulò aptius Vlpianus hic scribit, eos demùm solum non repetere, qui ob pœnam aut potiùs in pœnam creditorum actione liberantur per eiusmodi exceptionem perpetuam, non quia exonerare illos lex voluerit. Id verò contingit in exceptione Senatusconsulti Macedoniani, quæ, ut sæpius diximus, non tam favore filiorumfamilias comparata est, quàm odio creditorum: in quo maxime differt ab exceptione Velleiani *d. l. qui exceptionem*. Vnde fit ut nec filiusfamilias possit repetere, si soluerit: quanto

minùs ergo ipsius fideiussoribus permittendum erit, ut repellantur. Et huiusmodi sensus est, ubi malè vulgo alioquin legitur pro eo quod rectiùs in Pand. Florent. atquin. Oppositio enim, ut Accursius noster loquitur, & obiectio illa est, eaque ipsa ratio dubitandi quam atulimus, propter quam videbatur dandum esse fideiussoribus soluti repetitionem, quia scilicet perpetua exceptio tuti soluerant. Ad quam obiectionem statim respondet Vlpianus iis verbis, *sed & ipse filius, & tamen non repetit*: quorum verborum sensus ille est, quem explicauimus, ipsum quoque filiumfamilias qui contra Senatusconsultum se obligauit, perpetua exceptione perinde tutum esse, nec eo magis tamen repetere, quoniam odiosa non fauorabilis exceptio est. Quod ergo filiofamilias non permittitur, multo minùs ex eius personâ fideiussoribus permittendum esse.

¶ Quamquam autem soluendo non repellantur.

10. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

Q Via naturalis obligatio manet:

Ad §. ult. *Quamquam & ad l. seq.*
Quia naturalis 10.

R A T I O. Exceptio perpetua non potest tollere naturalem obligationem, cum omnes exceptiones sint ex iure prætorio: naturalis autem obligatio ex iure naturali & gentium *l. cum amplius* 84. §. *in natura debet de regul. iur.* Quæ porro sunt iuris naturalis aut gentium nullo contrario iure siue civili siue prætorio dirimi possint §. *penult. infr. de iur. natur. gent. & civil.* §. *ult. infr. de leg. agnat. tutel. l. eas obligationes* 8. *supr. de capit. minur.* Atqui exceptio perpetua inducit soluti etiam naturaliter debiti repetitionem *l. qui exceptionem* 40. *supr. de condict. indeb.* Ergo non est bona ratio, quæ ad Vlpianum adferitur hic ex Paulo, ut neque filiusfamilias qui aduersus Senatusconsultum contraxit, neque fideiussores eius si soluant, possint repetere ideo quia maneat naturalis obligatio. Alioqui perinde dicendum esset nec mulieri quæ contra Senatusconsultum Velleianum intercessit, nec eius fideiussoribus dandum esse si soluerint, condictionem, quod tamen euidenter falsum est *d. l. qui exceptionem*. Sed & quod ex Paulo hic dicitur, naturalem obligationem manere tale est, quasi non etiam maneat obligatio civilis, quam tamen certum est, non minùs remanere quàm naturalem. Alioqui nec de danda nec de deneganda actione tractari posset, cum actio qualibet personalis supponat præcedentem aliquam civilem obligationem *l. licet* 42. §. *ea obligatio supr. de procurat. l. si mulier in iure* 23. *infr. ad SC. Velleian.* Non est igitur bona ratio, quæ in hac lege adfertur ex Paulo. DEC. Est ille vnus ex præcipuis effectibus obligationis naturalis, ut impediatur soluti repetitionem: *l. 3. in fin. supr. quod quisq. iur. l. naturales* 10. *infr. de oblig. & action. nisi cum effectus hic impeditur, potestate exceptionis perpetuæ, cuius eam vim esse Prætor voluit, non ut naturalem obligationem tolleret, quod facere Prætor non potuit, sed ut naturalis obligationis effectum hunc, qui non naturalis, sed civilis aut prætorij quoque iuris*

est, superaret. Atqui non semper impeditur effectus hic obligationis naturalis potestate exceptionis perpetuæ, nisi cum eiusmodi exceptio fauorabilis & fauore debitoris exonerandi introducta est, non etiam cum odiosa, id est, in odium potiùs & in pœnam creditorum comparata *d. l. qui exceptionem*, & nos diximus ad legem præcedentem: Ergo cum Macedoniani exceptio perpetua quidem, sed tamen odiosa sit, nec proinde obligationis naturalis effectum impedire possit, optima certè ratio est, quam hic Paulus adferat denegandam filiofamilias eiusque fideiussoribus debiti soluti repetitionem, quod naturalis obligatio maneat. Est enim proxima hæc & immediata causa propter quam denegari debeat condictio indebiti, quia nec indebitum dici verè potest, quod saltem naturaliter debitum est. In eoque noster errauit Accursius qui rationem hanc sufficientem non esse scripsit. Non esset vera ratio in exceptione Velleiani, quia non est odiosa, ut diximus, sed in exceptione Macedoniani & verissima & certissima est. De civili autem obligatione, idcirco nihil hic dicimus, non quasi tollatur ea, vel impediatur per Macedonianum ipso iure magis quàm naturalis, sed quia civilis remanet sine effectû, cum facere nequeat ut actio creditorum omnino danda sit, quæ omnimodo è contrario deneganda est, aut saltem non concedenda, nisi sub exceptione Macedoniani. Vnde fit ut obligatio illa civilis quamuis remaneat, impedire tamen repetitionem non possit, in eoque minoris potestatis sit quàm obligatio naturalis, quia quod dicimus, ei cui damus actionem multo magis dandam esse exceptionem & retentionem *l. in iure* 136. §. 1. *de regul. iur.* tunc verè dicitur, cum actio talis competit, quæ omnimodo danda est, & quidem sine vlla exceptione qualis hæc non est, quæ ipso quidem iure competit creditori qui aduersus Senatusconsultum contraxit, sed ita ut vel deneganda sit à Prætore, vel saltem per subiectam Macedonianam exceptionem, ut diximus, corrigenda.

Tamen

II. VLPPIANVS libro 29. ad Edictum.

TAmen, si non opposita exceptione condemnati sunt, vtentur Senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamilias, exemplo mulieris intercedentis.

Ad l. Tamen, si non opposita 11.

RAT. DVB. In iudiciis quasi contrahitur l. 3. §. idem scribit in fr. tit. prox. & per contestationem litis fit quædam nouatio, adeoque delegatio l. delegare 11. §. 1. l. aliam 29. in fr. de nouat. sicut & per iudicatum l. vlt. C. de vsur. rei iudic. Nouatio autem solutionis instat obtinet, quia nõ minus quàm solutio perimit actionem l. 1. cod. tit. & in fr. quib. mod. soluti oblig. Atqui filiofamilias debitoris fideiussores qui exceptione Macedoniani perpetua tui crant, soluiscent, non possent repetere, vt diximus in l. pen. & vlt. l. sed si paterfamilias 9. sup. Ergo etsi passi sint se condemnari ob non oppositam exceptionem, æquè dicendum est cogendos eos pari executionem iudicari, quia perinde sibi debent imputare cur non ante sententiam & condemnationem opposuerint exceptionem arg. l. 2. C. hoc tit. quasi eam hoc ipso remisisse videantur l. peremptoria 2. C. sentent. res iud. non poss. Solis militibus exceptis l. 1. C. de iur. & fact. ignor. Quæadmodum enim remittentibus actiones suas regressus nullus dandus est l. queritur 13. §. si venditor in fr. de adilit. edict. ita neque remittentibus suas exceptiones l. pen. C. de pact. cum si exceptionem suam remittit, similis sit donanti l. si qui delegauerit 12. in fr. de nouat. Et verò cum publicè interit sententiam executioni propter rerum iudicatarum auctoritatem l. seruo 65. §. cum Prætor in fr. ad SC. Trebell. non est permittendum, vt executio iudicati impediatur per eam exceptionem oppositam, quæ ante sententiam & condemnationem opponi potuerat, & debuerat. Vigor enim sententię totus in executione consistit l. pen. C. de execut. rei iudic. & exceptiones omnes comparate sunt, vt impediatur condemnationem, non vt condemnationis iam factæ executionem remouerent l. 2. & l. exceptio 22. in fr. de except. DEC. Exceptiones de quibus tractari potest, an post iudicatum opponi possint, in duplici sunt differentia. Aliæ sunt enim, quæ impugnant ipsum iudicatum, aliæ verò quæ non impugnant. Quæ sunt prioris generis, cum salua iudicati auctoritate, quæ semper salua esse debet, opponi nequeant, si opponantur, non sunt admittendæ, ne non tam iudicari executio impediti videatur, quàm iudicatum ipsum subueri, quod pro veritate haberi semper oportet l. ingenuum 25. sup. de stat. homin. l. rei iudicata 206. de regul. iur. scilicet si iudicatum teneat. Alioqui si non teneat, puta quod cum falso procurator ligatur sit, vt in l. licet 12. C. de procurat. aut quod alia quolibet ratione iudicium nullū sit, siue ratione iudicis, siue ratione partis aut rei de qua queritur, vt loquitur Accursius nulla iudicari auctoritas esse potest tit. C. si a non compet.

iudic. Quæ verò sunt posterioris generis, eæ opponi quandoocumq; possunt, etiam post sententiam, quia iudicati auctoritatem, ac veritatem non destruant, eiusmodi sunt exceptiones compensationis l. cum militi 16. §. 1. in fr. de compensat. Qui enim condemnatus est quasi debitor cum in executione iudicati compensationem obicit, non negat se debere, sed ait paratum se id, quod debet per compensationem soluere: item solutionis, nisi super ipsa solutionis exceptione pronunciatum fuisse proponatur, aliud siquid est de iure obligationis & actionis, aliud verò de facto solutionis pronunciatum esse. Obligatio namque & actio ius est, solutio autem facti l. consilio 7. §. vlt. de curat. furios. l. 1. C. de probat. Item exceptio ne quis supra id quod facere potest, teneatur l. Nescimus 41. §. vlt. in fr. de rei iudic. l. qui id quod 33. in princip. de donat. Sunt & aliæ pleraque de quibus singulis hic dicere nil attinet, sed inter cæteras hæc de qua nunc agimus Senatusconsulti Macedoniani, non quia ei renunciare filiusfamilias non possit, vt notat hic Accursius (mala enim nec accommodata ratio est, quamuis verum sit exceptioni huic renunciari non posse tanquam quæ non fauore filiofamilias, sed odio creditoris cõparata sit) sed quia non impugnat iudicatum. Qui enim hac vitur exceptione sicuti non negat se ipso iure teneri, ita neque intendit condemnari se aut non potuisse, aut non debuisse: sed ait tantum inuari se debere beneficio Senatusconsulti, ne improbat obligationis quam Senatus improbauit, effectum creditor consequatur. Ideoque nec alius est in exceptione Velleiani, si mulier, quæ pro alio contra Velleianum intercessit, cõdemnata sit. Nam & ipsa & fideiussores eius in executione iudicati perinde Velleiani exceptionem obicere poterunt, atque si nouum condemnatio secuta esset, vt ex Iuliano in hac ipsa lege Vlpianus scribit, addens exemplo mulieris intercedentis ita Iulianum in filiofamilias respondisse, quamuis exceptio Velleiani sit fauorabilis, id est, fauore mulieris non odio creditoris inducta, & cui ob eã causam renunciari possit æ muliere, nec Accursius ipse diffinitur ex l. vlt. §. pen. in fr. ad SC. Velleian. & si alia eius loci sententia & ratio fortassis est, de qua ibi dicemus. Vera igitur ratio, propter quam exceptio hæc Macedoniani etiam post sententiam opponi possit, non alia querenda est, quàm quæ à nobis allata fuit, quod sit eiusmodi, vt non impugnet iudicatum, nec eius auctoritatem conuellat. Itaque quæ eam non opposuit ante sententiam non tam remississe exceptionem credendusest, quàm iure suo & lege permittente in aliud tempus æque habile & commodum distulisse. Ideoque nec donanti similis videri potest.

II. PAVLYS libro trigensimo ad Edictum.

SI, tantum sciente patre, creditum sit filio: dicendum est, cessare Senatusconsultum. Sed si iusserit pater a filio credi: deinde, ignorante creditore, mutauerit voluntatem: locus Senatusconsulto non erit: quoniam initium contractus spectandum est.

Ad l. Si tantum 12.

RAT. DVB. Is demum filiusfamilias videtur licet, nec aduersus Senatusconsultum contraxisse, qui ex patris voluntate contraxit. *sed Iulianus 7. §. interdu[m] sup[er] l. 1. §. si permittente 4. C. hoc tit.* Atqui multum distat nuda scientiā a voluntate, & longē plus est aliquem velle, quā scire. *l. 1. §. licet autem 20. vbi diximus sup[er] de exercit. ait.* Ergo vt cesset Senatusconsultum Macedonianum, non sufficit filiumfamilias scientē tantū patre contraxisse, sed illud omnino exigi videtur, vt etiam volente ac permittente patre contraxerit. DEC. Quod Senatusconsulto Macedoniano prohibitum est, ne filiofamilias mutuam pecuniam credere liceat, non alia ratione factum est, quā quia dato pecuniæ parentibus perniciofa esse posse, visa est *l. 3. §. si autem solus sup[er] hoc tit.* Atqui non aliis parentibus perniciofa esse potest, quā quibus ignorantibus filiusfamilias contraxent. Nam li sciuerunt, imputare sibi debent, cur non statim prohibuerint, cū possent, aut saltem cur non continuō testationem interposuerint contrariæ voluntatis, vt in *l. si filiusfamilias patre absente 16. inf[er].* Proinde nuda patris scientia hoc casu pro expressa voluntate haberi debet, adeoque pro permissione si non nominatim prohibuerit, vt scriptum est in *l. sed Iulianus 7. §. interdum in fin. sup[er] hoc tit.* Neque verō nouum est, vt sola scientia noceat, nisi contradicção se quatur, vt in *l. quidam 12. inf[er] de euic[ti]o.* Maxime si iustam contradicendi causam non habuit, is qui sciuit *l. 2. §. voluntatem l. dotem 37. inf[er] solut. matrim.* Hinc verō apparet malē vulgo hęc legi sitamen, & legendum esse, vt Florentiæ, sitamen scientie patre, ad differentiam & exclusionem patris expresse volentis ac permittentis.

a *Sed & si iusserit pater.* RAT. DVB. Voluntas re-

uocata nihil nisi voluntas est, nec sufficit semel voluisse in iis casibus, quibus voluntas reuocari potest, tanquam ambulatoria *l. 1. §. si quis adital. filij 6. §. 1. inf[er] ad SC. Terryll.* Ergo etiam si pater iusserit filio credi, si tamen postea voluntatem mutauerit, quamuis ignorante creditore, locus erit Senatusconsulto, quia verum est filiofamilias creditam fuisse pecuniam contra Senatusconsultum. DEC. In omnibus contractibus initium spectandum est *l. si procuratorem 8. in princip. inf[er] mandat. l. 1. §. si seruus deposuit 30. inf[er] de pos. l. 3. §. si eo in fin. sup[er] de minor.* Atqui in propo- sita specie verum est, creditam fuisse pecuniam filiofamilias patre volente, adeoque iubente. Ergo quamuis postea pater mutauerit voluntatem, non debet tamen ea mutatio nocere creditori, qui de contraria patris voluntate certioratus non fuit, cū imputare sibi debeat pater, cur eum non certiorauerit. Nec enim poruit aut debuit creditor diuinare mutatam voluntatem *l. eum qui mutatam 12. inf[er] de probat.* Et quemadmodum debitor qui ex mandato reuocato soluit alij, quā vero creditori, non eo min- us liberatur, si reuocationem ignorauerit *l. si quis seruo 18. l. qui hominem 34. §. si Titium inf[er] de solut. §. item si adhuc iussit de mandat.* Ita & creditor qui filiofamilias credere a patre iussus, postea ei credidit mutatam patris voluntatem, quam mutatam ignorauit, nihilominus iussus est creditor, nec contra Senatusconsultū contraxisse videri potest: initio scilicet inspec- to. Reuocatio enim nunquam nocet, quæ fuit ignorata *l. sed etsi pupillus 11. §. proscribere sup[er] de iussit. ad l. vero procuratori 12. §. sed etsi qui inf[er] de solut.* Aliud est in iis rebus in quibus durare patris voluntatem oportet, vt in specie *l. in princip. de manum. vindict. l. in Macedoniano autē non exigimus durantem patris voluntatem, sed hoc tantum vt non ignorante patre creditor contraxent, vt ex initio huius legis constat.*

13. CAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI, quod alij mutuum dedimus, a filiofamilias nouandi causa stipulemur: non esse impedimento Senatusconsultum, Iulianus scribit.

Ad l. Si quod alij 13.

RAT. DVB. Nouatio nihil aliud est, nisi prioris obligationis peremptio, & in sequentem trans- fusio *l. 1. inf[er] de nouat.* Ergo si quod alij mutuum de- dimus, a filiofamilias nouandi causa stipulemur, perinde haberi debet, ac si filiusfamilias ex causa pri- mæ obligationis, id est, creditæ pecuniæ nobis obli- gatus esset: ac proinde Senatusconsultum impe- dimento esse debet, ne filiusfamilias ex huiusmodi sti- pulatione obligetur: alioqui facili inuenta erit via fraudandi Senatusconsulti, hoc adhibito commen- to, vt pecunia detur quidem mutua alij quā filio-

familias, ipsa tamen obligatio pecuniæ creditæ sta- tim in filiumfamilias per nouationem transferatur, quod permittendum non est *l. 5. §. si pupillus inf[er] de reb. eor. qui sub tutel. ne quod vna via prohibitum est, permittatur altera l. si re oportet 21. §. 1. de legiti. tutor.* DEC. Aliud est verbis credere, aliud verō pecuniæ numeratione. Posterius hoc solummodo prohibi- tum est SC. Macedoniano non etiam prius, quo- niam sola pecuniæ datio parentibus perniciofa esse posse, visa est *l. 3. §. si autem solus & l. 4. & seqq. sup[er].* Sed hoc semper intellige, nisi in fraudem Senatuscon- sulti tale quid excogitauerit *l. d. §. si autem solus in fin. vbi dixi, & l. quidam 29. §. vlt. inf[er] ad SC. Velleian.*

14. IULIANVS libro 12. Digestorum.

FIlius habeo, & ex eo nepotem, nepoti meo creditum est iussu patris eius. quæsitum est, an contra Senatusconsultum fieret. dixi, etiam si verbis Senatusconsulti filii continerentur, tamen & in persona nepotis idem seruari debere. iussum autem huius patris non efficere, quo min- us contra Senatuscon- sultum creditum existimaretur: cū ipse in ea causa esset, vt pecuniam mutuam inuito patre suo, accipere non possit.

Ad l. Filium

Ad l. Filium habet 14.

RAT. DVB. Verbis Senatufconfulti Macedoniani continentur foli filij non etiam nepotes l. 1. *ſupr.* Ergo ad nepotes extendi prohibitio Senatufconfulti non debet. Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur l. quid ſi nepotes 6. *infr. de teſtam. tutel.* Sed neque filiofamilias credi prohibitum eſt, ſi modo patris iuſſus adeoq; nuda voluntas, aut ab initio præceſſerit, aut ex poſtfacto ſuperuenerit l. ſed ſi paterfamilias 9. §. non ſolum in fin. l. ſi tantum 12. *ſupr.* Atqui tractamus hic de nepote, non de filio: de nepote autem qui etiam iuſſu patris ſui contraxerit: ergo dicendum eſt duplici ratione locum in hac ſpecie Senatufconfulto eſſe non poſſe: præſertim cum Senatufconfultum Macedonianum credatur eſſe odioſum, & exceptio Macedoniani odioſa l. qui exceptionem 40. *ſupr. de ed. ind. b.* vt proinde adiuuari non debeat per interpretationem adiuuari, ſed potius reſtringi l. cum quidam 19. *de liber. & poſt. cap. odia de regul. iur. in 6. D. de c.* Senatufconfultum Macedonianum, quamuis non tam filioſfamilias fauore, quam creditorum odio factum ſit, vt ſæpius diximus: fauorabile tamen eſt, tanquam ex boni publici cauſa introductum, aduerſus improbas ſceneratorum artes poſſiſſimum & calliditates: & fauorabilis igitur Macedoniani exceptio, licet inducta odio creditorum potiùs quàm ad filioſfamilias exonerandos d. l. qui exceptionem & l. ſed ſi paterfamilias 9. §. pen. *ſupr.* Aliud enim eſt hoc dicere, quod veriſſimè eſt: aliud vè eſſe odioſum hanc exceptionem, quod falſiſſimè ex parte ſcilicet filioſfamilias. In eoq; paſſim erant noſtri interpretes & nos quoque errauimus, ſi quando ita poſt eos ſcripſimus. Quid enim fauorabilis bono publico, cuius cauſa etiam priuatæ utilitati cuiſlibet antepo-

nenda eſt *Auth. res que C. commun. de legat. lita vulne. ratus 51. in fin. ſupr. ad leg. Aquil. l. 1. infr. de ſuſcap. l. hoc modo 64. de condic. & demonſtr. merito igitur extenſum fuit ad nepotes, quamuis verba ſolius filijfamilias meminiſſent l. ſi filius 6. C. hoc tit. nec enim minus pernicioſa parentibus eſſe poſſet numeratio pecuniæ, ſi nepoti credita ſit pecunia, quam ſi filiofamilias. Quæ tota fuit ratio Senatufconfulti l. 3. §. ut autem ſolus ſupr. hoc tit. eſtq; multo facilis nepoti tanquam in iuniore ætate conſtituto, quàm filiofamilias inſidiari, & aucto tanquam ſeniori quàm patri. Rurſum quod placuit filiofamilias credi poſſe, ſi patris voluntas interuenerit, de eo demum patre intelligi debet qui paterfamilias eſt, id eſt, qui ſue filium ſue nepotè habeat in poteſtate, alioquin ſi filius qui ipſe in patris poteſtate eſt, filium habeat, etiamſi conſentiat & iubeat milles, vt filio ſuo, eidemq; nepoti pecunia credatur; nihil tamen agit, cum filium ſuum in ſua poteſtate habere non poſſit, qui ipſe non eſt ſuæ poteſtatis l. ſi eueniet 21. *infr. ad leg. lul. de adult.* Aui ergo voluntas omnino exquienda eſt, vt ceſſet Senatufconfultum. Quid enim eſſet abſurdius quàm voluntatem ſufficere filij, qui ipſe in ea cauſa eſt, vt pecuniam mutuum inuito patre ſuo accipere non poſſit? quomodo hic eleganter ac ſubtiliter Paulus ratiocinatur. Itaque verum eſt, quod hinc Accuſus notat, quod quis per ſeipſum facere non poteſt, nec alij permittere poſſe, vt faciat ex l. qui alio 46. §. quamquam *ſupr. de negot. geſt. l. ſi filiusfamilias 7. de acquir. hered. l. cum quis de regul. iur. licet non ſit nouum, vt quis iuriſ aliquid quando in aliū tranſerat, quàm ipſe habeat l. quod non ſit 63. ſupr. de uſufr. l. apud officium in princ. infr. de manum. vindict.* Concludendum igitur eſt in propoſita ſpecie, in perſona quoque huius nepotis Senatufconfulto locum eſſe.*

15. MARCIANVS libro 14. Inſtitutionum.

Nihil intereſt; quis filioſfamilias crediderit: vtrum priuatus, an ciuitas. nam in ciuitate quoque Senatufconfultum locum habere, Diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

Ad l. Nihil intereſt 15.

RAT. DVB. Ciuitas æquiparari ſolet non tantum minori; ſed etiam pupillo, l. ciuitas 27. vbi diximus *ſupr. de reb. credit.* Atqui minori non obſtat Macedoniani authoritas, quo minus reſtitui in integrum poſſit aduerſus filiumfamilias maiorem cui pecuniæ crediderat, vt maior ætatis quàm Senatufconfulti ratio habeatur l. verum 11. §. vlt. *ſupr. de minor.* Ergo nec ciuitati nocere debet, ſi filioſfamilias pecuniam mutuum crediderit, quamuis ignorante patre, præſertim cum non poſſit ciuitas vlla videri tam improba, quàm improbus fuit Macedo ille qui Senatufconfulto cauſam dedit, denique non poteſt ciuitas non eſſe fauorabilior priuato quolibet ſiue minore ſiue maiore, non ſolum quod ex pupillis & viduis conſtet, alijsq; perſonis quæ miſerabiles vulgo exſtimantur, ſed etiam quia vix eſt, vt quicquam facere ciuitas dolo malo poſſit, cum in vnum conſentire nunticipes & diues nō poſſint l. 1. §. vlt. *infr. de acquir. poſſ. D. de c.* Senatufconfultum Macedonianum & filioſfamilias & parentibus proſpectum eſſe generaliter voluit aduerſus periculum, quod ex cie alieno per filioſfamilias citra parentū authoritatem & voluntatem contracto metui iuſto po-

terat l. 1. l. 3. §. ut autem ſolus & poſt. *ſupr.* Periculum autem hoc par & æquale eſt, ſiue à ciuitate, ſiue à priuato filioſa. pecuniā mutua accepit. Indiftinctè igitur SCo locus eſſe debet, cum Senatufconfulti ratio generaliter locū habeat, tamenſi Senatufconfulti verba de Macedone tantū, id eſt, de priuato creditore cōcepta ſint, non etiā de ciuitate. Neg; verò & dolum & vim quæ ſine dolo eſſe numquam poteſt l. 2. §. doli mali *infr. vi bonor. rapt.* committere ciuitas minus poteſt quam priuatus quilibet l. metum 9. §. animaduertendum ſibi diximus *ſupr. quod met cauſ.* vitur ergo ciuitas iure priuati & quidem maioris nō minoris l. cum qui de verb. ſignif. vt benè hic notat Accuſus, inde inferens non eſſe igitur ciuitatē exēplo minoris in integrum reſtituendam aduerſus filiumfamilias qui mutuum accepit pecuniam arg. l. ſed eſt 26. §. vlt. *ſupr. ex quib. cauſ. maior. l. vlt. C. de ſacro. eccleſ. l. rempublicam C. de iur. Reipub.* Nec enim prætextum ætatis aut alium vllum habet ciuitas petendæ reſtitutionis, quomodo habet minor d. l. verum 11. §. vlt. *ſupr. de minor.* Et tamen ne quid hæc de dubitationis ſuperceſſet, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, Senatufconfultū hoc in ciuitate quoque locum habere, vt Marcianus hic reſert,

Tom. IIII.

M

SI filiusfamilias, absente patre, quasi ex mandato eius, pecuniam acceperit: ca-
uisset: & ad patrem literas emisit, vt eam pecuniam in prouinciam solueret:
debet pater, si actum filij sui improbat, continuò testationem interponere con-
trariæ voluntatis.

Ad l. Si filiusfamilias 16.

RAT. DVB. Videtur innocens creditor, qui
absente patre pecuniam mutuam dedit filiofamilias
canenti eam se pecuniam ex patris mandato ac-
cepisse, & ab eodem filiofamilias accepit literas ad
patrem, vt eam pecuniam pater in prouincia solu-
ret. Non enim potest videri malum consilium tan-
quam alius Macedo fraudandi filiofamilias habuisse,
& molendi aliquid in necem & perniciem pa-
tris, qui patrem de ea pecunia credita certioratum
voluit, ergo dicendum est hoc casu Senatufconsultum
cessare, quod non nisi creditorum odio indu-
ctum est, vt rotes diximus. Aut si quis potiorum
patris, quàm creditoris causam esse velit, videtur di-
cendum indistinctè patrem omni casu adiuan-
dum esse exceptione Macedoniani, cum & eo igno-
rante primum credita sit pecunia, & postquàm sci-
uit creditam prohibere iam non poterit, ne cre-
deretur.

DEC. Credulitas nimia creditoris nocere ipsi
debet, non patri de cuius mandato non constabat,
quamuis filiusfamilias diceret mutuam se pecu-
niam ex patris mandato accipere *l. 1. §. dolum sup. de
eo per quem fact. erit. l. qui hominem 34. §. si nullo infr. de
solut.* Nec rursus quod filius ad patrem literas daret,
vt pecuniam in prouincia vbi creditor erat, credi-
tori solueret, poruit bonam facere causam credito-
ris, cum in patris literas accipientis potestate esset,
nolle tamen soluere, alioqui sola filij voluntas obli-
garet patrem, cum è contrario filium ex voluntate
patris contrahere necesse sit, vt obligetur. In

proposita igitur specie creditor summouendus est
exceptione Macedoniani, si nolit pater acceptis li-
teris consentire, planè, quia prohibere amplius
non potest, ne id fiat, quod iam factum est, solum
hoc ei superest, vt acceptis literis continuò testa-
tionem interponat contrariæ voluntatis, ne alio-
qui si literas filij non improbet hoc ipso adpro-
bare eas videatur. Nam & aliàs regulare illud est,
vt qui non improbat, statim quod improbare po-
test hoc ipso probare intelligatur, vt hic notat Accu-
rsius ex *l. vnic. in fin. infr. sur. aduers. nau. campon. fla-
bular. l. 1. §. magistrum sup. de exercit. act. l. sed & si pupu-
lus 11. §. de quo palam de inst. act. l. vlt. infr. quand. ap-
pell. sit & intr. que tempor. l. 1. C. de patr. potest. l. ab eo 3. C.
quand. & quomodo aud. l. vlt. Cod. si mancip. ita fuer. alien. l.
donatio 25. vers. hisque penitus C. de donat.* Denique cum
scientia patris sola sufficiat ad confirmandum filij-
familias contractum, nisi contradictio accedat *l. si
tantum 12. sup. hoc tit.* consequens omnino est, vt
contradicere pater debeat, vel per prohibitionem
si cum filio nondum contractum sit, vel per testa-
tionem contrariæ voluntatis, si iam filius contraxe-
rit, quia tantum potest comprobatio patris ad va-
lidandum filij. imilias contractum, quantum iussus
antequàm contractum sit *leg. sed si paterfamilias 9. §.
non solum vers. sed et si non donandi sup. hoc titul.* Il-
lud non male probatur ex hac lege quod Barto-
lus ad eam notat ratione coniunctionis, cum qui
epistolam recipit videt ea omnia approbare, quæ
in ea epistola continentur, nisi statim dissen-
tiant.

17. IDEM libro 2. Sententiarum.

Filiusfamilias si in id acceperit mutuam pecuniam, vt eam pro sorore sua in
dotem daret: pater eius de in rem verso actione tenebitur. ipsi enim, mortua
in matrimonio puella, repetitio dotis datur.

Ad l. Filiusfamilias si in id 17.

RAT. DVB. & DECIF. ad hanc legem eadem
est, quæ ad *l. item si filiusfamilias 7. §. sed et si filiusfa-
milias 2. sup. hoc tit.* et si huius loci species diuersa est
ab illa, quæ ibi proponitur. Hic enim tractatur de
dote quam filiusfamilias pro sorore sua dederit ig-
norante patre: ibi verò de ea dote, quam pro filia
sua filiusfamilias constituit. Vtriusque nimirum hu-
ius dotis onus ad patrem non ad filiumfamilias
pertinet, & utroque casu dos censetur esse profecti-
tia, quæ proinde mortua in matrimonio puella, id
est, vt ego interpretor, sine liberis, ad patrem reuer-
titur, non tam ex ratione iuris quàm iure miserationis,
ne pater & dotis & filie aut neptis iacturam sen-

tiant *l. profectitia 5. §. si filius & l. iure succursum 6. infr. de
iur. dot. l. & ideo 7. §. vlt. cum l. seq. infr. de in rem vers. l. 2.
dos à patre 4. C. solut. matrim.* Adeo vt nec distingui
oporteat, an filiafamilias fuerit ea, quæ dorem pro-
fectitiam accepit, an emancipata quæ dorem pro-
fectitiam facit nomen patris non ius potestatis *d. l. 1.
profectitia 5. penult. dixi mortua in matrimonio filia vel
neptis sine liberis*, quia propter liberos superfuites re-
tinebat maritus sextas in singulos liberos ad dimi-
diam vsque patrem dotis soluto per diuortium ma-
trimonio. Quintas verò si que in infinitum si mor-
te mulieris matrimonium solum esset, vt Vlpia-
nus in Fragmentis scribit *tit. de dotib. & nos latius
tractauimus lib. 1. connect. cap. 14. melius autem lib. 1.
4. connect. cap. 1. & seqq. vbi vide.*

18. VENULEIVS libro 2. Stipulationum.

Creditorem filiofamilias, mortuo eo, fideiussorem accipere non posse, Iu-
lianus scribit: quia nulla obligatio aut ciuilis, aut naturalis superfit, cui fi-
deiussor accedat planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus
eum competat, fideiussorem rectè accipi.

Ad l.

Ad l. Creditorem 18.

RAT. DVB. Filiusfamilias mutuum pecuniam etiam contra Senatusconsultum accipiendo & naturaliter obligatur & ciuilit, licet nō efficaciter vt possit cum effectu conueniri, quia naturalis ro. vbi dixi *supr. hoc tit.* Multo magis si contra Senatusconsultum nihil fecerit, putā si sciente nec permittente patre contraxerit, l. si tantum 12. *supr.* quem casum Venuleius proculdubio hic tractat, cum subiiciat eius actionis nomine quæ de peculo contra patrem competit, fideiussorem à patre accipi posse. Nec enim vlla de peculo actio contra patrem competit ex eo contractu, quem filius contra macedonianum inierit l. si filius 6. C. *hoc tit.* Atqui vt fideiussor accipi possit vtiliter & efficaciter satis est, vel naturalem aliquam obligationem subesse, quamvis alioquin ad agendum inefficacem l. stipulatus sum 6. §. ult. l. fideiussor 16. §. fideiussor inf. de fideiuss. l. i. cum bono 6. de verb. oblig. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. naturalis, de solut. Nec quod iam mortuus filius proponatur fideiussoris obligationem videtur posse impedire, cum filiusfamilias motiens relinquit patrem non quidem heredem iure Pandectarum inspecto (hoc enim primus Iustinianus constituit in Nouell. 118. *de hered. ab intest. venient.*) sed tamen quasi anomalum, vt vocant, & irregularem successorem, qui filij bona tanquam pater occupat iure peculij, id est, patriæ potestatis l. 1. & 2. & pass. *infr. de Castrensi. pecul. l. si infans* 18. *Cod. de iur. delib.* Nam & inde esse videtur, quod si filiusfamilias heres institutus sit & statuliber filiofamilias dare iussus, potest ad libertatem peruenire dando patri etiam post mortem filij quasi heredis heredi, vt leg. nter Vlpianus scribit in l. si statulibera 6. §. si filiusfamilias *infr. de statuliber. iunct. l. servus* 34. *in princip. cod.* Certum enim est non tantum in heredem, sed & in alium successorem quemlibet transire omnes defuncti obligationes, nec minus passiuas quam actiuas, l. 1. *Cod. si cert. petat. l. ult. & pass. Cod. de heredit. action.* Neque verò potest pater occupare bona filij, nisi deducto prius ære alieno, vt nec bona dicuntur, nisi quæ alieno ære deducto superflunt, l. 1. *non possunt* 11. *de iur. fidei.*

DE C. Obligatio fideiussoria cum accessoria sit non potest sine aliqua principali subsistere, saltem quæ sit futura d. l. stipulatus sum §. ult. Nam quæ fuit & esse iam deluit, non potest hunc habere effectum, quem habet futura obligatio, licet futura non magis sublit quam præterita. Hoc enim facit spes futuri euentus, vt & in l. propter spem 23. *supr. famul. cresci.* quia quod nondum est, esse tamen potest, quod autem fuit & esse deluit, nec est, necesse amplius potest l. quod in rerum 24. *de legat. 1.* Atqui mortuo filiofamilias etiam, qui mutuum pecuniam patre sciente ac volente acceperat, nulla superest obligatio nec naturalis nec ciuilis ne spe quidem, quia nec in filijfamilias persona esse potest, quem ponimus iam mortuum, nec in persona patris, qualicet pater hoc casu de peculo teneatur etiam post mortem filij scilicet intra annum l. 1. *infr. quand. de pecul. act. annal. est.* alia tamen est obligatio patris, alia filij, cum filij obligatio sit principalis, patris autem accessoria, l. si quis cum filiofamilias 44. *infr. tit. prox.* Ernos hic tractamus de fideiussore accepto pro obligatione fi-

lij, non pro obligatione patris. Neque rursum vlla est hereditas filijfamilias nullum nisi profectitium peculium habentis. Ne quidem id est post dictam Nouell. 118. *de hered. ab intestat. venient.* vt malè sentire videtur Accursius, quia in peculio profectitio nihil Iustinianus innouauit, sed in aduentione duntaxat, vt sæpius alibi scripsimus. Itaque remanet hodie quoque lex hæc incorrecta, vt & quod circa eandem (vt videtur) speciem scriptum est, in l. qui contra 11. *infr. de fideiuss.* Et si inter hanc & illam speciem diuerſum ac dissimile illud est, quod ibi Iulianus tractat de creditore, qui contra Senatusconsultum credit. Hic verò de illo qui licet, & Senatu permittente, id est, vt iam explicauimus, patris voluntate interueniente contraxit. Vnde est, quod ibi negat Iulianus, creditorem accipere à patre fideiussorem posse, contra quam hic Venuleius ex eodem Iuliano scribat, nimirum quia cum filiusfamilias nihil contra Senatusconsultum fecit, obligatur pater de peculo ex contractu filij d. leg. si quis cum filiofamilias, & eius actionis nomine dari fideiussorem à patre nihil prohibet, cum subſit obligatio patris, quæ etſi nec naturalis nec ciuilis est, honoraria tamen est, quod sufficit ad obligationem fideiussoriam constituendam, quia omni obligationi accedere fideiussor potest l. 1. *de fideiuss.* id est etiam honorariæ sicut & pignus l. res hypotheca 5. *infr. de pignoris.* At cum filiusfamilias contra Senatusconsultum mutuum pecuniam acceperit, non magis pater de peculo, quam filiusfamilias in solidum obligatur d. leg. si filius tuus 6. *Cod. hoc tit.* Quare nihil necesse est, vt cum Accursio communiscamus tractari, hic de filio, qui se ex alia quam mutui causa obligauerit, aut vt dicamus patrem etiam ex causa mutui contra Senatusconsultum accepti efficaciter obligari, sicut si soluere cepisset, vt in l. item si 7. §. penult. *supr.* Pater enim qui aliquid soluit ex contractu filij, totum contractum adprobat, quod factus est, vt efficaciter conueniri possit leg. sed si paterfamilias. 9. §. non solum in fin. *supr.* quod non similiter dici potest de patre, quia actione de peculo conuenitur, quæ nec vlla contra eum competit d. l. si filius. Idem Accursius errat etiam, cum ait, posse huius actionis de peculo fideiussorem accipi etiam post annum, cum non competat ex edicto Prætoris, nisi intra annum d. l. 1. *infr. quand. de pecul. act. annal. est.* l. heres à debitore 21. §. seruo tuo *infr. de fideiuss.* Nam & ipso iure finitur actio de peculo statim atque peculium extinctum est, nec daretur intra annum, nisi ex beneficio & indulgentia Prætoris ad annum vsque extenderetur, dist. leg. 1. §. meritò vbi dicemus, & ad §. vltim. eiusdem legis, vbi annuæ exceptionis mentio fit, non quia post annum actio comperat, vt malè ratiocinatur Accursius: sed vt creditor de facto agat, & sine actione experietur, annua quoque facti & intentionis exceptione repellatur. Planè quando filiusfamilias viuit, etiam si aduersus Senatusconsultum contraxerit, nemo dubitat, quin pro sua obligatione, & ciuili & naturali fideiussorem dare possit: sed ita tamen vt fideiussori æquæ ac ipsi filiofamilias per Macedoniani exceptionem succurratur dist. leg. sed si paterfamilias 9. §. non solum *supr.*

19. POMPONIVS libro 7. ex variis Lectionibus.

Iulianus scribit, exceptionem Senatusconsulti Macedoniani nulli ob stare, nisi quis sciret, aut scire potuisset, filiumfamilias esse eum, cui credebatur.

Ad l. Iulianus 19.

RAT. DVB. Senatusconsultum vetuit duntaxat filiofamilias pecuniam credi. l. 1. *supr.* Atqui non eo minus quis filiusfamilias est, quod eum talem esse creditor ignoret. Neque enim nostra ignorantia, & ut loquitur Paulus in scientia mutat id quod in rerum natura verum est, l. *sed est* 28. §. *vlr. supr. de indic.* Ergo creditoti cuiuslibet ob stare debet Senatusconsultum, quoties filiofamilias sine patris voluntate creditum est, siue sciuerit creditor filiumfamilias eum esse cui credidit siue ignorauerit.

DE C. Senatusconsultum non tam fauore filiorumfamilias factum est ad eos exonerandos, quam in odium & poenam creditorum dolo malo credentium pecunias & feneratorum filiofamilias d. l. 1. l. *sed si paterfamilias* 9. §. *penult. supr.* Atqui nullo odio dignus videri potest creditor, qui pecuniam ei credidit, quem filiumfamilias esse nesciuit, nec scire potuit probabili errore facti ductus, existimans patremfamilias eum qui tamen verè filiusfamilias e-

rat, ut in leg. 3. in princip. l. *stantim* 12. *supr.* l. *si verò non remunerandi* 12. §. *si quis mandauerit* 13. *infr. mandat.* Idem est in Senatusconsulto Velleiano, ut non aliter ei locus sit, quam si creditor sciat mulierem intercedere, l. *imò* 12. *infr. ad Senatusconsultum Velleianum.* Quid enim possis ei imputare, qui mulieris personam bona fide in contrahendo secutus est? l. *bona fide* 27. *cod.* Diligens igitur esse debet & curiosus creditor, ut inquirat, an paterfamilias sit, an filiusfamilias ille cum quo contrahit l. *quicum alio* 19. *de regul. iur. leg. vl. supr. de exercit. alt.* Quod si inquirendo, certus tamen fieri non potuit, fuitque nihil ei possit ei imputari. Sed probabilem errorem esse oportet non affectatum nec vnus hominis ut in d. §. *si quis mandauerit*, sed vulgi aut plurium hominum quibus credi verisimilitudine debeat, ut in d. leg. 3. in principio & §. *sequentibus* *supr.* ubi varij casus proponuntur, de quibus singulis ibi diximus. Ergo ei tantum ob stare Senatusconsultum Macedonianum debet, qui sciuit, aut scire potuit filiumfamilias eum esse, cui pecuniam credebatur.

20. IDEM libro 5. Senatusconsultorum.

Si is, cui, dum in potestate patris esset, mutua pecunia data fuerat, paterfamilias factus, per ignorantiam facti, nouatione facta, eam pecuniam expromissit: si petatur ex ea stipulatione: in factum excipiendum erit.

Ad l. Si is cui vlt.

RAT. DVB. Cum is cui dum in patris potestate esset, mutua pecunia data fuerat paterfamilias factus nouatione facta eandem pecuniam per stipulationem promissit, negari non potest, quin paterfamilias effectus tatum habuerit id, quod filiusfamilias gesserat, debitumque agnouerit, quod sufficit, ut Senatusconsulto locus esse non possit l. 2. *C. hoc rit. l. sed si paterfamilias* 9. §. *non solum in fin. supr.* ubi dicitur sufficere, ut contractus filij à patre sit approbatus. Quanto magis ergo satis erit ab ipso filio approbatum esse? Nec ad rem facere videtur quod Pomponius hic ponit nouatam fuisse pecuniam creditæ obligationem per facti ignorantiam. Qua enim fronte possit filiusfamilias sui iuris factus propter sui facti ignorantiam obtendere? l. *quancum* 7. *infr. ad Senatusconsultum Velleianum.* Aut quid potest referre, an filius paterfamilias effectus partem debiti solue-

rit, ut in l. *item si* 7. §. *vl. supr.* an nouandi animo per stipulationem promissit? ut in d. l. 2. *Cod. cod.*

DE C. Eius qui in facto errat voluntas nulla est, nullius consensus l. *si quis per errorem* 15. *supr. de iurisdict. omn. iudic.* l. 2. *supr. de iudic.* l. *nihil* 126. §. *vlr. de regul. iur. sed hoc ita* 20. *infr. de aqua & aqua plu. arcend.* Potest autem in proposita specie facti error & ignorantia probabilis adesse si forte putabat filius nouationis tempore nondum patrem discessisse, & que adhuc filiumfamilias esse, ut ponit Accursius, aut, ut idem ille addit, si putabat filiumfamilias iam effectus sui iuris in nouationem deduci eam quantitate, quæ prius ex alia quam mutui causa deberetur. Vbi enim variae occurrunt causæ aliquid faciendi, potest facile error incidere, ut quod ex vna causa deberetur, ex alia deberi existimeretur, sanè in eo qui paterfamilias factus nouauit prudens & sciens obligationem pecuniæ creditæ dubium non est, quin cesset Senatusconsultum d. l. 2. *C. hoc rit.*

ANTO-

ANTONII FABRI

I. C. SEBVSIANI IN SVPREMO

SABAVDIAE SENATV PRÆSIDIS
Primarij

RATIONALIA

IN LIBRVM QVINTVM DECIMVM PANDECTARVM

Ad TIT. I.

De peculio.

I. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

QUODINARIVM Prætor arbitratus est, prius eos contractus exponere eorum, qui alienæ potestati subiecti sunt, qui in solidum tribuunt actionem: sic deinde adhuc peruenire, ubi peculio datur actio.

Ad l. 1.

AT. DVB. Non est securus eum ordinem Prætor, nec Iulianus ipse in Edicti perpetui compositione, ut eas primum actiones proponeret, quæ ex contractibus filiorumfamilias vel seruorum aduersus parentes vel dominos dantur in

solidum ut ex eo apparet, quod de actione quod iussu non tractatur nisi in ultimo libri huius titulo, quæ tamen actio datur in solidum, cum alix de peculio & de in rem verso, non similiter in solidum dantur l. 1. *infr. ill. tit. l. 1. sup. quod cum eo qui in alien. potest.* Quamquam parum referre videbatur, unde Prætor inciperet aut ubi desineret, dum ne quid prætermitteret eorum, quæ ad Edicti perpetui causam pertinebant. Nam & solemus dicere, in conjunctionibus, id est in iis, quæ inter se coniuncta sunt, ordinem nullum esse, nec quicquam referre vtrum eorum prius diceretur aut scriberetur l. *quidam 14. infr. de pecul. legat.* Quænam autem maior coniunctio quam inter omnes edicti partes quæ pertinent ad contractus, quoquo modo iactos tum

filiiisfamilias vel seruis? DE C. Nihil tam conueniẽ dignitati ac maiestati Prætoris, quam ut omnia ex ordine, nihil verò inordinare secisse videri possit, præsertim verò in ordinando edicto perpetuo, cuius finis præcipuus est, ne quid in vrbe inordinatum fiat, propter quam causam solent prudentes nostri, qui ad Prætoris edictum scripserunt, præsertim verò Vlpianus rationes ad singulos ferẽ titulos reddere compositionis edicti, ut in l. 1. *sup. de rei vindic. l. 1. de reb. credit. l. 1. ad SC. Trebell. & alibi pass. & certè sicuti quod sit ex ordine, benè ac iuste fit, tum quodque cù ratio iuris repugnare aliquomodo videtur, ut in l. 2. *in vms 12. infr. de reb. author. iudic. possid. l. 3. §. sed si debitorem infr. de donat. int. vir. & vxor.* ita vix est, ut reprehensione careat, quicquid sit peruerso ordine maxime à magistratu quem nihil nisi summo iudicio facere oportet, si dignitatis suæ ratione aliquam haberi ab aliis velit. Quid enim aut in dictis aut in factis inordinatum potest accidere, quod non à iudicij penuria proficiscitur in iis scilicet quæ ratio aliqua suadet certo non vago vel turbato ordine fieri, qualia sunt ea, quæ vel priore vel posteriore loco faciendæ vel tractandæ sunt, de quibus non loquitur Alfensius in d. l. 1. 4. *de pecul. legat.* Atqui ratio certè suadebat ut in ordinando edicto perpetuo circa eas actiones, quæ ex cõtractibus filiorumfamilias vel seruorum aduersus parentes aut dominos competunt, Prætor eas præmitteret quæ in solidum dantur, ut exercitoriam, institoriam, tributoriã, siue quod digniores sint, & viliores, siue quod*

Tom. IIII:

M 3

pertineant ad regulam actionum omnium, quæ sui natura dantur in solidum nisi si quæ à regula excipiuntur. Excipiuntur autem actiones de peculio §. sunt §. præsertim 36. Insuper de action. Tamea quæ retinet nomen sui generis de qua in hoc tit. & seq. quàm illa quæ specialiori nomine de in rem verso appellatur, nec nisi prioris actionis quædam est, vt Iulian. docet in Instir. tit. quod cum eo, & de qua in tit. 3. huius libri. Actio autem quod iussu de qua in tit. ult. datur quidem in solidum, sed propria quadam & separata ra-

tione de qua in l. 1. ill. sit. Cumque species quedam sit actionis de peculio, sed diuersam ab aliis naturæ habens de ea quoque tractandum fuit inter actiones de peculio, sed post actionem generalem & sequam de specie separata. Dixit autem Vlpianus hæc ordinarum quasi ordinatum & ex ordine faciendum: sed in illis sequentibus deinde adducit aut ad hoc pertinere, erratum est, legendumque: ad hoc scilicet contractus. Præcesserat enim prius eorum contraria exponere, & antithesis est in duobus illis pronominebus eos & hoc.

1 ¶ Est autem triplex hoc editum: aut enim de peculio, aut de in rem verso, aut quod iussu, hinc oritur actio.

Ad §. 1. Est autem triplex.

RAT. DVBI. Vnum tantum est editum de peculio, cuius prima verba & generalia illa fuerunt, quæ Vlpianus refert in §. seq. quod cum eo qui in alterius potestate esset negotium gestum erit, aut esse dicitur, vt scriptum est in tit. penult. libri præcedentis, & in tit. 26. lib. 4. Codic. qui titulus non tantum huic responderet, sed etiam cæteris omnibus qui in hoc titulo proponuntur. Non ergo triplex editum est vt Vlp. hic scribit.

DEC. Editum triplex est, quod tribus constat partibus, & ex singulis suam dat actionem, quamuis verborum conceptione vnicum sit: sic enim duplices actiones non quæ sunt duæ, & duplicia inter-

dicta non quæ singula sint duo quod implicaret, sed in quibus singulis vterque litigator actoris & rei partibus fungitur l. actionis 37. de oblig. & act. l. in tribus 13. de iudic. l. 2. §. 1. commun. diuid. Editum autem hoc de peculio distinguit tres casus, & pro casuum varietate tres varias proponit actiones. Vnam generalem de peculio, aliam specialem de in rem verso. Tertiam specialiore de eo quod iussu patris vel domini contractum est d. l. 1. suprà. quod cum eo, & dict. tit. C. 26. lib. 4. Bene igitur Vlp. noster ita loquitur, vt dicat, non tria esse edita, sed triplex esse editum, quod ex eo triplex oritur actio de peculio, de in rem verso, & quod iussu, sed vnaquæque in suo casu.

2 ¶ Verba autem editi tali sunt: Quod cum eo, qui in alterius potestate esset, negotium gestum erit.

Ad §. 2. Verba autem editi.

RAT. DVBI. Melior condicio nostra fieri potest per eos, quos in potestate habemus, sed deterior non potest, vt diximus ad l. 1. suprà. quod cum eo, ex ista regula in l. melior 133. de reg. iur. iunct. l. filiusfamilias 22. infr. de solut. Ergo quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum fuit, actionem contra patrem vel dominum præbere parere nullam potest ei, cum quo neque pater neque dominus contraxit, præsertim verò si de filiifamilias contractu agatur, cùm sufficere possit ei, qui cum filiofamilias contraxit, quod cum habeat in solidum obligatum l. si quis cum filiofamilias 44. infr. hoc tit. ita vt ex ea obligatione possit filiusfamilias etiam viuo patre & conueniri & condemnari l. si dubitet 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss. nec æquius videri debet, vt pater pro filio quàm vt filius pro patre teneatur tot. tit. C. ne filius pro patre vel pater pro filio. Quod si de contractu serui agatur illa etiam ratio pro domino facit, ne vlla de peculio actione teneri debeat, quod ipsius obligatio non possit videri, nisi accessoria ad obligationem serui naturalem, ex qua tamen constat cum conueniri non posse, nec tutum durius obligari accessione, quàm debitorem principalem. Græcè 8. §. illud infr. de fideiuss.

DEC. Quisquis contrahit cum filiofamilias vel seruo peculium habente, intuetur peculium illud & quantitatem peculij tanquàm proprium patrimonium ipsius filiifamilias vel serui, cui concessam scit esse à patre vel domino pusillæ eius pecuniæ administrationem ad negotiandum, nec aliter cum eo fuerat contracturus leg. hinc queritur 19. §. 1. l. & ancillarum 27. §. vlt. l. quoties 47. §. vlt. infr. hoc tit. Proinde non est decipiendus l. si donatus 9. §. 1. de

co. dict. caus. dat. suprà. l. purè §. §. penult. de doli mal. except. deciperetur autem si contra patrem vel dominum saltem de peculio, & si supra peculij quantitatem in rem versum sit, de in rem verso agere non posset: nam actionis quod iussu alia ratio est, quæ patre & dominum tenet in solidum, quasi ille ipse contraxerit, qui iussit, non filius eius vel seruus l. 1. infr. quod iuss. Quod non similiter dici potest, si iussus nullus præcesserit: licet enim quisquis cum filiofamilias vel seruo alieno peculium habente contrahit, ex voluntate patris & domini qui peculium concessit, contrahere videatur, maxime si peculij administratio, eaq; libera filio vel seruo concessa sit vt in l. libera 48. iunct. l. depositi §. §. pen. & vlt. hoc tit. vnde potissimum sit, vt actione de peculio regulariter nec pater nec dominus vlla ratione possit (sibi namque impuret, qui filio vel seruo peculium concessit) plus tamen est iussu patris vel domini cum filio vel seruo contrahere, quàm ex nuda patris vel domini voluntate, qui quasi conuenientibus oculis partitur filiumfamilias vel seruum habere peculium, quod reuera ipsius patris vel domini est l. patris 27. in princip. iunct. l. 3. §. sed verum suprà. de minor. nec æquum fuit hanc patris dominique scientiam & voluntatem extendere ad solidi obligationem ne quidem in mercibus pecuniariis l. 1. §. licet autem suprà. de exercit. act. Est autem huius actionis non tam æquitas quàm necessitas in eo euidentior qui cum seruo alieno contrahit, cùm seruus tanquam iuri ciuili incognitus iure ciuili obligari nullo modo possit, sed tantum naturaliter l. nec seruus 41. infr. hoc tit. nec proinde vlla actione conueniri l. cum seruo 107. iunct. l. quod attinet 32. de reg. iur. vt scripsimus ad l. naturaliter 13. in princip. suprà. de condic. indeb. Sed tamen in filio quoque familias eadem non solum æquitas

tit. 86

ris & utilitatis, sed etiam necessitatis ratio subesse videtur potest, quia licet ex omnibus causis præterquam ex causa mutui & obligari civiliter, & conveniri consequenter possit l. filiusfamilias 39. *infr. de oblig. & action.* Condemnatus tamen non potest vi geri ad solutionem solidi nec viuo patre nec eo mortuo, sed hæcenus tantum quatenus facere possit d. l. si dubiter 10. §. filiusfamilias de fideiuss. l. si ex alio 9. C. quod cum eo. Melius igitur & commodius est creditori filiusfamilias, vt actionem de peculio contra patrem habere possit. Nec tam pro filio tenetur hoc casu pater quam pro seipso & ex suo facto cum is filio peculium concesserit: Ideoque nec ad hunc patrem pertinet *tit. C. ne fil. pro patre aut pat. pro fil. eman-*

cip. sed ad patrem qui ex contractu filij sui emancipati conveniatur, vt ite. ipse ostendit. Quod autem ad servum pertinet, non obligatur in duriorum causam dominus, qui ex eius contractu tenetur prætoriam actionem de peculio, sed obligatur efficacius. In quo nihil est absurdum, vt videre est in fideiussore, qui ex stipulatione obligat se civiliter pro eo qui non fuit obligatus, nisi naturaliter l. 6. §. vlt. 2. fideiussor 16. §. fideiussor *infr. de fideiuss. l. si pupilli 127. de verb. oblig.* Ergo si dominus vel pater recuset de peculio actionem non est audiendus, sed cogendus quasi aliam quamlibet personalem actionem suscipere l. *summa cum ratione 21. §. vlt. infr.*

3 § De eo loquitur, non de ea, sed tamen & ob eam, quæ est fœminini sexus; dabitur ex hoc edicto actio.

Ad §. 3. De eo loquitur.

R A T. D. V. B. Videtur esse contra verecundiam & pudicitiam fœminini sexus, vt virilibus officiis fungantur mulieres, & negotiis præsertim alienis se immisceant, & cum masculis contrahant, ad quos maxime commerciorum exercitio pertinet l. 1. §. secundo loco vers. sexum *supr. de postul.* Bene igitur Prætor in concipiendo edicto de peculio, masculinum dūtaxat sexum complexus est, nec tam facile debuit edictum ad fœmininum quoque protrahi.

D E C. Etiam fœminarum ingenia aliquo negotiorum & officiorum commercio sunt exercenda. Ne si nimio torpente cogito, propensiora fiant in libidinem prauæque cogitationes: neque defunt artificia quibus possint etiam honestè saluæque verecundia se dedere, puta si fœcinatrix sit mulier, aut textrix, aut si qua alia eiusmodi sunt artificia, ita vt

nec mercem peculiarem exercere prohibeantur, vt patrem vel dominum tributoria quoque actione obstringant, si eo sciente exerceant l. & ancillarum 27. in princip. *infr. l. nam & plerique 6. supr. de inst. act.* Merito igitur Prætoris edictum ita acceptum est à prudentibus vt ad fœminas quoque pertineat, quomodo alias generaliter dici solet, sexu masculino fœmininum quoque semper contineri l. qui duos 62. de legat. 3. maxime verò in edicti Prætorij interpretatione, quo respectu Paulus videretur in l. 1. de verb. signific. quæ sumpta est ex libro eius primo ad edictum. Nec sanè rationes quibus morum Prætorum supra diximus, vt actionem de peculio ex contractibus filiorumfamilias vel seruorum induceret, minus locum habent in fœminis, quam in masculis. Iunge l. procuratoris 5. §. sed et si ancilla *supr. de tribut. act. l. cum ancilla 11. C. quod cum eo.*

4 § Si cum impubere filiofamilias; vel seruo contractum sit: ita dabitur in dominum, vel patrem de peculio, si locupletius eorum peculium factum est.

Ad §. 4. Si cum impubere.

R A T. D. V. B. Imputare sibi debet qui filiofamilias vel seruo impuberi peculium concessit, non minus quam ei qui pupillum negotiationi alicui præposuit l. 3. §. vlt. *supr. de minor. l. sed et si quis 7. §. vlti. supr. de inst. act.* Perinde igitur teneri debet actione de peculio, ac si puberti concessisset, non adhibita illa distinctione, an ex eius contractu peculium locupletius factum sit necne.

D E C. Ex eo demum contractu tenetur pater actione de peculio, ex quo filiusfamilias qui contraxit, obligatus sit & conveniri possit in solidum l. si qui cum filiofamilias 44. hoc tit. Dominus autem ex eo demum contractu serui tenetur de peculio ex quo seruus ipse in solidum teneretur si esset paterfamilias, & iure civili obligari posset l. cum ancilla 11. C. quod cum eo. Atqui neque filiusfamilias impubes obligari potest civiliter in solidum, sed naturaliter tantum, nisi quatenus locupletior factus est, quo casu ex rescripto Diui Pij ætatenus conveniri potest, quatenus factus est locupletior l. contra 30. *supr. de pact. l. naturaliter 13. §. vlt. vbi diximus supr. de condict. ind. l. si pupilli 6. in princ. l. in fœminis 34. supr. de negot. gest. l. 3. in princip. supr. commod. l. quæsumus 8. §. vlti. infr. ad §. C. velletan.* Nec alia ratio esset serui si liber homo proponeretur, quoniam impubes ætas non aliā admittit civilem obligationem, nisi vel tutoris vel pa-

tris authoritas interueniat d. l. naturaliter §. vlt. l. vlt. §. 9. *supr. de inst. act.* Ergo nec patrem vel dominum ex his causis de peculio aliter teneri æquū est, quam si ex contractu filiusfamilias vel serui impubertis locupletius peculium factum sit, nec rursus nisi quatenus factum sit locupletius, nec bene comparatur impuberi procuratori vel institutori filiusfamilias vel serui impubes, cui patet aut dominus peculium concessit. Non enim concedendo peculium mandat, etiam vt cum quoquam contrahat quomodo is qui præponit alicui negotiationi, nisi etiam administrationem eamque liberam ipsi concedat l. libera 48. §. 1. hoc tit. l. si conuenierit 18. §. vlt. & l. seq. *supr. de pignori act. l. vlt. in princip. infr. de nouat.* Ex quo intelligimus posse, quem habere peculium, nec tam liberam eius habere administrationem: nam si pones datam à patre vel domino liberam peculij administrationem in filiofamilias vel seruo, posset filius vel seruus multa facere quæ alioqui non potest, sed non faceret ea res filiumfamilias vel seruum impuberem procuratorem patris aut domini arg. l. 3. §. sed et si fortè *infr. indic. soluti l. si conuenierit 18. §. vlt. de pignori act.* ad augendam scilicet actionem de peculio, vt ex ea in plus teneatur dominus vel pater quam quolo cupletius factum sit peculium, tantum abest, vt in solidum teneatur, quomodo teneri deberet, quisquis impuberem filiumfamilias, vel seruum alicui negotiationi expressim præposuisset. Aliustatue

ius est de impubere qui ipse seruum suum præpo-
nuit: quamvis nec aliter teneatur quam si locu-
pletior tactus sit *Leatenus 10. sup. de inst. ait.* In filio-
familias vel seruo pubere peculium habente aliud
est: obligat enim contrahendo & patrem & domi-
num quatenus est in peculio licet peculium nulla-
tenus factum sit locupletius, etiam verò supra pecu-
lium, adeo: licet nihil in peculio sit, fortè quod
plus patri dominove debeatur, si factum sit locu-
pletius, & in rem patris vel domini versum sit §. *præ-
terea instis. quod cum eo l. si pupilli 6. §. sed si ego vers. co-
dem loco sup. de negot. gest.* Atque ita accipien-
dum est, quod scriptum legimus in d. l. cum ancilla
11. C. quod cum eo, ei qui cum ancilla contraxit dan-
dam actionem de peculio ea supesitit aduersus
dominum in quantum locupletius peculium eius
factum est, post mortem verò eius intra vilem ali-
num duntaxat. Alioqui cum loquatur ea lex de an-
cilla pubere non de impubere, fallum esset, ideo-
que delendum tanquam irreptitum ex imperiti a-

§. ¶ Potestatis verbum communiter accipiendum est, tam in filio, quam in seruo.

¶ Nec magis dominium seruorum esse spectandum, quam facultatem habendi
eos. non enim solum seruorum propriorum nomine, conveniemur, item communium,
verum eorum quoque, qui bona fide nobis seruiunt, siue liberi sint, siue serui alieni.

Ad §. 5. Potestatis.

RAT. DVB. Nemo nescit quam longè diuer-
sa ratio sit patris ac dominice potestatis, & quam
in multis differant: patris enim potestas sicuti no-
mine ipso dulciore est (non enim dulciora vlla sunt
nomina quam patris & filij, *Liberiorum 220. in fin. de
verb. signific.*) ita effectu ipso nihil nisi pietatis quæ-
dam species est *l. vltim. inf. si à parent. qui manum sit*
dominica verò potestas & nomine durius, & effe-
ctu penè tyrannica si non aliqua moderatione coer-
ceretur *l. 1. & 2. sup. de his qui sui vel alien. iur. sunt.* non
ergo debuit potestatis nomen in hoc edicto tam
communiter & promiscue accipi quasi nulla sit, aut
esse debeat hac parte inter patrem aut dominum,
nec inter filium familias & seruum differentia: quæ
nec negari potest quibusdam casibus aliquam esse
l. 3. §. sed si filius 9. hoc tit. Nam & filius familias
ex suis contractibus obligatur & convenitur in soli-
dum, at seruus nullo modo, ut supra diximus ad
§. verba autem ex l. nec seruus 41. l. si quis cum filio fami-
liar 44. hoc tit.

DE C. Potestatis nomen generis nomen est, li-
cet æquiuocum non vniuocum *l. potestatis 215. de
verb. signific.* Potest igitur communiter & geneti-
cè de multis prædicari tanquam de suis speciebus,
quamvis æquiuocè, non vniuocè. Ergo & de patris
& de dominice potestate. In quibus si quando ead-
em ratio locum habet, fit genus quodammodo
vniuocum, ut ad vtramque speciem designandam
aptari possit, quod antea erat æquiuocum: Hoc ve-
ro contingit in proposito, id est, cum tractamus de
actione de peculio: eadem enim ratio est obligandi
& conueniendi patris ex contractu filii familias,
quæ obligandi, & conueniendi domini ex contra-
ctu serui. Ne scilicet decipiatur is qui contrahens
cum filio familias vel seruo peculium ipsius quasi
proprium eius patrimonium intuitus est *l. hinc qua-
ritur 19. §. 1. l. quoriam 47. §. vltim. hoc tit.* merito igitur
Prætor in hoc edicto concipiendo potestatis no-
mine tanquam generico & communi vltus est, ut
dominicum non minus quam patriam potestatem
comprehenderet: præsertim cum nec dominum
ipsum obliget actione de peculio ob dominum,

licuius interpretis glossa, quod iis verbis exprimitur,
in quantum locupletius eius peculium factum est, pu-
gnaretque cum iuris ratione & cum eo quod scrip-
tum est in *l. ei qui seruo 7. & l. dominum 12. cod. tit.* Ne-
rursus defendi posset, quod habet secunda pars leg-
is, mortua ancilla dandam intra annum duntaxat
actionem de peculio contra dominum, de eam-
que quod in rem domini versum est, ac proinde
quatenus peculium locupletius factum fuit, non
est annalis actio, sed perpetua *l. 1. §. vlt. quondam de pen-
ent. ait. est. annal. l. 1. §. 1. de in rem vers.* etiam aduersus
heredem domini cum sit actio merè rei perfecturo-
ria ex reg. *l. in honorariis 35. de oblig. & act.* Alioquin
heres ex aliena iactura locupletaretur, quod ini-
quum esset *l. nam hoc natura 14. sup. de cond. indeb. l.
iure natura 206. de regul. iur.* Itaq; iuaderet potius de-
fetti supra dicta verba, quæ retineri. Nec enim omne
Imperatores antichristi inter casus illos, quorum al-
tero teneatur dominus de peculio in pl^o vel minus,
sed in quo teneatur longius aut breuius quàm altero.

quod habet in seruo, sed quia habet facultatem ha-
bendi seruum, adeo ut nec minus teneatur de pecu-
lio, is qui seruum alienum aut hominem liberum
bona fide possidet quasi suum, ut sequitur in textu &
l. prox. tacti non desint casus in quib. alia ratio habet
est filii familias: alia serui etiam quod ad actionem
de peculio, ut in d. l. 3. §. sed si filius inf. Sed casus ille
& alij si qui sūt similes ad regulam pertinet. Excep-
tiones pot^o sūt de regula, de qb. suis locis dicem^o.

a Nec magis dominum seruorum. Scilicet est, non
eo minus Prætorum uti potuisse, & debuisse com-
muni nomine potestatis in danda communiter ac-
tione de peculio contra patrem, vel dominum,
quod potestas in domino nihil significet nisi domi-
nium *d. l. potestatis 215. de verb. signific.* Cum etiam do-
mini appellatione in hoc edicto contineatur ille,
qui dominium non habet, nec ius quidem habendi
seruum, sed facultatem duntaxat, qualis ille est,
qui aut alienum seruum aut liberum hominem bo-
na fide possidet. Nam & hic de peculio teneatur ex
contractu hominis bona fide possessi, non minus
quàm verus dominus ex contractu proprii serui.

RAT. DVB. Liber homo peculium habere non
potest, cum sit sui iuris, & suæ potestatis, habet enim
verè ac propriè patrimonium. Seruus autem alienus
sicut habet verum dominum, ita nec in alterius quàm
veri domini potestate esse potest. Nam quemad-
modum in sua potestate non potest alium habere
is, qui suæ non est potestatis *l. si seruum 21. inf. ad leg.
Iul. de adult.* ita nec in aliena potestate esse potest, qui
sui iuris est non magis quàm ut quis eodem tempo-
re in duorum sit potestate *l. si filius familias 33. de mi-
lit. testam.* Cum igitur actio de peculio ex iure pote-
statis pendeat, non videtur dari posse contra eum
qui hominem liberum aut seruum alienum possi-
det, quamvis bona fide, sed in eum solū qui domi-
nus sit serui, vel in solidum, vel pro parte saltem, eo
scilicet iure quousque qui aheuius rei proindiuiso do-
minus est, totā rem potest, suā dicere *l. illud 46. inf. de rit. nup.* nec in eo periclitari videtur creditor qui ac-
tione in solidū habiturus est contra liberū hominē,
cū quo cōtraxit, aut cōtra verū dominū ex cōtractu
serui. DE C. Difficile dignosci potest homo liber &

seruo.

seruo l. quia difficile §. infr. de contr. empr. multo autem difficilius seruus Titij à seruo Sempronij. Ideoque non tam in spiendum est, quis ille sit cum quo contraxisti, an liber homo, an seruus, & si liber homo non est, an Titij seruus sit an Sempronij, si cum eo quasi cum seruo contraxeris, quàm à quo quasi domino possideatur bona fide, vt quisquis possessor est, eique tanquam seruo suo peculium concessit, pro vero domino hac parte habeatur, id est, & in sua potestate cum habere intelligatur, & hoc ipso actione de peculio, perinde ac si verus esset dominus, teneatur. Alioqui vix erit, vt cum eo qui possessoris sui seruus vulgo creditur contrahere quisquam velit, si quando cunque acturus de peculio probandum habeat esse hunc verè seruum possessoris, cum fieri facile possit, vt re vera vel homo liber sit, vel seruus alienus: atque ita seruis omnibus commercio interdictum quodammodo erit nemine cum iis contrahere volente, quod tamen ne admittatur, maximè interest dominorū, quib' alioqui nihil per seruos acquirerecur arg. l. quod si minor 2. §. 1. sup. de minor. iunct. l. Diuus 2. de testam. milit. l. ratas 7. C. de res. iud. vendit. Et verò sic ut bona fides tantum præstat possidenti, quantum veritas vbi lex impedimento non est l. bona fides 136. de regul. iur. indeque fit vt per homines liberos seruosque alienos quos bona fide possidemus perinde ex re nostra & ex ipsorum operis, atque per seruos nostros acquiramus l. liber homo 19. l. qui bona fide 23. l. acquiruntur 10. §. de his autem seruis de acquir. rer. domin. ita vicissim æquum est eorum factum nos

præstare, si quando tanquam serui nostri & à nobis peculium habentes cum alio contraxerint, qui peculium, quod penes illos ex nostra re fuit, tanquam proprium ipsorum patrimonium intuitus sit, non aliter cum iis contraxeris, dummodò is quoque in bona fide sit, & eum cum quo tanquam cum seruo meo contraxit, qui re vera liber homo aut alienus seruus erat, seruum meum esse crediderit. Non enim posset videri deceptus à me recusante actionem de peculio, is qui seipsum de cepisset arg. l. nam si fecit 26. sup. de rei vindic. Idem ferè tractatus est circa noxales actiones, quæ ex delictis seruatorum dantur contra dominos, perinde atque ex seruium contrahibus actiones de peculio: dantur enim similiter contra eos qui vel hominem liberum vel seruum alienum bona fide possident, quamvis domini non sint, quia hac etiam parte illos in potestate habere intelliguntur l. quoties 21. §. Prator ait. vbi scriptum sup. de noxal. action. Idemque ferè in toto iure nostro iuris est l. 1. §. ult. sup. de tribut. alt. & l. prox. infr. In filiofamilias, quod pertinet ad actionem de peculio, eadem quaestio potest occurrere si dubitetur cuius filius sit is, qui peculium ab aliquo tanquam à patre accepit, sed rarius & difficilius, quia licuti pater est quem nuptiæ demonstrant. Ita & filius qui ex iis nuptiis quæritus est l. filium 6. de his qui sui vel alien. iur. sunt. non facile verò latere possunt nuptiæ, quæ non tam personarum contrahentium contractus sunt, quàm agnatorum & familiarum, palamque solent & debent fieri.

2. POMPONIVS libro 5. ad Sabinum.

EX ea causa, ex qua soleret seruus fructuarius, vel vsuarius acquirere: in eum; cuius vsus fructus, vel vsus sit, actio duntaxat de peculio, cæteræque honorariæ dantur: ex reliquis in dominum proprietatis.

Ad l. 2. Ex ea causa.

RAT. DVV. Neque vsufructuarius neque vsuarius serui dominus eius est, adeoque nec bonæ fidei possessor, cum sciat alienum seruum esse cuius vsufructum, vel vsus habet, siquidem nemo re sua vti vel frui iure seruitutis potest l. vti frui §. sup. si vsufr. petat. l. 1. sup. de vsufr. Nec potest quis rem suam dicere, aut in sua esse potestate cuius tantum habear vsum, vel vsufructum l. rectè dicimus 25. de verb. signif. quia vsusfructus in iure non in parte consistit licet emolumentum rei contineat l. Meuius 66. §. fundo iunct. l. eum filius 76. §. dominus de leg. 2. l. si à reo 70. §. si reo infr. de fideiuss. Cum ergo Prator actionem de peculio contra eos duntaxat propouent, qui in sua potestate illum habent, cum quo contractum est. Consequens videtur, vt neque fructuarius neque vsuarius actione de peculio teneatur, sed serui dominus, quem & ex aliis causis teneri Pomponius hic scribit, quàm ex quibus per seruum acquirit fructuario vel vsuario possit. Ita enim fiet, vt in actione de peculio in plures aduersarios distinguatur is, qui cum vno tantum contraxerit si fortè vno eodemque contractu, ex variis causis quod fieri facile potest, contractum esse proponatur, quod tamen iniquum fore ait Caius in l. & ancillarum 27. §. ult. infr. De c. Etiam ei qui vsufructum vel vsum nudum habet in seruo, per seruum illum fructuarium vel vsuarium acquiritur, ei quidem qui vsufructum habet ex re

eius & ex operis serui l. si serui 21. & seq. sup. de vsufr. ei verò qui solum vsum ex re ipsius non etiam ex operis serui l. per seruum 14. de vsu & habit. Etiam enim isti neque domini sunt, neque bonæ fidei possessor, sunt tamen plus quàm bonæ fidei possessor, qui non tantum habent facultatem habendi hunc seruum, quod sufficeret, vt eum in potestate sua habere videretur, sed etiam ius eo vtendi & fruendi inuito quoque domino quod longè plus est. Proinde si seruus hic à fructuario vel vsuario peculium habet acquireret eis ex peculio tanquam ex re ipsorum non etiam proprietario, quidni ergo ex iisdem causis dabitur actio de peculio contra fructuarium vel vsuarium? Vt cuius rei quis commoda sentit, sentiat etiam incommoda ex reg. l. secundum naturam 10. de regul. iur. quemadmodum & in specie §. ult. legu. præcætur. Eadem igitur ratio facit, vt ex quibus causis per huiusmodi seruos nec fructuario, nec vsuario acquiritur, neque contra fructuarium vel vsuarium actio de peculio danda sit, sed contra dominum proprietatis, vt hæc lex ait, nimirum si habeat seruus peculium aliquid à domino proprietatis. Quomodo nihil verat habere eum duplicis iuris peculium, vnum à proprietario, alterum à fructuario vel vsuario: l. hinc queritur 19. §. 1. infr. adeoque quod tamen difficilius videtur, vnum à fructuario, alterum ab vsuario: tertium etiam si voles à proprietario. Iis scilicet casibus in quibus potest esse fructus sine vsu, vt in l. §. pen. vsufr. quem. canet. vbi

quale illud sit, & qualiter intelligendum, fusius explicauimus. Sitamen peculium quod habet seruus ab eo cui ex suo contractu quæsit, non sufficiat indemnitati creditoris, magis est, vt priore conuenio eo ad quem res respicit, in superfluum is quoque cui quæsitum non est, conueniatur, vt ex Marcello & Papiniano Vlp. tractat in d.l. *hinc queritur* §. 1. *vers. quæsitum*. Ratione illa, ne aliter posito iure fiat iniuria ei qui cum seruo contrahens, totum eius peculium veluti patrimonium intuitus est, quem nec in plures

aduersarios distringi æquum est d.l. & *ancillarum* §. 1. *vt*. Atque ita hæc lex secundum illam Vlpiani distinctionem intelligi debet, & lex illa per hanc: nam quod ibidem ex Marcello proponitur, etiam fructuarium teneri debere ab omni contractu serui, etiam qui ad peculium proprietarii respiciat, minus probabile tandem & ipsi Marcello, & Papiniano visum est, illud verò probabilius quod diximus, vt constat ex versic. *certe illud admittendum omnimodo.*

3. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Licet tamen Prætor, si cum eo, qui in potestate sit, gestum sit, polliceatur actionem: tamen sciendum est, & si in nullius sit potestate, dari de peculio actionem. vtputa si cum seruo hereditario contractum sit ante aditam hereditatem.

Ad l. Licet tamen Prætor 3.

RAT. DVB. Prætor in edicto de peculio de iis duntaxat locutus est, quæ gesta sint cum eo qui in illius potestate sit contra quem actio de pecul. proponitur l. 1. §. *verba autem* *supr. & tot. sit. quod cum eo qui in alien. potest. est. dicer.* Atqui seruus hereditarius in nullius est potestate, quia nec res hereditariæ in vilius bonis sunt l. 1. §. 1. *supr. de ver. diuis.* cum hereditas personam defuncti repræsentet, qui iam nullus est non heredis qui nec adhuc vilus est l. *hereditas* 3. 4. *inf. de acquir. rer. domin.* Siquidem potestatis nomine hic significamus, non tam dominium, quod certè penes hereditatem remanet, quàm facultatem meram habendi seruum, quæ facultas magis in facto quàm in iure consistit. Eorum autem quæ in facto versantur prorsus incapax est hereditas, cuius persona si quæsit, certè tota ficta est l. 1. §. *Scanola* *infr. si is qui testam. lib. est. iuss.* Ergo si cum seruo hereditario contractum sit ante aditam esse hereditatem (ex quo enim adita est desinit esse hereditas, sitque patrimonium heredis l. 1. *de separar.*) non est danda ex eo contractu actio de peculio aduersus heredem, qui contractus tempore nec dominus fuit, nec seruum qui contraxit in sua potestate habuit. Nam nec hereditas ipsa priuquam esset adita, de peculio conueniri potuisset.

DEC. Peculium quod seruus à domino habuit, defuncto eo non intercidit, sed in eadem causa manet in qua tempore mortis fuit, quousque adita sit hereditas. Adeo vt nec per hereditatem adimi possit sicuti nec concedi. Facto enim aliquo est opus siue ad adimendum siue ad cõcedendum peculium, cuius omnino, vt dixi incapax est hereditas. Qui ergo contrahit cum seruo hereditario post mortem do-

mini, perinde haberi debet ac si viuo domino contraxisset. Proinde quemadmodum ex eo contractu obligatus fuisset dominus actione de peculio, ita & hereditatem obligatam ipso iure esse fatendum est. Non vt conueniri ipsa possit actione de peculio (esset enim curator bonis in hanc rem constituendus, si qua esset agendi ratio tam vrgens, vt expectari heredis aditio non posset) sed vt post aditam hereditatem hac eadem actione teneatur heres, qua obstrictus defunctus fuisset, si eo viuo seruus contraxisset. Adita enim quodcumque hereditas ab instanti mortis adita fuisse retrotingitur l. *heres quodcumque* 5. 4. *de acquir. hered.* & tempus aditionis cum tempore mortis continuatur, ita vt nec vlla hereditas vnquam fuisse videatur l. *omni hereditas* 138. l. *omnia* *ferè* 193. *de regul. iur.* Facit enim hereditatis aditio in extraneis heredibus quod facit ius sui heredis in suis l. *in suis* 11. *de liber. & posthum. iuss.* l. *in suis* 14. *de suis & legit. si ex re* 28. §. 1. *vt. de stipul. seruor.* Idque est quod dicimus hereditatem & heredem tamen diuersas appellationes recipiant, eiusdem tamen personæ vice fungi l. *heres & hereditas* 2. *infr. de vsucap.* Diuersum est si tractetur de vsucapione per seruum hereditarium inchoanda, cum non possit inchoari sine possessione, vt subtiliter Papin. disputat in l. *prescriptio* 45. *in fin. cod. sit. licet vacuum tempus iacentis hereditatis prosit ad inchoatam continuandam vtilitatis gratia* l. *nunquam* 31. §. *pen. cod.* In filiofamilias non eadem potest occurrere quæstio, quæ hic proponitur in seruo. Neque enim sicuti seruus, ita filiusfamilias quisquam hereditarius est, & filiofamilias peculium mortuo patre cum hereditate confunditur l. *certum est* 13. *C. famil. ercis.* quia nimirum desinit ipso iure esse peculium statim arque desinit esse filiusfamilias, factus paterfamilias per mortem patris.

¶ Vnde Labeo scribit: & si secundo, tertio gradu substitutus sit seruus: & deliberantibus primis heredibus, cum eo contractum sit: mox, repudiantibus eis, ipse liber, heresque exstiterit: posse dici, de peculio cum conueniri, & de in rem verso.

Ad §. 1. Vnde Labeo scribit.

RAT. DVB. Is qui contraxit cum seruo hereditario, quamuis substituto, vt substitui solebat olim vltimo tandem gradu l. *potest* 36. *de vulgar. & pupill. substit.* non id agit vt eundem seruum sibi obliget,

quem scit ciuilitè obligari nullomodo posse, sed vt hereditatem ipsam & heredes prioribus gradibus institutos ac substitutos: nunquam enim actus operantur vltra intentionem agentium *vulg. l. non omnia* 19 *supr. de reb. credit. l. in hoc iudicium* 14. §. 1. *supr. commun. diuid.* quòd si id quoque actum volumus, vt

etiam

etiam seruis ipse in eum casum quo ex substitutione heres esset, obligaretur. Quidni postea heres factus contrahiendus esset in solidum, non autem de peculio duntaxat, vt Vlpianus hic scribit, cum ille ipse contraxerit? Exemplo scilicet filiusfamilias quem dicimus ex suis contractibus in solidum obligari, non tantum de peculio l. si quis cum filiofamilias 44. *infr.* DE C. Qui cum seruo hereditario contrahit, quamuis non cogitet de ipso seruo nominatim obligando, cogitat tamen sicuti de obliganda hereditate. Ita & de obligando quisquis heres aliquando erit, siue ex primo siue ex nouissimo gradu: frustra enim obligaretur hereditas si non ea obligatio in heredem, quemlibet postea ad eundem transfunderetur. Proinde si contingat eum ipsum seruum, qui contraxit fieri heredem, siue ex institutione, siue ex substitutione in quocunque tandem gradu, dicendum est teneri eum quomodo alius quilibet heres teneretur, id est, de peculio duntaxat non in solidum, quia scilicet non ex sua persona tanquam qui contraxerit, conuenitur, sed quasi heres. Non solum quia contractus tempore obligari ciuiliiter nullomodo potuit, vt diximus, neque conueniri l. cum seruo 107. de reg. iur. l. nec seruis 41. hoc tit. Sed etiam quia generaliter ita comparatum est, vt seruus ex antegesto, id est, ex eo quod in seruute gessit, nunquam teneatur l. 1. & tot. tit. C. an seruis pro suo fact. post manumiss. ten. Ex propria nimirum persona, ceterum si domini heres sit recusare non potest, quin eodem modo teneri debeat, quo alius quilibet heres teneretur. In filiofamilias peculium habente diuersum illud est, quod seipsum obligat in solidum etiam quandiu filiusfamilias manet, quia personam habet integram cum tam sit eius, quam si esset paterfamilias l. 4. *supr. de*

stat. homin. non etiam seruus qui non habet caput in ciuitate ante manumissionem l. 3. §. ult. & l. 4. de cap. minur. Illud tamen non dissimile, quod licet ex antegesto conueniri possit, aliter tamen teneretur factus paterfamilias quam antea tenebatur. Cum enim antea teneretur in solidum, nunc non teneretur, nisi in quantum facere potest l. si dubiter 10. §. filiusfamilias *infr. de fideiuss.* Illud rursus dissimile, quod si filiusfamilias patri heres extiterit, in solidum tamen teneretur, quamuis pater non nisi de peculio teneretur l. si ex alio 9. C. quod cum eo. nempe quia tunc ab initio in solidum ex suo contractu obligatus, cessatque ratio illa quitatis, quæ faciebat ne sui iuris factus in solidum, vigeret ex eo contractu quem filiusfamilias inierat. Ne ex eo quod patre ita volente peculium administrauit, fame habeat periculum. Est igitur conueniendus hoc casu filius ex sua persona non tanquam heres patris, quamuis quod mirum videri possit, non aliter in solidum teneretur ex suo contractu factus paterfamilias, quam si sit heres patris d. l. si ex alio. Planè in specie huius §. si plus verum sit in rem quam sit in peculio, poterit seruus idemque heres conueniri etiam de in rem verso, non quidem ex propria persona (neque enim in rem seruus quicquam verti potuit) sed iure hereditario, & quomodo alius heres quilibet de in rem verso conueniri possit. Nihil enim refert, an in rem hereditatis verum sit, cuius hic seruus fuit, an in rem defuncti cuius personam hereditas repræsentabat, & cuius hic nunc heres est. Iunge l. quasitum 30. §. sed si ipse seruus & seq. *infr.* vbi differentia illa inter seruum heredem domini & filiumfamilias heredem patris traditur, quam nos artulimus, vt filius etiam ex parte tantum sit heres patris, in solidum tamen teneatur.

2 ¶ Parui autem refert, seruus quis masculi, an mulieris fuerit. nam de peculio & mulier conueniuntur.

Ad §. 2. Parui autem refert.

R A T. D V B. Eius qui de peculio conuenitur, obligatio accessoria tantum est: principaliter enim conueniri non potest, qui ipse non contraxit. Atqui mulier alienæ obligationis accedere prohibetur, ne contra Senatusconsultum Velleianum intercedere videatur *arg. l. si quis cum filiofamilias 44. infr.* Multum ergo refert, an seruus qui contraxit, masculi seruus sit, an mulieris, nec tam facile actio de peculio contra mulierem quam contra masculum dari debet.

DE C. Quod cum eo contractum est, ex cuius contractu potest alius conueniri de peculio, etiam cum eo contractum quodammodo intelligitur, qui de peculio teneretur, cum ea quoque ratio sit dandæ in patrem vel in dominum actionis de peculio l. 3. §. 1. *infr. quib. ex caus. in poss. eat.* Nec tam accessoria, quam principalis obligatio eius est, qui de peculio teneretur, licet sit leuior, quia ex alieno facto magis quam ex suo proprio teneretur d. l. si quis, non enim iubet seruum contrahere, qui dat ei peculium, sed tantum permittit: qui iubet, contrahere ipse creditur l. 1. *infr. quod iuss.* Qui verò tantum permittit, non item, sed tamen quodam suo consensu quamuis tacito se obligat, vt factum filiusfamilias, vel ser-

ui contrahentis ratum habere cogatur, saltem ad finem vsque peculij. Ideoque nec intercedere credenda est mulier, quæ seruo peculium concessit, adeoque si voles peculium administrationem, eamque liberam, priusquam sciret cum quo seruus esset contracturus. Nam etsi iussit seruo suo credi pecuniam nominatim à Titio, non idcirco tamen pro seruo contra Senatusconsultum intercessisse credenda esset, ac perinde vt masculus quilibet honoraria actione. Quod iussu conueniri posset, quamuis secus foret si pro seruo suo, dum ne pro suo negotio fideiussisset l. si domina 25. *infr. ad §. C. Velleian.* Porro quo casu mulier quæ iussit contrahi cum seruo teneretur. Quod iussu, eo casu si iussum nullum præcessisset, de peculio teneri eam æquum est, multoque magis de in rem verso, si in rem eius pecunia versa esse proponatur. Propius enim accedit ad intercedendum mulier, quæ iubet cum seruo contrahi quam quæ illum contrahere patitur, eique simpliciter in hanc rem peculium concedit. Ideo autem hic §. loquitur de seruo quia in filiofamilias locum habere non potest: mulier enim non sicut seruum ita & filiumfamilias habet, cum feminæ non habeant liberos in potestate l. mulierem §. C. de adopt. l. 4. §. ad testamenta de bon. poss. contr. sab.

3 ¶ Pedius etiam impuberes dominos de peculio obligari ait. non enim cum ipsis impuberibus contrahitur, vt tutoris auctoritatem spectes.

Idem adicit ^a, pupillum non posse seruo peculium constituere, nec tutoris auctoritate.

Ad §. 3. Pedius.

RAT. DVB. Obligari pupillus sine tutoris auctoritate non potest ex vilo contractu, quamvis ex omnibus penè causis, hoc est extra causam hereditatis possit etiam sine tutore sibi acquirere *l. obligari §. infr. de auctor. tutor.* Atqui pupillus qui tenetur de peculio ex contractu serui sui, non alio ferè colore tenetur, quàm quia cum eo ipso contractum esse videatur *l. 1. §. 1. infr. quib. ex caus. in poss. eat.* Tutoris ergo auctoritas in hanc rem videtur esse necessaria.

DEC. Tunc necessaria est auctoritas tutoris ad pupillum obligandum, cum ex facto suo proprioque contractu obligatur. Vt quod pupilli iudicio deest, tutoris auctoritate ac iudicio suppleatur *l. in negotiis §. de regul. iur.* At cum pupillus de peculio obligatur, non tam ex suo quam ex serui sui facto contractuque obligatur, nec nisi in consequentiam concessionis peculij quam pater fecerat, cum nec interveniente tutoris auctoritate peculium concedere pupillus possit, vt sequitur in hoc §. nihil ergo prohibet tutoris auctoritatem de peculio etiam sine tutoris auctoritate, quam alioqui in ipsius serui contractu intervenire oporteret, quod esset ridiculum. Non enim servus pupilli pupillus est, nec tutor datus pupillo etiam seruo pupilli datus intelligitur. Denique multa per consequentiam tolerantur, quia sunt ex quodam iuris ordine quæ fieri principaliter non possunt *l. 1. l. quod dicitur 7. de auctor. tutor. l. cum vult 12. de reb. auctor. iudic. possid.* Non negat Vlpianus, aut Pedius cuius hic refertur, probaturque sententia. Cum pupillo contrahere videretur, qui cum seruo ipsius contrahit ex ea causa ex qua pupillus ipse de peculio teneatur, vt scriptum est in *d. l. 3. §. 1. quib. ex caus. in poss. eat.* Sed ait, quod notandum est, non ita cum impuberibus contrahi, vt tutoris auctoritas spectanda & expectanda sit, nimirum, quia non per se, sed per seruum suum pupillus hoc casu contrahit.

a Idem adicit. RAT. DVB. Tutor ob eam causam datur pupillo, vt cum tutoris auctoritate possit ille omnia facere, quæ per se posset, si suæ ætatis suique iuris esset *dict. l. §. de regul. iur.* ea verò maximè quæ patresfamilias prudentes & diligentes facere solent, vt patrimonium suum non modò tueantur, sed etiam augeant. Inter quæ etiam peculij concessio est, vt ex eius administratione probaque negotiatione locupletior fiat pater per filiumfamilias, vel dominus per seruum. Quidni ergo saltem ex tutoris auctoritate peculium seruo suo pupillus concedere poterit? Præsertim cum etiam tutor solus & sine pupillo possit omnia facere tanquam dominus rerum pupilliarum, quæ pupillus maior factus possit ad maiorem pupilli utilitatem *l. qui fundum 7. §. si tutor iuss. pro emptor.* Exceptis iis quæ factum personale pupilli exigunt, cuiusmodi est aditio hereditatis *l. potius §. Cod. de iur. delib.* ne alioqui dum nimia subtilitate circa pupillorum res utimur, in eorum perniciem respondeamus, vt in *l. penult. Cod. ad SC. Trebell.* etisq; hoc velui commercio habendi & per seruos exercendi peculij interdiciamus *arg. l. quod si minor 24. §. non semper supr. de minor.*

DEC. Tutor domini loco tunc habetur, cum

rectè & ex pupilli utilitate tutelam administrat, non cum pupillum spoliat *dict. §. si tutor*, aut quod spoliatio proximum est, cum pupillum coniciit in discrimen amittendi minuendive patrimonij, puta si quid ex bonis pupilli alienare velit sine decreto, aut etiam cum decreto ex alia causa quàm æris alieni, quod nec Prætor ipsi permittitur *l. 1. l. magis puto §. §. non passim de reb. cor. qui sub tutel. l. cum plures 12. §. penult. l. tutor ad utilitatem 22. l. Lucius 46. §. vltim. de admin. tutor. auctor. nouissime Cod. eod. titul.* Atqui concessio peculij est huius generis, & condiciois, non solum si libera peculij administratio concedatur seruo, qui eo casu etiam res pupillares alienare potest *l. si conueniet 18. §. vltim. supr. de pignor. actio.* sed etiam si peculium simpliciter concessum sit, cum eo quoque casu futurum sit, vt ex serui contractibus de peculio pupillus obligetur: quemadmodum proximè diximus, atque ita euenire possit facillè vt eius quantitatis, quæ in peculio est, iacturam pupillus incurrat, interdum pro parte, interdum etiam in totam. Quæ iactura in diligente patrefamilias, qui suis rebus consulere per se possit, non ita facillè metuenda est. Potest enim & debet in singula ferè momenta species & causas peculiorum inquirere, ne qua per fallaciam serui fias & captio emergat *l. peregre 44. §. quasitum infr. de acquir. poss.* At tam exacta diligentia non solum in pupillo speranda non est, sed nec nisi vix in eius tutore. Merito igitur placuit non posse pupillum seruo suo peculium constituere, ne quidem ex tutoris auctoritate, quia licet ex concessione peculij possit etiam lucrum aliquod sperare, quale quantumque cæteri patresfamilias, qui per seruorum peculia locupletiores plerumque fiunt. Id tamen ex casu & futuro euentu pendet maximè, cuius periculo rem pupillarem committere neque boni tutoris fuerit, neque prudentis legislatoris. Ad quorum officium nihil magis pertinet, quàm vt rem pupillarem in tuto collocet, quantum fieri potest, nec eam vlla de causa, quamvis honesta ne quidem spe maioris commodi, quæ nihil nisi paulo amplius quàm nihil est, periclitari pariantur *dict. auctor. nouissime.* Sanè si pupilli pater peculium concesserat, non faciet ætas pupillaris, vt ademptum intelligatur, sicuti nec superueniens furor. An faciet potius vt nec adinam alius possit, siue à pupillo ex auctoritate tutoris, siue à furioso ex auctoritate curatoris? Eiusdem enim esse videtur peculium adimere cuius est constituere, neque expectandum est, vt pupillo vilius sit consilium tutoris quàm patris *dict. l. magis puto §. sed si pater & seqq. de reb. eorum iunct. l. si pupillorum 7. §. si pater eod. l. 1. Cod. quand. decret. opus non est.* Sed tamen non ita est. Possunt enim multa post mortem patris accidere in persona serui, quæ faciant, vt ob utilitatem pupilli vel furiosi permittendum sit tutori, vel curatori adimere seruo peculium, quod verisimile sit patrem ipsum si viueret hodie adempturum *l. in confirmando 8. cum seqq. infr. de confirmand. tutor.* Idque in furioso curatoris subiicit Vlpianus in §. seq. cuius eadem hac parte ratio est, quæ tutoris, vt ex Tubero-

ne & Cel-

ne & Celfo idem tractat in *l. quam Tiberonius* 7. §. 1. *infr.* Est ergo difficilior & pupillo periculofior peculij constitutio quam ademptio. Nec peculium vllum constitutum esse potest, quod etiam adimi

non potest: nam cum homini simile sit, ut eleganter Fronto dicebat, mortale ut sit necesse est: tunc aurem moritur, cum adimitur, *l. peculium nascitur* 40. *l. 4. infr.*

4 § In furiosi quoque curatorem dicimus dandam de peculio actionem. nam & huius seruus peculium habere potest: non si fuerit concessum, ut habeat: sed si non fuerit prohibitum, ne habeat.

Ad §. 4. In furioso.

RAT. DVB. Non dar Prator actionem de peculio nisi ex contractu eius personæ, quam in sua potestate habeat is, qui conuenitur *l. 1. §. verba autem, & toto tit. supr. quod cum eo qui in alien. potest. est.* Arqui curator furiosi non habet furiosi seruum in potestate, cum nec dominus eius sit, nec bonæ fidei possessor nec fructuarius, ut alicui eorum, de quibus huc vsque diximus, æquiparari possit. Non igitur danda in eum est actio de peculio, præsertim cum nec peculium constituitur & concedere seruo furiosi possit, *l. quam Tiberonius* 7. §. 1. *infr.* non magis quam tutor seruo pupilli, ut diximus ad §. præcedentem, ut proinde vix furiosi peculium habere posse videatur, quippe quod habere non possit, nisi concedente aut saltem consentiente domino, *d. §. 1.* Quomodo autem consentire potest furiosus qui nec sentire intelligitur? *l. si tibi* 8. §. vnius *infr. de opt. legat.* Quomodo rursus dari actio de peculio, ubi nullum est peculium? *l. quæstum* 30. *infr.*

DEC. Curator furiosi non tantum bonis datur, ut curator minoris, sed ipsi etiam personæ furiosi, ut tutor personæ pupilli. Lex enim duodecim tabularum dedit ei potestatem in personam bonæque omnia furiosi, verbis illis, *si furiosus quis existet agnatorum gentiliūque in eo pecunie eius potestas esto.* Pertinet ergo etiam curator furiosi ad Edictum Prætoris de peculio, tantæque magis quam tutor quod ex contractu serui pupillaris dari potest actio de peculio contra pupillum, quem sufficit iudicium accipere cum autoritate tutoris: at furiosus neque iudicium accipere, neque aliud omnino agere quic-

quam potest, ne quidem auctore curatore: sed curatorem ipsum omnia eius nomine agere necesse est, *l. in negotiis* 5. *de regul. iur.* In quo sicuti minus iuris habet furiosus quam pupillus, quia certum non est ætatem allaturam furioso resipiscantiam, quomodo iudicium allaturæ est pupillo. Ita plus iuris necesse est hac parte habere curatorem furiosi, quam tutorem pupilli. Nec rursus quicquam vetat seruum furiosi habere peculium, quia licet neque ex ipsius furiosi, neque ex curatoris concessione habere possit: potest tamen ex concessione quæ furorem præcesserit. Non enim furor superueniens irrita facire, quæ ante furorem ritè rectèque facta inueniuntur, *leg. patre furioso* 8. *de hi qui sui vel alien. iur. sunt,* licet impediatur faciendæ *l. berodibus* 77. §. vlt. ad Senatûs consultum Trebellianum. Cur verò curator furiosi, qui cætera ferè omnia facere furiosi nomine pro suo iure potest, peculium tamen concedere non possit? Ratio petenda est ex iis, quæ ad §. prox. scripsimus circa pupillum, pupillique tutorem. Nam quæ nec tutor pupilli solus, nec pupillus ipse tutore auctore facere potest, ea nec furiosus curatorem facere posse certum est. Nihil ergo impedit quominus in curatorem furiosi actio de peculio detur. Eo scilicet casu quo peculium aliquod seruo constitutum sit ante furorem, quod postea non sit ademptum: quod si à curatore prohibeatur seruus ne peculium habeat: nuda enim voluntas sufficit eius, cui prohibendi ius est, & durante etiam furore nihil vetat adimi peculium quod constitutum tamen eo tempore non posset, nempe si furiosi utilitas id suadeat, ob de rectoris fortè malos mores serui, qui antea hominibus frugi credebatur.

5 § Si filiusfamilias, vel seruus pro aliquo fideiusserint, vel aliàs interuenerint, vel mandauerint, tractatum est, an sit de peculio actio: & est verius, in seruo causam fideiubendi, vel mandandi spectandam: quam sententiam & Celsus libro sexto probat in seruo fideiussore, si igitur quasi intercessor seruus interuenerit, non rem peculiarem agens: non obligabitur dominus de peculio.

Ad §. 5. Si filiusfamilias.

RAT. DVB. Tenetur dominus actione de peculio ex omni contractu serui, etiam qui ad alterius peculium pertinet, puta fructuarij. Hactenus saltem ut priore commento eo ad cuius peculium tractatus respicit, dominus in superfluum teneatur, quemadmodum & contrario scriptum est de fructuario in *l. hinc queritur* 19. §. 1. *versic. qua questio* *infr. iunct. l. 1. supr.* Ergo etiam si extra causam peculiarem seruus fideiussent, aut aliter interuenerit, aut mandauerit, aut quo alio modo con-

traxerit, dicendum est generaliter, & indistinctè dominum actione de peculio teneri: ne alioqui deiciatur is, qui cum seruo alieno & peculiatu contraxit, non contracturus vitæque nisi cum peculium habere sciussent. Inuitus enim est ipsius peculium quasi proprium eius patrimonium *d. §. qua questio,* cum peculium serui quasi hominis liberi patrimonium esse intelligatur *l. quoties* 47. §. vlt. *infr.* Arque ita in patre seruatur, ut ex quolibet contractu filijfamilias etiam ad causam peculiarem non pertinente de peculio teneatur, *§. sed si filius* 9. *infr.* cum tamen in cæteris ferè in omnibus præsertim quan-

tum ad actionem de peculio, eadem ratio esse solet filijfamilias & serui patris ac domini. Communiter enim de vtroque edictum Prætoris conceptum est, l. 1. §. *potestatis sup.* D. e. c. Non potest fieri, vt ex contractu serui dominus aliter de peculio teneatur quàm si contractus ille teneat : & quidem ex persona domini, qui ex eo conueniendus est : nam ex persona serui qui ciuilis obligationis actiue & passiuæ prorsus incapax est, fieri certe nequit, vt teneat. Atqui dominus non alios serui sui contractus tenere patitur, vt ex eis conueniri possit, quàm qui ex peculiari causa facti sint, quia concedendo ei peculium permisisse videtur, vt de peculio contraheret, peculiumque ipsum & consequenter dominum, cuius peculium est, obligaret. Alij autem contractus qui ad causam peculiatem non pertinent, sicut nihil comune habent cum peculio, ita nec cum domino :

6 ¶ Iulianus quoque libro duodecimo Digestorum scribit : si seruus mandauerit, vt creditori meo solueretur : referre ait, quam causam mandandi habuerit, si pro creditore suo solui mandarit, esse obligatum de peculio. quod si intercessoris officio functus sit, non obligari dominum de peculio.

Ad §. 6. Iulianus.

RAT. DVB. Fieri potest, vt seruus alienus tibi mandauerit, vt meo creditori solueres pro suo creditore, qui tamen creditor fuerit ex alia quàm peculiari causa. Ergo distinctioni quæ posita est in §. præcedente, consequens erat, vt Iulianus scriberet, ita demum teneri dominum tibi actione de peculio, si seruus creditor, pro quo tu ex mandatu eius soluisti fuerit peculiaris. D. e. c. Nihil interest hac parte an seruus fideiussit, an mandauerit. Vtroque enim in modo intercessio fit. Vtroque igitur casu eadem di-

stinctio adhibenda est, ex qua causa fideiussit, vel mandauerit, an ex peculiari, an ex alia, debetque hic §. ita intelligi ex superiore, vt supponantur tenmini habiles. Idem enim sensus est, eademque ratio huius §. & præcedentis. Cùmque Vlpianus de seruo fideiubente ac mandante promiscue tractasset, ac de fideiubente exemplum ex Celfo attulisset, consequens fuit, vt de seruo quoque mandante subiiceret hic ex Iuliano, mutata quidem facti specie, sed eadem tamen retenta distinctione. Itaque omnia quæ ad §. præcedentem scripsimus ad hunc quoque accommodari possunt.

7 ¶ Cui congruit, quod idem Iulianus scribit : si à filio meo fideiussorem accepero : quidquid à fideiussore accepero, id me, non de in rem verso, sed de peculio actione mandati, præstaturum. Idem accipias & in serui fideiussore. Idemque, si alius mihi pro filio meo debitore soluisset. Quod si filius meus a debitor non fuisset, exceptione doli fideiussorem vsurum : &, si soluisset, condicturum scribit. ^b

Ad §. 7. Cui congruit.

RAT. DVB. Cùm pater, qui centum sibi à filiofamilias deberi dicebat, fideiussorem ab eo accepit, & à fideiussore postmodum centum exegit, negari non potest, quin tota centum in rem suam verterit. Ergo si postea fideiussor pro indemnitate consequenda mandati actione experietur contra patrem, vt solida centum reddat, non est audiendus pater, si nolit præstare, nisi quantum est in peculio. Alioquin ueniet, vt ex fideiussoris lætura locupletetur. Non enim potest pater actionem de in rem verso recusare, si in rem eius versum esse appareat. D. e. c. Multum refert, an pater à filijfamilias creditore pecunia accipiat tanquam à creditore filij, an vero tanquam à suo debitore. Priore casu pecunia filiosam credita, si in rem patris versa sit actione de in rem verso contra patrem reperitur. Posteriore vero licet versa sit in rem patris, attamen per actionem de in rem verso recepti non potest, quæ non credita fuit, sed soluta. In propoſita vero specie fideiussor filijfamilias apud patrem duplici respectu considerari potest. Et tanquam creditor filij pro quo fideiussit, & tanquam de-

bitor patris apud quem fideiussit. Porro cùm pecuniam ab eo exigit pater ex fideiussore exigit tanquam à debitore, nec facit eum creditorem. Cùm vero agit fideiussor post solutionem vt indemnitate sue consulat aduersus patrem, agit tanquam creditor filijfamilias ex causa mandati. Non igitur agere potest contra patrem ex ea causa de in rem verso, sed de tantum actione de peculio, quia filius nihil in rem patris vertit, pater vero non ex contractu filij, sed ex suo acceptam pecuniam vertit in rem suam, nec pecuniam filio creditam, sed sibi solutam. Præcedit enim hoc casu obligatio patris obligationem fideiussoris, priusque cit, vt fideiussor hic consensurus sit debitor patris, eique soluerit aut saltem condemnatus fuerit, quam vt filijfamilias creditor effectus sit. Denique nemo soluendo id quod debet pleniorum aliquam actionem contra eum ipsum, cui soluit, parare sibi non magis potest, quam nouam acquirere. Vna enim eademque obligatio potest quidem interdum plures obligationes tollere, l. in numerationibus 44. de solut. at non similiter & obligationem tollere, & parere actionem, l. si non sortem 26. §. si centum l. eum 32. §. 1. ^{supr.}

supr. de condit. indeb. Quod autem diximus de filijfam. fideiussore, idem & de eo accipi debet, qui pro filiofamil. patri soluisset, quod ex ea causa iusta filius debuisset: nam & is quoque contra filium quidem actionem mandati habet in solidum. At contra patrē non nisi de peculio simplicē, nō illam etiam quæ de in rem verso. Nihil enim refert quantum ad actionem mandati, an quis pro alio soluat citra fideiussionem, an pro alio fideiubeat dummodo postea soluat. Nec aliud est, si quis pro seruo fideiussit apud dominū vel ei soluerit, ut hic Vlpian. subiungit, scilicet quantum ad actionem de peculio, siquid seruus domino ex causi peculiari debuit. Nam quod ad mandati actionem quæ contra filiumfamilas daretur in solidum, ea verō contra seruū dari certē non potest. Atque hæc quidem huius §. vera sententia & ratio est. Sed non possum intelligere, quæ ratione possit Vlpianus præfari hanc Iuliani sententiam superiori congruere cūm huius §. species nihil commune habeat cum superiore. Ibi enim & in anteriore quoque tractatum est de seruo fideiubente aut mandante pro alio: hic verō de serui fideiussore vel negotiorū gestore, qui pro seruo soluerit. Ibi denegatur actio de peculio contra dominum, si non in causam peculiarem vel aliter in rem domini seruus fideiussit aut mandauerit. Hic verō conceditur, in illa specie diuersa constituitur ratio filijfamilas & serui, ut ostendimus ex §. sed si filius & seq. *infr.* In specie autem huius §. prorsus eadem. In illa denique nulla occurrit quæstio de in rem verso, sed tantum de actione de peculio, quæ nec danda videbatur, sicuti nec datur, nisi cum ea distinctione: an ex peculiari causa fideiussit, vel mandauerit, necne. In hac verō nō dubitatur, quin actio de peculio cōpetat, & quidē indistincte: sed de illo tantū, an cōpetat etiā de in rem verso. Ex quibus omnibus cogor dicere connexionem huius §. cum præcedentibus per verba illa, *Cui congruit*, non tam Vlpiani esse, quam compositorum qui responsa illa prudentum veterum pro arbitrio interpolauerunt, correxerunt, miscuerunt.

a *Quid si filius meus.* RAT. DVB. Non semper quidem exceptiones quæ competunt teo, competunt etiam fideiussori. *l. exceptiones 7. infr. de except.* Sed ut quæ non competunt, teo competunt fideiussori ex personæ rei, inauditum est. Atqui exceptio doli nunquam competit filio contra patrem, iis nimirum casibus quibus filius à patre conueniri potest, quia turpis est propter adiectam doli mentionem & patris existimationem fuggillat apud bonos & graues viros, licet non sit famosa *l. licet 7. infr. de obseq. parent. & patron. præf. l. 4. §. aduersus de doli mali excep.* Ergo nec fideiussori filijfamilas danda doli exceptio est: imò nec alia vlla cum filijfamilas fideiussor fuit, quia nec vlla filiosam. potest competere, ne quidem in factū, cūm exceptio omnis præsupponat actionem: filius autem familas conueniri à patre nulla actione possit *l. 4. supr. de iudic. l. ne cum filiofam. 16. infr. de iur.*

DEC. Exceptiones quæ non personæ debitoris principalis, sed ipsi rei coherere, sed etiam fideiussori competunt *d. l. exceptiones 7.* Eiusmodi autem est exceptio doli, ut ibidem scriptum est. Quæ licet filiosfamilas aduersus patrem dari non possit, duplici ratione illa quam attulimus. Et quia minus honesta est, & quia filiusfa. cōueniri à patre nūquā potest, nō eo minus tamen fideiussori eius danda est, & quidē ex personā filijfamilas, quia si filiusfamilas qui nihil debet conueniri possit, à patre exceptionem habe-

ret, non quidem doli, sed in factum propter veritatem paternam, ut loquitur *l. si supersite §. in fin. Co. de dolo & d. §. aduersus.* Quæ exceptio in factum eadem est effectu, quæ exceptio doli cui subsidiaria est, nec ab ea differt, nisi honestate. Nascitur enim ex eadem æquitate ad vim & potestatem infringendam actionis, quæ dolo malo exercetur. Indeque apparet verum esse, quod disputauimus ad *l. qui se debere 7. supr. de condit. caus. dat. & ad l. qui exceptionem 40. supr. de condit. indeb.* Exceptionem doli non esse doli fam. nisi nomine, at dandæ illius causam non minus esse favorabilem quam exceptionis in factum quæ effectu & origine eadem est cum exceptione doli. Sed & defendi potest in proposito specie dari exceptionem doli fideiussori filijfamil. non ex persona filij quem ponimus nihil debuisset patri, sed ex sua propria nec tanquam fideiussori, cūm fideiussoria obligatio, quæ necessaria tantum est non possit subsistere sine principali aliqua saltem naturali *l. 6. §. vlt. l. fideiussor 16. §. fideiussor infr. de fideiuss.* sed tanquam nudo promissori obligato ex propria stipulatione interpolata sine causa. Quo casu parata est debitori exceptio doli si ex eiusmodi stipulatione conueniatur, nō quasi nihil ipse debeat (alioqui nec conueniri posset) sed quia dolo malo facit, qui persequatur ex ea stipulatione petere quam interpolauerit sine causa *l. 2. §. circa infr. de doli mali excep.*

b *Etsi soluisset condicendum scribit.* Patri scilicet cui soluit, non filiosfamilas pro quo soluit.

RAT. DVB. Qui fideiussorem dedit, hoc ipso videtur ei mandasse, ut solueret. Proinde si indebita sit pecunia, quam soluit fideiussor, conditio ei danda est contra debitorem, pro quo soluit fideiussorem nomine, postea debitori contra stipulatorem, licet aliud probandum sit, si suo nomine fideiussor soluerit *l. indebitam 47. supr. de condit. indeb.*

DEC. His solis pecunia condicitor quibus quomodo soluta est, non quibus soluto prohietur. *l. his solis 49. eod.* In proposito autem solutio facta est patri, nec potest filiosfamilas proficere: quamuis ipsi nomine solutum sit, cūm nihil ipse debuerit. Patri ergo condicere fideiussor debet, non filiosfam. tamen si quasi filiusfa. fideiussor soluerit: quamuis etiā ipsi filiosfam. condicere posset, si vellet, *d. l. indebitam.* Sed stultus certē esset, si actionem inanem pro efficaci eligeret contra filiumfamilas, qui bona nulla habeat, quique nec ex condemnatione virgeri posset, nisi post mortem patris, nec tum quoque nisi in quantum facere posset, *l. si debitor 10. §. filiusfamilas infr. de fideiuss.* Inanis enim est actio, quæ debitoris eludit inopia. *l. nam u. 6. supr. de dolo. un. l. lex Cornelia 28. infr. de vulg. & pupilli subtit.* Nec rursus posset filiusfamilas regressum habere contra patrem nec proprio suo iure, nec si fideiussora actionibus suis cessisset (ad quod saltem cum teneri æquum esset *arg. l. in creditore 38. in fin. de em. l. Strichum aut Pamphilum 95. §. penult. de solut.*) eam inter patrem & filium lis nulla esse possit *d. leg. 4. de iudic. d. leg. 16. de furr.* & ita necesse esset, in damno morari filium, qui tamen nihil patri debuisset, quod cuiusdem iniquissimum esset. Sed et si res gerendæ ordo esse posset, ut fideiussor contra filiumfamilas indebiti conditione primum ageat, deinde filius contra patrem: commodius tamen esset ac expedius vitandi circuitus gratia conditionem dare fideiussori re cta contra patrem *argum. l. dominus 53. supr. de condit. indeb.*

8 ¶ Si seruus, cum se pro libero gereret, compromiserit: quæritur, an de peculio actio ex pœna compromissi, quasi ex negotio gesto, danda sit: sicuti traiectione pecuniæ datur. sed hoc & Neruz filio, & mihi videtur verius, ex compromisso serui non dandam de peculio actionem. quia nec, si iudicio condemnatur seruus, datur in eum actio.

Ad §. 8. Si seruus.

RAT. DVB. Non fit compromissum nisi per stipulationem nec proinde negati potest, quin aliquod negotium gestum sit factio compromisso, & quidem negotium tale quod gerere potuit, seruus si ex causa peculiari compromissum factum sit, quomodo videtur supponendum iuxta distinctionem positam in §. si filiusfamilias & seq. *supr.* Atqui compromissum sine pœna nullum sit, cum ex compromisso nulla nascatur exceptio, sed tantum pœna petitio sit l. 2. *supr. de recept.* Consequens igitur est, vt de peculio actio ex compromisso serui tanquam ex negotio gesto ad pœnam danda sit: quæ admodum & si traiectionem pecuniam seruus mutuum accepisset. Præferim cum non modo à lite, sed etiam à litis metu discendi inter sit etiam domini, quod sit per compromissum & sententiam arbitri æquæ ac per sententiam iudicis l. 3. §. 1. *ead. l. si dictum §. 6. si compromisso in fine de iudic.*

D & C. Seruis permissum est stipulari ex persona dominorum & in eorum utilitatem *Instit. de stipular. seruo.* sed non promittere, ne quidem per stipulationem, puta fideiubendo, nisi in rem domini vel ex causa aliqua peculiari d. §. si filiusfamilias & l. quæritur 47. §. 1. *infra hoc tit. l. seruus in §. 19. & seq. vtr. de fideiuss.* Ideoque tractat hic §. de seruo g. rente se pro libero, qui vix alioquin tam stultus quisquam reperiretur, qui à seruo extra dnas supradictas causas stipulari vellet multo minus cum eo compromittere, non magis quam litigare. Eius namque est de lite compromittere, qui & litigare potest, cum redacta sint compromissa ad instar iudiciorum l. 1. *supr. de recept.* Cum seruo autem nulla actio esse nec proinde sententia vlla ferri potest *l. cum seruo 107. de regul. iur.* Porro cum seruus gerit se pro libero non eo magis vetum dominum obligat de peculio. Imo tanto minus, quod non potest hoc cauere dicere is, qui cum ipso contraxit intuitu: se peculium serui tanquam hominis liberi patrimonium. Quæ tamen ratio tota fuit inducendæ actionis de peculio, vt diximus in præcedentibus. Sola excipitur causa traiectionis pecuniæ, quæ dominum obligat de peculio ex contractu serui gerentis se pro libero, vt hic Vlpianus scribit: nempe vt arbitror propter utilitatem maximæ negotiationis, & nauigandi necessitatem quæ peritæpe non patitur, vt de conditione personæ quis inquirat diligentius, vt postea tutius contrahat: nec largitur plenius deliberandi consilium *argum. l. in princip. supr. de exercit. ad.* nam & alia multa singularia recepta sunt circa traiectionem pecuniam favore commerciorum, tamque periculose negotiationis, vt in *l. quibusdam 7. & pass. vtr. de nautic. furor. in ult. l. 3. Codic. de vjur.* At non bene comparabitur seruo

gerentis se pro libero qui traiectionem pecuniam mutuum accepit, ille qui ex compromisso pœnam debuit, cum se pro libero quoque gereret, vt deiectionis eius conditione danda sit de pœna compromissi in dominum similiter actio de peculio. Nullus enim fauor publicus est in compromisso, quod seruus tanquam liber homo fecerit, comparandus hic potius est seruo, qui tanquam liber homo iudicium accepit & condemnatus sit. Ex qua causa constat, dominum conueniri non posse, ne quidem de peculio, quia iudicatum nullum est, quod redditum fuit contra seruum, negotium autem à seruo gestum ex quo dominus conueniri possit actione de peculio, tale esse necesse est. vt teneat, & valeat ipso iure, nulla si quidem est actio nuda de peculio, sed actionem aliquam subesse oportet, cui qualitatem illam possis adicere de peculio quæ non nisi principalis alicuius actionis adiectio quædam & accessio est: dicimus enim teneri partem vel dominum ex tali vel tali contractu aut quasi contractu, puta ex emptione aut ex stipulatu de peculio, id est. ad finem vt quæ peculii: non autem teneri propria aliqua, & per se subsistente actione de peculio. Tale igitur negotium esse necesse est, ex quo aliqua nasci possit actio non tantum in filiumfamilias, sed etiam in patrem si filiusfamilias contraxerit, aut si seruus sit, tale negotium ex quo cum non possit nasci actio in seruum, possit tamen in dominum, quod non contingit factio per seruum compromissum non solum si pro libero se gereret quod seruilem conditionem immutare non potest, sed nec si de re aliqua peculiari compromissum de iure quæ nec de re peculiari litigare, ac iudicio adesse potest *l. seruus c. de iudic.* adeo vt nec si fideiussorem ex hac causa dederit, fideiussor tamen tenetur, vt bene Cuiacius noster tractat *libr. 8. Observ. cap. 11.* nec proinde iudicanti actio de peculio contra dominum dari possit. vbi iudicatum nullum esset. Quod in filiofamilias duertum est, qui recte cõuenitur & condemnatur extra causam peculiarem, vt dicemus ad §. *prox. & ad §. idem scribit vtr.* Et hoc est quod ex Neruz filij sententia Vlpianus hic scribit, ex compromisso serui non esse dandam de peculio actionem in dominum, quia nec si iudicio condemnaretur seruo daretur in eum actio, id est, in dominum: sic enim legendum est, non vt vulgo nullo penitus sensu *in rem*, nisi probabilis putes & conuenientius, vt pro his duobus actionibus reponeamus: alterutrum enim sanè non modo probabile, sed etiam necessarium est. Fuitque hæc eadem sententia Odoaueni quoque Iurconsulti à Paulo relata & probata in *l. non distinguemus 31. §. si seruus & supr. de recept.* vbi scripsimus, non esse scilicet dandam pœnæ compromissorum executionem in dominum.

9 ¶ Sed si filius fideiussor, vel quasi interuentor acceptus sit: an de peculio patrem obligat, quæritur. & est vera Sabini, & Cassij sententia existimantium, semper obligari patrem de peculio: & distare in hoc à seruo.

Ad §. 9.

Ad §. 9. Sed si filius.

Iungendus est hic §. cum §. si filius familias §. supr. Est enim portio quedā & antithesis illius §. In quo cum esset propolita questio promissuē de filiofamilias vel seruo, qui pro alio fideiussē, vel mandauerit, vel aliter interuenierit. An ex eiusmodi fideiussore vel intercessione danda sit in patrem aut dominum actio de peculio, nihil tamen respondit Vlpianus, nisi de seruo, & quidem adhibita ea distinctione ex qua causa seruus intercesserit, ut si ex causa peculiari, teneatur dominus de peculio: sin ex alia non teneatur. Eumq; tractatum in persona serui mandantis prosecutus est ex Iuliano in §. Iulianus. Item in seruo compromittente aut condemnato in §. prox. si seruus nulla interposita filiofamilias mentione, nisi quod per inscitiam Triboniani & compositorum inepte additum fuisse monuimus in §. cui congruit. Restabat igitur, ut moneat Vlpianus quid in filiofamilias iuris esse arbitrareretur: hoc verò praestat in hoc §. & aduersariū scribit. Sed si filius fideiussor vel quasi interuentor acceptus sit veram esse Sabini & Cassij sententiam existimantium, semper obligari patrem de peculio, id est, non adhibita distinctione illa quam in seruo adhibendam esse dixerat: vtrum ex causa peculiari, an ex alia interuenierit, in eoq; distare filiumfamilias a seruo. RAT. DVB. Non debet esse deterior cōditio patris quam domini in actione de peculio, quia nec alia voluntas est patris concedentis peculium filiofamilias, quā domini concedentis seruo. Nam & eius qui cum filiofamilias contrahit, melior iam conditio est in eo, quod habet filiumfamilias obligatum in solidum l. si quis 34. infr. non etiam seruū ille qui contrahit cum seruo: ideoq; facilius fuit obligandus dominus quā pater, non durius pater, quā dominus, ut creditori prospiceretur. Nec proinde ex filiofamilias interuentione extra causam peculiarem facta actione de peculio contra patrem dari æquum est quæ ex interuentione serui nō daretur contra dominū. Etia Caius noster sensisse videtur in l. contra 30. §. si filius supr. de pact. vbi ait, si filius vel seruus pacti sint in rem de non petenda pecunia, eorum actionem ita demum ratā esse habendā contra patrem dominūve, si liberam peculij administrationem habeant, & de ea pacti sint, quæ sit peculiaris: quo admissio nulla certē videtur esse hac parte inter filiumfamilias & seruū differentia.

DE C. Filiusfamilias ex omni contractu obligatur etiam inuito patre, adeoque ciuilitur, ut conueniri & condemnari possit l. filiusfamilias 39. de oblig. & act. l. si dubiter 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss. & consequenter obligat peculium tanquam proprium filij patrimonium, & per medium peculium, patrem quoque cuius peculium est l. 3. §. sed vtrum l. patri 27. in princip. supr. de minor. ad finem sci-

licet peculij, quod ipsum nihil aliud est, quā actione de peculio, at seruus neque peculium suum obligare potest, neque dominum de peculio, nisi ex voluntate domini si non expressa saltem tacita qualis illa est, quæ ex peculij concessione colligitur. Illa porro non ad alia serui negotia porrigitur, quā quæ ad peculij causam spectent. Non igitur eadem distinctio adhiberi potest in filiofamilias, quæ merito adhibetur in seruo. Denique cum filiusfamilias contrahit, obligat peculium ciuilitur & ex sua persona, non patris: seruus autem sicuti non potest seipsum obligare ciuilitur, ita neque peculium suum, quod verē solus domini est, nisi ex domini persona & consequenter ex eiusdem domini voluntate. Actio enim de peculio, quæ honoraria est, non aliter dari potest, quā si aliqua subit, si non ciuili, saltem honoraria obligatio, quæ ipsam pariat. Sola enim naturalis quæ seruus se obstringit, cum contrahit sufficere in hanc rem non potest. Nec repugnat Caius in d. l. contra §. si filius, quia ibi non de actione de peculio loquitur, sed de pacto, de non petendo per filiumfamilias aut seruū inito: quod sicuti non valet, si in ipsius filiofamilias aut serui personam concipiatur, quia neutri eorum potest competere petitio, quæ per pacti exceptionem elidi possit. Ita si in rem conceptum sit, ut patris quoq; vel domini personā possit comprehendere valet, id est, patri dominoq; nocet, sed ita demum, si & liberam peculij administrationem habeat filiusfamilias aut seruus, qui sic pactus est, & ea res de qua pactus fuit, peculiaris sit, quia in re non peculiari, quæ tamen ad patrem vel dominū spectet, non est permitendum filio vel seruo, ut patrem aut dominum obliget non petere, nec magis filio quā patri, cum nec filius ipse ex hac causa sit obligatus in cuius non minus quā in serui persona inutile est pactum, ut diximus: at cum diximus, ex quolibet contractu filij etiam extra rem peculiarem obligari patrem de peculio de eo demum filio intelligimus, qui ad seipsum suumq; peculium obligandum vultit contractarēt. Cæterum sicut ex inutili contractu serui, qui nullam neque ciuilem neque honorariam obligationem in seruū ipsum aut in ipsius peculium possit producere, nulla quoque de peculio actio contra dominum nasci potest: ita neque contra patrem ex conuentione filij, quæ in ipsius filij persona sit inutilis. Quamquā nec patitur Caius indistinctē, nocere patri pactum filij de non petendo, tamen si filius & liberam peculij administrationem habuerit, & de peculij re pactus sit, sed illud exigit præterea, ut non animo donandi tale pactum interpositum sit, quia licet peculij administratio concessa libera det filio, itaq; seruo etiam alienandi potestatem l. si conuenierit 18. §. vlt. & l. seq. supr. deignor. act. non tamen donandi, quia donare est perdere l. filiusfamilias 7. infr. de donat.

10 ¶ Quare & ex compromisso pater tenebitur. & ita Papinianus quoque libro nono Quæstionum scribit. nec interesse ait, ex qua causa compromiserit: vtrum ex ea causa, ex qua potuit cum patre de peculio agere: an verò ex ea, qua non potuit: cum ex stipulatu pater conueniatur.

Ad §. 10. Quare & ex compromisso.
Est hæc illatio ex præcedentibus eadem proin-
Tom. I. II.

de admittens dubitandi & decidendi rationes. Vt
debat enim non aliter dandam esse de peculio

actionē contra patrē ex compromisso filijfamilias quam si de causa aliqua peculiari compromissum factum esset: fasque magna videbatur hac parte retineri differentia illa de qua in §. *prox. supr.* inter filiumfamilias & seruum, cum ex compromisso serui etiam si de peculiari causa factum sit, dominus de peculio non teneatur §. *si seruum supr.* Sed decidendi ratio est, quam Vlp. exprimitur verbis cum ex stipulatione pater teneatur. Sensus est: non fieri compromissum nisi per stipulationem: ex stipulatione autē filiumfamilias obligari, vt ex alio contractu quolibet, nec minus cum promittit ex causa aliqua nō peculiari, quam si ex peculiari d. l. *filijfamilias* 39. de oblig. & action. proinde non de esse actionem, ex qua pater conueniri possit, eandem nimirum illam ex qua filius ipse conueniri potest, id est ex stipulatione: sed cum hac differentia, vt filius quidem conueniatur in solidum, pater verō ad finem peculij, hoc est cum adiectione illa de peculio. Quod in seruo secus est, quicquid ex promissione sua conueniri i-

pse nullo casu potest, ita neque dominum obligare nisi eo casu quo ex ipsius voluntate, aut expressa, aut tacita promiserit, quod vix aliter potest contingere, quam si ex causa peculiari, & quidem aliter quam per compromissum, quia ex compromisso non magis coram arbitro stare seruus potest, quam in iudicio coram Prætorē l. *seruum* 6. C. de iudic. iunct. l. 1. *supr.* de recept. præter id quod compromissum alieno nomine fieri non potest citra mandati speciale, vt neque transactio l. *mandato generali* 60. *supr.* de procurat. quia de negotio quodammodo transigit, qui compromittit l. *si dictum* 56. §. *si compromisso* *infr.* de euict. Filius autem familias proprio nomine & de alia quoque re quam peculiari & compromittere potest, & litigare, & condemnari, ex eaque causa sicut se obligat (uūmq; peculium, ita & patrem de peculio ea ipsa actione, quæ contra filium ipsum competit, siue ex stipulatu sit, siue ex iudicato, vt subiicitur in §. *seq.*

11 ¶ Idem scribit, iudicati quoque patrem de peculio actione teneri. quod & Marcellus putat etiam eius actionis nomine, ex qua non potuit pater de peculio actionem pati. nam sicut in stipulatione contrahitur cum filio, ita iudicio contrahi. proinde non originem iudicij spectandam, sed ipsam iudicati velut obligationem. quare, & si quasi defensor^a condemnatus sit, idem putat.

Ad §. 11. Idem scribit.

RAT. DVB. Non alia actio in patrem de peculio datur, quam quæ ex contractu venit l. 1. §. *si filijfamilias* *supr.* de his qui deiec. vel effud. Atqui actio iudicati siue hoc speciali nomine vocari eam velis, quod olim Vltromontani senserunt siue in factum, vt alij putant ex l. *actori* 8. C. de reb. credit. non ex contractu nascitur, sed ex sententia, quæ toto genere differt à contractu. Sententia enim, adeoque iudicium redditur in inuitum: contractus autem nascitur ex conuentione l. *inter stipulantem* 83. §. 1. de verb. oblig. l. 1. §. 6. & 7. in princip. *supr.* de pact. ergo actio iudicati ex persona filijfamilias teneri pater de peculio non potest, nec si ex causa peculiari sententiam & condemnationem filijfamilias passus sit, cum per iudicatum fiat nouatio l. *vl. C. de vsur. rei iudic.* adeoque per litis contestationem l. *delegare* 11. l. *aliam* 29. *infr.* de nouat. multo minus igitur ex ea causa, ex qua pater non poterat antea de peculio conueniri, puta ex causa delicti d. §. *si filijfamilias*, & ex qualibet alia pœnali causa l. *ex pœnalibus* 58. de regul. iur. si cuti enim nemo litigando, & litem contestando, facit conditionem suam deteriorem l. *non solet* 86. *et seq. eod. d. l. aliā.* ita neque alterius quam eius cum quo litigat, ne alioquin alteri per alterum iniqua condicio inferatur contra reg. l. *non debet* 74. de regul. iur. DEC. Quemadmodum stipulatione contrahitur, ita & iudicio, propter stipulationes iudicio sisti, quæ olim propter iudicium, vt ratum fieret, interponebantur l. 1. *infr.* de stipulat. prætor. dato etiam fidei iussore l. 1. 2. *et pass. supr.* qui satisd. cogant. ergo quæ ratio facit, vt ex alio quolibet filijfamilias contractu

pater de peculio teneatur eadem facere debet, vt iudicati quoque de peculio teneatur. Etiam eius actionis nomine ex qua non potuisset, alioquin pater de peculio conueniri, cum prior illa causa nouetur per contestationem d. *delegare* 11. §. 1. de nouat. multo magis per sententiam d. l. *vl. C. de vsur. rei iudic.* nec origo iudicij spectanda est, id est, ex qua causa iudicium dictatum & acceptum sit, sed propria ipsa & immediata iudicati obligatio, ex quo dicimus dandam esse iudicati actionē de peculio contra patrem, vt & in l. *tutor* 69. *infr.* de fideiuss.

a Quare & si quasi defensor. RAT. DVB. Defensor ille est, qui pro alio reo iudicium accipit, & eandem quam reus vicem subit l. *minor* 51. §. 1. *supr.* de procurat. Et quemadmodum alium defendere nemo cogitur, ita nec defensoris pater: est enim voluntarium & spontaneum defensoris officium, nec proinde fraudi esse debet alij, quam ipsi defensori, qui imputare sibi debet, cur ad alienam defensionem vltro accesserit, quod non similiter patri possis imputare.

DEC. Defensor sicuti pro alio litem vltro suscipit, ita & alienam subit condemnationem, tantam, qui & ipse iudicio contraxerit, ita vt in eum quoque perinde ac in reum principalem iudicati executio danda sit, si fuerit condemnatus l. 4. in princip. *infr.* de rei iudic. Nihil ergo refert, an filiusfamilias quasi debitor ipse condemnatus sit, an quasi alterius defensor, quod pertinet ad obligandum patrem de peculio, cum vtroque casu proprio nomine, & quasi ex proprio contractu teneatur, eademque proinde actione iudicati.

12 ¶ Ex furtiua causa filio quidem familias condici posse constat: an verō in patrem, vel in dominum de peculio danda est, quæritur. & est verius, in quantum locupletior dominus factus esset, ex furto facto actionem de peculio dandam, idem Labeo probat: quia iniquissimum est, ex furto serui dominū locupletari

cūpletari impune. Nam & circa rerum amotarum actionem^a filiarum familias nomine, in id, quod ad patrem peruenit, competit actio de peculio.

Ad §. 12. E f. tina.

RAT. DVB. Ex delictis filiarum familias non datur in patrem actio de peculio, neque noxalis. De peculio namque actio, non nisi ex contractu venire potest, ut proximè diximus ex l. 1. §. si filius familias sup. de his qui de re, vel essu. Noxales autem, non nisi contra dominos ex delictis seruorum conuentos, inducuntur, quia nec nisi serui noxae dedi possunt tit. de noxal. action. At qui conditio furtiua est ex delicto, id est, ex furto quod & nomen ipsum ostendit l. si ambo 10. §. quoties infr. de compensat. l. si mulier 21. §. hac actio infr. rer. amor. l. si damnum 9. §. siue autem infr. hoc tit. l. si duo 13. §. idem Iulianus. vbi scriptum sup. de iure iur. Ideoque nec datur vnquam, nisi contra tutem, vel furis heredem, quorum neutrum de furis patre dici potest l. ex furtiua 5. & seq. sup. de condit. furt. Ergo conditio ex causa furtiua contra solum filium familias danda est, non etiam contra patrem, ne quidem de peculio.

DEC. Quemadmodum actiones ex delicto etiam merè poenales ex vtraque parte tam actoris quam rei, tamen alioquin non dentur contra heredes, tanquam extinctio per delinquentis mortem crimine, dantur tamen de eo quod ad heredem peruenit, ut turpe lucrum ei extorqueatur, neque is ex alieno scelere dicitur l. 5. in princip. iunct. l. 7. in princip. & §. 1. sup. de calumniat. l. si cui 38. de regul. iur. l. vnic. C. ex delict. defuncti l. 3. in princip. infr. vide vi. Ita & conditio furtiua aliavē actio quælibet ex delicto, quamvis absolute danda non sit ex delicto filij, contra patrem ne quidem de peculio, danda tamen est, quatenus ex filij furto peculium locupletius factum est, quoniam cum peculium filiarum familias magis sit patris quam filij l. 3. §. sed verum versic. uero mouemur l. patri 27. in princip. sup. de minor. ita euenerit, ut ex scelere filiarum familias pater locupletaretur, contra naturalem æquitatem. Nec aliaratio domini est, si ex serui sui facto furtoque conueniatur, ut hic Vlpianus ex Labone subiicit. Ad eò ut nec audiendus sit, si pro toto furto seruum noxae dedere vellet, id autem quo locupletius peculium factum est, retinere: debet enim prius reddere per conditionem in peculium propositam, quatenus peculium ex eo furto locupletius factum est, & ad eum peruenit. In residuum verò noxae seruum dedere l. si seruus 4. vbi scriptum sup. de condit. furt. Abutuntur autem grauissimè hoc Vlpiani responso, qui cum Iacobo Ciucio negant dari conditionem furtiuam in solidum contra heredem, ex eo quod nec detur in solidum contra patrem, quasi pater sit quodammodo heres filij in vniuersitate peculij, eodemque quo heres iure censendus. Nam cum furtiua conditio non alius teneatur, quam fur ipse vel heres furis l. ex furtiua 5. eod. tit. quis non videt prorsus diuersam esse rationem heredis & patris? Aut quis vnquam præter istos furis patrem vel furem dixit, vel furis heredem? Et quidem viuo filio constat non esse, cum viuentis hominis neque hereditas neque heres esse possit l. 1. infr. pro hered. l. 1. de hered. vendit. Eo autem mortuo licet pater occupet peculium, non ideo tamen fit heres filij, quia patri iure occupat non hereditario, etiam si peculium fit castrense filiarum familias militis dum ne testati l. 1. & 2. infr. de castren. pecul. nec quasi nunc pri-

mum successionis iure quaesitum, sed quasi nunquam adeptum l. 1. §. si is qui bona 22. de collat. bonor. l. proponatur 9. de castren. pecul. Quanto minus potest videri pater heres, aut quasi heres filij in peculio non castrensi, quod iam diximus, magis esse patris quam filij d. §. sed verum & d. l. patri. nisi forte eo tandem absurdi deueniendum erit, ut patrem faciamus suum heredem filiofamilias, sicuti filiusfamilias suus heres est patri in suis 11. de liber. & posthum. Inde verò est, quod idem illi prudentes nostri, qui conditionem furtiuam aduersus heredē in solidum dandam esse responderunt in l. in conditio 9. de condit. furt. iidem illi negant dandam esse contra patrem vel dominum absolute, sed dandam esse contra filiumfamilias solum d. l. ex furtiua. ita vt ne quidem de peculio pater dominusve teneatur, sed tantum de eo quod peruenit d. l. si seruus 4. eod. & in hoc §. Idque non ratione illa ridicula quam isti parum subtiliter comminiscuntur, quod pater tanquam vna persona cum filio, furtum quod filius fecit, vna, quodammodo fecisse intelligatur (sic enim patrem quoque furem faciunt, quod si ita esset, quidni & conditio furtiua in solidum non peculio tenus, & ipsa quoque actione furti obstringeretur) sed quia, ut scriptum est in hoc §. iniquissimum esset ex furto filiarum familias, vel serui locupletari dominum vel patrem impune: alioqui is alius constituendum erit in domino quam in patre, cum nemo vquam dixerit eandem censerī personam domini, & serui qui nec personam vllam habet ac ne quidem caput in ciuitate l. 3. §. vlt. & l. 4. de caput. minor. Sicut autem falsissimum est, quod isti volent patrem esse quasi heredem & successorem filiarum familias in peculio profectio. Ita & quod addunt conditionem furtiuam dari contra quemlibet successorem ex l. si pro fure 7. in fin. de condit. furt. Debet enim is locus intelligi de cæteris successoribus heredi similibus, id est, qui heredum loco sunt, vt bonorum possessores, is cui restituta est ex Trebelliano hereditas: item is cui libertatum seruandam causa bona addita sunt, & alij si qui furti similes, at non etiam singulares successores, quos constat nec si rem ipsam furtiuam possideant, conditione tamen furtiua teneri posse cum non sint iuris successores, sed tantum directæ rei vindicatio: In quo etiam isti falluntur egregiè, vt & in cæteris fere omnibus, quo contra nos, aut potius contra Vlpianum in d. l. 9. de condit. furt. circa tractatum hunc de conditione furtiua scribere ausi sunt. Sed in eo maxime quod contrario errore volunt, ne quidem furem ipsum conditione furtiua teneri, scilicet iniquum, si nihil ad ipsum peruenierit, vt puta si opem consiliumve tantum dederit ex l. proinde 6. eod. tit. Nam is cuius ope consiliove furtum factum est, licet furti teneatur iure ita constituto per legem 12. tabul. fur tamen non est ab initio licet facile ex postfacto fur fieri possit, si quid forte ex furto contraeauerit l. qui seruo 36. l. in furti 50. §. consilium infr. de furt. quo casu nec dubitandum est, quin ei tanquam furi condici possit, quomodo accipi debet, quod scriptum est in l. sape 53. §. 1. de verb. signific. iunct. l. vulgaris 21. §. vlt. de furt. Et quidem non tanquam ei ad quem aliquid ex furto peruenierit (alioquin nec teneatur, nisi quatenus ad eum peruenisset, quod falsum est) sed tanquam futi ac pro-

inde in solidum, quemadmodum heres quoque ipsi succederetur, licet nihil ad eum peruenisset, sed istos tanquam Remoras, mislos faciamus.

a Nam & circa rerum amotarum actionem. R A T. DVB. & DECID. eadem est, quæ ad huius §. sententiam præcedentem de conditione furtiua: solent enim hæ actiones eodem ferè passu ambulare, quoniam habent multa, similia. Illud præsertim quod ambæ sunt ex delicto d. l. si mulier 21. §. hæ actio inf. rer. amot. nec tamen aut famosæ, aut pœnales, sed merè rei persecutoriæ, sed cum ambæ sint iure quodam singulari comparatæ habent etiam pleraque diuersa & singularia. Conditiõ enim furtiua civilis actio est, rerum amotarum prætoris l. 2. C. rer. amot. Illa conditiõ per quam intendimus furem, aut furis heredem dare oportere §. sic itaque infir. de action. Hæc non item, cum nulla conditiõ sit prætoris, sed civiles omnes, & per eam intendimus restituere aduersarium, non dare oportere l. si cum dos 8. §. 1. rer. amot. Conditiõ furtiua stricta est, vt ceteræ omnes

conditiõnes, rerum amotarum arbitraria dist. §. 1. Denique conditiõ furtiua datur in solidum contra heredem dist. l. 9. de condit. furti. Rerum verò amotarum non nisi de eo, quod ad heredem peruenit l. vltim. Cod. rer. amot. Quod tamen ad patrem attinet, conueniunt in eo, quod neque viuis neque mortuis liberis, qui alterutra actione tenebantur, possit pater conueniri in solidum, at ne quidem de peculio solido, sed eatenus duntaxat, quatenus peculium locupletius factum est l. 3. §. vlt. & l. 5. inf. rer. amot. Et ita debet accipi, quod scriptum est in l. pen. sup. de condit. furti. vt constet ex hoc §. eadem nimirum æquiritis ratione, ne ex delicto filiz quæ res amouit pater impundè locupletetur, non quasi persona filiz, quæ res amouit & persona patris vna eademque esse existimetur, vt illi volunt, contra quos proxime disputauimus. Cetera petenda sunt ex postrema parte Chiliadis nostræ de error. pragmat. vbi de his omnibus fuissimè.

13 ¶ Si filius familias duumvir pupillo rem saluam fore caueri non curauit: Papinianus libro nono Quæstionum, de peculio actionem committere: ait. nec quicquam mutare arbitror, an voluntate patris decurio factus sit, quoniam rem publicam saluam fore pater obstrictus est.

Ad §. vlt. Si filius familias.

R A T. DVB. Pupilli causa fauorabilior videtur, quam cæterorum ad obligandum patrem non solum de peculio, sed etiam supra peculij quantitatem in solidum, si filius duumvir, & magistratus municipalis nõ curauerit caueri pupillo idoneè, cum miser pupillus nõ contrahat cum tutore, sed incidat in tutorem, vt Papinianus ratiocinatur in l. vlt. rem pupill. salu. for. itemque in magistratum, ad cuius diligentiam & curam pertinet, vt idoneos fideiussores pupillo quærat, per quos abundè cautum esse possit rem pupilli saluam fore, quod ni fecerit, teneri eum, æquum est subsidiaria in factum actione de qua in tit. de magistr. conuen. Quidni ergo & patrem similiter, id est, in solidum, præsertim, si vt fieri solet, filius ex patris voluntate decurio factus sit: nam cum hoc ipso promittere intelligatur rem publicam saluam fore, videtur etiam obstrictus, vt rem pupilli saluam faciat, cum fauor pupilli & vtilitas etiam ad reipublice fauorem & vtilitatem pertineat, vt in finem huic ætati, quæ sibi nequit prospicere, si non satis benè per Magistratum, saltem per leges melius consulatur.

DEC. Aliud est promittere rem publicam saluam fore, aliud verò rem pupilli l. 1. in princip. inf. de magistr. conuen. Pater qui voluntatem accommodat, vt filius duumvir & decurio fiat, non ad aliud se obligat, quàm vt rem publicam saluam fore promittat, de re pupillo non cogitat, nec de aliis quæ in dies possunt emergere ad magistratus curam pertinentia, quoniam licet ad reipublice vtilitatem quoque aliquo modo pertineant, id tamen non fit, nisi per consequentias quasdam quæ non solet legislator attendere: nec eò vsque extendi debet voluntas illa patris, vt eum obliget in solidum erga omnes, quibus fieri possit, vt filius ipse per suam suæ negligentiam suæ imperitiæ obstringatur arg. l. 1. §. licet autem 20. sup. de exercit. action. Alioqui facillè abibit pa-

tris obligatio in infinitum, nec dubitandum est, quin ita posito iure futurum esset, vt eo metu deteriti plerique parentum minus facile honoribus & muneribus filiorum consentirent, remque publicam saluam fore promitterent. Atque ita Vlpianus ex Papiniano hinc scribit. Itemque ex Iuliano iisdem propemodum verbis in d. l. 1. §. vlt. de magistr. conuen. De illo dubitari probabilibus poterat, an necque de peculio pater hic teneatur, cum filius familias non curando, vt caueatur pupillo idoneè non tam ex contractu aut quasi contractu, quàm ex delicto aut saltem quasi delicto obligari videatur, ad indemnitatem pupillo præstandam veluti pœnæ nomine, & ad puniendam eius culpam, vel etiam dolum arg. d. l. 1. §. vlt. de magistr. conuen. Imperitia enim culpa adnumeratur, vt habet iuris regula 132. de reg. iur. & magna negligentia culpa est, magna culpa dolus est l. magna 226. de verb. signific. Sed tamen rectè placuit dandam esse in patrem hoc casu actionem de peculio, quia non tam ex delicto nascitur hæ actio, quàm ex quasi contractu sicut & actio tutelæ l. si quis §. §. tutelæ inf. de oblig. & action. cum eadem actio datur in magistratus, quæ competit in tutores, ac proinde rei merè periculatoria non pœnalis. Vnde est, quod vsurarius quoque accessum admittere, quam pœnales actiones non admittunt l. vltim. de magistr. conuen. l. 1. Cod. de fiscal. vsur. lib. 10. titul. 8. nisi quod hæc quæ datur in magistratus subsidia est dist. l. 1. in princip. & pass. de magistr. conuen. Datur enim illo colore quasi magistratus in se receperint periculum, quod ad tutores eorumve fideiussores pertinuisset, si pupillo idoneè cautum fuisset, quasi & ipsi taciti quidam sint tutelæ fideiussores. Quid verò refert, an fideiussuerint, an verò periculum in se receperint dist. l. 1. vlt. parui enim refert. Patrem igitur ex hac causa de peculio teneri, perinde æquum est, ac si filius familias rem pupilli saluam fore fideiussuisset, nec proinde ad hunc casum accommodari potest, quod scriptum est in l. ex pœnalibus §. 8. de regul. iur.

Peculij est,

4. POMPONIVS libro 7. ad Sabinum.

Peculij est, non id, cuius seruus seorsum à domino rationem habuerit: sed quod dominus ipse separauerit, summa serui rationem discernens. nam cum serui peculium totum adimere, vel augere, vel minuere dominus possit: animaduertendum est, non quid seruus, sed quid dominus constituen- di seruili peculij gratia, fecerit.

Ad l. Peculij 4.

RAT. DVB. Peculium est, vt Tubero dicebat, quod seruus permisso domini seorsum habet à rationibus dominicis, deducto eo in quid domino debetur *l. prox. §. vlt. infr.* Separatio igitur ab ipso seruo fieri potest, nec necesse est, vt à domino fiat. Sed sufficit, vt eam dominus permittat, quod facere videri potest etiam si expressum non concedat peculium, sed voluntatem suam tacite insinuet, id est, si sciat nec contradicat. Hoc enim est permittere *l. 1. §. vlt. l. dotem 37. infr. solut. matr.* De c. Peculium habere seruus non potest, nisi concedente domino *l. quam Tuberonis 7. §. 1. infr.* nisi iam semel concessum sit: tum enim sufficit, vt non adimatur, quomodo Ulpianus ibi explicat. Non potest autem non adimi, nisi quod aliquando datum & concessum fuit. Porro specialem voluntatem requirit concessio, nec contenta est nuda patientia, & non contradictione, aut simpliciter abnuatio, vt Paulus loquitur in *l. inter stipulantem 83. in princip. de verb. oblig.* (quauis concessum possit augeri etiam domino ignorante *l. 39. & 49. infr.*) Aliud enim & plus est permittere, quam non prohibere *l. necnon 28. §. quoad eius sup. ex quib. caus.*

maior. Verum igitur est, quod Pomponius hic scribit, peculij esse, non id cuius seorsum à domino seruus rationem habuerit, sed quod dominus ipse separauerit serui rationem à sua discernens cetera aliqua summa: nisi malis hic legere *suum à serui ratione discernens*, pro eo quod vulgo *summa à serui rationem*, aut quod malo, *suam à serui rationem discernens*, vt tum demum videatur seruus habere peculium à rationibus dominicis separatim permisso domini, cum dominus ipse separauit, aut saltem separandi voluntatem expresse declarauit: nam, vt Pomponius rationis loco subiicit, cum serui peculium iam concessum possit dominus vel totum adimere, vel minuere vel augere, consequens est, vt ab initio multo magis animaduertendum sit, non quid seruus, sed quid dominus constituendi seruili peculij gratia fecerit. Ne alioquin ex serui arbitrio pendeat, an plus minuisse in peculio habeat, vt tanto locupletior quodammodo sibi aliisque videatur, cum peculium serui quasi parrisfamilias quoddam patrimonium sit *l. quoties 47. §. vlt. infr.* eaque res tanto pauperiorem faciat dominum propter actionem de peculio, qua tenetur in plus, si plus in peculio sit.

¶ Sed hoc ita verum puto, si debito seruum liberare voluit dominus: vt, etiam si nuda voluntate remiserit dominus, quod debuerit, desinat seruus debitor esse. si verò nomina ita fecerit dominus¹, vt quasi debitorem se seruo faceret, cum re vera debitor non esset: contra puto. re enim, non verbis, peculium augendum est.

Ad §. 1. Sed hoc ita.

RAT. DVB. Ad priorem huius §. pattem. Peculium non nuda voluntate, nec verbis, sed re ipsa & traditione constituendum augendumque est, vt scribitur in fine huius §. & in *l. non statim 8. infr.* Non ergo sufficit ad augendum peculium, vt nuda voluntate remiserit dominus seruo, id quod ei seruus debuit, sicuti nec sufficeret ita dominum fecisse nomina, vt quasi de bitorem se seruo faceret, cum verè debitor non esset, vt sequitur in hoc §.

De c. Obligatio naturalis quæ sola contrali potest inter dominum & seruum, nuda domini voluntate tollitur. Alioquin nullus esset eius tollenda: modus, cum neque acceptilatio, neque alius contractus vllus interponi possit inter eos obstante iure dominicæ potestatis, vt de cautionibus inter patrem & filium interponendis loquitur Papinianus in *l. Imperator 50. infr. ad SC. Trebell.* Sufficiens enim ad dissoluendam naturalem obligationem, vt vinculum æquitatis quo solo sustinebatur, naturalis obligatio contratio æquitatis vinculo dissoluatur *l. strictum aut Pamphilum 95. §. naturalis infr. de solut.* Potest igitur seruus delinere, & reuera dehnit ipso iure esse

debitor domini statim atque dominus non vult eum manere debitorem. Nihil enim refert ad liberandum ipso iure debitorem etiam à civili obligatione, an numeratione debitoris, an acceptilatione creditoris tollatur obligatio *l. si mulier 10. sup. de condit. caus. dat.* Atqui debitor qui liberatur, hoc ipso censetur factus esse locupletior *l. si pupilli 66. in fin. de solut. l. species 11. infr. de acceptilat.* Fit ergo locupletius peculium serui, ac proinde augetur, cum seruus ab obligatione naturalis, qua obstrictus erat domino, liberatur: atque ita non verbis tantum, sed re ipsa locupletior fit seruus, quantum in peculio locupletior fieri potest.

a Si verò nomina ita fecerit dominus. **RAT. DVB.** Non debet difficilis domino facere, se ex non debitore debitorem serui, quam seruum facere ex debitore non debitorem: vtrumque enim ex eiusdem domini voluntate pender, cum ei soli talis voluntas noceat, nec rursus ei magis vno casu quam altero. Atqui prius fieri potest nuda domini voluntate, vt proxime diximus. Ergo & posterius.

De c. Nuda voluntas & nuda ratio non potest facere quemquam debitorem *l. non solum 49. §. vltim. infr. hoc tit. l. nuda ratio 26. infr. de donat.*

Sunt enim legitimi quidam modi inducendæ obligationis non tantum civilis, sed etiam naturalis, inter quos non est nuda voluntas. Et quamvis sint etiam legitimi quidam modi tollendæ obligationis tam civilis quam naturalis *l. obligationum ferè 44. versic. placet de oblig. & action.* In hoc tamen refert quantum ad naturalem obligationem pertinet, an de inducenda ea tractetur, an de tollenda quod cum nuda debitoris voluntate induci non possit,

nuda tamen creditoris voluntate ipso iure dissolvitur, præsertim cum neque acceptilationi, neque pacto, neque iuriurando locus esse potest, ut supra diximus ex *dist. 9. naturalis l. Stichum 95. de solut.* Prioriorem enim esse debemus ad liberandum, quam ad obligandum *l. Arrianus 41. de oblig. & action.* quia liberatio reponit omnia in pristinum naturæ statum, quem obligatio mutaverat.

2 ¶ Ex his apparet, non quid servus ignorante domino habuerit, peculijsse: sed quid volente, alioquin & quod subripuit servus domino, fiet peculij, quod non est verum.

Ad §. 2. Ex his apparet.

Illatio hæc est ex eo, quod in præcedentibus dictum est: cum ergo quaeritur, quid sit peculij, non quid servus ignorante domino habuerit inspiciendum esse, sed quid domino volente, ut intelligamus nec scientiam & patientiam domini sufficere, sed expressam exigì ipsius voluntatem. Hoc verò confirmat Pomponius apposita ratione *alioquin, inquit, & quod subripuit servus domino peculij fiet,*

quod non est verum. Nec enim ferendum est, ut cuiusquam patrimonium augeatur, & locupletetur ex furto aliòve scelere, multo minus verò peculium servi ex furto quod ipse domino fecerit, ut prona est ad furtum & ad scelus quodlibet nequitia servilis ingenij, sicuti nec quisquam ex improbitate sua consequi debet actionem *l. itaque fultio 12. §. 1. infr. de furt.* Rationes igitur dubitandi & decidendi ad hunc §. eadem illæ sunt, quæ ad initium huius legis.

3 ¶ Sed sæpe fit, ut, ignorante domino: incipiat minui servi peculium, veluti cum damnum domino dat servus, aut furtum facit.

Ad §. 3 Sed sæpe fit.

R. A. T. D. V. B. Non potest nec debet fieri condicio ignorantis domini deterior per servum *l. melior 133. de regul. iur.* Atqui non potest minui peculium servi, quin fiat deterior condicio domini cuius peculium verè est, non etiam servi nisi conniventibus domini oculis, ut Seneca dicebat & Vlpianus noster in *l. 4. §. 1. infr. de manumiss.* Ergo nullo casu permitti debuit, ut ignorante domino peculium servi minueretur. Inductus enim & pro utili habitus est servorum usus in republica, ut per eos domini locupletiores fierent, non ut pauperiores *l. penult. §. filiusfamilis in fin. de castrens. pecul.*

D. E. C. In eo quod fit per iniuriam ratio iuris servari non potest, cum iniuria dicatur ex eo quod non iure fit *l. 1. infr. de iniur. l. in his 15. supr. de legib.* Cum ergo servus iniuris legibus damnum aut furtum facit domino, fieri non potest, ut vera non minuatur peculium, si in eo damnum datum, &

furtum à servo factum sit: nec aliud superest, nisi ut dicamus imputare sibi dominum debere, cur tali servo cuius mores melius cognitos & probatos non habuerit peculium concesserit. Quasi qui nec damnum sentire vllum videatur quod ex culpa sua sentit ex *reg. l. quod quis 203. de reg. iur.* Sed & cum alij quam domino servus damnum dat aut furtum facit, nocet tamen domino, facitque eum tanto pauperiorem, cum dominum obliget, non quidem actione de peculio, sed noxali, ut damnum decidere cogatur, nisi malit servo careere, eumque noxæ dedere *l. 1. supr. de noxal. action. & Instit. eod. titul.* Sed eo casu non tam peculium servi diminuitur, quam patrimonium illud domini, quod extra peculium est. Sanè potest dominus omni casu convenire servum domi, ut loquitur *l. ultim. Cod. an servus pro suo fact.* id est, flagris & verberibus egregie casum castigare, malitque, si velit, condicionibus vendere, puta exportandum extra Italiam, aut nunquam manumittendum.

4 ¶ Si opem ferente servo meo, furtum mihi feceris: id ex peculio deducendum est, quo minus ob rem subreptam consequi possint.

Ad §. 4. Si opem ferente.

R. A. T. D. V. B. Ex peculio semper deducendum est, quicquid domino debetur *l. proxim. in fin. infr. l. sed si damnum 9. §. peculium & poss. hoc titul.* Atqui domino debetur id omne, quod ei abest *dist. 1. §. 9. §. siue autem.* Abest verò quicquid domino subreptum est, ab alio quam à servo, qui opem furi tulit non minus, quam si servus ipse, solus subripuisset, adeoque si convenit à domino servus posset, qui opem tulit, furti actione non

minus quam fur ipse conveniretur *l. provide & supr. de condit. furt. itemque interdum furtiva condicione l. sæpe 53. §. 1. de verb. signific. nempe si fur ipse quoque cepisset fieri per aliquam rei furtivæ contrectationem l. qui servo 36. in fine principij innot. l. vulgaris 21. §. ultim. l. in furtis 30. §. consilium de furt.* Deducendum igitur ex peculio est, quicquid domino subreptum est, opem ferente servo, non illud solum quominus ob rem subreptam consequi dominus possit.

D. E. C. Quod dicimus deduci debere ex peculio id

ho id omne, quod ei debetur qui de peculio conuenitur, ita accipiendum est, si non hoc aliunde consequi dominus possit. *l. si noxali 11. §. quod autem infr.* Vix enim est, vt abesse aliquid videatur ei, qui actionem habet dummodo efficacem ad rem suam consequendam ex regula *l. si qui actionem 11. de regul. iur.* Atqui in proposita specie dominus habet conditionem futuri aduersus furem ipsum, cui seruus opem tulit: non ergo deducendum est de peculio, nisi quanto minus à fure per conditionem futuri consequi dominus poterit. Fieri enim potest, vt non sit fur soluendo ad restituendum id omne, quod per furtum abstulerat, quo casu nullam pro relictio actionem habere dominus videtur quam debitoris eludit inopia *l. nam is 6. supr.*

§. ¶ Si ære alieno dominico exhauriatur peculium serui: res tamen in causa peculiari manet. nam si aut seruo donasset debitum dominus, aut nomine serui alius domino intulisset: peculium suppletur, nec est noua concessione domini opus.

Ad §. Si ære alieno.

RAT. DVB. Quemadmodum id quod seruus domino debet, in primis & ante omnia deducendum est ex peculio, vt proximè diximus ex *l. sed si damnus 9. §. peculium infr.* quia, vt ibi Vlpianus ait, præuenisse dominus, & cum seruo suo iam egisse creditur (nullum enim priuilegium præponi patri, vel domino potest cum ex persona filij vel serui de peculio conueniuntur *l. ex facto 52. infr.*) vt proinde eatenus peculium minuat, quatenus domino seruus debet, & quidem ipso iure non minus quam si agenti domino seruus iam soluisset, ita fatendum videtur, si toto ære alieno dominico peculium serui exhaustum sit, nullum amplius videri esse peculium, tanquam quod ipso iure extinctum sit, vt eadem ratio sit totius ad totum quæ partis ad partem *vulg. l. quæ de tota 76. supr. de rei vindic.* Ergo fieri non potest, vt exinde res peculiares remaneant in causa peculiari. Implicat enim contradictionem, vt peculium ipso iure exhaustum sit, & extinctum, & nihilominus res peculiares in peculiari causa remaneant, cum nec peculiares dicantur nisi à peculio.

DEC. Multum refert, an dicamus peculium minui vel exhauriri ipso iure, an ipsa in re: quemadmodum & cum de dote tractamus, quam constat ipso iure minui per impensas necessarias ipso iure, distinctio illa quoque necessaria est, an dotis diminutio fiat ipso iure tantum, an etiam ipsa in re *l. quod dicitur 5. de impens. in reb. dotal.* secundum veram illius loci interpretationem & emendationem quam artulmus *libr. 1. consil. cap. 2.* Peculij enim sicut & dotis vnam corpus est, constans ex distantibus, si fortè plures res in peculium, aut in dotem concessæ sint *l. rerum mixtura 30. de usufructu.* & tamen cum sit nomen generis & vniuersitatis, iuris quoque potestatem pati potest, vt ipso iure minui possit. Minuitur autem peculium omnimodo ipso iure per deductionem, quæ ex peculio ipso iure fit eius, quod domino debetur, id est, siue in rebus & corporibus constat peculium, siue in pecunia numerata. At non

de dolo. Planè etiam si quadruplum per actionem furti consecutus sit dominus, non eo magis impeditur deductio totius æstimationis furti ex peculio, si post solutam penam nihil superest furti, quod condicenti domino possit reddere, quia furti actio tota penalit est, nec eius quod domino abest, persecutionem vllam continet *l. qui vas 48. in princip. l. si pignore 54. §. cum furti infr. de furt. l. si pro fure 7. §. 1. supr. de conduct. furti.* Vt proinde post solutam quoque penam non eo minus verum sit, dicere totum id quod subreptum est domino abesse, sicut è contrarium quoque cum seruus furtum fecit sola rei subreptæ æstimatio deducitur ex peculio, non etiam furti penæ dictæ *l. sed si damnus 9. §. siue autem infr.*

semper minuitur ipsa in re, sed eo tantum casu, quo peculium constat in pecunia numerata. Nam non tantum in peculio pecuniario, sed & in ipsa pecunia ratio admittit diminutionem fieri, non item corporum diminutionem fieri propter pecuniam dictæ *l. 5. de impens. in reb. dotal. fact. l. si is qui 56. §. vltim. de iur. dot.* Ergo si corpora & res, id est, species sint in peculio, non faciet deductio eius quod domino debetur, vt res desinant esse peculiares pro parte, nec proinde vt si totum peculium ære alieno dominico, id est, quod à seruo debetur domino, exhaustum sit, desinant esse peculiares in totum, sicut nec fundus dotalis definit per impensas necessarias dotalis esse siue in totum siue pro parte, vt supra dictis locis scriptum est. Sed faciet ea deductio siue minuat solummodo, siue totum exhaurit peculium, vt quamuis res non desinant esse peculiares: perinde tamen inhibeatur actio creditorum in peculiares illas res, ac si peculiares esse desissent, donec plenissime domino satisfactum sit, æstimato in pecunia numerata vt fieri necesse est vniuerso peculio, & per certam summam discreto, vt habet initium huius legis, vt possit apparere, an deducto omni eo quod domino debetur, futurum sit aliquid superfluum ad satis faciendum cæteris creditoribus, an nihil. Quemadmodum & cum impensa necessaria in dotem facta tanti est, quanti totus fundus est, retineri potest totus fundus, donec impensa soluta sit, sed tamen remanet dotalis ita, vt interiri alienari non possit *dict. l. si is qui §. vltim.* nec existimandum est subtilitate iuris magis quam effectu aliquo niti hanc distinctionem. Habet enim hunc effectum, vt si fortè quod domino debetur à seruo ei solumum sit, siue à seruo ipso, siue ab alio eius nomine, non sit opus concessione noua domini ad constituendum ex integro peculium, sed prima concessio sufficiat, quia res semper peculiares manent, sicut nec noua constitutione dotis opus est, vt fundus dotalis fiat, qui talis semper mansit: quod secus esset, si dos, aut peculium, nihil nisi pecuniam numeratam habuisset: nec enim res quæ peculiares esse desisset,

serum peculiaris fieri posset, sine noua concessione, sicuti nec peculiaris ab initio sine peculij constitutione effici potuisset: neque fundus fieri dotalis absque noua constitutione: quamuis tacita interdum possit sufficere, vt in specie *l. dotem* 30. *infr. de*

iur. dot. Ita fit vt æte alieno dominico siue diminutum, siue exhaustum peculium ex postfacto suppleri possit, quandiu res peculiariet in eodem statu manent, perinde ac si dominus totum debitum seruo donasset, vt Pomponius hic scribit.

6 ¶ Non solum id in peculio vicariorum ponendum est, cuius rei à domino: sed etiam id cuius ab eo, cuius in peculio sint, seorsum rationem habeant.

Ad §. ult. Non solum.

RAT. DVB. Peculij vicariorum non alia ratio constitui potest, quam peculij ordinariorum. Pendere enim vtrumque à domini voluntate, ad cuius dominium sicuti omnes serui pertinent, tam vicarij, quam ordinarij, sic & eorum peculia. Et si enim seruum vicarium cum appellamus, qui conserui sui ordinarij quodammodo seruus est, vt apud Martialem, *Esse sat est seruum iam nolo vicarium esse*, fieri tamen nequit, vt seruus ordinarius habeat vicarium eiusve peculium in suo dominio, aut in sua potestate, cum non sit ipse suæ potestatis *l. sic eueniet* 21. *infr. ad leg. Iuliam de adult.* Atquin peculij ordinarij est, non id cuius seorsum à domino seruus rationem habuerit, sed

quod ipse dominus separauerit, vt initio huius legis scriptum est. Ergo nec in vicariorum peculio aliud ponendum est, quam quod dominus in eo peculio esse voluerit, non etiam id cuius rationem vicarij habeant, seorsum ab eo in cuius peculio ipsi sunt.

D E C. Eo ipso quod dominus seruo suo ordinario peculium constituit, etiam vicario constituisse existimandus est *l. definitio* 6. *infr.* Nulla ergo separatione noua opus est, quæ à domino fiat peculij ordinarij à peculio vicarij, sed separationem illam à seruis ipsis, & inter ipsos fieri satis est. Est enim vicarius quodammodo seruus ordinarij: & quemadmodum ipse in peculio ordinarij est, ita & ipsius peculium, sed ita tamen vt separatim ratio semper ponenda sit peculiorum serui ordinarij, & vicarij *l. si seruus meus* 17. vbi dicimus *infr.*

5. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

D Epositi nomine pater vel dominus duntaxat de peculio conueniuntur, & si quid dolo malo eorum captus sum *.

Ad l. Depositi §.

RAT. DVB. Sacra & religiosa quodammodo res est depositi restitutio, & cuius integri denegata restitutio insignem quandam pethidiam arguit *l. 1. §. hac autem* 4. *l. bona fides* 31. *l. vltim. infr. de pos.* Eamque ob causam olim depositi actio priuilegium habebat quibusdam casibus, ante chirographarios nec priuilegiarios creditores *l. si ventri* 24. *§. 1. de reb. author. iudic. possid. alias* l. 9. *§. 1. de priuileg. credit.* & habet hodie, vt compensationem nullam admittat *l. penult. Cod. de pos.* *l. vltim. Cod. de compensat.* Item vt seruus qui depositum accepit, si manu missus sit, & adhuc depositum teneat, in ipsum danda sit depositi actio non in dominum, licet ex cæteris causis in manu missum actio non detur *l. si apud* 21. *§. 1. infr. de pos.* Atqui non redditur depositum, nisi totum reddatur, adeoque incorruptum sicuti nec commodatum nec pignus *l. 3. §. 1. infr. de pos.* *l. eleganter* 24. *§. vltim. de pignor. action.* Cum ergo tem penes filiumfamilias vel seruum depositum cogatur pater aut dominus reddere, & quidem actione depositi, consequens videtur, vt actio depositi contra eos danda sit absolute, non cum illa adiectione *de peculio duntaxat.*

D E C. Aliud est si conueniatur quis depositi, aut commodati proprio nomine, & ex sua persona, aliud verò si ex persona, & nomine alterius. Priori casu ea obtinent, quæ proximè diximus, posteriore verò non item, quia licet æquissimum sit depositum totum reddi, multo tamen æquius est, vt pater vel dominus, qui ex persona filiumfamilias vel serui conueniuntur actione depositi, non alia de

causa quam quia filiofamilias vel seruo peculium concesserint, non in plus teneantur, quam in peculio sit, & ita magna æquitas maiore & contraria æquitate eliditur, vt in *l. si seruus* 61. *§. quod verò infr. de furt.* In actione commodati idem iuris est *d. l. 3. §. si filiofamilias supr. commod.* Sequitur.

2 Et si quid dolo malo eorum captus sum. RAT. DVB. Dolus quidem malus venit in actionem depositi, & quidem solus non etiam culpa saltem leuis, nisi ita conuenierit *l. 1. §. si conuenit l. quod seruus* 32. *infr. de pos.* *l. 5. §. nunc videndum supr. commod. l. contractus* 23. *de regul. iur.* sed solius depositarij, ergo solius filiofamilias vel serui, qui depositum accepit, non etiam patris aut domini. Non enim quod ex persona filiofamilias vel serui tenentur depositi actione de peculio, facit eos depositarios, vt ex eo constat, quod non in solidum, sed ad finem duntaxat peculij tenentur, vt proximè scripsimus. Ergo etiam si dolo patris vel domini aliquid in re deposita factum sit in captionem & fraudem depositarij, non ideo teneri debent, vt neque filiofamilias ipse ex dolo patris. D E C. Actio depositi quæ in patrem vel dominum datur ex contractu & persona filiofamilias vel serui, licet non detur, nisi de peculio, attamen non minus depositi actio est, quam quæ in solidum contra filiumfamilias competit: adiectio enim illa qualitatis *de peculio* naturæ & substantiam actionis non mutat, vt sæpius iam diximus. Ergo perinde admittit dolum patris aut domini, qui depositi actione conueniuntur, ac si essent ipsi depositarij. Neque sanè dolum ipso iure impunitum manere æquum esset, qui nulla iuris parte impunitus manere vnum debet, ne tum quidem cum ei soli poceat, qui dolum admisit *l. pro-*

curator 11. §. 1. *infr. de dol. mal. except.* multoque esset iniurius, doli patris à filiofamilias qui solus depositarius est præstari, cum suus cuique dolus nocere debeat, non alteri, *l. factum* 155. *de regul. iur.* l. 3. *quand. ex fact. tutor.* dolum igitur patris & domini hoc quo-

que iudicio depositi vindicari necesse est, tamen cum ipsis contractum non sit l. 1. §. *filiumfamilias* 42. *infr. de depos.* idemque in commodati actione iuris est dicta lege *certia* §. *penultimo supra commod.*

1 § Sed etsi precario res filiofamilias: vel seruo data sit: duntaxat de peculio pater, dominusve obligantur.

Ad §. 1. Sed etsi precario.

RAT. DVB. Precariū magis ad donationis & liberalitatis quā ad contractus causā pertinet, *l. interdictū* 14. *infr. de precar.* Atqui actio de peculio non solet dari in patrem vel dominum, nisi ex contractu serui vel filiofamilias l. 1. §. *filiumfamilias* *supr. de his qui effud.* vel *de ioc.* ergo si precario res aliqua filiofamilias, vel seruo data sit, nulla in patre eo nomine actio danda est, ne quidem de peculio, nec in dominum, præsertim cum precarium nihil nisi beneficiū sit, quod cū filiofamilias, vel seruo fit, nemo patri aut domino factum esse dixerit: magis enim facti quā iuris est, quandoquidem nullam iuris obligationem continet, tanquam quod reuocabile sit ad nutum concedentis l. 1. & 2. *de precar.* quæ autem sunt facti, non transeunt ad patrem aut dominum l. *qui heredi* 44. *de condic. & demonstr. l. quod dicitur* 130. *de verb. obligat.*

DEC. Precarium licet non obliget concedentem, quominus illud reuocare ad nutum & pro arbitrio possit d. l. 2. *de precar.* obligat tamen accipientem, vt reddat: nec tantum interdicto in eam rem proposito, sed etiam actione præscriptis verbis quæ ex bona fide oritur d. l. 2. *verstaque, iunct. d. l. interdictum eod. tit.* contrahitur enim *συμβασις* quoties quis alienam rem accipit certa lege *l. iur. gentium* 7. §. 1. *de pact. l. dominus* 8. & *pact. de prefir.* verò, ergo patrem quoque & dominum ex eadem causā, & lue actione siue interdicto teneri æquum est, saltem de peculio, non mi-

nus quā si filius vel seruus ex vero, merōque contractu obligati essent, magisque dubitari potest, an non potius in solidum quā de peculio duntaxat pater vel dominus conueniendi sint: nam quemadmodum iuari non decipi beneficio eum oportet, qui accepit l. 1. *in commodato* 17. §. *sicut autem in fin. supr. ad commodat.* ita nec decipi oportet, multoque minus, cum qui beneficium certa lege dedit, non alioqui daturus l. 1. *C. de donat. qua sub mod. l. vlt. C. de reuoc. dona.* deciperetur autem si qui precarium filiofamilias vel seruo concessit, si solidum nec à filiofamilias nec à seruo consecutus, non haberet obligatum patrem vel dominum, nisi de peculio: nam nec eorum quibz liberalitatem acceperunt, sed eorum duntaxat, qui dederunt, priuilegium illud est, vt non suprà quā facere possint, conueniantur, ne alioqui ex liberalitate sua periclitentur *l. inter eos* 19. §. 1. *l. & exheredatum* 49. & *seq. infr. de re iudic.* sed pro patre vel domino fortior illa ratio facit, quod non debeat grauior eorum esse condicio, cum ex persona serui vel filiofamilias conueniuntur, quā si ex commodato, in quo etiam beneficium vertitur, conuenirentur: cum imputare sibi possit, & debeatis, qui precarium eiusmodi personis concessit: nihil autem imputare possis patri vel domino qui precarium non accepit, nisi cur filiofamilias vel seruo peculium concesserit: quæ tamen ratio non ad plus obligare illum potest, quā vt actione de peculio duntaxat, & ad finem peculij teneatur.

2 § Si filiusfamilias iusiurandum detulerit, & iusatum sit: de peculio danda est actio, quasi contractum sit. Sed in seruo diuersum est.

Ad §. 2. Si filiusfamilias.

RAT. DVB. Qui iusiurandum aduersario defert, facit eum iudicem in sua causa l. 1. *infr. quær. rer. act. nō det.* atque ita donat ei quodammodo litis victoriam: donandi autem & perendi potestatem nullam filiusfamilias habet, multoque minus seruus, nec si liberam habeat peculij administrationem l. *filiumfamilias* 7. *infr. de donat. l. contra* 30. §. *vlt. supr. de pact.* nō est igitur ferendum, vt ex iusiurandi delatione per filiumfamilias facta, pater de peculio teneatur, non magis quā dominus ex delatione serui.

DEC. Iusiurandum habet vim stipulationis, nouationis, trāsfactionis, & rei indicatæ l. 1. & 2. *l. qui iurasse* 26. §. *vlt. l. tutor* 35. §. 1. *supr. de iureiur.* atqui ex omnibus istis causis pater de peculio teneatur, vt dictum est in præcedentibus, ergo & ex iusiurando per filiumfamilias delato siue eo iuratum.

2 Sed in seruo diuersum est. RAT. DVB. Etiam dominus ex contractibz serui teneatur de peculio, perin-

de ac pater ex contractibus filijfamilias l. 1. §. *verbo autem & seqq. & pass. hoc tit.* atqui ex delatione iurisiurandi facta per filiumfamilias teneatur de peculio pater eo colore, quasi cum filio contractū sit, ergo & in seruo idem probandum est quod in filio, & in domino quod in patre.

DEC. Iusiurandum habet quidem vint contractus, sed qui in iudicio factus sit, quoniam habet etiam instar non solum iudicati, sed etiam iudicij d. l. *qui iurasse* §. *vlt. supr. de iureiur.* Seruus autem sicut in iudicio stare nullo modo potest, ita neque omnino quicquam facere quod iudicij instar habeat, ad eod vt neque possit compromittere, ne quidem ex causā peculiari l. 3. §. *si seruus* *supr. hoc titu.* merito igitur placuit diuersum ius hac parte constitui in seruo, quā in filio, tamen si non de fuerint ex antiquis prudentibus, id est, ex Proculianis, vt Cuiacius interpretatur lib. 8. *Obseruat. cap. 11.* qui in vtroque idem iuris constituendum putauerint, vt Paulus refert in *l. quidam* 22: vbi scripsimus *supr. de iureiur.*

3 § Peculium dictum est, quasi pusilla pecunia, siue patrimonium pusillum.

Ad §.3. Peculium.

Erymologia est peculij, vt dictum sit peculium quasi pusilla pecunia, vel pusillū patrimoniū scilicet filijfamilias vel serui: nec n. patrifamilias quisquam habere peculium potest. l. vlt. §. vlt. C. de inoffic. testam. *Leetrum est 13. C. de fam. l. c. i. f. R. A. T. D. V. B.* Non potest filiusfamilias propriū quicquam habere à patre, nec si pater donet, l. donationes 31. §. pater *infr. de donat.* quia inter patrem & filiumfamilias consistere donatio non potest l. 2. C. de inoff. donat. l. sine emancipati 17. C. de donat. obstante scilicet iure patriæ potestatis l. Imperator 50. ad SC. Trebell. adeo vt nec peculij castrensis capax fieri poterit filiusfamilias ex constitutionibus, quin veluti paterfamilias in eo constitueretur l. 2. *supr. tit. prox.* Seruus autem cum sit omnino incapax acquisitionis, ita vt etiam inuito domino acquirat penè ex omnibus causis, id est, extra causam hereditatis l. etiam 32. de acquir. rer. domin. l. seruum *verante 62. de verb. oblig. iunct. l. qui in aliena 6. de acquir. hered.* patrimoniū alicuius habendi quantumlibet pusillū omnino incapax est, etiam volente domino quandiu seruus manet: non ergo dici potest peculium esse quasi pusillam pecuniam, aut quod effectū idem est pusillum patrimoniū siue filijfamilias, siue serui. Pecuniam enim pro patrimonio dixit lex duodecim tabularum in illis verbis, *Paterfamilias vti super pecunia sua legatus ita ius esto, l. verbum legis 120. de verb. signific.*

D E C. Non potest equidem filiusfamilias aut seruus habere verè ac propriè patrimoniū, ne quidem sub nomine peculij, & cum eo nomine abutimur, vt in hoc §. & in l. hinc queritur 19. §. 1. l. quories 47. §. vlt. *infr. l. peculium & ex eo 39. infr.* significamus, tale quid quod illi habeant conuenientibus, vt ita dicam, patris vel domini oculis, l. 4. §. 1. *infr. de manum. quia* seruale peculium solius domini vetè est, non etiam serui: filij verò familias peculium magis est patris quàm filij l. 3. §. sed verum *verf. nec eo mouetur l. patri 27. in princip. supr. de minor.* Habet enim paullo plus iuris hac in re filiusfamilias quàm seruus, quia fuit capax acquisitionis, cum pater nolebat sibi per filium acquiri, & ex alijs quibusdam causis etiam

extra castrense, vel quasi castrense peculium, vt sæpius docuimus, & probauimus ex l. 4. §. sed & filiusfamilias *supr. de edend. nec is 13. §. vlt. l. cum heres 52. infr. de acquir. hered. l. cogit 16. §. si pater filio, d. l. Imperator 50. ad Senatusconsultum Trebellian. l. 1. Codicē qui admittit ad bonorum poss. s. dum ne ex contractu aliquo paterno, vt dixi ex dict. l. 2. Codicē de inoff. donat. l. sine emancipati 17. Codicē de donat.* Fuit autem ex summa parentum & dominorum vtilitate inductus vsus peculiorum, nō solum vt per filiosfamilias, vel seruos locupletiores fierent, sed etiam vt haberent libiorum ingenia, & seruorum alioquin prouiora ad libidinem & nequitiam quo se exerceant, occūque petacula deuitaret. Ceterum mētere peculium filijfamilias & serui in patrimonio ac domino patris vel domini, ex eo apparet quod in patris & domini potestate est, peculium illud quandoque adimere, aut in totum aut pro parte dūm ne dolo malo, & in fraudem eorum qui cum filiosfamilias, vel seruo contraxerunt l. prox. in princip. *supr. l. peculium natiuit. 40. infr. l. 1. tit. prox.* Deniq; non possunt filiusfamilias vel serui propriū vllum habere patrimoniū, cum sint ipsi in aliena potestate l. si eueniet 21. *infr. ad leg. lul. de adult. idēque* dicitur peculium quasi patrimoniū hic & in dict. l. 47. §. vltim. *infr.* & velut patrimoniū in d. l. 39. Et si verò peculium dictum est, quasi pusillum patrimoniū, nihil tamen vetat, etiam magnam esse quantitatem in peculio, siue auctū sit per bonam filijfamilias aut serui administrationem, & parimoniam, siue per donationes, quas à quolibet sibi fieri promeruerit, vt in d. l. peculium & ex eo 39. *infr.* siue auctū patris aut domini in filiumfamilias, aut seruum voluntate, sed origine peculiorum inspecta, dubitandum non est, quin à pusille pecuniæ concessione cœperint, quia nec prudentis esset patrisfamilias, egregiam pecuniæ quantitatem eius administrationi committere, cuius prudentiam in rebus administrationis nondum satis competat habuisse: aliter verò peculij appellatio olim accepta est apud rusticos illos quos Celsus refert in l. si cherus 79. §. 1. de legat. 3. audisse se dicentes, pecuniam sine peculio fragilem esse, peculium appellantes id, quod patridij causa seponeretur.

4 § Peculium autem Tubero quidem sic definit, (vt Celsus libro sexto Digestorum refert) quod seruus, domini permissu, separatū à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur.

Ad §. vlt. Peculium autem.

R A T. D. V. B. Definitio hæc peculij à Tuberone tradita non conuenit peculio filijfamilias, sed serui tantum, vt ex eo apparet quod & de seruo & de domino, de quæ rationibus dominicis loquitur, quorum omnium nihil est, quod de peculio filijfamilias dici possit; & tamen filiusfamilias tam verè peculium habet, quàm seruus, nec ad filiosfamilias, & patres minus, quàm ad seruos & dominos totus hic tractatus pertinet l. 1. §. verba autem & §. potestatis *supr.*

D E C. Habent quidem etiam filijfamilias sua peculia, sicut & serui, sed rariùs & cum hac differentia quod habent, præterea ius sui heredis, cuius potestate fit, vt totius patrimoniū paterni sint quodammodo

do heredes ac domini iam viuo adhuc patre l. in suis 11. de liber. & post. l. 1. §. largius *infr. de success. edict. l. vlt. de bon. damnat.* vt proinde non possit tanta fieri patrimoniū separatū in peculio filijfamilias, quanta in peculio serui: quamquam & separationem aliquam in eo peculio æquè fieri necesse est, vt discerni possit, quid & quantum sit in peculio, quod nec erit alioquin possit. Itaque potest hæc definitio aptari etiam peculio filijfamilias, vt sit id quod filius patris permissu separatū habet, non tam à rationibus patris, nec enim tam faciliè parentes bona sua administrabant per liberos, quàm domini per seruos, metu fortasse discordiarum, quas siue bonæ siue malæ administrationis materia excitare solet, ac ne seuerius ob eam causam exercere patriam pote-

potestatem in liberos cogerentur] quam à toto patris relicto patrimonio, deducto inde si quid patri debeatur, l. sed si damnum 9. §. praterea ver. nam vt eleganter infr. in vtroque tamen peculio intellige concessionem & constitutionem, factam esse reuera & tra-

ditione, non nudis verbis aut nuda voluntate l. 4. §. 1. *supr.* l. non statim 8. *infr.* Cetera quæ ad hanc definitionem pertinent, iam explicata sunt ad initium legis proximè præcedentis & ad §. vlt. l. *prox. supr.* iunge l. si seruus meus 17. *infr.*

6. CELSVS libro 6. Digestorum

Definitio peculii, quam Tubero exposuit, vt Labeo ait, ad vicariorum peculia non pertinet, quod falsum est. nam eo ipso, quod dominus seruo peculium constituit, etiam vicario constituisse existimandus est.

Ad l. Definitio 6.

RAT. DVB. In definitione illa peculij quam Tubero tradidit, nulla vicariorum mentio fit, nulla etiam seruorum ordinariorum, quorum permisso vicarij habeant seorsim & separatim sua peculia: ergo bene Labeo dicebat definitionem illam peculij à Tubero traditam ad peculia vicariorum non pertinere, in eoque mancam esse.

DEC. Eo ipso quod dominus seruo suo ordinario peculium constituit, etiam vicariis eius constituisse

credendus est, nec proinde alia separatione & concessione opus est: bonaigitur & sufficiens est definitio Tuberonis, & ad peculia quoque vicariorum pertinet: præsertim cum sicuti vicarius est, quodammodo seruus ordinarij, ita & ordinarius quodammodo vicarij sui dominus videri potest, qui permittere ideo potest vicario, quid & quantum velit cum seorsim habere ex peculio quod vtriusque dominus seruo ordinario pro se suisque vicariis constituit: iunge quæ scriptimus ad §. vltimum l. 4. *suprà.*

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Quam Tuberonis sententiam & ipse Celsus probat.

Ad l. Quam Tuberonis 7.

Coniungendum est initium huius legis cum fine l. 5. *supr.* nam cum Vlpianus noster definitionem peculij à Tubero traditam ex Celso retulisset, supererat, vt eam definitionem quam Labeo impugnauerat, etiam Celso placuisse diceret. Multum namque refert in vnoquoque tractatu, vt eius rei de qua

queritur certa sit & indubitate vera definitio, ex qua tanquam ex certissimo & potissimo principio cetera omnia ad illum tractatum pertinentia decidenda sunt. Illa autem Celsi sententia & adprobatio contra Labeonis reprehensionem, interposita est ex eodem Celso in l. *prox. præced.* nec scilicet cum ex Vlpiani verbis nesciri posset in quo, aut à quo reprehensa esset Tuberonis definitio.

¶ Et adicit, pupillum vel furiosum constituere quidem peculium seruo non posse. verum ante constitutum (id est ante furorem, vel à patre pupilli) non adimetur ex his causis: quæ sententia vera est. Et congruit cum eo, quod Marcellus * apud Iulianum notans adiicit, posse fieri, vt ex dominis seruus peculium habeat apud alterum, apud alterum non, vt puta si alter ex dominis furiosus sit, vel pupillus: si, vt quidam (inquit) putant, peculium seruus habere non potest, nisi concedente domino. ego autem puto, non esse opus concedi peculium à domino seruum habere: sed non adimi, vt habeat, alia causa est peculij liberæ administrationis: nam hæc specialiter concedenda est.

Ad §. 1. Et adicit.

RAT. DVB. Neque filius familias, neque seruus peculium habere potest, nisi consentiente adeoque concedente domino vel patre, vt sequitur in hoc §. nec male videtur dici posse de peculio, quod de usufructu eleganter Celsus dicebat in l. 1. §. interdum *supr. de usufr.* ad eum usufructum quotidie constitui, cum in singula momenta liberum sit patri vel domino peculium aut minuire, aut etiam totum adimere: nam & inde fieri videtur, vt quod ex postfacto deberi patri vel domino incipit, deducendum sit ex peculio, quod non sit verisimile patrem vel dominum concedere filio vel seruo in peculium habere id, quod sibi debeat, quomodo Vlpianus

noster ratiocinatur in l. sed si damnum 9. alias l. peculium §. praterea *infr.* atqui nec pupillus, nec furiosus concedere potest peculium, imò neque consentire seruo peculium iam habenti, cum pupillus iudicio careat, furiosus verò etiam mente ac sensu ita vt nec sentire videatur l. si tibi 8. §. vnus de opt. legat. l. 2. §. 1. *supr. de procurat.* l. in eo 110. §. pupillus de regul. iur. ergo dicendum est, non solum pupillum vel furiosum constituere seruo peculium non posse, quod nec eorum tutori vel curatori permittitur, l. 3. §. Pedius vbi dixi *suprà.* Sed & si quod constitutum sit à furioso ante furorem, aut etiam à patre pupilli, pro adempto haberi, id debere per superuenientem furorem aut noui domini pupillaritatem, quasi cessante voluntate quæ non potest videri durare, cum nulla sit.

O 2

Tom. III.

D. c. Aliud est concedi & constitui nunc primum peculium, aliud verò concessum & constitutum non adimi, peculium concedi quidem & constitui sine expressa voluntate non potest. Sed ut non adimatur, quod simplex abnuntium est, ut Paulus loquitur in *Linter stipulante* 83. in principio de *verborum obligat.* nulla voluntate opus est: imo verò ad adimendum voluntas adimentis, non minus necessaria est, quam ad concedendum voluntas concedentis. Proinde fatendum est, non magis posse pupillum vel furiosum adimere peculium, quod iam ritè concessum est, quam quod nunquam concessum fuit, nunc primum concedere. Porro peculium quod iam concessum nec ademptum est, necesse est concessum manere, in eamque rem adimento magis est, quam impedimento superueniens furor vel noui domini pupillarietas, si dicimus ex superueniente furore, non dissolui matrimonium, quod antea ritè contrahendum fuit: quamuis matrimonium inter inuitos sicuti non contrahitur, ita neque retineatur *l. patre furioso* 8. *supr. de his qui sui vel alieni iur. sunt iuncti*. *l. si patre cogente* 22. *derit. nupt. l. hereditas* 77. §. 1. *ad Senatusconsultum Trebellianum*. Itemque cum qui cum pupillo non contraxerit, expectare pupilli pubertatem *l. 3. §. 1. infr. quibus ex caus. in poss. car.* Et hoc est quod vulgari nostrorum iactat brocardico: multa facta tenere, quæ fieri tamen prohibentur: aliud ergo est dare, aliud non adimere: sicut & aliud, non dare, aliud adimere.

a Et congruit cum eo quod Marcellus. Ego verò vbi congruentia ista sit, non magis video, quam in *l. 3. §. cui congruit supra hoc titul.* Proximè namque Vlpianus eum casum tractauit, quo seruus furiosus peculium habuerit constitutum à domino suo ante furorem, itemque seruus pupilli constitutum à patre: nunc verò ex Marcelli notis ad Iulianum proponit eum casum quo vnus idemque seruus duos habens dominos, pupillum vnum vel furiosum, alterum verò suæ ætatis & sanæ mentis vnum habeat peculium: quo casu euenire, ait Marcellus, ut seruus hic apud vnum ex dominis habeat peculium, non etiam apud alterum. Quod tamen si Marcellus intellexit de peculio quod concessum fuerit ab utroque domino, ante furorem alterutrum, vel à patre pupilli aut furiosi, non solum non congruit, sed etiam ex diametro repugnat superiori sententiæ, quæ habet non eo minus durare peculium, quod nec ademptum sit, nec adimi à furioso aut pupillo possit, neque concessione aliqua opus esse, cum sufficiat ademptum non fuisse: si verò Marcellus intellexit de peculio, quod pupillus ipse vel furiosus iam furore percitus constituerit, non solum diuersus erit casus à superiore, sed omnino contrarius, nec proinde illi congruens; & in quo præterea falsum erit, quod Vlpianus respondet in *vers. ego autem puto*, non esse opus concedi peculium à domino seruum habere, sed non adimi, ut habeat: nec enim nisi absurdè possis tractare de peculio non adempto, aut non adimendo, quod nunquam concessum fuerit, sicut è contrario frustra dicas & ridiculè, non esse opus concedi à domino peculium, quod iam concessum sit, nisi eam propositionem restringas ad nouam & secundam concessionem, de qua tamen nihil hic Marcellus,

nihil Vlpianus, sed cum verba illa quæ de non ademptione peculij loquuntur, cogant nos fateri, sequendam esse priorem interpretationem, illud etiam fatendum est, calumniosam videri adnotationem Vlpiani ad Marcellum siue sic intelligas, ut Marcellus eorum opinionem adprobauit quos putasse refert peculium habere non posse seruum, nisi concedente domino, cum istorum sententiam referat, duntaxat non etiam probet, imò improbet potius formula illa loquendi, si ut quidam putant, at in *l. quidam* 22. *supr. de iure iur. l. Papinianus* 23. de *donat. inter virum & uxorem*, *l. lecta* 41. *supr. de reb. credit. si ne sic intelligas*, ut non tam Marcelli quam istorum opinionem Vlpianus improbet, cum nec illos credibile sit, de eo casu sentisse, quo concessio peculij aliqua præcesserit, sed quo nulla; nec potest quicquam verius dici, quam quod propositione ista cõtinetur, seruum habere peculium non posse, nisi domino concedente. Id enim est, quod diximus ad *l. 4. in princip. supr. permissionem & concessionem domini* expressam & specialem requiri ad constituendum nunc primum peculium. Quis enim vnquam dixit noua & secunda concessio opus esse, si ademptio nulla intercesserit? unde facili moueretur, ut in hac quoque adiectione non minus quam in *d. 5. cur congruit*. Triboniani manum agnoscere mihi video, præsertim ob illa verba satis inuoluta & contra Vlpiani morem, *ego autem puto non esse opus concedi peculium à domino seruum habere, sed non adimi ut habeat*, præter id quod falsa propositio est, si absolute intelligatur nulla priore concessione supposita: neque enim sola non ademptio potest sufficere ad primam constitutionem peculij: sicuti nec potest peculium non adimi, quod nunquam concessum fuit, ut diximus. Mouet etiam me non parum quod sequitur, *alia casus est peculij libera administrationis: nam hæc specialiter concedenda est*. Quasi verò non sufficiat liberam peculij administrationem concessam esse à patre pupilli aut à furioso ante furorem, sicuti sufficit concessum fuisse peculium cum enim tandiu durare concessionem liberæ administrationis necesse sit, quamdiu expressim reuocata non est, extrâ quam si seruus sit fugitiuus vel subreptus, vel de quo nesciat dominus, an viuus ille an mortuus sit *l. libera* 48. *infra*, non possit autem reuocari à furioso neque à pupillo, consequens est, ut & sufficiat eam non adimi, atque ita ut hac parte nulla differentia sit inter concessionem peculij simplicem, & concessionem liberæ administrationis. Fateor ex sola peculij concessione, non posse inferri ad concessionem liberæ administrationis, sed dico vbi semel concessa est, non magis ademptam eam videri per furorem superuenientem, aut noui domini pupillarietatem, quam peculij simplicem concessionem: vbi verò nunquam concessa fuit libera administratio, nec aliud iuris esse, quam si peculium nunquam concessum fuerit, cum eo casu speciali quoque, ut diximus, peculij concessione opus sit. Potest sanè curator furiosus liberam peculij administrationem & filiofamilias & seruo concedere, & denegare *l. curator* 24. *infra*. Imò & peculium in totum adimere, si furiosus vilitas quæ exigit, corruptis fortasse serui moribus quem curator certè pati non debeat, grassari impunè in peculio furiosi: quamuis peculium adimere

longe

longè plus sit, quàm peculij liberam administrationem vel concedere vel denegare. Planè rebus omnibus in eodem statu manentibus, non putarem permitendum curatori furiosis, vt filiofamilias vel seruo peculium sine causâ adimeret ei, cui furiosus

ante furem concessisset. Idemq; in adëptione liberæ administrationis iuris esse argu. l. cum quis 38. in princ. de solut. l. de atate 11. §. ex causa sup. de interrog. in iur. fact. atque ita meo quidem iudicio ex iuris ratione omnino sentiendum est.

2 ¶ Scire autem non vtique singulas res debet, sed *παρρησιάζειν id est, pinguius*, & in hanc sententiam Pomponius inclinat.

Ad §. 2. Scire autem.

R A T D V B. Specialis voluntas vix potest esse sine speciali scientia: nec enim fertur voluntas in incognitum, atqui speciali voluntate patris, vel domini opus est, ad constituendum peculium & efficiendas res peculiares, vt proximè diximus: scire igitur specialiter dominus & pater debet res omnes quæ sunt in peculio. Et quamvis non sit onerandus, vt in singula momenta inquirat, quid sit peculij l. peregrè 44. §. 1. de acquir. poss. ab initio tamen ea inuestigatio & perquisitio exactissima videtur esse necessaria ad certam veramque peculij constitutionem.

D E C. Scientia quidem exacta requiritur ab initio in constitutione peculij, sed quam moralem esse

sufficiat, & probabilem, nec necesse sit esse physicam, & tam præcisam. Solent enim prudentes nostri cum quoque cum quid certo ad præcisè statuendum sumere dicere solent *εἰς τὸν νόμον*, vt in l. 3. sup. de condit. truci. l. si arbitri 28. infr. de probat. l. ratum 13. de solut. l. quo enim 12. §. Iulianus infr. rat. rem habet. id est, cum aliquo temperamento, vt Paulus explicat in l. quod dicimus 105. de solut. alioqui facilius traheretur ad iniuriam, & ea quæ certissime & rectissime constituta sunt, hoc prætextu subuerterentur, vt ex prædictis locis constat, sanè peculium semel concessum, ex postfacto augeri etiam ignorante domino nihil vetat. d. l. peregrè §. 1. & l. non solum 49. in principio infra.

3 ¶ Pupillum autem, tam filium, quàm seruum, peculium habere posse, Pedius libro quintodecimo scribit: cum in hoc (inquit) totum ex domini constitutione pendeat. Ergo etsi furem cœperit seruus, vel filius retinebunt peculium.

Ad §. 3. Pupillum.

R A T D V B. Peculium non datur filiofamilias à patre, nec seruo à domino, nisi vt ex patris & domini utilitate bene administratur, fiatque pater aut dominus per eam administrationem locupletior, atqui pupillaris ætas non est capax bonæ administrationis, cum ignoret etiam illa quæ videt l. 1. C. de fals. moner. l. pupillus 9. de acquir. hered. nec valde distet pupillus à furioso l. Fulcinius 7. §. planè interdum infr. quib. ex caus. in poss. dat. Non ergo ferendum est, vt filiusfamilias vel seruus pupillus peculium habeat.

D E C. Constitutio peculij tota pendet ex constituentis voluntate, proinde si pater filio impuberi, siue dominus seruo pupillo peculium concesserit, non eò minùs valet constitutio, cum imputare sibi debeat pater vel dominus, cur pupillo peculium concesserit, sicut & imputamus ei qui pupillum alicui negotiationi præposuerit l. sed etsi quis 7. §. ult. & l. seq. sup. de instit. act. l. 3. §. ult. sup. de minor.

a Ergo etsi furem cœperit. R A T D V B. Non videtur bonæ hæc consuetudo, vt quod iuris est in pupillo ante furem, idem esse debeat postquam furor superuenit. Nec enim certum est, nec sperari probabiliter potest, ætatem allaturam esse respicientiam furioso, quæ madmodum certum est allaturam esse iudicium pupillo: vnde fieri posse docuimus sapius, vt iudicium quod pupillo deest, suppleatur per tutorem, non etiam quod furioso deest, suppleatur per curatorem, & vt nihil possit furiosus gerere, ne quidem auctore curatore, pupillus verò possit omnia ferè cum tutoris auctoritate l. in negotiis 5. de regu. iur. neque verò quiquam probabiliter dixerit liberam peculij administrationem permanere in furio-

so, magis quàm in fugitiuo seruo, aut in subrepto, aut in eo, de quo nesciatur, an viuus vel mortuus sit: subintelligenda enim est in conuentione & concessione qualibet tacita hæc condicio, si persona in eadem causâ, eodemque statu maneat l. cum quis 38. in princip. infr. de solut. neque rursus verè quis dixerit, posse concedi peculium ei qui iam furiosus sit, cum nihil ipse possit gerere, ne quidem auctore curatore, vt modò diximus ex d. l. 5. de reg. iur. nec igitur permitendum est, vt pupillus qui in furem incidit, retineat peculium, quod ipsi ante furem concessum fuerat.

D E C. Cum pupillus ad eoque minor annis vigin-tiquinque in furem incidit, vicium illud ætatis non animi esse intelligitur, idèoque si liber homo sit qui patrem non habeat, tutor ei dandus est, tanquàm pupillo, non curator tanquam furioso l. 3. §. 1. infr. de tutel. nihil ergo superueniens furor mutare potest in pupillo, cui pater aut dominus peculium concesserit, maxime cum sit in eius, si qui concessit, potestate non solum liberam peculij administrationem filio vel seruo adimere, si velit, sed totum etiam peculium l. 4. in princip. sup. Imputet ergo sibi cur non ademerit, cum posset, non quasi ei qui iam furiosus est, peculium concedi posset, sed quia multa facta tenent, quæ fieri prohibentur, vt diximus ad §. 1. huius legu. Sanè vt libera peculij administratio tacite ac ipso iure reuocata intelligatur, facilius est, quàm vt sola peculij concessio dict. l. libera, tanquam quæ sit maioris momenti & periculosius retineatur, putà ex causâ furoris superuenientis in persona illius, qui peculium habeat cum libera administratione, sed in furioso maiore vigin-tiquinque annis id obtinere, non in pupillo vel adulto d. l. 3. §. 1. infr. de tutel.

4 ¶ In peculio autem res esse possunt omnes, & mobiles, & soli. vicarios quoque in peculium potest habere: & vicariorum peculium hoc amplius & nominatim debitorum.^b

Ad §. 4. In peculio.

RAT. DVB. Facilius amittitur possessio rerum mobilium quam rerum soli, vt Papinianus tractat in *l. si rem mobilem* 47. *infr. de acquir. poss.* Difficilius ergo inducendum fuit, vt ex rebus mobilibus peculium constitueretur, ne tam facile foret filiis familias aut seruis deterioriorem facere parentum aut dominorum conditionem. Inductus enim est vsus peculiorum, vt parentibus & dominis prospiceretur, non vt noceretur, vt diximus ad l. *supr.*

DEC. Commodior ad commercium est, & ad lucrum quotidianum negotiatio rerum mobilium quam immobilium, & ad exercendum negotiatoris ingenium, quod earum rerum precia pro locorum & temporum varietate alia & alia sint l. 3. *de eo quod cert. loc. l. precia* 63. *ad leg. Falcid. l. si seruus* 31. *sup. ad leg. Aquil.* quod in rebus immobilibus quæ locum nunquam mutat, non ita est. Nihil ergo prohibet, etiam in rebus mobilibus peculium constitui. Et quamuis ex euentu damnum aliquod ea res adferret patri vel domino imputare sibi deberet, qui tale peculium filiofamilias aut seruo concessisset, cum totum hoc pendeat ex solius concedentis voluntate, vt diximus ad §. *præced.*

a *Et vicariorum peculium.* RAT. DVB. Vicarij peculium quasi proprium ipsius patrimonium est, non minus quam peculium serui ordinarij. Et in peculio vicarij illud tantum ponendum est, quod is habeat seorsum à peculio serui ordinarij l. 4. §. *vltim. sup.* non ergo computari potest in peculio serui ordinarij peculium vicarij: alioqui dabitur progressus in infinitum, si admitamus posse peculium esse in peculio.

DEC. Eodem modo se habet seruus ordinarius ad suum vicarium, quomodo vtetus dominus erga seruum ordinarium: nam ordinarius quodammodo dominus est vicarij, & vicarius quodammodo seruus ordinarij: ergo etiam in peculio ordinarij computandum est peculium vicarij, nec verendum est, vt progressus fiat in infinitum, cum nec vicariorum vicarij dari possint in infinitum. Denique sicut vicarij ipsi sunt in peculio seruatorum, ita & eorum peculia l. 17. *infr.*

b *Hoc amplius & nomina debitorum.* RAT. DVB. Res mobiles & immobiles sunt termini contradictorij, inter quos nihil medium & tertium esse potest, l. *si inter me* 15. *infr. de except. rei indic.* Non ergo possunt nomina debitorum constituere tertiam

partem bonorum à mobilibus & immobilibus bonis differentem, & qui post res mobiles & immobiles adicit nomina debitorum, nihil amplius adicit, eaque fuit iam pridem Bartoli nostri sententia, à plebisque non modò doctores, sed etiam populus approbata, vt iura quoque & actiones computari debeant in numero bonorum mobilium aut immobilium, prout competunt ad rem aliquam vel mobilem vel immobilem: sic enim ille ad l. *si fidei legatum* 75. §. *vl. de legat. 1.* ita vt qui bona sua omnia tam mobilia quam immobilia, vel donauit, vel vendidit, vel obligauit, vel in dotem dedit, nulla iurum & actionum facta mentione de iuribus quoque & actionibus contraxisse, ac disposuisse existimetur.

DEC. Res omnes siue mobiles siue immobiles sunt corporales, cum habeant talem denominationem à loco, qui non conuenit, nisi rebus corporalibus: idè enim dicuntur mobiles, quòd à loco ubi sunt moueri faciliò possunt, siue à seipsis, quæ speciei nomine dicuntur, se mouentes, de quibus in l. *mouentium* 93. *de verb. signif.* siue ab alio quæ retentio generis nomine mobiles appellantur. Immobiles verò idè dicuntur, quòd à loco in quo sunt, moueri nunquam possint, neque à seipsis, neque ab alio: at iura & actiones sunt de numero rerum incorporalium, quia nec villo loco contineri possunt neque definitiue, neque circumscriptiue *tit. de reb. corpor. & incorp.* apud Iustin. l. 1. §. *quædam sup. de rer. diuis.* vnde est, quod legato rerum omnium quæ alicubi sunt nomina debitorum non continentur l. *Caius Sciu* 86. *de leg. 2. l. quæstium* 78. §. 1. *de leg. 3.* differunt ergo toto genere à bonis mobilibus & immobilibus, & constituunt necessariò tertiam speciem bonorum ab aliis bonis separatam. Quod hic locus probat omnium optimè. Eoque passim iure vitum, maxime verò in Senatu nostro Sabaudia, nisi cum extat consuetudo aliqua in contrarium. Qualis esse dicitur apud Geneuates, & Bernenses: itaque errat quotidie imperitiores plerique Notariorum, qui vt bona omnia in stipulatione comprehendant solent adicere *tam mobilia quam immobilia*, nec obseruant ea adiectione excludi iura & actiones, quæ alioquin nulla & indistincta bonorum appellatione comprehendì simpliciter: commodius potuissent l. *bonorum* 49. *de verb. signif.* Planè si quando nos cogat necessitas, iura quoque & actiones bonis mobilibus aut immobilibus adnumerare, supradicta Bartoli distinctio sequenda erit, vt latius à nobis demonstratum est in Codice nostro Fabiano.

5 ¶ Sed & si quid furti actione seruo deberetur, vel alia actione: in peculium computabitur. hæreditas quoque & legatum, vt Labeo ait.

Ad §. 5. Sed & si quid furti actione.

RAT. DVB. Neque furti actio, neque alia vlla exerceri à seruo potest, cum in iudicio agere non possit, nec magis conuenire quam conueniri l. *seruus* 6. *C. de indic.* nec rursus etiam si sit seruus heres institutus, aut legatum meruerit hæreditas tamen aut legatum ad eum pertinere potest, sed ad dominum,

cui per seruum ita acquiritur, vt ne momento quidè temporis consistat acquisitio in persona serui l. *placeat* 79. *de acquir. hered.* non igitur fieri potest, vt quod siue furti, siue alia actione seruo deberetur, in peculio eius sit, multòque minus hæreditas in qua institutus sit, aut legatum, quod ei datum fuerit: nam neque istorum capaces sunt serui, nisi ex persona domini l. *non minus* 31. *de hered. instit.*

D E C. Cùm seruo furtum factum est, actio quidem competit domino non seruo, sed tamen non eo minùs verum est, debet seruo naturaliter, quod peteam actionem debetur domino ciuilitè: non enim debetur domino, nisi ex persona serui. Cur non ergo computabitur in peculio serui, in quo erat ante furtum? nam nec minui solet cuiusquam liberi hominis patrimonium, ob furum quories furti reposcendæ facultas adest, proposita contra firem actione, quia furtum nec acquirendi domini modus est, nec amittendi: quod autem in liberi hominis patrimonio seruaretur, idem & in serui peculio seruandum est. *l. quories 47. §. vltimo infrà.* Idem & in hereditate & in legato probandum est, si seruus officio suo aliquo promeruerit, aut hereditatem aut legatum, aut etiam donationem. *l. peculium & ex eo 39. infrà,* etsi enim hereditatis & legati & donationis commodum acquiritur per seruam domino, non solum ignoranti, sed etiam inuito extra causam hereditatis in qua præcedere iussum & voluntatem domini oportet. *l. etiam 32. de acquirend. rerum domin. iunct. l. qui in aliena 6. de acquirend. hered.* ipsa tamen institutio & legati datio, & dona-

tio in personam serui collata est, quem verum est, & institutum heredem fuisse, & legatum aut donationem meruisse: sunt enim ista omnia meri facti, quorum seruus ita capax est, vt nec per eum transeant in dominum. *l. qui heredi 45. de condit. & demonstrat. sed hoc ita accipiendum est, si non ipsius domini contemplatione seruus heres institutus sit, aut legatum vel donationem acceperit, non aliquo suo officio promeruerit: tunc enim non potest hereditas, neque legatum, neque donatio, esse in peculio serui, nisi ex noua & speciali domini concessione. d. l. peculium 39. infr. iunct. l. si serui vsu fructus 21. & sequent. supr. de vsu fruct. sed & quod dicimus eo casu quo seruus hereditatem, vel legatum, vel donationem officio aliquo suo promeruerit, esse omnia ista in peculio serui, accipiendum est, haud dubiè sub perpetua illa exceptione, nisi fortè dominus hoc proposito fiat, vt nollet fieri ista peculij, quomodo scriptum est in §. prox. seq. semper enim meminisse oportet eius quod scripsimus ad §. pupillum supr. pendere hæc omnia ex peculij constitutione & ex constituentis domini voluntate: eademque distinctiones etiam in filiis familiaribus adhibendæ sunt.*

¶ Sed & id, quod dominus sibi debet, in peculium habebit: si fortè in domini rationem impendit, & dominus ei debitor manere voluit: aut si debitorem eius dominus conuenit, quare si fortè^a ex serui emptione, cuius actionis nomine, duplum dominus exegit: in peculium serui erit conuersum. nisi fortè dominus eo proposito fuit, vt nollet hoc esse in peculium serui.

Ad §. 6. Sed & id, quod dominus.

R A T. D V B. Cùm seruus aliquid ex peculio suo in rem domini sui impendit, fecit id quod debuit, nec aliquid ex suo impendit, sed ex te ipsius domini cuius & totum peculium fuit: absurdum igitur est, vt dominus ex hac causa debitor serui sui constitutatur, ac proinde vt id quoque quod ex peculio impensum est à seruo in rem domini adhuc in peculio computetur. Nam etsi seruus eiusdem peculij pecuniam pro alio soluisset, actionem tamen ad eam repetendam, non sibi, sed domino acquisiuisset, ita vt nec momento temporis obligatio & acquisitio in persona serui constituisset. *l. placet 79. de acquir. hered.*

D E C. Postquam ob vtilitatem dominorum ita receptum est, vt seruus licet omnino incapax acquisitionis & habendi patrimonij, peculium tamen habere possit conuiuentibus domini oculis, quasi proprium suum patrimonium, illud etiam admitti consequens fuit, vt ex eo peculio posset ipse & debitor fieri, & creditor domini tanquam alterius cuiuslibet, non quidem ciuilitè, quia nec obligari extraneo ciuilitè, nec sibi extraneum obligare similiter potest, sed naturaliter tantum. *l. serui 14. l. obligari 43. infr. de obligat. & actio.* nec tam inspecto iure ciuili quam facto ipso ex quo potissimum naturalis obligatio æstimanda est. *l. nec seruus 41. infrà:* nam cùm serui capaces sint eorum omnium, quæ sunt facti & naturæ tanquam qui iure naturæ à reliquis hominibus in nullo differant. *l. quod attinet 32. de regulis iur.* nec proinde ea quæ facti sunt, transeant à seruo in dominum, vt proximè scripsimus ex *l. qui heredi*

45. infrà, de condit. & demonstrat. consequens etiam est, vt naturalis obligatio, quæ tota ex facto & naturalis æquitatis vinculo æstimanda est. *l. nec seruus iunct. l. Stichum 95. §. naturalis de solut.* possit in serui quoque persona consistere, nec per seruum acquiratur domino, vt malè vir doctissimus Iacobus Cuiacius credidit, & nos docuimus latius ad *l. frater ad fratre 38. suprà de condit. indebit.* Alioqui nec seruus domino quicquam debere naturaliter posset, quia potestate confusionis quæ natam quoque ciuilem obligationem solet extinguere. *dist. l. Stichum §. aditio l. debitori 50. de fideiussor.* impediretur natiuitas obligationis naturalis, ne eodem instanti dominus & debitor & creditor sui ipsius constitueretur, nec quod in rem domini seruus impenderit, facere potest, vt eo minùs obligetur seruo dominus sicuti extraneo agente de peculio in eam actionem veniret etiam id, quod in rem domini versum esset. *l. filiusfamilis 19. infrà de in rem verso,* sed in hoc differt obligatio naturalis qua dominus ex causa peculij erga seruum suum proprium obstringitur ab ea, quæ inter seruum & extraneum quolibet contraheretur, quod suam obligationem naturale tollere dominus potest nuda sua voluntate, si nolit ipse manere serui debitor non etiam extraneus, vt sequitur in hoc §. Etsi enim dici solet ne minem posse facto suo suam obligationem tollere inuito creditore. *l. si seruus 91. §. nunc videamus infrà, de verborum obligat.* ad hanc domini erga seruum suum obligationem naturale non pertinet, quæ tam infirma est, vt iniurum dominum non possit constringere: nimirum quia hæc quoque obligatio

peculiaris est, & cum totum peculium seruo adimere dominus possit, ut tam saepe diximus, quidni & hanc quoque obligationem tanquam partem peculij, *argument. l. iur. gentium 7. §. ad d.* in illis verbis, *nam si potest tota res tolli, cur non & reformari?* *supr. de pact. l. alumna 30. §. qui filius de adm. legat. iunct. l. non debet cui 21. de regul. iur.* idem est si debitorem serui dominus conuenit, & ab eo aliquid exegerit: nam & quod exegerit in peculio serui computabitur, quia licet id seruus ipse exigere non potuerit, qui nec agere potuit, ex eius tamen si non persona quae iure ciuili nulla esse intelligitur *d. l. quod attinet*, saltem contractu egit dominus & ex obligatione illa ciuili, quae ex quolibet iusto contractu serui acquiritur domino. Seruus si quidem licet obligari ciuilitate etiam extraneis cum quibus contrahit, non magis possit quam ipsi domino, eos tamen domino suo ciuilitate obligat: & consequenter in vicem pecuniae quam ex peculio dedit, ad ciuilem illam obligationem comparandam, quae actionem peperit, quod dominus non ex serui persona quicquam exegerit, sed ex sua propria, & ex ciuili obligatione, quae serui nec fuit inquam, nec esse potuit: sed decidendi illa est, quod obligatio illa ciuilis ex contractu serui descendit, & ex ea re quae in peculio ac veluti patrimonio serui fuerat.

a. Quare est forte. R. A. T. D. V. B. In emptione serui quem ex peculiaribus nummis seruus comparauit, non plus impensum fuit, quam quanti precium formale serui fuit. Ergo si ex ea emptione dominus eui-

cto seruo, qui emptus fuerat duplū cōsecutus sit, forte ex interposita duplæ stipulatione, solū simplum computari debet in peculio, non duplum.

D. E. C. Quemadmodum seruus emptus ex peculio fuit peculiaris tanquam substitutus & subrogatus in locum nummorum qui peculiariati fuerunt, ita & euicto seruo quicquid ex ea causa dominus consecutus est, id est, duplum totum eiudem iuris & peculij censeri debet, tanquam subrogatum in vicem serui, qui ante euictionem peculiaris erat, & tanquam ex ipsius serui contractu, & stipulatione acquisitum. Exemplo eius quod dicimus, si seruus aestimatus in dotem datus sit, & postea euictus ob cuius euictionem maritus duplum consecutus sit, cogendum esse maritum actione de dote soluto matrimonio, non simplum duntaxat, sed totum duplum mulieri reddere, quia maritus occasione doris duplum illud consecutus sit, & sufficiat indemnem eum seruari, non etiam ea re mulieris lucrum facere. *l. quoties 16. infra, de iur. dot.* Eadem enim iuris ratio, & proportio seruanda est inter dominum & seruum, cum tractatur de peculio, quae seruaretur inter extraneos de patrimonij suis contentantes, postquam placuit peculium serui sic esse inspiciendum quasi verum liberi hominis patrimonium *d. l. peculium 39. d. l. quoties 47. §. ult. infra. bo. tit.* & consequenter iterum ipsum tanquam liberum hominem, & patrem familias, quod ad causam peculij attinet, nisi quod in potestate domini est, si curi peculium totum seruo adimere: ita facere nuda voluntate, de qua tamen constat, ut in peculio non sit, quod alioquin esse deberet, ut Vlpianus hic subiungit, & in *l. si peculium 6. §. 1. in fin. de pecul. legat.*

7 § Sed & si quid ei conferuus debet, erit peculij: si modò ille habeat peculium, vel prout habebit.

Ad §. ult. Sed & si quid ei.

R. A. T. D. V. B. Quod seruus debet conferuo suo in eiudem domini potestate constituto, ipsi domino deberi intelligitur *l. sed etsi 9. §. huius definitioni, l. si seruus 17. infra. hoc titul. l. denique 8. §. qui Stichum infra. de pecul. legat.* ergo non potest videri esse in peculio serui creditoris, sed in separato patrimonio domini.

D. E. C. Quod seruo debet conferuus domino quidem deberi intelligitur, ut ex peculio debitoris deducatur, si modò ille peculium habuit, aut habebit, eo scilicet iure quo peculium inspicitur, tanquam quod verè sit in patrimonio domini, sed non eo minus auget peculium serui creditoris, quatenus in eo

peculio seruus habetur pro patre familias: obligatio enim naturalis inter conferuos contrahitur, quomodo inter seruum & dominum, sed eius commodum totum acquiritur domino, quia effectum suum exercere non potest in utilitatem serui, id est, quantum ad deductionem retentionem, exceptionem & compensationem, qui praecipui effectus sunt naturalis obligationis, quia conferuus, quem ponimus conferui sui creditorem, neque à conferuo suo, neque à domino conueniri inquam potest. Non aliis autem, quam illis, qui ipsi conueniuntur, prodesse effectus vllus naturalis obligationis potest, ut diximus ad *l. siater à fratre 38. supra, de condit. indeb.*

8. PAVLVS libro 4. ad Sabinum.

Non statim, quod dominus voluit ex re sua peculij esse, peculium fecit: sed si tradidit: aut, cum apud eum esset, pro tradito habuit. desiderat enim res naturalem dationem. Contrà autem, simul atque noluit, peculium serui definit peculium esse.

Ad l. Non statim 8.

R. A. T. D. V. B. Peculium pēdet ex sola domini constitutione, id est, ex domini peculium constitutis voluntate *l. pro. §. pupillum supr.* Cuius enim potest

interesse alterius, quam domini? Ergo statim atque voluit dominus aliquid ex re sua esse peculij dicendum est, factam esse re illam peculiare: id enim est, quod vulgo iactari solet, vnumquemque rei suae moderator esse, & arbitrum *l. in rem ad data 21. C. mād. dat.*

dat. Nec quicquam esse tam conueniens naturali æquitati, quàm vt voluntas domini rem suam in alium transferre volentis rata habeatur l. qua ratione 9. §. he quoque res de acquir. rer. domin.

DEC. Quemadmodum cum agitur de vera translatione domini, non sufficit voluntas transferendi domini, si non interueniat traditio d. §. he quoque res, aut actus aliqui traditioni æquipollens, vt in §. in rerum ead. leg. §. per traditionem & seq. insus. de rer. diuis. l. traditio 20. de acquir. rer. domin. l. traditionibus 20. Cod. de pact. Ita & cum agitur de constituendo peculio, vt dominium rerum peculiarium, quæ fuerant in puro dominio & patrimonio domini transcant in seruum, hiantque quali proprium eius patrimonium traditionem similem interuenire, necesse est, vt fictio veritati respondeat l. confessionibus 13. & l. sequ. in suis. de interrog. in iur. fac. ne aliqui plus possit fictio in casu ficto, quàm veritas in casu vero. Contra l. si quis pro emptore 15. de vsucap. l. filio 23. de liber. & posthum. Quod ergo dicimus peculium pendere ex constitutione & constitutioe ex constituentis voluntate, in sensu quidem negatiuo verum est, vt nihil ab initio fieri possit peculij, quod non constituerit, & voluerit dominus [ex postfacto enim augeri peculium etiam ignoratè domino nihil prohibet l. non solus 49. insus.] sed non similiter in sensu affirmatiuo: quasi sola voluntas domini faciat peculium citra ullam traditionem: prius verum, ac posterius falsum est: quamquam nec augeri peculium ex postfacto potest, solis verbis aut nuda voluntate, sed re ipsa l. peculij 4. §. 1. sup. & cum dicimus posse augeri etiam domino ignorante, ita semper intelligimus, vt tamè re ipsa augeatur, traditio igitur ab initio necessaria est, aut aliquid aliud quod æquipollet traditioni, putà si res quam dominus peculiarem facere vult,

iam sit penes seruum, vt necè tradi amplius, sed tantum pro tradita haberi possit: sufficit enim ficta traditio cum possessio iam est, penes eum cui peculium constituitur, vt & in d. §. interdum: desiderat enim res naturalem dationem, vt Paulus hic loquitur, id est, veram & realem traditionem.

a *Contrà autem simul atque nolut. RAT. DVB.* Nihil tam naturale est, quàm vnumquodque dissolui eo modo, quo colligatum est vulgata iuris regula 35. de regul. iur. l. prout 80. de solut. atqui peculium non constituitur nuda voluntate, sed vera & naturali traditione, aut saltè quasi traditione, vt modò diximus: ergo vt peculij definit esse peculij ad potest nuda volùtas sufficere, sed retrotraditione op' est, arg. l. ab emptione 38. sup. de pact. l. 1. C. quā. liceat ab empt. disced.

DEC. Peculium quod per constitutionem & traditionem, aut quali traditionem factum est velut proprium serui patrimonium, reuera manet in dominio & patrimonio domini, nec nisi coniuuentibus domini oculis penes seruum iure peculij ac patrimonij esse intelligitur, l. 4. §. 1. inf. de manumiss. potest ergo dominus vel vno nutu oculi, quo significet nolle se amplius coniuuere, peculium adimere, & quamvis res peculiatae adhuc penes seruum maneant, efficere tamen vt desinant esse peculiatae: frustra quæ retrotraditio requireretur ad transferendum in dominum à seruo dominum, quod seruus nunquam habuisset, nec habere potuisset. Alia ratio est domini reuera translati per traditionem in extraneū, qui capax sit eius retinendi, donec retrotraditio sequatur: sunt enim legitimi quidam modi transferendi domini, inter quos traditio est, nuda domini voluntas non est, quæ nec sufficit ad simplicem domini amissionem l. si quis vi 17. §. differentia de acquir. poss.

9. VLP. IANVS libro 29. ad Edictum.

Sed si damnum seruo dominus dederit, in peculium hoc non imputabitur; non magis, quàm si subriperit.

Ad l. Sed si damnum 9.

RAT. DVB. Quod dominus seruo suo peculium habenti debet, augeat peculium & peculio computatur l. quam Tuberonus 7. §. pen. sup. atqui is qui damnum dat, aut etiam subripit aliquid, si ex ea causa debitor illius cui damnum dat & subripit, etiam si seruo damnum datum, vel furtum factū sit d. l. quā Tuberonus 7. §. sed etsi quid furti sup. ergo ipso etiam domino damnum dante in rebus peculiaribus aut subripiente aliquid seruo suo, dicendum est in peculium imputari id debere, vt ex improbitate domini peculium si non augebitur, saltem nec minuat: ne alioqui malitius indulgere videamur l. infundo 38. sup. de rei vind. & permittere domino, vt re sua abutatur, contra quàm scriptum sit in §. vlt. inf. de his qui sui vel alieni iur. sunt.

DEC. Damnum dictum est ab adimendo, id est, ab ademptione & quasi diminutione patrimonij l. 3. inf. de damn. infect. quid verò potest adimere dominus seruo, qui nihil habet, nec habere potest, nisi quod coniuuentibus oculis cum habere dominus patitur, & cui totum etiam peculium adimere vno nutu dominus possit: neque igitur damnum dare

seruo videri dominus potest, sed re sua vti potius, non abuti, nisi eo modo quo si seruum nullum haberet, quo casu factum ipsius esset inculparum, si verò rem aliquam peculiarem dominus seruo subriperit, multo minus debitor eius fieri ex ea causa potest tanquam ex causa furti: cum absurdum sit credere, furtum à domino fieri seruo potest. Quod enim aliud est furtum, quàm contrètatione rei, hanc & interuersio possessionis? l. 1. §. vlt. de furt. atqui nihil habere seruus potest, ne quid ex peculij causa quod non sit domini, nec rursus possessio ipsa rerum peculiarium ad seruum pertinere potest, cum nihil possit ipse possidere vera possessione & civili, quæ licet facti sit, plurimum tamen ex iure mutatur l. possessio 49. in princ. & §. 1. de acquir. poss. cuius omnino incapax furti serui, sed naturali tantum & actuali possessione, quæ nihil nisi asinina detentio est, nec actionem furti parere seruo vnumquam potest, l. stipulatio ista 38. §. in quibus sunt, & §. hac quoque stipulatio inf. de verb. oblig. imò quod magis est, si uisus a natis ipse qui quoniam liber est, & habet caput in ciuitate, plus iuris habet in omnibus ferè, quàm seruus, neque retinere, neque recuperare, neque adipsi possessionem rei peculiaris videretur, sed pater potius per filium

l. filiusfamilias 93. de regul. iur. quis verò rei suæ, & à se-
ipso solo possesse furtum facere possit? Denique
subripere verbum facti est furtum facere ver-
bum iuris: quisquis furtum facit etiam subripit,

sed non è contrario quisquis subripit, etiam fur-
tum facit, dominus seruo subripere aliquid po-
test, at furtum facere non potest, nec si maxime
velit.

¶ **Planè si conseruus dedit damnum, vel subripuit, in peculium videtur ha-
beri, & ita Pomponius libro vdecimo scribit. nam & si quid dominus ab eo,
qui rem peculiarem subripuit, vel consecutus est, vel consequi potest: in pecu-
lium esse ei imputandum, Neratius libro secundo Responsorum scribit.**

Ad §. 1. Planè si conseruus.

RAT. DVB. Non magis à conseruo, quam à
domino suo damnum pati potest seruus, qui nihil
habet quòd ei possit adimi, si damnum ab ademp-
tione dictum est, vt proximè diximus *ex l. 3. inf. de
damn. infect.*

DEC. Habet seruus peculium suum à domino
veluti proprium quoddam suū patrimonium quod
ei adimi à domino quidem potest ad nutum & arbi-
trium domini, siue in totum, siue ex parte, & siue per
apertam ademptionem, siue damno dato: sed à con-
seruo non potest, quia in conserui potestate non est
peculium, aut quicquam ex peculio adimere cōser-
uo non magis quam in potestate extranei, nec à do-
mino ipso factum videri potest, quod à seruo factū
est, per iniuriam conseruo illatam, & quæ ipsius e-
tiam domini damnum & incommodū respicit: quod
ergo conseruus conseruo damnum dedit, vel subri-
puit, in peculio nihilominus computari dicendum
est, perinde atque si ab extraneo damnum datum

& furtum factum esset. Nam quod ab extraneo do-
minus reposceret per actionem furti aut legis Aquil-
iæ, vt max dicemus, id à conseruo reposcere potest
iure domini cæ potestatis conueniendi eum domi-
ni, vt loquitur *l. vlt. c. an seruus pro suo facit.*

a Nam & si quid dominus. **RAT. DVB.** Quod do-
minus ab eo consecutus est, vel consequi potest, qui
rem peculiarem subripuit, ad vtilitatem ipsius do-
mini pertinet, non autem serui, cui subreptum est:
perinde igitur haberi debet, ac si eatenus peculium
ipse dominus ademit: adimit enim qui suum fac-
cit, quantum potest, quod prius fuerat alterius.

DEC. Non adimit peculium dominus, sed confir-
mat potius, qui iniuriam peculio factam vindicat,
& quod ex peculio per iniuriam subtractum est re-
pōscit, siue actione furti, siue qua alia. *quam Tubero-
ni 7. §. sed & si quid furti sup.* & cum actio illa sit pec-
uliaris, tanquam acquisita domino ex causa pecu-
lij, consequens est, vt id quoque quod per eam a-
ctionem reposcitur, peculiare sit, & maneat, quale
fuit antea, vt diximus ad *d. §. sed & si quid.*

¶ **Peculium autem deducto, quod domino debetur, computandum esse:
quia præuenisse dominus, & cum seruo suo egisse creditur.**

Ad §. 2. Peculium autem.

RAT. DVB. Cum seruo agere nemo potest ne
quidem extraneus. *cum seruo 107. de regul. iur.* ergo
fieri nequit, vt seruus cum domino egisse prior &
præuenisse credatur: quomodo enim factum fingi
posset, quod re vera fieri nullo modo potest? debent
siquidem fictiones respondere veritati. *l. confessioni-
bus 13. & l. sequ. §. 1. sup. de interrog. in iur. fac.* & semper
supponendi sunt termini habiles. *l. tutor 35. §. 1. sup. de
iure iur. l. adigere 6. §. quamuis de iur. patron.* nō ergo bo-
na ratio est, quam adfert hic Vlpianus vt probe-
t, peculium computandum esse deducto eo quod do-
mino debetur, præsertim cum absurdum videatur
dicere, seruo deberi aliquid à domino & contrahi
obligationem aliquam etiam naturalem inter do-
minum & seruum, obstante scilicet iure domini-
cæ potestatis. Nam nec obligatio naturalis con-
trahi potest, nisi inter diuersas personas, vt alius sit
debitor, alius creditor. Seruus autem personam nul-
lam habet, qui nec caput vllum habere intelligitur
l. 3. §. vlt. & l. 4. sup. de capiti. minor.

DEC. Quod dominus non potest agere, & iudi-
cio experiri cum seruo, facere debet, vt eo magis
præuenisse, & cum eo egisse credendus sit, ne alio-
quinoceret ei quod agere non potuerit, cum tamen
non possit imputari ei, cur non egerit. *l. si quid possessor.
31. §. pen. sup. de heredi. petis.* & quemadmodum dici-
mus aliquando debere tutorem aduersus seipsum

plus præstat pupillo suo, quam aduersus extraneum,
quia aduersus alios experiri sine actione non potuit
*l. si pupillus 6. §. vlt. sup. de negot. gesti. l. tutores in prin. de
administ. & peric. tutor.* aduersus seipsum autem po-
tuit. *quoties 9. §. generaliter cod. tit.* quamuis non mi-
nus impossibile sit per rerum naturam, vt quis cum
seipso agat, quam vt sine actione cum alio. *ne cum
filiofamilias 16. inf. de furti.* ita & ei qui agere non po-
tuit ob hoc ipsum interdum succurri debet, quod
non egerit, vt quasi egisse videatur, quoties tale quid
est, vt credi debeat acturū eum fuisse tanquam pru-
dentem & diligentem patremfamilias, si agere po-
tuisset: eaque causa est, propter quam nullum priui-
legiū præponi potest patri vel domino, cum ex per-
sona filij vel serui conueniuntur. *l. ex facto 52. inf. hoc
tit. sic ut & in liberto dicimus, nullū posse antiquiore
cōtractū esse quàm operarū, sine quo libertas eida-
ta non esset. l. in liberto 77. inf. de solut.* quasi & cū pa-
ter filio vel domino seruo dat peculium, ea quoda-
modo lege dare videatur, vt si quandoque debebit
aliquid filius patri vel seruo domino, totum id ante
omnia ex peculo deducatur: in traditionibus enim
rerū quodcumq; pactum sit, id valere certum est. *l. in
traditionib. 48. sup. de pact. quid aut refert, an expressū
pactū interuenit an tacitū? præsertim inter eos in-
ter quod nec expressum fieri potuisse. l. 3. sup. de reb.
credi. nec semel accidit, vt extra id quoq; quod agi-
tur tacita obligatio aliqua nascatur. l. si qui commodat-
um 13. sup. commod. l. vlt. de furt. iunct. §. præterea ver. nam
vt ita*

vt eleganter inf. vbi alia etiam ratio redditur, quod non sit verisimile patrem vel dominum id etiam filio vel seruo concedere in peculium, habere quod sibi debetur. Quod etiam pertinet quod scriptum est *in l. finoxali 11. §. denique inf.* nō esse in peculio id quod domino debetur. Nec habet ceteri creditores, quod conquerantur, cum ne habituri fuerint contra patrem vel dominum actionem de peculio, si non ea veluti lege peculium ab initio concessum fuisset, quomodo & de iis creditoribus solemus dicere, qui licet anteriores tempore in conuentione pignoris, postponuntur tamen ei qui saluam ipsis fecit pignoris causam *l. interdum 5. inf. qui prior. in pignor. hab. 4. licet 7. C. cod. nec quod seruus in potestate domini sit, nullamq; personam iure ciuili habere intelligatur, facere potest, quomin⁹ obligatio naturalis inter ser-*

uum & dominum contrahatur, quippe quæ ex facto ipso æstimanda sit & ex æquitate iuris naturalis *l. nec seruus 41. inf. hoc tit.* iure namque naturali inspecto nulla differentia est inter liberos homines & seruos *l. quod attinet 32. de reg. iur.* dicitur tamen hoc priuilegium domini, vt in eo quod sibi à seruo suo debetur ceteris omnibus creditoribus præferatur *d. l. ex facto 52. inf. l. 1. sup. de tribut. ad.* & priuilegium deductionis in *l. 5. §. sed est questum 7. cod. titul.* quia non tam ex conuentione aut ex lege à domino expressim dicta, quàm ex mera iuris potestate, peculij concessionem ita interpretantis proficiscitur: intellige tamē hæc omnia si pater aut domin⁹ dolo careat, quod quidē etiā per dolum ademerint peculium vel imminuerint, perinde tamē tenentur, ac si neq; ademisset, neq; imminuisset, vt scriptū est in *§. præterea inf.*

3 ¶ Huic definitioni Seruius adiecit, & si quid his debeat, qui sunt in eius potestate: quoniam hoc quoque domino deberi, nemo ambigit.

Ad §. 3. Huic definitioni.

RAT. DVB. Obligatio naturalis cum sit meri facti, non potest per seruum acquiri domino, sed consistit in persona serui etiam cum dominus ipse est obligatus seruo *l. nec seruus 41. inf. hoc tit.* alioqui non posset naturaliter obligari dominus seruo, nec seruus domino, si ita ius esset vt naturalis quoque obligatio per seruum domino acquireretur, quia potestas confusiois eo casu impediret natiuitatem obligationis, vt sapius iam supra diximus & latius ad *l. frater 38. sup. de co. dict. indeb.* ergo quod seruo peculium habenti debet conseruus, qui in eiusdem domini potestate est, non debet ex peculio deduci, tanquam quod ipsi domino debeat. Et hoc sanē §. maxime abintur, qui cum Cuiacio defendunt naturalem obligationem acquiri patri per filium, & domino per seruum, non minus quàm ciuilem, ex generali regula *l. placet 29. inf. de acquir. hered.*

DEC. Aliud est tractare de obligatione naturali filij vel serui, aliud verò de eo, quod ex naturali illa obligatione debetur filiofamilias, aut seruo: naturalis obligatio illa consistit in persona filijfamilias vel serui, quia tota facti est, vt diximus ad §. prox. quæ autem facti sunt, non transeunt ad patrem vel do-

minum *l. qui heredi 44. de condic. & demonstr.* sed quod ex obligatione illa naturali debetur, cum non possit dici debitum, nisi in ordine ad acquisitionem, & ad solutionem, sicut & quod debetur ciuili, vt constat ex definitione obligationis apud Iustin. *titul. de obligat. & ex l. cum amplius 84. §. in natura debet deregul. iur.* domino deberi dicitur & patri non seruo, aut filiofamilias, inspecto scilicet effectu magis quàm iure ipso obligationis, quoniam nihil solui potest seruo ex quacunque obligatione, quod non statim acquiratur domino etiam inuito *l. etiam 32. de acquir. rer. domin. l. seruo inuito 62. de verb. obligat.* nihil filiofamilias, quod non statim acquiratur patri volenti sibi acquiri: merito igitur Seruius ad Neratij definitionem adiecit, etiam id quod debetur iis qui in eiusdem domini potestate sunt, deducendum esse de peculio, quia id quoque domino debeat, quia si inter conseruos actio aliqua esse possit, aut inter dominum & seruum ex persona & contractu alterius conserui, is rei gerendæ ordo esse deberet, vt seruum debitorem conseruo suo condemnari primum oporteret, deinde soluere, quo casu quod solutū esset conseruo, aut etiā domino ex contractu & persona conserui, haud dubiè domino acquireretur nō min⁹ quā si ipsi domino debitū, & solutū fuisset.

4 ¶ Præterea id etiam deducetur, quod his personis debetur, quæ sunt in tutela, vel cura domini, vel patris: vel quorum negotia administrant, dummodo dolo careant, quoniam & si per dolum peculium vel ademerint, vel imminuerint: tenentur. nam si semper præuenire dominus, & agere videtur: cur non dicatur, etiam hoc nomine eum secum egisse, quo nomine vel tutelæ, vel negotiorum gestorum, vel vtili actione tenebitur? nam, vt eleganter Pedius ait. ideo hoc minus in peculio est, quod domino, vel patri debetur: quoniam non est verisimile, dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur, sanē cum ex ceteris causis ipsum à semetipso exegisse dicimus, qui negotia, vel tutelam geret: cur non etiam in specie peculiari exegerit, quod exigi debuit? defendendum igitur erit, quasi sibi eum soluere, cum quis agere de peculio conabitur.

Ad §. 4. Præterea.

RAT. DVB. Quod debetur his personis, quæ

sunt in tutela vel cura patris vel domini non potest videri debitum patri, aut domino: alia enim ratio est eorum, qui sunt in patria vel dominica potestate,

per quos quicquid acquiritur, ut modò dicebamus, patri ipsi dominòve acquiritur, ita ut ne momento quidem temporis acquisitio consistat in persona filij familias vel serui. *l. placet 79. de acquir. hered. l. 1. si à parent. qui manum sit.* At non similiter per eos, qui in potestate tutoris vel curatoris sient, quicquam acquiritur tutori aut curatori, quin è contrario per tutorem & curatorem acquiritur penè ex omnib' causis eis, qui in tutela vel cura sunt. *tot. tit. quand. ex fact. tutor. vel curat.* est quidem tutoria potestas vicaria, quodammodo patrie potestatis, sed aliena, id est, defuncti patris pupilli non ipsius tutoris, ut scripsimus in iurisprudencia nostra *ad tit. de tutel.* ergo non quemadmodum quod ipsi domino debetur, aut iis qui sunt in patria vel dominica potestate deducendū est ex peculio quoties pater vel dominus de peculio conueniunt, ita & deduci debet quod iis debetur, qui in tutela vel cura sunt, multoque minùs quod debetur iis, quorum negotia pater vel dominus administrant: cum administratio tutoris vel curatoris sit necessaria, officium autem negotiorum gestoris merè voluntarium. *l. tutori 20. C. de negot. gest.*

D E C. Quemadmodum pater vel dominus semper prauenerit & cum filio vel seruo suo ante omnes egisse creditur, ut proximè diximus, ita & cum seipso egisse credendus est, eorum omnium nomine pro quibus tutelæ vel negotiorum gestorum actione siue directæ, siue vtili conueniri possit: imputatur enim tutoribus vel curatoribus, cur cõtra seipso nō egerint illo etiam casu quo actionem nullam aduersus seipso habuissent: aduersus alios enim agere siue actione non potuerunt. *l. si pupilli 6. §. vlt. supr. de negot. gest. l. si quid possessor 31. §. pen. de petit. hered.* aduersus seipso potuerunt. *l. quoties 9. §. & generaliter. infr. de admin. tutor.* porrò sicut ex cæteris causis tutorem vel curatorem à seipso exegisse dicimus, quia exigere debuit, cur non etiam in specie peculiari dicamus exegisse eum à filio vel seruo primùm, deinde à seipso quod exigere debuit: defendendum igitur erit, siue patrem, siue dominum quasi tùm sibi soluere ex peculio quod illis debetur, qui in tutela vel cura sunt, vel quorum negotia administrant, cum incipiunt de peculio conueniri: egisse quidem ante videntur, sed non tam citò soluisse: nam & inter eos inter quos actio & exactio locum habet, actio sem-

per præcedit exactiõnem & solutionem: cum ergo deducit pater vel dominus in actione de peculio id quod sibi vel iis, quos habet in potestate vel quorum negotia gerit ex officio, siue necessario, siue voluntario debetur, non tunc soluere intelligitur, aut sibi aut negotiorum dominis, cum deducit, quasi deductio solutionis vim habeat, sed deducit quasi iam solutum eo tempore quo cæpit de peculio conueniri, ut nec vllus questionis locus relinqui videatur, an soluendam amplius sit, quod iam solutum fuerit, aut saltem pro soluto habendum, ad eò ut solus quoque agendi de peculio conatus sufficere hic debeat quomodo Vlpianus scribit in huius §. postremis verbis.

A. *Dummodo dolo careant.* **RAT. DVB.** Non facit dolo qui iure suo vitium. *l. si duorum 52. infr. de actio. empt.* iuris enim executio non habet iniuriam. *l. iniuriarum 13. §. 1. infr. de iniur.* atqui iure suo vitium pater vel dominus, cum deducit ex peculio, id quod sibi à filio familias vel à seruo debetur, aut iis quos habet in potestate, aut quorum negotia tanquam tutor vel curator, vel negotiorum gestor administrat, quia non est verisimile patrem vel dominum id concedere filium vel seruum in peculium habere, quod sibi & aliis huiusmodi personis debeatur: non ergo potuit aut debuit exceptio ista hic addici.

D E C. Hæc deductio quæ ex peculio fit à patre, vel à domino, si non adeptio, certè diminutio aliqua peculij est, ac proinde adeptio ex parte: nam quod imminuitur ex parte admittit, sicut & quod detentius fit ex parte perit. *l. 3. supr. de condi. tritici. l. 3. §. 1. commed.* atqui neque adimere, neque diminuire peculium dolo malo pater vel dominus potest, quia hoc ipso teneatur, de peculio saltem intra annum ac si neque ademisisset, neque dimisisset. *l. summa cõratione 21. infr. hoc titul. l. filius familias 19. infr. de in rem vers.* ergo bona & necessària hæc exceptio est, ne dolo patris vel domini noceat creditoribus qui bona fide cum filio familias vel seruo contraxerunt intuitu eius peculium tanquam proprium ipsius patrimonium. *l. hinc quaeritur 19. §. 1. l. & ancillarum 27. §. vlt. infr. deniq;* doli impulsus remaneat nūquā debet, ne tū quidem cum ei soli nocuit, qui dolum admisit. *l. procurator 11. §. 1. de doli mal. except.* multò minùs si alij cui nihil imputare possis nociturus sit.

§ § Sed & creditor serui qui hæres extitit domino ejus, deducit de peculio, quod sibi debetur, si conueniatur: siue libertatè seruus acceperit, siue non. idemque & si legatus sit purè seruus. nam quasi prauenerit, & ipse secum egerit: sic deducet, quod sibi debetur, nullo momento dominium in manumisso, vel legato purè habuerit. & ita Iulianus libro duodecimo scribit. certè si sub conditione^a seruus libertatem acceperit, minùs dubitanter Iulianus eodem loco scribit, hæredem deducere. dominus enim factus est. ad defensionem sententiæ suæ Iulianus^b etiam illud adfert: quod si ei, qui post mortem serui, vel filij intra annum potuit conueniri de peculio: hæres exstitero: proculdubio deducam, quod mihi debetur.

Ad §. 5. Sed & creditor.

RAT. DVB. Creditor serui directæ libertate donati à domino suo etiam si domino heres extiterit, nunquam tamen cum eo egisse, aut sibi ex peculio soluisse videri potest, cum eius dominium nūquam

habuerit. Cõpetit. n. directæ libertas seruo tam citò quā heres institutus sit heres, per additionē & eo ipso instati quo aditur hereditas, ita ut seru⁹ fact⁹ liber nō alium patronum & manumissorē, quā defunctum ipsum habere intelligatur, vnde & Ordinus appellatur. *l. 3. §. planè si forte de legit. tutor. l. si socius 48. de manum.*

manum. testam. id est nullus l. 4. in princip. infr. de bon. liber. l. legatum 80. de legat. 1. Ergo nec potest videri creditor, hic licet domino heres extiterit, tunc sibi solvere, quod sibi seruus debuit, cum incipit de peculio conveniri, ut scriptum est in fine §. præcedentis. Prius enim est, ut cum seipso egisse quam vel sibi soluisse videatur: cum non magis possint ista fingi facta esse, quam fieri vno eodemque instanti. Eademque dubitandi ratio est in ea specie, quæ mox subiungitur, si seruus debitor alicui sit legatus pure. Nam neque hoc casu dominum serui vlllo momento mansit penes hunc creditorem: quod Vlpianus exprimit iis verbis, licet nullo momento dominum in manu suo vel legato pure haberet dict. leg. legatum.

DE C. Non quidem verè præuenisse & cum seruo egisse videri potest, creditor hic qui serui dominus numquam fuit, sed tamen quasi præuenisse & quasi cum seruo egisse intelligendus est, ut perinde possit deducere, quod sibi ab eo seruo debetur, tanquam qui licet dominus serui huius numquam factus sit, in domini tamen ius & locum successerit, ideòque eodem iure censendus sit, quo esset, si seruus hic neque testamento manumissus: neque pure legatus fuisset, est enim legatum delibatio hereditatis qua testator alicui collatum, quid vellet, ex eo quod a iocuin vniuersum heredis foret l. legatum est 116. in princip. de legat. Nec quod seruus manumissus aut pure legatus nullo momento fuerit in dominio huius creditoris eiusdemque heredis, damno adficere debet creditorem, eundemque heredem cui nihil imputari potest, & qui diligenter sibi prospexerat ab initio contrahendo cum seruo habente peculium, & ex cuius contractu obligauerat sibi dominum de peculio *argum. l. 3. infr. de separatis* nisi forte quis imputare ei velit, cur domini quem seruus debitor fecerat hereditatem adierit, atque ita se sui ipsius debitorem fecerit, cum esset antea creditor, & per consequens facto suo confusione obligationem exinextitit, quod tamen esset ridiculum: quid enim addere potest aditio, nisi vt qui antea neque dominus erat neque debitor, sed tantum creditor fiat dominus? Heredem enim qui dicit, vtrique dicit dominum §. vltim. *Instit. de hered. qualitat. & differ.* Atqui si creditor hic per aditionem potuisset etiam serui huius fieri dominus, tanto magis ob hoc ipsum præuenisse & cum eo egisse crederetur: non ergo debet ei nocere, quod non est, & quod si esset, prodesse ei potius deberet, neque rursus quod per aditionem hereditarij domini quæ habebat debitorem actione de peculio, factus sit ipse serui ipsius debitor potest parere confusione ad extinguendam obligationem naturalem, quæ nec vno extinguitur, cum idem est debitor ex persona serui, tanquam ipsius dominus, & eiusdem creditor quominus saluam habeat deductionem eius quod sibi debetur ex peculio, si ab alio incipiat conveniri: nam neque alijs casibus confusio quæ per aditionem hereditatis contingit impedire solet deductionem & retentionem l. imponenda 6. l. irritum 8. C. ad leg. Falcid. l. Stichum aut Pamphilum 94. §. aditio res, aliquando *infr. de solut.* Denique non potest maior esse confusio potestas in persona huius creditoris qui ad eundem hereditatem domini numquam tamen dominus serui factus est, quam si cum hereditate dominum quoque serui acquisiuisset. Quo casu prodesset ei, ut diximus, non noceret quod

Tom. III.

dominus serui debitoris factus fuisset, nec deterior eius conditio fieri ob id solum potest quod ex postfacto dominus serui factus sit, quam si iam inde ab initio seruus hic cum contrahebat, dominum cum habuisset.

a *Certe si sub conditione R A T. D V B.* Cum seruus hic debitor accepit libertatem, aut legatus est sub conditione, quæ postea quodcumque extitit, perinde haberi debet, ac si ab initio pure data ei libertas aut pure legatus ipse fuisset. Existens enim quodcumque conditio facit puram dispositionem, quæ antea fuerat conditionalis l. vlt. §. 1. de vulg. & pupill. subst. l. potior 11 qui potior in pignori hab. l. i. cui via 11 §. 1. *supr. quemad. seru. amitt. l. & post litem* 12. §. 1. *famil. erig.* Ergo non habet hic casus minorem dubitationem, quam superior, nec debuit Iulianus casum hunc dare sub conditione libertatis aut legati serui ab eo casu distinguere, quo seruus pure legatus fuerit, aut pure libertatem accepit. DE C. Seruus sub conditione legatus aut qui non nisi conditionalem libertatem meruit, interit heredis est, & quidem pleno iure d. l. & post §. vlt. l. generaliter 29. §. 1. *infr. qui & a quib. manum. liber. non fiant.* Atqui in superioribus casibus pure data libertatis aut pure legati serui, tota dubitatio ex eo pendebat, quod ne vno quidè momento dominum serui penes creditorem hunc fuisset, ut præuenisse & quasi cum eo seruo egisse censetur, ficut diximus. Ergo hic casus longè minorem habet dubitationem, cum dominus aliquo tempore factus sit. Quo tempore præuenisse & cum seruo ita cum suo egisse credendus est, quauis illud quoque verum sit existentem, quodcumque conditione legati facere. ut dominum rei legatæ quod interitum tui heredis nunquam ipsius fuisse videtur, sed continuatè recta via ad testatorem in legatam d. l. i. cui via 11 §. 1. vbi scriptum est ad §. res qua. Sed hoc fit ex fictione & potestate iuris ne dominij translatio ad testatorem in legatarij inpediat per mediū ius medianj: perionem heredis si ego 9. §. si res *infr. de iur. dot.* & ne in rem liceat heredi, itaque domino quicquid facere in re legata, in legatarij iniuriam d. l. generaliter 29. §. 1. qui & a quib. manum. Cæterum inspecta rei veritate dominum rei sub conditione legatæ interitum pleno iure est heredis.

b *Ad defensionē sententia sua Iulianus. R A T. D V B.* eadem ferè est ad hunc versiculū, quæ ad superiores: nam & cum ei qui post mortē filij vel serui sui intra annū potuit cōueniri de peculio heres extitit verum est, nunquam me fuisse dominū serui, nec cum eo egisse vid. ri. qui ita cum decesserat, cum domino heres fui, & quauis de filiofamilias obligato nō idē tractari possit, quod ad dominij causā pertinet, quia cum in patris sui dominio nunquā fuerit, multò minus in meo esse potuit, idem tamē iuris est, quantum ad hoc vt cū eo egisse nunquā ideri possim, quia mortuus fuit antequam ius vllum contra eū agendi habuerim. Nō ergo videor posse deducere in actione de peculio id quod mihi debetur, sed decidendi ratio fortior illa est, quod quamuis potest filijfam. vel serui mortē heres extiterit domino, qui adhuc intra annū potuit de peculio cōueniri, eadē actio de peculio, quæ contra ipsum cōpetebat, datur contra me iure hereditario, ac proinde quædam modū si dominus conuentus fuisset, aut pater post mortē filijfam. vel serui, æquē potuisset deducere quod sibi debitu fuisset, atque si vno filio vel seruo etiam post annū fuisset cōueni, (annalis siquidē actio de peculio censetur in cæteris omnib. eodē iure quo perpe-

P

ua, l. 2. & 3. *infr. tit. prox.*) Ita ego quoque similiter deducere poterō quod mihi debebitur. Quid enim refert, cum heres sum & tanquam heres convenior actione de peculio, an deducam id quod mihi debetur, an verò id quod ipsi defuncto debitum fuit: Imò longe maior ratio est, ut possim deducere id quod mihi debetur. Cuius nomine, etiam actionem de peculio habere possem alio herede existente *arg. leg. sequens questio 68. de legat. 2.* Est enim semper facilius deductio & retentio possidenti, quam actio l. i. *infr. de pignor. l. 1. §. si autem de superfic. l. inveniunt 156. §. cui datus de regul. iur.* Nec debet creditor servi idemque heres domini deterioris ob id conditionis esse, quam alius heres quilibet quod sit etiam creditor

6 ¶ Siue autem ex contractu quid domino debeat, siue ex rationum reliquis: deducet dominus. Sed & si ex delicto ei debeat, * vituprà ob furtum, quod fecit: æquè deducetur. Sed est questionis^b utrū ipsa furti æstimatio, id est, id solum, quod domino abest, an verò tantum quantum, si alienus servus commisisset, id est, cum furti pœnis. sed prior sententia verior est, ut ipsa furti æstimatio sola deducatur.

Ad §. 6. Siue autem ex contractu.

RAT. DVB. & DECID. eadem est, quæ ad superiores omnes huius tituli locos in quibus scriptum est, dominum conveniunt actione de peculio posse ante ceteros omnes id deducere, quod sibi debetur, nisi quod cum servus ex contractu aliquo factus est domini debitor, imputari magis videtur posse domino, cum servus suo contraxerit, quem sciebat, neque obligari civiliter, neque actione vlla conveniri posse, ita ut siquid ex ea causa damni patiat, nec damnum pativlum videatur ex regula *l. quod quis 203. de reg. iur.* Quanquam dicerem illud potest, non minus imputandum esse domino, cur citius à servo rationes non exegerit, & reliquorum solutionem non viderit, cum iure dominice potestatis facere id quandoque poterit, conveniendo servum domi, ut loquitur *l. vlt. C. an servus pro suo facti post manumiss. teneat. auct. l. filio 7. v. legat. seu p. de iur. servand. caus. caueat. l. 4. C. de obseq. patr. non prest.* Sed absurdum esset dominum, qui concedendo peculium servo facit eum capacem commercij, & inuitat ceteros ad contrahendum cum eo, interdicere sibi ipsi hoc commercio, & deterioris conditionis esse quam alios, quomodo esset, si non posset sibi obligare servum naturaliter, nec haberet privilegium deductionis pro actione, quam extraneus quilibet creditor haberet contra eum ex contractu inito cum servo: nisi privilegium illud aliquo suo facto perdidisset, ut in *l. procuratoris §. si scilicet questum supr. de tribut. act. ion.* Intellige tamen hunc locum de contractu quolibet, qui sit iuris gentium, cuiusmodi sunt terè omnes, *Lex hoc iure §. supr. de iustit. & iur. l. iuris gentium 7. in princip. de pact.* at non etiam de contractibus, qui sunt iuris civilis: cum enim servus pro nullo habeatur iure civili, non potest capax esse contractuum, qui sit iuris civilis, puta si vel à domino stipulari quid velit, vel stipulanti domino promittere, sed eorum tantum qui sunt iuris gentium, *l. quod attinet 32. de regul. iur.* & quorum capaces remanent etiam illi qui civitatem totiusque iuris civilis consortium amiserunt, *l. de portat. 15. inf. de interd. & releg.* Potest quidem servus etiam stipulari, sed ex persona domini *instit. de stipulat. ser-*

ex propria persona, *arg. leg. 1. §. vlt. infr. si à parent. qui manum. sit.* cum si esset creditor ex persona defuncti, & iure hereditario perinde deductionem hanc ex peculio facere posset. Nam et si defunctus huic creditori solvisset, quod eius servus debuisset, id ex peculio deducere vel dominus ipse vel alius ipsius heres quilibet actione de peculio conveniunt potuisset *§. vlt. infr. hac lege.* Quod autem in hoc §. scriptum est de servo debitore mortuo, idem accipere de servo quoque manumisso: nam & manumissio morti hac parte æquiparatur *l. Iulianus 6. infr. qui & à quibus manum. leg. si mihi 92. de solut. & post manumissionem servi æquè actio de peculio est analis d. l. i. infr. tit. prox.*

mor. & infr. eod. illo titul. Ergo non à domino ad eum obligandum, multò minus promittendo, ut se obliget domino, quemadmodum iam alio loco supra docuimus.

a Sed & si ex delicto ei debeat. RAT. DVB. Cum dominus peculium servo concedit, nihil de futuro servi delicto cogitat: sed tantum de bona eius administratione. In mandato enim quantumvis generali, nunquam dolus, nec fraus continetur *leg. si procuratori 6. §. Celsus aut supr. de condit. inde l. creditor 60. §. vlt. infr. mandat.* Ergo cum nihil habeat commune causa peculij cum causa delicti, non debet ex peculio deduci quod servus domino ex delicto debet puta ex furto. Præsertim cum dominus servum hunc qui furtum rei peculiaris aut alterius fecit, convenire possit domi, ut loquitur *l. vlt. Cod. an servus pro suo facti post manumiss. teneat.* id est, flagitis & verberibus cadere.

D E C. Quod ex delicto servus domino debet, tantò magis debet, cum præter spem & expectationem domini id fecerit. Eademque ratio est huius quoque debiti deducendi atque si ex contractu debitum fuisset: quod enim dominus servum convenire domi & castigare potest, non facit, ut eò minus ei res absit, quam furto servus subtrahit. Non ergo aliter indemnitate consequi potest, quam si conveniatur à ceteris creditoribus actione de peculio huius quoque deductionis privilegio utatur, tanquam quod tantò favorabilius videri debeat, quantò gravior & indignior delicti causa est, ex qua debet servus.

b Sed est questionis. RAT. DVB. Quisquis furtum fecit, is debitor ex delicto est, non tantum eius rei, quam furto subripuit, vel æstimationis ipsius, sed etiam pœnæ legitimæ, dupli scilicet ex lege duodecim tabularum, si furtum nec manifestum fuit, aut quadrupli ex iure Prætorio, si manifestum. Ideoque duplex actio ex delicto, contra furem comparata est, conditio futuri ad rei furtivæ vel æstimationis persecutionem, & actio furti ad pœnam *leg. si pro fure 7. §. 1. & leg. seq. supr. de condit. furti.* Adde autem duplex hoc debitum est, ut si i cui furtum factum est, actione vna egerit, & exegerit, non minus alia rursum experiri

experiri possit d. §. 1. & l. *figuore* §. 4. c. *cum furti infr.* de furt. quia in actione pœnale numquam venit ipsa res quæ furto subrepta est, nec æstimatione eius siue furti manifesti, siue nec manifesti agatur l. *qui* v. 48. in princip. cod. tit. Ergo si verum est, vt est, quod proximè diximus, dominum ius habere deducendi ex peculio etiā id quod seruus ex furto aliòve quolibet delicto debet, cōsequens est dicere nō solum ipsam furti æstimationem, hoc est, id solum quod domino abest, ex peculio deduci debere, sed tantum etiam quantum si alienus seruus furtum commisisset, id est, cum furti pœnis: tanti enim dominus serui condemnaretur si mallet damnum decidere quam seruum noxæ dedere. Semper enim excipienda est facultas dedendi noxæ ex lege 12. tabul. si id dominus malit l. miles 6. §. 1. de re iudic. l. 1. & tot. tit. sup. de noxal. act. Videturque hæc sententia iis consentanea, quæ diximus in præcedentibus, eo colore dominum conuenit actione de peculio posse ex eo deducere id, quod sibi debetur, quasi alios creditores præuenisse, & cum seruo suo priore egisse intelligatur §. *peculium autem* & §. *præterea* sup. hac lege. Quid enim hoc aliud est, quam videri dominum egisse cum seruo suo quemadmodum ex contractu habito cum seruo extraneo cōtra dominum agere de peculio potuisset, vt quia cum seruo suo agere non potuit, ea deductio sit ipsi vice actionis. De c. Priuilegiū deductionis datum est domino vt indēnitatem duntaxat, non etiam vt lucrum consequatur. Est enim fauorabilis causa domini adeoq; fauorabilior quam ceterorum creditorum quatenus certat de damno vitando, nō etiam quatenus lucrum capere iuris ex damno alieno. Quod & in alijs pleiisque vult partibus euenit l. *quoties* 16. in fin. de iur. dot. l. 3. in princip. de vi & vi armat. l. vlt. §. *si vero creditores* C. de iur. delib. Atquin si dominus posset deducere ex peculio serui iurisdictionem pœnā quadrupli, consequeretur lucrum & quidem ex damno alieno. Haberet enim pœnam in mero lucro, & supra id quod ei abesset, indeque fieret, vt tanto minus lu-

peresset ex peculio ad satisfaciendam cæteris creditoribus, qui proinde in damno morarentur. Nec videtur iniuria affici dominus, cum ita lucrum ei extorqueatur non damnum indigatur, quomodo idem Vlp. noster rationatur in l. *quod autem* 6. §. *simili modo infr.* *Quam fraud. credit.* Bene igitur concludit Vlpianus veritiorem esse priorem sententiam, vt ipsa furti æstimatione sola deducatur, non etiam furti pœna. Id est quantum per conditionem furtiuam consequi dominus posset, si ab extraneo seruo furtum passus fuisset, non quantum per actionem furti. Ex quo intelligimus quā parum subtiliter faciant, qui vt contra nos totamq; Iurisprudentiam defendant conditionem furtiuam non nasci ex delicto, sed ex nescio qua cause suæ figura, sic locum hunc interpretantur, quasi fur debitor quidem sit ex delicto, sed respectu actionis furti, non conditionis furtiuæ. Nam cum Vlpianus hic aperte scribat, posse dominum deducere, quod seruus ex furti delicto debet, nec tamen minus aperte neget, deducere eum posse pœnam, quam per actionem furti consequi ab extraneo fure posset, sed solum rei furtiuæ & subreptæ æstimationem, an non protius consequens est, dicere dominum id solum deducere posse ex peculio tanquam sibi ex delicto debitum, quod per furtiuam conditionem ab alio fure quolibet consequi posset? Ergo debetur ex delicto quod per furtiuam conditionem petitur, licet illud quoque verum sit, ex delicto etiam deberi pœnam siue dupli, siue quadrupli, quam actor per actionem furti pœnalem persequitur. Quare non pugnat, quod iidem adserunt ex Africano in l. *seruus* 30. de action. emp. esse hunc seruum debitorē domini ex causa conditionis. Cuius enim obsecro conditionis, nisi furtiuæ? & cur ex causa conditionis furtiuæ, nisi quia ex furto, & consequenter ex delicto? Iunge quæ hac de re scripsimus ad l. *si duo* 13. §. *idem* Iulianus sup. de iur. iur. & ad l. in conditione 9. sup. de condit. furt.

7 ¶ Si ipse seruus sese vulnerauit, non debet hoc damnum deducere: non magis, quam si se occiderit, vel præcipitauerit. licet enim etiam seruis naturaliter in suum corpus sœuire. sed si a se vulneratum seruum dominus curauerit, sumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum. quamquam si ægrum eum curasset, rem suam potius egisset.

Ad §. 7. Si ipse seruus.

RAT. DVV. Quod seruus domino debet ex delicto deducere dominus potest cōueniens actione de peculio, vt scriptum est in §. præcedente. Atqui seruus qui seipsum vulnerat, delinquere procul dubio videtur, & damnum inferre domino, quem tanto pauperiorem facit, quanto fe villiorem l. 3. sup. de condit. tritici. Potest igitur hoc quoque dominus ex peculio deducere, quanto villior seruus factus est, quasi debitum sibi ex delicto serui. Multo que magis idem dicendum est, si seipsum seruus occiderit aut præcipitauerit. Nam si nec liber homo dominus est membrorum suorum, qui ceterarum rerum omnium dominus esse potest l. *quibz homo* 13. sup. ad leg. Aquil. Quanto minus ferendum est, vt seruus sui ipsius dominus sit, qui seruus alterius est?

DE C. Seruis concessum est naturaliter in corpus suum sœuire. quia cum iure ciuili & in republica pro nullis habeantur l. *quod attinet* 32. de reg. iur. & pro

quadrupedibus l. 2. sup. ad leg. Aquil. non est verendum ne seipsum lædendo lædant rempublicam quomodo contingeret in homine libero, qui cum Republicæ prius quam sibi ipsi natus sit, necesse est, vt rempublicam ipsam pro domina agnoscat l. 1. §. & generaliter infr. de ventr in poss. iust. & legem quæ personarum ac rerum omnium quibus constat respublica, domina est l. 2. sup. de legib. Non ergo delinquit seruus qui seipsum vulnerat, vel occidit vel præcipitat, nec proinde fit debitor ex delicto, cum non delinquit, quisquis facit, quod licet sibi facere, & quidem naturaliter, id est, non iure quidam naturali, sed ductu tamen & impetu solo naturæ humanæ in brutalem egerentantis. Nam & brutis animalibus idipsum licet, quibus nihil illicitum est ad quod naturali motu deferantur, quia nec iniuriæ faciendæ capacia sunt, nec damnum facere dicuntur, sed pauperiem l. 1. sup. si quadrup. paup. feciss. dicat. Ideoque bene Vlpian. in dist. leg. liber homo, de libero homine loquitur ad differen-

tiam serui de quo in 106 §. Ita fit vt hac parte plus iuris habere videatur seruus quàm liber homo, si plus iuris habere est, esse infeliciorem. Videtur autem Vlpianus hoc loco ad id alludere, quod tot locis scribit Seneca, homini ad vitam ingressum vnum duntaxat à natura datum esse, sed exitus quamplurimos & quot ferè velit. Nam & prudentes nostri etiam in libero homine hoc facile admittunt, vt possit sibi manus inferre, dum ne alicuius criminis conscientia & accusationis metu, nec sine causa aliqua, sed vel tædio vite vel impatentia doloris, quod in persona nostri Aristonis media voluntaria consumpti euenisse Plinius in Epistolis refert, vel aeris alieni magnitudine, & pudore, aut etiam iactationis gratia, vt quidam Philosophi fecerunt l. 3. §. *si quis autem* & §. *si autem* *infr. de bon. eor. qui mort. sibi conseruer. l. liberari* 11. §. *non solent* *supr. de his qui not. infam. l. si quis filio* & §. *eius qui deportatur* *infr. de inust. rupt. l. eius qui 34. de testam. milit. l. 1. §. si quis non metu de Senatusconsulto Silianiano l. omne delictum* 6. §. *qui seruauerunt de re militar.* Quod tamen à sacrosanctæ religionis nostræ moribus ac legibus tam alienum est, vt nec in seruo id tolerandum sit, quod ad imaginem Dei Opt. Max. ac quæ ac liber homo creatus est. Prudentes verò nostri in libero quidem homine supradictam distinctionem admiserunt: sed in seruo nullam eique vt scilicet vulnerare & occidere posset, si vellet, permiserunt, quasi is nec homo esset, aut in Rep. esse censeretur. Malus tamen & pessimus seruus ille esse creditur, qui tale aliquid facit, quo magis se humanis rebus extrahat, tanquam nihil in alium non ausurus, qui aduersus seipsum hoc ausus est, vt idem Vlpia-

nus eleganter scribit in l. cum autem 23. §. *excipitur, infr. de adul. edit.* & qui si biipii non pepercit, multò minus aliis parceret, inquit Marcellus in d. l. 3. §. *si autem de bon. eor. qui ant. sentent.*

a Sed si à se vulneratum seruum dominus curauerit. Intellige de seruo vulnerato à seipso non domino: nam in eo quod dominus vulnerasset aliud vtique probandum esset.

R A T. D V B. Non delinquit seruus, qui seipsum vulnerat, etiam sine causa: nec ideo fit debitor domini sui ex delicto, vt proximè diximus. Ergo nec si dominus in eo curando sumptum aliquem fecerit, debitor tamen ex ea causa fiet domini, non magis quàm si ex alia causa ægum dominus curasset. Omni enim casu rem suam potius egisse dominus credendus est, cuius interfuit seruum curari.

D E C. Sumptus à domino facti ad seruum curandum, qui scilicet vulnerauit, negari nō potest, quin ob serui culpam facti sint, quos non fuerat dominus factururus, si seruus seipsum non vulnerasset: cum igitur factum serui causam iis dederit, meritò debitor sui domini ex ea causa factus intelligitur, non quidem ex delicto neque sursum ex contractu: sed ex quali contractu, & eo ipso iure quo aduersus extraneum ex huiusmodi causa etiam negotiorum gestor ageretur, *leg. si seruum alienum*, 10. *Cod. de negot. gest. leg. sed an vltro* 10. §. *vlrim. supr. eodem illo ritual.* Quod autem etiam suum negotium dominus hōc casu gessisse creditur, non principaliter fit, sed tantum per consequentias, quæ attendi non solent, *leg. 1. leg. quod dicitur* 7. *infr. de autoritate tutor.*

8 ¶ Item deducetur de peculio, si quid dominus serui nomine obligatus est, aut præstitit obligatus. ita si quid ei creditum est iussu domini^a: nam hoc deducendum, Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit. sed hoc ita demum verum puto, si non in rem domini, vel patris, quod acceptum est, peruenit. alioquin secum debebit compensare. Sed & si pro seruo fideiussisset^b: deducendum, Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit. Marcellus autem in vtroque si nondum quicquam domino absit, melius esse ait, præstare creditori: vt caueat ille refuturum se, si quid præstiterit dominus hoc nomine conuentus: quàm ab initio deduci: vt medijs temporis interfuturum magis creditor consequatur. Sed si de peculio conuentus dominus^c condemnatus est: debet de sequenti actione de peculio deduci. cæpit enim dominus, vel pater, iudicati teneri. nam & si quid serui nomine^d non condemnatus præstiuisset creditori, etiam hoc deducere.

Ad §. *vlr. Item deducetur.*

R A T. D V B. Multum refertre videtur, an dominus serui sui nomine obligatus tantum sit, necdem tamen quicquam præstiterit, an verò iam præstiterit aliquid ex causa cuiusmodi obligationis. Posteriore siquidem casu aliquid iam abest domino, non etiam p. iore.

D E C. Etiam priore casu videtur abesse domino id in quo est obligatus l. si quis mandatu 28. *supr. de negot. gest.* Marcellus tamen magis probat, vt non sit hoc casu locus deductioni, sed melius sit præstare creditori, vt caueat ille refuturum se, si quid postea dominus præstiterit ex obligatione illa conuentus, vt medijs temporis interfuturum creditor potius consequatur, qui alioquin morabi-

tur in damno quàm dominus cui nihil adhuc abest, & cuius indemnitas non minus tutò per cautionem quàm per deductionem consulitur: semper enim quantum fieri potest, iis consulendum est, potius qui certant de damno vitando, quàm iis qui lucrum captant ex damno alieno, vt diximus ad §. *siue autem*, vers. *sed est questio* *supr.* Idque est quod Vlpianus ex Marcelli ad Iulianum notis in hoc §. subiungit, in vers. *Marcellus autem.*

a Ita si quid ei creditum est iussu domini.

R A T. D V B. Cum seruus iussu domini contrahit, aut etiam extraneus cum seruo, videtur dominus ipse contrahere, qui iubet l. 1. *infr. quod iussu.* Non igitur potest dominus, conuentus actione de peculio hoc deducere tanquàm sibi debitum à seruo, cum ab ipso

ipſo domino ex perſona propria debeat.

DE c. Videtur quidem dominus ipſe contrahe-
re, mutumq; pecuniā accipere, qui iubet eam
credi ſeruo: ſed hoc eo pertinet, vt creditori obli-
getur in ſolidū non de peculio duntaxat d. l. 1. quod
uſſ. Sed nō facit ea res quin fiat dominus hoc ipſo
creditor ſerui ſui qui pecuniam credi iubet, quē-
admodum ex hac cauſa habet contra alium,
cui credi mandaſſet, actionem negotiorum geſto-
riorum, niſi poneret pecuniam huic ſeruo vel filio-
familias creditam iuſſu patris vel domini, in rem
ipſius domini vel patris verſam eſſe. Hoc enim ca-
ſu, vt Vlpianus ſubijcit, debebit dominus vel pater
ſecum penſare, vt loquitur Africanus in l. quædoru
33. ſolut. matr. id eſt, compenſare tanquam viciliſim
ipſe debitor ſerui vel filij ſui conſtitutus, non quic-
quam ex peculio deducere. Nec ſanē hæc Vlpiani
nota & adiectione dubitationem vllam recipit, cum
is in cuius rem pecunia aliqua verſa eſt, hoc ipſo
debitor eius pecunie fiat.

b Sed & ſi pro ſeruo fideiuſſerit. R. A. T. D. V. B. Non
ſtatim actio fideiuſſoris aliquis pro extraneo habet,
tamē niandari actionem, ſed ita deum ſi ſoluert,
aut iam condemnatus ſit, cū fieri poſſit, vt num-
quam ſoluat, nec ad ſolutionem vigeat. l. Lucius
38. §. 1. inſr. mandat. l. ſi pro ea 10. Nec igitur per-
mittendum eſt domino, qui pro ſeruo ſuo fidei-
uſſit, vt quicquam ex peculio deducat hoc nomi-
ne, cū nihil adhuc ei abſit. DE c. Ab eſſe iam do-
mino intelligitur id, in quo ſerui ſui nomine, ex
cauſa fideiuſſionis obligatus eſt d. l. ſi quis mandatu
28. in fin. ſupr. de negot. geſt. quamvis Marcellus con-
tra putauit, non eſſe permittendum domino de-
ductionem huius pecunie ab initio, id eſt, antequā
ex cauſa fideiuſſionis ſoluert, non quali ſupra-
dictam iuris propoſitionem deſumptam ex d. l. ſi
quis mandatu. non probauerit, quæ veriliſſima eſt: ſed
quoniam in propoſita ſpecie eſt aliquid quod me-
lius dici poſſit, vt indemnitati domini citra iniuriā
cæterorum creditorum conſulatur, & cæteris quo-
que creditoriſus citra iniuriā domini, adhibito
ſcilicet remedio cautionis præſtanda per creditorē
agentem de peculio contra dominum de refundē-
do omni co, quod dominum ex cuiuſmodi fidei-
uſſionis cauſa præſtare, quandoque contingit. Ita
enim fieri, vt domino nihil interim deducente in-
teruſurium totius medijs temporis lucro cedat cre-
ditoris, qui alioquin moraretur in damno, vt iam
diximus: nec idcirco tamen dominus periclitatur,
cui per cautionem abunde conſultum eſt, ſed in-
teruſurij lucrum ei duntaxat eripitur, quod ad cre-
ditorem de damno vitando certantem pertinere æ-
quius eſt. Semper enim melius eſt, repetitioni fa-
uere, quā aduentitio lucro l. non debet actori 41. §. 1.
de regul. iur. Nec proinde hoc caſu poſteſt uſurpari
ea iuris regula quæ vult cum de lucro duorū qua-
ritur, meliorem eſſe cauſam poſſidentis. l. nemo pro-
do eſt 116. §. vlt. eod. nec illa ruſu quæ habet, quo-
ties vtriuſque cauſa lucra ratio vertitur, eū eſſe præ-
ferendum cuius in lucro cauſa tempore præcedit
l. quoties vtriuſque 98. eod. Hic enim certat dominus
de lucro captando: creditor autem miſer, qui pro
actione ſolidi contentus eſſe cogitur actione de pec-
ulio, nihil aliud agit, niſi vt maneat in damno: de-
nique domino nullum dampnum inſtigatur, ſed in-
teruſurij lucrum duntaxat ei eripitur, quod longē
diuerſum eſt l. quod autem 6. §. ſimili modo inſr. qua
in fraud. credit. In perpetuum autem veriliſſima & æ-
Tom. IIII.

quiſſima eſt iuris regula, eam ſemper capiendam
interpretationem, per quam fiat, vt vtriuſque par-
tis indemnitati conſulatur l. ex his 8. eod. ill. rit.

c Sed ſi de peculio conuentus dominus. R. A. T. D. V. B.
Etiam cū dominus de peculio conuentus ex cau-
ſa qualibet & condemnatus eſt, nihil tamen adhuc
ei ab eſt reuera, cū nihil dum ex condemnatione
præſtiterit, nulla iudicati adhuc ſecuta executione,
quæ nec fortalliſ vnquam ſequetur. Quid enim ſi
creditorum ſine herede aliōve vllō ſucceſſore mori
contingeret, ac ne ſiſco quidem ſucceſſore relictō?
vt in l. habere licere 57. inſr. de eui. l. 1. §. idem Pompo-
nius 14. verſic. quid enim inſr. de poſ. Ergo etiam hoc
caſu ſupradicta Marcelli diſtinctione retinenda eſt,
vt nihil poſſit dominus ex cauſa condemnationis
deducere, non magis quā ex cauſa fideiuſſionis
quouſque aliquid præſtiterit: ſed cautione à cre-
ditore præſtanda contentus eſſe debeat, vt in ſu-
perioribus caſibus, ne interuſurium medijs tempo-
ris eripiat. creditor agentis de peculio, qui alio-
quin tanto plus ex debito ſuo ſiramiliſſus. DE c.
Quisquis pro alio fideiuſſit, ſi ex ea cauſa condem-
natus ſit, habet exinde mandati actionem, nec ex-
pectandum eſt, vt ſoluere cogatur, vel ex iudicati
cauſa in carceres detrahatur d. l. Lucius 38. §. 1. inſr.
mandat. d. l. ſi pro ea 10. C. eod. l. fideiuſſor. 45. inſr. de
fideiuſſ. Porro quo caſu etiam actio fideiuſſoris ex-
traneo danda eſſet contra eum, pro quo fideiuſſiſ-
ſet, non eſt denegandum domino, vt deductione
vratur, cuius ſcilicet non minor, at potius maior
longē fauor eſt, quā actionis. Nec aduentitius il-
le caſus computandus eſt, qui euenire non niſi ra-
riſſime poteſt, vt creditor, qui priorē actione de
peculio iudicatum domini t. cit ſine herede, aliōve
vllō ſucceſſore moriatur l. Iulianus 6. inſr. qui & à
quib. manu. Ergo de ſequenti actione de peculio
deducendum id quoque etir, in quo dominus ex
cauſa fideiuſſionis condemnatus eſt: capientem
iudicati tenet, quod ſufficit, propter reum iudica-
tatum authoritatem, quæ tanta eſt, vt de futura om-
nimodo iudicati executione nec dubitandum ſit:
ne alioquin luſoria lit iudicia & iudicata, quorum
vigor totus in executione conſiſtit l. ſi longius 7. Cod.
de exec. res iudic. leg. ſi Prator 75. ſupr. de iudic. leg. vltim.
inſr. ne quid in loc. public. fiat. leg. à Diuo Pio 15. inſr. de
re iudic.

d Nam & ſi quid ſerui nomine. R. A. T. D. V. B. Vi-
detur imputari poſſe domino, qui pro ſeruo ſuo
fideiuſſerit, cur ex cauſa fideiuſſionis ſoluert,
antequam condemnaretur. Nec debet eius faci-
litas fraudi eſſe creditori, vt medijs temporis in-
teruſurio priuaret, ex quo alioquin ſibi ſoluere
potuiſſet: ſicut enim credulitas, ita & facilitas ſua
cuique imputanda eſt, non alteri l. 1. §. dolum au-
tem ſupr. de eo per quem fact. erit. l. qui hominem 34.
§. ſi nullo de ſolut. leg. vir vxori 17. in fin. principij inſr.
ad SC. Velleian. l. ſi quis inſciatus 13. inſr. de poſ.

DE c. Qui ſcit ſe debitorem eſſe actoris, non
prohibetur bonam fidem agnoſcere leg. quoties 9.
§. nec vtrique inſr. de admin. tutor. Debet enim v-
nuſqueque aduerſum ſe agere etiam ſine actione
§. & generaliter ead. leg. Proinde tantum abeſt,
vt expectare debeat condemnationem, quæ
optimo cuique cauenda & fugienda ſemper eſt,
vt nec debeat expectare, vt conueniatur, ſi ma-
li & perſidi hominis ſuſpicionem velit effuge-
re. Cū non niſi aduerſus perſidos homines iure
civilis actiones cōparatæ ſint, vt Theophilus ſcribit

in tit. de action. iunct. l. cum amplius 18. §. in natura debet derog. iur. Nihil ergo est, quod imputetur domino, si soluerit etiam prius quam condemnaretur: multo minus si post condemnationem non expectata dispendio iudicari executione. Permittenda igitur ei est utroque casu deductio ex peculio, quia & mandati aut negotiorum gestorum actio ipsi competeret, si pro extraneo ante condemnationem soluisset, mandati quidem si precedente mandato fideiussisset. Negotiorum gestorum autem si mandatum nullum intruissent, l. ex mandato 20. §. 1. inf.

mandat. Nam quo casu dominus agere posset contra extraneum, eodem casu si ex persona serui conueniatur, de peculio habet beneficium & privilegium deductionis: nec addenda est hoc casu distinctio, quæ aliis in fideiussore solvente addi solet: an omiserit exceptionem aliquam debitori principali competentem ex leg. si fideiussor 29. in princip. & pass. eod. tit. Nulla enim potuit seruo competere exceptio cum quo nec actio villa fuit, vulg. leg. cum seruo 107. de regul. iur. iunct. leg. 2. leg. exceptio 22. de except.

10. GAIUS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Si verò adhuc in suspensio est prius iudicium de peculio, & ex posteriore iudicio res iudicaretur: nullo modo debet prioris iudicii ratio haberi in posteriore condemnatione: quia in actione de peculio occupantis melior est condicio. occupare autem videtur, non qui prior litem contestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit.

Ad si l. verò 10.

RAT. DVB. Tum incipit competere domino vel patri privilegium deductionis, cum incipit conueniri actione de peculio, qui tum sibi soluere intelligitur. l. prox. §. præterea in fin. sup. Ergo etiam si adhuc in suspensio sit prius iudicium de peculio institutum contra patrem vel dominum, necdum sit pater aut dominus condemnatus, & ex posteriore iudicio resiudicetur. Prioris tamen iudicii ratio habenda est, in posteriore condemnatione, ut perinde ex peculio deducatur, & ex posteriore condemnatione id quod deduci posset, si ex prioris iudicii iam condemnatus dominus fuisset. Quid enim dici posset iniquius, quam deteriorem esse conditionem patris vel domini in iudicio posteriore de peculio, ob id solum quod qui prior egit, negligentior fuerit in prosecutione litæ, & tardius ad sententiam iudicis perueniret, quam qui posterior ad iudicium venit? Nisi fortè imputare volumus patri vel domino, cur in prioris iudicio non vserit aduersus seipsum condemnationem ut deductionis privilegium aut sibi acquireret, aut acquisitum non amitteret, quod certe esset ridiculum.

DEC. Sensus legis non ille est, ut in iudicio posteriore de peculio deduci non possit, illud ipsum quod in priore deduci potuisset, sed hic potius, ut quod petebat creditor, qui prior quidem egit de peculio: sed posterior ad sententiam iudicis peruenit, non sit deducendum in posteriore actione de peculio, quomodo deduceretur, si ex prioris iam iudicatum esset, ratione illa quam Caius hic adfert,

quod in actione de peculio melior condicio sit occupantis l. ex facto 52. inf. hoc tit. l. non enim 6. sup. de tribus. act. l. 3. sup. quod cum eo qui in alien. possit. Occupasse autem is demum videtur non qui prior litem contestatus est, sed qui prior ad sententiam iudicis peruenit. Neque in eo vlla fit iniuria patri vel domino, qui aduersus hunc qui prior egit, sed posterior obtinebit, deducturus æquè est, quicquid posteriori creditori prius præstiterit, & inter solos creditores hæc contentio est, quorum alteri qui prior ad sententiam iudicis peruenit, imputari non potest, cur diligentior nõ fuerit in contestando: alteri verò qui prior egit, imputandum est, cur non diligentius litem prosecutus sit, ut citius ad sententiam perueniret. Quamvis in aliis plerisque causis occupare intelligatur ille, qui prior litem contestatur, ut in actione tributoria d. leg. non enim, ubi rationem diuersitatis attulimus. Itémque in duobus reis stipulandi l. ex duobus reis stipulandi 16. inf. de duobus reis, & in eo qui sibi aut alij stipulatus est, l. si quis stipulatus 57. §. 1. de solut. & in specie l. si Titius & Seius 9. inf. de verbor. obligat. Bene igitur Caius scribit, si adhuc in suspensio sit prius iudicium de peculio & ex posteriore prius res iudicetur, nullo modo debere prioris iudicii rationem haberi in posteriori condemnatione, quia fieri id non posset, citra iniuriam diligentioris creditoris, cuius debitum deduci æquius est aduersus negligentem quam debitum negligentioris aduersus diligentioris. Patris autem vel domini nihil prorsus interest: nam quod in prioris iudicio deduci potuisset, in posteriore quoque deducetur.

11. VIPIANVS libro 29 ad Edictum.

Si noxali iudicio conuentus dominus, litis æstimationem obtulerit, de peculio deducendum est, quod si noxæ dederit, nihil est deducendum.

Ad l. si noxali 11.

RAT. DVB. Non debet esse in potestate patris vel domini, ut deteriorem faciat aduersarii sui conditionem l. 1. sup. de alienat. iudic. mutat. caus. fact. Nec proinde vel possit ex peculio deducere vel non possit: nam cum deducit, facit utique deteriorem conditionem creditoris agentis de peculio, qui tan-

to minus consecuturus est. Atque est in potestate & electione domini conueniri actione noxali ex delicto serui, ut vel damnum decidas, præstita litis æstimatione vel seruum noxium noxæ dedat. Ea namque vis & potestas est noxalis iudicii, leg. 1. & pass. sup. de noxal. action. Ergo si hæc distinctio adhibeatur, quam Vipianus hic ponit, an noxali iudicio conuentus dominus litis æstimationem

tionem obtulerit, an seruum noxæ dedere maluerit, ut priore casu deductio fiat ex peculio, posteriore non item in potestate domini facere, ut deductioni locus sit, vel non sit. *De c.* Quod seruus debet ex delicto, deducendum est ex peculio, perinde atque id quod ex contractu debetur. *l. sed si damnum 9. §. siue autem sup. hoc tit.* Atqui quicquid pro capite serui præstitum est, à domino, in eo seruum debitorem domini sui constitui certum est. *l. Stichus 16. inf. de pecul. legat.* Ergo si noxali iudicio conuentus dominus litis æstimationem obtulerit, conuentus postea de peculio eam potest deducere. Neque verò hoc ipsius electioni & voluntati tribuendum est, sed potestati iuris, quæ dominum sanè obligat, ut serui sui factum præstet, & pro eius delicto præstet integram litis æstimationem: quod autem potest etiam dominus, si velit, seruum noxæ dedere, non tam ex summo iure proficiscitur, quam ex legis duodecim tabularum benignitate, quæ domino hanc eligendi facultatem saluam esse voluit, ea ratione æquitatis quòd non debeat seruus damno adficere dominum in plus, quam quanti ipse est. *l. 2. sup. de noxal. act. §. summa autem ratione Inst. cod.* Idque est, quod dici solet, noxæ deditionem semper sequi nec vnquam præcedere pecuniariam condemnationem. *l. miles 6. §. decem inf. de re iudic.* Itaque cum dominus pro noxa

serui offert litis æstimationem, licet ita sibi acquirat ius deductionis, non idè tamen facit duriorem creditoris de peculio agentis condicionem, quam ex iuris ratione esse debeat: quamuis faceret meliorem, si pro litis æstimatione noxæ deditionem eligeret, quandoquidem eo casu nihil ex peculio deducetur, ne quidem æstimatione serui, cum non possit seruus quicquam videri in suo ipse esse peculio. *l. de posui 38. §. Stichus inf. d. l. Stichus 16. in fin. de pecul. legat.* Porro nemo iubetur facere meliorem aduersarij sui condicionem, sed deteriorem facere tantum prohibetur: nec distinguimus, quanta summa sit, quam dominus ex delicto serui pro litis æstimatione præstiterit, quia licet tanta sit, ut expediat domino seruum ipsum noxæ dedere potius, quam pro eo damnum decidere, totum tamen quod ipse præstiterit ex peculio deducetur, neque dolo quicquam fecisse dominus videbitur, qui tanti habuit, seruo illo non carere. *dicit. l. Stichus*, vbi tamen eleganter Africanus ait, non idem esse, si vicarium serui ordinarij dominus pro ipsius vicarij delicto noxæ dederit. Tunc enim etiam ex ordinarij serui peculio deducendum esse precium vicarij, quod eo nomine seruus ordinarij ob defensionem vicarij sui debitor suo domino constitutus esse intelligatur.

I Sed & si quid dominus soluturum se serui nomine reperiit, deduci oportebit. quem admodum si quid domino seruus pro debitor expromiserat. Idem est & si pro libertate^b, quid domino expromisit: quali debitor domino sit effectus. Sed ita demum, si manumisso eo, agatur.

Ad §. I. Sed & si quid dominus.

RAT. DVS. Quod dominus soluturum se serui sui nomine reperiit, nondum solutum est, nec proinde abesse adhuc quicquam eo nomine domino videtur, qui nec fortassis ex iura vnquam promissione conuenitur. Non ergo interim deductioni locus esse hoc casu potest, sed tantum cautioni. Quia à creditore agente de peculio prestandam esse suprà diximus ex Marcello in *l. sed si damnum 9. §. vlt. sup.* Quasi seruus non sit interim debitor domini, & melius sit interfuturum medijs temporis lucro cedere creditoris agentis de peculio, & certantis de damno vitando, quam domini cui fuisse in indemnitate præstari eo tempore, quo aliquid ei abesse cæperit.

DEC. Domino abesse iam videtur, in quo est pro seruo obligatus. *l. si qui mandatu 28. in fin. sup. de negot. gest.* Ergo in actione de peculio hoc quoque deducendum erit. Neque Marcellus in hoc dissentit Iuliano, sed in eo tantum, quod Iulianus deductionem hanc ab initio fieri debere putabat, Marcellus verò non nisi eo casu, quo creditor agens de peculio non mallet cauere se refuturum domino, quicquid illum ex hac causa præstare quandoque contingeret, idque propter medijs temporis interfuturum: proinde etiam ex Marcelli sententia deductio facienda est, & quidem ab initio nisi creditor offerat cautionem. Hoc enim ei præstandum & indulgendum esse Marcellus voluit, scilicet patenti, ut in *l. 4. §. hoc autem iudicium inf. de damn. infect.* Erit locus hic & totus §. ex illo intelligendus, & suppleendus est. Nam & cum præstatur cautio, hoc ipso deductio fieri intelligitur saltem ex postfacto. Cautio siquidem pro deductione est, ut diximus ad *d. §. vlt.*

Tom. IIII.

^a **Quemadmodum si quid domino seruus pro debitor expromiserat.** **RAT. DVB.** Non fit expromissor, nisi per stipulationem. *l. & eleganter 7. §. seruus sup. de dol. mal.* vbi diximus *l. aliquando 13. in princip. inf. ad SC. Velleian. l. qui libertinus 37. §. sed si creditur inf. de oper. libert.* sicuti nec fideiussor. *l. blandus 12. C. de fideiuss.* expromissione enim fit nouatio. *l. si verò 64. §. sed est verum 4. solut. matr.* quæ tamen non fit, nisi per stipulationem. *l. 1. & pass. de nouat.* Atqui seruus cum non habeat ius stipulandi, nisi ex domini sui persona. *Inst. de stipulat. sermor.* sicuti non potest stipulari à domino, ita nec rursus videtur ei quicquam per stipulationem posse promittere, ut eadem ratio sit obligationis serui passiuæ quæ actiuæ, non potest igitur pro debitor dominialiqui ipsi domino expromittere, ut domino obligetur.

DEC. Inter dominum stipulantem & seruum promittentem naturalis obligatio contrahitur, quamuis non etiam ciuilis, quia stipulatio quælibet etiam inutilis habet consensum, non minus quam contractus qui sunt ex iure gentium, qui sufficit ad inducendam naturalem obligationem. *l. Stichum aut Pamphilum 95. §. naturalis inf. de solut. iunct. l. an inutilis 8. de acceptis.* Naturalis autem obligatio sufficit ad nouationem, id est, ad transferendam in alium ciuilem quoque priorem obligationem. *l. 1. in fin. de nouat.* Potest igitur seruus obligari domino si expromittat pro alio ipsius domini debitor, & consequenter hoc quoque deducendum est in actione de peculio, tanquam à seruo debitum domino ex contractu, ex regula legis. *l. sed si damnum 9. §. siue autem sup.* Aliud est, si seruus à domino stipuletur, non enim valet stipulatio, ne quidem ad dominum naturaliter obligandum, quia stipulatio tota iuris qui-

P 4

hiscst, nec proinde stipulandi ius habere seruus potest, nisi ex persona domini, quemadmodum diximus. Ergo ut stipuletur ab extraneo pro domino, non à domino ipso.

b. *Idem est & si pro libertate, RAT. DVB.* Quod pro libertate promittitur in eum casum, & in illud tempus promittitur, quo libertas data erit, atqui nullum potest habere peculium is, qui iam liber est, nisi filiusfamilias proponatur: ergo neque ex peculio deducendum erit hoc quod seruus pro libertate promissit, quasi collata obligatione in tempus inhabile, quod ad causam peculij attinet *arg. l. Stichus 39. infr. de testam. manum. l. quod sponsa 4. C. de donat. ant. nupt.*

D E C. Manumissione quidem desinit esse peculium, sicut & seruus desinit seruus esse, sed non extinguitur tamen actio de peculio, quæ etiam post manumissionem intra annum durat *l. i. infr. tit. prox.* Quandiu autem durat actio de peculio, tandiu quoque necesse est, superesse ius deductionis faciendæ ex peculio, cum deductio illa fiat in iudicio, quod de peculio contra dominum eiusve heredem fuit institutum. Ergo & quod seruus pro libertate expromissit, æquè deducetur, quasi seruo effecto domini debitore etiam ante manumissionem. Sed

hoc ita si post eius manumissionem de peculio agatur, quomodo adhuc intra annum agi posse diximus. Nam si ante manumissionem ageretur, non posset deduci ex peculio ea summa, quæ nondum esset debita, tanquam non nisi sub conditione promissa libertatis præstandæ. Conditionem enim prius existere necesse est, quam ex conditionali obligatione aliquid debeat, siue ciuiler sit naturaliter *l. eod. diem 213. de verb. signific. Cæterum secuta manumissione adeo debitum intelligitur, id quod in seruitute pro libertate consequenda à seruo promissum fuit, ut quamuis non soleat seruus post manumissionem ex eo, quod in seruitute gessit conueniri, quasi alius homo factus, hoc tamen nomine conueniri possit ad actionem in factum, si post manumissionem noua stipulatio nulla de ea re intercesserit *l. promissa 3. C. an seruus pro suo fact. iunct. l. cum actum 17. supr. de negot. gest.* Interdum etiam actione de dolo, ut in specie d. l. & eleganter §. seruus de dolo. Nec enim decipiendus est dominus, qui non aliter manumissurus fuit, sicut nec alius quisquam qui id fecit, quod aliter facturus non erat *l. si donaturus 9. §. 1. supr. de condit. caus. dat. l. pure §. si eum infr. de doli mal. except. l. vlt. C. de pact. iunct. emp. & vendit. iunct. l. in traditionibus 48. supr. de pact.**

2. ¶ Sed si à debitore dominico seruus exegerit: an domini debitorem se fecerit queritur. & Iulianus libro duodecimo Digestorum, non aliter dominum deducturum ait, quam si ratum habuisset, quod exactum est. eadem & in filiofamilias dicenda erunt. & puto veram Iuliani sententiam. naturalia enim debita spectamus in peculij deductionem. est autem natura æquum, liberari filium, vel seruum obligatione, eo quod in debitum videtur exegisse.

Ad §. 2. Sed si à debitore.

RAT. DVB. Seruus qui à dominico debitore pecuniam exegit, nullo mandato præcedente exigit eam rem, quæ domino fuit debita. Ergo facit se hoc ipso domini sui debitorem, non minus quam si mandato præcedente exegisset, imò tanto magis quod exigens sine mandato, culpam saltem contrahit, immitendo se rei ad se non pertinenti *l. culpa est 36. de regul. iur.* quæ culpa etiam delicto & furto proxima est, cum ex huiusmodi causa plerumque furtum fiat *l. si vendidero 80. §. si Titius infr. de furt.* nec debet melior esse condicio serui exigentis sine mandato, quam si cum mandato, sicut nec illius qui in mala fide est, quam eius qui in bona *l. non solum 13. supr. de noxal. action.*

D E C. Quod seruus exegit à debitore dominico, id est, non peculiari absque mandato, perinde adhuc debetur domino ac si solum seruo non fuisset, quis per eam solutionem debitor liberari non potuit, nec si crediderit seruum habere mandatam *l. qui hominem 34. §. si nullo infr. de solut.* nec enim debuit tam credulus esse, tamque facilis ad soluendum, sed exigere mandatam debuit, ut tuto solueret *l. si qui inficiatus 13. infr. de positi. iunct. l. 1. §. dolum autem supr. de eo per quem fact. erit.* Nulla ergo ratio est, ut eius pecuniam, quam seruus nullo interueniente mandato à domini debitore exegit debitor factus videatur. Alioquin haberet dominus duos eiusdem pecunie debitores, & eum qui soluisset, & seruum qui solutionem accepisset, quod esset absurdum. Proinde verum est, quod Iulianus dixit, hanc pecuniam non

aliter ex serui peculio deducendam esse, quam si dominus exactionem ratam habuerit, quia si ratam habeat, facit ut debitam pecuniam exegisse videatur seruus, qui alioquin sibi indebitam exegit, non modo si falsus procurator fuerit, sed et si falsò putaverit, habere se ius exigendi, & id eo si liber homo esset, conditione ipse tenceretur, tanquam in debito accepto, quia solutio quæ non potest parere liberationem, patit semper conditionem *l. cum quis 38. §. 1. & §. qui hominem de solut. l. si non sortem 26. §. si centum l. cum ius 32. §. 1. supr. de condit. indeb.* extra casum singularem *l. Nerarius 63. cod. tit.* Idque est quod Vlpianus ex Iuliano scribit, naturalia debita spectari in peculij deductione, scilicet ea demùm debita deduci ex peculio, quæ naturalem habent æquitatem, ex qua scilicet sola æstimatur naturalis obligatio *l. Stichum 95. §. naturalis de solut.* quamuis ut debitor vel seruus domino, vel dominus seruo esse intelligatur ex causa ciuili computandum sit, ut non ex alia causa inter has personas obligatio naturalis contrahatur, quam ex qua ciuilis obligatio inter alios contraheretur *l. non solum 49. §. vlt. infr. hoc tit.* Atqui tantùm abest, ut natura æquum sit, obligari seruum vel filiumfamilias ob id, quod indebitam pecuniam exegisse videatur, ut & contrario natura æquum sit cum liberatione, non quasi aliquando fuerit obligatus, sed hoc potius sensu ne in obligationem incidat ob eam causam, quippe qui nullum patri vel domino damnum intulerit, à quo non est debitor liberatus *d. l. si vendidero 80. §. si Titius de furt.* Et ita locus hic alioqui satis obscurus intelligi proculdubio debet. Quomodo enim liberaretur seruus vel filius, qui nunquam fuisset obli-

ser obligatus: Quod autem loquitur Vlpianus post Iulianum de indebita pecunia exacta. Noli sic intelligere, quasi fuerit omnino indebita (ponimus enim debitam fuisse domino, & debitorem dominicum fuisse illum qui soluit) sed quia fuit indebitum per seruum aut filiumfamilias exacta, qui eius exigendæ nullum ius omnino habuerit, vt in *l. si procuratori* 14. vbi dixi *supr. de condit. caus. dat. l. si procurator* 6. l. cum indebitum 57. §. 1. *supr. de condit. indeb.* Cane rursus ne huius loci rationem ex eo petas, quod non videatur quisquam alij mandasse, vt indebitam pecuniam exigeret ex *d. l. si procurator* 6. §. *Celsus ait*. Pertinet enim ratio illa ad eum casum, quo is qui inde-

bitum exegit, mandatum generale habuerit ad exigendum, vt in specie illius legis: nos verò eum casum tractamus, quo nullum prorsus mandatum seruus hic habuerit exigendæ pecuniæ à domino debitor: quod verò ad Vlpianum idem in filiofamilias probandum esse, non aliam vtique recipit, aut dubitandi aut decidendi rationem, quam quæ à nobis de seruo allata est. Pari enim passu filiofamilias & seruus ambulant, itemque pater & dominus in actione de peculio, nisi cum diueris ratio aliqua reddi potest, vt in *l. 3. §. sed si filiusfamilias* *supr. iunct. l. 3. §. vnde etiam* *infr. de iunct. rupt. & vtrius fact. testam.*

3 ¶ Est autem quæstionis: an id, quod dominus semel deduxit, cum conueniretur: rursus, si conueniatur de peculio, eximere debeat: an verò veluti solum ei videatur, semel facta deductione. & Neratius, & Nerua putant, item Iulianus libro duodecimo scribit, si quidem abstulit hoc de peculio, non debere deduci: si verò eandem positionem peculij reliquit, debere eum deducere.

Ad §. 3 Est autem quæstionis.

RAT. DVB. Deductio habet vim solutionis *l. Stichum aut Pamphilum* 95. §. *aditio vers. aliquando* *infr. de solut.* Videtur enim sibi solvere dominus per deductionem, iam tum cum incipit de peculio conueniri *l. sed si damnum* 9. §. *præterea in fin. supr.* Atqui bona fides non patitur, vt idem bis exigatur *l. bona fides* 136. *de regul. iur.* Ergo neque vt bis idem deducatur, cum effectu ipso nihil differat deductio à solutione, nisi quod deductio commodior quædam solutio est. Sibi enim ipse soluit, qui ex peculio deducit, quod sibi debetur.

DEC. Non videtur deductum, quod non durat deductum, quomodo solemus dicere, non videri in rem versum, quod non durat versum *l. si pro patre* 10. §. *versum* *infr. de in rem vers.* nec petissimum quod non durat petissimum *l. item eorum* 6. §. *pen. supr. quod cuiusq. vnusquisq. nomin.* nec lis instituta in qua quis non persequeret *l. nam etsi* 5. §. 1. *supr. de inoffic. testam.* nec in potestatem domini peruenisse id, quod ita peruenit, vt auelli tamen ab eo possit *l. 4. §. tunc in potestatem* *infr. de vfu cap.* nec denique solum, quod non durat solum *l. si rem* 20. l. *si quis aliam* 46. l. *in perpetuum* 61. l. *qui res* 98. *in princip. & §. 1. infr. de solut.* Ergo dominus qui post deductionem factam ex peculio eandem peculij positionem reliquit, nec deduxisse credendus est: siue hanc nouam quandam concessionem peculij esse velis, siue manente eodem peculio, & in

eadem positione relicto, id quod deductum fuerat redditum potius, quam denuò concessum esse *arg. l. filio* 23. *infr. de liber. & posthum. l. ab hostibus* 12. *C. de posthum. reuers. & redempt. ab hostib.* Est enim facilis redditus cuiusque rei ad suam naturam *l. si vnus* 27. §. *patet ne peteret in fin. supr. de pact. & d. l. filio.* Ita demum ergo id quod semel deductum est, deduci iterum non poterit, si dominus de peculio id re vera abstulerit, non etiam si eandem peculij positionem reliquerit. Sicut enim re non verbis peculium & constituendum & augendum est *l. 4. §. 1. non statim* 8. *supr.* Ita re quoque non verbis minuendum est per deductionem, & ablationem vt quod deduci potuit, deductum verè dici possit: quamvis alioquin nuda domini, vel patris voluntas sufficiat ad peculium vel adimendum in totum, vel minuendum *d. l. non statim in fin.* nec quod in vna actione de peculio dominus deductionem fecerit verbo tantum, ad minuendam actionem illam, impedire potest, ne in alio quoque iudicio eandem deductionem faciat, quam re ipsa nondum fecerit. Tamen si in compensatione aliud sit, quæ vni petitioni destinata, alij postea obici non potest *l. quod Labeo* 13. *infr. de compensat.* nimirum quia deductio, quæ nudo tantum verbo fit deductio non est: at compensatio etiam nudo verbo facta & opposita, verà compensatio est, veræque solutionis vim obtinet, tanquam quæ fiat ipso iure, si modò obiciatur *l. si aucto* 10. & *pass. eod. tit. titul. infr. & Cod.*

4 ¶ Denique scribit: si seruus vicarium quinque valentem in peculium habuit, & domino quinque deberet, pro quibus vicarium dominus deduxisset, & mortuo postea vicario alium eiusdem precij seruus comparauerit: non desinere domini esse debitorem, quasi vicarius ille domino decesserit. nisi fortè, cum eum seruo ademisset, & sibi soluisset, tunc decesserit.

Ad §. 4 Denique.

RAT. DVB. Deductio vim solutionis obtinet, vt modò dicebamus ex *l. sed si damnum* 9. §. *præterea in fin. supr.* Atqui solutio siue naturalis sit, siue ciuilis

& imaginaria, vt acceptilatio, tollit obligationem omnem etiam naturalem, liberatque debitorem, dummodò facta sit vero creditori *l. in numerum* 44. l. *penult. & pass. infr. de solut. §. 1. & pass. iustit. quibus mod. tollit oblig. debitori* 50. *infr. de fideiuss.* Ergo si ser-

uus vicarium quinque valentem in peculio habuerit, & cum domino quinque deberet, vicarium dominus deduxerit, exinde habendus est pro liberato, & deductionis quasi solutionis potestate: & quantis eo vicario mortuo seruus alium eiusdem precij comparauerit, non debet ea res facere, vt nouus hic vicarius, quasi in prioris locum subrogatus, ad dominum pertinere debeat iure deductionis, aut deduci à domino nunc possit: cum is qui deductus fuerat, non seruo, sed domino perierit. Nec enim periculum casus fortuiti contingentis post solutionem ad eum pertinere potest, qui soluit, cum fuerit liberatus, & obligatio semel extincta nunquam reuiuiscat. *l. qui res 98. §. aream de solut.* Periculum autem rei cuiuslibet non ad alium quam ad dominum spectare debet. *uig. l. pignus 9. l. que fortuitus 6. C. de pignor. act. l. contractus 23. in fin. de regul. iur.* nec quod seruus hic quinque debebat domino, non vicarium ipsum, ad rem facit: siquidem constat etiam aliud pro alio volenti creditori solui posse. *l. manifesti 17. C. de solut. l. si non fortem 26. §. si centum supr. de condit. indeb.*

DE C. Non videtur deductus à domino, ei que solutus vicarius, quem in eadem peculij positione etiam post deductionem manere dominus voluit, secundum ea quæ diximus ad §. præcedentem, cuius hic non nisi appendix, & ex eo illatio quædam est.

§ Idem rectè ait: si, cum vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio quinque pro seruo præstitisset, quoniam quinque ipsi debebantur, mox vicarius decessisset: aduersus alium agentem de peculio, decem dominum deducturum. quia & in eo, quod iam pro eo soluit, debitorem seruum sibi fecerit. quæ sententia vera est: nisi seruo ademit vicarium, vt tibi solueret.

Ad §. 5. Idem rectè ait.

RAT. DVB. Si cum vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio quinque præstitisset, quoniam quinque ipsi debebantur, atque ita vicarium in peculio retinuerit, is que vicarius subinde decessisset, negari non potest quin prior deductio effectum suum habuerit, cum non nisi quinque dominus soluerit creditori agenti de peculio, cui alioquin citra deductionem solvere decem debuisset. Ergo aduersus alium creditorem agentem postea de peculio, non debet dominus decem deducere, sed quinque tantum, quasi aliis quinque per deductionem iam solutis: ne contra bonam fidem eadem quantitas bis exigi videatur, nec quod dominus eundem vicarium in eadem peculij positione reliquerit, meliorem ipsius conditionem facere debet, cum videri possit, ita fecisse, non tam vt vicarium illi totum in peculio relinqueret, quam quia non poterat totum vicarium deducere, quem ponimus dignum fuisse decem, cum tamen quinque duntaxat domino deberentur. In quo hic casus differt à superiore, maioremque videtur habere rationem dubitandi: sed decidendi ratio illa est, quam Vlpianus exprimit, quia & in quinque illis, quæ dominus hic pro seruo quoniam soluit, debitorem sibi seruum fecit, qui proinde non minus remanet debitor in decem, quam si nihil dominus deduxisset: nam quod ad seruum pertinet, nihil deduxisse dominus intelligitur, cum seruus in peculio suo vicarium re-

Ergo quamuis vicarium valentem quinque dominus in priorē actione de peculio, pro quinque deduxerit, cum tamen eundem vicarium eidem seruo in peculio reliquerit, non ideo videri potest seruus in illis quinque liberatus, nec proinde vicarius ille domino quasi iam solutus decessisse, sed perinde ac si nulla dum deductio facta esset, poterit dominus in alia actione de peculio eadem quinque deducere, & pro iis, si velit, nouum vicarium non tanquam in locum prioris, qui nunquam deductus fuisse intelligitur, subrogatum, sed tanquam peculiarem, & eo iure quo aliud quilibet quod peculij esset, posset deducere, nisi forte, inquit Vlpianus, prior ille vicarius tum decessisset, cum dominus eum iam seruo ademit sibi que soluisset, quia quandiu eum re ipsa non abstulit, & seruo ademit, in eodem peculio eum reliquisse intelligitur, eandemque peculij positionem, quæ ante deductionem fuerat, conseruasse, licet nullam aliam expressam voluntatis suæ testationem ea de re interposuerit. Planè si dominus vicarium illum, non tantum verbo, sed etiam facto ademerat, is que postea decessisset, aliud probandum erit, quoniam deductio illa vera fuit, nec eo minus effectum suum habuit, quod idem vicarius postea decessisset, quem eo casu domino non seruo decessisse certum esset.

tinuerit. Et ex decem, quæ dominus nunc deducit, quinque sunt, quæ ex noua causa debentur, illa scilicet, quæ pro seruo dominus præstitit priori creditori: nec enim antea domino debebantur, sed quinque duntaxat. Hæc verò quinque, iam olim domino debita, etiam nunc debentur, quia soluta non sunt, sed deducta verbo tantum per vicarij retentionem, qui tamen in eodem, vt dixi, mansit peculio. Nam si seruo ademit dominus vicarium, vt sibi solueret (quomodo poterat adimere, si voluisset, non quidem iure deductionis, quia quinque duntaxat ei tum debebantur, cum prior iudicio de peculio conuentus fuit, sed quia præstando creditori quinque pro seruo fecerat se creditorem in decem) nihil posset nunc in posteriore iudicio deducere, tantum qui iam tota decem sibi soluisset per ademptionem vicarij, quamuis postmodum defuncti, cum perisset domino non seruo, iuxta ea quæ diximus ad §. præcedentem. Parumque refert, an priori creditori quinque tantum deberentur, an decem. Vtroque enim casu, æque decem in posteriore iudicio deducuntur. Ponendum tamen est, vt possumus, debita ei fuisse decem, non quinque duntaxat. Alioquin non debuisset Iulianus scribere, dominum priorē iudicio conuentum de peculio, quinque tantum pro seruo præstitisse, quoniam ipsi quinque debebantur. Siquidem etiam si nihil debitum fuisset domino, non tamen potuisset dominus pro seruo plus, quam quinque præstare creditori, cui non nisi quinque debita fuissent.

Quod au-

¶ Quod autem deduci debere diximus id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur: ita accipiendum est, si non hoc aliunde consequi potuit.

ad §. 6. Quod autem.

RAT. DVB. Deductio parit retentionem, nam quod ex peculio deducitur, retinetur. At qui melius & commodius est, domino retinere, quam petere l. *plus cautio* 25. de regul. iur. Non ergo dominus eo minus deducere ex peculio debet ea quæ sibi debentur, quod aliunde possit per actionem ea consequi, vel in totum, vel ex parte. **DE C.** Priuilegium deductionis quod domino datum est, ut conuentus de peculio ex persona serui possit deducere ex peculio id, quod sibi debetur (sic enim vocatur in *lex factio* 52. *infra*, hoc tit. l. *procuratoris* 5. §. *sed est questum supra*, de tribus. *act.*) non aliam rationem habet, quam æquitatis, & necessitatis, ne aliqui moretur dominus in damno si beneficium deductionis, & retentionis ei denegetur cum actionem aduersus seruum suum habere nullam possit, ideoque præuenisse alios om-

nes creditores, & cum seruo suo priore gessit, sibi que soluisse creditur l. *sed si damnum* 9. §. *peculium supra*. At qui nihil tale verendum est, cum dominus aliunde quam ex peculio consequi indemnitationem suam potest, ut in specie l. 4. §. *si opem supra*. Illud igitur temperamentum merito inducendum fuit, ut eo casu non posset ex peculio quicquam deducere, ut scilicet creditori agenti de peculio prospiceretur, quem alioquin ex deductione per dominum facta damno affici necesse esset. Quippe qui ex contractu serui nullam nisi de peculio actionem habeat, nec aliunde quam ex peculio indemnitationem suam sperare possit. Æquum sane est domino prius consuli, sed longè æquius utriusque proficij id est, etiam creditoris. Ut quantum fieri potest, neutra pars lædatur l. *ex hu* 8. *infra*, que in *facto*, credit. l. *seruus dotalis* 58. in *fin. solut. matr.* Excipe tamen casum l. *quod seruus* 56. ubi dicemus *infra*.

7 ¶ Denique Iulianus scribit, venditor rem, qui seruum cum peculio vendit, si de peculio conueniatur, non debere deducere, quod sibi debetur. potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nunc condicere quasi in debitum: quoniam non est in peculio, quod domino debetur. potest (inquit) etiam ex vendito agere. quod ita erit probandum, si tantum fuit in peculio, cum vendere, ut satisfacere debito dominus possit. ceterum si postea quid accessit, conditionibus debiti existentibus, quod dominus non distraxerat: contra erit dicendum.

ad §. 7. Denique Iulianus.

RAT. DVB. Actio de peculio qua intra annum datur aduersus dominum, qui seruum suum siue cum peculio, siue absque peculio vendidit, eadem actio est, quæ contra dominum daretur perpetua, si venditus seruus non esset, easdemque deductiones recipit, & condiciones l. 2. *infra*, tit. *prox. iunct.* l. 1. *cod.* Atqui in actione de peculio perpetua deducitur id omne, quod domino debetur, ut docuimus in precedentibus. Ergo & cum dominus seruum suum vendidit, etiam si cum peculio vendiderit, si tamen actione de peculio conueniatur, æquè permittendum est, ut deducat, quod sibi debetur. Neque enim credendus est, ius illud deductionis transiisse in emptorem, cum venditor ipse sit, qui conuenitur, nec quod venditori debetur, etiam emptori debeatur.

DE C. Non habet dominus priuilegium deducendi ex peculio, quod sibi debetur a seruo, si aliunde possit id consequi, ut dictum est in §. *prox. preced.* Atqui in proposita specie habet venditor duplicem actionem, per quam possit indemnitati suæ prospicere, conditionem indebiti per quam repetat, quod ex peculio soluit ad concurrentem usque debiti sui quantitatem, quia non est in peculio id, quod domino debetur, cum non sit verisimile dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur l. *sed si damnum* 9. §. *præterea supra*. poteratque venditor etiam post venditum cum peculio seruum, tradendo peculium detrahere ex ratione peculij id, quod sibi debebatur quasi nec venditum, & præterea actionem ex vendito, quæ cum

sit bonæ fidei danda est, venditori ad consequendum id omne, quod bonum & æquum est, licet non desit alia strictior actio l. 2. *C. de pact. int. empt. & vendit.* adeoque si opus sit etiam ad rescindendam ipsam venditionem l. *ex empto* 11. §. *si qui vina infra*, de *act. empt.* Nihil ergo caute est, cur in hac specie danda domino sit deductio in præiudicium creditoris agentis de peculio, cum domino, eidemque creditori aliter consultum esse possit, creditori verò non possit.

a *Quid ita erit probandum.* Restitutio hæc est ad posteriorem partem sententiæ Iuliani, qua parte dat venditori actionem ex vendito contra emptorem, cui vendidit seruum cum peculio, ad repetendum id omne, quod deduci ex peculio potuit, nec tamen deductum est. Aitenim Vlpianus non visqueaque id probandum esse, sed cum hac distinctione, si tantum fuit in peculio serui, cum dominus venderet, quantum erat in debito, ut scilicet ex eo peculio satisfacere debito dominus posset. Nam si postea quid accesserit peculio quod dominus non distraxerat, contra erit probandum, inquit Vlpianus, id est, non erit ferendum, ut venditor actione ex vendito repetat omne id, quod sibi debetur, eo prætextu quod hodie tantum sit in peculio, quantum satis est, ad satisfaciendum domino. Non enim actio ex vendito porrigi potest ultra id, quod venditum est, & quod peculio vendito accessit extra causam venditionis, emptori proficere debet non venditori. Sunt tamen qui verba illa *si quid postea accessit*, intelligere malint de eo, quod accesserit debito ad illud augendum, puta si debitum fuit usufructarium, ut sensus sit, non esse dandam actionem domino eidemque venditori, contra emptorem ex vendito ad omne id, quod ho-

diè debeat propter usurarum fortè accessiones, quæ post factam venditionem debetî cæperint, sed sufficere illi debeat habere actionem ex vendito ad eam vsque debiti quantitatem, quæ venditionis tempore debebatur *arg. l. diuortio 35. §. ult. sup. de negot. gest.* Pro qua interpretatione faciunt verba illa *condicionibus debiti existentibus*, nisi quod pro *existentibus* mallet legere *exigentibus*. Alia enim condicio est debiti gratui, alia viuitarij. Sed vereor ne huic interpretationi non satis conueniant verba illa, quæ apud Vlpianum sequuntur, *quod dominus non distraxerat*, quæ nemo non videt referri ad debitum non posse, sed ad peculium, nisi mallet rursum pro *distraxerat* legere *detraxerat*: nam & paullo antè scriptum est, *potius enim hoc extraxione peculij detrabere*. Erata mi-

hi omnino videtur. Alioqui non minùs difficile erit aptare priori interpretationi verba illa *condicionibus debiti existentibus*, & quis eorum sensus esse possit, dicere, multo minùs si legas *existentibus*. Sic namque interpretari ac si scriptum esset, *si quid postea accesserit peculio*, per quam accessionem fiat, vt hodie satisfieri in totum possit venditori, cui antea satisfieri non potuisset, si modò condiciones debiti extiterint, non eo magis tamen permittendum venditori, vt agat ex vendito ad totum debitum consequendum, non videtur mihi probabile, cum neque de condicionali debito Vlpianus hîc loquatur, neque debitum vllò modo dici possit, quod sub condicione debetur, antequàm condicio extiterit *l. cedere diem 213. de verb. signific. l. in cui 42. de oblig. & action.*

8 ¶ Idem scribit: si quis seruum, cuius nomine de peculio habebat actionem, comparasset: an possit deducere, quod sibi debetur: quoniam aduersus venditorem habeat actione de peculio, & rectè ait posse. nam & quiuis alius potest eligere, vtrum cum emptore, an cum venditore ageret. hunc igitur eligere pro actione deductionem. nec video quid habeant creditores, quod querantur: cum possint ipsi venditorem conuenire, si quid forte putant esse in peculio.

Ad §. 8. Idem scribit.

RAT. DVB. Non potest dominus serui conueniunt actione de peculio deducere ex eo quod sibi debetur, si aliunde consequi indemnitate possit §. *quod autem sup.* Atqui cum quis seruum comparauit, cuius nomine habebat de peculio actionem, habet vtrique aduersus venditorem actionem de peculio, scilicet intra annum *tit. prox. infr.* Ergo si conueniatur ipse, ex eiusdem serui persona actione de peculio tanquam nouus dominus, non est ei concedendum, vt aduersus creditorem agentem deducat id, quod sibi debetur.

DÆ. Quilibet creditor serui venditi eligere potest, contra quem malit agere de peculio, an contra venditorem intra annum, ex parte illa edicti, de qua in *l. 1. in princip. infr. tit. prox.* an potius contra emptorem tanquam dominum actione perpetua. Ergo cum idem est emptor, & creditor, nihil impedit, quominus eligat pro actione deductionem, id est,

quominus deducat, quod ab alio quolibet emptore consequi per actionem possit, & à seipso si possit secum agere: habet enim hæc deductio velut instar actionis, vt etiam secum egisse videatur, vt & in specie *l. 9. §. peculium & §. preterea sup.* Neque verò habent cæteri creditores quod conquærantur, quorum tamen duntaxat gratia de iure deductionis quaeritur, vt per eiusmodi deductionem, quam minimum fieri potest, lædantur. Possunt enim ipsi quoque venditorem conuenire de peculio, si quid fortè putant esse in peculio. Et cum habeant electionem, an cum eo agere velint, an cum emptore admissa deductione. Non debet deterioris conditionis esse emptor idemque creditor: quomodo esset si contra venditorem agere de peculio cogetetur. Amitteret enim actionem quam habere deberet, contra quemlibet alium emptorem & quam exercere aduersus seipsum non potest, si non ei liceret pro actione illa impossibiliter possibilem eligere deductionem. Iunge *l. si ex duobus 32. §. pen. infr. huc tit.*

9 ¶ Non solum autem, quod ei debetur, qui conuenitur, deducendum est: verum etiam si quid socio eius debetur. & ita Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit. nam qua ratione in solidum alteruter conuenitur, pari ratione deducere eum oportet, quod alteri debetur. quæ sententia recepta est.

Ad §. ult. Non solum autem.

RAT. DVB. Quod inter alios actum est, alius neque prodesse debet, neque nocere *tot. tit. C. int. alios action. alius non nocet.* Ergo non est ferendum, vt qui actione de peculio conuenitur deducat, quod debetur alteri *l. sed in emptore 13. infr.* Satis enim magnum privilegium domini est, vt possit deducere quod sibi debetur, nec vsque adeo extendendum est ad iniuriam & perniciem creditorum agentium de peculio, vt id etiam quod alij debetur deducatur. Sunt enim privilegia omnia etiam quæ in corpore iuris clausa sunt, minùs fauorabilia, tanquam

prohibita iis verbis legis duodecim tabularum, *Privilegia ne irroganto*, & consequenter restringenda potius, quam vel amplianda, vel multiplicanda.

DÆ. Ius deductionis huius sicut habet pro causa naturalem obligationem, ita totum pendet ex naturali æquitate §. *sed si à debitor sup.* Naturalis autem æquitas facit, vt qui conuenitur actione de peculio possit deducere non tantum id, quod sibi, sed etiam quod socio debetur. Quemadmodum è contrario, pro eo quod vnus ex sociis debet, alius quoque socius conueniri, & quidem in solidum potest. Eademque viget vtroque casu ratio & iuris & æquatis, cum societas faciat omnem

inter eos communia l. 1. *et pass. infr. pro socio. l. quod debetur si. infr. hoc tit. l. 3. in princip. supr. de tribut. act.* Vt societas commoda cum sequantur quem sequuntur incommoda ex regula l. secundum naturam est 10. de regul. iur. Nec possunt creditores peculiares hoc

incommodum recusare, pro quo habent etiam hoc commodum, vt quem ex sociis velint aduersarium sibi possint eligere. Illum etiam cum quo non contraxerunt, adeoque penes quem peculium non est vt subiicitur in l. seq.

12. IULIANVS libro 12. Digestorum.

Quia hoc casu etiam cum eo agi potest, penes quem peculium non est.

Ad l. Quia hoc casu 12.

RAT. DVB. Actio de peculio habet denominationem suam à peculio, nec aliam causam, quam peculium: ergo non potest contra eum dari penes quem non est peculium. DEC. Societas inducit communicationem bonorum omnium inter socios & quidem sola conventionis potestate & traditionis cuiusdam tacite, que inter eos interuenire creditur l. 1. §. 1. & l. 2. *infr. pro socio.* ac proinde facit, vt peculium quod seruus communis habet vtriusque socij esse intelligatur. Hoc verò sufficit, vt alteruter de peculio in solidum conueniri possit, licet peculium penes alium sit quā penes eum qui conuenitur. In hac enim actione non tam inspicendum

est penes quem, quam cuius sit peculium, & quamuis peculium non sit vtriusque in solidum, quia duo eiusdem rei domini in solidum singuli esse non possunt l. 5. §. si duobus *supr. commod. l. de hereditate 19. §. pater. de castren. pecul.* Singuli tamen socij in solidum conueniuntur, quoniam qui cum seruo comuni contrahit, vniuersum eius peculium quod vbiicumque est velut patrimonium intuetur l. si ex duobus 31. in fine principij *infr. hoc tit.* Nec debet in plures aduersarios distingui qui cum vno contraxit l. & ancillarum 27. §. vlt. cod. l. 2. *supr. de exercit. act.* Is tamen qui conuenitur in solidum audiendus est, si actionem quā contra socium habet præstare paratus sit l. quod debetur si. in fin. *infr. hoc tit. Junge l. quare 28. et quia ibi dicam infr.*

13. VIPIANVS libro 29. ad Edictum.

Sed in emptore & venditore vera non est. item in fructuario & proprietario, & cæteris, qui non sunt socij. sed & in domino, & bonæ fidei emptore. nam & Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit, neutrum eorum deducere id, quod alteri debetur.

Ad l. Sed in emptore 13.

RAT. DVB. Eadem solet esse causa emptoris siue ad petendum, siue ad defendendum, quæ fuit auctoris, id est, venditoris l. iniurus 156. §. pen. de regul. iur. ideoq. solet exceptio rei iudicatæ à venditoris persona ad emptorem transire l. si à te 9. §. vlt. *infr. de except. rei iudic.* quamuis dici solet res inter alios iudicatas aliis nec prodesse debere nec nocere Tot. tit. Cod. int. alios act. *et quib. res iudic. non nocet.* Fructuarius autem in plerisque censetur veluti procurator proprietarij l. 1. §. vltim. *infr. de oper. noni nunciat.* Denique bonæ fidei emptor in plerisque loco domini est leg. bonæ fidei 48. de acquir. poss. quia bona fides tantum possidenti præstat quantum veritas vbi lex impeditur non est l. bona fides 136. de regul. iur. Ergo siue emptor serui ex cuius persona & contractu agitur de peculio, conueniatur deducere poterit non tantum quod sibi, sed etiam quod venditori debetur in cuius locum & ius successit, siue fructuarius conueniatur deducere poterit similiter etiam id quod debetur proprietario, denique bonæ fidei emptor quod debetur etiam domino.

DEC. Alia persona est venditoris, alia emptoris: alia item fructuarij, alia proprietarij: alia denique domini, alia bonæ fidei emptoris: habentq. hi omnes iura separata, & ex separatis causis manantia l. 1. §. 1. *et infr. de SC. Silan. l. pen. de acquir. poss. iunct. l. naturaliter 12. §. nihil commune cod.* Et quamuis succedat emptor in ius & locum venditoris, non ideo tamen eadem persona esse intelligitur, quia vniuersalis successor non est, sed singularis,

Tom. IIII.

in quem proinde obligationes personales siue actiue siue passiuæ non transeunt, nisi quæ sunt venditæ leg. vltim. §. 1. *infr. de contr. empt. leg. 1. §. si heres ad SC. Trebell. l. aris alieni 15. C. ad donat.* Ergo quod priuilegium datum est domino, vt possit in actione de peculio id deducere quod sibi debetur, non æquè dandum est emptori vt possit deducere quod debetur venditori. Nec fructuario vt deducat quod debetur proprietario, nec denique bonæ fidei emptori vt deducat quod domino. Secundum ea quæ in dubitandi ratione diximus ad §. vltim. l. si noxali 11. *supr.* Idemque dicendum generaliter de iis omnibus qui socij non sunt, quia soli socij excipiuntur propter eam diuersitatis rationem quam attulimus ad d. §. vltim. dummodò sciamus socios hac parte habendos esse eos etiam inter quos seruus communis est, quamuis sine societate, quia quod ad hunc seruum attinet habentur pro quodammodo sociis & eodem iure censentur leg. 3. in princip. *supr. de tribut. act. l. et ancillarum 27. §. vltim. infr. hoc tit.* tanquam quos non consensus, sed res ipsa coniunxerit ad societatem vt Paulus loquitur in leg. heredes 25. §. non tantum supra famul. *et cuncta.* Extra hos casus numquam ferendum est, vt in actione de peculio alius deducat quod alij debeatur, vt ex eiusdem Iuliani auctoritate Vlpianus hic comprobatur, cuius sententiam contrariam in sociis receptam esse dixerat, ne quis fortè Iuliani auctoritate abuteretur ad eandem sententiam ampliandam, & ad cæteras quoque personas de quibus diximus protrahendam.

R

ITEM testamēto præsenti die seruus liber esse iussus est: cū omnib. heredibus de peculio agēdū est. nec quisquā eorū ampliū deducet, quā quod ipsi debeatur.

Ad l. item cum testamento 14.

RAT. DVB. Non debet in plures aduersarios distingui is qui cum vno tantum cōtraxerit. *l. c. an cillarum 17. 9. vlt. infr. l. 2. sup. de exercit. act.* Atquin is qui cum alieno seruo contraxit quem dominus testamento præsenti die liberum esse iussit, non nisi cum vno contraxit, cuius totum peculium veluti proprium ipsius patrimonium intuitus est *d. 5. vlt. c. l. si ex duobus 32. in fine principij infr. hoc tit.* Ergo non debet in plures distingui aduersarios vt cum heredibus omnibus de peculio agendum habeat, sed permittendum ei est. vt contra singulos in solidum experiat. Præsertim cū heredes omnes quotquot sunt vnam vnus defuncti personam representent sicut hereditas *l. heres c. hereditas 22. infr. de v. succ.* eadēque cum ipso personae esse censentur *Novell. 48. de iur. iur. a. morient. praest.* Dec. Iurā omnia defuncti diuiduntur ipso iure per legem 12. tabularum inter heredes omnes pro hereditariis portionibus *l. 1. c. si cert. pet. c. tot. tit. Cod. de hered. actio. l. 1. c. 2. c. si ex plurib. hered. debet.* Exceptis iis iuribus quae ipso iure induunt: bilia sunt *l. heredes 25. §. an ea stipulatio sup. famul. eris. c.* & merito, quia cū diuidat hereditatem in tot portiones in quot testator eam distribuit, aut quot sunt eorum capita qui ad legitimam intestati successionem vocantur, non debuit facere aut permittere vt vnus pro alio conueniretur, quasi tot constitutis per

fictionem hereditariis, quot sunt portiones hereditariae *l. in singulis 77. infr. ad legem Falcid. c. 1. infr. eod. tit.* Atqui ius actionis de peculio, itemque ius deductionis faciendae in actione de peculio commodē scindi potest, vt scriptum est in fine huius legis. Neque est ex genere eorum indiuiduorum quorum petitio aut praestatio non magis in heredum personis quam in persona defuncti scindi potest, de quibus in *l. 2. §. 1. de verb. obligat. c.* & in quibus tantum illud obtinet quod subiicitur in *§. ex hu. iust. dem legu.* ex persona heredum conditionem obligationis immutari non posse. Ergo bene Iulianus dixit, cum omnibus heredibus hoc casu de peculio agendum esse, scilicet pro hereditariis portionibus, si pro iisdem portionibus peculium penes eos sit. Alioquin conueniendi erunt de peculio singuli heredes, non pro partibus hereditariis, quomodo ratione ceterorum onerum hereditarium, neque in solidum, quomodo socij solent, sed pro iis tantum partibus quas in peculio habebunt, quia actio de peculio nō tam hereditatis quam peculij onus est, vt dicemus ad *l. si quis seruū 29. infr. ex l. questum 30. §. 1. l. si ex duob. 32. in prin. infr.* nec proinde quēquā eorū ampliū deductū, quā quod ipsi debeatur. Non enim permittendū est vt vnus deducat, quod alteri debetur ex cuius persona non conuenitur.

1. § Item cū seruus viuo domino mortuus est, deinde dominus intra annum plures hæredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius scinditur.

Ad §. 1. item cum seruus.

RAT. DVB. Ex persona heredum condicio obligationis, & actionis quæ ex ea obligatione contra defunctum competit immutari non potest *d. l. 1. §. ex hu. infr. de verb. oblig.* Atqui cū seruus viuo domino mortuus est, cepit actio de peculio intra annum competere aduersus dominum *l. 1. infr. tit. prox.* eaque actio in persona domini fuit indiuidua, & in qua non potuisset ille pro parte se defendere, vt nec alius quilibet debitor aut promissor *l. 4. in fin. de verb. oblig. l. cōq; & in solidum deducere potuisset quod sibi debebatur.* In eoq; differt hic casus à superiore, in quo numquam actio de peculio annalis cepit competere cōtra defunctū, qui in testamento duntaxat seruū suū manuissit. Non enim habet effectum manuissio nisi post mortem domini, adeoque post aditam hereditatem: ergo dicendum est si dominus serui iam mortui plures heredes reliquerit intra annum, nec actionem de peculio annalem, nec ius deductionis inter heredes scindi debere.

DEC. Ius actionis annalis de peculio non minus quam actionis perpetuae diuiduum est, itemq; vis deductionis, ergo diuiditur ipso iure per legem duodecim tabularum inter plures defuncti domini heredes, quamuis non tam pro hereditariis, quā

pro peculiariis portionib. scilicet partes quā hereditariæ factæ sint in diuidēdo peculio, vt diximus proximè. Nec ad hoc genus obligationis & actionis diuiduæ pertinet quod scriptū est in *d. §. ex hu.* sed ad obligationes & actiones indiuiduas sui natura, & quæ ideo per legē duodecim tabularū diuidi non possunt ne quidē inter heredes vt constat ex verbis illius *§. c. ex l. heredes 25. §. an ea stipulatio sup. famul. eris. c.* Nā in obligationib. diuiduis aliud proculdubio iuris est, vt quāuis promissor non possit pro parte se defendere, heredes tamē eius possint, qui nec in solidum cōueniri possūt, nec pro ea parte peculij quæ ad alios coheredes pertinet, sed pro portione sua quisq. hereditaria, & peculiari, diuisio enim illa quæ fit: et legē duodecim tabularum impedit ne in hereditate loci esse videantur *l. questum 30. §. 1. infr. hoc tit. l. iungē l. si ex duob. 32. in prin. vbi eadē questio suis tractatur infr. & additur vnum ex pluribus istis heredibus conueniri liberare ceteros ipso iure quamuis non etiam ex æquitate: conueniri autem posse & debere pro ea parte peculij quæ penes eum est. Quod intelligi siue pars illa maior sit, siue minor portione hereditaria. Nam in solis sociis receptum est vt etiam is penes quem peculium nullum est de peculio tamen in solidum conueniri possit *l. 12. sup.**

15. VLPPIANVS libro 29. ad Edictum.

Sed si duo sint bonæ fidei possessores: adhuc dicendum erit, neutrum plus deducendum, quā quod sibi debetur. idēque & si duo sunt fructuarij, quia nullam inter se habent societatem. idem dicitur interdum & in sociis: si forte separata apud se peculia habeant: vt alter alterius peculij nomine non

conue-

conueniatur. cæterum si commune sit peculium: & in solidum conueniuntur & deducitur, quod utriusque debetur.

Ad l. sed si duo sint.

RAT. DVB. Cum duo sunt domini eiusdem serui, potest vnus ex ipsis conueniri de peculio in solidum, ne in plures aduersarios distringatur creditor qui cum vno contraxit, & vniuersum serui peculium tanquam proprium ipsius patrimonium intuitus est l. & ancillarum 27. §. vlt. l. si ex duobus 32. in fine principij infr. vt dixi ad l. sed in emptore 13. supr. habetq; is qui conuenitur in solidum ius deducendi ex peculio etiam id quod alij debetur l. 4. supr. de tribus. att. Atqui duo bonæ fidei emptores duorum dominorum iure censetur propter bonam fidem quæ possidenti tantum præstat quantum veritas vbi lex impedimento non est l. bona fides 136. Ergo æquè dicendum est posse illos singulos & in solidum deducere etiam quod alij debetur, qui non conuenitur. Nam & vno eorum conuenito certum est alium ipso iure liberari l. si ex duobus 32. in princip. vers. sed etsi plures infr. **DE C.** Bonæ fidei possesores neque domini sunt neque pro dominis habendi absolute ac in omnibus, sed in quibusdam tantum puta cum tractatur de acquisitione fructuum bona fide perceptorum l. bona fides 48. de acquir. rer. domin. Nam in cæteris scilicet omnibus lex impedimento est, ne possit bona fides tantum præstare possidenti quantum veritas cum bona fides non sit modus legitimus acquirendi dominij aut quasi dominij. Ergo non quemadmodum in duobus dominis eiusdem serui obtinet vt possit vnus deducere etiam id quod alij debetur d. l. 4. de tribus. att. Ita & in duobus bonæ fidei possessoribus probandum est, & ratio euidens diuersitatis illæ est, quia non sicuti plures domini, ita & plures bonæ fidei possesores in solidum de peculio conueniri possunt, sed eorum quisque de eo peculio quod penes se habet l. si ex duobus 32. vers. sed etsi plures infr. Nec proinde æquum est, vt possit vnus deducere quod alij debetur, cum ex sua non alterius petitiona conueniatur: quod in duobus eiusdem serui dominis diuersum est d. l. & ancillarum §. vlt. d. l. 4. de tribus. att. Duo enim domini eiusdem rei sunt in ea re quodammodo socij vt dixi ad d. l. sed in emptore. At duo bonæ fidei possesores nullam habent inter se societatem sicut nec duo fructuarij, vt sequitur in textu. Mallem ego in principio huius legis legere sedetsi: est enim hæc dictio sed hic continuatiua, non aduersatiua.

a Idemque etsi duo sunt fructuarij. **RAT. DVB.** Duo fructuarij melius comparantur duobus eiusdem serui dominis, quam duo bonæ fidei possesores: habent enim dominium vsusfructus, ideoq; & vindicationem eius habent Tot. rit. supr. si vsufr. petar. l. 1. §. vlt. infr. de noui oper. nunciat. qua non nisi dominus datur l. in rem 23. supr. de rei vindicat. l. Quintus

25. §. argento infr. de aur. & argent. legat. Præter id quod vsusfructus in multis casibus pars dominij est, l. 4. d. si Titio 33. §. 1. supr. de vsufruct. aut saltem portionis instar obtinet leg. cum filius 76. §. dominus de legat. 2. d. qui vsusfructum §. 8. de verb. obligat. quia emolumentum rei continet d. §. dominus. Proinde postulat duo fructuarij videri quodammodo socij in vsufructu sicut & duo domini eiusdem serui vt eorum vnusquisque possit conueniri in solidum de peculio, atque ita deducere id quoque, quod alij debetur dict. l. & ancillarum 27. §. vltim. infr. hoc ritul. iunct. dict. leg. 4. supr. de tribus. att. præsertim si non alternis annis fruuntur, quod plerumque fit vt in leg. quoties 34. supr. de vsufr. leg. 2. supr. quib. mod. vsufr. amitt. vel eiusdem temporis vsusfructum inter se partiantur vt in leg. 1. & tot. tit. de vsufr. adrefe.

DE C. Vsusfructus in iure non in parte constitit l. Manius 66. §. fundo de legat. 2. leg. si a reo 70. §. si reo infr. de fideiuss. nec male quis fundum suum dicit etiam cuius vsusfructus alienus est l. retz dicimus 25. de verb. signific. Nulla ergo dominij societate duo fructuarij iunguntur, nec magis inter se quam cum domino proprietatis. Ergo nec bona est eorum comparatio cum duobus eiusdem serui dominis, vt exemplo plurium dominorum possit eorum quisque in solidum conueniri de peculio, & is qui conuenitur deducere quod alij debetur. Sunt verò similiores duobus bonæ fidei possessoribus, vt possit vnusquisque de eo peculio conueniri, quod penes se habet non vltra dict. leg. si ex duobus 32. vers. sed etsi plures infr. hoc rit.

b Idem dicitur interdum & in socio.

RAT. DVB. Societas facit commune peculium serui communis, sicut & cætera bona omnia sociorum communicat, si sit vniuersalis l. 1. & 2. infr. pro socio. Ergo facere debet vt & in solidum vnusquisque ex sociis possit de peculio conueniri, non pro ea tantum parte quam habet in peculio, aut pro qua peculium penes ipsum est, & vt conuenias possit deducere, non tantum quod sibi, sed etiam quod socio debetur l. si noxalis 11. §. vlt. & l. seq. vbi diximus supr. hoc rit.

DE C. Regulariter quidem ita est, sed interdum fieri potest, vt quis peculia habeant separata, ne alter alterius peculij nomine conueniatur: quod cum accidit non potest inter eos commune esse peculium, cum expressa conuentio faciat cessare tacitam traditionem, quæ ad inducendam illam communicationem interuenire creditur d. l. 2. infr. pro socio. extra hunc casum & alios qui proponuntur in l. seq. peculium commune est, & in solidum conueniuntur singuli, & deducit conuentus vnus quod utrique debetur d. l. si noxalis §. vlt.

16. IULIANVS libro 12. Digestorum.

QVis ergo casus est, quo peculium serui communis ad alterum ex dominis solum pertineat? in primis, si quis serui partem dimidiam vendiderit: nec peculium ei concesserit. deinde si quis seruo communi^a pecuniam, vel res aliquas ea mente dederit, vt proprietatem earum retineret, administrationem autem seruo concederet. Marcellus notat^b: Est etiam ille casus, si alter ademerit, vel si omni quidem modo concesserit dominus: sed in nominibus erit concessio.

ad l. *Quis ergo casus* 16.

Non satis aptè videtur hæc lex iuncta esse superiorum in superiore quidem dicitur posse aliquo casu peculium serui communis esse non commune: sed quis ille casus sit, statim exprimit Vlpianus: si forte socij separatim apud se peculia habeant ac Iulianus hic casum querit in quo non plura & separata sint eiusdem serui peculia, sed vnicum duntaxat, quod tamen ad alterum ex dominis solum pertineat, de quo in lege præcedente Vlpianus nihil dixerat. Duos ergo casus adfert Iulianus in quibus peculium serui communis ad alterum ex dominis solum pertineat, primus est, si vnus ex dominis partem suam serui communis vendiderit, nec peculium ei concesserit. Nec enim seruus vnquam venditus intelligitur cum peculo nisi expresse dictum sit l. *quoniam* 29. *infra de contr. empt.* hoc enim casu peculium huius serui non ad alium pertinere potest, quàm ad eum qui partem suam serui non vendidit, cum emptor qui eiusdem serui dominus nouus est nullam partem in eius peculo habeat. RAT. DVB. Peculium quod non est venditum ab eo qui partem suam serui vendidit, penes ipsum remanet d. l. *quoniam*: ergo non ad alterum ex dominis solum pertinet. DEC. Pertinet quidem ad venditorem serui, sed qui per serui traditionem emptori facta desit esse dominus cum fecerit emptorem dominum partis. Proinde cum emptor dominus sit serui pro parte, nec villam tamen peculij partem habeat: & rursus, venditor partem quidem suam peculij retineat quàm non vendidit, nulla tamen ex parte dominus sit serui, quia suam vendidit. Consequens omnino est, vt quod penes hunc seruum remanet peculium totum pertineat ad solum dominum qui partem suam non vendidit. Sed totum, inquam, quod remanet post venditionem, non totum quod fuit antè quam pars serui ab alio domino venderetur.

a. Deinde si quid seruo communi. Secundus casus est à Iuliano obseruatus in quo evenit, vt peculium serui communis totum penes eum ad alterum solum ex dominis, si quis seruo communi nullum adhuc peculium habenti pecuniam vel res aliquas emendiderit, vt proprietatem eorum ipse retineret, administrationem verò solum seruo concederet.

RAT. DVB. Quod seruo communi datur ab vno ex dominis cum acquirit non possit ei qui dat, necesse est vt alij condomino vel si plures sint socijs omnibus & condisiutibus acquiritur. Nam quod alicui ex dominis acquirere non potest, id alijs qui ad obligationem adiunguntur vt acquiritur nec illè est l. *proinde* 7. in fin. l. *item si seruus* 9. *in prin. cap. v. infra de stipul. seruo.* Siquidem persona serui communis vniuersi conditionis est vt in eo quod alter ex dominis potest acquirere, alter non potest. perinde habeatur ac si solus eius esset cui acquirendi facultatem habeat l. 5. *communis seruus in fin. eod.* Ergo hoc casu peculium non potest ad eum solum pertinere, qui dedit, vt Iulianus credit, sed ad eum qui non dedit, vel solum, vel saltem pro parte.

DEC. à vnus ex dominis seruo communi pecuniam dat in eius potestate est quemadmodum datà veli. Nam si hoc so uergerit, ut ea pecunia separaretur à sui rationibus, & in peculo serui esset, vt in hoc casu Iuliani, remanebit eiusdem domini proprietas, & administratio sola serui erit vt pecu-

lij: si verò eo modo pecuniam seruo communi dederit quomodo alienis seruis dare & donare solent, fiet alterius domini, aut sociorum, si plures alij domini sine, & communis pro parte quàm in eo seruo habebunt *l. per seruum* 17. §. 1. l. *quod si iusticiarius* 49. *infra de acquir. rer. domini.* Atqui ponit Iulianus vnum ex dominis dedisse communioni seruo pecuniam vel aliquas res ea mente vt proprietatem eam retineret: solum verò administrationem seruo concederet. Erunt ergo hoc casu pecunia aut res illæ sic datæ in peculium, & quidem tale quod totum pertineat ad eum qui dedit: nulla verò ex parte ad condominum qui nihil dedit. Non enim pender hoc ex iuris tantum potestate, sed potissimum ex dantis domini voluntate d. l. *per seruum* §. 1.

b. Marcellus notat. Adiciuntur ex Marcelli notis ad Iulianum duo alij casus in quibus accidit, vt peculium serui communis totum pertineat ad vnum ex dominis. Primus est, si alter ex dominis peculium ademerit: nil il enim vetat vnum ex dominis adimere peculium, alium verò non adimere. Alter est, si omni quidè modo dominus concesserit peculium seruo, id est, non adhibita ea distinctione quæ adhibuit Iulianus in hac ipsa lege, & in d. l. *per seruum* §. 1. sed in nominibus etiam concessio. Primus casus nullam habet dubitationem, cum ademptione peculium moriatur, quòd habebat seruo communis ab eo ex dominis qui ademit: pro parte verò illius qui non ademit peculium maneat, nec ad alium pertinere possit, quàm ad eum ipsum dominum solum qui non ademit, de illo tantum queri potest: an si ademptum sit peculium post pecuniam seruo communicari iam & in rem alterius ex dominis versam, possit agi de in rem verò contra eum qui ademit, & pro qua parte cum iam de peculo agi non possit, nequidem intra annum l. 1. §. 1. *infra de in rem vers.* Quæ questio tractatur ab eodè Marcellio in notis ad Iulianum in l. *interdum* 4. *eod. ill. titul.* ubi licet minus longe quæ de huius legis questione serpiamus ibi l. *conceditur* *ser. aud. cap. 9.* Quod autem ad posteritatem casum perinet, ratio illa dubitandi affertur potest. quòd cum vnus ex dominis pecuniam seruo communi absolute dedit, id est, non retenta sibi proprietate, acquiritur ea pecunia soli condomino, cui soli acquiritur potest secundum id quod proximè scripsimus ex d. l. *per seruum* 37. §. 1. *infra de acquir. rer. domini. dist. leg. 5. communis seruus.* & *l. item si seruum* 9. *infra de stipul. seruo.* nec valde referre videtur an in pecunia, an in nominibus sit concessio, quomodo Marcellus hic distinguit, cum appellatione nominum significetur ea pecunia vel alia res quæ in nominibus aut actionibus sit l. *qui chirographum* 59. *de leg. 1. leg. si communis* 18. *supra de pignori. act.* Sed decidendi ratio subtilior illi est, quòd cum nomina consistant in actionibus, actiones autem transferri in seruum non possint ne cuiusvis veluti quod directe, necesse est manere eas penes dominum, & consequenter peculium quod totum in actionibus consistit, penes eum solum esse qui dedit, non penes alium dominum cui nihil ex eiusmodi concessione acquiritur: oritur nisi si qui seruo à debitoribus solum esset. Actiones enim non alij possunt competere quàm creditoribus, nec creditor videri alius dominus, qui neq; donatarius, neq; alio villo titulo cessionarius est, vt actiones viles ex sua persona habeat quas alij cessionarii habent postrescriptum Diui Pij, de quo in l. *si cum emptore* 16.

supra de

*supr. de pact. l. emptor §. 1. postquam 7. & seq. C. de hered. vel act. vendit. l. 2. C. de oblig. & act. l. vlt. Cod. quand. fidei. vel primat. Praesertim cum in qui concedit nomina seruo communi qui exercendarum actionum prorsus incipax est non aliud possit videri concedere quam quod ex ijs nominibus aut exigetur aut soluetur vt in d. leg. si conuenerit 18. *supr. de pignor. act.* Nam*

& cum seruus manumissus est à domino inter viuos non adempto ei peculio (quo casu peculium quoque ipsi concessum intelligitur) non aliter tamen potest ille debitor hereditarius conuenire, quam si mandata sint ei à domino actiones l. si Stichus 53. *infr. hoc tit.*

17. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Si seruus meus ordinarius vicarios habeat : id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio serui ordinarij ? & prima illa quaestio est, an hæc peculia in peculio serui ordinarij computentur. & Proculus & Atilicianus existimant, sicut ipsi vicarij sunt in peculio, ita etiam peculia eorum, & id quidem, quod mihi dominus eorum, id est ordinarius seruus, debet, etiam ex peculio eorum detrahetur. id vero, quod ipsi vicarij debent, dumtaxat ex ipsorum peculio^a, sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent^b: deducetur de peculio eorum, quasi conferuo debitum: id verò, quod ipsis debet ordinarius seruus^c non deducetur de peculio ordinarij serui: quia peculium eorum in peculio ipsius est. & ita Seruius respondit. sed peculium eorum augebitur^d, vt opinor, quemadmodum si dominus seruo suo debeat.

Ad l. Si seruus meus 17.

R. A. T. D. V. B. Eodem modo se habet seruus ordinarius ad suum vicarium, quomodo dominus ad seruum ordinarium. Est enim vicarius serui ordinarij quodammodo seruus, vt hæc lex omnium aptissime, & apertissime probat. Atqui dominus solus ille est qui detrahit & deducit quod sibi debetur ex peculio quod habet seruus ab ipso domino: ergo nec alius quam seruus ordinarius potest & debet deducere ex peculio vicarij id quod ipsi debet vicarij, nec rursus si ipsi domino aliquid vicarij debeat ferèdum est, vt dominus serui ordinarij deducat quicquam ex eo peculio vicarij, quod non tam domini quam serui ordinarij esse intelligitur.

D. E. C. Sicut ipsi vicarij sunt in peculio serui ordinarij, ita & ipsorum peculia: semper enim res sequitur personam & conditionem personæ. Ergo quemadmodum dominus conuentus actione de peculio ex persona & contractu serui ordinarij potest deducere id quod sibi debetur à seruo ordinario ex peculio ordinarij, ita & ex peculij vicariorum tanquam quæ ipsa sint in peculio ordinarij, & multo magis quod ab ipsis vicariis ei debetur, deducere poterit ex eorum peculij. Nec vllam in eo videri potest iniuriam facere seruo ordinatio qui ipse eiusdem domini æque seruus est, & vicariorum suorum non tam dominus quam conferuus, quique deductionem nullam ex vicariorum suorum peculij facere potest, cum eius demum sit deducere qui de peculio conuenitur, seruus autem ordinarius nullo casu conueniri possit ex suorum vicariorum contractibus, quia cum seruo nulla actio est l. cum seruo 107. de regul. iur.

a Id verò quod ipsi vicarij debent, dumtaxat ex eorum peculij. **R. A. T. D. V. B.** Peculia vicariorum sunt in peculio serui ordinarij, vt modo diximus. Ergo nihil refert an quod domino serui ordinarij debetur à vicariis detraharur ex peculio ipsius serui ordinarij, an ex peculij vicariorum: vtroque enim casu deductio æque fit ex peculio serui ordinarij.

D. E. C. Peculia vicariorum separata & separanda sunt non solum à rationibus dominicis quomodo Tom. IIII.

peculium serui ordinarij l. depositi §. §. vltim. *supr.* sed etiam à rationibus serui ordinarij in cuius peculio sunt l. 4. §. vltim. *supr.* non vti ne sint in peculio serui ordinarij, sed ne pro debitis vicariorum, peculium serui ordinarij inquietetur, & ne dominus ex contractibus vicariorum actione de peculio supra quam in eorum peculio sit, cõueniatur. Nam quemadmodum inter liberos homines separatio interdum facienda est bonorum defuncti à bonis heredis, idque propter creditores non heredis, sed defuncti, & postulantibus creditoribus hereditatis, non etiam heredis l. 1. *infr. de separ.* Ita & inter seruos eiusdem domini, separandum est peculium serui ordinarij à peculij vicariorum, non propter creditores seruatorum vicarij, sed propter creditores ordinarij, vt conuentus ab iis dominus actione de peculio plus habeat vnde illis satisfaciat, quam si concursus creditorum qui cum vicariis contraxerunt, admitteretur, quod si peculium serui ordinarij non sufficiat ad creditores ipsius dimittendos quatenus separatume est à peculij vicariorum, nemo dubitat quin actione de peculio cogendus sit dominus iis satisfacere ex vicariorum peculij, tanquam quæ & ipsa sint ex peculio & in peculio ordinarij: fit enim hæc peculiorum separatio ne peculia confundantur, non vt ex peculio serui ordinarij peculia vicariorum detraherentur. lunge l. seq. *infr. qua pendet ex hoc versiculo.*

b Sed & si quid non mihi, sed ordinario seruo debent.

R. A. T. D. V. B. Dominus non deducit in actione de peculio quod alij domino debetur nisi sint socij l. si noxali 11. §. vltim. & legib. seqq. *supr.* Atqui seruus ordinarius dominus est vicarij sui, non ergo potest dominus serui ordinarij deducere in actione de peculio quod ipsi ordinario debetur, quasi alij domino debitum inter quem & eum dominum qui conuenitur nulla potest videri contracta societas.

D. E. C. Potest dominus conuentus de peculio deducere non tantum id quod sibi debetur, sed etiam quod cæteris conferuis, quos habet ille in sua potestate leg. sed si damnum 9. §. 1. & §. huius.

Q

definitioni sup. Atqui seruus ordinarius licet pro domino vicarij habeatur fictione quadam iuris si cum vicario suo conferatur, reuera tamen seruus est eiusdem domini cuius & vicarius, ac proinde si cum domino suo conferatur conferus est vicarij sui non dominus, sicut è contrario dominus serui ordinarij non minus est dominus vicariorum quàm ordinarij; ergo & quod vicarij debent ordinario potest ex eorum pecuniis dominus deducere tanquam conferuo debitum, ac proinde sibi. Quicquid enim deberet conferuo, hoc quoque domino deberi nemo ambigit *dict. §. huic definitioni.*

c. *Id verò quod ipsi debet ordinarius seruus.*

RAT. DVB. Potest dominus deducere non tantum quod sibi immediatè debetur à seruo, sed etià quod idem seruus debet aliis conferuis qui sunt in eiusdem domini potestate, vt proximè diximus. Atqui quod debet ordinarius suis vicariis, debet vtique suis conferuis. Sunt enim vicarij non minus conferui eius qui ordinarius est quàm ille conferuus ipsorum: ergo & quod ipsi debet seruus ordinarius deducendum est de peculio serui ordinarij, ex cuius portione dominus de peculio conuenitur.

DEC. Quod seruus ordinarius debet vicariis suis augeat peculium vicariorum, & in ipsorum peculio est, sicut & quod dominus seruo suo debet, augeat peculium serui si dominus ei debitor manere voluerit *l. quam Tiberius 7. §. penult. sup.* Atqui peculia vicariorum sunt in peculio serui ordinarij, sicut & vicarij ipsi sunt: ergo & quod debetur vicariis est in peculio serui ordinarij, proindeq; ex eo deduci nec potest nec debet.

d. *Sed peculium eorum augebitur.* RAT. DVB. Peculium vicariorum non potest augeri ex eo quod seruus ordinarius debet quin peculium ordinarij minuatur, vt in rebus naturalibus euenit gene-

rationem vnus esse corruptionem alterius. Atqui peculium vicarij est in peculio serui ordinarij vt iam diximus. Ergo euenit vt peculium ordinarij & augeatur simul, & minuatur, quod tamen absurdum videtur & implicare contradictionem.

DEC. Peculium serui vicarij eodem modo se habet erga peculium ordinarij, quomodo se habet peculium ordinarij erga patrimonium domini, quia & ordinarius dicitur dominus vicarij, quomodo dominus dicitur dominus ordinarij, atqui peculium serui ordinarij augeatur ex eo quod dominus ipsi debet *dict. l. quam Tiberius 7. §. pen. sup.* Ergo & peculium vicarij augeat conueniens est ex eo quod ipsi ordinarius debet. Neque verò absurdum est aut implicat contradictionem vt peculium ordinarij eodem tempore & augeatur & minuatur, fit enim hoc diuersis respectibus. Augeatur in peculio vicarij, minuitur in ipso peculio ordinarij quatenus consideratur separatim à peculio vicarij, quæ separatio necessaria est vt peculium vicarij aliquod constitutur quod alioquin constitui non posset. Item vt separetur causa creditorum serui ordinarij à causa creditorum vicarij. Aliter enim atque aliter deductio facienda est si dominus ex persona & contractu serui ordinarij vel ex persona & contractu vicarij de peculio conueniatur. Ceterum si vtrumque peculium & ordinarij & vicarij consideretur tanquam vnicum, cuius proprietates ad communem dominum seruorum omnium pertineat, idem manebit & eiusdem quantitates peculium cuius antea fuit, hoc est neque auctum reuera neque diminutum. Subtilis sanè hic tractatus est, & verba illa Vlpiani, *vt opinor*, non obscure innuunt visum illi esse casum hunc habere aliquid dubitationis.

18. PAVLVS libro 4. Questionum.

Cui consequens est: vt si Stichus peculium suum legatum sit, isque ex testamento agit: non aliter cogetur id, quod vicarius eius testatori debet, relinquere: nisi is, id est vicarius peculium habeat.

Ad l. Cui consequens est 18.

Est hæc illatio ex eo quod in præcedente lege scriptum est, in vertic. *id verò quod ipsi vicarij debent, duntaxat ex ipsorum peculio.* Nam si ita est vt est, consequens omnino fit vt si Stichus seruo ordinario vicarium habenti testator peculium suum legauerit, & Stichus testamento factus liber ex testamento agat vt consequatur peculium, non aliter cogatur id quod vicarius eius testatori debuit penes here-

dem relinquere, quàm si is vicarius peculium habeat. Nam cum non possit deducere dominus ex peculio serui ordinarij quod à vicario debetur: sed tantum ex peculio vicarij, fatendum est nihil posse deduci aut relinqui ex peculio vicarij quod nullum est. Ratio igitur dubitandi & decidendi ad hanc legem, eadem est quæ ad *dict. versic. Id verò quod ipsi vicarij debent.* Iunge *l. de posuit. §. 8. §. Stichus*, & quæ ibi dicemus *infra*.

19. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Hinc quaeritur, si ordinarij serui nomine actum sit de peculio, an agi possit & vicariorum? & puto non posse. Sed si actum sit de peculio vicarij, agi poterit & de peculio ordinarij.

Ad l. Hinc quaeritur 19.

RAT. DVB. Diuersum & separatim est peculium ordinarij serui à peculio vicarij, vt vidimus in *l. si seruus meus 17. sup.* ergo non est bona consecutio vt si de peculio actum sit serui ordinarij nomine contra do minum agi postea non possit & vicariorum. Id enim est quod vulgo iactari solet ex

separatis non inferri *vulg. l. Papinianus 20. sup. de minor.* Aut si hoc admittimus, quia peculia vicariorum sunt in peculio ordinarij, quasi vnum & idem peculium sit ordinarij & vicariorum, cur non æquè dicimus si actum prius sit de peculio vicariorum etiam de peculio ordinarij postea agi non posse quod tamen Vlpianus hic negat.

DEC. Cum actum est de peculio ordinarij, etiam

etiam de peculio vicariorum actum esse ideo intelligitur, non quod vnum, & idem sit peculium ordinarij & vicariorum eius, sed quia peculia vicariorum in peculio serui ordinarij continentur *d. l. si seruus*. At cum prius actum est de peculio vicariorum, non ideo actum videri potest de ordinarij peculio, quia non similiter peculium ordinarij in peculio vicariorum continetur. Non enim sicut id, quod minus est, continetur in eo quod plus est, ita & quod plus est, in eo quod minus *l. i. §. si stipulanti inf. de verb. oblig. l. in eo 110. de regul. iur.* Agendo igitur

actione de peculio contra dominum ex contractu serui, tota de peculio actio consumitur, etiam ex contractu & persona vicariorum, quia omne peculium serui ordinarij & consequenter etiam illud quod habuit in peculis vicariorum, in iudicium deductum intelligitur, non item cum actum est de peculio ex persona vicariorum duntaxat. Quæ autem ita sunt inter se comparata, ut vnum in alio contineatur, non quid vnum, sed plura sunt. Aliud enim est id quod continet, aliud quod continetur.

I ¶ Potest esse apud me duplicis iuris peculium. ut puta seruus est dotalis potest habere peculium, quod ad me respiciat. potest & quod ad mulierem. nam quod ex re mariti quæsit, vel ex operis suis, id ad maritum pertinet. & ideo si respectu mariti hæres sit institutus, vel ei legatum datum: id eum non debere restituere, Pomponius scribit, si igitur mecum agatur ex eo contractu, qui ad me respicit: utrum omne deducam, quodquod debetur mihi, siue ex mea causa, siue ex ea quæ ad vxorem respicit: an verò separamus causas quas in duobus peculis, ut & causa debiti quod petitur spectetur: ut si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat: id deducam, quod ex eo contractu debeat: si ex eo contractu, qui ad me respicit, meum deducam? Quæ quæstio dilucidius est in fructuario tractata: utrum ex eo demum contractu potest de peculio conueniri, quod ad se pertinet, an ex omni? & Marcellus etiam fructuarium teneri, scribit, & ex omni contractu. eum enim, qui contrahit, totum serui peculium, velut patrimonium intuitum, certe illud admittendum omnimodo dicit: ut priore conuenio, ad quem res respicit, in superfluum is, cui quæsitum non est, conueniatur. quæ sententia probabilior est & à Papiniano probatur. Quod & in duobus bonæ fidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius est dicere*, simpliciter eum de peculio teneri. Sin autem maritus, huiusmodi serui nomine, aliquid præstiterit: an aduersus mulierem agentem dotis nomine deducere id possit, & ait: si id quod creditori præstitum est ad vtriusque generis peculium pertinebit, pro rata vtrique peculio decedere debere. ex quo intellegi potest, si ad alterum peculium contractus pertinebit, modò soli vxori detrahi, modò non detrahi, si ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritum resedit.

Ad § 1. Potest esse.

RAT. DVB. Difficile est, ut vnus idemque homo plurium personas sustineat, inquit Paulus in *l. si plures 9. sup. de pact.* Atqui non potest quis habere penes se duplicis iuris peculium nisi duorum personas sustineat, ut in eo exemplo videre est, quod hic adfert Vlpianus, de seruo dotali, qui potest habere peculium vnum, quod ad maritum respiciat, & aliud quod ad mulierem. Id enim fieri non potest quin seruus habeatur, & mariti & mulieris, & vniuscuiusque in solidum, quod tamen fieri nullomodo potest, non magis quam, ut quis sit in duorum potestate, aut ut duo sint eiusdem rei domini in solidum, contra *l. si filiusfamilias 33. in fin. infr. de testam. milit. l. 5. §. si duobus vehiculum sup. commod. l. de hereditate 19. §. pater de castrens. pecul.* Ergo non potest seruus dotalis nec alius quicumque habere penes se duplicis iuris peculium.

DE C. Seruus dotalis ita est in bonis mariti, ut tamen sit mulieris *l. quævis 75. infr. de iur. dot. l. si con-*
Tom. IIII.

stante 24. §. si maritus infr. solut. matr. l. doce 9. C. de rei vindic. aut si malis sequi Tribonianeam iurisprudentiam dominium rei dotalis subtilitate iuris pertinet ad maritum, re vera tamen est mulieris *l. in rebus 30. C. de iur. dot.* Nihil ergo vetat quominus duplicis iuris habeat peculium, sed diuersis respectibus. Vnum respectu mariti, alterum vero respectu mulieris. Nam quod ex re mariti, vel operis suis quæsit ad maritum pertinere creditur, cum id omne sit in fructu, fructus autem reru dotalium pertineant omnes ad maritum pro matrimonij ferendis oneribus *ruig. l. pro oneribus 20. C. eod. l. dotu fructum 7. infr. eod. ill. tit. l. vlt. infr. solut. matr.* Vnde est quod si respectu & contemplatione mariti sit seruus dotalis heres institutus, vel legatum ei datum fuerit marito acquirit, nec debet maritus soluto matrimonio id restituere, *d. l. vlt. solut. matr.* quia is cuius contemplatione seruus heres institutus est, aut legatum accepit, heres aut legatarius scriptus intelligitur *l. si seruus 21. & seqq. sup. de vusu l. seruus dotalis 58. solut. matrim. l. si legato 65. de iur. dot.* Ex alijs causis quæ nihil com-

munere habent cum fructibus dotis, seruus dotalis acquirit mulieri non marito, & peculium quod habet mulieris est, non mariti *d. l. seruus eod. solut. matrim.* Hic autem tractatus eo pertinet, ut sciamus si maritus actione de peculio conuentus sit ex eo serui peculio, quod ad maritum non ad mulierem respicit, an possit deducere omne quod sibi debetur, siue ex sua causa, siue ex ea, quæ ad uxorem quoque respiciat, an verò separari debeant causæ peculiorum, quasi in duobus peculii, ut non tam persona serui ex cuius contractu agitur, quàm causa debiti quod petitur, spectetur: ut si quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem spectat id deducatur maritus, quod ex eo contractu debeat: si ex eo contractu qui ad maritum solum respiciat, is suum tantummodo deducatur, nec tamen responderet Vlpianus ad propositam questionem, sed subiicit questionem hanc dilucidius tractatam esse in seruo fructuario, utrum ex eo demum contractu possit de peculio conueniri qui ad se pertinet (legendum enim est, qui non quod) an verò ex omni, id est, etiam ex eo contractu qui ad proprietarium pertineat, est enim seruus fructuarius non absimilis dotali in eo, quod duplicis iuris peculium, quæ habere potest, quasi duos quodammodo habens dominos, proprietarium, & fructuarium, & nunc acquirens huic nunc illi *d. l. si serui 21. & seqq. sup. de v. s. f. l. ad 7. §. cum qui infr. de acquir. rer. dom. in.* Vt prior quidem conueniri debeat, is ad quem contractus respicit, non sufficiente autem eius peculio in superfluum quod deest etiam alius conueniatur, ne alioqui fraudetur, qui cum seruo contraxit totius peculij vbicunque, & vndeunque esset, contemplatione. Idemque in duobus bonæ fidei emptoribus dicendum esse adicit. Ratio igitur dubitandi contra priorem Marcelli opinionem petenda est ex Pomponio in *d. l. 2. sup.* decidendi verò non alia melior querenda est, quàm quæ à Marcello ipso allata fuit. Aduersus posteriorem autem eiusdem Marcelli sententiam, quæ adhibito temperamento distinguit. Ratio dubitandi petenda est ex ea ipsa ratione, quam Marcellus pro sua prima opi-

nione attulit: decidendi verò ex eo quod Pomponius scribit in *d. l. 2. sup.* Ex qua causa seruus acquirit fructuario conueniendum esse prius fructuarium, ex reliquis verò proprietarium, scilicet ut distinctio peculiorum fiat, quia duo sunt peculia, licet vnus tantum sit seruus, qui duplicis iuris habet peculium, non quidem absolute, quasi solus ille conueniendus omnimodo sit ad cuius personam contractus respicit, nunquam verò alius, ut credidit male Pomponius, sed interim, id est, quousque appareat ex eo peculio creditori satisfieri in totum non potuisse: nisi malis ad excusandam Pomponij sententiam, iuxta Marcelli, Vlpiani & Papiniani distinctionem eam intelligere, quod benignius certe fuerit, licet non Pomponij verbis conuenientius. Prior sanè Marcelli sententia quamuis ex mera iuris subtilitate defendi possit, minus tamen æqua est. Iunge *l. si creditor 37. §. vlt. infr.*

a Sed in marito melius est dicere. Hic versiculus Triboniani proculdubio est, mulieribus, ut solet plus æquo fauere volentis, & existimantis ad questionem de seruo dotali propositam nihil ab Vlpiano in præcedentibus responsum fuisse, cum tamen satis responderit, quando ad propositam de fructuario questionem respondit, idemque in duobus bonæ fidei emptoribus iuris esse adicit. Cur enim aliud iuris in marito constitueretur? Nisi hæcenus ut solus quidem ille constante matrimonio de peculio, conueniri possit etiam ex contractu ad mulierem solum respiciente, sed non ut quæ ex solo mariti peculio satisfieri prius debeat, tum quoque cum ex serui contractu ad solum mulierem respiciende de peculio agitur, salua marito aduersus mulierem sententia matrimonii repetitione: Marcelli enim sententia fuit, quam in sequentibus Vlpianus & refert & probat, si id quod creditori à marito præstitum est, ad vtriusque generis peculium pertineat vtrique peculio decedere ab initio pro rata debere, non ex solo mariti peculio solum intelligi, sed si ad alterum duntaxat peculium pertinebit, id est, aut ad maritum solum, aut ad solum mulierem, modò soli uxori detrahi, modò soli marito. Nempe si peculium illud sufficiat creditori. Nam si non sufficiat, perinde æquum erit superfluum ex alio peculio præstari, etiam si mulier ex eo damnnum passura sit, ne alioqui fraudetur creditor, qui vniuersum serui peculium, qualecunque & vndeunque esset, intuitus, & bona hinc secutus fuisset, quod cum ita sit non possumus intelligere quem sensum, aut quem effectum habere possit totus hic versiculus, quem Tribonianus adscribit. De quo quia plura scriptimus lib. 8. *Coniect. cap. 14.* nihil atque plius hic dicemus.

2 ¶ Interdum & ipsi fructuario aduersus dominum datur actio de peculio: ut puta apud eum habeat peculium, apud ipsum verò aut nihil aut minus, quàm fructuario debetur. idem etiam contra eueniet. quamuis in duobus dominis sufficiat pro socio, vel communi diuidendo actio.

Ad §. 2. Interdum.

RAT. DVB. Duobus dominis sufficit pro socio vel communi diuidendo actio, nec permittendum ius est ut inuicem agant de peculio, quemadmodum scriptum est in fine huius §. & in l. seq. Atqui proprietarius & fructuarius sunt duo domini, non ideo solum quòd ille dominus sit proprietatis, hic verò

ususfructus. Sed etiam quia ususfructus in plerisque casibus pars dominij est, aut saltem partis instar obtinet, quia emolumentum rei continet, ut diximus ad l. sed si duo 15. sup. ex l. 4. l. si Titio 33. §. 1. sup. de v. s. f. l. cum filius 76. §. dominus de legat. 2. l. qui ususfructum 58. infr. de verb. oblig. Ergo fructuarius cum proprietario agere de peculio non potest, nec contra proprietarium cum fructuario.

DE C. Non debet esse deterior condicio fructuarij, cui seruus fructuarius aliquod debet, quam sit alterius cuiuslibet creditoris ob id solum, quod etiam sit fructuarius, cum sit & creditor arg. l. 1. §. ult. infr. si à parent. qui manum. sit l. in bello 12. §. si qui seruum versum cum constituto de capt. & possim. Atquin alius quilibet creditor serui fructuarij etiam ex ea causa, quæ ad solum fructuarium pertineret, agere tamen posset de peculio contra proprietarium in superfluum, id est, de eo quod ex fructuarij peculio consequi non potuisset, secundum ea quæ ex Marcello Papiniano & Vlpiano proximè scripsimus ad §. præcedentem, cum quibus & Iulianus consentit in l. si creditor 37. §. si actum sit infr. hoc tit. Ergo & ipsi quoque fructuario danda erit actio de peculio, contra dominum proprietatis, etiam si ex causa ad fructuarium solum respiciente seruus contraxerit, non quidem regulariter: hoc enim nouum est, sed interdum, id est, vt sequentia explicant, si seruus hic fructuarius habeat peculium apud dominum, apud

ipsum verò fructuarium aut nihil, aut minùs quam fructuario debeat. Idem ergo etiam contra eueniet, vt proprietario danda sit actio, de peculio contra fructuarium ex serui contractu, quamuis ad solius proprietarij causam pertinente, si pene proprietarium nihil sit in huius serui peculio aut minùs, quam proprietario debeat, nec obstat quod duobus dominis, sufficiat actio pro socio si socij sint, aut communi diuidundo si non sint socij. Neque enim vñ fructuarius dominus est, aut benè domino æquiparatur, vt omnium optimè hic locus probat. Constitit enim vñ fructus in iure non in parte, licet emolumentum rei contineat l. Manius 66. §. fundo de legat. 2. l. si à reo 70. §. si reo infr. de fideiuss. l. rellè dicimus 25. de verb. signific. Ex his tamen verbis quamuis in duobus dominis, apparet manifeste non aliam hic dubitandi rationem fuisse, quam quæ à nobis allata est, si ea iungas, quæ scripsimus ad §. præcedentem.

20. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

NAm inter se agere socij de peculio non possunt.

ad l. Nam inter se 20.

RAT. DV B. Nihil vetat ex eadem causa & contra eandem personam plures actiones competere, dum ne sepius actor suum consequatur l. qui seruum 34. infr. de oblig. & action. l. si quis dolo §. 1. infr. de re iudic. & dummodo non deficiat ratio concedendæ actionis. Atqui eadem ratio est, propter quam inter dominos etiam socij agi possit de peculio, arque inter ceteros, cum seruus communis habeat peculium cuius totius intuitu alius dominus cum eo contraxerit. Ergo nec inter dominos actio de peculio deneganda est, præsertim cum nihil inter sit socij qua actione à socio conueniatur, an pro socio, an de peculio, an communi diuidundo, cum istum actionum omnium idem effectus futurus sit, vt indemnitatem creditor consequatur.

DE C. Is qui habet ciuilem actionem frustra desiderat honorariam l. 1. sup. de iulic. in rem act. Qui verò habet honorariam pleniorē, frustra honorariam aliam desiderat minùs plenam, quæ minus commodi & vtilitatis sit alatura, quæ etiam si competere, stultus esset §. ceterum vers. sed erit stultissimus Instit. quod cum eo qui in alien. potest. Atqui habent domini inter se actiones, Pro socio, & communi diuidundo l. & ancillarum 27. §. ult. infr. easque longè pleniores quam sit actio de peculio, quia per eas quisquis agit, consequitur solidum quod sibi abest: per actionem verò de peculio non nisi quatenus in peculio est. Et hæc quidem vetæ & germana ratio est eius, quod Vlpianus scripsit in fine legis præcedentis. In duobus dominis sufficere pro socio, vel communi diuidundo actionem: nec enim actio de peculio à Prætor comparata est nisi in subsidium, & alia quilibet deficiente, cum tamen non deficeret æquitas dandæ actionis. Sed quod in hac lege addit Paulus,

socios inter se agere de peculio non posse, sicut præsertit iuris rationem quæ impedit ne socij inter se de peculio agere possint: ita ex iure magis quam ex æquitate & vtilitate actionis explicari debet, quasi ratio ipsa iuris obstat ne de peculio socius agat, sed pro socio aut communi diuidundo. Et sanè ita est: Nam cum actio de peculio maximè ac primum comparata sit contra parentem, vel dominum qui habet filium aut seruum in potestate l. 1. §. verba autem & §. potestatis sup. Sociorum autem vnusquisque sit dominus si non in solidum, saltem pro diuiso, sicut & si contra societatem communem seruum habeant (nec enim potest seruus esse plurium, nisi pro partibus indiuisis, vt intellectu magis quam corpore partes habeant l. seruus communis §. de stipul. seruor.) eueniret vt socij qui contra socium agerent, aut condominus quilibet aduersus alium condominum, quodammodo contra seipsum agere videretur. Indeque est quod nec alie vllæ actiones, quæ contra dominum dari solent, inter dominos competunt, putà si seruus communis alterutri domino iniuria damnum dederit, aut furtum fecerit, quia si alij extraneo seruus communis tale quid fecisset, cum altero in solidum & lege Aquilia & furti agi posset, quemadmodum ratiocinatur Iulianus in l. cum seruus communis 41. sup. de noxal. action. vbi concludit communi diuidundo inter dominos hoc nomine agendum esse. Quamquam non ita generaliter & indistinctè hoc accipiendum est, vt inter dominos omnimodo competat actio pro socio, vel communi diuidundo, pro actione de peculio, sed iuxta distinctionem Iuliani à Caio relata in dict. l. & ancillarum §. vltim. id est, si apud alterum quoque fuit peculium, vt ibi dicemus. Iunge l. si seruus communis 8. & quæ ibi scripsimus sup. de noxal. action.

21. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

Summa cum ratione etiam hoc peculio Prætor imputabit, quod dolo malo domini factum est quo minùs in peculio esset. Sed dolum malum accipere

debemus^a, si ei ademit peculium. sed etsi eum intricare peculium^b in necem creditorum passus est: Mela scribit, dolo malo eius factum. Sed & si quis, cum suspicaretur^c alium secum acturum, aliò peculium auertat: dolo non caret. Sed si alij soluit^d, non dubito de hoc, quin non teneatur: quoniam creditori soluitur: & licet creditori vigilare ad suum consequendum.

Ad I Summa cum ratione 21.

RAT. DVB. Actio de peculio non potest dari, nisi de eo quod est in peculio, vt nomen ipsum actionis demonstrat: vnde est quod actio de peculio non tenet si nihil sit in peculio, neque litis contestate tempore, neque rei iudicandae. *l. quæsum 30. in princip. infr.* Peculienim nomen non iuris nomen est & ciuile, vt hereditatis *l. hereditas 50. supr. de petus. hered.* sed nomen naturale, & quod sola fictione iuris non potest subsistere, sed reialicuius veritatem & existentiam exigit licet consistere in nominibus quoque possit. *l. qui ergo 16. in fin. supr.* Atqui quod dolo malo domini factum est quominus in peculio sit reuera tamen non est. Implicat enim contradictionem, vt dicamus esse in peculio & factum esse ne sit: Ergo nulla ratio est, vt Prætor in peculio impudet id quoque, quod dolo malo domini factum est, vt non sit.

DEC. Dolus malus cuiusque pro possessione est, vt habet iuris regula *l. qui dolo 131. l. parum 150. de regul. iur.* nec dolum malum cuiusquam ei prodesse oportet, aut etiam impunitum vnquam manere, ne tum quidem cum dolo ipsi noceat *l. procurator 11. §. 1. & tot. tit. de doli mal. except.* Ergo quod dolo malo domini factum est, ne sit in peculio perinde habendum est, quantum ad dominum & in eius præiudicium ac si in peculio adhuc esset. Hoc verò nihil aliud est, quam imputari peculio, id est, in eo computari.

a *Sed dolum malum accipere debemus.* Hic versiculus exemplificatiue, vt loquuntur, subiectus est, potius quam restrictiue. Sunt enim varij casus in quibus dolo malo domini potest fieri, vt aliquid non sit in peculio adhuc esse. Hoc verò nihil aliud est, prius est si seruo peculium ademerit.

RAT. DVB. Non facit dolo malo qui iure suo vitur *l. si duorum 52. de action. empt.* Atqui iure suo vitur dominus, cum peculium seruo admittit. Est enim hoc in ipsius potestate, vt adimat quandocunque velit, & quomodocunque, id est, siue in totum, siue pro parte *l. 4. in princip. supr. l. peculium nascitur 40. in fin. infr.* Nec rursus magnum danum creditor patitur in ademptione peculij, cum non eo minus saluam habeat actionem de in rem verso, etiam tum cum sine dolo malo facta ademptio est, si in rem domini versa sit pecunia *tot. tit. infr. de in rem vers.*

DEC. Peculium moritur & extinguitur per ademptionem *d. l. peculium nascitur in fin. l. qui ergo 16. supr.* nec potest fieri, vt post ademptum peculium sine dolo malo supersit actio aliqua de peculio, ne quidem annalis *l. sed si danum 9. §. praterea supr. l. 1. §. 1. d. interdu 14. infr. de in rem vers.* Nec enim ad hunc casum pertinet *tit. prox. quæd. de pec. act. est annal.* vt ex verbis & ex interpretatione edicti apparet: merito igitur Prætor constituit, vt peculium quod dominus ademit dolo malo perinde habeatur ac si ademptum non esset, ac proinde vt talia sit creditori actio de peculio eadem quæ ante ademptionem, id est, perpetua non annalis: Et quamuis non quælibet adem-

ptio fiat dolo malo, sit tamen aliquando nulla alia de causa, quam in necem creditorum, vt iis actio de peculio adinatur, quomodo dicimus omissionem & repudiationem hereditatis interdum fieri bona fide, interdum etiam in fraudem *l. quia autem 6. §. si patronus in fin. infr. si quis omisi. caus. testam. l. cum pater 77. §. Titio fratri anteq. de legat. 2.* Nec sanè ferre Prætor debuit, vt in potestate domini esset peculium seruo adimentis dolo malo liberare se ab obligatione & actione de peculio *l. si seruum 91. §. nunc videamus infr. de verb obligat.*

b *Sed etsi eum intricare peculium.* RAT. DVB. Non est adeò durè agendum cum dominis, vt in singula pene momenta cogantur species & causas peculiorum inquirere *l. pergere 44. §. quæsum in fin. de acquir. poss.* quod tamen ni fiat, facile accidet, vt serui peculium intricetur, atque ita in doli suspitionem incidat dominus etiam ignorans: Quod tamen absurdum fuerit. Nemo enim ignorans dolum admittit.

DEC. Intricatio peculij non illa sola est, quæ domini dolum inducit, sed et ius scientia patientis peculium intricari à seruo, idque in necem creditorum peculiarium. Patientia enim absque scientia esse nunquam potest, vnde fit quod habet iuris regula, vt pupillus pati posse non intelligatur *l. in eo 110. §. pupillus de regul. iur.* quoniam ætas illa ignorat etiam ea quæ videt *l. 1. Cod. de fals. moner.* Et quamuis intricatio non sit diminutio peculij, magno tamen incommodo creditores afficit, quibus extricatio plerumque adeò non solum difficilis & laboriosa, sed etiam dispendiosa est, vt eis commodius & vtilius fuerit iacturam debiti facere, quam de peculio experiri. Potest tamen intricatio illa fieri à seruo, vel per imperitiam negotiationis, vel per nequitiam seruilis ingenij domino etiam ignorante, adeoque nec sciente an seruus habeat creditores: quo casu non potest dominus videri in dolo esse. Non enim alius videtur habere consilium fraudandorum creditorum, quam qui scit habere se creditores *l. omnes 17. §. Lucius infr. qua in fraud. credit.* Est igitur hic secundus casus quo dominus propter dolum suum omnimodo de peculio tenetur, qui alioquin non teneretur.

c *Sed & si quis cum suspicaretur.* Tertium exemplum est, in quo datur actio de peculio contra dominum ex ipsius dolo, si dominus cum suspicaretur alium de peculio secum acturum aliò peculio auertat.

RAT. DVB. Quæ ante iudicium contingunt, non valde pertinent ad officium iudicis nisi nominatim ei fuerint iniuncta *l. Aediles 25. §. item sciendum est infr. de adlit. edict.* Atqui cum dominus suspicaretur alium de peculio secum acturum aliò peculium auertit, ita facit ante iudicium acceptum: ergo non debet eo nomine condemnari iudice quide actione de peculio cognoscit, præsertim cum nemo ex suspitione sola ledatur: nec rursus peculium diminuat ex eo quod aliò auertitur.

DEC. Omnibus modis id agit Prætor & agere debet, ne quis vlla in re durior faciat aduersarij sui con-

ful conditionem l. 1. *supr. de alien. iudic. mnt. caus. fact.* Facit autem dominus duriorem conditionem creditoris acti de peculio, cum aliò peculium auerit, vt alio incommodiore loco creditor de peculio litigat, cogatur, nec tam facile scire & explorare possit, quid sit in peculio, & quamuis ex sola domini suspitione cum suspicatur se cum acturum creditorem non ledatur creditor, ledatur tamen factio ipso cum aliò peculium aueritur. Parumque refert, an auersio illa fiat ante an post acceptum de peculio iudicium, quia nec in fraudem future actionis quicquam facere licet d. l. 1. & tot. ill. tit. de alien. iudic. mnt. caus. fact. & pro iam conuenio habendus est, qui aliquid facit eo metu ne conueniatur, vt optimè hic locus probat, & l. nouissime 7. §. 1. *infr. quod fals. tutor. uirhor.* multò igitur magis idem probandum erit si quis iam de peculio conuentus seruum alienauerit, quia iam emptorem peculium nouum acquisiuerit ante rem iudicatam, vt in l. si posteaquam 43. vbi dicemus *infr.*

d. Sed si alij soluit. R. A. T. D. V. B. Non debet esse in potestate debitoris, vt factio illo suo duriorem efficiat aduersarij sui etiam futuri conditionem, vt proximè diximus ex l. 1. & tot. tit. *supr. de alien. iudic. mnt. caus. fact.* Atqui de teriore facit qui creditorem eligit cui ex peculio soluat, fortassis posteriorem minusque fauorabilem, vt non sit in peculio vnde aliis aut anterioribus tempore, aut crediti causam fauo-

rabiliorem habentibus possit satisfacere. Ergo & hic quoque, qui alij creditori soluit, quam ei quem iam prauidet & suspicatur se cum esse acturum de peculio (hoc enim significat illa dictio *alij*) dolo non caret.

D. S. C. Dolo nihil facit debitor qui verò creditori soluit, non magis quam creditor ipse qui licet posterior tempore aut habens causam minus fauorabilem, sibi tamen vigilar & diligentior est ceteris; vt quod sibi debetur consequatur. Vnicuique enim licet sibi vigilare ad suum consequendum cum ius ciuile vigilantibus scriptum sit, non dormientibus aut negligentibus l. pupillus 24. *in d. l. quod autem 6. §. sciendum infr. que in fraud. credit.* l. 2. c. de annal. excepti l. non enim 16. *supr. ex quib. caus. maior.* Et apertè iniquum est impunè non soluere illum, quem Prætor cogere possit, vt soluat d. l. quod autem 6. §. apud Labonem quæ in fraud. credit. Denique iuris executio nec dolum habet nec iniuriam l. iniuriarum 13. §. 1. *infr. de iniur.* Et ob eam causam Iustiniano placuit, vt is quoque qui heres est cum beneficio legis & inuentarij, posterioribus tamen creditoribus possit tutò soluere, si priores veniant ad virgdam solutionem l. vlt. §. si verò creditores c. de iur. delib. Nec rursum nouum est, vt gratificationis locus aliquando esse possit, vt in l. filium 20. *vers. seric ergo venale infr. de bonor. poss. contr. tab.* nisi cum iam par creditorum omnium condicio facta est, vt in d. §. sciendum.

I ¶ Si dolo tutoris, vel curatoris furiosi, vel procuratoris factum sit: an pupillus, vel furiosus, vel dominus de peculio conueniatur, videndum. & puto, si soluendo tutor sit, præstare pupillum ex dolo eius: maxime si quid ad eum peruenit, & ita Pomponius libro octauo Epistularum scribit. idem & in curatore, & procuratore erit dicendum.

Ad §. I. Si dolo tutoris.

R. A. T. D. V. B. Dolo tutoris pupilli, vel curatoris furiosi, vel etiam simplicis procuratoris, neque pupillo nocere debet, neque furioso, neque domino, vt eo magis de peculio conueniri hæ personæ possint, iis casibus quibus alioqui non conuenirentur, nisi cum ex eo dolo vel pupillus, vel furiosus, vel dominus locupletior factus est l. 3. *infr. quæd. ex fals. tutor. l. sed & ex dolo 15. vbi diximus supr. de dolo. l. 4. §. illa etiam quæstio 23. & seqq. in d. §. quæstio 18. eod.* Nec ad rem pertinet quod tutor, vel curator soluendo sit, vel procurator: nemo enim ideo obligandus & damno afficiendus est, quia postea accepturus sit ab alio quod ipse præstiterit l. nemo ideo 171. *de regul. iur.* cum intersit cuiuslibet non soluere potius, quam solutum repetere l. 3. *infr. de compens. l. stipulatus sum 15. in princip. infr. de falsiss.* Non ergo debuit Vlpianus distinguere, quomodo distinguat an administratores isti soluendo sint necne. Neque rursum ita scribere, maxime si quid ad eum peruenit. Nam cum dictio hæc maxime implicet causam contrariam, ostendit Vlpianus non aliud dicendum esse, tamen ex dolo tutoris, vel curatoris, vel procuratoris nihil ad pupillum, aut furiosum aut procuratorem peruenit. D. S. C. Actio de peculio ex summa ratione & æquitate introducta est, vt creditoribus peculiaribus proficeretur, quibus aliter consultum esse non poterat, præsertim iis qui cum seruo alieno peculium habente contraxissent. Nec minus dominorum

ipsorum intererat actionem hanc contra ipsos induci, quoniam alioqui nemo cum seruo alieno, qui conueniri ipse nullo casu potest, contrahere voluisset, atque ita eo commercij genere interdictum esset dominis, vt in l. quod si minor 24. §. non semper *supr. de minor.* non sine magno ipsorum incommodo, quibus tot vtilitates quas ex seruatorum contractibus sperare possunt, eriperetur. Digni ergo sunt creditores quibus per hanc actionem succurrat aduersus dolum tutoris, vel curatoris, vel procuratoris tum quoque cum ex istorum dolo, nihil ad pupillum, vel furiosum, vel dominum peruenit. Ne alioqui magno incommodo afficiantur pupilli, furiosi & domini nemine cum eorum seruis contrahere volente, si ad eos curiosos esse creditores oporteret, vt haberet inquirendum, an in rem pupilli vel furiosi, vel domini pecunia vera esset. Semper enim cauendum est, ne dum nimia subtilitate circa res pupillorum, vel furiosorum vitumtis potius noceamus l. pen. c. ad S. C. Trebell. Intereritque ipsorum maxime, non minus quam creditorum ita ius constitui, vt per seruos eorum res agi commodius possint. Nempe si tutor, curator, & procurator soluendo sint ad præstandam dominis indemnitate, alioqui esset æquius manere creditores in damno quibus imputari posset, cur non fuissent diligentiores in curando, vt pecunia in rem pupilli vel furiosi verteretur l. vir vxor 17. in princip. *infr. ad S. C. Velleian.* quam pupillo vel furioso, qui ignorantes incidunt in tutorem vel curatorem l. vlt. *infr. rem pupill. fals. ser.* Est igitur æquissi-

num hoc Vlpiani temperamentum per quod ita subuenitur creditoribus, ut tamen domini nullum damnum sentiant, tandemque doli poena tota in eos recidat qui dolum admiserunt l. *seruus dotalis* § 8. in fin. solut. matr. l. ex his 8. qua in fraud. credit. Planè si ex dolo tutoris vel curatoris aliquid ad pupillum, vel furiosum peruenerit, indubitatum est conueniri eos debere, cum huiusmodi personarum tantus fauor esse nequeat, ut villo casu permittendum iis sit ex alieno damno locupletari contra naturalem æquitatem l. *naturaliter* 13. §. ult. & l. seq. supr. de condict. indeb. l. iure natura 206. de regul. iur.

a Idem & in curatore & procuratore erit dicendum. In curatore quidem furiosus idem quod in tutore pupilli dicendum esse nemo ambigit: solent enim pupilli & furiosus pari passu ambulare tanquam qui ambo careant iudicio, & quos proinde alterius iudicio & prudentia regi necesse est, nisi quod furiosus tanto fauorabilior est, quod non tantum iudicio, sed etiam sensu caret l. si tibi 8. §. vniu. infr. de opr. legat. l. Fulcinius 7. §. planè interdum quib. ex caus. in poss. eat. l. 5. de regul. iur. l. furiosus 46. de oblig. & action. Sed in procuratore aliud iuris esse videtur, quia non sicut tutor incidit in pupillum, & furiosus in curatorem dict. l. vltim. rem pupill. salu. fore. Ita & dominus incidit ignorans in procuratorem, sed eum eligit, quem & qualem vult. Proinde imputare sibi debet si minus probum & doctum, minusque idoneum & non soluendo elegerit, quamuis ex eo procuratoris dolo nihil ad dominum ipsum peruenerit, ut om-

nimodo conueniri possit de peculio ex dolo procuratoris tamen si procurator soluendo non sit. Quomodo solemus dicere de eo qui pupillum, vel minorem annis vigintiquinque alicui negotio proposuit l. 3. §. vlt. supr. de minor. l. sed & si quis 7. §. vlt. supr. de inst. action.

D e c. In mandato quantumvis generali nunquam dolus continetur, sed bonæ fidei clausula mandato cuiuslibet inesse semper creditur l. *creditor* 60. §. vltim. infr. mandat. l. si procuratori 6. §. Celsus ait supr. de condict. indeb. nec debuit is qui procuratorem constituere malè de eo quicquam suspicari, cum vir probus vulgo crederetur. Quis enim dolosum & perfidum procuratorem vltro eligeret: non debet igitur domino dolus nocere procuratori, non magis quam alterius cuiuslibet, si neque ex eo dolo factus sit locupletior dominus, neque procurator ipse soluendo sit. Cæterum si procurator soluendo sit dominum ex eius dolo teneri æquum erit, sicut & pupillum teneri diximus ex dolo tutoris sui, & curatorem ex dolo furiosi, non quidem ab solutè ac generaliter, sed in hac de peculio actione, quoniam ita ius constituit etiam ipsius domini interest, ne aliqui nemo contrahere velit, cum seruo illius qui curam peculii per seruum administrandi procuratori concesserit. Alia quæstio est, an de procuratoris dolo excipi possit aduersus ipsum procuratorem agentem nomine procuratorio. In qua quæstione distinctiones illæ lequendæ sunt quas noster Vlpianus adfert in d. l. 4. §. quæsitum 18. infr. de doli mal. except.

2 ¶ Empor autem ex dolo venditoris non tenebitur, nec heres, vel alius successor^a, nisi in id, quod ad se peruenit.

Ad §. 2. Empor autem.

R A T. D V B. Alienatio quælibet fit cum sua causa l. alienatio 67. de contr. empt. l. vnic. C. rem alien. gerent. non interd. rer. suar. administ. Atqui peculium venditum ab eo qui dolum admisit, in ea causa fuit, ut venditor ex dolo suo conueniri posset de peculio: ergo & emptor poterit, ne aliqui in venditoris potestate fuerit, facto suo, id est, per eam venditionem, aduersariorum suorum, id est, creditorum conditione duriorem efficere contra l. 1. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact. l. 4. §. 1. infr. de aqua & aqua plu. arcend. Ideoque nimirum solemus dicere, eandem plerumque causam esse emptoris, quæ fuit auctoris, id est, venditoris l. iniustus 156. §. penult. de regul. iur. l. si 2 te 9. §. vltim. l. iudicata 29. §. 1. infr. de except. rei iudic.

D e c. Empor non nisi singularis successor est, in quem proinde non possunt transire obligationes personales venditoris l. vltim. in fin. infr. de contr. empt. l. 1. §. si heres infr. ad SC. Trebell. l. æri alieni 15. Cod. de donat. vt diximus ad l. sed in emptore 13. supr. multò minùs ergo ferendum est, ut sit successor doli qui ad eo personalis est, ut nec heredem obliget quauis successorem vniuersalem, vt mox dicemus: adeo ut nec putem posse emptorem conueniri de peculio ex dolo venditoris, etiam si aliquid ex eo dolo ad ipsum peruenerit. Planè de eo quod peruenerit, tenebitur ac non ex dolo, neque ex persona venditoris, sed tanquam nouus dominus & ex propria persona, quatenus saltem peculium serui ad eum peruenerit probabitur l. si noxalis 11. §. penult.

supr. hoc titul. & ancillarum 27. §. si seruus l. si creditor 37. §. 2. infr. cod. non videtur tamen peruenerit si precium pro peculio dederit, quamuis res peculiares penes eum sint l. sed si quis 33. & seq. infr. Quod autem dicimus alienationem rei quamlibet fieri, cum sua causa, si accipiendum est, veratione onerum realium dominum transferatur in emptorem, cum ea causa quæ futura esset si apud venditorem res mansisset, non etiam ratione onerum personarum, quæ scilicet nec transeunt, nec transire possunt ipso iure in singularem successorem, ne quidem ex pacto nisi ad dandam inter eos actionem l. 2. Cod. de hered. vel action. vendit. l. cum res 22. Cod. de donat. si non velit successor vltro suscipere actiones & spontanea voluntate, ut loquitur l. 2. Cod. de pact. Aut nisi cum post acceptum iudicium alienatio facta est, ut in dict. l. 4. §. 1. de aqua & aqua plu. arcend.

a Nec heres, vel alius successor. R A T. D V B. Heres cum sit vniuersalis successor, quia succedit in vniuersum ius, quod defunctus habuit, succedit etiam in eius vicia, nec ignorance sua ea excludit l. cum heres 11. de diuers. tempor. præscript. Ergo etiam ex dolo defuncti potest conueniri de peculio, tamen si ex eo peculio nihil ad ipsum peruenerit. Idemque iuris est in alio successore quolibet scilicet qui sit vniuersalis & loco heredis, cuiusmodi est bonorum possessor is cui hereditas ex Trebelliano restituta est, & is cui libertatum seruandam causa bona addicta sunt ex constitutione Diui Marci. Hi enim omnes passim in iure nostro hereditibus æqui-

bus æquarantur l. 1. 2. & 3. *infr. de bonor. poss. l. 2. ad SC. Trebell.* Et apud Iustin. *sic de eo cui libert. caus. bon. addic.*

DEC. Dolus defuncti cum sit quid personalissimum non transit in heredem quantumlibet successorem vniuersalem vt neque delicta cum sit genus delicti (nec enim potest delictum vllum esse sine dolo) sed morte dolosi extinguitur. Ideoq; non datur actio de dolo in heredem nisi quatenus ad eum peruenit l. in heredem 26. & *seqq. supr. de dolo.* Ergo etiam si defunctus dominus peculium dolo malo ademerit, non ideo tamen heres ipsius aut alius successor de peculio conueniendus erit nisi in id quod ad eum peruenit, vt Vlpian. hic subiungit & in l. *quasitum* 30. §. *vlr. infr.* Nec est contrarium quod idem Vlp. scribit in l. si hominem 7. §. *datur. infr. de positi.* quoties dolus ex contractu, reiq; persecutione defendit dari ex eo actionem in solidum contra heredem si vnus sit, aut si plures sint contra singulos pro portionibus hereditariis: & si enim

actio de peculio ex contractu venit l. 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiecer.* dolus tamen, de quo per hanc de peculio actionem vindicando tractamus non ad causam contractus pertinet, quomodo dolus, qui vindicatur per actionem depositi de quo in d. §. *datur.* sed est quid extrinsecum, & extra naturam contractus: ex quo proinde non potest actio vlla transire in heredem cum contractu, sicuti transit actio depositi, vt pluribus tractabimus ad d. §. *datur.* Et verò quam separata sit in hac specie causa contractus à causa doli, ex eo manifestè apparet, quod contractus est serui non domini: dolus autem domini non serui. Planè de eo quod ex dolo defuncti ad heredem aliumve successorem vniuersalem peruenit, dubitandum non est quin actio de peculio ex dolo defuncti transeat, ne ex dolo defuncti lucratur & fiat locupletior d. §. *datur & d. l. in heredem.* Iunge quæ dicam ad d. l. *quasitum* §. *pen. & vlr. infr.*

3 ¶ Siue autem post iudicium acceptum, siue ante dolo factum sit: continetur officio iudicis.

Ad §. 3. Siue autem.

RAT. DVB. Ea quæ ante iudicium acceptum contingunt non valde pertinent ad officium iudicis pedanei, nisi fuerint ei nominatim iniuncta l. *Accidit* 25. §. *item sciendum est infr. de adul. edit.* Sicuti nec futuri post condemnationem temporis tractatus l. §. 1. *vers. quidem de iur.* Ergo si ante acceptum iudicium dolo malo domini aliquid factum sit in peculio, non potest id officio iudicis cõtineri.

DEC. Dolus omnis coerendus est à Prætorè, & cauendum ne qua fraus fiat creditoribus in peculio, quam vindicari interest creditoribus non minùs

fiantequam si post acceptum iudicium facta sit. Nam & præteritus dolus in iudicium venire intelligitur, cum de dolo eius agitur qui suo nomine iudicium accepit, adeoque si tanquam procurator in rem suam l. 4. §. *quasitum est* 18. *infr. de doli malis except. l. iuris gentium* 7. §. *siue autem* 11. *supr. de pact.* Id enim agi prætor quantum potest ne qua fraus fiat d. l. *iuris gentium* §. *ait prætor,* quæ verba omnem fraudem excludunt d. §. *siue autem,* id est, etiam quæ antepactum facta sūt, vt in d. §. *siue autem,* vel ante acceptum iudicium, vt in d. §. *quasitum.* In cæteris locis est distinctio iurum ante, an post acceptum iudicium contingerit d. §. *item sciendum est.*

4 ¶ Si dominus, vel pater recuset de peculio actionem: non est audiendus, sed cogendus est, quasi aliam quamuis personalem actionem suscipere.

Ad §. vlr. Si pater.

RAT. DVB. Nemo alienam defensionem suscipere inuitus cogendus est. Voluntarium enim est officium cuiuslibet defensoris vltro se offerentis ad alium defendendum l. 4. *infr. de re iudic.* Vnde est quod defensore quemlibet etiam locupletissimum obligamus ad præstandam satisfactionem, tanquam sibi debeat imputare cur vltro se in eas angustias coniecerit l. *minor* §. 1. & *seq. supr. de procurat.* Neque notus cogendus quisquam est pati vt ex alieno facto, & contractu conueniatur actione personali, cum non alia de causa personales obligationes dicantur, quam quia personam quæ conuenienda est obligatam habeant, quæ porro non potest obligari nisi ex suo contractu vel quasi aut ex delicto suo vel quasi, aut ex alijs quibusdam causarum figuris l. 1. *de oblig. & action.* Gestum igitur à nobis aliquid esse oportet vt personaliter obligemur, nec tamen hoc sufficit, sed illud quoque extingitur, vt quæcumque gerimus etiam cum ex nostro contractu originem trahunt ex nostra persona obligationis initium mant. Alioquin actum nostrum inane efficiunt l. *quæcumque gerimus* 11. *cod. tit.* Atqui actio de peculio quamuis nascatur ex contractu, non tamen ex contractu patris vel domini, sed ex

contractu filijfamilias vel serui l. 1. §. *si filiusfamilias supr. de his qui effud. vel deiecer.* Ergo non est cogendus pater vel dominus suscipere hanc de peculio actionem si nolit filium, aut seruum defendere.

DEC. Tenetur pater itemque dominus actione de peculio ex proprio suo facto, cum pater ille sit, aut dominus qui filio aut seruo peculium concessit, non alio vti que proposito quam vt de peculio illo possent contrahere pro arbitrio non expectata alia patris vel domini voluntate: sufficit enim prima illa concessio, vt voluntas patris vel domini in omnibus filijfamilias vel serui contractibus ad causam peculij spectantibus interuenisse censetur, vt pluribus scripsimus ad l. 1. §. *verba autem supr.* & quod contra scriptum videret in §. *prætera insit,* quod cum eo. teneri dominum de peculio, etiam si seruus sine eius voluntate contraxerit, de speciali voluntate intelligi debet qualis est voluntas eius qui iubet, quique ideo in solidum actione quod in iussu obligatur, quasi eius fidem securus sit qui cum seruo contraxit §. 1. *cod. tit. l. 1. infr. quod iussu l. si quis seruum* 29. §. 1. *infr. hoc iur.* vbi est textus omnium apertissimus. Cæterum quis vellet ex causa peculiari cõtrahere, præsertim cõ seruo, nisi sciret cõtrahere seruum ex tacita quadà domini voluntate, ideoq; fore vt

ex cō contractu obligatum habiturus sit dominum actione de peculio. Nec magis cuiusquam interest quàm parentum vel dominorum ita ius constitui, ut ea spe affecti homines contrahant facilius cum filijsfamilias vel seruis, ex quorum personis & negotiatione nullum alioqui lucrum sperare parentes vel domini possent, ut diximus ad §. 1. *huius legis*: non igitur audiendus est pater vel dominus, si recuset suscipere actionem de peculio ex contractu filij vel serui, cui concedendo peculium, contrahendi quoque potestatem dedit. Nec tam filium aut servum qui contraxit videtur pater aut dominus hoc casu defendere, quàm seipsum, quod æquif-

simum sit teneri eum non quidem absolutè & in solidum, sed ad finem peculij, quia & dominium pecu- i ad eum pertinet. Et quamvis actio hæc sit rei persecutoria, quia per eam persequitur creditor id quod sibi abest *l. in bonoratus 33. de oblig. & act. in personam* tamen non in rem est, quia per eam non intendit actor peculium suum esse aut sibi obligatum, sed aduersarium ex eo peculio dare sibi & soluere oportere, & ad id condemnari debere. Et ideo benè Vlpianus addit *quasi aliam quamvis personalem actionem* ad differentiam nimirum actionis in rem quā iniustus nemo pati cogitur, cum liberū sit cuiuslibet dicere se non possidere *l. vlt. sup. de rei vindic.*

22. POMPONIVS libro 8. ad Sabinum.

Si damni infecti, ædium peculiarium nomine, promiserit dominus, ratio eius haberi debet: & ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cauendum est.

Adl. Si damni 22.

RAT. DVB. Dominus conueniens actione de peculio id tantum deducere potest quod sibi debetur & iis quos habet in sua potestate. *depositi §. 5. vlt. l. sed si damnum 9. §. peculium & seq. sup.* Atqui cum dominus promiserit & ea ite damno infecto ædium peculiarium, nomine nihil adhuc debet, quia fieri potest vt ædes non decendant, nullumque damnum faciant. Et quamvis ante damnum factum interpretatur cautio, effectus tamen eius & utilitas conferitur tota in id tempus quo damnum datum erit, habetque tacitam in se veluti condicionem, si quandoque damnum dari contigerit: extenditur enim actio in id tempus, quo damnum committitur *l. si finit 15. §. vlt. infr. de damn. infecti*. Ergo nec domino qui de damno infecto cauit quicquam debetur antequam pro damno facto & faciendo aliquid præstiterit. Proinde nihil adhuc est cuius ratio in actione de peculio haberi pro eo debeat. DEC. Id abesse iam intelligitur, in quo quis obligatus est. *si quis mandatu 18. in fin. sup. de negot. gesti*. Ergo qui damni infecti no-

mine promisit cum iam sit obligatus de damno si quod conigerit, & quando cunque contigerit, faciendo, dignus est cui succurratur in actione de peculio, non vt ei liceat ex peculio deducere id, quod nondum soluit, sed vt is qui agit de peculio caueat ipsi de refundendo omni eo quod ex causa eiusmodi promissionis præstare ipsum aliquando fortasse poterit: est enim maximus & omnino necessarius usus cautionis in his rebus quæ ex incerto & futuro euentu pendent obligationis iam contractæ *l. sed si damnum 9. §. vlt. sup. l. si post acceptum 18. & seq. vbi dixi sup. de rei vindic. & alibi pass.* Idcirco prudenter Pōponius sic loquitur, vt dicat non quidem deductionem domino dandam esse eius quod promisit, præsertim cum nihil certi promiserit (verba enim stipulationis collata sunt in incertum, id est, in futurum *quanti ea res eris, l. in hac stipulatione 28. de damn. infecti*). Sed rationem eius haberi debere, quod dominus ædium peculiarium nomine promiserit, hætenus scilicet vt ei caueatur, quomodo & Paulus loquitur in *l. ex facto 51. in fin. infr. de hoc tit.*

23. IDEM libro 9. ad Sabinum.

AEdium autem peculiarium nomine in solidum damni infecti promitti debet, sicuti vicarij nomine noxale iudicium in solidum patitur: quia pro pignore ea si non defendatur, actor abducit, vel possidet.

Adl. Aedium 23.

RAT. DVB. Dominus non tenetur de peculio in solidum, sed eatenus duntaxat, quatenus in peculio est *tot. hoc tit.* Ergo nec peculiarium ædium nomine in solidum cauere cogendus est, ne alioqui durius ædium quàm contractu peculiarium nomine obligetur.

DEC. Multum interest inter actionem de peculio, & stipulationem damni infecti quæ pro ædibus peculiaribus interponitur. Actio de peculio datur contra dominum ex contractu serui: non alia de causa quàm quia ipse peculium seruo concesserit & cum peculio contrahendi de eo facultatem, ut diximus ad §. *vlt. leg. summa 21. sup.* Proinde æquum non est dominum in plus teneri eo nomine quàm quantum sit in peculio, at de damno infecto ædium peculiarium nomine cauere, ac promittere cogitur, non quia sint peculiares, sed quia eam ipse dominus in solidum est, & damnum quod ab ædibus timetur, in solidum

quoque temetur. Ergo ædium nomine quamvis peculiares sint in solidum cauere dominus debet, perinde ac si peculiares non essent, alioqui eas vicinus ex secundo decreto sibi possidere iudicabit, postquam ex primo in earum possessionem nullus pignoris iure fuerit: sic enim locus hic intelligi debet *ext. 4. §. duas l. Praetoris §. l. si finit 11. §. Iulianus 16. infr. de damn. infecti*. Quisquis enim dominus ædium viciorum est aut cauere pro ædibus in solidum cogitur, aut ijs in solidum carere. Vt ut verò non tenetur, etiam si damnum ab ædibus quæ deciderint datum longè pluris sit, quàm quanti edes fuerunt, quia cum animalia quæ noxam commiserunt, non vltà soleant dominos onerare quàm vt noxæ ea decant, multo magis ea quæ anima carent non vltà debent nos onerare. Præsertim cum res quidem animales quæ damnum dederunt, ipsæ extant. *Ædes autem si ruina sua damnum dederunt, desiderant extare, vt eleganter ratiocinatur Vlpian.*

Ulpian. in l. Prator ait 7. §. 1. cod. de ill. tit.

a Sicut vicarij nomine noxale iudicium in solidum pati. Eade ferè ratio dubitadi est ad hanc sententiã, quæ ad superiorem minã neq; ex persona vicarij potest dominus conueniri de peculio nisi quatenus in peculio est ipsius vicarij: deinde si quid ab iis domino vel seruo ordinario debeatur l. si seruus meus 17. vbi diximus *supr.* ergo nec si vicarius noxam commiserit, cogendus est dominus eum defendere in solidum, sed ad finem vsque duntaxat peculij, ne aliqui in potestate sit vicarij deterioiorem facere conditionem domini delinquendo quàm contrahendo. Ideò autem tractat hic Pomponius de seruo vicario, non de ordinario, quia in ordinario noxam committente; non similiter tractari potest de actione de peculio, quæ scilicet ex contractu venit, non ex delicto d.l. 1. §. si filius familias *supr. de his qui effud.* & quia seruus ordinarius in suo ipse peculio esse intelligit non potest l. depositus 38. §. Stichus *infr. hoc tit. l. Stichus 16. in fin. de pecul. legat.* At seruus vicarius in peculio est serui ordinarij, d. l. si seruus, & cum damnũ dat extraneo sicuti fit ex ea causa debitor, minuitq; peculium serui ordinarij faciendo eum æquẽ debitorẽ, videbatur ex persona serui ordinarij qui noxam nullam admisisset dari posse in dominum actionem de peculio vt noxalis actio ex persona vicarij competens aduersus dominum quodammodo in actionem de peculio ex persona serui ordinarij conuerteretur: sed merito Pomponius contra respondet cogendum dominum vicarij nomine iudicium noxale in solidum pati, quia negari non potest quin actio hæc veniat ex delicto. Nec proinde quin noxalis esse debeat, non de peculio: differunt enim totò genere actiones de peculio à noxalibus, cum illæ ex contractu veniant: hæ autem ex delicto, vt nomen ipsum sonat. Noxam enim aut noxiam dixerunt veteres pro delicto, & aptissime, cum noxia dicta sit a nocendo. Noxalis autem actio datur in solidum non quidem eo sensu vt cogatur dominus dampnum decidere in solidum nec dedi-

tionem noxæ liberetur, sed vt si fortè pluri sit seruus qui deliquit, quàm sit in peculio, non liberetur dominus præstare peculium, aut totius peculij æstimationem, sed omnimodo vel seruum siue vicariũ siue ordinarium defendere cogendus sit, plenamq; damni æstimationem præstare, aut seruum noxæ dedere, alioqui actor seruum hunc vicarium quaticumque precij sit abducat, & in bonis habere incipiet l. 2. §. vlt. *supr. si ex noxal. caus. agat. l. electio 26. §. vlt. de noxal. action.* Ergo verum est dominum vicarij nomine iudicium noxale pati debere.

b Quia pro pignore eas si non defendatur actor possidet. Malo ita legere, reiectis verbis illis, abducit vel, quæ tanquam suspecta & irrepticia lineis interclusa sunt, quàm ea retinere: dictio namque *eas* ostendit Pomponium de solis ædibus rationem reddere, non de vicario, de quo non in plurali numero loquendum fuerat, sed in singulari, aut si in plurali, non certè in genere fœminino. Sed neque verum est, vicarium qui noxali iudicio non defenditur abduci pro pignore. Abducitur quidem, sed ita vt fiat in bonis eius qui abducit d.l. 2. §. vlt. *supr. si ex noxal. caus. agat. d. l. electio 26. §. vlt. de noxal. act.* Cum ergo is qui abducit, nanciscatur ex ea causa dominium bonitarium, vt vocant, fieri certè nequit vt habeat vicarium pro pignore: eius namque est pignori accipere qui rem in bonis non habet: pignori autem dare eius demum qui habet l. & quæ nondum 15. §. quod dicitur *infr. de pignor.* At is qui mittitur in possessionem ædium ex causa damni infecti, acquirit eo modo ius pignoris duntaxat & quidem prætorij quod permissionem in possessionem constituit l. non est mirum 26. §. 1. *supr. de pignor. act.* nec prius fit dominus bonitarius quàm à Prætorie iussus sit sibi possidere in odium domini durantis & persequerantur non càuere à quo tempore si per legitimum tempus possideat vsucapit, & ex domino bonitatio fit quititarius d. l. Prætorij §. d. l. si finita 15. §. Iulianus 16. de damn. infecti.

24. ULPIANVS libro 24. ad Sabinum.

Curator furiosi administrationem peculij, & dare, & denegare potest tam seruo furiosi, quàm filio.

Ad l. Curator 24.

RAT. DVB. Non potest pupilli tutor vel furiosi curator peculium serui constituere adeoque nec pupillus ipse cum tutoris autoritate l. 3. §. Pedius & seq. l. quam Tiberoni 7. §. 1. *supr.* multò quæ minus furiosus, qui quoniam non tantum iudicio, sed etiam sensu caret l. si tibi 8. §. vlt. de opt. legat. nihil omnino agere potest ne quidem curatore interueniente l. in negotiis 5. de regul. iur. ergo nec administrationem peculij dare aut denegare filio vel seruo furiosi curator potest: eiusdem enim potestatis esse videtur concedere peculium aut dare liberam peculij administrationem, nisi quod concessio liberæ administrationis specialem exigit voluntatem d. l. quam Tiberoni 7. §. 1. *in fin. supr.*

DIC. Longè facilius est, ei qui peculium iam habet liberam administrationem concedere, quàm nunc primum peculium dare ei qui nunquam habuit, hoc respicit rei substantiam, quæ difficilius semper inducitur: illud verò non nisi qualitatem, cuius

Tom. IIII.

adfectio leuior est, arg. l. heredes palam 21. §. 1. *vers. nihil enim nunc dat, sed datum significat infr. qui testam. facer. poss.* atqui peculium à furioso concessum antè furorem non idcirco ademptum videri potest, quòd furor domino superuenerit dicit. l. quam Tiberoni 7. §. 1. Cum ergo peculium concessum antè concessum maneat, nihil prohibet quin eius peculij administrationem liberam curator furiosi aut concedere possit aut denegare prout vilitatem furiosi exigere animaduertit, ex qua certè totum æstimandum est ne aliqui in furioso eueniat quod in pupillo cauendum & euitandum esse Iustinianus ait in l. pen. C. ad SC. Trebell. ne dum nimia subtilitate citares furiosi vitium, ipsi subtilitas ad perniciem eius reuertatur. Potest autem fieri vt furioso vtilius futurum sit dari seruo ipsius liberam administrationem quàm denegari, contra quoque vt longè consultius sit denegari, si fortè serui mores vel corrupti vel suspecti sint arg. l. libera 48. *infr.* quo casu etiam in totum peculium adimi melius est vt dixi ad d. l. 7. §. 1. *supr.*

R. 2

ID vestimentum peculij esse incipit: quod ita dederit dominus, vt eo vestitu-
seruum perpetuo vti vellet: eoque nomine ei traderet; ne quis alius eo vte-
retur: idque ab eo eius vsus gratia custodiretur. sed quod vestimentum seruo
dominus ita dedit vtendum, vt non semper, sed ad certum vsum, certis tempo-
ribus eo vteretur, veluti cum sequeretur eum, siue cœnanti ministravit, id vesti-
mentum esse peculij.

Ad l. Id vestimentum. 25.

RAT. DVB. Quod acquirit seruus si tale sit vt dominus id ei præstare necesse habeat. peculij fieri non potest l. *peculium nascitur* 40. *infr.* vbi exemplum ponitur in tunicis & alijs huiusmodi rebus quas præstare necessario dominus seruo debet vt eius ministerio vti possit: ergo dicendum est in distincte vestimentum in peculio esse non posse, id est, non solum si dominus ita vtendum dederit, vt non semper, sed ad certum vsum, certisq; temporibus eo vteretur, veluti cum sequeretur eum, aut cœnanti ministraret: sed neque si ita dederit dominus, vt eo vestitu seruum perpetuo vti vellet. eoque nomine ipsi traderet, ne quis alius eo vteretur, idque ab eo eius vsus gratia custodiretur. D E C. Aliud est de eo vestimento tractare quod seruus acquisierit: aliud verò de eo quod dominus seruo dederit. De prioris generis vestimento Marcianus loquitur in d. l. *peculium*. Pomponius verò in hac lege de posteriore, quod non acquirit seruus à domino, sed dominus dat seruo, in quo, & si voluntas domini ad constituendum peculium sola est, quæ totum facit, cum peculium ex constitutione & voluntate domini pendeat l. *quam Tiberonis* 7. §. *populum iunct.* l. 4. in *princip. supr.* In dubio tamen non est credendus dominus voluisse peculij esse quod in serui vsus proprios & quotidianos esse noluit. sed aliorum quoque vsibus destinatos. Id verò credendus est voluisse incipere esse peculij quod vestimenti nomine proprium quodammodo facere seruo voluit, quale est quod ita dedit vt eo vestitu seruum vti perpetuo vellet, id est, quandiu vestimentum duraret: durare namque in perpetuum non potest quod quotidianum vsu & non viuo quo-

que deteritur §. *construitur Instit. de vsufr.* Quomodo & perpetuam solemus dicere societatem quæ ad mortem vsque vnus ex socijs durat, licet morte finiatur leg. 1. *infr. pro socio*. Aliud enim est perpetuum quid dicere, aliud verò æternum l. *nulla* 70. *cod.* neque tunc illa illa *perpetuo* sic accipi debet, quasi non aliter possit vestimentum hoc esse peculij, quàm si seruus eo quotidie utatur, sed sufficit vt eo possit ipse vti quoties velit si fortè sit preciosius, quàm vt vsu quotidiano consumi debeat, dum ne alius quisquam inuito eo vti possit. Hoc enim satis innunt verba quæ sequuntur. *Idque ab eo eius vsu gratia custodiretur*. At cum dominus vestimentum seruo dedit ita vtendum vt non semper, id est, quoties seruus vellet, sed certis tantum temporibus, & ad certum duntaxat vsum eo vteretur, veluti cum aut dominum sequeretur aut cœnanti ei ministraret, apparet non tam serui, quàm ipsius domini gratia id vestimentum seruo datum, ideòque non ea mente vt peculij fieret. Nihil enim esse in peculio potest quod non viueri debeat proprium patrimonium ipsius serui leg. 5. §. *peculium supra leg. peculium* & ex eo 39. *infr. hoc tit.* Videretur autem ex hac lege induci posse non malè, vestes illas preciosiores quas maritus constante matrimonio vxori exhibuit ad ornatum, & ad maiorem ipsius mariti decorem & dignitatem non censeri donatas mulieri, quomodo censentur ex quas in vsus quotidianos subministrari mulieri à viro necesse est, vt quod à domino traditum in peculio serui esse non possit, nec in mulieris patrimonio censeri hac parte debeat quod à marito traditum est, durante matrimonio. De quo vide quæ scripsi in Codice Fabriano *desin. 2. de donat. ante nupt.*

SI semel ex ea causa, id est, quod dolo fecerit, dominus præstiterit de peculio conuentus: cæteris ex eadem causa nihil præstabit.

Ad l. Si semel 26.

RAT. DVB. Dominus qui dolo malo aliquid facit in peculio, vtpote in tribus illis casibus quos Vipianus expressit in l. *summa cum ratione* 11. *supra* obligatum eo nomine creditoribus omnibus æquali iure, quia omnium æquè interest nihil in peculio fieri dolo malo. Ergo quod ex ea causa dominus præstiterit vni ex creditoribus à quo priore conuentus de peculio fuit, non debet ei p. odesse aduersus cæteros vt ijs agentibus nihil eo nomine præstare debeat: ne sit in ipsius potestate præcipere cæteris quod æquè debetur om-

nibus, cum par omnium creditorum condicio facta est leg. *quod autem* 6. §. *sciendum infr. qua in fraud. credit.*

D E C. Quod semel debetur, semel tantum solui debet: nam & cum ex pluribus causis aliquid debetur, vna solutio sufficit ad obligationes omnes perimèdas, quia nō vt ex plurib. causis deberi quid nobis potest, ita & nostrū fieri potest l. in *numerationibus* 44. *infr. de solut. l. non vt ex plurib. 159. de regul. iur.* Imò etiam qui bis idem promitteret ipso iure tamen amplius quàm semel non deberet, leg. *qui bis* 18. *infr. de verborum obligationib. multo*

multo magis si ex vna eademq; causa vt in proposito, debitum aliquod pluribus fuit. Quod ergo ex causa doli præstitit dominus actione de peculio alieni ex creditoribus ita ab eo conuenius prodesse illi debet aduersus omnes ceteros, ne quidijs amplius eo nomine præstare teneatur. Quid enim possit ei imputare qui coactus fuerit & iure cogiporuerit ad solutionem? d. l. quod autem 6. §. apud Labonem & seq. infr. quæ in fraud. credit. l. ait Prator 7. §. permittitur supr. de minor. Quid rursum creditori qui prior egit de peculio & sibi vigilaui? d. §. sciendum & l. pupillus 24. quæ in fraud. credit. maximè cum in actione de peculio melior sit conditio occupantis

¶ Si tantundem seruus ei debeat, quantum dolo minuit: non erit condemnandus. his consequens erit, vt manumisso quoque^a, vel alienato seruo, ex causa etiam doli intra annum teneatur.

Ad §. i. si tantundem.

RAT. DVB. Aequitas sola est quæ merum ius compensationis inducit. inter tutores 36. infr. de admin. tutor. Aequitas autem semper deficit his qui dolo malo aliquid fecisse probantur l. pen. in fin. ad S. C. Trebell. Numquā enim æquitas fauet dolo quē ē contrariō semper puniri bonum & æquum est l. procurator 11. §. 1. de doli mal. except. Ergo dominus qui dolo malo ademit aut minuit peculium in necem creditorum, non est audiendus si conuenius actione de peculio velit compensare id quod ex causa doli debet cum eo quod sibi debetur, ac proinde omnimodo condemnandus est, vt quod ex dolo suo debet præstet.

DEC. Compensatio ipso & mero iure fit eius quod iniuicem debetur d. l. inter l. si ambo 10. & pass. de compensat. id est, nullo alio hominis facto requisito, nisi vt opponatur. Nēpe quia vim solutionis obtiner, l. si constat 4. Cod. cod. nec fauore vllō affici creditur is qui ad compensationem admittitur, non magis quā is qui admittitur ad soluendum id quod debet. Quem admodum igitur dolo compensare volentis non efficit quominus illi ipsi deberi aliquid vicissim possit: ita nec facere potest quominus ad compensationem admitti debeat, vnde fit vt etiam doli compensatio vtriusque fieri possit l. domum 57. §. vltim. infr. de contr. empt. & parium delictorum leg. viro 39. solut. matrim. & patris vtriusque culpæ & negligentia d. l. si ambo, ergo nec fieri potest, vt dominus condemnatur eius quantitatē nomine quā dolo malo ex peculio minuit, cum eam debere ipso iure deficiat hoc ipso quod tantundem ei vicissim debitum fuit. Sed & obseruandum est compensationem, si qua hoc casu pro domino fieri intelligatur pendere ex deductione quam ex peculio fecisse dominus creditur, non tantum eo tempore quo caput conueniri de peculio, quō tempore sibi soluisse intelligitur, sed à quo primum instanti caput esse peculij creditor, quia non est verisimile dominum id concedere seruo in peculium habere quod sibi debetur, vt supra cum Vlpiano diximus in l. sed si damnum 9. §. præterea supr. hoc tit. Et quem admodum domini dolo, qui interuenit in adimendo vel minuendo peculio non impedit deductionem illam quæ ipsa quoque siripso iure, & per fictionem quoque iuris quasi præuenisse dominus & secum egisse sibi quæ prior soluisse intelligatur d. l. sed si damnum §. peculium & d. §. præterea, consequens est vt neque compensationem illam impedire possit quæ ex eius deductionis potestate

Tom. IIII.

vt diximus ad l. si verò 10. supr. & dicemus ad l. ex facto 52. eod. tit. Alioquin posset imputari domino curā creditore qui prior egit & cui soluit cautionem non extorsisset, vt in tributoria actione l. §. §. vlt. & l. seq. supr. de tribut. act. Neq; potest videri dominus per gratificationē soluisse quod priori agenti & exigenti creditori soluit d. l. pupillus 24. quæ in fraud. credit. Sed aliquid potius ex ordine fecisse, vt Paulus loquitur in l. cum vnum 12. de reb. author. audic. possid. Non ergo cogendus est vt iterum alijs soluat, alioqui dicendum erit tot solutionibus onerandum eū esse, quot sunt creditores, quod esset ridiculum & iniquum l. 4. infr. de in rem vers.

inducitur: & quæ facit vt nihil aliud deducat dominus quā quod compensat: ita fit vt emittetur circuitus, qui inducendus esset si dominus ex dolo suo condemnaretur, elque vicissim permitteretur deducere quod sibi deberetur: contra rationem illam quæ ius compensationis generaliter induxit, quod cuiusque interfit non soluere potius quā solutum repetere l. §. infr. de compens. l. stipulatus 15. in princip. infr. de fideiuss.

a Hu consequens erit vt manumisso quoque.

RAT. DVB. Actio annalis de peculio quæ à Pratore datur cum seruo qui peculium habuit vel mortuus vel manumissus vel alienatus est l. 1. infr. tit. prox. non habet locum eo casu, quo peculium per ademptionem extinctum sit. Nam ademptio vel bona fide facta est vel dolo malo & in necem creditorum si bona fide non est æquum peculio extincto & mortuo per ademptionem, vt loquitur Marcianus in l. peculium 40. infr. actionem tamen de peculio durare, ne quidem intra annum l. 1. §. 1. infr. de in rem vers. Ideoque nec verba edicti Pratoris casum hunc comprehendunt. Sin dolo malo facta ademptio est, perinde haberi cum æquum est acta si facta non esset, & idcirco superesse actionem de peculio perpetuam non analem l. summa cum ratione 21. supr. Ergo non potest verum esse quod Paulus hic scribit tanquam consequens superioribus, manumisso quoque vel alienato seruo dominum ex causa etiam doli intra annum teneri.

DEC. Cum seruus mortuus vel manumissus vel alienatus est non potest esse perpetua actio de peculio, quæ extincto est his causis peculio, extincta quoque ipsa potius ipso iure deberet, visumque est Pratori, sufficere creditoribus debere si ad annum vsque obligatio produceretur d. l. 1. §. merito infr. tit. prox. quod verò dolus malus domini interuenit in adimendo vel minuendo peculio facere non potest actionem perpetuam quæ his casibus ex Pratoris edicto est annalis: nec aliud petere creditores possunt nisi vt in actione illa annua huius quoque; doli ratio habeatur ac proinde intra eum ipsum annum intra quem actio ipsa de peculio proponenda est, in quam necessitas incidit vindicandi huius doli. Neque enim dolo hic nouam actionem parit, sed analem, quæ à Pratore inducta est, afficit, nouamque ei qualitatem & conditionem quandam adiciit, vt ea actione dolus quoque; domini vindicetur. Idque ex ipsius edicti verbis illis quæ Vlpianus refert in d. l. 1. est quid dolo malo eius in cuius potestate est factum erit, quominus peculij esset.

R 3

ET ancillarum nomine & filiarumfamilias, in peculio actio datur. maxime si qua sarcinatrix, aut textrix erit, aut aliquod artificium vulgare exerceat: datur propter eam actio depositi quoque & commodati actionem dandam earum nomine, Iulianus ait. sed & tributariam actionem: si peculiari merce, sciente patre, dominove negotientur: dandam esse longè magis non dubitatur, & si in rem versum est^b quod iussu patris dominive contractum sit.

Ad l. Et ancillarum 27.

RAT. DVB & DECID. eadem est quæ ad l. i. §. vbi idipsum scriptum est quod in hac lege, Prætoris editum de peculio. & Quod cum eo qui in alien. potest. est negot. gest. eff. dicitur, non minus ad feminas quàm ad masculos pertinere. Nam nec ancillæ faciliè in hoc comparantur ut pariant, l. ancillæ 27. sup. de hered. petit. Sed potius ut nobis seruiant, & negotientur l. procuratoris 5. §. sed & si ancilla sup. de tribut. action. l. nam & plerique 6. de iust. ult. co. scilicet negotiationis genere quod & mulieribus convenire potest salua sexus verecundia, quæ etiã in ancilla honesta & laudanda est: in filia verò familiaris omnino necessaria, puta si qua, ut Caius hic ponit, sarcinatrix aut textrix fuit, aut aliquod eiusmodi artificium vulgare exercuit, quamquam & filienis negotiis gerendis se immiscuerit idem est l. si filiafamilis 14. sup. de negot. gest.

a Depositi quoque & commodati actionem dandam.

RAT. DVB & DECID. ad hunc versic eadem est quæ ad l. depositi 1. sup. hoc tit. & ad l. 3. §. si filiafamilis sup. Commod. vbi diximus item; ad d. l. procuratoris 5. §. sed & si ancilla sup. de tribut. ult. Quamquam in tributoria actione minorem dubitationem res habet cum non detur in patrem vel dominum

1 § Constat, heredem domini id quoque deducere debere quod servus cuius nomine cum eo de peculio ageretur, ante aditam hereditatem ex bonis hereditariis amouisset, consumpsisset, corrupisset.

Ad §. 1. Constat 10.

RAT. DVB. In actione de peculio non deducitur nisi quod domino debetur, aut ijs per quos etiam dominus fieri creditor potest l. sed si dominum 9. §. peculium & seq. sup. Atqui servus qui ante aditam hereditatem ex bonis hereditariis quid amovii, vel consumpsit, vel corrupt, nunquam ex hac causa fuit debitor domini sui post cuius mortem duntaxat deliquit: necrursus debitor videri potest heredis qui nunc de peculio convenitur, quoniam damna hæc intulit non heredi, qui nondum adierat, sed hereditati quæ non heredis, sed defuncti personam repræsentat l. non minus 31. §. 1. de hered. instit. l. hereditas 34. de acquir. rer. domini Ergo non est concedendum heredi domini cui ex persona luvius servi hereditarij de peculio convenitur, ut ex peculio deducat quod hic servus ante aditam hereditatem ex bonis hereditariis amovit, aut consumpsit, aut corrupt, præsertim cum nec hereditati servus hic furtum facere potuerit, quia furtum nihil nisi p. 1. s. sionis interversio est: hereditas autem cum sit persona ficta, quæ neque pedes, neque manus habet possidere nihil potest, nec proinde furti actionem quæ nunquam ei quaesita fuit ad heredem transferre, ut Vlpianus ratiocinatur in l. 1. §. Scævola si i. qui testam. lib. eff. iussu §. 1. eiusdem legu.

DE C. Heres quando cumq; hereditatem adierit, iam ex die mortis illa adiisset retro fingitur l. heres

niti eo casu quo peculiari merce sciente patre vel domino negotientur, Idq; est quod Caius significat his verbis longe magis non dubitatur locum habet d. l. nam & plerique 6. sup. de instit. ad.

b Et si in rem versum est. Nullam hic versiculum recipit dubitandi causam: nam quod in rem patris versum est à filia, vel in rem domini ab ancilla cur non perinde obliget patrem, ac dominum, atque si à filio vel servo versum esset: non tam enim ex persona quàm ex re ipsa hæc actio venit, ideoque furiosum & pupillum non minus, quàm alium quolibet dominum obligat l. furiosus 46. infr. de obligat. & alt. l. summa cum ratione 21. §. 1. sup. nec tam inspicendum est à quo, quàm quid & quantum in rem versum sit. Cur verò ex contractu huius vel ancillæ potius quàm filij vel servi permitterem locupletior rem fieri patrem vel dominum ex aliena iactura? Quod si pater vel dominus etiam iussit et contrahi cum filia vel ancilla, minor quoque dubitatio est quin ex eo contractu pater vel dominus quod iussu teneatur, cum ille ipse videatur contrahere, qui iubet, inquit l. 1. in princip. infr. quod iuss. Itaque progressus est hoc loco Caius à casibus dubitabilioribus ad minus dubitabiles: contra quàm Africanus facere soleat qui progreditur à dubitabilibus ad dubitabiliores.

quandoque 54. de acquir. hered. l. si ex re 28. §. ult. de stipul. servu. l. omnis hereditas 38. l. omnia fere 193. de reg. iur. de leturq; memoria hereditariis quasi nulla vnquam fuerit ex quo nata est hereditas, unde est quod dicim⁹ herede & hereditate tæctis duas appellationes recipiãt vnus tamè personæ vice fugi l. heres & hereditas 32. de iust. cap. scilicet defuncti cuius personam hereditas primum deinde heres repræsentat. Proinde servus hereditarius qui ex supradictis causis factus est debitor hereditatis petinde haberi debet ac si domino ipsi quati tùm adhuc viventi debere coepisset. Quo casu nemo dubitaret quin actione de peculio convenius heres deducere id posset, quod defunctus si hodie viveret, & conveniretur, posset deducere, nec aliud erit, etiam si ponas servum hunc fuisse statuliberum & testamentum liberum esse iussu. Quamquam enim eo casu deficit ciuilis actio, non tamen deficit naturalis æquitas ex qua Prætor honorariam & pænalem in duplum actionem ex huiusmodi causa contra statuliberum induxit d. l. 1. in princip. & §. 1. ult. tit. si i. qui testam. lib. eff. iuss. ex qua actione non dubitatur quin servus hic hereditarius quamvis statuliber fiat debitor propriis heredibus, & quidem tanquam heredis, & ex causa hereditaria, cum tantò minus locupletem accipiat hereditatem, quæ esset hodie locupletior si servus hic nihil ex hereditate amovisset, consumpsisset, corrupisset, quamvis actio illa pænalis

penalis, quæ in duplum datur heredi ex eo edicto incipiat ab herede, nec vnquam competierit defuncto. Non enim ob id minus hereditaria actio est, aut

saltem hereditaria actionis loco habenda *arg. l. hereditarium 40. de oblig. & act. inspecta scilicet causa & origine, quæ fuit hereditaria.*

2 ¶ Si seruus alienatus sit: quamuis in eum, qui alienauerit, intra annum Prætor de peculio actionem polliceatur: tamen nihilominus & in nouum dominum actio datur. & nihil interest aliud apud eum adquisierit peculium, an quod pariter cum eum emerit, vel ex donatione acceperit, eidem concesserit.

Ad §. 2. Si seruus.

R A T. D V B. Non sunt multiplicandæ actiones, sine causa & necessitate *l. 2. §. vlt. infr. vi bonor. rapr. l. 1. sup. de Public. in rem act.* sicuti nec multiplicanda sunt entia, vt volunt Philosophi, nisi cum naturæ necessitas cogit. Atqui cum seruus alienatus est, ex cuius persona & contractu creditor competebat actio de peculio, nulla necessitas est dandæ actionis de peculio contra eum qui emit, vel ex donatione, aut alio acquisitionis titulo accepit, cum super sit verus actio intra annum aduersus eum ipsum qui vendidit, aut aliter alienauit *l. 1. infr. tit. prox.* Nec habet creditor iustam conquerendi causam, quod actio de peculio, quæ antea erat perpetua, facta sit per alienationem annalis, cum æqui potius bonique consilere debeat, quod post alienationem serui, adhuc saluam habeat actionem, quam ipso iure nullam habere deberet exincto per alienationem peculio *d. l. 1. §. merito.* Cumque annus ille sit utilis imputare omnimodo sibi debet crediderit, si intra annum illam non egerit, cum potuerit.

D E C. Actio de peculio cum ex contractu serui detur, nec contra seruum dari possit, necesse est, vt contra dominum detur, & quidem contra eum qui dominus sit eo tempore quo agit, non qui dominus fuit eo tempore quo contrahebatur. Nouum ergo dominum directæ actione de peculio teneri & conueniri posse certum est, si modo apud eum seruus peculium aliquod habeat, siue quod adquisierit, siue quod nouus dominus cum eum emerit patenter ei concesserit. Nec enim aliter de actione de peculio tractari posset, vbi nullum peculium esset, neque obstat si quis dicat, creditores qui cum hoc seruo ante alienationem contraxerunt, non posse videri intuitus tanquam patrimonium serui hoc peculium, quod seruus apud nouum dominum habiturus quandoque esset, de quo, contractus tempore, non cogitabatur. Dicimus enim conueniri nouum dominum, non quasi ex tacita quadam conuentione, aut aequitate, sed ex mera iuris ratione, quæ directam de peculio actionem parit, quia dominus est. At prior dominus qui vendidit, cum exin-

de desierit teneri actione directâ licet peculium sibi retinuerit, quia dominium amisit, vt ille tamen actione teneatur, quia retinuit peculium. Sed non tenetur nisi intra annum ex æquitate illa Prætoris, quam Vlpianus exprimit in *d. l. 1. §. merito infr. tit. prox.* Itaque non tam mirum videri debet, quod habeant creditores actionem directam de peculio contra nouum dominum, quam cum retineant vtilem annalem aduersus eum qui alienauit, sed ratio tamen huius quoque iuris euidentis est, quia fieri facile potest, vt nullum inueniatur peculium apud nouum dominum, si forte nullum ei nouus dominus concesserit, nec apud nouum dominum seruus vllum adquisierit. Quo casu morarentur in damno creditores, si nullam actionem haberent ne quidem vtilem, & annalem aduersus alienatorem, qui alienando seruum peculium sibi exceperit, cuius tamen intuitu & contemplatione cum eius seruo contraxerant. Nam si prior dominus seruum alienauerit cum peculio & peculium tradiderit, certum est ne intra annum quidem de peculio conueniri cum posse, cum prædictum hoc peculium non sit peculium, vt ex Neratio subtiliter tractat Vlpianus in *l. si ex duobus 32. §. vlt. infr.* Impossibile autem sit in eum dari actionem de peculio, penes quem nullum sit peculium nisi in specie *l. quia 12. sup.* Eaque nimis ratio esse mihi videtur propter quam non sicuti mortuo seruo, vel alienaro, vel manumisso superest actio de peculio annalis, ita & adempto peculio, quamuis æquè absurdum videatur factò domini peculium adimentis extinguere actionem de peculio, atque cum seruo alienaro, aut manumisso nempe quia ademptio extinguit peculium in totum, non etiam serui manumilio, vel alienatio, quæ nomen duntaxat peculij aufert (quia non potest paterfamilias habere peculium *l. vlt. in fin. C. de inoff. testam.*) non autem effectum, quia remanet in bonis & patrimonio eius, in cuius antea erat. Et remaneret sub nomine peculij, si paterfamilias quoque peculij habere posset: Igitur extra casum ademptionis peculij habet electione creditor peculiaris, an cum emptore malit agere, an cum venditore *l. si uxori 11. §. idem scribit sup. §. si creditor 37. §. pen. infr. lunge §. seq.*

3 ¶ Illud quoque placuit (quod & Iulianus probat) omnimodo permitendum creditoribus. vel in partes cum singulis agere, vel cum vno in solidum.

Ad §. 3. Illud quoque.

R A T. D V B. Ita comparatum fuit ius vetus, vt si quando eadem res, vel quantitas a pluribus deberetur electione vnus alij liberarentur *l. vlt. C. de fideiuss. l. si ex duobus 32. in princip. inf. hoc tit.* Quemadmodum & is cui plures actiones ex eadem causa compete- bant eligendo vnam, amittebat alteram *l. quod in*
Tom. IIII.

heredem 9. §. eligere sup. de tribus. act. l. cum filius 76. §. variis de legat. 2. Ergo quod habet electionem creditor peculiaris, an cum emptore velit agere, an cum venditore, vt proximè diximus, non debet facere, quin liberetur venditor in totum, si eligat emptorem pro parte, aut contra & ita videtur sensisse Proculus, cuius opinionem refert & probat Paulus in *l. quoties 47. §. si creditor infr.*

De c. Sententia huius loci non illa est, ut creditor peculiaris, qui contra venditorem egit, aut in solidum, aut pro parte possit mutato consilio aduersus emptorem agere, vel in solidum, vel pro parte, aut contra: sed ut possit & debeat ab initio eligere, an contra alterutrum vel sit agere in solidum, an contra singulos diuisa actione, id est, contra vnumquemque eorum pro parte, quomodo & creditori qui duos habet correos debendi permittitur l. 3. §. 1. *infr. de duobus rei l. si creditores 18. C. de pact.* Nulla enim videri potest iniuria fieri ei qui pro parte conuenitur, cum etiam in solidum & solus conueniri potuit d. l. *si creditores l. reus 23. C. de duobus rei.* Ceterum siue in solidum contra vnum egerit, non potest aduersus alium postea agere summo iure, siue ab initio cum singulis in partes egerit, non est ei permittendum, ut

aduersus alterutrum in solidum experiatur, nisi ab eo consensu qui solidum non potuerit, quod petiit: nam in actione de peculio ex aequitate, non tam intentio sola, quam perceptio parit liberationem l. si ex duobus 32. in princip. *infr. hoc tit.* Quod & in ceteris omnibus causis generalius a Iustiniano constitutum est in d. l. *vlr. C. de fideiuss.* an verò integra permittendum sit creditori actionem diuidere & emptorem ac venditorem condennare pro æquis partibus, controuersa fuit quaestio inter veteres Iureconsultos & aliud Proculi iudicium & Pauli in d. §. si creditor. aliud Iuliani in l. si creditor 37. §. seruum in fin. *infr.* quem Vlpianus h. refert & probat, cuius sententia licet magis placuerit ceteris, ut vtrique testatur, alio tamen iure nos, ut Paul. ait in d. §. si creditor, id est, contrariis Proculi opinionem in praxi tandè obtinuisse, vt ibi dicemus.

4 ¶ Sed ipsi, qui vendiderit seruum non putat Iulianus de eo quod ante venditionem crediderit, cum emptore de peculio agere permittendum.

Ad §. 4. Sed ipsi, qui vendiderit.

RAT. DVB. Non debet esse deterior conditio domini qui creditor serui sui fuit prius quam cum venderet, quam aliorum creditorum qui similiter ante venditionem serui contraxerunt, cum in plebiscitis sit etiam melior, in eo praesertim, quod habet priuilegium deductionis, vt in eo quod sibi à seruo debetur, ceteris omnibus creditoribus etiam anterioribus praefertur l. ex facto 32. *infr.* quasi alios omnes praenisse, ac secum egisse prior videatur l. sed si damnium 9. §. peculium & §. praetera *supr.* Atqui creditores ceteri habent electionem seruo alienato, an cum emptore agere velint, an cū venditore. Et quidem cum emptore actione directā & perpetua, quia dominus est, cum venditore verò, quia alienauit seruum, sine peculio, actione vtili & annali ex tit. *quand. de pecc. act. est annal.* Ergo nec venditori ipsi denegandum est, vt agat de peculio cum emptore: nec enim per venditionem serui desit esse ipsius creditor, quadoquidem venditio non est, modus tollens obligationis siue naturalis, siue civilis. Nam & è contrario si creditor serui cum comparauerit, non denegamus ei actionem de peculio contra venditorem, quam alius quilibet emptor haberet, quamuis hoc amplius habeat, quod etiam deducere ex peculio potest quod sibi debetur si hoc malit l. si noxali 11. §. pen. *supr.* Quod ergo emptori conceditur

aduersus venditorem, cur non permittamus venditori contra emptorem? Maxime cum venditor post factam à se venditionem nullum ius deductionis habere amplius possit.

DE c. Dominus idemque serui sui creditor si seruum vendiderit, vel cum peculio vendidit, vel sine peculio, si cum peculio imputare sibi debet, cur peculium vendendo non prius ex eo detraxerit, quod sibi debebatur: Sera enim deductio est post venditionem, factamque dominij translationem. Quae translatio etiam si per traditionem facta non esset, adhuc tamen obstatet venditori exceptio rei venditae de qua in l. 1. & tot. tit. *infr. de except. rei vendit.* Si verò peculium cum seruo non vendiderit, nihil causae est, cur permittendum ei sit agere contra emptorem, cum satis sibi soluerit retentione peculij, cuius nomine etiam conueniri ab aliis creditoribus potest, & ex quo tamen cum conueniatur, vtiq; deducere poterit quod sibi debitum fuit, & quidem quasi iam solutum, vt proinde si contra emptorem permitteremus ei agere, hoc ipso indulgeremus, vt quod iam ipse sibi soluisset ab alio, iterum exigeret, quod certè contra bonam fidem esset l. bona fides 57. de regul. iur. l. si quis dolo 51. *infr. de re iudic.* At ceteri creditores in eo dissimilem causam habent & fauorabiliorem, vt possint agere etiam cum emptore, quod nihil eis imputari potest, siue cum peculio, siue absque peculio seruus venditus proponatur.

5 ¶ Sed & si alieno credidero, eumque redemero, deinde alienauero: æquè non putat mihi in emptorem dari debere iudicium.

Ad §. 5. Sed & si alieno.

RAT. DVB. Vulgare nostrorum brocardium est, nec absurdum licitem esse cuiusque rei redditum ad suam naturam ex l. si vnus 27. §. pactis ne peteret in fin. *supr. de pact. l. filio 23. infr. de liber. & posthum.* Atqui cum quis seruo alieno pecuniam credidit, eumque postea redemit, etiam si subinde cum alienauit, habuit tamen ab initio actionem, de peculio contra eum qui serui dominus tempore crediti fuit. Quae licet acquisitione serui extincta sit, quauis consultiis potestate, facilius tamen potest reuiuiscere per alienationem eiusdem serui postea factam, quia res rediit ad eum casum à quo incepit, & incipere po-

tuit. Ergo dicendum est in hoc saltem casu dandam esse venditori actionem de peculio contra emptorem, esseque hunc casum valde diuersum à superiore in quo nulla vnquam venditori eademque domino competit actio de peculio, quippe quam neque contra seruum, neque contra seipsum habere potuerit l. cum seruo 107. de regul. iur. l. necum filiofamilias 16. de furt.

DE c. Dominij acquisitione extinguitur actio quam ex facto, aut contra actum serui alieni contra dominum habere quis potuit l. electio 26. §. vlt. *supr. de noxal. action. l. 2. in fin. supr. si ex noxal. caus. agat.* Actio autem semel extincta nunquam reuiuiscit l. qui res 98. §. arcam de solut. ideoque si quando virgeat acquisitiones, vt

tas, ut resuscitari eam oporteat, restituenda est, ut in *d. l. 2. in fin. l. Papinianus 18. sup. de seruit. l. si locus 14. sup. quemadmodum. seruit. amitt. non aliter l. ab eam causam 9. inf. de prescript. verb.* Ergo non magis in hoc casu, quam in superiore permittendum est domino, qui seruum vendidit, ut agat de peculio contra emptorem, factique ei esse debet, quod ex Prætoris beneficio saluam habeat actionem annalem de peculio contra suum venditorem exemplo alterius cuiuslibet creditoris, quam tamen habere nullam ipso iure deberet, ut dicemus in *§. seq.* ponimus enim emptorem hunc non eum ipsum esse dominum qui antea fuerit obligatus de peculio, sed alium in quem actio de

peculio hunc quam competierat, & alium fuisse primum venditorem, quam qui secundus emerit, ut apparet ex *d. §. seq.* Quamquam nec distinguendum est, quisnam hic nouus dominus sit, an idem ille, qui crediti tempore iam fuerat, an alius, cum acquisitione dominij confundatur, & extinguitur actio, nisi quæ à Prætorè intra annum conseruatur aduersus venditorem, ut diximus. Eademque ratio decidendi locum hic habet, quæ à nobis ad superiore calum allata est, quod vel imputare sibi debeat venditor si peculium cum seruo vendiderit, nec quod sibi debebatur exceperit, vel si peculium totum sibi retinuit, sibi quoque ex eo iam soluisse credendus sit.

¶ In venditorem autem duntaxat intra annum post redemptionem numerandum, de eo, quod adhuc alieno crediderim, dandam esse mihi actionem existimat: deducto eo, quod apud me peculij seruus habebit.

Ad §. 6. In venditorem autem.

RAT. DVB. Non videtur posse imputari domino cur non egerit de peculio contra venditorem suum per totum illud tempus, quo dominus & possessor serui fuit, cum & dominij acquisitione extincta fuerit actio, ut diximus in *§. præd.* & toto eo tempore potuerit ille ipse de peculio conueniri à cæteris serui creditoribus, si mallet illi eum eligere quam venditorem *l. si noxalis 11. §. pen. sup. l. si creditor 37. §. penult. in fin. inf. & si seruus sup. hac lege.* Difficile enim est, ne dicam absurdum, ut quis contra alium agat eo nomine, ex quo conueniri ab aliis ipse possit, quasi contra seipsum agere prius debeat, & ita sibi soluere. Ergo vel nulla huic emptori contra venditorem danda actio est, ne quidem intra annum quasi per confusionem amissa, vel annus non ex die acquisitionis numerandus est, sed ex die posterioris alienationis.

DE C. Non tantum quiuis creditor agere contra venditorem ex antegesto potest, sed & ipse emptor *l. quoriet 47. §. non tantum inf.* ne deterioris conditionis sit, quam alius quilibet creditor, cum alterius cuiuslibet vice emerit, nec venditoris quicquam inter sit, an ab emptore eodemque creditore, an verò ab alio creditore quolibet conueniatur. Nihil ergo caute est, cur annus intra quem conueniri venditor potuit, non currat emptori ex die redemptionis, cum acquisitio dominij actionem eius annalem contra venditorem non extinxerit, & ei qui potuit agere imputandum sit, cur non egerit. Nec habet emptor huiusmodi venditor de quo conqueratur, cum satis ei indulgeatur, quod saluam ei relinquit Prætor actionem annalem de peculio contra venditorem, quæ ipso iure extincta videri deberet, non tantum ob extinctum per serui alienationem peculium (quæ ratio huic emptori communis est cæteris creditoribus *l. 1. inf. tit. prox.*) sed magis propria & specialiore ratione, propter confusionem quæ contingit per dominij acquisitionem *l. electio 26. §. ult. sup. de noxal. act. l. 1. §. ultim. si ex noxal. caus. agat.*

2. Deducto eo quod apud me peculij serui habebit. RAT.

¶ Sicut autem de eo, quod ipse crediderim seruo meo, non putat Iulianus in emptorem, alienato eo, actionem mihi dari debere: ita & de eo, quod serui meus seruo meo crediderit: si is, cui creditum fuerit alienatus sit, negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

DVB. Deductionis vsus eo demum casu locum habet, quo quis de peculio conuenitur, ut tantò minus cogatur soluere agenti creditori. Estque priuilegium hoc domini qui conuenitur *l. ex facto 52. inf. hoc tit. l. procurator 5. §. sed est questum sup. de tribus. act.* Ergo non debet hoc ius in euilem odium retorqueri, ut etiam agendo deducere cogatur, quod apud eum seruus peculij habuit.

DE C. Cum dominus conuenitur habet priuilegium deductionis eius quod sibi debetur. At cum agit, deducere debet quod penes se habet ex peculio. Alia igitur, atque alia deductio est, sed quæ tamen eandem ferè habet rationem: nam & quod deducitur ex peculio, tanquam debitum domino deducitur eo colore quasi iam ipsi domino solum sit *l. sed si adnumm 9. §. præterea in fin. sup.* Et quod deducitur peculij existentis penes emptorem agentem contra venditorem, illo etiam colore fit, quasi pro soluto haberi debeat, quod emptor ex peculio apud se habet, & ex quo si conueniretur ab aliis creditoribus, nec ei quicquam debitum esset soluere cogetur. Et quemadmodum emptor conuentus de peculio à creditoribus potest deducere, quod sibi debetur, & quodammodo seipsum eligere eligendo pro actione deductionem, ut subtiliter ex Iuliano Vlpianus scribit in *l. si noxalis 11. §. pen. sup.* Ita & cum agit aduersus venditorem tanquam alius quilibet creditor debet seipsum quodammodo eligere & contra seipsum agere, ut quod alij cuiuslibet creditoris peculio soluere teneatur, sibi ipsi soluat. Hoc verò in effectu fit cum ipse imputat sibi in solutum, quod habet ex peculio, sitque hæc deductio etiam iure tacite cuiusdam compensationis, eius scilicet quod hic emptor tanquam emptor debet sibi tanquam creditor. Est enim sui ipsius debitor & creditor diuersis respectibus, & alius quodammodo est, si consideretur tanquam emptor: alius verò si tanquam creditor *l. si paterfamilias 15. §. 1. sup. de adopt.* Denique nulla ei inquam sit iniuria quæ eo, quod penes se habet, aut alienum, aut atri alieno obnoxium, sibi ipsi soluere cogitur, cum ea solutione perinde indemitatem consequatur. Sicin *l. si creditor 37. in fin. l. quoriet 47. §. non tantum inf.*

Ad §. Sicut autem 7.

RAT. DVB. Cum vendo tibi seruum cui alius meus seruus pecuniam crediderat, nullum serui mei qui credidit factum intercedit, propter quod videri possit sub lata naturalis obligatio, qua seruus venditus idemque debitor huic seruo tenebatur. In quo differt hic casus à superiore: nam cum vendo tibi seruum, qui mihi debebat, possum videri ius meum totamque obligationem naturalem remisisse; & consequenter actionem de peculio, quam alius qui liber serui creditor contra te habere hodie possit: quia non debui vendere nisi retento, aut excepto eo quod mihi debebatur. Videor autem maluisse ita vendere, vt catus tibi seruum venderem, nec facti mei ignorantiam probabiliter possum obtrudere. *l. quamquam 7. infr. ad SC. V.ellan.* Ergo permittendum est, vt ex contractu serui mei cuiusdemque creditoris habeam hodie contra te actionem de peculio, licet cum ipse tibi vendidit, vt quemadmodum venditio per me facta aliis creditoribus serui mei quibus imputari nihil potest nocere non debet, nec noceret alij seruo meo creditori si posset agere, ita nec mihi nocere debeat venienti ex eius persona,

8 ¶ Si quis cum seruo duorum, pluriūve contraxerit: permittendum est ei cum quo velit dominorum, in solidum experiri. est enim iniquum, in plures aduersarios distringi eum, qui cum vno contraxerit nec huius duntaxat peculij ratio haberi debet, quod apud eum, cum quo agitur, is seruus haberet: sed & eius quod apud alterum. Nec tamen res damnoſa futura est ei, qui condemnatur: cum possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidendo, quod amplius sua portione soluerit, à socio, sociisue suis consequi. quod Iulianus ita locum habere ait, si apud alterum quoque fuit peculium, quia eo casu, soluendo quisque etiam socium ære alieno liberare videtur: at si nullum sit apud alterum peculium, contra esse: quia nec liberare villo modo ære alieno eum intellegitur.

Ad §. ult. Si quis cum seruo.

RAT. DVB. Seruus communis sicomnium est, non quasi singulorum totus, sed tantum pro partibus indiuisis, quas intellectu magis habent quam corpore. *l. seruus communis 5. infr. de stipulat. seruor. unct. l. Manius 66. §. duorum delegat. 2.* Atqui non potest dominus teneri ex persona, vel contractu serui nisi quatenus dominium in eo habet, quia nec alia ratione teneretur, quam quia dominus est. Ergo si quis cum seruo duorum pluriūve contraxerit, non est ei permittendum, vt cum quo velit dominorum in solidum experiat, sed contra singulos agere debet de peculio pro iisdem partibus, quas habet in dominio serui. Quemadmodum nec seruus potest iis acquirere nisi pro partibus dominicis. *l. 1. & tot. ill. sit. de stipulat. seruor.* Ne facilius sit seruo dominos singulos in solidum obligare, quam ipsis in solidum acquirere, quod absurdum esset. Vt enim æquius, ita facilius longè est per seruum acquiri aliquid dominis, quam eos obligari. *l. seruus vetante 62. de verb. obligat. l. etiam inuiti 32. de acquir. rer. domin. l. qui in Ma. 6. de acquir. hered. l. melior 135. de reg. iur.* quod & in filiofamilias iuris est. *l. filiusfamilias 22. infr. de solu.*

præsertim si creditum eius ignorauit. Quia nec videri quisquam potest remisisse ius illud quod ignorauit sibi competere. *l. mater decedens 19. sup. de inoffic. testam.* Alieni enim facti ignorantia semper tolerabilis est. *l. ult. pro suo.* & parcendum est domino, qui noluit onerari, vt in singula momenta causas peculiorum, & statum à seruis suis requireret. *l. peregrè 44. §. 1. de acquir. poss.*

DEC. Quod seruus conferuo suo debet etiam domino debet. *l. sed si damnum 9. §. huic definitioni supr.* ideoque perinde à domino deduci ex peculio potest. *l. si seruus 17. vers. sed & si quid supr.* Ergo sicuti non potest dominus, qui seruum vendidit agere postea de peculio contra emptorem pro eo quod tibi debitorum fuit, vt diximus ad §. sed ipsi 4. supr. Ita neque pro eo quod seruus ille venditus conferuo suo debuit, quoniam vtroque casu perinde imputari domino potest, cur vendendo seruum non melius sibi prospexerit, nec ante venditionem serui diligentius inquisierit, quod nullo labore, nulloque sumptu facere poterat an seruus seruo aliquid deberet, quod in venditione excipi ac retineri oporteret. Debuit enim scire futurum, vt quod seruus venditus conferuo suo deberet, nulla de peculio actione contra emptorem exigi vnquam posset.

DEC. Iniquum est in plures aduersarios distringi creditorem, qui cum vno tantum contraxerit. *l. 2. vbi dixi supr. de exercit. action.* Qui enim cum seruo pluriū, habente ab omnibus peculium commune, contrahit, vnuerſum serui peculium cuiuscunque sit, & vbiunque sit velut proprium ipsius patrimonium intueri videtur. *l. si ex duobus 32. in fine princip. infr.* Idemque est si seruus vnus quidem domini tantum sit, sed tamen duplicis generis habeat peculium, vt in specie. *l. hinc quaeritur 19. §. 1. supr.* Ergo quoties aliquis cum seruo duorum pluriūve contraxit permittendum est, vt cum vtro velit ex dominis in solidum experiat.

¶ Nec huius duntaxat peculij. RAT. DVB. In duobus sociis speciale est, vt etiam cum eo agi de peculio possit apud quem seruicum non est. *l. quia 12. iunet. §. ult. legu. preced. & legib. segg. supr.* Atqui duo domini eiusdem serui non ideo sunt socij: potest enim idem seruus inter aliquos communis esse etiam sine societate puta si duobus pariter legatus, donatiue aut aliter acquisitus sit. *§. item si inter aliquos infr. de oblig. que ex quasi contr. nasc.* Ergo li contra vnum ex duobus dominis eiusdem serui agatur de peculio, eius tantum peculij ratio haberi debet, quod apud eum est.

cum est cum quo agitur, non etiam illius quod apud alterum est. Et verò absurdum videtur teneri quem actione de peculio, vt præstet illud etiam peculium quod non habeat. Nam sicuti ex hac actione nihil præstatur, imò neque tenet actio si nihil sit in peculio. *l. quæsitum 30. infr. ita neque plus quam sit in peculio.* Hoc enim fit tantum per actiones de in rem verso & quod iussu, vt scribit *Iustin. in tit. quod cum eo qui in alien. potest.*

D E C. Quod pertinet ad hanc actionem de peculio, eadem ratio est plurium serui dominorum qui socij non sunt, quæ esset si essent socij, quia in omnibus eadem ratio illa æquitatis locum habet, quod æquum non sit in plures aduersarios distingui eum qui cum vno tantum contraxerit, vt diximus ad *l. sed in emptore 13. infr.* Vnde fit, vt hæc communio etiam societas quædam dicatur in *l. heredes 25. §. non tantum 16. supr. famil. ercisc.* Et ratio rationis eadem quoque, quia is qui cum seruo contrahit omne ipsius peculium vbi cumque sit, id est, apud quemcumque sit inuenerit, velut proprium ipsius serui patrimonium *d. l. si ex duobus 32. in fine princip. infr. d. l. hinc queritur 19. §. 1. supr.* Et hoc nimirum est quod diximus, in hac specie dari actionem de peculio contra singulos in solidum.

b Nec tamen res damnosa futura est. **R A T. D V N.** Nemo ideo condemnandus est, aut cogendus solvere quod ab alio postea repetiturus sit, si quid præstiterit. *l. nemo ideo 171. de regul. iur.* quia cuiuslibet interit non solvere potius quam solutum repetere *l. 3. infr. de compen. sat. l. stipulatus 15. in princip. infr. de fideiuss.* Non est igitur bona ratio quam hic adfert Caius, vt vnus ex dominis condemnari possit & debeat actione de peculio in solidum, & eius quoque peculium nominæ, quod penes alium sit, quod possit rursus ipse iudicio societatis, vel communi diuidendo, quod amplius sua portione soluerit, à socio socij eius consequi. Damnum enim aliquod subest pro incommodo representationis, licet ponas illud ipsum incommodum iudicio etiam societatis, aut communi diuidendo telari citi.

D E C. Non est hæc germana ratio illius definitionis quæ habet, posse vnum ex dominis conueniri actione de peculio in solidum, & pro eo quoque peculio, quod penes alium dominum sit, germana illa est quam nos attulimus. Sed responsio tantum hæc est ad obiectionem, quæ fieri poterat ex eo, quod supradicta definitio damnosa videretur ei ex socij, qui prior in solidum conueniretur. Docet autem Caius non esse damnosam, cum is qui amplius parte sua præstitit consequi à socio indemnitatem possit pro socio, aut communi diuidendo. Similis ratio est in *l. 2. §. item si in facto de verb. oblig. & in l. inter coheredes 44. §. quod ex facto supr. famil. ercisc. l. 3. supr. de exercit. ad l. habebat quis 13. §. vlt. de insti. ad. lunge l. & si non omnes 8. §. vlt. supr. commun. diuid. d. l. hinc queritur 19. in fin. supr. hoc tit.* Proinde si quæ de causa non posset conuentus partem eius quod soluisset, ab alijs repetere, non esset habenda ratio eius peculij, quod apud alios esset, ne damno & iniuria afficeretur is, qui ex eorum quoque persona solvere cogebatur, vt docet idem Iulianus cuius authoritate hic Caius vtitur in *l. si creditor 37. §. seruum infr.*

28. IULIANVS libro 11. Digestorum.

Quare etsi socio neque heres, neque bonorum possessor extitisset: eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum erit, & quantum ex bonis consequi potest.

c Quod Iulianus ita locum habere ait. **R A T. D V N.** Etiam si nullum sit peculium apud alterum ex dominis, qui de peculio non conueniunt, non eo minus tamen verum est, seruum hunc esse communem plurium dominorum. Ergo non eo minus dandum est iudicium societatis, aut communi diuidendo ei ex dominis, qui in solidum conuentus solidum præstiterit, vt indemnitate à socio consequatur, quemadmodum si noxali iudicio conuentus solidam litis æstimationem præstiterit *l. si seruum communis 8. supr. de noxal. act.* Nam & qui peculium nullum habuit, de peculio tamen prior conueniri & quidem in solidum potuit *l. quia 12. supr.*

D E C. Ratio propter quam datur actio pro socio, aut communi diuidendo contra eum ex pluribus dominis, qui actione de peculio in solidum conuentus est, & solidum præstitit aduersus alium qui neque conuentus, neque condemnatus est, non alia est, quam quia solvendo solidum, liberasse intelligatur socium ære alieno, quod ipse pro parte sua præstare debuisset: æquissimum autem sit & ex bona fide, vt quatenus eum liberauit, eatenus ab eo repetat: atqui ratio illa cessat cum is solus soluit, apud quem solum seruus peculium habuit. Non enim potest videri liberatus vllò ære alieno, aut actione de peculio is, qui de peculio conueniri nullo modo potuit, quomodo non potest ex sua personâ illi qui peculium nullum habet: non tantum enim seruum communem esse oportet, sed etiam peculium commune, non quidem vt possit creditor eligere, quem ex dominis priorem in solidum velit conuenire, quod malè videtur sensisse Bartolus (potest enim etiam illum eligere, apud quem peculium nullum est *d. l. quia 12. supr.* ne in plures aduersarios distingatur, qui cum vno contraxerit, vt scriptum est in princip. huius §.) sed vt is qui peculium nullum habuit conueniri à socio possit iudicio societatis, aut communi diuidendo. Nam & cum is socius eligitur & prior conuenitur in solidum de peculio, qui peculium nullum habuit, non ex persona sua conuenitur, sed ex persona socij qui peculium habet. Nemo autem actionem & repetitionem habere debet, ob id solum, quod aliquid ex persona sua propria præstiterit, non ex persona illius contra quem agere velit, pro se namque totum soluit, non pro alio *l. Papi-nianus 28. infr. mand.* Noxaliam actionum alia ratio est. Dantur enim contra dominum, quia dominus est, ac proinde quatenus dominus est, & tamen in solidum contra vnumquemque ex dominis, quia seruus pro parte, neque defendi, neque noxæ dedi potest *d. l. si seruum communis.* Ideoque æquum est, vt quod vnus ex dominis in solidum soluit, repetat ab alio pro parte iudicio societatis, aut communi diuidendo, non inspecto eo an penes alium sit aliquod peculium, quoniam in noxalibus actionibus nihil tractatur de peculio. Neque enim ex contractu veniunt, vt actio de peculio, sed ex delicto *l. 1. §. si filius familias supr. de his qui effud. vel deiecer.* Obserua autem in hoc §. socios dici etiam eos, qui communem seruum habent sine societate, quamuis inter eos non sit locus actioni pro socio, sed communi diuidendo, vt & in *l. heredes 25. §. non tantum supr. famil. ercisc.*

Ad §. Quare etsi socio 28.

RAT. DVB. Aduentitij casus non sunt computandi. Iulianus 6. *infr. qui & a quib. manum.* Atqui aduentitium est, & extra ea quæ communiter accidunt positum, vt quis sine herede ac successore moriatur, ita vt nec fiscum successorem habeat, qui deficientibus, aut repudiantibus agnatis & cognatis omnibus toler succedere, non ergo debet creditoris deterior condicio fieri ob id, quod vnus ex dominis, sine herede aliõve successore decesserit, si modò apud eum quoque seruus communis peculium habuerit. Hoc enim ponendum est, secundum distinctionem Iuliani relatam in §. *vlr. legi præcedenti.* Adde quòd tum quoque cum socius aliõve debitor quilibet, sine herede ac successore decessit, creditor tamen succurri potest, vt ex edicto Prætoris mittatur in possessionem bonorum defuncti dato bonis curatore qui ea defendat, quomodo etiam fit, si diu incertum sit, an aliquis successor extiturus sit, necne. *l. si diu 8. infr. quib. ex caus. in poss. eat. l. idem privilegium 22. §. 1. de reb. author. iudic. possid. alias l. 7. de privileg. credit. l. 1. de curat. bon. dand.* Non igitur minus conservanda est creditori electio, vt contra alium ex dominis in solidum agere possit de peculio. Ratione illa semper vigente, quòd in plures aduersarios distringi non debeat, qui cum vno contraxerit.

De c. Consulendū quidem est creditori quantum fieri potest, vt cum vno quoque ex sociis possit in solidum experiri de peculio, ne in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxit, sed ita tamen vt non moretur in damno is, qui pro socio solidum, quod in peculio est soluere cogitur. Casum enim illum aduersum socij, qui contra quàm sperabatur sine herede, vel successore decessit, æquius est ei nocere, qui cum seruo contraxit vltro, quàm ei ex dominis, qui nullo præsertim tractatu societatis habito incidit in conditiorem. *l. heredes 25. §. non tantum sup. famil. ercisc. iunct. l. vlt. infr. rem pupil. saluam for. & cui proinde nihil imputare possis.* Et quamuis æquum non sit in plures aduersarios distringi eum, qui cum vno contraxerit, non tamen æquum est, vt contra vnum ex sociis agens in solidum plus consequatur, quàm esset consecutus si in plures aduersarios distringeretur: atquin etiamsi contra vtrumque ageret non plus tamen consequeretur, quàm quod apud vtrumque esset peculij, aut mortuo sine

successore vno ex sociis, quantum ex bonis eius etiam non peculiatibus redigi posset. Ergo & tum quoque cum agit aduersus vnum ex sociis in solidum, id est, de toto serui peculio, satis ei abunde quæ esse debet, si is cum quo agit eatenus condemnatur, quatenus peculium apud eum erit, & quantum ex bonis quibuscumque socij, pro quo soluit, consequi tandem possit. Alioqui non iam in solidum de peculio, sed in solidum absolute & simpliciter ex contractu serui & ex persona socij conueniretur, quod esset iniquum, proinde si ex bonis socij qui sine successore decessit, minus consequi possit, quàm fuerit in peculio apud socium illum, damnum erit creditoris non socij, non sunt quidem computandi casus aduentitij, id est, qui possunt euenire, vt in *d. l. Iulianus*, sed vbi euenierint, ratio eorum haberi debet, quia quæ de nouo emergunt nouo indigent auxilio. *l. de atate 11. §. ex causa sup. de interrog. in iur. fac.* Nec adeò nouum & insolens est, vt quis æris alieni magnitudine oppressus moriatur, sine vilo successore siue ciuili siue honorario, ita vt nec ad fiscum bona peruenire possint, vt in *l. habere licere 57. infr. de iust. l. 1. §. idem Pomponius 14. infr. de pos.* Nec enim alia bona peruenire ad fiscum possunt, quàm quæ sint soluedo. *l. 1. §. an bona infr. de iur. fisc.* Et est sanè æquissima hæc Iuliani sententia, vt vtrique parti quantum fieri potest sine alterutrius iniuria consulatur, vt in *l. ex his 8. in fin. qua in fraud. cred. l. seruus dotali 58. solut. marr.* Et si enim creditori consuli æquissimum est, qui totum serui peculium vbicumque esset inuitus est: quod tamen ob superuenientem vnius ex sociis inopiam redigi ex peculio minus potest, præstandum non est à locio qui sic in damno moraretur, & actione de peculio ultra quantitate, quæ ex peculio redigi posset, contra actionis naturam condemnaretur. *l. 1. §. si præcepto infr. tit. prox. l. 1. per contrarium 10. infr. de dot. relog.* Nec sanè alia ratione socius tenetur de vniuerso peculio etiam quod penes alium sit. *l. mox alii 11. §. vlt. & l. seq. sup.* quàm quia habeat cum socio actionem. *l. quod debetur 51. infr.* vbi ob hanc causam dicitur audiendum esse socium qui conuenitur si paratus sit actione, quam contra socium habet cedere, quia in omnibus qui idcirco tenentur, quod contra alium actionem habeant, delegatio pro iusta præstatione est. Iunge *l. si creditor 37. §. seruum infr. l. interdum 14. infr. de in rem ver.*

29. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI quis seruum testamentum liberum esse iusserit, relictis heredibus his, qui cum seruo contraxerunt: possunt inter se coheredes vel de peculio agere: quia de eo quisque peculio, quod apud eum esset, quolibet alio agente teneatur.

Ad l. Si quis seruum 29.

RAT. DVB. Potest inter coheredes sufficere actio familiæ erciscundæ, ad diuidendum inter eos peculium, ita vt eius quod à seruo vtrisque debitum fuit, ratio habeatur. Quemadmodum & pluribus dominis qui coheredes non sunt, sufficit pro socio, vel communi diuidendo actio. *l. hinc queritur 19. in fin. sup. hoc tit.* Et sicuri agere de peculio inter se socij non possunt, vt subiicitur in *l. nam inter se 20. sup.* Ita neque coheredibus permittendum videtur, tanquam quos ad societatem quandam, si non con-

sensus saltem res ipsa, id est, hereditas coniunxerit. *l. heredes 25. §. non tantum sup. famil. ercisc.* Quod etiam pertinere videtur quod Scauola respondit in *l. filio familiaris 54. & l. vlt. infr. hoc tit.* Ergo si quis seruum testamentum liberum esse iusserit relictis heredibus his, qui cum eo seruo contraxerunt, remittendi sunt illi ad iudicium familiæ erciscundæ, potius quàm ad actionem de peculio, quæ tantum honoraria, nec nisi subsidiaria est. *arg. l. 1. sup. de Publician. in rem act.*

De c. Iudicium familiæ erciscundæ non habet locum inter coheredes, nisi pro rebus & oneribus hereditariis, quæ transeunt in heredes quatenus heredes sunt.

redes sunt l. 1. & tot. tit. fam. ercisc. & quorum diuisio facienda est per portiones hereditarias, nec enim aliam diuidendi rationem induxit, aut etiam agnouit lex 12. tab. cum induxit iudicium familiæ erciscundæ inter coheredes, quàm pro portionibus hereditariis, nisi quod arbitrio permittit diuidere per adiudicationes, & condemnationes. Atqui onus actionis de peculio non est hereditarium, quia non transit in heredem, nisi trāseat etiam peculium, nec tenetur heres de peculio, siue nullum peculium habuerit, siue habere desierit, puta si cui seruus legatus sit cum peculio, aut si seruus cum peculio fuerit manumissus: si Iuliano credimus, quem Vlpianus refert in l. 1. §. per contrarium 10. infr. de dot. relog. quia actio de peculio non hereditas, sed peculij onus est, quod proinde legato peculij semper coheret l. si peculium 6. infr. de pecul. legat. ideoque tranſitetiam in emptorem, aliumve quemlibet singularem peculij successorem l. si noxali 11. §. penult. l. & ancillarum 17. §. 1. supr. l. si ex duobus 32. §. penult. l. si creditor 37. §. seruum infr. quamuis etiam legato peculo solius heredis sit, nonnisi peculiaria persequi l. peculo 5. eod. tit. Vnde est, quod nec in eum cui restituta hereditas est ex Trebelliano transeunt actiones peculiatix, & per creditores peculiariis conueniri possit, si forte heres præcepto retentorve peculio hereditatem restituere iussus sit l. 1. §. si præcepto inf. tit. prox. ubi rationem addfert Vlp. quia peculium nō habet fideicommissarius, nec dolo desit habere, additque non habere heredem hoc casu exceptionē restitutæ hereditatis, quia habet peculium. Quamquam non ignoro fuisse hoc questionis, & iuris controuersi inter prudentes veteres, Vlpiano teste in d. l. 1. §. item si heres inf. tit. prox. & Iulianum quidem in ea fuisse sententiam, quam diximus ex eodem Vlpiano in d. l. §. per contrarium, sed tamen contrariā aliorum sententiam magis communiter à cæteris receptam fuisse, præsertim à Cæcilio & Pegafo: quos idem noſtet Vlpianus refert & probat in d. §. item si heres, & à Marciano in l. si seruo manumisso 18. iunct. l. præced. de pecul. legat. Illud certe constat, cum eius qui de peculio conueniri potuit, plures sunt heredes nō pro hereditariis portionibus eos conueniri, sed pro qua quisque peculij parte habet ex diuisione peculium, vt qui maiorem, vel minorem peculij partem habuit, quàm esset hereditaria pro maiori quoque vel minori parte conueniri à creditoribus peculiariis possit l. prox. §. 1. & l. si ex duobus 32. in princ. infr. Quod in cæteris oneribus hereditariis diuersum est l. ex facto 35. §. unde scio quaſitum infr. de hered. inst. Vt proinde in persona heredum actio de peculio, neque sit merum onus hereditatis, neque merum onus peculij, sed mixtum hereditatis & peculij, magis tamen peculij quam hereditatis: nam & illi ipsi qui contra Iulianum senserunt non legatarium peculij, sed hereditariæ actione de peculio conueniendum esse, non tam illa ratione moti sunt, quod heres obstrictus sit omnibus oneribus hereditariis, quàm quia tum quoque cum peculium legatum est, & ab herede traditum legatario, adhuc tamen peculium penes heredem sit, qui tradendo id legatario, se ab obligatione ex testamento liberauit d. §. item heres. contra quàm Iauolenus Iulianum fortē secutus, scripsit in eo quaque herede, qui accepta certa summa peculium dare iussus erat in l. et cum heres 35. infr. hoc tit. Hinc verò sit, quemadmodum arbitror, vt quamuis iudicium familiæ erciscundæ possit accipi inter coheredes, vt indemnitatē consequatur

vnus ab aliis de eo, quod pro omnibus præſterit alicui ex peculiariis creditoribus l. huius consequenter 18. §. si filius familiæ l. si filia 20. §. 1. supr. fam. ercisc. l. frater à fratre 38. §. idque maxime supr. de condit. indeb. non tamen perinde locum habere possit, inter heredes sibi inuicem debentes ex causa peculiari, quoniam vellea non tam indemnitatē præſtatio eſſet dicenda, quam solutio æris alieni, quæ nunquam fit per iudicium familiæ erciscundæ, cum æris alieni obligatio diuidatur ipſo iure per legem 12. tab. l. 1. C. si cert. per. l. vlt. C. de heredit. act. l. 1. & 2. C. si vnus ex pluribus hered. debet. Qua etiam ratione non veniunt in iudicium familiæ erciscundæ nomina debitorum l. 2. §. vlt. & l. 4. in princip. supr. fam. ercisc. Vell si admittas, quod diximus, & venilinum est, actionem de peculio diuidi inter coheredes non pro hereditariis, sed pro peculiariibus portionibus d. l. prox. §. 1. & d. l. si ex duobus 32. infr. fatendum est diuisionem hereditatis & peculij per iudicium familiæ erciscundæ prius fieri debere: ea verò facta non posse amplius eodem iudicio agi, vt vnusquisque ex heredibus, quod sibi debitum est, consequatur, quia iudicio illo familiæ erciscundæ non nisi ſemel agi poteſt d. l. si filia §. familia eod. in quo differt à iudicio communi diuidundo, vt ibi diximus. Est igitur neceſſaria inter coheredes actio de peculio, maxime verò in hac ſpecie, in qua ſeruus teſtamento liber eſſe iuſſus nunquam communis fuit, tamen peculium ex cauſa hereditatis factum ſit commune. Nam ſi ſeruus communis eſſet, vtique nō poſſet, in diuiſionem venire ſeruus, quin de ipſius peculio & peculiariibus creditoribus tractari liquet, & ab arbitrio conſtitui oporteret. Et hæc quidem alioquin obſcura huius loci ratio adferri poteſt, ſi Caiū ſic intelligas, vt hoc caſu inter coheredes iudicium familiæ erciscundæ accipi non poſſit, ſed tantum de peculio. Quod ſi ſic intelligas, vt vtrique iudicio locus eſſe poſſit ex illis verbis Caij poſſunt inter ſe coheredes, vel de peculio agere, quaſi diuſiō illa vel includat aliam quoque actionem inter coheredes dari ſolitam, quæ nō alia eſt, quàm familiæ erciscundæ (ſicut in lege præcedente ex eodem libro ſumpra dixerat idem Caius in §. vlt. poſſe ſocios & condiuſores ſerui communis agere inuicem pro ſocio & communi diuidundo) non valde repugnabo. Nihil enim vetat eodem iudicio familiæ erciscundæ & peculium inter coheredes diuidi, & pro partibus peculiariibus alium alij inuicem condemnari, quomodo accipiendum videtur, quod ſcriptum eſt in l. cum teſtamento 14. §. 1. supr. ſi dominus plures heredes reliquerit, & actionem de peculio & ius deductionis inter eos ſcindi ex d. l. prox. §. 1. infr. nec ruſſus quicquid prohibet ei qui ex lege 12. tab. habet partē ſuam hereditariam, assignari ab arbitro totū peculium vel pro maiori parte, quàm ſit hereditaria in vicē aliarum adiudicationum factū coheredibus ſupra portiones eorū hereditariarū. Adiudicationes enim illas mutuas lex 12. tab. non modò nō prohibuit, ſed etiā permittit & induxit §. vlt. Inſtit. de offici. iudic. l. 3. §. 1. & poſt l. 12. §. vlt. ſup. fam. ercisc. Et ſandē qui dicit poſſe coheredes inter ſe agere, ſatis inuit, licet minus aperte exprimat, poſſe illos agere iudicio familiæ erciscundæ, quod coheredibus ſpecialiter propoſitum eſt: neque tamen ea res excludit actionem de peculio, non vt concentrat cum iudicio familiæ erciscundæ, ſed quia poſſit in ſubſidium eſſe neceſſaria, eo ſaltem caſu quo iam actum ſit familiæ erciscundæ, nec ampliùs agi poſſit: quod in actionibus pro ſocio & communi diuidundo nunquam euenit,

que sæpius proponi possunt. Cur verò etiam de peculio teneantur, rationem optimam Caius adfert, quia de eo quisque peculio quod apud eum esset etiam alio agente conueniretur. Quam ergo actionem ab alio pati cogere, cur non & à coherede ipso parietur? Nulla enim hîc dominij communicatio est, quæ impediat actionem de peculio inter coheredes, quomodo impediret inter so-

cios dict. l. nam inter se 20. vbi diximus *supr.* Nec quasi vnus ex sociis, vnus ex heredibus conueniendus est dict. §. 1. l. proxim. *infr.* id est, non in solidum, sed pro parte, vt Vlpianus ibidem explicat. Et hæc sanè interpretatio mihi probabilior videtur, nec tam multis inuoluta difficultatibus, alia species & quæstio est l. filiofamilias 54. & l. ultim. *infr. hoc titul.* vt ibi dicemus.

¶ Etiam si prohibuerit contrahi cum seruo dominus, erit in eum de peculio actio.

Ad § 1. Etiam si prohibuerit.

RAT. DVB. Non alia causa est concedenda aduersus patrem, aut dominum actionis de peculio ex contractu filiofamilias vel serui, quàm quia ex eius voluntate, si non expressa saltem tacita videatur contraxisse quisque cum filiofamilias, vel seruo de causa peculiari contraxit. Quid enim attinebat re seruo tuo, vel filiofamilias peculium dare si nolebas pati, vt de eo contraherent? Atquin cum pater vel dominus expressa prohibitione contrariam voluntatem suam declarauit, frustrà quæritur quid tacite voluerit. Expressum enim facit cessare tacitum, vt solent nostri dicere, & prouiso hominis elidit prouisionem legis l. ultim. Cod. de pact. conuent. tam *supr. dot.* Ergo si quis prohibente expressum patre, vel domino contraxerit cum filiofamilias, vel seruo quamuis peculium habente, non tamen debet habere actionem de peculio, sed sibi imputare cur aduersus prohibitionem contraxerit.

DEC. Iurisdictionis formam nemo mutare sua

voluntate potest l. si filia 20. *supr. famil. eris.* Hæc autem forma est iurisdictionis Prætorie, vt quisque filiofamilias, vel seruo suo peculium concedit, possit ex istorum contractibus de peculio conueniri: nihil ergo ei prodest, quod contrahi prohibuerit. Cum imputare sibi potius debeat cur peculium non ademerit, eum possit. Est enim in patris, vel domini potestate peculium quandoque adimere, etiam si ne causa dum ne dolo malo l. 4. in princip. *supr. l. peculium nascitur* 40. *infr. l. 1. §. 1. de in rem vers.* Itaque quando patitur peculium esse penes filiumfamilias vel seruum, si prohibeat cum eo contrahi, hoc tantum consequitur ne iustitoria actione teneatur, non etiam vt ne actione de peculio l. quortus 47. in princip. *infr.* Quod intellige etiam si maxime protestetur nolle se illo modo teneri ex contractibus filiofamilias, vel serui, ne quidem de peculio. Prætorum enim cautiones & voluntates neque legum, neque edicti Prætorij authoritate censentur, vt ius publicum possint lædere d. l. si filia l. ult. *infr. de suu. & legit. l. ius publicum* 38. *supr. de pact.*

30. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

Quæsitum est, an teneat actio de peculio: etiam si nihil sit in peculio, cum ageretur: si modò sit rei iudicatæ tempore. Proculus, & Pegasus, nihilominus teneri, aiunt. intenditur enim rectè, etiam si nihil sit in peculio. Idem & circa ad exhibendum & in rem actionem: placuit. quæ sententia & à nobis probanda est.

Ad l. Quæsitum 30.

RAT. DVB. Nemo potest agere sine actione l. si pupilli 6. §. ultim. *supr. de negot. gest.* proinde cum quæritur an quis bene & actionem habeat, illud maxime tempus inspiciendum est, quo incepit agere, id est, tempus litis contestatæ, quod in libris nostris passim dicitur tempus accepti iudicii, aut accipiendi, non etiam tempus condemnationis. Atqui actio de peculio, vt ipsum nomen ostendit, peculium aliquod præsupponit, nec contra eum dari illo casu potest qui peculium nullum habeat. Est enim *suprà* diximus, etiam cum illo ex focis penes quem peculium nullum est, de peculio tamen agi posse l. quia 12. *supr.* id tamen non aliam rationem habet, quàm quia peculium quod penes vnum ex focis est, etiam alij est commune. Quæ etiam ratio est, propter quam focij inter se agere de peculio non possunt l. nam inter se 20. *supr.* Ergo ficti non potest, vt teneat actio de peculio si nihil in peculio sit, eo tempore quo actio instituitur.

DEC. Multum interest an de iure tantum actionis, an de ipsius vi & potestate quærat. Ius enim

actionis fuisse necesse est iam tum cum magi incipit, ne aliqui sine iure & sine actione agi videatur. Ideoque litis contestatæ tempus inspicere solet cum quæritur quid & quantum debeatur l. litis contestata 37. *supr. de negot. gest. l. vinum* 22. vbi dixi *supr. de reb. credut.* At cum de vi & potestate actionis quæritur, quæ tota ad sententiam in ea actione ferendam refertur, sententiæ & condemnationis tempus magis spectandum est, quàm litis contestatæ. Non enim eo tempore sententia ferti intelligitur, quo fit litis contestatio, neque retrahitur ad tempus litis contestatæ. Aliud siquidem tempus esse necesse est, contestationis, aliud condemnationis l. pen. & ult. *supr. de condit. tritici* 12. §. quæsitum *infr. de priuat. delict.* Atquin is qui agit de peculio hoc tantum intendit, cum licet contestatur deberi sibi centum, aut ducenta à filiofamil. vel seruo cum quo contraxit, teneri verò patrem aut dominum, vt eam quantitatem soluat ex peculio, & quateus peculij vires patiantur, nondum inquirens quid & quantum sit in peculio, an verò nihil: sufficit enim illi si aliquid sit eo tempore quo iudicabitur, nec aliud Papiniani iudicium fuit in *Leo tempore* 50. *infr. vt ibi dicemus.* Rectè igitur Proculus

Proculus & *Pegasus* quos *Vlpianus* hic refert, dixerunt tenere actionem de peculio (sic enim legendum est tenere non teneri, ut ex questionis propositae verbis apparet) etiam si nihil sit in peculio tum cum agitur, si modo sit tempore rei iudicandae: quo demum tempore non iam quaeritur, quid & quantum auctori debeatur, sed ad quid pater vel dominus condemnandus sit, & quid praestare ipse debeat, cum non in solidum quod deberetur, sed in id tantum quod in peculio est teneatur. Nam quemadmodum peculium ipsum & augmentum recipit & decessione *dist. l. peculium nascitur 40. infr.* ita & actio de peculio *l. si ex duobus 35. §. in hoc iudicio infr.* Nec bona confectio est, ut quia tempore litis contestatae nihil est in peculio non recte intendat actor sibi ex peculio deberi. Actio enim pendet ex eo quod iure auctori debetur: praestatio autem & solutio, itemque condemnatio ex praesenti statu peculij & ex eo quod in peculio est, quodque ideo solui & praestari potest, licet antea non potuerit. Hinc est quod si ei cum quo actio de peculio erat liberatio legata sit, quamvis tempore quo legati dies cedit, nihil sit in peculio, adhuc tamen legatarius in intelligitur propter spem futuri peculij, aut certe in penden-

ti est utrum is legatarius sit, perinde atque si alia quaelibet causa dubiam spem legati faceret, ut eleganter *Tryphoninus* scribit in *l. videamus 27. infr. de liber. legat.*

a *Idem & circa ad exhibendum.* Ratio dubitandi & decidendi eadem est, quae ad sententiam praecedentem: nam qui agit ad exhibendum, quae actio personalis est *l. 3. §. est autem supr. ad exhib.* aut actione in rem siue vniuersali, id est, petitione hereditatis, siue speciali hoc est rei vindicatione *l. 1. de rei vindicat.* intendit hoc tantum debere sibi exhiberi, aut hereditatem, vel rem singularem quam petit suam esse. Vt ergo actiones illae teneant sufficit litis contestatae tempore iam interesse auctoris exhibitionem postulantis, aut hereditatem aliamve rem petitam ad ipsum pertinere licet, neque res exhibenda neque hereditas, aut alia res petita possideatur ab eo qui conuenitur, dummodo possideat eo tempore quo res iudicatur: quo demum tempore quaerendum est, an exhibenda aut restituenda rei habeat facultatem *l. tigni 7. §. si quis cum & duob. seqq. cum l. seq. supr. ad exhib. l. quod si in diem 16. in princip. supr. de hered. petis. l. fin autem 27. §. 1. supr. de rei vindic. ubi etiam diximus.*

I ¶ Si cum ex parte herede domini, vel patris agatur: duntaxat de peculio condemnandum, quod apud eum heredem sit, qui conuenitur. idem & de in rem verso pro parte^a, nisi si quid in ipsius heredis rem vertit^b: nec quasi vnum ex sociis esse hunc heredem conueniendum^c: sed pro parte duntaxat.

Ad §. 1. Si cum ex parte herede.

R A T. D V B. Actio de peculio quae contra defunctum exerceri potuit, & ex eius persona datur in heredes est hereditaria. Ideoque non datur nisi in heredem tamen si peculium alicui legatum sit *l. 1. §. item heres infr. titul. proxim. l. si seruo manu missio 18. iunct. l. praced. infr. de pecul. legat.* Atqui actiones hereditariae diuiduntur ipso iure per legem duodecim tabularum inter coheredes omnes pro hereditariis portionibus, quia heredes pro ea quisque parte defuncti personam repraesentant *l. 1. Cod. si cert. per. l. vltim. & ros. titul. Cod. de hered. actio. l. heredes 25. §. an ea stipulatio supr. famil. eriscit. l. 1. & 2. Cod. si vnus ex plur. hered. debet.* Ergo si quis ex parte lit heres patris, vel domini qui de peculio potuit conueniri, dicendum est pro parte hereditaria conueniri eum debere, non pro qua parte peculium penes eum est, cum pars illa maior, minorve esse possit quam hereditaria: nam & hereditas illa est, quae heredes obligat & adstringit oneribus hereditariis *l. siue à certis 17. infr. de duob. reis.* Et lex duodecim tabularum quae fictionem hereditatis induxit, ut continuationem dominij & translationem actionum omnium, quae defuncto, & in defunctum competierant, induceret, non alias partes agnoscit inter coheredes, ex quibus vel agere ipsi, vel conueniri possint, quam hereditarias.

D E C. Hereditas quidem diuiditur per legem duodecim tabularum, aut per arbitrium familiae exciscundae ex ea lege datum, pro portionibus hereditariis. Sed res hereditariae, inter quas etiam peculium est, quod penes defunctum fuit, non sem-

per pro iisdem partibus inter coheredes diuiduntur, quin potius officio arbitri ita diuiduntur, ut quaedam res vni ex heredibus aliae alij adiudicentur, pro maiore etiam vel pro minore portione quam sit hereditaria, adeoque interdum in solidum, prout ratio suggerit commodioris inter heredes diuisionis *l. 3. l. cum putarem 36. l. si familia 55. iunct. leg. item Labeo 22. §. 1. & alibi pass. supr. famil. eriscit.* Mutuis scilicet adiudicationibus, aut hinc adiudicationibus, illinc condemnationibus factis, ut in *dist. l. cum putarem & dist. l. si familia.* Ipsa etiam lege duodecim tabularum eam potestatem & auctoritatem dante arbitro, ut per eius modi adiudicationes dominium iure Quiritium in adiudicatarium transferatur *§. vltim. Instit. de offic. iudic. & apud Vlpian. in Fragment. titul. 19. de acquisit. rer.* Inde fit ut tum quoque cum eiusdem patris vel domini plures heredes sunt ex aequis portionibus, possit tamen arbiter familiae exciscundae totum serui peculium, quod apud defunctum fuit & cuius gratia poterat ille de peculio conueniri, vel vni ex heredibus adiudicare, vel inter coheredes omnes ita diuidere, ut maiorem vel minorem peculij portionem vnus habeat quam alius, & quam ferat ratio portionis hereditariae: hoc vero cum accidit, necesse est illam peculij adiudicationem fieri cum sua scilicet causa, id est, cum suis omnibus oneribus realibus *l. & post litem 12. §. res qua supr. famil. eriscit. l. alienatio 67. de contr. empt. infr.* Atqui onus reale peculij est, ut quisquis apud se peculium habet, teneatur actione de peculio, & quidem pro ea parte peculij quam habet: danda igitur, est actio de peculio contra heredes non pro

partibus hereditariis, sed pro peculiaribus *l. proxim. sup. l. si ex duobus 32. inf.* quia actio de peculio licet sit hereditaria, peculijs tamen onus est, non hereditatis, aut certe peculijs magis quam hereditatis, ut diximus ad *dist. l. proxim. in princip. sup.* Neque in eo quicquam sit contra legem didicimus translatum, quod nec de peculio, nec de actione de peculio locuta est, non magis quam si res aliqua hereditaria pignori obligata pro certa summa adjudicaretur vni ex heredibus cum onere totius debiti solvendi. Planè si arbitri familiaris eris funde ita vellet diuidere hereditatem, ut vni ex heredibus totum peculium adjudicaret, alij verò ætis aliqui peculiaris solvendi onus totum iungeret, aut supra eam partem, quam ex peculio retineret, non esset id in eo iudicio ipsi permittendum, quia prætoris iurisdictionis formam immutaret *l. si sitia 20. in princip. famul. erisf.* quæ illa est, ut is apud quem peculium est de peculio teneatur, aut solus si totum peculium habet, aut pro ea saltem parte quam in peculio habet *dist. l. proxim. sup. dist. l. si ex duobus 32. l. si creditor 37. §. seruum inf. hoc titul.*

a. Idem & de in rem verso pro parte. Sensus est si quid in rem patris, vel domini versum sit pro parte, conueniendos esse singulos heredes de in rem verso, pro ea quemque parte pro qua peculium apud eos est.

RAT. DVB. Actio de in rem verso locum habet tamen quoque cum nihil aut minus est in peculio *§. præterea iustit. quod cum eo l. 1. §. 1. inf. de in rem vers.* Ergo in hac actione non est inspiciendum quid & quantum sit peculijs apud vnumquemque ex heredibus.

b. DVB. Actio de peculio vna est cum actione de in rem verso, inquit Cuiacius ad *l. seruum 17. §. vltim. inf. de in rem vers.* Et de peculio quidem principalis intentio est, de in rem verso adiectio: quæ tamen necessaria est, & transit in proprium nomen actionis, si actio de peculio finita sit anno post mortem domini, vel extincta per ademptionem peculijs, vel manco peculio non possit porrigi ad eam usque quantitatem quæ in rem patris versa est vel domini *dist. §. præterea & seq. & dist. l. 1. §. 1. de in rem vers.* Ergo quantum in peculio tantum est, quantum in rem versum fuit, eadem seruanda sunt in actione de in rem verso, quæ seruantur in actione de peculio, nec tantum tamen rem versum sit pro parte, sed etiam si in solidum, si modo non plus in rem versum sit quam est in peculio: nam quod plus est in actione de in rem verso non potest peti ad formam actionis de peculio, id est, pro peculiaribus portionibus, cum aliud de soluendum sit quod solui ex peculio non potest. Conueniunt ergo de superfluo coheredes pro hereditariis portionibus, & hunc sensum esse verius est eorum verborum pro parte, vti non referantur ad partem pecunie, quæ in rem versa est, sed ad eam partem quæ est in peculio: cum scilicet summa quæ in peculio est, apud vnumquemque ex heredibus minor est, quam quæ in rem versa fuit, ut ob eam causam agere de in rem verso vtilius sit & commodius creditori, quam de peculio.

c. Nisi si quid in ipsius heredis rem vertit. RAT. DVB. Siue in defuncti patris vel domini, siue in ipsius heredis rem pecunia seruo credita versa fuit, æquæ actio de in rem verso locum habet. Nihil ergo interesse potest, an in defuncti, an in vnus ex

heredibus qui conuenitur, rem & vtilitatem pecunia versa sit.

DVB. Multum interest an pecunia seruo credita versa sit, in rem defuncti, an in rem vnus ex heredibus. Actio de in rem verso quæ aduersus defunctum competit, cum sit hereditaria retinet naturam actionis de peculio, quæ similiter hereditaria est, & ut diximus, vna eadem actio cum actione de in rem verso quatenus in peculio est, id est, ad concurrentem peculijs quantitatem. Sed actio de eo quod in rem heredis versum est, cum incipiat ab herede non potest esse hereditaria, nec obligare coheredem in cuius rem nihil versum est, non magis quam in rem defuncti, nec proinde quicquam habet commune cum actione de peculio quæ competit aduersus defunctum, ut diuidi debeat inter coheredes pro partibus peculiaribus, non magis intra quam vltra peculijs quantitate: igitur de in rem verso is solus tenebitur, & quidem in solidum in cuius rem versum est, licet apud alterum sit pars peculijs, quia de peculio actio hic nulla est, ne quidem pro parte. Sitamen alius coheres in cuius rem nihil versum est conuentus fuerit de peculio in solidum quasi habens penes se totum peculium, quod tamen non habebat, dicimus ipso iure liberatum esse cum quoque ex coheredibus in cuius rem versum est, ut neque de in rem verso conueniri possit *l. si ex duobus 32. vers. itemq. est. vbi dicemus inf. sed est casus huius vti. diuersus ab illo.*

c. Nec quasi vnus ex sociis esse hunc heredem conueniendum. RAT. DVB. Non debet in plures aduersarios distingui qui cum vno contraxit *l. & ancillarum 27. sup. §. vlt. sup. l. 2. sup. de exercit. act.* quique vniversum serui peculium tanquam proprium ipsius patrimonium intuitus est *l. hinc queritur 19. §. 1. sup. l. si ex duobus 32. in fine princip. inf.* Atqui in hac specie creditores peculiarij, cum vno tantum & vnus hominis seruo qui nec nisi vnus generis peculium habebat contraxerunt. Ergo non sunt prohibendi quomodo in solidum experiantur contra vnumquemque ex heredibus defuncti si forte is plures heredes reliquerit: cum dici soleat ex personis heredum condicionem obligationis immutari, nec posse nec debere *l. 2. ex his inf. de verb. oblig. Et vero si pro sociis habentur quod ad actionem de peculio attinet, etiam illi qui vnus serui communis condomini sunt etiam sine societate, & inter quos non pro socio, sed communi diuidendo actio locum habere debeat *d. l. & ancillarum 27. §. vlt. sup.* Quidni etiam hoc admittamus in pluribus eiusdem domini heredibus, ut tanquam socij conueniri possint, & condemnari. Nam si heredis appellatio nihil nisi dominijs significat, an non sunt condomini qui sunt coheredes? *§. vlt. iustit. de hered. qualis. & dist. l. de hereditate 19. §. paterfamilias vers. non tamen si ut heres inf. de castrens. pecul. iunct. l. heredes 25. §. non tantum 16. sup. famul. erisf.* Atquin socij condemnantur in solidum singuli non habito respectu ad peculium quod penes cum est, qui conuenitur, aut apud alterum *l. si noxali 11. §. vlt. & l. seq. sup.* DVB. Diuisio quæ sit hereditatis siue per legem duodecim tabularum, siue per off. cum arbitri familiaris eris funde ad indicantis peculium, vel vni tantum ex heredibus, vel omnibus quidem, sed pro alijs quam pro hereditariis portionibus, facit ut tot videantur quodammodo esse hereditates quot sunt portiones. Vnde est quod in singulis heredibus legi Falcidij locus est *l. in singulis 77. ad leg. Falcid. & l. iustit. eod. & cōsequenter tot esse**

tot esse peculia, quot sunt coheredes peculium habentes. Quomodo igitur socij possunt videri inter quos & hereditas iam diuisa est & peculium? Quorsum verò illa diuisio, nisi ob hoc solùm ne alter pro altero inquietetur? De his scilicet, quæ commodam diuisionem recipiunt, cuiusmodi est peculium. In quibus certè non procedit regula dict. l. 2. §. ex his de verb. oblig. sed in iis tantum quæ omnino indiuidua sunt dict. l. heredes 25. §. an ea stipulatio sup. fam. erisc. Quamquam & in iis etiam quæ diuidua sunt, accidit non semel, vt scindatur obligatio in personis hereditum, quæ in persona defuncti scindi non potuit l. 4. §. Cato in fin. de verb. oblig. Ergo in pluribus heredibus qui ex diuisione hereditatis alias peculij partes habent, quam hereditarias non potest admitti, vt vnus tantum socius pro coherede penes quem pars aliqua peculij est, in solidum conueniatur. Nam nec inter socios ita receptum est nisi propter communicationem illam dominij, quæ per societatem contrahitur l. 2. & 3. infr. pro socio. quæ porro communicatio nulla est, at ne quidem communio post diuisionem. Pla-

nè si ante diuisionem inter coheredes hereditatem agant creditores peculij contra vnum ex heredibus in solidum, puto esse audiendos si modò sint parati actionibus suis quas aduersus alios coheredes habent ei cedere à quo solidum petunt l. his consequenter 18. §. si filiusfamilias sup. fam. erisc. Possunt enim hoc casu coheredes non male comparari socijs, aut etiam pluribus eiusdem serui dominis, quorum hac parte ratio eadem habetur quæ sociorum dict. l. & ancillarum §. vltim. nisi quis dicat, id quod scriptum est in dict. §. si filiusfamilias, speciale esse in filiofamilias, qui licet pro parte tantum institutus heres, in solidum tamen actionem de peculio pati cogitur §. si verò filius sit infr. Sed speciale ius filiofamilias ad eum casum referendum est, quo iam facta sit diuisio hereditatis & peculij non quo vtrumque sit adhuc indiuisum. Cæterum diuidi peculium non potest, quin pro iisdem partibus diuisionem censeatur onus peculij: actio autem de peculio, vt sæpius diximus, onus peculij est. Iunge quæ diximus ad l. 14. in princip. & §. 1. & ad l. 29. supra.

2. ¶ Sed si ipse seruus sit heres ex parte institutus, æquè cum eo agendum erit.

Ad §. 2. Sed si ipse seruus.

RAT. DYN. Alia videtur esse constituenda ratio serui, qui cum creditoribus peculij contraxit, posteaque domino suo ex parte heres extitit, alia verò cæterorum coheredum. Nam seruus qui contraxit naturaliter se obligauit in solidum, nec minus quam filiusfamilias posset ex ea obligatione in solidum conueniri l. si quis cum filiofamilias 44. infr. hoc tit. si seruus obligati diuulter, & cum seruo actio aliqua esse posset, quæ nulla certè esse posset quando seruus manet l. serui 14. infr. de oblig. & action. l. cum seruo 107. de regul. iur. Atqui ratio hæc cessat in seruo, qui ex testamento domini libertatem & cum libertate partem hereditatis consecutus est, qui cum iam possit conueniri, curet scire soluere solidum, id quod solidum debet, licet non nisi naturaliter debeat? Is enim natura debet quem iure gentium dare oportet cuius fidem secuti sumus l. cum amplius 184. §. si natura debet de regul. iur. Et verò qua fronte citra insignem peritiā dūm desiderare potest hic seruus qui ille ipse est, eum quo contractum fuit, vt in plures aduersarios distingatur creditor, qui cum eo ipso solo contraxit? d. l. & ancillarum 27. §. vlt. sup.

DEC. Obligatio naturalis tantum quæ ab inchoationem parere contra seruum præsertim non potuit, non ob id mutari in ciuilem potest, quod hic seruus postea liber, & ex parte heres factus sit. Ergo non eo magis conueniri in solidum potest, cum

obligatio quæ naturalis tantum est retentionem tantum parere possit, aut deductionem, aut compensationem, non etiam actionem l. naturales 10. de oblig. & action. l. fideiussor 16. §. naturales de fideiuss. Tantumque abest, vt in solidum conueniri possit, vt nec possit ex parte nisi tanquam heres domini, non autem ex propria persona. Noua enim persona est post manumissionem l. seruus legatus 27. infr. de adim. legat. limò nunc incipit esse persona, quia incipit caput habere l. 3. §. vltim. & l. 4. sup. de caput. minui. vnde persona dignoscitur l. cum in diuersis 44. sup. de relig. & sumpt. funer. cum antea nullus esset nec caput, aut personam haberet. Quod attinet 32. de regul. iur. Cum ergo non teneatur nisi tanquam heres, non sit autem heres nisi pro parte, consequens omnino est, vt non possit conueniri in solidum peculium non magis, quam alius quilibet heres, nisi solidum peculium ex diuisione hereditatis apud eum sit, aut nisi in rem domini pecunia versa sit. Quo casu non tantum de peculio, sed etiam de in rem verso teneri & conueniri poterit l. 3. §. 2. sup. Nam & generalis est, vt seruus ex antegesto conueniri post manumissionem non possit l. 1. & tot. tit. Cod. an seruus pro suo fact. post manumiss. teneat. l. cum actum 17. sup. de negot. gest. Dissert igitur hac parte seruus à filiofamilias, qui ex omnibus contractibus præterquam ex mutuo in solidum obligari & conueniri potest dict. l. si quis cum filiofamilias infr. l. filiusfamilias 39. de oblig. & action. Idque est quod subiicitur in §. seq.

3. ¶ Sin verò filius sit, quamuis ex parte institutus, nihilominus in solidum actionem patietur sed, si velit pro parte nomen coheredis redimere, audiendus est. quid enim, si in rem patris versum sit? cur non consequatur filius à coherede, quod in patris re est? idem, & si peculium locuples sit?

Ad §. 3. Sin verò filius sit.

RAT. DVB. Filiusfamilias qui pro parte tantum heres à patre institutus est, nec habet penes se

peculium nisi pro parte, si conueniatur actione de peculio, conuenitur vtrique actione hereditaria petende ac seruus, aut alius heres pro parte institutus quilibet, nec quod sit filiusfamilias

facit eum heredem ex asse aut socium. Ergo non magis in solidum peculium conveniri potest, siue seruo cum comparet, quia contraxit, siue hominilibero heredi ex parte instituto quia & hic pro parte heres est.

D E C. Si quis cum filiofamilias contrahat habente peculium, duos habet obligatos, filiumfamilias in solidum, patrem vero ipsius de peculio *l. si quis cum filiofamilias 44. infr.* Ergo quamvis non sit heres patris nisi pro parte, nec nisi pro parte quocumque habeat peculium, quod per mortem patris factum est hereditarium *l. certum est 13. Cod. fam. er. cise.* & actio de peculio qua convenitur sit hereditaria: non potest tamen recusare quominus actionem de peculio in solidum excipiat, tanquam qui sit ipse ex sua persona non modo in totam quantitatem peculij, sed in solidum debitum obligatus. Differt enim filiofamilias à seruo in eo quod obligatur etiam civiliter, servus vero non naturaliter. Item ab alio quolibet herede instituto ex parte, quod ex persona sua in solidum debitum obligatus est. Alius vero coheres quilibet ne quidem in solidum peculium. Quidni ergo boni consulat, si non nisi in solidum peculium conveniatur, qui etiam in debitum solidum conveniri possit? Aut qua fronte desiderare possit, ut in plures adversarios distringatur creditor, qui cum hoc ipso filiofamilias contraxit? Scio filiumfamilias qui viuo patre obligatus adeoque condemnatus est, si post mortem patris ex ea obligatione, vel condemnatione urgeatur, non tenet nisi in quantum facere potest *l. si dabitur 10. §. filiusfamilias de fideiuss. infr.* Sed si sit heres patris, non est huic distinctioni locus, sed in solidum tenetur *l. si ex alio 9. Cod. quod cum eo qui in alien. potest.* quod intelligo non solum si ex asse, sed etiam si ex parte tantum patri heres extiterit, cum hac solidi obligatio non ex patris hereditate descendat, sed ex persona filij qui imputare sibi debet, cur non abstineret se in totum bonis patris. Et sane vix est, ut filiofamilias qui patri licet pro parte tantum heres extiterit, non possit in tantum facere quantum est, quod ex peculio suo apud patrem mortis tempore. Ergo quamvis filiofamilias qui cum creditoribus contraxit, non nisi pro parte heres institutus sit, actionem tamen de peculio in solidum pati debet, nec tantum antequam hereditatis, & peculij diuisio facta sit, ut in *l. hic consequenter 18. §. si filiusfamilias supr. fam. er. cise.* sed etiam si post diuisionem peculij conueniatur: de illo enim casu necessarium intelligi hic *debet.*

a Sed si velit pro parte nomen coheredi redimere.

R A T. D V B. Non alia de causa potest filiofamilias pro parte tantum heres institutus, conveniri de peculio in solidum, quam quia ipse ex sua persona in solidum non modo peculium, sed etiam debitum fuerit obligatus, ut modo diximus. Atqui non debet ex eo fieri deterior conditio coheredum, qui non ipsi contraxerunt, & quibus factum filiofamilias coheredis imputari non potest. Ex regula *l. factum 155. de regul. iur.* Ergo non sunt mandandæ actiones filiofamilias, quæ facto suo conveniunt licet actione hereditaria, aduersus coheredes eius, quorum potius indemnitas succurrendum videretur contra hunc filiumfamilias si à peculiari creditore pro partibus, siue hereditariis, siue peculiariibus actione de peculio conuenirentur. Quod enim ex viuis coheredum facto alij coheredes præstant, eo nomine habent pro in-

demnitate repetitionem familiaris excusandæ iudicis, aut cauendum ius est, si nondum soluerint *l. heredes 25. §. contra si promissor §. idem iuris est & §. si vnus supr. fam. er. cise.*

D E C. Quod actione de peculio filiofamilias præstat conuentus à creditore peculiari, non præstat ex propria persona, sed tanquam heres patris ex parte, licet ad solidi peculij præstationem non tam ideo teneatur, quod ex parte heres sit, quam quia ille ipse sit, qui contraxit. Simile quiddam est in specie *l. Babui 30. vers.* sed in specie quæ proponitur *infr. de pact. dotat.* Cum ergo ceteri coheredes etiam pro partibus ipsorum hereditariis sint heredes patris non debent recusare, quominus hereditarium onus subeant actionis de peculio, ut quamvis melioris sint conditionis, quam filiofamilias in eo, quod in solidum & supra eam quantitatem peculij, quam habent conveniri non possunt, quia non contraxerunt, pro partibus tamen quas habent ex peculio, sicuti tenentur creditori peculiari si ab eo conueniantur, ita & teneantur pro iisdem partibus indemnitate præstare ipsi quoque filiofamilias agenti ex actionibus sibi à creditore mandatis. Quid enim eorum interest, an creditor soluant cuius debitores sunt ex causa hereditaria, an vero filiofamilias eademque creditor ex persona, & iure creditoris agenti? Nam & si quid creditor ipsi præstissent conuenti ab eo per actionem de peculio, non eo magis repetitionem aliquam haberent à filiofamilias quam nec habuisset pater, si viuis post emancipationem filij & intra annum de peculio conuentus fuisset. Illa siquidem prætoris iurisdictionis forma est, ut pater teneatur actione de peculio ex contractu quidem filij, at non ex persona filij, sed ex sua propria, & quatenus pater est, ad quem totum peculium dominij æque proprietatis iure pertinet. Sanè non posset filius in hac specie, contra coheredes agere de indemnitate tametsi solidum creditor soluisset, cum ex facto suo & propter se non propter coheredes soluerit, si non haberet mandatas à creditore actiones. Nec nouum est, ut quis plus iuris habeat vi mandatarum actionum, quam aliqui ex propria persona fuisset habiturus *l. ut fideiussor 39. infr. de fideiuss. l. Modestinus 76. l. Stichum aut Pampulum 95. §. penult. infr. de solut. l. rem hereditariam 65. infr. de enit.* Recusare porro creditor non potest, quin filiofamilias soluenti manderet ac præstet actionem, quam habet aduersus alios coheredes: alioquin doli mali exceptione repellendus esset *l. hic consequenter 18. §. si filiusfamilias supr. fam. er. cise.* Cui enim non æquum videatur hoc scilicet præstare creditorem, quod sine ipsius dispendio futurum sit? *l. in creditore 38. in fin. infr. de enit.* Sed hoc ita si ea cessio petatur ante solutionem, aut in actu ipso solutionis, aut saltem incontinenti: alioquin non posset nisi serò nimis & frustra cedi actio, quæ per solutionem iam sublata & extincta esset *dict. l. Modestinus.* Bene autem Vlpianus ita hic loquitur, *si velit pro parte nomen coheredi redimere*, quia hæc non tam cessio simplex quam venditio nominis est, & pecunia quæ datur, pro precio habetur mandatarum actionum *l. eam pupillus 21. infr. de tutel. & ration. distr.*

b Quid enim si in rem patris versum sit? Hic casus nullam recipit dubitandi rationem: nam cum in rem patris ver-
verit est

versa est pecunia, quæ mutua filiofamilias data fuit, ceteri est, etiam peculium nullū sit fortē, quia ademptum aut aliter extinctum fuerit partem tamen de peculio quidem non teneri, sed de in rem verso teneri. l. 1. §. 1. *infr. de in rem vers.* Quod si pater tenebatur eius quoque heredes teneri æquum est, & quidem proportionibus nō peculiaris, sed hereditariis, quia ratio locupletioris & opulentiorem hereditatem singuli heredes consequuntur, & ita locupletarentur exiactura filiofamilias si non indemnitate ei præstare tenerentur: sed hoc ex vi mandatarum actionum & ex persona creditoris, ut proxime diximus, non ex persona ipsius filiofamilias, quicum creditorum debitum soluit nihil pro coheredibus soluit, sed pro se totum soluere intelligitur, tantum si hereditaria de in rem verso actione conveniatur, quia ipse ex sua persona in solidum obligatus est d. l. §. qui cum filiofamilias 4. *infr.* nisi quod post mortē patris si ei heres non extitisset, non nisi in quantum facere posset condemnari deberet d. l. §. ex alio 9. C. quod cum eo.

c. Idem est peculium locuples sit. Sensus est, non tantum eo casu quo pecunia filiofamilias credita in rem patris versa sit posse filiumfamilias soluentem solidum redimere a creditore actionem pro parte coheredis, sed etiam si nihil in rem patris versum sit, si modo peculium locuples id est soluendo esse

4 § Is, qui semel de peculio egit: rursus, aucto peculio de residuo debiti agere potest.

Ad §. 4. Is qui semel.

RAT. DVN. Quisquis actionem aliquam proponit & exercet hoc ipso eam consumit dum ne frustra sit fuerit instituta l. cum indebitum 57. in fin. *supr. de cond. inde l. 1. §. ult. sup. quæ. dicitur* *supr. legat. ced. l. si sit stipulatus* *sim 33. in fin. de verb. obl.* unde est quod nec pupillus nisi finita tutela agere tutelæ potest l. 1. §. ult. *in si finita 5. sup. de tutel. & rat. dist.* ne alioqui actio tutelæ eiusque privilegium pupillo auferretur, si citius tutelæ agere ciliet. Ergo qui semel de peculio egit nec nisi partem debiti sui consequi potuit, quia non fuit satis locuples peculium, aucto postea peculio rursus de peculio agere non potest.

DE C. Non potest exerceri neque consumi actio, nisi ea demum que competit prius enim est ut competat, quam ut perimatur. At qui non competit nec datur unquam actio de peculio nisi de eo quod in peculio est tempore rei iudicandæ, ut diximus ad initium huius legis. Ergo pro eo quod tunc in peculio non fuit, & quod ideo consequi actor non potuit, non potest videri actum de peculio, nec proinde consumpta fuisse actio de residuo quæ ante actum peculium non capiebat competere. Et verò in actionibus non minus quam in contractibus subintelligenda semper est clausula, *Rebus sic stantibus* l. cum quis 38. in princ. *de solut. l. cura 4. §. 1. de muner. & bo-*

proponatur. RAT. DVN. Datur actio de peculio contra partem aut dominum eiusque heredes siue peculium soluendo sit, siue nō, ad finem scilicet utque peculij, ut nomen ipsum sonat: ergo distinguere non debuit Vlpianus, an peculium locuples sit, necne.

DE C. Frustra filiusfamilias redimeret pro parte nomen coheredis si nihil esset in peculio, deducto fortassis eo quod ipsi patri aut domino deberetur alio siue personis in eius potestate constitutis, de quibus in l. sed si damnum 9. §. peculium & seq. *supr. hoc tit.* Inanis enim actio esset quam debitorum inopia elideret l. nam is 6. *supr. de dolo.* Nec quod opulentia hereditate heredes a defuncto habuissent, augere posset actionem de peculio, quæ extendi ultra id quod in peculio est nunquam potest. Quod si aliquid in peculio sit, minus tamen quam creditori pro parte coheredis debeatur, non poterit nominis venditio facere ut cōdēnari coheres debeatur actione de peculio supra eā quantitate peculij quam penes se habeat: quia nec in plus creditori potuisset condemnari nisi conventus ab eo fuisset. Ita demum ergo proderit filiofamilias redemisse a creditore pro parte nomen coheredis si peculium quod penes coheredem est (sic enim intelligi Vlp. debet) locuples sit & sufficiens ad præstandam a coherede pro sua parte indemnitate.

nor. l. ab his 10. §. auctis de vacat. & excus. muner. quia quæ de nouo emergunt nouo sepe indiget auxilio l. de atate 11. §. ex causa *supr. de interrog. in iur. sac.* Inde fit ut si de quibusdam tantum rebus communibus actum sit communi diuidendo, de aliis quæ communes manserunt, diuidendis iterum communi diuidendo agi possit l. 4. §. hoc iudicium *supr. commun. diuid.* quia accessionem & decessionem recipit iudicium communi diuidendo l. si quis putans 6. §. sed & accessionem *ead. tit.* sicut & actio de peculio l. si ex duobus 32. §. in hoc autem iudicio *infr.* quia & peculium ipsum crescit & decrescit, quamdiu viuit l. peculium nascitur 40. *ead. tit.* Excipiendum est iudicium familie circiscundæ, quod nisi semel proponi non potest l. si filia 20. §. familie *supr. fam. l. circisc.* nempe quia est ex lege duodecim tabularum l. 1. *ead.* lex autem semel tantum loquitur. Ideoque curare debet iudex familie circiscundæ, ut nihil indiuisum relinquat leg. heredes 25. §. iudex *ead.* Sic & potestas legis duodecim tabularum in deferendis hereditatibus legitimis, vnica delatione eaque prima consumitur, unde fiebat olim vt neque in suis, neque in agnatis esset olim successio l. 1. §. sciendum de sui & leg. §. placebat *instit. de leg. agnat. success.* Quod tamen a Prætorum tandem emendatum fuit, ut scriptum est in d. l. §. placebat, nempe quia Prætor læpius loquitur, non, vt lex, semel tantum.

5 § Si annua exceptione sit repulsus à venditore creditor, subueniri ei aduersus emptorem debet. sed si alia exceptione a hætenus subueniri, ut deducta ea quantitate quam à venditore consequi potuisset, ab emptore residuum consequatur.

Ad §. 5. Si annua.

RAT. DVN. Habet quidem creditor peculiaris electionem an de peculio agere velit cum emptore, an cum venditore l. si noxalis 11. §. penult. *supr. l. si creditor 37. §. seruum in fin. infr. hoc tit.* At quis in qui electionem habet agendi aut quæ actione, aut contra quam personam ex pluribus velit, si male eligat,

sibi debet imputare nec ad aliam vel actionem vel personam recedere potest l. quod in herede g. §. eligere *supr. de tribu. act. l. cum siliu 76. §. varijs delegat. 2. l. 1. infr. de duob. rei l. ult. C. de fideiuss.* Ergo si creditor peculiariter venditorem elegerit in actione de peculio & annua exceptione repulsus sit, quia seruo vendito egit post annum, non est ei subueniendum ut reddere possit ad emptorem. Qui enim semel electione liberatus est non potest inuitus, aut etiam ignotans in obligatione reponi, nec si exceptionis tantum beneficio liberatus esset l. ult. *supr. de pact. quia nec obligatio extincta potest reuiviscere l. qui res 98. §. aream de solut. D. 2. c.* Actio de peculio quæ alienato vel manumisso seruo datur ex edicto Prætoris contra alienatorem vel manumissorem est annalis, nec post annum ullomodo competit l. 1. *infr. tit. prox.* Proinde si post annum agat de peculio creditor contra venditorem non tam male agit quam nihil agit, ut de illo scriptum est qui agit ex stipulatione condicionali ante conditionis eventum d. l. 1. §. ult. *supr. quand. dies vsusq. legat. cedat. l. 2. §. si quis insulam supr. de eo quod cert. loc. aut proposita actione in eum contra quem non competebar ut in l. cum indebitum 57. §. 3. supr. de condit. indeb.* Ergo si annua exceptione repulsus sit à venditore creditor, non idem prohibendus est agere contra emptorem, aduersus quem habet actionem de peculio non annalem, sed perpetuam. Adeo ut nec videatur indigere ut ei subueniatur cum exerceo contra venditorem actionem de peculio sibi non competentem, eam quæ sibi aduersus emptorem competebar non peremerit d. l. cum indebitum in fin. Subuenitur ergo ei data ipsi actione contra emptorem, si d. nulla in eam rem adhibita restitutione, nullaq. causæ cognitione.

2. *Sed si alia exceptione.* RAT. DVB. Siue creditor de peculio agens contra venditorem repulsus sit annua exceptione, id est quasi agens post annum cum intra annum agere debuerit, siue alia qualibet exceptione (nam contra actionem de peculio perpetuam eadem exceptiones loci habent quæ alijs actionibus opponi possunt, puta pacti, doli iurandi, rei iudicatæ & alix similes) æquè verum est creditori satisfactum non fuisse, cui tamen verè debitum sit, quod nunc actione de peculio contra emptorem persequitur. Ergo perinde atque superiore casu est succurrendum: sit ut contra emptorem agere possit, & quidem pro toto debito, cuius scilicet partem nullam à venditore perceperit, præsertim æquitate ita dicente in actione de peculio, ut debitor non tam ægentis intentione sola quam perceptione liberari debeat, ut scriptum est in l. si ex duobus 32 *infr. iurici. d. l. ultim. Cod. de fideiuss.*

DE C. Cum creditor intra annum egit actione de peculio sibi competente aduersus venditorem, electione illa consumpsit actionem quam habere & eligere potuerat contra emptorem, quem proinde eiusmodi electione liberauit. Sed non tamen simpliciter & absolute ac in totum, sed pro ea tantum quantitate quam à venditore consequi potuisset, si nulla exceptione repulsus fuisset. Quid enim si nihil aut minus peculij fuit apud venditorem,

quàm creditori deberetur? Cur dicamus de residuo peremptam esse actionem contra emptorem quæ nec petempta esset, tamen venditor nullacum exceptione summouisset. Eatenus namque nocere debet iure egisse contra venditorem, non quatenus exactum, sed quatenus actum est. Atqui actione de peculio non petitur tota quantitas quæ debetur, sed ea tantum quæ in peculio est eius qui conueniuntur, aut si maius sit debitum petitur quidem totum id quod debetur, sed ad concurrentem duntaxat usque peculij quantitatem: consequens igitur est ut tunc quoque cum creditor iure egit contra venditorem, id est, actione sibi competente de peculio, & exceptione aliqua summotus est, non debeat illi neque electio neque repulsus nocere quominus deducta ea quantitate quam à venditore consequi potuisset si repulsus non fuisset, residuum ab emptore consequatur, quasi nulla quantum ad residuum facta extinctione, adeoque nec electione contra venditorem, actionis in emptorem competentis. Multum ergo refert an creditor annali de peculio actione contra venditorem expertus annua exceptione repulsus sit: an verò aliquæ qualibet exceptione contra perpetuam quoque de peculio actionem competente. Priore enim casu non perimitur actio contra emptorem, quoniam ea quæ contra venditorem electa fuit non competit, posteriore verò perimitur hæc, quia illa competit, si d. quatenus duntaxat competit. Non autem competit nisi quatenus in peculio venditoris fuit adeo ut si nihil in venditoris peculio fuisset puta quod serui peculium cum seruo ipso vendidisset ac tradidisset, non posset venditor de peculio conueniri intra annum quidem d. l. si ex pluribus §. ult. *infr.* Sed illud mirari quis possit cur ergo ponamus creditorem agentem post annum actione de peculio annali aduersus creditorem repulsus fuisse exceptione annua, si verum est ut est actionem nullam post annum competiisse, siquidem constat exceptionem nihil aliud esse quàm exclusionem actionis l. 2. de except. Ergo competentis, cum actio quæ non competit excludi non possit, & non entium, ut dici solet, nullæ sint qualitates *vulg. l. pen. supr. de reb. credit. l. si partem 19. quemadmodum. scriuit. a. niur.* Sed respondendum est plerumque fieri ut actio etiam quæ ipso iure nulla competit, detur tamen à Prætoris, falsis allegationibus actoris circumuento quo casu reo qui de facto conueniunt necessaria proculdubio exceptio est: quæ nec præsupponit semper competentem actionem, sed tantum à prætoris datâ. Dari autem potest, si obreptum aut subreptum sit prætoris etiam ea quæ non competit. Nam sicuti Prætor dat actionem annalem ex eo edicto de quo in l. tit. prox. Ita & multo magis dat exceptionem si is contra quem annalis tantum competit actio, post annum conueniatur: sic dicimus etiam ei quæ ipso iure liberatum possit contendere, necessariam esse interdum exceptionem, ut tutius possit dici liberatus in l. qui seruum 34. §. 1. in fin. de oblig. & act. Nempe cum facti allegatio aliqua est, quæ faciat ut vel minimum dubitari possit an liberatio ipso iure contigerit.

6 ¶ In dolo obiciendo temporis ratio habetur. fortassis enim, post tempus de dolo actionis non patietur dolum malum obici prætor: quoniam nec de dolo actio post statutum tempus datur.

Ad §.

Ad §. 6. In dolo.

RAT. DVB. Licet actio de dolo fuerit olim annalis, hodie verò sit biennalis post Iustiniani constitutionem in l. i. *C. de dolo*, non idèd tamen actio de peculio, cum quoque cum ex causa doli datur annalis esse debet, puta si creditor peculiaris acturus de peculio dicat adeptum fuisse peculium dolo malo domini, aut diminutum, vt in l. *summa cum ratione* 21. *supr.* nam actio de dolo idèd est annalis, quia est famosa & condemnatio innotat infamiam, vnde nec dari debet, nisi cum alia actio nulla est per quam ei qui dolum passus est, succurri possit. l. i. *C. de dolo*, at actio de peculio non innotat infamiam condemnatio, nec tamen quidem cum ex causa doli datur: nec enim numeratur inter eas causas ex quibus innotatur infamia in l. i. *supr. de his qui notantur infamiam*, quomodo actio depositi & alij similes, ergo in actione de peculio quæ datur prætor extra eos casus de quibus in l. i. *infr. tit. prox.* etiam si ex causa doli datur, quod temporis haberi non debet, vt post annum non detur eo casu quo alioquin est perpetua: nam cum sit rei persecutoria etiam post annum dari debet ex regula in l. i. *in honorarij* 35. *de oblig. & act.* quamuis non detur in heredem ex doli clausula nisi de eo quod peruenit, vt scriptum est in §. *sequ.* nec proinde bona est ratio, quæ Vlpianus hñc vituit, vt quia de dolo actio annalis est, actionem de peculio quæ datur ex causa doli extra eos casus qui comprehenduntur edicto Prætoris in l. i. *infr. tit. prox.* annalem quoque esse oporteat: nam & actio depositi cum ex dolo datur, nihilominus perpetua est non annalis, adeòque magis est datur in solidum contra heredem l. *si hominem* 7. §. *datur* *supr. de pos.* neque doli exceptio ipsa temporalis est, sed perpetua l. *purè* 5. §. *vt. infr. de doli mal. except.* licet propria quadam ratione id fiat, quam Paulus adfert eo loco, & quæ actioni de peculio, de qua nunc agimus, minime conuenit.

DEC. Cum agitur de peculio ex causa doli, quia peculium dolo patris vel domini adeptum aut diminutum esse dicatur, dolus est fundamentum intentionis actoris quippe qui non aliter possit obtinere in actione de peculio siue annali siue perpetua, quam si probet & contractum fuisse cum filiofamilias vel seruo, & peculium aliquod esse penes patrem aut dominum eo saltem tempore quo iudicatur, vt diximus initio huius legis & ad §. i. *supr.* argui dolus ille est qui facit peculium si dolo malo totum adeptum sit, & faciat tanto maius & locupletius peculium quod dolo malo diminutum esse probatur, cum faciat vt prætor peculio imputet quod do-

lo malo patris vel domini factum est quominus in peculio esset d. l. *summa cum ratione* 21. *supr.* ergo licet dolus hic non obiciatur per actionem de dolo, cum tamen actionis substantia & materia ex eo tota pendeat, non est ferendum, vt obiciatur per actionem de peculio post tempus illud post quod agi de dolo non posset: aliaque ratio est doli qui obicitur per exceptionem aut replicationem: locus enim est exceptioni & replicationi doli sine ulla præfinitione temporis d. l. *purè* 5. *vt. l. i. si pactum* 6. *C. de except.* at non item cum obicitur dolus per viam actionis ad fundandam actoris intentionem, vt in specie proposita, quod est odiosius arg. l. i. *vt. C. de edend.* nec similis est actioni depositi hac parte actio de peculio: nam in actione depositi dolus ex contractu rei que persecutione descendit vt subtiliter ratiocinatur Vlpianus in d. l. 7. §. *datur* *infr. de pos.* vbi ex hoc inferit quamuis alias ex causa doli defuncto admitti non soleat teneri heres nisi de eo quod ad ipsum peruenit, actionem tamen depositi quæ nunquam datur nisi cum depositarij dolus intrecuit, vel saltem lata culpa quæ dolo æquiparari possit, dari in solidum contra heredem: actio autem de peculio quamuis ex contractu veniat non quidem patrisfamilias vel domini, sed filijfamilias aut serui, dolus tamen, quo illa tanquam fundamento nititur, non ex contractu rei que persecutione descendit, vt in actione depositi dicit §. *datur*, sed planè extrinsecus & aduentitius est, solusque inducit actionem, quæ alioquin, vel nulla esset, vel ad minorem quantitatem inderet: etiam est quod cum actio hæc non detur in heredem nisi de eo quod ex dolo defuncti ad ipsum peruenit, depositi tamen actio datur in solidum d. §. *datur*, iunct. §. *seq. & l. prox.* ergo quemadmodum actio de dolo non datur post statutum tempus, vt sub Vlpiani nomine Tribonianus loquitur respiciens ad d. l. *vt. C. de dolo*, quæ actionem de dolo fecit biennalem, cum antea esset annalis, ita neque actio de peculio quæ dolum pro causa habet, quia nec eo casu dolus ex contractu rei que persecutione descendit, nec in actione de peculio secundum naturam ipsius quaeritur de dolo, vt in actione depositi, sed tantum de peculio, de dolo autem non alia de causa, quam quia dolus peculium facit aliquando, simile quiddam est in l. *nam posteaquam* 9. §. *si minor* *supr. de iureiur.* vbi restitutio in integrum etiam per replicationis modum opposita non aliter admittitur quam si opponatur intra constitutum tempus petendæ restitutionis, quamuis alias, replicationes omnes etiam doli soleant esse perpetuæ tanquam exceptiones d. l. *si pactum* 6. *C. de except.* d. l. 5. §. *vt. de doli mal. except.*

7 §. In heredem autem doli clausula in id, quod ad eum peruenit, fieri debet, vltra non.

Ad §. vlt. In heredem.

RAT. DVB. & DECID. ad hunc §. pendet ex iis quæ proximè diximus. Nam cum actio de peculio veniat ex contractu & sit rei persecutoria videbatur danda in solidum peculium aduersus heredem, sicut & actio depositi datur in solidum quamuis ex dolo defuncti conueniatur heres & condemnatur l. *si hominem* 7. *datur* *infr. de pos.* iunct. l. *in honorarij* 35. *de oblig. & act.* Sed decidendi ratio est, quia in

actione depositi dolus ex contractu rei que persecutione descendit, quomodo scriptum est in d. §. *datur*, ita vt verum sit dicere heredem depositarij, cum ex defuncti dolo condemnatur, condemnari tamen ex contractu ipso depositi, at in actione de peculio dolus non descendit ex contractu, sed omnino extra contractum est. Contractus enim non patris est aut domini, sed filijfamilias vel serui: dolus autem è contrario non filijfamilias aut serui, sed patris aut domini. Nec cum heres actione ista

de peculio condemnatur ex dolo defuncti, potest dici ex defuncti contractu condemnari, sed tantum ex ipsius dolo, & ut loquitur hic Vlpianus *ex doli clausula*, quæ in actione depositi nulla est, denique dolo hoc casu facit actionem de peculio quomodo Papinian. scribit in *l. verbis 5. ad leg. Falc.* dicere aut conditionem legatû facere, cum propter representationem diei vel conditionis, legatû valet, quod alioqui non valeret, iunge quod scriptum est in §. *emptor autem d. l. summa cum ratione 21. sup.* & quæ ibi diximus. Ergo sicuti actio hæc de peculio cum adnexam habet pro fundamento doli allegationem & objectionem, non datur post tempus illud intra quod

31. PAVLVS libro 30. ad Edictum,

Sed si ipse hæres dolo fecit, solidum præstat.

Ad l. Sed si ipse heres 31.

RAT. DVB. Ex persona heredis condicio obligationis defuncti non immutatur *l. 2. §. ex huius in fr. de verb. oblig.* atqui actio de peculio quæ contra defunctum ex doli clausula moueri potuit eam conditionem ab initio habuit, ut aduersus heredem transire non posset, nisi de eo quod ex defuncti dolo ad heredem peruenisset, ut proximè diximus: ergo nec si heres ipse dolum admiserit, ultra tamè teneri debet actione illa de peculio, sed in eum potius danda est, separata & specialis actio de dolo, ne ex dolo suo lucretur, *l. ne ex dolo 12. sup. de dolo.*

DIC. Actio de peculio quæ in heredem datur ex dolo defuncti non excludit dolum heredis, quæ nemo dixerit fauore aut priuilegio aliquo ne in solidum condemnari debeat, cum ex suo dolo conuenitur qui impunitus manere nunquam debet *l. procurator 11. §. 1. in fr. de dol. except. iunct. l. pen. in fin. ad SC. Trebell.* neque necessaria est noua actio de dolo ut dolo hic vindicaretur, cum vindicari possit per actionem de peculio, non quasi sit illa bonæ fidei [nec enim numeratur inter actiones bonæ fidei in §. actio-

num in fr. de action. quarum proprium, & singulare ius est, ut per eas dolo ipso iure vindicetur *l. sed et si 21. in fr. solut. matrim. l. huiusmodi 8. §. qui seruum de legat. 1.*] sed quia actio de peculio semper illam habet adiectionem, *est quid dolo malo domini caprus fraudatus, alter est l. in bona fidei 36. in fr.* quibus verbis licet dolo heredis non exprimitur, cum actio contra dominum ipsum datur, exprimitur tamen quoties in herede ipsum actio dicitur: nemo enim dubitat quin is qui ex alieno etiam dolo aliquatenus tenetur, multo magis teneri & condemnari debeat in solidum si ex dolo suo proprio conueniatur *l. de eo 18. in fr. depositi.* neque iustam conquerendi causam habet heres si actione de peculio conueniatur ex proprio dolo, potius quam separata actione de dolo, ex qua si condemnaretur etiam infamiam notam incurreret, quæ per actionem de peculio licet clausulam doli adnexam habeat, nunquam irrogatur. Quod tamen hic dicitur heredem qui fecit dolo malo solidum præstare sic intellige, ut præster solidum peculium, non autem solidum debitum: dolo enim peculio quidem imputatur *d. l. summa 21. sup.* sed non supra peculium.

32. VLPIANVS libro 2. Disputationum.

Si ex duobus, vel pluribus hæredibus eius, qui manumisso seruo, vel libero efficii, vel alienato, vel mortuo intra annum conueniri poterat, vnus fuerit conuentus: omnes hæredes liberabuntur: quamuis non in maiorem quantitatem eius peculij, quod penes se habet, qui conueniuntur, condemnentur. Idque ita Iulianus scribit. Idemque est, & si in alterius rem fuerit versum^a. Sed & si plures sint fructuarij^b vel bonæ fidei possessores: vnus conuentus cæteros liberat: quamuis non maioris peculij, quam penes se est, condemnari debeat. Sed (si) licet hoc iure contingat, tamen æquitas dicitur iudicium in eos dari, qui occasione iuris liberantur, ut magis eos perceptio, quam intentio liberet.^d nam qui cum seruo contrahit vniuersum peculium eius, quod vbiicumque est, veluti patrimonium intuetur.

Ad l. Si ex duobus 32.

RAT. DVB. Plures heredes illius qui annali actione de peculio conueniri potuit, non nisi pro hereditaria quicque portione defuncti personam repræsentant, ideoque nec nisi proportionibus illis hereditariis conueniri à creditoribus possunt, tãquam diuisis ipso iure per legem duodecim tabularum actionibus *l. vlt. & tot. tit. C. de heredit. act. l. 1. & 2. C. si fructus ex pluribus heredit. doli. vel credit.* nec proinde pos-

sunt creditores peculiarij contra vnum ex pluribus illis heredibus agere in solidum: non enim socij sunt nec pro focis habendi, ut eorum quisque in solidum conueniri & condemnari possit *l. questum 30. §. 1. in fin. sup.* nec rursus videri potest creditor agendo contra vnum ex iis etiam in solidum, amittere actionem quam habuit aduersus heredes cæteros, siue pro hereditariis, siue pro peculiariis portionibus, cum aduersus singulos in solidum non cõ-

petent;

petierit nemo autē exercēdo actionē quē nō cōpetit. cōsumat eam quāz cōpetit, vt diximus ad §. *in qui semel* d. *l. quæsitum ex l. cum in debitum* 57. in fin. *supr. de condic. indeb. l. 1. §. vltim. quānd. dies vsufr. legat. ced.* Non potest igitur defendi quod Iulianus scripsit, & Vlpianus ex iuris ratione verum esse admittit, si ex pluribus heredibus eius qui manu missio vel alienatio vel mortuo seruo intra annum de peculio potuit conueniri vnus fuerit conuentus, scilicet in solidum, non pro hereditaria tantum portione [sic enim hic locus necessarius intelligendus est] ceteros omnes liberari, quamuis ab eo qui conuentus fuit creditor solidum consecutus non sit, sed eam tantum peculij partem quāz penes cum fuit, secundum ea quæ de actione de peculio perpetua contra vnum ex pluribus heredibus danda scripsimus ad d. *l. quæsitum* §. 1.

D E C. Actio de peculio non datur contra hedes plures patrisfamilias vel domini pro hereditariis portionibus, vt ceteræ actiones hereditariæ, licet sit ipsa quoque hereditaria, sed pro partibus peculiaris, quæ apud singulos post factam hereditatis & peculij diuisionem inueniuntur d. *l. quæsitum* §. 1. ac proinde fieri potest, vt vnus ex pluribus heredibus teneatur, nunc pro hereditaria portione si diuisum sit inter eos pro partibus hereditariis peculium: nunc pro minore, aut pro nulla, si minis aut nihil penitus ex eo peculio apud eum remanserit, nunc denique in solidum si totum peculium apud eum sit. Inde fit vt cum creditor vnum ex heredibus solum & in solidum conuenit de peculio siue annua siue perpetua actione [nam quod hic de annali tantum actione Vlpianus loquitur, non sic debet accipi quasi aliud senserit in perpetua, sed quia de perpetua iam dixerat in d. *l. quæsitum* §. 1.] hoc ipso liberet ceteros, quia eum non alio colore conuenire intelligitur, quāz quasi habentem peculium solidum: in quo si errat, sibi imputet qui non fuerit curiosior ad inquirendum antequam ageret pro qua parte, aut an in solidum peculium esset apud eum in quem parabat solidi actionem, sed non potest ideo dicere se nihil egisse, ad actione ipso iure non competente. Quandoquidem aliquo casu poterat illa in solidum competere, scilicet si conuentus ille totum peculium habuisset, sed hic quidem iuris rigor & nimia asperitas est vt postea Vlpianus subiicit. Equitas enim dicat, vt in alios coheredes quoque iudicium dari debeat qui non nisi per occasionem iuris liberati sunt, cum tamen peculij partem penes se haberent, vt magis eos perceptum quāz sola creditoris intentio liberet, quemadmodum postea dicemus.

a *Idemque est et si in alterius rem fuerit versum.* R. A. T. D. V. Ille ex pluribus heredibus in cuius rem versa est pecunia quæ seruo credita fuit viuo domino, tenetur propria & speciali actione de in rem verso, quæ ceteri coeditores teneri non possunt in quorū rem nihil versum est, & quæ locum habere potest tum quoque cum de peculio actio nulla superest l. 1. §. 1. *infr. de in rem vers.* Ergo etiam si creditor egerit de peculio siue annua siue perpetua actione contra vnum ex pluribus defuncti domini heredibus & quidem in solidum, cum tamen neque heres ille solidum peculium haberet, neque in eius rem quicquam versum esset, dicendum est non esse liberatum ne quidem ex rigore iuris alium coheredē in cuius rem versa fuit pecunia, quo minus si non actione de peculio, salte de in rem verso conueniatur.

D E C. Actio de in rem verso quantum ad eos pertinet qui de peculio conueniri possunt, continetur in actione de peculio, nec duæ sunt actiones sed vna tantum, licet alias, atque alias pro casuum diuersitate habens præstationes, vt diximus ad d. *quæsitum* 30. §. 1. *versus. idem est & seq. supr.* Atqui quoties nō plus in rem verum est, quāz sit in peculio; sufficit actio de peculio, adeoq; commodior est actori quāz de in rem verso, quæ probationem exigit versus in rem pecuniæ, quæ actio de peculio non requirit §. *præterea* *infr.* quod cum eo qui in alieni potest. Ergo cū per electionem vnus ex heredibus conueni in solidum de peculio si quoque liberatus sit ab actione illa de peculio, in cuius rem versa fuit pecunia, consequens est vt ab actione etiam de in rem verso liberatus sit, perinde ac si creditor qui contra alium coheredem in solidum egit solidum peculium ab eo esset consecutus. Cum autem dico *solidum peculium*, intelligo etiam solidum debitum, quia pono non minis fuisse in peculio quāz in debito. Ceterum si maior esset quantitas pecuniæ debita & in rem versa quāz peculij: aliud certē probandum esset, dicendūq; ad concurrentem quidem peculij quāzitatē liberatum esse coheredem ab actione quoque de in rem verso, sed de residuo tamen quod plus est in actione de in rem verso quāz sit in peculio, liberatum non esse, & de in rem verso conueniri adhuc posse, quia ad residuum illud sicut actio de peculio extendi non potuit, ita nec electio male facta illius ex heredibus qui in solidum conuentus est cum pro parte peculij duntaxat conueniri debuisset.

b *Sed et si plures sint fructuarij.* R. A. T. D. V. & **D E C.** D. eadem ferē est quæ ad sententiam præcedentem. Nam sicuti plures heredes illius qui actione de peculio siue annali siue perpetua tenebatur, possunt eadem actione conueniri non, tamen pro æquis partibus aut hereditariis, sed pro peculariis, id est, quatenus apud vnumquemque eorū peculium est, ita & cum plures sunt fructuarij, vel bonæ fidei possessores, conueniri possunt singuli, sed non pro ampliore quicque parte quāz apud eum in peculio est, idēq; & in pluribus bonæ fidei possessoribus obtinet. Ex quo fieri videtur, vt nec vnus ex ijs possit eligi in solidum nisi qui solidum peculium apud se habeat, nec si electus sit ille qui solidum peculium non habuit, actio tamen contra alios competens consumatur, ne quidem ipso iure, tanquam quæ non competere. Sed tamen contra vnum debeat electio nocere illi, qui cum singulos fructuarios & bonæ fidei possessores conuenire possit, vnumquemque pro sua parte peculij, maluit vnum eligere & in solidum conuenire tanquam habentem totum peculium, quo casu solidum ab eo consequi potuisset, in quo siue iuris siue facti ignorantia errauerit, debet sibi imputare qui potuit & cōsultare peritiores l. *regula* 9. §. *pen. de iur. & fact. pignor. l. in bonorum 10. de bonor. poss. & facti veritatem diligentius inquirere l. vir vxori 17. in fine principij* *infr.* ad SC. *Vellei.* aut quod tutius fuisset & expeditius, vnumquemque pro ea peculij parte, quæ apud eum esset conuenire. Denique sufficit ad id esse in solidum cum vno, vt ex ipsa quoque agentis voluntate & intentione ceteri liberati intelligantur, cum non potuerit separatim agi cum pluribus in solidum, maxime si ex parte agentis protectio nulla intercesserat arg. l. 1. §. 1. *infr.*

quod legat, sed in his quoque scilicet fructuariis & bonæ fidei possessionibus pluribus, quorum vnicuique solidum non fuerit, aliud ex æquitate probandum est, vt ex electione & intentione actoris sola non liberentur alij, sed tantum perceptione.

c. Sed licet hoc iure contingat tamen æquitas dicitur.

RAT. DVB. Nihil est æquius quam suam cuique culpam nocere: cum nec sentire quisquam videatur damnum quod ex culpa sua sentit *l. fallum 19. l. quod quis 201. de regul. iur.* Ergo etiam in ista æquitas dicitur creditori, qui male elegit eligendo in solidum eum qui solidum peculium non habuit, malæ suæ electionis penam sentiat, id est, actionem quæ aduersus alij sibi habuit, amittat, vt & in *l. electio 26. sup. de moral. act. l. 1. §. penult. sup. de exercit. act. l. habebat quis 13. sup. de instut. act. l. quod in herede 9. §. 1. de tribut. act.*

DEC. In omnibus quidem, sed maxime in iure æquitas spectanda est *l. in omnibus 90. de regul. iur.* Et ideo placuit in omnibus præcipuum esse iustitiæ & æquitatis magis quam stricti iuris rationem *l. placuit c. C. de iudic. l. 2. §. item Varus in fin. infr. de aqua & aqua pluui. arcend. & si quando æquitas pugnet cum æquitate, quod perraro quidē sed tamē aliquando accidit, præualere illam debet. quæ maior est *l. si ferum 61. §. quod verò. infr. de furt.* Sicut è contratio cum in aliqua specie nihil constituit potest quod non aliquid iuri habeat, id potius sequendum est, quod minimum habeat iniquitatis *l. quoties 200. de regul. iur.* Atqui aperte iniquum est in damno morari creditorem, nec solidum quod sibi debetur consequi, ob id solum quod male elegerit, conueniendo in solidum eum, qui solidum peculium non habuit, in lucro autem manere illum ex pluribus heredibus aut fructuariis aut bonæ fidei possessionibus, qui licet non fuerit conuentus partem tamen peculij, apud se habere cum creditor contrahens cum seruo totum in suis peculium vbiunque & vndeunque esse, inueniunt sit, tantamquam proprium ipsius serui patrimonium *l. hinc quaritur 19. §. 1. sup. l. peculium & ex eo 39. infr.* Sicut enim res alienum cuiusque patrimonij, non certi loci sed vniuersarum facultatum onus est. *l. si fideicommissum 50. §. 1. sup. de iudic.* Ita ei onus peculij ad totum peculium pertinet, vbiunque & vndeunque sit *d. l. 19. §. 1. sup. l. 1. §. si præcepto vbi dicemus infr. sit. prox.* Est igitur æquius dari iudicium de peculio in eos, qui partem aliquam peculij habent, vt ab eis creditor consequatur quod ab eo quem elegit, consequi non potuit. In re namque obliuina melius est fauere repetitioni quam aduentitio lucro *l. non debet 4. §. 1. de regul. iur. & ei qui certat de damno vitando, qualis est creditor quam ei qui de lucro captando *l. vlt. §. cum verò creditores C. de iur. delib. qualis ille est qui partem peculij possidet autem tamen peculij hoc est res alieni quod eam peculij partem respicit subire recusat contra *l. secundum naturam 11.****

¶ In hoc autem iudicio licet restitueretur præcedens: tamen & augmenti, & decessionis rationem haberi oportet. & ideo, siue hodie nihil sit in peculio, siue accesserit aliquid: præsens status peculij spectandus est. Quare circa venditorem quoque emptorem, hoc nobis videtur verius, quod accessit peculio, posse nos ab emptore consequi: nec retrorsum, velut in vno iudicio, ad id tempus conuenientem reducere emptoris, quo venditor conuentus sit.

*deregul. iur. & id igitur quantum potest, vt cum aliena iactura locupletetur aduersus æquitatem iuris naturalis *l. iure natura 206. cod. l. nam hoc natura 14. sup. de condit. indeb.* Nam nec error iuris, multo minus autem facti nocet cuiquam in dominis amittendæ rei suæ *l. iuris ignorantia 7. & seq. de iur. & fact. ignor.* Alia ratio est creditoris, qui cum plures correos debendi haberet, contra singulos egit pro æquis partibus atque ita actionem suam diuisit: et si namque ab vno pattem debiti consequi non possit, non ideo tamen ad alium redire potest, vt ab eo aliquid ultra partem suam exigat cum sibi debeatur imputare, cur partem suam diuiserit *l. si creditores 8. C. de pact. cui nec derogauit Iustinianus cum cōstruitur *l. vlt. C. de fideiuss. vt vnus ex correis electione alius non liberetur.* Alia ratio questio est, an ex pluribus actionibus competentibus vna electa petatur, aliis de qua scripsimus ad *l. habebat & add. §. eligere.* Est autem hic locus notandus. & in auxilium euocandus aduersus eos, qui cōtra prudentum nostrorum responsa non erubescunt æquitatem obicere, quasi sint illi meliores æquitatis arbitri & magistri, quam fuerint prudentes nostri, quibus nihil tam solemne & familiare est, quam vbi quando mera iuris ratio ab æquitate dissentiat, obseruare æquitatem, tamque iuris rigori anteponan nisi cum alioqui fieret, vt contra ipsius iuris legis alicuius verba responderent, vt in specie *l. prospexit 12. infr. qui & à quib. manumiss.* Nam strictæ iuris rationi æquitatem anteponeere potuerunt, led legum autoritati non potuerunt. *l. 2. §. item Varus de aqua & aqua pluui. arcend. l. 3. de separat.* Nec minus iudiculi sunt qui iuris rigori eam duntaxat æquitatem præferunt, quæ sit scripta. Quis enim æquitatem illam de qua in hoc §. agitur, scripserat ante Vlpianum aut potius ante Iulianum qui nec eam prætermisit, vt constet ex *l. si creditor 37. §. si actum sit infr.* nec tamen dubitant illi anteponeere illam rigori iuris: neque sane vlla æquitas est, quæ ex scripto est imanda sit, ne tum quidē cum scripta est, vt alibi sæpe docuimus.**

d. Vt magis ut perceptio quam intentio liberet. Senius est, neminem qui alicuius debitor sit, liberari ob id solum debere quod creditor contra alium egerit, & frustra intendenti alium dare oportere, suo enim quisque facto & solutione liberandus est aut aliquo actu qui æquipolleat, solutioni non sola intentione actoris, vt in *l. 4. sup. de his qui effud. vel diu.* Quanquā non est perpetua hæc regula. Plerumque enim sola electione ita liberatur debitor, vt postea conueniri nunquam possit, licet actor suum non perceperit, nec nisi per occasionem iuris liberatus sit, vt ad locum illum adnotauimus. Illud sane constat, non debere occasionem iuris ad cuiusquā trahi inuicem: nam & doli exceptiones ob id comparatæ sunt, ne cui dolus suus per occasionem iuris ciuili conuicta naturalem æquitatem proficiat *l. 2. §. 1. infr. de doli mal. except.*

Ad §.

Ad §. 1. In hoc autem iudicio.

RAT. DVB. In actione de peculio, scilicet actur quid & quantum sit in peculio eo tempore quo res iudicatur. *l. questum 10. in princip. supr.* Atquin is qui egit de peculio in solidum contra vnum ex pluribus heredibus aut fructuariis aut bonæ fidei possessoribus, nec solidum ab eo consequi potuit quod non totum haberet peculium si hodie contra alios agat partem aliquam habentes peculij, iam tamen obtinuit ut contra eum qui prior conuentus est res iudicaretur. Nec potest hoc nouum iudicium contra alios institutum persequi quin præcedens restitueretur, quia inter eum qui prior conuentus est & alios qui nunc conueniuntur constituendum est quid & quantum in peculio haberet ille qui condemnatus est, cum alij non possint teneri nisi in id quod habuit ille minus in peculio. Ergo licet hodie queratur de peculio, non tamen præsens status peculij spectandus est, sed ille qui fuit eo tempore, quo prior vel conuentus vel saltem condemnatus est, vt eadem causa omnium seruetur quæ esset si ab initio omnes simul pro sua quisque peculij parte conuenti fuissent.

DEC. Actio de peculio recipit accessionem & decessionem *l. vt infr. tit. prox.* sicut & peculium ipsum *l. peculium nascitur 20. hoc tit.* Quâdiu ergo durat actio peculij, tandiu præsens peculij status attendi debet, quantum ad eos qui nunc conueniuntur, siue hodie in solidum sit in peculio, siue aliquid accesserit, aut decesserit, vt plus minusve in eo sit quam fuerit eo tempore quo prior conuentus & condemnatus est. Nec in eo nulla fit iniuria ei qui posterior conueniuntur etiam si plus præstet, quam præstaturus fuerat si prius conuentus fuisset, cum non condemnatur vt soluat nisi ex eo quod hodie habet in peculio, atque ita quod soluere commode possit. Multo minus fit vlla etiam iniuria creditoribus si hac de causa minus concitatus sit, diminuto fortassis peculio, cum boni consuleat debeat qui hoc quantumcumque est amplius consequitur ex Prætoris æquitate quam ex summo iure consequi ob malam electionem suam debuisset. Sanè illius qui prior conuentus in solidum est & condemnatus pro ea parte peculij quam tunc habuit, vix est vt minui vel augeri debeat condemnatio ob id solum quod eius peculium est post factum autum fuerit vel

imminutum, cum certam formam habuerit condemnationis quæ ex euentu posteriore immutari non potuit, vt de stipulatione scriptum est in *l. vero procuratori 12. §. penult. infr. de solut.*

a *Quare circa venditorem quoque.* **RAT. DVB.** & **DECID.** ad hunc verticulum eadem est quæ ad sententiam præcedentem: nam quemadmodum potest creditor peculij eligere quem velit ex pluribus defuncti patrisfamilias aut domini heredibus aut ex pluribus fructuariis vel bonæ fidei possessoribus. Ita tamen vti ne quisquam eorum in plus condemnari possit quam quod in peculio habuit, vt dictum est in principio huius legis. Sic & habet electionem venditor seruo an cum venditore velit agere de peculio an cum emptore, nec tamen ab alterutro consequi amplius potest quam apud eum sit peculij *l. & ancillarum 27. §. si seruus iunct. l. si nexal. 11. §. idem scribitur supr. l. si creditor 37. §. seruus infr. hoc tit. l. de peculio 10. supr. de tribus. act.* Et quemadmodum electio vno ex pluribus defuncti patrisfamilias vel domini heredibus aut vno ex pluribus fructuariis vel bonæ fidei possessoribus, alij ipso iure liberantur, ex æquitate tamen tenentur in quantum habent hodie in peculio. Ita & electio venditore liberatus videtur emptor, & est ipso iure, ex æquitate tamen tenetur de residuo quod à venditore consequi creditor non potuit vt ex peculio quod habet, indemnem præstet creditorem. De illo tantum dubitari potest an eam indemnitatem præstare debeat ex eo quoque peculio quod emptori accessit post venditoris condemnationem, an ex eo tantum quod habuit eo tempore quo venditor condemnatus fuit. Respondet autem Ulpianus sibi verius videri, vt id quoque peculium quod emptori post condemnationem accessit creditor possit consequi, quia quod dicimus rei iudicandæ tempus spectandum esse cum de peculij quantitate queritur ex dict. *l. questum 30. in princip. supr.* tunc obtinet cum vnum idemque iudicium est, at hic duo sunt iudicia, & quamuis iudicium præcedens restitueretur per posterius, id tamen ex necessitate fit & ex ordine vt sciri possit quid & quantum veniat in posterius iudicium, non etiam vt posterius, quod reuera diuersum est à priore, & separatim exigit condemnationem, ad id tempus reuocetur, & retrorahatur, quo venditor conuentus fuit, aut condemnatus.

2. Venditor serui, si cum peculio seruum vendiderit, & tradiderit peculium, ne intra annum quidem de peculio conuenietur. neque enim hoc pretium serui, peculium est, vt Neratius scripsit.

Ad §. ult. Venditor.

RAT. DVB. Is qui seruum cum peculio vendit certo precio, & precium illud accipit non tantum serui, sed etiam peculij precium habere intelligitur: est enim precium rei venditæ, ponimus autem non modò seruum, sed etiam peculium ipsius venditum fuisse. Ergo perinde habendus est ac si peculium sibi retinuerit, quoniam qui precio fruitur rem ipsam habere videtur *l. quia qui precio 39. supr. de vsufr.* Ergo & de peculio conueniri potest, cum ea actione teneatur venditor, si modò peculium serui retinuerit, & cum creditor intra annum elegerit.

DEC. Qui vendit seruum cum peculio vno eodemque precio non duas res vendit vt tot possint

dici venditiones quor sunt res, quomodo si plures res fundi specialiter nominati vno instrumentum emptionis interposito venditi essent, vt in *l. cum plures 72. infr. de euict. iunct. l. quia dicitur 32. eod. sed vnam dumtaxat rem vendit scilicet seruum eum accessione peculij. Peculium enim nihil nisi serui venditi accessio est, propter quam seruus tanto plus venditur *l. si venditor 38. in princip. de act. empt. l. 1. & 2. l. tunc inutile 12. infr. de pecul. legat. Lex parte 39. §. duos filios supr. famil. cretund.* Ergo nec precium ab emptore datum pro peculio datum videri potest, sed pro seruo peculium habente. Proinde non potest dici precium hoc esse peculij, quasi in locum peculij venditi subrogatum, sed precium serui. Peculium igitur nullum habet venditor qui seruum cum*

peculio vendidit licet serui precium habeat. Nam sicuti seruus in sui ipsius peculio esse non potest l. *deposui* 38. §. *Stichus* *infr.* hoc tit. l. *Stichus* 16. in fin. de *pecul. legat.* ita neque precium serui: cōsequens igitur est vt venditor hic post venditionem à se ita factam de peculio conueniri à creditoribus peculiaris nullomodo possit; id est, nequidem intra annum quomodo conueniri possit si post venditionem haberet adhuc peculium aut quid aliud quod esset vice peculij. Omnis enim actio de peculio

nec minus annalis, quā perpetua, necessario supponit peculium, vt *l.* *et* *pius* diximus. Ego quod tot locis scriptum est creditorem serui venditi electionem habere an velit agere cum venditore, an emptore l. *si nox alii* 11. §. *idem* scribit l. *ancillarum* 27. §. *si seruus* l. *prox.* §. 1. *supr.* l. *si creditor* 37. §. *seruus* *infr.* hoc tit. l. *de peculio* 10. *supr.* de *tribut. act.* ita intelligendus est si peculium aliquod apud venditorem remanserit, vt vel ex hoc maximè loco apparet. lunge l. *seq.*

33. IAVOLENVS libro 12. ex Cassio.

Sed si quis seruum ita vendidit, vt pretium pro peculio acciperet: penes cum videtur esse peculium, ad quem pretium peculij peruenit.

34. POMPONIUS libro 12. ex variis lectionibus.

Non penes quem res peculiaris sit.

Ad l. Sed si quis seruum 33. & *seq.*

Sicuti pender hæc lex à §. *vt. legu* *precedenti*, vt intelligamus quantum intesit an venditor serui cum peculio precium peculij acceperit an serui, vt priore casu possit venditor intra annum conueniri de peculio: posteriore vero non possit, ita coniungenda est cum l. *seq.* vtraque enim lex vnico sensu continetur, cum quis seruū ita vendidit, vt precium pro peculio acciperet, puta si separarim & separatis precij & seruū & præterea peculium venderit emptorique res peculiares tradiderit (hoc enim ponendum necessariū est, vt dominium peculij in emptorem transferatur §. *per traditionem* & §. *vendita* *Instit. de rer. diuis*) videri esse peculium penes eum qui precium habuit, id est penes venditorem, non etiam penes emptorem licet res peculiares apud eum sint, vt concludamus solum igitur venditorem hoc casu de peculio conueniri posse, non emptorem.

RAT. DVB. Non videtur fieri posse vt res ipsæ peculiares non magis sint peculij quàm earum precium quod ad venditorem peruenit. Sunt enim reuera peculiares, cum eadem manserint, quæ antea fuerunt: precium autem quod pro ijs datum est, non nisi fictitiæ & tacitæ cuiusdam subrogationis ac repræsentationis iure, peculium esse intelligitur, l. *quia qui precio* 29. *supr.* de *usufr.* Non potest autem imagine ac fictione villa, naturæ veritas adumbrari inquit Papinianus in l. *filio* 23. *infr.* de *liber. & posthum.* Ergo melius & verius est dicere, peculium esse penes emptorem, penes quem sunt res ipsæ peculiares quæ penes venditorem qui nihil nisi precium peculij habet. Etsi enim ex vulgari nostrorum brocardico subrogatum sapientiarum eius in cuius locum subrogatum est l. *si quis eum* 10. §. *qui iniuriarum* *supr.* si *qui causi. leg. sed quod inde* 71. de *legat.* 2. Nemo tamen vnquam dicit subrogatum esse illud ipsum in cuius locum subrogatum

est, aut precium quod loco rei est esse rem ipsam nec enim quicquam potest esse vice & loco sui ipsius, nec dabitur quin aliud sit res ipsa, aliud verò rei precium *leg* *si alij* 42. §. 1. *supr.* de *usufr.* §. *si res aliena* *Instit. de legat.*

DEC. Non potest fieri vt vnum idemque peculium sit penes duos in solidum, vt nec aliud quicquam siue dominium respicias l. *si duobus* *supr.* *commod. siue possessionem* l. 3. §. *ex contrario de acquir. possess.* l. *duo in solidum* 19. de *precar.* Necesse igitur est vt vel totum peculium sit penes venditorem solum, aut penes solum emptorem in solidum, aut penes vtrumque pro parte. Atqui cum venditor peculium totum certo precio vendidit, & traditis rebus omnibus pecularibus accepit pretium fieri nequit vt non sit totum peculium & solidum vel penes venditorem solum, vel penes solum emptorem, non etiam pro parte penes hanc & pro parte penes illum non est autem solidum penes emptorem, quia cum precium ei absit quod dedit, non videtur ex illa peculij emptione valde factus locupletior quod fortasse carius & iniusto precio emerit, longèque iustius est peculium quod ante venditionem penes venditorem fuit, etiam post venditionem apud eum manere, tametsi res omnes peculiares à se abdicaerit, cum earum nomine sibi pretium retinuerit, & peculium sit ex genere & numero vniuersalium quæ non modò a cessionem & decessionem recipiunt, vt diximus, sed etiam facilem vnus in locum alterius subrogationem l. *vrum autem* 23. vbi diximus *supr.* de *hered. petit.* Quis enim dixerit abesse peculium, ei qui peculium vendidit & pro pecularibus rebus habet earum precium? Nulla igitur ratio est, vt quasi peculium habere desierit de peculio quoque teneri declinat, & onus peculij transferatur in emptorem qui res peculiares habere quidem cœpit, sed ex causa onerosa, quæ ultra onerarium certè non patitur.

35. IAVOLENVS libro 12. ex Cassio.

At cum hæres iussus est peculium dare, accepta certa summa: non videtur penes hæredem esse peculium.

Ad h.

ad l. At cum heres 35.

RAT. DVB. Cum heres peculium accepta certa summa legatario dare iussus est, quamvis summa illa conditionis implendæ causâ ei data esse videatur, quia tamen figura conditionis expressa non est, perinde videtur penes heredem esse iure hereditario ac si heres eo veluti precio peculii legatario vendere iussus esset, & legatarius eam summam pro precio inferre l. in ratione 10. §. tametsi iunior. §. vendere & seqq. infr. ad leg. Falcid. vbi Marcianus hanc ob causam scribit eam summam in legatorum quoque Falcidiam imputari debere, in quam tamen non solent imputari ea, quæ conditionis implendæ causâ capiuntur l. id autem 76. l. in quartam 91. eod. tit. Ergo quemadmodum cum quis peculium certo precio vendidit & tradidit accepto precio peculium adhuc penes eum esse intel. igitur, ut dictum est in legib. præcedentibus, ita & cum heres accepta certa summa peculium dare iussus est, nihilominus peculium apud eum esse intelligendum est, ut proinde de peculo conveniri debeat ipse non legatarius: tanto magis quod etiam cum peculium alicui simpliciter legatum est, nec aliquid heres pro peculio retinuit, adhuc tamē placet heredem conveniri debere de peculo non legatarium, non tam quatenus heredem qui omnibus creditoribus hereditatis satisfacere debeat, quam quia peculium adhuc ipse habere videatur, cum tradendo id legatario se liberauerit actione ex testamento qua ei tenebatur, ut subtitul. Vlpianus cum Papiniano disputat in l. 1. §. item heres infr. tit. prox. quem sequitur Marcia-

nus in l. si seruo 18. de pecul. legat. quamvis Iulianus contra senserit in l. 1. §. per contrarium de dot. releg. ut diximus ad l. si quis seruo 29. sup. cuius opinionē fortasse laulolenus in hac lege secutus est. & ita sane omnino dicendum est: nō enim ratio illa Cæciliij & Vlpiani eo minus locum habet in herede qui certa summa accepta peculium legatario dare iussus est, imò tanto magis ut peculium adhuc penes se habere videatur, quia id tradendo liberauerit se ab obligatione præstandi ex testamento legati Perinde namque liberatur cum accepta summa peculium dare iussus est atque cum nulla accepta. Nec summæ perceptio quicquid hic addere potest, nisi ut tanto facilius credi possit peculium esse nihilominus penes heredē quasi summam illam pro peculij precio, ut diximus, & iure hereditario accepit maxime si dantis persona demonstrata non fuerit secundum Papinianum distinctionem in l. acceptum 91. ad leg. Falcid. & in l. deducta 50. §. acceptum ad SC. Trebell. cum verò ea quoque Marciani sententia & distinctio quæ ponitur in d. §. tametsi Iuliano quoque placuerit, ut ibidem Marcianus refert, dicendum est laulolenum in hac lege Iuliani quid sit sententiam probasse, sed non æquē Iulianum hanc lauloleni opinionem probaturum fuisse, nisi eo saltem casu quo expressa conditionis figura heredes legatario eam summam conditionis implendæ gratia datam accipere iussus esset, ac demonstrata præterea dantis persona, ut Iulianus, si non cum lauloleno, attamen cum Papiniano consentiat. Iamque ut dicemus ad d. §. item heres.

36. VLPIANVS libro 2. Disputationum.

IN bonæ fidei contractibus quæstionis est, an de peculio an in solidum, pater, vel dominus tenerentur. ut est in actione de dote agitur, si filio dos data sit, an pater dumtaxat de peculio conveniretur? ego autem arbitror, non solum de peculio, sed & si quid præterea dolo malo patris capta fraudatæque est mulier, competere actionem. nam si habeat res, nec restituere sit paratus: æquum est eum, quanti ea res est, condemnari. nam quod in seruo, cui res pignori data est, expressum est: hoc & in cæteris bonæ fidei iudiciis accipiendum esse, Pomponius scripsit. namque si seruo res pignori data sit: non solum de peculio, & in rem verso competit actio: verum hanc quoque habet adiectionem, *Et si quid dolo malo domini capius fraudatisque actore est.* videtur autem dolo facere dominus, qui, cum haberet restituendi facultatem, non vult restituere.

ad l. In bona fidei 36.

RAT. DVB. Pleniores sunt præstationes & vberiores ex bonæ fidei contractibus quam ex strictis, cum ex ijs agitur iudicio bonæ fidei non stricto §. in bona fidei & seqq. instit. de action. sed cum ex bonæ fidei contractu agitur de peculo contra patrem vel dominum, quia nec alia contra eos actio competit l. 3. §. si filius familias sup. commod. l. depositi. sup. hoc tit. l. 1. §. filium familias 42. de pos. eadem actio de peculio est quæ contra eos daretur si ex stipulatione convenirentur, omniq; casu actio de peculo stricta est, videturque absurdum quærere an actione de peculio in solidum an de peculio tantum pater vel dominus teneatur, cum non est ipsius actionis ostendat de peculo ultra id quod in peculio est agi non

posse. Ergo etiam si filio familias dos data sit, dummodò non iussu patris dicendum est eum patre agi quidem nihilominus posse, quod videatur dos ad eum peruenisse quod quæ est peculii, sed sufficere ut in id damnetur penes in peculio est. aut si quid in rem patris præterea vestitum sit, ut idem Vlpianus noster scribit in l. si cum dote 22. §. transgrediamur infr. solut. matrim. Nec quærendum esse an dolo malo patris aliquid in ea de re factum sit, quoniam in actione de peculo si deum dolum ad prætorē imputatur peculio per quem factum est quominus sit in peculio, l. summa cum ratione 21. sup. hoc tit. At longe aliud est dolum admissum esse in ipsa quæritate per l. si minus esset in peculio aliud verò in dote aut alia re quæ per actionem de peculio petatur. Prior dolum vindicari potest per actionem

Tom. III.

de peculio, quia & quod dolo malo patris vel domini factū est, quominus esset in peculio, perinde haberi debet acti esset. At posterior non item, quia actionum bonæ fidei singulare ius est vt earum potestate dolus vindicaretur, nec minùs actiones doli quàm exceptiones ipso iure bonæ fidei iudiciis insunt, propter illa verba *ex bona fide*, quæ in iudicio rum bonæ fidei formula semper addebantur l. *sed si idem* 21. *sol. matrim.* l. *huiusmodi* § 4. §. *quisserum de legat.* 2. adeoque quod magis dixi, ipsæ etiam conditiones l. *vlr. in princ.* & §. 1. vbi dixi *sup. de condit. ob turp. vel in iust. caus.* In strictis iudiciis qualis est actio de peculio aliud est tum quoque cum ex bonæ fidei contractu venit, quia non tam ex quo contractu agatur inspicendum est quàm qua actione. Erii non nego extra casum hunc actionis de peculio perraro posse contingere vt ex bonæ fidei contractu detur actio quæ sit stricti iuris, si cum quoque casum excipias quo ex bonæ fidei contractu aliquo nascatur conditio vt in d. l. *vl. de condit. ob turp. caus.* cum omnes conditiones sint stricti iuris.

DE C. Bonam fidem quæ non tam stricto iuri quàm dolo opponitur in omnibus contractibus etiam quæ sunt stricti iuris considerari æquum est, inquit, l. *bonam fidem* 4. C. *de obligat. & action.* Sed tamen maximè in bonæ fidei contractibus, in quib. illa etiam bona fides quæ nihil nisi æquitatem significat, exuberare potissimum debet. l. *bona fides* 31. *infr. depof.* l. *bona fides* 50. & *lex emptio* 11. §. *vlr. infr. de action. empr.* Quid enim tam contrarium est æquitati & bonæ fidei quàm dolo? Ergo cum ex contractu bonæ fidei actio de peculio venit, licet ea sit stricti iuris, dolum tamen per eam vindicari æquum est, nec tantum filij aut serui, sed etiam patris & domini, licet cum iis contractum non sit d. l. 1. §. *siliumfamilias* 42. *infr. depof.* Non quidem æquitate & potestate iudicij, quæ in hanc rem nulla esse potest, ne cin aliud quidpiam nisi pro fructibus post litem contestatam perceptis ex ea re quæ aliquando fuerit actionis l. *videamus* 38. §. *si actionem inf. de iur.* Sed vi & potestate clausulæ quæ in actione illa siue generale de peculio siue specialiore de in rem verso adici debet, & siquid dolo malo patri dominive caput fraudatusque actor est, vt actio quoque de dolo quæ aliqui separatim & proprio iudicio instituenda esset, actioni strictæ inlit, quomodo in eiusmodi actionum formulis inseritur etiam clausula exceptionis doli, quæ aliqui non inest l. *sed & in stricti iuris iudiciis* *Instit. de action.* l. 2. §. *circa*, & *pass. de doli mali except.* vt & in iudiciis arbitratis l. *sumptus* 48. *de rei vindicat. leg. Papinianus* 14. *sup. de Public. in rem act.* Idque est quod Vlpianus hic scribit non solum de peculio & de in rem verso actio competit, verum hanc quoque habet adiectionem, vt intelligamus non noua & alia actione quàm ex contractu bonæ fidei de peculio vel de in rem verso hoc fieri, sed eadem ipsa actione habente tamen adiectionem supradictam, quæ in actione de peculio vel de in rem verso ex contractu stricti iuris competente non apponeretur. Alioqui nulla esset inter contractus bonæ fidei & stricti iuris differentia, quod tamen hæc lex negat. Est enim hæc actio quodammodo mixta ex actione bonæ fidei & stricta: idè quæ mixtam quandam naturam habet,

quam non habet actio de peculio vel de in rem verso, quæ nascitur ex contractu stricto. Tota enim stricta est. lunge d. l. 1. §. *siliumfamilias* 42. *infr. depof.* l. & idè 7. §. *idem aut infr. de in rem vers.* & quæ ibi dicemus.

a. Nam si habeat res, nec restituere sit paratus. R. A. T. D. V. A. Res in dote datur filio, & quas pater penes se habet, peculiaria non sunt, cum sint dotales. Ergo vel actione de peculio repeti non possunt tanquam nihil habentes commune cum peculio, sed potius iudicio de dote, vel si patrem eo quoque nomine teneri æquum est, quod res dotales non restituat, quarum restituendarum habet facultatem quasi hoc ipso faciat dolo malo, vt scriptum est in fine legis. Cur condemnatur duntaxat quantia ea res est, non etiam quanti mulier in litem iurauerit, ne alioqui iusto pretio cogatur illa res suas vendere l. *si filiofamilias* 25. §. *maritum infr. solut. matr.*

D. E. C. Iudicium de dote aut quod idem est, rei vxoris, quod bonæ fidei est, & in quo propter eam causam iurari potest in litem, quoties competit iure dominij ex regula l. *in actionibus* 5. *sup. de in lit. iur.* non potest locum habere nisi contra maritum aut mariti heredem l. *dotu actione* 9. C. *solut. matrim.* & *pass. ill. tit. infr.* Atqui pater neque maritus neque mariti heres est. Non potest igitur conueniri iudicio de dote: sed tantum de peculio vel de in rem verso, siquid in rem ipsius præterea versum sit d. l. *si cum dote* 22. §. *transgrediamur infr. cod. ill. tit.* Atqui actiones istæ de peculio & de in rem verso sunt stricti iuris, in quibus proinde nunquam iurari in litem potest extra casum d. l. *in actionibus* §. *plane l. aliàs* 6. *de in lit. iur.* Sufficit ergo vt condemnetur pater quanti ea res est, id est, quantia actoris interest. Quæ & actionis de dolo natura & condemnatio est l. *arbitrio* 18. *in princip.* & §. 1. iunctis iis quæ ad eum locum aduerus Tribonianum scripsimus *sup. de dolo.* Et quidem propter adiectionem à Prætorè in actione de peculio doli clausulam: quia dolo facere videtur pater vel dominus, qui cum habeat facultatem restituendi, non vult tamen restituere. Multò magis si dolo fecit quominus possit restituere. d. §. *maritum* & l. *qui restituere* 68. *sup. de rei vindic. l. 1. §. vlr. infr. depof.* Est autem hoc ius primum in contractu pignoris inducitur, vt repigneret data seruo, non solum de peculio & de in rem verso dominus teneatur, verum hanc quoque adiectionem habere actio de peculio, & si quid dolo malo domini caput fraudatusque actor est. Sed quod in hoc contractu quib. bonæ fidei est constitutum fuit, ad alios quoque bonæ fidei contractus debet porrigi in quib. nec alia siue dubitandi siue decidendi ratio est. Erii verò ex contractu pignoris nascitur actio pignoratitia, quæ bonæ fidei est. Attamen contra patrem vel dominum ex contractu filijfamilias vel serui, non simplex actio pignoratitia competit, sed eadem adiectione illa de peculio vel de in rem verso, quæ strictam facit actionem, quam alioquin bonæ fidei esse non ambigeretur. Idemque in actione depositi aut commodati de peculio & aliis actionibus bonæ fidei, quæ contra patrem vel dominum non nisi de peculio dantur, iuris est, l. 3. §. *si filiofamilias* *sup. comm. d. l. 1. §. siliumfamilias* *infr. depof.*

37. IULIANVS libro 12. Digestorum.

Si creditor filij tui heredem te instituerit, & tu hæreditatem eius vendideris: Silla parte stipulationis, Quanta pecunia ex hereditate ad te peruenierit, teneberis de peculio.

Ad l. Si creditor 37.

RAT. DVB. Cùm dominus serui à creditore peculiari institutus hereditatem ipsius adit, certum est aditione cõsulum esse obligationem, quã pater creditori tenebatur, & ea confusione extinctam quoque actionem de peculio, cùm iura creditoris & debitoris in eandem personam confluerint, nec sui ipsius debitor quisquam aut creditor dici possit l. *Stichum aut Pampulum* 95. §. *Aditio inf.* de solut. l. *heres à debitore* 21. l. *debitori* 50. de fideiuss. l. *debitori* 7. C. de pact. et si autem idem heres institutus eam hereditatem alij postea vendiderit, non idcirco tamẽ conueniri magis dominus potest, non solum quia semel extincta obligatio nunquam reuiuiscit l. *qui res* 98. §. *arcam de solut.* sed etiam quia eadem confusiois retinendæ ratio semper durat, cùm heres qui hereditatem vendidit non eo minus heres remaneat, adeoque & creditoribus hereditatis petinde atque antea teneatur l. 2. C. de hered. vel act. vendit, quisquis enim semel heres fuit, semper heres perseuerat l. *ait Prator* 7. §. *sed quod Papinianus sup.* de minor. l. *qui soluendo* 88. de hered. inst. l. *ex factio* 43. §. *ut de vulg. & pupill. subst.* extra casum illum d. §. *ut si heres post aditionem in seruitute reductus sit, aut si testamentum per inofficiosi querelam rescissum sit l. in substitutione* 31. et d. vulg. & pupill. subst. l. circa 19. de inoff. testam. atqui emptor hereditatis non plurius in hereditate, aut ex causâ hereditatis habere potest quàm habuerit venditor ipse venditionis tempore, cùm per emptionem hereditatis nihil aliud sibi acquirit, quàm vt loco heredis esse videatur l. 2. in pri. & §. cum quis inf. de hered. vel act. vend. ergo non magis permittendum est emptori, vt ob id quod ex contractu serui dominus creditori debuit,

agat contra venditorem, quàm vt venditor agat contra seipsum. De c. In venditione hereditatis solet interponi ex parte emptoris stipulatio illa *quanti pecunia ex hereditate ad te perueniet*, quæ idcirco dicebatur stipulatio emptæ & venditæ hereditatis, ex qua stipulatione teneatur venditor, vt quicquid ad se perueniet ex hereditate restituat emptori: peruenisse autem intelligitur id omne per quod in effectu per hereditatem factus ille sit opulentior d. l. 2. §. *peruenisse & pass. eadem lege*, atqui non potest negari quin dominus serui idemque debitor creditoris peculiari factus sit locupletior ex creditoris sui hereditate, cùm ea ratione libetatus sit ab actione de peculio, quæ tenebatur defuncto, & quolibet alio herede existẽte, mansisset obligatus. Fit enim locupletior quisquis à creditore liberatur l. *si pupilli* 66. in fin. de solut. ergo ex supradicta stipulatione cogendus est præstare emptori, quârum actione de peculio aut de in rem verso præstitisset, alij cuilibet creditoris sui heredi, non obstante confusione, quæ per hereditatis aditionem facta est, quasi non tam in sui quàm in alterius cuiuslibet heredis locum emptorem substituerit d. §. cum quis, nec necesse est tractio de peculio, vel de in rem verso, quæ per confusione intercidit, per venditionem resuscitetur: & ita intelligi debet quod hic Iulianus scribit *teneberis de peculio*, non vt venditor conueniatur ab emptore actione de peculio, sed vt ex supradicta stipulatione teneatur præstare quicquid de peculio filij seruauit, aut in rem versum inueniatur, vt scriptum est in d. l. 2. §. *illud quæstrum est de hered. vel act. vendit.* at præterea nihil, id est, non solidum quod seruus filij sue familias debuit, quia nec de solidio conueniri poterat aut dominus potuisset, sed de peculio duntaxat.

¶ Si seruo tuo permiseris vicarium emere aureis octo, ille decem emerit, & tibi scripserit se octo emisse, tunc ei permiseris eos octo ex tua pecunia soluere, & is decem soluerit: hoc nomine duos aureos tantum vindicabis: sed hi venditori præstabuntur duntaxat de peculio serui.

Ad l. Sed si seruo tuo.

RAT. DVB. Sicuti causa emptionis indiuidua est l. cum ex causa 139. de verbor. oblig. quia neque emptor fuerat partem empturus, neque venditor partem venditurus l. *aut or virginibus* 47. §. 1. sup. de minor. l. si quis aliam 46. inf. de solut. ita & obligatio precij, quoniam precium omne in pecunia numerata consistere necesse est §. *precium instituit. de empt. & vendition.* aut in qua aliare quæ sit vice pecunie numeratæ, vt in l. 1. C. de rer. permitt. quamquam contractus ille non tam emptionis contractus est, quàm emptioni similis, nisi precium fuerit certum & taxarum, precium autem quod in pecunia huius numeratæ, siue numeranda constituit, non potest nisi indiuiduum esse, cùm numerus omnis vltima eaque indiuidua vnitate concludatur, ex eaque formam, & denominationem suam accipiat: ergo si seruo tuo permiseris vicarium emere aureis octo, ille verò decem emerit, & tibi scripserit se octo emisse, tunc ei permiseris eos octo aureos ex pecunia tua soluere, & is decem soluerit, dicendum est totam illam venditionem, & pro toto precio factam ex voluntate tua fuisse, vel non fuisse, si ex tua voluntate, nullâ ergo te vindicatione Tom. IIII.

habere duorum aureorum quos seruus citra permissionem tuâ soluit, si nõ ex tua voluntate posse te igitur nõ tantum illos aureos, sed cum illis etiam octo alios vindicare. Denique cùm sit vnicum precium vnus venditionis, non potest diuerso iure censi, vt pars vna vindicari possit, alia non possit arg. l. cum qui ades 23. inf. de vsucap. Præsertim cùm dominium vicarij à seruo empti, non pro parte, sed in solidum acquisitum sit domino, cui nec pro parte acquiri potuit, pecunie autem quæ pro precio datur, dominium in venditorem ab emptore transferri debeat l. *ex empto* 11. §. 1. de action. empti. & quidem in solidum l. *Iulianus* 15. §. *offerri eod. l. quod vendidit* 19. inf. de contr. empt.

DEC. Non habet seruus potestatem alienandi res domini, ne quidem peculiales, nisi liberam habeat peculij administrationem l. si conuenierit 18. §. *ut sup. de pig. act.* Ceterarum verò rerum nullo modo nisi quatenus facit ex voluntate domini, nec si liberam peculij administrationem habeat, idque ex generali iuris regula, quæ non patitur id quod nostrum est sine facto nostro in alium transferri l. id quod nostrum 11. de regul. iur. Itemque ex speciali illa quæ meliorem quidẽ conditionẽ nostram per seruos aut filios fam. nos

stros fieri posse vult, et nō etiam deteriores. *l. melior 133. eod.* ergo si dominus permiserit seruo, vt vicarium sibi emeret, emptumque solueret ex pecunia domini ad octo vsque aureos duntaxat, ille verō non solum ignorante, sed etiam inuito domino decem soluerit, non potest fieri, vt duorum illorum aureorum quos ultra octo soluit dominum transulerit in venditorem, cum nemo plus iuris in alium transferre possit quam ipse habeat. *l. nemo plus iuris 54. eod.* neque verō debuit seruus siue in emendo seruo, siue in soluendo precio, id precium egredi quod mandato & permissione domini continebatur. *l. ita vt omnes 36. §. 1. iura. l. diligenter 5. infir. mandat.* cum igitur dominum illorum in duorum aureorum manerit penes dominū dubitari non potest quin habeat eorum vindicationem quos potest suos dicere. *l. in rem 23. sup. de rei vindic. l. Quintus 27. §. argenteo infir. de aur. & argenti legat.* At quantum ad alios octo aureos pertinet qui volentē & expellim permittente domino ex eius pecunia solui sunt, quia dominum eorum translatum est in venditorem, vindicatio eorum competere nulla potest, sed neque conditio, cum solui fuerint ex iusta causa, nec venditorem & re & precio carere æquum sit. *l. l. ex empto 11. §. qui autem l. bona fides 50. de action. empt.* præsertim venditore non conquirente quod à seruo deceptus fuerit, si pro eo quod ad integri precij solutionem deest, malit esse contentus actione de peculio, quam ipsi competere dubitandum non

est, quia & seruus ipse, si conueniri posset vtique ex ea causa in solidum teneretur: ita ergo fiet, vt si nihil, aut minus sit in peculio, moretur venditor in damno, cum pro decem aureis quibus seruum vendidit, non nisi octo sit habiturus, quod aperte iniquum sanē fuerit, idēque hoc casu ratio facit, & æquitas dicat, vt dominus si duos illos aureos vindicet, nec vicariū quem penes se habet restituat, doli mali exceptione repellendus sit, si modō venditor sit paratus recepto vicario, illos octo aureos, quos ex pecunia serui accepit, ei reddere, vt ita in pristinum statum reponatur, & sine cuiusquam iniuria ab emptione discedatur, vt in *l. ab emptione 88. sup. de pact. l. si dotalis 58. infra solus. matr. l. ex his 8. infir. quæ infraud. credit.* & hoc videtur iudicium Iuliani sententiam addendum esse, si ponas nolle venditorem stare venditioni, quin ei plenissime satisfiat de precio, viuentē adhuc apud seruum aut dominum vicario, qui reddi adhuc possit: quamvis non ignorem dici posse imputandum esse ei qui cum seruo contraxit, cur cum eo contraxerit quem sciebat nō posse obligari ciuilititer, neque ex eius contractu aliam habere actionem quam de peculio: ceterum proponendum est hunc vicarium non nisi octo aureis dignū fuisse, alioqui essent duo reliqui aurei versi in rem domini qui proinde eorum nomine non tantum de peculio, sed etiam de in rem verso conueniri posset, multoque magis repelli exceptione doli, si duos illos aureos vindicaret.

2. ¶ Seruum communem, quem cum Titio, aut cum Sempronio habebam, Titio vendidi, antequam eius nomine ageretur mecum de peculio, quæsitum est: si de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur: an eius peculii, quod apud me esset, ratio haberi deberet. dixi, si cum Sempronio ageretur, numquam rationem eius peculij, quod apud me esset, haberi debere: quia is nullam aduersus me actionem haberet, per quam id, quod præstitisset, consequi posset. Sed & si cum Titio post annum, quam vendidissem, ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me est: quia iam mecum agi de peculio non posset. Sin autem intra annum ageretur, tunc quoque habendam huius peculij rationem: postquam placuit, alienato homine, permittendum creditori, & cum venditore, & cum emptore agere.

Ad §. 2. Seruum.

R A T I O. Actio de peculio communis serui nomine in solidum competit contra vnumquemque ex dominis, ne in plures aduersarios distringatur creditor, qui cum vno seruo contraxerit. *l. & ancillarum 27. §. ult. sup.* videtur enim creditor vniuersum serui peculium vbicumque esset inuitus esse tanquam proprium ipsius partionum. *l. hinc queritur 19. §. 1. l. si ex duobus 32. in fine principij sup.* ergo si seruum communem quem cum Titio & Sempronio habebam [sic enim legendum esse puto & pro aut] Titio vendiderim antequam eius nomine ageretur mecum de peculio, & queratur an agente creditore de peculio contra Titium aut Sempronium eius quoque peculij ratio haberi debeat quod apud me est, non debet adhiberi distinctio, an cum Titio agatur, an cum Sempronio, sed tantummodō, an intra annum an post annum, vt si intra annum mei quoque peculij rationem haberi oporteat, non etiam si post annum.

D E C. Plures quidem domini conueniri de pecu-

lio in solidum possunt, & quidem ita vt vno in solidū conuenito etiam peculij quod apud alios est ratio habenda sit, sed ita tamen vt quod vnus ex iis pro aliis præstiterit, possit ab iis repetere iudicio societatis aut communi diuidendo. *l. l. & ancillarum §. ult.* proinde si qua ratio sit propter quam is qui conuenitur, nullam à sociis repetitionem habere possit, non est æquum vt in eo condemnando, eius quoque peculij quod apud alios sit ratio aliqua habeatur, ne dāno afficiatur is qui in solidum conuenitus est si ex aliorum quoque persona præstare aliquid cogeretur, atqui postquam Titio seruum vendidi si Sempronius de peculio conueniatur in solidum, & pro eo quoque peculio quod apud me est, nullam contra me siue pro socio siue communi diuidendo actionem habere possit, cum quo seruus ei communis amplius nō esset, sed cum solo Titio: non enim dantur illæ actiones nisi inter socios & condiuifores: ergo in actione illa de peculio, eius tantum peculij ratio habenda erit quod apud Titium & Sempronium inueniatur, non etiam quod apud me qui partem in eo seruo ha-

bere

debe desij: quamvis enim creditoris indemnitati cōsulendum sit quantum fieri potest, ne in plures aduersarios distingatur qui cum vno contraxerit, vt diximus, id tamen ita temperandum est vt in damno non mahear is qui pro aliis conuenitur. *l. quare 23. sup. ar. si cum Titio agatur de peculio*, subdistinguedum necessarium est an intra annū agatur, an post annum: hoc enim posteriore casu nec mei peculij ratio haberi debet, quia iam mecum agi de peculio non potest, neque à Titio cui vendidi, neque à creditore, cum actio de peculio, quæ contra venditorem datur ex edicto sit annalis, nec rursus possit Titius contra me vllam habere repetitionem cum non magis socius, aut conditoris meus sit quam Sempronius, sed si intra annum agatur cum Titio de peculio aliud probandum est, quia potest hoc casu Titius habere contra me repetitione eadem propolita actione de peculio, postquam placuit alienato seruo permittendum esse creditori, & cum venditore agere & cum emptore *d. l. si ex duobus 32. §. pen. & l. si noxali 11. §. pen. sup. dum ne eodem tempore, & diuisa actione*. *l. quoties 47. §. si creditor in f. si* Proculianos sequi malumus *quæ Sabianinos qui contra putarunt*. *l. & ancillarum 27. §. illud quoque sup.* nec minùs si creditor ipse seruum emerit, quam si alius quilibet, vt in *d. l. si noxali 5.*

pen. in proposito autem Titius cui vendidi sit meus creditor, & quidem peculiaris, cum à creditore alio conuentus præstare cogitur ei, quantum in peculio est, etiā peculio quod apud me est, computato: nec quicquam vetat quominus contra me agat de peculio Titius, qui iam socius meus non est, quamuis socij quandiu socij sunt inter se agere de peculio non possint, *l. nam inter se 20. sup. nec in eo vlla mihi fit iniuria*, cum quantum Titius sibi à me vult præstari, tātum dē creditori præstare cogeret, si ille me, quod pro suo iure facere intra annum posset de peculio conueniret, scio tamen virum doctissimum Iacobū Cuiacium *lib. 2. 4. obs. seru. cap. 8.* locum hunc emendare deletis verbis illis cum Titio aut, & ita legere cōmitem quem cum Sempronio habebam, nec in subtiliter, vt de peculio actum sit cum Titio non tanquam cum socio, vt nostra interpretatio supponit, sed tanquam cum emptore, habetate ille repetitionem contra me tanquam emptor, non tanquam socius, mihi quæ videtur emendatio hæc expeditior quam nostra quæ pro aut reponit & vulgata certē lectio defendi nullo modo potest, Cuiacij ergo emendatio & interpretatio omnino probanda est, nos iis etiam satisfacere volumus quantum potuimus qui receptæ lectionis affectores religiosiores sunt, ad superstitionē vsque.

3 ¶ Si actum sit de peculio cum eo, qui vsum fructum in seruo habet: & minùs consecutus sit creditor: non est iniquum, vt ex vniuerso eius peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprietarium erit, rem consequatur.

Ad §. 3. Si actum sit.

RAT. DVB. Non alia ratio est proprietarij & fructuarij quam plurimum proprietarij, aut fructuarij apud quos singulos fit pars aliqua peculij, quia omnes de peculio tenentur, si quidem is qui cum seruo contrahit, vniuersum eius peculium tanquam proprium ipsi patrimonium intuius esse videtur vbi cumque peculium illud sit, & vnde cunq; vt toties diximus ex *l. binc queritur 19. §. 1. l. & ancillarum 27. §. ult. l. si ex duobus 32. sup. hoc tit.* atqui quoties plures sunt proprietarij vel fructuarij, vel etiam bonæ fidei possessores, ius ita est vt conuenio vno in solidū, cæteri omnes ipso iure liberentur *d. l. si ex duobus*, vbi scriptum *sup.* ergo idem quoque in proprietario & fructuario dicendum est, vt si actum sit de peculio, cum eo qui vsum fructum in seruo habet, & minùs consecutus sit creditor, quam ei debeatur, non possit pro residuo redire ad proprietarium tanquam ipso iure liberatum. D E. Summæ quidem & stricta iuris ratio ita facit, sed æquitas aliud dicit, vt nō tam intēctione quam perceptione liberentur ij apud quos peculium est, quemadmodum scriptum est, & nos explicauimus in *d. l. si ex pluribus*, id quæ est quod Iulianus hic scribit non esse iniquum, vt ex vniuerso serui peculio, siue apud fructuarium, siue apud proprie-

tarium erit creditor suum consequatur, dixit non esse iniquum pro eo quod Vlpianus dicit in *d. l. si ex duobus*, æquitatem hoc dicere, vt intelligas Iulianum non minùs æqui & boni quam stricti iuris peritissimum fuisse, nec minùs quam Vlpianum in propolita specie animaduertisse quantum à summo iure distaret æquitas, quam tamen præferri oporteret, quamuis Vlpianus eo loco Iuliani sententiam sic referat quasi iuris summam duntaxat rationem videri: æquitas autem nullam penitus rationem habuerit: obseruandum autem est, cum seruus habet duplicis iuris peculium, vnum quod proprietarium respiciat, alterū quod fructuarium, non esse in electione creditoris vtrum priore conueniat de peculio, sed eum priorem conuenire debere ad cuius peculium causa debiti respicit, postea verò, & duntaxat in subsidium conueniendum esse illum ad cuius peculium non respicit debitorum *d. l. binc queritur §. 1. vers.* certē illud aduirtendum, vbi scriptum est, & ad *l. 2. sup. hoc tit.* & ita hic quoque locus intelligi debet, vt postquam creditor egerit cū fructuario de re ad solius fructuarij peculium respiciente, si tamen minùs consecutus fuerit, de residuo possit agere etiam contra proprietarium, quamuis debitum illud nihil commune haberet cum proprietario, iunge *§. ult. d. l. binc queritur sup.*

4 ¶ Nihil interest, operas suas conduxerit seruus à fructuario, an pecuniam mutuam ab eo acceperit. dati itaque debebit actio ei aduersus dominum proprietatis deducto eo quod seruus, peculij nomine, apud fructuarium habet.

Ad §. ult. Nihil interest.

RAT. DVB. Operæ in rerum natura non sunt *l. opere 9. in f. de oper. liberi*. operæ namque in actu consistunt, nec ante in rerum natura est quam dies venerit, quo præstata est *l. 1. sup. de oper. seruor.* non prius autem.

Tom. III.

tem dies venisse intelligitur, quam præterierit, *l. 1. §. si quis 13. §. indicium de operibus liberi*. vbi autem dies præterit, iam alterius diei, ac proinde alix operæ sunt quemadmodum si alij præstarentur, *l. quis alie 12. eod.* ergo si seruus fructuarium operas suas à fructuario conduxerit, non perinde haberi debet ac si

T 4

mutuam pecuniam à fructuario accepisset, ut possit similiter agere de peculio contra dominum proprietatis, quomodo possit si mutuū seruo pecuniā dedisset.

DEC. Operē cum debentur, quia non possunt pecunia nisi prætēta, nec rursus prætēta prætari, quia iam alia sunt, consequens omnino est ut earum estimationem solum peti prætari que necesse sit, unde est quod dici solet perinde operas à libertis ac pecuniam creditam peti. *L. ad duobus 4. cod. tit. de oper. libert. ergo* & quod ad actionem de peculio attinet, non mi-

nus dabitur illa contra proprietariū pro operis quas conduxerit seruus à fructuario, quam si fructuarius pecuniam ei credidisset, deducto scilicet eo quod seruus peculij nomine apud fructuariū habet, ut in *l. sed fido 15. in fin. l. & a. cellarum 27. §. in venditorem sup.* operas enim debet seruus fructuario, ideoque ne eas locare ipsi potest *l. sed & si quid 25. §. idem Iulianus alius l. si seruo sup. de usufr. si ergo eas conduxerit à fructuario perinde sit debitor fructuarij ac pecunię credita.*

38. AFRICANVS libro 8. Quæstionum.

DEposui apud filium familias decem, & ago depositi de peculio. quamuis nihil patri filius debeat, & hæc decem teneat; nihilo magis tamen patrem damnandum existimauit, si nullum præterea peculium sit. hanc enim pecuniam, cum mea maneat, non esse peculij. denique quolibet alio agente de peculio, minime dubitandum ait, computari non oportere, itaque ad exhibendum agere me, & exhibitam vindicare debere.

Ad l. Deposui 38.

RAT. DVB. Etiam depositi nomine quod penes filium familias, vel seruum est, depositi actio in patre vel dominum datur. *l. depositi 5. sup. l. 3. §. si filius familias sup. commod. l. 1. §. filius familias inf. depositi.* præsertim si nihil patri vel domino debeatur, quod ex peculio deduci possit, & debeat, atqui cum depositi penes filium familias decem, & nihil patri filius debet certū esse, videtur saltem ea decem quæ depositi & quæ filius tenet esse in peculio, ergo possum pro his decem agere de peculio contra patrem. DEC. Ex depositi titulo non trāsferitur dominium, arne quidem possessio, quamuis re & traditione contrahatur, quia non id agitur inter deponentem & depositarium. *l. licet 17. §. 1. inf. depositi.* ut euenit etiam in commodato. *l. rei commodata 8. & seq. sup. commod.* atqui nihil fieri potest peculij quod non alienetur, & cuius dominium in patre vel dominum non trāsferatur: peculium enim licet filio vel seruo detur à patre vel domino, magis tamen patris vel domini est, imò solius patris aut domini quantum ad proprietatem. Ergo si decem hæc adhuc extent, nec consumpta probentur de peculio agere nomine contra patrem non potest si aliud præterea nullum peculium sit: aliquid enim peculium esse oportet, saltem condemnationis tempore, ut pater vel dominus de peculio condemnari possit. *l. questum 30. sup. hoc tit.* proinde si aliquid peculium præterea sit, rectè pater in proposita specie de peculio & conuenietur & condemnabitur, non quasi eo magis hæc decem fiant peculij, sed quia etiam depositi nomine quod alienatum sit & adhuc extet, perinde agi depositi de peculio potest atque si res deposita in peculium cōuersa fuisset, dummodo aliquid vel minimum peculium sit ad quod referri possit condemnatio, ideoque nimirum ponit Africanus decem ista extare, & à filio familias, vel à patre adhuc teneri, quia si consumpta essent, sicuti mea

manere non possent, quandoquidem consumptio, licet non sit modus acquirēdi aut trāsferēdi dominij; modus tamen est amittēdi, ut sæpius docuimus, ita & fierent proculdubio peculij, ob idque nec quicquam esset quod impediret, quominus possem contra patrem agere de peculio, essetque pater mihi dānandus si modo nihil patri fili debueret, aut minus deberet quā decem, tamen præterea nullū peculij esset, quia & cū extant nō alia de causa deficit actio de peculio, quā quia deficit peculij: hanc verò pecuniam quandiu extat & mea manet, non fieri peculij probat Africanus hoc argumentum, quod si alius quilibet ageret de peculio contra patrem, siue aliud præterea esset peculium, siue nullum, hæc decem quæ apud filium familias deposuissē, & mea manerent, peculionon computarentur, neque ad inducendam actionem de peculio, quæ sine peculio aliquo, ut diximus, esse non potest, siue ad augendam peculij quantitatem, quia verè diceret pater esse mihi restituenda rāquam mea nec inquam facta peculij: ergo & nemine alio agente non actione de peculio ea petere debeo, sed per actionem ad exhibendum ut mihi exhibeantur, & exhibita per me vindicentur, ut & in *l. penult. inf. depositi.* dabitur autem mihi actio hæc, ad exhibendum contra eum qui hæc decem teneat, siue pater sit, siue filius, quia filius familias quoque conueniri ex omni causa potest. *l. filius familias 39. inf. de oblig. & actione.* ad exhibendam tenetur quilibet rem tenet, ita ut ei exhibende habeat facultatem etiam si naturaliter tantum incumbat possessio. *l. 3. §. ult. & l. seq. sup. ad exhib.* quamuis filius familias neque retinere, neque recuperare, neque adipsi possēssionem rei peculiaris videatur, sed pater. *l. filius familias 93. de reg. iur.* idcirco tenendi verbo vti est Africanus non possidēdi, ut realem & actua-lem, nō veram & ciuilem possēssionem significaret, quam nec exigit rei vindicatio, quomodo eam exigit interdictū uti possidētis. *l. officium 9. sup. de rei vind.*

1 Si nuptura filio familias, dotis nomine certam pecuniam promiserit: & diuortio facto agat de dote cum patre: utrumne tota promissione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oporteret? respondit, tota promissione eam liberandam esse. cum certè, etsi ex promissione cum ea ageretur, exceptio-
ne dolimali tueri se posset.

Ad 9.

Ad § 1. Si nuptura.

R A T. D V B. Certum est patrem pro ea dote quæ filiofamilias data vel promissa est à muliere, non teneri iudicio de dote soluto matrimonio nisi de peculio l. si cum dote 22. §. transgrediamur infr. solut. matrim. l. in bona fidei 36. supr. hoc titul. In actione autem de peculio deducendum esse ante omnia id, quod patri debetur, vel ex ipsa peculij diffinitione l. depositi 5. §. vltim. supr. Nec priuilegium vllum posse præponi patri cum ex persona filij de peculio conuenitur l. ex facto 52. infr. Proinde ne quidem doris, siue quod pater præuenisse, & cum filio suo prior egisse videatur l. sed si damnum 9. §. peculium supr. Siue quod non sit verisimile patrem filio concedere, id in peculio habere quod libi debetur §. præterea eiusdem legi. Ergo si nuptura filiofamilias dotis nomine certam pecuniam ei promiserit, siue præsentem siue absente patre, & diuortio facto agat illa cum patre de dote, id est, dotis actione de peculio, licet non ad aliud teneatur pater, nec ipse quoque filiusfamilias, nisi ut mulierem promissione sua liberet l. nuptia 30. §. 1. infr. solut. matrim. Cum tamen ad hoc ipsum teneatur iudicio de peculio, dicendum videtur non tota promissione liberari eam debere à patre, sed deducto eo, quod ipsi patri debetur.

D E C. Si ex ea promissione mulier soluto matri-

monio à patre conueniretur, utique posset se doli mali exceptione rueri, non tantum pro ea quantitate quæ superesset deducto eo quod patri à filiofamilias deberetur, sed in totum, quia æquum non esset vllam dotis partem præstari à muliere, quæ iam à marito diuertisset: quamuis enim ex iusta causa ab initio facta esset promissio, soluto tamen matrimonio rediit ad non causam, vt in l. 1. §. vltim. supr. de condit. fin. caus. incipitque maritus eiusque pater dolo malo facere si ex ea promissione agere perseueret, quæ res doli mali exceptionem inducit l. 2. §. circa infr. de doli mal. except. Ergo nec si agat mulier actione rei vxoris de peculio contra patrem, deducendum est, quod à filio debetur patri, sed tota promissione liberanda est, vt ne quidem pro ea quantitate quam filius patri debet, maneat illa obligata possitque conueniri ex sua promissione. Est ergo hic casus valde singularis, in quo pater conuentus actione de peculio non deducit quod libi debetur. Et ratio specialitatis est, quia quod hoc casu per actionem de peculio petitur tale est, vt nulla ex parte imminuat peculij quantitatem, quæ apud patrem est, sed impedit duntaxat ne quantitas illa augeatur, quæ nec nisi valde iniquè ex damno & iactura mulieris augeri posset, nihil nisi meram, sed integram liberationem petentis.

2. §. Stichus habet in peculio Pamphilum, qui est decem. idem Pamphilus debet domino quinque. si agatur de peculio, Stichi nomine: placebat, æstimari debere pretium Pamphili, & quidem totum, non deducto eo quod domino Pamphilus debet. neminem enim posse intelligi ipsum in suo peculio esse. hoc ergo casu damnum dominum passurum: vt pateretur, si cuiuslibet alij seruorum suorum peculium non habenti credidisset. idque ita se habere euidentius appariturum ait, si Sticho peculium legatum esse proponatur. qui certè, si ex testamento agat, cogendus non est eius, quod vicarius suus debet aliter, quàm ex peculio ipsius, deductionem pati. alioquin futurum, vt, si tantundem vicarius domino debeat, ipse nihil in peculio habere intellegatur. quod certè est absurdum.

Ad § 2. Stichus.

R A T. D V B. Quod vicarius ordinarij debet domino ex peculio deducendum est, perinde atque quod ordinarius eidem domino debet, quia nec peculium vllum intelligitur nisi deducto omni eo quod domino debetur, vt proximè diximus ex ipsa diffinitione peculij l. 5. §. vltim. l. sed si damnum 9. §. peculium & §. præterea supr. hoc titul. Ne alioqui damnum patiarur dominus, cuius causa exteris omnibus fauorabilior est, in priuilegio illo quod habet deductionis l. ex facto 52. infr. l. 5. §. sed est questum supr. de tribus. action. Atqui cum agitur de peculio contra dominum Stichi nomine, qui habebat in peculio Pamphilum dignum decem, eundemque debitorem domini in quinque si in ea actione æstimeret & computaret precium Pamphili totum non deducto eo quod Pamphilus domino debet, eueniet sanè, vt dominus damnum patiarur, & amittat quinque illa quæ sibi à Pamphilo debentur, quem ponimus aliud peculium nullum habere ex quo ea quinque deduci possint.

Hoc verò absurdum videtur, cum in actione de peculio maior semper habenda sit ratio domini, quàm alterius cuiuslibet quisquis ille sit, vt si quem in damno morari omnino necesse sit, alterius quàm domini periculum damnumque esse oportet. Ergo dicendum videtur in proposita specie, cum Stichi nomine de peculio agitur contra dominum æstimationem quidem incundam esse Pamphili, vt ex ea peculium Stichi constitutur, sed tamen deductis quinque illis quæ Pamphilus domino debet, ne alioquin eueniat, vt eorum quinque iacturam dominus in currat.

D E C. Cum serui ordinarij vicarius aliquid domino debet deducendum quidem est, etiam id quod à vicario debetur domino, sed ex peculio vicarij tantum non etiam ex peculio ordinarij, ne confundantur peculia serui ordinarij & vicariorum, quorum ratio distincta & separata propter creditores esse debet l. si seruus meus 17. vbi diximus supr. Atqui non potest videri Pamphilus, vt nec alius quisquam in suo esse peculio, quia peculium quodlibet necesse est distinctum esse à persona eius qui

habet peculium, ut idem Africanus noster subtilissimè suo more disputat in l. *Stichum* 16. in fin. de pecul. legat. Ergo nihil hoc casu deducere potest dominus ex Pamphili estimatione, cum Stichus ipse nihil debeat domino, qui ex Stichi non ex Pamphili persona conuenitur. Quomodo enim conueniretur de peculio ex persona Pamphili, quem ponimus nullum habere peculium? Ita fiet ut moretur dominus in damno. Quidni verò? Cum imputare sibi debeat cur Pamphilo crediderit peculium nullum habenti. Nam & idem eueniret si alij cuiilibet seruorum suorum aequè nullum peculium habenti credidisset.

a *Idq. ita se habere euidentius appariturum ait.* Confirmat suam sententiam Africanus nouo argumento proposita alia specie non minùs obscura, ut probet ex peculio Stichi non posse nec debere deduci quod debet Pamphilus domino: nam si Stichus peculium cum libertate legatum esse proponatur, & is ex testamento agat, ut peculium consequatur, cogetur quidem pati deductionem eius quod ipse domino debuit, at non similiter eius quod suus vicarius debet, nisi peculium aliquod habeat

vicarius, quo casu sicuti ad Stichum id quoque peculium pertinebit, quia non minùs peculia vicariorum, quàm ipsi vicarij sunt in peculio ordinariorum dict. l. si seruus 17. supr. Ita & ex legato peculio deducetur, quod vicarius domino debuit, quatenus scilicet peculium vicarij patietur. Alioqui eueniret, ut si tantundem vicarius domino deberet quanti ipse ipsiusque peculium esset, aut potius quanti esset totum Stichi peculium, Stichus ipse nihil in peculio habere intelligeretur, quod certè absurdum esset. Quemadmodum enim aliud est, quod Stichus debet, aliud quod Pamphilus, & aliud peculium Stichi, aliud Pamphili. Ita nec ferendum est, ut ex peculio Stichi deducatur, quod debet Pamphilus, quamuis ex peculio Pamphili deducendum sit etiam, id quod Stichus debeat, quia Pamphili peculium Stichi quoque peculium est, non contra d. l. si seruus. Est igitur eadem dubitandi & decidendi ratio ad hanc speciem, quæ ad superiorem, licet alia planeque diuersa species sit ab eodem Africano tractata in l. *Stichum* 16. §. 1. infr. de pecul. legat.

3 ¶ Seruo, quem tibi vendideram, pecuniam credidi. quæsitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, ut deducatur id, quod apud me ex eo remanserit. quod quidem minimè verum est, nec intererit, intra annum, quam vendiderim, an postea experiar. nam nec cæteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint in me actio datur. in contrarium quoque agentibus mecum his, qui antea cum eo seruo contraxissent. non deducam id, quod postea mihi debere cœperit. ex quo apparet, onus eius peculij, quod apud me remanserit, ad posterioris temporis contractus pertinere non debere.

ad § ult. Seruo.

RAT. DV.B. In actione de peculio fit deductio eius quod domino debetur, ut toties supra diximus, & eo colore quasi dominus cum solute sibi videatur cum incipit de peculio conueniri l. sed si damnus 9. §. præterea in fi. supr. Ergo cum de deductione facienda quaeritur id maximè inspiciendum est, quid & quantum debeatur eo tempore quo de peculio agitur, siue pristinus dominus agat ipse de peculio contra emptorem, quod pro suo iure facere potest, si modò agat de eo quod ipse seruo iam facto emptoris crediderit post venditionem, ut in specie huius §. l. & ancillarum 27. §. sed ipsi qui vendiderit & seq. supr. siue ipse ab aliis de peculio conueniatur intra annum ex edicto de quo in l. 1. infr. titul. proxim. Proinde si seruo quem tibi vendideram crediderim pecuniam, atque ita post factam à me venditionem, sicut non dubitatur, quin eo nomine possim contra te agere de peculio. Ita nec dubitandum videtur, quin deducere debeam, id quod apud me ex eo peculio remanserit, ut tanto minùs à te petam quali ex eo peculio mihi ipsi soluere debeam id in quo seruus tuus debitor meus est, ut si tantum apud me remanserit, quantum mihi debetur, tota mea contra te de peculio actio intercidat. Si verò deducto eo aliquid ex debito adhuc superfit, id solum per actionem de peculio exigatur. Maximè verò si contra te agam

intra annum, intra quem aduersus me competit actio de peculio annalis, ut quod aduersus alios agentes deducere possem in mei commodum, id me agente deducatur similiter in mei incommodum. Quasi quod fit intra annum à die venditionis peculij perinde habendum sit ac si ante venditionem factum esset, cum eadem actio de peculio sit, & quæ ante venditionem fuit perpetua, & quæ post venditionem annalis est.

DE C. Onus peculij quod apud me remansit, ut ex eo & aliis creditoribus, & mihi quoque soluere debeam etiam post factam à me serui venditionem, ad eos contractus non pertinet, qui post venditionem facti sunt, sed ad eos solos qui ante, quia nec peculium quod apud me remansit, verè peculium est, nisi hætenus, ut Prætori materiam præbeat conseruandæ in fauorem anteriorum creditorum actionis de peculio, quæ per peculij extinctionem interdicere summo iure deberet, & quæ si ne aliquo peculio intelligi nullo modo potest d. l. 1. §. merito autem infr. titul. proxim. Itaque siue ego qui post venditum tibi Stichum seruum meum cum eo contraxi, siue alij quoque ab eo tempore factæ venditionis contraxerint, neque prohibendum sum experiri tecum de peculio, hoc præterea quod mihi soluere debeam ex eo, quod apud me remansit, neque si ab aliis conueniar de peculio, quamuis intra tempus prætorij, potero deducere ex eo d. e. peculio, quod apud me remansit, id quod mihi debetur, ex contractu

contractu inito post venditionem, quia verum est, quod mihi eo tempore deberi cœpit, nunquam domino debitum fuisse, vt ratiocinatur Paulus in *L. quoties 47. §. penult. infr.* Nec proinde æquum est distinguere, an intra annum agam vel conueniar, an post annum, sed hinc distinctio tunc tantum locus est, cum de eo re alieno agitur, quod seruus à me venditus contraxerit siue mecum, siue

tum aliis ante contractam venditionem. Nec sanè quicquam causæ fuit cur Prætor peculij, nomen ac memoriam, ipsamque actionem de peculio conseruaret pro iis creditoribus, qui post venditionem cum seruo credidissent. Non enim possunt isti dicere introitos se fuisse patrimonium, quod habebat seruus ante venditionem, cum post venditionem contraxerint.

39. FLORENTINVS libro II. Institutionum.

Peculium & ex eo consistit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruerit à quolibet sibi donari. idque velut proprium patrimonium seruum suum habere quis voluerit.

Ad l. Peculium & ex eo 39.

RAT. DVB. Peculium pendet ex sola domini constitutione & constituentis voluntate *l. quam Tiberonius 7. §. pupillum supr.* quia peculij est, non id culus seruus seorsum à domino rationem habuerit, sed quod ipse dominus separauerit suam à serui ratione discernens, vt scriptum est in *l. 4. supr.* Ergo non potest peculium ex eo consistere, quod sua parsimonia filius, vel seruus parauit. Vt neque ex eo quod officio aliquo meruerit, à quolibet sibi donari, cum ea omnia per seruum acquiritantur domino non solum ignorant, sed etiam inuito ita vt ne momento quidem temporis consistat acquisitio in persona serui *l. placet 79. de acquir. hered. iunct. l. etiam inuito 32. de acquir. rer. domin. l. seruus vetante 62. de verb. oblig.* Quod in filiofamilias simile est, nisi quod acquirit ille patri etiam ignoranti quidem, sed non inuito *l. filiusfamilias 16. infr. quod testam. facer. poss. l. 1. si à parent. quis manum. sit.* Habet enim personam integram, & acquisitionis capacem parte nolente sibi acquirit, vt docuimus sapius ex *l. 4. §. sed & filiusfamilias supr. de edend. l. i. qui heres 13. §. vltim. l. cum heres 52. de acquir. hered. l. cegi 16. §. si pater filio l. imperator 50. ad SC. Trebell. l. 1. Cod. qui admitt. ad bonor. poss.*

DEC. Fiunt hæc omnia peculij non ipso iure, aut sola serui, vel filiofamilias voluntate, sed ita denum si pater, aut dominus voluerit filium, aut seruum suum ea habere velut proprium patrimonium, id est, separatam à rationibus patris aut dominicis. Voluntatem igitur & constitutionem patris, aut domini semper requirimus, & ab eo factam separationem. Sanè optimum siue patris, siue domini consilium est ea omnia quæ filiusfamilias, vel seruus ex sua parsimonia, vel industria meritiq; acquisierit, in peculium ipsi concedere, vt eo veluti præmio ad parsimoniam & industriam inuitetur. Quid enim concedi possit in peculium si non ista conceduntur? Ideo autem addicit Florentinus *velut proprium patrimonium*, quia quasi patrimonium liberi hominis peculium filiofamilias, aut serui esse intelligitur *l. quoties 47. §. vltim. infr. iunct. l. hinc queritur 19. §. 1. & l. si ex dictobus 32. in fine principij supr. cod.* Placet autem quod vir doctissimus Iacob. Cuiacius notauit. Peculij nomen esse naturale, patrimonij ciuile, quo significatur patris esse diuitias liberis parare, sicut & matrisfamilias liberos parare, vnde & patrimonium à matre, non à patre appellatur. Nisi ideo etiam fortasse, quod mater semper certa sit, pater verò non alius quam quem nuptiæ demonstrant *l. quia semper 5. supr. de in ius vocand.*

40. MARCIANVS libro 5. Regulatum.

Peculium nascitur, crescit, decrescit, moritur, & ideo eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium simile esse homini. quomodo autem peculium nascitur, quæsitum est. & ita veteres distinguunt, si id adquisitit seruus, quod dominus necesse non habet præstare, id esse peculium: si verò tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet præstare, non esse peculium. ita igitur nascitur peculium. crescit, cum auctum fuerit, decrescit, cum serui vicarij moriuntur, res intercidunt, moritur, cum ademptum sit.

Ad l. Peculium nascitur 40.

RAT. DVB. Nasci, crescere, decrescere, & mori ad ea tantum pertinet, quæ animam aliquam habent, aut sensum, aut saltem vegetatiuam. Sunt enim isti effectus omnes animæ, vt Aristoteles docet *libr. 3. de anima.* Atqui peculium filiofamilias, aut serui ex earum rerum numero non est, cum non inuis in fundis & rebus inanimatis, quam animatis possit consistere, maximè ve-

ri in pecunia quæ negotiationi exercendæ omnium aptissima est, & quam nec nasci, nec crescere, aut decrescere, nec mori posse certum est, licet domino suo perire pluribus modis possit, malè igitur ac minus verè loquitur, qui peculium ait nasci crescere, decrescere & mori.

DEC. Habet peculium suas accessiones, & decessiones, quia significat corpus quoddam vniuersale, vt grex, populus, legio, & alia huiusmodi quæ constant ex corporibus distantibus de quibus in *L. rerum mixtura 30. infr. de vjucap. l. proponatur*

76. *supr. de iudic.* ideoque & augmentum recipit & diminutionem. *l. si ex duobus 32. §. in hoc autem supr.* non minùs quàm hereditas. *item veniunt 20. §. item non solum supr. de heredit. petis.* quamvis non sicut hereditas in iure consistat, nec sine corpore aliquo intellectum iuris habeat. *l. hereditas 50. eod. l. grege legato 21. & seq. de legat. 1.* Et hoc est quod eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium simile esse homini, quem nasci, crescere, decretere, ac mori quotidie videmus. Quomodo autè peculium nascatur, crescat, decrescat, & moriatur, statim explicat Marcianus.

a. *Et iura veteres distinguunt. R. x. r. d. v. b.* Alia videtur adhibenda: esse distinctio circa vestimenta serui cum quætitur, an sint illa peculij. Nimirum ea, quam tradit Pomponius in *l. id vestimentum 25. vbi iam scripsimus supr. hoc tit.* Dicendumque potius videbatur tum nasci peculium, cum à patre vel domino constituitur per separationem *l. 4. supr.* siquidem totum pendet ex patris, vel domini constitutione *l. quam Tiberonius 7. §. pupillum supr.* sicut & mori dicitur peculium cum adimitur *infr.* Neque verò distinctio quam circa vestimenta Marcianus hic ponit, conuenire videtur filiisfamilias, qui cum sit ciuis Romanus perinde ac pater *l. nam ciuium 4. supr. de stat. homin. vix* alias recipit vestimentorum distinctionem, quàm quas pater ipse reciperet: cum tamen peculium quoque filiisfamilias non minùs nascatur quàm serui, quia nec minùs peculium est.

b. c. Nascitur quidem peculium tam filiisfamilias, quàm serui ex patris, vel domini constitutione. Sed id tam certum est, vt non fuerit admonendum, sed casus ille potius in quo citra vllam domini constitutionem peculium ipso iure penes seruum esse incipiat. Quod ita demùm contingit si quid seruus acquisierit, quod dominus necesse non habeat ei præstare. Nam si runicas aut quid aliud simile emerit, quod ei dominus præstare necesse habet, id pe-

culium censeri non potest. Hoc verò quod de runicis & aliis vestimentis dici potest, quomodo accipi debeat, iam explicauimus ad *l. id vestimentum 25. supr.* Cætera quæ hic subiiciuntur de peculio ciuitis, cum autem fuerit siue per accessiones fructuum & fructuum, vt in *l. vlt. supr. tit. prox.* siue per adiectionem quantitatis & rerum peculiarium, siue per auctam earum æstimationem, decretescente per mortem vicariorum, aut si quo alio modo res peculiares interdicant. Denique moriente per ademptionem, neque interpretatione vlla indigent, neque vllam dubitandi rationem admittunt. Illud solummodò addendum videtur, mori peculium non eo tantùm casu quo adimatur quod facere quancumque volens pater, vel dominus potest, sicut & peculium augere, vel minuere, dum ne quid faciat dolo malo *d. l. 4. & l. summa 21. supr.* Sed tum quoque cum seruus moritur aut filiisfamilias. Itemque cum pater moritur per cuius mortem filiisfamilias factus iuris definit, posse habere peculium *l. vlt. in fin. C. de inoffic. testam. l. certum est 13. C. fam. et c.* adeoque seruo alienato sine peculio, aut manumisso *l. 1. §. merid. infr. tit. prox.* quia his casibus peculium si adhuc viueret, necesse esset manere penes patremfamilias, qui porrò peculium habere nullo casu potest *d. l. vlt.* Ob easque causas nec cessarium fuit edicendum Prætoris de quo in *l. 1. infr. tit. prox.* vt quamvis mortuo peculio, actio tamen de peculio singulari beneficio Prætoris saltem intra annum salua esset, *dist. §. merid.* Quod adempto peculio secus est, quia tunc actio quoque ipsa de peculio prorsus moritur, necin annum vsque sequentem producit si non sit facta ademptio dolo malo *l. quæ ergo 16. vers. Marcellus supr. hoc tit. l. 1. §. 1. l. inter d. 14. inf. de in rem vers.* Ideoque fortassis Marcianus hoc vñ ex pluri attulit mortui peculij cū ademptū est, non cū filiisfamilias mortuus, aut emācipat, vel seruū manumissus alienatus est.

41. VLPIANVS libro 43. ad Sabinum.

NEc seruus quicquam debere potest, nec seruo potest deberi. sed, cum eo verbo abutimur, factum magis demonstramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem. itaque quod seruo d. betur^a, ab extraneis dominus rectè petet. quod seruus ipse debet, eo nomine in peculium^b, & si quid in de in rem domini versum est: in dominum actio datur.

Ad l. Nec seruus 41.

R. A. T. D. V. B. Etiam quod naturaliter deberetur verè ac propriè deberetur, habetque exactionem si non iure ciuili, saltem iure gentium, si nolit perfidus videri & esse debitor cuius talem securi sumus *l. cum amplius 18 4. §. in natura debet de reg. iur.* Atqui seruus quoque naturaliter obligari potest, quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines iuri pares, nec vlla liberorum & seruorum distinctio est *l. quod attinet 32. eod. l. 4. supr. de iust. & iur.* Ergo cum dicimus seruum debere, aut seruo deberi benè ac propriè loquimur, nec eo debendi verbo abutimur, vt hic Vlpianus scribit, alioquin non erunt verè ac propriè obligationes naturales tantùm, quod tamen euidenter falsum est, cum habeant suos effectus quàm plures, etiam ciuili ac prætorio iure adprobato, vt puta compensationis *l. etiam 6. infr. de compensat. exceptio 1. iura gentium 7. §. igitur nuda supr. de pact. deduc.*

tionis *l. sed si damnum 9. §. peculium & seq. supr. & pass. hoc tit.* Retentionis, & impediendæ repetitionis solui *l. naturales 10. de oblig. & act. l. fideiusso 16. §. naturales de fideiusso. l. 3. §. vlt. supr. quod quisq. iur. l. naturaliter 13. vbi diximus iunct. l. frater à fratre 38. & pass. supr. de cond. indeb.*

DEC. Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius rei soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura, inquit Iustinianus initio *tit. de verb. oblig.* Cum ergo is demùm dicatur debitor qui obligatus est. Coniungens est, vt is qui necessitate ac vinculo iuris obstrictus non est, vt aliquid soluere cogi possit secundum Romanæ ciuitatis iura, is nec obligatus nec debitor propriè dici possit, vt cui non conuenit distinctio, nec conueniunt distinctum: atqui seruus eiusmodi est, quia cum iure ciuili omnino nullus, & incognitus sit, cum eo nulla actio esse potest *l. cum seruo 107. de regul. iur.* Ergo cum dicimus seruū debere, aut seruo deberi, abutimur hoc verbo debendi,

Uebendi, nec tam ad ius civile quàm ad merum factū referimus obligationem, ut hic Vlpianus ait. Debitor namque is propriè dicitur à quo invito pecunia exigi potest, *l. debitor 108. de verb. sign.* sicut neque creditor alius intelligitur, quàm qui actionem aliquam habet aut civilem, aut honorariam, aut extraordinariam, & quānullā exceptione repelli possit, non etiam is cui natura tantum debetur, *l. creditor 10. iuncta l. creditor 55. eodem tit.* Obseruandum autem est quod Vlpianus ait obligationem serui, quæ naturalis tantum esse referri ad factum ut intelligamus naturalem obligationem æstimari tantum ex facto non etiam ex iure. Ius enim cum dicimus in libris nostris ius Romanum & civile per emphasim intelligimus, *§. sed hic quidem Inst. de iur. natur. gent. & civil.* non autem ius naturale vel gentium. Ex hoc verò sequitur quod docuimus ad *l. frater à fratre 38. sup. de condit. indeb.* contra Cuiacium obligationem naturalem filijfamilias aut serui non acquiritur patri, siue actiua siue passiuafit: quoniam ea quæ sunt facti non transeunt ad patrem vel dominum, *l. qui heredi 44. de condit. & demonstrat.* Sed tamen non est putandum ex quolibet facto promittentis nasci obligationem naturalem (alioqui etiam furiosus prodigus & ebrius & infans, & si quæ alie huiusmodi personæ sunt promittendo naturaliter obligarentur quod falsum est, cum nec fideiussor pro his acceptus obligetur, *l. ius cur bonis 6. de de verb. obligat. l. si arce, 70. §. si à furioso de fideiuss.*) sed illud præterea requiritur, ut addit vinculum aliquod æquitas quod naturalis obligatio sustineatur, *l. Stichum aut Pamphilum 95. §. naturalis, de solut.* Et ea nimirum obligatio naturalis est quæ omnes illos effectus habet, quos diximus compensationis, exceptionis, deductionis, & retentionis. Et quamuis plerumque accedit, ut qui naturaliter tantum obligatus est, sit etiam obligatus iure naturali, aut quod idem est natura, ut in seruo enenit. Facilius tamen est, ut quis obligetur naturaliter, quàm vt obligetur iure naturali, ut in pupillo temere est, qui neque promittendo, neque mutuum pecuniam accipiendo sine tutoris autoritate obligatur iure naturali, *l. quod pupillus, 41. sup. de condit. indeb.* & tamen obligatur naturaliter, *l. i. in §. de nonat. l. cum illud 25. §. heres, quand. dies legat. ced. d. l. Stichum, §. aditio, de solut.* sed efficacius si mutuum pecuniam accipiat sine tutoris autoritate quàm si promittat, ob eam diuersitatis rationem quam attulimus ad *l. naturaliter, 13. §. vlt. sup. de condit. indeb.*

a Itaque quod seruo debetur. R A T. DVBIT. Alia est persona serui, alia domini. Nec quomodo dicimus patris & filijfamilias vnam eandemque personam videri *l. vlt. C. de impub. & aliis substit. l. isti quidem 8. sup. quod metus causa, l. nec cum filiofam. 16. inf. de furt. ita & possit quis nisi ridiculè dicere dñi & serui eandem personam esse, cum nec personā vllam seruis habeat, qui neque habet caput *l. 2. §. vltim. & l. 3. sup. de capitis minur.* Ergo quod debetur seruo non potest videri debitum domino, præsertim quod ad naturalem obligationem pertinet cuius solius capax seruus est: cum, ut diximus, naturalis illa obligatio serui siue actiua siue passiuafit rota ex facto æstimetur, ea verò quæ facti sunt non transeunt ad dominum, *d. l. qui heredi.* Et verò cum non possit nasci obligatio neque naturalis neque civilis, nisi ex aliquo contractu, vel quasi contractu, delicto vel quasi aut alio quolibet negotio *l. i. de oblig. & actio.* Contractus autem omnes & de-*

licti, adeoque ipsa etiam negotia omnia sint facti, *l. consilio 7. §. vltim. inf. de curat. furios.* quomodo fieri potest, ut quod seruus fecit & gessit, dominus ipse fecisse ac gessisse videatur? Denique constat obligationes quæ tantum naturales sunt non parere actionem, *d. l. naturales, 10. de oblig. & act. d. l. fideiussor, 16. §. naturales de fideiuss.* Ergo fieri nequit, ut quod seruo ab extraneis debetur, dominus rectè petat. Alioqui videbitur agere sine actione, quod fieri non potest, *l. si pupilli, 6. §. vlt. sup. de neg. gest.* D E C. Vilitatis causa receptum est, ut quilibet cum seruo contrahit, ipsi quidem seruo naturaliter tantum obligetur. Sed tamen etiam domino civiliter obligetur, perinde ac si cum domino contraxisset. Quisquis enim cum seruo contrahit, non tam seruum ipsum & eius peculium quasi proprium ipsius patrimonium, quàm domini personam intrat. Nihilque eius interest cum id faciat per quod civilis obligatio inter alios contrahi solet an obligetur domino civiliter, quandoquidè perinde seruo civiliter obligetur, si seruus obligationis civilis contrahenda & sibi acquirenda capax esset. Nec eò minùs obligatur civiliter is qui cum seruo contrahit, quòd ea civilis obligatio acquiri seruo non possit, cum per eum acquiratur domino contestit, id est in ipso instanti contrahentis, ita vt ne momento quidem temporis in persona serui consistat, *l. placet 79. inf. de acquir. hered.* Cum ergo dispicit ab extraneis, quod seruo debetur, nō petat tanquàm debitum seruo naturaliter, sed tanquàm debitum civiliter. Est enim actio ius persequendi in iudicio quod sibi non quod alij debetur, *l. nihil aliud, 15. de oblig. & act.* Nec magna esset vilitas seruorum in rep. si non per eos dominis etiam ignorantibus adeoque inuitis, ut diximus, ex omni penè causa acquireretur. Per quod fit aliquando vt dominus Romæ moriens egenus & non soluendo, per seruos suos in provincia agentes in ipso mortis instanti locupletetur, vt in *l. de hereditate 19. §. filiusfamilias, inf. inf. de cast. pecul.* Et quemadmodum dominorum per traditionem seruo factam, ita & obligationes civiles, & quæ ex obligationibus civilibus nascuntur civiles actiones, itémque honorariæ, & extraordinariæ, omnes denique quas sibi acquirere dominus per seipsum possit, tot. tit. *Inf. tit. per quas person. nobis acquir. & tit. per quas person. oblig. nob. acquir.* non quasi factum serui transeat in dominum, sed quia transit ius quod ex illo facto proficiscitur, ut de filiofamilias patris stipulante scriptum est in *l. quod dicitur 130. de verb. oblig.*

b Quod seruus ipse debet eo nomine in peculium. R A T. DVBIT. Quemadmodum ex contractu serui datur actio domino contra eum qui cum seruo contraxit, proximè diximus: ita & dominum ex eiusmodi contractibus civiliter obligari æquum est, ac proinde in solidum, non de peculio, aut de in rem verso duntaxat conueniri, ut quod iuris pro domino contra extraneos statuitur ipse eodem vtatur. An non enim absurdum esset eos qui cum seruo contrahunt perinde haberi ac si cum domino contraxissent quantum ad hoc ut obligentur domino civiliter in solidum. Non autem videantur contraxisse cum domino quantum ad hoc, vt eum in solidum obligatum habeant, sed cum seruo ne agere possint contra dominum nisi de peculio, vel de in rem verso, si quid amplius quàm in peculio est in rem verum proponatur.

D E C. Nulla fit iniuria iis qui cum seruo contrahunt, quamvis domino in solidum obligentur.

quia nec aliter cum seruo contrahunt quam quomodo contracturi essent cum domino, si is adesset. Quis enim nisi domini intuitu & contemplatione contrahere cum seruo vellet? Aut quare ratio esse posset contrahendi valiter cum seruo, si non ad utilitatem maxime contrahentis, persona domini inspiceretur? At fieret iniuria domino, qui non contraxit ipse, sed in eos qui cum seruo contraxerunt, incidit, si ex contractu serui ultra peculij quantitatem & supra quam in rem verum sit, teneretur, essetque in potestate serui, ignorantem, adeoque inuitum dominum obligare aeri alieno, quod esset iniquum, *l. qui in aliena, 6. in princip. infr. de acquirenda hereditate*. Melior enim conditio nostra fieri potest, per eos quos in potestate habemus, sed deterior fieri non potest, *l. melior, 133. de regul. iur. l. penultima infra depositi*.

Itaque sibi debet imputare qui accessit ad contractum cum seruo ineundum, cum sciuerit aut scire debuerit ex ratione iuris & ciuilis & pratorij, ita comparatum esse, vt non alia lege cum seruo contrahere extraneus possit, *argum. l. si duo, 38. de acquirenda hereditate*. Nec ideo tamen sit vt contractus quisquam claudicat, cum vix sit vt ex eodem contractu serui & dominus extraneo, & extraneus domino obligetur, quamquam si hoc contingeret, cum nihil prohibeat eodem contractu plura capita contineri mutuas & correspondentes obligationes inducentia, imò eiuſdem quoque articuli & capitis respectu claudicare contractum. In tam aperta diuersitatis ratione, vt in *l. Iulianus, 13. §. si quis à pupillo antepen. infr. de actio. emptiois*. Iunge quæ scripsimus ad *l. i. supr.* Et adde *l. ei qui 7. G. quod cum eo*.

42. PAVLVS libro 30. ad Edictum

In adrogatorem de peculio actionem dandam, quidam rectè putant. quamuis Sabinus, & Cassius, ex antegesto de peculio actionem non esse dandam, existimant.

Ad l. 1. in adrogatorem 42.

RAT. DVB. Sicut ex antegesto non datur actio in manumissum, quamuis idem ille sit qui ante manumissionem contraxit, *l. 1. & tor. tit. C. an seruus pro suo fact. post manumiss. teneat, l. cum actum 17. supr. de negot. gest.* Ita nec videtur danda actio de peculio in adrogatorem ex iis contractibus quos adrogatus iniit ante adrogationem, cum ipse eo tempore nec peculium habuerit, nec habere poterit, tanquam qui tunc esset paterfamilias. Nec enim paterfamilias peculium vllum habere potest, *l. vir. in fin. Cod. de inofficiosa testamentis*. Et actio de peculio quæ ipso tempore contractus non nascitur, nec postea quocumque nasci potest, cum ex ipso contractu veniat *l. 1. §. si filius familias supr. de his qui es. fud. vel decet*. Ac quemadmodum onus peculij non pertinet ad posteroris temporis contractus, id est, eos qui post serui venditionem facti sunt, *l. depositus, 38. §. ult. supr.* Ita nec ad eos pertinere debet qui ante adrogationem facti sunt ab interrogato & eo tempore quo peculium adhuc nullum erat, vt diximus.

DEC. Paterfamilias qui se dat adrogandum simul cum capite, fortunas quoque suas omnes in familiam & domum adrogatoris sui transfert, *l. qui ex liberis, 11. §. testamento infr. de bonorum possessione secund. tab.* Ob eamque causam ita comparatum est, vt onera quoque eius qui in adoptionem datur siue per adrogationem siue per adoptionem simplicem, ad patrem adoptiui transferantur, *l. penultim. supr. de adopt.* Fit enim alienatio sua causa, *l. alienatio, 67. de contrahenda emptioe*. Nec aliter eerrè constitui ius posset sine summa creditorum iniuria, qui cum adrogato tum paterfamilias contrahentes vniuersum eius patrimonium intueri sunt quod hodie penes adrogatorem inueniunt. Nam si actio de peculio ideo comparata est, ne alioqui fraudarentur creditores, qui serui peculium velut proprium ipsius patrimonium intueri essent, vt toties in præcedentibus diximus, quanto magis habenda ratio est eorum qui cum paterfamilias con-

trahentes verum ipsius patrimonium pro consequenda indemnitate præ oculis habuerunt? Mirumque potius illud videtur debet, cur non teneatur adrogator in solidum, ac non de peculio duntaxat, cum per adrogationem, qui titulus acquirendi est per vniuersitatem succedat in iura omnia eius qui adrogatus est, vt nec malè dici possit heredis loco esse tit. *de acquisit. per adrogat. Instituit*. Sed dicendum est iura quidem actiua adrogari, quia bonorum ipsius appellatione continentur, in adrogatorem transire cum ipsa vniuersitate bonorum, sed non æquè iura passiuæ, quoniam iuris successor non est adrogator, neque heredis loco: sed singularis successor, quomodo is qui vniuersitatem hereditatis emit, *l. 2. C. de heredit. vel act. vendit.* Ideoque nulla in eum creditoribus adrogati personalis actio competit, sed nomine tantum filij conueniri potest, hæcenus vt si nolit filium defendere, permittatur creditoribus virgere missionem in possessionem bonorum filij, vt Iustin. scribit in *§. ult. dict. tit. de acquisit. per adrogat.* Cum verò filij nomine pater adrogator conueniatur, consequens est, vt si filius hic peculium habeat, possit pater & debeat conueniri de peculio, quomodo alius quilibet pater filij sui nomine conueniretur. Est enim longè facilius vt actio de peculio ad eos contractus retrotrahatur qui facti sunt antequam esset peculium, quam vt ad posteriores extendatur factos eo tempore, quo peculium esse iam desit: Et ita pro iis quorum sententiam Vlpianus refert & probat, contra Sabinum & Cassium disputari posse abitor. Illud omnino addendum est ex Pomponio in *l. si quis 7. infr. de pecul. legat.* quamuis adrogator neque heres sit, neque heredis loco, si quis tamen creditor suo adrogandum se dederit, & agatur de peculio cum adrogatore, non minus ei permittendum esse quam heredi, vt quod sibi debetur ex peculio filij deducatur, scilicet tanquam pater, cum non nisi tanquam pater conueniatur de peculio, *l. si quis eum, §. §. ult. de liber. legat.* non tanquam heres, aut quali

alius

alius singularis successor quilibet conuentus actio-
ne de peculio, l. si uxoris 11. §. penultim. & vltim.

supr. Quisquis enim conuenitur, de peculio potest
deducere, quod fibi debetur.

43. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI posteaquam tecum de peculio egi, ante rem iudicatam seruum venderis: Labeo ait, etiam eius peculij nomine, quod apud emptorem quaesierit, dam-
nari te debere: nec succurrendum tibi. culpa enim tua id accidisse, qui seruum
vendidisses.

Ad l. Si posteaquam 43.

R A T. D V B. Is qui seruum vendidit cuius no-
mine de peculio conueniri poterat, licet nihilomi-
nùs teneatur de peculio intra annum l. 1. inf. tit.
pro: ad. & quæ emptori ipsi non minùs quàm cæte-
ris creditoribus l. quoties 47. §. non tantum inf. non
tamen teneatur supra eam peculij quantitatem quæ
apud ipsum est, & pro peculio quod apud empto-
rem seruus quaesierit emptor conueniendus est non
venditor l. si uxoris 11. §. pen. & vltim. l. & ancillarum
27. §. si seruus alienatus supr. Nec aliud est etiam-
si priùs actum sit contra venditorem leg. si ex duo-
bus 32. §. 1. versic. quare circa venditorem quoque supr.
Hoc ipsum enim sonat nomen actionis de pecu-
lio vt non possit dari supra eam quantitatem pecu-
lij quæ apud illam est qui conuenitur. Ergo si
posteaquam de peculio egi tecum tu ante rem
iudicatam seruum venderis, non videtur verum
quod Labeo dixit & Paulus probat. Etiam eius
peculij nomine quod apud emptorem seruus que-
sierit, damnavi te debere præsertim cum ex eo
nullum damnum sensurus sis. tanquam ab empto-
re ipso consecuturus, quod à venditore consequi
non poteris.

D E C. In peculio id quoque computatur,
quod per eum qui de peculio conuenitur factum
est, quominus in peculio sit leg. summa cum ratione
21. supr. Atqui per te factum est & per venditio-
nem abs te iudicio pendente factam quominus
hodie & rei iudicandæ tempore in peculio serui
apud te sit quod ille apud emptorem quaesierit,
quia si non vendidisses ille apud te quaesiuisset.
Ergo perinde teneri debes de eo quoque pecu-
lio quod apud emptorem est, atque si apud te es-
set: cum enim mihi imputabo quod iudicium ali-
quod pendente vendideris, quia quoties post iudicium ali-
quod pendente vendideris, id semper statuere iudex
debet quod statueret, ac iudicaret si alienatio
nulla facta esset, siquidem alienatione facta ni-
hilominus iudicium manet, & consequenter in eo

damni ratio venit etiam eius quod post alienatio-
nem contingit, inquit idem Paulus nolter in l. quam-
quam 4. §. 1. inf. de aqua & aquæ pluuiæ arcend. Alioqui
esset in potestate eius qui conuentus est diuio-
rem & deterio-rem aduersarij conditionem etiam post
acceptum iudicium facere quod nec ante acceptum
licet l. 1. supr. de alien. iudic. nunt. caus. fact. Neque sanè
dolo caret is qui iudicio pendente alienat quoties
per eam alienationem accidit quod vix est vt non accidat
vt deterior actotis condicio fiat, quomodo sit in
proposito, cum valde intersit mea vnicuius iudicio pecu-
lium totum serui d. bitoris mei consequi, quasi
totum apud te constitutum potius quàm post rem
tecum iudicatam nouum aduersus emptorem iu-
dicium institui de eo peculio quod post vendi-
tionem seruus apud eum quaesierit d. l. si ex duobus 32.
§. 1. supr. l. minor annis 40 in princip. supr. de minor l. ter-
minato 3. in fin. C. de fructib. & lu. e. pens. Et vix
culpam hanc Paulus vocat non dolum, quem præ-
tor & Vlpianus exigit in d. l. summa cum ratione, de
culpa tamen lata & magna intelligi hoc debet quæ
dolo æquiparatur & ad eum tam prope accedit, vt
etiam dolum esse dicatur in l. magna 216. de verb. si-
gnific. Non enim quouis culpa & alia quàm lata
sufficeret vt quod reuera in peculio eius qui con-
uenitur non esset in peculio tamen computare-
tur. Cæterum si dolum inducitur ex eo quod fecit
dominus ex sola suspitione quod alius secum
de peculio acturus esset, vt scriptum est in d. l. sum-
ma versic. sed est qui iudicium suspicaretur, quanto magis ex
eo quod factum est pendente iam & inchoato iu-
dicio? Iunge l. si quis seruum 23. inf. de action. empt. ex
qua lege & ex Marcelli ad Iulianum nota videtur
hæc quoque lex sic intelligenda & supple-
nda vt de eo demùm peculio quod seruus vendi-
tus apud emptorem quaesierit teneri debeat, quod
ille apud te fuerat acquisiturus si venditus non
fuisse, proinde si quid ei donatum sit ab extra-
neo non ipsius, sed tui tantum contemplatione, pecu-
lio tuo non computabitur, quia id non haberes
hodie si eum non vendidisses l. si seruus 21. & seqq.
supr. de v. s. f.

44. VLPIANVS libro 63. ad Edictum.

SI quis cum filiofamilias contraxerit, duos habet debitores: filium in soli-
dum, & patrem dumtaxat de peculio.

Ad l. Si quis cum filiofamilias 44.

R A T. D V B. IT. Non sicut is qui cum seruo
contrahit domini magis quàm serui personam in-
truetur, quia scit se cum seruo actionem habere
nullam posse viderimus ad l. nec seruus 21. supr. hoc
titul. ita & dici potest cum qui cum filiofamilias
contrahit respiciere ad personam quoque patris
quandoquidem cum eo contrahit qui personam

Tom. IIII.

habet integram, quique ex omnibus causis præ-
terquam ex mutuo ciuilitè obligari & conueni-
ri non minùs quàm pater potest l. filiofamilias 39.
inf. de oblig. & act. l. 1. tam ex contractibus 57. supr.
de iudic. Nec quicquam causæ esse videtur quæ-
re is qui cum vno tantum contrahit duos de-
beat habere debitores. Cum dici soleat quod & ve-
rissimū est, in contractibus, aliquando licet per ar-
tēps quidem aut conditionem subintelligi posse,

V 2

sed personam numquam nisi quæ expressa sit leg. si ita stipulatus 126. §. Chrysegonus in fin. de verb. oblig. At qui in contractu inito cum filiofamilias neque pater interuenit, neque de patre obligando quicquam expressum est, quod quamvis expressum esset, ex solis tamen filii facto & voluntate obligari pater non posset l. 1. & tot. tit. C. ne filius pro patr. & pater pro fil. ten. leg. qui in aliena 6. in princip. de acquir. hered. Satis ergo est quod is qui cum filiofamilias contrahit solum eum habeat obligatum in solidum, nec ei adeo indulgendum est vt patrem quoque obligatum habeat de peculio, quandoquidem neque cum patre, neque patris iussu contraxerit, maxime verò cum actio de peculio sit honoraria, & velut in subsidium ex necessitate quadam inducta l. hinc quatuor 19. §. vlt. vbi diximus & ad l. seq. supr. Frustra enim honorariam actionem requirit is qui iam habet ciuilem l. 1. supr. de Publican. rem act. De c. Is qui cum filiofamilias contrahit quem scit nulla ex suo capite habere bona l. lex Cornelia 28. in fin. de vulg. & pupill. substit. peculium ipsius quod à patre habet intuetur tamquam proprium filii patrimonium, quasi non aliter cum filiofamilias contrahitur. Quid enim ei prodesse querita contra filiumfamilias ciuilis actio in solidum, ex qua nihil posset exigere viuo patre propter inopiam debitoris l. nam u 6. supr. de dolo. neque ex condemnatione, quam patre viuo aduersus filiumfamilias obtinuisset, post mortem patris agere nisi in quantum faceret filiusfamilias posset l. si dubites 10. §. filiusfamilias infr. de fideiuss. l. si

ex alio 9. Codic. quod cum eo. Necessario igitur inducenda fuit actio prætoria de peculio contra patrem ex contractu filiifamilias non minùs quam contra dominum ex contractu serui, ne alioquin deciperentur ij qui cum filiofamilias contrahentes peculium eius intuitu essent quod tamen magis patris est quàm filij l. 3. §. sed virum l. patri. 27. in princip. supr. de minor. atque ita de patre quoque sibi obligando ad finem vsque peculij cogitassent. In quo non habet pater quod conqueratur quidando peculium filio extraneos omnes qui cum eo contraxerunt vt contraherent, inuitauit, atque ita decerpisse eos videretur si actionem de peculio filij nomine suscipere recusaret, præsertim cum in eius potestate maneat peculium quando cumque velit adimere filiofamilias, & ab actione de peculio ita se liberare vt subiicitur in l. seq. dum ne adimat dolo malo, & in fraudem creditorum l. summa cum ratione 21. supr. Quidni verò: Ceterum domino liceat adimere peculium seruo, contra quem tamen miser creditor nullam vnquam actionem habere possit d. l. summa & l. 4. supr. Plane ex contractu filij nemo dixerit æquum esse conueniri patrem supra quantitatem peculij: cum nec alia ratio sit conueniendi patris quàm quia is peculium filio concesserit, & alijs vt cum eo contraherent causam & materiam præbuerit. Limitata enim causa vt est in vulgari nostrorum brocardico non nisi limitatum producere effectum potest vulg. l. in agris 16. infr. de acquir. rer. domin. Iunge quæ scripsi ad l. 1. supr.

45. PAVLVS libro 61. ad Edictum.

Ideoque, si pater peculium ademisset, nihil minùs creditores cum filio agere possunt.

Ad l. Ideoque 45.

RAT. DVB. Nemini permittendum est vt facto suo citra solutionem aut aliam satisfactionem tollat suam obligationem l. si seruum 91. §. nunc videamus infr. de verb. oblig. Cum obligatio fit iuris vinculum quo necessitate adstringimur etiam inuiti alicuius rei soluendæ gratia, In iustit. de obligat. & act. Vnde est quod iudicium quoque redditur in inuitum non in volentem leg. inter stipulantes 83. §. 1. de verb. obligat. Atqui pater ex contractu filiifamilias obligatur de peculio, vt dictum est in lege prox. præced. & ita tamen vt nec supra quantitatem peculij, nec nisi quandiu peculium durat teneatur. Non debet igitur esse in eius potestate vt adimat peculium, ne quidem bona fide, cum in arbitrio debitoris nunquam esse debeat an sit debitor necne, leg. 2. §. 1. supr. de eo quod cert. loc. Maxime cum sublata per ademptionem peculij actione de peculio, non magnum commodum sperare creditor possit ex alia actione quæ salua ei superest in solidum aduersus filiumfamilias, siue quod viuo patre nulla bona filiusfamilias regulariter habeat cum acquirat omnia patri leg. lex Cornelia 28. in fin. de vulg. & pupill. substit. leg. 1. si à patre. qui manum. sit, siue quod etiam post mortem patris futurum sit vt non possit conueniri in solidum, sed in quantum duntaxat facere poterit, nisi heres extiterit patri vt proxime diximus ex leg. si non dubites 10. §. filius-

familias infr. de fideiuss. leg. si ex alio 9. Cod. quod cum eo.

DEC. Non facit dolo pater cum iure suo vititur, leg. si duorum 52. infr. de action. empr. Vituri autem iure suo cum peculium adimit, dummodo sine fraude id faciat, quandoquidem varias potest habere causas adimendi filio peculij citra fraudem leg. 4. l. summa cum ratione 21. supr. leg. quia autem 6. §. si patronus in fin. de iur. iur. Nec ad rem pertinet quod per eam ademptionem fiat vt creditores actionem suam de peculio amittant. Id enim fit per consequentias quæ in iure nostro attendi non solent si modò id quod principaliter fit iuste ac licite fiat leg. 1. leg. quod dicitur 7. infr. de auctor. tutor. Sed non facit ademptio peculij quin salua supersit actio contra filiumfamilias, quia non de peculio illa actio est neque ex peculio pendet, sed ex contractu, ideòque datur in solidum: est enim actio principalis, cum aduersus eum detur qui ipse contraxit, nec quia peculium habuerit, sed quia ipse contraxerit, quæ autem datur contra patrem non nisi accessoria est: qua proinde sublata per ademptionem peculij, non ideo sublata dici potest actio solidi contra filium, quomodo tamen & contrario si filius liberatus sit ab obligatione sua, patris quoque obligatio de peculio tollitur, tanquam accessoria ex regula leg. cum principalis 178. de reg. iur. nisi cum filiofamilias mortuo Prætor saluam retinet actionem de peculio intra annum l. 1. infr. sis. prox.

Qui peculij administrationem concedit, videtur permitttere generaliter, quod & specialiter permitturus est.

Ad l. Qui peculij 46.

RAT. DVB. qui totum vel omne dicit nihil excepti aut excludi. Iulianus respondit 68. alias l. testatorem in prin. ip. de legat. 3. & sibi debet imputare qui nimis generaliter locutus est nec excepit specialiter ea, quæ volebat generali sermone contineri: sunt enim verba generalia tâto periculosiora quâto sunt generaliora, semperq; imputari potest ei qui legem apertius non dixerit, cum posset, l. veteribus 19. sup. de pactis. l. Labeo 21. infra de contr. emptio. vbi dicitur ob hanc causam contra eum facendum esse interpretationem. Ergo qui administrationem peculij siue filiofamilias siue seruo generaliter concedit generaliter permitttere & concedere videtur omnia, non adhibita distinctione illa quod specialiter fuerit ipse concessurus vel non. De c. Verba generalia non alia ratione vim habent operandi generaliter, quàm quia in genere species omnes continentur l. semper specialia 147. de reg. iur. Sicut & partes in toto l. in toto 113. eod. Ergo nec aliud videtur potest in generali concessione administrationis contineri, quàm quod concedens fuerit specialiter concessurus: sunt enim verba omnia quantumlibet genera-

lia civiliter intelligenda, & ita vt neque absurdi neq; iniqui quicquam sequatur l. si procurator 6. §. Celsus ait sup. de conduct. indeb. l. creditor 60. §. vlt. infra mand. Et quædam sunt quæ in sermone etiam generali tacite excepta videri debent, vt Celsus eleganter scribit in l. si cui simplicius 9. sup. de seruit. Idq; per inuallam interpretationem quam verba generalia facilius admittunt quàm specialia, quibus idem vt melius est, ne quis dubitationi locus relinquatur l. iam hoc iure 4. ad finem infra de vulg. & pupill. substit. Hinc edicimus in mandato generali non contineri vt mandatum dolo malo aliquid faciat d. §. Celsus ait & d. l. 60. §. vlt. mandat. quia non sit verisimile mandatorem tale quid specialiter mandatum fuisse, quod nec mandare sine crimine potuisset. Idemque generali obligatione rerum omnium quas quis habeat habiturusque sit, non contineri ea quæ verisimile sit specialiter quemquam obligatum non fuisse, vt puta supellestem, vestem, & alia huiusmodi quæ debitor in quotidiano vsu habet leg. obligatione 6. infra de pignor. Semper, n. sumi debet interpretatio ex eo quod verisimile est, cū vt Bald. solebat dicere, quicquid non est verisimile imaginem habeat falsitatis.

47. IDEM libro 4. ad Plautium.

Quotiens in taberna ita scriptum fuisset, *Cum lanuario seruo meo geri negotium veto*: hoc solum consecutum esse dominum constat, ne institutoria teneatur, non etiam de peculio.

Ad l. Quoties 47.

RAT. DVB. & DECID. eadem est ad hunc locum quæ ad §. 1. l. si quis seruum 29. sup. Eadem enim vtriusque loci sententia est, nili quod ibi Caius loquitur de prohibitione qualibet per dominum facta ne cum seruo contraheretur, hic verò Paulus de proseriptione ante tabernam facta prohibenda seruo negotiationis gratia in hæc verba, *Cum lanuario seruo meo geri negotium veto*, qua proseriptione ac veluti protestatione consecutus dominus videbatur, ne ex contrahibus, quos postea iniire quis cum seruo vellet aut institutoria aut de peculio actionem conueniri posset, quasi imputare sibi deberent qui contra voluntatem ac prohibitionem domini contraxissent l. sed si pupillus 11. §. de quo palam & segg. sup. de inst. act. Sed contra Paulo videtur & recte proseriptionem illam prodesse quidem domino debere quantum ad institutoriam actionem ne ea conueniri dominus possit, quandoquidem non alius ea teneri potest quàm qui tabernæ institorem præposuit: non potest autem videri præposuisse qui palam & publica ante tabernam ipsam proseriptione prohibuit, ne cum seruo contraheretur d. §. de quo palam. Sed quod ad actionem de de peculio nil prodesse, quia non sit in potestate

domini facere, ne ex serui peculium habentis contrahibus teneatur de peculio nisi adimendo peculium bona fide, vt diximus ad l. iudeo 45. sup. Nemo enim iurisdictionis formam pro arbitrio suo mutare potest, vt diximus ad d. §. 1. ex Papiniano in l. si filia 20. sup. faml. erci. cum. l. ius publicum 38. de pact. nec sibi cauere aduerari leges, aut edictum Pratoris l. vltim. infra de ius & legit. Praetor institutoriam actionem proposuit contra eos tantum qui certe negotiationi aliquem institorem præposuerunt, at de peculio actionem contra eos omnes qui peculium vel filiofamilias vel seruo concesserunt, & concessum non ademerunt, quoniam ad publicam utilitatem pertinet, vt cum huiusmodi personis contrahere possit quisquis velit, cum quibus vique contrahi perinde posset, etiam si peculium nullum haberent: patet enim teneatur de peculio ex contractu filijfamilias ex contractu serui, ille quia pater, hic quia dominus est, non quia peculium concesserint, quamuis non teneantur nisi quatenus peculium patitur, idèoque nihil in actio de peculio tenet quoties agitur ex contractu filijfamilias vel serui, quamuis nihil sit in peculio eo tempore quo agitur, si modò aliquod peculium sit tempore rei iudicanda l. quæritur 30. sup. hoc tit.

I Sabinus respondit, non aliàs dandam de peculio actionem in dominum, cum seruus fideiussisset, nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiussisset.

Ad §. 1. Sabinus respondit.

RAT. DVB. Ex contractu serui tenetur dominus actione de peculio si modò rei iudicanda tempore aliqui in peculio sit, vt proxime diximus. Ergo & cum seruus fideiussit, licet neque in rem domini

neque ob rem peculiarem fideiussisset dicendum est dominum de peculio teneri quomodo & pater ex filijfamilias fideiussione teneatur l. 3. §. sed si filius sup. Solent enim eadem ratio esse patris, quæ domini, & filijfamilias quæ serui in actione de peculio.

DE C. Obligatio domini de peculio ex contractu serui accessoria est ad obligationem serui, nec fieri potest vt obligetur dominus de peculio ex eo serui contractu qui non teneat: atqui seruus ex causa fidei iussiois obligari nullo modo potest nisi in rem domini, aut ex causa peculiari l. *seruus* inscio 19. & seq. *infr. de fideiuss.* id est ne quidem naturaliter. Ex quo enim alio contractu potest oblecto seruus civiliter obligari? l. *serui* 14. *infr. de oblig. & action.* An non verò satis est naturalem serui obligationem subesse ad inducendam contra dominum actionem de peculio l. *nec seruus* 41. *supr.* Cur autem seruus ex fidei iussione obligari nullo modo possit extra supradictas duas causas, ratio non obscura illa est, quòd fidei iussio non fit nisi per stipulationem l. *gracè* 8. *infr. de fideiuss. l. blaudius* 12. c. *cod.* Atqui seruus nō est capax in eundem stipulationis siue actiue, siue passiue, nisi ex sui domini persona *instit. de stipul. serui. in princ.* cū

sit incapax eorum omnium, quæ sunt iuris ciuili *l. quod attinet* 32. *de regul. iur.* Ergo non nisi ad domini utilitatem ne alioqui quod dominorum fauore introductum est, in eorum odium retorqueretur contra l. *nulla* 25. *supr. de deleg. l. quod fauore* 6. c. *cod.* proinde non est permittendum seruo vt fidei iussendo dominum obliget, quia nec seipsum obligare per stipulationem potest, nisi cum aut in rem & utilitatem domini id factum est, vnde est quod nec compromittere seruus potest, nec compromittendo dominum suum obligare de peculio l. 3. §. *si seruus & duob. seqq.* vbi diximus *supr.* Et in his duobus inter cætera differt filiusfamilias à seruo, vt ibidem scriptum est. Non enim similes sunt in omnibus, & per omnia, ne quidem in actione de peculio, vt Iustinianus præfatur initio *Tit. Instit. quod cum eo iunge. l. nulla rei* §. c. *cod. ill. tit.*

2 ¶ Si semel actum sit de peculio: quamuis minùs inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quam debet, tamen cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij: hoc enim in pro socio actione locum habet: quia socius vnuerfum debet.

Ad § 2. Si semel.

RAT. DVB. Is qui semel egit de peculio, non eo minùs de residuo debiti agere potest aucto potest quandoque peculio l. *quæsum* 30. §. *is qui semel* *supr.* nec enim potest actio de peculio exerceri aut competere, nec proinde consumi, nisi quatenus in peculio est tempore rei iudicandæ, vt ibidem diximus. Nec rursum videri æquum potest sola intentione agentis creditoris, ac non potiùs perceptione libertari eum qui tenetur de peculio l. *si ex duobus* 32. *supr.* Ergo si rei iudicandæ tempore minùs inueniatur in peculio quàm debeatur, æquum est dominum aut patrem cauere saltem de futuro incremento peculij, vt scilicet si cōtingat augeri quandoque peculium id quoque præstetur. Nec enim magnum damnum aut incommodum patris vel domini est in præstanda repromissione præsertim nuda, & quæ onus satisfactionis adnexum non habeat *argum. l. in creditore* 38. *in fin. de euss.* Talis verò cautio est quam socius socio præstat cum actione pro socio cōdemnatur in minùs quàm debeat, quia minùs facere potest l. *verum est* 63. §. *item videndum* *infr. pro socio.* Item quam maritus pro dote vxori, quòd si ad meliorem fortunam peruenerit etiam id quod minùs persoluit vxori restituet l. *unic.* §. *cum autem* c. *de rei vxor. ad.* vtea cautio pro iusta præstatione fit, vt & in l. *in omnib.* 41. *supr. de iudic.* quomodo & de delegatione scriptum est à Papiniano in l. *quod debetur* 51. *in fin. infr. hoc tit.* Cū enim possit augeri peculium, & sperandum sit ita fore (semper enim quantū fieri potest de hominis cuiuslibet fortuna & facultatibus sperat ciuili legislator l. *inter stipulantes* 83. §. *sacram de verb. oblig.*) debet Prætor id quoque prospicere quod potest euenire *arg. l. si quis dominum* 9. §. 1. *vers. idem querit* *infr. locat.* in eumq; casum etiam creditoribus, qui in damno interim morantur, prouidere, quod tamen nec leuiore incommodo,

nec melius facere possit, quàm iniuncto onere nuda cautionis. De c. Iniquissimum est superuacua & indebita cautioe quemquam onerari l. *hæc stipulatio* 14. *in fin. infr. vt legat. seu fidei. seruand.* *caus. caueat.* Atqui pater vel dominus qui de peculio conuenitur, totumq; soluit, quod rei iudicandæ tempore fuit in peculio, licet minùs soluerit quàm debeatur creditori, totum soluit quod debet. Residuum enim non ab ipso debetur, sed à filiofamilias vel seruo: potest quidem fieri, vt plus aliquando fortasse debiturus sit, nimirum si contingat peculium augeri ex postfacto: sed verum tamen est nihil eum interim amplius debere ipso iure. Cur ergo presenti die cogatur cauere de eo quod in presenti nō debet, quodq; nec fortassis vnquam sit debiturus? Alia ratio est socij, mariti, & aliarum huiusmodi personarum, quæ ob reuerentiam aliquam iis debitam priuilegium habet, ne suprā quàm facere possint conueniantur. Non enim tō minùs verum est vnuerfum eos debere, id est suprā etiam quàm facere possint, licet habeant exceptionem, ne interim ad solidi solutionem vrgeantur l. *Nesennius* 41. §. *vt. iun.* l. *sums qui* 16. & *seqq. infr. de rei iudic.* §. *vt. Instit. de replicat.* Non ergo bona est hac parte comparatio actionis de peculio, & actionum pro socio & de dote. Nam per istas solidum persequimur quamuis non semper cōsequamur: per illam verò de peculio ne quid persequimur, solidum, sed illud ipsum quod consequimur, id est quicquid in peculio inueniatur rei iudicandæ tempore: ac præterea nihil *l. sunt præterea* 36. *instit. de action.* Adde quod singulare illud ius est actionum bonæ fidei vt in iis ex causa cauendum aliquando, sit prius etiam quàm debeatur d. l. *in omnib.* *instit. de action.* Quæ quod singulare illud ius est actionum bonæ fidei vt in iis ex causa cauendum aliquando, sit prius etiam quàm debeatur d. l. *in omnib.* *instit. de action.* Adde quod singulare illud ius est actionum bonæ fidei vt in iis ex causa cauendum aliquando, sit prius etiam quàm debeatur d. l. *in omnib.* *instit. de action.* At de peculio actio non bonæ fidei, sed stricti iuris est, vt diximus ad l. *in bona fidei* 36. *supr.*

3 ¶ Si creditor serui ab emptore esset partem consecutus: competere in reliquum in venditorem vtile iudicium, Proculus ait. sed, re integra, non esse permittendum auctori, diuidere actionem. vt simul cum emptore, & cum venditore experiatur. satis enim esse, hoc solum ei tribuit, vt, rescisso superiore iudicio, in

cio, in alterum detur ei actio: cum electo reo, minus esset consecutus. & hoc iure vitmur.

Ad §. si creditor 3.

RAT. DVB. Habet equidem creditor electionem an cum emptore velit agere, an cum venditore *l. si noxali 11. §. pen. supr.* Sed si alterutrum eligat alterū redire non potest, etiam si a priore conuento solidū consecutus non sit, quia electione vnus alter ipso iure liberatur *l. si ex duobus 12. supr. l. quod in herede 9. §. eligere supr. de tribus. att.* Ergo si creditor serui ab emptore partem sit consecutus, neque directum, neque vtile iudicium competere potest de reliquo in venditorem.

DEC. Equitas semper præferenda est stricto iuri. *placuit §. C. de iudic.* Et si verò summum ius facit vt electio non alius liberetur, æquitas tamen dicit vt non tam intentione agentis creditoris quàm perceptione liberati alium oporteat, cum creditor qui cum seruo contraxit vniuerfum eius peculium quasi proprium ipsius patrimonium intuitus sit, vt ex Iuliano & Vlpiano scriptum est in *d. l. si ex duobus, & in l. si creditor 37. §. pen. supr.* vbi diximus. Hoc autem iudicium posterius quod in venditorem datur creditori qui prius egit de peculio contra emptorem, Proculus vtile vocat non directum, tanquam quod non nisi ex æquitate & vtilitatis gratia competit aduersus strictam iuris rationem, & quia nec aliter datur quàm si superius priusque iudicium institutum contra emptorem rescissum sit, quasi agendum sit contra venditorem eo colore ac si nūquam cum emptore actum esset, quamvis deducendum sit ex posteriore iudicio quod actor ex priore consecutus est. Omnes enim rescissoriæ actiones dicuntur viles, quia nunquam rescissio fit nisi ex æquitate *Prætoria l. in honorariis 35. de oblig. & att. & tot. vit. supr. ex quib. caus. maior.*

a Sed rei integra non esse permittendum. Sensus est, si antequam creditor egerit de peculio in solidū contra emptorem malit ille actionem diuidere, & pro æquis partibus emptorem & venditorem simul ac eodem tempore conuenire, non esse eum audiendum, nec ipsi permittendum vt cum emptore & venditore simul experiat, ne quidem pro partibus.

RAT. DVB. Nihil interest emptoris neq; venditoris an singuli conueniantur ab initio de peculio pro partibus diuisa creditoris actione, cum possit eorum vnusquisque eligi ac in solidum conueniri. Quænam enim fit iniuria ei qui in solidum conueniri potest, si pro parte conueniatur. Ideoque merito placuisse videtur prudentibus Iuliani sententia quam Vlpianus refert, & probat in *l. & ancillari 17. §. alud quoque supr.* & quæ extare videtur in *l. si creditor 37. §. seruum iussu supr.* Alienato seruo permittendum esse actorem non solum eligere an cum emptore malit agere an cum venditore, sed etiam & cum venditore & cum emptore simul agere, diuisa nimirum in partes actione, quod tamen Paulus ex Proculo hic negat.

DEC. Multæ fuerunt prudentum veterum circa actionem de peculio inter se dissensiones, vt dicemus ad *l. eo tempore 50. infr.* Inter cæteras verò hæc vna fuit, ni fallor, in qua dissenserunt Sabiniani à Proculianis, & consequenter à Proculo Iulianus qui Sabinianus fuit. Dissendi autem causam illud præbuit quod Sabiniani viderunt nihil interesse creditoris aut emptoris, an conueniantur singuli

pro parte eodem tempore, cum potuerint singuli separatim eligi & in solidum vnusquisque solus conueniri. Annon enim commodius his est actionē in partes diuidi, ne ab eo tempore alter pro altero exigatur, vt euenit in duobus. cor. de deb. *l. si creditores 18. C. de pact. l. res 23. C. de fideiussor. & mandat.* Creditoris verò interesse potest commodioris exactionis gratia vt runque simul & vno eodemque iudicio conuenire vt à singulis partes confsequatur, à quorum neutro solidum cōsequi se posse intelligeret. Quinimò interdum euenit vt qui duos in solidum obligatos haber etiam vno electo alium quoque conuenire possit, etiam pendente priore iudicio, vt accidit in debitor & mandatore *l. creditor 60. infr. mandat.* nempe quia hoc casu vnus electio alium non liberabat etiam iure vetere *l. vltim. C. de fideiuss.* Atque rationes istæ sunt, vt arbitror, quibus moueri Iulianus potuit, & quotquot Sabiniani cum secuti sunt. At ex contrario mouit Proculum & Paulum, licet in quoque Sabinianus fuerit, quod ex sola æquitate contra iuris rationem iam inductum illud sit & indultum creditori, vt possit eligere cum quo malit agere, an cum emptore tanquam nouo domino actione perpetua de peculio, an contra venditorem actione annua quæ singulari iure ac beneficio Prætoris comparata est, ne in damno morarentur, Itemque vt postquam elegerit nec solidum tamen consequi poruerit ad alterum pro residuo redire possit: quamvis fuerit ille per electionem ipso iure liberatus, vt proximè diximus. Cur non igitur satis hoc ei esse debeat quod ei tribuitur vt rescisso superiore iudicio in alterum detur ei iudicium vtile? Aut cur nulla cogente necessitate patiamur priuilegia multiplicari vt ei licere debeat etiam re integra actionem diuidere & cum vtroque simul eodem tempore experiri? Mihi tamen si inter tantos viros iudicium interponere quis audeat Iuliani sententia probabilior videretur. Non ob id solum quod durum videatur denegari creditori quod ipsi commodius, emptori verò & venditori si non vtilius saltem sine dispendio futurum sit vt pro partibus ambo præstent quod à singulis solidum peti possent, si ratio & quantitas peculij pateret, sed etiam quia negari non potest quin valde incommodum sit creditori duobus diuersis iudiciis, & diuersis temporibus experiri ad consequendum debitum quod diuisa actione consequi solidum ab initio & vno iudicio potuisset. Itaque non possum satis mirari quod Paulus post relata Proculi sententiam hoc iure nos vt ait. Cum Iuliani sententia ab aliis prudentibus frequentius recepta & creditoribus & emptori ac venditori longè commodior & vtilior esse videatur. Quis enim nescit interesse non modò litigantium, sed etiam reipublicæ vt litium & iudiciorum numerus minuatur nec duobus iudiciis fiat quod vno fieri posset? *l. quidem 21. supr. de reb. credit. l. 1. C. de administ. tutor. l. 3. C. de fructib. & lit. expens. l. minoribus & supr. de minor.* Hanc verò rationem quæ & iuris & æquitatis est non diluit ratio Proculi. Si miratur Caius in *l. liberum 9. supr. de religiof.* quare constare videatur, actionem de qua ibi tractatur, neque heredi, neque in heredem dari, cum tamen meram rei persecutionem continere: præualuit tamen in praxi sententia Proculi, si Paulo credimus. Id enim est quod ille ait hoc iure nos vti.

4 ¶ Non tantum autem quivis creditor cum venditore ex ante gesto agere potest, sed & ipse emptor, idque & Iuliano videtur, quamvis & deducere ipse potest aduersus alium agentem, dum tamen id, quod apud se habet, computet.

Ad § 4. Non tantum autem.

R A T. D V B. Emptor serui cuius nomine competit actio de peculio, tenetur ipse de creditoribus, tanquam nouus dominus, & quidem actione perpetua, cum tamen venditor non teneatur nisi annali & privilegiaria ex edicto Prætoris, de quo in l. 1. *infra*. tit. *prox.* ergo non magis permittendum est emptori, vt agat de peculio contra venditorem, intra annum, quam venditori vt agat contra emptorem, quod ei vtrique non licet l. *& ancillarum* 27. §. *sed ipsi qui vendiderit & seq. supr.* & quemadmodum is qui vindicat eam rem de cuius euictione tenetur doli mali exceptione repellitur ratione illa quod ipse de euictione teneatur l. *vindicatorem* 17. l. *Scia* 72. de *euict.* ita & eadem doli exceptione summouetur venditor emptor qui de peculio agit contra venditorem tanquam creditor cum ab aliis creditoribus possit ipse eadem de peculio actione conueniri, quali contra seipsum agere primum debeat, & ex peculio quod apud eum seruus habet soluere, antequam venditorem inquiet: nulla enim ratio est, vt non sit deterioris conditionis hic creditor qui cæteris creditoribus de peculio tenetur, quam cæteri creditores qui de peculio agere tantum, non etiam conueniri possunt.

D E C. In venditorem serui datur ex edicto Prætoris actio de peculio intra annum creditoribus omnibus peculariis quibus ante venditionem tenebatur d. l. *& ancillarum* 27. §. *in venditorem* *supr.* & *tor. tit. prox. infra.* atqui si qui emit seruum fuerat ante venditionem ex creditoribus, neque peremptionem desinit esse creditor: ergo aliorum creditorum nexemplo saluam retinet contra venditorem suam de peculio actionem: nec par ratio est venditoris volentis similiter agere de peculio contra eum ipsum cui vendidit, cum debeat sibi imputare cur non sibi prius soluerit, aut seruum vendiderit ea lege, vt sibi debi-

tum ab emptore soluere, vt diximus ad d. §. *sed si ipse vendiderit*, nec quod emptor hic quoque cæteris creditoribus teneatur, ad rem facit: sufficit enim ad excludendam doli exceptionem, vt non possit emptor à venditore ipso conueniri: nam si dolo non facit qui ab aliquo id petit quod redditurus sit alteri l. *si socii* 4. §. *Lucius* *infra*. *solut. marr.* quanto minus dolo facit emptor qui petit à venditore, id quod nec ipsi venditori nec alij vili ex creditoribus redditur sit, licet cæteris creditoribus de peculio sit obligatus? Planè quæ ratio emptori obligat vtriusque creditoribus, peculiatius respondere teneatur, eadem facit vt sibi quoque primum soluere debeat ex peculio quod habet si ab eis conueniatur, deducendo quidem id quod sibi debetur aduersus alium quemlibet agentem, sed ita tamen vt prius computet in deductione illa peculium quod apud se habet: si enim locus hic intelligi debet, non ita vt agens emptor de peculio contra venditorem computare prius debeat quod apud se habet, ex peculio serui, nec nisi de relictis agere possit contra venditorem: mira enim fieret vt contra se prius agere videretur, atque ita sibi adimere electionem quam habent creditores ceteri an agere malint cum venditore, quam cum emptore l. *si noxali* 11. §. *pe. supr.* itaque postrema illa verba huius §. *dum tamen id quod apud se habet, computet, referenda sunt & restringenda ad proximam illam præcedentem clausulam, quamuis & deducere ipse potest aduersus alium agentem*, non ad primam huius §. sententiam, quæ est de danda emptori actione de peculio aduersus venditorem: bene autem Paulus, posse quemvis creditorem ex ante gesto agere contra venditorem, id est, ex eo quod ante venditionem gestum fuit, quia de contractibus à seruo vendito post venditionem factis nulla ratio est vt venditor quoque teneatur, sed solus emptor, tanquam nouus, & solus dominus.

5 ¶ Si seruus, deducto peculio, venditus sit: procedit, vt venditor & deductio-
ne uti possit. & si post venditionem cepit aliquid venditori seruus debere.
non minuit peculia: quia non domino debet.

Ad §. 5. Si seruus.

R A T. D V B. Cum dominus seruum suum deducto peculio vendidit, atque ita obstrinxit se creditoribus peculariis, vtriusque de peculio adhuc intra annum conueniri possit [hic enim casus est in quo Prætor annalem actionem induxit contra venditorem, de qua in l. *infra*. tit. *prox.* non etiam si seruus cum peculio venditus sit l. *si noxali* 11. §. *vt. supr.*] id egit proculdubio vt conuentus à creditoribus peculariis deducere possit ex peculio quicquid sibi deberetur: cum id quod debetur domino, ne quidem in peculio esse intelligatur l. *sed si damnus* 9. §. *præterea* *supr.* ergo etiam si post venationem aliquam pecuniam huic seruo crediderit, id quoque poterit deducere ex peculio quod adhuc penes se habet, eiusdem vt videtur conuentionis potestate qua pecu-

lium ipsum sibi exceptit. Fieri enim potest vt facilius fuerit ad credendam seruo pecuniam ob id quod existimauerit quodam penes se peculium haberet, ramdiu quoque habiturum se vnde pecuniam sibi debitam retinere posset, ac sibi soluere.

D E C. Ea demum pecunia in actione de peculio deducitur quæ domino debetur l. 5. §. *vt. l. sed si damnus* 9. §. *peculium & seqq. l. sed si duo* 15. in *fin.* atqui pecunia post venditionem seruo vendito per venditorem credita nunquam debita fuit domino, quia venditor eo crediri tempore iam dominus esse desierat: non ergo potest deducere quod post venditionem credidit, nec tale creditum minuire peculium potuit. Idque nimirum est quod Africanus ait in l. *de posui* 38. §. *vt. supr.* onus eius peculij quod apud venditorem remansit ad posterioris temporis contractus non pertinere.

¶ **Q**uæ diximus in emptore, & venditore, eadem sunt, & si alio quouis genere, dominium mutatum sit: vt legato, dotis datione, quia, quasi patrimonium liberi hominis, peculium serui intelligitur, vbicunq; esset.

Ad §. ult. Quæ diximus.

RAT. DVB. In plebisque iuris partibus longè alia ratio est hominis venditi, alia legati, alia denique in dotem dati: qui enim venditur, is propriè alienatur à venditore, qui verò legatur, potius à lege alienatur quàm ab homine: lex enim illa est quæ facit vt res legata scilicet per vindicationem, tam citò sit legatarij quàm heredis res singulæ *l. legatum 80. de legat. 2.* qui autem datus est in dotem, licet in mariti dominium transferat, adhuc tamen aliquo modo est vxoris propter spem restitutionis in casum soluti quando cunq; & quomodo cunq; matrimonij *l. quam 75. inf. de iur. dot. l. in rebus C. eod. non ergo quæcunq; in superioribus dictæ sunt de emptore & venditore, tam facillè trahendæ sunt ad legatarium aut ad maritum, cui seruus in dotem datus est.*

DEC. Prætor in edicto de quo *inf. sit. prox.* locutus est de seruo alienato: alienationis verò nomen latius patet quàm venditionis & emptionis, tamen si lex *l. 1. tabul.* aliquando emptionis nomine complexa sit omnem alienationem, vt Pomponius refert in *l. statuli veri à ceteris 29. ad fin. inf. de statulib.* alienationem enim cum diximus omnem actum significamus per quem dominium transfertur *l. 1. C. de fund. dot. al. si fundum 16. inf. eod. id. tit. l. alienationis 28. de verb. signific.* atqui dominium transfertur per legatum non minus quàm per venditionem à domino factam *d. l. legatum 80. de leg. 2. l. 1. Titio 64. ad fin. de furt.* imò tantò

magis quod ex causa venditionis traditio omnimodo requiritur ad dominium transferendum, ita quæ vt præcium solutum sit aut aliter eo nomine satisfactum *l. quod vendidit 19. de contr. empt. §. vendita inf. de rer. diuis.* in legato autem nulla traditio requiritur, quia sufficit sola authoritas legis *l. 1. & 2. sup. de Public. in rem act.* lex enim vnus est ex modis trahendi dominij iure Quiritium non minus quàm traditio, vt *Ulp. scribit in Fragm. tit. 19. de acquir. rer.* ex causa verò dotis æquè dominium transfertur in maritum saltem bonitarium *d. l. 1. quam 75. quia dos datur eo voto, vt perpetuo remaneat penes maritum propter liberos qui ex matrimonio sperantur l. 1. mod. tit. de iur. dot.* nihil ergo interest an ex his aliivse huiusmodi causis, an ex venditione mutatum sit dominij, quoribus quæritur de peculio, & de actione annali contra eum danda, qui dominus antè fuit *l. 1. §. in alienatione & seq. inf. tit. ult. prox.* vbi additur idem esse in seruo quoq; donato & permutato, quia ex his etiam causis cum donatio per traditionem sit dominium in donatarium, & in permutantem transfertur nemo ambigit *l. radiis 20. in tit. l. numquam nuda 31. inf. de acqu. rer. domin. l. 1. & pass. de donat. l. 1. de rer. permut.* idè autem his omnib. idem iuris est quantum ad annalem actionem de peculio, quæ in alienatorem intra annum datur, quia quasi patrimonium liberi hominis peculium esse intelligitur vbicunq; sit, vt Paulus hic scribit, & nos iam sæpius monuimus ex *l. hinc quæritur 19. §. 1. l. si ex duobus 32. in fine princ. sup.*

48. IDEM libro 17. ad Plautium.

Libera peculij administratio non permanet neque in fugitio, neque in subrepto, neque in eo, de quo nesciat quis, viuat, an mortuus sit.

Ad l. Libera 48.

RAT. DVB. Licet fieri nequeat, vt prudens paterfamilias liberam det peculij administrationem seruo fugitio, aut quæ aliquis subriperit, aut de quo nesciat ille an viuus sit an mortuus, non tamen bona consecutio est, vt libera peculij administratio semel concessa celsè debeat reuocata ob hoc solum quod ex supradictis tale quid superuenerit, præsertim cum liberam peculij administrationem nemo habeat nisi cui ea specialiter concessa est *l. quam Tiberonius 7. §. 1. sup.* Quæ verò specialiter concessa sunt ea tantò difficilius adimi possint, & specialem quoque reuocationem exigant, vt vnumquodque dissoluatur eo modo quo colligatur est, ex *vulg. regula. l. nihil tam nate reale 35. de reg. iur. l. prout 80. de solut.* quò etiam referri potest titulum illud nostrorum brocardicū, multa facta tenere quæ fieri prohibentur ex *l. pater furioso 8. sup. de his qui sui vel alien. iur. sunt.* nam et si quis ante furorem peculium, & liberam quoque si voles eius administrationem seruo concessit, non idè quod in furorem postea incidit reuocata concessio esse intelligitur *d. l. quæ Tiberonius §. 1.* vbi diximus, imputari siquidem domino potest cur his casib. peculium, liberi æque eius administrationem non ademerit: quod enim non mutatur, cur stare prohibetur inquit *l. sancimus 27. C. de testam.*

DEC. In concessione, promissione, ac dispositione ferè qualibet subintelligitur semper clausula *rebus stantibus*, ne alioqui facile in captionem incidant, qui contraxerunt *l. cum quis 38. in princ. l. si cum Cornelius 82. ad fin. inf. de solut.* Generale enim est, vt quæ de nouo emergunt, semper nouo indigeant auxilio *l. de atate 11. §. ex causa sup. de interreg. in iur. faciend.* Longèque aliud est si in furorem incidat is qui peculium, aut liberam peculij administrationem concessit: aliud verò si is cui concessio facta est, priore casu nulla causa est reuocandæ concessionis quæ ab initio bene facta tamdiu durare debet, quamdiu reuocata non est ab eo qui eius reuocandæ ius habeat, *d. l. quæ Tiberonius §. 1.* posteriore verò se casus est ob nouum & inopinatum factum, de quo concessionis tempore cogitatum videri non potest, neque cogitari probabiliter potuit: quis enim tam stultus sit, vt furiosus seruo liberam peculij administrationem fuerit concessurus: aut fugitio qui sicut sui ipsius furtum facit domino quantum potest *l. 1. C. de seru. fugit.* ceterarum quoque rerum domini possessionem intermitteret si posset *rem qua nobis 15. in fin. de acquir. poss.* aut seruo subrepto, qui iam in alterius quodammodo potestate & arbitrio sit, aut ei denique de quo nesciatur an viuus sit, an mortuus: nec est quod quis imputet domino, aut seruo quem in eiusmodi statu esse sciuit, peculium non a demerit nedum liberam peculij ad-

ministratiorem. Fieri namque facile potest, ut seruo fortassis in provinciali agente tale quid ei accidat quod non nisi post longum tempus dominus resciat: quo toto medio tempore multa facere ac fructus serui possit in necem & perniciem domini, si non ipso iure reuocatio illa facta intelligeretur à quo tempore, seruis aut fructus aut fugitiuis vel subreptis esse cœpisset aut incertum esse an viveret, necne. Benè igitur Paulus ait liberam peculij administrationem in huiusmodi seruo non permanere, quamuis peculium ipsum non idcirco ademptum videatur: non enim peculij, sed administrationis, præsertim liberæ concessio illa est quæ interrogat domino damnum potest. Quod eò pertinet, ut si idem hic seruis deposita fortasse nequitia senilis ingenij ad meliores mores rediret ac in domini potestate aut si de suis quicum subriperat manu euaserit, hoc

¶ Cui peculij administratio data est, delegare debitorem suum potest.

Ad §. i. Cui peculij.

RAT. DVB. Qui in nostra potestate sunt solutionem quidem nostro nomine accipere interdū possunt, sed nouare obligationem non possunt, *l. uenit d. 25. infr. de nouat.* arqui omnis delegatio nouatio est, & species nouationis præcipua siue per stipulationem fiat, siue per contestationem litis, cum delegare nihil aliud sit quam vice sua reum alium constituere *l. delegare 11. & pass. cod. tit. l. vlt. C. eod. ergo* delegare debitorem seruis non potest nec si peculij administrationem habeat sicuti nec donare *l. contra 28. §. vlt. supr. de pass.* D E C. Is cui peculij administratio præsertim libera permissa est siue filiusfamilias sit, siue seruis omnia facere potest, quæ facere postest ille ipse qui peculij administratione concessit, nisi quod non habet ius donandi, quia donare perdere est *d. l. contra §. vlt. l. filiusfamilias 7. infr. de donat.* habet ergo etiam ius nouandi, sed peculiaribus debita duntaxat non alia, maxime si etiam meliorem suam conditionem faciant, quamquam nec aliud est, etiam si quatin circa peculium faciant deteriorem, dummodo circa fraudem quæ ab omni mādato & concessione semper excluda esse intelligitur *l. creditor 60. §. vltim. infr. mandat.* indistinctè enim & generaliter vera hæc præ-

ipso liberam peculij administrationem quam contrario facto amiserat, recuperet, nec noua indigeat concessione, non magis quam in specie *d. l. quam Tiberonius §. 1.* idemque multò magis iuris est, si dominus seruum quem mortuum auderat viuum esse rescierit: idè autem liberæ administrationis reuocatio hæc tacita non tantum utilis, sed etiam necessaria est, quia is qui habet liberam peculij administrationem siue filiusfamilias siue seruis sit, multa facere potest quæ non possit si non haberet, quale illud est inter cætera, ut etiam alienare possit *l. si conuenieris 18. §. vlt. & l. seq. supr. de pignor. act. sic* & in procuratore distinguimus etiam qui tororum bonorum procurator sit, an liberam habeat bonorum administrationem, necne, ut sciamus an plus minuscve mandato contineatur *l. procurator cui 18. & seqq. l. procurator totorum 63. vbi diximus supr. de procurat.*

positio est, si ipsi stipulati sint: nam si alium iubeant stipulari adhibenda distinctio est an animo donandi id fecerint, an ut ipsi filio vel seruo negotium gereretur, quo casu etiam actio mandati peculio acquiritur, ut eleganter Caius tractat in *l. vltim. de nouat.* multò igitur magis permittetur ei cui libera peculij administratio concessa est delegare debitorem, cum delegatio solutionis vim obtineat, *l. quamuis 8. §. interdum infr. ad SC. Velleian.* Nemo autem ambigat quin generali mandato cum administratione libera contineatur mandatum soluendi creditoribus, *l. sed & id quoque 59. supr. de procur.* Cùm verò is qui reum delegat hoc ipso alienet & amittat debitorem, *§. præterea inst. quibus mod. tollit oblig.* intelligimus locum hunc intelligendum esse, non de quolibet habente administrationem peculij, sed de eo tantum qui liberam habeat, de quo Paulus initio huius legis nam nec alius potest alienare res peculiares quàm cui liberam peculij administratio concessa est *l. si conuenieris 18. §. vlt. & l. seq. supr. de pignor. act.* Eodè modo accipienda mihi videtur, *l. vlt. de nouat.* & quotquot alij loquuntur de peculij administratione specialiter concessa: vix enim est, ut specialiter concedatur, quin libera concedatur.

49. POMPONIVS libro 4. ad Quintum Mucium.

Non solum id peculium est, quod dominus seruo concessit: verum id quoque, quod ignorante quidem eo acquisitum sit, tamen, si rescisset, passurus erat esse in peculio.

Ad l. Non solum 49.

RAT. DVB. Peculium pendet ex domini constitutione & constituentis voluntate *l. quam Tiberonius 7. §. 1. supr.* & id demum peculij est quod dominus ipse separauerit, suam à serui ratione discernens *l. 4. eod. ergo* speciali & expressa domini voluntate opus est, ut aliquid fiat peculij, nec tacita quæ ex sola patientia inducitur, potest sufficere. D E C. Multum interest an de constituendo peculio agatur, an de augendo, constitui quidem & incipere non potest si ne expressa domini voluntate quæ scientiam comitem semper habet, sed augeri facile potest etiam domino ignorante, non solum, quia sui natura accessiones & decessiones recipit *l. si ex duobus 32. §. 1. & l. peculium nascitur 40. supr.* sed etiam, quia tale quid possit acquiri à filiofamilias, vel à seruo, quod pater aut dominus si rescuisset, passurus fuisset esse in peculio, quod ex natura & qualitate rei acqui-

sita quàm filijfamilias aut serui peculium habentis dignosci facile potest, & si ne voluntates ac concessionem omnes, præsertim quæ sunt fauorabiles & publicè priuatiqve utiles, qualis est concessio peculij, adiuuandæ sunt fauorabili interpretatione ex eo quod verisimile est concedentem voluisse, aut voluiturum fuisse, si præuidisset id quod accidit, aut postea tunc rescuisset, vel ob id maxime, ut hoc ipso inuidentur, & filijfamilias & serui ad acquirendū etiam ignoratibus parentibus aut dominis, peculij sui occupandi gratia quod ipsi quoque, quasi proprium patrimonium suū inuidentur: nec nouum est, ut tacite voluntatis eadè ratio sit quæ expressæ *l. 3. supr. de reb. credit.* & ut scientia cum patientia vim habeat tacitæ conuentionis *l. qui patitur 18. infr. mandat.* sed non videtur passus qui ignorauit, aut qui etiam si videat & sciat, tamen pro ignorante habetur, ut pupillus *l. in eo 110. §. pupillus de reg. iur. l. 1. C. de fals. monet. lunge d. l. quam Tiberonius 7. §. scire autem, & quæ ibi scripimus supr. hoc tit.*

Ad §.

I Si ignorante me, seruus meus negotia mea administrauerit: tantidem debitor mihi intelligetur, quanti tenebitur, si liber negotia mea administrasset.

Ad §. 1. Si ignorante me.

RAT. DVB. Negotiorum gestio non obligat iure Pretorio, nisi ut qui aliena negotia ignorante domino gessit, & agere & conueniri possit actione negotiorum gestorum, quæ ob id tantum Praetore comparata est l. 1. & 2. & pass. sup. de negot. gest. Atqui nihil tale tractari potest qui nec actione negotiorum gestorum, nec alia vlla vel agere vel conueniri potest l. seruus. 6. C. de iudic. l. cum seruo 10. 7. de regul. iur. Ergo si me ignorante seruus meus negotia mea administrauerit, non ideo tamen debitor meus intelligi poterit, ut tanti teneatur quanti tenebatur si liber administrasset: & ad quid prodesset dicere teneri cum negotiorum gestorum actio neque ei neque contra eum competere possit: ut diximus: neque verò aliud remedium videtur superesse domino cuius negotia seruus male administrauit nisi ut eum dominus conueniat domini, quomodo loquitur l. vlt. C. an seruus pro suo fact. post manum. teneat. Nam nec si seruus hic manumissus fuerit, ex antegesto tamen poterit vnquam conueniri l. cum alium 17. sup. de negot. gest. l. 1. & tot. ill. tit. An seruus pro suo fact. De c. Aliud est negotiorum gestio, & quæ ex ea gestione nascitur obligatio, aliud verò negotiorum gestorum actio. Negotiorum gestorum actionem induxit Praetor, at non etiam negotiorum gestorum obligationem quæ ex ipsa gestione nascitur, quæ tota facti est & ex qua non dubitatur, quin & naturalis obligatio nascatur solo facto & solâ gestione, iteque post edictum

2 Ut debitor vel seruus domino, vel dominus seruus intelligatur: ex causa ciuili computandum est. ideoque si dominus in rationes suas referat, se debere seruo suo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla causa præcesserit debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

Ad §. vlt. Ut debitor.

RAT. DVB. Nec seruus quicquid debere potest nec ei a domino deberi, sed cum eo verbo abutimur factum magis demonstramus quam ad ius ciuile referimus obligationem l. nec seruus 41. sup. hoc tit. Ergo ut debitor seruus domino, vel dominus seruo esse intelligatur ex causa ciuili computari non potest. Quid enim habet commune ius ciuile cum naturali obligatione, quæ ex solo iure gentium æstimatur? l. cum amplius 18. 4. §. in natura debet de regul. iur. De c. Naturalis obligatio ex facto quidem æstimanda est, sed non ex facto quolibet, at ex eo duntaxat quod causam aliquam habeat iustâ & ciuilem, id est eiusmodi quæ inter personas capaces obligationis ciuilis inuicem contrahendæ posset ciuilem quoque obligationem inducere: hic enim huius propositionis sensus est, ut exemplum quod subiicitur, demonstrat, Nam si dominus in rationes suas referat debere se seruo suo decem, cum tamen omnino neque mutuum acceperit, neque vlla alia debendi causa præcesserit ex qua ciuilitè alij obligari posset, nuda ratio non faciet dominum debitorem ne quidem naturaliter, quia nec erga alium faceret eum debitorem ciuilitè l. nuda ratio 26. infr. de donat. l. si peculium 6. §. pen. ante finem infr. de pecul. legat. licet dicimus nihil tam naturale esse quam voluntatem domini res suas in alium transferre volentis ratâ haberi. l. quæ ratione 9. §. he quoque res de acquir. rer. dom. quia

Pretoris, etiâ honoraria: proinde si seruus meus ignorante me negotia mea male gesserit, obligatur mihi naturaliter, quâvis non iure honorario quia non minus pretorio quâ ciuili iure serui pro nullis computantur l. qui testamento 20. §. seruus inf. qui testam. facer. poss. sed iure naturali nulla inter eos & liberos homines differentia est l. quod attinet 32. de regul. iur. Et ut debitor seruus domino, vel dominus seruo intelligatur computandum est ex causa ciuili, ut subiicitur in §. seq. Vbi causam ciuilem generalius eam intellige quæ comprehendat etiam honorariam, quomodo iuris ciuilis generaliter sumpti appellatione etiâ ius Pretorium continetur §. constat autem Instit. de iur. natur. gent. & ciuili. Iure autem honorario liber homo qui negotia mea ignorante me male gesserit, utique obligatur mihi, & actione negotiorum gestorum tenebatur quanti ob malam gestionem mea interesset d. l. 1. 2. & pass. de negot. gest. l. si quis absens §. de oblig. & act. Ergo & tantidē seruus incus debitor mihi esse intelligetur, nec inuicis hic tractatus est, quamuis seruus qui negotia mea gessit, neque agere possit, neque conueniri: proderit enim si seruus hic peculium habebit ut sciat quid & quantum deducere dominus ex peculo debeat tanquâ creditor cum de peculo conueniatur, & quid peculo imputare si ex vili gestione serui debitor fuerit ipse constitutus secundum ea quæ diximus ad l. quæ Tiberonis 7. §. sed & id quod & ad l. sed si damnum 9. §. peculium & seq. & alibi sape sup. Et ita hic §. iuxta tituli huius tractatum intelligi debet.

traditio modus est non tantum iuris Quiritium, sed etiâ iuris gentium ad transferendum dominium l. in rem 23. sup. de rei vindic. l. unct. §. per traditionem Instit. de rer. diuis. Et tamen nudam traditionem non transferre dominium ne quidem iuris gentium, nisi præcedat causa iusta, & quæ sit habilis ad dominii transferendum l. numquam nuda traditio 31. de acquir. rer. dom. Ex quo intelligimus quantopere soleant nostri errare interpretes, qui tam multis casibus adeo faciles sunt ad inducendam obligationem naturalem ex ea causa ex qua numquam ciuilis induceretur, ut puta ex testamento minus solemnni de quo diximus ad l. 1. & ad l. si de iur. missum 62. sup. de condic. indeb. Et si enim non negamus longè facilius induci naturalem obligationem quam ciuilem, ut in ipsâ quoque huius §. specie apparet: causam tamen aliquam subesse semper necesse est, quæ saltem aliquo casu & inter aliquas personas posset sufficere, ut ciuilis quoque obligatio induceretur: sunt enim modi quidam contrahendæ obligationis etiam naturalis perinde ac ciuilis, inter quos nuda hominis voluntas non est, ut hic locus omnium optimè probat quantum ad obligationem naturalem. Nec quod dominus nuda etiam voluntate liberare seruum suum potest ad naturalem obligationem & peculium ei adimere l. 4. §. 1. l. non statim 8. & d. l. quæ Tiberonis §. sed & id quod sup. facere debet, ut nuda etiam voluntate possit se liberare serui sui debitorem: hoc enim difficilius est, ut pluribus docuimus ad d. l. 4. §. 1. sup. hoc tit.

EO tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat: in bonorum possessionem, eius rei seruandæ causâ mitti non possum, qui de peculio cum eo acturus sum: quia non fraudationis causâ latitat, qui, si iudicium acciperet, absolui deberet. nec ad rem pertinet, quod fieri potest, ut damnatio sequatur. nam & si in diem vel sub conditione debeat: fraudationis causâ non videtur latitare: tamen si potest iudicis iniuriâ condemnari. Sed fideiussorem datum eo tempore, quo nihil in peculio est, teneri putat Iulianus, quoniam fideiussor futuræ quoque actionis accipi possit: si tamen sic acceptus est.

Ad l. Eo tempore 50.

R A T I O N E. In possessionem bonorum debitoris rei seruandæ causâ mitti solet creditor quoties debitor latitat, si modò constet ita esse illum debitorem ut actione aliqua possit conueniri, & fraudationis causâ latere: ne vocari in ius possit l. *Fulcinus* 6. §. 1. & seq. & §. si in diem infr. quib. ex causâ in possessionem. Nam cum omnium actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiat: quæ est de in ius vocando §. omnium instit. de pan. temer litig. certum est fieri non posse ut actione vlla conueniatur qui per absentiam & latitationem suam facit ne prehendi, & in ius vocari & obliuio collo, ut Plautus dicebat, rapi possit. Fiebat enim vocatio per prehensionem, ut sæpius docuimus, præsertim ad tit. de in ius vocand. Atqui pater ex contractu filij conueniri potest de peculio, non solum si quid in peculio sit, sed etiam si nihil sit tempore litis contestatæ. Non enim ob id minus tenet actio de peculio, ad eam ut ex ea sequi possit condemnatio; si modò tempore rei iudicandæ in peculio aliquid inueniatur l. *quæritur* 30. *supr. hoc tit. l. cum fideiussor* 35. *infr. de fideiuss.* Eigo & hoc casu si pater latitet quamuis ante institutam actionem (nemo enim accepto iam iudicio & dictata actione latitare potest) mittendus est creditor in possessionem bonorum patris, perinde ac si iam eo tempore aliquid in peculio esset. Eoque iure nos vti Vlpianus ait in d. l. *Fulcinus* §. si quis actione quib. ex causâ in possessionem.

D E C. Non sit missio in possessionem, nisi hæc tria concurrant, ut verus sit debitor qui latitat d. §. si in diem, ut verè latitet, & ut in fraudem creditorum latet, in fraudem, inquam, non consilio tantum, & proposito, sed tenet d. l. *Fulcinus* §. 1. & seq. Atqui pater qui ex contractu filij debitor est actione de peculio, quamuis verè debitor sit & verè latitet, illo etiam tempore quo nihil penitus est in peculio, ita ut conueniri possit actione de peculio, & si conuentus esset actio viue teneat, fieri tamen non potest ut eo tempore creditores suos fraudet, contra quæ sit iudicium acciperet absolui omnimodo deberet: actio enim illa de peculio, licet interim teneat ipso iure, ut diximus, inutilis tamen & inefficax est quando nihil est in peculio l. *seruatum* 20. *supr. de dolo l. depositi* 38. in princip. *supr.* Ad eam ut ne conerandus sit dominus cautione vlla pro futuro incremento peculij, quod potest accidere, quia verum est interim nihil eum debere l. *quoties* 47. §. vltim. *supr.* vbi diximus: ergo nec interim mittendus est creditor in bonorum possessionem patris tanquam in creditorum fraudem latitantis. Atque ita Papinianus hic concludit ad cuius rationem planè non video quid

ab Vlpiano responderi possit: in hac enim questione dissensisse Vlpianum à Papiniano non dubito, & Vlpiani tamen sententiam compositoribus magis placuisse, siue Vlpiani, siue Compositorum esse velis, quod scriptum est in d. §. si quis actione, hoc iure nos vti, ut creditor in possessionem bonorum patris mitti possit. Vlpianus nihil aliud inspicendum putauit, nisi an pater conueniri possit latitationis tempore, & an iurè conuentus esset actio de peculio teneret ut constet ex verbis diti §. si quis actione iuncta. præced. §. si in diem. At Papinianus multò subtilius, ni fallor, id maxime intrudendum putat, an actio illa de peculio quam fateretur tenere, talis sit, ut ex ea posset sequi condemnatio inspecto tempore latitationis, quia non possit quis videri latitare eo tempore quo sit iudicium acciperet absolui deberet. Vlpianus actionem hanc de peculio quæ iam competit, & impetrata teneret, habet pro actione præsentis ac proinde quæ debitum aliquod præsupponat quia tenet, Papinianus verò eam respicit tanquam futuram, quia hodie inutilis, & inefficax esset, quia secundum præsentem statum peculij nulla potest ex ea sequi condemnatio, ut ex sequentibus illis Papiniani verbis apparet, *quoniam fideiussor futura quoque actionis accipi possit.* Denique Vlpianus intuetur id quod esse potest, & accidere, Papinianus verò id tantum quod est, non quasi rationem illam Vlpiani non viderit, ut suspicari audeat Cuiacius, existimans non aliud responsum fuisse Papinianum, quàm Vlpianum, si quis ita rationem Vlpiani obieciisset (quod ferè certè non possunt qui video ratione Papinianum summæ imperitiæ vel saltem inertitiæ reum fieri, ne addam, improbitatis si aut obiectionem Vlpiani non vidit aut si videret atamen contra eam obiectionem responderit quam nulla subtilitate vel arte diluere poterit), sed quia vidit & credidit malam, nulliusq; momenti rationem esse. Quid enim aliud, obsecro, sibi voluit cum ita scripsisset *nec ad rem pertinet quod fieri potest ut damnatio sequatur*: An non illud ipsum est quod ait Vlpianus pluribus verbis, Fieri posse ut ex huiusmodi actione proposita eo tempore quo nihil est in peculio possit sequi condemnatio, non iniuriâ iudicis, ut malè addit Cuiacius, de quo nec Papinianus iudicauit, sed iusta condemnatione tempore aliquid in peculio esse reperitur. Nam neque Papinianus negat, quod ex Proculi primùm & Pegali sententiâ tandem à cæteris quoque prudentibus receptum fuit, ut in actione de peculio si quætur an aliquid sit peculium, aut quantum sit in peculio rei iudicandæ tempus inspicere oporteat d. l. *quæritur* 30. in princip. *supr.* cum in cæteris quoque actionibus ferè omnibus idem obtineat, ut diximus, ferè omnibus idem obtineat, ut

diximus

diximus ad illam legem. Sed negat hoc sufficere vt mutato rerum statu, & adueniente aliquo peculio possit sequi aliqua iusta condemnatio si praesens status talis sit vt non possit videri pater in fraudem creditorum latitare, quod contingit, quoties si eo tempore iudicium acciperet absolui omni modo deberet. Nec enim quod actio renet, facit vt eo minus absolui reus debeat, cum non ex alia actione quam quae ipso iure tenet, sicuti condemnatio ita & absolutio sequi possit, siquidem is demum potest absolui, qui potest & condemnare l. i. c. 3. *infr. de re iudic.* Proinde ratio hanc Papiniani, vt nemo non videt sententiam & rationem Vlpiani manifestissimè conuincit. Respondet tamen Papinianus ad obiectionem Vlpiani specialius, ostenditque cum de latitatione quaeritur, & de mittendo creditore in possessionem bonorum debitoris ex causa latitationis inspicendum esse quis rerum status sit eo tempore, non quis ex postfacto esse possit. Nam etsi in diem, inquit, vel sub conditione debeat fraudatoris causa non videri latitare, tamen si potest iudicis iniuria condemnari. Sensus est in possessionem bonorum eius qui non nisi in diem vel sub conditione debeat non posse mitti creditore, nec si latet debitor, quia videri non potest fraudatoris causa latitare, cum adhuc conueniri non possit, nec magis ille qui in diem certam, quam qui sub conditione debet, vt fatetur Vlpianus ipse in d. l. Fulcinius §. si in diem, quauis qui in diem certam debitor est, iam verè debitor sit, non etiam qui sub conditione. *l. cedere diem 213. de verb. sign.* Nempe qui non magis hic quam ille conueniri interim vult et iure potest, imò quod magis est si quis verè debitor sit & conueniri in effectu possit, si tamen exceptione aliqua tutus sit perquam possessionem elidere, non videbitur fraudatoris causa latitare, nec missionem creditoris in missionem bonorum ex ea causa pati cogere, eodem ipso Vlpiano fatente in d. §. si in diem in fin. Hoc verò curia? Nimirum ratione illa, qua mouetur Papinianus: quia si eo tempore iudicium acciperet, absolui omnino deberet propter exceptionem, & tamen fieri posset fortasse vt eam non opponeret siue per impetritiam, siue qua alia de causa, quo casu perinde condemnatur, & quidem iuste ac si nullam exceptionem haberet. Nulla enim prodesse potest exceptio, ne quidem compensationis, tamen si actionem elidat ipso iure, quasi vi facte iam solutionis, si non opponatur. Nec enim aut diuinare aut supplere illam iudex potest vel debet, l. vlt. c. de compensat. Idque est quod ait Paulus in l. creditor §. de verborum significationib. Eum qui exceptionem timet, licet de temporali tantum exceptione ibi loquatur non de perpetua similem esse conditionali creditori, quia fieri aliquo casu potest, vt exceptio non opponatur, puta si eius opponendae tempus praeterierit. Denique exceptiones competunt per perpetua illa conditione tacita & quae rei natura inest si opponantur. Proinde non faciunt quominus actio interim teneat, & tamen faciunt ne fraudationis causa latitare videatur debitor, qui exceptione aliqua siue perpetua siue temporali tutus est, d. §. si in diem versidem dicendum est. Eadem nimirum ratione Papiniani, quia si nunc conueniretur, & iudicium acciperet, in ea causa esset, vt absolui deberet, quamuis non opposita exceptione posset iuste, vt diximus, condemnari. Non ergo inspicendum est, quid euenire aliquo casu possit: sed ex

Tom. III.

praesenti statu considerandum est quid iure fieri possit & debeat. Alioqui etsi in diem vel sub conditione quis debitor sit, quo casu nullus condemnatio nis metus iustus subesse potest, aequè tamen dicendum erit adhuc posse hunc debitorem, si latet etiam fraudationis causa latitare, cogendumque pati penam missionis: quia fieri potest vt iniuria iudicis condemnentur. Nec est quod dicas cum Cuiacio non esse bonum argumentum: quia non sit satis honestum rationem haberi eius quod iniuria iudicis potest contingere. Non enim est hic casus ex eorum numero, qui semel tantum aut bis nec nisi per ardo accidunt, quos *§. de Cuiacio si res iudicata*: sed qui saepissimè & passim, vt Cuiacius ipse fatetur cogitur, & constat ex tam multis iuris locis, in quibus frequentissimam videas fieri mentionem rei perperam iudicis per sordes, aut impetritiam, aut gratiam, aut ambitionem iudicis, quae omnia iniuriae appellatione continentur, l. si per imprudentiam §. de eius l. i. seruo, §. §. cum Prator ad Senatuf. consultum de bellianum, l. exceptione, §. 67. de fideiuss. Quod si dicas itaque esse, vt ob id quod debitor in diem vel sub conditione per iniuriam iudicis condemnari potest, dicendum sit, interim fraudationis causa latitare. Admittam equidem (nam & Papinianus sine dubio habet hoc pro absurdo) sed dicam pro Papiniano ex eo igitur apparere non esse spectandum, quid ex postfacto & rei iudicando tempore possit accidere. Sed quid iuris sit in absolendo vel condemnando reo, tunc cum missio in possessionem postulat. An non enim multò facilius sperari aut potius timeri potest, vt per iniuriam iudicis male iudicetur, quam vt aliquid eo tempore sit in peculio quod hodie non sit. Est enim casus ille omnino aduentitius & ab extrinseco, vt qui nihil hodie habet in peculio, ob habitum tamen sit eo tempore, quos res iudicabit. Casus autem isti aduentitij non sunt computandi, inquit, l. Iulianus 6. *infr. qui & a quibus manum. liber. non fiant.* At verò, vt per impetritiam aut aliam iniuriam iudicis male iudicetur tam frequens est in omnibus propemodum tribunalibus vt nihil sit frequentius, nihil formidabilius, quid addam? nihil penè certius apud illos praesertim qui non ex legibus, sed ex equitate illa sua cerebrina, ac planè equa liberum iudicandi, quomodo velint, non quomodo debeant, arbitrii sibi adrogant. Bonum igitur est argumentum Papiniani sumptum ab eo, quod saepius accidit, & quod addere pudet, à cōmuniter accidentibus. Cum sententia per iniuriam iudicis reddita tanta sit auctoritatis, quantae est sententia recte recteq; lata d. §. cum Prator, nepe propter ferum iudicatarum auctoritatem, vt ibi scriptum est quam omni causa saluam integramque seruari inter est etiam reipublice, ne aliqui nullus litium finis futurus sit, si post rem iudicatam querendum adhuc sit, aliter quam per auxilium appellationis, an bene iusteque, an perperam & iniquè iudicatum sit: in summa non patitur Papinianus, vt quisquam audiat nullo iure litigans vel litigaturus ob id solum quod fieri aliquo casu possit, vt litigandus ius acquirat. Improbata & execranda vituligatorem vox illa est, litigando iura crescere, aut quod indignius est, litigando ius acquiri, quam cum apud me aliquando quidam usurpasset, itane, inquam, litigas nullo iure, ob hoc tantum, vt litigando ius acquiras? Iam iam igitur te condemnabo, priusquam ius aliud tibi acquiratur, ne possis negare te iure condemnatum. Ex hac verò Papiniani ratiocina-

X

tione intelligimus eum non dubitasse quin is qui in diem vel sub conditione creditor est mitti non debeat in possessionem bonorum debitoris. Non quia is qui in diem certam vel sub conditione promissit, nondum sit verus debitor (id enim de conditionali tantum debitor dici potest, non de eo qui in diem certam promissit *d.l. cedere diem*, *l. in diem debitor* 10. *supr. de condit. et deb.*) sed quia non magis ille qui in diem certam debitor est conveniri interm potest, quam qui sub conditione, quin causa cadat creditor, tanquam tempore plus petens, *l. vnic. §. vlt. sup. quand. dies v'sus fuit. legat. ced. l. 2. §. qui ita stipulatur. supr. de eo quod certo loco*. Unde est quod nec compensari interm potest, quod in diem debetur. *l. quod in diem*, *7. infr. de compensat.* In eoque consentit cum Papiniano Vlpianus in *d. §. si in diem*, licet ibi non de missione in possessionem bonorum debitoris loquatur: sed tantum de venditione. Eadem enim missionis quæ venditionis ratio est, cum in possessionem non alius mittendus sit, quam qui potest bona ex edicto vendere, vt Paulus scribit in *l. pen. §. vlt. cod. tit. quibus ex caus. in possess. et.* vbi hanc ob causam dicitur scribit creditorem conditionalem in possessionem non mitti. Quod cum ita sit, non possum satis intelligere aut concoquere, quod ex eodem Paulo scriptum legimus in *l. in possessionem* 6. *§. cod. tit.* in possessionem mitti solere creditorem, etsi sub conditione pecunia ei promissa sit. Quomodo enim mitti solet qui non mittitur? si Paulus scripsisset in *d. l. pen. §. vlt.* creditorem conditionalem mitti non debere, dici fortasse posset non esse ista contraria, mitti quidem non debere, sed mitti tamen solere. Priore quidem sententia ad ius relata. Posteriore verò ad factum, quanquam parum probabiliter. Quis enim crederet solere Prætorum facere, quod tamen facere non debeat? Sed de facto loquitur Paulus loquitur, cum ita scribit in *possessionem non mittitur*, itemque cum addit rationem iuris, quia u mittitur, qui potest bona ex edicto vendere, vt intelligas nihil hic Prætorum facere, nisi quod iuris ratio permittit. Factum ergo Prætoris vtroque loco demonstratur. Nec proinde recipi potest quod vir doctissimus tentat vt Paulum cum seipso conciliet conditionalem creditorem, mitti quidem solere in possessionem de facto. Sed tamen missionem hæc in hanc esse ac sine effectu, quamuis fiat iussu Prætoris, quia venditio ex ea sequi non potest, antequam conditio extiterit. In quo ridiculum sane facit Prætorum, à cuius maiestate omnino alienum est, vt illusoria sint & sine effectu eius decreta, *l. vlt. infr. ne quid in loc. public. l. si Prætor* 73. *supr. de iudic.* Et cur Prætor solet id facere, quod non, aliquando: sed semper inane ac sine effectu esse solet? Nam nec illud verum puto, quod Cuiacius existimat, ex ea missione, quæ facta sit ante conditionis euentum posse venditionem sequi posteaquam conditio extiterit. Etsi enim non eodem tempore fieri missio in possessionem, & bonorum venditio potest. Eodem tamen tempore vtiusque faciendæ ius incipere necesse est, vt supradicta Pauli ratiocinatio ostendit in *d. l. penult. §. vlt.* & Vlpiani in *d. §. si in diem* & *§. seq. quia inutilis esset missio quam venditio subiequi nulla posset vt apparet ex verbis ipsis Edicti, quæ Paulus refert in d. l. in possessionem*, *§. 1. cod.* Vigorem enim missionis totus in venditione sistit, sicuti vigor sententiæ in ipsius executione *l. si longu. 7. C. de execut. rei iudic.* Nec potest missio in possessionem pendente conditione facta pendere ipsa in diem usque euenientis conditionis, qua tan-

dem existente, nouam missionem & ex integro fieri necesse esset, vt venditio ex ea subsequi posset. Alioqui paulatim illud quoque inducendum erit vt sufficiat missum quem esse in bonorum possessionem eius qui nullo modo fuerit debitor, id est, ne quidem sub conditione, si modò postea debitor esse creperit, quod tamen petabundum esset, & eaque videtur Vlpiani sententia esse & ratiocinatio in *d. §. si in diem*, in illis verbis: *Quidem interest an debitor quis non sit, an nondum conueniri possit? Nam etsi non sit debitor, idem dicemus.* Quali dicat, licet quis hodie non sit debitor: si tamen posse aliquando debitorem. Quo colore si quis diceret in possessionem bonorum eius mitti posse illum qui nondum sit creditor, an non esset ridiculus? Itaque, vt dicam tandè quod tamen, nò possum dubitare quin sententia Pauli corrupta sit in *d. l. in possessionem*, & ex ipso Paulo sic emendanda, vt pro *est* legamus *nisi*, errore satis lubrico, & qui aliis etiam locis occurrit, vt alibi obseruauimus. Sic enim assequemur, vt Paulus non modò cum iuris ratione, quod semper curandum est, sed etiam cum seipso consentiat. Hoc verò tractandum hic nobis fuit accuratius, vt Papiniani nostri sententiam & rationem ab Vlpiani obiectione, & à Cuiacij iniuria tueremur. Probat ergo Papinianus non esse bonam obiectionem illam Vlpiani, vt creditor actionis de peculio mitti possit in possessionem bonorum debitoris quasi fraudationis causa latitantis eo quoque tempore quod nihil penitus in peculio sit, eo solo colore, quod ex ea actione sequi aliqua cōdemnatio possit, si contingat rei iudicandæ tempore aliquid in peculio inueniri. Perperuus enim est Papinianus noster in eo quod omnia ex præsentī statu constitui & æstimari vult, nihil omnino ex incerto futuri temporis euentu, ne ex eo ius ipsum quoque reddatur incertum, quod tamen certum semper esse debet. *l. 2. inf. de iur. & fact. ignor.* Simile enim est quod ille respondit in *l. verbus 5. in fin. ad l. Falcidiam*, si quod in diem vel sub conditione debebatur, purè legatum sit, non modò valere legatum propter repræsentationis commodum, in quo prudentes omnes consenserunt: sed etiam validum manere neque ex postfacto intercidere ob id quod viuo testatore dies vel condicio venerit, cum ab initio constitit: in quo habuit dissentientem Paulum in *l. debitor* 82. *de legat. 2.* & cum Paulo ceteros omnes qui pro principio iuris habebant, etiam illa quæ ab initio constitissent ex postfacto irrita fieri, si ad eum casum peruenissent à quo incipere non potuissent, vt Iustinianus noster testatur in *§. ex contrario instituit. de legat.* vbi addit sibi eorū sententiā displicuisse, Papin. verò nostri placuisse. Nec pugnat quod supra admisimus, non negasse Papinianū actionē de peculio tenere tū quoque cum nihil adhuc est in peculio, quia fieri possit vt à huiusmodi peculii sit tempore rei iudicandæ: cum tamen inspecto præsentī rerū statu contrarium sentire potius debuisset. Nā vt hunc quoque scrupulū qui solus superest dilauimus, respondeamus etsi iuris non facti quæstio illa est, an actio de peculio teneat necne, iuris tamen quæstionem & rationem non ex futuro illo facto & euentu pendere, adeoque nec ex præsentī illo, an peculium aliquid sit hodie aut futurum postea sit: sed ex præsentī rerum statu, quo etiam inspecto certum est patrem ex contractu huiusmodi obligatum esse, & pariter dominum ex contractu serui. Illud tanquam patrem *l. 5. §. vlt. infr. de lib. & legat.* hunc tamen quæ dominum, licet nihil aliud sit in peculio, quia obligatio

obligatio patris & domini sicut ex contractu venit l. 1. §. si filiofamilias de bus qui effund. vel decet. ita & eo tempore nascitur quo contrahit filiusfamilias vel seruus nō quo tempore peculium aliquod esse incipit. Alioqui non tā ex contractu quā ex peculio nasceretur, nec tam de peculio quā ex peculio actio dicenda esset. Quid ergo facit, inquires, adiectio nomenq. peculij? Respiciat, inquam, non ius actionis competentis, sed ipsius effectū, potestatem & executionem: quia erit quidem actio, sed nulla exactio si nihil erit in peculio tum cum de exactione quæredum erit, id est, tempore rei iudicatæ, vt in alia qualibet actione contingeret, si condemnatus is esset qui bona nulla tum haberet l. nam is c. supr. de dolo l. depositus 38. §. Stichus vers. hoc ergo casu supr. hoc iur. differentia tantū illa est, quod in cæteris actionibus quarum potestas per inopiam condemnati eliditur, expectari potest, vt bona aliqua superueniant condemnato, & interim potest suspendi, differtiq. iudicati executioni l. si dubiter 10. §. filiofamilias infr. de fideiuss. vt & in omnibus qui non condemnantur nisi in quantum facere possunt, de quibus diximus in l. quoties 47. §. si semel supr. Sed in actione de peculio non potest differi potestas actionis, neque expectari aliquod peculium futurū sit nisi in tempus vsque rei iudicatæ, quia cum habeat adiectionem illam & qualitatem naturaliter insitam, vnde & denominationem & differentiam suam essentialē accipit de peculio, fieri certè nequit vt de ea pronūcietur pro actore, quin aliquod peculium sit ipso saltē condemnationis tempore, quia porrigi vltius actio non potest, quæ per subiectū iudicatū nouatur & perimitur l. vlt. C. de vsur. rei iudic. nec fieri potest vt de peculio condemnentur is, qui peculium nullū habet. Sunt igitur in actione hac de peculio duo consideranda, Actio ipsa primū quæ tota iuris non facti est, & per quam petitur quæ actor id quod sibi quidem iam debetur, sed ex eo quod erit in peculio: deinde actionis huius adiectio & qualitas de peculio quæ tota ad factum refertur id est quatenus est aut erit cum iudicabitur in peculio actio ipsa per se subsistit & tenet etiam si nihil sit in peculio quia non eo minus verum est obligatum esse patrem ex contractu filij, vel dominū ex contractu serui etiam si nihil sit hodie nec vquam futurum sit in peculio & hoc est quod Vlpianus scribit in d. l. quæsitum supr. Actorem rectè intendere sibi deberi etiam si nihil sit in peculio, sed adiectio illa de peculio tenet quidem quantumdiu res non iudicatur propter spem quæ subest vt iudicati tempore aliquid in peculio inueniatur, sed intercidit, simulque actio ipsa quæ sine qualitate illa de peculio nec esse nec intelligi potest, si eo tempore nihil in peculio sit. Nam & si aliquid fuisset tempore litis contestatæ; nihil verò tempore rei iudicatæ, æquè actio intercederet, exemplo eius quod in actione ad exhibendum scriptum est in l. tigni 7. §. si quis cum supr. ad exhib. cui actio de peculio æquiparatur in d. l. quæsitum. Cæterum non vsq. adeo consumitur actio de peculio per sententiam quæ fuit

absolutus pater idē quia nihil in peculio fuerit, vt nō possit iterū agere creditor ex integro cōtra patrē si quid postea in peculio esse cōperit, quēadmodū si priore actione minūs cōsecutus fuisset, quia minūs fuisset in peculio, nō ideo residuū postea petere alio peculio per nouam de peculio actionem prohiberetur d. §. si semel & d. l. quæsitum §. si quis semel. Est enim actio hæc ex earum numero quæ nunquā transcunt in rem iudicatam pro patre vel domino, quoties in totum, aut pro parte absoluitur. Quia scilicet absoluitur non tam defectu iuris ex parte creditoris quā defectu materiæ ex parte ipsius patris vel domini: materia siquidem actionis huius peculium est, causā verò actionis non peculium, sed obligatio quæ ex contractu filiofamilias vel serui, vt diximus, contra patrem aut dominū nascitur. Et hæc ita omnino distinguenda sunt, quomodo subtiliter Papinianus distinxit, ac melius subtiliusq. longè quā Vlpianus d. §. si in diem: quāuis Vlpiani sententia præualuerit, si verum fuit quod ille scripsit in d. §. si in diem eo iure nos vti, vt & illa Proculi contra Iulianum de qua in d. l. quoties 47. §. si creditor supr. Sequitur apud Papinianum.

a Sed fideiussorem datum eo tempore quo nihil in peculio est. Alia obiectio est quam præuidet Papinianus, & quam diluit elegantissimè. Cum enim dixisset non posse creditorem mitti in possessionem bonorum patris tanquam fraudationis causā latitantis eo tempore quo nihil in peculio est, videbat posse obijci. Huius tamen actionis de peculio fideiussorem dari posse tū quoque cum in peculio nihil est, necessarium ergo esse vt subsistat iam actio in cuius proinde fraudem latitatio fieri possit. Responderet autem nihil commune habere hanc obiectionem cum specie proposita. Nam futura quoque actionis nomine fideiussorem accipi posse si modò in hoc acceptus sit: quanto magis igitur actionis iam natæ, licet non nisi futura ex ea condemnationis? Sic enim Papinianus intelligi debet non ita quasi actionem hanc de peculio futuram esse putet necdum præsentem & natam quamdiu nihil est in peculio. Idque denotat dictio illa quoque quæ vt nostri loquuntur implicatiua est & inclusiua. Nec tantum actionis: sed etiam obligationis futura fideiussorem accipi posse constat l. 4. infr. 6. in fin. de fideiuss. Potest enim obligatio fideiussoris in pendenti esse l. non quæmadmodum 35. supr. de iudic. vbi Iauolenus hanc ponit differentiam inter obligationem fideiussoriam & iudictum, quod in pendenti potest illa esse, at iudicium non item quia priusquā aliquid debeat iudicium esse nullum potest. Bene verò hic Papinianus addit, Si tamen sic acceptus est, quia in dubio præsentis non futura obligationis aut actionis nomine acceptus intelligeretur, & id eo si præsens obligatio aut actio nulla esset, iniuriter acceptus videretur, quod summopere notandum est ad interpretationem dict. leg. 4. & dict. l. stipulatus sum 6. §. vlt. cod. tit. de fideiuss. & §. fideiussor infr. cod. tit.

¶ Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, heredem instituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione spectatur: illius temporis peculium considerabitur.

Ad §. 1. Si creditor.

R A T. D V B. Peculium ex earum rerum numero Tom. IIII.

est quæ accessionem & decessionem recipiunt sui natura l. si ex duobus 32. §. 1. l. peculium nascitur 40. supr. non minūs quā hereditas l. item veniit 20. §. si non

X 2

scilicet suprà de hered. petit. Et patet qui tenetur de peculio nūmūs locupletare, mortis tempore: sed postea aucto ante aditionem, non malè cōparandus videtur debitori minūs idoneo nec soluendo mortis tempore: sed postmodum aucto facultatibus rēporē aditionis: quem constat locupletiorē facere hereditatem non minūs quān si mortis tempore iam soluendo fuisset, aut quomodo etiam accidit cūm debiti quod fuit conditionale mortis tempore, conditio extitit ante aditam hereditatem. Itēque cūm in hereditate debitum aliquod naturale fuit mortis tempore, quod solum est tempore aditionis. Nam & hoc casu augetur ex euentu hereditas l. cum quo 56. *versic. aliquis dicit iunct. l. 1. §. id quod natura infr. ad l. Falcid.* Ergo & peculij incrementum quod mortuo iam testatore: necdum tamen adita eius hereditate superuenit pleniorē facere debet hereditatem: atque ita concludit Marcellus in d. *versic. aliquis dicit*, & ante eum Iulianus in *leg. si creditor 83. eodem titul.* ubi illa ipsa specie quam Papinianus proponit in hoc §. id est si creditor filij tui, qui te de peculio concunire poterat, heredem te instituerit, & legis Falcidia ratio ponenda sit cum legatariis propter legata, quibus supra dodrantem operata est hereditas, ait in quantantem imputari tibi debere eam peculij quantitatē, non quæ mortis (vt hic vult Papinianus) sed quæ aditionis tempore fuisset.

D E C. In quantitate patrimonij exquirenda cūm de legis Falcidia ratione quaeritur mortis tempus spectari placuit, non testamenti, non adita hereditatis, l. in quantitate 73. in princip. l. in ratione 30. eod. tit. ita vt & damna & lucra omnia quæ post mortem testatoris contingant æquo iure ad heredem pertineant, vt variis exemplis docens & illustrans Iureconsulti supradictis locis. Nec sanè aliter constitui ius posset siue maxima vel heredis, vel legatariarum captione: euidentius verò fieret iniuria heredi ad quem damna omnia pertinent, quæ post testatoris mortem contigerunt, si non lucra quoque omnia ad eum pertinerent, d. l. in ratione, 30. in princip. Et ex regula l. secundum naturam 11. de regul. iur. Ergo quamuis peculium recipiat augmentum & diminutionem, & consequenter actio de peculio in tempus vsque rei iudicandæ, vt proxime diximus ex l. quæritur 30. suprà. cūm tamen de legis Falcidia ratione in eunda quaeritur, illud denūm peculium computandum est quod mortis tempore præcisè fuit, non quod ex postfacto accessit vel decessit. Non enim tractari quicquam hic potest de tempore condemnationis, cūm neque actum sit de peculio, neque agi vnamquam possit, herede creditoris existente illo cum quo agi de peculio poterat. Cum quo enim agere nūi cum seipso? Interdicit nimirum actio de peculio, vt & alia actiones omnes quæ heredi in defunctum aut defuncto in heredem competebant confusione potestate, factio eodem sui ipsius debitor & creditor, quod neque naturalis neque ciuilis ratio ferre potest, l. Stichum aut Pamphilum, 95. §. aditio infr. de solut. l. debitori 50. de fideiuss. l. debitori, 7. Codic. de pact. l. 2. §. iū quis de hered. vel action. vendit. Sed quamuis debitor cūm creditori suo heres extitit, confusione liberetur: hoc ipso tamen locupletiorē hereditatem percipere videtur, vt proinde computari ei debeat in quantitate patrimonij id

quod debet quamuis aditione confusum sit, l. 2. §. si debitor, infr. ad l. Falcidiam. Computabitur ergo peculium quanti præcisè fuit mortis tempore, non quanto plurius minorisve postea esse cœperit. Atque ita Papinianum sensisse apparet manifestè ex verbis huius §. quæ sicut indistinctè concepta sunt, id est, nulla facta distinctione aucti vel imminuti post mortem peculij. Ita & generaliter accipienda esse arbitror. Non quomodo accipiuntur à viro doctissimo Iacobo Cuiacio qui Papinianum restringere vult ad eum casum quo imminutum sit peculium, non quo auctum fuerit nimirum ne fieri cogatur dissensisse Papinianum à Iuliano, in d. l. si creditor, vbi è contrario sensibit in legis Falcidia ratione cum legatariis ineunda inspiciendam esse quantitatē peculij, quæ adita hereditatis tempore fuerit, quasi nec alio casu Iulianus id verum esse crediderit quān quo peculij auctum fuerit, non quo diminutum. Quæ Marcelli sententia & distinctio fuit in d. l. cum quo 56. ad legem Falcidiam. Non aliena fortassis à ratione iuris, vt mox dicemus, sed quam tamen vix est vt Iuliani magis quān Papiniani verba possint admittere. Nam quemadmodum Papinianus hic scribit generaliter computandum esse peculium, quod fuit mortis tempore, ratione illa æquè generali, quod in lege Falcidia mortis tempus spectandum sit, ita & Iulianus in d. l. si creditor, non minūs generaliter ait spectandum tempus adita hereditatis. Ergo omni casu siue auctum siue diminutum peculium proponatur. Et verò non defuisse ex antiquis prudentibus qui dicerent spectandum tempus aditionis etiam imminuto post mortem peculio, apparet clarissimè ex d. l. cum quo, in qua Marcellus contra eos disputans, quos ait plerosque putare inspiciendum esse id quod in peculio fuerit cūm hereditas adiretur, rationem eandem adfert quam hic Papinianus, quod mortis tempus in legis Falcidia ratione ineunda placuerit obseruari. Mox rationis quoque & simul exempli loco subiicit, *Quid enim interest peculium serui post mortem creditoris diminutum sit, an debitor pauperior factus sit?* Nempe præsupponit, de quo nec quisquam dubitauit, peiora post mortem testatoris facta nomina debitorum heredis damno cedere, quod & disertè scriptum est in d. l. in ratione. Cūm verò iis verbis plerique putant, Marcellus sine dubio perstringat Iulianum cuius hac de re cōsperta extat in sententia d. l. si creditor, & ad quem tam multas notas scripsit, in quibus videas eum passim nec plecturumque sine magnis rationibus à Iuliano dissentire: esset ista calumniosa reprehensio si Iulianus, non nisi aucto ante aditionem peculio, tempus adita hereditatis spectandum esse existimasset. Fateamur ergo libere cum Marcelllo dissensisse in hac quaestione Iureconsultos, & Iulianum quidem adita hereditatis tempus omni casu spectari voluisse, Papinianum verò nostrum æquè omni casu tempus mortis, Marcellum denique in media illa sententia fuisse quam Cuiacius amplectitur & distinxisse an auctum sit peculium post mortem an imminutum, vt si imminutum fuerit mortis tempus spectari oporteat, si verò auctum sit spectetur tempus aditionis. Vtro igitur tempore siue mortis siue aditionis maior fuerit quantitas peculij, vt quoad fieri potest legata conferuentur integra nec imminuta. Sic enim

apud

apud Cuiacium legendum est. Videamus quænam ex tribus his tantorum prudentum sententiarum probabilior videri possit. Pro Iuliano valdè facit, quod consilio debitor per quam sit liberetur pater qui actione de peculio tenebatur defuncto creditori, non contingit nisi per actionem d. l. Stichum 95. §. aditio de solut. dict. l. 1. §. si debitor ad leg. Falcid. ac proinde in id vique tempus manet pater debitor hereditatis ratione peculij, ita ut si quis esset à quo conueniri de peculio pater posset, dubitati non oporteret, quin siue aucto siue imminuto post mortem peculio tanti condemnandus esset pater, quanti eo condemnationis tempore peculium inueniretur siue pluri, siue minoris esset quàm mortis tempore fuisset. Potest igitur peculium crescere aut decrescere etiam à mortis tempore in diem vsque additionis, tantoque locupletiore hereditatem percipere videtur, heres idemque debitor defuncti quantum illud est, quod debet eo tempore quo definit esse debitor, id est, quo adit hereditatem: nam eo demùm instanti videtur ipse sibi non modò condemnari, sed etiam soluere, cùm aditio non tantùm vim consensionis habeat, sed etiam solutionis dict. §. aditio vers. aliquando d. l. de bonis 50. de fideiuss. l. quæ dori 35, infra solut. matrimon. ideoque nemo vnquam dixit posse peculij quantitatem & computationem crescere, vel decrescere post aditam hereditatem, quæ eadem ratione dicendum erit, si debitor defuncto ab herede fuit vltimum, computari in hereditate illud debere cum vltis quæ accesserunt in tempus vsque hereditatis aditæ: verùm enim est tantumdem deberi ab herede adeunte, quò respicere videtur Paulus in d. l. 1. §. si debitor ad leg. Falcid. cùm ait computandum esse heredi id quod debet, non autem id quod debuit, relatione scilicet facta ad tempus additionis quo confusum est debitum non ad præcedens tempus mortis. Idque ita esse apparebit euidentius, si ponas heredem hunc sui creditoris hereditatem repudiassè, quæ ita vel ad legitimam defuncti heredem, vel si de lege Falcidia, & legatis tractate adhuc voles, ad vulgarem substitutum peruenerit. Quis enim dubitet, quin peculij incrementum substituto profuturum sit, aut heredi legitimo agenti postea contra patrem hunc de peculio? & quin similiter imminutio peculij sit eidem nocitura? at contra Iulianum facit, ratio illa fortior qua & Papinianus & Marcellus mouentur, quod hic non querimus de quantitate & computatione peculij, ut sciamus quid veniat in actionem de peculio, & condemnationem, qui alius longè tractatus est, sed ut ponamus rationem legis Falcidæ inter heredem & legatarios, quæ potest non aliter finire potest, quàm mortis tempore inspecto, cùm eo demùm instanti quo testator mortuus est constituitur hereditas: ex lege autem Falcidia hereditatis quadrantem saluum & illibatum habere heres debeat d. l. 1. in princip. ad leg. Falcid. Inspectendum igitur omnimodo est quid eo instanti ad heredem peruenerit, non quid postea, ut quamuis peculium augeri post modum vel minui contingat nihil ea res legatariis, aut heredi prodesse, vel nocere debeat. Quod enim pater heredes creditoris peculiarij, manet debitor peculij in tempus vsque aditæ hereditatis facere quidem

potest ut in id vsque tempus augeri peculium possit vel minui: sed non tamen ut eius augmenti vel diminutionis ratio haberi debeat in ponenda ratione legis Falcidie quomodo haberetur si hereditate ad alium deuoluta actio de peculio contra patrem hunc moueretur, alioquin nunquam cui certò posset, an testator supra dodrantem legisset, nec proinde an legi Falcidie locus esse deberet, si ex iis quæ post mortem ante aditam hereditatem contigissent æstimandum id esset non ex eo rerum statu qui moris tempore inueniretur: longèque melius est ita ius constitui ut damna & lucra omnia quæ hereditati inter tempora mortis & additionis contigerunt ad heredem solum pertineant, quippe qui adeundo quancumque hereditatem, iam inde à die mortis adiuisset illam retrotingatur l. heres quandoquocumque 54. de acquirend. hereditat. l. omni hereditas 138. l. omnia ferè 193. de regul. iur. vtiq; enim si sub instans mortis protinus heres adiuisset hereditatem, non dubitarem, quin ad eum tanquam dominum lucra & damna omnia pertinerent, nec quod peculium habeat accessiones suas & decessiones dict. l. si ex duobus 32. §. 1. & d. l. peculium nascitur 40. supra ad rem quicquam facit. Nam & hereditas ipsa quoniam in iure consistit, multò magis recipit augmentum, & diminutionem dict. l. item veniunt 20. §. item non solum supra de hered. pers. & tamen non eo minus lucrum & damnum omne quod hereditati accidit, heredi cedit d. l. in ratione, & d. l. in quantitate. Non ergo hac parte maior, aut alia peculij ratio haberi potest, quàm hereditatis, maxime cùm de lege Falcidia queritur, quia non peculij, sed hereditatis quadrantem habere heres debet, neque id quod ratione huius peculij heres defuncto creditori debuit, consideratur tanquam debitum peculiare, sed tanquam creditum hereditarium, propter quod tanto locupletiore hereditatem creditoris sui videtur debitor percepsisse. Ac proinde quemadmodum augmentum, quod accedit hereditati non proficit legatariis in computatione Falcidie, neque decrementum iis nocet, ita nec incrementum vel decrementum peculij, quod penes heredem creditoris fuit mortis tempore, ut eo locupletiore hereditatem habuisse videatur: sit quidem locupletior hereditas aucto peculio ante additionem, sicut & minor eodem imminuto, sed quantum ad heredis duntaxat lucrum & damnum, non quantum ad legatarios, legemque Falcidiam pertinet. Atque ita pro Papiniano contra Iulianum verè & ex iuris ratione disputari posse arbitror. S. d. Papiniani aduersus Marcelli distinctionem defensio difficilior esse videtur, non ob id solum quod mediæ istæ circumscriptionum distinctionum opinionis probabiliores esse solent, & æquiores, l. ad d. 7. §. cùm quis de acquirend. rerum domin. l. vltim. de iur. fidei. sed etiam quia pluribus si non rationibus saltem exemplis sententiam suam Marcellus confirmat, ad quæ si Cuiacio credimus, respondere nemo possit: æquiparatur enim Marcellus dominum eundemque heredi creditoris habentem minus locuples peculium propter damna quæ peculio post mortem creditoris acciderunt, debitori qui post mortem testatoris pauperior factus sit, & non soluendo, cùm ita scribit,

quid enim interest, peculium seruipost mortem creditoris dominum sit, an debitor pauperior factus sit? & verò non potest negari quin debitor defuncti fuerit pater qui ei actione de peculio tenebatur: nam quemadmodum qui cum filiofamilias contrahit, duos habet debitores, filiumfamilias & patrem, sed & ambos efficaciter obligatos, filium quidem in solidum, patrem verò de peculio l. si quis cum filiofamilias 4.4. sup. ita & qui cum seruo contrahit duos sibi obligat, sed in solidum, seruum naturaliter tantum, dominum verò iure honorario de peculio duntaxat, itaque licet dominus sit locupletissimus, si tamen minus locuples sit peculium rectè comparatur inopi debitori, atqui si post mortem testatoris ampliatæ sint facultates eius debitoris qui mortis tempore non erat idoneus, plenior tamen & vberior hereditas iam ipso mortis tempore fuisse intelligitur, & nomen illud non idoneum postea factum idoneum auget ex euentu hereditatem, vt Paulus loquitur in l. Nescimus 22. §. si debitori ad leg. Falcid. sicut & de naturali debito post testatoris mortem soluto idem Paulus ex Iuliano scribit in d. l. 1. §. id quod natura ad leg. Falcid. Reprehensq; etiam quorundam opinione, qui contra putabant, non esse id in hereditate computandum, ergo & eum locupletius peculium factum est post mortem creditoris, qui patrem vel dominum heredem instituit, dicendum est cum Marcello ex eo quoque peculio quod ante aditâ hereditatem superuenit hereditatem augeri, vt tanto locupletior fuisse videatur, tantoque plenior legatariis legata debeantur: nam & idem accidit, inquit Marcellus, si mortis tempore conditionale aliquod debitum in hereditate fuit, & condicio postea extiterit, quod tamen vltimum exemplum non æquè est in expedito: constat enim magnam inter veteres dubitationem fuisse de his, quorum condicio mortis tempore pender, id est, an quod sub condicione debetur in stipulatoris bonis adnumerandû sit & promissoris bonis detrahendum, vt Caius refert in d. l. in quantitate 73. §. 1. vbi concludit hociure nos vt, vt quanti ea spes obligationis venire possit, tantum stipulatoris quidem bonis accedere, promissoris verò decedere videatur, nisi malint consentire legatarij cum herede, vt cautionibus res explicetur, id est, vt duorum alterutrum fiat, aut ita ratio habeatur condicionalis debiti tanquam purè debeatur, an ita (nihil enim refert) tanquam nihil debeatur, deinde heres & legatarij inter se caueant, vt existente condicione heres reddat quanto minus soluerit, aut ea deficiente legatarij restituant quanto plus consecuti sint, quo quidem posteriore casu, id est, cum interpositis huiusmodi cautionibus res explicatur, crescit sanè ex euentu hereditas, at non etiam priore, eum spes tantum æstimatur, qui tamen prior modus in eundem Falcidiæ cû non ex heredis, & legatatorum voluntate pendeat, vt interpositio cautionum, sed ex mera iuris ratione sequens potius nobis videtur, de sola iuris ratione laborantibus, tanquam qui etiam prudentibus magis placuerit, cum eo iure nos vt Caius scribat, nec aliud respôsorum Caium fuisse arbitror, si de naturali debito post mortem soluto nullis cautionibus interpositis consultus fuisset, aut de seruo captiuo ab hostibus reuerso, de quo in l. seruus 43. ad leg. Falcid. nec denique Papinianum nostrum, quem videmus ex eo solo moueri, quod in ponenda ratione legis Falcidiæ mortis tempus præcisè spectari oporteat: secunduq; quam sententiam necessariò dicendum est, etiam-

si post mortem solum sit, id omne quod mortis tempore naturâ tantum debebatur, non idèò tamen ex tota illa quâritate augeri hereditatem, sed tanti duntaxat quâti nomen illud naturalis debiti, hoc est spes solutionis futuræ vèdi potuit, etiâsi ante aditionem, & eo tempore quo Falcidiæ cõputatio fit, quæ nec nisi post aditionem fieri potest, solutio naturalis illius debiti facta proponatur: alioquin nõ mortis, sed aditæ hereditatis tempus præcisè spectandû est, q; leges omnes negant, & extra calum obligationis peculiaris, extra controuersiam semper fuit: neq; sanè credendum est, Paulum vel Iulianum, quem Paulus refert in d. §. ad quod natura, in ea fuisse sententiã, vt putauerit id quod natura debetur ita hereditati computandum esse, vt prius etiam quàm solum sit proficere debeat legatariis ad Falcidiam minuendum; id enim esset augere hereditatem ab initio, non ex euentu, sed id tantum Paulus agit, vt eos refellat, q; nullam penitus in computanda hereditate & ponenda lege Falcidia, naturalis debiti rationem haberi volebant, in quo certè errabant: nam cûm hoc quoque casu ex euentu augeri possit hereditas, quæ fuit ipso mortis tempore, negari non potest, quin saltem spes illa futuræ solutionis & augenda hereditatis ex hac causa, hereditatem iam inde ab instanti mortis auearit, nec proinde quin æstimari debeat, quanti venditum potuit, quod vaicium in eiusmodi difficultatibus explicandis remedium esse solet, ab ipso quoq; Iuliano in aliam etiam casibus inductum, vt constat ex l. 1. §. si heres infirmus ad S. C. Trebellianum, nec bona esse confiscatio, vt quia Paulus & Iulianus hereditatem hoc casu ex euentu augeri putarunt, ex euentu quoque illo rationem legis Falcidiæ ponendam esse existimauerint: nam neq; Caius & Papinianus id ipsum negarent, ex euentu superioribus casibus augeri hereditatē, qui tamē non idèò Falcidiæ quoq; ex euentu augeri posse admitterent: repugnat. n. vt ex postfacto augeatur Falcidia, & vt in casu ratione in eundem mortis tempus præcisè inspiciatur: quare nec Iulianus dixit id quod ex naturali debito postea solum sit augere Falcidiam, sed tantum ex euentu augere patrimonium vel non augere, nihilq; aliud ex eo inferit, nisi quod si postea solum sit hereditario iure capitur, & in restitutionem hereditatis venit: cui non statim consequens est, vt in Falcidiâ quoque imputari totum debeat, quâuis in eam imputentur omnia quæ iure hereditario capiuntur l. in quartam 91. eod. tit. quoniam alia ratio est hereditatis restituendæ, alia ineundæ Falcidiæ: imputatur quidem in quartam omnia quæ capiuntur iure hereditario, sed ita demum si mortis tempore fuerunt in hereditate: sed in restitutionem hereditatis veniunt, etiã ea quæ non fuerunt in hereditate mortis tempore, si modò talia sint quæ non rebus hereditariis, sed hereditati ipsi accepto ferri debeant l. in fideicommissaria 18. ad S. C. Trebell. quâle proculdubio est q; ex causa naturalis debiti mortis tempore subsistens solum ex postfacto fuit: non enim sicut in ponenda ratione legis Falcidiæ, ita & in restituenda hereditate inspicimus quid fuerit in hereditate mortis tempore præcisè, sed quid heres quandocunq; ex hereditate habuerit tãquam heres, l. debitor 59. §. vlt. eodem. Idem ergo etiam dicamus de nomine debitoris non idoneo tempore mortis, sed factio postea idoneo ante aditionem, scilicet augeri quidem ex eo hereditatem, vt vult Marcellus, nec nos pro Papiniano negamus: sed non eò magis prodeesse id legatariis debere ad augenda le-

gata,

data, minuendamque Falcidiam, cum verissimum sit mortis tempore non fuisse nomen idoneum: nec proinde plurius augeri poterit hereditas ex eo nomine quam quanti potuit vendicio mortis tempore, in qua venditione etiam spes melioris futuri nominis venisset. Quam enim rationem differentie possis assignare vt non hoc quod casu, perinde atque cum de condicionali vel naturalitatem debitor agit, spes sola aestimanda sit quanti vendi potest. Quod si quis hoc absurdum putet eo casu quo post mortem & ante aditam hereditatem, positamque rationem legis Falcidie nomen iam factum sit idoneum aut condicio debitor exierit, aut denique naturale debitum solum fuerit. Is cogitet idem fore, etiam si post aditam hereditatem, siue ante positam rationem legis Falcidie, siue postea ista contigerint. Nam & eo casu perinde augeretur ex euentu hereditas, nec tamen legatarii augmentum illud quicquam proficeret, cum nemo vnquam dixerit villo prorsus casu inspicendum esse tempus quod aditionem hereditatis subsequitur, nec rursus id quod euenire adhuc potest perinde computandum esse ac si iam euenisset. Dubius n. euenit ira aestimandus est, vt tñ eius quod potest nō euenire, quā eius q̄ euenire potest, ratio habeatur. *Propter spē 23. sup. fam. eris. l. nam hoc modo 11. de hered. vel auct. vendit. inf. l. si factum retii, 2. de action. emptiō.* Quemadmodum igitur etiam secundum eorum sententiam qui his casibus in lege Falcidia ponenda tempus aditæ hereditatis spectandum esse dicerent, si iam tum ex euentu aucta esset hereditas, fatendum tamen esset nondum aucta hereditate fore vt non aliter, quam per solius spei aestimationem computari hereditas, & legis Falcidie ratio iniri posset, ita & fatendum est nihil absurdum esse, vt eodem prorsus modo fiat computatio, tametsi iam aucta fuerit hereditas ex euentu ante aditionem, ne alioquin offendantur certissima illa iuris regula, quæ vult in ponenda ratione legis Falcidie mortis tempus præcise spectandum esse, & eum tenum statum qui mortis tempore inuenitur. Neque sane dici facile potest quam rationem habeat, quod vult Marcellus, nomen quod post testatoris mortem deterior factum est perire heredi non legatariis: quia mortis tempus spectari oporteat, & tamen si factum sit idoneum quod mortis tempore non fuit, legatariis prodesse id debere non heredi. An non enim pugnat ea distinctio actionis iuris regula, quæ ait secundum naturam esse cuiusque rei commoda eum sequi quem sequuntur incommoda d. l. *vt de regul. iur.* Nam si quis tentare velit differentiam rationem illam esse, quod nomina sunt idonea nullo facto heredis. Fieri autem deteriora per aliquam ipsius culpam & negligentiam, quod in iis exigendis non fuerit diligentior. Facilis responsio est, non posse ei imputari cum non exegerit ante aditionem, cum eo tempore nullam adhuc actionem haberet, qua ratione prædo quoque securus est, *l. si quid possessor 31. §. illud plane sup. de hered. petiti.* neque rursus eo tardius aderit cum in eius arbitrio & potestate lex positum voluerit, an & quando adiret, *l. 4. ad S. C. Trebellianum, d. l. in quantitate 73. ad l. Falcid.* vbi quod dicitur, non esse damnosum heredi, quamuis damna omnia quæ hereditati post mortem testatoris contigerunt ad eum pertinere dicamus, quia liberum est non adire hereditatem, offendit satis, æquæ non habere legatarios, quod conquerantur, tamen si lucra omnia quæ hereditati ceciderunt he-

Tom. III.

redirelinquamus, non solum vt pars sit lucri & damni ratio secundum supradictam iuris regulam, sed quia ipsorum etiam legatiorum interest vt huiusmodi lucrorum spe & intuitu heres inuenerit ad adendum. Ne alioquin destituito testamento futurum esset vt nihil ipsi consequerentur. Quod aperte tractat Marcellus in d. l. *in ratione 30. in princip.* vbi non tantum de damnis loquitur, quomodo Caius in d. l. *in quantitate*, sed etiam de lucris, & quidem generaliter licet non quemadmodum peiora facta nomina heredis damno cedere ait, ita & meliora effecta eiusdem lucro cedere exprimat: satis enim exprimit hoc ipso quod ex vniuersitate lucrorum heredi relinquendum, illa non excipit, quomodo exceperit haud dubie & excipere nominatim debuisset, quicquid dixit Cuiacius, si aliquid iuris in iis constituendum existimasset. Bene vidit objectionem hanc Cuiacius, & tantum esse momenti, vt neminem esse dicat, quem non illa perturbet, nisi prauiderit, addiditque longè se aberraturum, si non asserat ipse rationem differentie: cur non sicut deteriora facta nomina pertinent ad heredem, ita etiam facta meliora ad lucrum heredis non pertineant: sed astute & callide pro hac questione aliam statim longe diuersam substatuit. Cur meliora facta nomina augent hereditatem nec cedant lucro heredis, & tamen fructus post mortem percepti & factus cedant lucro heredis. Ego verò non hoc quero. Fateor quod ait vir doctissimus, & cuique satis obuium est, fructus, partus, factus, acquisitiones seruorum, & alia huiusmodi quæ non erant mortis tempore nouas esse accessiones, quæ non hereditati acceptæ feruntur, sed bonis, vt scriptum est in d. l. *in fidei commissaria.* Nomina autē iam fuisse contracta mortis tempore quamuis non fuerint idonea propter infortunium debitorum, eandemque rationem esse debiti condicionalis, quod licet non debeatur nisi existente demum conditione, vines tamen accipit ex tempore contractus, *l. vñ fructus, 26. de stipulatione seruorum, l. si filius familias 78. de verbor. oblig.* Itemque serui capti ab hosti bus & reuersi post mortem testatoris, quia per fictionem postliminii semper in ciuitate mansisse intelligitur, *d. l. serui, 43. ad l. Falcid.* Denique debiti naturalis existentis quidem iam mortis tempore: sed soluti post mortem. Hæc sciunt omnes nec quisquam negat, sed ego quero, cur non lucra ista & meliorum factorum nominum, & conditionis post mortem existentis (est enim etiā lucrū aliquod sicut & damnum conditionis, *l. Imperator 50. ad Senatusconsultum Trebellianum*) & reuersi ab hostibus serui & debiti naturalis soluti, ad heredem pertineant, ad quem & damna omnia pertinent, maxime verò deterioratorum nominum? Hoc verò est quod Cuiacius docere debueret, & in quo tamen hæret. Hærebunt & omnes qui pro Marcello contra Papinianum distinguunt an meliora facta sint post mortem nomina an deteriora: si tamen is Marcelli sensus fuit, vt quibus casibus augeri hereditatem ait, Falcidiam quoque augeri senserint. Non enim hoc illi statim consequens est, vt decedimus. Augetur hereditas ex omni eo quod hereditati accedit ante aditionem. Sed non ideo augetur Falcidia, cuius scilicet ratio inspecto præcise mortis tempore ponenda est, non etiam eo inspecto quod ex postfacto sit hereditatis. Itaque non incrementi quod accessit ratio habenda est, sed tantum spei futuræ accessionis, id est,

X 4

quanti spes illa mortis tempore vendi potuisset, nisi malint legatarii cum herede interpositis cautionibus rem expedire, vt scriptum est in *dict. l. in quantitate* §. 1. sicut autem, neque Iuliani, neque Marcelli sententia in ceteris defendi contra Papinianum potest, ita neque in accessione peculij, quæ post mortem superuenerunt. Nam cum maximè augeatur peculium per fructus partus & sœtus, quæ sunt accessiones naturales, & per filiorum familias & seruorum acquisitiones *l. peculium nascitur* 40. & *præced. vbi diximus* *supr. l. vlt. infr. tit. prox.* Nemo vnquam dubitauit quin partus fructus & sœtus editi post mortem testatoris, itémque seruorum acquisitiones lucro heredis cedere debeant, *dict. l. in ratione* & *d. l. in quantitate*, quomodo ergo fieri potest, vt in computando peculio, quod per huiusmodi accessiones post mortem testatoris auctum est tempus mortis inspicere non oporteat? dices fortassis, aliud esse tractare de fructibus hereditatis, aliud verò de fructibus peculij, nec nego, sed cum

tractemus de vilitate, non creditorum peculij quorum lucro fructus peculij cedere æquum esset, sed legatariorum id agentium, vt quarta heredis portio per accessiones istas peculij minuatur, quis ferat magis faueri legatariis quod ad fructus peculij attinet, quàm quod ad fructus hereditatis, vt fructus peculij legatariis proficiant, quibus nec hereditatis fructus proficerent? minùsque iuris habere patrem eundemque heredem creditoris sui fructibus rei suæ propriæ quàm in fructibus hereditatis? quæ licet heredis quoque propria sit post additionem, ad legatarios ramen aliqua ex parte pertinet ad emolumentum, siue quod legatum sit hereditatis delibatio, qua testator alicui collatum quid vellet ex eo quod aliquin vniuersum heredis foret, *l. legatum est* 116. *de legat. 1.* siue quod legatarius in re legata quasi heres quodammodo esse videatur *l. id tempus* 24. §. 1. *infr. de usufruc.* sed hæc ad Papinianum pro Papiniano contra Iulianum, Marcellum & Cuiacium sufficiant.

2 § Etiam postquam dominus de peculio conuentus est, fideiussor pro seruo accipi potest, & ideo qua ratione, si post actionem dictatam seruus pecuniam exsoluerit, non magis repetere potest, quàm si iudicium dictatum non fuisset: eadem ratione fideiussor quoque vtiliter acceptus videbitur. quia naturalis obligatio, quam etiam seruus suscipere videtur, in litem translata non est.

Ad §. 2. Etiam postquam.

RAT. DVB. Fideiussor accipi non potest nisi aliqua, vel præcedat, vel subseqatur, aut ciuilis, aut honoraria, aut saltem naturalis obligatio *l. stipulatus sum* 6. §. *vlt. l. fideiussor* 16. §. *fideiussor* *infr. de fideiuss.* Est enim fideiussoris obligatio accessoria, quæ promde sine principali aliqua subsistere, & contrahi nunquam potest, atqui cum dominus actione de peculio conuentus est nulla amplius subesse videtur, neque ciuilis, neque honoraria, neque naturalis obligatio, quia certum est per litis contestationem fieri nouationem, adeoque delegationem quandam *l. delegare* 11. §. 1. *l. aliam* 29. *infr. de nouat.* Per nouationem verò, non solum ciuilem & honorariam obligationem perimi, sed etiam naturalem, sicut & per solutionem, quia solutionis iussu obtinet §. *præterea* *infr. quib. mod. tollit. oblig.* ideoque & pignus liberari, & desinere vsuras currere *l. nouatione* 18. *de nouat.* nec tantum fit nouatio, & prioris obligationis peremptio, si quis pro se iudicium accipiat, sed etiam si pro alio qui verus debitor fuit adeoque inuito quemadmodum & si pro eo solueret, *l. solutio* 23. *infr. de solut. l. soluendo* 39. *sup. de neg. gest. l. si Stichum* 8. §. *vlt. de nouat. l. qui seruum* 20. *sup. de interroga. in iur. fac. l. si fundus* 16. §. *si pluri* *infr. de pignor. l. 2. Cod. de pact. l. 2. C. de execut. rei iudic.* atqui cum dominus conuenitur actione de peculio, sicuti conuenitur ex contractu serui, ita & pro seruo conueniri videtur, qui nec seruus ipse conueniri potest *l. nec seruus* 41. *supr. l. serui* 14. *de oblig. & act. cum seruo* 107. *de reg. iur.* liberat ergo seruus à naturali obligatione, qua sola teneatur, & consequenter nulla superest obligatio pro qua fideiussorem dare seruus possit.

DEC. Cum dominus actione de peculio conue-

nitur, licet ex contractu serui conueniatur, non ramen pro seruo conuenitur, neque pro serui obligatione, sed pro sua propria, & ex eo iure, non quo seruus obligatus est, sed quo ipse dominus, id est ranquam dominus serui qui contraxit: nam quemadmodum filiofamilias contrahente dux ex eo contractu nascuntur obligationes, ciuiles contra filiumfamilias, & honoraria contra patrem, illa in solidum, hæc de peculio, neque conuento patre liberat filiusfamilias quominus adhuc in solidum conueniri & condemnari possit *l. si quis* 44. *supr. ita & ex contractu serui æquè nasceretur ciuilis obligatio, si obligati ciuilitè seruus posset, d. l. nec seruus* 41. *supr.* sed cum non possit obligari, nisi naturaliter, eadem ratio habenda est naturalis illius obligationis, quæ haberetur, si ciuilis esset, vt non magis perimatur per actionem de peculio motam contra dominum quàm perimetur ciuilis obligatio filijfamilias per actionem de peculio institutam contra patrem, idque est quod Papinianus ait, naturalem obligationem, quam etiam seruus suscipere videtur, id est cuius etiam capax est seruus *d. l. nec seruus*, (quomodo in *l. Pomponius Philadelphus* 35. *supr. famil. creiscund.* idem Papinianus tractans de filiafamilias scribit *specie dotu cuius capax fuisset*) non videri translata in litem, & vt bene Cuiacius explicat nouatam non esse, ita significans si nouata fuisset, & in litem cum domino institutam translata, aliud se responsum fuisse, nec quæ admissurum, vt pro naturali illa obligatione serui quæ per nouationem illam, quamvis iudiciali extincta esset, fideiussorem dare seruus poruisset. Etsi enim differentia illa est inter nouationem voluntariam & iudiciali, quod voluntaria dummodo legitimè facta sit non solum ciuilem obligationem

hem tollit, sed etiam naturalem, ita vt pignora quoque & hypothecæ per eam liberentur & vsuræ desinant currere d. l. *novatione* 18. *de nouat.* Iudicialis verò non item quæ fit per litis contestationem, l. *litæ* 35. *infr. de vsur. l. iudex* 28. l. *Iulianus* 60. *supr. de condit. indeb. l. grege* 13. §. *eti. am de pignor. l. quamuis* 8. C. *cod. l. cum stipulatus* 90. *de verb. oblig.* quia non solet deterior cuiusquam conditio fieri per litis contestationem: sed plerumque melior, cum nemo persequendo causam suam deteriorem faciat l. *non solet* 86. & *seq. de regul. iur. l. alia* 28. *de nouat. l. vltim. infr. de separat.* id tamen intelligendum est de ea contestatione, quam quis faciat pro seipso, non de ea quam pro alio, quia per contestationem, quam quis pro alio facit, non tantum simplex nouatio inducitur, sed etiam delegatio, non minus quam si delegaretur debitor per stipulationem l. *delegare* 11. §. 1. *de nouat.* delegatio autem non solum semper nouatio est, sed etiam semper voluntaria, nunquam necessaria, siue per stipulationem fiat, siue per contestationem, quia litem & iudicium pro alio suscipere nemo cogitur: vnde est, quod qui alium defendit cum vltro se liti offerat non solum suscipere cogendus est, quamuis locupletissimus sit & cuiuscunque dignitatis l. *qui proprio*, 46. §. *qui alium*, l. *minor* 51. §. 1. & *legibus seq. supr. de procur.* sed etiam executionem pati sententia l. 4. *infr. de re iudic.* quoniam alioqui impune illuisset Prætori, & iudici, cum accipiendo iudicium, pro alio etiam inuito eum liberauerit d. l. *solutio* 23. *de solut.* in quo miror tam grauiter errasse virum doctissimum, qui ad hæc legem notat, nouationem necessariam, quæ fit, inquit, iudicio accepto pro alio tollere civilem tantum obligationem, non etiam naturalem, quasi hoc ipsum probetur ex hoc §. qui potius manifestè probat contrarium: nam si in hac specie dominus pro seruo suo, ac non pro seipso tantum iudicium accepisset, non dubitaret Papinianus quin naturalis quoque obligatio serui in iudicium translata esset

ac consequenter cuiusdam delegationis iure nouata & extincta, cuius proinde nomine, nec fideiuslor accipi, nec soluti repetitio denegari peruissit: & in hoc duplex Cuiacii error est, vnus in eo quod vult iudicio accepto pro alio non tolli naturalem obligationem, alius in eo quod hanc nouationem necessariam vocat, quæ tamen cum delegatio sit, est omnino voluntaria. Ratio igitur tota huius §. illa est, quod docuimus in hac specie conuētus actione de peculio iudicium accipit pro seipso non pro seruo, vt æquè, malè idem Cuiacius putat, cum ex contractu serui fuerit ipse ad hoc suo nomine obligatus de peculio d. l. *nec seruus*, eum verò qui pro seipso iudicium accipit constat fideiusllorem dare posse non minus post, quam ante litem contestatam, quia & civilis, & naturalis subest obligatio, *leg. Græcæ* 8. §. & *post litem infr. de fideiusl.* Neutram enim perimit nouatio necessaria, nec magis civilem, quam naturalem, vt locus ille omnium optimè contra Cuiacium probat, in hoc quoque malè locutum, quod non dubitat, quin per nouationem necessariam civilis obligatio tollatur, quæ tamen non tollitur, nisi per subsecutam absolutionem, idque non ipso iure, sed per exceptionem rei iudicate, quæ in hanc rem illo quoque casu necessaria est. Porro naturalem obligationem in hoc §. subesse in persona serui, etiam post dictatam contra dominum actionem de peculio probat Papinianus hoc argumento, quod si post litem cum domino contestatam seruus creditori suo peculiati solueret, vtique non posset repetere, quia naturalem obligationem agnouisset, quæ impedit repetitionem soluti l. *fideiuslor* 16. §. *naturales eod. tit. l. naturales* 10. *de oblig. & act. l. 3. §. vltim. supr. quod quisq. iur.* est enim duplex hæc effectus naturalis obligationis inter alios plures, vt & soluti repetitionem impediatur, & fideiuslori possit accedere, non dissimilis Africani ratiocinatio est, in l. *frater à fratre* 38. §. *questum vers. nam manere supr. de cond. indeb.*

3 ¶ Seruus alienus, cum bonæ fidei seruiret mihi, nummos à Titio mutatos, mihi dedit, vt eum manumitterem: & manumissi, creditor, quæ rebat, quem de peculio conueniret? dixi, quanquam creditor electionem aliàs haberet, tamen in proposito dominum esse conueniendum: & eum ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine, quæ ipsi esset acquisita, nec in eam causam alienata, quæ pro capite serui facta proponeretur. neque enim admittendum esse distinctionem existimantium^b si non manumittam, domini pecuniam esse: manumissione verò secuta, videri pecuniam ex re mea, quæ sitam mihi: quoniam magis propter rem meam, quam ex re mea, pecunia mihi daretur.

Ad §. vlt. Seruus alienus.

RAT. DVB. Creditor serui alienati ex contractu, quia alienationem præcessit, habet electionem vtrum velit conuenire emptorem, actione perpetua de peculio, an venditorem actione annali ex edicto Prætoris, de quo *infr. tit. prox.* Creditor serui à domino manumissi, non aliam potest actionem habere de peculio, quam contra manumissorem intra annum l. 1. *dist. tit.* Cum manumissus à vero domino liber fiat, nec proinde dominum vllum habeat, nec possit ipse ex antea gesto conueniri l. 1. C. *an seruus pro suo facti* l. *eum actum* 17. *supr. de negot. gest.* ac cum seruus

manumissus est à non domino, id est à bonæ fidei possessore qui dominus putabatur, sicuti constat non posse illum fieri liberum per huiusmodi manumissionem, ac proinde manere in dominio suo domini, ita nec eum an plius bona fide possideri ab eo qui in hunc vsque diem bonæ fidei possessor fuerat, cum defierit bona fide possidere eum quem manumissit: sed cum seruus hic nummos acceperit à Titio mutuos, vt eos bonæ fidei possessori, tanquam vero domino suo daret manumissionis gratia, negari non potest, quin contracti mutui tempore is qui nummos accepit bonæ fidei possessor fuerit, ac proinde ex eo contractu potnerit obli-

gari & conueniri de peculio, si quidem non minùs bonæ fidei possessor, quàm verus dominus de peculio teneatur, quasi qui hac etiam parte domini loco sit: nam & fructuarius aequè de peculio teneatur *l. hinc queritur 19. §. 1. l. si ex duobus 32. sup.* atqui etiam dominus de peculio teneatur, cum ex edicto Prætoris actio perpetua de peculio, non nisi contra dominos & parentes qui habent liberos, in potestate comparata sit, *l. 1. sup.* ergo habet creditor electionem utrum velit de peculio conuenire, an dominum, an bonæ fidei possessorem, sicut & ex pluribus bonæ fidei possessoribus eandem electionem haberet, quem conuenire mallet *d. l. si ex duobus*, itémque ex pluribus fructuariis, vel ex pluribus eiusdem domini heredibus, ut scriptum est in *d. l. si ex duobus*, aut quem ex pluribus eiusdem serui dominis *l. et ancillarum 27. §. ultim. sup.* nam & vendito seruo, habet electionem creditor, utrum malit conuenire, ut diximus, an emptorem perpetuo, an venditorem intra annum *d. l. si ex duobus §. 1. vers. quare circa venditorem, l. si creditor 37. §. penult. l. quoties 47. §. si creditor suprà*. ergo in proposita specie, cum seruus alienus qui bona fide mihi seruiebat, nummos à Titio mutuatos, mihi dedit, ut eum manumitterem, & manumisi postea vindicetur à vero domino in seruitutem, dicendum esse debere Titium habere electionem, an contra dominum agere velit, an contra me tanquam contra bonæ fidei possessorem: aut si qua ratio sit, propter quam, aut dominus solus teneri debeat, aut ego solus, an non multo æquius est me solum teneri, ad quem pecunia peruénit, quàm dominum, cui pecunia illa data non est, quæ nec fuit à Titio credita, nisi ut seruus manumitteretur, atque ita domini sui potestati, ac domino subtraheretur? ex qua causa placet, nec si pecuniam dominus acceperit, non secuta manumissione, actione de peculio eum teneri *l. cum seruis §. 4. inf. mandat*. ubi eleganter idem Papinianus noster ait, Prætorum, cum proposuit edictum de peculio, de huiusmodi contractibus seruorum non cogitasse per quos se ipsi mala ratione dominis auferrent, tantum abest ut verum esse possit, quod tamen Papinianus hic respondet solum dominum in proposita actione de peculio conueniendum esse.

De e. Bonæ fidei possessor non alio iure, aut colore teneatur de peculio, quàm quia domini loco sit, & ut in aliis multis iuris partibus penè dominus habeatur *l. bonæ fidei 48. de acquirend. rer. domin. l. bona fides 136. de reg. iur.* ergo quo casu dominus ipse de peculio conueniri non possit, nec bonæ fidei possessor poterit, atqui dominus non potest conueniri de peculio ex eiusdomi contractu, quo seruus alicui mandauerit de semet emendo, à vero domino *d. l. cum seruis*. Ergo nec bonæ fidei possessor, cui seruus nummos ab alio mutuatos dedit, ut se manumitteret, conueniri poterit de peculio à Titio, qui pecuniam in hanc causam credidit: etsi enim ponimus eum qui manumisit non fuisse dominum, sed tantum bonæ fidei possessorem, seruus tamen qui eum credebatur dominum, id egit proculdubio, ut se dominio eius subtraheret, alioqui non tam stultus fuisset, ut ei pecuniam in eam rem numeraret: ac proinde mala ratione, ut Papinianus loquitur in *dict. l. cum seruis*. Non quia velit clam se domino subtrahere, ut malè interpretatur Cuiacius (quid enim clam facit, in hac specie seruus qui illi ipsi quem dominum suum esse credit, pecuniam numerat, ut manumitta-

tur? aut quid fieri clam potest inter volentes & consentientes?) sed quia libertatem sibi precio comparare vult, quam meritis tantum & obsequiis parare sibi, & ad dandam eam inuitare dominum debuisset, quomodo Iustinianus noster scribit in *l. si quando 35. §. 1. C. de inoff. testam.* ex eodem Papiniano nostro, meritis magis filios ad paternam obsequia prouocandos esse quam pactiombus adstringendos: est enim generaliter vera & verè aurea illa Marci Tullij sententia: malè rem agi cum id quod virtute fieri debet (addamus & *fide* & *obsequio*) tentatur pecunia, eadem igitur ratio, qua mouetur Papinianus in *d. l. cum seruis*, ne dandam putet emptori actionem mandati de peculio, contra verum dominum ex mandato serui qui se emendum mandauit, ut manumitteretur, fauet etiam bonæ fidei possessori ne possit conueniri de peculio à Titio qui seruo credidit nummos ipsi bonæ fidei possessori datos, ut ab eo manumitteretur: nam si Prætor non cogitauit de danda actione de peculio contra dominum ex contractu quo seruus domino suo se subtrahere voluerit, multò minùs cogitauit de danda ea contra bonæ fidei possessorem, eo ipso casu quo voluerit seruus se subtrahere bonæ fidei possessori, qui dominus putabatur, quia nec de bonæ fidei possessore locutus est Prætor, fed tantum de domino: at non fauet in hac specie ipsi domino, quia non id egit seruus, ut eius dominio se subtraheret, quem dominum suum esse ignorabat, ita sit, quod mirum est, & in quo Papiniani subtilitatem & elegantiam admirari licet, ut melior sit hac parte còdicio bonæ fidei possessoris quàm domini, & ut ea ipsa ratio quæ alias facit, ne dominus possit conueniri de peculio in specie *d. l. cum seruis*, eadem in proposito suadeat, ut danda sit còtra dominum: proinde sic habetur hoc casu bonæ fidei possessor pro vero domino, ut verus dominus pro non domino haberi videatur, nisi hætenus, ut de peculio teneatur creditor, quem alioqui in damno morari necesse esset, quòd certè esset iniurum: nam quemadmodum fieri nequit, ut idem seruus duos reuera habeat dominos *l. de hereditate 19. §. pater de castrensi pecul. l. §. §. ultim. sup. commod.* ita nec ut eodem contractu duorum dominio se subtrahere voluerit, fed eius tantum quem esse dominum suum existimabat. Eum igitur solum id est bonæ fidei possessorem cui ut manumitteret nummos dedit, de peculio non teneri oportet contra quem contractus ille ratione mala initus est, non autem verum dominum contra quem hic seruus nihil mala ratione fecit. Cessante enim ratione illa quæ dominum ab actione de peculio speciali quodam iure liberaret, relinquitur, ut ex forma edicti, & iure ordinario dominus conueniendus sit, quamuis bonæ fidei possessor pecuniam acceperit: quia scilicet non ideo acquisita est pecunia bonæ fidei possessori, cui seruus nihil potest acquirere, nisi vel ex re ipsius bonæ fidei possessoris, vel ex operis suis *l. acquiruntur 10. §. penultim. l. qui bona fide 23. in princip. l. seruis 43. de acquirend. rerum domin.* Hæc autem pecunia credita est seruo, non ex re bonæ fidei possessoris, aut ex operis suis aliquid acquirere volenti, sed pro capite ipsius serui, hoc est, ut per manumissionem inciperet habere caput in ciuitate is qui antea nullum habebat: consequens igitur est, ut ea pecunia acquisita sit domino, quia quod seruus alienus bona fide possessor non potest acquirere bonæ fidei possessori necesse

esse est, vt domino acquiratur. Proinde dominum ipsum non bonæ fidei possessorem de peculio teneri cōuenit, quia is demum de peculio teneri debet cui pecunia acquisita, non cui tradita est, sed domino succurretur data ei actione, ad exhibendum contra bonæ fidei possessorem, quam sine causa pecuniam hanc accepisse, nulloque iure manumissile ex postfacto apparet. Teneatur enim ad exhibendum quod si alienam rem tenet, cuius retinendæ nullum ius habeat, & quam si esset exhibita vindicare dominus posset, vt in proposito: est enim actio ad exhibendum præparatoria vindicationis l. 1. §. 5. vlt. & pass. sup. ad exhib.

a Quæ ipsi esset acquisita. RAT. DVB. Dominium non acquiritur, nisi per possessionem l. per procuratorem 8. Cod. de acquirend. possess. dominia enim à naturali possessione ceperunt l. 1. inf. ill. titul. atqui per seruum bona fide possessum, si quid ei tradatur, sicuti non acquiritur possessio bonæ fidei possessori, si non sit, nec ex re eius, nec ex operis serui, ita neque domino, quia fieri nequit, vt pereum quem non possideo, acquiram possessionem d. l. 1. §. sed & per eum, ergoneque dominium l. si seruus 21. de acquirend. rer. domini.

DE C. Quod seruus bona fide possessus non potest acquirere possessori, acquirit domino dict. l. acquiruntur 10. §. penultim. d. l. qui bona 23. §. si quis duobus eodem titul. §. de ius autem seruus instit. per quas person. cuique acquirit. scilicet quantum ad dominium, non quantum ad possessionem: dominij enim acquisitione tota ex iure pendet, possessionis autem ex facto, ideoque facilius est, vt ex iuris autoritate per seruum bona fide possessum acquiratur dominium domino, quam vt possessio. Quamuis è contrario facilius amittatur possessio quam dominium: amittitur enim possessio mala voluntate, dominium verò, non item l. si quis vi 17. §. differentia de acquirend. possess. & sicuti verum est, nihil commune habere proprietatem cum possessione, l. naturaliter 12. §. nihil commune eodem titul. ita & alij modi sunt acquirendi & amittendi dominij: alij autem modi acquirenda, vel amittenda possessionis, vt bene hic Cuiacius contra Accursium disputat. Sed malè tamen respondet ad d. l. si seruus, loqui eam de acquisitione possessionis tantum non dominij, ita quidem est in specie d. l. 1. §. sed & per eum, sed in d. l. si seruus de acquisitione dominij agitur, vt probant verba illa nec meam fieri, quia seruum non possideam. Respondere debuit eo loco Pomponium referre tantum sententiam Proculi, sed tanquam singularem & ab alijs prudentibus, præsertim verò Sabinianis exemplam, quod in libris nostris non est nouum, cumque non ita scribat Pomponius, Proculus putat, sed simpliciter Proculus ego sic accipio ac si scripsisset Proculus putabat, quomodo si scriptum esset, non dubitarem quin his ipsius verbis Pomponius innueret se Proculi sententiam non probare: sic enim alias prudentum sententias improbatas referre nostris, & hoc ipso refellere modè se solent l. Papinianus putabat 23. de donat. int. vir. & vxor. iunct. l. cum hic status 32. §. siue autem eodem titul. l. lecta 40. in illis verbis quidam dicebat, & paulo post vi ille putabat, sup. de reb. credit. iunge l. si fideiussor 9. sup. de dolo, & l. Stichum aut Pamphilum 95. in fine princip. de solut. l. si venditor 6. §. 1. & l. seq. inf. de fra. export. Papinianus certè in hac specie cum Sabinianis consentit aduersus Proculum.

b Neque enim admittendam esse distinctionem exi-

stimentium. RAT. DVB. Cùm bonæ fidei possessor accepit pecuniam à seruo, vt cum manumitteret, si non manumisit, nulla e quidem ratio esse videtur, quare pecunia eius facta dici possit, cùm fidem fecerit, at cùm manumisit, & fidem quantum in se fuit, impleuit, iniquum videtur non fieri eius pecuniam cùm per manumissionem illam licet nullo iure factam amiserit, non dominium quod non habuit, sed possessionem, & cum possessione bonam fidem quam habuit. Proinde videtur eo casu pecunia illa ex re ipsius quesita, quandoquidem quesita est velut ex possessione serui quæ ipsius fuit, ergo admittenda est distinctio existimantium, si bonæ fidei possessor non manumittat, dominij pecuniam esse, manumissione verò, secuta pecuniam fieri manumissoris quasi ex ipsius re quesitam, cùm seruus alienus bona fide seruus acquirat suo possessori, ex his duabus causis, ex operis suis, & ex re possessoris, vt diximus.

DE C. Multum interest, an pecunia detur bonæ fidei possessori ex re, an propter rem ipsius, quomodo & in l. penultim. in fin. de sepulchr. violat. aliud est percipi, quid ex hereditate, aliud propter hereditatem, aut occasione hereditatis, vt loquitur Paulus in l. debitor 59. in fin. ad Senat. consultum Trebellian. Aliud item haberi quid de bonis, aliud verò propter bona l. 1. §. nunc videamus in fin. de coniung. cum emancip. lib. eius, quæ datur pecunia propter rem bonæ fidei possessoris, non ideo & acquiritur, sed ea tantum quæ ex re ipsius datur: in proposito autem pecunia, quæ pro capite serui data est à seruo, eique à Titio credita, non ex re possessoris, sed ob rem eius data est, id est, vt pro eo damno, quod allaturaratur manumissio, pecuniam haberet, veluti in damni compensationem: non ergo vno casu magis, quam alio pecunia fieri potest bonæ fidei possessoris. Obserua tamen questionem hanc non vterius extendi quam vt sciamus cuius sit hæc pecunia, an dominij, an bonæ fidei possessoris, non etiam, vt in actione de peculio, aliud vno casu quam alio constituantur: nam etiam si bonæ fidei possessori pecunia acquisita esset, non ideo tamen dari contra eum deberet actio de peculio, propter eandem rationem quam attulimus quod Prætor in proponenda actione de peculio non cogitauerit de iis contractibus seruorum qui mala ratione se dominis subtrahunt: non enim ob id minus locum habet hæc ratio, quod pecunia domino sit acquisita, vt constat ex dict. l. cum seruus. Quamquam difficilius sanè esset, vt in huius specie danda esset contra dominum actio de peculio, si pecunia nec domino ipsi esset acquisita: quo enim iure teneretur: cùm creditor non aliter mutuum contrahat quam si nummos faciat accipientis l. 2. §. appellata sup. de reb. credit. aut eius scilicet cui per accipientem acquiri potest: ita ergo fieret, vt neuter de peculio creditori teneretur, neque bonæ fidei possessor, quia seruus eius dominio se subtrahere mala ratione voluisset, neque dominus, quia ei pecunia acquisita non esset, atque ita miscet creditor in damno moraretur, nisi diceremus dandam ei saltem conditionem, aut siue causam, aut ob causam dari causam non secuta, cùm manumissionis effectus nullus subsecutus sit, quomodo daretur ipsi manumisso si liber probatus postea fuisset l. 3. §. si liber homo, vbi diximus sup. de cond. caus. dat. caus. non fecur. nec sanè posset negari quin eo casu pecunia creditoris ad bonæ fidei possessoris sine iusta causa

peruenisset, quæ res ad conditionem ex æquitate inducendam sola sufficit. *fi & me, & Titium 32. sup. de reb. credit.* & ita Papiniani responsum, hoc certe valde subtile explicandum esse arbitror, bene Cuiacius ad initium huius legis præfatus est, quoties in libris

nostris nomen peculij occurrat, subesse semper nodum & scrupulum aliquem. Sed in huius potissimum legis totius interpretatione versari mihi videntur potiores, quæ circa tractatum de peculio possunt occurrere difficultates.

§1. SCAEVOla libro 2. Quæstionum.

Quod debetur seruo ab extraneis, agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus est: cum & sumptus in petendo, & euentus executionis possit esse incertus: & cogitanda sit mora temporis, quod datur iudicatis: aut venditionis bonorum, si id magis faciendum erit: ergo, si paratus sit actiones mandare, absoluetur. quod enim dicitur, si cum vno ex sociis agatur^b vniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in idem redibit, si actiones paratus sit præstare, & in omnibus, quod idcirco teneri dicimus, quia habent actionem, delegatio pro iusta præstatione sit.

Adl. Quod debetur §1.

RAT. DVB. Tanti condemnandus est dominus serui actione de peculio, quantum est in peculio tempore condemnationis. *l. quæstium 30. & l. prox. in princip. sup.* atqui quod debetur seruo ab extraneis computatur in peculio serui, cum id etiam computetur, quod debetur a domino. *quam Tiberonius 7. §. sed & id quod & pass. sup.* ergo dominus omnimodo condemnandus est ad quantitatem integram debiti, quod seruo ab extraneis debetur.

DEC. Idemum in peculio computandum est, quod ita debetur, vt possit exigi, quia id demum est, quod in effectu debetur: non autem omne quod debetur semper solidum exigitur, quoniam non potest fieri exactio sine sumptu non magis quam sine lite, si cum perfido debitor res sit, qui vt plerumque fit, litigare malit quam soluere. *l. minoribus 6. sup. de minor. l. 1. sup. de inoff. testam.* præter id quod euentus executionis potest esse incertus, cum possit euenire, vt post condemnationem cum executio iudicati facienda erit in bona condemnati non reperiantur bona, quæ capi & distrahi possint, sine controuersia *l. a Diuo Pio 15. §. in venditione §. si rerum §. sic quoque & seq. inf. de re iudic.* aut quæ debitor latitante, possint ex edicto Prætoris æquè sine controuersia possideri *l. quamuis 13. de reb. author. iudic. possid.* quo casu inanis propemodum est condemnatio, quæ executioni mandari non potest, cum vigor sententiæ in executione consistat. *l. si longius 7. C. de execut. rei iudi.* sed & cum debitor condemnatus soluendo est, cogitanda tamen est mora temporis quod ex humanitate indulgetur condemnato ad soluendum. *l. cum militi 16. §. 1. inf. de compensat.* quod ex lege primum 12. tab. fuit melius vnus, postea duorum, hodie quatuor mensium ex *l. vlt. C. de vi fur. rei iudic.* præter moras quas habet executio ipsa iudicij. *etiam 15. in princip. vt legat. seu fideic. seruand. caus. cauere.* cogitandum item tempus quod necessarium est ad bonorum venditionem peragendam, si aliter iudicati executio fieri non possit. *d. l. a Diuo Pio:* de hac enim venditione Scauola loquitur, non de illa, quæ fit ex edicto Prætoris contra latitantem debitorem ex prima illa parte edicti, quæ mittit creditorem in possessionem bonorum debitoris. de qua in *tit. quib. ex caus. in poss. eat.* & quam sequitur ex alia parte edicti venditio bonorum leg.

Fulcinus 7. §. 1. pen. in fin. & pass. de reb. author. iudic. possid. nunquam enim litella in litio, neque venditio post condemnationem, sed contra eum qui ob hoc solum latitat, ne in ius vocari & condemnari possit, vt diximus ad initium *l. prox. sup.* Scauola autem hoc loco, non nisi de executione loquitur, facienda scilicet post sententiam & condemnationem latam aduersus debitores peculiare: quamquam nihil prohibet, etiam mitti dominum in possessionem bonorum debitoris peculiaris, si malit ille latitare quam conueniri & condemnari: merito igitur Scauola respondet, non in totum condemnari dominum debere actione de peculio ad quantitatem, quæ ab extraneis debetur seruo, sed deductis sumptibus qui probabiliter fieri possunt in litem & inspecto dubio, non tam litis quam executionis euentu, & mora temporis, quod in executionem, siue hoc, siue illo modo faciendam impendi oportebit: omnia verò hæc æstimanda sunt pinguius, & arbitrio boni viri, quoniam alioqui certa quantitate æstimari non possunt, simile est quod dicimus, si ea actione agatur ex qua fructuum restituendorum condemnatio fieri debeat, non alios tamen fructus intelligi, quam qui supersunt de ductis sumptibus necessariis ad fructus colligendos, & percipiendos, nec minùs in prædonis, quam in bonæ fidei possessoris persona. *l. si a domino 36. §. vltim. sup. de hered. petis. l. 4. l. vlt. in fin. de oper. seruor. l. quod in fructus 46. de vi fur. l. 1. C. de fructib. & lit. expens.*

a Ergo si paratus sit actiones mandare absoluetur. RAT. DVB. Cauere bonus iudex debet quantum potest, ne ex primæ litis materia noua & altera lis colligatur. *l. 3. in fin. C. de fructib. & lit. expens.* diminuer enim lites debet, earumque materiam, non augere. *l. quidam 21. sup. de reb. credit.* ideoque nimirum noluit Prætor in executione iudicati obligationes ex obligationibus fieri ne ex lite fierent lites. *l. 4. §. Prætor ait inf. de re iudic.* & lædi creditur quisquis partem ex causa iudicati perfectionem nouo contractu ad initium alterius petitionis redigat. *l. minor 40. sup. de minorib.* quidni ergo etiam is, qui pro pecunia sibi debita actionem suscipere cogitur. *l. cum a quo 16. Codic. de solut.* atquin absurditas, & iniquitas hæc emerget si domino conueto actione de peculio permittatur pro pecunia, quam creditoribus peculiaribus debet, nomina offerre peculiatium debitorum.

Quid

Quid enim aliud est mandare actiones, quam mandare litem? ergo nec si paratus sit dominus mandare actiones absolui tamen debet cum debitor sit pecunia non non nisi alioqui permitteretur ei aliud pro alio soluere quod nisi volente & sentiente creditore nunquam licet d.l. cum à quo. 16. & seq. C. de solut. l. 2. §. mutui datio sup. de reb. credit. l. si non sortem 26. §. sententia sup. de condit. indeb. DE C. Multum interest an quis ex suo contractu præsit & absolute teneatur ad pecuniam, aut quid aliud præstandum. An verò non alia de causa quam quod aliquam aduersus alium habeat actionem. Piores casus id ipsum præstandum est quod debetur, nec audiendus est debitor si pro re quæ debetur & petitur, litæ offerat & actionem. Semper enim vere cuncta cogitatio est eius qui lites exequatur & mauult re carere quam litæ habere l. 4. §. 1. sup. de alien. iudic. mur. caus. fact. Posteriore verò quod quis tenetur & conuenitur ob id tantum quod contra alium habeat actionem æquum est liberari cum præstando actionem, & delegatione pro iusta præstatione esse vt Sczuola hic loquitur. Ne alioqui latius pateat effectus quam causa, qua cessante & vtrique effectus cessare debet. Sic in l. quod si in diem 16. §. vlt. litem veniunt 20. §. ait Senatus 17. sup. de hered. petis. Atqui dominus qui de peculio conuenitur, & cui obicitur tantum esse in peculio, quantum à debitoribus peculiariter ei debetur non alia de causa cogitur eam pari computationem peculij, quam quia contra eos debitorum paratam habet: actionem ex contractu serui, perinde atque ex suo proprio. Nec seruus 41. sup. Ergo audiendus est si eam actionem creditori peculiari mandare paratus sit. Ne aliter posito iure plus ei noceat quam prodesse possit, quod habet contra alios actionem, quod petiniquum esset, sic dicimus, eos qui propter rem aliquam onerati sunt vt quid præstent vel faciant, si rem illam derelinquere parati sint, semper audiendos esse tanquam qui plus etiam præstent quàm debeant l. 1. c. 7. in fin. inf. de aqua & aqua plu. arcent. l. si absente 48. l. cum fructuarius 64. sup. de usufr. derelinquit autem actionem is qui mandare eam suo creditori per delegationem, cui nec magnam videri potest facere iniuriam cum soluat etiam si reum delegat l. quamuis 8. §. interdum inf. ad SC. Velleian. §. qui debitorem 18. inf. de fideiuss. nisi quod delegationem pro solutione accipere creditor hoc casu cogitur, cum alias non solet nec possit fieri delegatio nisi volenti l. 1. Cod. de nouat. & delegat.

^b Quod enim dicitur, si cum vno ex socijs agatur. Non

tam hæc ratio dubitandi est quæ obiectio quæ mouetur à Sczuola, & propter quam videbatur non magis audiendum esse hunc dominum qui pro pecunia creditoribus serui debita paratū se dicat mandare actiones quas habet contra debitorum peculiariores, quam socium de peculio conuentum, quem supra diximus in l. si uxoris 11. §. vlt. & l. seq. condemnari posse de vniuerso peculio etiam quod apud socium sit qui non conuenitur. Nam si socius non alia de causa tenetur de peculio socij, quam quia contra eum actione pro socio habere possit l. hinc quaritur 19. §. vlt. & l. seq. l. & ancillarum 27. §. vlt. & seq. sup. hoc tit. Cur non similiter condemnamus dominum actione de peculio in solidum ob ea debita quæ à debitoribus peculiaribus debentur, tamen actiones quas contra eos habet creditori mandare paratus sit? Argumentum est vt appareat à simili, ad quod respōdet Sczuola esse quidem ista similia, sed non esse verum quod obiectio supponit pro vero, socium conuentum actione de peculio ex persona & pro peculio socij non esse audiendum si pro pecunia actionem pro socio præstare paratus sit. Eodem enim res vtroque casu recidit, vt quia socius non alia de causa tenetur ex persona & de peculio socij, quam quia pro sua indemnitate paratam habeat pro socio actionem, absoluentem sit si offerat delegationem, quomodo & in alijs omnibus generaliter euenit qui idcirco tantum tenentur quod aliquam contra alios habeat actionem: ergo quod locis supradictis scriptum est posse socium de peculio quoque socij conueniri & contra eum computari debere vniuersum peculium ita accipi omnino debet & sub hac exceptione, nisi malit actionem pro socio quam contra socium habet creditori suo mandare, vt ad eos locos ex hac lege docuimus. Ceterum caue ne putes hanc esse legis huius sententiam vt omni casu dominus conuentus actione de peculio audiendus sit si pro pecunia debita offerat satisfactionem actionum. Id enim tunc tantum obtinet cum tempore condemnationis nihil aliud est in peculio quam quod est in actionibus, vt alioqui vel omnino absolutus, vel in minorem quantitatem condemnari dominus deberet eo quod vel nihil profusus vel minus foret in peculio: cum enim huiusmodi nomina quæ in peculio sunt sola faciant, vt peculius aliquid sit, & vt de peculio conueniri & condemnari dominus possit. Equum sane est vt hoc demum casu delegatio pro iusta præstatione sit, non etiam cum ex peculio aliunde, & aliter quam mandatis actionibus satisfieri creditoribus potest.

52. PAVLVS libro 8. Questionum.

EX facto queritur: qui tutelam, quasi liber, administrabat, seruus pronunciatus est: an, si conueniatur eius dominus à pupillo, (cuius quidem potiore causam, quam creditorum ceterorum serui habendam rescriptum est) an vel id deducatur ex peculio, quod domino debetur? & si putaueris posse deduci, an inter sit, vtrum, cum adhuc in libertate ageret, domini debitor factus est, an postea & an de peculio impuberi competat? Respondi. Nullum priuilegium præponi patri, vel domino potest cum ex persona filij, vel serui, de peculio conueniuntur. planè in ceteris creditoribus habenda est ratio priuilegiorum. quid enim, si filius dotem accepit, tutelam administravit? merito igitur & in seruo, qui pro tutore egit, id rescriptum est ^b; & quia occupantis melior solet esse conditio, quam cetero.

Tom. IIII.

Y

rum^c, inhibebitur actio. Planè si ex re pupilli nomina fecit^d, vel pecuniã in arca deposuit: datur ei vindictio nummorum, & aduersus debitores utilis actio: scilicet si nummos consumpserunt. hic enim alienare eos non potuit: quod & in quouis tutore dicendum est^e. Nec tamen interesse puto^f quando domino debere cœpit: vtrum cum in libertatis possessione esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, eiusque dominus esse cœpero: deducam quod prius credidi, si conueniri de peculio cœpero. Quid ergo est? quia de peculio actio deficit^g utilis actio in dominum quasi tutelæ erit^h: vt, quod ille pro patrimonio habuit, peculium esse intelligatur.

Ad l. Ex factis 92.

Ex factis specie, quæ initio huius legis proponitur tres Paulus elicit quæstiones: An si dominus conueniatur à pupillo ex causa tutelæ per suam administrationem toto eo tempore quo liber esse credebatur possit deducere quod sibi debetur. An si possit deducere distinguendum sit vtrum is seruus debitor domini factus sit cum adhuc in libertate ageret an ex quo seruus pronuntiatus est. An denique actio de peculio impuberi competat: debuerat verò hæc tertiam præcedere, quia in actione demum de peculio queri solet de priuilegio domini in deducendo eo quod sibi debetur. *l. depositi 5. §. vlt. l. sed si damnum 9. §. peculium & pass. sup. hoc tit. l. 5. §. sed est quasitum sup. de tribut. act.* Respondet autem Paulus ad tres illas quæstiones eodem ordine, ad primam habere dominum deductionis priuilegium etiam aduersus pupillū, vt priuilegio pupilli præferatur: ad secundam nihil interesse vtrum seruus debitor domini sui esse cœperit, cum pro libero haberetur an cum seruus iam pronuntiatus esset & vtroque casu priuilegio deductionis pro domino locum esse ad tertiam actionem de peculio deficere, sed vtilem quasi tutelæ pupillo dandam esse in dominum ex administratione serui. Nos de singulis suo ordine videamus.

a *Respondi, nullum priuilegium præponi patri vel domino potest.* Responso hæc est ad primam quæstionem. *RAT. DVB.* Pupillus habet priuilegium inter ceteros omnes creditores personalem duntaxat actionem habentes, vt omnibus præferatur. *l. admiſſusque 19. §. 1. & l. si negotium 23. inf. de reb. author. indic. possid. aliàs l. 4. & 8. de priuileg. credit.* Persona enim pupilli digna visa est, quæ priuilegium hoc, & præcipuum fauorẽ meruerit, vt Papinianus ait in *l. ex pluribus 42. de adm. tutor.* siue quoddam ea ætate non possit ipse sibi consulere in qua ignorat etiam illa quæ videt. *l. 1. c. de fals. monet.* siue quod non eligat ipse sibi tutorem quomodo minor plerumque curatorem, sed in tutorem incindat, vt idem Papinianus eleganter rationatur in *l. vlt. inf. rem pupill. solu. fore.* Quæ ratio tandem fecit vt personalem illud priuilegium prælationis conuersum sit in priuilegium tacitæ hypothecæ à Constantino in *l. pro officio 20. c. de admin. tutor.* Quo exemplo Iustinianus etiam priuilegium illud tacitæ hypothecæ doti dedit, quæ olim non habebat nisi priuilegium personale. *l. quasitum 17. §. si sp̄sa & l. seq. de reb. author. indic. possid. aliàs l. 2. & 3. de priuileg. credit. iunct. l. vnic. c. de rei vxor. action.* Nulla ergo ratio est vt dominus à pupillo conueniatur vt priuilegio deductionis contra pupillum, eiq; præferatur præterim cum imputari possit domino curat non fuerit diligentem in perquirendo & vindicando seruo quem cum passus est, gerere se pro li-

bero & quasi liberum administrare tutelam pupilli, hoc ipso fecisse videtur vrin damnum, & captionẽ pupillis incidere, cui cõtrario nihil imputari potest. *DE c.* nullum priuilegium præponi patri vel domino potest non solum si actione de peculio, sed & si qualibet alia actione ex persona filij familias vel serui conueniatur: sciemini generaliter Paulum scripsisse arbitror nõ additis verbis illis, *de peculio.* Alioqui non esset accommodata responsio ad quæstionem, cum in proposita specie non de peculio agi possit contra dominum, sed vtili quasi tutelæ actione, vt Paulus subiicit. Est quidem perrari vt ex persona filij familias vel serui pater vel dominus conueniantur alia actione quàm de peculio, quia in exercitoria institoria tributoria & quod iussu non tam ex filij vel serui persona quàm ex sua propria conueniuntur: id eoq; priuilegium in ijs nullum habent *d. l. 1. sup. de tribut. l. 1. inf. quod iussu.* Sed tamen accidit aliquando in specie huius legis, id eoq; generalius fuit proponenda regula nec ad actionem de peculio coangustanda, nisi dicamus quod probabilius est ideo addidisse. Paulum verba illa de peculio, quia concepta erat quæstio in actione de peculio, cui licet in proposita specie locus non sit, sed actioni quasi tutelæ: similis tamen illa est actioni de peculio, quia & patrimonium quod hic seruus habuit cum se pro libero gereret pro peculio accipendum est, vt Paulus tandem concludet. Ratio autem generalis huius regulæ illa est, quod non tantum in actione de peculio, sed etiam quoties alia qualibet actione conueniuntur pater vel dominus ex persona filij vel serui solet esse melior condicio occupantis. *l. si verò 10. sup. hoc tit. l. 3. sup. quod cum eo qui in alien. potest. est.* Dominus autem semper occupasse ac ceteros omnes creditores præuenisse, & cum seruo suo prior egisse creditur, tibiq; soluisse tùm cum capiat ab aliis creditoribus conueniri. *d. l. sed si damnum 9. §. peculium & 3. præterea sup. hoc tit.* In quo vno versatur totum priuilegium de deductionis, nec quod rescriptum est, pupilli potiorẽ causam quàm ceterorum serui creditorum habendam esse, vsque adeò latè accipiendum est, vt dominum quousq; qui serui creditor est comprehendat. Planè extra dominum & in ceteris omnibus creditoribus habebitur ratio priuilegiorum *d. l. 1. sup. quod cum eo qui in alien. potest.* Idemq; in patre & filio familias seruadum erit, si fortè filius aut dotē accepit aut tutelam administrauerit. Nam & dotis & tutelæ priuilegia seruabuntur post patrem, id est, ita tamen vt patris primùm ratio habeatur, in actione scilicet de peculio, ex qua semper conueniuntur pater potest ex quolibet contractu, vel quasi contractu filij, nõ quomodo in specie huius legis dominus alia actione quàm de peculio ex quasi contractu serui conueniuntur. Idq; est quod Paulus hic subiicit.

b *Morid igitur & in seruo qui pro tutore egit id rescriptum est.*

Præm. est Salicet vt ceteris omnibus serui creditoribus excepto solo domino pupillus præferatur. Ex quo apparet in præcedentibus illis verbis legis parentheſi circumſcriptis, cuius quidem potiorẽ cauſam quàm cæterorum creditorum ſerui habendam reſcriptũ eſt. dictionem cuius non ad dominum referendam eſſe vt putant quĩn hanc rem citant. l. 1. de tribu. a. ſed pupilli cuius priuilegiũ fateretur Paulus ſeruadũ eſſe inter cæteros ſerui creditores excepto domino.

c *Et quia occupantis melior ſolet eſſe condicio quàm cæterorum.* Senſus eſt in actione de peculio melior eſſe ſoluere conditionem occupantis quàm cæterorum. Ideoq; conſequens eſſe, vt ſi non ſit in peculio niſi quantum necceſſe eſt vt domino & pupillo ſatis fiat inhiibenda ſit perſecutio cæterorum & actio de peculio quia occupat. conſentur qui priuilegium habent pſtulationis licet nondum pupillus egerit. Itaque mallem hie legere, *Et quia occupantis melior ſolet eſſe condicio, cæterorum inhiibebitur actio*, delata dictione, quàm vt dictio cæterorum quæ ſequitur impleat ſententiam quæ alioqui manca eſſet illorum *inhiibebitur actio*. Sic in *ſ. prox. infr.* dilata interim cæterorum creditorum actione.

d *Planẽ ſi ex re pupilli nomina ſecit.* RAT. DVB. Nominibus ex re pupilli factus conſtat ſi pupillus ipſe ſtipulatus ſit acquiri ei directam in debitores ſuas actionem, vt & alij creditori cuiſlibet, ſi verò tutor ipſe ſtipulatus ſit ſiue pupillo ſiue ſibi ipſi, vtilem actionem omnimodo acquiri pupillo l. 2. *infr. quamd. ex fact. tutor. l. 2. & 4. C. cod. l. 5. ſ. pen. ſupr. de conſtit. pecun. l. ſolatum 11. ſ. per liberam de pignor. act.* Sicut & ſi ſeruus publicus nomine pupilli ſtipulatus ſit l. 4. *in princip. infr. rem pupill. ſalu. for.* Omnimodo, inquam, id eſt non adhibita illa diſtinctione quam Paulus hic adhibet an pecunia quæ mutua creditoribus data eſt exteran conſumpta ſit. Nam etiam ſi extet vindicari tamen nunquam poteſt, cum implicet contradicitionem vt ſiant nomina & debitores obligentur, itẽque vt debitores obligentur nec tamen eorum fiat pecunia. Nulla ſiquidẽ alia ſub eſt cauſa contrahende obligatoris ex mutuo, quàm quod pecunia fiat accipientis l. 1. *ſ. appellata l. ſi ego 18. & paſſ. ſupr. de reb. credur.* Malẽ igitur Paulus hic dat pupillo vindicationem nummorum extantium apud debitores, perinde ac cotum, qui in arca aliqua depoſiti ſunt, malẽ etiam non niſi vtilem actionem pupillo contra debitores cum poſſit habere directam ſi eo ipſo ſtipulante facta ſint nomina, ſiue cum tutoris authoritate ſtipulatus ſit, ſiue abſque tutore, dum ne crediderit ſine tutore *l. obligari 9. infr. de author. tutor.*

De c. Multũ intereſt an nomina ſiant à vero tutore, an à falſo. Si à vero, id obinet quod diximus vt quauis pupillus nec crediderit ipſe nec ſtipulatus ſit, ſed tutor ſolus, dominum tamen nummorum indebitorem transferatur, tanquam qui ob hoc ipſum fiat debitor ac proinde vindicationem eorum nummorum nullo penitus cauſa competere pupillo poſſe, id eſt, nec ſi debitores ſoluẽdo nõ ſint nec ſi tutor ipſe quoq; non ſit idoneus. Habet enim verus tutor alienadũ pupilli nũmoq; ius & poteſtatẽ ad nomina cõtrahẽda & bene tutõq; ſub vſuris collocandã pecuniã adẽ vt imputetur ei ſi non collocauerit, & idonea nomina nõ inuenierit maxime ſi codẽ tempore ſuã pecuniã benẽ collocatẽ arguatur. l. tutor 13. *ſ. 1. de admin. tutor.* At cum à falſo tutore, etiã qui bona fide pro tutore geſſerit, nomina facta ſunt, heri nequit vt dominiũ trãſſeratur in ac-

Tom. IIII.

cipietes, quia nihil ex bonis pupillarib. alienare hie poteſt, cũ nõ eadẽ ſit huius quæ tutoris rei quæ pupilli adminiſtratio, inquit Celsus in l. 2. *de eo qui pro tutor.* Pecuniã igitur pupillatẽ quæ alienata nõ eſt, & cuius dominiũ penes pupillũ mãtẽt, ab eo vindicari poſſe dicẽdũ eſt quãdiũ extat apud debitore. Multo autẽ magis ſi credita ſit ab eo quaſi tutore, quia tũ tutor neq; verẽ fuerit neq; eſſe poterit, vt in ſpecie huius legis: ſeruus enim neq; tutor eſt neq; eſſe poteſt, nõ magis quã prætor, cũ proſus incapax ſit eo; i omniũ quæ ſunt iuris ciuilib. l. 3. *ſupr. de off. prætor. l. ſi quis tutorẽ 22. infr. de reſſ. au. ruel. l. quod attinet 32. de regul. iur.* Planẽ ſi pecunia illa à ſeruo tãquã tutor credita, à debitorib. cõſcripta ſit, dabimus pupillo vtile in eos actionẽ nõ tã propter ſtipulationẽ falſi tutoris quomodo daretur ſi ſi verus tutor fuiſſet vt in d. l. 2. *infr. quaud. ex fact. tutor. d. l. 2. & 4. C. cod. quẽ propter conſumptionẽ.* Eſt enim cõſumptio modus nõ quidem acquirẽdi, aut trãſſerẽdi, ſed amittẽdi domini; quo amiſſo vtiq; vindicatio ſupereſſe nulla poteſt, quæ nec niſi rei extanti eſt. Cur verò directã actio dari pupillo hoc cauſũ nõ poſſit ratio nõ eſt obſcura, quia ponimus nõ ipſũ pupillũ fuiſſe ſtipulatũ, ſed falſum tutore, qui etiamũ verus tutor fuiſſet directã tamen actionẽ ſuo pupillo acquirere nõ potuiſſet, ſed tantũ vtile, vt iã diximus ex d. l. 11. *ſ. per liberã ſup. de pignor. act.* & alius ſupradictis locis. Tutore autẽ ipſum ſtipulatũ fuiſſe nõ pupillũ ex eo apparet, quod Paulus ponit à ſeruo tanquã tutore factã eſſe nomina. Iſ enim nomẽ facere dicitur, non cuius pecunia eſt quæ creditur, ſed quicquid datur ſtipulatur, cũ ex cauſa quoq; ſiue præcedẽtis ſiue ſubſequentis mutui interpoſita ſtipulatione, nõ cõdicio ex mutuo, ſed actio tãtũ ex ſtipulatione quæratur l. cum enim 6. *ſunt. ſ. 1. legi præced. ſupr. de nonat.* Sed etſi pupillus pecuniã credidiſſet, quia tamẽ ſine veri tutoris qui hie nullus erat authoritate pecuniã ſuã alienare nõ potuiſſet d. *l. obligari*; neq; ex ſtipulatione quã nõ interpoſuiſſet, neq; ex mutuo acquirere ſibi actionẽ directã potuiſſet, niſi quod ſecura cõſumptione nũmorũ poſſet obligatio cõualeſcere, & actionẽ directã parere, quia & à pupillo ipſo & ex eius nũmis mutũ factũ fuiſſet, at ſi pupillus cã pecuniã ſibi reddidẽ etiã non interpoſita tutoris authoritate ſtipulatus fuiſſet, dubitari non oporteret quin directã condicitionẽ certi ex ſtipulatione haberet quæ & ex omni valida ſtipulatione acquiritur, etiã quæ ſine cauſa facta ſit, quãvis inefficaciter ob doli malẽ exceptionem quæ illo cauſu datur obligato l. 2. *ſ. curia infr. de doli mal. except.* Cuius tamẽ exceptionis nullus in propoſito metu eſſe poſſet, cũ in dolo potius eſſet debitoris qui ex ſtipulatione conuẽti pecuniã quã verẽ accepitſſet nollet redde-re, eo prætextu, quod ipſorũ ſericea nõ ponuiſſet, cũ tamẽ aut extatẽ adhuc nõ haberet, aut cõſumpſiſſet. Videtũq; hic cauſu notãdũ valde tanquam ſingularis, in quo ex ſtipulatione interpoſita pecuniã creditæ nomine, quæ non ſit in accipientem alienata datur ſtipulatori actio directã, eãque efficax, ſiue metu exceptionis doli.

e *Quod & in quouis tutore dicẽdũ eſt.* Difficiliſ centẽ eſt hic veritulus, nec video qua ratione explicari bene poſſit. Falſum enim eſt in quouis alio tutore, id eſt, etiã qui verus tutor fuerit idem dicẽdum eſſe quod hucusq; dixit Paulus in eo ſeruo de quo tractamus, qui verẽ tutor nec vnquã fuit, nec eſſe potuit. Nã ſi reſcras ad verituluſ proximẽ præcedentem, hic enim alienare eos nõ potuit, falſiſſimũ eſt verũ tutorem nõ poſſe alienare nũmos, quos pupilli nomine cre-

Y 2

diderit. Alioqui quomodo crederet? quomodo pupillo nomina faceret? quomodo lucta vsuratum, pupillo acquireret? Adeo autē verē alienat pupilli nummos quos credit, vt etiam si dari eos sibi stipulatur acquirat tamē pupillo vtilē actionē d. l. 2. *quand. ex fact. tutor.* quam certē non posset ei acquirere, si nec dominium pecunię pupillaris in accipientem transferre posset: non enim hæc alienatio ex earū numero est, quas oratio Seueri tutoribus prohibuit de qua in l. 1. *infr. de reb. eor. qui sub. tutel. vel cur. sunt sine decrat. nō alien.* Nempe quia pecunia sterilis & fragilis ac lubrica res est, quę cūm faciliē amittatur, non faciliē sine metu retinetur. l. si *chorus* 93. §. 1. *de leg. 3.* & quā proinde pupillo vtilius est aut collocari scēnori vt vsuras pariat, aut in emptionē prædiorū impendi vt fructuū commodum pupillo acquirat l. *tutor qui reperiuntur* 7. §. *si post depositionem, & pass. infr. de auctor. tutor.* Rursus si referas versiculum hunc ad id quod paulo antē dictum est, si seruus hic quasi tutor fecerit nomina ex re pupillidandam esse vtilē actionem in debitores scilicet, id est, ita demum si pecuniam consumpserunt, falsius est, factis à veto tutore nominibus requiri consumptionem pecunię ex parte debitorū vt obligentur vtili actione: habet enim pupillus vtilem omni casu, id est tum quoque cum tutor nō pupillo, sed sibi ipsi stipulatus est siue adhuc extet pecunia siue iam consumpta sit, dummodò pupillus malit sibi gestum fuisse negotium quā tutori d. l. 2. *infr. quand. ex fact. tutor. l. 2. & 4. C. cod. l. 3. C. arbit. tutel.* Falsissimū denique extāte apud debitores pecunia neglūm consumpta posse pupillū cū vindicare quasi suā, cū à veto tutore fuit credita, quandoquidē hoc ipso fuit alienata vt probauimus. Ergo vel hic versiculum ita intelligendus est ac si Paulus post illa verba, *hic enim alienare nō potuit* ita scripsisset *quomodo in alio quouis tutore dicendum esset possessionem alienare*, aut si cui nimis dura, quod non infortior, hæc interpretatio videbitur præsertim propter articulū illū ampliatiuū, & qui iuxta hunc sensum omnino expungendus esset, dicendum erit necessariō delendum esse hunc versiculum & non tam Paulo, quā impetito alio cui interpreti tribuendum existimanti non aliud à Paulo responsum fuisse in hoc falso tutore quā quod in veto tutore respondendum esset ratione vtilium actionum dādatur pupillo ex nominibus à tutore contractis, nec animaduertenti longē aliter Paulum in hoc falso tutore etiam quod ad viles illas actiones pertinet respondisse, quam quod in vetoreponderi oporteat, vt explicauimus: mihi tamē prior nostra emendatio cū sua emendationcula magis placet qui video nō esse nouas Paulo & insolitas huiusmodi obscuras & inuolutas locutiones: nec aliud certē Paulū hic velle quam si scripsisset quomodo potuerat aperitū, *hic enim alienare non potuit quod quouis tutor facere posset*, id est siue testamētarius siue legitimus siue datus, dummodò itē datus sit etiam si honorarius tantū nisi interdiciā ei vt administratio vel suspēctus dictus sit l. *quod si forte* 14. §. 1. *& seqq. infr. de solut. vbi dicitur omnibus his tutoribus rectē solui posse.* Quid enim aliud est solutionē accipere quā alienare debitorē? §. *nunc admonendi insit. quib. alien. licet vel non.*

¶ Nec tamē interesse puto, hic respōdere Paulus ad propositam secundo loco quætionem quę illa erat an quicquā interesset vtrum cepisset hic seruus debitor esse domini sui iam eo tempore quo adhuc se pro libero gerebat an ex quo seruus pronuntiatus

fuerat: & ait nihil interesse quando domino debitor esse cepisset, vtrum cū in libertatis possessione esset an postea. R. A. T. D. V. B. Priuilegium quod habet dominus deducendi in actione de peculio id quod sibi debetur, non aliā rationē habet quā quia occupasse ac ceteros omnes creditores præuenisse intelligitur, priorq; cū seruo suo egisse nec voluisse vt in peculio maneret id quod sibi à seruo suo deberetur, vt scriptum est in d. l. *sed si damnus* 9. §. *peculium* & §. *præterea* *supr. hoc tit.* Atqui nihil tale dici potest de domino serui pro libero le gerentis, quia quando seruus liber esse creditur potest vero iudicio tanquā liber homo conueniri ab eo qui dominus ignoratur: non potest igitur dominus habere priuilegium deductionis nisi de eo quod creditur postquā seruus hic talis pronuntiatus fuit. D. C. Deductionis priuilegio tū demum locus est cū agitur de peculio: tum enim sibi solvere dominus creditur cū incipit actione de peculio conueniri, vt scriptum est in d. §. *præterea* *in fin.* Nihil ergo aliud inspicendum est nisi an dominus creditor sit eo tempore quo ex persona serui conuenitur de peculio non etiā à quo tempore creditor esse cepisset. Nam & si seruo Titij inquit Paulus credidero eiusq; dominus esse capero, deducam id quoque quod prius creditum incipia de peculio conueniri: ergo & in proposita specie idem dicendum erit, in qua hoc amplius est, quod non alieno seruo credidi, sed ei qui iā tū re vera meus erat, quamuis liber esse putaretur.

g. *Quid ergo est? quia de peculio actio deficit.* Responso est ad terciā quætionem suprà propositam vtrum in hac specie competeret impuberi actio de peculio. Respōdet autē Paulus deficere actionē de peculio, sed vtilem quasi tutelā actionem impuberi dandam esse.

R. A. T. D. V. B. Seruus nō aliud patrimonium aut quasi patrimonium habere potest quā peculium l. *depositi* §. §. *vlr. l. hinc queritur* 19. §. 1. l. *sex duobus* 32. *in princ. l. peculium* & ex *co* 39. l. *quoties* 47. §. *vlr. supr.* Numquā enim capax est acquisitionis ne volente quidē domino, vnde est quod acquirit domino nō solū ignoranti, sed etiā inuito ex omnibus penē causis l. *etiam* 32. *de acquir. rer. dom. l. seruo* 61. ad S. *Treball.* Nec minus cū se gerit pro libero siue bona fide siue mala quā si domino ipsi seruiret: nō enim ob id minus seruus est quod non seruiat, cū aliud longē sit seruire, aliud verò seruum esse illud facti, hoc iuris est. Tūq; duntaxat distinctionibus locus est, an domino acquirat seruus cū alij quā domino bona fide seruit l. *qui bona fide* 23. *de acq. rer. dom.* nō autē cū se pro libero gerit. Atquin vbicumque peculium est ibi & actio de peculio esse potest: quippe quā nihil aliud requirit nisi vt & is qui in potestate nostra est contraxerit & peculii eius aliquid sit eo saltē tempore quo res iudicatur. Ergo nō videtur verū quod Paulus respōdet deficere hanc actionē de peculio. D. C. Peculii nasci & ab initio esse nō potest nisi quod à domino ipso constituitur sit. Pendet enim ex constitutione domini, & ex constitutis voluntatē l. 4. *in princ. l. quā Tuberoni* 7. §. *pupillum* *supr.* Nec potest incipere seruus peculii habere, nisi hoc volēte specialiter domino. Atqui nō potuit vlla voluntas domini interuenire, vt peculii ei constitueret quē seruum suū esse ignorabat, quiq; eo tēpore liber & paterfam. ac proinde peculij habēdi incapax credebatur. Nō ergo potuit seruus vllū eo tēpore habere peculii quod tale verē esset, quā esse necesse est vt actioni de peculio locus esse possit. Deficit ergo actio

actio de peculio de fectu peculij, quamvis quicquid seruus cum acquisiuit cum se pro libero gerebat, domino suo acquisiuerit, etiā ignorans ignotanti, vt diximus, & inuito: non enim quicquid per seruū acquiritur domino statim peculij est aut peculij, sed id solum quod dominus peculij esse voluerit & a rationibus suis expressa ac speciali voluntate separauerit d. l. 4. d. l. peculium 39. in fin. *supr. hoc tit.*

h. Vtilis actio in dominū quasi tutela erit. R. A. T. D. V. B. Hic seruus qui tutelā administrat, cū verē seruus fuerit neq; tutor vetē neq; quasi tutor fuit: nam & pro tutore gerere id eundem creditur, qui pro tutelā actione conueniri potest quia ipsa nihil nili vtilis tutela actio est. Atqui cū seruus nulla actio est necesse potest l. cū seruus 107. de regul. iur. Cū domino autē et si actio esse potest ex persona serui, vix tamen est vt ad actionem tutelā vel quasi tutelā id potiri debeat, cū nihil ipse gesserit, neq; geri mandauerit, adeo vt neq; si cauerit rem pupilli salua fore, stipulatione pratoria possit tamē ex ea stipulatione aliter conueniri quā si gesserit ideōq; gerere cogendus sit l. 4. §. sed enim *infr. de pupill. salu. for. de c.* Ob eā nimirū causā rescitpū fuit a Diuo Severo dādū hoc casu iudiciū vtile in dominū, vt refert Vlp. in l. 1. §. proinde & si seru^o *infr. de eo qui pro tutor.* quia dicitur certē cōpetere non poterat in eū qui neq; tutor fuisset, neq; quicquam gessisset, aut geri mādasset, nec tamen æquum esset sine auxilio manere pupillū cui nihil imputari posset, nō magis quāmagistratui qui bona fide tutorem dedisset cū quem videbat cōmuni omnīu erro-

re, & ciuem & patrem f. haberi, vt nec subsidia iam in factū actionem in eū dari æquum esset *arg. l. 3. §. tit. prox. d. l. Barbarus 3. de offic. prator.* Nec tamen cit hac vtilis actio quali tutelā de peculio, quia peculij reuera nullū est, vt diximus: sed habebit tamē hac actio naturā actionis de peculio tanquā in eius locū subrogata, vt eandē deductionem artis alieni dominici, & priuilegiōrū obseruationem patiarur, ratione illa quā Paulus adfert, vt quod hic seruus pro patrimonio habuit, peculij ipsius esse intelligatur. Nā & effectu ipso dā rationib; domini separatim fuit, cū nec seruus dominū se habere vllū putaret, si bona fide in libertate morabatur. Quod si mala fide, & tanquā fugitiuus se pro libero gerebat, tanto minus peculij a domino habuisse videri potest, cū in eo quoq; seruo cui dominus liberū peculij administratōē aliquādū cōcesserat, si postea fugitiuus esse cōperit, administratio illa nō permaneat l. libera, 48. *supr.* Sed non eo min⁹ tamen domin⁹ ex administratōe huius serui vtili actione quasi tutelā teneri æquū est, cū damno domini eā administratōē cedere æquū sit, quā pupilli, vt quatenus per patrimonij sui acquisitionē seruus locupletior dominū fecit, eatenus saltē obligare illum potuerit, quo admissio nō idcirco tamē damnū vllū domino infigitur, sed lucrum quod alioquin habere ei auferretur, ne in damno pupillus maneat, in quo aliter posito iure manere illi necesse esset, nō sine magna iniquitate *arg. l. quod autem 6. §. simili modo infr. quā in fraud. credit.*

¶ Si dos filiofamilias sit data, vel tutelam administrauerit: habenda erit ratio priuilegiōrum in actione de peculio, dilata interim ceterorum creditorum actione, vel interpolita cautione, si priores agant, qui priuilegium non habent, restitutori, quod acceperunt, si inferatur postea cum patre actio priuilegij.

Ad §. 1. si dos filiofamilias.

Distingui solet hoc §. a præcedente tota sententia huius legis, sed male, meo iudicio. Est, n. eius velut appēdix ponū & resq; dōtionē cōiūnet ad interrogatōē quā Paulus in medio primi responsi sui interpretatur de filiofamilias verbis, *Quid enim si filius dōtē accepit, tutelā administrat?* Res, pōder autē id ipsū quod in seruo dixerat quātum ad deductū nē eius quod patri filius debet, & quā ad habēdā rationē priuilegiōrū. Nisi quod dat pupillo actionē tutelā de peculio in patrem quā nō dedit ex persona serui cōtra dominū, nempe quia filius quāuis & liber, & ciuis Romanus sit, peculij tamē & habere potest & habet de quo patrem obliget, nō etiā seruus qui pro libero se gerit, quādū seruus ignoratur. Eadē igitur dubitādū & decidendi ratio est ad hanc sententiam quā ad præcedentem, quoniam & eadē vtriusq; loci sententia est, nisi quod cū in præcedentib; dixerit Paulus, quia melior occupātis cōdicio esse solet, inhiberi actionē ceterorū serui creditorū, nunc paulo aliter differri ait interim ceterorum creditorum actiones, id est quod usq; satisfactū sit creditorib; priuilegiariis, qui licet nōdū egerint, ob priuilegiū tamen quod habet iā egisse ac priores occupasse intelliguntur. Sed idē vtriusq; locutionis sensus est. nā nec existimādū est in plurib; serui creditorib; quorū alij

priuilegiarij sint, alij nō sint inhiberi a absolute ceterorum qui priuilegiarij nō sunt actionem sed, interim duntaxat, id est quousque priuilegiariis fuerit satisfactum, inhiberi potō actionem hoc sensu, nihil aliud est quā interim differri: aut si tamdiu expectare nolent qui priuilegium non habent, audiendi quidem erunt etiam priores agant nec ad aliud tempus remittendi. Sed ita demū si parati sint cauere se restitutores quod acceperint si postea contingat inferri cum patre actionem priuilegij, hoc est contra patrem moueri actionem priuilegiariam vt in l. sed si damnum 9. §. vlt. *supr. hoc tit.* Est enim non solet locus esse interponendis cautionib; cū vniuersum quod petitur debetur l. quorū 47. §. si semel *supr.* (quā ad hunc versiculum dubiandi ratio esse potuit) quia tamen fieri potest vt venientibus postea priuilegiariis nihil prioribus solui debuisset appateat, necessaria cautio est vt in l. pen. *supr. de hered. petis. l. dolo 41. infr. ad leg. Falcid.* ne alioqui moreretur in damno pater qui neque recusare priuilegiariis posset, quomin⁹ iis solueret, cū etiam si nondum egissent, occupasse tamen propter priuilegium existimarentur, nec repetitionem, vllam habere aduersus eos quibus soluisset quoniam suum recepiissent ex regula *leg. repetitio 44. supr. de conditi. indeb.*

§3. IDEM LIBRO II. Questionum.

SI Sticho peculium, cū manumitteretur, ademptum non est, videtur concessum. debitores autē conuenire nisi mandatis sibi actionibus, non potest.

Tom. IIII.

Y 3

Ad l. Si Stichus 53.

RAT. DVB. Per manumissionem is qui servus erat non tantum fit liber & cuius Romanus si plenam libertatem acceperit quæ hodie sola superest post sublatam ex Iustiniani constitutionib. cæteras species libertatis Latinam quæ & Iuniana & deditiua. Sed etiam paterfam. Quisquis enim ciuis Romanus & masculus est cum aut patrè aut filium esse necesse est. *l. nã ciuiũ 4. sup. de stat. homin.* Nemo autem filius est nisi quem vel natura vel adoptio talem fecerit. *l. 1. & pass. sup. de adopt.* Atqui patet peculium habere nullum potest, quia eorum qui in aliena siue patria, siue dominica potestate cõstituti sunt ius illud singulare & proprium est. *l. vlt. in fin. C. de inoff. testam.* Ergo quoties quis manumittitur hoc ipso peculium ei adini dicendum est cum hoc ipso incapax fiat habendi peculij. Idq; non minus si inter viuos manumissus sit quam si in vltima voluntate, quamvis ea distinctio ponatur in *l. vlt. C. de pecul. eius qui libert. mer.* quasi melior hac parte condicio esse debeat eius qui inter viuos manumissus est quam qui in vltima voluntate, cum tamen constet plenius & fauorabilius interpretandas esse defunctorum voluntates. *l. in testamẽtu 12. de regul. iur.* nec credibile sit heredi suo excepisse testatorem quod inter viuos nec sibi ipsi excepisse videretur. Mauult enim quisque sibi bene esse quam alteri, certè quam heredi: cui legatarium præponit quisquis legat. *l. legatũ est 16. de legat. 1. sicut & qui mortis causa alienum donat. l. 1. inf. de mort. caus. donat.* DEC. Servus inter viuos manumissus cui peculium adæptum non est quod ei cum seruus esset, fuerat traditum, retinet illud ex pristini domini sui si non expressa saltem tacita voluntate, in cuius scilicet fuit potestate peculium illud adime. e. si voluisset, ac qui proinde non adimendo, videtur donasse quod donare cum potuit. *l. siue emancipatis 17. C. de donat. l. vlt. inf. de manumiss. qua seruus ad vniuers. pertinet. impon.* Nã & inde est quod Papinianus scribit in *l. donationes 31. §. pater inf. de donat.* Patrem qui filie quam habuit in potestate mancipia donauit & peculium emancipata non ademit videri ex postfacto donationem perfectisse. Quæ tamen quoties nulla olim erat interposita stipulatio nõ nisi traditione perficiebatur. Nec nouũ est vt etiam sine noua traditione nuda voluntas domini sufficiat ad rem transferendam veluti si quis rem quam tibi iam tradiderat ex causa non habili ad transferendum domini ex noua causa apud te esse patriatur: quamvis enim non ex ea causa tibi eam tradiderit eo tamen ipso quod patitur apud te esse statim acquiritur tibi proprietate perinde ac si eo nomine tradita tibi ex integro fuisset. *§. interdum Instit. de rer. diuis. l. quæ ratione 9. §. interdum inf. de acquir. rer. domin.* donationis autem causa licet minus laudabilis faciliè tamen præsumitur quoties alia interpretatio probabilior capi nulla potest cum donari videatur quod nullo iure cogente conceditur. *l. donari 29. de donat. l. donari 81. de regul. iur.* Præterquam si pupillus sit qui manumittit: hoc enim casu peculium non sequitur manumissum etiam si apud consilium & tutorem autorem manumissio facta sit. *l. pen. inf. de manum. vindict. quia neq; pupillus neq; tutor eius donare quicquam potest. l. Lucius 46. §. vlt. de admin. tutor.* Extracum *l. cum plures 12. §. cum tutor. cod. tit.* manumissionis facie in vltima voluntate alia ratio est: non enim peculium quoque ad manumissum pertinet nisi ipsum etiam legatum sit. *d. l. vlt. C. de pecul. eius*

qui libert. mer. l. 1. §. sed ne circa C. de commun. ser. manum. §. si peculium 20. versic. Peculium autem Instit. de legat. Nempe quia licet defunctorum voluntates plenius interpretemur *d. l. in testamẽtu*, in eo scilicet quod legatum est non ita tamen vsupra quam legatum est legatario concedamus non solum quia in re testatoris non debemus esse liberales testatore. *l. debitor 59. in fine principij l. facta 63. §. si sub conditione inf. ad SC. Trebell.* sed etiam quia in dubio parcendum est heredi quem testator fortunarum suarum omnium successeurem facit, vt quam minimum fieri potest oneratus cõsecatur. *l. Sempromius 47. l. Titia 32. §. qui inuita de legat. 2.* Neque hoc casu factum vllum testatoris interuenit per quod peculium quoque tacitè traditum esse intelligatur. Cum vltimæ voluntates traditionem nullam exigant ad transferendum dominium: sed sola legis auctoritas ac potestate contentæ sint. *l. 1. §. vlt. & l. 2. sup. de public. iurem ad l. legatum 80. de legat. 2.*

a Debitores autem conuenire. RAT. DVB. Debitorum peculiarium nomina à seruo ipsius contracta sunt. Ergo non indiget mandatis sibi à domino actionibus vt debitores illos ex proprio suo contractu conuenire possit. Non enim solet actionum cessio esse necessaria nisi cum ex alieno contractu vult quis agere vt in *l. si res 59. inf. de cuius l. vt fideiussor 39. de fideiuss. l. Modestinus 76. de solut. l. si res obligata 58. de legat. 1.* Alioqui quid dicemus si, quod aliquando euenit, totum peculium sit in nominibus vt in *l. qui ergo 16. in fin. sup. hoc tit.* An et in potestate domini nolentis totales actiones mandare aduersus debitores peculiaris, vt manumissus cui peculium ademptum non est, nullum habere peculium videatur? An non multo iustius est, vt quia peculium ad eum pertinet, hoc ipso ius & potestatis habeat conueniendi peculiatres debitores? siue totum peculium siue ex parte in actionibus consistat, nam & in actionibus nominibûque debitorum perinde ac in corporibus bonorum mobilium & immobilium consistere peculium potest. *l. quam Tuberoni 7. §. in peculio sup.*

DEC. Cum de cedendarum actionum necessitate quaeritur non tam inspicendum est vtrum ex contractu suo vel alieno quis agat quam quo iure, id est, an ex suo an ex alterius iure, & persona. Nemo enim ex alterius iure ac persona agere vnumquam potest nisi ei cesset mada:q; fuerint actiones. Atqui peculiatres debitores licet ex ipsius serui contractu conueniantur, non tamen ex eo iure conueniuntur quod contra eos seruo competit; sed ex eo quod domino, quia ex contractu serui obligationes civiles & actiones omnes domino statim & ipso iure acquiritur, ita vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat, *l. placet 79. inf. de acquir. hered.* Est igitur necessaria etiam seruo perinde ac alij cui liber cessio actionum domini, vt peculiatres debitores conuenire possit quamvis ipse nomina fecerit. Nec potest eam cessionem recusare dominus, qui seruum manumittendo non adempto peculio etiam peculium ei concessisse ac donasse intelligitur. Et si recuset perinde ab eo manumisso conueniri poterit, atque ab alio quolibet creditore, cum ex die manumissionis factus liber non minus agere seruus possit quam conueniri, nec minus contra dominum quam contra alium quælibet. *l. filio 7. inf. vt legat. seruand. caus. cauac. l. 4. C. de obseq. patron. prest.*

Filiisfamilias vni ex heredibus prædia prælegauit, vt instructa erant, cum seruis. hi serui domini debitores fuerunt. quaesitum est an ceteris heredibus aduersus eum actio de peculio competat. respondit, non competere.

Ad l. Filiofamilias 54.

RAT. DVB. Actio familiæ circumsundæ quæ inter coheredes competit, non tamen excludit actionem de peculio, nec impedit quominus possint ipsi etiam inter se de peculio competere *l. si quis seruum 29. vbi diximus supr. hoc tit. quamuis in sociis aliud receptum sit vt locij inter se de peculio agere non possint l. nam inter se 20. supr.* Non enim locis bene comparantur coheredes inter quos communio quidam hereditatis est, sed societas nulla *§. item si inter aliquos Instit. de oblig. quæ ex quas. contr. nascunt.* Ergo & in huius legis specie, id est, si filiofamilias vni ex heredibus pater prædia prælegauerit vt instructa erant & cum seruis qui debitores patris fuerunt, dicendum est cæteris coheredibus permittendum esse vt cum filiofamilias agant de peculio, tanquam diuisa ipso iure per legem duodecim tabularum peculiari obligatione inter coheredes omnes pro hereditatis portionibus, perinde atque ab alio quolibet peculiari creditore conueniri hic filiofamilias de peculio possit. Quid enim eius interest an à coheredibus, an à quouis alio creditore de peculio conueniatur? *arg. d. l. si quis seruum, vbi Caius non valde dissimili argumentum vitur vt probet in eius legis specie actioni de peculio locum esse.* Non enim negari potest quin coheredes isti creditores seruorum prælegatorum facti sint pro hereditariis portionibus. Cum pro iisdem partibus successerint in iura defuncti qui creditor eorum fuit. Quidni ergo cæterorum creditorum iure vten- tur vt de peculio quoque agere possint? Contra quem verò nisi contra filiumfamilias, eundemque dominum seruorum ex causâ prælegati? An non enim quisquis est dominus serui & peculi, etiam de peculio tenetur? etiam si dominum nactus sit titulus singulari, vt in emptore toties supra diximus *l. si mortali. 11. §. pen. l. si ex duobus 32. §. 1. l. si creditor 37. §. pen. l. quoties 27. §. si creditor supr.*

DE C. Inter defunctum dominum, & seruosi- ros, quos filiofamilias vni ex heredibus prælegatos esse ponimus, nulla ciuili obligatio contrahi potuit, quæ actionem aliquam pepererit, sed tantum naturalis quæ per se nullam actionem potest producere *l. nec seruus 41. supr. hoc tit. l. naturales 10. infr. de oblig. & act. neque ex contractibus illis seruorum potuit dominus sibi ipsi de peculio obligari, quia non tantum iuris ratio, sed ipsa etiam natura*

impedimento est quominus agere cum seipso quif- quam possit *leg. ne cum filiofamilias 16. infr. de furt.* Atqui non potuit lex duodecim tabul. transferre in heredes iure hereditario nisi id quod fuit hereditatis *l. 1. §. Scævola infr. si quis testam. lib. eff. inst. nec alias actiones siue actiua siue passiuas, nisi quæ vel ipsi defuncto, vel contra de defunctum competierunt l. vlt. & pass. C. de heredit. act. l. 1. C. si cert. pet. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered. debiti vel crediti.* Ergo sicuti nulla ex seruorum contractibus quaeri actio de peculio potuit ipsi domino, ita neque ipsius heredi- bus villa competet aduersus filiumfamilias cohere- dem, tamen ipse dominus seruorum effectus sit, quandoquidem nec aliam quam hereditariam de peculio actionem habere possunt, cum non fuerint ex propria persona creditores. In quo maxime dif- fert species huius legis ab illa de qua respodit Caius *in d. l. si quis seruus.* An ergo nihil eis proderit quod he- reditatio iure successerit in ius obligationis natu- ralis quæ fuerat defuncto acquisita? Imo proderit hæc ut accepto inter coheredes omnes fami- lia circumsundæ iudicio sicuti prælegatum seruorum filiofamilias officio arbitri consequetur, ita & ex eo prælegato deduci patitur id quod serui natu- raliter domino suo debuerunt pro ijs scilicet par- tibus pro quibus ad eos pertinet hereditas in qua naturalis quoque obligatio illa inuenitur. *l. hic con- sequenter 18. §. si filiusfamilias l. si filia 20. §. 1. & seq. est enim deductio vnus ex naturalis obligationis effec- tibus, cuius etiam in iudicio familiæ circumsundæ ratio- nē haberi ab arbitro oportet l. frater à fratre 38. vers. adeo vt si prælegatum & §. 1. & seq. supr. de condit. indeb.* de hoc tamen nihil hic Scævola respondet, quia nec de eo fuerat interrogatus, sed tantum an contra filiū familias coheredem eundemque prælegatariū actio de peculio coheredibus competere. Est autem so- lemne Scævolæ vt numquā de alio respondeat quā de quo fuit interrogatus. Miror verò hoc ipsū Scævolæ responsum iisdem ferè verbis repetitū esse eādē prorsus quæstione propolita, & eādē responsione allata in *l. vlt. infr. hoc tit.* Vnde insigne exemplum & argumentum sumi potest aduersus mendacium Triboniani qui in constitutione illa de confirma- tione Digestorū ausus est affirmare nihil se in Pan- dectas contulisse quod redundans repetitum, & superfluum videri possit, tam verè quam illud quod idem adiecit, nihil se in toto iure contrarium reli- quisse.

55. NERATVS libro 1. Responforum.

IS, cum quo de peculio agebam, à te vi exemptus est, quod tunc, cum vi exi- meres, in peculio fuerit, spectari.

Ad l. Is cum quo 55.

RAT. DVB. In actione de peculio spectandum est quid & quantum in peculio sit tempore condem- nationis *l. quæ situm 30. supr. hoc tit.* Atqui tempus Tom. IIII.

quo quis per vim exēptus est cum in insad Præto- ré vocatus esset, aliud semper est quā tempus condemnationis, quia semper vocatio in ius, & necessi- tas iudicio sistendi præcedit condemnationem, cū actionum omnium institudatum principium ab ea

edicti parte proficiatur quæ est de in ius vocando, §. *omnium Instit. de pen. temer. litig.* Condemnatio autem illa est, quæ liti & iudicio finem imponit, *leg. 1. infr. de re iudic.* Ergo non est inspiciendum tempus quo quis per vim exemptus est, cum fortassis eo tempore nihil, aut minus in peculio fuerit, quam sit eo tempore quo agitur aut tempore condemnationis. De c. Quoties quis eum qui in ius vocabatur vi exemit, quia fecit contra edictum Prætoris ne quis eum qui in ius vocabatur, vi eximat, in eoq; grauius deliquit actione in factum ex edicto illo tenetur quanti ea res est de qua controuersia est, ita ut etiam calumniator sit, eam tamen penam persequi possit. *l. pen. §. 1. ill. tit. ne quis eum qui in ius vocabatur, vi eximat.* Proinde inspiciendum est quanti ea res sit illo tempore quo reus vi eximitur, cum nec plus nec minoris ea res esse possit de qua controuersia est. Nam & in cautionibus iudicio sistendi causa interpositis quæ ad hanc partem edicti non pertinent, & ex quibus constat id quod actoris interesse venire in æstimationem vt ex omnibus prætoris stipulationibus. *l. vlt. infr. de stipular. prator.* æstimatio illa eius quod interesse referenda est ad id tempus quo sisti reus debuit non ad id quo agitur, ad eod vt non eo minus cõ-

demnatio sequi debeat quod actoris iam forte desierit interesse. *l. qui ante 12. §. 1. supr. si quis cautio.* Neque verò confundenda est actio de peculio, cum actione illa quæ ex alio prætoris edicto competit aduersus eum qui vi exemit patrem vel dominum cum quo de peculio agebatur. Habent enim diuersas omnino causas, & separatas: Actio enim de peculio nascitur ex contractu. Illa verò in factum ex edicto, & in qua non de peculio quaeritur, sed quantæ ea res sit de qua controuersia est. Tanti autem esse intelligitur, quanti tunc fuit in peculio, non quanto plus minorisve postea esse cepit. Non enim sicut actio de peculio recipit augmentum & diminutionem: quia & peculium ipsum suas habet accessiones & decessiones. *l. si ex duob. 32. §. 1. supr. l. vlt. infr. tit. prox.* Ita & actio illa in factum ex edicto, ne quis eum qui in ius vocabatur, vi eximat, cuiusque condemnatio augeri ex postfacto potest vel minui, cum relata sit præciè ad tempus præsens quo vis fit, & ad nudam rei de qua controuersia est, æstimationem non ad id quod actoris interest. Quid enim potest interesse calumniatoris? Cui tamen penam persequutionem dandam esse scriptum est in *d. l. pen. §. 1. ne quis eum, qui in ius vocabatur, vi eximat.*

56. PAVLVS libro 2. ad Neratium.

Quod seruus meus pro debitore meo mihi expromisit, ex peculio deduci debet & a debitore nihilominus debetur Sed videamus, ne credendum sit^a peculiare fieri nomen eius, pro quo expromissum est. Paulus. Vtique, si, de peculio agente aliquo deducere velit, illud nomen peculiare facit.

Ad l. Quod seruus 56.

RAT. DVB. Quod dici solet, ac verissimum est in actione de peculio id deduci debere quod ei debetur quod de peculio conuenitur, ita accipiendum est si non hoc aliter consequi dominus possit. *l. si noxali 11. §. quod autem supr. hoc tit.* Atqui quod seruus meus pro debitore meo mihi expromisit non solum a seruo meo debetur mihi, sed etiã a debitore pro quo expromissum est, quia nihilominus remanet mihi obligatus, vt Paulus hic facit. Non enim expromissio liberat debitorem nisi facta sit animo nouandi ac proinde per stipulationem, cum nouatio non fiat sine stipulatione, cum nouatio non fiat sine stipulatione, quæ potest inter dominum & seruum vtiliter interponi nulla potest neq; ad obligandum seruo dominum qui ita sibi ipsi obligaretur. *l. si quis pro eo 56. §. 1. l. vlt. in fine 60. de fideiuss. neq; ad obligandum seruum domino nisi naturaliter d. §. 1. iunct. §. ite. n. inutilis Instit. de inutil. stipular.* Constat autem ex inutili stipulatione nouatione contingere nunquam posse. Legitimè enim & vtiliter factam eam esse necesse est, vt prior obligatio perinatur. *l. 1. in nouatione 18. de nouat.* Neque rursus verisimile est id agere dominum qui stipulatur a seruo vt per nouationem velit amittere cuius obligatione quã habet contra debitorem, vt acquirat sibi naturalem in seruum: ita enim faceret condicionem suam deteriore. Proinde intelligenda est hæc lex de expromissione facta per nudum pactum quæ nouationis vim habere non potest, & consequenter nec expromissorem liberare. Cum ergo prior meus debitor maneat mihi obligatus, atque ita indemnitate consequi ab eo possim, non videtur mihi permittendum, vt quod mihi seruus debet ex sua expromissione dedu-

cam, in actione de peculio agente contra me alio creditore, *d. §. quod autem iunct. l. 4. §. si opem ferente supr.* Nisi forte ponas debitorem meum non esse soluendum, vt quæ mihi contra eum superest actio non nisi inanis & illusoria futura sit. *l. nã 56. supr. de dolo.*

De c. Expromissio sit animo liberandi debitoris, & ea mente vt solus ille qui expromisit maneat obligatus: in quo differt expromissio a fideiussore, adpromissore, & alijs omnibus intercessoribus. *l. c. eleganter 8. §. seruus supr. de dolo. l. aliquando 13. infr. ad 5C. Velleim. l. qui libertinus 37. §. vlt. de oper. liberti.* Ergo quod seruus ex causa expromissionis domino debet eodem iure censendum est quod censeretur si per eam expromissionem liberatus debitor fuisset nam quod non liberatur non fit ex voluntate serui vel domini, sed ex merairis ratione quæ inutilem facit inter dominum & serui stipulationem. *d. §. iud. inutilis Instit. de inutil. stipular.* Iuris autem ratio nunquam debet damno afficere eum qui diligenter sibi prospexerat, vt acquireret ius deductionis, in quo plus cautionis sibi fore putabat quàm in actione contra pristinum debitorem exercenda. *arg. l. 3. de separatis. iunct. l. plus cautionis 25. de regul. iur.* Nec potest ei imputari li pro actione elegerit deductionem. *l. si noxali 11. §. pen. supr. hoc tit.* nec ei nocere quod debitor quæ liberatū volebat, non sit liberatus: non ergo ob id solū prohibendus est vi iure deductionis quod debitorem adhuc habeat obligatum a quo indemnitate consequi possit: præsertim cum fieri possit, vt eam indemnitate consequi nequeat, forte ob inopiam, vt diximus, debitoris, quæ distinctio non cadit in deductionem: semper enim seruus est qui deducit quia sibi ipse soluit, *leg. sed si damnum 9. §. præterea in fin. supr.* neque

Neque ad hunc casum pertinere potest quod scriptum est in d. §. quod autem. Ratio certe subtilis est, nec ita facile cuique obuia, sed digna quæ vel à Neratio, cuius est initium huius legis, vel à Paulo exprimeretur, nec ad torquendum ingenium nobis cogitanda relinqueretur. Sequitur.

a. Sed videamus ne credendum sit. RAT. DVB. Nō potest fieri nomē peculiare nisi volente & cōsentiente domino cuius debitor fuit & māsille pro quo seruus expromisit. Absurdum. n. est augeri peculii seruū ex re domini siue inuiti siue ignorantis. *l. peculium & ex eo 39. iuncl. l. 4. in princ. supr.* quāvis aliquādo possit peculium & crescere & minui ignorante quoq; domino augeri per accessiones partium & factū, minui vero intercurrentib; reb; peculiarib; *l. peculium nascitur 40. & l. nō solū 49. in princ. supr.* Atqui dominus qui per debitore suo expromissorē seruū suū accipit, nō ideo amisit debitore, neq; vt peculiare nomē eius fieret cōuenit. Ergo fieri nequit vt per solam expromissionem & hoc ipso fiat peculiare citra spe-

cialem aliquam domini voluntatem. DEC. Volūtas domini satis interuenire intelligitur, ad faciendum nomē peculiare, nō quidē hoc ipso solo quod seruū suū expromissorē accipit, sed tūm maximē cū aliquo secum agente de peculio de ducere vult quod sibi naturaliter debet seruus ex causa expromissionis. Nā cū accipiedo seruū suū in expromissionem id egerit quantum potuit vt liberaret debitore eūmq; amitteret si mera iuris ratio nō obstitisset, & hodie vt velit priuilegio deductionis, nō alio colore quā quia velit habere debitore pro liberato, nulla ei certe fit iniuria etiamsi nomen illud peculiare fieri dicamus, nō solum quia nihil iā eius interest, cū per deductionem sibi satisfaciatur, sed etiam quia hoc ipsum maluisse intelligitur. Ille igitur ipse est, qui facit nomen peculiare, vt Paulus loquitur, non paciscendo cum seruo quod Neratius sensisse aut saltem in dubio reliquisse videbatur, sed ducendo in actione de peculio id quod sibi debetur.

57. TRYPHONINVS libro 8. Disputationem.

SI filius, vel seruus, cuius nomine dumtaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit: id peculium respicietur, quod aliquis eorum, cū moriebatur, habuit.

Ad l. Si filius 57.

RAT. DVB. In actione de peculio inspiciedum est quid & quārū sit in peculio tēpore, cōdēnationis, nō autē quo agitur. *l. quasi 30. supr. extra casum l. i. cū quo 55. cod.* Ergo etiam si seruus vel filius cuius nomine de peculio dūtaxat cōtra patrē vel dominū agebat ante finitū iudiciū decesserit, nō ideo peculii illud inspiciedū erit q; aliquis eorū cū moriebatur habuit: sed quod erit tēpore rei iudicandæ, cū nihil veter etiā post mortē filijfam. vel serui crescere peculii & cōdēnationis materiā in tēpus vsq; rei iudicandæ vt in *l. Iulianus 17. §. 1. supr. de rei vindic.* vt puta per partus ancillarū & factus pecudiū, aliāq; huiusmodi accessiones naturales si quæ tūm rerum peculiarium vt in specie §. vlt. huius legis. DEC. Mortē filijfam. vel serui moritur peculii ipsius *l. infr. tit. prox.* Peculium verō mortuum nō potest crescere nec diminui, quia non entis, vt aiunt, nullæ sunt qualitates. Necessariō igitur inspiciedū est tēpus mortis, quādoquidem frustra expectaretur tēpus cōdēnationis. Sic dicimus in conditione triticariā inspiciedū esse tēpus cōdēnationis. Sed tamē si ante cōdēnationē moriatur seruus qui per triticariā petebatur, inspiciedū esse tēpus mortis in inuenda serui æstimatione *leg. 3. vbi diximus supr.* Quod tamen dicimus inspiciedū esse peculii, quod fuit tēpore mortis filijfam. vel serui cuius nomine de peculio agebatur, an adeo stricte ac præcisē intelligi debet vt fructus, partus, factus, & aliæ accessiones naturales excludantur, quæ ante cōdēnationē posuit emergere, an verō vt nō magis excludantur quā in specie d. §. vlt. huius legis, iūct. *d. l. Iulianus 17. §. 1. de rei vindic.* Sūt qui putent, neq; accessionib; istis naturalibus augeri posse peculii quod iā extinctū est, aliāmq; lōge rationem esse peculij legati extraneo de quo in d. §. vlt. *infr.* vbi nihil prohibet, inquit, peculii augeri suis accessionib; naturalib; quia manet nec per legatum

perit. Itemq; hominis mortui post moram de quo in *d. l. Iulianus §. 1.* quia cū mora faciat, ne morte serui qui per actionem in re petebatur, possessor liberetur ita & facere debet ne ab eorū quoq; fructū praestatione liberetur quos percipere in tēpus vsq; rei iudicandæ potuisset petitor si nec morā passus ille nec seruus mortuus fuisset, ac sanē ridicula videtur huius loci sententia si sic acciperetur, vt non aliter quā per accessiones naturales augeri possit peculium & cōdēnatione peculij. Certū. n. est filium vel seruū mortuum nihil amplius posse acquirere siue per stipulationem, siue per donationē aut per legatē, aut quouis alio modo. Qui ergo negat inspiciedū esse aliud peculii quā quod filijfam. vel serui mortis tēpore habuit, videtur si negare habedū esse rationē accessionis naturalii quæ post filijfam. vel serui mortē sua sponte superuenerint, vt scilicet non in maiorem quantitatem cōdēnnari debeat actione de peculio quā quæ fuit mortis tēpore. Sed tamen cōtraria sententia venior est vt cōstat ex *l. vlt. infr. tit. prox.* vbi scriptū est etiā postquam morte serui peculii esse desuit, posse tamen huius quasi peculij naturales aliquas esse accessiones, & decessiones nos ibi dicemus. Quid, ergo si nō de peculio cū patre agebatur, vt Tryphoninus in hac lege ponit, sed cū ipso filio. in solidum ex *l. si quis 44. supr.* (nā in seruū questio hæc nō cadit, cū actione nulla possit conueniri *l. cū seruo 107. de regul. iur.*) An trāsfertur iudiciū in patrē? Trāsfertur vtq; sed nō in solidū ad de peculio dūtaxat aut de eo quod in re patris versū erit *l. iā ex cōtradi. 57. sup. de indic.* In ea tamen actione peculii perinde atq; in specie huius legis æstimationib; inspecto eo præcisē tēpore quo filius decessit, quia vtroq; casu eadem iuris ratio locum habet, cū æquē moriatur peculium mortuū filio: mortuum autem peculium neque accessionem neq; decessionem recipere illam possit nisi naturalem *d. l. vlt. infr. tit. prox.*

¶ Sed eum, qui seruū testamento liberum esse iubet, & ei peculium legat, eius temporis peculium legare intelligi Iulianus scribit, quod libertas competit: ideoque omnia incrementa peculij quoquo modo ante aditam heredi-

tatem adquisita ad manumissum pertinere.

Ad §. 1. Sed cum qui servum.

RAT. DVB. Cum quaeritur quid veniat in legatum testamento relicto, non aliud tempus est, quod inspicere commodius possit quam tempus testamenti. Ita 7. *infr. de aur. & argent. legat.* Prudens enim testator quilibet cum de rebus suis disponit, cum maxime rerum statum intuetur qui est eo tempore quo testatur. Alioquin non posset testari certo iudicio si in futurum tempus quod semper incertum est dispositionem suam cogeret. Ergo cum dominus testamento suo servum suum liberum esse iubet, eique peculium legat, non de alio peculio sensisse videri potest, quam quod sit tempore testamenti, aut saltem mortis quo demum tempore testamentum confirmatur a lege, nec ratio ulla esse videtur ob quam inspicere debeat tempus aditam hereditatis nisi in verbis testamenti aliquid sit quod eam interpretacionem suadeat. DEC. Legato peculio cum libertate non potest dies legati cedere ratione peculij quin cedat ratione libertatis: non enim servus capax est legati quando servus est, & antequam nactus sit libertatem, & inutile fieret legatum si eius dies cederet prius quam libertatis. *l. heredi 7. §. vlt. & l. seq. infr. quando dies legat. ced.* Atqui legatum libertatis non cedit nisi ab adita hereditate, vtriusque scriptum est & in *l. vnic. §. libertatib. Cod. de caduc. tollend.* quia cum libertas semel acquisita retractari nunquam possit, eueniet alioqui, ut etiam non adita hereditate libertas quae semel coepit, si non definitur coepere, cum tamen hereditate ex testamento non adita, non magis libertas testamentarie valere possint, quam legata cetera eo testamento relicta. *l. si nemo 9. de testam. tutel. l. si nemo 181. de regul. iur. l. generaliter 24. §. ex testamento de fideic. liberr.* Ergo nec legatum peculij dies cedit ante aditam hereditatem. Proinde et eius temporis peculij legatum intelligatur quo libertas coepit, consequens est ut illud demum legatum cedat quod hereditatis aditam tempore inuenietur. Et

2. ¶ At si quis extraneo peculium servum legauerit, in coniectura voluntatis testatoris quaestione esse, & verosimilius esse id legatum, quod mortis tempore in peculio fuerit: ita ut, quae ex rebus peculiaribus ante aditam hereditatem accesserint, debeantur: veluti partus ancillarum, & foetus pecudum. quae autem servo donata fuerint, siue quid ex operis suis adquisierit: ad legatarium non pertinere.

Ad §. vlt. At si quis extraneo

RAT. DVB. Cum peculium extraneo legatum est nihil vetat eam accipere interpretationem ut id demum peculium legatum intelligatur quod fuit tempore testamenti, cum cesset hic ratio quam attulimus ad §. praecedentem: ibi enim legatum fuerat peculium cum libertate servo testatoris, cuius legati dies non poterat cedere nisi ab adita hereditate quod hic non contingit.

DEC. Quaestio haec tota posita est in coniectura voluntatis testatoris ex qua pedit sine dubio an testator legatum retulerit ad tempus testamenti, an ad tempus mortis, an ad tempus aditae hereditatis. N. c. dubitandum est, quin eius temporis ratio habenda esset de quo testator sensisse appareret, cum ratio iuris non repugnet. Voluntas enim testatoris in ultimis voluntatibus illa est quae totum facit. *l. si muli 12. an fin. de legat. 1.* Sed in dubio tamen nihil melius dici potest quam ut testator legando peculium extraneo non de alio peculio senserit, quam quod futurum sit tempore cedentis legati: quod demum tempore incipit legatum deberi non ad tempore testamenti. *l. vnic. §. an nouissimo C. de caduc. toll.* Atqui legatum huius dies cedit tempore mortis testatoris ut ceterorum legatorum omnium si ea excipias quae non cedunt nisi

ita ex Iuliano Tryphoninus hic scribit, & Vlp. qui ea Iuliani sententia apertius proponit in *l. deniq. 8. §. vlt. infr. de pecul. legat.* qui locus cum hoc §. & seq. coniungendus est. Ergo incertum est omnia peculij si qua ante aditam hereditatem quoquo modo acquisita sunt, ad manumissum pertinere, & de cetero si quid intertem ex peculio deminutum fuerit, dano cedit legatarij: alia ratio est legati, cuius verba ad ipsum testamenti tempus relata sunt, ut puta si testator pronomine possit illius usus sit, ut in *l. si ita 7. de aur. & argent. legat.* Possessio enim nisi praesentis temporis nulla est. Alia ite ratio legati fundi ut instructus est: nam & eo casu verba ad testamenti tempus relata faciunt ut testamenti tempus inspiciedum sit non quo dies legati cedit, hoc est, mortis. Ita scilicet ut quae post testamentum instruendo fundo accesserint non cedat legato: quae vero testamento tempore in fundo fuerint, ut esse instructum, ita demum debeantur si in tempus usque mortis & cedentis legati in eadem causa manserint, quia instructi appellati vim quamdam habet extensionem, nec instructi nomine venire possunt id quod instructus esse fundus vivo testatore desit. Et haec Scaevola sententia & ratio esse videtur in *l. Lucius 28. infr. de instrum. & instrum. legat.* ubi hanc ob causam malo legere fuit in illis verbis, *ea quibus instructus sit fundus*, nisi malis supplere quibus instructus sit fundus tempore scilicet testamenti, ne alioqui frustra sint addita quae sequuntur, *qua sunt in eadem causa*: quibus verbis aliud proculdubio tempus significatur, quam quod prioribus expressum fuerat. Quod adnotare placuit, ne quis putet in legato fundi instructi, cum quaeritur quid eo coterineatur, tempus illud inspiciedum esse quo dies legati cedit: quod certe falsum est. Praesertim cum legatum non fundi instructi simpliciter relicto est, sed his verbis, *ut instructus esset*, quomodo legatum fuisse in specie d. *Lucius*, aperte scribit Scaevola, cum ait Lucium Titium legasse fundum ut instructus erat,

ab adita hereditate, & quavis regula Canoniana velut inspicere tempus testamenti cum quaeritur an legatum valeat, ut non aliter valere id patitur moriente quandoque. testatore quam si fuerat valiturum si ipso testamenti tempore decessisset, extra ea legata quorum dies non cedit nisi post aditam hereditatem. *l. 1. & 3. de regul. Canon.* non tamen confudit tempora testamenti & mortis quae reuera sunt distincta, nec facit ut legatorum dies cedat tempore testamenti, sed tantum tempore mortis: alioqui inciperet legatum deberi ab ipso testatore non ab herede quod esset ridiculum & contra legati definitionem a Iustiniano traditam in §. *1. Instrum. de legat. l. hereditariarum 40. infr. de oblig. & actum.* Mortis ergo tempus in dubio hoc casu inspiciedum esse testator voluit, non testamenti, non aditae hereditatis, & cetera alia longe quaestio est, an legatum valeat & quodnam tempus inspicere oporteat pro validitate legati, alia vero quid & quantum legatum contineatur: haec enim posterior quaestio praesupponit validitatem testamenti in necessarium antecedens.

a Ita ut quae ex rebus peculiaribus. RAT. DVB. Videntur haec inter se contraria ut in hoc legato peculij extraneo relicti inspiciedum sit tempus mortis,

mortis, vt proximè diximus. Et vt tamen ea quæ post mortem accesserunt peculio etiam ex rebus ipsis peculiariibus ante aditam hereditatem veluti partus ancillarum & fœtus pecudum legatario debeantur. Nam si mortis tempus inspicendum est, vt est, omnia quæ post mortem accesserunt indistinctè ad heredem debent pertinere, exemplo eius quod dicimus, in ponenda ratione legis Falcidie mortis tempus præcisè spectandum esse, idè quæ lucra fructuum partuum & fœtuum, cetera quæ accessiones, si quæ sunt naturales non minùs quàm ciuiles ad heredem pertinere ad quæ etiam damna pertinent, vt diximus ad l. eo tempore 50. §. 1. *supr. ex l. in ratione 30. in princip. & l. in quantitate 74. infr. ad leg. Falcid.*

D. c. Aliud est quærere de rebus peculianibus quæ veniunt in hoc legatum peculij extraneo relicti: aliud verò de earum rerum peculianium fructibus & accessionibus naturalibus, in legatum non veniunt nisi res peculiares quæ sunt in peculio tempore mortis, sed eas non facit, quin peculium illud quod fuit mortis tempore augeri possit & debeat suis accessionibus naturalibus, quæ sponte sua ex rebus illis peculiariibus prouenerunt, quibus & fructus ipsi accepto feruntur l. in fideicommissaria 18. *vers. quoribus infr. ad SC. Trebell.* At non potest augeri aliis accessionibus non naturalibus, sed extrinsecam aliquam causam habentibus puta si quid seruo post testatoris mortem donatum fuerit, aut ex operis eius acquisitionem. Non enim sunt istæ accessiones rerum peculiarium quæ in peculio fuerunt mortis tempore, sed nouæ res peculiares quæ postea superueniunt, & peculium auxerunt aliunde quàm ex ipso peculio, quæ proinde inspecto mortis tempore in legatum peculij venire non possunt neque principaliter neque accessorie. Est enim peculium sui naturæ recipit augmentum & diminutionem l. si ex duob. 32. §. 1. *supr. l. vlt. infr. tit. prox.* distinguendæ tamen sunt accessiones naturales rerum peculiarium ab accessionibus peculij. Peculium legatum augeri non potest post mortem quia præcisè tempus mortis inspicimus, sed res ipsæ peculiares quas in legato esse non ambigitur, augeri possunt per fructus &

accessiones suas naturales, per quas ita fit, vt ipsum etiam legatum augeatur, quia & peculium augeatur, non principaliter, sed accessorie, & hæc quoque Iuliani sententia fuit ab Vlpiano latius relata in d. l. denique 8. §. vlt. de pecul. legat. Alia ratio est aliorum legatorum quæ sui naturæ certam habent & limitatam naturam, neque vt peculium recipiunt in se aliquod augmentum vel diminutionem: non enim possunt augeri, ne quidem per fructus, & alias huiusmodi accessiones naturales. Differunt namque fructus rerum à rebus ipsis, & qui legauit fundum Cornelianum non statim legauit eius fundi fructus sicut & aliud est quærere de vlturis legatorum, aliud verò de vlturis ipsis legatis, inquit, Papinianus in l. cum vnus 10. §. 1. *infr. de alim. vel cibarij legat.* Sed hereditas illa est quæ augeatur fructibus etiam rerum legatarum, quia recipit augmentum & diminutionem legitem veniunt 20. §. item non solum *supr. de hered. petiti.* Idè quæ cedunt accessiones illæ omnes lucro heredis cuius etiam incommodo damna cedunt, sed ita tamen vt non idcirco augeatur vel minuat Falcidia, quia non sicut hereditas ipsa ita & quarta Falcidia recipit augmentum aliquod, vel diminutionem d. l. in ratione & d. l. in quantitate, ne quidem ratione peculij d. l. eo tempore 50. §. 1. vbi fusiùs diximus *supr.* Obseruandum tamen est legatum hoc peculij quod per naturales suas accessiones augeri diximus, ad aditam vsque hereditatem, recipere etiam diminutionem si fortè res peculiares post testatoris mortem intercederint, neque cogendum esse heredem præstare fatum rerum peculiarium quæ mortis tempore in peculio fuerunt, si modò sine vlla ipsius culpa & citra moram petierint, cum peculium sui naturæ non minùs capax sit diminutionis quàm augmenti quandiu durat, quomodo durat certè hoc casu cum legatum est: non enim sicut seruicia & patrisfamilias morte peculium moritur & extinguitur. Vbi verò extinctum est, adhuc augmentum exinde recipere potest & diminutionem, sed non nisi per accessiones naturales, non etiam per extrinsecas & ciuiles, l. vlt. *infr. tit. prox.* vbi dicemus, & iam diximus ad initium *huius legis.*

§8. SCÆVOLA libro 5. Digestorum.

VNi ex heredibus prædia legauit, vt instructa erant, cum seruis, & ceteris rebus, & quidquid ibi esset. hi serui domino debitores fuerunt tam ex aliis causis, quàm ex ratione Calendarij. quæsitum est, an ceteris heredibus aduersus eum pecuniæ ab his debita actio de peculio competat? respondit, non competere.

Ad l. vlt. Vni ex heredibus.

RAT. DVÆ & DECID. eadem est ad hanc legem quæ ad l. si filiosfamilias 54. *supr. hoc tit.* Eadem enim vtriusque loci sententia est & ex eodem Scævola iisdem ferè verbis repetita, licet illa ex libro primo Responsorum Scævolæ desumpta, hæc ex libro quinto Digestorum, nisi quod hæc ponit seruos debitores fuisse domini sui tam ex aliis causis, quàm

ex ratione Calendarij, illa simpliciter ponit fuisse debitores. Sed nihil addit hæc adiectione ad rationes dubitandi & decidendi. Obseruari autem ex his duobus locis potest, Scævolam aliquando in libros suos Digestorum eadem illa retulisse quæ in libros Responsorum, quod etsi ab aliis plerisque prudentibus factum comperio, nescio tamen an Papiniano nostro tale quid vnquam exciderit, Iunge l. pen. & l. vlt. *infr. de rem versis.*

QUANDO DE PECULIO ACTIO ANNALIS EST.

Ad TIT. II.

1. VIPIANVS libro 29 ad Edictum.

PRÆTOR ait: Post mortem eius, qui in alterius potestate fuerit, postea uel quam is emancipatus, manumissus, alienatus uel fuerit: dumtaxat de peculio, & si quid dolo malo eius, in cuius potestate est, factum erit, quo minus peculij esset, in anno, quo primum de ea re experiundi potestas erit, iudicium dabo.

Ad l. 1.

VIT superior Titulus de actione de Peculio perpetua quam Prætor ex contractibus filiorumfamilias vel seruorum aduersus parentes aut dominos promiscue pollicetur. Hic titulus est de eadem quidem actione de peculio, sed annali, & que licet ex eiusdem Prætoris iurisdictione ex alia tamē edicti a te proficiatur. Omnis enim actio de peculio honoraria quidē est, sed nō omnis perpetua nō on-nis annalis. Refertur uē Vlp initio huius legis uel ba Edicti: quibus Prætor actionem hanc annalem inducit contra patrem & dominum iis casibus quibus filius emancipatus, vel seruus manumissus, alienatus uel sit. Ratio proponendi edicti non obsecuta est, quia per emancipationem filij, & manumissionem vel alienationem serui desinit pater, itemque dominus teneri de peculio cum filio quidem emancipato vel seruo manumisso peculium nullum sit nec esse possit siue apud patrem siue apud filium factum patremfamilias, aut apud manumissum vel dominum (nec enim paterfamilias peculium habere potest leg. vltim. in fin. Cod. de iust. testam.) seruo autem alienato sine peculio peculium quoque desinit esse peculium in persona prioris domini, nec alius proinde quā emptor idemque dominus conueniri possit de peculio. Atqui nec emptor ipse aliter conueniri potest de peculio quam si peculium aliquod sit apud emptorem. Ita ergo fieret ut hoc quoque casu creditores qui cum seruo ante alienationem contraxissent in damno morarentur si non is prospexisset Prætor hac annali actione propostā & retento in obligatione adhuc intra annum venditorē, posui alienatum seruum sine peculio, aut quod idē est deducto peculio, quia quādo seruus uēditus est cū peculio & traditus est

peculium nulla de peculio actio est contra venditorē ne intra annum quidem l. si ex duobus 32. §. vlt. sup. tit. prox. quia nec dominus est, nec habet peculium, si ne quo actio de peculio exerceri cum effectu non potest. Sed contra emptorem qui cum & serui dominus sit & peculium habeat, conueniri statim & rectā potest. Extra hunc casum conuenitur etiam venditor de peculio, sed ex æquitate huius edicti, nō ex summa ratione iuris Prætorij, quia mortuo, & extincta peculio actio de peculio superesse nulla potest. Quidni ergo, in quibus idem edixit Prætor eo quoque casu quo dominus peculium ademerit? Nam & ademptione peculij non minū quā morte vel emancipatione filij, aut manumissione serui peculium moritur l. peculium nascitur 40. in fin. sup. tit. prox. Respondeo patrem vel dominum cum filio aut seruo peculium admittit suo iure id facere, nec prohibendum esse quominus impune suo iure utatur dummodō adimat bona fide non in fraudem creditorum nec dolo malo l. 1. §. si uideretur 14. inf. tit. prox. Nam si dolo malo & in fraudem id faciat, dignus est qui eo nomine teneatur actione de peculio non annali, sed perpetua l. summa cum ratione 21. sup. tit. prox. At neque emancipatio filij neque manumissio serui solet fieri in fraudem creditorum, quoniam his modis pater vel dominus prior ipse fraudaretur, neque rursus seruus in peculio sui ipsius est l. de posui 38. §. Stichus eod. tit. filius uero familias multo minū Ideo que non potuit in hos casus illa cadere distinctio an dolo malo patris aut domini facta emancipatio vel manumissio sit, & consequenter æquum fuit indistincte constitui, ut iis casibus pater vel dominus de peculio intra annum teneretur. Alienatio autem serui quamuis possit fieri dolo malo, & in fraudem creditorum, cum tamen sit deducto peculio, quomodo fieri eam debere diximus ut actioni annali ex edicto locus esse possit, non potest videri fraus illa interuenisse in peculio. Potest sanē dolo malo fieri omni casu; id est, siue mortuo siue emancipato filio aut manumisso vel alienato seruo, ut minus sit in peculio, & que fallacia fraudentur creditores, & ideo bene Prætor in hoc edicto adiecit: *Et si quid dolo malo eius, in cuius potestate est factum erit, quo minus peculij esset, nimirum*

tum iis casibus quibus proposuit prætor annum hanc actionem. Nam si neque mortuus, neque emancipatus filius, neque manumissus aut alienatus seruus, sed peculium duntaxat ademptum dolo malo proponatur perpetua, ut dixi, debet esse actio de peculio non annalis. Quemadmodum & omnis actio de peculio cessat hoc casu si dolo cesset. *l. quis ergo casus* 16. *supr. tit. prox. d. l. 1. §. 1. interdictum* 14. *infr. tit. prox. iunct. d. l. summa cum ratione*. Videtur autem mihi Marcianus ad hoc respexisse in *l. peculium nascitur* 40. *supr. tit. prox.* ubi tractans de peculio mortuo ponit exemplum si peculium ademptum sit. Quamvis enim etiam morte & emancipatione filij & alienatione vel manumissione serui peculium æquè moriatur, ita tamen moritur ut beneficio huius edicti in annum vsque sequentem adhuc vivere existimetur, at cum admittitur ita moritur ut nec vivere am-

plius fingatur.

a In anno quo primum de ea re experiundi potestas erit. His verbis significatur annum hunc vtilem esse non continuum, & constare ex trecentis sexaginta quinque diebus vtilibus non continuis *l. 1. infr. de diuers. tempor. prescript.* vbi latius traditur quid sit experiundi potestatem habere. Possit autem hic annus dici, meo iudicio, non male prætorius, quia pleræque omnes actiones prætoris annales vili tantum anno concluduntur, nec vlla est quæ continuo anno contenta sit. Vnde olim exortæ prudentibus multæ difficultates, cum aliquando accideret ut in annum vsque decimum protraheretur, ut Iustinianus refert in *l. 1. in princip. C. de annal. except.* Sed de hoc alibi opportuniùs dicendum erit. Iunge *l. ei qui seruo* 7. *Cod. quod cum eo. l. Macedoniam* 5. *Cod. ad SC. Maced.*

1 ¶ Quamdiu seruus, vel filius in potestate est: de peculio actio perpetua est. post mortem autem eius, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatusve fuerit, temporaria esse incipit, id est annalis.

Ad §. 1. Quamdiu seruus.

RAT. DVB. Non debet esse in potestate debitoris ut lædat ius sui creditoris *leg. 1. supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.* non magis quam ut factio suo se liberet ab obligatione *leg. si seruum* 91. 91. §. nunc videamus de verb. obligat. Atqui lædit ius aduersarij pater ut dominus qui actionem de peculio qua tenebatur ex perpetua facit temporariam & annalem: interest enim creditoris perpetuam potius actionem habere ne tam facile, tamque citò exceptione annua repellatur. Porro in potestate patris est ut filium emancipet aut non emancipet, & similiter in potestate domini ut seruum manumittat, vel non manumittat: nec enim aut filium emancipare aut seruum manumittere quisquam inuitus cogitur. *l. liberum* 28. *l. non potest* 31. *supr. de adopt. l. filiusfamilias* 114. §. sed si libero: de legat. 1. vbi ratio redditur quia patria potestas inextimabilis est *l. 4. C. de emancip. liber. l. si cui legatum* 92. *de condic. & demonstr. l. mulier* 22. §. non est dubitatum ad SC. Trebell. Non debet igitur ob emancipationem vel manumissionem à patre vel domino factam actio de peculio quæ erat perpetua fieri temporalis.

De c. Nemo filium emancipat aut seruum manumittit ut creditorem lædat, nisi cum manumissio sit in fraudem creditorum, quæ per legem Æliam Sentiam rescinditur *l. cum hereditas* 5. §. si Titius & leg. seq. & pass. inf. qui & à quib. manum. liber. non fiant. Itaque si quando ex ea manumissione creditores lædantur, id non principaliter fit, sed per cōsequantias, quæ in iure nostro attingi nō solet *l. 1. l. quod dicitur* 7. *de auctor. tutor.* Tale verò est cum actio de peculio ex perpetua sit temporaria propter emancipationem vel manumissionem. Quis non enim iniquissimum esse fateatur eo sine metu sine prætextu prohiberi patrem ut filium emancipet, & dominum ut seruum manumittat? *arg. d. l. Iulianus* 6. *qui & à quib. manum.* vbi eleganter dicitur aduentitios istos casus non esse computandos. Et cum nemo absurdum putet mortem serui actionem de peculio fieri annalem ex perpetua si non factio domini, sed suo facto seruus peric-

rit, nec illud quoque absurdum videri debet idē contingere seruo manumisso, quia quantum ad subtrahendum domino seruum manumissio morti comparatur *d. l. Iulianus* 1. *si mihi* 92. *de solut. l. inter omnes* 46. *in princ. de farr.* nisi quod non est in potestate domini ut non moriatur seruus. In potestate autem est ut nō manumittatur: sed neque prohibendum est dominus ex seruo facere sibi liberum, heque tam inhumane tractandus seruus cui peculium dominus concessisset, ut ob id ipsum peculium manumitti prohiberetur, cum ob eam maximè causam comparatum sit nomen & ius peculij ut ex bona frugaliq; serui administratione haberet ille vnde posset de domino benè mereri suisque meritis ingens illud libertatis beneficium tandem aliquando promereri. Pessima namque omnium condicio illa in seruo est ut manumitti non possit, atque ita quod fauore coniuncto dominorum & seruorum inductum est, in eorum odium retorqueretur ut rursus quia extincto per emancipationē filij vel manumissionē serui peculio afficeretur dāno creditor si actionē de peculio omnē amitteret, æquissimū tēperamētū prætor lecutus est ut saluā quidē creditorī actionē conseruaret, sed annalē nō perpetuā. Ita enim fit ut neuter lædatur ut in *l. ex his* 8. *in fin. quæ in fraud. credit. l. seruo dotalis* 58. *in fin. solut. matrim.* nec tam de filij emancipatione aut de serui manumissione conquerendum creditor habeat, quā de seipso suāque negligētia si intra annū vtilē non egerit. At eo casu quo per mortē filijfamilias aut serui & peculium & cōsequētē actio de peculio extinguitur, nō tēperamentum prætoris, sed beneficiū erga creditores singulare illud est, ut hoc quoque casu nō minùs quā superiorib. actio de peculio intra annum conseruetur quo ipso iure interdicti. Beneficij tamen ratio ex eadem æquitate proficiscitur, quodd casus filijfamilias vel serui non possit impuniti creditor ut actionem sibi competentem contra patrem vel dominum amittere debeat, penes quos peculium manet quod filius aut seruus viuens habuerat, licet apud patrem vel dominum amittat nomen peculij, ut in nomen & ius patrimonij transeat.

2 ¶ Annus autem vtilis computabitur. & ideo si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo peti potuit conditione existente.

Ad § 2. Annus autem utilis.

RAT. DVB. Obligatio conditionalis quando-
cunque existente conditioe habetur pro pura, id est,
petinde ac si ab initio pura fuisset, nec vllam condi-
tionem habuisset, l. potior 11. §. 1. vers. cum enim, l. qui bal-
neum, 9. infr. Qui potior in pignor. hab. Idem est quod
nostri solent dicere conditiones quandoque; exi-
stentes retrorali ad id tempus quo actus interposi-
tus fuit. Vnde etiam est quod prudentes quoque; no-
stri solent dicere. In conditionalib. dispositionibus,
quæ inter viuos sũt inspicere tempus dispositionis, nõ
autem euenientis conditionis l. si filiusfamilias, 78. de
verb. oblig. licet in vltimis voluntatibus aliud sit, l. qua
legata 18. de regu. iur. l. cum, qui 10 4. de condic. & demonst.
Atqui tractat hinc Vlp. de conditionalis obligatione
quis conditio tandem exiterit, & questionem causam
dederit. Annus ergo nõ ex die impletæ conditionis,
sed ex die contractus computandus. DE C. Annus
hic utilis est, & ex ipso edicti verbis non prius incipit
currere quàm ex quo creditor potestas experiundi
fuerit, vt habent verba edicti posita initio huius legis,
atqui nõ est potestas vlla experiendi ex obligatione
conditonalis, antequàm conditio venerit. Tũc. n. debet
incipit & prius est vt debeatur, quàm vt peti possit cũ
ex obligatione nascatur actio, l. cadere dist. 213. de verb.
signific. Ergo non nisi ex die conditionis impletæ po-
test hic annus currere. Nec si postea conditio imple-
ta sit quæ dispositionem ab initio puram facere videat-
ur, retrofrangi tamen potest creditor agere iam ante
debuisset, aut potuisse cũ nemo sine actione agere
possit, l. si pupilli, 6. §. ult. sup. de neg. gest. long. q. aliud it

retrofrangi actione competuisse, quod iuris est: Aliud
verò retrofrangi ita cõpetuisse vt exerceri potuerit: in
quo quia factum veritatur, non potest fictio iuris eò
vsque pertingere vulg. l. deniq; ex quib. caus. maior. Idẽ
ergo est si obligatio in diem fuit, quod in obligatio-
ne conditionalis, vt nec ante diei euentum annus inci-
piat currere, quia licet inter diem certam & condi-
tionẽ, hoc discriminis est, quod quæ sub conditioe
debentur nullomodo debentur ante conditionis e-
uentum: quæ verò in diem promissa sunt, iam de-
bentur & cessit dies quamvis nondum venerit, d. l.
cadere diem. In hoc tamen conueniunt, quod non ma-
gis hæc quàm illa ante diem peti possunt, nec tan-
tũ si dies certa expressa fuerit: sed etiam si tacita
in sit l. 2. §. si quis ita sup. de eo quod cert. loc. Imò peioris
conditionis sunt, quæ in diem certam quàm quæ sub
conditioe debentur, quòd si petas ante diem, male
agas & causa cadat: quia petis plus tempore, §. si quis
agens & seq. Instit. de action. Ii verò petas ante conditio-
nis euentum non tam male agas quàm nihil agas,
quia agis sine actione, l. vnica in fi. sup. quand. dies vsus.
legat. ced. Itaque multò minùs imputari potest ei qui
in diem creditor fuit, cur non citius egerit, quàm ei
qui sub conditioe cur non ante impletam condi-
tionem: quia periculum pluris petitionis timere ille
debit, quod potuit incurere. Hic nõ item, & quod
nostri volunt conditionem quandoque; existentem
retrorali, non similiter ad certam diem protrahunt,
vt ex quoque retrorahatur, quia tempus diei
vnius, alterius diei tẽpus & mẽsurã esse nunquã po-
test l. 3. §. si quãdo 8. l. si quis 13. §. iudiciũ inf. de oper. libert.

3 ¶ Meritò autem temporariam in hoc casu fecit prætor actionem. nam cum
morte, vel alienatione extinguatur peculium: sufficiebat, vsque ad annum produ-
cui obligationem.

Ad § 3. Meritò autem.

RAT. DVB. Actio hæc de peculio, quam Præ-
tor dat posteaquam filiusfamilias emancipatus est,
aut seruus manumissus, vel alienatus, vel alteruter
mortuus, rei persecutoria est. Quidem aliud agit
creditor qui proponit actionem de peculio etiam his
casib. quàm vt suũ cõsequatur? Atqui regula est iuris
Prætorij honorariæ actiones quæ ad rei persecutio-
nem dantur eas, & post annum dari & in heredem,
l. in honorariis 35. infr. de oblig. & actio. Ergo & hæc quo-
que de peculio, tanquam rei persecutoria post an-
num dari debet, sicut & contra heredem datur sal-
tem intra annum, §. prox. inf. infr.

DE C. Etiam honorariæ actiones, quæ
rei persecutionem continent, anno tamen fi-
niuntur, si quando ex singulari aliquo bene-
ficio & priuilegio, non ex communi iure Præto-
rio competant, vt in exemplo quod adfert Pau-
lus in d. l. in honorariis, de Publiciana, quæ rescissa
vsucapione redditur: quia minùs fauorabilis est.
Atqui actio de peculio quam Prætor dat ex hac par-
te edicti non cõpetit iure communi cũ siue mor-
te, siue manumissione, siue alienatione serui, vt & e-

manicipatione filijfamilias extinguatur peculium, ac
proinde ipsa etiam de peculio actio, quæ nec est, nec
esse potest vbicũque peculium, nec sit, nec esse pos-
sit l. questum 30. l. de posui 38. in princ. sup. sit. prox. Abũ-
de igitur sufficere creditoribus debet, quod ad annũ
vsque & obligationem & actionem hanc producat
Prætor, non vt quasi extinctam resuscitet, quod dif-
ficilius est, sed vt impediatur ne simul cum peculio
moriatur, quæ alioqui moreretur, haud dubie si præ-
torij edicti potestate non retineretur. Itaque redditur
in hoc §. ratio, non cur Prætor actionem hanc
annalem induxerit, sed cur annalem fecerit, quæ sui
natura & ab initio perp. tua erat. Est enim eadem ip-
sa actio & specie, & numero quæ contra patrem
vel dominum ante mortem vel emancipationem fi-
lij aut manumissionem serui, vel alienationem ex
prima & generali parte edicti competebar: quod
verba illa huius §. ostendunt vsque ad annum productio-
obligationem, sed cũ esset mortalis actio non minùs
quàm peculium, nullam creditor facit iniuriam
Prætor, qui quo tempore moritura omnimodo erat
actio eam non tam ex perpetua quàm ex mortua fa-
cit annalem.

4 ¶ Alienatio autem, & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios. mors
autem tam ad seruos, quàm ad filios refertur. emancipatio verò ad solum filiũ.
Sed & si alio modo sine emancipatione desierit esse in potestate. annalis erit ac-
tio. Sed & si morte patris, vel deportatione sui iuris fuerit effectus filius. de pec-
culio intra annum heres patris, vel fiscus tenebuntur.

Ad § 4. Alienatio.

R A T D V B. Alienationis quidem nomen ad filios familias non pertinet, qui à patre alienari, nisi improbe & impiè non possunt, l. 1. c. de parent. qui fil. dist. 1. ex. excepto casu l. 2. eod. tit. sed manumissionis tamen pertinere potest l. 1. c. tot. tit. inf. si à parent. qui manum. sit. nam cum manumittere nihil aliud sit, quàm de manu & potestate dimittere tit. de liber. in apud Iulianum, potestatis verò nomen actiue commune sit patri & domino, passiuè autem filio & seruo, l. 1. §. potestatis sup. tit. prox. Quidni perinde filium manumittere poterit, atque seruum dominus?

De c. Dicitur quidem interdum manumitti etiam filius familias cum emancipatur, quia non fiebat emancipatio nisi per tres imaginarias venditiones, per quas necesse erat filium in seruilem imaginariã venditionem deduci l. 1. §. vltim. ubi diximus sup. de capit. minut. propter quam causam pater emancipando filium acquirebat sibi ius & nomen patroni in personam, & bona filij etiã ad petendã contra tabulas eius bonorũ possessionẽ l. 1. §. si à patrẽ inf. si à patrẽ. qui manum. sit. Ceterũ ex hoc tãto magis apparet, manumissionẽ propriã esse seruorũ, emancipationẽ filiorũ, cũ filij nõ alio respectu dicantur manumitti, quam quia seruorũ imaginẽ quandã induit in ordinẽ tamen, vt loquuntur, ad emancipationẽ. Itaq; valde impropiè & abusiue quis hodie loqueretur qui emancipationẽ filijfam. manumissionis nomine donaret, quandoquidem veteres illæ omnes emancipationis solemnitates & imaginariẽ venditiones sublatæ sunt per l. vlt. c. de emancip. liber. l. vlt. c. de adopt.

a Emancipatio verò ad solũ filiũ. R A T D V B. Etiam seruo videtur cõuenire nomẽ emancipationis magis quã filio, si à nominis etymologia argumẽtari liceat, cũ seruus etiã mancipij nomine vocetur, nõ itẽ filius, & qui emancipatur quasi extra mancipij causam & fortunã constituitur. De c. Nõ à m̃cipio nomẽ emancipationis deducitũ est, sed à mancipatione, quia filij nõ nisi trina emancipatione, id est imaginaria venditione poterant exire de patris potestate ex veterẽ illa l. 1. 2. tab. Si pater filiũ ter venũdiderit: filij verò exhibet vnica mancipatione, sicut & nepotes, id eoq; cum emancipabantur, non rumpebant testamentum quomodo masculi. verum est l. 8. in princ. & §. 1. inf. de iniust. rupt. Emancipari ergo solus filius dicitur non etiam seruus, quia non sicut in emancipatione filij, ita & in manumissione serui m̃cipatio vlla interueniebat.

b Sed et alio modo. R A T D V B. Cũ de aliquius edicti potestate & interpretatione queritur verba edicti maxime spectanda sunt, & ex iis diiudicande questionẽ l. Neratius 1. sup. de seru. corrupt. & alibi passim: atquẽdicitũ Prætoris cuius interpretationẽ facit Vlp. in hoc titulo nõ nisi de emancipato filio vel mortuo locutũ est: emancipationis verò nomine quis vnquã dixit alios tollẽdã patrie potestatis modos contineri? Est. n. emancipatio proprius ac specialis quidã modus liberandi filij à patrie potestate, nõ generalis qui aliis quoq; modis cõuenire possit, in quib. scilicet mancipatio nulla interueniebat tit. quib. mod. ius patr. potest. l. 1. inf. De c. Etiam edicta Prætorũ præsertim fauorabilia, vt sunt omnia & magnis rationib. æquitate subnixã recipiunt facili non modò interpretationẽ, sed etiam extensionẽ ad omnes casus similes, id est, in quib. eadẽ vergeat ratio æquitate, ita vt dissimilitudinis ratio nulla reddi possit: adeoq; q; magis est, etiam verba edicti taxatiuè cõcepta iunt l. 1. §. hæc actio sup. si mens. fals. mod. dixer. nã & in iure ciuili passim idẽ obinet, vt vbi eadem ratio est, ibi etiam ius idẽ

constituendũ sit vulg. l. illud 32. sup. ad l. Aquil. l. 3. §. vnde et ius inf. de iniust. rupt. nemo autẽ nõ videt eandẽ planẽ rationẽ æquitate facere pro creditore filijfam. vt annalem istam actionẽ habere debeat contra patrem si filius aliter quàm per emancipationẽ exierit de patris potestate atque si fuisse emancipatus. Perinde namq; verũ est sine vllõ facto creditoris extingui peculũ, q; penes eũ fuerat cũ esset in patris potestate, & peculũ esse delitit soluto quoquomodo vinculo patrie potestatis: puta etiam facerdotio vestali aut Flaminiõ diali, vt vir doctiss. noster & de iure nostro adeo benè meritus Gotthof. hic notat ex Aulo Gellio lib. 1. Noct. Attic. 13. Ergo & ad eos casus extendi hoc edictũ poterit, puta si filiusfam. seruus hostiũ factus sit & apud eos decesserit l. 2. §. 1. inf. hoc tit. aut si deportat, quãquã hic casus mortis limitissimũ potest quàm emancipationi, cũ deportat in plerisq; facerẽ omnib. iuris partib. pro mortuo habeatur l. 1. §. pen. de bon. poss. contr. tab. l. 4. §. si deportatus de bon. liber. l. Gallus 29. §. & quid sit tantũ de liber. & posth. multoq; magis ille qui in veram seruilitatem reductus est l. intercidit 99. de cond. & demonst. l. seruutur 209. de reg. iur. nec tantum in legum & creditorũ interpretatione, id frequentissimũ est, vt extensio fiat ad casus similes, sed etiam in vltimis voluntatib. puta si fideicommissum alicui filiof. relictũ sit in casũ emancipationis, & si vel morte patris, vel quo alio modo de patrie potestate exierit, vt in l. mulier 22. in princ. & vlt. Brasidas inf. ad SC. Trebell. iungel 1. §. 1. sup. quod cum eo qui in alien. potest. est.

c Sed & si morte patris vel de portatione. R A T D V B. Cas. h̃ic quo patet quid de peculo actione perpetua cõueniri poterat, decessit, vel deportatus sit. nullo modo verbis edicti huius cõprehensus fuit, vt neq; actio vlla de peculo annalis proposita cõtra heredẽ patriis, multo minũs contra fiscũ si nullo alio herede vel successore existẽte ipse successerit, aut potius bona occupauerit, aut si pater non mortuus sit, sed deportatus, quo casu si ex deportatione, vt fieri solet bona publicata sint, non alium quàm filij successore habere potest l. relegat 14. §. 1. c. l. seq. inf. de iust. & releg. Prætor. n. de morte tantũ filij, vel serui locutus est, non de morte patris vel domini, & de annali actione cõtra patrẽ, aut dominũ dãdã, nõ cõtra patriis heredem, aut contra fiscũ: ergo ad hos casus protrahẽdũ nõ potest, dicendũq; potius esset, nouũ edictũ in hanc rem, aut saltem q; aliquando à Prætorib. factũ est, nouam clausulã, vrin edicto de cõiung. cũ emancip. liber. eius, l. qui dnos 3. ill. tit. De c. Quẽ ratio facit, vt Prætoris edictũ, quãuis non nisi de mortuo & emancipato filio locutũ sit, ad alios tamẽ casus similes, mortis putã vel deportationis filij protrahatur, quia scilicet adẽ æquitate ratio in omnib. locũ habeat, eadẽ facit, vt mortuo quoq; vel deportato patre eadẽ annalis actio protrahẽda sit ad illos casus, tantũ in quib. eadẽ æquitas locũ sibi vindicat. Quã. n. refert an propter filij, an propter patris mortem aut deportationem creditor actionem possit, aut debiti sui iacturam incurret? Aut quid rursum an contra patrem, an contra patris heredẽ, vel cõtra fiscũ instituat actionẽ de peculio? Ac in herede qdẽ aperta iuris ratio est, quia cũ in viuiusũ defuncti succedat, nõ alio ferẽ iure in omnib. quã defunctus censeret potest in fiscũ autem licet nõ aq; sit vniuersalis successor, vt à creditorib. cõueniri directã actione possit in eo tamẽ proximẽ ad heredẽ accedit q; nõ alia bona occupare possit, quàm quã soluẽdo iunt, & quã super sunt deducto ære alieno leg. 1. §. an bona l. non possunt 11. inf. de iur. fisc. Atque ita intelligi debet

quod hic scriptum est heredem patris & fiscum de peculio intra annum teneri, non vt contra vtrumq; pari iure actio de peculio intra annu dari possit, sed vt heres quidem personali actione de peculio cōueniri possit; fiscus verò nō prius peculium hoc possit occupare iure suo, quàm deductum sit ex peculio

§ In alienatione accipitur vtique venditor, qui actione de peculio intra annum tenetur.

Ad §. 5. In alienatione.

RAT. DVB. Alienationis appellatio est demum actus significatur per quem dominium transfertur l. 1. C. de fund. dotat. l. si fundum 16. infr. eod. ill. titu. l. alienationis 28. de verb. signifi. arqui venditio non est ex iis contractibus, qui sine domini translatione fieri non possunt, vt donatio, permutatio, mutuum, & si qui alij sunt similes, cum etiam res aliena vendi possit l. rem alienam 28. infr. de contr. empt. ergo alienationis nomine venditio propriè, & in primo sensu significari non potest.

DE C. Venditio titulus habilis est ad transferendum dominium secuta demum traditione l. nūquam nuda 31. de acquir. rer. domin. & quamuis etiam res aliena vendi possit, hætenus vt venditor emptori de euictione obligetur: si tamen venditor dominus sit transfert vtique dominium in emptorem l. ex empto 11. §. 1. de action. empt. adeò vt nemo possit eam rem videri vendidisse de cuius dominio id actum est, ne in emptorem transiret, sed aut locatio est, aut aliud

6 § Sed & si donauit seruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem causa est.

Ad §. 6. Sed & si donauit.

RAT. DVB. Contractus isti donationis, permutationis, & dotis nihil simile habere videntur cum venditione, si quidè aliena quoque res vendi potest. vt proximè diximus ex l. rem alienam 28. de contr. empt. at res aliena, neq; donari, neq; permutari, neque in dotem dari potest, quia domini translationem necessariò continent l. si filius 14. l. constare 22. C. de donat. l. 1. infr. de rer. permu. l. doce 9. C. de rei vindic. l. in rebus 30. C. de iur. dot. ergo quod in venditione proximè dictu est ad alios istos contractus protrahi non tam facillè debet. DE C. Tantò magis continentur hic contractus sub nomine alienationis, cum eo nomine is demum actus significetur per quem dominium transfertur l. 1. C. de fund. dotat. l. alienationis 28. de verb. signifi.

7 § Item heres eius, qui seruum legauit non cum peculio. nam si cum peculio vel legauit, vel liberum esse iussit: quæstionis fuit * & mihi verius videtur, non dandum, neque in manumissum, neque in eum, cui legatum sit peculium, de peculio actionem. an ergo teneatur heres? & ait Cælius: teneri: quia peculium penes eum sit, qui, tradendo id à legatario, se liberauit. Pegasus autè, caueri debere, ait ^b ab eo, cui peculium legatum sit: quia ad eum veniunt creditores: ergo, si tradiderit sine cautione, erit conueniendus.

Ad §. 7. Item heres eius.

RAT. DVB. Cum quis seruum suum legauit sine peculio, verum est dicere alienationem, neque à testatore factam esse, nec ab herede, sed à lege, non à testatore, quia quadiu viuit, nō amittit rei quæ legauit dominium cum testamento nullas vires habeat, nisi ex die mortis, qui incipit irreuocabiliter confirmari: nec enim testamentum fit, nisi de eo, quod quis post mortè suam fieri velit l. 1. l. lege Cornelia 12. & pass. infr. qui testam. facer. poss. vnde est quod legata

id omne quod creditoribus debetur dummodo intra annum venientibus: nunquam enim fiscus personali actione, tanquam heres obstringitur, quia reuera, nec heres est, nec heredis loco, sed vt Baldus & post eum ceteri interpretes solent dicere anomalus quidam successor.

genus contractus l. pen. §. vlt. infr. de contr. empt. idque adeò verum est, vt lex 12. tabularum venditionis & emptionis appellatio vlti plerumque sit, vt omnem alienationem complecteretur, quasi habens venditionis & alienationis nomina pro synonymis, l. statuliberi à ceteris 29. §. vlt. infr. de statulib. nec sanè frequentior vllus in hominum commercio cōtractus est quàm venditionis ad transferendum dominium l. 1. de contr. empt. & in hoc maxime tractatu de peculio, quoties de alienato seruo loquitur Iureconsulti, ferè de vendito tractant, non de eo qualio contractus genere alienatus sit, vt in l. finoxali 11. §. pe. l. sed in emptore 13. l. & ancillarum 27. §. si seruum §. sed ipsi & seqq. l. si ex duobus 32. §. 1. & vlt. l. si creditor 17. §. seruum l. quoties 47. §. si creditor & seqq. & pass. sup. tu. prox. venditoritur ille maxime est, qui de peculio tenetur intra annum si seruum de ducto peculio venderit, vt supra explicauimus ex d. l. si ex duobus 32. §. vlt. vbi dicitur aliqui si dominus seruum venderit cum peculio, & peculium tradiderit eum de peculio ne intra annum quidem teneri.

nec interest quo contractus genere dominiū mutatu sit, vt huic edicto loc⁹ esse possit l. quoties 47. §. vlt. sup. tit. prox. nam et si legatus sit seruus idem iudicis est, cum ex causa legati dominium transferatur recta via in legatariu sola legis potestate, ac sine vlla traditione l. 1. in fin. sup. de Publician. l. legatum 80. de leg. 2. l. à Titio 64. infr. de iur. & d. §. vlt. quamuis vltimæ voluntatis nihil alioqui simile aut commune habeant cum contractibus l. verba 21. infr. de verb. signifi. in omnibus namque his casibus eadem ratio iuris pratorij & æquitatis facit, vt qui in alium transtulit dominium serui, cuius nomine de peculio poterat conueniri actione perpetua, incipiat teneri actione ista annua, si modo peculium quoque simul cum seruo non alienauerit.

dicuntur incipere ab herede, non à testatore l. hereditarium 40. infr. de obligatio. & actionib. non rursus ab herede, quia legatum transit recta via à testatore in legatarium, quasi nunquam factum heredis l. legatum 80. de legat. 2. nec proinde potest videri ab herede alienatum id, quod ipse nunquam habuit l. nemo plus iuris 54. de regul. iur. Sed alienatio legati fit tota per legem quæ ex modis transferendi & acquirèdi dominiij iure Quiritiu vnusest, & quidè præcipuus, vt Vlp. aoster refert in Fragm. tit. 19. de acquir. sit. rer.

fit. rer. Ergo cum seruus qui peculium habebat legatus est etiam sine peculio non magis in heredem tanquam alienatorem quam in testatorem ipsum qui iam mortuus est actio hercannalis de peculio dari debet. D. 8 c. Cùm legatus seruus & legati titulo in legatarium transfertur, lex quidem illa est cuius potestate translatio fit etiam non requisita heredis voluntate, quæ tamen omnino exquirenda esset si lex autoritatem suam in eo non interponeret l. si ego 9. §. si res in fr. de iur. dot. Sed tamen ita lex facit vt subsequatur testatoris voluntatem cui dedit ius & potestatem legis faciendæ l. verbis legi 120. de verb. signific. defuncti ergo voluntas illa est quæ huiusmodi alienationis causam primam præbet. Indeque fit vt legata quoque hereditarium actionum loco habeantur quamuis ab herede incipiant d. l. hereditarium. Et tamen heredis quoque factum aliquod in eo interuenit, non quidem in facienda traditione, quæ ad transfere ndum legati dominium non est necessaria d. l. 1. de Publician. sed in adeunda hereditate quæ si non adiectur legata omnia intercedent, quia ius ipsum testamenti totum solueretur. l. si nemo 9. de testam. rustel. l. si nemo 181. de regul. iur. Lea quam 14. C. de fideic. Adeundo autem heredes quali contractum cum legatariis non minus quam cum creditoribus l. 3. §. vlt. & l. seq. in fr. quib. ex caus. in poss. eat. l. si quis absens 5. §. heres quoque de oblig. & action. Mirum igitur non est, in heredem dari actionem mannalem de peculio quoties seruus qui contracti, absque peculio legatus est ac si ipse alienasset: præsertim cum peculii commodum in hereditate ac penes eum remaneat. In enim maxime de peculio conueniendus est apud quem peculium manet. l. & ancillarum 22. §. si seruus & seq. l. si ex duobus 32. in princip. & §. 1. sup. tit. prox. extra casum l. si noxalis 11. §. vlt. & l. seq. eod. tit. Sed li cū hoc seruo contractū sit post mortē testatoris & ante aditā hereditatē, id est eo tempore quo erat seruus hereditarius adhuc conueniendus erit heres actione de peculio arg. l. 3. in princip. sup. eod. tit. Ita quidam putant, sed annali non perpetua, quia post aditam hereditatem dominium serui iam inde a die mortis in legatarium translatum fuisse intelligitur. Numquam enim perpetua actio de peculio superesse in eum potest qui dominus serui esse quomodolibet delit. Sed verius est huius serui nomine contra heredem agi de peculio non posse ex eo contractū qui iacente hereditate initus sit, cūm si quid seruus hic eo tempore acquisiuisset ad legatarium, non ad heredem pertineret l. si tibi homo 86. §. cūm seruus iunct. l. cūm seruus 39. alias l. apud Iulianum §. fructus vers. & si seruus de leg. 1. Legatarius ergo ex contractu hereditario non heres conueniendus erit, & quidem actione perpetua nō annali. Neque hic casus dubitationem vllam habere videtur, sed sequens dubitabilior est de quo statim Vlpianus.

a Nam si cum peculio vel legatus, vel liberum esse in ista questionibus sūt. R A T D V B. Is demum de peculio conueniendus est qui peculium habet non is qui desit habere sicut & rei vindicatione solus ille tenetur qui rem possidet non qui desit possidere, nisi dolo malo desierit, quia nascitur actio illa ex presentis possessione l. non alias 24. §. sed si postulat sup. de iudic. l. vlt. & pass. sup. de rei vindic. sicut & actio de peculio nascitur quodammodo ex peculio licet nascatur etiam ex contractu, tãquā ex prima sua & principali causa l. 1. si filius sup. de his qui ejusd. vel de iur. l. nec seruus 4. l. si quis 44. sup. tit. prox. Atqui quoties legatur peculium siue ipsi seruo manumisso, siue alij cui seruus quoque ipse legatus sit, verū est dicere peculium esse

Tom. IIII

penes manumissum aut aliū quēlibet legatariū: heredes autē qui peculium tradidit, desisse hoc ius habere peculii. Ergo actione de peculio perpetua legatarius conueniendus est; heres autē nullo modo, id est, ne quidem annali, atque ita Iulianus sensit cuius & opinio ē & rationē Vlpian. noster refert in l. aliis l. si socer §. per contrarium in fr. de dot. re legat. vbi ponitur ex Iuliano elegans illa differentia inter actionē de dote, & actionē de peculio, quod etiam si quis dotē habere desierit actio de dote nihilominus cōpetit, actio autem de peculio superesse non potest in eum qui desit peculii habere. Eamque sententiā quæ Sabinianorū & Cassianorum fuisse videtur secutus est Iauolenus in l. ac cūm heres 35. sup. tit. prox. vbi scribit ex Cassio, cūm heres iustus est peculium alicui date, etiam, quod magis est accepta certa summa nō videri penes heredē esse peculii, idēque nec de peculio cōueniri eum posse. Sic enim omnino intelligēdus ille locus est, licet illatio hæc non sit expressa.

D e c. Fuit hoc quæstionis inter prudentes, vt Vlpianus hic fatetur, id est, iuris controuersi. Nam Pegasus & Cæcilus, qui ex Proculianis fuerūt, magis probauerunt, vt de peculio teneri debeat heres, nō etiā legatarius ratione illa, quod peculii etiā legatario traditū nō tã penes legatariū esse intelligatur, quā penes heredē: quia tradēdo id legatario se ab actione ex testamento liberauerit, quæ hodie adhuc teneretur si peculii non tradidisset, vt proinde liberatio illa vice peculii esse debeat quasi tãto locupletior factus heres videatur per traditionē peculii, quā do quidē locupletior sit quisquis a creditore liberatur l. si pupilli 66. in fin. inf. de solut. l. species acquirētis 11. de acceptilatis. Quidni ergo de peculio teneri debeat? Eaque Proculianorū sententia videtur tãdē obtinuisse, cū placuerit etiā Vlp. qui licet alioqui Sabinianus fuerit, eā tamē libi veritiōē videri scribit hic, itēque Paulo in l. quoties 47. §. vlt. sup. tit. prox. & Marciano in l. si seruo manumisso 18. inf. de pecul. legat. vbi ait ille in legatarios sine dubio creditorib. peculianis actiones nō cōpetere, tãquā qui nō sint iuris successores l. quidā sunt 9. §. nihil interest sup. de edic. sed heres solus in quē actiones omnes hereditariæ & actiue & passiuæ ex lege 12. tab. trāsēūt l. vlt. C. de heredit. action. Nec ad rē pertinet quod emptor quoque donatarius, & alij successores singulares æquē de peculio tenentur. Nō n. tenentur ex persona veditoris aut donatoris, tãquam successores eius singulares, sed ex propria persona tã quā domini, si apud eos sit aliquod peculii vnde cū que tãdem qualiter l. & ancillarū 27. §. si seruus sup. tit. prox. Legatarius autē etsi nouus dominus est & peculii habet, reuera nullū tamen habere intelligitur, sed heres potius qui fuit obligatus vt illud peculii traderet, & nihilominus creditorib. peculianis tantā successores vniuersales defuncti responderet, ac cui debet sufficere vt pro peculio haberet legati liberationē. Ex qua potior ratione intelligimus, si legatarius peculii sibi traditū habere intelligeretur, nec dubitaturū fuisse Pegasus quod de peculio conueniri posset ac deberet, eo penitus iure quo cōueniri possunt ceteri qui & domini sunt & peculii possident. Nō ita enim de eo fuit cōtētio inter veteres, an cōueniri de peculio posset ille qui peculii nō habet et siue heres esset siue legatarius, (cōstat enim nō posse) quā vtum traditum per heredem de peculio esset penes legatarium cui traditum fuisset, an potius penes heredem qui tradendo se ab obligatione liberaasset, & à necessitate tradendi: Iulianus putabat esse penes legatarium, quia traditum ei fuisset ab herede: heredem verō ex quo tradi-

Z 3

disset, defuisse habere peculium, adeoque licet aliqua summa accepta peculium tradidisset *d. l. ar. si heres*, at Cæcilius multo subtilius, ut videtur, imò esse penes heredem, qui pro peculio liberationem sibi quaesiuisset, in eo iuravit omnes consentiebant, ut is demum de peculio conueniri deberet, siue heres esset, siue legatarius, qui peculium haberet, quod porro cum penes duos in solidum esse non posset, necesse erat scire penes alterutrum solum esse, aut penes hereditatem, aut penes legatarium, iunge quæ scriptissimus ad *l. sed si quis seruum 33. cum seq. & ad d. l. ar. si heres 35. sup. tit. prox.*

b *Pegasus autem caueri heredi debere ait. R. A. T. D. V. B.* Heres qui peculium legatum tradidit, tenetur tamen de peculio ex sententia Cæciliij & Pegasi, quia penes de peculium habere, nihilominus intelligitur, quod tradendo peculium se ab obligatione tradendi, & ab actione ex testamento liberauerit, ut proximè diximus, nulla ergo ratio est, cur heredi cauere debeat legatarius de eo defendendo aduersus creditores, si quando ab ipsis conueniatur cum liberatione heredis, quæ peculij vice ipsi est, apud ipsum remaneat, alioqui eueniet, ut & liberationis commodum heredi acquiratur, & legatarius indemnem eum ab actione de peculio præstare teneatur.

DEC. Non est audiendus legatarius si legati commodum quidem amplectatur, onus verò recuset *l. vnic. §. profecundo vers. neque enim C. de caduc. tollend. l. sed duobus 5. §. 1. de legat. 2.* atqui commodum peculij est habere res peculiares tum quoque cum peculium ipsum penes alium est, postquam placuit fieri posse, ut peculium penes vnum sit, res autem peculiares penes alterum *l. sed si quis seruum 33. & seq. sup. tit. prox.* onus autem peculij est teneri actione de peculio, *l. depositus 38. §. vlt. eod.* ergo cum res omnes peculiares sint penes legatarium qui peculium tradidit, licet iuris subtilitate peculium ipsum maneat penes heredem, non potest legatarius petens legatum reculare, quominus subeat onus actionis de peculio & creditoribus omnibus peculariis satisfaciatur, ut quod secundum naturam est, incommoda eum sequatur, quem sequuntur commoda *l. secundum naturam 11. de reg. iur.* itaque per doli exceptionem consequi heres poterit, cum legatarius legatum petet, ut caueat ipsi de eo contra creditores pecularios defendendo: neque tunc hæc inter se contraria, ut heres solus creditoribus peculariis obstringatur, nec possint illi legatarium peculij conuenire, & tamen

legatarius indemnitatem, & indemnitas cautionem ei præstare teneatur *d. l. si seruus 18. de pecul. legat.* nam & cum is qui peculium seruilegauerat iudicij eo nomine acceptus, id est de peculio, deinde decessit, placuit non aliter heredem ex causa legati peculium præstare debere, quam si de accepto iudicio ei caueatur *l. qui peculium 17. eod. sic &* cum heres partem bonorum, aut etiam vniuersa bona delata ad fiscum diceret, constaret autem de fideicommissio, decretum esse, ut petitor ei caueat, *encl. hereditate restituitur quod solueretur, l. si heres 8.* ubi ita legendum est *infr. si cui plus quam per leg. Falcid.* similiter cum quis hereditatem sibi delatam, & acquisitam vendidit, dicimus respondere nihilominus eum creditoribus debere, sed tamen indemnitatem ei ab emptore præstandam esse *l. 2. C. de hered. vel act. vendit. cum in hereditate donata idem iuris est l. hereditatem 28. infr. de donat. iuncl. cum res 22. C. eod. tit.* caueri ergo heredi ab eo debet qui peculium legatum est, siue manu missus ille sit, siue extraneus seruus & peculij legatarius, quia ad eum veniunt creditores, id est, quia non alius quam ipse creditoribus respondere compellitur. Proinde si tam stultus aut incautus fuerit heres, ut peculium sine cautione legatario tradiderit, erit ipse conueniendus à creditoribus cum effectu, id est, ita ut indemnem eum præstare legatarius non debeat, qui cum legatum iam accepit exceptionem doli amplius non videretur, nec rursus conductionem indebiti, quia non potest dici indebitum fuisse legatum quod solum fuit propter exceptionem doli perpetuam quæ aduersus legatarium competebat ex *l. qui exceptionem 40. sup. de conduct. indeb.* quia non competebat ea exceptio heredi ad repellendum absolute & omnimodo legatarium, sed eo tantum casu quo nollet, ille petenti heredi cauere de indemnitate. Prius ergo erat, ut heres caueri sibi postularer, quam ut legatarium ei cauere oporteret: tuncque ut petitam cautionem recularer legatarius, quam ut doli exceptio contra eum induceretur: itaque sibi impetet heres cur non melius sibi prospexerit petita ante solutionem legati peculij cautione, conueniatur autem actione de peculio perpetua non annali quomodo & si seruus legatus esset, sine peculio, quo casu utique perpetua non annali actione heres teneretur, & ita intellige principium huius §. an non enim absurdum esset annali tantum actione teneri heredem qui seruum tradidit legatum, sine peculio: cum & heres sit, & peculium retineat.

8 § Si, præcepto seruo, & peculio, rogatus sit heres restituere hereditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptio non vteretur, ut Marcellus tractans admittit: is autem, cui restituta est hereditas, non tenetur, ut Scauola ait, cum peculium non habeat, nec dolo fecerit, quo minus haberet.

Ad §. 8. Si præcepto seruo.

R. A. T. D. V. B. Cum restituta est ex Senatusconsulto Trebelliano hereditas omnia iura hereditaria actiua & passiuia, quæ heredi, & in heredem competeant transiunt in fideicommissarium, & ex eo tempore quemadmodum si heres vi directarum actionum, quæ penes eum remanent experiri contra debitores hereditarios, exceptione Senatusconsulti Trebelliani, hoc est restituta hereditatis repellitur, ita si vicissim ipse conueniatur à creditoribus hereditatis eadem exceptione summouere illos potest *l. 1.*

L. ita tamen 27. §. qui ex Trebelliano infr. ad SC. Trebell. atqui cum heres præcepto seruo & peculio rogatus est hereditatem restituere, non eo minus fit restitutio ex Trebelliano, quod heres peculium retineat: nam ad inducendum Trebellianum sufficit, ut hereditas restituatur eo modo, quo testator voluit, licet non tota restituatur, quemadmodum si heres deducta quarta hereditate restituere rogatus esset, nisi quod illo casu duntaxat esset condicio heredis, quia inter eum & fideicommissarium diuidi actiones hereditarias oporteret, quæ in specie huius §. rotæ in fideicommissarium transferuntur *l. si legatus 30. §. multum in*

serf

hered. eod. tit. remanente penes heredem ea re quam ab eo præcipi & retineri testator voluit sine vlllo onere hereditario, quali ex legato ei acquisita, vt bene ac pluribus explicat Iustinianus in §. *si quis vna in fidei. hered.* vbi addit, nec aliud esse, quamuis in ea re qua deducta, vel præcepta hereditatem restituere, quis rogatus est, maxima pars hereditatis conueniatur, id est bonorum hereditarium: æquè enim hoc etiam casu transferri in solidum actiones ad fideicommissarij, quia nec propriè pars vlla hereditatis in vna re esse intelligitur. *l. quammus 14. infra, si quis omiff. caus. testam. acceptus 93. in fin. ad SC. Trebell.* ergo si præcepto seruo & peculio rogatus sit heres restituere hereditatem, de peculio conueniendus erit fideicommissarius, non heres à creditoribus peculiarariis, perinde atque à cæteris creditoribus hereditariis, & exceptio Trebelliani, non minus contra creditores istos peculiararios quam contra cæteros heredes danda erit.

De c. Vbi cumque peculium est, ibi & onus est actionis de peculio, quoniam actio de peculio non hereditatis, sed peculij onus est. *l. de posui 38. §. vl. iunct. l. quare 28. & pass. sup. tit. prox.* atqui cum quis præcepto seruo & peculio hereditatem restituere rogatus est, licet totam hereditatem reliquam restituerit, peculium tamen sibi retinet, ergo & totum peculij onus sentire debet, ac proinde creditoribus omnibus peculiarariis respondere. non autem fideicommissariis, qui peculium, nec habet, nec dolo deliit habere, nec dolo fecit, quominus habere, vt eleganter Scauola disputabat: nam et si heredes hunc in præcepto peculio pro legato haberi velis ex d. §. *si quis vna*, adhuc tamen cerum est legatarius alium quælibet, non posse recusare, quominus ei legatæ onera si qua sunt, omnia sentiat, vt diximus ad §. *precedentem* ex l. vnc. §. *prosecundo in fin. Cod. de caduc. tollend.* sed deterioris in eo conditionis, hic heres est, quam alius quilibet legatarius, quod cum heres sit, & ma-

neat etiam post restitutam ex Trebelliano hereditatem §. *restituta in fidei. hered.* conueniri vique potest summo iure à creditoribus hereditariis, qui tamen contra alium legatarium, nullam actionem essent habituri. *l. vlt. C. de hered. act. l. si seruo 18. de pecul. legat.* ob eamque nimirum causam necessario fuit inducenda exceptio Trebelliani tam pro herede si à creditoribus conueniatur, quam contra heredem si aduersus debitores hereditarios experiretur d. §. *qui ex Trebelliano*, atqui exceptionis huius aequitas deficit, cum ille ipse heres, qui conuenitur, habet peculium, cuius præcipuum onus illud est, vt actionem de peculio pariat: nam et si alius esset heres, alius verò legatarius peculij, legatarius tamen heredi cauet de eo defendendo oporteret, vt diximus in §. *precedente*: pro cautione igitur quam alij præstare deberet, an non æquum est denegari ipsi exceptionem Trebelliani, quam alioquin esset habiturus, similis ferè argumentatio Scauolæ & Claudij est circa doli exceptionem in specie *l. pen. infr. ad SC. Trebell.* vtrumque igitur verum est quod Vlpianus hic scribit, & quod Marcellus dicebat heredem conueniendum in hac specie non posse vti exceptione Trebelliani qua vteretur, si ab aliis creditoribus merè hereditatis conueniretur, & quod Scauola eum cui restituta est ex Trebelliano hereditas nullomodo teneri, id est, ne quidem ipso iure; ita vt nulla proinde egeat exceptione, quia licet in eum simul cum hereditate transeat actiones omnes hereditariæ, non quidè directe, sed vtiles d. l. 1. d. §. *qui ex Trebelliano*, nō tamen possunt in eum transire actiones peculiarariæ, nisi cum peculio, quia sequuntur peculium quocunque ient, nec alibi esse possunt, quam vbi peculium est, vt hic locus probat omnium optime. Erit autem hoc casu actio de peculio, non anima, sed perpetua, cum detur contra heredem, & tanquam heredem, & tanquam habentem peculium, sicut & in princ. §. *precedentis*.

9. ¶ Vusufructu quoque extincto: intra annum actionem dandam in usufructuario, Pomponius libro sexa gensimo primo scripsit.

Ad §. 9. Vusufructu.

RAT. DV. Vusufructu extincto nullum ius fructuario superest in re fructuaria, sed usufructu consolidato cum proprietate totum ius rei & plenæ proprietatis ad proprietarium pertinet. Solus ergo proprietarius de peculio teneri debet non fructuarius, quamuis durante usufructu placeat fructuarius teneri de peculio, non tantum ratione peculij, quod ipsum respicit, sed etiam ratione eius quod ad propriam tantum si fortè seruus fructuarius duplicis iuris, & generis peculium habuerit, *l. hinc queritur 19. §. 1. vbi diximus iunct. l. 2. sup. tit. prox.* Neque verò editum hoc Pratoris locutum est, de dāda contra fructuariū annali actione: sed tantum contra patrem qui filij emancipauerit aut dominum, qui seruum alienauerit vel manumiserit, quorum omnium nihil est quod in persona fructuarij, vt & aliorum cuiuslibet extranei non sit ineptum. Nec enim fructuarij manumittere aut alienare seruum potest, *l. quidam cum filium, 13. in illis verbis, res in extraneo ineptas, de verborum obligat.*

De c. Prætoris in hoc edito proponendo mens illa fuit vt quisquis actione de peculio perpetua conueniri aliquando potuit, non eo minus teneatur Tom. IIII.

adhuc intra annum post extinctum peculium, si malint contra eum agere creditores peculiararij, quāta contra proprietarium. Atqui fructuarius licet non sit dominus serui, ex iis tamen est qui perinde ad domini de peculio conueniri possunt, d. l. 2. C. *sed si duo 15. d. l. hinc queritur §. 1. si ex duobus 32. sup. tit. prox.* quia usufructus in plerisque iuris partibus portionis instar obtinet propterea quod emolumentum rei continet. *l. cum filium 76. §. dominus de lega. 2. l. 4. si Titio 33. sup. de usufr.* Ergo quāuis usufructu extincto etiam peculium extinguitur, fructuarius tamen ex eadem huius edicti aequitate adhuc intra annum tenei contententem est: nec quod peculium amplius nullū habeat ad rem facit, quādoquidem durante usufructu non tantū de suo peculio tenebatur: sed & de eo quoque quod ad proprietarium pertineret: quia creditores vniuersum serui peculium vbi cumque & vnde cumque esset tanquam proprium ipsius patrimonium intuiui videantur d. l. hinc queritur, §. 1. d. l. si ex duobus 32. in si. princ. sup. tit. prox. videtur quidē maior esse ratio dubitandi in fructuario, quā in venditore aut donatore, qui seruum vendidit vel donauit, deducto retentoque peculio. Illi enim peculium adhuc habent: alioqui si peculium cum seruo alienasset, ne quidem intra annum tenerentur de peculio,

pl. sex duobus, §. ult. Sed tamen eadem in fructuario quoque ratio aequitatis obtinet, cum extincto quoque peculio, commoda quæ ex causâ peculii per seruum fructuarium acquisiuit, penes ipsum remaneant. Sed & ipsa quoque pecunia, quæ durante usufructu in peculio fructuarij fuit, & cuius intuitu creditores contraxerunt non perit fructuario, sed apud eum cum lucris omnibus remanet. In eoque par illius & venditoris causâ est. Merito igitur tam hic quam ille de peculio intra annum tenetur. Dici-

tur autem annalis hæc exceptio ad differentiam perpetuæ, quæ durante usufructu datur. Licet enim usufructus nunquam sit perpetuus, sed temporalis *l. si usufructum 6. de usufructu. leg.* nec proinde contra fructuarium actio vlla perpetua competere posse videatur. Hæc tamen perpetua non male dicimus: quia tandiu durat quandiu usufructus, nec anno concluditur, sicut & societatem perpetuam dicimus, quæ ad totum tempus vitæ extenditur, quamvis morte finiatur, *l. i. infr. pro socio.*

10. ¶ Quæritur est apud Labeonem.

SI, cum filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus præterierat, exceptione sis repulsus: an rursus experiri tibi, comperto errore, permittendum est. & ait, permitti debere, dumtaxat de peculio, nõ etiam de in rem verso: nam priore iudicio de in rem verso rectè actum est: quia annua exceptio ad peculium, non ad in rem versum pertinet.

Ad §. 10. Quæritur, Alias l. Si, cum filius.

RAT. DVB. Res iudicata pro veritate habetur *vulg. l. res iudicata 108. de regul. iur. l. ingenuum 25. de stat. homin.* etiamli per errorem iudicatum sit. *seruo 65. §. cum Prætor infr. ad SC. Treb.* atqui verum est dicere summum esse creditorem, qui credens filiūfam. mortuum egerat de peculio contra patrem annali actione, absolute patre, quia annus præterierat, à quo tēpore filiūfam. mortuus credebatur: ergo etiamli comperto errore appareat filiūfam. adhuc viuere, non tamen permittendum est creditori iam repulso, ut iterum experiat perpetua actione de peculio. Quis. n. ferat post annum quoque eum agere, qui intra annum agens summotus fuit? & perpetuā actionem ei dari cum annalis denegetur? Dici enim solet absurdum esse, vt qui caret minoribus fruatur maioribus, *l. cum patre 5. de seru. export.* & quemadmodum annale spatium in longiore tempore continetur, ita & in actione perpetua, id est, quæ etiam post annum datur annalis quoque contineri videtur, quia semper in eo quod plus est, continetur etiam id quod est minus. *l. in eo 110. de regul. iur. & pars in toto 113. eod.* portò generale illud est, vt cum id de quo iudicatum fuit, continetur ex parte in eo quod per secundam actionem petitur, obstat exceptio iudicata *leg. si quis cum totum 7. iunct. l. 3. infr. de except. rei iudic.* ergo agenti actione perpetua de peculio postquam ab annali fuit repulsus, exceptio rei iudicatæ obstat debet: inspicendum enim est, quænam sit proxima causâ actionis, nec iam interest, quia ratione quiseam causam actionis competere ubi existimauerit, perinde, ac si quis posteaquam contra eum iudicatum esset noua instrumenta causæ sue reperiisset, inquit Neratius in *l. cum de hoc 27. eod. tit.*

D E C. Cum quaeritur an rei iudicatæ exceptio noceat, illud maxime inspicendum est inter cætera, an eadem res sit, eadem actio idem ius & eadem causâ petendi. *l. cum quaeritur 12. & seqq. eod. ill. tit.* at in proposito eadem quidem res est quæ petitur, sed non eadem actio, neque idem ius, neque eadem causâ, siue petendi, siue vincendi, nec denique eadem condicio personarum: prior enim actio fuit quidem de peculio, sed annalis: hæc verò perpetua, quæ nunc proponitur, non idem ius, neque eadem causâ petendi, aut vincendi, quia priore iudicio creditor victus est, quod annali actione post annum experietur,

quo tempore annalis exceptio patri competebat: at posteriore hoc iudicio perpetua actio instituitur, quæ cum sit perpetua summoueri per annuam exceptionem non potest, denique non eadem est condicio personarum, quia priore iudicio pater obtinuit, tanquam conuentus ex contractu defuncti ante annum filij, posteriore autem conuenitur ex contractu filij familias adhuc viuentis: mirum igitur non est si creditori perpetua actione de peculio nunc agenti non obstat rei iudicatæ exceptio: præsertim cum priore iudicio actum fuerit per errorem, quia putabat creditor defunctum filium familias, qui tamen adhuc vivebat, qui error cum sit alieni facti probabilis est. *l. vltm. infr. pro socio,* maxime cum error communis ille esset ferè omnium qui hunc ipsum filium familias viuere putabant *l. 3. in princ. supr. de SC. Maced.* & quemadmodum solemus dicere, neminem erratē amittere rem suam *l. si procurator 35. infr. de acq. rer. domin. l. si id quod 7. in fin. infr. de rescind. vendit.* ita nec quisquam per errorem actionem suam sibi competentem debet amittere, si quidem nec quisquam intelligitur in iudicium deducere ius illud, quod sibi competere ignorat. *l. mater decedens 19. supr. de inoff. test. l. Clodius 97. de acq. hered.* error enim facti & imperitiam detegit, & consensum nullum habet *l. si per errorem 15. supr. de iurisdict. l. nihil consensui 116. §. ult. de regul. iur.* longæque interest, an per actoris errorem malè iudicatum sit, an per errorem iudicis: error enim iudicis non vitiat rem iudicatam, propter rerum iudicatarum auctoritatem, siue facti error ille fuerit, siue iuris. *l. §. cum prætor l. & ex diverso 35. §. 3. de rei vindic.* dum ne dolus litigatoris religionem iudicis circumuenerit *l. Diuus 33. de rei iudic.* at error litigatoris, si modo iustus fuerit, illam ius ipsius consensu, hæc minus saltem, vt in eo de quo nihil iudicatum est iura sua exercere possit, vt contingit in proposita specie: nam & hoc casu alia res est *l. si quis 18. de except. rei iud.* cum eadem exceptio annua locum hic non habeat, non idem iuris esset si de iure actionis, non autem de iure tantum exceptionis iudex pronunciaisset, quomodo intelligi debet, quod ex Neratio diximus in *l. cum de hoc 27. eod. tit.*

a Non etiam de in rem verso. **RAT. DVB.** Non aliter obstat exceptio rei iudicatæ, quam si eadem actio in posterius iudicium deducatur quæ deducta fuit in prius *l. si qui heres 25. §. ult. de except. rei iud.* atqui ponimus in priore iudicio actum fuisse de peculio, non

non autem de in rem verso: de peculio autem non perpetua actione, sed annali qualis de in rem verso nulla est, vt ex Labcone Vlpianus hic subiicit: Ergo si repulsus hic creditor ab annali exceptione de peculio propter annuam exceptionem vel iterum agere de in rem verso, non est prohibendus, neque exceptione rei iudicatæ summouendus. Imò maior ratio esse videtur, vt permittatur ei agere de in rem verso quàm de peculio.

De c. Vna eademq; actio est de peculio & de in rem verso, licet duas habeat condemnationes, §. *præterea versic. Licet enim Instituitur. quod cum eo qui in alien. potest.* Ergo quoties agitur de peculio etiam quæstio de in rem verso in iudicium deducta intelligitur, & consequenter repulsus actor ab actione de peculio, ab actione quoque de in rem verso repulsus intelligitur. Nam cum sit repulsus per annuam exceptionem, quæ ad peculium duntaxat non etiam ad id quod in rem versum est pertinet, negari non potest, quin rectè actum sit & agi potuerit de in rem verso, etiam post annum siue filius viueret, qui mortuus credebatur, siue iam defunctus esset. Et nihilominus repulsus est ab actione creditor & quidem absolute & indistinctè siue iure siue iniuria id factum sit: Ergo & ab actione de in rem verso, quæ iam com-

petebat, & quæ pariter in iudicium deducta fuerat. Inspectendum enim est duntaxat quænam fuerit proxima causa actionis, nec interest qua ratione creditor eam actionem de peculio sibi competere existimauerit, an quia tantum de peculio contractum, an quia etiam in rem patris versum esset, vt supra ex Neratio diximus in l. cum de hoc 27. *infr. de except. rei iudic.* Potuerat enim & debueraat creditor replicare in rem patris versam fuisse pecuniam, si id se probare posset confidebat, idèoque frustra opponi annuam exceptionem, quæ aduersus actionem de in rem verso nunquam opponi potest. Id verò cum non fecerit, & ad annuam illam exceptionem nihil replicauerit, hoc ipso agnouisse videtur, nec in quæstione de in rem verso obtinere se debere, in qua nemo obrinet, nisi qui pecuniam creditam in rem patris vel domini versam esse probauerit, §. *ceterum, Instituitur. quod cum eo, qui in alien. potest.* Et dicere negare non potest, quin ab actione quoque de in rem verso non minus quàm ab actione annua de peculio iure summotus sit. Quò etiam pertinet quod ex Iuliano & Pomponio Vlpianus scribit in l. ii. §. *vt. infr. tit. prox.* actione de peculio perimi actionem de in rem verso, quod tamen non semper & indistinctè verum est, vbi dem dicemus.

2. PAVLVVS libro 30. ad Edictum.

Cum post mortem filij familias annua aduersus patrem actio est, quemadmodum aduersus eum esset perpetua, viuo filio: idèò, si ex causa redhibitionis erat de peculio actio, sex mensium erit post mortem filij. Idèmq; dicendum in omnibus temporalibus actionibus.

Ad l. Cum post mortem. 2.

RAT. DVB. Post mortem filij familias, quo viuo tenebatur pater de peculio, pollicetur Prætor actionem de peculio annalem in patrem, l. i. in *princip. supr.* Nec adhibent verba edicti distinctionem vllam, verùm actio quæ viuo filio contra patrem competierat temporalis esset, an perpetua. Vbi ergo Prætor non distinguit, nec nos distinguere debemus, *vulg. l. de precio 8. supr. de Public. in rem act.* Proinde si ex causa redhibitionis actio de peculio futura erat, sex mensium duntaxat viuo filio, non èd minùs debet esse annua post mortem filij, quoniam actio quæ post mortem filij datur cõtra patrem, sicut non datur nisi ex dicto & indulgentia Prætoris: ita nec aliter quàm iuxta formam edicti dari debet.

DE C. Cum post mortem filij familias agitur, hoc enim verbum necessariò supplendum & addendum est, vt plenus sit sensus & bona constructio) annua aduersus patrem actio est, quemadmodum, id est, ad eundem prioris modum, quo aduersus eum futura erat viuo filio perpetua. Neque enim id egit Prætor, vt actionem, quam dabat contra patrem, post mortem filij in longius tempus produceret, sed è contrario, vt eam quæ viuo filio longior futura erat anno vno cõcluderet. Ergo si actio quæ viuo filio competebat, non nisi sex mensium fuit, vt putà redhibitoria l. *sciendum 19. §. vlt. l. cum sex 55. infr. de adul. edict.* aut

alterius temporis, quod breuius sit quàm vnus anni. Nec ea quæ post mortem filij ex hoc edicto datur, erit annua: sed mensium sex spatio concludetur; quoniam alioqui quod à Prætorè inductum est ad diminuendum tempus actionis contra patrem competentis prodesset ad illud augendum & ampliandum, quod certè non minùs absurdum est, quàm vt ex diuerso inducta ad augmentum operentur diminutionem, l. *legata inuoluitur, 14. de adimend. legat.* Semper enim inspicendum, & retinendum est propositum Prætoris, neque vnquam ab eo desectendum, l. 3. §. *si emancipatus infr. de bonorum possess. contr. tabul.* Nec cauillandum aut calumniandum est ius Prætorium, sicut nec ciuile, l. *penult. supr. ad exhib.* Idem ergo dicendum est in cæteris quoque omnibus temporalib. actionibus, id est, quæ breuiore spatio, quàm vnus anni circumscribuntur, vt non fiant per hoc edictum annuæ nec longioris vitæ, quàm futuræ essent, viuo filio, certè nec breuioris, ne quis fortè putet, ex eo quod Prætor actiones perpetuas, id est, nullo tempore circumscriptas fecit annales, consequens videri, vt eas quoque, quæ sui natura ad annum vsque extendi non possunt, fecerit adhuc breuiiores. Nam quæ erant longiores anno, fecit breuiiores, quæ vero breuiiores anno non fecit longiores nec breuiiores: sed in eodem statu reliquit, quia nec vlla causa erat temporis immutandi.

¶ Si seruus, cui creditum est, apud hostes sit: de peculio actio in donum non anno finienda est, quandiu postliminio reuerti potest.

Ad §. 1. Si seruus.

R A T. D V B. Seruus qui captus est ab hostibus, seruus est hostium non prioris domini, & consequenter habendus est exinde pro mortuo, cum non possit ipse habere ius postliminii, quod non nisi ciuibus Romanis datum est, l. postliminii §. §. vlt. & pass. inf. de captiu. & postlim. Ergo actio de peculio, quæ ex contractu serui contra dominum competebar viuo seruo, finienda est anno, à quo tempore captus ille est ab hostibus, quasi eo iam tum mortuo.

D E C. Etiam serui habent ius postliminii, non quidem ex persona propria, cum non sint ciues Romani: sed ex persona dominorum, vt reuerfi ab hostibus restituantur dominis suis, & perinde habeantur ac si nunquam apud hostes fuissent, l. sicut, 10. l. ab hostibus, 12. C. de postlim. reuerf. sicut & aliquando accidit, vt liberi ipsi non nisi ex persona parentum habeant ius postliminii, si fortè apud hostes concepti sint, vt in l. l. cod. ill. tit. Hoc enim exigit & honor Reipublicæ & utilitas parentum ac domino-

rum, ex qua totum hoc ius postliminii æstimandum est. Ergo quandiu postliminio reuerfi seruus potest, non debet, nec potest haberi pro mortuo, ne postliminii ius illud domino eripiat: ac proinde non potest ex die captiuitatis incipere actio de peculio heri annalis, quæ quandiu seruus viuit, perpetua est. Sic dicimus seruos, qui apud hostes sunt mortis tempore, si postea reuerfi sint ab hostibus, locupletiores facere hereditatem, etiam quod ad legem Falcidiam pertinet l. serui, 43. inf. ad legem Falcidiam: quamvis in ponenda ratione legis Falcidiæ tempus mortis testatoris præcise spectandum sit, l. in ratione, 30. l. 1. quantitate, 74. cod. l. eo tempore, 50. §. 1. sup. tit. prox. nempe quia quandocunque reuerfus seruus semper in ciuitate mansisse intelligitur per fictionem postliminii, §. si ab hostibus instituitur quibus modis ius patr. potest. soluit. quam idè eleganter Papinianus vocat iuris suspensi constitutionem, in l. penult. inf. de suis & legit. quia per eam fit, vt iura ciuitatis omnia in suspensio retineantur, non abrumpan- tur, leg. illa institutio, 32. §. 1. de heredit. instituitur.

3. POMPONIUS libro 4. ad Quintum Mucium.

Definitione peculij interdum vtendum est, etiam si seruus in rerum natura esse desit, & actionem Prætor de peculio intra annum dat. nam & tunc & accessionem, & decessionem quasi peculij, recipiendam: quanquam iam desit, morte serui, vel manumissione, esse peculium: vt possit ei accedere vel peculio, fructibus, vel pecorum sortu, ancillarumque partibus: & decedere, veluti si mortuum sit animal, vel alio quolibet modo perierit.

Ad l. Definitione vlt.

R A T. D V B. Quod amplius non est, & iam esse desit, nec accessionem, nec decessionem recipere potest, nec augmentum, nec diminutionem, quia non entis, vt vulgò iactari solet, nullæ sunt qualitates, vulg. l. eius, qui in prouin. 14. 41. sup. de reb. credit. l. si partem 19. quem admodum serui amittit. Atqui siue morte, siue manumissione serui iam desit esse peculium. His enim modis extinguitur & moritur, l. 1. §. merito sup. hoc tit. Ergo ab eo tempore nec accessionem recipere potest, nec decessionem: ac proinde postquam seruus in rerum natura esse desit, seruum esse querere de peculio definiendo, id est, de ponenda ratione & quantitate peculij, vt sciatur quid & quantum sit in peculio: sed præcise inspicendum est, quid & quantum fuerit eo tempore, quo seruus moriebatur, vt scribit Tryphonius in l. penult. in princip. sup. tit. prox. vbi diximus.

D E C. Distinguendum est peculium à rebus peculiaribus, l. sed si quis, 33. & seq. sup. tit. prox. Morte filijfamilias vel serui peculium quidem esse desinit: sed res tamen ipsæ peculiare esse non desinunt, & idè possunt augeri accessionibus naturalibus, id est, fructibus, pecorum sortu, ancillarumque partibus. Minui verò si mortuum sit animal aliquod, vel alio quolibet modo perierit, quod erat in peculio: quo casu ipsum quod est peculium aut saltem quasi peculium, quo Pomponius hic loquitur, augeri vel minui intelligitur. Accessiones enim & decessionem istæ cum

sint naturales, & sua sponte veniant, non possunt impediri morte & extinctione peculij, & quandiu res peculiare durant, difficile est, vt non adhuc quasi peculium aliquod esse videatur, cui proinde fructus & partus accedant, vt peculio, licet re vera non tam peculio quam rebus peculiaribus accepto ferantur, argum. l. in fideicommissaria, 18. versic. fructus autem inf. ad Senatusconsultum Trebellia. Et quemadmodum fieri non potest, vt etiam peculio quod fuit & iam esse desit, non decedant ea quæ ex peculiaribus rebus post mortem serui fato suo perierunt (quis enim fatum illud præstare teneretur?) Ita nec abluendum est augeri ex postfacto fructibus & accessionibus cæteris naturalibus sua sponte prouenientibus, vt eadem ratio sit augmenti & diminutionis, d. l. penult. §. vlt. sup. tit. prox. Bene igitur Pomponius hic scribit definitionem peculij interdum vtendum esse, cum actionem de peculio Prætor dat intra annum, etiamsi seruus in rerum natura iam esse desierit. Nam & tunc quoque, id est, etiam extincto re vera peculio, & accessionem & decessionem quasi peculij recipiendam nihilominus esse, vt neq; reculare dominus possit, quominus peculiaris creditoribus satisfiat ad finem vsque peculij, quod etiam post mortem serui auctum sit, neque onerari debeat præstatione æstimationis rerum, quæ ex peculio post mortem serui naturaliter, nullaque domini culpa perierunt. Et hanc peculij definitionem eleganter vocat Pomponius, quæ constituit finem peculij, & eam quantitatem, vltra quam non possit peculij valor ascendere. Sic Papinianus finem peculij sæpe dixit. Et Paulus finem la-

nem late culpæ non intelligere, id quod omnes intelligunt in *l. late culpa* 223. de verb. signific. sed cur adit Pomponius interdum? Nempe quia non semper accidit, ut post mortem serui augeatur, quasi peculium accessionibus naturalibus, nec rursus ut minuat morte rerum peculiarium, extra quos casus augeri cettè vel minui peculium, aut quasi peculium

post mortē serui nullo modo potest, nec aliter de finiendo est peculium, quam quale quantumque fuit tempore mortis serui. Quomodo enim posset augeri ex donationibus aut aliis acquisitionibus serui iam mortui? Quibus nec augeatur semper etiam uiuo seruo, puta si quis peculio legauerit quod fuit mortis tempore, ut in specie *d. l. pen. §. ult. sup. tit. prox.*

DE IN REM VERSO.

Ad TIT. III.

I. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

S I hi, qui in potestate aliena sunt, nihil in peculio habent, vel habeant, non in solidum tamen teneantur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conuersum sit, quasi cum ipsis potius contractum videatur.

Ad l. 1.

R A T. D V B. Ex contractibus eorum quos in potestate nostra habemus, teneti non possumus & obligari, nisi in quantum, & quatenus est in peculio. *l. 1. nec seruus 41. leg. si quis cum filios familiaris 44. sup. de pecul.* nec potest tenere actio de peculio, si nihil in peculio sit. *l. quæsitum 30. l. depositum 38. in princ. cod. tit.* atqui actio de in rem verso una & eadem actio est cum actione de peculio *§. praterea vers. licet enim insit. quod cum eo qui in alien. potest.* ergo si hi qui in potestate aliena sunt nihil in peculio habeant, vel habeant quidem, sed non tamen solidum habeant, non possunt teneri qui eos habent in potestate, nec si id quod acceptum est in rem eorum conuersum sit.

D E C. Creditor qui cum filiosfam. vel seruo alieno contraxit, ita ut pecunia in rem patris vel domini versa sit, non tam cum filio vel seruo quam cum ipso patre aut domino contraxisse intelligitur, *§. ult. cod. titul.* quia ex te obligatio hæc venit, quæ pupillum etiam & furiosum tenere solet. *l. furiosus 46. de oblig. & act. ne alioquin ex aliena iactura locupletetur is, in cuius rem probatur versum esse. l. nam hoc natura 14. sup. de cond. indeb. l. iure natura 206. de reg. iur.* non ergo inspicendum est, quid aut quantum sit in peculio, sed quid & quantum in rem versum sit & probetur. Probatio enim in rem versi semper exigitur ab eo qui in rem versum allegat. *l. ei qui 7. C. quod cum eo,* sicut in cæteris omnibus semper eius est probare qui dicit, non qui negat. *l. 2. infr. de probat.* In eoque hæc actio de in rem verso incommodior est actori, quam actio de peculio in qua probandum tantum est de-

beri quod petitur, & tantumdem esse in peculio, etiam si nihil in rem versum sit *§. ceterum insit. quod cum eo.* & quod dicimus unam tantum esse actionem de peculio, & de in rem verso, licet duas habeat condemnationes *d. §. praterea & l. 1. §. ult.* ubi diximus *sup. tit. prox.* non eo pertinet, ut nihil intersit, an quis agat simplici actione de peculio, an cum adiectione illa de in rem verso, aliqui nec diuersas condemnationes haberet quomodo habent, sed ut intelligamus, eum qui agit de peculio agere etiam de in rem verso, & contra, eum qui agit de in rem verso, agere etiam de peculio, si modo aliquod peculium sit, ut actio de peculio tenere possit: sed si vel nullum penitus sit peculium, vel minus sit in peculio quam in eo quod in rem versum est, non potest actio de in rem verso dici actio de peculio, quia prior casu actio de peculio non tenet, si nihil sit in peculio, ne quidem tempore condemnationis *d. l. quæsitum & d. l. depositum*. Posteriore verò tenet quidem, sed usque ad eam quantitatem, quæ est in peculio, non ultra. Quicquid ergo peculium excedit per adiectionem illam de in rem verso petendum est, non per actionem de peculio, & necesse est ut hoc casu actio de in rem verso transeat in nomen proprium actionis, sicut & cum adæptum est peculium, aut actio de peculio anno finita est, ut in *§. prox.* ergo se habent ista inter se tanquam excedentia & excessiva. Ficti enim potest, ut in actione de peculio plus sit quam in actione de in rem verso, fieri etiam, ut e contrario plus sit in actione de in rem verso, quam in actione de peculio *d. §. ceterum & seq. insit. quod cum eo*. Plus quidem in actione de peculio, si minus in rem versum probari possit, quam quod in credito est, & in peculio: plus verò in actione de in rem verso, si in peculio minus sit, quam quod & creditum, & in rem versum probatur. Et sanè habent quidem & actio de peculio

& de in rem verso eandem causam originis, contractum scilicet cum filiofamilias vel seruo initum, sed tamen diuersas causas condemnationis: Ideo enim actione de peculio condemnatur ex filij vel serui contractu pater aut dominus, quia peculium habet, & quidem quantum satis est ad ferendam condemnationem, itemque quia etiam id quod in re domini vel patris versum est in peculium conuertitur §. ult. inf. Actione autem de in rem verso, quia tanta pecunia in rem patris vel domini versa probatur, non inspecto eo an in rem, aut nihil omnino sit in peculio: ex

his apparet egregie nostros errare cum ex quolibet & cuiuslibet contractu dant actionem de in rem verso, contra quemcunque in cuius re pecunia versa sit. Cum tamen non sit illa à Prætorè comparata nisi ex contractu filijfamilias, vel serui contra patrem vel dominum: nec vnquā sanè alia actio deficit, per quam conueniri possit is in cuius rem pecunia versa est ne ex aliena iactura locupletetur ut in l. ei qui 7. in fin. Codic. quod cum eo iungel. fides §. ultim. inf. à hoc ritual. leg. ciuitas 27. supra, de rebus creditor. iunge §. proximo.

¶ Nec videtur frustra de in rem verso actio promissa, quasi sufficeret de peculio rectissime enim Labeo dicit fieri posse, ut & in rem versum sit, & cesset de peculio actio. quid enim, si dominus peculium ademit sine dolo malo? quid, si morte serui extinctum est peculium, & annus utilis præterit? de in rem verso namque actio perpetua est: & locum habet, siue ademit siue dolo malo, siue actio de peculio anno finita est.

Ad §. 1. Nec videtur.

R A T. D V B. Non sunt multiplicandæ actiones sine causa, ut neque multiplicanda entia secundum Philosophos l. hinc queritur 19. §. ult. sup. de pecul. atqui poterat iustificare actio de peculio, præsertim cum ipsa actio de in re verso, non alia sit quam de peculio, ut proxime diximus ex §. præterea inf. quod cum eo & l. 1. §. ult. sup. tit. prox. ergo frustra videtur actio de in rem verso promissa. D E C. Fieri potest, ut & in rem versum sit & cesset tamen de peculio actio, fortè si dominus peculium seruo ademerit sine dolo malo, aut si morte serui vel manumissione vel alienatione extinctum sit peculium, & annus utilis præterierit. His enim omnibus casibus de peculio agi non potest, quia peculium nullum est l. si pro patre 10. §. quare potest dici l. interdum 14. inf. hoc tit. l. qui ergo 16. vers. Marcellus l. summa cum ratione 21. supra, de pecul. l. 1. in princ. & §. mercedi sup. tit. prox. non ergo frustra hanc actionem de in rem verso Prætor proposuit, & quidem separato nomine, & tamen actionem diuersam ab actione de peculio, quoniam iis casibus, quibus actio de peculio locum habere non potest, hæc actio transit in proprium nomen contractus, ut proxime diximus post Ciuiacium ad l. seruo 17. §. 1. inf. hoc tit.

a De in rem namque verso actio perpetua est. R A T. D V B. & D E C. eadem est quæ ad sententiam præcedentem. Nam si actio de in rem verso non posset separatim subsistere sine actione de peculio, fatendum esset, finito & extincto peculio nullam superfore a-

ctionem de in rem verso, nisi eam quæ superest de peculio intra annum: at quia iis casibus quibus cessat actio de peculio, competit actio de in rem verso, si modo in rem versum allegetur, & probetur, transigit in proprium ius & nomen actionis, nihil absurdi est actionem de peculio esse aliquando annalem, actionem autem de in rem verso semper esse perpetuam l. 1. §. ult. sup. tit. prox. nec tam mirum videtur debet, quod actio de in rem verso sit perpetua cum sit rei persecutoria ex regula l. in honorariis 35. de oblig. & actio, quam quod actio de peculio, quæ semper æquæ rei persecutoria est, sit aliquando annalis: cuius tamen iuris rationem attulimus ad l. 1. §. mercedi sup. tit. prox. Cui verò actio hæc de in rem verso perpetua sit non annalis, ratio euidens est, non tantum ex parte actoris illa quam attulimus, quod rei persecutionem contineat, sed etiam ex parte patris vel domini qui conuenitur, quod non sit ferendum, ut ex creditoris damno & iactura locupletetur, quomodo contingeret, si neque de in rem verso, neque alia vlla actione teneretur: nam & in aliis omnibus edicti partib. etiam ex quibus causis annuæ sunt actiones & annua interdicta, ex iis causis de eo quod peruenit ad eum cum quo agitur, post annum quoque iudicium dandum est, adeoque in heredem, ut luctum ei extorqueatur d. l. in honorariis l. penult. inf. de interd. Quod & in actionibus merè pœnalibus obtinet, siue sint ciuiles, siue prætorie l. in heredem §. iunct. l. si quis ab alio 7. in princ. & §. 1. de calumniis l. vnic. C. au delict. defuncti & l. si cui §. de reg. iur.

¶ Item si plures agant de peculio: proficere hoc ei, cuius pecunia in re versa est, debet: ut ipse vberior actionem habeat. Certè si præuentum sit ab aliquo & actum de peculio: de in rem verso actio an cesset, videndum, & refert Pomponius, Iulianum existimare, de peculio actione peremi de in rem verso actionem: quia in peculium conuersum est, quod in domini rem erat versum; & pro seruo solutum est, quemadmodum si ipsi seruo domino fuisset solutum, sed ita demum si præstiterit ex actione de peculio dominus, quod seruus in rem eius verterat. ceterum si non præstiterit, manet actio de in rem verso.

Ad §. 2. Item si plures.

R A T. D V B. In actione de peculio post priuilegia-

rios creditores melior est condicio occupantis l. si vero 10. l. ex facto 52. sup. de pecul. ergo imputare sibi debet creditor, cuius pecunia in rem patris aut domini versa

versa est quod non fuerit diligentior in actione occupanda: non enim negligentibus & dormientibus, sed diligentibus & vigilantibus iura scripta sunt l. non enim 16. *supr. ex quib. caus. maior. leg. quod autem* 6. §. sciendum l. pupillus 2. 4. *infr. quia in fraud. credit.* & quanto plures sunt creditores non privilegij, tanto magis debet hic creditor imputare suae negligentiae, cum tanto diligentior esse debuerit. Addidi non privilegij, quia contra privilegij nulla prodesse potest diligentia, cum illi semper occupasse ac priores egisse intelligantur d. l. ex facto *vers. & quia occupantis*, ubi diximus. Porro pluribus creditoribus simul agentibus & eodem tempore actionem occupantibus, certum est eos concurrere libij; inuicem partes facere, ac proinde quod plures sunt creditores, eodem minores portiones singulos consequi, cum inter omnes dividendum sit peculium pro ratas portionibus, ut fieri necesse est quoties par est causa omnium creditorum, ut in l. cum in eo 4. 4. *sup. de pact. l. cum hereditas* 59. *de admin. tutor. l. §. vlt. sup. de tribu. act.* quomodo igitur verum esse potest, q. Vlp. hic scribit, si plures creditores agant de peculio proficere hoc ei debere cuius pecunia in rem versa est, ut ipse veriorum actionem habeat? Dec. Quod plures sunt creditores concurrentes in actione de peculio, aut alio atque alio tempore agentes, eo minus singuli possunt consequi ea actione, cum tanto plures portiones fieri necesse sit, siue viriles, siue dispartes, ut omnibus aut simul, aut separatim & ex ordine satisfiat: atqui quanto minus erit in peculio, tanto plus esse necessarium est in actione de in rem verso, quia ad finem vsq; peculij actio de in rem verso confunditur cum actione de peculio, & una eademq; censetur esse actio, at in eo q. peculij quantitate excedit, actio de in rem verso propria naturam habere incipit ab actione de peculio separata: & hoc sensu quatenus decessit actio de peculio, eatenus crescit actio de in rem verso, & contra. Atqui quo plures sunt creditores agentes de peculio, eo minus commodum est q. ex actione de peculio sperare quilibet creditorum potest, cum inter chirographarios creditores adiectio non ui creditoris deterioris semper faciat antiquioris conditionem l. 1. §. 1. *infr. de separ.* tanto verior ergo fit hoc ipso actio de in rem verso, in qua scilicet id omne veniet quod in actione de peculio venire non poterit.

a. Certè si praesentia sit ab aliquo. Sensus est si quis ex creditoribus, peculiaris praesentia & occupaverit in actione de peculio, ne ceteris in occupando diligentioribus, postponeretur, an per actionem de peculio consumpta sit, cessetq; actio de in rem verso, & respondet ad questionem hanc Vlpianus ex Iuliano & Pom-

ponio, per actionem de peculio petimi de in rem verso actionem.

RAT. DVB. est, quia is qui agit de peculio eam tantum actionem consumit quam exercet: ergo sola actione de peculio non erit de in rem verso, quae separatum actionis nomen, & ius habet, & quae etiam deficiente extinctaq; actione de peculio solet competere l. interdu 14. *infr. hoc tit.* Dec. Quod in rem domini versum est in peculium quoq; cōuentum est. Fir. n. peculiare quicquid seruo peculium habenti creditur, & tanto locupletius facit peculium: ergo cū de peculio actum est, de eo quoq; q. in rem versum fuit actum esse necesse est. Proinde sicut is qui egit de peculio actionem de peculio consumpsit; ita & actionem quoq; de in rem verso eodem iudicio & proposita & extincta fuisse credendum est, & quemadmodum si q. seruo creditur, & ab eo in rem domini versum est, seruo solum fuisse ab domino liberaretur dominus, nec ea de causa cōueniri a creditore de in rem verso posset, quia se a seruo quē priore & immediatū creditore habuisset, liberasset, nec nisi de peculio cōueniri a creditore serui amplius posset; ita & q. actione de peculio cōuentus dominus praestitit creditori, liberare dominum debet ab actione de in rem verso, non minus quam ab actione de peculio; sed hoc tamē cū distinctione accipiendum est: nā si ex illa actione de peculio dominus praestiterit creditori q. in rem domini serui verterat, id eundem procedit, q. modō diximus. Alioquin bis idem consequeretur creditor si quod in rem domini versum est cōsecutus esset actione de peculio, itē ut peteret actione de in rem verso, q. alienum esset a bona fide, & a iuris tā ciuilibus quā praetorij aequitate l. si quis dolo 51. *in fin. infr. de re iudic. l. bona fides* 57. *de reg. iur.* At si fingas dominū actione de peculio aut nihil, aut minus praestitisse quam in rem ipsius versum fuerit, puta quod dimissis privilegijis creditoribus, & aliis anterioribus, id est, diligentioribus non superfluerit tantum in peculio quantum in rem domini versum erat, manet proculdubio actio de in rem verso: quā iniquum esset dicere cōsumptam & peremptam esse per actionē de peculio, quatenus actio illa de peculio inutiliter & inefficaciter esset instituta. Est enim haec res ex earum numero in quibus non tam intentionem creditoris, quam perceptio debiti liberat debitorem l. si ex duobus 32. ubi diximus *supr. de pecul. id que* ex summa, ut nemo non videt, aequitate, sed quae in actione de in rem verso tantō maior est, quantō iniquius esset locupletari patrem vel dominum ex iactura creditoris.

1. IAVOLENVS libro duodecimo ex Cassio.

Qui nummis acceptum seruum manumisit, agi cum eo, de in rem verso non potest: quia, dando libertatem, locupletior ex nummis non fit.

Ad l. Qui nummis 2.

RAT. DVB. Actio de in rem verso cōpetit quoties quis nummos credidit seruo, & ij in rem domini versi sunt, siue peculium aliquod, siue nullum sit l. 1. §. 1. *supr.* atqui ponimus nummos fuisse creditos seruo, ut eos daret domino suo manumissionis gratia, aut si viles: nihil enim refert, numeratos domino serui nomine a creditore ob hoc ipsum, ut seruus manumitteretur, & eos in rem domini versos fuisse. Idem est quod lex air, qui nummis acceptis quomodo legendum est: non autem acceptum seruum manumisit, & quamuis Iavolenus non adiciat quod nos

Tom. IIII.

adiicimus pecuniam in rem domini versam fuisse, id tamen necessario adiciendum & supponendum est quoties de in rem verso disputatur: ergo agi cum domino ex hac causa etiam de in rem verso potest.

DEC. Is demum de in rem verso tenetur qui ex nummis seruo creditis, aut quod idem est serui nomine numeratis sit locupletior. Quid. n. est in rem alicuius pecuniam vertere quam facere illius locupletiorē? Aut quanam alia ratio inducendae actionis de in rem verso, quam ne pater vel dominus ex creditoris iactura locupletaretur?

Aa

Atqui in proposita specie dominus qui ob acceptos nummos libertatem seruo dedit non ideo locupletior ex his nummis factus intelligitur cum seruum amiserit: nec distinguimus an plaris minorisve seruus fuerit, si quis domino in eam causam nummos numerauerit, cum tanti eum dominus aestimauerit, tantique habuerit eo carere, ut loquitur Vlpianus, licet in alia specie in l. 4. §. 1. *supr. de alien. iudic. mut. caus. fact.*

ergo actione de in rem verso dominus hoc casu teneri non potest: nec ad rem pertinet quod seruum amittendo libertati sibi acquiuerit: cum neque liberti acquisitione quisquam fiat locupletior l. *nemo prado est* 126. §. 1. *de reg. iur.* at si seruus ipse domino quantitatem dederit, ut manumittatur quā me mutuum accepit, distinguendum est an plus sit in eo quod seruus dedit quā in serui precio, ut subiicitur in l. *seq.*

3. VLPIANVS libro 29 ad Edictum.

Quod si seruus domino quantitatem dederit, ut manumittatur, quam à me mutuam accepit, in peculium quidem hanc quantitatem non computari: in rem autem videri versum, si quis plus sit in eo quod seruus dedit, quā est in serui pretio.

Ad l. Quod si seruus 3.

RAT. DVB. Nihil videtur interesse an domino pecuniam seruus ipse numerauerit manumissionis gratia, quam ab alio mutuam accepit, an vero alius nomine serui ob eadem causam, ut idem seruus manumitteretur, ut proximè dicebamus; an non enim utroque casu seruus pecuniam numerare intelligitur: atqui superiore casu nulla distinctio adhibetur nec quicquam videtur versum in rem domini licet plus sit in eo quod serui manumittendi nominè datum est quā sit in serui precio, ut apparet ex hac lege quæ in alio casu diuersum ius constituit adhibita huiusmodi distinctione, ergo neque cum seruus ipse domino pecuniam numerat quam ab alio mutuam accepit, distinctio hæc adhibenda est.

DEC. Cum alius serui nomine pecuniam numerat, ut seruus manumittatur, ferè est ut seruum ipse

emere ac quodammodo manumittere videatur. Proinde non potest distinguì quantitas precij à quantitate datæ pecuniæ, quia totum id quod datum est in serui pretio esse, & precij nomine datum intelligitur. At cum seruus ipse dat pecuniam domino quā mutuam accepit, id quod ut manumittatur, non potest videri seipsum emere tantique aestimare. Distinctio igitur adhiberi commodè potest & necessaria est an plus sit in pecunia quā in pretio serui, ut quamuis nulla pars huius pecuniæ in peculium computari possit, quia ea mente credita seruo est, ut statim & rectè ad dominum perueniret, non ut penes seruum qui peculium habebat remaneret, in rem tamen domini versa videri debeat pro ea parte quæ serui precium excedit, ideoque actione quidem de peculio nihil ex hac pecunia repetitur, sed actione de in rem verso, id quod plus est in eo quod seruus dedit, quā in serui pretio sit per actionem de in rem verso peti poterit.

¶ In rem autem versum videtur: siue id ipsum quod seruus accepit, in rem domini conuertit: (veluti si triticum accepit, & id ipsum in familiam domini, ei Variorum nomine, consumpserit: aut si pecuniā à creditore acceptam, dominico creditori soluerit. sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat: æquè in rem versum esse, Pomponius lib. 61. ait, quatenus indebiti repetitione dominus haberet) siue cum seruus dominici negotij gerendi administrandive causa quid gessit: (veluti si mutuatus sit pecuniam, ut frumentum compararet ad familiam alendam, vel si ad vestiendam) siue peculiariter mutuatus, postea in rem domini vertit. hoc enim iure utimur, ut etiam si prius in peculium vertit pecuniam, mox in rem domini, esse de in rem verso actio possit.

Ad §. 1. In rem autem versum.

RAT. DVB. Certum quidem est, & extra omnem omnino dubitationem in rem domini versum videri, si id ipsum quod seruus accepit in rem domini conuertit, veluti si triticum accepit, & id ipsum in familiam domini cibarium nomine consumpserit, aut si pecuniā à creditore acceptam dominico creditori soluit, cum his duobus casibus fiat utique dominus locupletior l. *sine hereditaria* 22. *supr. de nego. gest. l. si pupilli* 66. *infra, de solut.* sed si seruus errauerit in soluendo, & putauerit creditorem eum, qui non erat, quis dicat in rem domini versum esse quod indebitum solutum est, & falso creditori: aut locupletiorlem factum esse ex ea solutione quæ ipsi à nemine liberauerit? si quid liberatio qualibet supponit an-

tecedentem aliquam obligationem.

DEC. Locupletior fit quisque acquiri sibi actionem, quoniam is qui actionem habet etiam rem ipsam habere iam videtur l. *si qui actionem* 15. *de reg. iur.* At in proposita specie habet dominus conditionem indebiti aduersus falsum creditorem, qui tanquam verus solutionem accepit. Ergo & de in rem verso cōueniri potest: nec est quod quis replicet, interesse domini non soluere potius quā solutum repetere l. 3. *infra de compensat. l. stipulatus sum* 15. *in prin. de fideius. nam cum hoc casu nō alia de causā dominus teneatur quā quod habeat conditionem, non ad aliud tenei potest quā ut eam conditionem præstet, ex regula l. quod debetur* 51. *infra de her. petis. l. si quid possessor* 31. *vers. nisi forte sup. de her. petis.* atque ita neuter in damno

damno morabitur. Nec simile est, quod si negotiorum gestor indebitum soluerit ei cuius negotium gestum est, non competit repetitio. *l. si quis 23. sup. de negot. gest.* Id enim fit, quia sibi debet imputare negotiorum gestor, remere soluerit, non autem ei cuius negotia gessit, cuius proinde nihil interest, cum eo nomine conveniri non possit actione negotiorum gestorum. Cuius autem nihil interest ei neque conditio, neque alia actio vlla dari potest, cum & obligationes & actiones omnes ad hoc comparate sint, ut sibi unusquisque acquirat quod sua interest. *l. stipulatio ista. §. alteri. l. 3. §. 1. de verb. oblig.* At non similiter possis dicere, imputare sibi debere servum qui falso creditor soluit, quia qui nihil habet quod perdat, ut servus qui proprium nec habet quicquam nec habere potest, eius periculo nihil est, inquit Vlp. in *l. i. r. que fultio 12. in princ. inf. de furt.* Cui ergo velis imputare factum servi, qui falso creditor soluit nisi domino, qui peculium administrandum servo dedit, & cuius peculium intuitus est creditor, & domini personam secutus, cum pecunia servo credidit? Quid verò si sciebat creditor alios fuisse domini creditores veros, quibus vtiliter solvere & potuisset, & debuisset? an possis aliquid ei imputare? nam nec in exercitoria, vel in institoria actione, quæ tamen specialem aliquam rationem habere videtur, aliud vti que à creditore exigimus, nisi ut sciat necessariam esse, vel navis refectio, vel mercis comparatione, non etiam ut ipse curam suscipiat erogandæ in hanc vel in illam causam pecunie. *l. ult. iund. l. 1. §. unde querit sup. de exercit. ad.* Consequens igitur est, ut hoc casu teneatur dominus de in rem verso, hæc tamen saltem ut conditione quam habet adversus falsum creditorem qui indebitum accepit, actori præstare, ut diximus, teneatur, ut & in specie *l. idem l. ab eo inf. iung. l. si pro patre 10. §. iurem autem versum inf.*

A. T. D. V. B. Non habet procurator actionem cum servus pecuniam mutuatus est, ut fumentum compararet ad alendam familiam domini, vel si ad eam vestiendam, nec tamen fumentum vlla aut vestimenta comparavit, aut etiam cum peculiariter pecuniam mutuatus est, constat his casibus pecuniam

converti statim in peculium, non autem in rem domini. Ergo quamvis postea hæc pecunia in rem domini versa sit, actio tamen de peculio duntaxat, non etiam de in rem verso danda est, initio scilicet inspecto quod semper inspiciendum est, maxime cum de nomine & iure actionis quaeritur. *l. si procuratorem 8. in princ. inf. mandat. l. si tantum 12. sup. de SC. Maced. l. §. scio in fin. sup. de minor.*

D. E. C. In hac specie siue initium negotij consideres, fuit mutua data, & accepta pecunia, ut in rem domini, & quidem in vltis necessarios converteretur, siue finem & effectum rei, tandem in rem domini versa est. Cur ergo non competat actio de in rem verso, licet pecunia prius in peculium, quam in rem domini versa proponatur? iunge *l. si res §. ult. inf. hoc tit.* nam necesse quod possis hoc casu imputare creditori qui non tantum bona fide pecuniam credidit, sed ea quoque mente, ut in rem domini converteretur. Et quamvis non in eam rem versa sit in quam verum insperabatur, sufficit tamen, ut in rem domini versa sit quoquo modo ad obligandum dominum actione de in rem verso. In eoque melior est condicio actionis de in rem verso quæ solam domini utilitatem exigit *d. l. si res in princ. & §. quod servus in illis verbis rem necessariam vel vtilem domino emit inf.* quam actionum exercitoria & institoria, quæ praxiam necessitatem requirunt & necessitatis probationem *d. l. ult. inf. sup. de exercit. act. d. d. §. si res §. inf. hoc tit.* sicut & in eo deterius conditionis est quod exigit à creditore, ut sit curiosus in quam rem pecunia vertatur *§. sed si se accepit in fin.* Illud sane ad actionem de in rem verso inducendam omnino exigitur, ut pecunia ob hanc causam data sit, ut in rem domini converteretur, quomodo Paulus loquitur *lib. 2. sentent. tit. 9.* quod verò pecunia prius in peculium versa sit, non tollit actionem de in rem verso si modo eadem pecunia postea in rem domini versa sit, ut scriptum est in *fine huius §.* Quod tamen quod demum casu verum sit & quomodo accipiendum, latius explicat Vlpianus in *l. si res §. §. ult. iund. l. seq. inf. vbi dicemus.*

2 §. Et regulariter dicimus totiens de in rem verso esse actionem: quibus casibus procurator mandati, vel qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem, quotiensque aliquid ita consumpsit servus, ut aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem.

Ad §. 2. Et regulariter.

R. A. T. D. V. B. Non habet procurator actionem mandati contra mandantem si quid ipse soluerit indebitum falso procuratori, quia non hoc ei mandatum esse intelligitur: multo minus autem negotiorum gestor actionem negotiorum gestorum, cum nihil gesserit vtiliter, qui falso creditor & indebitum soluit. *l. si quis 23. sup. de negot. gest.* & tamen obligat dominum servus actione de in rem verso, si pecuniam quam mutuat accepit, ut vero creditori solueret, falso soluerit, ut scriptum est in *§. precedente.* Ergo non est vera regula quæ hic proponitur, toties de in rem verso esse actionem, quoties & quibus casibus procurator mandati, vel si, qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem.

D. E. C. Regula quidem ea est, quæ hic proponitur, sed quæ tamen habet suas exceptiones, ut cætera omnes ferè regule. *l. 1. l. omnia definitio 202. de regul. iur.*

neque sumptus ullus factus fuisset. Aliud enim est rem facere meliorem, aliud verò in eo statu in quo est illam conferuare. Et quemadmodum *Non minor est virtus quam querere partem suam*, ita nec minore inter sumptus res conferuatur, quàm meliores sunt. Vtroque igitur modo in rem domini verti-

3 ¶ Proinde si seruus sumpsit pecuniam, vt se aleret, & vestiret secundum consuetudinem domini: (id est vsque ad eum modum, quem dominus ei præstare consueuerat) in rem domini vertisse, Labeo scribit. Ergo idem erit & in filio.

Ad §. 3. Proinde si seruus.

RAT. DVB. ET DEC. est quæ ad *versiculum vltimum §. procedenti*. Hic namque §. nihil illatio est ex eo quod dictum fuit in superiori. Cum enim seruus sumpsit pecuniam, vt se aleret ac vestiret secundum consuetudinem domini, id est, vsque ad eum modum, ad quem dominus victum vestitumque ei præstare consueuerat, nihil in rem domini versum esse videtur, quia non idem vel melior vel preciosior fit seruus, quàm esset antea, sed eiusdem precij, fortassis etiam minoris, si seruorum præcia sint diminuta, sed tamen contrà sensu Labeo: Et rectè. Quid enim magis necessarium ad vitam serui conseruandam, quàm vt & victum habeat & vestium, quæ duo præcipua sunt humanæ vite munimenta? Sine quibus non modò deteriore fieri hominè: sed

4 ¶ Sed si mutua pecunia accepta domum dominicam exornauit tectoriis, & quibusdam aliis, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad vtilitatem: non videtur versum: quia nec procurator hæc imputaret. nisi fortè mandatum domini, aut voluntatem habuit. nec debere ex eo onerari dominum, quod ipse facturus non esset. quid ergo est? pati debet dominus * creditorem hæc auferre, sine domus suæ videlicet iniuria: ne cogendus sit dominus vendere domum, vt quanti pretiosior facta est, id præstet.

Ad §. 4. Sed si mutua.

RAT. DVB. Etiam cum pecunia quam seruus mutuum accepit in id erogata seruus est, vt domum dominicam exornaret tectoriis, & quibusdam aliis huiusmodi rebus, quæ ad voluptatem magis quàm ad vtilitatem dominiq; pertineant. Negari non potest, quin res tanto preciosior iacta sit, & cōsequenter dominus locupletior. Atqui cum de in re verso quæritur illud maximè & potissimè inspicitur, an dominus vel pater ex ea pecunia locupletior factus sit. *l. 2. sup. Cum tota ferè huius actionis ratio in ea æquitate consistat, quod iniquum sit patrem vel dominum ex damno & iactura creditoris fieri locupletiorum, l. nam hoc natura, 14. sup. de conduct. indubit. l. iure natura 206. de regul. iur.* Ergo etiam hoc casu actio de in rem verso locum habere poterit.

DEC. Non debet pater vel dominus onerari ea impensa, quam non fuerat ipse facturus, ne alioqui cogatur domum ipsam vendere in quam voluntatiuè impensæ factæ sunt, vt eas præstet, quod esset iniquum. *l. in fundo, 38. vbi diximus sup. de rei vindicat. l. seruos 25. sup. de pignor. act.* Qua etiam ratione nec procurator actione mandati hos sumptus domino imputaret, nec gestor negotiorum absentis actione negotiorum gestorum. *l. idemque 10. §. idem aut. inf. mand. l. ex duobus, 27. sup. de negot. gest.* Non enim videtur vtiliter rem gerere is qui dominum onerat eiusmodi sumptibus quos ipse facturus non esset, *l. sed an vltro, 20. §. 1. & l. eq. eod. tit.* Regulariter autem dicimus to-

tur, & res ipsa quoque sit melior, quæ alioquin fieret deterior. Imò verò maximè necessariz impensæ dicuntur quæ in rem conferuandam sunt & quibus non factus res deterior fieret, licet non ideo fiat melior. *l. impensa 14. l. vi. de impens. in reb. dot. salt. l. impensa, 79. de verb. sign.* Et ita loc' hic planè intelligendus est.

etiam omnino perire necesse est. Nihil ergo est quod magis in re domini vertatur, quàm quod in alimēta & vestimenta serui creditū & impensum est, proinde hoc etiā casu erit de in rem verso actio. Et quemadmodum solemus dicere speciem acquirēdi esse liberari ab obligatione *l. specier, 11. de acceptat. l. suppletus, 66. in fin. de solut.* Ita & prima, & potissima pars locupletandi patrimonij est non fieri pauperiorem, & quod iam in patrimonio est, bene ueri & conseruare. Idem ergo & in filiofamilias erit, vt quod iam eius victum, vestitumque impensum fuerit dum ne solitum & probabilem impensæ modum excedat in rem patris versum esse intelligatur, *l. filiusfamilias, 19. l. vlt. inf. hoc titul.* Patris enim onus hoc fuit, vt filium aleret, vestiretque, nec proinde Senatusconsulto Macedon. locus esse hoc casu potest, *l. 2. l. Macedoniani, §. C. ad Senatusconsultum Maced.*

ties de in rem verso esse actionem, quoties procurator mandati, vel is, qui negotia gessit, negotiorum gestorū haberet actionē. *§. regulariter, 2. sup. id est,* quoties necessaria fuit impensa vel vtilis, quā impensarum hæc facit rem meliorem, illa non patitur fieri deteriorem. Excipiendustamen semper casus ille est, qui in hac lege excipitur, nisi is qui impensas istas voluptarias fecit, domini vel mandatum habuerit, vel saltem voluntatem. Hoc enim casu non potest dominus recusare quominus impensas omnes præstet, quæ voluntate ipsius factæ sunt, quāuis mandatum ea de re nullum intercesserit. Non enim mandatum in hanc rem exigitur, sed nuda voluntas sufficit, quia non potest vlla videri facta iniuria ei qui semel voluit, *l. in diem, 9. §. 1. inf. de aqua & aqua pluui. arcend.*

a Quid ergo est? Pati debet dominus. RAT. DVB. Imputari potest creditor qui seruo pecuniam credidit, si ea voluntate fuit vt dominum sibi actione de in rem verso obligaret, cur non fuerit curiosior, vt in rem domini pecunia verteretur, id est, vt in vtilem vel necessariam causam impenderetur, *§. sed si sic accepit inf.* Ergo non est ei permittendum, vt impensas, illas voluptarias in rem domini factas auferat, cum pecuniam suam donasse videatur, quomodo solemus dicere de malæ fidei possessore, quia rem alienam sciens impendit, *l. aded, 7. §. diuerso, vers. certè Institut. de acqu. r. rer. domin. l. qui alienum, 14. inf. de donat. l. si seruus, 27. §. si oliuam, sup. ad legem Aquilianam, l. domum, §. Cod. de rei vindicat.* Nec habet

habet hic creditor quod conqueratur quasi maneat in dāno: nullum enim damnum sentire quis videtur, quod ex culpa sua sentiat, *l. quod quis 203. de reg. iur.*

D E C. Cū inter duos contenditur, curandum est, quantum fieri potest, ut desiderio utriusque satisfiat, nec alteruter lædatur, *l. ex his 8 in fi. infr. Que in fraud. credit. l. servus dotalis, 58. in fi. solut. matrim.* Ideoque dici solet, quod vni prodest, & alij non nocet facillè concedendum esse, *l. in creditore, 38. in fi. de euss.* Atqui cū permittitur creditori, cui actionem de in rem verso denegamus, ut tectoria & alias huiusmodi voluptarias impensas auferat, quæ sine domus detrimēto, dominique iniuria auferri possunt, & commodam recipiunt separationem (non enim semper recipiunt, *l. in autem 27. §. vlt. & l. seq. de rei vindic.*) ut loquitur, *l. pro voluptariis, 9. de impens. in reb. dot. al. fact.*

§ Idem Labeo ait, si servus mutuatus nummos à me, alij eos crediderit: de in rem verso dominum teneri, quod nomen ei acquisitum est. quam sententiam Pomponius ita probat, si non peculiare nomen fecit^a, sed quasi dominicæ rationis: ex qua causâ hæcenus erit dominus obligatus^b: ut, si non putat sibi expedire nomen debitoris habere, cedat creditori actionibus, procuratoremque eum faciat.

Ad § 5. Idem Labeo ait.

R A T. D V B. Cū servus nummos sibi creditos alij credidit, non videtur eos in rem domini vertisse nec in ipsius utilitate. Quenā enim utilitas esse potest, si quis se debitorē cōstituat eius pecuniæ, ex qua sibi alium debitorem querat? Annō multò locupletior est is qui nihil debet, etiamsi nihil ei debeatur quā qui certæ quātitatis debitor est Titij, & creditor Sempionij? quod enim debes, id solvere necesse habes, ut te tuūque patrimonium exoneret. Quod autem tibi debetur, si voles exigere plerumque iactura tibi aliqua faciendā erit, aut litis & sumptuum, si cum improbo & litigioso debitorē tibi res sit aut etiam i plus debiti vel totius vel pro parte, si cum egeno & qui nō sit solvendo, *l. quod debetur 51. sup. de pecul. l. nam in, 6. sup. de dolo.* Itaq; nomina ex nominib. facere nunquā prudentis & frugi patrisfam. esse visum fuit. Nec quisquam ferè tam stultus est, ut hoc faciat, nisi qui licere sibi putant, ut grauiorib. visuris credant pecuniam quam leuionibus acceperint, quod non minùs à bonis moribus, quā à Christianæ religionis lege alienum est.

D E C. Fit locupletior dominus ex pecunia creditoris qui ex ea sibi accepit debitorē, nec minùs si ex contractu serui, quā si ex suo proprio. Bonæ enim cuiusque consistunt etiam in actionibus & nominibus debitorum, *l. honorum 49. infr. de verb. signific. l. quam Tiberonius, 7. §. 1. peculio & l. leguq; ergo 16. in fin. supra, de pecul.* Atqui cū servus acceptam ab vno mutuum pecuniam alij credidit obligat accipientem, eiusque nomen ita domino acquirit ut ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat, *l. servus vetante, 62. de verb. oblig. l. etiam, 32. de acquir. rer. dom. l. placet 79. de acquir. hered.* Facit ergo dominum locupletiorē, & consequenter obligat eum actione de in rem verso.

a Si non peculiare nomen fecit. **R A T. D V B.** Etiam cū peculiare nomen factum est, non eò minùs fit ex eo locupletior dominus, cuius & peculium ipsum est iure domini. Serui autem non nisi conuenientib.

Tom. IIII.

utrique parti consultitur, & domino ne alium sumptuum refusione oneretur, & creditori, ne in damno protius maneat, qui nihil minùs cogitavit, quā ut pecuniam suam donaret, quā e contrario mutuum dare voluit tantundem à domino reperiturus. Nam nec prædono hoc denegandum est, si Caio credimus in *l. viles 39. in fin. supra, de hered. petit.* De quo tamen videnda sunt, quæ de tota illa impensarum questione latius scripsimus, ad *l. viles & ad d. l. in fundo 38. de rei vindic. l. unge l. pro voluptariis 9. de impens. in reb. dot. fact.* Illud obseruandum est quod in *fi. huius §.* statim sequitur, *nec cogendus sit dominus vendere domum, ut quanti preciosior facta est, id præstet,* non rationem esse proximi huius versu: sed eius sententiæ, quæ initio §. proposita est, non danda contra dominum, ex hac causa, de in rem verso actione.

oculis, ut diximus, ad *l. 1. & alibi sæpè sup. de pec.* Ergo & hoc quoque casu actio de in rem verso in dominum dari debet. **D E C.** Peculium serui quasi proprium ipsius patrimonium intelligitur, & à rationibus domini separatim & considerantur domini & serui patrimonium quasi separata & diuersarum personarum, *l. 4. l. peculium, & ex eo, 39. sup. eod. ill. tit.* Aliud ergo est verti pecuniam in rem domini, aliud verò verti in peculium serui. Priore casu dūtaxat habet locum actio de in rem verso. Posteriore autem actio de peculio, *l. quod serui, 56. Bene ergo Pomponius supradictam sententiam, quæ Labeonis fuit, ita probat, si non peculiare nomen serui fecerit: sed quasi dominicæ rationis, quoniam alioqui nomen ex pecunia illa credita contra cum peculio acquisitum esset non domino, idèoque nec dominum obligare posset nisi de peculio, & quatenus peculij ratio pateretur, lunge, §. §. vlt. & l. 6. infr.*

b Ex qua causâ hæcenus erit dominus obligatus. **R A T. D V B.** Actio de in rem verso, quam ex hac causâ competere Vlp. retulit, nō persequitur nomen ex pecunia ipsa credita, contra cum, sed pecuniam ipsam creditam & in rem domini versam. Est enim rei persequutoria per quam proinde persequitur creditor illi, quod sibi abest, *l. in honorarium 35. de oblig. & act.* Abest autem non nomen Titij, cui servus credidit, sed pecunia, quæ ipsi seruo credita est. Etgo ex hac causâ non hæcenus duntaxat erit dominus obligatus, ut si non putat sibi expedire nomen debitoris habere cedat creditori actionibus, & procuratorem eum in rem suam faciat, quomodo Vlpianus hic scribit, sed ut omnimodo creditam pecuniam actori solvere ac restituere compellatur. Alioqui videbitur hoc casu aliud pro alio solui creditori inuito, quod ratio iuris non admittit, *l. 2. §. mutui datio sup. de reb. credit.* Et quod ad rem nostram propius accedit. Eum à quo mutua sumpta est pecunia, non cogi inuitum suscipere in solutum nomen debitoris, aperte scriptum est in *l. eum à quo 16. C. de solut.* Præsertim cū ita futurum sit ut hant de lite lites, quod ne quidem in executione iudicati Prætor patitur fieri, *l. 4. §. ait Prætor, de re iudicat.*

Aa 3

DEC. Quoties quis alteri obstringitur non alia de causa quam quod actionem habeat in alium, nō ad aliud teneri potest, quam vt actionibus suis cedat, & eum a quo cōuenitur procuratorem in rem suam faciat, quia delegatio hoc casu pro iusta praeestatione est l. quod debetur 51. in fin. vbi diximus *supr. de pecul. l. si quid possessor 31. sup. de hered. petit.* atqui in proposita specie non alia de causa dicimus teneri dominū actione de in rem verso ei qui pecuniam seruo credidit, quam quia seruus eandem pecuniam credidit: alij quoque, cuius nomen domino acquisitum est: ergo nec ad aliud dominum obligari æquum est, quam vt actionibus suis cedat ei cui ipse obligatus est contra

eum quē habet ipse obligatum. In plus enim teneri eum esset iniquum ex contractu serui, si fortēis cui seruus pecuniam credidit improbus debitor sit, aut impudens litigator, aut suspēctis facultatibus, quem proinde non expedit domino habere debitorem, ne cogatur pro nomine minus idoneo pecuniā soluere creditori, ex cuius pecunia nunquam fuerat ille tam improbum nomen empturus, argumento eorum quæ diximus ad §. *precedentem* ex l. *in gloria 11. sup. de negot. gest. nec iustam conquirendi causam habet creditor, tamen si ita sit futurum, vt moretur in damno, cū debuerit esse curiosior in inquirendo, cum seruo credidit, in quā re pecunia verteret §. sed si accepit infr.*

¶ Nec non illud quoque in rem domini versum Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit volenti ad luxuriæ materiam: vnguenta fortē: vel si quid ad delicias, vel si quid ad turpes sumptus subministravit; neque enim spectamus: an bono domini cesserit, quod consumptum est, sed an in negotium domini.

Ad §. 6. Nec non illud quoque.

RAT. DVV. Non conuenit vito bono, ne honestati publicæ credere in rem & vtilitatē domini versam esse pecuniam quam mutuatus est seruus si eam licet volente domino impenderit, vt emeret vnguenta ad luxuriæ materiam, aut vt quid aliud ad delicias, vel ad turpes sumptus domino subministraret, cum enim primum iuris præceptum sit honestē viuere, omnia quæ cōtra publicam honestatem fiunt pro infestis, adeoq; pro impossibilibus haberi oportet l. *si lius 15. iunct. l. preced. de condic. infr.* Tantū abest, vt ex ea causa actio aliqua iure ciuili dari debeat. Ergo nec in rem domini versum hoc videri debet, nec de in rem verso actio ex hac causa competere: quomodo solemus dicere generaliter turpes obligationes, nullius esse momenti, nec vllam ex iis actionem dari l. *generaliter 26. & seq. infr. de verb. oblig. l. si vnus 27. §. patet quæ turpem sup. de pact. nam cum & obligationes & actiones ad hoc comparatæ sint, vt vnusquisque sibi acquirat, quod suū interest l. *si stipulatio ista 38. §. alteri de verb. oblig. causam obligationis & actionis honestā esse necesse est, vt actio dari possit arg. l. si venditor 6. §. 1. & seq. infr. de seru. export.**

DEC. Causa huius actionis in proposita specie honesta est cum nascatur actio de in rem verso ex eo quod creditor seruo alieno mutuum pecuniam dedit, vt in negotium domini impēderetur, nec potest negari quin creditoris interfit ex honesta causa, cum ablit ei pecunia quam mutuum dedit, & quam, nec dominus negat impensam esse sua voluntate: quamuis in res futiles, inhonestas & turpes, quia sufficit, vt

pecunia in manus domini peruenisse videatur, quomodo peruenisse creditur, si eam seruus pro arbitrio & voluntate domini impenderit: alioqui perinde dicendum esset, etiam si creditor non seruo, sed ipsi domino pecuniam credidisset, eamq; dominus in malos & turpes vsus impendisset, denegandam creditori conditionem certi ex mutuo: quod esset absurdum, & iniquum. Is enim qui bona fide cōtraxit ob ea quæ accepta pecunia gesta sunt a debitore actionem suā amittere non debet arg. l. *bona fide 27. in princ. infr. ad SC. Vellian.* & quamuis ad inducendam actionem de in rem verso requiramus in creditore curiositatem, vt inquirat, an in rem domini pecunia uertatur, non tamen illud etiam ab eo exigimus, vt inquirat, an in hanc, vel illam causam, dummodo sciat eā impensum iui in negotium domini, ita volētis & iubentis. Et hoc est quod Vlp. hic scribit, non esse spectandū, an bono domini cesserit quod cōsumptum est, sed an in negotium domini. Negotiū autem domini est quodcunque vult ille sibi negotium esse, siue honestum sit, siue turpe. Alia causa est eius, qui ex mandato luxuriosi adolecentis pro meretrice fideliussit, aut meretrici pecuniam credidit vt in l. *si vend 12. §. si adolescens infr. mandat.* Itemq; mariti qui voluptarias impensas fecit in rem dotalem licet volente muliere l. *in voluptariis 11. de impens. in reb. dot. fact.* quoniam & mandatum rei turpis nullum est, & non debet esse in potestate mulieris, vt sua voluntate dotē, quam minuat ob voluptarias impensas marito factas cui illa nimis facili siue nimio amoris ardore, siue fortassis etiam metu verberum, aut subfusculi consenserit.

¶ Vnde rectē dicitur, & si frumentum comparauit seruus ad alendam domini familiam: & in horreo dominico reposuit, & hoc perit, vel corruptum est, vel arsit: videri versum.

Ad §. 7. Vnde rectē dicitur.

RAT. DVV. Verba omnia cum effectu accipienda sunt, & ex effectu æstimanda l. 1. §. *hac autem verba sup. quod quisq; iur. l. pen. §. docere.* ne quis cum qui in ius vocatus est, vi eximat. Maximē verō cum tractamus de actione hac de in rem verso, in qua nec sufficit ab initio versum esse in rem patris vel domini nisi duret versum l. *si pro patre 10. §. versum infr. hoc tit.*

Atqui cum seruus tuus mutuum a creditore accepit pecuniam vt frumentum compararet ad alendam tuam familiam, licet comparauerit, adeoq; frumentum in horreo tuo reposuerit; si tamen id frumentum postea corruptum sit, vel arsit, vel perierit alio quoquo modo, verum est in effectu nihil in rem tuam versum esse, aut saltem si quid ab initio in rem tuā versū fuisse intelligitur, id nō durasse versū. Ergo actio de in rem verso cōpetere hoc casu non potest.

DEC.

DE C. In omnibus negotiis & contractibus initium semper inspiciendum est, & quid ab initio gestum sit, nō quid postea euenit. Maxime cūm queritur an negotium aliquod vtiliter gestum fuerit. Non enim spectandus est euentus, si modō initium fuerit vtile, l. sed an vltro, 10. §. 1. & legibus sequentibus. *supr. de negot. gest.* Et quē separandus hac in re effectus rei ab euentu. Non enim si quid ex postfacto contingerit, quod ab initio prauideri nec potuit, nec debuit, eō minū verum est verā ab initio fuisse pecuniam in rem domini,

cūm ex ea comparatum est frumentum ad alendam domini familiam, tamen postea frumentum illud casu aliquo fortuito perierit, quia casum illum fortuitum nocere domino aequius est, quā creditori, cui nihil imputari potest, l. quā fortuita, 6. l. pigmus, 9. C. de pigmo. act. l. contractus, 23. de reg. iur. Et quod dici solet non videri versum quod non durat verum, non de ea duratione accipiendum est, quā per emergentem casum aliquem fortuitum impediatur, sed quā sua sponte & naturaliter intercidat, vt in l. si seruum, 31. *supr. famul. viciis.*

8 ¶ Sed etsi seruum domino necessarium emisset, isque decessisset, vel insulam fulsisset, eaque ruiisset: dicerem, esse actionem de in rem verso.

Ad §. 8. Sed etsi seruum.

RATIO DVBITANDI ET DECIDENDI, ad hunc §. eadem ipsa est, quā ad præcedentem. Nam cūm seruum tuus ex pecunia tibi credita seruum emit tibi necessarium, & quem tu perinde empturum fuisses, qui seruum postea facto tuo perierit, aut quo alio modo citra culpam ere ditoris, aut si ex ea pecunia insulam fulsisset, quā postmodum ruerit, si quidem euentum inspiciamus nihil certē in rem tuam ita versum est, vt hodie possis videri factus locupletior. Sed tamen initio inspecto negari non potest quin negotium eum vtiliter gestum sit, cūm pecunia impensa fuerit in rem omnino necessariam, licet euentus

consilio & proposito non responderit, idēque & actio de in rem verso, his casibus competet, quia & procuratori, cui tale quid contigisset, actio mandati competeret, & negotiorum gestorum actio quoque negotiorum gestorum danda esset, *dict. l. sed an vltro, 10. §. 1. & l. sequi. successori, 12. §. vlt. supr. de negot. gest. iunct. §. & regulariter, & §. sed si mutua supr. hac lege.* Non enim possunt illi casus fortuiti imputari creditori, cui satis est, quod bona fide pecuniam suam seruo tuo crediderit, & curiosus fuerit vt in vsus non modō vtilis, sed etiam necessarius impenderetur: nec præterea procurator tuus aut serui tui esse debuit, vt insulam tam bene fulciri, curaret, ne ruere posset illam contingeret, *arg. l. vlt. supr. de exercit. act.*

9 ¶ Sed si sic accepit, quasi in rem domini verteret, nec vertit, & de cepit creditorem: non videtur versum: nec tenetur dominus ne credulitas creditoris domino obesset, vel calliditas serui noceret. quid tamen si is fuit seruus, qui solitus erat accipiens vertere? adhuc non puto nocere domino, si alia mente seruus accepit: aut si, cūm hac mente accepisset, postea aliō vertit. curiosus igitur debet esse creditor, quō vertatur.

Ad §. 9. Sed si sic accepit.

RATIO DVBE. Nihil imputari potest creditori, qui seruo tuo mutuum dedit pecuniam eo consilio & proposito, vt in rem tuam verteretur. Præsertim si propositum illud non in mente retinuerit, quod esset inutile, sed expresserit ea lege numerationi dicta, & seruo tuo ea ipsa lege pecuniam accipiente. Quod Ulpianus significare videtur, his verbis, *sed si sic accepit.* Nec si postea seruus tuus creditorem deceiverit; eamque pecuniam in alios vsus verterit, nocere ea res debet creditori, qui bona fide contraxit, *arg. l. bona fide, 27. infr. ad Senatusconsultum Velleianum,* quique non debuit se quasi tuum procuratorem constituere, vt curaret impendi eam pecuniam in rem tuam, vt proximē diximus, *ext. vlt. supr. de exercit. act.* Cui enim dolum serui nocere æquius est, quā domino? Nam neque debet tam curiosus esse creditor, vt inquirat diligentius, quid debitor fecerit, aut facturus sit, l. doli 19. *ad fin. infr. de donat. & deleg.* Et sufficit nihil à creditore factum esse, nisi bona fide, & negotium ab initio vtiliter si non gestum profus, tamen caputum fuisse, vt dari ei debeat actio de in rem verso, sicut & negotiorum gestorum actio ex

simili causa dari ei posset, *l. sed an vltro, 10. §. 1. & l. seq. successori 12. §. vlt. supr. de negot. gest.* Præsertim vero si ponas solitum fuisse hunc seruum, quoties nomine domini pecuniam mutuum acciperet eam in rem domini vertere, & quoties versum se diceret, id ipsum præstare, quo casu minū certē imputari potest creditori, cur adeo fuerit credulus, vt eius serui fidem sequeretur, qui fallere non solet, *argum. l. 3. infr. de Senatusconsulto Macedoniano.* Ergo in specie quoque huius §. actio de in rem verso locum habere debet.

DE C. Neque credulitas creditotis, neque calliditas serui nocere domino debet. Sibi enim quicquid credulitatem suam imputare debet, non alteri, l. 1. *dolum autem, supr. de eo per quem fact. erit. l. qui hominem, 34. §. si nullo, infr. de solut. iunct. l. si qui inficiatus, 13. infr. de pos.* Et serui calliditas non tam domino debet nocere, quo ignorante negotium geritur, quā ei qui cum seruo contrahit, cuius est sibi prospicere & cautius negotiari, vt in l. 2. *Cod. de furt.* ne quid damni ex serui improbitate & calliditate sentiat, *argum. l. qui cum alio, 19. de regul. iur.* Maxime quod suspecta cuique esse debeat nequitia seruilis ingenij, & ad calliditatem prioris semper quā ad innocentiam. Et quamuis ex delictis lex

uorum teneantur domini noxalibus actionibus, *res. de noxal. act.* non similiter tamen tenentur ex quolibet dolo & calliditate, quia nec omnis dolo delictum est, licet non sit delictum sine dolo. Non est igitur danda de in rem verso actio creditori qui mutuum pecuniam dedit, quamvis ea lege nominatim dicta, ut in rem domini verteretur, siue ea quoque mente seruus tunc fuit, ut pecuniam in rem domini verteret, postea vero creditorem deciperet, siue iam tunc gerebat animum decipiendi creditoris, & in alios usus pecuniam vertendi, siue denique solitus erat pecuniam vertere in rem domini, siue non solitus, dicendum est dominum actione de in rem verso non

teneri, quia & verum est nihil in rem domini verum fuisse: quod ex re ipsa & ex effectu estimandum est non ex nuda creditoris voluntate, nec si voluntas quoque serui concurrat, ut & nomen ipsum actionis sonat. Debet igitur curiosus esse creditor, in quam rem pecunia vertatur, si id agit ut acquirat sibi actionem de in rem verso. In eoq; durius condicionis est, quam qui agit exercitoria vel institoria actione *d. l. ult. de exercit. act.* ut diximus ad §. 1. *sup. iunge l. vir uxoris 17. in prin. infr. ad S. C. Velleian.* Curiositas certe creditoris non potest esse non laudabilis, quociens necessaria est: est autem necessaria iis maxime qui contractus suspectos ineunt vel cum personis suspectis.

10 ¶ Si mutuatus sit pecuniam seruus ad vestem comparandam, & nummi perierint: quis de in rem verso agere possit? vtrum creditor, an venditor? puto autem, si quidem pretium numeratum sit, creditorem de in rem verso acturum, etsi vestis perierit: si autem non fuit pretium solum ^a ad hoc tamen data pecunia, ut vestis emeretur, & pecunia perierit, vestis tamen familiae diuisa est: utique creditorem de in rem verso habere actionem. an & venditor habeat, quia res eius peruenerunt in rem domini? ratio hoc facit, ut teneatur unde incipit dominus teneri ex vna causa duobus. ^b Proinde etsi tam pecunia ^c quam vestis perierit: dicendum erit, utrique dominum teneri. quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.

Ad §. ult. Si mutuatus sit.

R. A. T. D. V. B. Cū mutuatus est seruus pecuniam ad vestem comparandam & pecunia perit, & vestis quoque nihil in rem domini verum videri potest, neque pecunia, neque vestis. Ergo de in rem verso actio locum habere hoc casu non potest, neque in fauorem creditoris, neque in fauorem venditoris. Stulta proinde questio esse videtur, an creditori, an vero venditori danda sit hæc actio quæ neutri danda est. Dec. Eriam venditori potest dari actio de in rem verso, si merces eius ad dominum peruenerint, ut sequitur in hoc §. sed cū vestis perit simul cum pecunia nihil quidem ex bonis venditoris ad dominum peruenit, & ideo venditori actio de in rem verso dari non potest. Sed tamen creditori tanto magis danda est qui pecuniam suam seruo numerauit & credidit in usus tam necessarios, §. *proinde 3. sup.* & cuius pecuniam ponimus, iam fuisse venditori numeratā, & ad quem perditæ post precij numerationem pecuniae periculum pertinere non potest, multoq; minus periculum vestis, quam ex ea pecunia seruus cōparauit. Sans enim est creditori, quod pecuniam crediderit ea mente, eoq; proposito, ut in rem domini verteretur, quodq; vera sit per numerationē precij factam venditori licet verba non durauerit, quia & hodie duraret, si vestis non interdidisset, quomodo Papinianus loquitur in *l. si seruus 31. sup. fam. ercisc.* Itaque indubitatus est hic casus, si ponas quod Vlp. ponit, & solum fuisse precium venditori, & vestem perisse, ita ut certum sit non esse dandam venditori actionem de in rem verso: nam si vestis non perierit, sed ad dominū, aut quod id est, domini seruū peruenerit, cū venditori eadem actio de in rem verso denegari non possit, ut mox dicemus, difficilius est, ut eam creditori quoque demus, quam illis habituro si eam venditor non haberet, secundum Neratij sententiam in *l. quamuis 18. infr. hoc titul.* Sequitur a-

lia pars distinctionis, si pecunia perierit antequam precium fuerit venditori solum, nec vestis perierit.

^a *Si autem non fuit precium solum.* R. A. T. D. V. B.

Cū pecunia perit apud seruum priusquam ex ea precium venditori vestis solueretur, licet iam diuisa veste familiae, non potest dici pecuniam in rem domini veram esse quæ perit antequam verteretur, siue fortuito casu id acciderit, siue etiam culpa serui, quamvis citra culpam, etiam creditoris. E contrario autem vestis quam venditor ante numeratum precium tradidit & familiae diuisit, in rem domini proculdubio versa est, nec proinde dubitari potest quin contra dominum debeat venditor habere actionem de in rem verso. Per quam utique consequetur precium vestis, & mercis venditæ. Ergo non est hoc casu danda creditori eadem actio de in rem verso, ne alioquin eueniat non solum, ut duobus ex eadem causa actio de in rem verso competat quod absurdum esse putauit Neratius in *dist. leg. quamuis 18. infr.* sed etiam quod absurdus est, ut ei detur, cuius pecunia nullo modo in rem domini versa est, cū perinde teneatur venditori, ac si nullam creditor pecuniam seruo numerasset.

D. E. C. Creditori non debet nec potest nocere casus fortuitus pecuniae quæ perit apud seruum etiam prius quam ea venditori mercis numeraretur, cū & ipse numerauerit seruo ea mente ac lege, ut in precium emendæ vestis impenderetur, & vestis iam diuisa familiae proponatur, quam non tradidisset venditor, nisi seruus eam emisisset, quam potest non fuerat empturus, nisi creditor in eam rem nummos ei numerasset. Ergo quamuis de venditore cuius merx ad dominum peruenerit nulla dubitatio sit, quin actionem de in rem verso habere debeat, non eo minus tamen eadem actio creditori quoque danda est qui sicuti prior contraxit, ita prior habuisse illam videtur. Et cui nocere non debet, quod

quod eandem actionem venditor sibi quaesierit vendita & diuisa veste familie, cum vni quaesita, siue actio, siue exceptio, ei adimi alterius factio non possit. *l. Granum 71. §. si ponamus inf. de fideiuss. l. vlt. sup. de pact.* Estque multo aequius, ut dominus teneatur duobus ex eadem causa, quam ut ab eo cui semel obligatus fuit, liberetur ob id solum quod alij quoque obligatus esse coeperit. Non enim legitimus ille modus est tollendae obligationis iam contractae, si debitor alij quoque se obliget, quamuis ea ratione faciat aliquam rem deteriore prioris creditoris conditionem. *l. 1. §. 1. inf. de separar.* atque haec quidem iudicio meo tota ratio est sententiae Vlpiani volentis in hac specie dominum duobus teneri eadem actione de in rem verso, quamuis ex vna eademque causa. A qua tamen sententia longe stat Neratius in *d. l. quammui*, ut mox dicemus.

b *Vnde incipit dominus teneri ex vna causa duobus.* **RAT. DVB.** Vnius tantum, non duorum ex quoquo contractu potest esse de in rem verso actio, eius scilicet qui id ipsum credidit quod proximè & immediatè in rem domini versum est, si Neratio credimus in *d. l. quammui 18. inf. hoc tit.* Nam quemadmodum non potest eadem pecunia bis in rem verti, ita neque fieri versio pecuniae aut alterius rei in rem domini à duobus, aut ex re duorum in vna eademque causa. Ergo in proposita specie cum venditoris merces ad dominum peruenerint, solius venditoris debet esse actio de in rem verso, non creditoris, cuius nummi perierunt antequam venditori numerarentur: nam etsi numerati essent, & aliqua tamen ratione dominus maneret obligatus venditori, puta quod alieni nummi fuissent. *l. cum seruo 54. inf. mandat.* aut ut ponitur in *d. l. quammui* si quis apud venditorem mercis pro seruo fideiussisset, verum tamen esset proximè & immediatam causam actionis de in rem verso ex merce venditoris, non ex pecunia creditoris, aut ex fideiussione descendente.

D & c. Videtur haec quaestio fuisse iuris inter prudentes veteres controuersi, nec sine magna vtriusque ratione. Et Neratius quidem ita sentit, ut scriptum est in *d. l. quammui*. At Vlpianus in hoc §. longè aliter, Cuius sententiam magis probauit Caius, ut apparet ex *l. seq.* sed cum hoc temperamento quod ibi additur, ut tamen occupantis melior condicio sit, non ut dominus in effectum duobus indemnitate praestare actione de in rem verso teneatur, sed ut occupantis melior condicio sit, sicut & in simplici actione de peculio. *l. si verò 10. l. ex facto 52. sup. de pecul. l. non enim 6. sup. de tribut. act.* Motus autem videtur Vlpianus ea ratione quam supra attulimus, quod actio de in rem verso quae creditoris competere etiam si vestis periiisset, non ob id minus ei concedenda sit quod preterea coeperit dominus ex eadem causa venditori esse obligatus. Ne vni quaesita actio ei ignoranti ex alterius facto adimatur. *d. l. Granum 71. §. pen. de fideiuss. l. vlt. sup. de pact.* Idque non obscure innuit Vlpianus,

cum ita loquitur *vnde incipit dominus teneri ex vna causa duobus.* Tunc enim duobus teneri incipit, non cum obligatur priori, sed cum posteriori. Air autem teneri hoc casu dominum ex vna causa, non quod diuersae non sint causae mutui & venditionis, sicut & diuersae sunt personae certantes de in rem verso, creditor & venditor, sed quia & mutui, & venditionis ratio ad vnam eandemque in rem versi causam refertur, vestiendae scilicet familiae, cum & pecunia in eam causam credita sit, & vestis vendita totique familiae diuisa. Denique vna eademque causa non solet duas parere, aut obligationes aut actiones. *l. si semel 26. sup. de pecul. l. quibus 18. inf. de verb. oblig.*

c *Proinde est in pecunia.* Referendus est hic verficulus, non ad priorem partem distinctionis, id est ad casum illum, quo pecunia perierit post precium numeratum, & vestis quoque; (iam enim eum casum Vlpianus tractauerat) sed ad posteriorem partem, id est ad eum casum quo ante solutum precium & pecunia & vestis perierit: qui casus longè dubitabilior videbatur, quia cum & pecunia & vestis ante solutionem precij, & ante traditionem mercis perierit, neutrum in rem domini versum videtur, neque merx, neque pecunia: neutri ergo videtur danda esse actio de in rem verso, quam tamen Vlpianus dat vtrique. Et ratio quam adfert *quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt*, non videtur bona, cum ad inducendam actionem de in rem verso non sufficiat nuda voluntas creditoris, nec si serui quoque mens & intentio concurrat, sed & effectus ipso in rem versum esse oporteat, ideoque durare versum, ut diximus ad §. proximum. *prec. ex l. si pro parte 10. §. versum inf. hoc tit.*

D & c. Nuda quidem voluntas creditoris mutuum pecuniam dantis aut serui accipientis, non sufficit ad inducendam de in rem verso actionem, sed cum deuentum est ad actum proximum, ut nihil iam possit imputari creditori, quin diligentiam curamque adhibuerit quantam debuit, non eo minus dàda ei est actio de in rem verso quod euentus non omnino respoderit, ut diximus ad §. *vnde restit. & seq. sup.* In proposita verò specie nihil est, quod possit imputare creditori qui seruo mutuum pecuniam dedit, ut eam in rem domini seruus verteret, & curiosus fuit, ut in vestimenta familiae impenderetur: nihil etiam mercatori qui mercem vendidit, & de precio conuenit, ut ex ea merce familia vestiretur, quamuis postea & nummi perierint antequam mercatori soluerentur, & vestis quoque priusquam familiae traderetur, cum post conuentionem factam de precio res vendita pereat emptori. *§. cum autem inf. de empt. & vendit.* & pecunia quae mutua data est pereat debitoris tantum factio domino. *l. 2. §. appellata l. 4. & pass. sup. de reb. credit.* Sufficit ergo ad dàdam in proposita specie actionem de in rem verso & creditori & venditori, ut id egerit vterque per quod certum erat futurum, ut in rem domini pecunia verteretur, si neque pecunia, neque vestis intercidisset, ut in *d. l. si seruo 31. sup. fam. eris.*

4. CAIVS libro nono ad Edictum Provinciale.

Sed dicendum est, occupantis meliorem conditionem esse debere. nam, vtriusque condemnari dominum de in rem verso, iniquum est.

Ad l. Sed dicendum est 4.

RAT. DVB. In actione quidem de peculio id obtinet, ut melior condicio occupantis esse debeat. *l. si verò 10. l. ex facto 52. sup. de pecul. l. non enim 6. sup. de tribut.*

act. At non etiam in actione de in rem verso, quae vnius tantum esse debet, non duorum. Eius scilicet qui id ipsum credidit, quod in rem domini versum est, ut scribit Neratius in *l. quammui 18. inf. hoc tit.* Totius enim occupantis meliorem esse conditionem

necesse est quoties par plurium creditorum causa est, *l. quod autem, 6. §. sciendum, l. pupillus, 2. 4. infr. quae in fraud. credit.* quod in actione de in rem verso iuxta supradictam Neratij sententiam contingit nunquam. Sed et si quis contra Neratium pro Vlpiano admitteret in proposita specie dominum duobus teneri posse actione de in rem verso. Attamen hoc saltem Neratio concedendum videretur, ut non occupantis melior condicio esse deberet: sed eius curus merx proximè, & immediatè in rem domini versa esset, id est venditoris non creditoris, ut ratio quæ pro venditore creditorem omnino excludere non potest, venditorem tamen præferat creditori: cui abundè sufficere debeat, quod saluam habeat de pécunio actionem, quam nec denegat Neratius, in d. l. quamuis.

DE C. Etiam actio de in rem verso, de pécunio actio est, sed cum adiectione illa de in rem verso. Proinde sicut in actione de pécunio, ita & in actione de in rem verso occupantis meliorem conditionem esse non solum nihil prohibet: sed etiam omnino necesse est secundum supradictam Vlpiani sententiam à Caio hic approbatam, quæ vult posse dominum ex vna eademque causa duobus in solidum actione de in rem verso obligari, cum tamen nemini non iniquum videri debeat duobus indemnitate à domino præstari: quomodo enim non esset duobus in solidum condemnandus qui duob.

in solidum teneretur, si non melior esset condicio occupantis ad alium excludendum? Vt euenit etiam in duobus correis credendi, l. 2. l. 3. §. 1. de duobus reis. Nam nec aliter facile sciri posset vter alteri præferendus esset creditorne an venditor. Quam enim pro venditore illa maximè vrget ratio, quæ Neratius moueret, quod si inspicias proximam eo impeditam causam versionis in rem domini, merx venditoris illud ipsum est: quod in domini rem versum est, non etiam pecunia creditoris. Attamen pro creditore quoque illud maximè facit, quod sicut prior contraxit, & pecuniam credidit, sine qua non fuerat seruus merenti empturus. Ita & prior actionem de in rem verso sibi quaerit, quæ postea nullo facto venditoris aufertur potuit sed per meris venditionem potius confirmari. Proinde tanquam in pari vtriusque iure nihil est, quod citra alterutius iniuriam dici melius possit, quam ut occupantis melior condicio esse debeat, id est diligentioris, ut qui negligentior fuit non de Vlpiano aut Neratio: sed de se solo conquerendum habeat, id est de sua tantum negligentia, d. l. quod autem, §. sciendum, & d. l. pupillus, l. non enim, 16. sup. ex quib. caus. maior. Alioqui forte diuina res esset, ut in l. sed cum ambo, 1. 4. sup. de ludiis si quæ sunt, §. sup. fam. er. ase. Sorte autem diligenti melius res dirimuntur, cum exprimuntur ambo, vter in actione occupanda diligentior futurus sit.

5. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI res domino non necessarias emerit seruus quasi domino necessarias, veluti seruus: hæcenus videri in rem eius versum, Pomponius scribit quatenus seruorum verum pretium facit: cum, si necessarias emisset, in solidum quanti venissent, teneretur.

Adl. Sires 5.

RAT. DVB. In emptione ac venditione, licet contrahentibus naturaliter, se inuicem decipere, scilicet in quantitate precij *l. in causa 16. §. idem Pomponius, sup. de minor. licet & in mercede locationis & conductionis, l. item si precio, 22. §. ult. inf. locat. l. 2. l. si voluntate, 8. C. rescind. vendit.* Emptoris enim dolus qui rescindendæ venditionis causam præbere possit non quantitate precij æstimandus est: sed qualitate facti, inquit, *l. dolus emptoris, 10. cod. tit.* Ergo si quasdam res seruus emerit, quasi domino suo necessarias, licet re vera non essent necessarias, tamen de in rem verso actionem habere debet non tantum pro ea quantitate, quam verus serui precij facit: sed pro toto formali precio, id est quod formaliter à contrahentibus dictum & præscriptum est. Sc enim vocat Vlpianus noster in l. in lege 62. §. 1. ad legem Falcidianam: quia verum precium nunquam formaliter certum est, cum constituitur ex communi hominum opinione, aliter atque aliter pro locorum & temporum varietate, *l. precia verum, 63. cod. l. si seruus, 33. sup. adl. Aquilianam, l. 3. sup. de eo quod certo loco.* Alioqui necesse erit, per actionem de in rem verso, diuidi precium, quod sui natura indiuiduum est, ut sunt formarum omnium. Et verò cum dicimus causam venditionis esse indiuiduam, *l. cum ex causa 139. de verb. oblig.* intelligimus non tantum ex parte emptoris, qui non fuerat rei partem empturus: sed etiam ex parte ven-

ditoris, qui nec partem venditurus fuerat nec minore precio, *l. tutor argentibus, 47. §. 1. l. de minor. l. si quis aliam, 47. de solution. l. Antianus, 13. §. offerri, v. de act. empt.* Totum igitur formale precium in actionem de in rem verso, venire necesse est, vel nullam omnino ipsius partem.

DE C. In actione de in rem verso, non quid conuenierit: sed quid in rem versum sit, inspicimus, quia ex re ipsa non ex conventionem hæc actio nascitur, ut & in l. furiosus, 46. de obligat. & act. Atqui cum seruus emit domino suo seruus quasi necessarios, qui non erant & maiore precio, quam quo digni essent, non potest videri tota pecunia conuenienti precij in rem domini versa, neque ex causa necessitatis: quia non fuerunt necessarii, neque ex causa utilitatis, cum ex ea emptione non fuerit dominus factus locupletior, nisi ad concurrentem utque valoris quantitatem. Quod enim excedit in damno non in lucro totum est. Ergo hæcenus tantum de in rem verso teneri dominus debet, quatenus seruorum verum precium facit, non quatenus in seruorum emptionem verè impensum est, multumque refert an agat venditor ad precij actione ex vendito contra emptorem: an de in rem verso contra dominum, qui ipse non emit. Priore casu precium indiuiduum est, quia formale est. Posteriore verò necesse est, ut ea precij pars, quæ in rem domini versa est ab alia quæ versa non est, separetur. Quid ergo si è contrario empti serui non necessarij plures fuerint quam quanti empti sunt? Non idcir-

co au-

et augebitur actio de in rem verso, quia per eam non aliud repetere creditor potest, quam quod est abest, nec plus quam abest. Abest autem ea tantum pecunia, quam credidit, & quæ in seruatorum emptionem versa est, non quanti re vera sunt serui, l. si fundum, 12. infr. hoc tit.

a. Cum si necessarios emisset. RAT. DVB. Necessitas emendorum seruatorum non potest facere, ut plus in rem domini verum esse videatur, quam quatenus seruatorum verum precium facit. In superfluo enim seruus deceptus est, qui emit carius quam debuerat. Nec igitur hoc casu in solidum precium teneri dominus debet, ne alioquin plus teneatur, quam locupletior factus sit.

DEC. In emptione rerum necessariorum non inspicimus quanti sint re vera: sed quanti vendi-

te. Nemo enim est qui nesciat cariore illas precio & distrahi, & comparari, nec ob id minus videtur factus dominus locupletior, quod res minoris sint. Cum si eam ob causam comparate non fuissent, tanto pauperior effectus fuisset, qui rebus omnino necessariis caruisset. Quid enim est rem aliquam tibi esse necessariam, nisi talem eam esse, ut si ea diutius careas patrimonij aut salutis diminutionem aliquam haud dubie sis sensurus? Bene igitur Vlpianus ex Pomponio distinguit, an seruos non necessarios seruus emerit an necessarios, ut priore quidem casu non teneatur dominus in solidum precium actione de in rem verso: sed hactenus tantum quatenus facit verum serui precium. Posteriore vero in solidum, id est quanto precio serui venierint, teneatur.

1 ¶ Idem ait, siue ratum habeat serui contractum dominus, siue non: de in rem verso esse actionem.

Ad §. 1. Idem ait.

RAT. DVB. Multum interesse debet, an serui contractum ratum habeat dominus, an non habeat, cum ratihabitio æquiparetur mandato, l. vero procuratori, 12. infr. de solut. l. vlt. C. de Senatusconsulto Macedoniano & de ratihabit. Nec possit quis tutius cum alieno seruo contrahere, quam si mandante domino contrahat.

DEC. Interest quidem an dominus ratum serui contractum habeat, necne, quantum ad hoc ut dominus ex eo serui contractu in solidum obligetur. Semper enim tenetur in solidum is qui ratum habet perinde ac si contraxisset ipse sicut & qui contrahi mandauit, l. 1. in princip. & §. si ratum, infr. tit. prox. solaque illa questio superest, an teneatur, quod iussu an de in rem verso, de qua di-

cimus ad §. seq. Sed quod ad actionem de in rem verso pertinet, de qua hic agimus, nihil prorsus interest: quia non ex voluntate nascitur eius qui obligatur: sed ex re ipsa, ipsoque negotio, & ex eo quod alioquin is, in cuius rem verum est, ex aliena iactura contra naturalem æquitatem locupletaretur. Probari autem verum in rem domini, hoc ipso quod dominus ratum habet, licet reuera nihil verum sit. Et ita locus hic intelligi debet, ut si dominus ratum habuerit, teneatur indistincte, de in rem verso, etiamsi neque necessarius, neque utilis domino contractus fuerit: quia sibi debet imputare, qui ratum habuit: si vero ratum non haberit, teneatur quidem de in rem verso, sed ita demum si rem domino necessariam vel utilem emerit, quomodo scriptum est in §. seq.

2 ¶ Quod seruus domino emit: si quidem voluntate eius emit: potest quod iussu agi: sin vero non ex voluntate, si quidem dominus ratum habuerit, vel alioquin rem necessariam, vel utilem domino emit, de in rem verso actio erit, si vero nihil eorum est, de peculio erit actio.

Ad §. 2. Quod seruum.

Distinguit hic §. eleganter & aperte actionem, quod iussu ab actione de in rem verso, & rursus actionem de in rem verso ab actione de peculio. Nam quoties seruus aliquid domino emit, vel ex voluntate domini emit, vel non ex voluntate, si ex voluntate competit actio quod iussu eaque in solidum: quia dominus qui voluit, & iussit seruum contrahere, contraxisse ipse intelligitur, l. 1. infr. quod iuss. Si vero non ex voluntate subdistinguentum est an dominus ratum habuerit aut seruus rem domino necessariam vel utilem emerit, an non, ut prioribus quidem casibus actio de in rem verso competit, non quod iussu. Posteriore vero nec quod iussu, nec de in rem verso: sed tantum de peculio. Neque prima pars distinctionis, neque vltima subdistinctionis dubitationem villam habet: sed quod hic dicitur si dominus ratum habuerit non esse actionem quod iussu, sed de in rem verso pugnare videtur cum eo quod diximus ad §. præced. ratihabitionem æquiparari mandato ex l. vlt. C. ad Senatusconsultum Macedonianum, & aperte

cum eodem nostro Vlp. in l. 1. §. si ratum infr. tit. prox. vbi scribit, si ratum habuerit quis id, quod seruus eius gessit vel filius, quod iussu actionem in eos dari. Et certe ita est, quod iussu actio locum habere non potest, nisi iussu præcedente, adeo ut dubitatum sit an pater vel dominus qui mandauit, vel qui filij familias aut serui chirographo subscripsit, ea quod iussu actione teneatur, quanquam placuit teneri, quod his casibus iussisse videantur, d. l. 1. §. sed et si mandauerit infr. At ratihabitio quamuis mandato æquiparetur: attamen neque mandatum neque iussum est, quia mandatum & iussum semper præcedit: ratihabitio autem semper sequitur, l. qui in aliena, C. §. 1. l. si quis mibi bona, 25. §. iussum infr. de acquir. r. r. domin. Idque est, quod ex Pomponio Vlpianus scripsit in §. præcedente, siue dominus ratum habuerit contractum serui, siue non habuerit de in rem verso esse actionem ad exclusionem scilicet actionis quod iussu, quod priore casu competere videbatur: quod vero contra scriptum est, in d. §. si ratum, cum sit eiusdem Vlpiani & ex eodem Vlpiani libro vicefimonono ad Edictum, in quo dissensisse illum a seipso credibile non est. Non dubito quin

mendosum sit, & pro verbis illis in eos substituendam esse negationem, legendumque *non datur*: non ob id solum quod alioqui mala esset grammatica, cum de domino, vel patre in singulari tantum numero locutus esset Vlpianus iis verbis *si ratum habuerit qui quod seruus eius, sed etiam, quia & in precedente §. & in sequenti* ponuntur casus in quibus actio quod iussu æque locum habere non potest. Facile autem fuit imperito culibet interpreti negationem illam tollere ad id tantum respicienti quod rathabitio æquiparari mandato solet, nec etiam obseruanti edictum Prætoris quod iussu primis ipsis verbis & solo nomine actionis iussu exigere, aut saltem mandatum, vel subscriptionem in ipso actu interuenientem: neque contentum fuisse rathabitione, quæ numquam nisi post perfectum actum interponitur. Et sanè notandum valde hic casus est in quo rathabitio vim & effectum mandati non habet, nempe quia edicti verba minime id pariuntur. Atqui, inquit, de in rem verso actio non aliter locum habere potest quam si in domini rem, vel necessariam, vel utilem versum esse proponatur, vt toties diximus. Rathabitio autem facere non potest, vt quod re vera in rem ver-

sum non est, versum sit, quia nec rei veritatem immutare potest. Sed respondendum est scicutam rathabitionem facere vt exoneretur creditor à necessitate probandi versam esse in rem domini pecuniam, quæ versâ fortasse non fuit. Quia enim fronte posset dominus probationem exigere versæ in rem suam pecunie ex eo contractu quem ipse ratum habuisset. Itaque rathabitio, licet non possit facere, vt in rem domini eo magis versâ sit pecunia quæ versâ nō est: habet tamen vim probationis, vt teneatur dominus actione de in rem verso in solidum, nulla alia probatione allata, quæ esset vtiq; necessaria, si ob id de in rem verso ageretur, quod in domini rem vel utilem, vel necessariam pecunia versâ esse allegaretur. Vacat itaque causæ probatio, ob patris consensum & rathabitionem, vt loquitur Modestinus in *leg. si consentiente §. 1. infra, de manumiss.* sic confessio depositi probat depositum, quod tamen non nuda voluntate, aut confessione, sed re tantum contrahitur *l. Publia 26. §. 1. infra, de pos.* Quid verò interest creditoris, an actionem habeat quod iussu, an de in rem verso, cum vtraque detur ei in solidum.

3 ¶ Placet non solum eam pecuniam in rem verti, quæ statim à creditore ad dominum peruenierit: sed & quæ prius fuerit in peculio. hoc autem toties verum est, quotiens seruus rem domini gerens, locupletio rem eum facit nummis peculiaribus. alioquin si seruo peculium dominus adimat, vel si vendat eum cum peculio^b, vel rem eius peculiarem, & pretium exigat^c nō videtur in rem versum.

Ad §. 3. Placet.

RAT. DVB. & DEC. ad hunc §. eandem est quæ ad *versic. ult. §. 1. l. 3. sup.* vbi eadem quæ hic sententia ab Vlpiano nostro proponitur, hoc iure nos vti, vt etiā si prius in peculium versâ sit pecunia mox in rem domini, etiam de in rem verso actio esse possit. Sed quib. demum casibus hoc verum sit, & quomodo accipi debeat idem Vlpianus hic explicat, quod ibi nō explicauit. At autem toties hoc verum esse, vt pecunia in rem domini vertatur, quamuis non statim ad eum peruenierit, sed prius in peculio fuerit, quoties seruus rem domini gerens locupletio rem eum facit nummis peculiaribus.

RAT. DVB. Peculium domini reuera est, & consequenter fit locupletior dominus cum locupletatur peculium: ergo ad dādā actionem de in rem verso non est præterea expectandum, vt seruus rem domini gerens locupletio rem eum faciat nummis peculiaribus. DEC. Separandum omnino est patrimonium domini à peculio serui quod veluti proprium ipsius serui patrimonium est, vt diximus ad *l. 3. §. 1. idem Labeo versic. non peculiare sup. ex l. 4. in princip. sup. de pecul.* cum ergo locupletius fit peculium, non idē autem videri debet patrimonium domini nisi per numeros ipsos peculiare factum sit locupletius, alioquin non esset distinguenda actio de in rem verso ab actione de peculio. & tam citò illa atque hæc nasceretur, quod tamen aperte falsum est, vt ex Tryphonino subiicitur in *l. seq. ea* namque Tryphonini rationationis & sententiæ ratio est.

a Alioquin si seruo dominus peculium adimat, illatio hæc est ex præcedentibus, non confirmatio aut argumentatio ab absurdo. Ex eo namque quod proxime dixit Vlpianus toties in rem domini posse verti pecuniam quæ prius in peculio fuerit, quoties seruus rem domini gerens iisdem nummis peculiaribus

locupletio rem dominum fecerit, infert: si ergo dominus seruo peculium adimat, scilicet antequam nūmi illi peculiare in rem domini verterentur (postea enim sera esset, ac inutilis ademptio) aut si vendat seruum cum peculio, vel etiam rem aliquam peculiarem & eius precium exigat, non videbitur in rem versâ pecunia, quæ prius fuerat peculiaris, nec actio de in rem verso pro ea pecunia locum habebit, sed tantum de peculio.

RAT. DVB. Etiam cum dominus seruo peculium ademit antequam pecunia seruo credita & facta peculij in rem domini versâ esset, fieri tamen facile potest vt adhuc ea ipsa pecunia quam extare ponimus in rem domini vertatur ab ipso domino, quem nec verisimile est eam proiecturum in mare. Quidni ergo perinde teneatur actione de in rem verso, ac si seruus ipse in rem domini eam vertisset?

DEC. Non potest actio de in rem verso competere vbi peculium nulla est, non magis quam actio de peculio. Est enim species & pars quædam actionis de peculio, nisi quod præterea illam ad actionem habet de in rem verso, vt diximus ad *l. 1. sup.* atque peculij ademptio facit, vt peculium nullum sit, quia peculium maxime ademptione moritur *d. l. 1. §. 1. l. interdictum 14. inf. l. peculium nascitur 40. in fin. sup. de pecul.* Ergo non potest actio de in rem verso nasci post ademptum peculium, quamuis non eo minus duci si ante ademptionē iam cõperat: non enim sicut ademptio peculij extinguit iam natam actionē de peculio si non mala fide & dolo malo facta sit *d. l. 1. §. 1. d. interdictum 14. summa cū ratione 21. sup. de pecul. l. 1.* & natam actionē de in rem verso perimit, quamuis nascendam impediatur, ne nascatur: neq; verò pecuniā quoquomodo in rem patris aut domini versam esse sufficit, vt de in rem verso detur actio, sed à filiofama. vel seruo non etiā à patre vel à domino ipso, aut ab alio versâ esse oportet, quia ex cõtractu filiofam. vel serui venit

nit, vt & actio de peculio non ex contractu patris vel domini, l. 1. §. si filiusfamilias *supr. de his qui effud. vel detec.* Quod summo opere notandum est aduersus pragmat. nos quos tam facile & ex quocunque contractu datur actio de in rem verso contra eos omnes in quorum rem versa probatur pecunia. Idenim si ita esset, non oporteret distinguere, quomodo hic Vlpianus distinguit an ademptum esset peculium necne ante veriam in rem domini pecuniam, sed tantum an in rem domini versa esset pecunia quocumque tempore, id est siue ante siue post ademptionem, an non. Iunge quæ scripti ad d. l. 1. in princip. *supr.*

b. *Vel si vendat eum cum peculio.* RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad l. si quis seruum 33. *supr. de pecul.* vbi similiter agitur de seruo vendito cum peculio, quo casu videtur precium venditionis non minus ad peculium serui, quam ad seruum ipsum pertinere. Sed non ita est, quia peculium non nisi accessionis loco esse creditur, precii itaq; solius serui est non etiã peculij, quamuis fuerit dominus minore precio seruũ venditurus si peculium nõ accessisset l. si reditor 38. *de act. ex p. l. 1. 2. & 3. de pecul. leg.* fit ergo hoc casu dominus locupletior ex peculio, sed nõ a seruo re domini gerente: quod tamen omnino necessarium est vt factio de in rem verso. Alioqui si sufficeret dominũ fieri locupletiozem, nec illud etiam require-

6. TRYPHONINVS libro 3. Disputationum.

NAM si hoc verum esset, etiam antequam venderet rem peculiarem, de in rem verso teneretur: quia hoc ipso, quod seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret: quod aperte falsum est.

Ad l. Nam si hoc 6.

Lex hæc nihil nisi rationem Tryphonini continet ad confirmandum id quod Vlp. dixerat in lege præcedente. Dixerat Vlpianus non dari actionem de in rem verso eius rei nomine quæ prius in peculium versa sit, nisi seruus rem domini gerens locupletiozem dominum ex ea re fecerit, & ideo si dominus rem peculiarem quam seruus acquisierat vendiderit, eiusq; precium exegerit, nihil in rem domini versum videri. Hoc vero ita esse probat Tryphoninus hoc argumento, quod aliqui si hoc verum esset vt ad inducendam actionem de in rem verso sufficeret quoquomodo locupletiozem factum esse

7. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

ET ideo, & si donauerit seruus domino rem peculiarem, actio de in rem verso cessauit. & sunt ista vera.

Ad l. Et ideo 7.

RAT. DVB. Sicuti nemo fit donando locupletior, quamuis accipientem faciat debitorem beneficij eumque obliget ad *arbitraria* l. sed etsi 25. §. con-
sultus *supr. de petit. hered.* quia donare nihil nisi perdere est l. si filiusfamilias 7. *infra de donat.* Ita & acquirendi modus est ac locupletandi patrimonij accipere donationem. Ergo si rem peculiarem a se acquisitam seruus domino donauerit, in rem domini versa esse videbitur.

DECID. Donatio rei peculiaris a seruo collata in dominum, nihil addit iuri domini quod habebat

I Planè si mutuum seruus acceperit, & donandi animo soluit, dum non vult cum debitorem facere peculiarem: de in rem verso actio est.

Ad §. 1. Planè si mutuum.

RAT. DVB. Ex donatione serui non intelligitur dominus factus esse locupletior, vt proxime dictum. IIII.

retur, vt a seruo re ipsius gerere locupletaretur, dicendum esset statim ab initio cõpetituram in eum actionem de in rem verso, id est a quo instanti pecunia credita facta esset peculij, quia nimirum exinde aucto peculio dominus quoque locupletior factus esset, quod tamen aperte falsum est vt ex Tryphonino subiicitur in l. seq. Idemq; dicendum etiã esset adempto peculio quoniam ademptio peculij licet extinguat peculium, non tamen extinguit res peculiares, nec impedit quominus æquè locupletior sit dominus post ademptam pecuniam atq; erat ante imo tanto certius quanto melius vbi prospexit, ne in posterum diminui peculium a seruo posset.

c. *Vel rem eius peculiarem & precium exigit.* Alius & tertius casus est in quo Vlpianus ostendit posse pecuniam creditam aut rem aliam quamlibet esse peculij, nec tamen in rem domini veram intelligi, si forte dominus rem peculiarem vendiderit & precium exegerit: hoc enim casu res peculiaris desinit esse peculiaris nec proinde in rem domini verti a seruo amplius potest, sicuti nec rei precium quod ponimus exactum a domino fuisse. Nam si exactum non esset, adhuc in peculio maneret, ac proinde in re domini verti posset. Quid? nõne in rem domini satis venit cum dominus id exigit? Minime verò, quantum ad producendam actionem de in rem verso, quoniã a domino illud fit nõ a seruo rem domini gerente.

7. Disputationum.

dominum, sequeretur, vt statim & prius etiã quam rem peculiarem vendidisset dominus, & precium exegisset teneretur dominus de in rem verso perinde atque de peculio quia hoc ipso quod seruus in peculio rem habere cõpisset dominus quoque ab eodem instanti locupletior factus fuisset, cum peculium non sit serui nisi conuenientibus oculis, vera autem sit domini. Atqui aperte falsum & absurdum est consequens aliqui omnis actio de peculio esset de in rem verso, si quicquid esset versum in peculium in rem quoque domini versum intelligeretur, vt diximus. Ergo & antecedens, ex quo sequitur, vt ad legem præcedentem iam explicauimus.

dominus in rebus omnibus peculiaribus ante donationem, nisi quod facit vt peculiaris esse desinat qualis antea erat. Non ergo potest huiusmodi donatio parere actionem de in rem verso, quia non facit hoc casu seruus dominum suum locupletiozem: longèque maior subesset ratio dandæ in dominum actionis de in rem verso, ob id solum quod aucto peculio locupletior factus esset dominus, quam ob donatam per seruum domino rem peculiarem: quia priore casu reuera locupletior fit dominus, ex contractu serui, posteriore non item. Cessat igitur hoc etiam casu actio de in rem verso.

ximus. Ergo & cum seruus mutuum pecuniam ab aliquo acceperit, eamque soluit domini creditari & quidem animo donandi domino qui non vult cum facere peculiarem debitorem, non ideo potest

Bb

creditori serui contra dominum dari in rem verso actio. D. e. c. Locupletior sit dominus qui a creditore suo liberatur l. si pupilli 66. in fin. de solut. l. species 11. de acquir. rer. domin. Atquin proposita specie definit dominus esse debitor sui creditoris. Et quidem ita ut nec debitor peculiaris constituitur. Negari ergo non potest quin pecunia seruo credita in rem domini versa sit, nec proinde quin dominus ex hac

causa de in rem verso teneatur, Estque larga differentia inter donationem rei peculiaris factam domino, per quam nihil sibi dominus acquirit. Et solutionem nomine domini factam creditori dominico animo donandi per quam domino acquisita sit liberatio. Priore casu nihil in rem domini vertitur, sed posteriore contra, idque non tam donationis quam solutionis potestate.

2 ¶ Illud verum non est, quod Mela scribit. si seruo meo argentum dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, mox, factis poculis, seruus decesserit, esse tibi aduersus me de in rem verso actionem: quoniam possum pocula vindicare.

Ad §. 2. illud verum non est.

R. A. T. D. V. B. Si seruo meo argentum dederis ut pocula tibi faceret ex quolibet argento mox factis poculis seruus decesserit, possum ego pocula tanquam mea vindicare ut in hoc ipso §. Vlpianus scribit, & recte: sunt enim mea non tuane et ex eo ipso argento quod dedisti facta sunt, quia non tanquam ex eo facta sunt, sed tanquam ex quolibet ut in l. si paterfamilias 15. §. 1. supra, de adoptionib. facit enim hoc quasi quilibet, non quasi meus. Idcirco bene Vlpianus addidit verba illa, ex quolibet argento, quia si seruo meo argentum dedisses, ut ex eo ipso argento non ex alio quolibet pocula tibi faceret, dominium argenti penes te mansisset, factaque ex eo pocula proinde tua fuissent, nec alius praeter te vindicare illa posset: id enim vindicare quis potest quod suum est, non quod alienum l. Quintus 27. §. argento in fr. de aur. & argent. legat. Denique argentum hoc non tuum est, sed in credito, ut in d. §. argento. Ergo nec pocula tua sunt, sed mea. Tibi autem non nisi personalis contra me actio potest competere ex contractu serui mei, vel de peculio, vel de in rem verso. Atqui factus sum locupletior ex tuo argento, cum argentum tuum verum sit in pocula quae sunt mea. Ergo actione de in rem verso teneri debeo non nuda & simplici actione de peculio, nec sane video quid ad hanc rationem contra Melam pro Vlpiano respondere possit qui quis putet sententiam Melae actionem de in rem verso tibi contra me concedentis ab Vlpiano reprehendi. Quare non dubito quin primus in illis verbis huius §. illud verum non est, abuteretur negotio qua sublatam scripserit Vlpianus, illud verum est quod Mela scribit. Nam & ratio quae subiicitur in fine §. quoniam possum pocula vindicare, Melae sententiam confirmat omnino, contrariam autem manifestissimè impugnat, & conuincit: nonne e-

nim optima haec consecutio est, ex argento tuo facta pocula mea sunt, ergo argentum tuum in rem meam verum est, quod verò alij ut recepta lectionem tueantur sic rationem hanc accipiunt, quasi sensus sit, ei cui rei vindicatio competat actionem de in rem verso dandam non esse, fateor me non posse intelligere. Scribendum enim fuerat si ratio erat Vlpiani Melam reprehendentis, quoniam potes pocula vindicare. Hoc verò falsissimum est posse te pocula vindicare quae ex argento tuo seruus meus hic cerit si argentum tuum ei sic dederas ut ex quolibet argenteo pocula tibi faceret. Mea namque sunt non tua. Verissimum ergo est quod Mela scribit esse in hac specie sibi aduersus me de in rem verso actionem. Interpretem qui negationem hanc adiecit, quam nos tollimus, illud se fuisse videtur quod initio §. seq. scriptum vidit, illud planè verum est, quasi ex eo inferendum sit illud, ergo verum non esse, quod in §. praecedente Vlpianus ex Mela retulerat ac si non posset utrumque verum acque esse & quod ex Mela & quod ex Labeone relatum est, sed illud planius & indubitatius, quod ex Labeone mox dicemus. Et verò quis credat ita reprehensum Melam ab Vlpiano, ut reprehensionis suae rationem nullam penitus attulerit? Annon fuit Mela praecipue inter prudentes veteres qui de iure scriperunt auctoritatis? Quae enim expressa iis verbis ratio est, quoniam possum pocula vindicare, Mela proculdubio est non Vlpiani, ut ostendimus. Quam ergo, inquires, ratio dubitandi apud Melam? Illa ni fallor unica, quoniam dubitari poterat an ex tuo argento facta pocula tua essent non mea ex regula generali l. quod situm 78. §. illud de legat. 3. Et sane tua essent nisi dedisses argentum ea lege ut ex quolibet argento pocula tibi fierent, quo casu non procedit distinctio eiusdem loci quae ponitur in l. adeo 7. §. cum quis de acq. rer. domin.

3 ¶ Illud planè verum est, quod Labeo scribit, si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit, quod ad dominum suum pertinebat, videri in rem domini verum.

Ad §. 3. illud planè verum est.

Non negatis verbis Vlpianus verum esse quod in §. praecedente ex Mela retulerat, sed quod hic refert ex Labeone aut esse verum planius, certius & indubitatius, ut solet ille progredi à casu dubitabiliore ad minus dubitabilem ut in l. 1. §. pen. de leg. 3. l. 1. de diuers. temp. praescript. R. A. T. D. V. B. Non potest videri verum in rem domini, quod in funus alterius quam domini impensum est, nec viuens quicquam funeratur: ergo nec de in rem verso actio locum habere potest si odores & vnguenta seruus e-

merit, & ad funus alterius quam domini erogauerit.

D. e. c. Nihil interest an seruus odores & vnguenta emerit & erogauerit in funus domini an alterius cuius funus ad dominum pertinebat: utroque enim casu in rem domini versa pecunia esse intelligitur, puta si ad funerandum domini filium impensum sit: funus enim filij a alienum patris est ut Paulus ait in l. filiusfamilias 19. in fr. hoc tit. l. contra. 30. cum praed. sup. de relig. & sumpt. funer. Funeris autem sumptus accipitur quicquid corporis causa etiam vnguentorum & odorum erogatum est leg. funeris 37. cod. titul. Et ex hac causa creditori actio

actio funeraria competeret, si eam ipse pecuniam in funus impendisset: at cum seruo credidit in eam licet causam, necessaria ei est actio de in rem verso, quoniam agit ex contractu serui, *l. nec seruum, 41. sup. de pecul.* Nec rursum datur funeraria nisi ex bono & æquo, cum alia actio deficit, quia inter personales actiones habet privilegium, *l. & si quis, 14. §. hac actio, & §. qui mandatu ad fin. sup. de religio. & sumpt. funer. iunct. l. questum, 17. de re-*

bui authorit. iudic. possidend. alia l. 2. de privileg. credi. Differentia tantum illa est an in funus domini pecunia seruo credita, erogata fuerit, an in alterius funus quod ad dominum pertinebat, quod posteriore hoc casu datur actio de in rem verso contra dominum. Priore vero non nisi contra domini iam defuncti heredem dari potest, sed utroque tamen casu eadem actionis huius danda ratio est.

4 ¶ Idem ait, & si hereditatem à seruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus pecuniam solvero, deinde hanc hereditatem abstuleris mihi, ex empto actione me id ipsum consecuturum. videri enim in rem tuam versum. nam & si hereditatem à seruo emero, ^a vt, quod mihi ab ipso seruo debebatur, compensarem: licet nihil solui: tamen consequi me ex empto, quod ad dominum peruenit. ego autem non puto, de in rem verso esse actionem emptori: nisi hoc animo gesserit seruus, vt in rem domini verteret ^b.

Ad §. 4. Idem ait.

RAT. DVB. Si cum hereditatem quæ ad te pertinebat, à seruo tuo emissem, & creditoribus hereditariis soluissem, tu mihi eam abstuleris, nullus videtur esse locus actioni, ac ne quidem quæstioni de in rem verso, cum non animo vertenda in rem domini pecuniæ soluerim creditoribus, sed vt me liberarem. Quamvis enim nulla creditoribus hereditariis contra hereditatis emptorem actio competat, nisi actiones hereditarias ipse vltro subire ac suscipere paratus sit: teneatur tamen ex vendito, si non iis satisfaciatur: quia in locum heredis substitutus esse intelligitur, *l. 2. C. de hered. vel auct. vendit. l. 2. in princip. & §. cum quis infir. eod. ill. tit. l. 2. C. de pacti.* Atquin is qui soluendo id agit non tam vt alium sibi obliget, quam vt se liberet, neque de in rem verso, neque aliam ullam actionem sibi acquirere potest, *l. in hoc iudicium, 14. §. 1. l. si quis cum, 29. sup. communi diuid. sicuti nec alium liberat, qui suo nomine soluit, & propter suam obligationem, l. si quid possessor, 31. sup. de hered. petis. l. Papinianus, 28. infir. mandat.* Ergo non est mihi contra te danda actio ex empto, vt consequar quod solui creditoribus hereditariis, non magis quam actio de in rem verso.

DEC. Receptum est vt ex omnibus contractibus, præsertim vero emptionibus & venditionibus, qui frequentiores contractus sint, quisquis cum alieno seruo contrahit, & obligetur domino & dominum sibi obliget, non tantum actione de peculio, sed etiam de in rem verso, si quid in rem domini versum proponatur, *l. nec seruus, 41. sup. de pecul.* Ergo qui hereditatem emit à seruo, quæ ad eius dominum pertinebat, sicuti obligatur vt ea faciat omnia, quæ facere debet, si à domino ipso emisisset, ac proinde vt creditoribus hereditariis respondeat & soluat, *l. 1. l. 2. C. de hered. vel auct. vendit.* Ita & dominum habet obligatum, non quidem ne hereditatem emptori auferat, & euincat quam ipse non vendidit & de cuius proinde euictione non tenetur [alioqui doli exceptione repellendus esset, *l. 17. l. scia, 72. infir. de euit.*] sed vt actione ex empto cogendus sit præstare ea omnia, quæ si vendidisset ipse præstare teneretur ad finem vsque peculij, aut quatenus in rem domini versum est, supra quam in peculio inueniatur. Actionibus enim bonæ fidei non tantum de peculio adiectione conuenit, sed etiam de in rem verso, *l. in bona fidei, 36. vbi diximus sup. de pecul.* quia & actio de in rem verso ex bona fide est, cum non aliam rationem habeat quam æquitatem illam naturalem, ne dominus vel pater ex aliena iactura lo-

cupletetur, vt toties diximus, ex qua æquitare æstimanda est bona illa fides, quæ contractibus & actionibus bonæ fidei nomen dedit, *l. bona fides, 31. infir. de pacti. l. ex empto, 11. §. vlt. l. bona fides, 50. & pass. infir. de actio. empr.* Ergo in proposito specie danda mihi est contra te ex empto actio, per quam consequar id ipsum omne, quod creditoribus hereditariis ac proinde tuis persolui, quamuis longè minus sit in peculio. Videtur namque in rem tuam versum quicquid ipsis solutum est cum ea solutione fueris liberatus, non ego contra quem nullam illi exercere actionem poterunt, vt proinde non possim dici soluisse meo nomine quod non debui solvere, nisi hactenus vt te à creditoribus, me verò abs te liberarem. Ideò autem in hac specie de in rem verso quoque tractandum est, non vt actionem ex empto excludamus, sed vt actionem quoque de in rem verso coniunctim inducamus, id est actionem ex empto de in rem verso contra dominum, contra quem scilicet ex contractu serui actio non potest competere, nisi cum adiectione illa de peculio, vel de in rem verso: nam quod diximus nec de peculio, nec de in rem verso actionem competere alia actione competente, siue ciuili qualis est ex empto, siue honoraria, *l. hinc queritur, 19. §. vlt. l. & ancillarum, 27. §. vlt. sup. de pecul.* tunc verum est cum alia illa actio non ex contractu serui, sed aliunde nascitur vt in actionibus pro socio & communi diuidendo, de quibus ibi agitur. Caterum quæcumque ex serui contractu datur contra dominum actio ea necesse est, vt vel de peculio sit, vel de in rem verso. Extra exercitoriam, institoriam, & tributoriam actionem. Est autem de in rem verso quoties datur contra dominum, non tantum ad quantitate vsque peculij, sed etiam in solidum, vt & contra patrem in specie, *d. l. in bona fidei, 36. eod. tit. de quo dicemus ad vers. ego autem non puto, infir. sequitur.*

a Nam & si hereditatem à seruo emero. RAT. DVB. Cum hereditatem ad te pertinentem à seruo tuo emi, vt quod mihi ab ipso seruo debebatur, compensarem, verum est nihil me soluisse, id est, nihil mihi abesse, quod creditoribus tuis soluam. Ergo nec quicquam est quod eo nomine consequi abs te debeam actione ex empto. DEC. Compensatio vim solutionis obtinet, & qui secum comparat, sibi ipsi soluere intelligitur, *l. 13. & pass. infir. de compens. l. quæ dotis, 33. fol. matr.* Ergo si hereditatem mihi auferas, atq; ita meæ compensationis commodum mihi eripias, hoc quoque te mihi actione ex empto præstare æquum est, perinde atque si alij cuiuslibet hereditario creditori soluissem,

quia hoc quoque ex meo ad te peruenisse intelligitur, ob contractum cum seruo tuo habitum, ex quo proinde non tantum ad finem peculij teneri te oportet, sed etiam quantum in re tua versum est: tantum autem versum est, quantum mihi a seruo tuo debitum fuit, & a me compensatum, hoc verò cum Vlpianus ex Labeone scripsisset, subiicit.

b Ego autem non puto de in rem verso esse actionem emptori, nisi hoc animo egerit seruus, vt in rem domini verteret: minor verò Vlpia scilicet quæsi Labeo actionem de in rem verso ab actione ex empto separatam de disset, aut quæ si possit in hac specie dari actionem ex empto emptori, quæ non sit etiam de in rem verso, id est quæ non habeat adiectionem illam de in rem verso, quod vtrūque falsum est, id eo quod bene Labeo suæ sententiæ rationem illam attulit, *videri enim in rem meam versam*, non tam ad dandam de in rem verso actionem, ab actione ex empto separatam, quæ nulla hic est, nec potest esse, quàm ad causam dandæ actionis ex empto in solidum, id est cum adiectione illa de in rem verso contra patrem ex contractu filij, ex quo regulariter non datur, nisi de peculio, si non supra peculij quantitatem in rem domini versum probetur: nihil quæ aliud est de eo quod in rem versum esse dicitur tractare, quæ de actione de in rem verso, id est de in re actionis, & de ipsius materia simul ac de facto disputare. Sumit. n. hæc actio, vt alia nonnulla denominationem suam à facto ipso, nec ab eo separari facile potest. Itaque cum hic vericulus aliquam saltem tacitam, eamque non iustam Labeonis sententiæ reprehensionem continet, mallem ergo Tribonianum illi tribuere quàm Vlpiano, non tam facile Labeonem reprehendenti, quod proprium ac singulare quodammodo Pauli in suis ad Labeonem notis suum fuit. Accedit quod vericulus hic innuit posse in propolita specie locum esse actioni de in rem verso separatæ ab actione ex empto si forte seruus tuus vendendo hederitatem id egerit, vt in rem domini verteret. Hoc autem nec ego verum esse puto, cum hic quoque actio ex empto locum habere possit & debeat: inequa nec actio de in rem verso, quæ nihil nisi alterius actionis adiectionem

est, locum habere posset: obserua tamē actionem hæc ex empto contra dominum ex contractu serui non esse bonæ fidei simpliciter & absolute, sed quodammodo mixtā ex bonæ fidei actione & stricta, quia non potest dari absolute contra dominum, sed cum illa adiectione de peculio, vel de in rem verso, vt diximus ad d. l. in bona fide. l. 16. *supr. de pecu.* Tribonianus error in hoc loco idem ille fuisse videtur, qui nostri oris interpretis existimantium actionem aliquam esse de in rem verso per se subfiteri, & quæ nec actioni ex empto, nec alij vllæ adiectioni sit, quod certe falsum est, nec à Labeone, aut Vlpiano vnquam cogitatum: quibus recte viuium est dandam esse emptori in specie huius §. actionem ex empto de in rem verso, & quidē in solidum, quia & solidum in rem domini versum erat. Sed & illud falsum est quod in hoc vericulo scribitur ita demum dandam esse in hac specie actionem de in rem verso, si hoc animo egerit seruus, vt in rem domini verteret. Quis. n. nescit in emendo & vendendo nihil aliud agi inter emptorem & venditorem, nisi vt sibi vtique cõlatur quantum potest, & aduersum in pretio deiciatur citra dolum malum? in *causa* 16. §. *idem Pomponius de minor. l. 8. C. de resc. vendit.* neque verò quicquam interest eius, qui hereditatem à seruo emit quid animo seruus gerat, si modò ex eo contractu dominus locupletior tactus sit, & in re eius versum proponatur quicquid emptori abest. Omnino igitur danda est emptori actio, ex empto de in rem verso in solidum siue id egerit seruus, siue non egerit, vt in rem domini pecunia emptoris verteretur: quia sufficit in rem domini solidum versum esse. Plus. n. hoc casum in veritate est, quàm in opinione. Alioqui sequeretur, vt in hac specie actio ex empto in solidum danda esset emptori contra dominum, etiam si nihil in rem domini versum proponeretur: quod tamen æquè falsum est, quia ex contractu serui nunquam teneretur simpliciter dominus quin cõtraxit, sed tantum vel de peculio, vel de in rem verso. *l. nec seruus 4. l. si quis cum filiofam. 4. 4. sup. de pecul.* ex his apparuit vericulum huc nullomodo deiciendi posse, nec alij quæ Tribonianus adscribi

§ Si filius familias pecuniā mutuatus, pro filia sua dotem dederit: in rem versum patris videtur, quatenus auus pro nepte daturus fuit. quæ sententia ita demum mihi vera videtur, si hoc animo dedit, vt patris negotium gerens.

Ad §. ult. Si filius familias.

R A T I O N E. Officium paternum esse dotare filiā. *l. ult. C. de dot. promiss.* Ergo si filiusfam. pecuniam mutuatus pro filia sua dotem dedit, in rem suā, non in rem patris eā vertisse dicendus est. De c. Non tantum patris est dotare filiā, sed etiam aui paterni dotare nepotē ex filio, quia eam perinde ac filium ipsū habet in potestate. *l. capite 19. alia l. qui liberis usq. de rit. nup. masculorū. n. nostrorum liberi ad onus nostrū pertinent, l. pen. de agnos. & alia l. liber. quāuis officium aui erga nepotē ex officio patris erga filiā pcedat. l. dotē 6. infr. de collat. bonor.* nec sanè aliter cõstituius potuit, cum filiusfam. nulla bona habeat, nec habere possit, quādiu vult pater sibi per eū acquiri. *l. inf. si a parent. quā manu. sit. l. lex Corn. 28. in fin. de vulg. & pup. sub. l.* nec rursū potest filiusfam. filiā nuptui collocare quin pater cõsentiat, qui eā habet in potestate. *l. 2. l. nuptia 18. & pas. inf. de rit. nup. in rem ergo patris versum esse fatendum est, quod filiusfam. mutuatus est, vt filia suæ dotem daret. Adeo vt aui paterni dos hæc profectitia sit tanquā quæ ab eo profecta intelligatur. l. profectitia 5. §. si filiusfam. de iur. dor. Sed hoc cum distinctione, quā ibi Vlp. addit ex Neratio, & quā neque hic prætermisit quatenus auus pro nepte daturus fuit. nā si ampliorē dotē filiusfam. filia suæ dedit, quā pater eius tuerat daturus,*

non debet ea res nocere aui, qui ad aliud non tenebatur nisi vt congruam dotem nepoti suæ daret. Congrua portò ea dos esse dicitur, quæ & facultatib. & dignitati familiæ mulieris, maritūque respondeat. *l. quæro 60. & seq. l. cum post 69. §. gener. de iur. dor.* nec eo minus tamen aui mortuo ea dos patri reddenda est, etiam, quod magis est, ex hereditate. *l. dotē 6. de coll. bono.*

a Quæ sententia ita demum mihi vera videtur, vt nec hic quoque vericulus Tribonianus sit, vt & postremus ille §. *superiorum*. Primū quia non alterius quàm filia sententiā Vlp. hic adfert. Solēt verò prudētēs hac vi locutione tū duntaxat cū alterius cuiusdā non suā opinionē retulerūt: deinde quia hæc ipsa sententiā ab Vlpiano ipso proponitur in d. l. 5. §. si filiusfam. 8. *infr. de iur. dor.* ubi sententiā huius authorē laudat Neratium, nec tamē vllā aliā adhibet distinctionē, nisi vt tanta dos in rem aui versa esse videatur, quāta auus daturus fuit. Postremò quia nec veta videtur hæc adnotatio: vt supradictā sententiā non aliter vera sit, quā si filiusfam. hoc animo filia suæ dotem dederit, vt patris sui negotiū gerens. Omnimodo enim auus teneatur de in rem verso pro pecunia cõuersa in dotē nepis ex filio tanquā cõuersa in rem suam dūmodo fuerit, auus tantā daturus, quoniam eius negotiū omnimodo geritur. Cumque non possit filiusfam. mutuā pecuniā accipere ad aliud negotium

negotium gerere quàm vel propriū & peculiare vel patrimoniu, nemo dixerit videtur eum gerere negotium peculij sui cū pecuniā mutuā accipit, vt filiā suā daret. Id si ita esset, apparet nō sibi tēpērale Tribonianū

in hac lege quā in sepius Vlpiano nostro manus inferret. Videtur autē motus ex l. 5. §. vl. *supr.* in illis verbis, *quoties seruus vti domini gerens*, sed nemo nō videt quā diuersa sit species huius §. ab illa quæ ibi tractatur.

8. PAVLVS libro trigensimo ad Edictum.

ET nihil interesse Pomponius ait, filiæ suæ nomine, an fororis, vel neptis ex altero filio natæ dederit. Idem ergo dicemus & si seruus mutuatus fuerit, & domini sui filiæ nomine in dotem dederit.

Ad l. Et nihil interesse 8.

RAT. DVB. Favorabilior videtur causa filijfamilias qui pecuniā mutat^a est vt filiæ suæ dotē daret, quā si vt fororis suæ nomine, aut neptis ex altero filio natæ: cū per personā minū actio sanguinis vinculo coniungatur. DEC. Eadem iuris ratio facit vt omnibus his casibus pater filijfamilias de in rem verso teneatur, quia ad patris onus pertinet non minū, vt filiam suā primigradus, neptemq; ex alio filio daret, quā vt filij huius filiam: liberorum siquidem omnium quos in potestate sua habet, onera ad eum spectant d. l. *pen. de agnos. & alend. liber. d. l. capite 19. de rit. nupt.* Proinde quod hic scribitur de sorore, intel-

lige de consanguinea quæ sit ex eodem patre nata. Alioquin pater filijfamilias eam dotare non deberet, alia quæstio est de qua in l. *cum plures 12. §. penul. de ad. min. tutor.* An frater sororem vterinam æque ac consanguineam dotare teneatur: et si hoc ipsum in vterina Paulus ibi negat, sed non cadit quæstio in patrem qui vterinam filiam habere nullam potest.

a Idem ergo dicemus. RAT. DVB. & DEC. ad hunc versiculum eadem est, quæ ad principium huius legis: nāq; cū seruus pecuniā mutuatus eam pro domini sui filiā in dotem dedit, æque dominum liberat, & in rem patris vertit: atque si filiusfamilias filiæ suæ nomine dotem dedisset.

9. IAVOLENVS libro 12 ex Cassio.

SI verò pater doturus non fuit, in rem patris versum esse non videtur.

Ad l. Si verò 9.

RAT. DVB. Nullus casus esse videtur in quo pater filiam & auus neptem ex filio dotare non teneatur cū paternum officium sit dotare filiam, & auitum dotare neptem ex filio d. l. *vlr. C. de dot. promiss. l. capite 19. alias l. qui liberos de rit. nupt. l. dotem 6. C. de collat. bon.* Quid ergo est quod hic Iavolen. scribit, si pater dotem daturus non fuit, in rem patris versum non videtur?

DEC. Videtur hæc lex intelligenda de patre non qui nullam penitus, sed qui non tantam dotem daturus fuit arg. l. 7. §. *vlr.* in illis verbis, *quatenus auus pro nepte daturus fuit.* Fieri enim facile potest vt pater propiore in propriam filiā amoris ardore longē ampliore dotem filiæ suæ constituat, quā auus fuerat constituturus, siue aliorum liberorum cogitatione, siue rerum & facultatum suarum cognitione factus tenacior, sed & fieri aliquo casu potest, vt nec dotare neptem auus teneatur, si fortē nata sit ex eo matrimonio quod cū ignominiosa vxore contra voluntatem patris filius contraxerit. Potest enim auus hanc pro suo iure exheredare nec proinde dotare illam cogitur l. 3. §. *si emancipatus de bonor. poss. contr. tabu.*

vt neque orthodoxus filiam aut neptem hæreticam *l. cognouimus 19. in princip. & §. 1. Cod. de heret. & manich.* Quid deniq; si aliā non dotandē filiæ, vel neptis causam pater vel auus habeat? puta si patris vel aui vitæ insidiata sit, siue veneno, siue gladio: quis dicat verum esse in rem patris vel aui eam pecuniā quæ impensa sit ad dotandam eam, quam egestate perpetua multare, ne dicam occidere, pro suo iure potuisset? Deniq; aliud est tractare de patre vel aui qui filiam suā, aut neptem ex filio dotare non teneatur, qui casus perrarō certē potest contingere. Aliud verò de patre vel aui, qui dotare nolit, etiam si nullam recusandæ dotis causam iustam habeat. Hic enim per Præsidem quidem prouinciae cogi potest, vt personam illas potestati suæ subiectas in matrimonio collocet ac dotet d. l. *capite*, sed non idē consequens est, vt quæ irarito eos dos, siue a filiofamilias, siue ab alio, puta a seruo earum nomine data fuerit in rem patris vel aui versa esse videatur. Sufficit enim ad impediendam actionem de in rem verso, vt non fuerit pater aut auus dotaturus, licet dotare debuerit, alioquin is qui dotem huiusmodi daret inuito eo cuius est dotare Præsidis officio quodammodo fungeretur, & hæc certē loci huius sententia est.

10. VLPIANVS libro 19. ad Edictum.

SI pro patre filius fideiussert, & creditori soluerit: in rem patris videtur versum: quia patrem liberauit.

Ad l. Si pro patre 10.

RAT. DVB. Filius hic qui pro patre suo apud creditorem paternum fideiussit, (nec enim inutilis & sine effectu hæc fideiussio est l. si dubites 10. §. *filijfamilias infr. de fideiuss.*) si postea soluerit nō tam pro patre suo quā pro seipso soluitur videtur, cū esset ipse obligatus. Ergo in rem suā potius quā in rem

patris vertisse videtur.

DEC. Solutio a filiofamilias facta liberauit patrem, quia licet duæ sint personæ debitoris principalis & fideiussoris, itēque duæ obligationes, vna principalis, alia accessoria: vnus tamen duntaxat quantitatis obligatio est, qua siue per debitorem, siue per fideiussorem soluta uterque liberatur, sed ita tamen vt fideiussore solvente liberetur quidem

reus à suo creditore, sed hoc ipso teneatur actione mandati fideiussori cuius pecunia liberatus est, *l. ex mandato, 20. §. 1. i. fr. mandat. §. penult. Instit. de fideiuss.* Atqui locupletior sit quisquis à creditore suo liberatur, *l. si pupilli, 66. de solut. l. species, 11. de acquir. rer. domin.* Ergo quod filiusfamilis tanquam patris fideiussor soluit, in rem patris versum videri debet, licet fideiussorio nomine soluerit. Eadem dubitandi

& decidendi ratio est in filiosfam. qui se pro patre soluturum constituit, de quo idem Vlpianus in *l. si filiosfam. 15. infr.* ubi paulò latius hæc questio tractatur, & additur quod & hic addendum est, non debere dari actionem de in rem verso contra patrem ex hoc solo, quod pro eo filiusfam. fideiussor sit aut constituerit, sed ita demùm si soluerit. Neq; enim fideiubendo aut constituendo liberat patrem, sed soluendo.

1 ¶ Cui simile est, quod Papinianus libro nono *Quæstionum* scribit, si filius quasi defensor patris iudicium susceperit, & sit condemnatus, de in rem verso teneri patrem. namque filius eum iudicio suscepit liberavit.

Ad §. 1. Cui simile est.

RAT. DVB. Filiusfamilis, qui quasi defensor patris iudicium suscepit postea condemnatur, non patris nomine, sed suo condemnatur: quia sibi imputare debet, cur se ultro obtrulerit, & eandem quam pater vicem subire voluerit: hoc enim est defendere eandem scilicet, quam reus vicem subire *l. minor §. 1. supr. de procurat. l. 4. in princip. ins. de re iudic.* Ergo etiam si soluerit nihil in rem patris versisse videri potest, sed in suam duntaxat.

DEC. Quemadmodum fideiubendo & soluendo pro patre filiusfamilis liberat patrem, ut proximè diximus: ita & iudicium accipiendo pro patre etiam inuito, *l. solutione, 23. infr. de solut. l. qui seruum, 20. supr. de interrogat. an vir falsi l. delegare, 11. §. 1. de nonat. infr.* Ergo æque actionem de in rem verso habere debet creditor, qui pecuniam credidit, ex qua filius hic quasi patris defensor condemnatus victori soluit. Est itaque hic casus de filiofamilis defensore patris, et persimilis, de quo proximè dixi-

mus de filiofamilis patris fideiussore: sed hoc tamen distinxit est quod filius fideiubendo pro patre nondum eum liberat, sed tum demùm cum soluit. Iudicium autem accipiendo pro patre statim eum liberat, non solum prius quam soluat: sed etiam prius quam condemnatur, sed non idèo tamen actio de in rem verso statim nascitur. Quid enim si in ea lite filius vinceret? Quid si ex condemnatione secuta nihil solueret? Expectandum igitur est, ad inducendam actionem de in rem verso contra patrem, ut filius mutuum ad soluendum pecuniam acceperit, aut, ut quis filij condemnati nomine soluerit, puta fideiussor filijfamilis. Neque enim quisquam multò minus verò filiusfamilis alienæ litis defensor sine satisfactione esse intelligitur, *d. l. minor §. 1. & l. seqq. l. qui proprio, 46. §. qui alium, eod. tit.* Sic ergo hic locus intelligendus est, ut filijfamilis fideiussor, qui pro eo quasi patris defensor condemnato soluit, habere debeat, contra patrem, ex hac causâ actionem de in rem verso.

2 ¶ Idem tractat Papinianus: & si, quod patrem dare oporteret, à filio sim stipulatus: & ita conuenerim filium. nam & hîc de in rem verso fore actionem, nisi si donare patri filius voluit, dum se obligat.

Ad §. 2. Idem tractat Papinianus.

RAT. DVB. Si quod patrem dare mihi oportebat ab eius filiofamilis stipulatus sim, atque ita filium conuenerim, iam liberatus est pater nouationis potestate. Ponendum enim est nouandi animo factam esse hanc stipulationem: quomodo & alia stipulationes concipi solebant, quæ nouandi & delegationis faciendæ animo interponebantur, *l. Stichum, 8. §. si qui ita, & l. emptor, 27. de nonat. l. & vno 18. §. 1. de acceptil.* Ergo etiam postea conuentus à me filius soluat, nihil vetit in rem patris: sed in suam, cum ea solutione se libetet non patrem, qui iam erat liberatus. Nec enim is, qui semel iam liberatus est, iterum liberari magis potest.

DEC. Et si nouatio in proposita specie liberat patrem, non solum: atamen cum solutio fiat in consequentiam necessariam nouationis, quæ facta fuerat in ordine, ut loquuntur ad futuram solutionem, negari non potest quin versa sit in rem patris hæc pecunia, quæ ad dissoluendam filijfamilis obligationem impensa est, & filiofamilis credita. ¶ Ut proinde actio de in rem verso contra patrem ex hac causâ dari debeat creditori, qui in hanc causam vel soluit pro filiofamilis, vel ei credidit. Nam nec adeo liberatus est pater per nouationem à filiofamilis iure delegationis factam, ut non maneat

paret filiofamilis quandoque soluenti obligatus hoc nomine ac si pro patre filiusfamilis fideiussor sit, ut in *principio huius legi.* & in *l. si dubiter 10. §. filiusfamilis infr. de fideiuss.* Licet propter impedimentum patris potestatis filiusfamilis, qui pro patre soluit, neque mandati, neque negotiorum gestorum actionem habere possit contra patrem, neque de in rem verso, *l. ne cum filiofamilis, 16. infr. de furt. l. Imperator, 50. ad Senat. consultum Trebellianum, l. 4. supr. de iudic.* Sed pro eo incommodo habet auxilium præceptionis & deductionis in accipiendo cum fratribus iudicio familie circiscundæ, *l. si filia, 20. §. si filiusfamilis, supr. famil. circisc.* Nec eò minus tamen filio patrem de in rem verso teneri verum est, ut apparet ex *§. seq. in f. vbi dicam.* Cum autem in hoc §. loquatur Vlpianus ex Papiniano, de actione de in rem verso, quæ nunquam filiofamilis contra patrem, dari potest, intelligimus ita esse hoc accipendum, ut alij quam filiofamilis danda sit ea actio, id est, creditori qui vel pro filiofamilis soluerit, vel pecuniam ei crediderit, ut pro patre solueret, quomodo possumus. Nisi ponas filium hunc emancipatum esse, eo tempore, quo contra patrem agere velit de in rem verso, ut & in *l. si filiusfamilis, 15. infr.*

a Nisi si donare patri filius voluit, dum se obligat.

RAT. DVB IT. Nqn valent donationes factæ interpa-

Inter patrem & filium, siue pater filiofamilias, siue filiusfamilias patri donauerit, l. 2. *Cod. de offic. donat. l. siue emancipatus* 17. *Cod. de donat.* ne quidem ex causa dotis l. *Pomponius Philadelphus* 35. *supr. sam. ercise.* neque Papinianus temporibus confirmabantur morte ante constitutionem Iustiniani, in *donationes quas parentes* 25. *C. de donat. int. vir. & vxor.* Quid ergo reicere potest an filius patri donare voluerit, an non?

D E C. Quisquis patri donare fideiubet donandi animo, nullum aduersus eum habere potest regressum l. *si quis rem* 5. *in princ. infr. de liber. legat.* Proinde si ex ea fideiussione potest soluatur, pro se solo soluit, non etiam pro eo pro quo fideiussit: nec aliud iuris est in filio fideiubente pro patre: quia licet patri contra filiumfamilias, aut filiofam. contra patrem extra causam castrensis, vel quasi castrensis peculij actio nul-

la dari possit: obligationes tamen naturales, quae inter eos contrahuntur ex causa civili aestimandae sunt quomodo de obligationibus naturalibus, quae inter seruos & dominos contrahi possunt, scribit Pomponius in l. *non solum* 49. §. *ult. supr. de pecul.* vt quib. casibus inter alias personas actio aliqua daretur vel denegaretur, iisdem obligatione naturalis inter patrem & filiumfamilias, vel contrahatur, vel non contrahatur. Porro quo casu non possit pater ab filio conueniri, neq; mandari, neq; negotiorum gestorum, neq; alia vlla actione, etiam si iure patrie potestatis actio non impediretur. Dicendum est nec ab alio qui pecuniam filio crediderit conueniri patrem posse actione de in rem verso. Ergo si patri filii donare voluit dum nouadi animo pro patre obligat: dicendum est cessare de in rem verso actionem, ex *reg. l. 1. §. & regulariter* *supr.*

3 ¶ Quare potest dici, etsi de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem verso vsque ad peculij quantitatem. cuius sententia: iderit emolumentum: vt, si finita sit actio de peculio, de in rem verso conueniatur. ego, & ante condemnationem post iudicium patris nomine acceptum, de in rem verso patrem teneri puto.

Ad §. 3. Quare potest dici.

R A T. D V B. Commodius patri est teneri de peculio, quam de in rem verso: quia de peculio actio (quamvis perpetua) certis tamen casibus finiri & extinguí omnino potest, puta ademptione peculij sine dolo malo facta, l. 1. §. 1. *supr.* aut conuerti in annalem ex causis, de quibus in *tit. prox. supr.* & ita anno finiri, cum è contrario semper actio de in rem verso sit perpetua. Non ergo in rem & utilitatem patris versus quicquam videtur, ob id solum quod is ab actione de peculio sit liberatus, si ex ea causa incipiat posse conueniri de in rem verso. Iuari autem nos beneficio, non decipi, aurin deteriori conditionem proici oportet, in *commodato*, 17. §. *penult. supr. commod.* Ergo si filiusfamilias, quasi defensor patris, actionem de peculio suscepit, licet eo beneficio patrem etiam inuitum liberauerit, non vsque aded tamen in rem patris versisse dici potest, vt eo nomine actionem de in rem verso habere debeat, praesertim cum ea actio propemodum inutilis & sine effectu futura sit, cum aduersus patrem non possit cõpetere ultra peculij quantitatem, quae actionis de peculio non de in rem verso natura est. Vnde illud etiam fortasse est, quod Paulus scribit in l. *prox. seq.* quod seruus in hoc maturatus fuerit vt creditori suo solueret non esse in rem versus, quamvis ab actione de peculio liberatus sit dominus. Cur ergo in rem patris versisse magis filius videbitur, quia actionem de peculio suscipiendo, quasi patris defensor patrem ab actione de peculio liberauerit? an forte minoris potestatis est liberatio, quae acquiritur per solutionem veramque numerationem, quam quae per suspensionem iudicij factam alieno nomine?

D E C. Filiusfamilias iudicium accipiendo pro patre liberat patrem, §. 1. vbi diximus, *supr.* & consequenter suscipiendo pro patre actionem de peculio liberat patrem ab ea actione de peculio: idque non accessorie & per consequentias, vt dominum seruus in specie dicitur *seq.* sed principaliter, & ita vt patrem solum liberet, non etiam seipsum ab ea a-

ctione, qua in solidum ex suo contractu teneretur, l. *si quis cum filiofamilias*, 44. *supr. de pecul.* Ergo facit patrem eatenus locupletiore, quatenus actione de peculio praestare debuisset, hoc est ad concurrerem vsque peculij quantitatem. Proinde eatenus quoque illum obligat actione de in rem verso, sed quae contra naturam actionis de in rem verso aequanda est actioni de peculio, vt peculij quantitatem non excedat, nec minorem quoque summam persequatur. Alioqui locupletaretur pater ex iactura filij cuius factio ab actione de peculio liberatus esset, si non eatenus de in rem verso teneretur: iuris ergo ratio facit, vt pater de in rem verso teneri debeat filio, non quidem, vt a filio conueniri possit, sed vt filij debitor sit, patremq; mortuo eam quantitatem ex hereditate praecipere filius & deducere possit, quia in rem patris verterit, vt in l. *filia* 20. §. 1. *supr. sam. ercise.* necne huius sententiae emolumentum est, tamen si actio haec de in rem verso non ultra quantitatem peculij aduersus patrem sit competitura. Est enim vilius habere actionem de in rem verso quam actionem de peculio: cum actio de peculio finiri variis modis possit, actio vero non esse perpetua de in rem verso. Atque ita hic subtiliter Vlpianus ex Papiniano ratiocinatur, neque in eo vlla sit patri iniuria qui ab actione de peculio quae mollior est, ita liberatur, vt incidat in actionem duriorem de in rem verso. Id enim sit ex necessaria iuris ratione, & ex quodam iuris ordine, vt Paulus loquitur in l. *cum vnus* 12. *de reb. auct. indic. possid.* quia neque liberati potest pater ab actione de peculio, quin hoc ipso fiat locupletior, neque fieri locupletior ex facto filij quin hoc ipso etiam in rem eius versisse filius videatur. Quamquam non tam de iure quam de materia actionis de in rem verso hic locus intelligi debet, vt apparet clarius ex eo quod subiicitur in *vers. seq.* Potest enim teneri quidem pater filio de in rem verso iure naturalis tantum obligationis, sed conueniri a filiofamilias nullo modo potest, cuiusque obligationis effectus differendus est in id tempus quo filius post mortem patris in diuidenda cum fratribus hereditate possit & debeat praecipere id quod sibi a patre de-

bebatur siue ex causa in rem versi, siue ex alia qualibet, vt diximus ex d. l. si filia, 20. §. 1. *supr. familia erisc.*

a Ego & ante condemnationem. R. A. T. D. V. B. Ante condemnationem adeoque ante condemnationis executionem nihil adhuc filio abest, licet actione de peculio pro patre suscepit. Nihil ergo in re patris adhuc versisse dici potest, multò minus sciri quid & quantum in rem patris verterit. Nondum ergo patet de in rem verso teneri ei potest, praesertim cum inter patrem & filium familias, neque ciuili vlla obligatio contrahi possit ob vinculum patriae potestatis, l. Imperator, 50. *infr. ad Senatusconsultum Trebellianum*, neque his & actio vlla exerceri, l. 4. *supr. de iudic. l. necum filiofamilias*, 16. *infr. de iur.*

De c. Ex parte patris certum est liberatū esse eum à quo instanti filius fa. quali defensor patris actione de peculio suscepit eius nomine, nec expectari condemnationem, d. l. solutione, 23. *de solut.* Ex parte verò filij fa-

miliis, licet nondum condemnatus sit, abesse tamen intelligitur hoc ipsum, in quo obligatus est, l. si quis mandatu, 28. *in fin. supr. de negot. gest.* Ergo etiam ante condemnationem verum est filium hunc versisse in rem patris, & consequenter teneri patrem de in rem verso. Non ita tamen vt actione de in rem verso conueniri à filiofamilias possit. Sed vt obligatio naturalis exinde contrahatur, quae inter patrem & filium potest consistere, l. frater à fratre, 38. §. 1. *supr. de condit. indeb.* effectum suum deductionis & retentionis tum paritura, cum patre mortuo diuidenda erit inter fratres hereditas d. l. si filia, 20. §. 1. *supr. familia eriscunda.* Effectus verò huius sententiae & emolumentum in eo erit, quod si pater ante filij condemnationem decesserit, non eo minus praecipiet filius, & deducet id in quo est obligatus, quia in rem patris iam verterit: quod tamen non ita esset, si non iam ante condemnationem in rem patris verum esse intelligeretur.

4 ¶ In rem autem versum videtur, prout aliquid versum est, proinde, si pars versa est, de parte erit actio.

Ad §. 4. In rem autem versum.

R. A. T. D. V. B. Actio de in rem verso datur ex contractu filiofamilias vel serui. Contractus autem in persona filijfamilias vel serui indiuiduus est: quia non fuerat creditor cum filiofamilias vel seruo pro parte contracturus. Ergo non debet siue ex persona patris, siue ex euentu condicio obligationis immutari, *argum. l. 2. §. ex his infr. de verb. obligat.* Vt pro parte detur actio de in rem verso, pro parte non datur: sed vel in solidum, vel nulla ex parte dari eam necesse est.

De c. Materia actionis de in rem verso tota diuidua est, cum facile fieri possit, fiatque quo-

tidie, vt pecuniae filiofamilias vel seruo creditae pars in rem patris vel domini versa sit, pars verò alia versa non sit. Necesse igitur est, vt ipsa quoque de in rem verso actio diuidua sit, & pro ea quidem parte pecuniae, quae in rem versa est, competat. Pro alia verò, quae versa non est, non competat. Id enim nomen ipsum actionis demonstrat, quemadmodum & nomen actionis de peculio demonstrat nihil ea actione persequi creditorem: nisi quod est in peculio. Porro eadem in ceteris omnibus diuiduis ratio esse solet patris, quae totius, l. quae de tota, 76. vbi diximus *supr. de rei vindicat.* Iunge §. praeterea, *institur. quod cum eo, qui in alien. potest.*

5 ¶ Sed vtrum in sortem duntaxat tenebitur dominus, an & in vsuras? & si quidem promissit vsuras: Marcellus libro 5. Digestorum scribit, dominum praestaturum, sed si non sint promissae, vtique non debebuntur: quia in stipulatum deductae non sunt. Planè si contemplatione domini a pecuniam dedi non gerente seruo negotia domini, sed ipse gerens: negotiorum gestorum actione, potero etiam de vsuris experiri.

Ad §. 5. Sed vtrum in sortem.

R. A. T. D. V. B. Ex stricti iuris actionibus non debentur vsurae, nisi in stipulationem deductae sint, l. 3. *de vsur. l. Titius*, 24. *infr. de praescript. verbor.* Atqui actio de in rem verso stricti iuris est, sicut & alia quaelibet de peculio actio: nec enim numerantur inter ceteras bonae fidei actiones, in §. actionum, 25. *institur. de actio.* Ergo non potest pater vel dominus ea actione conuentus vsuras villas debere quas ipse non promissit, licet filius vel seruus promissit. Praesertim cum non sicuti pecunia credita in rem patris vel domini versa est: ita & vsurae eius pecuniae in rem domini versa dici possint, quod vnum tamen in actione ista de in rem verso inspiciedum videtur. Cum non ob id competat aduersus patrem vel dominum, quod filius aut seruus aliquid promissit: sed quia id quod promissit in rem patris vel domini verum sit. Ex alia verò parte mouet, vt dicendum videatur vsuras om-

nimodo ex hac actione deberi, quamuis eas neque pater aut dominus, neque filius aut seruus promissit, quod actio de in rem verso similis est actioni mandati aut negotiorum gestorum cum regulariter non aliis casibus competat, quam quibus inter alias personas madati, vel negotiorum gestorū agi possit, l. 3. §. & regulariter, *sup. hoc tit.* Atqui in actione negotiorum gestorū vsuras venire constat, etiam quae promissae non fuerunt, vt subiicit Vlpianus in hoc §. & in l. & in contraria, 37. *infr. de vsur.* Quidni etiam in actione de in rem verso? Ita fit vt neutra pars distinctionis vera esse videatur, quam Vlpianus ex Marcello tradit, in hoc §. vt si quidem seruus vsuras promissit, eas dominus praestare debeat. Si verò à seruo promissae non sint eas nec à domino debeantur. Promissae, inquam, per stipulationem: nam et si per pactum nudum etiam in continenti appositum promissae sint, constat eas non deberi, d. l. 3. *de vsur.* in eoque differre vsuras pecuniae creditae ab vsuris frumenti vel olei vel hordei mutuo dati, aliarumque

aliarumque huiusmodi mercium quatum pro temporum & locorum varietate alia atque alia est estimatio *l. frumenti 17. l. oleo 23. cod. tit.* Et sane cum simpliciter quid promissum nostri dicunt per stipulationem promissum intelligunt *l. 1. Cod. de contrah. & committ. stipulat.* nisi paciscendi tantum animo promissum proponatur *l. uisus fidei 7. §. quod fere sup. de pact.*

DE C. Ex contractu filijfamilias vel serui datur actio de in rem verso contra patrem vel dominum, non autem ex contractu patris vel domini: proinde cum de usufructu pecunie creditur, & in rem versa queritur, non illud inspiciendum est an pater vel dominus, sed an filius vel seruus usufructum promiserit, & quidem per stipulationem, ut modo diximus: nec illud etiam exigimus, ut in rem patris vel domini versa sit, quia non principaliter petuntur, sed tamquam accessiones sortis debita, & quae creditoris lucro solent cedere, licet cum promissa non sunt, non tam propter lucrum petentium quam propter moram non soluentium insignitur *l. cum quidam 17. §. si pupillo infra, de usufr.* Debebitur itaque a patre vel domino si a filio vel seruo promissa sunt: non debebuntur si non sint promissa, quoniam actio de in rem verso stricti iuris est, in eoque differt ab actionibus mandati & negotiorum gestorum, quae sunt bonae fidei, & ex quibus idcirco ut ex ceteris bonae fidei iudiciis usufructus omni modo praestantur ex die morte, quamvis non fuerint promissa *l. mora 32. §. in bonae fidei usufructus 34. & seq. de usufr.* Et quamvis actio de in rem verso aliquid simile habeat cum actionibus Mandati & Negotio-

rum gestorum quantum ad causam & materiam producenda actionis: habet tamen omnia dissimilia in praestationibus, maxime vero accessionum, sicut & actiones ceterae stricti iuris differunt a iudiciis bonae fidei *§. in bonae fidei 26. & seq. infra, de action.* est igitur optima, iurisque conuenientissima Maccelli distinctio.

a Planè si contemplatione domini. RAT. DVB. Nihil interest domini an eius contemplatione actantur ipsius negotia gerens creditor pecuniam dederit, an vero seruo gerenti negotia domini cum ponamus utroque casu pecuniam in rem domini versam esse. Non ergo inaequalitas est ut vno casu quam alio usufructus pecuniae a domino debeatur vel non debeatur, siue iuris rigorem spectes, siue aequitatem.

DE C. Cum quis pecuniam credit seruo gerenti negotia domini, non id agit ut dominum sibi obliget, nisi de in rem verso ex persona & contractu serui, ex qua actione cum sit stricti iuris non potest usufructus petere a domino, nisi quae a seruo promissa sunt, ut modo diximus: cum non seruo gerenti negotia domini: sed ille ipse gerens credit pecuniam, id agit proculdubio, ut dominum ipsum rectè & immediate sibi obliget actione negotiorum gestorum, quae quoniam bonae fidei non est stricti iuris est, usufructum etiam non promissum additamenta facile admittit. Tantam igitur inter hos casus differentiam esse necesse est, quanta est inter actiones bonae fidei & stricti iuris.

¶ Versum autem sic accipimus, ut duret versum. Et ita demum de in rem verso competit actio^a si non sit a domino seruo solutum, vel filio. Si tamè in necem creditoris, id est, perdituro seruo, vel filio solutum sit, quamvis solutum sit: definit quidem versum: æquissimum autem est, de dolo malo aduersus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor^c si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur.

Ad §. 6. Versum autem.

RAT. DVB. Ex quibus causis daretur actio negotiorum gestorum ei qui absentis negotia gessisset, ex iisdem datur actio de in rem verso ei qui cum filiofamilias vel seruo contraxit *l. 3. §. & regulariter supra.* Atqui ut detur negotiorum gestorum actio, sufficit negotium vtiliter ceptum esse, nec illud etiam requiritur, ut vtiliter perfectum sit, tantum abest, ut vtiliter perfectum durare oporteat, *l. sed an vltro 10. §. 1. & legib. seqq. sup. de neg. gest.* ergo neq; in actione de in rem verso exigere debemus, ut quod semel vtiliter & in tem patris vel domini versum est, versum duret: alioqui nunquam satis tutus erit creditor si etiam futuros euentus praestare teneatur: quos nec alius quisquam praestare cogitur *l. qui fortuitus 6. Cod. de pignorat. act. l. contrarius 23. in fin. de fid. instrum.* Et verò si ad heredem semel aliquid & vel vno momento peruenisse sufficit, ut in perpetuum debeat licet consumpto eo decesserit *l. videamus 17. sup. quod met. caus. l. cum Prator 127. de reg. iur.* quidni etiam ad inducendam actionem de in rem verso sufficit, vel momento vno versum esse?

DE C. In toto fere iure nostro ita comparatum est, ut nihil videatur factum quod non duret factum, ut videre est in specie *l. item eorum 6. §. penult. sup. quod eiusq; minoris nomini. l. nam: csi 15. §. 1. de inoff. testam. l. 2.*

§. peruenisse infra, de hered. vel act. vendit. l. 4. §. cum autem 12. infra, de usufructu. maxime verò si de danda actione & inducenda queratur. Requirit enim actio omnis praexistentem materiam, eamque certam & constantem, ut certa quoque & iusta possit esse actio. Quid enim esset absurdum quam dari de in rem verso actionem eius pecuniae nomine, quae eo tempore quo ageretur iam versa esse desisset? ut in ea specie, quam Vlpianus statim proponit, si quod in rem patris aut domini versum fuit solutum sit filio vel seruo: non igitur sufficit iurem versum esse nisi duret versum, sed de ea demum duratione id accipiendum est, quae ex natura & qualitate gesti negotij induci possit, ut puta si quod in rem versum fuerat, solutum postea sit, ut in specie quae sequitur, & in §. penult. infra, hac lege, non etiam de ea quae per casum aliquem fortuitum impediatur, puta si frumentum ex creditoris pecunia comparatum ad alendam domini familiam & in horreo domino reconditum postea corruptum sit aut arserit: his enim casibus id quod in rem versum est non minus durare intelligitur, quia etiam hodie duraret si frumentum non intercidisset, neque casus hi fortuiti ad onus, & periculum creditoris pertinere debent *l. 3. vnde rectè dicitur & seq. vbi diximus, supra, ex l. si seruus 31. supra, famul. ceterisq;.* alia ratio est actionis negotiorum gestorum, ad quam nihil aliud requirimus, nisi ut negotium vtiliter geratur,

Vtiliter autem geritur, tum cum vtiliter inchoatur. At in actione de in rem verso in rem versum esse oportet, vt actioni locus esse possit, nec sufficit in rem vertere aut cepisse aut voluisse nisi in casu, d. l. 3. §. vl. *supr. hoc tit.* Esse autem in rem versum esse sufficit, non etiam euentu, vt in rem versum sit necesse est. Separandum enim est effectus ab euentu vt supradictis locis explicauimus. Alia item ratio est actionis quam dicimus in heredem dandam esse de eo, quod ex defuncti dolo ad eum peruenit. Satis enim est vel vno instanti ad eum peruenisse d. l. cum *Prator*, quia cum iam heres sit, sufficit ad eum obligandum, vt non possit dicere nihil ad se ex dolo defuncti peruenisse. Hoc vero non potest dicere si vel vno momento ad eum quid peruenierit. Falsa enim est tota negatio, cuius contraria affirmatio vel vno momento vera est.

a Et ita demum de in rem verso competit actio. R. A. T. D. V. B. Actio alicui iuste & ex facto suo quaesita, non potest ei inuito vel ignoranti alieno facto adimi, l. *Gratius*, 7. §. pen. *infr. de fideiuss.* vt neque excepti, l. vl. *supr. de pact. l. ad quod nostrum*, 11. l. non debet, 7. 4. de regul. iur. At qui ponimus actionem de in rem verso iuste acquisitam fuisse creditori, quod eius pecunia filiofamilias aut seruo credita in rem patris vel domini, versa fuerit, versaque durauerit. Ergo etiam si postmodum pater filio, vel dominus seruo soluerit quod in rem versum fuit, non debet ea res nocere creditori, quo ignorante ea solutio facta est, quominus saluam retineat de in rem verso actionem. Alioqui eueniet vt facto suo liberet se pater aut dominus ab ignorante creditore, quod absurdum & iniquum videtur, l. si seruum, 91. §. nunc videamus, *infr. de verb. oblig.*

D. E. C. Ex contracta filijfamilias vel serui, qui mutuum accepit pecuniam, vt eam in patris aut domini rem venteret, & verit, non obligatur dominus aut pater creditori de in rem verso nisi per mediam filij vel serui personam: Primus autem creditor patris vel domini filius ipse aut seruus est. Ergo cum solutio modus naturalis sit tollendae obligationis siue naturalis siue ciuilis, nec aequum sit eo vinculo manere obstrictum eum, qui soluit atque ita se liberare paratus sit, vt ex vtriusque obligationis & ciuilis & naturalis diffinitione apparet, l. cum amplius, 8. 4. §. si natura debet de regul. iur. & apud Iustum. *in tit. de oblig. & act.* non est prohibendus pater aut dominus filio vel patri soluit quod ei debet etiam inuito creditore, nec alioqui retineatur inuitus in obligatione, quod esset iniquum, & quod dicitur neminem facto suo posse liberationem sibi acquirere, d. §. nunc videamus, ad hunc casum non pertinet, in quo per solutionem aut quid aliud simile solutioni, & xipollens acquiritur liberatio, vnde & obligationis remedium introductum est, vt eum quoque cum creditor non vult accipere solutionem liberati: tamen debitor possit, l. si creditur, 6. l. acceptam, 19. C. de iur. l. nec creditores, 10. C. de pignori. *ad l. obligatione*, 9. Cod. de solut. E contrario autem potest imputari creditori cuius pecunia in rem patris aut domini versa est, cur non citius & diligentius egerit de in rem verso, cum pater aut dominus adhuc filij vel serui sui debitor esset, vt & in l. 3. C. de nouat. nec aliud vnquam exigimus a debitoribus quousque ille sit quam vt soluat vero, & immediato creditori, & bona fide, non in fraudem & necem creditoris, vt sequitur in textu, in uel. quidam, 16. *infr.*

b Sitamen in necem creditoris. R. A. T. D. V. B. Non

pot mala fide soluit qui soluit vero creditori. Id enim facit, quod iure siue gentium siue ciuili facere illi oportet, siue naturalistatum, siue etiam ciuilis fuerit obligatio. Nam si ciuilis fuit, iniquum est impune non soluit eum, quod *Prator*, vt soluat, possit cogere, l. quod autem, 6. §. apud Laboonem, *infr. quae in fraud. credit.* Si vero naturalis tantum subest obligatio, quae solo debitoris pudore ac rubore cōtineatur, vt de antiquis fidei commissis scriptum est a Iustino in §. 1. *tit. de fidei. libert.* tanto minus imputandum est debitori, qui soluit citius ne quasi perditus erubescere diutius cogeretur, l. cum amplius, 8. 4. §. si natura debet, de reg. iur. Nō enim cōparatae aut necessitae fuerūt actiones nisi aduersus perditos, vt Theophilus in *tit. de actio. scribit.* Sic dicimus nō posse malae fidei emptorē eū esse, qui emit a vero domino, nec si pecunia dei et quae sciat statim perditurū ob id effici male fidei emptorem, l. si quis cum sciret, 8. *infr. pro emptor.* Ergo etiam si perditus filio vel seruo pater aut dominus soluerit: non ideo tamen mala fide, acin necem creditoris solumum dici potest. Nam in eo quidem qui pecuniam credit minori fortē & adolescenti luxurioso ea distinctio recipi potest, at non similiter in eo qui soluit quod debet. Pecuniam enim credere non est necesse, at soluit quod debetur necesse est, vt eleganter ratiocinatur Paulus in l. quod si minor, 2. 4. *restitutio* *supr. de minor.*

D. E. C. Nemini permittendum est vt iuriis sui prae-textu alteri inferat iniuriam. Ius enim suum tueri quisque debet, nō iniuriam comminisci, l. 1. §. 1. *quod vi aut clam*: & sic debet quisque condicionem suam meliorem facere, vt alterius non faciat deteriorem, l. 1. §. sed & iussu, de aqua & aqua pluuiarum. In eamque causam inducuntur est a *Pratore* editū fraudatorū, de quo in *tit. quae in fraud. credit.* ad reuocanda sc. omnia quaecumque in fraudem creditorum alienata quoumodo, & gesta sunt. Atqui nihil fraudulentiū facere potest pater aut dominus in necem creditorū filij, aut serui, quā si perdituro filio pecuniā soluat aut seruo. Cum ea ratione liberet se ab actione de in rem verso, nec tamen locupletius efficiat peculium, vt quod per actionē de in rem verso confectus actor nō poterit, per actionem de peculio consequatur. Ergo si tale quid pater aut dominus fecerit, i. perdituro filio aut seruo soluerit, liberabit quidem se a naturali obligatione, atque ita faciet ne actione de in rem verso conueniri amplius possit, quia non durauit in rem versum. Necesse autem est vt duret versum, in id saltem vsque tempus quo agatur de in rem verso, vt scriptum est *in intro huius* §. Sed tamen xquilissimum est in vicē actionis de in rem verso dari aduersus patrē vel dominum de dolo subsidiariam actionem, ne dolo patris vel domini noceat creditori, maneatque impunitus, quod ferendum nunquam est, l. 11. §. 1. *infr. de doli mali except.* Praetertim verò cum non magis soluit filio vel seruo pater aut dominus cogi possit, quā pecuniam credere, quod in aliis debitoribus diuersum est, d. §. *restitutio*: adeo vt sufficiat patri vel domino quod peculiaris debitor filij vel serui manere nolit, quasi hoc casu adempto eatenus peculio, l. 7. §. penult. & l. seq. *in fin. supr. de pecul.* Quāquam non puto ea ratione permi posse actionem de in rem verso: sed tantum versa solutione. Cum sola voluntas patris aut domini facere non possit, quominus in rem versum duret quod semel versum fuit, non magis quā vt per nudam voluntatem procuratoris, aut tutoris, vel curatoris liberari possit debitor, qui aliquo per veram solutionem liberari potuisset, l. 22. C. de pact. l. 4. C. de negotiis.

nat. Planè nec ademptio peculij dolo malo facta liberat patrem vel dominum ab actione de peculio, sed ita deum si bona fide facta sit l. 1. §. 1. *sup. l. interdum* 14. *infra. hoc tit. l. summa cum ratione* 21. & l. *quis ergo* 16. *sup. de pecul.* Quanto minùs liberabit ab actione de in rem verso, quæ semper potentior est: nempe actio de peculio comparata est aduersus damnum creditoris, id est, ne creditor damnum sentiat, actio autem de in rem verso aduersus luctum patris vel domini, ut scriptum est in §. *sequi*. id est, ne pater vel dominus lucretur ex creditotis damno & locupletetur. In necem verò creditoris solutio à patre vel domino facta videri debet, non vtique si perditio filio vel seruo soluerit, sed si ea iuente, vt propter solutionem perditio factam creditor in damno maneret. Non enim fit fraus & dolus sine consilio fraudandi. Alius tractatus est de emptore qui emit à domino, sed quem sciebat pecuniam perditurum de quo in d. l. *si quis cum sciret* 8. *pro emptor*. Sed & obseruandum est in hac specie dolum non facere vt actio de in rem verso ex contractu serui quæ sita, & per solutionem quamuis fraudulentam à patre factam extincta, reuiscat, quia in omnibus obligationibus & actionibus semel extinctis generaliter est, vt nunquã reuiscant l. *qui res* 9 §. *arcam de solut. l. ob eam causam* 9. *infra de praescrip. verb.* & in hac quoque §. *penult. infra*. Sed vt quasi omni alio auxilio cessante actio de dolo inducatur quæ sit creditori in vicem actionis de in rem verso, vt plenissimam indemnitate consequatur, simile quiddam est in l. *seruus* 20. *sup. de dolo*. vbi contra dolum dominum datur actio de dolo, quia neque actio de peculio competit, neque de in rem verso.

c. Nam & peculiaris debitor. R A T. D V B. & D E C. eadem est quæ ad versiculum proxime præcedentem, nam & peculiaris debitor cum verè debitor serui sit non est prohibendus ei solvere, vt acquirat sibi liberationem. Et tamen si in fraudem & necem creditorum solvere velit, non est ei permittendum. Ideoque e-

7 ¶ Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus, ei soluerit: hætenus non vertit, quatenus domino debet: quod excedit, vertit proinde si, cum domino deberet triginta, mutuatus quadraginta, creditor eius soluerit, vel familiam exhibuerit, dicendum erit, de in rem verso in decem competere actionem, aut, si tantumdem debeat, nihil videretur versum. nam (vt Pomponius scribit) aduersus lucrum domini videtur subuentum. Et ideo, siue debitor fuit domino, cum in rem verteret, nihil videri versum: siue postea debitor esse domino cœperit, desinere versum, idemque & si soluerit ei. Plus dicit, etsi tantumdem à ei donauit dominus, quantum creditori soluit pro se, si quidem remunerandi animo, non videri versum: si verò alias donauit: durare versum.

Ad §. 7. Si domini.

Subiiciuntur in hoc §. alia exempla superioris familia, in quibus id quod in rem versum est non datur versum, & ideo de in rem verso actio creditori denegatur. Primum exemplum est, si cum seruus debitor domini iam esset ab alio pecuniam mutuatus sit, & domino soluerit. At enim Vlpianus dominum hætenus non vertisse quatenus debuit, id quod excedit vertisse. Proinde si cum triginta deberet quadraginta mutuatus creditori soluerit domini sui vel familiae eius exhibuerit, non nisi in decem competere de in rem verso actionem.

tiam si soluerit non liberatur, vt hic Vlpianus scribit. In quo tamè differt hic casus à superiore, in quo diximus dominum qui seruo soluit etiam in fraudem creditoris cuius pecunia in rem domini versa est liberare se ab actione de in rem verso, ideoque subdaria de dolo actione conueniendum esse. Cur verò tam variè? Nimirum quia fraudulentorium interdictum restituere potest obligationem debitoris peculiaris, vt perinde ac si non esset liberatus Pauliana conueniri possit l. 1. §. *vltime*. & l. 2. *qua in fraud. credit.* quæ porro quoties competat, aut alia quævis actio etiam restitutoria & extraordinaria, cessat de dolo l. 1. §. 1. & *ait Prator & seq. sup. de dolo*. At non potest edictum fraudulentorium restituere obligationem qua dominus seruo tenebatur ob pecuniam in rem domini versam, quia naturalis tantum fuerat illa obligatio, nec actionem vllam contra dominum creditoribus serui acquirere poterat. Cum tam peculiaris obligatio qua debitor extunc teneatur seruo, extraneum obliget domino actione directa siue ciuili siue honoraria ex illo serui contractu competente, perinde ac si dominus ipse contraxisset, l. *neq. seruus*, 41. *sup. d. de pecul.* Ergo quod hic dicitur, peculiarem debitorum non in fraudem creditorum peculiarium seruo soluit non liberari, sic intelligendum est, vt in effectu non liberetur, sed per Paulianam actionem in pristinam obligationem restituatur, nec proinde necessaria sit creditori contra peculiarem debitorem actio de dolo: quomodo necessaria est contra dominum qui per solutionem fraudulentam seruo factam liberauit se ab actione de in rem verso, quia non potest restitui actio illa de in rem verso contra dominum: quin restituenda sit in necessitatem antecedens obligatio naturalis domini erga seruum extincta per solutionem: Quæ porro obligatio restitui nunquam, vt diximus, potest, quia ea demum obligatio per edictum Prætoris restituitur quæ actionem patre & restituere simul possit.

R A T. D V B. Tota quadraginta in rem domini versa sunt cum ex iis solutum sit creditori cui quadraginta debebantur, aut comparatum frumentum ex quo familia domini exhiberetur, l. 3. §. 1. & §. *vide recte dicitur sup.* Ergo per actionem de in rem verso tota quadraginta peti possunt.

D E C. Quod in rem versum est non tam versum quam solutum intelligitur ad concurrentem vt quæ quantitate illam quæ domino debebatur: semper enim dominus prauentisse & sibi priori soluisse intelligitur. *Id est si damnum* 9. §. *peculium & §. præterea in fin. l. ex facto* 52. *sup. de pecul.* Fitque hæc compensatio ipso iure eius quod sibi iniunctum dominus

& seruus debent, & solutionis vim obtinet. Cum verò fiat eius quod iam debetur, & ipso iure, appareat id quod seruus domino debuit facere, ut verum sit dicere in rem domini verum nihil esse, in quo differt hic casus ab illis in quibus seruus postea cepit debere domino, ut sequitur in hoc §. Idque est quod ex Pomponio Vlpianus hic scribit, per actionem de in rem verso subuenit esse aduersus lucrum domini, hoc est ne lucrum caperet dominus ex damno creditoris: nullum autem sentire lucrum potest dominus ex eo quod in rem ipsius verum est, etiam si non teneatur de in re verso cum seruus tantum de in re debito, aut cum sit compensatio ad concurrentem usque debiti quantitatem, quia in lucro non est debitum quod soluitur. Nec fit locupletior qui debiti solutionem accipit, cum pro pecunia quæ soluitur amittat & alienet debitorem §. *vt. ver. ideoque si debitor, instit. quib. alien. licet vel non*. Bene igitur infert Vlpianus si debitor seruus fuit domino, cum pecuniam acceptam mutuum in rem domini verteret nihil videri verum, quasi compensatione debiti vtrique ipso iure facta. Si verò postea debitor domino esse cepit desinere verum esse ob idque cessare actionem de in rem verso, quia non durat verum. Et hoc alterum exemplum est eius propositionis, quæ posita est in prin. §. *præced.* verum non videri quod non durat verum. Param enim differt hic casus ab illo de quo in d. §. *præced.* cum dominus

seruo soluit, quia & soluit ille qui cõpensat, & si quo casu compensationem ipso iure fieri verum est, certe tum maximè id obtinet cum inter dominum & seruum res est aut inter patrem & filium inter quos neque actio vlla exerceri neque exceptio locum habere potest.

a. Plus dicit, *et si tantumdem*. R. A. T. D. V. B. Longè aliud est donatio. Aliud verò debiti solutio l. *hoc iure* 19. §. *si quis seruo infr. de donat.* ergo si dominus tantumdem donauerit seruo quantum pro se creditori seruus soluit, non potest videri solutum quod in rem verum fuerat, nec proinde definit esse verum.

D. C. Multum interest an dominus seruo donauerit remunerandi animo, an donandi. Priore casu non tam donatio quam debiti solutio est, aut si donationem adhuc velis dicere, fatendum est esse donationem remuneratoriam, quæ nec verè donatio est, sed potius solutio debiti etiam quod naturaliter tantum fuerit cõtractum non etiam ciuile l. *Aquilus Regulus* 27. l. *pen. §. 1. eod. ritu. l. sed est lege* 25. §. *confutuit supr. de hered. petir.* Proinde hoc casu definit in re verum esse, quia quod in rem verum fuerat solutum intelligitur, ut & in specie *Lidij* 10. §. *vt. inf. m. d. ar.* Si verò aliàs donauit dominus, id est principaliter non remunerandi causa, ut Vlp. loquitur in l. *hij verò nō remunerandi* 12. in prin. eod. tit. durat verum, quia mera donatio cū liberalitate merè cõtineat, solutio debiti esse nō potest d. l. *hoc iure* 19. §. *si quis seruo de donat.*

8 § Idem querit, si decem in rem domini vertit, & postea tantamdem summam à domino mutuatus sit, habeat præterea & peculium decem, videndum ait, vtrum desit esse verum: an verò, quoniam est peculium, vnde trahatur debitum, de in rem verso non tollimus actionem: an potius ex vtroque pro rata detrahimus: ego autem puto, sublatam de in rem verso actionem: cum debitor domini sit constitutus.

Ad §. 8. Idem querit, si decem.

R. A. T. D. V. B. Cum seruus in rem domini decem vertit quæ mutua acceperat, & postea tantamdem summam à domino mutuatus est si præterea decem habeat in peculio, habet vnde possit soluere, quod debet domino citra quantitatis in rem versæ compensationem, quia tantumdem detrahare ex peculio potest, nec proinde necessitas vlla subest cõpensandi debiti cum eo quod in rem verum fuit. Ergo dicendum est, non de fuisse hoc casu in rem verum esse, ac proinde actionem de in rem verso superesse, nisi quis putet probabilius ut decem quæ debentur partim ex peculio, partim ex eo quod in re verum fuit, detrahantur pro rata, secundum quam sententia fiet, ut actio de in rem verso pro parte intercidat, & pro parte duret. D. E. C. Ex peculio non fit detractio eius quod domino debetur, nisi cum dominus deductionis priuilegio vitur, & sibi soluit: quod tū demum facere intelligitur cum incipit de peculio conueniri l. *sed si damnum* 9. §. *præterea in fin. supr. de pecu.* At compensatio eius quod in rem verum fuit cum

eo quod seruus postea domino debere cepit fit ipso iure à quo instanti seruus debitor domini constitutus est. Prius ergo solutio eius quod seruus domino debuit facta intelligitur ex eo quod in re domini verum est, quam ex peculio. Et consequenter quod in peculio est non impedit quominus tacite cõpensationis iure id quod in rem verum fuerat solutum à domino videatur, atque ita actio de in rem verso tollatur: quæ sicuti difficilius inducitur quam actio de peculio, ita & facilius tollitur, tanquam quæ nec adeo fauorabilis sit, nisi cum capiat dominus lucrum ex damno creditoris, quandoquidem nō nisi aduersus lucrum domini cõparata est, ut dicebamus in §. *præced.* Nullum autè domini lucrum est compensatis id quod sibi seruus debet cum eo quod à seruo in re domini verum fuit ad concurrentem usque quantitatem. Neque valde damnofa est creditori hæc sententia, qui quod per actionem de in rem verso consequi non poterit per actionem de peculio consequetur. Nec enim verendum est, ut conuentus de peculio dominus iterū detrahat ex peculio quod per compensationem versæ in rem suam pecuniæ iam sibi soluerit.

9 § Idem querit, si in rem tuam verterit, & debitor tuus factus sit, mox creditor eiusdem summæ, quam tibi debuit: an renascatur de in rem verso actio, an verò ex postfacto non conualescat. quod verum est.

Ad §. 9. Idem querit, si in rem.

R. A. T. D. V. B. Si seruus in rem domini verterit decem quæ à Titio mutua acceperat, deinde paris quantitatis

quantitatis debitor domino factus sit, mox creditor domini eiusdem summa, videtur res in eum statum restituta, in quo erat eo tempore, quo actio de in rem verso competeat, quia compensatio fieri commode potest earum quantitatum, quas & servus domino, & vicissim dominus servus postea debere cepit: idque videtur æquius, ne Titio sua de in rem verso actio auferatur, cum non eò magis futurum sit ut in damno dominus moretur. Sunt enim facile amplectendæ huiusmodi sententiæ, per quas sit ut neutra pars lædatur, l. ex huius, 8. in fi. *infr. quia in fraud. credit. l. servus dotalis, § 8. in fi. solut. matrim.* Quidni ergo actio de in rem verso, quæ creditori primum quæ sita, postmodum servio debitori domini effectu sublata videbatur, eodem facto creditore conualescet ex postfacto? Nam & dici solet, facile esse cuiusque rei reditum ad pristinam suam naturam, l. si vivus, 27. §. passus, ne peteret in fi. *supr. de pact.*

DE C. Actio semel extincta nunquam reuiuiscit, l. quires, 98. §. arcam, *infr. de solut. l. ob eam causam, 9.*

10 ¶ Idem tractat, an ex euentu possit in rem patris filius vertere veluti si duo rei, pater & filius fuerint, & filius mutuatus, suo nomine soluat: vel si filio iussu patris credidisti, & filius creditum tibi soluisse. mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem perueniat, videri in rem versum. quod si non fuit, & suum negotium gerens filius soluit, non esse de in rem verso actionem.

Ad §. ult. Idem tractat.

RAT. DVB. Cum duo correi debendi sunt, tonstat ambos in solidum obligari, & vnā eandemque videri omnium obligationem in solidum, l. 2. l. 3. §. 1. & pass. *infr. de duobus reis.* nec minus teneri eum ad quem pecunia non peruenit, quā alium ad quem peruenit, l. penult. C. eodem ill. tit. l. si non singuli, §. C. si certum petatur, & similiter vno solvente alium quoque liberari, d. l. 2. & d. l. 3. §. 1. cum olim etiam sola electione liberarentur ante constitutionem Iustiniani in l. ult. C. de fideiuss. Ergo si pater & filius correi debendi facti sint, & filiusfamilias solus mutuam pecuniam acceperit, ex eaque communi creditori soluerit, dicendum videtur in rem patris versam esse pecuniam, cum ea solutione pater ab ea summa quā in solidum debuit in solidum sit liberatus. Non adhibita distinctione illa, quam tamen Vlpianus ex Pomponio hic adhibet, an ad patrem pecunia primi creditoris perueniat, necne, ut priore tantum casu solutio in rem patris versa videatur, non etiam posteriore.

DE C. Quisquis ex correi debendi totum soluit quod debetur, non pro correo: sed pro se qui solidum ipse debet solvere intelligitur, idēque nec regressum vllum habet aduersus corream, ne quidem pro parte nisi remedium adhibeat & auxilium quod vnicui habet cedendum actionum prius quā soluat, d. l. si non singuli, §. l. si in rem, 12. C. si certum petat. l. 2. C. de duobus reis, ubi hanc causam legendum esse, nec soluisse, pro eo quod vulgò legitur exsoluisse, iam alibi & sæpius docuimus, contra receptissimum interpretum omnium morem, qui ex sola illa lege putant dandam correo aduersus corream pro vnius patris indemnitate actionem negotiorum gestorum: quod certe licet falsissimum est, ita ex hoc maxime manifestè conuincitur: si enim ita us esset

Tom. III.

infr. de præscript. verb. quoniam, ut est in vulgari Philosophorum axiomate, à priuatione ad habitum non datur regressus. Atqui actio de in rem verso, quæ creditori ab initio quæ sita fuerat extincta penitus fuit compensationis & solutionis potestate, à quo instanti cepit servus debere domino suo tantandem summam quantam in rem domini veterat, secundum ea quæ in præcedentibus disputauimus. Ergo quāuis idem servus postea rursum fiat creditor patris quantitatis, non potest eò magis conualescere & reuiuiscere. Nouum namque in rem versum renasci necesse est, ut actio de in rem verso renascatur. Quod autem dominus qui ex causa versæ in rem suā pecuniæ debitor serui sui fuerat, postea factus eiusdem serui creditor, atq; ita liberatus rursum debitor esse ceperit, non facit ut ea quoque pecunia, quam nunc debet, in rem domini æquē versā sit, aut ut quæ prius in rem versā fuerat, non fuerit soluta, quorum alterutrum tamen ad inducendam actionem de in rem verso necessarium esset.

ut correat qui solidum soluisse, actionem aliquam haberet aduersus corream pro viciis patris repetitione. Consequens omnino esset, ut quāuis tota pecunia ad patrem non peruenisset, sed pro parte duntaxat, nihilominus actio de in rem verso, saltem pro parte dimidie creditoris filij dari oportere: quia dubitari non posset, quin versā in rem patris esset pecunia pro ea saltem parte, quam pater filio testituere obligatus saltē naturaliter esset, quod tamen in hoc §. aperte negatur. Ergo quāuis per eiusmodi solutionem à filio similis factam liberatus pater quoque sit, non tamen potest ea res inducere actionem de in rem verso, quāsi versā in rem patris pecunia, quando ea patris liberatio non nisi per necessarias iuris consequentias contingerit, & ex euentu magis quā ex consilio, cum id ageret filius & agere deberet, ut seipsum potius quā ut patrem liberaret. Iam autem sæpius inuimus non attendi ea quæ sunt per consequentias, l. 1. l. quod dicitur, 7. *infr. de auctor. tutor.* nec si pater in consequentiam negotij à filio gesti locupletetur, aut dominus ex pecunia serui crediti ut in specie, l. prox. *infr.* Proinde quod ex euentu pecunia versā sit in rem patris, non dabit actionem de in rem verso creditori: sed ita demum si patris magis quā suam rem gerens filius pecuniam mutnam acceperit, ut eam patris quoque nomine solueret, idēque iuris est in alia specie quam Vlp. hic coniungit, si filio iussu patris pecuniam credideris, & is creditum tibi soluerit. Etsi enim hac solutione similiter liberatus est pater ab actione, quod iussu, quatenebatur in solidum suo nomine quasi & ipse contraxisset, leg. 1. *infr. tit. prox.* filius tamen primò & principaliter id egit ut seipsum liberaret, cum & ipse obligatus in solidum esset, non ut patrem, qui non liberatur nisi per consequentias, l. si quis cum filiosfamilias, 44. *supr. de*

C c

pecul. Suum proinde negotium gerit hoc casu filius non paternum, & in rem suam venit, non in rem patris, nisi ponas in hac quoque specie, vt & in supe-

riore creditur priorē pecuniā ad patrē, aut totā, aut saltem pro parte peruēnisse: quo casu aequē aut tota, aut pro parte in rem patris versā esse videbitur.

11. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

Quod seruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori suo solueret: non erit in rem versum, quamuis actione de peculio liberatus sit dominus.

Ad l. Quod seruus, 11.

RAT. DV.B. Seruus in hoc mutuatus pecuniā, vt creditori suo peculiari solueret, si soluat, liberat dominum ab actione de peculio, *l. nec seruus, 41. sup. de pecul.* Ergo facit eum locupletiorē. Fit enim locupletior quisquis a creditore & actione aliqua liberatur, *l. si pupilli, 66. in fin. de solut. l. species, 11. de acceptilatis.* ac proinde videtur in rem domini ventile, exemplo eius quod scriptum est in §. *quare potest dici legi praecedenti*, si filiusfamilias actionem de peculio, quasi defensor patris suscepit, tenet patrem de in rem verso tanquam factum locupletiorē, ob id quod per defensionem filij ab actione de peculio sit liberatus.

DEC. Seruus qui creditori suo peculiari soluit, se primò ac principaliter liberat ab obligatione naturali, qua creditori suo tenebatur *d. l. nec seruus*, dominum verò non nisi per consequentias, & quasi aliud agendo, vt ex eo magis apparet, quod etiam maxime id ageret seruus, vt le tantum, non etiam dominum suum liberaret, non eò minùs liberaretur dominus etiam inuito seruo, adeoque creditore, si creditoris quoque propositum illud fuisse poneret, vt ea pecunia in rem solius serui, non item domini verteretur. Non solent autem attendi quae sunt per consequentias, vt suprà proximè diximus, longè alia ratio est filij qui

actionem de peculio, patris nomine, & quasi defensor eius suscepit. Is enim patrem solum ab actione de peculio liberat, non etiam seipsum, cum in solidum creditori suo remaneat obligatus. Facit ergo patrem omnimodò locupletiorē, & quidem principaliter, & hoc tantum agens, pro se verò nihil penitus ne quidem per consequentias. Non eadem in seruo tractari potest questio quae in filio, in specie *d. §. quare dici potest* quia seruus pro domino iudicium accipere non magis potest, quam pro alio, *l. seruus, 6. C. de iudic. l. cum seruo, 107. de reg. iur.* Cum vix certis ex causis petmissum ei sit aduersus dominum consistere, *l. vix certis ex causis, 33. sup. de iudic. l. mulier, 22. §. non est dubitatum, infr. ad Senatusconsult. Trebellian.* Sed quæ in hac lege questio tractatur à Paulo de seruo, qui pecuniā mutuatus soluit creditori suo, & ita dominum ab actione de peculio liberauit, eadem aequè in filiofamilias tractari potest. Nam & filiusfamilias ex ea pecunia, quam mutuatus est soluens creditori suo aequè liberat patrem ab actione de peculio, nec tamen in rem patris vertere pecuniā intelligitur: quia se primò ac principaliter liberat, patrem verò non nisi per consequentias. Non ergo separanda est, hac parte, causa filij à causa serui, sed liberatio, quae fit per solutionem creditori peculiari factam ab ea liberatione, quae patri contingit susceperit per eum quasi defensor rem patris actione de peculio.

12. GAIUS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Si fundum patri, dominove emit seruus, vel filiusfamilias: versum quidem esse videtur. ita tamen: vt, siue minoris sit, quam est emptus, tantum videatur in rem versum, quanti dignus sit, siue pluri sit, non plus videatur in rem versum, quam emptus est.

Ad l. si fundum, 12.

RAT. DV.B. ET DECID. Ad hanc legem eadem ferè est, quæ ad *l. fides, §. sup. hoc tit.* ubi eadem ferè sententia proponitur, si rem aliquam seruus emerit plus quam quanti re vera sit in rem domini versum esse quantum illud est, quod verum rei precium faciat, id est, vt in hac lege Caius scribit non quanti empti: sed quanti dignares est. Sed adhibita tamen distinctione si rem illam seruus emerit quasi necessariam, cum non esset: Nam si necessarium rem emisset, totum rei precium fortale quantum conuenit & solutum fuisset in rem versum diceretur. Secundum quam distinctionem Caius quoque in hac lege intelligi debere dubitandum non est. Semper enim minus plenæ leges, ex plenioribus, & amplioribus interpretationem accipere debent. Sed hic apud Caium vicissim hoc amplius est, quod ille addit, & Vlpianus

supradicto loco prætermisit, si pluri fundus sit quem seruus vel filiusfamilias patri aut domino emit, quam quanti emptus est, non plus tamen videri in rem versum, quam emptus est. In quo illa dubitandi ratio occurrit, quod negari non possit quin dominus aut pater ex hac emptione tanto locupletior factus sit quanti re vera fundus est. Actio autem de in rem verso respicere solet lucrum, quod peruēnit ad patrem vel ad dominum, cum aduersus lucrum patris vel domini comparata sit, vt diximus in *l. si pro patre, 10. §. si domini sup.* Sed decidendi ratio est apertissima: quia non plus ex pecunia creditoris in rem patris vel domini versum dici possit quam quanta fuit ea pecunia quae creditori abest. Ea vero duntaxat quantitas ei abest, quam filiofamilias, vel seruo numerauit, nec quicquam amplius. Quod autem in precio fundi empti amplius est, quam in quantitate pecuniae creditae non à creditore ad patrem vel ad dominum, sed à veri-

ditore

da
tore peruenit. Non igitur prodesse debet cre-
ditori agenti de in rem verso, quæ actio licet
comparata dicatur aduersus lucrum domini, non
tamen ita id intelligi debet, vt omne lucrum pa-
tri vel domino auferre debeat vndeunque pro-
uenerit: sed sic potius ne lucrum vllum ex dam-

no agentis creditoris penes patrem vel dominum
manere patiatur. In proposito autem quicquid
lucri penes patrem vel dominum manet, ob id,
quod res empta plura est, quàm quanti empta
sit ex damno solius venditoris est, non etiam cre-
ditoris.

13. VLP IANVS libro 29. ad Edictum.

SI in rem alterius ex dominis versum sit: vtrum is solus, in cuius rem
versum est, an & socius possit conueniri, quæritur? & Iulianus scribit,
eum solum conueniri, in cuius rem versum est, sicuti cum solus iussit:
quam sententiam puto veram.

Ad l. fin rem, 13.

RAT. DVB. Iniquum est in plures aduersa-
rios distinguere creditorem, qui cum vno contraxe-
rit, l. & ancillarum, 27. §. vltim. sup. de pecul. nec ha-
bere illum electionem, cum quo ex dominis mali-
lit agere non minus in actione de in rem verso,
quàm in actione de peculio, secundum Iulia-
ni quoque sententiam ab eodem Vlpiano no-
stro relata in leg. si ex duobus, 32. eodem. Er-
go quoties plures domini sunt vnius & eiusdem
serui, licet non nisi in alterius ex dominis rem
versum sit: dicendum tamen est alium quoque
posse conueniri, de in rem verso, & quidem in
solidum, præsertim si socij proponantur quomo-
do in hac lege & seq. etiam de socijs agitur. Socie-
tas enim facit, vt quod in vnius rem versum est,
in rem quoque alterius versum esse intelligatur,
propter communionem illam bonorum omnium
quæ per societatem inducitur, l. si noxali, 11. §. vlt.
& legibus sequentibus sup. de pecul. iuncl. l. 1. §. 1. &
l. 2. inf. pro socio.

DEC. Distinguenda est hac parte actio de
peculio ab actione de in rem verso. Actio de pec-
ulio datur in solidum contra vnumquemque ex
dominis, & quem velit creditor eligere. Ne, vt
diximus, in plures aduersarios distinguatur credi-
tor, qui cum vno contraxerit, quique vniuersum
serui peculium tanquam proprium ipsius patrimon-
ium vbicumque, & vndeunque esset intuitus
ac secutus est, d. l. si ex duobus, 32. in fine principij,
iunct. l. hinc quæritur, 19. §. 1. eodem. At actione de
in rem verso non alius teneri potest, quàm is

in cuius rem versum est, quia is qui de in rem
verso agere vult, non tam intueri debet peculium
serui, quàm curiosus esse, in quam & in cuius rem
pecunia vertatur, l. 5. §. sed si sic accepit, sup. hoc tit.
Proinde si id egerit, & seruum id agere viderit,
vt in vnius duntaxat ex dominis rem pecunia ver-
teretur, nihil cause est cur actionem de in rem ver-
so sibi dari postulet aduersus alium, in cuius rem
versum nihil est, sufficiteque vt saluam habeat &
integram actionem de peculio. Nec quod in rem
vnius ex dominis pecunia versa sit, bona consecra-
tio est, vt in rem alterius quoque domini versa vi-
deri debeat, quamvis socij sint, nisi ponas con-
tractam inter eos fuisse societatem vniuersorum
bonorum, quod neque ponit hæc lex, neque
ponendum est: sed habuisse tantum illos indi-
uisam communionem in hoc seruo, ita vt, ad
hanc societatem non consensus: sed res eos con-
iunxerit, quomodo loquitur Paulus in l. heredes,
25. §. non tantum, 16. sup. familia crescenda. Vnde
& hic & alibi sæpe socij appellantur. Adfert
autem Vlpianus ex Iuliano simile accommodatissi-
mum, si vnus ex duobus socijs iussit cum ser-
uo contrahi, alius non iussit. Is enim solus
tenebitur qui iussit, non etiam ille qui non ius-
sit, l. vlt. §. 1. inf. tit. præv. quia ille qui cum ser-
uo iussit vnus ex dominis contrahit personam
duntaxat iubentis intuetur non personam eius qui
non iubet: nec quod illi sint socij facit, vt is quoque
qui non iussit, iussisse videatur. In eoque simili-
or est actio de in rem verso actioni, quod iussit
quàm actione de peculio.

14. I V L I A N V S libro 14. Digestorum Marcellus notat.

Inter dum & propter hoc: quod in rem alterius socij versum est: de in verso
cum altero agi potest, qui conuentus, à socio petere potest id, in quo dam-
natus fuerit, quid enim dicemus si peculium seruo ab altero ademptum fuerit?
Paulus: ergo hæc quæstio ita procedit, si de peculio agi potest.

Ad l. Interdum, 14.

Quod Vlpianus in lege præcedente scripserat
ex Iuliano si plures sint domini eiusdem serui cum
solum de in rem verso conueniri posse, in cuius
rem versum est: non etiam alium in cuius utilita-
tem nihil versum est, Marcellus in suis ad Iulia-
num notis, in hac lege docet regulare quidem id
esse, sed non perpetuum. Aliquando enim con-
tingere, vt propter hoc, quod in rem alterius so-
Tom. IIII.

cij versum est, de in rem verso cum alio agi possit, si
modò is qui conuentus erit postea petere à socio
possit id, in quo damnatus fuerit. Quid enim di-
cemus, inquit Iulianus, si peculium seruo ab altero
ademptum fuerit?

RAT. DVB. Quod ab vno ex socijs peculium
seruo ademptum sit, non debet socium onerare:
quia nec facere ademptio potest, vt in eius rem
versum aliquid sit, qui nullum ex contractu lu-
crum sentiat: quæ tamen tota huius actionis indu-
Cc 2

cendæ & concedendæ ratio est, cum non nisi aduersus lucrum domini sit comparata, *leg. si pro patre*, 10. §. *si domini sup.* An verò alter locius luctatur aliquid ob id quod alius, in cuius rem pecunia versa erat, peculium seruo communi ademerit. Ergo ademptio peculij, quamuis faciat, vt de peculo agi amplius non possit, si modo bona fide facta sit & sine dolo malo, l. 1. §. 1. *supr. l. summa cum ratione*, 21. & l. 4. *supr. de penulio*. Inducete tamen actionem de in rem verso non potest, non magis quam facere, vt quod inuenius duntaxat rem versum est, in rem quoque alterius versum sit.

De c. Ex contractu serui communis certum est conueniri posse vnumquemque ex dominis actione de peculo etiam pro ea parte peculij, quæ apud alium est, ne in plures aduersarios distingatur, qui cum vno contraxerit, l. 2. *supr. de exercit. act.* quique vniuersum peculium vbicumque, & vnde cumque esset tanquam patrimonium serui intuitus est, l. hinc *quaritur*, 19. §. 1. *si ex duobus*, 32. *in fine principij de pecul.* Atqui cum quæ peculium ademit sine dolo malo fieri nullo modo potest, vt de peculo conueniatur, quia vbi peculij nullus est ne quid rei iudicandæ tempore, ibi nec de peculo actio esse potest, l. *quis situm*, 30. *cod. l. seruus tuus*, 20. *supr. de dolo*. Ponimus autem totum peculium non penes eum fuisse,

qui ademit, ita vt contra alium, qui non ademit & de in rem verso & de peculo agi possit. Necesse igitur est vrin locum & vicem actionis de peculo substituat actio de in rem verso, contra eum qui ademit peculium: quia verum est in rem saltem vnius versum esse, nec electionem adimi creditori debere, contra quem velit agere: dum ne tamen plus consequatur actione de in rem verso, ab eo qui ademit peculium, quam in fuerat ille præstaturus ex persona socij actione de peculo, si peculium non ademisset. Si enim hæc Marcellina nota omnino accipienda est. Idque est quod ad Iulianum Paulus notat hanc questionem ita procedere, id est, non aliter quam si de peculo agi non possit. Sed illud tamen præterea Marcellus requirit vt socius, qui ex persona socij de in rem verso conueniatur, possit & socio in cuius rem versum fuit petere id, in quo damnatus eius nomine fuit. Nam si vel nihil vel minus à socio consecutus sit æquum non est vt socij nomine plus præster quam petere ab eo possit, l. *quare*, 28. *inst. §. vlt. legi præced. de pecul.* vbi vide quæ diximus, Sed potissimum ne hic longiores simus, videnda sunt quæ ad hanc legem ex professo scripsimus & ad l. *quis ergo*, 16. *supr. de pecul. lib. 1. Conuictur iur. ciuil. c. 9.* Est enim questio per se difficilis & ab Accursio, cæterisque interpretibus male percepta.

15. VLPNIANVS libro 2. Disputationum.

SI filius familias constituerit, quod pater debuit: videndum est, an de in rem verso actio dari debeat, atquin non liberauit patrem. nam qui constituit, se quidem obligat, patrem verò non liberat. planè si soluat post constitutum licet pro se videatur soluisse (hoc est ob id, quod constituit,) in rem tamen vertisse patris merito dicitur.

Ad l. si filius familias 15.

RAT. DVB. ET DECID. eadem est ad hanc legem, quæ ad l. *si pro patre*, 10. *in princip. sup.* Est enim vtriusque loci eadem questio, licet non eadem omnino species. Ibi agitur de filiosfam. qui pro patre primum fideiussit, deinde soluit. Hic verò de filiosfam. qui constituit se soluturum quod pater debuit. Constitutor fideiussor non est. Fideiussor enim per stipulationem tantum obligatur, l. *blanditus*, 12. *c. de fideiuss.* Constitutor autem etiam per nudum pactum, l. 1. & *pass. sup. de pecun. constitut.* §. *de constituta institut. de action.* Fideiussor non nisi iure ciuili obligatur. Constitutor autem iure honorario, d. §. *de constituta*. Fideiussor nunquam nisi pro alio obligatur. Constitutor autem etiam pro se ipso, l. *heres à debitore*, 21. *infr. de fideiuss. d. l. 1. §. vlt. & legib. seqq. de pecun. constitut.* Fideiussor denique ad aliud se obligare non potest quam quod reus principalis debet, l. *Gracè*, 8. §. *illud de fideiussor.* At constitui aliud pro alio potest, sicut & aliud pro alio solui, d. l. 1. §. *an potest*. Propius enim ad solutionem accedit constitutum quam fideiussio, adeo vt loco eius cui iam solutum est haberi debeat, cui constituitur, *l. idem est*, 10. *cod. tit.* Sed quamquam inter constitutores & fideiussorem pletæque sunt differentie. In multis tamen conueniunt, sed in eo maxime quod eorum obligatio accessoria est, & exigit necessarium aliquam principalem obligationem cui possit accedere, adeo vt neuter obligari possit diuinus quam principalis debitor, quod accessionibus omnibus commune est, d. §. *illud*, possit tamen efficacius. Sufficit enim vel naturale debitum præ-

cedere quod peti non poterat, d. l. 1. §. *debitum, de pecun. constitut.* l. 1. l. *stipulatus*, 6. §. *adhiberi, l. fideiussor*, 16. §. *fideiussor, de fideiussor.* Ita fit, vt neque fideiussor fideiubendo liberet debitorem, neque constitutor constituendo, sed tantum soluendo, l. *vbi quis*, 28. *supr. de pecun. constitut.* l. *Lucius*, 38. §. 1. *infr. mandat. l. fideiussor*, 45. *de fideiuss.* vbi addita negatione legendum omnino est *agere non posse*. In proposita igitur specie illud pro filiosfamilias faciebat, vt etiam priuilegium soluerit actionem de in rem verso, habere deberet [suppositis nimirum terminis habilibus, aut contra patrem, si postea emancipatus filius fuisset, aut contra heredes patris, si prior pater aliis heredibus relictis decessisset] quod is constituitur habendus est pro eo cui solutum sit d. l. *idem est*, 10. *de pecun. constitut.* Sed decidendi ratio in contrarium est: quia constituendo non liberauit patrem. Qui enim constituit se quidem obligat: sed eum tamen, pro quo constituit non liberat. In quo differt ab expromissore, qui quod alius debet promittit per stipulationem animo nouandi interpositam se soluturum. Itaque omni casu expromissor tenetur etiam post depositum officium, cuius contemplatione expromisit, non etiam constitutor, *leg. 3. §. in eum de administrat. rerum ad ciuitatem pertinet*. Ergo non ex solo constituto nasci potest actio de in rem verso.

a Planè si soluat post constitutum. RAT. DVBIT. Qui post constitutum soluit pro se soluisse videtur & suo nomine, id est, ob id quod ipse constituit potius quam pro patre. Ergo nec liberare, patrem videtur

videtur, nec proinde in re patris vertere. Quisquis. n. suo. nō alieno nomine soluit, nunquam aliū liberat. l. si quid possessor, 31. sup. de her. pet. l. Papinian⁹, 28. infr. mand.

DE C. Non tam proxima & immediata causa solutionis inspicenda est, quæ ex constituto proficiatur, quam causa constituti aut fideiussionis &

origo contractus, l. tutor datus, 69. de fideiussor. l. qui id quod, 33. in princ. de donatio. Atqui pro patre filius constituitur, non pro seipso. Ergo in rem patris eam pecuniam, quam soluit, & quæ ad patrem pervenit, vertisse dicendus est, ut in d. l. si pro patre in princip. & §. vlt. supr.

16. ALPHENVS libro 2. Digestorum.

Quidam fundum colendum seruo suo locauit, boues ei dederat. cum hi boues non essent idonei iusserat eos venire, & his nummis, qui recepti essent, alios reparari. seruus boues vendiderat: alios redemerat: nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat. qui boues vendiderat, nummos à domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini versum esset: cum boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dominum essent. respondit, non videri peculij quicquam esse, nisi si quid, deducto eo quod seruus domino debuisset. reliquum fieret, illud sibi videri, boues quidem in rem domini versos esse: sed pro ea re soluisse tantum, quanti priores boues venissent: si quo amplioris pecuniæ posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari.

Ad l. Quidam fundum, 16.

RAT. DVB. Negari non potest quin boues, quos seruus emerat, & pro quibus à venditore pecunia petebatur, facti essent peculij, nec rursus quin versi essent in rem domini, cum eos dominus adhuc penes se haberet. Ergo nec dubitandum est, quin actione de peculio peti precium eorum possit, vel etiam prout creditor elegerit actione de in rem verso.

DE C. Peculij nihil esse potest, nisi quod superest, & reliquum est deducto eo quod domino debetur, ut apparet ex diffinitione peculij posita in l. de postis, §. §. 1. supr. de pecul. Atqui in proposita specie seruus qui priores boues minus idoneos iussu domini vendiderat, eorum precium acceperat, atque ita debitor eorum precij factus fuerat. Ergo si non plus in peculio esset quam quantum precium illud faceret actio de peculio posteriori venditori com-

petere nulla poterat. Rursus nec de in rem verso, quia licet boues posteriore loco venditi in rem domini versi essent. Pro iis tamen dominus tantum soluisse, quanti priores boues fuissent, vnde fiebat, ut nec ab initio in rem domini versum quicquam dici posset, cum iam antea seruus debitor domini constitutus fuisset secundum ea quæ diximus ad l. si pro patre, 10. §. si domini supr. Consequens igitur est ut non aliter possit venditori actio aliqua competere quam si posteriores boues amplioris pecuniæ & precij essent quam ex pecunia precio redactum fuisset. Superfluum igitur duntaxat illud petetur, utraque actione de peculio, & de in rem verso, utram venditor elegerit: sed stultus fuerit si non eligat potius actionem de in rem verso, cum paratam habeat verse pecuniæ in rem domini, penes quem posteriores boues adhuc esse ponimus. Atque ita non minus eleganter quam subtiliter Alfenus Varus hic respondit.

17. AFRICANVS libro 8. Questionum.

Seruus in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit. nihilominus posse cum domino de in rem verso agi, existimauit: nam etsi procurator meus in negotia mea impensurus, pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit: rectè eum, hoc nomine, mandati, vel negotiorum gestorum acturum.

Ad l. Seruus, 17.

RAT. DVB. Quod seruus in rem domini pecuniam mutuatus eam sine culpa sua perdidit, facit duntaxat ut nihil ei imputari possit. Sed non efficit ut eò magis in rem domini versum quicquam esse videatur. Quomodo enim verti potuit in rem domini pecunia, quæ perditæ fuerit. Ergo de in rem verso, cum domino agi hoc casu non potest.

DE C. Quod neque seruo, neque ei qui bona fide in rem domini credidit imputari aliquid potest, Tom. IIII.

facere debet, ne possit æquum videri, ut creditor in damno maneat. Nam si nemini officium suum siue publicum, siue priuatum damnosum esse debet, l. si seruus 61. §. quod verò infr. de furt. l. videlicet, 29. supr. ex quibus causis maior. Quanto esset iniquius, ut ex beneficio suo damnum sentiet is, qui vltro pecuniam suam seruo credidisset, ad bene gerenda negotia domini, & in rem quam scivimus domino vel necessarii profusus vel saltem vtilem? Non enim ex euentu hæc diiudicanda sunt, sed potissimum ex consilio, quod res creditor

C c 3

em curam & diligentiam adhibuit, quam debuit, vt in rem domini pecunia verteretur, leg. 3. §. vnde recte dicitur & sequentibus, & §. vltim. in fin. *supr. hoc tit.* Nam & ex eadem æquitate fluxit actio negotiorum gestorum, quæ nec ei denegatur, qui pecuniam ab aliquo mutuat, & eam in negotia mea vtiliter mox impensurus

eam sine culpa sua perdidit, vt neque procuratori actio mandati ex eadem causa denegatur. Est enim regulariter bona comparatio procuratoris, negotiorum gestor, & creditoris aduri de in rem verso, l. 3. §. & regulariter, & §. sed si mutua, *supr. iunct. l. si pupilli*, 6. §. 1. l. liberto, 31. in princ. *supr. de negot. gest.*

¶ Cum Sticho vicario serui tui Pamphili contraxi. actio de peculio, & in rem verso, ita dari debet, vt quod vel in tuam ipsius rem, vel in peculium Pamphili versum sit, comprehendatur: scilicet etiam si mortuo, vel alienato Sticho, agatur^a quod si, Pamphilo mortuo, agam^b magis est, vt, quamuis Stichus viuat: tamen de eo, quod in peculio Pamphili versum est, non nisi intra annum, quàm is decessit, actio dari debeat. etenim quodammodo de peculio Pamphili tum experiri videbor. sicuti si quod iussu eius credidissem, experirer. Nec nos mouere debet, quod Stichus de cuius peculio agitur, viuat: quando non aliter ea res in peculio eius esse potest, quàm si Pamphili peculium maneat. Eadem ratio efficiet^c vt id, quod in peculio Pamphili versum sit, ita præstari debere dicamus, vt prius eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat. quod verò in tuam rem versum fuerit, præstetur etiam non deducto eo, quod Pamphilus tibi debet.

Ad §. 1. Cum Sticho.

RAT. DVB. Actio de in rem verso non datur, nisi de eo quod versum est in rem patris vel domini, l. 1. in princ. l. si res, §. §. quod seruus, *supr. hoc tit.* Ergo si cum Sticho seruo vicario tui Pamphili contraxerim, & tecum agam de peculio & de in rem verso, id duntaxat in actione de in rem verso comprehendendum erit, quod in rem tuam versum fuerit, non etiam quod in rem Pamphili, cum Pamphili peculium quasi proprium ipsius patrimonium in relligi debeat à tuo separatim, l. depositi, §. §. vlt. l. si seruus, 17. *supr. de pecul.*

DEC. Quod à Sticho vicario Pamphili versum est in peculium Pamphili in rem quoque domini versum esse intelligitur: quia quanto locupletius est Pamphili peculium, tanto locupletior dominus per Pamphilum factus esse creditur. Cum peculij cuiuslibet accessio & decessio non alterius randem quàm ipsius domini lucro vel damno cedat. Sed tamen non ita Africanus intelligendus est, quasi id quod ex pecunia Sticho creditum est in rem Pamphili petendum sit per actionem de in rem verso, sed vt petendum sit per actionem de peculio, & quidem Pamphili non Stichi, vt sequentia huius §. demonstrant.

a. Scilicet etiam si mortuo vel alienato Sticho agatur.

RAT. DVB. Mortuo vel alienato seruo, cum quo contractum fuit non nisi intra annum dari actio de peculio contra dominum solet, l. 1. & *cor. tit. prox. supr.* Atqui ponimus contractum fuisse non cum Pamphilo, sed cum Sticho vicario Pamphili. Stichum autem mortuum fuisse vel alienatum, licet Pamphilus adhuc viuat, nec alienatus sit. Ergo non nisi intra annum de peculio agere possum contra dominum. Sic enim locus hic intelligendus est, id est, de actione de peculio, vt proximè diximus, nõ de in rem verso, quæ perpetua sæpè est, nec anno finitur, d. l. 1. §. 1. l. si pro patre, 10. §. quare potest dici *sup. hoc tit.* Nã & præcedente verba sunt de actione de peculio, non minùs quàm de in rem verso, cum sic Africanus scribit, actio de peculio & in rem verso ita dari debet.

DEC. Actio de peculio licet detur hoc casu ex contractu Stichi, videtur tamen dari de peculio non

Stichi, sed Pamphili, cum in rem & peculium Pamphili versa pecunia sit. Pamphilus autem nec mortuus nec alienatus est. Ergo non tantum de in rem verso actio, sed etiam de peculio hoc casu perpetua esse debet, non annalis, quamuis mortuus Stichus vel alienatus fuerit.

b. Quid si Pamphilo mortuo agam. **RAT. DVB.** Quamuis mortuus sit Pamphilus, actio tamen de peculio datur ex contractu & persona Stichi, qui fuit vicarius Pamphili: & quem Stichum ponimus adhuc viuere, nec alienatum esse. Ergo perpetua hoc quoque casu debet esse actio de peculio, non annalis. **DE C.** Non tam de Stichi quàm de Pamphili peculio agere hoc casu videor, licet agam ex contractu Stichi: quia in peculium Pamphili versa pecunia est. Atqui actio de peculio illius, qui vel mortuus vel alienatus est, non nisi annalis esse potest, quæ summo iure omnino sublata & extincta esse debet, d. l. 1. §. merito *supr. tit. prox.* Ergo cum ponamus mortuum Pamphilum, actio de peculio non nisi intra annum posteaquam decessit Pamphilus dari debebit. Itaque quod hic Africanus scribit, Etenim quodammodo de peculio Pamphili tui experiri videbor, nõ ad hunc posteriorè casum restringendum est, quo decessit Pamphilus, sed extendendum ad illum quoque, de quo priùs dictum est, quo Stichus mortuus vel alienatus sit, viuo adhuc Pamphilo. Vt quoque n. causa de peculio Pamphili, nõ de peculio Stichi experiri videor. Sed articulus *in*, qui solus dubitatione facit, referendus est ad eum casum, quo pecunia Sticho credita in Pamphili peculium versa sit. Id. n. necessarium prorsus est vt verum esse possit, videri me de Pamphili peculio experiri siue Sticho siue Pamphilo alienato vel mortuo experiri. Alioqui de Stichi tantum nõ de Pamphili peculio experiri videbor siue Sticho siue Pamphilo mortuo experiar, & contra quod in huius legis specie Africanus responderit, priore casu, id est mortuo vel alienato Sticho, et actio de peculio annalis non perpetua; mortuo autem vel alienato Pamphilo, nihilominus erit perpetua, non annalis. Idque ita esse, vt dicimus, id est, vt utroque casu siue Sticho, siue Pamphilo mortuo, de peculio Pamphili

expet-

Experiri videat, ex eo apparet, qđ Africanus subiicit, sicut si quid iussu eius credidisset experiri. Comparatur enim illi qui iubet cum eo in cuius rem verum est, quasi uterque contraxisset ipse videatur l. 1. in princip. *supr. l. 1. infir. tit. prox.* Quenadmodum igitur si iussu Pamphili cum Stichio contraxissem, quamvis non possem experiri cum Pamphilo actione quod iussu, quia cum seruo nulla actio est, haberem tamen peculium Pamphili obligatum ob iussum ipsius, & tecum experiri possem ob iussum illud de peculio Páphili, tamen si reuera contractum esset cum Stichio, quia & cum Pamphilo contraxissem viderer. Ira & cū pecunia Stichio credita in Pamphili peculium versa est, possum ob id quod in peculium & cū Pamphili verum est agere tecum de peculio Pamphili si malim de illo quā de peculio Stichii agere tanquam locupletiore. Sed hæc electio mihi conferuanda est quādiū ambo viuunt Stichus & Pamphilus, quia vtriusque viuents peculium aliquod est, & alterum ab altero separatim. Sed si Pamphilus mortuus sit de solo Pamphili peculio agi potest, & quidem intra annum duntaxat, de peculio autem Stichii nullo modo, quamvis adhuc viuat, vt subiicit Africanus in *versus*: nos mouere debet.

R A T. D V B. Peculium non moritur nisi ademptione, vel morte, vel alienatione, aut manuissione serui. *peculium nascitur 40. supr. de pecul. l. 1. supr. titu. prox.* Ergo nec actio de peculio cum quamdiu peculium subsistit, tamdiu actionem quoq; de peculio subsistere necesse sit. Proinde quādiū Stichus viuit, licet Pamphilus decesserit, actio tamen de peculio Stichii interdicere non potest. De c. Peculium vicarij pēdet à peculio serui ordinarij, quia sicut seruus vicarius in peculio est ordinarij, ita & peculium eius l. *si seruus 17. supr. de pecul.* ergo extincto peculio Pamphili, quod per ipsius mortem contingit peculium quoq; Stichii extinguī necesse est, & consequenter pecunia Stichio credita nō aliter in eius peculio esse potest, vt eo nomine de peculio Stichii contra te agere possim, quā si peculium Páphili maneat: nō manet autem eo mortuo, nisi quod beneficio Prætoris per annum adhuc viuere creditur. Idem est si Pamphilus non mortuus sit, sed alienatus. Eadem enim hoc casu mortis & alienationis serui ratio est, vt verba illa Africanus probant scilicet etiam si mortuo, vel alienato Stichio agatur. Cur ergo iniquis loquens Africanus de Pamphilo scripsit quod si Pamphilo mortuo agā, nec adiecit vel alienato? Puro, quia Páphilo alienato distinguendum esset an alienatus esset cum peculio an sine peculio, & an cum vicario Stichio necne, vt sciretur quis de peculio Stichii etiam intra annum aut post annum teneri deberet. l. *si ex duobus 32. §. ult. supr. de pecul.* quæ distinctio in Stichum alienatum nō cadit queni non ponimus vicarium illum habuisse, sed & alienatū vicarij potestate non habet ordinarij, si liberam habeat peculij administrationem l. *si conuenerit 18. §. ult. sup. de pigno. act.*

c Eadem ratio efficit. R A T. D V B. Hæc actio si-

18. NERATIVS libro 2. Membranzum:

Quamuis in eam rem pro seruo meo fideiussis, quæ ita cōtracta est, vt in rem meam versaretur: veluti si cū seruus frumentū emisset, quo familia aleretur, veditori frumenti fideiussis: propius est tamen, vt de peculio eo nomine, nonde in rem verso agere possis. vt vnus duntaxat in quoquo contractu de in rem verso sit actio, qui id ipsum credidit, quod in rem domini versum est.

Ad l. Quamuis 18.
Tom. IIII.

ue de peculio, siue de in rem verso ita dari debet, vt quod in rem Pamphili non minus quā quod in rem tuam verum est comprehendat, vt initio huius §. Africanus scribit. Nō igitur vno casu magis quā alio deductio fieri debet eius quod Pamphilus tibi debuit. De c. Quod in peculium Páphili verum est, non nisi cum suo onere videri potest verum in rem domini, ac proinde oneris, si quod est, deductio fieri debet. Atqui peculium Pamphili nō potest intelligi nisi deducta eo quod Pamphilus domino debuit: ea namque peculij distinctio est, vt diximus ad legem precedentem ex l. *depositi 5. in fin. & pass. supr. de pec.* quod autem Pamphilus debuit Stichio vicario & conferuo suo, id proculdubio debuit domino l. *sed si damnus 9. §. huius definitioni eod.* ergo in actione de peculio Pamphili id ex eo peculio deducendum est. Nec est contrarium quod Vlpianus scribit in l. *si seruus 17. eod. tit.* Id quod vicario suo debet seruus ordinarij, non esse de peculio serui ordinarij deducendum, quia peculium vicarij in peculio ordinarij est. Subiecta enim ratio illa ostendit tūm verū id dici cū peculium vtriusque manet, & ordinarij & vicarij, non autem cū vtrumque extrinsecum est morte ordinarij, vt in *specie huius 5.* Nam & cū seruus ordinarij vicario suo aliquid debere incipit, augetur hoc ipso peculium vicarij, quenadmodum si dominus seruo suo debeat, vt scriptum est in l. *si seruus in fin.* quod igitur seruus ordinarij vicario seruo debuit, hoc ipsum, vt extrinsecum vtriusque peculio per mortem ordinarij, vt debeatur domino, & ex peculio ordinarij deducatur, necesse est. At quod in rem tuam verum est, id actione de in rem verso prestare mihi omnimodo debes, id est etiam non deducto eo quod Pamphilus tibi debuit, nempe quia in actione de in rem verso nihil est quod deducti debeat, id est, ne id quidem quod seruus qui in rem vertit, domino debuit, quia is qui conuenitur de in rem verso, conuenitur eo colore quasi ipse contraxerit d. l. 1. *supr.* non autem ex persona serui, quomodo in actione de peculio l. *neq; seruus 41. sup. de pec.* & hæc rotius legis huius alioquin subtilissima & satis obscura sententia est, ex qua intelligimus id quod initio huius §. scriptum est, si cum Stichio vicario Pamphili serui tui contraxerim actione de in rem verso ita dari mihi debere, vt quod vel in tuam ipsius rem, vel in peculium Pamphili verum sit, comprehendatur, non sic accipiendum esse, vt propter id quod in peculium Pamphili verum est agere contra te possim de in rem verso: alioqui non finiretur anno ea actio, ne quidem mortuo Pamphilo, quoniam actio de in rem verso semper perpetua est, sed ita vt ob id quod in peculium Pamphili verum est agere contra te debeam de peculio Pamphili, de in rem verso autem de eo quod in rem tuam verum est, itēque si malim de peculio: nam quisquis agere potest de in rem verso, agere potest etiam de peculio, quamuis non contra §. *preterea & seq. Inst. quod cum eo quis in aliena potest. l. filiusfamilias 19. in fin. inst.*

R A T. D V B. Cū in eam rem pro seruo meo fideiussis, quæ ita contracta erat, vt in rem meam

C c 4

verteretur, veluti si cūm seruus meus frumentum emisset, quo familia aleretur, creditori frumenti fideiussis, dubitandum non est quin teneat tibi de in rem verso etiam prius quā ex eo frumento familiam meam aluerim l. 3. §. *unde recte dicitur* *supra*, ubi ait Vlpianus actionem hanc sibi competere, etiam si frumentum postea corruptum sit, vel arserit antequam familia ex eo aleretur, at nec illud negari potest quin etiam de in rem verso teneri debeam ei qui frumentum vendidit, & familiae meae diuinit. Duobus ergo ex eadem causa teneri me de in rem verso necesse est: nec proinde verum est quod Neratius in hac lege contra scribit. Vnius duntaxat in quoquo contractu de in rem verso esse actionem, & quidem eius qui id ipsum credidit, quod in rem meam versum est proximē ac imme-

diatē, id est, eius qui frumentū vendidit, non tuam qui pro me apud frumenti venditorem fideiussisti: nam imō verō si non potior & fauorabilior, saltem æquē fauorabilis: causa tua esse debet cūm prior in rem meam verteris fideiubendo. Atque ita Vlpianus contra Neratium concludit in l. 3. §. *ultim. supra*. Cuius sententiam Caius probat in l. 4. sed cum hoc temperamento, vt occupantis melior condicio esse debeat, quia vniūque condemnari me de in rem verso iniquum esset: dissenserunt ergo in hac quæstione prudenter veteres, & alia Neratij, alia Vlpiani sententia fuit: dissentendi verō causa vtriusque probabilis, vt pluribus à nobis tractatum est ad dist. l. 3. §. *ultim. & d. l. 4.* neque alia enarratione & explicatione hæc lex indiget.

19. PAVLVS libro 4. Quæstionum.

Filius familias togam emit mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans suam esse, dedicauit eam in funus eius Neratius libro Responso rum ait, in rem patris versum videri. in actione autem de peculio, quod in rerum natura esset, vno modo æstimari debere, si dolo malo eius, quo cum agatur, factum esset, atquin si filio pater togam emere debuit, in rem patris res versa est, non nunc, quo funerabitur, sed quo tempore emit. funus enim filij, æs alienum patris est. & hoc Neratius quoque, qui de in rem verso, patrem teneri putauit, ostendit, negotium hoc (id est, sepulturam, & funus filij) patris esse æs alienum, non filij, factus est ergo debitor peculij, quamuis res non exstet, vt etiam de peculio possit conueniri: in quam actionem venit, & quod in rem versum est, quæ tamen adiectio tunc necessaria esset, cūm annus post mortem filij excessisset.

Ad l. Filius familias 19.

Refertur à Paulo in hac quoque lege alia eiusdē Neratij sententia, & reprehenditur circa actionem de peculio in eleganti specie, in qua dabit Neratius contra patrem actionem de in rem verso quasi non posset locum habere actio de peculio, cūm tamen concludat Paulus posse actionem de peculio sufficere, neque necessariam esse de in rem verso, nisi cūm annus præterit aut aliter finita est actio de peculio. Quæstio est de filio familias qui togam emerat ex pecunia creditoris, quam togam pater ignorans & putans suam esse in funus filij dedicauerat. Neratius putabat in rem patris versum videri. Ob id solum quod dedicata esset in funus filij, vt & cetera omnia impensa in funus quod ad patris onus pertinet l. & idē 7. §. *illud plane supra*. l. *funeris*. 7. *sup. de religiof. & sumpt. funer.* Funus autem filij sit æs alienum patris, non filij l. in patrem 21. l. quod si nulla 28. *sup. cod. titul.* nisi cūm filius familias castrensē peculium habuit, aut quasi castrensē l. si filius familias 31. *eo. tit.* Ceterum ob id quod togam filius emisit non putabat conueniri patrem posse, ne quidem de peculio. Ratione illa quod toga in rerū natura esse desisset, quod autem in rerum natura non est, vno tantum modo, vnoque casu æstimari possit, videntique esse in peculio, scilicet si dolo malo eius, quo cum agatur factū sit, vt in rerum natura esse desierit, l. sed si damnum 9. §. *præterea*. l. *summa cum ratione* 21. *sup. de pecul.* In proposito autem nihil tale dici potest de patre qui non dolo malo, sed ignorans & putans togam suam esse eam in funus filij dedicauit. Arque hæc ad Paulum pro Neratio dubitandi ratio est. Paulus verō in

hac Neratij sententia duo reprehendit. Primum illud, quod putabat Neratius versam esse togam hæc in rem patris tunc tantum cūm filius funeraretur, non etiam tūc cūm toga emeretur. Quid enim si pater filio togam emere debuit? Quidni ex eo die quæ emptā est in rem patris versam esse pecuniam dicamus? Ad eum scilicet vsque modum ad quem præstare vestimenta filio pater consueuerat, vt in l. 3. §. *proinde si seruus* 3. *sup. hoc tit.* Deinde quod dicebat Neratius ex hac causa de peculio actionem aduersus patrem non posse competere, propterea quod roga in rerum natura esse desisset absque dolo malo patris: nam cūm non nisi factō patris in natura esse desierit, tanquam ab eo in funus filij dedicata, & in id negotium, quod nec Neratius negabat æs alienum esse patris, non filij, id est, in funus & sepulturā filij (hac enim sola ratione mouebatur, vt in patrem de in rem verso actionem daret) cur non dicamus patrem cūm togam hæc in funus filij dedicauit, hoc ipso factum esse debitorem peculij quod etiam post filij mortem ad effectum actionis annalis de peculio durare adhuc, & viuere intelligitur? Quod si peculij debitor factus est, quidni etiam actione de peculio intra annum poterit conueniri? Nam quod diximus, & in quo Paulus cum Neratio consentit in rem patris togam hanc versam esse, licet alia atque alia ratione, non debet tollere actionem de peculio. Quandoquidem in actionem de peculio venit etiam id quod in rem versum est, & creditori commodius semper est agere de peculio cūm sufficiens & idoneum peculium est, quā agere de in rem verso, vel ob hoc ipsum ne probare cogatur in rem

rem veru esse, quod in actione de in re verso semper probandum, & plerumque difficilis probationis est. *S. pater & S. caterum insit. Quod cum eo l. ei qui 7. C. eod. tit.* Planè adiectio de in rem verso tunc necessaria esse potest & omnino est, cum annus post mortem filij excessit. Alij enim casus vel adempti pecu-

20. SCÆVOLA libro 1. Responforum.

PATER pro filia dotem promissit: & conuenit, vt ipse filiam aleret non præstante patre, filia à viro mutuam pecuniam accepit, & mortua est in matrimonio. respondi, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut seruati, aut seruos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso vilem actionem.

Ad l. Pater pro filia 20.

RAT. DVB. Pare filiam marito collocatam non alente certum est onus illud ad maritum pertinere, qui & ob eam causam habere dotem intelligitur, Pro oneribus scilicet matrimonij *l. pro oneribus 20. C. de iur. dot. l. si u qui Stichum 36. §. 1. inf. eod. ill. tit.* Proinde licet pater qui pro filia dotem promissit conueniret, vt ipse filiam aleret, attamen patre id non præstare videtur in rem mariti non minus quam patris versa esse pecunia quæ ad alendam & exhibendam vxorem impensa est, exemplo eius quod Pomponius scribit in *l. quod si nulla 28. sup. de relig. & sumptib. funer.* Si nulla dos defunctæ mulieris fuit, nec illa heredes viros habeat, neque rursum pater soluendo sit maritum in quantum facere potest funeraria conueniri posse & debere, ne iniuria eius videretur eam quæ quondam ipsius vxor fuisset insepultam relinqui. Quanto igitur magis patre nulla filia alimentis præstante maritus alimentis quotidianis vercundiam quoque pulsantibus, vt Papinianus loquitur in *l. pecunia 8. de alim. vel cibarij legat. vxori viux præstandis adstringatur* Nec sanè credibile est maritum cum vxori suæ, vt se aleret mutuam pecuniam dedit tam eo animo id fecisse, vt focerum suum de in rem verso sibi obligaret, quam vt vitæ vxoris suæ, atque ita suæ dignitati confuleretur, ne vxorem fame petire pateretur. Satis ergo ei esse debet quod ex pacto dotali focerum habeat obligatum de alimentis filia præstandis, vt plenissimam ex ea causa indemnitate consequatur. Nec ideo de in rem verso in hac specie aut competere, aut accommodata esse videtur.

DEC. In rem patris haud dubiè vertitur quicquid in alimenta liberorū quæ pater præstare debuit, impenditur, dum ne probabilis, & consuetus modus excedat *l. 3. §. proinde si seruus sup.* Item quoad alendam & exhibendam domini familiam *l. 1. §. 1. & §. vnderest dicitur.* Quenam enim patris, aut necessaria, aut vilis, & honesta impensa esse potest, si hæc non est? Atqui in proposita specie ponimus patrem cum filiam nupti collocaret, ac pro ea dotem promitteret conuenisse, vt filiam suam ipse aleret, vt & in specie *l. seq. quæ eadem esse videtur, vt lex est eiusdem Scæuolæ, licet amplioribus verbis concepta.* Nec noua vel absurda conuentio est. Et si enim vxorem alere maritus debet, id tamen tūm verè dicitur cum dotem ab ea, aut eius nomine ab alio accepit. Hic verò pater dotem non dedit, sed tantū promissit, nullūq; interim commodū ex dote ad maritum peruenerat, puta vxoratum in id vique tempus præstandatum quo dos marito solueretur. Quæ iusta nec in fine quens pactio est quoties interim maritus obstrictus est perferendis oneribus matrimonij, ne diuersa interpretatio fructum dotis ab oneribus matrimonij separet, vt loquitur *Ulpianus in*

lij, velemancipati filij, ad huius legis tractatum non pertinent in quo ponimus, & mortuum filium semelias, & funeratū. Cum autem de peculio agi non potest ob id quod in rem versum fuit de in rem verso agendum necessarium est *l. 1. §. 1. l. si pro patre 20. quare potest dici sup.*

l. cum pater 11. de pact. dotal. Cum ergo neque dotem villam marito pro filia pater dedit, neq; vxoris dotis, sed tantū dotem promissit, quidni filiam alere ex pacto dotali debuit? Quo non factō si filia, vt se aleret, aut seruati paternos exhiberet mutuat accepit pecuniam siue à marito ipso, siue ab alio, an potest negare pater veram esse pecuniam in rem suam? Ergo neque recusare debet quominus de in rem verso conueniat, vili saltem actione. Quid enim patris interest an à marito, an ab extraneo filia mutuam pecuniam accepit? aut an actione de in rem verso vili, an directa ex pacto dotali? De illo tantū dubitari potest cur non nisi vilem actionem de in rem verso det Scæuola in hac specie cū directa quocūq; cōpetere videtur, marito non minus quam extraneo, ne deterioris conditionis sit maritus, quam extraneus. Nisi dicamus eas dubitadi rationes quas attulimus videri facere, vt directa actio non possit hoc casu competere, quia actio de in rem verso cum sit ipsa actio de peculio, vt diximus ad *l. prox. præd.* non videtur competere, nisi quamuis alia delicta, siue ciuili, siue honoraria *l. hinc queritur §. vlt. l. & ancillarum 27. §. vlt. vbi diximus sup. de pecul. & §. prox. inf.* Sed non facere tamen quā vili danda sit, aut potius, quia de familia quoque exhibita tractat Scænola, dicendum est ideo directam actionem de in rem verso hoc casu non competere quod maritus pecuniam mutuam simpliciter vxori dedit, id est, non ex mēte, vt vel in vxoris vel in familie foceri alimentis impenderetur, quo casu quia creditoris voluntas & intentio non concurrit, directa actio de in rem verso contra patrem competere non potest, cum nō habuerit maritus animum foceri obligadi, sed vxoris tantū, ne aliqui actus operetur ultra intentionem agentis contra *l. non omnis 19. sup. de reb. credit.* Id enim est quod Scæuola significat in *l. §. prox. inf. ita verbus, si cum in rem pupilli daretur id in rem eius versum est.* Idque apparet euentū ex *l. prox. inf.* vbi cum eadem species tractetur de patre qui dotem filia promissit, & conuenierat, vt ipse filia aleret, ponit Scæuola maritum mutuos nummos vxori dedisse, cum iuste putaret, inquit, patrem eius ministraturū tantū salarium quantum dare filia instituerat. Ergo noui animo patris obligandi quem filia ministraturū pecuniam putabat, nec vt in rem patris pecunia verteretur. Datur tamen vili, quia verum est effectū ipso veram esse in rem patris pecuniam, & erogata esse ad ea sine quibus, aut se tueri filia, aut pater nam filiam exhibere non potuisset. Alioqui locupletaretur pater ex iactura genti, si indemnitate ei actione de in rem verso præstare nō teneretur. Præsertim cū pactum dotalè nihil de alenda familia patris expressisset, quod nec maritus onus esse potuit. Non igitur eo minus teneri pater de in rem verso debet quod

pater ex pacto, ut filiam aleret obligatus fuit. Imò tanto magis quod conuenito eo & condemnato per actionem de in rem verso, futurum est, ut ab obligatione illa pacti dotalis, aut ipso iure, aut quod tutius est, ut in l. qui seruus 34. §. 1. de oblig. & act. saltem opè exceptionis liberetur, si fortè maritus indemnitate

plenissimam vtili actione de in rem verso cōsecutus adhuc ex dotali conuentione ob non exhibitam a focerō vxorē agere velit. Improbū. n. sit gener, si bis idem a focero consequi velit l. si quis dolo st. inf. de rei indic. Et ita responsum hoc Scauolæ omnino supplendum & intelligendum est.

¶ §. Seruus absentis reipublicæ causa, pupilli seruis pecuniam credit, subscribente tutore, stipulatione in personam tutoris translata, quesitum est, an aduersus pupillum competat actio? respondi: si cū in rem pupilli daretur, id in rem ius versum est, & quo magis actu seruorum confirmaretur: tutor spon- dit: posse nihilominus dici, de in rem verso cum pupillo actionem fore.

Ad §. 1. Seruus absentis.

RAT. DVB. Non datur honoraria actio de in rem verso, ut nec alia vlla de peculio quoties aliqua competit præsertim ciuilib, & ex stipulatione. Frustra enim qui habet actionem ciuilem desideraret honorariam l. 1. sup. de Public. in rem act. l. hinc queritur 19. §. ult. l. & ancillarum 27. §. ult. sup. de pecul. Atqui cū seruus siue absentis Reipublicæ causa siue alterius, pupilli seruis pecuniam credit, ut in rem domini pupilli impenderetur, eoque nomine subscribente tutore stipulatio interposita est, & in tutorem ipsum translata, qua spondit ille se solurum, & eam pecuniam restitutum, competit certi conditio ex stipulatione domino serui stipulantis contra tutorem pupilli qui subscripsit, & promisit, quamuis quasi tutor subscriperit, ut scilicet saltem quasi tutor teneatur l. si non subscripsisti 15. C. de admin. tutor. Ergo non est ex hac eadem causa danda actio de in rem verso contra pupillum, cū creditoris indemnitati possit esse consultum per actionem quæ ei competit aduersus tutorem, tutori autem per actionem tutelæ, si quod in rem pupilli versum est pupilli rationibus inferre velit, aut quod pro pupillo soluerit, ab ipso repetere l. 4. §. ultim. inf. de euict. l. si fundus 13. §. 1. de reb. cor. qui sub tutel.

DE C. Potest fieri, & in dubio ita præsumendum est, ut tutoris subscriptio & sponso interuenienti, nō vtiliter transferret in se obligationem pupilli non audi animo, & actionem de in rem verso perimeret, sed potius ut actus ille acceptus in rem pupilli pecunie magis ac magis confirmaretur. Ergo non debet illa subscriptio & promissio tutoris facere, ut eo minus danda sit in pupillum actio de in rem verso, si pecunia & in rem pupilli data sit, & in rem eius versa sit. Ne alioqui inducta ad confirmandam obligationem, eam infirmet & destruant, contra l. legat a iuu. tituler 14. de admin. legat. l. 1. §. si filius emancipatus de bono. poss. contr. tabul. Nec enim is qui quasi tutor, non etiam quasi fideiusor subscript, conueniri potest nisi tanquam tutor d. l. si non subscripsisti. l. ultim. sup. de inf. act. Pupilli autem nihil interest, an indemnitate creditori præstet immediate per actionem de in rem verso, an per mediam tutoris personam, & tutelæ actionem. Sic dicimus si tutoris iussu seruo pupilli creditum sit, & ex utilitate pupilli fuerit creditum dandum esse in pupillum actionem: non quidem quod iussu, quia nihil pupillis iussu: sed quod iussu tutor l. 2. infra, tit. proxim. Sed si alia subscribentis tutoris mens fuit, tenebitur etiam pupillis actione non tantum de in rem verso, sed quod iussu tutor d. l. 2.

21. IDEM libro 5. Digestorum.

Filiam familias duxit vxorem, patre dotem promittente, & conuenit inter omnes personas, uti eam pater, aut ipsa se tueretur. maritus ei mutuos numeros dedit, cū iuste putaret, patrem eius ministraturum tantum salarium: quā dare filiæ suæ instituerat. eos numeros illa in vsus necessarios sibi, & in seruos, quos secum habebat, consumpsit: aliquantum & cū ei res familiares creditæ essent, ex pecunia mariti in easdem causas conuertit, deinde prius, quam pater salarium exleret, moritur filia, pater impensam recusat. maritus res mulieris retinet. Quæro, an de in rem verso aduersus patrem actio competat. Respondit, si ad ea id, quod creditum est, erogatum esset, sine quibus aut serueri, aut seruos paternos exhibere non posset, dandam de in rem verso vtilem actionem.

Ad l. ult. Filiam familias.

Accidit hic Scauolæ, quod in l. filiam familias 54. C. l. ultim. supra, de pecul. ut eandem speciem & questionem tractauerit in libris Responsum & Digestorum. Nam in hac lege quæ est Scauolæ libro

quinto Digestorum eadem species & questio proponitur, quæ libro primo Responsum, unde sumptum est principium legis proxime præcedentis. Idem ergo Tribonianus quoque accidit quod in illo titulo de peculio, ut duas eiusdem sententiæ leges in hoc quoque titulo proponeret, contra quam a se factum

factum gloriatur in *Constitutione de confirm. digest.* Est autem species huius legis multo latius & diffusius proposita quam in *l. prox. supr.* & quæ seipsam cum supradicta lege aptius explicat: ponit enim creditam esse à marito pecuniam uxori, non animo societati obligandi, sed cum iussu pateret, frater scilicet dotali conventionione, patrem ministraturum filiae tantum salarium, quantum filiae suæ dare instituerat. Addit, eos nummos illam in usus necessarios sibi & in seruos quos secum habebat consumpsisse aliquantum, & cum ei res familiares creditæ essent ex pecunia mariti in eadem cau-

sas conuertisse, deinde prius quam pater salarium expleret, mortuum esse filiam, patrem impensam reculare, maritum res mulieris retinere. Sed ad questionem vtroque loco propositam, an de in rem verso aduersus patrem actio competat. Respondet iisdem prioribus verbis quibus in *d. l. prox. preced.* Si ad id quod creditum est, rogatum esset, sine quibus aut se ueri aut seruos paternos exhibere non posset dandam de in rem verso vtilem actionem. Ergo quod scriptum est initio *dictæ legis prox. preced.* ex hac lege supplendum est, quod ad facti circumstantias pertinet, vt iuris ratio bene intelligatur.

QVOD IVSSV.

Ad TIT. IV.

VERIANVS libro 29. ad Edictum.

MERITO ex iussu domini in solidum aduersus eum iudicium datur: nam quodammodo cum eo contrahitur, qui iubet.

Ad l. 1.

AT. DVB. Cum seruus contrahit etiam iussu domini, non ideo tamē dominus contrahit, sed seruus, qui porro contrahendo non potest obligare dominum nisi de peculio, vel de eo quod in rem domini versum est.

de pecul. Ergo non potest nec debet hoc casu dominus in solidum obligari, sed tantum de peculio, vel saltem quatenus in rem domini versum est. Nam & is qui agit de in rem verso, agit eo colore vltra quam in peculio sit, quod ille in cuius rem versum est quasi contraxisse videatur *l. 1. supra tit. l. prox. nec tamen ideo in solidum conuenituris quide in rem verso tenetur.*

DE C. Is qui iubet cum seruo contrahi, contrahere ipse videtur. Nihil enim interest an per se quis aliquid faciat an per alium *l. 5. quod si quis de admin. tutor. l. si quis 7. §. item. supr. de iurisd. l. cum iussu 6. 4. de solut.* at qui si dominus ipse contraheret, nemo dubitaret quin obligaretur in solidum non adhibita distinctione quantum esset in peculio aut in rem versum, merito igitur in dominum qui iussit actionem hanc Quod iussu Prætor in solidum induxit. Nec si-

mile est quod dicimus eum quodque in cuius rem versum est contraxisse videri. Sensus enim est, eatenus videri contraxisse, quatenus in rem versum est non simpliciter. At is qui contrahi iubet contrahere absolute intelligitur. Ergo in solidum se obligat quatenus iubet. Nam & sic dicimus eum qui mandat de iici videri de iusse *l. hoc iure 152. de reg. iur.* & cum dare damnum qui iubet dare *l. u. damnum dar. 169. eod.* Sed adieci quod necessarium adiciendum est *quatenus iubet*, quia si forte iusserit dominus, credi seruo centum, & creditor ducenta crediderit, non habebit actionem Quod iussu nisi in centum. Et hac parte bona potest esse comparatio actionis Quod iussu & de in rem verso, quoniam sicuti is in cuius rem versum est contraxisse ipse videtur quatenus versum est; ita & qui iussit contraxisse intelligitur eatenus duntaxat, quatenus iussit, *l. 3. infra hoc tit. l. vnde fit vt aliquo casu plenior possit esse actio de in rem verso quam quod iussu*, puta si iusseris seruo meo, vt à te centum mutua acciperet, tu verò credideris ei ducenta quæ tota in rem meam versa sint. Habebis enim me obligatum actione quod iussu in centum; duntaxat; actione verò de in rem verso in ducentis. Sæpius tamen accidit, vt plenior sit actio quod iussu quam de in rem verso, quia non semper in rem vertitur, quod iussu domini creditur. Itaque quod dicimus, eum qui iussit in solidum obligari sic accipiendum est, vt ad eam vsque quantitatē quam dominus iussit obligetur in solidum, licet aut nihil, aut minus sit in peculio, aut in rem verso, & habent se inuicem actiones de in rem verso & quod iussu, vt excedentia & excessa.

2 ¶ Iussum autem accipiendum est: siue testato quis, siue per epistolam, siue

verbis, aut per nuntium: siue specialiter in vno contractu iusserit, siue generaliter: & ideo & si sic contestatus sit, *Quod voles cum Stichoservo meo negotium gerere periculo meo*: videtur ad omnia iussisse, nisi certa lex aliquid prohibet.

Ad §. 1. Iussu autem.

R A T. D V B. Quemadmodum non quicumque dicit, spondeo, obligatur ex sponso, ut est apud Varonem *lib. 5. de ling. Latin.* Sed is demum qui stipulanti adhibita solennitate verborum spondit, ut appareat serio rem agi & animo contrahendæ civilis obligationis quæ parere actionem possit *l. iuru gentium 7. §. quod sero sup. de pact.* Ita & ad inducendam actionem Quod iussu contra dominum quæ faciat, ut ex contractu serui in solidum conueniri possit quatenus iussum est, videtur tale iussum requiri de quo dubitari non possit, quin seruo interuenierit, ut dominus obligaretur, quali & ipse contraxisset. Quale est si testator, id est presentibus & conuocatis in eam rem rebusquis iussu cū seruo suo contrahi aut coram verbis clari & expressis, aut etiam si volens per epistolam à domino iubente subscriptam, at non etiam per nuntium, ne faciliè falsò nuncio fingere iussum quod nullum sit, nec rursus per verba illa generalia, *quod voles cum Stichoservo meo negotium gere periculo meo*, (lego enim gere non gerere) sunt enim hæc verba generalia plerumque captiosa, & mala interpretatione trahuntur faciliè ad incogitata, nisi liberalitatem & iussionem captiosam interpretari prudentum frangat, ut in *l. cum Aquil. sup. de transact.*

DEC. ACTIO Quod iussu nascitur ex voluntate iubentis. Nulla enim videri potest iniuria fieri ei qui semel voluit *l. in diem 9. §. 1. infr. de aqua & aqua plu. arcend.* Voluntas autem declaratur, non minus per nuntium & per epistolam, quam per testationem aut stipulationem quæ certam verborum solennitatem habeat. Ideoq; contractus omnes qui consensu perficiuntur etiam per nuntium & epistolam re-

2 ¶ Sed ego quæro, an reuocare hoc iussum, antequam creditor, possit, & potest, quemadmodum si mandasset, & postea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocasset, & me certiorasset.

Ad §. 2. Sed ego quæro.

R A T. D V B. Nulla videri potest fieri iniuria ei qui semel voluit, ut modo proximè dicebamus ex *l. in diem 9. §. 1. de aqua & aqua plu. arcend.* Debit enim is qui iussit melius secum deliberare antequam iuberet an iubere expediret, ut de donatore scriptum est in *l. si quis argentum 33. §. vlt. C. de donat.* Neque verò faciliè Prior aut civilis legislator istam ferre potest inconstantiam *l. in causis 27. sup. de procurat.* Ne ludibrio leges esse videantur ei qui primùm iuberet, deinde iussum renouat, ut Iustin. loquitur in specie *l. vlt. §. vlt. C. de bon. qua liber.* etiam si res adhuc sit integra.

D I C. In eo quod ex voluntate pender, liberum cuique est mutare voluntatem quandiu res integra est, id est dum ne mutatio illa voluntatis damnum aut iniuriam alicui adferat. Quid enim voluntati nostre tam conueniunt, quam ut sit libera, & ad mortem vsque si nihil aliud obstat ambulatoria *l. 4. infr. de adim. legat.* Ideoq; voluntas posterior in liberis actibus primam perimit, nec nocet voluisse si nunc nolis *l. 1. §. si quis adita l. filij 6. §. 1. infr. ad S. C. Tertull.* Inde

est hunc *l. 1. §. vlt. de contr. empt. l. 1. locat. l. 2. de oblig. & action.* Maxime verò mandatum *l. 1. §. 1. infr. mandat. infr. & l. vlt. in fin. hoc tit.* Debetque sibi imputare is qui iussit, si verbis generalioribus, nec ad vnum specialiter contractum se restrinxerit, sed generaliter ad omnes contractus, ut in suprascripta formula iussum suum potexerit. Nihil enim verat iuberi quem ad omnia, ut cum filiofamilias vel seruo alieno contrahat, cum quo non aliter fuisset contracturus, & debuit is qui iussit melius sibi prospicere cum in ipsius potestate esset legem apertius dicere, ex regula *l. vereribus 39. supra. de pact. l. Lebo 21. infr. de contr. emptio.*

a Nisi certa lex aliquid prohibet. Hæc verba redolent proculdubio Tribonianum respicientem, ni fallor, ad constitutionem Imperatorum Honorij & Theodosij in *l. vlt.* Quod cum eo quæ prohibet ne domini per seruos colonos conductores, procuratores, actoresve possessionum actione ista Quod iussu, nisi speciale iussum addit credendæ certæ pecuniæ, quamvis etiam familiares epistolæ commendatitæ dominorum interuenerint. Nam quod nonnulli adferunt, non esse permisum seruo aut filiofamilias, tamen si liberam habenti administrationem peculij, ut donec, quia donare sit perdere *l. contra 28. §. vlt. sup. de pact. l. filiusfamilias 7. infr. de donat.* omnino alienum est ab hoc tractatu, in quo non de potestate illius, qui iussus est, sed de voluntate tantum iubentis interpretanda agitur. Neq; verò dubitandū est, quin etiam donare seruus vel filius possit, quamuis liberæ peculij administrationem non habeat, si modo pater aut dominus iusserit, quia eo casu non tam seruus, aut filius quæ pater ipse aut dominus donasse crederetur *l. morti causa 11. l. 1. §. 1. de mor. caus. do.*

est quod mandatum cui iussum simillimum, & proximum est, reuocari potest contraria voluntate, antequam secutus sit contractus, & dum adhuc res integra est *§. vlt. infr. de mandat. l. si verò 12. §. penult. l. si mandassem 25. infr. cod. ill. tit. l. si quis mihi 25. §. pen. de acquir. hered.* dummodo certioretur ille qui aliquo ex mandati reuocatione deciperetur, & damno afficeretur *d. l. si mandassem.* Imò & interdum sufficit, ut quis iustam causam habeat suspicandæ reuocationi mandati, ut in *l. si cum Cornelio 82. de solui.* Ergo & qui iussit seruo credi pecuniam reuocare iussum potest, antequam credatur pecunia, si modo nihil adhuc interueniat qui iussus est. Quid enim si à debitoribus suis qui vsuras fortè pendebant, pecuniam exegerit, ut eam seruo tuo crederet? Non erit tibi permittenda reuocatio si non iudicauerit offeras & præstes, ne aliqui dāno afficiatur *d. l. si mandassem*: debueras, n. reuocare antequam ipsius reuocationem interesset. Alioqui fera & intempestiva reuocatio est. Sed nec sufficit reuocasse, nisi certioretur de reuocatione is qui iussus est *l. si quis seruo 18. l. qui hominem 34. §. si Titium.*

Ad §.

3 § Sed & si mandauerit pater, dominusve: videtur iussisse.

Ad §. 3. Sed & si mandauerit.

RAT. DVB. Aliud est mandare, aliud iubere. Verbum enim *mando* semper habitum est pro verbo obliquo & precario §. *vlm. Instit. de singul. reb. per fidei. relist.* verbum autem *iubeo* directum fuit, & imperatium quando sumitur pro *impero*, licet possit etiam latine accipi pro *cupio*, vt cum dicimus, *iubeo te soluere*, ad quod respiciens Tribonianus dixit esse fortē directum in l. 2. *C. commun. de legar.* Ergo vt quis ex hac parte edicti teneatur quod iussu, iube- re illum & imperare oportet, non mandare. Nam & de iussu, non de mandato verbis edicti pratorij cautum est l. 1. & 2. *supr. quod cum eo.* Et fuerunt proculdubio prima illa edicti verba quod iussu, quæ

huic actioni vt & titulo nomen dederunt.

DEC. Cū Prætor hanc partem edicti & actionem quod iussu proposuit, non tam ad *iubendū* verbum respexit quā ad iubentis voluntatem quibuscunque verbis declaratam, ex qua deinde contractus secutus sit vt & in l. *vti parē* 19. §. 1. ad SC. Trebell. Atqui voluntas illa non min⁹ mandato patris vel domini, quā iussu declaratur. Cū mandatum quoque præcedat, sicut & iussu l. *si quis mihi bona* 25. §. *iussu*, & §. *sed quid si mandauit infr. de acquir. hered.* Ergo & si pater dominusve mandauerit cum filio vel seruo contrahi, iussisse videbitur. Denique iubentis mandantibus æquiparantur in l. *vt. in fin. infr. hoc tit.*

4 § Sed & si serui chirographo subscripserit dominus, tenetur quod iussu.

Ad §. 4. Sed etsi serui.

RAT. DVB. Iussu præcedere semper debet actum qui iubetur sicut & mandatum l. *si quis mihi* 25. §. *iussu de acquir. hered.* Subscriptio autem sequitur semper non præcedit. Ergo non potest pater vel dominus teneri quod iussu ob id solum quod filij vel serui chirographo subscripserit.

DEC. Subscriptio adhibetur in ipso negotio & contractu, datq; perfectionem contractui: nam & qui subscripsit, omnia in instrumento cōtēta scriptis intelligitur, & adprobasse l. *sicut* 8. §. *non vide-*

tur infr. quib. mod. pign. vel hypoth. soluit. dum ne quasi testis subscripserit l. *si pater* 6. C. de fideiuss. l. *mutua* 14. C. *ficari. parat.* l. *si non subscripsisti* 5. C. de admin. tutor. Pater ergo qui tanquam pater subscribit instrumento filij mutua pecuniā accipientis, aut dominus qui tanquam dominus instrumentum serui iubere intelligitur, nec recusare potest quomin⁹ actione quod iussu in solidum teneatur: sunt itaq; paria ista patrem vel dominum aut iubere, aut mandare, aut subscribere l. 3. *Cod. quod cum eo.* quia sufficit patris vel domini iussu aut voluntatē quamlibet in ipso contractu & negotio interuenire, nō postea d. §. *iussu.*

5 § Quid ergo, si fideiussit pro seruo ait Marcellus, non teneri quod iussu: quasi extraneus enim interuenit. neque hoc dicit ideo, quod tenetur ex causa fideiussionis: sed quia aliud est iubere. Denique idem scribit, etsi inutiliter fideiussit, tamen eum non obligari, quasi iussit quæ sententia verior est.

Ad §. 5. Quid ergo.

RAT. DVB. Qui fideiubet, iubet vt verbum ipsum fideiubendi, & fideiussionis formula ostendit. Fideiuta esse iubet; ergo si dominus fideiussit pro seruo tenetur quod iussu.

DEC. Is demum dominus obligat se actione quod iussu qui tanquam dominus iubet contrahi cum seruo, atis qui fideiubet pro seruo iubet tanquam extraneus: Id enim facit quod extraneus quilibet facere potest; iubere autem cum seruo contrahi ali⁹ quā dominus non potest. Aliud ergo est iubere, aliud fideiubere: itaque non distinguemus an dominus qui pro seruo fideiussit teneatur ex ea fideiussione vt extraneus quilibet an non teneatur:

nam etsi tenetur regulariter ex stipulatione cū pro seruo fideiussit, ideoque nec quæstioni locus esse potest an honoraria actione quod iussu conueniri possit, aut alia de peculio qui ex stipulatione & directā ciuili actione conueniri potest: si tamen ponas inutiliter eum fideiussisse, fortē ob non adhibita stipulationis fideiussorie verba solemnia (est enim sollemnis actus fideiussionis l. *sciendum* 36. de verb. oblig.) non eo magis tenebitur quod iussu quasi iussit. Estq; hic casus vnus ex ijs in quibus si non valet quod ago vt ago, non valet vt valere potest. Nempe quia actio quod iussu requirit iussu & voluntatem domini tanquam domini iubentis contrahi cū seruo non tanquam cum alio quolibet, sed tanquam cum seruo.

6 § Si ratum habuerit quis, quod seruus eius gesserit, vel filius, quod iussu actio in eos datur.

Ad §. 6. Si ratum.

Iam monui ad l. *fides* §. 5. quod seruus *supr. tit. prox.* corruptum esse hunc §. & addita negatione sic legendum, *si ratum habuerit quis quod seruus eius gesserit, vel filius quod iussu actio non datur.* Nam si verborum constructionem spectemus non habent verba illa in eos ad quos referantur cū in præcedentibus non nisi in singulari numero dictum sit *si quis*, cui consequenter scribendum erat, *in eum.* Deinde falsum est quod ad hoc edictum pertinet Tom. II. III.

iussisse videri eum qui ratum habet, cū ratihabito tempore sequatur, iussu verò semper præcedere debeat l. *si quis mihi* 25. §. *iussu infr. de acquir. hered.* Annon enim esset per absurdum & ridiculum iubere me tibi vt facias quod iam feceris? Fateor ratihabitionem æquiparari mandato: quæ tota ad hunc locum dubitandi ratio est ex l. *semper qui non prohibet* 60. de regul. iur. iussu. l. *hoc iure* 152. §. *vt cod. l. vlt. Cod. ad SC. Maced.* Sed id obtinet in ijs in quibus nihil refert quid prius aut quid posterius fiat, & quoties voluntatem ratum habentis quandoqueque

Dd

interuenire satis est. Quod non contingit in actione quod iussu, quæ non aliter locum habere potest quam si dominus iusserit contrahi, ergo ante contractum, non potest. Ita enim verba edicti concepta sunt. Nihilne igitur secuta rati habitio proderit si forte nullo iussu præcedente seruus contraxerit, nec in rem domini quicquam veterit? Imò prodesse debebit ad hoc vt dominus teneatur, & contenti possit, non quidem quod iussu, sed tamen de in rem verso ac si verum in rem totum fuisset, quamuis nulla in rem versi probatio nisi ex rati habitione prosperatur. Atque ita Vlpianus noster cuius hæc lex est, in eodem ipso libro 29. ad Edictum, disertè scribit in d. §. quod si seruus, nec vllum hac de re dubitandi locum relinquit. Obseruandum autem est poni speciem & questionem

hanc mediam inter duas alias in quibus non datur actio, quod iussu, vt tanto apertius intelligamus nec in hac specie dandam esse. Quamuis videam interpretes omnes contrà sentire, motos ex eorum tantum, quod vident rati habitio nem regulariter equiparari mandato, nec animaduertentes speciale esse in hoc casu, vt non equiparetur propter verba & rationem Edicti. Et certè si dubitatum est an præcedens mandatum iussu equiparari hoc casu deberet §. sed & si mandauerit *supr.* quis tenet in rati habitio ne quæ non nisi mandato equiparatur, idem iuris esse? Iunge *L. prox. §. ultim. infr.* ex quo loco apparet omnia quæ ad actionem quod iussu inducendam necessaria sunt debere ab initio interuenire nec posse ex postfacto accedere.

7 ¶ Si pupillus dominus iusserit, vtique non tenetur nisi tutore auctore iussit.

Ad §. 7. Si pupillus.

RAT. DVB. Pupillus licet tutorem habeat non eo minus rerum suarum dominus pleno iure manet: tutores enim pupillis dantur vt pupillos ipsos eorumque patrimonium tuerentur, non vt eos spoliarent *l. qui fundum §. si tutor infr. pro emptore. l. 1. & pass. infr. de tutel.* Atqui edictum hoc vt de actionem quod iussu, nihil aliud exigit, nisi vt dominus iusserit cum seruo contrahi, nec distinguit an dominus in pupiles sit, necne: ergo dicendum est pupillum quoque si ranquam dominus iusserit teneri quod iussu, quamuis non auctore tutore iusserit: neque enim distinguere debemus vbi prætor non distinguit *vulg. l. de precio supr. de Publician. in rem act.*

DEC. Obligari nullo modo pupillus potest sine tutoris autoritate quoties obligatio ex persona non ex re venit *l. obligari §. & pass. de auctor. tutor.* Atqui iussu domini ex hoc edicto dominum obligat & quidem in solidum, etiam si neque in peculio quicquam, neque in re versum sit, vt diximus ad principi-

pium huius legis. Ergo non potest obligari pupillus ex hoc edicto nisi tutore auctore gesserit: & sanè parum est quod pupillus sit dominus cum non habeat ius rerum suarum administrandum *l. iussurandum quod 17. §. 1. supr. de iur. iur.* Dominum namque in hoc edicto prætor cum intelligit, qui de se rebusque suis obligandis liberum arbitrium habet *vt in l. in re mandata 21. Cod. mandat.* qualis certè pupillus non est nisi cum tutoris autoritas interuenit. Potest enim pupillus omnia facere tutore auctore etiam ex quibus deterioreni conditionem suam facturus sit. *l. potuit §. Cod. de iur. delib. Linnegotius §. de regul. iur. l. 4. in fin. infr. de iur. i.* sed sine tutore, meliorem tantum conditionem suam facere potest, deterioreni nullo modo potest præsertim vt se obliget *d. l. obligari.* Aliud est si tutoris solius iussu, pupilli seruo credendum sit. Tunc enim datur actio quod iussu, & quidem contra pupillum ipsum, sed non actio quod iussu, quæ daretur si pupillus tutore auctore gesserit, at actio quod iussu tutor *l. 2. in princip. vbi dicemus infr.*

8 ¶ Si iussu fructuarij erit cum seruo contractum, item eius, cui bona fide seruit: Marcellus putat, quod iussu dandam in eos actionem: quam sententiam & ego probo.

Ad §. 8. Si iussu.

RAT. DVB. Prætor in hoc edicto pollicetur daturum se actionem in solidum ex iussu domini aduersus dominum ipsum, vt initio huius legis scriptum est. Atqui nec fructuarius, nec bonæ fidei possessor dominus est, cum vsusfructus nihil aliud sit quam ius alienis rebus vtendi fruendi *l. 1. supr. de vsufr. & recte dicamus fundum totum nostrum esse, etiam cuius vsusfructus ad alium totus pertinet l. recte dicimus 25. de verb. signific. consistit enim in iure, non in parte dominij, licet rei emolumentum contineat l. Meuius 66. §. fundo de legat. 2. si a reo 70. §. si reo de fideius.* Bonæ fidei possessor autem quisquis est hoc ipso fatetur se non esse dominum, quia verus dominus possidet iure suo, non autem sola bona fide *l. bona fidei 48. de acquir. rer. doman. l. qui sit 25. §. 1. & vltim. infr. de vsufr.* Ergo nec si iussu fructuarij vel bonæ fidei possessoris cum seruo contractum sit, danda est contra eos actio quod iussu.

DEC. Prætor in edicto locutus est de iussu eius qui habeat in potestate, vt constat ex verbis edicti quæ recensentur in *l. 2. supr. Quod cum eo.* Atqui & fructuarius & bonæ fidei possessor habent quodammodo seruum in potestate, non quidem iure dominij, sed quod ad hoc pertinet vt ex seruorum contractibus & de peculio & de in rem verso obligentur *l. sed in emptore 13 l. sed si duo 15. d. hinc queritur 19. §. 1. l. si ex duobus 32. in princip. & pass. supr. de pecul.* Latius enim patet potestatis nomen quam dominij *l. quoriet 21. §. Prætor ait & seq. l. si seruus 22. §. 1. l. finaxale 27. & pass. supr. de nexal. act.* Ergo multo magis dicendum est posse & fructuarium & bonæ fidei possessorem ex serui contractu in solidum obligari. Fitenim multo clarius nulla iniuria ei qui ex suo iussu in solidum conuenitur, quam ei qui ex contractu inito se ignorante conuenitur vel de peculio, vel de in rem verso, cum is qui iubet contrahi, contrahere ipse quodammodo videatur, vt in diximus in principio huius legis.

9 ¶ Si curatore adolescentis, vel furiosi, vel prodigi iubente, cum seruo contractum sit: putat Labeo dandam quod iussu actionem in eos, quorum seruus fuerit. Idem & in vero procuratore^a. Sed, si procurator verus non sit, in ipsum potius dandam actionem, idem Labeo ait.

Ad §. ult. si curator.

RAT. DVB. Neque adolescentis, neque furiosi vel prodigi curator dominus est, sed tantum administrator bonorum domini: ergo ex eorum iussu non est danda, quod iussu actio in adolescentem vel furiosum vel prodigum, sed aut contra neminem, aut contra eos ipsos, qui iusserunt. Nam nec alij contraxisse videri possunt quam qui iusserunt, non illi etiam qui non iusserunt, ut scriptum est initio huius legis.

DECIS. Omnes hi curatores domini quidem non sunt: sed tamen dominorum loco habentur: quia ius administrandarum rerum eis competit, & agendum in iudicio deducunt, non etiam adolelescens ipse aut furiosus, aut prodigus sine curatore, *l. iussurandum*, quod 17. §. 1. & seq. iunct. *l. tutor pupilli*, 35. §. 1. *supr. de iure iur.* Ad causam enim administrationis maxime pertinet, vel quis cum seruo contrahere vel iubeatur, ut non iubeatur. Quamquam in curatore adolescentis paulo difficilius hoc videtur, quia non sicuti curator furiosi vel prodigii datur etiam persone: sed bonis tantum. Quia ratione fortassis de solo tutore, & furiosi vel prodigii, non item de adolescentis curatore tractat Paulus, in *d. l. iussurandum*, quod §. 1. ut ibi scripsimus. Sed tamen non est hac parte separandum curator adolescentis ab aliis curatoribus: quia, ut dixi, ad bonorum, non ad persone administrationem hæc res pertinet, ut evenit in iustitoria quoque actione, *leg. cuiusque* 5. §. ult. *supr. de iustitor. act.* Nec male cum istis contrahitur, sicuti nec cum tutoribus, ita ut curator quoque adolescentis solus, & agere & conue-

niri possit, *l. 2. infr. de administrat. tutor.* Quamvis longe tutius sit cum minore ipso contrahere adhibita curatoris autoritate, quam cum curatore sine minore, nisi quod etiam curatori minoris sine minore solui recte potest, *l. aut Prater*, 7. §. 1. *supr. de minor.* Neque verò ius hoc damnosum est adolescentibus, aut prodigis, aut furiosis cum si quid in iubendo factum sit à curatoribus contra ipsorum utilitatem de eo regressum habituri sint aduersus ipsos curatores, actione negotiorum gestorum. Nec vllorū magis interest quam minorum, furiosorum, & prodigorum ita ius constitui, ne alioqui peculiarium eorum negotia facile aut deserantur penitus, aut saltem negligantur. Dabitur autem his casibus non actio, quod iussu simpliciter: sed quod iussu curator ut in *l. prox. infr.*

a Idem & in vero procuratore. RATIO DVBTANDI ET DECIDENDI eadem est, quæ ad sententiam præcedentem. Nam nec procurator domini dominus est quantumlibet verus procurator sit. Sed tamen domini loco est etiam ad obligandum dominum, si modò non excedat fines mandati, qui diligenter custodiendi semper sunt *l. diligenter* 5. *infr. mandat.* Alioqui falsus procurator esse intelligitur non minus, qui mandati fines excedit, quam qui mandatum prorsus nullum habet, cum in eo in quo excedit, nullum habeat. In eum igitur hoc casu danda est actio, quod iussu, ut ex Labeone Vlpianus hic scribit. Ne impune & creditori & domino illuserit. Planè si serum omnium procurator sit, tentari potest in eum quoque dandam actionem quod iussu exemplo iustitorie, *l. 6. supr. de iustitor. act.*

2. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI tutoris iussu, seruo pupilli creditum sit: puto, si ex utilitate pupilli fuerit creditum, in pupillum esse dandam actionem, quod iussu tutor.

Ad l. si tutoris iussu, 2.

RAT. DVB. Non minus iuris habet tutor in pupillum ad eum obligandum præcisè & indistinctè actione quod iussu, quam curatores adolescentis furiosi & prodigi ad adolescentem furiosum & prodigum obligandum. Cum non tantum bonis datur ut curator adolescentis, sed etiam persone, *l. cum plures*, 12. §. cum tutor, *infr. de administrat. tutor. l. iussurandum*, quod 17. §. 1. *supr. de iure iur.* Atqui curatores isti omnes iubendo contrahi cum seruo obligant dominos actione quod iussu, ut proxime dictum est in §. ult. *leg. præcedentis*. Nec adhibetur distinctio an ex adolescentis vel furiosi vel prodigii utilitate creditum sit. Alioquin nil differret actio quod iussu ab actione de in rem verso, si eadem probatione versæ in rem pecuniæ oneratus actor esset. Ergo nec in tutore iubente contrahi cum seruo pupilli adhibenda hæc distinctio est. An ex pupilli utilitate creditum sit necne. Nec est quod quis dicat manifestam esse differentiam inter curatorem furiosi vel prodigii & tutorem pupilli, in eo quod neque furiosus, neque prodigus qui quod ad mores &

bona pertinet, facit exitum furiosi, iubere ipse potest, ne quidem curatore auctore ut cum seruo contrahatur, sed solus curator, cum tamen etiam pupillus tutore auctore & iubere, & cætera omnia facere possit, adeoque multò plura quam tutor ipse sine pupillo, *l. in negotiis*, 5. *de reg. iur. unct. l. si potuit*, 5. *Cod. de iur. deliberandi*. Nam non facit hæc differentia quin possit tutor etiam solus cum vult, omnia facere quæ pupillus eo auctore possit, & quæ curator furiosi vel prodigii facere potest. Sed et si separandum esset curator furiosi vel prodigii à tutore, quod non est probabile, quis tamen ferat minus iuris habere tutorem ad obligandum per se pupillum, quam habeat curator adolescentis ad obligandum adolescentem?

DECIS. Est speciale ius hoc actionis quod iussu, ut ex iussu tutoris non aliter in pupillum danda sit, quam si ex utilitate pupilli creditum esse & allegetur & probetur: quia verba edicti denotant & designant personam solam domini habentis ius iubendi: quemadmodum autem in eo numero non est pupillus si sine tutoris auctoritate iubeat, quamvis dominus sit: ita nec tutor, quia dominus non est, quamvis sit

Dd 2

Tom. II. III.

loco domini. Idem ergo & de curatoribus furiosi, prodigi & adolefcentis sciendum est, ut si cum seruo contrahi iusserint non aliter, furiosum, prodigum & adolefcentem obligant actione quod iussu quam si ex domini sui utilitate seruus contraxerit. Nam nec pignus à curatore furiosi datum aliter valet quam si utilitate furiosi exigente id fecerit. *l. pignus 11. infr. de curat. furios.* Et ut dicam generalius non visque quaque curator furiosi competit seruum eius alienatio, & libera dispositio, sed quatenus negotiorum exigit administratio ut scriptum est in *l. ab agnato 12. cod. id est, siue necessitas siue utilitas administrationis.* Atque ita supradicta Labeonis & Ulpiani sententia omnino accipienda est. Nam neque tutor domini loco absolutus est, sed ita demum si recte, & ex pupilli utilitate administret non etiam si pupillum spoliat. *l. qui fundum 7. §. si tutor. infr. pro emptor.* Dices, nullius ergo utilitatis fore creditum iussu tutoris vel curatoris quisquis ille sit si præter iussum cogatur etiam probare in rem

versum, cum nullo quoque iussu interueniente æquè habiturus esset de in rem verso actionem. Hic enim vnicui scrupulus superest, isque diluendus dicendum est, aliud esse dicere creditum fuisse pecuniam ex utilitate pupilli, aliud verò, eam in rem pupilli versam fuisse. Potest enim fieri facilius ut credita sit ita exigente pupilli utilitate quam ut in rem pupilli tota versa sit, priore casu consilium solum creditoris inspicitur, posteriore verò etiam effectus rei qui non semper consilio respondet. Denique puto interueniente iussu tutoris vel curatoris satis probari creditum esse ex utilitate pupilli, nisi pupillus probet contrarium, pupillum igitur hoc casu onerandum esse probatione non crediderem, ut & in specie *l. 2. Cod. arbitri. tutel. & arg. l. dotem 30. infr. de iur. dot.* quod in actione de in rem verso diuersum est. Obserua tamen hoc casu non dari in pupillum actionem, quod iussu simpliciter, sed quod iussu tutoris, ut Paulus hic loquitur: quia verum est pupillum non iussisse, licet tutor iusserit.

1 ¶ Si iussu domini ancillæ vel iussu patris filia creditum sit: danda est in eos quod iussu actio.

Ad §. 1. Si iussu domini.

R A T. D. V. B. Verba edicti loquuntur de eo non de ex *l. 2. sup. quod cum eo.* Ergo ad masculos tantum quibus creditum est iussu patris vel domini hoc edictum pertinet non ad feminas.

D E C. In feminis quibus creditum est iussu patris vel domini eadem iuris ratio locum habet: ergo

& idem ius *l. illud 32. ad leg. Aquil.* cum diuersitatis ratio reddi non possit. *l. 3. §. unde etiam de iniust. rupt.* Nec minus in actione quod iussu quam in actione de peculio vel de in rem verso *l. 1. §. de eo. l. & ancillarum 27. sup. de pecul. l. cum ancilla 11. Cod. quod cum eo.* Sicut & in actione tributoria *l. procuratoris §. §. sed & si ancilla sup. de tribut. act.*

2 ¶ Si iussu meo cum alieno seruo contractum fuerit, cumque postea redemero: quod iussu non tenebor: ne actio, quæ ab initio inutilis fuerit, euentu confirmetur.

Ad §. 2 Si iussu meo.

R A T. D. V. B. Quemadmodum ea quæ ab initio valuerunt ex postfacto fiunt inutilia ad eum casum peruenerint à quo incipere non poterunt. *l. quia in eum casum 16. sup. ad leg. Aquil. l. debitor 82. de legat. 2.* Ita è contrario dicendum videtur, ea quæ ab initio non valuerunt & inutilia fuerunt posse ex postfacto conualescere si ad eum casum peruenerint, à quo incipere poterunt. Vt contrarium eadem ratio sit. Atqui si iussu meo cum alieno seruo contraxeris eumque postea redemero, quamuis ab initio non interuenierint omnia, quæ fuerunt necessaria ad obligandum me actione quod iussu, quia iusseram quidem, sed non etiam eo tempore dominus. Ex postfacto tamen cum eum redemi concurrunt omnia, quoniam iam seruus meus est nec eo minus verum manet iussisse me ut cum ipso contraheretur.

D E C. Regula iuris certior est, id quod ab initio non valuit, ex postfacto & tractu temporis conualescere non posse. *l. quod initio 19. l. pen. de regul. iur.* quicquid enim geritur necesse est ut valeat & vires

habere incipiat eo tempore quo geritur, vel numquam, præsertim cum de obligatione, & actione inducenda quaeritur: id enim est quod solemus dicere in omnibus contrahibus inspicere præcisè tempus contractus *l. si filiusfamilias 78. infr. de verb. oblig. l. Rutilia Polla 69. de contr. empt. l. si voluntate 8. Cod. de rescind. vendit.* Supradicta verò regula *d. l. quia in eum casum 16. sup. ad leg. Aquil.* non conuertitur in contrariam propositionem. Sed nec placuit illa omnibus, ut constat ex *Lexistimo 98. in princip. l. pen. §. 1. infr. de verb. oblig. l. in ambiguo 85. §. 1. de regul. iur.* Non placuit cerè Papiniano in *l. 5. in fin. ad leg. Falcid.* nec Iustiniano in *§. ex contrario Instit. de legat.* Atqui cum iussu ut cum alieno seruo contraheretur non potui obligari quod iussu, quia non eram dominus: ergo quamuis postea contingat fieri me dominum eiusdem serui confirmari tamen ex euentu non potest actio quæ ab initio fuit inutilis, quoniam verba edicti requirunt ut eodem tempore quis & dominus sit, & iubeat tanquam dominus, ut quod est in vulgari nostrorum brocardico qualitas iuncta verbo intelligatur secundum tempus verbi *l. 4. §. si extraneum sup. de noxal. action.*

3. ULPIANVS libro 1. Responforum.

Dominum, qui iussit semissibus vsuris, seruo suo pecuniam mutuam credi hæcenus teneri, quatenus iussit, nec pignoris obligationem locum habere in his prædiis, quæ non ex voluntate domini obligauit.

Ad l. Domi-

Ad l. Dominum, 3.

RAT. DVB. In eo, quod plus est, continetur utique quod est minus, *l. in eo, 110. de reg. iur.* Plus autem est inherere quem obligari principaliter, quam obligari accessorie. Pignoris autem obligatio non nisi accessoria est ad principalem, *l. 5. infr. de pignor.* Ergo qui iubet cum seruo contrahi ad obligandum se in solidum actione Quod iussu, multo magis iussisse & consensisse videtur, ut bona quoque sua ad seruum obligarentur.

D E C. Is qui iubet contrahi cum seruo suo tenetur quidem ex eo contractu in solidum, actione Quod iussu, sed quatenus iussit tantum non ultra, ut diximus ad initium, *l. 1. sup.* Ne alioqui effectus pateat latius, quam sua causa: atque iussit tantum contrahi cum seruo suo, nec praterea iussit aut consensit, ut seruus res vllas pignori obligaret. Ergo non tenebitur actione Quod iussu ratum habere pignus, quod inutiliter nulloque iussu aut mandato precedente dedit. Et si enim pignoris obligatio tantum accessoria est, non eo tamen facilius sine expressu domini voluntate inducenda est, imò tanto difficilius quod sine ea subsistere principalis obligatio commodè potest: nec eius, qui personalis obligatione se obstringit, bona quoque obligari necesse est, sine in antecedens, siue in consequens necessarium, nisi vel speciali aliqua vel generali saltem pactione de pignore conuenerit, *l. 1. & pass. de pignor. l. 1. Aristo, 3. infr. que res pignor. oblig. poss.*

Est autem hic locus inter alios tam multos notandus aduersus pragmaticorum & interpretum nostrorum errorem, qui putant bona omnia cuiuslibet debitoris esse ipso iure pignori obligata, quod certè falsissimum est extra eas causas, de quibus in *enul. in quibus casu pign. vel hypoth. contr. & si quæ sunt alie similes, & à nobis ex professo confutatum, in Error. 1. Chitadi nostra de error. pragmat. & interpr. iur.* Consequens igitur est, ut in proposita specie bona domini tanquam aliena, & non ex voluntate ipsius domini pignoriata, nullo pignoris vinculo teneantur, *l. & quæ nondum, 15. §. quod dicitur infr. de pignor. & tot. tit. C. si aliena res pignori datur.* Ergo nec si procurator, qui mandatum habuit, ad obligandum dominum, non etiam ad bona eius pignorianda, bona domini obligauerit, pignus tenebit, quia mandatum de pignorandis bonis nullum intercessit. Excipiendum est, præterquam si ex loci consuetudine, tacita hypotheca in bonis debitoris omnium ex quacunque causa debitores sint, inducatur, qualem Luteria Parisiorum, ubi hæc scribebamus sine inductum, siue receptam esse, audio. Itemque ut ex quacunque sententia siue ciuili, siue criminali nascatur, hypotheca æquè tacta & iudicialis ex die sententia, contra quam iure nostro cautum sit. Ex quo neque iudiciali pignus constituitur, ante captionem pignorum, *l. à Dino Pio, 15. §. si pignora, & sequentibus, de re iudic.* neque prætorium, priusquam ventum sit in possessionem, *l. non est iurum, 26. §. 1. de pignor. act. sup.*

4. IDEM libro 10. ad Edictum.

SI iussu eius, qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, cum seruo ciuitatis negotiū contractum sit: Pomponius scribit, quod iussu cum eo agi posse.

Ad l. si iussu, 4.

RAT. DVB. Eadem solet & debet ratio esse administrationi ciuitatis, quæ tutorum & curatorum, quia & illi curatores quodammodo ciuitatis & reipublicæ sunt, & curatores passim dicuntur, in *l. 2. §. si eo tempore, ubi male creator pro curator, l. 3. in principio & l. 1. de administr. rer. ad ciuit. pertinent.* Atque si curatores, siue adolescentis, siue furiosi, siue prodigi iusserint cum seruo contrahi, datur actio quod iussu non in eos, sed in dominos, *l. 1. §. ult. sup.* Ergo neque in administratorem dari debet, id est, in eum qui administrationi rerum ciuitatis præpositus est, etiam si iussu eius cum seruo ciuitatis contractum sit: sed in ciuitatem ipsam, ne officium suum publicum ei damnosum sit, *l. videlicet, 29. sup. ex quib. caus. maior.* Præsertim si ex bona fide & ex ciuitatis utilitate, quod in dubio præsumendum est cum seruo ciuitatis contrahi iusserint, *arg. l. 2. sup. l. ciuitas, 27. sup. de reb. credit.*

D E C. Actione quod iussu si demum tenetur, qui iussit, aut tanquam dominus, aut tanquam vices gerens domini qui iubere ipse non potuisset. Nam qui nec iussit nec iubere villo casu potuit, est certè quod iussu conueniri nullo modo potest. Eiusmodi est ciuitas quæ licet domina sit rerum omnium ad ciuitatem pertinentium, tamen iubere nunquam potest: quia iussus non fit sine voluntate & consensu. Municipales autem & ciues vni consentire non possunt, ideoque nec per se possidere quicquam possit creduntur, *leg. 1. §. ult. in. infr. de acquir. poss. §. 1. Ergo*

aut administratorem ciuitatis iubere pro ciuitate posse, dicendum est, aut neminem. Non idem in curatoribus furiosi, prodigi & adolescentis iuris est. Possunt enim isti aliquo casu iubere etiam sine curatore, nempe si furiosus ad resipiscendum, & prodigus ad sanos mores redierit, & minor ad plenam perfectamque ætatem. Ideoque ex iussu huiusmodi curatorum etiam in furiosum, prodigum & adolescentem dari actionem quod iussu absurdum non est, si modò ex eorum vilitate creditum sit, ut explicauimus ad *l. 2. sup.* Ex iussu autem administratoris nullo casu potest dari actio quod iussu contra ciuitatem, id est nec si in rem ciuitatis versa sit pecunia [quamuis eo casu condici etiam ciuitati possit, *l. ciuitas, 27. sup. de reb. credit.* Quæ res actionem quod iussu tanto magis excludit, *leg. prox. in principio infr.*] quia nec villo casu aut tempore iubere ciuitas ipsa potest. Ergo cum administratore ipso qui iussit, necessariò agendum est quod iussu. Nec distinguimus, ut in tutore & supradictis curatoribus, an ex vilitate ciuitatis credita sit pecunia necne, quia tanto magis administratorem teneri æquum est, si non sategerit, ut in rem ciuitatis pecunia venteretur. Exemplo eius quod de actione ista in falsum procuratorem danda scriptum est, in *l. 1. in fin. sup.* licet administrator ciuitatis, siue quod promiserit, siue solui consueuerit, ciuitatis nomine tenetur ex sua expromissione & ex suo constituto, sed ex sua quidem expromissione etiam post depositum officium. Ex suo verò constituto, non item, ut ex Papiniano eleganter scriptum est in *l. 3. §. in eum de admin. rerum ad ciuit. pertinet.* quo

Tom. IIII.

Ed 3

exemplo, nec actione Quod iussu eum conueniri posse arbitror post depositam administrationem, quia nec aliud facere iussu potest nisi ut contraxisse ipse videatur l. 1. in princip. *supr.* perinde ac si vendidisset aut locasset rem aliquam ciuitatis, quibus casibus non teneri eum post officium depositum scri-

bit Papinianus in d. §. in num. Intellige tamen nisi administrator dolo malo quid fecerit, & animo decipiendi creditorem. Impunitum enim dolum illum manere etiam post depositam administrationem iniquum esset l. 4. §. cum dominus *supr. de negot. act. l. procurator* 11. §. 1. de sol. mal. & mer. except.

§. PAULVS libro 4. ad Plautium.

Si dominus, vel pater pecuniam mutuam accepturus, iusserit, seruo, filiove numerari: nulla quaestio est, quin ipsi condici possit. immo hoc casu de iussu actio non competit.

Ad l. vlt. Si dominus.

RAT. DVB. Qui iubet cum seruo contrahi non alio colore teneri actione Quod iussu, quam quia contraxisse ipse videatur l. 1. in princip. *supr.* Ergo non debet actionem Quod iussu impedire quod dominus ipse, vel pater contraxerit, nec quicquam interesse videtur, an pater filio iussit credi pecuniam, aut dominus seruo: an verò accepturus hic, aut ille mutuam pecuniam iussit eam filio, seruo numerari. Et utroque casu dicendum videtur locum habere actione Quod iussu, quamuis posteriore etiam condicio certi ex mutuo contra patrem vel dominum dari possit.

DE C. Aliud est patrem vel dominum iubere cum filiofamilias, vel seruo contrahi: aliud verò patrem ipsum vel dominum contrahere, aliud rursum iubere credi seruo, aut filio pecuniam, aliud verò iubere numerari filio aut seruo tuo eam pecuniam, quam tu ipse mutuam accipias. Priore casu dat Praetor actionem honorariam Quod iussu, ut prospiciat

creditori, cui aliter consultum esse in solidum non potest. Posteriore verò cum pater ipse vel dominus contrahat, non indiget creditor actione Quod iussu, cum habeat ciuilem actionem, & conditionem certam ex mutuo, si nulla stipulatio interposita sit, aut ex stipulatione, si qua interuenierit l. si iussu fuero 6. §. 1. & l. seq. *infr. de nouat.* Idque est quod saepius monimus honorarias istas actiones de peculio de in rem verso, & Quod iussu non competere ubi aliqua alia, siue ciuilibis, siue honoraria actio competit contra patrem aut dominum l. hinc queritur 19. §. vlt. & l. seq. *supr. de pecul. l. penult. §. vlt. supr. de in rem vers. Maximè* verò cum ciuilibis actio competit. Frustra enim honorariam desiderat qui habet ciuilem l. 1. de public. in rem act. Ergo in specie huius legis cum dominus, vel pater mutuam pecuniam accepturus iussit seruo, filiove eam numerari, sicuti non dubitatur quin condici ipsi patri vel domino possit. Ita nec quin actio quod iussu, aut, ut Paulus hic loquitur, de iussu non competat.

¶ Si vnus ex seruis domini iussit contrahi cum eo, is solus tenebitur. sed si duo iusserunt^a cum quouis in solidum agi potest: quia similes sunt duobus mandantibus.

Ad §. 1. Si v. riu.

RAT. DVB. Actio Quod iussu species quaedam est actionis De peculio. Darur enim ex contractu filijfamilias & serui, sicut & actio De peculio, & De in rem verso l. si res §. 5. quod seruus *suprà titul. proxim. & infrà titul. quod cum eo qui in alien. possidet. l. 2. supra cod. ill. titul.* Atquin is qui contraxit cum seruo communi plurium dominorum habet vnumquemque obligatum in solidum etiam de peculio quod penes alium sit, ne in plures aduersarios distingatur, qui cum vno contraxerit l. & ancillarum 27. §. vltim. *supr. de pecul. l. 2. de exercit. actio.* Ergo actione quoque Quod iussu singuli domini in solidum teneri debent, nec minus ille qui non iussit quam qui iussit: perinde enim verum est qui cum seruo contraxit cum vno tantum contraxisse.

DE C. Magna hac parte differentia est inter actionem De peculio, & actiones Quod iussu, & De in rem verso, ut diximus ad l. si in rem 13. *suprà titul. proxim.* In actione De peculio idcirco dicimus teneri singulos in solidum, quia creditor contrahens cum seruo vniuersum eius peculium vbicumque & vndecumque esset, intuitus

est tanquam proprium ipsius patrimonium *dist. §. vltimo, l. & ancillarum, & l. si ex duobus 32. in princip. eodem titul. de pecul.* At is qui agit Quod iussu, non aliam personam ex pluribus dominis intueri potuit, quam illius solius qui iussit, & cum is qui iubet contrahere videatur non etiam is qui non iubet, perinde habendus est crediderit quod ad hanc actionem De iussu pertinet, ac si non tam cum seruo ipso, quam cum eo domino qui iussit, contraxisset: sicut & qui De in rem verso agit, eo colore agit quasi cum eo contraxisse videatur is, in cuius rem versum est, l. 1. in princip. *supr. titul. proxim.* Ergo nihil causae est cur ille ex dominis, qui non iussit, teneatur quod iussu ex persona & facto iubeentis, nec rursus, cur de in rem verso teneri debeat ille in cuius rem nihil versum est ob id solum quod in alterius rem ex dominis versum sit, d. l. si in rem. Excepto casu *limerdum* 14. ubi etiam diximus *suprà sit. prox.*

^a Sed si duo iusserunt. **RATIO DVBITANDA.** Cum duo domini iusserunt contrahi cum seruo communi, nec adiecerunt, ita vt vnusquisque eorum in solidum tenerentur, fierentque correi debendi, non videntur obligari, nisi in virgiles argumen. l. reos 11. §. cum tabulis, *infrà, de duobus rei.*

res. Ergo non cum quouis eorum in solidum agi potest.

D E C. Qui iusserunt, similes sunt mandatoribus. Quid enim aliud est iubere quam mandare? ut diximus ad l. 1. §. *sed etsi mandaveris* *supr. hoc titul.* In mandatoribus autem olim ius singulare fuit, quod & à Iustitiano confirmatum est in l. *vlr. Cod. de fideius.* non solum, ut singuli obligentur in solidum: nemo enim pro parte mandat, sed ut nec vnus electione,

aut contestatione alter liberetur, sed sola solutione, *l. amissi §. 2. §. vltim. infr. de fideius.* quod in correis debendi & fideiussoribus diuerium erat, ut ibidem Iustinianus scribit. Cum ergo is qui solus iussit in solidum obligetur, scilicet quatenus iussit *dist. l. 1. §. 1. supr.* quidni & plures, siue simul, siue separatim iubentes, in solidum quoque singuli tenebuntur? Aut cur vnus obligatio ex alterius obligatione & accessione diminuitur?

FINIS LIBRI DECIMIQUINTI.

Tom. IIIL.

Dd 4

ANTONII FABRI I.C. SEBVSIANI IN SVPREMO

SABAVDIÆ SENATV PRÆSIDIS
Primarij

RATIONALIA IN LIBRVM DECIMVM SEXTVM PANDECTARVM.

Ad TIT. I.

Ad Senatusconsultum Velleianum.

I. PAVLVS libro 30. ad Ediētum.

VELLEIANO Senatusconsulto plenissimè comprehensum est, ne pro vllō
fœminæ intercederent.

¶ Nam sicut moribus ciuilia officia adempta sunt fœminis, & pleraque ipso iure non valent: ita multo magis adimendum eis fuit id officium, in quo non sola opera, nudumque ministerium eorum versaretur, sed etiam periculum rei familiaris.

Ad leg. I.

A T. DVB. Inter-
est maximè mulie-
rum, vt ex contra-
ctibus omnibus, &
ex intercessionib.
quoq; suis, perinde ac masculi obligentur, ne alioquin velut commercio eis interdicti videatur, vt de minoribus scriptū est in l. quod si minor

24. §. non semper sup. de minor. & de militibus in l. ratas 7. C. de resc. vend. iun. l. I. Diuus Traianus 24. inf. de testam. milit. ergo non debuit Velleiano Senatusconsulto induci, ne pro vllō fœminæ intercederent.

DEC. Sicuti iure non tam legibus constituto, quam moribus Romanorum recepto ciuilia officia adempta sunt fœminis: & ideo nec iudices esse possunt, l. cum prator. 12. §. fin. sup. de iud. nec arbitrium suscipere, l. fin. Cod. de recept. arbitrius, nec magistratu

gerere, nec postulare, nec procuratores consistere; l. 2. de regul. iur. l. 1. §. secundo loco sup. de post. l. neque fœminæ §. 4. sup. de procur. Adeo vt si tale quid mulier fecerit, ipso iure non valeat, nisi interueniente rescripto Principis, vt olim ad tutelam liberorum suscipiendam l. vlt. inf. de tutel. aut ex alia iusta causa, vt in l. fœminas 41. sup. de procurat. Idque propter verecundiam sexus muliebris, quæ non patitur, vt se publicis officiis & negotiis immisceant, ita multo magis adimendum eis fuit id officium, in quo non sola earum opera, nudumque ministerium versaretur: sed etiam periculum rei familiaris quod manifestè incurritur fidei habendo, & quoquo modo aliter interueniendo siue pro marito, siue pro extraneo: vetus enim verbum est, & verum sponde presto noxa est. Benè igitur Senatusconsulto Velleiano plenissimè comprehensum est, ne pro vllō fœminæ intercederent, id est, non magis pro extraneo, aut pro alia fœmina, quam pro marito, vt Paulus scribit l. 2. sentent. tit. 2. §. 1. Id enim est quod significat verbum plenissimè ad differentiam edictorum Augusti & Claudij, quibus cautum erat duntaxat ne pro viris intercederent, non etiam ne pro aliis, vt scriptum est in l. proxima in princ. inf. neque tamen hoc ita accipiendum est quasi ipso

ipſo iure tute ſunt mulieres indigent enim exceptione Velleianæ, vt eo Senatuſconſulto iuuentur l. vlt. §. pen. & paſſ. hoc tit. neque rurfum, ita vt nullo penitus caſu ſalua ſit mulieribus intercedendi facultas: varij enim ſunt caſus, in quibus etiã hodie permiſſe ſunt mulierum interceſſiones, quas omnes Accuſ. hic congerit, nempe ſi interceſſerit mulier ad pecuniam pro libertate danda l. pen. C. hoc tit. aut pro dote l. vlt. cod.

aut accepto pretio pro interceſſione l. antiqua 23. cod. Item ſi decipiente animo geratur, vt in l. proxima §. verba u. aque. & §. ſi decipiente 30. inſr. hoc tit. l. ſcimus 18. Cod. cod. Item ſi caueat ſe cundo & poſt biennium l. ſi mulier 22. cod. tit. aut ſi in rem ſuam l. 3. l. aliquando 13. inſr. hoc tit. Denique cum pro eo interceſſit, cui poſtea heres extitit l. quantumvis 8. §. plane ſi mibi 13. inſrã.

2 § Aequum autem viſum eſt, ita mulieri ſuccurri, vt in veterem debitorem, aut in eum, qui pro ſe conſtituiſſet mulierem ream, actio daretur. magis enim ille, quàm creditor mulierem decept.

Ad §. 2. Aequum autem viſum eſt.

RAT. DVB. Actio ſemel extincta nunquam reuiuſcit l. quires 98. §. arcam inſr. de ſolut. præteritum nullo interueniente factio debitoris qui fuit liberatus: nemo enim aut ignorans, aut inuitus obligatur, l. in omnibus rebus 55. l. in omnibus negotijs 47. inſr. de oblig. & act. Atqui ponimus mulierem ita interceſſiſſe pro alio debitore, vt illius ille fuerit liberatus quo contingit facta nouandianimo interceſſione, vt bene Accuſius explicat. Ergo quantumvis mulieri per Senatuſconſultum ſuccurratur; non poteſt in veterem debitorem actio priſtina reſtitui.

Dec. Neque Principis, neque Senatus, neque Prætoris officia debent alij eſſe capiola l. ex ſalto 43. inſr. de vulg. & pupill. ſubſt. l. Paulus nonat 8. de Prator. ſtipul. l. nec auus 4. C. de emanc. liber. l. ſed etſi 25. §. conſuluit ſupr. de hered. petiti. ne ſcilicet vnde iura naſcantur, inde iniuriarum naſcatur occaſio l. meminerint 6. C. vnde vi. Atqui beneficium & auxilium Senatuſconſulti de interceſſionibus mulierum capioſum eſſet creditori, qui contemplatione intercedentis mulieris debitorem ſuum liberauit, ſi non reſtitueretur ei actio aduerſus debitorem, quia maneret in damno amiſſa per renouationem veteris actione, & noua in efficaci conſtituta propter Senatuſconſulti exceptionem. Ergo æquum eſt ita mulieri ſuccurri contra eum, apud quem interceſſit, vt creditori priſtina ſua actio reſtituatur aduerſus veterem debitorem, cui nulla certè in eo fit iniuria, quippe qui non eſſet liberatus ſi mulier non interceſſiſſet præter id quod magis ille decepit mulierem, quàm creditor: nam & creditoris parũ intererat, vtrum haberet de-

bitorẽ, at debitoris intererat vt liberaretur, nec vllũ haberet creditorem: neque tamen exiſtimandum eſt reſtituari hoc caſu actionem ipſo iure quod fieri certè non poteſt d. §. arcam. Non enim reſtituitur, ſed reſtituitur, & quidem eiſdem Senatuſconſulti auctoritate, quò mulieribus ſubuenitur: ideoque dicitur actio reſtitutoria & velis in l. quantumvis 8. §. ſi conuenierit, & ſeq. & paſſ. x. h. erit. de quo diximus ad leg. 4. ſupr. de condit. & inſt. dat.

a Aut in eum qui pro ſe conſtituiſſet mulierem ream. RAT. DVB. Is qui pro ſe conſtituit mulierem ream, & ex promiſſore tam dedit, nunquam fuit obligatus. Ergo quantumvis mulieri ſuccurratur, data ei exceptione Senatuſconſulti non ideo tamen æquum eſt dari in eum actionem qui inuiquam fuit debitor.

Dec. Vbi eadem ratio æquitatis vrget, idem quoque ius conſtituendum eſt vulg. l. illud 32. ſupr. ad leg. Aquil. l. 3. §. vnde etiam inſr. de inſt. & rupt. Atqui eadem ratio æquitatis locum habet ad obligandum eum qui mulierem pro ſe ream cõſtituit quæ ad reſtituendam actionem contra veterem debitorem, qualiſcunque hic non fuiſſet liberatus, ſi mulier pro eo non interceſſiſſet, ita fuiſſet ille obligatus, ſi mulierem pro ſe ream non dedidiſſet: ergo æquum eſt in eum quoque actionem dari, quæ tamen non tam reſtitutoria, quàm inſtitutoria dici debet: quia inſtituit magis, quàm reſtituit actionem d. l. quantumvis 8. §. ſi cõm eſſem inſr. ſed quæ tamen perinde vtilis actio dicitur in d. §. ſi conuenierit ead. leg. ſupr. l. l. quidam 29. inſr. cod. tit. ex qua lege apparet non adhiberi hoc caſu diſtinctionem alii creditor mulierem intercedere ſciuerit, a ignora- uerit: omni enim caſu licuit mulieri contra creditorem ſuccurrere, ita & creditori cõtra debitorem.

a. VLP. IANVS libro 29. ad Ediçtum.

ET primò quidem temporibus Diui Auguſti, mox deinde Claudi, edictis eorum erat interdictum, ne fœminæ pro viris ſuis intercederent.

1 § Poſtea factum eſt Senatuſconſultum, quo pleniffimè fœminis omnibus ſubuentum eſt. cuius Senatuſconſulti verba hæc ſunt: Quod Marcus Silanus & Velleius minor conſuler verba fecerunt de obligationibus ſeminarum, quæ pro alijs rea fierent, qui de ea re fieri oportet, de ea re ita conſulerunt. Quod ad fideiſſiones, & mutui dationes pro alijs, quibus interceſſerint fœminæ, pertinet: tametiſi ante videtur ita ius dictum eſſe, ne eo nomine ab his petito, nève in eas actio detur, cum eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obſtringi non ſi æquum: arbitrari Senatũ, rectè atque ordine ſactuos, ad quos de ea re in iure adiutum erit, ſi dederint operam ut in ea re Senatus voluntas ſeruetur.

Ad leg. 2. Et primo quidem.

Refert hic Iureconſultus edicta Imperatorum Auguſti & Claudi, quibus ante Senatuſconſultum

Velleiani fuerat cautum mulieribus, sed minus plene cum iis edictis prohibitum esset duntaxat, ne uxores pro viris intercederent, etsi durum videbatur, ut deterior esset condicio maritorum, quibus omnia & pietatis & amoris officia ab uxoribus debentur, inter quæ non minimum illud erat, ut intercederent & fideiuberent cum plerumque difficillimum sit inuenire fideiussorem l. 2. §. pen. sup. de iudic. Illam tamen habebat rationem, quod quanto faciliores esse solent mulieres ad intercedendum pro maritis siue amore nimio, ut in l. 1. infir. de donat. inter virum & vxor. siue metu & reuerentia maritali, ut in l. 1. §. que oneranda infir. quar. rer. act. non det. l. pen. infir. de fidei. Tantò distinctius prohibendum iis fuit, ne pro viris intercederent si quidem maius periculum rei familiaris in eo versabatur, solèque legislator civilis, ubi maius videt immiungere periculum, ibi maiorem quoque præcautionem adhibere, ut difficius fieri possit, quod aliquin facilius fieret. Eiusque rei luculentum exemplum extat in l. iul. de fundo dotali, quæ fundi dotalis alienationem marito permisit consentiente muliere: oppignerationem verò, illa etiam consentiente, prohibuit l. vnc. §. & cum lex iul. C. de rei vxor. act. & tit. quib. alien. iur. vel non in prim. nempe quod mulier, ut marito morem gereret, facilius oppignerationi, quæ minoris erat præiudicij, quam alienationi consensura esse crederetur, sed ut plenius ac plenissime mulieribus consuleretur, proficiendum fuit, quod Senatusconsulto Velleiano primum inductum, ut non magis pro aliis personis, quam pro viris intercedere mulieres possint. Remanet tamen ex primo illo iure, ut etiam hodie distinctius prohibeantur mulieres pro maritis, quam pro aliis intercedere postquam Iustiniano placuit Novell. ut null. iud. §. illud quoque vnde sumpta est Auth. si qua mulier C. hoc tit. ut etiam si post biennium mulier pro viro intercesserit, adeoque sæpius ac sæpius eam intercessionē repetierit, nullomodo tamē obligetur, sed pro non scripto quicquid aduersus eā constitutionem scriptum aut dictum est, habeatur, quod in cæteris mulierum intercessionibus diuersum est l. si mulier 22. eod. tit. Ideoque bene nostri interpretes vulgò tradunt mulierem quæ Senatusconsulto Velleiano ritè rectèque renunciauerit, non eo magis tamen prohiberi Iustinianæ constitutionis beneficium, cui non renunciauerit implorare tanquam quod plenus sit, & potentius. Idem tamen malè meo iudicio existimant permittendum esse mulieri, ut dictæ constitutioni renunciet: si enim quicquid fit à muliere intercedente pro marito habendum est pro non scripto, ut Iustinianus voluit, qui sciri potest ut ea valeat renunciatio? tametsi Velleiano renunciari possit quamquam ne hoc quidem ex ratione iuris defendi posse arbitror: alioquin quid erit facilius quam huiusmodi renunciationibus exquisitis ex Senatusconsulto & legi Iustinianæ

neque illudere. Constat autem ea omnia quæ in fraudem legis aut Senatusconsulti quod de intercessionibus foeminarum factum est, cogitata probari possunt, rata haberi non oportere l. quidam 29. in fin. infir. hoc tit. sed de eo dicemus latius ad l. pen. §. pen. infir.

a. Quod Marcus Syllanus & Velleius auctor consules. Hinc apparet Senatusconsultis antiquis indita fuisse nomina non ab eo qui primus Consul, sed qui Senatusconsulti auctor fuisset, sic Senatusconsultum Trebellianum à Trebellio Maximo nomen sumpsit, non ab Anneo Seneca, qui eodem anno cū Trebellio Consul fuit l. 1. in princ. infir. ad S. Trebell. sic & Syllanianum à Syllano eodem fortasse, cuius hic mentio fit, & lex Velleia de qua in l. Gallus 29. §. nunc de lege infir. de liber. & posth. à Velleio nostro. Ab his verò verbis incipit Senatusconsultum vsque ad §. prox. non ab illis quæ sequuntur quæ ad fideiussiones, vel malè post Hugolinum sentire videtur Accursius, quamuis propositionem & orationem à Consulibus factam duntaxat contineant, non etiam Senatus sententiam & decretum.

RAT. igitur xv. & DEC. ad hunc §. eadem est, quæ ad initium legis præcedentis.

b. Tamest ante videtur ita in dictum esse, his verbis innuit Vlpianus iam antequam Senatusconsultum fieret, ita ius Romæ dici solitum à prætoribus, ut actionem non darent cum effectu aduerfus mulieres, quæ pro aliis etiam non maritis intercessissent protacta scilicet per interpretationem ad huc quoque casum edictorum Augusti & Claudij potestate, quasi eadem virgente aequitas & publicæ utilitatis ratione, ut solent Iureconsulti quoties aliquid ex æquitate introductum est producere legem ad similia, & cætera quæ tendunt ad eandem utilitatem, vel interpretatione, vel certa iurisdictione supplere l. nō possunt 2. & seq. sup. de legib. quod itaque in prætori arbitrio & potestate positum erat, Senatus transiit in iuris ita dicendi necessitate. Quod tamen hic refertur antea ius ita dictum fuisse, ne actio petitione in mulieres daretur, quæ pro alio intercessissent, non sic accipiendum est, quasi ipso iure ex intercessione non obligentur: sed ita, ut si conveniantur tuenda sint per exceptionem quomodo Bartol. benè explicat: nam & eodem modo concepta sunt & intelligenda verba Senatusconsulti Macedonian, ut vidimus in l. 1. sup. illo titulo.

c. Cum eas virilibus officiis fungis. Est igitur vitile officium & extra muliebris sexus verecundiam & imbecillitatem positum pro aliis fideiubere, aut quouis modo intercedere, neque enim quisquam id facere potest, nisi qui se negotijs alienis immisceat quod in muliere, non modo inuerecundum, sed etiam periculosum propter fraudes, quibus huiusmodi sexus infirmitas exposita est, ut subiicitur in §. seq. quomodo & de minorum ætate scriptum est in l. 1. sup. de minor.

2. Verba itaque Senatusconsulti excutiamus, prius providentia amplissimi ordinis laudata: qua opem tulit mulieribus, propter sexus imbecillitatem multis huiusmodi casibus suppositis atque obiectis.

3. Sed ita demum eis subuenit, si non callidè sint versatæ. hoc enim Diuus Pius, & Severus rescripserunt. nā deceptis, non decipientib. iura opitulatur, & est Græcum Severi tale rescriptum, Ταῖς ἀπατάσαις γυναῖξιν ὁ δόγμα τῆς συγκλήτου ἐξελθὼς & συνδῶν. id est, Decipientibus mulieribus Senatusconsultum auxilio non est. infirmitas enim foeminarum, non calliditas auxilium demit.

Ad §. 2. Verba itaque.

RAT. DVB. & DEC. eadem est quæ ad h. i. in princ. *supr. scd ita demum eis subuenit.* RAT. DVB. Senatusconsulti verba generalia sunt & indistincte sic concepta, vt omnes mulierum intercessiones comprehendant: non igitur debet haberi distinctio, an eallidæ verfacta sit, vt creditorum deciperet, an verò decreta sicut *de pretio §. sup. de in rem att. l. i. §. & generaliter in fr. de leg. prest.* Præsertim cum hæc facti quæstio non nisi ingentem litis materiam præbere possit, & ita fore, vt vix vnquam certò sciat an Senatusconsulto locus sit necne: facti enim quæstio illa est & consequenter posita in arbitrio & religione iudicantis. l. i. §. sed non vique *vers. quorum alter utrum in fr. ad SC. Tertul. l. ordare vs. in fr. ad municip.*

DEC. Non tam inspicendum est quid Senatusconsultum insinuet, quam qua mente & ratione, & quod summa æquitate constitutum est, tractatur facile ad iniuriam. At qui in finitimas fœminarum illa est, quæ Senatusconsulti auxilio meruit, non eorum

ealliditas, bene igitur ab Imperatoribus cõstitutum est, deceptis mulieribus non decipientibus succurrendum esse. l. si decipiendi 30. *in fr. hoc tit. l. si sine §. & l. fœminis §. C. cod.* Nam & in aliis iuris partibus idem euenit, vt decipientibus nunquam subueniatur. l. 2. & 3. C. si min. fœmior. dixer. l. mulier 2. C. de distr. pignori. l. in eo 110. §. ult. de reg. iur. vbi scriptum est, mulieribus tunc succurrendum est, cum decipientur (ita enim legendum est) non vt facilius calumnientur. Porro intelligitur mulier decipiendi animum habere, non cum scit se tenere: creditor autem ignorat, sed cum fingit se pro alio non intercedere, & ne rem suam, vt creditorem decipiat, quibuscumque eam admittit & contractus non fuisset, vt in legibus suprâ dictis: vnde exempla petenda sunt, quamuis verum sit creditorem non decipi à seipso, cum scit mulierem non teneti siue mulier sciat tunc ignorat. l. nam si scit 26. *supr. de rei vind. l. i. in fin. in fr. de act. empt. iunge l. vii v. cori 17. in princ. & d. l. si decipiendi 30. vbi dicimus in fr. hoc titul.*

4 ¶ Omnis omnino obligatio Senatusconsulto Velleiano comprehenditur: siue verbis, siue re, siue quocumque alio contractu intercesserint.

Ad §. 4. Omnis.

RAT. DVB. Verba Senatusconsulti non loquuntur, nisi de fideiussionibus & mutui dationibus, vt apparet ex Senatusconsulto ipso, vt Vlpianus refert in principio huius legis. At qui fideiussiones quidem non nisi verbis, & per stipulationem contrahuntur. l. 5. §. satis accepto in fr. de verb. oblig. l. blanditur 2. C. de fideiussor. mutui autem dationes non nisi re, & traditione. *Inst. quib. mod. re contr. oblig. in princ.* ac plerique alij contractus sunt, qui neque re, neque verbis perficiuntur: sed aut consensu, aut litibus tit. de oblig. in fr. Ergo non omnes mulierum obligationes Senatusconsulto Velleiano improbantur, sed eæ tantum, quæ aut re, aut verbis sunt: quamquam nec omnes

quæ verbis sunt, sunt fideiussiones: nam & expromissiones & delegationes verbis contrahuntur. l. delegare 2. §. pæsum in fr. de nouat. & tamen non sunt fideiussiones.

DEC. Ratio Senatusconsulti generalis est propter quam subueniri æquum fuit mulieribus quoquo modo pro aliis intercedentibus, tantoque magis si color aliquis quæritus sit, ne mulier quæ reuerentia intercessit, intercessisse tamen videatur, quia scilicet nullo modo ferendum fuit, vt alienam obligationem mulier in se susciperet, ex qua periculum aliquod rei suæ familiaris posset incurere, vt dictum est in præcedentibus, siue post alium, siue pro alio ipsa primum intercesserit. *quamuis §. si cum esse in fr.*

5 ¶ Sed etsi mulier defensor alicuius exstiterit, proculdubio intercedit. suscipit enim in se alienam obligationem. quippe cum ex hac re subeat condemnationem. proinde neque maritum, neque filium, neque patrem permittitur mulieri defendere.

Ad §. ult. Sed etsi mulier.

RATIO DVB. Mulier quæ alium etiam extraneum in iudicio defendit, neque re obligatur, neque verbis, neque litibus, neque consensu, neque cum eo contrahit, aut quasi contrahit: quæ defendit, sed eum actore ante litem contestatam: ergo vel hic saltem casus excipiendus est à sententia non minus quam à verbis Senatusconsulti.

DEC. Is qui alterius defensor exstiterit, siue vltro se liti offerat, nec mandato aliquo interveniente hoc ipso transfertur in se obligationem eius personæ quam defendit, quasi cuiusdam delegationis potestate. d. l. delegare §. i. de nouat. Ideoque liberat hoc ipso eum quem defendit. l. solatio 23. *in fr. de solut. & ex ea causa suo nomine condemnationem subit quam a lius subiret, si non defenderetur l. 3. §. idem scribit sup. de pecul. l. qui seruum 20. vers. nisi quasi defensor sup. de in iur. rog. in iur. facienti. l. Plautius 41. sup. de procur. defendere siquidem quid est, nisi eandem rei vicem subire*

l. minor §. i. vlt. sup. de procurat. suscipit ergo mulier in se alienam obligationem quoties alium iudicio defendit, non minus quam si pro eo fideiuberet, proinde æquum est eam Senatusconsulto similiter adiuuari.

a Proinde neque maritum. RAT. DVB. Etiam fœminis permittitur agere pro coniunctis personis sine mandato, puta pro marito vel patre vel filio. l. fœminis 41. *in d. l. sed & ha persona l. Pomponius 40. §. vlt. sup. de procu. l. 3. §. cū verò de libe. caus. ergo multo magis permittendum est, vt pro huiusmodi personis iudicium suscipiam, cum fauorabilior semper sit defensio quam actio.*

DEC. Facilius permittendum est mulieri pro cõiunctis personis agere quam eas defendere, quia in agendo nullum tibi familiaris periculum verfat: nemo enim agendo subit condemnationem quam subit, vt diximus, ille qui alium defendit solus, siquidem reus condemnatur: actor verò non condemnari dicitur, sed summoueri, quamquam nec fœmi-

nis passim permittitur agere pro marito, vel pro patre, vel pro filio: sed ita demum si has personas vel morbus, vel alia ratio impediatur, ne agere possint, nec alium habeant qui pro his possit agere *d.l. faminae*: nec enim possunt facinorosi procuratores vel quasi procuratores existere, ut diximus ex *l. 2. de regu. iur.* quare nec permittendum eis esset alium defendere

nisi se ultro liti offerrent *d.l. Plantium*, quæ res facit, ut non eo minus condemnari deberent, & quidem suo nomine, nisi per Senatusconsultum eis subueniretur. Ideoque non aliter admittenda est mulier ad defensionem alterius, quâ si caueat se exceptione SC. non vlturâ *l. vi. §. pe. inf. hoc tit.* quod si non fecerit, proculdubio iuuabitur Velleiano, ut in hoc §. scriptum est,

3. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

Sed si eum defendat, qui damnatus regressum ad eam habeat (veluti cum venditore hereditatis sibi venditæ, vel fideiussorem suum defendat) intercedere videtur.

Ad l. 3. Sed si eum.

RAT. DVB. Etiam cum mulier defendit eum, qui damnatus regressum ad eum habiturus est: perinde tamen verum est susceptam ab ea esse alienam obligationem, cum ex ea defensione condemnationem subeat, ut in specie §. *vlr. l. praed.* Ergo perinde iuuari debet Velleiano.

DEC. Non iuuatur Velleiano mulier, quæ reuera suam obligationem suscipit, licet prima facie videatur suscipere alienam, quod accidit, quoties in rem & vilitatem suam intercedit, *l. aliquando, 13. in prin. l. si pro aliquo, 21. inf. hoc tit. l. 2. C. de die, 8. §. 1. sup. qui sacrisd. cogant.* Atqui cum mulier defendit venditorem hereditatis sibi venditæ, intercedit qui-

dem, sed in rem suam, *d. §. 1. l. sed si fideiussor, 24. sup. de pact.* Ergo nec intercedere videtur quod pertinet ad hoc Senatusconsultum: nec enim prohibentur mulieres negotia sua gerere & curare, sed tantum rei suæ familiaris periculum pro aliis incurtere *l. vii. vxori 17. §. inf.* Male verò hic quidam moment legendum esse veluti cum emptorem hereditatis à se venditæ, quasi venditor hereditatis non habeat regressum in emptorem, sed emptoris in venditorem *arg. l. si tibi 17. §. pactum, & de his quod dictum sup. de pact.* nam imò verò habet regressum aduersus emptorem actione ex vendito si forte creditoribus hereditatis soluerit *l. 2. C. de hered. vel act. vend. l. 2. Cod. de pact.* nec contra scriptum est in supradictis legibus.

4. VIPIANVS libro 29. ad Edictum.

Sed si ego cum muliere ab initio contraxerim, cum ignorarem, cui hæc factum vellent: non dubito, Senatusconsultum cessare, & ita Diuus Pius, & imperator noster rescripserunt.

Ad l. 4. Sed si ego.

RAT. DVB. In omnibus potissimum rei effectus spectandus est *l. 1. §. 1. sup. quod quisque iur. l. penult. §. docere sup. ne quis eum qui in iura vocab. l. debitor 52. versic. videamus inf. Ad Senatusconsul. Velleian.* Ergo cum quaeritur, an mulier iuuari possit Velleiano, illud tantum inspiciendum est, an effectu intercedat pro alio & ex postfacto: non autem an ab initio.

DEC. Nihil potest imputari creditoribus qui ab initio cum muliere contraxit & eius personam bona fide secutus est: alioqui nemo cum facinorosis contraheret, quia ignorari potest quid actura sint, imò nec aliter locus est Senatusconsulto, quam cum scit creditor mulierem intercedere *l. si mulier tanquam 2. & l. seq. l. bona fide 27. inf. hoc tit. & in contractibus omnibus placet initium inspicere debere potius quam euentum l. si tantum 12. sup. de SC. Maced. l. 1. §. si seruus inf. de pos. l. si procuratorem 8. in prin. inf. mand. l. Rutilia Polla 69. inf. de coner. emp. l. si voluntate 8. C. de rescind. vendit.* Maxime cum tractatur de opponenda exceptione aduersus eum cui aliquid imputari potest: non enim ex euentu potest in culpam incidere is qui ab initio bona fide contraxit, cum nemini potest imputari si non diuinaeuit *l. si putaret 31. sup. ad l. Aquil. l. si fideiussor 29. §. si cum debitor inf. mand. maxime verò rem futuram l. sed & si 28. §. vl. sup. de iudic. & ex alieno arbitrio pendente rem d. l. si mulier, & verò præsumendus est quilibet suum negotium velle gerere potius quam alienum *l. 4. inf. de solut.* Cum verò hæc lex & supradictæ omnes loquantur de creditore ignorantæ, miror Accursium hic scribere idem esse*

in sciente ex *l. si fenestris 13. C. hoc tit.* Loquitur enim illa lex de muliere non quæ interpolata fuerit à marito, si pecuniam pro eo mutuum acciperet, atque ita intercederet: sed quæ sponte & suum negotium gerens mutuum accepit ea mente, ut in usus mariti postmodum illam converteret, quo casu intercedere non videtur, ut bene interpretatur Cuiacius *trakt. 4. ad African. ad l. vii. vxori 17. inf. hoc tit.* non enim ad intercessionem sufficit, ut mulier ea mente pecuniâ accipiat quasi in usus mariti erogatura, nec si creditor id sciat, sed necesse est, ut eo tempore quo contrahit interpolata sit à marito, vel ab alio, ut contraheret, eamque interpositam esse non ignoret *l. imò tunc lecu 12. & d. l. vii. vxori inf. hoc tit.* aliud est in eo qui contra Senatusconsultum Macedonianum filiofamilias pecuniam credit, aut cum minore quem fortassis maiorem putabat, contraxit *l. 1. & 3. sup. de SC. Maced. aut prator 7. iunct. l. in causa 13. §. interdum & §. vl. sup. de minor.* Debent enim mulieres esse diligenter, ut inquirant de conditione eius cum quo contrahunt *l. qui cum alio 19. de reg. iur.* non etiam is qui contrahit cum muliere: nec enim cum mulieribus contrahere omnimodo prohibitum est, sed ita demum si intercedant & eas intercedere sciat creditor *d. l. imò 12. & l. praed. inf.* nec tam diligens esse debet creditor ne curiosus videatur *l. doli 19. ad fin. de nouat.* nisi cum alienam obligationem mulier in se transfert *d. l. vii. vxori 17. in fin. prin. inf.* Denique non per omnia habenda est mulier loco minoris circumscripti, inquit *l. vii. in prin. inf.* Barto. hic suo more distinguunt, sed male.

¶ Proinde si dum vult Titio donatū, accepit à me mutuā pecuniam, & eam Titio donauit: cessat Senatuscōsultum. Sed etsi tibi donatura,^a creditori tuo nūmos numerauerit: non intercedit. Senatus enim obligatē mulieri succurrete voluit, non donanti hoc ideo, quia facilius se mulier obligat, quam alicui donat.

Ad §. I. Proinde si dum vult.

RAT. DVB. & DEC. eadem est quæ ad præcedentem: videbatur enim mulier intercessisse, quæ mutuā pecuniam à me acceperat, vt eam Titio donaret, si modo Titio donauit: sed tamen contra est, quia non fuit interposita mulier à Titio, qui totum mulieris negotium & propositum ignorauit: nec si fuenit creditor acceptam mutuam ea mente à muliere pecuniam d.l. *si fenebra* 13. C. *hoc tit.* quia non ideo videtur eam intercedere, quæ nec reuera intercedit. Aliud ergo est si Titius & eam donationem à muliere pecuniam non habere extorqueret, eam interposuisset, vt mutuam pecuniam acciperet, quam postea donare posset.

a Sed etsi tibi donatura. **RAT. DVB.** Nihil interesse videtur, an mulier tibi donatura creditori nūmos numerauerit, an verò à te delegata sit, vt creditori tuo solueret: vtroque equi casu liberaris perinde ac si creditori tuo soluisses, atqui mulier si te delegauerit, siue delegata sit, intercedit *l. quamuis §. si mulier & seq. infr.* Ergo dicendum est perinde vtroque casu Senatuscōsultum locum esse.

DEC. Senatus obligatē duntaxat mulieri succurrete voluit: non autem donanti, aut etiam quo-

uis modo patrimonium suum diuinenit: d.l. *quamuis §. plane si mulier infr.* nempe quia facilius se obligat mulier cum alicui donat, cum mulierum genus sit auarissimum in donando l. *si stipulata* 33. §. 1. *infr. de donat. inter vir. & vxor. l. si à sponso* 16. §. quod si sponsa C. *de donat. aut. nupt.* nam nec in masculis facile capiēda est donationis præsumptio *vulg. l. cum de inuestit. 25.* quia donare perdere est *l. si sine familia* 7. *infr. de donat. nisi cum iusta & probabilis affectio donationis præsumptionem inducit, puta patris erga liberos, ut in l. vlt. C. de natur. liber. & in l. 2. Cod. de bon. qua liber l. Neseimus* 34. *supr. de neg. gest. vel coniugis erga coniugem l. 1. & pass. de donat. aut. vir. & vxor. l. 2. Cod. de dor. cant. non numer. l. 1. §. sed etsi non mortui infr. detulit. & rat. distrah. l. cum plures* 12. §. 1. *infr. de administr. tutor. l. Aquilius* 27. *infr. de donat. aut nisi cum impudica aliqua affectio donationem elicit, vt in l. affectionis §. cod. tit.* quos omnes casus hic noster Accutius cōgegit. Porro quemadmodum faciliores sunt mulieres ad se obligandas, quàm ad diminuendum patrimonium, quia scilicet in contrahenda obligatione nulla dum patrimonij diminutio sentitur: ita districtius prohibendum fuit mulieribus, ne pro alio se obligarent, quàm vti ne alij donarent, vt diximus ad l. 1. *supr.*

§. CAIUS libro nono ad Edictum Prouinciale.

Nec interest, pecuniam soluendi causa numeret, an quamlibet suam rem in solutum det. nam etsi vendiderit rem suam,^a siue pretium acceptum pro alio soluit, siue emptorem delegauit creditori alieno: non puto, Senatuscōsultum locum esse.

Ad l. Nec interest §.

RAT. DVB. Ex contractu dationis in solutum nascitur obligatio, & ex alio quolibet contractu valido, quæ impedit, ne rem quam dedit mulier in solutum pro alio possit repetere: alioqui non esset contractus, si non esset obligatorius *l. iura gentium* 7. *in princ. §. 1. supr. de pat. Atqui SC. Velleianum succurrit mulieri obligatæ, vt scriptum est in §. præced.* Ergo SC. iuari potest etiam mulier, quæ pro alio rem suam in solutum dedit, in quo differt à muliere quæ pecuniam suam soluendi causa pro alio numerauit: illa enim nullo modo obligatur, sed tantum liberat debitorem, pro quo soluit, proinde non videtur bona quæ hic fit à Caio comparatio.

DEC. Senatus obligatē duntaxat mulieri succurrete voluit, non etiam donanti, aut aliter patrimonium suum diminueret volenti: faciliores enim sunt mulieres, vt pro alio se obligent, quàm vt donec, aliterue patrimonij suum diminuant quomodo scriptum est in *l. superiore & in l. quamuis §. 8. plane si mulier infr. cod.* atqui mulier quæ pro alio rem suam dedit in solutum non se obligat ad soluendum, sed iam soluit: perinde ac si pecuniam numerasset, quāuis contractus ille sit ita obligatorius, vt penitentiam non possit admittre: ergo non magis potest iuari mulier hoc casu Velleiano, quàm si pecuniā numerasset: quid enim datio in solutum nisi solutio est, hæc sola differentia quod solutio hic eius ipsius rei quæ debetur: datio autem in solutum vnius rei pro

altera, sed creditore consentiente l. eum quibus & l. *seq. C. de solut.*

a Nam etsi vendiderit rem suam. **RAT. DVB.** Cū mulier rem suam vendidit siue pretium acceptum pro alio soluerit, siue emptorem creditori alieno delegauerit, ex euentu apparet factam esse intercedēdi animo venditionem: ac proinde SC. locum esse debere quasi in siandem SC. quæ sito venditionis colore *l. quidam* 29. *in fin. infr. cod.* omnis enim omnino obligatio SC. Velleiano cōprehētur suis verbis siue re, siue quocunque alio contractu intercesserit *l. 2. §. vlt. sup.* **DEC.** Quemadmodum solutio finitiua & simul inact datio in solutum, vt proxime diximus: ita & venditio *l. si pradia* 4. C. *de euent.* ergo quod supra dictum est de muliere rem suam dante, ne solutum pro alio dicendum est etiam de muliere rem suam vendente, vt ex pretio quod acceperit vel per delegationē debitoris alieno soluat creditori: nam & hæc quoque per venditionē patrimonij suum diminuit: non autē se obligat *l. 4. §. vlt. C. cod.* vbi dicitur, nec si pro marito pecuniā pretij soluerit, succurrendū tamen esse: emptor enim bona fide personam mulieris in contrahendo secutus ob ea quæ inter virū & vxorē accepta pecunia gesta sunt exceptione summoueri non debet *l. bona fide* 27. *infr. hoc tit.* nec distinguimus an mulier in hoc vendiderit, vt pecuniā pro marito solueret, necne, si modo creditor ignorauerit in quam causam mulier contraheret *l. vir vxori* 17. *in princ. infr. & l. prox. sequens in fine,*

E e

Ergo quod mulier, quæ vendidit, aut in solum dedit pro alio soluit, non repetet, neque ab eo cui soluit, quia suum recepit, *leg. petitorio, 4.4. supra de condit. indebit.* neque ab eo pro quo soluit, si do-

nandi animo id fecerit, nec donationem quidquam impediatur: alioqui actionem mandati habebit aut negotiorum gestorum, cum indemnitate consequenda, *l. si mandato, §. 1. infra mandat.*

6. VIPIANVS libro 29. ad Edictum.

SI fideiussores pro defensore absentis filij, ex mandato matris eius, intercesserint: queritur an etiam his senatusconsulto subueniatur. ait Papinianus libro nono Quæstionum, exceptione eos vsuros. nec multum facere, quod pro defensore fideiussissent cum contemplatione mandati matris interueniunt. planè (inquit) si, qui accepit eos fideiussores, a matrem eius mandasse ignorauit: exceptionem senatusconsulti, replicatione doli, repellendum.

Ad l. si fideiussores, 6.

R. A. T. D. V. B. Fideiussores qui pro defensore absentis filij, quamvis ex mandato matris eius intercesserint, i. iudicatum solui, non pro matre tamen intercesserunt: sed pro defensore. Ergo neque ex persona matris iuuandi sunt Velleiano. Senatus enim mulieribus tantum succurrit & earum fideiussoribus, *l. mulierem, 14. C. cod. tit. 6.* Ergo tam æquum est iuuari Velleiano fideiussoribus non etiam fideiussoribus aliorum.

D. E. C. Non minus intercedit mulier, cum alij mandat fideiubere, quam si ipsa fideiuberet, *l. si decipiendi, 30. §. 1. l. si vxor, 15. C. cod. tit. defensoris, qui mandato matris intercesserunt, atque si pro ipsa intercessissent, d. l. si decipiendi §. 1. & d. l. si vxor,* cum non intercesserint nisi occasione mandati matris, ut hic Papinianus ad Vlpian. scribit.

a Planè, inquit, si qui accepit eos fideiussores. **R. A. T. D. V. B.** Ignorantia eius qui accepit fideiussores defensores, cum nesciret eos interuenire mandatu

matris, non debet matri esse captiosa, quandoquidem non eò minus verum est matrem intercessisse hoc ipso quod mandauit pro filij defensore fideiuberi, *l. si pupilli, 6. §. sed si ego sup. de neg. gest.* Ergo non eo minus permittendum iis est uti exceptione Senatusconsulti, nec ea exceptio replicatione doli repelli debet.

D. E. C. Semper succurrendum est creditori, cui nihil imputari potest, quique cum muliere non contraxit: sed cum fideiussoribus, qui pro defensore absentis filij vltro interuenire credebantur. Nec enim poterat diuinare cur intercederent contemplatione mandati matris de cuius negotio non agebatur, *arg. l. si fideiussor, 29. §. si cum debitor, infr. mandati, l. 4. §. illatram quaestio, 23. infr. de doli mali except.* Ergo quamvis exceptio Senatusconsulti hoc casu locum habere possit, quia verum est effectum ipso fideiussores istos pro matre vti absentis filij intercessisse. Equitas tamen maior facit, ut exceptio replicatione doli repelli debeat, *l. vlt. §. si mulier, ne ipsa inf. hoc tit. l. si fundum, 27. C. de evict.*

7. PAPINIANVS libro 9. Quæstionum.

Quamquam igitur fideiussor, doli replicatione opposita, defensionem exceptionis amittat: nullam tamen replicationem aduersus mulierem habebit: quia non potest ignorationem prætere. sed non erit iniquum a dari negotiorum gestorum actionem in defensorem: quia mandati causa per Senatusconsultum constituitur irrita, & pecunia fideiussoris liberatur.

Ad l. Quamquam, 7.

R. A. T. D. V. B. Fideiussor qui pro defensore absentis filij, matre mandante, fideiussit, non debet morari in damno, ne officium ei solum sit damnosum, *l. si seruis, 6. §. quod verò inf. de furt.* Nec enim fideiussisset si mater non mandasset, cum non nisi contemplatione mandati matris interueniret; ut in *l. præced.* Atqui maneret in damno si amissa exceptione defensionis, quam habet ex Velleiano propter replicationem, quam supra dictum est, dandum esse creditori ignoranti, non iuuaretur ipse quoque simili replicatione contra exceptionem Velleiani a muliere oppositam. Ergo eadem replicatio ipsi contra mulierem danda est. Multò n. magis in dolo est mulier, quæ mandauit quàm fideiussor, cui nihil obstat nisi ignorantia creditoris.

D. E. C. Facti quidem alieni ignorantia tolerabilis est, *l. 3. infr. de iur. & facti ignor. l. vlt. pro suo,* sed non item facti proprij, *l. rem queritur, 13. §. si fultio, l. sed a fides, 19. §. 1. infr. locat. l. cum falsum, 46. de acquir. hered.* Atquin proposita specie fideiussor ipse qui

mandatum mulieris, ut interueniret pro defensore absentis filij suscepit. Ergo non quemadmodum ignorantem creditori contra fideiussorem succurritur, ita & fideiussori contra mulierem prætextu ignorantie succurrendum est: neque ideo tamen consequens est, ut in damno moraturus sit fideiussor cum actionem negotiorum gestorum habiturus sit contra defensorem, quem pecunia sua liberauit, ut sequitur in textu.

a Sed non erit iniquum. **R. A. T. D. V. B.** Sicuti non potest mandati actio competere, cum nullum antecessit mandatum, *l. ex mandato, 20. §. c. infr. mandat.* Ita neq; negotiorum gestorum si mandatum aliquod præcesserit, *l. si qui mandatu, 28. supra de neg. gest.* Atqui possumus fideiussorem defensoris fideiussisse contemplatione mandati matris, non ut defensori filij fauere, pro quo non fuerat venissimiliter fideiussurus, nisi mater mandasset: Ergo non est ei danda contra fideiussorem negotiorum gestorum actio, quæ in eorum gratiam maxime comparata est, qui ad bonorum absentis administrationem vltro accesserit, ne alioqui desistantur, *l. a & toto dicto tit. de neg. gest.*

D E C

DEC. Actio quidem mandati quories vtiliter & efficaciter competit actionem, excludit negotiorum gestorum, quæ non nisi subsidia est, nec nascitur, nisi ex quasi contractu, si quis absentis, in princip. *infr. de obligat. & action. Cum actio mandati proficiatur ex contractu & ex consentiente duorum voluntate l. 1. & hoc tit. *infr. mandat. Sed cum actio mandati vel deficiat ipso iure, vel propter exceptionem aliquam inanis sit & irrita, necessario recurrendum est ad auxilium actionis negotiorum gestorum, ne aliqui actor ex aliena iactura locupletetur quod nunquam ferendum est l. si pupilli 6. §. sed & si quis in fine *supr. de negot. gest. l. nam hoc natura 14. *supr. de condit. indeb. l. ius: natura 206. de regul. iur. l. si & me & Titium 32. de reb. cred. Atqui in casu proposito actio mandati, quam fideiussor contra mulierem habet ipso iure, fit tamen irrita per exceptionem Velleiani, & nihilominus verum est defensoris absentis filij pecunia fideiussoris fuisse liberatam, atque ita factum fuisse locupletiorum. Fit****

enim locupletior quisquis debito liberatur, l. si pupilli 66. in fine *infr. de solut. l. species, 11. de accept. Ergo æquum est succurrat fideiussori data ei actione negotiorum gestorum contra defensoris, quem liberavit, magisque inspicimus in actione negotiorum gestorum, cui gestio profuerit, quam cui gestor prodesse voluerit, l. 5. §. 1. l. que vtiliter, 45. §. 1. *de negot. gest. Accidit tamen inobabitur defensor in damno, cum æquè habiturus sit actionem negotiorum gestorum vel defensor contra filium, quem periculo suo defendere voluit, l. Plantius, 61. *supr. de procuratorib. l. 5. §. in hac stipulatione, 2. versic. Quid tamen *infr. iudic. solut. Ex hoc verò quod Papinianus dat hinc negotiorum gestorum actionem contra defensorem intelligimus non fuisse eum præsentem, cum fideiussor pro eo interuenit, alioqui pro mandante haberetur, l. qui patitur, 18. l. si pro te, 40. *infr. mandat. Idcirco & actione mandati, non negotiorum gestorum recuperaret, quod pro eo soluiſſet, l. si fideiussor, 29. §. v. l. v. tit. mand.*****

8. VLPNIANVS libro 29. ad Edictum.

Quamvis pignoris datio intercessionem faciat: tamen Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit, redditionem pignoris. si creditrix mulierem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit, non esse intercessionem.

Ad l. Quamvis 8.

RAT. DVB. Contrationum eadem solet esse ratio l. 1. *Cod. de cupress. libr. 11. tit. ultim. Atqui contraria hæc esse videntur dare pignus & liberare: datio autem pignoris intercessio est l. 4. & 5. *Cod. hoc tit. Ergo & remissio pignoris intercessio videri debet.**

DEC. Liberatio pignoris gratificatio quædam est, ut Accursius loquitur, & quæ tamen non cadit in donationem l. 2. l. & si pignus 8. *infr. que in fraud. credit. l. 1. §. 1. *infr. quibus modis pign. vel hypoth. solu. Ergo multò minus est intercessio l. etiam 11.**

& l. iubemus 21. *Cod. hoc tit. Quamvis pauperior fiat qui pignus remittit, si alium de consequi debitum non possit: hoc enim est quod habet iuris regula plus cautionis esse in re quam in persona l. plus cautionis 25. de regul. iur. Quia ratione putant vulgò interpretes non esse permittendum mulieri, ut hypothecas dotales liberet, nisi tempore restituende dotis superint marito bona ex quibus doti satisfieri possit: sic enim Barolus, & post eum ceteri ad dict. l. iubemus. Sed veteat ne hæc sententia, quamvis favorabilis, quæ fauet dotibus, pugnet expressum cum hac lege. Certè ex verbis dict. l. iubemus nullo modo probatur.*

I Si mulier interuenerit apud tutores filij sui, ne hi prædia eius distraherent, & indemnitate eis repromiserit: Papinianus libro nono Quaestionum non putat eam intercessisse: nullam enim obligationem alienam recepisse, neque veterem, neque nouam: sed ipsam fecisse hanc obligationem.

Ad § 1. Si mulier.

RAT. DVB. Mulier quæ interuenit apud tutores filij sui, ne prædia eius distraherent, & indemnitate hoc nomine eis repromisit, utique obligauit se pro filio, & in ipsius rem ac vtilitatem: atque omnis omnino obligatio Senatufconsulto Velleiano comprehenditur l. 2. §. ultim. *supr. obligatæ enim mulieri succurrit l. 4. *Cod. Ergo & hoc casu Velleianum locum habere debet.**

DEC. Ea demum mulier intercessisse dicitur, quæ alienam obligationem in se suscepit, vel veterem, vel nouam l. 1. & 2. *supr. atqui in proposita specie mulier neque nouam neque veterem obligationem in se suscepit, sed hanc, de qua quaerimus, ipsa primum fecit ut subtiliter Papinianus ratioqnatur: nec enim adhuc quicquam debebant tuto-*

res pupillo aut pupillus tutoribus: ergo nulla hic fuit intercessio, nec proinde locus fuit Senatufconsulto l. si mulieri soluere 15. *infr. hoc tit. Obseruandum tamen est quod Accursius hic notat multum referre, an mater promiserit indemnitate pupillo de eo quod debet vel debebit ei tutor, vel è contrario promiserit tutori indemnitate de eo quod debet vel debebit ei pupillus: an verò promiserit tutori indemnitate de eo quod debet ipse vel debebit pupillo, vel è contrario eam indemnitate promiserit pupillo de eo quod debet ipse vel debebit tutori, ut prioribus duobus casibus sit intercessio: ideoque mulier inuenit Senatufconsulto Velleiano non etiam duobus posterioribus l. si mater 6. in princip. *Codic. hoc tit. l. & l. tutor 19. *infr. eodem.***

Tom. IIII,

Ec 2

2 ¶ Si mulier apud Primum pro Secundo interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius, duas intercessionem factas, Iulianus libro duodecimo Digestorum scribit: vnam pro Secundo apud Primum, aliam pro Primo apud creditorem eius: & ideo Primo restitui obligationem, & aduersus eum. Marcellus autem notat, esse aliquam differentiam: vtrum hoc agatur, vt ab initio mulier in alterius locum subdatur, & onus debitoris, à quo obligationem transferre creditor voluit, suscipiat: an verò quasi debitor delegetur. scilicet vt, si quasi debitor delegata est, vna sit intercessio. proinde secundum hanc suam distinctionem, in prima visione, vbi quasi debitor delegata est, exceptionem ei Senatusconsulti Marcellus non daret, sed condemnata, vel ante condemnationem, condicere vtique ei, à quo delegata est, poterit, vel quod ei abest, vel, si nondum abest, liberationem.

Ad §. 2. Si mulier.

RAT. DVB. Obscurissimum sanè est hic §. &, vt dicam quod sentio, inexplicabilis quantum ad Marcelli notam pertinet, & ad id quod Vlpianus ex Marcelli nota infert adeò corrupta fuit à Triboniano primo, vt ego arbitror nota Marcelli ad Iulianum, & pessimæ interpretationis errore facta, vt à nobis pluribus comprobatum est, lib. 18. *Coniecturarum nostrarum, cap. 8.* vbi omnia quæ de huius §. interpretatione & emendatione tractari possunt tam aperte ac dilucidè exposuimus, vt

nihil nunc addere sit necesse. Sanè vel ex ipsis cæterum Glossatorum annotationibus. Maxime verò ex glossa magna, quæ est Azoneis, apparet manifestissimè suspectam ac dubiam iis fuisse loci huius lectionem. Sententiam verò & interpretationem prioris incognitam: aut ergo nostram proba, mi Lector, aut meliorem à te vel ab alijs quære, ne decidendi rationem vllam à nobis exigas in eo §. explicando, quin nullam habeat rationem dubitandi planè rationes non paucas, caput illud Coniecturarum tibi suppeditabit, siue Iuliani, siue Marcelli sententiam probare malis.

3 ¶ Interdum intercedenti mulieri & conditio competit. putà si contra Senatusconsultum obligata, debitorem suum delegauerit: nam hinc ipsi competit conditio. quemadmodum, si pecuniam soluisset, condiceret soluit enim, & qui reum delegat.

Ad §. 3. Interdum.

RAT. DVB. Senatusconsultum non succurrit mulieri soluenti & patrimonium suum diminuenti: sed eitantrum quæ pro alio intercedit & se obligat, l. 4. §. 1. & seq. & l. 5. supra hoc titulo. Atqui mulier quæ debitorem suum delegat, hoc ipso soluere intelligitur, vt scriptum est in hoc §. & in l. si debitorum, 28. *infr. de fideiusoribus.* Bonum enim nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum etiam minus idoneum, l. inter causas, 26. §. abesse *infr. mand.* Ergo non est hoc casu mulier iuuanda Velleiano: multò autem minus danda est ei conditio: non solum quia difficilior est, vt alicui detur actio quam exceptio, l. 1. *infr. de pignoris*, l. 1. §. 1. *autem, infr. de fideiusoribus*, l. 1. *autem*, 156. §. 1. *de regulis iuris*, sed etiam quia Senatusconsulti verba exceptionem duntaxat dant mulieri, aut aduersus eam denegant actionem, l. 1. *supra hoc toto titulo.* non autem tubuunt conditionem.

DEC. Mulier quæ contra Senatusconsultum intercessit non potest videri debitor saltem effectum cum habeat exceptionem perpetuam, l. debitor, 68. *iuncta l. creditor*, 8. & l. creditor, 55. *de verborum significationibus*, l. nihil interest, 112. *de regulis iur.* Ergo si soluat, potest repetere: exceptio enim Velleiani fauorabilis est, nec odio creditoris comparata, vt Macedoniani, sed fauore mulieris intercedens. Ideoque parit soluenti conditionem, l. si non sortem, §. indebitum, & leg. qui exceptionem, 40. *supra de conditione indebiti.* Atqui mulier quæ quasi debitor cum non esset, debitorem suum delegauit hoc ipso soluisset videtur, quia delegatio pro solutione est, cum delegando suum amittit debitorem. Ergo perinde conditionem habere debet, ac si soluisset: habet autem non ex Senatusconsulto: sed propter Senatusconsultum, per quod irrita fit causa debiti, pro quo facta delegatio est, vt in lege proxime præcedenti Papinianus loquitur.

4 ¶ Sed si is, qui à muliere delegatus est, debitor eius non fuit: exceptione Senatusconsulti porerit vti, quemadmodum mulieris fideiusor.

Ad §. 4. Sed & si is.

RAT. DVB. Quisquis se delegari patitur, hoc ipso videtur obmittere & renicere exceptiones omnes, quæ competeant ei aduersus delegantem: i-

ta vt similis videatur donanti, l. si qui delegatur, leg. doli, 19. *in principio, infra de nouationibus.* Ergo etiam si is qui à muliere delegatus est, debitor eius non fuerit, exceptionem tamen habere

habere non poterit aduersus eum cui delegatus est, sed sufficere ipsi debet quod aduersus delegatorem habeat conditionem : nam & qui negat se debere, excipit quodammodo quamvis non tam de iure suo, quam de non iure actoris, de qua in l. loci 4. §. competet *suprà*, si seru. vind. & in l. age cum geminiano 3. Codic. de transact. Idque expressim sentire videtur Vlpianus in l. si non debitorem 13. *infr.* de nouar. vbi ait si non debitorem quasi debitorem delegaui creditori meo exceptionem locum non habere, sed conditionem aduersus me qui delegaui competere.

D E C. Nullam quidem exceptionem propriam habere potest is qui delegatus est contra eum cui est delegatus : sed tamen potest habere ex per-

sona delegantis, si qua delegauit, competebat quomodo in proposita specie exceptio Velleiani competebat mulieri, quæ delegando intercesserat. Consequens enim est, vt eadem exceptio competere debeat delegato non tanquam delegato, sed quia patiendi delegari se à muliere, cum debitor eius non esset, hoc ipso videtur pro ea fideiussisse & consequenter petinde mulieri ipsa iuari Velleiano potest l. si fideiussores 6. *suprà* hoc titul. l. mulierem 14. & seq. Codic. eodem. Proinde si mulier non intercessisset, nec proinde Velleiano iuari posset, neque hic delegatus iuaretur : habet enim non exceptionem simpliciter quasi non debitor, sed exceptionem Velleiani quasi mulieris fideiussor.

§ Plane, si mulier intercessura, debitorem suum delegauerit : Senatusconsultum cessat : quia, etsi pecuniam numerasset, cessaret Senatusconsultum : mulier enim per Senatusconsultum releuatur : non, quæ diminuit, restituitur.

Ad § 5. Plane, si mulier.

R A T. D V B. Parum interest an mulier intercedat, an verò cum esset intercessura aliud quid faciat ne intercedere videatur : nam sicuti mulier priore casu facit contra Senatusconsultum quo mulierum intercessionibus prohibentur, ita & postero facit in fraudem Senatusconsulti, quæ fraus nunquam toleranda est l. quidam 29. in fine *infrà*, hoc titul. atqui ponimus mulierem, quæ intercedere volebat debitorem suum delegasse, vt alium liberaret : ergo pro intercedente habenda est.

D E C. Qui debitorem suum delegat, videtur soluere, vt diximus in §. interdictum *suprà* ex l. qui debitorem 18. *infr.* de fideiussor. l. 2. Codic. de nouar. Atqui si mulier soluisset pecuniam pro eo pro quo intercedere volebat, non ideo tamen iuaretur Velleiano nisi soluisset ex causa intercessionis præcedentis, vt in §. interdictum *suprà*. Ergo nec si debitorem suum delegauerit, iuuabitur : non enim iuuatur mulier quæ patrimonium suum diminuit, vt alij tantum prodesset : sed ea demum releuatur per Senatusconsultum quæ pro alio se obligando intercessit l. 4. in fine. & l. 5. vbi diximus *suprà*.

§ Sed si eum delegauerit, qui debitor eius non fuit : fraus Senatusconsulti facta videbitur, & idcirco exceptio datur.

Ad §. 6. Sed si eum delegauerit.

R A T. D V B. Mulier quæ non debitorem delegat tanquam debitorem, non solum non se obligat, sed neque patrimonium suum diminuit, cum non possit videri amisisse debitorem quem nunquam habuit l. non videtur 83. l. non potest 208. de regul. iur. Ergo multò minùs videri potest fraudem fecisse Velleiano vt exceptione Senatusconsulti adiuuanda sit.

D E C. Qui delegat tanquam debitorem eum quem scit non esse debitorem proculdubio, id agit, vt alium vice sua constituat debitorem : atqui hoc ipsum nihil aliud quam intercedere est, sed obscure & subdole, non vt decipiatur creditor qui delegatur hunc tanquam verum debitorem admittit : (nec enim decipitur creditor contra quem delegatus nullam habiturus est exceptionem l. si non debitorem 13. *infr.* de nouar. Neque rursus esset subueniendum mulieri quæ creditorem suscepisset l. 2. *suprà* l. faminis 18. Cod. eod.) sed vt eo prætextu intercessionem tegeret : ergo fraus facta videtur Senatusconsulto, & consequenter exceptio Velleiani danda est non mulieri, quæ non est obligata, nec tam intercessit quam intercedere voluit, sed ei qui tanquam debitor cum non esset, fuit delegatus.

tus : nec tanquam fideiussori, vt in specie *superioris* §. cum ad nullam obligationem alienam accessisset, sed tanquam expromissori qui pro muliere non obligata se obligauerit : nec enim Velleianum prodest duntaxat fideiussoribus mulierum, sed etiam expromissoribus l. aliquando 13. in princip. *infr.* hoc tit. Datur ergo ei exceptio non tanquam delegato ne obstat dict. l. si non debitorem, sed tanquam expromissori mulieris, quæ ipsa quoque Velleiani exceptionem haberet si esset obligata, vt in leg. fixor 15. Codic. hoc titul. neque habet creditor quod conquiretur qui in fraudem Senatusconsulti fecisse intelligitur, vt bene hic Accursius, notans etiam quod obseruatione dignum est non eandem semper rationem mulieris intercedentis, & eius quæ velit tantum intercedere, nec tamen intercedat, vt priore casu danda sit mulieri conditionio, siue soluerit, siue delegauerit suum vel non suum debitorem : postero verò non iuuatur ipsa quæ nec obligata est : sed quod addit idem Accursius delegatum à muliere intercedente si non fuerit debitor habiturum exceptionem, debuit ipsi explicari, vt habeat exceptionem quasi fideiussor §. prox. *suprà*. Cum autem mulier non intercessit, habeat ille exceptionem tanquam expromissor datus in fraudem Senatusconsulti, vt docuimus.

7 ¶ Quoties pro debitore intercesserit mulier : datur in eum pristinā actio , etsi ille prius acceptilatione liberatus sit , quā mulier intercesserit.

Ad §. 7. Quoties.

RAT. DVB. Actio semel extincta nunquam potest reuiuiscere l. qui res §. aream de sol. inf. Atqui ponimus debitorem pro quo mulier intercessit fuisse liberatum à suo creditore , apud quem mulier intercessit : liberatum autem non per pactum de non petendo , ex quo nasceretur tantum exceptio l. si vñs 27. §. pactus ne peteres suprà , de pact. l. si quis rem §. infra , de liber. leg. sed per acceptilationem quæ licet imaginaria & ciuili tantum solutio sit §. 1. Institucion. de obligat. & l. penultima, infra , de solution. Ipso tamen iure tollit omnem obligationem & naturalem & ciuilem , perinde ac vera & naturalis solutio est , vt supradicta locutio dictum est : ergo quamuis mulier quæ intercessit iuuanda sit Velleiano contra eum apud quem intercessit , non tamen consequens est , vt vetus actio quæ fuit per acceptilationem extincta contra debitorem resuscitetur. Maxime verò si addas quod Vlpianus addit debitorem fuisse à lege deliberatum prius quā mulier intercesserit. Quomodo enim potest videri liberatus propter intercessionem quam mulier nondum fecerat , & quæ tamen nulla secuta fuisset : non eo minus tamen facta semel per acceptilationem liberatio durasset.

D E C. Aliud est resuscitari extinctam obligationem aut reuiuiscere , quod fieri non potest : aliud verò restitui eam , & restaurari à Prætorē quod commodè Prætor facere potest & debet quoties æquitas suggerit. Priore locutione iuris potestatem significamus , quæ nunquam tanta est , vt à priuatione det regressum ad habitum , quod nec natura ipsa facere potest , quam tamen lex imitatur semper , superat nunquam l. 1. l. adoptio 16. suprà , de adoptionib. Atqui in proposita specie facit æquitas , vt creditori succurrendum sit qui fidem & intercessionem mulieris secutus veterem debitorem amisit , vt inanem mulieris obligationem sibi acquireret. Nam sicuti mulierem intercedentem decipi à creditore non oportet §. prox. suprà , ita neque creditorem à muliere l. 2. suprà . l. si decipiendi 30. infra , hoc titul. nec enim id egit Senatus , vt creditorem apud quem mulier intercessisset , damno aliquo afficeret : sed tantum vt mulieri succurreret , ne damnum aliquod

ex intercessione sua sentiret l. qui exceptionem 40. suprà , de condict. indeb. vbi dicitur in hoc differre exceptionem Velleiani ab exceptione Macedoniani , quæ non nisi odio creditorum comparata est l. sed si paterfamilias 9. §. penultim. infr. de Senatusconsulto Macedonian. Ergo æquissimum est quoties mulier intercesserit pro debitore quem creditor acceptilatione liberauerit pristinam actionem restitui in debitorem , qui alioquin ex creditoris industria locupletaretur contra l. nam hoc natura 14. suprà . de condict. indeb. l. iure nature 206. de regul. iur. Dicitur autem hæc actio resuscitoria , quia restituitur à Prætorē , vt sit quasi eadem cum priore non numero , adeoque nec specie , sed effectu. Est enim alia & noua actio , & quidem utilis , cū vetus esset directæ §. Marcellus §. quamquam & seqq. infra , hac lege Est tamen vtraque eiusdem potestatis l. actio 47. suprà , & negot. gest. si tamen locus ille Pauli est non porius Triboniani , vt docuimus in coniecturis , dicitur etiam rescissoria in l. si mulier 16. Cod. hoc titul. quia datur à Prætorē rescissa acceptilatione , vt & rescissoria dicitur illa , de qua in l. nec non 28. §. exemplo & tot. titul. suprà , ex quibus caus. maior. quæ similiter dicitur utilis in l. nec vtilem 20. eodem titul. Nec distinguendum est , an acceptilatio intercessionem præcesserit an subsequuta sit : nam in actibus correspectiuis , id est , quorum alter alterius contemplatione fiat , vt in l. cum te 6. Codic. de pact. inter emp. & vendit. Nichil refert quid ante , aut quid post factum sit , vt neque in coniunctionibus l. quidam 14. infr. de pecul. leg. hic autem non potest negari , quin acceptilatio , etiam si intercessionem præcesserit , facta sit : tamen intuitu & contemplatione futuræ intercessionis , ac proinde cum intercessionis causa per Senatusconsultum constituitur irrita , æquum est in debitorem pristinam actionem restitui , quomodo & seruitutes tam personales , quā reales restitui dicuntur l. si ager 23. & sequent. suprà . quib. mod. usufruct. amitt. l. si locus 14. suprà . quem seru. amitt. l. Papinianus 28. suprà . de seru. Quia tamen obligationes omnes odiosæ sunt abstinere , debet Prætor ne actionem extinctam restituat & restauret , si alio modo consulere possit indemnitati eius quia actionem amisit l. ob eam causam 9. infr. de præst. verb. sed cū necessitas ita postulat , non potest videri æquum non esse quod est necessarium.

8 ¶ Si conuenerit cum debitore , vt expromissorem daret , & acceptum ei latum sit , deinde is dederit mulierem , quæ auxilio Senatusconsulti munita est. potest ei condici , quasi non dedisset : quid enim interest , non det , an talem det ? non erit igitur actio utilis necessaria , cum conditio compertat.

Ad §. 8. Si conuenerit.

RAT. DVB. Si creditor conuenerit cum debitore , vt expromissorem daret , & spe dandi expromissoris interim debitorem per acceptilationem

liberauerit , postea mulierem expromissorem dederit , non potest negari quoniam satisfecerit , cū ea expromissione mulier obligetur , licet exceptione Velleiani adiuari possit , magisque imputari debet creditori , quod mulierē in expromissorem admisit.

fit, lsi ad arbitrio, 10. §. 1. sup. si qui caut. l. 1. §. illud sciendum, infr. de separar.

DE C. Nihil interest an debitor nullum dederit expromissorem, an verò mulierem dederit, quæ Senatusconsulti auxilio munita est, sicuti dicimus nihil interesse, an nullo modo cautum vel factum sit: an verò viciose id factum sit, *l. quoriet, 6. sup. qui satisd. cogan. l. 1. §. vlt. ad Senatusconsultum Terentilian.* Nec enim dubitandum est, quin cogitatum sit de idoneo expromissore dando, *argum. l. vt gradatim, 2. §. 1. de muner. & honor. l. 1. & 2. in princ. sup. qui satisd. cogan.* Non est autem idoneus debitor qui habet exceptionem, per quam fit, vt conueniri cum effectu non possit, *l. debitor, 108. iunct. l. creditores, 10. & creditor, 55. de verb. sign. l. nihil interest, 112. de reg. iur. l. nam is, 6. de dolo.* Verba enim omnia cum effectu sunt accipienda, *l. 1. §. vlt. sup. qui si iur. l. pen §. docere, ne quis eum, quin ius vocatus est.* Ergo perinde ac si nullus datus esset expromissor, condici potest ei quia acceptilatione liberatus est, *l. 4. sup. de cond. caus. dat.* Ac proinde non est necessaria creditori actio illa utilis ac restitutoria, aut rescissoria, de qua diximus ad §. *præced.* cum habeat conditionem, quæ

est directæ: verum enim est quod proximè diximus vtilibus actionibus nunquam esse locum, nisi ex necessitate, quia nec aliter aequitas concedi eas suadet aut petimitur, *l. 1. sup. de Publician. in rem act. l. 1. l. in bona fidei, 7. sup. de eo quod certo loco.* Itaque non puto quidquam referre an conuenierit cum debitore in genere, vt expromissorem daret, itque postea mulierem dederit, an verò iam inde ab initio cogitatum sit de mulieris intercessione, quomodo tamen Accusamus distinguit. Est enim vtriusque casus eadem prorsus ratio, nisi quod cum mulier ab initio intercessit pro debitore, licet acceptilatio ad eum liberandum interuenierit, condici tamen debitori liberatio non potest, quasi causa non secuta: sed tantum restituitur verus actio in debitorem, quia non conuenerat, vt causa aliqua sequeretur: posteriore verò casu conuenerat, vt debitor expromissorem daret, ob eamque causam fuerat accepto liberatus: quæ tamen causa non videtur secuta, nullo vel minus idoneo dato expromissore, qui cum effectu conueniri non possit. Conductio igitur hoc casu danda est; non actio utilis.

¶ **Marcellus** quoque scribit, si mulier post intercessionem accepto tulerit creditor, nihilominus restitutoriam actionem ei dari debere: inanem enim obligationem dimisit.

Ad §. 9. Marcellus.

RAT. DVB. Cum mulieri post quam pro alio intercessit, accepto tulit creditor, videtur factio actionem, quam contra mulierem habebat amisisse & pleniorum mulieri liberationem concessisse, quam habitura fuisset officio Senatusconsulti. Nam ex Senatusconsulto habuisset tantum exceptionem, nec fuisset liberata ipso iure, quomodo liberatur per acceptilationem, ita vt nulla indigeat exceptione, *l. si quis rem, 5. infr. de liber. legat.* Ergo non est ei restituenda contra veterem creditorem pristina actio, cum dici soleat, quod & verissimum est remittentibus actiones aut exceptiones suas, nullum dari ad eas regressum debere, *l. queritur, 14. §. si venditor infr. de edil. edict. l. si quis delegauerit infr. de nouat. & deleg.*

DE C. Nihil est quod remisisse vel donasse creditor videri possit, qui inanem, nulliusque effectus obligationem dimisit, quàm etiam si non dimisisset, nullum tamen ex ea commodum percipere potuisset: tota enim siue obligationis siue actionis utilitas, non tam in agendo, quàm in exigendo consistit, *l. nam is, 6. supra de dolo, l. creditores, 10. l. creditor, 55. & l. debitor, 108. de verborum significat. l. nihil interest, 112. de reg. iur.* Atqui creditor qui accepto tulit mulieri, quæ pro alio intercesserat, inanem obligationem dimisit. Cum si ex ea contra mulierem agere voluisset, exceptione Velleiani perpetua repelli potuisset. Perinde ergo ac si nullam penitus obligationem dimisisset, restitutoria ei contra debitorem actio est, quali venisimile sit non fuisse illum mulieri acceptilaturum, si efficacem actionem aduersus eam habuisset.

¶ **Si mulier**, post intercessionem sic soluerit, ne repetere possit: iuste prior debitor actionem recusat. Sed cum releuatur reus, si mulier sic soluit, vt repetere non possit: & cum ei mulieri, quæ repetere non poterat, siq soluisset, accepto tulit creditor, similiter releuatur reus.

Ad §. 10. Si mulier.

RAT. DVB. Quamuis mulier post intercessionem sic soluerit, ne repetere possit, non eò minus tamen verum est fuisse illam tutam exceptione perpetua, prius quàm solueret. Ponimus enim factam intercessionem contra Senatusconsultum. Atquin si quæ exceptio perpetua & fauorabili tutus soluit, potest repetere conditione indebiti, *l. qui exceptionem, 40. sup. de conditione indebiti.* Nec ei nocere debet quod ealege soluit, ne posset repetere. Nam dum & contra ratio non prodest ei, qui sciens indebitum soluit, quod hac mente soluat,

vt postea repetat, *l. quod quis, 50. eod.*

DE C. Indebitum quidem solum accipimus, non solum si omnino non debeatur, sed et si per exceptionem aliquam perpetuam peti non poterat: sed tamen si is qui exceptione perpetua tutus erat sciens eam sibi competere, vltro soluerit; non habet conditionem; *l. si uqui, 24. & l. si non sortem, 26. §. indebitum, eod. tit. l. indebitum, 9. Cod. eod. l. cum qui, 25. §. 1. supra de inofficioso testamento.* Atqui positus mulierem, quæ contra Senatusconsultum intercesserat, cum sciet sibi competere exceptionem, ita tamen soluisse, ne posset repetere: ergo nulla aduersus creditorem agere exceptione vti poterit.

rest, & consequenter nihil causæ est, cur creditori aduersus priorem debitorem actio restitui debeat, cum eo demum casu restituenda sit actio, quo inanis est, aut esse potest mulieris obligatio, §. *quoties sup.* Nullo enim casu permitendum est, ut creditor, qui ex mulieris intercessione luctum sensit, agat iterum contra debitorem liberatum. Ita enim fieret, ut luctum ex alieno damno sentiret, cum tamen restitutoria actio ei danda sit, ne ob hoc tantum ut moreretur in damno, non etiam ut versetur in lucro, simile quiddam est in *l. eleganter, 23. §. pen. sup. de cond. indeb.*

Sed cum releuatur reus. R. A. T. D. V. B. Non videtur bona comparatio mulieris, quæ iam soluit, & repetendi facultatem sibi ademit, & mulieris, quæ per acceptilationem creditoris liberata est, antequam soluerit: sunt enim hi casus separati, ut nemo non videt. Ex separatis autem minime inferitur, *vulg. l. Papinianus, 20. sup. de minor.*

D. E. C. Multum refert an mulier ipsa sibi exceptionem Senatufconsulii ademerit, ita soluendo ne possit repetere, ut in specie proximè præcedente: an vero liberata sit, per acceptilationem credito-

ris cum posteriore casu imputari non possit creditori, cur mulierem liberauerit, ut diximus ad §. *præcedentem*, scilicet cum liberata est mulier, quæ habebat exceptionem. At cum ea liberata est, quæ si soluisset, non potuisset repetere creditori, imputari potest etiam liberauerit. Nec potest videri hoc casu creditor inanem obligationem dimisisse, sed potius efficacem sibi competentem vltro remisisse. Bonæque comparatio est mulieris, quæ si soluit ne possit repetere, & eius quæ prius quidem accepto liberata est quam solvere: sed quæ tamen si soluisset, repetere non posset, iis nimirum casibus supra diximus cessare Velleianum ad *l. 1. quomodo, & Accursius noster bene explicat.* Ergo quemadmodum releuatur reus, id est, prior debitor ne conueniri possit actione restitutoria, si mulier, quæ habebat exceptionem, sic soluerit, ne possit repetere: ita similiter dicendum est releuandum reum, nec restitutorie actioni aduersus eum esse locum, si creditor accepto mulieri tulerit etiam priusquam solueret, dummodò tale debitum sit, quod si soluerit an soluit, repetere ipsa non posset. Quid enim refert an soluerit, an verò ad solutionem inuita virgeri possit?

11 ¶ Quamquam in omnes qui liberati sunt, restituitur actio: non tamen omnibus restituitur. ut putà duo rei stipulandi fuerunt: apud alterum mulier intercessit: ei soli restituitur obligatio, apud quem intercessit.

Ad §. 11. Quamquam.

R. A. T. D. V. B. Eadem videtur ratio restituenda veteris actionis omnibus qui liberauerunt, quæ est restituenda in omnibus qui liberati sunt, præsertim, cum agitur de pluribus correis debèdi & stipulandi: constat enim omnium correarum debendi vnam esse obligationem passiuam; pluriū verò correarum debendi vnam actiuam, ita ut & singulis in solidum debeat ut & singuli debeant, *l. 2. l. 3. §. 1. infr. de duobus reus constitut.* vbi additur vnius petitione & acceptatione totam solui obligationem & alterius quoque facultatem alteri quoque nocere, quod & scriptum est in *l. ex duobus, 16. & l. pen. eod.* Atqui si pro vno correo debendi mulier intercesserit aduersus vtrumque corream, restituitur actio creditori, *l. si pro vno, 20. infr. hoc titulo.* Ergo & si mulier

apud vnum ex correis stipulandi intercesserit, ut communem debitorem liberaret, omnibus restituenda est hæc actio, sicuti solemus dicere, liberationem, quæ contigit per nouationem, prodesse omnibus, *d. l. 2. de duobus reus, & l. si vnum, 27. §. 1. sup. de pact.*

D. E. C. Illis demum restituenda est vetus actio contra debitorem, qui propter intercessionem mulieris eam admisit. Ipsum enim nomen restitutionis ostendit amissam fuisse actionem. Restitui enim non posset, quæ admissa nunquam fuisset, *l. si locum 14. sup. quemadmodum feruit. amitt.* Atqui cum mulier apud alterum ex correis stipulandi intercessit, ut communem debitorem liberaret, is solus actionem admittit, qui mulieris intercessionem admisit. Ergo ei soli restituenda est actio, non alij qui nihil admisit.

12 ¶ Si mulieri hæres extitit creditor: videndum, an restitutoria vi non possit. & ait Iulianus libro duodecimo, restitutoria eum nihilominus vfurum. nec immeritò cum non obligatæ cum effectu successerit. denique in Falcidia hoc æs alienum non imputabitur.

Ad §. 12. Si mulieri.

R. A. T. D. V. B. Hæres censetur vna eademque persona cum defuncto, *Novell. quadragesima octaua à morient. præstit. in princip.* & cum creditor adit hereditatem debitoris an contra fit confusio debiti, cum non possit idem esse sui ipsius creditor & debitor, *l. debitori, 7. Cod. de pact. l. Stichum aut Pamphilum, 95. §. aditio de solut.* Imò, quod magis est creditor, qui successit creditori, quantumvis inopi soluisse sibi ipsi intelligitur, *d. §. aditio, versicul. aliquando & l. debitori §. infr. de fiducijs.* Et sic cum compensasse eam quantitatē, quæ debebatur, *l. qua dosu, 33. infr.*

solut. matrim. Cum semper soluendo esse intelligatur hæreditas quæ inuenit hæredem, *l. libertas, 36. infr. de bon. libert.* Ergo si mulieri hæres extitit creditor apud quem ipsa intercesserat, dicendum est non posse illum vi restitutoria, cum ipse adeundo hereditatem debitricis factio suo non minùs exceptionem Senatufconsulii quam mulieris obligationem extinxerit.

D. E. C. Creditor succedendo mulieri, quæ contra Senatufconsultum intercesserat, non intelligitur succedere debatrici, cum nec verè debatrix fuerit, quæ non erat obligata cum effectu, ut sapius diximus in *præcedentib. ex l. creditoris, 27. l. creditor, §. l. debitor,*

debitor, 108. *de verb. significat* *l. nihil interest*; 112. *de regul. iur.* Ergo neque potest additio hoc casu habere vim veræ confusionis & solutionis. Non enim potest vera esse confusio, veluti & debiti & crediti, nec vera solutio nisi vna parte fuerit verus debitor, & ex alia verus creditor.

Denique in Falcidia. R. A. T. D. V. B. Cum debitori hæres extitit, constat posse eum in imponenda ratione legis Falcidiæ imputare legatariis, quod sibi defuncto debebatur, idque etiam post confusam additione actionem, quasi ex hereditate debitoris tantò minùs confectus, *l. in imponenda* 6. *l. irritum*, 8. C. ad *l. Falcid. l. cum emptor*, 48. *infra. eodem illo titulo.* Atqui mulier quæ pro alio apud creditorem intercesserat, hoc ipso debetrix facta erat creditoris. Ergo etiam

hoc casu alienum in ratione legis Falcidiæ imponenda legatariis imputabitur.

D. E. C. Imputatur idem legatariis omne æ alienum defuncti etiam quod heredi suo debuit, sed non computabitur æ alieno mulieris, id quod ipsa debuit ex causa intercessionis contra Senatusconsultum factæ: etsi enim fuit obligata ipso iure, non tamen cum effectu propter exceptionem quam habuit ex Senatusconsulto, quæ faciebatur, ut nec obligata quodammodo videretur: Effectus enim cuiuslibet rei spectandus est, *l. debitor*, 59. *vers.* videamus de effectu rei, *infra ad Senatusconsultum Trebellianum l. 1. §. 1. supra quod quisque iur. l. pen. §. docere.* Ne quis cum, qui in ius vocatus est, vicinat.

13 § Planè si mihi proponas, mulierem veteri debitori successisse: dicendum erit, restitutoria eam conveniri posse: sed & directâ actione: nihil enim eius interest, qua actione conveniatur.

Ad § 13 Planè si mihi proponas.

R. A. T. O. D. V. B. T. I. D. I. Mulier quæ veteri debitori successit pro quo intercesserat, frustra adiuvatur exceptione Velleiani, cum quod ex sua persona non deberet, debitura sit ex persona debitoris. Ergo facilius & expeditius est, ut ei exceptio Velleiani denegetur, quam ut restitutoria actione conveniatur.

D. E. C. Mulier in hac specie duarum personarum vicem gerit, duasque obligationes sustinet, vnam ex propria persona, quatenus pro alio eodemque debitor intercessit, alteram ex persona debitoris, quem intercessione sua liberavit. Prior obligatio est inefficax propter auctoritatem Senatusconsulti, & ideo non cogitur creditor eam actionem exercere, quam sciat exceptione perpetua summoveri posse. Non enim ob id minùs permittendum erit mulieri exceptione Velleiani sibi competenti, uti quod præterea veteri debitori successerit, cum non ex debitoris persona, sed ex sua propria conveniatur, *arg. l. cum rem*, 14. *infra. de fideiuss.* Ergo poterit via recta agere restitutoria contra mulierem tanquam heredem debitoris, sicut agere posset contra debitorem ipsum, si adhuc viveret.

2. *Sed & directâ actione.* R. A. T. D. V. B. Non potest fieri, ut quis pro seipso intercedendo obligetur, *l. hæres à debitor*, 21. §. *sermo tuo*, *infra. de fideiussorib.* Atqui si mulier, quæ intercessit pro debitor, cui postea hæres extitit, maneret obligata actione directâ, ex sua intercessione sequeretur fore ut maneret obligata ex sua intercessione & pro seipsa, cum vicem & personam gerat debitoris, cui successit. Ergo dicendum necessarium est, sublatam confusione directam illam actionem, quæ non fuit nisi accessoria ad principalem: semper enim principalis obligatio,

tanquam maior tollit accessitiam tanquam minorem, *l. si duo*, 93. *infra. de solut. l. si fideus*, 13. *infra. de duobus reis*: Et quamvis dici soleat nihil interesse, an vili quis, an directâ actione conveniatur, ut in hoc §. scriptum est, & in *l. actio*, 47. *supra. de negotiis gestis*: tamen tunc obtinet cum utraque durat & competit: nam si alterutra ipso iure extincta sit, non magis fieri potest, ut exerceatur, quam ut quis sine actione agat, *l. si populi*, 6. §. *rit. ed. tit. iunct. l. cum rem*, 14. *infra. de fideiussoribus.*

D. E. C. Quoties tractamus de restitutoria actione, ponimus liberatam fuisse ipso iure eum, contra quem restitutio concedimus, & quoties & §. *quantum supra*. Ergo ponendum est in proposito specie, quod & ponit Accursius, mulierem intercessisse animo novandi, aliqui fideiubendo pro debitor non eum iuvasset: mansit ergo etiam post aditam debitoris hereditatem directâ actio integra, quæ contra mulierem ex sua intercessione competebar tanquam & ipsa principalis, quæ proinde non magis potuit tolli per restitutoriam, quam restitutoria per eam ex *l. si duo*, & *l. si fideus*, quæ habet quoties sunt duæ actiones æquæ principales, & quarum vna non sit maior altera, utramque subsistere, quia non possit dici vtra per alteram perimatur. Ergo in proposito dicendum est electionem esse creditam, an nalis agere contra mulierem actione directâ ex sua intercessione, an verò actione restitutoria tanquam contra heredem debitoris, qui mulieris intercessione fuerat liberatus: hecque verò vlla sit in eo iniuria mulieri, cuius certe nihil interest an hac vel illa potius actione conveniatur, cum utraque actio tam directâ, quam vtilis eiusdem sit potestatis, eundemque habeat effectum, *l. actio*, 47. *de negotiis gestis*, de cuius tamen sententia & emendatione, vide quæ scripsimus, *lib. Coniect. cap.*

14 § Si cum essem tibi contracturus, mulier interuenerit, ut cum ipsa potius contraham: videtur intercessisse: quo casu datur in te actio, quæ instituit magis, quam restituit obligationem: ut proinde obligeris eodem genere obligationis, quo mulier obligata est. verbi gratia. si per stipulationem mulier: & tu quasi ex stipulatu convenieris.

Ad §. 13. Si cum essem.

R. A. T. D. V. B. Si cum essem tecum contracturus

mulier interuenerit, & mihi persuaserit, ut cum ipsa potius contraham, verum est dicere te nunquam mihi fuisse obligatum. Contractus enim omnes

sunt facti, l. consilio, 7. §. ultimo infra de curat. furios. Nec fufficit voluisse contrahere; vt hoc ipso iam contractum videatur. Ergo quamuis mulier intercessisse videatur, quippe quæ potest etiam pro non obligato intercedere, putâ si se expromissorem constituat, dici tamen non potest, quænam actio contra te, pro quo intercessit competere debeat. Cum enim nunquam fuerit obligatus, nec proinde liberatus, nulla quoque contra te restitutoria dari potest. Omnis siquidem restitutoria præsupponit liberationem præcedentem, & liberatio similiter obligationem.

DEC. Non est æquum decipi me ex mulieris intercessione, quæ si non fuisset, vtique tecum contraxissem, tæq; mihi debitorem, & quidem cum effectu fecissem. Ergo ne decipiar qui mulieris personam nimis facile sequi malui, dicendum est dandam

esse mihi contra te actionem, non quidem restitutoriam, sed quæ tamen potius institutoria dici debeat. [Instituit enim nouam potius quàm restituit veterem obligationem] eiusdem scilicet generis, cuius & illa est, quæ contra mulierem daretur, si non inutiliter intercessisset tanquam subiicienda in locum actionis inutilis, vt si mulier per stipulationem intercesserit pro te apud me, tu quoque mihi quasi ex stipulatu tenearis, l. in fine sup. & liquidam, 29. infr. eod. l. 4. C. eod. Et hic casus notandus est tanquam singularis, & fortè vnicus in toto iure Pandectarum, in quo fingitur interuenisse stipulatio, quæ reuera non interuenit, vt nihilominus possit contra cum agi, qui neque stipulando, neque aliter quicquam promiserit, quod postea Iustinianus, hoc fortassis exemplo motus induxit fauore dotium, in l. vnic. C. de rei vxor. act.

15 § Illud videndum est: si mulier pro eo interuenit, qui si cum ipso contractum esset, non obligaretur: an hac actione ille debeat teneri. Vt putâ si pro pupillo intercessit, qui sine tutoris auctoritate non obligatur. & puto non obligari pupillum, nisi locupletior factus est ex hoc contractu. Item si minor vigintiquinque annis sit, pro quo mulier intercessit, in integrum restitutionem poterit implorare. vel filius contra Senatusconsultum contracturus est.

Ad §. vlt. illud videndum.

Est hic §. velut appendix superioris: persequitur enim Vlpianus eandem speciem, quam prius tractauerat, de eo qui cum esset cum alio contracturus, maluit contrahere cum muliere: & ait in eum cum quo creditor contrahere volebat, ita de muni dandam esse actionem, si talis fuerit, qui contrahendo ipse obligari potuisset, & ex ea obligatione conueniri. Quid enim si pupillus erat, qui sine tutoris auctoritate fuerat contracturus, aut quid si minor vigintiquinque annis, qui contra suam obligationem restitui potuisset, aut quid si filius familias qui contra Senatusconsultum Macedonianum Mariani pecuniam accepisset? his casibus negat Vlpianus contra eos dandam esse actionem, quæ sit cum effectu nisi quatenus ex eo contractu facti sint locupletiores: præsertim verò contra pupillum, qui nisi locupletior factus obligari ciuiliiter sine tutoris sui auctoritate non potest, l. obligari, 9. infra de auctoritate tutor. Minorem etiam sine tutore suo etiam obligatur, l. pueres, 101. de verborum obligat. sed potest implorare restitutionem in integrum, si se non modo minorem, sed etiam læsum probet, l. verum, 11. §. sciendum, l. quod si minor, 24. §. 1. l. non omnia 44. & pass. sup. de minor. l. nam posteaquam 9. §. si minor sup. de incurr. ando. Filius autem familias, si contra Senatusconsultum Macedonianum pecuniam mutuam accepisset Macedoniani exceptione iuuaretur, l. 1. & pass. sup. de Senatusconsulto Macedoniano. Ergo idem in proposito dicendum est, vt minor, quilibet non sit obligatus, conuenitur tamen, tanquam si obligatus esset idem beneficium habere debeat restitutionis in integrum, quod haberet, si ipse contraxisset, itemque filius familias eandem Senatusconsulti exceptionem.

RAT. DVB. Quæ ratio facit, vt contra alias personas, cum quibus creditor fuerat contracturus si mulier non contraxisset, actio institutoria dari debeat

eadem & in his personis locum habere videtur, nempe quia si mulier non intercessisset, ipsi contraxissent, & se obligassent. Nulla igitur sit ipsius iniuria, si quæuis non contraxerint, pro obligatis tamen habeantur.

DEC. Non potest durior esse condicio eorum, qui non contraxerunt, vt pro efficaciter obligatis contraxissent, ne alioqui plus possit fictio in casu ficto, quàm actio in casu vero contra l. filio, 23. infr. de liberis & posthumis, l. si is qui pro emptore, §. de vscapionib. Atqui si pupillus sine tutoris auctoritate contraxisset, naturaliter quidem obligatus fuisset: sed sine effectu, etiam si per stipulationem promississet, nec mutuum pecuniam accepisset: mutua verò accepta pecunia naturaliter quidem fuisset obligatus: & cum effectu obligationis naturalis sed non iure naturali. Ciuiliiter autem nullo modo, nisi post rescriptum Diui Pij quatenus locupletior ex mutuo factus fuisset, vt docuimus ad l. vlt. sup. de iurciarando, & ad l. naturaliter, 113. §. vltim. & l. quod pupillus, 41. supra de condit. indebit. Proinde nulla contra eum actio dari posset, cum obligatio, quæ naturalis tantum est, actionem nullam possit producere: sed tantum retentionem, vel exceptionem, vel deductionem, vel denique compensationem, vt supra dictis locis ostendimus: ergo multò minus poterit actione illa institutoria conueniri pupillum, qui si mulier non intercessit contracturus fuerat sine tutoris auctoritate, nisi propterea ex contractu illo factum cum locupletiore, vt rescripto Diui Pij locus esse possit, de quo in l. 3. in principio supra de commod. & alibi sæpè. Pubes verò, idemque minor annis viginti quinque, si contraxisset, siquidem obligaretur ciuiliiter: sed ita tamen, vt aduersus eam obligationem in integrum restitui potuisset, dummodo probata, vt diximus, læsione, etiam non immodica, dum ne omnino minima. Quidni ergo multò magis restitui poterit aduersus fictam illam & tacitam obligationem, qui etiam aduersus

uerfus veram & expreffam reftitueretur? Denique filiusfamilis si mutuum pecuniam contra Macedonianum accepiffet, haberet, vt diximus, exceptionem Macedoniani, cur non ergo habebit, etiam si non accepit, si conueniat quafi accepiffet? vt in fuma iisdem modis ficta illa obligatio poffit deftrui, quibus vera fubuerteretur. Sed an idem de reftitutoria aétione dicendum erit, quod diximus de Inftitutoria? Accurfus negat quafi difficilius fit, vt cõtra huiusmodi aétionem, quæ nunquam competit quis reftituatur quàm vt cõtra eam quæ competit, & extincta fuit propter mulieris interceffionem. Mihi verò aliud iudicium eft: nam si de pupillo agamus, nulla poteft contra eum reftitui vetus aétio, si abfque tutoris authoritate contraxerat, quia nec vlla contra eum vnquam competiat. Ideoque

non nifi fruftrà & ridiculè de reftitutoria aétione tractari hoc cafu poteft: si verò de minore & filiofamilias qui aduerfus S. C. contraxerit, admittà quidem dandam effe contra eos reftitutoriam, fed quæ tamè eadè incõmoda & reftituciones in integrum & exceptiones Macedoniani paffura fit quæ pateretur, etiam si extincta nunquam fuiffet. Non enim poteft reftitui nifi cum priftinis fuis qualitatib. & vitis. Itaque reftitutoriæ illius aétionis eadem femper erit ratio quæ & inftitutoriæ, quam nec Vlpian. in hoc §. denegat contra minorem aut filiumfamilias, fed ait duntaxat perinde aduerfus eam succurrendum effe minori data ipfi reftitutione in integrum. Itemque filiofamilias, accommodata illi exceptione atque fi anibo contraxiffent, & ipfo iure obligati fuiffent.

9. PAVLVS libro 6. Regularum.

Sed si pro alieno feruo intercedat, quemadmodum in patremfamilias priorem reum reftituitur aétio, ita in dominum quoque reftituenda erit.

Ad l. Sed si pro alieno 9.

RAT. DVB. Non poteft reftitui aétio in eum qui nunquam fuit obligatus, cum omnis aétio personalis præfupponat aétionem. *l. licet 42. §. ea obligatio fup. de procurat.* Multò minùs in eum cõtra quem nulla aétio vnquam competit, cum reftitutio aétionis præfupponat eam priùs competiffè. Atqui cum feruo nulla aétio effe nec effe poteft. *l. cum feruo 107. de reg. iur. l. ferui 14. inf. de ob. & act.* ergo si mulier pro alieno feruo intercefferit, nulla poteft aétio ei reftitui.

DEC. Etiam pro perfona non obligata interceffio fieri poteft. *l. vlt. §. vlt. inf. hoc tit.* ac multò magis pro perfona, quæ fit obligata naturaliter, licet cum ea agi non poffit, cum etiam naturalis obligatio nouari poffit. *l. in fin. inf. de nouat.* ergo etiam pro feruo alieno intercedere mulier poteft. Et idè reftitui ei aétio poteft, non quidem contra feruum, cū

quo agi nunquam potuit, fed contra dominum, aétio, inquam, de peculio quæ ex contrahibus feruorum contra dominos competit. *d. l. vlt. §. vlt.* quemadmodum si pro filiofamilias contra Macedonianum contracto mulier intercederet reftitueretur ei aétio in patremfamilias, vt dictum eft in §. *vlt. leg. præcedentis*, nifi quod ibi tractatur de aétione inftitutoria, hic autem de reftitutoria quæ competit quoties pro debitore interceffit mulier, & ille priùs acceptilatione aut alia nouatione liberatus eft, *l. proxima §. quoties fuprà l. si mulier 16. in fin. inf. hoc titul.* fiue legamus, vt in Pandectis Florentinis in *patremfamilias priorem reum*, fiue, vt apud Accurfum *Prior ei*, reftituitur autem aétio de peculio generalis vel fpecialior de in rem verfo, quæ vtraque datur ex contractu filijfamilias in patrem, ferui verò in dominum, vt Accurf. bene poft Azonem explicat ex *d. l. vlt. in fin.*

10. VLPIANVS libro 29. ad Edictum.

Hæ aétiones, quæ in eos, pro quibus mulier interceffit, dantur, & heredibus, & in heredes, & perpetuo competunt: habent enim rei perfecutionem. ceteris quoque honorariis fuccelforibus dabuntur, & aduerfus eos.

Ad l. Hæ aétiones, 10.

RAT. DVB. Talis obligatio reftituenda eft qualiterat antequam extingueretur, alioqui non priftina aétio reftitueretur, fed alia *l. debitor 24. §. fipro eo inf. hoc tit. l. vlt. fup. de minor.* Atqui poteft fieri vt aétio quæ propter mulieris interceffionem extincta eft fuerit temporalis, qualis eft aétio de peculio in plerisque cafibus in quibus eft annalis. *l. 1. & tot. titu. fup. quando act. de pecul. annal. eff. l. si tamen 4. in fin. fup. de exercit. act.* ergo non fchiper veium eft quod hæc lex ait, aétiones itas, inftitutoriam fcilicet & reftitutoriam, quæ in eos dantur pro quibus mulier interceffit, & de quibus proximè tractatum, & heredes & in heredes perpetuò competere.

DEC. Aétiones honorariæ, quæ rei perfecutionem non penam dantur regulariter & heredes & in heredes perpetuò, id eft etiam poft annum

l. in honorariis, inf. de oblig. & act. de qua latè fcriptumus ad *l. in condicione 9. fup. de condit. furt.* atqui hæ aétiones inftitutoria & reftitutoria habent rei perfecutionem, nec vlla ex parte penales funt, cum per eas id tantum perfequamur quod ex patrimonio noftro abeft, quæ aétionum rei perfecutoriarum natura & definitio eft. *l. l. in honorariis*, ergo & heredes & in heredes perpetuò competere debent, fed hoc intelligi debet poftitis habilibus terminis, id eft si aétio priftina quæ reftituitur erat perpetua, non autem temporalis. *d. §. fipro eo.* Quæ tamen diftinctio non cadit in aétionem inftitutoriam, quæ nunquam competit, fed tantum in reftitutoriam, alia ratio eft earum aétionum de quibus in *d. l. si tamen 4. §. vlt. de exercit. act.* Quæ fcilicet reftitutoriæ non funt, fed propriam naturam habent, camque rei perfecutoriam propter quod funt perpetuæ, vt ibi diximus. Quemadmodum autem competunt inftitutoria

& restitutoria hæredibus & in hæredes, ita & multo magis honorariis successoribus & aduersus eos, quippe qui in omnibus ferè iuris partibus habentur hæredum loco: l. 2. & 3. *infr. de bon. poss. præservari* verò apud Prætozem, ex cuius iurisdictione descendunt actiones, de quibus nunc agimus.

II. PAVLVS libro 30. ad Edictum.

SI mulier tanquam in vsus suos pecuniam acceperit, alij creditura: non est locus Senatusconsulto. alioqui nemo cum fœminis contrahet: quia ignorari potest, quida acturæ sint.

Ad l. Si mulier, II.

RAT. DVB. Plus valere debet, quod in veritate est, quam quod in opinione, l. 2. §. si à pupillo *infr. pro empt. §. si quirem suam II. inst. de legat.* Ergo quamvis creditor, qui pecuniam numeravit mulieri, putauerit eam accipere in vsus suos, si tamen reuera mulier accipiat, alij statim credituræ, dicendum est videri eam intercedere pro eo cui creditura est, & consequenter Senatusconsulto locum esse.

DEC. Senatusconsulto ita demùm subueniunt est mulieribus, si non callidè versatæ sint: deceptis enim non decipientibus succurrendum fuit, l. 2. §. verba itaque, *supr. hoc tit. l. si decipiendi, 30. infr. cod. l. fœminis, 18. C. cod.* Atqui callidè versatur mulier quæ fingit se in vsus suos accipere in pecuniam, quam alij postmodum creditura est, decipitque creditorem, quinon aliter fuerat crediturus, sciens utique non iuvari Velleiano mulierem, quæ in vsus suos pecuniam mutuam accipit: sed eam demùm, quæ pro alio intercedit, l. aliquando, 13. in princ. l. vir vxori, 17. §. vlt. in princ. l. sed fœcum, 3. *supr. nec impuati quicquam ei potest, quod mulieris voluntatem non diuinaverit,*

cùm facti alieni ignorantia probabilis sit, l. vlt. *infr. pro suo.* Ergo non potest in hac specie locus esse Senatusconsulto, & quod dici solet, creditorem qui cum muliere contrahit diligentiorẽ & curiosiorẽ esse debere, in quos vsus pecunia impendatur, l. doli, 19. §. diuersum, *infr. de nouat. & delegat.* ad eum casum pertinet, quo quis contrahat cum muliere alienam obligationem suscipiente, non etiam quæ quis personam mulieris bona fide ab initio sequatur, dicta l. vir vxori, 17. in principio *infr. de hoc ritu.* tunc enim constat, ob ea quæ accepta pecunia postmodum à muliere gesta sunt exceptione, summoveri cum non debere, l. bona fide, 27. *infr.* Et sane ita ius constitutum mulierum præcipuè interest, ne alioqui magno damno & incommodo afficiantur, nemine cum iis contrahere volente, si neque bona fides, neque probabilis ignorantia, quæ bonam fidem patit auxilium aduersus periculum Senatusconsulti præbere non possit, quomodo circa minores 25. annis, ratiocinatur I. C. in l. quod si minor 24. §. non semper *supr. de minorib. iuncta l. ait Prætor, aliàs l. etsi sine, §. idem faciunt, sic in l. Diuus, 24. versic. nec vltorum, infr. de testam. m. l. l. ratat, 7. C. de resind. vendit.*

12. IDEM libro 6. ad Breuium.

IMMO tunc locus est Senatusconsulto, cum scit creditor eam intercedere.

Ad l. Immo tunc locus est, 12.

RAT. DVB. Potest fieri ut creditor sciat mulierem intercedere, & aliam obligationem in se suscipere, nec tamen locus sit Velleiano, ut in exemplis positus à Caio, in l. proximè sequenti, & in l. vir vxori, 17. in principio *infr. eodem.* Ergo non est generaliter & indistinctè vera huius legis sententia.

DEC. In rebus omnibus non tam inspiciendum est quid prima facie, quam quid reuera fiat. Et si autem aliquando accedit, ut prima facie

mulier intercedere videatur, reuera tamen non intercedit, neque alienam obligationem in se suscipit: sed suam potius, cum negotium, pro quo intercedit ad eam pertinet, ut in dicta l. proximè sequenti, & dicta l. vir vxori. Ergo generaliter & indistinctè vera est huius legis propositio, dummodò intelligatur de muliere, quæ reuera intercedat pro alio, & de creditore, qui eam intercedere sciat, ut in exemplo, quod affert Accursius, si quis alij pecuniam crediturus erat, & mulier intercessura, malitque mulieri cedere, quæ postea sit alij creditura.

13. GAIVS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

ALIOQUANDO, licet alienam obligationem suscipiat mulier, non adiuvatur hoc Senatusconsulto. quod tamen accedit, cum prima facie quidem alienam, re vera autem suam obligationem suscipiat. ut ecce, si ancilla ob pacationem libertatis expromissore dato, post manumissionem id ipsum suscipiat, quod expromissor debeat: aut si hereditatem emerit, & æs alienum hereditarium in se transcribat: aut si pro fideiussore suo intercedat.

Ad l. Aliquando, 13.

RAT. DVB. Senatusconsultum Velleianum,

quod de mulierum intercessionibus factum est, succurrit mulieribus omnibus, quæ alienam obligationem in se suscipiunt, l. 1. & 2. *suprà & passim hoc tit.*

debet. nec aliud quicquam requiritur ex parte creditoris, nisi ut sciat eam intercedere, l. proxima sup. Nec ex parte mulieris, nisi ut non versetur callide, nec quicquam faciat animo decipiendo creditoris, l. si mulier 11. sup. Ergo si concurrentibus nullus casus videtur dari posse in quo mulier, quæ alienam obligationem in se suscipit, iuvari Senatû consulo non debeat.

DE C. Verus & verum est Cassiani verbum illud inspicere semper oportere, cui bono; negotium enim ad eum maxime pertinere creditur, cuius vel utilitate vel incommodo res tandem cessura sit, licet non prior conveniatur, l. si quis rem 5. de lib. leg. l. si ceteri 24. sup. de pact. l. cum lex. 46. inf. de fideiuss. Atqui cum auctor loquitur de pactatione libertatis expromissorem debitoris, si post manumissionem id ipsum suscipiat, quod expromissor debeat, licet prima facie pro expromissore intercedere videatur, revera tamen pro seipso potius intercedit, cum non nisi pro ea pecunia fideiussor debeat, ac proinde non poterit iuvare Velleiano. Idemque est si hæreditatem ipsa emerit, & as alienum hæreditarium in hereditatem suam, quæ emptor hæreditatis licet non possit conveniri a creditoribus hæreditariis, in quam cum non hæret, sed singularis successior

fit, l. 2. C. de her. vel act. vend. nisi videretur creditorum actiones suscipiat, ut in l. 2. C. de pact. Cogitur tamen præstare indemnitatei venditoris in cuius locum succedit d. l. 1. C. de her. vel act. vend. l. 2. §. cum quis inf. cod. illo ut. Summum itaque non venditoris huius negotium perit mulier quæ pro venditore se obligat creditoribus hæreditariis. Quomodo & illa quæ pro fideiussore suo intercedit, quandoquidem fideiussor, si solvisset, regressum aduersus eam actione mandati habuisset. Quæ tria exempla sunt à Cajo illustrata, sed quæ superioris legis sententiam non tam limitant & restringunt, quam interpretantes, ut mirum intelligi debeat de muliere, quæ non prima tantum facit, sed de reura intercedat, ut explicauimus. Quod autem Accursius addit tanquam simile vxorem dei donum rerum donatum constante matrimonio, ratione fuit ut spei tantum, cum reuera non sit dominica, ex l. in rebus 30. C. de vir. dot. & tit. inf. Quibus alienis vel non in principio prorsus à proposito alienum est, & longe aliter explicandum, ut alibi plene quæ locis scriptum sumus, iunge legem sed f. cum 3. sup. cod. l. 2. C. cod. tit. l. primam §. in propria causa inf. quand. appell. fit. & inf. quæ temp. l. de die 8. §. 1. & 2. sup. qui satisf. leg.

1 § De pignoribus prioris debitoris non est creditori noua actio: opus est cum quasi Seruiana, quæ & hypothecaria vocatur, in his utilis sit, quia verum est, conuenisse de pignoribus, nec solutam esse pecuniam.

Ad §. 1. De pignoribus.

RAT. DVB. Cum principalis obligatio non consistit, nec accessoria potest consistere l. cum principalis 178. de reg. iur. Atqui obligatio pignorum datorum à principali debitore, pro quo mulier intercedit, accessoria est ad obligationem principalem l. res hypothecæ 5. inf. de pignor. Ergo sublata illa obligatione principali per intercessionem mulieris animo nouandi factam, dicendum est pignora quoque à priore debitore data liberari l. nouatione 18. inf. de nouat. Ergo sicut obligationem principalem nouatione recipimus, restitui necesse est aduersus priorem debitorem, ita & obligationem ac persecutionem pignorum DE C. Actio utilis Seruiana, quæ & hypothecaria dicitur, habet suas condiciones, ut tandiu duret, quandiu debitor solui non est, ut aliter eo nomine satisfactum l. si rem 9. §. omnis pecunia sup. de pignor. act. l. grege §. etiam inf. de pignorib. l. debitor 59. ad S. C. Trebell. l. penult. §. 1. de excep. rei iud. Atqui verum est in proposita specie, neque solutam esse pecuniam creditori, neque aliter ei satisfactum fuisse, et si enim ab initio satisfactum videri poterat ob intercessionem mulieris quam creditor admisit, ad §. omnis pecunia, & item liberatur 6. §. 1. inf. quib. mod. pign. vel hyp. sol. reuera tamen non potest videri satisfactum, cum non duret satisfactum, quomodo

dicimus non videri in rem versum, quod non durat versum l. si pro patre 10. §. versum sup. de in rem vers. Non enim durat satisfactum, cum intercessio mulieris quæ pro satisfactione adhibita fuerat, irrita fiat per S. C. Velleianum, & consequenter non teneat in effectu nouat, quæ obligationem pignorum exinxisse videbatur. Addit Accursius aliam rationem nec in substantiam, quod in proposito principalis obligatio nunquam prorsus extincta fuerit, quia statim atque mulier intercessit & auxilium S. C. cepit competere, & cepit etiam actio restitutoria competere creditori contra priorem debitorem l. debitor 24. §. 1. inf. h. tit. adeoque prius etiam quam existeret conditio, sub qua mulier intercessit §. proximo inf. nec inter primam obligationem & restitutoriam quicquam interest, nisi quod prima directa est, restitutoria verò utilis. Inter directam verò & utilem actionem effectu nihil interest l. actio 47. sup. de neg. gest. Sed prior ratio rectior est, quæ & l. C. in hoc §. assert. hypothecaria enim quæ hoc casu competit, directa est, non utilis, quamvis dicatur utilis Seruiana respectu Seruianæ directæ, quæ non nisi de rebus coloni competit. §. rem si quis in fraudem iusti de action. Non est igitur creditori noua & restitutoria actio opus ad persequenda pignora prioris debitoris lunge l. 1. C. Etiam ob obitograph. pecun. pign. l. cum quid. §. ult. inf. de solut.

2 § Si sub conditione, vel in diem, mulier pro alio intercesserit, etiam pendente conditione, volenti creditori cum priore actio danda est restitutoria, quod enim bonum est, expectare conditionem, vel diem; cum in ea causa sit prior iste debitor, ut omnimodo ipse debeat suscipere actionem.

Ad §. 1. Si sub conditione.

RAT. DVB. Restitutoria obligatio præsupponit extinctionem præcedentis & pristinae actionis, non enim potest restitui actio, nisi quæ prius competit & extincta fuit. Atqui cum mulier intercedit no-

uandi animo in diem vel sub conditione pro eo qui putaretur obligatus, verum est nullam ex intercessionem adhuc competere actionem contra mulierem, cum obligationis in diem conceptæ dies cedat quidem statim, sed nondum veniat, si verò

sub conditione concepta sit, ne cédât quidem *l. credere diem 2. 13. de verb. sig.* Necessé auté est, stipulationem posterioré animo nouandi interpositâ committi, vt per eam fieri possit nouatio, & per nouationem extingui prior obligatio *l. si Stichus 8. §. legata l. quories 14. infr. de nouat.* Ergo expectâri debet euentus diei vel conditionis, vt restitutoria possit competere.

DE C. Frustra expectatur dies aut conditio cuius aduentus nihil operatur *l. Iulianus verum debitorem 60. sup. de cond. indeb. l. si quis ita scripserit. 33. infr. de hered. inst.* Atqui nihil potest operari euentus diei aut conditionis appositæ in obligatione mulieris pro alio intercedentis nouandi animo, quod pertinet ad hoc vt prior illé debitor conueniri possit. Namne quid de die certa dicamus, quam tandem venturam esse certum est, annon futurum est vt omnimodo cogatur debitor solvere actioné, siue conditionem intercessionis exiitūre contingat siue deficiat? Etenim si quidem exiit, tollitur prior obligatio, & extinguitur eodem instanti tanquam nouata per intercessionem mulieris, quam ponimus nouandi animo factam esse *l. si Stichum 8. §. legata & dist. l. quories 14. infr. de nouat. l. vtró condi-*

tionem intercessionis deficere cōtingat, sicuti nulla fiet nouatio ob non commissam stipulationem nouandi animo interpositam, ita manebit prior obligatio & actio quæ nouanda sperabatur: omnimodo igitur & omni casu conueniri poterit debitor, aut prima actione si non sit nouata, aut restitutoria & vtili, si nouatio secuta sit. Quid verò refert debitoris, an actione directâ, qualis prima est, an vtili, id est, restitutoria conueniatur? cū vtraq; eiusdem potestatis sit, eundemque habeat effectum, vt à Triboniano scriptum est sub Pauli nomine in *l. actio 47. sup. de neg. gest.* Alioqui etiam exiitūre conditione stipulationis nouantis & intercessionis mulieris non esset danda restitutoria contra debitore antequam mulier solueret ex intercessione, aut solum condiceret, quod iam falsum est *l. debitor 24. §. 1. infr. h. tit.* fallit igitur hoc casu, quod regulariter dici solet, expectandam esse conditionem *l. bonum 44. §. 5. sub conditione infr. de adl. edict. l. si mandauero 22. in princ. infr. mand. l. cum illud 25. in princ. tum d. l. huiusmodi 13. quando d. leg. ced. l. pecuniam 36. sup. si cert. petat. l. pen. infr. de fideiuss. iunge *l. posthumus 24. infr. de lib. & posthum. l. nam etsi 5. de in iust. rupt.**

14. IULIANVS libro 12. Digestorum.

SI mulier contra Senatusconsultum intercesserit: æquum est, non solum in veterem debitorem, sed & in fideiussores eius actionem restitui: nam cū mulieris persona subtrahatur creditori propter Senatusconsultum, integra causa pristina restituenda est.

Ad l. si mulier. 14.

RAT. DVB. Cū mulier contra Senatusconsultum Velleianum intercessit pro eo qui fideiussores suæ obligationis dederat, subtrahitur creditori sola mulieris persona, propter auctoritatem Senatusconsulti. Ergo nec ei restituenda est actio nisi contra solum veterem debitorem, non etiam contra eius fideiussores, vt non plus reddat restitutio, quam Senatusconsulti auctoritas abstulerit. Quemadmodum aliàs solemus dicere actioné rescissoriam, & restitutoriam, quæ datur ex edicto, *Ex quib. caus. maior.* tantundem debere reddere quantum læsio abstulit, *l. sed etsi 26. §. quories sup. ex quib. caus. maior.*

DEC. Senatus beneficium non debet creditore esse capiosum, sicut nec prætoris esse solet, *l. Pau-*

lus notat. 8. infr. de stipul. prætor. Atqui esset capiosum, si restitueretur actio contra solum debitorem veterem, non etiam contra eius fideiussores, quia sic fieret, vt non restitueretur pristina causa integra creditori, qui ante mulieris intercessionem obligatos habebat cum debitore fideiussores, qui non tuissent liberati nisi mulieris intercessio nouandi animo facta, vt semper præsupponendam est, & principalem & fideiussoriam obligationem extinxisset. Alioqui magna captio esset creditoris, si forte debitor, aut non soluendo esset, aut difficultioris conuentionis *l. si pr. qui satisf. cog. sed etsi esset locupletissimus, creditoris tamé inierisset plures habere debitores vt eligere posset quem mallet conuenire, l. liberum 16. & l. reos 23. c. de fideiuss.*

15. IDEM libro 31. Digestorum.

SI mulieri soluero id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum, stipulatus fuero, & forte, te ratum non habente, agere ex stipulatu institutorio: exceptio Senatusconsulti, quod de intercessionibus feminarum factum est, non proderit mulieri. non enim videri potest alienam obligationem recusare, cū maneam debito obligatus, & ipsa de lucro agat: ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperat, quam pro alio soluere.

Ad l. si mulier. 15.

RAT. DVB. Senatusconsulto Velleiano iuuatur mulier quæ libet pro alio intercedens, *l. 1. sup. & tot. hoc tit.* Atqui cū mulieri solui id quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum stipulatus sum, si iam habere nolis, tenetur mihi mulier in omne id quod mea interest ex stipulatione *Ratam rem haberi*, ad quod non teneretur, si tu ratum haberes. Ergo videtur pro te soluere, & consequenter intercedere.

DEC. Senatusconsultum non aliis prodest mulieribus, quam quæ alienam obligationem susce-

ptam meritò recusant, ne ex sua intercessione damnum sentiant, non etiam illis quæ in rem suam aliquid promiserunt, & quæ lucrum sentient ex alieno damno si iuuantur, *l. 3. sup. hoc tit.* atqui in proposita specie, mulier lucrum sentiet ex meo damno, si eo præteriti iuuaretur, quod tu ratam habere solutionem nollas, quam ipsa accepisset, ita enim fiet, vt & manerem obligatus tibi, propterea quod alij quam vero creditori soluissem, *l. creditor 8. c. de cond. indeb.* & ipsa pecuniam meam retineret, si non eam mihi reddere cogeretur. Itaque indebitum quod accepit reddere potius quam pro te solu-

ne intelligitur, vt in l. proximi sequenti, & in l. si mulier de decim. infr. Denique nunquam succurrendum

est personæ, quæ sollicita sit de præda, vt Papinianus loquitur in l. si minoris 25. infr. de administr. tut.

16. IDEM libro 4. ad Velleium Ferozem.

Si mulier contra Senatusconsultum Velleianum pro me intercessisset Titio, egoque mulieri id soluissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio huius Senatusconsulti non est profutura mulieri. neque enim potuit periclitari, ne eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat.

Ad l. Si mulier. 16.

RAT. DVB. Senatusconsultum Velleianum succurrit mulieri, quæ apud alterius creditorem intercessit, vt si à creditore conueniatur, possit illa se tueri exceptione, l. 1. & 2. *supr. & passim h. tit.* atqui ponimus mulierem intercessisse pro me apud Titium; meamque obligationem suscepisse. Ergo etiam si pecuniam ei soluero pro qua intercessit, dicendum est iuari eam Velleiano debere, cum id quod inter me & mulierem gestum est post contractam obligationem, non debeat prodesse creditori meo ignoranti, nec mulieri nocere, vt amittat exceptionem, quam ab initio ex Senatusconsulto habuit; *argum. l. vlt. supr. de pact.*

I Si ab ea muliere, quæ contra Senatusconsultum intercessisset, fideiussorem accepissem: Gaius Cassius respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam, si à muliere rogatus fuisset. Iulianus autem rectè putat, fideiussori exceptionem dandam, etiam si mandati actionem aduersus mulierem non habeat, quia totam obligationem senatus improbat. & à prætore restituitur prior debitor creditori.

Ad §. i. Si ab ea muliere.

RAT. DVB. Non eadem ratio est succurrendi mulieribus & earum fideiussoribus, nisi cum fideiussor à muliere rogatus est, vt pro ea fide iubeat, quo nimirum casu habiturus est regressum contra mulierem actione mandati, alioquin debet fideiussor sibi imputare, cur viro & sponte pro muliere intercesserit, neque ex persona mulieris iuuandus est, vt facti sui penam non sentiat. Bene igitur Cassius dicebat ita demum dandam fideiussori mulieris exceptionem Senatusconsulti, si à muliere ipsa rogatus fuisset.

DEC. Fideiussorem etiam qui à muliere rogatus non est, si tamen pro ea sponte intercesserit & soluerit, perinde habet regressum pro indemnitate sua consequenda ac si à muliere rogatus fuisset, nisi quod illo casu habet actionem mandati, hoc verò actionem negotiorum gestorum l. ex mandato. 20. §. 1. *infr. mand.* Ergo eadem ratio est viroque casu succurrendi mulieris fideiussori, ne per mediam ipsius personam, mulier contra Senatusconsulti mentem conueniatur. l. si quis ab eo. §. *infr. de lib. leg. l. cum lex. 46. de fideiuss.* Imò quod magis est, etiam si donandi animo fideiussor intercesserit, quo casu siue rogatus fuerit, siue non rogatus, nullum aduersus mulierem regressum habere potest. Adhuc tamen dicendum est ei succurrendum esse, quia vt Iulianus hic scribit, totam obligationem Senatus improbat. Totam, inquam, id est non tantum mulieris & principalem, sed accessoriam quoque, & fideiussorum, & o-

mnium, qui pro muliere & cum ipsa obligati sunt, sic enim locus hic accipiendus est, non quomodo putat Accursius, vt mulieris quoque obligatio imprecaretur. Quenam enim alia quam mulieris aut potius, aut prius imprecaretur? Sed totam intelligit Iulianus eam quæ ex mulieris & intercessorum ipsius obligatione constat, in quo obseruandum est aliam rationem esse Velleiani Senatusconsulti, aliam Macedoniani. Nam in Macedoniano non aliter succurrimus fideiussori, quam si regressum habiturus sit aduersus filium familiæ, non si animo donandi pro eo intercesserit, l. sed si 9. §. non solum, *supr. ad S. C. Maced.* Nimirum quia Macedonianum odio crediturum introductum est, Velleianum verò favore mulierum l. qui exceptionem 40. *supr. de cond. indeb.* Odiā verò restringenda sunt & fauores ampliandi, vt habet regulam iuris Pothicij, & l. cum quidam 19. de lib. & posth. Et rursum ne tam facile damnum incurrat filius familiæ creditor, qui si contra fideiussorem donandi animo intercedentem agere non posset, neminem haberet quem conueniret, atque ita iacturam incurreret debiti, quod non nisi accepto fideiussore contraçurus fuisset; at in Velleiano non adeo periclitatur creditor, etiam si aduersus eum qui animo donandi fideiussor, actio pura ei denegatur, quia vetus & pristina obligatio contra priorem debitorem ei restituitur, l. debitor 24. §. 1. *infr. & l. quamuis 8. §. quoties supr. cod.* Quod & Accursius noster bene vidit, & postrema huius §. verba non obscurè minuunt.

17. AFRICANVS libro 4. Questionum.

VIR vxori, donationis causa, rem viliori pretio addixerat, & in id pretium creditori suo delegauerat, respondit, venditionem nullius momenti esse: & si creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem vtilem fore, quamuis

Tom. I. II.

Ff. 2

ditor existimauerit, mulierem debitoricem mariti fuisse, nec id contrarium videri debere ei, quod placeat, si quando in hoc mulier mutuata esset, ut marito crederet, non obstaturam exceptionem, si creditor ignorasset, in quam causam mulier mutuaretur, quandoquidem plurimum interfit, utrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam obligationem in eam transferat: tunc enim diligentior esse debere.

Ad l. Vir vxori, 17.

RAT. DVB. Valerem^{io} etiam quæ donationis causa facta est, si modo vniuersa venditio donationis causa facta non sit, sed tantum res in iniuste pretio distracta sit. l. si quis donationis. 38. *infr. de contrah. empt.* Atqui ponit Africanus virum vxori donationis causa rem vltiori pretio addixisse, ut in id pretium creditori suo eam delegaret; Ergo non potest dici eam venditionem nullius esse momenti.

DEC. Moribus populi Romani receptum est, ut donationes inter virum & vxorem factæ, non valeant oblationes postas in l. 1. 2. & 3. *infr. de donat. inter vir. & vx.* Ergo nec eæ valere possunt quæ in fraudem iuris excogitate sunt, si modo cum animû maritus vendendi non haberet, idcirco venditionem commentus sit ut donaret. l. si sponsus §. circa venditionem iuncto §. generaliter eod. tit. Atqui ponimus virum vxori donationis causa rem addixisse mulieri, ut modo diximus, ac proinde animum donandi habuisse. Ergo venditio nullius momenti est: quæ tamen valere inter alias personas non suspectas nec prohibitas. d. l. si quis donationis, in fin. Multum namque interest quid à quo dicatur fiat, ut, ut dicebat Plinius, nihilque facilius est aut probabilius, quam ut in fraudem legis factum esse præsumamus, quod à persona suspecta & prohibita suspectum est. l. qui testamentum 27. *infr. de probat.*

a. Et si creditor pecuniam. RAT. DVB. Senatusconsulti exceptio non debet nocere creditori ignoranti mulierem intercedere, cum nihil ei possit imputari. l. si mulier tanquam 11. cum l. seq. *supr.* Atqui creditor qui existimauit mulierem à marito delegatam mariti debitoricem fuisse, ignorabit utique eam intercedere: non enim interce-^{ss}it mulier, quæ eius debitorix est à quo delegatur. l. debitorix 24. in princip. *infr. h. tit.* Ergo quamuis in proposito casu mulier non fuerit debitorix mariti, quia donationis causa facta venditio vltiori pretio non valuit, ut proximè diximus, dicendum tamen videtur exceptionem mulieri vtilem esse non posse.

DEC. Mulieri vilis est Senatusconsulti exceptio, quoties pro alio reuera intercedit, licet creditor eam ignorat intercedere, dummodo à muliere non sit deceptus, quia diligentior & curiosior esse debuit in inquirendo, an mulier à marito delegata, debitorix eius esset nec ne, ut scire posset an ea intercederet alienamque obligationem in se susceperet, an suam propriam, quemadmodum dicere so-

lemus de eo qui seruo alieno pecuniam credidit, curiosum scilicet eum esse debere, quo pecunia vertatur. l. 3. §. penult. *supr. de in rem vers.* In quo durior est conditio eius qui alienam obligationem transferre in mulierem, quam illius qui ab initio cum muliere contrahit, hunc enim sufficit ignorare intercessionem mulieris, illum vero non item, ut Africanus non in eleganter hic ait. Atqui in hac specie, non potest dicere creditor se deceptum esse à muliere, quæ se debitoricem existimauit, nec rursum mulier à creditore, qui eam mariti debitoricem esse credidit, sed uterque deceptus est à marito qui donationis causa vxori venderat vltiori pretio, ut eam venditoricem, constitueret, tunc tamen venditio nullius esse momenti. Ergo dicendum est, mulieri à marito delegatæ profuturam exceptionem Senatusconsulti contra creditorem mariti, ne alioqui damno afficiatur mulier cui nihil imputari potest, & ex eius damno lucrum sentiat creditor, cui potest imputari, cur diligentior & curiosior non fuerit: Obstat tamen huic legi videtur, quod scriptum est in l. quamuis. 8. §. si mulier. *supr.* non esse locum Senatusconsulti, si mulier, quæ alieno creditore contra Senatusconsultum promissit, ab eo delegatur quasi creditrix. Sed respondendum est cum Iacobo Cuiacio qui in hac legem scripsit feliciter, id non aliter locum habere, quam si mulier sciuerit se non teneri, & finxerit se forte teneri ex alia causa, & creditor ignorauerit. Illuc enim deciperetur creditor à muliere quæ deciperet illum impudè. In proposito autem specie, putabat mulier se teneri. Obicitur etiam lex prima. C. h. tit. quæ non aliter subuenit vult mulieri, alienam obligationem in se transferenti, quam si creditor sciuerit eam intercedere quasi contra ignorantem creditorem exceptio Senatusconsulti locum habere non debeat. Respondet idem Cuiac. & rectè, posse exceptionem Senatusconsulti nocere creditori etiam ignoranti, cum ipsa quoque mulier intercedere se ignorauit. Itemque in casu §. proximè sequentis. Obstat denique omnium maximè quod scriptum est in l. si sanctus 13. C. eod. scienti creditori, qui principaliter ab initio cum muliere contraxit suam operâ alij accommodante, exceptionem Senatusconsulti non nocere, nisi dicas cum eodem Cuiacio, loqui eam legem de muliere, non quæ à marito interponitur querendæ pecuniæ causa, sed quæ sua sponte sumit pecuniam in vsum mariti, ut in l. 4. in princip. d. l. si mulier tanquam §. & l. sequ. *supr.* l. bona fide *infr. h. tit.*

¶ Si mulier dixisset, sibi rem dotis nomine obligatam, & creditor curasset, ei pecuniam dotis solui, quo idem pignus acciperet, mulieri etiam pecunia credita deberetur. si possessor creditor aduersus eam Seruiana agentem exciperet. Si, non voluntate eius pignus datum esset. replicationem mulieri Senatusconsulti non profuturam, nisi creditor scisset, etiam aliam pecuniam ei deberi.

Ad §.

Ad §. 1. Si mulier.

RAT. DVB. Iunatur mulier Velleiano quoties reuera intercedit pro alio, etiamsi creditor ignoret eam intercedere, si modo cum muliere quis ab initio contrahat, nec id agat ut alienam obligationem mulier in se suscipiat, quemadmodum proxime Africanus dixit initio huius legis, atqui cum mulier quæ maritum habebat obligatam & propter dotem & propter pecuniam creditam, dixit tibi esse obligatam dotis nomine, nec de pecunia credita quicquam significauit, & postea dotis solutionem accepit à creditore mariti, videntur pignus dotis in causam creditui accepit, constat creditorem hunc maritum cum ipsa muliere ab initio contrahere, & præterea mulierem intercedere, quia remittit pignus sibi obligatum pro pecunia credita, quam nullam accepit. Ergo hoc quæ casu si mulier agat quasi Seruiana aduersus creditorem, eundemque possessorem pignoris & ipse aduersus mulierem excipiat de pignore sibi ex mulieris voluntate dato, danda mulieris est aduersus eam exceptionem replicatio Senatusconsulti, quia diligentior esse debuerit creditor in inquirendo an pignus hoc obligatum esset mulieri ex alia quam dotis causa, ne alioquin ætuturam pecunie creditæ incurat mulieris pignus amittat, cuius remedio indemnitati suæ maxime profecerat; præsertim verò cum remissio sola pignoris non sit intercessio *l. quammus §. supr. h. tit. l. etiam. C. eod. persona* autem quæ conuenit ut pignus sibi datum alij obligetur, remittere pignus videatur *l. Titius §. 5. vlt. l. Paulus 12. in princip. D. quib. mod. pign. vel supr. sel.* nam neque remissio pignoris donatio est *l. 1. §. 1. in fr. de remiss. pignoris. l. et si pignus 18. in fr. qua in fraud. credit. quæ amittit etiam si est donatio, non potest tamen ea res inducere Senatusconsultum Velleianum, per quod non succurritur donanti mulieri, sed obligata *l. 4. in fr. supr. eod.**

DEC. Non debet Senatusconsultum nocere ignorantibus creditoribus, qui ab initio non cum muliere ipsa contrahunt, sed cum alio licet mulieris debitore, præsertim si nihil sit quod imputari creditori possit, aliquid autem sit quod illi mulier debeat imputare, secundum ea quæ ad initium huius legis diximus: deceptis enim non decipientibus mulieribus succurrendum fuit *l. 2. §. 1. supr.* Atqui in proposito specie, creditor ab initio contrahit non tam cum muliere, quam cum mulieris debitore marito, ut credat ei pecuniam, quam pro dote restituere mulieri maritus possit, proinde non est quod creditori quicquam imputetur, cur non fuerit diligentior, ut inquireret an mulieri præter dotem alia pecunia credita deberetur, maxime verò, cum non id ageret ut mulier obligationem mariti in se suscipere, sed tantum ut pignus sibi à marito datum re-

mitteret, inque suum locum creditorem succedere pateretur. E contrario autem imputandum est mulieri, quæ cum sciret sibi datum esse pignus, & propter dotem & propter pecuniam creditam, dixit tamen sibi rem pro dote obligatam esse, & de pecunia credita tacuit. Quid enim hoc aliud fuit, quam decessisse creditorem, qui si pro pecunia quoque credita pignus datum fuisset sciisset, vel non credidisset pecuniam marito, vel aliud pignus accepisset. Ergo si creditor, ideique possessor pignoris aduersus mulierem quasi Seruiana agens pro pecunia credita, excipiat de remissione pignoris, non est mulieri danda replicatio Senatusconsulti contra ignorantem creditorem qui bona fide contraxit, nec minus à muliere quam à marito deceptus est.

a Nisi creditor scisset etiam aliam pecuniam ei deberi.

RAT. DVB. Non potest scientia creditoris facere ut remissio pignoris sit intercessio *l. 1. quammus §. supr. & d. l. etiam. C. h. tit.* Atqui cum mulier consentit ut pignus sibi datum alij obligetur, nihil aliud facit nisi quod pignus suum remittit *D. l. Titius §. 5. vlt. D. l. Paulus in princip. D. quib. mod. pign. vel supr. sel.* Ergo nec si creditor sciuerit aliam pecuniam debitam fuisse mulieri præter dotem, & pro ea pignus datum, exceptio Senatusconsulti danda est mulieri quæ non intercessit.

DEC. Pignus ex pluribus causis datum, potest ex vna remitti, ex alia vero retineri, nec potest videri remissum ex ea causa ex qua creditor posterior nesciuit obligatum, quia conuictio siue expressa siue tacita nunquam trahitur ad in cogitatum, vulg. *l. cum Aquiliana §. supr. de transact.* Imò verò potest etiam creditor solua pignoris sui causa consentire pignorationi, aut alienationi pignoris. *l. 4. §. 1. eod. tit.* Atqui ponimus mulierem noluisse pignus suum remittere, nisi quatenus obligatum illud habuit ex causa dotis, non etiam ex causa pecunie creditæ. Ergo quatenus remittere pignus suum noluit, & tamen pignus reddidit, sciendum est videti eam pro marito intercessisse, idèbque hoc respectu iurari etiam per Velleiani replicationem possit, nisi ei obstarer, quod dissimulando causam pecunie creditæ ipsa creditorem decesserit, ut in superiore specie diximus, quitamen non possit dici deceptus si sciuisset aliam pecuniam extra causam dotis mulieris debuisse ipsum enim decepit, nec debuit certiorari qui sciuit, *l. nam si sciit 26. supr. de rei vind. l. 1. in fr. in fr. de act. empr.* Bene igitur Africanus d. l. inquit. an creditor sciuerit, an ignorauerit, non quasi vno casu potius quam alio mulier intercessisse videatur, sed ut si sciuerit, prodesse debeat contra eam replicatio Senatusconsulti, quæ ignorantibus nocere non deberet.

2 ¶ Mulier, & Titius, cum in rem communem mutuarentur, eiusdem pecunie rei facti sunt. non omnimodo mulierem pro parte socij videri intercessisse dicebam. nam si ob eam causam mutuati fuerint, ex qua si creditor pecuniam non dedisset, maius damnum mulier passura fuerat (veluti quod communis insula fulta non esset, vel quod fundus communis in publicum committeretur) potius esse, ut Senatusconsulto locus non sit, at si in aliquam emptionem mutua pecunia sit accepta: tunc pro parte intercessionem factam videri, & ideo creditorem partem dumtaxat pecunie à muliere petere posse: quod si totum petierit, exceptione pro parte summouebitur.

Ad §. *Vlt. Mulier & Titium.*

RAT. DVB. Quoties duo correi debendi eiusdem pecunie nomine facti sunt, ob negotium aliquod commune, obligantur quidem singuli in solidum, & suo quisque nomine, sed ita tamen ut negotium vtriusque generatur, & utilitas pecunie creditur ad vnumquemque ex correis spectet, l. 2. & *passim de duob. reis* l. 1. C. epd. At qui ponimus cum Africano mulierem & Titium in rem communem accepisse mutuum pecuniam, & pro negotio quod vtriusque pro parte contingebat. Ergo fieri non potest, ut non videatur hoc casu mulier pro Titio, pro parte intercessisse maxime verò si vulgatum interpretum opinionem sequamur existimantium, ex pluribus correis debendi si ad alterum duntaxat negotium pertineat, cum pro principali debitor habendum, alium verò pro fideiussore. Quod ex hoc potissimum textu probare solent. Huic enim opinioni consequens est, ut, si ego ad vtrumque spectet negotium, vtriusque pro parte socij intercessisse existimetur.

DEC. Cum quaeritur, an mulier contra Senatusconsultum intercessit nec ne, illud maxime inspicendum est, an & quatenus ipsius interit obligari. Maxime verò si cum alio obligetur. Non enim statim pro alio se obligat, etiam si cum alio se obliget. Adeoque quod magis est, tamen si se obliget in causam communem: sive enim mulierem & Titium tanquam correat debendi mutuum accepisse pecuniam, ut communis insula sulciretur, quæ alioquin in eo erat ut esset ruinosa, aut ad soluendum veldigal pro fundo communi, qui alioquin commissus in publicum fuisset. Nemo dubitat quin mulieris interfuerit eam pecuniam mutuam accipere, & se cum Titio obligare potius quam pati ut pecunie inopia vel ruet insula, vel pondus committeretur. Maius enim damnum sine dubio his casibus mulier pateretur, nec potest videri pro Titio intercedere, quæ etiam si Titium socium non haberet, suæ obligationis, tantumdem tamen pecunie mutuari a creditore debuisset, ne in maius illud damnum incideret. Ergo non magis hoc casu iuuanda est mulier Velleiano quam si sola se obligasset.

a. *At si in aliquam.* RAT. DVB. Duo correi debendi non videntur vice mutua fideiubere, nec si sint socij, ut bene ad hunc §. partim contra Ioannem, partim contra ceteros interpretes disputat probatque Iac. Cuiacius ex l. *vers. si in princip. infr. de duob. reis* l. si duo rei 10. cod. tit. *nuncia l. 5. infr. tit. prox. l. si duo 34. supr. de recept. qui arbit. recep. l. si Titium 48. nuncia l. Gramm*

18. PAULVS libro 8 ad Plautium.

IDEM est, si pro debitore meo Titius & mulier duo rei intercesserint.

Ad l. *Idem est* l. 18.

RAT. DVB. Ratio dubitandi & decidendi ad hanc legem eadem est quæ ad §. *vlt. legis præcedentis*, nisi quod multo minus dubitari potest an contra Velleianum intercesserit mulier quæ pro debitore meo cum Titio quasi correa debendi apud me fideiussit. Aut etiam circa fideiussionem intercessit. Etsi enim non potest videri pro Titio correo suo intercessisse, ad quem ponimus negotium non magis quam ad ipsam pertinere, cum ambo in rem debitoris mei intercesserint. Differentia tamen illa est quod in huius legis specie, mulier intercedit in totum pro debitore meo, quamvis tanquam correa debendi intercesserit, quæ tamen si correa tantum

71. *infr. de fideiuss. l. 1. infr. rem rat. hab. l. 3. §. nunc de effectu & l. 5. de libert. leg.* Vnde est quod vno ex pluribus reis in solidum conuenio & solidum soluentem nulla ei datur actio contra correum ad consequendam pro parte indemnitate non solum mandati quam haberet si fideiussisset l. ex mandato 20. §. 1. *nuncia l. qui paritur 18. supr. mandat.* sed neq; negotiorum gestorum quam haberet qui sine mandato fideiussisset l. ex mandato §. 1. Ob eamque causam necessaria est correo soluenti cessio actionis contra correum à creditore faciendam *rem hereditarian 65. infr. de emption. l. si non singulis 5. & l. si in rem 12. C. si cert. pet.* Quamvis nostri vulgo contra sentiant ex l. 2. C. de duob. reis. Decepti ex mendosa illius loci lectione quæ procul dubio sic emendanda est, ut pro illis verbis, *exsoluisse legamus Ne soluisse*, ut docuimus in vltima parte Chiliadis, melius quàm vndecimo libro coniecturatum. At qui ponit Africanus in hac specie mulierem & Titium tanquam correat debendi in aliquam emptionem accepisse mutuam pecuniam simpliciter nulla fideiussionis facta mentione. Ergo verum esse non potest quod Africanus respondet intercessionem hoc casu pro parte factam à muliere videri, ideoque nec posse eam creditorem à muliere nisi partem pecunie petere. Quod si totum petat, exceptione pro parte summoueri debere.

DEC. Aliud est fideiubere, aliud intercedere. Intercessionis enim nomen generatius est, fideiussionis strictius. Quisquis fideiubet, intercedit, sed non quisquis intercedit fideiubet: habent enim se tanquam genus & species, ut quod dicitur de genere dicatur etiam de specie, non contra. Ergo quamvis in proposita specie mulier non possit videri fideiussisse pro Titio, facendum tamen est videri eam intercessisse, cum effectu & executione obligationis inspecta, ut loquitur Cuiacius, correat omnes inuicem intercedant quatenus alius pro alio obligatur in parte, quamvis vnusquisque solidum debeat pro sua nõ pro correi obligatione. l. 1. 2. & 3. & *passim de duob. reis. nuncia l. si duo duobus 12. §. 1. cod. tit. & l. sed & si seruus. 20. infr. de fideiuss.* Itaq; errauit in huius loci interpretatione Accursius qui fideiussionem ab intercessione non diffinxit, existimans inspicendum esse duntaxat an pecunia ad vtrumque perueniret pro parte, & pro qua parte, an in totum, ut correat ad quem vel nihil, vel minus peruenit pro ea parte, quæ nõ peruenit, non tantum intercessisse, sed etiã fideiussisse videatur. Quod manifestè falsum est, ut constat ex d. l. si non singulis 5. & d. l. si in rem 12. C. si cert. pet. *nuncia l. propter mutuam 4. C. de duob. reis.*

TUTOR pupilli decesserat, herede instituto Titio. cum de adeunda hereditate dubitaret, quoniam male gesta existimaretur: persuadete matrem pupilli, ut suo periculo adiret, adiit stipulatorumque de ea causa est, indemnem se eo nomine præstari. si ex ea causa Titius pupillo aliquid præstitisset, isque matrem conveniret: negavit exceptioni Senatûs consulti locum esse, quando vix sit, ut aliqua apud eundem pro eo ipso intercessisse intellegi possit.

1 ¶ Nec dissimilem huic propositioni ex factis agitaram: * cum quidam vir prætorius decessisset, duobus filiis superstitibus, quorum alter in pubes esset, & alter legitimus tutor fratri esset, & cum paterna hereditate se abstinere vellet, mandatu vxoris defuncti, quæ mater pupillo esset, abstento pupillo solum se hereditati miscuisse. ubi similiter se respondisse Iulianus ait, si, ex causa agente pupillo, damnum eo nomine passus esset, non impediri eum Senatûs consulti, quominus à muliere rem servaret.

2 ¶ In proposita specie & illud tractandum est, an is, qui mandato mulieris adierit, si damnum ob id patiatur, quod debitores hereditarij soluendo non fuerint, Senatûs consulti locus sit: quasi quodammodo eorum obligationes mulier susceperit magis autem est, ut ne ob hanc quidem causam Senatûs consulti locus habeat: quando non ea mente fuerit, ut pro his intercederet: sed ut tutoris aduersus pupillum, & ceteros forte creditores indemnem hereditatem præstaret.

3 ¶ Denique, si ponamus mulierem in emptione hereditatis eo nomine damnum pati, quod debitores hereditarij soluendo non sint: nulla (puto) dubitatio erit, quin Senatûs consulti locus non sit. etiam si maximè creditoribus aliquantum præstiterit.

4 ¶ Quid ergo, si, cum propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius, quod parum idonea nomina debitorum viderentur: mulier hoc ipsum re promissit, ut quanto minus à quoquo eorum servari posset, ipsa præstaret? prope est, ut sit intercessio.

Adl. Tutor. 19.

RAT. DVB. Mater pupilli quæ Titio hæredi instituto à tutore persuasit, ut hereditatem tutoris quasi idoneam suo periculo adiret, cum de adeunda ea Titius mutaretur, si postea hereditas damnosa appareat, obligatur actione mandati l. si verò non remunerandi 12. §. si quis mandaverit vers. hoc amplius suprà. mandat. Finge ideo damnosam esse quod hereditarij debitores soluendo non sint, videtur obligationes illas debitorum in se suscepisse, eoque consilio indemnitate Titio promississe. Ergo fatendum est videri eam pro debitoribus hereditariis apud Titium intercessisse, & conuenienter si quod ex ea causa Titius pupillo aliquid præstiterit ob tutelam à tutore male gestam, & pro indemnitate consequenda regressum habere velit contra matrem, iuvare eam Velleiano debere.

DEC. Fieri non potest, ut quis pro alio apud eundem ipsum intercedat, distinctæ enim sunt & esse debent personæ intercedentis & eius pro quo interceditur sicut & personæ fideiussoris, & eius pro quo fideiubet l. heres à debitore 21. §. seruo l. Granus 71. infr. de fideiussor. Ergo non potuit mater pupilli apud Titium pro Titio ipso intercedere. Nec enim pro alio quam pro Titio intercessisse vi-

deri potest, ut periculo suo ad adeundam tutoris hereditatem alioqui suspectam, eum iuvaret. Cui nihil minus cogitauerit, quam ut pro alio vllò intercederet. N. mo autem vel inuitus vel ignorans pro alio intercedit. Et quamvis ex post facto appareat damnosam esse hereditatem tutoris propterea quod debitores hereditarij soluendo non sint, attamen id non fit nisi per consequentiam & extra id quod agebatur, non solent autem attendi quæ fiunt per consequentiam, sed ea tantum quæ principaliter aguntur l. 1. l. quod dicitur. 7. de autorit. tut. Id autem duntaxat inter Titium & matrem pupilli actum reuera fuit, ut mater Titium hæredem pupilli indemnem præstaret aduersus pupillum ipsum & creditores hereditarios, si forte soluendo non esset hereditas, ut intelligamus vel intercedendi animum non habuisse mulierem, vel non nisi pro Titio apud Titium ipsum eam intercedere voluisse, quod tamen nec volens facere potuit. Itaque potest hoc casu verè usurpari quod Vlpianus ex Papiniano scribit in *Liquamius* 8. §. 1. suprà. h. tit. mulierem nullam videri alienationem suscepisse neque vererem neque nouam, sed ipsam, tum primum fecisse hanc obligationem: longèque alia species est, quæ ab imperatore tractatur in l. si mater, ubi scriptum est intercedere videri mulierem, qui tutoris exco-

Tom. IIII.

Ff 4

fare volenti indemnitate repromittit, vt docuimus ad d.l. *quamuis*. §. 1.

a *Cum quidam vir pratorius*. R.A.T. D.V.B. Mulier quæ alij mandat vt se obliget pro ea re quæ ad mulieris commodum & vtilitatem nõ petrine, proculdubio intercedit apud eum cui mandat, cum pro ea se obliget, adeo vt ij quoque intercedere videantur, qui contemplatione mandati mulieris interueniunt. *I. quanquam* 7. *supr. cod.* Atqui in ea specie quam Africanus ex Iuliano tractatam hic intersevit, ponit Iulianus, marreni filij impuberis qui fratrem habebat eundemque legitimum tutorem, mandasse fratri tutori consiliu in inuentu de abstineuda fraus hæreditate, vt pupillum quidem abstineret, seipsu autem solum hæreditati paternæ immisceret, & quidem periculo ipsius matris ita mandantis. Ergo fatendum est in illa specie mulierem intercessisse videri, vt si ex ea causa agente quodocunque pupillo damnu eo nomine passus esset frater, idemque tutor legitimus impeditur Senatufconsulto quo minus rem à muliere seruare posset mandati actione. Sed ratio decidendi eadem est quæ in superiori casu, nempe quod nemo possit pro eodem apud eundem intercedere. In proposito autem si qua sit matris intercessio, ea nec pro alio esse possit quam pro pupilli fratre tutoreque legitimo, nec rursus apud alium, quam apud eundem ipsum fratrem, pro pupillo eum nec potuit nec voluit mater intercedere, cum is creditor non debitor fratri proponeretur, fratrique & idem tutor legitimus debitorem se constitueret ex causa paternæ hæreditatis ei se immiscendo, à qua si abstinuisset quod facere cogitabat, nihil fratri pupillo debuisset. Immixtur namque sola illa est, quæ ipsum obligat ab oneribus hæreditariis siquidem filius qui se abstinnit pater nam hæreditate, licet post abstentionem hæres nihilominus iure ciuili remaneat. *l. cum quasi* 30. §. *sed et si sumus*, *infr. de fideicom. liberi*. A prætore tamen hæredis loco non habetur. *l. filius* 12. *supr. de interreg. in vir. fac. l. filius* 12. *infr. de virg. & pup.* Proinde cum mater promissit fratri tutori non & fiducia-rio, vt male putat Accursius, sed legitimo filij impuberis indemnitate suo periculo, vt & fratrem impuberem abstineret & se solum immisceret, non potest videri intercessisse, sed potius nouam hanc obligationem fecisse, & consequenter non est quod Senatufconsulti Velleiani auxilium imploret.

b *Denique si ponamus mulierem*. R.A.T. D.V.B. Mulier quæ hæreditatem emit quam postea damnosam esse apparuit ob id solum quod debitore hæreditatē soluendo non sint, obligatur tamen omnibus creditoribus hæreditariis vt etiam de suo iis satisfacere teneatur. *l. qua dotis* 33. *infr. sol. matr.* quia soluendo est hæreditas, quæ inuenit suæ heredes sue emptorem. *l. liberis* 36. *infr. de bon. liberi*. *l. 2. C. de hered. vel ad. vend.* Ergo videtur mulier hoc ipso intercedere pro hærede apud creditores hæreditarios, qui alioquin debiti sui iacturam facturi essent; fortassis hærede ipso eodemque venditore hæ-

reditatis non minus existente non soluendo quam testatore ipso cuius hæreditas vendita est.

D E C. Non potest mulier, nec alia quolibet persona pro se ipsa intercedere, vt supra diximus. Atqui mulier, quæ hæreditatem emit, seipsam obligat proprio nomine, non quidem creditoribus hæreditariis, sed venditori hæreditatis, vt creditoribus omnibus satisfacere teneatur. *d. l. 2. C. de hered. vel ad. vend.* tanquam quæ sit vice hæredis. *l. 2. §. cum quis. infr. cod. illo tm.* Ergo non potest videri intercedere apud creditores hæreditarios, nec magis pro hærede quam pro seipsa. Idque ita esse apparet euidentius ex eo quod nullam actionem habent in eam creditores hæreditarij. *d. l. 2. C. nisi vltro eas excipiat*, vt in *l. 2. C. de pact.* Nam si apud eos intercessisset, vtique ab eis conueniri ex sua intercessione posset. Nec ad rem pertinet quod debitoribus hæreditariis existentibus non soluendo, ipsa tamen creditoribus aliquantulum de suo præstiterit. Nihil enim aliud inferri ex eo potest, nisi quiddam damnum passa sit mulier ex hæreditatis emptione. At non etiam quod damnum passa sit ex sua intercessione, Senatus autem non succurrit mulieri cuiuslibet damnum passa, sed ei tantum quæ ex sua pro alio intercessione damnum senserit.

c *Quid ergo si cum propterea*. R.A.T. D.V.B. Nihil est propter quod magis dubitare debeat hæres institutus aut legitimus, an hæreditatem adire debeat necne, quam quia subest iustus metus latentis æris alieni, quod postea emergere potest, aut quia dubitet an hæreditarij debitores sint soluendo, licet a iure etiam cause nonnullæ esse possint. *leg. 4. infr. ad S. C. Velleianum l. si in testamento* 22. §. *h. r. infr. si quis om. miss. causæ test.* Ergo nihil interest an mulier mandet periculo suo hæredi vt adeat hæreditatem, an vero ei repromittat indemnitate, si quod damnum, per inopiam debitorum hæreditariorum aut qua alia de causa passurus sit. Atqui priore casu mulier non intercedit, vt iam diximus. Ergo nec postérieure.

D E C. Cum mulier hæredi cunctanti de adenda hæreditate ob id solum quod nomina debitorum parum idonea existimaret, ei repromissit se præstaturam, quanto minus à quoquo eorum seruari posset, aperte obligationes eorum in se suscipit, quamuis non tam eo consilio faciat vt ipsi proficiam vt sibi aut filio suo impuberi. Ergo intercedit. Quid enim aliud est intercedere, quam alienam obligationem in se suscipere, & pro alio se obligare? Ergo iuncta est eo casu mulier exceptione Velleiani, si à Titio qui eius periculo adiit, ex sua intercessione conueniatur. Idque est quod Africanus significat postremis illis verbis, *Propterea vt sit intercessio*. Non quasi putet propter intercessionem non esse, vt Martinus credit, sed vt modestius sententiam suam insinuet. Quomodo prudentes nostri facere solent, ac si scripssisset, *Magis est vt sit intercessio*, vt in *l. Sticbum aut Pampbilum* 95. §. *penultim. infr. de solut.*

¶ Cum haberes Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere veller, nec tu mulieris nomen propter Senatufconsultum sequeris: petiit à me mulier mutuum pecuniam, solutura tibi, & stipulanti mihi promissit ignoranti, in quam rem mutualetur, atque ita numerare me tibi iussit, deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, stipulanti tibi promisi. quaesitum est, si eam pecuniam à muliere petam, an exceptio Senatufconsulti ei proficiat respondit, videndum,

dendum, ne non sine ratione dicatur, eius loco, qui pro muliere fideiussisset, haberi me debere: ut quemadmodum illi, (quamvis ignorauerit mulierem intercedere) exceptio aduersus creditorem datur, ne in mulierem mandati actio competat, ita mihi quoque aduersus te utilis exceptio detur, mihi que in mulierem actio denegetur: quando hæc actio periculo mulieris futura sit,^a & hæc paulo expeditius dicenda, si prius, quam ego tibi pecuniam soluerem, compererim eam intercessisse. ceterum si ante soluerim, videndum, utrumne nihilominus mulieri quidem exceptio aduersus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam possim, an verò perinde habendum sit, ac si ab initio ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditum isses, quod quidem magis dicendum existimaui: ut sic Senatusconsulto locus non sit, sicuti & cum debitorem suum mulier deleget, intercessioni locus non sit, quæ postea non rectè comparari ait: quando delegatione debitoris facta, mulier non obligetur si (ut in proposito) alienam obligationem in se transfulerit: quod certè Senatus fieri noluit.

Ad §. 1. Cum haberes.

R. A. T. D. V. B. Non est locus Senatusconsulto, nisi cum & mulier pro aliquo intercedat apud creditorem & creditor sciat eam intercedere, non etiam si ignoret, si mulier 11. & seq. *supr. hoc tit.* Atqui in specie huius §. ponit Africanus mulieri mutuum pecuniam petenti numeratam fuisse à me ignorante, in quam causam mutuareretur, aut quod effectu idem est, quia nummos ad manum non habebam stipulanti tibi promissam à me fuisse iussu mulieris. Cum ignorarem ea mente negotium geri à muliere, ut apud te, pro Titio debitore tuo intercederet. Ergo si eam pecuniam stipulanti mihi mulier promiserit, eamque ex stipulatione à muliere petam, exceptio Senatusconsulti neque ei prodesse, neque mihi prodesse debet.

D. E. C. Non indiget Senatusconsulti auxilio contra mulierem is qui pro muliere intercedente fideiussit, cum exceptio Senatusconsulti quæ mulieri prodest, etiam fideiussori eius prodesse debeat. *l. si mulier 16. §. 1. vbi diximus supr. hoc tit.* Atqui in proposito specie sicut dubitan nō potest quin mulier pro debitore tuo apud te intercesserit, cum intercedendi animum habuerit. Ita neque dubitandum est quin pro ea videat fideiussisse apud te, quāvis negotium quod inter te & eam gerebatur, ignorarem. Ergo quemadmodum fideiussori mulieris, etiam si ignorauerit mulierem intercedere, danda est exceptio Senatusconsulti, ne alioqui danda sit fideiussori contra mulierem mandati actio, ita & in hoc casu dicendum est, mihi dandam vtilem Senatusconsulti aduersus te exceptionem: Ac proinde mihi contra mulierem denegari dam esse actionem mandati, cum alioquin euenire necesse esset, ut mea obligatio periculo mulieris cederet, quam proinde ex sua intercessione periclitari contingeret contra mentem Senatusconsulti.

^a **E. T. H. A. P. A. U. L. O. E. X. P. E. D. I. T. I. U. S. D. I. C. E. N. D. A. S. U. N. T.** **R. A. T. D. V. B.** Etiam si non competeret mulierem intercessisse pro debitore tuo priusquam ego tibi pecuniam soluerem, artem verum est Senatusconsulto locum esse, ut mihi in mulierem actio denegari debeat, quoniam hæc obligatio periculo mulieris futura sit, ut proxime diximus. Ergo non potest fieri conditio mea deterior ob id quod ante solutionem sciuerim mulierem intercedere, & solum vi-

detur monere Senatusconsultum nocere creditori scienti in ea specie in qua nocere debeat etiam ignoranti.

D. E. C. Scientia creditoris, non ignorantis mulierem intercedere, et si non semper facit deteriorem creditoris conditionem, eo scilicet casu quo ignorans quoque creditor Senatusconsulti exceptione summoueri debeat, semper tamen facit, ut certius & expeditius, Senatusconsulto locum esse, cum regulare sit, ut scienti tantum noceat nō etiam ignorantanti. *Limd. 12. & l. vii vxi. 17. & passim supr. hoc tit.* Itaque in proposito specie si ponas me sciuisse mulierem intercedere priusquam ego Titij pecuniam soluerim, certum & indubitatum ius est Senatusconsulto locum esse, mihi que actionem in mulierem denegari debere. At si ignorantem, non aequè facile induci potest autoritas Senatusconsulti. Id enim est quod Africanus subiicit in vericulo: *Ceterum si ante soluerim.* Vbi ait questionem eo casu locum superesse, an mulieri aduersus me exceptio dari debeat & ego tibi condicere pecuniam possim quam solui, an verò perinde habendum sit ac si in ipso initio contractus pecuniam mulieri credididissem, ac rursus tu mihi in creditum iussisses, id est, mihi pecuniam ex causa crediti debere cepisses. In qua questione si priorem dubitationis partem amplectamur, Senatusconsulto locus est, si posteriori, Senatusconsulto locus non est: inclinatur autem Africanus in posteriorem partem, & concludit Senatusconsulto locum non esse, scilicet propter meam ignorantiam, quasi non sit hic casus ex eorum numero in quibus etiam ignoranti Senatusconsultum nocet. Et in hoc sane recedit à priore sententia quam supra explicauimus, & in qua admittebat Senatusconsulto locum esse, etiam contra me ignorantem. Quoniam enim iure putasset mihi succurrendum esse, namque fideiussori mulieris aduersus Titium, si non credidisset iuvandam Senatusconsulto mulierem, pro qua ego apud Titium fideiussissem? Prius enim est, ut Senatusconsultum locum habeat in persona mulieris quam ut propter mulierem fideiussoris eius eodem Senatusconsulto succurratur. Nec tamen existimandum est secum pugnasse Africanum in hac specie, aut quomodo Cuiacius putat, à Iuliano dissensisse. Verba enim illa primi responsi, *Videndum non est sine*

ratione dicatur. Verba sunt Africani adhuc dubitantis quid in tam perplexa quaestione respondendum esset, ac mox in utramque partem disputaturi, non autem definitis quid vel ipse, vel Iulianus sentiret. Quod aperit & concludit tandem in *d. versio. Caterum.* nempe Senatusconsulto locum non esse, cui prius dixerat videri esse locum posse. Quamquam obsequandum est secundum utramque sententiam sic Africanum existimare, ut mihi succurri oporteat: sed alia atque alia ratione. Secundum priorem quidem sententiam tanquam mulieris fideiussori denegata & Titio creditori contra me, & mihi contra mulierem actione quasi Senatusconsulto locum hic habente. Secundum posteriorem vero sententiam data mihi contra mulierem actione sicut & Titio contra me quasi cessante Senatusconsulto; Quomodo cessaret si ab initio mulier pecuniam numerasset ignorans in quos usus eam pecuniam mutaretur, ut in *d. l. simul* 11. & seq. & dicta *l. vir vxori* 17. *supr. hoc tit.* Quare concludendum est cum Africano non esse in hac specie locum Senatusconsulti, cum mulier, antequam ego pecuniam ei crederem, non fuerit obligata, & consequenter perinde haberi debeat, ac si pecuniam ipsa numerasset, quumvis intercessura hoc fecisset, *l. quamvis* 8. §. *planè* *supr. hoc tit.*

b. Sicut & conditorum suum. RAT. DVB. Mulieri, quae debitorem suum delegauit, perinde conditio competit atque si pecuniam soluisset, quasi contra Senatusconsultum in exceisset. *d. l. quamvis* 8. §. *interdum.* *supr. hoc tit.* Ergo non est absolute verum quod hic scribitur, cum mulier debitorem suum delegauit, nec intercessioni, nec proinde Senatusconsulto locum esse, maxime vero si intercessura delegauerit.

DELEGATIO pro solutione est, *d. §. interdum.*

Nec quicquam refert an mulier debitorem suum delegauerit pro alio. an vero pecuniam soluerit, & numerauerit. Atqui Senatusconsultum non succurrit mulieri soluenti aut donanti, sed ei tantum quae se obligauit. *l. 4. §. ultim.* *supr.* Ergo nec succurritur ei qui quae debitorem suum delegauit. Aliud enim est mulierem aliquid facere, quasi intercessuram, aliud vero quasi intercedere. *d. l. quamvis* 8. §. *planè.* Si tamen mulier, cum iam aduersus Senatusconsultum obligata esset, debitorem suum delegauerit, conditio ei competet, quia competet, etiam si soluisset, non quasi delegando intercesse-

rit, sed propter delegationem praecedentem contra Senatusconsultum factam *d. §. interdum.* Est igitur hic vericulus intelligendus de muliere, quae debitorem suum delegauerit, cum nondum esset obligata, ut bene Accursius explicat. Sunt autem haec verba siue Iuliani, ut putat Cuiac, siue Africani, ut Accursius, quasi afferentis casum similem superiori, ut prober clarius. Nec in superiore specie locum esse intercessionem & Senatusconsulto: Sed tamen idem ille quisquis est, similitudinem hanc reprobatur in verbis illis sequentibus, *quae postea non rectè comparari ait,* & ostendit casum hunc dissimilem esse à superiore, in eo quod delegatione, debitoris facta pro mulierem non ante obligatam, non idcirco mulier obligatur, sed solutior potius, ut diximus, & idem quantum ad Senatusconsultum pertinet, non intercedit, licet intercedi animo delegauerit aut soluerit. At in proposita specie negari non potest quin mulier se obligauerit & alienam obligationem in se transfunderet. Quod certe cōtra Senatusconsulti mentem factum esset, nisi creditoris ignorantia eum, ut supra diximus, excusaret. Et na hic vericulus vltimus omnino intelligendus est, non quomodo Accursius putat quasi Iulianus ab Africano dissentiat, & argumentum sit Africanum, responsio autem Iulianum. Quod ridiculum esset, cum Africanus Iuliani discipulus fuerit non magister. Nec subtilius Africani magnus interpret Cuiacius sentit Iulianum in hac specie variasse, vixissimauerit in superiore specie, si ego tibi pecuniam pro mulieris debitore soluerim, potiusquam competere eam intercessisse, Senatusconsulto locum non esse, sicut nec eum debitorem suum mulier pro alio delegauit. Postea vero, id est, inquit Cuiacius in posterioribus libris, idem Iulianus crediderit, imo locum esse Senatusconsulto, propter alienam obligationem à muliere in se translatam. Cum tamen neque Iulianus, neque Africani mens illa fuerit, ut diceret in prima specie Senatusconsulto locum esse, praesupposita ignorantia creditoris, qui in textu supponit in vericulo. *Ceterum,* sed tantum ut monet casum illum non esse similem delegationi factae à muliere, sed longè dubitabiliorem etiam casu, posita ignorantia creditoris. propterea quod in casu delegationis mulier non obligetur, quae in alio casu obligatur, sed non tamen contra Senatusconsultum, si creditor ignorauerit cum intercedere, secus si sciuerit.

20. Idem libro 8. Quaestionum.

SI pro vno reo intercessit mulier, aduersus utrumque restituitur actio creditori.

Ad l. Si pro vno. 20.

RAT. DVB. Actio quae creditori restituitur aduersus debitorem pro quo mulier intercessit, nihil aliud ei debet reddere, quam quod intercessio mulieris ab illa liberat, non cum sit ea restitutio nisi ut inde non creditor seruetur, *l. debitor* 24. §. 1. *infr. hoc tit.* Atqui cum pro vno reo ex duobus correis debendi mulier intercessit, solus ille per intercessionem mulieris liberatur, non etiam correis pro quo nec intercedendi animum mulier habuit, ne alioqui oporteretur actus ultra intentionem agentis, *vulg. l. non omnis* *supr. de reb. cred.* Ergo non nisi contra eum pro quo mulier intercessit, restituenda est actio creditori.

D E C. Cum plures sunt correi debendi, vna ta-

tum est obligatio, quae proinde si in vnius persona tollatur siue solutione, siue nouatione, siue acceptatione, siue etiam peritione, in alterius quoque persona tollitur, *l. 2. §. 3. §. 1. & passim* *infr. de duob. reis.* Atqui ponimus mulierem pro vno ex correis debendi intercessisse, non simpliciter aut per fideiussorem, quae utrumque in nouatione retineret, sed nouandi animo, ut bene interpretatur Accursius: alioqui quomodo ille argumentatur, quare restitueretur actio, aut quo iure, contra utrumque, si alter tantum esset liberatus, siquidem restitutio actionis praesupponit eius extinctionem, & praecedens obligatio liberatio nem? Ergo necesse est ut contra utrumque restitatur creditor actio, ne alioqui maneat in damno, si cum ante

terea duos

tea duos haberet debitores, vnum duntaxat habere incipiat. Aliud iuris est si duo rei stipulandi fuerint, & apud alterutrum ipsorum mulier intercefferit pro debitore, quamvis animo nouandi ei

namque soli restituenda est actio apud quem intercefferit, *l. quamuis. 8. §. quamquam in omnes, vbi diximus supr. hoc tit.*

21. CALLISTRATVS libro 3. Institutionum.

SI pro aliquo mulier intercefferit, & in rem eius, quod acceptum est, vertatur: exceptio Senatusconsulti locum non habet: quia non fit pauperior.

Item si quid liberaliter fecerit, veluti ne iudicatus pater eius, propter solutionem vexaretur: non erit tuta Senatusconsulto Velleiano. oneribus enim earum Senatus succurrit.

Ad l. Si pro aliquo. 21.

RAT. DVB. Senatusconsultum generaliter succurrit mulieribus quæ pro aliquo intercefferunt se obligando. Vnde Senatusconsultum de intercessionibus mulierum appellatur. Ergo si pro aliquo mulier intercefferit, licet id quod acceptum est, in rem mulieris versum sit, nõ eo minustamen ei succurrendum est.

DEC. Ea mens fuit proculdubio Senatusconsulti, vt succurreret mulieribus intercedentibus, & pro alio se obligantibus, ita demum si propter intercessionem illam fierent pauperiores, ne scilicet ex facilitate & lubrico sui sexus periclitarentur: Atqui mulier, in cuius rem versa est pecunia pro qua intercefferit, non fit ex sua intercessionem pauperior. Ego nec Senatusconsulti exceptionem iuuanda est *l. 3. l. aliquando 13. l. vir uxori 3. ult. supr. hoc tit. & l. proxima infr.*

Item si quid liberaliter fecerit. **R**AT. DVB. Liberaliter facit mulier etiam quæ pro alio se vltro obligat nullo iure neque persona vlla cogente, donari enim videtur quod nullo iure cogente conceditur, vt habet iuris regula *l. donari 81. de reg. iur. l. do-*

22. PAVLVS libro 6. Regularum.

SI mulieri dederim pecuniam, vt eam creditori meo soluat, vel expromittat, si ea expromiserit: locum non esse Senatusconsulto, Pomponius scribit: quia mandati actione obligata, in rem suam videtur obligari.

Ad l. Si mulieri. 22.

RAT. DVB. Mulier cui dedi pecuniam vt creditori meo soluat, aut vt eam pro me expromittat, id est, animo nouandi se obligat pro me alij, siue fuerim obligatus siue non fuerim, proculdubio pro me intercedit. Ergo iuuanda est Senatusconsulto, quod de feminarum intercessionibus factum est.

DEC. Non omnis mulier quæ pro alio intercedit, iuuatur Velleiano, sed ea tantum quæ intercedit in rem alienam non in suam. *l. 3. & 4. & seq. supr. hoc tit.* Atqui cum mulieri nondum obligata dedi pecuniam, vt eam vel creditori meo soluat vel expromittat, tametsi se obliget, & reuera intercedat,

23. IDEM libro singulari ad Senatusconsultum Velleianum.

SI mulier in iure interrogata, responderit se heredem esse, si sciens se heredem non esse, responderit: minime intercessisse videri, quia decepit, quod si existimauit se heredem, & eo nomine decepta responderit: in eam actionem quidem dari plerique existimauerunt: sed exceptione Senatusconsulti adiuvari.

Ad l. Si mulier. 23.

RAT. DVB. Mulier, quæ in iure interrogata an esset heres Titij, respondens se heredem esse, cum sciret non se, sed Sempronium Titij esse heredem,

intem tamen suam non in meam videtur intercedere, cum mandati actione mihi obligata sit, vt pecuniam meam, quæ ad se peruenit, mihi restituat, qua tamen actione liberatur, siue pecuniam illam pro me soluerit siue expromiserit, quia rem meam iuxta fines mandati diligenter & vtiliter gessi. Nec solum pauperior facta non est, per huiusmodi intercessionem, quod sufficeret vt Senatusconsulto locus non esset. *l. proxima in princip. l. si mulieri solvero. 15. supr. hoc tit.* Sed etiam locupletior facta intelligitur, quia se ab obligatione & actione madati liberavit, *l. si pupillus. 66. de solut. l. species. 12. infr. de acceptit.* Bene igitur Paulus ex Pomponio hic scribit, Senatusconsulto in hac specie locum non esse.

transfert sine dubio in se actionem, quæ contra Sempronium tanquam verum heredem dari deberet, cum ex sua responsione, quamvis falsa, obligetur actione interrogatoria, vt proinde possit con-

ueniri tanquam hæres ac si verè hæres esset, l. 1. *et tot. tit. sup. de interrog. an iur. fac.* Ergo pro Sempronio intercedit, & quidem contra Senatusconsultum Velleianum. Quid enim aliud est intercedere quam alienam obligationem in se transferre, l. iur. 19 in fin. *sup. hoc. tit.*

D E C. Deceptis, non decipientibus Senatus succurrit, l. 2. *si decipiendi. 30. hoc. tit.* Atqui mulier quæ, cum sciat se hæredem non esse, respondet & fatetur se hæredem, id omnino agit vt decipiat interrogantem. Ergo iuvari Velleiano non debet, quamuis reuera intercessit, quia quod ad Senatusconsultum pertinet, intercessisse non videtur.

A *Quod si existimant.* **R A T. D V B.** Mulieri intercedenti & deceptæ succurritur per Senatusconsultum, ita vt contra eam actio non dari debeat, l. 1. *sup. hoc. tit.* Atqui mulier, quæ existimans se hæredem esse, cum non esset, intercedendo respondit se hæredem, & intercessit, cum actionem, quæ aduer-

sus verum hæredem dirigi debuit, in se transfulerit, & decepta est potius quam decepta. Ergo iuuanda est Velleiano, hæc tamen ne contra eam actio detur. Melius enim est actionem contra eam denegari, quam ei conuenire exceptionem Senatusconsulti accommodari.

D E C. Non habet animum intercedendi mulier quæ hæredem se esse respondet, cum ita existimet, & cum interrogato actione obligatur, non tam creditoris quam proprio suo facto & errore in laqueum suæ obligationis incidit. Ergo non tam amare cum creditore agendum est, vt actionem ei denegare omnino prior debeat, & tamen quia reuera intercessit, cum obligationem, quæ aduersus verum hæredem danda erat, in se transfulerit, & quum est Senatusconsulti exceptionem ei accommodari, vt hoc veluti temperamentum adhibito, & rationibus & aequitati satisfiat.

24. I D E M libro singulari de intercessionibus feminatum.

Debitrix mulier a creditore delegata pro eo, cui delegata est, promissit, non vtetur exceptione.

Ad l. Debitrix. 24.

R A T. D V B. Mulier, quæ a creditore suo delegata si pro eo promissit ei cui delegata est, intercedi pro creditore apud eum cui passa est se delegari, nam & hoc modo fit intercessio. Ergo Velleiano iuuanda est.

D E C. Senatusconsulti exceptio tunc mulieri

1 ¶ Sed si pecuniam promissit, ne delegetur, intercessisse videtur.

Ad §. 1. Sed si pecuniam.

R A T. D V B. Femina quæ, si doli garetur, intercederet, cum promissit pecuniam ne delegetur, certe non intercedit: non enim fit delegatio nisi per solemnem stipulationem animo nouandi interpositam ab eo cui quis delegatur, §. *preterea. Inst. quib. mod. sol. oblig. l. 1. 3. & vlt. Cod. de nouat. & deleg.* Ergo neque Velleiano iuuanda est.

D E C. Nihil interest, an quis intercessionem mulieris admittat, an vero pretium intercessionis ab ea accipiat. Effectus enim idem est, & æquè fit mulier utroque casu pauperior contra mentem Senatusconsulti, si pro aliquo. *21. sup. hoc. tit.* Alioqui

2 ¶ Si Senatusconsulti beneficium interuenerit: vtrum statim cum mulier intercessit, actio in priorem debitorem competit: an, si mulier solum contradicat, puto statim, & non expectandam solutionem.

Ad §. 2. Si Senatusconsulti.

R A T. D V B. Potest fieri vt mulier quæ contra Senatusconsultum intercessit, Senatusconsulti tamen exceptione uti nolit, ad hocque caueat se non vsurum, vt in *d. l. vlt. §. penult. infr.* nemo enim iure suo uti cogitur. *l. si index. 41. sup. de iur. l. penult. Cod. de pact.* Atqui non alia ratio est restituendæ veteris actionis in priorem debitorem pro quo mulier nouandum intercessit, quam ne in damno & iactu: a maneat creditor qui pro vetere debitore mulieris obligationem & intercessionem admisit, atque ita priorem debitorem amisit. Ergo non est danda creditori actio restitutoria contra priorem debitorem, quousque mulier soluerit & condixerit, ac proinde expectandum est, non tantum vt mulier soluat, sed etiam vt solum repetat.

D E C. Quoties mulier contra Senatusconsultum intercedit, certum est Senatusconsulti exceptionem ei competere, & quidem ita fauorabilem,

vt etiam si obligationem agnouerit & soluerit, repetitio tamen ei danda sit *l. qui exceptionem. 40. sup. de condict. indeb.* Nisi beneficium Senatusconsulti ipsa sibi præripuerit cauendo se exceptionem non vsuram, vt in *d. l. vlt. §. penult. infr.* Atqui nihil interest, an quis ipso iure obligatus non sit, an vero exceptionem aliquam habere possit, *l. nihil interest. 11. de reg. iur.* Merito igitur dicendum est, statim competere creditori restitutionem aduersus veterem debitorem. Cuius certe nihil interest, cum in ea causa sit, vt omnino actionem suscipere cogatur, vt scriptum est in *l. aliquando 13. §. vlt. vbi diximus sup. iuris* enim ratio quæ semper cetera est, non debet ex euentu pendere, nec ex mulieris voluntate, quam satis est, posse per exceptionem Senatusconsulti assequi, ne cogatur solvere, & cum soluerit, vt possit repetere. Ergo statim atque mulier contra Senatusconsultum intercessit, verum est competere actionem restitutionem in priorem debitorem, vt

eius

cuius causa talis fiat, qualis futura erat si mulier non intercessisset.

3 ¶ Si pro eo, qui temporali actione teneretur, mulier intercesserit: temporalis actio restituatur. sic tamen, ut ex præcedenti causa, continua tempora numerentur post restitutionem: quamvis statim, atque intercessit mulier, competierit.

Ad. §. ult. si pro eo.

RAT. DV. Actio restitutio qua propter mulieris intercessionem competit aduersus veterem debitorem, competit iura iuris & legis potestate. *q. namui. 8. §. quoties sup. b. r.* Atqui obligationes, quæ ex lege & iuris ratio inducuntur, sunt perpetuæ, quia & lex ipsa & iuris ratio perpetua est. *Inst. de perpet. & temp. act. in princ. l. si cur. 3. & l. omnes. 4. C. de præscript. 30. vel 40 ann.* Ergo si pro eo qui temporali actione tenebatur, puta rehibitoria quæ sex mensibus finitur, *l. cum sex 56. infr. de ad. l. edit. mulier.* intercessit actio, quæ restituitur non iam temporalis ut antea, sed perpetua esse debet, præsertim cum videatur quodammodo substituta in locum actionis perpetuæ, quæ aduersus mulierem ex intercessione competit, si Senatusconsulto non iuuaretur. Tritum enim est actionem subrogatam in locum alterius naturam eius inducere, in cuius locum subrogatur, *vulg. l. si qui cum 10. §. qui iniuriarum sup. si quis caution.*

DE C. Restitutio actio quamvis non sit eadem illa numero quæ per intercessionem mulieris sublata fuit (erat enim illa dicta, hæc utilis *d. l. quamui. §. si conuenit. & §. si mulier sup. hoc tit.* eadem tamen est specie & qualitate, idcirco nimirum restitutio appellatur quasi restitutio. Ergo qualis erat ante mulieris intercessionem, talis restitui debet, ac proinde temporalis, si tempore aliter primū fuerat.

a Sic tamen ut ex præcedenti causa. RAT. DV. Quemadmodum non valent agere non currit præscriptio. *l. 1. §. ult. C. de annal. except.* Ita ex quo incipit actio competere, certum est eius tempora currere. *l. in rebus 30. c. omnes. C. de iur. dot. auth. nisi triennale. C. de bon. mater.* A qui actio restitutio a

2. MOESTINVS libro singulari de Eutemacis.

SI domina seruo suo credi iusserit, actione honoraria tenebitur.

1 ¶ Quod si pro eo fideiusserit exceptione Senatusconsulti Velleiani, iudicio conuenta, aduersus creditorem tueri se poterit: nisi pro suo negotio hoc fecerit.

Ad l. si domina. 25.

RAT. DV. Nihil videtur interesse, an domina seruo suo pecuniam credi iusserit, an pro eo fideiussit, fideiubere namque nihil aliud est quàm fide sua esse iubere, ut verbum ipsum sonat. Atqui domina quæ iubet seruo pecuniam credi, non iuuat Velleiano, sed tenetur honoraria & prætoria actione quod iussu, ut Modestinus hic fatetur, ut scriptum est in *l. 2. §. 1. sup. tit. prox.* Ergo nec iuuanda est Velleiano, si pro seruo suo fideiubat. Nec enim prohibitum est dominis fideiubere pro seruis. *§. 1. infr. de fideiuss.* Ergo nec si domina pro

26. VLPIANVS libro 37. ad Edictum.

SI mulier intercedendi animo, seruum alienum, suum esse responderit: quæ si intercesserit auxilio Senatusconsulti utetur planè si pro bona fide seruiente sibi responderit, non videtur intercessisse.

Ad l. si mulier intercedendi. 26.

RAT. DV. & DE C. ad hanc legem eadem

incipit competere statim atque mulier contra Senatusconsultum intercessit, ut diximus in §. Proximo. Ergo continuatè pota, quibus durare potuit prior actio, numeranda sunt ex quo mulier intercessit, non autem ex quo restitutoriam actionem creditor à prætoribus impetrat.

DE C. Non possunt currere tempora iam extinctæ actionis, quia non entis nullæ sunt qualitates. *vulg. l. penult. sup. de reb. credit. l. si partem. 19. sup. D. quemad. seru. amitt.* Atqui ponimus extinctam fuisse priorè actionè per intercessionem mulieris animo iuuandi factam. Ergo non possunt continua eius tempora currere, nisi ex quo de restituta est, quauis ipsius restituendæ ius iam cõpetierit, alioquin euenerit facile posset, ut finiretur actio temporalis restitutio priusquàm fuisset restituta, quod absurdum esset. prius enim est, ut quid initium habeat quam ut finiat. *l. si in diem 46. l. Titio vsusfructus 96. infr. de cond. & dem.* Sanè, quin compendiosa sint tempora quæ intercessionem mulieris præcesserunt, dubitari non potest, quamvis actio restitutio alia sit numero, licet eadè specie & qualitate, ut diximus: sic enim scriptum est in specie licet dissimili in *l. ult. sup. de minorib.* Vbi ostendimus eandem esse Pauli sententiam in hac lege, quæ Pomponij in illa, eandemque esse *l. gis vtriusque* rationem in eo quoque ut continuationis tempora, quæ pro restitutio actione competunt, quemadmodum apud Pomponium non incipiunt currere nisi ex die petite restitutionis. Itaq; hic apud Paulum nisi ex die impetratæ actionis, contra quam Accursius censet. Itemque Cuiacius qui errorem Accursij secutus putauit legendum (quoniam) pro (q. amus) ut decidendi rationem faciat, quæ paulo tunc dubitandi.

seruo fideiusserit, iuuanda est Velleiano.

DE C. differentia larga est inter iussu & fideiussionem, iussus enim intercessio non est, at fideiussio intercessio est, nempe quia qui iubet, seipsum priorem & suo nomine obligat, qui autem fideiubet, obligat se pro alio. Merito igitur Modestinus respondet dominam iubentem credi seruo non iuuari Velleiano, fideiubentem verò si sua fideiussione cõueniatur, iuuari scilicet. ut ille subiicit, nisi pro suo negotio hoc fecerit, mulier enim quamvis intercedenti, si in rem & utilitatem suam intercedat, numquam succursit *l. aliquando 13. vbi diximus & alibi sæpius.*

26. VLPIANVS libro 37. ad Edictum.

SI mulier intercedendi animo, seruum alienum, suum esse responderit: quæ si intercesserit auxilio Senatusconsulti utetur planè si pro bona fide seruiente sibi responderit, non videtur intercessisse.

Ad l. si mulier intercedendi. 26.

RAT. DV. & DE C. ad hanc legem eadem

ferè est quæ ad *l. si mulier in iure 23. sup. hoc tit.* nisi quod ibi tractat Paulus de muliere quæ in iure in

Tom. IIII.

Gg

terrogata respondit se heredem esse cum non esset, sed esse se existimaret, hic vero Ulpianus de muliere, quæ sciens & intercedendi animo respondit suum esse seruum quare vera esset alienus. Nam & huic Velleian. iuuanda est quod verè intercessit & intercedendi animū habuerit falso suo responso transfrens in se actionem, quæ contra verum dominum dari debuerat. Itaque distinctio, quæ adhibetur in d. l. si mulier, hic quoque adhibenda est, ut bene monet Accursius. An scilicet non tantum intercedendi, sed etiam decipiendi animum habuerit, an verò intercedendi duntaxat, non decipiendi, ut priore casu iuuetur Velleiano. l. si decipiendi in fr. sed tantum posteriore. Quamquam difficile est dicere quid fieri possit, ut decipiendi animum non habeat mulier, quæ sciens alienum esse seruum, de quo interrogatur, eum, tamen suum esse responderit, nam, & eam, quæ sciens se heredem non esse, tamen se heredem esse responderit, Paulus habet pro decipiente, idèoque Velleiano iuuandam esse negat in d. l. 23. sup. Nisi dicamus intelligendam esse legem hanc de muliere, quæ intercedendi animo respondit suum esse seruum, quem non ipsa tantum, sed is quoque, à quo interrogabatur, alienum esse sciebat, neque enim is, qui sciuit, videri potest deceptus nisi à seipso l. nam si actor. 26. sup. de rei vind. l. imo 16. §. tunc habet in fr. delibet. cau. Est tamen aliqua differentia inter eum, qui cum non sit heres, respondet

se heredem esse, & illum, qui alienum seruum suum esse falso confessus est, ut constat ex l. qui seruum 20. sup. de interreg. in v. s. sed ea differentia ad hanc legem nil pertinet.

a Planè si pro bona fide seruienti. RAT. DVB. Is qui bona fide seruuit, siue liber sit, siue seruus alienus, certè eius seruus non est, cui bona fide seruuit, Lacquiruntur. 10. §. idem placet in fr. de acquir. rer. dom. Ergo, si mulier talem hominem sibi bona fide seruientem suum esse responderit, & quidem animum intercedendi, ut ponimus, falsum proculdubio respondit, & consequenter Velleiano iuuanda est, si non etiam decipiendi animum habuerit, ut modo diximus.

D E C. Quisquis bona fide seruuit, licet verè seruus non sit eius cui seruuit, quoniam aliud est seruiri, aliud seruum esse, illud facti, hoc iuris est, attamen prope est, ut seruus dici possit, quia saltem in seruutem esse videtur, l. si postulat in fr. 27. §. si bona fide in fr. ad l. l. de adul. Ergo non tam intercessisse hoc casu videtur mulier, quàm verum respondisse, præsertim cum mendacii suspicio euitanda sit, nec omnino falsum videri possit, quod aliqua ratione veritatis primordio adiuuatur, l. cum filius 76. §. heres meus de leg. 2. Quomodo dicimus etiam aliquando contingere, ut liberis serui appellatione contineatur, nec verba omnino repugnare, l. talem institutionem §. 1. ap. sine in fr. de her. inst.

27. PAPINIANVS libro 3. Responforum.

Bona fide personam mulieris in contrahendo secutus, ob ea, quæ inter virum, & uxorem, accepta pecunia, gesta sunt, exceptione Senatusconsulti non summouetur.

Ad l. Bona fide. 27.

RAT. DVB. Qui contrahit cum muliere, contrahit cum persona suspecta, cum possit dubitari, an mulier contrahat animo intercedendi necne, quemadmodum qui contrahit cum muliere qui ex contractu facile lædi potest, & læsus in integrum restitui. Nec enim male personæ istæ comparantur, ut constat ex l. doli 19. §. diuersum est in fr. de nouat. Ergo utroque casu debet diligens esse creditor in quam rem pecunia versatur, ne si aut mulier intercedat, aut minor lædatur, iacturam debiti sui creditor faciat, ne alioqui nuda & incuriosa credulitas creditoris damno afficiat mulierem, aut minorem, ut in l. 3. §. sed si sit accepit in fr. de in rem vers.

D E C. Senatusconsultum Velleianum non fecit absolute, ut male contrahatur cum mulieribus, sed tantum ita demum, si pro alio intercedant, nec enim loco minoris virginis quinque annis circumscripti per omnia mulier habenda est, inquit Pomponius in l. vlt. in princip. in fr. hoc tit. Quamquam nec omnia quæ cum minoribus geruntur, irrita sunt, aut periculo restitutionis obnoxia, nisi minor se præ-

terea optum probet, l. quod si minor 24. §. non semper. l. non omnia. 44. sup. de minor. l. nam postquam. 9. §. si minor. de iur. iur. Atqui cum mulier ab initio sola contrahit, & mutuum pecuniam accipit, quasi eam in suam pecuniam versura, nihil est quod possit imputari creditori, qui personam mulieris hoc casu bona fide sequitur, nec facile scire potest, quid inter mulierem, cui credidit, & matrem eius, postea actum eatur, ut in d. l. doli ad finem versusque facile D. de nouat. Ergo etiam si postea contingat veram esse pecuniam in rem mariti, non eo magis Senatusconsulti exceptione, summoueri creditor debuit: Nec imputandum ei est, cur non fuerit curiosior & diligentior in inuestigando, quàm in rem pecunie verteret, nisi cum iam ab ipso tempore contractui videbat mulierem id agere, ut non iam obligationem suam contraheret, quàm alienam in se susciperet, ac transferret, l. vir uxori in fine princip. sup. hoc tit. ne aliter posito iure eueniret, ut nec eo cū fæminis vellet contrahere, quia semper ignorari potest, quid actura sit, l. si mulier tanquam 11. in d. l. sed si ego 4. & d. vi uxori. §. vlt. sup. hoc tit.

I ¶ Cum serui ad negotiationem præpositi, cum alio contrahentes, personam mulieris, ut idoneæ sequuntur, exceptione Senatusconsulti dominum summouet. nec videtur deterior causa domini per seruum fieri, sed nihil esse domino quaesitum. non magis, quàm si litigiosum prædium seruus, aut liberum hominem emerit.

Ad §. Cum serui. 1.

RAT. DVB. Melior conditio nostra per seruos nostros fieri potest, sed deterior non potest, l. melior 133. de reg. iur. l. penult. in fr. de pos. Atqui si exceptio Senatusconsulti dominum summouere posset a-

gentem ex contractu initio cum seruo, qui cum muliere contrahens, eam intercedere sciuisset, utique fieret deterior conditio domini per seruum: Cum scientia noceret domino, cum excusetur creditor, qui nescit mulierem intercedere, ut proxime

ximè diximus ex d. l. *sed. si ego. 4. & l. si mulier. 11. & seq. sup. tit.* Ergo non est repellendus dominus per exceptionem Velleiani, si ex contractu serui contra mulierem agat.

DE C. Aliud est deteriores fieri conditionem domini perferuum, quod certe ferendum non est ex regula generali *legis, non debet alteri 74. de reg. iur. l. soluendo 39. sup. de neg. gest. 2. inf. quod vi aut clam.* Aliud verò non fieri meliorem, quod euenit, si per

feruum nihil domino acquiritur, nam & aliud est pauperiorem fieri dominum, aliud non fieri locupletior: in quo postremo, nihil absurdum, aut iniquum est, putà, si seruus rem litigiosam emerit, aut hominem liberum. Quibus casibus nihil acquirit domino, cum nec teneat contra eius, nec tamen noceat domino, vt conditionem eius faciat deteriorem l. final. C. de acquir. poss.

2 § Vxor debitoricem suam viro delegauit, vt vir creditori eius pecuniam solueret. & si fidem suam pro ea, quam delegauit, apud virum obligauerit: locum exceptio Senatusconsulti non habebit: quia mulier suum negotium gessit.

Ad §. ult. Vxor.

RAT. DVB. Nihil interest, an mulier apud virum, an apud extraneum pro alio intercedat: utroque enim casu iuuat Velleiano, quem admodum nec quicquam refert an pro viro, an pro alio intercedat. *Auth. si qua mulier C. hoc tit.* Atqui cum vxor debitoricè suā viro delegauit, vt vir creditori ipsius vxoris pecuniam solueret, & ex hac causa fidem suam mulier pro ea quam delegauit apud virum, obligauerit, palam est, eam apud virum pro debitrice sua intercessisse: intercedit enim pro alio quisquis pro alio se obligat. Ergo etiam hoc casu mulier adiuuanda est Velleiano.

DE C. Non iuuat Velleiano mulier quæ suum non alienū negotium gessit, nec si intercesserit, quia in rem suam intercessisse creditur, quod prohibetur non est tanquam alienum à proposito & mēte Senatusconsulti. l. 3. & sequent. l. si mulier. 22. *sup. hoc tit.* Atqui in proposita specie mulier cum se apud virum obligauit, pro debitrice sua; quam viro delegauerat vt creditori suo debitam pecuniam vir solueret, id egit mulier, vt se à mandati obligatione & actione liberaret. Ergo suum non debitoricè suū negotium gessit, nec proinde videri potest intercessisse, quod ad causam Senatusconsulti pertinet.

18. SCÆVOLA libro 1. Responsum.

SEia mancipia emit, & mutuum pecuniam accepit sub fideiussore marito; eamque soluit venditori. postea maritus decedens non soluendo, in fraudem creditoris cauit testamento, se eam pecuniam vniuersam debere. quaeritur, an intercessisse mulier videatur: respondi, secundum ea, quæ proponerentur, non intercessisse.

Ad l. Scia. 28.

RAT. DVB. Plus valere debet quod agitur, quam quod simulatè concipitur l. 1. & tot. illo tit. *Cod. nec ea quæ in fraudem Senatusconsulti Velleiani excogitata probari possent, rata haberi debent l. proxima. §. primo nisi.* Atqui cum mulier quasi emptura mancipia pecuniam mutuum accepit sub fideiussore marito, & maritus postea profectus est vniuersam eam pecuniam se debere, credibile est mulierem potius pro marito intercessisse, & maritum in rem suam propriam fideiussisse, quam in vtilitatem mulieris pecuniam mutuum acceptam fuisse, alioqui verum non esset quod maritus testamento scripsit se ipsum pecuniam debere, si mulier proprio suo nomine pecuniam mutuata eam postea de suo soluisset, constat si quidem solutione à principali debitore facta, fideiussoria quoque obligationem tanquam accessoria extingui, adeoque si prioris obligationis novatio tantum facta sit l. 4. C. de fideiuss. l. si fideiussor. 19. *sup. de dol.* Ergo credendum est, in hac specie quaesitum à muliere colorem intercessionis in fraudem Senatusconsulti, vt quāvis reuera intercederet, videretur: & consequenter dicendum est, dandam mulieri repetitionem eius pecunie quam creditori soluit, quasi eam non pro sua, sed pro mariti obligatione soluent, datur enim condicio mulieris, quæ soluit promissam contra Senatusconsultum pecunia l. quamuis 8. §. si mulier. & §. si conemeris, & passim *sup. hoc tit.* Cur non

enim maritus contra se affirmanti & scribenti teneamus? *Auth. contra qui propriam. Cod. de non mancip. pec. l. cum qui. 37. §. Codicilli. de leg. 3. DEC.* Quæcumque à debitore qui soluendo non est, sunt vel scribuntur in testamento in fraudem creditorum, rata haberi non oportet: nec enim ferendum est vt ateri per alterum in iuriam inferatur. *tot. tit. quæ in fraudem credit. dig. & Cod. iuncta l. non debet 71. & l. factum 155. de reg. iur. sicut & si quid scribatur in testamento in fraudem legis. l. quis testamentum 27. inf. de probat.* Atqui ponit Scævola maritum, cum plures haberet creditores, nec soluendo esset, causis testamenti in fraudem creditorum suorum vniuersam se pecuniam debere, quæ tamen cum iam soluta esset, nec ab ipso, nec à muliere debebatur. Consequens igitur ipse, vt falsa illa & fraudulenta mariti assertio nullam intercessionis probationem, aut præsumptionem possit inducere, ne alioquin eueniat, vt mariti creditoribus ea res noceat, qui tanto minus ex eius hereditate consequuntur essent, si reuera mulier pro eo intercessisset, quia quod ipsa de suo soluit, repetendum esset ex bonis mariti, vel à muliere actione mandati, aut negotiorum gestorum l. ex mandato. 20. §. & inf. *mandat.* Vel à creditore, cui actio aduersus maritum restituenda esset, quam per solutionem à muliere factam amisisset. Verum igitur est, quod Accursius hic notat falsa verba testatoris non præiudicari veritati ex l. 3. §. 1. *inf. de SC. Syllan. l. Caius 39. sup. de pignor. act. l. cum aliquis. 21. C. de iur. delib.*

Tom. III.

Gg 2

I ¶ Fundum vxoris suæ maritus obligauit Sempronio ob conductionem. mox mulier à Numerio sua fide mutuam pecuniam acceptam sub obligatione eiusdem fundi, soluit statim Sempronio pro marito suo. quæsitum est, an aduersus Senatufconsultum obligata sit. respondi, si Numerius scisset eam intercedere, fore Senatufconsulto, de quo quereretur, locum.

Ad §. 1. Fundum.

RAT. DVB. Bona fide personam mulieris in contrahendo sequutus ob ea, quæ inter vnum & vxore accepta pecunia gelta sunt, exceptione summocti non debet. *l. prox. in princip. sup. hoc tit.* Ergo, si sanebus pecunia iuxta fidem veni à creditore mulieri data est, siue tota quantitas sanonis siue pars eius in vsum & vtilitate n. mariti proceßisse proponatur, non potest mulier iuuari Velleiano, licet creditor causam contractus non ignorauerit, vt discit, scriptum est in *l. si senubus 13. iunct. l. si aduersarius 11. Cod. hoc tit.*

DE C. Multum interest, an mulier mutuam pecuniam à creditore accipiat tanquam suum negotium gestura, cum tamen reuera id ageret, vt pro marito intercedere vellet, an vero cum iam esset obligata, autem aliquam suam obligatam sciret à marito, mutuam pecuniam à creditore acceperit, eam postea creditori marito soluerit. Priore casu quæ species est *dicta legis si sanebus*, non iuuatur mulier Velleiano, quia nihil imputari potest creditori, licet causam contractus, id est, propter quam mutua

pecunia accipiebatur, non ignorauerit, cum sola voluntas & propolitus intercedendi non sit intercessio, *l. tutor 19. §. 1. cum haberem*, vbi diximus *sup. hoc tit.* At posteriore casu quæ species est huius, cum iam obligata sit mulieris res aliqua à marito, pro quo velit illa soluere, in eamque rem mutuam pecuniam accipere à creditore, sciente, apparet etiam initio inspecto intercedendi materiam non magis quam voluntatem defuisse, & idcirco distinguendum esse, an creditor causam contractus sciret, an ignorauerit, vt si sciret, repellatur exceptione Senatufconsulti, si vero non ignorauerit, non item. Atque ita lex hæc cum superioribus concilianda est, quod & Accursius noster hic praesentit, docet quod verissimum est, mulierem iam tum intercessisse videri, cum fundum suum à marito obligauit Sempronio passa est, neque enim aliter fundus ille pignori teneri posse quam si mulier obligationi consensisset, aut expressa conuentione, aut tacita, saltem per praestram dissimulandi animo patientiam, *l. si sine. §. Cod. hoc tit.* Cæteræ namque Accursij interpretationes & conciliationes commentitiæ sunt & improbabiles.

29. PAVLVS libro 11. Responforum.

Q Vidam voluit heredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed, quoniam facultates eorum suspectas habuit, magis voluit vxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere. mulier eandem pecuniam dedit heredibus, & ab his pignus accepit. quæro, an intercessisse videatur: & an pignora, quæ ipsa accepit, teneantur creditori. Paulus respondit: si creditor, cum contrahere vellet cum heredibus Lucij Titij, euitatis his, magis mulierem ream elegit: & in ipsius persona Senatufconsulto, quod de intercessionibus factum est, locum esse: & pignora ab ea data non teneri: eas autem res, quas mulier ab his, pro quibus intercedebat, pignori accepit. creditori mulieris obligatas non esse: sed non sine ratione prætorum facturum, si non tantum persona subducta mulieris, in principales debitores dederit actionem, sed etiam in res, quæ mulieri obligatæ sunt.

Ad l. Quidam. 29.

RAT. DVB. Non est iuuanda Velleiano mulier, quæ nec decipitur nec clauditur, nec fit pauperior *l. si pro aliquo 21. sup. hoc tit.* subuenit enim Senatus instituti mulierum, ne parimonij sui damnum & iacturam sentiat. *l. 1. & 2. sup. h. tit.* Atqui mulier de qua tractamus, quamuis inuicem pecuniam acceperit & pignus dederit creditori, qui heredibus Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere voluerat, non potest videri facta pauperior, tamen pro iis intercessit, cum ab iis vicissim pignora idonea acceperit, per quæ suis ei cautum sit de indemnitate. Ergo Senatufconsulto iuuanda non est.

DE C. Mulieris interest, non soluere, quam soluturam repetere. *l. 3. infr. tit. prox. l. si stipulatus 15. in princ. infr. de fideiuss.* licet enim pauperior quicquid effectum obligatur, & iam abesse id cuique intelligitur in quo est obligatus *l. si quis mandato 28. in fin. sup. de negot. gest.* quemadmodum è contrario locupletior sit quisquis à creditore liberatur *l. si pupilli 66. infr. de solut. l. species 11. infr. de acceptilatis.* Ego quamuis in hac specie regressum habere possit mulier in pignora quæ ab heredibus mariti accepit, non eo minus iuuanda est Velleiano, ne cogatur soluere, neve pignora quæ dedit, creditori teneantur, cum etiam pignorum datione intercessio sit, vt proxime diximus ad præcedentem legem *text. leg. si sine §. Cod. hoc tit.* Nec dubitari potest, quin creditor in hac specie

specie sciverit mulierem intercedere, cum eius personam sequi maluerit, quam heredem Lucij Titij, quibus tamen credere non mulieri volebat.

RAT. DVB. Non potest quis habere quasi Scroianā seu hypothecam actionem creditor, qui non ipse convenit de pignore l. *Aristo. 3. infr. qua res pign. oblig. poss.* cum obligatio hypotheca ex conventionem nascatur l. 1. & *passim infr. de pignor.* Nec unius conventio alteri præbere actionem possit l. *quacunque. 11. infr. de oblig. & act. l. stipulatio ista. 9. alteri de verb. oblig.* Atqui tractamus de pignoribus datis mulieri, quæ pro heredibus Lucij Titij apud creditores eorum intercedebat, non autem ipsi creditoribus. Ergo in res illas quæ mulieri obligatae sunt, actio creditorum danda non est.

DEC. Quoties mulier pro aliquo intercedit, quinondum erat obligatus, ita ut Velleiano iuvanda sit, prætor ex æquitate dar actionem institutoriam contra eum pro quo mulier intercessit, sicuti daret relictoria, si mulieris intercessio novandi animo facta peremisset obligationem illius pro quo mulier intercessisset l. *quamvis. 3. §. quoties & §. si cum*

1. ¶ Paulus respondit, et, quæ in fraudem Senatusconsulti, quod de intercessionibus feminarum factum est, excogitata probari possunt, rata haberi non oportere.

Ad §. 1. Paulus respondit.

RAT. DVB. Laudandus potius est quam vituperandus quia deo causæ negotiatorum, ut Senatusconsultum Velleianum non offendat, nec enim prohibet Senatusconsultum quominus creditor qui mulieris intercessionem admittit, sibi prospiciat quantum potest, ne quid contra Senatusconsultum fecisse videri possit.

DEC. Contra Senatusconsultum facit non minus ille, qui in fraudem Senatusconsulti aliquid excogitat, quam qui aperte in verba Senatusconsulti committit. Imo gravius est in fraudem legis aliquid facere, quam contra legem l. *contra legem. 29. & seq. supr. de legit.* quoniam qui contra legem vel Senatusconsultum facit, palam delinquit: qui verò in fraudem legis subdole, & maiore dolo l. *ult. infr. de rit. nuptiar. l. si quis integrit. 7. §. 1. infr. Qui & 30.*

DEM libro 2. Sententiarum.

SI decipiendi animo, vel cum sciret se non teneri, mulier pro aliquo intercesserit: exceptio ei Senatusconsulti non datur: actionem enim, quæ in dolum mulieris competit, amplissimus ordo non excludit.

Ad l. Si decipiendi. 30.

RAT. DVB. Verba Senatusconsulti Velleiani generaliter loquuntur de muliere pro alio & in rem alienam intercedente, ut scilicet ei succurratur l. 1. & 2. *supr. hoc tit.* Ergo generaliter sunt intelligenda, ut neque causam neque personam ullam excipiant, quomodo argumentatur Papinianus in l. *oratio. 4. infr. si ingenu. esse dicit. & Vlpian. in l. 1. §. generaliter infr. de leg. prestand.* Vbi enim Senatus non distinguit neque nos distinguere debemus vulg. l. *de pretio. 3. supr. de public. in rem act.* Ergo distinguendum non est, an decipiendi animo mulier intercesserit vel cum sciret se non teneri, id est Velleiano tutam fore, an verò animo suscipiendi bona fide alienam obligationem muliebri fragilitate, & infirmitate.

DEC. Mens & sententia Senatusconsulti ex ipsius ratione colligenda est, ratio autem non alia fuit, quam ut mulierum facilitati & sexus inbecillitati

eff. supr. hi tit. Eadem igitur æquitate facere prætor debet, ut creditori actionem accommodet in eas res quas pignori creditor acceperat, non minus quàm in personas heredum matii pro quibus mulier intercesserat, nec enim difficultas est, ut institutoria actio à prætore in rem detur, quàm in personam, nec heredum matii, qui pignora mulieri dederunt, quicquam interest, an ea mulieri, an potius creditori teneantur pro ea pecunia & quantitate, pro qua fuerunt obligata. *arg. l. aliquando. 11. §. ult. supr. hoc tit.* Nam nec reculare posset mulier, si deo virgeretur, ut actione quam in illa bona haberet, creditori cederet, quod utiq; sine vi suo incommodo & dispendio facere posset l. *in creditore. 38. in fin. de evict.* & evitandus est circuitus, qui alioquin inutilis foret, l. *dominus. 55. supr. de cond. indeb. l. 3. §. sed si debitorem. infr. de donat. inter vir. & vxor.* Verum igitur est quod Accursius notat, institutoriam actionem dandam esse creditori, etiamsi sciverit mulierem intercedere, sed non tamen ei qui sita dolo ex l. *si Titius. 48. in fine infr. de fideiuss.*

quid. manum. 1. ult. C. si mancip. ita venier. ne prosit. Merito igitur Paulus respondit ea omnia quæ in fraudem Senatusconsulti facta sunt, rata haberi nullo modo debere. Ex quo intelligimus quàm falsum sit, quod vulgo interpretes & pragmatice nostri iactant, posse mulierem, quoties ita videtur, Senatusconsulto renunciare. Quid enim magis in fraudem huius Senatusconsulti excogitari potuit, quàm ut eiusmodi renunciations admittentur? An non quæ facilitate mulier contra Senatusconsultum sollicitate creditore intercedit, eadem quoque facilitate Senatusconsulto renunciat. Nulla igitur hac parte, inter Senatusconsultum Macedonianum ac Velleianum constituenda est, ut diximus ad l. *qui exceptionem. 40. supr. de condit. indeb.* Nec pugnat quod contra scriptum videtur in l. *ult. §. penult. infr. hoc tit.* ut ibi dicemus.

rati subveniretur, non etiam ut delinquendi & committendi doli occasio iis aperiretur d. l. 2. *sup. h. tit. l. feminis. 18. C. eod.* Nunquam enim digna est persona quæ dolum admisit ut ei succurratur l. *penult. in fin. infr. ad SC. Trebell.* Imò verò dolum semper puniendus est tum quoque cum dolo no nocuit, quanto magis si profuerit l. *procurator. 11. §. 1. infr. de dol. mali except.* Suavis verò hic est Accursius, qui verba illa (decipiendi animo) intelligit de muliere quæ virili veste se induit, cum exempla potius sumere debuerit ex l. *si mulier in iure interrogata. 23. l. si mulier. 10. cum sequenti supr. hoc tit. l. ultim. §. antepend. infr. eod. & l. si sine §. in fin. C. eod.* Obseruandum autem est eo quoque casu, quo mulier decipiendi animo intercesserit, non eo minus tamen dandam ei esse exceptionem Velleiani propter generalitatem verborum Senatusconsulti, sed eam replicationem exceptione doli elidendam, ut scriptum est in d. l. *feminis. 18.* Quod non pugnat cum hæc lege, quæ negat accu-

modandam esse eo casu mulieri exceptionem: nam in prætoris arbitrio est; an summoqueat mulierem denegata ei exceptione, an potius data aduersus eâ replicatione, quemadmodum & cum Senatusconsulto Velleiano locus est, in arbitrio est prætoris, an creditor denegat actionem contra mulierem, an verò mulieri exceptionem det aduersus creditorem *dist. l. 1. vbi diximus sup. hoc titulo*. Sed & notandum est ex hac lege mulierem, quæ pro alio se obligat & intercedit sciens se ex intercessione non teneri, hoc ipso teneri debere, ne frustra velit & legibus illudere & creditori. Propè enim est, vt ei ludibrio sint leg. s. quæ, vt eorum auxilium impleret, contra eas committit. Quod ferendum non est *l. vlt. §. vlt. C. de bon. qualibet. l. ant.*

1 § Procurator, si mandatu mulieris pro alio intercesserit, exceptione Senatusconsulti Velleiani adiuvatur: nec aliàs actio intercedita

Ad §. 1. Procurator.

R A T. D V B. Exceptio Senatusconsulti Velleiani non datur nisi mulieribus per se sexus infirmitatē pro alio intercedentibus *l. 1. sup. & tot. tit.* Estque inaudicium, vt masculis per hoc Senatusconsultum subueniatur. Ergo nec procuratori mulieris, si mandato eius pro alio intercesserit, exceptio hæc danda est.

D E C. Nihil interest, an mulier per se, an per procuratorem suum pro alio intercedat, cum utroque casu Velleiano iuvanda sit. Ergo & eius procurator iuvandus erit, ne alioqui actio mandati intercedat, quam habere debet contra mulierem, cuius mandato intercessit: sufficit enim contemplatione mandati mulieris quem intervenisse, siue tanquam fideiussor interuenerit, siue tanquam procurator, *l. si fideiussor §. sup. hoc tit. Et* quamvis totus sermo Senatusconsulti non nisi mulierem ipsam spectet, mens

ramen & sententia Senatus illud potissimum respicit, an mulieris damno res cessura sit *l. tutor §. 1. sup. eod.* Itaque, si creditor sciuerit procuratorem intercedere contemplatione mandati mulieris, æquum erit exceptionem Senatusconsulti contra eum dari procuratori, si verò ignorauerit, non iuvabitur procurator, quia nec mulier ipsa iuvaretur, aut certe aduersus exceptionem Senatusconsulti danda erit replicatio, *d. l. si fideiussor §. 1. & l. si mulier contra Senatusconsultum 16. §. 1. sup. l. vlt. §. antepenult. infr. hoc tit.* Cuius igitur procurator, ne mandatu mulieris pro alio intercedat apud creditorem ignorancem, nō alioquin agens mandati actione contra mulierem, repellatur exceptione Senatusconsulti, ipse autem à creditore conuentus nulla exceptione adiuvetur.

31. IDEM libro 1, ad Neratium.

Si mulier, quod ex intercessione soluit, nolit repetere, sed mandati agere, & cauere velit de indemnitate reo: audienda est.

Ad l. Si mulier. 31.

R A T. D V B. Mulier quæ pro alio intercessit, & soluit, puta ex causa fideiussionis, repetitionem habet soluti, quasi indebitum soluerit, cum perpetua exceptione tuta esset, ne solvere cogereetur, *l. qui exceptionem 40. sup. de cond. indeb.* Ergo, si nolit repetere, sibi imputet, nec proinde danda est ei actio mandati contra eum pro quo intercessit, quasi non careat culpa, quæ maluit solvere, quā vti exceptione sibi competente. *l. si fideiussor 29. in princip. & §. 1. & seq. infr. mandat. l. si obligata 18. C. de fideiuss.*

D E C. Senatusconsultum Velleianum quod mulieribus succurrit, quoties pro alio fideiubent & intercedunt, non facit earum conditionem deteriore, sed meliorem, nec proinde admittit eis auxilium iuris communis, licet pro ipsis inducat ius singulare, ne alioqui quod fauore mulierum introductum est, in earum odium & perniciem retorqueretur, contra nulla *l. 25. sup. de legib. l. quod fauore. 6. Cod. eod. l. quod placuit 37. infr. de iur. jffc.* Atqui alius quilibet fideiussor, qui ex causa fideiussionis soluit, actionem mandati habet aduersus debitorem, pro quo soluit, adeoque etiam actionem negotiorum gestorum si mandatum nullum intercessisset, *l. qui mandato. 20. §. fideiussor infr. mandat.* Ergo & mulieri danda est aduersus debitorem pro quo fideiussit ac soluit, sed ita tamen si ei caueat de indemnitate: periculum enim est, ne si postea velit

quod soluit, repetere à creditore, quod suo iure facere vtiq; potest, *d. l. qui exceptionem* idem debitor cogatur iterum solvere creditori, cui actio pristina eo casu restitueretur, *Liquius. 8. §. quoties, & §. quamquam. sup. hoc tit.* In damno autem moraretur debitor, qui bis & duobus idem debitum solvere cogereetur. Finge, non posse probari mulierem soluisse, vt ponit Accursius: Quod tamen necessatio probandum est, vt repetitio competat, cum solutio sit facta, *l. consilio 7. §. vlt. D. de curat. furios. l. 1. Cod. de probat.* Aur adeo inopem esse creditorem, vt non habeat, vnde possit reddere. Annon æquum est, dari actionem mandati mulieri contra debitorem, & damno debitoris potius quàm mulieris rem cedere? Nam & ob eam causam solemus, dicere inter esse creditores cuiuslibet, vt plures habeat etiam eiusdem pecuniæ debitores, vt possit eligere cū quo agere malit, *l. reos 13. iuncta l. si. 21. C. de fideiuss. Sicut & qui plures habet actiones. l. vlt. C. de oblig. & act. h. quod in herede 9. §. eligere. sup. de tribut. ac l. cum filius 76. §. variis de leg. 2. l. §. 1. infr. quod legat.* Sic dicimus procuratorem, qui pro alio se obligauit, etiam si ex persona sua exceptionem aliquam habeat, non eo minus tamē mandati agere possit contra eū. *Idemque 10. §. penult. infr. mandat. l. seruus infic. 19. §. vlt. & l. sequitur. l. si seruus alienus. 66. ff. de fideiussorib.* Nemo enim iure suo vti cogitur, *l. si iudex 41. sup. de minor. l. penult. Cod. de pact.*

31. Pom.

SI mulier hereditatem alicuius adeat, vt a's alienum eius suscipiat: vix est, vt succurri ei debeat: nisi si fraude creditorum id conceptum sit. nec enim loco minoris viginti quinq; annorum circumscripti, per omnia, habenda est mulier.

Ad l. ult. Si mulier hereditatem.

RAT. DVB. Velleiano Senatusconsulto mitatur mulier quæ alienam obligationem in se suscipit l. 1. & passim *supr. hoc tit.* Atqui mulier quæ adit hereditatem alieno quæ sine grauam sine exhaustam, suscipit in se vniuersam obligationem æris alieni, & obligat se omnibus creditoribus hereditariis, adeo vt etiam de suo præstare teneatur, si hereditas soluendo non sit. l. quæ dotis 33. *infr. sol. matrim. l. ult. & tot. tit. C. de heredit. actio.* Ergo iuuanda est Velleiano hæc mulier, perinde ac si pro defuncto intercessisset: Cuius obligationes omnes passivæ, si hæredem non haberet, intercederet, l. 1. C. de oblig. & act. l. 1. §. an in pupillum. *infr. deposit.* Nam & minori qui damnosam hereditatem adiecit, succurri solet, l. 1. C. si vt minor se ab hæred. absint. Quidni ergo etiam mulieri succurratur propter imbecillitatem consilij, quæ in vtriusque persona perinde locum habet.

DE C. Mulier, quæ alienam hereditatem sibi delatam adit, licet damnosam se quidem obligat, sed non pro alio. Nec enim pro defuncto intercedere videri potest, qui iam nullus est, quique per mor-

I ¶ Si mulier rem à se pignori datam per intercessionem, recipere velit: fructus etiam liberos recipit. ^a & si res deterior facta fuerit eo nomine: magis est, vt æstimeretur. ^b Sed si creditor qui pignus per intercessionem accepit, hoc alij vendidit: vera est eorum opinio, qui petitionem dandā ei putant etiā aduersus bonæ fidei emptorem: ne melioris conditionis emptor sit, quam fuerit venditor.

Ad §. 1. Si mulier.

RAT. DVB. Cum mulier rem suam per intercessionem pro alio facta pignori dedit, verum est creditorem qui huius rei fructus percepit, eos percipisse ex mulieris eiusdemque dominæ voluntate. Ergo suos fecit, si recta est Africani ratiocinatio in l. si seruus 61. §. locum. *infr. de furt.* Nā nec alia ratio est, propter quā creditor fructus pignoris suos facit, tamen si cogatur eos imputare in sortem l. 1. & 2. C. de pignor. act.

DE C. Etiam pignoris datio, cum pro alieno debito sit, intercessit l. si sine §. C. b. tit. Ergo pignus à muliere datum pro aliena obligatione obligatum esse non potest l. quidam 25. *supr.* & consequenter creditor nullo iure fructus pignoris percipisse videri potest, cum non alio iure percepit, quam pignoris: Ac proinde liberos eos restituere mulieri debet: Id est, vt bene Accursius explicat, quasi non obligatus: Aut potius ita vt eos in sorte imputare non possit. Neq; enim fructus rei pignoratæ possunt iure dari pignori à debitore cuius nūquā fuerunt l. 1. §. cum pradium. *infr. de pignor.* Nulla enim ratio esset imputandorum mulieri fructuum quam ipsa non deberet: cum exceptione Velleiani adiuuanda sit, nō solum si pro alio pignora tantum dederit, sed etiam si pro sorte ipsa intercesserit.

^a Et si res deterior facta sit. **RAT. DVB.** Non ad aliud potest teneri creditor, qui rem aliquam pignori à muliere per intercessionem accepit, quam vt rem ipsam restituat, qualis est tempore petitionis.

tem obligatus esse desiit, cum obligatio sine persona esse non possit, l. qui contra 11. *infr. de fideiuss.* Nec rursus potest videri intercedere pro hereditate, quæ scilicet per aditionem hereditas esse desiit, si quæ patrimonium hæredis, l. 1. *infr. de separat. l. 1. §. Scaiola infr. si is qui testam. liber. esse iuss.* Ergo nō poterit iuuari Velleiano quasi intercesserit, quæ nunc primum se debitorum constituit, & ad eundem hereditatem vlti: cum creditoribus hereditariis etiam ignorantibus contrahere intelligitur, l. 3. *infr. quib. causis posses. eat. l. §. §. hæres quoque D. de oblig. & act.* præsertim cum nec mulier quæ pro alio intercedit, alteri iueatur Velleiano, quam si creditor sciat eam intercedere, l. immo. 12. cum l. præced. *supr. eod.* Nec bene in omnibus mulier comparatur minori, quia minori succurritur in his omnibus, quæ ab eo gesta sunt, si quoquomodo læsus probetur, l. aut prator. 7. in princip. & tot. tit. *supr. de minorib. l. nam posteaquam §. si minor. supr. de iureiur.* At mulieri maiori non aliter succurritur Senatusconsulto Velleiano, quam si probet se alienam obligationem sciente creditore suscepisse, l. tutor. 19. & l. vir vxor. 17. & passim *supr. l. si apud minorem 12. supr. de minor.*

Quale enim quid est cum petitur, tale dari debet. l. 2. *infr. de vsur.* Ergo etiam si deteriozem pariem reddat, dicendum videtur liberationem ei contingere. Nec quicquam æstimandum esse, ne alioqui eueniat vt mulier prætextu Senatusconsulti & rem habeat, & æstimationem.

DE C. Nō videtur reddi res quæ deterior redditur. l. 3. §. si reddita *infr. commod. l. 1. §. si res deposita infr. deposit.* Ergo si res data pignori à muliere deterior apud creditorem facta sit, æquum est æstimationem fieri non totius rei, sed deteriorationis & dāni, vt Accursius explicat. Ex eaque causā creditorem quanti mulieris interest, id est, quantum deterior facta sit, condemnari.

^b Sed si creditor qui pignus. **RAT. DVB.** Qui pignus emit à creditore iure creditoris distrahente, vinci de proprietate non potest, l. qui à creditore 18. C. de distra. pign. Adeo vt nec offerri ei debitum possit. l. 2. C. si antiquior. credit. pig. vend. quia licet creditor dominus non sit, tamen transfert dominium in emptorem, quia vendit ex domini voluntate l. non est nomen 46. *infr. de acquir. rer. dom. §. 1. infr. qui alien. lic. vel non.* Ergo non potest vera esse eorum opinio, qui putant mulieri dandam esse petitionem & vindicationem pignoris, etiam aduersus bonæ fidei emptorē ne alioqui beneficiū Velleiani quod datur mulieri, capitiolum sit bonæ fidei emptori, contra l. Paulus notat. 8. *infr. de stipulat. prator.*

DE C. Nō debet melior esse cōditio emptoris, quā veditoris l. iunctus 156. §. plurim. l. in his 75. §. nō

debo. de reg. vir. Ergo mulieri quæ per intercessionem pignus pro alio dedit, etiam à creditore distrahitum illud fuerit, nihilominus vindicari per mulierem poterit, *l. redemptores 39. §. 1. sup. de rei vind. l. si sciens 7. Cod. hoc tit.* nempe, quia dominium

transferti non potuit in emptorem pignoris non inter dati pignoris namque donationem tenere necessesse est, ut pignus iure vendi possit. Quod esse non potest, cum rationi pignoris auctoritas Senatusconsulti resistit, *d. l. si sciens.*

2 ¶ Item si mulier creditori viri fundum vendidit: & tradidit ea condicione, ut emptor acceptam pecuniam viro referret: & hunc fundum vindicat: exceptio quidem opponitur ei de re emptâ, & tradita: sed replicabitur à muliere. *At si ea venditio contra Senatusconsultum facta sit,* & hoc procedit: siue ipse creditor emerit, siue interpoluerit alium, quo mulier, ea ratione careat re sua. Idem est, & si non pro viro, sed pro alio debitore rem suam tradidit.

Ad §. 2. Item si mulier.

R A T. D V B. Mulieri vendenti aut aliter contrahenti, non succurritur per Velleianum, nisi intercedat, quamvis pecuniam pretij creditoribus mariti exsoluat, *l. Senatusconsultum 4. in fin. Cod. hoc tit.* Ergo si mulier creditori viri fundum vendiderit, & tradiderit, quamvis ea condicione, ut emptor acceptam pecuniam viro referret: dicendum est eam, si fundum vindicat quem ipsa vendidit, repellendam esse exceptione rei venditæ, & traditæ, neque adiuuandam replicatione, *At si ea venditio contra Senatusconsultum facta sit,* cum nihil contra Senatusconsultum fecerit.

D E C. Rata haberi non debent ea quæ in fraudem Senatusconsulti excogitata probati possunt, *l. quidam 29. in fin. sup. hoc tit.* Atqui facile esset fraudem Senatusconsulti facere, si creditori liceret, siue maritus esset siue alius, emptorem quærere, qui mulieris rem ab ea emeret, ea lege, ut ipsi creditori emptor pretium acceptum referret. Quid enim hoc aliud esset quam colorem intercessionis quærere, ut non videretur intercessisse mulier, quæ reuera intercessisset, *l. si sciens 7. Cod. hoc tit.* Ergo aliud probandum est, si mulier ipsa emptorem quæruerit & inuenerit, quamvis pretium pro marito aut pro alio soluerit, hoc enim casu emptor securus erat, *d. l. Senatusconsultum 4. in fin. & l. 1. Cod. hoc tit.* Non tantum per exceptionem rei venditæ & traditæ, de qua in *l. 1. & toto illo titulo de except. rei vend.* Sed etiam ipso iure, quia non potest mulier habere vendicationem

nem eius rei, cuius dominium Senatusconsulti potestate in emptorem transiit, *arg. d. l. si sciens à contrario sensu. eod.* Maxime vero si non hac lege nominatim venditio facta sit, ut pretij creditoribus siue mariti siue alterius acceptum referretur. Hæc enim lex & conditio potissimum est, quæ intercedendi animum in muliere demonstrat. Maxime vero si neque venditionem hanc neque venditionis legem creditor ignorauerit. Siquidem scientia eius necessaria est, ut Velleiani replicatione summoveatur, *l. imò 12. sup. hoc tit.* Idque est, quod sequitur in hoc §. procedere hanc Pompeij sententiam siue creditor ipse emerit, siue alium interposuerit, quo magis re sua careret, ut intelligamus non idem probandum esse, ut mulier ipsa emptorem quæruerit, ut in *d. l. Senatusconsultum.* Illud sane non interest, an pro marito, an pro alio intercedere voluerit mulier quæ vendidit, nisi quod odiosiores solent esse intercessiones, quæ fiunt pro marito tanquam suspectiores, *Auth. siue à me. & auth. si qua mulier. Cod. hoc tit.* propter meum reuerentialem, cuius ratione credibile sit nihil non facturam mulierem, ut obsequatur marito cui nec audeat contradicere, *arg. l. 1. §. si notanda. infr. quarum rerum exacti non de penult. infr. de furt.* Alia ratio est mulieris debitorem minus elegantis, ut alius soluat, licet animo intercedendi id faciat. Cessat enim eo casu Senatusconsultum, quia delegatio pro solutione est, *l. quamvis 8. §. plane sup. hoc tit.* Muliericem siue pro marito siue pro alio soluenti, adeoque donanti succurritur, *l. plane 4. hoc tit.*

3 ¶ Si mulier, ne ipsa intercederet, alij mandarit, ut id faceret: an in huius persona locus huic Senatusconsulto sit, qui rogatu mulieris id faceret? totus enim sermo Senatusconsulti ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem spectat, & puto rem ita esse distinguendam: ut si quidem creditor, cui me obligavi, mandante muliere hoc in fraudem Senatusconsulti egisset, ne ipsa interueniret contra Senatusconsultum, daret autem alium: excludendum eum exceptione fraudis Senatusconsulti factæ: si vero is ignorasset, ego autem scissem: tunc mandati me agentem cum muliere, excludendum esse: me autem creditori teneri.

Ad §. 3. Si mulier.

R A T. D V B. I T. Totus sermo Senatusconsulti non ad aliud spectat, quam ad petitionem non dandam aduersus ipsam mulierem, ut apparet ex verbis Senatusconsulti relatis in *l. 2. sup. hoc tit.* Ergo si mulier ne ipsa intercederet, alij mandauit, ut id faceret, dicendum videtur Senatuscon-

sulto locum non esse in persona eius, qui rogatu mulieris intercessit.

D E C. Multum interest, qua mente & quo consilio à muliere, & mulieris creditore ita factum sit, nam siquidem creditor, cui me obligavi mandante muliere, hoc in fraudem Senatusconsulti egisset, ne ipsa mulier contra Senatusconsultum interueniret, daret autem pro se alium

alium, iuandus ero exceptione Senatusconsulti, cum omnia, quæ in Senatusconsulti fraudem excogitata probari possint, irrita haberi debeant. *l. quidam 29. in fin. sup. hoc tit.* Itaque excludendus erit hoc casu creditor exceptione non tam Senatusconsulti, quæ fraudis Senatusconsulto factæ, ut eleganter Pomponius hic scribit. Sed si creditor ignorasset, id agi inter mulierem & me, ut ipsa per ineam personam meam reuera intercederet, nec tamen intercedere videretur: Ego autem id scivissem, tunc mandati me agentem cum muliere ex-

cludendum esse exceptione Senatusconsulti, quippe quæ locum habeat, etiam contra mulieris fideiussores & intercessores quoslibet. Me autem creditori teneri, quem decipere volui, nam si ego quoque ignorassem, non esset contra me iuanda mulier, ut bene Accursius concludit licet dubitanter, ex *l. si fideiussores. 6. sup. hoc tit.* Non enim posset hoc casu videri color quæritus ad fraudem Senatusconsulto faciendam, ut addit Bart. Ne quis forte obstare putet, quod scriptum est in *l. si decipiendi. 30. & in l. si Titius 28. infr. de fideiuss.*

4 ¶ Si mulier pro eo, pro quo intercessit, iudicium parata sit accipere, ut non in veterem debitorem actio detur: quoniam Senatusconsulti exceptionem opponere potest: cauere debet, exceptione se non usuram: & sic ac iudicem ire.

Ad §. 4. Si mulier.

RAT. DVB. Cum mulier pro eo pro quo intercessit, parata est iudicium accipere, ne in veterem debitorem actio restitutoria detur, de qua in superioribus tam sæpè locuti sumus, videtur hæc noua quædam mulieris intercessio. Ergo etiam si cauerit se exceptione Senatusconsulti non usuram: dicendum tamen videtur, hæc exceptione adiuuandam esse, argumentum *l. doli 19. §. diuersim. infr. de dol. mal. except.* exemplo n. uiliens, quæ precibus promissis ne delegetur, de qua in *l. debitor 24. sup. hoc tit.* Præteritum cum cunius quæ in fraudem Senatusconsulti excogitata videntur, collunt, habenda sunt irrita, *l. quidam. 29. §. 1. sup.* Nihil autem sit ad fraudem Senatusconsulto faciendam accomodatius, quam si beneficium Senatusconsulti renunciate mulieri permittatur: qua enim facilitate mulier conitahit, eadem & Senatusconsulto renūciat, ut ibi diximus.

DEC. Nemo inuitus iure suo uti cogitur, & cuiuslibet permissum est renunciare iis quæ pro se introducta sunt. *l. si uideat 41. sup. de minor. l. penult. C. de pact.* Atqui mulierum fauore (solum ius Senatusconsulti Velleiani inductum est *l. 1. & 2. & passim sup. eodem.* Ego nihil vetat cauere mulierem se exceptione non usuram, quoties pro eo iudicium accipere parata est pro quo intercessit, ne in veterem debitorem actio pristina restituitur, neque tamen secunda hæc intercessio dicenda est quàm Senatusconsulti exclusio. Neque tamen hoc ita accipi volumus, quasi cum interpretibus existimemus Velleiano Senatusconsulto renunciari posse: In eoq; differre Velleianum à Macedoniano cui renunciari non posset omnes consentiunt, quasi Macedonianum odio tantum creditoris introductum sit, Velleianum verò fauore mulieris ex *l. qui exceptionem*

40. *sup. de condit. indeb.* Nam imò verò putamus renunciationem Velleiani non valere, si ab initio facta sit, quamuis de iure, & beneficio Senatusconsulti mulier ceteriora sit, cum, ut hic bene Bartolus disputat, decipiatur mulier eo ipso quod Senatusconsulto renunciat, *arg. l. interdum 19. sup. de minor.* Sed quoniam aliud est mulierem renunciare Velleiano, ut sibi exceptionem illam adimat, quod fieri posse negamus, aliud verò ex post facto cauere mulierem se non usuram exceptione Senatusconsulti Velleiani, ut in hoc §. In hac enim specie nihil fit contra Senatusconsultum cuius auctoritatis & potestatis iam satisfactum est hoc ipso, quod mulieris exceptio quælibet est, qua vii possit, si velit, id enim egit Senatus ut daretur exceptio mulieri qua vii posset si vellet, non etiam ut ea vi inuici cogere: Inuito siquidem beneficium deferri potest, acquiri autem non potest, *l. inuito 69. de reg. iur.* Sic dicimus non valere prohibitionem testatoris, aut conuentionem hæredis cum legatariis viuo testatore, ut locus legi falcidix non sit, quasi contrariam iuri publico, *l. quod de bonis 15. §. 1. infr. ad l. falcid.* Et tamen nemo dixerit inuitum hæredem cogendum uti beneficio legis falcidix, nempe quia lex falcidia id egit duntaxat, ut hæres quartam ex legatis posset deducere, suntque alia plura in iure nostro exempla quæ alibi reuelimus. Fatenur tamen posse Velleiano renunciari in specie legis *vlr. Cod. quando mul. iur. offic. fungit. por.* quoniam ita expressim à Iustiniano constitutum est in specie illius legis. Simile est quod volunt interpretes posse mulierem renunciare Authenticæ *si qua mulier, & auth. siue à me Cod. hoc tit.* si modo iis specialiter renunciarum sit. Ego specialem renunciationem necessariam esse non dubito, sed nec specialem prodesse posse arbitror.

5 ¶ Intercedere mulierem intelligendum est etiam pro eo, qui obligari non possit: veluti si pro seruo alieno intercedat. sed, rescissa intercessione, in dominum restituenda est actio.

Ad §. Vlr.

RAT. DVB. Intercessoria obligatio accessoria est. Atqui obligatio accessoria non potest esse sine principali. *l. si stipulator sum 6. §. 1. de fideiussor. l. cum principali. 178. de reg. iur.* Ergo non potest videri intercedere mulieri pro eo, qui obligari non possit, puta si pro seruo alieno intercedat. Serui enim persona iure ciuili nulla esse creditur. *l. quod attinet 32. eod. sit. l. nullo modo 7. infr. ad l. Cornel. de fals. l. deoq; nec ciuilitate ex contractu lo obligari potest l. serui. 14. infr. de oblig. & act. l. in personam seruilem 32. de reg. iur.*

DEC. Etiam serui naturaliter obligantur, quia quod ad ius naturale attinet, non distinguuntur à liberis, *d. l. quod attinet.* Ideoq; & fideiussores & quoslibet alios intercessores dare possunt, *d. l. serui.* Ergo & mulier pro seruo alieno intercedere potest, nec minus Velleiano iuuabitur, quā si pro libera persona intercesserit. Atqui iniquis ita fiet, ut in damno moretur creditor, qui mulieris personā & intercessionem animo nouandi sequutus non habebit, cōtra quem actio restitui possit, siquidem cum seruo nulla actio est, *l. cum seruo 107. de reg. iur.* quæ sanè præcipua ad hunc locum dubitandi ratio erat, cum ita

ius comparatum sit, ut quoties mulieri datur exceptio Velleiani aduersus eum apud quem pro alio nouandi animo intercessit, restituenda sit actio pristina contra veterem debitorem l. *quanti* 8. §. *quoties, & passim* *supr. hoc tit.* Sed ad hanc obiectio- nem respondet Pomponius, imò verò etiam hoc casu succurrì posse creditori per actionem restitutoriam non contra seruum dandam, quod certè fieri nequit, sed contra dominum, actionem inquam aut quod iussu iuuente domino obligatus fuerat, aut si minus saltem de peculio. l. *sed si pro alieno* 9.

vbi diximus *supr. hoc titulo*. Alia filii familias ratio est, sicut enim obligari ex omnibus causis præterquam ex voto & mutuo potest. l. *filii familias* 39. l. 2. §. 1. *infr. de pollicit.* l. 1. *supr. ad Senatus. Macedon.* Ita et si pro eo mulier intercesserit, & Senatusconsulti exceptione adiuvanda sit, restitui in eum vetus actio commodè potest. l. *tam ex contrahibus* 57. *supr. de iudic.* Nec tantum in filium familias, sed etiam in patrem, eadè scilicet quæ prius in patrem ipsum competeat siue quod iussus, siue de peculio. d. l. *sed si pro alieno, iuncta l. si quis cum filio* 44. *sup. de pecul.*

DE COMPENSATIONIBVS

Ad TIT. II.

1. MODESTINVS libro 6. Pandectarum.

COMPENSATIO, est debiti & crediti inter se contributio.

Ad l. primam.

RAT. DVB. Cum idem est debitor & creditor, fit confusio debiti & crediti, & eo modo exungitur obligatio ipso iure; ut euenit cum debitor creditori suo heres existit, aut contra creditor debitori, aded ut necesse sit opponi de huiusmodi confusione, *leg. debitori* 50. *infr. de fideiuss.* l. *Stichum aut Pamphil.* 95. §. *aditio*. l. *sicut* 75. *infr. de solut.* l. *debitori* 7. *Cod. de pact.* Atqui aliud est compensatio, aliud confusio: Et si enim compensatio fit ipso iure l. *si ambo* 10. *infr. l. si constat* 4. *C. cod.* necesse tamen est eam opponi. l. *vlr. cod.* §. *in bona fidei iudiciis.* & *seq. in it. de act.* Deinde qui compensat etiam petit. l. *amplius non peti* 15. *infr. rat. rem hab.* qui verò dicit confusum esse debitum, neque petit quicquam, neque petere potest. Ergo non est bona hæc compensationis definitio, quæ conuenit etiam confusione.

DE C. Est quidem hoc simile in compensatione & confusione, quod in vtraque necesse est debitum & creditum interuenire, sed aliter atque aliter. Nam in compensatione debitum est ab vtraque parte, & tam qui agat, quam qui conuenitur & debitor est, & creditor, debitor scilicet aduersarij quatenus creditores, & eiusdem creditor qua-

tenus debitoris. At in confusione idem est creditor & debitor sui ipsius. Quod tamen nec iuris ratio patitur, nec ipsa rerum natura. Cum realiter distinctas esse oporteat personas debitoris & creditoris, sicut actoris & rei. l. *me cum filio familias* 16. *infr. de furt.* l. *heres à debitore* 21. §. *seruo & seq. de fideiuss.* Igitur bene compensatio definitur debiti & crediti inter se contributio ab vtroque nimirum facienda, id est, à debitore, & à creditore. At confusio est debiti & crediti in vna eademque persona peremptio. Denique compensatio exceptio est, quæ supponit actionem ex altera parte competere, quomodo reuera competit, cum non prius ipso iure sublata videri possit quam debitor, qui conuenitur, compensationem obiecit. Nec enim cogitur quicquam inuitus compensare, si forte ob aliquam causam malit soluere, ut apparet ex l. *sequen. in verbis illis vltimis*, si *paratus est compensare*. At confusio, neque exceptio est, neque modus tollendæ obligationis, qui ex voluntate alterutrius pendeat, sed extinctio ipsa obligationis & consequenter actionis ex ea competentis propter repugnantiam ex parte rei, cum fieri nequeat per rerum naturam, ut ipsius idem sit & creditor & debitor.

2. IULIANVS libro 90. Digestorum.

VNusquisque creditorem suum, eundemque debitorem, petentem summouet, si paratus est compensare.

Ad l. 2. Vnusquisque.

RAT. DVB. Compensatio petitio est, l. *amplius non peti* 15. *infr. rat. rem hab.* Ergo non exceptio per quam summouendus sit actor petens quod sibi iuste deberet. Aliud enim est actio, aliud exceptio. Cum nihil sit aliud exceptio, quam actionis exclusio, l. 2. & *passim* *infr. de exception.* Nec rursus quicquam verat, te mihi debere centum, licet ego vicissim quoque centum tibi debeam, videturque hæc res dare materiam inducendæ mutue petitionis, potius quam iustæ exceptionis, ad summouendum

actorem, de quo non dubitatur, quin sit verè creditor. Alius autem tractatus est de mutuis petitionibus, de quibus extat specialis titulus in decretali. Et in l. 1. & 2. *supr. de quib. reb. ad eund. ind. eatur.* vbi etiam aliquid diximus, & apertius in l. 1. §. *vlr. infr. que sct. sine appell. rescm.* Alius verò de compensationib.

DE C. Ideo compensationes introducere sunt, quod nostra interit non solnere potius quam solum repetere, *leg. proxim. infr. leg. si stipulam.* decimaquinta in princip. *infr. de fideiuss.* Ergo quamuis iussus sit meus creditor qui petit à me centum, si

tamen

tamen vicissim ille totidem mihi debeat aut plus vel minus, æquissimum sanè est fieri compensationem, per quam iure cuiusdam exceptionis summo-ueatur ad oram concurrentem vsque quantitatem, cum id expeditius sit, non solum mihi à quo peti-ur, sed etiam actori, qui perinde à me liberatur. Ita ut utrinque contingat liberatio per quam evenit, ut uterque pariter fieri locupletior videatur, sit enim locupletior quisquis à creditore suo liberatur *l. si pupilla. 66. in fin. de solut. l. species. 11. de acceptil.* Nec audiendus est debitor, si nolit etiam inuitus libe-rari *l. soluendo. 39. sup. de neg. gest. l. solutione. 22. de solut.* Favore scilicet liberationis, tanquam quæ plenio-

3. POMPONIVS libro 25. ad Sabinum.

Ideo compensatio necessaria est: quia interest nostra, potius non soluere, quam solum repetere.

Ad l. Ideo. 3.

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad l. præcedē-tem. Nihil enim aliud hæc lex continet, nisi rationē propter quam inducitur id compensatio nepe quod nostra interest non soluere potius quam solum repetere, quod & scriptum est in *l. si stipularis. 15. infr. de fideiuss.* quemadmodum solemus dicere, me-lius esse intacta cuiusque iura servare, quam post vulneratam causam remedium querere, *l. ult. Cod. in quib. caus. necesse. non est ut int. restit.* Et hæc est æquitas quæ merum ius compensationis induxit, ut Papi-nianus loquitur in *l. inter tutores. 36. infr. de admin. tut.* Quid enim potest esse æquius quam quod utri-que parti voluit est, *l. 1. Cod. tit. de admin. tut. l. ex his. 8. in fi. infr. que in frau. credit.* Nam si verum est, ut est, quod vulgo dicitur, id quod nemini nocet, & ali-

4. PAULVS libro 3. ad Sabinum.

Verum est, quod & Neratio placebat, & Pomponius ait: ipso iure eo minus fideiussorem ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus reti-nere potest. sicut enim, cum totum peto à reo, male peto ita & fideiussor non tenetur ipso iure in maiorem quantitatem, quam reus condemnari potest.

Ad l. Verum est. 4.

RAT. DVB. Eius quod non deberetur ei qui con-uenitur, sed alij, compensatio fieri non potest. Cum enim nihil aliud fieri compensatio quam debiti & crediti contributio, *l. 1. sup.* consequens est, ut non inter alios habere locum possit, quam inter eos, quorum alter alteri sit vicissim & creditor & debi-tor. Atqui alia est persona debitoris, alia fideiussori-s. imò & alia huius, alia illius obligatio. Nam debitoris obligatio principalis est fideiussoris acce-soria, & rursum aliud est, quod reo debet creditor qui fideiussorem accepit. Aliud verò quod fideiuf-sor debet creditori. Ergo quamvis solutione pet deb. torem facta fideiussor quoque liberetur per consequentiam, *l. si quis rem. 5. infr. de liber. leg. l. si fideiussor. 19. sup. de dolo.* Non tamen consequens est, ut fideiussor possit creditori compensare, quod credi-tor debitori principali non etiam ipsi fideiussori debet.

DEC. Exceptiones, & defensiones omnes quæ reo competunt, si modo non merè personales sint, sed in rem competunt etiam fideiussori, *l. exceptiones. 7. l. omnes. 19. infr. de except. l. defensiones. 11. Cod. illo tit.* Atqui compensatio exceptio est, & quidem iuxta scripta, ut ex suprascripta ipsius definitione apparet. Ergo quoties competit reo, competit etiam fideiussori, ne alioquin plus beneficium reo eripi videretur, si non accommodaretur fideiussoro-

rem libertatem restituat, quæ per obligationis vin-culum dinivua quodammodo videbatur. Ve-rum enim est quod Seneca quodam loco scribit, debitorem servum esse sui creditoris. Itaque com-pensatio licet requiratur voluntatem eius qui con-uenitur, ut paratus sit compensare, non tamen exi-git voluntatem creditoris, cui obicitur compen-satio. Cæterum, quod hæc lex generaliter scribit vnicuique debitori dandam esse compensatio-nem, non tam generaliter intelligendum est, quasi nullo casu compensatio deneganda sit. Multenim casus sunt in quibus compensatio locum non ha-bet, *l. ob negotium. 20. infr. vbi dicemus.*

eui prodest, facile concedi, *l. penult. C. de precib. impa-rat. offer. l. in creditore. 38. in fi. infr. de credit. l. 2. Item Varus in fin. de aqua & ag. plu. arc.* Quanto magis con-cedendum illud est quod utrique prodest? Idcirco autem prodest utrique compensatio, quod cum ex utraque parte mutuam inducat compensationem, & quidem ipso iure impedit, ne sumptibus maio-ribus vexentur debitor & creditor, qui alioqui faci-endi essent in longiore litem, *l. quod debetur. 51. sup. de pecul. l. minoribus. 6. sup. de minor. l. 1. sup. de in-offic. testam.* ne quid addam de discordiis & turba-quas materia litium in republica incitare solet, & propter quas verecunda diciur esse cogitatio & honesta eius qui lites exeat, *l. 4. §. 1. sup. de alim-ent. iudic. mut. cau. fac. l. quidam existimaverunt. 21. sup. de reb. credit. l. 1. §. si heres in fi. infr. ad S. Trebell.*

ri, qui condemnatus soluere, regressum adversus debitorem habiturus esset actione mandati, vel negotiorum gestorum, *l. ex mandato. 20. §. 1. infr. mand.* Nam per medium fideiussoris personam ad reum pervenitur, *l. cum lex. 46. infr. de fideiuss.* At qui potest reus compensare creditori suo, quod ipsi reo creditor debet ex regula *l. 2. & 3. sup.* Ergo & fideiussori debitoris idē licere debet, ut idipsum quod reo creditor debet, possit ille creditori compensare, si ad eam quantitatem conveniatur, de qua pro reo fideiussit. Cumque compensatio vim solutio-nis habeat tanquam quæ perinde tollat & extin-guat obligationem ipso iure apparet nō magis cre-ditorem totam summam petere à fideiussore, id est, non deducta ea quantitate, quæ in compen-sationem venit, quam si totum peteret à fideiussore eius qui pattem debiti iam solvisset. Nunquam enim potest creditor maiorem quantitatem pe-tere à rei fideiussore quam ab ipso reo, & ius ab ipso, siue ab illo totum petat, quod non to-tum debetur, malè petit, quia plus deperit, idē-que iuris veteris rigore inspecto causa cadere de-beret, nisi posterioribus Zenonis & Iustiniani constitutionibus hoc ius correctum esset, restricta pœna plurispetitionis ad condemnationem expen-sarum, *§. si quis agens. inst. de action. & titulo Cod. de plu-ris petition.* Placet autem quod Accurtius & Bartol. ex hac lege inferunt, compensationem scilicet ipso iure

re, cum lex ponat haberi debere illam pro facta in fauorem fideiussoris, ex persona debitoris, etiam priusquam debitor ipse conuentus sit. Ac proinde priusquam eam obiecerit, aut obiciere potuerit. Quod & probatur ex *l. rei indicatæ* 15. §. 1. *infr. solut. matrim.* Nisi dicas cum Bartolo posse illam obici quomodocunque & quandocunque etiam extra iudicium, quemadmodum & extra iudicium interpellari quis potest vt soluat. Quod non nego, nec illud rursum quod volunt non aliter habendam esse rationem compensationis, quam si obiciatur ab eo qui conuenitur, sed tamen nego haberi eam pro facta ex eo tantum tempore quo obiecta sit, sed dico, statim atque obiecta est, haberi eam debere pro facta ipso iure in prateritum, à quo tempore concurrentes debiti & crediti quantitates compensationis inducenda materiam præbuerunt. Quod hæc lex omnium aperitissimè probat. Quomodo enim malè ageret creditor qui totum à fideiussore peteret ante oppositam à debitore compensationem, si non iam inde ab initio facta fuisset intelligeretur. Is enim demum malè agit, qui re, aut tempore aut aliter plus petit, *l. 1. in fin. supr. quand. dies leg. ced. l. pecuniarum*, 36 *supr. de reb. cred.* Plus autem non petit creditor qui totam fideiussionis summam petit à fideiussore, nisi quatenus ea summa per quantitatem, quæ compensari potuit, diminuta esse creditur. Proinde non valdè interesse arbitror an fideiussor acceptus sit priusquam reus compensationem obiciere potuerit. Nec rursus an in summam certam, an potius in illam quam reus debeat, quomodo Accursius noster diltinguit, omni enim casu dicendum est compensationem locum habere, & fideiussorem, si eam obiciat, non teneri ipso iure, si verò non obiciat, teneri eum & quidem cum effectu. Planè dubitandum non est, quin possit eam

obiciere etiam inuito debitore, *l. si stipulatus* 15. *in princ. infr. de fideiuss.* Iunge tamen §. 1. *et iusdem legis*, & obserua, non sicut fideiussor compensationem obiciere potest ex persona rei, ita vicissim reum posse obiciere ex persona fideiussoris, quia non, quemadmodum fideiussor idipsum debet quod reus principalis, ita possis dicere reum principalem id debere quod fideiussore extra causam fideiussionis debeat. Nec rursus quemadmodum per mediam personam fideiussoris ad reum peruenitur, ita per mediam personam rei ad mediam personam fideiussoris perueniatur. Est tamen etiam alia huius legis ratio, quam Paulus postremis verbis non obscure insinuat, cum ait, non posse teneri fideiussorem in maiorem quantitate quam reus condemnari possit. Est enim generalis iuris regula, neque fideiussores neque ceteros qui tanquam accessiones obligantur, non posse in plus quam reus debeat, ob *ignari*. *l. Gracæ*, §. *illud. infr. de fideiuss.* Atqui debitor centum auctorum cui vicissim creditor quinquaginta debeat, licet reuera debeat centum, quæ fortassis accepit mutuo, non tamen ad centum condemnari potest. Sed tantum ad quinquaginta, cum ab aliis quinquaginta beneficio compensationis liberatus sit. Ergo neque fideiussor in centum integra conueniri potest, quasi nec debeat, quia verba cum effectu sunt accipienda, vt hic notat Accurs. ex *l. 1. §. 1. supr. quod quisque vir l. penult. §. docere. Ne quis eum qui in ius vocab. vi ex l. debitor* 59. *pers. videamus de effectu rei infr. ad S.C. Trebell.* Illa duntaxat inter reum & fideiussorem differentia est, quod inuitus debitor compensationem non vitur, fideiussor verò vitur, non quidem inuitus, sed inuito tamen creditore, *ad l. si stipulatus*. Itaq; non est perpetua eius dictæ legis 9. *regula. C. hoc tit.* Sed pluraque exceptiones patitur, de quibus cum Accursio dicemus ad legem sequentem.

§. GAIVS libro 9. ad Edictum Provinciale.

SI quid à fideiussore petatur: æquissimum est, eligere fideiussorem: vtrum quod ipsi, an quod reo debetur, compensare malit. sed, & si vtrumque velit compensare, audiendum est.

Ad l. Si quid. §.

RAT. DV.B. & DECID. ad hanc legem eadem est quæ ad superiorem, cum vtriusque eadem sit sententia, fideiussorem scilicet, si ex fideiussione sua conueniatur, compensare posse quod reo debetur non minus quam si fideiussor ipsi deberetur, nisi quod hæc lex addit esse in arbitrio & potestate fideiussoris eligere si quid & ipsi & reo debeatur, quid malit compensare, adeoque quod magis est, si vtrumque compensare velit, audiri eum debere. In quo tamen dubitandi ratio specialior illa occurrit, quod cum fideiussor & reus principalis sicut vniam tantum, eandemque summam debent, ita vnus duntaxat personæ vice fungi videantur, non videatur æquum, vt duorum creditorum iure censeantur, quod tamen euenire necesse esset, si vtrumque compensare posset fideiussor & quod sibi ipsi & quod reo deberetur, satisque ei esse debet, quod electionem habeat, alterutrum & quod malit compensandi, ne aliqui nimis lædatur debitor, si duplicis crediti compensationem pati cogatur. Cum etiam si ab vtroque peteret, id est tam à reo quam à fideiussore non vnum esset debitum cuius solutionem vrgeret, Sed decidit. ratio illa eadem est quam supra attullimus, quod creditor, qui à reo accepit fideiussorem,

vtrumque debitorem habeat eiusdem quantitatis, vt proinde reculare non possit, quominus etiam ab vtroque compensationem patitur, aut potius ex vtriusque persona, tametsi contra solum fideiussorem agat, quia & si ab vtroque conueniretur, vterque condemnandus esset. Itaq; nihil eius interest quod fideiussor conuentus & suum & rei principalis debitum compenset. Quinimo eius interest potius, vt per compensationem ipso iure ab vtroque liberetur, quæ ratio & æquitas fuit inducendæ compensationis, vt diximus ad *l. 3. supr.* Neque hoc tantum casu euenit, vt quis compenset etiam quod alij debetur contra regulam *l. eum. 9. Cod. hoc tit.* de qua scripsimus ad legem præcedentem, sed etiam aliis quibusdam casibus, quos hic Accurs. refert. Primus est, si cum filiofamilias aut cum seruo contractum sit, & ex eo contractu agat dominus vel pater. Potest enim eo casu debitor per compensationem solidum seruare quod sibi debetur. Quamuis si ageret, non posset consequi, nisi quatenus est in peculio filiofamilias vel serui. *l. si cum filiofamilias. 9. infr. hoc tit.* Secundus casus est in procuratore qui in rem suam datus est, nam post litem contestationem si vice mutua conueniatur, æquitate compensationis vitur *l. in rem suam* 18. *infr. hoc tit.* Tertius est in duobus sociis. Nam si duo rei promittendi socij sint,

fat. prodeat alteri quod stipulator alteri reo pecuniam debeat, quod dixerunt esse, si socij non essent *l. si duo rei. 10. infr. de duob. reis.* Au autem compensatio ita fiat ipso iure, ut non sit opponenda

ab homine, de quo rursus Accursius hic querit iam supra diximus & dicemus latius ad *l. si ambo. 11. & ad l. cum alter 11. infr. hoc tit. lunge §. in bona fidei Inst. de action. & l. ult. C. eod.*

6. ULPIANVS libro 30. ad Sabinum.

Etiam quod natura debetur, venit in compensationem.

Ad l. Etiam. 6.

RAT. DVBITAN. Obligatio, quæ naturalis tantum est, actionem parere non potest, sed tantum exceptionem, quia nec ius naturale actiones vllas agnoscit, ut diximus ad *l. ult. supr. de iureiur.* Ergo non potest inducere compensationem, quia is qui compensat, quodammodo agit *l. amplius non peti 15. infr. Rat. rem habet.*

DEC. Compensatio licet actionis vim & effectum habeat, exceptio tamen est, patiturque retentionem qui vnus est ex effectibus naturalis obligationis *l. naturales 10. infr. de oblig. & action. l. 3. §. ult. supr. Quod quisq. iur.* Ergo etiam id quod naturaliter tantum debetur, in compensationem venire potest. Nec est quod quis obiciat ex *l. quacum-*

que 14. infr. Quæcunque per exceptionem petiti possunt, ea in compensationem non veniunt. Aliud enim est de eo debito loqui quod peti non possit defectu non tam iuris quam actionis: quale est quod naturaliter tantum debetur. Aliud verò de eo debito quod peti quidem possit, sed non cum effectu propter exceptionem. Nam debitum cuius petitio repellitur per exceptionem potest, habetur pro indebito *l. qui exceptionem 40. supr. de condit. indeb. l. creditor 55. l. debitor 108. de verb. signif.* At quod naturaliter debetur, id verè ac iure debetur, & sine exceptione. Is enim natura debet quem iure gentium date oportet, cuius fidem securi sumus *l. cum amplius 184. §. si natura debet de regul. iur.* Neque verò ius naturale aut gentium vllas agnoscit exceptiones, sicut nec actiones.

7. IDEM libro 18. ad Edictum.

Quod in diem debetur, non compensabitur, antequam dies veniat, quamquam dari oporteat.

Ad l. Quod in diem. 7.

RAT. DVB. Quod in diem certam debetur, etiam si dies nondum venerit, tamen iam debetur, quia certum est diem esse venturum, licet interim exigi non possit, cessit enim dies, quamvis nondum venerit *leg. cedere diem. 213. infr. de verb. sig.* Adèd ut etiam si debitor ante diem soluerit, repetere non possit quasi indebitum soluerit, *l. in diem 10. supr. de cond. indeb.* Item ut in diem obligatio novari possit etiam prius quàm dies venerit *l. in diem 5. infr. de novat.* Atqui quodcumque debetur, venit in compensationem, tamen non nisi naturaliter debeat, ut scriptum est in *l. proxima. infr.* Ergo etiam id quod in diem debetur compensari poterit antequam dies venerit, quia id dari tadem oportere certum est.

DEC. Quæcunque per exceptionem petiti possunt, ea in compensationem non veniunt, *l. quacumq. 14.* At qui quod in diem debetur si ante diem petatur, male petitur & exceptione pluris petitionis

summovetur actor, qui plus petit tempore *l. vixit in fin. supr. Quand. di. leg. ced. §. si quis agens. Inst. de action. Totum enim medium tempus liberum debitori ad soluendum esse intelligitur *l. quod certa die. 70. de solut.* Adèd ut qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnibus partibus præteritis anni vel mensis non rectè petat *l. qui hoc anno 41. iuncta l. stipulatio ista. 38. l. continuus. 137. §. cum ita. vers. nã & quod in diem infr. de verb. obl.* Ergo quod in diem debetur interim compensari non potest non magis quàm peti, cum compensatio etiam vim petitionis obineat, *l. amplius non peti 15. infr. rat. rem hab.* Excipiendus tamen est casus ille de quo in *l. si cum militi 16. §. 1. infr.* id est, si quis intra diem ad executionem iudicari datum compensare velit quod sibi ex iudicato debetur: tunc enim compensatio admittetur, quoniam aliud est diem obligationis non venisse, aliud verò humanitatis gratia tempus indulgeri solutionis, ut ibi Papinianus eleganter ratiocinatur.*

I ¶ Si rationem compensationis iudex non habuerit: salua manet petitio. nec enim rei iudicata exceptio obijci potest: aliud dicam, si reprobarit compensationem, quasi non existente debito. tunc enim rei iudicata mihi nocebit exceptio.

Ad §. 1. Si rationem.

RAT. DVB. Cum iudex nullam petitionis rationem habet, hoc ipso videtur petito rem summovetur, siue de principali debito agatur, siue de fructibus & accessionibus, puta de sumptibus litis, *l. terminato. 3. vbi omnes notant C. de fruct. & lit. expens.* Tacite enim denegatur quod petitiū expresse non conceditur. Ergo cum opposita compensatio est, nec vllam eius rationem habet iudex condemnans debitorem compensare volentem, ad solutionem quantitatis petitio, perinde ac si opposita compensatio non esset, dicendum videtur licet haberi debeat, ac si compensationem iudex reprobasset, ut si in alio iudicio idem debitor aduersus eundem credi-

torem velit rursus compensationem obijcere, non sit audiendus, sed exceptione rei iudicata.

DEC. Res iudicata stricti iuris est, nec pro iudicato haberi debet, nisi quod per sententiam iudicis discretè pronunciatum est. Idèd quæ verba sententiaè diligenter ponderanda sunt, *l. si inter me. 15. infr. de except. rei iud.* Atqui exceptio rei iudicata locum non habet, nisi quando & quatenus res iudicata est *l. cum queritur. 12. & seq. & passim cod. tit.* Ergo multum interest, an iudex apud quem opposita fuit compensatio, eam expressim reiecit & reprobaucrit, an verò nulla ipsius habita ratione, nec mentione debitorem simpliciter ad solutionem condemnauerit: Priore casu, si inter easdem patres

iterum opponatur compensatio, obstat exceptio rei iudicatae. At posteriore non item, quia nihil de compensatione pronunciatum est. Eademque distinctio adhibetur ab Ulpiano in l. si autem 8. §. si quocunque modo, ubi scripsimus *sup. de neg. gest.* Ex quo intelligimus non esse verum quod interpretes & pragmatici nostri inferre solent ex d. l. terminato, non posse post sententiam de ea regi de qua prius actum fuerat, etiam si nihil de ea pronunciatum sit. Quod sane non solum ex illa lege non bene probetur, sed & ex hoc §. maxime cōvincitur, & ex d. §. si quocunque modo. Iunge l. & ex diverso 35. §. 1. *sup. de rei vind.* Nisi cum de accessorii tractatur, quæ subito & terminato principali negotio non possunt subsistere, puta de vltus & sumptibus non obligationis iure, sed iudicii tantum officio debitis, vt in l. 4. C. de pos. l. qui per collusionem. §. 1. *inf. de act. emp. luncta l. cum principalis 178. de reg. iur.* Evidens autem ratio diuersitatis est inter hos duos casus si iudex compensationis rationem nō habuerit, & compensationem expresse reprobauerit. Nam posteriore casu perinde est ac si pronuntiaret iudex non deberi eā quantitatem, cuius compensatio obiciebatur, cum si deberetur, nō posset iudex impedire ne compensatio ipso iure facta esset. At cum nullam compensationis rationem habet, non idē pronunciat nihil deberi ei qui compensationem obicit, cum

8. GAIUS libro 9. ad Edictum Prouinciale.

IN compensationem etiam id deducitur, quo nomine cum actore lis contestata est: ne diligentior quisque deterioris conditionis habeatur, si compensatio ei denegetur.

Ad l. In Compensationem, 8.

RAT. DVB. Nouatio fit, adeoque interdum delegatio per litis contestationem, vt quod antea debebatur, desinat deberi ex priore causa l. delegare 11. §. 1. & l. aliam. 29. *inf. de nouat. & deleg.* Ergo debitū cuius nomine lis contestata iam est cum actore in compensationem deduci amplius non potest, tantum quod sit indebitum ex omni alia causa præterquam litis contestata, ac proinde petendum necessarium est per viam actionis & in eo ipso iudicio quod post litem contestatam dictatum est. Cum enim compensatio nihil aliud sit, quam debiti & crediti inter se contributio l. 1. *sup. hoc tit. conseq.* vt quod per contestationem creditum esse desit, compensari amplius non possit.

DEC. Alia causa est nouationis voluntaria, alia eius quæ ex necessitate fit per litis contestationem, d. l. aliam. Non enim solet deterior actoris conditio fieri per litis contestationem, sed plerumque melior l. non solet. 86. & seq. *de reg. iur.* Atqui deterior conditio fieret actoris post contestationem ob id quod in debito persequendo fuisset diligentior, si compensatio aequitas ei denegaretur ob id solum quod de eo debito iam litem contestatus esset. Ergo quamuis nouatio nihil aliud sit quam debiti

9. PAVLVS libro 32. ad Edictum.

SI cum filiofamilias, aut cum seruo contracta sit societas: & agat dominus, vel pater: solidum per compensationem seruamus: quamuis, si ageremus, duntaxat de peculio præstaretur.

Ad l. si cum filiofamilias, 9.

RAT. DVB. Si quis cum filiofamilias contrahat, duos quidem habet debitores patrem & filium, sed filium in solidum, patrem verò non nisi quatenus est in peculio, l. si quis cum filiofamilias 44. *sup. de pecul.*

nihil veret debitum quid esse, nec tamen compensari. Obseruandum autem est quod Ulpianus in hac lege scribit, exceptionem rei iudicatae ob stare si iudex reprobauerit compensationem, non tantum eo casu locum habere, quo debitor alio iudicio conuentus velit iterum compensationem eiusdem quantitatis obicere, sed illo etiam, quo velit ille per actionem idem debitum petere, & quod facilius euenit contrario iudicio siue negotiorum gestorum, siue mandati, siue commodati, siue tutelæ aut quo alio simili expectari, vt in specie dicti §. si quocunque modo & l. in rebus 18. §. vlt. *sup. Commod. l. 1. §. præterea 4. inf. de contr. tutel. & vlt. ad.* Nam quod dici solet ei qui succumbit in exceptione nō nocere rem iudicatam, si id ipsum persequatur per modum actionis, ex l. vindicantem. 17. & seq. *inf. de euictio.* Tunc locum habet, cum exceptio & actio non tendunt ad eandem finem quomodo tendunt in specie proposita, vt bene Bartolus docet. Nec obstat huic legi quod idem Barto. obicit in l. 1. C. de ordin. iud. sententiam latam super negotio principali facere præiudicium in incidenti, tractat enim illa lex de incidenti, de quo necessario cognoscendum fuit, licet non pronuntiandum de sententia super principali negotio ferri possit, quod & Bartolus bene vidit, & nos latius in libris Cōiecturarum explicauimus.

peremptio l. 1. de nouat. non eo minus tamen permittenda actori est, vt debitum illud competeret, quam si nulla per contestationem facta esset nouatio. Iura enim subueniunt vigilantibus & diligentibus, non dormientibus aut negligentibus l. non enim 16. *sup. ex quib. cau. mal. l. pupillus 24. inf. quæ in fraud. cred.* Et absurdum esset melioris conditionis esse desides quam diligentes l. 2. C. de ann. except. & stultos quam prudentes l. 4. C. quod vi aut clam. Nec obstat si quis obicit cum Bartolo duo iudicia de eadem re pendere non posse, & vbi cœptum est iudicium, ubi finem accipere debere ex l. vbi acceptum. 30. *sup. de iudic.* Nam vt idem Bart. respondet, nihil verat de eadem re duo pendere iudicia, quorum vnum sit per viam actionis, alterum per viam exceptionis, quale illud est in quo compensatio obicitur, quæ cum fiat ipso iure, vt diximus ad l. 4. & 5. *sup.* statim atque opposita est, apparet citius terminari iudicium, quamuis posterius in quo de compensatione tractatur, quam terminari possit prius in quolibet eodem debito fuerit contestata, si quidem de eo debito hic loquimur quod liquidum sit, aut facile & in promptu liquidari possit, quandoquidem alioquin eius compensatio obici non posset, vt bene idem Bart. hic notat ex l. vlt. C. hoc tit.

Si verò cum seruo alieno contrahit, licet seruum ciuilitate obligatum habere non possit, sed tantum naturaliter l. serui 14. *hif. de oblig. & act.* Non eo magis tamen Dominum obligatum habet nisi de peculio, si non iussu domini sui contraxerit l. 1. *sup. quod cum eo qui*

qui in ali. pot. l. 1. quod iussu & tot. tit. de pecul. At qui etiam is qui compellat, agere & petere videtur l. amplius non peti. 15. infr. rat. rem hab. Ergo nec per compensationem fieri potest, ut qui cum filiofamilias vel seruo alieno contraxerit solidum suum debitum & supra quam in filiofamilias vel seruo peculio est, consequatur, ne aliqui quod vna via prohibuitur est, alia permittatur contra l. siue oportet 21. §. infr. de tutor. & curat. dat. Nec æquum est, ut quod per viam actionis non licet, per viam exceptionis non liceat. l. nam posteaquam 9. §. si minor vers. preterea supr. de iurcir.

De c. Etiam naturalis obligatio sola patet retentionem, multo magis ea quæ non tantum naturalis, sed etiam civilis est, ut diximus ad l. etiam 6. supr. & l. naturales infr. de oblig. & act. l. fideiussor 16. §. naturales de fideiuss. l. 3. §. vlt. supr. quod quisque in. Atquin is qui cum filiofamilias vel seruo contrahit, habet ut diximus, seruum naturaliter obligatum in solidum ad l. serui de oblig. & act. l. nec seruum 41. supr. de pecul. Fi-

Sed si cum filiofamilias agatur: an, quæ patri debentur, filius compensare possit, quaeritur, quod magis est admittendum, quia vnus contractus est: sed cum conditione, ut caueat patrem suum ratum habiturum: id est, non exacturum, quod is compensauerit.

Ad 1. Si sed cum filiofamilias.

RAT. DVB. Non quemadmodum quod debetur filiofamilias, debetur etiam patri ex reg. l. placet 79. infr. de acq. her. l. qui qui 56. §. qui filii & seq. l. quod dicitur 130. infr. de verb. ob. Ita etiam possumus dicere quod debetur patri deberi filio, quia per patrem filio nihil acquiri potest, sed patri per filium, iure scilicet patriæ potestatis id faciente. Ergo quamuis aduersus patrem agentem possit obici compensatio eius quantitas quam filius debet, etiam si minus sit in peculio, ut proximè diximus, non ideo tamen bona consecutio est, ut similiter filiusfamilias conueniens in solidum à creditore qui habet patrem obligatum de peculio, possit compensare id, quod ab eodem creditore patri debetur, videturque hoc casu locum habere quod scriptum est in l. in rem 18. §. 1. infr. hoc tit. & in l. eius 9. C. cod. eius quod alij debetur quam ei qui conuenitur, compensationem obici non posse.

D. E. C. Et si quæ sunt actiones diuersæ quæ creditori filiofamilias competunt, vna aduersus filiumfamilias in solidum, alia aduersus patrem de peculio. d. l. si quis cum filiofamilias 44. supr. de pecul. si cum duo sunt debitores, ut eadem lex ait, tamen vnus contractus est, ex quo vtraque actio nascitur, nam ex contractu filiofamilias ad rem peculiarem pertinet obligatur paterfamilias de peculio etiam inuitus nedum ignorans l. 1. & tot. illis tit. de pecul. Ergo non minus permittendum est filiofamilias conuenio in solidum à creditore peculiari compensare id quod creditur patri debet, quam permittitur

IO. VLPIANVS libro 63. ad Edictum.

Si ambo focij rem negligentiam societati adhibuimus: dicendum est, desinere nos inuicem esse obligatos, ipso iure compensatione negligentiae facta. Simili modo probatur: si alter ex re communi aliquid perceperit, alter tantam negligentiam exhibuerit, quæ eadem quantitate æstimatur: compensationem factam videri, & ipso iure inuicem liberationem.

Ad 1. Si ambo 10.

RAT. DVB. Compensationem non fit nisi ad concurrentem usque quantitatem l. si constat. 4. & passim

lum verò familias etiam ciuilitur d. l. si quis 44. cod. Ergo ius habet retinendi totius debiti per compensationem, etiam si minus sit in peculio, ut scilicet non plus debere patri vel domino existimeretur, quam quod solido debito compensato superest. Et si enim qui compensat etiam petit, attamen petit retinendo & recipiendo; nec nouum est, ut seruetur iure exceptionis quod iure actionis peti non potest, ut no-ster hic notat Accursius ex l. si in emptione 24. §. idem si emptor, supr. de contrah. empt. l. cum fundus 15. §. seruum tuum sup. de reb. cred. Nec aliud est, etiam quis patrem ex filiofamilias maleficio conueniat in specie l. 3. §. vlt. infr. rer. amor. Quamuis ex delicto filiofamilias pater neque de peculio, neque noxali actione conueniri possit l. 1. §. si filiusfamilias supr. de his qui assid. vel de iur. l. ex penatibus 58. de reg. iur. Sed habet casus rationem specialem in patre agente de dote adiuncta filie persona, quæ res mariti amouisse dicebatur: is enim cogitur eam in solidum defendere, ut lex ait, quod in ceteris casibus non idem est.

eidem creditori conuenio à patre compensare solidum quod sibi filiofamilias debetur: & minor Accursius Ioannis præceptoris sui sententiam secutum non erubuisse scribere rationem hanc à Paulo tam aperte expressam bonam non esse, est enim optima, cum vnus idemque contractus ex quo & filius principaliter & pater accessorie obligantur, alio iure censetur in persona filij, alio autem in persona patris, nec proinde filio denegandum sit, ut paterni debiti compensationem obiciat, cum ex eo ipso contractu conuenitur, ex quo si pater conueniretur, & quæ compensationem posset obicere eius quantitatis quæ sibi deberetur. Rectè tamen Paulus subicit, non simpliciter hoc verum esse, quod dixi posse filiumfamilias compensare quod patri debetur, sed ita denum si paratus sit filius cauere patrem suum ratam rem habiturum, id est non exacturum quod filius compensauerit. Est enim hæc exceptio de iure tertij, nec aliter exclusiua iuris agentis quam sit tertius velit. Quod genus exceptionis admitti non solet nisi de tertij voluntate appareat l. 2. vbi Bart. notat. infr. de except. rei iud. Qua ratione nec in proposita specie admitti compensatio per viam exceptionis deberet, nisi ratio illa Pauli pro filiofamilias faceret, quod vnus idemque contractus est, ex quo & pater de peculio, & filius in solidum obligatur. Ex quo tanto manifestius intelligitur quam bona & necessaria sit Pauli ratio, licet ea Accursius quasi malam improbet. Nec felicius in huius legis interpretatione est Bartolus ex ipsius ad hunc §. commentariis & iis quæ supra diximus, videre est.

C. hoc tit. Ergo non nisi quantitas ad quantitatem, vnde est quod speciei nec cum quantitate, nec cum alia specie sit compensatio ante l. vlt. C. hoc tit. Quæ

Tom. I III.

Hh 2

in actionibus etiam in rem compensationem introduxit. Ergo negligentia ad negligentiam compensationem fieri non potest. Quia cum compensatio sit debiti & crediti contributio l. 1. *supr.* nemo est qui nisi per absurdum dici possit debitor aut creditor negligentia. Quia tota in negatione & in non faciendo consistit.

De e. Damnum, quod alicui contingit ex aliena negligentia, estimatione recipit in pecunia, quoties quis ex negligentia tenetur. Quod accipit quoties quis tuum patrimonium aetate debet saltem leuem, ut in actione pro socio, l. 5. §. 9. *nunc videndum supr. commod. l. contractus 2. de reg. iur.* Magna enim negligentia culpa est, sicut magna & lata culpa dolus est, l. quod Nerius 32. *infr. tit. prox. l. magna negligentia 226. de verb. sig.* Ergo non minus compensatio fieri potest negligentia cum negligentia quam pecunia cum pecunia, & quidem vique ad concurrentem quantitatem eius pecunie, qua vtriusque culpa estimatio concluditur. Quod & sequentia huius legis verba demonstrant in illis verbis, *alter tantam negligentiam exhibuerit quae eadem quantitate estimatur*, sic & dolus cum dolo compensatur l. si duo 36. *supr. de dol. l. apud Celsum 4 §. Marcellus 13. inf. de do. ma. except.* Nempe quia etiam delus pecunia estimatur, l. si cum sum dum 68. *in si. infr. de contrab. emp. l. si traditio 4. C. de act. emp.* Sic & dolus cum culpa recte compensatur *Li. item: si obsterix 11. §. ult. supr. ad l. Aquil.* nimium ad concurrentem vique estimationem, alia enim & grauior est doli estimatio, alia & leuior culpa. Sed & paria delicta mutua compensatione tolluntur l. viro 39. *infr. solut. mat.* nempe cum ex delicto ad pecuniam agitur: ut in d. l. viro, & quoties *infr.* Non item si ad vindictam publicam, quae tunc cuiusmodi compensationis sine magis recipi licet iniuria & pernicie compensationes huiusmodi admittere non possent. Interest enim publicae male admissa puniri: *Li. vulneratus in si. supr. ad l. Aquil. l. Stichum aut Pamphilum 95. §. 1. inf. de solut.* Qui scilicet enim accusatur de crimine per actum publico, innocentio se tueri debet, non relatione criminis l. si qui reus 5. *infr. de*

public. ind. Ergo verum est quod Vlp. hic scribit, si ambo socij parē negligentiam in administranda societate adhibuerint, desinere eos inuicem esse obligatos propter factam ipso iure vtriusque negligentia compensationem. Quod Accursius nosse sic intelligit, ut nec ab homine compensationem hanc oblici necesse sit, quasi satis sit opponere & fieri a lege in maleficiis: Ego tamen non eque maleficiorum obligatio privilegium hoc metiri possit, neque in tota hac lege verbum vllum sit ex quo appareat compensationem hoc casu non esse obliuendam ab homine, quamuis dicat Vlpian. fieri eam ipso iure. Idem enim est in specie legis 4. §. 5. *supr.* ubi tamen diximus necessarium esse opponi ab homine compensationem, ut ipso iure per legem facta esse intelligatur, ut & in d. l. si constat 4. §. passim. C. hoc tit. Et verum cum non fiat compensatio negligentia cum negligentia, neque maleficij cum maleficio, nisi quatenus pecuniarie interest, & ad concurrentem vique estimationis pecuniariae quantitatem, ut diximus: Quid potest interesse, an maleficiorum & negligentiarum fiat compensatio, an summatur? Igitur: si alter ex sociis ex communi aliquid perceptor propter quod societatis debitor constitutus sit, alter autem socius tantam vicissim negligentiam exhibuerit, quantum esse oportet ut eadem quantitate estimetur, dicendum est compensationem inter eos factam videri, ita ut vtriusque liberatio ipso iure competat, nec aliter ab altero ex causa societatis exigere quicquam possit, ut sequitur in vers. *simili modo*. In quo tamen specialiter dubitandum: atio illa asserti potest, quod compensatio non videatur habere locum, nisi cum ex vtraque parte par debitum est & par vtriusque debiti causa. Id enim esse videtur quod Bart. hic notat, debita esse paribus calibus compensari. Sed tamen non ita est, licet enim dispar & diuersi fa vtriusque debiti causa sit, compensatio tamen locum habet etiam iure veteri, dummodo ex vtraque parte certa pecuniae quantitas debeat, siue ab initio siue propter factam doli, vel negligentia, vel alterius culpe estimationem.

¶ Si quis igitur compensare potens soluerit: condicere poterit, quasi indebito soluto.

Ad §. 1. si quis igitur.

RAT. DVB. Nemo cogitur compensare si malit solvere, quamuis si paratus sit compensare, fiat compensatio ipso iure etiam inuito aduersario l. 2. *supr.* Vnde est quod in praecedentibus diximus, non fieri compensationem ipso iure, nisi obiciatur ab homine l. quod habeo 13. *infr. hoc tit.* Ergo etiam si is qui compensare & poterat soluerit, non potest habere conditionem indebiti quasi indebito soluto, cum reuera soluit debitum: Alii qui nec volens compensare possent, quandoquidem debitum esse oportet id quod compensatur, l. etiam 6. *supr. l. quicumque 14. infr. hoc tit.*

DE E. Compensatio vim solutionis obtinet, & fit ipso iure l. cum alter 11. d. l. quod habeo 13. l. postea quā 21. *infr. hoc tit.* Atqui debitum solutum ex debito fit indebitum, quia solutione tollitur omnis obligatio §. 1. *infr. quib. mod. oblig. toll. l. penult. & tot. tit. infr. de solut.* Ergo quod compensari potuit si solutum sit, repeti poterit per conditionem indebiti tanquam

indebitum & bis solutum: nam & compensatio exceptio est, & quidē perpetua. Qui autem, cum exceptione perpetua tutus esset, soluit, habet conditionem indebiti l. qui exceptionem 40. *supr. de cond. indeb.* quia nec deberi intelligitur, quod propter merum exceptionis perpetuae petitiōem non potest. l. creditores 10. l. creditor 55. l. debitor 108. *de ver. sig.* sed hoc ita intelligi debet, si per errorem facti omiserit compensationem, solus enim error facti non etiam iuris inducit conditionem indebiti l. cum quis 10. C. de iur. & fact. ign. Ceterum si quis scias compensationem sibi competere, i malecit tamen solvere quam compensare, non est audiendus, si condicere postea velit: Nec sic ea mēte soluerit ut post ex condiceret, l. quod quis sciens 50. *supr. de cond. indeb. l. indebitum 9. C. eod.* Multo magis idem dicendum est, ut scilicet conditio indebiti locum non habeat, si iniicem creditor idemque debitor debitum soluerit in ijs casibus in quibus compensatio locum non habet l. qui inuicem 30. *supr. de cond. indeb. iungit. quod dicitur 5. §. penult. infr. de impen. in reb. dot. fact.*

¶ Quoties ex maleficio oritur actio: (vtruta ex causa furtiua, ceterorumque maleficiorum) si de ea re pecuniarie agatur: compensatio locum habet. Idem

est, &

est, & si condicatur ex causa furtiua. ^b Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compensationem opponere potest.

Ad §. 2. *Quoties.*

RAT. DVB. Publicè interest puniri maleficia & delicta l. ita vulneratus. §. 1. vlt. *supr. ad l. Aquil. l. Stichum & Pamphilum* 95. §. 1. *infr. de solut.* Ergo quod ex causa maleficij debetur, non potest nec debet compensari cum eo quod vicinij à maleficij reo debeatur. Ita enim fieret, vt delictum quodammodo impunitum remaneret.

D E C. Multum interest an ex maleficio agatur putà ex causa furti vel vi bonorum raptorum vel iniuriarum, ad vindictam publicam, & criminaliter: An verò ciuilitur, & ad pœnam pecuniariam. Posteriore hoc casu fit compensatio non etiam priore, vt diximus ad initium huius legis. Pœna enim pecuniaria, ad priuam potius quàm ad publicam vindictam pertinet l. si quis iniuriam 35. *infr. de iniur. l. i. §. vlt. infr. de pen.* maxime verò pœna furti siue dupli siue quadrupli, de hac enim actione furti locus hic intelligendus est ad differentiam conditionis furtiue, de qua postmodum agitur.

a Idem est & si condicatur. **RAT. DVB.** Eadem est ad hunc versiculum quæ ad superiorem sententiam. Condictio enim furtiua nascitur ex furto & ex delicto, vt ex hoc maxime loco manifestè probatur, & ex l. si mulier 21. §. hæc actio *infr. rer. amot.* Quos nos pluribus ostendimus ad l. in conditione 9. *supr. de cond. furr.* Ac proinde absurdum videtur compensari delictum cum pecunia. Sed hæc ratio est, quod ex conditione quoque furtiua non ad pœnam agitur neque ad vindictam criminis, sed ad rem ipsam furtiuam, aut ad eius restitutionem, l. si pro fure 7. §. 1. & *seq. supr. eod. tit.* Itaque cum pecuniariam semper habeat condemnationem, non fit hoc casu compensatio delicti, sed pecuniæ cum pecunia. Nec idcirco verendum est, vt furtum impunitum remaneat, cum nihil commune habeat conditio furtiua, vt nec vin-

3 ¶ In stipulationibus quoque, quæ instar actionis locum habet, & secundum Iulianum, tam in ipsa stipulatione, quàm in ex stipulatu actione poterit obici compensatio.

Ad §. vlt. in stipulationibus.

RAT. DVB. Compensatio non nisi actionibus obicitur. *vt. C. hoc tit.* siue obiciatur per modum exceptionis, siue in speciem motus cuiusdam petitionis. Nam neque exceptio esse potest, vbi nulla actio est, cum nihil aliud sit quam actionis exclusio l. 2. & 3. *infr. de except.* neque vlla petitio mutua vbi nulla petitio est l. 1. §. vlt. *infr. que sent. appell. res. l. 1. & 2. supr. de quib. reb. ad eund. iud. cat.* Vbi diximus. Atqui stipulationes non sunt actiones, sed contractus ex quibus nascitur duæ actiones aut conditio certæ si stipulatio sit certa, aut ex stipulatu, si sit incerta, l. si quis certum 24. *supr. de reb. cred.* Idque siue conventionales sunt stipulationes, siue prætorie, de quibus in l. in conventionibus. §. 2. *infr. de verb. obl. l. vlt. & tot. tit. de stipul. prat.* Ergo in stipulationibus quanuis prætorii compensatio locum habere non potest.

D E C. Inter stipulationes prætorias quædã sunt, quæ instar actionis obtinere dicuntur, siue quod prætor eas in locum & vicem actionis interponi iubet, vt vulgo putant, siue potius, quod intercedant vt noua iactatio, aut, vt melius in quibusdam libris scriptum est in l. 1. *illo tit. de stipul. prat.* vt fiat nouatio, quod ideo cautionales appellatur d. l. 1. §. cautionales. Quod in his tota stipulatoris cautio consistat quia scilicet priore actionem quæ cõpetebat, peri-

dicatio rei furtiue cum pœnali persecutione criminis l. si pignore 54. §. cum furti *infr. de furt.*

b Sed & qui noxali iudicio. **RAT. DVB.** Noxales actiones, vt nomen ipsum sonat, nascuntur ex noxâ id est, ex delicto serui, & sunt eius conditionis, vt si is qui noxali iudicio conuenitur, malit seruum suum noxâ dedere quàm damnum decedere, id est quàm litis & damni æstimationem soluere, aut iudex sit, ne ex facto serui in plus condemnatur quam quanti seruus ipse est, qui de liquet l. 1. & *tot. tit. supr. de noxal. act. l. Prasor ait. 7. §. 1. infr. de dam. inf.* Ego in noxali iudicio non est ad mittenda compensatio, ne alioquin eueniat, vt si malit dominus seruum noxâ dedere, compensatio speciei cum pecunia facta esse videatur, quod esse non potest præsertim iure veteri in spectro, & ante l. vlt. C. hoc tit.

D E C. Noxales actiones sui natura dantur ad pecuniariam condemnationem, vt verò possit dominus, si malit seruum noxâ dedere, nõ tam fit ex natura actionis quàm ex l. 12. tabularum quæ hanc facultatem & electionem domino dedit, vt et g. nter, & diserte scriptum est in l. miles 6. §. decem *infr. de re iudic.* Ergo nihil vetat etiam in noxali iudicio, perinde atque in conditione furtiui, quæ ex delicto similiter nascitur, fieri compensationem pecuniæ cum damni & litis æstimatione, quæ semper in pecunia consistit. Vnde est quod litis æstimatio dicitur similis emptioni l. 1. & 3. *infr. pro emptor.* Quod tamẽ in hoc §. dicitur etiã in actionibus quæ ex maleficio nascuntur compensationis locum esse, exceptionem vnam recipi: Nisi qui alienam possessionem perperam occupauerit & inuasit huic enim compensationem dari veruit Iustinian. in d. l. vlt. in fi. Chocrit. Odio scilicet inuasione & spoliationis, quam semper exoriam habet legislator l. meminere 6. l. si quis in tantam, & l. si quando 9. & *passim. C. vnde vi.*

munt, sed ita vt eius naturam induant & vicem representent, vnde & instar actionis habere dicuntur d. l. 1. §. cautionales l. non solum 20. *infr. rat. rem hab.* quod nos pluribus docuimus lib. 3. *consect. cap. 1.* Ergo quemadmodum actionibus omnibus potest obponi compensatio, ita & stipulationibus istis prætorii nõ quidem omnibus, l. d. cautionalibus tantum quæ solæ instar actionis obtinent, & de quibus solus Vlpianus in hoc §. loquitur. Itaque verba illa id est, *Prætorii*, quæ velut interpretationis cuiusdam loco, ponuntur mihi valde suspecta sunt, vt non sine causa astricto notetur in Pãdædis Florentinis tãquã irrepticia ex glossa alicuius imperiti interpretis, nõ an inaduerteretis cautionales stipulationes solas eas esse quæ instar actionis obtinēt, nec prætorias omnes cautionales esse, quãuis cautionales omnes sint prætorie. Est enim summa illa diuisio Prætoriarum stipulationum, vt alię sint iudiciales, aliæ cautionales, aliæ denique cõmunes d. l. de stip. prat. Exemplum autẽ huius §. elegans & accommodatum adfert Accursius noster ex l. qui bona dedit §. si quis quia sibi 1. *infr. de dam. inf. iuncta l. damni §. si viuas.* Igitur verum est quod hic Vlpianus ex Iuliano concludit non tantum in actione ex stipulatu, quæ datur ex qualibet stipulatione cautionali Prætorie, sed etiã in ipsa stipulatione cautionali, id est, si vigeat quis apud præ-

rem ad interponendum huiusmodi stipulationem compensatio obici potest. Idem autem loquitur Vlpianus de actione ex stipulatu, quia cum stipulationes omnes preteritæ dentur ad id quod interest stipulatoris d. l. ult. de stip. prator. Id autem quod interest semper incertum hic d. l. ult. & l. 2. incertæ eod.

11. IDEM libro 32. ad Edictum.

Cum alter alteri pecuniâ sine usuris, alter usurariâ debet: constitutum est à Diuo Seuero, concurrentis apud utrumque; quantitatis vsuras non esse præstandas.

Ad l. Cum alter. 11.

RAT. DVB. Sicuti compensatio quæ nihil aliud est quam debiti & crediti inter se contributio l. 1. sup. exigit, ut ex utraque parte sit debitum. Ita & requirere videtur, ut utrumque debitum sit eiusdem rationis, id est vel utrumque sit grauium vel vsuratum, ne aliqui fieri videatur iniuria creditori vsurario, si ei alterius debiti etiam non vsurarij compensatio obiciatur. Ergo mitum videri debet quod Vlpianus hic refert à Diuo Seuero fuisse constitutum, ut si alter alteri pecuniâ sine usuris, alter usurariam debeat: non solum compensatio inter eos locum habeat, & quidem ipso iure, sed etiam concurrentis apud utrumque; quantitatis vsuræ præstandæ non sint à debitore qui pecuniâ vsurariam debeat.

DE C. Vsura non tam propter lucrum petentium, quam propter motam non soluentium infliguntur. Cum quidam 17. §. si pupillo. Atqui compensatio vim

12. IDEM libro 64. ad Edictum.

Idem iuris est non solum in priuatis, verum etiam in causa fisci constitutum. Sed & si inuicem sit vsuraria pecunia, diuersæ tamen sint vsuræ: compensatio nihilominus locum habet eius, quod inuicem debetur.

Ad l. Idem iuris est. 12.

RAT. DVB. In pleticis casibus melior est causa fisci quam priuatum ob multa priuilegia quæ fiscus habet, priuati non habent, de quibus in tit. de iure fisci. Infr. & Cod. lib. 10. tit. 1. & de pupil. fisci. C. puta cum agitur de iure taciti pignoris, & de prelacione l. si qui mibi. 28. Lausretur 46. §. fisci. Infr. de iur. fisci. Ergo & in compensationibus videretur melior esse conditio fisci quam priuatum, ut compensationes pati non cogatur, quum priuati non patiuntur ad excludendam vsuratum fisco debitum petitionem.

DE C. Fiscus in omnibus casibus, in quibus non habet priuilegium, vitur iure communi priuatorum. Imò verò interdum peioris est conditionis, adeo ut non etret qui in dubio pro priuato contra fiscum respondeat l. non puto. 10. eod. tit. l. si veniunt 20. §. in priuatum. sup. de hered. petis. Atqui circa compensationes nullum priuilegium datum est fisco, nisi ut compensationem pati non cogatur alterius debiti, quam quod eadem statio debet, quæ petit ad euitandam scilicet officiorum confusionem, quæ aliquin facile emerget, ut scripsum est in l. 1. C. hoc tit. Ergo extra hanc causam nulla differentia esse debet inter causas fideles & priuatorum, siue de compensanda sorte agatur, siue de vsuris: nam & eadem ratio iuris utroque casus locum habet, nempe quod compensatio solutio sit, ut diximus, solutione autem tollatur omnis obligatio non minus cum fisco debitum est, quàm cum priuato, quàmquã præter rationem iuris ita constitutum est ut Vlpianus hic scribit, nimirum ut puto à Diuo Seuero de quo in l. prox. sup. Ne scilicet dubitandi causa aliqua superesset, & ne priuilegium aliquod hæc parge possent ostendere, ut solent facile sibi arrogare

quia quatenus cuiusque interfit, in facto non in iure consistit. l. quatenus 24. de reg. iur. non potest vlla ex eiusmodi stipulationibus alia nasci actio, quæ dicitur certi condicio, ex stipulatione. Infr. de verb. ob. in princ. quia non nisi ex stipulationibus certis nascitur d. l. si quis certum.

solutionis obtinet, ut quantum creditor debitori suo vicissim debet, tantum ex sorte solutum esse ipso iure intelligatur. l. 2. & 4. sup. l. posteaquam 21. infr. hoc tit. Ergo quantitas quæ per compensationem ipso iure factam soluta intelligitur, vsuræ nullæ intelligi possunt, si constat 4. & l. seq. C. hoc tit. Nec distinguimus, an vtillius; debitum sit vsuratum an alteri duntaxat, quia nihil habet ea qualitas comune cum sorte, quominus utroque casu compensatio fortis fieri possit & debeat, l. proxima infr. Estque hic vnus casus ex iis in quibus putant Interpretes nec male compensationem adeo fieri ipso iure, ut nec obicienda sit ab homine. Nempe cum vsuræ ex mora tantum non etiam ex stipulatione debentur, cuius non possit videri esse in mora debitor, qui si conueniatur, tutus sit exceptione aliqua perpetua & fauorab. l. l. l. 4. sup. de reb. cred. l. si pupillus 127. de verb. ob. luncta l. creditoris 10. & l. creditor. 55. de verb. fig. qualis proculdubio est compensatio.

qui fiscalia negotia procurant.

a Sed & si inuicem vsuraria sit pecunia. **RAT. DVB.** Possunt pecuniæ deberi aliz sub grauionibus vsuris, aliz sub leuionibus, l. 3. sup. de eo quod cert. loc. l. si verum non remunerandi 12. §. si mibi mandaueris. infr. mand. Quod cum accidit, grauius & onerosius esse debitum intelligitur quod grauionibus vsuris astriguntur, sicut & grauius est debitum vsurarium quam non vsurarium l. qui sine 38. sup. de neg. gesti. Ergo huiusmodi debitorum non potest fieri compensatio citra iniuriam illius, cui grauiores vsuræ debentur, qui scilicet conuentionis commodum non nisi periniquè priuari potest. Cum tamen ius compensationis nascatur ex æquitate, ut toties diximus ex l. inter tutores infr. de administ. tut.

DE C. Illud commune est quod grauioribus & leuionibus vsuris, vt nō nisi propter moram solutione facta debeatur. d. l. qui sine, & l. cum quidam 17. §. si pupillo infr. de vsur. Atqui compensatio vna solutionis obtinet l. 4. l. posteaquam 21. infr. & passim hoc tit. l. si constat. 4. Ergo non possunt deberi vsuræ siue grauiores siue leuiores eius fortis quæ per compensationem iam soluta intelligitur, licet enim hic locus intelligendus est de compensatione sortium quæ vsuras debent, non etiam de compensatione ipsarum vsurarum, quamuis verum sit vsurarium quodque compensationem inter se fieri posse: sed tamen ad concurrentem duntaxat vsque quantitatem, nō autem ita ut grauiores vsuræ cum leuionibus simpliciter & absolute compensentur, si enim fieret certè iniuria creditori qui grauiores vsuras stipulatus esset, non etiam cum grauiorum vsurarum exactio ob id solum impeditur, quod compensatio facta sit socio ad concurrentem vsque quantitatem.

13. IDEM

13. IDEM libro 66. ad Edictum.

Quod Labeo ait, non est sine ratione: ut, si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in ceteris non obiciatur.

Ad l. Quod Labeo. 13.

RAT. DVB. Compensatio fit ipso iure, ut iam toties & proximè supra diximus. Ergo si quis contra suum creditorem plures habeat petitiones, non tam inspiciedum est cui petitioni compensatio designata & obiecta sit, quam quæ summa prior debita fuerit, ut ea demum compensata videatur aut ea saltem quæ in duriorem causam fuerit debita, puta sub pœna, vel sub vris, cum & compensatio vim solutionis obtineat. *l. si constat. 4. C. hoc tit.* Pluribus autem summis debitis, & facta solutione si nesciatur in quam causam solum sit, dicimus in antiquiorem aut grauiorem solutum videri. *l. 1. 2. 3. 4. 5. in princip. & Imperator. l. cum ex pluribus 97. infr. de solut. l. 1. C. eod. ille tit.*

DEC. Fit quidem compensatio ipso iure, sed ita tamen si debitor qui cœuenit, paratus sit compensare, ut scriptum est in *l. 2. sup. hoc tit.* Id est si compensationem obicere velit. Quid enim si malit sol-

uere & postea petere? Ergo ea demum summa compensata videri debet & per compensationem soluta, cuius petitioni destinata fuerit compensatio siue antiquior fuerit siue recendor siue grauior siue leuior. Ac proinde in cæteris causis obiecti compensatio non poterit, quia nec vnica solutio potest nisi vnicum debitum collere, quamuis dici liceat vnâ numerationem posse in plures causas proficere, sed alio sensu, ut constat ex exemplis positiss in *l. in numerationibus 4. 4. infr. de solut. l. ung. l. procurator. 8. §. 1. infr. rat. rem hab.* Nescio autem cur Accursius huic legi opponat quod scriptum est in *l. Papinianus. 8. §. sed nec impuber. sup. de inoff. test.* Nihil enim commune habet is locus cum huius legis sententia. Hoc vnum sanè placet quod Interpretes vident ex hac potissimum lege probare compensationem, tum quoque cum sit ipso iure, destinanda tamen & obicienda esse ab eo qui conuenitur. Idem in deductione iuris est. *l. si noxali 11. §. est questionis in fin. sup. de pecul.*

14. IAVOLENVS libro 15. ex Cassio.

Quæcumque per exceptionem perimi possunt, in compensationem non veniunt.

Ad l. Quæcumque. 14.

RAT. DVB. Compensatio est mutui crediti & debiti inter se contributio. *l. 1. sup.* Atqui etiam ea quæ per exceptionem perimi possunt, non eo minus verè debentur, cum etiam peti possint; alioqui nec exceptioni locus esse posset; si actio locum non haberet, cum nihil aliud fit exceptio, quam actionis exclusio. *l. 1. 2. & 3. & passim. infr. de excep.* Peti autem per actionem non possit, nisi id ipsum quod debetur, ut ex definitione actionis appareat, de qua in *l. nihil aliud. 51. infr. de ob. & act.* Præsertim cum ea quæ nullo modo peti possint, in compensationem veniant, quale illud est, quod non nisi naturaliter debetur. *l. etiam 6. sup. hoc tit.* Quanto igitur magis ea quæ peti etiam possunt, licet eorū petitio per exceptionem perimi & sumoueri possit?

DEC. Nihil interest, an quis actionem nullam ipso iure habeat, an verò eam habeat qui exceptione summoueri possit. *l. nihil interest 112. de reg. iur.* Non enim verè dicitur creditor qui metu perpetuæ exceptionis petere id quod sibi debetur, non potest. *l. creditores. 10. & seq. l. creditor 55. l. debitor 108. de verb. sig.* Longeq; alia ratio est debiti naturalis, quod licet non pergat usq; ad iudicii vigorem, iustum tamen, & verè debitum est. *l. cum amplius 184. §. si natura debet de reg. iur.* Quemadmodum de precariis possessibus solemus dicere iustas eas esse, quamuis non pergant ad iudicii vigorem, quomodo scriptum est in *l. communi. 7. §. inter pradones sup. Com. diuid. iuncta l. quæcumque 5. 1. sup. de public. in rem act.* Ergo cum ea quæ per exceptionem perpetuam perimi possunt, indebita censeantur, adeo ut etiam si soluta sint, per indebiti conditionem repeti possint, *l. qui exceptionem 40. sup. de condit. indeb.* Consequens est, ut neque compensari possint. Compensatio e-

nim plusquam solutio in eo est, quod compensatio pro soluto quidem haberi debet, sed pro indebito nunquam haberi potest, ut condici possit ab eo qui compensauit. Quid ergo si talis casus contingat, ut quod compensare vult debitor, seuerari debeatur, & tamen si petatur, exceptione perpetua repelli possit? Inge verò debitor eum à quo centum petebam, fuisse periniuriā iudicis absoluit, quo casu constat etiam post rem iudicatam monere eum verè ac naturaliter debitorem. *l. Iulianus 60. sup. de cond. indeb.* An si postea petat me centum, à quæ ei debeo, compensandi facultas mihi supererit, dubitandi ratio est, quia si hæc centum hodie peterem, repellerer exceptione rei iudicæ, quæ perpetua est & fauorabilis, adeo ut etiam conditionem indebiti solet impedire. *l. C. eod. ille tit. & consequenter videtur succedere huius legi: regula quæ negat compensari posse ea quæ per exceptionem perimi possunt: & ita videtur Accursius nosse sentire, audiedū me non esse si compensare velim. Sed tamen mihi magis placet cōtraria sententia, ratione illa quod res iudicata non faciat quominus naturale debitū maneat. d. l. Iulianus. l. procurator. 8. §. 1. in fin. rat. rem hab.* ubi scilicet non agitur de compensatione admittenda vel reiicienda, sed de actione per debitore instituta & quæ ci summo iure competit, sed quæ per dolē exceptionem eliditur, si dominus sui procuratoris defensionem suscipiat, ut ea lex ait, quamuis Accursius noster aliter explicet. *l. fin. in princip. C. de iur. dot. & l. Modestinus 76. infr. de solut.* quæ tamen nec cum huius, nec cum illius loci sententia commune quicquam habet.

15. IDEM libro 2. Epistularum.

Pecunia certo loco à Titio dari stipulatus sum. is petit à me, quam ei debeo pecuniam, quæro, an hoc quoque pensandū sit, quāti mea interfuit, certo loco dari respondit: Si Titius petierat quoque pecuniam, quam certo loco promi-

fit, in compensationē deduci oportere: sed cum sua causa: id est, ut ratio habeatur, quanti Titij interfuit, eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari.

Ad l. Pecuniam. 15.

RAT. DVB. Etsi per actionem arbitratiam de eo quod certo loco debitor, qui alio loco soluere cogitur, indemnis præstandus est, si quid eius interit eo potius loco soluere, in quem fuerat collata & destinata solutio. l. 1. 2. & passim. *supr. de eo quod ver. loc.* Alia tamen ratio esse videtur eius qui actione directa suo loco conuentus opponit compensationē eius pecunie quam alio loco soluere debuit. Cum enim compensatio solutionis instar obtineat. l. si cōstat. 4. C. hoc tit. imputare sibi debet is qui ultro compensat Romæ quod ephesi soluere debuit. Quandoquidem nemo cogit eum soluere, quod neque compensare, si nolle, cogeret, proinde si Titius pecuniam quam ego ei debeo, Romæ à me petar, & ego compensationem obiciam quantitatē quam mihi Ephesi dare debuit, satis esse mihi debet, quod obiciēte me fiat compensatio vique ad concurrentem quantitatem vtrinq; debitā. Nec illud præterea in compensationem deducendum est, quanti mea interest, ephesi mihi potius solui quam Romæ.

DEC. Id quod certo loco debetur, ideo vbique

16. PAPINIANVS libro 3. Quæstionum.

SICŪ militi castrēsium bonorū alius, ceterorum alius heres existit: debitor alteri heredū obligatus, velit cōpensare, quod ab alio debetur: nō auditur.

Ad l. Si cum militi. 16.

RAT. DVB. Condicio obligationis defuncti ex persona heredum immutari non potest l. 1. 2. §. ex his. *infr. de verb. obl.* Atqui cum militi alius castrensiū bonorum hæres existit, alius paganorum, verum est vtrumq; eidē defuncto heredem existisse, ac proinde ex eius persona debere saltem pro parte creditoribus defuncti, quod defunctus ipse in solidum debuit, cum hæres singuli representent personam defuncti pro partibus hereditariis l. 2. & passim. C. de hered. act. Quamquam diuisi obligatione inter coheredes per legem 12. tabul. quoties talis est, ut diuidi possit, l. 1. C. si cert. per. l. heredes. 25. §. an ea sup. famul. arce. Ergo quomodocumque defunctus si quid sibi debuit potuisset, cōpensationem recutare non potuisset eius quantitatē quam ipse inuicem debitori suo debuisset, ita nec vlli heredū eius licere debet, si quid ipse petat quod ei debeatur, cōpensationem recutare eius quantitatē, quæ ab altero coherede ex persona defuncti debeatur.

DEC. Est vñ hoc ex priuilegiis militū, ut alium heredē habere possint in bonis castrensiū, & quidē in solidū, aliū verō in paganicis, quia ex Imperatorū cōstitutionibus duæ quodammodo vnus & eiuſdē hominis hereditates esse dicuntur. l. si certarū. 17. §. 1. *infr. de testam. mil.* Et ita separatæ ut etiā æs alienū defuncti, quod ex causa castrensiū bonorū debuit, ad eū qui ex paganicis institutus est, nullo modo pertinere neq; cōtra ut ibidē scriptū est, nequidō pro parte, si modo ex castrensiū bonorū, aut ex paganicis tātū soluit totū possit, ex enim 12. tabul. diuidit quidē æs alienū inter heredes pro hereditariis portionibus, ut diximus, sed inter eos solūmodo, qui in vna eadēq; hereditate coheredes sunt. Atq; ita immutat cōdicionē obligationis defuncti, nō tā ex personis quā ex numerō heredū, si modo nō sit repugnancia ex parte rei, quomodo contingeret, si res quā defunctus debuisset, indiuiduā proponeretur,

solui potest, quia etiā vbique per arbitratiam actionem solui potest d. l. 1. de eo quod cert. loc. *in d. l. 1. continuis* 137. §. cum ita. de verb. obl. ergo vbicūq; soluatur, necesse est solui cum sua causa, id est, habita ratione eius quod interest ob adiectionem & vtilitatem loci. Quid enim refert an creditor in alio loco agat, an solutionem accipiat? An non satis agit qui egit, cū totus actionis effectus in exactione consistat? Sed tum maximē hoc obtinere debet, cum solutio sit per compensationem, ut in specie huius legis, non enim fit nisi petente, & agente aduersario, & consequenter adacto debitori in eas angustias, ut si pecuniam non habeat in numero quam possit soluere, non aliter effugere condemnationem possit, quā si compensationem obiciat eius pecunie, cuius aliqui solutionē non petuisset alio quam destinato loco. Quippe cum eius interesset ephesi potius quā Romæ solutionem accipere: sic dicimus alienationem rei cuiuslibet fieri cum sua causa l. alienatio 67. *infr. de contrab. empti.* Quidni ergo etiā compensatio quæ cum soluto sit, proculdubio etiā alienatio, nec enim solui vultur nummi nisi qui alienantur l. qui sit soluti. 55. l. si alieni 78. *infr. de solut.*

vt via vel alia eiusmodi seruitus d. §. an ea. At cū duo sunt quodammodo duorū hominū hereditates, ut in militie qui heredē vnū fecit bonorū castrensiū, aliū ceterorum, nulla sit per legem talis diuisio. Sed vnusquisq; heredū ac si solus & in solidū heres esset totū æs alienū, quod aut castrensiū aut paganicū causam cōtingit, ex quibus heres scriptus est, solus exsoluere cogitur, coheres autē nec partē quidē illius æs alieni debere, tanquam quō tā coheres quā heres simpliciter esse intelligatur. Ergo si debitor alterutius heredū ab eo cōuenit, velit cōpensare quod ab alio debetur, nō erit audiendus ob ea iura regulam quæ nō patitur, ut quod vni debetur, alteri cōpensetur. l. in 18. *infr. hoc tit. l. cum 9. C. deod.* Plane in ea specie quæ Accursius hic proponit, si cum deberis tibi decē ea soluerim, cuius tuus creditori cuius tantundē debebas, dubitandū nō est quin ea sublatā sit obligatio, ac nō tā vi alicuius cōpensationis quæ facta videri possit, quā potestate solutionis, cum nihil referat an tibi soluiam, an tuo creditori, dū modo tuā voluntate, sic enim hoc intelligendū est vt cōstat ex l. soluti 11. §. soluti *supr. de pign. ad.* quo vno loco vtrita sentiat, mouetur Accursius. Alioquin citra voluntatem tuā creditori tuo soluto, siquidem te inuito & prohibēte, nulla cōtra te actionē habeo nequidem negotiorum gestorū, etiā si inuitū liberauerim. l. si pro te 40. *infr. hoc tit. vtr. C. de neg. gest. in d. l. soluendo, 39. *supr. eod. lib. tit.** Si verō te ignorante duntaxat, aut te sciente, sed non prohibēte, habeo quidem te obstrictum vel mādātū vel negotiorū gestorum actionē, d. l. soluendo l. solutione. 23. *infr. de solut.* sed non ideo tamen videri possum ipso iure liberatus, quasi compensationis potestate, quia quod vtrinq; debuit & creditum est, non facit ipso iure compensationem neque liberationem, sed tantum compensationis faciendæ materiam præbet, debitum enim & creditum præcedere necesse est, ut compensatio fieri possit l. 1. *supr. hoc tit.*

¶ Cum

I Cum inter diem adiudicati executionem datum, iudicatus Titio, agit cum eodem Titio, quod & ipse pridem illi iudicatus esset: cōpensatio admitte-
tur. aliud est enim, diem obligationis non venisse: aliud, humanitatis gratia
tempus indulgeri solutionis.

Ad §. Cum inter diem. r.

RAT. DVB. Quod in diem debetur, licet iam
verè debeat etiam ciuiliiter, quia tamen peti nō
potest, nec in compensationē venire potest. *l. quod
in diem. 7. sup.* quia non tantum cessisse diem oportet,
sed etiam venisse vt peti possit *l. cedere diem 213.
de verb. sig.* qui autem compensat, petere intelligitur
l. amplius non peti. 15. infr. rat. rem. hab. Atqui quod
quis condemnatus ex iudicato præstare tenetur,
peti non potest ante tempus quod condemnatus
iudicando datum est, quod ex lege duodecim tabul.
fuit duntaxat triginta diebus, vt alibi diximus,
hodie verò est quadrimestre. ex *l. vlt. C. de vsur. rei
iud.* Ergo si condemnatus ad aliquam quantitatem

conueniatur ab eo, cui tantundem debeat, priusquam
elapsum sit iudicati tempus, non videtur locus
esse debere compensationi.

D E C. Aliud est diem obligationis nondum venisse,
aliud verò humanitatis gratia tempus indulgeri
solutionis, vt eleganter hic Papinianus ait. Atqui
tempus, quod iudicatus datur, tale est, vt non
nisi humanitatis gratia ipsis indulgeatur, non autem
vt eo minus debitores videri possint, cum
plusquam debitores sint, qui iam sunt condemnati.
l. minor. 40. in princip. sup. de minor. Nihil igitur
obstat quo minus compensatio iis obici possit eius
quantitatis, ad quam condemnati sunt, tanquam
verè ab ipsis debita. *l. 2. C. hoc tit. l. intra dies 7. infr.
de re iudic.*

17. IDEM libro 2. Responforum.

I Deo condemnatus, quod arctiorem annonam ædilitatis tempore præbuit,
frumentariæ pecuniæ debitor non videbitur. & ideo compensationē habebit.

Ad l. Ideo. 17.

RAT. DVB. Pecunia frumentaria debita, id
est, ex causa frumenti pro republica empti nec
præstiti à curatore annonæ frumentariæ, non com-
pensatur *l. ob negotium 20. infr. hoc tit.* Ergo is qui cō-
demnatus est in aliquâ pecuniæ quantitatem ob
id quod ædilitatis lux tempore, id est cum ædilis
esset, arctiorem annonam præbuerit populo quàm
debeuit, compensationem habere non debet,
tanquam qui pecuniæ frumentariæ debitor consti-
tutus intelligatur.

D E C. Multum distat pecunia frumentaria ab
ea quæ debetur ab Ædili condemnato ob præsti-
tam frumentariam annonam arctiorem, pecunia
enim frumentaria illa est quæ curatoris rei frumen-
tariæ datur ex ærario publico ad frumentum com-
parandum, ac proinde quæ publica est. Vnde fit,
vt nec compensari possit. At pecunia quæ debetur
ab ædili pænæ nomine eo quod in præbenda
frumentaria annona malè versatus sit, non est publi-
ca, sed priuata, & ex priuatis facultatibus ædilis

eroganda. Nam vt benè Cuiacius docuit *lib. 2. obser-
uat. ca. 23.* fuit ea olim inter ædilem & curatorem rei
frumentariæ differentia, quod curatoris pecunia da-
batur ex publico, ex qua annonâ cōpararet. Quod
si non faceret, eamque pecuniâ aut libere tineret aut
in vsus suos conuerteret, fur erat publicus, eoque no-
mine grauius puniendus. At ædili non pecunia
dabatur, sed annona inter ciues viritum distribuē-
da. In quo si peccasset, pœnam saltem pecuniariam
merebatur: Cui tamen compensationem obici si-
cut alij cui libet priuatæ pecuniæ nihil prohibebat,
Rectè verò in Pædectis Florentinis *Ædilitatis tem-
pore*, non vt in libro Accursij *Ædilitatis*, aut vt quidā
ex recentioribus voluerunt, *ædilitatis*, quos rectè
Cuiacius refellit supradictō loco. Fuit sanè apud
Romanos præcipua cura annonæ, nequis eam frau-
daret aut cariorem aut arctiorem redderet, vt cō-
stat ex *tot. tit. del. Iulia de annon. & l. vix certis ex cau-
sis 53. sup. de iudic.* nempe quod maximè ad utilita-
tem reipublicæ res ea pertineret.

18. IDEM libro 3. Responforum.

I N rem suam procurator datus, post litis contestationem si vice mutua con-
ueniatur, æquitate compensationis vtetur.

Ad l. In rem suam. 18.

RAT. DVB. Creditor compensare non cogit-
ur quod alij debet, quam suo debitori, vt scriptū
est in *§. prox. huius leg. & in l. eius. 9. C. hoc tit.* Atqui
quod debetur ei qui procuratorem constituit, alij
debetur quàm ipsi procuratori: aliâ enim esse per-
sonam necesse est procuratori & mandatarij, aliâ
verò domini qui procuratorem constituit, cum ne-
mo sui ipsius procurator esse non possit, non magis
quàm apud se ipsum aut pro seipso fideiubere *l. ha-
res à debitore 21. §. 1. & seq. infr. de fideiuss.* Ergo pro-
curator quamuis in rem suam constitutus si à pro-
prio creditore suo conueniatur, obijcere com-
pensationem non potest eius quantitatis, quæ ipsi
non nisi tanquam procuratori debeatur: Cum non
ex sua, sed ex mandantis persona creditor se dicat.

D E C. Quisquis procurator in rem suam consti-

tutus est si litem contestatus sit, adeo dominus litis
& rei quæ in litem deducta est, efficitur, vt à domi-
no reuocari amplius non possit, nam nec mandatis
morte mandatum eius finitur *l. illam 33. C. de
donat.* Idemque est si talis procurator partem debiti
ab eo accepit, contra quem mandata sunt ei ac-
tiones, aut li debitori denunciauerit ne mandanti
solueret, his enim casibus actiones dicuntur, quæ
penes mandantem subsisterant, licet in perso-
na eius adhuc durent: inutiles tamen sunt & in-
efficaces, ita vt nec si debitor mandanti ipsi sol-
ueret, liberari tamen posset, quasi facta solutione ei
qui creditor esse desuisset, perinde ac si delegatio in
teruenisset *si delegatio. 3. C. de nouat & delegat.* Quod
extra hos casus diuersū esset *l. si pater tuus. 3. C. man-
dat.* Ergo procurator in rem suâ constitutus si post litis
cōtestationē à proprio creditore cōueniatur, rectè

compensationem obiciunt: Ad eod parum distat inter procuratorem in rem suam constitutum & dominum, *l. seruum quoque 33. §. ult. & l. seq. sup. de procurat.* Quod si procurator non in rem suam, sed in simpliciter

constitutus sit, poterit quidem compensare, sed non quod sibi, ac quod ei cuius procurator est, debeat, *d. l. posteaquam 21. inf.*

§ Creditor compensare non cogitur, quod alij quàm debitori suo debet: quamvis creditor eius pro eo, qui convenitur ob debitum proprium, velit compensare.

Ad §. 1. Creditor.

RAT. DVB. Potest quis invito non tantum creditore, sed etiam debitore pro alio solvere eūque liberare, *l. soluendo 39. sup. de neg. l. solutione 23. inf. de solut.* Atquin is qui compensat, soluit, siquidem compensatio vim solutionis obtinet, *l. posteaquam 21. inf. & l. i. const. 4. C. ad. Ergo si Titius creditor Sempronij Maxium convenientis compensationem obicere pro Menio, velit eius quantitas quam ipse Titio Sempronius debet, perinde audiendus est ac si pro Maximo velle Sempronius solvere.*

DEC. Eius quod alij debetur quàm ei qui con-

19. IDEM libro 11. Responforum.

DEBITOR, si pecuniam publicam seruo publico citra voluntatem eorum soluit, quibus debitum rectè solui potuit: obligatio pristina manebit: sed datur ei compensatio peculij fini, qua servus publicus habebit.

Ad l. Debitor. 19.

RAT. DVB. Quod seruo soluitur, perinde acquiritur domino ac si solum ipsi esset. Ita ut ne momento quidem temporis acquisitio in persona serui consistat, *l. qui heredi. 44. in princip. inf. de condit. & dem. iunctal. placet 79. de acquir. hered.* Atqui servus publicus reipublicæ & civitatis servus est, *l. 2. inf. rem pub. solu. for. l. ult. sup. quod cuiusq. vniuers. nom. l. ult. C. de seru. reipub. manumit.* Ergo quod seruo publico solutum est, perinde haberi debet ac si simplis administratoribus solutum esset, ut proinde nihil sit querendum de compensatione ab hoc debitore scienda, quasi adhuc sit debitor qui seruo publico iam soluit.

DEC. Melior domini conditio fieri per seruum potest. Sed deterior non potest, sicut nec patris per filium, *l. melior. 133. de reg. iur. l. 3. l. filius. 23. C. de pact.* Atqui servus faceret deteriozem conditionem domini si accipiendo a debitore solutionem eum liberaret, quoniam facit liberatio, ut qui erat creditor, amittat debitorem, & per consequens eum alienet, *§. ult. Inst. quib. alien. lic. vel non.* Ergo non eo minus debitor manet Reipublicæ qui seruo soluit, quā is qui publico pecuniam publicā, citra voluntatem eorum quibus solui rectè potuit, cuiusmodi sunt syndici, & curatores seu administratores reipublicæ, de quibus *id. tit. Quod cuiusque vniuers. nom. & m. l. 2. inf. de administrat. ad civitat. pertinet.* Excipiendum tantum est quod seruo soluitur ex causa peculij, quia id ex voluntate domini solum in-

20. IDEM libro 13. Responforum.

OB negotium copiarum, expeditionis tempore mandatum, curatorem condemnatum, pecuniam iure compensationis retinere non placuit: quoniam ea non compensatur.

Ad l. Ob negotium. 20.

RAT. DVB. Compensatio fit, quoties debitum & creditum ex utraque parte, cum latius eūque sit & commodius non solvere quàm solum repetere, *l. 2. & 3. sup.* Atquin is qui ob negotium mandatum copiarum expeditionis tempore condem-

natur est, constituitur tantum debitor Reipublicæ. Ergo non eo minus permittendum est, ut iure compensationis pecuniam retineat si tantundem ei a reipublica debeat, cum è contrario supponendum sit esse illum reipublicæ debitorem ut adversus rem publicam compensatione uti possit, intelligitur *l. fugitivum 19. inf. de solut. & tot. iur. sup. de pecul.* Ergo cum huiusmodi solutione debitor non liberetur, consequens est, ut cum Papinia ordinamus pristina obligationem adhuc manere, sed cum hoc tamen, ut si quandoque conveniat utriusque administratoribus reipublicæ, compensationem obicere possit eius pecunie, quam in peculio habebit eo tempore servus publicus cui soluit, ut Papinianus hic subiicit. Nam & pro ea pecunia posset hic debitor agere de peculio contra civitatis curatorem actione de peculio tanquam factus creditor reipublicæ per solutionem in seruo publico factam. Ex qua enim solutione liberatio nasci non potest, conditionem competere necesse est, *l. cum quis 38. §. 1. de solut. extra calum. l. Neratium 63. sup. de cond. indeb.* Idque est quod Bartol. ad hanc legem bene notat de eo quod peti potest actione de peculio, compensationem quoque obici posse. Nihil enim refert domini ex qua causa conveniri possit, aut qua actione, dummodo in eo statu sit, ut conveniri possit saltem de peculio, ut ad finem usque peculij compensatio ei obici possit. Caue autem ne cum Accursio de quo hic agitur, publicum seruum de tabellione interpretetur, vel de notario quolibet. Non enim Tabelliones, & notarii nostri servi sunt, sed liberi esse iubentur, *d. l. ult. C. de seruo reipub.* Noli rursus eū eodem Accursio sic legere, *peculij servi in eo quod servus publicus habebit*, (quæ nullius ferè sensus lectio est) sed ut in Pandectis Florent. *peculij sine quod servus publicus habebit*, id est, vique ad concurrentem peculij quantitatem.

20. IDEM libro 13. Responforum.

natus est, constituitur tantum debitor Reipublicæ. Ergo non eo minus permittendum est, ut iure compensationis pecuniam retineat si tantundem ei a reipublica debeat, cum è contrario supponendum sit esse illum reipublicæ debitorem ut adversus rem publicam compensatione uti possit,

DEC.

D E C. Aliquando impeditur compensatio propter repugnantiam ex parte rei, quædam enim sunt, quæ deberi & solui possunt, & tamen compensari non possunt, in quo numero est pecunia publica, ex causa frumentariæ, aut militaris annonæ debita, hæc enim non compensatur, vt Papinianus hic scribit, & nos diximus ad *Lideo 17. sup.* favore scilicet nõ tam recipiæ quàm annonæ; quæ vna maximè est ex iis rebus quarum cura ad salutem reipublicæ pertinet, alioqui nunquã debitor publicæ pecuniæ compensationem vteretur, quod lex proximè præcedens falsum esse ostendit, extra casus quos ponit Imperator in *L. in ea. 3. C. hoc tit. iuncta L. aufertur 26. qui compensationem inf. de iur. fisci* Nec necesse est, vt cum Accursio dicamus in specie huius legis debitorem reipublicæ pecuniam publicam in suos vsus conuertisse, vt hanc legem conciliemus cum *d. l. idem 25.* Exeditus enim est & verus vt dicamus legem hanc esse de pecunia frumentaria, illam verò de pecunia priuata, nec frumentaria nec publica. Videtur tamè mala ratio Papiniani, cum vt probet pecuniam frumentariam non compensari, rationis tamen loco hoc tantum affert, *quoniam ea non compensatur*. Est enim hæc petitio principii, cum hoc ipsum in questione sit positum, cur nõ compensetur, sed ita explicari hæc ratio debet, ac si scriptum esset, quoniam ea pecuniæ compensabilis non est, quomodo in *l. heredes 25. §. an ea stipulatio sup. fam. l. erisc.* Paulus scribit stipulationem viã per legem duodecim tabul. non diuidi, quia nec diuidi potest. Et Marcinus in *l. in quartã 91. inf. ad l. falcid.* negãs imputari in quartã falcidiam eas res quæ iure legati vel fideicommissi vel implendæ conditionis causa hæres accipit, rationem illã reddit, *Nam hæc in quartã non imputantur*. Quod nos latius *lib. 6. coniecturari*

explicauimus. Hinc verò capta occasione Accursius noster omnes fere casus cõgerit, in quibus compensatio locus non est. Et primum quidem sumit ex hac lege, nec male, sed quod addit, ratione odij, hoc verò male: sicut enim debiti hoc facit, non odium debitoris. Illud sane fit ratione odij, vt qui alienam possessionem per vim occupauit, compensationem vt non possit. *L. vlt. in fi. C. hoc tit.* Sicut è contrario fauore debiti fit vt in actione depositi compensationi locus non sit *d. l. vlt. & l. penult. C. de post. §. in bona fidei. Inf. de action.* Planè debitum certum esse necesse est & liquidum, aut saltem de proximo liquidandum vt compensari possit *d. l. vlt. & l. 3. inf. de tutel. & ration. distrah.* Sed & pecuniã ex vtraque parte debiti necesse est, vt compensatio locum habeat. Speciei enim ad speciem aut speciei ad quantitatem compensatio fieri non potest *l. si conuenierit. 18. in princip. sup. de pig. act. l. si non sortem 26. §. si centum de cond. indeb. l. si creditur 37. §. 1. de pecul. l. quod dicitur 3. inf. de impens. in reb. det. al. fact.* Nec repugnat quod Iustinianus constituit in *d. l. vlt. C. hoc tit.* vt etiam actionibus in rem compensatio obici possit. Id enim tunc obtinet, cum in actionibus in rem ad æstimationem peruenitur, vt bene Accursius explicat. Id verò coniungit semper quamuis non statim, quia semper lis æstimanda est, & æstimatorio in condemnationem deducenda tum quoque cū triticaria conditione agitur. *l. 1. & vlt. sup. de codic. tit.* Sanè si quid hinc inde petatur quod cõstat in iure & genere, verius est quod Accursio placeat, compensationem admittendam esse, vt ille probat *l. 1. §. si cum sup. si pars hered. pet. l. qui non militabat 78 in princip. de hered. infl. l. vnum ex familia 67. §. sed si vno de leg. 2. l. deducta 58. §. accepti vers. cum autem ad S. C. Trebell.*

21. PAVLVS libro 1. Questionum.

Posteaquam placuit inter omnes, id, quod iniucem debetur, ipso iure compensari: ² si procurator absentis conueniatur, non debebit de rato cauere: quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

Ad l. Posteaquam. 21.

R A T. D V B. Compensatio vni solutionis obtinet *l. si constat 4. C. hoc tit.* Atqui solutio est facta *l. ob. filio 7. §. vlt. inf. de curat. fur. l. 1. C. de probat.* Ergo ipso iure fieri nõ potest, quoniam quæ sunt facti iuris, potestari non subiiciuntur *l. denique 19. sup. ex quib. caus. maior l. in bello 12. §. facti autem inf. de capti. & postlim. l. qui heredi 44. de cond. & demonst. l. quod dicitur 130. de verb. obl.*

D E C. Solutio quidem facta est, sed liberatio quæ ex solutione nascitur, tota iuris est, ex iure enim pendunt modi omnes inducendæ & tollendæ obligationis. *l. obligationum fere 44. §. placet inf. de oblig. & act.* De quibus apud Iustinianum in *tit. quib. mod. toll. oblig.* Atqui compensatio non tam solutio est, quàm modus habendi pro soluto, id quod reuera & de facto solutum non est. *d. l. si constat.* Nihil ergo nisi effectum ipsum solutionis continet id est liberationem. Quæ proinde cum sit iuris, vt diximus, tam facili fieri potest ipso iure ex vtraque parte, quàm ex altera tantum.

A Si procurator absentis conueniatur **R A T. D V B.** Absentis procurator quoties conuenitur & absentem defendit, non tantum debet satisfacere iudicatũ solui, sed etiam de rato cauere, nõ fieri possit, vt dominus reuerfus ratum habere non velit quod procurator dixerit aut fecerit *l. Pomponius 40. §. 1. & seq.*

sup. de procurat. Atqui procurator absentis cum obicit compensationem, id facit quod dominus fortasse ratum habiturus non sit. Quid enim, si aliqua de causa malit dominus solvere ac postea petere quàm compensare? Ergo de rato cauere debet per stipulationem illam prætoriam de qua in *tit. rat. rem habet.*

D E C. Qui obicit compensationem, nihil aliud facit, quàm vt tanto minus ab eo peti videatur, cū compensatio fiat ipso iure, vt proximè diximus, & in *l. verum est 4. sup. hoc tit.* Porro is à quo minus petitur, nihil facit propter quod cauere debeat de rato, factum enim aliquod præcedere necesse est, quod ratum haberi possit vel improbari. Proinde qui obicit compensationem, non tam videtur compensare quàm hoc dicere, compensationem iam ipso iure factam esse. Iusenim est quod compensat, homo verò ille qui compensationem vtiur & eam obicit, verum enim est quod sæpius supra diximus, compensationem, licet fiat ipso iure, obiciendam tamen esse ab homine *l. quod Labo 53. sup. hoc tit.* At non quasi faciendam, sed quasi iam à iure factam, quod longè diuersum est. Quemadmodum dicimus, multum referre, au hæreditas vni delata transmittatur ad liberos tanquam acquirenda, an tanquam acquisita. De quo nostri disputant ad *l. vnic. Cod. de his qui ante apert. tab. & ad l. si infanti 18. C. de iur. delib.* Bene autem Paulus

hic monet inter omnes placuisse, ut compensatio fiat ipso iure, id est, ut intelligamus ius illud tam certum fuisse, ut de eo nullus prudenter unquam dubitauerit. Quod enim verba illa, *Inter omnes quidam sic interpretantur apud Accurs.* adfiscit-

pruna esset, inter omnes contrahentes, ridiculorum esset de prudentibus enim & iuris conditoribus loquitur, non de contrahentibus, quod tandem nec Accursius ipse diffitetur.

22. SCAEVOLA libro 2. Quaestionum.

Si debeas decem, aut hominem, vtrum aduersarius volet: ita compensatio huius debiti admittitur, si aduersarius palam dixisset, vtrum voluisset.

Ad l. Si debeas. 22.

RAT. DVB. In obligatione alternatiua vtraque res continetur, quantum ad obligationem pertinet, licet non quantum ad solutionem, l. si duo 128. in fin. de verb. ob. Atqui compensatio nihil aliud est quam debiti & crediti inter se contributio l. i. sup. Ergo si debeas decem aut hominem, vtrum creditor volet, nihil vetat admitti compensationem prius etiam quam creditor dixerit vtrum velit.

DEC. Compensatio nihil nisi mutua debiti solutio est, l. si constat 4. Cod. hoc tit. Ergo nihil compensatio potest nisi quod solui iam possit. Atqui cum quis decem, aut hominem promissit, vtrum aduersarius, id est, creditor velit, non potest scire debitor vtrum possit soluere, priusquam creditor elegerit, cum expressa conventionem electionem creditor sibi reseruauerit, ut in l. Stichum aut Pamphilum 95. in princip. ius de solut. quae alioquin esset debitoris, l. plerumque 10. in fin. ius de iur. det. ex regula in alternatiuis de reg. iur. in 6. Ergo priusquam compensatio fieri possit, necesse est expectari electionem creditoris. Noli tamen hanc legem cum Accursio & Bartolo sic intelligere, ut si debeas decem vel hominem, vtrum aduersarius voluerit, non aliter compensatio obici possit, quam si aduersarius eligat quantitatem, quasi speciem ad quantitatem non possit fieri compensatio. Nam praeter id quod in hac

lege nihil tale scriptum est, obseruare debuerunt etiam, cum certus homo aut alia species deberetur nunquam tamen fieri condemnationem speciei, sed quantitatis, quia semper his aestimanda est, quantitas debita fuerit tempore litis contestatae, si iudicio stricto petatur, puta conditione certae stipulatione, l. hominem 37. ius mand. uniuersal. si quid certum 24. sup. de reb. credit. l. vnum. 22. cod. l. vlt. sup. de conduct. tritic. Aut vtro tempore plures res fuerit, vel morae vel rei iudicandae, l. 3. §. in hac sup. commod. l. 3. §. si per emptorem de action. empt. Excepta tantum conditione triticaria, in qua sola singulari iure spectatur tempus condemnationis, l. pinnis, ubi rationem attulimus, sup. de conduct. tritic. Nihil ergo interest, vtrum speciem an quantitatem eligat creditor, cum facta electione hominis compensatio tamen fiat aestimationis, quae semper in quantitate consistit. Accutius & Barrol. fessit, quod putarunt ideo in hac lege requiri, ut praecedat electio creditoris, quasi vno casu compensationis locus esse possit, non etiam altero, cum tamen ad id potius Iurisconsultus respiciat, quod vno casu maioris aut minoris quantitatis compensatio futura sit, quam altero, quantitas enim aestimationem non recipit l. si ita 42. de iudic. Species, autem recipit nunc maiorem, nunc minorem.

23. PAVLVS libro 9. Responsorum.

Id, quod pupillorum nomine debetur, si tutor petat: non posse compensationem obici eius pecuniae, quam ipse tutor suo nomine aduersario debet.

Ad l. Id quod pupillorum 23.

RAT. DVB. Tutor cum petat tanquam tutor quod pupillo debetur, petinde habendus est, ac si dominus esset eius actionis quam exercet. Est enim loco domini, quoties tutelam gerit ex bona fide, nec pupillum spoliat, l. quidam. 7. §. si tutor. ius pro emptor. l. si qui in puteum. 11. §. an agnoscitur. 7. ius quod vi aut tiam. Ergo tutori agenti etiam tutorio nomine potest obici compensatio eius quantitatis, quam ipse proprio nomine debeat ei qui conuenitur, neque verò pupilli quicquam interesse videtur, cum quantum per compensationem tutori factam amiserit, tantum ab eo vicissim tutelae actione sit repetiturus, ut fieri solet quoties tutor rationibus suis intulit, quod ex re vel pecunia pupilli consecutus probatur. DEC. Eius quod alij debetur quantum ei qui agit vel conuenitur, compensatio obici non potest l. cum 9. C. hoc tit. l. in rem 18. §. i. sup. cod. Atqui quod tutor pupillorum nomine petit & tanquam tutor, non tam ipse petere videtur, quam pupilli, quorum nomine petit, & quorum personam representat, sicut enim reuera alia est persona pupilli,

aliam tutoris, ita & alia tutoris persona esse intelligitur, quatenus tutor est, alia verò tutoris, simpliciter accepti, & generaliter in omnibus causis multum refert, an quis faciat aliquid tanquam talis, an tanquam quilibet, l. si paterfamilias. 15. §. qui duos sup. de adopt. Ergo ei quod pupillorum nomine debetur tutori tanquam tutori, non potest obici compensatio eius quantitatis quam ipse tutor suo nomine eidem debitori debeat. Et verò interest pupilli ius constitui, Ne si ex persona tutoris sui compensationem pati cogatur, facile in damnum incidat, & interim debiti sui si non iacturam, saltem moram patiat, eo fortassis tempore, quo ipsius quam maxime interest pecuniam solui, quae in eius utilitatem conueratur: Nec quod a tutore pupillus id postea tutelae actione sit repetiturus, facilius eum obligare potest ut compensationem patiat, vel ea ipsa ratione quae compensationem induxit, quod scilicet ipse inter sit non soluere per compensationem potius quam solum petere, l. 3. sup. hoc tit. Itemque quod nemo ideo obligandus sit, quia recepturus sit ab alio quod ipse praestitet, l. nemo ideo 171. de reg. iur.

24. IDEM libro 1. De rectorum.

Iussit Imperator audiri adprobantem, sibi a fisco deberi, quod & ipse conueniatur.

Ad l. fisci.

Iussit Imperator audiri adprobanter, sibi à fisco deberi, quod & ipse conveniatur.

Ad l. ult. Infit.

RAT. DVB. & DEC. Eadem est quæ ad l. Idem inris est 12. *supr. hoc tit.* Eadem enim utriusque loci

sententia est periude compensationem obijci posse contra fiscum atque contra priuatum, neq; privilegium fisci hac in re vllum esse.

DEPOSITI VEL CONTRA.

AD TIT. III.

1. *VLPIANVS* libro 30. ad Edictum.

DEPOSITUM est, quod custodiendum alicui datum est, dictum ex eo, quod ponitur. præpositio enim *de* auget positum: ut ostendat totum fidei eius esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

Ad l. Depositum. 1.

RAT. DVB. Dare nihil aliud est quam dominium transferre, l. vbi autem 73. §. ult. *infr. de verb. ob. l. non videntur data. 167. de reg. iur.* Atqui rei depositæ dominium non transfertur in depositarium, adeoque nec possessio l. licet 17. §. 1. *infr. hoc tit.* Ergo depositum non est quod datur, sed quod traditur. Est enim hic contractus ex eorum genere qui re & traditione perficiuntur, l. 1. §. 1. *is quoque, infr. de oblig. & act. §. præterea. Infit. quibus mod. re contrah. ob.*

DEC. Non definitur hic depositum quod simpliciter datur, sed quod custodiendum datur. Quæ adiectio ostendit per depositum nec proprietatem nec possessionem rei depositæ, sed solam custodiam transferri in depositarium.

a. *Dictum ex eo quod ponitur.* RAT. DVB. Ponere hic nihil nisi tradere est, cum tradere sit possessionem transferre, l. 3. in *primis infr. de act. empt.* Possessio autem dicta sit à pedum positione, l. 1. *infr. de acquir. poss. l. 1.* Atqui etiam res commodata traditur, &

1. **P**RETOR ait: Quod neque tumultus, neque incendij, neque ruinae, neque naufragij causa depositum sit: in simplum: earum autem rerum, quæ supra comprehensæ sunt: in ipsum: in duplum: in heredem eius, quod dolo malo eius factum esse dixerit, qui mortuus sit in ipsum: quod ipsius, in duplum iudicium dabo.

Ad §. 1. Pretor ait.

Proponuntur in hoc §. verba Edicti quibus prætor actionem depositi pollicetur directam contra depositarium. Eamque regulariter in simplum, in duplum verò quatuor casibus. Hi sunt, si tumultus, vel incendij, vel ruinae, vel naufragij causa depositum factum sit. Quanam verò ratione, prætor has quatuor causas à ceteris separauerit, exponet statim Vlpianus in §. seq. Interim notandum est ex hoc §. actionem depositi tam quoque cum in simplum datur, non esse civilem, ut male putat Accursius, & post eum cæteri omnes, sed prætoriam, cum prætor

quæ pignori data est. Nam & hi contractus re similiter & traditione perficiuntur. Ergo non potuit depositum dici & duci à verbo ponitur.

DEC. In nomine depositi, non tantum inficiamus verbum (ponitur) sed cum præpositione *de* quæ augere sol: t significationem, quomodo auget in proposito, totum fidei eius commissum esse apud quem res deponitur, quod pertinet ad custodiam, quasi qui dicit se deponere, hoc ipso abdicat à se custodiam rei, ut eam in alium transferat, quomodo Azo dicebat. Nam & ad eundem modum dicimus deponere, quem penes alium curam rei allicuius, id est, eam curam abdicere & in alium reicere. Nec rursus ab Etywologia in iure tam strictè argumentandum est, quasi totam rei substantiam, & naturam exprimat, valet enim negatiue tantum non affirmatiue, ut quod positum non est penes alium nec traditum, dici depositum non possit. At non etiam è contrario depositum dici possit, quicquid positum & traditum, nisi illud etiam adiectum sit, ut datum vel positum sit custodiendum.

verbis huius edicti, non minùs eam datum se pollicetur, quam actionem in duplum quatuor illis casibus, quosiam enumerauimus, quam actionem in duplum, nec Accursius ipse distinetur esse prætoriam, neque ad rem pertinet quod in contrahendo depositi negotium quoddam geritur, cum res deposita tradatur ea lege ut petenti restitatur, cui pactioni inest *quod dicitur*, Ex quo proinde nascitur civilis actio l. iuris gentium. 7. §. 1. *supr. de pact. l. 1. l. 1. l. 19. vers. contra actum de verb. sig.* vbi obiciuntur etiam exempla de emptione & venditione, locatione & conductione. Itemque de societate qui

TOM. III.

II

sunt contractus vltro citroque obligatorii, æquè principaliter, non item de deposito vel commodato, ideo fortasse quod licet ex iis quoque contractibus nasci possit ciuili actio in factum, aut quod idem est præscriptis verbis, si depositarius, vel commodatarius nolit rem reddere, non tamen duæ actiones ex eo negotio nasci possunt, vnà directæ, altera contrariata, idèbque necesse fuit à prætorè eas introduci, præsertim contrarias, quas nemo vnquam dixit esse ciuiles. Quod à nobis iam probatum est ad l. 1. *supr. commod. ex l. si grauitatim* 17. in princip. *infr. de præscript. verb. l. 2. §. 1. infr. de præcar. l. Senatus. 3. §. 5. Ergo qui mortis infr. de mort. caus. donat. hincque* peti potest ratio dubitandi ad hunc §. si iustia enim actio prætoria inducitur vbi competit ciuilibus l. 1. *supr. de public. in rem act.* Sed decidenda ratio ex eo sumenda est, quod necessarium prætori visum sit, actiones istas depositi commodati, & si quæ sunt similes specialiori nomine donatas introducere primum, vt essent bonæ fidei non stricti iuris, vt actiones præscriptis verbis. Atque ita

2 ¶ Merito has causas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitam causam depositionis ex necessitate descendente, non ex voluntate proficiscentem.

Ad §. 2. Merito.

RAT. DV B. Omne depositum fidei eius commissum intelligitur, cui custodiendum traditur, siue eam depositi definitionem sequamur, quam Vlpian. in princip. huius legis posuit, siue eam potius quam Iacobus Cuiac. tradidit in *paratit. ad hunc titul.* vbi ait depositum esse conventionè gratis custodiendæ rei quæ traditur sub hâc restituenti. Ergo in omni iudicio depositi directo agitur de fidei rupa, siue fortuita sit causa depositionis ex necessitate descendens, siue ex voluntate proficiscens. *l. ei apud quem in princip. hoc tit.* Ergo perinde debuit prætor ex omni causa dare actionem depositi vel in simplex duntaxat vel in duplum tantum nulla distinctione facta depositi voluntarij & necessarij, sicut & omni casu perinde notatur infamia quicquid ex causa depositi condemnatus est, iudicio directo, non contratio l. 1. *supr. de his qui not. infam.*

DEC. Multum refert, an depositum fiat ex voluntate deponentis qui fidem & personam depo-

3 ¶ Eum tamen deponere tumultus, vel incendij, vel caterarum causarum gratia intelligendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet, quàm imminens ex causis supra scriptis periculum.

Ad §. 3. Eum tamen.

RAT. DV B. fieri potest, vt is qui tumultus vel incendij vel ruinæ, vel naufragij gratia deposuit, habuerit prius consilium deponendi, puta Romanam crastina die profecturus, & tamen non fuerit forte depositurus, nisi aliqua ex supradictis causis emerisset. Atqui cùm id contingit, duæ quodammodo sunt causæ deponendi. Prima peregrinatio, altera tumultus, vel incendium, aut alia ex reliquis duabus. Ergo verum non est quod in hoc §. dicitur tunc locum esse parti 2. huius edicti, nisi cùm nulla alia est causa deponendi quàm vna ex qua-

pleniore haberent præstationes ex bono & æquò propter illa verba ex *bona fide*, quæ in formulis omnibus iudiciorum bonæ fidei addi solebant. Dein de propter actiones contrarias, quas non tam meri iuris quàm æquitatis & bonæ fidei ratio sola induxit. Nam & quamuis actio tutelæ sit ciuilibus, & ex lege 12. tabularum, contraria tamen tutelæ actio est ex iure prætorio l. 1. in princip. *infr. de contr. tut. & vtil. actio*, necque verò actio vlla stricti iuris est quæ villam habeat, & admittat contrariam, sicut nec actio vlla stricta est, quæ infamiam irroget condemnato, nec si ex famosis causis pendeant l. cessat 36. de ob. & act. Denique cum in his verbis edicti semel tantum scripta sint verba illa *Inducium dabo*, quæ non minus ad actionem depositi in simplex dandam, quam ad eam quæ in duplum referuntur, necessario consequens est, vt perinde probent vtrâque actione esse prætoriam ex vulgari regula, vel potius brocardico, patris & vniformis determinationis, de qua in vulg. l. iam hoc iure. 4. de vulg. & pupill.

litarij elegit: An verò extante necessitate cogatur dominus res suas penes obuii quemque deponere, priore casu contentus esse debet simplex, cuius præstatione satis sit ipsius indemnitati. Posteriore verò casu crescit peritidæ crimen, & publica vilitas seueriores coercionem exigit vindicandæ Reipublicæ causa, vt eleganter scriptum est in §. *hac aut. 4. infr. ex eo enim quod quis necessitate coactus facit, nunquam sumi potest coniectura voluntatis, quasi vltro fecerit, quod verisimile est factum eam non fuisse, si necessitas eum non coegisset.* Itaque quod solemus imputare domino qui elegit depositarij quod negligenti amico, fortasse etiam peritido rem suam custodiendam commiserit l. 1. §. 1. *in quoque. infr. de ob. & act. §. Prætor. Instit. quib. mod. re contrah. oblig.* Non similiter possit imputare illi qui ex necessitate tumultus vel incendij, vel ruine, vel naufragij causa rem suam deponere cogitur, quia hic non tam contrahit cum depositario quàm in eum incidit, vt Papinian. loquitur in l. vlt. rem pupill. salu. for.

tuor exceptis, nec enim causa vna deponendi tollit alteram, nec aliud requirunt verba Edicti, nisi vt tumultus, vel incendij, vel naufragij, vel ruinæ causa depositum factum sit. DEC. Nihil est quod faciat fauorabilis depositum, quod contractum est ex aliquarum causarum, quàm quod fiat ex necessitate, non ex electione, vt scriptum est in §. *prox. supr. & §. prox. infr.* Ergo si iam electus erat depositarius antequam tumultus, vel incendium, vel ruina, vel naufragium superueniret, nullo favore extraordinario vel speciali dignum esse depositum, cùm voluntas non necessitas electioni causâ dederit.

4 ¶ Hæc autè separatim causarum, iustam rationē habet. quippe cùm quis fidem elegit, nec depositū redditur, contentus esse debet simplex: cùm verò, extante

te ne-

te necessitate, deponat: crescit perfidiae crimen: & publica utilitas coercenda est, vindicanda reipublica causa. est enim inutile, in causis huiusmodi fidē frangere.

Ad §. 4. Hec autem.

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad §. merito. *supr.* Est enim utriusque §. idem sensus, nisi quod in illo dictum, hic ratio dicti potius continetur. Est tamen difficile explicare quid sibi velit Vlpianus illis verbis, *Et publica utilitas coercenda est.* Cum adiuuanda sit potius & amplianda quam restringenda & coercenda *l. hoc modo. 64. Infr. de const. & demonst.* Quam ob causam vulgata lectio rectior videtur, quæ habet, *Et publica utilitate coercendum est* ut ad crimē perfidiae verba illa referantur, nisi malis, pro, *utilitas*, legere *inutilitas*, non solum quia nomen inutilitatis non fuit veteribus latinicis auctoribus incognitum, vt notat Cuiac. *ad l. 2. C. de fid. & iur. hastesfal.* Et in notatis Mercatoris contra Robertum, sed etiam quia statim sequitur in

§. ¶ Quæ depositis rebus accedunt, non sunt deposita, vtpota si homo vestitus deponatur: vestis enim non est deposita, nec si equus cum capistro: nam solus equus depositus est.

Ad §. 5. Quæ deposita.

RAT. DVB. Accessionem sequitur sum principale. Et quicquid accessionis vice cedit, ad eum pertinet, ad quem & quod principale est *l. cum aurum. 19. §. pervenimus & l. seq. l. si quando. 29. de aur. & arg. leg. §. si tamen 26. Infr. se rei diuis.* Unde est, vt is cui commodata est equa, quam pullus comitabatur, etiam pulli custodiam præstare debeat. *l. sub cerio. §. §. vsque adeo. supr. commod.* Ergo etiam quæ depositis rebus accedunt, pro depositis haberi debent, vt puta si homo vestitus deponatur, vel equus cum capistro. Quid enim refert an homo deponatur & vestis, an homocum veste, aut vestitus? *arg. l. lili cum illo 40. Infr. de usufr. leg.*

DEC. Multum interest, an quid sit depositum, an depositum tantum accedat quicquid depositum est, actione depositi peti potest & debet, non etiā quod deposito accessit, si ipsum quoque depositum non sit. Nec enim actio depositi cōpetere potest nisi pro eo ipso quod depositum est, cum re cōtrahatur sicut mutuum, de quo in *l. si tibi 7. supr. de pact. l. rogasti 11. §. si tibi supr. de reb. cred. l. cum vlt. 2. C. de non num. pec.*

6 ¶ Si convenit, vt in deposito & culpa præstetur: rata est conventio. contractus enim legem ex conventionione accipiunt.

Ad §. 6. Si Convenit.

RAT. DVB. Pacta quæ sunt contra leges, rata non debent haberi à Prætorē. *l. iuris gentium 7. §. aut Prætor sup. de pact. l. pacta quæ contra C. cod. l. cum sponsus 12. §. si res sup. de public. in re act. l. nec non 28. §. quod alienum ex quib. caus. maior l. vlt. infr. de sup. & leg. l. inter debito rem 4. 2. luncta l. ius publicum sup. de pact.* Nec iuris auctoritas in po estare contrahentium esse debet, quæ nec in arbitrio est magistratuum *l. 1. §. 1. infr. ad S. C. Turpil. l. ordine 15. ad municipal.* Atqui & ratione & auctoritate iuris depositarius nō tenetur de culpa leui, multo minus de iussima, sed tantum de lata, quæ tam propè ad dolum accedit, vt dolum esse existimetur. *l. Quod Nernia 32. infr. hoc. ius.* quia scilicet depositum sit gratia solius deponentis, non etiam depositarii *l. si vlt. certo §. §. nunc videndum 1. infr. commod. l. si servus communis 61. §. Quod verò infr. de furt.* Ergo contra leges & contra ius eripacuum, si conveniat vt depositarius etiam de culpa teneatur.

hoc §. est etiam inutile in causis huiusmodi fidem frangere. Quo verbo inutile significatur id quod est iniquum, vt quemadmodum utilitatem pro aequitate, & æquitate pro utilitate prudentes solent dicere, quia scilicet nō æstimant æquitatem nisi ex utilitate & salute publica, ita vii e dicant, quod æquum est, & vicissim inutile quod iniquum: Ergo & utilitatem pro æquitate, & inutilitatem pro iniquitate: etsi enim semper grave est fidem frangere & fallere. *l. 1. supr. de pecun. const. l. 1. supr. de pact. grauius tamen & longe intolerabilius est in huiusmodi causis, in quibus & maior contrahēdi necessitas est, & neque locus, neque tempus plenius admittit deliberandi principium, vt eleganter scriptum est *l. 1. 1. supr. de exerc. act. luncta l. cum postulatissim. 44. §. 1. in si. infr. de dam. infe.**

Atqui cum deponitur homo vestitus verba depositi ostendunt solum hominem depositum non vestem, longèque aliud est deponi hominem: & vestē, aut hominem cum veste, & deponi hominem vestitum. Item aliud deponi equū & capistrum, aut cum capistro quod effectū idem est, *d. d. l. aut deponi equum capistratum* priore casu non tantum homo deponitur, sed etiam vestitus non tantum equus, sed etiam capistrum, posteriore vero non item. Atque ita locus hic conciliandus est cum *d. l. si vlt. certo §. §. si merogauerit supr. Commod.* Nec tamen consequens est, vt qui hominem vestitum accepit, depositum possit reddere nudum, aut, qui equum capistratum, possit reddere sine capistro: cum præstare custodiam debeat eorum quoque eorum quæ deposito accesserūt licet non fuerint ipse depositus *d. §. vsque adeo.* Alioquin etiam pro his rebus restituendus teneretur actio ne depositi, non quidem vt ea actione peteres illæ possint, cum non fuerint depositæ, vt diximus, sed quia nec ipse rebus depositæ reddi viderentur, cum non credatur reddi id quod deterius redduntur *l. si res deposita 6. luncta §. si cista infr. hac l. 3. §. si reddita supr. commod.*

DEC. Contractus omnes ex conventionione legem accipiunt, vt scriptum est in hoc §. & in *l. contrarius 23. de reg. iur. l. in cōditionalib. 52. de verb. ob. vbi hæc differentia ponitur inter stipulationes conventionales & prætorias. Ergo nihil obstat quo minus rata debeat esse cōventio, si convenuerit vt in deposito etiā culpa præstetur *l. 1. C. hoc tit.* Neque tam videri debet pactum hoc esse contra leges, aut contra ius quā prater leges, & præter ius quod longe diuersum est, *d. §. quoad eius.* Aliud enim est prohibere, aliud non iubere, & rursum aliud permittit, aliud non prohibere. Et in genere permittitur, ex quo sunt contractus omnes liciti & permitti, regula generalis est censeri omnia permitti quæ non sunt prohibita, *l. mutua. 43. §. 1. supr. de procurat. & Infr. quib. non est permittit sat. testam.* Atque prohibum iure non est ne conveniat, vt in preposito etiam culpa præstetur. Ergo permittum id videri debet. *§. sapienter. 35. infr. hac l.* Sic dicimus etiam in contractibus, in qui-*

bus culpa præstanda est valere conventionem, vt non præstetur, d. l. si vi certo. §. Interdum 10. commod. l. si

seruus seruum 17. §. si calicem. 29. *supr.* m. l. Aquil. l. nec ex prætorio. 27. in fin. de reg. iur.

7 ¶ Illud non probabis, dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: & ideo nec sequenda est.

Ad §. 7. Illud non probabis.

R A T. D V B. Contractus ex conventionem legem accipiunt, vt superiore §. scriptum est, & in l. contractus 23. l. nec ex prætorio. 27. de reg. iur. l. in conuentionalibus. §. 2. de verb. obl. Ergo si conuenerit ne dolum præstetur, rata conuentio haberi debet, præsertim cum sit pactum libetatorum, quod proinde fauorabilis est, l. Arrianus 41. *infr.* de obl. & act.

D E C. Pacta quæ contra leges sunt vel contra bonos mores, rata haberi à Prætoribus non debent, l. Inrigentium. 7. §. ait Prætor de pact. l. stipulatio hoc modo concepta. 61. de verb. obl. l. ex co. §. C. de inutil. stipul. Quæ enim sunt contra bonos mores, pugnant cum publica utilitate, cuius in toto iure nostro præcipua sæper ratio habetur, quia primum iuris præceptum est honestè viuere, l. Instituta. 10. §. 1. de Inst. & iur. l. non omne quod licet 144. de reg. iur. Neque verò fieri posse absolute creduntur quæ honestè fieri non possunt & verecundiam lædunt, sed pro impossibilibus habentur, l. filius. 17. cum lege præcedenti. *infr.* de condit. inst. Atqui contra bonos mores est & contra publicam

honestatem pactio illa ne dolum futurum præstetur, quia scilicet mutatur ad delinquendum, vt scriptum est in hoc §. Ergo non potest rata haberi conuentio, ne quidem à Prætoribus, l. si vnus 27. §. illud nulla. *infr.* de pact. l. in commodato. 17. in princip. commod. Proinde nec in contractu depositi permittenda est, si per expressam conuentionem fiat. Nam si conuenerit cum depositario ne depositum agatur, valebit pactio, quæuis vi ipsa, id est in effectu perinde sit ac si conuenerit, ne de dolo ageretur, cum depositarius non nisi de dolo teneatur, d. §. illud nulla, nimirum expressa nocent, non expressa non nocent, vt habet iuris regula l. expressa 195. de reg. iur. l. si ita legati 65. §. 1. de leg. 1. l. nonnunquam §. 2. de condit. & demõst. vt diximus ad d. §. illud nulla. Ideo autem loquimur de dolo futuro, quia valet conuentio ne de dolo præterito agatur, cum non sicut illa quæ de dolo futuro inaitet ad delinquendum, quamuis verum sit nunquam manere debere impunitum, ne tum quidem cum illi ipsi nocer qui cum admisit l. procurator. 11. §. 1. *infr.* de dol. mal. except.

8 ¶ Si vestimenta seruanda balneari data perierint: si quidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi cum teneri, & dolum dumtaxat præstare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

Ad §. 8. Si vestimenta.

R A T. D V B. Etiam nauta, caupo, & stabularius tenentur de custodia, quamuis nullam pro custodia mercedem accipiant, l. nauta §. *supr.* naut. caupo. *stab.* Ergo non est bona ratio, qua mouetur Vlpian. in hac lege, cum ait, balneariorum depositarium vestimentorum, quia nullum eorum seruandorum causa mercedem accepit, de custodia eorum non teneri, sed tantum de dolo.

D E C. Depositum gratuitum esse debet: sicut & mutuum & mandatum, cum periode ex officio & amicitia originem trahant, l. 1. §. vlt. *in fin. prox.* Ergo si mercedem pro custodia depositarius accepit, iam non depositarius, sed locator est, quâdmodum hoc casu depositum degenerat in locatum.

9 ¶ Si quis seruum custodiendum coniecerit forte in pistrinum, si quidem merces interuenit custodiæ: puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. si verò mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: ex locato me agere posse. quod si operæ eius serui cum custodia præstabantur: quasi genus locati & conducti interuenit: sed, quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. si verò nihil aliud, quàm cibaria præstabat, nec de operis quicquam conuenit: depositi actio est.

Ad §. 9. Si quis seruum.

R A T. D V B. & D E C I D. Eadem fere est quæ ad superiorem. nam & in hac specie, id est, cum quis seruum custodiendum coniecit fortè in pistrinum, & quaeritur quam actionem contra pistrinarium habere debeat, similiter distinguit Vlpianus an merces aliqua custodiæ interuenierit necne, vt si non interuenierit, depositi actio sit, si verò interuenierit, actio sit ex conducto. Quod si mercedem ego accipiebam pro hoc seruo quem pistrinarius accipie-

bat, & conuectetur tenetur depositarius præstare etiã culpã, non quasi depositarius, sed quasi locator operæ suæ, d. l. 1. §. vltim. *in fin. prox.* & §. vlt. *Inst. de mandat.* Nam nec alia de causa nauta, caupones, stabularij tenentur præstare rei custodiam, quàm quia mercedem aliquam accipiunt, licet non custodiæ gratia, parum enim refert, vt qui eam accipit, de custodia teneatur. Quod si nulla merces depositario detur seruandorum vestimentorum causa, tunc quia verè depositarius est, nihil nisi dolum præstare debet, quia solius deponentis non depositarij gratia sit depositum, l. si vi certo §. §. nunc videndum 1. *supr.* commod. Adeo vt etiam circa dolum remissius faciendi sit interpretatio, vt Africanus loquitur in l. si seruus communis. §. quod verò. *infr.* de furt. id est, in fauorem depositarij quantum fieri potest.

bat, non ex conducto actio mihi competat, sed ex locato, quia operas serui mei pistrinario locasse videar, at si operæ eius serui cum custodia compensabantur, quasi genus quoddam locati & conducti, interuenire creditur, idè quæ hoc casu ex locato & conducto agendum esset, nisi ratio illa obstarer, quod ponimus pecuniam non interuenisse, nam quemadmodum emptio & venditio sine pretio esse non potest ex l. 1. & 2. *infr.* de contrah. empt. nec pretium sine pecunia numerata consistere §. pretium *anctum.*

autem & §. item pretium. *Inst. de empt. & vend. l. 1. inf. de ver. permitt.* Ita nec locatio potest esse sine mercede, nec merces sine pecunia; *l. 2. inf. locat. l. si vir vxor 32. de donat. int. vir. & vxor. l. naturalis §. 5. at cum do. inf. de præscript. verb.* Vnde inferit Accurs. contra colonum paritarius non tam ex locato quam vel præscriptis verbis vel pro socio agendum esse *ex l. si merces 25. §. vi maior inf. locat.* Ergo cessante actione ex locato & conducto necessarium est recurrere ad subsidiariam actionem præscriptis verbis, quæ dari solet, quoties aliæ vulgares actiones deficiunt, *l. 1. & 3. l. qui actionum 11. l. quoties 21. & passim inf. de præ-*

script. verb. quia verum est negotium aliquod gestum esse & contractum *ausdivaz. u.* Ex quo civilis actio semper nascitur, *l. iurigenium 7. §. 1. inf. de pact. l. Labco 19. de verb. sig.* At si nihil aliud quam cibaria pistrinarius seruo præstabat, nec de operis serui quicquam conuenit, cum locatio esse non possit, neque ad actionem præscriptis verbis necesse sit confugere, depositi actio erit & sufficit, cum non possit negari quod de deposito contrahendo actum sit, cum seruus custodiendus in pistrinum coniectus sit, & pistrinario in eam causam traditus, ut cultus diceretur.

10 ¶ In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam præstabit, qui seruum recepit at si cibaria tantum dabat, dolum dumtaxat. ^a sequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quod habuerunt proscriptum, aut quod conuenit. dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, dolum tamen eos præstaturos, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

Ad §. o. In conducto.

Pender hic §. à superiore, & easdem species persequitur Vlpianus in quibus dixerat nunc ex conducto vel locato, nunc præscriptis verbis, nunc depositi actionem competere. Ad id autem quod per se satis erat manifestum, & consequens præcedentibus. Eo casu quo ex conducto vel locato agatur, & dolum præstandum esse & culpam: Itemque eo casu quo dictum est agendum esse præscriptis verbis, quia is contractus proximè ad locationem accedat, cum fiat gratia vtriusque, quod cum accidit & dolum præstat & culpa non tantum lata, sed etiam leuis, *l. si vt certo. §. 5. nunc videndum. 1. sup. commodat. l. contractus 23. de reg. iur.* nisi cum specialis aliqua ratio est in contrarium aut propter verba editi, vt in *l. 1. §. hæc actio in fin. sup. si maior fals. mod. dixer. aut alia.* Eo autem casu quo depositi actio competat, id est cum cibaria tantum pistrinarius seruo dedit, dolum solum præstari oportere, quia nec nisi dolum in actionem depositi velis, propterea quod fiat gratia solius deponentis, vt *sup. diximus, ex d. §. nunc videndum, & d. l. si seruus 61. §. quod verò de furt.* Nulla igitur hic noua, neque dubitanda, neque decidendi ratio occurrit, nisi quod in eo contractus genere, ex quo diximus nasci actionem præscriptis verbis, probabilius dubitari poterat, quid dicendum esset, quoniam & ad locationem & ad depositum accedere videbatur. Sed tamen propius accedit ad locationem; cum fiat gratia vtriusque, vt dixi, & habeat mercedem, quæ si in numerata pecunia consisteret, non in operis serui vera esset locatio. Contractus autem innominati eandem ferè præsta-

tiones habent, quas contractus nominati, cum quibus maiorem habent similitudinem *d. l. naturalis §. 5. sed si facio inf. de præscript. verb.*

^a Sequimur tamen vt Pompon. ait. Sensus est non vique adeo verum esse quod modo diximus, de solo præstando dolo, vel de dolo & culpa; vt non aliud dici oporteat, si aliud conuenit, siue per expressam conuentionem, siue per profectionem, id est, admonitionem publico programme factam, qua denunciauere dominus quid sibi præstari velit ab eo qui seruum custodiendum recipiat, an dolum solum, an etiam culpam, quicquid enim post huiusmodi proscriptum ad contrahendum accedit, eam legem sequi videtur, quæ proscripta est, & ad quam fuit inuitatus, *l. sed et si pupillus 11. §. de quò palam sup. de inst. act.* Cæterum etiam si fortè proscriptum esset ne dolum villo casu præstaretur, non faceret ea res quominus depositarius de dolo teneri deberet, quia non potest proscriptio facere plus quam expressa conuentio, quæ tamen dolum futurum remittere nunquā posset, vt diximus in §. illud non probabitur sup. hac leg. Ergo nec lata culpa aut conuentione, aut præscriptione remitti poterit, vt bene inferit Accurs. quoniam lata culpa vel dolum est, vel proximè accedit ad dolum, *l. quod Nerua 12. inf. hoc tit. l. magna negligentia 226. de verb. sig.* vel saltem proximè ad dolum accedit. Quod tamen intellige de ea lata culpa quæ ex negligentia, non ex ignorantia proficiscatur, de qua in *l. late culpe 223. eod. tit.* Hæc enim non tam dolosi quam stupidi & supini hominis est, vt docuimus initio *decad. 66. de errorib. pragmat.* Quam differentiam tamen vulgo interpretes nostri non obseruāt.

11 ¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium quaeritur, & putat tecum mandati, cum eo verò, qui eam recepit: depositi. si verò tuo nomine receperit: tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Ad §. 11. Si terogauero.

R A T. D V B. Actiones mandati & depositi non facile possunt concurrere, sed aut depositi agendum est, aut mandati, §. prox. sequentib. *inf. hac l. initium enim contractus cuiusque inspiciendum, vt sciri possit an depositum sit, an mandatum, l. si procuratorem 8. in princip. inf. tit. prox. l. non tantum 12. inf. de Senatusf. Maced.* At qui ponimus te rogatum esse à me

de te mea aliqua perferenda ad Titium, vt is eam seruet: Ergo mandati contractus primus fuit, & consequenter mandati tantum habere locum debet, non depositi. Quomodo ex Pomponio argumentatur Vlpianus noster in §. idem Pompon. quaerit. 13. inf. D. & c. Quoties negotium duas personas respicit, nihil vetat duas esse species contrarium. Quorum alter vnani personam respiciat, alter aliam, sit

bus culpa præstanda sit valere conventionem, ut non præstetur, d. l. si v. certo. §. interdum 10. commod. l. si

seruus seruum 17. §. si calicem. 29. supr. ad l. Aquil. nec ex prætorio. 27. in fin. de reg. iur.

7 § Illud non probabis, dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: & ideo nec sequenda est.

Ad §. 7. Illud non probabis.

R A T. D V B. Contractus ex conuentione legem accipiunt, ut superiore §. scriptum est, & in l. contractus 23. nec ex prætorio. 27. de reg. iur. l. in conuentionalibus. 52. de verb. obl. Ergo si conuenerit ne dolum præstetur, rata conuentio haberi debet, præsertim cum sit pactum liberatorium, quod proinde fauorabilis est, l. Arrianius 41. infr. de obl. & act.

D E C. Pacta que contra leges sunt vel contra bonos mores, rata haberi à Prætoribus non debent, l. iuriscientini. 7. §. ait Prætor. de pact. l. stipulatio hoc modo concepta. 61. de verb. obl. l. ex co. §. C. de inutil. stipul. Quæ enim sunt contra bonos mores, pugnant cum publica utilitate, cuius in toto iure nostro præcipua semper ratio habetur, quia primum iuris præceptum est honestè viuere, l. iustitia. 10. §. 1. de iust. & iur. l. non omne quod licet 144. de reg. iur. Neque verò fieri posse absolute excluditur, quæ honestè fieri non possunt & verecundiam lædunt, sed pro impossibilibus habentur, l. filius. 15. cum lege præcedenti. inf. de condit. inst. Atqui contra bonos mores est & contra publicam

honestatem pactio illa ne dolum futurum præstetur, quia scilicet inuitat ad delinquendum, ut scripsi est in hoc §. Ergo non potest rata haberi conuentio, ne quidem à Prætoribus, l. si vnus 27. §. illud nulla. infr. de pact. l. in commodato. 15. in princip. commod. Proinde nec in contractu depositi permittenda est, si per expressam conuentionem fiat. Nam si conuenerit cum depositatio ne depositi agatur, valebit pactio, quæuis vi ipsa, id est in effectu perinde sit ac si conuenerit, ne de dolo ageretur, cum depositarius non nisi de dolo teneatur, d. §. illud nulla, nimirum expressa nocent, non expressa non nocent, ut habet iuris regula l. expressa 195. de reg. iur. l. fuit legatus 65. §. 1. de leg. 1. non nunquam §. 2. de condit. & demost. ut diximus ad d. §. illud nulla. Ideo autem loquimur de dolo futuro, quia valet conuentio ne de dolo præterito agatur, cum non sicut illa quæ de dolo futuro in iure ad delinquendum, quamuis verum sit nunquam inanere debere impunitum, ne tum quidem cum illi ipsi nocet qui cum admisit. l. procurator. 11. §. 1. infr. de dol. mal. except.

8 § Si vestimenta seruanda balneatori data perierint: si quidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum dumtaxat præstare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

Ad §. 8. Si vestimenta.

R A T. D V B. Etiam nauta, caupo, & stabularius tenentur de custodia, quamuis nullam pro custodia mercedem accipiant, l. nauta §. supr. naut. caupo. stab. Ergo non est bona ratio, qua mouetur Vlpian. in hac lege, cum ait, balneatorem depositarium vestimentorum, quia nullam eorum seruandorum causa mercedem accepit, de custodia eorum non teneri, sed tantum de dolo.

D E C. Depositum gratuitum esse debet: sicut & mutuum & mandatum, cum perinde ex officio & amicitia originem trahant, l. 1. §. vlt. inf. tit. prox. Ergo si mercedem pro custodia depositarius accepit, iam non depositarius, sed locator est, quâdo quidem hoc casu depositum degenerat in locatio-

nem, & conuenienter tenetur depositarius præstare etiâ culpâ, non quasi depositarius, sed quasi locator operæ suæ, d. l. §. vltim. infr. tit. prox. & §. vlt. inf. de mandat. Nam nec alia de causa nauta, caupones, stabularij tenentur præstare rei custodiam, quam quia mercedem aliquam accipiunt, licet non custodire gratia, parum enim refert, ut qui eam accipit, de custodia teneatur. Quod si nulla merces depositario detur seruandorum vestimentorum cauâ, tunc quia verè depositarius est, nihil nisi dolum præstare debet, quia solius deponentis non depositarij gratia sit depositum, l. si v. certo §. §. nunc videndum t. supr. commod. Adeo ut etiam circa dolum remissius facienda sit interpretatio, ut Africanus loquitur in l. si seruus communis §. quod verò. infr. de fidei. id est, in fauorem depositarij quantum fieri potest.

9 § Si quis seruum custodiendum coniecerit forte in pistrinum, si quidem merces interuenit custodiæ: puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. si verò mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: ex locato me agere posse. quod si operæ eius serui cum custodia præstabantur: quasi genus locati & conducti interuenit: sed, quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. si verò nihil aliud, quam cibaria præstabat, nec de operis quicquam conuenit: depositi actio est.

Ad §. 9. Si quis seruum.

R A T. D V B. & D E C I D. Eadem fere est quæ ad superiorem. nam & in hac specie, id est, cum quis seruum custodiendum coniecit fortè in pistrinum, & queritur quam actionem cõtra pistrinarium habere debeat, siuilius distingui Vlpianus an merces aliqua custodiæ interuenit: necne, ut si non interuenit, depositi actio sit, si verò interuenierit, actio sit ex conducto. Quod si mercedem ego accipiebam pro hoc seruo quem pistrinarius accipie-

bat, non ex conducto actio mihi competat, sed ex locato, quia operas serui mei pistrinario locasse videar, at si operæ eius serui cum custodia compensabantur, quasi genus quoddam locati & conducti, interuenire creditur, idèque hoc casu ex locato & conducto agendum esset, nisi ratio illa obstaret, quod ponimus pecuniam non interuenisse, nam quemadmodum emptio & venditio sine pretio esse non potest ex l. 1. & 2. infr. de contrah. empt. nec pretium sine pecunia numerata consistere §. pretium

ALCETIA

autem & s. item pretium. *Inst. de empt. & vend. l. 1. infr. de ver. perm. Ita nec locatio potest esse sine mercede, nec merces sine pecunia; l. 2. infr. locat. l. si vir vxor. § 2. de donat. int. vir. & vxor. l. naturalis §. 5. at cum do. infr. de prescript. verb. Vnde infert Accurs. contra column partiarum non tam ex locato quam vel præscriptis verbis vel pro socio agendum esse ex l. si merces §. 5. vi maior infr. locat. Ergo cessante actione ex locato & conducto necessarium est recurrere ad subsidiariam actionem præscriptis verbis, quæ dari solet, quoties aliæ vulgares actiones deficiunt, l. 1. & 3. l. qui actionum 11. l. quoties 21. & passim infr. de præ-*

script. verb. quia verum est negotium aliquod gestum esse & contractum aud. d. a. 7. u. Ex quo civilis actio semper nascitur, l. iurisdictionum 7. §. 1. infr. de pact. l. labeo 19. de verb. sig. At si nihil aliud quam cibaria pistrinarius seruo præstabat, nec de operis serui quicquam conuenit, cum locatio esse non possit, neque ad actionem præscriptis verbis necesse sit confugere, depositi actio erit & sufficere, cum non possit negari quod de deposito contrahendum actum sit, cum seruus custodiendus in pistrinum coniectus sit, & pistrinario in eam causam traditus, ut cultor diceretur.

10 ¶ In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam præstabit, qui seruum recepit at si cibaria tantum dabat, dolum dumtaxat. ² sequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quod habuerunt proscriptum, aut quod conuenit. dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, dolum tamen eos præstatueros, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

Ad §. o. In conducto.

Pendet hic §. à superiore, & easdem species persequitur Vlpianus in quibus dixerat nunc ex conducto vel locato, nunc præscriptis verbis, nunc depositi actionem competere. Addit autem quod per se satis erat manifestum, & consequens præcedentibus. Eo casu quo ex conducto vel locato agatur, & dolum præstandum esse & culpam: Itemque eo casu quo dictum est agendum esse præscriptis verbis, quia is contractus proximè ad locationem accedat, cum fiat gratia vtriusque, quòd cum accidit & dolum præstatur & culpa non tantum lata, sed etiam leuis, l. si vt certo. §. 5. nunc videndum. 1. *supr. commodat. l. contractus 23. de reg. iur. nisi cum specialis aliqua ratio est in contrarium aut propter verba edita, vt in l. 1. §. hac actio in fin. supr. si mensor fals. mod. dixer. aut alia. Eo autem casu quo depositi actio competat, id est cum cibaria tantum pistrinarius seruo dedit, dolum solum præstari oportere, quia nec nisi dolum in actionem depositi velit, propterea quod fiat gratia solius deponentis, vt *supr. diximus, ex d. §. nunc videndum, & d. l. seruis 61. §. quod verò de furt. Nulla igitur hic noua, neque dubitanda, neque decidenda ratio occurrat, nisi quod in eo contractus genere, ex quo diximus nasci actionem præscriptis verbis, probabilius dubitari poterat, quid dicendum esset, quoniam & ad locationem & ad depositum accedere videbatur. Sed tamen propius accedit ad locationem, cum fiat gratia vtriusque, vt dixi, & habeat mercedem, quæ si in numerata pecunia consisteret, non in operis serui vera esset locatio. Contractus autem in nominati easdem ferè præsta-**

iones habent, quas contractus nominati, cum quibus maiorem habent similitudinem d. l. naturalis §. §. sed si facio infr. de prescript. verb.

a Sequimur tamen vt Pompon. ait. Sensus est non vtque adeo verum esse quod modo diximus, de solo præstando dolo, vel de dolo & culpa, vt non aliud dici oporteat, si aliud conuenit, siue per expressam conuentionem, siue per prescriptionem, id est, admonitionem publico programme factam, qua denunciatum dominus quid sibi præstati velit ab eo qui seruum custodiendum recipiat, an dolum solum, an etiam culpam, quicquid enim post huiusmodi proscriptum ad contrahendum accedit, eam legem sequi videtur, quæ proscripta est, & ad quam tui inuitatus, l. sed et si pupillus 11. §. de quo palam *supr. de Inst. act. Cæterum etiam si fortè proscriptum esset ne dolum vilo casu præstaretur, non faceret ea res quo minus depositarius de dolo tenci deberet, quia non potest proscriptio facere plus quam expressa conuentio, quæ tamen dolum futurum remittere nunquā posset, vt diximus in §. illud non probat *supr. hac leg. Ergo nec lata culpa aut conuentione, aut prescriptione remitti poterit, vt bene infert Accurs. quoniam lata culpa vel dolum est, vel proximè accedit ad dolum, l. quod Nerua 12. infr. hoc tit. l. magna negligentia 226. de verb. sig. vel saltem proximè ad dolum accedit. Quod tamen intellige de ealata culpa quæ ex negligentia, non ex ignorantia proficiscatur, de qua in l. lata culpe 223. cod. tit. Hæc enim non tam dolosi quam itipidi & supini hominis est, vt docuimus initio *de cal. §. 6. de errorib. pragmat. Quam differentiam tamen vulgo interpretes nostri non obseruat.***

11 ¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: quæ actione tecum experiri possim, apud Pomponium quaeritur, & putat tecum mandati, cum eo verò, qui eam recepit: depositi. si verò tuo nomine receperit: tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Ad §. 11. Si terogauero.

R A T. D Y B. Actiones mandati & depositi non facile possunt concurrere, sed aut depositi agendum est, aut mandati, §. 5. proximi. sequentib. *infr. hac l. initium enim contractus cuiusque inspiciendum, vt sciri possit an depositum sit, an mandatum, l. si procuratorem §. in princip. infr. tit. prox. l. non tantum 12. infr. de Senatus. Maced. Atqui ponimus te rogatum esse à me*

de re mea aliquæ perferenda ad Titium, vt is eam seruet: Ergo mandati contractus primus fuit, & consequenter mandati tantum habere locum debet, non depositi. Quomodo ex Pomponio argumentatur Vlpianus noster in §. Idem Pompon. quaerit. 13. infr. D & c. Quoties negotium duas personarum respicit, nihil vetat duas esse species contractuum. Quorum alter vnam personam respiciat, alter aliam, sit

bus culpa præstanda est valere conventionem, vt non præstetur, d. l. si vt certo. §. Interdum 10. commod. l. si

seruus seruum 17. §. si calicem. 29. *supr.* ad l. Aquil. l. nec ex prætorio. 27. in fin. de reg. iur.

7 ¶ Illud non probabis, dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: & ideo nec sequenda est.

Ad §. 7. Illud non probabis.

R A T. D V B. Contractus ex conuentione legem accipiunt, vt scilicet errore §. scriptum est, & in l. contractus 23. l. nec ex prætorio. 27. de reg. iur. l. in conuentionibus. §. 2. de verb. obl. Ergo si conuenerit ne dolum præstetur, rata conuentio haberi debet, præsertim cum sit pactum liberatorium, quod probinde fauorabilis est, l. Arrianus 41. *infr.* de obl. & act.

D E C. Pacta quæ contra leges sunt vel contra bonos mores, rata haberi à Prætoribus non debent, l. Inrisgentium. 7. §. ait Prætor. de pact. l. stipulatio hoc modo concepta. 61. de verb. obl. l. ex eo. §. C. de in ius stipul. Quæ enim sunt contra bonos mores, pugnant cum publica utilitate, cuius in toto iure nostro præcipua semper ratio habetur, quia primum iuris præceptum est honestè viuere, l. iustitia. 10. §. 1. de iust. & iur. l. non omne quod licet 144. de reg. iur. Neque verò fieri posse absolute et dantur quæ honestè fieri non possunt & verecundiam lædunt, sed pro impossibilitatibus habentur, l. filius. 17. cum lege præcedenti. *infr.* de condit. inst. Atqui contra bonos mores est & contra publicam

honestatem pactio illa ne dolum futurum præstetur, quia scilicet iniuriam ad delinquendum, vt scripsi est in hoc §. Ego non potest rata haberi conuentio, ne quidem à Prætoribus, l. si vnus 27. §. illud nulla. *infr.* de pact. l. in commodato. 17. in princip. commod. Proinde nec in contractu depositi permittenda est, si per expressam conuentionem fiat. Nam si conuenerit cum depositatio ne depositi agatur, valebit pactio, quæuis vi ipsa, id est in effectu perinde sit ac si conuenerit, ne de dolo ageretur, cum depositarius non nisi de dolo teneatur, d. §. illud nulla, nimirum expressa nocent, non expressa non nocent, vt habet iuris regula l. expressa 195. de reg. iur. l. si ita legat 65. §. 1. de leg. 1. nonnunquam §. 2. de condit. & demost. vt diximus ad d. §. illud nulla. Ideo autem loquimur de dolo futuro, quia valet conuentio ne de dolo præterito agatur, cum non sicut illa quæ de dolo futuro in aier ad delinquendum, quamuis verum sit nunquam manere debere impunitum, ne tum quidem cum illi ipsi nocet qui cum admiserit l. procurator. 11. §. 1. *infr.* de dol. mal. excepti.

8 ¶ Si vestimenta seruanda balneari data perierint: si quidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum dumtaxat præstare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

Ad §. 8. Si vestimenta.

R A T. D V B. Etiam nauta, caupo, & stabularius tenentur de custodia, quamuis nullam pro custodia mercedem accipiant, l. nauta §. *supr.* naut. caupo. *stab.* Ergo non est bona ratio, qua mouetur Vlpian. in hac lege, cum ait, balneariorum depositarium vestimentorum, quia nullam eorum seruandorum causa mercede accepit, de custodia eorum non teneri, sed tantum de dolo.

D E C. Depositum gratuitum esse debet: sicut & mutuum & mandatum, cum perinde ex officio & amicitia originem trahant, l. 1. §. vlt. *in fin. tit. prox.* Ergo si mercedem pro custodia depositarius accepit, iam non depositarius, sed locator est, quâdodum hoc casu depositum degenerat in locatio-

9 ¶ Si quis seruum custodiendum conueccerit forte in pistrinum, si quidem merces interuenit custodiæ: puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. si verò mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: ex locato me agere posse. quod si operæ eius serui cum custodia præstabantur: quasi genus locati & conducti interuenit: sed, quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. si verò nihil aliud, quàm cibaria præstabat, nec de operis quicquam conuenit: depositi actio est.

Ad §. 9. Si quis seruum.

R A T. D V B. & D E C. Eadem fere est quæ ad superiorem. nam & in hac specie, id est, cum quis seruum custodiendum conueccerit forte in pistrinum, & queritur quam actionem contra pistrinarium habere debeat, similiter distinguit Vlpianus an merces aliqua custodiæ interuenit necne, vt si non interuenit, depositi actio sit, si verò interuenit, actio sit ex conducto. Quod si mercedem ego accipiebam pro hoc seruo quem pistrinarius accipie-

nam, & conueccerit teneretur depositarius præstare etiâ culpâ, non quasi depositarius, sed quasi locator operæ suæ, d. l. §. vlt. *in fin. tit. prox.* & §. vlt. *in fin. tit. de mandatis.* Nam nec illa de causa nauta, caupones, stabularij tenentur præstare rei custodiam, quàm quia mercedem aliquam accipiunt, licet non custodiæ gratia, parum enim refert, vt qui eam accipit, de custodia teneatur. Quod si nulla merces depositario detur seruandorum vestimentorum causa, tunc quia verè depositarius est, nihil nisi dolum præstare debet, quia solus deponentis non depositarij gratia sit depositum, l. si vt certo §. §. nunc videndum 1. *supr.* commod. Adeo vt etiam circa dolum remissius faciendi sit interpretatio, vt Africanus loquitur in l. si seruus communis. §. quod verò. *infr.* de furt. id est, in fauorem depositarij quantum fieri potest.

bar, non ex conducto actio mihi competat, sed ex locato, quia operas serui mei pistrinario locasse videar, at si operæ eius serui cum custodia compensabantur, quasi genus quoddam locati & conducti, interuenire creditur, id est, quæ hoc casu ex locato & conducto agendum esset, nisi ratio illa obstatet, quod ponimus pecuniam non interuenisse, nam quemadmodum emptio & venditio sine pretio esse non potest ex l. 1. & *infr.* de contrab. empti. nec pretium sine pecunia numerata consistere §. pretium *antem.*

antem & §. item pretium. *Inf. de empt. & vend. l. 1. inf. de rer. permitt. Ita nec locatio potest esse sine mercede, nec merces sine pecunia; l. 1. inf. locat. l. si vir vxor 32. de donat. int. vir. & vxor. l. naturalis §. 5. at cum do. inf. de prescript. verb. Vnde infert Accurs. contra cololum partiarium non tam ex locato quam vel præscriptis verbis vel pro socio agendum esse ex l. si merces 25. §. vis maior inf. locat. Ergo cessante actione ex locato & conducto necessarium est recurrere ad subsidiariam actionem præscriptis verbis, quæ dari solet, quoties aliarum vigiles actiones deficiunt, l. 1. & 3. l. qui actionum 11. l. quoties 21. & passim inf. de præ-*

script. verb. quia verum est negotium aliquod gestum esse & contractum auctorem. Ex quo civilis actio semper nascitur, l. iurigentium 7. §. 1. inf. de pact. l. Labeo 19. de verb. sig. At si nihil aliud quam cibaria pistrinarius seruo præstabat, nec de operis serui quicquam conuenit, cum locatio esse non possit, heq; ad actionem præscriptis verbis necesse sit confugere, depositi actio erit & sufficit, cum non possit negari quod de deposito contrahendum actum sit, cum seruus custodiendus in pistrinum coniectus sit, & pistrinario in eam causam traditus, vt cultodiretur.

10 ¶ In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam præstabit, qui seruum recepit at si cibaria tantum dabat, dolum dumtaxat.² sequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quod habuerunt proscriptum, aut quod conuenit. dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, dolum tamen eos præstaturos, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

Ad §. o. In conducto.

Pendet hic §. 3. superiore, & eadem species persequitur Vlpianus in quibus dixerat nunc ex conducto vel locato, nunc præscriptis verbis, nunc depositi actionem competere. Addit autem quod per se satis erat manifestum, & consequens præcedentibus. Eo casu quo ex conducto vel locato agatur, & dolum præstandum esse & culpam: Itemque eo casu quo dictum est agendum esse præscriptis verbis, quia is contractus proximè ad locationem accedat, cum fiat gratia vtriusque, quod cum accidit & dolum præstat & culpa non tantum lata, sed etiam leuis, l. si vt certo. §. 5. nunc videndum. 1. sup. commodat. l. contractus 23. de reg. iur. nisi cum specialis aliqua ratio est in contrarium aut propter verba editi, vt in l. 1. §. hanc aliam in fin. sup. si mensor fals. mod. dixer. aut alia. Eo autem casu quo de depositi actio competat, id est cum cibaria tantum pistrinarius seruo dedit, dolum solum præstari oportere, quia nec nisi dolum in actionem depositi vellet, propterea quod fiar gratia solius deponentis, vt sup. diximus, ex d. §. nunc videndum, & d. l. si seruis 61. §. quod verò de furt. Nulla igitur hic noua, neque dubitandi, neque decidendi ratio occurrit, nisi quod in eo contractus genere, ex quo diximus nasci actionem præscriptis verbis, probabilius dubitari poterat, quid dicendum esset, quoniam & ad locationem & ad depositum accedere videbatur. Sed tamen propius accedat ad locationem; cum fiat gratia vtriusque, vt dixi, & habeat mercedem, quæ si in numerata pecunia consisteret, non in operis serui vera esset locatio: Contractus autem innominati eandem serè præsta-

tionem habent, quas contractus nominati, cum quibus maiorem habent similitudinem d. l. naturalis §. 5. sed si facio inf. de prescript. verb.

a Sequimur tamen vt Pompon. ait. Sensus est non vique adeo verum esse quod modo diximus, de solo præstando dolo, vel de dolo & culpa, vt non aliud dici oporteat, si aliud conuenierit, siue per expressam conuentionem, siue per prescriptionem, id est, admonitionem publico progammate factam, qua denunciuauerit dominus quid sibi præstari velit ab eo qui seruum custodiendum recipiat, an dolum solum, an etiam culpam, quisquis enim post huiusmodi proscriptum ad contrahendum accedit, eam legem sequi videtur, quæ proscripta est, & ad quam fuit inuitatus, l. sed est papilius 11. §. de quo palam sup. d. inf. act. Cæterum etiam si fortè proscriptum esset ne dolum vllò casu præstaretur, non faceret ea res quo minus depositarius de dolo teneri deberet, quia non potest proscriptio facere plus quam expressa conuentio, quæ tamen dolum futurum remittere nunquā posset, vt diximus in §. illud non probabis sup. hac leg. Ergo nec lata culpa aut conuentione, aut prescriptione remitti poterit, vt bene infert Accurs. quoniam lata culpa vel dolum est, vel proximè accedit ad dolum, l. quod Nerua 32. inf. hoc tit. l. magna negligentia 226. de verb. sig. vel saltem proximè ad dolum accedit. Quod tamen intellige de ea lata culpa quæ ex negligentia, non ex ignorantia proficiscatur, de qua in l. lata culpa 223. eod. tit. Hæc enim non tam dolosi quam stupidi & supini hominis est, vt docuimus initio deced. 66. de errorib. pragmat. Quam differentiam tamen vulgo interpretes nostri non obseruat.

11 ¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium queritur, & putat tecum mandati, cum eo verò, qui eam recepit: depositi. si verò tuo nomine receperit: tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Ad §. 1. Si terogauero.

R A T. D V B. Actiones mandati & depositi non facile possunt concurrere, sed aut depositi agendum est, aut mandati, §. prox. sequentib. inf. hac l. initium enim contractus cuiusque inspicendum, vt sciri possit an depositum sit, an mandatum, l. si procuratorem §. in princip. inf. rit. prox. l. non tantum 12. inf. de Senat. l. Maced. At qui ponimus te rogatum esse a me

de re mea aliqua perferenda ad Titium, vt is eam seruet: Ergo mandati contractus primus fuit, & consequenter mandati tantum habere locum debet, non depositi. Quomodo ex Pomponio argumentatur Vlpianus noster in §. Idem Pompon. querit. 13. inf. D E C. Quoties negotium duas personas respicit, nihil verat duas esse species contractuum, Quorum alter vnani personam respiciat, alter aliam, sit

bus culpa præstanda est valere conventionem, vt non præstetur, d. l. si certo. §. Interdum 10. commod. l. si

seruus seruum 17. §. si calicem. 29. supr. ad l. Aquil. l. nec ex prætorio. 27. in fin. de reg. iur.

¶ Illud non probabis, dolum non esse præstandum, si conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: & ideo nec sequenda est.

Ad §. 7. illud non probabis.

R A T. D. V. B. Contractus ex conventionem legem accipiunt, vt supra. etiore §. scriptum est, & in l. contractus 23. l. nec ex prætorio. 27. de reg. iur. l. i. in conuentionalibus. §. 2. de verb. obl. Ergo si conuenerit ne dolum præstetur, rata conuentio haberi debet, præsertim cum sit prædictum liberatorium, quod proinde fauorabilis est, l. Arianius 41. in fr. de obl. & act.

D E C. Pacta quæ contra leges sunt vel contra bonos mores, rata haberi à Prætoribus non debent, l. iur. gentium. 7. §. ait Prætor de pact. l. stipulatio hoc uero concepta. 61. de verb. obl. l. ex eo. §. C. de inutil. stipul. Quæ enim sunt contra bonos mores, pugnant cum publica utilitate, cuius in toto iure nostro præcipua semper ratio habetur, quia primum iuris præceptum est honestè viuere, l. iustitia. 10. §. 1. de inst. & iur. l. non omne quod licet 144. de reg. iur. Neque verò fieri posse absolute cecidit, quæ honestè fieri non possunt & verecundiam lædunt, sed pro impossibilibus habentur, l. filius. 17. cum lege præcedenti. in fr. de condit. inst. Atqui contra bonos mores est & contra publicam

honestatem pactio illa ne dolum futurum præstetur, quia scilicet inuitat ad delinquendum, vt scriptum est in hoc §. Ergo non potest rata haberi conuentio, ne quidem à Prætoribus, l. si vnus 27. §. illud nulla. in fr. de pact. l. in commodato. 17. in princip. commod. Proinde nec in contractu depositi permittenda est, si per expressam conuentione fiat. Nam si conuenerit cum depositatione depositi agatur, valebit pactio, quantum vii pla, id est in effectu perinde sit ac si conuenerit, ne de dolo ageretur, cum depositarius non nisi de dolo teneatur, d. §. illud nulla, nimirum expressa nocent, non expressa non nocent, vt habet iuris regula l. expressa 195. de reg. iur. l. si ita legatus 63. §. 1. de leg. 1. l. nonnunquam §. 2. de condit. & demum vt diximus ad d. §. illud nulla. Ideo autem loquimur de dolo futuro, quia valet conuentio ne de dolo præterito agatur, cum non sicut illa que de dolo futuro inuitat ad delinquendum, quamuis verum sit nunquam manere debere impunitum, ne tum quidem cum illi ipsi nocet qui eum admiserit l. procurator. 11. §. 1. in fr. de dol. mal. excepti.

¶ Si vestimenta seruanda balneari data perierint: si quidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum dumtaxat præstare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

Ad §. 8. Si vestimenta.

R A T. D. V. B. Etiam nauta, caupo, & stabularius tenentur de custodia, quamuis nullam pro custodia mercedem accipiant, l. nauta §. supr. naut. caupo. stab. Ergo non est bona ratio, qua mouetur Vlpianus in hac lege, cum ait, balneariorum depositarium vestimentorum, quia nullam eorum seruandorum causa mercedem accepit, de custodia eorum non teneri, sed tantum de dolo.

D E C. Depositum gratuitum esse debet: sicut & mutuum & mandatum, cum perinde ex officio & amicitia originem trahant, l. 1. §. ult. in fr. tit. prox. Ergo si mercedem pro custodia depositarius accepit, iam non depositarius, sed locator est, quandoquidem hoc casu depositum degenat in locatio-

nem, & conuenienter tenetur depositarius præstare etiam culpam, non quasi depositarius, sed quasi locator operæ suæ, d. l. 1. §. ult. in fr. tit. prox. & §. ult. in fr. de mandat. Nam nec alia de causa nauta, caupones, stabularij tenentur præstare rei custodiam, quam quia mercedem aliquam accipiunt, licet non custodiæ gratia, parum enim refert, vt qui eam accipit, de custodia teneatur. Quod si nulla merces depositario detur seruandorum vestimentorum causa, tunc quia verè depositarius est, nihil nisi dolum præstare debet, quia solius deponentis non depositarij gratia sit depositum, l. si vt certo §. §. nunc videndum 1. supr. commod. Adeo vt etiam circa dolum remissioni faciendi sit interpretatio, vt Africanus loquitur in l. si seruus communis. §. quod verò. in fr. de iur. ad est, in fauorem depositarij quantum fieri potest.

¶ Si quis seruum custodiendum coniecerit forte in pistrinum, si quidem merces interuenit custodiæ: puto esse actionem aduersus pistrinarium ex conducto. si verò mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum recipiebat: ex locato me agere posse. quod si operæ eius serui cum custodia præstabantur: quasi genus locati & conducti interuenit: sed, quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. si verò nihil aliud, quam cibaria præstabat, nec de operis quicquam conuenit: depositi actio est.

Ad §. 9. Si quis seruum.

R A T. V. B. & D E C. D. Eadem fere est quæ ad superiorem. nam & in hac specie, id est, cum quis seruum custodiendum coniecit forte in pistrinum, & queritur quam actionem contra pistrinarium habere debeat, similiter distinguit Vlpianus an merces aliqua custodiæ interuenit necne, vt si non interuenit, depositi actio sit, si verò interuenit, actio sit ex conducto. Quod si mercedem ego accipiebam pro hoc seruo quem pistrinarius accipie-

bat, non ex conducto actio mihi competat, sed ex locato, quia operas serui mei pistrinario locasse videar, at si operæ eius serui cum custodia compensabatur, quasi genus quoddam locati & conducti, interueniente creditur, id eo quod hoc casu ex locato & conducto agendum esset, nisi ratio illa obstarer, quod ponimus pecuniam non interuenisse, nam quemadmodum emptio & venditio sine pretio esse non potest ex l. 1. & 2. in fr. de contrah. empti. nec pretium sine pecunia numerata consistere §. pretium autem.

autem & §. item pretium. *Inst. de empt. & vend. l. 1. infr. de rer. permut.* Ita nec locatio potest esse sine mercede, nec merces sine pecunia; l. 2. *infr. locat. l. si vir vxor 32. de donat. int. vir. & vxor. l. naturalis 5. §. at cum do. infr. de prescript. verb.* Vnde infert Accurs. contra column pariarum non tam ex locato quam vel præscriptis verbis vel pro socio agendum esse ex l. si merces 25. §. vis maior *infr. locat.* Ergo cessante actione ex locato & conducto necessarium est recurrere ad subsidiariam actionem præscriptis verbis, quæ dari solet, quoties aliaz necessariæ actiones deficiunt, l. 1. & 3. *qui actionum 11. l. quoties 21. & passim infr. de præ-*

script. verb. quia verum est negotium aliquod gestum esse & contractum *audiamus.* Ex quo civilis actio semper nascitur, l. *in iurisdictione 7. §. 1. infr. de pact. l. Laber 19. de verb. sig.* At si nihil aliud quam cibaria pistrinarius seruo præstabat, nec de operis serui quicquam conuenit, cum locatio esset non posset, neque ad actionem præscriptis verbis necesse sit confugere, depositi actio erit & sufficiet, cum non possit negari quod de deposito contrahendo actum sit, cum seruus custodiendus in pistrinum coniectus sit, & pistrinario in eam causam traditus, vt cultodiretur.

10 ¶ In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam præstabit, qui seruum recepit at si cibaria tantum dabat, dolum dumtaxat. ² sequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quod habuerunt proscriptum, aut quod conuenit. dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, dolum tamen eos præstaturos, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

Ad §. o. In conducto.

Pendet hic §. à superiore, & eadem species persequitur Vlpianus in quibus dixerat nunc ex conducto vel locato, nunc præscriptis verbis, nunc depositi actionem competere. Addit autem quod per se satis erat manifestum, & consequens præcedentibus. Eo casu quo ex conducto vel locato agatur, & dolum præstandum esse & culpam: Itemque eo casu quo dictum est agendum esse præscriptis verbis, quia is contractus proximè ad locationem accedat, cum fiat gratia vtriusque, quòd cum accidit & dolum præstat & culpa non tantum lata, sed etiam leuis, l. si vt certo. §. 5. nunc videndum. 1. *supr. commodat. l. contractus 23. de reg. iur.* nisi cum specialis aliqua ratio est in contrario aut propter verba editi, vt in l. 1. §. *hæc actio in fin. supr. si mensor fals. mod. dixer. aut alia.* Eo autem casu quod depositi actio competat, id est cum cibaria tantum pistrinarius seruo de dit, dolum solum præstari oportere, quia nec nisi dolum in actionem depositi vellet, propterea quod fiat gratia solus deponentis, vt *supr. diximus*, ex d. §. nunc videndum, & d. l. si seruis 61. §. quod verò de furt. Nulla igitur hic noua, neque dubitandi, neque decidendi ratio occurrit, nisi quod in eo contractus genere, ex quo diximus nasci actionem præscriptis verbis, probabilius dubitari poterat, quid dicendum esset, quoniam & ad locationem & ad depositum accedere videbatur. Sed tamen propius accessit ad locationem; cum fiat gratia vtriusque, vt dixi, & habeat mercedem, quæ si in numerata pecunia consisteret, non in operis serui vera esset locatio: Contractus autem innominati eadem se ferè præsta-

tionem habent, quas contractus nominati, cum quibus maiorem habent similitudinem d. l. *naturalis 5. §. sed si facio infr. de prescript. verb.*

a Sequimur tamen vt Pompon. ait. Sensus est non vique adeo verum esse quod modo diximus, de solo præstando dolo, vel de dolo & culpa, vt non aliud dici oporteat, si aliud conuenit, siue per expressam conuentionem, siue per prescriptionem, id est, admonitionem publico programme factam, qua denunciauerit dominus quid sibi præstari velit ab eo qui seruum custodiendum recipiat, an dolum solum, an etiam culpam, quisquis enim post huiusmodi proscriptum ad contrahendum accedit, eam legem sequi videtur, quæ proscripta est, & ad quam fuit inuitatus, l. *sed est pupillus 11. §. de quo palam supr. de inst. act.* Cæterum etiam si forte proscriptum esset nec dolum vilo casu præstaretur, non faceret ea res quo minus depositarius de dolo teneri deberet, quia non potest proscriptio facere plus quam expressa conuentio, quæ tamen dolum futurum remittere nunquam posset, vt diximus in §. *illud non probabitur. supr. hac leg.* Ergo nec lata culpa aut conuentione, aut prescriptione remitti poterit, vt bene infert Accurs. quoniam lata culpa vel doli est, vel proximè accedit ad dolum, l. *quod Nerua 12. infr. hoc tit. l. magna negligentia 22.6. de verb. sig.* vel saltem proximè ad dolum accedit. Quod tamen intellige de ea lata culpa quæ ex negligentia, non ex ignorantia proficiscatur, de qua in l. *lata culpa 223. eod. tit.* Hæc enim non tam dolosa quam stupidi & supini hominis est, vt docuimus initio *decad. 6.6. de errorib. pragmat.* Quam differentiam tamen vulgo interpretes nostri non obseruât.

11 ¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium queritur, & putat tecum mandati, cum eo verò, qui eam recepit: depositi. si verò tuo nomine receperit: tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Ad §. 11. Si teroganero.

R A T. D V B. Actiones mandati & depositi non facile possunt concurrere, sed aut depositi agendum est, aut mandati, §. *proxim. sequentib. infr. hac l. iniurium enim contractus cuiusque inspicendum, vt sciri possit an depositum sit, an mandatum, l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox. l. non tantum 12. infr. de Senat. l. Maced.* At qui ponimus te rogatum esse à me

de re mea aliqua perferenda ad Titium, vt is eam seruet: Ergo mandati contractus primus fuit, & consequenter mandati tantum habere locum debet, non depositi. Quomodo ex Pomponio argumentatur Vlpianus noster in §. *idem Pompon. querit. 13. infr. D. e. c.* Quoties negotium duas personas respicit, nihil verat duas esse species contractuum. Quomodo alter vnani personam respiciat, alter alteram, sit

sunt contractus vltro citroque obligatorii, æque principaliter, non item de deposito vel commodato, ideo fortasse quod licet ex iis quoque contractibus nasci possit ciuili actio in factum, aut quod idem est præscriptis verbis, si depositarius, vel commodatarius nolit rem reddere, non tamen duæ actiones ex eo negotio nasci possunt, vnâ directâ, altera contrariâ, ideoque necesse fuit à prætoribus eas introduci, præsertim contrariâ, quas nemo vnquam dixit esse ciuiles. Quod à nobis iam probatum est ad l. 1. *supr. commod. ex l. figuratam* 17. in princip. *infr. de præscript. verb. l. 2. §. 1. infr. de præcar. l. Senatus. 3. §. Ergo qui mortis infr. de mort. caus. donat. hinc;* peti potest ratio dubiâ ad hunc §. frustra enim actio prætoriam inducitur vbi competit ciuili l. 1. *supr. de public. in rem act.* Sed decidendo introductæ ex eo sumenda est, quod necessarium prætori visum sit, actiones istas de positi commodati, & si quæ sunt similes specialiori nomine donatas introducere primum, vt essent bonæ fidei non stricti iuris, vt actiones præscriptis verbis. Atque ita

2 ¶ Merito has causas deponendi separauit prætor, quæ continent fortuitam causam depositionis ex necessitate descendentem, non ex voluntate proficiscentem.

Ad §. 2. Merito.

RAT. DV B. Omne depositum fidei eius commissum intelligitur, cui custodiendum traditur, siue eam depositi definitionem sequamur, quam Vlpian. in princip. huius legis posuit, siue eam potius quam Iacobus Cuiac. tradidit in *paratitl. ad hunc titul.* vbi ait depositum esse conuentione gratis custodiendæ rei quæ traditur sub fide restituenti. Ergo in omni iudicio de positi directo agitur de fide rupta, siue fortuita sit causa depositionis ex necessitate descendens, siue ex voluntate proficiscens. l. ei apud quem in princip. hoc tit. Ergo perinde debuit prætor ex omni causa dare actionem depositi vel in simplicem duntaxat vel in duplum tantum nulla distinctione facta depositi voluntarij & necessarij, sicut & omni casu perinde notatur infamia cuiusquis ex causa de positi condemnatus est, iudicio directo, non contrario l. 1. *supr. de his qui not. infam.*

DE C. Multum refert, an depositum fiat ex voluntate deponentis qui fidem & personam depo-

positi eligat. An verò extante necessitate cogatur dominus res suas penes obuiū quemque deponere, priore casu contentus esse debet simplo, cuius præstatione satis sit ipsius indemnitati. Posteriore verò casu crescit perditæ crimen, & publica vilitas seueriorem coercionem exigit vindicandæ Reipublicæ causa, vt eleganter scriptum est in §. *hac autē. 4. infr. ex eo enim quod quis necessitate coactus facit, nunquam sumi potest coniectura voluntatis, quasi vltro fecerit, quod verisimile est facturum eam non fuisse, si necessitas eum non coegisset.* Itaque quod solemus imputare domino qui elegit depositariū quod negligentiam amico, fortasse etiam periculo rem suam custodiendam commiserit l. 1. §. ii quoque. *infr. de ob. & alt. §. Præterea. Infr. quib. mod. re contrah. oblig.* Non similiter possit imputare illi qui ex necessitate tumultus vel incendij, vel ruine, vel naufragij causâ rem suam deponere cogitur, quia hic non tam contrahit cum depositario quàm in eum incidit, vt Papinian. loquitur in l. vlt. rem pupill. salu. for.

fitarij elegit. An verò extante necessitate cogatur dominus res suas penes obuiū quemque deponere, priore casu contentus esse debet simplo, cuius præstatione satis sit ipsius indemnitati. Posteriore verò casu crescit perditæ crimen, & publica vilitas seueriorem coercionem exigit vindicandæ Reipublicæ causa, vt eleganter scriptum est in §. *hac autē. 4. infr. ex eo enim quod quis necessitate coactus facit, nunquam sumi potest coniectura voluntatis, quasi vltro fecerit, quod verisimile est facturum eam non fuisse, si necessitas eum non coegisset.* Itaque quod solemus imputare domino qui elegit depositariū quod negligentiam amico, fortasse etiam periculo rem suam custodiendam commiserit l. 1. §. ii quoque. *infr. de ob. & alt. §. Præterea. Infr. quib. mod. re contrah. oblig.* Non similiter possit imputare illi qui ex necessitate tumultus vel incendij, vel ruine, vel naufragij causâ rem suam deponere cogitur, quia hic non tam contrahit cum depositario quàm in eum incidit, vt Papinian. loquitur in l. vlt. rem pupill. salu. for.

3 ¶ Eum tamen deponere tumultus, vel incendij, vel cæterarum causarum gratia intelligendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet, quàm imminens ex causis supra scriptis periculum.

Ad §. 3. Eum tamen.

RAT DV B. fieri potest, vt is qui tumultus vel incendij vel ruine, vel naufragij gratia deposuit, habuerit prius consilium deponendi, puta Romanam crastina die profecturus, & tamen non fuerit forte depositurus, nisi aliqua ex supradictis causis emerisset. Atqui cum id contingit, duæ quodammodo sunt causæ deponendi. Prima peregrinatio, altera tumultus, vel incendium, aut alia ex reliquis duabus. Ergo verum non est quod in hoc §. dicitur tuac locum esse parti 1. huius edicti, nisi cum nulla alia est causa deponendi quàm vna ex qua-

tuor exceptis, nec enim causa vna deponendi tollit alteram, nec aliud requirunt verba Edicti, nisi vt tumultus, vel incendij, vel naufragij, vel ruine causa depositum factum sit. DE C. Nihil est quod faciat fauorabilius depositum, quod contractum est ex aliqua istarum causarum, quàm quod fiat ex necessitate, non ex electione, vt scriptum est in §. *prox. supr. & §. prox. infr.* Ergo si iam electus erat depositarius antequam tumultus, vel incendium, vel ruina, vel naufragium superueniret, nullo favore extraordinario vel speciali dignum est depositum, cum voluntas non necessitas electioni causâ dederit.

4 ¶ Hæc autē separatio causarum, iustam rationē habet. quippe cum quis fidem elegit, nec depositū redditur, contentus esse debet simplo: cum verò, extante ne-

te necessitate, deponat: crescit perfidia crimen: & publica utilitas coercenda est, vindicanda reipublica causa. est enim inutile, in causis huiusmodi fidē frangere.

Ad §. 4. *Hec autem.*

RAT. DVB. & DECID. eadem est quæ ad §. merito. *supr.* Est enim utriusque §. idem sensus, nisi quod in illo dictum, hic ratio dicti potius continetur. Est tamen difficile explicare quid sibi velit Vlpianus illis verbis, *Et publica utilitas coercenda est.* Cum adiuuanda sit potius & amplianda quam restringenda & coercenda *l. hoc modo. 64. Infr. de const. & demonst.* Quam ob causam vulgata *l. etio rectior* videtur, quæ habet, *Et publica utilitate coercendum est* vrad crimē perfidia verba illa referantur, nisi malis, pro, *utilitas*, legere *inutilitas*, non solum quia nomen inutilitatis non fuit veteribus latinis: auctoribus innotuit, vt notat Cuiac. *ad l. 2. C. de fid. & iur. hæst. fiscal.* Et in notatis Mercatoris contra Robertum, sed etiam quia statim sequitur in

§. ¶ Quæ depositis rebus accedunt; non sunt deposita, vtputa si homo vestitus deponatur: vestis enim non est deposita, nec si equus cum capistro: nam solus equus depositus est.

Ad §. 5. *Quæ depositum.*

RAT. DVB. Accessorium sequitur summi principale. Et quicquid accessionis vice cedit, ad eum pertinet, ad quem & quod principale est *l. cum aurum. 19. §. perueniamus & l. seq. l. si quando. 29. de aur. & arg. leg. §. si tamen 26. Infr. se rei diuis.* Vnde est, vt is cui commodata est equa, quam pullus comitabatur, etiam pulli custodiam præstare debeat. *l. sub certo. 5. §. vsque adeo. supr. commod.* Ergo etiam quæ depositis rebus accedunt, pro depositis haberi debent, vt putā si homo vestitus deponatur, vel equus cum capistro. Quid enim refert an homo deponatur & vestis, an hominem cum veste, aut vestitus? *arg. l. lili cum illo 40. Infr. de usufr. leg.*

DEC. Multum interest, an quid sit depositum, an depositum tantum accedat quicquid depositum est, actione depositi peti potest & debet, non etiā quod depositum accessit, si ipsum quoque depositum non sit. Nec enim actio depositi cōpetere potest nisi pro eo ipso quod depositum est, cum re cōtrahatur licet mutuum, de quo in *l. si tibi 7. supr. de pact. l. rogasti 11. §. si tibi sup. de reb. cred. l. cum vlt. r. C. de non num. pec.*

6 ¶ Si conuenit, vt in deposito & culpa præstetur: rata est conuentio. contractus enim legem ex conuentione accipiunt.

Ad §. 6. *Si Conuenit.*

RAT. DVB. Pacta quæ fiunt contra leges, rata non debent haberi à Prætorē *l. iuris gentium 7. §. aus Prætor sup. de pact. l. pacta quæ contra 6. C. eod. l. cum sponsus 12. §. si res sup. de public. in re act. l. nec non 28. §. quod autem ex quib. causis maior l. vlt. Infr. de ius & legit. l. inter debito rem 42. Iuncta *l. ius publicum sup. de pact.* Nec iuris auctoritas in potestate contrahentium esse debet, quæ nec in arbitrio est magistratuum *l. 1. §. 1. Infr. ad §. C. Turpil. l. ordine 15. ad municipalem.* Atque & ratione & auctoritate iuris depositarius nō tenetur de culpa leui, multo minus de leuissima, sed tantum de lata, quæ tam propēda dolum accedit, vt dolum esse existimetur. *Quod Nerva 32. Infr. hoc tit.* quia scilicet depositum sit gratia solius deponentis, non etiam de pretarij *l. iure certo 5. §. nunc videndum 1. Infr. commod. l. si seruus communis 61. §. Quod verò Infr. de iur. furt.* Ergo contra leges & contra ius etiam pactum, si conueniat vt depositarius etiam de culpa teneatur.*

*hoc §. est enim inutile in causis huiusmodi fidem frangere. Quo ve. bo inutile significatur id quod est iniquum, vt quemadmodum utilitatem pro æquitate, & æquitate pro utilitate prudentes solent dicere, quia scilicet nō æstuant æquitatem nisi ex utilitate & salute publica, ita vii e dicant, quod æquum est, & vicissim inutile quod iniquum: Ergo & utilitatem pro æquitate, & inutilitatem pro iniquitate: etiam enim semper graue est fidem frangere & fallere. l. 1. supr. de pecun. const. l. 1. supr. de pact. grauius tamen & longe intolerabilius est in huiusmodi causis, in quibus & maior contrahēdi necessitas est, & neque locus, neque tempus plenius admittit deliberandi principium, vt eleganter scriptum est *l. 1. r. supr. de exerc. act. l. iuncta l. cum postulatiffim. 44. §. 1. in fi. Infr. de dam. Infr.**

Atque cum deponitur homo vestitus verba depositi ostendunt solum hominem depositum non vestem, longēque aliud est deponi hominem: & vestē, aut hominem cum veste, & deponi hominem vestitum. Item aliud deponi equū & capistrum, aut cum capistro quod effectū idem est, *d. lili aut deponi equum capistratum* priore casu non tantum homo deponitur, sed etiam vestitus, non tantum equus, sed etiam capistrum, posteriore vero non item. Atque ita locus hic conciliandus est cum *d. l. si vt certo 5. §. si merogaueri supr. Commod.* Nec tamen consequens est, vt qui hominem vestitum accepit, depositum possit reddere nudum, aut, qui equum capistratum, possit reddere sine capistro: cum præstare custodiam debeat eam quoque rem quæ depositum accesserit licet non fuerint ipse depositus *d. §. vsque adeo.* Alioquin etiam pro his rebus reseruandis teneretur actione depositi, non quidem vt ea actione petitis illi possint, cum non fuerint depositæ, vt diximus, sed quia nec ipse depositus reddi viderentur, cum non credatur reddi id quod deietus reddi iur. *res deposita 6. Iuncto §. si cista Infr. hac l. 3. §. si reddita supr. commod.*

DEC. Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt, vt scriptum est in hoc §. & in *l. etiam l. 23. de reg. iur. l. in conuentionalib. 52. de verb. ob. vbi hæc differentia ponitur inter stipulationes conventionales & prætorias. Ergo nihil obstat quo minus rata debeat esse cōuētio, si conuenierit vt in deposito etiam culpa præstetur *l. 1. C. hoc tit.* Neque tam videtur debet pactum hoc esse contra leges, aut contra ius quam præter leges, & præter ius quod longē diuersum est, *d. §. quod autem.* Aliud enim est prohibere, aliud non iubere, & rursum aliud permittere, aliud non prohibere. Et in genere permissorum, ex quo sunt contractus omnes liciti & permitti, regula generalis est censerī omnia permitti quæ non sunt prohibita, *l. murm. 43. §. 1. supr. de procurat. & Infr. quib. non est permitt. fac. testat.* Atque prohibitum iure non est ne conueniat, vt in præpositio etiam culpa præstetur. Ergo permissum id videri debet. *§. sepe enenit. 35. Infr. hac l.* Sic dicimus etiam in contractibus, in qui-*

autem & §. item pretium. *Inst. de empt. & vend. l. 1. infr. de rer. permur.* Ita nec locatio potest esse sine mercede; nec merces sine pecunia; l. 2. *infr. locat. l. si vir vxor 32. de donat. int. vir. & vxor. l. naturalis §. 5. at cum do. infr. de prescript. verb.* Vnde infert Accurs. contra colom partiarium non tam ex locato quam vel præscriptis verbis vel pro socio agendum esse ex l. si merces 25. §. vi maior *infr. locat.* Ergo cessante actione ex locato & conducto necessarium est recurrere ad subsidiariam actionem præscriptis verbis, quæ dari solet, quoties aliæ viginti actiones deficiunt, l. 2. & 3. *qui actionum 11. l. quoties 21. & passim infr. de præscript. verb.*

10 ¶ In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam præstabit, qui seruum recepit at si cibaria tantum dabit, dolum dumtaxat. ^a sequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quod habuerunt proscriptum, aut quod conuenit. dummodo sciamus, & si quid fuit præscriptum, dolum tamen eos præstatueros, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

Ad §. o. In conducto.

Pendet hic §. à superiore, & easdem species persequitur Vlpianus in quibus dixerat nunc ex conducto vel locato, nunc præscriptis verbis, nunc depositi actionem competere. Addit autem quod per se satis erat manifestum, & consequens præcedentibus. Eo casu quo ex conducto vel locato agatur, & dolum præstandum esse & culpam: Itemque eo casu quo dictum est agendum esse præscriptis verbis, quia is contractus proximè ad locationem accedat, cum fiat gratia vtriusque, quod cum accidit & dolum præstat & culpa non tantum lata, sed etiam leuis, l. si vt certo. §. 5. nunc videndum. 1. *supr. commodat. l. contractus 23. de reg. iur.* nisi cum specialis aliqua ratio est in contrarium aut propter verba edita, vt in l. 1. *§. hec actio in fin. supr. si mensor fals. mod. dixer. aut alia.* Eo autem casu quo depositi actio competat, id est cum cibaria tantum pistrinarius seruo dedit, dolum solum præstari oportere, quia nec nisi dolum in actionem depositi velit, propterea quod fiat gratia solius deponentis, vt *supr. diximus*, ex d. §. nunc videndum. & d. l. si seruis 61. §. quod verò de furti. Nulla igitur hic noua, neque dubitandi, neque decidendi ratio occurrit, nisi quod in eo contractus genere, ex quo diximus nasci actionem præscriptis verbis, probabilius dubitari poterat; quid dicendum esset, quoniam & ad locationem & ad depositum accedere videbatur. Sed tamen propius accedit ad locationem; cum fiat gratia vtriusque, vt dixi, & habeat mercedem, quæ si in numerata pecunia consisteret, non in operis serui vera esset locatio. Contractus autem innominati eadem serè præsta-

tiones habent, quas contractus nominati, cum quibus maiorem habent similitudinem d. l. naturalis §. 5. sed si facio *infr. de prescript. verb.*

^a Sequimur tamen vt Pompon. ait. Sensus est non vique adeo verum esse quod modo diximus, de solo præstando dolo, vel de dolo & culpa, vt non aliud dici oporteat, si aliud conuenierit, siue per expressam conuentionem, siue per prescriptionem, id est, admonitionem publico programme factam, qua denunciauert dominus quid sibi præstari velit ab eo qui seruum custodiendum recipiat, an dolum solum, an etiam culpam, quisquis enim post huiusmodi proscriptum ad contrahendum accedit, eam legem sequi videtur, quæ proscripta est, & ad quam fuit inuirtatus, l. sed est pupillus 11. §. de quo palam *supr. de Inst. act.* Cæterum etiam si fortè proscriptum esset ne dolum vlllo casu præstaretur, non faceret ea res quo minus depositarius de dolo teneri deberet, quia non potest proscriptio facere plus quam expressa conuentio, quæ tamen dolum futurum remittere nunquā posset, vt diximus in §. illud non probabili *supr. hac leg.* Ergo nec lata culpa aut conuentione, aut præscriptione remitti poterit, vt bene infert Accurs. quoniam lata culpa vel dolum est, vel proximè accedit ad dolum, l. quod Nerua 32. *infr. hoc tit. l. magna negligentia 226. de verb. fig.* vel saltem proximè ad dolum accedit. Quod tamen intellige de ea lata culpa quæ ex negligentia, non ex ignorantia proficiscatur, de qua in l. lata culpa 223. *eod. tit.* Hæc enim non tam dolosi quam stupidi & supini hominis est, vt docuimus initio *de cad. 66. de errorib. pragmat.* Quam differentiam tamen vulgo interpretes nostri non obseruât.

11 ¶ Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium queritur, & putat tecum mandati, cum eo verò, qui eam recepit: depositi. si verò tuo nomine receperit: tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conuentus.

Ad §. 11. Si terogauero.

R A T. D. V B. Actiones mandati & depositi non facile possunt concurrere, sed aut depositi agendum est, aut mandati, §. §. prox. sequentib. *infr. hac l. initium enim contractus cuiusque inspiciendum, vt sciri possit an depositum sit, an mandatum, l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox. l. non tantum 12. infr. de Senat. l. Maced. Atqui ponimus te rogatum esse à me*

de te mea aliqua perferenda ad Titium, vt is eam seruaret: Ergo mandati contractus primus fuit, & consequenter mandati tantum habere locum debet, non depositi. Quomodo ex Pomponio argumentatur Vlpianus noster in §. Idem Pompon. *quar. 13. infr. D. & c.* Quoties negotium duas personas respicit, nihil verat duas esse species contractuum. Quorum alter vnani personam respiciat, alter aliam, l. ut

enim hoc diuersis respectibus. In proposito autem ita contingit. Nam cum te rogo de mea te perferenda ad Titium, ut is eam ferat, duz personæ interueniunt, tua & Titij, & quemadmodum quod ad te pertinet, quin mandatum inter nos contractum sit, cum ad rem illam perferendam, non tantum nuntius meus sis, sed etiam procurator, l. 1. *supr. de procurat.* Ita & quod ad Titium spectat, dubitandum non est, quoniam sit ille depositarius, quippe qui rem seruandam acceperit, sicut & tu perferendam. Nec quod a te rem illam, non a me acceperit, quodque contractui nostro non adfuerit, mouere nos debet, quandoquidem depositum te & traditione contrahitur, l. 1. §. *id quoque de obl. & act.* Nec tam interest quæ tradat, quam cuius nomine, nec quicquam dubitat quin depositum, ut & alius quilibet contractus iurisdictionem per procuratorem fieri possit. Addenda enim fuerunt verba illa, *iurisdictionem*, ad excludendos actus legitimos qui per procuratorem fieri non possunt, cuiusmodi sunt emancipatio, emancipatio, hæreditatis actio & similes ex regula l. *nemo alieno nomine* 133. l. *actus legitimi* 77. *de reg. iur.* per procuratorem 90. *de acquir. hæred.* Ergo in casu proposito dicendum est veramque actionem mihi competere, mandati & depositi: mandati quidem contra te, depositi verò contra Titium, sed ita tamen, ut veræque actioni locum habere in vno eodemque casu non possit, nam si rem meam ad Titium pertuleris, mandati non teneberis, quia mandatum impleuisti. Sed Titius depositi tenebitur, quia rem meam seruandam accepit. E contrario si rem ad Titium non pertuleris, ille depositi non tenebitur, quia nihil accepit custodiendum, tu mandati teneberis, quia non fecisti quod

12 ¶ Quod si rem tibi dedi, ut, si Titius rem non receperit, tu custodires. nec eam receperit: videndum est, utrum depositi tantum, an & mandati actio sit. & Pomponius dubitat: puto tamen, mandati esse actionem: quia plenius fuit mandatum, habens & custodiæ legem.

Ad §. 12. *Quod si rem.*

RAT. DVB. Cum rem tibi dedi perferendam ad Titium ea lege adiecta, ut si Titius rem non receperit, tu eam custodires, videtur inter nos actum, ut res mea apud te sit, eodem iure, quo futura erat apud Titium si eam receperit. Videris enim quodammodo in eius locum substitutus. Atqui si Titius rem illam a te receperit meo nomine, is depositi actione mihi teneretur, ut superiore §. diximus. Ergo & cum recusante Titio tu rem meam custodiendam detines, actione depositi mihi obstrictus es, non mandati. DEC. Cum vna eademque persona est quæ & mandatum & depositum suscipit, ille contractus præualeat, qui primus est, ut dicemus in §. sequenti, quia initium cuiusque contractus inspicendum est & causa, ut in præcedentibus docuimus ex l. *si procuratorem* 8. in princ. *infr. tit. prox. & §. si seruis depositus* 30. *infr. hac lege l. si id quod* 38. §. *si filium fam. infr. pro soc. l. 3. §. suo in fin. supr. de minor.* Atqui in hac specie ponimus dedisse me tibi rem meam non modo perferendam ad Titium, sed etiam apud te custodiendam, si Titius recipere nolle. Igitur dubitandum non est, quin primus contractus fuerit mandati, adeoque solus nullo admixto contractu de-

tibi mandatum fuit. Quod & Accurs. noster bene explicat. Subiungit ramen Vlpianus, Titium ita teneri mihi depositi, si rem a te receperit meo nomine non tuo, nam si tuo nomine receperit, habebit te solum obligatum, & quidem actione sola mandati, non etiam depositi, quasi mandauerim tibi rem non modo perferendam, sed etiam depoenendam. Titius verò depositi actione solus tibi tenebitur, cum tua interit habere illum obligatum, ut ab actione mandati, qua mihi teneris, te liberet, quamuis res tua non sit. Non enim depositi actio requirit, ut res quæ deponitur, sit deponentis, sed tantum ut ipsius interit, quia nec ad aliud datur quam ad id quod interest, ut nec ceteri bonæ fidei actiones d. l. *si procuratorem* 8. §. *mandati actio infr. tit. prox. l. si duo* 22. *infr. hoc tit.* Quid ergo si omisso te velim agere contra Titium ad rem meam repetendam? Non possum, nisi actione depositi, quam contra eum habes, mihi cesseris. Neque enim ex contractu actio alij competere potest quam ei qui contraxit, l. *quacunque* 11. *de obl. & act. l. si res* 51. *de evict. l. ut fideiussor* 39. *de fideiuss. l. Modestinus* 76. *infr. de solut.* Sed tamen actione mandati te cogam, ut eam mihi præstes, nec quicquam a te aliud amplius conseruar, quia quoties non alia de causis quis teneatur, quam quod actionem aduersus alium habeat, non ad aliud obligatur, quam ut eam actionem præstet, & sola delegatio pro iusta præstatione est, ut Papinianus quirit in l. *quod debetur* 51. in fin. *sup. de pecul. d. l. si procuratorem* §. *si quis mandauerit l. hæred.* 14. l. *Papin.* 28. *infr. tit. prox.* Nec recusavi vnquam scire cessio actionis potest, tum quia inutilis mansura esset penes eum qui cedere iubetur, & sit semper sine vilo dispedio aut incommodo cedentis, l. *increditor* 38. *infr. de evict.*

positi, quia non magis alienum est a mandato, ut mandem tibi rem meam custodiendam, quam ut mandem perferendam, quamuis si mandarem tantum custodiendam, depositum censeri deberet, non mandatum, cum depositum nihil aliud sit, quam quod custodiendum datur. Non autem datur custodiendum, nisi quod custodiendum mandatur. Est igitur hoc mandatum rei scilicet non tam custodiendæ quam perferendæ, sed tamen quod plenius est, quam si esset simplex mandatum rei perferendæ, quoniam habet annexam custodiæ legem. Neque enim existimandum est, quoties custodiæ mentio fit depositum contrahi, cum etiam in cæteris contractibus plerumque soleat convenire de custodia, l. *si vero* 5. §. *custodiam & seq. sup. commod. l. 1. §. 1. l. 3. & passim infr. de peric. & commod. reuend.* quamuis depositum nihil aliud sonet quam susceptam simpliciter rei custodiam, idque est quod Barr. ad §. hunc non male notat, quando præcedit contractus perfectus, & adiciatur conventio que potest cadere in nomē primi contractus induci possit informationē quæ reformationē primi contractus & quæ noui contractus, nūquā. n. multiplicandi sunt contractus sine necessitate, sicut nec entia apud Philosophos.

13 ¶ Idem Pomponius quærit: si tibi mandauero, ut rem ab aliquo, meo nomine receptam custodias, idque feceris: mandati, an depositi tenearis? & magis probat, mandati esse actionem: quia hic est primus contractus.

Ad §. *Idem*

Ad §. Idem Pomponius. 13.

RAT. DVB. Quisquis rem aliquam penes alium deponit, is utique mandat eam custodiendam, & depositi actionem sibi acquirit, ut *supr. diximus*. Ergo si mandauero tibi ut rem ab aliquo meo nomine receptam custodias, & tu id feceris, depositum videri debet potius quam mandat, & depositi actio nullo danda esse non mandati.

DEC. Vniuersumque contractus initium in specie debet & causa ut iam toties diximus ex §. si seruus depositus 30. *infr. hac lege l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox.* Atqui contractus, de quo agimus, incipit à mandato, non à deposito, mandati enim

tibi, ut rem meam meo nomine ab alio receptam custodires. Ergo mandat hoc censeretur, non depositum. Mandatum inquam habens custodiz legem, ut in §. *precedente*. Id est, non simplex, sed plenius quam solet esse simplex mandat. Ac præterea constat in hoc mandato aliud quoque contineri scilicet rei meæ recipiendæ, quæ penes alium erat. Recipere enim eam te oportuit priusquam possis custodire. Ergo præcedit in mandat non vnicum, sed duplex. Primum rei recipiendæ, alterum rei receptæ custodiendæ. Quemadmodum, cum rem meam mandauit tibi præferendam à Titio, deinde custodiendam si Titius noller eam accipere, ut in specie §. *superioris*.

14 § Idem Pomponius quærit, si apud te volentem me deponere, iusseris apud libertum tuum deponere, an possim tecum depositi experiri. & ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custodituro, deposuisses: mihi tecum depositi esse actionem. si vero suaseris mihi, ut magis apud eum deponam, tecum nullam esse actionem, cum illo verò depositi actio est, nec mandati teneris, quia rem meam ipse gessi. ^a Sed si mandasti mihi, ut periculo tuo apud eum deponam, cur non sit mandati actio, non video. ^b Plane si fideiussisti pro eo. Labeo, omnimodo fideiussorem teneri ait, non tantum si dolo fecit is, qui depositum suscepit: sed & si non fecit, est tamen res apud eum. ^c Quid enim, si fureret is, apud quem depositum est, vel pupillus esset, vel neque heres, neque bonorum possessor, neque successor ei existeret? tenebitur ergo, ut id præstet, quod depositi actione præstari solet.

Ad §. Idem Pomponius quærit. 14.

RAT. DVB. Nihil interest, an deponam penes te, an penes alium te iubente, quia ut habet Iuris regula, quod per alium quis facit, per seipsum facere videtur. *l. si quis id quod. 7. §. vlt. Supr. de iurisdic. l. ita autem. §. 5. quod si quis infr. de admin. & peri. tut. l. quia perinde est 42. infr. ad Trebell.* Atqui ponimus me, cum vellem apud te deponere, iussu tuo apud libertum tuum deposuisse. Ergo perinde actionem depositi habere contra te debeo, atque si eam rem apud te ipsum deposuissim. DEC. Multum interest an apud libertum tuum deposuerim tuo nomine, hoc est, quasi teipso per libertum tuum rem meam custodituro, an verò mihi persuaseris, ut magis apud eum, quam apud te deponerem. Priore casu mihi tecum depositi actio est, videris enim esse depositarius, & libertus tuus nihil nisi nudum ministerium tibi præstare, ut in *l. quod meo 18. infr. de acquir. possess. l. & licet 15. supr. de pecun. const.* Posteriore autem casu nulla mihi tecum actio esse potest, nec depositi, quia, non tu depositarius es, sed libertus tuus, nec rursus mandati, quia rem meam gessi, id est, quia magis meo studens commodum apud libertum tuum deposui, quam quod fidem tuam sequi vellem, ut in *l. nauis. 6. in fin. sup. de lege Rhodia de iact.* Aliud siquidem est mandare, aliud verò persuadere, cum persuasio nihil sit nisi consilium, quod nunquam obligat si careat fraude. *l. ob hac verba. 20. supr. de his qui not. infam. l. seruus. 20. supr. de dol. l. 2. in fin. infr. tit. prox. l. consilij. 47. de reg. iur.* Sed cum liberto tuo erit mihi actio depositi, quia verè depositarius es, nec potest videri tuo nomine accepisse id quod tu ipse accipere & custodire reculas, quodque ego à te persuasus malui apud eum, quam apud te deponere.

^a Sed si mandasti mihi. RAT. DVB. Etiam

cum mandasti mihi ut periculo tuo apud libertum tuum potius quam apud te deponerem, verum est, libertum tuum esse depositarium. Ergo depositi actio dari contra eum debet non mandati contra me. Præsertim cum non eo minus verum sit me rem meam gessisse, id est, depositarium elegisse libertum tuum, potius quam fidem tuam sequi voluissim.

DEC. Quoties quis cum vno quidem contrahit, sed periculo alterius magis sequi videtur fidem eius qui periculum in se recipit, quam illius cum quo contrahit, quasi non fuerit cum eo contracturus nisi alius periculo suo contrahi iussisset. *l. si mandatu meo. 45. §. quod mihi iuncta l. si vero 12. §. si quis mandauerit 13. infr. tit. prox.* Ergo si mandaueris mihi ut periculo tuo apud libertum tuum deponerem quamuis libertus non eo minus depositi actione teneatur, tu tamen mihi actione mandati teneberis, non tamen simpliciter, sed ita demum si rem à liberto tuo seruare non possim, propter eius siue perfidiam siue inopiam. Duo enim hi præcipui casus sunt in quibus periculum mihi præstare potes & debet, ut quantumvis à liberto tuo seruare poterò, id à te mandati actione conlequar, *l. si quis cui 27. §. vltim. l. si mandatu meo 13. infr. de fideiuss.*

^b Plane si fideiussisti. RAT. DVB. Fideiussor non potest accipi in diuorem & grauiorem causam. *l. Gracæ 8. §. illud commune infr. de fideiuss.* Atqui libertus tuus, qui depositum à me accepit, non aliter tenetur actione depositi, quam si dolo id fecerit, cum depositarius non nisi de dolo teneatur, *l. si ut certo §. nunc videndum supr. commod. l. si seruus 61. §. quod vero infr. de furt.* Ergo neque tu qui pro eo fideiussisti teneri omnimodo debes, sed ita demum si dolo quid fecerit.

DEC. Qui quisque depositum, statim potest agere
Tom. III. II 4

depositi, etiam priusquam dolo vllus admissus sit, quia hoc ipso incipit depositarius dolo malo facere, quod rem quam suscepit custodiendam, repositenti non reddit, §. *est autem* 22. *si procuratorem* 8. §. *penult. infr. tit. prox.* Ergo & tu tanquam fideiussor liberi tui statim conueniri poteris depositi, etiam priusquam libertus tuus dolo aliquid fecerit, si modo tamen res deposita penes eum sit, vt sequitur in textu, vt scilicet restituenda ei habeat facultatem, ac ni restituit, rum saltē dolo facere videatur.

c *Quid enim si fureretur.* Tres casus hic proponuntur in quibus res deposita potest esse penes depositarium, nec tamen depositarius possit eam restituere, nec proinde dolum admittere in eo quod rem nō restituat, primus casus est, si fureretur ceperit, qui enim furiosus est, pupillo comparatur, l. *Fulcinius* 7. §. *plane interdictum* 11. *infr. quib. ex caus. in possess. eat.* Imò in pletique detrioris conditionis esse creditur, l. *in negotiis* 5. *de reg. iur.* quia nullo modo consentire potest qui nec sentire videtur: inquit Pomponius in l. *si tibi* 8. §. *vnus de opr. leg.* Ideoque nec conueniri potest, nec rem restituere, nequidem cum curatoris autoritate, sed restitutionem à curatore ipso fieri oportet, in quo differt à pupillo qui omnia potest facere cū tutoris autoritate, d. *in negotiis*. Secundus casus hic similis est depositarius sit pupillus, non qui depositū ipse suscepit sine autoritate tutoris (hic enim nō obligaretur nisi proponeres doli capacē & dolum ab eo admissum fuisse §. *prox. infr.* Sed qui depositum successerit, & consequenter actione depositi ex causa hereditaria teneatur, nam neque hic conueniri potest, neque depositum restituere sine tutoris autoritate: Imò nec aliud quicquam facere, nec si se liberare velit, §. *ylt. infr. quib. alien. sic. vel non.* Quod si ponas hunc ipsum pupillum tutore autore depositum accepisse, erit quidem actione depositi obstrictus, vt tutore quoque autore conueniri possit, sed tamen non magis poterit condemnari, tamen repositenti domino depositum non restituit, quia non potest dolum admittere in non restituendo depositum, qui nec dolo facere quicquam potest, nisi fingas esse illū iā proximum pubertati, vt etiam doli capax sit, d. §. *prox. infr.* Tertius casus est, si neque heres neque bonorum possessor, neque successor vllus existat depositario: hoc enim casu nemo est in quem transire pos-

sit obligatio & actio depositi quæ competierat contra defunctum, & quam proit de morte ipsius exstinctam fuisse facendum est, l. *habere licere* 57. *infr. de iust. l. 1. c. de obl. & act.* Hisigi. ut tribus casibus cū depositarius dolo facere nihil possit, ideoque nec depositi actione condemnari, nec fideiussor quoque ipsius tenebitur, nec denique alio villo casu nisi vt præterit quod depositi nomine præstari solet id est, dolum depositarij: fideiussor enim antequam reus debeat conueniri nunquam potest l. *fideiussor* 57. *infr. de fideiuss.* Quæ ratio etiam est l. *postquam* 5. *in princ. infr. vt legat. nom. cau.* quam nescio cur Accursius huic legi opponat quasi contrariam, nisi quod putat & post eum Bertolus Vlpianis sententiam in hoc §. eam esse, vt eo quoque casu quo neque heres, neque bonorum possessor, neque successor quicquam depositarij existat, depositarij fideiussor nihilominus teneatur propter verba illa postrema huius §. *tenebitur ergo vt id præstet, quod depositi actioni præstari solet.* In quo tamen erat, his enim verbis respondet Vlpianus, generaliter ad questionem, quæ de eo proposita erat, an fideiussor depositarij omnimodo teneatur, & respondet teneri, sed de eo tantum quod à depositario præstari solet. Et consequenter non teneri, si depositarius talis sit qui dolo facere nihil possit, nec proinde præstare quicquam debeat, vt contingit in tribus casibus supradictis. Aliud iuris est in fideiussore tutoris de quo in l. *sine herede* 31. *de admin. tutor.* & alterius ciuilibet debitoris, l. *Strichum aut Pamphilum* 95. §. *i. de solut.* quia his casibus obligatio iam sic nata est viuo adhuc debitore, vt omnimodo fuerit condemnandus. In proposito autem licet statim nascatur actio contra depositarium, tamen non aliter condemnari potest quam si vel dolum admiserit antequam conueniretur, vel in non restituendo, cū conuenitur. Est enim hæc quædam velut condicio nō sub qua depositarius sit obligatus, sed sine qua nō potest condemnari. Ergo nec eius fideiussor, quia aduersus obligationē & legē depositi committi nihil potest, licet supersit hereditas, quia hereditas non potest dolo quicquam facere, cū dolo sit facti: quæ autē sunt facti, in hereditatem nō transeunt l. 1. §. *Scævola si is qui rest. lib. eff. infr.* lurge que scripti Cuias. lib. 15. *obseruat. cap. 9.* Vbi melius ille quàm hic Accursius.

15 § *An in pupillum, apud quem sine tutoris auctoritate depositum est, depositi actio detur: queritur. sed probari oportet, si apud doli mali iam capacem deposueris, agi posse, si dolum commisit. nam & in quantum locupletior factus est, datur actio in eum, & si dolo non interuenit.*

Ad §. An in pupillum. 15.

RAT. DVB. Pupillus sine tutoris autoritate obligari non potest, nec magis re & traditione quàm nudo consensu, l. *obligari* 9. *infr. de autorit. tut. l. more* 8. & l. *seq. de acquir. hered.* Ergo nō potest contra eum competere actio depositi, cū actio quælibet personalis supponat præcedentem obligationem personalem, l. *licet* 42. §. *ea obligatio de procur.* Adde quod depositarius non tenetur nisi de dolo, vt scapies diuimus, præferam ad §. *si conuenit. & sequentem* & in §. *prox. supr.* Pupillus autem regulariter non est doli capax, cū illa ætas ignoret etiam ea quæ videt, l. 1. *c. de fals. monet.* nec valde distet pupillus à furioso, vt scriptum est in l. *Fulcinus* 7. §. *plane interdictum* §. *quibus ex causis in possessionem eat.* Ergo depositi actio contra pupillum dari nō potest si

depositum sine tutoris autoritate suscepit.

DEC. Pupillus qui pubertati proximus est, id est, cui semestre tantum deest ad pubertatem, vt Calistratus interpretatur in l. *nō tantum* 7. *infr. de excusat. sur. doli capax esse potest, in his præsertim quæ nō magnā machinationē exigunt, vt Paulus loquitur in l. quidem* 14. *sup. de dol. ciuismodi* est nolle restituere depositū §. *est autē* 22. *infr. hac lege & l. si procuratorē* 8. §. *penult. infr. tit. prox.* Ergo etiā pupillus hoc casu depositi conueniri, alius casus est si pupillus factus sit locupletior ex alieno damno, quod contingit in eo qui perdidit negat se depositū accepisse, aut accepti denegat restitutionē, hic enim non solum obligatur naturaliter, l. *naturaliter* 33. §. *ylt. cū l. seq. sup. de cond. indeb.* Sed etiam ciuilit postrescriptum iaciter Diui Pij, de quo in l. 3. §. *pupillus* l. *Desipiens* 34. *sup. de neg.*

de neg. gest. leg. 3. in princip. *supr.* Commod. Ergo hoc quoque casu depositi actione conveniri potest, non quod dolum commississe, & ex aliena iactura locupletatum esse paria sint, ut putat Accursus. ex l. vn. c. de re putat. quæ sunt in iud. in integ. restituit. Sed quia hi duo casus singuli suam prophetiam & separatam habent rationem. Nam & fieri potest ut pupillus qui pibetati non est proximus, nec promissio doli capax, locupletetur tamen cum aliena iactura ni contra eum actio detur, ut in d. naturaliter. §.

16 ¶ Si res deposita deterior reddatur : quasi non reddita, agi depositi potest. cum enim deterior redditur, potest dici, dolo malo redditam non esse.

Ad §. Si res deposita.

RAT. DV B. Res quæ deterior redditur a depositario non eo minus illa ipsa est quæ deposita fuit. Nec enim deterioratio mutat speciem, sed tantum minuit valorem l. penult. *supr.* de conduct. tritic. Ergo nihil facit dolo depositarius qui rem apud se depositam, quamvis deteriolem factam, talem qualis est, restituit, dummodo nec eam deteriolem fecerit, nec deteriolem fieri passus sit dolo malo.

DEC. Depositarius ad hoc tenetur, ut depositum reddat, alioquin hoc ipso facere dolo malo videtur, quod depositum poscenti non reddit, §. est autem 21. *infr.* hac lege l. si procuratorum. 8. §. dolo *infr.* hoc tit. Atqui res deposita quæ deterior redditur, nec reddi intelligitur : nisi præterea id quod interest præstetur. l. 3. §. si reddita *infr.* commod. l. qui tabulas. 42.

17 ¶ Si servus meus deposuerit, nihilominus depositi habeo actionem. capaces sunt servi, qui non tantum civili iure, sed etiam prætorio pro nullis habentur, l. quod attinet 32. de reg. iur. l. qui testamento. 20. §. servus. *infr.* qui testam. fac. poss. l. nullo modo. 7. ad leg. Cornel. de fals. & ideò acquiruntur obligationes illæ & actiones domino per servum, non tantum ignoranti, sed etiam iniusto, l. etiam 32. de acquir. rer. dom. l. servus vel ante 61. d. verb. obl. Ita ut nemo momento quidem temporis acquisitio in persona servi consistat, l. placet. 79. de acquir. hered. Ergo si servus meus deposuerit, fuerit meam, siue alienam, & siue me sciente, siue ignorante, nihilominus depositi habeo actionem, ut hic scriptum est, & in §. non solum 27. & §. si servus 30. *infr.* hac lege.

Ad §. Si servus meus. 17.

RAT. DV B. Quæcunque facti sunt, non transeunt a servo in dominum, l. qui heredi. 44. de cond. & demonstr. quia servus eorum omnium capax est quæ sunt facti, l. nec servus 41. *supr.* de pecul. Atqui contractus omnes sunt facti, nec minus depositum, quam ceteri. Maxime cum perficiatur traditio que ipsa etiam est facti, *confilio* 7. §. ult. *infr.* de curat. furios. Ergo quod servus reuera deposuit, non potest dici dominus deposuisse, nec promissio ex deposito servi actionem dominus habere potest.

DEC. Ex contractibus omnibus quamvis sint facti, nascuntur tamen obligationes & actiones quæ sunt iuris, & quidem civilis, cuius omnino in-

18 ¶ Si apud servum deposuero, & cum manumisso agam : Marcellus ait, nec tenere actionem, quamvis solemus dicere, doli etiam in servitute commissi teneri quem debere : quia & delicta, & noxæ caput sequuntur. erit igitur ad alias actiones competentes decurrendum.

Ad §. Si apud servum. 18.

RAT. DV B. Manumissus tenetur ex dolo quem in servitute commisit, l. licet 4. C. an servus ex suo fact. post manum. teneat. quia & delictum & noxæ caput sequitur, ut hic scriptum est, ut in d. licet & alibi sæpe, ac proinde etiam dolus, quia dolus quoque delictum est, ut Accursus hic notat, sicut nec delictum vllum sine dolo fit, l. 3. de crimin. stellionat. Atqui depositarius non tenetur nisi de dolo, id est, nisi vel dolum admiserit antequam conveniretur, vel eo saltem tempore quo convenitur, non restituendo depositum quod ab eo reposcitur, §. est autem 22. *infr.* Ergo si apud servum deposuero, etiam cum manumisso propter dolum agere potero.

DEC. Ex contractu inito in servitute non potest agi contra manumissum post manumissionem

l. 1. & tot. d. tit. an serv. ex suo fact. Atqui actio depositi nascitur ex contractu, non ex delicto aut dolo, licet non detur nisi ratione doli, l. si hominem 7. §. 1. *infr.* hoc tit. Ergo si apud servum deposuero qui postea manumissus sit, agere contra eum depositi non possum, & si agam de facto, quod prætor fecit per impetrium actionem mihi dedit, non potest actio tenere, quæ ex iuris ratione non competit, sed intellige, nisi depositarius etiam post manumissionem habeat adhuc rem depositam, quam proinde possit restituere, tunc enim ratione præsentis possessionis conveniri potest depositi, quia & dolum committere potest non restituendo depositum, dict. §. est autem 22. *infr.* & l. si procuratorem 8. §. dolo autem. *infr.* tit. prox. Idque est quod Paulus scribit in leg. si apud filium familias 21;

infr. hoc tit. In illis verbis, Et manus missus rem te-
neat. Atque ita hic locus cum illo debet conciliari,
reieci ceteris conciliationibus Accursij, qui ta-
men hanc quoque non prætermisit. Quod ergo so-
lucitur in hoc §. ad alias actiones competentes re-
currendum esse, si cum Accursio velis intelligere,
de rei vindicatione, vel de actione ad exhibendum
eade ne sic intelligas, quasi actiones illæ contra ma-
nuium suum exerceri possunt, non enim competunt
nisi contra possessorem, l. officium. 9. *supr. de rei vindi-*

19 ¶ Hæc actio bonorum possessoribus, ceterisque successoribus, & ei, cui
ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est hereditas, competit.

Ad §. Hæc actio. 19.

RAT.DVB. Actio depositi non alij potest com-
petere quam ei qui depositum & rem depositam tra-
didit, cum depositum sit ex iis contractibus qui re
& traditione perficiuntur, l. 1. §. in quoque. *infr. de obl. &*
act. §. præterea. Infr. quib. mod. re contrahitur obligatio. At-
qui verum est neque bonorum possessorem, neque
alios successores, qui alio quam heredum iure suc-
cedunt, nec d. nique cum cui ex Trebelliano Se-
natusconsulto restituta est hereditas deposuisse
nam quam defunctus deposuit, quia depositum
cum a ponendo dictum sit, ut scriptum est in prin-
cipio huius legis, factum designat, facta autem om-
nia sunt personalia, nec personam facientes egre-
diuntur, l. qui heredit. 44. de cond. & dem. Ergo deposi-
ti actio iis competere non potest, aliaque videtur
esse causa heredis qui succedit ex lege duodecim
tabularum in omnia defuncti iura, l. nihil est aliud
24. de verb. sig. l. heredit. 59. de reg. iur. Nam lex duode-
cim tabularum eadem illa est, quæ in cum trans-
fertur iura omnia defuncti tam activa quam passiva,
quæ alioquin morte patrisfamilias intercederent,
nisi lex fictionem induceret hereditatis, quæ de-
functi personam repræsentaret, ut postea transfe-
re postea eadem iura in heredem, l. 1. §. Scavola *infr. si*
is qui testis liber esse iussu. l. i. in l. 1. Cod. si cert. pet. l.
ult. Cod. de heredit. actio. l. hereditas. 22. infr. de
vsucap. At prætor non idem ius tribuit bonorum
possessoribus, quia quos vocat ad bonorum posses-
sionem, non potest facere heredes. §. quos autem. *Infr.*
de bon. poss. sicut nec is cui restituta est hereditas ex

cat. l. 3. §. ult. & *passim. ad exhibend.* Si autem manus mis-
sus possideret, etiam depositi actione contentum
posset. Erunt igitur supra dictæ actiones exercen-
dæ contra manus missorem, aut alium quemlibet rei
depositæ possessorum. Qui si etiam fur sit, & con-
ditione furtiva, & furti actione conveniri præter-
ea poterit, siquidem omnes hæ actiones contra fur-
tem competunt, l. si pro fure. 7. §. 1. *supr. de condi. & fur.*
§. sic itaque *Infr. de action.*

Trebelliano, sit heres, sed tantum heredis loco, l. 1.
& 2. & *passim. infr. ad S. C. Trebell.* quia is qui resti-
tuit hereditatem, heres nihilominus retinetur. §. res-
tituta. *Infr. de fidei. hered.* cum quisquis heres semel
fuit, semper persequetur, l. ei qui solvendo de hered. *infr.*
vni autem duo esse non possunt heredes, l. quod contra
141. §. 2. *de reg. iur.*

DE C. Bonorum possesores & is cui restituta est
hereditas ex Senatusconsulto Trebelliano, alijque
huiusmodi successores vniuersales, licet non sint
heredes, heredum tamen loco sunt, & in omnibus
eodem fere iure censentur, l. 1. 2. & 3. *infr. de bon. pos-*
ses. quia prætor, cuius est actiones omnes dare vel
denegare, dat eis & in eos omnes actiones heredita-
rias, perinde ac si heredes essent. Ergo dabit illis
etiam actionem depositi, quia licet depositum sit
facti, obligationem tamen parit, quæ iuris est, & quæ
proinde transsit in vniuersales iurum omnium suc-
cessores, cuiusmodi sunt bonorum possesores, &
illi quibus restituta est ex Trebelliano hereditas,
vnde est quod dicimus heredis appellatione om-
nes significari successores: l. heredis. 170. l. bonorum.
208. de verb. sig. *in l. ad hered. iur. 138. cod.* Maxime ve-
rò id obtinet in his obligationibus quæ ex contra-
ctu nascuntur, quoniam quisquis contrahit, hoc a-
git, ut non tantum sibi, sed etiam successoribus suis
prospiciat, l. si pactum 9. *infr. de probat.* Ita ut actio
quæ fit de hereditibus, plerumque fit superuacua, ut
vulgo iactari solent, ex l. cum precario. 22. *infr. de precar.*
ubi tamen Venuleius de eo tractat qui precario ro-
gavit non sibi & hereditibus, sed sibi & suis. Quo no-
mine domesticos intelligi puto, non heredes.

20 ¶ Non tantum præteritus dolus in depositi actionem venit, sed etiam
futurus, id est, post litem contestatam.

Ad §. Non tantum. 20.

RAT.DVB. Dolus solus causam dat actioni de-
positi, §. est autem. 22. *infr. & l. quod Nerua. 32. hoc tit.*
Atqui causa debet semper effectum suum præcede-
re, ut iactant philosophi. Ergo præteritus tantum
dolus in actionem depositi venire debet, non etiã
futurus, id est qui post litem contestatam admitti-
tur. Quid enim ad prætorem, aut ad iudicem per-
tinet futurum: postea tractus, ut ex paulo scriptum
est in l. 1. §. 1. *vers. Paulus notat infr. de vsur.*

DEC. Post iudicium acceptum tota causa quæ
ad depositum restituendum pertinet, in iudicio ver-
satur. Iudicii enim statim atque iudex factus est,
omnium rerum officium incumbit, quæcumque in
iudicio versatur, & magis earum quæ post acce-
ptum iudicium contingunt, quæ ante contige-
runt, l. adules. §. item sciendum est. *infr. de ad. edict.* Ergo
& si post litem contestatam depositarius aliquid
in re deposita fecerit, perinde atque propter dolum

antea admissum condemnari debet. Ad eoque et-
iam si nullus contestationem dolus præcessisset,
quia sufficit contractum præcessisse, & sententia
tempore subleste materiam ex qua possit se qui
condemnatio, ut in l. si rem. 9. §. ult. *supr. de pignor. act.*
l. quasitum 30. *supr. de pecul. l. fin autem 27. §. 1. sup.*
de rei vind. l. 3. & l. quod si in diem 16. in princip. sup.
de hered. petiti. Idque in deposito tanto magis habe-
re locum debet, quod, licet per actionem depositi
nihil nisi dolus indicetur, actio tamen depositi
non ex dolo nascitur, sed ex deposito, ut diximus
ad §. si apud 18. *supr.* & nascitur ei qui depositum sta-
tim atque depositum, si depositarius nullum aliud do-
lū admiserit. d. §. est autem. 22. *infr.* Sufficit ergo con-
tractum depositi præcessisse, ut per actionem de-
positi futurus quoque dolus vindicetur. Simile
est quod in petitione hereditatis idem Vlpia-
nus noster scribit in leg. sed est §. si ante litem. 7.
supr. de hered. petiti. Quod autem scriptum est in
d. l. 1. §. 1. *de vsur.* futuri temporis tractum ad officium
iudicis

iudicis nil pertinere, de eo tempore intelligendum est, quod sequitur condemnationem, non quod se-

quitur contestationem; & præcedit sententiam, ut constat ex d. §. *item sciendum est*.

20 ¶ Inde scribit Neratius, si res deposita sine dolo malo amissa esset, & post iudicium acceptum recuperaretur. nihilominus rectè ad restitutionem reum compelli: nec debere absolui, nisi restituat.

Ad §. Inde scribit Neratius. 20.

RAT. DVB. Cum res deposita sine dolo malo amissa est, omnino liberatur depositarius, ne depositi teneatur, adeo ut nec cauere debeat de ea reddenda, si ipsam recuperaverit, l. si sine dolo. 20. *infra hoc tit.* Ergo depositi actio contra eum institui non potest, cum omnis actio præsupponat præexistentem obligationem l. nihil aliud. §. 1. de obl. & act. Ac proinde non potest ex ea actione tanquam male instituta sequi condemnatio, cum nemo possit agere sine actione l. si pupilli. §. ult. *supra* 6. de neg. gest. l. quoties. 9. §. generaliter l. tutoris. 29. in princip. *infra* de admin. tut. Neque ex actione male instituta vincere. l. vn. in fin. *supra* quando dies vsufructus leg. cedat. Nec si post acceptum iudicium depositarius rem recuperet quam amiserat, idèò condemnandus videtur, cum non possit videri in iudicium venisse id quod post acceptum iudicium accidit. Ideoque alia interpellatione & nouo iudicio opus est l. non potest. 2. *supra* de iudic.

DEC. Quisquis deposuit, rectè intendere potest depositum sibi restitui debere, quia is eo tempore res deposita sine dolo depositarij amissa sit, nec quod amissa sit, facere potest, ut eo minus teneat intentio actoris: Sed tantum ut nihilominus absolui depositarius debeat, si nihil dolo fecerit §. est autem. 22. *infra*. Ergo si priusquam absoluaatur, & pendente adhuc iudicio rem recuperet, perinde condemnari debet actione depositi, ac si rem ab initio habuisset,

quia licet nihil dolo fecerit tum cum litem contestabatur, nunc tamen dolo facit, qui rem depositam quam habet, & restituere posset si vellet, non vult restituere d. l. si sine dolo in fin. l. 2. §. circa. *infra* de dol. mal. excep. Sicque argumentatur Iurisconsultus in l. quæsitum 30. *supra* de pecul. Idemq; iuris est in rei vindicatione l. fin. autem. 27. §. 1. *supra* de rei vindic. & in petitione hereditatis l. item videndum. 18. §. 1. de hered. pet. & in actione ad exhibendum l. tigni. 7. §. penult. *supra* ad exhib. Neque verò existimandum est amissione rei depositæ sine dolo malo depositarij ita eum liberari, ut obligatio & actio depositi omnino intercidat, tenet enim quousque res deposita restituta sit. Ideoque nec simpliciter absolvendus est depositarius, sed interim duntaxat, id est, quousque rem depositam recuperaverit. Nascitur enim non quidem actio depositi, sed necessitas absolvens interim depositarij, ex eo quod depositarius neque rem restituere possit, neque dolo fecerit quominus posset, ac proinde nascitur ex præsentis possessione, auri non possessione rei depositæ, quemadmodum de vindicatione scriptum est in l. non aliis 24. §. sed si possit *supra* de iudic. Possessionem autem illam sufficit præsentem esse tempore condemnationis, quia dolus non tantum præteritus, sed etiam futurus venit in hanc actionem, ut scriptum est in §. præcedente. Ex quo inferitur, & sequitur quod scriptum est in hoc §. ut probant prima illa verba, *Inde scribit Neratius*. Itemque quod dicimus in §. proxime sequenti.

21 ¶ Idem Neratius ait, quamuis tunc tecum depositi actum sit, cum restituendi facultatem non habeas, horreis forte clausis, tamen si antea condemnandi facultatem habeas: condemnandum te, nisi restituas: quia res apud te est. Tunc enim querendum, an dolo malo feceris, cum rem non habeas.

Ad §. 21. Idem Neratius ait.

RAT. DVB. & DECID. Ad hunc §. eadem ferè est quæ ad præcedentem, nisi quod in §. præcedente res deposita amissa erat tempore accepti iudicii. In hoc verò non tam ipsa res amissa erat quam re i restituendæ facultas, horreis putà clausis in quibus res erat, videbatur ergo etiam hoc casu non posse condemnari depositarium ex ea actione, quæ contra ipsum instituta esset, quo ita rem habebat, ut tamen eius restituendæ facultatem non haberet. Tunc enim dolo facit depositarius cum non restituit id quod restituere possit si velit. §. proximo. *infra* l. si procurator §. 3. dolo autem *infra* rit. prox. Nec quod postea sint aperta horrea, & nactus ille sit restituendæ rei facultatem, videtur sanare posse actionem male institutam. Sed decidendi ratio eadem est, quæ à nobis allata supra fuit, quod imò verò terreat actio depositi contra depositarium etiam illo casu quo restituendæ rei non habeat facultatem, siquidem nascitur ex contractu depositi non ex depositarij dolo, de quo tum demum querendum est, cum depositarius rem non ha-

bet, quæ scilicet amissa, ut nimirum sciatur, an depositarius eam dolo malo amiserit necne: Sed cum rem habet, siue quæ aliquando amissa fuerit, siue quæ nunquam de illo duntaxat querendum est: An eius restituendæ facultatem habeat necne, ut si non habeat, condemnandus non sit, si verò habeat, condemnandus sit ratione doli non præteriti, sed præsentis, quia nunc incipit dolo facere, qui rem non restituit cum possit, d. §. prox. *infra*. Pendet itaque hic §. sicut & superior, ex eo quod scriptum est in §. non tantum, non tantum dolum præteritum in hanc depositi actionem venire, sed etiam futurum. Qui enim futurus dicitur inspecto tempore contestationis quam sequitur, idem præsens est inspecto tempore condemnationis, sic in actione ad exhibendum. l. tigni. 7. §. ult. *supra* ad exhibend. Vbi additur oportere tamen ut actoris intersit, utroque tempore & litis contestatæ & condemnationis ei rem restitui, alioquin actio certè non teneret, si tempore litis contestatæ & dictandæ formulæ nihil eius interesset. Quod & in depositi actione & in qualibet alia obtinet.

22 ¶ Est autem & apud Iulianum libro decimotertio digestorum scriptum, eum, qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere, hoc enim ipso dolo facere eum, qui suscepit, quod reposcenti rem non reddat. * Marcellus autem ait, non semper videri posse dolo facere eum, qui reposcenti non reddat. quid enim, si in provincia res sit: vel in horreis, quorum apertendorum condemnationis tempore non sit facultas? vel condicio depositi non exstiterit?

Ad §. Est autem. 22.

R A T. D V B. Videntur hæc esse contraria, ut actio depositi nascatur statim atque quis deposuit, & vinon detur nisi interueniente dolo depositarii, neque enim quisquam dolo facere credendus est hoc ipso quod depositum accipit. Alioquin etiam condicione futura hoc ipso teneretur, perinde ac si dolum malum in te deposita admisisset, quod tamen non ita est. l. si quis inficiatur 13. §. 1. hoc tit. Ergo verum esse non potest quod Vlpianus ex Iuliano hic scribit, eum qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere, cum illud verissimum sit non nisi de dolo depositarii teneri, l. vt certo. §. 5. nunc videndum supr. commod. §. si conuenit & seq. supr. hac l. & l. quod Nerua 32. infr. eod.

D E C. Actio depositi ex ipso contractu nascitur, non ex dolo qui post contractum interuenit, & licet non detur nisi ob dolum: attamen dolum illum ex contractu re: que persecutione descendere necesse est. Ideoque datur etiam contra heredem in solidum, in quem tamen non daretur actio de dolo, nisi de eo quod ad ipsum peruenisset, vt scriptum est in l. si hominem. 7. §. 1. infr. vbi dicemus. Nec ideo tamen fit repositarius vinquam cõdemnari possit, quia tunc saltem dolo facit, cum non restituit si possit restituere, vt scriptum est in hoc §. & in fine huius legis, & in l. in bona fidei 36. in fin. supr. de pecul. l. si fundus 16. §. in vindicatione. infr. de pignori. l. si quis rem 29. infr. de acquir. poss. Non idem iuris est in commodato quod in deposito, vt statim agi possit commodati ad rem restituendam. Expectandum enim est, vt finitus sit usus in quem commodatum fuit, vt

23 ¶ Hanc actionem bonæ fidei esse, dubitari non oportet.

24 ¶ Et ideo fructus in hanc actionem venire, & omnem causam, & partum dicendum est: ne nuda res veniat.

Ad §. Hanc actionem. 23. & §. Et ideo. 24.

R A T. D V B. Depositum fit per traditionem rei depositæ & traditur ea lege vt restituatur. Quomodo scriptum est in iñio huius legis, & in l. 1. §. in quoque infr. de obl. & act. §. præterea. Inst. quib. mod. re cont. obl. Atqui per eiusmodi traditionem & aliam quamlibet certa lege factam contrahitur quo idam traditur, l. iuris gentium. 7. §. 1. supr. de pact. l. Labeo. 19. supr. de verb. sig. Ex quo nascitur actio præscriptis verbis, vt ibidem scriptum est, & in l. naturalis 5. §. 1. & sequentibus. infr. de præscript. verb. Actiones autem omnes præscriptis verbis sunt stricti iuris excepta illa quæ nascitur ex contractu permutacionis & æstimatoria §. actionum. Inst. de action. de quib. dicemus articulo de æstimator. act. & de re. permitt. infr. Ergo & actio depositi, quæ & ex eodem ipso negotio, & eodem modo contrahitur, stricti iuris est, nec magis bonæ fidei esse potest quàm actio præscriptis verbis.

D E C. Quædam sunt negotia eius naturæ & conditionis quæ bonam fidem exigat magis quàm

Accursius bene hic notat ex l. in commodato. 17. §. siuit supr. commod. In precario autem licet propius accedat ad commodatum quàm ad depositum, idem tamen iuris est quod in deposito. Adeo vt nec valeat conuentio, ne ante certum tempus rei precaria possessio restituatur, l. cum precario. 12. infr. de precar.

* Marcellus autem ait. Scripsi Marcellus notas ad Iulianum, & quidem reprehendendi eius studio potius quàm interpretandi, quod & in hoc loco ab eo factum est, nam cum Iulianus scripsisset minùs generaliter & indistinctè dolo facere depositarium qui depositum reposcenti non reddit, monet Marcellus, quasi magni quid & quod Iulianus aut ignorauit, aut non viderit. Imò verò posse perique casibus contingere, vt depositarius depositum non reddat, nec tamen in dolo sit, nimirum si non habeat restituendæ rei facultatem condemnationis tempore, puta si cõueniatur Romæ, & res depositæ sint in provincia, vel in horreis tunc clausis, quorum tamen apertendorum facultas depositario nulla sit. Item si depositum factum sit sub condicione quæ nondum exstiterit. Nam & sub condicione fieri potest, vt & alij contractus omnes, vt in specie legu propter instrumenta S. C. hoc tit. Quæ tamen adnotatio, vetero ne calumniosa sit. Nec enim ista Iulianus ignorabat, sed supposebat terminis habiles, qui semper supponendi sunt, l. tutor 36. §. 1. supr. de iure iur. l. 1. §. vt. ad S. C. Terullianum. l. adigere. c. quāu de iure patrum. Ac proinde non de alijs casibus intelligebat Iulianus quàm in quibus & restitutorie depositæ peti possent, & facultas rei restituendæ suppetere.

alia, quatenus bona fides opponitur non dolo, sed stricto iuri, vt in l. placuit. 8. C. de indic. Id est, quatenus sumitur pro æquitate, vt in l. bona fides 31. infr. hoc tit. Bonam enim fidem quatenus dolo opponitur, in omnibus contractibus etiam strictis de iudicari certum est. l. bonam fidem 4. C. de obl. & act. Visum autem est prætori negotium depositi esse huius generis & conditionis, vt & ceteros contractus qui actiōis & amicitia originem trahant, cuiusmodi sunt mandatum, & commodatum, l. 1. §. vt. infr. tit. pr. ox. l. 5. §. nunc videndum. & l. in commodato. 17. §. siuit supr. commod. Ob idque prætor non contentus actione civilis præscriptis verbis, actionem depositi edicto suo introduxit §. 1. huius legis quæ esset bonæ fidei actio. l. 18. Inst. de action. Ac proinde pleniores habebat præstationes, illa siquidem præcipua differentia est inter actiones bonæ fidei & stricti iuris. Quod in actionibus bonæ fidei latior, & laxior sit iudici, æstimandi omnia ex bono & æquo, vt in l. 1. Ex bona fide, quæ addebantur in i. non etiam in

etiam in actionibus stricti iuris, præsertim verò quod pertinet ad accessiones, putà ad usuras & fructus & partus, veniunt enim hæc omnia in actionibus bonæ fidei ex die moræ. l. 1. mora 31. §. in bona fidei. l. iure 34. l. videamus 38. §. in ceteris & passim. *infr. de usur. in intro* §. in bona fidei 30. *infr. de action. I*deoque bene Ulpianus in hoc §. ex eo quod dixit hanc actionem depositi bonæ fidei esse. Inferit ergo & fructus & partus & omnem causam in hanc actionem venire, scilicet ex die moræ, ut diximus, quam contrahi necesse est per interpellationem factam congruo loco & tempore d. l. mora. l. Titia Seio. 87. §. usuras. de leg. 1. Nam & in contractibus strictis perinde veniunt fructus partus, & omnis causa, ex die litis cōtestatæ. l. 1. d. l. videamus §. si actionem de usur. usuras tamen nunquam, ut contra interpretum nostrorum errorem scripsimus initio Chiliadis postæ

de error. pragmat. Veniunt tamen hæc omnia in hanc actionem officio iudicis non iure obligatoris. l. 4. C. hoc tit. l. qui per collusionem. 49. §. 1. *infr. de actio. emp.* Neque enim qui deposuit ancillam, aut quid aliud etiam partus & fructus & causam omnem deposituisse videri potest, quā ponimus superuenisse ex post facto, cum depositi obligatio quæ re contrahitur, nō possit extendi ultra id quod reuera depositum est, totum enim in ceteris contractibus omnibus qui re perficiuntur. l. si tibi. 17. *supr. de pact. l. rogasti* 11. §. si tibi. *supr. de reb. cred. l. cum vtrra* 9. C. de non num. pec. Nuda ergo res deposita venit in obligationem depositi, id est, sine fructibus vel usuris, sed non venit nuda in actionem depositi, quoniam actio inducit officium iudicis, officium autem iudicis facit pleniores præstationes.

25 § Si rem depositam vendidisti, eamque postea redemisti in causam depositi: etiam si sine dolo malo postea perierit: teneri te depositi: quia semel dolo malo fecisti, cum venderes.

Ad §. Si rem depositam.

R A T. D V B. Qui rem depositam vendidit, eamque postea redemit in causam depositi, id est, ut eā haberet quasi depositam, quomodo ante habebat, videtur in eadem causa & eodem iure eam habere quo habebat antequam amisisset. l. 4. §. item Labeo. *infr. de usufr. Vbi* dicitur perinde ab eo tempore posse rem illam usufructui, atque si furtiva nunquam fuisset, dum in domini potestatem reuerfa sit. l. ex hoc 8. §. si quis alienauerit. *supr. de alienat. mutand. iudic. caus. fact.* Ergo etiam si postea res illa perierit apud depositarium, dummodo sine ipsius dolo malo, nō potest teneri depositi, quamvis antea potuerit conveniri propter dolum ab eo commissum, cum rem illā venderet quasi priore dolo malo satis purgato, cum non nisi propter dolum depositarius teneatur §. antepenult. *infr. de oblig. qua ex delict. nasc.*

DEC. In actionem depositi venit omnis dolus siue præcitus siue futurus §. non tantum 19. *supr.* Atqui in proposita specie negari non potest, quin dolus admissus sit à depositario, cum rem depositam infcio deponente vendiderit & tradiderit, atque ita contraxerit: non enim dolus tantum, sed etiam furtum hoc modo committitur ut venit etiam in re pignoratā & commodatā. l. si pignore 54. in princip. & §. 1. *infr. de furt.* Ergo propter dolum illum quæ fecit depositarius in re deposita vendenda recte cōuenietur depositi, quamquam nec necesse esset ad præteritum illum dolum recurrere, ut depositi actio daretur, quandoquidem sufficeret præsens dolus qui ex eo induci potest quod depositarius recuperata re deposita & habens nunc restituendæ eius facultatem, non vult tamen restituere. §. est autem 22. *supr. & l. si pignoratorem* 8. §. dolo autem *infr. tit. prox.* Sed si res deposita, post quam recuperata est, perierit quæ huius §. species est, nihilominus teneatur depositarius eadem actione depositi ac si res extaret, idque ratione præteriti doli duntaxat, non etiam præsentis, qui nullus esse potest re perempta, & hoc demum casu necessario querendum est an dolo malo aliquid depositarius antea fecerit, cum re non habeat, ut scriptum est in §. idem hieratius 21. in *fin. supr.* Et si enim regulariter non teneatur de posui

tarius ultra dolum, l. qui furtum. 16. in *fin. supr. de condit. furt.* In proposito tamen tenetur etiam de casu fortuito propter dolum præcedentem, cum sola mora sufficeret ad periculum in eam transferendum etiam ex contractu stricto. l. si ex legati 23. & sequenti. *infr. de verb. obl.* Multo magis ex contractu bonæ fidei, nec videri potest purgatus dolus præcedens ob id solum quod depositarius rem recuperaverit, cum obligatio fuerit necessaria ad purgandam moram etiam quæ sola & citra dolum intervenisset. l. si servum 91. §. sequitur. *infr. de verb. obl. l. qui decem 2. in princip. & §. 1. de solut.* Quanto magis in proposita specie in qua non solum dolus admissus, sed etiam furtum factum fuit, cuius ratione capite depositarius teneri conditione quoque furtiva. l. si quis inficiatus. 13. §. 1. *infr. & d. l. qui furtum*, quam conditionem furtivam certum est non posse tolli nisi per obligationem aut novationem. l. parvi refert. 16. & l. vit. eod. tit. de condit. furt. & hoc est quod ait hic §. quia semel dolum fecisti cum venderes. Semper enim & moram & dolum facere fur creditur in restituenda eae re quam nec debuit auferre, nec vendere, ut scriptum est in d. l. vit. & in l. in re furtiva. 8. §. 1. eod. tit. Nec video cur Accursius hic distinguat an depositarius furtum faciat utendo re deposita, vel eā vendendo, nisi quod furtum non fieret solā venditione si traditio & contrahatio non sequeretur, ex qua scilicet furtum æstimatur, nec sane improbabile est eum casum tradari hic ab Ulpiano, cum nullam conditionis furtivi mentionem faciat, sed tantum actionis depositi, quæ non semper comitè habet conditionem furtivam, d. l. si quis inficiatus §. 1. & quæ contenta est dolo depositarii etiam citra furtum, non enim sicut furtum non fit sine dolo, ita nec dolus sine furto esse non potest, & alia questio est quæ tractatur in d. l. 4. §. item Labeo. de usufr. An sufficiat rem depositam cuius furtum depositarius ipse fecerit ab ipso depositario recuperatam fuisse, ut in domini potestatem rediisse videatur, quod ita esse Paulus eo loco scribit, sed quantum ad hoc ut possit usufructui, at non etiam ut dolus purgatus videri possit. Iunge l. quidam 10. *infr. de fideicom. libert. l. 1. §. restituisse* 34. l. si vi 15. & l. penult. *infr. de vi & viarm.*

26 § In depositi quoque actione in litem iuratur.

Tom. III.

Kk

Ad §. In depositi. 26.

RAT. DVB. Iuramentum in litem introductū est ea potissimum ratione, quod æquum non sit dominum, cui rei sue restitutio denegatur, cogi eā vendere iusto pretio, quod tamen heret, si non ipsius domini arbitrio pretium statueretur, nec cōtutacia possit sibi ultra rei pretium æstimaretur l. 1. l. tutor. 8. *supr. de in litem iur. l. si filiofamilias* 25. §. 1. *infr. solut. mar. l. non enim* 9. *rer. amot.* Atqui actio depositi in personam tantum est, non in rem, nec in ea de dominio aut possessione contenditur, sed tantum de rei depositæ restitutione, quæ res aliena esse potest, cū n. etiam rei alienæ depositum valeat l. bona fides 31. §. incurrit. *infr. hoc tit.* Ergo in actione depositi cessat ratio iurandi in litem.

DEC. In omnibus bonæ fidei actionibus in litem iuratur l. in actionibus. §. *supr. de in lit. iur. l. 3. §. in hac commod.* Atqui actio depositi bonæ fidei est. §. *actionum* 28. *infr. de action.* Ergo & in ea iuratur in litem, sed ita tamē si depositi agat dominus qui rem propriam deposuerit, non alius qui alienam, ut scilicet ratio supra dicta, quæ iustitandum in litem induxit, locum habet contra depositarium possit. Quemadmodum in act. one furti dicimus iurari in litem, l. cum furti §. de in litem iur. Sed ita demum si a-

ctio furti iure domini deferatur non iure tantum eius quod interest, quomodo Papinianus loquitur in l. si vendidero. 8. §. 1. *infr. de furt.* Sed hoc ipsi quoque sic rursus intelligendum est, vñ depositi actione directā iuretur, non in contraria, ut bene notat Accursius: nam in actione directā agitur de fide rupta. In contraria vero non nisi de indemnitate. l. ei apud quem §. *infr. hoc tit.* Et de calculo, vñ lex furti 6. §. ult. *supr. de his qui not. infam.* Metito autē dicimus in actione depositi in litem iurari, cū in eam nihil veniat nisi doli. l. qui furtum. 15. *in fin. supr. de condit. furt.* ob dolum autem solum iustitandum in litem deferatur. d. l. in actionibus. Planē si quis rem alienam deposuerit, agat quidem depositi, si dolo malo depositorijtes non restitatur, sed non eo magis iurare in litem poterit, quia non ideo re sua carere cogitur, quæ iura d. hereditas in litem iurandi æquitas & ratio est, ut diximus. Ergo quanti actoris ob eam causam intererit officio iudicis non per iustitandum in litem æstimari oportebit, ut euenit in actione ex empto si res vendita non tradatur l. si cum fundum 68. §. ult. *infr. de contrab. empt. l. si tradito.* 4. C. de act. *empr.* quia nimirum res emptæ priusquam sit tradita nec fuit vnquam nec adhuc est emptoris.

27 ¶ Non solum si seruus meus: sed & si is, qui bona fide mihi seruit, rem deposuerit: æquissimum erit, dari mihi actionem si rem ad me pertinentem deposuit. 28 ¶ Simili modo, & si vsumfructum in seruo habeam: si id, quod deposuit, ex eo peculio fuerit, quod ad me pertinebat: vel res mea fuerit: eadem actione agere potero.

Ad §. Non solum 27. & ad §. simili. 28.

RAT. DVB. Per liberam personam nihil nobis acquiri potest, excepta causa possessionis. l. 1. C. per quas person. nobis acquir. Ergo quamuis si seruus meus deposuerit, acquiratur mihi actio depositi etiam inuito, per seruum. Letiam inuitis 32. de acquir. rer. domin. l. seruus vetante 62. de verb. obl. Quia scilicet in persona ipsius serui consistit re acquisitio non potest, nequidem momento vno temporis, l. placet. 79. de acquir. hered. Si tamen homo liber sit qui rem meam deposuit, dicendum videtur ei non mihi acquiri actionem depositi, cū sit ipse acquisitor scilicet pax, & depositū fiat per traditionē quæ facta est l. consilio. 7. §. ult. *infr. de Curat. fur.* quæ autem sunt facti ad alium trāsire non soleant, nequidem a seruo ad dominum l. qui heredi 44. de condit. & demonstr. Quanto igitur minus ab homine libero in bonæ fidei possessore qui non est dominus?

DEC. Seruus bona fide possessus à non domino acquiri tamen possessori ex duabus causis, scilicet cū vel ex operis suis, vel ex re possessoris acquiri l. acquiruntur. 10. §. idem placet *infr. de acquir. rer. dom.* Ergo cum seruus alienus quem bona fide possideo, rem aliquam deposuit, siue meā, siue ad me pertinentem, id est, quam habere me inter sit mea, puta si mihi ab alio fuerit commodata vel pignori data vel locata, actio depositi acquiri mihi debet tanquam ex re mea. Idemq; iuris est si depositum factum sit à seruo in quo vsumfructum habeam, nam & hic acquiri mihi ex re mea, vel ex operis suis, d. l. acquiruntur. §. de his, & *infr. tit. per quas pers. nob. acquir.* Itaque dubitandi & decidendi ratio in hoc casu eadem est quæ in superiore, nec quod depositū facti sit, efficere potest, quominus mihi ex contractu serui acquiratur obligatio & actio depositi quæ est iuris.

29 ¶ Item si seruus hæreditarius deposuerit: heredi postea adeunti competit actio.

Ad §. Item si seruus. 29.

RAT. DVB. Hereditas non heredis, sed defunctæ personam repræsentat, l. hereditas enim 34. de acquir. rer. dom. l. non minus 31. §. 1. de hered. *infr.* Ergo si seruus hæreditarius deposuerit, non potest depositi actio acquiri heredi, quamuis postea adeunti, cū depositi tempore dominus non fuerit. In contrariis enim quoties querimus cui actio acquiratur, contrarius tempus inspiciendum est, l. si filiofamilias 78. de verb. oblig. l. quæ legata 18. de reg. iur. & §. prox. *infr.*

DEC. Quicquid acquirat seruus, acquirat domino, l. acquiruntur 10. in princ. & §. 1. & passim de acquir.

rer. dom. & *infr. per quas pers. nob. acquir.* Atqui hereditas personam domini sustinet, l. cum hereditas 9. C. hoc tit. Ergo si seruus hæreditarius aliquid deposuerit, actionem depositi acquirat hereditati, l. qui à seruo 16. *infr. de obl. & act.* Atqui quicquid acquiratur hereditati, necesse est ut acquiratur heredi quandoque postea adeunti, quia transfundit hereditas in heredem quicquid fuerat hereditatis, l. 1. §. Scito *infr. qui test. lib. esse iuss. est.* definit enim esse hereditas per aditionem heredis, idēque dicimus hereditatem & heredem vnius personæ vicem sustinere, l. heres & hereditas 22. de vscap. Ergo si seruus hæreditarius deposuerit, acquiratur depositi actio per hereditatem heredi.

Ad §. Si

30 ¶ Si seruus deposuit: siue viuât, siue decesserit: vtiliter dominus hac actio-
ne experietur. ipse autem seruus manumissus non poterit agere, ^a sed & si fuerit
alienatus, adhuc ei competit actio: cuius fuit seruus, cum deponeret. initium
enim contractus spectandum est.

Ad §. Si seruus. 30.

R A T. D V S. Depositum actio acquiritur ei ipsi
qui deposuit, cum nascatur ex contractu deponen-
tis, si modo nihil impediât quominus possit age-
re. Atqui seruus meus qui deposuit, manumis-
sus est ante restitutionem depositi, vtrunque ve-
rum est & depositum ab eo rem fuisse & agere
hunc posse cum sit manumissus. Ergo ei danda est
actio depositi, non mihi.

D E C. Non potest depositum agere nisi is cui obli-
gatio depositi ex contractu depositi acquisita est,
cùm: actio ex obligatione nascatur, sicut obligatio
ex contractu l. 1. *de obl. & act. l. licet. 42. §. ea obligatio.*
supr. de procur. Atqui ex contractu serui quirem de-
posuit, obligatio non potuit acquiri seruo, sed mi-
hi soli tanquam domino, ita vt ne momento qui-
dem temporis acquisitio obligationis in eius per-
sona cõstituerit. l. placet. 7. 4. *de acquir. heredit.* Ergo nec
actio depositi acquiri ei potuit, alioqui necesse es-
set eum agere sine actione qui ageret sine obliga-
tione, quod tamen fieri non posse constat, l. si pu-
pilli. 6. §. vlt. D. *de neg. gest. l. si quid possessor. 31. §. penult.*
supr. de hered. pet. l. tutores 39. in princip. de adm. tut. Nec
proinde ad rem facit quod hic seruus sit manumis-
sus, cum non habeat actionem, idque est quod di-
cimus ex contractibus serui quos inuit in seruitute
neque agere illum, neque conueniri post manu-
missionem posse, l. 1. 2. & pass. C. *an seruus ex suo fact.*
post. manum. sen. Incipit enim seruus caput & statum
habere duntaxat post manumissionem, l. 4. *supr. de*
cap. minut. cum antea pro nullo haberetur, & ciuili
iure & prætorio l. qui testamento 20. §. seruus *infr. qui*
testam. fac. possit nullo modo. 7. ad leg. Corn. *de fals. l. quod*
attingit 31. de reg. iur.

a Sed est fuerit alienatus. R A T. D V S. Cùm

¶ 31 Si seruus sit, qui deposuit: vniciuique dominorum in partem
competit actio depositi.

Ad §. Si duorum. 31.

R A T. D V S. Cùm seruus duorum deposuit,
verum est vnum duntaxat esse depositum & vnā
personā, quæ deposuerit, & depositi causam indi-
uiduam esse sicuti cæterorum ferè omnium con-
tractuum, cum essentia rerum sint indiuisibiles,
vt aiunt Philosophi, præsertim verò si vna tantum
res sit deposita & consequenter indiuisa. Ergo etiā
si plures domini sint, nō tamen potest vniciuique eor-
um in partem competere actio depositi, sed potiùs
singulis in solidum.

D E C. Seruus communis sic omnium est nō qua-
si singulorum totus, sed pro partibus indiuisis, vt

quaeritur cui actio competat, non aliud tempus in-
spici conuenientiùs potest, quàm quo agitur, sicut
in cæteris ferè omnibus causis solemus inspicere
tempus litis contestatæ l. 2. *infr. de vsur. l. vlt. 22.*
supr. de reb. cred. l. vlt. supr. de cond. iur. l. hominem 37.
infr. tit. prox. Ergo si seruus deposuerit quicuius
erat tempore depositi, nunc autem alienatus
est, actio depositi danda videtur non mihi quia
illo seruo nihil amplius iuris habeo, sed nouo do-
mino.

D E C. Is demum agere depositi potest cui obli-
gatio depositi acquisita est, vt diximus ad §. *procedit-*
tem. Atqui in proposita specie depositi obligatio
mihi acquisita est, qui eo depositi tempore eram
dominus. Ergo & mihi actio depositi danda est, se-
per enim concomitatur obligationem actio, nec aliter
scire possumus quis possit agere, quàm si scia-
mus cui obligatio quaerita sit: obligatio autem quæ
ex contractu acquiritur, etiam si cõditionalis esset,
non alij tamen acquiri potest, quàm ei qui con-
tractus tẽpore dominus fuit. Idq; est quod Vlpianus
hic scribit initium contractus spectandum esse
quod & scriptum est in l. si filius familias 78. *de verb.*
ob. & in l. qua legata 18. de reg. in. l. si tantum. 12. de S. C. Maced. l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox.
iuncta l. quacumque 11. de ob. & action. Quod autem in-
itio huius §. scribitur Si seruus deposuerit, siue viuât,
siue decesserit, vtiliter dominum hac actione experi-
ri illud ipsum est, quod iam Vlpianus scripsit in
§. si seruus meus. 17. *supr.* Vbi rationem dubitandi &
decidendi attulimus. Et ex quo loco apparet ac-
tionem hæc depositi quæ datur domino directam
esse, non vtilem, & ideo dictionem vtiliter, quæ hic
Vlpianus vtitur, accipiendam esse pro efficiter, vt
bene Accursius interpretatur.

intellectu magis partes habeant quàm corpore,
quomodo scriptum est in l. §. *infr. de stipul. seru.* Er-
go si seruus duorum rem aliquam deposuerit, ne-
cesse est, vt depositi actio, quæ seruo acquiri non
potest, per eum acquiratur dominis in partes, id est
pro dominicis portionibus, non in viles, quia cum
acquisitio fiat iure dominij, fieri non potest vt non
sequatur partes dominicas l. *proinde 7. cod. tit. qui*
quidem seruus communis duorum seruorum per-
sonas sustinet. l. 1. §. communis seruus. cod. Perinde er-
go est cùm seruus Titij ac Sæpronij deposuit, ac si
duo serui vnus Titij, alius Sæpronij deposuissent.
Quo casu nemo dubitaret, quin iure dominij sin-
gulis dominis acquisita fuisset depositi actio.

32 ¶ Si rem à seruo depositam Titio, quem dominum eius putasti, cum non
esset, restituisses: depositi actione te non teneri, Celsus ait: quia nullus dolus
intercessit, ^a cum Titio autem, cui res restituta est, dominus serui ad exhiben-
dum aget. sed, si exhibuerit, vindicabitur, si verò cum sciret esse alienum, con-
sumperit: condemnabitur, quia dolo fecit, quo minùs possideret.

Tom. III.

Kk 2

Ad §. Si rem. 32.

R. A. T. D. V. B. Non potest liberari debitor etiam si soluat, vel restituat quod d. bet, nisi soluat aut restituat vero creditori, aut veri creditoris vero procuratori, l. creditor. §. Cod. de cond. indeb. l. vero procuratori 12. in princip. infr. de solut. Atqui cum seruus deposuit, acquinnatio de positi domino, §. si seruus meus 17. & §. prox. sup. Ergo non potest contingere liberatio, si depositarius est depositam alij restituat, quam ei qui fuerit. serui dominus: Adeo ut nec sufficiat dominum illum esse quo depositum restituitur, nisi fuerit & eo tempore quo contractum, §. si seruus deposuit, 30. sup. Nec error depositarii, u. autis Titium esse dominum quin non erat, nocere debet domino, ut adimat ei actionem iam quaesitam, l. Granus 7. §. penult. infr. de fideiuss.

D. E. C. Depositarius non tenetur actione depositi ad restituendam rem quam non habet: nisi dolo eius intervenierit, §. Indef. scribit 21. vers. Idem Nerac. sup. l. qui furtum, 16. in fi. de cond. furt. Atqui nullus est dolo depositarii qui rem a seruo depositam restituit ei quem dominum serui esse crederet: sed quamvis per errorem dummodo bona fide id fecerit. Error enim qui bonam fidem parit, semper à dolo excusat, cui nihil tam contrarium est quam bona fides, l. 3. in fin. infr. tit. prox. l. fido l. §. C. de rescind. vend. Ergo liberatur ab actione depositi etiam quod ad verum dominum, qui cum actionem exerceat quasi sibi qua sitam ex persona serui, reusate non debet, quominus ea utatur suis conditionibus, quarum precipua illa est, ut non possit competere nisi interveniente dolo, ut diximus. Nec nouum est, ut bonae fidei ratio pro sit ad liberandum debitorem, etiam si non vero creditori soluerit, ut in l. si verba.

§. sup. de cond. indeb. l. qui bonum 34. §. si Titium. l. si qui seruo 18. l. filia 88. de solut. Fit enim hoc non tam propter errorem quam propter bonam fidem soluentis, quamvis illa ex errore proficiat. a Cum Titio autem. R. A. T. D. V. B. Titius neque cum seruo qui deposuit, contraxit, neque cum ipso domino. Ergo conueniri Titus à domino serui non potuit, maxime vero actione depositi quae nascitur ex contractu.

D. E. C. Actio ad exhibendum, de qua hic verius uis intelligi debet, datur omnibus quorum interest, & aduersus omnes qui restituenda rei habent facultatem l. 3. §. sciendum, & §. ult. cum l. seq. sup. ad exhib. Atqui interest veri domini restitui sibi rem quam seruus eius deposuit, & Titius qui eam à depositario accepit restituenda ipsius habet facultatem. Ergo actionem ad exhibendum non serui domino contra Titium dari aequum est, l. 1. in fin. Cod. heret. Ut nimirum si exhibita ur, habeat dominus vendicanda eius fac. latens. Id enim est quod sequitur in textu. Sed flexibiliter, iudicabitur, propter ea quod actio ad exhibendum sit praep. ratoria vindicationis, l. 1. sup. ad exhibend. Quid ergo si rem illam Titius exhibere non possit, forte quod eam consumpserit, distinguendum est, an sciuerit alienam, an ignorauerit, ut si sciuerit & consumpserit, teneatur ad exhibendum, perinde ac si possideret, quia dolo fecerit quominus possideret, & dolo pro possessione est, l. qui dolo 131. de reg. iur. At si alienam ignorauerit, atque ita bona fide consumpserit, consequens est, ut absolui debeat ab actione ad exhibendum, cum neque possideat, neque dolo fecerit quominus possideret, l. si ad exhibendum. 8. & passim sup. ad exhib.

33 ¶ Eleganter apud Iulianum quaeritur: si pecuniam seruus apud me deposuit, ita ut domino pro libertate eiusdem: egoque dederò: an tenear depositi? & libro decimo tertio digestorum scribit: si quidem sic dederò, quasi ad hoc penes me depositum, teque certiorauero: non competere tibi depositi actionem: quia sciens receperisti: careo igitur dolo. Si verò, quasi meam, pro libertate eius numerauero: tenebor. quae sententia vera mihi videtur. hic enim non tantum sine dolo malo non reddidit, sed nec reddidit. aliud est enim reddere, aliud quasi de suo dare.

Ad §. Eleganter. 33.

• R. A. T. D. V. B. Quod seruus alicuius deposuit, repperere dominus potest per actionem depositi perinde ac si deposuisset, §. si seruus meus & alius sequenti. sup. ac proinde qui depositum accepit, obligatur domino serui. Ergo si pecuniam seruus tuus apud me deposuerit, ita ut tibi pro libertate eius darem, egoque dederò, dicendum videtur indistincte me liberari ab actione depositi, cum eam ipsam pecuniam quae apud me deposita erat, tibi numerauerim.

D. E. C. Multum interest, an pecunia quam seruus tuus apud me deposuit, tibi numerauerim, quasi apud me depositam & ob hoc ipsum ut eum manumitteres, teque de ea te certiorauerim, an verò quasi meam, priore casu si sciens receperis, non potest sibi competere actio depositi, cum eam ipsam pecuniam quae tibi actione depositi debebatur, acceperis. Nec ad rem pertinet, quod eam tibi dederim pro libertate, & quasi in pretium libertatis, si certo pretio assumati libertas posset, quamquam e-

nim ita uis est, ut quoties suos nummos accipit creditor, non contingat debitori liberatio, l. si mandauero 22. §. si mandauerim in fine infr. tit. prox. Non tamen videri possum id fecisse dolo malo, cum te certiorauerim dare me illam pecuniam pro serui tui libertate, hoc enim sufficit non ut pecunia illa pro serui tui pretio ad te peruenisse videatur, cum tua scientia facere nequeat, ut eo magis pecuniae dominum in te translatum dici possit, sed ut dolo caream, non enim decipitur nisi à seipso qui sciuit, l. nam si sit 26. sup. de rei vind. l. 1. in fin. infr. de act. empt. Ut autem depositarius ab actione depositi liberetur scitis est si nullus ei dolo imputari possit, cum de dolo tantum teneatur §. proximo sup. Posteriore autem casu, id est, si pecuniam à seruo tuo apud me depositam tibi pro libertate eius numerauerim, non quasi depositam, sed quasi meam, tenebor nihilominus depositi, quia verum est me non solum sine dolo malo non reddidisse pecuniam depositam, sed nec villo modo reddidisse, cum longe aliud sit reddere, aliud verò quasi de suo dare, quamvis e-

dem

de ipsa nummorum corpora quæ deposita fuerint, probentur à me data, quandoquidem non ea dedi quasi ea ipsa, sed quasi alia quælibet, cum recipiant functionem in suo genere. l. 2. §. *mutui datio. sup. de reb. credit. iuncta l. si paterfamilias. 15. §. qui duos. sup. de adopt. Et quamuis verbum Reddendi habeat & per se dandi significationem l. verbum reddendi de verb. sig. non tamen similiter dicitur, eum, qui dat quasi de suo, videri reddere quod habet ex alieno. Et hoc est quod Bart. ad hunc §. notat, eum qui quasi de suo soluit, non videri depositum reddere. Quod non satis bene videtur percepisse Accursius, qui posteriorem hanc distinctionis partem non aliter veram esse putat, quam si pecuniam tibi à me solutam consumpseris, vt per consumptionem quasi soluta pro*

libertate videatur, ex l. non omnis 19. §. *ult. sup. de reb. cred.* Non etiam si adhuc extet, quasi petere non possit actione depositi quod iam habes. Nam imò verò hoc ipsum est quod Iulianus suo more, & eleganter obseruauit, hoc posteriore casu licet eadem corpora nummorum, quæ apud me deposita fuerant, tibi numerauerim, non ideo tamè videri me tibi depositum reddidisse, quia non numeravi quasi depositum, sed quasi meam. In quo sanè mirum est plus posse meam opinionem, quam rei veritatem, ad impediendam liberationem, nam ad eam inducendam, quod sit priore casu, concurret opinio mea cum rei veritate, reddente me tibi eam ipsam pecuniam quasi depositam, quæ reuera deposita apud me fuit.

34 ¶ Si pecunia apud te, ab initio, hac lege, deposita sit: vt, si voluisses, vtereris: prius, quam vtaris, depositi teneberis.

Ad §. Si pecunia. 34.

R A T. D. V. B. Rei depositæ nec proprietas, nec possessio transferretur in depositarium l. licet 17. §. 1. *infr. hoc tit.* Ideoque debet depositarius reddere id ipsum quod accepit non tantundem, alioquin egerit hanc conuentio notissimos depositi terminos, vt eleganter Papinianus loquitur in l. Lucius Titius. 24. *cod. hoc tit.* proprius enim accedit ad mutuum quædam depositum l. 2. in *princip. sup. de reb. cred.* Ergo si pecuniam apud te deposuerim hac lege: ab initio adiecta, vt si velles ea vtereris, non potest tamen actione depositi, etiam si pecunia vltus non sis, quia conuentiones ab initio dant legem contractibus §. *si conuenit. 6. sup. hac leg.* Nec potest depositi actio locum habere vbi non tam depositum quam mutuum contractum esse intelligitur: non enim contractus nominati actionem alterius nominis parere possunt.

DEC. Cum de nomine & iure contractus quæritur, initium semper inspiciendum §. *si seruus depositus 30. sup. hac leg. l. non tantum 12. sup. de Senatusconsult. Macedon. l. si Procuratorem, §. in princip. infr. aut prox.* Atqui ponimus depositum ab initio contractum fuisse.

35 ¶ Sape euenit, vt res deposita, vel deponuntur, vt puta, si hoc nominatim conuenit. sed & si quis se depositum obtulit, idem Iulianus scribit, periculo se depositum alligasse, ne tamen, vt non solum dolum, sed etiam culpam, & custodiam præstet, non tamen casus fortuitos.

Ad §. Sape euenit. 35.

R A T. D. V. B. Periculum casus fortuiti spectat ad dominum l. quæ fortuitis 6. l. *pignus. 9. C. de pig. alt. l. contractum 23. in fin. de reg. iur.* Atqui dominium rei depositæ non transit in depositarium, vt ad superiorem dicebamus §. ex l. licet 17. §. *infr. hoc tit.* Ergo periculum rei depositæ nullo casu pertinere ad depositarium potest, nec si ita expressim conuenierit, cum non possit facere conuentio, vt eò magis dominum transeat in depositarium.

DEC. Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt. §. *si conuenit. l. contractus. l. in conuentionalibus. infr. de verb. oblig.* Ergo quauis non sit ex natura depositi, vt depositarius periculum præstare debeat, si tamen ita nominatim conuenierit, seruanda cōuentio est, quia neq. cōtra bonā fidē, neq. cōtra bonos mores est d. §. *si conuenit. & seq.* Imò nihil magis ex bona fide est quam pacta seruati l. 1. *sup. de pecun. const.* Item quia depositum non nudo consensu aut ver-

se non mutuum, quamuis ea lege adiecta, vt pecunia vti posses si velles. Ergo quamuis pecunia vti possis, atque ita efficere vt ex deposita fiat quodammodo mutua: attamen quandiu pecunia vsus non es, depositum manet, verumque est habere te pecuniam meā ex causa depositi, nec dominium merum in te translatum fuisse. Ergo & depositi actio durat, vt ea ipsa nummorum corpora, quæ accepisti, cogaris mihi reddere, nec inutilis tamen est conuentio, quia facit vt pecunia deposita vtendo furtum non admittas, quod alioquin admitteres. Quemadmodum si pignore aut re commodata in alios vsus, quam in quos commodata est, vtereris, l. *si pignore. 54. infr. l. qui iumenta 40. de furt. §. furtum autem sit. l. infr. de ob. quæ ex delict. nasc.* Aliud est vt bene Accursius notat, si postea & ex intervallo permiserim tibi vti pecunia deposita: tunc enim sola conuentionis potestatem sit mutua, prius etiam quam moueatur, id est quam ea vti cœperis, quia hoc ipso videris incipere animo possidere atque ita, cum possessione dominium quousq. ubi acquirere, quod manente contractu depositi fieri potest l. *certi conditio 9. §. ult. cum lege sequenti sup. de reb. cred.*

nummi periculo sint eius, apud quem conuenit. sed & si quis se depositum obtulit, idem Iulianus scribit, periculo se depositum alligasse, ne tamen, vt non solum dolum, sed etiam culpam, & custodiam præstet, non tamen casus fortuitos.

bis aut literis contrahitur, sed re, id est, traditione l. 1. §. *is quoque infr. de ob. & alt.* In traditionibus autem rerum quocumque pactum interpositum sit, id valere debet, l. in traditionibus. 48. *sup. de pact. l. venditor 13. sup. com. prod.* quia is qui rem suam tradidit, credendus est non aliter fuisse traditurus, aut contracturus. l. *ult. C. de pact. int. empt. & vendit.*

2 Sed & si quis. R A T. D. V. B. Quamuis ille qui depositum suscipit vltro se offerat, non eo minus tamen verum est præstari ab eo fidem & diligentiam amico qui rem ei custodiendam tradit, tantoque dignior videtur cui faueamus ne periculum rei depositæ præstare teneatur, quod maiore beneficium amicum deuinxit vltro se offerendo, quam si rogari se expectasset. Ergo non ob id solum quod deposito custodiendo le obulerit, durior eius conditio fieri debet, vt & periculum & custodiam & culpam etiam leuem præstare teneatur, cum ceteri depositarii non nisi de dolo aut ad summum

Tom. IIII.

Kk 3

lata culpa teneantur d. §. si conuenit & sequenti & l. quod Nerva 32. *infr.* hoc tit.

D E C. Non alia causa est propter quam depositarius neque periculum neque culpam lenem præstare debeat, quam quia imputare sibi debeat is qui minus diligentem amicum eligit, eique rem suam custodiendam tradit, d. l. 1. §. si quisque de ob. & ad §. prætoris. *infr.* quib. mod. recontrah. oblig. Atqui ratio hæc cessat in eo depositario qui vltro se obtulit, nec expectant ut ab amico eligeretur, cū forte alium lecturus fuisset amicum, & quidem diligentiores, si non hic fidem suam & diligentiam obtulisset, sibi ergo imputet qui facto suo se periculo de positi illigauerit, vt Vlpianus ex Iuliano hic scribit, adeo vt non modo periculum præstare debeat, sed etiam culpam nec tantum leuem, verum etiam leuissimam, vt Bartolus hic bene interpretatur. Id enim demum est quod Vlpianus hic

36 ¶ Si pecunia in sacculo signato deposita sit, & vnus ex heredibus eius qui deposuit, veniat repetens, quemadmodum ei satis fiat, videndum est. promenda pecunia est vel coram prætore, vel interuenientibus honestis personis, & exsoluenda pro parte hereditaria. sed etsi resignetur, non contra legem depositi fiet, cū vel, auctore prætore vel honestis personis interuenientibus hoc euenerit, residuo vel apud eum remanente, si hoc voluerit, sigillis videlicet prius ei impressis vel à prætore, vel ab his, quibus coram signacula remota sunt, vel, si hoc recusauerit, in ædē deponendo. Sed si res sunt, quæ diuidi nō possunt, omnes debet tradere, satisfactione idonea à petitore ei præstanda in hoc quod supra eius partem est, satisfactione autem non interueniente, rem in ædē deponi, & omni actione depositarium liberari.

Ad §. Si pecunia 36.

R A T. D V B. Cū pecunia in sacculo signato deposita est, videtur contractum esse depositū rei indiuiduæ, nec enim sacculus signatus diuidi potest, cum & signum ipsum sit indiuiduum §. si cista *infr.* hæc leg. At qui in deposito rei indiuiduæ ita necessario obseruandum est, vt vni ex heredibus illius qui deposuit, tota res restituenda sit, vt sequitur in hoc §. si stipulatus sum mihi. §. si lancem. *infr.* de solut. Nec enim potest diuidi obligatio eius rei quæ indiuidua est, nequidē per legem duodecim tabularum l. heredes 25. §. an ea stipulatio suprà famul. heredis suū. Ergo si pecunia in sacculo signato deposita sit, & is depositus plurib. relictis heredib. decesserit, vel expectādum est vt de positoris heredes omnes veniant depositum repetituri, vel vt vni ex heredibus addatur interueniente saltem prætoris aut alterius magistratus imperio, vt ita liberetur depositarius: perinde ac si heredibus omnibus reddidisset, vt euenit in specie d. §. si lancem.

R A T. D E C I D. Cū depositus est sacculus signatus, non tantū sacculus ipse depositus creditur, sed etiam res singulæ quæ sunt in sacculo, adeo vt eorum singularium nomine nominatim agi possit d. §. si cista *infr.* At qui pecunia quam ponimus in sacculo tulisse, diuidua est l. stipulationes non diuiduntur 72. *infr.* de verb. oblig. Ergo depositum hoc tanquam rei diuiduæ haberi debet, quamuis sacculus ipse sit indiuiduus, & consequenter obligatio & actio depositi quasi diuidua, ipso iure diuiditur inter coheredes de positoris lege duodecim tabularum pro hereditariis portionibus, l. 1. Cod. si cert. pet. l. vltim. tot. tit. C. de heredit. pet. l. 1. & 2. C. si vnus ex plurib. hered.

ait debere illum præstare custodiam, quamuis non eo minus verum sit hoc quoque casu depositum contrahi favore solius deponentis, quæ ratio facere deberet, & vero faceret, vt depositarius non nisi de dolo & lata culpa teneretur, si non se vltro obtulisset, sed tamen non vsque adeo rigidè & amare cum huiusmodi depositario agendum est, vt etiam de casu fortuito teneri debeat, quæ certe à nemine præstari æquum est, si non expressa conuentione se in id adstrinxerit d. l. contractus in fi. l. approcuratore. 13. C. mand. Sic dicimus deteriore esse conditionem procuratoris qui se liti obtulit, quam eius qui iniurius litem suscepit, l. si se non obtulit. 4. *infr.* de re iudic. quæ semper imputari potest ei qui se ad aliquid faciendum offert, cū nō cogere, cū se ipsum arctauerit & in eam necessitatem concesserit. l. 2. §. si quis tamen suprà si quis castionibus, & l. si fideiussor. 7. §. 19. qui fat. dar. cogantur.

debet. vel credit. Illa duntaxat cautio adhibenda est, vt sacculus qui depositus fuit, signatus non resignetur id est, non aperiat nisi coram prætore vel interuenientibus honestis personis, ne aliqui facile fraus deposito fiat, adeoque furtum sit, si inuito vel etiam inscio depositore id fiat. Quorū enim sacculus signatur aut deponitur nisi, vt inscio depositore aperiri nō possit? & quāvis pecunia in sacculo signato deposita non esset, attamen si qua alia res deposita esset, quæ esset indiuidua & quæ ab vno tantum ex heredibus de positoris repeteretur, melius esset ac tutius auctoritate prætoris adhiberi ad liberandum depositarium d. l. si stipulatus 81. §. 1. in fin. de solut. Ergo ex Vlpiano scriptum est in hoc §. si vnus tantum ex pluribus heredibus eius qui deposuit, sacculum signatum repositus, resignandus erit sacculus coram prætore, vel saltem interuenientibus honestis personis, vt cum de testamenti quoque resignatione tractatur. l. 2. Cod. testament. quemadmodum. aperiant. tam resignato sacculo exhibita pecunia atque numerata restituitur coheredi repenti pro parte sua hereditaria, nec est quod quis dicat fieri contra legem depositi, & consequenter aduersus bonam fidem, si sacculus quem nō nisi signatum deponere voluit, dominus, eo inscio & absente resignetur, domini enim qui deposuit, absentiam satis supplet præsentia prætoris vel interuentus honestarum personarum, quas nemo possit credere dolum & fraudem participasse d. l. 2. C. quemadmodum. testam. aperiant. l. transactionem 33. C. de transact. Quid ergo de residuo pecuniæ depositæ fiet: remanebit penes depositarium qui partem aliam iam restituerit & in eodē sacculo, sed sigillis prius ei impressis vt antea

viantea vel à pratore vel ab iis coram quibus signacula remota sunt, vt & in specie dictæ l. 2. C. *quemadm. testam. aperiantur*. Ita enim fiet vt nulla fraudis suspicio satis probabilis possit incurrere & securus maneat coheres alter, quandocumq; postea suam depositi partem hereditariam repetiturus, quod si depositarius qui partem iam reddidit alterius coheredis partem retinere recuset, etur residuum in æde facta reponendum, vt scriptum est in hoc ipso §. Qui tamen veretur ne Triboniani sit magis quam Vlpiani, hoc enim suadent verborum contextus minus sanè elegantia, & Triboniano ni fallor digniora quam Vlpiano. Primum enim incipit Tribonians vsu soler hac quæstione & quidem male concinnata his verbis, *Quænam admodum ei satisfiat videndum est*, vt scilicet responsioni vix viam aperiat: deinde respondet promendam esse pecuniam pro eo quod præsentis nostri dicere solent, explicandam & offendendam, nec enim alio vllò loco memini legere me apud præsentis promi pecuniam pro eo quod est explicari, & vt Accursius loquitur, exhiberi, mox addit, *vel coram pratore, vel intervenientibus honestis personis*. Cum tamen etiam sine pratore nec vllis intervenientibus honestis personis possit liberari depositarius, si modo sacculus ipsum qui ceterè indiuiduus est, præsertim quandiu signatus manet, restituere velit vni ex heredibus depositoris vt constat ex dicta lege stipulatus sim. §. 1. §. 2. de solut. Adiciit, & exsoluenda pro parte hereditaria nō satis proprie: depositum enim non exsolui proprie dicitur, sed restitui & reddi, nec rursus satis vere cum in obligationib; indiuiduis, qualis hæc proculdubio est, vnus ex heredibus ius habeat integræ petitionis quoties id quod petitur, per se, indiuiduum est d. l. stipulatus sim, §. 1. l. in executione 85. infr. de verb. oblig. Quod autem sequitur in vers. sed etsi, cum resignatur sacculus, nihil fieri contra legem depositi, si vel auctore pratore vel honestis personis intervenientibus hoc eueniat, neque eleganter dictum neque verum est, nec enim hic fortuitus aliquis euentus est, vt euenire, non fieri dicatur, neq; rursus negari potest quin contra legem depositi fiat, si resignetur sacculus qui signatus depositus fuerit. Cur enim signatum depositum dominus, nisi vt intelligeret depositarius nullo casu resignari cum à

depositario debere: Fatendumque est multo minus facturum iri contra legem depositi, si sacculus totus qui pro parte reddi non potest, vni ex heredibus depositoris restituitur, sed Triboniani manum produunt multo apertius ablatui absoluti qui sequuntur, his verbis, *Residuo vel apud eum remanente si hoc voluerit, mox sigillum videlicet prius in impressu*. Deinde, *Vel si hoc reculauerit in ædem deponendo*. Sunt enim ablatui isti absoluti Triboniano persimiles, quibus & in sequenti versiculo vitur, cum ait, *Satisfactio idonea à petitore ei præstanda*. At neque videntur posse contrui verba illa, *Residuo apud eum remanente*, cum necessario referenda sint ad depositarium, de quo tamen in præcedentibus, ne verbum quidem, sed in sequentibus tantum illis. *Satisfactio idonea à petitore ei præstanda*. Et in fine §. omni actione depositarium liberari: Denique nec possunt contrui verba illa vltima §. *Satisfactio autem non interveniente rem in ædem deponi & omni depositione depositarium liberari*. Nullum enim habet verbum à quo regantur, vt taceam esse etiam illud Triboniano familiare, vt satisfactio nem passim ex gat quam & vocare solet cautelam, etiam quo nec cessaria satisfactio non est vt in restitutione rei indiuiduæ faciendâ vni ex heredibus. Cur enim satisfactio nem potius exigit Tribonians in hac specie quam Pomponius in d. l. si stipulatus §. 1. in cuius specie quoniam obligatio erat indiuidua, neq; satisfactio nem exigit Pomponius neque prætorem, quamvis in fin. §. sub iudicio optimum esse id per magistratū facere nisi hæc quoque additio etiam Triboniani est. Et vero an non esset, multo facilius depositario adire prætorem vt ex eius auctoritate depositum restituens vni ex heredibus liberationem integram consequeretur quam fidei iussorem querere quem difficile perunque est inuenire? l. 2. §. vlt. supr. de iud. Denique quod in fine huius §. scribitur de deposito in ædem aliquam deponendum, solutum est Triboniani remedium vt in §. sequenti & in lege ei apud quem in fin. infr. hoc tit. & alibi sæpè. Sanè obligatione depositi constat depositarium liberari perinde ac solutionem l. obligatione 9. C. de solut. Sed ita tamen si non sit persona cui solui & offerri possit, hoc enim ad validitatem obligationis necessarium est l. nec creditores 10. l. vlt. C. de pignorat. actio. l. acceptum 19. C. de vsur.

37 §. Ei apud Iulianum libro decimotertio digestorum talis species relata est. ait enim, si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se contendant, vnus quisque solum se heredem dicens, ei tradendam rem; qui paratus est aduersus alterum, reum defendere, hoc est, eum, qui depositum suscepit. quod si neuter hoc onus suscipiat, commodissime dici ait, non esse cogendum à pratore, iudicium suscipere, oportere igitur rem deponi in æde aliqua, donec de hereditate iudicetur.

Ad §. Ei apud Iulianum 37.

Hic quoq; §. Triboniani manum sapit & prodit vel ex sola ipsius textus inelegantia: habet autem speciem superiori non valde dissimilem si eius qui deponit (quem minus vsitato vocabulo Tribonians depositorem vocat) duo se offendant heredes & quidem singuli in solidum, atque ita vnusquisque eorum depositum in solidum repetat, cui depositum sit reddendum. Ad quam quæstionem responderi Tribonians sub Vlpiani nomine ex Iuliano ei reddendum esse qui paratus sit depositarium aduersus alterum defendere, quod verbū

Accurs. hic accipit quasi defendere scriptum sit pro eo quod est cauere de defendendo: hoc verò nō probō, quia cum ambo qui se dicunt heredes, respondent simul depositum, non de cauendo tractandum est, sed de defendendo depositario: solet enim cautionibus res expediti, cum periculum aut damnum aliquod futurum timetur, non cum ad est, vt in lege omne as alienum 27. & sequent. l. pro socio 38. l. si vnus 67. in princip. infr. pro soc. Ratio nam dubitadi ad huc §. nulla esse poterat, quod ipso iure tuitus esse videretur depositarius & liberatus si bona fide restitueret depositum ei quem heredem esse putaret, vt obicit Accursius in §. si rem

à ferro 32. Sed decidendi ratio est, quod cum alius quoque veniat depositum repetiturus & contendens se esse verum heredem & in solidum, non careret dolo depositarius, si alterutrum depositum restitueret post iam motam ab alio de hereditate & deposito controuersiam, *l. dolo carere 41. infr. ad l. falsid.* Nunquam autem liberatur depositarius, quoties ei dolus aliquis vel vetus vel præsumptus obici potest. Ergo si neuter ex ius qui se dicunt heredes hoc onus velit suscipere de depositario aduersus alterum, qui se heredem quoque dicit defendendo, consequens est, vt depositarius à pretore cogendus non sit aut depositum restituere aut iudicium accipere, semper enim iniquum est ad accipiendum iudicium cogi cum per quem non fiat quo minus satisfaciatur, *l. si reum 73. supr. de procurat. l. si debitori 21. De iud.* Expectandum igitur dicit, vt de hereditate iudicetur ad hoc vt sciri possit vtri ex duobus petitionibus restituendum sit depositum. Ei namque restituendum erit pro quo in hereditatis quaestione pronuntiari fuerit, vt in *lege penult. supr. de hered. pet.* Ac proinde permitendum erit depositario si liberari velit, vt interim depositum in aliqua æde sacra deponat, quod vice remedij Tribonianus magis quam Iulianus ex cogitate videtur, nullo enim remedio indiget depositarius vt sit securus, cum nō aliter teneri possit actione depositi, quam si dolo

malo aliquid fecisse probetur, quem porro non nisi volens & sciens possit admittere. Quid verò si vterque paratim se dicat depositarium aduersus alterum defendere? placet quod Accursius ex Mani. no respondit præferendum esse eum qui præueniret & occupauit. Aut si ambo simul venerint, esse locum gratificationi, vt in *lege vlt. in princip. supr. de religio. l. si in gravi. §. si cum omnes supr. de S. C. Manian.* *l. si quis seruum 8. §. inter duos de legat. 2. l. pupillum 24. infr. qui in fraud. credit.* Plane quod subiungit Accursius, si ad eum sit vt nemini sine altero depositum reddatur, seruandam esse conventionem ex *§. si conuenit. 6. supr. hac leg.* Non possum ego quale illud sit intelligere. Ea denum namque conuentio seruanda est quæ sit ab initio & in contento ipso deposito, vt in *dist. §. si conuenit.* Atqui cum vnus tantum sit qui deposuit, non potest locus esse pactioni ne depositum alteri sine altero reddatur, sed tamen cum vel duo simul deposuerint, vel vnus qui deposuit, duo pluresve sunt heredes in specie *§. prout. At* non esset, cum duo sunt qui singuli heredes in solidum se esse contendant illius qui deposuit, cum hoc casu fieri non magis possit, vt vtrique restitutum sit depositum, quam vt duo sint vnus hominis heredes in solidum, quod vtiq; pugnetur cum ratione & regula iurist. *quod contra 141. §. vni duo de regul. iur.*

38 § Si quis tabulas testamenti apud se depositas, pluribus præsentibus, legit, ait Labeo, depositi actione rectè de tabulis agi posse. ego arbitror, & iniuriarum agi posse, si hoc animo recitatum testamentum est quibusdam præsentibus, vt iudicia secreta eius, qui testatus est, diuulgarentur.

Ad §. Si quis tabulas. 38.

RAT. DVB. Non eo minus restitui possunt tabulæ testamenti apud aliquem depositæ, quod ab eo lectæ sint præsentibus pluribus. Ergo non eo magis actio depositi competere debet, nisi fortè eo sensu quo res alia quælibet deposita statim per depositi actionem peti potest, *§. est autem 2. supr. hac lege.*

DEC. Actio depositi competit ei qui deposuit in omne id quod ipse interest statim atque dolo depositarij aliquid factum est, vt res deposita non nisi deterior reddi possit. *§. si res deposita 17. supr. hoc tit.* Atqui tabulæ testamenti depositæ nō nisi deteriores reddi possunt, cum lectæ fuerint & publicatæ pluribus præsentibus, quoniam ita fit, vt iudicia secreta eius qui testatus est, diuulgentur, quæ tamen non diuulgari viuo testatore non tantum ipsius testatoris interest, sed etiam reipublicæ, propter periculum quod incurrere perique testatorum solent, aut ab iis ipsi quoque heredes instituerunt, hereditatis lucrum saluti testatoris anteponentes, aut ab iis, qui cum hereditatem fortassis captauerint, impauperent ferunt se præteritos, idèque & claudi solebant olim & signari tabulæ testamenti, vt non nisi mortuo demum testatore, aperirentur, *tot. tit. infr. & Cod. quædam testam. aper.* Ergo statim atque lectæ sunt pluribus præsentibus tabulæ testamenti viuo testatore, qui eas deposuerat, consequens est vt depositarius, qui eas legit, depositi actione eo nomine teneatur, tanquam qui dolo malo id admiserit. Iunge *l. 2. vers. quid enim tam durum Cod. quædam & quib. 4. pass. lib. 6. tit. 34.*

2. Ego arbitror & iniuriarum agi posse. R A T.

D V B. Iniuriarum actio non datur nisi ad id quod pecuniariæ interest eius qui iniuriam passus fuit, *l. si quis iniuriam 35. infr. de iniur. & apud Iustinianum, Inst. de iniur.* Ergo nihil potest addere actio iniuriarum actioni depositi quæ similiter datur ad omne id quod interest actoris, *§. hanc actionem 23. supr. hac leg.*

DEC. Semper interest actoris plures habere actiones etiam eius rei nomine, vt possit eligere qua vti malit, dummodo nihil supra id quod debitum est, consequatur, *l. cum filius 76. §. variis de leg. 2. l. quod in herede 9. supr. de tributor. act. l. 1. §. 1. infr. quod legat.* Media enim vnus actionis facilius intercedum probantur quam alterius, *l. si qui destinatus 24. supr. de rei vendit. §. ceterum Inst. quod cum eo. §. commodum. Inst. de interditi.* Ergo nihil vetat eum qui testamenti sui tabulas penes amicum deposuit, non solum depositi, sed etiam iniuriarum posse agere, præsertim cum hæc duæ actiones ad diuersos fines dentur. Depositum namque actio datur ad id quod deponentis interest ratione contractus. Iniuriarum vero ad pecuniariam æstimationem iniuriæ, quæ vt plurimum iudicis arbitrio relinquatur. Nec ad rem pertinet si quis dicat iniuriarum actionem esse prætoriam, depositi vero ciuilem, si Accursio & interpretibus nostris credimus, cum verò qui ciuilem actionem frustra desiderare honorariam, *l. 1. supr. de publician. in rem act.* Nam præter id quod verius putamus actione depositi esse prætoriam, vt ad initium huius legis doctimus. Illud etiā constat non omnem actione iniuriarum esse honorariam, sed etiā aliquam esse ciuilem quæ ex lege Cornelia defendit, vt Iustinian. tractat in *d. tit. de iniur.* Et præterea nihil vetat,

vetat, quin duplex actio pro eadem re eidem competat, siue veraque sit civilis, siue prætoria, dum ne utraque ad eundem finem. Illud sanè omnino requirimus ad dandam iniuriarum actionem contra depositarium, ut is animum habuerit faciendæ iniuriæ. Nec enim sine animo fit iniuria, neque furtum l. si quis testamentum. 41. *supr. ad l. Aquil.* ubi in ea ipsa specie quæ hic proponitur dat Iurisc. non

tantum actionem iniuriarum, sed etiam in factum vitalem. Porro animum faciendæ iniuriæ videtur habuisse depositarius quæo consilio testamenti tabulas apud se depositas plurib. presentibus apud se legit, ut secreta testatoris iudicia divulgaret. Aliud ergo est, si per imperitiam & stultitiam id fecerit, quid enim tam contrarium imperitiæ & stultitiæ quam dolus?

39 ¶ Si prædo, vel fur deposuerint, & hos Marcellus libro sexto digestorum putat depositi recte acturos. Iam interest eorum, eo quod teneantur.

Ad §. Si prædo, 39.

R A T. D V B. Nemo ex improbitate sua actionem consequi potest, l. itaque iulio. 12. *infr. de furt.* Sunt enim actiones omnes sicut & obligationes comparatæ ad hoc, ut unusquisque persequatur quod sua interest. l. stipulatio ista §. alteri. *de verb. oblig.* Non autem interesse cuiusquam videtur, nisi ex honesta causa interit. l. cuius interit, *cod. tit. de furt. l. 3. §. sciendum. supr. ad exhibendum.* Atqui non potest videri quicquam interesse prædonis vel furis, ex honesta causa, quamvis ei cui furtum vel vim fecerint teneantur, cum turpiter fecerint. Ergo si rem furtivam vel vi possessam & rapta penes alium depositum, depositum tamen actionem habere non possunt, sicuti detentus nec furti agere posse, tametsi res furtiva is quoque furto inbracta sit, ex eodem enim fonte nascitur, ut fur furti agere non possit. d. l. itaque §. sed furti de furt.

D E C. Aliud est delinquere, aliud verò contrahere.

40 ¶ Si quis argentum, vel aurum depositum petat, utrum specie, an pondus complecti debeat? & magis est, ut utrumque complectatur, scyphum forte, vel lancem, vel pateram dicendo, & materiam, & pondus addendo. Sed & si purpura sit infecta, vel lana, pondus similiter adiciendum. Saluo eo, ut, si de quantitate ponderis incertum est, iuranti succurratur.

Ad §. Si quis argentum 40.

R A T. D V B. Cum aliqua res petatur, sufficit ita rem demonstrari, ut possit intelligi. l. in furti actione. *infr. de furt.* Atqui potest facile esse intelligi si materiam infectæ pondus adiciatur, signatæ verò numerus, factæ autem species dicatur aut numerus si res mensura contineatur, ut scriptum est in d. l. in furti, & in l. si in rem. 6. *supr. de rei vind.* Ergo non est necesse utrumque; exprimi, & speciem & pondus, præsertim si etiam materia designata sit. R A T. D E C. Non videtur reddi depositum quod detentis redditur §. si res deposita 16. *supr. l. 3. §. si reddita. supr. commod.* Atqui non potest sciri an species aurea vel argentea reddatur detentori nisi in libello etiam pondus exprimatur, reddetur enim deterior si restitutionis tempore esset minoris ponderis, quam cum fuit deposita, necessario igitur & species, puta lanæ vel pateræ, sed etiam pondus exprimi debet, itaque materia forte aurea vel argentea & in hoc separanda est actio depositi ab actione in rem in qua sufficit speciem exprimi etiam non adiecto pondere, si modo etiam materia expressa sit, d. l. si in rem. Et ratio diversitatis est, quia species quæ fuit mean non eo minus mea remanet, quod à possessoris deterior facta sit, meum siquidem est quicquid ex re mea superest, eiusque vindicandi ius habeo l. solum 49. §. 1. *cod. tit. Est autem actio furti hac parte simili vindicationi non actioni depositi d. l. in furti actione, siue quod res furtivæ nomine*

etiam vindicatio competat l. si pro fure. 7. §. 1. *de cond. furt. §. si itaque inst. de action.* Siue potius, quod cum actio furti debeat ad penam dupli vel quadrupli, & vel furtiva tantum æstimetur, quanti actor in litem iuraverit. l. in actione 50. *de furt. iuncta l. cum furti §. supr. de in litem iur.* Sufficit rem ita demonstrari ut possit intelligi d. l. in furti. Satis autem intelligi potest expressa specie aurea vel argentea, licet pondus adiectum non sit, præsertim cum actio furti referatur ad æstimationem quæ fuit tempore furti admissi, non quo furti agitur. Idem verò iuris est, si purpura infecta vel lana deposita sit, quod esse diximus in lance vel patera deposita, ut scilicet etiam pondus lanæ addi debeat, itemque in cæteris omnibus quæ in pondere consistunt.

a Saluo eo, ut si de quantitate. R A T. D V B. Iustitandum species probationis est l. cum qui 30. *in princip. & l. seq. l. tutor pupilli. 35. in princip. supr. de iur. iur.* Atqui nemo in sua causa testis est idoneus. l. nullus. 12. *infr. de testib. l. omnibus. 10. c. cod.* Ergo si is qui deposuit, pondus speciei depositæ exprimere non possit, summouendus est, quasi nullo iure agens, cum actor quilibet intentioni & suam probare debeat aut succumbere, etiam si nihil presterit, l. qui accusare 4. c. *de edend. l. 2. & passim infr. de probat.*

D E C. Probationibus semper succurrendum est quantum fieri potest, itaque quæ sint favorabilissima, quod sine iis veritas rerum haberi non possit, ut in Codice nostro scriptum est d. l. de probat. maxime

verò cùm agitur aduersus dolum, ne ex dolo suo lucretur, & ne aliqui dolus remaneat impunitus, *l. ne ex dolo 13. sup. de dol. procurator. 11. §. 1. inf. de dol. mal. except.* Atqui depositarius non tenetur nisi de dolo, ut sapius diximus. Ergo si speciem auream depositam depositarius nolit reddere, nec is qui deposuit pondus, probare possit, æquum est ei succurri, ut iur eiurando suo pondus probare possit, præsertim cùm eius potissimum fauore fiat, ut pondus quoque exprimi necesse sit, ne scilicet aliqui in eius potestate sit, eum, qui deposuit, decipere, & rem depositam cum ponderis diminutione restituere. Mirum verò non est succurri ei qui deposuit, ut pondus speciei depositæ iurando probare possit, cùm ei liceat etiam in litem iurare, ut tantum depositarius condemnatur, quanti in litem iurauerit is qui deposuit, *§. in depositis 26. sup. hac leg. & Lei apud quem §. inf. hoc tit. Quod iusiurandum in litem multo grauius est, & maioris momēti, quippe per quod æstimatur dolo, & punitur depositarii contumacia ultra rei pretium, l. 1. sup. de iur. iur.* Neque defuit qui cum Bartolo putent hæc verba etiam de iusiurando in litem accipi debere, cum quibus tamen non confentio. Aliud enim est iurari ad probationem, aliud verò iurari ad litem æstimandam, quod & indicat verbum *succurratur*, quo hic Vlpianus vti-tur: non enim succurritur ei qui deposuit, cùm admittitur ad iusiurandum in litem, sed permittitur ei potius vi iure communi, quod in omnibus actio-

nibus bonæ fidei obtinet, per quas rem suam quis reposit, *l. in actionibus §. vbi diximus, sup. de iur. iur.* At succurritur ei cùm admittitur ad iurandum ad hoc duntaxat, ut suam intentionem probet ac impleat, non deferente aduersario iusiurandum, *l. in princip. quar. rer. exst. non det.* Succurritur autem ei qui deposuit si de pondere tantum dubitetur, non etiam si de specie ipsa, ut bene notat Accursius, probatio enim speciei ad substantiam ipsam actionis pertinet, probatio verò ponderis, non nisi ad qualitatem rei de qua agitur, præter id quod putauit Accursius de quantitate & pondere dubitari magis potest quàm de specie. In eo sanè errauit Accursius quod differentiam illam quam supra posuimus inter actionem depositi, & rei vindicationem, non intellexit. Item in eo quod putat ei qui deposuit hæcenus succurrendum esse, ut si iuret, se pondus nescire, nec posse se pro certo dicere, remitti ei necessitas huius rei debeat, ut in *d. l. in furti. §. de rest. res. plane de furti.* At non etiam vi pro eo sententia ferri possit nisi probetur. Propterea quod cùm incerta petitio est, non possit certa ferri sententia, *l. sententia §. C. de sentent. que sine cert. quant. proferuntur.* Nam proculdubio Vlpiani hic sensus est, remittendam esse ei qui deposuit necessitatem exprimendi ponderis rei depositæ, si iuret se id certo non posse dicere, nec eo minus condemnandum depositarium, quanti postea actor in litem iurauerit.

41 ¶ Si cista signata deposita sit, utrum cista tantum petatur, an & species comprehendendæ sint? & ait Trebatius, cistam repetendam, non singularum rerum depositi agendum, quod si & res ostensæ sunt, & sic depositæ, adiiciendæ sunt & species & vestes. Labeo autē ait, eum, qui cista deponit, singulas quoque res videri deponere, ergo & de rebus agere eum oportet. Quid ergo, si ignorauerit is, qui depositum suscipiebat, res ibi esse? non multum facere, cùm suscepit depositum, ergo, & rerum depositi agi posse existimor, quamuis signata cista deposita sit.

Ad §. Si cista. 41.

RAT. DVV. Pro Trebatio, cùm depositi agitur, idipsum repetendum est quod depositum fuit, non aliud, *l. Lucius 24. inf. hoc tit. l. 2. in princip. sup. de reb. credit.* Atqui ponimus depositam & traditam fuisse cistam, non res singulas in cista inclusas. Ergo cista ipsa repetenda est, nō res singulæ quæ cista continentur, si res res ostensæ non sint. Quod si res ostensæ sint, tunc depositi videri debent & traditæ potius quàm cista ipsa, quæ non nisi propter ipsas res hoc casu tradita intelligitur. Ergo hoc casu Trebatius putabat, singularum rerum non ciste nomine depositi agi oportebit.

RATIO DECID. Pro Labeone & Vlpiano qui Labeonis sententiam probat, is qui cistam deponit, non tam de cista deponenda cogitat, quàm de iis rebus omnibus quæ cista continentur. Potest enim fieri, & fit plerumq; ut vas illud condendis aptū vestib; quod ciste nomine significatur, modici sit valoris, vestes autē in cista reconditæ sint pretiosissimæ, quas proinde custodiri longe magis interit deponentis quàm cistam ipsam. Ergo non tam de cista quàm de singulis rebus in ea inclusis agi potest depositi, nec minus si res depositario ostensæ sint quam si ostensæ non sint. Quid enim refert, an de-

positarius ignoret, an sciat quænam res sint, cùm depositum suscepit, nec proinde quicquam interest, an cista deposita sit, an resignata, id est, aperta, videtur tamen Labeo in ea fuisse sententiæ, ut crederet de rebus in cista depositis agi non tantum posse, sed oportere, quasi solæ res depositæ sint non cista. Vlpianus verò mediam sequitur sententiam, ut in potestate sit deponentis, vel de cista agere vel de rebus singulis. Et multo melius, utrumque enim certè verum est; & cistam esse depositam & res singulas in cista comprehensas, siue ignoret depositarius quænam res illæ sint siue sciat. Quid ergo si cista signata deposita esset, amissa sit, aut non restituatur dolo malo depositarii, an probare tenebitur is qui depositum qualiter & quantitatem reum quæ fuerunt in cista, sic putat Accursius, nec malè si modo cum Bartolo sic Accursium intelligas, ut si dolus aliquis depositario aut lata culpa arguatur, permittendum sit ei qui deposuit iusiurandum in litem, quod probationis vice sit. Si verò neque dolus eius, neque lata culpa depositarii interueniat, tunc alias probationes & plenas afferre debeat is, qui deposuit, *arg. l. in actionib. §. sup. de iur. iur. l. si quando, §. Cod. vnde vi. iunct. §. in depositis 26. sup. hac leg.*

42 ¶ Filium familias teneri depositi constat: quia & ceteris actionibus tenetur, sed & cum patre eius agi potest, dumtaxat de peculio. Idē & in seruo, nam

cum

cum domino agetur. ^a Plane, ut Iulianus scribit, & nobis videtur: Si eorum nomine, qui sunt in potestate, agatur. venit in iudicium, & si quid per eum, in cuius iure sunt, captus fraudatusve est: ut & dolus eorum veniat, non tantum ipsorum, cum quibus contractum est.

Ad §. Filiumfamilias. 43.

R. A. T. D. B. Depositem fitre & traditione §. *præterea. instit. quib. mod. re contrah. oblig.* Traditio autem nihil nisi possessionis translatio est. l. 3. *infr. de act. empr.* Atqui possessio per filiumfamilias acquiritur patri non minus quam per seruum l. 1. §. *item acquirimus. infr. de acq. possess.* Ergo si apud filiumfamilias res aliqua deposita sit, dicendum est eo deposito patrem non filiumfamilias teneri. Quemadmodum si penes seruum deposita res esset, depositi teneretur dominus, non seruus §. *si apud servum. 18. vbi diximus supr.*

DEC. Filiusfamilias ex omnibus causis obligatur ex quibus paterfamilias obligari posset, nisi ex voto & mutuo l. *filiusfamilias. 39. de oblig. & act. iun. l. 2. §. 1. de pollic.* Ergo si depositum accepit filiusfamilias, perinde tenetur depositi ac si esset paterfamilias, cum non pater, sed ipse contraxerit: Cōtractus enim omnes, ut sapimus diximus, sunt facti. l. *consilio. 7. §. ult. infr. de curat. fur.* Quæ autem sunt facti, ad patrem non t. acc. unt. *l. quod dicitur 130. de verb. obl.* sicuti nec a seruo ad dominum l. *qui heredi. 44. de condit. & dem.* Neque tamen hac parte similis ratio est filiifamilias & serui, cum seruus, nec ex suis contractibus obligari possit ciuiliur. l. *serui 14. de obl. & act.* nec proinde conueniri, quia cum seruo nulla actio est l. *cum seruo 107. de reg. iur.* Sed pater tamen ex contractu filiumfamilias ac etiam depositi conueniri poterit. At de peculio tantum. non in solidum, ut ex cæteris filiifamilias contractibus. l. *depositi. 5. supr. de pecul.* Et in hoc par ratio est serui,

& filiifamilias: nam si apud seruum aliquid depositum sit, æquè dominus depositi tenebitur de peculio. d. l. *depositi.* Idem iuris est si filiofamilias, vel seruo alienotes aliqua commodata sit. l. 3. §. *si filiofamilias. supr. commod.* Planè si iussu patris vel domini res deposita sit penes filiumfamilias vel seruum, tenebitur actione directa dominus: Itemque pater non filius, quia patris vel domini persona sola hoc casu spectata esse intelligitur l. *ult. infr. pro soc. §. penult. inst. quod cum eo qui in alien. pot.*

a Planè, ut Iulianus scribit. R. A. T. D. B. In actione depositi venit tantum dolus depositarii aut lata culpa §. *illud improbab. §. est autem. §. si rem a seruo, & §. ult. hac leg. act.* Atqui cum penes filiumfamilias vel seruum res deposita est, solus filius, vel seruus depositarius est, non pater aut dominus, ut modo diximus. Ergo solus filius, vel serui dolus actionem depositi potest inducere non patris aut domini.

DEC. In omnibus bonæ fidei iudiciis ita comparatum est, ut quoties actio de peculio, vel de iure verso competit aduersus patrem aut dominum, hanc quoque adiectionem habere debeat: & si quid dolo malo domini vel patris captus fraudatusque actor est l. *in bonæ fidei 36. supr. de pecul. d. l. 3. §. penult. supr. commod.* Atque actio depositi bonæ fidei est, §. *hanc actionem supr.* Ergo & in actione depositi idem dicendum est, ut si eorum nomine, qui sunt in potestate agatur depositi, veniat in iudicium etiam si quid per patrem vel dominum captum fraudatumque est. Nec minus eorum dolus æstimeretur, quam filiifamilias vel serui cum quibus contractum est.

43 ¶ Si apud duos sit deposita res: aduersus vnumquemque eorum agi poterit: nec liberabitur alter, si cum altero agatur. non enim electione, sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerint, & alter, quod interest, præstiterit. alter non conuenietur, exemplo duorum tutorum. Quod si alter vel nihil, vel minus facere possit: ad alium peruenietur. Idemque, & si alter dolo non fecerit, & idcirco sit absolutus: nam ad alium peruenietur.

Ad §. Si apud duos. 43.

R. A. T. D. B. Cum apud duos depositares est, ambo simul obligantur. Ergo non nisi pro virilibus portionibus, l. *reos 11. §. cum tabulis infr. de duob. reis.* Ergo si apud duos vna & eadem res deponatur, non nisi pro virilibus, singula actione depositi teneri possunt, nisi ponas esse illos correos debendi, quomodo fieri possunt etiam ex causa depositi, l. *eandem rem 9. eod. tit.* Atqui si hunc §. intelligas de duobus depositariis, qui facti sint correi debendi non erit verum quod Vlpianus ait, non ita liberatur alterum si cum altero agatur. Nam in duobus correis debendi alter obseruatur ut sola vnus electione alius liberetur l. *ead. illo tit. de duob. reis.*

DEC. In obligationibus indiuiduis non potest scindi obligatio, l. *2. l. 4. §. Cato l. stipulationes non diuiduntur 72. infr. de verb. obl.* Atqui restituendi obligatio indiuidua est, si ut & omnes faciendi obligationes, d. l. 2. §. *item si in facto, & d. l. stipulationes.* Ergo cum depositarius ad restitutionem teneatur, consequens est, ut si duo eiuſdem rei sint depositarii, possit vniuscuique eorum in solidum conue-

niri, quia nec pro parte restitui res potest, nec proinde pro parte contingere liberatio, l. *in executione 85. §. quod si stipulatur & seq. eod. tit.* Idque quantum depositarii non sint correi debendi, cuiusmodi certe non sunt nisi appareat, eum qui depositum, singulorum fidem in solidum scutum esse, ut in d. l. *eandem.* Quod tamen non semper contingit, fieri enim facile potest, ut apud duos deponat, qui apud alterum solum æquè non fuerat depositurus. Itaque mirum non est electione vnus alterum non liberari, nisi sint correi, sed tantum solutione, sicut euenit in pluribus vnus pupilli tutoribus, qui nec electione liberantur, sed tantum solutione, tanquam qui ex propria persona eiuſdem rei debitores sint leg. *si ex duobus 15. infr. de tut. & rat. distrabend.* Ergo verum est quod hic dicitur, si ambo siue depositarii siue tutores dolo fecerint, & conuentus alter vel nihil vel minus facere possit, aut si quis eorum nihil dolo fecerit, atque ita ab actione depositi absolutus sit, nihilominus futurum, ut ad alterum perueniri possit, nempe quoties deposita res indiuisibilis est, nam si sit diuisibilis, ut puta

pecunia aliud certe est, cum non amplius interfit eius qui deposuit, si modo uterque depositarius sit soluendo, ut Marcellus tractat in l. § duo 22. *infr. hoc tit.* Miror verò Accursium contra scribere plures depositarios teneri semper pro partibus, nisi actum sit, ut quilibet in solidum teneatur, quomodo comminiscitur actum fuisse in hac lege & in d. l. eandem & in l. si ut certo §. §. *supr. commod.* & in d. l. stipulationes non diuiduntur. In quibus tamen locis omnibus nihil est ex quo possis diuinare, id actum esse, de quo tamen vide, quæ scripsimus pluribus add. l. §. §. *ut commod.* Magisque probabiliter dubitari potest, An quod prior conuentus præstitit

alij prodesse debeat, si ambo dolere iuror, ut satis innuit Vlpianus in d. l. si ex duob. Sed tamen verius est, quod hic idem Vlpianus concludit, si alter conuentus id quod interest præstitit, alterum liberari, exemplo etiam tutorum, cum non detur actio depositi nisi ad id quod interest actoris, nihil autem dici possit interesse eius, qui iam solidum consequuntur act, d. l. si duo. Alij tamen perique casus sunt in quibus quantur, an pluribus eandem rem debentibus sola vnius electione alius liberetur, an verò sola perceptione, de quo videnda sunt quæ scripsimus ad l. perceptione 4. *supr. de his qui effud. vel deier.*

44 ¶ Sed si duo deposuerint, & ambo agant: si quidem sic deposuerint, vt vel vnus tollat totum: poterit in solidum agi. si vero pro parte, pro qua eorum interest: tunc dicendum est, in partem condemnationem faciendam.

Ad §. Sed si duo. 44.

RAT. DVB. Restituendi obligatio indiuidua est, ut diximus ad §. *precedentem*. Ergo quemadmodum si apud duos res aliqua deposita sit, vnusquisque eorum in solidum tenetur, d. §. *precedente*. Ita dicendum videtur, si d. i. o eandem rem deposuerint, vnumquemque eorum depositi in solidum agere posse; E. iam si non sic deposuerint, vt vel vnus eorum totam rem posset tollere, quo casu nemo dubitat, quin vnus in solidum agere possit.

DEC. Multum interest, an apud duos depositum sit, an à duobus, priore casu, interest actoris solidam rem ab vno quoque ex depositariis consequi, quia tota res ad eum pertinet. Posteriore verò casu, vniuscuiusque eorum qui deposuerint, non interest nisi pro ea parte quam quisque habet in deposito. Mirum igitur non est si priore casu deponenti actio detur in solidum, posteriore verò singulis deponentibus pro parte tantum, æstimandum enim semper est ius agendi ex eo quod actoris interest, præsertim cum tractamus de ea actione quæ non nisi ad id quod interest, competit, cuius

modi est actio depositi, l. si duo 22. *infr. hoc tit. iura d. lege licet 17. in princip. eod.* vt & actiones omnes in quibus agitur ad factum si quis ab alio 13. *in fin. infr. de re indic. l. stipulationes non diuiduntur. 72. & l. in executione 85. de verb. obl.* Nec proinde distinguendum est in specie huius §. quomodo Accursius distinguere videtur, an res deposita sit diuisibilis an indiuisibilis, nam etsi maximè indiuisibilis sit, verum tamen est non interesse vniuscuiusque eorum qui deposuerint, nisi pro ea parte quam habuerint in deposito, cum non potuerint singuli habere solidum, l. si ut certo §. §. *ut commod. supr. commod.* Idque non obscurè Vlpianus in hoc §. insinuat, cum ait, si non sic deposuerint, vt vel vnus totum tollere possit, sed pro ea tantum parte pro qua ipsorum interest, tunc dicendum esse in parte condemnationem faciendam. Itaque placet quod Accursius hic notat ex d. l. licet, cum plures rem communem deponunt, id in dubio actum videri, vt singuli pro ea tantum parte pro qua eorum interest, depositum agere possint. Similis ferè ratio diuersitatis adfertur in l. 3. §. 1. *iura d. l. 2. §. penult. & vlt. infr. de verb. obl.*

45 ¶ Si deposuero apud te, vt post mortem tuam reddas: & tecum, & cum herede tuo possum depositi agere: possum enim mutare voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere.

46 ¶ Proinde & si sic deposuero, vt post mortem meam reddatur: potero & ego, & heres meus agere depositi mutata voluntate.

Ad §. Si deposuero. 45. & §. Proinde. 46.

RAT. DVB. Cum in contractu aliquo certa lex appositæ est, stare ei oportet, nec potest ea lex immutari arbitrio alterutrius contrahentium. Vero procuratoris 12. §. *penult. infr. de solut.* Contractus enim omnes vt vulgo iacta: i soler, ab initio sunt voluntatis, ex post facto autem necessitatis. *in commodato. 17. §. 1. supr. Commod. l. si ut. §. Cod. de oblig. & act.* Ergo si hæc apud te rem aliquam deposuero, vt post mortem tuam mihi reddatur, lex depositi seruanda est. §. *si conuenit. 6. supr.* ac proinde si velim à te viuo depositum reposcere quod ex conuentione non nisi post mortem tuam reddi mihi debuit, non est mihi permittendum, vt tecum agam depositi, sed tantum vt cum herede tuo, de quo nimirum solo obligando conuenit hoc ipso quod inter nos actum est, vt post mortem decum tuam mihi redderet.

DEC. In omnibus contractibus inspicendum est non tam quid conuenierit, quam qua mente & cuius gratia, nec enim vnquam ferendum est, vt ei noceat conuentio quod non fuit apposta l. in ratione 30. §. *tamen si. versic. sed id non est verisimile infr. ad l. falcid. l. iura d. l. nulla 25. supr. de legib. l. quod fauore. §. Cod. eod.* Atqui in proposita specie, cum rem meam sic apud te deposui, vt ea mihi post mortem tuam redderetur, non mihi, sed tibi hereditque vno legem dicere volui, vt loquitur Iurisconsultus in l. Thai *in fin. 40. infr. de fideicom. libert.* Ergo non potest mihi nocere pactio, quominus etiam te viuo, & à te possum depositum repetere. Nec ad rem facit quod casus reddendi post mortem tuam depositi, qui solus pactione deprehensus est, excludere videatur casum contrarium de deposito reddendo te viuo, arg. l. si cum dotem 22. *in princip. infr. solut. mar. l. commodatum 10. infr. de liber. & posth. l. inter fœderum 26. §. cum in iur.*

inter infr. de pact. dotal. Casus enim omnis remanet in dispositione iuris communis, ut ex iisdem legibus probare nostri solent. Ex iure autem communi obligaris depositi, etiam si nulla de eo reddendo pactio interueniret, ob hoc ipsum tantum, quia depositum suscepisti quod potissimum te contrahitur. Nihil ergo prohibet quominus etiam te viuo possim mutare voluntatem & ante mortem tuam depositum repetere cum nulla in eo tibi fiat iniuria, nec sim obligatus ne ante constitutum tempus depositi agere possim, quamvis conuenierim, ut post mortem tuam redderes, alioqui quid diceremus, si absque herede & successore villo morticinis, ut in

47 Quia autem dolus duntaxat in hanc actionem venit: quaesitum est: si heres rem apud testatorem depositam, vel commodatam distrahit, ignorans depositam, vel commodatam: an teneatur. & quia dolo non fecit: non tenebitur de re. an tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit: & verius est, teneri eum. hoc enim ipso dolo facit, quod id, quod ad se peruenit, non reddit.

Ad §. Quia autem. vlt.

R A T. D V B. In actione depositi dolus tantum venit, aut saltem lata culpa, quæ ad dolum proximè accedit, §. si rem à seruo 32. & passim. *supr. & l. quod Nerva 32. infr. hoc tit.* Atqui heres, qui rem apud testatorem depositam vel commodatam distrahit, ignorans depositam vel commodatam fuisse, nihil dolo malo fecisse videri potest, cum diuinitate non debeat, & semper probabilis sit ignorantia facti alieni, *l. vlt. infr. pro suo l. qui in alterius 42. de reg. iur. §. sed tamen inst. de vfusuc.* Nec proinde in lata culpa est magis quam in dolo. Ergo actione depositi teneri non potest, neque ut rem reddat, quam nec habet, nec dolo de se habere, neque ut pretium rei depositæ restituat, quod ipsum non fuit depositum, sicut enim pretium rei communis, non est commune, nec contrarium res communis, quæ est emptæ ex pecunia communi, *l. si vnus 67. §. 1. infr. pro soc.* Nec res pignoratæ quæ est emptæ ex pecunia pignoratæ, *l. idemque in fin. infr. qui pot. in pign. hab.* Neque dotalis quæ est emptæ ex pecunia dotali, *lex pecunia 12. C. de iur. dot.* Nec denique res futuriæ quæ emptæ est ex pecunia futuriæ, *l. qui vas 42. §. vlt. infr. de furt.* Ita nec pecunia videri potest deposita quæ redacta est ex pretio rei depositæ. Aliud enim res ipsa est, aliud rei pretium, *l. si alij 42. §. 1. supr. de vfusuc. l. nemo rem suam 82. infr. de verb. obl. l. illud 7. §. si cuius dolo* *supr. de tribut. act. l. si plures 38. in fin. infr. de admin. iur.* Ergo quamvis depositarij heres qui rem sine dolo malo vendidit, pretium nondum exegerit aut rem quæ plus erat, minoris vendiderit, in solidum tamen teneri debet, nec proinde liberandus est, etiam

§. idem querit. 14. *supr. hac leg.* an dicendum esset nullam mihi actionem depositi sine viuo te, siue mortuo competituram? sic in *l. si verò 12. §. si mandauero 6. l. si quis alicui. 27. §. 1. infr. tit. prox.* Proinde ut sequitur in hoc §. *Et si sic deposuero, ut post mortem meam reddas, non solum heres meus depositi agere possit, sed & ego ipse mutata voluntate.* Eadem enim ad hunc versiculum quæ ad superiorem dubitandi & decidendi ratio est. Sanè in eo qui ipse obligatus est, mutatio voluntatis aut nullo modo aut difficilior permittitur, *d. l. huiusmodi. 84. §. Stichum aut Pamphilum 9. nisi verba eductionis ita ferant, ut in l. si quis stipulatus. 112. in princip. de verb. ob.*

D E C. Nihil quidem dolo fecit depositarij heres qui rem depositam ignorans vendidit, quomodo fecisset depositarius si ipse vendidisset, §. si rem depositam 25. *supr.* Sed nunc dolo facit, cum rei depositæ pretium, quod ad se ex rei depositæ venditione peruenit, non vult reddere, non minus quam si rem ipsam depositam haberet, eamque restituere recuset, §. est autem 22. *supr.* Quid enim aliud agit cum rei depositæ pretium retinet, nisi ut ex aliena iactura contra ius naturæ locupletetur, *l. nam hoc natura. 14. §. 1. supr. de cond. indeb. l. iure natura 206. de reg. iur.* Atqui dolus etiam futurus venit in hanc actionem, §. non tantum 20. & sequens. *supr.* Parumque interest an dolo ab initio fecerit, an ex postfacto incipiat facere cum conuenitur. *l. 2. §. circa. infr. de dol. mal. except.* Nec quod pretium rei depositæ, depositum non fuerit, neque ex re ipsa deposita peruenit fauere heredi debet, sufficit enim ad eum obligandum, quod pretium habeat saltem occasione rei depositæ ut in *l. debitor 59. in fin. infr. ad S. C. Trebell.* & quod hodie non haberet, si depositum factum non fuisset, sic in *l. si in diem 16. §. idem Iulianus aut supr. de hered. pet. l. si non seruum 23. supr. de reb. cred.* Nam & ex delictis solent teneri heredes de eo quod ad ipsos peruenit, nec ex alieno scelere dicitur, *l. ficuti 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defunct.* quanto igitur magis ex contradicibus, & ex proprio dolo, *l. heres socij. 40. infr. pro soc. l. 1. de fideiuss. antor.*

2. PAVLVS libro 31. ad Edictum.

Quid ergo, si pretium nondum exegit? aut minoris, quam debuit, vendidit? actiones suas tantummodo præstabit.

Ad l. Quid ergo. 2.

R A T. D V B. Depositarij heres qui rem depositam vendidit licet ignorans & sine dolo malo vendiderit, tamen depositi tenetur, si pretium quod accepit, nolit reddere, quia hoc ipso dolo malo facit, alioqui non tenebatur depositi, si dolum nullum admisisset, *d. §. vlt.* Atqui is qui ex proprio dolo conuenitur, indignus est cui succurratur, & ideo in solidum teneri debet, *l. illud 7. §. si cuius dolo* *supr. de tribut. act. l. si plures 38. in fin. infr. de admin. iur.* Ergo quamvis depositarij heres qui rem sine dolo malo vendidit, pretium nondum exegerit aut rem quæ plus erat, minoris vendiderit, in solidum tamen teneri debet, nec proinde liberandus est, etiam

si actionem, quam contra emptorem habet, præstat & credere velit.

D E C. Neque depositarius, neque depositarij heres tenetur depositi, nisi dolus eius interuenierit. Atqui ponimus nullum in proposito specie dolum heredis interuenisse, nisi in eo quod acceptum in venditione pretium nolit ei reddere qui rem deposuerat, tractamus enim de eo herede qui rem depositam ignorans depositam vendiderit bona fide. Ergo si pretium nondum exegerit, aut rem minoris vendiderit æque bona fide nihil certè est quod ei possit imputari, aut cur teneri debeat depositi, nisi quia locupletior hoc ipso factus intelligitur ex venditione rei depositæ, quod de pretio

Tom. IIII.

LI

Adversus emptorem habet actionem. l. si quid possessor. 37. *supr. de petit. heredit.* Atqui quisquis ideo tenetur quod habet actionem, non ad aliud teneri debet, quam ut eam actionem præstet d. l. si quid possessor. & l. quod debetur. 51. *in fin. supr. de pecul. l. si pro-*

3. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

PLANE si possit rem redimere, & præstare: nec velit, non caret culpa: quæmodum nec si redemptam, vel alia ratione suam factam noluit præstare: causatus, quod semel ignarus vendiderit.

Ad l. plane. 3.

RAT. DVB. Nemo cogitur rem alienam emere, siue sui siue alieni compendij gratia. l. nec emere. 16. C. de iur. delib. Contractus enim omnes ab initio sunt voluntarij, licet ex post facto sint necessitatis, ut sæpius diximus ex l. si quis. 5. C. de ob. & act. Ergo nec rem venditam redimere quisquam cogendus est, etiamsi maximè possit si velit, quia solus venditoris, non etiam emptoris gratia conventio illa apponitur intelligitur l. 2. *in fin. de lege commiss.* Non enim legem sibi dicit venditor sed emptori cum paciscitur de restituendo. l. 2. C. de pact. in empt. & vendit. iuncta l. Lucius 40. *in fin. in fr. de fideicom. libert.* Ergo etiamsi depositarij heres possit rem redimere quam depositum ignorans vendidit, siue ex facto de eam interpositio siue ex mera emptoris voluntate, nec tamen redimere velit ut eam præstet illi qui deposuit, non ideo tamen aliqua culpa illi imputari potest, multo minus dolus. Ac proinde ratio nulla est cur depositum teneatur.

DEC. Dolus est si quis nolit persequi quod persequi potest, aut si quis non exegerit, vel soluerit, quod exigere vel solvere possit l. dolus est 44. *in fin. tit. prox.* Qui enim facere potest ut possit, iam videtur posse, ut habetur in regula in l. qui potest facere 17 4. *de reg. iur.* Ergo in dolo est depositarij heres si rem depositam quæ vèdidit, licet ignorans redimere possit, ut eam restituit, nec velit, cum per eum esset quominus reddar. Nā & dici solet cum qui actionem habet ad rem consequendam, rem ipsam habere videri. l. is qui actionem 15. *cod. tit. de reg. iur. sic in §. non solum. Inst. de leg. & in l. qui quatuor. 30. §. ult. de leg. 3.* imputatur heredi à quo res aliena legata est, cur eam nolit emere si possit iusto pretio, ut eam præstet legatario.

4. PAVLVS libro 5. ad Plautium.

SED etsi non sit heres, sed putauit se heredem, & vendidit: simili modo iustum ei extorquetur.

Ad l. Sed & si 4.

RAT. DVB. Is qui putans se heredem depositarij vendidit rem depositam quasi hereditariam, & ignorans depositam, neque in dolo, neque in culpa esse videtur potest, quamvis pretium bona fide exegerit. Ergo depositi actione teneri non potest, nec magis tanquam heres depositarij quam quasi depositarius, tum heres non sit nec depositi actio competere possit adversus illum quam depositarium ipsum, aut heredem eius.

DEC. Bona fides non patitur, ut quis ex deposito rei alienæ lucrum consequatur, l. idemque 10. §. 1. *in fr. tit. prox.* Ne scilicet ex aliena iactura locupletetur contra iuris naturalis æquitatem l. nam hoc natura 14. *supr. de condic. indeb. l. iure natura. 206. de reg. iur.* Atqui hic de quo agimus, tametsi neque depositarius sit, neque depositarij heres, vendidit tamen rem depositarij quasi hereditariam, cum se heredem exiit maret, ac proinde occasione hereditatis, ut in l. debitor 59. §. 1. *in fin. in fr. ad S. C. Trebell. Adeo.*

curatorem 8. §. si quis mandauerit. & l. heredem fideiusorij. 14. *in fr. tit. prox. mand.* Ergo in proposito specie non ad aliud tenetur heres depositarij, quam ut actionem quam contra emptorem habet, ei qui deposuit, præstet.

iunge l. non dubium 14. §. ult. de leg. 3. Quisquis enim ad aliquid obligatus est, ea omnia facere debet quantum in ipso est per quæ obligationi satisfaciendi possit, ne per eum facta videatur l. in omnibus causis. 39. *de reg. iur.*

a. Quæmodum si redemptam. RAT. DVB. In contractibus innum semper inspicendum est l. si quis depositum 30. *supr. l. si procuratorem 8. in princip. in fr. tit. prox. l. si tantum 12. supr. de S. C. Maced.* Atqui ponimus heredem hunc depositarij, de quo loquimur, ab initio bona fide rem depositam vendidisse, nec dolo malo quicquam fecisse cum depositum ignoraret. Ergo quævis eam postea redemerit, aut alia qualibet ratione suam fecerit, non eo magis depositi actione teneri debet, ut eam cogatur reddere, quippe quam possidere intelligatur, non tam quali depositarij heres quam quasi alias quilibet, ut in l. si paterfamilias 15. §. qui duos. *supr. de adopt.*

DEC. In actione depositi non tantum præcivitus dolus venit, sed etiam præsens & futurus l. 1. §. non tantum. 19. & sequenti. *supr. hoc tit.* Atqui depositarij heres in proposito casu licet ab initio nihil dolo malo fecerit, nunc tamen incipit facere, cum rem depositam, quam restituere posset si vellet, non restituit d. l. 1. §. et autem 22. *supr. & d. l. dolus. 44. in fr. tit. prox. l. 2. §. circa in fr. de dol. mal. & met. except.* Nec curamus qua tandem via vel ratione depositarij heres tem illam depositam quam vèdiderat, recuperaverit, sufficit enim ad eum obligandū, quod restituentem rei habeat facultatem d. l. 1. §. idem Neratius 21. *supr. d. l. si procuratorem 8. §. dolo autem penult. in fr. tit. prox. l. si quis insiniciatus 13. in princip. in fr. hoc tit.*

que quod magis est occasione depositi. Nec enim rem in hereditate inuenisset, ac quasi hereditariam vendere potuisset, si penes defunctum depositarius non fuisset. Res enim depositæ vel commodatæ, licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis, l. 2. §. in hac actione 22. *in fr. de vi bonorum rap. Hoc verb sufficit, ut pretium rei depositæ quam vendidit, ei extorqueri debeat, quod nec bonæ fidei possessori hereditarius vltim relinqui debeat. l. post S. C. 28. iuncta l. sed et si 8. supr. de hered. petit.* Et quidem quod magis est actione depositi, cum depositum sicut venditioni, ita & actioni huic causam dederit, sicut solemus dicere actiones ex delictis etiam mere penales, quamvis in heredem non transeat, hæc tamen competere, ut turpe lucrum quod defuncto ex scelere questum fuerat heredi extorqueatur, l. in heredem 1. *supr. de calumniar. l. si quis 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defuncti.* Nempe quia licet cumina morte extinguantur, nec heres successor sit delicti, occasione tamen delicti

delicti habuit lucrum quod ei extorquendum est. Neque hoc tantum ex summa æquitate, ut Accursius putat, sed ex mera ipsa iuris actione: id eoque, non possum probare quod idem Accursius putat falsum: hunc heredem depositarium non teneri nisi in subsidium. Quidni enim teneatur, cum partim ex contractu defuncti, partim ex suo facto conue-

niatur? Plane, si poneretur rem depositam, & ab ipso venditam ad ipsum peruenisse alio titulo quam hereditario, facile admitteretur nullo modo conueniri eum depositi posse, ne in subsidium quidem, non tam quod heres verè non fuisset, quam quia nec quasi heres vendidisset, arg. d. l. venditor 59. in fin. ad Trebell.

J. VLPIANVS libro 10. ad Edictum.

Et apud quem depositum esse dicitur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur, non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Ad l. Et apud quem, §.

RAT. DVB. In actionibus bonæ fidei iuratur in litem, l. in actionibus, §. sup. de iur. iur. Ideoq; in actione depositi quia bonæ fidei est iurari in litem, scriptum est in l. i. §. in depositum. Iuncto §. hanc actionem 23. sup. hoc tit. Atqui actio depositi contraria, id est quæ depositario competit aduersus deponentem, tam est bonæ fidei quam quæ est directa, & perinde actio depositi appellatur. Ergo etiam in contraria depositi actione iuratur in litem.

DEC. In iisdem actionibus iuratur in litem in quibus agitur de fide rupta. Est enim iniuriandi in litem poena aduersus eos constituta qui rem alienam iniuncto domino retinent, etiam si fidem non dederint de re restituenda, quia iniquum est iniunctum quem cogi rem vendere suam iusto pretio, l. si filiosam. 25. §. 1. sup. sol. matrim. Iam enim 9. rer. amot. Multo magis si fidem dederit rei restituendæ, ut venient in directa actione depositi, ceterisq; directis putat commodati, & pignoratitii. Atqui in contraria actione depositi non agitur de fide rupta, sed tantum de calculo, ut scriptum est in l. furti 6. §. ult. inf. de his qui notant infam. id est de indemnitate pretiæ depositatio, commodatio, vel creditorii quod ea promissa sit, sed quia ea præstari æquum est & ex bona fide. Ergo in ea iurari in litem non potest. Quid ergo, inquit Bartolus, si in actione contraria de fide rupta etiam agatur? An eo magis in litem iurari poterit? Ita putat Bartolus ad l. si pignore 22. §. si post inf. de pignor. aut. Sed male meo iudicio, ut enim iuretur in litem in actione bonæ fidei, non sufficit agi de fide rupta, nisi etiam illud concurret, ut domino rem suam reposcenti denegare eam velit si qui conueniatur, ut patet ex d. non enim & d. l. si filiosam. §. 1. l. si vendidero 80. inf. de furt. De quo diximus latius ad d. l. in actionibus. Atqui per actionem contrariam, nemo vnquam reposcit rem suam, sed sibi debitam, tum quoque cum promissa est, & agitur de fide rupta. Ergo nunquam in actione contraria in litem

potest iurari. Nec enim quod mihi debetur, meum est, nec meum esse potest quando mihi debetur, l. non ut ex plurib. de reg. 110. Ideoq; soleo dicere in actionibus empti & venditi quamvis bonæ fidei sint, nunquam in litem iurari, nec si venditor sit in dolo rei tradendæ l. si traditio 4. Cod. de action. empti. l. si cum fundum 68. §. 1. in fin. inf. de contrah. empti. quia emptor cum agit aduersus venditorem ad rem tradendam, rem alienam persequitur non suam. Nec enim res vendita sit emptoris antequam sit tradita, l. quod vendidit 19. de contrah. empti. l. quoties 15. C. de rei vendic. Similiter igitur est dicendum in actione mandati non iurari in litem, ne quidem in directa, quamvis in ea quoque de fide rupta agatur, quia vix est ut ex mandato agat quis quam ad rem consequendam, quamvis in mandati actione directa semper agatur de fide rupta, quanto minus ergo in actione contraria iurabitur? Amplius dico, nec in actione depositi directa semper in litem iurari videndum si ponas depositam fuisse rem alienam, quomodo deponi eam posse constat, l. 2. §. in hac actione inf. vi bonor. rapt. Et tamen non eo minus verum erit agi de fide rupta, rumpit enim fidem depositarius, quisquis denegat restitutionem rei depositæ, siue propria fuerit, siue aliena. Ergo ratio iniuriandi in litem quæ in hac lege ponitur, germana non est, cum non sit perpetua, sed sic accipienda, quasi moneat l. C. non in qualibet actione depositi iurari in litem, sed contra eum dumtaxat, qui promissam rei depositæ restitutionem denegat, nimirum si illud etiam concurret, ut rem suam reposcat is qui agit, quamvis non quasi suam iciposcat, sed quasi sibi debitam. Nam & contra eum qui rem eam iniuste detinet, si agam rei vindicatione, æquè possum iurare in litem, l. qui restituere 68. sup. de rei vind. cum tamen nemo dixerit in rei vindicatione agi de fide rupta, cum vindicatio non ex contractu detur, sed ex præsentī possessione eius qui conuenitur, ut ait lex non alius 24. §. sed si postulat sup. de iudic. & aduersus eum qui nullo modo obligatus est §. 1. inf. de action.

In sequestrem depositi actio competit. si tamē cum sequestre conuenit, ut certo loco rem depositam exhiberet, nisi ibi exhibeat: teneri eum palam est. quod si de pluribus locis conuenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. sed si nihil conuenit, denuntiandum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

Ad §. In sequestrem, 1.

RAT. DVB. Ad initium huius §. vix vlla asserti potest. Nā cum sequester sit depositarius, quis dubitat actione depositi conueniri eum posse, si quidem nihil aliud est sequester, quam depositum, quod a pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque alicui traditur, ut ex Paulo subiicitur in lege proximè sequenti. Nam & sequester is dicitur apud quem plures eadem rem de qua

controversia est, deposuerunt, dictus ab eo quod occurrunt aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, inquit Modestinus in l. sequester 110. de verb. sig. Vnde & dicimus in sequestre deponere, l. penult. inf. hoc tit. & sequestre in l. si cum dotem 22. §. fin. autem 8. solut. matrim. & totus ille §. cum præcederit adeo barbarus est, ut Tribonianus magis adscribi debeat quam Vlpiano, quem admodum alibi diximus, id eoq; & sequestraria actio appellatur in

Aduersus emptorem habet actionem *l. si quid possessor. 3. l. sup. de perit. heredit.* Atqui quiquis ideo tenetur quod habet actionem, non ad aliud teneri debet, quam ut eam actionem præstet *d. l. si quid possessor. & l. quod debetur. 51. in fin. sup. de pecul. l. si pro-*

3. VIPIANVS libro 31. ad Edictum.

PLANE si possit rem redimere, & præstare: nec velit, non caret culpa: quomodo nec si redemptam, vel alia ratione suam factam noluit præstare: causatus, quod semel ignarus vendiderit.

Ad l. plane. 3.

RAT. DVB. Nemo cogitur rem alienam emere, siue sui siue alieni compendij gratia *l. nec emere. 16. C. de iur. delib.* Contractus enim omnes ab initio sunt voluntatis, licet ex post facto sint necessitati, ut scriptis diximus ex *l. fient. 5. C. de ob. & act.* Ergo nec rem venditam redimere quiquam cogendus est, etiamsi maximè possit si velit, quia solius venditoris, non etiam emptoris gratia conventio illa apponitur intelligitur *l. 2. in fr. de lege commiss.* Non enim legem sibi dicit venditor sed emptori cum paciscitur de retronendendol. *2. C. de pact. inr. empt. & vendit. iunctal. Lucus 40. in fin. in fr. de fideicom. libert.* Ergo etiamsi depositarij heres possit rem redimere quam depositum ignorans vendidit, siue ex facto de eae interpositum siue ex mera emptoris voluntate, nec tamen redimere velit ut eam præstet illi qui deposuit, non ideo tamen aliqua culpa illi imputari potest, multo minus dolus. Ac proinde ratio nulla est cur depositum teneatur.

DEC. Dolusest si quis nolit persequi quod persequi potest, aut si quis non exegerit, vel soluerit, quod exigere vel soluere possit *l. dolus est 44. in fr. tit. prox.* Qui enim facere potest ut possit, iam videtur posse, ut habet iuris regula in *l. qui potest facere 174. de reg. iur.* Ergo in dolo est depositarij heres si reposita quam vedit, licet ignorans redimere possit, ut ea restituat, nec velit, cum per eum effect quo minus reddat. Nam & dici solet eum qui actionem habet ad rem consequendam, rem ipsam habere videri *l. is qui actionem 15. cod. tit. de reg. iur. sic in §. non solum. in fr. de leg. & in l. qui quatuor. 30. §. ult. de leg. 3.* imputatur herediti quod res aliena legata est, cur eam nolit emere si possit iusto pretio, ut eam præstet legatario,

4. PAVLVS libro 5. ad Plautium.

SED etsi non sit heres, sed putauit se heredem, & vendidit: simili modo lucrum ei extorquebitur.

Ad l. sed & si 4.

RAT. DVB. Is qui putans se heredem depositarij vendidit rem depositam quasi hereditariam, & ignorans depositam, neque in dolo, neque in culpa esse videtur potest, quamuis pretium bona fide exegerit. Ergo depositi actione teneri non potest, nec magis tanquam heres depositarij quam quasi depositarius, um heres non sit nec depositi actio competere possit aduersus aliquam quam depositarium ipsam, aut heredem eius.

DEC. Bona fides non patitur, ut quis ex deposito rei alienæ lucrum consequatur, *l. idemque 10. §. 1. in fr. tit. prox.* Nec scilicet ex aliena iactura locupletetur contra iuris naturalis æquitatem *l. nam hoc natura 14. sup. de condit. in deb. laure natura. 106. de reg. iur.* Atquin hic de quo agimus, tamen si neque depositarius sit, neque depositarij heres, vendidit tamen rem depositam quasi hereditariam, cum se heredem exiti marci, ac proinde occasione hereditatis, ut in *l. debitor 59. §. 1. in fin. in fr. ad S. C. Trebell. Adeo.*

curatorem 8. §. si quis mandauerit. & l. heredem fideiusforis. 14. in fr. tit. prox. mand. Ergo in proposito specie non ad aliud tenetur heres depositarij, quam ut actionem quam contra emptorem habet, ei qui deposuit, præstet.

iunge *l. non dubium 14. §. ult. de leg. 3.* Quisquis enim ad aliquid obligatus est, ea omnia facere debet quantum in ipso est per quæ obligationi satisfacere possit, neper eum stare videatur *l. in omnibus causis. 39. de reg. iur.*

a Quomodo autem si redemptam. RAT. DVB. In contractibus in tum semper inspicendum est *l. si si feruus deposuit 30. sup. l. si procuratorem 8. in princip. in fr. tit. prox. l. si tantum 12. sup. de S. C. Maced.* Atqui ponimus heredem hunc depositarij, de quo loquimur, ab initio bona fide rem depositam vendidisse, nec dolo malo quicquam fecisse cum depositum ignoraret. Ergo quauis eam postea redemerit, aut alia qualibet ratione suam fecerit, non eo magis depositum actione teneri debet, ut eam cogatur reddere, quippe quam possidere intelligatur, non tam quali depositarij heres quam quali alias quilibet, ut in *l. si paterfamilias 15. §. qui duos. sup. de adop.*

DEC. In actione depositi non tantum præteritus dolus venit, sed etiam præsens & futurus *l. 1. §. non tantum. 19. & sequentib. sup. hoc tit.* Atqui depositarij heres in proposito casu licet ab initio nihil dolo malo fecerit, nunc tamen incipit facere, cum rem depositam, quam restituere possit si vellet, non restituit *d. l. 1. §. est autem 22. sup. & d. l. dolus. 44. in fr. tit. prox. l. 2. §. circa in fr. de dol. mal. & met. except.* Nec curamus quia tandem via vel ratione depositarij heres tem illam depositam quam viderat, recuperauerit, sufficit enim ad eum obligandū, quod restituentz rei habeat facultatem *d. l. 1. §. idem Neratius 21. sup. d. l. si procuratorem 8. §. dolo autem penult. in fr. tit. prox. l. si quis insiniciatus 13. in princip. in fr. hoc tit.*

que quod magis est occasione depositi. Nec enim rem in hereditate inuenisset, ac quasi hereditariam vendere potuisset, si penes defunctum depositarius non fuisset. Res enim depositæ vel commodatæ, licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis, *l. 2. §. in hac actione 22. in fr. de vi bon. rapt.* Hoc verò sufficit, ut pretium rei depositæ quam vendidit, ei extorqueri debeat, quod nec bonæ fidei possessori hereditatis vltimum relinqui debeat. *l. post SC. 28. in fr. l. sed et si 28. sup. de hered. petu.* Er quidem quod magis est actione depositi, cum depositum sicut venditioni, ita & actioni huic causam dederit, sicut solemus dicere actiones ex delictis etiam mete penales, quamuis in heredem non transeat, hæc tamen competere, ut turpe lucrum quod defuncto ex scelere questum fuerat heredi extorqueatur, *l. in heredem 4. sup. de calumniat. l. fienti 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defuncti.* Nempe quia licet crimina morte extinguantur, nec heres successor sit delicti, occasione tamen delicti

delicti habuit lucrum quod ei extorquendum est. Neque hoc tantum ex summa æquitate, vt Accursius putat, sed ex mera ipsius actione: ideoque, non possum probare quod idem Accursius putat falsum: hunc heredem depositarium non teneri nisi in subsidium. Quidni enim teneatur, cum partim ex contractu defuncti, partim ex suo facto conue-

niatur? Planè, si poneretur rem depositam, & ab ipso venditam ad ipsum peruenisse alio titulo quam hereditario, facile admitteretur nullo modo conueniri eum depositi posse, ne in subsidium quidem, non tamen quod heres verè non fuisset, quam quia nec quasi heres vendidisset, arg. d. l. venditor 59. in fin. ad Trebell.

s. VLPPIANVS libro 10. ad Edictum.

El, apud quem depositum esse dicitur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur, non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Ad l. Et apud quem, 5.

RAT. DVB. In actionibus bonæ fidei iuratur in litem, l. in actionib. 5. sup. de lit. iur. Ideoq; in actione depositi quis bonæ fidei est iurari in litem, scriptum est in l. 1. §. in depositi. Iuncto §. hanc actionem 23. sup. hoc tit. Atqui actio depositi contraria, id est quæ depositario competit aduersus deponentem, tam est bonæ fidei quam quæ est directa, & perinde actio depositi appellatur. Ergo etiam in contraria depositi actione iuratur in litem.

DEC. In his demum actionib. iuratur in litem in quib. agitur de fide rupta. Est enim iuris iurandi in litem poena aduersus eos constituta qui rem alienam inuito domino retinent, etiam si fidem non dederint de re restituenda, quia iniquum est inuitum quem cogi rem vendere suam iusto pretio, l. si filiosam. 25. §. 1. sup. sol. matrim. l. non enim 9. rer. amot. Multo magis si fidem dederint re restituendæ, vt euenit in directa actione depositi, cæterisq; directis puta commodati, & pignoratitiae. Atqui in contraria actione depositi non agitur de fide rupta, sed tantum de calculo, vt scriptum est in l. furti 6. §. ult. inf. de his qui notant. infam. id est de indemnitate præstanda depositario, commodatario, vel creditor, qui in re deposita vel commodata, vel pignoratam aliquid impedit. Nō enim debetur ea pecunia depositario, vel commodatario, vel creditor, quod ea promissa sit, sed quia eā præstari æquū est & ex bona fide. Ergo in ea iurari in litem nō potest. Quid ergo, inquit Bartolus, si in actione contraria de fide rupta etiam agatur? An eo magis in litem iurari poterit? Ita putat Bartolus ad l. si pignore 22. §. si post inf. de pignor. ad. Sed malè meo iudicio, vt enim iuratur in litem in actione bonæ fidei, non sufficit agi de fide rupta, nisi etiam illud concurret, vt domino rem suam reposcenti denegare eam velit is qui conueniatur, vt ap. aret ex d. l. non enim & d. l. si filiosam. §. 1. l. si vendidero 80. inf. de furt. De quo diximus latius ad d. l. in actionib. Atqui per actionem contrariam, nemo vnquam reposcit rem suam, sed sibi debiram, tum quoque cum promissa est, & agitur de fide rupta. Ergo nunquam in actione contraria in litem

potest iurari. Nec enim quod mihi debetur, meum est, nec meum esse potest quando mihi debetur, l. non vt ex plurib. de reg. 110. Ideoq; soleo dicere in actionib. empti & venditi quamuis bonæ fidei sint, nunquam in litem iurari, nec si venditor sit in dolo rei tradendæ l. si traditio 4. Cod. de action. empti. l. si cum fundum 68. §. 1. in fin. inf. de contrah. empti. quia emptor cum agit aduersus venditorem ad rem tradendam, rem alienam persequitur non suam. Nec enim res vendita sit emptoris antequam sit tradita, l. quod vendidit 19. de contrah. empti. l. quoties 15. C. de rei vendic. Similiter igitur est dicendum in actione mandati non iurari in litem, ut eundem in directa, quamvis in ea quoque de fide rupta agatur, quia vix est vt ex mandato agat quis quam ad rem consequendam, quamuis in mandati actione directa semper agatur de fide rupta, quantum minus ergo in actione contraria iurabitur? Amplius dico, nec in actione depositi directa semper in litem iurari: videndum si ponas depositam fuisse rem alienam, quomodo deponi eam posse constet, l. 2. §. in hac actione inf. vi bonor. rap. Et tamen non eo minus verum erit agi de fide rupta, rumpit enim fidem depositarius, quis denegar restitutionem rei depositæ, siue propria fuerit, siue aliena. Ergo ratio iuris iurandi in litem quæ in hac lege ponitur, germana non est, cum non sit perpetua, sed si accipienda, quæsi moueat l. C. non in qualibet actione depositi iurari in litem, sed contra eum dumtaxat, qui promissam rei depositæ restitutionem denegat, nimirum si illud etiam concurret, vt rem suam reposcat is qui agit, quamuis non quasi suam reposcat, sed quasi sibi debitam. Nam & contra eum qui rem eam iniuste detinet, si agam rei vindicatione, æquè possum iurare in litem, l. qui restituere 68. sup. de rei vind. cum ramen nemo dixerit in rei vindicatione agi de fide rupta, cum vindicatio non ex contractu detur, sed ex præseni possessione eius qui conuenitur, vt ait lex non aliàs 24. §. sed si postulat sup. de iudic. & aduersus eum qui nullo modo obligatus est §. 1. inf. de action.

In sequestrem depositi actio competit. ^a si tamè cum sequestre conuenit, vt certo loco rem depositam exhiberet, nisi ibi exhibeat: teneri eum palam est. ^b quod si de pluribus locis conuenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. sed si nihil conuenit, denuntiandum est ei, vt apud prætorem exhibeat.

Ad §. In sequestrem, 1.

RAT. DVB. Ad initium huius §. vix vlla afferri potest. Nā cum sequester sit depositarius, quis dubitat actione depositi conueniri eum posse, si quidem nihil aliud est sequester, quam depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque alicui traditur, vt ex Paulo subiicitur in lege proximè sequenti. Nam & sequester is dicitur apud quem plures eadem rem de qua

controversia est, deposuerunt, dictus ab eo quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, inquit Modestinus in l. sequester 110. de verb. sig. Vnde & dicimus in sequestre deponere, l. penult. inf. hoc tit. & sequestrare in l. si cum dorem 22. §. fin. autem 8. solut. matrim. & totus ille §. cum præcedet adeo barbarus est, vt Tribonianus magis adscribi debeat quam Vlpiano, quem admodum alibi diximus, ideoq; & sequestraria actio appellatur in

Adversus emptorem habet actionem l. si quid possessor. 31. *supr. de petit. heredit.* Atqui quisquis ideo tenetur quod habet actionem, non ad aliud teneri debet, quam ut eam actionem præstet d. l. si quid possessor. & l. quod debetur. 51. *in fi. supr. de pecul. l. si pro-*

3. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Planè si possit rem redimere, & præstare: nec velit, non caret culpa: quemadmodum nec si redemptam, vel alia ratione suam factam noluit præstare: causatus, quod semel ignarus vendiderit.

Ad l. plane. 3.

RAT. DVB. Nemo cogitur rem alienam emere, siue sui siue alieni compendij gratia l. nec emere. 16. C. de *irr. delib.* Contractus enim omnes ab initio sunt voluntatis, licet ex post facto sint necessitatis, ut sæpius diximus ex l. si. C. de ob. & act. Ergo nec rem venditam redimere quisquam cogendus est, etiamsi maximè possit si velit, quia solius venditoris, non etiam emptoris gratia conventio illa apponita intelligitur l. 2. *in fi. de lege commis.* Non enim legem sibi dicit venditor sed emptori cum paciscitur de reitendendo l. 2. C. de pact. *in empt.* & vendit. *tunc al.* Lucus 49. *in fi. in fi. de fideicom. libert.* Ergo etiamsi depositarij heres possit rem redimere quam depositam ignorans vendidit, siue ex facto de ea te interposito sine ex mera emptoris voluntate, nec tamen redimere velit ut eam præstet illi qui deposuit, non ideo tamen aliqua culpa illi imputari potest, multo minus dolus. Ac proinde ratio nulla est cur depositi teneatur.

DEC. Dolus est si quis nolit persequi quod persequi potest, aut si quis non exegerit, vel soluerit, quod exigere vel solvere possit l. dolus est 44. *in fi. tit. prox.* Qui enim facere potest ut possit, iam videtur posse, ut habet iuris regula in l. qui potest facere 174. *de reg. iur.* Ergo in dolo est depositarij heres si re depositam quã vèdidi, licet ignoras redimere possit, ut eã restituat, nec velit, cù per eũ esset quominus reddat. Nã & dici solet, quia actionem habet ad rem consequendam, rem ipsam habere videri l. si quis actionem 15. *cod. tit. de reg. iur. sic in §. non solum. Inst. de leg. & in l. qui quatuor. 30. §. ult. de leg. 3.* imputatur heredi quia res aliena legata est, cur eam nolite emere si possit iusto pretio, ut eam præstet legatario,

4. PAVLVS libro 5. ad Plautium.

Sed etsi non sit heres, sed putauit se heredem, & vendidit: simili modo lucrum ei extorquetur.

Ad l. Sed & si 4.

RAT. DVB. Is qui putans se heredem depositarij vendidit rem depositam quasi hereditariam, & ignorans depositam, neq; in dolo, neque in culpa esse videri potest, quamvis pretium bona fide exegerit. Ergo depositi actione teneri non potest, nec magis tanquam heres depositarij quam quasi depositarius, um heres non sit: nec depositi actio competere possit adversus eum quam depositarium ipsum, aut heredem eius.

DEC. Bona fides non patitur, ut quis ex deposito rei alienæ lucrum consequatur, l. idemque 10. §. 1. *in fi. tit. prox.* Ne scilicet ex aliena iactura locupletetur contra iuris naturalis æquitate l. nam hoc natura 14. *supr. de condic. indic. Laure natura, 206. de reg. iur.* Atqui hic de quo agimus, tamen si neque depositarius sit, neque depositarij heres, vendidit tamen rem depositam quasi hereditariam, cum se heredem exiti maret, ac proinde occasione hereditatis, ut in l. debitor 39. §. 1. *in fi. in fi. ad S. C. Trebell.* Adeo.

curatorem 8. §. si quis mandaverit. & l. heredem fideiussorij. 14. *in fi. tit. prox. mand.* Ergo in propoſita specie non ad aliud tenetur heres depositarij, quam ut actionem quam contra emptorem habet, ei qui deposuit, præstet.

iunge l. non dubium 14. §. ult. de leg. 3. Quisquis enim ad aliquid obligatus est, ea omnia facere debet quantum in ipso est per quæ obligationi satisfacere possit, ne per eum stare videatur l. in omnibus causis. 39. *de reg. iur.*

a Quemadmodum si redemptam. RAT. DVB. In contractibus in ius semper inspicendum est l. si. si ferus deposuit 30. *supr. l. si procuratorem 8. in princip. in fi. tit. prox. l. sit autem 12. supr. de S. C. Maced.* Atqui ponimus heredem hunc depositarij, de quo loquimur, ab initio bona fide rem depositam vendidisse, nec dolo malo quicquam fecisse cum depositi amitteret. Ergo quãvis postea redemerit, aut alia qualibet ratione suam fecerit, non eo magis depositi actione teneri debet, ut cum cogatur reddere, quippe quam possidere intelligatur, non tam quali depositarij heres quam quasi alias quilibet, ut in l. si paterfamilias 13. §. qui duos. *supr. de adopt.*

DEC. In actione depositi non tantum præteritus dolus venit, sed etiam præſens & futurus l. 1. §. non tantum. 19. & sequentibus. *supr. hoc tit.* Atqui depositarij heres in proposito casu licet ab initio nihil dolo malo fecerit, nunc tamen incipit facere, cum rem depositam, quam restituere possit si vellet, nõ restituit d. l. 1. §. est autem 22. *supr. & d. l. dolus. 44. in fi. tit. prox. l. 2. §. circa in fi. de dol. mal. & met. excepti.* Nec curamus quã tandem via vel ratione depositarij heres rem illam depositam quam vèdiderat, recuperaverit, sufficere enim ad eum obligandũ, quod restituendæ rei habeat facultatem d. l. 1. §. idem Neratius 21. *supr. d. l. si procuratorem 8. §. dolo autem penult. in fi. tit. prox. l. si quis inficiatus 13. in princip. in fi. hoc tit.*

que quod magis est occasione depositi. Nec enim rem in hereditate inuenisset, ac quasi hereditariam vendere potuisset, si penes depositum deposita prius non fuisset. Res enim depositum vel commodatæ, licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis, l. 2. §. in hac actione 22. *in fi. de vi bonor. rapt.* Hoc verò sufficit, ut pretium rei depositæ quam vendidit, ei extorqueri debeat, quod nec bonæ fidei possessori hereditatis vllum relinqui debeat. l. post SC. 28. *in fi. de l. sed et si 28. supr. de hered. petit.* Et quidem quod magis est actione depositi, cum depositum sicut venditum, ita & actioni huic causam dederit, sicut solemus dicere actiones ex delictis etiam mere penales, quamvis in heredem non tranſeat, hæc tamen competere, ut turpe lucrum quod defuncto ex scelere questum fuerat heredi extorqueretur, l. in heredem 3. *supr. de calumniat. l. si citi 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delicti defuncti.* Nempe quia licet crimina morte extinguantur, nec heres successor sit delicti, occasione tamen delicti

delicti habuit lucrum quod ei extorquendum est. Neque hoc tantum ex summa æquitate, ut Accursius putat, sed ex mera ipsius iuris actione id eoque, non possum probare quod idem Accursius putat falsum: hunc heredem depositarium non teneri nisi in subsidium. Quidni enim teneatur, cum partim ex contractu defuncti, partim ex suo facto conue-

s. VLPPIANVS libro .o. ad Edictum.

El, apud quem depositum esse dicitur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur, non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Ad l. Et apud quem. 5.

RAT. DVB. In actionibus bonæ fidei iuratur in litem, l. in actionibus. 5. *supr. de lit. iur.* Ideoque in actione depositi quia bonæ fidei est iurari in litem, scriptum est in l. 1. §. in depositi. Iuncto §. hanc actionem 23. *supr. hoc tit.* Atqui actio depositi contraria, id est quæ depositario competit aduersus deponentem, tam est bonæ fidei quam quæ est directa, & perinde actio depositi appellatur. Ergo etiam in contraria depositi actione iuratur in litem.

DEC. In iis demum actionibus iuratur in litem in quibus agitur de fide rupta. Est enim iuramentum in litem pena aduersus eos constituta qui rem alienam inuito domino retinent, etiam si fidem non dederint de re restituenda, quia iniquum est iniuriam quem cogi rem vendere suam iusto pretio, l. si filiofam. 25. §. 1. *supr. sol. matrim.* Non enim 9. *rer. amot.* Multo magis si fidem dederint re restituenda, & teneantur in directa actione depositi, ceterisque directis puta commodati, & pignoratitiae. Atqui in contraria actione depositi non agitur de fide rupta, sed tantum de calculo, ut scriptum est in l. furti 6. §. ult. *inf. de vi qui notant infam.* id est de indemnitate prestanda depositario, commodatario, vel creditori, qui in re deposita vel commodata, vel pignoratam aliquando impedit. Non enim debetur ea pecunia depositario, vel commodatario, vel creditori quod ea promissa sit, sed quia ea præstari æquum est & ex bona fide. Ergo in ea iurari in litem non potest. Quid ergo, inquit Bartolus, si in actione contraria de fide rupta etiam agatur? An eo magis in litem iurari poterit? Ita putat Bartolus ad l. si pignore 22. §. si post *inf. de pignor. ad.* Sed male meo iudicio, ut enim iuretur in litem in actione bonæ fidei, non sufficit agi de fide rupta, nisi etiam illud concurrat, ut domino rem suam reposcenti denegare eam velit is qui conuenitur, ut patet ex d. l. non enim & d. l. si filiofam. §. 1. d. si vendidero 80. *inf. de furt.* De quo diximus latius ad d. l. in actionibus. Atqui per actionem contrariam, nemo vnquam reposcit rem suam, sed sibi debitam, tum quoque cum promissa est, & agitur de fide rupta. Ergo nunquam in actione contraria in litem

niatur? Planè, si poneretur rem depositam, & ab ipso venditam ad ipsum peruenisse alio titulo quam hereditario, facile admitterem nullo modo conueniri eum depositi posse, ne in subsidium quidem, non tam quod heres verè non fuisset, quam quia nec quasi heres vendidisset, arg. d. l. venditor 59. *in fin. ad Trebell.*

potest iurari. Nec enim quod mihi debetur, meum est, nec meum esse potest quando mihi debetur, l. non ut ex plurib. de reg. 110. Ideoque soleo dicere in actionibus empti & venditi quamvis bonæ fidei sint, nunquam in litem iurari, nec si venditor sit in dolo rei tradendæ l. si traditio 4. *Cod. de action. empti.* l. si cum fundum 68. §. 1. *in fin. infr. de contrab. empti.* quia emptor cum agit aduersus venditorem ad rem tradendam, rem alienam persequitur non suam. Nec enim res vendita fit emptoris antequam sit tradita, l. quod vendidit 19. *de contrab. empti.* l. quoties 15. *C. de rei vendic.* Similiter igitur est dicendum in actione mandati non iurari in litem, ne quidem in directa, quamvis in ea quoque de fide rupta agatur, quia vix est ut ex mandato agat quis quam ad rem consequendam, quamvis in mandato actione directa semper agatur de fide rupta, quanto minus ergo in actione contraria iurabitur? Amplius dico, nec in actione depositi directa semper in litem iurari videndum si ponas depositum fuisse rem alienam, quomodo deponi eam posse constat, l. 2. §. in hac actione *infr. vi bonor. rap.* Et tamen non eo minus verum erit agi de fide rupta, rumpit enim fidem depositarius quisquis denegat restitutionem rei depositæ, siue propria fuerit, siue aliena. Ergo ratio iurandi in litem quæ in hac lege ponitur, germana non est, cum non sit perpetua, sed sic accipi debet, quasi moneat l. C. non in qualibet actione depositi iurari in litem, sed contra eum dumtaxat, qui promissam rei depositæ restitutionem denegat, nimirum si illud etiam concurrat, ut rem suam reposcat is qui agit, quamvis non quasi suam reposcat, sed quasi sibi debitam. Nam & contra eum qui rem eam iniuste detinet, si agam rei vindicatione, æquè possum iurare in litem, l. qui restituere 68. *supr. de rei vind.* cum tamen nemo dixerit in rei vindicatione agi de fide rupta, cum vindicatio non ex contractu detur, sed ex præsentī possessione eius qui conuenitur, ut ait lex non aliàs 24. §. sed si postulat *supr. de iudic.* & aduersus eum qui nullo modo obligatus est §. 1. *inst. de action.*

In sequestrem depositi actio competit. ^a si tamè cum sequestre conuenit, ut certo loco rem depositam exhiberet, nisi ibi exhibeat: teneri eum palam est. ^b quod si de pluribus locis conuenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. sed si nihil conuenit, denuntiandum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

Ad §. in sequestrem. 1.

RAT. DVB. Ad initium huius §. vix vlla afferri potest. Nā cum sequester sit depositarius, quis dubitat actione depositi conueniri eum posse, si quidem nihil aliud est sequester, quam depositum, quod a pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque alicui traditur, ut ex Paulo subiicitur in lege proximè sequenti. Nam & sequester is dicitur apud quem plures eadem rem de qua

controversia est, deposuerunt, dictus ab eo quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, inquit Modestinus in l. sequester 110. *de verb. sig.* Vnde & dicimus in sequestre deponere, l. penult *infr. hoc tit.* & sequestrare in l. si cum dorem 22. §. fin. autem 8. *sol. matrim.* & totus ille §. cum præcederet adeo barbarus est, ut Tribonianus magis adscribi debeat quam Vlpiano, quemadmodum alibi diximus, id eoque & sequestraria actio appellatur in

Adversus emptorem habet actionem l. si quid possessor. 31. *supr. de pet. heredit.* Atqui quisquis idco tenetur quod h. beata actionem, non ad aliud teneri debet, quam ut eam actionem præstet d. l. si quid possessor. & l. quod debetur. 51. *infr. supr. de pecul. l. si pro-*

3. ULPIANVS libro 31. ad Edictum.

PLANE si possit rem redimere, & præstare: nec velit, non caret culpa: quemadmodum nec si redemptam, vel alia ratione suam factam noluit præstare: causatus, quod semel ignarus vendiderit.

Ad l. plane. 3.

RAT. DVB. Nemo cogitur rem alienam emere, siue sui siue alieni compendij gratia l. nec emere. 16. C. de iur. delib. Contractus enim omnes ab initio sunt voluntatis, licet ex post facto sint necessitatis, ut sæpius diximus ex l. si cur. 5. C. de ob. & act. Ergo nec rem venditam redimere quisquam cogendus est, etiamsi maxime possit si velit, quia solius venditoris, non etiam emptoris gratia conventio illa apponita intelligitur l. 2. *infr. de lege commis.* Non enim legem sibi dicit venditor sed emptori cum paciscitur de reirondendo l. 2. C. de pact. iur. empt. & vendit. iunctal. Lucus 40. *in fin. infr. de fideicom. liberr.* Ergo etiamsi depositarij heres possit rem redimere quam depositam ignorans vendidit, siue ex facto de ea te interposito siue ex mera emptoris voluntate, nec tamen redimere velit ut eam præstet illi qui deposuit, non ideo tamen aliqua culpa illi imputari potest, multo minus dolus. Ac proinde ratio nulla est cur depositi teneatur.

DEC. Dolus est si quis nolit persequi quod perfecti potest, aut si quis non exegerit, vel soluerit, quod exigere vel solvere possit l. dolus est 44. *infr. tit. prox.* Qui enim facere potest vt possit, iam videtur posse, vt habet iuris regula in l. qui potest facere 17 4. *de reg. iur.* Ergo in dolo est depositarij heres si reposita qua viderit, licet ignoras redimere possit, ut ea restituat, nec velit, cum per eum esset quominus reddat. Nam & dici solet eum qui actionem habet ad rem consequendam, rem ipsam habere videri l. is qui actionem 15. *cod. tit. de reg. iur. sic in §. non solum. Inst. de leg. & in l. qui quatuor. 30. §. vlt. de leg. 3.* imputatur herediti quo res aliena legata est, cur eam nolit emere si possit iusto pretio, ut eam præstet legatario,

4. PAVLVS libro 5. ad Plautium.

Sed etsi non sit heres, sed putauit se heredem, & vendidit: simili modo luctum ei extorquebitur.

Ad l. Sed & si 4.

RAT. DVB. Is qui putans se heredem depositarij vendidit rem depositam quasi hereditariam, & ignorans depositam, neq; in dolo, neque in culpa esse videti potest, quamuis pretium bona fide exegerit. Ergo depositi actione teneri non potest, nec magis tanquam heres depositarij quam quasi depositarius, imo heres non sit: nec depositi actio competere possit adversus eum quam depositarium ipsum, aut heredem eius.

DEC. Bona fides non patitur, ut quis ex deposito rei alienæ lucrum consequatur, l. idemque 10. §. 1. *infr. tit. prox.* Ne scilicet ex aliena iactura locupletetur contra iuris naturalis æquitatem l. nam hoc natura 14. *supr. de conduct. indib. l. iure natura, 106. de reg. iur.* Atquin hic de quo agimus, tamen si neque depositarius sit, neque depositarij heres, vendidit tamen rem depositam quasi hereditariam, cum se heredem existimaret, ac proinde occasione hereditatis, ut in l. deditio 39. §. 1. *in fin. infr. ad S. C. Trebell.* Adeo.

curatorem 8. §. si quis mandauerit. & l. heredem fideiussor. 14. *infr. tit. prox. mand.* Ergo in propofita specie non ad aliud tenetur heres depositarij, quam ut actionem quam contra emptorem habet, ei qui deposuit, præstet.

iunge l. non dubium 14. §. vlt. *de leg. 3.* Quisquis enim ad aliquid obligatus est, ea omnia facere debet quantum in ipso est per quæ obligationi satisfacere possit, ne per eum late videatur l. in omnibus causis. 39. *de reg. iur.*

a Quemadmodum si redemptam. R. A. T. D. V. B. In contractibus innum semper inspiciendum est l. si si ferus deposuit 30. *supr. l. si procuratorem 8. in princip. infr. tit. prox. l. si tantum 12. supr. de S. C. Maced.* Atqui ponimus heredem hunc depositarij, de quo loquimur, ab initio bona fide rem depositam vendidisse, nec dolo malo quicquam fecisse cum depositam ignoraret. Ergo quavis eam postea redemerit, aut alia qualibet ratione suam fecerit, non eo magis depositi actione teneri debet, ut cum cogatur reddere, quippe quam possidere intelligatur, non tam quali depositarij heres quam quali alias quilibet, ut in l. si paterfamilias 13. §. qui duos. *supr. de adopt.*

DEC. In actione depositi non tantum præstitus dolus venit, si de iam præsens & futurus l. 1. §. non tantum. 19. & sequentibus. *supr. hoc tit.* Atqui depositarij heres in propofito casu licet ab initio nihil dolo malo fecerit, nunc tamen incipit facere, cum rem depositam, quam restituere possit si vellet, non restituit d. l. 1. §. est autem 22. *supr. & d. l. dolus. 44. infr. tit. prox. l. 2. §. circa inf. de dol. mal. & mer. except.* Nec curamus quatenus via vel ratione depositarij heres rem illam depositam quam viderat, recipere auctur, sufficere cum ad eum obligandus, quod restituendæ rei habeat facultatem d. l. 1. §. idem Neratius 21. *supr. d. l. si procuratorem 8. §. dolo autem penult. infr. tit. prox. l. si quis inficiatus 13. in princip. infr. hoc tit.*

que quod magis est occasione depositi. Nec enim rem in hereditate inuenisset, ac quasi hereditariam vendere potuisset, si penes defunctum deposita prius non fuisset. Res enim deposita vel commodata, licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis, l. 2. §. in hac actione 22. *infr. de vi bonor. rapt. Hoc verò sufficit, ut pretium rei depositæ quam vendidit, ei extorqueri debeat, quod nec bonæ fidei possessori hereditatis velum relinqui debeat. l. post S. C. 28. iunctal. sed et si 28. supr. de hered. pet. Et quidem quod magis est actione depositi, cum depositum sicut venditioni, iacta & actioni huic causam dederit, sicut solemus dicere actiones ex delictis etiam mere penales, quamuis in heredem non transeat, hæc tamen competere, ut turpe lucrum quod defuncto ex scelere questum fuerat heredi extorqueatur, l. in heredem 3. *supr. de calumniar. l. si curi 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defuncti.* Nempe quia licet cumina morte extinguantur, nec heres successor sit delicti, occasione tamen delicti*

delicti habuit lucrum quod ei extorquendum est. Neque hoc tantum ex summa æquitate, ut Accursius putat, sed ex mera ipsius actione: id eoque, non possum probare quod idem Accursius putat falsum: hunc heredem depositarium non teneri nisi in subsidium. Quidni enim teneatur, cum partim ex contractu defuncti, partim ex suo facto conven-

S. ULPIANVS libro .o. ad Edictum.

El, apud quem depositum esse dicitur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio meritis in litem non iuratur, non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Ad l. Ei apud quem. §.

RAT. DVB. In actionibus bonæ fidei iuratur in litem, l. in actionibus. §. sup. de lit. iur. Ideoq; in actione depositi quia bonæ fidei est iurari in litem, scriptum est in l. i. §. in depositi. luncto §. hanc actionem 23. sup. hoc tit. Atqui actio depositi contraria, id est quæ depositario competit adversus deponentem, tam est bonæ fidei quam quæ est directa, & perinde actio depositi appellatur. Ergo etiam in contraria depositi actione iuratur in litem.

DEC. In iis demum actionibus iuratur in litem in quibus agitur de fide rupta. Est enim iuris iurandi in litem poena aduersus eos constituta qui rem alienam inuito domino retinent, etiam si fidem non dederint de re restituenda, quia iniquum est iniuriam quem cogi rem vend. ne suam iusto pretio, l. si filiofam. 25. §. i. sup. sol. matrim. l. non enim 9. rer. amot. Multo magis si fidem dederint re restituendæ, & teneantur in directa actione depositi, cæterisque directis puta commodati, & pignoratitiae. Atqui in contraria actione depositi non agitur de fide rupta, sed tantum de calculo, ut scriptum est in l. furti 6. §. ult. inf. de his qui notant. infam. id est de indemnitate præstanda depositario, commodatario, vel creditor, qui in re deposita vel commodata, vel piguoratam aliquod impedit. Nō enim debetur ea pecunia depositario, vel commodatario, vel creditor, quod ea promissa sit, sed quia ea præstari æquū est & ex bona fide. Ergo in ea iurari in litem nō potest. Quid ergo, inquit Bartolus, si in actione contraria de fide rupta etiam agatur? An eo magis in litem iurari poterit? Ita putat Bartolus ad l. si pignore 22. §. post inf. de pignor. adf. Sed male meo iudicio, ut enim iuretur in litem in actione bonæ fidei, non sufficit agi de fide rupta, nisi etiam illud concurrat, ut domino rem suam reposcenti denegare eam velit is qui convenitur, ut patet ex d. l. non enim & d. l. si filiofam. §. i. l. si vendidero 80. inf. de furt. De quo diximus latius ad d. l. in actionibus. Atqui per actionem contrariam, nemo unquam reposcit rem suam, sed sibi debitam, tum quoque cum promissa est, & agitur de fide rupta. Ergo nunquam in actione contraria in litem

niatur? Planè, si poneretur rem depositam, & ab ipso venditam ad ipsum pervenisse alio titulo quam hereditario, facile admittere nullo modo conveniri eum depositi posse, ne in subsidium quidem, non tam quod heres verè non fuisset, quam quia nec quasi heres vendidisset, arg. d. l. venditor 59. in fin. ad Trebell.

potest iurari. Nec enim quod mihi debetur, meum est, nec meum esse potest quando mihi debetur, l. non ut ex plurib. de reg. 110. Ideoq; soleo dicere in actionibus empti & venditi quamvis bonæ fidei sint, nunquam in litem iurari, nec si venditor sit in dolo rei tradendæ l. si traditio 4. Cod. de action. empti. l. si cum fundum 68. §. i. in fin. inf. de contrab. empti. quia emptor cum agit adversus venditorem ad rem tradendam, rem alienam persequitur non suam. Nec enim res vendita sit emptoris antequam sit tradita, l. quod vendidit 19. de contrab. empti. l. quoties 15. C. de rei vendic. Similiter igitur est dicendum in actione mandati non iurari in litem, ne quidem in directa, quamvis in ea quoque de fide rupta agatur, quia vix est ut ex mandato agat quis quam ad rem consequendam, quamvis in mandati actione directa semper agatur de fide rupta, quanto minus ergo in actione contraria iurabitur? Amplius dico, nec in actione depositi directa semper in litem iurari videndum si ponas depositum fuisse rem alienam, quomodo deponi eam posse constat, l. 2. §. in hac actione inf. vi bonor. rapt. Et tamen non eo minus verum erit agi de fide rupta, rumpit enim fidem depositarius, quisquis denegat restitutionem rei depositæ, siue propria fuerit, siue aliena. Ergo ratio iuris iurandi in litem quæ in hac lege ponitur, germana non est, cum non sit perpetua, sed sic accipi debet, quasi moneat l. C. non in qualibet actione depositi iurari in litem, sed contra eum dumtaxat, qui promissam rei depositæ restitutionem denegat, nimirum illud etiam concurrat, ut rem suam reposcat is qui agit, quamvis non quasi suam reposcat, sed quasi sibi debitam. Nam & contra eum quem eam iniuste detinet, si agam rei vindicatione, æquè possum iurare in litem, l. qui restituit 68. sup. de rei vind. cum tamen nemo dixerit in rei vindicatione agi de fide rupta, cum vindicatione non ex contractu detur, sed ex præsentis possessione eius qui convenitur, ut ait lex non aliàs 24. §. sed si postulat sup. de iudic. & aduersus eum qui nullo modo obligatus est §. i. inf. de action.

In sequestrem depositi actio competit. ^a si tamè cum sequestre convenit, ut certo loco rem depositam exhiberet, nisi ibi exhibeat: teneri eum palam est. ^b quod si de pluribus locis convenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. sed si nihil convenit, denuntiandum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

Ad §. in sequestrem. i.

RAT. DVB. Ad initium huius §. vix vlla afferri potest. Nā cum sequester sit depositarius, quis dubitat actione depositi conveniri eum posse, si quidem nihil aliud est sequester, quam depositum, quod a pluribus in solidam certa conditione custodiendum reddendumque alicui traditur, ut ex Paulo subiicitur in lege proximè sequenti. Nam & sequester is dicitur apud quem plures eadem rem de qua

controversia est, deposuerunt, dictus ab eo quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, inquit Modestinus in l. sequester 110. de verb. sig. Vnde & dicimus in sequestre deponere, l. penult. inf. hoc tit. & sequestare in l. si cum dorem 22. §. fin. autem 8. solut. matrim. & totus ille §. cum præcedet adeo barbarus est, ut Tribonianus magis adscribi debeat quam Ulpiano, quemadmodum alibi diximus, id eoq; & sequestaria actio appellatur in

pecunia aliud certè est, cum non amplius interfit eius qui deposuit, si modo uterq; depositarius sit soluendo, vt Marcellus tractat in l. si duo 22. *infr. hoc tit.* Miror verò Accursium contra scribere plures depositarios teneri semper pro partibus, nisi actum sit, vt quilibet in solidum teneatur, quomodo comminiscitur actum fuisse in hac lege & in d. l. eandem & in l. si vt certo 5. §. *fin. supr. commod.* & in d. l. stipulationes non diuiduntur. In quibus tamen locis omnibus nihil est ex quo possis diuinare, id actum esse, de quo tamen vide, quæ scriptissimus pluribus ad d. l. 5. §. *vt. commod.* Magisque probabiliter dubitari potest, An quod prior conuentus præstitit

alij prodesse debeat, si ambo doli rei sint, vt fati innuit Vlpianus in d. l. si ex duob. Sed tamen vetius est, quod hic idem Vlpianus concludit, si alter conuentus id quod interest præstitit, alterum liberari, exemplo etiam tutorum, cum non detur actio depositi nisi ad id quod interest actoris, nihil autem dici possit interesse eius, qui iam solidum consequutus sit, d. l. si duo. Alij tamen plerique casus sunt in quibus quantur, an pluribus eandem rem debentibus sola vnius electioe alius liberetur, an verò sola perceptione, de quo videnda sunt quæ scriptissimus ad l. perceptione 4. *supr. de his qui effud. vel decet.*

44 ¶ Sed si duo deposuerint, & ambo agant: si quidem sic deposuerunt, vt vel vnus tollat totum: poterit in solidum agi. si vero pro parte, pro qua eorum interest: tunc dicendum est, in partem condemnationem faciendam.

Ad §. Sed si duo. 44.

RAT. DVB. Restituendi obligatio indiuidua est, vt diximus ad §. *præcedentem.* Ergo quemadmodum si apud duos res aliqua deposita sit, vnusquisque eorum in solidum tenetur, d. §. *præcedente.* Ita dicendum videtur, si d. io eandem rem deposuerint, vnumquemque eorum depositi in solidum agere posse; E. iam si non sic deposuerint, vt vel vnus eorum totam rem posset tollere, quo casu nemo dubitat, quin vnus in solidum agere possit.

DEC. Multum interest, an apud duos depositum sit, an à duobus, priore casu, interit actoris solidam rem ab vno quod ex depositariis consequi, quia tota res ad eum pertinet. Posteriore verò casu, vniuscuiusque eorum qui deposuerunt, non interest nisi pro ea parte quam quisque habet in deposito. Mirum igitur non est si priore casu deponenti actio detur in solidum, posteriore verò singulis deponentibus pro parte tantum, æstimandum enim semper est ius agendi ex eo quod actoris interest, præsertim cum tractamus de ea actione quæ non nisi ad id quod interest, competit, cuius-

modi est actio depositi, l. si duo 22. *infr. hoc tit. iuncta lege licet 17. in princip. cod. vt & actiones omnes in quibus agitur ad factum l. si quis ab alio 13. in fin. infr. de re iudic. l. stipulationes non diuiduntur. 72. & l. in executione 85. de verb. obl.* Nec proinde distinguendum est in specie huius §. quomodo Accursius distinguere videtur, an res deposita sit diuisibilis an indiuisibilis, nam et si maximè indiuisibilis sit, verum tamen est non interesse vniuscuiusque eorum qui deposuerunt, nisi pro ea parte quam habuerint in deposito, cum non potuerint singuli habere solidum, l. si vt certo 5. §. *vt. supr. commod.* Idque non obscurè Vlpianus in hoc §. insinuat, cum ait, si non sic deposuerint, vt vel vnus totum tollere posset, sed pro ea tantum parte pro qua ipsorum interest, tunc dicendum esse in parte condemnationem faciendam. Itaque placet quod Accursius hic notat ex d. l. licet, cum plures rem communem deponunt, id in dubio actum videri, vt singuli pro ea tantum parte pro qua eorum interest, depositum agere possint. Similis ferè ratio diuersitatis adfertur in l. 3. §. 1. *iuncta l. 2. §. penult. & vlt. infr. de verb. obl.*

45 ¶ Si deposuero apud te, vt post mortem tuam reddas: & tecum, & cum herede tuo possum depositi agere: possum enim mutare voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere.

46 ¶ Proinde & si sic deposuero, vt post mortem meam reddatur: potero & ego, & heres meus agere depositi mutata voluntate.

Ad §. Si deposuero. 45. & §. Proinde. 46.

RAT. DVB. Cum in contractu aliquo certa lex appositæ est, statim ei oportet, nec potest ea lex immutari arbitrio alterutrius contrahentium. Vero procuratori 12. §. *penult. infr. de solut.* Contractus enim omnes vt vulgo actari solet, ab initio sunt voluntatis, ex post facto autem necessitatis. l. in commodato 17. §. 1. *supr. commod. l. scit. 5. Cod. de oblig. & act.* Ergo si hæc apud te rem aliquam deposuero, vt post mortem tuam mihi reddatur, hæc depositi seruanda est. §. *si conuenit. 6. supr. ex proinde si velim à te viuo depositum reposcere quod ex conventionem non nisi post mortem tuam reddi mihi debuit, non est mihi permittendum, vt tecum agam depositi, sed tantum vt cum herede tuo, de quo nimirum sololobligando conuenit hoc ipso quod inter nos actum est, vt post mortem demum tuam mihi redderetur.*

DEC. In omnibus contractibus inspicendum est non tam quid conuenierit, quam quæ mente & cuius gratia, nec enim vnquam ferendum est, vt ei noceat conuentio quoquo fuit appositæ l. in ratione 30. §. *tametsi. versic. sed id non est verisimile. infr. ad l. falcid. iuncta l. nulla 25. supr. de legib. l. quod fauore. 6. C. cod.* Atqui in propolita specie, cum rem meam sic apud te deposui, vt ea mihi post mortem tuam redderetur, non mihi, sed tibi herediq; tuo legem dicere volui, vt loquitur Iurisconsultus in l. Thaisius fin. 40. *infr. de fideicom. libert.* Ergo non potest mihi nocere pactio, quominus etiam te viuo, & à te possum depositum repetere. Nec ad rem facit quod casus reddendi post mortem tuam depositi, qui solus pactione deprehensus est, excludere videatur casum contrarium de deposito reddendo te viuo, arg. l. si cum dote 22. in princip. *infr. solut. mar. l. commodum 10. infr. de lib. & posth. l. inter soletum 26. §. cum inierit*

inter infr. de pact. dotat. Casus enim omiffus remanet in difpofitione iuris communis, vt ex iisdem legibus probare nōſti ſolent. Ex iure autem communi obligaris deponiti, etiamſi nulla de eo reddendo pactio interuenierit, ob hoc ipſum tantum, quia deponitum ſuſcepit quod poſſimſiſſe contahitur. Nihil ergo prohibet quominus etiam te viuo poſſim mutare voluntatem & ante mortem tuam deponitum repetere cum nulla in eo tibi fiat iniuria, nec ſim obligatus ne ante conſtitutum tempus deponiti agere poſſim, quamuis conuenerim, vt poſt mortem tuam redderes, alioqui quid dicereinus, ſi abſque herede & ſucceſſore villo moreretur, vt in

ſ. idem querit. 14. ſupr. hac leg. an dicendum eſt: ſi nullam mihi actionem deponiti ſiue viuo te, ſiue mortuo competituram? ſic in l. ſi verò 12. *ſ. ſi mandauero 6. l. ſiquis alicui. 17. ſ. 1. infr. tit. prox.* Proinde vt ſequitur in hoc *ſ. Et ſi ſic depoſuero, vt poſt mortem meam reddas, non ſolum heres meus deponiti agere poſuit, ſed & ego ipſe mutata voluntate.* Eadem enim ad hunc verſiculum quæ ad ſuperiorem dubitandi & decidendi ratio eſt. Sanè in eo qui poſſe obligatus eſt, mutatio voluntatis aut nullo modo aut diſtictius permittitur. *d. l. huiusmodi. 84. ſ. Stichum aut Panphilum 9. niſi verba cōuentionis ita ſerant, vt in l. ſi quiſi ſtipulatus. 12. in princip. de verb. ob.*

47 ¶ Quia autem dolus duntaxat in hanc actionem venit: quæſitum eſt: ſi heres rem apud teſtatore deponitam, vel commodatam diſtraxit, ignorans deponitam, vel commodatam: an teneatur. & quia dolo non fecit: non tenebitur de re. an tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit: & verius eſt, teneri eum. hoc enim ipſo dolo facit, quòd id, quod ad ſe peruenit, non reddit.

Ad 4. Quia autem vlt.

R A T. D. V. B. In actione deponiti dolus tantum venit, aut ſaltem lata culpa, quæ ad dolum proximè accedit, *ſ. ſi rem ad ſeruo 32. & paſſim. ſupr. & l. quod Nerua. 32. infr. hoc tit.* Atqui heres, qui rem apud teſtatore deponitam vel commodatam diſtraxit, ignorans deponitam vel commodatam fuiſſe, nihil dolo malo feciſſe videri poteſt, cum diuinare non debuerit, & ſemper probabilis ſit ignorantia facti alieni, *l. vlt. infr. pro ſuo l. qui in alterius 42. de reg. iur. ſ. ſed tamen infr. de vſucap.* Nec proinde in lata culpa eſt magis quàm in dolo. Ergo actione deponiti teneri non poteſt, neque vt rem reddat, quam nec habet, nec dolo de ſe habere, neque vt pretium rei deponitæ reſtituat, quod ipſum non fuit deponitum, ſicut enim pretium rei communis, non eſt commune, nec è contrariis communis, quæ eſt emptæ pecunia cōmuni, *l. ſi vnus 67. ſ. 1. infr. pro ſoc.* Nec res pignoratæ quæ eſt emptæ ex pecunia pignoratæ *l. idemque in fin. infr. qui por. in pign. hab.* Neque dotalis quæ eſt emptæ ex pecunia dotali, *l. ex pecunia. 12. C. de iur. dot.* Nec denique res futuriæ quæ emptæ eſt ex pecunia futuriæ, *l. qui vus 42. ſ. vlt. infr. de ſurt.* Ita nec pecunia videri poſſit deponitæ quæ redacta eſt ex pretio rei deponitæ. Aliud enim res ipſa eſt, aliud rei pretium, *l. ſi alij 42. ſ. 1. ſupr. de vſufruct. l. nemo rem ſuam 82. infr. de verb. obl. quia pretium rei venditæ non ex re ipſa, ſed ex negotiatione percipitur, l. venditor. 22. infr. de hered. vel act. vend.*

D E C. Nihil quidem dolo fecit deponitarius heres qui rem deponitam ignorans vendidit, quomodo feciſſet deponitarius ſi ipſe vendidiſſet *ſ. ſi rem deponitam 25. ſupr.* Sed nunc dolo facit, cum rei deponitæ pretium, quod ad ſe ex rei deponitæ venditione peruenit, non vult reddere, non minus quàm ſi rem ipſam deponitam haberet, eamque reſtituere recuſaret *ſ. eſt autem 22. ſupr.* Quid enim aliud agit cum rei deponitæ pretium retinet, niſi vt ex aliena iactura contra ſus naturæ locupletetur, *l. nam hoc natura. 14. ſupr. de cond. indeb. l. iure natura 206. de reg. iur.* Atqui dolus etiam futurus venit in hanc actionem, *ſ. non tantum 20. & ſiquens. ſupr.* Parumque intereſt an dolo ab initio fecerit, an ex poſt facto incipiat facere cum conuenit, *l. 2. ſ. circa. infr. de dol. mal. except.* Nec quod pretium rei deponitæ deponitum non fuerit, neque ex re ipſa deponitæ peruenit fauere heredi debet, ſufficit enim ad eum obligandum, quod pretium habeat ſaltem occasione rei deponitæ vt in l. debitor 59. in fin. infr. ad *S. C. Trebell. &* quod hodie non habere, ſi deponitum factum non fuiſſet, ſic in l. ſi in diem 16. *ſ. idem Iulianus aut ſupr. de hered. pet. l. ſi non ſeruum 23. ſupr. de reb. cred. Nam & ex delictis ſolent teneri herede de eo quod ad ipſos peruenit, ne ex alieno ſcelere diſentur, l. ſicuti 38. de reg. iur. l. vnic. C. ex delict. defunct. quanto igitur magis ex contractibus, & ex proprio dolo, l. heres ſocij 40. infr. pro ſoc. l. 1. de fideiſſ. tutor.*

2. P A V L V S libro 31. ad Ediçtum.

Q V id ergo, ſi pretium nondum exegit? aut minoris, quam debuit, vendidit? actiones ſuas tantummodò præſtabit.

Ad l. Quid ergo. 2.

R A T. D. V. B. Deponitarius heres qui rem deponitam vendidit licet ignorans & ſine dolo malo vendiderit, tamè deponiti teneatur, ſi pretium quod accepit, nolit reddere, quia hoc ipſo dolo malo facit, alioqui non teneatur deponiti, ſi dolum nullum admiſiſſet, *d. ſ. vlt.* Atqui is qui ex proprio dolo conuenit, indignus eſt cui ſuccurratur, & ideo in ſolidum teneri debet, *l. illud 7. ſ. ſi cuius dolo ſupr. de tribus. act. l. ſi plures 38. in fin. infr. de admin. tut.* Ergo quamuis deponitarius heres qui rem ſine dolo malo vendidit, pretium, nondum exegit aut rem quæ pluriſ erat, minoris vendiderit, in ſolidum tamen teneri debet, nec proinde liberandus eſt, etiam

ſi actionem, quam contra emptorem habet, præſtare & credere vult.

D E C. Neque deponitarius, neque deponitarius heres teneretur deponiti, niſi dolus eius interuenierit. Atqui ponimus nullum in propoſita ſpecie dolum heredis interueniſſe, niſi in eo quod acceptum in venditione pretium nolit ei reddere qui rem depoſuerat, traçtamus enim de eo herede qui rem deponitam ignorans deponitam vendidit bona fide. Ergo ſi pretium nondum exegit, aut rem minoris vendiderit æquè bona fide niſil certè eſt quod ei poſſit imputari, aut teneri debeat deponiti, niſi quia locupletior hoc ipſo factus intelligitur ex venditione rei deponitæ, quod de pretio

Tom. IIII.

LI

delicti habuit lucrum quod ei extorquendum est. Neque hoc tantum ex summa æquitate, ut Accursius putat, sed ex meta ipsius actionis: id est quæ, non possum probare quod idem Accursius putat falsum: hunc heredem depositarium non teneri nisi in subsidium. Quidni enim teneatur, cum partim ex contractu defuncti, partim ex suo facto conue-

niatur? Planè, si poneretur rem depositam, & ab ipso venditam ad ipsum peruenisse alio titulo quam hereditario, facile admitterem nullo modo conueniri eum depositi posse, ne in subsidium quidem, non tam quod heres verè non fuisset, quam quia nec quasi heres vendidisset, arg. d. l. venditor 59. in fin. ad Trebell.

S. ULPIANVS libro 10. ad Edictum.

El, apud quem depositum esse dicitur, contrarium iudicium depositi datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur, non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate eius, qui depositum suscepit.

Ad l. Ei apud quem, 5.

RAT. DVB. In actionibus bonæ fidei iuratur in litem, l. in actionibus. 5. sup. de lit. iur. Idemque in actione depositi quia bonæ fidei est iurari in litem, scriptum est in l. 1. §. in depositi. lunctio §. hanc actionem 23. sup. hoc tit. Atqui actio depositi: contraria, id est quæ depositario competit aduersus deponentem, tam est bonæ fidei quam quæ est directa, & perinde actio depositi appellatur. Ergo etiam in contraria depositi actione iuratur in litem.

DEC. In his demum actionibus iuratur in litem in quibus agitur de fide rupta. Est enim iniurandi in litem pena aduersus eos constituta qui rem alienam inuito domino retinent, etiam si fidem non dederint de re restituenda, quia iniquum est iniurium quem cogere rem vendere suam iusto pretio, l. si filiosam. 25. §. 1. sup. sol. matrim. l. non enim 9. rer. amot. Multo magis si fidem dederit rei restituendæ, vtenient in directa actione depositi, ceterisque directis puta commodati, & pignoratitiae. Atqui in contraria actione depositi non agitur de fide rupta, sed tantum de calculo, ut scriptum est in l. furti 6. §. ult. inf. de his qui nocent. infam. id est de indemnitate prestanda depositario, commodatario, vel creditori, qui in re deposita vel commodata, vel pignoratam aliquod impedit. Nō enim debetur ea pecunia depositario, vel commodatario, vel creditori quod ea promissa sit, sed quia eā præstari æquū est & ex bona fide. Ergo in ea iurari in litem nō potest. Quid ergo, inquit Bartolus, si in actione contraria de fide rupta etiam agatur? An eo magis in litem iurari poterit? Ita putat Bartolus ad l. si pignore 22. §. si post inf. de pignor. ad. Sed malè meo iudicio, ut enim iuratur in litem in actione bonæ fidei, non sufficit agi de fide rupta, nisi etiam illud concurrat, ut domino rem suam reposcenti denegare eam velit is qui conuenitur, ut apparet ex d. l. non enim & d. l. si filiosam. §. 1. si vendidero 80. inf. de furt. De quo diximus latius ad d. l. in actionibus. Atqui per actionem contrariam, nemo vnquam reposcit rem suam, sed sibi debitam, tum quoque cum promissa est, & agitur de fide rupta. Ergo nunquam in actione contraria in litem

potest iurari. Nec enim quod mihi debetur, meum est, nec meum esse potest quando mihi debetur, l. non ut ex plurib. de reg. 110. Idemque; solet dicere in actionibus empti & venditi quamuis bonæ fidei sint, nunquam in litem iurari, nec si venditor sit in dolo rei tradendæ l. si traditio 4. Cod. de action. empt. l. si cum fundum 68. §. 1. in fin. inf. de contrah. empt. quia emptor cum agit aduersus venditorem ad rem tradendam, rem alienam persequitur non suam. Nec enim res vendita sit emptoris antequam sit tradita, l. quod vendidit 19. de contrah. empt. l. quoties 15. C. de rei vendic. Similiter igitur est dicendum in actione mandati non iurari in litem, ne quidem in directa, quamvis in ea quoque de fide rupta agatur, quia vix est ut ex mandato agat quis quam ad rem consequendam, quamvis in mandato actione directa semper agatur de fide rupta, quanto minùs ergo in actione contraria iurabitur? Amplius dico, nec in actione depositi directa semper in litem iurari: videndum si ponas depositam fuisse rem alienam, quomodo deponi eam posse constat, l. 2. §. in hac actione inf. vi bonor. rap. Et tamen non eo minus verum erit agi de fide rupta, rumpit enim fidem depositarius, quisquis denegat restitutionem rei depositæ, siue propria fuerit, siue aliena. Ergo ratio iniurandi in litem quæ in hac lege ponitur germana non est, cum non sit perpetua, sed si accipi debet, quasi monetur l. C. non in qualibet actione depositi iurari in litem, sed contra eum dumtaxat, qui promissam rei depositæ restitutionem denegat, nimirum si illud etiam conueniat, ut rem suam reposcat is qui agit, quamvis non quasi suam reposcat, sed quasi sibi debitam. Nam & contra eum quirem eam iniuste detinet, si agam rei vindicatione, æquè possum iurare in litem, l. qui restituere 68. sup. de rei vind. cum tamen nemo dixerit in rei vindicatione agi de fide rupta, cum vindicatio non ex contractu detur, sed ex præsentii possessione eius qui conuenitur, ut ait lex non aliàs 24. §. sed si postulat sup. de iudic. & aduersus eum qui nullo modo obligatus est §. 1. inf. de action.

In sequestrem depositi actio competit. ^a si tamè cum sequestre conuenit, ut certo loco rem depositam exhiberet, nisi ibi exhibeat: teneri eum palam est. ^b quod si de pluribus locis conuenit: in arbitrio eius est, quo loco exhibeat. sed si nihil conuenit, denuntiandum est ei, ut apud prætorem exhibeat.

Ad §. In sequestrem, 1.

RAT. DVB. Ad initium huius §. vix vlla afferri potest. Nā cum sequester sit depositarius, quis dubitat actione depositi conueniri eum posse, si quidem nihil aliud est sequester, quam depositum, quod a pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque alicui traditur, ut ex Paulo subiicitur in lege proximè sequenti. Nam & sequester is dicitur apud quem plures eadem rem de qua

controversia est, deposuerunt, dictus ab eo quod occurrenti aut quasi sequenti eos qui contendunt committitur, inquit Modestinus in l. sequester 110. de verb. sig. Vnde & dicimus in sequestre deponere, l. penult. inf. hoc tit. & sequestrare in l. si cum dorem 22. §. fin. autem 8. solut. matrim. & totus ille §. cum præcederet adeo barbarus est, ut Tribonianus magis adscribi debeat quam Ulpiano, quemadmodum alibi diximus, idemque; & sequestraria actio appellatur in

l. si quis affirmavit. 9. §. Labeo. aliā lex. si oleum. sup. de dol. leg. si in Asia 12. §. cum sequeſtre infr. hoc tit.

a *Si tamen cum sequeſtre convenit. R. A. T. D. V. B.* sequeſter deſignatus eſt, vt modo diximus. Atqui deſignatus nō tenetur niſi de dolo l. i. §. ult. & paſſim ſup. Ergo quamuis cum ſequeſtre convenierit, vt certo loco rē deſignatā exhiberet, nec exhibeat, non ideo tamen ſtatim conſequens eſt, vt ſequeſtraria deſignatio teneat, niſi illud etiam addas, quod ſit in dolo, cū fieri poſſit, vt eo loco non exhibeat, & tamen dolo careat, vt in d. l. i. §. eſt autem 22. ſup.

DEC. Dolus natus eſt, ſi quis quod exhibere poteſt, non exhibeat l. dolus 44. infr. tit. prox. mand. unde fit vt in actione ad exhibendum iuretur in litem l. 3. §. praterea. ſup. ad exhib. Ergo ſequeſtraria actione deſignatū eū teneri æquū eſt, niſi proponas iuſtam eum habere cauſam recusandī exhibitionē in eo loco in quo exhibere debeat. Hoc enim excipiendum eſt ex d. §. eſt autem. & l. cum res. 47. in fine principij de leg. 1. l. ſed eſt 12. §. 1. & ſequenti. ſup. ad exhibend.

b *Quod ſi de pluribus locis convenit. R. A. T. D. V. B.* Non debet in arbitrio eſſe debitoris, ſed potius a-

2

¶ Si velit ſequeſter officium deponere, quid ei faciendum ſit; & ait Pomponius, adire eum prætorem oportere: & ex eius auctoritate denuntiatio ne facta his, qui eum elegerant, ei rem reſtituendam, qui præſens fuerit. ſed hoc non ſemper verum puto, nam plerumque non eſt permittendum, officium, quod ſemel ſuſcepit, contra legem de poſitionis, deponere: niſi iuſtiſſima cauſa interueniente, & cū permittitur: raro ei res reſtituenda eſt qui venit: ſed oportet eam, arbitratu iudicis, apud adem aliquam deponi.

Ad §. Si velit ſequeſter. 2.

R. A. T. D. V. B. Pro Pomponio nihil tā naturale eſt quā vnū quodq. diſſolui eo modo quo colligatum eſt vulg. l. nihil tam naturale. 3. §. de reg. iur. l. prout. 80. infr. de ſolur. Atqui ſequeſtre ſaltem iudiciale, de quo Pomponius præcledubio intellexit, non fit niſi auctoritate prætoris aut alterius magiſtratus interueniente, tum quoq; cū ſequeſtre eligunt liugatores. Ergo ſi velit ſequeſter officium deponere, non melius id facere poteſt quā ſi prætorē adeat, vt ex eius auctoritate reſtituantur res ei qui præſens fuit: denuntiatio tamen prius facta his qui eum elegerant. Ita enim nulla fit iniuria, neque ſequeſtri, neque his qui eum elegerunt, neque auctoritati prætoris.

DEC. Non eſt permittendū, vt officium quod quis ſemel ſuſcepit, deponat contra legem de poſitionis & mittis is qui depoſuerunt. Nam & hic contractus ex poſtſactio eſt neceſſitatis, ſicut cæteri, quāvis ab initio ſit voluntatis vulg. l. ſicut. Cod. de oblig. & ad. debuitq; potius ſequeſter non ſuſcipere de poſitionem quā ſuſcepit deponere l. ſi hominem 7. in princip. veluti ſolemus dicere in commodato l. in commodato. 17. §. ſicut ſup. commod. & in mandato. l. ſi manducaro. 22. §. ult. infr. mand. Quemadmodum autē poſſant varæ cauſæ intercedere propter quas mādātum etiam ſuſceptū poſſit renunciari, vel ſcriptum eſt in m. d. §. vit. l. ſed & reſ. §. penult. ſup. de procurat. l. 3. §. 1. l. licet 17. ſup. de recept. qui arbitri.

6. PAVLVS libro 2. ad Edictum.

PROPRIE autem in ſequeſtre eſt de poſitum, quod a pluribus in ſolidum certa condi- tione cuſtodendum reddendūque traditur.

Ad l. Proprie. 6.

Definitio hæc eſt de poſiti ſequeſtrarij, cui coue-

ntoris in quo loco exhiberi ei res debeat. Ne alio qui ſit in poteſtate de poſitarij numquam exhibere ſi nullo loco exhibere velit. Arg. l. inter ſtipulantes 83. §. 1. infr. de verb. ob. DEC. In alternatiuis obligationibus electio eſt debitoris ex regula vtiſq; iuris, & pontificij & ciuilis cap. in alternatiuis, de reg. iur. in 6. l. plerumque 10. §. ult. infr. de iur. dos. Ergo ſi conuenit, vt res apud ſequeſtre de poſita exhiberetur pluribus locis, alternatio ſcilicet poſitis in condiçione de poſitionis electio ſequeſtri eſſe debet in quo loco exhibere malit: quamvis enim nō poſſit eſſe in poteſtate debitoris an debeat, poteſt tamen in arbitrio eius poni quid debeat & vbi debeat, l. 2. §. quid Epheſi & ſeq. ſup. de eo certis. Quod ſi de poſitarij nollet vnquam accedere ad hunc locum, in quo exhiberi res debet, aut ad aliquem ex pluribus locis ad exhibitionē deſignatā, non ideo tamen neceſſaria erit actio arbitrijs de eo quod certo loco, quia ſufficit æquitas actionis de poſiti quæ bonæ fidei eſt l. in bona fidei. 7. ſup. de eo quod cert. loc. Placet autē quod Accurtius ad hanc §. obſeruat, quod duo alternatiue promittuntur, vtrumq; eſſe in obligatione, ex l. ait Prator. 7. alia lex. eſt ſine in princip. ſup. de minor. l. ſi duo. 12. 8. infr. de verb. ob.

recept. Nec rurfus ſemper decernere prætor debet vt ſequeſter ei rem reſtituat qui prior velit, cū facile fieri poſſit, vt qui diligentior eſt in reſpecendo de poſito, minus ramen iuris in eo habeat. Ergo vel audiendus non eſt ſequeſter, ſi velit nulla iuſta cauſa interueniente, officium deponere, vel ſi quā iuſtam alleget cauſam, tutius eſt, arbitrio prætoris aut alterius iudicis in ſacta & ad aliquam rem deponi, ne abſenti fiat iniuria, ſi præſenti ob id ſolum quod præſens eſt, reſtitutio de poſiti fiat, vt in l. 1. §. ſi pecunia in ſacculo. 36. ſup. hoc tit. vbi tamen monuiſmus remedium hoc familiaris eſt Triboniano noſtro quam prudenter, nec ſane minus ſuſpicor §. hunc eſſe Triboniani potius quā Vipiani, adeo videntur mihi verba ſerē omnia parum elegantia primū illa in ipſo initio §. ſi velit ſequeſter officium deponere quid ei faciendum eſt? Nec enim ſolent prudentes ab eiuſmodi quæſtione culis ordiri, deinde cū ait, ſed hoc non ſemper verum puto: nam plerumq; &c. Deinde in ſuſſa illa aſſuſto ſequenti legē de poſitionis deponere ratiſim in illis quæſtionibus. Niſi iuſtiſſima cauſa interueniente. Solē enim I. C. iuſtā cauſam exigere ſed Tribonianus ſemper iuſtiſſimū. Deinde cū addit, Et cum permittitur, raro ei res reſtituenda eſt ſi velit. Non addit, quibus caſibus reſtituenda ſit vel nō ſit, quod Vipianus non prætermiſſet. Deniq; in poſtremis illis verbis, Sed oportet eam rem arbitratu iudicis apud adem aliquam deponi, vbi more ſuo Tribonianus confundit nomina prætoris & iudicis, quæ tamen I. C. noſtri diligentiffimē diſtingunt.

nir etiā definitio de poſitarij ſequeſtris à Modestino tradita in l. ſequeſter 10. de verb. ſig. Quemadmodum autem

autem duplex est depositum sequestrarium, vnum iudiciale, alterum conventionale, iudiciale, nimirum quod iudicis auctoritate, conventionale verò quod ex contentumendium voluntate, & conventionione proficiscitur, de quo *in l. licet in princip. inf. hoc tit. & in l. interesse puto. 39. inf. de acquir. possess.* Vtque convenit hæc definitio, utrumque; cum est depositum & se habet ad depositum, ut species ad genus, differentiam autem essentialiam sumit ab eo quod sequitur in definitione quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur. Alia enim species depositi quæ nomen sui generis retinet ac simpliciter dicitur depositum, ut cognatio quatenus opponitur agnationi, & adoptio quatenus opponitur adrogationi, non fit regulariter nisi ab uno, quamvis possit etiam ex facto incidere ut fiat à pluribus *l. 1. §. sed si duo. 44. sup. At depositum sequestrarium non nisi à pluribus fieri potest d. l. licet 17. in princip. inf.* Rursum in sequestro conventionali possunt plures sic deponere, ut pro sua tantum parte quisque deponat *d. §. sed si duo.* At in deposito sequestrario depositum fit à pluribus in solidum, quia unusquisque cõsentit de in solidum possidere nec aliam ob causam ad sequestrationis remediũ decurri solet, nisi quia subest periculum, ne aliquis litigato-

res ad rixam veniant & ad arma, ut fieri passim solet pro tuenda possessione, potius quàm pro proprietate, quod prohibere magistratus sepe quantum potest debet *l. si cuius 13. §. sed si inter duos. alias l. equissimum. sup. de vi. inf. si non litigatores ipsi vult consentiant quod facere etiã per se possunt d. l. interesse sunt l. 1. §. inde queritur. 10. inf. de oper. nou. nunc. ac muldò facilius quàm prætoria se, aut alius iudex quilibet, quia regulariter prohibita est sequestratio tanquam odiosa, nec permittenda est iudici nisi ex magna & necessaria causa & seruatõ e iuris ordine de quo *in l. vii. C. de prox. sequestr. pec.* Cum tamẽ si se uestre fiat à litigatoribus, nulla sequestrationis alia causa quam eorum voluntas exquirenda sit. Additur in definitione, quod traditur custodiendum reddendumque, certa conditione, ut intelligamus esse hoc depositum simile alteri in eo quod fit traditione *§. præterea Inst. quib. mod. re contrah. ob. & l. 1. §. is quoque Inst. de ob. & act.* Sed dissimile tamen in eo quod certam habet conditionem sub qua reddi debeat, ut scilicet reddatur ei qui in lite vicerit. Cum tamen simplex depositum quod sequestro opponitur nullam aliam habere reddendi conditionem quàm deponentis voluntatem *d. l. 1. §. est autem. 22. sup. hoc tit.**

7. VIPIANVS libro 30. ad Edictum.

SI hominem apud se depositum, ut questio de eo haberetur, ac propterea vincitum, vel ad malam mansionem extensum, sequester soluerit misericordia ductus: dolo proximum esse, quod factum est, arbitror: quia cum sciret cui rei pararetur, intempestivè misericordiam exercuit, cum posset non suscipere talem causam, quam decipere.

Ad l. Si hominem. 7.

RAT. DVBIT. Sequester cum sit depositarius, non tenetur nisi de dolo *l. 1. §. 1. & passim. sup. hoc tit.* Atqui non potest videri esse in dolo is qui hominem apud se depositum, ut questio de eo haberetur, ac propterea vincitum, vel ad malam mansionem extensum, id est, ut quidam nec male meo iudicio interpretantur, questionem iam additum ex *l. item apud Labonem. 15. §. questionem 41. inf. de iniur.* Misericordia ductus soluit, cum id humanitati magis adscribendum sit quàm dolo *l. doli verbum. 5. sup. de seruo corrupt.* Ergo non debet sequester ob hoc factum depositi teneri.

DEC. Dolo proximum est si quis cum sciret, cui rei pararetur hic servus vincitum & ad malam mansionem extensum, intempestivè misericordiam exer-

cuit. Nam misericordiam quidem exercere optimum est & humanum, cum hac in memoria humanæ conditionis, ut loquitur *lex quidam 17. infra de condit. instut.* Sed ita demum si tempestivè id fiat, non etiam si intempestivè, & cum incommodo & damno alterius. Poterat enim ab initio & debebat talem causam non suscipere potius quam deponentes decipere, quis enim tale depositum suscipere illum cõgesset si noluisse? Cum ergo in hac specie sequester vel in dolo sit vel in lata culpa quæ dolo proxima est *leg. quod terna. inf.* omnino consequens est ut depositi actione eo nomine teneatur, nam & si depositum nullũ præcessisset, actione tamen vel de dolo vel infactum teneatur. *l. vt eleganter. 7. §. item. Labeo ait. sup. de dol.*

8. PAPIANVS libro 9. Questionum.

I¶ Datur actio depositi in heredem ex dolo defuncti in solidum. quamquam enim alias ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte, quæ ad nos peruenit: tamen hic dolus ex contractu, rei que persecutione descendit. ideoque in solidum vnus heres tenetur. plures verò pro ea parte, qua quisque; heres est.

Ad §. Datur actio. 8.

RAT. DVBIT. Ex dolo defuncti non solet teneri heres nisi pro qua parte ad eum peruenit, quia dolus personalis est nec transiit in heredem, nisi hætenus, ne ex defuncti dolo lucretur, *l. ne in heredem 26. & seq. sup. de dol.* Ergo etiam si dolus ex contractu rei que persecutione descendat, non est tamen danda in solidum actio contra heredem ob dolum defuncti, sed in quantum duntaxat ad eum peruenit.

DEC. Actiones omnes ex contractu descendentes cum sint rei persecutione, cõpetunt in solidum contra heredem licet in iis quoque delictum

versetur, & ex iis dolus vindicetur, quia non ideo nascuntur ex dolo vel ex delicto, sed ex contractu *l. ex contractu. 49. iuncta l. ex depositi 12. cod. l. ad ea 157. §. vlt. de reg. iur.* Atqui actio depositi licet non detur nisi propter dolum *l. 1. §. vlt. & passim. sup.* datur tamen ex contractu ut nemo non videt, & ad rei persecutionem, cum detur ad id quod inter est, vt toties diximus. Ergo & perpetua esse debet non annalis etiam si sit prætoria, & in solidum danda est contra heredem, *ex reg. l. in honorarius 35. de obl. & act.* Plerique tamen casus sunt in quibus videtur hæc regula fallere, quos Accursius cõgenuit *ex aliis*

quādo. *Inst. de perpet. et tēp. action. l. 3. §. 8. penult. sup. si mī-
for. fals. mod. dix. l. illud 7. §. fin. l. fin. sup. de edend. l. si quis
eū §. in iur. iur. sup. si quis caut. l. quāvis §. ult. inf.
de precar. Sed tamen negat Bart. fallere in illis locis
hanc §. nostri regulam, quod tractent de actioni-
bus iis quæ non tam directo ex contractu quā ex
delicto nascantur, de quo tamen quoniam longior
& liberior tractatus est, videnda sunt quæ scripsi-
mus lib. 1. *consect. ca. 11. & lib. 4. c. 1. sed potissimū de cal.**

de error. pragmat. & ad l. in conditione 9. sup. de cōd. furt.
Plures verò pro ea parte qua quisque heres est. Malè hæc
verba explicat Accursius quasi Vlpiani sensus sit,
cum plures sunt depositarii heredes, vnumquemq;
exiis teneri in quantum duntaxat ad eum perue-
nit, cū tamen sensus sit, non teneri quidem hoc
casu vnumquemq; in solidū, sed pro parte heredi-
taria, teneri tamen omnes simul pro partibus heredi-
tariis, etiam si nihil omnino ad eos perueniret.

2. ¶ Quoties foro cedū nūmularij, solet primo loco ratio haberi deposita-
riorū: hoc est, eorū, qui depositas pecunias habuerūt, nō quas scēnore apud nū-
mularios, vel cū nummulariis, vel per ipsos exercebāt, & ante priuilegia. igitur,
si bona venierint, depositariorum ratio habetur. dummodo eorū, qui vel post-
ea vsuras acceperunt: ratio non habeatur: quasi renuntiauerint deposito.

Ad §. Quoties 2.

RAT. DVB. In bonis nummularij vendendis
potior quidē haberi solet ratio depositariorum, sed
tamē post priuilegia, vt diserte scriptum est *l. si ven-
tri 21. §. in bonis inf. de bon. autor. ind. poss. alia lex 9. de
priuileg. credit.* id est post creditores, quorum præci-
pius fauor dedit illis priuilegium prælationis inter
personales creditores, quorū scilicet priuilegia nō
ex tēpore æstimanur, sed ex causa *l. priuilegia 32. cod.
tit. ad differentiam* scilicet creditum hypotheca-
riorū, quorū priuilegia nō ex causa æstimanur, sed
ex tempore, vt qui prior est tempore, potior sit iure
nisi in certis casibus exceptis, *interdū §. & passim inf.
qui potior, in pig. hab. l. secundum l. C. cod. Ergo non est
verum quod in hoc §. idem Vlpianus scribit, Depo-
sitariorum rationem haberi debere ante priuilegia
purā ante actionē funerariā dotis & tutelæ, de qui-
bus in *l. quæsum 17. & sequentib. de reb. autorit. ind. pos-
sid. & in l. penult. sup. de relig. & sumpt. funer. l. ex plurib.
42. inf. de admin. tut.* Et tanē fatendum est difficilem
esse horum iocorū cōsiliationē, præsertim cū am-
bo sint eiūsde I.C. Vlpiani, neque verò potuit Ac-
cursius hinc se euoluerē distinguendū existimās an
res depositæ extant nec ne, vt ii extant, præferēdus
sit depositarius, si non extant, sit postponendus: ha-
ber enim hoc priuilegium depositarius in rebus de-
positis, quas si ex eis vindicare facilius & tutius po-
test, vt nullo indigeat priuilegio, sed etiā in omnib.
cæteris depositarij facultatib. *l. prox. inf. quare nec
Accurs.* in hac solutione conquiescit sed aliā affert
distinctionem, vt depositarius præferatur quidem
cæteris actionib. personalib. etiā priuilegiariis, post-
ponatur tamē in realib. id est, hypothecariis, sed hoc
æquē malè, cū enim de priuilegiis tractant I.C. de
personalib. semper actionib. intelligant nō de rea-
libus, quāuis inter priuilegiarios quoq; creditores
vel hypothecarios, habeant quidā priuilegiū præla-
tionis, de quo in *d. l. interdum*. Neq; verò rursus verū
est actiones dotis & tutelæ habuisse iure vetere pri-
uilegium vllū tacitæ hypothecæ. Primus enim Cō-
stantinus Imperator tacitā hypothecā dedit pupil-
lis & adultis in bona tutoris vel curatoris in *l. pro of-
ficio 20. C. de admin. tut.* Et primus Iustinian. *actioni de
dote in l. vnic. C. de rei ux. actio.* Quod verò ad fune-
rariam pertinet, quam idem affert Accurs. certum
est ne quidem hodie habere illam priuilegium tacitæ
hypothecæ, tamē si placeat interpretari, prætere-
dā eam cæteris omnib. actionib. etiam hypothecariis
de quo diximus ad *d. l. penult. sup. de relig. &
sumpt. fund.* Ego dum melius aliquid excogito, co-
gor dicere constituendam esse differentiam inter*

nummularium & nummularium qui foro cedit sine
dolo malo, quod euenire faciliè potest, & euenit
quotidie lapsis repentino fortūne impetu faculta-
tib. vt in *l. 4. inf. vt in poss. legat.* An verò per fraudē
& dolo malo, vt priore casu potior esse debeat cau-
sa cæterorū creditorū, qui habēt priuilegiū quā de-
positariorū. Posteriore verò depositariorū potior
quā cæterorum, nempe quia interueniente dolo
nummularij, dignior est is qui deposuit, qui succurra-
tur aduersus dolum tanquā qui non tam ipsius
depositarij quam publicam fidei se cutus sit. Ene
alioqui deteretantur homines à deponendis pecu-
niis penes argentarios, quorum vsus in republica &
ad publicas vtilitates pernecessarius esse creditur,
vt scriptum est in *l. prox. sequenti*. vbi quod dicitur
de dando Priuilegio creditori in omnibus fraudato-
ris facultatibus, offendit tractare Vlpianum hoc
loco de nummulario qui foro cesserit dolo malo &
in fraudem creditorum. Quod igitur contra scripsit
Vlpianus in *d. §. in bonis*, ad alium casum referen-
dū est quo nummularij doli arguatur, quo casu
licet is qui deposuit mereatur habere priuilegium,
quia nō eo minus verum & fidem publicam illum
secutum fuisse: cæteros verò priuata: minus
ramen conqueri potest, se fidem publicā sequentē
deceptum esse, cū casu magis quā dolo damnum
ei acciderit, adeo vt vix quoq; depositarij actio
ei danda sit, quæ scilicet præsupponit dolum ali-
quē vel præteritum vel præsentem vel futurum: qui
porro nullus hic interuenit, sed tamen posset in-
teruenire hoc ipso, quod depositum nō restituerent
si depositarij cessio facultatem restituendi de-
positi is non ademisset. Satis igitur deponenti esse
debet, quod post cætera priuilegia ipsius ratio ha-
beat. Quod si cui hæc distinctio min⁹ satisfaci-
at, non video quid dicendum super sit, nisi vt reiecta
priore Vlpiani fidentia quæ extat in hoc §. poste-
riorem sequamur quæ ex posterioribus Vlpiani li-
bris ad edictum hausta est in *d. §. in bonis*. Poruit
enim faciliè accidere Vlpiano vt, variauerit & senten-
tiam in melius mutauerit. Quomodo accidit & Pa-
piniano in *l. si venditor. 6. §. 1. & in l. seruus 7. inf. de
seru. export. l. ult. §. sed cum C. de furi. & Scauolæ apud
Vlpianum in l. qui bona. 23. §. si qua duobus. de acq.
uer. dom. luncta l. sed & si quid stipuletur. 25. §. si duo.
sup. de vsufr. Et Volusio Mecianus in *l. diui fratres 17.
inf. de iur. patron.**

a Non quas scēnore apud nummularios. RAT. DVB.
Initium cuiusq; contractus inspicendum est *l. 1. §.
si seruus deposuit 30. sup. l. si procuratorem. 8. inf. tit.
prox.* Atqui ponimus ab initio depositas fuisse
pecunias. Ergo quamuis postea conueniret,
vt saniori

ut sc̄nori essent penes depositarium, dicendum videtur, depositum nihilominus durare, & consequenter depositi actionem tenere.

DEC. Aliud est deponere, aliud credere. *d. §. in bonis.* Deponit enim is qui tradit aliquid custodiendum ea lege vtilitatem ipsam reddatur. *l. 2. in princip. sup. de reb. cred.* Credit verò & mutuam dar quita ad aliquid recepturus non idem, sed tantumdem, ut ibidem scriptum est & in *l. Lucretius. 24. infr. hoc tit.* Vbi additur, quoties in deposito convenit, ut tantumdem restituatur egredi eā rem notissimos depositi terminos. Atqui is qui pecunias quas apud numulariū depositas habet, sc̄nori exercet vel per se, vel per numularios, hoc ipso facit potestatem

numulariis, iisdemq; depositariis ut iisdē pecuniis vrantur. Ac proinde ut non eadem ipsa corpora numorum, sed tantumdem restituere teneantur. Ideoq; privilegium nullum habere is qui deposuit potest, quia non credit, sed deposito privilegium datum est, nec quemadmodum is qui pecunias deponit apud numularium fidei publicam sequitur, ita & is qui numulario dat pecunias sc̄nori, nihil nisi priuatam suam intuitus vtilitatem. Idque est quod Vlpian. subiicit in hoc §. eos qui pecunias ita depositas crediderunt, deposito renunciassē videri, ut proinde non possit hoc casu inspicere initium contractus cui renunciatum est, sic in *l. de lege 6. §. 1. infr. de leg. commiss.*

3 § Item quaritur, utrum ordo spectetur eorum, qui deposuerunt: an verò simul omnium depositariorum ratio habeatur: & constat, simul admittendos. hoc enim, rescripto principali significatur.

Ad §. Item quaritur. vlt.

RAT. DVB. Cum cetera sunt paria, potior debet esse causa eorum qui sunt anteriores tempore. *l. 4. C. qui potior. in pig. hab. l. si is qui cum 28. infr. de iur. fisc.* Ergo si plures sint depositarii duorum temporū qui proinde habeant parem causā debiti, potiores esse debent illi qui tempore anteriores sunt.

DEC. Privilegiū creditorum personalium non ex tempore assumuntur, sed ex causā, ut diximus ad §. p̄ter dentem ex leg. privilegia 32. infr. de reb. autorit. iud. possid. Alio lex 17. de privileg. reddit. Atqui plures depositarii concurrunt in vna eademq; causā de-

8. PAPIANVS libro 9. Questionum.

QVod privilegium exercetur, non in ea tantum quantitate quæ in bonis argentarij, ex pecunia deposita reperta est, sed in omnibus fraudatoris facultatibus, idque propter necessarium usum argentariorum ex utilitate publica receptum est, a planē sumptus causa, qui necessariò factus est, semper præcedit. nam deducto eo, bonorum calculus subducitur solet.

Ad l. Quod privilegium. 8.

RAT. DVB. Depositio actio personalis est non in rem, nec habet privilegium vllum tacitæ hypothecæ in bonis depositarij, neq; enim hic casus enumeratur inter eos de quibus in tit. in quib. causis pignus vel hyp. sac. contrah. §. in super. novell. De argentarij contrahib. Ergo satis esse debet ei qui deposuit, si Privilegium habeat inter ceteros creditores in ea ipsa pecunia quæ fuit deposita aut quæ ex deposito in bonis depositarij reperta est, ut puta si qui ex ea pecunia emptum reperiat. *arg. l. sed quod inde. 71. & seq. infr. de leg. 1.*

DEC. In omni iuris parte spectari maximè solet quod publicè vile est. *l. ita vulneratus §. 1. §. vlt. supra ad leg. Aquil.* Cum legisla. cuilibet omnia referat ad publicam vtilitatem ex prima illa lege 12. tabularum, SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO. Atqui ad publicam vtilitatem maximè pertinet usus argentariorum per quos cōmercia pleraq; & commodius & tutius expediuntur, & quorū fidē qui sequitur, nō tā priuatam ipsorum quā publicā fidem sequi videntur. *l. §. ventri. 24. §. in bonis. infr. de reb. autorit. iud. possid. alias. l. 9. de privileg. credit.* Ergo summa ratione receptū est, ut Privilegium depositi inter personales actiones exerceri possit non tantū in ea quantitate quæ in bonis argentarij ex pecunia deposita reperta est, sed etiam in omnibus argentarij iisdemq; depositarij facultatibus. Ex quo intelligimus extra hunc casum, id est, si penes alium quā argentarium aut numulariū pecunia deposita sit, nullum depositi privilegium esse, tanquā cessante favore qui Privilegium causā dedit, planē cum ipsa pecunia deposita extat, dubitari non oportet, quin potior esse causa debeat eius qui deposuit, etiā ante privilegia omnia quorū alioqui ratio potior esse deberet, *d. §. in bonis in fin. sed hoc ita si vindicatione agatur non actione depositi ut ibidem scriptum est, nullo enim privilegio indiget, qui se suā vindicat, sed tamē pro hoc cōmodo habet illud incommodum, quod dominium probare cogitur. *l. in rem 23. & l. seq. & passim sup. de rei vindic. Dominij autem probatio plerunq; perdifficilis est, §. cōmodum Inst. de interdict. præsertim verò pecuniæ numeratæ, ob affinitatem quam habent tantam inuicem ut corpora numorum, ut faciliè discerni non possint, *l. si alieni 78. infr. de solut.***

a Planē sumptus. RAT. DVB. Privilegium datum non est nisi deposito, & quidem quod factum sit in manibus argentarij propter publicam vtilitatem ut modo diximus. Atqui sumptus qui ex huiusmodi causā facti sunt extra causam depositi sunt. Ergo nō idem privilegium habere debent. DEC. Sumptuum necessarii ratio sepe per habēda est siue ad eē cōsiderandā facti sint à depositario, siue ab eo qui deposuit, ad impetrandā missionē in possessionē bonorū depositarij, & vrgendā eorū venditionē, cum ea res proficit ceteris omnib. qui deposuerunt, quib. eā possessionem vicissim cōmunicare cogitur, siquidē cū vnus mittitur in possessionē bonorū possessoris, omnium nomine mitti intelligitur. *l. cū vnus 11. infr. de reb. autorit. iud. possid.* Ergo & impensas ab omnibus præstari æquissimum est, *l. vltim. versic. & expensis.*

C. ad. Ideoq; in computandis bonis argentarij, vt ex iis satis fiat creditoribus, bonorum calculus ponitur deductis iis sumptibus, qui necessarij fuerunt. Nam nec impensarum necessarier alij sunt quam quæ si factæ non essent, res aut peritura aut deterior futura

esset, *l. impense 79. de verb. sig. l. impense 14. de impens. in reb. dotat. fact.* sic dicimus non esse computandos fructus nisi deductis sumptibus qui ad eos percipiendos & colligendos necessario facti sunt *l. vlt. eod. tit. l. si ad colligendo 36. g. vlt. supr. de hered. petit.*

9. PAVLVS libro 17. ad Edictum.

IN depositi actione, si ex facto defuncti agam aduersus vnũ ex plurib. hereditibus, pro parte hereditaria agere debeo. si verò ex suo delicto, pro parte non ago, merito: quia æstimatio refertur ad dolum, quẽ in solidũ ipse heres admisit.

Ad l. in depositi. 9.

RAT. DVB. Actiones hereditariæ quæ in defunctum competierunt, transiunt contra heredes ex lege 12. tabul. pro hereditariis portionibus; quia pro qua parte quisq; heres est, pro ea parte defuncti personæ repræsentatur, *l. pro hereditariis 2. & tot. tit. C. de hered. action.* Atqui plures heredes depositarij teneriur actionẽ depositi ex contractu defuncti tũ quoq; cùm ipsi dolum in deposito admisserunt, nõ enim tenerentur, si defunctus depositum non suscepisset. Ergo siue ex defuncti dolo siue ex proprio conueniantur, non nisi pro hereditariis portionib. singuli conueniendi sunt. **DEC.** Actio depositi non datur nisi propter dolum & ad vindicandum acce-

stimandum dolum. *l. 1. §. vlt. & passim sup.* Atqui dolum cuiusque heredis indiuiduum est, & separatus à dolo coheredis. Ergo quẽadmodum si ex defuncti dolo conueniatur singuli pro hereditariis portionib. conueniendi sunt: ita, si ex proprio conueniendi sunt in solidum, cùm referenda sit æstimatio ad dolum, quem in solidum vnus ex heredib. admisit. Nec enim condemnatur hoc casu coheres, quia heres sit, sed quia dolum ipse admisit quãuis neq; dolum admittere potuisset, neq; condemnari hodie posset si heres depositarij nõ fuisset. Non tam igitur inspicendum est quis aut qualis sit is qui condemnatur, quàm ex qua causa condemnetur, id est, an ex dolo defuncti, an ex suo, *l. de eo 18. infr. hoc tit.*

10. IULIANVS libro 2. ex Minucio.

NEc aduersus coheredes eius, qui dolo carent, depositi actio competit.

Ad l. Nec aduersus. 10.

RAT. DVB. Actiones ex contractu dependentes transiunt in omnes coheredes, quia omnes simul sumpti vnus tantum defuncti personam sustinent, *l. ex contr. actib. 39. infr. de oblig. & act.* Ergo etiam si ex plurib. hereditibus, vnus tantum deliquerit aduersus omnes tamẽ, id est, etiam eos qui nihil doli fecerunt, etiam depositi actio competit, vt euenit si stipulatio in facto cõsistat, & ita cõcepta sit per te, non fieri neq; per heredem tuum, quominus mihi ire agere liceret. Et vnus ex heredibus promissoris contra fecerit. Omnes enim coheredes eius tenentur, etiam qui non prohibuerunt, falsiq; iis esse debet quod familiarẽ cricidæ iudicio repetituri sunt, quod præstiterint, à coherede cuius facto stipulatio commissa est, *l. 2. §. item si in facto & l. 4. §. Caro. infr. de verb. obl. DE C. Actio depositi non datur nisi propter dolum, vt proximẽ diximus. Ergo si defunctus nihil dolo fecerit non alius ex hereditibus depositarij teneri potest depositũ quàm qui dolum i-*

pse admisit. Est enim dolum quid personalissimum. Et sicut persona vnus coheredes diuersa est à persona alterius, ita & dolum vnus ex coheredibus, nõ potest videri dolum alterius *l. 2. §. 1. & passim infr. de dol. mal. except.* Aliud igitur est in specie d. §. item si in facto, non quia ibi agatur de contractu stricti iuris, hic verò de actione bonæ fidei, vt malè putat Bartolus, sed quia ibi facto vnus ex heredibus committentis stipulationem, perinde damnum sentit stipulator, ac si omnes coheredes fecissent, & factũ vnus censetur factum omnium quociens factum indiuiduum est: hic autem agitur de dolo, qui licet indiuiduus quoque sit & in facto consistat, tamen purè factum, malitiam & versutiam exigit facientis, qui malicia si vnus tantum sit non similiter omnium esse intelligitur, quamuis plerique sint casus in quibus dolum vnus nocet alteri, vt in *d. l. 2. §. 1. l. 4. §. questum 18. & passim de dol. mal. except.* Nusquam tamen scriptum est dolum vnus esse dolum alterius.

11. IULIANVS libro 41. ad Sabinum.

QUod seruus deposuit, is, apud quem depositum est, seruo rectissime reddet ex bona fide. nec enim conuenit bonæ fidei, abnegare id, quod quis accepit. sed debet reddere ei à quo accepit: sic tamẽ, si sine dolo omnia reddat. hoc est, vt nec culpæ quidem suspicio sit. ^a denique Sabinus hoc explicuit addendo, *Nec ulla causa interuenit, quare putari possit, dominum reddi nolle.* hoc ita est, si potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus. ceterum sufficit bonam fidem adesse, ^b sed & si ante eius rei furtum fecerat seruus: si tamen ignorauit is, apud quem deposuit, vel credidit: dominum non inuitum fore huius solutionis: liberari poterit bona enim fides exigitur. ^c Non tantum autem si remanenti in seruitute fuerit solum, sed etiam si manumisso, vel alienato: ex iustis causis liberatio contingat, scilicet si quis ignorans manumissum, vel alienatum, soluit, idẽque & in omnibus debitoribus seruandum Pomponius scribit.

Ad l. Quod seruus. 11.

RAT. DVB. Eireddendum est depositum cui acquisita est obligatio & actio ad ipsum repetendum.

Nec enim aliter potest contingere, ne quidẽ per solutionẽ liberatio, quã si solutio fiat vero creditori, aut veri creditoris vero procuratori, *l. vero procurato-*

ri 12. *infra de solut. l. arduioris. 8. de cond. indeb.* At quid quod; cum depositum a seruo factum est licet bona fide, obligatio tamen & actio depositi non acquiritur seruo, sed domino, ita vt ne monumento quidem temporis acquisitione in persona serui consistat. *l. places 79. infra de acquir. hered.* Seruus namque incapax est acquirere sibi obligationis civilis. Multo magis actionis, *l. nec seruus 41. sup. de pecul. l. seruus 14. infra de oblig. & act.* Ergo quāuis seruus deposuerit, nō aliter tamen liberari depositarius potest, quā si depositum ipsi domino nō seruo restituit. De c. Sicuti cōtractus depositi est facti, ceteriq; cōtractus omnes *l. consilio 7. §. vlt. infra de curat. fir. ita & restitutio depositi*; facit enim aliquid qui restituit depositum. Atqui eorum omnium quæ in facto cōsistunt, capaces sunt serui, non minūs quā domini *d. l. nec seruus*. Idēq; nō possunt ea quæ facti sunt transire a seruo ad dominū, *l. qui heredi 44. infra de cond. & dem.* ergo qui d. seruo depositum, ipsi quoq; seruo restitui potest, vt per eam restitutionē perinde cōtingat liberari, atq; si depositū ipsi domino restituit esset. Nā nec dubitatur, quin ipsi domino restitui multo tutius possit, si depositarius velit, quandoquidē restitutione depositi facta domino contingit omnimodo liberatio, nec finit necessest distinctiones, quib. locus est, cum restitutio fit seruo, & de quib. in hac lege tractatur, an nimirum volente aut sileto nō prohibente domino, restitutio depositi seruo facta sit. Nec enim veredū est, vt facta quouomodo restitutione domino, seruus cōqueratur & agat depositi, qui actionē illā nec habere, nec mouere potest. Et verō bona fides facit, vt ei ipsi qui depositū dedit, depositum quoq; reddi oporteat, *l. bona fides 31. vers. incurrat infra de iur. l. 1.* Est enim cōtra bonā fidē denegare restitutionem ei a quo quis depositum accepisset, dāme in deposito reddendo quicquam fiat dolo malo, quod tunc accidit, cū ne quidē culpæ suspicio villa est, vt Vlpianus scribit in hac lege.

a Deniq; Sabini. Exēplū adf. vt Vlpianus, & calum in quo seruus qui depositū dederat, illud ipsum acceperit dolo malo depositarij, nempe si qua iusta causa interuenerit, propter quā credi possit dominū nō nolle depositū reddi seruo, nā si id vel suspicari iusta aliqua ratione depositarius poterit, nō videtur restituere depositū bona fide, nempe quia nec alia ratio est liberandi depositarij quā quod is, qui negotiū cū seruo cōtrahit, videatur volūtate domini & ab eo accipere & ei soluere, vt scriptū est in *l. quod seruus 35. infra de solut.* quæ ratio cessat nō solum si inuito domino restituitur depositū, sed etiam si probabilē aliquā causam habeat depositarius suspicandi, nō eā esse domini volūtate, vt seruo de-

12. POMPONIUS libro 22. ad Sabini.

SI in Asia depositum fuerit, vt Romæ reddatur: videtur id actum: vt non impensa eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius qui deposuit.

Ad l. Si in Asia 12.

RAT. DV8. Debitū certo loco sicuti nō alio loco solui potest nisi volēte creditore in *l. penult. sup. de eo quod certo. Ita neq; alterius impētia, ad cū locū perseri debet, quā ipsius debitoris, vt videre est in cōmodato, l. si vt certo. §. 5. idem Labro vācē dicit sup. commod.* Ego si in Asia depositū quid fuerit, ea tamē lege vt depositū Romæ reddatur, restituendū est depositū Romæ sumptib. depositarij, vt se liberet ab obligatione, alioqui nūquā liberabitur si dominus alibi quā Romæ recipere depositū nolit. De c. In actione depositi cum sit bona fidei, estimā sunt

fitum reddatur, vt & in specie legi si cū Cornelio 82. Iūctā. l. si quis seruo 18. cod. tit. l. qui vt 76. *infra de furt.* hoc enim casu non potest videri depositum restitutum ex bona fide, & tamen semper adesse debet, & quæ si adit, sufficit, vt nihil dolo malo factū videatur *l. quod re; sup. de reb. credit. §. si quis agēs. 33. vers. Janē si tam magna causa. Infra de adit.* Proinde malē Accurs. Sabinus sententiam ab Vlpiano corrigi existimat, quā de contrario Vlpianus magis ac magis confirmat.

b Sed et si ante. RAT. DV8. nō potest seruus facere furtū rei dominicæ, nisi eā cōtraheret inuito domino ex furti definitione quæ traditur in *l. 1. §. vlt. infra de furt.* ergo postquā furtū fecit, nō potest eā re aut deponere, aut depositū recipere nili inuito domino.

De c. Potest fieri, vt & seruus rei dominicæ furtū fecerit, & depositarius, penes quē seruus deposuit, ignoret tamē furtiuatē esse, quo casu cū existimet re ex domini volūtate depositū a seruo accipere, vtique potest eidē depositū reddere bona fide, bonā enim fidē facit non veritas, sed error, qui modō sit iust? & probabilis *l. 3. in princ. sup. de S. C. Maced. & ad inducendum bonā fidē plus valet quod est in opinione & existimatione quā quod in veritate.* Sufficit ergo ad libertatū depositarij, vt putet dominū cuius seruo depositum restituit, non inuitum fore.

c Nō tantū autē. RAT. DV8. Seruus qui a domino vel alienatus est vel manumissus, nihil amplius ei acquirere potest, sed vel sibi ipsi si manumissus fuerit, vel nouo domino si alienatus. Solius enim domini, qui nunc est, persona inspicitur, cū de faciendi per seruum acquisitione tractatur, tot. tit. per quas pers. nob. acqu. *infra de iur. l. 1.* Ergo si seruum meum qui apud te rem meā deposuerat, alienauero vel manumissero, fieri nequit vt tū reddam ei restitutus, quia mihi fiat iniuria, nec potest videri restituta mihi res quæ ei restituta fuit, per quē nihil mihi acquiritur potest. De c. Nihil a depositario exigimus, nisi vt depositū restituat bona fide, vt proximē diximus. Restituit autē bona fideis etiā qui seruo alienato vel manumisso restituit a quo acceperat, dūmodo alienatum eū vel manumissum ignoret, quando enim ignorat, iusta habet causam existimandi se depositū seruo reddere ex mea volūtate, cū me adhuc dominū esse arbitretur, *d. l. si quis seruo 18. & l. quod seruus 35. de solut.* Idēq; in ceteris omnib. debitoribus seruandū esse Vlpianus hic subiicit ex Pomponio, vt scilicet ad liberandum debitorem quemlibet sufficiat factam esse solutionem ei quem debitor vetum creditorem esse suspicabatur, dummodo non nimia credulitas, sed iusta ratione motus ita fecerit, *l. qui hominem 24. §. si Titium & seq. & §. si debitorem D. de solut.*

12. POMPONIUS libro 22. ad Sabini.

SI in Asia depositum fuerit, vt Romæ reddatur: videtur id actum: vt non impensa eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius qui deposuit.

Ad l. Si in Asia 12.

RAT. DV8. Debitū certo loco sicuti nō alio loco solui potest nisi volēte creditore in *l. penult. sup. de eo quod certo. Ita neq; alterius impētia, ad cū locū perseri debet, quā ipsius debitoris, vt videre est in cōmodato, l. si vt certo. §. 5. idem Labro vācē dicit sup. commod.* Ego si in Asia depositū quid fuerit, ea tamē lege vt depositū Romæ reddatur, restituendū est depositū Romæ sumptib. depositarij, vt se liberet ab obligatione, alioqui nūquā liberabitur si dominus alibi quā Romæ recipere depositū nolit. De c. In actione depositi cum sit bona fidei, estimā sunt

omnia ex bona fide *§. in bona fidei Infra de act.* Atqui non esset ex bona fide, vt depositarius impensam suā depositum perficere & reddere cogetetur, cū depositum non depositarij gratia fiat, vt cōmodatum fauore solius commodatarij, *d. l. si vt certo, §. nunc videndum sup. commod.* Sed tantum fauore deponentis quem proinde æquum est impensam omnem agnosce quæ ad restituendū depositum necessaria est: ne aliqui suum ei officium quod amico in succipiēdo deposito præstiterit, *l. si seruus 61. §. quod verū infra de furt.* Simile aliqd est in *l. si & si 11. §. 1. supra: ad exhib. l. idēq; §. idem Labro infra tit. prox.*

Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est; a-

puđ quem depositum est. vbi verò depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudiciis. Sed dicendū est, si velit actor suis impensis, supque periculo perferri rem Romam, vt audiendus sit quoniam & in ad exhibendum actione id seruatur.

Ad §. Depositum. 1.

RAT. DVB. Eadem causa esse solet & debet distractus quæ est contractus ex vulg. *regula. nihil tam naturale* 35. de reg. iur. l. si quis absentis. §. 5. u quoq; *infr. de ob. & act. l. 2. C. vbi causa in integr. agit. fit.* Atqui obligatio depositi in eo loco contrahitur vbi fit depositum l. omnem. 20. cum leg. precedenti §. 1. *supr. de iudic.* Ergo vt ea obligatio dissoluatur, necesse est depositum reddi in eo ipso loco in quo contractum est.

DEC. Depositum restitutio fieri non potest, nisi res deposita sit præfens, ergo nec alibi restitui potest quam vbi est, dummodo ibi sit sine dolo malo depositarij, nec proinde quicquam refert vbi depositum contractum sit, sed tantum vbi res sit eo tempore quo depositum restitutio postulat. Idemq; regulariter obieratur non tantum in ceteris bonæ fidei iudiciis, vbi scriptum est, sed etiam in actionibus ad exhibendum & in rem quæ sunt arbitrariæ l. quod legatur. 38. *sup. de iudic. l. si res mobilis. 10. cum duab. seqq. supr. de revind. l. ciuites 47. in princip. de leg. 1.* Hoc autem est intelligendum de eo casu quo non conuenit de re deposita certo loco restituenda, alioqui seruandū erit quod scriptum est initio huius legis, iuncta l. 3. *in fin. de act. empt.*

a Sed dicendum est. Hic verticulus mihi valde suspectus est, & parum abest quin putem esse Tribonianum. Nec enim videtur habere rationem vllā, vt depositarij, qui Ephesi depositum accepit, cogatur rem depositam perferre Romam, etiamsi maxime

2 ¶ Cum sequestro recte agetur depositi sequeltraria actione, quum & in heredem eius reddi oporteat.

Ad §. Cùm sequestro. 2.

RAT. DVB. Actio sequestraria est actio depositi, sicut sequestræ ipsum depositum Lei apud quæ §. 5. 1. & vlt. & l. seq. *supr.* Ergo nihil fuit necesse sequestrariam actionem specialiter proponere, cum sufficeret actio depositi, non enim sunt multiplicandæ actiones sine necessitate l. 1. *supr. de public. in rem act. l. 2. §. vlt. infr. de ri bon. rap.*

DE c. Actio depositi habet se ad actionem sequestrariam vt genus ad speciem: nam omne quidem sequestrum depositum est, sed non omne depositum est sequestrum, sed illud demum quod à pluribus in solidum certa conditione tertio cuidam custodiendum traditur reddendumq; d. l. *proprie* 6.

3 ¶ Quemadmodum quod ex stipulatu, vel ex testamento dari oporteat, post iudicium acceptum cum detrimento rei perit: sic depositum quoque eo die, quo depositi actum sit, periculo eius apud quem depositum fuerit, est, si iudicij accipiendi tempore potuit id reddere reus, nec reddidit.

Ad §. Quemadmodum. vlt.

RAT. DVB. Causæ fortuitæ pertinent ad dominū, vulg. l. que fortuitu. 6. & l. pignus. 9. C. de pignor. act. l. contractus 23. *in fin. de reg. iur.* Atqui is qui deposuit non eo minus manet dominus, quod cum eo depositarius litem fit contestatus; dominia enim rerū non nisi certis, & legitimis modis admittuntur, inter quos non est litis contestatio. Ergo nec depositum periculo depositarij esse debet, quamuis iudicij accipiendi, id est litis contestatæ tempore, potuerit de-

positum reddere, nec reddiderit. D e c. Litis contestatio semper inducit malam fidem & dolum: indeque est, quod dicere solemus; omnes possessores post litem contestatam fieri præres, id est prædones, l. sed est. 25. §. si ante *supr. de pet. hered.* quia quale quid est cum petitur tale dari debet l. 2. *infr. de sur. Petitur autem cum domum cum sit litis contestatio l. amplius non peti. 15. infr. sat. rem hab. l. vinum 22. supr. de reb. cred. Et inspicendum semper est vltimum iustans quo*

supr. fuit ergo necessaria specialior actio ad sequestrum repetendū, quæ ideo sequestraria dicitur, & habet easdē præstationes quas actio depositi, quia & perinde bonæ fidei est, de qua in l. *proprie* §. 1. & seq. C. hoc tit. & in d. l. ei apud quem §. 1. *supr.* & l. p. nulli. *infr. eod.* Ideoque datur etiam in heredem sequestræ, non minus quam generalis actio depositi l. in depositi 9. *supr.* quia æquè nascitur ex contractu d. l. *proprie.* Quamuis verum sit heredem sequestræ non fuisse electum à contrahentibus vel à iudice, quæ ratio erat dubitandi ad postremam partem huius §. Sed neq; heres depositarij eligitur, cum sit inceptor, & nihilominus ex defuncti contractu, & ob ipsius dolum tenetur, & quidem in solidum si solus heres sit d. l. in depositi, & l. si hominem 7. §. 1. *supr.*

positum reddere, nec reddiderit.

D e c. Litis contestatio semper inducit malam fidem & dolum: indeque est, quod dicere solemus; omnes possessores post litem contestatam fieri præres, id est prædones, l. sed est. 25. §. si ante *supr. de pet. hered.* quia quale quid est cum petitur tale dari debet l. 2. *infr. de sur. Petitur autem cum domum cum sit litis contestatio l. amplius non peti. 15. infr. sat. rem hab. l. vinum 22. supr. de reb. cred. Et inspicendum semper est vltimum iustans quo*

quo solui res potest. *l. si Calendis. 11. infr. de re iudic.* Vltimum autem instans quo totum potest. Et res & debetur ex contractu, est instans litis contestatæ, quia per contestationem fit nouatio. *l. aliam. 19. infr. de nouat.* Et per eiusmodi nouationem permittitur tota obligatio quæ ex contractu nascebat. *l. 1. vlt. C. de vsur. rei iud. si fundus. 16. §. si plurius. infr. de pignor.* Et sane si mora sola effectum hunc habet, ut totum rei periculum transferat in moratorem: etiam in actionibus stricti iuris cuiusmodi sunt actiones ex stipulatione, vel ex testamento. *leg. si legat. 23. & sequentibus. l. si seruum. 91. §. sequitur. & 3. vlt. infr. de verb. ob. l. uncta l. alias. 6. supr. de in lit. iur. l. si heres. 5. supr. de eo quod cert. loc.* quanto magis obtinere id debet in actionibus bonæ fidei, cui nihil tam contrarium est quam dolo & mala fides. *§. 3. vlt. infr. pro soc. l. si dolo. 5. C. de rescind. vend.* Idco autem sciamora effectum hunc

II. PAVLVS libro 31. ad Edictum.

SI quis inficiatus sit non aduersus dominum: sed quod eum, qui rem depositam petebat, verum procuratorem non putaret, aut eius, qui deposuisset, heredem: nihil tunc malo fecit. ^a postea autem si cognouerit, cum eo agi poterit: quoniam tunc incipit dolo malo facere, si reddere eam non vult.

Ad l. si quis inficiatus. 13.

R A T. D V B. Inficiatio falsa, quamuis furtum non sit, tam. n. prope furtum est. *vt Celsus scribit in l. inficiando. 67. in prin. infr. de furt.* Quia cum sit mendacium, dolo non caret. Id quoque comparatæ sunt quedam actiones quæ dicuntur inficiatione crescere, & dantur in duplum. *l. contra negantem. 4. C. ad leg. Aquil. l. doli. 5. §. hac actio supr. de seru. corrupt. l. uncta l. inde seratus. 23. §. hac actio. ad leg. Aquil.* Atqui datur actio depositi contra depositarium qui in dolo est, *l. 1. §. vlt. & passim supr.* Ergo danda est etiam contra inficiatum.

D E C. Ea demum inficiatio prope furtum est, quæ fit contra dominum ipsum deponentem, at non etiam illa quæ fit contra eum, qui depositi agit procurator nomine, si nequeat esse procurator, aut contra heredem quem depositarius inficietur heredem esse, non enim hoc casu fit inficiatio depositi, sed qualitatis quæ sibi adrogat, qui agit. Ergo ex huiusmodi inficiatione cõdennari nõ potest depositarius, cum nondum sit in dolo, sed in probabili & iusta ignorantia facti scilicet alieni. *l. vltim. infr. pro suo.* Semper enim is qui agit tanquam talis, id est tanquam procurator aut heres aliusque talem se ante omnia probare debet, cum & heredem & procuratorem esse facti sit facta autem non præsumitur nisi probentur. *vulg. l. in bello. §. facta autem res infr. de captiv. & possit.*

^a Postea autem si cognouerit. **R A T. D V B.** nihil

1 Competit etiam condictio, depositi rei nomine: sed non ante quã quid dolo admissum sit. non enim quemquam hoc ipso, quod depositum accipiat, condictione obligari, verum quod dolum malum admiserit.

Ad §. Competit. 1.

R A T. D V B. Appellamus actiones omnes personales condictiones, quibus intendimus aduersarium dare aut facere oportere. *§. appellamus 15. infr. de action.* Atquin is qui agit depositi, intendit aduersarium facere oportere, id est restitui, cum rei restitutio sit facti, qui restituere. *68. supr. de rei vind.* Ergo etiã actio depositi quamuis in personam sit, dicitur tamen condictio potest, & conueniunt, ut fatendum est rei depositi nomine condictionem competere etiam

habet transferendi periculum in moratorem, qui alioquin solo rei intentu liberaretur: quod si mora facta non esset habuisse creditor rem sibi debitam, eamque alij vendere potuisset, atque ita se ab interitus & peremptionis periculo liberat, *l. item si verberatum. 15. §. vlt. vbi diximus. supr. de rei vind. l. cum res. 47. §. vlt. de leg. 1. l. unge l. si autem. 14. §. sed & si quis supr. de const. pectun. l. 1. §. reditum. 34. & l. penult. infr. de vi & vi armat. l. si homo. 45. supr. de rei vind.* Nec tantum depositarius post moram etiam extra iudiciale, ac multo magis de casu fortuito, sed etiam is qui impedit ne depositum reddatur. *Novell. de deposit. & de denuntiatio. in prin. 6. 1.* Sunt tamen qui cum Martino hunc & intelligant de eo casu quo res deposita, quæ penes depositarium petitur, nõ fuerit æquæ penes deponentem peritura ex *l. si plures. 14. §. 1. infr. vbi dicemus.*

potest imputari ei, qui ab alio tanquam procuratore vel herte se conuentus iudicium accepit, ante mandati exhibitionem, aut aditæ hereditatis probationem quæ sæpe difficilis est. *l. quia plerumque 3. supr. de interrog. in iur. fac.* Nec quod actor reuera procurator vel heres sit ad rem facit, cum paria nisi nõ esse & nõ apparere *vulg. §. si aduersus. infr. de nupt. l. duo sunt Titij. 30. infr. de testam. iur.* Ergo non eo magis depositarius teneri potest actione depositi quod postea cognouerit actorem vel procuratorem esse vel heredem eius qui deponit, præsertim cum nihil imputari possit heredi, cur ab initio non venerit instructus & allatis secum probationibus, siquidem in potestate actoris est quando agat, non etiam in potestate rei quando conueniatur. *l. pure. 5. §. vlt. infr. de dol. mal. except. l. perenda. 6. C. de temporib. in iur. restit.*

D E C. Ignorantia quidem facti a iuri semper tollerabilis est, *l. vlt. pro suo.* Sed tandiu duntaxat quãdiu durat, vbi verò cõscientia superuenit, non potest dolo carere inficiatio si semper duret. Neque verò nouum est, eum qui ab initio dolo caruit, incipere postea esse in dolo & noua causa quæ postea superuenit, *d. l. 1. §. est autem 22. & 23. supr. l. 1. §. circa infr. de dol. mal. except. l. illud 7. §. si cuius vers. si tamen supr. de trib. ad.* Ergo statim atque depositarius cognouit eum qui depositum reposcit tanquam procurator, aut procuratorem esse aut heredem, incipit dolo malo facere si rem depositam reddere non vult, ac proinde actione depositi rectè conueniatur.

priusquam dolo malo quid admissum sit, sicut & depositi actio statim competit, *l. 1. §. idem Pomponius 14. & d. §. est autem 22. supr. hoc tit.*

D E C. Dicebantur quidem olim omnes personales actiones cõdictiones, sumpta denominatione à denunciationibus quæ ad exercendas personales actiones erant necessaria, cum peritica lingua condicere nihil aliud esset quàm denunciare, ut scribit Iustinianus, in *d. §. appellamus.* Quomodo & hodie rectè quis dixerit condicere cenam, id est denunciare. Sed post antiquatũ illum vsum denũ.

dixerunt: quia æquum esset, naturalem interitum ad actorem pertinere, utique cum interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.

Ad §. Siue autem. 1.

RAT. DV. Depositarius non tenetur, nec conueniri potest nisi propter dolum quem admiserit aut prinquam conueniretur, aut eo ipso tempore quo conuenus fuit l. 1. §. est autem supr. Ergo si pendente iudicio & ante rem iudicatam res deposita peruenit etiam naturali interitu, & qui apud deponentem æquè obtingere potuisset, dicendum est nihilominus depositarium teneri, quomodo teneretur etiam si mora tantum intercessisset. l. quod res §. sup. de reb. cred. l. sex legati causa 23. & seq. infr. de verb. ob. Est enim in vnus ex effectibus præcipuis moræ, ut periculum rei totum trāsferat in moratorem l. si seruum. 91. §. sequitur. & §. ult. de verb. oblig. l. in mo 81. §. 1. eod. tit. Quanto magis si species quæ petiit ex contractu bonæ fidei debeatur, cuiusmodi est contractus depositi: longè plus enim potest mora in actionibus bonæ fidei quam in strictis, ut constat ex l. mora. 32. §. in bonæ fidei, iuncta l. vsura 34. & seqq. & l. videamus. 38. §. si actionem & §. antepen. infr. de vsur. l. 3. §. si per venditorem infr. de act. emp. Quemadmodum & plus potest dolum quam mora, dolum autem delictum est; mora verò non æquè, sed tantum culpæ est; quamuis & interdum possit esse sine culpa, puta cum nascitur ex re ipsa ut in l. curabit. §. C. de act. emp. l. Titia Scio. 87. §. vsuras. de leg. 2. aut ex sololapsu diei ex l. ad diem 77. de verb. ob. l. cum quidam 77. §. si pupillo de furt. Ergo quemadmodum in cōditione furtiua; quæ datur cōtra furem, & nascitur ex dolo & delicto furis, non distinguimus an res furtiua æquè fuerit peritura, nec ne, ut constat ex §. ult. inst. de oblig. quæ ex del. nasc. l. in resurrectione. 8. in princ. iuncto §. conductio legis præcedit & l. ult. supr. de cond. furt. l. subtractio 9. C. de furt. l. 1. §. restituisse & l. merito in fine inf. de vi & vi armat. l. 1. C. quod met. caus. ita nec in actione depositi distinctio illa est adhibenda, cum imputari possit depositario, quod semel doli fecerit, cum depositi restitutionem denegauit. d. l. 1. §. si rem depositam 24. supr. hoc tit. Et ratio est, quia si depositarius rem depositā domino restituisse, utique potuisset dominus eam statim vendere, atque ita se à periculo interitus quantumlibet naturali liberare l. item si verberatū 15. supr. de rei vend. l. cum res. 47. §. ult. de leg. 1.

DEC. Nunquam actio danda est ei cuius nihil interest, cum obligationes & actiones omnes ad hoc comparatæ sint, ut acquirat quisque sibi quod sua interest. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. ob. l. actionem 25. infr. de ob. & act. At qui nihil interest eius qui deposuit nec alterius actoris cuiuslibet, quod res deposita aut alio iure debita, statim restituta non fuerit, quoties constat fuisse illam æquè perituram penes actorem etiamsi restituta fuisset. Ergo hoc casu depositarium & alium debitorem quemlibet liberari quomodo est, sed hoc ita, si clarissime probet, quod plerumque difficilimum est æquè rem penes actorem fuisse omnimodo periturā, puta si homo debitus statim post interpellatum debitorem repentino percussus morbo perierit, ita ut certum sit medium tempus nullum intercessisse quod vendi po-

uerit aut si constet actorem numquam fuisse venditum aut seruum depositum tā vitiosum & nequam fuisse, ut verisimiliter nemo eum fuerit empturus: sufficit enim ad retinendum in obligatione debitorem, ut potuerit actor re à se petitam si fuisset restituta, vendere d. l. item si verberatū infr. & d. l. cum res §. ult. Intellige tamen cum Accursio nisi depositarius aliusve debitor quilibet iustam linigandi causam habuerit, ut in l. qui solidum 78. in princ. & §. etiam de leg. 2. Iniquum enim esset cogi quem ob eiusmodi periculum naturalis interitus indefensum ius suum relinquere, ut eleganter scriptum est in l. illud. 40. supr. de her. pet. Vbi vide quæ de tota hac questione inter Martinum & Ioannem tantopere controuerfa fuisse scriptis. Et ad d. l. item si verberatū, puta si ius retentionis habebat depositarius aut commodatarius ob impensas à se factas in rem conferuandam, ut in l. in rebus 18. §. possunt. supr. commod. l. creditoris 25. ult. infr. de furt. Sed nos eum casum tractamus, quod depositarius in mora fuerit, adeoque in dolo non reddens depositum, qui proinde nullam satis iustam litigandi causam habuerit, ut in l. si in Asia 12. §. ult. supr. hoc tit. Excipitur solus fur & raptor d. l. subtractio. 9. C. de furt. & d. l. 1. C. de his quæ vi metus caus. gest. quoniam scilicet odio inducuntur, ut quousque delictum per obligationem purgauerint, vno quoque instanti moram non facere intelligatur d. l. in resurrectione §. 1. & d. l. ult. de cond. furt. iuncto §. sic itaque, inst. de action. Sed extra hunc casum sequenda omnino est distinctio huius §. quæ probatur etiam apertissime ex l. si quisque, in princ. infr. de iur. dot. Vbi dicitur non teneri maritum iudicio de dote, etiam si moram fecerit in exigido Stichus qui in dote delegatus fuerat si æquè apud maritū moriturus Stichus fuerit, & ex l. ult. §. si ea conditio sup. ad l. Rhod. de iact. l. si duo 16. §. ait prætor supr. de pen. constit. l. item si cum 14. §. quatenus. vers. quod si homo, vbi etiam diximus supr. quod met. caus. Proinde verum non est quod quidam apud Accursium tenent dicere distinctionem hanc specialem esse in deposito, in quo plerique alia sunt speciaalia & singularia, cum ex legibus supra citatis appareat aliis plerisque casibus idem scriptum esse: sed longè grauior Accursij nostri error in eo est quod hunc §. intelligit de eo casu quo res deposita intercedit, non solum ante rem iudicatam, ut Caius hic loquitur, sed etiam ante motam cōtrouersiam & contractam moram, ut inferat depositarium nō solum in dolo non fuisse, sed neque in mora, quasi si in mora fuisset, aliud responsum fuerit l. C. cum tamen verba Caij sint aperta traditis de eo depositario qui actione depositi cōuentus fuerit, & de ea re deposita, quæ pendente iudicio perierit. Et postquam iam agi cōperat, ac proinde post motā cōtrouersia prius enim est moueri cōtrouersia quā litem contestari l. sed & §. 25. §. si ante de hered. pet. Et rursum prius litē contestari, quā rem iudicari l. item videndum 18. §. si quis eod. tit. l. questum 30. supr. de pen. Itaque sciendum est neque Accursium neque Ioannem ad hunc textum respondere potuisse.

15. IULIANVS libro 13. Digestorum.

Qui rem suam deponi apud se patitur, vel vtendam rogat: nec depositi, nec commodati actione tenetur: sicuti qui rem suam conducit, aut precario rogat: nec precario tenetur, nec ex locato.

Ad l. Qui rem 15.

R A T. D V B. Actioni depositi vel commodati non potest obici exceptio dominij l. ita vt si fur. 16. *supr. commod.* vbi diximus Ergo etiam is qui rem suam deponi apud se patitur vel vtendam rogat, nō eo minus conueniri potest actione depositi vel commodati.

D E C. Multum interest, an alieni dominij exceptionem obiciat depositarius vel commodatarius, an proprij alieni non potest d. l. ita vt l. i. §. si prado *supr. hoc tit.* Ac proprij potest, vt in hac lege. Et ratio diuersitatis illa est quam adfert Bartol. quod etiam res aliena deponi & commodari potest, propria non potest, non magis quam emi aut conducit aut precario vel pignori accipi, l. neque pignus 45. de reg. iur. l. sua rei 16. *infr. de contrah. empr. l. qui rē 20. C. de locat. l. bona fides 31. vers. si tamen infr. hoc tit. & l. ei a quo. inf. de vsucap.* Proinde cum non teneat contractus, neq; obligatio neque actio vlla ex eo nasci potest, prius enim est, vt contractus teneat, quam vt ex eo nascatur obligatio, & prius est vt obligatio nascatur, quam vt actio ex ea detur planē, si nō appareat continētē de dominio depositarij vel commodatarij, vel condōctoris, equū est prius possē sionē restitui, & postea de dominio litigare. Quā in rē cōparata est actio q̄ nostri vocāt, cōdictione ex lege si quis condictionis 25. C. de locat. vbi in praxi frequētissimus vsus est, p̄sertim verō cūm agitur ex loca-

16. AFRICANVS libro 7. Quæstionum.

Si is, apud quem rem deposueris, apud alium eā deponat, & ille dolo quid admiserit: ob dolum eius, apud quem postea sit deponitum, eatenus eum teneri, apud quem tu deposueris, vt actiones suas tibi præstet.

Ad l. Si is apud quem 16.

R A T. D V B. Cūm primus depositarius, rem apud se depositam penes alium deponit ignorante domino qui primus deposuit, æquū est præstari ab eo factum & dolum secundi depositarij, quippe cū non fuerit secundus depositarius in ea re dolū admittens, si prior depositarius rem sibi commissam custodiendam non penes alium deposuisset: non enim culpa caret qui rem sibi commissa aut negligit, aut donat, l. cum hi 8. §. si prator adiuns. *supr. de transact.* Vnde nostri cunctantur brocardicū illud, eum qui debet aliquid curare, nō debere illud donare, id est alij curandum committere, ex l. minorū C. de prad. minor. d. factum curatoris 22. C. de pact. l. i. §. si rem *supr. de offi. proc. Caesar.* Ergo etiam priorem depositarium teneri æquū est actione depositi ob dolum a posteriore depositario admissum. Iuxta id quod iactare solent philosophi, causam causæ esse causam causari.

D E C. Depositarius non tenetur nisi ex proprio dolo, l. i. §. vlt. & *passim supr.* In proposito autem, nullus depositarij dolo est qui rem sibi datam custodiendam penes alium deposuit, sed tantum culpa mala: electionis, si alium depositarium minus intelligentem elegerit, quæ tamen culpa non tam

to, quæ propria illius legis species est. Illa etiam distinctio adhibenda est, an de sola possessione in contrahendo actum sit, an etiā de proprietate, nihil enim vetat dominum proprietatis acquirere sibi quocunq; titulo etiam emptionis & p̄catij possessionem quæ sit aliena, vt in l. certē 6. §. vlt. & l. seq. *infr. de p̄cat. l. si aliquam rem. 27. infr. de acquir. posses.* Nec tamen delincit, qui putent, eum, qui rem suam apud se deponi vel sibi commodatū patitur, hoc ipso donare cum videri, si sciens id faciat. Quorum sententia certē probabilis non est, vt conitat ex hac lege, quæ cūm de eo loquitur qui rem suam apud se deponi patitur, de illo vtrique intelligit qui patitur sciens esse suam, non qui ignorans, nam nec patitur qui ignorat, cūm patientia omnis imperitiam habere debeat scientiam l. 2. Cod. de seruit. & aqua l. si quis diuturno 10. *supr. si seruit. vind.* Nam neque tam facilis est donationis præsumptio, cūm donare sit perdere l. si filiusfamilias 7. *infr. de donat.* Neque fieri potest donatio, nisi vel per traditionem, vel per stipulationem l. Papinianus 20. *infr. de dona. int. vir. & vxor.* quorum neutrum fit per solam patientiam, eius præsertim qui patitur rem suam sibi tradi. Accipit enim hic, non tradit: illud planē constat neminem errantem rei suæ dominiū amittere l. si procurator meus 35. *infr. de acquir. rer. dom. l. si id quod 7. in fi. infr. de rescind. vend.*

lata est vt dolo æquiparari possit, sed tantum leuis quæ in depositi actione nō venit. Ergo non potest hoc casu prior depositarius teneri depositi, vt rem depositam restituat, quam nec habet nec dolo desinit habere, sed tamen quia obligatum habet posteriorem depositarium cuius dolo res amissa aut deterior facta est, eatenus teneri illum æquū est, vt actionem depositi, quam contra secundum depositarium habet, ei præstet qui deposuit, nimirum ex iuris regula quæ vult, vt quisquis teneatur ob hoc solū quod actionem aduersus alium habeat, eiusmodi actionis cessante liberetur, l. quod debetur 51. in fi. *supr. de pecul. l. i. §. si te rogauero. vers. si verō sup. hoc tit.* Inde fit quod Accursius notat, vt in actione negotiorum gestorum aliud dicendum sit, id est, vt non liberetur negotiorum gestor, præstans actiones quas habet aduersus eum quem ad aliena negotia gerenda imprudenter elegerit, sed indemnitate in omnimodo præstare teneatur ei cuius negotia male gesta sunt, l. nam & seruus 21. §. vlt. *supr. de neg. gest.* nempe quia negotiorum gestor non de dolo tantum tenetur vt depositarius, sed etiam de culpa leui, cui semper adscribenda est mala electio, l. cum quis rem 10. §. vlt. cum leg. sequenti *supr. commod. d. l. nam & seruus §. vlt.*

17. FLORENTINVS libro 7. Institutionum.

Licet deponere tam plures, quam vnus possint: attamen apud sequestrem non nisi plures deponere possunt. nam tum id fit, cū aliqua res in controuersiam deducitur. itaque hoc casu in solidum vnusquisque videtur deposuisse. quod aliter est, cū rem communem plures deponunt.

Ad l. Licet 17.

Lex hæc magistralis est & duas ponit differentias inter depositum in genere & sequestre, quarū pri-

ma est quod depositum in genere licet a pluribus quoq; heri possit, tamen etiam ab vno fieri potest: sequestre autē nunquam nisi a pluribus, tunc enim

locum habet cum aliqua res in controuersiam deducitur, & finis litis expectatur, aut saltem satisfactio, quæ in multis casibus pendente lite præstanda est, si fideiussor 7. §. ut suprà. si satisfactio cog. Controuersia autem nisi inter plures esse non potest, nec enim differt à lite, nisi quod lis constituitur per cōtestationem, controuersia autem dicitur ante litē contestatam, sed est 15. §. si ante sup. de hered. petis. Plerumq; autem accidit, vt res quæ in controuersia de ducitur, sequestranda sit, nō solum si satisfactio idonea desideretur, quā præstare sæpè difficile est: semper autē in commodum, l. 2. §. penult. sup. de iudic. l. 1. §. si pecunia 4. sacculo 36. & §. seq. sup. hoc tit. l. postquā 5. §. 1. infr. vt legat. vel fideic. cau. sed etiam si periculum sit ne forte pendente lite & controuersia litigatores ad rixas & arma deueniant, vt in l. si cuius 13. §. sed si inter duos, & l. si 1. acquissimum sup. de usufr. Quod frequētius accidit, cum de sola possessione quæstio est, quam si de proprietate litigetur, postquam cæca hominū cupiditas, vt Seneca dicebat, proprietatē à possessione se iunxit, unde fit, vt quāuis rei depositæ proprietates & possessio penes eū sit qui deposuit, nō penes depositarium, vt dicitur in §. 1. huius leg. Cum tamen apud sequestrum eadem res à plurib. deponitur, videantur singuli in solidum re deposuisse, non quasi duo in solidum eiusdem rei domini vel possessoris esse possint, quod non magis iure fieri potest quā per rerū naturā admitti dimensionū penetratio, l. 1. §. ex contrario infr. de acquir. poss. l. duo 19. infr. de precar. Sed quia cum vnusquisq; se & solum, & in solidum possidere cōtendat, deponit vnusquisq; apud sequestrū eā ipsam possessionē, quam habere se putat, ac proinde vnusquisq; in solidū, quod aliter est cum re

cōmunē plures simul deponūt: videtur enim singuli fortasse tantum deposuisse, quia cum de possessione consentiāt, satis intelligit nō posse se singulos nisi pro parte possidere, d. l. 1. §. sed fido 44. sup. hoc tit. Altera differentia est quæ ponitur in §. 1. huius leg. quod rei sequestrate possessionē penes sequestrū est, nō penes eos qui deposuerunt, id enim agitur huiusmodi depositione, vt neutrius possessionē id tempus procedat quo res penes sequestrū manet, quēadmodū Florentinus in d. §. 1. huius legi scribit. Alioquin esse iure necesse esset, vt nullius effectus esset sequestratio, nec tēmodū efficacē ad rixas compellendas. Quāuis si tōdo iudicis officio fiat sequestratio, aliud dicēdū sit, quia tunc custodie tantū causa fieri intelligitur, nō vt de iure veri possessoris quicquid detrahatur, tamen nec nisi ad impediendas rixas soleant iudices ex officio ad hoc remedium recurrere, l. interesse puto 39. vbi latius de hoc nostri tractant infr. de acquir. poss. Et ad hanc nimirum sequestrationis speciem pertinet titulus de prohibita sequestratione pecunie, non ad illam quæ fit ex contrahentium voluntate, quæ scilicet permissa semper est, & nunquam iudici prohibita. Quid enim aliud pronuntiare iudex posset, quā quod inter litigatores conueniret, l. iudicem 21. iuncta l. iudicium 13. sup. commun. diuid. l. si conueniret 26. infr. de iudic. l. 1. §. inde quaritur de nou. oper. nunciat. Cætera quæ de sequestratione dici possunt, & ad depositi sequestrationem ad actionem pertinent, iam explicauimus ad l. ei apud quem 5. §. 1. & seq. cum l. sequent. & ad l. fin. Asia. 12. §. cum sequestro sup. hoc tit. lunge l. sequestrer 110. de verb. sig.

I Rei depositæ proprietates apud deponētē manet, sed & possessio nisi apud sequestrum deposita est, nam tunc demum sequestrer possidet. id enim agitur ea depositione, vt neutrius interim possessionis tempus procedat.

Ad §. Reideposita. 1.

RAT. DVB. Depositarius saltem naturaliter possidet, l. commun. 7. §. neg. coloni sup. commun. diuid. & l. 4. sup. ad exhib. Possessio enim magis factū quā iuris est, l. 1. §. si vir uxori de acquir. poss. & l. deniq; 19. sup. ex quib. caus. maior. siue à pedib. siue à sedib. dicta possessio sit l. 1. inf. de acquir. poss. Atqui nō possunt duo simul possidere in solidū d. l. 3. §. ex contrario eod. tit. & d. l. duo 19. de precar. Ergo fieri nō potest vt rei depositæ penes deponentem possessio remaneat.

DVB. Possidere est sibi & animo domini habere, atqui depositarius sibi nō habet, neq; animo domini, alioqui furtum facit cum incipit sibi habere l. si quis inficiatus. 13. in princip. & §. 1. sup. hoc tit. Ergo verē & propriē non possidet l. officium 9. sup. de rei vindic. l. si rem mobilem 47. infr. de acquir. poss. Et cum dicimus depositarium possidere naturaliter de Asinina, vt aūt, detentatione, intelligimus, quæ propriē possessio non est, sed tota ex facto æstimatur, vt cum dicimus, naturaliter aperiri tabulas testamenti l. 3. §. aperire. infra. de S. C. Sylan. id est reuera & de facto, longeque aliud est possessionem naturalem habere aut esse in possessione, aliud verò possidere l. videamus. 38. §. si possessionem. infr. de usufr. l. si quis ante 10. infr. de acquir. poss. l. ceterē 6. §. si qui rogauit. infr. de precar. luncta l. naturaliter. 12. de acquir. poss. Idem iuris est in re commodata l. rei commodata

8. vbi diximus sup. commod.

a Nam tunc demū sequestrer possidet. RAT. DVB. Possidere est sibi & animo domini habere, vt iam diximus. Atqui sequestrer non sibi possidet, neque animo domini nō solum, quia scit rem alienam, vt de creditore pignoratitio scriptum est in l. pignori. 13. de usufr. Sed etiam, quia rem ea mente accipit quasi redditurus l. in princip. sup. Ergo non possidet.

DEC. Possessio quam sequestrer habet, in eo differt à cæteris possessionibus, quod non tam ex animo & sequestris voluntate pendet, quā ex mente litigantium, quæ sequestrum eligendo id egisse videntur vt à se possessionem abdicarent, eāq; in sequestrum transferrent, scilicet nisi contrarium probetur: potest enim admitti probatio in contrarium, vt Accursius notat, ex d. l. interesse 39. de acquir. poss. Alioqui facundum est sequestrū propriē nō possidere si veram possessionem ex eius animo æstimemus, quomodo regulariter æstimanda est, siue de naturali intelligas, siue de ciuili, verē enim ac propriē is possidet naturaliter qui sibi quidē & animo domini id est tanquā dominus rem habet, sed iniuste, vt fur & pædo, & male fidei possessor qui libet, cuiuslibet verò qui & animo domini & iuste, vt bonæ fidei possessor omnes, l. bonæ fidei 109. de verb. sig. & l. bonæ fidei. 48. de acquir. rer. dom.

18. NERATIVS libro 2. Membranarum.

DE eo, quod tumultus, incendij, ruina, naufragij causa depositum est: in heredem de dolo mortui actio est pro hereditaria portione, & in simplū, & intra annum quoq; in ipsum verò & in solidū, & in duplū, & in perpetuū datur.

Ad l. De eo quod tumultu. 18.

R A T. D V B. Actio depositi quæ datur in duplum contra eum apud quem tumultus, vel incendij, vel ruinae, vel naufragij causa res deposita est, pœnalis aut saltem mixta, cum in duplo simplicium cõtineatur, sicut dicimus de actione legis Aquiliæ; quæ partim pœnalis, partim rei persecutoria est, §. vi. autem, 19. iuncto §. in duplum 23. Inst. de action. Atqui pœnales actiones non dantur in heredem, ne quidem quatenus rei persecutionem continent, nisi de eo quod ad heredem peruenit, aut post litem contestatam. l. omnes pœnales 26. l. constitutionib. 33. inf. de obl. & act. l. inde Neracius 23. §. hanc actionem sup. ad leg. Aquil. §. huius autem verbi Inst. cod. Sicut neq; in patrem de peculio l. ex pœnali 58. de reg. iur. Ergo actio depositi de qua in l. in princip. sup. quæ pro deposito vel incendiij, vel ruinae, vel tumultus, vel naufragij causa facta, contra depositarium datur in duplum, non est danda in heredem ne quidem in simplicium ex reg. iur. in honorariis 15. de obl. & action.

D E C. Depositum quod fit vel tumultus vel ruinae vel naufragij vel incendiij causa, quæ necessaria est, non minus depositum est quam quod causam habet merè voluntariam, nec minus fauorabile est, imò fauorabilius, quod causam necessariam habet d. l. 1. §. 1. & seq. sup. Ergo cum obligatio huius depositi testificandi ex cõttractu nascatur, perinde atq; illa quæ ex simplici & voluntario deposito nascitur, nõ minus trãsire debet in heredem depositarij ad simplicium vq; quàm si voluntarij depositum proponeretur. Nam vq; ad simplicium merè rei persecutoria est, non pœnalis, quomodo de actione serui corrupti scriptum est in l. ult. sup. de seru. corrupt. In eo autem dicitur quod excedit simplicium, pœnalis est, & idcõ nec in heredem datur ex natura pœnaliũ actionum: nec quod datur in heredem ex dolo defuncti, facere potest, vt eo minus debeat dari in simplicium, quia licet per eã dolus defuncti vindicetur, nascitur tamen ex cõttractu, & meram rei persecutionem continet, idque ex regula leg. si hominem 7. §. datur, vbi diximus sup. hoc tit. Aliud enim est nasci actionem ex dolo & delicto, aliud verò nasci ex cõttractu ad vindicandum dolum. At quia in eo quod excedit simplicium, non rei persecutoria, sed pœnalis est, non datur in heredem vltra simplicium, neq; enim hac parte ita ex cõttractu nascitur quàm ex delicto, & ex edicto prætoris, siquidem perfidia crimen crescit, cõ id quod depositum fuerat ex causa tumultus, vel incendiij vel naufragij, per depositarij dolum nõ restituitur, vt Vlpianus noster tractat in d. l. 1. §. hac autem 4. sup. hoc tit. In eoq; erant grauiter qui cõttra nos scribere ausi sunt, actionem depositi quæ in his quatuor causis à prætoribus in duplũ data est, esse merè ex cõttractu, cum tamen fateantur esse pœnales. Nec enim fieri potest, vt actio vlla sit ex cõttractu & pœnalis, cum omnes cõttractus cõparati sint & omnes actiones ex cõttractib. ad rem aliquã persequendã, l. actionib. 5. §. 1. de ob. & act. l. stipulatio ista 38. §. alteri de verb. obl. nulla verò actio sit quæ pœnã persequatur, nisi si quando pœna ipsa in stipulationem, aut in alium cõttractũ deducta sit quæ dicitur stipulatio pœnalis: de qua dicitur in l. si pacto quo pœnã 14. l. duo socii act. 71. pro socio l. pradiu 27. inf. de act. empt. Et quæmadmodum falsa est propositio quã iidẽ adhibuunt, paucas esse actiones ex delicto merè rei persecutorias, cõ tã multæ sint, quas retulimus ad l. in conditione 9. sup. de cond. furt. ita & multo magis falsa illa est quam subiiciunt ex cõttractu, descendentes actiones paucas esse pœnales,

debuerant enim scribere nullas esse penitus, quod fuisset longè verius, quàm quod antea tã sæpe scriperant ex delicto actiones merè rei persecutorias nullas esse. Et quãvis prætor optima ratione separauerit causas istas depositi necessarias à voluntariis, dando actionem in duplũ ex causa depositi necessariam, non etiã ex voluntaria, negotamen posse hanc separationem fieri, vi & potestate cõttractus. Nego actionem ex cõttractu depositi, licet causam necessariam habetis, trahi potuisse ad duplum, nec vltra quàm re vera depositum sit, nisi eã actionem pœnales prætor edicto suo talẽ induxisset, nõ enim potuit facere vt pro centũ depositis ex quacũq; tamẽ causa, reddi tamẽ ducta deberet actione ex cõttractu depositi. Quippe quod cõ nõ nisi re & traditione cõttrahatur l. 1. §. in quoque inf. de obl. & actio, non vltra id quod reuera traditũ & depositũ est, obligare depositariũ potest ex regula leg. cõ vltra 4. C. de non num. pec. l. si tibi 17. sup. de pass. l. rogasti 11. §. si tibi sup. de reb. cred. Quid ergo fecit prætor, nimirũ quod potuit, & quod fuit æquissimũ, vt maior depositarij perfidia, quæ vltra simplicium actione ex cõttractu coerceri non poterat, noua & pœnali actione ex edicto ipso, pposita vq; ad duplũ coerceretur, quo edicto nihil opus fuisset, si sufficeret actio ex cõttractu, etiã cum prudenti interpretatione in eam rem potuisset, sicuti nec fuit necessarium edictũ vllum ad hoc vt in actione depositi lis per inactionem cresceret in duplum, sufficiente scilicet in eam rem iuris ratione & prudẽtiam autoritate: & ita intelligendum est quod Iustinianus scribit in §. rei persequenda 17. vers. plane si depositi, de actionib. mixta esse hanc depositi actionem si ex his causis agatur, aut contra depositariũ aut cõttra heredem ex dolo proprio ipsius heredis, quod conuenient cum hac lege. Porro quæ ratio facit vt actio hæc depositi, quæ cõttra depositariũ datur in duplũ, nõ detur cõttra heredem depositarij nisi in simplicium, nepe quia in eo quod excedit simplicium, cõttra pœnalis est. Eadẽ efficere videtur vt neq; post annum dari debeat in depositariũ, quia pœnales actiones, neq; post annum neq; in heredem dantur d. l. in honorariis. Et tamẽ scribit Neracius dari eam aduersus depositarium in perpetuum, quod pugnat videtur cum supradicta regula. Quod si intelligas, vt quidã apud Accursiũ de actione hac in duplũ, quatenus simpliciter actionem cõtinet, atq; ita quatenus rei nõ pœnæ persecutoria est, conueniet vt æque falsũ sit quod prima pars huius legis habet, in heredem depositarij dandã esse nisi intra annum. Constat enim actiones omnes præsertim ex cõttractu descendentes, quatenus rei persecutionem cõtinent dari etiã post annum, d. l. in honorariis. Et rursum eas quæ pœnales sunt, ne quidẽ intra annum dari possẽ cõttra heredem, aduersus quod nullo modo transeat, nisi de eo quod fortè ad ipsum peruenierit, vt eadẽ lex ait. Ac sanẽ, sciendum est, esse aliquid in hac actione speciale, & diuersum à cæteris siue rei persecutorijs, siue pœnalib. actionib. vñ, nimirum quãvis sit pœnalis in eo quod excedit simplicium, nihilominus detur in depositariũ etiã post annum, & in perpetuum: & rursum quãvis vna sit actio eãq; pœnalis, tamen detur cõttra heredem vq; ad simplicium & in perpetuum. Cuius diuersitatis ratio petenda ex eo est, quod iã diximus, actionem hanc quatenus rei persecutoria est, nasci ex cõttractu, id est vq; ad simplicium. In eo autẽ quod excedit simplicium, id est, quatenus pœnalis est, nõ nasci ex cõttractu, sed ex delicto induci per edictum prætoris. Cuius edicti verba ab Vlpiano relata in d. l. 1. §. 1. sup. hoc ipsum aperte sonant

vt &c

vt & contra depositarium danda sit in duplum, & contra heredem depositarii, cum ex dolo defuncti conuenitur in simplum, nulli additis verbis illis, *intra annum*, quæ addere prætor solet in iudicendis actionibus ex delicto pœnalis, vt intelligamus vtroque casu actionem hanc esse perpetuam, sed in duplum contra depositarium, in simplum contra heredem nisi heres ex proprio dolo conueniatur, quo casu æque in duplum est, vt ipsa etiam edicti verba probant. Quod si pergas quætere, cur prætor hanc actionem pœnalem aliis verbis, & conditionibus induxerit quàm cæteris, dicâ ita factum ab eo esse, quod actio hæc non tantum sit mixta ex pœna & rei persecutione vt cætera, sed ex contractu & delicto simul, quod nescio an vlli alij actioni pœnali conuenire possit, illud tantum explicandum superest, quid tibi Neratius velit cum in hac lege scribit de eo quod necessaria causa depositum est agi contra heredem ob dolum defuncti in simplum, & intra annum quoque. Hæc enim posteriora verba sunt quæ Accursius noster intelligere non potuit, existimans ex duabus quas adferre interpretationibus, primam esse veriore, quæ negat teneri heredem depositarii in simplum post annum, improbatâ posteriore quæ vult actionem in simplum dari in perpetuum etiam contra heredem, nempe quia nō potuit ad verba illa, & intra annum quoque, respondere, quorum tamen sensus proculdubio non alius est quàm quem nos attulimus in errore 4. Decad. 76. de error. Pragmatis. vt scilicet actio hæc quæ contra depositarium datur, & in dupli & in perpetuum, sicut in heredem depositarii in simplum, id est nō ad duplum, ne quidem intra annum, quamuis solet prætor esse facilior ad dandam actionem pœnalem intra annum quàm post annum, quod nos supradicto loco plurius explicauimus. Itaq; nō est in hac lege constituenda triplex Antithesis inter depositarium & eius heredem, vt vulgo fieri ab interpretibus solet, quasi depositarius teneatur in solidum omni casu, depositarii autem heres si coheredē habeat, non teneatur nisi pro hereditaria portione. Item vt depositarius teneatur in duplum, he-

res autem ex dolo defuncti in simplum duntaxat. Denique vt depositarius teneatur in perpetuum vltique ad duplum, heres verò non nisi intra annum etiam ad simplum. Tertia enim illa Antithesis si cuti falsa, ita nulla hic est, sed priores tantum duæ, quarum primam iam satis explicauimus in d. l. si beminem. 7. §. datur. supr. vbi eadem sententia proponitur, sed generalior in omni deposito, siue necessariam, siue voluntariam causam habente, vt si plures sint depositarii heredes, omnes quidem simul teneantur in solidam etiam ex dolo defuncti licet adeos nihil ex deposito peruenerit: sed tamen singuli non nisi pro hereditaria portione teneantur, itaque manifeste falsum est quod Bartolus putat actionem in duplum pœnalem quæ datur contra heredē depositarii ex dolo proprio non dari post annum secundum naturam pœnalem actionum, nam præter id quod in hac lege nihil tale scriptum est, pugnat hæc sententia, vt iam diximus cum verbis edicti, quibus actio in duplum proponitur non minus contra heredem depositarii ex proprio dolo quàm contra depositarium, nulla anni adiecta mentione, neque verò alia huius actionis natura qua tendenda est, quàm quæ à prætor ipso supradictis edicti verbis inducta sunt. Ex quibus etiam conuincitur alius non minus grauis error Accursij existimatis ad d. l. 1. §. 1. supr. actionem pœnalem non aliter dari in duplum ne quidem contra ipsum depositarium, quàm si depositum iniunctus sit, quasi ad huc casum pertineat, quod Iustinianus scribit in §. sed furti quidem 26. Infr. de action. inter dū depositi actionem inficionem crescere & duplicari. Id enim non ad hoc genus depositi spectat quod fit ex causa necessaria, cuius actio etiam in consentientem est in duplum, sed ad actionem depositi voluntarii, quæ sicuti aduersus consentientem non datur nisi in simplum, ita contra inficientem redditur in duplum, proinde similis est hæc actio illi quæ prætor induxit de seruo corrupto, de qua Vlp. scribit in l. doli. §. sup. de seru. corrupt. actionē illam etiam aduersus fatetrem, id est, ab initio, & sui natura in dupli esse, quamuis actio legis Aquiliæ inficientem duntaxat coercet.

19. VLPNIANVS libro 17. ad Edictum.

Iulianus, & Marcellus putant, filium familias depositi recte agere posse.

Ad l. Iulianum 19.

R. A. T. D. V. Filius familias licet sit in patria potestate, attamē habet caput in ciuitate, & personam integram, cum sit ciuis Romanus perinde ac pater familias, l. nam ciuium 4. sup. de stat. hom. ita vt ex quolibet contractu, & agere, & conueniri possit, l. filius familias ex omnibus 39. Infr. de ob. & act. in quo præcipue differt à seruo qui quoniam neque caput, neque statum in ciuitate habet, l. 4. sup. de cap. min. non tam pro mortuo, quàm pro pullo habetur, l. quod attinet 32. de reg. iur. l. nullo modo 7. Infr. ad leg. Corn. de fals. ita vt neque obligari ciuilitate, neque agere, neque conueniri possit, l. serui 14. de ob. & act. l. nec serui 41. sup. de pecul. l. cum seruo 107. de reg. iur. ergo non erat cur Vlpianus ex Iuliano & Marcello hic moneret tanquam nouum quiddam singulare, & filium familias si deposuerit, depositi agere posse.

D. E. Quicquid filius familias acquirit, totum id acquirit patri in cuius est potestate, l. 1. in princ. Infr. si

qui à parent. man. sit. adeo vt ne momento quidem temporis acquisitio in persona ipsius filij consistat, l. placet 79. Infr. de acquir. hered. Ergo si quando contrahit obligationem ciuilem & actionem quæ ex ea nascitur, acquirit patri non sibi, quando quidem & obligatio & actio iuris est, l. quod dicitur, & consequenter cum agit, non suo nomine agit, sed patris, nullamque actionem habet, quam suo nomine possit instituere, exceptis quatuor, quas rececit Paulus ex eiusdem Iuliani autoritate in l. filius familias suo nomine 9. de ob. & act. scilicet iniuriarum, quod vi, aut clam depositi & commodati, nempe, vt arbitror, quod huiusmodi actiones plurimum ex facto pendant, quæ autem facti sunt, facilius rescendant penes filium familias, nec tam facile transeant in patrem, d. l. quod dicitur 103. de oblig. & act. hæc tamen saltem, vt non etiam in filius familias persona possint consistere, l. si longius 17. §. si filius familias sup. de iudic. firmitas 17. §. aut prætor, & sequentib. Infr. de iniur.

20. PAVLVS libro 18. ad Edictum.

Si sine dolo malo rem depositam tibi, amiseris: nec depositi teneris: nec cauere debes, si deprehenderis, eam reddi. si tamen ad te iterum peruenerit, depositi teneris.

Ad l. si sine dolo 20.

R A T. D V B. Cū depositarius rem penes se depositam dolo malo amisit, quamvis depositi nō teneatur, quia dolo solus in hac actione veniatur, l. 1. §. ult. & passim sup. h. s. si tamen ad eum res deposita iterum pervenerit, incipit depositi teneri, propterea quod rei restituendę habeat facultatē, vt in hac lege scriptum est, & in l. 1. §. inde scribit Neratius 20. & seq. sup. Ergo etiam priusquam depositarius rem depositā recuperaverit, cauere saltem debet nuda repromissione, de reddēda re deposita, vbi primum eam apprehenderit, vt observatur nō tantum in actione in rem, l. si a bona fidei 1. in fi. sup. de rei vind. sed etiā in actione mandati, l. si procuratorem 8. §. ult. inf. sit. prox. Itemq; in actione ad exhibēdum, l. Celsus 5. §. ult. sup. ad exhib. & in condictione ob causam, l. si pecunia 5. §. item si quis. in fin. sup. de cond. cau. dat. Et generaliter ferē in omnib; bonę fidei iudiciis, l. in omnibus 41. sup. de iudic. Nec enim magnū dampnū aut incōmodū est in præstanda cautione quę nuda repromissione

21. IDEM libro

contenta sit, vt hęc d. §. item si quis. in fi. l. emptori 37. in princ. l. quæsitum 56. inf. de iust. l. 3. C. de verb. sign.

D E C. Prius est, vt quis obligatus sit quam vt cautionē præstare debeat, qui em in nihil debet, cur ea nē cogatur? neque enim quisquā superuacua cautione onerandus est, l. hac stipulatio 14. §. 1. inf. vt legari seu fideic. seruand. cau. cauet. Atqui depositarius qui sine dolo suo rē depositā amisit, nihil omnino debet ex causa depositi, cū nullus ipsius dolo intercesserit, d. l. 1. §. si rem a seruo 31. sup. h. tit. Ergo nec cauere quidem debet rem reddi si eam apprehenderit, in eoq; melioris conditionis est, & esse debet, quā ceteri qui conueniuntur aliis supradictis actionibus, qui, vt monet Accursius, non tantū de dolo teneantur, sed etiam de culpa, & quod præcipuum est ex ea causa, ex qua lucrū aliquod sperare aliquo casu potuerint, quod in depositario diuersum est, qui neq; de culpa vlla tenetur, nisi de lata quę dolo sit proxima, neque commodum vllum, sed duntaxat incommodum ex rei depositę custodia sperare possit.

60. ad Edictum.

Si apud filium familias res deposita sit, & emancipatus rem teneat, pater nec intra annum de peculio debet conueniri: sed ipse filius. ^a Plus Trebatius existimat, etiam si apud seruum depositum sit, & manumissus rem teneat, in ipsum dandam actionem, non in dominum: licet ex ceteris causis in manumissum actio non datur.

Ad l. si apud filium familias 21.

R A T. D V B. Quisq; cum filio familias contrahit, duos habet debitores, filium familias in solidum, & patrem de peculio. Atqui actio quę semel aduersus aliquem competit, ea nec euictione, nec morte, nec emancipatione filij aut manumissione serui extingui potest, l. euicta re vendita 63. §. si seruus. inf. de euict. l. si hominem 47. §. 1. de adilit. edit. Ergo si apud filium familias res deposita sit, quę postea sit emancipatus, etiam si post emancipationem adhuc teneat, non eo minus intra annum de peculio conueniri potest, saltem intra annum, quo temporis spatio prætor post emancipationem filij actionem de peculio concludit, l. 1. sup. quand. de pecul. actio est annal. DEC. Is demum actione depositi teneri potest qui & contraxit, & rei depositę facultatem habet, l. 1. §. idem Neratius sit. sup. Atqui pater depositarij rem depositam habentis nullam habet rei restituendę facultatem. Ergo depositi actione conueniri non potest, ne quidem de peculio, cū etiam si depositum ipse cum filio suscepisset, conueniri tamen depositi non posset, quia restituendę rei facultatem non haberet, sicut dicimus de pluribus commodatarij heredibus, l. 3. §. heresius. sup. commod. Quotidigitur minus teneri patrem de peculio ex persona filij, qui iam emancipatus est, quique peculium amplius habere nullum potest? Nam & hæc ratio facit, vt etiam extra causam depositi pater de peculio teneri desinat ipso iure post filij emancipationem, nisi sola æquitas, conseruandę intra annum vtiles de peculio actionis causam induxisset, quę porro æquitas nulla subest, cū post emancipationem habet filius penes se rem depositam, quam cū esset adhuc in patris potestate, custodiendam suscepit, præsertim cū depositi actio non nisi ex dolo d. i. i. p. sit, dolo autem hic nullus intercesserit, neque patris, neque filij. Ad dō

22. MARCELLVS libro 5. Digestorum.

vt nec filius ipse conueniri posset, nisi in ea causa esset, vt quia rei restituendę facultatem habet, dolo facturus sit, si non restituat, d. l. 1. §. est autem 22. sup. quod de patre non similiter dici queat, in quo neque præteritis, neque futuris dolo interuenire vllus potest: quamuis ea ratio sola non sufficeret, vt pater de peculio non teneretur, si filius adhuc in potestate manens dolum amississet, cū actio depositi quę contra patrem de peculio competit, non differat specie ab illa quę contra filium ipsum datur, cū nihil sit nisi qualitas, & adiectio quædam actionis principalis, eandēque ex eodena contractu naturam & causam habens:

^a Plus Trebatius existimat. R A T. D V B. Seruus manumissus non teneretur ex contractu in seruitute inito, nec in eū actio dari potest ex contractu, sed tantum ex delicto. tot. tit. Cod. an seruus ex suo facti. l. eum actum 17. sup. de procur. Ergo si apud seruum depositum sit, etiā si dolo quid fecerit, & manumissus rem teneat, non eo magis tamen in ipsum actio est danda, sed in dominum, vt diserte scriptum est in l. 1. §. si apud seruum 18. sup. hoc tit. DEC. Mulrum interest, an contra seruum manumissum agatur ex contractu depositi ob dolum quem in seruitute admisit, an verò ratione doli præsentis, id est, admissi post manumissionem, putā in eo quod nec hodie reposcenti domino velit rem depositam reddere. Hoc enim sufficit ad dandam actionem depositi, etiam si nullus alius dolum præcesserit, d. l. 1. §. est autem 22. sup. atque ita hic locus conciliandus est cum d. §. si apud. reiectis ceteris interpretationibus & conciliationibus Accursij, vt ad illud §. scriptum sit, licet Bartolus vltimam magis probet, quę tamen omnino improbabilissima est, quasi Paulus hic loquatur de rei vindicatione & actione ad exhibendum contra manumissum danda, cum tamen non nisi de depositi actione intelligi possit.

Si duo heredes rē apud defunctū depositā dolo interuenerint, quodā vtique casu in partes tenebuntur. nam si diuiserint decē millia, quę apud defunctū deposita

deposita fuerant, & quina millia abstulerint, & uterq; soluēdo sit: in partes obstricti erunt. nec enim amplius actoris interest. Quod si lacem cōflauerint, aut comflari ab aliquo passi fuerint, aliāve quæ species dolo eorum interuersa fuerit: in solidum conueniri poterunt, ac si ipsi seruandam suscepissent. nam certè verum est, in solidum quemq; dolo fecisse: & nisi pro solido, res non potest restitui. nec tamen absurdè sentiet, qui hoc putauerit. plane, nisi integræ rei restitutione, cum, cum quo actum fuerit, liberari non posse: condemnandum tamen, si res non restituitur, pro qua parte heres existit.

Ad l. Si duo. 22.

R A T. D V B. Conditio obligationis defuncti ex persona heredū mutari nō potest, l. 2. §. ex his infr. de verb. obl. Atqui obligatio restituendi depositi in persona depositarii est indiuidua, ita vt liberari non possit: nisi solidi & totius debiti restitutione, l. deeb. 18. sup. Ergo & in personis heredum depositarii, indiuidua esse debet, ac proinde si duo heredes rem apud defunctū depositā dolo malo interuerterint, quāvis decē millia purā, quæ apud defunctū deposita fuerint, inter se diuiserint, & millia quina abstulerint. Dicendū videtur teneri vnūquemq; illorū vt integra decē millia restituat, etiam si uterq; soluēdo sit, nā & actoris interest, vt qui eū vno tantū contraxit, in plures nō distingatur aduersarios, l. 2. sup. de exercit. act. l. & ancillarum 27. §. vlt. sup. de pecul.

D E C. Actio depositi nō ad aliud dari potest quā ad illud quod actoris interest, cum obligatio restituendi depositi sit facti, in obligationib. autem faciendi succedat præstatio eius quod interest, l. si quis ab alio 13. in fi. infr. de re iudic. l. quoties quis alius 81. cum stipulatus sim. 113. in fin. de verb. obl. Atqui nihil interest ei qui deposuit, si totū quod deposuit, cōsequutus sit à plurib. depositarij heredib. pro portionib. hereditariis, aut cōsequi possit, cum uterq; sit soluendo, nec quod ei cōmodius esset aduersus vnūquēq; eorū posse in solidū agere, ad re facit, cum lex duodecim tabularū ipso iure diuidat obligationē, quoties deposita res diuidua est, vt diximus ad l. 1. §. si pecunia in saculo 36. sup. hoc tit. l. 1. & passim C. de heredib. cōpetere, non ob id solū quod res quæ indiuidua est, restitui nisi in solidū non possit, sed etiam quod dolo communit & simul ab omnib. in solidū dimissus fuerit, qui per hanc depositi actionem vindicatur. Ergo perinde hoc casu teneri debet heredes singuli in solidū, ac si ipsi singuli rē seruadā & custodiendā suscepissent, vt Marcianus hic scribit, cum actio ex ipsorum nō ex defuncti facto nascatur, vt ex eo apparet: quod si quis ex heredib. dolo careat, nulla in eū depositi actio cōpetit, l. in de-

23. MODESTINVS libro 2. Differentiarum.

Actioe depositi cōuentus, seruo constituto: cibariorum nomine, apud eundem iudicem vtiliter experietur.

Ad l. Actioe 23.

R A T. D V B. Tamen in actione depositi ratio impensarum habenda sit: quæ in rem depositam custodiendam factæ fuerint ex deposito damnū

positi 9. cū l. sequenti sup. hoc tit. l. tres tutores 55. in princ. vers. plane de admn. & per. tut. Nā si plures essent depositarii, similiter dicendū esset cōtra vnūquēq; eorū in solidum agi posse d. l. 1. §. si apud duos 43. vbi diximus sup. hoc tit.

2. Nec tamen absurdè sentiet qui hoc putauerit. Totum hunc versiculum ab his verbis ab finem vsque §. vnico contextu legendum esse arbitror hoc sensu, vt dici possit non absurdè in ea specie, de qua posteriore loco diximus, id est, cum in re indiuidua deposita dolo malo cōmuni omnium heredū dolo admissus est. Planè quidē, id est, omnino non nisi integræ rei restitutione eū cum quo actum fuerit, liberari posse, sed tamen si res nō restituitur, condēnari eū nō debere, nisi pro qua parte heres exstiterit. Itaq; delendū est punctū quod subsequitur verbum putauerit, quo retento, non possent verba hæc referri nisi ad clausulā præcedentem, cum tamen cōuenire nullo modo possunt, vt constat ex dictione aduersatiua, tamen, quæ nihil habet in superiorib. cui aduersetur, quædemodū & clausula sequēs si eam incipias à verbo, plane, vt fit ab omnib. interpretib., nō habebit verbum à quo regantur verba illa non posse, condemnandum, quæ regi certè debent à verbo putauerit. Puto tamē ego totū hunc versiculū ab his verbis ad finē vsq; Triboniano potius quā Marciano esse adscribendū. Marciani enim sensus in superioribus ille proculdubio est, quoties vnus depositarii heredes plures tenentur in solidum, siue quod res deposita indiuidua sit, quæ pro parte restitui nō possit, siue quod cōmunis dolo heredū in re deposita interuēta admissus fuerit, in solidum eos sicut cōueniri ita & condēnari debere ad totam estimationē præstandā, vt cōstat ex d. l. 1. §. si apud duos 43. sup. & ex l. 2. §. incerti infr. de stip. prator. in quibus locis nō tantū de actione tractatur, sed etiam de cōdemnatione & præstatione. Ex quāvis omnis cōdemnatio sit pecuniaria, fieri tamē nequit, vt qui ex proprio dolo in solidū conuenitur, in solidū quoq; condēnari nō debeat, licet pecunia ipsa quæ pro eo quod interest, præstāda est, diuidua sit. Lōgēq; alia species est quæ tractatur in l. in executione 85. §. in solidū de verb. obl. vbi agitur de plurib. heredib. non ex proprio dolo, sed ex defuncti contractu in solidum conuētiis, & sanè verba prima huius versiculi ostēdunt satis aliud hic voluisse Tribonianum dicere quā quod Marcianus dixerat, quem tamen in eadem specie aliud atq; aliud existimasse credendum non est.

sentiat, l. si in Asia 12. §. 1. sup. l. si seruus communis 61. §. quod verū infr. de furt. impuati tamē potest ei si actione depositi cōuēti seruū restituent depositū quē retine re poterat, quousq; cibaria ei p̄stita redderetur arg.

Tom. III.

M m 4

l. sufficit § 6. sup. de cond. indeb. quasi videatur donasse qui retentionem quam habebat, omisit, est enim hæc lex intelligenda de depositario qui seruum restituit, id est quæ Cuiacius bene monet legendum esse, *seruo restituito*, non quomodo legitur *constituitio*, quæ nullius sensus lectio est: nam si cum Accursio intelligas de seruo qui apud depositarium adhuc constitutus sit, id est non dum restitutus, planè stultus utiq; fuerit depositarius si malit actione depositi contraria experiri apud eundem iudicem cibarium nomine, quam sibi consulere per retentionem & doli exceptionem, quæ bonæ fidei iudiciis omnibus inesse dicitur, *l. sed si ideo. 21. infr. sol. matrim. l. huiusmodi § 4. §. qui seruum de leg. 1. l. Scia 42. de mort. caus. donat.* Semper enim plus cautionis est in re quam in persona, vt habet iuris regula in *l. plu. cautionis 25. de reg. iur.* D e c. Qui retentiones quas solas habent, omittunt, nullo alio remedio prospicere sibi possunt, *d. l. sufficit l. in hoc iudicio 14. §. 1. sup. commun. diuid. l. heres. 21. infr. ad S. C. Treb.* Arqui depositarius non tantum retentionem habet doliq; exceptionem ad consequenda cibaria quæ in seruum

depositum impendit, sed etiam depositi actionem contrariam quam proponere potest etiam ultro, id est, priusquam directæ depositi actione conueniatur, in quo præcipua contrariam actionem vtilitas consistit, *l. in commodato 17. §. 1. sup. commod. l. 3. §. vlt. infr. de contr. sur. & vil. ad. l. sed an ultro 10. in princip. sup. de neg. gess.* Ergo licet restituito seruo qui fuerat depositus, retentione nulla præstitorum cibarium nomine competere possit, superest tamen contraria depositi actio ad ea repetenda. Et quidè apud eundem iudicem apud quem depositarius directæ depositi actione conuenius fuerit, etsi enim fieri potest, vt alterius iustitidionis sit is qui depositus, quàm depositarius, non habet tamen quod conquatur, is qui depositus si apud depositarii iudicem quem elegit, contraria depositi actione conueniatur, apud quem coëgisset deponentem litigare si retentionem inagis quàm actionem eligere maluisset. Estque hic vnus ex illis casibus, in quibus apud eundem iudicem agendum est, & quorundam exempla alia proponuntur in *l. 1. & 2. sup. de quib. reb. ad eund. iud. eator.*

24. PAPINIANVS libro 9. Quæstionum.

I Vicius Titius Sempronio salutem. Centum nummos quos hac die commendasti mihi, adnumerante seruo Sucho auctore, esse apud me, vt notum haberes: hac epistola, manu mea scripta, tibi notum facio, quos quando voles, & ubi voles, confestim tibi numerabo: quæritur propter vsurarum incrementum. respondi, depositi actionem locum habere. quid est enim aliud commendare, quàm deponere? quod ita verum est, si id actum esset, vt corpora nummorum eadem redderentur. nam si, vt tantundem solueretur, conuenit: egreditur ea res depositi notissimos terminos. * in qua quæstione, si depositi actio nõ teneat, cum conuenit, tantundè, non idem reddi, rationem vsurarum haberi, non facilè dicendum est: & est quidem constitutum, in bonæ fidei iudiciis, quod ad vsuras attinet, vt tantundem possit officium arbitri, quantum stipulatio. sed contra bonam fidem, & depositi naturam est, vsuras ab eo desiderari temporis ante moram, qui beneficium in suscipienda pecunia dedit: ^b si tamen ab initio de vsuris præstandis conuenit, lex contractus seruatur.

Ad *l. Lucius Titius 24.*

R A T. D V B. In epistola quam Papinianus hic ponit à Lucio Titio ad Sempronium scriptam fuisse, nulla depositi mentio fit. Ergo depositi contractus non fuit, sed potius mutui, cum & numeratæ pecuniæ mentio facta sit, & restituentæ, ac proinde nec depositi actio locum habere potest, sed potius condictio certi ex mutuo. D e c. Commendare nihil aliud est quàm deponere, *l. commendare 186. de verb. sig. l. Publica 26. in princ. infr.* Scilicet cum ad re aliquam refertur, non etiam cum ad personam, *l. si verò non remuneraretur 12. §. cum quidam infr. rit. prox.* At qui verba Epistolæ hæc fuerunt, *Centum nummos quos hac die commendasti mihi.* Ergo depositi contractus fuit, & consequens depositi actio locum habere debet, quamuis non sicut depositi ita & commendati actio vlla sit, in quo aperiterraui Iac. Cuiac. qui commendati actionem pro *commo-* *di* legere voluit in *l. vlt. C. de commod. vt alibi diximus*, sed hoc ita verum est, quod cum Papiniano dicimus actionem depositi in hac specie locum habere, si id actum sit vt corpora nummorum eadem redderentur, nam in cò maxime differt depositum à mutuo inter cætera, quod ex depositis, non tantundem reddendum est, sed idem ipsum quod depositum fuit, ex mutuo autem non idem, sed tan-

tundè, *l. 2. in princ. sup. de reb. cred. in nauem Saussey 31. versic. idem iuru est infr. locat.* Multum verò interest, an mutuum esse dicamus, an depositum, maxime propter incrementum vsurarum, quæ ex mutuo deberi non possunt nisi interueniente stipulatione, *l. Titius 24. infr. de prescript. verb. l. quamuis 3. C. de vsur.* At ex contractu depositi, vt & ex aliis bonæ fidei contractibus vsuræ deberi possunt etiam contra stipulationem, siue ex pacto, si quod de præstandis vsuris in continenti conuenierit, vt scriptum in fine huius legis, siue ex mora, si moram fecerit depositarius in reddendo deposito, *l. mora 32. §. in bona fidei, l. vsuras 34. & sequentibus. infr. de vsur.* Ergo si in proposita specie singas conuenisse siue expressè siue tacitè, vt non eadem nummorum corpora redderentur, sed tantundem, dicendum est eam rem egredi notissimos depositi terminos, & consequenter mutuum erit, non depositum, *l. proxima §. 1. c. l. Publica 26. §. 1. infr.* Ergo, nec vsuræ hoc casu debentur. Id enim consequens videtur ei quod modo diximus. Et tamen non ita est, neque enim idcirco mutui contractui videri potest quod in deposito aliquid acti sit, quod à depositi natura alieni esse videatur, cum nõ de mutuo contractus, sed de depositi contractus cogitauerit, *sufficit* q. vt nihil actum aut dictum sit contra substantiã contractus, ponenda enim

enim differentia est inter cuiusq; contractus naturam & substantiam, vt dicemus ad l. pacta cōuēta. 72. *infr. de contrah. empr.* Substantia autem depositi nō in eo cōsistit vt idem reddatur, sed vt res deposita custodiēda detur, & reddēda tāquā deposita, l. 1. *supr. in princ. hoc tit.* q; duo in proposita specie, vt & in l. proxima §. 1. *in l. Publica. 26. §. 1. infr.* ergo nō eo min⁹ erit depositū quod cōueniet vt tāturā redderetur, sed erit tamē pactum hoc contra naturā depositi, nec eo magis tamē aut nomē aut substantiā cōtractus vindicabit d. l. in nauem, & d. l. pacta cōuēta *infr. de contrah. empr.* Nam etiam contractus omnes ex pacto suam naturam possunt excedere l. naturalis. §. 5. *sed si facio. infr. de praes. verb.* Sequitur,

a In qua questione si depositi actio non teneat. R. A. T. D. V. B. Vltus pecuniā non debetur citra stipulationem d. l. 3. C. de *vsur. d. l. Titulus. 14. infr. de praescript. verb.* Ergo etiam si depositum sit, si tamen actio depositi locum nō habeat, *vsur* debet nō possunt, cum nulla hic stipulatio interueniet. D. E. C. Constitutum est in omnibus bonae fidei iudiciis, vt quod ad *vsuras* pertinet, tantundem possit officii arbitrij, id iudicij qui de bonae fidei actione cognoscit, quantum potest stipulatio l. qua tantundem 7. *supr. de neg. gest.* Ergo quamuis nulla stipulatio interueniat, vltus tamen eo minus debentur siue ex nudo pacto, vt diximus, siue ex mora. In eāque rem competet etiā actio depositi d. l. prox. §. 1. Sed an eius quod temporis quod moram praecesserit, si nulla conuentio intercessit, *vsur* aliquae debeantur? Papinianus dubitat & tationem dubitandi ex eo sumit, quod proximē dixerat in bonae fidei iudiciis, quale est iudicium depositi, tantundē posse officij iudicis quod ad *vsuras* pertinet, quātum stipulatio possit d. l. qua tantundem. Atqui si stipulatio de praestandis *vsuris* interuenisset, non dubitaretur, quin praestari omnimodo *vsur* debeant, etiam eius temporis quod moram praecessisset, nec enim querimus, an mora praecesserit, necne, cum de iis *vsuris* disputamus, quae non ex mora, sed ex conuentione debentur l. quis Roma 122. *in princip. de verb. ob.* Sed in contrarij decidendi ratio, in qua Papinianus conuincit, illa est, quod contra bonam fidem & depositi naturam fit, *vsuras* eius temporis quod morā praecessit, ab eo desiderari qui beneficium in suscipienda & custodienda pecunia dedit. Itaq; concludit Papinianus in effectu nihil interesse, cum de *vsuris* quaeritur, an depositum ea lege contractum sit, vt tantundem, an vt idem redderetur, & vtroq; casu depositum nihilominus esse, & actionem depositi tenere. Atq; ita etiam *vsuras* vtroq; casu deberi siue ex mora siue ex pacto nudo, non tamen ante moram citra pactum.

b Si tamē ab initio de *vsuris* praestandis conuenit. R. A. T. D. V. B. Contra bonā fidem & depositi naturam, *vsuras* eius tēporis quod moram praecessit, desiderare ab eo qui beneficium in accipienda pecunia dedit, vt proximē diximus. Ergo etiam si ab initio de *vsu-*

25. IDEM libro 3. Responsum.

De sponsaliorum, aut postea, res oblatas puellae, quae sui iuris fuit, pater suscepit. heredes eius, vt exhibeat, recte conuenietur etiam actione depositi.

Ad l. De sponsaliorum. 25.

R. A. T. D. V. B. Depositum actio locū habere non potest, ubi nullum est depositum, neque enim ex alio contractu nasci potest actio depositi quā ex deposito, & quo & nomen sumit, l. 1. & *passim* hoc tit. Atqui in proposita specie, tamen si de sponsaliorum aut postea res oblatas, id est donatas puellae emancipa-

ris praestandis cōuenierit, lex cōtractus seruanda nō est. Quis enim fecit in bonae fidei contractu adici pactiōnem quae sit contra bonam fidem? D. E. C. Nihil tam conueniens est bonae fidei quā pacti inter cōtrahentes inita seruare, quae modo neq; sint contra leges, neq; cōtra bonos mores, l. 1. §. si conuenit. 6. & *seq. supr. hoc tit. l. 1. supr. de pact. l. 1. supr. de const. per. C.* sine quib. nō fuerat quis aliter contracturus, l. vlt. C. de pact. int. *empr. & vend.* Contractus enim omnes ex conuentione legē accipiunt d. §. si cōuenit *in conuentionalib. §. 2. infr. de verb. obl. l. contractus 13. & l. nec ex pratorio. 27. de reg. iur.* adeo vt nihil vetet conuictum quemlibet praeteritū bonae fidei ex pacto suam naturam excedere, vt diximus ex l. naturalis §. 5. *sed si facio. infr. de praescript. verb.* Atqui haec cōuentio de *vsuris* praestandis ex contractu depositi, siue cōuenierit vt tantundem, siue vt idē redderetur, neq; cōtra leges est, neq; cōtra bonos mores. Est enim nō patiuntur leges, vt ex causa depositi dominium transferatur, l. licet. 17. §. 1. *supr.* nō magis quā rei cōmodata, l. rei cōmodata. 8. & *seq. supr. commod. aut rei locata l. non solet 36. infr. locat.* Id tamen ita intelligi debet, vt dictū fieri non possit, ne quidem ex conuentione, sed non ita vt in deposito prohibita sit actio reddendi tantundē, cum pecunia, nō species de posita est, siue quod ea pacto, ideo duntaxat interposita videatur, vt depositario potestas fiat vtibi pecunia citra furtum §. furtum autem sit. 6. *inff. de obl. quae ex del. nasc. & l. prox. §. 1. infr.* Siue quod nihil interfit depositarij, an eadē ipsa corpora numerorū reddantur, quae deposita fuerunt, an alia, cum numeri sint ex earū erum numero quae recipiunt functionem in suo genere, quod in speciebus diuersū est, l. 2. §. mutui datio & *seq. supr. de reb. cred.* Quod verò depositarius qui non nisi tantundē reddere teneretur, dominus fieri videtur pecuniae depositae, nō sit principaliter & perse, sed tantum per quasdā consequentias, nec tā sit dominus, quā facit depositarij non dominū vtendo pecunia, quippe qua vt nō potest citra abusum, & quin eā consumat, nec rursus eam consumere, quin dominū ei qui depositū auferat, ceterum quā admodum si eadem ipsa corpora numerorū redderet, tantundem reddere videretur; nec alia conquiret teneretur. Ita & cum conuenit, vt tantundem reddatur, ferē est, vt non alia, & valde distans pacto esse videatur, quā si cōuenisset vt idem redderetur. Et haec meo iudicio huius legis sententia est, ex qua apparet quod Accursius ad hūc versiculum notat, in iudiciis bonae fidei *vsuras* debet ex nudo pacto etiam citra moram, quod & probatur ex l. cum quidā 27. §. locato. *infr. de vsur.* Scilicet si pactum ab initio appositum sit, vt haec lex ait, veltalem in continenti, *in bonae fidei 13. C. de pact. int. l. initio. §. C. de pact. int. empr. & vend.* Neque enim pacta quae postea & ex intervallo fiunt, legem dare possunt contractui, nec actionem parere, led tantum exceptionem d. l. *inurgentium 7. §. quimmo & §. adeo supr. de pact. l. pignori 22. C. de vsur.* Iunge leg. Publica 26. §. 1. *infr. hoc tit.*

tz pater suscepit, nihil tamen de iis deponendis dictū est. Ergo vt patris heres eas exhibeat, recte cōueniri nō potest actione depositi, sed potius actione negotiorū gestorū, vt idē Papinianus respondit in l. *fiduissor. 32. §. 1. supr. de neg. gest.* D. E. C. Distingendum necessariū est an praesente filia quae sui iuris fuit pater, ipsi filiae res donatas suscepit ea praesente, aut

saltem sciente, a ignorante, priore casu depositi actio est, quia sicut is qui se præsentem mādari aliquid patitur, hoc ipso mandare intelligitur, *l. qui patitur. 18. sup. mand.* Ita & qui rem suam præsentem aut sciens apud alium deponi patitur, hoc ipsum eam deponete videtur, ut bene hic Bartol. notat. Posteriore autem casu ignorans filia neq; mandasse, neq; deposituisse videri potest, nemo enim ignorans mādare

data aut deponit. Ergo cum neq; mandati, neq; depositi agere possit, necessitas est negotiorum gestorum actio. Ideo autem tractat hic Papinianus de filia quæ sui iuris fuit & emancipata, quia inter patrem & filiam quæ in patris potestate esset, neque civilis obligatio contrahi posset, neque depositi actio nasci *l. frater & fratre. 38. §. questum, vbi diximus sup. de cond. indeb.*

¶ Qui pecuniam apud se non obligatam, ut tantundem redderet depositam, ad usus proprios conuertit: post moram in vsuras quoque iudicio depositi condemnandus est.

Ad §. qui pecuniam. 1.

Hic §. sicut eandem fecit sententiam habet quam lex præcedens, ita eandem recipit dubitandi & decidendi rationes quas ad eam attulimus. Est enim vterq; locus de deposito pecuniæ numeratæ quæ deposita sit non in sacculo obligato, vt plerumque fieri solet, sed extra sacculum, & ea lege adiecta, vt tantundem redderet. Aut ait Papinianus, si depositarius huiusmodi pecuniam ita depositam ad usus proprios conuertit, condemnandum eum esse ad vsuras post moram iudicio depositi, vt intelligamus conuentionem illam in deposito adiectam de reddendo tantundem, licet egrediatur notissimos depositi terminos, vt scriptum est in lege proximè precedenti, & depositæ pecuniæ modum, vt Paulus ait in *l. prox. §. 1. infr.* non tamen facere, quin maneat depositi inspecta scilicet in eundem contractus ratione & contrahentium voluntate quæ illa fuit, vt depositum non mutuum contraheretur. Initium enim inspicendum est *l. 1. §. idem Pomponius querit. 13. sup. hoc tit. l. si procuratorem. 8. in princip. sup. tit. prox.* Nullo ne igitur casu erit mutuum? Imò verò, esse potest, si ponas post depositam simpliciter pec-

cuniam siue obligatam siue non obligatam, permisisse deponentem, vt depositarius pecuniam vteretur, hoc ipso enim ex deposita sit credita, etiã priusquam depositarius eam mouerit, id est, eam coeperit, vt Accursius hic bene notat ex *l. Certei conditio 9. §. vlt. cum l. seq. vbi diximus sup. de reb. cred.* Porro quo casu depositum est, vsuras quoq; depositarius debet reddere, post moram scilicet quam in reddendo deposito contraxerit, aut si pecuniam in usus suos conuertit, alterutrum enim meo iudicio sufficit ad inducendam vsuratum obligationem. *l. quintus. 28. & l. seq. §. 1. infr. hoc tit. l. idem quo 10. §. si procurator. infr. tit. prox. l. socium. 60. infr. pro socio.* Itaq; puto addendam hic diuinctionem *Aur.* post verbum *conuertit*, hoc sensu, vt depositarius qui pecuniam apud se non obligatam, ut tantundem redderet, depositam in suos usus conuertit ad vsuras quoque iudicio depositi condemnandus esse, aut si moram in reddenda pecunia contraxerit. Nam vt vtrumq; interuenire necesse sit, id est & conuersionem pecuniæ in proprios usus depositarij & moram vt vsuræ debeantur, dici, meo iudicio, certè non potest.

16. PAULVS libro 4. Responforum.

Publia Mæuia, cum proficisceretur ad maritum suum, arcam clausam cum veste, & instrumentis commendauit Caiæ Scizæ: & dixit ei: *Cum salua sanæque venero, restitues mihi. ceterum, si aliquid mihi humanum contigerit, filio meo, quem ex alio marito suscepi.* Defuncta ea intestata, desidero, res commendatæ cui restitui debeant: filio, an marito. Paulus respondit, filio.

Ad l. Publia. 26.

RAT. DVV. Ex pacto matris non potest actio acquiri filio, non magis quam per filium matri *l. debitor. 59. §. vlt.* Nemo enim ei quem non habet in potestate, aut stipulari, aut aliter acquirere potest *l. stipulatio ista. 38. §. alteri. de ver. ob.* Ne quidem pater filio emancipato *l. si genero. 26. C. de iur. dot. l. donationes. 31. §. pen. infr. de donat.* Atqui filius matri extraneus est, neq; enim femina habet liberos in potestate *l. mulieris. C. de adopt. l. 4. §. ad testamenta. de cont. tab.* Ergo in proposita specie, quamuis Publia Mæuia quæ ad maritum professura clausam arcæ cū veste & instrumentis Caiæ Scizæ commendauerat, actionem depositi filio suo acquirere non potuit, ex eo solo quod Caiæ Scizæ dixerit velle se res depositas, & commendatas restitui post mortem suam filio suo quæ ex alio marito susceperat. De c. Fideicommissum etiam à depositario relinqui potest, & exemplo depositarij à quocunq; debitore postscriptum Diui Pij qui primus hocius induxit *l. si pecunia 77. de leg. 1. l. cum quis decedem. 38. §. pater infr. de leg. 3.* Atqui in hoc casu mater iusserat res depositas restitui filio quæ fideicommissi verba sunt, aut certè fideicommissio commodissime aptantur. Ergo bene Paulus respondit res ab ea commendatas & depositas restitui filio debere, scilicet ex fideico-

missio, nō vt quidā putāt, quasi heredi matris. Verba enim illa quæ in hac lege proponuntur *filio meo quæ ex alio marito suscepi*, ostendūt nō defuisse matri alios liberos ex posteriore matrimonio, qui proinde intestata ea defuncta, vt Paulus ponit, heredes ei extiterint pro æquis partib. licet ex diuersis matrimonijs nati *l. matri intestata 4. infr. ad S. C. Maced.* Quauis in posterioris mariti potestate esset liberi ex eo suscepti *l. sacratissimi. 8. cod. tit.* Nec magis defendi potest quod alij volūt, depositi actionē de qua Paulū hic respondere putant vtilem esse non directam ex *l. pen. Cod. ad exhib. ex l. sita 9. l. pater. 23. inf. de pact. dotal.* Longe si quidem aliud est res commendatas restitui debere filio, vt Paulus ait, aliud verò quod interpretes putant, actione depositi restitutionem hanc fieri debere, cū fieri possit & debeat ex fideicommissio, vt diximus. Nec obstat quod hæc lex posita sit sub hoc tit. *depositi*, quæ potius sub titulo *de legatis & fideicommissis*, secundum interpretationem nostram poni debuisset: potuit enim Tribonianus sufficere quod vidit Paulum tractare de deposito & de depositario, id est, de rebus depositis à depositario restituendis, licet nō actione depositi, & rursus longe dissimile est quod de vili actione depositi danda scripsum est in *l. penult. Cod. ad exhib.* vbi proponebatur pactum inritum

initum ab eo qui rem alienam deposuerat, ut res restitueretur domino, qui casus multo facilius admittit, ut ex pacto non domini deponentis, actio depositi domino acquiritur. In quo miror Bartolum, notantem in hac lege ideo acquirentionem filio ex contractu matris, quod mater deposuisset rem suam, & quæ semper duraret sua, idemque esse in d. l. pen. c. ad exhib. Contra quam verba illius legis perfectè exprimam, acque verò admittet Bartolus in hac quoque specie posse acquirentionem filio ex contractu matris, nisi adderet videtur hoc ipso matrem in filium donationem contulisse maternæ scilicet affectionis coniectura, ut nimirum hanc le-

gem conciliet cum d. l. donationes §. pen. de donat. In qua videtur Papinianus contrarium in extraneo respodisse, nec videtur quàm diuersa sit species illius §. ab hac lege, ibi enim non iussit dominus restituere arcam depositam Aelio Sperato, ut in specie huius legis. Sed eam tantum legem dixerat, ut eam arcam ipse solus qui deposuerat, tolleret, aut post ipsius mortem Aelius Speratus, quod longè aliud est. Nec enim sunt verba illa fideicommissa, ut ea de quibus in hoc loco. Cetera quæ ad huius legis explicationem pertinent, iam abundè tractauimus lib. 1. *Coniect. cap. 4.* unde peti volumus quæ hic addi possunt.

1 § Lucius Titius ita cauit. Ἐλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον ἀπὸ δεκάτα δηνάρια τὰ παραγεγραμμένα τῶ ἀργυρίῳ δίδω δέκα μυρία, καὶ πάντα ποιῶν καὶ συμφωνῶν καὶ ἀμολογῶ, ὡς παραγεγραπται, καὶ οὐδὲ μὲν χρηρησάσθαι τοῦ ἐν αὐτῇ μνῆς ἐκαστοῦ μὲνός δόλοῦς πτωχεύας, μέχρ' ἂν τις ἀποδόσῃς παπῶς τῶ ἀργυρίῳ. Id est, Suscepi, habeoque apud me titulo depositi supra scripta denarium argenti decem milia: meque ad prescriptum omnia prestatum & promitto, & proficor: conuentione scilicet iniita, ut quoad omne argentum reddatur, in singulos menses, singulasque libras, usurarum nomine, quaternos tibi obolos subministrem. Quæro, an usura peti possunt. Paulus respondit, eum contractum, de quo quaritur, depositæ pecuniæ modum excedere. & ideo secundum conuentionem usuræ quæ actione depositi peti possunt.

Ad § Lucium Titium. 1.

R A T. D V R. Usuræ pecuniæ non debentur nisi ex stipulatione, l. 3. c. de usur. l. Titium. 24. *infr. de prescript. verb.* In eoque differunt ab usuris mercium quæcum incerta æstimatione facit ut earum usuræ deberi possint etiam ex nudo pacto, l. frumenti 12. l. oleo 23. c. de usur. Pecuniæ namque semper certa est & vna æstimatione in republica benè constituta, l. 3. *sup. de eo quod cer. loc. 13. sup. de in lict. iur.* & sanè non possunt non esse odiosa usuræ pecuniæ, cum pecunia sit res sterilis, quæ per se pecuniam parere non potest, ut Aristoteles in Ethicis docet, unde est quod prudenter nostri dicunt usuram non natura percipi, sed iure & negotiatione, l. si nauis 62. *sup. de rei vind.* Ergo necin depositi actione ferendum est, ut ex nudo pacto usuræ deberi possint, præsertim cum videatur contra depositi naturam esse & contra bonam fidem usuræ pecuniæ ab eo desiderari qui beneficium in custodia pecunia dedit, si modo nullam in reddendo deposito moram cõtaxerit, ut scriptum est in l. Lucius 24. *ad fin. sup. hoc tit.* Itaque fatendum est, si quando conuenierit, maximè verò nudo pacto, ut depositi usuræ præstentur, eam conuentionem excedere notissimos depositi terminos, ut Papinianus loquitur in d. l. Lucius.

D E C. Distinguenda est usura pecuniæ creditæ, quæ nihil aliud est quàm sœnus ab usura pecuniæ depositæ, aut ex alio bonæ fidei contractu debita. Illa enim odiosa est, hæc verò fauorabilis, quippe quæ non quasi sœnus, sed quasi interesse debeatur, ut in l. locum 60. *infr. pro soc.* Quomodo etiam distinguenda sunt iudicia bonæ fidei à iudiciis stricti iuris, nam in bonæ fidei iudiciis debentur usuræ ex mora sola etiam extraiudiciali, l. cum quidam 17. §. si

pupillo l. mora 32. §. in bonæ fidei *infr. de usur.* Ex contractibus verò strictis ne quidem postlitem contestatam, ut iam alibi sæpè docuimus, & dicemus latius si Deus volet ad l. licti cõtestata 35. *cod. tit.* Sed et si mora nulla contracta sit, conuenierit tamen ut usuræ pecuniæ debeantur, licet nudo pacto, placet eas deberi non ut agi possit ex pacto nudo, sed ut agatur ex contractu cui pactum inest si in continent factum sit, quia legem dedit contractui, l. iurisperitium 7. §. quoniam & §. adeo *sup. de pact. l. in bonæ fidei* 13. c. *cod. l. initio. §. c. de pact. int. empt. & vendit.* quia lex contractus seruanda est, sine qua non aliter quis fuerat contracturus, l. vlt. *cod. tit. d. l. Lucius in fin.* Nihil enim magis est ex bonæ fide quàm pacta seruati, quæ neque contra bonos mores, neque contra leges sunt, ut diximus ad d. l. Lucius in fin. *ex hoc §. & ex d. l. cum quidam. 17. §. ex locato. infr. de usur.* Nec quod eiusmodi conuenio excedat modum & terminos depositi, ad rem facit, quia nihil prohibet contractum depositi ut & alium quemlibet ex pacto naturam suam excedere, ut idem Paulus noster ait in l. naturalis. §. si sed si facio *infr. de prescript. verb.* Ergo cum depositum maneat, usuræ quoque, licet nudo pacto promissæ, ut in cautione de qua in hoc §. agitur, depositi actione peti poterunt: idque est quod Paulus insert postremis illis verbis: Et ideo secundum conuentionem. Sensus enim est, non eo minus in propolita specie usuras deberi quod ex natura contractus depositi non sit iis onerandus depositarius citra moram, cum hæc conuentio faciat ut depositum suam naturam excedat, nec eo minus tamen depositum maneat, quod & Accursius noster sensisse videtur, licet minus apercè hæc verba explicauerit.

2 § Titius Sempronius salutem. Habere me à vobis auri pondo plus minus decem, & discos duos, saccum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item quos Trophimati decem: item ex ratione patris vestri decem, & quod excurrit, quæro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit: sci-

licet quod ad solam pecuniæ causam attinet. respondit; ex epistola, de qua quaeritur, obligationem quidem nullam natam videri: sed probationem depositarum rerum impleri posse. an autem is quoque, qui deberi sibi cauit in eadem epistola decem, probare possit hoc, quod scripsit, iudicem æstimaturum.

Ad §. Titium. ultim.

R. A. T. D. V. B. Depositum est ex numero eorum contractuum qui non nisi re & traditione perficiuntur, l. 1. §. is quoque in fr. de obl. & act. §. praterea. Inst. quib. mod. re contrah. obl. Ergo per epistolam contrahi non potest, id enim proprium est eorum contractuum qui solo consensu perficiuntur, l. 1. in fr. tit. prox. l. 1. §. ult. de contrah. empt.

D. E. C. Aliud est querere de inducenda obligatione depositi, aliud verò de inducenda probatione, obligatio quidem depositi nulla per epistolam contrahi potest, sed tamen probatio rerum depositarum etiam per epistolam impleri commodè potest: sunt enim favorabiles probationes omnes, quarum scilicet beneficio veritas haberi potest, sine qua necius reddi non potest, l. duo sunt Titij 30. in fr. de testam. testel. sufficit ergo fides constare Epistolæ ne dubitati possit à quo scripta & missa sit, ut quicquid in ea continetur, pro vero & probato habeatur, ut in l. ult. in fr. de probat. l. cum qui decedens, 37. §. Codicillus. de leg. 3. Lemptor. 47. §. 1. in fin. sup. de pact. Idque est quod nostri vulgò iactant ex hoc §. verba enuntiatiua probare inter easdem partes, præsertim cum emissæ sunt propter se & non propter aliud, & principaliter non incidenter, de quo plures nostri tractant post Bartolum, ad leg. ex hac scriptura 19. in fr. de donat. & ad l. optima 16. C. de contrah. & committ. stip. Cui adde textum elegantem in l. qui Romanus 122. §. Flavius in fin. de verb. obl. Sed hoc tamen intellige, nisi verba illa enuntiatiua prolata sint inter personas suspectas, & in actu vel prohibito vel suspecto, tunc enim non probant nisi aliis certioribus probationibus fulsiantur, l. qui testamentum 17. in fr. de probat. Illud sanè constat verba eiusmodi enuntiatiua nihil probare inter alias partes nisi in antiquis quæ quanto difficilioris sunt probationis, tanto l'iores admittunt probationes, l. si arbor 28. D. de probat. Nouell. 111. hac constit. innovat. constitution. quæ præscript. cent. annor. loci venerabilis. de de rat.

a An autem is quoque. R. A. T. D. V. B. Absurdum est vnam eandemque scripturam diuerso iure censi, & ab vna eademque persona partim approbati, partim improbi, sed conditio ei ad quem Epistola scripta est, deferri debet, ut vel tota illam agno-

scat, vel totam repudiet, l. nam absurdum 7. in fr. de bon. libert. l. si ita stipulatio 39. in fin. de oper. libert. l. cum quaeritur. 16. in fr. de admin. tut. Ergo quemadmodum probatio rerum depositarum impletur per epistolam eius qui scripsit res penes se depositas fuisse, ita & eidem epistolæ credendum est, in qua parte scripsit se deponentis creditorem.

D. E. C. Exemplo perniciosum est ut ei scriptura credatur, qua vnusquisque sibi adnotatione propria debitorem alium constituerit, l. exemplo 7. in fr. de instrumentis & seq. C. de probat. Nemo enim in re sua & ad suam vtilitatem testis idoneus esse potest, l. omnibus 10. C. de testib. l. nullus 10. in fr. cod. tit. At scribenti contra se credendum est, quia sibi debet imputare, qui se proprio testimonio condemnauerit, nec audiendus est, si contra propriam confessionem venire velit, l. generaliter 13. C. de non numer. pec. Nihil ergo vetat eandem scripturam & epistolam probare contra depositarium: pro ipso autem non probare, cum huius varietas tam diuersa causa sit. Nec ideo credendum est, ut vna eademque res diuerso iure censeatur, l. cum qui ades 13. in fr. de vscap. Tot enim res & epistolæ esse videntur, quot in epistola sunt capita, l. si re debemus 29. de verb. obl. Simile est quod nostri ad hanc legem & ex hac lege inferunt, si plures res in vno eodemque instrumento scriptæ sunt, eam, contra quem produciuntur instrumentum, posse illud pro parte acceptare, pro parte autem retinere, ut Bartolus hic loquitur, quot in epistola latius ad l. 1. C. de confes. & ad l. Aurelius. §. penult. in fr. de liberat. leg. ex quo videm ille subiicit, pragmaticorum mos fluxit; ut qui instrumentum in iudicio produxit, protestetur nolle se producere nisi in fauorabilibus, vtrius, & quatenus facit pro producere, aut ut in Rora Romana fieri vidi, ut instrumentorum omnium productio fiat per cõpulsam, ne scilicet vlla ex parte possit productio nocere producenti, tanquam facta ex necessitate, semper enim succurrimus ei qui aliquid ex necessitate facit. Neque ex eo quod quis coactus fecit, coniectura vlla voluntatis capi potest, alioqui productio semper probat contra producentem, vulg. l. cum precum, §. C. de liber. a. auf. Quamuis non parua incurat hæsitatio, an cum eiusmodi contestatione produci instrumentum possit. De quo alibi dicemus.

27. I D E M libro 7. Responsorum

Incius Titius, cum haberet filiam in potestate Seiam, Pamphilo seruo alieno in matrimonium collocauit: cui etiam dotem dedit, quam sub titulo depositi in cautionem contulit: & postea, nulla denuntiatione à domino facta, pater decessit. mox & Pamphilus seruus: quæro, qua actione Seia pecuniam petere possit, cum ipsa patris heres existerit. Paulus respondit, quoniam dos constitui non potuit, ex causa depositi actione de peculio pecuniam repetendam.

Ad l. Lucius Titius, 27.

R. A. T. D. V. B. Plus valere debet quod agitur quam quod simulatè concipitur, l. 1. & tot. tit. Cod. plus val. quod ag. quam quod simulatè concip. Simulata enim

pro infectis haberi debent, l. si ex pretio. 6. C. si cert. pat. Atqui in proposito specie id agebatur inter Titium qui filiam suam Seiam quam habebat in potestate, collocabat in matrimonium Pamphilo seruo alieno, de

no, de cuius statu & conditione, ut ego ponendum arbitror, dubitabat, & Pamphilus ipsum, ut pecunia, quam pater dabat ex causa dous, esset penes Pamphilum, ut haberet Pamphilus vade ferret onera matrimonij, non autem ut eam pecuniam quasi depositam duntaxat, Pamphilus retineret, cum rei depositæ neque proprietatis, neque possessio, neque vltimus in depositarium transferretur, l. licet 17. §. 1. *supr.* Ergo quamvis pater dotem Pamphilo datam sub titulo depositi in cautionem contulerit, id est, curaverit cauere Pamphilo pecuniam se habere in depositum. Dicendum tamen est depositum non tenere cum de dote constituenda non de contrahendo depositum actum sit, nec eo magis tamen fieri poterit, ut dos quasi constituta debeatur, cum matrimonium inter seruum, & mulierem liberam esse non poterit, nec proinde sine matrimonio dos vlla, quamvis possit matrimonium esse sine dote, l. 3. *infr. de iur. dot. l. cum multa 20. C. de donat. ante nupt.*

Dicitur. Licet non valeat quod in veritate agitur, eo modo quo agitur, si tamen aliquo modo valere possit, & obligationem inducere. Valere debet eo modo quo potest, etiam quod simulatè cõceptum sit, ut Bartol. ex hac ipia lege notat, & ex l. 1. C. de cõd. ob caus. l. 1. *l. 1. sup. de cõd. sine cau.* Atquin specie huius legis licet matrimonium non steterit, dos tamen eo nomine reuera constituta reddi patri debuit, saltem per conditionem sine causa, ut ex supradictis legibus apparet, aut mulieri si patri heres exstitisset. Ergo cum dos constitui non poterit, nihil verat, eam obligationem, quæ nascitur præter propositum contrahentium, ut Bartol. loquitur, & extra id quod agebatur, ut elegantius Pomponius in l. si is qui 13. *in fin. sup. commod.* transferatur in actionem depositi, de qua tamen non nisi per simulationem co-

28. Sc. A. vol. 1. libro 1. Responforum.

Quintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogatianum epistulam scripsit in verba infra scripta: *Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano suo salutem. Viginti-quinque nummorum, quos apud me esse voluisti, notum tibi ita hac epistula facio, adra- tiunculam meam ea pervenisse, quibus ut primum proficiam, ne vacui tibi sint, id est, ut vrsuras eorum accipias, cura habebat. quæsitum est, an ex ea epistula etiam vsuras peti possunt, respondi, debere ex bonæ fidei iudicio vsuras: siue percepit, siue pecunia in rem suam vsus est.*

Ad l. Quintus 28.

R. A. T. D. V. B. Ex nudo pacto debentur vsuræ in actione depositi, si cõd. & in alia qualibet bonæ fidei, etiam si depositarius neque vsuras vllas percepit ex pecunia deposita, neque illam in suos vsus conuenerit, neque in restituenda ea moram fecerit, l. Lucius 24. *in fin. vbi diximus, & l. Publica 26. §. 1. sup. l. cum quidam 17. §. ex locato. inf. de vsur.* Atquin in proposita specie videtur depositarius qui epistolam scripsit vsuras promississe illis verbis, *Quibus ut primum proficiam, ne vacui tibi sint, id est, ut vrsuras eorum accipias cura habebat.* Ergo cum actio depositi sit bonæ fidei, dicendum videtur vsuras depositarium debere, saltem eas quæ in regione frequentantur, ut in l. idem-que 10. §. si procurator. *infr. sit. proxim.* licet neque vllas percepit, neque pecunia in rem suam vsus sit, nec denique moram in ea restituenda fecerit.

D. C. Aliud est vsuras certe promittere, aliud verò cauere se prosequendum & curaturum ne pecunia sit vacua. Priore casu debentur vsuræ, & quia promissæ, & quia certæ. Posteriore verò debentur non possunt, quia nec promissæ sunt nec certæ, l. tutor 43. §. vlt. *infr. de vsur.* Ergo bene ac subplices Scævola ad-

gitabatur. Dabitur ergo actio depositi ad eam pecuniam repetendam, at non contra Pamphilum, etiam si viveret, quia nec ciuilitè obligari potuit, nec conueniri, sed contra dominum de peculio, non minus quàm si depositum verò contractum fuisset, quomodo potuisset contrahentes voluissent. Ponit autem Paulus nullam denunciationem à domino factam fuisse, per quam potuisset pater filię perspectam habere Pamphili conditionem, quia ita talis denuntiatio facta fuisset, nec pater viuo Pamphilo contra dominum egisset, non esset permittendū filię, quæ patri heres exstitisset dotē repetere, quam pater ipse petere noluisset, aut actionem de peculio instituere, quam pater neglexisset. Videtur tamen Accursius Florentinus lectionem magis probasse quæ habet, *denunciatione nulla à domino facta*, scilicet, ut ille interpretatur, quod esset hic Pamphilus seruus, vel quod non teneret matrimonium. Sed antiqua, ut ipse putat, propter huiusmodi denunciationem omittam, si dominus non reuocaret seruum, fieret liber, ex §. si verò ab initio. *ex §. fin. autem. & §. si verò ipse quidem. Nouell. 22. de nupt. 2. minimè.* Est enim ius illud nouum ex ea ipsa Iustiniani Nouella constitutione, neque Pauli temporibus, cuius est hæc lex, idem obtinebat. Sed quia, ut diximus, si denuntiatio fuisset patri à domino Pamphili, seruū fuisse Pamphilū, ideoque nec matrimonium tenere, non esset permittendū filię, ei demque heredi patris, ut eam pecuniā, siue depositi, siue alia actione repeteret, quam patris sui non ignorans repeteret tamen noluisset, quasi hoc ipso eam pecuniā Pamphilo, vel quod effectū idē est, Pamphilo domino donasse videretur. *arg. l. vir vsuras 54. inf. de donat. vir. & vxor. l. Præcula 26. l. ea qua à patre 7. C. de re sit. milit. & cor. qui recipi. cau. ab l. vlt. inf. C. de reuoc. donat.*

propositam quæstionem se respondet, non ut dicat eas deberi vel non deberi, sed ut generaliter ex bonæ fidei iudicio vsuras deberi, siue eas debitor perceperit, siue pecunia in rem suam vsus sit, ut inferamus, in proposita igitur specie nullas deberi, quia neuter casus euenit. Non quasi extra hos casus vsuræ minimè debeantur si promissæ sint, etiam nudo pacto, dummodo in cõtinentia apposito, ut Accursius hic notat, sed quoniam quæstio proposita, magis facti esset, quàm iuris, an scilicet vsuræ promissæ essent. Ad quæstionem verò facti non solet Scævola respondere, l. 1. testatore 105. de cõd. & dem. l. Seia 20. §. vlt. de instrum. & instrum. leg. Neque tamē ille etiam casus omittendus est, quod depositarius in reddenda pecunia deposita moram contraxerit, qui non minus est indubitatus, quā ille quo vsuræ promissæ sunt, ut diximus ad l. de 25. §. 1. *supr.* Sed de hoc casu nihil dixit Scævola, quia nec de eo fuerat interrogatus, neque mora vlla facta proponebatur, illud ex hac lege notandum est, ex hac quoque epistola probari depositum non induci, ut & in l. Publica 26. §. vltim. vbi diximus *supr.* Iungit l. 3. & 4. C. de hys finit.

Tom. III.

Nn

Si facculum vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me inuito contrectauerit, & depositi, & furti actio mihi in eum competit.

Ad l. si facculum 29.

R A T. D V B. Depositum & furti actiones non videntur posse simul subsistere, non magis quam furti & mandati in specie, l. 1. C. de furt. & seruo corrupt. vbi additur non pariter aequitatem, ut quis & causam criminis persequatur, & bonae fidei contractum impleri postulet. Ergo neque in hac specie permittendum est, ut dominus contra depositarium in hac specie, & depositi agat, & furti, cum vna actio criminis, alia rem persequatur.

D E C. Aliam causam habet actio depositi, aliam actio furti. Actio enim depositi nascitur ex contractu, eoque non implendo, sed iam implendo. In quo differunt haec species ab illa, de qua in d. l. 1. vbi de contractu mandati implendo tractabatur. At furti actio nascitur ex delicto, quod admittit depositarius, cum inuito domino pecuniam contrectat, quae deposita

fuerat in facculo, non ad alios fines ob signato, quam ut depositarius intelligeret, ut si ea pecunia non posset citra furtum, si facculum signatum resignaret inscio domino, sibi quae non tantumdem reddenda esse ei qui deposuit, sed eadem ipsa nummorum corpora quae deposita fuerunt ex natura depositi, l. 2. in princip. sup. de rebus cred. & l. Lucius 2.4. hoc tit. Nihil igitur vetat, eum qui facculum vel argentum signatum deposuerit, & depositi, & furti agere in depositarium qui inuito domino rem depositam contrectauerit, inuitum autem dominum hoc casu accipimus non eum qui contraxerit, sed eum quodque qui non consenserit, ut & in l. filiusfamilis 8. §. inuitus. sup. de procurat. lanuitum §. vrbani pradiori. nisi probabilem causam habuerit aestimandi dominum permittitur si scierit. §. placuit 7. Instit. de ob. qui ex del. nasc. lunge l. die sponsaliorum 25. §. 1. sup. luge l. 3. C. b. 1.

¶ Si ex permissu meo deposita pecunia is, penes quem deposita est, vitatur: ut in ceteris bonae fidei iudiciis, viuras eius nomine praestare mihi cogitur.

Ad §. si ex permissu.

R A T. D V B. Non potest imputari depositario cur pecunia apud se deposita usus sit, cum ex permissu domini usus est. Nec enim volenti, aut iniuriam, aut furtum fecisse videri potest, l. in diem 9. §. 1. inf. de aqu. & ag. plu. arc. Ergo nulla causa est cur viuras eius pecuniae praestare debeat, quas non promissit, cum satis abunde quod domino esse debeat quod depositarius fidem & diuigentiam in re custodienda praestiterit, ut scriptum est in l. Lucius. ad fin. sup. hoc tit. Nec rursus potest videri depositarius moram re ipsa contraxisse in restituendo deposito ob id solum quod ea pecunia usus sit, cum ex domini voluntate id fecerit. Vitatur autem non propter litrum perentium, sed propter moram non soluentium instigi solent, l. cum quidam 17. §. si pupillo. inf. de vsur.

D E C. Bona fides non patitur, ut depositarius deposita pecunia vitatur, etiam si ex permissu domini id faciat, cum ex deposito nullum lucrum consequi debeat, sicut nec mandatarius ex mandato, l. idemque 10. §. si procurator. l. ex mandato 10. inf. tit. proxim. Satisque ei esse debet quod interueniens do-

mini voluntas immunitatem eum faciat, & liberum a furti crimine vel suspicionem, ut ait l. 3. C. hoc tit. item quod non idem, sed tantumdem depositum reddere hoc casu cogatur, ut in d. l. Lucius. & l. die 25. §. 1. sup. Hoc verò non satis bene videtur Accursi. percepisse, qui putat in specie huius viuras deberi, vel ex pacto in continenti appposito, vel ex mora, cum tamen Paulus neutrum interuenisse ponat, sed depositarium obliget, ad praestationem vituram ob id solum quod pecunia deposita usus sit, licet domino volente, nullòque pacto, vel mora interueniente. Illud sane admittendum est, quod idem Accursi. notat intelligi hunc §. debere, de eo casu quo contractus depositi non sit translatus in contractum mutui, quomodo translatus posset dici, si ex post facto dominus depositario permisisset vitum pecuniae depositae, non etiam si ab initio, secundum ea quae diximus ad d. l. de sponsaliorum. ex l. scrii conditus 9. §. vit. & l. seq. sup. de reb. credi. Planè si ex deposito mutuum factum esset, debitum non oporteret quin vituræ deberi non posset citra stipulationem, ut idem Accursi. notat ex l. 3. C. de vsur. l. Titium 24. de praes. verb.

30. NERATIVVS libro 1. Responsum.

Si fideiussor pro te, apud quem depositum est, litis aestimatione damnatus sit rem tuam fieri.

Ad l. si fideiussor 30.

R A T. D V B. Non transferitur dominium nisi per traditionem a domino factam ex iusto titulo praecedente, & quis ite habilis ad transferendum dominium, l. traditio 20. l. nunquam nuda 31. inf. de acquir. rer. dom. A. qui depositum licet re fiat & traditione, dominij tamen translationem inducere non potest, l. licet. §. sup. hoc tit. Rursus, quamuis litis aestimatio sit emptioni similis, l. 1. §. vit. & l. 2. inf. pro emptor. tamen dominium transferre non potest sine traditione non magis quam emptio, l. quous 13. Cod. de rei vind. Traditum autem depositario res non potest quae iam penes cum sit corporaliter. Ergo quamuis fideiussor depositarij ad praestandam litis aestimationem damnandus sit, non ideo tamē res eius fieri potest, cum neque rem depositam penes se habeat, neque

et traditio illa facta sit, tamen si litis aestimationem soluerit. Multò minus verò fieri potest depositarij, qui licet rem apud se depositam habeat, attamen neque ex noua traditione eam habet, sed ex praecedente quae fuit inhabilis ad transferendum dominium, neque ullam litis aestimationem praestitit, quae pro solutione pretij esse possit.

D E C. Litis aestimatio pro emptione est, ut iam saepe diximus, ex dist. l. 1. §. vit. & l. 2. inf. pro emptor. Titulus autem siue emptio, siue praestitae litis aestimationis, habilis est ad transferendum dominium secuta traditione, d. l. nunquam nuda. l. etiam ibi 74. inf. de contrah. empt. l. ex empto. 11. §. 1. de act. emp. Atqui traditio hic satis secuta esse intelligitur ex eo quod res deposita penes depositarium est ex domini voluntate. Estque hic vnus casus ex illis, in quibus dici-

mus

rius etiam sine traditione iudam voluntate domini sufficere ad rem transferendam, *l. qua ratione 9. §. interdum. infr. de acquir. rer. dom. §. interdum. Infit. de ver. diuis.* Ergo nihil impedit quo minus hoc casu res deposita fiat depositarij, alioquin eueniret, vt is qui rem deposuit, & pretium rei depositæ haberet, & rem ipsam depositam; quam tamen accipiendo pretium vendidisse videretur, quod vtique esset contra bonam fidem, *d. l. ex empto 11. §. qui autem. & l. bona fides 50. infr. de act. empt.* Nec ad rem pertinet quod non depositarius ipse, sed fideiussor eius æstimationem litis soluerit. Soluit enim pro depositario, quæ & habere nomine mandati, vel negotiorum gestorum actione obligatam, *l. ex mandato 20. §. 1. infr. tit. prox.* Itaque perinde esse debet ac si depositarius ipse soluisset, cum abesse vnicuique videatur etiam id in quo est obligatus, *l. si quid mandatu 28. in fi. supr. de neg. gest.* Nec interest, an pretium rei venditæ solutum sit ab emptore, vel ab alio ipsius emptoris nomine. Sufficit enim ex lege duodecim tabularum, vt pretium ab emptore solutum sit, vel aliter eo nomine satisfactum, *l. vt res 33. infr. de contrah. emptor. l. 5. §. penult. §. pr. de tribut. act.* Illud nullo modo ferre possum. quod vult Accurs. in specie huius §. necessariam esse rei depositæ præsentiam, vt ea acquiri depositario possit ex *l. eius rei 46. cum seq. supr. de rei vind.*

Nam neque Calus, neque Iustinianus in *d. l. §. interdum*, rei præsentiam nullo modo exigunt, neque iuristatio hoc facit, cum præsentia rei non requiratur, nisi ad hoc, vt res saltem fidei tradita videri possit, quæ non nisi præsens verè tradi possit. Fictiones enim iuris tales esse debent, vt ius & naturam possint recipere, *l. confessionibus 13. & l. seq. 5. vlt. supr. de interrog. in iur. fac.* Hic autem traditio nulla necessaria est, cum ponamus rem, quæ deposita est, traditam iam antea depositario fuisse, nempe cum depositum contraheretur. Sufficit ergo superuenisse titulum, vt mutari possit causa possessionis, vt in *l. non solum 33. infr. de vscap.* vt ea ipsa traditio quæ ex causa depositi dominium transferre non poterat, nunc transferat ex sola domini voluntate, propter solutam litis æstimationem, quæ iustam, & nouum possidendi & acquirendi dominij titulum præbet. Longè quæ alia species est, de qua in *d. l. eius rei. & seq. de rei vindic.* vbi agitur de possessore bonæ fidei litis æstimationem soluente, pro ea re quam possidebat quidem. Sed nunquam à domino traditam, & quam proinde tum primum pro tradita haberi necesse est, & consequenter præsentem esse, vt pro tradita habeatur. In specie autem huius §. res deposita pro tradita habetur, vt in *l. si rem 62. infr. de iur. iur. iud. d. §. interdum.*

31. TRYPHONINVS libro 9. Disputationum.

Bona fides, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat. sed eam vtrum æstimamus ad merum ius gentium, an verò cum præceptis ciuilibus, & prætorijs: veluti reus capitalis iudicij deposuit apud te centum, is deportatus est. bona eius publicata sunt. vtrumne ipsi hæc reddenda, an in publicum deferenda sint: si tantum naturale, & gentium ius intueamur: ei, qui dedit, restituenda sunt. si ciuile ius, & legum ordinem: magis in publicum deferenda sunt. nam malè meritis publicè, vt exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet.

Ad l. Bona fides 31.

R. A. T. D. V. B. Depositum est ex contractibus qui iure gentium introducti sunt, *l. ex hoc iure 5. de inst. & iur.* Ius autem gentium est, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, *l. omnes populi 9. eodem tit.* Ergo æquitas quæ in hoc contractu desideratur, ad merum ius naturale, & gentium referenda est: non autem ad æquitatem ciuilem. Nam nec ratio naturalis per cinthem tolli potest, *l. eas obligationes 8. supr. de cap. minut. §. vlt. Infit. de leg. agnat. tutel.*

D. E. C. Primaque præcipua lex duodecim tabularum illa fuit, *Salus populi suprema lex esto*, quæ ostendit ciuilem legislatorem referre omnia ad salutem populi, publicamque vtilitatem, quasi nullam constituens differentiam inter publicam vtilitatem & æquitatem: vnde sit, vt plerisque iuris nostri locis vtile dicatur, quod æquum est, & inutile, quantum minus frequenter, quod iniquum, vt in *l. r. §. hæc autem 4. supr. hoc tit.* Est enim duplex æquitas, naturalis vna, ciuilis altera, quas nec nouum est inuicem pugnare, vt in specie huius legis. Nam si reus iudicij capitalis deposuerit apud te centum, & is deportatus sit, bonaque eius publicata fuerint: ratio naturalis, & iuris gentium suadet, vt ei ipsi qui dedit, restituenda sint. Ille enim est qui deposuit, & proinde

cui restituendi depositi obligatio quæritur est. At ratio & æquitas ciuilis dicta potius, vt in publicum deferantur. Reipublicæ namque interest, vt qui de ea malè meritus est inter cæteras pœnas etiam egestate laborare debeat, vt exemplo sit cæteris ad maleficia deterrenda, *l. ita vulneratus. vers. quod si quis absurdè. supr. ad leg. Aquil. l. Diuus 6. in fin. infr. de custod. & exhib. rer. l. i. C. ad l. lul. repetund.* Ergo dicendum est in proposita specie deposita centum in publicum deferenda esse, non ei, qui deposuit, restituenda, quamuis deportatus liber maneat, & capax eorum omnium quæ sunt iuris gentium, *l. deportatus 15. infr. de interd. & relog.* Neque mirum videri debet æquitatem ciuilem pugnare cum naturali, cum nec semper naturalis cum naturali alia consentiat, quo casu maior æquitas vincit minorem, vt in *l. si seruus communis 61. §. quod verò. infr. de furt.* Bene autem Tryphoninus in hac lege monet bonam fidem, quæ in contractibus exigitur æquitatem summam desiderare, vt intelligamus, cum loquimur de contractibus bonæ fidei, eam nos intelligere bonam fidem quæ nihil ferè nisi æquitatem significat oppositam stricto iuri, non autem eam quæ opponatur dolo, & malæ fidei: nullus enim contractus est quantumlibet stricti iuris, in quo ea bonæ fides non desideret.

tur, *liberum fidem* 4. C. de ob. & ass. Valde autem errat Accursius, qui putat primam hanc questionem à Triphonino propositam ab eo decisam non fuisse, cum tamen aperte decisa sit ab illis verbis, *Si civilis ius usque ad §. proxim.* nempe spolia, de quibus quaeritur in publicum deferenda esse, non etiam condē-

nato restituenda, & recte: semper enim ius civile praevalet iuri gentium tanquam potentius, cum sit inductum aduersus violatores iuris gentium, sicut & ius gentium aduersus violatores iuris naturalis, ut docuimus in nostra iurisprudentia Papiniana scientia ad tit. de iur. nat. gen. & civil.

I Incurrit hic & alia inspectio: bonam fidem inter eos tantum, inter quos contractum est, nullo extrinsecus absumpto, aestimare debeamus: an respectu etiam aliarum personarum, ad quas id, quod geritur, pertinet: exempli loco, latro spolia, quae mihi abstulit, deposuit apud Seium infcium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Seius debeat? si per se, dantem, accipientemque intueamur: haec est bona fides, ut commissam rem recipiat is, qui dedit, si totius rei aequitatem, quae ex omnibus personis, quae negotio isto continguntur, impletur: mihi reddenda sunt: quae facto scelestissimo adempta sunt. & probo, hanc esse iustitiam, quae suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personae iustiore repetitione. ^a quod si ego ad petenda ea non veniam, nihilo minus ei restituenda sunt, qui deposuit, quamvis male quaesita deposuit. quod & Marcellus in praedone, & fure scribit. ^b Si tamen ignorans latro, cuius filio, vel seruo rem abstulisset apud patrem, dominumve eius deposuit ignorantem, nec ex iure gentium consistet depositum. cuius haec est potestas, ut alij, non domino sua ipsius res quasi aliena seruanda detur. ^c Et si rem meam fur, quam me ignorante subripuit, apud me etiam nunc delictum eius ignorantem deposuerit: recte dicitur non contrahi depositum: quia non est ex fide bona rem suam dominum praedoni restituere compelli. ^d sed & si etiamnum ab ignorante domino tradita sit, quasi ex causa depositi: tamen indebiti dati conditio competit.

Ad §. Incurrit hic. 1.

RAT. DVB. In contradiis & conventionibus nunquam subintelligitur persona extranea. Estque multo facilius, ut suppleatur tempus vel conditio quam persona, *l. si ita stipulatus* 12. §. Chrysogonus in fin. *infr. de verb. obligat.* Ergo bona fides & aequitas quae in contractu depositi confideatur, aestimari debet inter eos tantum inter quos contractum est, nullo extrinsecus absumpto, non etiam respectu aliarum personarum, eam ad quas id quod geritur, pertinet, idcirco in specie illa quam Triphoninus exempli loco adducit, si latro spolia quae mihi abstulerat, deposuerat apud Seium infcium de malicia deponentis, dicendum est, Seium latroni non mihi restituere ea debere, quid enim magis bonae fidei conueniens est, quam ut rem alterius fidei & custodiae commissam recipiat ille ipse qui dedit? *l. quod seruus* 11. *supr. hoc tit.* & *l. Quintus* 48. *infr. tit. prox.*

DE C. Ea verè iustitia est, quae suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personae iustiore repetitione, id est, ut nemo alius sit qui eam petere iustus possit, §. *ultim.* *Instit. de his qui sui vel al. iur. sunt* l. 2. *supr. cod. illo tit.* Acqui multo aequius est & iustius, ut res mea mihi restitatur, cui latronis facto scelestissimo adempta est, quam ut restitatur latroni, qui etiam si haberet, restituere eam mihi deberet. Ergo si totius rei aequitatem spectemus, quae non nisi ex omnibus personis quas negotium gestum contingit, impleri potest, magis probandum est, ut mihi quam ut latroni spolia

restituatur. Neque ad hunc casum pertinet ius nouum quod Iustinianus induxit, *Novell. 88. de deposito cap. 1. vnde sumpta est authent. sed iam tantum est Cod. hoc tit.* Vbi prohibitum est ne cui liceat interdicere rei depositi restitutionem. Aliud enim est interdicere, aliud verò rem depositam proprio nomine petere, quod & Accursius hic notat. Nec suppletur hoc casu persona extranea, sed domino succutitur, qui utique rei suae dominium amittere non potuit ob id solum quod à latrone fuerit spoliatus, & cuius intactum ius seruari aequissimum est. Neque rursus simile est quod obicit Accursius *l. 1. §. penult. supr. nauis caup. rab.* vbi de eo agitur, qui alienas res intulit non tantquam latro, sed tanquam eas domino restitutus, & quas proinde salus esse non tantum domini, sed ipsius quoque intererat, ut lex ait.

a Quod si ego. **RAT. DVB IT.** Nemo ex sua improbitate actionem acquirere sibi potest, *l. itaque Fullo* 12. §. 1. *infr. de iur. l. nec quasi* 70. *supr. de rei vind.* Ergo quamvis ego ad petenda spolia non veniam quae mihi latro abstulit, non eo magis tamen restituenda sunt latroni, quamvis ea deposuerit, cum male quaesita deposuerit.

DE C. Bona fides non patitur, ut depositarius sibi retineat id quod in depositum accepit etiam à latrone, cum suscipiendo depositum, non tantum rem custodiendam, sed etiam restituendam suscepit, *leg. 1. supr.* Agitur enim de fide rupta, & de vindicanda perfidia, quoties directa depositi actione agitur, *l. ei apud quem* 3. *supr. hoc tit.* Neque ha-

que habet latro hanc actionem ex sua improbitate, sed ex suo contractu si causam proximam inspicias, quæ inspicere semper debet, non ea quæ remotior est, & quæ occasio nomen potius mereatur quam causæ: quoniam enim latroni depositum, quod ipse dedit repositenti depositarius obicit eam rem ad alium pertinere, exceptio illa est de iure tertij, nec tamen exclusiua iuris agentis, cum actio depositi non ex dominio nascatur ut vindicatio, sed ex contractu, sicut & alie omnes personales actiones, *l. si hominem 7. §. 1. sup. &* quamvis exclusiua esset iuris agentis, ut loquuntur, non aliter tamen exclusiua esset, quam si tertius vellet, quod genus exceptionis nunquam admittitur, nisi tertio demum volente, *l. 1. vbi Bartolus notat infr. de except. rei ind.* & ex hoc quoque loco probatur optimè. Quod ergo in latrone diximus, multò magis obtinebit in prædone & in fure, ut scilicet si rem alienam quamvis mala fide deposuerint, ipsi tamen actio depositi competat ex proprio contractu ad rem restituendam, ita ut non possitius referri quæstio dominij, quia non dominium vindicant, sed ex contractu agunt, *l. 1. §. supra do 39. sup. hoc tit.* Vbi ratio redditur, quod eorum interlit, quia eo nomine teneantur, idem est in re commodata, *l. ita ut 16. sup. commod. l. non ab indi. ce 64. de iudic.*

b Si tamen ignorans. RAT. DVBIT. Scientia vel ignorantia eius qui depositum inscipit, non facit eum depositarium, sed traditio sola rei depositæ, quam custodiendam suscipit & restituendam, data etiam in id fide, quam si non seruis meritis perfidus dici possit, *l. 1. §. 2. & l. ei apud quem 5. sup.* Ergo si latro quamvis ignorans cuius filio vel seruo rem abstulisset apud patrem dominumve eius deposuerit etiam ignorante: dicendum est patrem dominumve qui depositum suscepit, ad eius restitutionem teneti.

D E C. Depositum rei propriæ non consistit, sicut neque pignus, neque venditio, neque locatio, neque commodatum, neque precarium, *l. neque pignus 45. de regul. iuris.* Est enim hæc potestas & natura depositi, ut alij non domino sua ipsius res quasi aliena seruanda detur, ut Triphonius hic scribit. Ergo si latro ignorans cuius filio vel seruo spolia abstulerit, ea penes patrem dominumve deposuerit, depositum nec ex ciuili, nec ex gentium iure potest consistere, sicut nec ignorans aut errans dominum rei suæ amittit, *l. qui rem suam 15. vbi diximus sup. hoc tit. l. si procurator 35. infr. de acquir. rer. domin.*

c Et si rem meam. RAT. DVBIT. Eadem est, quæ ad versiculum præcedentem: videbatur enim restituendum depositum etiam fori qui deposuit.

32. CELSVS libro 11. Digestorum.

QUOD Nerua diceret, latiore culpam dolum esse, Proculo displicebat: mihi verissimum videtur. nam & si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstat, fraude non caret. nec enim salua fide minorem ius, quam suis rebus, diligentiam præstabit.

Ad l. Quod Nerua. 32.

RAT. DVBIT. Finis latæ culpæ est non intelligere quod omnes sciunt. *l. lata culpa 225. de verb. sig.* Atqui nihil est quod tam distet à dolo quam crassa illa & suspina ignorantia, quæ nec doli capax esse videtur. Sive rusticitatem, sive simplicitatem ne-

quamvis malè quæsitum deposuerit, *vers. quod si lege sup. hæc leg.*

Sed D E C. Ratio est, quam attulimus, quod depositum rei propriæ consistere non possit, præsertim si dominus ignorans rei suæ depositum susceperit, quia ut Triphonius hic scribit, non est fide bona rem suam dominum prædoni restituere compelli. In contractu autem depositi quia bonæ fidei est, maximè bona fides & æquitas spectari debet, ut initio huius legis vidimus.

d Sed & si etiam nunc. RAT. DVBIT. Conditio indebiti, de qua hic agitur, dari non potest nisi ratione, vel dominij, vel possessionis. Atqui ratione dominij dari in proposito non potest, cum nemo rem suam condicat conditione indebiti, sed tantum conditione furtiua, quæ tota specie differt à conditione indebiti, *l. vltima. sup. vbi fruct. quemadmodum. iusta l. 1. sup. de condit. furti.* Neque rursus ratione possessionis, cum non potuerit dominus amittere rei suæ possessionem, quam non habuit, nemo enim dubitat quin fur verè, licet iniuste possideat, cum rem teneat animo domini: nec rursus quin per depositum etiam quod de iure tenetur, non transferatur possessio in depositarium. *l. licet 17. §. 1. sup. iusta l. ei à quo 21. sup. de vscap.* Ergo dicendum est si dominus depositum rei suæ quod ignorans acceperat, restituerit, indebiti conditionem ei competere nullo modo posse.

D E C. Etiam ratione possessionis indebiti conditio interdum datur, *l. indebiti 15. §. est nummi, vbi diximus sup. de cond. indeb.* Atqui dominus qui depositum rei suæ quod ignorans susceperat, ignorans quoque restituit, transitulit in furem, possessionem illam saltem Asininam & corporealem, quam ex causa depositi nactus fuerat: depositarius enim etsi non verè possidet: quia sibi non habet, est tamen in possessione, id est quæ dicitur interdum possidere naturaliter, *l. communi 7. §. neque colonus sup. commu. diuid. l. videamus 38. §. si possessionem infr. de vscap. l. certè 6. §. si qui rogauit. de precar. l. officium 9. sup. de rei vind.* Ergo eam saltem possessionem, quam restituere non tenebatur, condicere poterit, & conditione indebiti, quasi indebitè restituta. Non enim potuisset cogere restituere, si non ultro restituisset, inteterat autem ipsius habere ius retentionis, *l. 1. infr. de pignor. l. sufficit 33. sup. de cond. ind.* quod porro habere non potest, nisi receptata possessione, ut in *l. heres 21. infr. ad 8. C. Trebell.* Quamquam si velit dominus etiam conditione furtiua agere non prohibetur, dummodo scilicet probeat se dominum. *dist. l. 1. de cond. furti.* Quomodo & in proposta huius §. specie probare debet, ut appareat possit non constare depositum, ut scriptum est in versiculo præcedenti.

miam velis illam dicere, dummodo ne sit affectata ignorantia, *l. si quis id quod 7. §. penult. sup. de iuris. l. 1. infr. de pignor. l. sufficit 33. sup. de cond. ind.* Ergo verum esse non potest, quod Nerua dicebat latiore culpam dolum esse, nec est quod cum Bartolo, & cæteris interpretibus distinguas culpam latiore & latissimam, quasi la-

TOM. III.

Nº 3

missima culpa sit dolus verus, culpa latior dolus præsumptus, & culpa lata dolo proxima, & quæ dolo sit æquiparanda: latiore enim culpam hic proculdubio Nerua intelligebat non in comparationem late aut latissime, sed leuius autum, quæ sicut minor est quam culpa lata, ita latior est quam culpa leuis, alioqui triplicem quoque culpam infra latam distinguere oporteret, leuem, leuiorem, & leuissimam, quod tamen nec interpretes nostri ausint dicere qui inter culpam leuem, & leuissimam, nullam mediam agnoscunt, quæ leuior dici possit, quo nomine nec vniquam prudentes nostri vti sunt non magis quam nomine culpæ leuissimæ, quæ sanè nec vlla verè esse potest. Nam si lata culpa prope dolus est, & dolo proxima, vt iuris authores passim loquuntur: Quid, obsecro, medium esse potest inter latam culpam & dolum? Debuerunt ergo potius interpretes distinguere latam culpam, quæ ex nimis crassa & supina illa ignorantia nascitur ab illa quæ ex nimia negligentia, de qua in l. nimia negligentia 226. de verborum significat. vbi dicitur magnam negligentiam culpam esse, magnam verò culpam dolum esse, vt intelligamus magnam culpam, quæ negligentiam maximam pro causa habet, dolo proximam esse, eodémque ferè in omnibus iure censei, quo si verus dolus esset, quo sensu accipi etiam debet quod Nerua dicebat, latiore culpam dolum esse, non quasi si vero, aut dolus verus, aut præsumptus, sed effectum magis inspecto quam mera rei veritate, & hæc decidendi ratio sit. Cætera enim quæ ad triplicis culpæ speciem pertinent, nos pluribus explicauimus in errore primum & secundum Decadæ 76. de Errorib. Pragmatic. vbi & legem hanc diligentem interpretati sumus, & emendauimus. Dicemus hic ca tantum quæ ad contextum legis breuius enarrandum pertinent, ac primum in verticulo illo qui statim sequitur, Nam & si quis non ad eum modum, tollendam esse negationem, quam Aloander iam ante nos feliciter sustulit. Sensus enim loci huius procul dubio ille est, si depositarius ad eum quidem modum, quem natura hominum desiderat diligens sit in re deposita custodienda, id est, eam diligentiam præstet, quam alius quilibet non diligentissimus paterfamilias, sed mediocriter diligens præstaret (natura siquidem in omnibus ferè mediocritate contenta est): maiorem autem diligentiam in suis rebus adhibere soleat fraude illum non carere. Nec enim salua fide posse quem minorem alienis rebus quam suis diligentiam præstare, quod non intellexit Franciscus Ottomanus, qui libro 3. observationum, cap. 1. retenta negatione, quam nos tollimus, nouam addit in illis verbis, fraude caret. Atque ita

facit pugnantem tum dicto rationem, quæ statim sequitur in illis verbis, Nec enim salua fide. Miura verò non est, Accursiusque; cæterosque interpretes corrupta huius textus lectione deceptos Iurisconsulti sententiam assequi non potuisse. Sic enim Accursius intelligit, vt si forte depositarius non sit ita diligens in re deposita custodienda, vt cæteri homines communiter esse solent, fraude non careat, nisi ad suum modum, quem scilicet tenet in rebus suis curam in deposito præstet, quod certè à Celsi sententia alienum est. Nam li loquaris de illo depositario, qui maiorem in suis quam in depositi rebus diligentiam præstet, non est adhibenda distinctio, an in deposito negligentior sit quam cæteri hominum, an diligentior. Nam etiam si esset omnium diligentissimus, adhuc tamen fraude non careret, neque dolo, si exactio nem in rebus suis diligentiam adhiberet. E contrario autem, si tantam præstet diligentiam in deposito, quantum in rebus suis, culpa & fraude caret, quamuis non tantam in rebus suis præstet, quantum natura hominum desideret, quia sibi imputare debet qui minus diligenti amico rem suam custodiendam tradit, l. i. §. ii. quoque. infr. de obligat. & action. §. præterea. Insuper quibus modis re contrah. oblig. & action. Quid contra putet Accursius motus euidenter falsa ratione, quod hic depositarius in culpa lata esse videatur; cum tamen non sit culpa lata, sed leuis, si quis minorem diligentiam præstet, quam quæ à diligenti paterfamilias præstari solet, tantum abest, vt videri possit non carere fraude, fraudem namque cum dicimus, dolum malum semper intelligimus, neque aliam inter fraudem & dolum differentiam agnoscimus, nisi quod dolus quidam bonus est, bona verò fraus nulla, l. i. §. i. supr. de dol. neque ad hunc casum pertinet quod Accursius subiicit, & l. si cum statu 24. §. si maritus. infr. solut. matrim. vbi non de lata culpa, neque de negligentia agitur, sed de sciuita mariti in seruos dotalis, quam lex ait in propriis maritis feruis culpandam esse, in dotalibus verò coercendam, vt cæcæ, quod nec interpretes ignorarunt æquitatem facere, vt mitius agendum sit cum depositario, qui nullum ex re deposita commodum sperare potest, quique nihil nisi beneficium in accipienda pecunia dedit, l. Lucius 24. ad finem. supr. quam cum marito qui rebus dotalibus fruitur ad suum commodum tanquam suis. Sanè extra causam depositi quoque verum esse fraude non carere eum, qui in rebus alienis, minorem diligentiam, quam in suis præstat, vt in l. i. Cod. de locat. l. si fit certo §. §. quod verò senectute. supr. Commod. l. tutor 13. §. i. infr. de admin. tut. Et hæc pro huius interpretatione sufficiant.

33. LABEO libro sexto Posteriorum à Iauoleno Epitomatorem.

Seruus tuus pecuniam cum Attio in sequestre deposuit apud Mæuium ea conditione, vt ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: si minus, vt Attio redderetur. posse dixi cum eo, apud quem deposita esset incerti agere, id est ad exhibendum: & vindicare. quia seruus, in deponendo, tuum ius deterius facere non potuisset.

Ad L. *seruus* 33.

RAT. DVB. Potest etiam seruus rem domini ignorantis deponere, eique similiter ignoranti actionem depositi acquirere, *l. 1. §. non solum 26. & tribus sequentibus. sup. hoc tit.* Ergo & in sequestre deponere: sequestre enim depositum est *l. propriè 6 l. si in Asia 11. §. cum sequestrum. & l. licet 17. in princip. sup.* Sequestre autem non aliter fieri solet inter plures contendentes quàm sub ea conditione, vt res deposita ei reddatur, qui suam eam esse probauerit, *d. l. licet. & l. ei apud quem §. §. ult. sup.* Proinde non potest reculare dominus, quominus ex conuentione à seruo sequestrante facta teneatur.

DEC. Melior conditio nostra fieri potest per eos quos in potestate nostra habemus, sed deterior non potest, *l. melior 133. de regul. iur.* Idemque in cæteris personis iuris est, *l. soluendo 39. de neg. gest.* Atqui fieret deterior conditio domini per seruum, si ex lege à seruo dicta dominus obligaretur: ita enim prohiberetur ne rem suam sequestratam vindicare statim posset; aut eius vindicandæ gratia ad exhibendum agere, quæ vindicationis præparatoria actio est, *l. 1. sup. ad exhib.* Cogetur enim expectare, vt is qui cum seruo contendebat, vel probaret rem suam esse,

34. IDEM libro 2. Pithanon.

Potes agere depositi cum eo, qui tibi non aliter, quàm nummis à te acceptis, depositum reddere voluerit: quamuis sine mora & incorruptum reddiderit.

Ad L. *ultim.*

RAT. DVB. Actio depositi non datur contra depositarium, nisi sit in dolo, & rem depositam, aut reddere recusauerit, aut corruptam & deteriorem reddiderit, *l. 1. §. si res deposita 16. §. est autem 22. & §. ult. sup.* Atqui nullus videri potest dolus depositarij qui sine mora depositam tem incorruptam restituit. Ergo cum eo agi non potest.

DEC. Generaliter obseruandum est bonæ fidei iudicium nullam posse recipere præstationem quæ

vel à probandi facultate excideret, quod verumque iniquum esset, bene igitur Labeo respondit posse in proposita specie dominum agere cum sequestri, non quidem actione depositi, quoniam ea actio non posset competere nisi seruata lege depositionis, quam ponimus domino displicere, sed actione incerti, id est ad exhibendum, vt deposita res exhibeatur, mox exhibita vindicari possit, quæ actio ideo dicitur incerti, quia licet res, cuius exhibitio postulatur, certa sit, agitur tamen ad rem incertam, id est ad id quod interest rem exhiberi. Exhibere namque facere est. In omnibus autem obligationibus & actionibus quæ dantur ad faciendum succedit præstatio eius quod interest, *l. si quis ab alio 13. D. de re iud. l. quoties quis alium. 81. l. stipulationes non diuiduntur 72. in cùm stipulatur. in fin. 113. de verb. obl.* Id autem quod interest, semper incertum est, *l. 2. §. incertam. l. ultim. sup. de stipul. præst.* quia quatenus cuiusque interest, in facto, non in iure consistit, *l. quatenus 24. de regul. iur.* Factum autem semper incertum est quousque probatum sit, *l. vbi autem 75. §. qui id quod. de verb. obl. l. 2. de iur. & fact. ignor. lunge l. bona fides 27. §. 1. ad Vellei. l. qui Roma 122. §. Callimachus de verborum obligat.*

contra bonos mores & turpiter desideretur, *l. generaliter §. infr. de v. iur.* Atqui turpiter facit, & malo more qui pecuniam accipit, vt depositum reddat quod ex bona fide, & vltro restituere deberet, *l. 2. §. 1. vbi diximus sup. de cond. ob. turp. caus.* Ergo actione depositi merito conuenitur, tanquam qui turpiter accipiendo pecuniam dolum admiserit, & fidem quodammodo fregit, quasi non fuerit restitutus si pecuniam ei dominus non dedisset. *lunge l. vltim. 44. infr. tit. prox.*

FINIS TOMI QVARTI

Na 4

RERVM ET VERBORVM IN TERTIAE PARTIS RA- TIONALIVM TOMVM PRIMVM

& secundum INDEX locupletissimus.

PRIOR NVMERVS TOMVM, SECVNDVS

Paginam, postremus columnam denotat.

Abſentia.

ABSENTIA alicuius sup-
pleri potest per praeſen-
tiam praeſentis vel inter-
ſentiarum honestarum per-
ſonarum quas nemo poſ-
ſit credere dolum & fraudem partici-
passe. tom. 2. pag. 390. col. 2.

Abſolvere.

Iudicia omnia ſunt abſolutoria, ſi a-
ctio pendente iudicio ſatiffiat. tom.
1. p. 188. c. 1

Abſolui.

Si pendente lite ius actoris omnino
pereat ſine dolo rei omnino debet ſe-
qui abſolutio. tom. 1. p. 494. col. 2. &
495. col. 2.

Quo ſenſu dicatur iudicia eſſe om-
nia abſolutoria. tom. 1. p. 509. col. 2
Quisquis condemnatus poſt ſententiam
pot. ſit abſolvere. tom. 1. p. 534. col. 2

Abſentio.

De effectibus abſentionis. tom. 1.
p. 419. col. 1 & 2

Abſentio eſt etiam animi & confi-
lij, non minus quam immixtio. tom.
1. pag. 459. col. 2

Pocitas abſentionis tollit intelle-
ctum immixtionis. tom. 1. p. 430. c. 1

A. ui.

Nemini permittendum eſt vt re al-
iqua ſubatur etiam ſua, multo minus
aliena. tom. 1. p. 704. col. 1

Acceptilatio.

Acceptilatio inutilis non ſemper
habet vim pacti, quamvis interdum
habeat. tom. 1. p. 247. col. 1

Acceptilatio non fit niſi per ſtipu-
lationem. tom. 1. p. 548. c. 1

Differentia inter inutilem accepti-
lationem & inutilem ſtipulationem
tom. 1. p. 548. c. 2

Per acceptilationem tollitur omnis
obligatio & naturalis & civilis. p. 330
c. 1 & debitor liberatur ipſo iure. tom.
2. p. 316. c. 1

Acceptilatio pactum.

Inutilis acceptilatio habet vim ra-
tati pacti d. non petendi. 1. p. 548. c. 1

Acceptilatio contractus.

Acceptilatio ob cauſam non ſem-
per facta datur locus conditioni
cauſae datum non liberationis ſed pecu-
niae. non minus quam ex ſolutione
tom. 1. p. 296. & 297

Acceptio.

Que conſtat ex corporibus diſtan-
tibus habent ſuas acceptiones & de-
ceſſiones. tom. 2. p. 227. in fin.

Accessio. Accessorium.

Accessorium ſequitur ſuum princi-
pale, & quicquid acceſſionis vice cedit
ad eum pertinet ad quem & quod
principale eſt. tom. 2. p. 375. c. 1

Accessorium.

Sublato principali tollitur accēſo-
rium. tom. 1. p. 195. col. 2

Iudex qui de cauſa principali male
pronunciauit cogitur etiam errore cō-
perto de accēſſoris quoque eodem er-
rore pronuntiare. tom. 1. p. 225. c. 1

Acquirere.

Per procuratorem aut per defenſorem
quid & quomodo nobis acquiratur?
tom. 1. p. 20. col. 1. & 2

An duorum diſſenſus in transferen-
do & acquirendo dominio impedit
dominij translationem? 1. p. 46. & 47

Cui ſit acquiſitum dominio ſerui
quem alius ſeruus bona fide emptus e-
mit ex peculio veri domini, ſi bonae fi-
dei emptori traditus ſit, an vero domi-
no ſeruiementis, an bonae fidei em-
ptori cui ſeruus emptus traditus fuit?
tom. 1. p. 65. c. 6. & 7

Libertus homo poteſt alij acquirere ex
re eius, vel ex ſuis operis licet ab eo
non poſſideatur, modo ſi bona fide
ſeruat. tom. 1. p. 92. c. 1. & 2

Cur per liberos homines & per ſer-
uos aliena bona fide poſſeſſos acqui-
ratur? tom. 2. p. 141. col. 1

Aquius & longē facilius eſt per ſi-
lium familias aut ſeruum acquiri ali-
quid parti & domino, quam eſt obli-
gari. tom. 2. p. 201. col. 1. in fin.

Species acquirendi eſt libertati ab
obligatione. tom. 2. p. 280. col. 2

Per conſervationem acquiritur. tom.
2. p. 280. col. 2

Per liberam perſonam acquiri po-
teſt dominium cum poſſeſſione inſe-
parabile, ſecus ſeparabile. 1. p. 672. c. 1

Per liberam perſonam acquiri po-
teſt ſeſſio. tom. 1. p. 672. c. 1

Varij caſus in quibus ex ſtipulatione
tutoris vel procuratoris actio utilis do-
mino acquiritur. tom. 1. p. 672. col. 2

Inutilis dominis ſerui ex omnibus
cauſis requiritur excepta cauſa ſucceſ-
ſionis hereditariae, non item filij fami-
lias. tom. 1. p. 687. col. 2

Poteſt quis ex perſona alterius ali-
quando conſequi, quod ex ſua non
poteſt. tom. 1. p. 693. col. 1

Acquirere peculium.

Ex quibus cauſis per ſervos fruſtuo-
rios vel vſuarios nihil acquiritur do-
Part. 1. 11. Tom. 1. & 11. INDEX.

mino nec fruſtuario nec vſuario, ne-
que contra fruſtuarium vel vſuarium
actio de peculio danda eſt, ſecus ſi ac-
quiritur. tom. 2. p. 141. col. 1. & 2

Acquirere dominum.

An & quid acquiratur ei qui vſum-
fructum, vel vſum nudum habet in
ſeruo per ſeruum illum fruſtuarium
vel vſuarium. tom. 2. p. 141. col. 1. in fin. & 2

Acquiſitio.

Pater filia naturaliter obligatus de-
bitum ante emancipationem ſolutum
ſibi acquirat. tom. 1. pag. 400. col. 2

ſervus inſtitutus aditionis tempore
manumiffus ſibi non domino acquiri-
tur hereditatem. tom. 1. p. 437. col. 2

Quo tempore acquiratur hereditas
quo tempore legatum? tom. 1. pag.
437. col. 2

Non ſit locupletior eſt qui libertum
acquiſcit. tom. 1. pag. 439. col. 2

Plures ſpecies in quibus domi-
nium ſine poſſeſſione & tranſfertur &
acquiritur. tom. 1. pag. 489. col. 2

De acquiſitione nouae ſpeciei ex a-
lienae materia factae. tom. 1. pag. 493. c. 1

Differentia inter bonae & male fi-
dei poſſeſſorem in acquiſitione fru-
ſtuum. tom. 1. pag. 420. col. 1

Dominia rerum niſi certa & legi-
timis modis neque acquiruntur ne-
que amittuntur, etiamſi voluntas
transferendi dominij veritatem con-
currat. tom. 1. pag. 623. col. 1

Non debet villa res cuiquam eſſe
queſſus priuſquam eius periculo ſit
tom. 1. pag. 626. col. 1

Eius periculi gratia permittendum
alicui eſt quæſſum facere ex re aliena
quod ipſe vltro & ex bona fide, vel ex
natura contractus ſuſcepit, non etiam
ſi ob id quod in aliena re dolo
malo verſatus ſit, cum homo ex dolo
ſuo lucrari debeat. 1. p. 626. c. 1. & 2

Fauorabiliores ſunt acquiſitiones
quam obligationes. tom. 2. pag. 67. col. 2

Neque deductio neque retentione, ne-
que compenſatio fieri poſſunt cum
acquiratur id quod deductio, vel reti-
netur, vel compenſatur. 1. p. 400. c. 2

Acquiſitione omnino eſt incapax
ſilius familias niſi cum pater non vult
per eum ſibi accipere. tom. 1. p. 400. c. 2

Cur alteri per alterum actio, neque
obligatio nuntietur? tom. 1. pag. 61. col. 1

Quicquid acquiratur parti per ſi-
lium ita acquiratur vt ne momento
quidem temporis acquiſitio in perſo-
na ſilij familias conſiſtat. tom. 1. pag.
397. col. 1

Quicquid acquiritur seruicium sibi acquirere non possit necesse esse ut acquirat domini vel homini liberto in quo bona fide possideatur. & cui bona fide seruiat tom. 1. pag. 420. col. 1

Per seruam praeconi nihil accipere potest quamuis bona fide seruientem tom. 1. pag. 420. col. 1

Per liberam personam nihil alij quiriti potest, nisi si liberto bona fide seruiente tom. 1. pag. 443. col. 2

Ex quibus causis conditio acquiritur seruo si esset sui iuris necesse est ut per eum acquirat ipsius domino tom. 1. pag. 417. col. 1

Res publicae sunt vniuersitatis quod ad proprietatem & possessionem singulorum autem ex vniuersitate quod ad vnum hoc ipso quod sunt vniuersitatis tom. 1. pag. 617. col. 1

Acquisitio conditio.

Quod implenda conditionis causa datur, non ideo tantum datur ut conditio impleatur, sed etiam ut acquisitio sequatur propter quam impleri conditionem oportuit tom. 1. pag. 436. col. 2

Acquisitio serui.

Sive seruo constituitur solui domino sine ipsi seruo semper acquiruntur actio domino & quidem directi non vtilis tom. 1. pag. 560. col. 1

Licet constitutum fuerit & solutio sit facta & facta serui non solum transire ad dominum actio tamen ex constituto acquiruntur domino quia iuris est tom. 1. pag. 560. col. 2

Acquisitio.

Semel acquisitum amplius repudiare non potest tom. 1. pag. 46. col. 2

Actio.

Locatio pro conductione & emptio pro venditione & actio ex locato pro actione ex conductu sepius apud veteres usurpata tom. 2. pag. 20. col. 1

Cut inductae sunt actiones novissimas tom. 1. pag. 444. col. 2

Nihil verat in vero codiceque casu plures actiones competere vt eligendi arbitrium adit habeat quia potius actione experiri malit tom. 1. pag. 447. col. 1

Aliquando commodius est vna actione agere quam alia pro ducta actione personarum aut extremorum in vnaqueque actione probandum tom. 1. pag. 447. col. 1

Actio noxalis non datur nisi cum actio ex maleficio nascitur tom. 1. pag. 464. col. 2

Ex causa conditionis furta datur actio noxalis tom. 1. pag. 464. col. 2

Actio bonae fidei datur ad omnia quae aut ex illo contractu aut in consequentiam contractus ex bona fide praestari necesse est etiam de quibus nec dictum quicquam nec cogitatum est tom. 1. pag. 449. col. 1

Actiones pleraque penales esse dicimus quia in factum conceptae sunt nomine penae ad puniendum delictum & factum rei tom. 1. pag. 575. col. 1

Omnes actiones ex contractu ciuiles, sunt rei persecutoriae non autem penales tom. 1. pag. 576. col. 1, & 2

Actiones merè rei persecutoriae tam ex parte actoris quam rei licet honorariae sunt perpetuae & dantur aduersus heredem in solidum etiam si nihil ad heredem peruenierit ex contractu vel quasi siue ex delicto

proficiantur tom. 2. pag. 90. col. 1

Actiones ciuiles ex viis parit actoris & rei merè penales perpetuantur & heredi & in heredem actiones praetoriae merè penales nunquam tom. 2. pag. 90. col. 1, quibusdam exceptis ibid.

Ex contractu merè penalis actio nulla esse potest tom. 2. pag. 90. col. 1

Actioes penales praetoriae dantur in heredem de eo quod peruenit tom. 2. pag. 90. col. 1, Cur ita? ibid.

Actiones praetoriae ex parte actoris, rei persecutoriae ex parte rei penales perpetuae sunt ut etiam post annum dantur, in heredem non in solidum dantur sed eatenus tantum quantum ad eum peruenit tom. 2. pag. 90. col. 1, in si & 2. col. 2, siue ex contractu siue ex delicto proficiantur ibid.

Actiones mixtae ex rei persecutione & poena an & quatenus transeant aduersus heredem siue sint praetoriae siue ciuiles, & an in perpetuum tom. 2. pag. 90. col. 1

Quibus modis actiones dicantur mixtae? tom. 2. pag. 9. col. 2

Actiones omnes sumunt & facere debent denominationem qualitatium suarum & rei potius quam ab actore tom. 2. pag. 91. col. 1

Cur actiones sui naturae rei persecutionis sint perpetuae, quae vero perfectionem tantum arbitrio iudicis sunt, tantum annales tom. 2. pag. 91. col. 1

Actio alieni iudicij mutandi causa facta non est ciuilis sed praetoria tom. 1. pag. 475. col. 2

Actio alieni iudicij mutandi causa non datur post annum neque in solidum in heredem vel in similem successorem tom. 1. pag. 475. & 577.

Actio alieni iudicij mutandi causa est arbitraria tom. 1. pag. 476. col. 1

Differentia inter actionem alieni iudicij mutandi causa & conditionem futurius tom. 1. pag. 475. col. 1

Actio commodati & depositi non possunt dici conditiones tom. 1. pag. 591. col. 2

Lex duodecim tabularum non alia index & actiones quam quae dominij translationem aut inducunt, aut praesupponunt tom. 1. pag. 591. col. 1

Quidam habet actiones sibi competentes vnam eligendo aliam exercere non potest tom. 2. pag. 93. & 94

Vna actio ex diuersis causis competens si semel ex vna exerceatur, non potest ex alia exerceri, scilicet si plures sint actiones ex diuersis causis competentes tom. 2. pag. 94. col. 1, & 2

Actiones penales morte reorum intercunt, nisi si cum defuncto contestata sit tom. 1. pag. 480. col. 1, & 2

Actio rerum amotarum nihil habet commune cum causa dominij vel proprietatis tom. 1. pag. 478. col. 1, & 2

Res nec viri propriae nec dotalis, & merè alienae etiam actione rerum amotarum perire possunt tom. 1. pag. 478. col. 1

Omnes actiones praescriptis verbis sunt strictae, excepta ea quae de aedificiorum doli appellatoriam appellamus, item ea quae ex permutatione competunt tom. 1. pag. 391. col. 1

Frustra desideratur honoraria actio, cum ciuilis competat tom. 1. pag. 591. col. 1, & quo casu id locum habeat ibid.

Ex causa rerum amotarum potest dari actio de peculio in partem ex persona filiae familiae tom. 1. pag. 483. col. 1

Actio tributaria licet non detur in solidum, datur tamen vtraque quantitas peculij tom. 1. pag. 139. col. 1

Conventiones quae transeunt in proprium nomen contractus proprii cuiusque nominis actionem parere solent tom. 1. pag. 591. col. 1

Falsum est non dari actionem praescriptis verbis nisi ex contractibus innominatis & cum alia actio nominata nulla competat tom. 1. pag. 391. col. 1

Cur actiones praetoriae viles sint induit tom. 1. pag. 160. col. 1, & 2

Contractus emptiois, donationis & permutationis licet proprium nomen habeant non eo minus tamen patiuntur actionem praescriptis verbis si certa lege fiant tom. 1. pag. 391. col. 1

Actiones honorariae directae suas etiam viles habent in quibusdam casibus, excepta soli fortassis actione ad exhibendam quae directae semper est, nulla vilis tom. 1. pag. 578. col. 1

Actio rerum amotarum perpetua est quia substituta est in locum conditionis futurius tom. 1. pag. 477. col. 1

Actio ad exhibendum est praetoria tom. 1. pag. 477. col. 2

Qua ratione actiones ex contractu proficiunt esse possint praetoriae tom. 1. pag. 477. col. 1

Actio rerum amotarum sui naturae nihil nisi rei amotae persecutionem arbitrio iudicis continet tom. 1. pag. 477. col. 1

An & quomodo actiones de peculio & de in rem verso possint competere vel non, alia actio vel ciuili vel honoraria competente? tom. 2. pag. 191. col. 2

Actio de in rem verso semel extincta aut solutionis aut compensationis percellere non reuiscit tom. 2. pag. 30. in si & 20. col. 1 & 2

Actio p. et alia in dubium quae datur ex dolo heredis contra ipsum heredem perpetua est tom. 2. pag. 413. col. 2

Multae sunt actiones merè rei persecutoriae ex delicto proficiunt, multae etiam penales ex contractu descendentes tom. 2. pag. 413. col. 1, & 2

Actio de peculio vna est cum actione de in rem verso, quomodo tamen & quando vtraque exerceatur & quo tempore? tom. 2. pag. 208. col. 1

Actio praescriptis verbis dari solet quoniam aliae vulgares actiones deficiunt tom. 2. pag. 377. col. 1

Actio ciuilis nascitur quoties negotium aliquod gestum est & contractum est tom. 2. pag. 373. col. 2, & 377. col. 2

Quando ex deposito etiam actio praescriptis dari possit, aut etiam ex locato? tom. 2. pag. 376. & 377

Quae actiones praetoriae licet rei persecutoriae sint dantur & post annum & contra heredes, quae vero intra annum duntaxat tom. 2. pag. 266. col. 1, & 2

Actio vltimus potius non potest quae per subsequens iudicium nouatur & perimitur tom. 2. pag. 243. col. 1

De effectibus actionis Paulianae tom. 1. pag. 18. col. 2 & 119. col. 1 & quando sit necessitas? pag. 120. col. 1

Omnes actiones relescoriae dicuntur viles, quia nunquam relescoria finit si ex aequitate praetoria tom. 2. pag. 135. col. 1

Actio relescoria

INDEX.

Actio rescissoria & retractoria que datur ex delicto ex quibus etiam maior talem debet redire quantum lxxxi ab illis tom. 2. pag. 338. col. 1.

Nihil verat ex eadem causa & contra eandem personam plures actiones competere non debet. Implus actionum consequatur tom. 2. pag. 339. col. 1. & dum modo ne debeat ratio concedere actiones ibid.

Differentia inter actionem præscriptam versus & actiones arbitrarías tom. 2. pag. 337. col. 2. & 338. col. 1.

Actio arbitraria non ex contractu nascitur neque ex voluntate expressa contentum, sed ex sola æquitate præsumitur inductis ubi actionem eorum quæ quo sit necessaria, id est quo iudicare directa non possit tom. 2. pag. 338. col. 1.

Quor ex quis teneret & convenitur ob id tantum quod contra alium habet actionem, ut præstatio actionem liberat, tom. 2. pag. 339. col. 1.

In actionibus etiam arbitrarías non prodest reo conventio satisfecisse voluisse, sed satisfecisse prodest, excepta actione de cosa quo certo loco, in qua prodest voluisse satisfecisse tom. 2. pag. 339. col. 1. & 340. col. 1.

Actiones omnes ciuiles que sui natura sunt merè per se actoris & non ex parte actoris quantitas, licet nascantur ex delicto, tamen in solidum contra heredem tom. 2. pag. 340. col. 1.

Actio legis Aquilæ non datur contra heredem tom. 2. pag. 340. col. 1.

Actio ad exhibendum non datur pro re futua perempta, cum datur tantum contra possidentem, aut eam qui de sit dolo possidere tom. 2. pag. 340. col. 1.

Actio creditoris competens aduersus debitorem ex mulieris interfectione liberatum aliquando est in iustitia, aliquando retractoria, aliquando rescissoria tom. 2. pag. 340. col. 1.

In quo conveniat & in quo differat actio de in rem verso ab actionibus mandati & negotiorum gestorum tom. 2. pag. 340. col. 1.

Actio non bonæ fidei proprium & singulare ius est ut per eius dolo ipso iure vindicetur tom. 2. pag. 341. col. 2.

Qui actionem habet ad rem, in rem ipsam habere videtur tom. 2. pag. 341. col. 1.

Quando sit locus actioni de peculio, quando actioni de in rem verso, quando actioni quod iussit, & de differentia inter istas actiones tom. 2. pag. 341. col. 1. & 342. col. 1.

Actio popularis est que populis ruerit tom. 2. pag. 342. col. 1.

An ex contractu filij-familias vel serui possit dari contra patrem vel dominum actio, scilicet de peculio & cur? tom. 2. pag. 342. col. 2.

Potest quis plus iuris habere vi mandatarum actionum quam aliqui ex persona propria fuisse habiturus tom. 2. pag. 342. col. 2.

In actionibus contrariis non agitur de fide emptæ tom. 2. pag. 342. col. 2.

Neque ex factis neque ex facto veniunt alteri actio admittitur tom. 2. pag. 342. col. 1.

Actio de in rem verso non tam ex persona quam ex re ipsa venit tom. 2. pag. 342. col. 2. siue masculo siue

femina verum sit ibid.

Acquisitione dominij extinguuntur actio tom. 2. pag. 342. col. 2.

Actio semel extincta licet nunquam remaneat, urgente tamen æquitate relictur tom. 2. pag. 342. col. 2.

An actio ex testamento sit stricti iuris an bonæ fidei? tom. 2. pag. 343. col. 1. & 2.

Actio ex stipulatu semper stricta est, tamen iurisprudencia facta est bonæ fidei in lege vnica. C. de rei vxor. act. tom. 2. pag. 343. col. 2.

Cur singulæ actionibus propria & specialia nomina dantur? tom. 2. pag. 343. col. 1.

Quando persecutio stellionatus & actio de dolo possint cum actione pignoratitia contraria concurrere tom. 2. pag. 343. col. 2.

In fraudem futuræ actionis nihil facere licet tom. 2. pag. 343. col. 1.

Cur actio quæ ob fraudatam venditionem vel ob illicitas merces datur persecutio, non actio personalis tom. 2. pag. 343. col. 2.

Hereditaria actio dicitur quecumque contra defunctum exerceri potest tom. 2. pag. 343. col. 1.

Hereditariæ actiones & actus & passus diuiduntur inter heredes pro hereditariis portionibus tom. 2. pag. 343. col. 1.

Actio rerum amotarum non ex contractu sed ex delicto tom. 2. pag. 343. col. 1.

Actio rerum amotarum nullo pecuniarum casu potest dici conditio tom. 2. pag. 343. col. 2.

Ex delicto oritur actio rerum amotarum tom. 2. pag. 343. col. 1.

Differentia inter actionem rerum amotarum & conditionem futuam tom. 2. pag. 343. col. 1.

Actio rerum amotarum neque futurum neque conditio aliqua dici potest tom. 2. pag. 343. col. 1.

Actio rerum amotarum & conditio futuri nascuntur ex facto tom. 2. pag. 343. col. 1.

Que actiones dantur contra mulierem re signoti marito datur amouenda tom. 2. pag. 343. col. 1.

Differentia inter actionem commodati & actionem ad exhibendum tom. 2. pag. 343. col. 1.

Singulis controuersis singulæ actiones sufficere debent tom. 2. pag. 343. col. 1.

Differentia inter personales & in rem actiones tom. 2. pag. 343. col. 1.

De effectu actionis Paulianæ tom. 2. pag. 343. col. 1.

Actio præscriptis verbis cum conditione potest concurrere tom. 2. pag. 343. col. 1.

Iure veteri si cui plures actiones ex eadem causa competeant, eligenda vnâ amittebat alteram tom. 2. pag. 343. col. 1. in fi.

Actiones temporales non perpetuantur nisi contestatione tom. 2. pag. 343. col. 1.

Actio quæ non competit excludi non potest tom. 2. pag. 343. col. 2.

In quo præcipua contrariarum actionum utilitas consistat tom. 2. pag. 343. col. 2.

Aliud est denegare actionem aliud dare exceptionem per quam actio eliditur tom. 2. pag. 343. col. 2.

Qua actione pater conueniatur debeat ex rebus & filia amotis tom. 2. pag. 343. col. 2.

Part. 1. 11. Tom. 1. & 11. INDEX.

Omnes actiones rei persecutorie nihil nisi meram indebitumatem & id quod ex patrimonio abelli persequuntur tom. 2. pag. 343. col. 1.

Nemo potest ex actione in re iustitia vincere tom. 2. pag. 343. col. 1.

Utrius actionibus nunquam locus esse potest nisi ex necessitate tom. 2. pag. 343. col. 2.

Differentia inter actionem de dote, & actionem de peculio tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio restitui non potest quæ non fuit amissa tom. 2. pag. 343. col. 2.

Hypothecaria actio, & quasi seruana sicut actiones prætorie, & ipsa seruana tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio Fauiana est arbitraria tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actiones ex delictis etiam merè penales quantum in heredem non transcant, hæc tamen competunt ut tunc lucum quod defuncto ex scelere questum fuerat heredi ex carereant tom. 2. pag. 343. col. 2.

Cur actio quod iussu contra præsentem vel dominum datur in solidum secus autem actio de peculio tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actiones directæ cedi nunquam possunt tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio quæ incipit competere temporis semper cunant tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio quæ ab initio fuit inutilis ex cunctis non confirmatur tom. 2. pag. 343. col. 2.

Non potest tunc conueniri per actionem arbitratiam alio loco quam qui stipulatione comprehensus est, nisi postquam ad illum locum perueniri potuit tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio quæ per infestationem necessitatem domino dari solent non contra dominum tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actiones merè penales ex parte actoris & rei ex delicto persecutorie licet non dantur contra heredem dantur tamen de eo quod peruenit tom. 2. pag. 343. col. 2.

Omnis actio retractoria præsupponit liberationem præcedentem, & liberatio similiter obligationem tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio quælibet personalis supponit præcedentem aliquam ciuilem obligationem tom. 2. pag. 343. col. 2.

Que dicantur actiones duplices, quæ duplicia interdita? tom. 2. pag. 343. col. 2.

Quid sit actio hereditaria tom. 2. pag. 343. col. 2.

Omissa retentione non tollit actionem aliquo competentem tom. 2. pag. 343. col. 2.

Sine actione agere nemo potest tom. 2. pag. 343. col. 2.

Nemo ex improbitate sua actionem consequi potest tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actiones reales ex præsentibus tantum possessione nascuntur tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio ex testamento pro adiectionem loci obligatorij sedet non solutioni est arbitraria tom. 2. pag. 343. col. 2. & pag. 343. col. 2. & 344. col. 1.

Actioes reales ex præsentibus tantum possessione nascuntur tom. 2. pag. 343. col. 2.

Actio ex testamento pro adiectionem loci obligatorij sedet non solutioni est arbitraria tom. 2. pag. 343. col. 2. & pag. 343. col. 2. & 344. col. 1.

Actiones arbitrarie quantum nullum modo strictæ sint, tamen plerumque ex ius sui natura sunt strictæ tom. 2. pag. 343. col. 2. per adiectionem loci videlicet, eamque obligationi non solutioni ibid.

Cur actio de eo quod certo loco sit
introducitur tom.1. pag. 531. col. 2. &
pag. 532. col. 1.

Actio præscriptis verbis ex negotio
gelo nasci solet tom. 1. pagin. 298.
col. 1.

In bonæ fidei iudiciis semper certa
summa petitur, in actione arbitraria,
nunquam tom.1. pag. 549. col. 2.

Differencia inter civiles actiones
prætorias & actiones civiles ac legiti-
mas tom.1. pag. 503. col. 1.

De sequestraria actione tom.2. pag.
399. in fine

Actio ex emptio quæ datur contra
dominum de peculio vel de in rem
verso est mixta ex bonæ fidei actione
aliénata tom.2. pag. 292. col. 1.

Petitio hereditatis, in rem actio est,
licet heres plerisque habeat præstatio-
nes personales tom.1. pag. 225. col. 2.

Actiones quæ ex contractibus na-
scentur contrarium nomen habent
tom.1. pag. 58. col. 1.

In contractibus actionibus omnibus
agitur de calculo, id est quantum ex
bona fide actori præstare æquum sit
tom. 1. pag. 695. col. 1.

Actio præscriptis verbis potest et-
iam cum alia concurrere tom. 1.
pag. 709. col. 1.

Tutus est agere præscriptis verbis
quoties vel minima hæsitatio incutit
an alia actio competat propter pericu-
lum quod subest male electæ actionis
tom.1. pag. 709. col. 1.

In concursu actionum directarum
& vitium semper vitales quamvis mi-
nus dignæ, minusque nobiles directæ
præferuntur, quoniam non nisi ex
summa æquitate inducuntur cuius
potiorem quam stricti iuris rationem
esse convenit tom.1. pag. 482. col. 2.

Actio licet non semper præcedat
exactioni æcendi, tamen ius & po-
testatem semper præcedere necesse
est ut sequi possit exactio tom.1. pag.
685. col. 2.

Actio quam quis semel habere con-
tra dominum cepit siue ex stipulatu,
siue ex contractu servit illa sit, ea nec
evictione, nec manumissione, nec
morte aut fuga servit amittitur tom.2.
pag. 18. col. 2.

Necessitas mera iuris & facti indu-
xit actionem arbitramam de eo quod
certo loco favore actoris & cur tom.1.
pag. 542. col. 1. in fine

Altera actio alteram perimit ut i-
psu iure, aut exceptione cum actor ex
altera indemnitate confectus est
tom. 1. pag. 500. col. 1.

Actio semel extincta non potest
resuscitari, aut remanescere, potest ta-
men à prætoris restitui & restaurari
tom.2. pag. 330. col. 1.

Qui actionem malam exercet, ad
aliam redire non potest, secus qui a-
ctionem nullam tom.2. pagin. 212.
col. 1.

Aliud est actionem nasci ex delicto
vel ex dolo, aliud nasci ex contractu
ad vindicandum dolum vel delictum
tom. 2. pag. 412. col. 1.

De effectibus actionis arbitrariæ
tom.1. pag. 514. col. 1.

Quæ sint actiones ex contractu
males tom.2. pag. 233. col. 2.

Actio sine lite multo minus sine
controversia, quæ licet præcedit
exerceri non potest tom.3. pag. 443.
col. 1. & 2.

In actionibus arbitrariis arbitrium
iudicis nullum est circa faciendam

condemnationem sed tantum circa
rei restitutionem imperandam tom.1.
pag. 514. col. 1.

In actionibus arbitrariis arbitrium
fertur ex bono & æquo, condemnatio
autem secundum eam formam quæ
vel edicto prætoris constituta est, vel
ex ipsius legibus, vel auctoritate pruden-
tum tom.1. pag. 515. col. 2.

Non est permittendum iudici, ut
æquitate alicuius præterea aliam
condemnationem faciat quàm quæ
singulis actionibus præscripta est tom.
1. pag. 515. col. 2.

Actio arbitraria de eo quod cer-
to loco non refert condemnationem in
arbitrium quoties res immobiles
certi tempore & loco dari debuerint
tom.1. pag. 530. col. 2.

Actiones directæ & vitales sunt e-
iusdem effectus & potestatis quoties
eandem aut iuris aut æquitate habent
rationem secus vbi differant tom. 1.
pag. 531. col. 1.

Alterius factio, non est adimenda
actio inuito creditori tom.1. pag. 556.
col. 3.

Non debet aliis nocere quod inter
alios actum est tom.1. pagin. 112. col.
1. & 2.

Non nisi adversus perfidos homi-
nes iure civili actiones comparantur
sunt tom. 2. pag. 173. in fi.

Quæ præstatio veniat in actionem
bonæ fidei tom.1. pag. 312. col. 2.

Actio semel extincta quomodo pos-
sit reparari? tom. 1. pagin. 126. &
362.

Mulier quæ mariti res amovit te-
netur actione rerum amotarum quan-
ti plurimi res amovæ fuerint, sicut
sunt conditione furriua tom. 1. pag.
471. col. 1.

Actio arbitraria de eo quod certo
loco sola est inter omnes arbitrarias
quæ ex contractu nascitur tom.1. pag.
540. col. 2.

Inanis est actio quæ per actionem
eliditur potest tom.1. pag. 80. col. 2.

Actio arbitraria de eo quod certo
loco, non minus contra fideiussorem
quam contra principalem debitorem,
exerceri potest tom.1. pag. 539. col.
1. & 2.

Actio ex testamento quomodo
stricta, quomodo bonæ fidei, quomo-
do arbitraria? tom.1. pag. 535. col. 1.
& 2.

Contra quem possessorem dantur
actiones personales tom.1. pag. 123.
col. 1.

Contra quem datur ad exhiben-
dum actio tom.1. pag. 123. col. 1.

Actiones in rem omnes ex præsen-
ti possessione nascuntur tom. 1. pag.
123. col. 1.

Quoniam actiones ex post facto
competant quæ ab initio non com-
petuerint tom. 2. pag. 123. col. 1. in
instrumento prælitio ibid.

Actio ex contractu inter alios nasci
non potest quàm inter eos ipsos qui
costruxerunt aut eorum successores.
tom.1. pag. 419. col. 1.

Nemo inuitus actionem in rem
pari cogitur cum liberum sit cuius-
libet dicere se non possidere, secus a-
ctionem in personam tom.2. pag.
194. col. 2.

Comparantur sunt quædam actio-
nes quæ dicuntur incipiendo cresce-
re & dantur in duplum tom. 2. pag.
407. col. 1.

Formula actionum bonæ fidei sem-

per annexam habet clausulam (ex bo-
na fide) tom.1. pag. 540. col. 2.

Condictio furtiva, non nascitur ex
præsentis possessione ut vindictio
& alia quævis in rem actio, sed ex fun-
damento, licet nullus ex heredibus
possideat tom.1. pag. 598. col. 1.

Non prius nascitur actio & certi
condictio ex stipulatione, quam to-
tus tempus præterierit quod stipu-
lationis comprehensionem erat tom.1.
pag. 514. col. 1.

Sententia collere non potest actio-
nem tom.1. pag. 225. col. 1.

Actiones omnes iure civili sunt
comparatæ & cur tom.1. pagin. 549.
col. 1. & 2.

Prætoris est actionem dare vel de-
negare tom.1. pag. 703. col. 1.

Actio de eo quod certo loco nasci-
tur ex stipulatione tom.1. pag. 515. col.
2. & pag. 616. col. 2.

Quæ sint actiones arbitrariæ tom.1.
pag. 515. col. 1.

In actionibus arbitrariis præcede-
re debet arbitrium de re restituenda ut
sequi possit condemnatio tom.1. pag.
515. col. 1.

In actionibus arbitrariis dux feri
debet sententia, una quæ arbitrio
causam præbeat, alia quæ condemna-
tionem vel absolutionem continet
tom.1. pag. 515. col. 1.

Omnes actiones civiles & nomi-
natæ prætoris licet ipsu iure ab om-
petant dantur tamen à prætoribus tom.1.
pag. 109. col. 1. & 2.

Nemo ex improbitate sua consequi
debet actionem tom. 2. pagin. 154.
col. 2.

Celeritate coniungendarum actio-
num una occultatur tom.1. pag. 294.
col. 1.

Actiones omnes personales, nas-
cuntur ex personalibus obligatio-
nibus tom.1. pag. 503. col. 1.

Actio rerum amotarum quantum
pænx nomine concepta, nihil ra-
men nisi rei perfectionem continet
tom.1. pag. 486. col. 1.

Actiones feræ omnes prætoris li-
cet nomine pænx conceptæ quæ non
nisi interveniente dolo dantur, nihil,
nisi meram rei perfectionem conti-
nent tom.1. pag. 486. col. 1.

Actiones civiles licet ex delicto
proficiantur, nunquam tamen pæ-
nx nomine continentur, actiones
vero prætoris secus tom. 1. pag. 486.
col. 1.

Actiones vno anno longiores præ-
toris feræ annales, vno vero anno bre-
viores non feræ annales tom. 2. pag.
273. col. 1. & 2.

Actio hypothecaria & quælibet siue
pignoris siue hypothecæ perfectio in
rem est tom.1. pag. 225. col. 1.
Nihil interest an vti quis in direc-
ta actione conveniatur tom.2. pag.
333. col. 2.

Quoties dux sunt actiones æquæ
principales quarum una non fit maior
altera veraque subsistit, quia non po-
test dici vtra per alteram perimatur
tom. 2. pag. 333. col. 2.

Actiones præscriptis verbis sunt stri-
cti iuris excepta illa quæ nascitur ex
contractu permutationis, & estimato-
ria tom.2. pag. 384. col. 1.

Omnes accessiones veniunt in a-
ctionibus bonæ fidei ex die morte tom.
2. pag. 381. col. 1.

Interest actoris plures habere a-
ctiones etiam eius rei nomine ut
possit eligere

INDEX.

possit elegere qua vi malit, dummodo nihil supra id quod debuitur est consequatur tom. 2, pag. 391, col. 2

Media vnus actionis facilis interdum probatur quam alterius tom. 2, pag. 191, col. 1

Quo casu mulier actione rerum amorum teneatur, etiam si nihil peruenit tom. 1, pag. 484, col. 1

Quæ sit actio conditiua? tom. 1, pag. 18, in fi.

Omnes actiones contrariæ sunt prætoriz tom. 2, pagin. 374, col. 1 & 2

Nulla actio stricti iuris contrariam admittit tom. 2, pag. 374, col. 2

An actiones arbitrarie sint strictæ, an bonæ fidei, an tertiarum actionum genus conueniant? tom. 1, pagin. 230, & 231

Actio rerum amorum an est arbitraria? tom. 1, pag. 230, col. 2

Omnes actiones in rem sunt arbitrarie tom. 1, pag. 225, col. 1

Actio ad exhibendum licet personalis sit, arbitraria tamen est tom. 1, pag. 225, col. 1

In actionibus quæ ex vtraque parte meram rei persecutionem continent semper iuste repetitur id quod actori abest licet nec vnquam id reus habeat nec vnquam habuerit tom. 1, pag. 484, in fi. & pag. 485, in princ.

Quæ actiones quæ exceptiones sint perpetuæ? tom. 1, pag. 118, col. 1

Mulæ sunt actiones quæ quæ rei persecutionem sui natura continent, dantur perpetuæ & post annum, quæ rament quæ pœnalis sunt qua parte dolum factumque puniunt eius qui conuenitur, in heredem non dantur nisi de eo quod peruenit tom. 2, pag. 214, col. 2

Valis actio dari non potest quandiu directa competit tom. 1, pagin. 137, col. 1

Actio furti pœnalis est tom. 1, pag. 237, col. 1

Quæ dicuntur actiones arbitrarie tom. 1, pag. 219, col. 2

An in arbitrium iudicis referatur actio de eo quod certo loco tom. 1, pag. 529, col. 1, & 530, col. 1

Actio rerum amorum est merè rei persecutoria tom. 1, pag. 140, col. 1

In actionibus bonæ fidei nullum præcedit iudicis arbitrium d. reuocanda, quia non est in re iudice tom. 1, pag. 226, col. 1, & 2

Actiones ciuiles non nisi tricesimo anno perimuntur tom. 1, pagin. 105, col. 2

Casus vnus in quo celeritate conuincendarum actionum vna occultatur tom. 1, pag. 424, col. 1

Differentia inter actionem de eo quod certo loco quæ per emphasim arbitraria est & ceteras actiones arbitrarie tom. 1, pag. 534, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in arbitrium iudicis referatur etiam quantum ad condemnationem, vt non cogatur inferre contractui fed quantitate in stipulatum deductam vel excedere possit vel minuire tom. 1, pag. 534, col. 2

In actione de eo quod certo loco sicut a iudice iudice veniunt ad auger. in re iudice, ad condemnationem non est ad reuocanda, ad liberationem & ad satisfactionem tom. 1, pag. 534, col. 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

Actio de eo quod certo loco in quomodo tan. actus quam reuocantur etiam est tom. 1, pag. 535, col. 1, & 2

1 & pag. 516, col. 1, & 2

Differentia inter actionem nullam & malam actionem tom. 1, pagin. 414, col. 1

Actio præscriptis verbis nasci solet, ex pacto incontinenti appposito post contractum stricti iuris tom. 1, pag. 321, col. 2

Actio præscriptis verbis competit etiam ex pacto appposito in contractu bonæ fidei tom. 1, pag. 321, col. 2

Actio popularis populi est non eus qui eam proponit, nec transit ad eius heredem, nec locupletior esse intelligitur eam exercendo, quia non tam ad rem familiarem actoris quam ad publicam vitionem pertinet tom. 1, pag. 172, col. 1

Omnis actio cum exercetur consumitur nisi collusum probetur tom. 1, pag. 172, col. 1

Actio rerum amorum, nec pœnalis nec famosa, nec turpis est tom. 1, pag. 189, col. 1

Quamuis furtum reuera fiat conditio furtiua & actio de seruo corruptio sunt actiones non pœnales nec famose, sunt tamen turpes, quia delicti mentionem faciunt tom. 1, pag. 189, col. 2

An actio quæ datur creditori creditoris contra debitorem debitoris sit, pœnalis an hypothecaria tom. 1, pag. 185, col. 2

An actiones etiam merè rei persecutoriz ex dicto nasci dentur in heredem in solidum, an verò de eo tantum quod ad heredem peruenit, tom. 1, pag. 131, col. 1, & 2, & pag. 171, col. 1, & 2

Quis possit conueniri actione furti tom. 1, pag. 171, col. 1, in fi. & col. 2

An patronus actione rerum amorum possit conueniri tom. 1, pag. 140, col. 2

Actio ex empto est bonæ fidei tom. 1, pag. 126, col. 1

Omnes actiones merè pœnales, sunt siue ciuiles siue prætoriz, dantur in heredem perpetuæ, de eo quod peruenit, tom. 1, pag. 276, col. 2

Actio recepticia actioni constituitur pecunie proxima & similis, à sustinatio in Actionem pecunie constituitur fuit transfusa tom. 1, pagin. 546, col. 2, in fin.

Omnes actiones quæ dantur ad factum, non aliud persequuntur, quam id quod interest tom. 1, pag. 363, col. 1

Actiones viles dicuntur quod vitare sua nunquam delinquantur ad differentiam directarum, quæ licet ipso iure competant, non tamen semper sunt efficaces tom. 1, pag. 481, col. 1

Cur introducta sit actio vilis à prætoribus de eo quod certo loco? tom. 1, pag. 514, col. 1, & 2

Cur actio vilis de eo quod certo loco dicatur vilis tom. 1, pag. 515, col. 1

Cur actio de eo quod certo loco dicatur arbitraria tom. 1, pag. 515, col. 1, & 2

Pro possessione rei mobilis recuperanda datur actio personalis tom. 1, pag. 709, col. 1

Actio ad exhibendum licet datur omnibus quorum interest, non tamen contra alium datur quam qui possidet tom. 1, pag. 709, col. 1

Actio cum exercetur consumitur tom. 1, pag. 14, col. 1

Actiones pœnales de eadem pecunia concurrentes, alia alium nunquam consumit tom. 2, pag. 62, col. 1

Actiones rei persecutoriz alia actiones semper consumunt tom. 2, pag. 62, col. 2

Cum de nomine & iure actionis queritur semper iurius est inspicendum tom. 2, pag. 279, col. 1

Sicut contractus omnis si modo iustus sit & licitus parit obligationem, ita & obligatio actionem tom. 2, pag. 21, col. 1

Non potest nasci actio priusquam casus euerit qui actioni causam probet tom. 1, pag. 663, col. 2

Ex pacto in rei traditione appposito datur actio paciscenti iuri quoque cum ei pactum inutile est tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

Ex pacto vnus, alteri nullo modo potest dari actio nec si paciscentis iurasset tom. 1, pag. 675, col. 1

INDEX.

Aequitas furti, damni, & iniuriarum
in re delinquentis, interuenit e. m. t.
pag. 479, in fi. & pag. 480, col. 1.

Quomodo & et actiones morte
delinquentis extinguuntur aduer-
sus heredes de eo quod peruenit tom.
1. pag. 480, col. 1.

Actiones contrariae sicuti inducuntur
sunt ex aequitate & bona fide ita tam
late patere quam aequitas ipsa quae
illas inducit tom. 1. pag. 484, col. 1.

Actionem alius habere non potest
contra debitorem quam qui ipse cre-
ditor est, nec aduersus alium quam
suum debitorem tom. 1. pagin. 481,
col. 1.

In praenatis actionibus una nun-
quam aliam consumit tom. 1. pag. 488,
col. 1.

Omnes actiones pignoratitiae sunt
bonae fidei, nec minus quae contrariae
sunt, quam quae directae tom. 1. pag.
495, col. 1.

Nulla & inanis actio est quam de-
bitoris eludit inopia tom. 1. pag. 412,
col. 1.

Qui mutuum dar pecuniam & eam
sibi reddi stipulatur, nullam ex pecu-
niae numeratione habet actionem fed
in actionem ex stipulatu tom. 1. pag. 331,
col. 1.

Actiones ex delicto non sunt om-
nes poenales, sed aliae poenales, aliae
rei merè persequutoriae tom. 1. pag. 469,
col. 1, aliae mixtae ibid.

Actio rerum amotarum ex delicto
est tamen non poenalis sed rei metam
continet persequutionem tom. 1. pag.
469, col. 1.

Omnis actio merè rei persequutoria
transit aduersus heredem insoludum
tom. 1. pag. 469, col. 1, & pag. 473, col. 1.

Omnis actio merè poenalis transit
ad heredem, de eo quod ad eum perue-
nit tom. 1. pag. 469, col. 1, excepta ac-
tione furti & turbid. & pagin. 473,
col. 1.

Omnis actio mixta ex praenatis
datur in heredem de eo quod perue-
nit tom. 1. pag. 469, col. 1.

Excepta actione vi bonorum ra-
porum & tur. ibid. & pag. 473, col. 1.

Ex pacto de retrovendendo inter
alios apposto dari de iure non potest
actio tam in personam quam in rem
contrariam rei retrovendendo pos-
sessoriam, sed statum Sabaudia
nominarum cautum id est publice vitulae
tisertia tom. 1. pag. 676, col. 1.

Contrariae actiones omnes compa-
rantur sunt ex aequitate ne aliter ex alie-
rius iactur locupletetur, & vi praes-
tationes ex utraque parte ad suam ac-
quirantur reuocantur tom. 1. pag. 633,
col. 1.

Quomodo ex pacto creditoris ap-
posito in fauorem debitoris datur ac-
tio creditoris qui quinquam pactus
ipse est, non tamen ad suam, sed ad
debitoris utilitatem pactus fuit ? tom.
1. pag. 675, col. 1.

Non potest sententi condemnatio ex
actione male instituta non magis
quam ex actione nulla tom. 1. pag. 664,
col. 1.

Etiam hodie post sublatas actionum
imperationes & formulas à Theodo-
sio actionem tamen quae instituitur
competere necesse est tom. 1. pag. 664,
col. 1.

Non possunt videri sublatas omnes
actiones merè persequutoriae quando
aliquid rei persequutioni desit, & rei

persequenda superest tom. 1. pag. 636,
col. 1.

Actiones omnes bonae fidei quam-
uis in hoc conueniant, aut quod bonae
fidei sint, habent tamen singulae
proprium quandam aequitatis ratio-
nem ex natura ipsius negotij unde na-
scuntur dependentem tom. 1. pag. 637,
col. 1.

Actio legis Aquiliae si nunquam
ultra damnum his estimaretur trans-
fere in heredem non propter quae
venditionem, sed propter delictum
tom. 1. pag. 465, col. 1, & pag. 473, col. 1.

In actione legis Aquiliae nulla qua-
si venditio induci potest tom. 1. pag.
465, col. 1.

Actio per S. C. Syllaniam intro-
ducta contra heredem qui defuncti
necesse vltus non est, quamuis descen-
dat ex crimine heredis morte heredis
non exinguitur, quia merè pecuniariae
& rei persequutoriae tom. 1. pag.
466, col. 1.

Actiones bonae fidei de dolo actionem
non minus quam exceptionem
vi ipsa in se continent tom. 1. pag. 645,
col. 1.

Differentia inter actionem instito-
riam & de in rem verso ratione vi-
litaris tom. 2. pag. 65, col. 1.

Duisio actionum omnium & ciui-
lium & praetoriarum tom. 1. pag. 89, col.
1, & pag. 90, col. 1.

Omnes actiones ciuiles indistincte
perpetuae sunt quamuis praetorales
tom. 1. pag. 90, col. 1.

Nunquam permittendum est reo vt
in eius arbitrio ac potestate sit adori
adimere actionem tom. 1. pag. 520,
col. 1.

Actiones Contrariae dicuntur per
relationem ad ductas vel quae sunt
vel quae fuerunt tom. 1. pag. 640, col. 1.

Actiones Contrariae proponi & ex-
erceri possunt etiam praesens directae
est instituantur, & postquam extinctae
sunt tom. 1. pag. 640, col. 1.

Differentia inter actionem contra-
riam & exceptionem tom. 1. pag. 640,
col. 1.

Quae simpliciter dicatur actio in
rem? tom. 1. pag. 125, col. 1.

An actiones honorariae sint perpetu-
ae, id est an dentur post annum &
an in heredem dantur sint in solidum
ad deo tantum quod ad eum
peruenit tom. 1. pag. 89, col. 1, & 3.

Contrariam actionem cum dicimus,
eam intelligimus quae de indemnita-
te insoludum competit non quae ad
noxae deditionem tom. 1. pagin. 642,
col. 1.

Contrariae actiones sui natura non
sunt noxales, quamuis noxales infint
contrariis tom. 1. pag. 642, col. 1.

Actiones noxales contrariis oppo-
nuntur, non tamen quasi contrariae, sed
quasi directae tom. 1. pag. 642, col. 1.

Actio bonae fidei tum quoque cum
noxalem in se continet non ideo ta-
men noxalis proprie dicitur, sed quia
noxalis tom. 1. pag. 642, col. 1.

Ex alieno contractu non quatuor
actionis nisi iure potestatis, aut successio-
nis tom. 1. pag. 557, col. 1.

Omnis actio quae in heredem datur
de eo quod ad ipsum peruenit perpe-
tua est tum quoque cum actio fuit
annalis vt in interditi etiam annuis
tom. 1. pag. 93, col. 1.

Nihil prohibet actionem dari ei
qui sit tuus exceptione & compensa-
tione tom. 1. pag. 638, col. 1.

Si dolo malo defierim possidere
actio ad exhibendum contra me dari
potest tom. 1. pag. 416, col. 1.

Actio noxalis etiam bonae fidei iu-
dicio inefficet potest, sicut & actio arbi-
traria & actio de dolo tom. 1. pag. 641,
col. 1.

Contraria actio non tam ad pu-
nicandum debitorem dolum datur, quam
ad indemnem seruandum circulatorum
tom. 1. pag. 645, col. 1.

In actione furti alia defertur iure
dominii, alia vero iure eius quod in-
terest tom. 1. pag. 492, col. 1.

An actio ex stipulatione per adie-
ctionem temporis fieri possit arbitra-
riaeque ac per adiectionem loci in
eaque non minus lucti quam damni
rationem haberi oporteat tom. 1. pag.
532, col. 1, & 2.

Actio inuentarii non potest ante li-
tem contestatam tom. 1. pag. 636, col. 1.

Nemo potest facto suo tollere alteri
actionem, neque exceptionem tom. 1.
pag. 617, col. 1.

Non potest quis cogi ad mandan-
das nondum sibi competentes adio-
nes tom. 1. pag. 703, col. 1.

Actiones nominatae non nisi i
contractibus nominatae habere nomen
possunt tom. 1. pag. 61, col. 1.

Differentia actionis pro socio ab ac-
tione bonae fidei actionibus tom. 1. pag.
631, col. 1.

Quenam actio in factum quamuis
ex delicto, & praetoria, & valde simi-
li actio iniuriarum nullo modo
poenalis sit, nec quidem ex parte rei,
sed tantummodo rei persequutoria
tom. 1. pag. 469, col. 1, & pag. 476, col. 1.

Facilius est vt commodaria actio peri-
matur ipso iure per conditione quam
vt conditio per actionem commodari-
am tom. 1. pag. 620, col. 1.

Actiones bonae fidei facilius per ac-
tiones finis iuris perimuntur ipso
iure, quam actiones stricti iuris per
actiones bonae fidei tom. 1. pag. 620, col.
1, & 621, col. 1.

Cutvna actio rei persequutoria alteram
rei persequutoriam tollat si ambe
sint bonae fidei tom. 1. pag. 621, col. 1.

Actio communi diuidendo non
statim tollit actionem pro socio si ea
prius actum sit tom. 1. pag. 621, col. 1.

Duales actionibus rei persequutoris
circa eandem rem concurrentibus
quarum una sit stricta altera bonae fidei,
stricta aliam exinguit, non in totum,
sed quatenus ex priore consecutus est
actor, stricta vero non exinguitur nisi
per exceptionem tom. 1. pagin. 621,
col. 1.

Actio Commodati aut locati non
ad hoc datur, vt res commodata vel
locata restituatur, sed ad id quod in-
terest commodatarius aut locatarius, si
non ante acceptum iudicium aut saltem
ante condemnationem res com-
modata restitueret tom. 1. pagin. 614,
col. 1.

Actiones contrariae comparantur sunt
vt qui actione ducta contentius
quique ductam actionem nullam
habet succurratur, siquid ei ex bona
fide vicissim praestari oporteat tom. 1.
pag. 630, col. 1.

Contrariam actionem vsus nul-
lus est nisi in negotiis & contractibus
bonae fidei tom. 1. pag. 630, col. 1.

Remittuntur actiones suas regres-
sus ad eas nunquam dandus est tom. 1.
pag. 619, col. 1.

In actionibus mixtis & duplicibus
qui

INDEX.

quod conuenitur etiam agere intelligitur, quæ ob eam causam mixtæ appellatur & duplices quod in iis uterque actor sit uterque reus tom. 1. pag. 621. col. 1.

In actione pro socio qui conuenitur etiam agere intelligitur tom. 1. pag. 622. col. 1.

Actio pro socio utrique parti communis est & ex ea perinde actor ipse condemnari potest atque si a socio propria & separata actione sue directæ sue contrariæ conueniatur tom. 1. pag. 621. col. 1.

Differentia inter actionem pro socio & actiones mixtas seu duplices tom. 1. pag. 621. col. 1.

Differentia inter actiones mixtas & communes tom. 1. pag. 621. col. 1.

Actio ex testamento quod ad fructus & vltimas pertinet imitatur naturam actionum bonæ fidei tom. 1. pag. 576. col. 1.

Actiones criminales per legem inducuntur sunt accusationis potius quam actiones tom. 1. pag. 591. col. 1.

Actio honoraria non est minus efficax ad exigendum quàm sit actio ciuilibis, si modo talis actio sit quæ nulla iusta exceptione repelli possit tom. 1. pag. 590. col. 1.

Aduersus actiones honorarias quædam exceptiones competunt tom. 1. pag. 590. col. 1.

Actio legis Aquiliæ ubi semel competit non extinguitur per alienationem serui secus conductio furti per alienationem furti tom. 1. pag. 489. col. 1.

In actione legis Aquiliæ venit damnum ex triginta dierum repetitione tom. 1. pag. 614. col. 1.

Actiones contrariæ quamuis præsupponant directas competere, non tamen præsupponunt neque requirunt exercitum directarum tom. 1. pag. 630. col. 1.

Contrariæ actiones nascuntur ex contractibus viro tutioque obligatoris, sed non æque principaliter, quia ex contractibus viro tutioque obligatoris æque principaliter nascuntur actiones ex utraque parte directæ tom. 1. pag. 630. col. 1. & 2.

In actionibus actionibus non actus de fidei scripta sed de calculo, ideoque in iis non iuratur in litem neque ex eis infamia irogatur tom. 1. pag. 630. col. 1.

Aliæ sunt præstationes actionis contrariæ, aliæ vero actionis directæ tom. 1. pag. 630. col. 1.

Actio rerum amotarum in quo conuenitur & in quo differt cum conditione furtiua tom. 1. pag. 476. col. 1. & pag. 477. col. 1.

Actiones quæ ex contractibus nascuntur sunt omnes rei persequutorie, nullæ pœnales, nisi pro pœnalibus annuuntur ex quæ pœnâ conuentionalem continent tom. 1. pag. 475. col. 1.

Actiones ex delicto proficiscentes regulariter sunt pœnales exceptis rei persequutionem neciam continentibus tom. 1. pag. 475. col. 1.

Differentia inter actiones rei persequutorias ex delicto, & ex contractu in causa est, sed nulla in effectu tom. 1. pag. 475. col. 1.

Semel nata actio non facili ex post facto extinguatur tom. 1. pagin. 575. col. 1.

In actione vi bonorum raptorum

non est necessaria actori probatio dominij sed fufficit probare sua interefse tom. 1. pag. 479. col. 1.

Potest alicui vltio dari actio ad hoc solum consequendum, vt liberetur tom. 1. pag. 20. col. 1.

Actio negotiorum gestorum est pretoria tom. 1. pag. 632. col. 1.

Actio negotiorum gestorum & mandati sunt incompatibiles tom. 1. pag. 632. col. 1.

Actio de dolo & actio vnde vi, licet pœnales sint, tamen rei persequutionem continent tom. 1. pag. 91. col. 1.

Cur actio de dolo & actio quæ competit ex interdito vnde vi sint perpetuæ, nec tamen dentur in heredem nisi quatenus peruenit tom. 1. pag. 91. col. 1.

Omnes actiones quæ ex contractu filijfamilias vel serui contra patrem vel dominum dantur sunt ex bono & æquo, magis quam ex iura iuris ratione tom. 1. pag. 97. col. 1.

Actio de in rem verso quando datur in solidum quando non datur in solidum tom. 1. pag. 97. col. 1.

Quando, Cur & quibus casibus datur actio de eo quod cum eo qui in aliena potestate est tom. 1. pag. 97. col. 1. & 2.

Actio certa non potest competere ex eo iure quod adhuc incertum est, quodque pendet ex futuro cœntu tom. 1. pag. 109. col. 1.

Causa quo viâ eadẽque actio diuerso iure censetur tom. 1. pag. 75. col. 1. circa fin.

Quæ actiones sint perpetuæ? quæ dantur ad annum tantum? quæ tantum in solidum? quæ vero dantur tantum quatenus peruenit tom. 1. pag. 11. col. 1.

Differentia inter actiones ciuiles quæ rei persequutionem continent ex delicto proficiscentes & actiones pretorias etiam ex dolo vel delicto proficiscentes tom. 1. pag. 473. col. 1.

Actio rerum amotarum est pretoria tom. 1. pag. 476. col. 1. & seq. non ciuilis pag. 477. col. 1.

Actio rerum amotarum est arbitraria tom. 1. pag. 476. col. 1. & seq. & pag. 477. col. 1.

In actionibus stricti iuris neque arbitrium vllum interuenit neque in pœnam contempti arbitrij iuratur in litem secus in arbitrariis tom. 1. pag. 477. col. 1.

Actio rerum amotarum est rei persequutoria ex parte actoris, pœnalis ex parte rei tom. 1. pag. 477. col. 1.

Actio rerum amotarum non habet locum constante matrimonio tom. 1. pag. 477. col. 1.

Ex maleficiis merè pœnales actiones etiam in heredem rei competunt si aliquid ad eum peruenit tom. 1. pagin. 468. col. 1. & 2, secus si nihil ibid.

Actiones mixtæ ex pœnalibus dantur absolute pœnales & pœnatum naturam habent tom. 1. pagin. 468. col. 1.

Differentia inter actiones ex contractu & ex delicto pœnales tom. 1. pag. 468. col. 1.

Ex maleficiis aliæ sunt actiones merè pœnales, alia mixtæ, alia merè rei persequutorie tom. 1. pag. 468. col. 1.

Actiones ex contractu pœnales dantur aduersus heredem insoludum tom. 1. pag. 468. col. 1.

In actione de eo quod certo loco il-

lod potissimum a iudice spectandum est per quem factum sit, vt alio loco agatur quàm ubi solatio fieri debuit an per actorem an per eum vt actoris vltimus est iudicium si per eum steterit, aut rei si per actorem tom. 1. pag. 516. col. 1.

Actio arbitraria nascitur etiam ex mutuo, ex testamento, & ex constituto tom. 1. pag. 516. col. 1.

Actio ex testamento est stricta tom. 1. pag. 516. col. 1.

Non possunt actiones bonæ fidei detentoris esse conditionis quàm strictæ tom. 1. pag. 517. col. 1.

Cur actiones dicantur strictæ tom. 1. pag. 517. col. 1.

Actiones bonæ fidei cur sic dicantur tom. 1. pag. 517. col. 1.

Actio ex vendito datur ex pacto de retrovendendo in continenti post venditionem appositio tom. 1. pag. 537. col. 1. nec tamen ea actio excludit actionem præscriptis verbis ibid.

Actio præscriptis verbis est contractus etiam stricto nascitur propter pactum incontinenti appositum tom. 1. pag. 537. col. 1.

Actio de eo quod certo loco nullam potest parere condemnationem nisi ex æquitate tom. 1. pag. 515. col. 1.

Actiones strictæ nullam requirunt rationem admittunt sue nobili sue mercenaria iudicis officio nisi ratione fructuum ex re quæ fuerit actoris post litem contestatam perceptorum tom. 1. pag. 531. col. 1.

Maxima differentia quæ sit inter actiones stricti iuris & actiones bonæ fidei, ac arbitrarias tom. 1. pag. 531. col. 1.

Per actionem directam potest debitor conueniri aut in loco de iudicij etiam debitor non ibi inueniatur, aut in loco solutionis destitutus si ibi inueniatur tom. 1. pag. 516. col. 1.

Per actionem arbitriam conueniri nullo loco potest debitor nisi in quo inueniatur ne quidem in loco de iudicij tom. 1. pag. 516. col. 1.

Actiones arbitrariæ sui naturæ strictæ non sunt, sed tertiam speciem actionum constituunt à strictis & bonæ fidei differentem tom. 1. pag. 516. col. 1.

In actionibus strictis nullamquam bonæ fidei aut æquitate ratio habetur tom. 1. pag. 516. col. 1.

In actionibus arbitrariis æquitate ratio semper habenda est, maximè in ea de eo quod certo loco in quo potissimum æquitate an oculos habere semper iudex debet tom. 1. pag. 516. col. 1.

Bonæ fidei actiones non ad aliud dantur quàm ad id quod interefit tom. 1. pag. 378. col. 1.

Actio legis Aquiliæ ex earum numero est quæ per infestationem crescent tom. 1. pag. 621. col. 1.

Actiones quæ per infestationem crescent, non ideo sunt pœnales quod crescant per infestationem, non enim omnes actiones quæ crescant per infestationem sunt pœnales tom. 1. pag. 621. col. 1.

Actio noxalis, morte serui extinguatur focus actio ex contractu cum seruo celebrato tom. 1. pag. 14. col. 1. & 2.

Cur actio de peculo licet ex contractu sit, morte aut alienatione serui finatur tom. 1. pag. 19. col. 1.

Actioni præscriptis verbis locus esse, sicut quoties de nomine vel iure actionis dubitari probabitur potest etiam quæ competat, quia cuius est sententia

per agere praefcriptis verbis, vt malè ac
perpetran: electio actionis periculum
cunctetur tom.1.pag.627.col.2

Actio electio.

Quoribus alicui plures actiones de eadem re competunt, sicut eligere debet quae actione experiri maluit, si vnam eligat, alias amittit tom.1.pag.576.col.1. & quo casu ibid. col.2. in fin.

Plures actiones dari non solent, vt actor in omnibus vti possit, sed vt electio- nem habeat vtram exercere malit tom.1.pag.576.col.1

Actio lites.

Cut actiones futuri & vi bonorum raptorum non dantur aduersus heredem etiam de eo quod peruenit tom.1. pag.479.col.2

Actiones criminales, & actiones praetoriar non dantur aduersus heredes, nisi de eo quod ad ipsos peruenit, sicut actiones civiles tom.1.pag.473.col.2

Ex actionibus merè pœnalibus aut mixtis heres conuenitur in id quod ad ipsum peruenit, ne in lucro versetur, in actionibus verò rei merè persecutorijs, licet ex delicto proficiscitur non queritur an sit heres in lucro, sed an actor plenissimam indemnem sit consecutus tom.1.pag.475.col.1

In actionibus merè pœnalibus aut mixtis, lucrum hereditatis turpe auferitur, ne praetextu criminis merè exten- dit heres ex scelere defuncti locupletetur tom.1.pag.475.col.1

In actionibus merè rei persecutorijs quamuis ex delicto, neque de lucro, neque de damno heredis querendum est, sed quid & quantum ab sit actori, vt ei plenissimè satisfiat tom.1.pag.475.col.1

Cur actio vi bonorum raptorum quamvis pœnalis, mixta ex rei persecutio- nis contra heredem non datur etiam de eo quod peruenit tom.1. pag.483.col.2

Actiones merè rei persecutoriae, cù ex parte actoris conueniuntur, nunciantur in solidum contra heredem si sint pœnales ex parte rei tom.1. pag.475.col.1

Actio ex crimine repetundarum etiam post annum datur aduersus heredem de eo quod ad eum peruenit tom.1.pag.468.col.1

Omnès actiones quae prudentes dicuntur transire ad heredem, transiunt in solidum, quas verò dixerunt transire, intelligendae sunt non transire in solidum, quamuis transiunt de eo quod peruenit tom.1.pag.480.col.1

Leges quae dicunt actiones rei persecutorias, quamuis ex delicto descendentes dari contra heredem, non alio sensu donari possunt quam vt eiusmodi actiones dentur & transiant in solidum aduersus heredem tom.1.pag.480.col.1

Actiones omnes personales quae contra defunctum competebant, inter heredes ipsius diuiduntur ipso iure per legem duodecim tabularum pro hereditariis portionibus, scilicet actiones reales tom.1.pag.597.col.1

Actiones reales dantur in solidum contra vnum ex heredibus, si solus res qua de agitur possideat tom.1.pag.597.col.1, in fin.

Actiones merè rei persecutoriae heredem semper obligant in solidum, nec minus si actio ex delicto descen-

dat, quam si ex contractu tom.1.pag.474.col.2

In actionibus ex delicto civilibus & merè rei persecutorijs defuncto ante contestationem rei, successores eius etiam de eo quod ad ipsos non peruenit, tenentur in solidum tom.1. pag.473. & seq.

Actiones omnes ex contractu descendentes cum sint rei persecutoriae, competunt in solidum contra heredes, licet in his quoque delictum versetur, & ex his dolus vindicetur tom.1. pag.491.col.1

Non solum toties in heredem datur actio in solidum, quoties ex suo delicto conuenitur, sed etiam cum ex delicto defuncti si actio sui natura merè rei persecutorie continetur, sicut ex delicto, sive ex contractu descendat tom.1. pag.474.col.2

Actiones quae non transiunt aduersus heredes, nisi de eo quod peruenit non diuiduntur inter heredes, ad quos nihil peruenit, tom.1. pag.487.col.1

Actio lites.

Qua ratione aut arbitraria potest esse actio per quam agitur in loco destinato solutioni, aut si arbitraria non est, possit vilitatem temporis admittere, cum sit stricta tom.1. pag.531. col.2. & pag.532.col.1. & 2

An in actione arbitraria de eo quod certo loco actoris vilitatis ratio habeatur an rei, an vtriusque, & an magis actoris, an magis rei tom.1. pag.537.col.1. & 2

In contrahibus bonae fidei certo loco dare obligatus conueniri quocumque loco potest, non per arbitrium, sed per actionem bonae fidei ex contractu competentem tamquam sufficiente sola actionis natura & aequitate tom.1. 568.col.1

Actio ex constituto exemplo actionis arbitraria comparata, quamuis non sit ipsa arbitraria, eandem tamen praestiones recipit ex bona fide & aequitate, quae arbitraria recipere officio iudicis tom.1. pag.568.col.1

Ex stipulatione dandi nullo adiecto loco, stipulator alibi promissorem conueniens quam in loco promissionis agit actione directa, non arbitraria tom.1. pag.533.col.2

Non ex omni stipulatione venit actio arbitraria, sed ex illa tantum, in qua locus adiectus fuit obligationis gratia tom.1. pag.516.col.1

In actione de eo quod certo loco fieri debet condemnatio omni arbitratu vilitate loci, quam actor vel reus amittit, nulla facta distinctione aut persona, aut rei, sed solum habita ratione loci tom.1. pag.516.col.2

Per actionem de eo quod certo loco, petitur quidem ea praecise quantitas quae debetur, sed nunquam condemnatur reus ad eam praecise quantitatem quae petitur tom.1. pag.516.col.2

In aliis arbitrariis idem iuris est, sed diuersum in eo quod semper in plus condemnatur reus, nunquam in minus ibid.

Actiones bonae fidei per adiectionem loci non possunt fieri arbitrariae tom.1. pag.537.col.1. & 2. & 538.col.1. & 2. & cur ibid.

Actio arbitraria de eo quod certo loco, non tantum refert condemnationem in arbitrium iudicis, quoties

certo loco dari merces debuerunt, sed etiam quoties pecunia tom.1. pag.530.col.1. & 2

Si agitur in loco destinato solutioni an crescat aestimatio, si aliquid vilita fuerit stipulatum, vel interfit ratione temporis tom.1. pag.531.col.2. 532. & 533.col.1. & 2. per totum.

Ex stipulatione non nascitur actio arbitraria nisi cum locus stipulationi inferatur est obligatio tantum causa tom.1. pag.535.col.2. non autem solutionis tom.1. pag.534.col.2

Per actionem arbitram non permittitur actori vilitatem loci reo adimere quam sibi ex verbis ipsius stipulationis quae sunt tom.1. pag.526.col.2

Ex stipulatione dandam dicitur, tunc debetur in vno loco, peti non potest, tunc per arbitrium de eo quod certo loco tom.1. pag.521.col.2

Arbitraria conueniri potest reus de eo quod certo loco dare debuit, nec soluerit, nec actorem in mora constituit accipiendae suo loco solutionis tom.1. pag.527.col.2

Tota & quita actio de eo quod certo loco ex eo proficiscitur quod per eam actionem vilitas loci, in quo & petitio & solutio fieri debuit alterutri contrahentium facta, culpae alterius necessario adimatur tom.1. pag.531.col.1. in fin.

Actio ex stipulatione stricta loci adiectione ad substantiam obligationis fit arbitraria tom.1. pag.516.col.2. Ceterae autem actiones strictae ex loci adiectione non sunt arbitrariae ibid.

Actio de eo quod certo loco ex stricta fit arbitraria loci adiectione tom.1. pag.516.col.2

Actiones arbitrariae praeter actionem de eo quod certo loco non sunt ex strictis, neque quicquam commune habent cum strictis, sed omnes vi naturae & ab initio sunt strictae tom.1. pag.516.col.2

Actio interesse.

In actionibus stricti iuris non venit id quod interest, sed tantum in bonae fidei iudiciis, in quibus condemnatio fit ex aequo & bono tom.1. pag.466.col.1

In actionibus bonae fidei, etiam id quod interest, venit non solum officio iudicis tanquam accessio, sed etiam iure actionis tanquam pars principalis debiti, si aliter satisfieri non possit, ideoque per eandem actionem petitur per quam res ipsa, non per aliam, quia durat prima actio, quando non est plenè satisfactum tom.1. pag.595.col.2

Differentia inter Actionem de eo quod certo loco, & actiones bonae fidei, inter interesse ratione vilitatis loci, & vilitas tom.1. pag.540.col.2. & 541.col.1

Actio contractus.

Ex contractu non potest actio alij acquiri, quam ei qui contraxit tom.1. pag.378.col.2

In actionibus non minus quam in contractibus subintelligenda semper est clausula reus sic stantibus tom.1. pag.211.col.1

Actio inter.

Pupilli illi ex contrahentibus contra quem agit, cedere debet Actione tutelae aduersus alium qui gesserit, & ex cuius

I N D E X.

& ex cuius *gallione* is qui non gessit
conuenitur tom. i. pag. 612, col. 2

Actio seruus.

Actio exercitoria & *exerce* similes
exercitorie, vt *instituta* tributaria,
quod iussu, & de in rem verso dantur
in solidum contra dominum, non de
peculio duntaxat, & contra heredes, &
heredibus tom. 2, pag. 19, col. 1

Actio tempus.

Actio directa per adiectionem tempo-
ris nō potest fieri arbitraria, secus per
adiectionem loci tom. 1, pag. 532, in
fin. & 533, col. 1, & 2

Actio mora.

Actiones in personam non exting-
untur peremptione rei debitoris quā-
ties penitus post mortem tom. 1,
pag. 469, col. 1

Actio noxa.

Differentia inter actionem noxalem
& actionem de peculio, tom. 2, pag.
195, col. 1

Actio pater.

Actiones pateriales non dantur in
heredem, nequidem quatenus rei per-
secutionem cōuenit, nisi de eo quod
ad heredem peruenit, aut post lium
conferantur tom. 2, pag. 412, col. 1, si-
cut nec in patrem de peculio, ibid.

Actio possessor.

Iure ciuili nulla in rem actio pro-
pria est possessori tom. 1, pag. 711, col. 2

Actio commodatum.

Actio ex commodato & actio furti &
actio commodati simul nasci possunt
tom. 1, pag. 627, col. 1, & 2

In actionibus furti & commodati
ex commodato à seruo contra volun-
tatem domini proficiscientibus com-
modati agit, non potest amplius furti
agere to. 1, pag. 628, col. 1, & 2, & ratio ibid.

Ex commodato ante pratoris edi-
ctum, nasci & dari potuit ciuilibus in
factum actio, quæ præscriptis verbis
appellatur tom. 1, pag. 590, col. 1, &
591, col. 1

Actio commodatarius.

Commodator debet socio quem
conuenit legis Aquiliæ actione cede-
re aduersus socium, & cuius dolo aut
culpa alius conuenitur tom. 1, pag.
622, col. 1

Actio acquisitio.

Neque iure ciuili, neque pratorio
per liberam personam alteri quæri po-
test actio tom. 1, pag. 561, col. 1

Actio retentionis.

Liberum vnicuique est actiones quas
habet remittere tom. 2, pag. 17, col. 1,
& retentiones si quibus vti potest o-
mittere ibid.

Actio restitutio.

Per actionem commodati petitur
restitutio rei commodata, perinde ac
per vindicationem, diuerso tamen iu-
re tom. 1, pag. 596, col. 1

Actio obligatio.

De effectibus diuersitatis causarum
& actionum eiusdem rei obligatio
tom. 1, pag. 554, col. 1

Actio constitutum.

Omnes ferè actiones patiuntur suas
exceptiones actione ex constituto ex-

cepta tom. 1, pag. 554, col. 1

Actio infortior.

Actiones ex empto & vedito ex con-
tractu infortioris contra præponentem
competentes non sunt directæ, sed vi-
riles tom. 2, pag. 47, col. 1

Actio exercitoria.

Ex contractu non vno vel pluribus
exercitoribus n. uem per se, non per
magistrum exercitibus datur actio in
solidum contra eum duntaxat eam
quo contractum est, vel contra alios
pro virili, si cum omnibus simul sit
contractum tom. 1, pag. 17, col. 1, & 2

Actio exercitoria datur contra sin-
gulos exercitores ex pluribus, siue pro
paribus, siue pro imparibus partibus,
etque in solidum non pro parte, secus
actio hereditaria tom. 2, pag. 16, col. 1

Actio periculum.

Actio de peculio perinde datur con-
tra dominum atque actio noxalis, tom.
2, pag. 147, col. 2

Contra actionem de peculio per-
peram eadem exceptiones locum
habent quæ aliis actionibus opponi
possunt, vt *passi doli*, *iurifurandi*, rei
iudicatæ, & alix similes tom. 2, pag.
212, col. 1

Actio criminis.

Extinctio criminis persecutione eorum
quæ scelere quæsi sunt, non est de-
neganda tom. 1, pag. 466, col. 1

Actio furum.

Actio rerum amotarum merè per-
secutoria res est, tom. 2, pag. 151, col. 1
Differentia inter actionem rerum
amotarum & conditionem furciuum
tom. 2, pag. 151, col. 1, & 2

Quantum interfit an furti actio cū
actione bonæ fidei concurrat, an verò
eum actione stricti iuris tom. 1, pag.
620, col. 2

Actio filiusfamilias.

Ex furto filij non potest pater im-
punè locupletari, cum filiusfamilias fi-
curi ex ea causa conueniri possit, ita
& condemnari possit, ex condemnatione
verò filij postea pater de peculio
conueniri tom. 1, pag. 482, col. 2

Actio usus.

In actionibus strictis nulla potest
haberi ratio utilitatis temporis, siue
propter vsuras, siue propter fructus, a-
liâque accessiones, quæ non nisi ex
die litis contestatæ deberi possunt: v-
suras verò ne quidem ex die litis con-
testatæ tom. 1, pag. 531, col. 2

Actio penalis vsurarum accessione
non admittit tom. 2, pag. 152, col. 1

Actio, conditio.

Differentia inter conditiones & a-
ctiones personales tom. 1, pag. 254,
col. 1

Differentia inter conditiones & a-
ctiones præscriptis verbis tom. 1, pag.
254, col. 1

Si certum peratur, est actio, quam
nos certi conditionem appellamus
tom. 1, pag. 565, col. 2

Creditor indebiti solutionem pro-
curatori suo factam raram habere po-
test, vt procuratori condicatur, sed non
est audiendus si voluntate mutata ma-
lie agere mandati contra mandatarium
ob inopiam procuratoris, aut conueni-
endi eius difficultatem tom. 1, pag.
424, col. 1

Omnes actiones personales olim
conditionis appellabantur sumpta
denominatione à denominationibus
quæ ad exercendas personales actio-
nes erant necessariæ tom. 2, pag. 407,
col. 2

Melius est agere actione ex contra-
ctu bonæ fidei quam conditione si
vtraque ex eo contractu competat
tom. 1, pag. 325, col. 2

Astor.

Astor intentionem suam probare
debet, alioqui summouendus est, etiam
si nihil reus præstiterit tom. 1, pag.
117, in princip.

Qui probandi onere & necessitate
adstringitur actionis partes sustinet, to.
1, pag. 177, col. 1

Nemo auditur agere aut excipere
volens, nisi cuius actio tom. 1, pag.
495, col. 1, in fin.

Actus.

Actus non operantur ultra inten-
tionem agentium tom. 1, pag. 48, in fin.
Ea capiendi est interpretatio, per
quam actus significatur, potius quam
percat tom. 1, pag. 413, col. 2

Ademptio.

Differentia in ademptione legatorum
inter legata quæ nulla voluntate
adiunguntur, & ea quæ per codicillos
posteriores testamento confirmata
adiunguntur tom. 1, pag. 335, col. 1

Adiectus.

Legem solutionis faciendæ & acci-
piendæ excedere & prætergredi Ad-
iectus non potest, vt nec alius quilibet
mandatarius tom. 1, pag. 524, col. 2

Certus credendi plus iuris habet
quam adiectus solutionis causa tom.
1, pag. 562, col. 1

Ius obligationis nullo modo com-
mune est ei, qui solutionis iurum
causa adiectus fuit, sed totum refidet
in persona stipulatoris tom. 1, pag.
524, col. 1

Adiectus pecuniam solutam credi-
tori reddere debet actione mandati
tom. 1, pag. 562, col. 1

Adiectus solutionis causa accipien-
dis solutionis ius habere intelligitur
ex mandato & voluntate stipulatoris
tom. 1, pag. 562, col. 1

Adiectus solutioni non potest re-
uocari à stipulatore ne quidem re in-
tegræ inuito promissore tom. 1, pag.
562, col. 1

Adiectus debiti solutionem perpe-
ram accipiens indebiti conditione
tenetur tom. 1, pag. 562, col. 2, & 3

Adiectus solutionis causa ius habet
accipiendo solutionis perinde ac ille
ipse qui stipulator est ad eoque inuito
stipulatore in cuius prætere esse non
debet vt stipulationem immuet quæ
ab initio certam legem habuit tom.
1, pag. 524, col. 1

Adiectus neque agere neque noua-
re potest tom. 1, pag. 523, col. 1

Astor præcisè ad hoc agens vt si si-
soluatur nulla facta à licet mentione
malè agit, & causa plus petit quoniam
admit reo electionem soluendi adiec-
to tom. 1, pag. 523, col. 1

Persona adiecta stipulationis causa
non censi potest adiecta solutionis
causa vel contra tom. 1, pag. 89, col. 1

Adiectus constitutum.

In stipulatione adiectus solutioni
reuocat per constitutum postea secus

INDEX.

tom ex voluntate & stipulatoris. & promissionis p. test. tom. 1. pag. 562. col. 2.

Adiut. liberaria.

An ex solutione adiectio facta alibi quam in loco destinato, debitor liberetur, & ad quid teneatur tom. 1. pag. 523. & pag. 524. col. 1. & 2.

Solutio facta adiectio etiam iniuncta ac prohibere stipulatorem prae liberationem ipso iure, nisi etiam alia res in persona Titij alia in persona alia designata est tom. 1. pag. 524. col. 1.

Adiectio locum.

Solutio adiectio facta alibi quam vbi contentum est stipulatori auferre vilitatem locum non potest in quo fieri solutio in stipulatorem voluit tom. 1. pag. 524. col. 1.

Adire.

Heres hereditatem quancumque adeundam inde a die mortis adire retrofingunt tom. 1. pag. 49. col. 1. Nihil debetur ex testamento, nisi ex eo adita sit hereditas, nec sufficit posse adiri tom. 1. pag. 333. col. 1.

Aditus.

Semel adita hereditate omnis defuncti voluntas ita constituitur tom. 1. pag. 146. col. 1.

Quando prior hereditatem aditam pro non adita & non aditam pro adita habeat tom. 1. pag. 339. col. 1.

Aditus non heredis institutio, aut hereditatis delatio illa est, quae facit heredem tom. 1. pag. 49. col. 1.

Aditus coacta in omnibus iis quae ad commodum aut incommodum heredis spectant pro non aditione habetur tom. 1. pag. 394. col. 1.

Adita semel hereditate etiam iniuncta prioris, tota voluntas defuncti ita constituitur tom. 1. pag. 94. col. 1.

Quisquis hereditatem suspectam dicit, eamque excoctus ex S. C. Pegasiano adit & restituit, neque commodum, neque incommodum vltim ex ea hereditate, aut ob ipsa hereditatis aditionem retinere debet tom. 1. pag. 394. col. 1.

Per restitutionem integram a minore petitam ad repudiandum hereditatem aditus rescinditur a iure, sed non anullatur tom. 1. pag. 338. col. 1.

Facit hereditatis aditus in extraneis heredibus quod facit ius sui heredis in suis tom. 1. pag. 142. col. 1.

Non adita hereditate legata corruunt, & caetera omnia quae in testamento continentur tom. 1. pag. 17. col. 1.

Aditus non tantum habet vim consultationis, sed etiam solutionis tom. 1. pag. 245. col. 1.

Aditus hereditatis tota ex animo & voluntate aduentis pendet tom. 1. pag. 436. col. 1.

Qui suo periculo adiri iussit hereditatem, omne commodum, quod propter aditionem heres habere potuit, consequitur tom. 1. pag. 394. col. 1.

Hereditate non adita, sicut testamentum delinquitur, & legata, caeteraque omnia corruunt, quae testamento data erant tom. 1. pag. 495. col. 1. Hereditate semel adita omnis voluntas defuncti ita constituitur tom. 1. pag. 333. col. 1.

Aditione nulla opus est filiofamilias ad acquirendam patris hereditatem tom. 1. pag. 376. col. 1.

Sui heredes nulla indigent aditione

tom. 1. pag. 333. col. 1.

Aditus hereditatis.

Tempus aditionis cum tempore mortis continuatur, ita ut nec vlla hereditas vquam fuisse videatur tom. 1. pag. 142. col. 1.

Aditus probatio.

Aditus hereditatis probatio difficilis est tom. 1. pag. 407. col. 1.

Aditus emancipatio.

Cur emancipatio & hereditatis aditus per procuratorem fieri non possit tom. 1. pag. 378. col. 1.

Administratio.

Clausula cum libera administratione, quid importet tom. 1. pag. 144. col. 1.

Differentia inter mandatum habere pro administratione vniuersorum bonorum, & inter habere vniuersalem administrationem bonorum tom. 1. pag. 673. col. 1.

Plus est habere liberam & generalem administrationem, quam habere vniuersalem bonorum tom. 1. pag. 623. col. 1.

Adoptio.

In adoptione emancipatio intervenit tom. 1. pag. 98. & 99.

Cur onera eius qui in adoptionem datur, siue per adoptionem, siue per adoptionem simplicem ad patrem adoptionis transferantur tom. 1. pag. 330. col. 1.

Adrogator.

Adrogator est quasi heres, & vniuersi iuris successor tom. 1. pag. 490. col. 1. Adrogator an sit loco heredis adrogato? tom. 1. pag. 130. col. 1.

Adrogatus.

Paterfamilias qui se dat adrogandū simul cum capite, fortunas quoque suas omnes in familiam & domum adrogatoris sui transferre tom. 1. pag. 130. col. 1.

Si pater adrogator noster adrogatum aduersus creditores defendere, permittitur creditoribus vigere missio in possessionem bonorum filij tom. 1. pag. 130. col. 1.

Adm.

Domus adium viciorum aut cauere pro adibus in solidum cogitur, aut in solidum carere tom. 1. pag. 194. col. 1. & 195.

Ex domino ab adibus viciosis illato dominus supra adium valorem non teneatur tom. 1. pag. 194. & 195.

Adificia.

Reipublice interest rescindi adificia quae ruinam & casum minantur, item quod collapsa restituere, vbi iuris deformeret tom. 1. pag. 59. col. 1.

Quod in area adificiarum est solo cedit tom. 1. pag. 391. col. 1. & 2. non tantum quod ad proprietatem, sed quod ad possessionem ibid.

Quod adificiarum est in area aliena, iam inde a quo tempore adificiarum est, capere pertinere ad aream dominam, quamvis ignorantem, adeoque iniunctum tom. 1. pag. 391. col. 1.

Aequalitas.

Aequalitas seruanda tom. 1. pag. 187. col. 1.

Aequipollens.

Nihil refert an quid ex aequipollentibus fiat tom. 1. pag. 15. col. 1. Nihil refert quid ex aequipollentibus fiat, tum quoniam cum de implenda conditione tractatur tom. 1. pag. 669. col. 1.

Aequitas.

In omnibus principia est iustitiae & aequitatis magis quam stricti iuris ratio tom. 1. pag. 216. col. 1, licet non sit scripta ibid. col. 2.

Tribunalis aequitatis auditor principis eius scilicet quam interpretes contra veram iurisdictionem solent introducere tom. 1. pag. 344. col. 1. & 261. col. 1.

Conciliatio aequitatis vsucapionem introducens cum aequitate neminem cum alterius detrimento fieri loquutionem tom. 1. pag. 350. col. 1. & 2.

An in iudiciis strictis aequitatis ratio vnam habenda sit? tom. 1. pag. 228. col. 1.

Maior aequitas tanquam fortior vnicuique minor tanquam debiliorem tom. 1. pag. 550. col. 1.

Vna aequitas potest cum alia pugnare tom. 1. pag. 350. col. 1.

Maiores aequitas maiore & contraria aequitate eliditur tom. 1. pag. 156. col. 1. Iurisconsulti stricti iuris rationi aequitatem anteponeere poterunt, sed legum auctoritas non potuerunt tom. 1. pag. 216. col. 1.

Aequitas vtilitas.

Vtilitas pro aequitate, & aequitas pro vtilitate tom. 1. pag. 375. col. 1. & 2.

Aequum.

Prudentes passim pro aequo habent quod est iustum, & pro iniquo quod est inutile tom. 1. pag. 559. col. 1. in fin.

As.

As alienum cuiusque patrimonij non certi loci, sed vniuersatum facultatum dominus est tom. 1. pag. 216. col. 1.

Afirmare.

Dolus & culpa indicis officio, & citra iustitiam potest affirmari tom. 1. pag. 147. col. 1.

Afirmatio.

Tanti magnaeque res esse intelligitur, quanti vendi possint tom. 1. pag. 19.

Differentia inter estimationem rerum mobilium ab estimatione immobilium tom. 1. pag. 496. col. 1.

Immobiliu rerum estimatio plerumque ex eorum reditu incunda est, interdum etiam ex affectione emptoris, propter loci opportunitatem, aliaque causas tom. 1. pag. 496. col. 1.

In estimatione rei immobilis sufficit etiam vt ante habuerit emptor rem emere, cum nemo ex necessitate emat, sed ex voluntate & electione tom. 1. pag. 496. col. 1.

Cur praetor in edicto de re iudicata, & de sententiarum effectu & executione voluerit in omnibus adionibus licet a iudice estimari per sententiam tom. 1. pag. 508. col. 1.

Non adeo attenuetur tempus morae in contractibus stricti iuris ad incundam rei estimationem tom. 1. pag. 510. col. 1.

Iudex non potest sine delatione iurisdictionis estimare res, quae non extrae tom. 1. pag. 510. col. 1. si modo necesse post moram & ante licet consultationem, ibidem.

In conditione triticaria, neque peti-

titur sp. cici neque eorum rerum quæ functionem in suo genere recipiunt h. æstimanda est quanti fuerit eo die quo dar debuit. tom. 1. pag. 532. col. 1.

Re peremptæ præfix præfix. nullum esse potest, nisi quod iudex per æstimandam delationem æstimaverit perempta post moram re debita tom. 1. pag. 538. col. 2.

In iunctura dei debet æstimatio ex contractu stricto, in speciebus temporis litis contestatur. tanquam nouissimum in litis, quo solui res potuit tom. 1. pag. 539. col. 2.

In bonæ fidei iudiciis æstimatur res debita inspecto tempore præcise moræ aut condemnationis. In iudiciis vero strictis inspecto præcise tempore litis contestatur, excepta conditione triticaria, in qua inficitur præcise tempore condemnationis, & futuri in qua æstimatur res quanti plurimi fuerit litis contestata tom. 1. pag. 537. col. 2.

Acti legis Aquilæ quomodo differat à conditione futuri in rei æstimacione tom. 1. pag. 537. col. 2.

Vltimate sententiæ æstimacionis non potest æstimatio exerceere tom. 1. pag. 537. col. 2.

Causa temporis habenda sit ratio in iunctura dei debet æstimatio, siue ex bonæ fidei, siue ex contractu stricto res debeat tom. 1. pag. 537. col. 2.

Falsum est quod dicant interpretes Vlpianum in §. in hac actione, l. 3. D. C. in mod. sensibile in iudiciis quidem bonæ fidei tempus inspicere iudicandum. In strictis vero litis contestatur præcise, sed eo tantum casu quo æstimatio facienda sit per iusurandum in litem, non per alias probationes tom. 1. pag. 537. col. 2.

Quid intelligant Iureconsulti. cum dicunt re facta de iure potest moram habendam esse rationem (in eundem triticaria) quanto deterior res facta sit, & ad tempus moræ reducendam esse æstimacionem tom. 1. pag. 538. col. 2.

Æstimatio quæ facit emptiorem, transfert periculum rei æstimatæ in recipientem tom. 1. pag. 604. col. 1. & 2.

Æstimacionis proprium effectus facit emptiorem, nisi cum aut vitia contrahentium repugnat, aut natura negotij tom. 1. pag. 604. col. 2.

Quando repugnet voluntati contrahentium ut æstimatio faciat emptiorem, & quando repugnet natura negotij tom. 1. pag. 604. col. 1. & 605. col. 1.

Rei per conditionem triticariam peritæ æstimatio sit tempore præcise condemnationis, siue pluri res sit eo tempore, siue minoris tom. 1. pag. 530. col. 1.

In conditione triticaria non est spectandum quanti plurimi res vacuum fuerit à tempore moræ ad tempus condemnationis tom. 1. pag. 530. col. 1.

In bonæ fidei iudiciis spectamus tantum vtro tempore res, siue fuerit, aut moræ, aut condamnata sit, sed ad ætempore moræ usque ad condemnationem tom. 1. pag. 530. col. 1.

In iudicium est in libro a litis nomen æstimacionis quanti litum triticaria secundum legem Aquilæ & condicio nisi futuri tom. 1. pag. 530. col. 1.

Etiā in conditio one futuri æstimacionis quanti plurimi non ereditur retrosum iudicij accipiendi tempus tom. 1. pag. 530. col. 1. id est litis contestata ibid.

Aliud est res, aliud rei æstimatio tom. 1. pag. 470. col. 1.

Longè aliud res ipsa est, aliud rei æstimatio tom. 1. pag. 532. col. 1.

In re ipsa rei quoque æstimatio continetur, ut qui rem habet eius quoque precium habere videatur tom. 1. pag. 633. col. 2.

Fauorabilior est cui ex causa contrahens præstata æstimatio est pro re quæ reddi ipsi debebat, quam si cui æstimatio soluta est, non ex contractu, sed ex necessitate ob amissam culpa rem quam si non amissa fuisset, restitueret peritori teneretur tom. 1. pag. 634. col. 2.

Semper & quacunque actione propoſita lis æstimanda est tom. 1. pag. 634. col. 2.

Differentia inter actiones bonæ fidei, & strictas cum de iunctura rei debet æstimacione queritur, non minus quam cum de accessionibus agitur tom. 1. pag. 538. col. 1.

Æstimacionem rei à iudice etiam post præstatum iusurandum in litem fieri non à iurante introduxit Tribonianus contra iuris rationem tom. 1. pag. 218. col. 1.

Si lita lis æstimatio domino similis est emptiori, & transfert dominum non soluta vero tantum vfucapiendi facultatem tom. 1. pag. 710. col. 1.

Æstimari hominem mortuum æstimando necesse est, ut actori satisfiat tom. 1. pag. 465. col. 2.

Quenam æstimatio faciat emptiorem tom. 1. pag. 465. col. 2.

Si dare mihi debuisti centum libras eo tempore quo florenus non nisi quadringenta solidi æstimabatur, nec tamen dedisti, nisi post eandem floreni æstimacionem ad 50. vsque solidos an perdidisti aliquid de cædus fin an potius non acquisuisti? tom. 1. pag. 235. col. 2. & an hoc sit in lucro, an in damno ibidem

Quid & quantum præstare debeat is qui ex sua promissione vel qua alia de causa tenetur quanti res est, nulla certe pecunie promissione facta? tom. 1. pag. 207. col. 2.

De æstimacione affectionis tom. 1. pag. 212. col. 2.

Quomodo quæ æstimandum est eo tempore quo solui nouissime potuit tom. 1. pag. 532. col. 2.

Æstimatio fieri debet rei deterioris sed non vilioris tom. 1. pag. 532. col. 1. Nihil interest debitoris an crescat vel decreſcat æstimatio rei debite, nec si post mortem ea diminuto contingerit, si modo debitor ex contractu stricto tenebatur, dum ea de valoris diminutione contingat tom. 1. pag. 532. col. 1. in fin. & col. 2.

Ex eo tempore quidque æstimandum est quo solui nouissime potuit tom. 1. pag. 509. col. 2.

Litis æstimatio in omnibus pro emptione & venditione est tom. 1. pag. 226. col. 1.

An fauor iudex sit qui pro re condemnat ad rei æstimacionem? tom. 1. pag. 207. col. 1.

Æstimatio rei in iudicium deductæ non refert per iusurandum in litem tom. 1. pag. 207. col. 2. sed continuatur æstimatur vltra precium ibidem.

Litis æstimatio nisi in pecunia numerata fieri nullo modo potest tom. 1. pag. 209. col. 2.

Duerſitas temporis & loci duerſitatem æstimacionis facit tom. 1.

pag. 530. col. 1.

Neque in iudiciis strictis neque in bonæ fidei in quibus pleneiores præstationes fiunt, æstimatio vnquam præstatæ quanti plurimi res fuerit à tempore moræ ad tempus vique rei iudicatur, sed vtro tempore res pluri sit aut moræ, aut condemnationis tom. 1. pag. 530. col. 1. & 2. etiam in conditione triticaria.

Etiā eius quod interest æstimatio ad certum præcise tempus restringenda est, neque ex eo quod pluri vel minoris postea interesse capient, actio recipere debet augmentum vel diminutionem tom. 1. pag. 530. in fin. & pag. 532. in princ.

Iudex pro fundo aut tritico petitorum ad æstimacionem condemnationis potest tom. 1. pag. 506. col. 1.

Æstimatio quanti plurimi nulla locum habet in conditione triticaria, ceterique actionibus strictioribus quoties mora præcessit, nulla interueniente deterioratione tom. 1. pag. 510. col. 1.

Cuiusmodi temporis habenda sit ratio in iunctura rei debet æstimatio? tom. 1. pag. 530. col. 1. & 2. & 56. col. 1. & 2.

Cuius loci habenda sit ratio in æstimanda re debet? tom. 1. pag. 56. col. 1.

Extinctæ rei æstimatio non aliter fieri potest quam si aut furto subſtrata fuerit aut post moram debitoris perempta tom. 1. pag. 169 & 170. col. 1. & 2. & pag. 171. col. 1. & 2.

Quando & quomodo peremptæ rei extra iusurandum æstimatio fieri possit & quo tempore? tom. 1. pag. 170. col. 1. & 2. & 171. col. 1. & 2.

Quando res perempta deberi possit quando ipsius æstimatio tom. 1. pag. 170. col. 1.

Homini ante moram extincti æstimatio nulla est tom. 1. pag. 387. col. 1.

In æstimanda re debita ex stipulatione, aliove contractu stricto, si res adiecta sit solutioni, illius præcise temporis æstimatio præſtanda est quo dari res debuit tom. 1. pag. 214. col. 2.

An opere possint æstimari tom. 1. pag. 379. col. 1. & 2.

Æstimatio quanti plurimi solum habet locum in actione legis Aquilæ & conditione futuri tom. 1. pag. 237. col. 1.

In æstimacione iunctura rei debet ex iudicio stricti litis inspicendum est præcise tempus litis contestatur tom. 1. pag. 471. col. 1.

In iudiciis bonæ fidei vtrū spectandū sit vtro tempore res pluri sit, an moræ, an rei iudicatur tom. 1. pag. 471. col. 1.

Corporum liberorum nulla potest fieri æstimatio tom. 2. pagin 27. col. 1.

Præſta litis æstimatio pro emptione est aut saltem emptiōnis similis tom. 1. pag. 209. col. 1.

Improbis videtur actor qui bis ex eadem damni æstimacionem conſequi vult tom. 1. pag. 463. col. 1. etiam contra furem ibid.

Eodem modo fit æstimatio hominis mortui quæ bouis mortui tom. 1. pag. 228. col. 2.

Rei peremptæ æstimatio non potest crescere postquam res est perempta tom. 1. pag. 488. col. 2.

In æstimacione rei peremptæ melioris conditio furis & mulieris quæ mariti res amouit quā cuiusque contra legem Aquilam vulnerat hominem vel occidit tom. 1. pag. 471. col. 1.

In æctione rerum amotarum & con-

INDEX.

ditione futuri æstimatori quanti plurimi non egreditur retrosum iudicij accipiendi tempus to. 1. pag. 47. col. 1
In omnibus actionibus fuit: ut nulla potest haberi ratio æstimatoris quæ præcessit litis contestationem tom. 1. pag. 47. col. 1. & ratio ibid.

Æstimator venditio.

Tanti vnaquæque res esse intelligitur quanti vendi potest tom. 1. pag. 49. col. 1. nempe homini scienti conditionem rei ex communi hominum æstimatione, non ex privati hominis affectione tom. 1. pag. 49. col. 1. nec vno aut altero momento, sed pluribus diversis temporibus ibid.

Æstimator pecunia.

Pecunia sola est quæ per pignorum capionem & distractionem explicari commode potest, in iure etiam condemnari, & ipso tamen non hoc vel illud facere, sed pari tantum coactio tom. 1. pag. 50. col. 1.

Æstimator conditio.

De æstimatione rei post moram & post litem contestatam percipere per conditionem certi petiti, & de æstimatione rei per conditionem triticariam tom. 1. pag. 51. col. 1.

Per conditionem certæque ex mutuo non quæ sit stipulatione petiti merces certo die debet æstimandæ sunt, quanti fuissent eo die quo dari deberunt, quanti vero tunc cum iudicium acciperetur si die nihil convenit tom. 1. pag. 51. col. 1. secus per triticariam ibidem

Non est differentia inter æstimationem quæ fit in conditione triticaria speciei debet, & eam quæ fit rerum quæ in pondere, numero, vel mensura consistunt tom. 1. pag. 50. col. 1. in fin.

Cur rei per triticariam petiti æstimator fieri debeat tempore condemnationis tom. 1. pag. 50. col. 1. & 51. col. 1. & 2. & 51. col. 1.

In conditione futuri res non æstimatur habita præcisè velius vel illius temporis ratione quomodo in ceteris conditionibus & actionibus stricti iuris inspicitur præcisè tempus litis contestatæ, sed quanti plurimi res fuit à die litis contestatæ tom. 1. pag. 50. col. 1.

Differentia inter æstimationem quæ fit in conditione triticaria, & eam quæ fit in aliis conditionibus tom. 1. pag. 50. col. 1.

Æstimator deterioratio.

Res æstimata est æstimatione quæ non facit emptionem, scilicet quoties conveniunt est. ut eadem ipsa res quæ æstimata est aliquando reddatur, non magis potest reddi deteriorata quàm deperditâ, nisi eum cõvenit per eadem ipsa corpora æstimata omnino reddantur to. 1. pag. 604. col. 1.

Æstimator commodatum.

Cur in commodato æstimator rei commodatæ transferat periculum in commodatarium & quomodo tom. 1. pag. 605. col. 1. & 2.

Affectio.

Nonnunquam affectioni indulgendum est cum auctoritas iuris refragatur tom. 1. pag. 218. col. 1.

Affirmatio.

Qui affirmat rectè credi operariis

suis, tenetur actione ex loco iis qui operari vestimenta polienda dederunt tom. 1. pag. 47. col. 1. & 2.

Contra se affirmanti & sciienti credendum est tom. 2. pag. 351. col. 1. in fin.

Afflictio.

Afflictio non est danda afflictio, tom. 2. pag. 18. col. 1.

Africanus.

Africanus progredi solet à casibus dubitabilibus ad dubitabiliores tom. 1. pag. 198. col. 1.

Agere.

Si non valet quod ago ut ago, valere debet ut valere potest tom. 1. pag. 54. col. 1. in multis tamen casibus non habet locum col. 5.

Si decem quis dedit alicui, ut domum faceret intra tempus, & tantum tempus præterierit, ut certum sit intra tempus reliquum fieri domum amplius non posse, an statim agere possit ad interesse tom. 1. pag. 49. col. 1.

An ex dara pecunia alicui, ut intra tempus insula fiat expectandum sit, ut tantum temporis præterierit, quando insula edificari potuerit, an vero sufficiat ut inchoandæ insule mora facta sit nec aliquid quicquam expectari oporteat tom. 1. pag. 49. col. 1.

Nemo cogitur agere, nec si quis velit agere ex l. diffamari tom. 1. pag. 55. col. 1.

Qui cum magistro navis contraxit, argue ita exercitorem quoque sibi obligavit, cum alterutro eorum agendo, cum altero agere amplius non potest, licet à priori nihil, aut minus quam ei deberetur fuerit consecutus tom. 2. pag. 14. col. 1. & 2.

Mile agit qui re, aut tempore, aut aliter plus petit tom. 1. pag. 360. col. 1.

Non minus impossibile est ut quis cum seipso agat, quàm sine actione cum alio tom. 2. pag. 166. col. 1.

Consumitur actio quæcunque exercetur, si comparat tom. 1. pag. 435. col. 1.

Neque agere, neque retinere quicquam cogitur tom. 2. pag. 35. col. 1.

Nemo agere aut retinere cogitur necessitate præcisâ, sed tantum necessitate causatâ, id est, nisi malit solvere id cuius nomine convenitur tom. 2. pag. 35. col. 1.

Qui ante tempus agit, non malè, sed perperam agit, ita ut nec actionem eo nomine competituram consumat tom. 1. pag. 521. col. 1.

Nemo potest agere sine actione tom. 2. pag. 181. col. 1.

Quibus casibus res inter alios acta aliis prodesse, aut nocere debet tom. 1. pag. 119. col. 1.

Non aliud in dubio actum esse intelligitur, quàm quod expressè dictum est tom. 1. pag. 38. col. 1.

Qui ante diem cedentem agit, si sub conditione concepta sit obligatio, quæpote ante diem agit, cum in diem cõvenit est obligatio, non tam nihil agit, quàm malè agit tom. 1. pag. 76. col. 1.

Sine actione agere nemo potest, nisi contra se ipsum tom. 1. pag. 109. col. 1.

Qui semel agit, non potest iterum, si ea actione succubuit, alia actione agere, nisi deceptus fuerit tom. 2. pag. 102. col. 1. & 2.

Quod inter alios actum est, aliis neque prodesse debet, neque nocere

tom. 1. pag. 180. col. 1.

Nemo magis potest agere in personam sine obligatione præcedente quàm sine actione tom. 1. pag. 193. col. 1.

In conditionibus ipso iure nullus non tam exceptione omnium adhibet repellitur, quàm quia sine actione agit, agendo ex contractu qui iure ipso non tenet tom. 1. pag. 619. col. 1.

In cuiusque potestate est quando agere velim, non etiam quando convenitur tom. 1. pag. 630. col. 1.

Cum quaeritur quid in conventionibus actum sit, illud potissimum & maxime inspicendum est cuius gratia convenio facta sit & cui legem dictam esse contrahentes voluerint to. 1. pag. 651. col. 1. in fin.

Non contrahimus cum invito sed agimus contra invitum tom. 1. pag. 706. col. 1.

Agere cessio.

Quando actionis cessio necessaria est, non magis ex æquitate, quàm ex rigore iuris agi successione potest to. 1. pag. 189. col. 1.

Agere solvere.

Commodius est retinere quàm agere, & non solvere quàm solutum repetere tom. 1. pag. 337. col. 1.

Agnitio actio.

Agnitio debet impedire prescriptionem earum actionum quæ sui natura sunt perpetuæ nec nisi ex Imperatorum constitutionibus factæ sunt temporales, non autem perpetuæ eas actiones quæ sui natura & origine sunt temporales tom. 1. pag. 575. col. 1.

Alienare.

Solutionem accipere est alienare debitorem tom. 2. pag. 256. col. 1.

Filius à patre alienari nisi improbe, & impie non potest, vno casu excepto tom. 2. pag. 167. col. 1.

Non silius quam qui dominus est alienare aut pignori dare potest tom. 1. pag. 349. col. 1.

Nemo potest eam sibi legem dicere ne alienare se ius suum possit tom. 1. pag. 649. col. 1.

Dicitur alienare qui rem in iudicium deducit quoniam actionem consumit & amittit tom. 1. pag. 166. col. 1.

Alienatio.

Differentia inter alienationem factam ex causa venditionis & factam ex causa legati tom. 1. pag. 137. col. 1.

Alienatio fit cum sua causa tom. 1. pag. 117. col. 1.

Alienatio post licem motam facta videtur fraudulentè facta tom. 2. pag. 231. col. 1. & 2.

Pupillis furiosis, & prodigis interdita est omnis rei suæ alienatio tom. 1. pag. 384. col. 1. eare enim iudicio, furiosus etiam sine sensu libet, persona enim facit locum repetitionis ibid.

Alienationem cum dicimus omnem actum significamus per quem dominium transfertur tom. 2. pag. 237. col. 1.

Iure veteri minori non erat interdita numerum suorum alienatio & aliarum rerum quæ sine prætoris decreto possunt alienari secus de iure novo tom. 1. pag. 384. col. 1.

Alienationis verbo etiam illa continetur alienatio quæ per legem fit non minus quàm quæ per hominem tom. 1. pag. 495.

I N D E X.

tom. 1. pag. 495. col. 1.

Non potest alienatio fieri nisi cum sua causa
Diffusio non potest cadere dolo, si sit domini rem suam alienatam scientis tom. 1. pag. 688. col. 2.

Non alienantur nummi qui sic dantur ut recipiantur, tom. 1. pag. 692. col. 2.

An servus liberam peculij administrationem habens, rem alienare aut pignori tradere possit tom. 1. pag. 349. col. 1. & 2.

Non alienantur nummi qui sic dantur ut statim recipiantur, nec si fuerint vere debiti tom. 1. pag. 414. col. 2.

Alienatio necessaria fere alenationis nomine non continetur tom. 1. pag. 491. col. 1. & 2.

Alienatio dicitur omnis actus per quem dominium transferretur tom. 1. pag. 489. col. 1.

Alienatio quolibet sit cum sua causa tom. 2. pag. 192. col. 1. & 2.

Alienationis appellatio est de multis significatur per quem dominium transferretur tom. 2. pag. 368. col. 1.

Alienatio, præscriptio.

Species alienationis est si quis rem suam, aut sibi debitam usufructui aut præscribi patitur tom. 1. pag. 677. col. 2.

Alienum.

Res aliena neque donari, neque permutari, neque in dotem dari potest tom. 2. pag. 368. col. 1. vendi autem potest ibid.

Alluvio.

Alluvio quid sit tom. 1. pag. 684. col. 2.

Alternativum, obligatio.

Quoties duo alternativè promittuntur vtrumque est in obligatione tom. 2. pag. 400. col. 2.

Amara.

Modus amandi Deum est amare sine modo tom. 2. pag. 124. col. 1.

Amissio.

Nuda voluntas non sufficit ad simplicem dominij amissionem tom. 2. pag. 164. col. 2.

In de offitio, commodati & locati iudicio quomodo succurratur ei qui amissam rem solvit si postea recuperetur 1. pag. 450. col. 1. & 2.

Anima.

Anima hominis rebus omnibus est præferenda tom. 1. pag. 216. col. 2.

Annona.

Præcipua cura fuit annonæ apud Romanos ne quis eam frudaret, aut cariorum, aut arctiorum redderet tom. 1. pag. 369. col. 2.

Annus.

Annus utilis quando incipit currere tom. 2. pag. 266. col. 1.

Annus, actio.

Actiones omnes præterite annales anno utili non contrahuntur tom. 2. pag. 265. col. 2.

Antapocha.

De apocha & antapocha tom. 1. pag. 443. col. 2.

Antichresis.

Cum antichresis contracta est credi-

tor non tam lucratur fructus quam compensatur cum usufructu sibi debente tom. 1. pag. 693. col. 1.

Omnis antichresis pignus est sed non contra, est enim tantum species pignoris tom. 1. pag. 716. col. 1.

Finis antichresis per solutionem aut satisfactionem actio pignoratitia finit finito pignore competit tom. 1. pag. 716. col. 1. & 2.

Antinomia.

Antinomia in l. si tibi pecuniam 30. D. si cert. per. & l. cum in corpus 36. D. de acquir. rer. dom. tom. 1. pag. 46. & 47.

Antinomia in l. si tibi pecuniam 30. D. si cert. per. & l. si quis duos 67. D. de solut. tom. 1. pag. 53. col. 1. & 2.

Antinomia in l. res communis 45. & seqq. D. pro foc. cum l. si quis 71. in princip. D. de furt. tom. 1. pag. 137. col. 1.

Antinomia in l. 34. vnde recte dicitur cum l. quammis 18. D. de in rem ver. tom. 2. pag. 308. col. 2.

Antinomia in l. ei qui 9. D. de furt. cum l. qui restituit D. de rei vindic. tom. 1. pag. 239. col. 2.

Antinomia in l. eo tempore 50. §. 1. D. de pecul. cum l. si creditor 83. D. ad leg. falcid. tom. 2. pag. 244. col. 1. & 2.

Antinomia in l. singulari 15. D. si cert. per. & in l. qui negotia 34. D. mandar. tom. 1. pag. 42. col. 1. & pag. 43.

Apparens.

Non enim et non apparenium idem est iudicium tom. 1. pag. 356. col. 2.

Apparere.

Nihil refert aures non exte an non appareat tom. 1. pag. 230. col. 2.

Appellatio.

Appellatio dicitur extinguere iudicium tom. 1. pag. 365. col. 1.

Magno reipublicæ detrimento permittitur appellatio & peticio reductionis ad arbitrium boni viri ex iuris canonici ut vocant æquitate tom. 1. pag. 117. col. 1. in fin.

Approbare.

Ratione coniunctionis is qui epistolam recipit videtur ea omnia approbare quæ in ea epistola continentur nisi statim dissentiat tom. 2. pag. 134. col. 2.

Regulare est ut qui non improbat statim quod iure probare potest, hoc ipso probare intelligatur tom. 2. pag. 134. col. 2.

Approbatio, subscriptio.

Subscribens instrumento censetur approbare omnia quæ instrumento illo continentur, perinde ac si eorum instrumentum sua manu perscripisset tom. 1. pag. 724. col. 2.

Apud, penes.

Differentia inter apud te esse & penes te tom. 1. pag. 12. col. 1.

Aquila, conditio.

Indebitur solutum ex falsa causa actionis legis Aquilæ repeti non potest tom. 1. pag. 368. col. 2.

Arbitr.

Sententiæ arbitri parendum est meru pœnæ tom. 1. pag. 377. col. 2.

Ex sententia iudicis nascitur actio te Parr. I. l. Tom. 1. & II. INDEX.

et ex arbitri & ratio differentie tom. 1. pag. 377. col. 1.

Arbitraria.

In actionibus arbitrariis quando & quomodo iudici permittatur ex bono & æquo æstimare licet quam si actor iuraverit, vel quanti reuera inter sit actoris tom. 1. pag. 225. col. 2.

Male pragmatici arbitraria faciunt omnia etiam ea quæ ex mera iuris ratione & necessitate pendent tom. 1. pag. 222. col. 2. in fi.

Arbitrarium.

Arbitrarium an probari possit & quomodo iniussu à iudice pronunciatum tom. 1. pag. 178. col. 1.

Arbitrium.

Iudicis arbitrium tale semper esse debet quale viri boni tom. 1. pag. 476. col. 1.

Area.

Area pars domus est & quidem maxima cui etiam superficies cedit tom. 1. pag. 690. in fi.

Legata insula si ea cõbusta esset area nihilominus vindicari posset tom. 1. pag. 691. col. 1.

Arelatum.

De republica Arelateni tom. 2. pag. 38. col. 2.

Argentum.

Argentum infectum differt toto genere ab argenteo factio tom. 1. pag. 493. col. 1.

Argumentum.

Valet argumentum negatiuum à genere ad speciem non e contra tom. 1. pag. 5. col. 1.

Non valet argumentum à maiori ad minus affirmatiue, sed negatiue tantum, sicut nec valet negatiue à minori ad maius, sed affirmatiue duntaxat tom. 1. pag. 707. col. 2.

Artha.

Contractus artharum est alius & separatus à contractu venditionis tom. 2. pag. 48. col. 1.

Auerio.

Quid sit naue per auerionem cõducere tom. 2. pag. 40. col. 1.

Auferre.

Non est ferendum ut cuiquam hominum ius suum per alium auferatur tom. 1. pag. 44. col. 2.

Augmentum.

Inducta ad augmentum non debent operari diminutionem tom. 2. pag. 273. col. 2.

Auus.

Officium cui erga neptem ex officio patris erga filiam pendet tom. 2. pag. 292. col. 1.

Auxilium.

Que de nobis emergit, nouo semper indiget auxilio tom. 2. pag. 11. col. 2.

B

Beneficium.

Qui Beneficium ideo dat ut recipiat dignus est decipi tom. 1. pag. 258. col. 2.

INDEX.

Capite.

Nemo videtur id cepisse quod necesse habuit alij restituere tom. 1, pag. 698, col. 1.

Casus.

Inter casus fortuitos est si furtum fiat à seruo fugitivo, ad hostes qui nec fugere solent et nec custodiri tom. 1, pag. 640, col. 2. in fi.

Casus aduersusque fortuna etiam optimo cuique potest accidere tom. 1, pag. 207, col. 1.

Casus fortuiti periculum non ad alium pertinere solet quàm ad dominum tom. 1, pag. 30, in fi.

Casus aduentitij non sunt imputandi tom. 1, pag. 60, col. 1.

Casus aduentitij qui possunt aduenire non sunt imputandi, secus qui iam adueniunt tom. 2, pag. 204, col. 1.

An Casus superueniens excuset à pœna præcedentis culpæ, & quomodo? tom. 2, pag. 39, col. 1.

Casus fortuitus non excusat quem sine mora sue culpa præcessit tom. 1, pag. 306, col. 1.

Casus fortuiti quos nullum consilium humanum prævidere aut impedire potest à nullo præstantur tom. 1, pag. 609, in fi. & 606.

Casus aduentitij non sunt computandi tom. 1, pag. 618, col. 1.

Quisquis de periculo, tenetur etiam de casu fortuito tenetur tom. 1, pag. 641, col. 1.

Casus culpa.

Casus fortuiti à nemine præstari debent nisi culpa casum præcedat tom. 1, pag. 607, col. 1, si modo commissi sit culpa in ordine ad illum casum & casus ille ob eam culpam contigerit ibi. & 635, col. 1.

Cautio.

In bonæ fidei iudiciis illud singulare est ius, vt ex causa, cauendum à liquando sit priusquam debeat ur tom. 2, pag. 234, col. 2.

Causa.

Causa stipulationis & obligationis pro ipsa stipulatione & obligatione aliquando sumitur tom. 1, pag. 320, col. 1.

Defectus causæ finalis semper impedit effectum dispositionis paritque exceptionem doliciam in legatis & vltimis voluntatibus tom. 1, pag. 417, c. 2.

Diffinitia causæ finalis in vltimis voluntatibus & in actibus inter viuos tom. 1, pag. 415, col. 2.

Causa remota occasionis potius quàm causæ nomen meretur tom. 2, pag. 425, col. 1.

Vna eademque causa non solet duas parere obligationes aut actiones tom. 2, pag. 285, col. 1.

Quod fit ex ordine ad causam illam referendum est cuius gratia fiat tom. 1, pag. 245, col. 1.

Cessante causa cessat eius effectus tom. 2, pag. 253, col. 1.

Vna causa non potest operari circa diuifos effectus tom. 2, pag. 367, col. 1. & 2, in princip.

Prima causa potius attendenda quàm secunda tom. 1, pag. 314, col. 2.

Nihil refert vtrum ab initio sine causa datum quid vel promissum sit, an verò causa propter quam datum est, vel non secuta sit vel iam finita tom. 1, pag. 447, col. 1. & 2.

Diuersas causas diuersam quoque rem facit & quodammodo diuersam actionem ita vt impediatur ne exceptio rei

iudicæ obici possit tom. 2, pag. 58, col. 1.

Sumitur causa quandoque pro contractu tom. 1, pag. 17, col. 1.

Differentia causæ quæ exprimitur per modum causæ & eius quæ exprimitur per modum conditionis tom. 2, pag. 416, col. 2.

Error in falsa causa transferendi dominij non impedit translationem vt neque falsa causa obligationis impedit obligationem tom. 1, pag. 435, c. 2.

Causa pœna.

Differentia inter causam & pœnam tom. 2, pag. 364, col. 2.

Causa actio.

Qui se adstringit ad vnam causam si non probat an & quomodo succumbat, & an iterum eadem actione etiam si ex alia causa agere possit & quomodo tom. 2, pag. 58, col. 59.

Causa iudex.

Qui bonam causam habet succumbere facit potest non tantum per fordes, aut per gratiam vel imperitiam iudicis sed etiam casu, id est per imprudentiam iudicis ad facti circumstantias non satis prudenter attendentis tom. 2, pag. 317, col. 1.

Causa conditio.

Differentia inter causam quæ ab initio non valet iure, ab ea quæ valet, sed non habuit effectum ad hoc vt conditio competat tom. 1, pag. 418, c. 2.

Causio.

Causio pro deductione est tom. 2, pag. 275, c. 1. in fi.

Causio Muciana propter conditionem non faciendi id est introducta tom. 2, pag. 417, col. 1.

In actionibus stricti iuris an ex causa onus facilitationis possit iungi & etiam ante diem vel conditionem? tom. 2, pag. 247, col. 2.

An ex contractu innominato in quo nihil de præstanda cautione dictum est, cautionis præstandæ onus iungi possit? tom. 1, pag. 248, col. 1.

Causio vel teprosissio pro restitutione est, etiam in actionibus arbitrariis in quibus agitur ad restitutionem tom. 1, pag. 248, c. 1.

In quibus actionibus cauere debet saltem pro nudam teprosissionem, si res iterum perueniat? tom. 2, pag. 414, col. 1. & 2.

Non est magnum damnum aut incommodum in præstanda cautione quæ nuda teprosissione contenta sit tom. 2, pag. 414, col. 1.

Nemo superuacua cautione onerandus est tom. 2, pag. 414, c. 2.

Cautiois præstatio materia est nouæ in futurum litis tom. 1, pag. 496, c. 2.

Quando solet cautionis locus esse, vel non tom. 1, pag. 496, c. 1. & 2.

De variis cautionibus à fideicommissario heredi præstandis tom. 1, pag. 403, col. 1. & 2.

Cur introducta sit cautio Muciana tom. 1, pag. 403, c. 2.

Etiā post solutum legatum vel fideicommissum debet à fideicommissario cautionem heres exigere potest tom. 1, pag. 403, c. 2.

De iis quæ in faciendo consistunt cautio nec postulat nec præstat fecus de iis quæ in non faciendo tom. 2, pag. 249, col. 1.

Etiā requirent aduersario non est quiquam operandus superuacua cautione tom. 1, pag. 285, col. 1.

Idonea

Prætor non vult beneficium suum cuiquam esse captiosum sicut nec princeps tom. 1, pag. 326, col. 1.

Qui beneficium ab aliquo accepit hoc ipso naturaliter obligatur ad rem tom. 1, pag. 370, col. 1.

Qui gratiam pecuniam nullis per stipulationem aut pactum promissis vsus accepit, beneficium accipit tom. 1, pag. 370, col. 1.

Beneficium alicui hominem interest bonis tom. 1, pag. 609, col. 1.

Adiuuari quem beneficium non decipi oportet tom. 1, pag. 632, col. 2.

Beneficium interest.

Interest hominis hominem beneficio alicui tom. 1, pag. 276, col. 1.

Bona.

Error notariorum qui vt bona omnia in stipulatione comprehendant adducunt tantum, tam mobilia quàm immobilia tom. 2, pag. 165, col. 1.

Ex bonis cuiusque esse creditur quod superest deducto omni ære alieno tom. 1, pag. 333, col. 1.

Generali appellatione bonorum etiam nomina debitorum comprehenduntur tom. 1, pag. 682, col. 2.

Rem in bonis habet quisquis ad directum dominium, aut vt ab interdictis appellatur vile aut quasi dominium habet aut bona fide possidet tom. 1, pag. 734, col. 1.

Bona cuiusque consistunt in actionibus & nominibus debitorum tom. 2, pag. 285, col. 1.

Bonorum possessio.

Quomodo ad bonorum possessionem conueniunt tabulas filius admittatur ex edicto prætoris? tom. 1, pag. 299, col. 1.

Bonorum possessores omnes loco heredum habentur tom. 1, pag. 338, col. 1.

Nihil aliud exigit prætor ad dandam bon. poss. sec. tab. interduum fidei re, interduum etiam cum re futuram nisi vt septem testium signis signatæ sint & testator habuerint testamenti factionem, vtroque tempore & testamenti & mortis tom. 1, pag. 338, col. 1.

Cur olim decretalis bonorum possessio tutori daretur nomine infans & Curator nomine furiosus tom. 4, pag. 459, col. 1.

Bonus.

Bono melius inuenitur tom. 1, pag. 14, col. 2.

Bonus.

Quilibet in dubio præsumitur bonus si non probetur malus tom. 1, pag. 185, col. 1.

C.

Calumnia.

Calumnia materiam præbere non potest iustæ transactionis tom. 1, pag. 424, col. 2.

Calumnia nunquam est sine dolo malo, cum sit plus quàm dolus tom. 2, pag. 89, col. 1.

Calumnia delictum est & quidem grauissimum & turpissimum tom. 1, pag. 85, col. 1.

Calumniator.

Per legem Remmianam quis calumniator inurebatur vt quousque integræ frontis non esset, hoc ipso calumniator probaretur tom. 1, pag. 185, col. 1.

INDEX.

Idonea cautela est siue fideiussor
fidei pignus offeratur tom.1 pag.632,
col.2

Nuda cautio est quæ simpliciter re-
promittitur ne contenta est tom.1 pag.632, col.2

Cautioibus res expresse solent cum
periculum aut damnum aliquid fu-
rum remittitur non cum alio tom.2,
pag.391.col.2

Vix Cautiois est in re quam in
periculum tom.1 pag.449.col.2

Maximus & omnino necessarius est
vix Cautiois in his rebus quæ ex in-
certo & futuro eventu pendunt obli-
gationis in contractibus tom.2, pag.
194.col.2

Reus actione de eo quod certo loco
conuenit a iudice absolutus me-
diante Cautione. non repetit Cautio-
nem non est in eas angustias conuenien-
dus vel ad rem diffidendum vel ad per-
petuos carceres ferendus vigetur tom.1.
pag.535.col.2

Reo qui Cautionem prestare non
potest sufficit promissio nuda aut saltem
Cautio iuratoria tom.1 pag.535.col.2

Cautio iuratoria in locum & subsidium
satisfactionis prestari solet ab
inopie debitor cum bonorum omnium
hypotheca tom.1 pag.535.col.2

Dulo carere non videtur is qui iam
mora controuersia hereditatis legata
dat sine cautionibus tom.1 pag.336.col.1, & 2

Cautio Muciana non habet locum
in contractibus siue nominatis siue in-
nomatis sed in ultimis tantum vo-
luntariis tom.1 pag.247.col.1

Cautio Muciana non exigitur ab
inuicem sed prestatur a volente ut habeat
vini conditionis explicitæ tom.1 pag.247, col.2

Cautiones quæ officio iudicis pre-
stari solent in omnibus bonæ fidei iudi-
ciis non habent locum in contractibus
in nominatis tom.1 pag.247.col.1

Iniquissimum est superuacua & in-
debita Cautione quencquam onerari
tom.1 pag.234.col.2

Cautio conditio.

Heres qui a fideicommissario Cau-
tionem exigere debebat restitutum
sine cautione fideicommissum tan-
quam indebitum conditione indebiti
interire, et sic potest tom.1 pag.402,
col.1, & pag.403.col.1, & 2

Certum.

An fideicommissario certi conditio
exspectat quæ defuncto competeat?
tom.1 pag.29.col.2

An ex pecuniæ numeratione cui ad-
iuncta est stipulatio sub impossibili con-
ditione nascatur certi conditio? to-
m.1 pag.24.col.1, & 2

Conditio certi ex mutuo licet ac-
quiratur ei qui contraxit & pecuniam
non meruit quamvis alienam potius
quam domino pecuniæ non tamen ac-
quiratur ex numeratione sed ex con-
suetudine, quæ tamen numerationem
non transiit dominum in accipien-
tem tom.1 pag.38.col.1

An ex lege Aquilia certi conditio
competat? tom.1 pag.26.col.1

Ex maleficio vel quasi sicut ex con-
tractu vel quasi certi conditio com-
petit tom.1 pag.26.col.1

Certi conditio si non est rei perfec-
torum tom.1 pag.26.col.1. nuncquam
potest tom.1

An ex causa futuri certi conditio
competere possit tom.1 pag.26.col.1

Certi conditio est cum certum pec-
tetur licet ex incerto contractu tom.1,
pag.363.col.2

Quid sit certum? tom.1 pag.14, & 15,
col.1, & quomodo quid fiat certum
ibid. pag.15, col.1

Incensetur certi certum tom.1 pag.
422.col.1

In rebus natura nihil est iure certius
tom.1 pag.534.col.2

An promissio a pupillo sine tutoris
auctoritate facta stipulanti ex causa
numerationis pecuniæ tutore auctore
credere impedit certi conditionem
tom.1 pag.23, & 24

Id quod licet est conditione certi
repeti nunquam potest quia incertum
est tom.1 pag.447.col.2

Certum non petitur cum agitur ad
rem certam tradendam tom.1 pag.18.col.2

Quod certi conditio petitur certum
cui oportet ab initio & eo tem-
poris quo petitur, nec sufficit quod per
iudicem in ferenda sententia postea
certificari possit tom.1 pag.18.col.2

Certi conditio non competit ex ob-
ligatione in diem aut sub conditione
ante diem aut sub conditione tom.1, pa.
19.col.1, & 2

Ex numeratione pecuniæ proposita
facta ante interdictionem ex post in-
terdictionem accessit stipulatio, & da-
tur certi conditio creditori contra
prodigum tom.1 pag.25.col.1, & 2

An ex causa legati certi conditio
competere possit? tom.1 pag.19.col.1, & 2

Facta præterita certa sunt cum quo-
que cum a nobis ignoratur, futura ve-
ro incerta tom.1 pag.422, col.1, etiam
exceptio temporalis parit indebiti re-
petitionem si incertum sit an futura sit
perpetua tom.1 pag.422, & 423.col.1, & 2

Nihil interit an quid certum sit
perficat an per relationem ad rem cer-
tam tom.1 pag.15.col.1

Ex incerto contractu certi conditio
competit quoad ex eo contractu quid
certum petitur tom.1 pag.38.col.2

Obligatus vel alieno vel proprio
nomine certi conditio conueniunt
potest tom.1 pag.20.in fi.

Certi conditio generalis exerceri
nunquam potest quin specialis aliqua
causa exprimat tom.1 pag.21.col.2

Ex quibus contractibus, ex quibus
obligationibus certi conditio compe-
tet tom.1 pag.17, 18, 19

Quomodo ex contractu incerto nas-
catur conditio certi tom.1 pag.18.col.2

Ex quasi contractu certi conditio
competere potest tom.1 pag.19, col.2, in fi.

Certi conditio competit ex con-
tractibus vel re vel verbis, vel te & ver-
bis factis tom.1 pag.21.col.1, & 2

Si dubitetur an certum sit an incer-
tum quod petitur melius est agere ex
stipulatione actione quam ex certi con-
ditione tom.1 pag.38.col.2

Certum conditio.

Omnes res certæ quæ per condi-
tionem certi petuntur, sic tamen pe-
tuntur per litem contestationem & apud
patronem, ut ab eo tempore debere de-
finiant, nihil debeat nisi æstimatio
illa quæ fuit præterit tempore ipso li-
tem contestatæ quæ in pecunia nu-
merata consistit tom.1 pag.309.col.1, &
pag.306.col.1

An si precium rei mixtum habuit,
re percipit ad id precium licet tunc
pag.363.col.1, & 38

Certum numeratio.

Numeratio pecuniæ quæ non pro-
dest ad implendam stipulationem in-
iur. em. prodest ad certi conditionem
Part. 111. Tom. 1. & 11. INDEX.

quasi ex mutuo inducendam tom.1 pag.
21, & 22, 23, & 24

Cassatio, mora.

Omnis mora cessatio est, sed non
omnis cessatio a contrario mora est
tom.1 pag.251.col.1

Cessio.

Inutilis est actionis cessio facta à
creditor debitori post solutionem se-
cus ante vel in ipso actu solutionis
tom.1 pag.110.col.2

Cessio nominis pecunia mediante,
non tam cessio simplex est quam
venditio, & pecunia quæ datur pro
pretio habetur mandatarum actio-
nem tom.1 pag.210.col.2

Quando cessio actionis pro presta-
tione sit? tom.1 pag.189.col.2

Actio per solutionem extincta cedi
ex intervallo non potest, sed quæ ex-
tincta non est ex post facto quoque &
ex intervallo cedi potest tom.1 pag.675,
col.1

Cur introductum sit remedium ces-
sionis actionum tom.1 pag.110.in fi.

Cedentis actiones suas nullum est
damnum, & sine eius dispendio ex ces-
sione fiat tom.1 pag.622.col.2

Quando cessio actionum pro iura
præstatione sit? tom.1 pag.69.col.2

Cessio actionum fieri debet eo re-
quiritur colore quid sit æquum, credi-
torem id saltem prestare quod sine il-
lius dispendio futurum est tom.1 pag.
612.col.1

Differentia inter cessionem actio-
num quæ debet fieri a commodatore
vni ex commodatariis, & eam quæ de-
bet fieri vni ex vere creditore debendi,
etiam eam quæ a creditore vni ex fi-
deiussoribus vel contra principalem
vel contra alios confideiussores tom.1,
pag.622.col.2

Actionum cessio non solet esse ne-
cessaria nisi cum ex alieno contractu
vult quæ agere tom.1 pag.288.col.2

Cessio correi.

In Correæ debendi generale est vt
ei qui conuenitur actionibus suis con-
tra eorum cedere pro parte credi-
tor debeat tom.1 pag.622.col.2, non
adhibita distinctione an is qui conue-
nitur ex correis talis sit qui implorare
possit beneficium diuisionis nec ne
ibid.

Cessio delegatio.

Fideicommissum vniuersale alij quæ
fideicommissario non singulare pre-
stari non potest, nec a fideicommissa-
rio cedi alij potest, ne quidem per de-
legationem nec etiam ex causa doris
tom.1 pag.380.col.1

Cessio liberatio.

Is qui bonis cessit ex beneficio le-
gis Iul. non ideo est liberatus quo-
minus factus locupletior possit ex gi
in solidum, sed tantum habet exceptio-
nem ut conueniat & condemnari pos-
sit tom.1 pag.344.col.2

Charitas ierunt.

Prima charitas incipit a seipso si
seruum excipiens de quo scriptum est
plus cum diligere dominum suum
quam seipsum debere tom.1 pag.666.col.1

Charitas.

Litteræ quamvis aures cedunt chari-
tati tom.1 pag.240.col.2

Ciuitas.

Dolum & vim committere ciuitas
non minus potest quam quilibet pri-
uatus tom.2 pag.336.col.2

I N D E X.

Civitas contra Macedonianum pecuniam credens in integrum restitui non potest tom. 1, pag. 133, col. 2

Civitas mutuum.

Qua actione teneatur qui civitatis nomine mutuum accepit pecuniam? tom. 1, pag. 61, col. 2

Clausula.

Clausulae executioni nihil inquam addunt dispositivis, sed potius ex natura contractus interpretationem recipiunt tom. 1, pag. 444, col. 2

Codicillus.

Differentia inter codicillos testamenti confirmatos & codicillos ab intestato tom. 1, pag. 334, col. 2

Quaecunque in codicillis testamenti confirmatis scripta sunt, perinde haberi debent ac si in testamento essent scripta tom. 1, pag. 336, col. 1

Coëctio.

Coëctiois verbum etiam si ad penam maxime pertineat, tamen ad rei quoque perfectionem pertinet tom. 1, pag. 486, col. 1

Cogere.

Nemo cogitur vel facere coactione præcisa, sed coactione causativa tom. 1, pag. 216, col. 2

Cogitatio.

Cogitationis solius poenam nemo patitur tom. 1, pag. 310, col. 2

Collatio.

Collatio bonorum plerumque fit imputando & minus percipiendo tom. 2, pag. 29, col. 1

Collatio bonorum ab emancipato facta filio in potestate retento tacitam habet conditionem si emancipatus agnoscat bonorum possessionem vel contra tabulas vel vnde liberi tom. 1, pag. 299, col. 1

Cur à praeore fuerit introductum ius collationis? tom. 1, pag. 299, col. 1, & 2

Collusio.

Quoties collusio & praeiuratio prioris agentis probatur, nullius momenti esse potest quod ab eo gestum est tom. 1, pag. 172, col. 1

Colonus.

Differentia inter colonum partiarium & colonum nummarium tom. 1, pag. 419, col. 2

Commendare.

Commendare nihil aliud est quam deponere tom. 2, pag. 416, col. 1, scilicet cum ad rem aliquam refertur non etiam cum ad personam ibid.

Commercium pignus.

Vtilitatis publicae gratia & ad ampliandam commerciorum libertatem multa ex aequitate inducta sunt contra strictam iuris rationem, maxime vero in pignoris tom. 1, pagin. 481, col. 1

Commercium.

Propter utilitatem commerciorum multa recepta sunt tom. 2, pag. 44, col. 1

Interesse commerciorum servus commercio non interdicitur tom. 2, pag. 241, col. 1

De utilitate & privilegiis commerciorum tom. 2, pag. 63, col. 1

Commissum.

Cum queritur an ex meritis illicitis, vel ex fraudato vestigiali sit locus commissio, semper & ante omnia cognoscendum est an illicitae merces fuerint, & an fraudatum sit vestigial antequam sciri possit an commissio locus sit tom. 1, pag. 466, col. 2

Cur lex commissaria sit odiosa? tom. 1, pag. 107, col. 1

Commissum heres.

Persecutio rei quæ ob fraudatum vestigial in commissum incidit, licet descendat ex crimine, datur in heredem in solidum tom. 1, pag. 466, col. 2

Commissa vestigialium nomine contra heredem transmittuntur tom. 1, pag. 466, col. 2, item contra possessionem commissi ibidem

Possessor commissi, non in plus quam possidere conveniri potest, nec tunc fraudatoris potest in solidum tom. 1, pag. 467, col. 1

Commissum procurator.

Solus procurator Caesaris de commissis cognoscit, ut de aliis causis ad fiscum pertinentibus, quamvis non de crimine tom. 1, pag. 466, col. 2

Committere mandatum.

Commissio alicui certo negotio, commissio quoque credenda sunt omnia, vel sine quibus expediri res non possit tom. 2, pag. 69, col. 1, aut per quæ virilius & commodius ad eius quod est mandatum, executionem perveniri possit ibid.

Commixtio.

Commixtio consumptioni æquiparatur quantum ad amittendum dominum quod ante immixtionem competeat tom. 1, pag. 360, col. 2

Commisarius.

Si commodans non patitur commodarium vti re ad eum vsum ad quem commodavit, tenetur commodari contumacia tom. 1, pag. 608, col. 1, & 2

Commodare.

Pecuniae possunt commodari non in eum casum per quæ consumantur, sed in eum casum & vsum in quem non consumantur tom. 1, pag. 601, col. 1

Habitatio commodari potest tom. 1, pag. 592, col. 1, & 2

Res aliena commodari potest etiam à prædone tom. 1, pag. 618, col. 1

Res soli & res mobiles possunt commodari tom. 1, pag. 592, col. 1

Quæ vsum consumuntur neque commodari neque precario dari possunt nisi ad pompam & ostentationem accipiantur tom. 1, pag. 600, col. 1, & 2, & 601, col. 1, & 2

Commodatarius.

Commodatarius qui rem commodatam consentiente domino pignori datam redimere non commodans debet tom. 1, pag. 610, col. 1

Commodatarius qui alias re vtitur commodata, non solum commodati, verum etiam futuri quoque tenetur tom. 1, pag. 608, col. 1

Commodatarius potest esse in culpa si nullam causam habuerit existimandi dominum fuisse permissum, ut in alios vsum, aliudve tempus commodatum traheretur, sed ea ratio non facit illum furem ac potius vi actione commodati eo nomine teneatur tom. 1, pag. 608, col. 1

Possunt iuste causæ intervenire pro-

pter quas permittendū sit commodatario agere commodati adversus commodatorem tom. 1, pag. 637, col. 2

Quod ad augendam custodiam securitatem factum est, ut commodatarii prodesse, eidem nocere non debet ad minuendam commodatarii obligationem tom. 1, pag. 612, col. 2

Commodatarius res à duobus commodatas cum possit salvas facere, habet electionem cui gratificari malit, & cuius res salvas esse maluerit tom. 1, pag. 606, col. 2

Quod senectute contigit vel morbo, vel vi latronum ereptum est commodatario non est imputandum, sicut nec si incendio vel ruina vel naufragio fatale aliquid damnum contigerit tom. 1, pag. 605, & 606, col. 1

De casibus fortuitis tenetur commodatarius si eius culpa vel negligentia contigerint tom. 1, pag. 606, col. 1, & 2

Ex pluribus commodatariis qui prior conveniens est non potest agere contra alium commodatarium nisi cessis sibi prius actione ab eo qui commodavit tom. 1, pag. 618, col. 2

Qui ex pluribus commodatariis prior fuit agit atque ita per actionem furti lucrum ex commodato sentiat prior actione commodati debet conveniri, si modo is qui non agit paratus sit pati vi suo periculo id fiat tom. 1, pag. 618, col. 1, & 2

Non præstat diligentiam exactissimam vi debet commodatarius qui neque soluit neque solvere paratus est vitem commodatam à se pignori datam repigneret ideo cedendo commodati actionem adversus creditorem pignoratitium non liberatur tom. 1, pag. 612, col. 1

Commodatarius in possessione est sed non possidet tom. 1, pag. 613, col. 2

Commodatarius omnimodo tenetur rem commodatam reddere tom. 1, pag. 612, col. 1

Res commodata dum referretur si petierit apud eum cui commodatarius rem commisit, commodatarius si sua causa commodatum accepit, culpam præstare debet, si vero solus commodans gratia, dolum tantum tom. 1, pag. 625, col. 1

Duo commodatarii rectius comparantur duobus tutoribus quam duobus coheredibus tom. 1, pag. 617, col. 2

Falsum est quacunque actione per commodatarium intentata posse dominum eligere rei aut precij restitutionem tom. 1, pag. 634, col. 2

Commodatarius in re commodata diligentiam exactissimam adhibere debet, non qualem ipse suis rebus adhibere solitus est, sed qualem diligenter alius quilibet patrimonialis adhibiturus esset tom. 1, pag. 634, & 635, col. 1

Commodatarius non tenetur de casu fortuito nisi speciali conventionione periculum omne amissionis in se suscepit tom. 1, pag. 635, col. 1

Qui rem commodatam accepit, & commodati actione conveniunt litis estimationem offerendo efficitur dominus etiam sine nova traditione tom. 1, pag. 602, col. 1, & 2, siue res commodata pretens sit siue non ibid. col. 2

Si fuit actum inter contrahentes ut commodatarius rem commodatam per seipsum referret, omnimodo tenetur commodatarius, si in manibus nunciij quantumvis idonei perierit, si vero actum non fuit, non tenetur, nisi fuerit

INDEX.

fuerit in culpa male electionis tom. 1, pag. 624. col. in & h. & 625. col. 1.

Commodatarius cuius solius gratia commodatum factum est tenetur de dolo & de omni culpa tom. 1, pag. 604. col. 2.

Qui seruum cum lance commodavit si servus cum ea fugiat non tenetur commodatarius nisi fugæ præfixit culpam tom. 1, pag. 612. col. 2.

Cur vnus ex co-reis commodatarius vel dolum aut culpam in re commodata vel conducta contrahens in solidum actione commodati aut locati teneatur tom. 1, pag. 614. col. 1.

Dammum ab vno ex commodatariis iniuria datum etiam ad alios pertinere debet, si scias si ab extraneo datum sit tom. 1, pag. 619. col. 1.

Aduersus commodatorem rem commodatam intempestiue reuocantem commodatario datur & exceptio & actio contraria tom. 1, pag. 612. col. 2.

Vnius ex commodatariis dolo, siue, culpa siue negligentia ceteri actione non autem obligatione commodati tenentur tom. 1, pag. 615. col. 1.

Commodatarius casus fortuitus præstare non tenetur si modo eius culpa quidem leuissima possit imputari tom. 1, pag. 605. col. 1. & 2. & 606. col. 1.

Contraria commodati actio etiam exerceri potest ab eo qui directa nondum conuenit tom. 1, pag. 630. col. 1.

Quomodo & ad quid commodatarius heredes suum conueniendi tom. 1, pag. 631. col. 1. & 2.

Commodatarius compensare potest quod contrario iudicio petere potest, exceptis quibusdam casibus tom. 1, pag. 638. col. 1.

Non apparentis rei commodare nomine commodataro condemnato, aut litis est marorem officio, eueri debet & commodatum e. vt repetitur domini prestat tom. 1, pag. 602. col. 2.

Ad hocque vti actio in rebus ei cedere quoniam commodatarius dolum malum a se habet modum. Etiam si quis ad eum modum quod hominum natura desiderat diligens sit in commodato conferendo, nisi tamen ad suum modum etiam in commodato curam præstet fraude non recte tom. 1, pag. 606. col. 1.

Alteruter ex commodatariis furti agens, furti actionem alteri cedere non admittit tom. 1, pag. 617. col. 1. & 2. & 618.

Plures commodatarij quibus eadem res in solidum & simul commodata est & dolum & culpam & diligentiam & custodiam præstare singuli in solidum debent tom. 1, pag. 618. col. 1.

Res commodata pluribus commodatariis si furto contracta sit competit singulis in solidum actio furti tom. 1, pag. 618. col. 1. & 2.

Vnus ex quasi co-reis commodatariis vel depositariis conuenitur si præstiterit in solidum quanti actus interest, alterum liberat tom. 1, pag. 617. col. 1.

Plures commodatarij qui actio e commodari in solidum tenentur, plures quodammodo co-rei habentur tom. 1, pag. 617. col. 1.

Commodatum.

De damno dato & restituito tenetur commodatarius vel depositarius, nisi culpa casum præcesserit tom. 1, pag. 639. col. 1. & 2.

Commodatarius depositarius.

Commodatarius si cum possit res commodatas saluas facere suas præstet.

lit, teneri eo nomine actione commodati debet, non quasi ex culpa sed quasi ex dolo tom. 1, pag. 606. col. 1. quod in depositario idem iuris est ibid. licet siux sint preciosiores col. 2.

Commodator.

Commodator apendo actione commodati remittere debet actionem legis Aquiliae id est cauere se non actum lege Aquilia tom. 1, pag. 619. col. 1. & 2.

Cur commodator agendo actionem commodati cogatur remittere exceptionem legis Aquiliae tom. 1, pag. 621. col. 1.

Dominus rei commodatæ conuenitur contraria actione post litem contestatam non cogitur soluere secundum naturam actionis intentatæ id est rem ipsam si actum sit in rem aut restitutionem si conditione sine causa tom. 1, pag. 634. col. 2.

Qui habet actionem commodati & actionem legis Aquiliae si commodatarius egerit, non alter actione legis Aquiliae agere potest, quam vt quod simpliciter de iure in executione actionis commodati id per actionem legis Aquiliae adhuc exigi possit ad finem vsque simpli tom. 1, pag. 619. col. 1. & 2.

Commodator electione pauperioris commodatarij non amittit suam actionem quomodo amitteret si plures commodatarios pro veris debendi co-reis haberet tom. 1, pag. 618. col. 2.

Commodans non tenetur de culpa leuissima sed tantum de dolo & culpa lata tom. 1, pag. 637. col. 1.

Commodator tenetur parti commodatarum vt re ad eum vsum ad quem est commodata tom. 1, pag. 631. col. 1. & 2.

Non est prohibendum commodatori vt finito illo tempore & vsu ad quem res est commodata eam reuocet ne in potestate commodatarij sit rem commodatam inuito commodatore retinere tom. 1, pag. 631. col. 1.

Culpa commodatoris in mala electione personæ non idoneæ rem commodatam referentis sibi soli non autem commodatario nocere debet tom. 1, pag. 624. col. 2.

Sicut culpa commodatarij in mala electione non nocet commodatori si scilicet commodatarij tantum gratia res sit commodata ibid.

Commodator qui vasa viciofa sciens commodat contraria commodatarij iudicio tenetur secus si ignorans tom. 1, pag. 637. col. 1. & 2.

An commodans de culpa lata teneatur tom. 1, pag. 637. col. 2.

Inter commodatorem & commodatarium negotiorum geritur tom. 1, pag. 630. col. 2.

Commodatum.

Ex vsu quem res commodata est facta ex deteriorate commodatarius non obliuiscit si modo nulla culpa interuenit tom. 1, pag. 623. col. 1. & 2.

In actione commodarij sicut in ceteris bonæ fidei iudicijs similiter in litem iuratur tom. 1, pag. 596. col. 1. & 2.

Agitur in actione commodati rem petri non quasi suam vt in vindicatione sed quasi commodatam tom. 1, pag. 596. col. 1.

Commodatum fit solius accipientis & commodatarij gratia tom. 1, pag. 635. col. 1.

Prætextu cuiuslibet debiti recusatur.

restitutionis rei commodatæ fieri non potest secus prætextu debiti quod ex ipsius commodati causa proficiscitur tom. 1, pag. 638. col. 2.

Seruus commodatarius rem commodatam furto subtrahente commodatarius aduersus commodatorem & furti agere sicut nomine potest, & contraria actione commodati tom. 1, pag. 641. col. 2.

In commodato faciendi est remissio interpretatio etiam circa dolum quàm in mandato vel deposito tom. 1, pag. 641. col. 2.

Commodatori agendi quocunque casu actione commodati potest obici compensatio eius pecunie quæ contrario iudicio peti possit tanquam quantitas ad quantitatem, scilicet facta per contestationem nouatione prioris debiti id est speciei commodatæ & transference in debitum pecuniarium tom. 1, pag. 639. col. 1. & 2.

Si commodatarius aliquid si cuius dolo circa rem commodatam non potest furti agere contra commodatorem sicut nomine si ea & seruo commodatarij furto subtrahatur tom. 1, pag. 641. col. 1.

Res communi periculo commodatarius commodata si furto sine villa commodatariorum culpa subtrahatur sit agere tamen furti possunt tom. 1, pag. 641. col. 2.

Quomodo dignoscatur an inter commodatorem & commodatarium conuenitum sit, vt commodatarius rem commodatam per seipsum referat, nec ne? tom. 1, pag. 635. col. 1. & 2.

Quod in actione legis Aquiliae plus est quam in actione commodati restringendum non est ad simpliciter illud quod per infractionem priori simpliciter accedit tom. 1, pag. 622. col. 1.

Differentia actionis ab obligatione commodati tom. 1, pag. 615. col. 1.

Finis tempore quo vsus commodatæ rei perfecti potuit, potest reuocari & commodatore licet commodatarius iusto impedimento vt non potuerit tom. 1, pag. 632. col. 1.

Pro culpa commissa in deterioratione rei commodatæ datur & actio commodati & actio legis Aquiliae tom. 1, pag. 636. col. 1. & 2.

An & quomodo merces in commodato adherere possit & quid operetur tom. 1, pag. 610. col. 2. & 611. col. 1.

Non potest locum habere actio commodati vbi nullum est commodatum tom. 1, pag. 641. col. 1.

Duas res pariter ac simul commodatis de altera sola commodati agi potest si separare sint quamuis non separati commodatæ tom. 1, pag. 632. col. 1. & 2. & 2. pag. seq. si modo ita separare sint vt vsu quoque separatim præbere possint ibid.

In commodato rei alienæ sola possessio æstimanda est non proprietate, nisi cum æstimatio sit per iusurandum in litem aut cum delictum aliquod interuenit tom. 1, pag. 639. col. 1.

Synonyma sunt commodatum & vtendum datum tom. 1, pag. 592. col. 1.

Omne commodatum grauius esse debet aliqui degenerat in locationem tom. 1, pag. 592. col. 1.

Commodatum proximè accedit ad donationem tom. 1, pag. 592. col. 2.

Differentia inter commodatum & donationem tom. 1, pag. 592. col. 2.

Re commodata inuenta & in potestatem commodatoris reuerſa que perdetur credebatur vel res ipsa vel pretium à commodatario ſolutum actione commodati perire poſſet vel pretium ſolum conditione ſine cauſa tom.1. pag.634.col.1.& 2.

Cibitorum expenſe in ſeruo commodato facte reperi non poſſunt à commodatario. tom.1. pag.636.col.2.

Appoſitio cultus facta ex poſſe facta non reuertitur custodiam ei cui res fuerat commodata tom.1. pag. 613.col.1.& 2.

Argentii commodati periculum, ſiue cultus à commodatore ex poſt facto dum ne ab initio poſitus ſit, ſiue poſitus non ſit ad commodatarium pertinent tom.1. pag. 613.col.1. & 2.

Ex contractu commodati celebrato cum filio vel ſeruo ad quid pater & dominus & quomodo teneantur tom.1. pag. 598. & 599.col.1.

Commodatum contubernaliſibus in exercitu datum periculo communi, deinde à ſeruo commodatoris ſubreptum ab illiſdem contubernaliſibus pro parte petere commodator poſſet, licet pro ſeruo noxaliter teneatur tom.1. pag.641.col.1.& 2.

Actio commodati bonæ fidei eſt tom.1. pag.593.col.1.

Commodatum eſt ex eo contractuum genere quare id eſt traditione perſciuntur tom.1. pag.593.col.2.

Cum commodatario rei commodatæ furtum faciente & furti & commodati agi poſſet, ſed ſi furti actum eſt commodati actio exiſtingitur ipſo iure, ſi commodati, per exceptionem eliditur actio furti tom.1. pag. 620.col.1, tamen ſuper eſt conditio futuri, ibid.

Quod per actionem furti commodator habuit ex commodato amplius habere non poſſet, quia licet ex commodato non habuere, tamen ramen per occaſionem commodati quod ſufficit tom.1. pag. 620.col.1.

Actio commodati non eſt ciuiliſ ſed prætoria tom.1. pag. 631.col.1.

Seruo rem domini inuito commodato danre, domino competunt contra commodatarium actiones commodati & furti. tom.1. pag. 627.col.1. & 2. & 628.col.1. & 2.

Magnas expenſas in re commodata factas commodatarius repetere poſſet tom.1. pag. 636.col.1. & 2. etiam intra conuentionem

Actio Commodati nou eſt ciuiliſ ſed prætoria tom.1. pag.590.col.1.

Eandem diligentiam præſtare commodatarius debet in ſequela rei commodatæ, quàm in re commodata tom.1. pag. 609.col.1. & 2.

Quæ commodatis rebus accedunt, non ſunt commodata ſicut nec quæ depoſiti, neque proinde actio commodati magis quàm depoſiti ad ea ſeparatim extenditur niſi quod perierit ad custodiam rei commodatæ præſtandam tom.1. pag. 609.col.2.

In commodato ſolius commodantis gratia celebrato venit tantum dolus non culpa ſi ſolius commodatarii venit etiam culpa eaque leuiſſima, quia diligentiam exactiſſimam præſtare tenetur, ſi verò vtriuſque gratia neque ſolum dolum præſtare commodatarius debet neque diligentiam exactiſſimam tom.1. pag. 609.col.1. & 2.

Poſſet conueniri vt in commodato ſolus dolus præſtetur tom.1. pag. 609.col.2.

Si cum commodatario actione commodati actum ſit pro re commodata furto ſubſtracta, cur actio furti non niſi per exceptionem eliditur actio autem commodata tollitur ipſo iure ſi actione furti actum ſit tom.1. pag. 620.col.1.

Extra cauſam commodati ſunt res omnes quæ ponderentur, numero, & menſura conſtant tom.1. pag. 610.col.1.

Quomodo ex commodato actio præſcripiſſis verbis ſimul cum actione prætoria competere poſſit tom.1. pag. 591.col.1.

Commodatario rem commodatam pignori dante an ſtatim commodans contra eum poterit agere commodati tom.1. pag. 610.col.1. & 2.

In commodato etiam circa dolum remiſſionis ſacida eſt interpretatio, id eſt vt non tam facile præſumatur commodatarius dolum malum admiſiſſe tom.1. pag. 637.col.1. in fi.

Pater & dominus actione commodati de peculio reuenerit ex dolo filijfamilias vel ſerui tom.1. pa. 600.col.1. & 2.

Commodatum intempeſtue reuocari non poſſet, precarium vero poſſet tom.1. pag. 631.col.2. & ratio ibid.

Perinde eſt & dolum & culpam & diligentiam in totum præſtare quem debere, atque cum commodati actione in ſolidum teneri tom.1. pag. 617.col.1.

In Contractibus bonæ fidei vt commodati, depoſiti & alij, commodatarius vel depoſitarius qui rem commodatam cum conſenſu commodantis pignori dedit, licet actionem contra creditorem præſtandum commodati liberetur, teneatur ramen ad ſumptus litis & cæteras expenſas tom.1. pag. 602.col.1. & 2.

Qui ſeruum cum lance ſibi commodati rogat ſi ſeruus lancem perdidit periculum eſt commodatarii non commodantis tom.1. pag. 612.col.1.

Commodatario rei perditæ precium ſoluenti ſi ea in manus commodantis poſſeſa peruenerit, competit contraria actio aduerſus ipſum commodatorem pro reſtitutione rei vel pretij ſolui tom.1. pag. 633.col.1. & 2.

In depoſito & commodato rot ſunt depoſita & commodata quot ſunt depoſita & commodata, ſeparatæ ſcilicet tom.1. pag. 631.col.2.

Commodatarius ad reſtitutionem rei commodatæ à commodatore furto ſubſtractæ contra ipſum commodatorem contraria tantum actione agere poſſet tom.1. pag. 640.col.1. & 2.

Actio commodati non alij quam commodatori dari poſſet licet rei commodatæ dominus non ſit tom.1. pag. 629.col.1.

Commodator qui recipit æſtimationem hiis à commodatario, reuenerit cauere de reſtituendo ei rem ſi ad manus eius peruenerit, niſi æſtimationem quam à commodatorio accepit male ei reddere tom.1. pag. 625.col.1. & 2.

Cur in ſpecie non in genere commodatum aut depoſitum reddi debeat? tom.1. pag. 1.col.2.

Commodatum ſeruo qui diligentiffimus exſtimabatur datum ſi amittat ſeruus periculo domini non commodatarii amittitur tom.1. pa. 639.col.1. & 2.

Sites ſit commodata ad eum vſum in quo deterius facta ſit, commodatarius non teneatur ſed culpa commodantis eſt qui in eum vſum commodauit, niſi culpa commodatarii culpam

commodantis ſubſequatur t. l. p. 642. Hominis commodati cultus præſtari non debet niſi certis caſibus tom.1. pa. 606.col.2. in fi. & 607.col.1. & 2.

Commodator rei commodatæ neque proprietatem neque poſſeſſionem facit commodatarii tom.1. pag. 623.col.1. & 2.

Commodatum non ſit niſi ad certum vſum rei, certumque tempus aut expreſſum aut tacitum aliquoties, etiam eſt non commodatum to.1. pa. 631.col.1.

Actio commodati naſci & exerceri poſſet contra liberum hominem quafi ſeruum qui bona fide ſeruietur pro re commodata tom.1. pag. 626.col.1. & 2. & 627.col.1. & 2.

Vno ex heredibus hereditibus rem commodatam corruptente, vel deteriore faciente, ſolus ille in ſolidum condemnari debet to.1. pag. 630.col.1. & 2.

Qui ex heredibus totam rem commodatam penes ſe habet eſt in ſolidum eam reſtituere tenetur tom.1. pa. 631.col.1.

Obligatio ad rem commodatam reſtituendam diuiditur inter plures commodatarii heredes pro hereditariis portionibus tom.1. pag. 614.col.2.

Commodatarius qui conſentiente commodante rem pignori dedit ſi eam ſoluenti vel ſaltem ſolueret parato creditor reddere noliſ pignus, hinc ſit fine culpa, teneatur ramen actione commodati, ſed liberatur ceſſione actionis tom.1. pa. 611.col.1. & 2.

Commodatum eius nature eſt vt ſemper ſit ad certum vſum, & ad certum tempus in quo poſitiſſimum diſſert à precario tom.1. pag. 608.col.1.

Commodatum eſt ex genere & numero eorum contractuum, quare, id eſt traditione perſciuntur tom.1. pag. 623.col.1.

Commodatum quod ab initio non conſtitit confirmari ex poſt facto nunquam poſſet tom.1. pag. 593.col.2.

Contractus commodati ius gentiū eſt, actio vero prætoris t. l. p. 591.col.1. & 2. & quando à prætoribus fuerit indiſta ibid.

Impubes commodati actione nota tenetur tom.1. pag. 593.col.2.

Falſum eſt commodati actionem approbatione tantum eſſe prætoriam, origine verò ciuilem tom.1. pag. 592.col.1.

Commodatum fieri poſſet aliquando ſolius commodantis gratia, aliquando ſolius commodatarii, aliquando vtriuſque tom.1. pag. 644.col.1. & 2.

Commodatum actio.

Vtilior eſt actio perſonalis commodati ipſi commodanti, quàm rei vindicatio commodatæ propter onera probationum tom.1. pag. 591.col.2.

Vna actione propoſita ex pluribus quæ commodatario & depoſitario pignoratitio competunt, cæteræ quidem tolluntur ſed non vique adeo vt non ſuperſint de eo quod plures in illis eſt, quam in priore actione fuerit tom.1. pag. 636.col.1. & 2.

Si actio commodati cum conditione futuri conueniat cur non extingatur altera per alteram fed tantum ex exceptione tom.1. pag. 640.col.2.

Actio commodati ſicut & cæteræ ſerè omnes ad hoc comparatæ eſt vt tantum indemnitas commodator ſerueatur, non vt luerit ex alterius iactura conſequatur tom.1. pag. 600.col.1. exceptis

ceptis actionibus pœnalis ibid.

Commodatum aſſimatio.

In die commodati ſicut in bonæ fidei iudiciis rei iudicandæ tempus ſpectandum eſt in rei debiti incunda æſtimatione tom. 1. pag. 196. col. 1. & 197. col. 1. & 2

Commodatum depoſitum.

Si pluribus commodata ſit res aliqua, vel apud plures depoſita communi periculo eorum quiſque pro ſuarantum parte tenetur, & periculū quod commune eſt non cuiuſque proprium debet, diuiditur tom. 1. pag. 617. col. 1.

Commodatum filiusfamilias.

Ex commodato filiusfamilias vel ancillæ neque pater, neque dominus tenetur in ſolidum, ſicut neque ex com nodato filioſfamilias aut ſeruo, ſed duntaxat peculio tenus tom. 1. pag. 199. col. 1.

Commodatum furtum.

Qui poteſt agere furti aut commodati, an agendo furti actionem commodati amittat tom. 1. p. 137. col. 1. & 2

Commodatum inſtrandum.

In commodato poteſt iurari in licet ratione domini rei commodatæ ſecus ex alia cauſa tom. 1. p. 196. col. 1.

Commodatum locatum.

Actiones commodati & locati competunt in ſolidum aduerſus vnumquemque eorum qui rem commodato acceperunt aut conduxerunt tom. 1. pag. 614. col. 1. & 2

Commodatum locum.

Si conuenit ut certo loco reddatur commodatum poteſt vbique peti per actionem commodati æque ac per arbitratiam tom. 1. p. 601. col. 1. & 2

Commodatum periculum.

Miſſus ad rem commodatam repetendam, ſi ea recepta aufergitur, perit commodatori, ſi ſi iuſſerat, ut huic nuncio res commodata redderetur, Commodatario vero perit ſi commodator com monendi tantum gratia miſerat tom. 1. p. 615. col. 1.

Commodatum pupillus.

Commodatum quod pupillus ſine tutoris auctoritate accepit, nullum eſt nec ex pupilli pubertate poſtea ſubſequentem poteſt conualeſcere tom. 1. pag. 193. col. 1.

Pupillus & furioſus qui commodati actione teneri non poſſunt, tenentur tamen actione ad exhibendum, ſcilicet cum poſſident, aut dolo deſit pupillus pubertati proximus poſſideat tom. 1. pag. 194. col. 2

Commodatum vehiculum.

Vehiculi commodati vel locati vſus quomodo pro parte haberi poſſit, & quomodo pro parte non haberi tom. 1. p. 616. col. 1. & ſeq.

Commune.

Accessionem & deſſionem recipi iudicium commune diuidendo tom. 1. pag. 111. col. 1. ſicut & actio de peculio ibid.

Pecunia redacta ex rei communis venditione, non eſt communis tom. 1. pag. 43. in fin.

Quod commune eſt vniuſuique, eſt licet etiam alterius tom. 1.

pag. 44. col. 1.

Seruus communis ſic omnium eſt, non quaſi ſingulorum totus, ſed tantum pro partibus indiuiſis, quas intellectū magis habent, quam corpore tom. 1. pag. 101. col. 1.

Quod commune eſt nemo ex ſociis poteſt ſuum dicere, niſi pro ſua parte tom. 1. pag. 44. col. 1.

Communio.

Communio diſcordias etiam inter amiciffimos quoſque excitare ſolet tom. 1. pag. 365. col. 1. in fin.

Nemo inuitus compelli poteſt ad communionem, in qua nec remanere quiſquam inuitus cogitur tom. 1. pag. 371. col. 1. niſi cum neceſſitas, & impoſſibilitas diuiſionis commune nomen inducit ibid.

Nemo inuitus remanere cogitur in communione tom. 1. pag. 493. col. 1. Nemo in communione incidere compellendus eſt tom. 1. p. 493. col. 1.

Communio conditio.

Datio in ſolutum vitiatur in totum facta in aliqua vel minima parte plus debito, quæ cogat contrahentes manere in communione tom. 1. pag. 374. col. 1. & 2

Comparatiuum.

An comparatiuum includat in ſe poſituum ex cuius comparatione conſtituitur tom. 2. pag. 88. col. 1.

Comparatiuum.

In comparatiuo etiam poſitiuus continetur tom. 1. pag. 413. in fin.

Compensatio.

Quod naturaliter tantum debetur etiam compensari poteſt tom. 1. pag. 361. col. 1. & 2. ſecus quod debetur, ipſo iure, ſed peti non poteſt

Dominus qui dolo malo ademit aut minuit, periculum conuenit actione de peculio poteſt compensare id quod ex cauſa doli debet, cum eo quod ſibi debetur tom. 1. pag. 197. col. 1. & 2

Procurator in rem ſuam conſtitutus ſi poſt litem conſtitutionem à proprio creditore conueniatur compensationem obicere poteſt tom. 2. pag. 369. col. 1. & 2. & 370

Quod peti poteſt cum adiectione de peculio, deducitur in compensationem tom. 1. pag. 362. & 363

Creditor compensare non cogitur quod alij quam creditori ſuo debet tom. 1. pag. 370. col. 1. & 2

Pretiaſti & peti intelligitur æquivalenter quod compensatur ſit tom. 1. pag. 197. col. 1.

Pœna delicti commiſſi in annona ex cauſa annonæ poteſt compensari tom. 1. pag. 369. col. 1. & 2

Filiusfamilias conuenit an & quomodo compensare poſſit quod patri debetur? tom. 1. pag. 361. col. 1. & 2

Quod compensari poſſit ſi ſolutum ſit peti poteſt per conditionem indebiti tom. 1. pag. 364. col. 1. & 2, ſi ſcilicet per errorem facti ſolutum ſit tom. 1.

Debitor creditorem ſuum exceptione ſummouere poteſt ſi compensare paratus ſit tom. 1. pag. 358. & 359

Debitum certo loco poteſt vbique compensari habita ratione intereſſe propter lucrum tom. 1. p. 368. col. 1. & 2

Quod in diem debetur interim compensari non poteſt non magis quam peti tom. 1. pag. 361. col. 1. & 2

Debitum cuius nomine lis conteſtata eſt cum actore in compensationem deduci poteſt tom. 1. pag. 362. col. 1. & 2

Compensari.

Quibus caſibus compensari poſſit quod alij debetur tom. 1. pag. 360. & 361

Quod poteſt contrario iudicio peti, poteſt compensari tom. 1. pag. 650. col. 1

Compensatio.

Compensatio ſit ipſo iure, poteſt etiam obici quomodocumque; & quodocumque etiam extra iudicium tom. 1. pag. 37. in fin. & 360.

Quæ per exceptionem petimi poſſunt in compensationem non veniunt tom. 1. pag. 367. col. 1. & 2, niſi ea exceptio non tollat obligationem naturalem ibid. col. 1

Compensatio ſolutionis inſtar obtinet tom. 1. pag. 368. col. 1

In ſtipulationibus prætoriiſ cauſationibus tantum habet locum compensatio tom. 1. pag. 365. col. 1. & 2, & 366

Compensatio vim petitionis obtinet, id eſt debitum in diem ante diem compensari non poteſt, quia peti non poteſt tom. 1. pag. 373. col. 1

Id quod naturaliter tantum debetur, perinde compensari poteſt atque id quod ciuilitur quoque debetur tom. 1. pag. 369. col. 1

In conditione futura, & in iudicio noxali compensatio fieri poteſt tom. 1. pag. 365. col. 1. & 2

Quando in actionibus ex delicto proſeſſentibus non ſit locus compensationis tom. 1. pag. 365. col. 1

Æquitas ſola eſt quæ merum ius compensationis inducit tom. 1. pag. 197. col. 1

An compensatio competens commodatario pro debito ex re commodata proſeſſente proprie compensationis ſit tom. 1. pag. 638. col. 1. & 639. col. 1. & 2

Compensatio eſt exceptio in rem ſcripta tom. 1. p. 359. col. 1

Prætextu etiam debiti cuiuſlibet licet ex alia quam commodati cauſa debiti compensatio poteſt obici poſt ſcilicet licet conſtitatam, per quam debitum quod ante erat ſpeciei incipit debitum eſſe in pecunia tom. 1. p. 639. col. 1. & 2

Exacto per creditoris creditorem debito à debitoris debitoris, compensationis fieri poteſt vſque ad concurrentem quantitatem & ſuperfluum debitori reddi tom. 1. p. 683. col. 1. & 2

Compensatio eius fieri non poteſt quod alij debetur tom. 1. p. 360. col. 1

In debito alternatiuo quatenus compensationis poſſit opponi tom. 1. pag. 371. col. 1. & 2

Compensatio vim ſolutionis obtinet, id eſt quæ liberationem peti ipſo iure tom. 1. p. 638. col. 1

Compensatio ſit ipſo iure in iudiciis bonæ fidei, in ſtriſtis vero, olim nonniſi oppoſita exceptione, hodie etiam ipſo iure tom. 1. p. 638. col. 1

Qui compensat hoc ipſo quodammodo peti tom. 1. p. 443. col. 1

Compensatio poteſt obici à fideiuſſore, eius quod reo debetur, etiam reo inuito, ſecus à reo inuito fideiuſſore eius quod fideiuſſori debetur tom. 1. p. 360. col. 1

Compensatio quantitatis ad quantitatem fieri potest, sed non corpora & speciei ad quantitatem tom. 1. p. 683. col. 1.

Compensatio non fit numerorum adhuc extant cum pecunia, quæ debetur per actionem de peculio, nec quidem ad concurrentem quantitatem vsque tom. 1. pag. 688. col. 1.

Compensatio petitorio est tom. 1. pag. 378. col. 2.

Compensatio licet fiat ipso iure ab homine tamen opponi necessario debet tom. 2. pag. 364. col. 2.

Compensatio fieri potest, licet distingat, & diuersa vtriusque debiti causa sit tom. 2. pag. 364. c. 1.

Doli cum culpa compensatio quomodo fiat? tom. 2. pag. 364. col. 1.

De eo quod potest per actionem de peculio, potest obici compensatio tom. 2. pag. 370. col. 2.

Quibus casibus compensatio loci non habet? tom. 2. pag. 371. col. 2.

Debitum ex causa virtuali non compensatur tom. 2. pag. 370. in fin. & 371.

Quantitatis ad speciem aut speciei ad speciem non datur compensatio tom. 2. pag. 371. col. 2.

Compensatio locum habet si quid hinc inde petatur quod consistat in iure & genere tom. 2. pag. 371. col. 2.

Non potest nisi hereditum militis compensatio opponi de eo quod ad alterum peruenit tom. 2. pag. 378. col. 1. & 2.

Compensatio non fit nisi ad concurrentem vsque quantitatem tom. 2. pag. 363. col. 1. in fin.

Compensatio fieri potest negligentia cum negligentia & doli cum dolo tom. 2. p. 373 & 364.

Paria delicta mutua compensatione tolluntur si ex delicto ad pecuniam agatur, secus si ad vindictam publicam tom. 2. pag. 364. col. 1. & 365. col. 1. & 2.

Compensatio per iudicem suppleri nunquam potest tom. 1. p. 378. c. 1.

An compensatio fiat ipso iure? tom. 2. pag. 371. col. 1.

Debitum in diem humanitatis gratia indulgum compen fieri potest, secus debitum in diem ex conventione concessum tom. 2. p. 369. c. 1. & 2.

Compensatio fieri non potest, nisi ad concurrentem vsque quantitatem tom. 2. p. 363. col. 1.

Quæ per exceptionem petitiui possunt in compensationem venire non possunt tom. 2. p. 369. col. 1.

Compensatio ipso & iure iure fit eius quod iniunctum debetur, & sine illo alio facto hominis requisito, nisi ut opponatur tom. 2. pag. 197. col. 1.

Etiam doli compensatio vtriusque fieri potest tom. 2. pag. 197. col. 1. itemque parium delictorum ibid.

aparis vtriusque negligentia ibid.

Compensatio est debiti & crediti inter se contributio tom. 2. pag. 378. col. 1.

Compensatio quomodo à confusione differat tom. 2. pag. 378. col. 1. & 2.

Ex obligatione naturalium remanet post liberationem debitoris ex prena creditoris non inducit compensatio tom. 1. pag. 378. col. 1. & pag. 369. c. 1.

sicut ex obligatione naturalium quæ remanet post liberationem ex sententia ibid.

Iudex rei in compensationem deductæ rationem non habens, non impedit quin iterum eadem res peti possit, secus si compensationem reprobauerit tom. 2. pag. 361. & 362.

Iudice compensationem tentante, quo casu exceptio rei iudicæ locum habeat? tom. 2. pag. 362. col. 2.

Compensatio non quoque cum fit ipso iure, delinenda tamen & obicienda est ab eo qui conuenitur tom. 2. pag. 367. col. 2.

Compensatio vni petitioni destinata in ceteris non obicitur tom. 2. pag. 367. col. 1. & 2.

Compensatio quando & quomodo pro facto habeatur? tom. 2. pag. 360. col. 1.

Compensatio cur necessaria? & de eius effectibus tom. 2. pag. 359. col. 1. & 2.

Casus in quo compensatio ad se infertur, ut nec obicienda sit ab homine tom. 2. pag. 366. col. 2.

Ad impediendum cursum vsurarum ex mora debitarum Compensatio fit ipso iure tom. 2. pag. 366. col. 1. & 2.

Tutor agens tutorio nomine non potest obicere compensationem eius quod propria nomine debet tom. 2. pag. 372. col. 1. & 2.

Eius quod alij debetur quam ei qui agit, compensatio obicere non potest tom. 2. pag. 372. col. 1.

Compensatio obici potest petinde contra fiscum, atque contra priuatum neque priuilegium hinc hac in re vultum est tom. 2. pag. 373. col. 1. & 2.

Compensatio locum habet non solum in priuatis sed etiam in causa fiscali tom. 2. pag. 366. col. 1. & 2.

Compensatio fieri potest eius pecunie quæ sub grauioribus vsuris debeatur cum ea quæ sub leuioribus tom. 2. pag. 366. col. 2.

Compensatio vni petitioni destinata alij petitioni postea obici non potest tom. 2. p. 177. col. 2.

Compensatio nudo verbo facta & opposita, vera est compensatio veræque vim solutionis obinet tanquam quæ fiat ipso iure si modo obicitur tom. 2. pag. 177. col. 1.

Compensatio retentionis.

An compensatio in commodato minus proprie accipitur pro retentione, cui locum facere solet compensatio, aut deductio, aut doli mali exceptio tom. 1. p. 638. col. 2.

Compromissum.

Facto compromisso rogatur arbiter de tota controuersia sententiam dicere, nec sufficit de parte controuersie pronunciare tom. 1. p. 110. c. 1.

Compromissum trans actionis speciei, aut saltem initium quoddam est tom. 1. pag. 364. c. 1.

Quomodo & quid operetur compromissum tom. 2. p. 148. c. 1.

Compromittere.

Eius est de lite compromittere, qui & litigare potest cum redacta sunt compromissa ad instar iudiciorum tom. 2. p. 148. col. 1.

Si seruis pro prena compromissi fideiussorem dedit, fideiussor non obligatur tom. 2. p. 148. col. 2.

Conciliatio.

Conciliatio si pecuniam & cum l. penult. Cod. de condit. caus. dat. caus. non fecit tom. 1. pag. 268. col. 2.

Conciliatio si extrinsecus. D. de condit. caus. dat. cum l. si cum dotem 22. in princip. D. solut. mat. tom. 1. p. 281. col. 2.

Conciliatio l. nec aduersus 10. D.

depos. cum l. 1. si item si in factis. D. de verb. oblig. tom. 2. pag. 404. c. 1. & 2.

Conciliatio l. si quis aliam 49. leg. 6. creditorum 26. l. qui res 98. & l. libera 8. C. de f. sentent. & interloc. omnium iudic. cum l. si prædium 4. C. de euid. tom. 1. p. 700. col. 1. & 2.

Conciliatio l. parui refert 17. D. de condit. furt. cum l. qui decem 5. idem responsum est de solut. tom. 1. pag. 501. col. 2.

Conciliatio l. si feminas 18. C. ad S. C. Velleian. cum l. si decipiendi 30. D. eod. tom. 2. p. 374. col. 2.

Conciliatio l. eius qui in prouincia 41. D. si eert. per. cum l. si quis municipis 17. §. si impubes verfic. eius contractus D. de inst. act. tom. 1. pag. 85. col. 1. & 2.

Conciliatio l. rei communis 45. D. pro socio cum l. si cui 71. D. de furt. tom. 1. pag. 621. col. 2.

Conciliatio l. seruum filij 44. §. potest de leg. 1. cum l. l. ana 88. deleg. 3. tom. 1. pag. 686. col. 2.

Conciliatio l. in rebus 18. §. quod autem D. commod. cum l. vlt. C. eod. tit. tom. 2. pag. 6. 8. col. 2. & 639. col. 1.

Conciliatio l. 4. cum l. seq. D. de cond. furt. tom. 1. p. 461 & 462.

Conciliatio l. vlt. D. de cond. caus. dat. cum l. naturalis §. 1. D. de præscript. verb. tom. 1. p. 366. col. 1. & 2.

Conciliatio l. pen. §. vlt. cum l. in possessionem 6. D. de quib. ex causis possideat. tom. 2. pag. 242. col. 1. & 2.

Conciliatio l. centum Capuz 9. cum l. quæto 50. D. locat. tom. 1. pag. 541. col. 1. & 542. col. 1.

Conciliatio l. si pecuniam §. 1. D. de condit. caus. cum l. pater 22. D. de mamum. vind. tom. 1. pag. 371. col. 1.

Conciliatio l. rem alienam 41. D. de pignor. act. cum l. si Titio 22. D. de pignorib. tom. 1. pag. 736. col. 1.

Conciliatio l. si duo 13. §. item Lulianus de inieciur. cum l. si pro fure 7. D. de cond. indeb. tom. 1. pagin. 463. col. 2.

Conciliatio l. 1. §. est autem 22. D. de pos. cum l. si apud filium 21. D. eod. tit. tom. 2. pag. 414. col. 2.

Conciliatio l. si mulier 10. D. de cond. caus. dat. cum l. licet 43. in princip. D. de iur. dot. tom. 1. pag. 367. col. 2.

Conciliatio l. Neracius 63. D. de condit. indeb. cum l. cum quis 38. §. qui hominem D. de solut. tom. 1. p. 431. col. 2. & pag. 432. col. 1. & 2.

Conciliatio l. sed et si 17. cum l. seq. D. de pecun. constit. rati ne emporis quo possit constitutum solui tom. 1. p. 571. col. 1. & 2.

Conciliatio l. rem alienam de pignor. act. cum l. si D. de pignorib. tom. 1. pag. 733. col. 2.

Conciliatio l. quidam putant 22. D. de iure iur. cum depositi §. si filius famulias D. de pecul. tom. 1. pag. 350. col. 2.

Conciliatio l. Publica 26. D. de pos. cum l. donatione §. penult. D. de donat. tom. 2. pag. 419. col. 2.

Conciliatio l. elegerat 24. §. si vendiderit cum l. penult. D. de pignor. act. tom. 1. p. 702. col. 1. & 2.

Conciliatio l. si qui dolus 12. D. de re iudic. cum l. si qui dolus 19. & seq. de rei vind. tom. 1. p. 450. col. 2.

Conciliatio si non sciam 25. in princip. vers. prouide D. de condit. indeb. cum l. si debitis 18. C. de vsur. tom. 1. p. 371. col. 2.

Conciliatio l. si vnus testis in princip. D. de p. 371. col. 2.

Conciliatio l. si vnus testis in princip. D. de p. 371. col. 2.

Conciliatio l. si vnus testis in princip. D. de p. 371. col. 2.

INDEX.

D. de pact. & l. 6. duo 35. D. si quis causacione cum l. in duobus 13. D. de iururand. tom. 1. pag. 156. & 157.

Conciliatio l. si vero 5. §. si me rogaveris D. commod. cum l. 1. §. quæ de positis 5. D. depof. tom. 2. pag. 375. col. 1. & 2.

Conciliatio l. 1. §. non tantum 20. D. depof. cum l. 1. §. 1. D. de vfur. tom. 2. pag. 382. in fin.

Conciliatio l. non solum 39. §. 1. D. de proeur. tom. 1. pag. 120. col. 1. cum l. non poltea 9. §. iufurandum D. de iurur.

Conciliatio l. vnde queritur 7. §. 1. D. commod. cum l. qui feruum l. vlt. D. de act. & oblig. tom. 1. pagin. 619. col. 2.

Conciliatio l. leius qui 4. verf. Quas veto pecunias D. si cert. pet. cum l. fundi 33. verf. item si amicus D. de aque poff. tom. 1. pag. 86. col. 1.

Conciliatio l. si feruus 3. §. boue. cum l. in commodato 17. §. ficut D. commod. tom. 1. pag. 633. col. 1.

Conciliatio l. si feruus 4. D. de condic. furt. cum l. 4. §. in condemnacione, verf. & si sub condicione D. de tab. exhib. cum l. in legat. alidia 45. §. 1. D. ad leg. Falcid. tom. 1. pag. 496. col. 1. & 2.

Conciliatio l. Papinianus §. penult. D. de inofficiofo testam. verf. fere, in qua habetur ante motam de hereditate contentiofam foluta legata ab eo reperi qui obtrunxit & l. quod si poffeffor 1. D. de pet. hered. qui bonæ fidei poffefforibus repetitio datur tom. 1. pag. 337. col. 2.

Conciliatio l. penult. §. in eum, D. ne quis in eum qui in ius vocabit v. exim. cum l. nuntius 3. in de litur. tom. 1. pag. 315. col. 2.

Conciliatio l. si fenerebris 13. l. si aduerfus 11. C. ad S. C. Velleian. cum l. Scia. 18. §. Audum. & l. iuror 19. §. cum habere D. cod. tit. tom. 1. pag. 351. col. 1. & 2.

Conciliatio l. nauas 5. §. naut. caup. cum l. 1. §. si velimenta 8. D. depof. tom. 2. pag. 376. col. 1. & 2.

Conciliatio l. si hominem 7. §. quoties D. depof. cum l. si veniti 23. §. in bonis, D. de bon. auctor. iud. poff. alias l. 9. D. de priuilegiis. tom. 2. pag. 402. col. 1. & 2.

Cōciliatio l. licet 3. §. fed si filius 6. D. de pecul. cum l. contra 30. §. si filius, D. de pact. tom. 2. pag. 149. col. 2.

Conciliatio l. indebiti 15. §. 1. verf. fed et si, D. de cond. indeb. cum l. vlt. circa finem, C. de his qui non domi. tom. 1. pag. 354. col. 2.

Conciliatio l. iufurandum 34. §. qui iufurandum 4. D. de iurur. cum l. 1. §. fed qui vendunt, C. de iurur. prop. calumn. dand. tom. 1. pag. 186. col. 1.

Conciliatio l. eum omnis 9. in fine principij, cum l. 2. C. si inap. 12. fuer. alien. tom. 1. pa. 50. col. 1. & 2.

Conciliatio l. quicquid attingend. de verb. oblig. cum l. eum quid 3. D. si cert. pet. tom. 1. p. 7. & 8.

Conciliatio l. si filius 14. in prime p. cum l. fed si pater familias 9. §. 1. D. ad S. C. Macedon. tom. 1. pag. 3. col. 2.

Cōciliatio l. si pecuniam 5. §. 1. D. de cond. cauf. dar. cum l. quæfui 8. D. de feru. export. tom. 1. pag. 171. col. 1. & 2.

Conciliatio l. si fine 22. §. Marcellus cum l. procurator 8. §. 1. D. rat. cum hab. tom. 1. pag. 147. col. 2.

Conciliatio l. leius qui & seq. D. de

rei viudic. cum l. si fideiuffor 30. D. depof. tom. 2. pag. 423. col. 2.

Conciliatio l. 3. cum l. 4. D. de cond. tutor. tom. 1. pag. 513. col. 1. & 2.

Condemnatio.

Non est referenda in arbitrium iudicis condemnatio quæ ex natura actionis certa esse potest tom. 1. pag. 529. col. 1.

Omnis condemnatio præfuppōit actionem tom. 1. pag. 451. col. 1.

In actione quod incrus causa condemnatio fit in quadruplum tom. 3. pag. 529. col. 1. & de varia condemnacione in variis actionibus arbitraris, ibid. & col. 2.

Cur in condemnando, semper eum statum infpiciamus qui est tempore rei iudicatz, non qui fuit tempore litis contestatz tom. 1. pag. 497. col. 1.

Nunquam fit condemnatio ad rem dandam aut restituendam precise, ne quidem in actionibus in rem, licet aliterque aliter fit est metur nonnunquam per iufurandum in litem, nonnunquam circa iufurandum & officio iudicis tom. 1. pag. 634. col. 2.

Superueniente iure ex causa de præterito, pendente lite intentato, sequi potest condemnatio, secus superueniente ex causa de futuro tom. 1. pag. 664. col. 1.

Condemnatio adio.

Ex iure certo certa debet esse condemnatio, nec in arbitrium iudicis cōferenda tam in actionibus strictis, quā in arbitraris, excepta ea de eo quod certo loco tom. 1. p. 129. col. 1.

Condemnatio iniuriæ.

Omnis condemnatio quæ fit per iufurandum in litem, siue in arbitraris, siue in bonæ fidei actionibus semper fit ad id quod interet, non item in strictis tom. 1. p. 528. col. 2.

Condemnatio.

Plusquam debitor est, qui iam est condemnatus tom. 1. pag. 369. col. 1.

Condicere.

Datum ex iniusta causa condiciei potest tom. 1. p. 317. & 318.

Cur post quinquennium legata ex testamento nullo vel inofficiofo legata soluta repetantur, libertis vero non reuocetur tom. 1. pag. 334. col. 1.

Indebiti solutioe facta procuratori post securam ratihabitionem condicetur domino non procuratori tom. 1. pag. 341. col. 2.

An data pecunia iudici, vt bene vel male iudici condici possit? tom. 1. pag. 311. & 312. & 313.

Fundi vlti fructus indebitæ solutus a venditore fundi, non ab emptore condici potest tom. 1. pag. 348. col. 1. & 2. & quomodo ibid.

An in contractibus innominatis pecunia data propter aliquam causam quæ sequi non possit, sine culpa camē accipientis, sed casu fortuito possit condici tom. 1. p. 268. col. 1. & 2.

Libertate seruo data in codicillis testamento confirmaris pecunia data conditionis implendæ in testamento appofite, in quo eadem libertas data erat sub condicione dandi condici de æquitate potest, si se licet directio, non per fideicommissum data fuit tom. 1. pag. 256. 257. & 258.

Pecunia data vt aliquid ex certa

causa se quatur condici potest, licet se quatur mod. ex alia causa tom. 1. p. 255. 256. & 257.

An heres qui pecuniam accepit vt seruum manumitteret ex libertatis fideicommissio conditionali, sciens se pure rogatum in codicillis seruum manumittere condicione conuenienti possit? tom. 1. pag. 257. col. 2.

Datum ob causam non securam vel nullam, condici non potest, si datū sit scienter vt datus amicus orem experiretur accipientem, & se gratiorem ei præbere tom. 1. pag. 258. col. 1. & 2.

Datum executori voluntaris defuncti, si in causam debitam non expendit condicione causa dati, repeti potest, licet heres non sibi præfexerit per satisfactionem pecuniam dando tom. 1. pagin. 297. & 298.

Habitatione indebite data precium eius condicetur, non quantum actor potuit consequi, sed quantum reus tom. 1. pag. 439. col. 2.

An numerum indebitæ solutorum quantitas, an corpora ipsa possunt condici tom. 1. pag. 360. col. 1. & 2.

Cur nemo possit rem suam condicere, nisi à fure tom. 1. pag. 408. col. 2.

An indiuiduum datum ob causam partim turpem, partim honestam possit in totum condici, aut in totum reineri? tom. 1. p. 313. col. 1.

Libet homo ab alio tanquam seruum possessus pecuniam datam mauumissionis causa condicere potest quāuis possit cum eum siue sciens siue ignorans manumittere tom. 1. pag. 254. & 255.

Libertate pure seruo data in codicillis testamento confirmatis quæ in testamento sub condicione data fuerat an pecunia condicionis implendæ causa data condici possit condicione indebitæ tom. 1. p. 258. col. 1.

Plus minusve condici potest quam solutum sit, nunquam autem plus minusve indebitæ tom. 1. pag. 342. col. 1.

An & quomodo datum ob causam quæ in faciendo cōfistat ea quæ secuta reperi possit tom. 1. pag. 248. & 249.

Quomodo datum ob causam causa non secuta condici possit etiam si extitum sit, & an condici possit ratione sui an ratione æstimationis? tom. 1. pag. 303. & 304.

Datum ob causam iura tempus extitit aut tempus condici non potest tom. 1. pag. 249. col. 1.

Et id ipsum & tantumdem quod indebitæ solutum est potest condici tom. 1. pag. 343. col. 1.

An domino an procuratori mandatū generale habenti indebitum procuratori solutum condici possit tom. 1. p. 141. col. 1. & 2.

Pecunia data à seruo fugitiuo ne iudicaretur, potest à domino condici condicione furtiua tom. 1. pag. 316. & 317.

An qui condici contra sum ex parte sua perfectæ implere, ac priore debuerit? tom. 1. p. 267. col. 2.

Is cuius nomine quid datum est condicionem non habet causa data sed is qui dedit tom. 1. p. 283. col. 1. & 2.

His solis pecunia condicetur qui, us quoquomodo est soluta, non quibus solutio proficit tom. 1. p. 147. col. 1.

An pecunia data vt seruus manumitteretur si autem eum manumitteretur fugiat possit condici aut aliqua alia actione quāam condicione repeti tom. 1. p. 225.

Quinque mos conmunet crediti potest partem Condicere tom. 1. pag. 48. col. 1. & 2.

An & quando eod. doris nomine datum est Condicti possit, si nuptia iuxta eas personas contracte sunt, quae legitimam aetatem non conpleverunt tom. 1. pag. 192. & 193.

Datum obligatio ex stipulatu vel actione ex testamento vel quod ex obligatione debet praestitum est potest sed qua actione? tom. 1. pag. 313. col. 1.

Audiendus est dominus si male rei suae possessionem condicere quam dominum tom. 1. pag. 508. col. 2.

De iure centum e. n. d. i. p. sunt sex id est eorum possessio ab his omnibus qui eas non ex iusta causa possident tom. 1. pag. 478. col. 1.

Sola possessio condici potest tom. 1. pag. 478. col. 1.

Potest dominus solum a procuratore indebitum condicere quia restat se ratam habere solutione ipsius nomine factam tom. 1. pag. 332. col. 1.

An sponsus conveniens conditione fundi ob nuptias datus qui secuta non sunt fructus restituere teneatur? tom. 1. pag. 189. 190. 191. & 192. ubi affirmat.

Datum ob causam causa non secuta repeti potest cum fructibus naturalibus non autem civilibus tom. 1. pag. 191. & 192.

Nuptiis non secutis alicui in dotem data cum partu potest condici tom. 1. pag. 192. col. 1. & 2.

Datum conditionis implendae causa si testamentum postea solutum v. l. inofficiosum, sine scelere instructi pronuncietur condici potest velut causa non secuta tom. 1. pag. 246. col. 1. & 2.

Datum pro causa repeti potest si causa non sit iusta vel redeat ad non causam vel factum ad non iustum tom. 1. pag. 246. col. 1.

Condicere praesens lingua nihil aliud erat quam denunciare tom. 1. pag. 407. col. 1.

Datum ob causam vel rem turpem condici potest si turpitudine sit ex parte solius accipientis tom. 1. pag. 309. & 310.

Datum ne furum aut homicidium fiat condici potest tom. 1. pag. 310. col. 1. & 2.

An & quomodo datum ob causam negatiae conceptam repeti possit? tom. 1. pag. 247. & 248.

Datum ob rem vel causam non secutam condici potest tom. 1. pag. 309. col. 1.

An datum propter iter suscipiendum ante implementum possit repeti & quo casu tom. 1. pag. 268. col. 1. & 2. & 269. col. 1. & 2.

Qui sine causa promittit ne se leprosum non con dicit sed ob leprosiem tom. 1. pag. 451. col. 1.

An possit rem ab alieno servu bona fide possessu emptam ex peculio veri domini ac traditam bonae fidei emptori, verus dominus recedere ab emptore tom. 1. pag. 66. 67. & an per vindicationem, an vero per conditionem tom. 1. pag. 67. col. 1.

Datum ob contractum innominatum ante implementum potest condici tom. 1. pag. 149. col. 1. pag. 35. col. 1. & 2. & 3. & 24. & 26.

Datum ex contractu innominato causa non secuta qua actione condici possit si pœnitent, qua actione si non

pœnitent? tom. 1. pag. 122. col. 1. & 2.

Legata soluta per posteriores codicillos adempta condici possunt tom. 1. pag. 335. col. 1.

Datum ob causam servi manumittendi & ante manumissionem mortuo an & quatenus repeti possit? tom. 1. pag. 352. col. 1.

Fructus & partus qui rei solutae accesserunt condici possunt tom. 1. pag. 342. col. 2. & pag. 333. col. 1.

Interdum plus condicere quam solutum sit, interdum minus tom. 1. pag. 342. col. 1.

Quid sit condicere? tom. 1. pag. 457. col. 1.

Promissa iudici pecunia ut bene vel male iudicet an pignora data possint condici tom. 1. pag. 312. col. 1.

Neuro rem suam condici nisi a futurum tom. 1. pag. 10. col. 1.

Intendere rem sibi dari oportere, et illam posse Condicere tom. 1. pag. 304. col. 1.

Indebitum procuratori generali mandatum habenti solum potest Condici procuratori, autem taxihabitionem domini, uti videtur, hoc prima facie indubitum a, pareat, quo casu potest contra domino tom. 1. pag. 341. col. 1.

Is Condere potest qui dominium habuit, & is conditione teneatur, qui potest dominium transferre tom. 1. pag. 354. col. 1. & 2.

Solutum per vim & metum, quod etiam per vim & metum promissum erat, repeti potest tom. 1. pag. 310. & 319.

Id quod ex iniusta causa apud aliquem est Condicti ex potest, v. l. 72. c. 1.

Qui condicit possessionem, Condicit etiam dominium quod possessionem quoquo modo accessit tom. 1. pag. 354. col. 1.

Datum ut quid fieret an repeti possit, & quomodo si non per accipere steterit, quomodo factum sit tom. 1. pag. 263 & 264.

Quid turpiter accipitur, honeste & iuste Condicitur, cum ex parte solius accipientis turpitudine versatur, secus si ex parte solius dantis, vel ex parte utriusque tom. 1. pag. 310. col. 1.

R. 3 pignori data pecunia soluta, qua conditione repeti possit? tom. 1. pag. 10. & 12. col. 1.

Iura possunt condici tom. 1. pag. 347. col. 1.

Datum ob causam intra tempus extinguitur, finito tempore Condicti potest, si intra tempus causa non sit secuta tom. 1. pag. 250. col. 1.

Qui servu crediderit, & postea furem experit, si creditum in rem domini versum sit, Condicti nomine furiosi possit tom. 1. pag. 34. col. 1.

Facta donatione causa mortis, si donans convaluerit, res donata Condicti cum fructibus tom. 1. pag. 298. col. 1. & 2.

Condicere depositum.

Pecunia data, ut depositum reddatur potest Condicti tom. 1. pag. 310. col. 1.

Condicere dos.

Qui iussu mulieris pecunia doris nomine sponso promittit, & ante nuptias soluit, Condicere potest, nuptiis non secutis conditione non indubitata causa dari, si scilicet soluit, putans se debere mulieri, si vero sciat se

nihil debere mulieri, Condicit tom. 1. pag. 184. 185. 187. & 188.

Erroneus pro muliere pecuniam doris nomine datam cum pacto ut dissolutio matrimonii repetere eam possit, etiam Condicere potest, si nuptiae non fuerint & curat tom. 1. pag. 279. 180. 181. 182. 183. & 184. contra Tribonianum.

Erroneus pro muliere dans dotem animo donandi olim dedisse praesumebatur, nec si iura matrimonii eam repetere poterat, nisi ita conventum esset tom. 1. pag. 280. col. 1.

Condicere factum.

Facta Conditio non possunt, sed datur actio de dolo ad id quod interest tom. 1. pag. 143. col. 2.

Condicere iter.

Comparata ad iter faciendum pro alio, si voluit postea eundem vicinis proficisci cuius sint, an eius qui comparavit, an eius cuius gratia iter suscipiebatur tom. 1. pagin. 269. col. 1.

Cum duo fideiussores post partem a reo soluturum, totum solvunt, ultimus partem indebitum repetere potest, secus si simul, neque sciat quis prior aut posterior tom. 1. pag. 369. col. 1. & 2.

Condicere turpe.

Turpiter facit qui pecuniam accipit ne tamen iudicet, secus ut iudicet tom. 1. pag. 316. col. 1.

Id o p iore casu datur conditio ob turpem causam, non autem secundo tom. 1. pag. 35. col. 1. & 2.

Conditio.

Conditiones impossibiles in legatis institutionibus & aliis ultimis voluntatibus habentur pro non aditis, nec viciant ultimam voluntatem sed viciantur, secus in stipulationibus, & dispositionibus inter vivos tom. 1. pag. 436. c. 11.

Et demum condicio impossibilis reneatur, & pro non scripta habetur in ultimis voluntatibus, quam testator impossibile esse scivit, non quam possibilem esse credidit tom. 1. pag. 435. col. 1.

Impossibilis Conditio non adiectio viciat stipulationem tom. 1. pag. 24. col. 1.

Conditio per se possibilis per accidens impossibilis viciat ultimam voluntatem tom. 1. pag. 425. col. 1.

Dux condiciones inter se contradicitorie se haberi debent, ac si una tantum esset condicio duas habentes partes tom. 1. pagin. 428. col. 1.

Dubitum sub duabus conditionibus inter se contradicitoriis putetur debitor intelligitur tom. 1. pag. 428. col. 1.

An debitum sub conditione omnimodo extatura solum repeti possit tom. 1. pag. 358. col. 1. & 2.

De v. l. conditionis omnimodo extature tom. 1. pag. 358. col. 1. & 2.

Frustra expectatur dies aut condicio cuius eventus nihil operatur tom. 2. pag. 378. col. 1.

Regulariter expectanda est condicio tom. 2. pag. 335. col. 1.

Conditio illa est quae se habet indifferenter ad esse, & non esse tom. 1. pag. 346. c. 1.

Conditioes quae tacite insunt nihil solent operari tom. 1. pag. 39. col. 1.

Articulus

INDEX.

Articulus si, cum, facit condicio-
nem tom. 1. pag. 43. col. 1.
Omnes actiones sunt indiudiv
tom. 1. pag. 44. col. 1.
De conditionibus quoque etiam in vi-
lissimo vite momento impleri possunt
tom. 1. p. 46. col. 1.
Fructus expectatur euentus condi-
tionis, cuius nihil operatur euentus
tom. 1. p. 48. col. 1.
Tacta condicio addi facile non po-
test quae expressa non sit tom. 1. pag.
107. col. 1.
Cur conditiones sint odiosae? to. 1.
pag. 107. col. 1.
Conditiones implendae sunt in for-
ma specifica tom. 1. pag. 135. col. 2.
nec aliunde recipiunt interpretationem
quam à voluntate testatoris ibid.
Condicio si volens admittit volun-
tatis mutationem, fecus condicio si
volucris tom. 1. pag. 139. col. 1.
Conditiones omnes implendae sunt
in forma specifica quantum fieri po-
tuit tom. 1. pagin. 669. col. 1.
Differentia inter legatum condicio-
nale, & stipulationem conditionalem
tom. 1. pag. 337. col. 1. & 2.
Etiam condicio quae pendet alicuius
utilitatis est tom. 1. pag. 495. col. 1.
Differentia inter articulos si & cum,
quando collata est conventio in volun-
tatem debitoris tom. 1. p. 413.
col. 2.
Condicio de praesenti vel futuro nõ
suspendit actum tom. 1. pag. 77.
& 78. col. 1. & 2.
Differentia inter conditionem &
modum tom. 1. pagin. 78. col. 1.
& 2.
Condicio de facto implenda est, li-
cet de iure nihil operetur tom. 1.
pag. 454. & 455.
Quod implendae conditionis causa
datur, non datur nisi ob causam de
futuro tom. 1. pag. 393. col. 1.
Condicio non potest dici implenda
eo instanti quo impletur tom. 1. p. 145.
col. 2. & aliud instanti, est quo imple-
tur, aliud quo impleta est ibid.
Omnes conditiones concipi de-
bent in futurum, non in praeteritum,
vt vim conditionis habeant tom. 1.
p. 717. col. 1.
Certum est id quod sub conditione
debetur, omnino debitum iri in euen-
tu conditionis, adeo vt mortuo in-
terim creditore, atamen spes illa de-
biti in ipsis heredem transmittatur
tom. 1. pag. 777. col. 1.
Defensio iuris quoque causam incer-
tam habet conditionis instat obtinet
tom. 1. p. 422. col. 1.
Euentus conditionis quancunque
superueniens facit vt actus condi-
tionis iam inde ab initio purus exi-
statur, aut saltem perinde habendus
ac si purus fuisset, nec vlla condicione
suspenditur tom. 1. p. 177. col. 1.
Neque obligatoris conditionis,
neque legati conditionis dies cedit
ante conditionis euentum tom. 1.
p. 413. col. 1.
Condicio potestativa extra vnum
causum non retrahitur, fecus condi-
cio casualis vel mixta tom. 1.
pag. 63. col. 1.
Est lucrum aliquod sicut & damnum
conditionis tom. 2. pag. 147. col. 2.
Condicio tacta nunquam facit dis-
positionem conditionalem, sed impe-
dit naturam suam potius exercitum
actionis tom. 1. pag. 285. in fine.
Tam in legatis, quam in stipulatio-

nibus ita ius est, vt dispositio condi-
tionalis quolibet perinde habeatur
post conditionis euentum, ac si ab ini-
tuo put fuisset tom. 1. p. 494.
col. 2.
Conditiones quancunque exi-
scentes retrahuntur ad id tempus,
quo actus interpositus fuit tom. 2.
pag. 266. col. 1.
In debito conditionali defectus co-
ditionis pro solutione est tom.
1. pag. 666. col. 2.
Existens quancunque condicio
facit puram dispositionem quae ante
fuerat conditionalis tom. 2. pag.
169. col. 2.
Quod implendae conditionis causa
datur magis ex voluntate eius qui dat
quam ex mente & iudicio testantis
aut, iure testamenti dari intelligitur
tom. 1. pag. 393. col. 1. precise videli-
cet, causatiue tamen ex voluntate de-
functi tom. 1. pag. 393. col. 1. & pag.
417. col. 2. & pag. 436. col. 1.
Prius est vt condicio impleatur quã
vt quis habere possit & consequi quod
sub ea condicione sibi relictum est
tom. 1. pag. 393. col. 1. & pag. 417. col. 2.
Numeratio pecuniae potest inseri
condicio non minus quam stipulatio-
ni tom. 1. pag. 15. col. 1. & 2.
Condicio neque actum, neque con-
tractum potest suspendere, sed tantum
effectum vtriusque tom. 1. pag.
16. col. 1.
Condicio causa.
Quod implendae conditionis causa
datur, non sine causa datur tom. 1.
pag. 392. col. 1.
Condicio dies.
Dies incertus facit conditionem tã
in testamentis, quam in contractibus,
tom. 1. pag. 346. col. 1. & p. 356. col. 1.
Condicio impleri.
Condicio pro impleta habetur, quã-
do is qui impletre debuit, impeditur
facto eius qui ex implemento tenetur
tom. 1. pag. 260. & 261.
Condicio modus.
Condicio magis afficit dispositionem,
quam modus, modus enim non suspen-
dit dispositionem, condicio vero sus-
pendit tom. 1. pag. 356. col. 1.
Condicio.
Promissum si aliquid fietet solum
antequam id factum sit, Condici po-
test tom. 1. pag. 412. col. 1. & 2. &
p. 413. col. 1. & 2.
His solis pecunia condicitur, quibus
quoquomodo soluta est, non quibus
perficitur tom. 1. pag. 413. col. 1. & 2.
His solis Condicitur cum quibus
negotium geritur, vel quasi contrahi-
tur tom. 1. p. 413. col. 1.
Si id propter quod implendae con-
ditionis causa darum aliquid fuit, de-
fuerit deberi facto eius qui dedit, non
potest esse locus Conditionis indebiti
fieri si facto eius qui accepit tom. 1.
pag. 393. col. 2.
Qui implendae conditionis causa
dedit aliquid, vt hereditatem sibi sub
ea condicione delatam adire, vel lega-
tum consequi posset, mox postquam
dedit hereditatem, vel legatum repu-
diavit, datum Condiceret potest, con-
ditione causa data tom. 1. pag.
393. col. 2.
Vt Condicio sine causa locum ha-
beat, non efficit, vt causa possit redire
ad non causam, sed vt redierit tom. 1.

pag. 448. col. 1.
Quod ex causa etiam male iudicati
solutum est, nunquam per vllam Con-
ditionem repetitur tom. 1. pag. 448.
col. 1.
Cum numeratur pecunia credita
nascitur ex ea numeratione Condicio
quae per stipulationem postea inter-
positam inuoluit non potest tolli
tom. 1. pag. 22. col. 1. & p. 33. & 34.
Condicio futuri neque poenalis,
neque famosa to. 1. p. 458. c. 2.
Condicio futuri non competit ad-
uersus mulierem, quae res mariti amo-
uit, potest autem competere contra
eius heredem tom. 1. pag. 458. col. 1.
Contra quem non datur condicio
futuri tom. 1. pag. 458. col. 1.
Conditionis futuri duae species,
vna certi, altera incerti tom. 1. pag.
458. c. 1.
Condicio futuri certi datur do-
mino cuiusque heredi: Incerti vero etiam
non domino tom. 1. pag. 458. in fin.
& seq. pag.
Condicio futuri nascitur ex noxia
& delicto tom. 1. pag. 499. col. 1.
Rei à seruo subreptae ante manu-
missionem non datur Condicio futuri
aduersus seruum postea manumif-
sum tom. 1. p. 499. col. 1. & 2.
An repetitio seu condicio legatorum
danda sit ei qui ex testamento nullo
hereditatem adiit, an ei secumdu quẽ
de hereditate iudicatum est tom. 1.
pag. 335. col. 1.
Omnes conditiones naturalem ha-
bent aequitatem tom. 1. pag.
335. col. 1.
Heres ex testamento nullo qui le-
gata soluit, non potest ad aliud virgeri
secundum quem de hereditate iudi-
catum est, quã vt directã condicio-
ne cedat quae ipsi aduersus eos quibus
solutum est, competit tom. 1. pag.
335. col. 1.
Heres ex testamento nullo non re-
petit legata solum ex reb. hereditariis
sed tantum in cui adiudicata est heredi-
tas, fecus si ex suo to. 1. pag. 335.
col. 1.
Condicio indebiti post rem iudica-
tam nunquam datur tom. 1. pag.
449. col. 1. & 2.
Condemnatus cum causa, si causa
postea ad non causam deuenit, solu-
tum repetere potest condicione sine
causa tom. 1. pag. 448. col. 1. & 2.
& p. 449. col. 1. & 2.
Cur datur condicio sine causa con-
demnato qui habet actionem ex cõ-
tractu, eum condicio sine causa facit
tantum subsidaria tom. 1. pag.
449. col. 1.
Indebitum datum implendae con-
ditionis testamentariae causa vt liber-
tas postea sequatur, non immediate
ob causam futuram libertatis acqui-
rendae, sed ob causam praeteritam ad-
scribitur conditionis testamentariae co-
dici potest tom. 1. p. 441. & 442. col. 1. & 2.
Condicio futuri meae rei persecu-
toria est, & quidem sui natura, & in
prima sua intentione tom. 1.
pag. 458. c. 1. & pag. 443.
Condicio indebiti nullis ad euitan-
dum circuitum competens cui datur
tom. 1. pag. 66. col. 1. & contra quem
ibid.
Renunciatio facta super omni legã
auxilio, non impedit conditionem in-
debiti tom. 1. pag. 443. in fin. & 444.
col. 1. & 2.
Nulla condicio famosa est, cum is

INDEX.

conditionibus omnibus cesset ignominia, licet ex turpi & famosa causa pendente tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Condicio furtiva rem persecutoria & ex sui natura mere rei persecutoria est tom. 1. pag. 460. col. 1. & pag. 463. col. 1.
 Propositum in mente retentum non operatur ad dandam conditionem causae dati tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Quod quis ipso iure retinere potuit ex debito tantquam dominum ipso iure si fuitur, Condicio potest tom. 1. pag. 458. col. 1.
 An adversus malae fidei possessorem & quo casu detur condicio triticaria? tom. 1. pag. 458. col. 1. & 2.
 De Conditione Iurisdictionis tom. 1. pag. 458. col. 1. & 2.
 Sublata vi stipulationis per exceptionem doli, vel in factum quae adversus agentem ex stipulatione obicit poruisset, competit repetitio, nisi sublata sit causa proxima retentionis tom. 1. pag. 458. col. 1.
 An hereditas malae fidei bonorum possessorum hereditatem defendenti indebitum solum potest tom. 1. pag. 458. col. 1. & sequent. pag.
 De Conditione fundi deducti usufructu alieno tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Per Conditionem triticariam omnes res certe peti possunt, etque per Conditionem certi, sed quomodo? & differentia inter utramque Conditionem tom. 1. pag. 458. col. 1. & 2. & pag. 460. col. 1.
 Nulla Condicio est per quam non intendat actor dari sibi rem oportere tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Cur nemo rem suam Condicere possit, nisi si iure tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Condicio triticaria in omnibus casibus retinet naturam earum conditionum, cum quibus concurrebat tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Condicio triticaria tam vere condicio est, quam certe conditiones, eiusdemque naturae & potestatis est tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Ut Condicio furtiva locum habeat, non illud inspicendum est, an res furtiva ad furem pervenerit, sed illud tantum ut ad dominum ipsam non pervenerit tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Pro re furtiva perempta sola Condicio furtiva competit tom. 1. pag. 458. col. 1.
 De Conditione rei mobilis consumptae tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Conditionis nomen quid significet tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Ad impediendam conditionem sufficit ut id quod fieri debuit factum sit quocunque modo sine ab homine sit ut a lege tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Fundus vestigialis per conditionem triticariam peti potest tom. 1. pag. 458. col. 1. & pag. 459. col. 1.
 Quando detur vindictio rei furtivae, quando conditio? tom. 1. pag. 459. col. 1. & quomodo ibid.
 Frumentum indebitum soluti nondum consumptum non pretium sed ipsum frumentum venit in conditionem tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2. secus consumptum ibid. v.
 Conditiones omnes ita dantur ut per eas intendat actor in se dominium eius rei transferri quae petitur tom. 1. pag. 458. col. 1.

Omnes conditiones sunt stricti iuris nec minus triticaria quam ceterae illud penitus arbitraria, nisi cum promissioni locus adiectus est tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Non potest esse locus conditioni triticariae quoties loci vel temporis ratio habenda est tom. 1. pag. 458. col. 1.
 In iudicio conditionis certi nihil aliud deductum intelligitur nisi quanti res fuerit tempore litis contestatae tom. 1. pag. 458. col. 1.
 An & quomodo fundus per conditionem triticariam peti possit tom. 1. pag. 458. col. 1.
 In quibus casibus solum indebitum non repetitur tom. 1. pag. 458. col. 1.
 In quibus casibus solum indebitum non repetitur, causa quidem debiti expressa & remota nulla est sed tamen proxima aliqua & ratiocine subintellecta subest tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Condicio latius patet quam indebitum tom. 1. pag. 458. col. 1.
 In conditione indebiti non veniunt accessiones civiles sed naturales tantum tom. 1. pag. 458. col. 1.
 In conditionem indebiti non aliae accessiones veniunt, quam ex quibus possessor factus est locupletior tom. 1. pag. 458. col. 1.
 An in conditionem indebiti veniunt quae per usufructum accessionem accedunt tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Quomodo conditionem habere possit & qui soluit procuratori falso cum post conditionem remaneat dominus, conditio autem si solum furtivam exepias nunquam detur domino sed tantum vindictio? tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Exceptio Velleiani parit indebitum conditionem tom. 1. pag. 458. col. 1.
 Condicio furtiva an & quomodo detur adversus heredem suum tom. 1. pag. 458. col. 1. & 2. & pag. 459. col. 1. & 2.
 Condicio furtiva quomodo introducta tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Omnes conditiones ideo fuerunt introductae nequis ex aliena iactura locupletaretur tom. 1. pag. 459. col. 1.
 De singularibus conditionis furtivae tom. 1. pag. 459. col. 1. & cui competit si super furto iudicandum sit praestitum ibid. & col. 2. & pag. 459. col. 1. & 2.
 Conditione furtiva nemo tenetur quam qui furtum fecit aut heres eius tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2. & pag. 459. col. 1. & 2.
 Conditionis nomen satis patet, quam repetitionis tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Datum ob transactionem repeti potest si ea secuta non fuit tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Condicere est repetere, repetit autem qui petit tom. 1. pag. 459. col. 1.
 In contrahendis inominatis ex utraque parte perfectis & impletis data conditioni locus secuta evictio tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Toties conditioni locus est quoties qui alienam pecuniam accipit nullam eius retinenda causam habet tom. 1. pag. 459. col. 1.
 De conditione de bene de pensis tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Conditionum aliae sunt petitiones aliae repetitiones, per petitiones petitur res ipsa tantum, per repetitiones restitutio rei cum usufructu tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Condicio furtiva non datur nisi ad

rei persecutionem & recuperationem tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Quomodo praedoni fructus condicantur tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 An inobligationibus dandi id iudicatur quod debetur tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 Cum quis alienam pecuniam credendo a iusto numeravit, & ea parte consumpta est, an ex ea sue numeratione sine consumptione pro parte vel pro tota quantitate condicio nascatur tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 Omnis de conditione quaestio transactionem dominij praesupponit nisi cum de furtiva tractatur tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Condicio triticaria est etiam condicio furtiva quam quis rem furtivam condicere non ipsius estimationem tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Dilectio inter conditionem certi quae nascitur ex naturae ratione & eam quae nascitur ex stipulatione tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Duplex indebiti conditio, certa una, incerta altera tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2. & pag. 459. col. 1. & 2.
 Etiam ratione possessionis indebiti conditio interdum datur tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Condicio causa dati non nascitur ex conventionio aut expressa aut tacita, sed ex sola natura & aequitate negotij extra id quod agitur tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Condicio furtiva non nisi odio furis adversus communes iuris regulas compatata est tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 Et iuris auctor ad mandata praetoris solum facta esse eo tempore quo neque falsum adhuc neque inofficium neque irritum neque ruptum esse testamentum dicebatur, falsa tamen ei qui soluit manet conditio indebiti tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Omnes conditiones sunt actiones stricti iuris tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Condicio triticaria cur introducta? tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Cum de conditione quaeritur non tam inspicendum est id quod aut cui solutum est quam cuius gratia & nomine tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Qui pecuniam alienam credendo causa dedit deinde furem crevit & consumpta est ea pecunia conditionem acquirit furioso tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 Integra dote, pro marito soluta, aut detur conditio ad rependum supra quod facere potuit tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 Quenam exceptiones perpetuae & favorabiles pariant conditionem indebiti tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.
 Condicio indebiti an sit a dno rebus an sit ex iure naturali tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2. & pag. 459. col. 1.
 Omnes conditiones sunt actiones personales quibus intendimus adversarium vobis dare oportere tom. 1. pag. 459. col. 1.
 An fructus post indebitum solum percipi ad partem sint restituenti tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Cum alius soluit alius repetit conditio datur ut vis repetit, directi solvendi tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Facta condici non possunt tom. 1. pag. 459. col. 1.
 Cum carpitudo versatur ex parte dantis & accipientis non est locus conditioni ob causam turpem tom. 1. pag. 459. col. 1.

300, & 300, & 301

Differre a inter conditionem indebiti & conditionem causa data causa non secuta tom. 1. pag. 435. col. 1

Differre a inter datum ob causam obligationem & causam non obligatam ad hoc ut conditio indebiti competat tom. 1. pag. 435. col. 1

Ob quam causam datur conditio indebiti tom. 1. pag. 435. col. 1 & 2

Conditio causa dari nunquam competit cum conditione indebiti tom. 1. pag. 301. col. 1

Erronea solvens opinio indebiti conditionem inducit potius quini excludit tom. 1. pag. 389. col. 1

Conditio furtiva turpis est, & furti exprobrationem continet tom. 1. pag. 489. col. 1

Valer argentum a mutuo ad solutionem indebiti, & a conditione certi ex mutuo ad Conditionem indebiti, cur & que paratus tom. 1. pag. 340. col. 3 pag. 343. col. 1

Omnis Conditio præterquam ex causa furtiva præsupponit translocationem domini quæ facta sit à solvete in accipientem tom. 1. pag. 410. col. 1

Nemo rem suam condicit nisi à fure tom. 1. pag. 410. col. 1

Conditio furtiva non alius teneri potest quam qui furtum fecit, aut heres eius tom. 1. pag. 459. col. 1

Per Conditionem triticariam iura & res incertæ peti possunt tom. 1. pag. 507. col. 1

An heres impensis in fideicommissio ante diem fideicommissi factas condicere possit tom. 1. pag. 405. col. 1, & 2, & seq. col. 1, & 2

Interest aliquando pupilli habere Conditionem suo nomine aduersus eum quæ solutionem accipientis à exactione tom. 1. pag. 342. col. 2

Conditio indebiti duplex alia certi alia incerti tom. 1. pag. 403. col. 1

Conditio locum habet indebiti non solum si quid omnino indebitum sit solum sed etiam si quid plus debito tom. 1. pag. 403. col. 1

Conditio furtiva actio merè civilis tom. 1. pag. 484. col. 1

Quomodo accipi debeat quod dicitur Certi conditionem esse generalem tom. 1. pag. 506. col. 1

Conditio triticaria quomodo generalis conditionem certi t. 1. pag. 506. col. 1

Per Conditionem certi iura peti non possunt tom. 1. pag. 506. col. 1

Quæres de indebiti Conditione quæritur, illud maxime inspicendum est non tam à quo quam cuius nomine solum sit tom. 1. pag. 411. col. 1

Indebito procuratori mandatis creditoris soluto, ipsi procuratori non crediti indebitum condicunt tom. 1. pag. 423. col. 1 & pag. 424. col. 1

Nulla est Conditio generalis incerti distincta realiter à speciali sed omnis conditio est certi & specialis tom. 1. pag. 17. col. 1, & 2, & pag. 10. col. 1

Debitore mulieris, eius iussu sponso promittente si nuptie secuta non sint, ipsi debitori non mulieri acquiritur Conditio causa dari propter solutionem eo nomine factam tom. 1. pag. 278, & 279. vbi contra Tribonianum, cur autem non ipsi mulieri cuius iussu promissio facta est? ibid.

Conditio sine causa non minus quam conditio certi cum Conditione indebiti potest continere tom. 1. pag. 325. col. 1

Datum propter conventionem re-

solutum an Conditio indebiti condici possit tom. 1. pag. 344. col. 2

Quæ maiorem obligationem sine causa suscipit incerti Conditio sine causa maiorem obligationem ac si qui omnem consequi potest tom. 1. pag. 450. col. 1, & 2, & pag. 451. col. 1, & 2

Pecunia data ut species datur si species tradatur quæ non sit tradenda, datur Conditio tom. 1. pag. 307. col. 1

Conditio sine actione id solum reperitur quod solum est tom. 1. pag. 44. col. 1

Conditio furtiva non datur contra singularem succellorem nisi quatenus peruenit tom. 2. pag. 151. col. 1

Quando datur Conditio causa dari, quando datur furtiva ei qui falso procuratori soluit? tom. 1. pag. 301, & 302. col. 1

Differre a inter causam falsam & causam nullam ut conditioni locus sit tom. 1. pag. 364. col. 1

Reperitio legatorum competit verò heredi indebitæ ab herede, non verò solummodo actione legataria & actione utili tom. 1. pag. 335. col. 1

Conditio indebiti non ex pacto sed ex solutione & rei indebitæ traditione nascitur tom. 1. pag. 336. col. 1

Conditio indebiti non tam ex contractu nascitur quam ex dilactu tom. 1. pag. 331. col. 1

Quod ad aliquem vel non ex iusta causa pervenit vel redit ad non iustam causam Conditio sine causa repeti potest tom. 1. pag. 448. col. 1, & 2

Ex solutione indebiti talio procuratori facta si dominus ratam habuerit datur non contra procuratorem sed contra dominum Conditio indebiti tom. 1. pag. 300. col. 1, & pag. 302. col. 1, & 2

& Conditio sine causa pag. 301. col. 1

Sicrus & fideiusor pariter plus debito soluerint verique pariter indebiti Conditio competit tom. 1. pagin. 361, col. 1, & 2

Omnis Conditio civilis est nulla prætorum tom. 1. pagin. 591. col. 1

Quo casu Conditio furtiva competit ei, cuius non interit tempore propositionis actionis t. 1. pag. 492. col. 1

Pecunia data ut species datur post extinctam speciem quomodo sit locus Conditio pecuniæ tom. 1. pag. 306, & 307

An filius familias heres patris effectus contra Macedonianum mutuatam pecuniam, solutam condicere possit tom. 1. pagin. 376. col. 1, & 2

Quomodo Conditio furtiva & vindictio possint competere domino tom. 1. pagin. 457. col. 1, & pag. 454. col. 1, & 2

Solutio à procuratore in rem suam constituto facta debitori à constitutorem soluti condici potest ab ipso procuratore non à constitutorem tom. 1. pag. 443. col. 1, & 2

In conditione furtiva necesse est auctorem intendere aduersarium sibi dare oportere non autem sibi restituere sine conditio sit certi sue incerti tom. 1. pag. 493. col. 1

Conditio præsupponit validitatem cuiuslibet actus ex quo nascitur tom. 1. pag. 197. col. 1

Conditiones omnes licet civiles sint, accipiunt ex summa æquitate proficiuntur ut & actiones prætorie tom. 1. pag. 65. col. 1, in fine

Dominium rei furto substractæ non habenti fed tantum possessionem C. 6. Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

dicto furtiva non competit, sed tantum triticaria tom. 1. pag. 493. col. 1

Cur vitis furtiva Conditio non datur ei qui non habet dominium rei furtivæ sed tantum possessionem tom. 1. pag. 493. col. 1

Conditio conuentus omnes fructus restituere debet quos percipere adeoque quos percipere potuit, à die liti concessare tom. 1. pagin. 64. col. 1, & 2, & 65. col. 1, & 2

In promisso ob causam causa non secuta Conditio sine causa locum habere potest tom. 1. pag. 447. col. 1, & 2

Differre a inter Conditionem sine causa & Conditioem ob causam dari causa non secuta tom. 1. pag. 447, col. 1, & 2

Pecunia pupillari a tutore mutuo, data pupillo aut minori acquiritur Conditio certi velis tom. 1. pag. 6. col. 1, & pag. 60. col. 1

In pactis quantumvis nudis non est locus conditioni tom. 1. pag. 268. col. 1

Pecuniam accipientis ut faciat quid faceret iure in conditione ob turpem causam teneatur tom. 1. pag. 322, & 323

Conditio indebiti solui eodem modo danda est quod & solutio fieri potuit tom. 1. pag. 362. col. 1

Bona fides indebiti Conditio non in non impedit tom. 1. pag. 355. col. 1

Datum ob causam, causa de facto non est am de iure secuta competit Conditio tom. 1. pag. 355. col. 1

Consumptis nummis aut et traditionem non erant translati an competit certi Conditio, an alia? tom. 1. pag. 47. col. 1, & 2

Per Conditionem certi aliud peti quam pecunia numerata non potest tom. 1. pag. 506. col. 1

Omnis Conditio est sunt & iuris civilis & rei persecutorie tom. 1. pag. 347. col. 1

Omnes Conditiones ex lege 12. tab. trahuntur ad heredes eius cui competierunt tom. 1. pag. 347. col. 1

Conditio furtiva pro obligationem au novationem tollitur tom. 1. pag. 500. col. 1, & 2

Conditio quæ competit creditoribus solutionis à tutore factæ non accipit hypothecarios fed tantum chirographarios tom. 1. pag. 430. col. 1

Indebita legata pro herede & expressus nummis ab alio soluta ab ipso herede condici possunt, si non extent, vindicari si extent tom. 1. pag. 410. col. 1, & 2

Quæ pecuniam accepit ut serum proprium manumitteret qui tamen decesserit ante manumissionem fed Conditione teneatur? tom. 1. pag. 278, & 279. vbi etiam contra Tribonianum

Conditio furtiva actio ex deia & tom. 1. pag. 444. col. 1

Acceptatione facta a creditore propter promissum à debitoris expromissorem datur conditio creditori non liberationis aut acceptationis sed pecuniæ debitoris tom. 1. pag. 261, 262, & 263, & 267. col. 1

Duabus rebus alternatim obligari, simul soluti non competit conditio si ante conditionem utraque vel una duratur perierit tom. 1. pag. 387. col. 1, & 2, & pag. 388. col. 1, & 2

Non tam speciosam quam conditionis tempus spectandum est cum queritur quid veniat in conditionem tom. 1. pag. 387. col. 1

Qui in area aliena edificat Conditionem indebiti non habet tom. 1. pag. 6

337 col. ne qui sem possessionis ib. c. 2
Ad impedendam conditionem ob
cursionem dicitur causa non secuta non fun
gitur, quod esse legitur in de la. ro. si ra
tionem habuerit effectum. tom. 1. pag. 455. c.
Conditionis futuri non ad aliam co
parata est, quia ut dominus indemi
tatur si fure exat. pecunie summoneatur &
cur. tom. 1. pag. 498. c. 1.

D. minores rei subreptæ precium per
conditionem futuri non confectus
paris rei quæ super sunt cond. eere vo
lentis si fure exat. pecunie summoneatur &
cur. tom. 1. pag. 498. col. 1. & 2.

Conditionis sine causa locum habet
in promissa sine causa, & cum causa
quæ sine vel secuta non est. tom. 1. pa.
447. col. 1. & 2. & pag. 448. col. 1. & 2.

Æquitas omnes omnino conditiones
inducit & repetitiones tom. 1. pag.
441. col. 1.

Iura omnia que per conditionem
ex lege perueniunt sunt perpetua id est
ad tripla vite annos durat tom. 1.
504. col. 1.

Conditionis causa data nunquam po
test concurrere cum actione bonæ fi
dei, secus conditionis ob turpem cau
sam. tom. 1. pag. 322. col. 1.

Ut conditionis indebitum locum habere
possit duo concurrere oportet vt ne
gocium aliquod pessimi sit vno dare,
& alio accipiente, & vtrique factum
sit accipientis tom. 1. pag. 391.
col. 1.

Vivus fructus per conditionem tri
ticiam peti potest tom. 1. pag. 507. c. 1. & 2.
In Conditione futuri necessaria
est actio probatio donum tom. 1.
pag. 479. col. 1.

Facta nunquam concluditur tom.
1. pag. 437. col. 1.

Conditionis certi non petitur quoties
ex contractu alieno certum petitur da
ri vel tradi tom. 1. pag. 18. col. 1.

Conditionis nomen fit et accipit
tantum pro ea actione personali
per quam intendit actor dare oportere
adversarium tom. 1. pag. 408. in prin.
Cur detur conditionis siue causa secura
non sit, siue sit finita tom. 1.
pag. 451. col. 1. & 2.

Pecuniam accipientis vt commodata
reddat tenetur conditione ob
turpem causam tom. 1. pag. 321. & 32.

Conditionis nunquam datur domino
extra causam rei furis, sed et semper
qui dominus non est contra eum qui
dominus est tom. 1. pa. 371. col. 1.

Diffinita inter conditiones qui
bus intendimus dari nobis debere id
quod nolumus aliquando fuit, & inter
cas quibus intendimus nobis dari de
bere quod nolumus nunquam fuit. to.
1. pag. 371. col. 1.

Pater suis conditione futuri non
tenetur etiam in quantum ex furis, si
liq. peculium factum est locupletius
tom. 1. pag. 482. col. 1.

Illud tantum in conditione inde
biti infirmum est quantum factus sit
preceptoris si qui conditione tene
tur tom. 1. pag. 438. col. 1.

Conditionis sine causa cum futuri
concurrere nunquam potest tom. 2. pa.
408. col. 1.

Differentia inter conditionem que
datur propter causam rei non secutam,
& conditionem que datur propter
rem non secutam tom. 1. pag. 304. col. 1.

Conditionis futuri etiam datur tu
tori pro re futuri pupilli tom. 1. pag.
457. col. 1.

Qui exceptionem habet condicere

potest solvitur, secus qui exceptio
nem habere potest tom. 1. pag. 395.
col. 1. & 2.

Tutus exceptio compensatio
nis debam solvitur repetere potest
tom. 1. pag. 385. col. 1.

Conditionis futuri est ex delicto to.
2. pag. 351. col. 1.

Qui donatur mulieri iussu eius
sponsio numeratur si nuptiæ secuta nō
sint quando acquiritur conditionem
mulieris quando hō. 7. tom. 1. pa. 294. col. 1.
& 2. pag. 295. col. 1. & 2.

Effectus obligationis in futurum tē
pus incertum collatus non minus pa
rit conditionem indebiti quam ipsa
obligatio in futurum collata tom. 1.
pag. 422. col. 1.

Indebiti conditio datur quoties
certum est non omnimodo deum
in quod aliquo casu fieri potest vt non
debeatur tom. 1. pag. 422. col. 1. & 2.

Vt sciat an hodie conditio inde
biti competat præsens status infirmi ne
cessario debet tom. 1. pag. 422. col. 1.

Bonitas fumentis indebiti soluti nō
est attendenda tempore solutionis sed
tempore consumptionis si consumptum
aut conditionis si non consumptum
tom. 1. pag. 438. col. 1.

Dato ob rem futuram ea posita nō
secuta si non conditionis impleda
causa datur, an stricto iure, an vius ex
bono & æquo conditio competat
tom. 1. pag. 437. col. 1. & 2.

Domino furti cū impetit conditio
futuri, vindictario & ad exhiben
dum, adversus quem libet possessorem
tom. 1. pag. in. 457. col. 1. & 2. & pag. 458.
col. 1. & 2.

Conditionis & vindictio sunt con
tradictoria tom. 1. pag. 457. col. 1.

An conditio futuri sit quodam
modo penalis tom. 1. pa. 455. col. 1. &
2. & pag. 499. col. 1.

Introducta est conditio futuri in
odium furis sed non in penam tom. 1.
pag. 485. col. 1.

Procuratori mandans creditor vt
maior pecuniam quantitas solvarur
conditione indebiti conveniunt ipse
non procurator tom. 1. pag. in. 424. col.
1. & 2.

An debitori competat conditio inde
biti propter solutionem alij quam
vero creditoris factam tom. 1. pag. 362.
col. 1. & 2. & pag. seq.

Ex argento sub egypto pecula facta
condici possunt conditione futuri 1. 1.
pag. 493. col. 1. & 2. etiam cum relatura
sumptus furis facta ibid. & pag. 494.
col. 1. & 2. & ratio pag. 494. col. 1.

Quisquis id solvit quod in omnem
eventum debetur est nunquam po
test condicere tom. 1. pag. 428. col. 1.

Conditionis triticiaria ideo generalis
appellatur quod ad res omnes compe
tat præterquam ad pecuniam numerata
& ad factum tom. 1. pag. 509. col. 1.

Conditionum alia sunt repetitio
nes, alia petitiones contra Accursum
tom. 1. pag. 290. col. 1.

Datum ob transactionem condem
natione postea secuta potest Condici
tom. 1. pag. 367. col. 1. secus condemna
tione non secuta ibid.

Fideiussori suo nomine lezarum
indebitum pro herede solvitur com
petit Condicio, non autem heredi
tom. 1. pa. 402. col. 1. & 2.

Condicio species quædam cui
tionis est quæ tollit intellectum fa
ctæ solutionis tom. 1. pag. in. 440.
col. 1.

Habitatione indubitata, necum
habitar omis Conducitur tom. 1. pag.
439. col. 1.

Diffinita inter Condictionem inde
biti & conditionem sine causa to.
1. pag. 449. col. 1.

In contractu facio vt des nunquam
petitur Condicio, quia facta nunquam
cond. cōtur tom. 1. pag. 353. col. 1.

Fideiussor mittitur pecuniam prov
per fundum hereditarium consequen
dum datam condicere potest si heres
hereditatem tanquam sibi suspectam
coactus adierit secus si extraneus pe
cuniam dederit tom. 1. pag. 394. c. 1.

An requiritur præsentia rei subre
ptæ in notatione delegationis vel obla
tione, ad tollendam Conditionem,
futuram tom. 1. pag. 501. col. 1. & 2. & p.
502. col. 1. & 2.

Legatario rei futuræ non datur
Condicio futuri sed tantum vindica
tio tom. 1. pag. 499. col. 1. & 2.

Potior est causa Conditionis quam
vindicationis tom. 1. pag. 354. col. 1. & 2.

Condicio nihil nisi quædam cui
tionis est tom. 1. pag. 354. col. 1.

Falsus procurator solutionem scient
er accipiens Conditione futuri te
netur tom. 1. pag. 301. col. 1.

Condicio indebiti nunquam locu
habere potest nisi probato errore facti
tom. 1. pag. 701. col. 1.

Condicio quæ nascitur ex imple
mento non secuto commodior est,
quam ea quæ ex penitentia sola to.
1. pag. 466. col. 1.

In conditio nemine venit quod
datum fuit sit in specie, tantumdem
vero sit in quantitate tom. 1. pag. 266.
col. 1. & 2. & præterea veniat ibid.

In permutatione etiam datur locus
Conditionis si is qui rem alienam ac
cepit eam tradere nolit tom. 1. pag.
364. col. 1.

Indebita re preciosiore facta ratio
sumptuum habenda est in Cond. tione
tom. 1. pag. 305. col. 1.

Cur introducta sit Cond. ex c. 1. si
quis condictionis 25. C. de locat. tom.
2. pag. 410. col. 1.

Ex contractu nominato nullo casu
Condicio dari potest nisi integra sine
omnia tom. 1. pag. 279. col. 1. nec mag
is ex penitentia quam quasi causa
non secuta ibid.

Æris competit indebitæ promissio
nis Condicio, atque in debitoris so
lutionis tom. 1. pag. 345. col. 1.

An detur Condicio ex lege tom. 1.
pag. 50. col. 1. & 2. & pag. seq.

Condicio ex lege tunc locū habet,
cum per legem civilis obligat o aliqua
immediate inducitur, nec lege expri
mitur aliud nomen actionis et. 1. pa. 50. c. 2.

Quænam sint Conditiones ex lege
tom. 1. pa. 50. col. 1.

Omnis conditiones ex lege sunt
conditiones vere, quia in intenden
dus adversarium dare nobis oportere
tom. 1. pag. 10. col. 1.

Sponsus bus contractus non est lo
cus Conditioni dari solute, ut alic
uius rei datur, ex capite pro intentatis sed
tantum ex capite causæ non secuta
tom. 1. pag. 293. col. 1.

Qui solvitur omnem indebiti accepit
si bar non solvendo datur Condicio
indebiti solvitur adversus cui pecunia
proficit tom. 1. pag. 413. col. 1. non de
iure sed de æquitate ibid.

Condit et non potest in casum
nuptiarum solutionem accipientis ad
quem solutio pervenit ex causis on
gula nec

ius nec de rigore iuris nec de iuramento
tom. 1. pag. 413. col. 1.

Indebitum ea mente datur ut res
petere possit, repertum non potest
tom. 1. pag. 414. col. 1. & 2.

Conditio indebiti auxilium iuris
est exquirere inductum ut per imperi-
um lapsus & errantibus non ut stultis
hominibus succurratur tom. 1. pag.
414. col. 1.

Effectus obligationis condiciendae
non est alius quam ut liberatio sequatur
tom. 1. pag. 451. col. 1.

Condictio obligationem, & condictio
liberationem sunt contradictoriae tom.
1. pag. 451. col. 1.

Omnis conditio non est aut certi
aut incerti tom. 1. pag. 451. col. 1.

Cur tunc conditio sit conditio
sine causa & indebiti, & quo iure tom.
1. pag. 441. col. 1. & 2.

Conditio indebiti non habet locum
nisi cum aliquid datum est ob causam
præteritam, & cumque sit natura
obligationis tom. 1. pag. 441. col. 1.

Conditio triticaria locum habere
nunquam potest si res debita fuit solu-
tione certo die tom. 1. pag. 413. col. 2.

Legata res futuri ad heredem testa-
toris condici non potest tom. 1. pag. 459.
col. 1.

Tutus exceptio perpetua sed odio-
sa non habet conditionem tom.
1. pag. 485. col. 1.

Conditio indebiti latius patet
condicio ob causam tom. 1. pagin.
485. col. 1.

Conditio causa dati nunquam
concurrere potest cum condicione
indebiti tom. 1. pag. 485. col. 1.

Tutori creditorum pupilli plus quam
debitum fuit pupillo in tutela
iudicio non imputatur, condicere non
pupillus potest tom. 1. pag. 443. col. 1. &
2. & 443. col. 1. & 2.

Duobus eadem quantitate solven-
tibus debitum conditio semper ci-
denda est qui posterior soluit tom. 1.
pag. 426. col. 1.

Differentia inter conditionem certi
ex mutuo & conditionem certi ex
stipulatione tom. 1. pag. 456. col. 1.

Conditio dari non competit ex
mora ut servus manumittatur tom.
1. pag. 251. col. 1. sed ex cessatione & pag.
251. col. 1. & 2.

Nulla conditio est prætoris aut ar-
bitraria tom. 1. pag. 478. col. 1.

Conditio indebiti nascitur ex qua-
si contractus proinde ex aliquo ne-
gocio gesto, & quasi ex mutuo licet
extra id quod agitur tom. 1. pag. 391. col. 1.

Quod condicio implenda causa
datur si acquisitio non sequatur
condici potest tom. 1. pag. 436. col. 2. quan-
tus per dantem fletur.

Conditio iuris gentium datur ad-
versus omnes qui ex iniusta causa
quid possident tom. 1. pag. 12. col. 1. in pr.

Omnis conditio, excepta futuri
excludit vindicationem tom. 1. pag.
12. col. 1.

Conditio sine causa cum omnibus
aliis conditionibus potest concurrere
tom. 1. pag. 446. col. 1. & 2.

Conditio sine causa etiam ex con-
tractibus innoxianis datur quoribus
non concurrunt cum condicione ob
causam dati causa non secuta tom. 1.
pag. 446. col. 1.

Indebitum soluto vel promisso, po-
test esse locus conditioni indebiti vel
sine causa, & differentia conditionum
quæ dantur ob solutum & quæ dantur

ob promissum tom. 1. pag. 446. col. 1. &
pag. 447. col. 1. & 2.

An conditio competat & ad quid
domino servum intra tempus manu-
mittendum danti si eum peremerit,
antequam manumitteretur servus sed
post peremerit & certiorationem
fuerit manumissus? tom. 1. pag. 370.
col. 1. & 2. & 371. col. 1. & 2. & 271.

Rei subtrahæ sub condicione lega-
te per vindicationem aut præcep-
tionem pendente condicione heredi nõ
legatario condicio competit tom. 1.
pag. 494. col. 1. & 2.

Conditio indebiti datur debitori
delegato aduersus delegantem ob solu-
tum delegantis nomine plusquam
ab ipso deberetur tom. 1. pag. 424. col. 1.

Si debitor debitoris a creditore fu-
delegatus plus debito soluerit procura-
tori eidemque creditoris & ex ea causa frustra egerit condicione
indebiti cum procuratore indebiti po-
test contra delegantem agere tom. 1.
pag. 414. col. 1.

Qui sine causa promissum non tan-
tum exceptione perpetua iuuatur, sed
etiam condicione incerti sine causa
tom. 1. pag. 450. col. 1. & 2. & pag. 451. col. 1. idem
si cum falsa tom. 1. pag. 451. col. 1.

An debitum peculiare filiofamilias
solutum qui peculium amiserat con-
dici possit, aut pariter liberationem
tom. 1. pag. 375. col. 1. & 2.

Indebiti frumenti consumpti præ-
cium non aliud frumentum venit in
conditionem indebiti tom. 1. pag. 438. col. 1. & 2.

Non potest condici naturaliter de-
bitum quod potest compensari tom. 1.
pag. 389. col. 1.

Conditio furtiva nullo modo pæ-
net nomine ad futurum puniendum
concepta est tom. 1. pag. 477. col. 1.

Furtiva conditio vindicationis non
similima falem proxima est tom.
1. pag. 497. col. 1.

In re futuri conditio ipsorum cor-
porum competit siue extent siue pæ-
netur tom. 1. pag. 470. col. 1. & 2.

An conditio furtiva teneatur he-
res in solidum etiam de eo quod cum
non peruenit late tom. 1. pag. 472. &
seque.

Differentia inter eum qui sciens in-
debitum soluit eo pacto expresso ut
reperat, & eum qui sic soluit legatum
ut si apparuerit indebitum vel falsitatem
emerit reddatur tom. 1. pag. 414. col. 1.

Alienatio possessionis sufficit ut co-
nditioni indebiti locus esse possit tom.
1. pag. 414. col. 1.

Duo necessario requiruntur ad dan-
dam alicui conditionem ut eius rei
quæ condicere vult dominum aut
habuerit & postea amiserit tom. 1. pag.
419. col. 1.

Datum ob matrimonium non secu-
tum quod iuris gentium incertum es-
set sine causa datum est, ideoque sine
causa condicione repertum potest tom. 1.
pag. 456. col. 1. & 2.

In re futuri soli domino conditio
competit tom. 1. pag. 457. col. 1. & 2.

Non potest eadem conditio simul
esse certi & incerti tom. 1. pag. 460. col. 1.

Omnes conditiones sunt illi iuri-
bus tom. 1. pag. 460. col. 1.

Ex his omnibus causis quæ iure non
valuerunt, vel non habuerunt effectum
secura per errorem solutione locus est
condicioni quoribus dominum trans-
latum est in accipientem tom. 1. pag.
416. col. 1. & 2.

Legata pure non autem sub condi-
Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

cione res futuri per damnationem aut
siue modum condici ad heredem tes-
tatoris potest fecus legata per vindica-
tionem aut perceptionem tom. 1. pag. 489. col. 2.

Tutori indebitum solvendo condi-
tionem acquirit pupillo non fuit tom. 1.
pag. 424. col. 1. & 2. & pag. 423. col. 1. & 2.

Qui rem auxilium sua culpa non so-
lo soluit domino eam postea r. p. c. t. c. t.
an precium solum condicere aut rem
ipsam vindicare possit tom. 1. pagin. 449.
col. 2. & pag. 450. col. 1. & 2.

Conditio ex mutuo non in aliis re-
bus potest consistere quam quæ in nu-
mero pondere & mensura consistunt,
conditio vero indebiti etiam in spe-
ciebus tom. 1. pag. 343. col. 1.

Furiosi & infantes cum heredes ne-
cessarii existerent patris condicione
furtiva teneatur, quamvis cum eis agi
non possit tom. 1. pag. 459. col. 1. & 2.

An & quomodo incerti conditio
furtiva dari possit tom. 1. pag. 492. col. 1.
& 2. & pag. 493. col. 1. & 2.

Conditio furtiva duplex una quæ
datur ad rem altera ad interesse tom. 1.
pag. 492. col. 1. & 2.

Emancipatus bonorum possessione
repudians habet conditionem bono-
rum collatorum tanquam causa non
secuta tom. 1. pag. 259. col. 1. & 2. & 260. col. 1. & 2.

Solutio indebitæ pecunie facta
falso procuratori quantum conditio &
cetera quem datur & tom. 1. pag. 300. col. 1. & 301.
quantum vero & contra quem ex solu-
tione debet pecunia tom. 1. pag. 302. col. 1.

Conditio furtiva non datur auctori
qui tempore conditionis dominus
non est tom. 1. pag. 488. col. 1. & 2.

In contradictibus innoxianis res in-
tegra non datur conditionis locus tom. 1.
pag. 266. col. 1.

Rei communis conditio nem furti-
væ habet prout auctori iudicio non
prouocans communem diuidendo tom.
1. pag. 491. col. 1. & pag. seq. col. 1. & 2.

Quod ex falsa causa solum est re-
peteri potest (tanquam ex causa nul-
la) condicione indebiti tom.
1. pag. 364. col. 1.

Sicuri potest alius solvere alius re-
peteri, ita potest alius solui alius re-
peteri tom. 1. pag. 347. col. 1. & 2.

Vfusfructus siue formalis, siue causa-
li indebiti soluitur ab herede usufru-
ctuarij potest codici tom. 1. pag. 347. col. 1. & 2.

Ceteri condicione incerti & incerti neq;
soluti neq; id quod interest peti potest
tom. 1. pag. 17. col. 1. & pag. 18. col. 1.

Ceteri conditio specialis famosa nul-
la est tom. 1. pag. 17. col. 1.

Omnes conditiones certi perueniunt
sunt tom. 1. pag. 17. in fi. & 18.

Conditio certi ex aliqua extra causa
cõpetens quæ per incertum crescit
non datur in duplum tom. 1. pag. 18. col. 1.

Conditio indebiti comparatur co-
ndicioni ex mutuo & mutuum indebi-
ti tom. 1. pag. 331. col. 1.

Conditio sine causa non compara-
tur mutuo quomodo conditio inde-
biti tom. 1. pag. 439. col. 1.

Conditio triticaria generaliter & la-
tius patet quam conditio furtiva tom. 1.
pag. 508. col. 1. & 2. & ad res immobiles
etiam datur tom. 1. pag. 508. col. 1.

Conditio triticaria datur soli domi-
no de fundo deieto, & contra solum
innoxianum tom. 1. pag. 508. col. 1.

Conditio triticaria datur non do-
minio de fundo deieto pro possessione
tantum sed nõ pro dominio tom. 1. pag. 508. col. 1.

In conditionibus omnibus de iure

C

I N D E X.

ac dominio quæritur non de possessione tom. i. pag. 304. col. 2.

Debita parte fundi si totius æstimatione solvatur, conditio patris æstimationis indebiti competet debitori, tom. i. pag. 374. col. 1. & 2.

Venditor ab emprore in testamento nexu vediti liberatus rem polleat traditam condicere potest tom. i. pag. 375. col. 1. & 2.

Tutus exceptioe patris de non petendo fideiussor debitorum per errorem solvum repetere potest tom. i. pag. 386. col. 1. & 2.

Cut in condicione ex pœnitentia competente necessaria sit certioratio pœnitentia? tom. i. pag. 273. col. 1.

Conditio indebitum.

Conditio indebiti neque iure actionis neque officio iudicis persequitur quanti actoris interest sed tantum quæto locupletior factus est, ut lucrum ei omne excipiat, non etiam vi actoris plenissima indemnitas præstetur tom. i. pag. 439. col. 1.

Etiâ post acceptum inter fratres iudicium familiaris excusandæ potest tractari inter eos de condicione indebiti quomodo tractaretur inter extraneos si quid forte alteri ab altero indebitè solum præstaretur tom. i. pag. 398. col. 1.

Conditio habitatio.

Habitatio à nullo habita, sed quis simpliciter in domo alicuius habitaverit, condicione tenetur non indebiti, sed sine causa tom. i. pag. 439. col. 1. & ad quid ibid.

Conditio certum.

Conditio certi ex numeratione nulla nasci potest extra id quod numeratum est tom. i. pag. 81. col. 2.

Conditio incertum.

Conditio indebiti etiam est incerti tom. i. pag. 363. col. 2.

Conditio furtum.

Rei mobilis vi abreptæ, non minus quàm furto, subtrahæ conditio triticaria dari potest tom. i. pag. 507. col. 1. & 2.

Si servus furtum commiserit condicendum est domino in id quod ad eum pervenerit, in residuum autem noxæ servum dominus dedere potest tom. i. pag. 464. col. 1. & 2.

Differentia inter condicionem furti & condicionem furtivum tom. i. pag. 692. col. 1. & 2.

Conditio furtiva quamvis inter rei persecutoria sit, nullo modo autem pœnalis nascitur ex delicto & ex furto ipso sed ad rem ipsam non ad pœnam persequendam tom. i. pag. 735. col. 1. & pag. 735. col. 2. & 2.

Depositarius vel commodatarius rem depositam vel commodatam invito domino contestando eam citra culpam aut dolum percutere liberatur ab actione depositi vel commodati, sed non à condicione furtiva tom. i. pag. 499. & pag. 500. col. 1. & 2.

Non omnis conditio quæ contra furem datur quamvis ex causa furti furtiva est, quæ semper certi est conditio sed aliquando datur etiam conditio incerti non ad rem ipsam furtivam, sed ad id quod interest eius qui furtum passus fuit tom. i. pag. 692. col. 1.

Conditio incerti furtiva nulla est,

tom. i. pag. 692. col. 1.

Conditio furtiva per alienationem subsecutam extinguitur, secus actio furti tom. i. pag. 489. col. 2.

Conditio furtiva tolli non potest, nisi per oblationem aut novationem tom. i. pag. 385. col. 2.

Conditio aquitas.

Conditiones omnes licet stricti iuris sint, naturalem tamen æquitatem & ab æquitate originem sumplisse videntur tom. i. pag. 255. col. 1.

Conditio exhibere.

Qui condicione aliqua tenetur excepta furtiva non potest ad exhibendum actione teneri tom. i. pag. 304. & 305.

Conditio donatio.

Cut ex donatione facta sub modo & certa lege detur conditio ob rem dari re non secuta si donatarius non impleat quod promissit, quantum ex hac causa etiam præscriptis verbis actio competat? tom. i. pag. 307. col. 2. & 308.

Conditio condicio.

Rei furtivæ sub condicione legata si ante edicionis eventum earum heres condicere velit ad quid reus debeat condemnari? tom. i. pag. 495. col. 2. & pag. 496. col. 1. & 2.

Conditio revocatio.

Revocationis nomine conditio non vindictio significatur tom. i. pag. 339. col. 1.

Conditio actio.

Nulla conditio triticaria potest esse bonæ fidei, nullaque actio stricti iuris nasci ex contractu bonæ fidei tom. i. pag. 509. col. 2.

Conditio legiima.

Quærela in officio testamenti licet quinquennio præscribatur, conditio tamen ad supplementum legitimæ non nisi triginta annis finitur tom. i. pag. 504. col. 2.

Conditio impensa.

Soluta dote sine impensarum necessarium deductione, tota dos non condicitur, sed ea tantum quantitas quæ pro impensis necessariis compensari potuit tom. i. pag. 410. col. 2.

Conditio exceptio.

Qui perpetua exceptioe tueri se poterat sciens solum debitum repetere potest secus qui exceptioe temporali tom. i. pag. 368. in fine. & 369. col. 1. & 2.

Dominus rei subtrahæ condicens partem rei deinde totius precium, offerente fure totius pretium detracto precio partis exceptioe doli mali sumi movetur ro. i. pag. 498. col. 2.

Vis subreptis & multum & vinacia condici possunt tom. i. pag. 498. col. 1. & 2.

Conditio repetitio.

Libertus solummodo patrono pecuniâ pro operis officialibus quas se debere putabat condicere non potest tom. i. pag. 378. col. 1. & pag. 379. col. 1.

Conditio liberatio.

Liberatio ad tempus in testamento relicta condicionem nullam parere potest tom. i. pag. 375. col. 1.

Res per triticiam petita, potest sol-

vi vltimo instanti ante condemnationem eiusque solutione parere debitorum liberationem tom. i. pag. 509. col. 2.

Conditio solutio.

Datione fundi in solum, aut alienius speciei pro maiore quantitate quæ debetur, competit debitoris conditio totius fundi, salva manente obligatione, secus datione quantitatis r. r. p. 373. col. 1. & 2.

Duabus rebus alternativè positis in obligatione, solutione facta vnius, & pars alterius, utraq; solutio non est in obligatione conditio is, sed tantum solutio partis tom. i. pag. 381. col. 1. & pag. 382. col. 1. & 2.

Qui pœdoni vesturas navium & pensionum insularum solvit quas non ille, sed dominus locaverat, condicere potest, quia non est liberatus tom. i. pag. 420. col. 1.

Conditio venditio.

Conditio ad rescindendam venditionem licet proponatur per viam restitutionis in integrum ad trigessimum usque annum durat tom. i. pag. 504. c. 2.

Conditio ex lege cum aliis quoque actionibus & condicionibus potest concurrere tom. i. pag. 504. col. 2.

Conditio triticaria cut sic dicta tom. i. pag. 505. col. 1. & 2.

Conditio certi sic dicta quod per eam nihil inquam nisi numerata pecunia petatur quæ semper certa est tom. i. pag. 505. col. 1.

Conditio electio.

Duabus rebus in obligatione alternativè positis simul solutio, si post mortem creditoris vnius restituendæ, vna perierit, electio est debitoris vel superfluum condicere, vel precium peremptæ repetere tom. i. pag. 388. col. 1. & 2.

Conditio fructus.

In condicionem per quam quis repetat quod suum fuit, fructus veniunt etiam ante litem contestatam aut moram secus in eam per quam petat quod suum non fuit tom. i. pag. 290. col. 2. & 291.

Conditio pœna.

Differentia solutionis factæ ex falsa causa actionis merè ab initio pœnalis & eius quæ ex falsa causa actionis quæ ex post facto fiat & per inficionem crescat, ad hoc ut indebiti conditio contingat tom. i. pag. 368. col. 1.

Conditio fides.

Conditiones aduentitiae, id est non ex ipso contractu descendentes sed ex facto aliquo extrinseco quod contra bonam fidem superuenierit, isdem bonæ fidei iudiciis insunt tom. i. pag. 325. col. 1.

Conditio dos.

Quo casu pater dotis condicionem acquirere filix possit? tom. i. pag. 284. col. 1. & 2.

Conditio gentis.

Qui hominem generaliter promissit Stichum solum quem se debere putabat condicere potest tom. i. pag. 390. col. 1. & 2.

Conditio.

INDEX.

Conditio pignori.

Creditori pignoratitio si pignus rei alienæ esse ferat soluta pecunia condici potest, si cuius figuraverit eo i. pag. 395. col. 1, & 2

Conditio loci.

Nulla conditio loci adiectionem admittit nisi solutionis causa ideoque per adiectionem loci non fit arbitratia tom. 1. pag. 516. col. 1

Conditio mandatum.

Data pecunia ut secutus teneatur & manumittatur, post penitentiam dantis non est locus condictioni contra Tribonianum & interpretes, sed actioni mandati nec ante nec post emptio- nem tom. 1. pag. 273. & 274. & 275

Conditio pupillæ.

Solutio facta à pupillo sine tutoris autoritate debita, vel ciuitis vel naturalis prodest non solum ad conditionem acquirendam sed etiam si malit ad liberationem tom. 1. pag. 385. col. 2

Conditio interesse.

In conditione futuri venit omne quod interest agentis, non tantum ratione damni emergentis, sed etiam lucri cessantis tom. 1. pag. 463. col. 1
In conditione ferui ex causa futuri ad venit in conditionem quod interest agentis, eoque mortuo precium eius quod interest cum precio ferui tom. 1. pag. 459. in fin. & pagin. 460. col. 1, & 2

Conditio tractatus.

In contractibus stricti iuris in quibus dolus non potest vindicari nisi per oppositam doli exceptionem, itemque in arbitraris conditiones aduentitiae non insunt tom. 1. pagin. 323. col. 1

Conditio affirmatio.

Cur petitorio peritricarius homine debito affirmatio ipsius deducatur in condemnationem tom. 1. pag. 508. col. 1. & 2, 509. col. 1, & 2

Conducere.

Qui nauem conducit pro numero impostarum rerum pro eo numero tantum conductionis precium debet, qui vero nauem cum auersione id est in vniuerso secus tom. 2. pagin. 40. col. 1, & 2

Conducere precarium.

Rem propriam neque precario accipere, neque conducere quisquam potest sed eius duntaxat possessionem tom. 1. pag. 696. col. 1

Conducere.

Conductor licet vere non possideat quia non animo domini, sed alieno nomine possidet, in possessione tamen est tom. 1. pag. 645. col. 2

An pro ea duntaxat pensione quam conductor debet locator obligata sine creditori & locator locatoris inuectæ & illata conductoris, an verò pro tota pensione, quam ipse locator secundus debet tom. 1. pag. 670. col. 1

Conferre.

Eriam pro auissis meritis domini conferre & contribuere debent pro portione, imputandi, videlicet & minus percipiendo tom. 2. pag. 28. in fin.

Confessio.

Confessio in iure facta non aliter valere nec rata esse potest, quam si ius & naturam recipiat tom. 1. pag. 170. col. 1

Confessio aut probatio incertæ quantitatis non valet tom. 1. pag. 135. col. 1

Non est in potestate actoris eripere reo commodum suæ confessionis, & beneficium quod habet non ab a- ctore sed à statuto tom. 1. pag. 168. col. 2

Non est prohibendus reus bonam fidem agnoscere ac probè tandem confiteri quod improbè antea nega- uerat tom. 1. pag. 168. in fin. dummodo nulla ex rei penitentia captio sit a- ctoris tom. 1. pag. 169. in prin.

Confessio depositi aut in rem versæ, probat depositum aut in rem versum quod tamen non nuda voluntate aut confessione, sed re tantum fit tom. 1. pag. 188. col. 2

Iudice post primam, rei actione legis Aquiliæ conuerti aut alia, negationem, admitte re eius confessionem postea secutam non potest actor probare maleficium per icelles ut eripiat rei beneficium quod ex statuto a- liquam ob suam confessionem esset habiturus tom. 1. pag. 168. col. 2

Non est audiendus reus qui ad grauiorem condemnationem euitandam vel etiam expensarum litis vult confiteri actoris intentionem quam actoris periculis aut aliter plenissime probasset tom. 1. pag. 168. col. 1

Pecuniæ solutæ confessio facta spe futuri numerationis obligationem non perimit tom. 1. pag. 63. col. 1

Confessio iudicialis à pupillo sine tutoris facta ei non nocet tom. 1. pag. 143. col. 1

Confessio iusiurandum.

Dorem & depositum sola numeratio & traditio, non autem confessio facit vel iusiurandum vtrumque tamen per confessionem & iusiurandum probatur factum tom. 1. pag. 124. col. 1

Confessus.

Qui in iure confessus est se rem debere quæ iam tam perierat non aliter condemnandus, est tanquam ex sua confessione obligatus, quam si ea res post moram confitenti perierit tom. 1. pag. 170. col. 1, & 2

Confessus in iure pro iudicato est qui sua quodammodo sententia dam- natur tom. 1. pag. 152. col. 2

Iudicati tempus quod ex indulgentia condemnatis indulgetur, porrigitur etiam ad eos qui in iure sunt confessi tom. 1. pag. 152. col. 2

Confessus iurans.

Confessus in iure habetur pro con- demnato, & iurans habetur pro con- fesso in iure tom. 1. pag. 125. col. 2

Confusio.

Confusio quæ per actionem heredi- tatis contingit non impedit deductio- nem & retentionem tom. 2. pag. 169. c. 1

Confusio rotam obligationem ex- tinguit, nec tantum confusionis iure, sed etiam solutionis potestate tom. 1. pag. 393. col. 2

Per dominij acquisitionem contin- git confusio tom. 2. pag. 101. col. 2

Coniunctio.

In coniunctio- nibus ordo nullus est Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

tom. 1. pag. 489. col. 2

Coniuncta pro disunctis & vicissim disuncta pro coniunctis sepe accipi- tur tom. 1. pag. 510. col. 1

Coniunctio ordo.

In coniunctionibus, id est in iis quæ inter se coniuncta sunt nullus est or- do, nec quicquam refert verum eorum prius dicatur aut scribatur tom. 2. pag. 137. col. 1

Consensus.

Nihil consensui tam contrarium est quam error & dolus aut vis & metus qui nunquam est sine dolo tom. 1. pag. 189. col. 1

In omnibus contractibus consensus est indiuiduus tom. 1. pag. 104. col. 1

Filius etiam emancipatus scribens pro patre contractum obligatorium rei suæ obligationi consentire vide- tur & quomodo tom. 1. pag. 718. col. 1, & 2

Naturalis obligatio etiam sine con- sensu potest contrahi tom. 1. pag. 326. col. 1

Quomodo probetur eum ad quem epistula missa est ei consensusse tom. 1. pag. 583. col. 1

Consensus error.

Error facti consensum impedit tom. 1. pag. 553. col. 1

Consequentia.

Multa per consequentias toleran- tur, quia sunt ex quodam iuris ordine quæ fieri principaliter non possent tom. 2. pag. 144. col. 1

Non solent attendi quæ sunt per consequentiam tom. 1. pag. 654. col. 1

In conuentio- nibus omnibus inspi- ciendum est quid principaliter actum sit, non quid per consequentiam eue- nire possit tom. 1. pag. 659. col. 1

Consequentiarum regulariter non at- tenduntur tom. 2. pag. 113. col. 1

Conservatio.

Conservatio est perpetua quædam acquisitio tom. 1. pag. 723. col. 2

Conservatio rerum creaturarum quæ sit à Deo est continua & perpetua quæ- dam creatio tom. 1. pag. 723. col. 2

Consilium.

Consilium nunquam obligat si ca- reat fraude tom. 2. pag. 379. col. 1

Nemo potest consilium mutare in alterius iniuriam tom. 2. pag. 653. col. 1

Constituent.

Patre vel domino se soluturum con- stituit, quod fuit in peculio non minuitur obligatio licet minueretur peculium tom. 1. pag. 578. col. 1, & 2

In centum debitor ducenta constitu- tiens, in centum sufficitur constitu- tum tom. 1. pag. 553. col. 1, & 2

An Constituenti qui facti actoris intra constitutum tempus satisfaceret non potuit succurrari à prætoris per- exceptionem an per iustam edicti in- terpretationem tom. 1. pagin. 570. col. 2

Quomodo intelligendum sit per rem constituentem non sterisse quominus constituto satisfaceret ro. 1. pag. 570. col. 1, & 2

Quomodo intelligendum sit, per a- ctorem non sterisse quominus reus constituto satisfaceret tom. 1. pag. 571. col. 1, & 2, & seq.

Constituens si per aliorum non sit
tuo minus fecerit quod facere de-
buerat ex constituto, conveniri potest
de rigore iuris et iussu res promissa an-
te moram constituens perierit sol-
tento exceptione iunatur tom.1.pag.
568.col.1.& 2.& 569.col.1.& 2.

Cur ex duabus rebus alternatiue de-
bitum constituens vnam. soluendo alteram
non liberetur, constituens autem
stipulatori, adiecto soluendo liberetur
tom.1.pag.584.col.1.

Constituens pro alio habet benefi-
cium divisionis & discussionis tom.1.
pag.556.col.1.

Vbi nulla mora intervenit consti-
tuens in dando fideiussore, si inter-
rea fideiussor decesserit constituens
non tenetur tom.1.pag.566.col.1.

Qui constituit se solviturum quod al-
ius debet tanquam ipse debet non
tenetur tom.1.pag.589.col.1.& 2.

Constituens se solviturum satisfaci-
endo constituto non satisfacit tom.1.
pag.580.col.1.& 2. nisi creditore volente
col.2.

Constituens mora.

Quomodo & quibus casibus mora
constituens purgari possit tom.1.pag.
569.col.1.& 2.

Quid agendum sit a creditore si ad-
diem in quem constituens solvitur de-
buerat neque creditor ipse neque
constituens adfuerit tom.1.pag.573.col.1.

Constituere.

Etiā mulieres constituere dum ne
pro alio intercedant t.1.p.547.col.1.& 2.
Nihil refert an pro praesente quis
constituatur, an pro absente tom.1.pag.
586.col.1.& 2.

Quod iuratum est deberi constitui
potest tom.1.p.551.col.1.

Certo loco & tempore constituere
quis potest tom.1.p.567.col.1.& 2.

Ut valeat constitutum sufficit debi-
tum esse quod constituitur vel iure na-
turali vel pretorio licet peti non possit
tom.1.p.553.col.1.

Astori municipum ex privilegio
magis quam ex iuris ratione consti-
tuitur nomine municipum utilitatis
causa tom.1.pag.558.& 559.col.1.

Etiā accessoria debet possunt consti-
tuiti tom.1.pag.584.col.1.

Debitum sub conditione & pure &
certo die constitui potest tom.1.pag.
577.col.1.& 2.

Quomodo intelligendum sit omni-
bus iuribus debitam esse oportere pec-
uniam ut constitui possit t.1.p.550.col.1.

Debitum iure civili tantum non au-
tem naturali non potest constitui to.
1.p.550.col.1.

Adiecto stipulatoris nomine consti-
tuitur potest tom.1.pag.561.col.1. etiam
sine mandato ibid.

Servo constitui potest tom.1.p.
560.col.1.& 2.

Qui constituit se solviturum vnam
ex rebus alteram iure possit in obliga-
tione alteram soluendo non liberatur
tom.1.pag.584.col.1.& 2.

Si quis constituit mihi, se mihi aut
Sempronio solviturum, obligatur ex
constituto, secus si mihi constituit se
Sempronio solviturum to.1.pag.557.col.
1.& 2.& 558.col.1.& 2.

Procuratori constitui non potest ab
alio se domino solviturum secus se
solviturum ipsi procuratori tom.1. pag.
558.col.1.& 2.

Constituens per nuncium consti-

tuere potest, per procuratorem non
potest tom.1.pag.558.col.1.

Constituens esse procuratori solu-
tutum ita demum actio domino quod
tenetur quod procurator actionem cede-
re domino cogitur actione mandati
tom.1. pagin.558.col.1.

Debitum ex delicto etiam in consti-
tutum deduci potest tom.1.pag.588.
col.1.& 2.

Constitui potest non tantum ex
contractu quocunque sed etiam ex
quocunque causa, etiam si ex delicto
debeatur tom.1.pag.588.col.1.

Incerta quantitas potest constitui
dummodo causam habeat certam &
quod certam quodammodo admittat
executionem tom.1. pagin.565.
col.1.

Aliud pro alio volenti creditori
constitui potest tom.1.pagin.558.col.
1.& 2.

Etiā factum pro facto & factum
pro dato volenti creditori constitui
potest tom.1.pag.548.col.1.

Debitum ex quocunque causa, & ex
quocunque contractu, siue certi siue
incerti, constitui potest tom.1.pag.549.
col.1.& 2.

Debitum certo loco soluendum po-
test constitui alio loco soluendum
tom.1.p.553.col.1.

Quoties quis in legatione constituit
quod ante legationem debeatur
non cogitur ibi iudicium pati vbi
constituit tom.1.pag.555.col.1.

Qui constituit certam personam
pro se fideiussorem in dubio coniectu-
rum potest quod constituendo de
suo quoque facto promittere volue-
rit non de alieno tom.1.pag.565.col.1.
& 2.

Debita ab alio quam a constituente
pecunia constitui valide non potest,
si constituens a se debitam existima-
bat tom.1.pag.586.col.1. secus si sciebat
ab alio debitam ibid.

Debita pecunia constitui potest siue
a constituente sit debita siue non, sed
ab alio tom.1.pag.556.col.1.& 2.

Cur actiones ex delicto professen-
tes in constitutum possint deduci
tom.1. pag.588.col.1.

An dominus pro servo debito con-
stituere possit tom.1.pag.550.col.1.

Debitum naturaliter tantum etiam
potest constitui tom.1.pag.549.col.1.
& 2.

Res debita post moram perempta
constitui tamen potest tom.1.pag.582.
col.1.& 2.

Et fortasse & iuras debitas potest
quis per epistolam constituere se solu-
tutum tom.1.pag.586.col.1.& 2.

Nemo potest scriptura sua profiteri
penes se pecuniam alienam habere,
quin hoc ipso constituat se alterius
debitorem tom.1. pag.586.col.1.

Debitum in diem ultimorem etiam
in citiore constitui potest tom.
1.pag.554.col.1.& 2. & pag.555.col.1.& 2.

Filiusfamilias constituens & ipse re-
necur & patrem obligat de peculio
tom.1.pag.547.col.1.& 2. & 548.col.1.& 2.

Quisquis constituit nihil aliud con-
stituere quam se solviturum tom.1.p.
558.col.1.

Pupillus sine tutoris auctoritate co-
stituendo non obligat to.1.p.547.col.1.

Constitui quilibet res potest, quae in
commercium & in conventionem ca-
dat tom.1.pag.546.col.1.

Filij nomine constituere pater po-
test supra quantitatem peculij, secus

nomine proprio tom.1.pag.551.col.1.
sic & dominus pro servo, & ratio ibid.

Debitum de novo nondum appare-
re constitui potest si modo iam contractum
sit tom.1.pag.557.col.1.& 563.col.1.& 2.

Debitum etiam futurum constitui
potest tom.1.pag.557.col.1.

Constituere praesentes & absentes
possunt tom.1.pag.566.
col.1.& 2.

Inuito debitor etiam quis potest
constituere tom.1.pag.587.col.1.

Adiecto solutionis causa, constitui
suo nomine non potest tom.1.pag.
561.col.1.& 2.

Cur alienum debitum constitui pos-
sit tom.1.pag.556.col.1.

Debitum certum constitui potest,
licet incertum sit quantum sit tom.
1.pag.588.col.1.

Constituere iniuria.

An actio iniuriarum in constitutum
deduci possit ante condemnationem
tom.1.pag.588.col.1.& 2.

Constituere obligatio.

Constituens aliam personam pro se
fideiussorem, eam obligat ex consti-
tuto si velit fideiuberet, sed si noluit ob-
ligatur ipse constituens tom.1.pag.
565.col.1.& 2. & 566.col.1.& 2.

Constituere novatio.

Si quis mihi constituit quod mihi
debeatur facere non potest, vt mihi de-
beri incipiat non tibi, si te inuito fiat,
secus si te constanciente tom.1.pag.
556.col.1.

Constituere pignus.

Pignus constitui potest siue quis pro
suo, siue pro alieno debito pignus se
datum constituitur, idque propter ve-
tilitatem commerciorum, tom.1.p.565.
col.1.& 2.

Constituere solutio.

Qui constituit se pro alio solutu-
rum tenetur, licet alius ille ei denun-
tiet, ne solvat tom.1.pagin.
587.col.1. An hoc tamen a Iuliano
sit correctum, ibid.

Constituere dos.

Potest maritus ex dote constituere
plus quam facere possit tom.1.
pag.551.col.1.& 2.

Constituere filiusfamilias.

Si filiusfamilias constituit non pa-
troni obligatur, nisi de peculio, ipse vero
in solidum obligatur, sicut ex quolibet
alio contractu tom.1.pag.
561.col.1.

Constitutor.

Eodem iure censentur constitutores
quo fideiussores, cum omnes sint in-
terfessores, nisi in iis de quibus aliter
iure tantum & expressum est to.1.p.
557.col.1.

Constitutor proximè accedit ad
fideiussorem tom.1.pag.546.col.1.

Constitutor fideiussor.

In quo conveniat, & in quo differat
constitutor à fideiussore tom.
1.pag.504.col.1.& 2.

Neque fideiussor fideiuberendo, ne-
que constitutor constituendo liberat
debitorem tom.1.pag.504.col.1.

Sufficit ad constitui validitatem,
vt ab

ve ab initio materiam suam fumpserit iudicio quod cum fuisset, totum vero ab edicto pratoris, ut actio quæ ex eo constituitur semel potuit competere, nunquam ex postfacto possit intercedere ob id solum quod ex aliquâ causa desierit esse debitum. tom. 1. pag. 578. col. 2.

Actio constituitur pecunie non pendet à priorè obligatione licet et accedat, quia accedit æque principaliter. tom. 1. pag. 579. col. 2.

Constitutum requirit materiâ prioris debiti tanquam conditionem sine qua constitutum fieri non potest, sed non prioris actionis neque debiti durationem, ut ipsa duret tanquam ab actione illa prior aut à debito dependens. tom. 1. pag. 579. col. 2.

Constitutio pecunie per claris actio tenet, licet actio de peculo non teneat. tom. 1. pag. 578. col. 1. & 2. & 579. col. 1. & 2.

In constitutum potest deduci extinctio seu pretium rei peremptæ post mortem. tom. 1. pag. 579. col. 1. & 2. mo etiam res ipsa perempta. ibid.

Constitutum eius pecunie quæ alij debetur quoniam ipsi constituti non liberat debitorem quantum suo priori creditori teneatur. tom. 1. pag. 576. col. 2.

Constitutum non habet vim novationis quomodo habet stipulatio si novandi animo interposita sit. to. 1. pag. 580. col. 2.

Non est necesse ut debitum sit quod constituitur, si modo propter debitum fiat constitutum. tom. 1. pag. 578. col. 2. & 579. col. 1. & 2. Constitutum non est nudum pactum quia minus pretij auctoritate munimur est. tom. 1. pag. 584. col. 1. si tamen nudo pacto & intra stipulationem. ibid.

Edictum de pecunia constitutalium habet si eo tempore promissor neque dederit, neque fecerit quod sedatum vel factum constituitur, & antea licet contestatam. tom. 1. pag. 569. col. 1. & 2.

In constituto stipulatio nulla interuenit. tom. 1. pag. 564. col. 2. decem tantum debentur decem & Stich in constitutus valet constitutum pro decem debito non autem pro Sticho qui fuit omnino indebitus. tom. 1. pag. 564. col. 1. & 2.

Debitum iure cuncti tantum quod iure pratoris totum tantum est non potest constitui. tom. 1. pag. 572. col. 1. & 2. & 573. col. 1. & 2. scilicet si constitutus sciebat indebitum.

Actio ex constituto nullo modo pœnalis, sed meræ rei persecutio. tom. 1. pag. 575. col. 1. & 2. & 576. col. 1. & 2.

Edictum constitutum confirmat prator quæ bonis fide facta sunt, non quæ dolo malo aut per errorem. tom. 1. pag. 589. col. 2.

Constitutum tam pretij quam alieni debiti valet, si scilicet constitutus alienum fecit, eo si tueretur tanquam alienum non tanquam suum. tom. 1. pag. 589. col. 2.

Quætor edicti sui de pecunia sit nullus. tom. 1. pag. 586. col. 1.

Cum queritur an constituto quis satisfecerit nihil aliud inspicendum est quam verum faciat id ipsum quod promissum non plus, vel minus, vel tantumdem. tom. 1. pag. 580. col. 2.

Omnis constituto præsumitur debitorum esse pecuniam quæ constituitur. tom. 1. pag. 586. col. 1.

Edictum de pecunia non valet si sit in re referente aduersus iuratum con-

stitutum sibi fuisse pecuniam. tom. 1. pag. 585. col. 1.

Constitutum valere non potest si aliquid debitum non præcedat saltem naturale. tom. 1. pag. 573. col. 2.

Constitutum factum ab eo qui sciebat se nullo iure debere quod constitutum neque valet iure constituti. neque iure donationis. tom. 1. pag. 573. col. 2.

Scienter solvens pecuniam constitutum non sciret non valere constitutum non repetit quasi donasse videatur non per constitutum sed per solutionem. tom. 1. pag. 573. col. 2.

Non alia constituta quam quæ consensu facta sunt prator tueretur. tom. 1. pag. 573. col. 2.

Per nuncium sicut per epistolam constitutum fieri potest per liberam personam quæ nudum ministerium præstat constitutum fieri potest. tom. 1. pag. 567. col. 1. & 2.

Per constitutum non minus quam per stipulationem aliumque contractum præstari fieri duo pluresve correi fide credendi sue debendi, si hoc factum sit vel singuli in solidum debeant, vel singuli in solidum debeatur. tom. 1. pag. 567. col. 1. & 2.

Quod certo tempore soluendum constitutum non magis ante diem peti potest, quam si ex stipulatione deberetur, totum enim medium tempus semper liberum promissori ad soluendum datum esse intelligitur. tom. 1. pag. 567. col. 2.

Debitum iure honorario constitui potest si modo non competat aduersus illud aliqua exceptio. tom. 1. pag. 580. col. 1.

Ex debito puro sub conditione constitutum non tenetur actio ut lis non directam. tom. 1. pag. 577. col. 1. & 2. & pag. 578. col. 1. & 2.

Edictum de constituta pecunia quodammodo subalternum est, dictio de pactis, quia nec constitutum fieri nisi per pactum. tom. 1. pag. 577. col. 2. in fi.

Ex constituto quod à tutore, curatore vel actore municipum in personam pupilli, furiosi vel adolescentis, vel in mancipis collarum data est pupillo, furioso, adolescenti & municipibus actio utilis non directam. tom. 1. pag. 559. col. 1. & 2.

Constitutum non habet vim petitionis sed solutionis. tom. 1. pag. 573. col. 1.

Constitutio facilius sunt quam stipulationes, cum neque solemnitatem verborum exigant neque presentiam eius cui constituitur, sed per epistolam & per nuncium fieri possunt. tom. 1. pag. 573. col. 2.

Verba edicti quæ de pecunia constituta loquuntur in rem sunt concepta, non in personam. tom. 1. pag. 576. col. 1.

Valeat constitutum quo quis tam ex die obligatus constituit eodem die se solutum. tom. 1. pag. 573. col. 2. & 574. col. 1.

Si procuratori præsentis constitutum fuerit, tam domino datur actio utilis constitutæ pecunie sine ulla cessione. tom. 1. pag. 578. col. 2.

Constitutum tutori pupilli vel curatoris furiosi non alij quâvis pupillo vel tutori etiam sine cessione constitutum esse intelligitur, secus constitutum procuratori, non enim alij quâvis ipsi procuratori constituitur, non domino. tom. 1. pag. 578. col. 1. & 2.

Constitutum sit nudo contentum in quibusvis verbis aut literis expresso nec

villam requirit numerationem. tom. 1. pag. 548. col. 1.

Omnis constitutum supponit aliquod debitum præcedens nec promittit constitutum quâvis suo nomine potest quoniam ei suo nomine debeatur. tom. 1. pag. 574. col. 1.

Differentia inter constitutum & stipulationem. tom. 1. pag. 577. col. 2.

Novatio nunquam fit per constitutum. tom. 1. pag. 577. col. 2.

Sufficit ad constitutum quod sit debitum, esse appareat, licet non appareat persona quæ debeat. tom. 1. pag. 573. col. 1. & 2.

Sufficit spem debiti subesse, ut constitutum quoque validas sperari possit. tom. 1. pag. 575. col. 2.

Constitutum fieri potest sine certa quantitate adiecta, siue nulla certa adiecta. tom. 1. pag. 564. col. 1. & 2., quia fit certa per relationem ad debitum quod constituitur. ibid.

Constitutum debiti ex delicto proficiscens prodest ad probandum quasi ex confessione delictum. tom. 1. pag. 588. col. 2.

Quodnam & quantum tempus videri debeat in esse constituto quod pure & sine die factum est. tom. 1. pag. 580. col. 1. & 2.

Actio ex constituto proficiscitur non ex eo quod pactum nudo factum sit, sed quod pro pecunia iam debita. tom. 1. pag. 546. col. 2.

Per litis contestationem seu petitionem, neque actio ex constituto, neque prior obligatio tollitur, sed tantum per solutionem. tom. 1. pag. 576. col. 1. & 2.

Constitutum hoc modo latet fieri aut à me aut à Titio. Constitutum tenet obligat pro sua parte tantum. tom. 1. pag. 577. col. 2.

Omnis constitutum est de soluendo. tom. 1. pag. 578. col. 1.

Ut valeat constitutum & teneat, sufficit debitum fuisse pecuniam eo tempore quo constituebatur, licet debita esse postea desierit. tom. 1. pag. 574. col. 1. & 2.

Valeat constitutum si quis id quod debebat constituitur se solutum ante id tempus quo non erat amplius debiturus. tom. 1. pag. 575. col. 2.

Vbi semel constituta est pecunia nihil refert an prior obligatio duret, an tempore extinguatur, cum actio ipsa constitutæ pecunie perpetua sit, quia meram rei persecutionem continet. tom. 1. pag. 575. col. 2.

Constitutum non fit nisi volenti. tom. 1. pag. 585. col. 2.

Edictum constituta custodit prator quæ ex consensu facta sunt. tom. 1. pag. 575. col. 2. & 576. col. 1.

An & cur actio pratoria ex pecunia constituta dretur. tom. 1. pag. 545. col. 1. & 2. & 546. col. 1. & 2.

Constitutum semper est referendum & restringendum ad pecuniam debitam. tom. 1. pag. 573. in fi.

Causa constituta non potest fieri indiuidua neque ex parte constitutæ, neque ex parte cui constituitur. tom. 1. pag. 564. col. 1., quoties scilicet constitutum summa ex parte tantum debita ibidem.

Constitutum inducitur est ex bona fide & æquitate. tom. 1. pag. 546. & 549. col. 2.

Constitutum in quo etiam iussu factus licet pratorum tantum contrarium stipulationes, tam tunc ipso iure non potest, sed per exceptionem, tam

INDEX.

men stipulationis legem potest immutare
tom. 1, pag. 562, col. 2

Constitutio ideo a pretore introdu-
ta sunt, quia graue est fidem fallere
tom. 1, pag. 567, col. 1

Per liberam personam alij acquiri
non potest obligatio constituitur, sicut
nec alia oueliber tom. 1, pag. 558, col. 1

Verba constituti referri debent ad eum
cui fit non ad alium tom. 1, pag. 558,
col. 2, nisi alius ille singulari ratione
potestatis vel legitimæ administra-
tionis ibid.

Inutilis stipulatio animo stipulandi
facta non potest valere iure constituit
tom. 1, pag. 548, col. 1 & 2

Sic acquiri constitutum debet vt va-
leat potius quam sit inutile tom. 1, pag.
565, col. 1

Non minus ex relato iurcurando
quoniam ex delato & ex delatione præsti-
to datur a pretore de constituto actio
tom. 1, pag. 585, col. 2

Non valet constitutum nisi quod
habet consensum eius qui constituit
& eius cui constituitur tom. 1, pag. 589,
col. 1

Constitutum per epistolam fieri po-
test etiam sine verbo constituendum, mo-
do de dicente & voluntate constituentis
appareat tom. 1, pag. 557, col. 2

Constitutum per æquipollentia verba
fieri potest tom. 1, pag. 557, col. 2

In constituto tempore tacite inest
tempus intra quod satisfieri oportet
secus in aliis obligationibus puris &
ratio tom. 1, pag. 579, col. 1 & 2 & 580

Constitutum non fit ab eo cui consti-
tuitur, sed ab eo qui constituit tom. 1,
pag. 588, col. 2

Constitutum vim habet solutionis
non quidem simpliciter, sed secundum
quid si modo debitum præcesserit to.
1, pag. 564, col. 2

Constitutum ab herede transmitti-
tur ad eum cui postea hereditas ex S.
C. Trebelliani restituta est tom. 1, pag.
580, & 581, col. 1

Actio constitutæ pecuniæ refertur
retorsum ad tempus constituti, id est
quo constitutum factum est tom. 1, p.
574, col. 1 & 2

Quod iurè debetur ex prima obli-
gatione peti interim potest pendente
constituti obligatione & conditione
tom. 1, pag. 578, col. 1

Constitutum a falso herede trans-
fertur ad eum ad quem hereditas perue-
nit tom. 1, pag. 581, col. 2, & 582, col. 1, & 2

Constitutum factum soli creditoribus
excludit adiectionem solutionis in stipula-
tione tom. 1, pag. 562, col. 1, etiam sine con-
sensu adiecti ibid.

Constitutum non fit sine verbo con-
stituendi saltem per æquipollens ex-
presso t. 1, pag. 557, col. 1

Cum patet vel dominus actione de
peculio obstricti constituerunt quo no-
mine non ad aliam quaeritatem tene-
re ex constituto quam que tum fuit
in peculio cum constituebatur, quia
nec aliud ab eis debitum videri potest
cum tempore constituti & promissionis
factæ inspicendum fit tom. 1, pag. 550
col. 2

Parer & dominus plus suo nomine
constituentes quam tum fuerit in pecu-
lio cum constituebatur, non tene-
rentur in id quod plus est tom. 1, pag. 550,
col. 2, si scilicet nomine proprio secus
si nomine filij & serui ibid.

Constitutum tenere non potest si
tempore constituti nihil debeatur to.
1, pag. 550, col. 2

Validitas constituti in suspensio esse
non potest neque ex alio quam ex præ-
sentis debiti vires accipere tom. 1, pag.
550, col. 2

Actio de constituta pecunia locū
facit non tam ipsa enuentione consti-
tutæ pecuniæ quam mora constituen-
tis tom. 1, pag. 579, col. 2, quod in aliis
obligat omnibus puris diuersum est ibi.

An actio constituto sit pœnalis to.
1, pag. 579, col. 2

Constitutum semper adhibetur ad
aliam obligationem confirmandam &
exequendam tom. 1, pag. 546, col. 2

Constitutum nunquam per stipula-
tionem fit, sed per pactum nudum
tom. 1, pag. 546, col. 2

Constitutum licet coherentia con-
tractus non sit munus, coherentia
tamen obligationis munus est tom.
1, pag. 546, col. 2

Constitutum semper est accessorium
ad aliam præcedentem obligationem
sive naturalem tantum, sive etiam ci-
uilem aut honorariam tom. 1, pag. 546,
col. 1 & 2

Constitutum nullum valet cui po-
test opponi aliqua exceptio æquarum
tom. 1, pag. 552, col. 2

Qui parit sibi aut Titio constitui,
acquiri sibi actionem & obligationem
ex constituto, non autem Titio tom. 1,
pag. 561, col. 1 & 2

Constitutum notissimum inducta sunt
ob eas pecunias que nondum peti pos-
sunt tom. 1, pag. 567, col. 1 & 2

Debitum conditionale putè velin-
diem constitutum valet, sed tamen eade-
m conditione suspenditur, vt non
prius teneatur quam conditio ex-
titerit, multoque minus conueniri possit
debitor tom. 1, pag. 555, col. 2

Etiam in epistola constitutum fieri
potest modo citata stipulationem tom.
1, pag. 583, col. 2

Exceptio temporalis debitori com-
petens non potest impedire constitu-
tum secus exceptio perpetua tom. 1,
pag. 554, col. 2

An valet constitutum si quis con-
stituit se soluturum in diem citato-
rem quod alius debet in vltiorem
tom. 1, pag. 554, col. 2 & 555, col. 1

Non tantum fideiusdoci, sed etiam
omnibus alijs qui pro alio obligantur
illud commune est, vt in plus obligari
non possint nec in priorem causam
tom. 1, p. 555, col. 1

Constitutum loco solutionis cedit
sicut & institutum tom. 1, pag. 562,
col. 1 & 2, & 563, col. 1

Differentia inter constitutum & so-
lutionem tom. 1, pag. 563, col. 2

Ex constituto obligatio & actio præ-
toria est tom. 1, pag. 560, col. 2

Constitutum licet propriè contra-
ctus non sit, vim tamen contractus ob-
tinet quantum ad producendum actionem
tom. 1, pag. 559, col. 2

Is solus ex constituto conueniri potest
qui constituit, licet alieno nomine to.
1, pag. 559, col. 2

Constitutum vsura.

Actio de constituta pecunia quæ ex
epistola nascitur ad fructum duntaxat
datur, non etiam ad fructus vsuras tom.
1, pag. 583, col. 1 & 2, & 584

Constitutum dos.

Mortis totam dotem constituendo
que dem ad totam obligat, sed non
potest etiam ex constituto conueniri
supra quam facere possit tom. 1, pag.

552, col. 1, & 2

Constitutum legatum.

Constitutum sicut & legatum, vel
debitæ valet, si representationis com-
modum aliquid habeat tom. 1, pag.
554, col. 1, & 2

Constitutum conditio.

Quod vni ex duobus rebus stipulandi
constituitur si alteri potest solutum sic
teneatur alter conditione indebiti to.
1, pag. 562, & 563

Constitutum procurator.

Inter correis cui constitutum est po-
test alterum quoque correum in cau-
sam constitutæ pecuniæ procuratorem
dare tom. 1, pag. 563, col. 2

Constitutum seruus.

Per qualemque seruum siue ac-
torem & ordinarium siue etiam vica-
rium acquiritur ex constituto actio, do-
mino licet qualicumque seruo solui
non possit, sed actori tantum & ordina-
rio & quidem qui ius habeat reci-
piendi solutionis tom. 1, pag. 560,
col. 2

Constitutum obligari.

Constitutum impetionaliter ne qui-
dem pro sua parte constitutum obli-
gat tom. 1, pag. 557, col. 2

Constitutum iuratio.

Tutor, curatorem futoris & actor muni-
cipum nomine puilli futoris, vel muni-
cipium constituitur, soli teneatur
actione ex constituto, non autem pu-
pillus, furiosus, vel municipes tom. 1,
pag. 559, col. 1, & 2

Constitutum solutio.

Qui se mihi constituit vt mea tan-
tum persona in constituto non na-
ta sit solvens adiecto liberatur, secus si
mihi soli se soluturum constituerit to.
1, pag. 561, col. 2

Qui constituit & ex constituto so-
luit regressum pro indeminutæ aduer-
sus debitorem quem liberavit negoti-
um gestum actione de iure vete-
ri habebat, de iure nouo nullam si pro-
hibito expressa expellerent tom. 1, pag.
587, col. 1

Constitutum liberatio.

Interuentu nouæ personæ consti-
tuentis non inducitur nouatio, ideo
qui pro alio constituit se soluturum
liberat debitorem tom. 1, pag. 587, col.
1, & 2

Consequendo.

Que sunt moris & consuetudinis in
iudiciis bonæ fidei venire solent tom.
1, pag. 697, col. 1

Differentia inter vsum & consequen-
dum tom. 1, pag. 697, col. 2

Inter principes nec minus in publi-
cis negotijs quæ in priuatis tolerabi-
lia sunt que vtque consuetudo appro-
batur cum & iusticiæ vim obtineat
tom. 1, pag. 38, col. 2

Vtlet consuetudo cui lex non ad-
uerbitur tom. 1, pag. 37, & 38

Videntur facere ex domini voluntate
quisquis id facit quod dominus facere
constituit tom. 1, pag. 705, col. 1 rebus
scilicet in eodem statu manentibus
ibidem

Consumptum videri non potest quod
in corpore patrimonij retineatur tom.
1, pag. 84, col. 2

Consequo

Consumptione transfertur dominium quod translatum non fuerat traditione tom. 1. pag. 47. col. 1

Consumptio pecunie conditio competitur exstantis iudicatio competere potest tom. 1. pag. 51. col. 1

Consumptio nummorum quando pariat conditionem tom. 1. pag. 39. col. 2. & pag. 40. col. 2

Consumptio est modus amittendi dominij non autem acquiritur tom. 1. pag. 35. col. 2

Quis sit effectus consumptionis bona fide facta tom. 1. pag. 47. col. 1
Ex nummorum consumptione etiam a fure crediti nascitur conditio tom. 1. pag. 35. col. 1. & 2

Solutio ab initio inualida per consumptionem pecunie vel rei soluta conualecit tom. 1. pag. 68. col. 1

Consumptione sicut cõciliatur mutuum, ita & indebitum tom. 1. pag. 33. col. 1

Per contestationem & nouatio & delegatio fit tom. 1. pag. 155. col. 1

Ea demum petitio vete dicitur que fit per contestationem tom. 1. pag. 506. col. 1

Litis contestatio vim contractus & nouationis plerumque obinet tom. 1. pag. 576. col. 1. & consequenter solutionis ibid.

Sola litis contestatione non semper obligatio perimitur, sed plerumque perceptionem & solutionem subsequi necesse est tom. 1. pag. 576. col. 1

Per litis contestationem conditio nostra plerumque melior fit tom. 1. pag. 249. col. 1. sed quæ contestatio? ibid.

Litis contestatio petitio in nomine propriæ significatur tom. 1. pag. 519. col. 1

Contestatio, actio.

Sola litis contestatio actiones omnes quantumlibet temporales in annum vsque quadragesimum perpetuat tom. 1. pag. 575. col. 1

Contingens.

Quæ ab initio fuerint contingentia ex postfacto sunt necessariz tom. 1. pag. 78. col. 2

Contractus.

Differentia inter contractus nominatos & innominatos tom. 1. pag. 265. col. 1. & 2. & pag. 266

Contractus innominati semper fide in gratiam utriusque tom. 1. pag. 265. col. 2. Contractus vero nominati plerumque in gratiam alterutrius tantum ibid.

Perfectio contractus cuiuslibet est solo æstimanda est vt ciuilem possit obligationem producere tom. 1. pag. 266. col. 1

In contractibus innominatis post implementum non datur pœnitentiæ locus tom. 1. pag. 266. col. 1

Contractus omnes ex pacto possunt suam naturam excedere tom. 2. pag. 417. col. 1

Nullus contractus sine consensu fit tom. 1. pag. 559. col. 2

Pleniores sunt præstationes & vberiores ex bonæ fidei contractibus quam ex strictis tom. 2. pag. 219. col. 1

Cum quis rem aliquam inspectam dedidit inspicendum contractus est innominatus, ex quo non alia actio nasci potest quæ imper scriptis verbis tom. 1. pag. 622. col. 1

Contractus innominati licet toto

genere differant à nominatis, plerumque tamen similes eis sunt, habentque similes ferè præstationes propter similem naturam negotij gesti tom. 1. pag. 622. col. 1

Omnes contractus ab initio sunt voluntatis ex postfacto necessitatis tom. 1. pag. 631. col. 1

Bonæ fidei contractus à contractibus stricti iuris secerantur, non ex comparatione doli & malæ fidei, sed ex comparatione æquitatis cum stricto iure tom. 1. pag. 593. col. 1

Initium contractus spectandum est tom. 2. pag. 327. col. 1. & 389. e. 2

Cum tibi do seruum meum vt eum manumittas, non est contractus innominatus do vt facias, sed mandati tom. 1. pag. 270. col. 2

Contractus innominatus ante implementum minus est quàm pactum perfectum tom. 1. pag. 247. col. 1

Omnes contractus sunt indiuidui quantum ad hoc ne pro parte valeant, pro parte non valcant tom. 2. pag. 62. col. 2

Qui contractus recipiant dolum duntaxat & culpam leuem, qui culpam etiam leuissimam tom. 1. pag. 636. col. 2

Promissio facta, cum moriar, est promissio inter vivos tom. 1. pag. 317. col. 1

In contractibus viriisque gratia celebratis præstatur culpa leuis, sed non leuissima tom. 1. pag. 635. col. 1

In contractibus qui solo consensu perfectiunt pactum de contrahendo non est contractus tom. 1. pag. 352. col. 1

In contractibus innominatis consensus etiam interuenit sicut & in nominatis tom. 1. pag. 264. col. 1

Omnes conuentiones quæ nudo consensu contentæ sunt fieri possunt & inter absentes & per epistolam & per nuncium & quibuscunque verbis dummodo idoneis ad significandum constituendi animum tom. 1. pag. 566. col. 1

Contractus omnes æstimandi sunt ex modo & forma ineundi tom. 1. pag. 621. col. 1

Cui in contractibus innominatis sit locus pœnitentiæ tom. 1. pag. 248. col. 2

Contractus qui ab initio sunt voluntatis, ex postfacto sunt necessitatis tom. 1. pag. 249. col. 2. & 264. col. 1

An in contractibus innominatis sit locus pœnitentiæ tom. 1. pag. 264. col. 1

Contractus innominatus ante implementum non est perfectus tom. 1. pag. 249. col. 2. nisi sint parati ad implementum ibidem & 264. col. 2. & 265. col. 1

Heres adeundo hereditatem etiam cum legatariis non minus quàm cum fideicommissariis & creditoribus contrahit tom. 1. pag. 359. col. 2. & 333. col. 2

Nulla est differentia inter contractus innominatos à datione incipientes tom. 1. pag. 267. col. 1

Contractuum omnium causa indiuidua est, hætenus saltem vt pro parte valere non possint, & pro parte non valere, ne alioqui decipiatur is qui pro parte contractus non fuit tom. 1. pag. 116. col. 2

Omnes contractus bonæ fidei sunt vitio etroque obligatorij, sed ad sunt omnes vitio obligatorij æque principaliter tom. 1. pag. 630. col. 2

In contractibus non solet inspicij quid vnus ex contrahentibus animo gerat si non id expresserit nisi in ipsius præiudicium tom. 1. pag. 47. col. 1

Pecunia data vt seruum manumittatur an sit contractus emptionis, an innominatus do vt facias tom. 1. pag. 250. & 271

Omnes ferè contractus sunt iuris gentium tom. 1. pag. 170. col. 1

Contractus quis & qualis sit & an nominatus an innominatus ex modo ineundi dignoscendum est tom. 1. pag. 307. col. 1

Omnes contractus innominati incipiunt à datione aut facto nominati à conuentione tom. 1. pag. 307. col. 1

Contractus omnes qui ab initio sunt voluntatis ex postfacto sunt necessitatis tom. 1. pag. 28. col. 2

Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt tom. 2. pag. 417. col. 2

In contractibus aliquando licet perarè tempus quidem aut conditio subintelligi possit, persona tamen nunquàm nisi quæ expressa sit tom. 2. pag. 235. in fi.

Ex contractibus siue certi siue incerti non nisi personales actiones proficiuntur tom. 1. pag. 18. col. 1

Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt tom. 2. pag. 375. col. 2

Omnes contractus liciti sunt in genere permissum tom. 2. pag. 375. col. 2

Contractus omnes ab initio sunt voluntatis ex postfacto necessitatis tom. 2. pag. 396. col. 1

In omnibus contractibus non tam inspicendum est quid conuenit quàm qua mente & cuius gratia tom. 1. pag. 396. col. 1

In bonæ fidei contractibus multa sunt singulatia tom. 1. pag. 179. col. 1

In contractibus omnibus etiam bonæ fidei non minus quàm in stipulationibus sequitur semper id quod actum est etiam si dictum non sit tom. 1. pag. 602. col. 2

Contractus solent dignosci ex præcedente tractatu & ex initio gerendi negotij tom. 1. pag. 68. col. 1

Contractus utilis per inutilem viciationem potest tom. 1. pag. 21. col. 2

Contractus omnes sui natura sunt indiuidui tom. 1. pag. 37. col. 1

Omnes contractus sunt facti tom. 2. pag. 33. in fi.

Quod ab initio conuentum est contra naturam contractus ratum id habendum est dum ne contra substantiam tom. 1. pag. 603. col. 2

Differentia inter naturam contractus & eius substantiam tom. 1. pag. 603

Natura contractus versatur circa præstationes quæ sua sponte veniunt ex contractu, substantia vero circa ea quæ essentiam contractus constituunt tom. 1. pag. 603. col. 1

Omnes contractus innominati sunt stricti iuris tom. 1. pag. 322. col. 2

Ex contractu bonæ fidei nunquam ad hoc agitur vt quod ab vno ex contrahentibus alteri datum esse reddatur, sed vt ut fiat quod promissum est quoddamque fieri debuit id quod interest præstetur tom. 1. pag. 322. col. 1

In omnibus contractibus multum inspicij debet potius quam euentus tom. 1. pag. 324. col. 1

Contractus omnes ex conuentione legem accipiunt tom. 1. pag. 514. col. 1

Initium cuiusque contractus inspicendum est, & causa tom. 1. pag. 378. col. 1

Contractus omnes innominati sunt stricti iuris tom. 1. pag. 247. col. 2

Quoties ob vtilitatem alterutrius contraheq

I N D E X

contrahentium, siue ex causa doli, siue ex alia cōtractus nullus aut inutilis est, cōtractus habendus est pro valido si is velit qui deceptus est ne quod favore eius constitutum est in ipsius odium retorqueretur tom. 1. pag. 646, col. 1

Extra casum pignoris non debet esse in potestate vnius contrahentium vt cōtractus valeat aut plus minuse cōpendat tom. 1. pag. 645, col. 1

Ex datione pecunie vt manu mittatur non est cōtractus innominatus do vt facias, sed mandati, contra Tribonianum tom. 1. pag. 275, & 276

Publica utilitas hoc maxime suadet, vt cōtractus & conventionum omnium potestas & natura extendatur quā latissime fieri potest propter utilitatem commerciorum tom. 1. p. 592, col. 2

In omnibus bonæ fidei iudiciis & cōtractibus venire a solent sine quibus contrahi non potest tom. 2. pag. 62, col. 1

In cōtractibus innominatis locus est pœnitentiæ ante implementum ex parte eius qui dedit ratione eius quod datum fuit tom. 1. pag. 351, col. 2

Omnis cōtractus innominati excepta permutacione incipit a datione aut facto tom. 1. pag. 35, col. 2

Cōtractus innominati eadem ferè præstationes habent quas cōtractus nominari cum quibus maiorem habet similitudinem tom. 1. pag. 377, col. 2

In omnibus cōtractibus qui re persciuntur, venit iure obligationis tantum res data, officio verò iudicis etiam accessiones tom. 2. pag. 385, col. 2

Cōtractus obligatio.

An & quando ex cōtractu innominato nascatur obligatio & actio ciuilis tom. 1. pag. 351, col. 2

Ex cōtractibus innominatis qui a datione, aut a facto aliquo incipiunt nascitur obligatio & actio ciuilis tom. 1. pag. 351, col. 2, post implementum & pag. 354, col. 2

Ex cōtractibus innominatis neque obligatio naturalis neque ciuilis nascitur ab initio tom. 1. pag. 351, col. 2

Ex cōtractibus filifamilias aut ferui pater aut dominus ciuiliiter non tenetur, sed tantum iure prætorio tom. 1. p. 550, col. 1

Cōtractus sponsalia.

Cōtractus sponsalium est nominatus tom. 1. pag. 393, col. 2

Cōtractus mutatio.

Stipulatori cuius gratia stipulatio facta est, non est permixtum immutare legē stipulationis, cōsequenter multo minus promissori tom. 1. pag. 224, col. 1

Cōtractus culpa.

In cōtractibus in quibus culpa præstanda est valet conventio vt non præstetur tom. 2. pag. 175, in fi.

Cōtractus emptio.

Cōtractus innominati qui similitudinem aliquā habent cum emptione & venditione habent ex eius natura murantur tom. 1. pag. 305, col. 1, in fi.

Cōtractus seruus.

Differentia inter cōtractum cum filiofamilias vel seruo in iura iussu patris vel domini, & cōtractum ex nuda parris vel domini voluntate celebratum tom. 1. pag. 138, col. 2

Cōtractus iussus.

In cōtractibus & conventionibus

nunquam subintelligitur persona extranea, etque multo facilius vt suppleatur tempus vel cōdictio quā persona tom. 1. pag. 424, col. 1

Cōtractus, mandatum.

Pecunia data vt seruus emeteretur & manumitteretur, non est cōtractus innominatus do vt facias, sed mandati, contra Tribonianum tom. 1. pag. 273, col. 1

Cōtractum innominatum do vt facias cum cōtractu mandati confundit Tribonianus tom. 1. pag. 270, 271, & 272

Cōtractus, pœnitentia.

In cōtractu mandati sicut in cōtractu innominato do vt facias Tribonianus fecit locum pœnitentiæ contra iurisdictionem tom. 1. pag. 270, 271, & 272

Cōtractus, usus.

In cōtractibus strictis perinde veniunt fructus parci & omnis causa ex die licet constetate, vsuræ tamen nunquam tom. 1. pag. 385, col. 2

Cōtractus, cōdictio.

In cōtractibus innominatis a facto incipientibus neque datur pœnitentiæ locus, neque cōditioni vt facio vt facias, sed cōdictio, secus in cōtractibus a datione incipientibus tom. 1. pag. 266, col. 1, circa fin. & pag. 267, sed tantum actione doli tom. 1. pag. 37, col. 2

Data pecunia vt species detur non est emptio, sed cōtractus innominatus do vt desideo non secuta causa datur loci cōditioni tom. 1. pag. 305, & 306

In cōtractibus nominatis neque pœnitentiæ, neque cōditioni locus est tom. 1. pag. 368, col. 1

Cōtractus, locatio.

Differentia inter cōtractum innominatum do vt facias, & locationem tom. 1. pag. 268, col. 1

Cōtractus, donatio.

In cōtractibus nominatis non est locus pœnitentiæ tom. 1. pag. 265, col. 1, excepta donatione certa lege vel cōditione facta ibid. & aliis cōtractibus ex vna tantum parte obligatoris ibid.

Cōtractus, fides.

In omnibus cōtractibus bonæ fidei bona fides estimatur ex negotio ipso quod geritur inter contrahentes, non ex eo quod alteruter contrahentium extra causam cōtractus in bona vel mala fide fuerit tom. 1. pag. 658, col. 2

Cōtractus, custodia.

In cōtractibus etiam aliis quā depositi plerumque solet conueniri de custodia tom. 2. pag. 378, col. 2

Cōtractus, depositum.

Inter retninos contradictorios nihil medium neque tertium esse potest tom. 1. pag. 162, col. 1

Cōtractus, negotium.

In contradictorios quicquid de vno negatur, de alio necessario affirmatur tom. 1. pag. 174, col. 1

Cōtractus, tenentia.

Contrahentes non presumuntur aliquid voluisse quā quod dixerunt tom. 1. pag. 52, col. 1, in fi.

Cōtractus, hereditas.

Imputare sibi debet stipulator quod legem apertius non dixerit tom. 1. p. 607, col. 2

Contrahens aprofita nomine officij in dubio eius officij cōtemplatione

non suo nomine contrahere videtur tom. 1. pag. 70, col. 2

Is qui non nisi ratione alienius officij contrahit, cauere debet ne in contrahendo officium suum epeditur tom. 1. pag. 70, col. 2, ne aliqui se proprio etiam nomine obliget ibidem

Qui bona fide cōtractus ob ea quæ accipit pecunia gesta sunt a debitorum actionem suam amittere non debet tom. 1. pag. 282, col. 2

Nihil refert an quis per se contrahat & tradatur per alium tom. 1. pag. 548, col. 1

In arbitrio & potestate positum est an contrahere velit necne tom. 1. p. 565, col. 2

Non sunt cōstantia neque impedientia hominum libere voluntates & conuentiones cum fieri possit vt cōtrahentes alter non fuisse contrahentem tom. 1. pag. 167, col. 2, in fi.

Falsum est delinquentes videri contrahere cum legibus & magistratibus, aut saltem quasi contrahere tom. 2. pag. 3, col. 2

In concessione, promissione ac dispositione ferè quilibet subintelligitur semper clausula rebus sic stantibus, ne aliqui facile in captionem incidant qui contraxerunt tom. 1. pag. 237, col. 2

Etiā prædo cōtractus bonæ fidei inire potest tom. 1. pag. 628, col. 1, & 2 Imputare sibi debet creditor qui in contrahendo sibi legem non dixit appetitus tom. 1. pag. 7, col. 2

In iudiciis & per lictis contestationem quasi contrahitur tom. 1. pag. 495, col. 1 Contrahi non potest nisi inter plures, & quidem scientes & consentientes tom. 1. pag. 391, col. 2

Iuris ratio & auctoritas non pendet ex voluntate contrahentium tom. 1. pag. 539, col. 2

Naturaliter licet contrahentibus in emendo & vendendo, item in locando & conducendo se decipere tom. 1. p. 529, col. 1

Neque constitutum sit sine animo constituendi, neque stipulatio sine animo stipulandi, neque pactum sine animo pacificandi tom. 1. pag. 548, col. 1

In lictis contestatione apud prætorē facta & in accipiendo iudicio quasi contrahitur tom. 1. pag. 519, col. 2

Neque commodatarius, neque depositarius neq. creditor pignoratitius qui rem a prædione acceptit, re causare potest quominus actione depositi vel commodati vel pignoratitiae conueniatur cum restituit, nisi forte domitius ille sit qui cum prædione contraxerit tom. 1. pag. 628, col. 2

Fus & prædo cōtractus bonæ fidei celebrantes actionem sibi acquirunt non ex improbitate sua, sed ex ipsa cōtractu quem bona fide inierunt tom. 1. p. 628, col. 2

Qui accipit indebitum ex quasi cōtractu, & ex quasi mutuo esse obligatus dicitur tom. 1. pag. 33, col. 2

Qui cum vno contrahit in plures aduersarios distinguere non debet tom. 2. pag. 15, & 16, ratio ibid. & pag. 17

Qui cō filiofamilias contrahit duos habet debitores filium quidem familiam in solidum, patrem verò de peculio tom. 2. pag. 199, col. 1, qui verò cum seruo solum dominum ibid. & quomodo

Qui cum filio contrahit duos habet debitores, filium in solidum, & patrem de peculio tom. 2. pag. 231, & 232

Contrahisse

Contraxisse unusquisque in eo loco
Intelligitur, in quo vel solueret se obli-
gauit to. 1. pag. 383. col. 1

Contrahere iudicium.

Cur in iudicio quasi contrahatur?
tom. 1. pag. 390. col. 1

Contrahere instrumentum.

Qui contrahit sine contractu nomi-
nato sine innominato non potest recu-
sare ut de ea re instrumentum confici-
batur ad testandum rei gesta veritatem
tom. 1. pag. 248. col. 2

Contrahere heres.

Qui contrahit hoc agit: non tan-
tum sibi sed etiam suis successoribus
prospicit, ita ut adiectum que sit de
heredibus plerumque sit superuacua
tom. 2. pag. 381. col. 2

Contraria.

Contrarium eadem solet esse ratio
tom. 1. pag. 327. col. 1

Allepant contraria non est audien-
dus maxime si actiones contrarie cu-
mulate velic tom. 1. pag. 477. col. 1

Consummatia.

Contumacia nunquam est sine dolo
tom. 1. pag. 222. col. 1

In bonis fidei iudiciis nullus contra-
umacia locus esse potest, dolo autem
esse potest tom. 1. pag. 226. col. 2. & 227

Conueniri.

Conuentus in iudicio soluens in
dubio ex condemnatione soluisse cre-
dendus est tom. 2. pag. 448. col. 2

Conuentio.

Semper adiuvandus sunt in ista inter-
pretatione conventiones ut valeant po-
tius quam pereant tom. 1. pag. 580. col.
2. nisi verba repugnent interpretationi
ibid.

Intolerabilior est creditor qui ad-
uersus conuenientem vendit quam
qui citra & preter conuenientem to.
1. pag. 650. col. 2

Conuentio sine tacita sine expressa
nunquam reprobatur ad incogitara tom.
2. pag. 341. col. 2

Quod lege fieri prohibitum est non
magis tacita quam expressa conuen-
tione fieri potest tom. 1. pag. 370.
col. 2

Conuentio, lex.

Conventiones prius totum ad obser-
vandam acie legis vel senatusconsulti
antequam vires suas exercere poterint,
nullum sunt momenti secus post tom.
1. pag. 404. col. 1

Conuentus.

Pro conuentu iam habendus est qui
aliquid facit eo metu ne conueniatur
tom. 2. pag. 191. col. 1

Copula.

Proprium est copula ut ponatur in-
ter diuersa & ea coniungat ea que de-
terminet, exceptis ea que ponitur in so-
lutione sortis & usurum tom. 1. pag.
719. col. 2

Correlatiuum.

Correlatiuum eadem est ratio to.
1. pag. 174. col. 1

Correi.
Beneficium diuisionis non est ge-
nerale in omnibus correis sine consili-
tione, sine ex conventionibus, sine ex qua-
dam necessitate tom. 1. pag. 418. col. 2

Ex pluribus sine correis, sine quasi
correis debendi factum vnus alteri pre-
iudicat tom. 1. pag. 417. col. 2. in fi. pre-
terquam quod ad mortem pag. 419.
col. 1

Ex pluribus sine correis, sine quasi
correis qui prior actionem communem
occupat, eam facit totam suam & alij
correo, vel quasi correo admittit tom. 1.
pag. 417. col. 2. & ratio tom. 1. pag.
418. col. 1. & 2

Licet actum sit ut plures debitorum
heredes correi nisi nominarim id dictum
sit, non sunt correi propter Iulianam
constitutionem 99. de duobus reis
tom. 1. pag. 617. col. 1

Electione vnus pauperioris ex cor-
reis debendi etiam iure nouo creditor
amittit actionem suam contra alios
tom. 1. pag. 618. col. 1

Beneficium diuisionis dandi est cor-
reis debendo à Iuliano si modo sine
soluendo, non ut alius autem alium con-
ueniri debeat tom. 1. pag. 418. col. 1

Obligati ad restitutionem rei indi-
uiduam, non sunt verè correi debendi,
sed tantum quasi correi, & quodam-
modo duo rei, nisi id actum sit tom. 1.
pag. 417. col. 2

Quasi correi propter rem indiuiduam,
quomodo distant à verè correis, & in
quibus conueniant tom. 1. pag. 417.
col. 1

In correis debendi pactum vni factum
prodest alteri & vnus mota alteri non
nocet tom. 1. pag. 417. col. 2. secus in
quasi correis ibid.

Sola petitione & electione vnus ex
correis debendi alteri iure verè libera-
batur citra solutionem secus iure nouo
tom. 1. pag. 417. col. 2

Neque in correis neque in quasi
correis commodatariis, & depositariis
electione vnus alteri liberatur to. 1.
pag. 417. col. 2. sed tantum solutione

Correi nunquam videntur mutua vi-
ce fideiubere si non expresse id dictum
sit to. 1. pag. 622. col. 2

Non sunt verè correi debendi nisi de
quibus actum est, ut correi fiant tom.
1. pag. 617. col. 1

Non sufficit ad duos pluresque cor-
reos constituendos vt singuli in solidum
sint obligati tom. 1. pag. 417. col. 1

Iure verè correo qui solus conue-
niebatur creditor aduersus correm præ-
stare actiones cogebatur, nec alio re-
medio solidum soluenti correo fieri
poterat tom. 1. pag. 622. col. 2

Correo aduersus correm debendi
pro viculis partis indemnitate conse-
quenda actio negotiorum gestorum non
datur tom. 2. pag. 301. col. 2

Factis pluribus correis debendi non
est verum habendum esse pro teo eum
ad quem pecunia peruenit, alios verò
correos pro fideiussoribus tom. 2. pag.
120. col. 2

Vno ex pluribus correis debendi in
solidum soluenti nulla datur actio con-
tra correos ad consequendam indemni-
tatem sine cessione actionis à credi-
tore facienda tom. 1. pag. 722. col. 2

Non solum civilium stipulationum,
sed etiam prætoriarum duo rei fieri
possunt tom. 1. pag. 567. col. 1

Correspondentia criminis.
In actibus correspondentibus nihil refert

quid ante aut quid post factum sit v-
neque in conditionibus tom. 2. pag.
350. col. 2

Corigere.

Pendentes nostri proterum potest
sine sententia per postulationem sepe
corrigi tom. 2. pag. 331. col. 2

Credere.

Qui credit pecuniam periculo do-
nare videtur tom. 1. pag. 45. col. 2

Quid sit credere? tom. 1. pag. 1. & 2

Permittitur aliquando etiam bona
fide non credere tom. 2. pag. 70. col. 2

Tutor aut pupillus creditorum bo-
na patris possessionem conditionem
debetorem facere non potest tom. 1.
pag. 430. col. 2

In tyrographatis creditoribus cum
ex posterioris pecunia priorum legiti-
mus diuisionis est, facinus est vt hoc i. so-
non privilegiiarius succedat in locum
privilegiarii quoniam secundum creditor
pignus rationem locum prioris tom. 1.
pag. 446. col. 2

Creditor conditionalis etiam pen-
dente conditione est creditor, licet ea
deficiente nunquam creditor fuisse vi-
deatur tom. 1. pag. 6. col. 1

Creditor id debitori prestare debet
quod suspensus dispendio futurum est
tom. 2. pag. 210. col. 2

Superiore creditore ex voluntate in-
ferioris ad eum aduersus inferiorem de-
bitorem non est aduersus inferiorem cre-
ditor aduersus proprium debitorem ag-
gens si solutionem ab eo exonerare
velit ad quam ab alio cogi potest factio
& culpa ipsius creditoris tom. 1. pag.
632. col. 1

Falsum est quidam putant credi-
toris creditoris non prius recte posse
personali actione contra delictorem
debitoris aut hypothecariarum in bona
debitoris inferioris pro eo debito obli-
gata quam gentis hypothecariarum in ipsi
nomen debitoris vt pronuncietur obli-
gatum tom. 1. pag. 681. col. 1

Qui iussit debitorem suum alij pecu-
niam promittere licet promittens
ab eo stipulatus sit, nunquam à debito-
re alterius quam iuberis, an habeat
promittentem obligatum & qua ratio-
ne possit eum conuenire tom. 1. pag. 72.
col. 1

Privilegium creditorum personarum
non ex tempore estimatur, sed ex cau-
sa secus hypothecariorum tom. 1. pag. 402.
col. 1. & 404. col. 1

Nemo suspensus debitor aut creditor
dici potest tom. 2. pag. 221. col. 1

Non solum omne dampnum credi-
toris sed etiam omne periculum amo-
uendum est tom. 1. pag. 196. col. 2

Non alius est ius in bonam posses-
sionem debitoris iuri potestatem quam
qui potest bona ex edicto vendere tom.
2. pag. 222. col. 1

Cum creditor non est si tractan-
dum quasi sit ipse procurator debito-
ris tom. 2. pag. 216. col. 1

Qui credit ad emendam nauem
non minus quam qui ad rem sciendam
vel armadam habet privilegium inter
personales & tyrographarios credi-
tores post fidei tom. 2. pag. 2. col. 2

Iure naturali & civili distincti de-
bent esse personæ debitoris & credito-
ris tom. 2. pag. 21. col. 2

Contra creditores privilegiorum nul-
la potest diligentia aliorum credito-
rum tom. 2. pag. 222. col. 1

Creditor in possessionem bonorum
debitoris

INDEX.

debetoris in diem vel sub conditione, vel exceptione aliqua tunc licet latenter mori non possit tom. 1. pag. 241. col. 1.

Creditor qui timet exceptionem fundis est creditori conditionalis tom. 1. pag. 369. col. 1.

Quo casu posterior creditor in prioris locum possit succedere tom. 1. pag. 446. col. 1.

Prior conditio creditoris in diem, quam creditoris conditionalis tom. 2. pag. 266. col. 1.

Qui credit ad velum pro navi emendum inquirere debet an in eo loco in quo dat pecuniam velum comparari possit tom. 1. pag. 13. col. 1.

Qui creditur ad emendam domum non habet privilegium secus qui ad recondendam tom. 1. pag. 1. col. 1.

Plus prestat quam debet qui se facit ex creditore non creditorem tom. 1. pag. 87. col. 1.

In plures adversarios distringi quidem creditor non debet qui cum uno contraxit, sed ita denumsi non ex futurum sit ut indauno moretur ille ex pluribus qui in solidum conveniunt tom. 1. pag. 60. col. 1.

Creditor qui creditur ut creditori privilegio satisfiat cum in eius locum & privilegium succedat sine cessante tom. 1. pag. 8. col. 1. & 2.

Creditor qui succedit debitori quantumvis inopi sibi soluisse intelligatur tom. 1. pag. 33. col. 1. & secum compensasse eam quantitatem quae debebatur ibidem.

Quomodo & quando in possessionem bonorum debitoris rei servandae causa possit mitti creditor si debitor larret tom. 1. pag. 240. col. 1. & 2. & 241. & 242 & 243.

Interest creditoris cuiuslibet ut plures habeat etiam eiusdem pecuniae debitor ut possit eligere cum quo agere malit tom. 1. pag. 374. col. 1. sicut plures habere actiones ibid.

Creditor non est cogendus mutare sibi debitorem qui semel sibi bene cavuit tom. 1. pag. 63. col. 1.

Creditor conditionalis potest transmutare ius ad heredem ante conditionis eventum tom. 1. pag. 19. col. 1.

Creditorum appellatione generali qui continentur qui specialiter tom. 1. pag. 2. col. 1.

Qui temporalem exceptionem timent conditionalibus tantum creditoribus comparantur tom. 1. pag. 129. col. 1.

Socio vel alio quolibet debitor siue herede aliove successore decedente, quomodo a prioris creditoris succuratur tom. 1. pag. 104. col. 1.

Ex missione in possessionem bonorum a creditore facta ante conditionis eventum non potest sequi venditio posteaquam conditio extiterit tom. 1. pag. 142. col. 1.

Si creditor qui teneatur recipere centum velit perire tantum decem, debitor autem velit quod agat ad integra centum, an debitor debeatur compelli ad integra petenda, an ad integra recipienda tom. 1. pag. 55. col. 1.

Creditor reparsit.

Heres debitoris sui quamvis confusione creditor esse definit, ex totius hereditatis restitutione, vel venditione sibi debitum repetere potest tom. 1. pag. 409. col. 1. & 2. & pag. 410. col. 1. & 2.

Creditor prior.

In prioris arbitrio esse non potest & debet ut ex non creditore faciat creditorem, aut ex non debitoris debitorem. Contractibus enim id fieri oportet, non autoritate & iurisdictione prioris, quia voluntates contrahentium audire prior debet non iubere tom. 1. pag. 62. col. 1.

Creditor, privilegium.

De privilegiis creditorum ex causa, & de privilegiis ex tempore competentibus tom. 2. pag. 402. col. 1.

Creditor executoria.

Qui credit ad reficiendam navem considerare debet ut nominatim mutetur magistro pecuniam ad refectendum, ut navis in ea causa sit ut necessarii refici debeat, ne plus quam necessarium sit credat, & ut magister in eam rem prepositus sit in quam credendum est tom. 2. pag. 11. col. 1. & 2.

Creditor, nomen.

Creditor licet sit dominus nomine, non tamen dominus est rei debitoris, sed ipse debitor tom. 1. pag. 481. col. 1.

Creditor, tributaria.

Creditores servi ex merce peculiari negotiantis ius suum consequendo non solum pro aliis creditoribus postea emergentibus domino cavere debent fed etiam pro debitis ipsius domini postea emergentibus tom. 1. pag. 86 & 87.

Creditor, tributaria.

Creditores suum debitum accipientes cavere debent in tributario iudicio fed reddituros aliis creditoribus postea emergentibus tom. 1. pag. 87. & 88. col. 1. & 2.

Credendum.

An qui pecuniam creditam accepturus spondat creditum fururo necesse habeat pecuniam accipere & fed obligare tom. 1. pag. 63. col. 1. & 1. & 64.

Differentia inter credendum & mutuū tom. 1. pag. 5. col. 1. & 2.

Cur titulus de rebus creditis sit fuerit conceptus tom. 1. pag. 1. col. 1. & 2.

Crediti appellacione qui contractus contineantur tom. 1. pag. 7. col. 1. & 2.

Crediti appellacione quid stricte intelligatur quid late tom. 1. pag. 3. col. 1. & pag. 5. col. 1.

Credulitas.

Nimis credulitas bonam fidem non inducit, neque iurare potest tom. 1. pag. 375. col. 1. & pag. 421. col. 1.

Vnicuique sua facilitas & credulitas nimis imputanda est tom. 1. pag. 603. col. 1.

Credulitatem suam quisque sibi imputare debet non alteri tom. 1. pag. 283. col. 1.

Crimen.

In crimine laesae maiestatis bonorum ademptio plena est non rei persecutio tom. 1. pag. 467. col. 1.

Vindicta criminum pertinet ad ius publicum tom. 1. pag. 100. col. 1.

Ad probationem criminis non sufficit accusatio, nisi ne quidem in crimine laesae maiestatis tom. 1. pag. 467. col. 1.

Reus criminis non relatione nimis, sed innocentia sua purgare se debet

tom. 1. pag. 189. col. 1.

Etiam crimen laesae maiestatis ab hereticis purgari potest amicum hereditas sive venditur tom. 1. pag. 467. col. 1.

Cur electio sola criminis laesae maiestatis inducat prohibitionem alienationis bonorum impo & servorum manumissionem tom. 1. pag. 467. col. 1.

Quisquis accusatur de crimine praesertim publico, innocentia se curi debet non relatione criminis tom. 1. pag. 364. col. 1.

Crimen heres.

Differentia inter crimen laesae maiestatis, & crimina peculatus & repetundarum ad hoc, ut dentur contra heredem in solidum tom. 1. pag. 467. col. 1.

Crimen alius.

Actiones ex criminibus repetundarum & peculatus proficiscentes dantur contra heredem in solidum quatenus sunt meriti rei persecutorie, non quatenus pecuniam corporalem continent tom. 1. pag. 467. col. 1.

Actiones ex criminibus repetundarum peculatus, & laesae maiestatis dantur contra heredem in solidum etiam si reus non fuerit accusatus tom. 1. pag. 467. col. 1. & 473. col. 1.

Cur actio ex crimine repetundarum quae datur contra heredem vno anno finiat cum meriti rei persecutionem continet tom. 1. pag. 468. col. 1.

Crimen cognitio.

Præfectus vigiliis de capitalibus causis cognoscere non potuit, sed ad præfectum ubi cognitionem remittere debuit tom. 1. pag. 303. col. 1.

Crimen servus.

In servum capitalis causa esse non poterat qui caput nullum in civitate habere credebatur tom. 1. pag. 303. col. 1.

Culpa.

quid sit Culleus aut Culcus tom. 1. pag. 739. col. 1.

Culpa.

In contractibus solius dantis gratia initis doli ab accipiente praestatur, sed non culpa tom. 1. pag. 602. & 603. col. 1.

In contractibus solius accipientis gratia initis non tantum de dolo, sed etiam de omni culpa accipiens tenetur tom. 1. pag. 602. & 603. col. 1.

In contractibus & dantis & accipientis gratia celebratis non tantum doli praestatur sed etiam culpa, nec tantum lata sed etiam levis, non tamen levisissima tom. 1. pag. 602. & 603. col. 1.

Eodem praestatur modo culpa in quasi contractibus quo in contractibus tom. 1. pag. 603. col. 1.

Culpa non opponitur bonae fidei ut doli, sed diligentiae tom. 1. pag. 60. col. 1.

Tot sunt gradus diligentiae quot sunt gradus culpa tom. 1. pag. 603. col. 1.

Non omnis culpa transfert periculum in auctorem, sed ea denum quae ordinata est ad casum tom. 1. pag. 713. col. 1.

Ad quid & quomodo condemnentur qui in culpa est tom. 1. pag. 110. col. 1.

Culpa lata aequiparatur passim doli, rum quoque cum lex aliqua solius doli mentionem facit tom. 1. pag. 110. col. 1.

Nomine

INDEX.

Nomine cuius per hunc tantum intelligitur unius scilicet, nisi cum adiectione cuius. tom. 1. pag. 637. col. 1.
Dicitur in quoque in crimine incidere quilibet culpae scilicet reus tom. 1. pag. 227. col. 1.

Culpam simpliciter eam praesentes dicunt de se, non de alio intelligunt tom. 1. pag. 227. col. 2.

Ind. postea culpa non praestatur, sed tantum dolus nisi forte & merces accessit tom. 1. pag. 603. col. 1. & 2.

Lata culpa vel dolus est vel proxime accedit ad dolum tom. 2. pag. 377. col. 2.

Lata culpa quae dolo acquiritur ea est quae ex negligentia proficiscitur non ex ignorantia tom. 2. pag. 377. col. 2.

Culpa non minus in omittendo quam in committendo committitur tom. 1. pag. 677. col. 2.

Culpa quae in rebus propriis culpanda est, in alienis est coercenda tom. 1. pag. 677. col. 1.

Lata culpa non semper requiritur dolo tom. 1. pag. 218. col. 1.

De divisione culpa & quae culpa dolo acquiritur tom. 2. pag. 425. & 426.

Culpam simpliciter cum dicitur legem intelligimus non laram neque leuissimam tom. 1. pag. 676. col. 1.

Culpa lucrum.

Nemo potest alteri fidum immutare ex quo ipse lucrum sentiat tom. 1. pag. 603. col. 1.

Cum.

Seruum cum lance commodare id est ac seruum & larem commodare tom. 1. pag. 612. col. 1.

Cura.

qui debet aliquid curare non debet illud donare, id est alij curandum committere tom. 2. pag. 410. col. 1.

Cura diligencia.

Nemo salua fide minorem alienis quam suis rebus dit gentium praestare potest tom. 1. pag. 606. col. 1.

Copare.

Administratione reum ciuitatis praepositi curatores eius rebus suis dicuntur tom. 2. pag. 317. col. 1.

Curator non datur nisi petenti praetorem ad lites tom. 2. pag. 459. col. 1.

Curator adolefcentis loco domini habendus non est, licet bene administrat fecus minor & curator pupilli tom. 1. pag. 218. col. 2.

Curator minoris etiam habet legitimam personam standi in iudicio non minus quam tutor aut curator pupilli tom. 1. pag. 218. col. 2.

Curator furiosus parum distat a tutoris cum aequae personae principaliter, rebus vero non nisi per consequentiam tom. 1. pag. 678. col. 1.

Curator minoris iudicium suscipere pro minore potest tom. 1. pag. 678. col. 2.

Lex duodecim tabularum dedit curatoris potestatem in personam bonaeque omnia furiosi tom. 2. pag. 155. col. 1.

Curator in his quae ad bonorum administrationem pertinent domini loco est & minoris personam representat tom. 2. pag. 126. col. 1.

Differentia inter curatorem furiosi & inter curatorem minoris tom. 1. pag. 558. col. 2. & 559. col. 1.

Curator rem minoris donare non potest tom. 1. pag. 126. col. 2.

Curator minoris habet administrationem a praetore tamen curator furiosus si aut prodigi a lege tom. 1. pag. 144. col. 1.

Custodia.

Actiones executoria & infortiora exequenda sunt a regula quae improbat creditoris curiositatem tom. 2. pag. 25. col. 2.

Curiositas necessaria est in his qui contractus suspectos inueniunt vel cum persona suspectis tom. 2. pag. 184. col. 2.

Custodia.

Parum proficit custodia aduersus vim maiorem siue diuinam siue humanam tom. 1. pag. 606. col. 1.

Custodia periculum.

qui posuit custodem hoc ipso videtur et periculum custodit sibi imposuisse & consequenter periculum in se recipit qui custodem apponit si ab iniurio apponatur secus si ex postfacto tom. 1. pag. 613. col. 1.

D.

Dammum.

Dammum aliquando leges damni non lucrum rationem habent tom. 1. pag. 518. col. 2.

De damno a tertio dato tenetur commodatarij vel conductores si casum illum praecauter potuerunt & debuerunt tom. 1. pag. 639. col. 1. & 2.

Sentire non videtur damnum quod si culpa sua sentit tom. 1. pag. 350. col. 1.

Dammum ab adimendo dictum tom. 2. pag. 165. col. 1.

Non debet quisquam duplici damno onerari tom. 1. pag. 34. col. 1.

Dammum,onus.

Non iniquum cuiusquam damnum esse potest quod a multis communio- num contributione faciat, & multo leuius si onus quod fertur a pluri- bus tom. 1. pag. 14. col. 2.

Dare.

Differentia inter dare & tradere tom. 1. pag. 307. col. 1.

Dare nihil aliud est nisi dominium transferre tom. 1. pag. 457. col. 1.

Dare est dominium transferre tom. 2. pag. 273. col. 2.

Res a vero domino tradita quando data videatur tom. 1. pag. 307. col. 2.

Debere.

Debent cum effectu id demum intelligitur quod exigi potest, non cuius peritio per exceptionem aliquam summoueri possit tom. 1. pag. 171. col. 2.

Verbum debere in iureiurando mulieris cum effectu accipiendum est tom. 1. pag. 171. col. 1.

Delictum.

Debitori sui creditoris facto heredi computatur in quantitate patrimonij, id quod debet quamuis adiectione confusum sit tom. 2. pag. 244. col. 1. in fi.

Nihil potest impurari debitori qui non habuit cui solueret tom. 1. pag. 571. col. 1.

qui iure ciuili sic debitor est vel ne iure praetorio possit se debito negare, is & ciuili & praetorio iure debet tom. 1. pag. 564. col. 2.

Part. I. L. Tom. I. & II. INDEX.

quisquis actione aliqua ciuili tenetur quam nulla exceptione praetoria possit summouere, utique obligatus idem est etiam a iure praetorio, adeoque naturali tom. 1. pag. 554. col. 2.

Maliorem debitoris conditionem facere possumus, deteriori non possumus tom. 1. pag. 187. col. 2.

Debiro debitoris creditoris conditionem directa summouere exceptione potest tom. 1. pag. 682. & 683.

Pluribus quidem teneri ex una eademque causa in solidum quis potest at pluribus condemnari quis potest tom. 1. pag. 618. col. 2.

Non potest esse in potestate debitoris ut ladar ius sui creditoris non magis quam ut facto suo scilicet ab obligatione tom. 2. pag. 165. col. 1.

Ex duobus coactis siue debendi ius credendi alterius factum alteri quoque nocet tom. 1. pag. 563. col. 1.

Nuda ratio non potest quemquam facere debitorum tom. 2. pag. 339. col. 1.

In mutuis debitoribus, reconuentione opus habet is cui plus debetur, ut sequi quod condemnatio non sufficiens in eam rem compensatione tom. 1. pag. 638. col. 1.

Debitor est quisquis ex quacunque causa aliquid debet scilicet & creditor ille cui ex quacunque causa debetur tom. 1. pag. 660. col. 1.

Debitor est creditoris sui seruus tom. 2. pag. 359. col. 2.

Rei iudicio rei indiuixu obligantur omnes debitorum in solidum tom. 1. pag. 617. col. 2.

Debitor generis supremi cogitur ire ad domum creditoris & debita quaerere eo portare & quidem suis sumptibus, secus debitor generis subalter- ni tom. 1. pag. 573. col. 2. in fi.

Non est debitori denegandum id quod sine creditoris dispendio futurum est tom. 1. pag. 652. col. 1. & ex quo debitor commodum aliquod, creditor autem nullum incommodum sentire possit ibid.

Debitor esse non videtur nisi a quo iniurio exigi non potest tom. 1. pag. 542. col. 2.

quomodo quilibet debitor & quo casu adiectione sibi posteriores creditoris anteriorum creditorum conditionem facere deteriori tom. 2. pag. 85. col. 2.

Debitor proprie intelligitur is a quo iniurio exigi pecunia potest tom. 1. pag. 569. col. 1. & pag. 412. col. 1.

Debitor, exceptio.

Debitor qui exceptione aliqua perpetua tutus est debitoris loco non habetur, sicut neque creditor ille qui exceptione perpetua summoueri potest tom. 1. pag. 368. col. 1. & 2. & pag. 412. col. 1.

Debitor, et. et.

An pluribus eandem rem debentibus sola viuis electione alius liberetur an vero sola perceptione tom. 2. pag. 396. col. 2.

Nunquam debet esse in potestate debitoris an debeat, aut an soluit tom. 1. pag. 514. col. 2. & pag. 518. col. 2. & 519. col. 1.

De iure.

D

I N D E X.

Id quod iure honorario deberetur, magis debetur quam id quod naturaliter iure tantum tom. 1. pag. 550. col. 1
quod adhuc à quibudam debetur, nondum est eius cui debetur tom. 2. pag. 61. in fi.

Vnusquisque dominus est eius pecuniæ quam debet tom. 2. pag. 83. in fi.
Extincta specie debita quod superest post mortem debitum d. 1. non potest tom. 1. pag. 497. col. 2.

Debitum speciei viue per mortem speciei ita extinguitur vt nec ipse es mortua debeatur tom. 1. pag. 497. col. 2.

Species viua debita per vindictionem directam peti potest etiam mortua & per actionem in rem secus per actionem in personam to. 1. pag. 497. col. 1. & 2.

Id quod certo loco debetur videtur vbiq. solui potest, quia etiam vbiq. per arbitratum actionem solui potest tom. 2. pag. 368. col. 2.

Debiti nomine nihil nisi obligationem intelligimus quæ sit vel naturalis vel civilis vel honoraria tom. 1. pag. 171. col. 1. & 2.

Debitum magis propriè illud est quod peti potest tom. 1. pag. 549. col. 1.

Id in effectu debetur quod potest exigi tom. 2. pag. 352. col. 1.

Debitum in arbitrium debitoris collatum non parit obligationem tom. 1. pag. 518. col. 1.

Debitum vel naturaliter tantum, vel civiliter tantum, per errorem solutum peti nunquam nisi ignoranter solvens aliqua exceptione perpetua tutus sit, nisi scias tom. 1. pag. 314. col. 1. & 2.

Debitum naturaliter tantum vsque adeo non debetur, vt etiam indebitum dicatur tom. 1. pag. 549. col. 1.

Debitum naturaliter tantum dicitur debitum improprie ac per abusionem tom. 1. pag. 549. col. 1.

Debitum conditionale ante conditionis euentum solutum peti potest tom. 1. pag. 356. col. 1.

Debitum aliquo iure sue per errorem iuris, siue per errorem facti solutum sit, condici non potest tom. 1. pag. 314. col. 2.

quod pure debetur statim & presentie dei peti potest, ac si quis hodie dari stipulatus sit quasi nullo adiecto die tom. 1. pag. 579. col. 1.

In debitis ex testamento voluntas sola testatoris illa est quæ totum facit, & pro iuris ratione habetur tom. 1. pag. 574. col. 2.

Debitum conditionale licet non debeatur nisi existentem demum conditione, vires tamen accipit ex tempore contractus tom. 2. pag. 247. col. 2.

Differentia inter debitum conditionale & in diem tom. 1. pag. 18. col. 1. & 2. quod ante diem debetur, ante diem potest solui, non peti tom. 1. pag. 345. col. 2.

Saltem hodie dandum est quod iam olim dari debuit tom. 1. pag. 514. col. 1.

Deceptus.

Deceptus non decipiendis iura subiungit tom. 2. pag. 322. in fi. & 323.

Scies decipi non potest quia certiorari non debuit tom. 1. pag. 733. col. 2.

Decipere, contrahere.

Non est decipiendus quisquam qui ita contrahit, vt aliter non fuerit contrahitur tom. 2. pag. 176. col. 2.

Decipere.

Furti decipio est conuentio per quâ

æstimatur dampnum quod à fure datum est tom. 1. pag. 463. col. 1.

Decretum.

Decretum preteritis non debet esse illatum & huc effectum tom. 2. pag. 245. col. 1.

Deducere.

quod semel fuit deductum, verbo tantum iterum potest deduci tom. 2. pag. 178. col. 1. & 2.

Aliud pro alio licet inuito creditori solui non possit, aliud tamen pro alio in condemnationem deduci potest to. 2. pag. 4. col. 2.

Deductio.

Nullus casus interuenire potest qui sumptuum necessarium deductionem impedire possit tom. 1. pag. 437. col. 2.

Deductio est vnus ex effectibus naturalis obligationis. Postea ergo deductio ponitur obligatio tom. 1. pag. 401. col. 1.

Deductio habet vim solutionis to. 2. pag. 177. col. 1.

quodammodo seipsum eligit quis, eligendo pro actione deductionem to. 2. pag. 201. col. 2.

Deductio potestatem habet solutionis tom. 1. pag. 398. col. 2.

Deductio est vnus ex naturalis obligationis effectibus cuius etiam in iudicio familie etc. secundæ rationem haberi ab arbitrio oportet tom. 2. pag. 359. col. 2.

Deductio, retentio.

Fratri creditori fratris naturaliter obligatus, post mortem patris pro quâ parte heres patri extitit succurrit per deductionem, fratri vero debitori pro quâ parte heres extitit per retentionem to. 1. pag. 398. col. 1. & 399. col. 1. & 2.

Defensio.

Qui alium defendit cum vltro se liti offerat non solum satisfacere cogendus est quamuis locupletissimus sit & cuiusque dignitatis, sed etiam executionem pati sententiarum tom. 2. pag. 249. col. 1.

Ob rem non defensam non committitur stipulatio iudicatis solui quâdiu potest existere qui defendat tom. 1. pag. 394. col. 1.

Nemo alienam defensionem suscipere inuitus cogendus est tom. 2. pag. 193. col. 1.

Defensio.

Postquam lis contestata est ex clausula ob rem non defensam, adhuc defendi quis potest & purgari mora que in defendendo admittit est tom. 1. pag. 394. col. 1. & 2. in fi.

Defensor.

Defensor quilibet obligari solet etiam locupletissimus ad præstandam satisfactionem tom. 2. pag. 193. col. 1.

Defensor quis sit? tom. 2. pag. 190. col. 2.

In defensorem perinde ac in reum principalem danda est executio iudicatis, si fuerit condemnatus tom. 2. pag. 190. col. 2.

Nemo alienæ litis defensor sine satisfactione esse intelligitur tom. 2. p. 194. col. 2.

Defensor, ciuitatis.

Defensor ciuitatis legitimam personam habere intelligitur tom. 1. p. 184. col. 1.

Defensor ciuitatis de lite ciuitatis transigere possit, non minus quam iudex, dummodo bona fide id faciat, non per gratiam & collusionem tom. 2. pag. 84. col. 1. & an procurator ibid.

Delegare.

Delegare est non sufficere tom. 1. pag. 213. col. 2.

Delegare.

Delegare nihil aliud est quam vice sua rerum aliarum subistituere tom. 1. pag. 587. col. 2.

Qui patitur se delegari hoc ipso videtur omittere & rescire exceptiones omnes quæ ei competebant aduersus delegantem tom. 2. pag. 318. in fin.

Delegatio.

Delegatio quælibet est nouatio to. 2. pag. 238. col. 1.

Delegatio fit volente duntaxat & consentiente debitore tom. 1. pag. 379. col. 2.

Delegatio nunquam fit sine nouatione, etque possima species nouationis tom. 1. pag. 587. col. 2.

Omnis delegatio est nouatio, semper voluntaria, nunquam necessaria tom. 2. pag. 249. col. 1.

In omnibus qui idcirco tenentur quod contra alium actionem habeant delegatio pro illa præstatione est to. 2. pag. 204. col. 2.

Delegatio nunquam fit sine stipulatione tom. 1. pag. 587. col. 1.

Quisquis debitorem suum creditori suo delegat, sicuti solvere ipse creditori suo intelligitur, ita & vicissim à debitore suo solutionem accipere to. 1. pag. 424. col. 1.

Delegatio nouatio.

Intervenit nouæ personæ quæ se obligat pro alio, delictario facta esse intelligitur, inspecto iure Pandectarum, secus ex inspecto iure Codicis. Induxit enim Iustinianus, vt non magis interuenit nouæ personæ, quam nouæ rei fiat nouatio, si specialiter id dictum & expressum non sit tom. 2. pag. 587. col. 1.

Delegatio liberatio.

Ex solutione noui liberationem facit, non potest liberatio soluenti contingere, nisi ad concurrentem vsque debitori vtriusque quantitatem, vt in tantum liberetur, in quantum liberatur, non vltra tom. 1. pag. 424. col. 2.

Delictum.

Quoties delictum ideo non perficitur, quia is qui delinquere temptatur, non vult perficere, cessat poena delicti, quasi suffragio iuste poenitentis absolutus tom. 1. pag. 457. col. 2.

Delictum omne morte eius qui fecit, extinguitur to. 1. pag. 477. col. 1.

Interest reipublicæ tanto grauius delicta puniri, quanto sunt grauiora tom. 1. pag. 241. col. 1.

Non est maior ratio locupletiarum parum ex delicto filii, quam domini ex delicto serui tom. 1. pag. 451. col. 1.

Vitanda est suspicio delicti & præsumptio tanquam quæ semper odiosa sit tom. 1. pag. 185. col. 1.

Delicti suspicio, nec præsumptio facile capienda est tom. 1. pag. 185. col. 1.

Publicè interest puniri maleficia & delicta to. 2. pag. 45. col. 1. Tulpiano

Turpitudinis delictorum omnium non tam in delictis ipsis quam in voluntate delinquendi consistit tom. 1. pag. 310. col. 1.

Nemo adiciendo delictum liberat se a contractu tom. 1. pag. 500. col. 1.

Interest republice peccata nocentium nota esse, ne aliqui emaneant impunita tom. 1. pag. 315. col. 1.

Delictum heres.

Ex delictis solent teneri heredes de eo quod ad ipsos pervenit, ne ex alieno scelere dicerentur tom. 1. pag. 397. c. 1.

Delinquens respiciat.

Reipublice interest ut qui de ea male meritis est inter ceteras penas etiam egellate laborare debeat ut exemplo sit ceteris ad maleficia deterreda tom. 1. pag. 425. col. 1.

Delinquere.

Delinquendi occasio vitanda est tom. 1. pag. 410. col. 1.

Qui delinquit quodammodo contrahere videtur cum legibus et cum re publica tom. 2. pag. 100. in fin.

Demonstrare.

Cum aliqua res petatur sufficit ita rem demonstrari ut possit intelligi tom. 2. pag. 393. col. 1.

Demonstratio.

Falsa demonstratio non magis perimit stipulationem quam legatum tom. 1. pag. 6. col. 1.

Denunciatio.

Denunciatio cum sit ad finem certificationis tantum, & ut loquatur notificatio, vna sufficit scilicet cum ad implendum solemnitate aliquam a lege prescriptam quae tres denunciationes requirit tom. 1. pag. 650. col. 1.

Qui multoties eadem hora denunciat, non tam denunciae saepe quam loquitur saepe tom. 1. pag. 650. col. 1.

Plures denunciationes quae pro aliqua solemnitate fieri debent, non statim, neque singulis diebus fieri debent, sed tanto tempore quantum conveniens videtur arbitrio iudicis constituendum pro qualitate personarum et rerum tom. 1. pag. 650. col. 1.

Deportatio.

Si ex deportatione bona deportati publicata sunt deportatus alium successorem quam fisco habere non potest tom. 2. pag. 167. col. 1.

Deportatus in plerisque iuris partibus ac ferè in omnibus pro mortuo habetur tom. 2. pag. 167. col. 1.

Depositarius.

Depositarium privilegium in bonis numulariorum foro cedendum non habet locum si postea ex iussu depositarii pecunia depositi facta fuerint senebres tom. 2. pag. 402. & 403. col. 1. & 2.

Depositarius non tenetur actione depositi ad restituendum rem quam non habet nisi dolus eius interveniat tom. 2. pag. 388. col. 1.

Post reitutum dolo depositum depositarius non liberatur ab actione depositi tom. 2. pag. 405. col. 1. & 2.

Dolo non caret depositarius qui alteri contentendum restituere depositum post iam moram ab alio de de-

posito controversiam tom. 2. pag. 392. col. 1.

Quoties foro cedunt numularij & mensularij an & quomodo depositarius ceteris creditoribus praefertatur tom. 2. pag. 401. col. 1. & 2.

Cur depositarius de dolo tantum teneatur tom. 1. pag. 9. col. 1.

Cur depositarius tantum de dolo & de lata culpa teneatur tom. 2. pag. 375. col. 1.

Depositarius tenetur ad usuras propter moram aut propter educationem tom. 1. pag. 416. col. 1.

Etiam ad alium tenetur depositarius praeter dolum & culpam si ita conventum sit vel per expressam conventionem vel per proscutionem tom. 2. pag. 377. col. 1.

Depositarius etiam de casu fortuito tenetur propter dolum praecedentem tom. 2. pag. 385. col. 1. & 2.

Depositarius accepta mercede pro re deposita tenetur & de dolo & de culpa, quia tunc potius conductor quam depositarius est, nulla vero accepta mercede solum tenetur de dolo tom. 2. pag. 376. col. 1. & 2. & 377. col. 1. & 2.

Plures depositarij non vnius electione liberantur, sed tantum solutione nisi sint correi debendi tom. 2. pag. 395. col. 1. & 2.

An plures depositarij pro partibus an in solidum teneantur tom. 2. pag. 396. col. 1.

Pluribus eiusdem rei depositariis an quod prior convectus praestitit alij prodesse debeat si ambo doli rei sint tom. 2. pag. 396. col. 1. & 2.

Cur grauius puniatur depositarius necessarius quam voluntarius tom. 2. pag. 374. & 375.

Depositarius in bonis mensularij simul omnes admittitur, nec vnius privilegium adversus alios tom. 2. pag. 403. col. 1. & 2.

Dolo non facit depositarius qui inficiatur adversus procuratorem agentem actione depositi quousque constat de mandato tom. 2. pag. 407. col. 1. & 2.

Depositarius pecuniam numeratam apud se non obligatam in usus proprius convertens condemnandus est ad usuras post moram actione depositi, aut si moram in reddenda pecunia contraxerit tom. 2. pagin. 418. col. 1. & 2.

Fideiussor depositarij actione depositi tenetur tom. 2. pag. 378. col. 1. sed de eo solo quod a depositario prestari solet tom. 2. pag. 379. col. 1.

Depositarius dicitur interdum possidere naturaliter tom. 1. pag. 435. col. 1.

Depositarius, occupare.

Depositarium & eorum quibus vna eademque causa deberur, melior est conditio primi occupantis tom. 2. pag. 403. col. 1.

Depositarius, sequester.

Sequester vel depositarius quitem depositum exhibere, in pluribus locis alternatiis habet electionem loci, quod si nolit exhibere, tenetur actione arbitraria de eo quod certo loco tom. 2. pag. 400. col. 1.

Depositarius, siftere.

Depositarius qui se vltro obtulit tenetur non tantum de dolo, sed etiam Part. III. Tom. 1. & II. INDEX.

de culpa imò leuissima tom. 2. pag. 38. & 390.

Deposum.

Periculum rei depositae, qua deponens ut permittit depositario, postea transiit ad depositarium tom. 1. pag. 18. col. 1.

Quae sit substantia contractus depositi tom. 2. pag. 417. col. 1.

Sequester actione depositi conveniri potest si rem depositam in loco convento non exhibeat tom. 2. pag. 400. col. 1.

Periculum rei depositae ad depositarium non transire solet si non sit in dolo tom. 1. pag. 18. col. 1.

Petens argentum vel aurum depositum debet exprimere & pondus & speciem tom. 2. pag. 393. col. 1. & 2.

Depositum gravatum esse debet sicut & mutuum & mandat tom. 2. pag. 376. col. 1.

Actio depositi universis omnibus deponentis successibus competat tom. 2. pag. 381. col. 1. & 2.

Dolus malus solum venit in actione depositi non etiam culpa saltem levis nisi ita conveniat tom. 2. pag. 196. col. 1.

Quae depositis rebus accedunt non sunt deposita tom. 2. pag. 378. col. 1. & 2.

In deposito potest conveniri ut non eadem res reddatur, sed ut tantumdem remaneat depositi contractus, tom. 2. pag. 416. col. 1. & 417. col. 1. & 2.

Servus duorum deponendo vnicuique dominium in parte acquirit actionem depositi tom. 2. pag. 387. col. 1. & 2.

Servus hereditario aliquid deponente acquiritur actio depositi heredi postea adeunti tom. 2. pag. 386. col. 1. & 2.

Depositario speciem auri depositam reddere recusante, si is qui deposuit pondus probate non possit iuvare iurando tom. 2. pag. 393. & 394.

Servus rem deponendo depositi actionem domino acquirit tom. 2. pag. 381. col. 1. & 2.

Rei depositae neque proprietates, neque possessio, neque usufructus in depositarium transiit tom. 2. pag. 421. col. 1.

Depositum re perit sicut & mutuum tom. 2. pag. 375. col. 1.

Depositum ante constitutum tempus repeti potest tom. 2. pag. 396. & 397.

Filius familias actione depositi tenetur tom. 2. pag. 394. & 395.

Quae actiones ex deposito nascantur tom. 1. pag. 166. col. 1.

Depositum re diuidua vel indiuidua, an vni ex heredibus deponentis petenti debeat in totum vel pro parte restitui, & quomodo? tom. 2. pag. 390. & 391.

Quomodo & quatenus actione depositi teneantur heredes depositarij si simul dolum admiserint, quomodo si separati, quomodo si res sit diuisa, quomodo si indiuidua? tom. 2. pag. 415. col. 1. & 2.

Ex deposito a servo facto apud sequester nihilominus agere dominus potest actione ad exhibendum, deinde rei vindicatione tom. 2. pag. 417. col. 1. & 2.

Qui recipit pecuniam ut depositum reddat actione depositi conveniri potest tom. 2. pag. 437. col. 1. & 2.

Re apud filium vel servum deposita vel commodata si in ea dolus a parte vel a domino factus sit poterit & minor etiam actione depositi conveniri possunt tom. 1. pag. 196. & 197.

Depositiarius exceptionem propriam dominij obire potest si de eo videatur incongruenti apparet, secus si non appareat, alieni vero dominij exceptionem obicere non potest tom. 2, pag. 400. col. 1. & 2.

Contractus depositi ex eorum genere est qui re & traditione perficitur tom. 2, pag. 373. col. 1.

Quid sit depositum? & unde dictum? tom. 2, pag. 373. col. 1. & 2.

Actio depositi non est civilis sed pretoria, tum quod cum in simplicium dicitur tom. 2, pag. 373. & 374.

Peculum rei depositæ post litem contestatam pertinet ad depositarium tom. 2, pag. 406. & 407.

In deposito rei individui vni ex rebus illius qui depositum tota res restituenda est tom. 2, pag. 390. col. 1.

Depositum non nisi cõditione furtiva condici potest tom. 2, pag. 407. & 408. & ratio pag. 408. col. 1.

Dubius de depositis hereditate cõtendentibus & quidem singulis in solidum cui depositum sit restituendum tom. 2, pag. 391. & 392, ubi Tribonianus fuit.

Ex deposito à seruo alieno bona fide posseto vel usufructuario acquiritur actio depositi possessori & quomodo? tom. 2, pag. 386. col. 1. & 2.

Depositarius rem depositam vendendo tenetur actione depositi licet cum postea redemerit & sine dolo perierit tom. 2, pag. 385. col. 1. & 2.

Inutilis est & nulla conuentione doli in deposito præterit tom. 2, pag. 376. col. 1. & 2, secus ea ne depositarius actione depositi teneatur, quod ferè idem est ibid.

Si seruus depositarius sue viuat, sine decesserit, vel iter dominus depositi actione expirare tom. 2, pag. 387. col. 1. & 2 & quidem actione directa.

Seruus deponendo acquirit actionem depositi domino eo tempore quo depositum licet posset fuerit alienatus tom. 2, pag. 387. col. 2.

Rem depositam non reddit qui quasi suam dat tom. 2, pag. 388. & 389. col. 1. & 2.

Depositarius depositum ea lege accipit vt si velit vtatur, priusquam vtatur tenetur actione depositi tom. 2, pag. 389. col. 1.

Peculum rei depositæ potest ad depositarium pertinere si ita conuenit sit tom. 2, pag. 389. col. 1. & 2.

Bona fides non patitur vt quis ex deposito rei alienæ lucrum consequatur tom. 2, pag. 398. col. 1.

Sacra & religiosa quodammodo res est, depositi restitutio, & cuius iniuriæ denegata restitutio insignem quædam perfidiam arguit tom. 2, pag. 396. col. 1.

Actio depositi priuilegium olim habebat quibusdam casibus ante chirographarios, nec priuilegiarios creditores, & habet hodie vt compensationem nullam admittat tom. 2, pag. 396. col. 1.

Neque redditur depositum, neque commodatum, neque piens nisi totum reddatur adeoque incorruptum tom. 2, pag. 396. col. 1.

Depositarius qui sine dolo rem depositam amittit nec tenetur cauere nec doli remissionem rem restituendi si iterum ea peruenerit, licet tunc incipiat actione depositi teneri tom. 2, pag. 413. & 414.

Depositarius bona fide restituit domino puriorum liberatur ab actione depositi tom. 2, pag. 387. & 388. ad quid autem & quomodo reuocatur est depositum receptum tom. 2, pag. 388. col. 1.

Deponenti non aliter permittitur depositum per iurandum probare, quam si dolo vel lara culpa depositarij

intervenierit tom. 2, pag. 394. col. 2.

Differtia inter depositum & rei vindicationem tom. 2, pag. 393. col. 2.

Cum depositi agitur idipsum respondendum est quod depositum fuit non aliud tom. 2, pag. 394. col. 1.

Pædoni deponenti ac depositi respondentem non potest depositarius referre quæstionem dominij tom. 2, pag. 415. col. 1.

Depositum à seruo factum eidem siue alieno siue manu missi restitui recte potest dummodo ignoretur aut alienatus aut manu missus tom. 2, pag. 405. col. 1. & 2.

Depositum in vno loco vt in alio reddatur in alio reddi debet expensis deponentis non depositarij nisi aliter conuenit sit tom. 2, pag. 405. col. 1. & 2.

In actionem depositi non tantum præteritus doli venit, sed etiam futurus tom. 2, pag. 384. col. 1. & 2. id est potest litem contestatam secus post condemnationem.

Depositum periculo accipientis est, si accipientis gratia depositum sit tom. 2, pag. 9. col. 1. & 2. & pag. 10. col. 1. & 2.

An depositario actione depositi conuenio de re deposita preuente eodem modo quo esset peritura penes deponentem contingat liberatio, & quomodo tom. 2, pag. 409. col. 1. & 2.

Valer conuentioni, vt etiam culpa in deposito præstetur tom. 2, pag. 397. col. 1. & 2.

Filius aut seruus depositarius quomodo patrem aut dominum obliget si depositum accipiant, quomodo si patris aut domini iussu tom. 2, pag. 394. & 395.

Is tenetur actione depositi qui contraxit & rei depositæ restituendæ facultatem habet tom. 2, pag. 414. col. 1.

Filius familias ex re deposita tenetur actione depositi etiam post emancipationem. Item & seruus etiam post manumissionem licet ex cõtractibus aliis in seruicute iniris non possit post manumissionem conueniri, & quomodo? tom. 2, pag. 414. col. 1. & 2.

Cur actionem pænalem à prætore introductam in deposito causam necessarium habent alii verbis induxerit prætor & conditionibus quàm ceteras tom. 2, pag. 413. col. 1.

An actio ex contractu depositi causam necessariam habentis quæ datur contra depositarium & in duplum & in perpetuum detur in heredem? Cur in simplicium tantum non in duplum etiam intra annum? tom. 2, pag. 417. col. 1. & 413.

Depositarius rei suæ, ignorans rem esse suam depositum restitutum conditione indebiti repetere potest tom. 2, pag. 415. col. 2.

An ex deposito vsuræ deberi possint ex conuentione? tom. 2, pag. 417. col. 1. & 2.

Patre donatas filix sui iuris res suscipiente, filia præsentem aut scientem competit actio depositi, ea vero ignorante actio negotiorum gestorum tom. 2, pag. 417. & 418.

Depositarius ob rem depositam etiã à fure aut prædone, eidem furi & prædoni tenetur actione depositi tom. 2, pag. 393. col. 1. & 2.

Pro deposito non datur conditio ante dolum admissum tom. 2, pag. 407. col. 1.

Depositum à seruo factum eidem restitui recte potest, si dolo non restituitur tom. 2, pag. 404. & 405 licet tunc domino restituitur tom. 2, pag. 405. col. 1.

Extra causam nummulariorum nulli

est priuilegium depositi tom. 2, pag. 403. col. 1.

Priuilegium depositi inter actiones personales exerceri potest, non tantum in ea quantitate quæ in bonis argentiarij ex pecuniis depositis reperta est, sed etiam in omnibus argentarij, & ut è vique depositarij facultatibus tom. 2, pag. 403. col. 1.

Sumptus necessarii ad depositum consequendum facti sunt restituendi tom. 2, pag. 403. col. 2.

Heres depositarij qui rem depositam ignorauit, & vendidit, tenetur eam redimere si possit, & restituere tom. 2, pag. 398. col. 1.

In actione depositi non tantum præteritus, sed etiam præsens & futurus doli venit tom. 2, pag. 398. col. 2.

Dos sub titulo depositi collata, si matrimonium sit nullum, actione depositi repeti potest tom. 2, pag. 410. & 411.

Non tantum depositarius post mortem etiam extrajudicalem ac multo magis iudicalem de casu sortuito tenetur, sed etiam in qui impedit ne depositum reddatur tom. 2, pag. 407. & 2.

Bona fidei possessor hereditatis quæ rem depositam ignarus vendidit, precium restituere tenetur, vel rem si possit redimere, vel iterum habere, si modo, non alio titulo quàm hereditatio eam habuerit tom. 2, pag. 398. & 399.

Depositum restitutio fieri debet ubi est, nisi dolo malo ibi sit tom. 2, pag. 415. & 406.

Turpiter facit, qui pecuniam accipit vt depositum reddat, quod ex bona fide, & viro restituere tenetur tom. 2, pag. 417. in fine.

Depositum vel commodatum ab aliquo, potest alij restitui ex fidei commisso propter pactum appositum tom. 2, pag. 418. col. 1. & 2.

Quomodo actio depositi per inscriptionem & quando crescere dicatur? tom. 2, pag. 413. col. 3.

Cur filius familias depositi agere possit? tom. 2, pag. 413. col. 1. & 2.

Actio depositi est bonæ fidei tom. 2, pag. 384. & 385.

In deposito vsuræ nudo pacto promissa actio legitimum modum excedentes, actione depositi peti possunt tom. 2, pag. 419. col. 1. & 2.

Depositum eius rei quâ litro ignorans penes partem vel dominum eius cui rem subtraxit, non substitit tom. 2, pag. 415. col. 1.

Depositum rei propriæ consistere non potest tom. 2, pag. 415. col. 1. & 2.

Spoliatore spolia alicuius penes tertium in seum de malitia spoliatoris ponente, cui restitui debeat depositum an spoliatori, an spoliato tom. 2, pag. 424. & 425.

Depositarius licet iure naturali & gentium rem depositam deponenti reddere teneatur, de iure civili tamen non debet ei reddere, si adit aliqua ratio publica tom. 2, pag. 423. col. 1. & 2.

Casus in quibus res deposita potest esse penes depositarium, nec tamen depositarius possit eam restituere, nec proinde dolum admittit in eo quod rem non restituit tom. 2, pag. 380. col. 1.

Depositarius seruus non tenetur manu missis actione depositi, nisi habeat rem depositam penes se tom. 2, pag. 381. & 382.

Per actionem depositi omnes & defensiones peti possunt ex die morte tom. 2, pag. 384. & 385 officio scilicet iudicis non iure oblationis ibid.

Actio ex depositi contractu licet causâ

necessariam

INDEX.

necessariam habent's trahi non potest ad duplum, nec ultra quàm reuera depositum sit, sed per actionem pignorialem à pratore introductum debetur tom. 1. pag. 412. col. 1.

Depositario depositam rem apud alium deponente non competit actio depositi primo deponenti aduersus primum depositarium nisi vt cedatur à primo depositario aduersus secundum actio tom. 2. pag. 410. col. 1. & 2.

Depositarius rem depositam inuito deponente contractas actione depositi & furti conueniri potest tom. 1. pag. 422. col. 1. & 2.

Depositarius actione depositi tenetur si rem depositam deteriorem reddat tom. 2. pag. 381. col. 1. & 2.

Quando ex deposito actio deus depositi, quando locati, quando præscriptis verbis tom. 2. pag. 377. col. 1. & 2.

Ex condemnatione fideiussoris depositarij ad præstandam leuissimam actionem dominum rei depositæ acquiritur depositario etiam sine præsentia rei depositæ quæ non est ad hoc necessaria tom. 2. pag. 423. col. 1.

Actio depositi competit in heredem depositarij in solidum & perpetuo tom. 2. pag. 401. & 402.

Qui tabulas testamenti apud se depositas, pluribus præsentibus legit actione depositi tenetur 1. p. 394. col. 1.

Depositum actio.

In actione contraria depositi non agitur de fide rupta sed tantum de calculo tom. 2. pag. 399. col. 1. nec in alijs contrariis

Depositum mutuum.

Differentia inter depositum & mutuum tom. 2. pag. 416. col. 1. & 2.

Depositum commodatum.

Heres & alius quilibet bonæ fidei possessor hereditatis pretium rei depositæ vel commodatæ restituere tenetur tom. 2. pag. 398. col. 1.

Depositum commodatarius.

Depositarius statim potest conueniri ad depositi restitutionem nisi impediatur aliqua de causa tom. 2. pag. 384. col. 1. & 2. secus commodatarius ad commodatum ibidem

Res depositæ vel commodatæ licet non sint in bonis depositarij vel commodatarij, sunt tamen ex eius bonis tom. 2. pag. 398. col. 1.

Ex titulo depositi neque transfertur dominium neque possessio tom. 2. pag. 224. col. 1. Idem ex commodato ibid.

Depositum iuratum.

An in actione depositi iuretur in litem tom. 2. pag. 385. & 386

Depositum conuentio.

Duobus depositis de deposito contententibus hereditas & conuenientibus ne illi sine altero depositum reddatur, an talis conuentio sustineatur? tom. 2. pag. 592. col. 1.

Depositum diligentia.

Et in deposito & extra depositi causam fraude non caret is qui in rebus alienis minorem diligentem quam in suis præstat tom. 2. pag. 426. col. 1.

Depositum depositarius.

Quomodo & qua pactione teneatur

tur is cui datur res perferenda depositario, qua vero ipse depositarius tom. 2. pag. 377. & 378

Depositum mandatum.

Nihil interest an depositum quid sit penes aliquem, an eo iubente & mandante penes alium cum viroque casu depositi teneatur, secus si eo tantum persuadente tom. 2. pag. 379. col. 1.

Depositum negotium.

Prior negotiorum gestor alij negotium geri mandans non liberatur cedendo actionem dominæ contra secundum negotiorum gestorum secus prior depositarius tom. 2. pag. 410. col. 1.

Depositum restitutio.

Deponens vas plenum potest contra depositatum agere depositi vel ad vas consequendum vel ad res in vase contentas siue eas ostenderit depositario siue non tom. 2. pag. 394. col. 1. & 2.

Depositum restitutio.

An alibi peti restitutio depositi possit quàm ubi sit licet expensis perentis tom. 2. pag. 406. col. 1. & 2. ubi Tribonianismus.

Depositum sequestre.

Depositum licet à pluribus fieri possit, ab vno quoque fieri potest secus sequestre quod non nisi à pluribus tom. 2. pag. 410. col. 1. & 2. & 411

Depositum index.

Post restitutionem serui depositi etiam competit contraria depositi actio ad cibaria reperenda tom. 2. pag. 415. & 416. & quidem apud eundem iudicem apud quem depositarius directæ depositi actione conuenitus fuerit, vt supra,

Depositum vfura.

In actione depositi veniunt vfuræ etiam citra stipulationem tom. 2. pag. 417. col. 1. & 2.

An in deposito eius quoque temporis quod moram præcessit vfuræ aliquæ citra pactum debeantur? tom. 2. pag. 417. col. 1.

Deponens.

Pluribus rem communem deponentibus id in dubio actum videtur vt singuli pro ea tantum parte pro qua eorum interest, depositi agere possint tom. 2. pag. 396. col. 1. & 2.

An plures deponentes depositarium pro partibus, an in solidum possint conuenire tom. 2. pag. 396. col. 1. & 2.

Deponens ex voluntate contra depositarium habet in simplicem actionem, ex necessitate vero in duplum tom. 2. pag. 373. & 374.

Deponere.

quis dicatur Deponere ex voluntate, quis ex necessitate? tom. 2. pag. 373. & 374

Derelictio.

quod habetur pro deperdito non habetur pro derelicto tom. 1. pag. 37. col. 1.

Derelictum.

In mare proiecta nauis leuissimæ causæ pro derelicto non habentur neque sunt primi occupantis tom. 2. pag. 36. col. 1. nec pro derelicto vfucapitur ibid. in fi.

Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

Derelinquere, derelinquere.

qui propter rem aliquam onerari sunt vt quid præstent vel faciamus si res illam derelinquere parati sint semper sunt audiendi tanquam qui plus etiam præstent quàm debeant tom. 2. pag. 233. col. 1.

Derogare.

Posteriora semper derogare prioribus siue in iis quæ ab vnus eisdemque voluntate pendent, siue in constitutionibus principum, siue in iis quæ à plurimum voluntate tom. 1. pag. 64. col. 1.

Deterior.

Res quæ fuit deterior ex aliqua parte perit quatenus scilicet deterior facta est tom. 1. pag. 512. col. 1.

Res sunt deteriores per diminutionem substantiæ, vtiliores per diminutionem valoris tom. 1. pag. 512. col. 1.

Deteriorare.

An qui rem reddit deteriorem eandem rem reddere videatur tom. 1. pag. 595. col. 1. & 2. & pag. 596. col. 1. & 2. & pag. 703. col. 1. & 2.

Deterioratio.

Cuius periculo res pereunt, eius quoque periculo res sunt deteriores tom. 1. pag. 604. col. 1.

qua parte facta est res deterior non tantum vilius quoque facta est, sed etiam perisse quodammodo intelligitur tom. 1. pag. 471. col. 1.

Nihil aliud est non fieri deteriorem quàm ex parte perire tom. 1. pag. 471. col. 1.

Deterioratio non mutat speciem, sed tantum minuit valorem tom. 2. pag. 381. col. 1.

Aliud est rem fieri deteriorem aliud fieri viliorem tom. 1. pag. 512. col. 1. & pag. 512. col. 2.

Deterioratio fur.

Deteriorem rem factam dando fur non liberatur tom. 1. pag. 471. col. 1.

Deterioratio commodatum.

Rei commodatæ factæ deterioris restitutione plenissima fieri non potest nisi præstetur actori id quod interest rem deteriorem factam non esse, vt quod valoris & bonitatis rei deest suppleatur in pecunia tom. 1. pag. 595. col. 1.

Deterioratio, agere.

Re deteriore restituta non potest agere iam redditam iterum reddatur, sed vt quanti actoris propter deteriorationem ei præstetur tom. 1. pag. 596. col. 1. & 703. col. 1.

Deterius.

Res quæ deterior redditur non intelligitur reddi nisi præterea id quod interest præstetur tom. 2. pag. 381. col. 1. quod fit Deterius ex parte perit tom. 2. pag. 371. col. 1.

Dies.

Vix vnquam dies in stipulatione adiecit nisi fauore promissoris, vt totum medium tempus liberum habeat ad soluendum, nec quicquam interim potest ab eo possit tom. 1. pag. 126. col. 1. quæ sit differentia inter diem incertum & conditionem tom. 1. pag. 354. col. 1. & pag. 413. col. 1.

D

Diem cedere est incipere debere to.
1. pag. 413. col. 1.

Quia prius venisse intelligitur dies
quoniam praeterierit tom. 2. pag. 223. col. 1
in fi.

In dubio dies fauore debitoris cen-
setur adiectus, locus autem fauore v-
triusque tom. 1. pag. 543. col. 2.

Quantum interit an dies adiectus
sit stipulationi an non tom. 1. pag. 532.
col. 2.

Quod in die certum relinquitur, post
diem potius relinqui dicitur tom. 1.
pag. 406. col. 2.

Dies, legatum.

Differentia inter legatum & stipu-
lationem collatam in diem mortis cre-
ditoris aut legatarii, & collatam in diem
mortis debitoris & heredis tom. 1. pag.
357. col. 2.

Dies contractus dies iuris.

Adiecta in contractu siue bonae fidei
siue stricti, pars est stipulationis & con-
tractus tom. 1. pag. 214. col. 2.

Dictio.

Dictio (sed et si) est ampliativa dictio
verbo (sed si) aduersus facta tom. 1. pag. 555
col. 2.

Dictio (rò amplius) quem effectum
habeat tom. 1. pag. 231. col. 2.

Dignitas.

Qui provincias regunt sola dignita-
te sunt terribiles tom. 1. pag. 71. col. 1.

De dignitatibus per quas filius à pa-
tris potestate liberatur tom. 2. pag. 109.
col. 1.

Diligentia.

Diligentissimus quisque paterfami-
lias electurus est cōservationem re-
rum magis preciosarum potius quam
viliorum ceteris scilicet paribus, se-
cus si non sint cetera paria tom. 1. pag.
606. col. 2.

Dispensator.

Dispensator inficitur est tom. 1. pag.
24. col. 1.

Dispositio.

In condicionalibus dispositionibus
quae inter vivos sunt inspicitur tempus
dispositionis, non autem euencientis
conditionis tom. 2. pag. 266. col. 1, se-
cus in ultimis voluntatibus ibid.
quolibet dispositio siue hominis si-
ue legis praesupponit semper terminos
habiles ut nulla sit repugnantia ex par-
te rei tom. 1. pag. 170. col. 1.

Dis simulator.

quando creditor dissimulare debeat
ne curiosus videatur tom. 2. pag. 22.
& 23.

Disfigure.

Vbi Senatus non distinxit, nec nos di-
stinguere debemus t. 2. pag. 109. c. 2.

Disfructus contractus.

Eadem caussa esse solet & debet di-
fructus quae est contractus tom. 2. pag.
406. col. 1.

Diuidere.

quae per diuisionem corporalem cor-
rumpuntur non debent diuidi in cor-
porales sed in numerum tom. 1. pag. 38.
col. 2.

Diuiduum.

Stipulationes omnes quae in quan-
titate consistunt sunt diuiduae tom. 1.
pag. 417. col. 2.

Disiunctio.

Differentia inter iudicium commu-

ni diuidendo, & iudicium pro socio
tom. 1. pag. 492. col. 1.

Iuri veteri diuisionis beneficium in-
ter coeternos fuit incognitum & à Iustiniano
introducendum tom. 1. pag. 612. col. 2.

Fundus ex earum rerum numero est
quae commodam patitur diuisionem
tom. 1. pag. 373. col. 1.

Diورتium.

Vbi non sunt iuxta nuptias, ibi non
est diuortium tom. 1. pag. 292. col. 2.

Dolus.

Actio de dolo fuit olim annalis, ho-
die biennalis post Iustiniani constitu-
tionem tom. 2. pag. 213. col. 1.

Cur de actio de dolo? tom. 2. pa.
213. col. 1.

Exceptio doli est perpetua tom. 2. pag.
213. col. 1. itemque replicatio doli ibid. c. 2.

Secus si dolus obiciatur per viam actionis
ad fundandam actoris intentionem
ibidem.

Cur in actione depositi dolus depo-
sitarum obliget in solidum heredem tom.
2. pag. 213. col. 2.

Dolus esse non potest sine scientia
quae coniunctam habeat calliditatem
& machinationem tom. 1. pag. 637. c. 2.

Tota praena doli recidere debet in
eos qui dolum admisserunt t. 2. pag. 192. c. 1.

Aequitas semper deficit iis qui dolo
malo aliquid fecisse probantur tom. 2.
pag. 197. col. 1.

Nunquam aequitas fauet dolo quem
est contrario semper punit bonum &
aequum est tom. 2. pag. 197. col. 1.

Nemo dolum facit qui suum com-
modum iure persequitur tom. 1. pag.
296. col. 1.

Dolus etiam praeteritis in iudicium
venire intelligitur cum de dolo eius agi-
tur qui suo nomine iudicium accep-
it adeoque si tanquam procurator in
rem suam tom. 2. pag. 193. col. 2.

Dolus siue ante iudicium siue post
iudicium commissus à praetore coeerci-
ri debet tom. 2. pag. 193. col. 1. & 2.

Aduersus exceptionem doli mali nulla
datur replicatio à praetore tom. 1. pag.
551. col. 2.

Dolus in omnibus bonae fidei iudi-
ciis praestatur etiam ex iis contractibus,
qui solui datis gratia sunt t. 1. pag. 676. c. 1.

Exceptio doli non est odiosa sed fa-
uorabilissima si causa aequitatis inspi-
ciatur ex qua proficiscitur t. 1. pag. 590. c. 1.

Impunitum dolum etiam post depo-
sitam administrationem manere iniquum
est tom. 2. pag. 318. col. 2.

Exceptio doli tunc locum habet cum
quis per occasionem iuris civilis contra
naturalem aequitatem lucrum capiat
ex damno alieno tom. 1. pag. 367. col. 1.

Neque liberis neque libertis permi-
titur agere de dolo contra parentes &
patronos & eum tom. 1. pag. 138. col. 1.

Dolus nunquam manere debet in-
punitus etiam si expressa conuentio
placeat ut non praestetur t. 1. pag. 603. c. 1.

Valet conuentio ne depositi agatur,
quae in effectu idipsum obuiet ne do-
lus praestetur tom. 1. pag. 603. col. 1.

Deceptionis nomine non semper si-
gnificatur dolus tom. 1. pag. 663. col. 1.

In contractu bonae fidei credere
potest dolus in re ipsa secus dolus in
persona tom. 1. pag. 663. col. 1.

Dolus personalis est nec transit in
heredem nisi haftenus ne ex defuncti
dolo lucetur tom. 2. pag. 401. col. 1.

Solo aequitate iudiciorum bonae fidei
doli si ex alterutra parte admissus
sit, vindicatur tom. 1. pag. 663. col. 1.

Soluta ferè doli exceptio contra vin-
dicatorem potest & solet competere
tom. 1. pag. 776. col. 2.

Exceptio doli multum distat ab ex-
ceptione pacti, eique subsidiana est
tom. 1. pag. 367. col. 1.

Exceptio doli locum habere non
potest, nisi cum exceptio pacti locum
non habet tom. 1. pag. 367. col. 1.

Ex transacione nascitur exceptio
doli tom. 1. pag. 367. col. 1.

Dolo malo facit qui petit quod
statim restitutus est, licet alia adio-
ne tom. 1. pag. 641. col. 1.

qui Dolum allegat, dolum probare
debet tom. 1. pag. 738. col. 1.

Actione de dolo etiam appetit, &
vere admissio, si non potest in sum-
ma minore duobus aureis tom. 1.
pag. 190. col. 1.

Pactio ne de dolo futuro agatur,
maximè in contractibus bonae fidei
valere non potest, secus ne de dolo
praeterito tom. 1. pag. 619. col. 1.

Pactum ne commodatarius de dolo
futuro teneatur non valet, secus ne de
culpa tom. 1. pag. 619. & 620.

Exceptio doli, licet infanti non
iroget, famam tamen & infamatio-
nem suggillat, apud bonos & graues
viros tom. 1. pag. 404. col. 1.

Exceptio doli nec à liberis contra
parentes, nec à libertis contra patro-
nos obicitur tom. 1. pag.
404. col. 2.

Exceptio doli aequitate naturali niti-
tur tom. 2. pag. 406. col. 1.

Exceptio doli ex parte actoris est per-
sonalis, ex parte rei in rem tom. 1.
pag. 404. col. 2.

Exceptio doli datur aduersus eum
qui ex aliena iactura contra naturalem
aequitatem locupletari velit tom. 1.
pag. 404. col. 2.

Tutus exceptio doli per errorem
solutam repetitur tom. 1. pag. 404. col. 2.

Exceptio doli non nocet successori
eius qui est in dolo t. 2. pag. 130. col. 1.

In contractibus bonae fidei viri di-
cuntur dolus ipso iure, & aequitate ipsius
iudicii tom. 1. pag. 637. col. 1.

Nihil tam contrarium bonae fidei
quam dolus tom. 1. pag. 637. col. 1.

Nunquam dolus incognitus remis-
sus intelligitur tom. 1. pag. 444. col. 1.

Actio quilibet competens siue ordi-
naria, siue extraordinaria, excludit ac-
tionem de dolo, quae non nisi sub-
sidiana est tom. 1. pag. 645. col. 2.

Neque aduersus exceptionem doli
vnamquam datur doli replicatio, neque
aduersus doli replicationem vlla du-
plicationem vnamquam dari potest tom. 1.
pag. 63. col. 1. & 2.

Quinque species doli ab Accursio,
& Bartolo posita; quae tamen omnes
sunt odiosae contra Accursium tom.
1. pag. 187. col. 1.

Exceptio doli omnium frequentissi-
ma, semperque perpetua t. 1. pag. 676. c. 2.

Praetor nunquam dat actionem de
dolo, nisi quolibet auxilio siue ordi-
nario siue extraordinario deficiente
tom. 1. pag. 645. col. 2.

Etiam rei iudicatur doli exceptio
potest obici tom. 1. pag. 366. col. 2.

Persona quae dolum admittit non est
digna ut ei liceat agere tom. 1. pag. 532. c. 2.

Plus potest doli quam mora tom. 2.
pag. 409. col. 1.

Vbi semel habita est ratio doli à do-
mino commissi, vno agente non de-
bet amplius haberi alio agente tom. 2.
pag. 196. & 197.

INDEX.

Qui ab initio dolo carere potest potest esse in dolo ex noua causa tom. 2, pag. 407, col. 1.

Si creditoris quibus solutum est per gratificationem tutorum solucio non fit in eos subsidaria de dolo actio datur tom. 1, pag. 430, col. 1.

Dolus malus nunquam remanere debet impunitus ne cum quidem cum ei soli nocet qui dolum admisit tom. 2, pag. 356 in fi.

Dolus procuratoris domino nocere non debet si nihil ex eo dolo ad dominum petuerit tom. 2, pag. 392, col. 2, nisi procurator solucio sit, si cur & pupillus ex doli tutoris.

Exceptio doli obstat ei qui petit id quod redditorum est illi ipsi a quo petit, at non etiam ei qui petit id quod restitutorum est alij tom. 1, pag. 296, col. 1.

Dolus semper exclusus esse debet a contractu neque facile inuitetur ad delinquendum tom. 1, pag. 67, col. 1.

Parum interest an dolo ab initio facit fecerit an ex post facto incipiat facere cum conuenitur tom. 2, pag. 397, col. 2.

Valer conuentione ne de dolo præterito agatur scius ne de dolo futuro tom. 2, pag. 376, col. 2.

Dolus nunquā debet remanere impunitus ne cum quidem cum illi ipsi nocet qui eum admisit tom. 2, pag. 378, col. 2.

Error qui bonam fidem parit semper excusat a dolo tom. 2, pag. 388, col. 1.

Nihil tam contrarium bonæ fidei quam dolo malus qui ab omnibus contractibus abesse debet etiam ab iis qui iuris esse dicuntur tom. 1, pag. 593 col. 1.

Qui ex proprio dolo conuenitur indigne et qui succurratur tom. 2, pag. 397, col. 1, ideoque in solidum debet conueniri ibid.

Duplex est doli malus minor vnus maior alius qui maiorem machinationem exigit tom. 1, pag. 637, col. 2.

Iuris ratio & regula generalis facit ut dolo semper sit puniendus, rum quocumque cum ei nocet qui dolum ipse admisit tom. 1, pag. 59, col. 1.

Exceptio doli omnibus bonæ fidei iudiciis inesse dicitur tom. 2, pag. 416, col. 1.

Dolus est si quis non exhibeat quod potest exhibere tom. 2, pag. 440, col. 1.

Dolo non facit qui iure suo vitatur tom. 2, pag. 168, col. 2.

Eum in testamentis doli exceptiones locum habent tom. 1, pag. 415, col. 2.

Dolus diuers.

Dolum committere & ex aliena iactura leocipitari non sunt paria tom. 2, pag. 381, col. 1.

Dolus filiusfamil.

Dolo malo facit filiusfamilias qui aduersus proprium factum venit capta iuris ciuilibus occasione tom. 2, pag. 417, col. 2.

Dolus delictum.

Dolus, delictum, & noxa caput sequitur tom. 2, pag. 381, col. 1.

Dolus actio.

Actiones de dolo insunt ipso iure bonæ fidei iudiciis tom. 1, pag. 323, col. 1.

Dolus, iuris iuris.

Dolo facit qui perit quod statim restitutorum est tom. 1, pag. 169, col. 2.

Dolus misericordia.

Dolo facit qui misericordiam in re aliena intempestiue exercet tom. 2, pag. 401, col. 1, & 2.

Dolus depositum.

An depositum etiam circa dolum remissum facienda est interpretatio in fauorem depositarij tom. 2, pag. 376, col. 2.

Dolus pater.

Dolus vel culpa filijfamilias vel serui non potest augere condemnationem vt supra quantitate peculij patris vel dominus teneantur tom. 1, pag. 600, col. 2.

Dolus emere.

Dolus in vendendo commissus non purgatur rem redimendo tom. 2, pag. 385, col. 1, & 2.

Dolus depositarius.

Dolus vnus ex depositarij coheredibus aliis nocere non potest tom. 2, pag. 404, col. 1, & 2.

Dominitio.

Ex iure gentium dominationes sunt introductæ tom. 1, pag. 432, in fin.

Dominium.

Per oblatam litem æstimationem nō aliter offerens fit dominus rei, nisi tempore solutæ æstimationis præsens rei sit quæ pro tradita haberi possit tom. 1, pag. 63, col. 1, ideo rei perditæ per æstimationem solutam dominum non transfertur ibid. modo non sit dolo perditæ tom. 1, pag. 634, col. 1.

Ad probandum verum & quitiam dominium efficit, vt qui agit dicat probetque se titulum ab eo habere quem dicat se fuisse dominum, licet auctoris sui dominium, non aliter probet quā hoc ipso quod non probatur emisse à non domino tom. 1, pag. 735, col. 1.

Traditio sola non sufficit ad transferendum dominium tom. 1, pag. 387, col. 2.

Seruus qui operas suas ipse per se locauit, easque accipiat prædanti tantum domino retulit non facit pecuniam accipientis tom. 1, pag. 430, col. 1.

Iniquum est vt quis vel iniurus vel errans rei suæ dominium amittat tom. 1, pag. 63, col. 2.

Neque dominium rei neque possessio possunt esse penes plures in solidum tom. 1, pag. 614, col. 1.

Differentia inter pecuniam & speciem ratione translationis dominij tom. 1, pag. 43, col. 2.

Adiudicatio & lex nulla indigent traditione ad transferendum dominium tom. 1, pag. 489, col. 2, & pag. 491, col. 2.

Dominium vile nullum est tom. 1, pag. 734, col. 1.

Dominium quod semel meum fuit, meum remanet etiam post rei mutationem, quia etiam quod ex re mea perierit meum est tom. 1, pag. 666, col. 1.

Dominium quod alicuius semel fuit non potest desinere suum esse per solam domini voluntatem, nec per solam formam & mutationem nisi mutatio facta sit eius materię quæ redigi

sepius in sua initia non possit tom. 2, pag. 686, col. 1.

Ex dantis voluntate, pecunia strim, & recta via fit accipientis tom. 1, pag. 417, col. 1.

Minor est causa dominij bonitatis quam quantitas tom. 1, pag. 734, col. 2. secus vero vtilis ibid.

Dominium per societatem communicatur, per emptionem vero erasferitur tom. 1, pag. 605, col. 1.

Multò facilius est probare rem fuisse in bonis quā in vero & quitiano dominio tom. 1, pag. 734, col. 1.

Rerum dominia possunt esse in pendentibus tom. 1, pag. 15, col. 2.

Non transfertur dominium nisi per traditionem & domino factam ex iusto titulo precedente, & qui fit habilis ad transferendum dominium tom. 2, pag. 421, col. 1, exceptis quibusdam casibus col. 2.

Plures domini eiusdem rei dominium pro indiuisi habent iuris tantum intellectu non etiam diuisione corporis partes obtinent tom. 1, pag. 615, col. 2.

Cum eiusdem rei dominium apud plures esse non possit in solidum tom. 1, pag. 615, col. 2.

Aliquando qui dominus est tradendo dominium non transfert, aliquando qui dominus non est rei tamen alienæ dominium transfert in accipientem tom. 1, pag. 648, col. 1, si modo titulus habilis præcedat quo transferri dominium possit ibid.

Prædator possessor dominij questionem referre nunquam potest, nec si directa rei vindicatione conueniatur tom. 1, pag. 629, col. 2.

Quo casu cum ex contractu agitur ille ipse qui contraxit possit referre questionem dominij tom. 1, pag. 629, col. 2.

Duos eiusdem corporis dominis ex stentibus totius corporis pro indiuiso dominium pro parte singuli habent nempe cum de partibus intervalibus agitur non de quora liciis tom. 1, pag. 497, col. 2.

Dominia rerum nuda voluntate nō acquiritur vel amittitur sed tantum traditionibus, usque ad semina factis tom. 1, pag. 430, col. 1, & pag. 127, col. 1, & 2.

Neque longa possessio neque iussum fundum sunt modi acquirendi dominij tom. 1, pag. 129, col. 1, qui sunt modi acquirendi dominij ibid.

Quibus modis dominium probari possit tom. 1, pag. 734, col. 2.

Casus in quibus dominium possessioni semel iunctum à possessione separari non potest tom. 1, pag. 374, col. 2.

Difficilis amittitur dominium quā pignus tom. 1, pag. 717, col. 2.

Dominium pignus.

Plus iuris habet in re qui dominium eius habet quā qui nudum ius pignori tom. 1, pag. 374, col. 2.

Dominium vindictio.

Si dominus non ex contractu agat cum eo cum quo contraxit sed rei vindicatione dominij questionem ei referre depositarius vel commodatarius potest tom. 1, pag. 629, col. 1.

Dominium possessio.

Possestori rei alienæ si eam non dolo aut fraude sed culpa eam amisit iuuatur per publicanum vt rem ipsam habeat, cuius æstimationem soluit,

INDEX.

audiendus est facile dominus si nolit pecuniam quam feceritis iudicis periculo iudicari seceperit restituere tom.1, pag.634.col.1

Dominus.

Non est agendum amare cum domino qui ex serui sui contractibus conueniatur tom.2,pag.89.col.2

Obligatus tantum vt testatur tantummodo hospicio fit dominus proprietarii quoque cum in ea re vsum fructum ab initio solum habuit tom.1, pag.28.col.1

Quod ab extraneo dominus repossidere potest per actionem furti aut legis Aquilæ id à consensu repossidere potest, iure dominice potestatis conuenienti cum domini tom.1, pag.166.col.1

An & quomodo ille ex dominis qui serui communis negotiationem ignorauit cōuenit ad creditore actione de peculio, vel actio tributoria non solum possit deducere quod sibi debetur, sed etiam quod domino fecerit tom.1,pag.175.col.1

Precium rei venditæ seruo contra domini voluntatem euentis, ex peculio ad dominum pertinens solum perit domino post consumptionem si ratam habere nolit solutionem tom.1, pag.28.col.1, vind. carui autem ante solutionem tom.1, col.1, & 1

Venditori qui rem emptam à seruo bona fide possidet tradidit bonæ fidei possessori serui quod præstat versus serui dominus teneatur si venditori conditione conueniat tom.1,pag.68.& 69

Ex contractu cum vicario serui initio quæ actio contra dominum & quanto tempore detur, siue ante siue post mortem serui tom.1, pag.306.col.1, & 2, & 307.col.1, & 2

Causa in qua dominus re sua carere cogatur iusto precio licet dulus interuenit possidentis tom.1, pag.334.col.1, & 2, & 335

Dominus ex eo tantum contractu serui tenetur de peculio ex quo seruus in se in solidum tenetur si esset pater familias, & iure ciuili obligari posset tom.1, pag.139.col.1

Dominus vicarij nomine iudicium noxale peti debet tom.1, pag.197.col.1, & 2

Si ab alio creditore idem dominus ex eiusdem serui persona conueniatur de peculio, an aliquid possit deduci, & an aliquid ei debeatur tom.1, pag.96.col.1, & 2

Omnis actio quæ datur ex contractu serui contra dominum vel est de peculio vel de in rem verso tom.1, pag.291.col.1, extra videlicet ex reitoriam infortiorum, & tributoriam ibid.

Manumissio vel alienatio serui domino ex causa etiam doli intra annum tenetur tom.1, pag.197.col.1

Cur ex serui contractu qui facti est æquiuocum actio domino cum facta non sit ante in dominum tom.1, pag.381.col.1, & 2

Dominus à puillis conuenitur ex causa reuelæ per seruum administratorem ex tempore quo liber esset credetur habere priuilegium deductiois eius quod sibi debetur etiam aduersus puillum & dorem tom.1, pag.154.col.1, & 2

An & quomodo teneatur dominus ex contractu serui fideiuentis vel mandatis vel aliter intercedentis

tom.1, pag.145, & 146

Cur vindictio nummorum extranum quos seruus ex peculio domini pro precio rei quam emit dederat venditori competat domino tom.1, pag.67, & 68, & ad quid hic dominus venditori teneatur? ibid. & pag.65

Non est eadem persona domini & serui tom.1, pag.171.col.1

Priuilegium deductiois habet dominus in eo quod sibi à seruo suo debetur, & omnibus creditoribus præferatur tom.1, pag.167.col.1

Qui habet administrationem rei alienæ à lege in loco domini est tom.1, pag.144.col.1, secus qui ab homine ibid.

Vnusquisque rerum suarum moderator est & arbiter tom.1, pag.55.col.1

Sux quisque rei moderator est & arbiter tom.1, pag.135.col.1

Qui cum seruo iniuncte contraxit ex ea causa in quam periposuit fuit dominus conditione directa & in solidum habet obligatum tom.1, pag.62.col.1, & 2

In conatus duorum dominorum quorum vnus fit bonitarius alter qui ritus, potior in effectu causa est bonitarij tom.1, pag.683.col.1

Dominus pater.

In omnibus bonæ fidei iudiciis ita comparatum est vi quodvis actio de peculio vel de in rem verso competit aduersus patrem aut dominum hanc quoque adiectionem habere debet & si quid dolo malo domini vel patris caput fraudatus actor est tom.1, pag.395.col.1

Dominus trinitarius.

Dominus sciens seruum suum ex merce peculiari negotiare, habetur à pretore pro extraneo creditore tom.1, pag.181.col.1, ad hoc duntaxat vt deductiois amittat ibid.col.1

Dominus tutor.

Tutores & curatores loco dominorum sunt tom.1, pag.134.col.1

Dominus moderator.

Quisquis paterfamilias & dominus est, filius idem moderator est & arbiter tom.1, pag.348.col.1

Dominus peculium.

Cur introductum sit priuilegium deductiois domino competens vt conueniens de peculio ex persona serui possit deducere ex peculio id quod sibi debetur tom.1, pag.179.col.1

Donare.

In centum debitor ducenta scienter constituens iure nouo infesta indebita centum donare videtur fecus de iure veteri tom.1, pag.564.col.1

Datum alicui, eius gratia videtur donatum tom.1, pag.273.col.1

An pactum de donando pro donatione libereur & quomodo? tom.1, pag.252.col.1

Cur pater filios familias donare non possit? tom.1, pag.308.col.1

Donatio.

Neque in masculis neque in feminis est præsumenda donatio nisi cum iusta & probabilis affectio donationis præsumptionem inducit tom.1, pag.325.col.1

Donatio inter coniuges fieri non

potest tom.1, pag.5.col.1, & pag.6
Donatio iure veteri non fit nisi per traditionem aut stipulationem, iure vero nouo etiam per pactum tom.1, pag.283.col.1

Donatio remuneratoria non est verè donatio sed potius solutio debiti etiam tantum naturalis tom.1, pag.300.col.1, mitem donatio solutio debiti esse non potest tom.1, pag.300.col.1

Donatio non infirmata valet si summam quinquecentum solidorum non excedat tom.1, pag.190.col.1

Ante Iustinianum stipulatio fieri non poterat per pactum nudum sed tantum per traditionem aut stipulationem tom.1, pag.553.col.1

Donatio rei pupillaris à tutore facta omni casu prohibetur tom.1, pag.180.col.1

Donatio inter patrem & filium familiaris non valet etiam & causa contra interpretes tom.1, pag.284.col.1

Donatio inter viros & donatio causa mortis sunt vt plerumque per traditionem & per stipulationem tom.1, pag.49.col.1

Donatio causa mortis tum quoque cum per traditionem facta est non transferit dominum statim sed tum demum cum mors fuerit incursa donationis tom.1, pag.49.col.1

Non videtur perfecta donatio causa mortis antequam mors insequatur tom.1, pag.49.col.1

Cur donatio causa mortis legatis æquiparetur? tom.1, pag.49.col.1

Donatio causa mortis licet ita fieri possit vt dominum statim transferatur in donatarium, non tamen ita potest fieri vt nullo casu reuocetur tom.1, pag.49.col.1

Conditiones sub quibus non tamen fieri quam resoluti solent donationes causi mortis tom.1, pag.49.col.1

Donatio causa mortis capitur ad iustas leges tom.1, pag.198.col.1

Differentia inter donationem inter viros & donationem causa mortis tom.1, pag.198.col.1

Donatio à datione & traditione incipiens magis est similis contractui innominato quam nominato fecus donationis incipiens à stipulatione tom.1, pag.307.col.1

Donatio pura proprie loquenda non est contractus tom.1, pag.308.col.1 scilicet quæ fit per traditionem

Ex modo de nationes causa mortis inueniuntur per legem Falcidiam quo legatis non quo fideicommissis, quoniam ad legatorem non ad fideicommissarium exemplum capiuntur tom.1, pag.320.col.1

Inter patrem & filium familias, consistere donatio non potest tom.1, pag.158.col.1

Quæ donationes inter coniuges sine prohibet? tom.1, pag.6.col.1

Etiam ex nudo pacto potest fieri donatio tom.1, pag.321.col.1

Commodatum proxime accedit ad precarium, precarium magis accedit ad donationem, differentia inter precarium, commodatum & donationem tom.1, pag.591.col.1

Perfecta donatio nouas condiciones non admittit tom.1, pag.308.col.1

Cur pigoris remissio non fit donatio tom.1, pag.720.col.1

Donationes inter viros & virorem factæ non valent tom.1, pag.340.col.1

Ex pecunia muneratione proprie donatio

INDEX.

donationem causa mortis facta, quoniam donans obliget accipiente rem tom. 1. pag. 48. & 49.

Quomodo donatio interdum fieri solet tom. 1. pag. 43. col. 2.

Non valent donationes factae inter partem & filium neque Papianiani reprobis confirmantur morte ante constitutionem Iulianianam tom. 1. pag. 194. in fi.

Donatio criminis.

Donationes quae post crimen perduellionis contractum factae sunt ratas esse non oportet tom. 1. pag. 467. col. 1.

Donatio meretricis.

Affectionis gratia neque honeste neque inhoneste donationes sunt prohibite puta circa meretricis exceptis donatoribus quae à milite sunt focariae vel à minore 25. annis luxurioso aut etiam à maiore si hanc per viam mandati tom. 1. pag. 315. col. 1.

Donatio mutuum.

An donatio facta adiecto pacto ut accipiens pecuniam donatam donatori credideret, sit donatio, an mutuum? tom. 1. pag. 31. & 33. col. 1. & 2.

Donatio constituta.

Pecuniam constitutis quidem quibus indubitum iure praeitorio sciebat propter exceptionem, eam exceptionem de nasse & remississe videtur, ut pristina actione conveniri possit cum effectu tom. 1. pag. 364. col. 2.

Donator.

Solli donatori conceditur ut 25. annorum denarium oporteat rursus ponatur ratio eius, unde facere potest, nec scilicet ex liber libere sua veritatur tom. 1. pag. 99. col. 1.

Donare.

Donare est perdere tom. 1. pag. 126. col. 1.

Non habet animum donandi qui habet animum decipiendi tom. 1. pag. 707. col. 1.

Non habet animum donandi qui animo depravandi aut aliena negotia inuasit, & in ea aliquid expendit tom. 1. pag. 707. col. 1.

Donare condicere.

Datum alicui ut pro se aliquid faceret quod aliqui facturus non erat donandi animo datum videtur, nec condici potest tom. 1. pag. 356. col. 2. nisi ab utraque parte idem tacite actum intelligatur ibid.

Dos.

Promittens per errorem, sponso si nuptiae sequeretur ita demum habet exceptionem si propter causam lucrativam promittat secus si propter onerosam tom. 1. pag. 196. col. 1.

An & quomodo dos donationis appellacione contrahatur? tom. 1. pag. 362. & 363. col. 1. & 2.

Contractus dos ex numero eorum est qui te persequuntur tom. 1. pag. 171. col. 1.

Quomodo fieret dotis restitutio de iure antiquo tom. 1. pag. 17. col. 2.

Ex dote in iura queritur actio mulieri dote numerata tom. 1. pag. 137. col. 2. & differtur quae inter actiones est utraque promittente tom. 1. pag. 177. col. 2.

Mater aut viri filiam dotare tenetur si patris aut viri bona vel nulla sint, vel non sufficientia tom. 1. pag. 389. col. 1.

Officium est paternum non maternum dotare filium tom. 1. pag. 389. col. 1.

Officio pietatis fungitur mater aut aucta quae filiam vel nepotem dotat tom. 1. pag. 389. col. 1.

Quo casu dote causa pia sit vel per causae equiparetur tom. 1. pag. 389. col. 1.

Non potest conveniri inter maritum & uxorem ut solus dolus non autem culpa à marito praestetur in dote tom. 1. pag. 609. col. 1.

In dote maritus non solum de dolo sed etiam de culpa tenetur tom. 1. pag. 609. col. 2.

In qualibet dotis constitutione ea condicio semper tacite intelligitur tom. 1. pag. 296. in fi.

Maritus ad solidam dotem condemnatus in iudicium tamen executione, uti potest exceptione supra quam facere possit conveniatur tom. 1. pag. 335. col. 1.

Actio de dote non nascitur nisi soluto matrimonio aut impetruente mariti inopia, non tamen ex diremptione matrimonij tom. 1. pag. 663. col. 2.

Mulier olim habens privilegium petitionale inter creditores omnes personalem actionem habentes hodie habet privilegium tacite hypothecae pro dote tom. 1. pag. 314. col. 1.

Dos non potest esse sine matrimonio quamvis possit matrimonium esse sine dote tom. 1. pag. 123. col. 1. & 2.

Non est minor condicio lucrorum nuptialium quam dote tom. 1. pag. 455. col. 2.

Mulier contra dotis obligationem iuvani Velleiano non potest tom. 1. pag. 389. col. 2.

Dos datur pro oneribus matrimonij tom. 1. pag. 309. col. 1.

Non tenetur maritus iudicio de dote verita quam facere possit tom. 1. pag. 351. col. 1. tenetur tamen eius heres col. 2.

Extraneus mulieri donaturus dotem eam non nisi mulieris iussu marito tradere ac numerare debet tom. 1. pag. 183. col. 1.

Filia aut neptis sine liberis mortua dos eius ad patrem reuertitur non tam ex ratione iuris quam iure miserationis ne patet & dotis & filiae aut neptis iacturam sentiat tom. 1. pag. 134. col. 1. siue sit filia familias siue emancipata, modo dos sit profectitia ibid.

Quam partem dotis maritus habet in matrimonio per divortium, aut per mortem soluto relicta liberis tom. 1. pag. 134. col. 2.

Dos ab extraneo data nullo pacto de ea restituenda interposito de iure veteri, solus maritus lucto cedit non etiam mulieris tom. 1. pag. 181. col. 1.

Dos à patre profecta soluto per mercedem mariti matrimonio quamvis non ad patrem reuertatur ne filia maneat indotata, repetitur tamen per actionem rei uxoriae communem patri & filiae sed eius exercitium soli patri competit communis filiae persona tom. 1. pag. 181. col. 1.

Iure veteri dos privilegium quidem praetitionis habebat inter chirographarios creditores sed privilegium tunc hypothecae non habebat tom. 1.

pag. 187. col. 1.

Mater iuxta in dubio credenda est ex officio sui necessitate potius quam ex causa pietatis dotem constituisse, & ex filiae bonis paternis potius quam ex suis tom. 1. pag. 389. col. 2.

Non potest patet dotis actionem fibi & filiae communem futuram per pactum etiam incontinenti appositum in suam personam transferre nisi per stipulationem in eam rem necessariam tom. 1. pag. 184. col. 2.

Servus dotalis ita est in bonis mariti ut tamen sit mulieris tom. 1. pag. 187. col. 1. in fin. & dominium rei dotalis subtilitate iuris pertinet ad maritum, reuera tamen est mulieris tom. 1. pag. 187. col. 2.

Fructus rerum dotalium pertinent omnes ad maritum pro matrimonio, ferendos oneribus tom. 2. pag. 187. col. 2.

Omnis stipulatio quae dotis causa sit ratam habet conditionem si nuptiae sequantur tom. 1. pag. 6. col. 1.

Dos profectitia ad auctum patrum pertinet tom. 2. pag. 195. col. 1.

Dos in prius matrimonium data aliter & quomodo in posterum conuersa videatur? tom. 1. pag. 177. col. 1.

De tempore restituendae dotis iure veteri, & iure nouo tom. 1. pag. 196. col. 2.

Dos per acceptationem constituitur potest tom. 1. pag. 196. col. 1. in fi.

Congrua dos quae dicitur? tom. 2. pag. 191. col. 1.

Auo mortuo dos profectitia ad patrem etiam exheredatum reuertere debet tom. 2. pag. 192. col. 2.

Divortium non facit dotem indubitam tom. 1. pag. 398. col. 1.

An mulier possit hypothecae dotales liberare? tom. 1. pag. 327. col. 2.

Causa dotis non est lucrativa, sed onerosa, cum deferatur oneribus matrimonij ad maritum pertinentibus tom. 1. pag. 195. col. 1. in fine.

Quod letus dotalis ex re mariti vel operis suis quae sit ad maritum pertinere creditur cum id omne sit in fructu tom. 2. pag. 187. col. 2.

Dos non potest esse sine matrimonio licet matrimonium sine dote esse possit tom. 1. pag. 421. col. 1.

Dos promissa.

An ex promissione dotis donandi animo facta sponso pro muliere si anrequam soluta sit nuptiae, renunciatum sit, mulier habeat actionem ex ea promissione an sponsum an in promissione? tom. 1. pag. 188. col. 1. & 2.

Dos condicere.

Pater vel extraneus indubitam pecuniam per errorem iussu mulieris, sponso eius promittenda si nuptiae sequeretur sine exceptione doli mali vti non potest tom. 1. pag. 195. & 196. sed quomodo ei succuratur? ibid.

Cum mulier ipsa dotem aut desit aut promittit nulla expressis adiecta conditione puta est promissio aut datio praesentis obligationis aut translatio domini vti si interim solvatur condici non possit tom. 1. pag. 186. col. 2.

Dos peculium.

Pater pro ea dote quae filiofamilias data vel promissa est à muliere non tenetur iudicio de dote soluto matrimonio nisi de peculio tom. 1. pag. 225. col. 1.

I N D E X.

De iura.

Atitrus non tenetur iudicio de dote etiam si inonam fecerit in exigenda re in dote daria, si æque apud maritum petita fuisse tom. 2. pag. 409. col. 2

De iura.

Adiones dote & tutele nullum privilegium taceat hypothecæ iure veteri habuerunt tom. 2. pag. 404. col. 1

De iura.

Tutor ampliore dote nomine pupillæ promittendo non obligatur, sed ratione officij excusatur tom. 2. pag. 296. col. 1

De iura.

Auus neprem ex eo matrimonio quod cum ignominiosa vxore contra voluntatem patris filius contraxit nam dote non tenetur tom. 2. pag. 293. col. 1

Officium est non tantum paternum sed etiam auitum dote filiam & nepotem ex filio tom. 2. pag. 297. col. 1

Paternum officium est dote filium tom. 2. pag. 116. col. 1

An frater sororem veterinam æque ac confanguineam dote teneatur? tom. 2. pag. 392. col. 2

De iura.

Dictio taxativa excludit omnes casus ceteros non minus diversos quam ceteros nec admittit alios nisi similes tom. 1. pa. 240. col. 2

De iura.

Nihil videtur factum quod non dux factum tom. 2. pag. 297. col. 1 & 2

E

E

Edere nihil aliud est quam exhibere, & copiam describendi facere tom. 1. pa. 447. col. 2

E

quod Edictum prætoris in vrbe dicitur in prouincie edictum proconsulis aut provinciale appellatur tom. 2. pa. 11. col. 2

Optimum est & publico vrile potestatem edicti ad omnes alios casus etiam promissos protrahere ad quos mens & propositum prætoris porrigi potest ut quod verbi edicti deest ex mente prætoris suppleatur tom. 2. pag. 14. col. 1

Edicti perperui finis est ne quid in vrbe fiat inordinatum tom. 2. pag. 137. col. 2

Edictum de peculio Cur sit triplex tom. 2. pag. 138. col. 1 & 2

Verba edicti etiam taxatiue concepta possunt extendi ad casus similes propter rationis identitatem tom. 2. pa. 267. col. 1 & 2

E

Inducta ad vnum effectum non debet contrarium operari tom. 1. pag. 62. col. 1

Effectus rei magis considerandus est quam verba tom. 1. pa. 137. col. 1

Effectus cuiuslibet rei spectandus est tom. 2. pag. 333. col. 2

Effectus rei semper primus inspicieudus est tom. 1. pag. 338. col. 2

Non videtur securus effectus nisi daret securus tom. 1. pag. 410. col. 2

E

Que persone dicantur egregie tom. 1. pa. 139. col. 1 & 2

E

In alternatiuis obligationibus omnibus tacite id actum videtur ut electio sit promissis nisi cum in contrarium expresse actum & dictum est ut electio sit pulatoris tom. 2. pag. 518. col. 2

In alternatiuis non adeo datur electio debitori ut sapius eligere possit & variare, sed ut ubi semel elegerit id ipsum solum in obligatione, & solutione esse videatur tom. 1. pag. 184. col. 2

Electioe vnus ex pluribus fructuariis vel bonæ fidei possessionibus vel venditoris emptor, & alij liberatur ab actione de peculio si perceptum sit à reo conuento, locus si nihil perceptum, idque de equitate non de rigore iuris tom. 2. pag. 215. & 216. & 217

Electio frustratoria non nocet, mala autem nocet tom. 1. pag. 435. col. 1

Rebus & locis alternatiue positris in obligatione an electionem supulatoris habeat rei, vel locum vtrumque? tom. 1. pag. 119. col. 2

Cur à prætoris fuerit introducta electio actionum tom. 2. pag. 14. col. 2

Cum debitor ab initio, id est in ipso tempore solutionis habet electionem nec elegit non alia de causa transferuntur in creditorem electio quam quia ex creditore pecunie sit debitor electionis tom. 1. pag. 719. col. 2

Semel male electa vna actione ad aliam regredi non licet tom. 1. pa. 424. col. 2

Si quis Ephesi decem aut Capuz hominè dari promiserit an sit electio actionis ubi petat, an rei ubi ab eo petatur tom. 1. pag. 517. 518. & 519. 3. 520. col. 1 & 2, concluditur affirmatiue pag. 519. col. 1

Ex duabus rebus alternatiue obligatus vna precepta debitor tollit electio tom. 2. pag. 519. col. 1

Pluribus locis alternatiue positris ad solutionem potest debitor eligendo prius ubi soluat, & soluendo ubi volet, eligendi facultatem actum præcipere tom. 1. pag. 519. col. 1

Debitor obligatus alternatiue ad duo soluenda, soluens vtrumque electionem repetendi quod eorum voluerit habet tom. 1. pa. 362. col. 2

E

Si duo correi debendi vtramque speciem aut quantitatem vtramque solutionem, cui competat electio debitoris correis, repetendi, an creditori restituerit? tom. 1. pag. 362. col. 1 & 2, & pag. 382. col. 2 & pag. 387. col. 2

E

Qui electionem habet agendi aut qua actione, aut contra quam personam ex pluribus velit, si male eligat sibi debet imputare, nec ad aliam vel actionem, vel personam redire potest tom. 2. pag. 217. in fin. & 212

E

Filius emancipatus, aut seruus manumittere nemo cogitur iniurus tom. 2. pag. 245. col. 1

Seruus an emancipari possit tom. 2. pag. 267. col. 1

E

Per emancipationem non tollitur obligatio naturalis inter patrem & filium

lium tom. 1. pag. 400. col. 1
Per emancipationem filius sit in 2. pa. habendi peculij tom. 1. pag. 400. col. 1

Diferentia inter emancipationem & manumissionem tom. 2. pag. 267. col. 1

Emancipatio vnde dicta? tom. 2. pa. 267. col. 1

De effecto emancipationis tom. 2. pag. 243. col. 2, in fin.

Emancipatio.

Filius emancipatus patri suo extraneus quodammodo esse intelligitur tom. 1. pag. 400. col. 1

Emendatio.

Emendatio l. si pecunia § in priore. D. de condit. caus. dat. tom. 1. pa. 268. col. 2 & 269

Emendatio l. quod Neuia. 32. D. de pos. tom. 2. pag. 416

Emendatio l. solum. 1. per libertum. D. de pignor. act. tom. 1. pag. 672. col. 2

Emendatio l. rerum. 16. D. rer. amotar. tom. 1. pag. 478. col. 1 & 2, in fin.

Emendatio l. si procurator. 14. in fin. D. de condit. caus. dat. caus. non fecit. tom. 1. pag. 302. col. 1

Emendatio l. quamvis. 81. D. ad S. C. Velleian. tom. 2. pag. 388. col. 1 & 2

Emendatio l. si extraneus. 6. D. de cond. caus. dat. tom. 1. pa. 182. col. 1 & 2

Emendatio l. heres. 21. D. ad S. C. Trebel. tom. 1. pag. 445. col. 1

Emendatio l. 2. D. de duob. reis tom. 2. pag. 342. col. 2

Emendatio l. dedi. 3. in fin. D. de cond. caus. dat. tom. 1. pag. 261. col. 2

Emendatio l. stipulationem. 11. D. de iur. dot. tom. 1. pag. 286. col. 2

Emendatio l. si creditor. 37. §. seruum communem D. de pecul. tom. 2. pag. 223. col. 2

Emendatio l. si pecunia. 36. D. de pos. tom. 2. pag. 391. col. 2 & 2

Emendatio l. quamvis. 6. D. de pign. act. tom. 1. pag. 652. col. 1 & 2

Emendatio l. si quis mancipis. 17. §. eius contradit. D. de influr. act. tom. 2. pag. 64. col. 1 & 2

Emendatio l. filius. 88. D. de solut. tom. 2. pag. 64. col. 1

Emendatio l. 2. §. si quis Ephesi. D. de eo quod certo loco tom. 1. pag. 517. col. 1 & 2

Emendatio l. cum res. 47. §. sed si Scichus. de leg. 1. tom. 1. pag. 518. col. 2

Emendatio l. 1. §. vnde quæritur filius D. de exercit. act. tom. 2. pa. 7

Emendatio l. 2. in princ. D. de pen. tom. 2. pag. 138. col. 2

Emendatio l. 4. §. 2. D. ad l. Rhod. de iactu tom. 2. pag. 35. col. 1

Emendatio l. 3. §. vlt. D. de tribu. act. tom. 2. pag. 77. col. 1

Emendatio l. 5. §. si velis. D. de pos. tom. 2. pag. 400. col. 1

Emendatio l. furti. 6. §. si quis alieno. D. de his qui not. infam. tom. 2. pag. 287. col. 2

Emendatio l. si plures. 14. D. de pos. tom. 2. pag. 408. col. 1 & 2, ubi contra Tribonianum

Emendatio l. eleganter. 24. D. de pign. act. tom. 1. pag. 698. & 699

Emendatio tit. quar. reru. act. non det. tom. 2. pag. 702. col. 1

Emendatio l. vlt. §. penult. vlt. idem iuris in eodem genere. D. ad leg. Rhod. de iactu. tom. 2. pa. 42. col. 1

Emendatio l. si pupillus. 45. de ad. rin. tut. tom. 1. pag. 575. col. 1

Emendatio

I N D E X.

Emendatio l. i. fufficit in fine D. de co. dict. indub. tom. 1. pag. 412. col. 2.
Emendatio l. i. fi conuenit 18. §. fi fundus D. de pignor. act. tom. 1. pag. 469. col. 1.

Emendatio l. 3. §. pen. D. de pecul. tom. 1. pag. 483. col. 2. & 483. col. 1.
Emendatio l. i. ego §. fi rer. D. de iur. dor. tom. 1. pag. 266. col. 1.

Emendatio l. i. in principi D. de inter. falua. tom. 1. pag. 637. col. 2.
Emendatio l. i. in bonæ fidei 8. D. de eo quod certo loco tom. 1. pag. 338. col. 1.

Emendatio l. dominus 53. in fi D. de condit. indeb. tom. 1. pag. 417. col. 2. & pag. 418. col. 1. & 2.

Emendatio l. præce 8. §. & post litem D. de fideiuss. tom. 1. pag. 308. col. 1.

Emendatio l. si fundus 16. §. in venditione. D. de pignor. tom. 1. pag. 225. col. 1.

Emendatio l. plañe 37. D. de perit. hered. tom. 1. pag. 250. col. 1.

Emendatio l. si fructus 4. D. de condi. furt. tom. 1. pag. 451. col. 1.

Emendatio l. i. §. hæc autem separatio. D. de pos. tom. 1. pag. 375. col. 1.

Emendatio l. sed si ego 4. §. si ratum. D. de quod iussa tom. 2. pag. 313. & 314.

Emendatio l. 1. C. rer. amotr. tom. 1. pag. 476. col. 1.

Emendatio l. pecuniam 36. D. si cert. per. tom. 1. pag. 76. col. 1.

Emendatio l. si duo 12. D. de pos. ubi Tribonianus tom. 4. pag. 453. col. 2.

Emendatio l. actione 23. D. de pos. tom. 2. pag. 416. col. 1.

Emendatio l. si tibi pecuniam 20. in fi. D. si cert. per. tom. 1. pag. 76. col. 1.

Emendatio l. hinc queritur 19. §. 1. verfic. sed in marito D. de pecul. tom. 2. pag. 188. col. 2.

Emendatio l. uideamus 4. verfic. cuius nomine. circa fin. per. nec. D. de in lit. iur. tom. 1. pag. 219. col. 1. in fi.

Emendatio l. 1. in fin. D. de nouat. tom. 1. pag. 323. col. 1.

Emere.

Rem al. enam emere nemo cogitur nec suam vendere tom. 1. pag. in 209. col. 1.

Empio.

Litis æstimatione facit emptionem tom. 1. pag. 449. col. 2.

Causa emptionis indiuidua est quia neque emptor fuerat partem emptus; neque venditor partem venditorum tom. 1. pag. 221. col. 1.

Lex duodecim tabularum emptionis verbo omnia alienationem complexa est tom. 1. pag. 603. col. 1.

Non potest emptio esse aut venditio nisi de certo precio conuenierit, substantia enim emptionis consistit in precio tom. 1. pag. 307. col. 2.

Quo casu emptio rei suæ substat tom. 1. pag. 396. col. 1. & 2.

Emptio rei suæ subsistere non potest tom. 1. pag. 396. col. 1.

Pretio rei vendit non solum, aut non habita fide de precio dominum rei vendit non transfertur in emptorem tom. 1. pag. 84. col. 1.

Tanto pluri vendi res solent quanto commodioribus & emptori vilioribus conditionibus fit emptio tom. 1. pag. 697. col. 1.

Rei suæ nulla emptio est siue sciens siue ignorans quis emat tom. 1. pag. 729. col. 1. siue debitor pluri vel minoris rem emerit col. 2.

D. bitor à creditore pignus datum emere non potest tom. 1. pag. 729. col. 1. & 2.

Emptio alienatio.

Emptionis nomine omnis alienatio quandoque comprehenditur tom. 2. pag. 337. col. 1.

Emptio locatio.

In emptione & venditione licet contrahentes naturaliter se iniucem decipere scilicet in quantitate precij tom. 2. pag. 186. col. 1. sicut & in mercede locationis & conductionis ibid.

Empior.

Nemo potest idem esse emptor & venditor cum necessario debeant esse distinctæ personæ emptoris & venditoris tom. 1. pag. 448. col. 2.

Venditoribus & emptoribus licet se iniucem decipere in precio, citra dolum malum tom. 2. pag. 192. col. 1.

Vnus bonæ fidei emptor vel possessor non potest ex peculio deducere quod alij bonæ fidei emptori auctoritatis debetur tom. 2. pag. 183. col. 1.

Malæ fidei emptor esse non potest qui emit à vero domino, nec si pecuniam det ei quem sciat statim perditurum tom. 2. pag. 298. col. 1.

Contracta venditione periculum rei venditæ statim ad emptorem transit si leg. dominium remaneat penes venditorem quousque rem tradidit ad eumque precium ei solutum sit aut aliter eo nomine satisfactum tom. 1. pag. 9. col. 2. & pag. 28. col. 2.

Ad transferendum rei venditæ dominium in emptorem requiritur ut rei precium iam solutum sit vel eo nomine satisfactum tom. 1. pag. 22. col. 1.

Eisdem solle esse causa emptoris siue ad petendum siue ad defendendum quæ sit auctoritas id est venditoris tom. 2. pag. 187. col. 1.

Bonæ fidei emptor in plerisque locis domini est tom. 2. pag. 187. col. 1.

Empior successor.

Obligaciones personales siue actiue siue passiuæ non transeunt in emptorem aut singularem successorem nisi quæ sunt venditæ tom. 2. pag. 187. col. 1. in fi.

Empior delus.

Ex dolo venditoris non tenetur emptor nisi quatenus peruenit tom. 2. pag. 192. col. 1.

Neque heres neque alius successor tenetur de dolo defuncti nisi quatenus peruenit, videlicet in actione de peculio tom. 2. pag. 192. & 193.

Emphyteuta.

Si ex pluribus emphyteutæ hereditas vnus pensionem non soluerit, ceteri vero omnes non soluerint non eodem tota res cadit in commissum, quia ius domini directi indiuiduum est tom. 1. pag. 656. col. 2.

Ext recognitione vnus emphyteutæ perinde api potest contra ceterum quemlibet emphyteutæ rei possessorem etiam qui ab ipso emphyteuta causam non habet, non tantum vt canonem annuum soluat, sed etiam vt recognoscat, idque ex statuto Sabaudiz secus ex iure tom. 1. pag. 676. col. 1.

Emphyteusi.

Extinctis personis in emphyteusi comprehensis, emphyteusis ad domi-

nium directum reuertitur tom. 1. pag. 355. col. 2.

Differentia inter vniuersum & emphyteusum tom. 1. pag. 355. col. 2.

Enunciatio.

Verba enunciatiua probant inter easdem partes præsertim cum emissæ sunt propter se & non propter alud. 22. principaliter non incidenter tom. 2. pag. 420. col. 1.

Verba enunciatiua nihil probant inter alias partes nisi in aur. quis quæ quanto difficultioris sunt probationis tanto leuiores admittunt probationes tom. 2. pag. 420. col. 1.

Epistola.

Epistola non est modus inducendæ obligationis sed eius quantumque inducta sit probandæ tom. 1. pag. 382. col. 1. quædam tamen obligationes per epistolam contrahuntur ibid. col. 2.

De fide & probatione epistolæ tom. 2. pag. 420. col. 1.

Tot epistolæ esse videtur quot sunt capita in epistola tom. 2. pag. 420. col. 2.

Omnes contractus qui solo consensu perficiuntur per epistolam fieri possunt tom. 1. pag. 717. col. 2.

Epistola consensu.

Qui ab alio epistolam accipit nec statim contradicit hoc ipso vide ut epistola & omnibus in ea contentis expressum consensisse tom. 1. pag. 181. col. 1. debet enim statim relictam inem interpretare contrarie voluntatis ibid.

Epistola depositum.

Obligatio depositi nulla per epistolam contrahi potest probatio vero reum depositum etiam per epistolam impleri commodè potest tom. 2. pag. 420. col. 1.

Errata.

Nemo errans dominium rei suæ in alium transfere potest tom. 1. pag. 86. col. 1.

Errantis nulla voluntas tom. 1. pag. 444. nullusque consensus ibid. col. 2.

Nemo errans rei suæ dominium amittit tom. 2. pag. 400. col. 2.

Errantis nec voluntas villa nec consensus villus est tom. 1. pag. 330. col. 2.

Nemo errans rem suam amittit tom. 1. pag. 359. col. 2.

Nemo errans rem suam amittit tom. 1. pag. 45. col. 2.

Nemo errans amittit rem suam tom. 2. pag. 272. col. 2.

Quæ consentiunt neque delinquant qui errant tom. 1. pag. 453. col. 1.

Non ram errantes quàm stulti dicuntur qui in iure errant tom. 1. pag. 318. col. 1.

Error.

Communis error: licet ius non fiat, iustum tamen excusationem præbet, quia nec affectus, nec suspensus videtur potest tom. 2. pag. 110. in fin. & 111. col. 1. & 2.

Error facti imperitiam detegit, & consensum nullum habet tom. 2. pag. 272. col. 2.

Error in causa aut alienationis aut obligationis non impedit alienationem aut obligationem tom. 1. pag. 302. col. 2.

Iuris error non pñdet ad indebiti conditionem inducendam tom. 2. pag. 126. col. 1.

I N D E X.

Neque error iuris neque error facti cuiquam nascitur in dominis autem dicitur rei fore tom. 1. pag. 316. col. 1.
De effectibus erroris iuris & erroris facti tom. 1. pag. 330. col. 1. & 331. col. 1. & 2.
Eius qui in factis error nulla voluntas est nullus consensus tom. 1. pag. 336. col. 1.

Error iuris.

Nullus error contra commissum in eadem iurisdictionem proponi potest tom. 1. pag. 436. col. 1. & 2.

Error repetitio.

Cur error iuris immediatè repetitionem portioris falsitatis in lezatis & fideicommissis in solidum præstetur tom. 1. pag. 330. col. 1.

Essentia.

Essentia contractuum sicut & errorum rerum fuit individua tom. 1. pag. 522. col. 1.

Ergologia.

Quando valet argumentum ab ergologia tom. 1. pag. 436. col. 1.

Euerit.

Inspici debet illud quod potest euerit tom. 1. pag. 207. col. 1.

Euerit.

Dubius euerit iuris estimandus est ut tam eius quod potest non euerit, quam eius quod euerit potest ratio habeatur tom. 2. pag. 247. col. 1.

In multis casibus id euerit ut ex euerit & ex post facto appareat quid ante fuerit tom. 1. pag. 381. col. 1.

Euerit estimatio.

Dubius euerit quantumlibet incertus certo tamen precio estimari potest tom. 1. pag. 495. col. 1.

Euerit.

Que sunt cause ex quibus euerit sequi solet tom. 1. pag. 648. col. 1.
Potestas euerit tollit intellectum dominij acquisitionis tom. 1. pag. 699. col. 1.

Quando de euerit euerit debet? tom. 1. pag. 307. col. 1.
In pactis quantumvis nudis propter substantiam euerit dicitur actio de euerit ad id quod interest tom. 1. pag. 278. col. 1.

Simulatio de euerit non tam facile committitur licet per sententiam res tam euerit sit tom. 1. pag. 696. col. 1.

Euerit actio.

An euerit re quæ in soluto data fuerat daret, & manere postea actio, an vero non daret id est velis ex empto ad exemplum directæ quæ daretur euerit vendita tom. 1. pag. 699. col. 1.

Euerit pignus.

Cum in causa indicari postulant creditore pignus distrahitur quod postea euerit sit non tenetur de euerit creditore sed debitor cui solutio proficit tom. 1. pag. 696. col. 1.

Euerit.

Quod euerit in bonis non est tom. 1. pag. 96. col. 1.

Ex.

Differentia inter propositiones Ex

& Propriet tom. 2. pag. 351. col. 1.

Exemptio.

Vna executio non inuadit aliam dum ne creditor bis suum consequatur & ab initio protestetur nolle nisi semel consequi quod sibi debetur tom. 1. pag. 718. col. 1.

Fuerit executio sententia potest esse incerta tom. 2. pag. 352. col. 1.

Executio euerit dubia esse potest & plerumque est tom. 1. pag. 365. col. 1.

Executio sententia.

Vicor sententia totus in executione consistit tom. 1. pag. 365. col. 1.

Exceptio.

Differentia exceptionum ex causa extrinseca & exceptionum ex equitate ne periculum ex iniquitate actionis proficiat tom. 2. pag. 321. col. 1. & 325.

Exceptiones de iure tertij admitti non solent nisi de voluntate tertij appareat tom. 2. pag. 375. col. 1.

Qui habet exceptionem temporalem habet etiam actionem non factis acis qui habet exceptionem perpetuam tom. 1. pag. 450. col. 1. & 2.

Quoniam exceptiones obligationum naturalem non perimant tom. 1. pag. 324. col. 1.

Exceptio temporalis non patitur conditionem indebiti tom. 1. pag. 325. col. 1.

Neque exceptio dilatoria debet tantum peremptoria ibid.

Exceptio diuisionis & discussionis sunt dilatoria tantum tom. 1. pag. 325. col. 1.

Exceptio diuisionis & discussionis sunt ordinis non iuris tom. 1. pag. 325. col. 1.

De exceptionibus litis ingressum impediuntibus si statim opponantur & probentur quæ non sunt exceptiones litis finitur tom. 1. pag. 109. col. 1. & quando opponantur ibid. & 110.

Exceptiones altiore indagine requirentes an pronuntio differatur & in tempus litis concedatur tom. 1. pag. 110. col. 1.

Exceptiones omnes rei coherentes quæ reo competunt fideiussori quoque competunt etiam inuito reo secus exceptiones quæ personarum cohererent tom. 1. pag. 344. col. 1.

Exceptio perpetua in fauorem excipientis iudicia equitate naturali nititur, quæ vero in odium petentis equitate civili tom. 1. pag. 403. col. 1. & pag. 404. col. 1.

Iuror exceptiones peremptorias potestiones & fauorabiles sunt quæ litis ingressum impediunt tom. 1. pag. 192. col. 1.

Exceptiones non numeratæ peremptoria & pacti de non petendo sunt temporales tom. 1. pag. 340. col. 1.

Exceptio non potest opponi per verba dubitaria tom. 1. pag. 283. col. 1.

Doli & pacti exceptiones ipso iure insunt iudicis bonæ fidei tom. 1. pag. 82. col. 1.

Nulla iustior exceptio est quam quæ ex pacto convento nascitur si modo pactum illud neque contra leges neque contra bonos mores interpretatum sit tom. 1. pag. 30. col. 1.

In bonæ fidei iudiciis insunt exceptiones omnes etiam iniuriandi non minus quam pacti & doli tom. 1. pag. 109. col. 1.

In potestate actoris non est ut reo competentem actionem possit re-

dimere tom. 1. pag. 126. col. 1.
Nihil interest quod ad rei effectum attinet an actio aliqua substat sit ipso iure an tolli possit opus exceptionis tom. 1. pag. 666. col. 1.

Ex pacto de non petendo si in tem sit & sine villa temporis præscriptione competit exceptio perpetua, secus si ipso personam aut temporale tom. 1. pag. 666. col. 1.

Qui habet exceptionem peremptoriam quæcumque & quæcumque illa sit absolui debet non tantum ab obsecratione iudicij sed etiam à tora causa tom. 1. pag. 192. col. 1.

De exceptionibus exclusivis iuris agens tom. 1. pag. 199. col. 1.

Exceptio non facta discussionis est dilatoria, ideoque opponenda ante litem contestatam tom. 1. pag. 319. col. 1.

Differentia inter exceptionem declinatoriam, dilatoriam, & peremptoriam tom. 1. pag. 94. col. 1.

Exceptiones viscerales omnium fauorabilissimæ tom. 1. pag. 38. col. 1.

Omnes exceptiones sunt ex iure pistorio & equitate naturali nituntur tom. 1. pag. 449. col. 1.

Neque mulier neque filiusfamilias exceptione Velletianæ & Macedonianæ nam nata & quæ sita uti coguntur si non lunt tom. 1. pag. 404. col. 1.

Nullus exceptio doli neque alij locus esse potest ubi non est aliqua præcedens actio quam exceptio possit excludere tom. 1. pag. 590. col. 1.

Differentia inter exceptionem temporalem & perpetuam tom. 1. pag. 421. col. 1. & 2.

Quoniam exceptiones perpetuæ pariter soluit repetitionem, quoniam non pariant tom. 1. pag. 200. col. 1.

Cur exceptioes doli & metus fuerint introductæ? tom. 1. pag. 290. col. 1.

Qui exceptiones sibi competentes non opponunt eas remittere videtur solus nullibus exceptis tom. 2. pag. 131. col. 1.

Differentia inter exceptionem ordinariam, & exceptionem in odium creditoris introductam tom. 1. pag. 405. col. 1.

Exceptioni Macedonianæ similis est exceptio præscriptiois tom. 1. pag. 405. col. 1.

Qui seipso iure liberatum potest contendere, etiam habet intentionem exceptionem necessariam ut tutius possit doli liberari tom. 2. pag. 22. col. 2. in li.

Qui exceptionem habet perpetuam aliquid remittere potest ne per errorem aut imprudenciam eam mittatur tom. 1. pag. 450. col. 1.

Exceptionem habens perpetuam recte condemnari potest si eam non opponat quia nec diuare eam iudex potest nec si sciat eam non oppositam supplere tom. 1. pag. 470. col. 1.

Bonæ fidei iudicis doli exceptiones ipso iure insunt tom. 1. pag. 82. col. 1.

De deabus speciebus exceptionum quæ in ex parte one rei indicantur opponi possunt & eorum differentia tom. 2. pag. 14. col. 1.

Exceptio non numeratæ pecuniæ post biennium exarctata quantum exceptio competat debitori tom. 1. pag. 316. col. 1.

Quis sit effectus exceptionis perpetuæ tom. 2. pag. 130. col. 1. & 2.

Nulla potest exceptio perpetua quæ elidat

quæ elidat actionem ipso iure si non opponatur tom. 2, pag. 4, col. 1.

Iure exceptiones seuari potest quod iure actionis peti non potest tom. 2, pag. 361, col. 1.

Pendent exceptiones omnes ex ratione iuris pratorij tom. 1, pag. 369, col. 1.

De variis exceptionibus quas prator introduxit ex æquitate naturali col. 1, pag. 372, col. 2, & de iis quæ iure civilis competunt licet à Prætoribus denentur ibid.

Exceptio actio.

Omnes exceptiones quæ sunt ex ratione iuris ipso iure bonæ fidei iudicis? tom. 1, pag. 373, col. 1.

Exceptio lit.

Exceptio transactionis impedit litis ingressum & progressum non minus quam exceptio rei iudicatæ, & iurifurandi quod in aliis exceptionibus peremptorias secus est tom. 1, pag. 367, col. 1.

Exceptio indebitum.

Exceptio diuisionis & discussionis non faciunt quantitatem indebitum tom. 1, pag. 375, col. 1.

Per exceptionem doli quæ datur post extintam non numeratæ pecuniæ exceptionem competit conditio indebiti tom. 1, pag. 376, in fin. & 377, col. 1.

Exceptio d. l. i.

Exceptio in factum eadem est effectu quæ exceptio doli cui subsidiana est nec ab ea differt nisi honestate tom. 2, pag. 147, col. 1.

Exceptio iudicium.

Exceptiones peremptorias quæ impugnant iudicium non nisi per viam appellationis & in causa appellatoria proponi possunt tom. 1, pag. 368, col. 1, & 2.

Exceptio remissio.

qui sciens prudensque remittit exceptionem sibi competentem donantem similis esse creditur tom. 1, pag. 369, col. 1.

Exceptio constitutum.

Exceptiones ex æquitate naturali competentes, & indebiti conditionem pariunt, & constitutum impediunt tom. 1, pag. 372, col. 2, & 373, col. 1, & 2, secus exceptiones ex iure civili competentes ibid.

Exceptiones favorabiles & æquitate naturali suffulcæ quæ soluti repetitionem inducunt eadem impediunt constitutum tom. 1, pag. 373, col. 1.

Exceptio conditio.

Exceptio perpetua ita demum parit indebiti conditionem si in fauorem eius cui datur introducta sit, secus si in eius fauorem fed tantum in odium eius contra quem datur tom. 1, pag. 403, col. 1, & 2.

Exceptio perpetua ita demum parit indebiti conditionem si æquitate naturali nitatur, secus si æquitate tantum civilis

Excepere.

quæ sunt ad agendum temporalia sunt perpetua ad excipiendum tom. 1, pag. 118, in princ.

Exemplum.

Mala exempla à iure etiam humano reprobantur tom. 2, pag. 108, col. 1.

Exercitor.

Lex præpositio 1 ab exercitore facta magistro præposito an & quomodo officiat contrahentibus tom. 1, pag. 8, col. 1.

Si modus præponendi ab exercitore nauis sit adhibitus an si excedatur, dominus obligetur? tom. 2, pagin. 8, col. 1, & 2.

Tenetur exercitor licet inter magistrum & contrahentem secum non eadem obligatio tom. 2, pag. 21, col. 1, & 2.

Vnus ex exercitoribus cum magistro nauis contrahendo agere cum aliis exercitoribus potest tom. 2, pag. 21, col. 1, & 2.

Exercitor ex facto magistri nauis quæ præposuit in solidum tenetur siue magister ille liber sit siue seruus & si seruus siue proprius siue alienus tom. 2, pag. 3, col. 1, & 2.

qui cum magistro contraxit nauis præposito electionem habet an contra magistrum apere malit, an contra exercitorem sed ita vni electione alter liberetur tom. 2, pag. 10, col. 1, & 2.

qui magistro nauis præposito creditur ad referendum nauim licet magister eam in suos vsus conuerterit habet tamen exercitoriam contra exercitorem tom. 2, pag. 6, & 7.

Sola voluntas non facit exercitorem paritque exercitoriam actionem fed præpositio magistri ex cuius facto & contractu datur in exercitorem actio tom. 2, pag. 12, col. 1.

Differentia inter infortior & exercitorem tom. 2, pag. 2, col. 1, & 2.

qua mente & ad quod exercitor magistrum præponat tom. 2, pag. 6, col. 1.

Fauorabilior est in quibusdam exercitoria actio quam infortiora propter utilitatem publicam tom. 2, pagin. 4, col. 2.

Exercitor & magistro nauis simul obligatus in solidum solutio vnius alium liberat ipso iure tom. 2, pagin. 15, col. 1, & 2.

Si magister nauis etiam emendis vendendisque mercibus præpositus fuerit, exercitor ex eius mercibus obligatur tom. 2, pag. 3, col. 1, & 2.

Exercitor seruum alicuius nauis præponens & potest à domino serui si cum eo contraxit conueniri & potest dominum ipsum actionem ex conducto conueniri tom. 2, pag. 20, col. 1, & 2.

quis dicatur exercitor & quis exercitoria teneatur actione tom. 2, pag. 9, col. 1, & 2, & pag. 10, col. 1 & 2.

quis nauem exercere possit tom. 2, pag. 10, col. 1, & 2.

Lex præpositio 1 ab exercitore dicto magistro, nocet magistrum præposito, non autem contrahentibus cum dicto magistro tom. 2, pag. 5, col. 1, & 2.

Omnia etiam secundi magistri à primo præpositi facta præstare debet exercitor qui primum magistrum præposuit salua ei per actionem ex locato, aut mandati repetitione aduersus primum magistrum qui contra quam prohibitus erat, fecerit tom. 2, pag. 5, col. 1, & 2.

Fraude in precij rerum emptarum à magistro nauis præposito perpetrata exercitoris est damnum non creditoris tom. 2, pag. 7, col. 1, & 2.

Exercitor obligare.

Cur omnia facta magistri præstare Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

debeat is qui magistrum in nauis præposuit tom. 2, pag. 4, col. 1. etiam ignorans non omne quod cum infirmis geritur obligat eum qui præposuit, sed ita demum si eius rei gratia cui præpositus fuerit contractum sit tom. 1, pag. 4, col. 2.

Exercitoria.

Actio exercitoria datur à prætoribus contrahentibus cum magistro præposito, sed non exercitori ipsi contra contrahentes tom. 2, pag. 10, & 11, col. 1.

Etiam nauium flouiarium aut marinarum nomine exercitoria actio exerceri potest tom. 2, pagin. 5, col. 1, & 2.

quantum ad omnia scilicet, per paucis exceptis in actione exercitoria & infortioria ius idem induxit Iulianus tom. 2, pag. 11, col. 2.

Plures nauis exercitores tenentur singuli in solidum actione exercitoria tom. 2, pagin. 15, col. 1, & 2.

Plures exercitores vnum ex exercitoribus magistrum præponentes actione exercitoria tenentur omnes in solidum tom. 2, pag. 17, col. 1, & 2.

Defuncto nauis magistro & eo qui voluntate domini nauem exercuit nihilominus tenetur exercitoria dominus tom. 2, pag. 18, col. 1.

Actio exercitoria æque datur in solidum contra exercitoris patrem vel dominum ex ipsius exercitoris contractu cui patet vel dominus voluntatem suam accommodauerit, & quæ contra ipsum patrem vel dominum ex eo quod cum magistro gestum est tom. 2, pag. 14, col. 1, & 2.

Magister nauis quomodolibet contrahendo exercitorem non obligat, sed eius rei tantum nomine cui ille fuit præpositus tom. 2, pagin. 22, col. 1.

Actiones ab homine siue libero siue seruo acquisitæ nauem alienam exercendo, aut conductoris actione ex conducto aut mandatori actione mandati præstare debent tom. 2, pag. 20, col. 2.

Vnus ex exercitoribus aliorum voluntate nauem exercens esse obligat in solidum tom. 2, pag. 17, col. 1.

Filius familias volente patre nauem exercendo patrem exercitoria in solidum obligat, nolente verò non nisi de peculio tom. 2, pag. 11, & 12. Idem iuris in seruo ibid.

Filius familias aut seruus ab exercitore nauis præpositus cum patre vel domino contrahendo exercitorem obligat, & exercitoria patet aut dominus licet ferui communis cum conuenire potest tom. 2, pagin. 19, & 20.

Actio exercitoria cur à prætoribus comparatur? tom. 2, pag. 1, col. 1.

Cur actio exercitoria sic dicta sit tom. 2, pag. 1, col. 2.

quæ de causa datur actio exercitoria tom. 2, pag. 6, col. 1, & 2.

Magistro nauis pecuniam mutuo ad usum eius rei cui præpositus exercitoria contra exercitorem potest exerceri secus si non ad usum dictæ rei tom. 2, pag. 6, col. 1, & 2.

Seruus plurimum nauem exercens, omnium voluntate ex eius contractu domini omnes in solidum exercitoria tenentur tom. 2, pagin. 17, & 18, col. 1.

Seruus communis vnius voluntate

naue exercere ex eius contractu dominus ex cuius voluntate non in exercere in solidum obligatur, alij vero non nisi de peculio tom. 2, pag. 18, col. 1, & 2.

Actio exercitoria requiritur in plerisque actionibus de peculio tom. 2, pag. 18, col. 1.

Pater vel dominus ex facto & contractu filijfamilias aut serui naueit ex rebus, obligatur propter solum consensum, exercitoria, non autem inferioria si filius aut serus licet ex patris consensu in solidum exerceat, si ab eo prepositus non sit tom. 2, pag. 12, col. 1, & 2.

Solus bona esse argumentatio ab exercitoria ad infortioriam & e contra tom. 2, pag. 4, col. 2.

An ex contractu iniro cum aliquo ex rebus danda sit exercitoria actio in exercitorem tom. 2, pagin. 3, col. 1, & 2.

Exercitoria seruum.

Seruo non voluntate domini nam exercere qua actione dominus teneatur si sciens, qua si ignorauerit tom. 2, pag. 1, col. 1, & 2.

Exercitoria infortioria.

Illud commune est infortiorie actioni cum exercitoria quod neutra competit nisi pecunia credita sit in eam rem cui sue maxiller sine infortior prepositus sit nisi quod nulla etiam facta prepositione exercitoria locum habet si quis voluntate exercitoris naueit exererit tom. 2, pag. 15, col. 1, & 2.

Exhibere.

Differentia inter exhibere & ostendere tom. 1, pag. 65, col. 1.

Quid sit exhibere tom. 1, pagin. 65, col. 1.

Actio ad exhibendum datur omnibus quorum ex iusta & honesta causa interfecti quauis non sine vindicatori tom. 1, pag. 334, col. 2, item datur contra eos qui fecerunt quominus exhibere possint ibid.

Instrumenti exhibitio perita & denegata magnam parit doli presumptionem contra nolentem exhibere tom. 1, pag. 209, col. 1.

Exhibito.

Cum de instrumentorum exhibitio ne agitur sufficit ut actor dicat & probet instrumentum sui iuris esse licet non etiam sui domini tom. 1, pag. 209, col. 2.

Exigere.

Seruus a domini debitor pecuniam sine mandato exigens non fit debitor domini tom. 2, pag. 176, col. 1, item in filio ibid.

Expensae delicti.

Quisquis vincit in principali, expensis quoque obtinere debet tom. 1, pag. 147, col. 1, perferri cum vincit per oppositam doli exceptionem ibid.

Expulso.

Expulso fructum iij vsum fructum non & inquit, neq; cum prioritate confuscat tom. 2, pag. 35, col. 2.

Expressio.

Quamvis dici solet expressionem eorum quae tacite insunt nihil operari, semper tamen tutius est id exprime-

re de quo alioquin dubitari posset an tacite insint, vel ob hoc saltem ne ual dubitantis superflui occasio tom. 6, pag. 607, col. 2.

Expressum.

Vix expressum non potest minus ex eo quod tacite insint, nisi cum expressa noceat non expressa non nocent tom. 1, pag. 607, col. 2.

Expressum facit cessare tacitum tom. 1, pag. 523, col. 2.

Semper in stipulationibus ac in ceteris contractibus sequimur id quod actum est de quo si non appareat tam sequimur id quod expressum dictum est tom. 1, pag. 522, col. 1.

Multa tacite aguntur in negotiis & contractibus quibuscunque tamen non exprimanur, & quae nec exprimi necesse est tom. 1, pag. 522, col. 1, quando verum sit non expressa non nocere, quae expressa noceant tom. 1, pagin. 186, col. 1.

An expressi & taciti par sit virtus tom. 1, pag. 9, col. 1, & 2.

Expressa nocent quae non expressa non nocent tom. 1, pag. 186, col. 1.

Causa in quo maior est virtus expressi quam taciti tom. 1, pag. 52, col. 2.

Expromissio.

Expromissio sit nouatio tom. 2, pag. 175, col. 2.

Expromissor.

quis sit expromissor tom. 1, pag. 261, col. 1.

Cum expromissor datur ab eo qui iam obligatus fuit expromissio facit nouationem tom. 1, pag. 662, col. 2.

Non fit expromissor nisi per stipulationem sicut nec fideiussor tom. 1, pag. 175, col. 2.

quis sit expromissor, & quomodo differat a fideiussore tom. 1, pagin. 94, col. 2.

quomodo differat expromissor a fideiussore, appromissore, & aliis omnibus intercessionibus tom. 2, pag. 260, col. 1.

Extensio.

Omnis extensio est odiosa praesertim in stipulationibus ceterisque contractibus tom. 1, pag. 279, in h. secus in ultimis voluntatibus propter identitatem rationis tom. 1, pag. 280, col. 1.

F

Facere.

Factum quoties aliquid est quod alter fieri debuit quam factum sit, ex integro faciendum est tom. 1, pag. 181, col. 1.

Plerumque accidit ut quod quis per suam personam facere non potest, per inoppositam facere possit tom. 3, pag. 42, col. 2.

quod per alium quis facit per se ipsum facere videtur quoties tale quid est quod mandari & per alium expediri possit tom. 1, pag. 669, col. 1.

Suspensiora sunt quae clam fiunt & per suppositam alterius personam tom. 1, pagin. 75, col. 1.

qui dare vel restituere rem aliquam iussus est praevie cogi non debet de iure ad restituendam rem & restituendam, secus de iure Triboniani tom. 1, pag. 207, col. 1.

Ecne sit quicquid bona fide sit tom. 1, pag. 173, col. 1.

In omnibus rebus non tam quid fiat quam quid mente fiat inspicendum est tom. 1, pag. 148, col. 1.

quod quis per se ipsum facere non potest nec alij permittit potest ut faciat tom. 2, pag. 137, col. 2.

In obligationibus facienda generalia est ut in his succedat obligatio eius quod interfect tom. 1, pag. 521, col. 1.

Nihil interest an quis per se ipsum aliquid faciat an per alium tom. 2, pag. 311, col. 1.

quod sit quotidie licet reluctantia aliquo modo iuris ratione facile tamen permittitur & standi in ius commune propter utilitatem publicam tom. 1, pag. 26, col. 1.

Facere, tempus.

Multo magis hodie faciendum est quod iam olim fieri oportuit tom. 2, pag. 250, col. 1.

Facilitas.

Sicut credulitas, ita & facilitas sua cuique impropria est non alteri tom. 2, pag. 173, col. 2.

Factum.

Sive in dando sive in sciendo versetur condemnatio factum semper a liquo in executione iudicis in terrore oportet tom. 1, pag. 207, col. 1.

De facto suo quisque promittit debet non de alieno tom. 1, pag. 567, col. 1.

Facta pro infectis haberi non possunt tom. 1, pag. 196, col. 1.

Factum semper incertum est quousque probatum sit tom. 2, pag. 447, col. 2.

Sicut facta pro infectis haberi non possunt ita neque condici tom. 1, pag. 307, col. 2.

De suo facto quemq; teneri & quam de etiam cum quem aliter teneri non oportet tom. 1, pag. 677, col. 1.

Factum filij non est factum patris, nec factum serui factum domini tom. 1, pag. 401, col. 2.

Fictio iuris non pertinet ad ea quae sunt facti tom. 1, pag. 92, col. 2.

Ad ea quae sunt facti ius patris potest & aut dominice non pertingit tom. 1, pagin. 397, col. 1.

Nemini permittendum est ut contra factum suum veniat ad suum commodum licet ex alio & nouo iure, & ex alterius persona tom. 1, pag. 376, col. 1.

quae sunt facti filij vel serui, non transeunt ad patrem vel ad dominum tom. 2, pag. 197, col. 1.

Facta pro infectis haberi non possunt tom. 1, pag. 246, col. 1.

Pro facto haberi solet quod in eo est ut proxime fiat tom. 1, pag. 647, col. 1.

quod factum est pro infecto haberi non potest tom. 1, pag. 207, col. 1.

quae ipso facto consistunt ipso iure facta haberi non possunt tom. 2, pag. 170, col. 1.

Ad factum nemo cogitur coactione praeter secus causata & condictione li tom. 1, pag. 189, col. 1, & 2.

Curae quae sunt facti sunt incertae tom. 1, pag. 18, col. 1.

quod naturaliter & per se fit, necessarium sit, ut provide iam pro facto fieri haberi debet tom. 1, pagin. 684, col. 1.

quicquid in facto consistit per se incertum est tom. 1, pag. 45, col. 1.

Ad factum nemo precise cogi potest tom. 1, pag. 652, col. 1.

Potest quis contra factum suum venire si illud a iure improbatum sit tom. 1, pag. 366, col. 2.

Nemo alio

I N D E X.

Nemo alienum factum impetrare potest ex quo ipse lucrum faciat tom. 1. pag. 697. col. 2.

Contra proprium factum venire non licet ne quidam ex aliorum persona cum veniat quis ad suum commodum tom. 1. pag. 177. col. 1.

Nemini permittendum est ut contra factum suum veniat sine modo factum illud a iure non sit improbatum tom. 1. pag. 441. col. 1.

Non est permittendum facti proprii impugnatio tom. 1. pag. 366. col. 1.

Nihil refert an nihil fiat, an etiam de iure non fiat tom. 1. pag. 255. col. 2.

Multa facta tenent quae fieri prohibentur tom. 2. pag. 49. col. 1.

Ad factum nemo precise compelli potest tom. 1. pag. 54. col. 2.

Quae sunt facti non transeunt a filio ad patrem, neque a seruo ad dominum tom. 1. pag. 481. col. 1.

Ideo factum cuique suum nocere debet non alteri ne alteri per alterum iniqua condicio inferatur tom. 1. pag. 430. col. 2.

Quod factum est pro infecto haberi non potest tom. 1. pag. 364. col. 1.

Resoluta res ius in ipsa conventionis suae post perinde habetur ac si facta nunquam fuisset tom. 1. pag. 364. col. 1.

Factum adiu.

Omnes actiones in quibus agitur ad factum non nisi ad id quod interest competunt tom. 2. pag. 396. col. 2.

Factum conditio.

Cut ad factum neque trinitaria (quae etiam ad res incertas datur) neque ceteri conditio datur tom. 1. pag. 507. col. 1.

In contradibus qui sunt facti non datur locus conditioni sed datur actio de dolo ad id quod interest tom. 1. pag. 261. col. 2.

Factum hereditum.

Quae sunt facti in hereditatem non transeunt tom. 2. pag. 379. col. 2.

Factum impedire.

In praedictum ius per quem fiat, ne quid fiat pro facto haberi debet non quousque cum facienda condicio expressa est, quanto magis si non sit nisi tacita? tom. 1. pag. 191. col. 2.

Factum panna.

Quod inhoneste factum est & contra leges pro infecto habendum est quantum ad commodum & utilitatem faciens, non quantum ad poenam tom. 1. pag. 455. col. 1.

Falcidia.

In ponenda ratio legis Falcidiae mortis tempus precise spectandum est & is rerum status qui mortis tempore invenitur tom. 2. pag. 247. col. 1. & 2.

Per Falcidiam heres quartam totius hereditatis habet ante omnia iure testamenti & hereditario prorsusquam aliquid testatori legare permittitur tom. 1. pag. 377. col. 2. & 3. & 328.

Quae conditionis implenda causa capiuntur in Falcidiam imputari non solent tom. 2. pag. 219. col. 1.

An aucta ex eventu hereditaria Falcidia ex eventu criminis augeri possit tom. 2. pag. 247. & 246. col. 2.

Quod ex naturali debitor hereditari potest solutum esse ad augeri Falcidiam

fed. tantum patrimonium t. 2. pag. 246. col. 2.

In Falcidiam omnia imputantur quae iure hereditario capiuntur tom. 2. pag. 246. col. 2.

Prohibito testatoris aut conventio heredis cum legatariis vivo testatore non valet ne non sit locus legis Falcidiae quasi contraria iuri publico tom. 2. pag. 377. col. 2.

De iure veteri portionis Falcidiae vindictio competit heredi non conditio secus de iure nouo tom. 1. pag. 328. col. 1.

De iure veteri Falcidiae detractio non poterat pacificando remitti secus de iure nouo tom. 1. pag. 328. col. 1.

De iure veteri prohiberi Falcidiam non potuit detractio a testatore secus de iure nouo tom. 1. pag. 328. col. 1.

Falsum est quod vulgo dicitur Falcidiam rescire lepra ipso iure quod ad dominum non quod ad obligationem tom. 1. pag. 328. col. 1.

In imponenda ratione legis Falcidiae creditor debitori succedendo imputare legatariis potest quod sibi a defuncto debebatur tom. 2. pag. 377. col. 1.

In quantitate patrimonij exequenda cum de legis Falcidiae ratione quaeritur mortis tempus spectari debet non testamenti, neque adit hereditatis tom. 2. pag. 144. col. 1. & 2.

De iure nouo heres pure adeundo Falcidiam deducere non potest tom. 1. pag. 328. col. 1.

De iure nouo licet testatori Falcidiam legatorum prohibere tom. 1. pag. 329. col. 1.

Quod poenae causa accessit, in legem non incidit tom. 1. pag. 208. col. 1. nec quod ex ulla ratione emptionis res aliqua plus aestimata sit quam reuera fuerit ibid.

Cur in singulis coheredibus sit locus Falcidiae? tom. 2. pag. 208. col. 2.

Contra legem facit legatarius qui paciscitur cum herede ne Falcidiam ex legatis possit ille detrachere, cum tamen lex Falcidia non cogat heredem Falcidiam detrachere tom. 1. pag. 376. col. 1.

Falcidia conditio. indub.

Qui sciens vel per errorem iuris non facti solida legata soluit vel totam hereditatem nulla detracta quarta restituit non repetit ibid. tom. 1. pag. 328. col. 2.

Falcidia receptio.

Differentia causae derogandae repetitionis in Falcidia legatariis & in Falcidia fideicommissorum tom. 1. pag. 328. col. 2. & pag. 329. col. 1. & 2. in fin.

Falsum.

Non in totum videtur falsum quod veritatis primordio adiunatur tom. 1. pag. 326. col. 1.

Familia.

Iudicium familiae circumscribenda bonae fidei est, ideo praestrationes omnes recipit quae sunt ex bono & aequo tom. 1. pag. 398. col. 2.

Per iudicium familiae circumscribenda potest vniuersae hereditatis indominatae praestrationem consequi non autem solutionem rei alieni tom. 2. pag. 205. col. 1. in fin.

In iudicium familiae circumscribenda non veniunt nomina debitorum tom. 2. pag. 205. col. 1.

Cur iudicium familiae circumscribenda non recipiat accessionem & decessionem tom. 2. pag. 212. col. 2.

Iudicium familiae circumscribenda non recipit Part. 111. Tom. 1. & 11. INDEX.

do locum habere inter coheredes, & quo casu? tom. 2. pag. 208. in fin. & 205.

Fauor.

Quoties eadem quibus in risum periculum fauorem duplex auxilium induxit nihil verat utrique auxilium esse Falcidiae saltem ut hoc illi videri possit tom. 1. pag. 45. col. 1.

Faualdi.

quod in fauorem alicuius introducendum est in eius odium non debet retorqueri tom. 1. pag. 184. col. 2.

Fidus.

Idem operatur vsusfructus fideius in casu facto, quod veritas in casu veto tom. 1. pag. 124. col. 1. & 2.

Factum fingi non potest quod reuera fieri nullo modo potest tom. 2. pag. 166. col. 1. debent enim fictiones respicere veritatem ibid.

Iuris fictiones veritati respondere debent tom. 1. pag. 492. col. 1.

Fictiones iuris tolli esse debent ut ius & naturam patris recipere tom. 2. pag. 423. col. 2.

Fideicommissarius.

Actiones in personam fideicommissarij sicut sunt utiles ita & semper efficaces tom. 1. pag. 581. col. 2.

Heres partem bonorum aut etiam vniuersa bona delata ad fideum dicens, si consistet de fideicommissario petitor ei cauere debet tom. 2. pag. 270. col. 2.

Restitutio ex S. C. Trebelliano hereditate quid transeat in fideicommissarium tom. 2. pag. 270. col. 1. & 2.

An & quibus casibus circa restitutionem hereditatis ab herede factam ex S. C. Trebelliano fideicommissario competant actiones hereditariae? tom. 1. pag. 20. col. 1.

Post restitutam hereditatem, ex S. C. Trebelliano omnes actiones quae defuncto & in defunctum competebant & quae ex lege 12 tabularum fuerant a defuncto in heredem transeunt ab herede in fideicommissarium suae civiles suae praetoriae tom. 1. pag. 28. col. 2.

Heres per restitutionem hereditatis transferens omnes actiones & omnia iura utilia in fideicommissarium tom. 1. pag. 581. col. 1.

Fideicommissum.

quando dies fideicommissi in diem certam relinqui cedat & quando fideicommissi in diem incertam tom. 1. pag. 406. col. 1.

Extincta domo per fideicommissum relicta quae postea restituitur a defuncta sit, an interdum fideicommissum an reo subsistat tom. 2. pag. 406. col. 1.

De commisso nonne quod si neque hodie legis vim habet tom. 1. pag. 431. col. 1.

Fideicommissa in testamento solenni relicta capiuntur ad exemplum legatorum tom. 1. pag. 431. col. 1.

Si creditor a debitor suo fideicommissum reliquit vellet fideicommissum non quidem in ipso iure debitor fideicommissario teneatur sed ut si conueniatur ab herede quomodo conueniunt summo iure potest tunc per doli exceptionem quae exceptio vixit fideicommissum facti tom. 1. pag. 432. col. 1.

Fideicommissum a depositario ex exemplo depositarij a quocunque debitor reliquit potest tom. 2. pag. 418. col. 1.

INDEX.

Fideicommissum traditio.

Fideicommissarius de iure veteri post traditionem rei per fideicommissum soluta non habet dominum quitarius. sed tantum bonitarius quasi nuda esset traditio quæ iustam & legitimam causam non haberet tom. 1. pag. 405. col. 1.

Dominus fideicommissorum iure veteri transire in fideicommissum non poterat nisi per traditionem, caque secuta tom. 1. pag. 405. col. 2.

Fideicommissum indelictum.

Inter quas personas donatio non valet solutio indebiti fideicommissi scienter facta valet tom. 1. pag. 437. col. 1.

Fideiusura.

Non potest qui pro seipso fideiubere non magis quam apud aliquem & pro eodem fide obligare tom. 1. pag. 357. col. 1.

Quisquis pro alio fideiubet donandi anmo nullum aduersus eum habere potest regressum tom. 1. pag. 395. col. 1.

Fideiubendo nemo fit locupletior, imò fidei semper pauperior quisquis fideiubet tom. 2. pag. 69. col. 1.

Duo coram debendi non videntur vice muria fideiubere nec si sint socii tom. 1. pag. 342. col. 1. sed an intercederet ibid. col. 2.

Fideiussio.

Pater pro filio fideiubens supra quâ sit in peculio in solidum tenetur tom. 1. pag. 347. col. 1. & 2.

Fideiussio peculium.

Si quis alius pro patre vel pro domino fideiubeat non potest ea fideiussio extendi ultra id quod consequi creditor possit actione de peculio tom. 1. pag. 347. col. 2.

Fideiussor.

Eadem non est obligatio & rei & fideiussoris tom. 1. pag. 426. col. 1. licet idem fit virtutis debitum ibid.

Quisquis pro alio fideiussit sit ea causa condemnatus sit, habet exinde mandari actionem, nec est expectandum ut solvere cogatur, vel ex iudicati causa in carceres detrahatur tom. 2. pag. 173. col. 2.

Obligacioni inter patrem & filium non potest accedere fideiussor tom. 1. pag. 397. col. 1.

Ex iurcirando à pupillo præstito fideiussoribus liberantur, an autem per exceptionem cum ipso iure tom. 1. pag. 204. col. 1. & 2.

Datio fideiussoris est difficilis sed nunquam impossibilis tom. 1. pag. 565. col. 1. & 66. col. 1.

Pretoris obligacioni potest accedere fideiussor, licet neque ciuilis sit neque naturalis tom. 2. pag. 15. col. 2.

Fideiussor durius obliuati non potest quam principis potest tamen efficacius tom. 1. pag. 203. col. 1.

Pro seruo fideiussor accipi potest etiam postquam dominus de peculio conuenitus est tom. 2. pag. 148. & 159.

Obligatio fideiussoria non potest subsistere sine principali tom. 2. pag. 147. col. 2.

Obligacioni naturalis potest accedere fideiussor tom. 1. pag. 337. col. 1.

Fideiussor simpliciter acceptus licet habeat beneficium diuisionis, & dis-

cussionis, solum tamen ante discussionem repetere non potest tom. 1. pag. 23. col. 2.

An fideiussor obligacioni naturalis tantum accedere possit tom. 1. pag. 348. col. 1.

Fideiussor accipi non potest nisi aliquam vel pæcedat vel subsequatur aut ciuilis, aut honoraria, aut saltem naturalis obligatio tom. 2. pag. 148. col. 1.

Actioni & obligacioni futuræ fideiussor accedere potest tom. 2. pag. 243. col. 2.

Obligatio fideiussoris potest in pendenti esse tom. 2. pag. 243. col. 2.

Fideiussor potest creditoris compensare quod creditor principale debitori non etiam ipsi fideiussori debet tom. 1. pag. 359. & 360.

Fideiussor iudicatum solui ad quid teneatur sit iuratum sit in litens tom. 1. pag. 208. col. 1. & 2.

Obligatio fideiussoris qui non nisi certæ quantitatæ nomine interuenit ex post facto augeri nunquam potest tom. 1. pag. 208. col. 2.

An fideiussor si in causa criminali interuenit de iudicatu soluedo & statutum dicat quod propter contumaciam vel negacionem poena augeatur, ad illam quoque poenam teneatur tom. 1. pag. 208. col. 2.

Fideiussor qui debitorem in iudicio exhibere promittit utrans se exhibitionem non promississe non prodest debitori tom. 1. pag. 358. col. 1. & 2.

Fideiussor iudicio liti post sententiam non tenetur tom. 1. pag. 210. col. 2.

Differentia inter mandatorum & fideiussorem tom. 1. pag. 412. col. 1.

Fideiussoris datio non semper est in expedito tom. 2. pag. 69. col. 1.

Fideiussor accipi potest vultus & efficitur si naturalis aliqua subsistat obligatio quamvis aliquam ad agendum inefficax tom. 2. pag. 135. col. 1.

Fideiussor conueniri nunquam potest antequam reus debeat tom. 2. pag. 379. col. 2.

Fideiussor iudicatum solui non statim & recte conueniri potest ex sententia contra reum principale reddita sed opus est nouo processu contra fideiussorem tom. 1. pag. 163. col. 1. & 2.

Cum reus fideiussori heres exstitit obligatio fideiussoria confunditur quia non potest idem pro seipso apud eundem esse obligatus tom. 1. pag. 189. col. 1.

Fideiussor simpliciter acceptus in omnem causam acceptus intelligitur tom. 1. pag. 699. col. 2.

Differentia inter fideiussorem simpliciter & fideiussorem indemnitatis tom. 1. pag. 93. col. 2.

Pro fideiussore non est habendus is ex correis ad quem pecunia peruenit tom. 1. pag. 618. col. 2.

Creditor qui de mutua pecunia contra pupillum continebat iurandum deferente, pupillus iurans se dare non oportere, si eadem pecunia à fideiussore eius petatur, an excludendum sit exceptio iurifurandi tom. 1. pag. 202. col. 1. & 2. & pag. 201. col. 1. & 2.

Non semper exceptiones quæ competunt reo, competunt etiam fideiussori tom. 2. pag. 147. col. 1.

Cui fideiussor ad poenam rei id est ad interfectionis ob mortem rei ratione virilitatis locum non tenetur tom. 1. pag. 145. & 2.

Exceptiones omni & defensionibus reo competentes si modo non mer-

personales sint sed in rem competunt etiam fideiussori tom. 2. pag. 159. col. 1.

Fideiussor qui simpliciter interuenit, & pro aliquo in omnem causam fideiussor videtur tom. 1. pag. 158. col. 1.

Fideiussor iudicio liti prima exhibitione satisfaciendi sepius exhibere promittit tom. 2. pag. 158. col. 1.

Fideiussor non potest cauere ne actione arbitraria de eo quod cerro loco conueniatur tom. 2. pag. 539. col. 2.

Fideiussor filij pro parte, vultus est & cum effectu tom. 2. pag. 159. col. 2.

Fideiussor etiam in omni causa contractus sponderi non tenetur ad poenam vel multam quam non spondit tom. 2. pag. 541. col. 2. sicut nec propter iniuriam iudicis.

Fideiussor non censetur obligatus in his quæ sunt extra causam obligationis, & ex extrinseca causa proficiscuntur tom. 1. pag. 540. col. 1.

Iustinianus non prohibuit ne possit fideiussor prius solvere si liberare letius visisset ne possit prior ei nueneri & eo ad solutionem tom. 1. pag. 561. col. 1.

Fideiussor potest compensare debitori & quod reo & quod fidei debetur, secus reus ipse tom. 2. pag. 360. col. 1. & 2. & 361.

Fideiussor rei locum obinet tom. 2. pag. 539. col. 2.

In omnem contractus causam accipi solet & in dubio accipi credendum est & fideiussor tom. 1. pag. 540. col. 1. & 2. pag. 541. col. 1.

Fideiussoris obligatio strictissima est cum ex stipulatione contrahatur tom. 1. pag. 59. col. 1.

Fideiussor in aliam aut duriorem causam accipi non potest, in leuiorem tamen potest tom. 1. pag. 539. col. 1.

Sublata obligatione principali tollitur accessoria fideiussoris tom. 1. pag. 537. col. 1.

Non magis interest fideiussoris quæ ipsius debet totus fideiussorem liberari tom. 1. pag. 537. col. 1.

Pro debitore cui deportatio interrogata sit fideiussor accipi non potest, quasi contra debitorem tota obligatio extinguitur tom. 1. pag. 563. col. 2.

Fideiussor neque sine stipulatione obligatur, neque pro seipso neque absens, neque ita ut aliud pro alio promittat quæ omnia in constitutore sunt diuersa tom. 2. pag. 546. col. 2.

In potestate quoque fideiussoris qui se per stipulationem obligauit esse non debet an debeat tom. 1. pag. 539. col. 1.

Quo casu officium fideiussoris & damnosum est tom. 1. pag. 412. col. 2.

Officium fideiussoris est damnosum esse non debet quoties ei nihil ingratum potest tom. 1. pag. 412. col. 2.

Fideiussoris exceptio iurifurandi totius ad iudicem tamen euocari potest non quasi iterum iurifurandi sed tanquam iurifurandi sui causam etiam fidei iurandum declarat tom. 1. pag. 159. col. 1.

Fideiussor in causa etiam inter alios agitata potest euocari ad iudicem ut præstitum iurandum declarat tom. 1. pag. 159. col. 1.

Cui fideiussor simpliciter acceptus in omnem causam acceptus non intelligitur tom. 1. pag. 609. col. 1.

Fideiussor qui ex stipulatione tantum obligari potest in plus obligari non potest quam verbis ipsius stipulationis.

disolutionis obligari se vellet trans-
cauerit tom. 1. pag. 607. col. 2.

Fidei iuramentum.

Primum fidei iuramentum non potest
tom. 1. pag. 388. col. 2.

Fidei iuramentum pignori.

Fidei iuramentum in omnem causam datus
remaneat obligatus per confumtionem
nummorum qui ad id non erant alienati
tom. 1. pag. 87. col. 2. ibid.

Fidei iuramentum exceptio.

Exceptio Macedoniana non com-
petit fidei iuramentis filijsfamilias qui
reprehensum contra filium habitum non
sunt. secus exceptio Velleiana & ra-
tio diversitatis tom. 2. pag. 129. col.
1. & 2.

Fidei iuramentum repetitio.

Si mulier aliqua pro alia muliere
dotem promiserit huc per fidei iuramen-
tum suae alioquin modo solutam
repetere potest actione mandati vel
negotiorum gestorum ut quilibet a-
lius fidei iuramentum tom. 1. pag. 389. col. 2. &
390. col. 1.

Fidei iuramentum mutuum.

Mortuo filiosfamilias qui mutuum
accepit damnum erat in potestate pro il-
la obligatione non potest accipi fidei-
iuramentum tom. 1. pag. 131. col. 1. & 2.

Fidei iuramentum mora.

Fidei iuramentum per arbitratum condem-
nari potest ex mora sua. secus ex mora
iuris in hanc quoque causam fidei-
iuramentum tom. 1. pag. 541. col. 2.

Fidei iuramentum cessio.

Superacuum est actionum cessio
cum sit a creditore primo fidei iuramentum
convenit nisi quantum ad hypothecam
convenit & aduersus confide-
ntes contra quos aliqui nullam
haberet actionem tom. 1. pagin. 622.
col. 2.

Fidei iuramentum solutio.

Fidei iuramentum mandatum speciale a
debitore habere intelligitur ut creditori
solutum si sit in se post facto causa a-
lium interuenientem propter quam eius-
modi mandatum reuocatum videri
debeat tom. 1. pag. 411. col. 1.

Fides.

Bona fides iuxta in contractibus bonae
fidei exiit nihil fere nisi exorta-
tione. Beneficere oportet magis iuri
quam vero in contractibus fides iuxta
tom. 1. pag. 423. col. 2.

Nemo bonam fidem agnoscente
prohibetur cum sit se debere tom.
1. pag. 1. col. 1.

Bona fides tantum praestare debet
cum non veritas ubi lex impeditur non
est tom. 1. pag. 375. col. 2.

Bona fides possidentium tantum praes-
tat quantum veritas ubi lex non est
impedimento tom. 1. pag. 89. col. 2.

Bona fides tantum praestare possidet
iuxta quantum veritas ubi lex impe-
ditur non est tom. 1. pag. 141. col. 1.

Bona fides non reuertitur ad longi
temporis praesentem actionem ex parte ac-
cipientis veritatem, sed tantum ex
parte soluentis tom. 1. pag. 333. col. 2. & 334.
col. 1.

Bona fides non potest cuiquam do-
minum re sui sine facto suo et pere
tom. 1. pag. 87. col. 2.

Quod si quis idem frangit non semper
fit infamis tom. 1. pag. 696. col. 2.

Detrahitur est contraheantur creditori
bonae fidei quam possessor bonae fidei
tom. 1. pag. 694. col. 1.

Bona fides in omnibus maxime bonae
fidei iudicis dominatur tom. 1. pag.
703. col. 1.

Ex bona fide factum videri non po-
test quod iniuriter & contra bonos mo-
res factum est. contraque veritatem
& publicam honestatem tom. 1. pag.
704. col. 2. in fi.

Bona fides sola non est legitimus
modus transfundendi dominij, nec si
traditio concurrat tom. 1. pag. 56. col.
1. in fi.

Fidei iuramentum.

Bonae fidei ratio prodest ad libera-
ndum debitorem etiam si non vero cre-
ditori soluitur tom. 2. pag. 388. col. 1.

Filius.

Filiusfamilias filiam suam nuptij
collocare non potest quin pater con-
sentiat qui habet eam in potestate
tom. 2. pag. 129. col. 1.

Filius pro infirmitate sexus minus
autilam credibile est tom. 2. pag. 128.
col. 1.

Filius.

Patris mores filius reprehendere non
debet. opinionem vero in iure potest
tom. 1. pag. 337. col. 1.

Cut exceptio doli filio contra pa-
trem non concedatur tom. 2. pag. 147.
col. 1.

An ex contractu filij pater conue-
nit possit si peculium filio aduenit
tom. 2. pag. 122. col. 1. & 2.

Fidei iuramentum filij erga patrem obligati
si parti soluat condicere ab ipso patre
potest tom. 2. pag. 147. col. 2.

Filius habet personam integram &
acquisitionis capacem patre nolente
sibi acquiritur tom. 2. pag. 127. col. 1.

Alius filij aliter nepotes appellan-
tur tom. 2. pag. 133. col. 1.

Filius servus.

In rebus pecuniariis filius & servus
deteriorer patris & domini condi-
tionem facere possunt, secus in aliis
tom. 1. pag. 152. in princ.

Filiusfamilias.

Filiusfamilias ex omnibus causis ob-
ligare sibi potest & obligari cum ha-
beat personam integram & caput in
ciuitate tom. 1. pagin. 560. col. 1.

Filiusfamilias est capax acquisitionis
etiam in praesentia iure Pandectarum
nolente patre sibi acquiritur tom. 1.
pag. 561. col. 1. secus volente patre sibi
acquiritur ibid.

Si filiosfamilias quocumque modo con-
stitutum sit acquiratur actio patri eius
directa non utilis tom. 1. pag. 560. col.
1. & 2. & 161.

Non debet esse deterior conditio
filijfamilias ob id quod filiusfamilias
sit cum sit & heres tom. 1. pag. 376.
col. 1.

Filiusfamilias non contra S. C. Ma-
cedonianum contrahendo patrem ac-
cipiens de peculio tom. 2. pag. 131. col. 1. & 2.

Relictum filiosfamilias in casum e-
manationis etiam ad alios casus
quibus filius desinit esse in potestate
patris exhereditum est tom. 2. pag.
111. Tom. 1. & II. INDEX.

267. col. 1.

Filiusfamilias qui contraxit eo tem-
pore quo erat in patris potestate licet
postea sit iuratus quocumque modo non
tamen in solidum condemnari potest
sed in tantum dimittatur in quantum
facere potest eius si iuratum accepit
pecuniam quibus infidelium condem-
natur tom. 2. pag. 147. col. 1. & 148. col. 2.

Filiusfamilias in pubes vel infans pecu-
niam habetis obligat contrahendo
& patrem & dominum quatenus sit in pecu-
niam licet peculium nullatenus factum
sit hoc iuramentum tom. 2. pag. 149.
col. 1.

Filiusfamilias qui pro parte soluit
neque mandati neque negotiorum
gestorum actionem habere & potest
contra patrem neque de in rem verso,
sed habet auxilium praepensionis &
deductionis in accipiendo cum strati-
bus iudicio familiae ereciscunde tom.
2. pag. 294. col. 1.

An filiosfamilias in peculio Castrensi
vel quasi pro patrefamilias habebatur
tom. 2. pag. 110. col. 1. & 2.

Filiusfamilias pecunia diuersi gene-
ris habens mutuum pecuniam accipiendo
in causam castrensis peculij ea
accepte intelligitur tom. 2. pag. 110.
col. 1.

Filiusfamilias mutuum pecuniam
etiam contra S. C. Macedonianum ac-
cipiendo & naturaliter obligatur & ci-
uiler licet non efficaciter ut possit ad
effectum conueniri tom. 2. pag. 155. col. 1.

Nulla actio de peculio contra pa-
trem competit ex eo contractu quem
filius contra Macedonianum iniecit
tom. 2. pag. 135. col. 1.

Filiusfamilias non potest heredem
habere ne quidem patrem extra cau-
sam castrensis peculij si de eo filius-
familias testatus sit tom. 2. pag. 121. col. 1.

An & quomodo filiosfamilias qui
contra Macedonianum mutui accepit
pecuniam transmittat exceptionem S.
C. Macedonianam ad heredem. aut suc-
cessorem quolibet etiam honoratium
tom. 2. pag. 121. & 122.

Filiusfamilias qui viuo patre obli-
gatus, adeoque condemnari potest, si
post mortem patris ex ea obligatione
vel condemnatione reuegitur non tenetur
nisi in quantum facere potest tom.
2. pag. 109. col. 1. tenetur autem in
solidum si sit heres patris etiam si ex
parte tantum ibid.

Quod filiosfamilias consequitur ad
coheredibus pro solutione facta post
mortem patris, solui debet quod
ipse contraxerat, non ex persona pro-
pria consequitur non potest sed vir-
tute mandatorum a creditore actione to.
2. pag. 111. col. 1.

Filiusfamilias ex parte infirmo so-
lidum debetum quod viuente patre
contraxerat soluenti creditore cedere
debet actionem ut ab aliis coheredi-
bus indemnitatem consequatur tom.
2. pag. 110. col. 2.

Filiusfamilias ex multis causis etiam
extra peculium castrense vel quasi sui
capax acquisitionis tom. 2. pagin. 158.
col. 1. & 2.

Filiusfamilias totius patris monij pa-
trini quodcumque dominus esse iam
uiuo adhuc patre to. 2. pag. 158. col. 1. in fi.

Filiusfamilias post emancipationem
alios quodcumque dominus homo videtur
tom. 2. pag. 98. col. 1.

Cut & quibus casibus filios-
familias in potestate patris constitu-
tione sine eius iussu contrahendo, sue
E 3

sine eius iussu tenetur in quantum facere possit tom. 2. pag. 18. col. 1. & 2.

Filiusfamilias licet in solidum non debet condemnari possit ex condemnatione tamen argui non potest nisi post mortem patris nec tam quomodo nisi in quantum facere possit tom. 2. pag. 47. col. 2.

Propter mentium aut alium filiusfamilias priuatur beneficio patris ut non teneatur supra quam facere possit tom. 2. pag. 4. col. 1. & 2.

Filiusfamilias qui cum se pro patre familias fingeret nullam pecuniam accepit, & exheres à patre vel emancipatus est quoniam facere non possit debet tamen in solidum condemnari tom. 2. pag. 107. col. 1. & 2.

Abstentio non facit quin filiusfamilias heres patris famulans per mortem patris familias tom. 1. pagin. 398. col. 1.

Non potest filiusfamilias proprium quicquam habere à patre nec si pater doret tom. 2. pag. 158. col. 1. & 2.

Filiusfamilias si seruus liberum peculium administrationem habent, & solutionem rite recteque accipere possunt & ne uandæ obligationis habent tom. 1. pag. 150. col. 1. & 2.

In quo differant & in quo conueniant filiusfamilias & seruus tom. 1. pag. 10. col. 1. & 2.

Filiusfamilias cur per adoptionem definit esse in potestate patris naturalis tom. 2. pag. 98. in fin. & 99.

Cur editum patris in fauorem filiorumfamilias introductum ne supra quam facere possint conueniant, si se abstineant hereditate patris etiam pertineat, & extendatur ad filium qui in minima parte fuit inliturus tom. 2. pag. 99. col. 1. & 2. & 100. col. 1. & 2.

Beneficium patris introductum in fauorem filiusfamilias emancipari vel exheredari vel abstinere cum supraquam facere possit ex suo contractu conueniatur, non competit filio exheredato cuiuslibet et hereditas ex S. C. Trebelliano tom. 1. pag. 103. col. 1. & 2. & si ipse eam restituere teneatur pagin. 104. col. 1. & 2.

Ex contractu filiusfamilias in patris potestate constituitur potest tamen filius in solidum conueniri quam pater de peculio tom. 2. pag. 394. & 395.

Filiusfamilias ex omnibus causis obligatur ex quibus paterfamilias obligari posset nisi ex voto & mutuo tom. 2. pag. 395. col. 1.

An filiusfamilias contra S. C. Macedonianum mutuatam pecuniam soluentem, pater possit nummos vindicare vel condicere si non extent & an conditio competat patri an filio tom. 1. pag. 38. 39. col. 1. & 2. & pag. 39. & 40.

Non potest iudicium consistere cum filiofamilias sine patris auctoritate tom. 2. pag. 399. col. 1. & quo casu hoc verum sit col. 2.

Non est necessaria patris auctoritas ut filiusfamilias commodatus à comodatario possit conueniri tom. 1. pag. 599. col. 1. & 2. & hoc de iure veteri fecus de iure nouo & quomodo ibid.

Filiusfamilias ex auregeho reneatur tamen in quantum facere potest licet antea in solidum teneatur tom. 2. pag. 143. col. 1. & 2. factus scilicet paterfamilias, si modo patri heres non exiit fecus si exiit ibid.

Filiusfamilias qui mandante aut patrem perueniente patre mutuum facit

mutuum accepit si à patre noster non nisi ex minima parte hereditaria hereditas sit quomodo possit & credituribus & in quantum conueniri tom. 2. pag. 105. col. 1.

In actione que cum filio emancipato vel exhereditato vel abstinente exercetur in quantum facere possit quomodo detrahendum fit ex alienum tom. 2. pag. 99. col. 1. & 2.

Nullum capitis diminutionem patris filiusfamilias exhereditatus aut qui se patris hereditate abstinent sed tantum qui emancipatur tom. 2. pag. 99. in fin.

Filius in magna portione hereditatis instituitur, an & quomodo in solidum debeat conueniri ex contractu celebrato dum in patris potestate esset tom. 2. pag. 100. col. 1. & 2.

Ex omnibus causis obligatur filiusfamilias, & conueniri potest priusquam ex mutuo tom. 1. pagin. 147. col. 1.

Filiusfamilias qui paterfamilias se mentiris est licet exheredatus vel emancipatus sit in solidum, tamen ex suis contractibus conueniatur tom. 2. pag. 100. col. 1. & 2.

Filiusfamilias emancipatus, vel exheredatus vel abstentus licet ex suis contractibus teneatur solum in quantum facere potest, tamen ex delictis in solidum conueniatur tom. 2. pag. 100. & 101.

Eiam vetere Pandectarum iure filiusfamilias acquisitionis capax erat nolente patre aut non valente sibi acquiere tom. 1. pag. 730. col. 1.

Quas actiones filiusfamilias suo nomine habere possit tom. 1. pag. 44. col. 1. & 2. in fin. & pag. 45.

In actione, que contra filium emancipatum, vel exheredatum vel abstentum in contractu dum in patris potestate esset celebratum competit, an & quomodo temporis ratio habeatur tom. 2. pagin. 101. col. 1. & 2. & seq.

Quas actiones filiusfamilias nomine suo possit instituere quas patris nomine tom. 2. pagin. 413. col. 1.

Filiusfamilias ex omnibus causis siue ex contractu siue ex delictis conueniri & condemnari potest tom. 1. pag. 461. col. 1.

Differentia inter filiusfamilias & seruum tom. 2. pag. 461. col. 1. & 2.

Beneficium patris introductum in fauorem filiusfamilias ne supra quam facere possit ex suo contractu teneatur non tantum habet locum contra actionem contractus, sed etiam contra actionem iudicati tom. 2. pag. 102. col. 1. & 2. in fin.

Contra filiumfamilias exequitur iudicati nulla potest fieri quando est in patris potestate tom. 2. pagin. 103. col. 1.

Cur pater qui introduxit ne filiusfamilias ex suo contractu conueniatur nisi in quantum facere possit ab initio non prospexit, ut quomodo contrahens viuo patre non nisi in quantum facere poterit obligaretur tom. 2. pag. 103. col. 2.

Filiusfamilias viuo iam patre bonorum omnium patrimonium dominus esse quod ammodo exstimator, unde & sui heredis nomen accepit tom. 2. pag. 103. col. 2.

Exceptio doli que filio contra patrem non competit, potest dare fili-

o iuri filij tom. 2. pagin. 147. col. 1. & 2.

Filiusfamilias à patre nulla potest actione conueniri tom. 2. pag. 147. col. 1.

An filiusfamilias contra S. C. mutuum ex nomine solum patri suo heres esset, & repetere possit tom. 1. pag. 39. col. 2.

Pecunia filiofamilias credita si in rem patris versa est vel peculium sic loquens si à filio ex parte herede instituto sit soluta, potest ab eo peti ab aliis coheredibus pro indeterminate, licet nihil verum sit in rem patris tom. 2. pag. 211. col. 1. & 2.

Filiusfamilias ex omnibus causis & obligari & conueniri potest tom. 2. pag. 107. col. 1. cum habeat personam integram nec minus fit eius quam si paterfamilias esset ibid. excepta causa mutui ibid. ex qua inuulterit conueniatur tom. 2. pag. 108. col. 1. Item excepto voto pag. 111. col. 1.

An in filiusfamilias promissore cui iam paterfamilias factus pecunia numerata ex S. C. Macedonianum locus esse possit tom. 2. pag. 113. col. 1. & 2.

Filiusfamilias ante patrem moriens nullam creditoribus spem relinquit debiti consequendi nec si viuo patre conueniatur & condemnatur sit tom. 2. pag. 107. col. 1.

Filiusfamilias nomen per se id est sine patre aut sine fideiussore, neque certum neque bonum est tom. 2. pag. 111. col. 1. & 2.

Filiusfamilias condemnatus non potest argui ad solutionem solidi nec viuo patre nec eo mortuo, sed habentium quantum facere potest tom. 2. pag. 139. col. 1.

Filiusfamilias filium suum in potestate habere non potest tom. 2. pag. 133. col. 2.

Filiusfamilias de castrensi peculio testari potest tom. 2. pag. 100. col. 2. Non omnis pecunia creditæ numeratio iudicanda est filiofamilias tom. 2. pag. 131. col. 1.

Filiusfamilias videtur licere nec aduersus S. C. Macedonianum mutuum voluntate accipere qui ex variis voluntate ac etiam nuda scientia accipit tom. 2. pag. 131. col. 1.

Filiusfamilias mutuo accepit pecuniam patrem factus paterfamilias solvens repetere non potest, nec in pecunia debita locum habet S. C. Macedonianum tom. 2. pag. 125. & 126.

Filiusfamilias etiam viuo adhuc patre iam heres & domus rerum patrum esse intelligitur tom. 1. pag. 376. col. 1.

Filiusfamilias nulla in ciuitate bona habet tom. 2. pag. 121. col. 1.

Filiusfamilias moriens relinquit patrem non heredem iure Pandectarum inspectum sed quasi anormalem & irregularem successorem tom. 2. pag. 135. col. 1.

Filiusfamilias ex sua fideiussione obligatur nisi ea in fraudem Macedonianam inueniat sit tom. 2. pagin. 115. col. 1. & 2.

Filiusfamilias non potest ob mutuo acceptam pecuniam supra peculium castrense conueniri tom. 2. pagin. 110. col. 1.

Filiusfamilias peculium.

Filiusfamilias ex parte heres qui cum cie-

INDEX.

cum creditoribus ante contractum licet in solidum conveniri possit possit tamen a coheredibus indemnitate consequi pro ea pecunia quantitate quam habent tom. 2, pag. 210, col. 2

Filiusfamilias impubes.

Filiusfamilias impubes obligari non potest civiliter in solidum, si de naturaliter raturum, nisi quatenus locupletior factus est quo casu ex rescripto D. Pij etatenus conveniri potest quatenus factus est locupletior tom. 2, pag. 239, col. 1

Fiscus.

Fiscus succedens non alia bona occupare potest quam quae solvendo sunt, & quae superfluo deducto ex alieno tom. 2, pag. 267, col. 2

Fiscus est anomalus quidam successor tom. 2, pag. 268, col. 2

Fiscus actione personalium raturum heres nunquam obstituitur tom. 2, pag. 268, col. 2

Fiscus habet multa privilegia tom. 2, pag. 266, col. 1

In dubio pro priario contra fiscum respondens non errat tom. 2, pag. 306, col. 1

Fiscus, fidei.

Fides hactenus fidei conuelli facile non debet nisi culpa & mala fide publica venditio facta sit tom. 1, pag. 527, col. 1

Flumen.

Quae vi fluminis importata sunt quae ratione vindictae, quae ratione condictionis, quae conditione possint? tom. 1, pag. 125, & pag. 13

Famula.

Etiam famularum ingenia aliquo negotiorum & officiorum commercio sunt exercenda, ne si nimio rorepant ocio propensiora sint in libidine praesalique cogitationes tom. 2, pag. 139, col. 1

Famulis etiam permittitur agere pro coniunctis personis, sine mandato, puta pro marito, vel patre, vel filio tom. 2, pag. 313, col. 2, sed non eas defendere ibidem

Feminae non habent liberos in sua potestate tom. 2, pag. 143, col. 2, in fin.

Fenerator.

Fenerator odio dignus est, quia ex pecunia quae sterilis res est fructum capiat tom. 2, pag. 12, col. 1

Forma.

Forma illa est quae dar esse rei, & ex qua res denominatur tom. 1, pag. 493, col. 1

Forma dar esse rei, & mutata propere interitus substantiam rei tom. 1, pag. 486, col. 1

Forum.

An quis per quasi contractum fori forum possit tom. 1, p. 383, col. 2

Fraudare.

De editio fraudatorio tom. 2, pag. 298, col. 2, cur introductum? ibid. de eius effectu tom. 2, pag. 299, col. 2

Frax.

Donatio inter coniuges, sicut & re-

missio Falcidia facta in fraudem creditum potest per creditores reuocari interdito reuocatorio vel actione Pauliana tom. 1, pag. 329, col. 1

Incertitudo dubij cunctis omnem fraudis suspicionem amouet tom. 1, pag. 330, col. 1

Frans, dolus.

Fraudem alleganti incumbit onus probandi nisi cum fraudis praesumptio a iure ipso inducitur ex omissione solemnitarum quas pro certa forma lex aliqua vel statutum praescripserit tom. 2, pag. 115, col. 1

Fructuarius.

Fructuarius in plerisque censetur veluri procurator proprietarii tom. 2, pag. 181, col. 1

Fructuarius habet dominium ususfructus, idcirco & vindicationem eius habent tom. 2, pag. 183, col. 1, circa finem

Fructuarius, peculium.

Fructuarius vnus non potest ex peculio deducere quod alij fructuario debetur tom. 2, pag. 183, col. 2

Fructus.

Fructus veniunt in restitutionem deducta impensa necessaria quae est ad eos percipiendos tom. 1, pag. 352, col. 2

In bonae fidei iudiciis fructus omnes & naturales & civiles debentur ex die mortis tom. 1, pag. 65, col. 2

In legatis & fideicommissis petitis per actionem ex testamento fructus omnes & naturales & civiles debentur ex die mortis tom. 1, pag. 65, col. 2 Bonae fidei possessor quilibet facit fructus suos sola perceptione interim, id est quando fundus cuius non est tom. 1, pag. 352, col. 1, & pag. 472, col. 2

Eiusdem fundo fructus adhuc extraneis si vluapti non sint, veniunt in restitutionem officio iudicis tom. 1, pag. 352, col. 1, & pag. 472, col. 2

Bonae fidei possessor quilibet in percipiendis fructibus veluti domini loco est tom. 1, pag. 352, col. 1

Plus iuris habet bonae fidei possessor in percipiendis fructibus quam fructuarius tom. 1, pag. 352, col. 1

An bonae fidei possessor vluaptare fructus possit tom. 1, pag. 352, col. 1

An fructus bonae fidei percepti veniant in conditionem indebiti simul cum ipso fundo tom. 2, pag. 352, col. 1, & 2, & pag. 472, col. 1, & 2

Fructus rei est vel pignori dare licere tom. 1, pag. 711, col. 1

Fructus & partus rei indebitur veniunt non officio iudicis sed iure actionis tom. 1, pag. 437, col. 1

Fructibus officio iudicis debitis non veniunt nisi qui post litem contestatam & acceptum iudicem percepti sunt tom. 1, pag. 437, col. 1

Fructus nunquam intelliguntur nisi deductis expensis ad eos colligendos necessariis etiam in praedone tom. 1, pag. 437, col. 2

In omnibus conditionibus fructus non veniunt nisi qui post acceptum iudicem percepti sunt, idcirco ex equitate tom. 1, pag. 472, col. 1, excepta conditione furtiva ibid.

Fructus differunt ab estimatione quanti plurimi tom. 1, pag. 472, col. 2

Fructus siue principaliter, siue ac-

cessorie debeantur aliud quidam sunt a re ipsa separatim tom. 1, pag. 472, col. 2

Quomodo in conditione furtiva fructus veniant tom. 2, pag. 472, col. 1, & 2

Consumpti fructus ex quibus solutum est creditor quomodo non extent etiam a bonae fidei possessor aut creditor restituendi sunt tom. 1, pag. 697, col. 1

Fructus consumpti ex quibus solutum est creditor etiam a bonae fidei possessor restituuntur non iusicio vindicationis, sed officio iudicis ex quo a bonae fidei possessor fructus percepti praestantur tom. 1, pag. 695, col. 2

Fructus non veniunt in actionibus neque iuris nisi die litem contestata, nec in arbitrariorum ante litem contestatam, nec in bonae fidei iudiciis nisi ex die mortis, sicut & vltura tom. 1, pag. 351, col. 1

Fructus hereditarii non sunt hereditarii, sed rerum hereditarium tom. 1, pag. 126, col. 1

Cur fructus veniant in restitutionem etiam post litem contestatam tom. 1, pag. 290, col. 1, & in quibus actionibus ibid.

Fructus omnes in conditionem indebiti extenuis veniunt quatenus possessor factus est ex his locupletior t. i. p. 352, col. 2

An fructus a creditore pignoratitio perceptus ex pignore debitor condicere an vindicare possit tom. 1, pag. 12, col. 1, & 2, quando eos vindicare? quando condicere? & qua conditione? siue extent, siue sint consumpti ibid.

Partus non est in fructu tom. 1, pag. 123, col. 2

Fructus percipiuntur & requiruntur iure soli & domini tom. 1, pag. 123, col. 2, non feminis pag. 124, col. 1, ideoque cui debetur fundus, debentur & fructus ibid.

Fructus a colono post litem contestatam percepti an possint vindicari, an condicere? quomodo? tom. 1, pag. 123, col. 2

Non videtur res restitui si fructus omnes non restituantur tom. 1, pag. 64, col. 2

Differentia inter fructus civiles & fructus naturales ratione acquisitionis tom. 1, pag. 421, col. 2

Ex condemnatione fructuum restituendum qui fructus sint restituendi qui deducendi? tom. 1, pag. 252, col. 1

Fructus rei est vel pignori dare licere tom. 1, pag. 610, col. 1

Vltura & accessiones civiles non tam naturae quam iure percipiuntur tom. 1, pag. 266, col. 2

Operae hominis in fructu sunt tom. 1, pag. 440, col. 1

Fructus industriali appellantur naturales tom. 1, pag. 67, col. 1

Fructus, condictionis.

Cur in certi conditionem ex stipulatione non veniant fructus ante litem contestatam tom. 1, pag. 290, col. 2

Fructus, vltura.

Cur in bonae fidei iudiciis fructus veniant adeoque vltura non a die raturum litem contestata, sed etiam ex die mortis? tom. 1, pag. 290, col. 2, circa finem & quando? pag. 291, col. 1

Frumentum.

Frumentum est ex eorum rerum natura

INDEX.

metu quæ non tantum in genere consistunt, sed etiam pro temporum & locorum varietate aliam atque aliam recipiunt ælimationem tom. 1. pag. 438. col. 1.

Frusta.

Frusta significat quod est inessetier non quod male est tom. 1. pag. 425. col. 1.

Functio.

Quæ possunt recipere functionem in sua specie multo maius possunt in suo genere tom. 1. pag. 343. col. 2.

Fundus.

Appellatione fundi plena proprietatem intelligitur tom. 1. pag. 355. col. 1.
Quis sit fundus rusticus, & quomodo vindicetur tom. 1. pag. 306. col. 2.

Furus.

Actio funeraria non habuit nec habet privilegium tacite hypothecæ tom. 1. pag. 402. col. 1.

Furus filij est ælimationis patris tom. 1. pag. 390. col. 2.

Actio funeraria non datur nisi ex bono & æquo cum alia actio deficiat & ratio tom. 1. pag. 290. col. 1.

Fur.

Quo pluribus actionibus fures tenentur, eo grauius delicta ipsorum conercentur tom. 1. pag. 485. col. 2.

Pro fure nulla æquitatis ratio haberi potest tom. 1. pag. 339. col. 1.

Dominus qui egit & obtinuit contra furem non potest præterire aliamque actionem quam sibi commodiorem & vtiliorem fore putat, eligere tom. 1. pag. 338. & 339. col. 1. & 2.

An tamen damnandus sit fur idemque possessor hominis furui qui nunci actor in litem iurauerit? tom. 1. pag. 359. col. 2.

Heres furis licet nihil ex re furui contraequeat nihilque eueniat in solidum, nihildominus potest conueniri tom. 1. pag. 483. col. 1, quia furis heres est ibid.

Fur non idcirco conditione furui tenetur in solidum quod in re furui moram facere intelligatur perpetuam sed quia furum fecit tom. 1. pag. 483. col. 1. & pag. 484. col. 1.

Fur ad quem nihil ex furto peruenit, furui tamen conditione tenetur tom. 1. pag. 483. col. 2.

Speciale est in fure & singulari eius odio indultum re & vindicatione, & conditione furui teneatur tom. 1. pag. 464. col. 1.

Quomodo fur vindicatio, & quomodo ad exhibendum actione teneatur tom. 1. pag. 464. col. 2.

Actiones a torti contra furem competentes non cumulatim sed alternatim conueniuntur tom. 1. pag. 464. col. 2.

Non solum pluribus, sed etiam contrariis & contradiatoriis actionibus tenentur fures tom. 1. pag. 485. col. 2.

Olio quidem furis introducta est cōditio furui, sed non aliquo fure odio trahit in solidum aduersus heredem, sed quia merè rei persecutoria tom. 1. pag. 486. col. 2.

Fur conueniens conditione furui ad quid & quantum teneatur? & ad quid si rei vindicatione conueniatur? tom. 1. pag. 236. col. 2.

Ad quid teneatur fur si post licentem contestatam res furui perierit, ad quid si ante? tom. 1. pag. 229. col. 1.

Fur qui ex conditione furui damnatus lris ælimationem soluit non idcirco factus est dominus nec si res fuerit præsens tom. 1. pag. 238. col. 2, secus si ex rei vindicatione damnatus.

Rapina est furum improbius & fur improbius est raptor tom. 1. pag. 161. col. 1.

Per oblationem tealem liberatur fur ad conditione furui, sed nō si rei vindicatione neque ab actione furui tom. 1. pag. 501. col. 1.

Omnes furis coheredes conditione furui pro hereditatis portionibus tenentur etiam si tota res per furum sublata ad vnum tantum peruenierit tom. 1. pag. 486. col. 1. & pag. 487. col. 1. & 2.

Quomodo ex furto teneatur si qui opem vel consilium furui dedit tom. 1. pag. 484. col. 1.

Quis dicatur fur manifestus tom. 1. pag. 487. col. 1.

Fur manifestus & nec manifestus condici potest, & quomodo tom. 1. pag. 487. col. 1. & 2. & pag. 489. col. 1.

Differentia inter furem manifestum & furem nec manifestum tom. 1. pag. 488. col. 1. & 2.

Fur furui agere non potest tom. 1. pag. 35. col. 1. & 2.

Nō potest fur neque furis heres conditione teneri postquam dominus rei furui, eius possessionem apprehenderit tom. 1. pag. 487. col. 1.

Cur bonorum raptor conditione furui teneatur tom. 1. pag. 488. col. 1.

Qui rem mobilem vi rapit fur improbius dicitur tom. 1. pag. 11. col. 1.

Actio furui non transit in heredem Iteus condici furui tom. 1. pag. 473. col. 1.

Fur agere furui non potest tom. 1. pag. 518. col. 2. & ratio pag. 629. col. 1.

Fur, causio.

Heres subtraham rem sub conditione legatam ante conditionis euentum condicens furui cautionem dare nō debet tom. 1. pag. 496. col. 1. & 2.

Fur, condicio.

Securus est fur ad conditione furui in plenum libera, cum heredi cōdicenti rem furuiam sub conditione legatam pēdente conditione restituit tom. 1. pag. 496. col. 2.

Fur, impenfa.

Fur impenfas onas in rem furuiam fecit quamuis viiles adeoque necessarias nunquam repetit tom. 1. pag. 494. col. 2.

Fur, heres.

Omnes furis coheredes tenentur furui condici one pro partibus hereditariis etiam si neque quicquam peruenierit, neque lis fuerit cum defuncto contestata tom. 1. pag. 487. col. 2.

Furiosus.

Furiosus quando furiosus dolum nullum admittere potest tom. 1. pag. 594. col. 1.

Pupilli iudicium supplere per rurorem potest, iudicium autem quod furiosus deest non æquè supplere potest per curatorem tom. 1. pag. 594. col. 1.

Furiosus heres esse non potest, nisi patri suo cui & suus & necessarius heres est tom. 1. pag. 64. col. 1.

Furiosus deterioris est conditionis,

quàm absens tom. 1. pag. 33. col. 1.
Ex quibus causis ignorantibus nobis acquiritur, ex iisdem acquiritur furiosus tom. 1. pag. 34. col. 1.

Neque pupillus ex sua promissione neque furiosus sine tutore & curatore facta possunt conueniri tom. 1. pag. 25. col. 2.

Grauior condicio furiosus quàm pupilli tom. 1. pag. 384. col. 1.

Furiosus constitutum.

Pupillo vel furioso debitum, etiam tutiori aut curatori confitui potest, quia & tutori & curatori debitum intelligitur tom. 1. pag. 559. col. 1.

Furiosus infans.

Furiosus & infans non minùs quàm alij liberi domini sunt rei patris etiam viuo adhuc patre tom. 1. pag. 459. col. 2.

Furium.

Post rem furuiam peremptam durat condicio ælimationis eius tom. 1. pag. 470. col. 2.

In furui actione etiam ratio habetur damni, adeoque lucri cessantis tom. 1. pag. 463. col. 1.

Furui actio siue manifesti, siue nec manifesti, merè pœnalis est tom. 1. pag. 463. col. 1. & 2.

Neque actio furui conditione furuiam, neque condicio furuiam nem furui consumit tom. 1. pag. 463. col. 1. & 2.

Quid fit furum, & contra quem datur condicio furui tom. 1. pag. 457. col. 1. & seq.

Fundi & rei immobilis furum fieri non potest tom. 1. pag. 457. col. 2.

In furum fit interuictio possessionis tom. 1. pag. 457. col. 2.
In actione furui quid queritur? tom. 1. pag. 464. col. 1. quid in conditione furui? ibid & col. 2.

Reus iurans se furum non fecisse, habet exceptionem iurifurandi, si cōditione furui conueniatur: Actor vero iurans furum a reo factum non habet ex eo iurisdictione conditione furuiam tom. 1. p. 164. col. 1. & 2.

Cur rei hereditarie furum fieri non possit tom. 1. pag. 490. col. 2.

Sufficit rem quæ subrepta est possessam ab alio fuisse meo nomine, vt mihi actio furui acquiratur tom. 1. pag. 491. col. 1.

Cur non sicut actio furui, ita & condicio furui in legatarum transmissio possit tom. 1. pag. 491. col. 1. & 2.

Furum quod fit comodatario, fit etiam commodatari, qui per commodatarium retinet & dominium & possessionem rei commodatæ tom. 1. pag. 491. col. 1.

Condicio furui semper consequens est actioni furui, quoties furui actio iure domini defensor tom. 1. pag. 305. col. 1.

Qui vindictæ causa abutitur re aliena, condicione furui tenetur tom. 1. pag. 505. col. 1. & 2.

Furi causa famosa est, ar non condicio furui tom. 1. pag. 458. col. 2.

Actio furui turpis est, quia furui mentionem quandam & exprebrationem quandam continet tom. 1. pag. 458. col. 2.

Cui & contra quem datur condicio furui tom. 1. pag. 458. col. 2.

Cur contra mulierem uxor mariti, res amouit, non datur condicio furui tom. 1. pag. 458. col. 2.

Differentia inter actionem furui, & conditionem

INDEX.

condictionem furtivum tom. i. pag. 337. col. 1. & 2.

Detentor esse debet conditi debitoris qui furtum ipse fecit quomodo rei suae quam si alius furtum fecisset tom. i. pag. 693. col. 1.

Filiusfamilias praesertim in nummis peculiaribus patri furtum facere non potest tom. i. pag. 40. col. 2.

Oblatione rei furtivae tollitur conditio furtiva, sed non penalis actio furti tom. i. pag. 470. col. 1.

Cur actio furti creditorum pignoratitio detur, cur commodatario, cur conductori, & differentia inter eiusmodi actiones tom. i. pag. 691. col. 2. & 693. col. 1.

Crimen furti in capite libero capitale nunquam fuit licet de crimina licet quoque agi tam olim potuerit tom. i. pag. 303. col. 1. nec si atrociores turres essent, id est expilatores nocturnos effractores ibid.

Actionem noxalem quae ex furto servi contra dominum competit sola culpa eius qui furtum passus est excludere nunquam potest, nec dolus quidem actionem vero competentem pro indemnitate in solidum obtinenda potest tom. i. pag. 715. col. 1.

In actione furti danda sufficit interesse actoris, quomodo non sit dominus secus in condictione furtiva tom. i. pag. 489. col. 1.

An durtor sit condicio patris cuius filia res amovit quam sit dominus cuius servus furtum fecit tom. i. pag. 504. col. 1. & 2.

Furti decisio dicitur legitima conventio tom. i. pag. 463. col. 1.

Furti decisio allegata tab. proficiat scilicet tom. i. pag. 463. col. 1.

Effectus decisionis furti tom. i. pag. 463. col. 1.

Actio penalis furti nec manifesti in duplum est allegata tab. actio furti manifesti in quadruplum à praetore tom. i. pag. 463. col. 1.

Si fur aut praedo fructus aliquos ex re furtiva vel vi ablata percipit condictione furti tenetur cum eorum furtum fecerit tom. i. pag. 466. col. 1. & condictione sine causa ibid.

Boni consulere debet si qui aliena pecunia vitur, quod furti actione non conveniatur qua vitur eodem potest tom. i. pag. 654. col. 1.

Mulier mariti res amovens veritate furtum facit, licet levis coarceat tom. i. pag. 471. col. 1.

Cur servus rei hereditariae furtum facere non possit tom. i. pag. 132. col. 2.

Quo casu si cuius ope & consilio furtum factum est condictione furti tenetur tom. i. pag. 462. col. 2.

Afirmatio rei furtivae in condictione furtiva nunquam egreditur rectoris iudicij accipiendi & lris contestatae tempus tom. i. pag. 140. col. 1.

Qui titulo aliquo singulari iura emptiois succedunt in rem furtivam neque condictione furtiva neque alia actione villa personaliter tenetur tom. i. pag. 470. col. 1. & 2.

Legatum rei furtivae condictionem furtivam extinguit secus actionem furti tom. i. pag. 470. col. 1.

Ea tantum res quae per furtum est ablata condici potest tom. i. pag. 484. col. 1.

Qui neque de minimis neque possessionem rei furti subtrahit habentem actione succeduntur tom. i. pag. 493. col. 1.

Nemo rei suae furtum facit tom. i. pag. 502. col. 1.

excipe quoddam casus ibidem.

Furtum non sine animo lucrandi & furandi committitur tom. i. pag. 501. col. 1.

Furtum facit qui indebitis nummos sciens accipit tom. i. pag. 502. col. 1. & 2. pag. 503. col. 1. & 2.

Procurator dolo & falso creditor solvens condictionem habet furtivam & actionem furti tom. i. pag. 503. col. 1.

Cum de furto agitur inuitum accipiens dominum non tantum si contradicat, sed etiam si non consentiat tom. i. pag. 608. col. 1. si modo contradicans rem alienam existimaverit se non inuito domino id facere ibid.

Furtum sine affectu furadi committitur non potest tom. i. pag. 608. col. 1.

Cuius ope & consilio furtum factum est actione si furti tenetur sed non condictione furtiva tom. i. pag. 462. col. 1. & 2.

Cuius ope & consilio furtum factum est si furti nec manifesti tenetur, nunquam vero furti manifesti tom. i. pag. 464. col. 1.

Qui furti egit in duplum potest quidem etiam vi bonorum raptorum agere si fur etiam raptor idem sit, sed ita ut condemnatio non possit quadruplum excedere tom. i. pag. 619. col. 1.

Per oblationem realem ita purgatur odium furis atque per rei restitutionem tom. i. pag. 500. col. 2.

Furti actio non tantum domino competit, sed etiam in omnibus quorum ex iusta & honesta causa intereet tom. i. pag. 624. col. 1.

Res inspectori dara inspicienda si eius gratia data sit, deinde furto subrepta actio furti ipsi inspectori non autem domino competit tom. i. pag. 624. col. 2.

Furti actio nunquam conditio est tom. i. pag. 492. in fin.

Quod Vlidianus negat restituendum esse debitor à creditore id quod creditur ab eo actione furti exegerit, quomodo sit accipiendum tom. i. pag. 692. in fin.

In actione furti id quod interest non duplat, vel quadruplat, sed tantum modum verum rei precium tom. i. pag. 460. col. 1.

Actio furti datur omnibus, quorum maxime interest, modo ex iusta & honesta causa intereet tom. i. pag. 629. col. 1.

Etiam in furti actione, damni & eius quod interest ratio habetur tom. i. pag. 463. col. 2.

Decisio furti tollit actionem, non autem condictionem furtivam tom. i. pag. 463. col. 1. & 2.

Furti nomine quod servus domini suo fecerit, nulla obligatio inter dominum & servum contrahi potest, nec magis criminalis quam civilis, vt ex caput manu missionem conveniatur servus possit à domino, qui cum conveniendi domi potest, & debet tom. i. pag. 499. col. 2.

Quomodo furtum fiat tom. i. pag. 499. col. 2.

quid sit Furtum tom. i. pag. 500. col. 1. Furtum nunquam fit, aut saltem perarari sine culpa eius qui rem praesertim alienam, & sibi commodatam custodire diligentius debuit tom. i. pag. 641. col. 1.

Perdifficile est vt diligenter patrifamilias furtum fiat, nisi à famulis & condictione personis, quae si non sunt suspectae, furtum eo casu inter fortuitos casus numeramus est non aliter tom. i. pag. 641. col. 1.

Cur servus alij quàm domino furti faciens post manumissionem tenetur actione furti, secus autem condictione furtiva tom. i. pag. 484. col. 1. & 2.

Furtum rei suae fieri potest, si modo eam dominus abfulerit, & contrafecit inuito eo, qui iustam eius retinenda causam habuisset tom. i. pag. 447. col. 2. Differentia inter actionem furti manifesti, & actionem furti nec manifesti tom. i. pag. 488. col. 1.

Actio furti per pactum legitimum tolli & extingui potest tom. i. pag. 490. col. 1.

Si furti poenā persequi dominus velit paratam habet in eam rem actionem tom. i. pag. 458. col. 1.

qui furtum fecit, cuius rei & quanti sit debitor tom. i. pag. 470. & 171.

Dominus condictionem furtivam exercens, non agit tanquam dominus sed tanquam non dominus tom. i. pag. 377. col. 2.

Res alicui subrepta quae sit alterius conditio, non ab eo cui subrepta est, sed à domino tom. i. pag. 491. col. 2. quomodo etiam res percipit furtiva peti possit tom. i. pag. 458. col. 1. Differentia inter actionem furti & condictionem furtivam tom. i. pag. 458. col. 2.

De furto facto per servum commodatum commodanti tenetur noxaliter tantum si furti ignorans, sed si sciens contrario iudicio tenetur in solidum tom. i. pag. 641. & 642.

Afirmatio rei furtivae ex postfacto crescere potest, sed decretere nunquam potest tom. i. pag. 460. col. 1.

Furtum non fit sine furandi & lucrandi consilio tom. i. pag. 303. col. 1.

Res mobilis tantum dicitur abripit & rpi, immobilis vero inuadi tom. i. pag. 507. col. 2.

Legatario rei furtivae datur actio furti tom. i. pag. 490. col. 1. in fin. ex nova contradicatione secus ex vetere ibid.

Cum de furto quaeritur dominus videtur verare qui non consentit tom. i. pag. 12. col. 2.

Cur hereditaria furtum fieri non possit tom. i. pag. 398. col. 1.

Neque furtio nec infantes possunt furtum facere, cum furtum sine affectu furandi non fiat tom. i. pag. 459. col. 1.

Quomodo ex furto filij & contra filium & contra patrem & ex rebus à filia amotis & ex servi furto contra dominum indemnitate actoris prouisum sit tom. i. pag. 485. col. 1. & 2.

Conditio furtiva datur etiam in heredem furis, non autem actio penalis tom. i. pag. 464. col. 1.

Quomodo ex affidua contradicatione rei alienae nova furti actio nasci possit tom. i. pag. 490. col. 2.

Per condictionem furtivam furtum per actionem furti poenam furti persequitur tom. i. pag. 458. col. 1.

Novae contradicatione rei alienae novum furtum quodammodo facit tom. i. pag. 490. col. 2.

De iuri furtivae veiras ne quidem per rei restitutionem debetur tom. i. pag. 501. col. 1.

Furtum fieri non potest seruo à domino tom. 2. pag. 165. col. 2. subripit verò potest tom. 2. pag. 166. col. 2. Qui immobilis furtum fieri non potest tom. i. pag. 11. col. 1.

Actio furti pro condictione furtiva accipi nunquam potest tom. i. pag. 620. col. 1.

Conditio

INDEX

Conditio furtiva non est comparata ad furti coercitionem tom. 1, pag. 473, col. 1

Rei furtivi conditio etiam ei datur qui dominium amisit modo non facto suo tom. 1, pag. 491, col. 1

Actio furti pro condicione furtiva nunquam potest accipi, nec est contra tom. 1, pag. 137, col. 1, & 2, pag. 138, col. 1

Actio furti & conditio furtiva nascuntur ex furto tom. 1, pag. 146, col. 1

Conditio furtiva nascitur ex furto praeterito tom. 1, pag. 408, col. 1

Res emptae ex pecunia furtiva non est furtiva tom. 1, pag. 397, col. 1

Furtum, iniuria.

Contradictio rei alienae iniuri domino furtum est, & quis iniurius debeatur tom. 1, pag. 502, col. 1

Furtum, iniuria.

Depositarius vel commodatarius re deposita vel commodata, iniuri domino vendit, conditio etiam furtiva tenetur tom. 1, pag. 501, col. 1, & 2, pag. 500, col. 1

Ex furtiva causa filiofamilias non condici potest tom. 1, pag. 461, col. 1, & 2, pag. 462, col. 1, & 2

Furtum, iniuria.

Per novationem obligationis rei subreptae suae praesentis siue absens tollitur conditio furtiva, sed per obligationem rei absens tom. 1, pag. 501, col. 1, & 2

Furtum, iniuria.

In estimazione rei furtive spectandum est tempus quo res inquam plurimi fuit tom. 1, pag. 471, col. 1, idque odio furti ibid. non quidem a die furti admissi sed a tempore litis contestatae ibid.

In actione furti non potest estimari contumacia furis, potest tamen estimari dolus tom. 1, pag. 236, col. 1

G

Galli ius.

Alii cur nihil penitus ex iure Romano iudicari praestantur? tom. 1, pag. 37, col. 1

Generale.

Verba generaliter concepta generaliter sunt intelligenda vel neque causam neque personam ullam excipiunt tom. 2, pag. 373, col. 1

quando etiam sub generali sententia exceptiones tacite insunt tom. 1, pag. 233, col. 1, & 2

Genus.

qui hominem in Genere debet ex causa legari dando viliissimum non liberatur focus ex causa substitutionis tom. 1, pag. 390, col. 1

Genus pignori dari non potest venditorem potest tom. 1, pag. 447, col. 1

Genus neque affici, neque tradi, neque tingi potest cum sit incorporale tom. 1, pag. 64, col. 1

Genus nunquam obligatur ne tum quidem cum generaliter bona debitoris omnia pignori sunt obligata, resoluitur namque generalitas in suas singularitates tom. 1, pag. 644, col. 1

Nomen generis saepe i iurisdictionalibus etiam a faciente restringitur tom. 1, pag. 114, col. 1

quid sit Genus non legitur tom. 1, pag. 3, col. 1

quomodo valeat argumentum i ge-

nere ad speciem? tom. 1, pag. 167, col. 1

Genus, electio.

Generis debitor perinde habet electionem quod ex individuis certis vel solvere ac si ea omnia sub alternatione posuisset tom. 1, pag. 390, col. 1

Genus, solidum.

Pluribus tutoribus, curatoribus, procuratoribus, gestoribus, aliisque huiusmodi personis ad idem negotium simul constitutis, an in solidum singuli aliquid gerere possint, annon nisi omnes simul tom. 1, pag. 7, col. 1

Gratificatio.

Debitor creditorem posterorem aliquando gratificare potest tom. 1, pag. 191, col. 1

Gratificatio.

Gratificatio uni creditori facta ceteris atque instantibus sine dolo vix esse potest tom. 1, pag. 437, col. 1

Gratificatio, solutio.

Duobus de deponentis hereditate contententibus in solidum & rem deponenti petentibus vel debitorum & vterque paratum se dicat debitorum adversus alterum descendere locus est ratificationi si simul venerint, qui vero prior venerit & occupaverit, est praeteritus tom. 1, pag. 394, col. 1

H

Habitatio.

Habitatio magis in facto quam in iure consistit tom. 1, pag. 439, col. 1
Vt fructus & habitatio, quotidie constituuntur, & quotidie amittuntur tom. 1, pag. 439, col. 1
Praedij urbana fructus in diuturnam habitationem commodo consistit tom. 1, pag. 439, col. 1

Habitatio & commodari & precario dari potest tom. 1, pag. 592, col. 1

Habitatio nec mobilis res est nec immobilis tom. 1, pag. 592, col. 1

Quid sit habitatio tom. 1, pag. 592, col. 1

Habitatio, commodare.

Differentia commodarii aut precarii dari domum in qua habitetur, & commodari, aut precario dari ipsam habitationem tom. 1, pag. 592, col. 1

Hereditas.

Nulla pars hereditatis proprie in venia esse intelligitur tom. 1, pag. 274, col. 1
Hereditatis appellatio latius patet quam bonorum tom. 1, pag. 333, col. 1
Pervenisse proprie etiam ex hereditate dicitur quod deductis oneribus superest tom. 1, pag. 333, col. 1
quod Hereditati ante additionem vel accessum, vel decedat, neque lucro neque damno legatariorum cedit tom. 1, pag. 245, col. 1
sed lucro heredis ibid. & pag. 246, & 247

Hereditas illa est quae iacet, non quae fuit aliquando hereditas, sed per additionem facta est proprium patrimonium heredis, licet inspecto eo quod fuit retineatur aliquando nomen hereditatis tom. 1, pag. 92, col. 1

Hereditas etiam pro parte adita nihilominus hereditas vere ac proprie remanet pro portionibus nondum adiectis quando aditi aut repudiari possunt tom. 1, pag. 92, col. 1

Hereditas portionem a coheredibus repudiare pro suis accedendi acqui-

ritur coheredi qui partem suam adit, sola vi & potestate iam factae additionis ita nulla sit opus nova additione ne quidem ad acquirendam hereditatem ex causa substitutionis tom. 1, pag. 92, col. 1

Hereditas dividitur per legem 12. tabularum per arbitrium familie crescuntque ex ea lege datum, proportionibus hereditatis, sed res hereditaria non semper pro iisdem partibus inter coheredes dividuntur tom. 1, pag. 107, col. 1, n. 6.

Post abhensionem deficientem iure ac nomine hereditatis bona ad proximum in testamenti successore perire non possunt dicitur tom. 1, pag. 339, col. 1

Aditam hereditatem repudiare non dicitur qui relictus est adversus additionem a se factam, sed se bonis abstinere tom. 1, pag. 339, col. 1

Omissio & repudiatio hereditatis interitum rei bona fide, interitum etiam in fraudem creditorum tom. 1, pag. 190, col. 1

Hereditas aut hereditarius pars nulla in fundo aliare vel qualiter singulari consistere intelligitur tom. 1, pag. 592, col. 1

Tot sunt per fictionem hereditates quot sunt patres hereditarii tom. 1, pag. 181, col. 1

Hereditate ex testamento non adita non magis liberatae testamentariae valere non possunt quam legata cetera ex testamento relicta tom. 1, pag. 262

Non potest hereditas repudiari tantumum sit delata tom. 1, pag. 442, col. 1

Hereditas non potest videri delata ante implerem conditionem sub qua delata est tom. 1, pag. 442, col. 1

Adiri non potest hereditas priusquam sit delata tom. 1, pag. 245, col. 1

Hereditas a lege non est delata antequam impleta sit conditio quae institutioni apposita fuerit a testatore tom. 1, pag. 245, col. 1

Sicut nobis ipse ex te nostra per eos qui liberi vel alieni fenu bona fide servunt acquiritur, ita hereditarii quoque ex re hereditaria acquiritur tom. 1, pag. 89, col. 1

Hereditas proventus incapax est eorum quae in fundo versantur, cuius persona si qua est certe tota facta est tom. 1, pag. 141, col. 1

Adita quodcumque hereditas ab instanti mortis adita fuisse testificatur tom. 1, pag. 141, col. 1

Cum restituitur tota hereditas & si cui restator voluit ex Trebelliano restituitur, si vero retenta quarta ex Pegasiano tom. 1, pag. 394, col. 1

Potest tota hereditas restitui praeterito tamen & retento aliquo fundo hereditario tom. 1, pag. 394, col. 1

qui totam hereditatem retento fundo restituitur tenetur si hereditatem coactus adierit etiam fundum restituere tenetur tom. 1, pag. 394, col. 1, & 2

In portionem hereditarius venit non modo fructus, sed etiam mercedes vice fructuum perceptas tom. 1, pag. 410, col. 1, etiam contra bonae fidei prof. florem ibid.

Differentia inter bonae fidei possessionem & praediorum in restitutione fructuum & mercedem ex hereditate perceptarum tom. 1, pag. 420, col. 1

Potest aliquid esse hereditarium aut aditum aut passivum quod tamen a defuncti persona nunquam inceptum, 1, pag. 108, col. 1

Hereditas paterna & quaequid est hereditas

hereditatis diuiditur inter fratres patris heredes pro hereditatis portionibus tom. 1. pag. 397. col. 2.

Hereditas iuxta conditionem data non nisi impleri conditione delata esse intelligitur tom. 1. pag. 437. col. 2.

Restitutio hereditatis fideicommissaria non transfertur actiones ex S. C. Trebelliano nisi effusa sit eo modo quo testator voluit tom. 1. pag. 104. col. 2.

Hereditas possidere nihil potest tom. 1. pag. 92. col. 1. & 2.

Hereditas domina est, aut saltem dominus per se non representat tom. 1. pag. 88. col. 1.

Hereditas non hereditas, sed de functione personam representat tom. 1. pag. 386. col. 1.

Hereditas sine animo acquiri non potest, nec per tutoris aut curatoris personam tom. 1. pag. 459. col. 1.

Prius delatam esse oportet hereditatem quam repudiari possit tom. 1. pag. 393. col. 2.

Quæquæque hereditas dicitur esse solutio quoque inuenit heredem tom. 1. pag. 333. col. 2.

Hereditas nomine quid comprehendatur tom. 1. pag. 126. col. 1. & 2.

Non potest hereditas transire in heredem nisi quod fuit hereditatis tom. 1. pag. 111. col. 2.

Aditio hereditatis de iure prætorio tenere non potest tom. 1. pag. 381. col. 1.

Soluedo est hereditas quæquæque inuenit heredem tom. 1. pag. 101. col. 2.

Extraneum est adire hereditatem aut repudiare, futurum vero se imitari aut abstinere tom. 1. pag. 436. col. 2.

Hereditas iacens personam defuncti representat censetur tom. 2. pag. 49. col. 1. non tamen nisi facta persona est & eorum omnium in capax quæ sunt facti, in quibus factum per se operæ substantia desideratur ibid. col. 2.

Hereditas augetur ex omni eo quod hereditati accedit ante aditionem tom. 1. pag. 147. col. 2.

Differentia inter hereditatem & res hereditarias tom. 1. pag. 126. col. 1.

Multum refert an hereditas unde delata transmittatur ad liberos tanquam acquirenda, an tanquam acquisita tom. 1. pag. 371. col. 2.

Hereditas per aditionem definit esse hereditas tom. 1. pag. 355. col. 1.

Quot sunt heredes, tot hereditates esse intelligitur tom. 1. pag. 382. col. 1.

Hereditas etiam ex testamento, quod falsum esse iam dicitur, adiri interdum potest tom. 1. pag. 331. col. 1.

Hereditas ex quo adita est definit esse hereditas, sique patrimonium heredis tom. 1. pag. 141. col. 2.

Hereditas adita quandoquæque ex die mortis adita fuisse retrogitur tom. 1. pag. 136. col. 2.

Hereditas, seruus.

Neque seruus hereditarius, neque hereditas in vilius potestate sunt tom. 1. pag. 145. col. 1.

Hereditas, legatum.

Hereditas ignorant nonquam acquiritur, secus legatum si per vindicationem relatum sit tom. 1. pag. 245. col. 2.

In suis nulla est hereditas nec iacta, nec quæ adiri possit tom. 2. pag. 64. col. 1.

Hereditas, legatum.

Differentia inter hereditaria debita & legata tom. 1. pag. 352. col. 1.

Heres.

Plures vniuersi commodatarii heredes

non sunt correi sicut plures commodatarii quia lex sola ita tabularum nec ides iacta debitoris, non propria conuenit tom. 1. pag. 614. col. 2.

Non semper idem uis est in pluribus heredibus promissoris quod in pluribus heredibus stipulatoris tom. 1. pag. 383. col. 1.

Omnes successores vniuersales furis sine ciuilem sue honorarii conditione futuri tenentur, secus singulares tom. 1. pag. 470. col. 1. & 2.

Heres cum beneficio legis & inuentarii creditoribus diligentibus soluens nulla quoque exacta cautione tamen secutus est salua in qui posteriore loco veniunt aduersus anteriores repetitione tom. 1. pag. 86. col. 1.

Heres ante aditam hereditatem nullam habet actionem pro rebus hereditariis tom. 1. pag. 247. col. 1.

Hereditas tardè hereditatem aduenit non potest imputari cur tardè adierit tom. 1. pag. 247. col. 1.

Non est sine herede qui suum habet heredem quantum ad inuentum tom. 1. pag. 92. col. 2.

Sciurus hereditarius ignorans se dari heredem coheredibus suis, aut necessarius an possit dictis coheredibus acquirere, & qui modo tom. 1. pag. 101. col. 1. & 2. & 92. col. 1. & 2.

In omnibus oneribus hereditariis quoque defunctus ex propria persona tenebatur extra pœne delictorum heres est solus gaus tom. 1. pag. 485. col. 2.

Sui sunt ipso iure heredes citra vllam aditionem, & ante apertas tabulas tom. 1. pag. 436. col. 2.

Quo casu heredes sui decesserint sunt conditionis quam exstitant tom. 1. pag. 436. col. 2.

Plenior actio dari potest contra heredem, quam competere contra defunctum tom. 2. pag. 201. col. 1.

Quod scelere defuncti quæ situm est heredi sceleris auctori opponitur tom. 1. pag. 468. col. 1.

Nunquam permittendum est vi heredis ex defuncti scelere dretur tom. 1. pag. 468. col. 1.

Qui conuenitur tanquam heres, an nomine proprio, an alieno conueniatur tom. 1. pag. 201. in fin. & 21. col. 2.

In heredibus necessariis præsumitur eorum ignorantia quæ testamento continentur, ac proinde in filiis quoque qui sui sunt & necessarij tom. 1. pag. 92. col. 2.

Heres post restitutum ex S. C. Trebelliano hereditatem directis actionibus vi volens exceptione restituit hereditatis repellendus est tom. 1. pag. 20. col. 2.

Heres defuncti factum præstare debet tom. 1. pag. 669. col. 1.

In dubio parendum est heredi, ut quam minimum fieri potest onerosus censatur tom. 2. pag. 258. col. 2.

Sicut heredis appellatio nihil nisi dominum significat, ita & coheredis, nihil nisi coudominum tom. 2. pag. 108. col. 2.

Creditor debitoris hereditatem aduenit aut contra, sit confusio debiti tom. 2. pag. 335. col. 1.

Mulier hereditatem onerosam aduenit, ita creditoribus hereditas obligatur, ut etiam de suo præstare teneatur si hereditas non sit soluendo tom. 2. pag. 357. col. 1.

Qui hereditatem sibi delatam & acquiritur vendit vel donauit, debet respondere creditoribus, sed tamen indemnitate ei præstare emptor debet tom. 2. pag. 370. col. 1.

tom. 2. pag. 370. col. 1.

IX facit de defuncti heres non debet damnum sentire, sed ex facto proprio quod furis hereditatem aduenit vltro se obligauit oneribus hereditatis tom. 1. pag. 474. col. 2.

quod ex vniuersi coheredum facto alij coheredes præstant, eo nomine habent pro indemnitate repetitionem familie erigendam iudicio, aut cauendum eis est si nondum soluerint tom. 2. pag. 310. col. 1. in fine.

ius conditionis ex perpetua exceptione inductum transit ad heredem, si ea exceptio non sit iure personalis tom. 1. pag. 388. col. 2.

Heres non est procurator fideicommissarij tom. 2. pag. 303. in princ.

Diuisio hereditatis quæ fit à lege ita tabularum impedit ne in hereditate socij esse videatur tom. 2. pag. 183. col. 2.

Extraneus heres non potest nescire adire hereditatem tom. 1. pag. 90. col. 1. differentia inter extraneum & suum ibidem.

Lex Iulia Papia de caducis ad heredes extraneos pertinet, non ad necessarios tom. 1. pag. 90. col. 1.

Heres quandoquæque hereditatem aditum tam ex die mortis illam adire retrogitur tom. 1. pag. 198. col. 1. in fine.

quæ iam ipso iure heres est, magis heres fieri per aditionem non potest tom. 1. pag. 64. col. 1.

Senatus h. res per aditionem factus est, tamen potest per testamento in in hereditatem aditum ad omnia hereditatem non eo minus h. res manet tom. 1. pag. 337. col. 2. & pag. 338. in princ.

Heres mulieris tenetur actione rerum amotarum non in solidum, fed de eo tantum quod peruenit tom. 1. pag. 476. col. 2.

Heredi in dubio sciendum & parendum est tom. 1. pag. 359. col. 1.

Senatusconsulto quod de hereditatibus peritronibus factis ex bonæ fidei possessor ita subuenitur, ne supra quam locupletior factus est teneatur tom. 1. pag. 336. col. 2.

Falsi heres legata quamvis indebita ante moram conuenerit in soluta vero heredi imputatur tom. 1. pag. 336. col. 2.

Quo casu qui semel fuit heres non semper perseueret esse heres tom. 2. pag. 220. col. 1.

Senatusconsultum potuit facere heredem tom. 2. pag. 91. col. 1.

Successores vniuersales licet heredes non sint, heredum tamen loco in omnibus habentur tom. 1. pag. 93. col. 1. & 2.

Heres probabiliter ignorare potest contractum & factum defuncti tom. 1. pag. 217. col. 1. in princ.

An commissus redigatur nomine transmittatur contra heredem in solidum tom. 1. pag. 467. col. 1. & 2.

In contractibus successores ex dolo eorum quibus successerunt in solidum tenentur tom. 1. pag. 477. col. 1.

Sermo hereditario ignorare se factum liberum & coheredem pecuniam domini mutuum dante interposita stipulatione, an coheredibus pecunie creditæ actio acquiritur post consumptionem quæ ex stipulatione acciuit non potuit tom. 1. pag. 97. col. 1.

Sciurus hereditarius ignorans se factum liberum & heredem, si uel hereditati stipulatus, vlti potest ex ea stipulatione acquirere coheredibus tanquam

tanquam ab iis proportionibus ipso-
rum hereditariis possessus tom. 1. pag. 371. col. 2.

Portio defuncti & heredis una eademque esse intelligitur tom. 1. pag. 378. col. 2.

Extraneis hereditibus institutus à domino qui seruum negotiationi antea prepositum etiam pro parte heredem instituit si is seruum mortem domini ignorans pecuniam crediderit, si numerus aut consumpti cui data sit conditio numerorum pro proportionibus coheredum tom. 1. pag. 388. col. 2.

Heredes & defuncti una eademque persona esse existimatur tom. 1. pag. 495. col. 1.

Heres adeundo hereditatem defuncti intelligitur quasi contrahere eum legatis non minus quam cum hereditatis creditoribus tom. 1. pag. 496. col. 1.

Cum heres etiam iniunctus legata solvere teneatur tom. 1. pag. 496. col. 1.

Ante abintentionem heredis existentia dicitur, plena post abintentionem dicitur tom. 1. pag. 319. col. 2.

Per plenam sui heredis existentiam confirmantur tabulae pupillares tom. 1. pag. 319. col. 2.

Eritam post abintentionem filius remanet heres tam iure ciuili quam iure pretorio in iis omnibus in quibus neque commodum neque incommodum vultu versatur filij se abstinentis tom. 1. pag. 340. col. 1. & 2.

Is qui ex Trebelliano Senatusconsulto restituta sui hereditas quamvis heres non sit, heredis tamen loco est & effectus quodammodo heres est tom. 1. pag. 103. col. 2.

Heres heredis censetur esse heres defuncti tom. 1. pag. 104. col. 1.

Videri non potest habere hereditatem qui eam alteri restituit tom. 1. pag. 104. col. 2.

Quomodo heres legatarii teneatur? tom. 1. pag. 332. col. 1. & 2. & an ex contractu an ex quaestione tom. 1. pag. 332. col. 1. & 2. & 3. & quomodo sui & necessarii teneantur tom. 1. pag. 332. col. 1.

Sui heredes remanent obligati creditoribus hereditariis post abintentionem perinde ac si ante quamvis non patiaris pretor eos agere vel conueniri tom. 1. pag. 429. col. 1.

Quod ad pretorem attinet sui heredes se abstinentes loco heredum non habent in iis scilicet quae ad ipsum commodum vel incommodum spectant non quod ad externa tom. 1. pag. 429. col. 1.

Heres sub conditione institutus ante impletam conditionem heres fieri non potest nec si maxime vellet tom. 1. pag. 244. col. 1.

Nemo fit heres per solam institutionem quamvis puram, sed per solam aditionem tom. 1. pag. 244. col. 1.

Ex actis pecunias à seruo domini mortem ignorante à quo, et nomine fuerat prepositus, & cuius potestas factus est coheres quae actio ex his coheredibus contra seruum coheredem detur? tom. 1. pag. 85. col. 1. & 86. col. 1.

Quoties vnus ex hereditibus sui socius id fecit quod pro parte sua facere non aliter potuit quam si rem totam gerere familiaris eiusdem vel communis diuidendo actioni locus est tom. 1. pag. 85. col. 1. vno casu excepto ibid.

Cum heres furis aequo in solidum ac ipse fur conditione factus teneatur tom. 1. pag. 473. col. 1.

Heres isdem actionibus merè rei perceptoris teneatur quibus defunctus tenebatur tom. 1. pag. 473. col. 1.

Bona defuncti heredi tanquam indigno post adnam hereditatem auferri possunt tom. 1. pag. 466. col. 1.

Is cui tanquam indigno bona auferuntur non desinit esse heres tom. 1. pag. 466. col. 1.

Turpia lura quae ab hereditibus extorquentur, tanquam ab hereditibus, non tanquam à possessoribus extorquentur tom. 1. pag. 466. col. 1.

Ad heredes pertinet defunctorum famam & innocentiam, si qua sit, defendere, ne, quid sceleris quæ fuisse videantur tom. 1. pag. 466. col. 1.

An & quomodo actio ex delicto non transmissibilis ad heredem sit transmissibilis tom. 1. pag. 473. col. 1.

In conditione facta heredis verbo omnis successus vniuersalis venit tom. 1. pag. 482. col. 1.

Heres indignus omnes fructus quos percepit & consumpsit adeoque fructuum in hereditate inuentorum & exinde perceptorum vsuras cogitur reddere tom. 1. pag. 466. col. 1.

Heres heredis indigni etiam & fructus & vsuras quas primus heres, non autem ipse percepit, restituere teneatur tom. 1. pag. 466. col. 2.

An & quem testator pecuniam accipere voluit à statu libero ut libertatem consequeretur habeat actionem contra heredem qui impediuit ne pecunia daretur tom. 1. pag. 361. col. 1. & 2.

Dolo non caret heres qui sine cautionibus soluit legatū cuius nomine, alterius quam ipsius heredis gratia legatarius comauere oportuit tom. 1. pag. 94. col. 1.

Teneatur heres qui seruo dedit libertatem sine cautione vel deductione & ex hoc suo dolo teneatur in solidum tom. 1. pag. 94. col. 1. & 2.

Quo casu pater filij institui post mortem ipsius disarui quasi heres heredis? tom. 1. pag. 483. col. 1.

Heres dicitur aliquando pro domino tom. 1. pag. 483. col. 1.

Heres & quasi heres differunt in substantia sed non in effectu tom. 1. pag. 482. col. 1.

Heres legatariis ultra vires hereditarias non teneatur, creditoribus verò securus & ratio differentiae tom. 1. pag. 332. col. 2.

Cui restituta est hereditas ex Trebelliano non est heres, sed tanquam heredis loco & in omnibus eodem fore iure censetur tom. 1. pag. 382. col. 1.

Heredis appellatione omnes successores significantur tom. 2. pag. 382. col. 2.

Non est cogendus heres institutus propter commodum eius qui pecuniam conditionis implende causa accipit implicare se oneribus hereditatis tom. 1. pag. 436. col. 2.

Heredi non est praescribendum ut adeat hereditatem vel ut easdem afferat ob quam nolit adire tom. 1. pag. 436. col. 2.

Vniuersi possunt esse causa eque iuste ob quas heres nolit adire hereditatem tom. 1. pag. 436. col. 2.

Heres ratum habere factum defuncti debet quantum ad hoc ut agens & veniens contra factum defuncti repellendus sit exceptione doli mali, sed non ut ideo contra heredem agi possit ex defuncti contractu qui non constituit tom. 1. pag. 337. col. 1. & 2.

Heres quantumlibet vniuersalis non succedit in vera personalissima defuncti tom. 1. pag. 480. col. 2.

Lura personalia facilius transiunt à defuncto in heredem, quam à filio in patrem, vel à seruo in dominum tom. 1. pag. 110. col. 2.

Ex duodecim tabularum non potuit transire in heredes iure hereditario, nisi quod fuit hereditatis tom. 2. pag. 259. col. 1. nec alias actiones sine actus, sine passibus, nisi quae, vel ipsi defuncto, vel contra defunctum competierant ibid.

Suus heres sub conditione institutus non potest post impletam conditionem hereditatem restituere tom. 1. pag. 245. col. 1. & 2.

In omnibus siue publicis siue priuatis iudiciis, quae à delicto trahunt originem, semper & omni casu turpia lura heredis extorquentur tom. 1. pag. 467. col. 1.

Restituta hereditate ex Trebelliano S. C. nihilominus heres remanet is qui restituit tom. 1. pag. 30. col. 2.

quisquis semel heres fuit, semper heres perseuerat tom. 1. pag. 30. col. 2.

In stipulationibus pretoris, non minus quam in bonae fidei iudiciis, in solidum damnum debet heres qui solus rem possidet tom. 1. pag. 598. col. 2.

Heres & hereditas vniuersaliusque personae viue funguntur tom. 2. pag. 119. col. 2.

Actiones & iura quae contra defunctum competeant, in solidum non possunt exerceri contra heredes, nisi proportionibus hereditariis si sint diuisae tom. 1. pag. 382. col. 1. & 2.

Debitor herede creditoris iussu facto confusso debitor per quam sit libertatem non contingit nisi per aditionem tom. 1. pag. 245. col. 1.

Generaliter & perpetuo verum est non esse sine herede illum qui suum heredem habet, siue suo iure se abstinent, ut siue heres, siue petita in alterum restitutionem, quamvis se abstineat tom. 1. pag. 335. col. 1.

Male ab interpretibus nuda dicitur sui heredis exintentione ante abintentionem tom. 1. pag. 339. col. 2.

Heres qui ab initio non satis prudenter sibi prospexit in executione voluntatis defuncti, ex post facto sibi prospicere non est prohibendus tom. 1. pag. 208. col. 2.

Institutus in re certa in solidum heres est, nullo herede vniuersali instituto tom. 1. pag. 425. col. 1.

Qui semel est heres, semper heres perseuerat tom. 1. pag. 244. col. 1.

Eritam furiosi & infantes sui & necessarii heredes sunt patri tom. 1. pag. 459. col. 1.

qui sunt sui & necessarii heredes tom. 1. pag. 459. col. 1.

quae sunt merè personalia, in heredem transire non possunt tom. 1. pag. 401. col. 2.

qui hereditatem adiit, repudiare eam non potest, qui se iniunctus potest tom. 1. pag. 450. col. 1.

qui ex hereditibus rem hereditariam solus possidet, non est semper solus actione personali conueniendus, neque semper solus condemnandus tom. 1. pag. 487. col. 1.

Heres non solum personam defuncti repraesentat, sed etiam eadem cum defuncto persona esse existimatur tom. 1. pag. 101. col. 1.

Actiones hereditariae non possunt exerceri

INDEX.

exceperit nisi contra heredem tom. 1. p. 331. col. 1.

Reponere potest heredi item qui eam adire potest si vellet c. 1. p. 344. c. 1.

Per adu omem hereditatis nulla iura sine actiua, siue passiva transire possunt in heredem nisi quae prius fuerint hereditatis tom. 1. pag. 332. col. 1.

Institutus ex iniuncta parte hereditatis quomodo heres sit, & quibus casibus tom. 1. pag. 99. col. 1. & 2.

Cogendas est heres omnino habere rationem defuncti facti u. tom. 1. pag. 736. col. 2.

Heres ex quo heres est ignominie testamentum probabiliter non potest, con- dictiones vero potest tom. 1. pag. 266. col. 1.

Consecutus heres & defunctus una eademque proprietatem personam tom. 1. pag. 736. col. 1.

Puilegium quod a patre datum est filio iam huius de eo quod contraxit cum in aliena potestate esset supra quam facere potest teneatur non conceditur eius heredi tom. 1. pag. 301. col. 1. & 2.

Pupillus abstinentes hereditate non nisi nudo nomine heres manet tom. 1. pag. 429. col. 2.

Heredem qui dicit utique dicit dominum tom. 1. pag. 169. col. 1.

Eadem causa est & esse debet heredis quae fuit defuncti tom. 1. pag. 376. col. 1.

Filius heres post abstentionem hereditatis licet heres iure cuius remaneat, a patre tamen loco heredis non habetur tom. 1. pag. 314. col. 1.

Emptor hereditatis in locum heredis subitus esse intelligitur rom. 2. pag. 291. col. 1.

Heres omnes quotquot sunt vna vniuers defuncti personam representant sicut hereditas rom. 2. pag. 183. col. 1. eademque cum ipso persona esse censetur ibid.

Inter heredem suum & extraneum magna est diffidentia etiam quod iurum ad ius praetorium tom. 1. pag. 245. col. 1.

Heres eiusdem parique potestatis est cum iure defunctus tom. 1. pag. 484. col. 1.

Quo sensu dominus dicatur fratri heres tom. 1. pag. 461. col. 1.

Heres adueniens hereditatem cum legatarius quasi contrahit tom. 1. pag. 192. in f.

Heres post abstentionem non nisi nomine remanet heres tom. 1. pag. 339. col. 1.

Illicitum mercium persequutio heredem quoque affligit tom. 1. pag. 466. col. 2.

Emptor hereditatis non fit heres tom. 1. pag. 409. col. 1. & 2.

Emptor hereditatis v. cum heredis obitum tom. 1. pag. 409. col. 2.

Heres, actio.

Esti remanere omnes actiones, directae & penes heridem qui etiam post institutionem remanet heres, sunt tamen inutilles & inefficaces, propter exceptionem quae ex Trebellianico competit restitue hereditatis tom. 1. pag. 181. col. 1.

Non est iurum in fructibus quoniam iudicium ex iuribus hereditatis totius rei restituenda fuit iuramentum habentem solam in solidum conveniendum

& condemnandum si tales sint cum quibus possit vindicatio concurrere secus in iudicio bonae fidei tom. 1. pag. 598. col. 1. & 2.

Cur in conditione futuri & in actione in factum quae descendit ex incendio unde vi, unus ex pluribus heredibus qui fuit in, vel vin fecit in solidum teneatur si et in solus possideat tom. 2. pag. 598. col. 1.

In heredem transiunt omnes actiones repraesentatorie quae contra defunctum competunt tom. 1. pag. 486. col. 1.

Actio in factum quae competit ex dicto de edendo licet stricti iuris sit, proxima tamen accedit ad actionem ad exhibendum, ideo datur contra verum in solidum si solus pene se rationes habeat tom. 1. pag. 598. col. 1.

Heres commodatarii pro ea parte qua heres est actione commodarii conveniri potest tom. 1. pag. 597. col. 1. & 2. & 598. col. 1. & 2.

Heres, commodatum.

Si ex pluribus commodatariis heredis unus restituitur rei totius, facultatem habeat, solus ille in solidum & conveniendus & condemnandus est tom. 1. pag. 598. col. 1. & curia ibid.

Heres, condicio.

Institutus sub ea conditione si iuraverit se heredem esse non est institutus sub conditione suspensus tom. 1. pag. 245. col. 2.

Heres, fideicommissarius, lex.

Voluntas est legis Falcidia, & Senatusconsulti Pegasiani, ut possit heres etiam in ius quatuor ex legatis, & fideicommissis detrahere, non etiam ut degralet in ius tom. 1. pag. 404. col. 1.

Heres, iussum.

Ex bonis alienari prohibitis propter accusationem filii teneatur heres in solidum e. fuerint a reo alienata, quavis ad heredem nihil pervenient tom. 1. pag. 467. col. 2.

Heres, fideicommissum.

Heres heredis indigni fideicommissum ex bonis filio restituentis deducendum, deducere non potest, si tunc ipse heres indignus tom. 1. pag. 466. col. 2.

Heres, iussum.

Quod indignum & personale est personam egredi non debet, nec ad innocentem eius heredem transire tom. 1. pag. 474. col. 2.

Heres, pactum.

Pactum falsi heredi sineque prodest, neque nocere debet vero heredi tom. 1. pag. 582. col. 1. & 2.

Heres, peculium.

Quicquid accedit hereditati vel de cetero ad heredem cedit Idem de peculio dicendum tom. 1. pag. 245. col. 1. & 2. Part. 111. Tom. 1. & 111. INDEX.

Heres, querela.

Per querelam inofficiosa post quinquennium non quam si semel est heres definit esse heres tom. 1. pag. 331. col. 2.

Heres, procurator.

Plures debitoris heredes licet pro parte hereditaria tantum teneantur, vnum tamen procuratorem tantum contra creditorem agentem constituere debent, secus plures creditoris heredes tom. 2. pag. 16. col. 1. & 2.

Hodie.

Dictio hodie in stipulationibus non tam pro certo die ac tempore adiectio haberi debet, quam vt praesens ostendat esse responsum ac si pura omnino esset stipulatio tom. 1. pag. 523. col. 1.

Dictio hodie non facit vt stipulatio in diem facta videatur, sed potius vt praesens & pura sit tom. 1. pag. 523. col. 2.

Dictio hodie stipulationem viriae quando eam facit impossibilem tom. 1. pag. 523. col. 2.

Homo.

Semper quantum fieri potest de hominis constituitur si iura & facultates sperat cuius legislator tom. 1. pag. 334. col. 1.

In hominum commercio non est qui in rerum natura non est ne sic quidem tom. 1. pag. 465. col. 2.

Hominum causa & merces & ceterae res omnes comparatae sunt tom. 1. pag. 27. col. 1.

Homo, equum.

Equus est diuinus sicut & homo tom. 1. pag. 313. col. 2. scilicet de iure non de facto.

Honestum.

Quod honeste facere non possumus nec facere nos posse credendum est tom. 1. pag. 455. col. 1.

Cum precepto honeste viuendi omnia pugnant quae turpitudinis maculam & participationem aliquam habent vel minimam tom. 1. pag. 348. col. 1.

Honestas.

Publicam honestatem offendi nullo casu ius nostrum patitur tom. 1. pag. 312. col. 2.

Hypotheca.

Favor publicae utilitatis omnia fere privilegia tacite hypothecae & praetensionis indixit tom. 1. pag. 59. col. 1.

Mutans in refectionem domus habet privilegium hypothecae sicut & mutans ad emptionem tom. 1. pag. 59. col. 1. & 2.

Mutans ad emptionem navis habet privilegium hypothecae sicut & mutans ad refectionem tom. 1. pag. 59. col. 1.

Creditor pignoratitius ignorans rem hypothecae daram esse alienam habet actionem utilem hypothecariam contra debitorem sine probatione doni- nant possessoris eius quoniam non refert debitor non potest tom. 1. pag. 733. & 734.

INDEX.

Creditor hypothecariam actionem vel ius in rem vel utilem contra tertium possit fore ut exerceat non potest quin pignori rem pignori daram non quidem in domino, sed saltem in bonis debitoris fuisse eo tempore quo pignori datur tom. 1. pag. 733. & 734

An melius sit conditio creditoris agentis interdicto Saluiano quoniam actionem hypothecariam ad iudicio Seruiano tom. 1. pag. 734. col. 1. & 2

Creditor hypothecarius agens interdicto Saluiano ad pignoris possessionem recuperari non tantum possessionem, sed etiam dominium probare debet tom. 1. pagin. 734. col. 2

Actio vitis Seruiana quae & hypothecaria dicitur rantiu ducatur quando creditor solutus non est, aut aliter eo nomine satisfactum tom. 1. pag. 337. col. 1

Actio quam interpretes vulgo hypothecariam vocant, prudentes elegantius quasi Seruianam quod industria sit ad exemplum actionis Seruianae. Interdum etiam pignoratitia tom. 1. pag. 643. col. 2

Per actionem hypothecariam actor nonquam petere rem suam, sed alienam sibi obligatam tom. 1. pagin. 215. col. 1

Hypothecario creditori non permittitur sua auctoritate vel debitoris exigere vel pignus vindicare nisi de eo expressa conventio facta sit tom. 1. pag. 644. col. 1

Cum pactum nudum hypothecae quo conuenitur vt res aliqua pro debito sit obligata pariat actionem tom. 1. pag. 546. col. 1

Quomodo intelligendum sit. Actionem hypothecariam non longe admodum ab actione pignoratitia distare tom. 1. pag. 643. col. 2

Per hypothecariam auocatur sola & nuda possessio, sed ad eam finem vt auocata possessione creditor possit pignus vendere & tradere tom. 1. pag. 735. col. 1

Creditor agens hypothecaria directam contra tertium possiderem suae habentem titulo singulari causam lucrativam & debitoris, siue onerosam probare debet rem fuisse in bonis debitoris tom. 1. pag. 734. col. 1

Ad dandam utilem hypothecariam creditori non sufficit vt idem sit dominus debitor, sed praeterea ille ipse qui conuenit de pignore rei alienae debet dominus succedere secus si dominus ipse succedere debitorum tom. 1. pag. 736. col. 2

Obligatio hypothecaria licet sit realis, quia tamen accessoria est ad personalem & principalem obligationem ex eo plurimum mutatur tom. 1. pag. 670. col. 2

Hypothecaria actio directa est, nec vllam habet contrariam tom. 1. pag. 643. col. 2

Hypotheca nuda consensu contractum non potest tom. 1. pag. 643. col. 1

Tacta generalis hypotheca multum non comprehenditur in bonis mariti pro reparatione dotis nec veris, sed tantum iure nouo tom. 1. pag. 632. col. 1

Hypothecaria actio directa praefam dominij probationem omnino exigit, adeoque inspecto tempore contractus tom. 1. pag. 733. col. 1. fecit vtilis

Hypothecaria actio non competit nisi de pignore non tradito sed nuda

conventionem obligato vt pignoris possessionem quam nondum habuit nantificatur tom. 1. pag. 644. col. 1

I

Instrum.

Adare difficile quisque suum & vtilitates suas negligere praefamendus est tom. 1. pag. 733. col. 1

Instrum.

Nemini res iustius perire potest quam domino tom. 1. pag. 28. col. 2

Instrum.

Mercium iactarum domini qui merces suas gerendas locuerant magistro, cum eo agunt ex loco, deinde ipse ex conducto, cum reliquis quorum merces saluæ sunt vt damnum & detrimentum omni proportionem communicetur tom. 2. pag. 25. col. 2

An ei cuius merces ex quacunque causa deterioratae factae sunt consenti debeat ab eo qui etiam suarum mercium iactum fecisset, an vero ab aliis tantum quorum res propter iactum & saluæ & integre fuissent tom. 2. pag. 35. col. 1

Arbore aut alio naui instrumentum vt rempeltatis diebus contributio nulla debetur ab iis qui in mari sunt secus si ex voluntate vectorum communis periculi remouendi causa deiciatur tom. 2. pag. 15. & 2

Iactus mercium in mare non venit in tributum nisi cum nauis salua est tom. 2. pag. 32. col. 2

Res in mare iactae an maneant domini, an vero pro derelicto habeantur? tom. 2. pag. 30. & 31 & an eorum furtum fieri possit tom. 2. pag. 37. col. 1. & 2

Cur lata sit lex Rhodia de iactu tom. 2. pag. 34. col. 1. & 2

Ignorant.

Nemo intelligitur in iudicio deducere illud ius quod sibi competere ignorabat tom. 2. pag. 271. col. 2

Ignorantia.

Quo casu prodest ignorantia? tom. 2. pag. 101. col. 2

Ignorantia seu inscientia non mutat id quod in rerum natura verum est tom. 2. pag. 136. col. 1

Proprij facti ignorantiam praetendere non licet cum agitur de damno vitando tom. 1. pag. 365. col. 2

Ignorantia facti alieni semper est probabilis tom. 2. pag. 376. col. 1

Ignorantia non tantum facti, sed etiam iuris in maiore annis 25, semper probabilis est tom. 2. pag. 381. col. 1 multo magis in pupillo ibidem

Ignorantia fidei iussoris nocet reo tom. 1. pag. 412. col. 1. & 2

Alieni facti ignorantia semper probabilis tom. 1. pag. 412. col. 1

Alieni facti semper probabilis est ignorantia tom. 1. pag. 733. col. 1

Nemo potest proprii facti ignorantiam obtendere tom. 2. pag. 376. col. 1

Facti alieni ignorantia tolerabilis est sed non item facti proprii tom. 2. pag. 376. col. 1

Iusta & probabilis ignorantia illa est quae bonam fidem inducit tom. 1. pag. 85. col. 1

Probabilis est ignorantia facti alieni tom. 2. pag. 397. col. 1

Ignorantia quae presumitur in minore admittit probationem in contrarium tom. 2. pag. 111. col. 3

Differentia inter ignorantiam quae est in pupillo & eam quae est in minore pecuniam siue familias mutuantem tom. 2. pag. 112. col. 1

Illatio.

Illatio bonorum mobilium profecta traditione habenda est tom. 1. pag. 674. col. 2

Immixtio.

Is bonis patris se immiscere dicitur qui remoto familie vinculo pro herede gerere videtur tom. 1. pag. 430. col. 1

Impedire.

Quod per aliquem fiat quominus fiat pro facto haberi debet in eius prejudicium tom. 1. pag. 67. col. 1

Impensa.

Impensae necessariae dicuntur, quae si factae non essent, res aut peritura esset, aut saltem deterior futura tom. 1. pag. 705. col. 2

Impensae modicae in re aliena factae reperti non possunt si impendens lucrum aliquod ex ea percipiat secus si nullum percipere possit tom. 1. pag. 637. col. 1. & 2

Impensae necessariae minuunt doctores tom. 1. pag. 705. col. 2

Impensae ab initio necessariae tales esse desinunt istaque ad eam usque quantitate ascendunt quae pluris sit quam quanti res ipsa est tom. 1. pag. 706. col. 1

Bona fidei possessor retentionem habet impensarum, secus vero male fidei possessor, & ratio differentiae tom. 1. pag. 392. col. 1. & 2

Melioris conditionis est praedium in retentione impensarum quam male fidei possessor, & ratio differentiae tom. 1. pag. 392. col. 2

In habenda ratione impensarum in re est adhibenda distinctio an sint in re ipsa modicae nisi in contrahibus solus accipiens gratia celebratis tom. 1. pag. 695. col. 2

Impensae voluntariae neque & creditoribus secularibus, neque & procuratoribus actione mandari, neque & negotiorum gestoribus absentis actione negotiorum gestorum reperti possunt tom. 1. pag. 280. col. 1

Qui impensas in aliqua re fecit si non omnes ei praesentent, potest exercere tollere quae sine detrimento rei tolli possunt tom. 1. pag. 706. col. 2

An male fidei possessor impensas retinere possit tom. 1. pag. 494. col. 2

Omnia sunt Caesaris imperio subiacent non domino tom. 1. pag. 476. col. 2

Impossibil.

Impossibile siue naturaliter, siue iudicialiter nulli obligatio est tom. 1. pag. 24. col. 2. in fi.

Impossibile nec esse obligatio nec esse potest tom. 1. pag. 513. col. 1

Tempus impossibile adiectum fortiori in stipulatione rixae stipulationem tom. 1. pag. 612. col. 2

Omnes

INDEX.

Omnes contractus rei impossibilis adiectione viciatur rom. 1. pag. 521. col. 2, secus vltimę voluntates & ratio diuerfirat ibid.

Impossibilis.

Iniquum est factio & culpa stipulatoris ad rem penę impossibili vigeri & condemnari promissionem rom. 1. pag. 535. col. 2.

Reus qui ab actore ad rem penę impossibilem vigeri debet absolui, & per remedium cautionis actori satisfacere rom. 1. pag. 535. col. 2.

Impossibilitas.

Impossibilitas excusat & a pena & rom. 1. pag. 40. col. 1.
Impossibilitas iuris impossibilitati fieri passim æquiparatur rom. 1. pag. 452. col. 1.

Impubes, pupillus.

Differentia inter pupillum & impubem rom. 1. pag. 216. col. 1.

Impubes.

Quisquis pupillus est, impubes est, sed non e contra quisquis impubes est pupillus est rom. 1. pag. 64. col. 1.

Incertum.

Incendium nunquam fit sine culpa inhabitantium, aut saltem perarō rom. 1. pag. 641. col. 1.

Incertitudo.

Incertitudo viciat obligationem si necesse possit quid & quantum debeatur rom. 1. pag. 54. col. 1.

Illa demum incertitudo viciat quę ceritudinem nullam admittit neque perrelationem ad præteritum tempus, neque ex futuro euentu habente causam de præterito rom. 1. pag. 365. col. 1.

Incertum.

Qui factum stipulatur, incertum stipulatur rom. 1. pag. 17. col. 1.

Id quod interest semper incertam quantitatem continet rom. 1. pag. 363. col. 1.

Iura omnia etiam certę rei incerte esse intelliguntur rom. 1. pag. 363. col. 1.

Quicquid in faciendo aut in non faciendo consistit incertum esse intelligitur rom. 1. pag. 363. col. 1.

Quicquid in faciendo aut in non faciendo consistit, incertum esse intelligitur rom. 1. pag. 363. col. 1.

Taxatio facienda per iudicem efficere non potest quod minus id quod taxandum est sit ab incerto rom. 1. pag. 18. col. 1.

Res incerta in stipulationem puram deducta suspendit exercitium stipulationis licet non suspendat actionem & obligationem ipsam rom. 1. pag. 78. col. 1.

Incertum.

Quandam sit incertum de iure gentium, quondam verò de iure ciuili rom. 1. pag. 456. col. 1. & 2, & quondam ciuile.

Non potest suum accipere quod incertum non habuit rom. 1. pag. 175. col. 1.

Non potest definire esse quod nunciam incipit rom. 1. pag. 103. in fi.

Inclusio.

In mandato sicut in exercitiis orationibus inclusio minus est exclusio alterius rom. 1. pag. 475. col. 1.

Inclusio vnus exclusio est alterius rom. 1. pag. 179. col. 1. in fi.

Incontinenti.

Es quę incontinenti sunt videntur inefficere rom. 1. pag. 81. col. 2.

Indebitum.

Exceptio litispendentię aut declinatorię nõ parit conditionem indebiti rom. 1. pag. 325. col. 1.

Quę personę faciunt locum repetitioni indebiti rom. 1. pag. 325. & 326.

Cur negotiorum gestor indebitum soluendo ei cuius negotium gestum est, non habeat conditionem indebiti rom. 1. pag. 179. col. 1.

Bi qui indebitum repetit & fructus & partus restitui debent deducta impensa rom. 1. pag. 437. col. 1. & 2.

quod implendę conditionis causa quę dedit vt fideicommissum sibi restitueretur ab instituto hereditatę repudiante conditionem indebiti dari rom. 1. pag. 394. col. 1.

Legata ciuilliter indebita neque naturaliter debentur rom. 1. pag. 388. col. 1.

Cum amplius solutum est quàm debebatur, nec inuenitur pars quę repeti possit totum esse indebitum intelligitur manente pristina obligatione rom. 1. pag. 373. col. 1.

Tutor indebitum de suo pupilli nomine solum potest pupillo imputare in rationibus tutelę reddendis rom. 1. pag. 433. col. 1.

Indebitum est non tantum quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur si alij soluarur, aut si id quod alius debebat alius quasi ipse debet soluat rom. 1. pag. 440. col. 1. & 2, & pag. seq.

Indebitum debet esse tale eo tempore quo soluitur rom. 1. pag. 332. col. 1.

Indebitum quatuor modis accipitur rom. 1. pag. 324. col. 1.

qui soluens stipulatur rem indebitam sibi reddi nullam habet conditionem indebiti, sed actionem ex stipulatione rom. 1. pag. 331. col. 1.

Indebitum illud duntaxat dicendum est quod nullo prorsus iure debetur, neque naturali neque ciuili rom. 1. pag. 326. col. 1.

An procurator de pecunia & nomine domini soluens possit repetere indebitum solum si dominus ratam non habeat solutionem rom. 1. pag. 340. col. 1.

Indebitum est quod omnino non debetur rom. 1. pag. 343. col. 1.

Falso herede ante mortem hereditatis controuersiam legata quamuis indebita soluendi si legatarius fiat non soluendo periculum pertinet ad verum heredem non ad falsum rom. 1. pag. 336. col. 1.

Indebitum quasi mortuum & pro mortuo est rom. 1. pag. 438. col. 1.

Indebitum dici non potest id ad cuius solutionem vigeri & cogi quis potest rom. 1. pag. 394. col. 1.

quibus ex causis deinde indebiti repetitio rom. 1. pag. 433. col. 1. & 2.

Inclusio, pupillus.

Indebiti conditionem pupillo per tutorem quęritur potest pupillus ipsi tutorem cedere si malit potius quàm cetera falsum creditorem scissis inopem conditione agere vt eam conditionem tutor periculo suo exciteat rom. 1. pag. 443. col. 1.

Part. 111. Tom. 1. & II. INDEX.

Indefinitum vniuersale.

Indefinita locutio restringenda est ad terminos habiles sicut & vniuersalia rom. 1. pag. 126. col. 2.

Indemnitas.

Postquam quis cepit agere cum fideiussore indemnitas in id quod minus seruare potuit a debitore principali, debitor principalis factus est locupletior an possit fideiussor indemnitas & debeat condemnari rom. 1. pag. 95. col. 1.

Indemnitas.

Omnis indemnitas in pecunia præstanda est rom. 1. pag. 44. col. 2.

Indemnitas fideiussor non est vt debitor rom. 1. pag. 93. col. 1.

Nemo rem suam ideo amittere cogendus est quod condemnaretur ab alio consequi possit rom. 1. pag. 48. col. 1.

Fideiussor indemnitas per condemnationem principalis debitoris non liberatur, sed per solutionem rom. 1. pag. 94. & 2.

Fideiussor indemnitas non est obligatus antequam actum sit cum principali vt sciat quantum debeat fideiussor, & quantum a principali exactum sit, nisi aliunde sciat rom. 1. pag. 94. col. 1. & 2.

Fideiussor indemnitas per electionem principalis debitoris non liberatur, sed per exactionem & perceptionem rom. 1. pag. 95. col. 1.

Fideiussor indemnitas ad quid tenetur, & quando possit conueniri rom. 1. pag. 93. col. 1. & 2.

Fideiussor indemnitas electione debitoris cum quo actum est non liberatur, sed solutione rom. 1. pag. 93. & 94.

Fideiussor indemnitas ante excusum principalem debitorem soluens, habet conditionem indebiti rom. 1. pag. 93. col. 1.

Indicare, condicere.

qui a delinquente pecuniam accipit nec induit conditione tenetur rom. 1. pag. 316. col. 1. & 2.

Indicare.

Nemo cogitur furem indicare inflante priuato qui furtum factum est sue per actionem sue per officium iudicis id postuletur secus instante & vigente magistratu rom. 1. pag. 316. col. 1.

Individuum.

Cur contractus sint individui tom. 1. pag. 451. col. 1.

Stipulationes non diuiduntur eorum rerum quę sunt individue tom. 1. pag. 451. col. 1.

Indivisiuile.

Substantię & essentię rerum & contractuum sunt indivisiuiles rom. 1. pag. 632. col. 1.

Indivisum.

Is qui sciuit rei pro indiuiso dominus est totam rem potest suam dicere rom. 1. pag. 140. col. 1.

Infamia.

Ingenitus personę grauior est meritis infamę quàm mortis tom. 1. pag. 13. col. 1.

Insani furiosi.

Furiosi & insanes omni affectu carent, cum nec animum nec vllum sensum habere intelligantur tom. 1. pag. 459. col. 1.

I N D E X.

- Infiat.*
 Affo per infortiacionem crescentis habet locum non solum si factum negatur, sed etiam si qualitas facit tom. 1, pag. 169, col. 2.
- Infortiatio.*
 Infortiatio falsa quamvis furum non sit tamen prope furum est si fiat contra dominum scilicet contra alium nomine domini petentem si negatur esse procurator tom. 1, pag. 407, col. 1.
- Infortiatio.*
 Non tam puniuntur infortiatio quam infortiatio mendacium & calumnia tom. 1, pag. 169, col. 2.
- Infortiatio, repetitio.*
 Quæ per infortiacionem crescentis si soluta sit, quamvis indebita reperi non possunt tom. 1, pag. 385, col. 1.
- Infortiatio.*
 Infortiatio non minus à leproso quam à natura & philosophia vitanda tom. 1, pag. 221, col. 1.
- Infortiatio.*
 Querela infortiatio non competit nisi post aditam hereditatem tom. 1, pag. 1, col. 1.
- Infortiatio, debitor.*
 Infortiatio debitoris quisquis ille sit nisi quam exintitit actionem ipso iure, sed tantum inane & inefficacem eam constituit tom. 1, pag. 480, col. 1.
- Infortiatio.*
 Iniquitas non est toleranda tom. 1, pag. 367, col. 1.
- Infortiatio.*
 Quoties nihil sine captione inuestigari potest, id eligendum semper est quod minimum habeat iniquitatis tom. 1, pag. 440, col. 1.
- Infortiatio.*
 An nihil interesse verum aliquid ab initio sit tale, an verò ex post facto deueniat tale tom. 1, pag. 447, col. 1.
- Infortiatio.*
 Redire nihil potest ad id, à quo nāquam abfcesserit tom. 1, pag. 448, col. 1.
- Infortiatio.*
 Maior sunt momenti aux ab initio sunt quam quæ ex post facto tom. 1, pag. 29, col. 1.
- Infortiatio.*
 In contrahibus & in obligationibus omnibus initium duntaxat spectandum est non progrediens aut exirus negotij tom. 1, pag. 447, col. 1.
- Infortiatio.*
 Affimatio iniuriæ nunquam fit per iurandum aforis, sed semper officio iudicis tom. 1, pag. 388, col. 2.
- Infortiatio.*
 Executio iuris non habet iniuriam tom. 1, pag. 370, col. 2.
- Infortiatio.*
 Non potest videri facta iniuria ei qui semel voluit, licet hodie nolit tom. 1, pag. 661, col. 1.
- Infortiatio.*
 Volenti non fit iniuria tom. 1, pag. 371, col. 1.
- Infortiatio.*
 Volenti & consentienti non fit iniuria tom. 1, pag. 4, col. 1.
- Infortiatio.*
 Volenti non fit iniuria tom. 1, pag. 361, col. 1.
- Infortiatio, adit.*
 Non omnis actio iniuriarum est honoraria, sed est aliqua civilis tom. 1, pag. 392, col. 1.
- Infortiatio, forum.*
 Iniuria siue animo non fit, vt neque percutio tom. 1, pag. 399, col. 1.
- Infortiatio.*
 Infamiationes tacite non requirunt infamiationem secus expresse tom. 1, pag. 414, col. 1.
- Infortiatio.*
 Insulas mortis tribuitur vitæ non morti tom. 1, pag. 489, col. 2.
- Infortiatio.*
 Quis fit infortior tom. 1, pag. 66, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Differentia inter procuratorem & infortiorem tom. 1, pag. 66, col. 1.
- Infortiatio.*
 Infortior proscriptus detrahendo proscriptiorem ne contrahentes sciant cum non esse amplius infortiorem, obligat infortioria dominum ex contractu suo tom. 1, pag. 54, col. 1.
- Infortiatio.*
 Nomen & officium infortioris est vi-lissimum tom. 1, pag. 1, col. 1.
- Infortiatio.*
 Reipublicæ interest infortio ap-pellationem propagari potius quam coarctari tom. 1, pag. 44, col. 1.
- Infortiatio.*
 Etiam muliones infortiores diei pos-sunt tom. 1, pag. 44, col. 1.
- Infortiatio.*
 Infortiorum nomen & officium vilis-simum tom. 1, pag. 45, col. 1.
- Infortiatio.*
 Qui negotiationem habent que-sitosum, suos habere possunt infortio-res tom. 1, pag. 45, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior alium infortiorem præponere potest, qui licet infortior proprie non sit, sed quasi infortior, præponentem in-fortiorem non autem dominum prioris infortioris ex suo contractu obligat, non infortioria, sed quasi infortioria to. 1, p. 45, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Ex contractu infortioris à negotiorum gestore præpositi post ratihabitionem dominus obligatur tom. 1, pag. 50, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Quæ personæ infortiores præponere, & præponi possunt tom. 1, p. 51, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Differentia inter extructores & in-fortiores ad hoc vt præponere vel præpo-ni possint? tom. 1, pag. 51, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior venditori præpositus arras nomine venditionis accipiendo, obli-gat dominum tom. 1, pag. 48, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior in totum contrahere prohibe-tur à domino, vendere ne modicum quid ex ratione non potest tom. 1, pag. 55, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior à tutore vel cum pupillo, vel siue pupillo præpositus contrahendo pupillum obligat infortioria tom. 1, pag. 49, & 50.
- Infortiatio.*
 Infortior ad aliquod negotium præ-po-situs pecuniam ad illud negotium necessariam mutando dominum obli-gat nisi contradixerit tom. 1, pag. 47, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Etiam in speciali negotiatione ali-quæ potest dominus veliter infortiorem prohibere licet in aliis remaneat infortior tom. 1, pag. 55, col. 1.
- Infortiatio.*
 Dominus infortiorem remouendo an palam prohibere possit ne cum eo contrahatur tom. 1, pag. 53, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Dominus infortiorem palam prohibendo quid consequatur tom. 1, pag. 53, & 54.
- Infortiatio.*
 Quid vero prohibendo tet-uum infortiorem tom. 1, pag. 54.
- Infortiatio.*
 Infortior pletumque procurator, ple-rumque negotiorum gestor est tom. 1, pag. 42, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior circa præpositionis condi-tiones contrahendo non obligat do-minum tom. 1, pag. 55, col. 1.
- Infortiatio.*
 Qui infortiores dici possunt, & ex quo-rum contrahibus ij qui illos præposue-runt teneantur tom. 1, pag. 44, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Qui seruum alienum præposuit in-fortiorem si postea prohibet ne cum eo contrahatur, non potest ex contra-
- Infortiatio.*
 Et talis serui obligari, sed solus domi-nus sequi tenetur tom. 1, pag. 61, col. 1.
- Infortiatio.*
 Cur infortior eo nomine appelletur, & cuius sit præpositus tom. 1, pag. 47, in 6, & 43.
- Infortiatio.*
 Infortior dominum actione infortio-ria obligat per quemcumque negotia-tionem quæstuarium tom. 1, pag. 43, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Ex sola patientia videtur quis inforti-orem præponere tom. 1, pag. 106, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Qui in negotiis omnibus præpositus est in omnibus obligat dominum in-fortioria actione in solidum tom. 1, pag. 106, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior etiam post depositum inforti-oris officium ex suis contrahibus re-cte conuenitur tom. 1, pag. 70, col. 1, in fin.
- Infortiatio.*
 Qui centæ tantum negotiationi à do-mino præpositus est, in cæteris non modo non infortioris, sed etiam prohibi-tus esse intelligendus est tom. 1, pag. 69, col. 1.
- Infortiatio.*
 De domino prohibente in parte ne cum infortiore contrahatur tom. 1, pag. 65, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior à tutore præpositus morte tutoris non desinit esse infortior nisi vel à pupillo vel ab alio tutoribus remo-ueatur tom. 1, pag. 64, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Infortior cætenus præponentem do-minum obligat quatenus contrahit ve infortior tom. 1, pag. 47, col. 1.
- Infortiatio.*
 Heres reus infortiore à defuncto præ-posito tenetur infortioria ob contractu infortioris tom. 1, pag. 49, col. 1.
- Infortiatio.*
 Per mortem præponentis infortiorem, officium infortioris finitur tom. 1, pag. 65, col. 1 & 2.
- Infortiatio, circulator.*
 Circitores, id est quibus vestiarij vel linearij dant vestes vel lineas distrahenda dant, infortiores sunt, & domi-no actione infortioria obligant tom. 1, pag. 44, col. 1 & 2.
- Infortiatio, prescribere.*
 Quid sit palam prescribere infortio-rem? tom. 1, pag. 53, col. 1 & 2 & 54.
- Infortiatio, obligare.*
 Infortior scribens se habere mille alii-cui numerata officio tæpam infortio-ria ad fidem mensæ protestandam ex ea scriptura conueniri non potest tom. 1, pag. 70, col. 1 & 2.
- Infortiatio, seruus.*
 Seruus pecunias seruandis præposi-tus si aliquid per eo qui pecuniam seruandam aliquid per delegatorem alij promittit à domino serui perri potest tom. 1, pag. 69, col. 1.
- Infortiatio.*
 Dominus actione infortioria obliga-tus ob contractu infortioris negotia-tionem liberatur tom. 1, pag. 59, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Ex pluribus eundem infortiorem li-cet ex disparibus partibus præponen-tibus tenetur eorum quilibet in soli-dum tom. 1, pag. 59, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Heres ex contractu infortioris ante a-ditam hereditatem cum ignoransibus mortem defuncti delibato tenetur a-tione infortioria to. 1, pag. 49, col. 1 & 2.
- Infortiatio.*
 Ex delicto pollens dominus etiam actio quasi infortioria contra inforti-orem tom. 1, pag. 45, & 46.
- Infortiatio.*
 Quomodo pñor actione tenetur infortioria nomine serui tom. 1, pag. 46, col. 1 & 2.
- Ex inforti

INDEX.

Ex infortiorum nostrorum contractibus iure pratorio possimus obligari & conveniri, & actione infortiora. tom. 2. pag. 46. c. 1.

Actio infortiora est merè pratoria & honoraria. tom. 2. pag. 47. col. 1.

Actio infortiora datur contra dominum qui infortiorum prepositum, sed non ei ipsi competat contra eos qui cum infortiore contraxerunt. tom. 2. pag. 47. col. 1.

Quia causa procurator generalis, qui tamen liberam rerum omnium administrationem non habet, ex suo contractu dominum obligat quasi infortiora. tom. 2. pag. 46. c. 67.

Dominus infortiorum preponens obligatur infortiora ex contractu infortioris, licet inter contrahentes obligatio cadere non possit. tom. 2. pag. 46. c. 67. col. 1. & 58. col. 1. & 5.

Pignus acceptum ab infortiore venditori preposito soluto pretio debet domino per actionem infortiora praestari. tom. 2. pag. 48. col. 1.

Fideiusor infortiorum rationem habet infortiorum contra dominum. tom. 2. pag. 49. col. 1. & 2.

Infortiora non tenetur dominus recipere infortior de re contracta cui prepositus non est. tom. 2. pag. 47. c. 1.

Prepositus ad emendum vendendo preponentem non obligat infortiora, nec e contra. tom. 2. pag. 47. col. 1. & 3.

Fullo ab alio fullone prepositus discipulis, sive ex discipulis fullonis preponentis adsignat, non tenetur infortiora, sed tantum preponens fullone. tom. 2. pag. 46. col. 1. & 2.

Prohibitoria contrahere, si agit infortiora repellit exceptione, nisi in quantum preponens factus est locupletior. tom. 2. pag. 45. col. 1. & 2.

Casus in quo is qui agit infortiora probare cogitur locupletem factum esse dominum infortiorum aut succumbere, cum regulariter contrarium obtineat. tom. 2. pag. 45. col. 1.

Qui cum defuncti infortiore ante aditum hereditatem contractum ita dedimus infortiorum actionem sibi acquirit contra futurum heredem, si mortem defuncti ignoravit, excepto pupillo. contra quem etiam datur in actio qui succumt mortem defuncti. tom. 2. pag. 63. col. 1. & 3.

Ex contractu villici dominus actione infortiora non tenetur, nisi etiam ad eundem negotiorum prepositum sit. tom. 2. pag. 61. col. 1. & 2.

Adiectio alterius obligationis infortiorum non extinguit. tom. 2. pag. 68. col. 1. & 2.

An actio infortiora deat ex contractu ante aditum hereditatem infortiora qui eo contractu tempore sciebat iam defunctum patremfamilias & facere hereditatem, cuius filius licet exierit. tom. 2. pag. 44. col. 1. & 2.

Infortiora actio non aliter datur, quàm si qui cum infortiore contraxit alienus meritis nomine, scilicet infortiorum ei merces comparandæ & prepositum. tom. 2. pag. 47. col. 1.

Tutor, curator & procurator infortiorum preponentes pupillum, minorem & dominum obligant infortiora per contractum ab infortiore celebratum. tom. 2. pag. 49. & 50.

Ex contractu sine preposito tenetur in solidum dominus qui eos prepositos aut exemplum infortiorum actionis potius quam actionem infortiorum. tom. 2. pag. 43. & 44.

An actio ex contractu infortioris dari possit ei qui infortiorum prepositum contra eum qui cum infortiore contraxit si aliter tenetur scire non possit is qui infortiorum prepositum. tom. 2. pag. 44. col. 1.

Non alia de causa is qui infortiorum prepositum tenetur actione infortiora quam quia eum prepositum, & quatenus eum prepositum. tom. 2. pag. 55. col. 1.

Prepositus ad vendendum emendumque oleum mutuum accipiendo oleum obligat dominum infortiora. tom. 2. pag. 48. col. 1. & 2.

Probatio mandati ad quasi infortiorum inducendam quomodo exigitur. tom. 2. pag. 67. c. 1.

Conditio & forma prepositionis infortiorum servanda est nisi possit dominus imputari variatio, alioquin dominus ex contractu infortiorum non tenetur. tom. 2. pag. 55. c. 1. & 2.

Conditio cum actione infortiora concurrere potest & quoniam conditio. tom. 2. pag. 66. c. 1. & 2.

An mutatione status infortioris, mutetur actio infortiorum. tom. 2. pag. 63. col. 1. & 2.

Pupillus sine tutoris autoritate infortiorum preponendo non aliter obligatur infortiora, quam si per negotiationem infortiorum sit factus locupletior. tom. 2. pag. 51. c. 1. & 2. & 5.

Contra procuratorem omnium rerum infortiorum preponentem etiam infortiora dari potest. tom. 2. pag. 50. col. 1. & 2.

Servus menfurarius aut argentarius dominum preponentem infortiora actione obligat. tom. 2. pag. 44. col. 1. & 2.

Adversus dominum qui mandavit procuratori ut mutuo pecuniam acciperet datur velis quasi infortiora. tom. 2. pag. 66. c. 1. & 2.

Ex venditione infortiorum dominus & ad traditionem & actione adhibitoria tenetur. tom. 2. pag. 63. col. 1. & 2.

Actio infortiora heredi & in heredem datur. tom. 2. pag. 61. col. 1. & 2.

Pupillus infortiorum preponentem obligat infortiora. tom. 2. pag. 51. col. 1. & 2.

Infortiora servus.

Ex fideiussione, alive intercessionem servus, qui et alienum per eam intercessionem suscepit, cum frenandis tantum pecuniam prepositus esset non adtingitur dominus iure pratorio & actione infortiora tanquam ex contractu infortiorum. tom. 2. pag. 40. c. 1. & 2.

Infortiora.

Testamentum ex infortiorum vires accipit, totaque vis testamenti ex hereditate infortiorum pendet. tom. 2. pag. 334. col. 1.

Infortiorum.

Pretextu infortiorum postea rectori neque transactio nec sententia retractatur. tom. 2. pag. 335. col. 1.

Non est copendus creditor ut venditionis infortiorum debitori exhibeat, tum quoque cum exhibere & potest & debet nisi obligata per debitorem, cautione de eo quandoque creditor restituendo. tom. 2. pag. 735. col. 1.

Page 111: Tom. I & II, INDEX.

Intellectus.

Intellectus 1. 65, ad h. c. de annu. except. tom. 1. pag. 373. col. 1.

Intellectus 1. vlt. C. de annu. tom. 1. pag. 478. col. 1.

Intellectus 1. 3. C. de reb. credit. tom. 2. pag. 105. col. 2.

Intellectus 1. seriniarios, 8. C. de num. actus & charular. tom. 1. pag. 73. col. 1. & 74. col. 1.

Intellectus 1. 1. in princip. D. ad leg. Falcid. tom. 1. pag. 328. col. 1. circa finem.

Intellectus 1. in honoris 1. D. de act. & ob. tom. 1. pag. 91. c. 2.

Intellectus 1. si ex precio 6. C. si cert. pet. tom. 1. pag. 47. c. 2.

Intellectus 1. pecuniam 79. D. de furt. tom. 1. pag. 43. c. 2.

Intellectus 1. heres 21. D. ad S. C. Trebell. tom. 1. pag. 403. c. 2.

Intellectus 1. si mater 6. C. ad Vellicianum tom. 1. pag. 317. & 343. c. 2.

Intellectus 1. in bonis fidei 3. C. de m. reur. tom. 1. pag. 379. c. 1.

Intellectus 1. sape 53. s. vlt. de verb. signif. tom. 1. pag. 462. c. 2.

Intellectus 1. peculium 4. s. si opem, D. de pecul. tom. 1. pag. 465. col. 2.

Intellectus 1. cum poss. mortem 43. s. 1. versic. quod si mulier. D. de adun. & p. ex. tur. tom. 1. pag. 296. col. 2.

Intellectus 1. cum Titia testamentum 34. s. Lucia Titia de legat. 2. tom. 1. pag. 727. col. 1. & 2.

Intellectus 1. si eius pupilli 64. D. ad S. C. Trebell. tom. 1. pag. 385. col. 2.

Intellectus 1. cum precario 21. D. de precar. tom. 2. pag. 385. col. 2.

Intellectus 1. si lre contenta 33. D. de vfur. tom. 1. pag. 65. col. 1.

Intellectus 1. 2. C. de his qui vi. metulve. caul. tom. 1. pag. 319. col. 1.

Intellectus 1. cum filius 76. s. heres meus de legat. 2. tom. 1. pag. 448. col. 1. & 2.

Intellectus 1. si frater 113. C. ad S. C. Vellician. tom. 1. pag. 314. col. 1.

Intellectus 1. contrarius 31. D. de reg. iur. tom. 1. pag. 603. c. 1.

Intellectus 1. procurator 8. s. 1. in fin. D. de ratem. hab. tom. 2. pag. 367. col. 2.

Intellectus 1. si quis postquam 37. D. de fideiuss. tom. 1. pag. 327. col. 1. & 2.

Intellectus 1. necellarius 57. D. de acquir. hered. tom. 1. pag. 109. col. 1. & 2.

Intellectus 1. si si servus commisi. de stip. servon. tom. 1. pag. 21. col. 2.

Intellectus 1. l. 1. C. quodcum. co. to. tom. 2. pag. 312. col. 2.

Intellectus 1. l. 2. C. de reg. iur. tom. 1. pag. 474. col. 1. & 2.

Intellectus 1. qui servum 35. D. de oblig. & act. tom. 1. pag. 277. col. 1. & 2.

Intellectus 1. cum ancilla 11. C. quod cum e. tom. 2. pag. 140. col. 1.

Intellectus 1. cum putrem 30. D. de fam. ereisc. tom. 1. pag. 327. col. 1.

Intellectus 1. quia aurem 21. D. de iur. dot. tom. 1. pag. 282. col. 1.

Intellectus 1. si ego, 9. in princip. D. si vent. nom. m. p. in possess. miss. tom. 1. pag. 441. col. 1.

Intellectus 1. debitor 59. s. vlt. D. ad S. C. Trebell. tom. 1. pag. 303. in princip.

Intellectus 1. in lege 61. s. 1. D. ad leg. Falcid. tom. 1. pag. 150. col. 1.

Intellectus 1. si ego, 9. in princip. D. de iur. dot. tom. 1. pag. 417. col. 1.

Intellectus 1. falsus 19. C. de furt. tom. 1. pag. 301. col. 1.

Intellectus 1. qui heredi 44. s. cum hereditas, versic. cum suscepim, de condit. & dem. testu. 1. pag. 394. col. 1.

INDEX.

Id quod interest estimatur ex eo quod adori abest, aut quod lucrari possit. tom. 1. pag. 460. col. 1.

Id quod interest in ipsa rei perfectione continetur. tom. 1. pag. 460. col. 1.

Sublata foris obligatio nullum debetur interesse veniens ex officio vel arbitrio iudicis, secus debetur autem quod venit iure obligationis, cui officium iudicis potest accedere. tom. 1. pag. 444. col. 1.

Nunquam datur conditio ad id quod interest, sed actio præscriptis verbis in eam rem necessaria est. tom. 1. pag. 270. col. 1.

De interesse ininteresse & extrinseco. tom. 1. pag. 214. col. 1.

Interesse non videtur nisi quod honesta causa intersit. tom. 1. pag. 393. col. 1.

Id quod interest, plerumque egreditur rerum rei precium. tom. 1. pag. 235. col. 2.

In eo quod interest non minus lucrum cessans quam dampnum emergens continetur. tom. 1. pag. 313. col. 1.

Id quod interest in pecunia numerata semper consistit. tom. 1. pag. 521. col. 1.

In actionibus stricti iuris venit id quod interest tanquam pars rei debite, non autem tanquam accessio ad rem. tom. 1. pag. 460. col. 1.

Id quod interest a foris propter utilitatem loco ratione sumitur iam prius solute etiam post solutionem foris peti potest si sit in obligatione, secus si non nisi ex officio & arbitrio iudicis debeatur. tom. 1. pag. 542. col. 1.

Interesse certum.

Id quod interest quando venit ut pars rei debite est quid certum, quando ut accessio quid incertum. tom. 1. pag. 460. col. 1. in fi.

Interesse actio.

In actione arbitraria id quod interest vel actionis vel rei ratione loci non est in obligatione sed in officio vel arbitrio iudicis. tom. 1. pag. 542. col. 1.

Interesse locum.

Interesse propter utilitatem loci ex obligatione non debetur sed tantum ex officio vel arbitrio iudicis, non nisi pro parte debite peti potest, pro soluta vero remissum videtur. tom. 1. pag. 542. col. 1. & Cui. ibid.

Interesse solutio.

Creditor si post moram debitoris vel post acceptum fidei iussorem arbitratu actionis nomine foris, ab altero sine profectione accipiat hoc ipsum remissum videtur quantum sua interfuit. 1. in loco solui quam in quo solutionem fieri oportuit. tom. 1. pag. 544. col. 1.

Interesse pœna.

Quod præstat in pœnam moræ & id id quod alio loco solutionem accipere creditor cogatur quam tibi ipsi solui debuit adempta utilitate loci dicitur pœna licet aliis separari soleat pœna ab eo quod interest. tom. 1. pag. 544. col. 1.

Interesse usura.

Interesse & usura quæ sunt in obligatione, etiam forte soluta rei possunt secus vero quæ veniunt officio vel arbitrio iudicis. tom. 1. pag. 542. col. 1.

Interesse. tom. 1. pag. 542. col. 1.

Homini libero sibi manus inferre non licebat seruo vero licebat. tom. 1. pag. 172. col. 1. & 2.

Interpellatio.

Interpellatio fieri non debet nisi congruo loco & congruo tempore. tom. 1. pag. 572. col. 1.

Dies tacita nunquam interpellat pro homine sed tantum expressa idque potissimum in penalibus. tom. 1. pag. 526. col. 1.

Non in penalibus tantum causis sed etiam in omnibus dies interpellat pro homine. tom. 1. pag. 572. col. 1. in fi.

Interpretatio.

Commenciata interpretatio est quæ nullis legis verbis adiuvatur. tom. 1. pag. 438. col. 1.

Odiosæ leges interpretatione non sunt adiuvandæ. tom. 1. pag. 455. col. 1.

Maligna est interpretatio quæ actum facit inutilem. tom. 1. pag. 93. col. 1.

Favorabilior semper est & humanior ea interpretatio quæ minus obligat. tom. 1. pag. 46. col. 2.

Nunquam talis interpretatio fieri debet stipulationis, ut inutilis fiat stipulatio. tom. 1. pag. 514. col. 1. & pag. 522. col. 1.

Semper id actum intelligi debet inter contrahentes ut actus valeat potius quam ut sit inutilis. tom. 1. pag. 522. col. 1.

Interrogatio.

Nemo cogendus est ad interrogationem suam respondere si ex sua responsione possit in captionem aliquâ incidere. tom. 1. pag. 151. col. 1.

Iniuria.

Iniuria sæpe dicitur non tantum quæ contradicit, sed etiam qui non consistit. tom. 1. pag. 43. col. 1.

Iniuria.

In iis quæ natura sunt diuina inutilis adiectio non viciat sed vitiat. tom. 1. pag. 563. col. 1.

In indiuiduo vile per inutile vitatur. tom. 1. pag. 313. col. 1.

Inutilitas.

Inutilitas publica coercenda est. tom. 1. pag. 371. col. 1.

Iniuria.

An quæ ab initio non valuerunt ex post facto fiant irrita si ad eum casum perueniunt a quo incipere non poterunt vel contra. tom. 1. pag. 316. col. 1.

An irrita fiant ea quæ ad eum casum perueniunt a quo incipere non poterunt. tom. 1. pag. 447. col. 1.

Iubere.

Pater aut dominus qui contrahens filij vel serui subscripsit iussisse videtur. tom. 1. pag. 313. col. 1. & 2.

Pater vel dominus mandando filio vel seruo iubere videtur. tom. 1. pag. 313. col. 1. & 2.

Id dominum dari qui dare iubet. tom. 1. pag. 311. col. 1.

Iudex.

Quod facit officium & arbitrium iudicis in actione arbitraria id ipsum facit ratio bonæ fidei & 2. quæritur in bonæ fidei iudicijs. tom. 1. pag. 601. col. 1. in fin.

Tantundem in bonæ fidei iudicijs officium iudicis valet, quantum in stipulationibus nominatim eius rei facta interrogatio. tom. 1. pag. 540. col. 1.

Differentia inter officium iudicis & arbitrium iudicis. tom. 1. pag. 540. col. 1.

Officium iudicis dicitur mercenarium quia contractus debet inferuire. tom. 1. pag. 540. col. 1.

Arbitrium sine officio iudicis esse non potest, officium autem sine arbitrio esse potest. tom. 1. pag. 540. col. 1.

In bonæ fidei iudicijs arbitrium aliquid iudicis quidem est sed non liberum. tom. 1. pag. 540. col. 1. in fi.

Bonus iudex debet promovere quod vtrique litigatorum videtur placeat. tom. 1. pag. 167. col. 2.

Tantundem in bonæ fidei iudicijs potest officium iudicis quantum in stipulatione potest nominatim eius rei facta interrogatio. tom. 1. pag. 83. col. 1.

In bonæ fidei iudicijs nulla arbitrio iudicis committitur quæ alioquin rectam iuris regulam aut rationem ex verbis contractus nullam habent. tom. 1. pag. 610. col. 1.

Iudex fatum æque iudex factus est omnium rerum officium incumbit quæcunque in iudicio versantur, & magis earum quæ post acceptum iudicium contingunt, quam quæ ante. tom. 1. pag. 382. col. 1.

Quibus ex causis possit reus actione de eo quod certo loco conuentus 2. iudice absolui vel in totum, vel in parte. tom. 1. pag. 534. col. 1. & 535. col. 1. & 2.

Rerum actione de eo quod certo loco conuentum iudex non aliter absolute potest, quam ex causa ab eo cortigione de pecunia ibi soluenda ubi promissa est. tom. 1. pag. 537. col. 1.

Formule per quas dabantur olim iudices condemnationis tantum faciebant mentionem, non etiam absolute. tom. 1. pag. 534. col. 1. in fin.

Pecunia 2. iudice accepta ut bene vel male iudicet, licet non possit condici sisco tamen applicatur. tom. 1. pag. 312. col. 1.

Quæ ante iudicium contingunt non valde pertinent ad officium iudicis nisi nominatim ei fuerint iniuncta. tom. 1. pag. 190. col. 2.

Neque quicquid iudicis potestatis permittitur, id subicitur iuris necessitati, neque quod subicitur iuris necessitati, iudicis potestati & arbitrio permittendum est. tom. 1. pag. 129. col. 1.

In actionibus stricti iuris officio iudicis locus esse non potest, sed tantum in actionibus bonæ fidei. tom. 1. pag. 275. col. 2.

Officium iudicis circa præstationes versatur, arbitrium vero circa substantiam ipsam condemnationis aut absolute. tom. 1. pag. 544. col. 1.

Iudex non potest supplere quæ sunt factis, quæ sunt men iuris. tom. 1. pag. 112. col. 2.

Quæ libet vox iudicis non habet vim sententiæ. tom. 1. pag. 728. col. 1.

Iudici non est difficultas rem subsistere in totum quam ex parte. tom. 1. pag. 534. col. 2.

Iudex aliud pronuntiare non debet quam quod in eis litigatoribus conuenit. tom. 1. pag. 411. col. 1.

Fatum est iudex qui iudicat vltra petita. tom. 1. pag. 528. col. 1.

Sublata fortis obligatione principa-

INDEX.

In iudicio potest superesse officium & arbitrium iudicis tantum. § 444. col. 1.
In actione de eo quod certo loco iudex contrahat nullo modo infertur. tom. 1. pag. 540. col. 2.

Index liberatio.

Stipulatore post mortem debitoris acceptum fidei iudicium fore in loco delicti potest cessare officium arbitri, nec res ultra forent perire si quicquam cogitur. tom. 1. pag. 544. col. 1.

Index actio.

In bonæ fidei iudiciis condemnatio tota ut absolutio non confertur in arbitrium iudicis, sed flos prelationis quæ tamen non tam eius arbitrio quæ officio committitur. tom. 1. pag. 540. col. 1.

In bonæ fidei iudiciis omnibusque arbitrium iudicis non præcedit condemnationem ut in arbitriis eam ramen concomitatur. tom. 1. pag. 538. col. 1.

In iudiciis bonæ fidei tota condemnatio in arbitrium iudicis arbitrium non confertur, sed tantum augmentum vel diminutio condemnationis licet contractus infertur teneatur. tom. 1. pag. 540. col. 1.

In bonæ fidei iudiciis libera illa potestas iudici data, ad augmentum vel diminutionem, non autem ad totam condemnationem vel absolutioem extenditur. tom. 1. pag. 540. col. 1.

Index condicere.

Qui iudici pecuniam dedit ut secundum se in bona causa iudex pronuntiaret an & quo casu possit condicere? tom. 1. pag. 310. & 311.

Indexas.

Litem perdere debet & actionem amittere qui diffidentia iustæ sententia in pecunia compulsa spem negotij repositit. tom. 1. pag. 310. col. 1.

Inducium.

In omnibus actionibus quarum potestas per inopiam condemnari eliditur expectari potest ut bona aliqua superueniant condemnato, & interim potest differri suspensio iudicii & executio. tom. 1. pag. 243. col. 1.

Cum id de quo iudicium fuit conreinetur ex parte in eo quod per fecundam actionem peritur, ubi exceptio iudicatur. tom. 1. pag. 275. col. 1.

Cum queritur an exceptio rei iudicatur necat quid inspicendum sit. tom. 1. pag. 275. col. 1. & 2.

Executori iudicari exceptio compensationis & inopie opponi potest. tom. 1. pag. 344. col. 1.

Creditor per pecuniam sibi ex iudicio debita obligationem aut pignus accipere non potest. tom. 1. pag. 662. col. 1.

Res iudicata finem liti & controversiæ imponit. tom. 1. pag. 344. col. 1.

Res iudicata pro veritate habetur. tom. 1. pag. 365. col. 1. & pag. 427. col. 1.

Sententia lata super actione per quam minus consequi actor potuit, an actor per aliam actionem amplius consequi adhuc possit, quod ex prior actione defuit? tom. 1. pag. 160. col. 1.

Est a mentione alius rei si iudice, ita tamen ut nullam eius rationem habere se dicat quod vulgo di-

citur *faut auoir regard à la chose requise* huiusmodi pronuntiatio non parit executionem rei iudicatur. cum neque absolutioem contrahat neque condemnationem quorum alterum interuenire necesse est. tom. 1. pag. 163. col. 1.

Standum est rebus etiam iniquè iudicatis propter rerum iudicaturam auctoritatem. tom. 1. pag. 405. col. 1. & 2. ibid. & pag. 427. col. 1.

Potest rem iudicaturam dantur multæ exceptiones modo iudicaturam non impugnent. tom. 1. pag. 449. col. 1. & 2.

An & quando, si qui succumbit in exceptione non liceat res iudicata si id ipsum persequatur per modum actionis. tom. 1. pag. 362. col. 1.

Differentia inter actionem iudicari & stipulationem iudicaturam solui ex clausula rei iudicaturæ. tom. 1. pag. 163. col. 1.

Exceptio rei iudicare non habet locum quoties alia res in iudicium deducitur quam quæ prius deducta fuit. tom. 1. pag. 498. col. 1, sicut neque cum alia persona est quæ unne agit. ibid.

Exceptio rei iudicaturæ perpetua & fauorabilis adeo ut etiam conditionem indebiti soluat impedire. tom. 1. pag. 367. col. 1.

Quantum interit an per actionem errorem male iudicatum sit, an per errorem iudicis. tom. 1. pag. 371. col. 1.

Neque in tutores, Curatores fusi, neque in actores municipium datur actio iudicari. tom. 1. pag. 559. col. 1.

An iudicatum in actione populari ex causa quæ adhuc dures nocet alius eadem actione postmodum agere volentibus. tom. 1. pag. 173. col. 1. & 2.

Res iudicata modus civilis est non naturalis tollens obligationis. tom. 1. pag. 383. col. 1.

Publice interest res iudicatas fortis effectum. tom. 1. pag. 112. col. 1.

Res etiam male iudicata pro veritate habetur. tom. 1. pag. 339. col. 1.

Res iudicata parit retentionem actionem actionem siue in factum siue iudicari. tom. 1. pag. 365. col. 1.

Iudicari causa omnium fore fauorabilissima est. tom. 1. pag. 366. col. 1.

An ex iudicio veniat actio, & quomodo aliter dicatur. tom. 1. pag. 150. col. 1.

Iudicatum non nocet si aliquid de nouo superueniat. tom. 1. pag. 173. col. 1.

Iniquum est exceptionem rei iudicaturæ ei proficere contra quem iudicatur. tom. 1. pag. 498. col. 1.

Res iudicata pro veritate habetur, etiam si per errorem iudicatum sit. tom. 1. pag. 365. col. 1.

Res iudicata alias res aut aliis personas asserere non potest. tom. 1. pag. 318. col. 1.

Tanta est iudicari auctoritas ut de factis omnimodo executione necessitatum sit ne aliqui iustitia sine iudice & iudicaturæ quorum vigor recipitur executione consistit. tom. 1. pag. 173. col. 1.

Iudicatum iniquum sustinendum & pervertere habendum. tom. 1. pag. 344. col. 1.

An & quomodo exceptio rei iudicaturæ habeat locum contra omnes actiones ex ea re proficentes. tom. 1. pag. 160. col. 1. & 2.

Iudicatum emptor.

Exceptio rei iudicaturæ a venditoris persona ad emptorem transire solet. li-

cet res inter alios iudicatur aliis neque prodest neque nocere solet. tom. 1. pag. 181. col. 1.

Iudicatum exceptio.

Ad impediendum executionem iudicari admittuntur exceptiones omnes quæ non impugnant iudicatum. tom. 1. pag. 368. col. 1.

Iudicatum veritas.

Res iudicata pro veritate haberi non potest in eo de quo iudicatum non fuit. tom. 1. pag. 373. col. 1.

Iudicium.

Iudicium exorsus semper dubius & incertus est. tom. 1. pag. 427. col. 1.

Cur aliam iudiciorum dicamus. tom. 1. pag. 427. col. 1.

Euentus iudicij solus esse non potest quamvis debitor vel condemnatus, vel absolutus. tom. 1. pag. 427. col. 1.

Iudicia omnia sunt absolutoria postquam res satisfecit actori. tom. 1. pag. 427. col. 1.

Quisquis legitimus ad ministratorem habet non potest abique eius auctoritate legitimam habere personam standi in iudicio. tom. 1. pag. 559. col. 1.

Cubili ordinarij decernere iudicia. tom. 1. pag. 568. col. 1.

Iudicij euentus semper dubius incertus est. tom. 1. pag. 427. col. 1.

Iudicij rescindendi & decursus cumulatim admitti nunquam de iure potest, sed de consuetudine. tom. 1. pag. 116. col. 1.

Nullus actione aliqua extra iudicium conueniri potest. tom. 1. pag. 448. col. 1.

Iudicium cum filiofamilis consistere potest cum seruo non potest. tom. 1. pag. 151. col. 1.

In iure & iudicio quasi contrahitur. tom. 1. pag. 706. col. 1.

Ius & iudicium quæ redditur in iurim. tom. 1. pag. 706. col. 1.

Duo iudicia de eadem re pendere possunt, quorum vnum sit per viam actionis, aliud per viam exceptionis. tom. 1. pag. 362. col. 1.

Iudicium petitorio.

Petitorio illius ratio in prior iudicio habita non est in posteriore moueri potest, quoties la prior nihil de ea definitur pronuntiatur. tom. 1. pag. 448. col. 1.

Iurans.

Iurans testis & iudex in propria causa est. tom. 1. pag. 144. col. 1.

Quænam actio competat iuranti re suam esse, quam viscere ex perat. tom. 1. pag. 145. col. 1.

De preiurantiis per Deum, aut per Genium principis & prelatum. tom. 1. pag. 138. col. 1. & 2.

Quæ res iuranti iuranti sua esse hereditatem. tom. 1. pag. 45. col. 1. & 2.

Quæ actio & quo casu deest actori super actione reali iuranti re esse factam contra deferentem. tom. 1. pag. 120. col. 1.

Quæ res iuranti iuranti sua esse in actionibus in rem speciali & ad exhibendum. tom. 1. pag. 161. col. 1.

Qui iurante fuisse venditorem a precij quinque iurare debet. tom. 1. pag. 101. col. 1.

An possit queri an falso sit iuramentum pro quo iuratum est. tom. 1. pag. 101. col. 1.

Iurare.

Qui iuramentum defert licet de calumnia iurare liceat, non tamen potest iurare tenetur tom. 1. pag. 186. col. 1.

In omnibus actionibus arbitrariis non iuratur in litem sed in rei tantum iure rei vindicationem respiciunt tom. 1. pag. 225. col. 2. vel directam vel uti m.

Tutor & curator volentes pro pupillo & minore in litem iurare possunt tom. 1. pag. 217. col. 2.

In actione rerum amotarum patri iurare licet pro filio tom. 1. pag. 217. col. 2.

Ex contractu stricto non iuratur in litem sed ex contractu bonæ fidei tom. 1. pag. 217. col. 1. & 2.

Potest iurare in litem ratione inter esse propter locum vel propter dicem tom. 1. pag. 217. col. 1. & 2.

Qui nec iurare vult nec referre hoc ius habendus non est pro confesso & condemnato, pronuntiatio enim necessaria est & condemnatio sequi debet tom. 1. pag. 197. col. 2.

Heres illius qui nec iurare vult nec referre, non potest quasi condemnari heres ex eiusmodi premissa confessione conveniri, adeoque nec condemnari tom. 1. pag. 197. col. 2.

Ad quas personas domum mitti oportet ad iurandum tom. 1. pag. 199. col. 1. & 2.

Quid sit formiter iurare, quid informiter tom. 1. pag. 183. col. 1.

Qui se ex conventionem ad iurandum obligavit resistere non potest ab eadem quæ sibi dixit & ad alias probationes confiteri, etiam quas sibi ex post facto supervenisse dicat tom. 1. pag. 97. col. 1.

Is cui deferatur iurandum de re de qua dubitat potest perire tempus non ad deliberandum an iurare velit nec ne, sed ad hoc ut certiorari possit quid in re veritate sit tom. 1. pag. 183. col. 1.

Iurare dubius volens non est audiendus tom. 1. pag. 183. col. 1.

In actione ad exhibendum iuratur in litem tom. 1. pag. 215. col. 1.

An in conditione furiosa si res perierit ante sententiam de re restituenda iuratur quod res contempnitur tom. 1. pag. 237. col. 1. & 2.

An in conditione furiosa si res perierit ante sententiam de re restituenda iuratur quod res contempnitur tom. 1. pag. 237. col. 1. & 2.

An in actione furiosa iuretur in litem tom. 1. pag. 237. col. 1. & 2.

An & quibus casibus iuretur in litem in actionibus stricti iuris tom. 1. pag. 225. col. 1. & 2. & 239. & 240. & 241.

Cur in conditione critica non iuretur in litem tom. 1. pag. 229. col. 1. & 2.

In actionibus arbitrariis in rem bonæ fidei, & ad exhibendum iuratur in litem propter dolum & culpam litem non autem propter leviem aut levissimam tom. 1. pag. 227. col. 2.

In litem actionibus non iuratur in litem in casibus non optis de fidei iuramento tom. 1. pag. 209. col. 1. & 2. & 210. col. 1. & 2.

Pupillus etiam iurare auctore in litem iurare non potest tom. 1. pag. 217. col. 1.

Contra non exhibentem instrumentum iuratur in litem tom. 1. pag. 240. col. 2. in 6.

In actionibus bonæ fidei perinde ac in arbitrariis iurari in litem potest tom. 1. pag. 216. col. 2. & quo casu ibid.

Cur in contrariis actionibus quæ sunt bonæ fidei non iuratur in litem tom. 1. pag. 216. col. 2.

Ob litem quoque culpam iuratur in litem tom. 1. pag. 217. col. 2.

In actionibus bonæ fidei contrariis non iuratur in litem licet agatur de fidei rupta, nisi illud etiam concurrat ut domino rem suam repossidentem denegare eam velit is qui convenitur tom. 1. pag. 219. col. 1.

Cur in actionibus empti & venditi quamvis bonæ fidei sint non iuratur in litem tom. 2. pag. 399. col. 2.

Mater tutrix in litem iurare potest pro pupillis tom. 1. pag. 218. col. 1.

Ex iuris necessitate iurat quisquis iurare deferente sine iudice ipso, siue etiam adversario, cum hic quoque vel iurare cogatur, vel referre, vel succumbere tom. 1. pag. 241. col. 1. necessitate scilicet causativa non præcisa ibid.

Quo casu pro pecunia vel mutuo data, vel deposita liceat iurare in litem tom. 1. pag. 212. & 213. & 214.

An propter interesse iurare in litem licet tom. 1. pag. 212. & 213. & 214.

Prudenter facit is cui iurandum est delatum si tempus ad deliberandum perat, non cum referre velit in iure ne locum prementem relinquat fed qua de re aut ad quam formam sit iuraturus tom. 1. pag. 108. col. 1. & 2.

An in causa tutelari pupillus in litem ad rem suam æstimandam iurare possit tom. 1. pag. 216. col. 1. & 2.

Ador cui iurandum in litem ex iuris & facti necessitate delatum est si nolit iurare non succumbit sed condemnationis vitiliter amittit quoniam ex iure iurando habuisset licet non ex eo liberatus sit morosus debitor deficient non tam iure quam probatione tom. 1. pag. 241. col. 2.

Qui iurandum defert prior de calumnia iurare debet tom. 1. pag. 183. col. 1. & 2. videlicet si hoc exigatur pag. 183.

Heres de facto defuncti iurare non cogitur tom. 1. pag. 216. col. 2. & pag. 217. col. 1.

An & quando per procuratorem iurare possit tom. 1. pag. 139. col. 1. & 2.

In actionibus arbitrariis potest iurari in litem propter dolum aut contumaciam rei in bonæ fidei iudiciis tantum propter dolum tom. 1. pag. 216. col. 2.

An pro pecunia iuretur in litem tom. 1. pag. 212. & 213.

Pro nimis iure sicur & pro alio speciebus iuratur in litem tom. 1. pag. 212. col. 2.

Casus singularis in quo domino licet iurare in litem & dominus rei suæ maneat nec ea sit cariturus tom. 1. pag. 236. col. 1.

An procurator & defensor, & quo casu iurare compellantur tom. 1. pag. 184. & 185.

Quantum vitiliter percipiat morosus & condemnatus debitor a iudice nolit delatum in litem iurandum perferre tom. 1. pag. 247. col. 2.

Non est peritus qui iurat in litem tantum esse licet plures sit tom. 1. pag. 240. col. 2.

Iurare non cogitur qui ubi inuitus

iudicium non cogitur accipere tom. 1. pag. 194. col. 1. & 2.

Quando reus de sua credulitate iurare sit quando non tom. 1. pag. 183. col. 1.

Qui in litem iurare possunt tom. 1. pag. 212. & 213.

Alte iurare quis debet id est de ferenti adversario non habet tom. 1. pag. 100. col. 2.

Cur in actione ex empto non iuretur in litem tom. 1. pag. 216. col. 1. & pag. 227. col. 1.

Cur in actione legis Aquilæ in conditione furiosa non iuretur in litem tom. 1. pag. 229. col. 2. & pag. 237. col. 1. & 2.

Ex culpa levi aut levissima in litem iurare non licet, secus ex culpa lata tom. 1. pag. 224. col. 1. & 2.

An in actionibus in rem iurare in litem liceat tom. 1. pag. 214. & 215. col. 1. & 2.

Ador ad fundandam suam intentionem iurans ex delatione adversarii non habet liberam expensis secus si super aliqua exceptione a iudice proposita tom. 1. pag. 169. col. 2.

Non potest nec debet iurare de iure sed tantum de facto tom. 1. pag. 205. col. 1. & 2. quia ius est semper certum, factum vero incertum ibid.

Iurans se dare non oportere an sit audiendus tom. 1. pag. 205. col. 1. & 2.

Interlocutio de iurando nunquam transit in rem iudicatam quo usque iuratum sit tom. 1. pag. 107. col. 2.

Mater non est admittenda ad iurandum pro filio, pupillo, si non sit tutrix etiam si iurare parata sit tom. 1. pag. 217. col. 1.

Curator pupilli vel adolescentis inuitus pro pupillo iurare in litem non cogitur tom. 1. pag. 218. col. 1. & 2.

Cum una eademque persona alter atque alter iuratur, iurandum est priori iuratur quasi postior non possit carere maxima pensiæ suspitione tom. 1. pag. 164. col. 1.

Casus quo in actione ex empto potest iurari in litem sed contra emptorem tom. 1. pag. 227. col. 1.

Tutor inuitus in litem iurare pro pupillo non cogitur tom. 1. pag. 216. col. 2. & pag. 217. col. 1. & 2. imo nec in causa propria ibid.

Cur in actione ad exhibendum iuretur in litem tom. 2. pag. 400. col. 1.

Cur in actione mandati etiam directi non iuretur in litem licet agatur de fide rupta tom. 1. pag. 199. col. 2.

Cur in actione tutelæ iuratur in litem tom. 1. pag. 214. & 215.

Cur in actione rerum amotarum iuretur in litem tom. 1. pag. 230. col. 2.

Non videtur quid factum quod non durat factum tom. 1. pag. 177. col. 1.

Cur in interdico unde vi iuretur in litem tom. 1. pag. 170. col. 2.

An sit manifestæ turpitudinis & confessionis nolle nec iurare, nec iurandum referre tom. 1. pag. 156. & 197.

Curator adolescentis pro minore in litem iurare potest si vellet tom. 1. pag. 218. & 219.

In infinitum iurare in litem licet tom. 1. pag. 211. col. 1. non autem in infinitum tom. 1. pag. 210. col. 2. & 211. col. 1.

In rei vindicatione etiam iurare ador potest, si reus de iudicio malo de se re possideat tom. 1. pag. 214. col. 2.

In actione hypothecaria non iuratur in litem nec in Serulana vel quasi Serulana sed in offitio solo iudice & e-

INDEX.

firmatur tom. 1. pag. 225. col. 1. & 2. contra Tribonianum

An in actionibus bonæ fidei in quibus olim iurari olim licebat etiam hodie iurare permittatur? tom. 1. pag. 226. col. 1.

In quibus actionibus in rem iuratur in litem? tom. 1. pag. 227. col. 1. & 2. quando iuratur in litem? tom. 1. pag. 207. col. 1. quando non? tom. 1. pag. 209. col. 1. & 2.

An in bonæ fidei iudiciis iuratur in litem? tom. 1. pag. 226. & 227. Omnes condiciones iurandi de aliquare facienda à prætoris improban- tur, secus de aliquare facta tom. 1. pag. 228. col. 2.

Cui in interditi non iuratur in li- tem? tom. 1. pag. 230. col. 1.

Eidem perlonæ contraria iurare non licet tom. 1. pag. 265. col. 1. An per creaturam an per creatio- nem iurare liceat tom. 1. pag. 204. col. 1. & 2.

In actionibus arbitrariis etiam iura- tur in litem tom. 1. pag. 223. col. 1.

An in infinitum iurare in litem li- ceat? tom. 1. pag. 223. & 222.

quomodo in actione furti iuratur in litem? tom. 1. pag. 226. col. 1.

quo casu in actione furtiva iuratur in litem? tom. 1. pag. 229. col. 1.

Minor licet curatorum habens in litem iurare potest tom. 1. pag. 219. & 220.

In actionibus contrariis non iuratur in litem tom. 1. pag. 229. col. 1. & 2.

Iurare depositum.

In actione depositi directæ non iura- tur in litem si deposita fuerit res a- lienæ tom. 1. pag. 399. col. 1. licet a- tur de fide rupta ibid.

In actione contraria depositi non iuratur in litem tom. 1. pag. 399. col. 1. & 2.

Iurare interesse.

Neque olim neque hodie in im- mense iurare licet cum id quod in- terest in certis casibus duplici egredi non debet tom. 1. pag. 227. col. 2.

Iurare condicio.

Iurandi condiciones omnes à præ- tore improbantur tanquam ruper & pro non adiectis habentur tom. 1. pa- 245. col. 2.

Iur falsitas.

Nemo iurisdictionis formam pro arbitrio suo iurare potest tom. 1. pa- 232. col. 2.

Prætorum consensus non potest tribuere iurisdictionem ei qui nullam habet, licet eam quæ alicui competit possit protogare tom. 1. pagin. 194. col. 1.

Ius.

Vbi eadem est ratio iuris & æquita- tis ibi & ius idem constituitur cum dissimilitudinis ratio reddi non po- test tom. 1. pag. 31. col. 1.

Cum de bonæ fidei iudiciis & æqui- tatis agimus aliud sumimus & firmus ius non est quàm quod cum æ- quitate consentiat tom. 1. pag. 715. col. 1.

Iuris auctoritas in potestate & arbi- trio eiusque esse non potest tom. 1. pag. 702. col. 2.

Non est cauillandum aut calum- niandum ius prætorum sicut ius ciuile tom. 1. pag. 273. col. 1.

Minus est ius facere quàm facere le- gem tom. 1. pag. 707. col. 1.

Ius semel amissum quomodo possit restitui? tom. 1. pag. 262. col. 1.

Vniuersum ius nostrum aut in ac- quiriendo aut in conseruando, aut in minuendo patrimonio consistit tom. 1. pag. 723. col. 1.

Nemini permissum esse debet ne quidem pupillo ius occasionem ad iniustum compendium suum trahere quia id sine dolo malo fieri non po- test tom. 1. pagin. 52. col. 1.

In quibus non distinguatur ius na- turale à iure gentium tom. 1. pag. 370. col. 1.

Multa ex æquitate & vtilitate contra iuris rigorem recepta sunt fauore pu- pilli furiosi municipum tom. 1. pag. 559. col. 1.

Ius prætorium totum pendet ab æ- quitate tom. 1. pag. 559. col. 1. in fi- que præuincit in Gallia iure scripto Romanorum & quomodo regi dicantur? tom. 1. pag. 37. col. 1.

Is natura debere dicitur quem iure gentium dare oportet tom. 1. pag. 370. col. 1.

In iis que solis hominibus conue- niunt ius naturale & ius gentium pro- synonymis habentur tom. 1. pag. 378. col. 2.

Ius naturale à iure gentium non ni- stratione narent & distinguitur t. l. p. 433. col. 1.

Ius per se non minus certum est quàm finitum tom. 1. pag. 507. col. 1.

Ciuilis ratio iura naturalia contem- nere non potest tom. 1. pagin. 400. col. 1.

Ius introductum est prætorium, Ius vero constitutum est ciuile tom. 1. pag. 477. col. 2.

que sunt iuris naturalis aut gentium nullo contrario iure aut ciuili aut præ- torio diuini possunt tom. 1. pag. 330. col. 1.

Ius ciuile generaliter sumptum etiam prætorium comprehendit tom. 1. pag. 239. col. 1.

Ius gentium à iure ciuili passim aut nihil distat quoties Romanis eo iure v- tuntur, dum ne propria aliqua ratione ciuili, sed ea que fit tota ex iure gen- tium tom. 1. pag. 433. col. 1.

Nullus iuris naturalis aut gentium riget est cui æquitas villa opponatur. In iure ciuili secus est tom. 1. pag. 5. col. 2. in quo passim iuri æquitas opponi- tur ibid.

Iura vigilantibus non dormientibus subueniunt tom. 1. pag. 429. col. 1.

Stulti dicuntur omnes qui in iure errant tom. 2. pag. 56. col. 1.

Omnia ex iuris ordine facienda sunt quantum fieri potest tom. 1. pag. 25. col. 1.

In petitione hereditatis iuratur in litem siue reus possideat, siue dolo de- fecti possideat tom. 1. pag. 226. col. 1.

Ius commune semper est fauorabi- lius speciali tom. 1. pag. 314. col. 1.

Ex facto ius oritur tom. 1. pag. 422. col. 1.

Iuris auctoritas in potestate contra- bentium esse non debet que nec in ar- bitrio est magistratum tom. 1. pag. 376. col. 1.

Nemo iure suo uti cogitur tom. 1. pag. 376. col. 1.

Iura, actiones, nomina debitorum neque sunt res mobiles neque thino- biles, sed tertiam speciem constitunt tom. 2. pag. 162. col. 1. & 2.

Necessitas iuris non est posita in æ- bitione iudicantis tom. 1. pag. 222. col. 1.

Ius ciuile præuolat & iuri naturali & ciuili tom. 1. pag. 424. col. 1. & 2.

Iuris executio non habet iniuriam tom. 1. pag. 368. col. 1.

Vbi eadem æquitas & iuris ratio est ibi idem ius tom. 1. pag. 536. col. 1.

Iura sunt incerta tom. 1. pag. 506. col. 1. & pag. 507. col. 1.

Iura iura.

Cum iura semel amissa sunt nullus ad ea regressus datur, nec si dolo aduer- sari amissa sint, ita ut ad actionem vel replicationem doli confugiendum nec- cessario sit tom. 1. pag. 262. col. 1.

Ius iurandum.

Ve iurari possit in litem non illud tantum exigimus ut i contra quem iu- ratur sit in dolo vel saltem lata culpa, sed etiam ut ius iurare velit sit dominus qui rem suam repetat, & qui per contumaciam nolens resistere iniuri- bus cogatur rem suam vendere tom. 1. pag. 696. col. 1.

Iurifurandi contempta religio tam graue crimen est ut Deum solum vltio- rem habere possit & debeat tom. 1. pag. 241. col. 1.

quem effectum habeat ius iurandum à iudice exactum in conflictu probatio- num? tom. 1. pag. 176. col. 1. & 177.

Ius iurandum in litem ex iuris ne- cessitate defertur quidem, sed ex iuris necessitate non præstatur tom. 1. pag. 241. col. 1. & 2.

Ius iurandum in litem necessari- præstatur quando ex iuris & facti ne- cessitate defertur tom. 1. pag. 241. col. 1.

Ex iure iurando à filio faciente vel à seruo delicto & præstato an detur actio de peculio contra patrem vel domi- num ei qui iurauit? tom. 1. pag. 150. col. 1. & 2.

Ius iurandum in litem à tutore vel curatore valente præstandum quomo- do fit concipiendum? tom. 1. pag. 219. col. 1.

Iurans se non esse condemnatum etiam si ex stipulatu iudicium solui obtem iudicatum conueniat iurari habet exceptionem iurifurandi tom. 1. pag. 262. & 163.

Ius iurandum in actione ex iudicato præstari non prodest si postea agatur stipulatio iudicatum solui etiam ob- tem iudicatum tom. 1. pag. 163. col. 1.

quoties in posteriore actionem alia queritio deducitur, exceptio iurifurandi in priore actione præstiti non potest competere tom. 1. pag. 163. col. 1.

Ius iurandum à muliere conueni- iudicio rerum amotarum præstitum non potest contra rei vindicationem si ea actione mulier potest conueniari tom. 1. pag. 156. col. 1.

Reus per ius iurandum præstatum abusus non tantum ab obseruatio- ne iudicis sed etiam à tota causa ab- soluitur tom. 1. pag. 192. col. 1. & 2.

Iuranti exceptio non est necessaria ad elidendam actionem in rem, cuius actio ipso iure sublata est tom. 1. pag. 192. col. 1.

Iurando super principali obli- gatione præstato pigius l. beatut. to. 1. pag. 198. in fi. & 199. col. 1.

Ius iurandum tollit obligationem naturalem, secus res iudicata tom. 1. pag. 199. col. 1.

Ius iurandum præscriptis necesse est cog- git ad factum promissum t. l. p. 209. col. 1.

Iuramentum

I N D E X.

Iururando præfiro super aliquo debito ab omni contraverſa defenditur
rom. 1. pag. 100. col. 1. & 2.

An æſenti & i notarij grata iurifia indiſſe poſſit? to. 1. pag. 200. col. 1. & 2. 201. col. 1. & 2. quantum deſerit n. in poſſe æſenti & ignorant. rom. 1. pag. 200. col. 1. in fin.

Iuſurandum etiam inuito aduerſario qui iurare debet æſenti nullo etiam nuncio interueniente remitti poteſt
rom. 1. pag. 201. col. 1.

Iuſurandum à ſideuſore præſtitum an & quomodo proſite reor? to. 1. pag. 157. col. 1. & 2.

Simulatio inter iuſurandum & ſententiam to. 1. pag. 157. col. 2. & diſſimulatio ibid.

Iuſurandum in continenti ſuſcipiendum eſt ſed incontinenti ſuſceptum præſtari etiam ex intervallo poteſt
tom. 1. pag. 183. col. 1.

Iuſurandum præſtitum facere perijram poteſt ſecus reſpiciunt to. 1. pag. 133. col. 2.

Iuſurandum pro veritate habetur non minus quam ſententia quonies de facto iuratur aut etiam de iure quod facti cauſam permixtam habeat rom. 1. pag. 174. col. 1.

In actionibus ex delicto iuſurandum delatum referri non debet rom. 1. pag. 189. col. 2. & 190. col. 1.

Contra iuſurandum in fraudem creditorum præſtitum quomodo ſuccurratur creditoribus & qua actione? to. 1. pag. 118. & 119.

An & quomodo creditoribus aduerſus iuſurandum in fraude præſtitum de iure replicari & exceptio? to. 1. pag. 119. col. 1.

Iuſurandum non eſt indus tolendi obligationis nec actionis quæ ex ea naſcitur, ſed tantum obligationis naturalis
tom. 1. pag. 1. 9. col. 1.

Index modum iurandum in litem ſtatueri non poteſt c. deſa Tribunalium de loco rom. 1. pag. 1. 222. & 223. & 224.

An ſit in arbitrio iudicis deſcribere iuſurandum in litem necne, vbi conſideratur negotio contra Tribunalium
tom. 1. pag. 121. col. 2. & 129.

An poſſit iudex qui deſcribit iuſurandum in litem non id ſequi ſed vel præſens abſolvere vel minus conſiderare quom iuratum ſit vbi conſideratur negotio contra Tribunalium
tom. 1. pag. 223. col. 1. & 2. & 224. col. 1.

Iuſurandum verba ſolennia rom. 1. pag. 103. col. 1.

Iuſurandum delata condicio implenda eſt in forma ſpecifica rom. 1. pag. 121. col. 1.

De iuramento per proprium caput vel per caput filiorum præſtato rom. 1. pag. 104. & 105.

An iuſurandum ſit vera probatio ſimpliciter & abſolute quantum ad omnes in ſe quoque ad unum dumtaxat quidem etiam rom. 1. pag. 126. col. 1. & 127. col. 2. & 2. pag. 129. col. 1. & 2. cum iuſurandum inter alios præſtitum aliis nocere debeat ibid. & tom. 1. pag. 127. col. 2. & 2. pag. 129. col. 1. & 2.

Vinculum iuſurandi non tranſiit deſuncto in heredes, tranſiit autem exceptio ex iuramento quæſita rom. 1. pag. 110. col. 1. 2. in eo etiam in ſuccedentibus ibid.

An exceptio quæſita ex iuramento tranſiit ad heredem iuratum? to. 1. pag. 110. col. 1. & 2. an etiam in ſ. quæſita ſuccedentibus ibid. & pag. 111. An ex iuramento deſuncti ſua præſentia

miſſio ſive aſſertorio heres obligetur? rom. 1. pag. 110. col. 2.

Ex iuramento delato & iuxta formam delatam præſtato prætor dat non tantum exceptionem iurandi ſed etiam actionem rom. 1. pag. 185. col. 1.

Ex iuramento ad formam delatam præſtato prætor non tantum dat actionem in factum quæ datur ad exemplum iudicari ſed etiam actionem ex eo contracta de quo iuratum fuit rom. 1. pag. 185. col. 1.

Iuſurandum habet vim reſtituendi rom. 1. pag. 124. col. 1. & 2. ac ſententia pag. 135. col. 1.

Iuſurandum pro certiffima veritatis probatione habetur contra quam nec admitti probatio vlla poteſt tom. 1. pag. 124. col. 1. & pag. 135. col. 1.

An iuſurandum maiorem habeat auctoritatem quam ſententia, & de variis iurandi effectibus rom. 1. pag. 69. col. 1. & 2.

Cur maior ſit effectus iuſurandi quam pacti & tranſactionis rom. 1. pag. 172. col. 2. & 173.

Gravus eſt perijrij peculium in iurando in litem quam in iurando deſinitionis quia illud eſt aſſertorium hoc veritatis to. 1. pag. 117. col. 1.

An de iuramento neceſſarium? & quodnam illud eſſe poſſit? tom. 1. pag. 97. col. 2. & 98.

De iuramentis quæ non ad controuerſum deſinitionem ſpectant ſed ad preparatoria iudiciorum rom. 1. pag. 98. col. 1. & 2.

An iuſurandum ſpeciem tranſactionis continet? tom. 1. pag. 98. col. 1. & 2.

Iurando rei non tollitur actio ipſo iure ſed per exceptionem rom. 1. pag. 168. col. 2. ſecus iurando actoris ibid.

Iuſurandum ab actore præſtitum habet vim nouationis rom. 1. pag. 168. col. 2.

Qui iuſurandum deſeruit non poteſt delationem poſtea reuocare ne quidem ex cauſa rei ſemel præſtitum eſt rom. 1. pag. 168. col. 2.

An & quo cauſa iuſurandum ab uno ex correi debendi præſtitum alteri poſſit? tom. 1. pag. 159. col. 1. & 2. & 160.

An & quomodo exceptio iurandi ſuper vno facto præſtiti competat contra omnes actiones ex eodem facto dependentes? tom. 1. pag. 160. col. 1. & 2. & 161. col. 1. & 2. circa fin.

De iuramento inter Chriſtianum & hereticum aut Turcam rom. 1. pag. 106. col. 1. & 2.

Iurando tunc recte præſtato non amplius quaeritur an res debeatur rom. 1. pag. 106. col. 1. & 2.

Iuſurandum habet verum probationis ſicut & tranſactionis rom. 1. pag. 106. col. 2.

Omne iuſurandum eſt illicitum ſi ſit irreligious tom. 1. pag. 106. & 107. & conſequenter nullum ibid.

An ex iuramento præſtato de conditione ſub quapactum de non perſedo factum dicebatur de iure exceptio ex iuramento? in ex pacto, & an maior rem habeat poteſtatem exceptio hæc quam exceptio ex pacto? tom. 1. pag. 197. in fin. & 198. col. 1. & 2.

Iuſurandum ſuper vna re delatum & præſtitum ad aliam rem extendi non debet rom. 1. pag. 198. col. 1. in fin.

An iuſurandum nouationis & delationis vim habeat rom. 1. pag. 155. col. 1. & 2.

An iuſurandum vim habeat iudicij? rom. 1. pag. 155. col. 2.

Iuſurandum lico ſolutionis cedit rom. 1. pag. 156. col. 1. & 2.

Non alius quam dominus vulgo admiſtratur ad iuſurandum in litem rom. 1. pag. 4. & 8. col. 1.

Cur inuito iuſurandum deſerri poſſit? tom. 1. pag. 184. col. 1.

Iuſurandum pupillo deſerri non poteſt, præſtitum tamen deſerente aduerſario, cuſtodiri debet rom. 1. pag. 184. col. 1. & 2.

Iuſurandum deſerri non poteſt quod referri non poteſt tom. 1. pag. 184. col. 1.

Iuſurandum non aliter valere nec ratum eſſe poſſit quam ſi ſus & naturam recipiat tom. 1. pag. 170. col. 1. niſi res pro qua iuratur vel futura ſit vel poſt moram debitoris perſent pag. 170. col. 1.

Iuſurandum deſerens ſi prioratur de calumnia & reſcitur, iuſurandum delatum remittere videtur rom. 1. pag. 195. & 196.

Iuſurandum tacite & expreſſe remitti poteſt tom. 1. pag. 196. col. 1.

Iuſurandum ante litem conſtitutam & extra iudicium deſerens etiam hodie de calumnia iurare debet, ſecus iuſurandum deſerens ob litem & in lite ipſa præſtitum propter ſuſtinaui conſtitutionem tom. 1. pag. 196. col. 1.

Iuſurandi in actione rei bonorum raptorum præſtiti ſe non rapiſſe exceptio non poteſt opponi contra actionem furti aut conditionem furtiuam tom. 1. pag. 161. col. 1. & 2.

Iuſurandi in ſpecie præſtiti exceptio non poteſt opponi aduerſus genus tom. 1. pag. 161. col. 1. & 2.

An ſi iuratum ſit in ea actione per quam minus conſequi actor poterit nocet exceptio iurandi ne per aliam actionem amplioſorem conſequi adhuc poſſit quod condemnationis quam ex priore poterat ſperare deſiſſet? tom. 1. pag. 161. col. 1.

Nullo modo permitti poteſt ei qui iuravit vt ab eo iurandum reſtitui inuito aduerſario cui aliquid iuravit ex eo quaſitum fuerit tom. 1. pag. 168. col. 1. & 2.

Præſtato ab actore iurandum poſt inſtitutam legis Aquiliæ actionem, non poteſt actor poſtea legis Aquiliæ actionem repetere vt duplicem ad aduerſario conſequatur tom. 1. pag. 166. col. 1. 167. & 168. col. 1.

Iuſurandum in litem multo grauius & maioris momenti eſt quam iuſurandum deſiſſum tom. 2. pag. 394. col. 1.

Iuſurandum in litem non deſeritur à iudice niſi per ſententiam ipſam qua condemnatur reus in tantam quantitatem quantum actor in litem iurauerit tom. 1. pag. 223. col. 2.

Nou ſ probationibus à reo repertis poſt præſtitum ab actore iuſurandum in litem ex quibus clariffime appareat reum nullummodo condemnari debere quantum actor ſi litem iuraſſet, non poteſt iudex reum abſolvere ſed debet neceſſario iurari in medio appellationis vel ſupplicationis ciuiliſ tom. 1. pag. 223. col. 2.

Iuſurandum conſtituit debitoſum in mora & perpetuat obligationem rom. 1. pag. 170. col. 1. in princip. & habet vim interpretationis ibid.

Iuſurandum non habet vim inter-

Pellariensis, nisi antea debitum verè
præcesserit tom. 1. pag. 171. col. 1
quicquid de taxando ad certam
summam iururando in hunc, siue
quod præstandum, siue quod præst
sit, in legibus reperitur tom. 1. Tri-
buniano tribuendum tom. 4. pag. 227.
col. 2.

Iururandum in litem, quod alio
modo præstatur, quam delatum sit
tom. 1. pag. 139. col. 2.

An iururandi delatio iuramentum af-
ficiat in omni casu? tom. 1. pag. 138. col. 1
quomodo per iururandum in litem
litem finis imponatur? tom. 1. pag.
218. col. 2.

Iururandum in litem non datur ad
nudam iurantis affectionem, sed ius-
tam tom. 1. pag. 219. col. 1.

Modestius semper facit qui iurur-
andum erubescit tom. 1. pag. 241. col. 1.

Differentia inter iururandum quod
ad iudicem deferretur, & illud quod vi-
ro in ipso contractu præstitum est tom.
1. pag. 136. col. 2.

quæ actio nascitur ex iururando
in quo est expressa causa debiti & quæ
ex eo in quo nonnulla est expressa
tom. 1. pag. 136. col. 2.

Plus operatur iururandum quam
pactum nudum tom. 1. pag.
137. col. 1.

Iururandum habet vim contractus
& stipulationis tom. 1. pag. 137. col. 1.

Iururandum pro re perempta præ-
stitum non valet, minus minus si ea res
existeret crederetur tom. 1. pag. 169.
col. 2.

Actio ex iururando non induit, nec
repræsentat naturam præcedentis il-
lius actionis quam permutat tom. 1.
pag. 171. col. 2.

Iururandum actionem civilem non
solvit ipso iure tom. 1. pag. 137. col. 2.

quomodo præstari solet iururand-
um in litem tom. 1. pag. 135. col. 2.

An & quomodo iururandum pro-
curatoris vel defensoris pro fit domino
ad agendum vel excipiendum? tom.
1. pag. 119. in fine & 120. col. 1. & 2.

Iururandum pro veniente habetur
tanquam probatio probata tom. 1.
pag. 176. col. 1.

Iururandum ita novationis vim ha-
bet, ut non tantum veterem actionem
perimat, sed etiam eius qualitates om-
nes primordiales induat, licet non ac-
cidentaliter tom. 1. pag. 176. col. 2.

Iururandum de debito usurato
præstium quid operetur? tom. 1.
pag. 175. & 176.

Iururandum sine delatum, et qui
neque solvere velit neque refert, si
ab eo recusetur qui nec iurare sit para-
tus, hoc ipso habetur pro probatione
acti si de pretorio ipso præstitum esset,
ita vt per condemnationem secusio
sit, nisi in qui recusat appellaverit & de-
latione tom. 1. pag. 188. col. 1.

Reus à quo iururandum petitur aut
iurare cogitur aut solvere tom. 1.
pag. 188. col. 1. & 189. col. 1. & 2. aut
refertur pag. 189. col. 1. & 2. & 190. col. 1. & 2.

Iururandus, si servus sit pecu-
liari iururandum debet vel refert
possum tom. 1. pag. 149. col. 1. & 2.

Ad quid & quantum tenetur in co-
tra quem iururatum est in litem? tom.
1. pag. 210. col. 1. & 2.

Iururandum ex voluntate partium
siue extra iudicium, siue in iudicio
præstitum præstat novum iurimen-
torum retractari non potest, secus
iururandum quod in dubio causis, &

in mezzo confilii probationum exi-
gitur à iudice tom. 1. pag. 176 & 177.

Iururandum remittente nullus dicit
reprehensus tom. 1. pag. 201. col. 1.

An iururandum aliter per episto-
lam tenetur possit? tom. 1. pag. 201.
col. 1.

Iururandum premisurum etiam
remitti potest tom. 1. pag. 201. col. 1.

Iuranti si aliquid facturum potest
iururandum remitti cura peritum
tom. 1. pag. 201. col. 2.

quisque iururando suo decedit co-
trahentiam, iudicem se consuevit in
causa propria tom. 1. pag. 96. col. 1.

Iururando à reo deferente ad iud-
icem potest ab actore rei deferente
contrario præstito, itur posteriori
iururando tom. 1. pag. 124. col.
1. & 2. & 105. col. 1. & 2.

quid operetur iururandum à reo
præstitum quia actore deferente iuranti
actorem non iurasse sibi dari oportere
tom. 1. pag. 105. col. 1. & 2.

ex iururando datur & exceptio &
actio in factum, aut in re actio ex eo
contractu super quo iuratum est tom.
1. pag. 138. col. 2.

Iururandum super posteriore obli-
gatione & actione constituta pecunia
delatum & præstitum, exceptionem
non potest parere in prior obligatione
forte & pecunie creditrix & ad iud-
icem condictionem certi ex mutuo tom.
1. pag. 194. in fine & 195.

An & quando ex iururando quæ-
ratur actio etiam ei qui non iuravit con-
tra eum ipsum qui iuravit tom. 1.
pag. 131. col. 1. & 136. col. 1. & 2. & 137. col. 1.

An procurator iururandum deferre
possit? tom. 1. pag. 44. col. 1. & 2.
& 145. col. 1. & 2.

Iururandum in litem quo tempore
& ante litem contestatam dicitur
posse? tom. 1. pag. 234. col. 2.

Iurans movet rem esse suam, cura est
exceptione iururandi, si eo nomine
actione rerum amotarum convenia-
tur tom. 1. pag. 162. col. 1. & 2.

Iurur. à falso creditore præst. & de-
ferentibus in fraudem veterum credito-
rum debitoribus, veris creditoribus non
noceat tom. 1. pag. 119. col. 1.

quæcunque actione reus convenia-
tur, si delata condictione iuratur, præ-
stare ei debet iururandum tom.
1. pag. 90. & 101.

in modo non adversus alium proficiat
iururandum quam adversus eum ip-
sum qui delatit ibid.

Iururandum de calumnia non nisi
auctor patris deferatur, nec tamen
auctor auctor est patris vt deferatur,
quoniam si ab eo curatur iururandum defer-
tur ex iure tom. 1. pag. 186. col. 1.

Iururandum in litem non ad deci-
dendum litem spectat, sed ad elimina-
ndum rem de qua iam pronuntiatum
sit per actorem tom. 1. pag. 204. col. 2.

Iururandum in litem dicitur iurur-
andum affectuans tom. 1. pag.
129. col. 2.

Index notam habet ad iudicem affec-
tionem propter quam suspicari probabi-
liter possit actorem facile poteraturum
an ei nihilominus iururandum in li-
tem deferre debeat? tom. 1. pag. 21. col. 2.

Iururandum in litem non præstat
he de ex iura iuris necesse sit ut si eum
præstari deberet, & alium præstaretur,
quia hoc idem ab eadem rei præstium
datur, quod fecerit iure non potest
tom. 1. pag. 21. col. 1. & 2.

Iururandum in litem cur modo du-

rum? tom. 1. pag. 212. col. 2.

An petitor an possessor iurare pos-
sit se non esse deferentem iururand-
um & differentia inter utrumque in
modo mandandi tom. 1. pag. 121.
col. 1. & 2.

& differentia inter actum
necesse: ex vero iururando proficiat
ibid.

Possessor nulla directæ queritur a-
ctio ex iururando tom. 1. pag. 122. col. 2.

An iururandum inter alios præsti-
tum alius proficere possit tom.
1. pag. 122. col. 1. & 2. in fine & pag. 129. col. 1.

Per iururandum potest honorum
possessio duobus patris competentis
pro parte competere, & pro parte non
competere tom. 1. pag. 128. col. 1. & 2.

Iururandum eatenus duxit act-
tionem aut exceptionem per quare-
nus iuratum est tom. 1. pag. 133. col. 2. &
134. col. 1. & 2.

quæ actio ex iururando proficiat
tom. 1. pag. 134. col. 1.

quo casu iururandum parat actio-
nem in factum tom. 1. pag. 134. col. 2.

De comparatione iururandi &
fementis tom. 1. pag. 134. col. 2.

Si iuratum sit rem fuisse venditam
ea omnia veniunt ex tali iururando
quæ veniunt ex ipsa venditione tom.
1. pag. 134. col. 1. & 2.

Ex contractu probato per solum iur-
urandum quæ actio nascitur tom.
1. pag. 134. col. 1.

Iururandum non habet vim ad iur-
duendum venditionem, sed tantum
ad inducendum probationem tom. 1.
pag. 135. col. 1.

De iururando apud Christianos
ficato tom. 1. pag. 181. col. 1. & 2.

Cur iururandum voluntarium aut
iudiciale ad nuntios locum habeat,
secus iururandum in litem tom. 1.
pag. 181. col. 1. & 2.

Cur deferatur iururandum volun-
tarium & iudiciale? tom. 1. pag.
181. col. 1. & 2.

Iururandum in rebus omnibus lo-
cum habet tom. 1. pag. 181. col. 1.

An in periculis operis iururandi in
locum habeat tom. 1. pag. 185. col. 2.

In conventionali iururando non
potest de re iudicata tractari tom. 1.
pag. 185. col. 1. secus in iudiciali ibid.

Differentia inter eum qui deferat iur-
urandum & eum qui refert tom. 1.
pag. 181. col. 1.

Cur deferat facultas referendi iurur-
andum? tom. 1. pag. 181. col. 2.

An in iururando iudiciali possit
consequi in cui delatum est iururandum
tom. 1. pag. 181. col. 1. & 2.

Iururam pactum si cui iururandum
deferatur ea de re quam pro certa & co-
gnita non habet, si cogatur aut iurare
aut refertur tom. 1. pag. 182. col. 1. & 2.

Iururandum in litem aut in re
iururatum, aut præstitum, index per
retractationem referre non potest tom. 1.
pag. 221. 222. 223. & 224. contra Tribu-
niano in eo loco.

Iururandum in litem à iudice delat-
um, si de expensis non iururatum
est, quomodo iururatum sit condemnare
tom. 1. pag. 225. col. 2.

Retractatio delationis iururandi
etiam in litem facillime est quam præ-
statio tom. 1. pag. 224. col. 1.

A iururandis in litem delatis
appellari potest re integra, non iurem
à præstatione tom. 1. pag. 225. col. 1.

Cur iururandum in litem, ut ab alio,
quoniam à domino præstari non possit
tom. 1. pag. 224. col. 1.

INDEX.

An in iuramentum in litem de ass-
sione tantum iuretur tom.1. pag. 314,
col.1. & 2

Iuramentum conventionem delatum
referri non potest secus iuramentum
iudiciale tom.1. pag. 199, col. 1

Iuramentum de calumnia potest
descente exigere reus, sed non si ipe-
tente tom.1. pag. 180, col. 1

Non in omnibus & per omnia eadē
debet esse conditio delati iurandi
que relati, eadēque verborum con-
ceptio, sed pro diversitate rei & per-
sonarum mutari potest tom.1. pag.
190, col.1. & 2. & 191, col.1. & 2

Iuramentum gratiam facere pupillis
non potest etiam cum tutoris autori-
tate deferre vero potest tom.1. pag.
280, col.1. & 2

Non valet iuramentum nisi eo mo-
do praestitum sit quo delatum, quia pa-
ctum & transactionis vim obtinet to-
m.1. pag. 180, col.1

Iuramentum simpliciter aut nomi-
natum per Deum delatum valere non
potest si iuratum sit per salutem to-
m.1. pag. 180, col.1

Iuramentum non ritē & secundum
formam delatum praestito ex integro
solum iter iurandum est tom.1. pag.
180, & 181, col.1. & 2

Non obstante iudicis pronunciatio-
ne super iuramento ex delatione pat-
ris intra diem praestandum liberum est
ei qui de iure impune pœnitere tom.
1. pag. 107, in fi. & 108

Sibi debet imputare qui iuramen-
tum desulit cum non cogetur tom.
1. pag. 108,

Iuramentum delatum potest reuo-
cari quousque sit susceptus secus post-
quam fuit susceptum to.1. pag. 107, col.1,
& 2. & 108, col.1. & 2

Delato iurando si neque sit iu-
ratum neque relatum iustus tum per-
inde haberi debet ac si non fuisset del-
atum tom.1. pag. 107, & 108, per totum.

Iuramentum suppletivum nullum
datur tom.1. pag. 178, col.1

Iuramentum quod vocat supple-
tivum melius purgativum diceretur to-
m.1. pag. 178, col.1

Differentia inter iuramentum pur-
gativum quod vulgo suppletivum vo-
cant ab eo quod vocat purgativum
tom.1. pag. 178, col.1

Vbi argumenta & testimonia suffi-
ciunt ibi iuramentum opus est tom.1.
pag. 179, col.1

Iuramentum quod vocat interpre-
tes suppletivum & necessarium non
habet locū in causis criminalibus, nec
in magnis quae criminalibus aequipa-
rantur, nec in Curia Parisiensi tom.1.
pag. 179, col.1

Iuramentum delatum praestari per se
debet non per procuratorem tom.1.
pag. 108, col.1

Quoties is qui iuramentum deser-
tente fecit aduersarium perieratum,
mortaliter peccat c.1. pag. 108, col.1

Iuramentum anequum si susceptū
potest reuocari, postea quā susceptum
est potest remitti c.1. pag. 108, col.1, & 2

Iuramentum sine dato, sine remisso,
sive dato & praestito, reus qui iuravit
acquirat sibi exceptionē adeoque per-
petuum tom.1. pag. 109, c.1

Fideiussores de se tantum iurante nō
de re ipsa aut de contractu etiam si de-
biti sit fideiussores, nihil tamen hoc iu-
randum potest debitori proficere to-
m.1. pag. 158, col.1

Iurante fideiussores se nihil creditori

praestare debere an hoc iuramentum &
quo casu prodest debitori tom.1. pag.
158, c.1. & 2

An iuramentum a reo criminaliter
conuenio ad vindictam & poenam pu-
blicam praestitum proficiat tom.1. pag.
101, col.1

Ex iuramento extra iudiciū ab ac-
cusatore reo deferente praestito non
potest reus condemnari tom.1. pag.
101, col.1

De effectu iurandi ab accusatore
reo, vel ē contra in iudicio super crimi-
ne praestito tom.1. pag. 101, col.1

Quibus casibus iuramentum delatio
a procuratore alieno nomine facta va-
leat tom.1. pag. 145, col.1. & 146, & 147, & 148

Ex iuramento tantum ritē delato
prior exceptionem pollicetur tom.1.
pag. 146, col.1

Quo casu verum sit iuramentum ha-
bere vim pacti conuenti & rei iudicac
tom.1. pag. 146, col.1

An profit auctori cautio de rato a pro-
curatore praestita in delatione iuramen-
tandi tom.1. pag. 146, col.1

Iuramentum habet vim litis conte-
statae tom.1. pag. 130, col.1. Item
pacti conuenti & transactionis pag.
131, col.1, & pag. 145, col.1, & 2

Iuramentum in litem non nisi a iu-
dice deferri potest tom.1. pag. 120,
col.1. & 2

Iuramentum in litem mutui conuen-
tionis partium aestimandarum deferri
potest a iudice tom.1. pagin. 220,
col.1

Iuramentum in litem non delatum
a iudice, non potest praestari tom.1. pag.
220, & 121, col.1. & 2

Quodnam iuramentum delatum re-
ferri non possit tom.1. pag. 141,
col.1

Differentia inter iuramentum con-
ventionalē, & iudiciale tom.1. pag.
141, col.1, & 2

Etiam sine tutoris auctoritate susci-
pere iuramentum pupillus potest tom.
1. pag. 142, col.1

Autor qui in ea actione quae per in-
iunctionem crescit probare maluit in-
tentionem suam per iuramentū quā
per testes simplici non dupli periti conuen-
tione sibi acquirit tom.1. pag. 166,
167, 168, & 169, col.1

Autor qui in ea actione quae per in-
iunctionem crescit probauit intentionem
suam semiplene per testes, & deinde
per iuramentum ut vocant supple-
tium, simplici nō dupli persecutione
habet tom.1. pag. 169, col.1, & 2

Iuramentū & actionem indicit cum
ab auctore praestitum est, & exceptio-
nem cum a reo tom.1. pag. 164,
col.1

Iuramentum sumit naturam actus in
quo interponitur tom.1. pag. 130,
col.1

Ex longa possessione etiam olim ac-
tio utilis acquiri potuit in rem iure-
rando interueniente, & contra solum
deferentem tom.1. pag. 129, col.1,
& 2. & pag. 130, col.1. & 2

An sententia post iuramentum red-
dita pro eo qui iuravit perinde famo-
so & infame faciat eum qui ex fa-
moso iudicio condemnatus est, ac si
per veras non falsas probationes con-
demnatus esset tom.1. pag. 112,
col.1. & 2

An iuramentum recusari possit to-
m.1. pag. 196, col.1, in fi.

Causae iustae recusandi iurandi
tom.1. pag. 196, col.1

Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

An iuramentum delatum ei qui ac-
tionem de cuidione sibi paraturus
vult se defendere recusari possit & an
ex eo praestito actionem cuidionis a-
mittit tom.1. pag. 196, in fin. & 197

An possit recusari iuramentum de-
latum ei qui iurare quidem potest, sed
refere non potest tom.1. pag.
197, col.1. & 2

Iuramentum ex delicto delatum pre-
stari cum possit, non autem referri an
possit recusari tom.1. pag. 197,
col.1

Iuramentum praestatur cum refertur,
quandoquidem non recusatur tom.1.
pag. 191, col.1

Cur praeior in referendis edictis de
iurando verbis nullam fecerit refer-
endi mentionem tom.1. pag. 191,
col.1

An iuramentum a nobilissima per-
sona plebeia delatum super Dui An-
tonij reliquis, postea eo modo relatu-
m praestari debeat ad formam dela-
tam an vero possit moderari tom.1.
pag. 191, col.1

Quae sit practica rerum omnium que
de iurando tractantur tom.1.
pag. 191, & 192, col.1

An infinuanda calumnia patronis ac
parentibus sibi ac liberi remittere
teneantur tom.1. pag. 186, c.1, & 2,
& 187, col.1, contra parentes ac patro-
ni liberis ac parentibus pag. 187, col.
1, & 2

An & quomodo conceptio formulae
iurandi in arbitrio iudicis posita
esse videatur tom.1. pag. 187, & 188

Cur iurandi vius fuerit intro-
ductus tom.1. pag. 96, col.1

Iuramentum vocatur compendium
litium. Item emphaticum xris alieni
tom.1. pag. 96, col.1, & 2

De iurandi religione & autori-
tate tom.1. pag. 96, col.1

An permitti debeatur ut ex ipso
iuramento pactione iurandum de-
ferretur tom.1. pagin. 96, col.1,
& 97

Hereditate vel legato sub condicio-
ne iurandi relicto solum praeior iurandi
gratiam facere tom.1. pag.
97, col.1

Iuramentum tollit obligationem na-
turalem to.1. pag. 408 col.1, & 2

Maiores est vis iurandi quā rei iu-
dicacae tom.1. pagin. 408, col.1, &
seq.

Iuramentum naturalem habet acqui-
tatem cum ex conuentione proficiat
tom.1. pag. 409, col.1

Iuramentum habet vim transaccio-
nis ac solutionis sicut res iudicata to-
m.1. pag. 409, col.1, & 2

Iuramentum de actione aut re ali-
qua praestitum ad alias aut actiones
extendi non potest, siue nec ad alias
personas tom.1. pag. 408, col.1

Per iuramentum super furto praestitum
quae actiones tollantur & quae nō
to.1. pag. 408, col.1

Quoniam actio nascitur ex iure-
rando peritior tom.1. pag. 408, col.1,
& 2. & pag. 409, col.1

Per iuramentum super hereditate de-
latum iuranti quæritur quicquid per
sententiam obsequeretur, quemadmodum
& si super usufructu esset delatum
tom.1. pag. 408, col.1, & talis actio quæ-
ritur quæ ex iudicio ibid.

Eadem est vis & potestas iurandi
relati atque delati per dilationem
praestari ut & passi vim habet & pro-
bativus tom.1. pag. 408, col.1

Temporales actiones per iusiurandum possunt persequari tom. 1. pag. 113. col. 1. & 2.

Iusiurandum habet vim contestationis tom. 1. pag. 113. col. 1. & 2.

Iudex inesse facit iusiurandum in litem deinde petenti actori eo casu quo xquam sit ab actore ipso non à iudice litem xstimari, & ab iudicis sententia vel interlocutione appellari recte potest tom. 1. pag. 122. col. 2.

Iusiurandum in litem non potest à iudice deferri actori qui non rem suam petit, sed sibi debitam duntaxat actione stricti iuris aut cetera eum qui non in dolo, sed tantum in culpa leui esse probatur tom. 1. pag. 122. col. 2.

Iusiurandum habet vim pacti conuenti, id est transactionis. Item stipulationis, nouationis & delegationis, insequenter acceptationis solennis, ac verè solutionis tom. 1. pag. 124. col. 1.

Prodigus ne quidem tutore auctore iusiurandum deferre non potest, sicut curator solus tom. 1. pag. 125. & 124. quod & in iurioso eiusque curatore locum habet tom. 1. pag. 124. col. 2.

Iusiurandum in litem nihil nisi litis xstimatio est, ac quasi venditio rei in litem deducta t. r. p. 126. c. 1.

An & quomodo ex iureiurando detur actio & exceptio? tom. 1. pag. 111. col. 1. & 2.

Iusiurandum præstitum quomodo etiam prodest fideiussori? tom. 1. pag. 111. col. 1. & 2.

An, & quibus liberis & libertis liceat iusiurandum parentibus & patronis deferre tom. 1. pag. 138. c. 2. & pag. 139. col. 1. & 2. & 140. col. 2.

Quid & quomodo operetur iusiurandum à reo præstitum si iuret se dare non oportere, ac se non esse condemnatum tom. 1. pag. 163. col. 2.

Ex iureiurando à seruo vel filiofamilias præstito, an exceptio dominici, aut patri concedatur tom. 1. pag. 151. col. 1. & 2.

Homo mortuus in iusiurandum deduci non potest tom. 1. pag. 170. col. 1.

In omnibus actionibus bonæ fidei per quas actor rem suam petit, licet nõ quasi suam fed quasi sibi debita iuratur in litem eadem scilicet æquitate ratione actor rem suam vendere iustus iusto precio compellatur t. r. p. 156. col. 1. & 2.

Iurciurando ritè delato reus habet electionem aut soluendi aut iurandi tom. 1. pag. 189. col. 3.

De condemnatione quæ per actorem iusiurandum in litem creuit tom. 1. pag. 107. col. 2.

Iusiurandum in litem in actionibus strictis præstitum an sit verè & propriè iusiurandum? tom. 1. pagin. 329. & 230.

Iusiurandum species probationis est tom. 1. pag. 93. col. 2.

Iusiurandum neque patronum, neque ingenuum facere queniunq potest tom. 1. pag. 174. col. 1.

An iusiurandum in actione populari ex causa præstitum quæ adhuc duret noceat aliis eadem actione postmodò agere volentibus? tom. 1. pag. 173. col. 1. & 2.

Iusiurandum non habet vim probationis pro eo qui derelict, sed tantum pro eo qui iuravit tom. 1. pag. 149. col. 2.

Iusiurandum succipienti & præstitum habet vim pacti conuenti tom. 1. pag. 114. col. 2. in princip.

Vide sit xstimanda vis iusiurandi tom. 1. pag. 133. col. 1.

Veteris iusiurandi formula t. r. p. 145. col. 2.

Præcipuus iusiurandi effectus est vt iurantem ab onere probandi releuet tom. 1. pag. 145. col. 1.

Ad defensor iuris iusiurandum deferre possit tom. 1. pag. 145. col. 1.

De iureiurando propria superstitione præstito t. r. p. 105. & 106.

An in popularibus actionibus iusiurandum ab vno præstitum aliis vel contra alios qui non deculerunt proficiat? t. r. p. 172. & 173.

Iusiurandi delatio probationis species quædam est & quidem maxima tom. 1. pag. 149. col. 1.

Iusiurandum parit exceptionem persequentium tom. 1. pag. 199. col. 1. & 2.

Nullum hodie penitus de calumnia iusiurandum præstat ut circa specialem iudicis interlocutionem tom. 1. pag. 186. col. 2.

In duobus reis stipulandi an delatum ab altero iusiurandum alteri noceat? tom. 1. pag. 156. col. 1. & 2.

Iusiurandum mulieris de iure præstitum potentius est iure, ac si de facto, non est potentius iure sed facto tom. 1. pag. 177. col. 2.

Iusiurandum de calumnia remitti non potest ne quidem expressa conuentione tom. 1. pag. 185. in fi.

Præstito iureiurando non datur actio contra iurantem, neque contra eius successorem tom. 1. pag. 109. col. 1. & 2. & 110.

Iusiurandum à matre vel præstitum vel delatum neque nocere, neque prodicere parui debet tom. 1. pag. 103. col. 2.

De iureiurando præstito super eo an prægnans sit mulier vel non sit tom. 1. pag. 103. & 103. col. 1. & 2.

Iusiurandum derisorium nunquam deferretur, sed semper à parte tom. 1. pag. 225. col. 2.

Iusiurandum in litem semper est iudiciale, nunquam extra iudiciale tom. 1. pag. 120. col. 1. & 2.

Iusiurandum veritatis nullum est? tom. 1. pag. 135. col. 2.

Inutile est iusiurandum à reo præstitum nemine ei iusiurandum deferente tom. 1. pag. 100. col. 1. & 2.

Iusiurandum instat iudicis habet? tom. 1. pag. 116. col. 2.

Præstito super parte litis iureiurandum la pro parte tantum dirimitur fecus præstito super totalitate t. r. p. 110. c. 1.

An iusiurandum rei prodest fideiussoribus? tom. 1. pag. 157. c. 1. & 2. & 159. c. 1. & 2.

Cur Plato iusiurandi vsum prohibitionem putauerit? tom. 1. pag. 186. col. 2.

Quando necessarium sit iusiurandum in litem ad xstimandam rem peremptam in actionibus stricti iuris t. r. pag. 470. col. 2. & in quibus actionibus non sit necessarium ibid.

Iusiurandum quod sententia secuta est non potest habere vim sententiæ, sed tantum probationis tom. 1. pag. 112. col. 1.

Post præstitum iusiurandum non de alio quæritur quàm verum iuratum sit tom. 1. pag. 113. col. 1. & pag. 114. col. 1.

An iusiurandum præstitum vno deferret aliis prodest aut nocere potest? tom. 1. pag. 121. col. 2. & 122. col. 1. & 2.

De conditione pccuniarum præstitum iusiurandum valet tom. 1. pag. 102. col. 1. & 2.

Iusiurandi remissi & præstiti par est virtus tom. 1. pag. 111. col. 1.

Cur introductum sit iusiurandum in litem tom. 1. pag. 206. & 207.

Iusiurandum à iudice solum exigi propter constitutum probationem non cignatur ab eo qui fecerint probauit suam intentionem, sed ab eo qui plenè, cuius tamen probationes contrariis tamen aduersari probationibus quamvis paulo leuiores debilitetur tom. 1. pag. 176. & 177. & 178. col. 2.

Potest impurari aliquid ei qui iusiurandum detulit quod aduersarium in causa propria iudicem constituerit? tom. 1. pag. 385. col. 1.

An iurari debeat eo modo quo deferret iusiurandum, & an & quomodo possit forma iusiurandi delati reformari à iudice? tom. 1. pag. 104. col. 1. & 2.

Iusiurandum parit receptionem solutionis tom. 1. pag. 199. in fi. & 200.

Iusiurandum etiam quod extra iudicium deferret iudicem instat obtinet tom. 1. pag. 194. col. 1. in fi.

Iusiurandum non est modus transgrediendi domini? tom. 1. pag. 123. col. 2.

Sublata principali obligatione per iusiurandum pena promissa tollitur tom. 1. pag. 199. col. 2.

Per iusiurandum in litem non tam xstimatur id quod interest, quàm res ipsa nisi vno casu tom. 1. pag. 227. col. 2.

Iusiurandum in litem non tam fauore domini est indultum cui res sua eripitur quàm odio possessoris qui per contumaciam non vult resistere? tom. 1. pag. 210. col. 1.

Iusiurandum habet speciem nouationis & delegationis tom. 1. pag. 116. col. 2.

Iusiurandum est modus tollende obligationis naturalis & civilis tom. 1. pag. 116. col. 2.

Iusiurandum in litem cur comparatur? tom. 1. pag. 126. col. 2.

De iureiurando calumnie tom. 1. pag. 183. c. 1. & 2.

Iusiurandum non ex intervallo, sed in continenti est suscipiendum tom. 1. pag. 183. col. 2.

Iusiurandi in litem, vnde profectæ necessitas tom. 1. pag. 227. col. 1. in fi.

Taxatio quantitaris iusiurandi à Triboniano potius quàm à iure introducta tom. 1. pag. 222. col. 2.

Iusiurandum in litem non deferret pro quantitate posita, sed pro corpore t. r. p. 108. col. 2.

Cur introductum sit iusiurandum in litem? tom. 2. pag. 386. col. 1.

Exceptio iusiurandi non nocet si aliquid denouo superueniat? t. r. p. 173. c. 2.

Iusiurandum in litem præstitum retractari à iudice non potest tom. 1. pag. 224. col. 2. & pag. 221. & 223.

Quo casu etiam in iudiciis strictis iuratur in litem tom. 1. pag. 510. col. 2.

Qui iusiurandum aduersario deferret, facit eum iudicem in sua causa tom. 2. pag. 157. col. 1.

Iusiurandum à pupillo vel à minore præstitum contra defecerentem custodiri debet tom. 1. pag. 352. & 153.

Verba solemnia formulæ iusiurandi tom. 1. pag. 138. c. 2.

Effectus in iureiurando possumus est inspicendus tom. 1. p. 130. c. 1.

Iusiurandum interduo recusari potest propter qualitatem & modum deferendi aut referendi tom. 1. p. 197. c. 2.

Iusiurandum in dubio pro iactantæ amplius est & liberatorum tom. 1. pag. 207. col. 2.

I N D E X.

Ius iurandum, tutor.

I. Curandum a tutore delictum omnibus illis probationibus deficiat sententia iurandi haberi debet si bona fide delictum sit ut pupillo actio postea denegetur, et illi superuenientem et novum probationes, si modo tempore delicti iurandi neque speraret, neque expectari poterant tom. 1. pag. 193. col. 1. & 2.

Ius iurandum, dominum accersendi.

Quibus ius iurandum vel furiosus possessionis alicui patrono per ius iurandum libere sublata alicui peritus accersendi accersat tom. 1. pag. 128. col. 2.

Ius iurandum, pupillus.

An pupillus ius iurandum sine tutoris auctoritate defendere possit tom. 1. pag. 141. col. 1. & 2. & 142. col. 1.

An pupillus in integritate testium possit adactus de lectionem iurandi siue a tutore solo, siue cum tutoris auctoritate factum tom. 1. pag. 141. col. 1.

An pupillus indemnitate habeat a tutore cuius auctoritate delatum est ius iurandum tom. 1. pag. 142. col. 1. & 2.

Ius iurandum, periculum.

Iurando a procuratore delato cum cautione delato, cur non possit de rato reus agere quod si de petitorio suo doceat tom. 1. pag. 147. col. 1.

Ius iurandum, delictum.

Quando ius iurandum in actione de delo referri possit? tom. 1. pag. 190. col. 1.

Ius iurandum, precium.

An venditor conveniatur actione excepto ad rem tradendam, poterit remota effectum actionis & iurandi, & excipere de precio non soluto, ut interim non cogatur tradere tom. 1. pag. 135. col. 2.

Ius iurandum, cautio.

Nemo superfluo iurando debet onerari tom. 1. pag. 198. col. 1.
Nemo superflua cautio debet onerari tom. 1. pag. 198. col. 1.

Ius iurandum, fideiusor.

Fideiusor iurans se dare non oportere, an & quomodo liberet reum principalem? tom. 1. pag. 205. & 206. sic & defensor absentis vel praesentis pag. 206. col. 1. & 2.

Ius iurandum, furum.

Iurando in licem de actione furti praestitit cuius temporis ratio habeatur pro exliminatione? tom. 1. pag. 240. col. 1.

Ius iurandum, periculum.

Quo casu de petitorio quaeri soleat in iurando in licem praestito, vel in iurando purgativo t. 1. p. 241. col. 1. & 2.

Iussum.

An actio quod iussum datur in eos qui contractum filij vel servorum habuerunt? tom. 1. pag. 313. & 314.

Dominus pro servo fideiuberis actione quod iussum non tenetur tom. 1. pag. 313. col. 1. & 2.

Curator civitatis aut reipublice cuius iussum cum servo civitatis contractus est, an actione quod iussum tenetur? tom. 1. pag. 317. & 318.

Pater vel dominus pecuniam mutua accepit, si infertur filio vel servo unumquamque an actione quod iussum tenetur? tom. 1. pag. 318. col. 1. & 2.

An iussum re integra possit tenuari tom. 1. pag. 312. col. 1. & 2.

Iussum cur modo accipiendum sit tom. 1. pag. 312. col. 1. & 2. & quomodo probandum ibid.

Iussum, pignus.

Qui iubet cum servo contrahi ad obligandum se, an actione quod iussum tenetur? an bona fide a servo possint obligari tom. 1. pag. 316. in fi. & 317. col. 1. & 2.

Iussum.

Curatore adolescentis vel furiosi, vel prodigi iubente cum servo contrahi, an datur actio quod iussum in eos quomodo servus fuerit tom. 1. pag. 315. col. 1. & 2.

Quod iussum veri procuratoris gestum est a servo in eius dominum datur actio quod iussum fecus si sit falsus procurator tom. 1. pag. 315. col. 1.

Quod iussum domini ancillae, vel iussum patris filiae creditum est actione quod iussum a domino vel a patre repeti potest tom. 1. pag. 316. col. 1. & 2.

Vnus ex servis dominum cum eo contrahi iubendo solus tenetur actione quod iussum tom. 1. pag. 318. col. 1. & 2.

Duo ex dominis iubentes cum servo contrahi actione quod iussum quilibet in solium potest conveniri, t. 1. p. 318. col. 1. & 319.

Ex iussum alicuius vel cum alieno servo contrahitur non datur actio quod iussum licet postea cum servo redemerit tom. 1. pag. 316. col. 1. & 2.

Pupillus dominus sine tutoris auctoritate iubendo, non tenetur actione quod iussum tom. 1. pag. 314. col. 1. & 2.

Actio quod iussum datur contra pupillum cuius tutoris solius iussum pupilli servo creditum est tom. 1. pag. 314. col. 1. & 315. col. 1. & 2.

Si iussum fructuarij vel bonae fidei possessoris cum servo contractum sit, tenetur actione quod iussum tom. 1. pag. 314. col. 1. & 2.

Qui iubet cum servo contrahi actione quod iussum in solium convenitur tom. 1. pag. 316. col. 1. & 2, scilicet quare non iubet col. 1.

An tutoris iussum creditum servo pupilli, possit actione quod iussum a pupillo repeti tom. 1. pag. 315. col. 1. & 2. & 316.

Differentia inter iussum & fideiussionem tom. 1. pag. 249. col. 1.

Iussum.

Non satis iussum factum dici potest, si iussum aliquid fieri potuerit tom. 1. p. 178. col. 1.

L.

Litterae.

Adit ut is qui pro pecunia sibi debita actionem suscipere cogitur tom. 1. pag. 252. col. 1. in fi. si scilicet ex suo contractu ad pecuniam teneatur tom. 1. p. 253. col. 1.

Legatus.

Legatus creditur quisque partem ex causa iudicari persequutionem novo contractu ad initium alterius petitionis redigit tom. 1. p. 252. col. 1.

Legatus.

Legatus creditur quisque partem ex causa iudicari persequutionem novo contractu ad initium alterius petitionis redigit tom. 1. p. 252. col. 1.

Legatus.

Legatus creditur quisque partem ex causa iudicari persequutionem novo contractu ad initium alterius petitionis redigit tom. 1. p. 252. col. 1.

Legatus.

Legatus creditur quisque partem ex causa iudicari persequutionem novo contractu ad initium alterius petitionis redigit tom. 1. p. 252. col. 1.

Legatus.

Legatus creditur quisque partem ex causa iudicari persequutionem novo contractu ad initium alterius petitionis redigit tom. 1. p. 252. col. 1.

Laudimia.

Ex facta divisione inter coheredes nulla domino directo laudimia debetur, nec magis a provocante, qui a provocato tom. 1. pag. 492. col. 2.

Legatus.

Res aliena legari potest tom. 1. pag. 19. col. 1.

Legatus.

Legatus licet diminuant & delibent hereditatem, ius tamen & qualitate heredis non dimittunt tom. 1. pag. 489. col. 1.

Legatus in minus solemniter testamento relicta naturaliter, neque civiliter debentur tom. 1. pag. 334. col. 1. & 2.

Legatarius.

Heres male plus minusve iusto pretio dei hereditarius vendens, legatarius neque prodest, neque nocet tom. 1. pag. 333. col. 2. & 334. col. 1.

Legatarij non sunt iuris successores tom. 1. pag. 489. col. 1.

Creditoribus pecuniariis actiones non competunt in legatarios, tanquam qui non sint iuris successores, sed in heredes tom. 1. pag. 269. col. 2.

Non est audiendus legatarius, si legatus commodum amplectatur, onus vero recuset tom. 1. pag. 270. col. 1.

Legatarius, modus.

Legatarius caute debet de modo implendo t. 1. p. 297. col. 1.

Legatus.

Vbi conveniri debeat Legatus Romae vel alibi contrahens tom. 1. pag. 555. col. 1.

Legatus, constitutus, constitutum.

Legatus Romae constitutus se soluturum Romae eam pecuniam quam in provincia mutuum acceperat, licet ante legationem, debet conveniri Romae, ubi & constitutum factum & solutum fuit destinata ipso iam tempore legationis tom. 1. pag. 555. col. 1.

Secus si simpliciter constituat eam se soluturum ibid.

Legatus, contrahere, constitutus.

Legatus simpliciter constituendo Romae, non ideo credendus est constitutus se soluturum Romae, sed potius in loco filij domicilij, nisi situm primum Romae contraxerit tom. 1. pag. 555. col. 1.

Legatus, constitutus.

Legatus qui Romae non contraxit, sed in provincia, constituit se Romae soluturum, conveniri tamen Romae non potest, scilicet si ante legationem contraxit secus si post tom. 1. pag. 556. col. 1. & 2.

Legatus.

Legato fundo instructo quod compari inspicendum sit tom. 1. pag. 262. col. 2.

Legatus filii conditione relicti pendente conditione, dominum est heredis tom. 1. pag. 17. col. 1.

Legatus dicuntur incipere ab herede, non a testatore tom. 1. pag. 268. col. 1. in fi.

Neque legatus, neque fideicommissarius valent, quamvis puta, si nemo hereditatem adeat tom. 1. pag. 272. col. 1.

G.

INDEX.

Liberalitas.

Liberalitas nulla intelligitur in eo qui animam habet repetendi t. 1. p. 414. col. 1.

Libere.

Non potest liberari si qui nunquam fuit obligatus t. 1. p. 94. col. 1.
Non liberatur qui rem ipsam reddit debitum quidem, sed deteriores facta t. 1. p. 700. col. 1.

Non potest liberari debitor etiam si soluat vel restituat quod debet nisi soluat vel restituat vero creditori, aut veri creditoris vero procuratori t. 1. p. 338. col. 1.

An verum sit & quomodo pecuniarum debitorum si in fraudem eroditur pecuniam seruo solutus non liberatur t. 1. p. 399. col. 1.

Quisquis liberatur ipso iure multo magis credendus est liberari per exceptionem t. 1. p. 620. col. 1.

Facilius est ut quis per exceptionem, quam ut ipso iure liberetur t. 1. p. 620. col. 1.

Tutius est debitori dicere se liberatum per exceptionem quam ipso iure t. 1. p. 620. col. 1.

Locupletior fit quisquis debito liberatur t. 1. p. 317. col. 1.

Nemo potest factio suo suam obligationem tollere inuito creditore t. 1. p. 163. col. 1.

Iure veteri quando eadem res vel quantitas a pluribus debetur electione vnus alij liberatur t. 1. p. 199. col. 1. in fi.

Libratio.

Legari non potest liberatio nisi per damnationem t. 1. p. 375. col. 1.

Potest liberari fideiussor manente obligatione principalis & e contra per pactum de non petendo praeteritum quod sit personale fecit per acceptationem t. 1. p. 426. col. 1.

Liberatio ex solutione ita demum contingit si debitum ad creditorem ita peruenit ut nihil ei ab sit, nec quod solutum est euincit aut reperi possit t. 1. p. 437. col. 1.

Quo casu possit quis factio suo liberationem sibi acquirere t. 1. p. 298. col. 1.

Solutio facta per errorem & probabilem facti ignorantiam ei qui credebatur habuisse ius accipiendae solutionis ipso iure parit soluenti liberationem t. 1. p. 420. col. 1.

Omnis liberatio praesupponit praecedentem obligationem & cuius vinculo debitor liberatur t. 1. p. 413. col. 1.

Quomodo fieri possit ut liberatione non contingente quantitas debetur, id tamen solum quod inter debitorum fit, non vni quantitas debita t. 1. p. 424. col. 1.

Liberatio non est causa proxima solutionis, sed est causa remota, non efficiens aut impulsiva, sed finalis t. 1. p. 393. col. 1.

Nemo ex suo facto suo potest ab inuito aduersario se liberare t. 1. p. 496. col. 1.

Locupletior fit debitor quisquis a creditore suo liberatur t. 1. p. 695. col. 1.

Inuito creditori obligatio acquiri non potest secus vero liberatio inuito debitori t. 1. p. 356. col. 1.

Liberatio ab obligatione quadam

veluti alienatio est cum is qui liberat debitorem eum alienare videatur t. 1. p. 662. col. 1.

Liberatio ab obligatione species est acquisitionis t. 1. p. 662. col. 1.

Qui bona fide mutuo acceptam pecuniam a seruo fugit ius ei soluit, etiam a domino liberatur t. 1. p. 419. col. 1.

Satis est ad acquirendam liberationem ut bona fide pecunia reddatur ei ipsi a quo accepta est t. 1. p. 419. col. 1.

Quando ex solutione liberatio nascitur t. 1. p. 39. col. 1. in fi.

Plena liberatio non potest contingere nisi ex plena satisfactione t. 1. p. 524. col. 1.

Solutione alibi quam ubi stipulator fieri voluit facta ipsi stipulatori debitor in totum liberatur, secus ea facta adiecto t. 1. p. 524. col. 1. nisi adiecto plenum arbitrium datum sit ad accipiendam solutionem ibidem.

Facti vnus pro alio solutio non parit liberationem t. 1. p. 524. col. 1.

Tutius est liberari ipso iure quam opere exceptionis t. 1. p. 451. col. 1.

Solutione in alio loco quam in quo fieri stipulator voluit facta adiecto debitor liberatur ad ratam vsque acceptae fortis t. 1. p. 524. col. 1.

Soluta pecunia praedoni quam ille postea domino restituit debitori parit liberationem ipso iure t. 1. p. 421. col. 1.

Eius etiam interdicti qui habet exceptionem perpetuam non solum per eius oppositionem se liberare, sed etiam per actionem t. 1. p. 450. col. 1.

Ad liberationem consequendam sufficit pecuniam, solutam ad verum creditorem quodcumque tandem peruenire, nec ei auferri vnquam potest t. 1. p. 377. col. 1.

Quoties suos nummos accipit creditor non contingit debitori liberatio t. 1. p. 388. col. 1.

Qui promittit se curaturum ut alius quid faciat non liberatur si probet se fecisse quod potuit, nec quicquam persicere & proficere potuisse t. 1. p. 566. col. 1.

Debitor etiam inuitus potest liberari t. 1. p. 359. col. 1.

Liberatio tunc contingit per nouationem prodest omnibus t. 1. p. 332. col. 1.

Liberatio, consensum.

Per solutionem factam adiecto in constituto tantum solutionis gratia, non etiam in priore obligatione debitori non liberatur non modo a priore actione stipulationis, id est certi conditione, sed neque a propria actione constituti, videlicet ipso iure, sed tantum opere exceptionis t. 1. p. 588. col. 1. & 2. & 589. col. 1. & 2.

Liberatio, depositum.

Depositarius siue dolorem depositum amittens ita demum liberatur si postea illud non recuperet, secus si recuperet, tunc enim tenetur restituere etiam post iudicium acceptum & finitum t. 1. p. 383. col. 1. & 2.

Liberatio, tutor.

Plures pupilli tutores non vnus elect. 1. 11. Tom. 1. & 11. INDEX.

tionem liberantur, sed tantum solutione t. 1. p. 395. col. 1.

Liberatio, mortis.

Quoties nulla morte ratio habetur naturali interitus speciei debitor contingit ipso iure liberatio debitori, etiam qui speciem illam expressum promissit t. 1. p. 352. col. 1.

Liberatio, solutio.

Ex solutione partis vnus rei alternatiue obligatur, & ex solutione partis alterius a diuersis heredibus facta non contingit liberatio t. 1. p. 382. & 383. col. 1.

Quando solutione vnus alter non liberatur ipso iure, doli tamen exceptio nocet ei qui bis idem consequi vult, quamvis a diuersis personis t. 1. p. 417. col. 1.

Nihil refert quantum ad liberationem, an quis soluat creditori an adiecto solutionis gratia, quoniam adiecto mandatum habere intelligitur ad solutionem accipiendam t. 1. p. 588. col. 1.

Liberatio, solutio, conditio.

In obligatione alternatiue partes vnus rei soluta non statim contingit pro ea parte liberatio neque conditio, sed in pendente, secus pro parte accepto lata & ratio differentiae t. 1. p. 380. in fine, & pag. 381. col. 1. & 2.

Liberi.

Liberi ad paterna obsequia meritis pronociantur non passionibus adscribendi t. 1. p. 310. col. 1.

Masculorum nostrorum liberi ad onus nostrum pertinent t. 1. p. 492. col. 1.

Liberi licet ex diuersis matrimoniis nati succedant aequaliter ab intestato decedenti matri t. 1. p. 418. col. 1.

Libertas.

Libertas quae semel competit reuocari nunquam potest t. 1. p. 446. col. 1.

Etiam libertates in testamento in officio dant reuocantur, nisi testamentum ex magna & iusta causa inofficiosum dici ceperit post quinquennium t. 1. p. 332. col. 1.

In libertatibus directis non nouissima scriptura ut in fideicommissariis & in pecuniariis legatis, sed leuissima spectanda est & per quam citius ad libertatem peruenitur t. 1. p. 256. col. 1.

Dominus ob datam seruo suo libertatem precium eius dare cuiquam cogitur excepto vno casu t. 1. p. 439. col. 1.

Libertas semel data neque reuocari per eum qui dedit, neque condici per alium potest t. 1. p. 439. col. 1.

Seruus datus ut manumitteretur si antequam manumitteretur dantem ponit, & post praesentiam a certioribus accipiens manumittere, an impediri libertas data possit per certificationem praesentem t. 1. p. 172. col. 1.

Libertas testamento data siue directio siue per fideicommissum non eadem nisi ab adita hereditate t. 1. p. 256. col. 1. & 258. col. 1. in fi.

Liberatam pecuniarij damni causa interdicere durum est t. 1. p. 270. col. 1.

Libertas quae semel competit reuocari & retractari amplius non potest t. 1. p. 270. col. 1.

INDEX.

Ob pecuniarum dominium onod
ex liberato dara creditor sentie impo-
diti datio libertatis non debet tom. 2,
pag. 61, col. 2.

Hominis liberum potest adhibere libertas
adferibi per fidei commissum tom. 1, p.
435, col. 2.

Libertus.

Libertus iurans se liberum non esse
contra eum cui libertus assignatus
fuerit, hic mortui patroni facit ad quem
redire lib. reus debet contendat eum
liberum suum esse, non potest ex suo
iureiurando contendenti nocere tom.
1, pag. 175, col. 2.

Qui in seruicium liberum patrum
petit nec liberum nomine bonorum
possessionem accipere potest
tom. 1, pag. 175, col. 2.

Iurans se esse liberum, an & quomodo
fieri ingenuus, & quid ex eo iureiurando
consequatur? tom. 1, pag. 173,
174, & 175.

In libertum non potest antiquior co-
traactus vllus esse contractu operatum
sine quo libertas ei dara non esset to.
1, pag. 180, col. 2.

Pro grauissima & atroci iniuria peti-
turum libertum contra patronum age-
re, non autem pro qualibet iniuria to.
1, pag. 190, col. 2.

Liberianus.

Quis sit liberianus? tom. 2, pag.
45, col. 1.

Licere.

Licet alicui gratis non facere quod
tamen non gratis facere non licet to.
1, pag. 316, col. 1.

Lis.

Verecunda dicitur esse cogitatio &
honestas eius qui lites exerceatur tom.
2, pag. 319, col. 2.

Cauere bonus iudex debet quantum
potest ex primæ lites materia noua &
altera lis confurgat tom. 2, pagin. 352,
col. 2.

Prior in executione iudicati noluit
obligationes ex obligationibus fieri ne
ex lite fierent lites tom. 2, pag. 352, col. 2.

Cum inter duos contenditur curan-
dum est quantum fieri potest vt deside-
rio vtriusque satisfiat, ne alteretur
lædatur tom. 2, pag. 281, col. 1.

Nunquam lis æstimatur nisi post sen-
tentiam tom. 2, pag. 334, col. 2.

Interest reipublicæ vt licium & iudi-
cium numerus minuarur, nec duobus
iudiciis fiat quod vno fieri posset
tom. 2, pag. 335, col. 2.

Verecunda cogitatio est eius qui li-
tes exerceatur tom. 2, pag. 366, col. 1.

Dux via sunt per quas lites finis
imponi potest transactio & res iudicata
tom. 2, pag. 434, col. 1.

Boni prioris & iudicia est lites diri-
mere tom. 2, pag. 96, col. 1.

Lis non facit debitum, sed dantur
dubium an id de quo lis est debeatur
tom. 1, pag. 434, col. 1.

Prior pari non debet fieri de lre
lites ne quidem in executione iudicati
tom. 2, pag. 281, col. 2.

Lis, poffessor.

Omnes poffeffores post litem con-
cedendam sunt prædones tom. 2, pag.
404, col. 2.

Lis, afimatio.

Litis æfimatio præfita similis est
emptioni, factique emptionem tom.
1, pag. 402, col. 2.

Lis, controuersia.

Differentia inter litem & controuer-
fiam tom. 1, pag. 411, col. 1.

Lis a facta.

Nullus litium finis esse potest si a
transactionibus bona fide interpositis
& a rebz iudicatis impune difceda-
tur tom. 1, pag. 434, col. 1.

Litis contestatio.

Per lites contestationem quasi con-
trahitur tom. 1, pag. 367, col. 1.
Litis contestatio semper malam fi-
dem inducit tom. 1, pag. 351, col. 2.

Ligare.

Nemo litigandi vel litem contesta-
dionem suam facit deretio-
rem tom. 2, pag. 150, col. 1.
Improbæ & execranda vox illa est li-
tigatorum litigandi ius acerbescere to.
2, pag. 241, col. 2, circa fin.

Locatio.

Quando contractus locationis cen-
scatur iniurius? tom. 1, pag. 168, col. 1.

Locatio, conditio.

In locatone nunquam est locus præ-
nitiæ tom. 1, pag. 167, col. 2.
neque in conditione ibid.

Locatio, merces.

Locatio non potest esse sine merce-
de nec merces sine pecunia tom. 2, pag.
377, col. 1.

Locater.

Quæ actiones dentur locatori con-
tra colonum pro successu arboribus?
tom. 1, pag. 161, col. 1.

Quo iure & quæ ratione conductoris
inuicta & illata locatori locatorem re-
nanatur cum nullo modo ei conductor
fit obligatus, sed soli secundo locatori
eum quo solo contraxit tom. 1, pag.
670, col. 2.

De iure primi locatoris per secun-
dum inhabitatorem illata, & de condi-
tione prædij rustici & vrbani tom. 1,
pag. 671, col. 1.

Locuples.

Locupletior fieri dicitur debitor qui
soluta pecunia liberatur a creditore
tom. 2, pag. 123, col. 1.

Locupletior ex fructibus perceptis
factus esse poffeffor intelligitur quo-
ties tantundem de suo fuerat erogatu-
rus tom. 1, pag. 35, col. 2.

Nemo ex aliena iactura debet fieri
locupletior tom. 2, pag. 52, col. 1, & 2.

An valde lucretur qui pro debita ef-
ficaciter pecunia debitorem amittit &
alienat tom. 2, pag. 123, col. 2, an ve-
ro si naturaliter tantum erat debita

Locuti.

In actione de eo quod certo loco ra-
tio vtilitatis loci habetur tam ex parte
actoris quam ex parte rei, quia locus in
dubio fauore vtriusque adiectus vide-
tur tom. 1, pag. 543, col. 2.

Non permittitur actori alio loco quod
destinatum petere nisi æstimata soluta-
que vtilitate loci si quid ex ea causa in-
terfuit rei nisi reus ipse prior in mora
fuerit tom. 1, pag. 543, col. 2.

Differentia inter remipus & locum
in stipulatione adiectum tom. 1, pag.
535, col. 2, & de vtilitate vtriusque ibid.

In actione arbitraria de eo quod cer-
to loco habetur ratio vtilitatis loci t. r.,
pag. 517, 518, 519, 520, & 521, col. 2.

Quod certo loco promissum non
est vbiue fieri potest tom. 1, pag.
521, col. 1.

Actore per arbitrium agente alio
loco quoniam qui in stipulatione com-
prehensus est indemnitati rei ex ademp-
ta illius loci vtilitate consulendum
est tom. 1, pag. 516, col. 1, & 2.

Stipulario sola admittit vt locus in-
scatur stipulationi, non tantum solu-
tionis, sed etiam obligationis causa ex-
cepta actione ex testamento cum he-
res legatum vel fideicommissum certo
loco dare iussus est tom. 1, pag. 516,
col. 1.

In minorem quantitatem condem-
nandus est reus conuentus actione de
eo quod certo loco si per eum non flecte-
rit, sed per actorem quo minus destina-
to loco facta solutio sit tom. 2, pag.
515, col. 1.

Locus non minus quam dies partem
facit stipulationis tom. 2, pag. 524, col. 1.

In actione arbitraria de eo quod cer-
to loco fieri nunquam potest vt vtrius-
que tam actoris quam rei in eodem in-
dicio ratio habeatur tom. 1, pag. 516,
col. 2 sed alterius, quandoque nullius
ibid.

Etiam ignoratam ex parte actoris
quam rei contra de eo quod certo
loco dari debuit vtilitatis loci ratio ha-
benda est fauore rei tom. 1, pag. 527,
col. 1.

Actio de eo quod certo loco refert
condemnationem in arbitrium iudi-
cis quories certo loco dari merx aliqua
debet tom. 1, pag. 529, col. 1, & 2, & pag.
530, col. 1.

Solutioe facta adiecto alibi quam
vbi solutionem fieri stipulator volebat
eius quod interest, petitione habet
quæ tam in loco conuento potius quam
in alio solutionem fuisse teneretur to. 1, pag.
540, col. 1, secus si ipse solutionem a
libi accepit col. 2.

Qui præ promissis se solutionem cer-
to loco tunc huc promissioni tempus
inesit intra quod ad eum locum poffit
perueniri tom. 1, pag. 580, col. 1.

Obligations soluendi certo loco sem-
per tacite inesit tempus intra quod ad
eum locum perueniri possit tom. 1,
pag. 541, col. 2.

Facti certo loco promissum substanti-
aliter variatur ex locorum diuersitate
tom. 1, pag. 524, col. 2.

Ex diuersitate loci variatur substantia
facti, ex diuersitate loci non variatur
præfatio summe tom. 1, pag. 524, col. 2.

Stipulatio Ephefi rem venditam tra-
di per adiectionem loci est arbitraria,
non minus quam stipulationes dandi,
& cur to. 1, pag. 538, col. 2, & 1.

Quid operetur adiectio loci in con-
ditionibus to. 1, pag. 516, col. 1.

Adiectio loci facit vt iudex huc a-
ctioni additus non tantum augere quan-
titatem contractus possit & excedere,
sed etiam diminueret, adeoque interdum
reus prorsus absolveret t. p. 525, & p. 526.

Stricti iuris actio est ea per quam a-
gitur in loco destinato solutioni, non
arbitraria tom. 1, pag. 532, col. 2.

Vtilitas loci per se sola perari non po-
test qui arbitrarie actioni adiectus est
tom. 1, pag. 524, col. 2.

Vtilitas loci per actionem arbitrariam
perici exiui debet tom. 1, pag. 524, col. 2.

Si nihil ab actore & a reo factum sit
de eo quod certo loco dari debeat, hoc
ipso perari stitit & factum esse vi-
detur, ne soluitur & vt arbitraria conue-
niri necesse sit tom. 1, pag. 527, col. 2.

In actione

INDEX.

In actione de eo quod certo loco sit ex parte actoris, quoniam ex parte reus loci veritas est iudicanda, etiam quod ad pecuniam pertinet. tom. 1. pag. 530. col. 1.

In contractu mutui non arbitratu, nisi solutio, autem eius locus adici potest. tom. 1. pag. 517. col. 1. & 2.

etiam in ceteris omnibus contractibus excepta stipulatione. ibid.

Quoniam alibi quoniam in loco promissionis actor, actio arbitraria non est necessaria. tom. 1. pag. 533. col. 1.

Nullo certo loco adiecto locus promissionis solutio non est destinatus. tom. 1. pag. 534. col. 1. sed locus in quo peritum est. ibid.

An actor agens eo loco quo dari res debuit ipsam tantummodo summam consequitur. tom. 1. pag. 535. col. 1. & 2.

Id quod certo loco debetur potest ubique peti per actionem arbitram, inuito promissore. tom. 1. pag. 535. col. 1.

Quo casu verum non sit ex locorum differentia absurdum esse induci aliquod iuris discrimen. tom. 1. pag. 530. col. 1.

Summa soluta pro debito in alio quam destinato solutioni loco, an pro uisitate, id est pro forte & visus an pro forte tantum sit soluta, & an competat actio arbitraria, & ex ea summa principali aliquid possit accedere. tom. 1. pag. 544. col. 1. & 545. col. 1. & 2.

Differentia inter centum Capuz dari, & centum dari soluenda Capuz. tom. 1. pag. 516. col. 1.

Ex actione loci obligationi non competit actio directa, nec ex actione loci solutio, competit arbitraria. tom. 1. pagin. 516. col. 1.

Actio arbitraria non fit per quilibet loci adiectionem, sed ita dumtaxat si locus sit adiectus obligationi, non solutioni. tom. 1. pag. 536. col. 1.

Per actionem directam locus conuenitur in loco domitij, etiam si non ibi inueniatur, sed latet, nec ibi descendenda bona eius ex edicto vendenda sunt. tom. 1. pag. 536. col. 1.

Locus in stipulatione adiectus non minus quam dies facit partem stipulationis. tom. 1. pag. 514. col. 1.

Contraxisse quisque intelligitur in eo loco in quo ut solueret se obligauit. tom. 1. pag. 514. col. 1.

Stipulator qui hominem Ephesi, aut 100, Capuz dari sibi stipulatus quomodo promissorem tertio loco conueniente poterit. tom. 1. pag. 520. col. 1.

Promissio operum etiam sine adiectione loci valet, si secus promissio operum. tom. 1. pag. 521. col. 1.

Actore electionem occupante petendi ubi uolet, an sit astimanda loci uilitas in fauorem rei. tom. 1. pagin. 510. col. 1. & 2.

Debitore per arbitram conuenito alio loco, quoniam in quo ex verbis stipulationis dare debuit, uilitas rationem locitatis habebat fauore debitoris, qui tamen poruerat ab initio ubi locum soluere. tom. 1. pag. 519. col. 1.

Uilitatis locitatio quando habenda sit? tom. 1. pag. 519. col. 2.

Locus adiectus.

Locus obligationi, adiectus inducit actionem arbitram, si secus ad electus solutioni. tom. 1. pag. 516. col. 1. & 2.

An & quomodo certi conditi o fiat arbitraria per loci adiectionem. tom. 1. pag. 536. col. 1. & 2. & pag. 537. col. 1. & 2.

Actio per quam certo loco conuen-

tus quocunque loco conueniri possit, non tam arbitraria quam exemplo arbitrarie actionis conspirata. tom. 1. pag. 518. col. 1. & 2.

Conditio certi ex mutuo per adiectionem loci sit arbitraria ratione pecunie mutuo diti, si secus ratione eorum mercium & aliarum rerum, preterquam pecunie, quae ponderis, numero, & mensura consistunt. tom. 1. pag. 537. col. 1. & 2.

In actione de eo quod certo loco reus semper condemnandus est ad solutionem in eo loco in quo conuenitur faciendam nunquam absolvendus siue per eum steterit, quominus destinatio loco facta solutio sit, sed etiam si per actorem. tom. 1. pag. 535. col. 1.

Actionem arbitram non illud inducit quod alio loco promissor soluat quam in quo debuit, sed quod alio loco petere actor cogatur, quam in quo ex verbis stipulationis petere debuit. tom. 1. pag. 533. col. 1.

In actione directa nunquam aliter loci in obligatione positi & uilitatis de eo emergentis ratio ulla habetur. tom. 1. pag. 520. col. 1.

Multum interest an stipulator agat in eo loco qui non sit destinatus solutioni, an uero in uno ex pluribus locis alternativae positis in obligatione, ut uilitatis locitatio habeatur. tom. 1. pag. 520. col. 2.

Locus constitutum.

Pecunia certo loco constituta, ubique & quocunque loco peti potest, excepto arbitrarie actionis. tom. 1. pagin. 567. col. 1. & 2. & 568. col. 1. & 2.

Locus astimatus.

Qui certo loco dare promissit eam astimationem debet, quae in eo loco fur, ubi solutio fieri debuit. tom. 1. pag. 514. col. 1.

Locus electio.

Ex stipulatione dandi Ephesi hominem, aut Capuz centum, electio loci in quo petendum est ad actorem pertinere debet, licet electio loci in soluere reus uelit, ad ipsum spectet ante petitionem. tom. 1. pagin. 520. col. 1.

Dubus locis alternativae positis in obligatione, electio est debitoris loci ad soluendum ante petitionem, seu litis contestationem, si secus post. tom. 1. pagin. 519. col. 1.

Locus interesse.

In actione de eo quod certo loco ratio eius quod interest habenda est, nec tantum damni emergentis, sed ratione etiam lucri cessantis. tom. 1. pag. 527. col. 2. & 528. col. 1. & 529. col. 1. & 2.

Locus tempus.

Differentia inter uilitatem loci, & uilitatem temporis. tom. 1. pag. 601. col. 1.

De adiectione loci & temporis in obligatione, praeterito tempore potest stipulator quocunque loco petere quanti sua interit, quae non potest amplius res trahi post elapsum tempus intra quod tradi debet ex verbis stipulationis. tom. 1. pag. 538. col. 1.

Locus stipulatio.

Stipulatio infusa faciendae loco non adiecto inuulsi est. tom. 1. pag. 530. col. 1. & 2. si secus stipulatio dandi. ibid. col. 2.

Ex stipulatione dandi rem diuiduam Ephesi & Capuz, coniuncta non resoluitur in diuisiuam, si secus ex li-

pulatione dandi rem in diuiduam. tom. 1. pag. 520. col. 1. & 2. & pag. 521. col. 1.

Per pluralitatem & diuisionem locorum factam per copulam (E T) diuiditur quaeque summa una in locis, & uerbis stipulationis sibi debuit, ut pars eius summae sibi debeatur in uno loco, alia pars in alio. tom. 1. pag. 520. col. 1. & 2.

Lucrum.

In iussum lucrum est acquirere ex alieno beneficio debitore. tom. 1. pag. 305. col. 1.

Improbum est lucrum quod non bene pieque agendo percipitur. tom. 1. pag. 305. col. 2.

Ex aliena re commodum quis percipere non debet, nisi eius periculo cum habeat. tom. 1. pagin. 626. col. 1. & 2.

Melior semper condicio eorum est qui certant de damno virando, quam eorum qui de lucro captando. tom. 1. pag. 528. col. 1.

Decentior est condicio eius qui certat de lucro captando, quam eius qui de damno virando. tom. 1. pag. 524. col. 1.

Non tantum in omnibus arbitrarie actionibus lucrum habenda est in astimando eo quod interest, sed etiam in omnibus actionibus in quibus ad id quod interest condemnatio fit, siue principalis obligationis, siue accessoriae. tom. 1. pag. 529. col. 1.

Etiā in aliis personis quam quae lucrum & mercari consequerint, lucrum habenda in astimando eo quod interest, sed cum variate loci, pro varietate personarum. tom. 1. pag. 629. col. 1. & 2.

Semper subueniendum est aduersus improbum lucrum. tom. 1. pag. 72. col. 1.

Cur in actione furti, lucrum ratio non habeatur, si secus in actione rerum amotarum. tom. 1. pag. 528. col. 2.

Non est ferendum si qui lucrum quidem ex contractu capiat, damnum autem subire recusat. tom. 1. pag. 602. col. 1.

Qui occasione lucri amittit, hoc ipso non tam fit pauperior quam non locupletior. tom. 1. pag. 528. col. 1.

Lucrum interesse.

Ratio lucri cessantis habenda est ex eo quod interest, tam in actionibus bonae fidei quam in arbitrarie. tom. 1. pag. 439. col. 1.

Lucrum beneficium.

Lucrum est & quidem improbum quotiens quis ex alieno largitur, ut sibi acquirat beneficium debitore. tom. 1. pag. 439. col. 2.

Lucrum damnum.

Aliud est lucrum non percipere, aliud damnum incurtere. tom. 1. pag. 299. col. 1.

Lucrum furum.

Lucrum est si quis aliena pecunia utatur, ut suum negotium gerat, adeoque species quaedam furti esse creditur, si ea pecunia utatur ignorante vel inuito domino. tom. 1. pag. 673. col. 2.

Lucrum delus.

Dolo facit quisquis per occasionem iuris ciuilibus contra naturalem aequitatem capiat lucrum ex damno alieno. tom. 1. pag. 375. col. 1. & 2.

INDEX.

M

Macedonianum.

an S.C. Macedonianum habeat locum in filiofamilias qui contra S.C. contraxit & sine voluntate patris, qui tamen postea confensit, ut pro filio obligaretur tom. 2, pag. 129, col. 2.

Filiusfam. mutuum pecuniam accipiendo ut pro foretorem daret, creditorem exceptione Macedoniani submovere non potest tom. 2, pag. 134, col. 1. & 2.

An & quomodo S.C. Macedonianum habeat locum si mutuata a filiofamilias pecunia in rem patris versa sit tom. 2, pag. 122, & 123, per totum, siue pater sciens, siue ignoraverit tom. 2, pag. 123, col. 2.

Cur exceptione Macedoniani summoveatur creditor qui filiofamilias pecuniam credidit ut patri solueret quem nulla exceptione poterat summovere, cum placeat cessare hoc casu exceptionem Macedoniani tom. 2, pag. 123, col. 2.

In filiofamilias pecuniam accipienti pro dote filiz non habet locum S.C. Macedonianum tom. 2, pag. 1, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum non habet locum in contractu mutui a filiofamilias celebrati si partem pecuniaz patri solvat tom. 2, pag. 125, col. 1. & 2.

An exceptio S.C. Macedoniani sit odiosa? t. 2, p. 132, col. 1.

Exceptio Macedoniani filiofamilias etiam contra civitatem competit t. 2, p. 132, col. 1. & 2.

Prohibizio credendi per S.C. Macedonianum facta non ad stipulationem aut promissionem refertur, sed tantum ad pecuniaz numerationem tom. 2, pag. 131, col. 1. & p. seq.

Pecuniaz numerationem alicui factam si quis animo novandi a filiofamilias stipuleret exceptione Macedoniani summoveri non potest tom. 2, pag. 132, col. 1. & 2.

Prohibizio S.C. Macedoniani non solum ad filios, sed etiam ad nepotes extendi debet tom. 2, pag. 132, & 133.

S.C. Macedonianum habet locum non tantum si patrifamilias mors incederet, sed etiam alia causa quominus sit in civitate tom. 2, pag. 118, & 119.

Ex S.C. Macedoniano de negatur actio & ei qui mutuum pecuniam dedit filiofamilias & eius heredi tom. 2, pag. 119, col. 1. & 2.

Exceptio S.C. Macedoniani est in rem etiam ex parte eius qui opponitur cum necet etiam successori, & ignorantis tom. 2, pag. 120, col. 1. & pag. 122, col. 1.

S.C. Macedonianum habet locum non tantum in filio, sed etiam in filia tom. 2, pag. 128, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum habet locum exceptio contra creditorem sue cognita pecunia sit, siue exat, siue ex filius vel filia emanante sibi comparaverit, siue non tom. 2, pag. 128, col. 1.

Stipulatio creditrix pecuniaz licet non confideretur in S.C. Macedonianum, sed tantum numericario tom. 2, pag. 120, col. 1. in fin. quomodo tamen contra eum qui stipulatus est a quo casu datur exceptio S.C. Macedoniani ibid. col. 1.

Exceptio S.C. Macedoniani non tantum filiofamilias competit, sed etiam tutum fideiussoribus & mandatariis

tom. 2, pag. 128, col. 1. & 2, & 129, nisi animo donandi intercesserint ibid. S.C. Macedonianum non est locus ubi filius pecuniam accepit ut se aleret & vestiret t. 2, p. 129, col. 1.

An S.C. Macedonianum habeat locum in filiofamilias fideiussore, vel coreo debendi in contractu mutui appositio tom. 2, pag. 125, col. 1. & 2, & 126, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum locum habet tantum in contractu mutui non in aliis a filiofamilias celebratis tom. 2, pag. 122, col. 1. & 2.

Filiofamilias inbendo filio suo pecuniam mutuam dari, exceptionem Macedoniani impedire non potest tom. 2, pag. 123, col. 1.

In patrefamilias cui promissa est pecunia credenda locum habet S.C. Macedonianum si postea per adrogationem factus filiofamilias eam pecuniam accepit tom. 2, pag. 124, col. 1. & 2.

Qui filiofamilias mutuam pecuniam studiorum causa dedit exceptione Macedoniani non potest summoveri si ea duntaxat pecuniam credidit quam pater fuisset subnistraturus, vel debuisset tom. 2, pag. 124, col. 1. & 2.

Secus si eam summam excesserit ibid. S.C. Macedonianum habet locum in filio mutuam pecuniam accipiente licet dicat se ex patris mandato accepisse tom. 2, pag. 124, col. 1.

In duobus reis debendi inspicitur condicio eius ad quem pecunia pervenit ut S.C. Macedonianum locum habere possit vel non t. 2, p. 120, col. 1. & 2, & 121.

An filiofamilias pecuniam cum in potestate adhuc esset accipiens, factus patrefamilias illam pecuniam de novo promittendo, si conveniatur possit opponere exceptionem S.C. Macedoniani t. 2, p. 125, col. 1. & 2.

Ei tantum ob stare debet S.C. Macedonianum qui sciuit aut scire p. ut filiofamilias eum esse cui pecuniam crediderat tom. 2, pag. 126, col. 1. & 2. quo casu & quomodo locum habeat S.C. Macedonianum contra eum qui duos filiofamilias accepit reos, sed alterum putavit patrefamilias tom. 2, pag. 120, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum habet locum siue sub usuris mutuo datae sint, siue sine usuris tom. 2, pag. 121, col. 1. & 2.

Cur neque filiofamilias neque fideiussoribus eius exceptione Macedoniani perpetua licet tuti, soluti repetitio non concedatur? tom. 2, pag. 119, & 120, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum habet locum in filiofamilias qui in vius patris potestate vno tempore fuit, & qui in alterius potestate alio tempore tom. 2, pag. 118, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum non habet locum in filiofamilias cui pater iussit pecuniam credi si postea ignorante creditore voluntatem mutaverit tom. 2, pag. 122, col. 1.

Exceptio Macedoniani coheret rei non personae tom. 2, pag. 129, col. 1.

Filiofamilias insitor contra S.C. Macedonianum pecuniam mutuam exceptione S. Cti. vti potest, sed in eis qui eum paterposuit tom. 2, pag. 122, col. 1. & 2.

S.C. Macedonianum non habet locum in filiofamilias pecuniam mutuam siue sibi, siue patri modo ea in rem patris vel ab initio vel postea versa sit tom. 2, pag. 122, & 123.

Exceptio S. C. Macedoniani, opponi potest contra duos creditores quorum alter sciuit filium esse in patris potestate, alter vero ignoravit tom. 2, pag. 129, & 130.

S.C. Macedonianum non habet locum in filiofamilias mutuam pecuniam accipientem, ut a vero creditore liberaretur tom. 2, pag. 124, & 125.

Macedonianum, Velleianum.

Exceptiones S. Cti. Macedoniani & Velleiani etiam in executione rei iudicatae opponi possunt tom. 2, pag. 131, col. 1. & 2.

Magistratus.

qui Magistratus negotium exercere prohibeantur & qui non prohibeantur tom. 2, pag. 73, col. 1. & 2.

Cur magistratus ex temporalibus fuerint olim facti perpetui & quando? tom. 2, pag. 73, col. 2.

An is qui in provincia agit vel militare possit in eadem provincia comparare? tom. 1, pag. 73, col. 2. & quid possit comparare? & a quo? ibid.

Præfides in ea provincia in qua degabant olim non poterunt neque a subditi neque a non subditi aliquid comparare tom. 1, pag. 73, col. 2.

Magistratus omnes sunt legum & iuris civilis executores, & quamvis non possint legem facere, faciunt tamen ex prescripto & auctoritate legum quod faciunt tom. 1, pag. 707, col. 2.

Magistratus omnes tamen habent potestatem quantam lex ipsa cum viam quodammodo vocem repræsentant tom. 1, pag. 707, col. 2.

Magistratus maioris sunt potestatis & auctoritatis quam testator tom. 1, pag. 707, col. 2.

Maior.

Carere non debet minoribus qui fuerit maioribus tom. 1, pag. 73, col. 1.

In maiori summa minor inest, sed non contra tom. 1, pag. 495, col. 2.

Maius.

Abstrudum est ut qui caret minoribus fuerit maioribus tom. 2, pag. 272, col. 2.

Maleficium.

Propositum & voluntas distinguunt maleficia tom. 1, pag. 29, col. 1.

Malitia.

Maliciis indulgere non debemus tom. 2, pag. 165, col. 1.

Mancipium.

Licet mancipia non veniant appellatione mercis, veniunt tamen appellatione eius quod ex merce receptum est tom. 2, pag. 85, col. 1.

Mancipia mercis appellatione non continentur tom. 2, pag. 85, col. 1, nec etiam appellatione mobilium ibid.

Mandare.

Cum alicui expressim & specialiter aliquid mandatum est non potest nec debet alteri deferendum mandare ne rebus sibi commissis negligere videatur tom. 1, pag. 221, col. 2.

Mandare commodatum.

qui nuncium misit ad commodatarium, committendi tantum ipsius causa ut rem referri curaret, non ideo videtur

I N D E X.

v. detur ei man. si se et per eum ipsum
nuncium rem referri curat. tom. 1.
pag. 625, col. 2

Mandare iubere.

De verbis Mand. & iubeo. & de eo-
rum facultate tom. 1. pag. 315, col. 1. & 2

Mandare alio.

Differentia inter mandatum & de-
legationem actionum tom. 1. pag. 703,
col. 1. & 2

Mandator.

An & quomodo duo mandatores in
solidum obligentur eiusdem rei, &
quomodo liberentur tom. 1. pag. 319,
col. 1. & 2

Mandatum.

Per mandatum generale creditor
censetur mandare debitoris vt pro-
curatori solvant tom. 1. pag. 341, col. 1

Mandatum quantumvis generali sem-
per bona fides inest, quia contractus
bonæ fidei est tom. 1. pag. 341, col. 2

Scientia ac potestatis domini pro
mandato est tom. 1. pag. 5, col. 2

qui non habuit mandatum ad fi-
deiusbendum non præsumitur habuisse
ad soluendum tom. 1. pag. 419, col. 1

qui rem suam pignori dedit pro a-
lio volente perire de ac si eius man-
dato dedisset ideo mandati non com-
modati actiorem contra eum habet
tom. 1. pag. 61, col. 1. & 2

Præsentia mandantis non requiri-
tur cum de eius voluntate & tacto
mandato constat ad hoc vt actione
mandati teneatur tom. 1. pag. 61, col. 2

Mandatum nunquam fit gratis so-
lus mandatarij tom. 1. pag. 63, col. 2

Consilium enim illud esset non
mandatum, & consequenter non obli-
gatorium ibid.

Casus in quibus quod speciale re-
quirat mandatum venit sub virtute
præcedentis mandati tom. 1. pag. 411,
col. 1. & 2

Doli mandatum nullum esse potest,
vt nec alienius cuiuslibet rei quæ iure
fieri non possit tom. 1. pag. 300, col. 2

In mandato generali nunquam ve-
nit vt procurator aliquid petat per
quod dominus in penam incidat to-
m. 1. pag. 34, col. 1

In generali mandato non venit ea
quæ quis verissimiliter mandaturus
non fuerat si de is cogitaret tom. 1.
pag. 34, col. 2

Cui mandatum est vt aliquid faciat
mandata censentur ea quoque omnia
antececedentia per quæ ad illud facien-
dum quod mandatum est: petuerint
potest tom. 1. pag. 149, col. 1

In mandato quantumvis generali
nunquam dolus continetur sed bonæ
fidei clausula mandato cuiuslibet sem-
per inesse creditur tom. 1. pag. 193,
col. 2

In mandato quantumvis generali
nunquam dolus nec fraus continetur
tom. 2. pag. 170, col. 2

In generali mandato non venit il-
licitum tom. 1. pag. 341, col. 2

Generali mandato cum administra-
tione libera continetur mandatum
soluendi creditoribus tom. 1. pag. 238,
col. 2

In omni casu mandatum alienandi
more mandatis finitur tom. 1. pag.
86, col. 2

Debitor qui mandatum reuocato
velit alij quam vero creditori, non eo

minus liberatur si reuocationem igno-
rauerit tom. 1. pag. 132, col. 2

Mandatum factum super eo ad quod
mandator tenebatur non finitur morte
mandantis nec ab heredibus possit
reuocari tom. 1. pag. 87, col. 1

Mandatum susceptum potest esse cau-
sa renunciari tom. 1. pag. 400, col. 2

In quibus causis speciale manda-
tum requiratur & in quibus generale
tantum tom. 1. pag. 144 col. 1. & 2

Ex mandato ex quo non potest dari
actio mandati efficax datur actio ne-
gatorum gestorum tom. 1. pag. 327,
col. 1. & 2

An in contractu mandati sit locus
penitentiae? tom. 1. pag. 173, col. 2

Mandatum re integra sicut & iussur
reuocari potest tom. 1. pag. 312, col. 2,
modo de reuocatione certioratur qui
influx est ibid.

Mandatum culpa.

In mandato licet verusque gratia
facta culpa etiam leuissima à manda-
tario præstanda est tom. 1. pag. 635, col. 2

Mandatum dolus.

In mandato quantumlibet generali
nunquam dolus continetur to. 2. pa.
77, col. 1

Mandatum depositum.

qui rem perferendam depositio
suscepit & apud se custodiendam si al-
ter eam suscipere nolit, teneatur ac-
tione mandati non depositi tom. 2.
pag. 378, col. 1. & 2

qui rem alienam eius nomine ab a-
lio receptam ex mandato, custodire le-
gem habentis custodit mandati non
depositi actione teneatur tom. 2. pag.
377, col. 1. & 2

Mansio.

Ad maiorem mansionem extensus di-
citur qui quæstioni iam additus est
to. 2. pag. 400, col. 1

Manusissio.

Manusissio in fraudem creditorum
facta rescinditur per legem Aliam
Sentiam to. 2. pag. 265, col. 1

Manusissio in fraudem creditorum
facta quo casu possit sustineri tom. 2.
pag. 265, col. 1. & 2

Per manusissionem ferri dicuntur
constitui duæ personæ vna domini a-
lia ferri tom. 1. pag. 432, col. 1

Aliquando manusissio æquipara-
tur norri tom. 2. pag. 170, col. 2

Manusissio extinguit dominicam
potestatem tom. 1. pag. 244, col. 1

Manusissio crimen.

Datio libertatis omnem præceden-
tis delicti memoriam quod ad domini-
um delet nec minus si ad criminis
vindictam quàm si ad criminis perse-
cutionem agere dominus velit tom. 1.
pag. 499, col. 2

Manusittere.

Seruum indebitum qui nesciens
manusittere ad quid teneatur tom. 1.
pag. 440, col. 1. & 2

Ad quid teneatur heres qui seruum
à se ex legati causa præstandum sine
sciens, sine ignorans manusissit & ad
quid is qui seruum indebitum soluit
vel sciens manusissit, vel ignorans
tom. 1. pag. 440, col. 2

Seruum indebitæ acceptum sciens
manusittere ad precium eius tene-

tur secus si nesciens tom. 1. pag. 439,
col. 1. & 2. pag. seq.

quisquis serui dominus est cum ma-
nusittere pro suo iure potest si aliud
nihil impediat tom. 1. pag. 439, col. 1

De Constitutione Muci & Com-
modi seruum pro libero habitus ex
quo instanti debuit manusmitti nec
manumissus est tom. 1. pag. 270, col. 2,
& ad quos seruus extendatur pag. 271,
col. 1. & 276, col. 1. & pag. 277, col. 1

Institutus sub conditione si seruum
manusissit ex testamento falso, aut
iniussu post manusmissionem precium
à manusissio consequi potest tom. 1.
pag. 276, col. 2

An filius manusmitti à patre possit?
to. 2. pag. 267, col. 1

Manusmittere fondere mandatum.

Seruo manusmittendo dato si ante
manusmissionem dominus penitentia
& post penitentiam certioratur acci-
piens manusmittit, non datur condi-
ctio domino contra Tribunalium &
omnes interpretes sed actio mandati
non propter penitentiam domini sed
propter manusmissionem factam post
penitentiam tom. 1. pag. 270, 271, &
272, col. 2

Manus.

Auxilium manus militaris à Tribu-
niano inductum inuita iurisdictione
tom. 1. pag. 226, col. 2

quo casu & in qua actione auxilium
manus militaris competat actori rem
suam petenti? tom. 1. pag. 226, col. 2

Marcellus.

Marcellus Iulianum reprehendere
passim solet tom. 1. pag. 53, col. 2

Mare.

Negotiorum transmarina & traiectionis
pecunia multa habet priuilegia in
iure nostro tom. 1. pag. 21, col. 2

Mari priuata lex imponi non potest
tom. 1. pag. 38, col. 2

quis mari legem publicam impone-
re possit & quomodo tom. 2. pag. 38,
col. 1. & 2

Maritus.

Maritus ex numero eorum persona-
rum est quibus reuerentia debetur
tom. 1. pag. 551, col. 1

Vestis preciosiores quas maritus
constante matrimonio uxori exhibuit
ad ornatum & mariti decorem non
censentur donatæ mulieri tom. 2. pag.
196, col. 2

Maritus castigare.

Maritus uxorem delinquentem præ-
secutus potius ac prædicti castigandam
tradere debet quàm ipse castigare to-
1. pag. 704, col. 2

Maritus d. 1.

Maritus cui à non debitor dos per
errorem promissa est si solum mari-
monio dotem petat in eo doli excep-
tione summoueatur quod mulier
receptura esset tom. 1. pag. 296, col. 1,
& 2

Exceptio mariti ne conueniatur fu-
pra quam facere possit non facit inde-
bitum id quod est supra quàm facere
possit sed conceditur tantum propter
priuilegium mariti competens tom. 1.
pag. 551, col. 1. & 2, & 552, col. 1. & 2

Maritus f. l. vi.

Marito non nocet plus constituisse

I N D E X.

quam facere potuerit, necet autē plus
soluisse tom. 1. pag. 345. col. 1. & pag.
346. col. 2

Mater.

Mater pro tutore omnia gerere non
potest tom. 1. pag. 217. in fin.

Mater iure vetere non poterat esse
tutrix nisi si quando ex recepto prin-
cipis specialiter id concessum esset, u-
re Iulianiano vero potest tom. 1. pag.
218. col. 1

Mater hodie ceteris etiam creditori-
bus legitimis præferenda est si tutrix
esse uolet tom. 1. pag. 218. col. 1

Mater quæ tutrix non est non habet
legitimam personam iurandi pro
filio etiam si maximè velit, adeoque
nec standi in iudicio propter sexus ve-
secundiam & consilij infirmitatem
tom. 1. pag. 217. col. 2

Viscera matris nesciunt patien-
tiam tom. 1. pag. 217. col. 2

Mater affinis.

Nullus affectus vincit matrem si co-
git: nec paternum nisi maternus tom.
1. pag. 217. col. 2

Mater filius.

Filius matri extraneus est neque ha-
bent eximiam liberis in potestate tom.
1. pag. 418. col. 1

Matrimonium.

Matrimonium licet legitime con-
tractum olim inter inuitos non tene-
batur tom. 1. pag. 451. col. 2

Propter contractum illicitum & dolo
malo matrimonium, dos fit caduca &
fisco applicanda tom. 1. pag. 455. col.
1. & 2

Matrimonium inter inuitos sicut
nec contrahitur ita nec retinetur tom.
1. pag. 160. col. 1

Matrimonij & dotis causa semper
honestæ est & fauorabilis ob admixtam
veritatem reipublicæ tom. 1. pag. 453.
col. 1

Matrimonium defectu ætatis inuali-
dum solo lapsu temporis conualefcit
tom. 1. pag. 466. col. 1

Cur matrimonium à matre dictum?
tom. 1. pag. 227. col. 2

De iure veteri quodnam illicitum
matrimonium dotem faciebat cadu-
cam tom. 1. pag. 455. col. 2. in fi.

Matrimonium sicut & dorem matrimo-
nium facit non dotalis tabule tom. 1.
pag. 180. col. 2

Matrimonio turpiter & illicitè con-
tracto non statim lucra omnia im-
punita contrahentibus auferenda sunt
sed etiam duos ipsa sit caduca tom. 1.
pag. 452. col. 2

Differentia inter matrimonium il-
licitum à muliere scienter contractum
& matrimonium ignoranter tom. 1.
pag. 452. col. 2

Matrimonium conditio.

Datum ob matrimonium illicitum
non securum à muliere ignorante sine
causa magis quam ob rumpem causam
datum est, ideo conditio sine causa
repetitur tom. 1. pag. 452. & seq.

Matrimonium ignominia.

Ignominia mulieris matrimonium
illicitè contractum tam excusat à præ-
sentis criminis sed non ab amissione dotis
nisi fit eius facta tom. 1. pag. 452. col. 2

Matrimonium illegitimum igno-
rantia non potest facere legitimum,
sed tantum filios legitimis & succe-
ssores capaces tom. 1. pag. 455. col. 2

Matrimonium vetitum.

An in contrahendo illicito matri-
monio sine ullo delicto sit locus repe-
titioni dotis tom. 1. pag. 455. col. 2
qui puellæ nomine pecuniam aut
aliam rem dedit futuro marito non
potest ex uenientia reperere quan-
diu spes est futuri matrimonij ne con-
tingat ea ratione matrimonium in-
pediri tom. 1. pag. 294. col. 2

Masculinum.

Masculinum concipit femininum,
sed non contra tom. 1. pag. 547. col. 1

Masculus.

Ad masculos maximè commercio-
rum exercitio pertinet tom. 2. pag.
159. col. 1

Medium.

Medix opiniones solent esse proba-
biliiores & æquiores tom. 2. pag. 245.
col. 2

Medix sententiæ solent esse huma-
niores tom. 2. pag. 168. col. 1

Membrum.

Nemo se dominum membrorum
suorum dicere potest tom. 1. pag. 706.
col. 2

Nemo est dominus membrorum
suorum tom. 1. pag. 101. col. 1

Mendacium.

Mendacium nunquam debet re-
manere impunum tom. 2. pag. 100.
col. 1. & 2

Merces.

Pro mercibus à prædante ablatis con-
ferendum non est ab iis qui suas rede-
merunt tom. 2. pag. 18. col. 1

Cum magistro nauis aduersus eos
quorum merces salua fuit & retentio
& actio detur tom. 2. pag. 25. col. 2

Dominus mercium in mare iactatum
à magistro nauis præposito, non tam
2, ut cum magistro ut condemnatur
rectè, quam ut cogatur agere contra al-
ios dominos ex conducto tom. 2. pag.
25. col. 1

Mercedes non nisi fructuum vice de-
bentur, sunt enim loco fructuum tom.
1. pag. 419. col. 1

Mercedes prædiorum locatorum, si-
cut & precia rerum venditarum non
tam ex re ipsa quam ex contractu &
negotiatione percipiuntur tom. 1. pag.
419. col. 1

Mercis appellatione propria quid
contineatur, quid etiam improprie
tom. 2. pag. 72. col. 1. & 2

Merces nauis.

Nauta merces in deteriori nauæ
quam in conductâ transiens, si vera-
que nauis pereat an teneatur ob amis-
sas merces tom. 2. pag. 39. col. 1

Merces pecunie.

Merces quæ locationis substantiam
& quæ proprie merces appellatur con-
sistit debet in pecunia tamen ita si-
cut & precium quod consistit sub-
stantiam emptionis tom. 1. pag. 603.
col. 2

Meretrix.

quæ sint meretrices? tom. 1. pag. 315.
col. 2

Meretrix reperta.

quod meretrici datur repeti non
potest tom. 1. pag. 314. col. 1. & 2. secus
quod alij mulieri propter stuprum ibi.

Metus.

Metus coactionis pro coactione est

tom. 1. pagin. 71. col. 1

Metus coactio.

Metus coactionis coactio est tom. 1.
pag. 319. in princip.

Metus solutio.

Spontaneam fuisse solutionem
probat debet qui vim & metum in-
tulit tom. 1. pag. 319. col. 2

Metum.

quod iam metum est magis heri
metum non potest tom. 1. pag. 39. col. 2
quod iam metum est metum esse ex
pluribus causis non potest, sed ex vna
tantum quamvis ex pluribus causis de-
beri quod mihi possit tom. 1. pag. 457.
col. 1

Miles.

Miles potest habere duos heredes in
solidum, vnum in bonis castrensisibus,
alium in paganiis tom. 2. pagin. 368.
col. 1

Militis æ alienum, quod ex causa
bonorum castrensisium debuit, nullo
modo pertinere potest ad heredem in
bonis paganiis institutum tom. 2. pa.
368. col. 1

Miles instituens heredem vnum in
bonis castrensisibus alium in paganiis
duas hereditates relinquere videtur
tom. 2. pag. 368. col. 1

Incrementum militum obligari ex omni-
bus suis contractibus? tom. 2. pag. 320.
col. 1

Rei ex pecunia militis emptæ ab alio
quàm à milite, licet non nomine
militis vindicari saltem vtilis acquiritur
ipsi militi tom. 1. pag. 6. col. 2. & pag.
60. col. 1, & 2. in aliis personis aliud est.

Milicia.

Disciplina militum antiquior fuit
parentibus Romanis quàm charitas i-
psa liberiorum tom. 2. pag. 110. col. 1

Minor.

Minor etiam sine curatore suo obli-
gatur sed potest implorare restitutionem
in integrum si se non modo huius-
modi fed etiam læsum probet tom. 2.
pag. 334. col. 1

Minor curatorem habens in iudicio
sine curatore stare non potest tom.
1. pag. 219. col. 2

Minor non indiget inuitis curatore
nisi ad lites exercendas extra vnum ca-
sum tom. 1. pag. 219. col. 2

Minor sine curatore suo obligari recte
potest, non autem pupillus sine tu-
tore tom. 1. pag. 219. col. 2

Minor non succumitur nisi causa
cognita à prætoribus non à iudice tom. 2.
pag. 111. col. 2

Ex edicto de minoribus nulla actio
vel cautio proficiscitur, sed totum id
pendet ex cognitione prætoris tom. 2.
pag. 111. col. 2

Minor non obstat Macedoniani au-
thoritas quo minus reitui in in-
tergrum possit aduersus filium familiam
in amentem cui pecuniam crediderat, re-
tueri prætoris quàm S. C. Iulio habebat
tom. 2. pag. 132. col. 1

Minor obligatur ipso iure ex omni-
bus penè causis etiam sine auctoritate
curatoris, dummodo non contra leges
contraxerit, fed tamen parum hu-
per habet auxilium restitutionis in
integrum si modo non solum si minor
reus fed etiam liberto exaris nimisq;
facilitate læsum ex deceptum esse do-
ceat tom. 2. pag. 121. in fi.

quisquis minor est hoc ipso lres
non pro-

INDEX.

non probatur tom. 2, pag. 73, col. 1

Minor qui petit restitutionem in integrum etiam per viam exceptionis & contradictionis actor est tom. 1, pag. 117, col. 1

Minor in eo se lesum dicens quid pecunia in rebus vestris non sit au debet ac probare non fuisse lesam tom. 1, pag. 116, circa finem & 117, col. 1

An minor petens restitutionem in integrum debeat probare se lesum? tom. 1, pag. 116, col. 2 & 117, col. 1 & 2

An minor qui renuntiavit appellacioni aut passus est labi tempora ad appellandum praesentia, aut compromissit in arbitrium vel in arbitratorem possit iterum restituere in integrum, an vero probandum habeat se bonam causam fore ut se lesum probet? tom. 1, pag. 117, col. 1

Minor non potest videri circumscriptus qui visus est iure communi tom. 1, pag. 114, col. 1, aut qui illud fecit quod alius quilibet etiam maior facere potuisset & debuisset ibid.

De minorum restitutione in integrum quis olim cognosceret tom. 1, pag. 115, col. 2, & de solemnitatibus antiquis ibid.

An minor sit restituendus in integrum & replicatione adiuuandus aduersus oppositam praesentiam ca deferente iurisdictioni exceptionem? tom. 1, pag. 113, in fin. & 114, 115, & 116

Minor in integrum restitutiones nec ex eorum sunt aestimandae sicut nec ex eorum sed ex initio & ex eo quod potuit euenire tom. 1, pag. 114, col. 1

quicquid cum minore gestum est si ex eo minor lesus sit, siue dolo aduersarii, siue sua nimia facilitate, referendum est in integrum restitutionem ut minor indemnis feruetur, siue minor curatorem habeat, etiam cuius auctoritas in eo negotio interueniat siue non tom. 1, pag. 114, col. 1

Minor curatorem habens est leuissimus pupillo quoad administrationem tom. 1, pag. 116, col. 1

Declaratio iurisdictionis facta a minore curatore habente non siue curatoris auctoritate valet tom. 1, pag. 116, col. 2

Non omnia quae cum minoribus gerantur intra sunt aut periculo restitutionis obnoxia, nisi minor se praeterea capium probet tom. 1, pag. 350, col. 1 & 2

quomodo minor per replicationem aduersus iurisdictionem exceptionem ad iurari possit tom. 1, pag. 115, col. 1

Minor semper restituendus est in integrum quatenus etiam intra dimidium lesus probatur tom. 1, pag. 434, col. 2

Minor iusurandum deferens hoc ipso quod probatur minor fuisse delictum in tempore pro capta habetur praesumptio iuris tantum tom. 1, pag. 117, col. 2

Non possunt minoribus subueniri per restitutionem in integrum, sed ita dummodo si capiti & lesi non modo dicantur sed & probentur tom. 1, pag. 114, col. 2

An minor curatorum habens equiparetur pupillo? tom. 1, pag. 219, col. 1, & 220, col. 1

Minori damnosam hereditatem aduenit succurritur tom. 1, pagin 355, col. 1

Minor aduersus praepositionem iustitioris a se factam vel sine curatoris auctoritate, vel cum curatore restitui

in integrum potest si se ex ea praepositione elatum probet tom. 1, pagin 32, & 33

Minor, mulier.

quomodo succurritur minoribus, quomodo mulieribus? tom. 2, pag. 355, col. 1

Missa.

Vigor missionis in possessionem bonorum debitoris a creditore facta totius reuenditione consistit tom. 1, pag. 243, col. 1

Mobilis.

Cur mobilia sciscola appellentur tom. 1, pag. 671, col. 1

Mora.

In tebus omnibus honestus modus seruandus est non immoderata cuiusque luxuria subsequenda tom. 1, pag. 221, col. 1

Modus affectio.

Honestus modus seruandus est in omnibus non immoderata cuiusque affectio & auaritia subsequenda tom. 1, pag. 371, col. 1

Modus condicio.

In legatis & fideicommissis etiam modus adscriptus pro condicione habetur tom. 1, pag. 297, col. 1, quamuis reuera modus a condicione differat ibid.

Mora.

Mora plerumque contrahitur re ipsa & citra interpellationem siue ob fauorem & privilegium minoris aetatis tom. 1, pag. 654, col. 1

Contrahitur mora re ipsa & citra interpellationem si visum in vicem & compensationem fructuum debeatur tom. 1, pag. 654, col. 1

Mora ratio non est habenda in re facta viliori post moram secus in facta deteriori tom. 1, pag. 510, col. 1, & 2

Ex parte actoris mora contrahi non potest ob id solum quod tardius agat, si non etiam illud concurrat, ut siue causa recusat accipere solutionem tom. 1, pag. 526, col. 1

Res post moram perempta extare adhuc videtur, ideoque & peti adhuc potest licet praestari amplius non possit tom. 1, pag. 438, col. 2

In obligationibus dandi postremum moram peremptam nihilominus ad rem non ad precium est agendum tom. 1, pag. 438, col. 2

Mora rei solet nocere fideiussori tom. 1, pag. 539, col. 1, & 540, col. 1

Regula suam cuique moram nocere, ut & factum cuique suum non habet locum in fideiussore, cui etiam mora principalis nocet tom. 1, pag. 539, col. 1

Ad quid teneatur fideiussor ex mora principalis debitus tom. 1, pag. 539, col. 2

quo casu moroso debitori magis noceat mora extrajudicialis per simplicem interpellationem contracta quam iudicialis commissa per contradictionem tom. 1, pag. 511, col. 2

Mora extrajudicialis perpetuat obligationem, sed tamen nulla eius ratio haberi potest ad incundam rei debitae post moram peremptam restitutionem tom. 1, pag. 511, col. 2

Longe plus potest mora in actionibus bonae fidei, quam in strictis tom. 1,

pag. 409, col. 1

Mora purgari debet per obligationem realem nulla condicione vel dilacione suspensam tom. 1, pag. 470, col. 1

Mora per obligationem non purgata res perempta in petitione est tom. 1, pag. 470, col. 1, in solutione vero restitutionis ibid.

Nemini mora sua & frustratio prodesse debet sed potius nocere. cum vix sit vt mora contrahatur sine culpa tom. 1, pag. 13, col. 1

Interitus rei post moram contingens cuius periculo sit an debitoris an creditoris? tom. 1, pagin 13, col. 1, & 2, siue apud debitorem fuerit & que peritura, atque apud creditorem tom. 1, pag. 14, col. 1

quis sit princeps effectus morae? tom. 1, pag. 13, col. 1

quomodo mora principalis non noceat fideiussori in actione arbitraria, noceat autem in actionibus bonae fidei tom. 1, pag. 541, col. 1, & 2

Nullus est effectus morae ad transferendum periculum in moratorem in his rebus quae perire non possunt tom. 1, pag. 13, col. 2

quando mora contracta videtur? tom. 1, pag. 13, col. 2 & pag. 14

Mora dolum non requirit si modo habeat culpam? tom. 1, pag. 14, col. 1

quando ex mora debeantur fructus & visura & in quibus iudiciis? tom. 1, pag. 14, col. 1 & 2

Mora quae purgari potest eadem semper est, & eundem habet effectum quando purgata non est tom. 1, pag. 395, col. 2

quando & quando purgari mora possit, ubi tractetur haec quaestio tom. 1, pag. 395, col. 1

Mora rei nocet fideiussori in iis quae a contractu immediate pendentes secus in iis quae non a contractu immediate, sed a iudicio arbitrio tom. 1, pag. 540, col. 1

Etiamsi is qui moram solutioni facit sit tamen iudicium accipere paratus si non videtur moram fecisse tom. 1, pag. 504, col. 1

Non prodest furi ad purgandam moram quod iudicium accipere & conditionem accipere paratus sit tom. 1, pag. 504, col. 2

Mora nulla contrahi intelligitur ubi nulla petitio & interpellatio est tom. 1, pag. 249, col. 1

In obligationibus siue die, mora purgari potest visque ad tempus litis contestatae, secus in obligationibus in diem tom. 1, pag. 541, col. 1

Mora potest esse sine culpa tom. 1, pag. 409, col. 1

Debitoris mora facere potest ut qui mortuus est viuere existimetur ad perpetuandam obligationem tom. 1, pag. 387, col. 2

Ratio omnium optima purgandae morae est si aduersarius in posterius mora constitui possit, quia semper posterior tollit & purgat priorem tom. 1, pag. 573, col. 2

In actionibus stricti iuris nulla penitus mora ratio habetur quantum ad augendum obligationem sed duntaxat quantum ad eam perpetuandum tom. 1, pag. 471, col. 1

Cur mora periculum rei transferat in moratorem? tom. 1, pag. 407

Parum interest debitoris an creditor moram contraxerit necne, dummodo ipse debitor non sit in mora quantum ad hoc vt periculum rei de-

bire pertinere ad actorem tom. 1, pag. 572, col. 1.

Perculum rei debet nunquam transferri in debitorem nisi ipse sit in mora tom. 1, pag. 572, col. 1.

Si mora non per interpellationem contrahenda sit sed per solum lapsum temporis in obligatione appositae ad debitorem pertinet extra causam editi de constituta pecunia, vt creditor ad actorem ad offerendam ei solutionem tom. 1, pag. 572, col. 1.

Mora auctori suo nocere debet to. 1, pag. 566, col. 1.

Vt debitum ex usuratio fieri non usurarium purganda mora est per obligationem non per obsequiationem tom. 1, pag. 564, col. 1.

Facile est moram contrahendam impedire quam contrariam purgare tom. 1, pag. 564, col. 1.

Ad impediendam moram non sufficit paratum esse debitorem accipere iudicium, nisi ad iudicium iuste prouocet tom. 1, pag. 564, col. 1, & sine dolo malo ibid.

In iudiciis strictis morae ratio non habetur ad augendam obligationem, habetur tamen ad eam perpetuandam siue debitor post moram in totum perierit siue deterior facta sit tom. 1, pag. 512, col. 2.

Mora perpetuat obligationem & actionem tom. 1, pag. 469, col. 1.

Fieri moram in re ipsa est fieri circa vllam interpellationem tom. 1, pag. 476, col. 2.

quicquid contingit rei debet post moram debitoris id periculum debitoris cadit tom. 1, pag. 471, col. 2.

Facile fieri non potest vt mora sine culpa contrahatur tom. 1, pag. 471, col. 2.

Mora purgari non potest re non iura tom. 1, pag. 395, col. 1.

Exceptio nulla competit ei qui inorantem contraxit nisi ex quo purgare moram paratus est tom. 1, pag. 397, col. 1.

Neque in obligationibus praeteritis neque in ciuilibus morae purae vnoquam admitti debet post elapsum diem si ea perierit interesse actoris tom. 1, pag. 50, col. 1.

In stipulationibus praenalis non admittitur purgatio morae post praeteritam diem quae interpellauit pro homine, rum quoque cum persona nulla fuit quae ad diem dictam posset soluere tom. 1, pag. 170, col. 1.

Summa aequitas in omnibus de mora questionibus maxime spectanda est tom. 1, pag. 170, col. 1.

Differenceia morae per lapsum diei contrahit & morae per negligentiam in faciendatione temporis quo purgari possit tom. 1, pag. 170, col. 1.

Post licet contellamur semper fieri obligatio & morae purgatio est tom. 1, pag. 570, col. 2.

Toties purgatio morae impeditur quoties interest eius qui moram passus fuit tom. 1, pag. 578, col. 1.

In omnibus causis pro facto accipiendum est id in quo per actionem mora est quo minus habet tom. 1, pag. 456, col. 1.

Quoties mora nulla est quoniam quae fuit est tom. 1, pag. 570, col. 1.

Non sufficit ad contrahendum aliquem in mora, ab eo peti posse nisi etiam illud concurret, vt peritum sit vel per iudicem vel per interpellationem extraiudicalem tom. 1, pag. 526, col. 2, nisi cum mora contrahitur re ipsa & ipso iure, id est circa interpellationem

ibidem.

Cur in contrahibus stricti iuris neque tempus illud attenditur quo res dari debet, vtque interpellatio & mora secuta sit, neque tempus morae si qua per interpellationem extraiudicalem secuta sit to. 1, pag. 570, col. 2.

In contrahibus stricti iuris etiam per interpellationem extraiudicalem mora contrahi potest tom. 1, pag. 570, col. 1.

In iudiciis strictis habenda est estimatio solus deteriorationis non etiam totius rei debet cum mora deteriorationem praecessit tom. 1, pag. 570, col. 2.

In iudiciis strictis nullus est morae effectus ad augendam obligationem sed tantum ad eam perpetuandam tom. 1, pag. 570, col. 2.

Mora contrahitur per interpellationem congruo loco & tempore factam tom. 1, pag. 564, col. 2.

Quomodo purgatur mora in contrahibus per subsequenter obligationem, ita & induitur per subsequenter interpellationem tom. 1, pag. 564, col. 2.

Mora posterior semper nocet tom. 1, pag. 564, col. 1, in fi.

In omnibus faciendi obligationibus purgari potest mora vtque ad licentiam contellam non posita tom. 1, pag. 519, col. 2.

Interpellatio extraiudicialis sufficit ad contrahendam moram tom. 1, pag. 570, col. 2.

Mora quae ex lapso diei contingit ipso iure purgari postea non potest tom. 1, pag. 569, col. 1.

An & quando difficultas praestatoris excuset a mora? tom. 1, pag. 14, col. 2.

Generaliter verum non est actorem esse in mora recipiendi si ad diem non venerit in locum solutionis destinatum tom. 1, pag. 571, col. 2.

Mora contrahitur per interpellationem congruo loco & tempore factam tom. 1, pag. 381, col. 1.

Debitur non impedit moram si ad locum solutionis destinatum aut non accedat, aut si accedat sine pecuniis, aut si neque creditor in eo loco tunc fuerit, nisi protestatus sit debitor paratum se fuisse soluere si creditorem inuenisset facculo cum pecunia signatorum signis obsignato tom. 1, pag. 173, col. 1.

Homo mortuus in obligationem & actionem deduci non potest, nisi cum perit post moram tom. 1, pag. 304, col. 1.

Esse debet aliquis qui paratus sit soluere, vt creditor in mora constitutur tom. 1, pag. 172, col. 1.

Mora actoris meliorem non facit debitoris conditionem nisi ipse quoque debitor ante fuerit in mora tom. 1, pag. 572, col. 1.

An debitor re debeatur ad domum creditoris, an vero creditor ad domum debitoris, ad moram vel impediendam vel purgandam tom. 1, pag. 572, col. 1.

Vt excusetur debitor a mora non sufficit vt aliquem difficultatis praetextum possit ostendere, sed necesse est, vt probe in sua potestate non fuisse vt satisfaceret nec dolo eius malo quicquam factum fuisse, si modo iusta aliqua causa fuerit propter quam intelligere deberet se dare oportere tom. 1, pag. 573, col. 1.

Difficultas soluendi non excusat a mora sed sola impossibilitas tom. 1,

pag. 573, col. 1.

Corpus quod non exeat praestari ipsum non potest quauis non eo minus petendum si post moram perierit tom. 1, pag. 343, col. 1.

Mora quilibet supponit obligationem praexistentem tom. 1, pag. 655, col. 2.

quomodo per obligationem, quomodo per obsequiationem mora siue prior fuit posterior purgari possit tom. 1, pag. 564, col. 1, & 2.

In bonae fidei iudiciis mora rei nocet fideiussori, in actione autem arbitraria non nocet tom. 1, pag. 339, col. 2, 540, & 541, col. 1.

In penalibus causis quod ad moram attinet illud tantum est significum, quod ea mora purgari non potest to. 1, pag. 572, col. 1.

Vnus ex his casibus in quibus mora contrahitur re ipsa & ipso iure circa vllam interpellationem tom. 1, pag. 306, col. 2.

Ex die morae omne periculum pertinet ad numerum debitorem quod alioquin ad creditorem pertinisset tom. 1, pag. 512, col. 1.

Posterior mora semper nocet & protum purgat tom. 1, pag. 515, col. 1.

In bonae fidei iudiciis & vltur & fructus & ceterae accessiones ex mora debentur to. 1, pag. 540, col. 2.

In solis bonae fidei iudiciis & in vltimis voluntatibus mora ratio habetur tom. 1, pag. 291, col. 1.

Congrua non est interpellatio ad constituendum debitorem in mora quae congruo loco facta non est to. 1, pag. 515, col. 2.

Mora constitutum.

Licet creditor & debitor sint diuersi fori semper debet alter ad domum alterius ite ad impediendam moram, vel purgandam tom. 1, pag. 571, col. 2, quod non habet locum in constituto ibid.

Mora condicio.

Debitum in diem incertum solummodo repeti non potest si dies omni modo exstiterit, cum non tam conditione quam mora suspensi videatur tom. 1, pag. 571, col. 1.

Mora dies.

Ex solo lapso diei in stipulatione appositae, adeo verum est moram contrahi vt ex mora etiam poena committatur eo quoque casu quo nemo sit qui possit soluere tom. 1, pag. 132, col. 2.

Mora furum.

Cur furum & moram facere dicatur, cur peremptam adhuc viuere? to. 1, pag. 170, col. 1, & 171.

Mora fideiussor.

Mora debitoris principalis per stipulationem ad fortem & vlturas ob stricti obligationem fideiussoris ita augeat, vt etiam vlturas quae reus soluere promiserat soluere fideiussor compellatur tom. 1, pag. 541, col. 2.

Differentia inter vlturas quae veniunt ex mora rei iure obligationis, & casu quo veniunt non iure obligationis, sed arbitrio iudicis, ad priores fideiussor reditur ex mora rei secus ad posteriores tom. 1, pag. 541, col. 2, & 542.

An fideiussor vlturas debeatur quae non sint deductae in stipulationem si casus debeatur ex mora sua officio iudicis to. 1, pag. 541, col. 2.

Fideiussor

Fideiussor arbitraria licet actionis nomine fideiussens, ad eam tamen pecuniam quæ ex sententia Iudicis propter moram rei potest accedere, non tenetur, secus si propter moram suam tom. 1. pag. 543. col. 1. & 2. p. 544. col. 1.

Mori.

Nemo mortuus moritur, sed vivus tom. 6. pag. 481. col. 1.

Mori.

Instans mortis vix tribuitur cum mortuus nemo moriatur, sed vivus tom. 1. pag. 303. col. 1.

Mors est modus amittendi dominij eius rei quæ moritur sed non earum rerum quæ post mortem supersunt tom. 1. pag. 497. col. 1.

Mors patris & naturali ordine contingit, & ex parentum ipsorum voto tom. 1. pag. 118. col. 1.

Generali mortis causa capionis nomine mortis causa donatio continetur tom. 1. pag. 358. col. 1.

Mulier.

Mulier intercedendo Velleiano S. C. ita demum iuuatur si creditor sciuerit eam pro alio intercedere secus si ignorauerit tom. 2. pagin. 324. col. 1. & 2.

Mulier monet pecuniam accipiendo vel Titio donec si eam donauit S. C. Velleiano iuuari non potest tom. 1. pag. 325. col. 1.

Mulierum genus est avarissimum in donando tom. 2. pag. 325. col. 1.

Acceptilatio à creditore facta mulieri pro alia intercedenti non liberat debitorem sicut nec solutio tom. 2. pag. 337. col. 1. & 2.

Mulier exceptione perpetua Velleiani munita scienter solvens reperiens non potest solum tom. 1. pag. 335. col. 1. & 2.

quando creditor qui cum muliere contrahit diligenter & consilio esse debeat in quos usus pecunia impendatur? tom. 2. pag. 336. col. 1.

In imponenda ratione Falcidiz creditor mulieri pro alio intercedenti succedens hoc æs alienum impurare non potest tom. 2. pag. 332. & 333. col. 1. & 2. qui mulieri bona fide pecuniam dat mutuum, vel aliter contrahit, exceptione S. C. Velleiani non summovetur, licet in rem mariti pecunia versa sit tom. 2. pag. 330. col. 1. & 2.

Mulier per alio captis pignoris intercedendo ope S. C. Velleiani ab obligatione liberata, capta tamen pignora sunt creditor obligata tom. 2. pag. 351. col. 1. & 2.

Mulier pro alio iudicem accipere volens pro quo intercessit cauere debet se exceptione Velleiani non vsum ne prius in actio in veterem debitorem restituitur tom. 2. pag. 357. col. 1. & 2.

Mulier etiam pro alieno seruo intercedens iuuatur Velleiano sed actio in dominum serui restituitur, quid in filiofamilias? tom. 1. pagin. 357. & 358.

Mulier pro alio liberaliter solvens non iuuatur S. C. Velleiano nisi prius liberaliter se obligauerit contra S. C. Velleianum tom. 2. pag. 3. col. 1.

Mulier quæ pro alio intercedit in rem suam non iuuatur Velleiano, secus si in rem alienam tom. 1. pag. 347. col. 1. & 2.

Mulier in iure respondens se heredi esse cum licet se non esse, non

iuuatur Velleiano, secus si eximiliter se heredem esse tom. 2. pag. 347. & 348. col. 1. & 2.

Mulier debitor à creditore delegata pro eo cui delegata est promittens non iuuatur Velleiano tom. 2. pag. 348. col. 1. & 2.

Mulier aliquid promittens creditore ne recipiat suam delegationem iuuatur Velleiano, quia videtur intercessisse tom. 2. pag. 348. col. 1. & 2.

Non sufficit creditori credere mulierem in rem suam intercedere quando pro alio promittit nisi d. Igentius perquisierit tom. 2. pagin. 339. & 340. col. 1. & 2.

Muliere pro iis personis intercedente quæ neque ipso iure, neque cum effectu possunt obligari, actio neque restitutio neque institutio contra eas personas dari potest tom. 2. pag. 334. col. 1. & 2. & 335. col. 1. & 2.

An mulier intercedere videatur cum fundum suum à marito obligari patitur? tom. 2. pag. 371. col. 1.

Mulier pro heredibus mariti intercedens an & quando iuuatur Velleiano? tom. 2. pag. 351. col. 1. & 2.

Institutoria actio datur creditori etiam si sciuerit mulierem pro alio intercedere tom. 2. pagin. 353. col. 1.

Muliere pro filiofamilias vel alieno seruo intercedente actio restituitur contra patrem vel de peculio vel de in rem verso tom. 2. pag. 335. col. 1. & 2.

Actio institutoria & restitutio quæ in eos datur pro quibus mulieri intercessit & in heredibus & heredibus perpetuo competit tom. 2. pag. 335. col. 1. & 2.

Muliere ab initio intercurrente pro eo cum quo quis erat contracturus, actio cum eo postea instituitur tom. 2. pag. 333. & 334.

Mulieres quarum rerum sunt incapaces iure civili tom. 2. pag. 320. col. 1. & 2.

Mulieres etiam ante S. C. Velleianum pro viris intercedere prohibebatur tom. 2. pag. 320. col. 1. & 2. pag. 321. col. 1.

quibus casibus mulieri intercedere pro alio liceat? tom. 2. pag. 321. col. 1. & 2.

Mulieris intercessio pro marito licet læpsum geminata, nullus est momenti tom. 2. pagin. 322. col. 1.

An mulier & Velleiano & Iustinianæ constitutioni possit renunciare tom. 2. pag. 322. col. 1. & 2.

Obligatio debitoris per intercessionem mulieris liberata extinguitur à prætoribus tom. 2. pag. 330. col. 1. & 2.

Mulier pro alio intercedente restituitur actio contra priorem debitorem & eius fideiussorem tom. 2. pag. 338. col. 1. & 2.

Mulier S. C. Velleiano non iuuatur si promittat alium ratum habiturum quod ipsa gessit tom. 2. pag. 338. col. 1. & 2.

Mulier agens quasi Sertiana aduersus creditorem eundemque possidentem pignoris & ipsi aduersus mulierem exceptio de priore sibi ex voluntate mulieris dato an habeat aduersus eam exceptionem S. C. Velleiani replicationem tom. 2. pag. 340. & 341.

Mulier ex emptione damnosa hereditas non potest iuuari S. C. Velleiano tom. 2. pag. 344. col. 1.

Ob intercessionem mulieris pro vno ex correis debendi factam, actio quæ contra illum correum restituitur, non restituitur contra alios correos tom. Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

2. pag. 322. col. 1. & 2.

Paria sunt nullum dare expro missio rem vel dare mulierem tom. 2. pag. 330. & 331.

Mulier intercedendi animo seruum alienum suum esse respondens iuuatur Velleiano si non dolo id fecerit, secus si seruum alienum purabat suum esse tom. 2. pag. 349. & 350.

Odiolarius solent esse intercessionibus sunt à muliere pro marito tanquam suspensiores tom. 2. pag. 356. col. 1.

Mulieri vendenti aut aliter contrahenti non succurrit per Velleianum nisi intercedat, quamvis pecuniam preter creditoribus debitoris exsoluat tom. 2. pag. 356. col. 1.

Mulier pro alio fundum vendens an iuuatur Velleiano? tom. 2. pag. 356. col. 1. & 2.

Intercessionibus mulierum non sunt nullæ ipso iure sed tantum ope exceptionis tom. 2. pag. 323. col. 1.

Mulier quæ contra S. C. Velleianum intercessit non potest videri debitoris saltem effectu cum habeat exceptionem perpetuam tom. 2. pag. 328. col. 1.

Muliere intercedente pro eo qui temporalis actione tenebatur, temporalis actio restituitur tom. 2. pag. 349. col. 1.

Mulier pro alio intercedens Velleiano S. C. non iuuatur si debitor mulieri soluerit quod debebat creditori apud quem mulier fideiussit tom. 2. pag. 339. col. 1. & 2.

Delegatus à muliere cuius non erat debitor habet exceptionem aduersus eum cui delegatus est quem admodum mulieris fideiussor tom. 2. pag. 3. & 329. col. 1. & 2. per tot. & quoniam ibid.

Mulier pro alieno debito pignus datum repetens, etiam fructus pignoris recipere potest tom. 2. pag. 355. col. 1.

Mulier iubens alicui pecuniam credi non iuuatur Velleiano secus fideiussens pro alio tom. 2. pag. 349. col. 1. & 2.

Creditor mulieri contra S. C. Velleianum intercedenti succedendo, restitutio vix potest tom. 2. pag. 322. col. 1. & 2.

Muliere pro alio vel in diem intercedente vel sub condicione etiam pendente die & condicione volenti creditori actio restituitur cum priore debitore dari potest tom. 2. pagin. 337. & 338.

Mulier cum alio in causam communem se obligans an pro alio intercedere videatur, & an possit iuuari S. C. Velleiano tom. 2. pagin. 341. fin. & 342. col. 1. & 2.

Mulier iurans se decem in dotem dedisse non potest consequi nisi in quantitate maritus facere possit, secus iurans sibi decem deberi, tunc enim aufert privilegium marito tom. 1. pagin. 176. & 177.

quando mulier ex intercessione sua non iuuatur S. C. Velleiano? tom. 2. pagin. 336. in fin. & 337.

Mulier decipiendi animo intercedere iuuatur exceptione S. C. Velleiani, sed quæ perperam actionem elicitur tom. 2. pag. 33. col. 1. & 2. & 34. col. 1. & 2.

Muliere vnum ex correis debendi propter suam intercessionem liberante an actio restituitur contra correum pro quo mulier intercessit, an vero contra omnes correos? tom. 1. pag. 346. & 347.

Mulier quæ pro alio se obligat, & sciens se esse intercessorem non tenetur, hoc ipso tenetur debet tom. 2. pag. 34. col. 1.

Differentia inter solutionem vel

INDEX.

delegationem factam à muliere intercedente, & factam à muliere quæ voluit intercedere nec intercessit tom. 1, pag. 329, col. 1.

Mulier quæ intercedit in rem suam non iuuatur Velleiano. tom. 1, pag. 351, col. 1, & 2.

Mulier heredi cunctanti de adeunda hereditate ob id solum quod nomina debitorum parum idonea existimaret reprobans se præstatum quantum minus à quoque eorum feruari possit, iuuatur Velleiano tom. 1, pag. 344, col. 1.

Mulier debitori pro quo intercessit succedens potest actione restitutoria conueniri rom. 1, pag. 333, col. 1, etiam actione directa ibid. col. 1.

Mulier hereditatem damnosam ad eundem non iuuatur S. C. Velleiano tom. 1, pag. 355, col. 1, & 2.

Mulier quod ex intercessione soluit repetere nolens potest mandati actione si velit, de indemnitate reo cauere tom. 1, pag. 354, col. 1, & 2.

Mulier minor.

Interesset maxime mulierum ut ex contractibus suis perinde ac masculi obligentur, ne alioquin velut commercio eis interdicti videatur tom. 1, pag. 320, col. 1, item & minorum ibid. & pag. 336, col. 1.

Morator.

Moratori frustratio sua prodesse non debet tom. 1, pag. 526, col. 2.

Mores.

quicquid est contra bonos mores, nec honestum est, nec possibile esse creditur tom. 1, pag. 629, col. 1.

Multiplicatio.

Non sunt multiplicandæ actiones sine causa tom. 1, pag. 447, col. 1.

Mutuum.

quod non mutatur stare non prohibetur tom. 1, pag. 337, col. 1.

Mutuum.

An socius propriam pecuniam totam credere possit inuitis sociis tom. 1, pag. 43, & 144.

Procurator militis aut tutor pupilli, vel adulti curator pecuniam militis aut pupilli aut adulti credens, an & quo casu militi, pupillo vel minori ætio acquiritur tom. 1, pagin. 59, & 60.

Seruus mutuum pecuniam domini voluntate acquirit certi conditionem domino, sed si contra domini voluntatem pecuniam credat non facit eam accipientis sed extans vindicatur consumpta condicitor tom. 1, pag. 31, & 33.

Mutuum.

Differentia mutui in rebus quæ pendore & mensura consistunt & in rebus quæ numero tom. 1, pag. 343, col. 1, in princip.

Ea pecunia sit mutua per consumptionem quæ facta esse potest mutua per numerationem tom. 1, pag. 34, col. 1.

An ex venditione rei ab aliquo facta consensu domini pecunia redacta à vendente possit fieri mutua, cum consensu & domini, & venditoris tom. 1, pag. 30, col. 1, & 2.

Cur in genere non in specie mutui reddi debeat? tom. 1, pag. 2, col. 1, & 2, & pag. 3, col. 1, & 2.

Quænam singularia & cur recepta sint in mutuo tom. 1, pagin. 41, & 42, col. 1.

An contrahatur mutuum si conuenit inter duos ut pecuniam quam vni ex causa mandati alter debet ex causa mutui retineat? tom. 1, pag. 42, & 43, col. 1, & 2.

Pecunia ab initio deposita cum permissione depositario vendi ea, si velit, non prius sit mutua quam depositarius ea vi ceperit vel declarauerit se velle ea vi tom. 1, pag. 39, col. 1, & 2.

quid requiratur quando necesse est probari pecuniam nomine ciuitatis mutuatam in rem eius versam esse? tom. 1, pag. 61, col. 1.

qui provincias regunt in sua provincia, nec seruus, nec mutuum, nec negotium exercere possunt, secus mutuo accipere tom. 1, pag. 72, in §. 73, col. 1, & 2, & 74, adeoque nec per interpositam personam ibid.

qui soluit indebitum quasi mutuum contrahere intelligitur tom. 1, pag. 383, col. 1.

An pecunia deposita possit conuerteri in causam mutui ex sola voluntate deponentis & depositarii tom. 1, pag. 27, & 28.

In quibus rebus mutuum consistat tom. 1, pag. 3, & 4, pag. 5, col. 1, & 2.

Mutui datio quam S. C. Macedonianum in filij persona prohibuit ad numeratam pecuniam restringitur nisi fraus facta sit S. C. eo in aliarum rerum datione tom. 1, pag. 117, col. 1, & 2, & pag. seq.

In mutuo per consumptionem recepto nascitur conditio, certi ex mutui contractu sed ex die consumptionis tantum tom. 1, pag. 663, col. 1.

Si quis pecuniam numeratam in manu habens aut ante oculos dicat alij, tolle istam pecuniam, an sit mutuum, an donatio? tom. 1, pag. 8, col. 1, & 2. qui alienam pecuniam quam alicui dedit mutuum reddi sibi stipulatur si dedimus eam vindicet antequam sit consumpta an accipientem obliget ex ea stipulatione tom. 1, pag. 36, col. 1, & 2.

Mutuum neque mutatione, neque peremptione, neque consumptione extinguitur tom. 1, pag. 8, col. 1, & 2.

Mutuum pecuniam si stipulatur ut plus restituatur quam credidum sit an quod plus aliqua actione repetere possit tom. 1, pag. 32, col. 1.

An competat aliqua actio pecuniam mutuanti ac stipulanti ut debitor aliquid faciat? tom. 1, pag. 32, col. 1.

An donatione facta donatario, donatam rem causa mutui accipienti donata res reperi possit si exrit tom. 1, pag. 47, col. 1, & pag. 48, col. 1, & 2.

Depositum tanquam mutuum acceptum neque depositum est neque mutuum tom. 1, pag. 48, col. 1, & 2.

Mutuum tanquam commodatum acceptum neque mutuum neque commodatum est tom. 1, pag. 48, col. 1, & 2.

Mutuum re ac traditione non verbis pericitur tom. 1, pag. 7, col. 1.

Ex pecunia à seruo communi credita per pecuniam consumptionem per dominici partibus acquiritur actio dominici, siue seruo administratio concessa sit, siue non tom. 1, pag. 37 & 38.

Filiiofamilias virgicum suum mutuū dante quæ actio competat patri quæ filio? tom. 1, pag. 44, & 45, per tot.

Numeratio pecuniz donandi ani-

mo facta, si accipiens eam quasi mutuum acceperit, an sit donatio an mutuum? tom. 1, pag. 45, in §. 6, & 46.

Pecunia credita & mutua sunt synonyma tom. 1, pag. 46, col. 1, vide licet cum de mutuo tractant ibid.

Officiales & magistratus perpetui mutuum pecuniam dare & senecbrem exercere possunt tom. 1, pag. 74, col. 1, & 2.

Præses provincie licet mutuum pecuniam dare non possit, mutuum tamen accipere potest tom. 1, pag. 74, col. 1, & 2.

Pecunia nostra alieno nomine veluti aliena mutuo data quæ actione repeti possit, & cui actio competat? tom. 1, pag. 37, col. 1, & 2.

Filiiofamilias & seruus dantes mutuo peculiarem pecuniam quomodo obligent accipientem? tom. 1, pag. 6, col. 1, & 2.

An iubens debitorem alicui dare pecuniam mutuum obliget sibi accipientem ex causa mutui tom. 1, pag. 41, & 42.

Mutuum debet fieri accipientis, tom. 1, pag. 4, & 5.

in quibus casibus mutuum quod ab initio non subsistit ex post facto potest conciliari? tom. 1, pag. 4, & 5.

Mutuum sub conditione datum ante conditionis aduentum perit domino tom. 1, pag. 9, col. 1.

Mutuum reddi debet in eadem bonitate & qualitate iure etiam in maiore bonitate reddi potest tom. 1, pag. 7, col. 1, & 2.

Mutuum potest reddi melius sed non deterius tom. 1, pag. 7, & 8.

Conditio ex mutuo cum nascatur ex numeratione, potest exerceri quolibet loco etiam directa, quamuis conuenierit ut certo loco solueretur tom. 1, pag. 517, col. 1.

Nummi prius legati ab herede crediti post additionem hereditatis perinde ad heredem si nolit legatarius legatum agnoscere tom. 1, pagin. 16, & 17.

Mutui datio potest suspendi in euentum conditionis tom. 1, pag. 5, col. 1, & 2, & pag. 16, col. 1, & 2.

Seruus à domino præpositus pecunias domini quæ postea ignorauit mortuum factus ipsius coheres credens, an pecuniam faciat creditam pro sua portione hereditaria tantum, an etiam pro portionibus coheredum tom. 1, pag. 86, col. 1, & 2, & 87.

Interueniente numeratione & traditione non aliter mutuum contrahitur quàm si id actum sit tom. 1, pag. 49, col. 1.

In filiofamilias alij filiofamilias mutuo pecunia danti, an & quomodo Macedonianum habeat locum tom. 1, pag. 7, col. 1, & 2.

An differentia inter senus & mutuum sit tom. 1, pag. 10, col. 1, & p. 1, col. 1.

De singularibus quæ in mutuo Accusis purar esse tom. 1, pag. 42, col. 1.

In mutui datione oportet dantem esse dominum vel loco domini tom. 1, pag. 6, col. 1, & 2.

An & quando pater obligetur ex mutuo filiofamilias si pecunia stipulanda? tom. 2, pag. 123, col. 1, & 2.

De mutuo naturali, ciuili, & mixto tom. 1, pag. 7, col. 1, & 2.

In mutuo non potest dari genus pro alio genere tom. 1, pagin. 3, col. 1, & 2.

An syndicus & administrator ciuitatis pecuniam

INDEX.

is pecuniam in aliquo munus accipiens ciuitatis nomine ciuitatem ex mutui datione obligat ut contra eum detur conditio certi ex mutuo sicut contra priuatum tom. 1. pag. 40. & 61. & quo casu? ibid.

Mutuum pupilli.

An ex pecunie numeratione à pupillo facta sine tutoris auctoritate vel solutionis, vel mutui causa per consumptionem detur conditio vel liberatio? tom. 1. pag. 50, 51, & 52.

Mutuum vniuersitatis.

Creditori condicione certi agenti contra vniuersitatem propter mutuarum syndico vniuersitatis nomine pecuniam an incumbat onus probandi in rem vniuersitatis pecuniam versam fuisse? tom. 1. pag. 61, col. 1.

N.

Natura.

Naturalis ratio per cuiuslem tolli non potest tom. 1. pag. 413, col. 1. Non potest in imagine ac fictione vlla nature veritas adumbrari tom. 1. pag. 118, col. 1.

Natura nescit fisiones vllas, & naturaliter quid fieri cum dicimus veritatem facti solam denoramus tom. 1. pag. 433, col. 1.

Differentia inter obligationem naturalem & ius naturale tom. 1. pag. 105, & 103.

Naufragium.

Licet vnicuique naufragium suum impunè colligere tom. 1. pag. 35, col. 1. quod naufragio expulsum & deiectum est non pro derelicto est sed pro derelicto tom. 1. pag. 36, col. 1.

Naufragium incendiū.

quod cuius ex nauis depreffa vel delecta, vel ex incendio suum seruauit eum manere debet, cuius ante fuit non etiam aliorum commune fieri tom. 1. pag. 36, col. 1, & 2.

Nauis.

In ineunda estimatione rerum quæ contributioni & collarioni obnoxie sunt ob necessarium nauis iacturam factam veniunt etiam vestimenta cuiusque & annuli gestatorij tom. 1. pag. 37, col. 1.

quæcumque consumendi causa nauis imposita sint, præsertim verò cibaria communi lucro & commodo omnium qui in nauis sunt imposita esse censentur & consequenter à munere & onere collarionis & contributionis debent esse immunia tom. 1. pagin. 37, col. 1.

Lex Rhodia de iactu & ad casum quo nauis vel res quæ in nauis sunt perierunt & ad casum quo in manus piratarum inciderunt, & postea redemptæ sint extendenda tom. 1. pagin. 38, col. 1.

Nauis onusta leuandæ causa merces in sepham israelis si perierint contributio fieri debet inter eos qui in res in nauis saluas habent tom. 1. pag. 11, & 12.

qui naufragium passi sunt si non omnes res suas per priuatos extrahere possunt, in damnum quod ex naufragio sentiunt eo casu quo non

omnes eorum merces sed quædam tantum extractæ sunt communes esse debent illius cuius merces leuandæ nam causa iactu perierunt tom. 1. pag. 33, col. 1, & 2.

Si quis ex vectoribus fuluendo non sit detrimendum magistri nauis esse non debet, sed commune omnium qui in nauis fuerunt, & qui ex lege Rhod. a in contributionem vocantur tom. 1. pag. 39, col. 1, & 2.

Res in mare iactæ si apparuerint an exoneretur collario & qua actio è cum magistro nauis agendum sit tom. 1. pag. 30, col. 1, & 2.

Nihil potest imputari nautæ qui publica auctoritate regentis nauigare tum meribus alicuius prohibitus fuit, si eas merces in deterioriorem nauem coniecit, quæ postea perierit tom. 1. pag. 39, col. 1, & 2.

Naves marinæ quia sunt vtiores habent etiam immunitatem quam non habent fluuiales, nisi quæ annotationem deficiunt Romæ tom. 1. pag. 5, col. 1.

Pro rebus factis deterioribus contributio fieri debet, sed præsertim pretio, id est æstimationis rebus quæ factæ sint deterioris quanti sint hodie non quanti erant cum nauis imponeretur tom. 1. pag. 34, col. 1, & 2.

An et quoque conferendum sit cuius res in nauis factæ sunt deteriores tom. 1. pag. 34, col. 1, & 2.

Cum illa ipsa nauis in qua portari merces conuenienter vicium fecit sine dolo culpæ nauis, nec potest nec cogitur nauta aliam querere nauem quæ eundem vsu præbeat, nisi ambo consentiant tom. 1. pagin. 40, col. 1.

Valerudo nautæ excusatur cum à pena non sitis nauigationis, ita & vicium nauis quod sine vilo dolo culpæ vultu ingit si non tam cito ramque facile emendari potuit tom. 1. pag. 40, col. 2.

Conducta rora nauis ab iis qui suas merces transuehendas locauerunt datur actio ex locato dominis mercium amissarum, conductæ parte, ex conducto agendum est cum magistro, & quis sit effectus versusque actionis tom. 1. pag. 36, col. 1.

Si in aliqua re deterior facta sit nauis conferatur meribus an dominis conferatur merium detrimentum nauis communi contributione facere debeant tom. 1. pag. 36, col. 1, & 2.

Amisio nauis damnum collarionis consortio sarcipi non debet, per eos qui merces suas naufragio liberarunt tom. 1. pag. 35, col. 1, & 2.

Etiam cum nauis deterior facta sit ex ea causa ex qua iactus mercium fieri solet contributionis æquitas locum habere debet tom. 1. pag. 35, col. 1, & 2.

Cur deterioriora nauis contributione facere debet, amissa verò non item tom. 1. pag. 35, col. 1.

Pro sumptibus ad instruendam nauem principaliter factis contributio fieri non debet licet in consequentiam ad construendos merces inueniunt, si pro construendis meribus principaliter facti sunt tom. 1. pag. 36, col. 1, & 2.

Actio datur cum magistro nauis dominis quorum merces in mari perierunt, vt ille cogatur vel cum reliquis agere quom merces saluæ sunt, aut eorum merces retinere, quo ad v. Part. III. Tom. I. & 11. INDEX.

que portionem damni præstiterunt tom. 1. pag. 35, col. 1.

qui velenda, mancipia conduxit si aliqua in nauis moriantur, an pro eis vectura debeat? tom. 1. pag. 38, col. 1, & 2.

An nauis iacturam necessarium quæ per iacturam facta fuerat omnes mercatores qui in ea nauis vti mercium genera coegissent, præstare debeant tom. 1. pag. 26, & 27.

Necessaria nauis iactura facta, quænam portio præstetur quæ ab omnibus mercatoribus qui collationi & contributioni perieram rerum sunt obnoxij tom. 1. pag. 26, & 27.

An pro liberis hominibus qui in nauis perierunt aliquid dari oporteat ab iis qui collationi & contributioni perieram rerum sunt obnoxij tom. 1. pag. 26, & 27.

Iactura nauis necessaria vel rerum in nauis coactarum quæ ad eam expectari possit tom. 1. pag. 26, & 27.

Detrimendum quod eorum qui merces suas amiserunt in nauis, proprium ab initio fuit commune sit omnium qui propter amissas res aliorum confecerunt fuit vt merces suas saluas haberent tom. 1. pag. 27, col. 1.

Scapha cum parte merium salua si nauis perierit contributio fieri non debet ab iis qui merces in scapha saluas habuerunt tom. 1. pag. 32, col. 1, & 2.

In contributione facienda an & quomodo debeat haberi ratio eius cuius merces in nauigatione leuandæ nauis causa iactæ sunt tom. 1. pag. 38, col. 1, & 2, & col. 33.

quænam præcipua sint munera & officia magistris nauis tom. 1. pag. 23, col. 1, & 2.

Illiquorum merces ad leuandam nauem in mare proiecta sunt nullam eo nomine actionem habere possunt aduersus ceteros, quorum simul cum nautæ merces saluæ factæ fuerunt tom. 1. pag. 35, col. 1.

Magister nauis si liber homo sit conuenit ex omnibus suis contractibus potest, vt & alius quilibet quibene contraxerit tom. 1. pag. 31, col. 1. qui cum magistro nauis contraxit, electionem habet verum cum excoletore an cum magistro ipso malit agere tom. 1. pag. 70 col. 1. quis sit magister nauis tom. 1. pag. 2, col. 1, & 2.

Nauis vector.

Non debet magister nauis fortunæ & facultates cuiusque vectoris & aliorum qui nauem ingrediuntur excutere tom. 1. pag. 39, col. 1.

Nauta morbus.

Nauta morbo impeditus de locato reneri non debet tom. 1. pag. 40, col. 1.

Nauta.

Nauta valitudine impeditus qui merces vehendas conduxit, neque alicui nauam substinere nolente vectore potest, neque eo volente substinere cogitur tom. 1. pagin. 40, col. 1.

Necessitas.

Quod fit ex necessitate nuncquam ex voluntate, ac mera liberalitate fieri intelligitur tom. 1. pagin. 244, col. 1.

Non solet aut debet cuiquam non

I N D E X.

certe quod ex iuris necessitate fit tom. 1, pag. 585, col. 2

Necessitas.

Necessitas non habet voluntatem tom. 2, pag. 30, col. 2

Negare.

qui negat se non debere, excipit nisi eum de iure suo quam de non iure a-
toris tom. 2, pag. 329, col. 1

Negativus.

Qualiter puniri debeat improba negatio, licet proba intervenient postea confessio? tom. 1, pag. 169, col. 1

Sola negatio facit rem dubiam tom. 1, pag. 361, col. 1

Negationis probatio per eum naturam est impossibilis tom. 1, pag. 61, col. 1

Negligentia.

quantulacumque negligentia quae in propriis rebus est tolerabilis in alienis culpanda est & coercenda tom. 1, pag. 631, col. 1

Non potest imputari commodatario quod commodatario minus diligenter rem commodaverit, potest autem imputari deponenti, quod depositario minus diligenter tom. 1, pag. 635, col. 1

Negligentia omnis supponit scientiam & excludit ignorantiam tom. 1, pag. 678, col. 2

Negotio.

Negotio rectum mobilium commodior est ad commercium & lucrum quotidianum quam immobilium & ad exercendum negotiorum ingenium tom. 2, pag. 162, col. 1

Negotium.

Officium negotiorum gestorum merè voluntarium est tom. 2, pag. 168, col. 1

Cum queritur an negotium aliquod gestum fuerit utiliter non est spectandum euentus si modo initium fuerit utile tom. 2, pag. 183, col. 1

Non datur actio negotiorum gestorum procedente mandato, sed mandati tom. 2, pag. 41, col. 1

In actione negotiorum gestorum repetit gestor quicquid ei abest ad ultimum usque quadrantem siue impensa modica sit, siue magna, adeoque licet euentus non sit securus tom. 1, pag. 636, col. 1

Procuratore in negotia domini impensuro, pecuniam mutuantem si eam sine culpa perdidit eo nomine potest dominus mandati vel negotiorum gestorum actione conveniri tom. 2, pag. 306, col. 1, & 2

Negotium ad eum maxime pertinet creditur, cuius vel utilitate vel incommodo res tandem cessura sit, licet non prius contentiatur eo. 2, pag. 337

Necesse.

Neque per eos quos in potestate nostra habemus, neque per alios conditio nostra fieri potest deterior, potest autem fieri melior tom. 2, pag. 427, col. 1

Nomen.

Id nomen facere dicitur, non cuius pecunia est quae creditur sed qui eam dari stipulatur tom. 2, pag. 335, col. 1

Cur legatorum omnium quae alibi sunt nomina debitorum non comprehendantur tom. 2, pag. 162, col. 1

Utilitas nominis obligatio tota consistit in exactione eius, quod debetur tom. 1, pag. 683, col. 1, siue in pecunia consistit siue in corpore ibid.

Ex diversitate nominis colligitur diversitas rei tom. 2, pag. 115, col. 2, & pag. 118, col. 1, & 2

Nomina non ad alium finem quam ad res significandas comparata sunt tom. 1, pag. 14, in fi.

quae sunt idem diversa nomina habere non debent tom. 1, pag. 716, col. 1

In quibusdam rebus plerumque interest an sub proprio nomine an sub appellativo quis designetur tom. 1, pag. 15, col. 1

Appellatione nominum significatur ea pecunia vel alia res quae in nominibus aut adionibus fit tom. 2, pag. 184, col. 2

quolibet res ferè omnes habent duo nomina vim naturale, alterum proprium & impositum tom. 1, pag. 15, col. 1

Nomen heres.

An verum sit nomen debitoris deteriorius factum perire heredi non legatitius, factum vero idoneum quod mortis tempore non fuit, legataris prodesse debere non heredi? tom. 2, pag. 245, 246, 247, col. 1, & 2

Cur meliora facta nomina augeant hereditatem nec cedant lucro heredis, & tamen fructus post mortem percepti & fructus cedant lucro heredis? tom. 2, pag. 147, col. 1

Nestrum.

Naturalis aequitas non patitur ut quod nostrum est sine facto nostro nobis auferatur tom. 1, pag. 405, col. 1

Notarius.

Tabelliones & notarii nostri, non sunt servi sed liberi esse iubentur tom. 2, pag. 370, col. 1

Notarium Insurandum.

Notarius causae, quem pragmatici graphatium appellat insurandum in litem mandante etiam aut praesente iudice deserte non potest tom. 1, pag. 221, col. 1, & 2

Novare.

qui in nostra potestate sunt solutionem accipere nostro nomine interdum possunt, sed novare obligationem non possunt tom. 2, pag. 338, col. 1

Novatio.

Per novationem non solum civilis & honoraria obligatio petimatur, sed etiam naturalis tom. 2, pag. 248, col. 1

Per novationem & pignus liberatur, & vix ex obligatione priori debere desinunt currere tom. 2, pag. 248, col. 1

Differentia inter novationem voluntariam & iudicalem tom. 2, pag. 248, in fin.

Interventu novae personae non inducitur novatio, licet sit animus novandi si non interveniat etiam stipulatio, sicut nec sufficeret stipulatio quae non novandi animo facta esset tom. 1, pag. 587, col. 2

Novatio nihil aliud est quam prioris obligationis peremptio & in sequentem transfusio tom. 2, pag. 587, col. 1

Novatio quolibet ac praesentem delegatio priorum obligationem perinde tollit atque solutio tom. 2, pag. 500, col. 2

Novatio fit & prioris obligationis peremptio si quis pro se iudicem accipiat, vel etiam si quis pro alio, qui verus debitor fuit, adeoque inuito, quemadmodum & si pro eo solueret tom. 2, pag. 248, col. 1

Novatio iudicialis nulli tollit obligationem sed voluntaria tom. 2, pag. 249, col. 1, nisi perfectam absolutionem ibidem col. 2

Novatio fit etiam per contestationem tom. 1, pag. 506, col. 1

Novatio aequè fit per condemnationem tom. 2, pag. 646, col. 2

quod non transferatur in causam novationis, iure pristino peti semper potest tom. 2, pag. 23, in princip.

An stipulatio post aliam obligationem interposita faciat novationem? tom. 2, pag. 23, col. 1, & 2, & pag. 24

Cum id quod pure debetur novandi animo sub conditione promittitur, novatio non fit, nec obligatio pura perimitur nisi existente secunda stipulationis conditione tom. 2, pag. 428, col. 2

quid fit novatio? tom. 2, pag. 131, col. 1

De novatione voluntaria & de novatione necessaria & eorum effectibus tom. 2, pag. 665, col. 1, & 2

Novatio voluntaria extinguit obligationem omnem & principalem & accessoriam, sicutque eum vim usurarum tom. 2, pag. 665, col. 1, necesse secus ibid.

quid fit novatio? & an & quomodo tollat priorem obligationem tom. 2, pag. 59, col. 1

Ex inutili stipulatione novatio contingere nunquam potest tom. 2, pag. 260, col. 1

Novatio solutio est inquit obtinet & ratio tom. 2, pag. 131, col. 1

Obligatio novatio non fit per constitutum inspecto etiam iure veteri nec si nova persona constituit quod alia debebat, secus per stipulationem & ratio diversitas tom. 1, pag. 576, col. 1

quod ad obligationem perimentem attinet, tantum potest novatio quantum solutio nisi quod solutio modis naturalis est tollendae obligationis, novatio autem civilis & ficticia tom. 2, pag. 665, col. 1

Per litem contestationem fit novatio atque delegatio tom. 2, pag. 665, col. 1

Novatio non potest fieri nisi inter praesentes & consentientes tom. 2, pag. 581, col. 1

Per iudicatum adeoque per litem contestationem fit novatio tom. 2, pag. 150, col. 1

Novatio condicio.

Pura stipulatio novatio potest per conditionalem, sed ita ut non prius fiat novatio quam posterius stipulationis condicio extiterit tom. 2, pag. 557, col. 1

Novum.

quae de novo emergunt novo indigent auxilio tom. 2, pag. 246, col. 2

Noxa.

Noxa caput sequitur tom. 1, pag. 699, col. 1, in actionibus poenalis scilicet in rei persecutoribus? ibid. col. 2

Noxae delictum semper sequitur nec vnumquodammodo praecedat poenalis condemnationem tom. 2, pag. 175, col. 1

Facultas tradendi servum noxae, domino competens à iure duodecim tabularum proficitur tom. 2, pag. 175, col. 1

Noxae dedictio non plenam vim indemnitate, sed in tantum duntaxat quanti est servus qui pro noxae dedito re-

INDEX.

dicto relinquatur tom.1, pagin 714, col.1

Noxæ deditiois vltus alius non est quam vt eo remedio consulas tibi dominus ex delicto serui supra quam quanti seruus est teneatur tom.1, pag. 714, col.1

Actio noxalis vnde dicta tom.2, pag.197, col.1

An ex numeratione pecuniarum sit qui contraxit pecuniam creditam petere possit tom.1, pag.21, & 22

Ex numeratione pecuniarum nostræ absque et ignorantis nomine facta, an actio ab eodem acquiratur tom.1, pag. 25, & 28

Ex numeratione pecuniarum nostræ alieno nomine creditæ, quam nobis in contenti reddi stipulauit quæ actio nobis acquiratur? quæ ei cuius nomine credita est? tom.1, pag. 26, col.1, & 2

Ex pecuniarum numeratione acquiratur ei actio directa cuius nomine pecunia numerata est, etiam si contractum suo nomine gestum habere noluerat quamvis eam iniussu exercere non cogatur tom.1, pagin. 76, col.1

De emendatione iuris veteris à Iustiniano facta in eo quod acquireretur actio sine cessione ei cuius nomine sua pecunia quæ alij credidisset tom.1, pag. 26, & 27

Ex numeratione faciendi nulla queritur obligatio fecus ex numeratione facta tom.1, pagin. 22, col.2

Quæ pecuniarum filiofamilias creditæ numeratio permiciofa visa sit & cur. tom.2, pag.124, col.2

Vna numeratio in diuersas causas profectæ potest tom.1, pag.178, col.1

Ex pecuniarum numeratione à furioso facta qui sua mentis putabatur quæ actio furioso acquiratur contra accipientem tom.1, pagin. 33, & 34, col.1, & 2

Expletur numeratione substantia obligationis tom.2, pa.114, col.2

Numeratio solutio.

Eadem numeratio & solutio non potest parere & liberationem & conditionem respectu eiusdem personæ tom.1, pag.40, col.1

Numerus.

Pluralis numerus duali contentus est apud Latinos tom.1, pag.225, col.2

Nummi.

Crediti nummi in qua forma, & in qua sua bonitate siue estimatione reddendi sint? tom.2, pa.8, col.2

Cur nummi aliquando inter res incorporales numerentur tom.1, pag. 38, col.1

Reprobi nummi penitus tollendi non reddendi tom.1, pag.707, col.2

Nummi in rerum corporalium numero non habentur non quia nummi possunt esse sine corporibus, sed quia in nummis non tam corpora inspicibilia quam quæritur tom.1, pag.40, col.2

Nummi dicuntur reprobi qui lege publica sunt reprobatii siue ex proba materia sint siue ex improba tom.1, pag.700, col.2

Nummus.

Probis duntaxat nummus non reprobus aut xrossus estimatio directa est

tom.1, pagin.700, col.1

qui reprobos nummos pro bonis & probis ignorans accipit siue in creditum siue in solutum, aut qua alia de causa non tam pacificetur quam decipitur tom.1, pa.700, col.1

Nummus pecunia.

Reproba pecunia soluta non parit liberationem, licet à complore fuerit approbata aut si in solutum accepit eam expendit pro bona & proba tom.1, pag.706, col.2

Nuncium.

quomodo dignosci possit an qui se dicit nuncium talis sit nocne? tom.1, pag.625, col.2

Differentiæ inter nuncium & procuratorem tom.1, pag.566, col.1, & 2

Quodcumque per epistolam fieri potest etiam per nuncium facere possumus tom.1, pa.567, col.2

Nuptia.

Turpes sunt & illicitæ nuptiæ inter auunculum & sororis filiam adeoque neprem & proneptem quia his personis auunculus loco parentis est tom.1, pag.452, col.1

Incestæ nuptiæ interdum penitentia locum admittunt tom.1, pag. 455, col.1, & 2

Furor superueniens nuptias iam contractas non dimittit tom.1, pag. 34, col.2

O.

Oblatio.

Oblatio congruo loco vel tempore facta non aliter valet quam si præsens sit pecunia vel alia res quæ offertur tom.1, pag.55, col.1

Oblatio interpellationis vim & effectum impedit tom.1, pag.655, col.1

Expressa interpellatio non nisi per expressam oblationem posteriorem eliditur potest tom.1, pag.655, col.1

Oblationem non aliter præcedere necesse est in oblatione quam si id agatur, vt oblatio vim solutionis obtruncet tom.1, pag.634, col.2

Verbalis oblationis nudæ effectus nullus in iure nostro vquam esse potest tom.1, pag.664, col.2

quoties de oblatione lreconsulti loquuntur de reali oblatione semper intelligendi sunt tom.1, pagin. 500, col.1

De effectibus oblationis tom.1, pag. 500, col.1 & 2

Oblatio sola sufficit ad inducendam pignoratitiam actionem licet depositio & oblatio non sequatur tom.1, pag.696, col.2

Sola oblatio debiti etiam in iudicio tantum facta sufficeret vt quamvis male ac præmatuè instituta eliet pignoratitia, rite tamen instituta videretur tom.1, pa.690, col.1

Oblatio traditio.

Oblatio fieri non potest nisi rei præsentis sicuti neque traditio cum nihil aliud fit traditio quam datio possessionis tom.1, pa.501, col.2

Oblatio mora.

Si de sola mora vel inducenda vel purganda tractatur, sufficit congruo loco & tempore factam esse oblationem & à creditore siue causa recusata tom.1, pag.690, col.1

Part. 111. Tom.1. & 11. INDEX.

Olla, si solutio.

Creditor non cogitur obligationi in consequente ante tempus sciendæ adesse antequam ei denuncietur debitor se ante tempus & tali die solutum tom.1, pag. 571, col.2

Olatio usura.

qui pecuniam sub vfuris accipit in certum tempus et à ante tempus vult solui vt se ab vfuri temporis liberet non est audiendus præteriti duntaxat temporis vfuras offerens, nec si oblatio congruo loco & tempore facta proponatur tom.1, pag.63, col.2

Obligatio.

Nemo aut ignorans aut iniussu obligatur tom.2, pagin. 321, col.1

Filiusfamilias mutuum pecuniam accipiendo si ab patrem litteras emittat vt eam creditor solui patrem obligat si non statim atque litteras accepit testationem interponat contrarie voluntatis tom.2, pag.134, col.1, & 2

Ad impossibile non obligaturis qui promissit se curaturum vt alius quid faciat, cum perstando id quod interest liberetur tom.1, pag.566, col.2

qui semel electione liberatus est non potest iniussu etiam ignorans in obligatione reponi, nec si exceptionis tantum beneficio liberatus effecit tom.2, pag.212, col.1

Pater post exactum à fideiussore filij debitum, si ab ipso fideiussore conueniatur vt indemnitet pro filio præstet, qua actione possit conueniri, an de peculio, an de in rem verso tom.2, pag.146, & 147, col.1

Ex contractu cum seruo inito qui nauis præpositus erat, obligatur dominus etiam post eius alienationem tom.2, pag.18, col.1

Per eos quos in potestate nostra habemus condicio nostra deterior fieri non potest vt non ari alieno obligent tom.2, pa.41, col.1

Causam debiti aliquam præcedere semper necesse est vt quod debitum dicitur efficaciter ac vtiliter, & sine meru exceptionis doli peti possit tom.2, pag. 70, col.1

qui vel insitit vel procurator vel magister nauis est si propter ætatem obligari non possit, obligare tamen dominum potest, quia non tam factum eius quam mala electio præponentis inspicitur tom.2, pag.4, col.1, & 2

Pupillus sine tutoris autoritate obligatur naturaliter furiosis vero, etiam cum sui curatoris autoritate contrahens neque naturaliter neque ciuilititer obligatur tom.1, pag.594, col.1

Seruus volente filiofamilias nauem exercens sine consensu patris filiofamilias in solidum obligat non autem patrem nisi de peculio tom.2, pag.13, col.1, & 2

Si sciens duntaxat non etiam volente patre aut domino cum filio vel seruo magistro nauis contracta sit, vtrum in solidum danda sit actio contra eum quasi in volentem, an vero ad exemplum actionis tributæ in tributum duntaxat? tom.2, pa.12, col.2

Plures eiusdem summe promissores etiam ex vna eademque stipulatione constituti obligantur, pro vili tantum portione non in solidum tom.2, pa. 15, col.1

Obligatio pignus.

In dando pignore sylue adiciendum est quæque ex sylua facta narare

INDEX.

sint ut obligata sylva etiam navis
quam ex sylva fieri contigerit obliga-
ta existimetur tom.1.pagin. 686,
col.1

Obligatio peculium.

Neque servus neque vicarius pos-
sunt ex suis contractibus dominum o-
bligare supra peculium aut supra eorum
estimationem ne in eorum sit pote-
state deteriorum domini facere condi-
tionem tom.2.pag.195,col.1

Obligatio pignori.

Qui res suas pluribus obligant in-
currunt crimen felonatus si diverso
scilicet tempore, & scientes id faciant
nisi utrique debito exsoluendo pignus
sufficiat, quoniam eadem res pluribus
obligari non potest tom.1.pag. 689,col.1

Obligari.

Alicui ab esse iam videtur id in quo
est pro alio obligatus tom.2. pagin.
175,col.1

Neque dominus neque fideiussor
possunt in duriorē causam quam ser-
vus principalis obligari, sed possunt
efficacius tom.2.pag.139,col.2

Constitutum hoc modo tacite tibi
i & nec mea Tit o me in solidum obli-
gatus, non autem Titum tom.1.p. 557,
col.2

Obligatio.

In obligationibus individuis non
potest scindi obligatio tom.2.p.395,
col.1

Omnes obligationes restituendi &
faciendi sunt individuae tom.2.pag.
395,col.1

Ex quo facto naturalis obligatio ex-
stimanda sit tom.2. pagin. 239,
col.1

Ex sententia iudicis non nascitur
obligatio naturalis tom.1.pagin.447,
col.2

Obligatio quae ex contractu aut ne-
gocio aliquo nascitur, tum nasci de-
bet, cum sit contractus & negotium
geritur aut nunquam tom.1.pag.593,
col.2

Naturalis obligatio ad novationem
inducendam potest sufficere tom.2.
pag.175,col.1

Tollitur obligatio naturalis inter
fratres partim consensu partim par-
ticipatione peculii tom.1.p.398,col.1

Obligatio naturalis a filio vel a ser-
vo contracta licet non acquiritur patri
aut domino, quod tamen ex ea obli-
gatione debetur acquiratur patri & do-
mino tom.1.pag.167,

Differentia obligationis naturalis &
civilis tom.1.pag.348,col.1

Naturali obligationi & fideiussor &
pignus accedere potest tom.1.pag.
348,col.2

Naturalis obligatio licet non sit suf-
ficiens ad inducendam actionem, suf-
ficiens tamen est ad impediendam
conditionem tom.1.pag.348,col.2

Ex retentione vel ademptione pec-
culij filiusfamilias liberatur ab obliga-
tione naturali ad concurrentem usque
peculij quantitatem tom.1.pag.401,
col.1

Obligaciones interdum nascuntur
tacite etiam extra id quod actum est
tom.1.pag.522,col.1

Impossibilis obligatio etiam expre-
ssa contrahentium voluntate contrahi
non potest tom.1.pag.522,col.1

Domini potest obligari servo na-
turaliter tom.1.pag.344,col.2

Cur exceptio S.C. Macedoniana o-
bligat. nat. non tollat tom.1.p.345,col.2
Obligatio quae erat in persona de-
functi diiudicatur inter heredes ex lege 12.
tab. tom.4.pag.382,col.1

Inducta ad confirmandam obliga-
tionem non debet eam infirmare &
destruere tom.2.pag.310,col.1

Naturalis obligatio sola etiam re-
tentionem parit tom.2.pag.363,col.1

Cum duae res alternatim & disjunc-
tim debentur, utraque in obligatio-
ne est, quamvis ita. ut alterutram dun-
taxat praestari necesse sit tom.1.pag.
360,col.2

Facilius tollitur personalis obligatio
quae parit conditionem quam ceterae
obligationes tom.1.pag.500,col.1

Obligatio iuris alieni incipit a de-
functo tum quoniam; quando agi eo no-
mine cum defuncto non potuit tom.
1.pag.333,col.2

Obligatio civilis impedit solui re-
petitionem tom.1.pag.326,col.2

In literarum obligatione nulla est
naturalis obligatio quia nullus est
consensus ante pecuniae numerationem
tom.1.pag.326,col.2

In literarum obligatione an sit obli-
gatio civilis tom.1.p.326,col.2

An sit differentia vera & obligatio-
nes dandi & reddendi ab obligatio-
nibus restituendi ex quibus agitur ad
rem & ad rei estimationem, ex illis vero
praestari ad rem contra Bartol. tom.1.
p.304,col.1

Obligatio rei commodatae restitu-
da quae plures commodatarios tenet
aut plures heredes vnius commodata-
rij est individua quod ad ipsos attinet,
& quod ad rem ipsam restituendam,
quia non nisi in solidum testitur res
potest tom.1.p.615,col.1

Personales obligationes & quae na-
scentur ex eis actiones ideo dicuntur
personales quia personis coherent &
inherent obsequio, nec ad alias personas
sue actus sue passus transferri ipso
iure possunt, neque si nomen debitoris
aut venditum aut in solutum aut in
dorem datum sit tom.1.p.681,col.1

In obligatione alterutrum utraque
res separatim considerata est in obli-
gatione tom.1.pag.380,col.1, in fine,
non simul pag.387,col.1

Pecunia data ut aliquid fiat quan-
diu in pendenti est an id futurum sit,
an esset obligatio tom.1.p.49,col.1 & 2

Præsens obligatio dicitur etiam cu-
ius exactio per dies adiectionem dif-
feratur tom.1.pag.19,col.1

Esse personam aliquam oportet iure
gentium & quae debeat & cui de-
beat ad inducendam obligationem
iuris gentium ut prius persona inue-
nienda sit quam de iure quæri oporteat
tom.1.pag.432,col.2

Pupillus mutuam pecuniam acci-
piens sine tutoris autoritate accipiens
naturaliter obligatur, secus vero prodi-
gus vel furiosus tom.1.pag.385,col.1

Differentia inter obligari naturaliter
& obligari iure naturali tom.1.p.407,
col.1 & 408,col.1 & 2

Naturalis obligatio si non etiam ci-
vilitas sit actionem nunquam parit sed
tantum exceptionem, retentionem,
deductionem & compensationem to-
m.1.p.594,col.1

Res suo facto ante moram debitoris
perempta non potest remanere in o-
bligatione siue pura siue alternativa
tom.1.pag.518,col.2

Tota siue obligationis, siue actio-

nis utilitas, non iam in agendo quam
in exigendo consistit tom.2.p.33,col.2
Re affecta & obligata ab eo qui do-
minus est non interdicte obligatio ad-
missionis & mutationis domus tom.2.
pag.687,col.1

Obligatio realis sequitur rem quo-
cumque iura, ideoque transit etiam in
singularem successorem, adeoque quod
magis est, etiam si successore ille singu-
larem dominum per usufructum sibi
acquisiverit tom.1.pag.687,col.2

Vnde omnia obligationes perso-
nales tom.1.pag.503,col.2

Naturalis obligatio contrario pacto
tollitur potest tom.1.p.305,col.1

Omnes obligationes consensum
quod obligatur exigunt tom.1.pag.
587,col.2

Ex quatuor effectibus naturalis obli-
gationis duo principium sunt finis ut
impedat repetitionem soluti, alter ut
inducatur compensationem tom.1.pag.
389,col.2

Quid sit obligatio tom.1.pag.514,
col.2

Ex decem muris datus ut vnde decem
reddatur non potest accipiens obligari
nisi in decem qui re contrahi obliga-
tio ultra id quod revera datum est non
potest tom.1.pag.564,col.2

Obligatio naturalis ex ea causa in-
duci non potest ex qua civilis nunquam
inducitur tom.2.pag.239,col.1 & 2

Interesse etiam pupilli ab obligatio-
ne quilibet etiam naturali liberali
tom.1.pag.385,col.2

Naturalis obligatio non in opinio-
ne solvens, sed in veritate consistit
tom.1.p.384,col.1

Non tenetur pater de peculio nisi
ex contractu filij, nec ex contractu filij,
nisi quatenus in peculio est tom.1.p.2,
33,col.1

Liberus patrono naturaliter obli-
gatur ad alimentum propter beneficium
libertatis tom.1.pag.378,col.1

Obligatio faciendi si factum non sit
resoluitur in obligationem & praestati-
onem eius quod interest tom.1.pag.
451,col.1

Plerumque accidit ut etiam extra id
quod agitur tacita obligatio nascatur
ex natura scilicet negotij quod re adha-
tur tom.1.pag.636,col.1

Nemo soluto suo propriam obliga-
tionem tollere potest, nec sua cuique
frustrari prodesse debet to.1.p.573,col.2

Obligatio eiusque quod individua est,
non potest dividi ne quidem per le-
gem duodecim tabularum tom.2.pag.
390,col.1

Lex duodecim tabularum diiudicet
personalem obligationem inter heredes
pro hereditarius portionibus sed
non dividit obligationem pignoris
tom.1.pag.496,col.2

Eae obligationes solas diiudicat lex
duodecim tabularum quae dividi pos-
sunt & sunt individuae, non quae sunt in-
dividuae tom.1.p.496,col.2, in fine

Sufficit ut alicuius voluntate quid
fieri ut obligetur tom.1.p.341,col.2

Pater filio, filius patri, dominus ser-
vo, servus domino, & confensus con-
sensu naturaliter possunt obligari to-
m.1.pag.397,col.1

Naturalis obligatio tota ex facto o-
bligatur tom.1.pag.397,col.1

In obligationibus faciendi succedit
praestatio eius quod interest tom.2.p.
415,col.2 & pag.427,col.1

Obligatio rei diiudicatur, lege duo-
decim tabularum diiudicatur ipso iure
inter

I N D E X.

Inter heredes tom. 1. pag. 417. col. 1
Obligatio naturalis quia solo acquiritur vinculo sustinetur contrariis acquiritur potestate dissolui potest tom. 1. pag. 314. col. 1
Vnus ex naturalis obligationis effectibus est vt pariat deductionem tom. 1. pag. 393. col. 2
Pecunia sub conditione promissa deficiente conditione perinde habenda est ac si promissio nulla praestisset tom. 1. pagin. 666. col. 2
Sicuti pecunia numerata per se diuisibilis est numero, ita et pecunie obligatio et solutio tom. 1. pag. 666. col. 1
Quibus idem promittit amplius quam semel ipso iure non tenetur tom. 1. pag. 551. col. 1, nisi scilicet prior obligatio et eius actio per exceptionem possit elidi ibid.
Non sunt multiplicandae eiusdem rei obligationes nec actiones eiusdem generis et conditionis, possunt tamen multiplicari ex variis causis et diuersis contractibus potest idem debetur tom. 1. p. 553. in fi. & 554. col. 1
Transfatio dominij pecuniae est ynicius effectus obligationis dandi tom. 1. pag. 124. col. 2
Id in quo quis alij obligatus est ei abesse videtur tom. 1. pag. 410. col. 1
Non potest obligatio iure extincta ex nuda creditoris voluntate et poenitentia reuiuiscere tom. 1. pag. 667. col. 2
Semel extincta obligatio amplius restitui non potest tom. 1. pag. 384. col. 1
Nemini obligata res sua esse potest vt neque sequitur tom. 1. pagin. 599. col. 1
Obligatio quae nascitur ex contractu ab vno cum vno initio indiuidua est tom. 1. pag. 16. col. 1
Quod ab extrinseco accidit obligationis naturam & substantiam ab initio certa lege constitutam immutare ex post facto potest tom. 1. pag. 618. col. 1
Neque Abbas neque vniuersitas obligatur per eum qui mutuum pecuniam accepit qui antea vel monachus vel syndicus fuit, licet creditor eum ad huc talem arbitraretur tom. 1. pag. 376. col. 1. & 2
Obligationes omnes sunt perpetuae tom. 1. pag. 70. col. 1. in fi.
Ex persona heredis conditio & natura obligationis, & actionis hereditariae non mutatur tom. 1. pag. 488. col. 1
Testamentum nullum aut irritum naturale obligationem non inducit tom. 1. pag. 430. col. 1
In omnibus faciendis obligationibus succedit in locum obligationis facti, obligatio praestandae pecuniae tom. 1. p. 507. col. 1
In iurandum tollit obligationem naturalem secus iudicatum tom. 1. pag. 99. col. 1
Qui sint effectus naturalis obligationis tom. 1. pag. 24. col. 1
Turpes obligationes nullius sunt momenti, nec vlla ex iis datur actio tom. 1. pag. 282. col. 1
Qui obligat rem alienam vel alteri obligatam obligat, committit restitutionem nisi res cuiuslibet creditor sufficit pro vtroque debito tom. 1. pag. 721. & pag. 722. vel creditorem certiorauit ibid.

Licet pecunia data vel credita ad Titium peruenerit, non ideo tamen est Titius obligatus ei cuius est pecunia tom. 1. pag. 589. col. 2
Iudicatum iniquum naturalem obligationem tollere non potest tom. 1. p. 314. col. 1. & 335. col. 1
Obligatio per aditionem hereditatis confunditur, & confusa extinguitur tom. 1. pag. 409. col. 1
Plerumque extra id quod agitur obligatio aliquid tacita nascitur tom. 1. pag. 646. col. 1
Inter patrem & filium familias ciuili obligatio consistere nulla potest propter ius patris potestatis tom. 1. p. 123. col. 1
Abesse alicui intelligitur etiam id in quo obligatus est tom. 1. pagin. 656. col. 1
Obligationes ex obligationibus non fieri & reipublicae & creditoris interest sicut & de lite lites tom. 1. pag. 662. col. 1
Etiam extra id quod agitur aliquando tacita obligatio nasci potest tom. 2. pag. 166. col. 2
Obligatio siue persona esse non potest tom. 2. pag. 37. col. 2
Obligatio personalis difficilior nascitur quam realis, quia non nisi ex contractu vel quasi, delicto vel quasi nascitur, realis vero ex re ipsa & facto nascitur etiam nulla procedente obligatione tom. 1. pag. 671. col. 1
Obligationis conditionalis intra certum tempus soluendae, ante conditionis euentum tempus non currit tom. 1. pag. 265. in fi. & 266
Obligatio fideiussoria non potest subsistere sine aliqua principali saltem quae futura sit tom. 1. pag. 135. col. 1
Secus siue ea quae iam fuit & desinit esse ibid.
Obligatio naturalis nunquam parit repetitionem quae sine actione nunquam esse potest, sed rarium retentionem, nisi cum ciuili actio mixta est naturalis tom. 1. pag. 595. col. 1
Obligarum esse naturaliter, est esse obligatum ex acquirenti naturali tom. 1. pag. 403. in fi. & pag. 404. col. 1
Maiores obligatio tollit minorem tom. 1. pag. 389. col. 1
Qua ratione probetur naturalem obligationem inter patrem & filium familias contractum si pater filio familias crediderit non tolli per emancipationem tom. 1. pag. 401. col. 1
Fratres in eiusdem patris potestate constituti ciuili inter se obligari non possunt, secus vero naturaliter tom. 1. pag. 396. col. 2
Differentia inter mortem filiofamilias & eius emancipationem ad hoc vt obligatio naturalis cum patre contrahenda subsistat tom. 1. pag. 401. col. 2
An obligatio naturalis ad heredem transmitti possit tom. 1. pagin. 401. col. 2
Naturalis obligatio impedit conditionem & repetitionem tom. 1. pag. 257. col. 1
Naturalis obligatio ex nudo quoque pacto nascitur tom. 1. pagin. 351. col. 2
Obligatio sine causa facta nullius est momenti tom. 1. pag. 450. col. 1
Si non ipso iure, saltem per exceptionem ibid.
Obligationes omnes ad hoc sunt comparatae vt sibi vnusquisque acquiritur tom. 1. pag. 450. col. 1
Ita contrahitur obligatio naturalis

inter patrem & filium vt ea obligatio pacti non acquiritur tom. 1. pag. 400. col. 1
Natura non patitur vt quis sibi obligetur tom. 1. pag. 400. col. 1
Naturalis obligatio inter fratres contracta patri non acquiritur, neque naturalis obligatio inter filium & patrem tom. 1. pag. 400. col. 1. & 2
Pater naturalem suam obligationem quae tenetur erga filium facta suo vel per solam peculij ademptionem extinguere non potest tom. 1. pag. 400. col. 2
Obligatio naturalis acquiritur quidem filio, & in ipsius persona manet ac consistit, siue pater filio peculium addiderit, siue peculium penes filium maneat, sed ita tamen vt effectus omnes naturalis obligationis acquiritur patri siue quod debetur ratifundum sit siue deducendum siue compensandum tom. 1. pagin. 400. col. 2
De modis naturalibus tollendae obligationis, & de ciuilibus, & quoniam sint tom. 1. pag. 356. col. 2
Obligatio naturalis multos effectus habet & iure ciuili approbata tom. 1. pag. 328. col. 1
Obligatio quae augetur quodammodo inducitur, & quae minuitur eatenus tollitur & permittitur tom. 1. pag. 101. col. 1
Cur obligatio ciuili etiam per vim, metum aut dolum fieri possit tom. 1. pag. 327. col. 1
Si quis per stipulationem obliget de se per stipulationem obligando facio hoc ipso videtur ex stipulatione obligatus & ex ea conueniri potest tom. 1. p. 557. col. 2
Ex alieno facto & contractu nullus obligatur siue inuitus siue ignorans nisi iure potestatis & successionis tom. 1. pag. 557. col. 1
Obligatio, consensus.
Neque coacta voluntas neque contra consensus parit obligationem naturalem tom. 1. pag. 327. col. 1
pariunt autem ciuilem ibid.
Obligatio, actio.
Obligationes & actiones ferre omnes ciuiles & legitimae descendunt ex lege i. tabularum & ex prudentum veterum ad eam legem interpretationem tom. 1. pag. 503. col. 1
Obligatio, conditio.
An interposita conditionalis stipulatione super obligatione pura, fiat nouatio prioris obligationis purae in conditionalem tom. 1. pag. 75. 76. 77. per tot.
Obligatio, conditio.
Obligationes omnes ex quibus conditiones omnes proficiuntur ex aliquare vel ex negotio nascuntur non ex verbis excepta conditione certi ex stipulatione & conditione incerti ex stipulatu quae nascitur ex verbis & verborum obligatione tom. 1. pag. 516. col. 1
Obligatio, ex dolo.
Vtraque re obligata ex tunc non potest alterutra peti absolute ne debitor auferat electio tom. 1. pag. 362. col. 1. & 382. col. 1
Obligatio, intelligitur.
Quoniam obligationes naturales in intelligendae sunt in i. naturalis to. D. de

INDEX.

obl. & act. in l. fideiussor 14, §. naturalis. D. de fideiuss. tom. 1, pagin. 554, col. 2

Obligatio familia.

Cum naturalis obligatio actionem parere non possit in iudicio familie resciscendae, creditoris propositi debet per viam deductionis & retentionis, aut si aliter fieri non possit ab arbitro faciendae tom. 1, pag. 399, col. 1

In iudicio familie resciscendae quod naturalis obligatio est efficacia obtinere non potest ad miniculo & officio arbitri familie resciscendae supplere debet tom. 1, pag. 399, col. 1

Obligatio Falcidia.

Falcidia naturalem obligationem soluendum legatorum tollit, S. C. vero Trebellianum seu Pegasianum non tollit fideicommissi restituti effectus, tamen S. C. effectum naturalis obligationis impedit tom. 1, pag. 330, col. 1, & 2

Obligatio perfidus.

Perfidus est qui obligationem naturalem & fidem iure gentium datam violat tom. 1, pag. 330, col. 2

Obligatio rerum.

Obligatio contractum debendi eius conditionis est, ut singulos in solidum teneat, praestantque contra singulos actionem in solidum tom. 1, pag. 614, col. 2

Obligatio successor.

Personalis obligatio etiam quae ratione fundi nata sit, non sequitur singularem successorem, quamvis fundi possessorem tom. 1, pag. 676, col. 2

Obligatio constituere.

Scribens se secundum mandatum alicuius causurum & soluturum, recte obligatur ex constituto, licet nondum appareat an sit debitum tom. 1, pag. 556, col. 1, & 2 & 557, col. 1, & 2, & 563, col. 1, & 2

Obligatio constitutum.

Constituens alium pro se soluturum ex constituto non tenetur tom. 1, pagin. 557, col. 1, & 2

Qui pro se alium soluturum constituit, nec obligatur ipse ex tali constituto, nec alium obligat. qui vero se & alium inuitum soluturum constituit, alium quidem non obligat, seipsum autem obligat in solidum tom. 1, pag. 557, col. 1, & 2

Obligatio tempus.

Sicut tempus non est modus tollendae aut inducendae obligationis, ita neque augendae vel minuendae tom. 1, pag. 101, col. 1

Obligatio hereditas.

Obligatio potest fieri hereditaria, licet nunquam fuerit defuncti tom. 1, pag. 397, col. 2

Obligatio heres.

Conditio obligationis non mutatur ex persona heredum in indiuiduis, secus in diuiduis tom. 2, pag. 109, col. 1

In obligationibus indiuiduis vnus ex heredibus ius habet integre petitionis, quoties id quod petitur, per se indiuiduum est tom. 2, pagin. 391, col. 1

Omnes actiones & obligationes quibus defunctus obtingebatur, diuiduntur inter heredes pro hereditaria portionibus potestatis legis duodecim

tabularum tom. 1, pag. 487, col. 1

Obligatio lex.

Obligationes quae ex lege & iuris ratione inducuntur, sunt perpetuae quia & lex ipsa & iuris ratio est perpetua tom. 2, pag. 149, col. 2

Obligatio indicatum.

In executione iudicari non paritur praetor obligationes ex obligationibus fieri ne parca ex causa iudicari persecutio ad initium alterius petitionis redigatur tom. 1, pag. 651, col. 2

Obligatio genus.

Obligatio generis non est similis obligationi alternatiuae specierum tom. 1, pag. 390, col. 2. & differentia inter veramque ibid.

Obligatio alternatiuae generis, aut speciei certae inutilis est tom. 1, pag. 390, col. 2

Obligatio epistola.

Obligatio inducitur in iis quae per epistolam geri possunt tom. 1, pag. 582, & 583, col. 1

Obligatio.

Obligatio congruo loco & tempore facta, non tantum habet vim obligationis, sed etiam solutionis tom. 1, pag. 173, col. 1

Cur introductum sit remedium obligationis tom. 2, pag. 198, col. 1

Obligatione liberatio non minus quam solutione contingit tom. 2, pag. 391, col. 1

Cum obligationem obligatio & depositio securae est, non tantum ad inducendam vel purgandam moram id prodest, sed etiam ad inducendam totius debiti liberationem ac multo magis pignoris tom. 1, p. 1, p. 690, col. 1, & 2

Obligatio necessaria est ad inducendam liberationem tollendamque obligationem non etiam ad moram solutionis impediendam tom. 1, pag. 664, col. 2

Obligatio quae sit ad hoc ut debitum ex non usurario non satisfurarium non requirit obligationem tom. 1, pag. 654, col. 1, secus ea quae vim habeat solutionis ibid.

Obligationario vim habet solutionis fecus oblatio tom. 1, pag. 55, col. 1

Obligatio depositio.

Depositio & obligatio pecuniae si recte & congruo loco, ac tempore facta sit, non modo prodest ad purgandam moram sed etiam solutionis vim habet tom. 1, pag. 534, col. 1

Obligationum.

Non videtur obligatum quod non durat obligatum tom. 1, p. 574, col. 1, sicut nec verum quod non durat verum ibid.

Occasus.

Multa sunt occasione magis quam iure tom. 1, p. 341, col. 1, in princ.

Qui occasionem damni dat, damnum dare intelligitur tom. 1, pagin. 341, col. 2

Occupans creditur.

Toties melior est conditio occupantis quoties pars plurium creditorum causa est tom. 2, pag. 187, in fi.

Occupanti.

Melior solet esse conditio occupantis quam ceterorum tom. 2, pag. 253 in fi. & 254, col. 1

Occupare.

Cur in actione de peculio melior conditio sit occupantis tom. 2, pag. 86, col. 1

Occupare tributaria.

Cur in iudicio tributario melior non sit occupantis conditio tom. 2, pag. 86, col. 1, & 2

Odium.

Quae sunt odiosa, sunt interpretatione non mollienda potius quam exasperanda tom. 1, pag. 357, col. 1

Officium.

Neque Principis, neque Senatus, neque praetoris officia debent alij esse capiosa tom. 2, pag. 321, col. 1

Nemini officium suum esse debet damnosum siue publicum sit siue priuatum tom. 1, pag. 714, col. 2

Officium tutoris & curatoris, & adoris municipum eis damnosum esse non debet tom. 1, pag. 559, col. 1

Omissio.

An & quomodo omissio retentionis praediciat tom. 2, pag. 15, col. 2

Omissum.

Casus omissus remanet in dispositione iuris communis tom. 2, p. 396, & 397

Quicquid adstringendae obligationis est, id nisi palam verbis stipulationis exprimat pro amisso habendum est tom. 1, pag. 521, col. 1

An casus omissus de quo fuit cogitatum, vel non fuit, remaneat in dispositione iuris communis tom. 1, pag. 81, col. 2

Omnino.

Differentia inter omnino non, & non omnino tom. 2, p. 343, col. 1

Omnis.

Odiosa est interpretatio quae facit ne onus alicui iniunctum ad eius quod heredes pertineat tom. 1, pag. 618, col. 1

Opera.

Libertus operas obsequiales, seu officiales patrono natura debet tom. 1, p. 378, col. 1

Differentia inter operas officiales & artificiales tom. 1, p. 379, col. 1

Operae officiales delegari non possunt secus artificiales tom. 1, p. 380, col. 1

Perinde operae à libertis peti possunt atque pecunia credita tom. 2, pag. 214, col. 1

Opinio.

Casus in quo plus possit opinio quam reueritas tom. 2, p. 389, col. 1, & 2

Opinio veritas.

Aliquando plus operatur opinio quam veritas tom. 1, pag. 341, col. 2

Optio.

Optio male facta ex integro iterum facienda est tom. 1, p. 181, col. 1

Oratio.

Cum sit oratio & condicio aliqua concipitur per significatio sumatur ex vniuerso, si quid in oratione fallum sit vel minimum, totam orationem falsum efficit tom. 1, p. 617, col. 1

Oratio distributiva verificatur in quolibet distributorem tom. 1, pag. 657, col. 1

Oris.

INDEX.

Ordo.

Quod sit ex ordine bene de iure sit
tum quoque cum ratio iuris repugnare
aliquo modo videtur tom. 2, pag. 137
col. 2

P

Pacifici.

Pacifici sunt & sunt pacifici vi-
detur tom. 1, pag. 112, col. 1
Quis sibi pacificum in dubio
etiam heredi suo pacifici intelligitur ro.
1, pag. 68, col. 1
Alieri stipulanti nec pacifici quisquam
potest tom. 1, pag. 12, col. 1

Pactio.

Pactio apponitur in contractu, si repu-
gnat contractui preteritior est quam
contractus tom. 1, p. 29, col. 1

Pactum.

In pacto de vendendo pignore in
quo creditores tantum persona com-
prehensum est, etiam heres eius contrac-
tus tom. 1, pag. 68, col. 1 & 2

Pactum de vendendo in dubio in rem
conceptum intelligendum est tom.
1, pag. 68, col. 1

Creditori creditum stipulanti vt non
ex causa mutui, sed ex stipulatione de-
betur pacto incontinenti appositum vt
debitor redderet centum quod plus
quam sit creditum vltur nonne con-
sequitur actio ex stipulatione ad plus con-
sequendum ex pacto debetur, & ex sti-
pulatione non ex pacto tom. 1, pag.
43, col. 2

Contractus omnes ex conuentione
Iegem accipiunt, nec refert an pactum
sit adiciens an detrahens, si ab initio
videlicet ad incontinenti non ex in-
teruallum adhibetur sit nec legibus aut
bonis moribus aduenitur tom. 1, p.
69, col. 1

Ex pacto de non petendo nascitur
exceptio tantum tom. 2, pag. 330,
col. 1

Eadem est substantia stipulationis &
pacti stipulationi adiecti tom. 1, p.
56, col. 1

Pacta incontinenti adiecta contra-
ctibus eis sic insunt vt possint produ-
cere actionem tom. 1, pag. 56, col. 2
& 537, col. 1

Ex pactis in continenti post contra-
ctum stricti iuris appositum quatenus ac-
tio decurrit tom. 1, pag. 31, col. 1
& 2, in fin.

Cur in traditionibus rerum quod-
cunque pactum appositum valeat? ro.
1, pag. 31, col. 1

An & quando in contractibus stricti
iuris pacta incontinenti apposta insunt
vt nouum parant actionem, & veterem
infortem? tom. 1, pag. 81, 82, & 83

Differentia inter stipulationem &
actum contractus strictos ad hoc vt pacta
incontinenti appositum vel contractus
stricto vel stipulationi ita insunt vt no-
uam parant actionem vel veterem in-
fortem? tom. 1, pag. 82, col. 2

Pacta omnia que incontinenti post
stipulationem sunt perinde habenda
sunt ac si stipulationi ipsi insensu essent
tom. 1, pag. 83, col. 2

Pacta incontinenti post stipula-
tionem interposita non solum insunt sti-
pulationi, sed etiam potentiora sunt
quam que incontinenti adhibentur
etiam post contractum bonae fidei. Vt
etiam nouandi vim habeant iure ci-
uiliam secundum stipulationem tom. 1,
pag. 83, col. 2

Pacti nadi nomine aut iure confesi
non potest ea conuentione quae tradi-
tione ex vna parte munica est tom. 1, p.
242, col. 2

Pacta alia sunt in personam, alia in
rem, quae in personam sunt ideo cohae-
rent personae vt eam egredi non pos-
sint ne quidem fauore heredis aut pa-
tris, quae in rem prorsus omnibus quo-
rum potest interesse tom. 1, pag.
68, col. 1

Pactum commissorium aut simile
commissorio quod non valerit si ab in-
itio interpositum fuisset, nec valere
potest si ex postfacto interpositum sit
tom. 1, pag. 717 col. 2 & 718

In dubio pactum censetur esse in
rem non in personam vt nimirum non
tantum creditori proficit, sed etiam cre-
ditoris heredi tom. 1, pag. 68, col. 1

Odiosa interpretatio est quae facit vt
ios alius ex pacto ipsiusque sumum cum
paciscentis persona intercedat tom. 1,
pag. 68, col. 1

Pactum etiam in incontinentem
post contractum bonae fidei appositum
infirmum est ad producendum obliga-
tionem & actionem quam stipulatio
tom. 1, pag. 37, col. 1

An pactum in continenti appositum
in mutuo plus operetur quam stipula-
tio tom. 1, pag. 18, col. 2

Cur pactum in continenti adiectum
in contractibus & traditionibus rerum
pariat actionem? tom. 1, p. 31, in fi.

Valet pactum inter patronum &
liberum ne opus praestetur, secus vt
soluta reperatur tom. 1, pag. 406,
col. 1 & 2

An pacta post contractum stricti iuris
incontinenti apposta insunt contra-
ctui ex parte actus quoque an tantum
ex pariete tom. 1, pag. 81, circa
fin. & 82, col. 1 & 2

In traditionibus rerum quodcunque
pactum appositum sit id valere oportet,
quia nec aliter contractus quis
fuisse tom. 2, pag. 85, col. 2

Pacta quae sunt contra leges rata non
debent haberi a Praetore tom. 2,
pag. 375, col. 1

Pactum nudum subiectum in con-
tractum stipulationi non tollit sti-
pulationem ipso iure, sed per exceptionem
tom. 1, pag. 562, col. 1

Pacta quae sunt contra leges non su-
stinentur a Praetore secus pacta quae
sunt praeter leges tom. 2, pag. 375,
col. 1 & 2

In traditionibus rerum quodcunque
pactum appositum sit valere maxime si
sit dictum fauore liberatis tom. 1, p.
270, col. 1

In pacto certa persona demonstrata
non ideo facit pactum personale, cum
plerumque id fiat vt appareat quo
pactum initum sit, non vt fiat persona-
le pactum tom. 1, pag. 68, col. 2

Valet pactum vt in deposito non
tantum dolus a depositario praestetur,
sed etiam culpa adeoque periculum ip-
sum tom. 1, pag. 603, col. 2

Pactum quod est contra leges nul-
lum est secus pactum quod est praeter
leges tom. 1, pag. 604, col. 1

Differentia inter pacta in continen-
ti apposta post contractum bonae fidei,
& apposta post contractum stricti iuris
tom. 1, pag. 31, col. 1

An ex pacto creditoris venditoris pos-
sit debitor agere, vel petere vt sibi ca-
datur actio? tom. 1, p. 674 & 675, & quo-
modo ibid.

Differentia inter pactum & pollicen-

tionem tom. 1, pag. 560 col. 2

Pacta incontinenti post contra-
ctum bonae fidei apposta non solum
insunt contractui, sed etiam contractui
insolentem & actionem ex contractu de-
scendentem tom. 1, pag. 67, col. 1

Praetor pactum tamen non potest quod
contra ipsius praetoris edictum esset in-
terpositum tom. 1, pag. 539, col. 2

Pactum ad alias res aut ad alias per-
sonas non potest extendi tom. 1,
p. 118, col. 1

Pactum vnus alij prodesse alie no-
cere non debet tom. 1, pag. 101,
col. 1

Cur ex pacto nudo non decurrit actio
tom. 1, p. 545, col. 2

Pacta ex intervallo apposta contra-
ctui legem dare non possunt nec pare-
re actionem sed tantum exceptionem
tom. 2, pag. 417, col. 2

Pacta nuda, pacta conuenta appel-
lantur tom. 1, pag. 546, col. 1

Quatenus pacta nuda pariant actionem
tom. 1, p. 546, col. 1 & 2

Nudum pactum non est quoties ali-
quid certa lege datur vel traditur ro.
1, pag. 631, col. 2

In traditionibus rerum quodcunque
pactum sit id valere manifestum sit, ne
alioqui decipiatur qui non aliter rem
sua traditurus fuit tom. 1, pag. 674,
col. 2

Quid sit pactum incontinenti esse
appositum tom. 1, pag. 79, col. 2

Pactum incontinenti appositum non
aliis contractibus inesse solet ad for-
mandam actionem ex eo contractu
quam qui sunt bonae fidei, nec aliis iu-
dicis quam qui sunt bonae fidei tom.
1, pag. 79, col. 2, & pag. 80, col. 1, circa
finem & 81, col. 1

Pactum incontinenti appositum post
contractum stricti iuris adhibita non
prosumunt nisi ad exceptionem tom. 1, p.
79, col. 2

Pactum, emptio.

Pacta quae in venditionibus & em-
ptionibus adiciuntur faciunt pactum
precij tom. 1, pag. 697, col. 1

Pactum, inieritum.

Pactiones quantumlibet generales
nunquam trahi debent ad incogitata
tom. 1, pag. 28, col. 2

Par.

Par in pactum non habet imperium
1, p. 92, col. 1

Paratus.

Qui paratus est solvere aut fideius-
sorem dare, aut satisfacere, non aliter
paratus intelligitur a iudicibus quam
si in manu habeat pecuniam, aut praesentem
fideiussores, aut quid aliud
quod pro satisfactione esse possit tom.
1, pag. 664, col. 2

Parere.

Qui sibi non peperit multo minus
aliis parit tom. 2, pag. 171, col. 2

Paritio.

Paritio est comparatio hinc inde
facta vt nihil debeatur ro. 1, pag. 441,
col. 2, & quomodo fiat ibid.

Parri.

Parrem simpliciter cum dicimus, di-
midium intelligimus tom. 1, pag.
521, col. 1

Nec semper idem de parte ad par-

INDEX.

rem iuris est quod de toto ad totum
tom. 1, pag. 451, col. 2, sed tantum in
omnino diuisis ibid.

Licet creditor centum quinquaginta
petere possit, potest tamen de iure
iuste postulare et de totum centum pro
eodemque iudicio agatur, ne eiusdem
debiti nomine in plura diuersaque iu-
dicia distringatur tom. 1, pag. 433, col. 1
si iurisdictio hoc patitur ibid.

Quoties maior pars fecit, omnes fa-
cere videntur ad quos res pertinet to-
1, pag. 408, col. 1

PARTUS.

Diuerse sunt personae matris & filij
qui in vtero est tom. 1, pag. 103, col. 2

Partus quomodo appellatur, fructum
non continetur, nomine tamen
& appellatione causae continetur tom.
1, pag. 192, col. 2

Partus distinguitur a fructu tom. 1,
pag. 351, col. 1

Partus non tantum patri cuius esse
debetur, sed etiam reipublicae nasci-
tur tom. 1, pag. 103, col. 1

PATER.

Pater habet privilegium deductio-
nis eius quod sibi debetur a filio, et
adversus pupillum ex causa tutelae a
filio administratorem agentem tom. 1, p.
457, col. 1, & 2

quod debetur filio debetur etiam
patri tom. 1, pag. 363, col. 1

An per patrem filio acquiritur & quo casu
possit sicut patri per filium tom. 1,
pag. 153, col. 1, & 2, & 154, col. 1, & 2

Pater actione de peculio conueniens
iurans filium dare non oportere, an fi-
lio exceptionem acquiritur tom. 1, p.
153, & 154

Pater res filio datus habens, nec re-
stituere paratus, qua actione & ad quid
possit conueniri tom. 1, pagin. 210,
col. 2

qui dicantur *adrogantes*, & cur tom. 1,
pag. 78, col. 2

Aliud est ex contractu filij patrem
conueniri, aliud nomine filij tom. 1,
pag. 351, col. 1

Quaecunque iuris sunt transire a
filio ad patrem, & a seruo ad dominum
tom. 1, pag. 400, col. 1

Non est patri permittendum ut ex
delicto filij locupletetur tom. 1, pag.
360, col. 1

Inter patrem & filium neque lis ne-
que villa actio potest exerceri tom. 1, p.
364, col. 1

Obligatio naturalis inter patrem &
filium fortitur suum deductionis & re-
tentionis effectum cum patre mortuo
diuidenda est inter fratres hereditas
tom. 1, pag. 296, col. 1

Quomodo pater vel dominus ex fi-
lij vel serui contractu teneatur, licet
nihil sit in peculio tom. 1, pag. 140,
col. 1, & 2

Ex delicto filijfamilias pater neque
de peculio neque noxali actione con-
ueniri potest tom. 2, pag. 363, col. 1

Pater iurans in peculio nihil esse,
quomodo & quo casu possit conueniri,
quo modo filius? tom. 1, pagin. 154,
& 155

Pater actionem acquirere filio eni-
cipato non potest tom. 1, pag. 418,
col. 1

Nullum privilegium proponi patri
vel domino ex persona filij, vel serui
conueniente vel actione de peculio, vel
quolibet alia potest tom. 1, pag. 254,
col. 1

Pater non tenetur actione de peculio

ex quolibet contractu filij, sed ex eo
demum ex quo filiusfamilias qui con-
traxit, obligatus sit & conueniri possit
in solidum tom. 2, pag. 139, col. 1

PATER MATRIS.

Pater iure veteri non erat legitimus
administratorem filij cui hoc nomen ad-
ministratores erat incognitum, sed ho-
die est administratorem iure civilis non
etiam mater nisi quae tutrix est tom. 1,
pag. 218, col. 1

PATER & FILIUS.

Pater qui voluntatem accommodat,
ut filius duumvir & de iure faciat, non ad
aliud se obligat quam ut rem publicam
saluam fore promittat tom. 1, pag. 152,
col. 1

PATIENTIA.

Omnis patientia debet impliciter
habere scientiam tom. 1, pag. 410,
col. 2

PATRIMONIUM.

Patrimonium cur sic dictum? tom.
1, pag. 27, col. 1

Patrimonium hereditas.

Quantitas patrimonij ex tempore
mortis aestimanda est tom. 1, pag. 334,
col. 1

PATRONATUS.

Magna multaque sunt iura patrona-
tus tom. 1, pag. 143, col. 1

PATRONUS.

Patronus super facto aliquo iurans
ex quo ius patronatus acquiritur potuit,
sic patronus secus iurans super ipso iu-
te patronatus tom. 1, pag. 174, col. 1

Iurans se patronum nihil ex eo iu-
re iurando sibi acquirit, secus iurans se
manumissorem, acquirit enim sibi et
ius patronatus tom. 1, pag. 174,
col. 1, & 2

Patronus iurans alium esse suum li-
bertum acquirit ius patronatus, secus
iurans se patronum, tom. 1, pag. 174,
col. 2

Quo casu patronus iurans se patro-
num pro patrono habeatur? tom. 1, p.
174, in fi. & 175

Pater vocat patronum ad bonorum
possessionem contra tabulas liberi cer-
tis casibus, tamenque ad successionem
interfati si nullus liberis heredes liber-
tis reliquerit in praemium manumissi-
onis dareturque libertatis tom. 1, pag.
173, in fi. & 174

PAULUS.

IC. Paulus in omnibus ferè causis
quae in cognitionibus imperatoris
tractantur semper succubuit & contra-
riam sententiam retulit, quamvis me-
lioribus semper fultus rationibus qua-
libet imperator moneretur ut con-
tra eum pronunciaret tom. 2, pag.
104, col. 2

Pauli consuetudo & in reprehende-
ndo Labene pertinacia tom. 1, pag.
40, in fi.

Paulo solemne fuit cum aliis dis-
sentire tom. 1, pag. 80, col. 1

PECULIUM.

Dominus conueniens a pignore ex
causa tutelae per seruum administratorem
toto eo tempore quo liber esse crede-
batur an possit deducere quod sibi de-
betur, sine si seruus debitor domini fa-
ctus sit, cum adhuc in libertate aeeret,
sive ex quo seruus pronuntiatus est
tom. 2, pag. 156, col. 1, circa fi. & 2

Cur dominus vendens seruum non
habeat actionem de peculio aduersus

venditorem pro eo quod sibi vel vi ei
seruus ius a seruo vendito debebat?
1, p. 207, & 202

Actio de peculio etiam quae dolum
habet pro causa possit statum recipere
non dicitur tom. 2, pag. 117, col. 1, & 2

In actione de peculio quae dolum
habet pro causa doli facit actionem
tom. 2, pag. 114, col. 1

Actio de peculio datur aduersus est
cuius est peculium, licet penes eum non
sit peculium tom. 2, pagin. 181, c. 1, & 2

An creditor ad ius de peculio mit-
ti possit in possessionem bonorum de-
bitoris latrantis eo tempore quo ni-
hil penitus in peculio sit tom. 2, pag.
140, 141, 142, & 143

Peculium non est filij aut serui, nisi
conueniens oculis patris vel domini
tom. 1, pag. 149, col. 1, reuera enim
magis est patris aut domini ibidem.

Pecunia per seruum a domini debi-
tore sine mandato exacta, non aliter
ex serui peculio deducenda est, quam
si dominus exactorem ratam habue-
rit tom. 2, pag. 176, col. 1, & 2

Ea debita de peculio deducti possunt
quae naturaliter habent acquiritatem
tom. 1, pag. 176, col. 1

Actio remanens amotum quomodo
patrem obliget de peculio actione
tom. 2, pag. 115, col. 2

Libet homo & sui iuris effectus am-
plius peculium habere non potest
tom. 1, p. 160, col. 1

An actio de peculio tenere possit et
quomodo cum nihil adhuc est in peculio
& quomodo? tom. 2, pag. 144,
col. 1, & 143, col. 1

Actio de peculio transire contra quæ-
libet successorem singularem, & ad quæ
transit peculium tom. 1, pag.
137, col. 1, & 2

Curator furiosus administrationem
peculij & dare & denegare potest tant
seruo furioso quam filio tom. 1, pag.
155, col. 1, & 2

An & quando vestes a domino da-
te seruo censentur esse in peculio
serui tom. 1, pagin. 196, col. 1, & 2

Filio familias morte patris vel de-
portatione filij iuris effectus, de peculio
actione inter annum heredis patris vel
fiscus tenebuntur tom. 1, pag. 167,
col. 2, & 168, col. 1, & 2

Si quid in rem patris vel domini ver-
sum sit pro parte conuenienti: sunt
singuli heredes de in rem verso pro ea
quisque parte pro qua peculium apud
eos est 1, p. 208, c. 1, & 2

Quod dominus ab eo confiteatur
est vel confiteatur potest qui rem pecu-
liarem subripuit ad utilitatem peculij
pertinet tom. 2, pag. 166, col. 2

De peculio deducitur non solum id
quod debetur patri, vel domino, sed
etiam id quod debetur ei qui est sub
tutela vel cura ipsius domini vel patris,
aut vius negotia ipsi gerunt tom. 2,
pag. 167, & 168

In contractibus bonae fidei pater &
dominus non solum de peculio, sed
etiam de eorum proprio dolo tenen-
tur tom. 1, pag. 219, & 220, col. 1, & 2

Quo iure peculium mortui filio fa-
milias acquiritur patri tom. 1, p. 482,
col. 1, & quomodo ibid.

Quomodo pater pro re apud filium
deposita de peculio possit conueniri,
& quo casu? tom. 2, pagin. 224, col. 1,
& 2

Actio de peculio dolum habens pro
causis non datur in heredem, nisi de eo
quod peruenit tom. 2, p. 117, & 116

Neque

Neque adimere, neque diminuer
peculium pater aut dominus dolo ma
lo potest, quin hoc ipsi teneatur de
peculio, saltem intra annum tom. 1,
pag. 168. col. 1.

Neque damnum à domino illatum
ferro, neque quod ab eo subreptum
est in peculium ferui computari potest
tom. 2, pag. 165. col. 1. & 2.

For filiofamilias aut feruo pupil
lo superueniens non adimit peculium
antea constitutum tom. 1, pag. 161,
col. 1. & 2.

Seruus inter viuos manumissus, cui
peculium antea concessum, à demptu
non est, illud post manumissionem re
tinetur ex voluntate domini pristini
tom. 2, pag. 158. col. 1. nisi dominus sit
pupillus, ibid. secus si manumissus ibid.

Illud in peculio computandum est
quod ita debetur vt possit exigi tom.
2, pag. 151. col. 1.

Quod dominus ferui nomine solu
turum se repromisit, de peculio de
ducere potest tom. 2, pag. 175. col. 1.

Peculium filij familias veluti pro
prium eius patrimonium est tom.
1, pag. 398. col. 1.

Seruo sine peculio legato, an actio
de peculio intra annum in heredem
dari possit tom. 2, pag. 158,
& 169.

Seruo furtum faciente domino de
peculio deduci solus ferui æstimatur de
bitum etiam furti poena tom. 2, pa.
270. col. 1.

Detractionem peculij pro sine pecu
lii C. dixerunt tom. 2, pag. 174.
col. 1.

Peculium quod amplius non est po
tuit augeri, & minus ratione rerum pecu
litarium, quod augmentum non tam
peculio quam rebus peculiaribus acce
pi feruit tom. 2, pag. 174. & 175.

An dominus ex fideiussione ferui ac
tione de peculio teneatur tom. 2,
pag. 133. & 134.

An & quomodo constitutum videat
ur & feruo & vicario, peculium à do
mino tom. 1, pag. 156. col. 1. & 2.

Quod feruus domino siue ex contra
ctu siue ex rationum reliquis debetur
de peculio dominus deducere potest to.
2, pag. 170. col. 1.

Quod domino debetur ex delicto
ferui deduci de peculio potest tom. 2,
pag. 170. col. 1.

Quod patri aut domino debetur à
filio vel à feruo non est de peculio to.
2, pag. 164. & 167.

Quod feruo aut filio debetur non
acquiritur peculio sed patri & domino
tom. 2, pag. 167. col. 1. & 2.

Peculium filijfamilias moriente patre
conferuntur cum hereditate, & ex
peculio fit hereditas tom. 1, pagin.
397. col. 1.

Paterfamilias peculium non habet
tom. 1, pag. 397. col. 1.

Quomodo Peculium dicatur cresce
re, decrescere, viuere, & mori tom. 2,
pag. 127. & 128.

Heres patris vel domini deducere de
peculio potest, & quod defuncto, &
quod sibi debetur tom. 2, pag. 169,
& 170.

Conuenus actio de peculio non
tantum potest deducere quod sibi de
betur sed etiam quod socio tom. 2,
pag. 180. col. 1.

Edictum actionis annalis de peculio
ratione emancipationis filij, & manu
missionis ferui conceptum ad alios ca
sus similes emancipationis & manumis

sionis extenditur tom. 2, pag. 167,
col. 1. & 2.

In quantum condemnari debeat do
minus conuentus actione de peculio
ex eo quod feruo debetur ab extraneis
tom. 1, pag. 152. col. 1. & 2.

Quobus dominis eiusdem ferui exis
tentibus potest vnus in solidum actio
de peculio conueniri tom. 2, pag.
183. col. 1.

Actio de peculio quæ ex contractu
ferui contra dominum competebat
viuo feruo, vno anno non finitur quan
diu postliminio reuerti potest tom. 2,
pag. 174. col. 1. & 2.

Quod feruus ordinarius vicario de
bet, à domino deduci non debet ex pecu
lio ferui tom. 2, pag. 186. col. 1.

In eo solo qui inter viuos manumit
tuitur singulariter est vt peculium si ei a
demptum non fuerit, tacite concessum
intelligatur tom. 1, pag. 160. col. 1.

Qui feruum cum peculio ligauit vel
liberum esse iussit, an heredem suum
obliget actione de peculio perpetua
vel annali tom. 2, pag. 169. col. 1. & 2.

Actio de peculio non est Actio bonæ
fidei tom. 2, pag. 114. col. 1.

Vfructu extincto etiam datur actio
in usufructuarium intra annum de pecu
lio tom. 2, pag. 171. col. 1. & 2. & 172.

An & quomodo actio perpetua de
peculio dari possit contra usufructuariu
tom. 2, pag. 171. col. 1. & 2.

Peculium filij profectitium videlicet
viuo patre licet filij fuerit, magis iam
en est patris tom. 1, pag. 398. col. 1.

Peculium si non adimatur filio emā
cipato concessum ei intelligitur tom.
1, pag. 401. col. 1.

Filiusfamilias in aliqua magistratus
dignitate constitutus, si pupillo rem
salem fore cauere non curauit, an pa
trem obliget in solidum, an vero de pecu
lio tom. 2, pag. 152. col. 1. & 2.

In actione de peculio non potest
differri potestas actionis in id vsque
tempus quo aliquid in peculio fit t. 1.
pag. 243. col. 1.

Dominus fructuarius cum proprietario
& proprietarius cum fructuario a
gere potest de peculio tom. 1, pag.
188. & 189.

Non ad hoc datur filiofamilias vel
feruo libera peculij administratio vt
peculium perdat & dissipet, sed vt au
get suæque libera administratione pa
trem vel dominum faciat tanto locu
plentorem tom. 1, pag. 687. col. 1.

Peculiorum vfus cui introductus fue
rit t. 2, pag. 158. col. 1.

Peculij appellatio quomodo olim
fuerit accepta tom. 2, pag. 158. col. 1.

Peculium est ius patrimonij patris &
domini tom. 2, pag. 158. col. 1.

Actione de peculio quid petatur to.
2, pag. 111. col. 1.

Quamuis non nisi parifamilias lex
duodecim tabularum ius testandi con
cessisset ibid.

Inter patrem & filium perinde ac in
ter extraneos de peculio castrensis lis ef
fe potest tom. 2, pag. 110. col. 1.

In peculio castrensis nihil omnino
iuris habet pater quando filius viuit
tom. 1, pag. 110. col. 1.

Quibus in rebus peculium consistat
tom. 2, pag. 163. col. 1. & 2.

Perinde liberatur frater debitor ab
obligatione fratris creditoris per cōsu
sionem & communicationem peculij
aque per solutionem tom. 1, pag.
398. col. 1.

Actio de peculio datur tam contra

mulierem quam contra masculum ex
contractu ferui quæ fuerit mulieris vel
masculi tom. 2, pag. 143. col. 1. & 2.

Filiusfamilias condemnatus vt alie
rius defensor patrem ex ea condemna
tione obligat actione de peculio tom.
2, pag. 150. c. 2.

Seruus pro libero se gerens de pecu
lio libero se gerens actione obligari non potest to.
2, pag. 148. col. 1. & 2.

Ex causa trahendi pecunie seruus
pro libero se gerens actionem obligat
de peculio tom. 2, pag. 148. col. 1.
qui in alium quoquo titulo translu
lit dominium ferui cuius nomine pote
rat actione perpetua de peculio conue
niri, teneatur annali postea de pecu
lio actione tom. 2, pagin. 168,
col. 1. & 2.

Legati peculij dies quando cedat
tom. 2, pag. 163. col. 1. & 2.

Deductio totius debiti domino cō
petens ex peculio scinditur inter here
des per portionibus hereditariis tom.
2, pag. 183. c. 1. & 2.

An creditor ferui venditi antequam
egeret de peculio contra emptorem in
solidum, possit actionem diuidere pro
æquis partibus inter emptorem & ven
ditorem tom. 2, pag. 135. col. 1. & 2.

Privilegium patris & domini in pecu
lio filij vel ferui est vt ante omnia ex
peculio deducatur quod sibi debetur t. 2,
pag. 172. c. 1.

Quod seruus domino pro debitore
expromisit, de peculio deduci potest à
domino tom. 2, pag. 175. col. 1.

Quod seruus pro libertate promisit
de peculio deduci potest, sed quia actio
nā à seruo manumisso dominus pecu
niam ante manumissionem promissam
secuta manumissione petere possit
to. 2, pag. 176. col. 1. & 2.

Vnus ex coheredibus non potest
partem debiti alterius ex peculio de
ducere tom. 2, pag. 183. col. 1. & 2.

Dominus seruum suum cum peculio
vendenti non conceditur ex peculio
deductio eius, quod sibi debetur si ac
tione de peculio conueniatur tom.
2, pagin. 179. col. 1. & 2.

In actione de peculio deductio pro
actione succedit tom. 2, pag.
179. & 180.

Factus dominus & ex persona ferui
conuentus de peculio actione tanquā
nouus dominus potest aduersus eredi
torem agere de deducere id quod sibi
debetur tom. 2, pag. 180. c. 1. & 2.

Differentia inter metem peculia
rem & peculium to. 2, pag. 71. 73. & 74.
qui peculium certo precio vendidit
& tradidit peculium adhuc habere in
telligitur tom. 2, pagin. 118. &
219. col. 1. & 2.

Heres qui accepta terra summa pecu
niam dare iussit, ex peculio habere
non intelligitur tom. 2, pag. 219
col. 1. & 2.

Quod seruus ex causa expromissio
nis domino debet, ex peculio deduci
debet tom. 2, pag. 160. col. 1. & 2.

Nomen illius pro quo feruus exprom
isit, est peculium & in peculio com
putari potest tom. 2, pag. 161. col. 1. & 2.

Peculium inspicendum est quod
fuit tempore mortis filijfamilias vel
ferui, cuius nomine de peculio ageba
tur tom. 2, pag. 161. col. 1. & 2.

Dominus ex iniquitate peculij
scienter permissa in fraudem credito
rum teneatur actione de peculio to. 2,
pag. 190. col. 1.

Dominus cum suspicatur alium de
peculio

INDEX.

peculio secum acturum alio peculium auerens actione de peculio tenetur tom. 2. pag. 190. & 191. col. 1.

Filiusfamilias ex omnibus causis obligatur quamvis peculium nullum habeat. & si peculium habet licet non ex peculiari causa contrahat. & patrem ex eo contractu de peculio obligat tom. 2. pag. 146. col. 2.

Dominus actione de peculio conueniens qui obicitur tantum esse in peculio quantum debitoribus peculiaribus et debetur. eas actiones creditoribus peculiaribus mandando liberatur tom. 2. pag. 252. & 253. col. 1. & 2. sed quo casu? ibid.

Is maximè de peculio conueniens est apud quem peculium manet tom. 2. pagin. 249. col. 1.

Qui post mortem testatoris cum seruo absque peculio legato ante aditum hereditatem contrahit. an heredem possit conuenire actione de peculio. & an perpetua. an vero annali tom. 2. pag. 269. col. 1. an vero legatarium? ibidem.

Seruus communis ita obligat quemlibet ex dominis actione de peculio. ut possit quilibet à creditore in solidum conueniri tom. 2. pag. 202. col. 1. & 2.

An quoties aliquis cum seruo duorum pluriusve contraxit. & quo casu possit cum vtro ex dominis vel in solidum experiri. licet penes vnum tantum sit peculium tom. 2. pag. 202. & 203. col. 1. & 2.

Peculium cum seruo venditum nihil nisi ferui venditi accessio est tom. 2. pag. 217. col. 2.

Neque seruus. neque ferui precium in sui ipsius peculio esse possunt tom. 2. pag. 218. col. 2.

Creditor ferui venditi non aliter habet electionem agendi cum venditore. aut cum emptore. quam si peculium aliquod apud venditorem remanserit tom. 2. pag. 218. col. 1. & 2.

Qui seruum cum peculio vendidit. & peculium tradidit. à creditoribus peculiaribus conueniri nullo modo potest tom. 2. pag. 217. & 218. si videlicet separatim precium peculij non acceperit. sed tantum precium ferui tom. 2. pag. 218. col. 1. & 2.

An creditor post annum agens actione de peculio annali aduersus venditorem. repellit possit exceptione annua tom. 2. pag. 212. col. 1.

Demel deductum de peculio an & quomodo iterum deduci possit? tom. 2. pag. 177. col. 1. & 2. & pag. 178. col. 1. & 2.

Serui à seipso vulnerati damnum deducere dominus de peculio non potest tom. 2. pag. 171. col. 1. & 2.

Onus actionis de peculio cum non sit hereditarium. quo casu tamen transeat in heredem tom. 2. pag. 205. col. 1.

Onus peculij legato peculij semper coheret tom. 2. pag. 205. col. 1.

Peculij onus transit in quemlibet peculij successorem tom. 2. pag. 205. col. 1.

Peculio legato solius heredis est nomina peculiaria persequi tom. 2. pag. 205. col. 1.

Actio de peculio quomodo deitur contra heredes. & in quantum tom. 2. pag. 205. col. 1.

Actio de peculio in persona heredi. & neque merum onus hereditatis. neque merum onus peculij. sed mixta hereditatis & peculij. magis racione peculij quam hereditatis tom. 2. pag. 205. col. 1.

Actio de peculio diuiditur inter coheredes. non pro hereditatis. sed pro peculiaribus portionibus tom. 2. pag. 205. col. 2.

Heres qui retento seruo cum peculio restituit hereditatem. potest cum effectu actione perpetua de peculio conueniri tom. 2. pag. 270. & 271. col. 1. & 2.

Post redemptionem datur emptori actio de peculio contra venditorem intra annum post redemptionem numerandum de eo quod adhuc alieno seruo creditum est tom. 2. pag. 202. col. 1. & 2.

Emptor conueniens actione de peculio potest & debet deducere quod sibi debetur tom. 2. pag. 201. col. 1.

Privilegium deductionis ex peculio quod domino debetur. non aliter competit quam si alia actione consequi non possit quod sibi debeatur tom. 2. pag. 179. col. 1. & 2.

Eius quod dominus adium peculiarium nomine promissit. ratio haberi debet in peculio tom. 2. pag. 19. col. 1. & 2.

Cur detur actio de peculio contra dominum tom. 2. pag. 194. col. 1. Actum peculiarium nomine dominus in solidum cauere debet tom. 2. pag. 194. col. 1. & 2.

Neque emptor pro venditione. neque usufructuarius pro proprietate. neque bonæ fidei emptor pro domino. neque alius quisquam pro alio qui fecit non sit quod ipsis debetur. de peculio deducere possunt tom. 2. pag. 181. col. 1. & 2.

Ex sola filijfamilias emancipatione vel ferui manumissione non præsumitur ademptum peculium tom. 2. pag. 375. col. 1.

Æs alienum filijfamilias peculium habentis est onus peculij tom. 1. p. 401. col. 1.

Qui alij creditori soluit quam ei quem iam præuideret & suspicatur fecum esse acturum de peculio. neque est in dolo. neque actione de peculio potest conueniri tom. 2. pag. 191. col. 1. & 2.

Heres quod seruus ante aditam hereditatem amouit. consumpsit. corripit de peculio. deducere potest tom. 2. pag. 198. col. 1. & 2.

Nouus dominus ferui alienati directæ actione de peculio teneri & conueniri potest. si in dolo apud eum seruus aliquod peculium habeat tom. 2. pag. 199. col. 1. & 2.

Et ancillarum & filiarum familias nomine in peculio contra dominum & patrem actio dari potest tom. 2. pagin. 198. col. 1. sicut & actio depositi & commodati. ibid.

Socij inter se agere de peculio non possunt tom. 2. pag. 189. col. 1. & 2.

Actio de peculio non tenet. si nihil sit in peculio tom. 2. pag. 190. col. 1.

Actio de peculio conuenienti dominus potest licet nihil sit in peculio si modo eius dolo malo factum. ut in peculio nihil sit tom. 2. pag. 190. col. 1.

Casus in quibus dolo malo dominus potest fieri ut aliquid non sit in peculio tom. 2. pag. 190. col. 1. & 2.

Seruus non potest videri in suo ipso esse peculio tom. 2. pag. 175. col. 1.

Filiusfamilias vel feruus pupillus peculium habere potest tom. 2. pag. 161. col. 1. & 2.

Libera peculij administratio filio vel seruo concessa dat alienam potestatem sed non donandi tom. 2. pag. 145. col. 2.

Filius compromittendo siue ex aliqua causa peculiari. siue extra causam peculiarem patrem obligat actione de peculio tom. 2. pag. 149. & 150. secus siue nisi ex voluntate domini vel expressa vel tacita compromissit tom. 2. pag. 150. col. 2.

De peculio vicarij deduci potest quod domino. & quod ordinario debetur tom. 2. pag. 185. col. 1. & 2. & pag. 186. col. 1.

Differentia inter peculium ordinarij & peculium vicarij. & an pro debito vicarij possit deductio fieri ex peculio ordinarij aut contra tom. 2. pag. 185. col. 1. & 2.

Dominus de peculio Vicarij non tantum deducere potest quod sibi debetur. sed etiam quod ceteris conseruis quos habet ille in sua potestate tom. 2. pag. 185. in fi.

Sicut augeat peculium ordinarij ex eo quod dominus ipsi debet. ita & peculium Vicarij ex eo quod ordinarius tom. 2. pag. 186. col. 2.

Aliter atque aliter ex peculio deductio facienda est à domino ex persona & contractu ferui ordinarij conueniens vel ex persona & contractu Vicarij tom. 2. pag. 186. col. 2.

Pecula vicariorum in peculio ferui ordinarij continentur tom. 2. pag. 187. col. 1. sed non contra ibid.

Si ferui ordinarij nomine actum sit de peculio. etiam agi non potest & vicariorum. secus si de peculio vicarij actum sit tom. 2. pag. 186. & 187.

Difficilior & locupletior est pupilli peculij constitutio quam ademptio tom. 2. pag. 144. & 145.

Obligatio naturalis non potest sufficere ad dandam actionem de peculio tom. 2. pag. 149. col. 2.

Peculium & ex eo constitit quod parsimoniam suam quis parauit. vel officio meruit à quolibet sibi donari tom. 2. pag. 227. col. 1. & 2.

Non aliter potest filio familias rem demisse à creditore pro parte nomen coheredis. quam si peculium quod penes coheredem esset. sibi locupletis. & sufficiens ad præstandam à coherede pro sua parte indemnitate tom. 2. pag. 211. col. 2.

Peculium moritur & extinguitur per ademptionem tom. 2. pag. 190. col. 1.

Post ademptum sine dolo malo peculium. nulla supersedit actio de peculio ne quidem annalis tom. 2. pag. 190. col. 1. Qui peculij administrationem concedit videtur permittere generaliter quod & specialiter permittitur est tom. 2. pag. 232. col. 1. & 2.

Prescriptio ante ebernationem facta necum seruo contrahatur. non impedit ne dominus actione de peculio teneatur. sed tantum ne infortioria tom. 2. pag. 232. col. 1. & 2.

Onus peculij est teneri actione de peculio tom. 2. pag. 270. col. 1.

Legatarius pro peculio legato heredi cauere debet de eo contra creditores peculiaribus defendendo tom. 2. pag. 270. col. 1. & 2.

Peculium legatum quomodo ab herede fit præstandum legatario tom. 2. pag. 270. col. 1. & 2.

Ex premissis causis actio de peculio in partem non datur tom. 2. pag. 205. col. 1. & 2.

Ex persona filij quæ res amouit danda

danda est in patrem conditio in peculio
tom. 2. pag. 503. col. 1. & 2.

Servus ex peculio potest esse & debitor & creditor etiam ipsius domini sed volentis, secus nolentis tom. 2. pag. 503. & 504.

Servus ex peculio conferui debitor & creditor esse potest 2. pag. 504. col. 1. & 2.
Filio emancipato peculium non a lenientur conferui a patre donatum tom. 2. pag. 258. col. 1.

In profectio peculio Iustinianus nihil inuoluit, sed tantum in aduentu
tom. 2. pag. 135. col. 2.

Dammum a confuetu illius conferui & quod ab eo subreptum est in peculium computatur tom. 2. pag. 166. col. 1. & 2.

Actione iudicari ex persona filiofamilias pater de peculio tenetur tom. 2. pag. 10. col. 1. & 2.

Muta serui condicione in decretis an libera peculij administratio permittatur tom. 2. pagin. 237. & 238.

Actioni de peculio potest accedere fideiussores etiam si nihil adhuc sit in peculio tom. 2. pag. 243. col. 3.
qui habet peculium non semper habet liberam eius administrationem tom. 2. pag. 139. col. 2.

Conuenius actione de peculio si non soluit totum quia non tantum erat in peculio non tenetur cauere de soluendo dum peculium fuerit auditum tom. 2. pag. 234. col. 1. & 2.

Actio de peculio datur pro seruorum propriis quam communibus & alienis bonis fidei possessis tom. 2. pagin. 140. & 141. & idem est in filiofamilias pag. 141. col. 2.

Cum de inuenta legis Falcidia ratione queritur illud peculium computandum est, quod mortis tempore praeiit fuit non quod ex post facto accessit vel decessit tom. 2. pag. 243. & 244. & 245.

Peculium morte non intercedit ante aditam hereditatem tom. 2. pag. 142. col. 1.

Actio de peculio perpetua est quando filius & servus sunt in potestate, annalis vero postea tom. 2. pag. 264. & 265.

Servus cum peculio vendito nulla de peculio actio est contra venditorem ne intra annum quidem tom. 2. pag. 264. col. 1. in fi.
quomodo & quando actio de peculio superesse possit etiam extincto peculio tom. 2. pagin. 264. col. 1. & 2.

Actio de peculio competens intra annum competit intra annum vtilem non continuum tom. 2. pagin. 265. col. 2.

Pater heres institutus a creditore filij hereditatem vendendo tenetur emptori actione de peculio? tom. 2. pag. 220. in fi. & 221. col. 1. & 2.

Cur socius in solidum tenetur a actione de peculio, etiam si penes alium sit peculium? tom. 2. pag. 204. col. 2.

Aque datur actio de peculio contra proprietarium serui, pro operis quas servus conduxit a fructuario, atque pro pecunia mutuo accepta tom. 2. pag. 223. & 224.

Iure nouo peculium aduentitium pertinet penes filium solo usufructu ad patrem pertinere, secus iure veteri tom. 2. pag. 22. col. 1.

In peculio in quaque computatur quod per eum qui de peculio con-

uenitur factum est quominus in peculio sit tom. 2. pag. 231. col. 1.

Servus ex parte heres institutus in solidum conueniri non potest de peculio actione, licet ipse si idem debitum contraxerit, nisi factus heres, solidum peculium post distributionem hereditatis habeat tom. 2. pagin. 209. col. 1. & 2.

Filiusfamilias qui cum creditoribus contraxit, licet non nisi pro parte heres institutus, actionem tamen de peculio in solidum pati debet, nec tantum anrequam hereditas & peculij diuisio facta sit, sed etiam post tom. 2. pag. 209. col. 1. & 2.

Actio de peculio non solet dari in patrem vel in dominum nisi cum ex contractu actio veniat tom. 2. pag. 503. col. 1.

Dominus potest de peculio serui deducere sumptus in seruo curando a seipso vulnerato factos tom. 2. pag. 172. col. 2.

De peculio deducitur quod serui nomine praestare est obligatus aut praestitit obligatus tom. 2. pag. 172. col. 1.

Quod iussu domini seruo creditum est de peculio deduci potest tom. 2. pag. 172. col. 2. & 173.

Dominus de peculio deducere potest quod pro seruo fideiussores nomine promissit tom. 2. pag. 173. col. 1. etiam ante condemnationem col. 2.

Dominus de peculio ex aliqua causa conuenus vel condemnatus eius habet deductionem tom. 2. pagin. 173. col. 2.

Peculium filiofamilias aut seruo concessum a patre vel domino etiam cum libera administratione licet sit filij & serui, magis tamen est patris aut domini, nec tam filij, aut serui quam patris aut domini interest tom. 2. pag. 687. col. 1.

An creditore peculiaris venditorem eligens in actione de peculio, & annua exceptione repulsus contra emptorem agere prohibetur tom. 2. pag. 211. & 212. col. 1. & col. 2.

De peculio deducitur quod debetur heredi patris vel domini, non tantum heredi, sed tanquam creditor tom. 2. pag. 168. & 169.

Constitutio peculij ficti non potest per solam voluntatem domini aut patris, sed per interuenientem traditionem tom. 2. pag. 165. col. 1, secus reuocatio peculij ibid. col. 2.

quomodo intelligendum sit quod dicitur peculium pendere ex constitutione, & constitutionem ex constitutionis voluntate tom. 2. pag. 165. col. 1.

Creditor agens actione de peculio in solidum aduersus vnum ex sociis non potest conueniri nisi ceteros condemnari quatenus peculium apud eum erit & quantum ex bonis quibuslibet socij pro quo soluet consequi 12. dem potest tom. 2. pag. 204. col. 1. & 2.

Actio de peculio dari non potest ex eo negotio ex quo nulla actio nascitur tom. 2. pag. 148. col. 2.

Filiusfamilias qui pro alio fideiussit vel mandauit vel aliter interuenit etiam extra causam peculiarem ex ea fideiussione vel intercessionem patrem obligat de peculio secus seruus & ratio differtur tom. 2. pag. 149. col. 2.

Neque pater neque dominus a actionem de peculio possunt recuperare tom. 2. pagin. 193. col. 1. & 2. & 194. col. 2.

Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

Venditor communi seruo quem venditor vni ex condominis vendidit anrequam secum de peculio auerteret, an eius peculij quod ad venditorem esset ratio habebatur & quomodo tom. 2. pag. 212. & 213.

Legatum vel donatio facta seruo contemplatione domini non est in peculio serui nisi ex noua & speciali domini concessione, seruis si sit facta contemplatione ipsius serui tom. 2. pag. 163. col. 1. & 2.

Quod actio furi vel alia seruo debetur in peculium imputatur tom. 2. pag. 162. & 163.

Peculio, serui legato extraneo quod tempus sit inspicendum tom. 2. pag. 162. col. 1. & 2.

Cur actio de peculio & ad quid datur tom. 2. pag. 138. & 139.

Re precario filiofamilias vel seruo data datur actio contra patrem vel dominum de peculio tom. 2. pagin. 157. col. 1. & 2, an etiam in solidum col. 2.

Pupillus seruo suo peculium constituit non potest etiam cum auctoritate tutoris tom. 2. pag. 144. col. 1.

Concessum seruo peculium a patre neque pupillaris aetas neque tutor adimere potest tom. 2. pag. 144. col. 2.

Pupillus tamen illud vel suisuissuore vel curatore auctore adimere potest tom. 2. pagin. 145. col. 1. & 2. ibid.

Peculium cui sit dictum, & vnde tom. 2. pag. 158. col. 1.

An filiofamilias & seruus peculium habere possint tom. 2. pagin. 158. col. 1. & 2.

Plus iuris habet filius quam seruus in peculio tom. 2. pag. 158. col. 1.

Mulier agens actione rei uxoriae de peculio contra patrem, pater non potest de peculio deducere quod filio debetur, sed tota promissione mulier est liberanda tom. 2. pagin. 214. & 215.

Peculium nullum intelligitur nisi deducto omni eo quod domino debetur tom. 2. pag. 215. col. 1.

Vicarij serui ordinarij debitorum domini factio potest dominus deducere quod sibi debetur ex peculio vicarij, secus ex peculio serui ordinarij tom. 2. pag. 215. & 216.

Contractus qui celebrantur venditione serui perfecta an ad peculium quod penes venditorem remansit pertineant tom. 2. pag. 216. col. 1. & 2. & 217.

An in contractibus bonae fidei pater vel dominus in solidum vel de peculio tantum teneantur ex contractibus filij aut serui tom. 2. pagin. 219. & 220.

Dote data filiofamilias dummodo non iussu patris an cum patre agi possit in solidum, an vero tantum de peculio tom. 2. pag. 219. col. 1. qui habet liberam peculij administrationem omnia facere potest, licet eius qui dedit excepta donatione tom. 2. pag. 138. col. 1. dummodo citra fraudem ibid.

An & quomodo emptor serui cui peculio possit ex contr. cu prius gesto conuenire venditori intra annum tom. 2. pag. 236. col. 1. & 2.

qui post venditionem serui eidem seruo creditur pecuniam 2. pecunia peculio minime non potest tom. 2. pag. 236. col. 1. & 2.

Propter contestationem factam de

INDEX.

peculio contra dominum servus non liberatur ab obligatione naturalidico pro ea potest dare fideiussorem tom. 2, pag. 248, & 249

An creditor peculiaris electionem habeat conveniendi verum dominum an vero bonæ fidei possessorem servi tom. 2, pag. 249, & 250

Venditor servus creditor habet electionem verum, malit convenire venditorem actione de peculio intra annum an emptorem perpetuo? tom. 2, pag. 250, col. 1

Edictum prætoris de peculio actione cur non minus ad parvam quam ad dominicam potestatem pertineat tom. 2, pag. 250, col. 1

Ex iureiurando a filiofamilias delato si iuratum fit datur actio de peculio contra patrem tom. 2, pag. 151, col. 1. secus ex iureiurando a servo delato, ibi. co. 2

Nullum peculium paterfamilias habere potest tom. 2, pag. 152, col. 1

Servus manu missio necessaria est cessio actionum domini vi neculioris debitoris convenire possit quamvis ipse nomina fecerit tom. 2, pag. 258, col. 1

An ex contractibus quos adrogatus initit ante adrogationem adrogatoris datur actio de peculio tom. 2, pag. 230, col. 1, & 2

Potest servus habere triplex peculium a proprietario domino, ab usu fructuario, & ab usufructu tom. 2, pag. 145, col. 1

An domino actione de peculio convento permittatur pro pecunia quam creditoribus peculiaribus debet, nomina offerre peculiarium debitorum tom. 2, pag. 252, col. 2, & 253

Actio de peculio qua convenitur pater quando nihil est in peculio, licet interim teneat ipso iure inutilis est & inefficax quando nihil est in peculio tom. 2, pag. 240, col. 1, & 2

qui a fructuario consequi non potuit quod per actiones de peculio sibi debebatur, potest ex æquitate & in subsidium a proprietario consequi tom. 2, pag. 252, col. 1, & 2

Peculium aliquod esse oportet saltem condemnationis tempore vi pater vel dominus de peculio condemnari possit tom. 2, pag. 254, col. 1

Creditor peculiaris habet electionem an de peculio agere malit cum emptore, an cum venditore tom. 2, pag. 251, col. 1, in fi.

quomodo de peculio servus constituitur? tom. 2, pag. 153, col. 1

Peculium servi augeri dicitur si servus remittatur quod naturaliter debet tom. 2, pag. 153, col. 1, & 2

Edictum prætoris de peculio etiam ad feminas pertinet tom. 2, pag. 139, col. 1, & 2

Peculium filiofamilias mortuo patre cum hereditate confusum ipso iure tom. 2, pag. 142, col. 1

Si cum servo hereditario contractum sit ante aditam hereditatem datur ex eo contra datur actio de peculio aduersus heredem qui contractus tempore nec dominus fuit, nec servum qui contraxit in sua potestate habuit tom. 2, pag. 142, col. 1

Actiones omnes hereditarie cum dentur contra heredes pro hereditariis portionibus, actio tamen de peculio licet sit hereditaria non datur pro hereditariis partibus sed pro peculiaribus tom. 2, pag. 215, col. 1

Actio de peculio commodior est

quam sit actio de in rem verso tom. 2, pag. 215, col. 1

Creditor vnum ex pluribus heredibus post divisionem conveniunt actione de peculio, ceteri liberantur & ab actione de peculio & ab actione de in rem verso nisi plus sit in rem verso quam in peculio ex æquitate tamen tenentur in quantum habent de peculio tom. 2, pag. 214, & 215, col. 1, & 2

An ex delicto filiofamilias datur actio de peculio contra patrem? tom. 2, pag. 151, col. 1, & 2

An ex furtiva conditione filij patet actio de peculio teneatur tom. 2, pag. 151, col. 1, & 2

Peculium filij licet militare ad patrem pertinet post mortem alij iure patrio non hereditario si filius non sit testatus tom. 2, pag. 151, col. 1

De deductione ex peculio faciendi a parte vel a domino si adhuc in suspensio sit prius iudicium de peculio, & ex posteriori res iudicetur tom. 2, pag. 174, col. 1, & 2

Dominus conventus iudicio noxali de peculio deducere non potest si servum noxæ dedat secus si filium estimationem solverit in pecunia tom. 2, pag. 174, col. 1, in fi.

An ignorante domino peculium servi minui possit tom. 2, pag. 154, col. 1

Quomodo intelligendum sit ex peculio semper deducendum esse quicquid domino debetur tom. 2, pag. 254, & 155

Heres domini vel patris qui dolo malo fecit solidum peculium sed non solidum debitum præstare tenetur tom. 2, pag. 214, col. 1, & 2

Dolus peculio quidem imputatur sed non supra peculium tom. 2, pag. 214, col. 2

Si ex pluribus heredibus eius qui manu missio, vel alienato vel mortuo servo intra annum de peculio potuit conveniri unus fuerit conventus ceteri liberantur licet ille solidum non solverit tom. 2, pag. 214, & 215

Cum queritur quantum sit in peculio, quod tempus sit attendendum? tom. 2, pag. 217, col. 1, & 2

Peculium servus concessum per pupillaritatem aut furorem domini superuenientem non admittitur tom. 2, pag. 160, col. 1, & 2

Non ademptio peculij inducit secundam concessionem sed non primam tom. 2, pag. 160, col. 2

Non permittitur coratori furiosus sine causis adimere peculium ei cui furiosus ante furorem concessisset tom. 2, pag. 161, col. 1

quæ scientia requiratur in constitutione peculij tom. 2, pag. 161, col. 1, & 2

Agenti actione perpetua de peculio postquam ab annali fuit repulsus, exceptio rei iudicatæ obstat non debet tom. 2, pag. 173, col. 1, & 2

Vna eademque est actio de peculio & de in rem verso licet duas habeat condemnationes tom. 2, pag. 213, col. 1

Repulsus actor ab actione de peculio, ab actione quoque de in rem verso repulsus intelligitur tom. 2, pag. 213, & 173

Peculium quid sit tom. 2, pag. 158, col. 1, & 2

Definitio peculij, convenit & filij, & servo, & vicario tom. 2, pag. 158, & 159, col. 1, & 2

Peculium a pupillo, aut furioso neque constitui neque adimi potest

tom. 2, pag. 159, & 160

Servus vni ex coheredibus cum peculio prælegato, si servus is defuncti debitor esset, non haberit alij coheredes actionem de peculio contra legatarium servi tom. 2, pag. 159, col. 1, & 2

qui vi eximitur conventum de peculio teneatur actori ad interesse quatenus erat in peculio tempore venditionis tom. 2, pag. 259, & 260, col. 1, & 2

In actione de peculio id deduci non aliter debet quod ei deberetur qui de peculio convenitur, quam si non hoc aliquid conventus consequi possit tom. 2, pag. 260, col. 1

Cur actionem de peculio prætor fecerit duntaxat annalem cum sit rei persequatoria? tom. 2, pag. 166, col. 1, & 2

quomodo obligatio peculiaris cum hereditate confundatur tom. 2, pag. 397, col. 2

Inter coheredes qui cum servo contraxerunt quem dominus testamento liber esse iussit est, quæ actio competat an familiaris eriscunde, an peculij, an utriusque tom. 2, pag. 204, & 205, col. 1, & 2, & 206

Pater & dominus actione de peculio teneatur ex contractu filij & servij licet expresse prohibuerint cum ipsis contrahi tom. 2, pag. 206, col. 1, & 2

Actio de peculio non datur nisi in heredem tamen si peculium alius legatum sit tom. 2, pag. 207, col. 1

Heres ex parte a patre vel a domino inhiatus, de peculio actione conventus in id duntaxat debet conveniri quod ex peculio pertinet tom. 2, pag. 207, & 208

Venditori servum de eo quod ante venditionem credidit cum emptore de peculio agere permittitur tom. 2, pag. 200, col. 1, & 2

qui alieno servo credidit, cum quo redemit deinde alienavit aduersus cum conventus de peculio actionem non habet tom. 2, pag. 200, & 201

Casus in quibus peculium servi communis potest ad alterum solum ex dominis pertinere tom. 2, pag. 184, col. 1, & 2

Servus nunquam intelligitur venditus cum peculio nisi expresse didi sit tom. 2, pag. 184, col. 1

Administratio peculij specialiter concedi potest, quin libera concedatur tom. 2, pag. 238, col. 2

Peculium constitui & incipere non potest sine expressa domini voluntate quæ scientiam comitem semper habet sed augeri etiam domino ignorante potest tom. 2, pag. 238, col. 1, & 2

Cur in primis & ante omnia deducendum sit de peculio id quod servus domino debet tom. 2, pag. 159, col. 1

Peculio diuiso pro partibus diuisis censetur unus peculij diuisum tom. 2, pag. 209, col. 1, actio autem de peculio unus peculij est ibid.

Peculium actio.

Actio de peculio tener etiam si nihil sit in peculio tum cum agitur si modo sit tempore, rei iudicatæ tom. 2, pag. 206, & 207, idem est in actione ad exhibendum, & in rem actione pag. 207, col. 2

Peculium creditor.

Creditor peculiaris venditorem & emptorem

INDEX.

emptorem socii obligatum habens potest & debet ab initio eligere an contra alterutrum velit agere in solidum an contra singulos diuisa actione. to. 2. pag. 199. & 200. quomodo & creditor qui duos habet correos debenda permittit. ibid.

Peculium socii.

Vnus ex sociis ita demum actione de peculio conuenire & conueniri in solidum potest si non habeat socii peculia separata. tom. 1. pag. 183. col. 2.

Peculium delegati.

Cui libera peculij administratio data est delegare debitorem suum potest tom. 1. pag. 238. col. 1. & 2.

Peculium alienari.

Non alius res peculiares alienare potest quam cui libera peculij administratio concessa est. to. 2. pag. 238. col. 2.

Peculium agere.

qui semel de peculio egre nec nisi partem debiti sui consensu potuit, ultra postea peculio tutus de peculio agere potest tom. 1. pag. 231. col. 1. & 2.

Peculium furum.

Seruo opem & consilium ferente furi qui furtum fecit domino, an & quomodo competat domino actio de peculio? tom. 1. pagin. 154. & 155.

Peculium d. i.

Differentia inter diminutionem peculij & dotis quae fit ipso iure, & eam quae fit in ipsa re. tom. 2. pag. 155. col. 1. An & quomodo fiat diminutio dotis aut peculij in vniuersum si corpora diminuantur. tom. 1. pagin. 155. col. 1. & 2.

Peculium heredi.

Ante diuisionem inter coheredes hereditatem, creditores peculij contra vnum ex heredibus in solidum agere possunt secus post diuisionem. to. 2. pag. 208. col. 1. & 209. col. 1. & 2.

Peculium adpignum.

Pater vel dominus ex persona filij vel serui actione depositi conueniunt, non nisi de peculio tenentur tom. 2. pag. 156. col. 1. & 2.

Pecunia.

Pecuniae nomen generale est in lege duodecim tabularum & ceteras quoque res comprehendit tom. 1. pag. 505. col. 2.

Pecuniae numeratae nomen strictissime intelligendum est & restringendum ad nummos tom. 1. pagin. 505. col. 2.

Per pecuniam res omnes aestimantur & quae sunt & quae non sunt, dummodo fuerint & aestimari possint tom. 1. pag. 595. col. 2.

Pecunia ex bonis debita partem quamlibet respectu facultatem tom. 1. pag. 42. col. 1.

Pecunia semper certa est & vna aestimatio in republica bene constituta tom. 1. pag. 419. col. 1.

Pecunia numerata praesertim mutua non alio quam pecuniae nomine potest significari tom. 2. pagin. 118. col. 2.

Pecunia sterilis res est nec aliam pecuniam gignit tom. 1. pagin.

633. col. 2.

Difficile est pecuniam semper habere & vbique in numerato, aut numerationem in expeditio tom. 1. pag. 538. col. 1.

Pecuniae sunt etiam ex earum rerum numero quae usu consumuntur tom. 1. pag. 601. col. 1.

Pecuniae numeratio non semper est in expeditio tom. 1. pag. 601. col. 2.

Varia pecuniarum aestimatio multis libris materiam praebet tom. 1. pag. 530. col. 2.

Vfus pecuniae est vt merces ceterasque res omnes aestimet, non vt ea per merces aestimet tom. 1. pag. 530. col. 1.

Pecunia pro partitione dixit lex duodecim tabularum tom. 2. pagin. 158. col. 2.

Male res agitur cum id quod virtute, fide & obsequio fieri debet tentatur pecunia tom. 1. pagin. 250. col. 2.

Merces appellatio pecunia non conueniat quae nec merce aestimari potest, sed ad aestimandas merces praecipuum suum usum praestat, tamen vbi appellatio eius quod ex merce receptum est tom. 2. pagin. 83. col. 2.

Pecuniae late sumptu vocabulo, appellatione non modo pecunia numerata, quae magis proprie ac specialiter pecuniae appellatione significatur, sed res quolibet quae in commercium & in conuentionem cadat tom. 1. pagin. 546. col. 2.

Pecunia est mensura rerum omnium praeterquam sui ipsius tom. 1. pag. 4. col. 2.

In republica bene constituta pecunia semper eiusdem aestimationis est tom. 1. pagin. 505. col. 1. & pagin. 530. col. 1. & 2.

Res emptae ex pecunia communis non est communis tom. 2. pag. 84. col. 1.

Pecunia redacta ex re futua non est futua tom. 2. pag. 84. col. 1.

Pecunia redacta ex re pignorat non est pignorat, vel contra tom. 2. pag. 84. col. 1.

Pecunia nullam habet aestimationem nisi quae a legislatore & magistratu constituta est cuius de ea re notie & iurisdictione est tom. 1. pagin. 700. col. 1.

Pecunia loci.

Etiam in pecuniis potest interesse ratione loci vt in vno loco soluantur potius quam in alio, & ratio? tom. 1. pag. 530. col. 2.

Pecunia pupilli miles.

Res ex aliquibus pecunia comparata non ideo sua est, adeoque nec ei obligata, si pupillum & militem excipias, quibus speciali quodam privilegio ius illud concessum est tom. 2. pag. 84. col. 1.

Pecunia liberatio.

Reproba pecunia non potest liberare soluentem tom. 1. pag. 700. col. 1.

Pecunia pignus.

Res emptae ex pecunia pignorat non est pignorat tom. 2. pag. 397. col. 1.

Pecunia dos.

Res emptae ex pecunia dotali non est dotalis tom. 2. pagin. 397. col. 1.

Part. 111. Tit. 1. & 11. INDEX.

Pender.

quod pender non pro eo est quasi sit tom. 1. pag. 77. col. 1.

Pender factum.

Merces aliquid in pendente est expectandum interim est quousque certum esse incipiat vel factum id esse, vel fieri amplius non posse tom. 1. pag. 594. col. 2.

Periculum.

Periculi appellatione significatur casus fortuitus non etiam culpa tom. 1. pag. 609. col. 2.

Ad quem pertineat periculum nominis facti deterioris an ad dominum an ad eum cuius culpa factum est deteriorius? tom. 1. pag. 75. col. 1. & 2. quomodo periculi communis causa faciat omnia communia, etiam ea quae ante propria cuiusque fuerint? tom. 2. pag. 36. col. 1.

Reinspectori data ad inspicendum perita ad quid teneatur inspector, si eius gratia data sit, ad quid si gratia domini tom. 2. pag. 64. col. 1. & cuius periculo amissa sit ibid.

Commodator qui commodatario mandauit per quam personam referret, rei perdit periculum habet quia sibi debet imputare cur minus idoneam personam ad rem referendam elegerit tom. 1. pag. 64. col. 2.

Merces de periculo agitur semper inspicendum est cuius gratia negotium gestum sit tom. 1. pag. 10. col. 2.

In conditione frumenti indebiti, siue mala fide indebitum accipientis bonitas diminuta cedat periculo soluentis secus si cum mala fide tom. 1. pag. 438. col. 2.

Periculum rei potest esse ad vniuersum possessorem pertinet qui vim fecit tom. 1. pag. 713. col. 2.

Periculum rei traditae ad vendendum respectu quod vtatur ad quem pertineat, an ad tradentem an ad recipientem tom. 1. pag. 30. in fi. & pag. 31. col. 1. & 2. quousque culpa praecedat casui ad eum pertinet periculum qui in culpa fuit tom. 1. pag. 31. col. 2.

Perire periculum.

Pecunia data vt seruis ematur & restituitur si ante restitutionem petere cuius periculo petear, An pecuniam danti an ementi, quod si data sit vt ematur seruis in genere quid si in specie aut in diuisione? tom. 1. pag. 274. col. 1. & 275. col. 1.

Pecunia alicui data vt res emeretur & restitueretur, an ea perita ementi perierit an pecuniam danti tom. 1. pag. 274. col. 1. & 2.

Peritum.

Peritum non est qui falsum iuræ sed qui falsum tom. 1. pag. 178. col. 1.

Peritum.

Cut de peritio quæri possit aliquando? tom. 1. pag. 243. col. 2.

An de peritio eius qui ex necessitate iurisiurandi quæri debeat? tom. 1. pag. 243. col. 2.

An audiendus sit agens ex stipulatione de rato, etiam eo casu quo de peritio suo docere velit tom. 1. pag. 146. col. 1. & 147. & 148.

INDEX.

De petitorio quæritur non potest. tom. 1. pag. 177. col. 1. & 178

Petitorium Insurandum.

In iurisdictione decisorio nunquam quæritur de petitorio, in purgatorio vero non facile quæritur. tom. 1. pag. 178. col. 1.

Permissum.

In genere permissorum censentur omnia permilla quæ non sunt prohibita. tom. 2. pagin. 3. & 4. col. 1.

Permittere.

Plus est permittere quam non prohibere. tom. 2. pag. 113. col. 1.

Permutatio.

Permutatio non est contractus do ut des, sed do quia dedisti. tom. 1. pag. 306. col. 1. placitum permutacionis nisi cum præfixo.

Nudum placitum permutacionis nullam actionem potest producere, cum ex utraque parte sit in subus quæ conuentionis. tom. 1. pag. 251. col. 1.

Permutatio est cum aliud genus pro genere redditur. tom. 1. pag. 3. col. 1. & 2.

Permutacione facta quæ actio comparatur subseque euctione? tom. 1. pag. 367. col. 2.

Differentia inter contractum do ut des & permutacionem. tom. 1. pag. 367. col. 1.

Permutatio conditio.

Cur in contractu permutacionis neque penitentia neque conditio loci detur? tom. 1. pagin. 367. col. 1. & 2.

Persona.

Aliquando persona facta repræsentat personam veram. tom. 1. pag. 60. col. 2.

Persona incipit esse quando incipit caput habere unde persona dignoscitur. tom. 1. pag. 209. col. 1.

Non facile debet fieri extensio de persona ad personam quamvis de casu ad casum facilius fiat ex identitate rationis, nec persona supplere inquam debet. tom. 2. pag. 115. col. 1.

Potest quis aliquando ex persona alterius consequi quod ex sua non potest. tom. 1. pag. 75. col. 1.

Pater & filius censentur vna & eadē persona, sed non dominus & seruus. tom. 2. pag. 219. col. 1.

Persona delictum.

Cur pater & dominus, cum censentur eadem persona cum filio & seruo ex delicto filij & serui non obligantur. tom. 1. pag. 482. col. 1.

Peruasio.

Peruasio nihil nisi consilium est. tom. 2. pag. 379. col. 1. & 2.

Petentio.

Retentio peculij quam petentio nunc vocant, solutonis vim obtinet. tom. 1. pag. 401. col. 1.

Petere.

Non est audiendus id petens cuius contrarium non fuerat in contrarium euentum postulaturus. tom. 1. pag. 698. col. 2.

Dolo non facit qui ab aliquo id peti quod refutatur est alteri. tom. 2. pag. 236. col. 1.

Nemo audiendus est id petens cuius contrarium non fuerat in contrarium euentum postulaturus. tom. 1. pag. 114. col. 1.

Redditio pignoris non inducit tacitum pactum de non petendo, secus redditio chyrographi. tom. 1. pag. 62. col. 2.

Peti neque debet neque potest cum effectu quod intra comprehensionem temporis solui potest. tom. 1. pag. 333. col. 1.

Petentia contestatio.

Petentes dicitur cum litis contestatio fit quæ priusquam fiat actor non tam petere dicitur quam velle petere. tom. 1. pag. 351. col. 1.

Petitio.

Nihil potest peti nequidem alteri natiue quod prius non sit in obligatione. tom. 1. pag. 119. col. 2.

Petitio nulla fieri intelligitur nisi per contestationem. tom. 1. pagin. 311. col. 2. pag. 313. col. 1.

qui nondum litem contestatus est non tam petit quam petere vult. tom. 1. pag. 311. col. 2. & pag. 313. col. 1.

Litis contestatio vera petitio est. tom. 1. pag. 344. col. 2.

quisquis agit arbitraria nunquam potest incurrere periculum plus petitionis. tom. 1. pag. 541. col. 1. etiam si plus petat quam postea deberi appareat. ibid.

Non est audiendus id petens cuius contrarium in alium euentum non fuerat postulaturus. tom. 1. pag. 530. col. 1.

Petitionis nomine actio in rem & vindictio significatur. tom. 1. pagin. 18. col. 1. atque etiam actio personalis ibidem.

Petitionis nomine nihil nisi actio in rem proprie significatur. tom. 1. pag. 225. col. 1.

Nulla tempore in stipulatione adiecta quando & quo loco perire possit. tom. 1. pag. 638. col. 1.

qui plus petit repellitur debet petitione totius in indiuiduis videlicet. tom. 1. pag. 498. col. 2.

Causa cadebat olim si qui plus petebat. tom. 1. pag. 498. col. 2.

Petitio conditio.

In petitionem quæ fit per litem contestationem illud ipsum omnino deducendum est, quod fuit in obligatione, in petitionem vero quæ fit post litem contestatam in iudicio, datamque à prætoribus actionem nihil deducitur nisi pecunia numerata, in conditione certi, secus autem in conditione riri-caria. tom. 1. pag. 506. col. 1.

Pignus.

Venditio pignoris est ex iure publico cui demargari precaria conuentione nunquam potest. tom. 1. pag. 649. col. 1.

Differentia inter distractionem pignoris à credito factam inuito debitoris, & cam quæ inuito creditore facta est à debitoris. tom. 1. pag. 649. col. 2.

Nunquam valet conuenticio præfixa & absoluta de non vendendo pignora à creditore licet pignus habeat in antichresim ex quo pignore licetum ingens percipere possit. tom. 1. pag. 649. col. 2.

An pignoris causa sit titulus habilitans ad transcendendum dominium. tom. 1. pag. 650. col. 1.

Alienari rei pignoris obligatio ipso iure non tenet nisi aut ex domini voluntate facta sit aut pignus pignori datum proponatur. tom. 1. pag. 644. col. 1. quomodo pignus non solum traditione sed etiam nuda conuentione est traditum non fit contrahatur. tom. 1. pag. 643. & 644.

Ad obligationem pignoris constituendam sue proprie pignus accipitur sue improprie pro hypotheca, præsertim consensu opus est non quod ad futurum tempus reteratur. tom. 1. pag. 644. col. 1.

Neque pignus neque hypotheca specialiter contrahi potest nisi certis corporibus. tom. 1. pag. 644. col. 1.

Debitor rei sui possessionem conduendo non sufficit creditori pignoratitio possessionem. tom. 1. pagin. 735. col. 1. & 2.

Pignoratilla ancilla etiam pignoratilla manente post venditionem, an paritas ex ea postea edicta apud emptorem sit obligatur. tom. 1. pag. 678. col. 1. & 2. & an venditio pignoris ancille paritas etiam censetur venditibus. ibid.

Cur in conuentione de non vendendo à creditore pignus trina denunciatum à lege fuerit introductum. tom. 1. pag. 650. col. 1.

Ideo pignus datur vt ex eius venditione pro sit creditor sibi satisfacere, & pecuniam sibi debitam explicare. tom. 1. pag. 648. col. 1.

Ex pignoris venditione per creditorem quomodo modo facta, id est siue ex conuentione, siue citra conuentionem transferatur dominium in emptorem, quasi facta omni casu & venditione & traditione ex domini voluntate saltem tacita. tom. 1. pag. 647. & 648. col. 1.

Creditor pignoris venditii dominium non aliter transferre in emptorem quam si bona fide distrahatur pignus, quod facit si prius denunciauerit debitori vt solueret, & eo non soluerit pignus venditionem præscribit & publice fecerit. tom. 1. pag. 648. col. 1.

Denunciatio debitoris facta vt solueret creditori pignoratitio, & pignoris venditionis publice factæ proscriptio sunt solemnitates non tantum iuris noui sed etiam veteris. tom. 1. pag. 648. col. 1. nimum cum creditor ex necessitate iuris distrahatur non ex pacto & conuentione. ibid.

Facta pignoris venditione à creditore bona fide vsque ad eo transferatur dominium in emptorem vt de proprietate vicini non possit si modo traditio securi sit aut quod effectu idem est, si emptor induectus sit in vacuum rei obligatæ possessionem. tom. 1. pag. 648. col. 1.

Plusium habet qui à creditore non domino pignus emit quam qui à debitoris eodemque domino quod et offere debitorum posterior creditor non potest quomodo possit et offere qui à debitoris ipso comparasset. tom. 1. pag. 648. col. 1.

quod tempus requiritur in tribus denunciationibus faciendis pro re pignoris data de qua conuenit est ne à creditore distrahatur? tom. 1. pag. 649. col. 1.

Est quæ daturus pignum in eo maxime consistit, vt vel distrahatur vel adducatur in solutum vel domini iure imperato possideantur. tom. 1. pag. 650. col. 2.

Contra venditionem sue repositam fuit factam de non vendendo pignore debitoris pignus vendens aut creditur.

INDEX.

creditor nisi rina denunciazione præcedente futurum facit tom. 1. pag. 650. col. 1. & 2.

In summa debiti computantur omnia quæ abunt creditori siue propter pignus quod præliterit siue se obligauerit tom. 1. pag. 656. col. 1.

Neque potest debitor agere pignoratitia, vt pignus auferat creditori quouque debitor totum soluerit neque reusale quominus creditor totum pignus retineat quandiu aliquid ex causa pignoris ei abest tom. 1. pag. 656. col. 1. & 2. & 661. col. 1. & 668. col. 1. & 2.

Obligatio pignoris indiuidua est neq; pro parte tolli potest tom. 1. pag. 656. col. 1. & 661. col. 1. & 668. col. 1. & 2.

Vnus ex heredibus debitoris soluendo eam debiti partem quæ personali actione peti ab eo poritur obligatus in solidum distrahendi facultatem adimere non potest creditori tom. 1. pag. 656. col. 1. sicut neque ex solutione facta vni ex coheredibus creditoris pro sua parte pag. 668. col. 1. & 2.

Obligatio pignoris licet accessoria sit ad obligationem principalem nec possit contrahi sine principali, commoda durat etiam post subrogatam principalem obligationem tom. 1. pag. 656. col. 1.

Cut indiuidua sit causa pignoris tom. 1. pag. 656. col. 1. & 669.

Creditor præuidere debet vt plurius semper sit pignus quam debitum tom. 1. pag. 656. col. 1.

Pignus simpliciter acceptum tenetur etiam aduersus tanquam acceptum in omnem causam tom. 1. pag. 656. col. 1.

Cut credito: pignoratitius datur contraria actio pignoratitia ad impensas in pignore factas consequendas eam habeat retentionem tom. 1. pag. 655. col. 1. & 2.

Creditor pignoratitius alimenta seruio pignoratitio prestare repetere potest, Commodarius vero non potest tom. 1. pag. 655. col. 1.

Qui ex creditore emittit non aliter potest vinci de proprietate quam si creditor rem alienam pignori accepit secus si rem domini tom. 1. pag. 648. col. 1. videlicet si creditor vendiderit iure creditoris secus si venditio facta sit officio & impetio iudicis ibid.

Hodie enim pignus auctoritate iudiciali & postulante creditore distrahitur, non solum potest creditor illud emere sed etiam officio iudicis cogitur vt emat vice extranei emptoris tom. 1. pag. 648. col. 1. quod facere non potest, si vendiderit ipse iure creditoris ibid.

Creditor qui pignus vendit iure creditoris si illud per suppositam alterius personam emat nihil agit eaque venditio nullius est momenti tom. 1. pag. 648. col. 1.

Error pragmaticorum qui leges omnes & Rubricas Pandectarum & Codicis de districtione pignorum loquentes ad eas venditiones accommodant quæ hodie sunt facta sunt postulantes creditoribus auctoritate iudicis cuius de eare norio esse quæ tamen pertinet ad iur. si in cau. iud. pig. tom. 1. pag. 648. col. 1.

Cut omnia pignora vendantur hodie tanquam iudicialia? tom. 1. pag. 648. col. 1.

Hodie pignora omnia etiam conuentionalia iudicis auctoritate capitur vt distrabantur tom. 1. pag. 648. col. 1.

de venditio pignoris priuata & ex

traiudicialis ferè nulla sit, sed omnes sunt publicæ & auctoritate iudicis interueniente? tom. 1. pag. 648. col. 1.

Pignus potest esse conuentionale & tamen distrahi iudicialiter tom. 1. pag. 648. col. 1.

Venditio pignoris conuentionalis semper est priuata, iudicialis verò semper publica tom. 1. pag. 648. col. 1.

Valere pactiones omnes quæ sunt circa venditionem pignoris tom. 1. pag. 649. col. 1.

Licet res aliena pignori dati non possit ad hoc vt tale pignus creditor per hypothecam perscui non possit, debitor tamen qui rem alienam ignorante sciens dedit obligatur tom. 1. pag. 659. col. 1.

Debitor post solutionem debiti alienam rem pignori datam pignoratitia tamen actione consuiqui potest tom. 1. pag. 659. col. 1.

In quo conueniat & in quo differat venditio rei alienæ à pignore rei alienæ? tom. 1. pag. 659. col. 1. & 660. col. 1.

Actio pignoratitia nullam habet implicitam domini questionem cum sit mere personalis tom. 1. pag. 660. col. 1.

Impensas in re pignoratita aliena factas à debitoro repetere creditor potest tom. 1. pag. 660. col. 1.

Debitor si in pignore dando maliciose versetur actione pignoratitia tenetur debet in id omne quod interest creditoris tom. 1. pag. 660. col. 1.

Pet actionem pignoratitiam simpliciter prudentes intelligant eam quæ competet debitori, soluto debito contra eret totum vt pignus quod accepit pro debito restituat non illam quæ datur creditori contra debitorem siue contra quolibet alium pignoris possessus ad pignus vindicandū tom. 1. pag. 643. col. 1.

Actio pignoratitia quæ datur debitori contra creditorem vt pignus quod accepit pro debito restituat merè personalis est nec arbitraria qualis est hypothecaria sed bonæ fidei: ea verò quæ datur creditori contra vel debitorem vel alium in rem est non in personam, ideo vindictio pignoris dicitur tom. 1. pag. 643. col. 1.

Actio pignoratitia non contra possessorem sed contra pignoris debitorem solum datur heredem eius etiam si tem pignoratitiam neq; debitor neque heres possideat tom. 1. pag. 643. col. 1.

Pignus contractum esse dicitur cum manente penes debitorem proprietate possessio sola transit ad creditorem hypothecarium nec possessio transit tom. 1. pag. 643. col. 1.

Pignoris appellatio alia est propria alia impropria traditionem exigit, & ad res tantum, mobiles pertinet quæ pugno teneri possunt tom. 1. pag. 643. col. 1.

Pignus dictum est à pugno quia res quæ pignori dantur manu traduntur tom. 1. pag. 643. col. 1.

Impropria pignoris significatio duplex est vna quæ traditionem requirit sed ad quaslibet res etiam immobiles refertur, altera quæ nec traditionem exigit sed nudo consensu & pacto simpliciter nudo contenta est quam rectius & magis hypothecam appellamus tom. 1. pag. 643. col. 1.

quæritio pignoris ab intentione domini omnino scriptata est tom. 1. pag. 649. col. 1. nec vlla domini societate Part. III. Tom. 1. & II. INDEX.

coniungitur ibid.

Nihil vetat rei domini vnius esse & nihilominus rem esse obliam alteri licet non possit pignus constitui, nisi ab eo qui constituit pignoris tempore domini reperiatur tom. 1. pag. 685. col. 1.

Conuentione facta ne pignus omnino distrahatur valere potest venditio aliquo casu, nec autem distrahatur nisi certo loco, tempore, & modo nunquā valere potest venditio si contra conuentionem facta sit & ratio tom. 1. pag. 650. col. 1.

Ex pignore à prædone dato creditori bonæ fidei fructus percipere creditor ipsi prædoni restituere tenetur per actionem pignoratitiam non iure domini sed sola conuentionis potestate tom. 1. pag. 654. col. 1.

Res data pignori à muliere pro alieno debito à stimanda est non ratione totius, sed deteriorationis & damni tom. 1. pag. 355. col. 1. & 2.

qui pignus cuius à creditore iure creditoris distrahente vinci de proprietate non potest tom. 1. pag. 355. col. 1. adeo vt nec offerri debitum ei possit

Creditor pignoratitius pignus vendens licet dominus non sit, tamen trahit dominium in emptorem quia vendit ex domini voluntate tom. 1. pag. 355. col. 1.

Mulct pignus pro alieno debito datum à creditore postea venditur, potest etiam ab emptore bonæ fidei repetere tom. 1. pag. 355. & 356 col. 1. qui consensit vt pignus sibi datum alij obligetur, pignus solum tenetur tom. 1. pag. 351. col. 1.

Pignus ex pluribus causis datum quando censetur retineri, quando remitti tom. 1. pag. 351. col. 1.

Pignus à curatore furiosi datum non aliter valet quam si vtilitate furiosi exigente id fecerit tom. 1. pag. 356. col. 1.

Non potest actio pignoratitia ei competere qui pignori pñ de iure similibet contra eum qui pignori non accepit, nec enim nisi de pignore dato proponitur tom. 1. pag. 709. col. 1.

Ad validitatem pignoris non est necessè translatum fuisse rem dominium in eum qui pignoraui sed satis est vt nexæ sint & obligare ex voluntate domini tom. 1. pag. 709. col. 1.

Inutile pignus est quod venditur non potest tom. 1. pag. 567. col. 1.

Pignus datum pro naturalitanti debito parit retentionem pro eo debito pro quo creditor non habet actionem tom. 1. pag. 567. col. 1.

Res à debitore data pignori tenetur in bonis & dominio debitoris et durante pignore multo magis post solutionem debiti tom. 1. pag. 10. col. 1.

Creditor pignoratitius vendens ex pacto pignus quàm sit debitum suppellectilem eum vltius restituere debet debitori suo, non autem ei delevit e emptorem secus si vendidit ex necessitate iuris tom. 1. pag. 737. col. 1. & 2.

Venditionem pignoris ex pacto licet non ex necessitate iuris factam à creditore potest debitor tamen habere tom. 1. pag. 737. col. 1.

Pignore simpliciter dato pro debito iam usurario pro sorte & pro vltis tam naturaliter quam civiliter datum est tom. 1. pag. 668. col. 1.

Creditor pignoratitius pecunia debitoris vrens supra quam debeatur tenetur debitori ad restitutionem & pecunie & usurarum tom. 1. pag. 673. col. 1. & 674. col. 1.

INDEX.

Creditorum anteriores in contentione pignoris, ei postponuntur qui saltem ipsi fecerit pignoris causam. *tom. 1. pag. 167. col. 1.*

Non potest pignus persequere domino constituto creditore. *tom. 1. pag. 699. col. 1.*

Noctatio quæ in effectu non valet non permittit ipsi pignoris. *tom. 1. pag. 337. col. 1. & 2.*

Debitum non intelligitur remissum ex sola pignoris redditione, adeoque nec pactum de non petendo inducit ex pignoris cautione, quomodo ex cautionis & chyrographi restitutione induceretur. *tom. 1. pag. 647. col. 1.*

Qui pignori rem dedit pignoratitiam habet actionem non alius licet illius res sit. *tom. 1. pag. 673. col. 1.*

Vtrum melior sit condicio creditoris pignoratitij an emptoris pignus solvens. *tom. 1. pag. 646. col. 1.*

Nulla differentia est inter pignus & hypothecam quod pertinet ad actionem hypothecam. *tom. 1. pag. 661. col. 1.*

Proprie pignus dicimus quod ad creditorem trahebat ratione scilicet possessionis non proprietatis, hypothecam cum non transeat nec possit ad creditorem. *tom. 1. pag. 660. & 661. col. 1. in fi.*

Pignora quæ in iudicari executione distraherentur presenti pecunia vendi oportet. *tom. 1. pag. 48. col. 1. in fi.*

Creditor qui per distractionem pignoris solutionem sibi debet quantitas consequitur, hoc ipso fit debitor precij ex distractione percipit, tenetur quoque eo nomine pignoratitiam. *tom. 1. pag. 633. col. 1.*

Nomen debitoris potest pignori obligari, quod inde accipitur vel componatur vel pignore tenetur. *tom. 1. pag. 682. col. 1. & 2. & 683. col. 1. & 2.*

Debitor volenti creditori satisfaciæ aliter quam per solutionem eius ipsius quantitas quæ debebatur perinde habet actionem pignoratitiam ac si solummodo esset illud ipsum quod debebatur. *tom. 1. pag. 661. col. 1.*

Sylla pignori data, naut ex ea posita facta licet eius sit cuius & syllas, pignori tamen data non censetur nisi de hoc conuentum sit. *tom. 1. pag. 689. & 686.*

Cur pignus dari solcat? *tom. 1. pag. 659. col. 1.*

Pignus datum, in omnem causam datum in dubio dicendum est, id est non minus in usus quam in sortem. *tom. 1. pag. 659. col. 2.*

In pignore pro murna pecunia obligato spectandum est tempus numerationis non conuentionis. *tom. 1. pag. 633. col. 1.*

Creditor pignoratitius impensarum necessarium pro pretexu rem ealem facere non debet, ut grauior fiat delicto & pignoris liticio. *tom. 1. pag. 706. col. 1.*

Cur inter pignoratitios creditores priuilegium prelationis æstimetur ex tempore? *tom. 2. pagin. 85. col. 1.*

Per expromissionem perinde liberatur pignus acque per dationem fideiussoris aut solutionem. *tom. 1. pag. 662. col. 1.*

Pignoris causa est indiuisa. *tom. 1. pag. 45. col. 1.*

De effectibus & utilitate pignoris. *tom. 1. pag. 565. col. 1. & 2.*

Toto percipio percipio ad creditore

pignoratitio quod plus in precio quàm in debito est debitor restituere pignoratitiam actione debet etiam cum usus sit. *tom. 1. pag. 701. col. 1.*

Actio pignoratitia non competit nisi de pignore tradito & cuius possessio in creditorem translata sit. *tom. 1. pag. 644. col. 1.*

Pignoris datio valet non solum si domino facta sit, sed etiam ab alio domino domino voluntate, adeoque dissimulatione. *tom. 2. pag. 8. col. 1.*

Priuilegia creditorum chyrographariorum non ex tempore æstimauntur sed ex causa fecus priuilegia creditorum pignoratitiorum. *tom. 1. pag. 689. col. 1.*

Pecunia tradita ex venditione pignoris prius in usus deinde in sortem computatur. *tom. 1. pag. 719. col. 1. & 2.*

Cur indiuisa sit causa pignoris? *tom. 1. pag. 54. col. 1.*

quisquis pignus dat hoc ipso pignoratitiam actione contraria se obligat creditori ad indemnisationem ei præstandam, ut si quid damni propter rem obligatam creditori contigerit totum id ei debitor sarciat. *tom. 1. pag. 714. col. 1.*

Cut in pignore rei alienæ voluntas domini requiratur. *tom. 1. pag. 688. col. 1.*

Esti traditio pignus proprie constituitur non tamen, ita accipit debet ut incipiat pignus à traditione. *tom. 1. pag. 645. col. 1.*

Creditor pignoratitius quod ex conditione furti consecutus id debitor restituere debet. *tom. 1. pag. 692. col. 1.*

In quo maxime ac inter cætera differt pignoris & hypothecæ vindictio à vindicatione domini? *tom. 1. pag. 735. col. 1.*

Obligatio pignoris tenet quoties consensus est in corpore licet non in qualitate & substantia materiz. *tom. 1. pag. 645. col. 1.*

Alienæ res ex domini voluntate pignori dari potest. *tom. 1. pag. 687. & 688. col. 1. & 2.*

Titulus pignoris non est habilis ad transfundendum dominium quia non id agit creditor qui pignus accipit vel eius dominium sibi acquirit, sed tantum ut pro pecunia sibi debita cauerum habeat & debitum sit in tuto. *tom. 1. pag. 648. col. 1.*

Fructus quos creditor pignoratitius ex pignore percipit licet suos faciat, quia percipit eos ex debitoris eiusdemque domini voluntate, in sortem tamen impurare cogitur nisi cum antehæres contraria est. *tom. 1. pag. 673. col. 1.*

Pignus rei propriæ non constituit. *tom. 1. pag. 646. col. 1.*

An & quomodo pignus pro usurario debito datum ad usus quæ post pignoris dationem accesserunt porrigi possit? *tom. 1. pag. 667. col. 1.*

Pignus pro usuris sine naturaliter tantum siue ciuili ter debitis retineri potest. *tom. 1. pag. 667. col. 1.*

Ob non solum vestigial aut canonem annuum iure possessoris fundi superficij aut vestigial extincto pignus quoque ab eo datum exstinguitur. *tom. 1. pag. 680. col. 1.*

Possessore fundum vestigial vel superficij pignori dante eoque pro fundo debitam mercedem non soluente dominus pignori fundi creditori pignoratitio præstatur. *tom. 1. pag. 680. col. 1. & 2.*

Cut à prætoris rei alienæ pignus constituitur. *tom. 1. pag. 706. col. 1. & 2.*

Cut introductum pignus prætorium sit legatorum vel fideicommissorum causa. *tom. 1. pagin. 707. col. 1.*

Pignus prætorium est quod ex prætoris autoritate & imperio constituitur. *tom. 1. pag. 707. col. 1.*

Pignus iudiciale est quod in executione iudicari caput à iudice iudicatum exequente. *tom. 1. pag. 707. col. 1.*

Generalis appellatio pignoris prætoris continet etiam iudiciale. *tom. 1. pag. 707. col. 1. in fi.*

Cur iudiciale pignus prætorium appelletur? *tom. 1. pagin. 707. col. 1.*

Pignus à magistratu constitutum maioris potestatis est quàm si ex domini voluntate per pactum effectum constitutum propter interuenientem magistratus & iudicis auctoritatem. *tom. 1. pag. 707. col. 1.*

Ererum pupillarium & legatorum seruandorum causa & damni infecti nomine pignus contrahi potest, quia non ex tutoris vel curatoris voluntate sed ex magistratus auctoritate. *tom. 1. pag. 707. col. 1.*

Contra iuris rationem ex æquitate publice utilitatis grata inducitur est ut nomen quoque debitoris à creditore pignori dari possit. *tom. 1. pag. 680. & 681. col. 1. & 2.*

Etiā cautiones debitorum pignori dari possunt traditis scilicet instrumentis in quibus scripta sunt nomina debitorum. *tom. 1. pag. 681. col. 1.*

Nomina vel cautiones debitorum pignori dari non tam pignori quàm pignoris loco capi dicuntur quoties in executione iudicari capiuntur cum nulla alia bona sunt. *tom. 1. pag. 681. col. 1.*

Pignoris datio facta de nomine debitoris de iure tenet non potest, ratione tamen prætoris sustinetur. *tom. 1. pag. 681. col. 1.*

Aliorum bonorum excussio faciendæ est antequam nomen debitoris pignori capi possit in executione iudicari. *tom. 1. pag. 681. col. 1.*

De iure pignoratitij creditoris super nomine pignore dato, id est cum instrumento quo nomen continetur, & super nomine dato hypothecæ, id est qui nuda pignoris conuentione circa traditionem contentus fuit. *tom. 1. pag. 681. col. 1.*

Creditor pignoratitius qui pignus & iure creditoris & iure conuentionis vendidit & emptori fidem habuit de precio, tenetur statum superfluum precij cum usuris reddere debitori prius etiam quàm precij pecuniam perciperet, si fecus si iure creditoris tantum ante solutionem ab emptore facta. *1. p. 606. & 1.*

Differentia inter venditionem pignoris à creditore pignoratitio factam iure creditoris & conuentionis, & venditionem factam iure creditoris tantum. *tom. 1. pag. 702. col. 1. & 2.*

Venditio rei obligatæ transferendi in alium pignoris causa facta non adimit posteriori creditori ius offerendi. *tom. 1. pag. 703. col. 1.*

Venditio pignore à creditore pluri quàm debitor erat nondum percipio ab emptore precio, non debet creditor pignoratitio iudicio ad reddendum superfluum cõueniri sed vel expectare debitor.

INDEX.

debitor debet vel suscipere actiones
a. luerus emptorem, venditione scilicet
facta ex iuris necessitate, non ex pacto
creditoris tom. 1. p. 702. col. 1. & 2.

Per pactum auctori non potest cre-
ditori facultas distrahendi pignoris,
quod alioquin esset inutile tom. 1. p.
702. col. 1.

Ex pacto de pignore non distrahendo
licet facultas distrahendi auctori non
possit creditori, augetur tamen difficul-
tas distraktionis propter trinam denu-
tiationem faciendam tom. 1. p. 702. col. 1.

Venditio pignoris à creditore facta
iure creditoris non est confundenda,
cum ea quam vel debitor ipse fecerit
vel nomine debitoris magnitudine pos-
sultante creditore tom. 1. p. 702.
col. 1.

Etiam summoza principali obliga-
tione pignus durare potest tom. 1. p.
702. col. 1.

Plus est liberatum esse pignus quam
competere pignoratitiam tom. 1. p.
690. col. 1.

Vendito, aut in solutum dato, aut ad-
dicto creditori pignore, actio pignora-
ticia debitori dari non potest tom. 1.
p. 690. col. 1. & 2.

Quo casu etiam post solutionem à
debitore factam non derogat pignora-
ticia tom. 1. p. 690. col. 1. & 2.

Qua de causa inter pignus libera-
tum retinere tom. 1. p. 690. col. 1.
Aliud est debitum pro quo pignus
datum est, aliud verò pretium pignoris
pro debito dari tom. 1. p. 688.
col. 1.

Creditor precium pignoris acci-
piens à debitor, licet non ideo pecu-
niam sibi debitam acceperit, idcirco
que personalis obligatio cui pignus ac-
cessit non sublata sit, vinculum tamen
ipsius pignoris necessarium solum et
sublatum intelligitur, & habet debitor
pignoratitiam ad pignus repetendum
tom. 1. p. 682. col. 1.

Creditor in pignore deceptus qui fi-
deiusorem pro debito acceperat, habet
actionem pignoratitiam aduersus de-
bitorem in id omne quod interest non
autem contra fideiusorem tom.
1. p. 660. col. 1.

Omni obligationi accedere pignus
potest sicut & fideiusor tom. 1. p. 660.
col. 1. id est siue civilis siue naturalis sit,
siue præsens siue futura, & cuiuscunque
rei ibid.

Creditor alienam rem sibi datam pi-
gnorificiens nec vfucapere, nec per di-
rectum, nec per indirectum potest
tom. 1. p. 604. in princ.

Per conventionem super pignore rei
alienæ factam res affici & obligari non
potest, persona verò fecus tom. 1. p. 664.
col. 1.

Actio hypothecaria non potest na-
sci ex sola conventionem pignoris nisi
res ipsa obligetur & afficiatur pignora-
ticia, fecus quia illa in rem, hæc in per-
sonam est tom. 1. p. 664. col. 1.

Pro re aliena pignoratia potest agi pi-
gnoratia tom. 1. p. 664. col. 1. & 2.

An re aliena pignori data eaque ven-
dita debitor liberetur tom. 1. p. 664.
col. 1.

Pignus in aliam causam remanere non
potest quæ pro quo convenit ut pi-
gnori res esset tom. 1. p. 667. col. 1.

Pignus in fortem duntaxat datum,
si forte soluta pro vfuris, licet eiusdem
fortis, retinere non potest tom. 1. p.
67. col. 1.

Pignoratitia nascitur actio soluto eo

tantum pro quo pignus datum erat
tom. 1. p. 667. col. 1.

Pignoris constitutio pro certo dun-
taxat debito facta suos fines nunquam
excedit tom. 1. p. 667. col. 1.

An pignus simpliciter ac sine vlla ta-
xatione datum in vfuras quoque cedat
tom. 1. p. 667. col. 1. & 2.

In omnem causam datum fuit pignus
quod simpliciter datum est tom. 1. p.
667. col. 1. in fi.

Vt nuda voluntate contrahi pignus
potest, ita & dissolui tom. 1. p.
663. col. 1.

Nuda voluntas debitoris pignus con-
stituit etiam absente & ignorante cre-
ditore vt certare est in pignore testa-
mentario tom. 1. p. 663. col. 1.

Si alicui contractui creditor consen-
serit vt ex ea causa pignus remissile vi-
deatur, non aliter sublatum intelligitur
vinculum pignoris quam si contractus
ille effectum habuerit tom. 1. p. 663.
col. 1.

Quomodo intelligenda sit constitu-
tio Gordiani etiam ob chyrographa-
riam pecuniam pignus retineri posse
tom. 1. p. 667. col. 1.

Pignus pro forte datum simpliciter
ac sine taxatione licet pro vfuris datū
intelligatur, & consequenter statim re-
tineri possit, non tamen statim vendi
potest nisi vendatur ex pacto tom. 1. p.
667. col. 1. in fi.

Pignus pro vfuris naturaliter tantum
debitus retineri potest, sed non potest
vendi tom. 1. p. 668. col. 1. secus si ci-
uilitur.

An creditor qui à Cæsare imperauit
vt sibi pignus iure dominij possideret
licet postea pignus euectum sit, ha-
beat contrariam actionem pignora-
tiam aduersus debitorem in id quod
sua interest alienam rem pignori da-
tam non esse sicut eam haberet si ius
dominii nunquam impetrasset tom.
1. p. 698. & 699.

Confusione pignus extinguitur sta-
tim acque creditor factus est pignoris
dominus tom. 1. p. 699. col. 1.

Actio pignoratitia nascitur ex con-
tractu pignoris mediata, & immediata
verò non tam ex contractu quam ex
solutione & satisfactione tom. 1. p.
663. col. 1. in fi.

Vnde & quando nascatur actio pi-
gnoratitia tom. 1. p. 663. col. 1.

Non aliter locum habere potest illa
quæstio, An ius pignoris quod per ac-
quisitionem dominij iure quodā con-
fusione extinctum fuerat resuscitetur,
propter subsecutam euictionem quam
cum ab initio pignus constituit tom. 1.
p. 699. col. 1.

Cum pignoris vinculum ab initio
constituit subsecuta euictione pignus
restituitur quod intercedat, quæ ex
postfacto apparer non fuisse acquisitæ
creditori dominium quod ei ex ante-
riori causa ablatum est tom. 1. p. 699.
col. 1.

Præconi rem pignori danti alienam
competit non tantum de pignore, sed
etiam de fructibus actio pignoratitia
tom. 1. p. 693. col. 1. & 2.

Creditor bonæ fidei sicut & possessor,
fructus pignoris rei alienæ perceptos
facit suos si eos bona fide perceperit,
id est putans habere se ius à vero do-
mino, remque pignori datam esse de-
bitoris tom. 1. p. 694. col. 1.

Cum nomen datio pignori non tam
de iure nominis cogitur quam de re-
sultate quæ ex nomine redigi potest

quandoquidem datur pignus vt cautū
sit & consultum creditori tom. 1. p.
683. col. 1.

Pignori data domo etiam area tene-
tur tom. 1. p. 690. & 691.

Creditor pignus reddens debet re-
promittere de suo facto & neglecto
tom. 1. p. 677. col. 1. & 2. non satis-
dare

Pignus alienæ rei non valet tom. 1.
p. 395. col. 1.

Debitor pignus quod conduxit non
restituens à creditore pignoratitio, con-
trario iudicio conueniri potest & ob
fidem ruptam proprio nomine con-
demnari, sed ad calculum duntaxat &
ad id quod interest tom. 1. p. 695.
& 696.

Non debet esse in potestate credito-
ris, etiam cum permittit est pignus ve-
dere vt deteriorem faciat conditionem
debitoris quam futura erat si debitor
ipse vendidisset tom. 1. p. 696.
col. 1.

Creditor pignoratitius qui in pigno-
re vendendo duplum promittit emptori,
ita demum habet regressum pignora-
ticiae contrarie actionis contra debito-
rem si non modo caret dolo & cul-
pa, sed etiam si vt diligens paterfamil-
ias ita vendiderit tom. 1. p. 696.
& 697.

Creditor pignoratitius ad omnes
causas verè possessorem dicere po-
test præterquam quod ad causam vfuc-
apionis tom. 1. p. 719. col. 1.

Cur creditor pignoratitius pignoris
verus possessor vfucapere tamen non
possit tom. 1. p. 719. col. 1.

Pignoratitiam actionem inducit so-
la conventio & datio pignoris quævis
illud præterea conuenit vt retinendi
pignoris causa nulla substat tom. 1. p. 666.
col. 1.

Res pro futuro debito quod postea
secutum non sit pignori data potest à
debitore pignoratitio peti tom. 1. p. 667.
& 668. col. 1.

Pignoratitia agi potest licet princi-
pals obligatio non sequatur tom. 1. p. 667.
& 668. col. 1.

Novatio legitime facta, & acce-
ptatione hypothecæ & pignora libe-
rantur tom. 1. p. 666. col. 1.

Per acceptationem sicut per solu-
tionem nascitur actio pignoratitia tom.
1. p. 666. col. 1.

Quo casu permittitur procuratori vt
pignoret, eo casu & pignus licere po-
test & pignoratitia agere tom. 1. p.
673. col. 1.

An & quomodo procurator viui-
torum bonorum rem domini pignori
dari possit etiam si speciale mandatum
non habuerit in eam rem, nec genera-
le cum libeta administrandi facultate
tom. 1. p. 673. col. 1. & 2.

Debitor ante solutionem agentis
pignoratitia deinde in iudicio solutio-
nem offerente, condemnatur creditor
ad restitutionem pignoris expensis ob
mutuum victoriam compensatis tom. 1.
p. 666. col. 1. & 2.

Actio pignoratitia nascitur per solu-
tionem, sed non per satisfactionem ni-
si sit actio tom. 1. p. 668. col. 1. & 2.

Nouata debiti obligatione pignus
perimur nisi expressum actum sit vt
repetatur tom. 1. p. 665. col. 1.

Aliena res pignori dari non potest
nisi accedente domini voluntate, aut
sub conditione si quandoque res illa
fab debitoris tom. 1. p. 646. col. 1.

Secundus creditor ex conventionem

INDEX.

debitoris non potest in ius prioris creditoris succedere post pignus venditū tom. 1. p. 646. col. 1. & 2.

Pignoratitia actio directa competit debitori ut pignus consequatur, contraria vero creditoris tom. 1. p. 679, col. 1.

Creditori non datur pignus ut ali- quod ex ipso lucrum faciat, sed tantum ut sibi suęque indemnitati cautum habeat, nisi cum antichresis contracta est aut expresse aut tacite tom. 1. p. 694. col. 1.

Creditor pignoratitius fructus lucri- ri nunquam potest nec per consum- ptionem, nec per usufructuptionem tom. 1. p. 694. col. 1.

Datio pignoris in solum aut ven- ditum exstinguit pignus fecus promissio dandi in solum aut vendendi t. 1. p. 718. col. 2.

Pignoris distractio secuta perceptio- ne precij, pro debiti solutione est t. 1. p. 719. col. 1.

Pignus secundo loco constitutum e- iusdem rei non aliter secundo credito- ri prodelle potest quam si per oblatio- nem totius prioris debiti primo credi- tori factam confirmetur tom. 1. p. 722. col. 1.

Secundus creditor pignoratitius vr- gere non potest priorem ad distractio- nem pignoris ante solutionem debiti prioris tom. 1. p. 722. col. 1.

Creditor pignoratitius si pariter vr- se presentie pignus alij obligari licet non subscribat ille in tabulis pignoratitius, hoc ipso tamen videtur ius sui pigno- ris ante saltem prioritatis ordinem remi- sisse tom. 1. p. 722. col. 1. & 2, siue testis fuerit adhibitus siue non.

Iure verum corpus debitoris pignora- titij obligari non potest, quia pignus necesse est domino cōstitui ut valeat, nemo autem sit dominus membrum suorum tom. 1. p. 728. col. 2.

Iure communi potest debitor in exe- cutione iudicari detruhi in carceres, etiam si corpus suum pignori non obli- gauerit tom. 1. p. 728. col. 2.

Aliud est pignus in creditum possi- dere, aliud vero additum habere in so- lutum tom. 1. p. 698. col. 1. aliud vero iure domini possidere ibid.

Causa pignoris nunquam conueniri per se potest in causam domini ne- quidem autoritate iudicis interue- niente tom. 1. p. 699. col. 1.

Sublata obligatione, civilis pignus non liberatur si obligatio naturalis ad- huc subsistat tom. 1. p. 199. col. 1.

In actionem pignoratitiam venit do- lus, & culpa ut in commodato non ta- men leuissimam in eo tom. 1. p. 676, col. 1. & 2.

Creditor pignoratitius ad custodiam pignoris tenetur tom. 1. p. 676, col. 1. & 2.

Ancillæ pignorate partus matris obli- gatur conditionem sequitur, si modo apud debitorem fuit fuerit tom. 1. p. 686. col. 1.

Fructus qui iure soli nō semini per- ciipiuntur si modo à debitore ipso per- cepti sint fundi pignoratij cōditionem sequuntur tom. 1. p. 686. col. 1.

Filiusfamilias emere à creditore pignus à patre datum ex numeris pecu- niariis non potest tom. 1. p. 730 col. 1. & 2.

Quam vero vilitatem ex ea solutio- ne vel ab alio quam filio vel ex aliis quam pecuniariis numeris patet per- cipiat? col. 2.

Soluta creditori pignoratitio pecu- nia per debitorem, cogendus est credi- tor qui priore loco pignus accepit pi- gnus restituere, licet alij pro maiore summa idem creditor pignori dedit tom. 1. p. 731. col. 1. & 2. & 732. col. 1. & 2.

Creditor pignoratitia conuenus & possessionem pignoris restituere tene- tur & illud si dedit creditori suo li- berare tom. 1. p. 731. col. 1. & 2.

Pignoratitius creditor pignus ex vo- luntate domini vendens est in culpa si id facit quod à cæteris veditoribus fieri consuetum est tom. 1. p. 697. col. 1.

Pignus non tantum traditione, sed etiam nuda voluntate debitoris consti- tuitur, nec magis traditio pignoris tem obligat alicui quam nuda conuen- tio de pignore tom. 1. p. 662. col. 1. in fin.

Solutio facta creditori creditoris eius aut non alia de causa debebatur quin quod ipse alius tertij debitor esset, par- tit actionem pignoratitiam pro pigno- re repetendo tom. 1. p. 670. col. 1.

Ad inducendam pignoratitiam suffi- cit, ut personalis obligatio quæ ipso iure sublata non est elidi possit per ex- ceptionem tom. 1. p. 670. col. 1.

Conductor locatoris, locatoris debi- tum conductionis solvens, siue invito siue consentiente locatore, actionem pignoratitiam habet aduersus locato- rem tom. 1. p. 670. col. 1. & 2.

Differt pignus ab hypotheca, tradi- tione enim perficitur, ideoque trans- fert possessionem in creditorem, hypo- theca vero nudo consensu contrahitur nec creditorem facit possessorem tom. 1. p. 646. col. 1.

Actio pignoratitia contra credito- rem dari non potest antequam totum debitum tam ratione fortis quam vilita- tum in totum solum sit tom. 1. p. 661. col. 1.

Actio pignoratitia non competit ex pignore prætorio, sed tantum ex con- uentionali tom. 1. p. 716. col. 1.

Quæ actiones ex prætorio pignore proficiuntur? tom. 1. p. 716. col. 1.

Pro pignore prætorio etiam post solum pecuniam competere pigno- ratitia non potest tom. 1. p. 717. col. 1.

Melior est conditio eius qui missus est in possessionem à prætorio, quam si creditoris à pignore tom. 1. p. 716, in fin.

Valet venditio condicionalis pi- gnoris tom. 1. p. 717. col. 1.

Non prohibetur pignus emere credi- tor à debitore, cum pignoris domi- nium sit debitoris tom. 1. p. 717, col. 1.

Rei obligatæ possessione translati in creditorem nulla proventus actio creditori competere potest, id est, neque pignoratitia, neque hypothecaria, & debitori vero necessaria actio est ad rem pignoratam recuperandam tom. 1. p. 644. col. 1.

Qui agit actione pignoratitia, non hoc iudicis se liberatum esse, sed libera- ram esse rem à vinculo pignoris, quo autem tenebatur, siue sublata sit obli- gatio personalis, siue non tom. 1. p. 662. col. 1.

Ex sola datione fideiussoris creditori volenti pro pignore, cōpetit creditori actio pignoratitia tom. 1. p. 662. col. 1.

An pignus remissum videri possit à creditore qui deceptus fuit? tom. 1. p. 663. col. 1. & 2.

Pensionibus omnibus præteritis si

una potiori soluta non sit, etiam si omnes aliz solutz proponantur, potest credi- tor pignus vendere, quia vult qua- que dies soluta non est pecunia, cum non omnes solutz sint tom. 1. p. 657. col. 1.

Actio pignoratitia duplex est, una di- recta quæ debitori aduersus creditorem competit de pignore dato resti- tuendo, postquam solum est, aut alie- ter satisfactum creditori, Altera contra- ria quæ vicissim datur creditori contra debitorem ad sumptus repetendos quos in rem pignoratam fecit tom. 1. p. 643. col. 2.

Plus iuris habere creditur pignora- titius non potest ad fructus pignoris à prædione accepti, vel imputandos, vel non imputandos, quam si à vero do- mino aut bonæ fidei possessore idem pignus accepisset tom. 1. p. 695, col. 1.

Neque pignoratitia actio priusquam nata sit, neque ius offendendi ad eam inducendam competens, villo te mpori- spatio præscribi potest to. 3. p. 663. col. 1. in fin.

Pignoris remissio neque remissio, neque donatio est tom. 1. p. 663. col. 1.

Pignus post rei pignorate mutatio- nem definit esse, quia post mutationem non contractum fuit, ut ea pignori ad- huc esset, scilicet nisi res posteriori ne- cessariam habeat à priore dependen- tiam, licet tale quid sit quod super- sit & factum fuerit ex re obligata to. 1. p. 686. col. 1.

Præteritis multis terminis inquisit à debitore solutio fieri debebat credito- ri pignoratitio, non licet vendere pignus, antequam vltimus terminus elap- sus sit tom. 1. p. 658. col. 1. & 2.

Generaliter verum non est quicquid pignori accedit pignus esse, sed ita de- mum, si eo casu accedat ut non tam nouum pignus quam incrementum quoddam pignoris esse videatur tom. 1. p. 684. col. 1. idem ius est in dote ibid.

Non liberatur dando pignus qui sa- tisfacere cogitur tom. 1. p. 660, col. 1.

In omnem causam honestam, non in- turep dant potest pignus to. 1. p. 660. col. 2.

Creditor pignoratitius nunquam con- dem tempore & creditor & dominus esse potest tom. 1. p. 692. col. 1.

Ex conuentione inter creditorem pignoratitium & debitorem initia vr post- fit creditor pignus vendere, nō cogitur creditor illud vendere nisi ex causa t. 1. p. 651. & 652.

Quo casu ius pignoris sequatur ius domini tom. 1. p. 691. col. 2.

Quod debitum excedit creditori pignoratitius actione pignoratitia præ- stare debitori tenetur tom. 1. p. 691, col. 1.

Quod ab extraneo creditor pigno- ratitius actione furti consequatur est debitori restituere & debito imputare debet tom. 1. p. 691. col. 1. & 2.

Pignus vr acceptum est periculo credi- toris vr capientis, nisi ex potestate si- bi à debitore concessa accepit tom. 1. p. 713. col. 1.

Pignoris obligatio rem ipsam afficit quæ obligata est & tribuit creditoribus non solum ad rem, sed in te tom. 1. p. 644. col. 2.

Illario bonorum secundi conducto- ris in adus locatas primo conductori obli-

obligationem pignoris parere potest ex certa quadam conventionne, sed personalem non potest. tom. 1, p. 671. col. 1.

In mobilibus inuestis & illatis ab Inquilino magna est differentia inter pignus manifestum & tacitum. tom. 1, p. 671. c. 1.

Tutor pignus & hypothecam quod ad vim & vinulum obligationis & actionem formulamque hypothecariam arriret, nihil nisi nominis sonus differt. tom. 1, p. 674. col. 2.

Pignus rei pupillariorum & minoris à tutore vel curatore dari potest, immobilis vero non potest. tom. 1, p. 678. col. 2.

Ex quibus causis permittitur prætorii decernere alienationem rerum pupillariorum & minorum, permittitur etiam decernere pignoris dationem. tom. 1, p. 678. col. 2.

Pignus à tutore vel curatore constitutum non potest nisi à pupillo ipso constitutum sit, scilicet de vigore iuris fecerit de requæte. tom. 1, p. 679. col. 1. & 2.

Quo casu ex vna materia pignori obligata alia materia ex ea constituta pignori dari esse videatur? tom. 1, p. 678. col. 2.

An creditor cui sylva obligata fuit prohibere possit debitori ne sylvam cedat ut ex ea nasum faciat, cum non possit ex sylva obligata nasum fieri quin creditorius ius laedatur & pignus immutetur. tom. 1, p. 686. col. 2. in fi.

Pignus rei alienæ & à non domino constitutum non valet, nisi constitutum sit sub conditione si res debitoris esse cõvenit. tom. 1, p. 687. col. 1.

Obligacionem pignoris esse finitam nihil aliud est quam finitum esse pignus. tom. 1, p. 699. col. 2.

Sicla conuentio pignoris rei alienæ sufficit ad inducendam pignoratitiam actionem personalem siue directam siue contrariam. tom. 1, p. 699. col. 2.

Aliena rei pignori data pignoratitia actio potest competere tum quoque cum obligatio pignoris nulla est. tom. 1, p. 699. col. 2.

Tutor in rem pupilli mutuum pecuniam accipiente ex quacausa pignus dante rei alienæ ex pupillaris tutelam est pignus à prætorio tam rectè recteque constitutum. tom. 1, p. 678. col. 1.

An tutor vel curator rem pupilli vel minoris pignori dare possit? tom. 1, p. 678. col. 1. & 2.

Creditor non tenetur debitori de v. suecipi ferri iuribus fundi pignoratitij si eas ignorauit, siue si sciuit. tom. 1, p. 678. col. 2.

Quisquis alium obligare potest, etiâ eius bona pignori dare non potest. tom. 1, p. 678. col. 1.

Si conuenierit inter creditorem & emptorem pignoris, ut si precium reddat emptori debitor perinde illi rem suâ remittere liceat actione pignoratitia rector creditur ut quæ ex pacto suo actionem acquisit ex redito eam præstet debitori. tom. 1, p. 675. col. 1.

Creditori decepto in pignore, dolo vel culpa debitoris, ad interfectio pignoratitia contraria à dante actio. tom. 1, p. 679. col. 1.

Contra debitorem scienter rem alienam vel iam alij obligatam pignori dantem competit actio pignoratitia civilis & destellonatu criminalis, contra ignorantem vero contraria tantum

pignoratitia. tom. 1, p. 679. col. 2. Inutile est pignus quod vendi non potest. tom. 1, p. 648. col. 1.

Precium pignoris venditi succedit in locum debiti ad liberandum debitorem. tom. 1, p. 608. c. 1.

Rei alienæ pignus non valet, nisi domino consentiente. tom. 1, p. 610. col. 1.

Res commodata consentiente domino pignori dari potest. tom. 1, p. 610. col. 1.

Pupillus sine tutoris autoritate pignus accipere non potest. tom. 1, p. 713. & 714. col. 1. & 2.

Filiusfamilias aut seruus cui parer vel dominus liberam peculij administrationem concessit, res peculiarias pignoriare potest. tom. 1, p. 687. col. 1. & 2.

Pignoris obligatio est vinculum reale non personale. tom. 1, p. 395. col. 1.

Quid profit prædioni dato pignoris rei alienæ creditori bona fide accipiente, & ad quid vero domino reatetur. tom. 1, p. 695. col. 2.

Ex solutione facta creditori creditoris actio pignoratitia competit debitori. tom. 1, p. 669. col. 2. & 670. col. 1. & 2.

Contraria actio pignoratitia debitori competit aduersus creditorem, ut quod ex pignoris venditione plus percipit quam debebatur restituat debitori. tom. 1, p. 653. col. 2.

Vendito pluris pignore à creditore pignoratitio, quam sit id quod debeatur, si creditor id quod plus est fecerit dederit, debitori competit actio contraria pignoratitia ad restitutionem facienis. tom. 1, p. 653. col. 1. & 2.

Plus iuris habet debitor in pignore cuius est vetè dominus quam creditor pignoratitius qui non habet nisi ius in re. tom. 1, p. 649. col. 1.

Plus longè est habere ius domini quam vinculum pignoris quod cum iure domini nulla societate coniungitur. tom. 1, p. 649. col. 1.

Valet conuentio ne liceat debitori pignus vendere, ita ut si contra pactum venditum sit, nulla sit venditio ut actioni stetur. tom. 1, p. 649. col. 1.

Valer pignoris datio si simul ac pariter eadem res pluribus pignori datur, & eo casu par est & æqualis omnium causa, nec prius vni quam alteri res obligata esse creditur. tom. 1, p. 689. col. 2.

Debitori qui rem suam pignori datam solutione, aut satisfactione liberant competit & rei vindicatio, & actio personalis quæ plerumque commodatio est ipsa rei vindicatio, id est actio pignoratitia. tom. 1, p. 644. col. 1.

Actio pignoratitia bonæ fidei est habetque plenissimas præstationes. tom. 1, p. 644. col. 2.

Si creditor rem sibi datam ut pignorem pignoraueit & iur quibus actionibus conueniatur ut reddat vel vel iuræ sue à debitore, siue ab alio, siue ab alio eo remittente datur. tom. 1, p. 703. in fi. & 709. col. 1. & 2.

Pignus siue traditione siue nuda conuentione contrahitur, mutuum semper voluntatem exigit & eius qui datur illius cui datur. tom. 1, p. 709. c. 2.

Quoties pignus à non domino datur ex domini voluntate perinde tenet in præiudicium domini æquale si ab ipso domino datum esset, nec tamen si ab initio voluntas domini interueniret, sed etiam si ex postfacto per ratiha-

bicionem secuta sit. tom. 1, p. 709. col. 2.

Cur pignoris dario non sit modus habilis ad transferendum dominium. tom. 1, p. 680. in fi. & 681. col. 1.

Apud Gallos pignorum mobilium persecutio hypothecaria nulla est si ab alio quam ab ipso debitore possideantur, id enim est quod dicimus *les meubles n'ont point de suite*. tom. 2, p. 81. col. 2.

Paris debiti solutio quæ pignori præ parte liberare nullo modo potest neque debitori qui soluit, neque coheredibus eius cui solum fuit damnosa esse debet. tom. 1, p. 669. col. 2.

Quisquis emit à creditore distrahente iure creditoris siue ius etiam conuentionis concurrat siue non, perinde si dominus, nec de proprietate vinci potest. tom. 1, p. 71. c. 1. col. 1.

Pignus iudiciale id est quod in causa iudicati capitur & distrahitur, non nisi præiacta pecunia vendi possit. tom. 1, p. 702. col. 2.

Iure prætorio inducitur est ut ex pacto nudo hypotheca citra vllam distractionem & actio quasi seruiana astricta ad auocandum iure cuiusdam vindicationis possessionem, & obligatio. tom. 1, p. 712. col. 2.

Iure prætorio inducitur est ut obligacionem pignoris per traditionem contracta si creditor aliquo casu possessionem rei obligate amiserit eam persequi per actionem quasi seruianam possit. tom. 1, p. 712. col. 2.

Inter creditores ille qui saluam fecit pignoris causam ut puta qui pecuniam credidit ad refectionem ædificij pignoratit, habet ius non tantum tacite hypothecæ, sed etiam præiudicium. tom. 2, p. 84. col. 2.

Cur fauorabilior sit ille qui credidit ut saluam faciat, quam qui præbebat pignoris causam? tom. 2, p. 84. col. 2.

Qui rem vendidit suam habita ratione de precio actio ita dominium transiunt, nec tamen precium accipit, etiam in ea ipsa re quam vendidit ceteris omnibus pignoratitiis postpositum. tom. 2, p. 84. col. 2.

Qui rem vendidit habita ratione de precio, chirographarum creditoribus etiam in re ipsa non præferunt, nisi specialem in ea re hypothecam sibi expenderit, quo vno casu habet ius præiudicium. tom. 2, p. 84. col. 1.

Venditio pignoris præiudicium impedit non potest per partis solutionem, licet vel minimum ex sorte aut vltis desit. tom. 1, p. 677. col. 2.

An & quomodo pignoris venditio, vel parte aliqua soluta vel nulla possit impediri. tom. 1, p. 677. col. 1. & 2.

Ex pacto de non petendo in rem, & sine vlla temporis præiudicatione, pignoratitia actio competit debitori ad pignus consequendum. tom. 1, p. 646. col. 2.

Qui accipit pignus minus idoneum an residuum debiti remittere videatur. tom. 1, p. 646. col. 2.

Non est pignus quod viliorem pignoris afferre creditor nullam potest. tom. 1, p. 649. col. 1.

Tota pignoris vilitas in eo consistit ut cautum sit creditori pecuniam debitoris nomine ad eam consequendam inuito etiam debitoris, si cesset ille in solutione. tom. 1, p. 649. col. 1.

Si agatur ne pignus à creditore vendatur trina denunciatione præmissa vendi potest. tom. 1, p. 649. col. 1. & 2.

An ex conſuetudine inter creditorem pignoratitium & emptorem facta ut pretio à debitore ſoluto intra certum tempus emptio referendatur pignoratitius adiutoribus teneatur creditor ut debitori mandet ex vendito actionem aduersus emptorem ſi poterat agere de iure ſuo ſue ceſſione tom. i, pag. 675. col. 1. & 2.

Ex pacto creditoris pignoratitij & emptoris ut debitori liceat intra certum tempus de bira pecuniam emptori ſolvere poſt ſolutionem quodam actio committat debitori tom. i, pag. 675. col. 1. & 676. col. 1. & 2.

Pignus alieni rei ignorantie domino ab initio inualidum ex poſt facto per ratihabitionem domini conualeſcit tom. i, pag. 688. col. 1.

Ratihabito pignoris ab initio inualidit rei alienæ à domino facta, retrotrahitur ad id tempus quo de pignore conuenitur, in præiudicium duntaxat domini non ceterarum, qui medio tempore cum eodem tempore contraxerunt tom. i, pag. 689. col. 1.

Pignus in ſortem duntaxat obligat propter viſuras vendi non poteſt tom. i, pag. 679. col. 1.

Venditio pignoris locum habere nõ poteſt eo caſu quo pignoratitia locum habet, quia pignoris vinculum tenere necceſſe eſt ut res obligata vendi poſſit tom. i, pag. 679. col. 1.

Caſus ſingularis in quo pignoris retentione ſe datur, ut tamen venditio non permittatur tom. i, pag. 679. col. 1.

Actio hypothecata (non autem perſonalis directa vel contraria pignoratitia) locum habere non poteſt, niſi conſtituto & interueniente alio quo pignore à quo, & nomen ſumpeſit, unde & dicitur à Papiniano ludicium, quod de pignore dato propoſuit tom. i, pag. 679. col. 1. & 2.

Alienæ rei pignus non conſtitit niſi vel ex voluntate domini datum ſit, vel per dolum & diſſimulationem domini tom. i, pag. 679. col. 1.

In actione pignoratitia venit dulus & culpa lata ac leuiſ, non leuiſſima, neque caſus fortuiti, neque vis tom. i, pag. 676. col. 1. & 2.

In pignore conuenientiali præſtatur dulus & culpa lata ac leuiſ, in prætorio vero tantum dulus tom. i, pag. 676. col. 1. & 2.

Eandem diligentiam præſtare debet ereditor pignoratitius in pignore quã diligens parensfamilias in ſuis rebus præſtare ſolet tom. i, pag. 677. col. 1.

Debitor creditoris pignoratitij qui idem pignus alij creditori pignori dedit, nihil aliud præſtare cogitur quam ut eam pecuniam ſoluat quam ipſe debebat, non etiam quam creditor ſuo creditori tom. i, pag. 732. col. 1.

Quibus caſibus res aliena pignori poſſit tom. i, pag. 732. col. 1.

Quid in pignore primo & principaliter agatur tom. i, pag. 688. col. 1.

Pignus alienæ rei non modo ex voluntate domini ſuſtinetur, ſed etiam interdum ex ſola eius ſcientia ſine expreſſa voluntate ſi modo per diſſimulationem, iacuiſſe probetur tom. i, pag. 688. col. 1.

Creditor poſteriori priori offerre cogitur ad confirmandum pignus ſuum tom. i, pag. 689. col. 1.

Inutile eſt & infirmum pignus ſecundo loco datum niſi confirmetur per pignoris liberationem à priore creditore tom. i, pag. 689. col. 1.

Per dationem pignoris etiam ad alienationem, ſi non ſoluitur, pecunia peruenitur tom. i, pag. 678. col. 1.

Contra debitorem pro autò dantem æt pignori quod affirmatiue autum eſſe datur creditori actio cõſtituta per quam fiat ut pleniffimam indemnitetatem cõſequatur tom. i, pag. 645. col. 1. & 2.

Pignus non datur ut neque fideiuiſori niſi ut debitum magis ſit in tuto tom. i, pag. 645. col. 1.

Obligatio pignoris per liberam perſonam acquiri non poteſt, ſicut nec actio pignoratitia, nec vlla alia obligatio tom. i, pag. 672. col. 1. & 2 poſſeſſio vero pignoris vtiliter conſtitui poteſt col. 1.

Pignora ſicut & dominia à naturali poſſeſſione ceperunt tom. i, pag. 708. col. 1.

Cur pignus nuda conuentione factũ ſuſtineatur tom. i, pag. 708. col. 1.

Quid agat prætor cum ſe interponit in conſtituendo pignore ſue prætorio ſue iudiciali tom. i, pag. 708. col. 1.

Cur factum prætoris iudicis in diſſoluendo pignore dicatur factũ partis tom. i, pag. 708. col. 1.

Pignus etiam à vero domino conſtitutum exiungitur nec poteſt perſecutari, poſtquam ereditor factus eſt dominus inreuoocabiler tom. i, pag. 711. col. 1. & 2.

Pro pignore pignus dari poteſt in executione contractus, non autem in executione iudicati tom. i, pag. 662. col. 1.

In pignoris valet pactum illud ut ſi ad diem pecunia nõ ſoluitur pignoratitius ereditor poſſideat iure emptoris tom. i, pag. 718. col. 1.

In nouum non minus corporis quã bonorum debitoris pignus & obligationem permittit contra ius vetus tom. i, pag. 718. col. 1.

Creditori pignoratitio pignus vendenti ſi duplum emptori promiſerit vſusq; medij temporis à debitore debetur, ſecus ſi ſimplum tantum ereditor promiſit tom. i, pag. 697. & 698.

Interet creditoris incumbere pignori poſuit quam in debitoris perſonam, etiam ſi maxime ſoluendo ſit expenſi tom. i, pag. 713. col. 1. in fi.

Qui obligauit rem alienam, actione contraria pignoratitia tenetur ereditori ad id quod ſua interet tom. i, pag. 715. & 716. col. 1. & 2.

Inueſta & illata per ſecundum conductorem teneri poſſunt pro penſione ipſius ſecundæ conductionis à primo locatore tantummodo & non vltra tom. i, pag. 670. col. 1.

Bona mobilia ſecundi conductoris inueſta in domum primi locatoris pignori obligata ſunt non autem cuiusdẽ conductoris perſona tom. i, pag. 670. col. 1. & 471. col. 1.

Pignus à creditore pignoratitio non autum propter ſortem vendi poteſt ſed & propter viſuras & impenſas tom. i, pag. 679. col. 1. & 2.

Pignoris perſecutio in rem eſt non in perſonam tom. i, pag. 684. col. 1.

Debitor rem pignori obligatã vendente aut aliter alienante, ſaltem tamen pignoris cauſam manere necceſſe eſt tom. i, pag. 684. col. 1.

Ius domini prius & fauorabilius eſt iure pignoris tom. i, pag. 686. col. 1.

Creditor pignoratitius ſicere non tantum poteſt, ſed etiam debet in pi-

gnore quicquid dominus & diſſiciens alius quilibet parensfamilias facturus eſſet tom. i, pag. 704. col. 1.

Ex ſolutione facta alij quam creditori pignoratitio dummodo ex eius conſenſu competat actio pignoratitia debitori tom. i, pag. 669. col. 1.

Etiam pro futura obligatione pignus dari poteſt tom. i, pag. 676. col. 1.

Pro debito conditionali pignus dari poteſt tom. i, pag. 666. col. 1.

Nuda proerietate pignori data, vſusfructus ſi poſtea ſinitur & ad proprietatem reuertatur, hoc ipſo pignori datus exiſtimatur tom. i, pag. 684. col. 1.

Dammum in pignore datum non perinet ad creditorem pignoratitium, ſi non ſit in culpa aut dolo tom. i, pag. 739. col. 1. & 2.

Propter illicitas viſuras neque retinere neque vendi pignus poteſt tom. i, pag. 668. col. 1.

Creditori pignoratitio vendenti ei, demum de cuiuſque obligatio de indemnitate debitor cauere debet tom. i, pag. 676. & 677.

Solutio debito ſicut liberatur pignus ita & naſcitur actio pignoratitia tom. i, pag. 677. col. 1.

Quod per alluuium in fundo pignoratitio accedit pignus eſt, ſecus ſi per inundationem fluminis tom. i, pag. 684. col. 1.

Debitor pignus poſſidens etiam in ignorantia adeoque inuito ereditor nulla quoque cogente necceſſitate pignus vendere poteſt ſaluo creditori iure ſuo pignoris tom. i, pag. 672. col. 1.

Debitor pignus à creditore poſſeſſum inuito ereditor nullo modo vendere poteſt tom. i, pag. 672. & 673.

In pignore non venit omnis culpa ſicut in commodato tom. i, pag. 676. col. 1.

Debitor actione pignoratitia ante ſolutionem agens licet male agat ac premarie ante actam actionem, ſi tamen poſtea pecuniam offerat in iudicio perinde haberi debet ac ſi bene ritique egieſſet tom. i, pag. 664. col. 1.

Pignus rei alienæ non poteſt inuito domino retineri, etiam non reſtitatur pecunia tom. i, pag. 395. col. 1.

Pignus à creditore poſſideatur, proprietate apud debitorem dominum manente tom. i, pag. 719. col. 1. & 2.

Si pro pignore conſtituto aliud ſubiiciatur ſurtum committitur pro vtroque debito, non autem ſi in conſtituendo aliud pro alio ſubiiciatur, ſed tantum crimen ſtultitiae tom. i, pag. 710. col. 1. & 2.

Miſtratus teſtamento pignus conſtituere poteſt tom. i, pag. 707. col. 1. & 708. col. 1. & 2.

Teſtamento conſtitui pignus poteſt codicillis non poteſt tom. i, pag. 708. col. 1. & 2.

Interetle creditoris pignoratitij propter dationem à debitore, pignoris rei alienæ tamen eſſe videtur quãrò minoris vendi poſſet nomen venditoris ob defectum pignoris tom. i, pag. 716. col. 1.

Cur pignus accipi ſoleat tom. i, pag. 635. col. 1. & 2.

Mulier quæ pro bonis paraphernalibus quodam mariti res pignori accipere nullum in aliis mariti bonis in pignoris habet tom. i, pag. 632. col. 1.

Poſſquam placuit ereditori, cui no-

INDEX.

men debitoris datum est pignori viiles actiones contra debitorem debitoris accommodari non potest prator recurre quin cum tunc in exigenda pecunia, nec ei denegare viilem actionē t. 1, p. 682, col. 1.

Pignoris datio est intercessio tom. 1, p. 327, col. 1.

Libertio pignoris est remissio, & gratificatio quardam, sed non intercessio tom. 1, pag. 327, col. 1, & 2.

Muliere pro alio intercedente contra S. Velleanum noua & restructura actione creditori non est opus ad perfequenda pignora debitoris tom. 2, pag. 327, col. 1, & 2.

Specialis conuentio pignoris in re vendita constituit tantum potest quantum specialior conuentio de prelacionis iure tom. 2, p. 85, col. 2.

Pignus pro debito condicionali datum deficiente conditione pignoratitia actione repeti potest tom. 1, p. 666, col. 1.

Ex iurato contractu pignoris oriuntur actiones non quæ ex vero contractu pignoris t. 1, p. 136, c. 1, & 137, c. 1.

Creditor pignoratitius serui pignoratitium pro maleficiis coercendo, actione pignoratitia non tenetur tom. 1, pag. 704, col. 1, & 2.

Creditor pignoratitius licet non sit dominus pignoris, tamen vice & loco domini est quodammodo, tanquam ipse procurator in rem suam t. 1, p. 704, col. 1.

Creditor hui propria autoritate occupat rem obligatam non tenetur de casu contingenti si licentiam habuerit a debitore capiendi t. 1, p. 713, c. 2.

Differentia inter pignus pratorium & iudiciale t. 1, p. 708, col. 1.

Pignus pratorium non constituitur nisi per iussuionem in possessionem tom. 1, p. 708, col. 1, & 2.

Delictum serui pignoratitii dominum qui dedit obligat vice ad noxæ dationem si dominus ignorauiet vicioium seruum, si vero sciuit obligat in solidum tom. 1, pag. 714, col. 1, & 2.

Etiam ob chyrographarium pecuniam pignus pro alio debito datum retineri potest & quidem per doli mali exceptionem tom. 1, pagin. 667, col. 1.

Remissio pignoris non est donatio tom. 2, pag. 341, col. 1.

Creditor pignoratitius vtrōque pignore furtum committit tom. 1, pagin. 705, col. 2.

An creditor pignoratitius possit cogi ad traditionem pignoris ante solutionem tom. 1, p. 652, & 653.

Pignus est ex numero eorum contractuum quæ tantum id est traditionem, non etiam nudo consensu perficiuntur tom. 1, pag. 643, c. 1.

Extinctione ac peremptione rei obligatæ extinguitur vinculum & obligatio pignoris tom. 1, p. 685, in fi.

In pignoratitio iudicio id venire debet, quod detectio facta est res pignoratita, cum creditoris culpa, & factum aliquod seu negligentia interuenit t. 1, p. 703, & 704, col. 1.

Creditor pignoratitius de negligentia in non vtrōque seruatus in re pignoratita debetis tenetur tom. 1, p. 677, col. 2.

Contraria actio pignoratitia compeditur creditori ex bona fide, quoties decipit a debitore qui in omnibus ad pignorem causam pertinentibus bonam fidem præstare debet, ut & creditor de-

bitori tom. 1, pag. 695, col. 1. Potest etiam creditor talia pignoris sui causa consentire pignorationi aut alienationi pignoris tom. 1, p. 341, col. 1.

Creditor pignoratitius verè possidet ad omnes causas præterquam ad causam vfucapionis tom. 1, p. 713, col. 1.

Possessor superfluciarij prædij licet nullo modo sit prædij dominus ne quidem vilis prædij vectigale aut superfluciarium pignori dare potest to. 1, pag. 680, col. 1.

Potest pignus non tantum a debitore dari creditori, sed etiam alio quolibet pro debitore to. 1, p. 722, col. 2.

Filius factus paterfamilias si pro pecunia mutuo accepta tem pignori dedit, non habet exceptionem Macedoniam vsque ad pignoris quantitatem tom. 2, pag. 156, & 157.

Nō potest definire pignus esse quod quod nunquam fuit tom. 1, p. 710, ibid.

Pignus conualefcere.

Datio pignoris ab initio inutilis an & quomodo ex postfacto possit conualefcere? tom. 2, p. 117, col. 1, & 2.

Pignus creditor.

Creditor de cutione rei vendit nō tenetur nisi hætenus ut se præter creditorem potiorē & bonā fide venditorem siue alia res pignori data proponatur quæ dominus euincat postea, siue quæ alij creditori anteriori pignori iure fuerit prius obligata tom. 1, p. 648, col. 2.

Creditor in venditione pignoris quodammodo est debitoris procurator to. 1, pag. 674, col. 1.

Pignus debitor.

An bona omnia debitoris sint ipso iure pignori obligata tom. 2, pag. 317, col. 1.

Pignus dominus.

Ex contractu pignoratitio serui dominus de peculio duntaxat tenetur t. 1, p. 710, & 711, col. 1, & 2, si firmam actio ex contractu veniat non etiam si ex delicto ibid.

Pignus iussio.

Pignoratitius creditor qui in venditione pignore de cutione se obligauit incertum habet ius retentionis pro pignoratitia actione contraria t. 1, p. 697, col. 2.

Qui sine causa nulloque aut suo aut debitoris commodo per suum vltro duplum promissit, vel de cutione ad quam non tenebatur se obligauit, nihil amplius a debitore quam debiti summam consequi potest tom. 1, p. 697, col. 2.

Cum per Seruaniam actionem fundus euincitur, non est præfata & absolutio iussio, sed causatua, nisi male possessor pignoris satisfecere creditori t. 1, p. 699, col. 2.

Pignus fideiussor.

Cuilibet obligationi etiam naturalitantum potest adhiberi fideiussor & pignus tom. 1, p. 87, col. 2.

Pignus furtum.

Creditor qui recipiendo pecuniam ab extraneo ob furtum vel delictum in pignore commissum, acquirit eam debitori, potest illam a debitore exigere si furtum a debitore rei pignoratæ

factum sit tom. 1, p. 692, col. 1, & 2. Conditio furti creditori pignoratitio competens contra extraneos furtum pignoris committentes non competit contra debitorem ipsum furtum committentem tom. 1, p. 692, col. 2.

Pignus hypotheca.

Actio pignoratitia quæ datur debitori contra creditorem per pignus quod acceptat pro debito restituit, simpliciter dicitur pignoratitia, ea verò quæ datur creditori contra debitorem quemlibet pignoris, hypothecaria to. 1, p. 643, col. 2.

Inter pignus & hypothecam nominis tantum sonus differt scilicet quantum ad effectum actionis hypothecariæ tom. 1, pag. 643, col. 1.

Perinde prætor dat actionem ex nudo pacto hypothecæ atque dater ex stipulatione alioue contractu ciuili, non quia pignus fit modici præiudicii, sed propter publicam hominum utilitatem, & quia hypothecæ obligatio semper necessaria est, ideoque fauorabilior tom. 1, pag. 643, c. 1, & 2.

Pignus impensæ.

Impensæ viiles & permanentes in re pignoratæ factæ ex voluntate domini vel tacita vel expressa pignoratitio creditori a debitore per contrariam actionem pignoratitiam restitui debet indistincte tom. 1, p. 705, col. 1, & 2.

Pignus instrumentum.

Ob non exhibitu a creditore pignoratitio venditionis instrumentum, debitori si dampnum passus sit debitor, quæ actione creditor teneatur, quomodo, & ad quid tom. 2, pag. 738, col. 1, & 2.

Pignus lucrum.

Non debet creditor pignoratitius ex re pignoratæ lucrum aliquod facere, vt nec tutor ex tutela, nec procurator a liiue mandatarius ex mandato, datur enim pignus creditori vt de debito suo caurum habeat non vt inde lucri occasionem capiat tom. 1, p. 653, col. 1.

Pignus venditio.

Omnes ferè venditiones quæ hodie sunt rei pignori datæ sunt officio & imperio iudicis, ideo non tantum a creditore quam a debitore ipso fieri intelliguntur quia factum iudicis est factum partis tom. 1, p. 648, col. 2.

Pignus iussio.

In venditione pignoris officio & imperio iudicis ad instantiam creditoris facta debitor cuius res vendita est & cui solutio proficit de cutione tenetur non creditor qui rem vendi postulauit tom. 1, pag. 648, col. 2.

Pignus obligatio.

In obligatione generali pignoris nō veniant ea quæ verisimile sit non fuisse quem specialiter obligatum tom. 1, pag. 341, col. 2.

Pignus prædij.

Ex bonæ fidei creditoris persona prædij fructus perceptos ex pignore creditori dato suos facere non potest tom. 1, pag. 693, col. 1, & 2.

Pignus pactum.

Creditor pignus vendente ea lege vt si debitor pecuniam precij soluerit emptori liceat ei rem suam recipere, an valeat tale pactum & quoniam ex eo

nasatur actio, & cui acquiratur? tom. 1, pag. 674, col. 1.

Pignus, turpe, potestas.

Ius pignoris sicut & ius patris aut dominice potestatis soluitur si quid turpiter creditur in ancillam pignoratam, aut pater in filiam, aut dominus in ancillam committit. tom. 1, pag. 705, col. 1, & 2.

Pignus precarium.

Ex contractu pignoratitio qui duplicem illam conventionem & pignoris & precarii continebat sola superest ratio precarii post acquisitionem creditor dominum, non etiam illa pignoris obligatio sine qua competere Serviana non potest. tom. 1, pag. 713, col. 2.

Pignus reprobissimum.

Debitore per eorum aut per imprudentiam non petente reprobissimum a creditori dabitur in restitutione pignoris, potest tamen creditor a iudice condemnari vel reprobissimum, vel tantumdem præstare quantum si reprobissimum. tom. 1, pagin. 677, col. 1.

Pignus retentio.

Si pignus sub hasta venditum sit, petere tamen nec servatis solemnitatibus, danda est emptori retentio, donec soluto debitor propter quod pignoris distractio facta est, si modo facta sit pro debito. tom. 1, pag. 374, col. 1.

Pignus stellionatus.

Iuratus falsò pignora sua esse non alia de causa teneri de stellionatu, quàm quia peieravit, nemo aurem petet nisi sciens. tom. 1, pag. 680, col. 1, & 2.

Pignus venditio.

Cur in pœnam legis Cornelie de falsis incidiatis qui eandem rem duobus vendit separatim, non etiam qui eandem rem minus idoneam separatim pluribus obligat. tom. 1, pag. 722, col. 1.

Differentia inter oppignorationem rei alienæ & venditionem rei alienæ. tom. 1, pag. 721, col. 1, & 2.

Pignus solutio.

Cui pignoris datio totum contractû debitor non confirmet, sed tantum usque ad pignoris quantitatē, partem tamen solutio totum confirmet. tom. 1, pag. 727, col. 1, & 2.

Pignus usura.

Quomodo intelligendum sit illud, Nullam esse differentiam verum usuræ ex stipulatione an ex pacto nudo debentur quantum ad hoc ut utroque casu sit in eas tantum & cum hac taxatione pignus datum sit solutus usuris possit pignus repeti per pignoratitiam quamvis nondum soluta forte. tom. 1, pag. 668, col. 1.

Pirata.

Res à piratis ablatæ solis dominis pereunt. tom. 1, pag. 28, col. 1, & 2.

Pluralitas.

Pluralitæ res solvitur plerumque in suis singularitatibus. tom. 1, pagin. 657, col. 1.

Pluris petitio.

Pœna pluris petitionis restricta est ad condemnationem expensarum. tom. 1, pag. 359, in fin.

Plus.

Adiectio (& plus) in testium dictis nihil operatur nec in aliis dispositionibus in quibus id agitur ut aliquod eorum reddatur. tom. 1, pag. 240, col. 2.

Pœna.

Ex pœnalibus causis non solet in patrem de peculo actio dari. tom. 1, pag. 482, col. 1.

Pœna in stipulationem deducta pœnalis non est actio sed rei persecutoria per quam persequimur quod stipulatione comprehensum est. tom. 1, pag. 231, col. 2, in fin.

Etiam pœna criminis repetundarum & peculatus transire in heredem sed intra annum duntaxat. tom. 1, pag. 467, col. 1.

Etiam post annum & in perpetuum pœna criminis peculatus & repetundarum transire possit nisi verbis legis contra cautum fuisset. tom. 1, pag. 667, col. 2. & ratio ibid.

Quod factum est lege permittente pœnam non meretur. tom. 1, pag. 704, col. 1.

Pœna contumaciæ non dicitur pœna principalis. tom. 1, pag. 208, col. 1.

Pœna vnius lucrum & præmium alterius esse non debet. tom. 1, pag. 691, col. 1.

Pœna nihil aliud quàm delictum coercitio. tom. 1, pag. 485, col. 1.

Pœna nulla committi potest nisi vel ob factum id quod fieri non debuit, vel ob non factum id quod fieri debuit. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Pœna nunquam aliter promittitur aut debetur quàm si obligatione principali non satisfiat, nec solvat debitor quod debet. tom. 1, pag. 199, col. 1.

Odiosa semper causa est eius qui pœnam solvit, non quia solvit, sed quia antequam solveret id non fecerit per quod euitare pœnam potuerat. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Nihil commune habet persecutio rei cum persecutione criminis & pœnæ. tom. 1, pag. 475, col. 1.

Pœna nudo pacto promitti non potest vltius, secus stipulatione. tom. 1, pag. 199, col. 1.

Pœna ex nudo pacto licet in continenti appositio post contractum bonæ fidei peti non potest. tom. 1, pag. 32, col. 1.

Crimen aliquod subesse oportet ut pœna dici possit. tom. 1, pag. 303, col. 1.

Pœna legalis nihil habet commune cum rei persecutione, secus verò pœna conventionalis. tom. 1, pag. 423, col. 1, & pag. seq.

Pœna in heredem non transiit. tom. 1, pag. 468, col. 1.

Pœna omnis ex se est odiosa. tom. 1, pag. 33, col. 1.

Ex delictis etiam publicis pœna incipere ab herede aliter non potest quam si vivo reo accusatio mota sit, excepto crimine repetundarum & maiestatis. tom. 1, pag. 467, col. 1.

Usuræ pœnæ nomine promissæ, debentur in pœnam mortis quæ in forte suo tempore soluenda committitur. tom. 1, pag. 80, col. 1.

Cum pœna promissæ sit nihil aliud inspicimus nisi quænam sit quantitas & condicio stipulationis. tom. 1, pag. 40, col. 1.

Ex contractu pœnalis actio nulla est. tom. 1, pag. 231, col. 1.

Cur pœna in stipulationibus & ad

quid adiciatur. tom. 1, pag. 572, col. 1.

Ad pœnam evitandam non potest quod imputari nihil possit ei qui non ad diem satisfecerit. tom. 2, pag. 39, col. 1.

Quod pœnæ nomine à debitore exactum est lucro crediti. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Pœna ex conventionem debita in vicem & taxationem eius quod interest, ut euenit in stipulationibus pretoriis, & in iudiciis bonæ fidei, non restituitur soluta, sed imputatur in condemnationem quæ ex bonæ fidei iudicio peratur. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Potest cuiusque pœna in casibus quibus purgari mora potest. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Pœna semel soluta nullus aut repetitioni, aut penitentiae locus superest. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Pœna debita quodvis purgetur mora potest debitor fieri potest sed post solutionem non potest. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Cur pœnæ de iurisdictione non repetantur. tom. 1, pag. 692, col. 1.

Pœnæ omnes sunt odiosæ & pœnales quæ actiones. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Pœna actio.

Quadruplum quod per actionem quæ de metus causa præstatur ei qui vim & metum passus fuit, etiam si continet simplicem, continet tamen per modum pœnæ. tom. 1, pag. 693, col. 1.

In rei persecutoris actionibus venit pœna tanquam ad principalem rem accessoria. tom. 1, pag. 467, & 468, col. 1, & 2.

Pœna compromissum.

Pœna compromissi non committitur si aut diem compromissi abderit decesserit, etiam si alteruter litigantium qui ambo adesse iussi fuerant non adfuerit, quod ad modum si per stipulationem steterit quomodo accipietur. tom. 1, pag. 573, col. 1.

Pœna pignus.

Ex quadruplo quod pignoratitius creditor per actionem quod metus causa ab ipso debitor confectus non est nihil restituitur per pignoratitiam neque debitor imputare debet. tom. 1, pag. 693, col. 1, & 2.

Pœna obligatio.

Debitore propter pœnam creditoris liberatus, remanet obligatus iure naturali ideo solum non reperit. tom. 1, pag. 318, col. 1, & 2.

Pœna nuptia.

Pœna illicitis nuptiis irrogata ad sponsalia illicita extendi non debet. tom. 1, pag. 455, col. 1, & 2.

Pœna repetitio.

Pœna ex conventionem debita & soluta si legitimum modum excedat repeti potest secus si sit legitima. tom. 1, pag. 408, col. 1.

Penitentia iniuria.

In iis quoque casibus in quibus datur penitentiae locus nunquam admittenda est penitentia quæ alij iniuriæ factura sit. tom. 1, pag. 189, col. 1, quæ iniuria sit quoties cepit interesse ibid.

Populus.

An sententia super actione populari contra

ri contra unum lara, potest esse vel nocere alius possidet tom. 1, pag. 172, & 173

Neque pactum, neque transactio v. r. super re populari alius neque prodele neque nocere potest tom. 1, pag. 172, col. 2

Pollinctio.

Quis sit pollinctio tom. 2, pag. 45, col. 1

Portio.

Virilis portio appellatio quando rorum continetur tom. 2, pag. 86, col. 1

Positio.

Criminosæ positionis respondere nemini togitur tom. 1, pagin. 154, col. 2

Possessio.

Possessio licet fit facti est etiam iuris, & plurimum a iure mutatur t. r. p. 92 col. 1

Longa possessio tantam securitatem tribuit possessori bonæ fidei quamram vscupio ad rem retinendam & summoventum peritorem tom. 1, pag. 130, col. 1

Possessio est quid incertum sine qua tenus in iure, siue quatenus in facto consistit tom. 2, pag. 343, col. 2

Differentia inter possidere & habere possessionem naturalem tom. 2, pag. 411, col. 1

Facilius amittitur possessio quam dominium tom. 2, pag. 411, col. 1

Translatio possessionis non est propriè alienatio tom. 2, pagin. 86, col. 2

Per possessionis translationem transferatur etiam dominium quoties a possessione separari non potest t. r. p. 86, col. 2

Eriam per actionem personalem perinde atque per interdicta possessio peti potest tom. 1, pag. 508, col. 2

Mutare quis sibi potest causam possessionis nouo titulo superueniente tom. 2, pag. 27, col. 2

Possessio acquiri non potest nisi per actum aliquem corporalem siue tactum fiat, v. oculis tom. 1, pagin. 27, col. 2

Facilius amittitur possessio rerum mobilium quam rerum soli tom. 2, pag. 415, col. 1

Possessio siue a pedum positione siue a sedibus dicta fit æstimatur ex naturali cuiusque rei occupatione & apprehensione tom. 1, pagin. 615, col. 2

Quæ sit possessio civilis quæ naturalis t. r. p. 616, col. 1

Possessio siue, aliquo actu corporeo apprehendi non potest t. r. p. 501, col. 1

Neque civilis possessio sola, neque sola naturalis penes duos in solidum esse potest t. r. p. 616, col. 1 & 2

Quæ sit asinina possessio tom. 1, p. 616, col. 2

Ex longa possessione iure veteri non dabatur actio, sed tantum exceptio tom. 1, p. 159, col. 2

Effectus longæ possessionis tom. 1, p. 354, col. 1

Per longi temporis possessionem dominium nullum acquiritur tom. 1, p. 354, col. 1

Quo casu liceat possessionis causam sibi mutare tom. 1, pag. 713, col. 1

Possessor.

Casus in quo melior est condicio

bonæ fidei possessoris quam domini tom. 2, pag. 250, col. 1

Possessoris partes semper fauorabiles quæ semper est reus t. r. p. 122, col. 1

M. l. x. fidei possessoris sumptus quos in alienam rem sciens fecit repetere non potest tom. 2, pag. 280, col. 2

Bonæ fidei possessor facit fructus suos omnes quos ex re aliena percipit interum scilicet, id est quando fundus euitus non est tom. 1, p. 697, col. 1

In pari delicto potior est causa possessoris t. r. p. 472, col. 1

Non est querendum de iure possessoris nisi postquam peritor plenè probauerit tom. 1, pag. 639, col. 2

Non sunt audiendi conductores neque commodatarii, neque depositarii neque alij si qui sunt similes, prius quam rei conductæ, commodatæ, vel depositi possessionem locatori, commodatario, vel depositario restituerint si apertus ex contractu secus si ex rei vindicatione tom. 1, pag. 629, col. 2

Sicut in pari causa melior est conditio possessoris ita cum neuter possessor est deterior est conditio peritoris tom. 1, pag. 337, col. 1 & 2

Omnes possessoris possessionem non tam possident quam sunt in possessione t. r. p. 492, col. 1

Cum quis alienam rem iniuste detinet eam petenti quandoque & vindicanti domino restituere tenetur tom. 1, p. 391, col. 2

Quoties & dantis & accipientis iniuria turpis est, potior est causa possessoris tom. 2, pag. 310, col. 1

Is qui rem sibi a domino ipso etiam accepit plusquam bonæ fidei possessor est cum sit etiam dominus tom. 1, pag. 437, col. 2

Fur & prædator interdicta omnia habet quæ veris possessoribus dantur tom. 1, p. 616, col. 2

Hereditatis possessoris appellatio alius non intelligitur quam qui bona fide eam possidet tom. 1, p. 378, col. 1 & 2

Bonæ fidei possessor an & quomodo loco domini sit tom. 2, pag. 183, col. 1

Bonæ fidei possessor fructus non facit absolute suos sed interim id est donec consumpti sint aut vscupari t. r. p. 494, col. 1

Bonæ fidei possessor alienæ rei cum titulo iusto quia eam vscupare potest, vtrique Publicianam habet eius rei nomine ad eam vindicandam, si qua de causa sine culpa sua possessionem eius amisit tom. 1, pag. 711, col. 1

Bonæ fidei possessor quod ad fructus attinet penè domini loco est tom. 1, p. 711 col. 1

Possessor fundi vectigalis licet fundi dominus non sit, est tamen dominus iuris quod in eo fundo habet tom. 1, pag. 507, col. 1

Possessor superficarius.

Possessori prædij vectigalis aut superficarii prætor dat omnes actiones, vtiliter quas domino dat directas scilicet in rem non solum aduersus quemlibet possessorem, sed etiam contra dominum ipsum t. r. p. 680, col. 1 & 2

Possessor prædij vectigalis aut superficarii licet nullo modo sit prædij dominus ne quidem vilis, ius tamen habet retinendæ rei etiam inuito domino, quandoq. prætoris est conuentum vectigal solvere, aut promissam superficij mercedem tom. 1, p. 80, col. 2

Possidere.

In pari causa vel potius in pari non Parit. 111. Tom. 1. & 11. INDEX.

iure vtriusque potior est causa possidentis tom. 1, pagin. 33, col. 1

Is verè ac proprie possidet non qui simpliciter & eorum inter se in detentor asintua, vt hominum, detentor tunc, sed qui an mo domini in habet tom. 1, p. 623, col. 2, & tom. 1, pagin. 411, col. 1

Res incerta non potest possideri t. r. p. 492, col. 1

Qui prætor rogat non possidet, sed apud eum qui concedit possessio remanet tom. 1, p. 695, col. 1

Aliud est possidere, aliud a iure nomine possidere, sicut & aliud est possidere, aliud verò tantum esse in possessione tom. 1, pag. 697, col. 1

Pro alieno possidet qui pignus possidet, pro suo autem qui rem emit tom. 1, pag. 694, col. 2

Potest fieri vt duo eandem rem in solidum possideant, alius tunc alius iuribus, alius naturaliter, alius civiliter tom. 1, p. 615, col. 1 & 2

Possidere nihil aliud est quam sibi habere & animo domini t. r. p. 616, col. 1

Fur & prædator verè possident, quamuis iniuste, cum an mo dominum rem teneant tom. 1, pag. 616, col. 1

De personis quæ non tam possident quam sunt in possessione t. r. p. 492, col. 1

Creditor pignoratitius prius habet in re, quam qui non iam possidet, quàm sit in possessione tom. 1, pag. 493, col. 1, & 2

Differentia inter possidere & tenere tom. 2, pag. 214, col. 1, in fin.

Commodatarius non possidet tom. 1, pag. 497, col. 1

Qui naturaliter tantum possident, in possessione esse magis dicuntur, quam possidere t. r. p. 616, col. 2

Possidere sequere.

Quando & quomodo sequere à sequestro possideatur tom. 2, pag. 415, col. 2

Possiminius.

Fictio possimini est iuris suspensio constitutio tom. 2, pag. 274, col. 2

Per hanc fictionem possimini filius ab hostibus reuersus in ciuitate, & patris potestatem mansisse semper videtur tom. 2, p. 336, col. 1

Possimini fictio facit vt patet quādecunque reuersus ab hostibus semper in ciuitate mansisse retrohngatur ac prouide vt nunquam filius sui iuris fuisse videatur tom. 2, p. 108, col. 2

Fictio possimini suspensio iuris constitutio dicitur à Papiniano tom. 2, pag. 108, col. 2

Potest.

Verbum Potest sui natura extensiuum est in futurum tempus quodlibet & ad omnem casum possibilem, nisi sit restrictum ad certam causam tom. 1, p. 294, col. 1

Potestas.

Ius patris potestatis efficit vt & patri & liberorum omnium in personæ potestatem, vna eademque persona esse existimetur tom. 1, pag. 396, col. 2

Pater potestatis res est inextimabilis tom. 1, pagin. 243, col. 2

Differentia inter patriam & dominicam potestatem t. r. p. 140, col. 1

Latius patet nomen potestatis quæ domini tom. 2, pag. 314, col. 2

Fremitus non habent liberis in potestate tom. 1, pag. 288, col. 1

Pater vel dominus habent privilegium

INDEX.

in peculio eorum qui sunt in eius potestate, cuiusvisque sexus illi sint. *to. 2. p. 73. col. 1. & 2.*

Porellatus nomine qui contineantur. *tom. 2. pag. 73. col. 1. & 2.*

Prædict.

Solent I. C. tumusque cum quid certo ac prædicto statuant, omnia tamen pinguis & latius, id est cum aliquo temperamento. *tom. 2. pag. 161. col. 2.*

Præda.

Nunquam est succurrendum personæ quæ sollicita est de præda. *tom. 2. pag. 339. in princ.*

Præda.

Bonæ fidei possessor non solum post litem contestatam, sed etiam post intam controuersiam sic præda. *tom. 1. pag. 338. col. 2.*

Præda nihil omnino iuris habet in percipiendis fructibus rei alienæ. *tom. 1. pag. 419. c. 1.*

Pro mercedibus perceptis à prædone ex locatione fundorum domini prædorem habet & obligatum non locatorem. *tom. 1. p. 419. col. 2.*

Præfatus.

De dignitate & auctoritate præfati visus. *tom. 2. p. 11. col. 2.*

Præpositio.

Lex præpositio omnimodo & districte seruanda est. *tom. 2. pag. 48. in princip.*

Præpositus.

Qui ad emendas merces præpositus est ad ea quoque omnia in necessariis antecedens facienda præpositus videtur debet sine quibus negotium cui præpositus fuit explicare non possit. *tom. 2. p. 47. c. 1.*

Præscribens.

Præscribens vulgo male creditur similis esse soluenti, & ei qui satisfecit, cum habeat quod obicitur petitori. *to. 1. pag. 574. c. 1.*

Præscribere.

Adioni pignoratitæ præscribi non potest antequam nata sit. *tom. 1. p. 663. col. 2.*

Iuri offerendi & soluendi ad inducendam actionem pignoratitiam præscribi non potest. *tom. 1. p. 663. col. 2.*

Quæ merè voluntatis & facultatis sunt præscribi nunquam possunt. *to. 1. p. 663. col. 2.*

Præscriptio.

Negligentia creditoris potissima ratio est inducendi cetera perpetuas quoque actiones præscriptionis. *tom. 1. p. 575. c. 1.*

Non valenti agere non currit præscriptio. *tom. 2. p. 349. c. 1.*

Quæ sint necessaria in præscriptione iudicis palam facienda. *tom. 2. pag. 54. col. 1. & 2.*

Qui rem præscriptis sit infurandum deferat perdit exceptionem præscriptionis. *tom. 1. pag. 130. col. 2.*

Differentia inter vfucapionem & præscriptionem. *tom. 1. pag. 354. col. 1.*

Exceptio præscriptionis eo modo introducta est quo S. C. Macedoniani videlicet non tam fauore debitoris quam odio creditoris. *tom. 1. pag. 347. c. 1.*

Exceptio præscriptionis quantumuis perpetua non parit conditionem indebiti. & cur. *tom. 1. pagin. 327. col. 1. & 2.*

Præfens.

Papinianus omnia ex presenti statu constitui & æstimari vult, nihil omnino ex incerto futuri temporis euentu. *to. 2. p. 242. col. 2.*

Præsentia.

Ad transitionem domini tunc necessaria est rei præsentia, quando nulla præfens traditio. *tom. 1. pag. 602. col. 2.*

Præfens contrafui & tacens toties sibi nocet quoties alioquin euenire potest alteruter contrahentium decipitur qui præfentiam illam & taciturnitatem pro consensu tacito acciperet secus si contrahentes non deciperentur. *tom. 1. p. 724, 725, 727, & seq. præfens. c. 1. p. 726.*

Etiam citra subscriptionem sola præfentia eius qui hoc ipso tacite consentit, actui facit, ut petinde haberi debeat, ac si contraxisset, quoties negotiorum quod pertrahatur pertinebat ad eum. *to. 1. p. 724. col. 2.*

Toties præfentia cum patientia & racurmitate coniuncta, quoties is qui præfens fuit & racur alioqui decipisset contrahentem, & iustitiam eius iniquitatem circumuicisset, non aliter. *tom. 1. p. 727. in fi.*

Præfentia consensus.

Præfentia etiam cum racurmitate & patientia coniuncta pro consensu habetur quoties alius ex ea decipitur. *to. 1. p. 728. col. 2.*

Præfens.

De auctoritate & dignitate præfedis provinciarum. *tom. 2. pagin. 11. col. 2.*

Præfatio.

Difficultas præfationis non excusat debitorem quia nihil habet commune cum causa & iure obligationis & recedit ab impedimento naturali, respiciunt tantum facultatem personæ. *tom. 1. pag. 531. col. 2.*

Bonæ fidei iudicia nullam præfationem recipiunt quæ non nisi contra bonos mores & turpiter desideratur. *tom. 2. pag. 427. in fi.*

Præfatio actio.

Quisquis ideo tenetur quod habeat actionem, non ad aliud teneri debet quam vi eam actionem præflet. *tom. 2. pag. 398. col. 1.*

Præfumpcio.

Præfumpcio iuris & de iure pro indubitata probatione est. *tom. 1. p. 129. col. 1.*

Præfumpcio iuris quid operetur. *to. 1. p. 129. col. 1.*

Prætor.

Prætor licet non possit ius civile tollere nec quicquam contra facere, potest tamen actiones iure civili competentes dare vel denegare. *to. 1. p. 109. col. 1.*

Quod fieri non potest æquè apud Prætorem impossibile est. *to. 5. p. 143. col. 2.*

De modicis non curat Prætor. *to. 2. p. 56. col. 1.*

Quo casu locum non habeat illud, De iniuriis non curat Prætor. *tom. 1. pag. 537. col. 2.*

Prætor heredem facerentem potest non magis quam legem, sed tantum bonorum possessorem. *tom. 1. pag. 338. col. 2.*

Prætor hereditatem deferre non potest, sed tantum bonorum possessionem. *tom. 1. p. 338. col. 1.*

De reuerentia prætoris debita. *tom. 1. p. 130. col. 1.*

Prætor præcipuus æquitatis custos, & magister est. *to. 1. p. 549. col. 2.*

De quibus causis prætor agnoscat. *tom. 1. p. 548. col. 2.*

Non debet primari cuiusquam voluntas anteponi iussui prætoris. *tom. 2. p. 87. col. 1.*

Prætor dominium quitrarium non magis in alium transire potest quam legem facere, ac verò bonitatem pignus potest. *tom. 1. p. 708. col. 1.*

Prætores sunt veluti viua vox iuris civilis. *tom. 1. p. 706. c. 2.*

Prætor nihil facit iustitia. *tom. 1. p. 549. col. 1.*

Prætor index.

Nomen iudicis & prætoris confundit Tribonianus. *tom. 2. pag. 400. col. 2.*

Prætor pignus.

Prætor effectum rei inspicit tanquam æquitatis custos & magister, non meram iuris subtilitatem, maxime verò in actione pignoratitia quæ tota prætoris est, & ex æquitate. *to. 1. p. 666. col. 2.*

Præcarium.

Quenam actio ex precario proficiatur. *tom. 2. pag. 557. col. 2.*

Actio de precario non datur in heredem, nisi de eo quod peruenit. *tom. 2. p. 53. col. 2.*

Præcarium magis ad donationis & liberalitatis, quàm ad contractus causam pertinet. *tom. 2. pag. 117. col. 1.*

Ex precario nulla civilis actio nascitur. *tom. 1. p. 312. col. 2.*

Præcariz possessiones sunt iustæ, quamuis non pectant vsque ad iudicii vigorem. *tom. 2. pag. 367. col. 1.*

Quoties debitor rem pignoratam precario rogauit, soluta pecunia, non minus precarium quam pignus saluatur quia id actum videtur, ut eo vsque detaxat & precarium & pignus teneat. *to. 1. p. 711. col. 2.*

Præcarium rei propriæ consistere non potest. *tom. 1. pagin. 711. col. 2.*

Dominus re sua uti potest & precario & conducto dummodo solius possessionis non etiam proprietatis conductio aut precarium rogetur. *tom. 1. p. 720. col. 2.*

Præcarium intempelluè & ad nutum reuocari potest scus verò commodatum. *tom. 1. pag. 593. col. 1. & pag. 601. col. 1. & 2.*

Præcarium nullam iuris obligationem continet tanquam quod reuocabile sit ad nutum concedentis. *tom. 2. pag. 157. col. 1. respectu scilicet concedentis scus respectu accipientis ibi dem.*

Præcariz rogatio non proprietatem respicit, sed possessionem. *tom. 1. pag. 711. col. 2.*

Lexicite pignore precarium durat nisi aliter sit conuentum. *to. 1. p. 711. & 712.*

INDEX.

Præcarium, usufructus.

An & quomodo per præcarij rogationem factam à debitorum qui iure bonæ fidei possessoris exæperat usufructum, incompelleretur usufructus. tom. 1. p. 712. col. 2. & pag. 713. col. 1. & 2.

Præcarium.

Precium venditionis iuratum sequendum est & habendum pro vero quamvis sit iniustum. tom. 1. p. 135. col. 1.

Precium rei communis non est commune. tom. 2. pag. 397. col. 1.

Differentia inter verum precium & iustum. tom. 1. p. 135. col. 2.

Precium formale quod dicatur. tom. 2. p. 130. col. 1. & 2. & 3. col. 2.

Etiā in conditione furina precium succedit loco rei. tom. 1. p. 498. col. 1.

Cur precium soli debitori oporteat ante traditionem. tom. 1. p. 135. col. 1.

Rerum preia communiter sanguinem non ex affectione & arbitrio singulorum. tom. 1. p. 208. col. 1.

In actionibus specialibus si in tem sue in personam precium non succedit loco rei sed in actionibus universali- tom. 1. p. 56. col. 1.

Aliud est res ipsa, aliud precium rei. tom. 1. pag. 439. col. 1.

In iudiciis universali- precium semper succedit loco rei. tom. 2. pag. 82. col. 2. circa fin.

Petratur domino rei suæ precium etiam iniustum & iniustum dolum nec immensum constituere. tom. 1. pag. 226. col. 1.

Precium cuiusque rei nec potest nec debet statui quam solius domini arbitrio. tom. 1. p. 226. col. 1.

De precio formali rei venditæ. tom. 2. pag. 186. col. 1.

Malæ fidei venditor obligatus ad servit mortui precium domino restituendum ad verum iustum; precium obligatur non ad conventum. tom. 1. pag. 58. col. 1.

Pro diversitate locorum & regionum diversa sunt preia rerum. tom. 1. pag. 529. col. 1.

Principi.

Inter ius & æquitatem postea interpretatiōem soli principi licet inspicere. tom. 1. pag. 569. col. 2.

Principale.

Semper actio principalis tanquam maior tollit accessorias tanquam minorem. tom. 2. pag. 333. col. 1.

Privilegium.

Cum de privilegiis tractant I. C. de personalibus semper actionibus tractant non de realibus. tom. 1. p. 402. col. 1.

Adversarius non debet vi privilegio quin alter eodem contra cum privilegio vi possit. tom. 1. pag. 187. e. 2.

Facilius est vt privilegium causæ acquiratur quam privilegium temporis, & ordo privilegij quam pignoris. tom. 1. p. 646. col. 2. in fi.

Privilegia quamquam per se odiosa sunt, nec nisi magnis de causis concedenda tanquam quæ per legem illam duodecim tabularum Privilegia ne irrogant, si quando sunt concessa, religiose conservanda sunt. tom. 1. pag. 804. col. 1. e. 2. vtrò maxime quæ Imperpetres nostri vocant In corpore iuris eluxa. ibid. col. 1.

Fideiussores nec heredes habent pri-

villegium principali aut defuncto competentis, quia personæ non causæ est. tom. 1. p. 344. col. 1.

Probare.

Paria sunt actorem nihil probasse & minus plenè probasse. tom. 1. pag. 169. col. 1.

Intentionem implere est plenè probare. tom. 1. p. 176. col. 1.

Probatio.

Inopia probationum est si quis nullas habeat, defectus vero si quis semiplenas. tom. 1. pag. 113. col. 2.

Quæ in animo consistunt solent esse difficilis probationis. tom. 1. pag. 548. col. 1.

Quomodo dignoscatur animus con- sistendi & animus supulandi. tom. 1. p. 548. col. 2.

Probationibus semper succurrendū est quantum fieri possit tanquam quæ sint favorabilissimæ quod finci veritas rerum haberi non possit maxime adversus dolum. tom. 1. pag. 393. in fin. & 394.

Multa sunt iuris principia, multarumque propositiones quæ ex vno tantum iuris loco probari possunt, nec ideo tamen suspexit veritatis esse debent. tom. 1. p. 474. col. 1.

An probationes in vno iudicio contrarium factæ possint in alio iudicio & adversus alium prodelle. tom. 1. pag. 117. col. 1. & 2.

In omnibus semper est eius probare qui dicit, non qui negat. tom. 1. pag. 257. col. 1.

Is qui dolo factum esse dicit, dolum probare debet. tom. 1. p. 624. col. 1.

Is qui dicit probare debet, non qui negat. tom. 1. p. 624. col. 1.

Amissionem rei probare debet qui dicit se rem perdidisse, culpam autem amissionis ille qui allegat. tom. 1. p. 624. col. 1.

Possessor probationis nullus oneratur, quomodo si qui petitionis partes sustinet. tom. 1. pag. 15. col. 1.

Actor qui habet probationes in ea actione quæ per infestationem crescit, potest iustitiam à reo delatari recusare nec tenetur referre, ne aliqui per probationem ex iustitiam faci- tione amittat quod ex testium produ- ctione consequi potuisset. tom. 1. p. 168. e. 1.

Probatio dubia non concludens non relevat. tom. 1. p. 183. col. 1.

Vna probatio potest alteram tollere. tom. 1. p. 165. col. 2.

Iudex non alias criminum probatio- nes admittit debet quam quæ sint meritoria luce clariores. tom. 1. p. 100. col. 1.

Nemo potest ex sua confessione extrajudiciali de crimine condemnari, sed rebus in eam rem opus est probandi criminis gratia. tom. 1. pag. 100. col. 2. in fi. scilicet in civilibus. ibid.

Nemo ex confessione sua iudiciali de crimine condemnari potest si non aliter esset de delicto. tom. 1. p. 101. in prin.

Inopia probationum est nullas ha- bere omnino probationes. tom. 1. p. 179. col. 1.

Crimen fateri videtur qui de crimine transigit sanguinis penam non in- termit. tom. 1. pag. 103. col. 2.

Probatio dominij solet esse difficil- lima. tom. 1. pag. 591. col. 1.

Probationes veritatem non faciunt sed eam quæ est probant. tom. 1. pag. 557. col. 1.

Pat. III. Tom. I. & II. INDEX;

Prælatio temporis.

Debito existente sed nondum appa- tente feceris postea probationibus nō al probationum rerum referendum est debitorum, sed probationes ad rem- pus debiti. tom. 1. p. 557. col. 1.

Procurator.

An iniuria facta reo possit nocere procuratori eius. tom. 1. p. 147. col. 1. & 2.

Procurator etiam de lenissima cul- pa teneatur. tom. 1. pag. 175. col. 2.

Procurator cum libera tem domini pignori dare potest sicut & debitorum exigere, & novare, & aliud pro alio per- mutare. tom. 1. pag. 673. col. 2.

non item si procurator simpliciter da- tus sit licet totum honorum ibid.

Procurator in rem suam constitutus si licetem constitutus sit adeo dominus litis & rei qui in litem est deducta effi- citur, vt à domino reuocari amplius non possit, nec mandatis morte huiusmodi mandatum finit. tom. 1. p. 369. col. 2.

Adus legitimi per procuratorem fe- ri non possunt. tom. 1. pag. 378. col. 1.

Si plus debito procuratori creditoris solum sit, viden non potest indebitū solum creditoris nomine qui debitorum duntaxat solui mandavit. tom. 1. pag. 141. col. 1.

Parum distat inter procuratorem iā tem suam constitutum & dominum. tom. 1. p. 370. col. 1.

Factum procuratoris negligentis im- putari potest domino. tom. 1. pag. 342. col. 1.

Æquius penam negligentis procura- toris contumaci æ aut dolo adnexæ infligi procuratori quam domino sue expensarum sue aliarum. tom. 1. p. 342. col. 2.

Procurator in rem suam constitutus quod facit alieno nomine, ad suam commodum suoque petendi solit. & perinde habendus est ac si suo nomine. tom. 1. pag. 443. col. 1. & 2.

Mortuo procuratore in rem suā con- stituito, integra transit mandatum etiam in eius heredes. tom. 1. p. 443. col. 2.

Nemo procurator est nisi vi in re a- lienā tanquam præfector diligenciam quā- tum in suis diligentiis quique præstare solet. tom. 1. pag. 635. col. 2. in fi.

Nemo procurator esse potest sine mandato. tom. 1. p. 273. col. 1.

Procurator nomine defuncti conuen- tus obtinens compensationem de rato cauere non tenetur. tom. 1. p. 71. & 72.

Ex contractu procuratoris dominus vtili interest sed non directi, actione tenetur. tom. 2. p. 61. col. 2.

Procuratoris persona licet sit libera, nullum tamen ministerium ei præstare intelligitur cuius procurator est. tom. 1. pag. 558. col. 1.

Pro liberam procuratoris personam nihil acquiri nobis potest, excepta sola possessionis causa quæ in vindicta gra- tia excipi debere visum est. tom. 1. p. 558. e. 1.

In procuratorem quamvis condem- natum non debet fieri executio iudi- cii nisi aut in rem suam data sit, aut vltro litis obulerit. tom. 2. p. 60. e. 1. & 2.

De arbitratore & portatore precia- torum cui libera rerum omnium admini- stratio data est, & an sit maioris vel

INDEX.

æqualis cum auctoritate tutoris vel curatoris to. 2. p. 506. c.

Procurator qui pro alio se obligavit etiam si ex persona sua habeat aliquam exceptionem etiam mandari agere potest contra eum t. 2. p. 354. c. 2

Qui à sententia contra falsum procuratorem redditā appellat, hoc ipso falsi procuratoris factum habere ratum intelligitur to. 1. p. 628. col. 2

Procurator mandati fines egrediens falsus procurator est in eo in quo egreditur fines mandati tom. 1. p. 149. col. 1

Procurator ad agendum constitutus falsus procurator dicitur si exigit to. 1. p. 149. col. 1

Procurator ad agendum constitutus iustitiam referre non potest to. 1. p. 149. col. 1 & 2

Procurator mandari fines excedere non debet tom. 1. p. 148. col. 1 & 2

An præsens duntaxat procuratoris domino debeat nocere, an etiam præteritus tom. 2. p. 78. col. 1 & 2

Factor vel procurator potest aliquid substituere inuito domino propter periculum quod est in mora tom. 2. p. 5. col. 2

Procurator pignori.

Procurator mandatum habens generale pignori dare potest rem dominici etiam si mandatum non habeat ab homine confuero fidei iurari, secus procurator bonorum valeturum tom. 1. p. 673. col. 2

Procurator, offerre.

Deterior est conditio procuratoris qui se liti obulit quam eius qui item iniunctus suscepit tom. 2. p. 390. col. 1

Procurator infirmus.

Cuius opera quis vixit præsertim ut ex ipso actu lucrū caperet, eius quoque factum & dolum nocere æquum est tom. 2. p. 78. col. 1

Procuratoris inhabilitas.

Cum quis rerum suarum procuratorem constituit id quoque mandare videtur ut soluat creditoribus, nec est opus rati habitatione tom. 1. p. 341. col. 1

Procurator substituere.

Generales administratores & procuratores ad negotia possunt alium substituere etiam sine speciali mandato secus procuratores ad lites ante litem contestatam tom. 2. p. 5. col. 2

Procurator, infirmum.

Delatio iurifurandi à procuratore generale mandatum habet, & cum libera rata haberi debet tom. 1. p. 145. col. 1

Procurator, d. l. i.

An de procuratoris dolo excipi possit aduersus ipsum procuratorem agentem nomine procuratoris t. 2. p. 192. col. 2

Prodesse.

Quod vni prodest & alij non nocet facile conceditur tom. 2. p. 28. col. 1

Prodigus.

Prodigus neque modum neque finem habet impensarum tom. 1. p. 193. col. 1

Producere.

Pluribus vao eodemque instrumen-

to scriptis is contra quem producit instrumentum, potest illud pro parte acceptare, pro parte refutare tom. 2. p. 420. col. 2

Qui instrumentum in iudicio producit potest protellari nolle se producere nisi in fauorabilibus & quatenus facit pro producente tom. 2. p. 420. col. 2

In Rora Romana instrumentorum omnium productio fit per compulsum ne vlla ex parte possit productio necesse producenti tanquam facta ex necessitate tom. 2. p. 420. col. 2

Productio.

Productio voluntaria semper probat contra producentem secus necessaria tom. 2. p. 420. c. 2

Prohibere.

quod vna via facere prohibuitur est, alia fieri non debet ne alioqui facile fraudi fiat legi & senatusconsulto to. 2. p. 112. c. 1

Prohibere.

In dispositione prohibitiua non videtur prohibita ea quæ iuridica sunt tom. 1. p. 341. c. 2

quod vna via prohibetur altera concedi non debet tom. 1. p. 370. col. 2

Promissio.

quomodo æquiparetur promissio & solutio tom. 1. p. 345. col. 1 & 2

Promissio facta in vnum casum non debet porrigi ad alium præsertim contrarium & omnino diuersum tom. 1. p. 279. in fi.

Promissio facti alieni non valet t. 1. p. 45. col. 1

Promissum.

Nihil interest an promissum quid sit per stipulationem, an per actum, incontinenti appositum quando tale est, quod etiam per pactum promitti possit, ita ut ex eo pacto detur actio tom. 1. p. 63. c. 2

Promissum simpliciter, per stipulationem promissum intelligitur, nisi pacificendi ræum animo promissum proponatur tom. 2. p. 297. col. 1

Promittere.

qui promittit curare decem ab alio dari an sit ex ea stipulatione aut promissione obligatus, & ad quid reneatur tom. 1. p. 95. col. 1 & 2

Promittere stipulatio.

quoties negotium inter præsentem gestum est solum promittendi verbum sufficit, licet commune sit pacto nudo, constituto & stipulationi, ut stipulatio interposita esse intelligatur tom. 1. p. 583. col. 1

Prope.

Prope est, idem est atque, magis est tom. 2. p. 344. c. 2

Propositio.

Vniuersalis negatiua non potest dici falsa priusquam in quolibet particulari suo sit impossibilis tom. 1. p. 637. c. 2

Propositio indefinita æquipollere vniuersali tom. 1. p. 637. col. 1 eadem scilicet subsistente ratione omnium sub indefinita comprehensum ibid.

Proposium.

Proposium in mente retentum in mente vnius ex contrahentibus nihil operatur tom. 1. p. 416. col. 1

Proposium in mente retentum nihil operatur tom. 1. p. 331. col. 2 in fi. & 2

Proprietatem.

Nihil commune habet possessio cum proprietate si veraque in abstracto sumatur secus si in concreto tom. 1. p. 354. c. 2

Difficilius inter proprietatem & possessionem tom. 1. p. 715. col. 2 Plena non fit proprietatem antequam vfusfructus redeat ad proprietatem, neque tum cum redit sed postquam rediit tom. 1. p. 684. col. 1

Proscribere.

Leges quomodo palam proferri solent tom. 2. p. 54. c. 2

Proscriptio.

Proscriptio quid sit tom. 2. p. 377. col. 2

Proscriptio contraria.

qui post proscriptum accedit ad contrahendum eam legem sequi videtur quæ proscripta est & ad quam fuit inuitatus tom. 2. p. 377. c. 2

Prospicere.

Debet prætor id quoque prospicere quod potest euenire tom. 2. p. 334. col. 1

Protestatio.

Protestatio & denunciatio inhibitoria eius actus ad quem quis teneretur nullus est momenti, in plerisque tamen casibus valet tom. 1. p. 567. col. 2

De effectibus protestationis tom. 1. p. 545. col. 1

Provincia.

An aucto regno provincia superaddita iisdem quibus regnum legibus & constitutionibus regi debeat tom. 1. p. 684. c. 2

Puber.

Authent. sacramenta puberum. C. si aduers. vendit. etiam locum habet in pubero curatorem habente tom. 1. p. 219. c. 2

Pubes curatorem habens res suas alienare non potest sine curatoris auctoritate tom. 1. p. 219. in fin. & 210. col. 1 & 2

Publiciana actio.

Cuiusmodi Publiciana in rem actio ex præstito iureiurando tom. 1. p. 122. col. 1 & 126. col. 2 & cui de iur. directæ Publiciana tom. 1. p. 130. col. 2

Publicum.

Boni publici causa etiam privata utilitati cuiuslibet anteposenda est to. 2. p. 133. col. 1 & 2

Pupillus.

Pupillus extra causam hereditatis ex omnibus causis sibi acquirere potest si ne auctoritate tutoris tom. 1. p. 342. col. 2

Pupillus etiam mutuum pecuniam accipiens fine tutoris auctoritate ne quidem iure naturali obligatur quantum obligetur naturaliter tom. 2. p. 547. col. 2

Naturalis

Naturalis obligationis nulli ex pupilli promissione oritur nulli sunt effectus cuius iure suo ad inducendam exceptionem, siue ad deductionem, aut retentionem, aut compensationem secus si ex mutuo nascatur tom. 1. p. 547. col. 2.

Ideo pupillus actione tutelæ teneatur quia tutor factus & sumptus suo acquisivit actionem pupillo tom. 1. p. 413. col. 2.

In negotio gerendo neque scientia neque ignorantia pupilli valde attenditur qui nec quicquam scire in ea reate intelligitur tom. 1. p. 423. col. 2.

Pupillus potest esse deterius conditionis ob hoc ipsum quod sit melioris tom. 1. p. 380. col. 2.

Pupillus sine tutoris auctoritate obligari non potest nec magis & traditione, quam nudo consensu tom. 1. p. 389. col. 1.

Pupillus pubertati proximus est cui semeliter tantum deest ad pubertatem tom. 1. p. 380. col. 2.

Pupillus pubertati proximus dolica pax esse potest in his praeteritis que non mapnam machinationem exigunt tom. 1. p. 380. col. 2.

Pupillus licet iurare falsum possit, pericrare tamen non potest tom. 1. p. 413. col. 1.

Casus in quo etiam pupillus potest iurare ad se obligandum tom. 1. p. 383. col. 2.

Contra iuris civilis regulas promittit pupillus sine tutoris auctoritate, non autem mutuum contrahit tom. 1. p. 407. col. 2.

Pupillus alij stipulanti promittendo aliquid sine tutoris auctoritate naturaliter obligatur tom. 1. p. 23. col. 1. & 2. & pag. 25. col. 1.

Pupillus privilegium prelationis personarum inter ceteros omnes creditores personalem duntaxat actionem habentes tom. 1. p. 254. col. 1.

Pupillus sine tutoris auctoritate obligatus fideiussorem dare potest tom. 1. p. 407. col. 1.

Pupillus sine tutoris auctoritate contrahens parum dilatat a furioso tom. 1. p. 387. col. 1.

Pupillus cum stipulante sine tutoris auctoritate promittit fideiussorem dare potest tom. 1. p. 384. col. 1.

Speciale ius est pupilli ut ex stipulatione tutoris qui aliquid ex re pupilli stipulatus est, vilius actio acquiritur tom. 1. p. 693. col. 1.

Ex nullo contractu obligatur pupillus absque tutoris auctoritate tom. 1. p. 381. col. 1.

Contractus cum pupillo celebratus vltro citroque obligatorius claudicat nec ex latere pupilli subsistit tom. 1. p. 451. col. 1. & 2.

Qui cum pupillo non contraxit expectare pubertatem pupilli non debet tom. 1. p. 160. col. 1.

Cum ex dolo tutoris pupillus factus est locupletior & actione tribuatur pupillus teneatur, & alia qualibet actione quæ dolum exigat sicut & doli mali exceptione tom. 1. p. 76. col. 1.

An ex dolo tutoris pupillus teneatur tom. 1. p. 76. col. 1. & 2.

Pupillus qui pubertati proximus est & doli & iniurie faciendo capax esse creditur in his praeteritis quæ non magis doli machinationem desiderant tom. 1. p. 76. & 17. secus si sit proximus ibid.

Pupillus nihil scire intelligitur, nisi quod tutor ipse sciat siue infantiæ proximus sit siue pubertati tom. 1. p. 77. col. 1.

Pupillus etiam sine tutoris auctoritate de peculo obligatur ex contractu scilicet tom. 1. p. 143. in fin. & 144. col. 1.

Ignorantia pupilli quæ per ipsius ætatem contingit, non debet esse aliis damnoisa & capciosæ tom. 1. p. 52. col. 2.

Pupillus heres præponentis in iustitiam per contractus ab in iustitiam post mortem præponentis celebratos si cum non remoueat, obligatur in iustitia tom. 1. p. 13. col. 1. & 2.

Pupillus locupletior factus obligatur civiliter, & conueniri potest vili actione tom. 1. p. 51. col. 2.

Iniquum est eum cogi qui cum pupillo non contraxit pupilli expectare pubertatem tom. 1. p. 117. col. 2.

Si pupilli procurator aut actor à tutore constitutus indebitum soluerit, potest pupillus tutorem autorem ratam habere solutionem adeoque sine tutore si id vult pupillo futurum omnimodo sit tom. 1. p. 342. col. 2.

Pupillus sine tutore neque condemnari neque haberi pro condemnato potest tom. 1. p. 143. col. 1.

Casus quo deterior sit pupillorem condicio quam ceterorum tom. 1. p. 44. col. 2.

Pupillus in ætate pupillari adhuc constitutus rationem à tutore suo exigere nunquam potest tom. 1. p. 219. col. 2.

Ætas pupillaris neque scire neque decernere quæquam potest tom. 1. p. 216. col. 1.

Pupillus non eligit tutorem, sed in eum incidit tom. 1. p. 76. col. 2.

An ex dolo tutoris, aut euzoris, aut administratoris, teneatur pupillus furiosus & alij, licet nihil ad eos peruenirent tom. 1. p. 191. col. 1. & 2.

Cauendum est ne dum nimia lubilitate circa res pupillorum vel furiosorum vitium sit potius nocemus tom. 1. p. 191. col. 2.

Rei à tutore vel curatore eius nomine ex pecunia pupilli vel minoris empta dominium & vindictio siletem vili acquiritur ipsi pupillo tom. 1. p. 59. col. 1. in fin. & pag. 80. col. 2.

Differetia inter pupillum, prodigum, & furiosum in negotio gerendo tom. 1. p. 15. col. 1. & 2.

Pupillus sine tutoris auctoritate solvens quod vel naturaliter vel civiliter debet solutum repetere potest tom. 1. p. 50. col. 1.

Pupilli persona saniorabilissima est & multa meruit privilegia tom. 1. p. 63. col. 1.

Pupillus omnia facere potest tutore auctore, etiam ex quibus deterioriorem conditionem suam facturus sit tom. 1. p. 314. col. 1. secus si sine tutore ibidem.

Non in suis prætor quàm ciuile sit & pupillus & furiosus auctore quos videtur non posse sibi consilium, pupillum quidem vicio ætatis, furiosum autem vicio animi tom. 1. p. 192. col. 1.

Pupillus seui creditur omnibus creditoribus præterito excepto domino tom. 1. p. 155. col. 1.

Nominibus extra pupilli factis quæ actum pupillo acquiritur in debitores ipsi stipulantes sit, quæ vero si tutori Part. 114. Tom. 1. col. 1. INDEX.

tom. 1. p. 297. col. 1. quæ si verus tutor, quæ si falsus col. 2.

An & quomodo pupillus obligetur naturaliter sine tutoris auctoritate promittendo? tom. 1. p. 202. col. 1. & 203. col. 1. & 2.

Pupillo curator non datur nisi iam tutorem habeat tom. 1. p. 119. col. 1.

Pupillus potest se abstinere hereditatem etiam cum tutore auctore se immiscuit, & circa restitutionem in integrum tom. 1. p. 63. col. 2.

Qui cum iustitiam post mortem præponentis contrahit, quomodo pupillus filium habeat obligatum licet mortem seuerius tom. 1. p. 63. col. 2.

Pupillus pubertati proximus est qui sextantum mensibus dilatat ad pubertatem tom. 1. p. 387. col. 2.

Dolus pupilli pubertati proximo non debet esse imputatus tom. 1. p. 593. col. 1.

Ex contractu quomodolibet pupillus naturaliter obligatur tom. 1. p. 593. col. 2.

Pupillus habet privilegium tacite hypothecæ tom. 1. p. 254. col. 1.

Ex causa tutelæ per factum administratorem toto eo tempore quo liber esse credebatur, An pupillo comperat actio de peculo, an vero vilius actio quasi tutelæ tom. 1. p. 256. col. 1. & 2. p. 257. col. 1.

Pupillus habet actionem tutelæ à filio administrare de peculo in patre tom. 1. p. 257. col. 1.

Retractatio auctoris circa obligationem qua pupillus sine tutoris auctoritate contrahens teneatur tom. 1. p. 203. col. 1. & 2.

Pupillus sine tutoris auctoritate promittens obligatur naturaliter non tantum si nouandi animo quis a pupillo stipulatus sit, sed etiam si ex alia quâ non nouationis causa, pupillus aliquid per stipulationem promissit debet, non autem iure naturali tom. 1. p. 203. col. 1.

Differetia inter obligationem naturalem qua teneatur pupillus sine tutoris auctoritate mutuum pecuniarum accipiendo, & eam qua teneatur promittendo tom. 1. p. 203. col. 1. & 2.

Qua ratione fieri possit ut contringat liberario ex solutione per pupillum facta sine tutoris auctoritate tom. 1. p. 51. col. 1. & 2.

An fieri possit ut pupillus etiam naturaliter tantum obligatur nec factus locupletior, naturalem obligationem nihilominus velit acquiescere nec vtrumquam repetere? tom. 1. p. 51. col. 2.

An soluti sine tutoris auctoritate promittitio comperens pupillo, etiam comperat eius heredi tom. 1. p. 119. col. 1.

Pupillus mutuum pecuniarum accipiendo naturaliter obligatur cum effectum si non sit factus locupletior, ciuile vero si non sit factus locupletior tom. 1. p. 204. col. 2.

Lustrandum à pupillo præstari sine tutoris auctoritate pecuniam naturalem accipere non potest si sine tutoris sit tutoris pupillus se periculis non accepisse tom. 1. p. 204. col. 1.

Impare sibi debet qui pupillum alicui administratum præcise tom. 1. p. 161. col. 1.

Iudicium quod pupillo deest solui per tutorem potest secus iudicium quod furioso per curatorem tom. 1. p. 254. col. 1.

INDEX.

Papillus ex mutuo factus locupletior potest civiliter obligari tom. 1, p. 334. col. 1.

Quicquid bona fide ante abstentionem a pupillo, aut a tutoribus gestum est, id omnimodo servari & ratum haberi debet tom. 1, p. 430. col. 1.

Causa cur alienatio vel datio pignoris rei pupillaris vel minoris permitatur, vel alia esse potest, quam ex alienatione ex solae gratia quod forte sub gravioribus sursus pupillus debebat tom. 1, p. 679. col. 1.

Vtilis actio datur in pupillum & furiosum locupletiore quoque modo factum ex aliena iactura tom. 1, p. 595. col. 1.

Pupillus locupletior factus comparatur pupillo doloso tom. 1, pag. 595. col. 1, & differentia inter utrumque ibid.

Actio utilis que contra pupillum aut furiosum datur ex commodato non est datur sed nacta tom. 1, p. 595. col. 1.

Quando pupillus ex aliena iactura factus videatur tom. 1, pag. 595. col. 1.

Obligari nullo modo pupillus potest sine tutoris autoritate quoties obligatio ex persona non ex re venit to. 1, p. 314. col. 1.

Sublati est iure novo differentia inter res mobiles & immobiles pupillo vel minorum ratione alienationis vel pignoris dationis to. 1, pag. 679. col. 1.

Pupillus etiam sine tutoris autoritate stipulando & acquirendo alium quilibet sibi potest obligare tom. 1, p. 713. col. 1.

Pupillus presentis si tutoris quoque autoritatem presentem non habeat, pro absente habendus est to. 1, p. 385. col. 1.

Plus est teneri pupillum aut furiosum aliqua actione sine civili sue honoraria, quam obligari eos civiliter tom. 1, p. 594. col. 1.

Pupillus debitor solvere non potest sine tutore, quamvis tutore auctore contractum ideo repetit tom. 1, p. 349. col. 1.

Vtilius est patris consilium pupillo quam tutoris tom. 1, pagin. 144. col. 1.

Pupillus non contrahit cum tutore sed incidit in tutorem to. 1, p. 315. col. 1.

Cur pupillus non nisi finita tutela, agere tutele possit tom. 1, pagin. 111. col. 1.

Pupillus sine tutoris autoritate negotium gerere non prohibetur, sed se obligare tom. 1, pag. 315. col. 1.

Cum pupillo contrahere videtur is qui cum seruo ipsius contrahit ex ea causa ex qua pupillus ipse de peculio teneatur tom. 1, p. 144. col. 1.

Pupillus ex alieno damno factus locupletior, naturaliter & civiliter obligatur tom. 1, pag. 379. in fi.

Pupillus etiam sine tutoris autoritate naturaliter obligatur ex causa mutui accepti tom. 1, p. 381. col. 1.

Quando sine tutoris autoritate pupillus priorem obligationem novare possit? tom. 1, pag. 113. col. 1.

Pupillus inter.

Cur detur tutor pupillo tom. 1, pag. 144. col. 1, & 2 de tutoris autoritate ibid. & que tutor sine autoritate iudicis facere non possit ibidem, col. 1.

Differentia inter pupillum tutorem habentem & puberem curatorem habentem tom. 2, p. 119. col. 1, & 120. col. 1, & 2.

Pupillus depositum.

An & quomodo in pupillis apud que sine tutoris autoritate depositum est depositi actio detur? tom. 1, pag. 380. & 381.

Pupillus obligatio.

An pupillus naturaliter sit obligatus sine tutore contrahens. si locupletior factus non sit, & quomodo to. 1, p. 349. col. 1. & 2.

Pupillus promittere.

Casus in quo pupillus sit locupletior promittendo tom. 1, pag. 13. col. 1.

Pupillus obligare.

Qui obligatur saluum forem pupilli non obligatur de quolibet singulari tom. 1, pag. 151. col. 1, & 2.

Purum.

Nihil interest inter actum purum & purificatum to. 1, p. 244. col. 1.

Q

Quasi.

Quasi appellacione quid continetur to. 1, p. 61. col. 1.

Qualitas.

Lewis est qualitatis adiectio tom. 1, pag. 195. col. 1, in fi.

Quandoque.

Quandoque non, id est nunquam, tom. 1, p. 193. col. 1. quandoque differt ab aliquando to. 1, p. 193. col. 1.

Quantitas numerus.

In numeris non tam corpora ipsa que solvantur, quam quantitas ipsa que ex eis efficitur, consideratur tom. 1, p. 360. col. 1.

Quarta.

Differentia quarta Falcidia, & quarta Pegasianae tom. 1, pag. 319. col. 1.

Quarta legatorum acquiritor hereditate iure, quarta fideicommissi non item, sed tantum per Pegasianum to. 1, p. 331. col. 1.

Potest testator de iure veteri supra dodrantem fideicommittere sicut & de iure novo, non autem legare tom. 1, pag. 319. col. 1.

Quasi.

Quasi aliquando sumitur pro quia tom. 1, pag. 62. col. 1.

Querela.

Inofficiosi querela proponi non potest nisi post aditam ex testamento hereditatem tom. 1, p. 332. col. 1.

Querela.

Querela inofficiosi patremfamilias facit intestatum, interdum etiam facit pro parte testatum & pro parte intestatum tom. 1, p. 332. col. 1.

Quisque.

Dictio Quisque distributiva est universalis, Dictio Quisquis distributiva particularis tom. 1, pag. 617. col. 1. Articulus Qui, quae omnes significan-

tur, in sensu scilicet distributiva, secus in collectivo tom. 1, pag. 617. col. 1 in fine.

R

Rapina.

rei immob. Rapina, neque sortum bilis, neque fieri potest, tom. 1, pag. 507. col. 1.

Raptor.

Raptoris pena quadruplum est to. 1, pag. 619. col. 1.

Raptor fur.

Raptor fur est, & quidem improbitus tom. 1, pag. 488. col. 1.

Raptor furiosus.

Cur actio vi bonorum raptorum non detur nisi ad triplum, cum actio furti manifesti detur ad quadruplum tom. 1, p. 488. col. 1, & 2.

Ratihabito.

Casus in quo ratihabito non habet vim & effectum mandati tom. 1, pag. 187. & 188.

Tantum potest comprobatio patris ad validandum filiusfamilias contractus, quantum iussus, atqueam contractus sit tom. 1, pag. 134. col. 1.

Ratihabito facit negotium domini cuius antea non erat, licet ipsius nomine & contemplatione gestum esset tom. 1, p. 341. col. 1.

Ratihabito licet mandati equiparetur, attamen neque mandatum, neque iussus est to. 1, p. 187. col. 1.

Ratihabito post l. vlt. C. de S. C. M. cedon. ferre in omnibus equiparatur mandato tom. 1, pag. 115. col. 1, & 2. Patet contra dictum filij in parte adimplendo totum ratum habet tom. 1, pag. 115. col. 1.

Negotium quod alicuius nomine gestum non est, non potest ratum habendo facere suum to. 1, p. 337. col. 1.

Ratihabito nunquam retrahitur in praeiudicium iuris, interim quæstio tertio, sed tantum in praeiudicium ratum habentis tom. 1, p. 689. col. 1.

Ratihabito licet non possit meum facere negotium quod meo nomine gestum non est, ex eo negotio actionem habeam negotiorum gestorum, mihi tamen nocet quantum ad hoc, ut negotium quod fuerat inualidum confirmetur tom. 1, p. 689. col. 1.

De ratihabitionis effectibus tom. 1, p. 37. col. 1.

Ratihabito non potest meum facere negotium nisi illud demum quod meo nomine gestum est tom. 1, p. 688. col. 1.

Ratihabito in omnibus is quæ voluntate ratum habentis dependet, mandato equiparatur tom. 1, pag. 688. col. 1.

Ratihabito facit meum negotium quod meo nomine ab alio gestum est tom. 1, p. 701. in princ.

Ratihabito non mandati, sed negotiorum gestorum actionem parit tom. 1, pag. 42. col. 1.

Præcedente mandato frustra expectatur ratihabito tom. 1, p. 341. col. 1.

Ratihabito non equiparatur mandato in his in quibus mandatum præcedere debet tom. 1, pag. 70. col. 1.

Ratihabito equiparatur mandato speciali to. 1, p. 145. col. 1. Rat. noviss.

INDEX.

Ratihabito æquipatur mandato quantum ad hoc ut quod negotiorum gestor fecit citra mandatum secuta ratihabitione a domino ipso factum videatur tom. 1. pag. 50. col. 1

Ratio.

Vbi eadem est ratio ibi idem ius constituendum est tom. 1. pagin. 316. col. 1

Ratio heres.

Cum ex pluribus hereditibus eius qui rationem reddere debuit is solus actionem in factum cogendus sit reddere qui eas possidet tom. 1. pag. 487. col. 1

Ratum.

Ratum non habet prætor id quod sine per restitutionem in integrum siue quo alio modo rescindit tom. 1. pag. 193. col. 1

Effectus cautionis de rato vnus est ut quis indemnitate constituatur tom. 1. pag. 141. col. 1

Reconuentionis iuris.

Reconuentionis & mutue petitionis privilegium illud est vt vna eadq; sententia terminati debeat & ab eodem iudice tom. 1. pag. 386. col. 1

Reddere.

Verbum reddendi habet & per se dandi significationem tom. 1. pagin. 389. col. 1

Redemptio.

Redemptio est secunda emptio tom. 1. pag. 174. col. 1

Redemptor.

qui sunt redemptores tom. 1. pag. 44. col. 1. & 1

Referre reddere.

Verbum referendi etiam deferendi significationem continet sicut & verbum reddendi significationem dandi tom. 1. pag. 351. col. 1. & 1

Regressus.

Remittentibus aut suas actiones aut suas exceptiones non datur regressus tom. 1. pagin. 331. col. 1

Regula.

Regula æstimanda est ex iure, veraque iurisdictione non ex exemplorum multitudine tom. 1. pag. 473. col. 1

Relinquo.

qui in vno grauatur in alio debet releuari & contra tom. 1. pag. 167. col. 1

Relinquere.

qui non nisi alicuius nomine facere aliquid aut præstare tenetur, potest etiam rem derelinquere tom. 1. pagin. 87. col. 1

Remissio.

Nemo videri potest repudiare aut amittere ius quod sibi competere ignorat quænam exceptiones a reo remissæ videantur tom. 1. pag. 551. col. 1

Remissio confitutum.

qui constituit debitum aduersus petitionem cuius aliqua exceptio tenetur erat, eam exceptionem remissæ videtur tom. 1. pag. 551. col. 1. & 551. col. 1

Remissio præsentia.

Non videtur ius suum remississe ne quidem pignoris ille qui tantum scilicet alienationem rei obligatæ nec contraxit aut de iure suo vt sibi saluum esset protestatus est quia nimirum scilicet ius suum datur, secus si præsentis fuit & tacuit tom. 1. pagin. 736. in 6. & 737. col. 1

Remittere.

Remittentibus actiones aut exceptiones suas nullas ad eas dari regressus debet tom. 1. pagin. 331. col. 1

Non videtur quisquam remississe ius illud quod ignorauit sibi competere tom. 1. pagin. 101. col. 1

Renunciare.

quilibet potest suo privilegio renunciare tom. 1. pag. 345. col. 1

Potest quilibet iuri pro se introducere renunciare tom. 1. pag. 136. col. 1

Cuiuslibet iuri suo renunciare licet, nec iura sua remittenti datur ad eam regressus tom. 1. pag. 649. col. 1

Renunciatio.

Neque mulier S. C. Velleiano, neq; filius familias Macedoniano renunciare potest tom. 1. pagin. 404. col. 1

Renuncians omni legum auxilio eadem facilitate renunciat, quæ soluit in debitum tom. 1. pag. 444. col. 1. & 1

quoties quis renunciat omni iuri quod in aliqua re habet vel habere potest, aut potest, renunciatio debet intelligi, rebus sic se habentibus, id est de iure quod sit præsens & iam natus vel re vel spe non de illo etiam quod postea ex noua causa superueniente possit tom. 1. pagin. 194. col. 1

Repetere.

Aliud pro alio per errorem soluens etiam volenti creditori repetere potest pag. 360. col. 1. & 1

quo casu non debitor, soluens alteri quod ei debetur repetit tom. 1. pag. 359. col. 1. & 1. & pag. 360. col. 1. & 1

Mulier sciens matrimonium nullum pecuniam in dotem datam repetere non potest, si cum scelere dantis matrimonium sit nullum secus si sit nullum sine scelere tom. 1. pag. 146. col. 1

Mutua pecunia a curatore per ignorantiam soluta repeti debet tom. 1. pag. 126. col. 1. & 1

Curator de sua pecunia debitum minoris tui exceptione Macedoniani soluens, an & a quo repetere possit tom. 1. pag. 136. col. 1

Pecuniam filiofamilias donatam vel simpliciter, vel a lege vt mutuo acceptam contra Macedoniam soluetur an & quis repetere possit, si eam vel soluit vel non soluit tom. 1. pag. 127. & 118

Heres institutus sub ea conditione si decem Titio dederit, si conditionis implendæ causa dederit, mox repudiauerit hereditatem datam pecuniam repetere potest tom. 1. pagin. 144. & 145. si scilicet sit extraneus secus si sit suus pag. 145. col. 1

An debitum in tempus mortis ante mortem solutum repeti possit tom. 1. pag. 316. col. 1

Debitum conditionale cur deficienti conditione repeti postea non possit tom. 1. pagin. 316. col. 1

An debitum in diem ante diem solutum possit repeti tom. 1. pag. 345. col. 1. & 1. & 346. col. 1

Differentia inter petere, & repetere tom. 1. pag. 316. col. 1

Verus debitor per iniquam sententiam absolutus solutum non repetit, quia naturaliter remanet obligatus tom. 1. pag. 359. col. 1

quæ actiones competant ad repetitionem pecunie pro commodato restituendo datur tom. 1. pag. 311. col. 1 quando actione bonæ fidei repeti possit illud ipsum quod datum esset tom. 1. pagin. 311. col. 1

An pater vel dominus qui pro filio aut seruo per imprudentiam plurimum in peculio sit soluerunt repetere possint solutum tom. 1. pag. 346. col. 1. & 1

Darum ne propter crimen quis puniatur licet per conditionem ob turpem causam non repetatur, per actionem tamen quod metus causa repetitur tom. 1. pag. 316. col. 1

Debitum conditionale ante conditionem solutum repeti potest tom. 1. pag. 346. col. 1

Repetere condicere.

Ex quantitate rei alieni quandoque emergentis legata soluta per conditionem indebiti repeti possunt tom. 1. pag. 334. col. 1

Repetitio.

Is repetitionem habet qui dicit se sic solvere vt reddatur si apparuerit esse indebitum tom. 1. pagin. 331. col. 1. scilicet si non dicat sed tantum habeat mentem repetendi ibid.

Acceptæ pecunie vt a lite discedatur causa secuta cessat repetitio tom. 1. pag. 144. col. 1. & 1

Dati ob causam non turpem aut iniuste causa secuta vel quæ sequi adhuc possit cessat repetitio tom. 1. pag. 144. col. 1

Neque tutor, neque curator, neque procurator soluentes repetere possunt, nec interest suamne, an pupilli vel domini pecuniam soluerint, immo non duo sed pupilli vel alterius nomine tom. 1. pag. 413. col. 1

Cohæres totum defuncti debitum suo nomine soluens partem indebitam a se repetere potest tom. 1. pag. 386. col. 1. & 1. & pag. 387. col. 1. & 1

Mulier putans se pro alia obligatam dotem solutam repetere potest tom. 1. pag. 390. col. 1. & 1

Ad impediendam repetitionem sufficit quod quis se putet condemnatum licet reuera non sit condemnatus tom. 1. pag. 91. col. 1

Per errorem soluti contra S. C. Macedonianum crediti a filio non datur repetitio tom. 1. pag. 40. col. 1. & 1. & 41. col. 1. & 1

Repetitionis nomine etiam vindictio interdum significatur tom. 1. pag. 330. col. 1

Repetitionis nomen latius patet quam conditionis tom. 1. pagin. 381. col. 1

Legata soluta quæ debita fuerint ex eo testamento ex quo minor adierat hereditatem quam postea per restitutionem in integrum omisit repeti possunt tom. 1. pag. 337. col. 1. & pag. 338. col. 1

Neque tutores neque procuratores soluentes debitum nomine pupilli siue de pecunia sua, siue de pecunia pupilli repetere possunt & quomodo tom. 1. pag. 340. col. 1. & 343. col. 1

Libertas operas fabriles & artificiales parono solutas quævis nunquam promissas repetere non potest tom. 1. pag. 379. col. 1

Cur frater a fratre cum in eiusdem

paris potestate essent mutuo datam pecuniam si soluit post mortem patris, sit reperiendus, & pro qui parte tom. i. pag. 396. col. 1. & 397. col. 1. & 2.

Reus fideiussoris exceptione perpetua tunc heres debitum soluitur repetere non potest tom. i. pagin. 388, col. 2. & pagin. 389. col. 1. & 2.

Vfus indebiti solutus supra modum legitimus fors postea solvatur peti potest tom. i. pag. 377. col. 1. qua actione venditor suadi servituti quam excipere debebat repetere possit tom. i. pag. 363. col. 1. & 2.

Delictum sub duabus conditionibus se nimum contradicentibus, ante conditionis eventum solutum repeti non potest tom. i. pag. 428. col. 1.

Vfus vitio & liberaliter solutus a donante animo supra legitimum modo datum repeti possunt tom. i. pag. 370. col. 1.

Precium solutum ex emptione rei fuit repeti potest tom. i. pag. 396. col. 1. & 2.

quod indebitum solvitur aut ipsum aut tantundem reperitur tom. i. pag. 438. col. 1.

Id quod naturaliter tantum fuit debitum quodcunque facti errore solutum sit non repetitur tom. i. pag. 427. col. 2.

Fideiussor iure liberatus reo licet manente obligato & contra solutum errore pecuniam repetere potest tom. i. pag. 426. col. 1.

Debitor tutus exceptione perpetua quae non in sui fauorem sed in odium creditoris introducta est debitum solutum repetere non potest tom. i. pag. 375. col. 2.

Debitor quasi ex compromisso condemnatus falsum solvens repetere potest tom. i. pag. 377. col. 1. & 2.

quod ex alieno apud alium sine causa nulloque iure esse reperitur ex bono & aequo auerendum est, ex ea scilicet & quate quae iuris naturalis est & gentium tom. i. pag. 441. col. 1. qua ratione probetur debitum a patre obligato naturaliter solutum filio emancipato repeti non posse tom. i. pag. 401. col. 1. & 2.

Solutum causa transactionis super lite calumniosa repeti potest, super lite autem iniusta non potest tom. i. pag. 431. col. 1. & pag. 435. col. 1.

Indebitum pietatis causa solutum repeti non potest tom. i. pag. 389. col. 1. & 2.

Mater indebitam dotem filiae solutam repetere non potest tom. i. pag. 389. col. 1. & 2, nisi vno casu singulari ibid.

Si absolute sit impossibile causam sequi ob quam aliquid datum est repetitio cessat tom. i. pag. 455. col. 1. quibus casibus persona locum faciat repetitioni non opus illa restitutione in integrum tom. 2. pag. 126. col. 1.

Si duo rei debendi plus debito solvuerunt cui competit indebiti soluti repetitio tom. i. pag. 361. col. 1. & 2.

Repetitio rei donatae nulla vniquam est nisi cum donatio facta est ob causam aliquam sualem quae secuta non sit tom. i. pag. 427. col. 2.

qui iniucem creditor & debitor est in quibus casibus compensatio non habet locum solutum repetere non potest, sed habet tantum sui creditori repetitionem tom. i. pag. 385. col. 1. & 2, in 6. & pag. 386. col. 1. & 2.

quod dominus servus debuit, man-

misso soluit repetere non potest tom. i. pag. 431. col. 1. & 2. & pag. 431. col. 1. & 2. Ad iniucem eandem repetitionem sufficit ut quis se puret condemnatum a iudice secus in arbitrio tom. i. pag. 376, & 377. col. 1. & 2.

Datum propter transactionem super re iudicata initium repeti potest tom. i. pag. 365. col. 1. & 2.

quod pater filio suo debuit si emancipato soluerit non potest repetere tom. i. pag. 400. col. 2.

Iustiniani constitutio in auct. ex causa C. de lib. pater. quae ex causa siue perititionis siue exheredationis rupto vel irritato facto testamento solae institutiones corrumpunt, legata autem & cetera firma remanere non porrigitur ad testamenta per agnationem posthumam rupta ex quibus soluta legata repetantur tom. i. pag. 336. col. 2.

Solutum ob causam non obligatoriam repeti non potest tom. i. pag. 416. col. 1.

An servus debitum naturaliter, solutum vel si vel ab alio suo nomine repetere possit tom. i. pag. 348. col. 1. & 2.

Causa per errorem soluti repetitio est, eiusdem consensu dan donatio est nisi persona solvens locum faciat repetitioni aut nisi accipiens animo facti sit solutio ab eoque dubitabat an deberet necne tom. i. pag. 329. & 330. in princip.

Heres qui non consulto sed per errorem facti integra legata vel fideicommissa siue visibilia siue singularia soluti repetitionem omni casu habere potest, sed cum qua differentia? tom. i. pag. 430. col. 1.

Pupillus prodigus & furiosus debitum sine tutoris & curatoris auctoritate solutum repetere possunt tom. i. pag. 334. col. 1. & 2, etiam siue in integrum restitutione ibid.

qui certo loco debere existimans indebitum soluit, quolibet loco repetere potest tom. i. pag. 383. col. 1. & 2.

Verus debitor pendente iudicio ante sententiam solvens repetere non potest tom. i. pag. 426. in fin. & pag. 427. col. 1.

Verus debitor ante sententiam solutum debitum absolvens soluta repetere non potest tom. i. pag. 427. col. 1. & 2.

Libertus operas officiales per errorem patrono solutas repetere non potest tom. i. pag. 378. col. 1. & 2.

Solutum ob rem non defensam repeti non potest, quamvis debitor defendere paratus sit tom. i. pag. 394. col. 1. & 2. & pag. 395. col. 1. & 2.

Ex quibus causis retentionem habemus, petitionem autem non habemus ea si soluerimus repetere non possumus tom. i. pag. 414. col. 2. & pag. 415. col. 1. & 2.

In re obscura melius est favere repetitioni quam advenitio lucro tom. i. pag. 321. col. 1.

Male absolvens per sententiam iudicis sponte solutum repetere non potest tom. i. pag. 381. col. 1. & 2.

Legati per errorem facti soluti repetitio competit in portione tantum quae vitra modum legis Falcidiae soluta est, fideicommissi vero in vim tom. i. pag. 330. col. 1.

Cur heredi permittatur repetitio soluti fideicommissi per errorem facti soluti tom. i. pag. 330. col. 1. & 2.

Debitum in diem incertum solutum

repeti potest ante eventum diei tom. i. pag. 366. col. 1. & pag. 413. col. 1. & 2.

Fideiussor qui suo nomine indebitum pro reo soluit, repetere solutum potest a stipulatore non reus tom. i. pag. 411. col. 2.

Pactus cum patrono libertus ne operetur ab eo petatur, eo nomine solutum repetere potest tom. i. pag. 406. col. 1. & 2.

Filius familias exceptione perpetua Macedoniani tutus solutum repetere non potest tom. i. pagin. 403. col. 1. qui pro reo absente & ignorante fideiussit, indebitum eius nomine solutus ab eo repetere non potest secus qui pro sciente & consentiente tom. i. pag. 411. col. 1.

quintago servus nummos dedite conditionis implendae causa ex testamento inualido ut servus libertatem consequatur an ferri accipiens, & quia actione repeti possunt tom. i. pag. 417. col. 1. & 2, an ab eo, an a domino ibidem.

Pecunia data ut aliquid fiat locus est repetitioni quousque factum sit, secus si data sit, ne quid fiat donec factum sit tom. i. pag. 247. col. 1, licet fieri possit ibid. col. 2.

An ex transactione datum causa non secuta repeti possit? tom. i. pag. 248. col. 1. & 2.

Fructus a praedone percepti conditione futuri ab eo repetantur tom. i. pagin. 421. col. 2.

Indebitum rogatu ferri solutum ab alio quam a domino neque de iure neque de aequitate repeti potest tom. i. pagin. 417. col. 2. & seq.

An pecunia per octo annos per errorem soluta ab eo qui per decem annos continuis conditionis implendae causa debebat vel liberatam consequeretur repeti possit cum postea ingenuus sit repetitur tom. i. pag. 443. col. 1.

Ob rem futuram datum conditionis implendae causa repetitur rei acquisitione tom. i. pag. 436. col. 1, postea non secuta ibid.

Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit, tamen ab eo qui per decem re modo solutus soluta nomine debitoris, secus si soluta nomine suo tom. i. pag. 409. col. 1. & 2.

quod ex rei iudicatur auctoritate solvitur repeti nunquam potest tom. i. pag. 386. col. 1.

Exceptio perpetua & favorabilis nulla naturali & quate munita soluti repetitionem parere non potest tom. i. pag. 384. col. 1.

Acceptae pecuniae pro emancipatione filij vel manumissione servi causa secuta cessat repetitio tom. i. pagin. 243. & 244.

qui reprobos nummos sciens solvit, illos repetere non potest, quia sciens non quod habuerit autem, quia sciens solvit tom. i. pag. 701. col. 1.

Solutum propter transactionem super re iudicata, factam repeti potest tom. i. pag. 365. col. 1. & 2.

Debitum in omnem eventum solvendum pluribus solutum ab vno ante eventum repeti potest si ad certum sit omnimodo debitum iri ab eo qui solvit tom. i. pag. 428. col. 1.

Debitum purum sine conditione novandi animo promissum pendente novatione solutum repeti non potest tom. i. pagin. 428. col. 1. & 2.

Datum ob causam praeteritam non obligatoriam

I N D E X.

obligatoriam quamvis ea falsa sit recepti non potest, datum vero ob rem, ut aliquid sequatur, eo non sequente conditio datur tom. 1. pag. 415, col. 1, & 2 pag. 416, col. 1, & 2

Vfuræ indebitæ sortis debetæ repeti non possunt tom. 1. pag. 370, col. 1, & 2

Tutus exceptio perpetua præscriptionis solum repetere non potest tom. 1. pag. 405, col. 1, & 2

De iure novo non est locus questionis de repetitione legatorum ex testamento rupto vel imito solutorum, cum ex eo legata debeantur tom. 1. pag. 336, col. 2

Dominus pecuniam seruo sub conditione heredi instituto daram repetere non potest, si seruitute tempore aditionis sit manifestus tom. 1. pag. 436, col. 1, & 2 pag. 437, col. 1, & 2

Datum ob rem futuram ac postea non secuta, licet non condicio sit implenda causa repeti potest tom. 1. pag. 437, col. 1, & 2

quod ex causa iudicati solum est repeti non potest neque per conditionem indebiti neque per conditionem sine causa tom. 1. pagin. 440, col. 1

Fideicommissum indebitum sciatur, impleudo fidel causa permissum debetur, solumque repeti non potest, si fecus vero legatum tom. 1. pagin. 430, col. 1, & 2 pag. 431, col. 1, & 2

Peculiares nummos à seruo solutos ut liberatam ex testamento domini analdo consequatur, dominus potest repetere & qua actione tom. 1. pag. 416, col. 1, & 2

Naturalis obligatio impedit soluti repetitionem tom. 1. pag. 146, col. 1

Repeti non solent prenx col. 1, & 2 penult sunt tom. 1. pag. 408, col. 1, & 2 quid frater a fratre cum in eiusdem patris potestate essent ex muro dara solutæque pecunia post mortem patris sit repetiturus ex qua parte frater creditor heres extitit tom. 1. pag. 398, col. 1, & 2

An ex solutione à filiofamilias facta mutux pecunie, deat repetitio patri an ipsi filiofamilias tom. 1. pag. 125, & 126

Pupillus sine tutoris auctoritate promittens solum eo nomine repetere potest tom. 1. pag. 307, col. 1, & 2

Fideiussor quod ex indebito pro reo soluto à stipulatore consequi non potest à reo repetere potest tom. 1. pag. 472, col. 1

Delegatus operas officiales solutas repetere non potest tom. 1. pagin. 380, col. 2

Mercedis nomine solum prædoni repeti non potest tom. 1. pag. 419, col. 1, & 2. siue pro locatione vrbano siue rustico prædiorum ibid.

Reprobos nummos à debitor petentem, vel scientes solutos an repetere à creditore debitor possit tom. 1. pag. 701, col. 1, & 2

Repetitio redditus.

Differentia inter repetitionem & redditionem tom. 1. pag. 701, col. 1, & 2

Repetitio pænie.

Si quis aliena nepocia pœnia ob pactum suum præstiterit, nec ab eo cui soluti repetere illam potest nec ab eo cuius negotia gerit tom. 1. pagin. 403, col. 1

Pœnia ex falsa causa quamvis pœ-

nali solutæ repeti possunt tom. 1. pag. 368, col. 1

Repetitio delus.

Falsum est cum qui tutus exceptione doli soluit, non possit repetere tom. 1. pag. 390, col. 1, & 2

Repetitio vfuræ.

Vfuræ indebitæ per errorem & ab ignorantem solutæ repeti non possunt si sortis debeatur, secus si sit indebita tom. 1. pag. 390, col. 1, & 2

Repetitio solutio.

Debitum paternum à tutore pupilli postea abstinentis solum ab alius creditoribus paternis repeti potest non à tutore aut à pupillo tom. 1. pag. 429, col. 1, & 2, & pag. 430, col. 1, & 2

Repetitio fideicommissum.

Impense in re per fideicommissum relicta factæ à testatore ab herede repeti non possunt, secus factæ ab herede tom. 1. pag. 405, col. 2

Replicatio.

Omnes repl cariones etiam dolifolent esse perpetuæ tanquam exceptiones tom. 1. pag. 113, col. 1

Replicatio est secundaria exceptio tom. 1. pag. 116, col. 1

Replicatio nihil nisi exceptio est tom. 2. pag. 65, col. 2

Repromissio.

In quibus casibus nuda repromissio pro præstatione sit? tom. 1. pag. 234, col. 1

Nuda repromissio non valde onerat repromittentem quomodo satisfactio onerat satisfactam tom. 1. pagin. 677, col. 1

Repromissio procurator.

Procurator ex pecunia domini mandantis seruum emens si sine culpa secretus fugerit, an repromissione restituendi teneatur, si seruis in eius potestate incidit tom. 1. pagin. 175, col. 1, & 2, & pag. 176, col. 1, circa fin.

Repromissio cautio.

Nuda cautio repromissionem continet, & sola in dubio cautionis nomine significatur tom. 1. pag. 275, col. 1

Cautionis nomine extra causam prætoriarum stipulationum nuda repromissio significatur tom. 1. pag. 677, col. 1

Repromissio sola cautionis nomine simpliciter sumpto significatur. tom. 1. pag. 535, col. 2

Repromittere.

Repromittere est nuda cautioe ac sine fideiussore promittere tom. 1. pag. 677, col. 1

Repudiare.

qui hereditatem repudiat non aliam consilij sui rationem reddere tenetur quàm quia noluit adire quomodo sine fraude id faciat tom. 1. pag. 245, col. 1 quicquid repudiat hereditatem vel legatum certus esse debet de iure suo pag. 494, col. 1

Repudiatio.

Præmatura est repudiatio hereditatis ante declarationem & nimis serâ post acquisitionem tom. 1. pag. 727, col. 2

Res.

Res precepta si vel in stipulationum

vel in constitutum deducuntur, debetur ipso iure ipsa res, in effectu vero eius æstimatio tom. 1. pag. 579, col. 2

Etiamsi ea quæ vsu consumuntur sunt in hominum commercio adeo vt eorum quæque vsusfructus legari & constitui possint tom. 1. pag. 600, col. 1

Non debet eadem res diuersis iuribus censi, multo minus contradicitoria tom. 1. pag. 339, col. 1

Nihil refert an proprio nomine res appellentur an digito ostendantur an vocabulis quibuscumque demonstrantur tom. 1. pag. 18, col. 2

Res quæ debentur vel in quantitate constitunt vel in genere vel in specie tom. 1. pag. 13, col. 1

In rebus quæ in genere constitunt & pro tempore ac locorum varietate diuersam recipiunt interpretationem, difficile est vt quod tantumdem est sit etiam tantidem tom. 1. pag. 438, col. 1

Rem simpliciter cum dicimus rei proprietatem & dominium significamus non nudam possessionem tom. 1. pag. 460, col. 1

Etiamsi in alium transire res dicitur cum possessio sola transit licet proprietatis non transeat tom. 1. pag. 664, col. 1 quæ dicantur mobiles, quæ immobiles tom. 1. pag. 162, col. 2

Rei nomen latius patet quàm pecunie tom. 1. pag. 660, col. 1

Res quæ in genere vel in quantitate constitunt perire non possunt, secus quæ in specie tom. 1. pag. 13, col. 1

Vnaquæque res facile redit ad suam primam naturam tom. 1. pag. 431, col. 1

Res causa.

An latius pateat nomen rei quàm causa? tom. 1. pag. 309, col. 1

Res inter esse.

Actio plenam rei persecutionem non continet nisi ipsa eam veniat ut am id omne quod agentis interest, tanquàm hæc etiam causa ipsi corpori coheret tom. 1. pag. 450, col. 1

Resolutio.

Attendit est finitam esse causam conventionis aliud resolutum conventionem tom. 1. pag. 365, col. 1

Resolutio iure datoris aut finitæ, resolutur aut finitur ius acceptoris tom. 1. pag. 680, col. 2

Respublica.

Reipublicæ prius quam nobis aut parentibus nostris omnes nascimur tom. 1. pag. 706, col. 2

Restitutio.

Restituens vni ex contendebus post motam contumeliam rei restituendæ non videtur carere dolo tom. 1. pagin. 392, col. 1

Restitutio, depositum.

An & quomodo depositum quod maiori parti restitutum est, omnibus restitutum videatur? tom. 1. pag. 408, col. 1, & 2, vbi contra Tribonianum.

Restitutio doli.

qui habet rei alienæ restituendæ facultatem, in dolo est si non restituat tom. 2. pag. 398, col. 1

Restitutio.

Restitutio in integrum etiam per replicationis modum opposita non est perpetua, sed temporalis to. 2. pag. 113, & 2

INDEX.

Restitutio omnium in integrum sus petendorum, quadriensio conclusio eoque vili quidem ab initio sed continuo ex quo cepit currere tom.1.pag.504.col.1

In bonæ fidei iudiciis & in actionibus ad exhibendum & in rem regulariter restitutio fieri non debet eius rei quæ petitur quia vbi est nisi dolo ibi est tom.1.pagin.406.col.1

Minor aut alius quislibet qui in integrum restitui potest si fundum vendiderit deinde in integrum restitutus sit fructus ei omnes restituendi sunt etiã ante percepti tom.1.pa.312.col.1

Restitutio in integrum omnia reponit in priorem & pristinum statum ro.1.pag.351.col.1

quid sit restitutio? tom.1.pag.263.col.1

Omnis restitutio præsupponit obligationem ipso iure tenere contra quæ restitutio postulat tom.1.pag.445.col.1

Restitutio in verbo tota rei vilis continetur tom.1.pag.64.col.1 qui paratus est iudicium accipere non videtur ideo rem restituere, sed potius rei restitutionem denegare tom.1.pag.504.col.1

Ex quantitate rei alicui quidocumque emergentis minores aduersus additionem itemque aliqui maiores in integrum restituuntur tom.1.pag.334.col.1

Hodie post aditam hereditatem pure non competit in integrum restitutio & ratio tom.1.pag.334.col.1

Petitio restitutionis in integrum contra exceptionem iurisdictionis deferente minore prædicti iure tempus præscriptum fieri debet tom.1.pag.318.col.1 & 2

Restitutio in integrum super principali non extenditur ad vfuras solutas tom.1.pagin.445.col.1 & 2

Potest minoris heres sicut & ipse heres restitui in integrum aduersus vfurarium solutionem tom.1.pag.445.col.1

De omni eo quod à minore gestum est si modo læsus sit restitutionem in integrum petere & minor ipse, & minoris heres potest tom.1.pag.415.col.1

Rei indiuiduæ restitutio semper est indiuidua tom.1.pag.614.col.1

Potest minor aut minoris heres finita lite super principali petere in integrum restitutionem aduersus vfuras solutas tom.1.pag.445.col.1

Prius minori restitutionem in integrum pollicetur non solum aduersus promissa sed & aduersus soluta tom.1.pag.445.col.1

In integrum restitutione minorum omnia expediuntur cognitione pretoria non iure alicuius actionis tom.1.pag.445.col.1

Restitutio reponit omnia in pristinum statum in quo erant prius quam contraheretur tom.1.pa.109.col.1

In integrum restitutionis proprius est vt omnia reponat in pristinum statum nec minus quantum ad vfuras & fructus quàm quod ad sortem ipsam aut fundum atinet tom.1.pag.444.col.1 & 2

Non est plena restitutio quæ non in omnibus subuenit ac omnia in integrum restituit ro.1.pa.444.col.1

Minor est potestas restitutionis in integrum quam fideiussio postliminii tom.1.pa.109.col.1

Restitutio fortium.

Honestæ semper est restitutio rei alienæ tamen si furtiue dum ne ex furto ipso sola actionem sibi parit ille qui furum fecit tom.1.pa.629.col.1

Restitutio actio.

Longe commodius est actori rei restitutionem petere ab iis qui restituerent rei facultatem habent quàm ab iis qui non habent tom.1.pagin.598.col.1

Restitutio legatum.

In integrum restitutio ab additione hereditatis non potest facere vt additio non reneat de iure ciuili, idque vt heres non maneat qui semel fuit neque vt legata maneat ipso iure debita tom.1.pag.338.col.1

Restitutio deterioratio.

Nulla est differentia inter actiones bonæ fidei & fidei iuris in restitutione rei factæ deterioris tom.1.pagin.596.col.1

Retentio.

In omni parte iuris facilis datur retentio, quàm persecutio tom.1.pag.386.col.1

Verus debitor ille quoque est cum de retentione sola queritur qui naturaliter tantum debet dici tom.1.pag.427.col.1

Meliore conditione pro retentione quam pro actione litigatur tom.1.pag.35.col.1

Facilius datur retentio quàm actio, quæ non datur nisi iure, retentio autem plerumque occasione magis quàm iure tom.1.pag.313

An per omissionem retentionis inducatur possessionis alienatio & quomodo? tom.1.pa.415.col.1

Is qui retentionem solum habet omni legum auxilio destituitur ad recuperandam possessionem suam si eam sine culpa quoque sua amiserit tom.1.pag.415.col.1

Omnis compensatio inducit retentionem, sed non omnis retentio ex propria compensatione fit tom.1.pa.638.col.1

Interest eorum omnium qui habent retentionem vt eo nomine habeant si fieri possit etiam actionem tom.1.pag.655.col.1

Actio præcedentem aliquam obligationem requirit, retentio nullam tom.1.pag.655.col.1

Pro expensis in depositis vel dotalibus factis iure nouo retentione omnes sublata sunt sola actione reserua tom.1.pag.638.col.1

Bonæ fidei possessori legata ante mortem de hereditate contouersiam soluenti competit retentio tom.1.pa.336.col.1

Ius retentionis haberi non potest nisi recuperata possessione tom.2.pagin.425.col.1

Tantumdem prodest naturalis obligatio ad retentionem quantum ciuilis tom.1.pag.667.col.1

Retentio est vnus ex effectibus obligationis naturalis tom.1.pagin.365.col.1

Non debet res indebita pro ea quæ debita est retineri tom.1.pagin.373.col.1

Retentio impensa.

Qui in aliena arca ædificat quam

suam esse putabat, cum rem suam se gerere arboritur, nullam actionem sibi acquirit, sed tantum retentionem tom.1.pag.393.col.1 & 2

Retrospectio.

Actio potest retrospectio competere sed non ita competit vt exerceri possit tom.1.pag.266.col.1

Retrouuendo.

Venditor legem non sibi dicere sed emptoris cum pacificiter de retrouuendo tom.1.pagin.398.col.1

Reuocare.

quæ specialiter concessa sunt, difficilius adiri possunt, & specialem exigunt reuocationem tom.2.pagin.317.col.1

Reuocatio.

Non potest quis ex sola sua voluntate & preuenticia dominium reuocare quod in alium transfuit tom.1.pag.436.col.1

Reuocatio nunquam nocet quæ fuit ignorata tom.1.pag.134.col.1

Rem.

Ad actoris intentionem, excludenda quemadmodum sufficit reo negare iura & dicere se dubitare tom.1.pa.183.col.1

Post sententiam & condemnationem etiam electio reo dari potest vt aliquid facere possit propter quod impeditur & cuius effectum condemnationis tom.1.pag.188.col.1

Reus condemnari non potest nisi ex ea causa ex qua conuenitur, absoli autem potest ex omnibus causis ex quibus actor summouetur tom.1.pagin.392.col.1

Tunc sunt duo rei debendi non cum vniuersis quo parte renetur, sed cum singuli in solidum obligantur & omnium par vna est obligatio tom.1.pag.614.col.1

Eriam ex commodato, & deposito & legato vt ex aliis ferè omnibus contrahibus fieri duo rei debendi constitui possunt, ita & quasi correi tom.1.pag.614.col.1 nec tantum si hoc nominatum actum sit, sed etiam si actum non sit ibid.

Reus factum.

quomodo & de quibus casibus factum vnus ex correis succedendi siue debeatur alteri nocet tom.2.pag.110.col.1

Rhodium.

Legem Rhodia de istu id damnum fieri debet & fieri commune quod omnium voluntate & pro omnium salute datum est tom.1.pag.16.col.1

Rhodus.

De Rhodo & legibus Rhodiis tom.2.pagin.37.col.1 & 2

Roma.

Roma communis patria est tom.2.pagin.406.col.1

S.

Satisfactio.

Satisfactio dicitur illi qui dat fideiussorem non qui dat pignora tom.1.pagin.180.col.1

Cui satisfactio non cogatur possessor bono.

INDEX.

fides bonarum immunitatum tom. 1, pag. 720, col. 1

Generaliter satisfactorum in omnibus pretoris stipulationibus tom. 1, pag. 677, col. 1

Idoneam satisfactionem prestare sepe difficile est, semper autem incommodum tom. 1, pag. 411, col. 1

Satisfactio intel.

Satisfactio pro camera apud Tebonianum tom. 1, pag. 391, col. 2

Satisfacere.

It qui satisfacit semper habet quod obiciat petitori tom. 1, pag. 661, col. 1
quomodo intelligendum si quod dici solet non prodesset debitori quod vellet satisfacere sed pendisse tantum si satisfacere tom. 1, pagin. 580, col. 1 & 2

Nihil interest an nullo modo cautum sit vel satisfactum, an vero victio id factum sit tom. 1, pag. 331, col. 1

Proprie satisfacere est facere aliquid ad voluntatem eius cui sit tom. 1, pag. 105, col. 2

Satisfactio.

Satisfactio facta pro solutione est secus oblata tom. 1, pag. 661, col. 2

Satisfactionis nomen & potestas latius patet quam satisfactionis, cum satisfactio quomodo possit dum creditur consentiri; sed satisfactio non possit nisi dari fideiussoribus tom. 1, pag. 661, col. 1

Oblatam satisfactionem creditor reculare potest, factam vero non potest tom. 1, pag. 661, col. 2

Satisfactio minus est quam solutio nec nisi pro solutione credit tom. 1, pagin. 188, col. 1

Scauola quaestio.

Ad questionem facti non solet Scauola respondere tom. 1, pagin. 421, col. 2

S. zuala.

Fuit Sexuola ex praecipuis & substitutionibus legum cum saepe accedat ut Iulianum & Marcum reprehenderet tom. 1, pag. 320, col. 1

Sciens.

Sciens appellatio quis contineatur tom. 1, pag. 115, col. 2

Sciens nunquam decipitur nisi a seipso tom. 1, pagin. 314, col. 2

Scientia.

Scientia sibi debet esse leticia patet tom. 1, pag. 124, col. 1

An & quomodo verbum scientia pro parentia sumatur tom. 2, pag. 73, col. 1, & 2, & quomodo.

Sola scientia plerumque nocet nisi contradictio sequatur tom. 1, pag. 133, col. 1

Casus in quibus scientia vnius alteri nescienti nocet tom. 2, pag. 120, col. 1

Scientia salus.

Scientia & salus incomparabiles res sunt nulloque certo modo, vel precio comparandae tom. 1, pag. 124, col. 1

Sciis.

Non debet certiorari qui sciuit to. 2, pag. 341, col. 2

Sciens non decipitur nisi a seipso tom. 2, pag. 388, col. 2

An & quomodo verum sit eum qui scit & patitur videri mandare aut iube-

re tom. 2, pag. 31, col. 1, & 2

S. rilens.

Scribenti contra se credendum est non contra alium tom. 2, pag. 420, col. 2

Scriptura.

Et scripturae non creditur quia quis sibi annotatione propria debitorem alium constituit tom. 2, pag. 420, col. 2

Scriptura priuata valet etiam si nullus testibus suffulsa vel nullo adiecto die & consule tom. 1, pag. 632, col. 2

Vna eademque scriptura diuerso iure censi non debet tom. 2, pag. 420, col. 1, & 2

Senatusconsultum.

Senatusconsultorum auctoritas per ciuem supplicationem & erroris in facto propositionem quae rursus appellatur, arcentari potest tom. 1, pag. 365, col. 1, & 2

Senatusconsultum Trebellianum.

S. C. Trebellianum, Volleianum, Syllanianum vnde dictum? tom. 1, pag. 32, col. 2

Cur introductum S. C. Pegasianum & quomodo differat a Trebelliano tom. 1, pagin. 218, col. 1

S. C. Macedonianum.

Prohibitio S. C. Macedoniani ad nullum alium contractum pertinet quam ad mutui dationem nec rursus ad aliam mutui dationem quam quae fac per numerationem pecuniae tom. 1, pag. 547, col. 2

qui pecuniam filio-familias credit quem patremfamilias omnes existimabant, exceptione S. C. Macedoniani summoueri non potest tom. 2, pag. 110, & 111

Filiofamilias indistincta competit exceptio S. C. Macedoniani siue in dignitate constituto siue non tom. 2, pagin. 109, col. 1, & 2, exceptis dignitatibus per quas filius a patre potestate liberatur ibid.

Cur neque pupillo neque minori filiofamilias credenti pecuniam oblati possit exceptio S. C. Macedoniani tom. 2, pag. 111, & 112
qui creditit pecuniam adoptato contra S. C. Macedonianum fecit tom. 2, pag. 109, col. 1, & 2

Exceptio S. C. Macedoniani non competit filio castrense peculium habenti tom. 2, pag. 110, col. 1, & 2

Neque S. C. Macedonianum, neque Velleianum actionem ex causa mutui & contractus mulieris tollunt, sed tantum eam reddunt inefficacem tom. 2, pagin. 108, col. 1, & 2

S. C. Macedonianum vnde dictum? cur introductum, & quo tempore? en. 2, pagin. 107, col. 1, & 2, & pag. 108, col. 1, & 2

Suspensio iure patris potestatis suspenditur & actio, & exceptio S. C. Macedoniani tom. 2, pag. 108, & 109

S. C. Macedonianum filiofamilias.

qui filiofamilias pecuniam creditit vedigalia conducta habenti, exceptio S. C. Macedoniani repellit non potest, quia si paterfamilias esse praesumitur tom. 2, pag. 111, col. 1, & 2

Sententia.

Sententiae omnes etiam quae de restitutione in integrum latae sunt ad aduersum iuris esse intelliguntur, ut non a quatuor per in reprobationem extendi debeant ultra id quod sententia verbis diserte comprehendit tom. 1, pag. 441, col. 2

Sententia potentior est iuraturando tom. 1, pag. 113, col. 1

Sententia ad alia referri non debet quam quae in iudicio acta & tractata sunt tom. 1, pag. 441, col. 1

Eriam ingenuum hominem sententia facit tom. 1, pagin. 435, col. 2

Sufficit contractum praecedisse & sententiae tempore habebat materiam ex qua sequi posset condemnatio tom. 1, pagin. 382, col. 2

Sententia debet esse conformis bello tom. 1, pag. 508, col. 1

Sententia definitiua ab eodem iudice retractari non potest tom. 1, pag. 124, col. 2

Non est notum apud prudentes esse quis alienus Iuriscōsenti sententiam vno loco referat, quam alio reprobet tom. 1, pag. 715, col. 1

Sententia per fundes, aut per errores, aliter per iniuriam iudicis lata valet & executioni mandanda est tom. 1, pagin. 367, col. 1

quae sententiae per iniuriam iudicis reddita dicantur? tom. 1, pagin. 241, col. 1

Sententia per iniuriam iudicis reddita tantae auctoritatis est, quantae sententiae tunc recteque lata tom. 1, pag. 241, col. 2

Causa in quibus sententia etiam inter alios lata alijs nocet tom. 1, pag. 125, col. 2

Sunt facilius amplectendae sententiae per quas sit reuerentia pars ledatur tom. 1, pag. 301, col. 1

Cum tude nullam petitionis rationem habet an hoc ipso videatur petitorum iudicium mouere iure de principali debeat agatur siue de fructibus & accessionibus tom. 2, pag. 361, col. 1, & 362

Sententia iudicis siue bona siue mala inter causas fortuitas enumeratur tom. 1, pagin. 311, col. 1

Aequissima sententia est qua utrique parti quantum fieri potest siue alterutrius iniuria consulatur tom. 2, pag. 102, col. 2

An & quomodo dicit iudicis officium post sententiam factam executionem sententiae tom. 2, pag. 123, col. 2

Dubium interest mandari sententiam executioni propter rationem iudicis auctoritatem tom. 2, pagin. 130, col. 1

Vigor sententiae totus in executione consistit tom. 2, pag. 135, col. 1

Sententia condemnatoria contra vnum lata licet alios non afficiat, an tamen absolutoria, afficiat? tom. 1, pag. 117, col. 2

An sententia contra eum lata qui ex aduersarij delatione inuocatur se non deliquisse famulorum facit condemnatum tom. 1, pag. 121, col. 2

An sententia contra aliam sententiam lata valeat? tom. 1, pagin. 113, col. 1, & 2

Sententia absolutoria inter primatos lata nullum facit praedictum in criminali iudicio inter eosdem tom. 1, pag. 133, col. 2

Duplex sententia in eodem iudicio locum habere non potest tom. 1, pag. 112, col. 1

Sententia nullius lata iterum for-
tenda est de iure fecus de consuetudi-
ne, ab ea enim necessario licet nulli ius
appellandum est tom. 1. pag. 381. col. 1. & 2.

Separatum.

Ex separatis nihil inferitur tom. 2.
pag. 331. col. 1.

Sepultura.

Ad sepeliendi corporis curam & of-
ficium omnia pertinent quae circa
mortui corpus facienda sunt ante-
quam sepelitur tradatur tom. 2. pag.
45. col. 1.

Sequester.

quis sit sequester & unde dictus
tom. 2. pag. 399. in fi.

Sequester non potest officium suum
deponere sua sponte nisi ex causa, &
tunc iudice interveniente tom. 2. pag.
400. col. 1. & 2.

Actio depositi sequestraria datur
contra heredes tom. 2. pag. 406. col. 1.

Sequester depositum.

Sequester actione depositi potest
conueniri tom. 2. pag. 399. col. 1. & 2.

Differentia inter actionem seque-
strariam & depositi tom. 2. pag. 406.
col. 1. & 2.

Rei sequestratae possessio penes se-
questrum est, non a rem rei depositae
penes depositarium tom. 2. pag. 411.
col. 1. & 2.

Sequester depositarius.

Sequester vel depositarius intempe-
stive misericordiam exercens, actione
depositi potest conueniri si hominem
vinculum soluerit tom. 2. pagin. 401.
col. 1. & 2.

Sequester.

Actio sequestraria bonae fidei est
tom. 2. pag. 406. col. 1.
quid sit sequester & quod duplex
et quomodo à depositis distinguatur
tom. 2. pag. 400. & 401.

Seruius.

Seruitutes rerum mobilium nullae
sunt si usufructum & usum excipias
tom. 1. pagin. 678. col. 1. quae seruitutes
personarum sunt ibid.

Seruitutes usus & usufructus licet,
etiam non vendendo amittantur perinde
ac seruitutes quae vibrationum sine tu-
sticorum praediorum, non possunt ta-
men amitti non vendendo ab eo qui
possidentur quomodo seruitutes prae-
diorum amittuntur etiam ab eo qui
praedium possidet tom. 1. pag. 678. col. 1.
quomodo seruitutes res perso-
nales, quam reales dicantur restitut
tom. 2. pag. 330. col. 2.

Differentia inter usufructum &
ceteras seruitutes tom. 1. pagin. 597.
col. 1. & 2.

Potest seruitus constitui per re-
tentionem & exceptionem quae fiat in
ipsa rei propria traditione tom. 1. pag.
363. col. 1. etiam quae inutilis futura sit
constituenti ibidem

Inutiles sunt seruitutes quae nec per-
sonae vel rei possunt in praedio ro.
1. pag. 363. col. 1.

Seruitutes & iura praediorum nihil

aliud sunt quam ipsa praedia qualiter
se habentia tom. 1. pag. 363. col. 1.
Seruitutes praediorum augent ius
sindi dominantis, minuant autem ius
sindi seruientis tom. 1. pag. 363. col. 1.

Seruitus condicere.

Seruitutes promissae condici pos-
sunt, constitutae autem & traditae non
possunt tom. 1. pag. 597. col. 2.

Seruius.

Seruius ex die manumissionis non
minus agere quam conueniri nec mi-
nus contra dominum quam contra al-
ium quolibet tom. 2. pag. 158. in fi.

Seruius non habet potestatem al-
ienandi res domini nequidem pecu-
nias nisi liberam habeat pecuniam ad-
ministratorem tom. 2. pag. 211. col. 1.

In serui vicarium emente decem
aureis cui permittitur est à domino ut
octo emeret, si domino scripserit se
tantum octo emisse quid dominus rō-
sequi possit quid creditor tom. 2. pa.
221. & 222.

Conferuus confensi debitor ne-
que à domino, neque à confertuo con-
ueniri potest tom. 2. pag. 164. col. 2.

Si serui manumissus iterum re-
digatur in seruitutem nouus homo vi-
deri esse tom. 1. pagin. 431.
col. 1.

Seruius ex delatione vel relatione
iurifurandi iurans rem domini esse,
vel ei dari oportere, domino acquirit
actionem vel exceptionem pacti tom.
1. pag. 151. col. 1. & 2.

Non potest dominus à seruo suo
pignus vllum accipere cum nihil suum
habeat seruius quod pignori dare do-
mino possit tom. 2. pag. 81. col. 1.
quod serui confertuo debet id
domino debitum esse intelligi-
tur tom. 2. pag. 186. col. 1.

quod seruius legatus ante aditum
hereditatem acquirit, ad legatarium
pertinet non ad heredem tom. 2. pag.
259. col. 1.

Seruius ignorante domino eius ne-
gocia gerens, an sit ipse debitor & ad
quid teneatur tom. 2. pagin. 239.
col. 1. & 2.

Seruius proprie nihil debere, nihil
que seruo debere proprie potest tom.
2. pag. 218. col. 1. & 2. & 139.

quod seruius alieni ex dominis ac-
quirere non potest ad alios qui ad obli-
gationem admittuntur acquirit tom.
2. pag. 184. col. 1.

Computatur serui inter alios res
mobiles quae sunt inter res mobiles,
cum hac tamen differentia quod ex-
terae res cura & diligentia possessoris
custodiendae sunt, at homo seipsum
custodit tom. 1. pag. 607. col. 1.

Vilitatis causa inductum est ut
quamuis seruius iure ciuili & praetorio
per nullo habeatur, stipulanti tamen
possit & ex omni causa contrahere ex
persona scilicet domini ex qua & insti-
tutus heres potest tom. 1. pagin. 560.
col. 1.

Seruius acquirit non sibi sed domino
ita ut ne momento quidem in persona
serui consistat acquisitio tom. 2. pag.
560. col. 1.

Per seruos dominis etiam ignota-
tibus & iniuris acquiritur tom. 1. pag.
560. col. 1.

Seruius iniuto domino ex omnibus
penae causis acquirit extra causam he-

red iuris tom. 1. pagin. 58. col. 1.

Fructus manumittere aut alien-
are seruum non potest tom. 2. pag.
271. col. 1.

quibus casibus seruius eius bonis si-
de ab alio possessore domino acquirere
non potest aut liberi homo sibi equi-
tatur omnimodo bonae fidei possessori
tom. 1. pag. 65. col. 2.

Seruius ex antecessore conueniri post
manumissionem non potest, secus si
iussu iustitiae post emancipationem to-
2. pag. 209. col. 1.

Calliditas serui non tam nocere de-
bet domino qui ignorante negotium
gerit, quam ei qui cum seruo contra-
hit tom. 2. pag. 283. col. 1.

Licet ex delictis seruum domini
teneatur, non tamen ex quolibet do-
lo & calliditate teneatur tom. 2. pag.
283. & 284.

An & quomodo ex contractu serui
possit acquiri domino actio tom. 2.
pag. 219. col. 1. & 2.

Cur ex contractu serui datur actio
domino, non autem contra danti-
um tom. 2. pagin. 229. & pag. 230.
col. 1. & 2.

An & quomodo fructus & mari-
tus ad quos serui fructus vel dotales
fructus pertinent ex omni contractu
serui possunt conueniri tom. 2. pagin.
187. & 188.

Seruius incipit caput & statum ha-
bere post manumissionem cum aenea
per nullo habetur & ciuili iure &
praetorio tom. 2. pag. 387. col. 1.

Seruius bona fide possidens à non do-
mino acquirit possessorem ex duabus
causis cum vel ex operis suis, vel ex re
possessoris acquirit tom. 1. pagin.
388. col. 2.

Seruius publicus reipublicae & ciui-
tatis seruus est tom. 2. pag. 370. col. 1.

Seruius tantum iure ciuili fed e-
tiam praetorio per nullis habentur
tom. 2. pag. 381. col. 1.

Is qui in alienis potestate est siue
silius sit seruius, non potest condi-
tionem facere deteriori eius in cuius
potestate est tom. 1. pag. 149. col. 1.
Actiones ex contractu cum seruo i-
nito competentes non competunt
contra manumissum nisi possessorum
tom. 1. pag. 351. & 362.

Bonae fidei possessor serui qui pecu-
niam dedit vel manumitteretur si non
manumitteretur, ad quem pecunia per-
tinet, an ad verum dominum, an ad pos-
sessorem tom. 1. pag. 251. col. 2.

Liberus aliquando serui appella-
tione continetur tom. 2. pagin. 370.
col. 2.

Bonae fidei possessor serui nihil
acquirere potest nisi vel ex re ipsius
bonae fidei possessoris vel ex operis
suis tom. 2. pag. 150. col. 1.

quod seruius bona fide possessor non
potest acquirere possessorem, acquirere
domino tom. 2. pagin. 351. col. 1, scilicet
quod quantum ad dominum non quan-
tum ad possessionem ibid.

Seruius communis plurium domini-
norum an & quomodo omnes & sin-
gulos ex suis contractibus obliget siue
sciens siue ignorans & qua actione
singuli teneantur tom. 2. pagin.
74. col. 1.

Si creditor serui vendit ab em-
ptorem sit consequens an directam
vel utilem actionem contra vendi-
tem habere possit de reliquo tom. 2.
pag. 237.

Seruius non aliud patrimonium aut
quod

quasi parimonium habere potest quā peculium tom. 1. pag. 356. col. 1.
 Servus nunquam est capax acquisitionis nec volente quidem domino tom. 2. pag. 356. col. 1. nec minus cum se gent pro libero, quam si domino ipsi scilicet ibid.

Libertate directo competente per legatum si suo factum, heres adeundo hereditatem non fit dominus eiusmodi servi tom. 2. pagin. 168 & 169.

Milior condicio nostra per servos fieri potest sed deterior non potest tom. 1. pag. 426. col. 1.

Servus alienus fide bona possessor ex alienate possidentem nihil acquiritur fecus servus proprius tom. 2. pag. 74. col. 1. & 2.

Servus communi ex mercede peculiatu negotiante, vno ex dominis licente, potest si dominus non autem alij in solidum conveniri, salva ei indemnitate repetitione per actionem pro suo vel communi dividundo tom. 1. pagin. 74. & 75.

Servus communis ex mercede peculiari negotiante scientibus aliquibus ex dominis, ignorantibus vero alijs quā ratione & quomodo indemnari, & contrahentis, & domini conveniri consilium tom. 2. pag. 75. col. 1.

Servus alienus communis mercibus prepositus licet ex dispendio paribus dominum quemcumque in solidum obligat tom. 2. pag. 60. col. 1.

Servus communis voluntate dominorum naum si exerceat in singulis dari debet actio in solidum tom. 2. pagin. 22. col. 1. & 2.

Plus potest servus cui negotiati permiffum est, quam qui contraheret, ac dominum ipsum in solidum obligare tom. 2. pag. 81. col. 1.

Creditoribus cum servo ex mercede peculiari contrahentes domino sciente praesentur ipsi domino, si eam mercedem aut quid aliud ex iis quae mercis dominus recepta sunt per notarium habeant tom. 2. pagin. 81. col. 1. & 2.

Distinctio liberorum hominum & servorum, tum maxime locum habet cum de ipsorum delictis ponendi tractatur tom. 2. pag. 3. col. 1.

Servus heres institutus habet beneficium separationis tom. 2. pag. 92. col. 1.

Permitteat domino servum suum occidere si enim in facinorae deprehenderit, aut facinoris confesum repererit, nec eo nomine tenetur licet servum hunc alij debeat siue ex testamento siue ex stipulatione tom. 1. pag. 704. col. 1. & 2.

Non alij quam domino in servum alienum scire permiffum est tom. 1. pagin. 704. col. 1.

An depositarius, commodatarius, & mandatarius & quomodo ex fureto servi indemnitate a domino sine scientia ex ignorantia consequantur tom. 1. pag. 714. col. 1. & 2.

Nullus actionis aut exercendae aut excipiendae capax est servus tom. 2. pag. 10. col. 2. in fi.

Servus substitutus qui deliberantibus primis heredibus contraxit, si postea ad hereditatem admittatur quomodo conveniatur si in rem hereditaria plus verum si quam esset in peculio servi tom. 2. pag. 143. col. 1.

Dominus servi furis non tenetur de fureto in solidum si sit in culpa secus si

in dolo tom. 1. pag. 715. col. 1.
 Servus hereditarius ante aditum hereditatem & quae obligat dominum eiusque hereditatem ac si mortuus non esset tom. 2. pag. 143. col. 1.

Mildica castigator & coercitio in servos non est deneganda domino dum ne nimis ipsius sevitia arguatur tom. 1. pag. 70. col. 1. in fi.

Servorum qui in mari petiuntur a limario nulla fieri debet tom. 2. pag. 19. col. 1. & 2.

Servus per suum est stipulari ex persona dominorum & in eorum utilitatem tom. 2. pag. 48. col. 1.

Servus non potest promittere ac quidem per stipulationem puta fideiubendo nisi in rem domini vel ex causa si qua peculiatu tom. 2. pag. 148. col. 1.

An servus hereditarius nesciens se ex parte institutum heredem, stipulando acquirit coheredibus & quo casu? tom. 1. pag. 89. col. 1. & 2.

Servus ex interfecto, post manifestationem conaenit non potest actione civilis, secus actione criminali tom. 1. pag. 484. col. 2. & pag. 491. col. 1.

Servus licet umino sit incapax acquisitionis & habendi parimonij propter vitia tamen commerciorum peculium habere permittitur tom. 2. pagin. 103. col. 1.

Iure gentium perinde ac iure civili non maior fere servorum ratio habetur tom. 1. pag. 433. col. 1.

Cum servo nulla actio esse potest tom. 1. pag. 461. col. 1.

Servus hereditarius sibi aut simpliciter stipulando acquirit heredi futuro, secus si stipulando heredi futuro tom. 1. pag. 89. col. 1. & 2.

Servus nihil quicquam sibi possidere potest, qui suum nihil habere potest tom. 1. pag. 91. col. 2.

Is cui legatur servus hereditarius domino pro domino debito non tenetur tom. 2. pag. 263. col. 1. & 2. in fi.

Iniquum est nequiriam servorum vitia ipsorum corpora dominis damnosam esse tom. 1. pagin. 714. col. 1.

Servus non minus incogniti fuit iure praetorio quam civili tom. 1. pag. 350. col. 2. unde est quod cum servo nulli sit actio ibid.

Cut servus concessum fuerit natiuitas in corpus suum scire? tom. 2. pagin. 171. col. 1. & 2. secus homini libero?

Servus quandiu servus est pro nullo habetur nec prius incipit personam aut statum habere quam fuerit manumissus tom. 1. pag. 412. col. 1.

Non potest servus contrahendo cum domino sibi acquirere quod ipsi domino acquireret si cum alio contraheret tom. 1. pag. 433. col. 1.

Is cuius contemplatione servus heres institutus est aut legatum accepit, heres aut legatarius scriptus intelligitur tom. 2. pag. 157. col. 2. nec debet maritus id testare ibid.

Servi qui apud hostes sunt mortis tempore si postea reversi sint ab hostibus lecuplerantur servitus hereditatem etiam quoad legem Falcidiam accipit tom. 2. pag. 174. col. 1.

Servus post manumissionem nona est persona tom. 2. pagin. 209. col. 2.

Servus otcinus cut sic appelletur tom. 2. pag. 168. in fi.

Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

Servus ex compromisso non magis coram arbitro quam in iudicio coram praetore stare potest tom. 2. pagin. 150. col. 2.

Iure gentium servi pro nullis haberi ceperunt tom. 1. pagin. 433. col. 1.

Servus pro mortuis & pro nullis eam iure civili quam iure praetorio habent, quia nec caput in civitate habent tom. 1. pag. 348. col. 1.

An servus vicarius eum dominum habere intelligatur cuius ipse vicarius est id est vicarius ordinarius tom. 2. pag. 78. col. 1.

An vicarij peculium sicut & vicarius ipse an in ordinarij peculio est tom. 2. pag. 78. in fi. peculium vicarij etiam ordinarij peculium non est? ibid.

Qua actione vicarius servi ex sua negotiatione & non tantum dominum obliget, & qua scienter? tom. 2. pag. 78. & 79.

Inter servos aliqua differentia est tom. 1. pagin. 560. col. 1.

An servus possit habere ius possessionis? tom. 2. pag. 274. col. 1. Ex contractibus in quo in servitute non potest agi contra manumissum non potest manumissionem tom. 2. pagin. 331. col. 1.

Servus ex antecessore nunquam tenetur tom. 2. pagin. 113. col. 1.

Servi pariter.

Severius puniuntur servi quam liberi tom. 2. pag. 3. col. 1. & 2. inter liberos illi qui famosi sunt quam qui integre famae ibid.

Servus in soluto.

Qui cum servo alicuius eodemque alienus institutor contrahit & dominum servi & dominum praenotem habet obligatum tom. 2. pag. 62. col. 2. & qua actione cum veroque agere possit ibid.

Servus compromittere.

Servus compromittendo etiam vti servus dominum de peculio actione obligare non potest tom. 2. pag. 143. col. 1.

Servus confiscentum.

Ex confiscento bona fide scienti siue homini libero siue servo alieno, accipitur actio domino cui institutum domino ex re domini accipitur, vel ex operis suis tom. 2. pag. 560. col. 1. & 2.

Servus pignus.

Creditor pignoratitius pignorum servus delinquentem praesentem notum ac praesidi custodiendum tradere debet, cum ipse castigare tom. 1. pag. 704. col. 2.

Servus dolo.

Minimus tenetur ex dolo quem in servitute commisit tom. 2. pagin. 381. col. 1.

Servus peculium.

Servus substitutus qui antea commisit heres contraxit, postea factus heres non potest in solidum conveniri sed tantum actione de peculio tom. 2. pagin. 143. in fi. & pag. 142. secus in illis similibus ibid. secus etiam si in rem sit ut plus verum si quam sit in peculio tom. 2. pagin. 143. col. 2. ibid.

INDEX.

Seruus cendicio.

Alienatio serui venditi vel traditi ea lege ne vnam manumitti possit & petuerit ad libertatem malis conditionibus olim facta dicebatur tom.1. pag.279.col.1

Sexus.

Sexu masculino femininum semper continetur tom.2.pag.139.col.2

Sicut.

Dictio (sicut) non semper omnimodam, denotat similitudinem: sed plerumque vnam aut alteram tom.1. pag.476.col.2.

Simulatio.

Non omnis simulatio deceptio est, quores scilicet, aut lex, aut persona quæ contrahit ea simulatione contenta est tom.1. pag.601.col.2.

Simulacrum.

Simulata pro infectis haberi debent tom.1. pag.601.col.2. & tom.2. pag.420.col.2. in fi.

Singulari.

Duo singularia circa eandem speciem concurrere non possunt tom.1. pag.17.col.2.

quid sit iudicium rerum amotarum esse singulare tom.1. pag.140.col.2

Duo singularia circa eandem rem eandemque personam concurrere non debent tom.1. pag.140.col.2

Singularia.

Duo singularia circa eandem rem eandemque personam concurrere non possunt tom.1. pag.127.col.1

Societas.

De effectibus societatis tom.2. pag.181.col.1

Renunciare videtur societati qui agit pro socio tom.1. pag.250.col.1
quæ contracta scilicet tempore iam acquisita sunt continuo & ipso iure communiantur tom.1. pag.43.col.2

Communicatio dominij per societatem contrahitur tom.2. pag.209.col.1

Differentia inter societatem specialem certarum rerum & societatem vniuersalem tom.1. pag.492.col.1

Socius.

Socij dicuntur quandoque qui rem communem habent sine societate quamvis iaceat eos non sit locus actioni pro socio, sed communis diuidendo tom.2. pag.103.col.2. in fi.

Acquisitum à socio ante contractum societatem licet potius torum sociis communicare cogatur, torum tamen ad eum pertinet tom.1. pag.44.col.1

Cui socius conuentus actione pro socio propter factum rei communis furtum eadem actione consequatur ut auctor alterutra actione contrarius esse debeat tom.1. pag.621.col.2. in fi.

Socius qui cellandi animo rem contrahit non solum furti actione tenetur, sed etiam pro socio actione obstrictus est, per actionem tamen furti actio pro socio tollitur ipso iure sed non contra tom.1. pag.620. in fi. & 621.col.1

Vni ex sociis pecuniam communem credens inuitis sociis partem tan-

tum suam facit creditam tom.1. pag.44.col.1. & 1.

Pro eo quod vnus ex sociis debet, alius quoque socius in solidum conueniri potest tom.2. pag.180.col.2

An certi conditio ex contractu mutui ab vno ex sociis de propria pecunia celebrato competens soli socio mutuant, communicanda sit aliis sociis tom.1. pag.44.col.1

Duo eiusdem rei domini in ea re sunt quodammodo socij tom.2. pag.183.col.1

Socius adlio.

Socio cedi debet actio contra locum ex cuius facto conuenitur tom.1. pag.611.col.2

Socius qui rei communis furtum facit si actione pro socio conueniatur ea ipsa actione consequitur ut à conditione furtiua liberetur & alterutra actione contentus esse debeat actor tom.1. pag.611.col.1

Solidum.

Pecunia pluribus in solidum mutua dari potest nec tamen eius dominium ad plures in solidum pertinet tom.1. pag.61.col.2

Si negotium aliquod faciendum pluribus commissum sit singulis in solidum commissum esse intelligitur tom.2. pag.7.col.1, secus si diuisum ibid.

Solutio.

Procuratori in rem dato non recte soluitur nisi ad hoc habeat speciale mandatum tom.1. pag.147.col.2
qui debitorem suum delegat videtur solvere tom.2. pag.219.col.2

Debitores dispensatori, exigendis pecunias propositio renouato per motum aut per expressam domini voluntatem soluentes per ignorantiam liberantur ipso iure non ex mera & stricta iuris ratione sed tantum ex æquitate tom.1. pag.84. & 85
qui ante diem solui plus præstare dicitur quam debeat tom.1. pag.249.col.2

Nemo ideo condemnandus est aut cogendus soluere quod ab alio postea repetiturus sit si quid præstiterit tom.2. pag.203.col.1

Non debet eius quis compelli ad solutionem pro eodem dolo vel debito licet ex pluribus causis debito tom.2. pag.196. & 197

Etiam aliud pro alio volenti creditore solui potest, quamvis non in iure tom.1. pag.360.col.1. & pag.373.col.1

Concurrere debet animus & affectio soluentis cum animo & affectione recipientis tom.1. pag.360.col.1

Culpa non caret qui manu soluit quam vti exceptione sibi competente tom.2. pag.364.col.1

Potest quis inuito non tantum creditore sed etiam debitore pro alio soluere eumque liberare tom.2. pag.370.col.1

Solvens creditore inuito & prohibente debitore nullam habet aduersus debitorem actione secus solvens eo ignorante, vel sciente & non prohibente tom.2. pag.368.col.2
quisquis suo non alieno nomine soluit nunquam alium liberat tom.2. pag.305.col.1

qui suo nomine soluit & propter suam obligationem, alium non libe-

rat tom.2. pag.391.col.1

Impune soluit quem pueri ve soluit potest cogere tom.2. pag.298.col.2
Impune non soluit, quem prætor cogere potest vt soluit tom.2. pag.191.col.2

An aliud pro alio inuito creditore solui possit tom.1. pag.4.col.1. & 2

Quibus et soluit aliud pro alio inuito creditore solui possit tom.1. pag.4.col.2

Procurator etiam verus qui soluit indebitum, egreditur officium suum, & excedit fines mandati tom.1. pag.340.col.1

Semper bene soluit qui mandante iudice soluit, nec appellare cogitur, etiam si maxime possit t.1. p.71.col.2
In dubio presumendum est quemlibet soluisse suo nomine potius quam alieno tom.1. pag.346.col.1

Quomodo possit debitor posteriori creditore per gratificationem soluere tom.2. pag.191.col.2

Solutio corrupta.

Ex correis debendi qui totum soluit nullam reprobam habere contra corrum potest, quia soluit suo nomine non alieno, nisi cessionem actionum à creditore impetrauerit tom.2. pag.121.col.2

Solutio.

Eu & parte danti in solutum dati potest creditor totum debitum repetere, ac si totus fundus effectus cunctus tom.1. pag.373.col.2

Is videtur habere fidem de precin, quæ spe futuri aliquando solutionis habet pecuniam pro soluta accepto in eam rem fideiussore aut expromissore, aut facta etiam, vt fieri solet, debiti notatione tom.1. pag.647.col.2

Depositio & obsignatio pecuniarum potest habere vim solutionis nisi præcedente obligatione quam creditor sine causa accipere recusat t.1. pag.644.col.1

Dolo facit qui & pignus habere vult nondum soluto debito, & debitum haberi pro soluto quod nunquam ipse soluit tom.1. pag.647.col.2

Nihil interest an soluta sit pecunia debiti, an vero fides habita sit de solutione tom.1. pag.647.col.1

Tempus solutionis debiti adiectum debitoris non creditoris gratia adiectum est, ante tempus enim etiam inuito creditore solui potest tom.1. pag.346.col.1

Plures creditores aut debitoris heredes neque possunt agere ad partem obligationis consequendam, neque possunt soluere pro parte ad hoc, vt liberatio contingat tom.1. pag.382.col.1. & 2

Propter utilitatem commerciorum alias res pro alia soluta creditore consentientis parti liberationem tom.1. pag.648.col.1

Solutio non aliter liberationem parere potest quam si quod solutum est, fiat accipientis t.1. p.359.col.1

Causa singularis in quo soluto neque liberationem, neque conditionem videtur parere tom.1. pag.431.col.1. & 2 & pag.432.col.1. & 2

Minor inconstituta acta hereditate solvens legata de sum, non potest heredi imputare quod soluit tom.2. pag.337.col.2

Obligatio sue naturalis sue civilis non tollitur per solutionem factam ex pecunia

I N D E X.

pecunia creditoris aut alterius quam
ipſius debitoris tom.1.pa.398.col.1
Nihil refert an ſolutio facta ſit ex vo-
luntate creditoris tacita an expreſſa
tom.1.pag.670.col.1

Omnis ſolutio eſt alienatio tom.1.
pag.368.col.1

Autem finitam tempore obligatio-
nem debiti ſolutio facta valet to.1.pa.
375.col.1

quo caſu ſolutio valeat & pariat li-
berationem ſi alij quam vero credito-
ri aut eius heredi, aut procuratori fa-
cta ſit tom.1.pa.70.col.1

Etiā ſolutio facta prædoni vecu-
rarum nauium & mercedis ſecurum
ab eo locatarum parit liberationem nõ
conditionem tom.1.pag.410.col.1

Cum quæ annua, bima, tria die
triginta dari ſtipulatus eſt diuidit ſolu-
tio per tres perſonas tom.1.pag.
67.col.1

In dubio reus prior ſoluiſſe præſu-
mitur quā ſi ſoluiſſet tom.1.pagin.
361.col.1

Plurimum debendi correorum quia
unica obligatio eſt, unica ſolutio
collitur tom.1.pag.361.col.1

Prodeſt debitori ſoluiſſe creditori
ſed non voluiſſe ſoluere tom.1.pag.
425.col.1

Solutio facta alij licet bona fidei
poſſeſſori, quā vero creditor non pa-
rit liberationem to.1.pag.70.in fi.& 71

Solutio facta prædoni à debitore
hereditario inſuſu magiſtratus vel prin-
cipis parit liberationem ipſo iure tom.
1.pag.71.col.1.& 2

Pluribus ſummiſ debitis & facta ſo-
lutione ſi neſciatur in quam cauſam
ſolutum ſit in antiquiorum eſt grauio-
rem ſolutum videtur tom.2.pag.367.
col.1

Nunquam æquum eſt, ſi ſue vna
eademque actione, ſiue pluribus actor
his idem conſequatur nequidem à di-
uerſis perſonis tom.1.pag.619.col.1.in
una minus ſi ab eodem debitore ibi.

Solutio ſiue naturalis ſiue ciuiliſ &
imaginaris vt acceptilatio tollit obli-
gationem omnem etiam naturalem li-
beratque debitorem dummodo facta
ſit vero creditori to.1.pag.377.col.1.in fi.

Solutio toto debito pignus totum
liberat, ſi quid autem vel minimum
deſit, ſolutio in nullo liberatur to.
1.pag.481.col.1

Imita ſolutio neque ciuilem obliga-
tionem neque naturalem tollit tom.
1.pag.426.col.1

Solutio à fideiuſſore iure liberato
per errorem facta reum non liberat ab
obligatione tom.1.pa.426.col.1.& 2
quod non dum debetur nec ſolui ad
huc poteſt tom.1.pag.377.col.1

Non poteſt eadem ſolutio parere &
liberationem & conditionem tom.1.
pag.377.col.1

Non poteſt ſolutio nõ parere aut li-
berationem, aut conditionem extra
vnum cauſam tom.1.pag.377.col.1
ſi alienus numerus ſoluti non tranſ-
fert dominium ideoque nec liberatur
tom.1.pag.372.col.1

Debitor neque reprobos nummos
ſoluendo, neque alienos quauis
probos liberatur tom.1.pagin.700.
col.1.in fi.

Ex nuda confeſſione ſolutionis à
bonæ fidei poſſeſſore vel à vero pro-
curatore & aliis perſonis alieni debiti
exigendi uſu habentibus non contin-
git liberationi niſi vera & realis ſolutio
probetur tom.1.pag.71.col.1

Seruus ſoluendo ei qui creditor non
erat creditorem putās, acquirit domi-
no ex ea ſolutione tom.1.pag.278.
& 279

Duobus correis credendi debitum
ſingulis in ſolidum debetur vna tamen
obligatione & qui prior ſolutionem
accipit debitorem communem à cor-
reo liberat tom.1.pag.362.col.1
qui ſuo nomine ſoluit quod etiam
alius debet alium non liberat tom.2.
pag.15.col.1

In omnibus obligationibus accep-
toris qui acceſſorie tantum obligan-
tur ſuo nomine ſoluendo etiam prin-
cipales obligatos liberant, ſecus ſi om-
nes ſint principaliter obligati tom.2.
pag.15.col.1.& 2

Vnus ex pluribus correis debendi
in ſolidum conuenius ſi ſoluitur ab al-
io repetere non poteſt, niſi prius im-
petrara & petita actionum ceſſione
tom.2.pag.16.col.1

Etiā aliud pro alio volenti credi-
tori ſolui poteſt contingitque ex ea
ſolutione liberatio, quia debet ſibi
imputare ſi qui accepit nec vlla ſibi
volenti iniuria tom.1.pagin.700.
col.1

Credendus quiſque eſt ex ea cauſa
ſoluiſſe ex qua efficiacius potuit con-
ueniri to.1.pag.406.col.1

quod adiecto ſoluitur creditori e-
tiam ſolui videtur tom.1.pagin.361.
col.2

Si quis poſteaquam ſoli mihi ſe ſo-
lutorum conſtituit ſoluit Titio nihil-
ominus adhuc militetetur tom.1.
pag.361.col.2

Solutio eſt facta tom.1.pag.364.
col.1

Solutio facta creditori creditoris de
voluntate tacita creditoris facta intel-
ligitur tom.1.pag.670.col.1

Solutio facta alij quam ipſi credi-
tori dummodo ex creditoris voluntate
æquipollet ſolutioni factæ ipſi credi-
tori tom.1.pag.669.col.1, ſicut & quæ
vero procuratori ibid.

Debitor creditori ſui creditoris ta-
cite obligatus creditori ſui creditoris
inmitti ſoluendo liberatur tom.1.pag.
670.col.2

Solutio facta ei cui creditor heres
exiit æquipollet ſolutioni factæ ipſi
creditori niſi aderit hereditatem cum
beneficio legis & inuentarij tom.1.pa.
669.col.1

Solutio facta ſeruo exigendis pecu-
niis præpoſito aut quod magis eſt ne-
gotiis omnibus creditoris æquipollet
ſolutio niſi creditori factæ tom.1.
pag.669.col.1

Facta ſolutione ſi neque creditor
neque debitor eligat in quam cauſam
facta ſit imputandum erit quod ſolu-
tum eſt in vſuras prius quā in ſortem
tom.1.pag.719.col.2, & hoc non iure
competentis electionis quam vt ei qui
amittit ſed ex mera iuris ratione ac diſ-
poſitione ibid.

Solutio facta & accepta tam in ſor-
tem quā in vſuras credit prius in vſu-
ras quā in ſortem tom.1.pag.719.col.
col.2, licet & fortis mentio facta ſit, &
etiam priuſquam vſuratum ibid.

Debitor ex pluribus cauſis ſi ſoluit
electionem habet in quam cauſam
ſoluere malit, non eligat videtur ſolu-
iſſe in duriorem tom.1.pagin.
719.col.1

In vſuras ſolas imputari facta ſolu-
tio poteſt cum electio à debitore non
facta in creditorem tranſlata eſt tom.
Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

1. pagin. 719. col. 1

Non videtur ſolutum quod non ſolu-
tur ſolutum tom.1.pag.678.col.2

Reprobæ pecuniæ ſolutio non con-
ualeſcit licet ea pecunia poſtea pro
proba accipitur tom.1.pag.700.
col.1

Reprobæ pecuniæ ſolutio parit li-
berationem ſi creditori ſcienti & con-
ſentienti facta ſit tom.1.pag.701.
col.1

Solutio pro reſtitutione internum
accepta tom.1.pag.703.col.1

Pro ſolutione debet haberi pecunia
quæ à debitore ad creditorem peruē-
nit tom.1.pa.398.col.2

Improbuſ ille eſt & contra bonam
fidem facit quiſque vult ite. cum con-
ſequi quod iam accepit tom.1.pag.
408.col.1

Solutio pecuniæ alienæ conuale-
ſcit ſi eius dominium debitor poſ-
ſeſſa nancieſcitur tom.1. pagin.
700.col.1

Non videtur habere fidem de pre-
cio quod ſtatim quis ſe receptum pu-
tat tom.1.pag.617.col.1.& 2

An creditor iniurus partis debiti
à debitore recogniti ſolutionem ac-
cipere teneatur? tom.1.pag.53.54.& 55
Creditor iniurus partis ſolutionem
accipere teneatur ſi altera pars negetur
à debitoribus tom.1. pagin. 53.
54.& 55

Diuerſarum ſummarum ex diuerſis
contractibus creditor vnus ſummæ
ſolutionem reſcire non poteſt eo
prætextu quod aliud debitum non
offertur etiam ſi pro vtroque debito
eadem data ſint pignora tom.1.pagin.
54.col.2

Solutio partis volenti creditori facta
parit liberationem parit tom.1.
pag.54.col.2

Iniquum eſt impune non ſoluere
cum quem prætor cogere poteſt ad
ſolutionem tom.1.pag.333.col.1

In ſolutione in alium locum colla-
ta, quā in quo facta promiſſio eſt in-
eſt dies tacite qua poſſit perueniri ad
locum tom.1.pa.511.& pag.512.col.1.&
2, quodnam autem & quantum tem-
pus illud ſit tom.1.pag.511.col.1

quando aliquid ſoluitur ex vna cau-
ſa ex qua eſt indebitum retineti id po-
teſt ex alia ex qua ſit debitum tom.2.
pag.378.col.1

An ſeruus debitum naturaliter ante
manumiffionem ſoluere poſſit tom.
1.pagin.349.col.1

Solutio à debitoribus mortem
creditoris ignorantibus facta ſeruo ex-
igendis pecuniis à creditore antea
præpoſito qui ſeruus factus eſt coheres
domini, liberatur debitoribus etiam pro
coheredum portionibus tom.1.pag.
84.& 85

Nemo alienum rem ſoluendo con-
ſequitur liberationem tom.1.pagin.
695.col.2

Solutio per partes habet magna in-
commoda ex parte creditoris tom.1.
pagin.520.col.1

Solutio ſimpliciter facta ab eo qui &
ſortem & vſuras debet credit prius in vſu-
ras aut tam in ſortem quā in vſu-
ras pro rata ſi ex ſtipulatione vel ex pacto
debetur, ſecus ſi officio tantum iudi-
cis debeatur tom.1.pa.545.col.1.& 2

Solutio debiti paterni facta vni ex
creditoribus à tutore ſi pupillus heredi-
tate paterna abſtineat, & quo-
modo reuocetur tom.1.pa.419.col.1.& 2

Solutio debiti paterni à pupillo pay.
1. 2

ſtea abſtinentia facta aliunde quam ex bonis paternis an reuocari poſſit & verum à creditore an ex hereditate tom. 1. pag. 439. col. 2.

Factum pro facto, aut factum pro dato inuito creditori ſolui non poteſt tom. 1. pag. 548. col. 2.

Omnis ſatisfactio pro ſolutione eſt tom. 1. pag. 548. col. 2.

Reus habet electionem ſoluendi an alterutro duorum locorum ante petitionem in quo promiſit ſoluere, ſed non in alio & tertio loco tom. 1. pa. 543. col. 1. niſi in quibuſdam caſibus ibid. Adiectio in fauorem debitoris loco, poteſt ille ubique ſoluere tom. 1. pag. 543. col. 2.

quod in diem debetur licet ante diem ſolui poſſit, non poteſt tamen ſolui ſi dies fauore creditoris adiectus ſit tom. 1. pag. 543. col. 2.

Spontanea ſolutio ſolam vim & metum præcedentem purgat, non etiam turpitudinem aliam quamlibet tom. 1. pag. 320. col. 2.

Heres ad eundem debitoſis ſui hereditatem ſibi ipſi ex ea ſoluiffe videtur tom. 1. pag. 429. col. 2.

Locati ſoluta per poſteriores codicillos adempta probabiliffimo facti errore ſoluta ſunt tom. 1. pagin. 335. col. 1.

Inuito creditori alibi ſolui non poteſt quam in loco deſtinato tom. 1. pag. 542. col. 1. & 543. col. 1. & 2. quod ſolum eſt imputandum ſemper eſt in eam cauſam ex qua iam debetur non in eam ex qua nihil diu debetur tom. 1. pag. 545. col. 1.

Is remittit uſuras officio iudicis ex mora debitas qui præciꝝ ſolutionem accipit ſue proreſtaus ſit ſue non tom. 1. pag. 545. col. 1.

Solutio in extraneam quoque perſonam conſeſſi iure poteſt tom. 1. pag. 362. col. 2.

Si ex duobus ſeruis alternatiue legat ſi alteruter deceſſerit alter omnimodo præſtandus eſt tom. 1. pag. 518. col. 2.

Vatca ſolutio variis debiti per fideiſſorem facta ſufficit ad exſtinguendâ & debitoris principalis & fideiſſoris obligationem tom. 1. pa. 426. col. 1.

Duplex obligatio in reo & in fideiſſore duplicis faciendæ ſolutionis neceſſitatem non inducit tom. 1. pag. 426. col. 1.

Solutio non poteſt an duabus rebus diuerſis fieri tom. 1. pa. 381. col. 1. & 2. Eadem ſolutio proficit in varias cauſas ex diuerſis reſpectibus promanantes, quæ proinde nec contrariæ ſunt nec incompatibiles to. 1. pa. 389. col. 1.

quando ſpeciet ſolutæ aliquid deſt, non poteſt per ſolutionem continere liberatio tom. 1. pagin. 431. col. 2.

Solutio facta vero procuratori parit liberationem tom. 1. pag. 300. col. 1. Solutio facta bona fide & ignoranter vero antea procuratori ſed tunc reuocato parit liberationem tom. 1. pag. 300. col. 1.

Solutio eſt facti tom. 1. pag. 125. col. 1. & quidem eſt ſtricti & limitati ad quantitatem ſolutam ibid.

Solutio rei poſt moram deterioris licet factæ precioſioris & maioris valoris non poteſt fieri, vt parit liberationem, ſecus ſolutio rei factæ ualioſioris to. 1. pag. 512. col. 1.

Solutio facta à conductore prædoni parit liberationem non conditionem

tom. 1. pag. 419. col. 1.

Solutionem creditor admittere tenetur ſecus ſatisfactionem tom. 1. pa. 580. col. 1.

Solutio aſſio.

Actio de dolo competit heredi contra legatarium qui eius dolo & fallaci perſuaſione integra legata ſoluit non detracta Falcidia tom. 1. pag. 335. col. 1.

Solutio legatum.

Semper reſpiciendum non tam quis ſoluerit aut cui legatum ſit quam cuius gratia quoties quaeritur cui actio danda ſit tom. 1. pagin. 560. col. 2.

Solutio vindictio.

qui litis æſtimationem ſoluit creditori repellit debitorem vindicantem niſi æſtimationem ſolutam offerat tom. 1. pag. 710. col. 1. & 2.

Vindicans rem repellitur exceptioe niſi ſoluit poſſeſſori quod ipſe poſſeſſor alij pro illa reſoluit, ſi illud eſt conuerſum in vilitatem agentis tom. 1. pag. 710. col. 1. & 2.

Solutio liberatio.

quoties quis alicui tenetur ob id ſolum quod contra alium habet actionem liberatur cedendo actione & actionis delegatio pro iuſta præſtatione eſt tom. 1. pagin. 611. col. 2. quiſquis ei ſoluit cui ſuit obligatus licet nullam ſatis iuſtam eius obligationis cauſam habuerit creditor, ætamen liberatur tom. 1. pag. 419. col. 2.

Solutio ratiſhabatio.

Debitum à procuratore ſolutum nec à domino nec à procuratore repeti poteſt ratiſhabitione non ſecuta tom. 1. pa. 341. col. 1.

Solutio obligatio.

qui ex alienis nummis indebitum ſoluit ſe obligat ei cuius nummi fuerunt à quo ſcilicet neque verum neque præſumptum mandatum habere vnamquam intelligitur tom. 1. pagin. 410. col. 1.

Solutio tempus.

Tempus quo res petitur nouiſſimū tempus eſt quo ſolui porcæ, ſinis quidem dandi & accipiendi & quando iudicium accipitur tom. 1. pag. 539. col. 2.

Solutio caſſio.

Si alter ex correis debendi debitum ſoluat non habet contra alterum vltimū regreſſum niſi per creditorem ceſſæ ſint actiones ſoluenti tom. 1. pag. 361. col. 1.

Solutio oblatio.

Oblatio ſola non ſufficit vt vim ſolutionis habeat, niſi oblationem ſine cauſa reuſaram ſecuta ſit obſignatio tom. 1. pagin. 534. col. 1.

Solutio condicio.

Pluralitas & enumeratio perſonarum diuſionem quantitatis inducit tom. 1. pag. 510. col. 2. adeoque conditionis quamuis ea ſui natura ſit indiuidua ibidem

Solutio conditiſſio.

Solutio quæ non parit liberationem parit conditionem & e contra, quæ parit liberationem parit omnibus obligatis quæ vero conditionem, ei

tanrum qui ſuo nomine ſoluit tom. 1. pag. 411. col. 2.

Solutio fideicommiſſum.

In omnibus cauſis ſolutio in ſcibiſcienter facta pro donatione habetur, in fideicommiſſis fauorabilior cauſa præſumitur vt explendæ fidei gratia potius quam donandi animo promiſſum aut ſolutum eſt tom. 1. pag. 431. col. 2.

Solutio ſatisfactio.

Differentia inter ſatisfactionem & ſolutionem tom. 1. pa. 580. col. 1.

Solutio ſocio.

Solutioe ab vno ex ſocio facta quomodo alij liberentur, & quam actionem hæc ſolutio pariat tom. 2. pa. 16. col. 2.

Solutio pigram.

Solutio à debitore oblata, & ſine cauſa à creditore reuſata inducit pigrioritatis actionem per quam poſſit cogi creditor vt pigrus reddat dummodo duxerit oblato, & perſeueret etiã in iudicio tom. 1. pag. 689. col. 1. & 2.

Solutio ad ſolus.

Facultas accipiendæ ſolutionis communis eſt ſtipulatori & adiecto dum ne à lege per ſtipulationem dicta recedatur tom. 1. pag. 524. col. 1.

Solutio metum.

Spontanea ſolutio ab eo facta qui per vim & metum promittit coactus fuerat purgat vim & metum & ipſam turpitudinem tom. 1. pagin. 318. col. 1. & 319. col. 2.

Solutio quæ extorquetur per viam exactioſis non purgat metum tom. 1. pag. 318. col. 2.

Sufficit vim aut metum ab initio interueniſſe vt ſolutio poſtmodum ſecuta ſit in quoque aut metum exacta eſſe intelligatur tanquam quæ ſecuta ſit in conſequentem violentiæ, vel metuloſæ promiſſionis tom. 1. pag. 319. col. 1.

Solutio locus.

Etiã id quod certo loco debetur alio quoque loco ſolui poteſt volente creditore, adeoque inuito eo ſi ſolutio offeratur antequam perueniri poſſit ad locum ſolutionis deſtinatum tom. 1. pagin. 555. col. 1.

Poteſt debitor ubique ſoluere etiã poſt elapſum tempus intra quod ad locum perueniri poſſit ſi modo non tãtum forteſ offerat fed etiã quicquid intereſſe poteſt ſtipulatoris ratione loci tom. 1. pag. 543. col. 1.

Creditor non poteſt cogi vt alibi ſolutionem accipiat quam vbi conuenit eſt, quod ſi accipiat ſolutionem debitor liberatur tom. 1. pagin. 533. col. 2.

Vbiqꝛue locorum & deberi & periri poteſt quod nullo certo loco debetur, adeoque & impune poteſt quocunque loco ſolui tom. 1. pa. 533. col. 2.

Solutum.

Solutum non videtur quod euinclatur tom. 1. pag. 68. col. 2.

Sors.

Creditor accipiendo ſortem remiſiſſe parum

I N D E X.

fisse pœnam videatur etiam quæ officio iudicis debetur tom. 1. pag. 545. col. 1

Species.

quid sit species apud legistas, quid apud Philosophos tom. 1. pag. 2. col. 1. & pag. 13. col. 2
quod in sua specie non permanet, extrinsecum quodammodo videatur tom. 1. pag. 686. col. 1, sicut è contrario cuius eadem est species eadem res esse creditur ibid.
Omnis species individua est tom. 2. pag. 415. col. 1

Spes.

Spes est vnicus quamvis miserum num in affectione solarium & nihil nisi paulo plus quam nihil tom. 2. pag. 31. col. 2

Spoliatio.

Spoliatio & inuasio legislatori odiosa tom. 2. pag. 369. col. 2

Spoliatus.

Etiam prædo si spoliatus sit restitutus est aduersus prædonem tom. 1. pag. 616. col. 1
Spoliatus ante omnia restituendus tom. 1. pag. 331. col. 2

Spontalia nuptia.

An illegitimæ & festinatæ nuptiæ inter eos contractæ qui spontalia iussu contrahere poterunt sponsaliorum solum vim obtineant? tom. 1. pag. 293. col. 1

Statuliber.

quis sit statuliber? tom. 1. pag. 294. col. 2
Statuliber impliciter est casus libertatis tom. 1. pag. 431. col. 1
Pendente die vel conditione libertatis stature statuliber interim verè liberus est tom. 1. pag. 431. col. 1

Status.

De causa status compromissum fieri non potest tom. 2. pag. 102. col. 1
Ad causam status pertinet vt quis in alterius potestate sit vel non sit siue de patria potestate quærat siue de dominica tom. 1. pag. 103. col. 1
Capitis diminutio ita mutat statum vt qui capite minuitur, alius homo esse videatur tom. 2. pagin. 113. col. 1

Status contractus.

An mutatio status mutet contractum qui ab initio certam formam accepit? tom. 2. pagin. 48. col. 1. & 2

Stellionatus.

Fauoreabilis est creditore vt habeat contra debitorem contrariam actionem, quam vt stellionatus persequutionem tom. 1. pag. 645. col. 2
De stellionatu agi non potest nisi probato dolo sine quo nec delictum vllum esse potest, dolum autem semper excludit ignorantia & consequenter stellionatum tom. 1. pagin. 645. col. 2
Quod in causis civilibus est actio de dolo hoc in criminalibus est stellionatus persequutio tom. 1. pagin. 645. col. 2
Stellionatus per actionem ordinariam non excluditur tom. 1. pag. 645. col. 2
Stellionatus iudicium publicum non est, extraordinarium tamen habet coercionem tom. 1. pagin. 645. col. 2

Stipulari.

Liber homo acquirit ei cui bona si de re nunt dammodo ex eius re stipulatur tom. 1. pag. 89. col. 1

Stipulator.

Stipulatoris est legem dicere non promissoris tom. 1. pag. 520. col. 2

Stipulatio.

Differentia inter stipulationem & pactum tom. 1. pagin. 81. col. 2
Ex eadem stipulatione certi conditio & actio ex stipulatu competere pro diuersitate rei in stipulationem deducitur tom. 1. pag. 81. col. 2
Lex nunquam 13. C. de contrahen & conuict. nõ habet locum nisi in penalibus stipulationibus tom. 1. pag. 214. col. 2
Hæret speciali stipulatione legataris obligatus non ideo durius obligatur quominus iisdem exceptionibus omnibus vt possit quibus possit si nulla stipulatio interuenisset tom. 1. pag. 334. col. 1

Stipulatio iudicatum solui dicitur habere tres clausulas de re iudicata, de re defendenda, & de dolo malo tom. 1. pag. 143. col. 1
Stipulationem alix sunt ceteræ alix incertæ tom. 1. pag. 58. col. 2
Con insulæ faciendæ stipulatio nullo adiecto loco facta non valeat tom. 1. pag. 521. col. 1. & 2
Casus in quo ex stipulatione interposita pecuniæ creditæ nomine, quæ non sit in accipientem alienata datur actio directa stipulatori, eaque efficax sine metu exceptionis doli tom. 2. pag. 255. col. 2

Forma stipulationis immutari ex postfacto non potest tom. 1. pag. 382. col. 2
Differentia inter stipulationem domino factam, & stipulationem factam seruo tom. 1. pag. 88. col. 2

Stipulatio quæ fit & interponitur præteritæ futuræ numerationis totam vim & substantiam accipit ex numeratione & per eam impletur tom. 1. pag. 63. col. 1

De impersonalitate stipulationis quæ est aut in verbis obligatoriis, aut in executoriis tom. 1. pagin. 95. circa fin. & 96. col. 1. & 2
Stipulatione numerationem pecuniæ incontinenti præcedente vel subsequente, datur actio ex stipulatione non ex numeratione tom. 1. pag. 90. col. 2
Ex stipulatione vnus potest interdum alij acquirit utilis actio tom. 1. pag. 90. in fi.
De stipulatione emptæ & venditæ hereditatis tom. 2. pag. 221. col. 2
Commismissa in totum stipulatio nunquam ad aliud potest competere quam ad id quod reuera interest stipulatoris tom. 1. pag. 148. col. 1
Facilius committitur stipulatio quantum ad penam quam quantum ad id quod interest tom. 1. pag. 49. col. 1
Potest quilibet stipulari rem suam sub ea conditione si res stipulatoris esse desierit tom. 1. pag. 751. col. 2
Expresa stipulatio quæ de legatis soluendis interponitur, licet actionem ex testamento nouet, actionis tamen ex testamento naturam induit tom. 1. pag. 338. col. 1

Stipulatio iudicatum solui simpliciter interposita an referatur ad id omne quod iudex quoquo modo & ex quacunque causa pronunciauerit tom. 1. pag. 209. col. 1. & 2

Part. III Tom. I. & II INDEX.

Stipulatio iudicatum solui committitur in id omne quod iudex pronunciauerit tom. 1. pagin. 208. col. 1

Ex stipulatione sine causa potest promissor conveniri & non opposita exceptione condemnari tom. 1. pag. 451. col. 1
Solum verbum sub iuramento etæque stipulatio ad inducendum ipsi iure obligationem non item aliquam obligationis causam tom. 1. pag. 451. col. 1

An stipulatio rei pecuniæ domini mortui, quem ignorabat mortuum credens, si eius status sit hæres pro parte aliqui operetur & quo casu? tom. 1. pag. 88. & 89

Homo mortuus in stipulationem deduci non potest tom. 1. pag. 582. col. 2

Ex stipulationibus priorum alia actio nasci non potest quam actio ex stipulatu tom. 2. pag. 366. in fine.

Prætoris stipulationes recipiunt interpretationem ex mente priorum, secus stipulationes conventionales tom. 1. pag. 569. col. 2

Casus in quo stipulatio fugitiui retinebat quæ reuera non interuenit tom. 1. pag. 334. col. 2

Aquiliana stipulatio nouit omnes obligationes & actiones tom. 2. pag. 365. col. 2

Stipulatio initium est legis cuius ex iudicata finis est tom. 1. pag. 365. col. 2
Stipulatio amplius non perit non nisi lege testata committitur tom. 1. pag. 448. col. 2

Stipulatio non potest videri commissæ ad id quod interest quam si actus probet sua interesse tom. 1. pagin. 148. col. 2

Stipulationibus omnibus cautionibus illud commune est, vt earum actionum quas nouant naturam induant & vicem representent tom. 1. pag. 448. col. 1

Post factam nouationem legati nomine debetur ex sola stipulatione quod antea ex testamento debebatur tom. 1. pag. 448. col. 2

Frequens olim fuit & assidua stipulatio tom. 1. pagin. 696. col. 1

Stipulatio etiam iniurilis parte obligationem naturalem tom. 1. pagin. 375. col. 2, secus stipulatio nulla ibidem in fin.

Nemo rem suam stipulari potest nequidem à fure nisi sub conditione tom. 1. pag. 501. col. 2

Omnes stipulationes prætoris adiunctum semper habent satisfaciendæ necessitatem tom. 2. pagin. 208. col. 1

In stipulatione hoc modo concepta fundum illum si illi non dederis mihi dare spondes, finis datur alteri erit quando iudicium accipietur, & ideo occupantis erit actio tom. 1. pag. 519. col. 2

Stipulatio aliter fieri non intelligitur quam si quis serio interroganti, scilicet respondeat tom. 1. pag. 522. col. 2

Quænam verborum conceptio faciat stipulationem tom. 1. pagin. 522. col. 2

Inuicilis stipulatio nec parit obligationem naturalem nec valet in vim pacti tom. 1. pag. 22. col. 1

Cur comparatur sit vis stipulationis & vnde dicta tom. pagin. 545. col. 2

Stipulatio est strictissimi iuris tom. 1. pag. 522. col. 1

Pura stipulatio aliquando ex re ipsa dilationem capie tom. 1. pag. 107. col. 2

Ex stipulatione certa nascitur ceteri

INDEX.

condictio, ex stipulatione iurata, a-
ctio ex stipulatu tom. 1. pag. 80. col. 1. & 2.
Stipulatio non nisi per stipulatio-
nem tolli ipso iure potest, per pactum
vero nisi postea, exceptionis ope,
tom. 1. pag. 80. col. 1.

Stipulationes omnes pratoris dan-
tur ad id quod interest aut quanti res
est tom. 1. pag. 158. col. 2.

Stipulatio iudicium.

Stipulatio iudicio non committit-
tur ad id omne quod interest stipula-
toris situm non esse debitorem tom.
1. pag. 158. col. 2.

Stipulatio expressum.

Atquando dies vel condicio non
expressa in stipulatione subintelligi-
tur persona vero nunquam tom. 1. pa-
g. 152. col. 2.

Stipulatio dei.

Ex stipulatione pura dotis dandæ
sponsus agere volens ante secutas nu-
ptias exceptione doli luminoueri po-
telt tom. 1. pag. 186. & 187. propter ra-
tione condictionem ibid.

Stipulatio dotis interim pura est &
ex ea nascitur confessum obligatio,
licet non prius agi possit, adeoque
nec alter secuti quocque nuptis,
quæ si nuptis consistant tom. 1. pag.
186. col. 1. & 2.

Stipulatio pactum.

Pactum in continenti adest
stipulationi non solum ei si inest
possit producere actionem fed etiam
format stipulationem, vt quod pacto
incontinenti appositum comprehensum
perinde haberi debeat ac si idipsum
stipulationis verbis contineretur tom.
1. pag. 150. col. 2.

Stipulatio venditio.

Stipulatione inter emptorem &
venditorem interposita ab initio aut
incontinenti sine ante sue post con-
tractum venditionem non duo sunt
contractus, vnus venditionis, alter sti-
pulationis, sed vnus tantum stipulatio-
nis non venditionis tom. 1. pag.
153. col. 1.

Stipulatio numeratio.

Cum pecunia credita est si stipula-
tio interuenit sine ante sine in conti-
nenti post numerationem non duo
sunt contractus quorum prior per po-
steriorem mouetur, neque contractus
vllus mutui, sed tantum stipulationis
tom. 1. pag. 183. col. 2.

Stipulatio faciliatio.

In stipulationibus pratoris specia-
le est, vt facilitationem exigant deest
fideiussorem nec pignoriibus conuen-
tæ sint excepta stipulatione quæ pro
collatione interponitur tom. 1. pag.
150. col. 2.

Sudium.

An & quomodo parer obligetur si
filiusfamilias studiorum causa pecu-
niam mutuum accipiat tom. 1. pagin.
124. col. 1. & 2.

Silulius.

Abfurdum est melioris conditionis
esse deides quam diligentes, & stultos
quam prudentes tom. 2. pagin. 362.
col. 2.

Subditum.

qui non sunt in ea prouincia in
quod deunt sunt subditi secundum
quid siue in ea contrahant, siue delin-
quant tom. 1. pagin. 73. col. 2.

Subrogatum.

Subrogatum sapit naturam eius in
cuius locum subrogatum est tom. 2.
pag. 249. col. 1. & tom. 1. pagin.
476. col. 2.

Subscribere.

qui subscripsit omnia in instrumen-
to contenta videtur approbare, nisi
tanquam testis subscribat tom. 1. pag.
313. col. 1. & 2.

Debitor qui se in testamento eredi-
tioni subscribit non videtur ex eo ap-
probare quæ in testamento apponun-
tur tom. 1. pag. 724. & 725. cum seqq.

Substitucio seruus.

Seruus olim substitui solebat vlti-
mo tandem gradu tom. 2. pag. 142.
col. 1.

Succedere.

Contra legem facit qui paciscitur
ne filius aut filia intestato patri succe-
dat, non autem filius aut filia qui patri
iam defuncto etiam intestato non suc-
cedit tom. 1. pagin. 316. col. 1.

Successio.

Cur olim neque in suis neque in
agnatis esset successio tom. 2. pagin.
21. col. 2.

Successio ratihabitio.

Successio non habet vim ratihabi-
tionis in iis quæ defunctus gessit suo
nomine, sed in iis tantum quæ gessit
nomine heredis sui puta si eius quo-
que bona obligauerit quod facere suo
iure potest tom. 1. pag. 737. col. 2.

Successor.

Personalis obligatio siue actiua siue
passiua nunquam transit in singula-
rem successorem tom. 1. pagin. 658. col.
2. secus realis

Pacta & priuilegia merè personalia
non tranfeunt ad successores siue v-
niuersales siue singulares, realia verò
secus tom. 1. pag. 658. col. 2. & ad quos
heredes? ibid.

Potest quis sine successore decedere
tom. 1. pag. 163. col. 1.

Omnes defuncti obligationes tam
actiue quam passiue tranfeunt non
tantum in heredem, sed & in alium
successorem quemlibet tom. 2. pagin.
135. col. 1.

Personalis obligatio passiuæ non se-
quitur fundi possessorem nec alium
quemlibet singularem successorem
tom. 1. pag. 110. col. 1. in fi.

Potest quis aris alieni magnitudine
oppressus decedere sine vilo successore
siue ciuili siue honorario, ita vt nec ad
suum bona peruenire possunt tom.
2. pag. 204. col. 2.

Iura alieni competentia vel contra
aliquem ratione alicuius rei tranfeunt
in quemlibet eius rei successorem
tom. 1. pag. 111. col. 1. Itemque iura rea-
lia ibid. col. 2.

Sui.

In suis acquisitio fit eo instanti quo

in aliis fit delatio tom. 1. pag. 397. col. 2.

Sumptus fructus.

Non sunt computandi fructus nisi
deductis sumoribus qui ad eos perci-
piendos & colligendos necessarij facti
sunt tom. 2. pagin. 404. col. 2.

Superficiarius seruus.

Seruientes à superficiario constitu-
tas, quævis non nisi à domino consti-
tuiti possint tueri prator, data similiter
vili actione in rem de seruitute tom.
1. pag. 680. col. 2.

Superstitio.

Vnicuique propria superficies pro
religione est tom. 1. pag. 106. col. 2.

Supplicium.

In fraudem legis factum esse præ-
sumitur quod à persona suspecta &
prohibita factum est tom. 2. pagin.
340. col. 1.

Syndicus.

Syndicus personam vniuersitatis fi-
ctam repræsentat tom. 1. pag. 60. col. 2.

T.

Talerna.

Talernaria negotiorum vbi sit tom.
2. pag. 43. col. 2.

Tacitum.

Taciti temporis & tacite condicio-
nis par est virtus tom. 1. pagin. 187.
col. 1.

Facilius est vt quid tacite confirme-
tur quam vt tacite fiat tom. 2. pag.
49. col. 1.

Pleraque tacite aguntur quæ non
dicuntur tom. 1. pag. 602. col. 2.

Taxare.

Ex eo quod taxatum est deduci po-
telt a iure potest tom. 1. pagin. 345.
col. 2.

Temperamentum.

Aequissimum omnium est tempera-
mentum per quod vtrique parte com-
modissime consulitur vt neutra læda-
tur tom. 2. pag. 67. col. 2.

Tempestus.

Sæpe accidit vt propter homines
improbos & sceleratos qui in naue
sunt tempestas oritur tom. 1. pagin.
27. col. 1.

Tempus.

Tempus non est modum tollendæ
obligationis naturalis tom. 1. pag.
317. col. 2.

Non potest multum temporis fieri di-
citur id quod post quinquennium
sed id quod post decennium tom. 1.
pag. 333. col. 1. & 2.

Sola temporis limitatio est quæ im-
pedit ne post tempus fieri possit
quod ante fieri debuit tom. 1. pag.
249. col. 1. & 2.

Nulla ratio temporis haberi debet
contra eum cui culpa nulla imputari
potest quique sua diligentia temporis
tarditatem præuenire & anteuertere
non potuit tom. 1. pag. 334. col. 1.

Tempus diei vnus, alterius diei tem-
pus & mensura esse nunquam potest
tom. 2. pag. 266. col. 2.

Tempus ipsum quo contractum est
præcise incipendum tom. 1. pag. 577.
col. 2.

Omnis

Omnis dispositio censetur facta eo tempore in quod confertur, nec tam inspicendum est an facta sit tempore habili quam verum collata in tempore habile vel inhabile tom. 1. pag. 575. col. 2.

Actiones perpetuae tempore non pereunt sed actiones temporales tom. 1. pag. 573. col. 2.

In contractibus omnibus tempus contrahendi inspicit oportet tom. 1. pag. 573. col. 1.

Qualitas iuncta verbo intelligenda est secundum tempus verbi tom. 1. pag. 573. col. 1.

Tempus stipulationi adiectum non tantum obligationis sed etiam solutionis gratia pars est stipulationis non minus quam summa ipsa in stipulationem deducta tom. 1. pag. 573. col. 1.

Qui pares sunt in tempore pares sunt in iure tom. 1. pag. 589. col. 1. & 2.

Semper habenda est ratio utilitatis temporis adiecti in contractu siue stricto siue bonae fidei non minus quam loci tom. 1. pag. 535. col. 2.

Qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatur, nisi omnibus paribus praeteritis anni vel mensis non tectē perit tom. 1. pag. 561. col. 2.

Tempus, diei.

In iudiciis stricti iuris etiam utilitatis temporis ratio habenda est si tempus in obligatione deductum sit, secus si ex mora debitoris, & ex officio iudicis tom. 1. pag. 532. col. 1. & 2.

Tempus, contractus.

In contractibus quoties quærimus cui actio acquiritur contractus tempus inspicendum est tom. 1. pag. 386. col. 1.

Tempus, interese.

Temporis etiam in contractu stricto adiecti utilitatis ratio habenda est, quantum ad luctum non minus quam ad damnum, id est pura actione & directa & ex verbis ipsius stipulationis non ex illo officio iudicis tom. 1. pag. 532. col. 2.

Testator.

Falsa verba testatoris non praeiudicant veritati tom. 1. pag. 351. in fi.

Verba enunciativa à testatore prolata creditoribus non praeiudicant tom. 1. pag. 351. col. 1. & 2.

Voluntas testatoris in ultimis voluntatibus illa est quæ totum facit tom. 2. pag. 265. col. 1.

In re testatoris non debemus esse liberaliores testatore tom. 1. pag. 313. col. 2.

Potest testator rei suæ quam vult legem dicere, adeoque rei suæ etiam dominium post mortem suam citra traditionem transferre, ac nudum pignus constituere tom. 1. pagin. 708. col. 1.

Non omnis testatoris vox habet vim legis tom. 1. pag. 728. c. 2.

Testis.

Testis malè auditus ex integro audiendus est tom. 1. pag. 380. col. 1. etiam si pars aduersa iam dixerit testificata ibid.

Nemo in sua causa testis est idoneus

tom. 1. pag. 395. col. 2.

Nemo in re sua & ad suam utilitatem testis idoneus esse potest tom. 2. pag. 426. c. 2.

Nemo scipsum iudicem & resem in causa propria potest constituere nisi quia conditio ab aduersario ipso deferatur tom. 1. pag. 195. c. 2.

Testis à iudice iuratus & examinatus qui dixit rem de qua agitur dignam esse centum aureis, potest item examinari ex causa, nec peritius est si dixerit valere centum & quinquaginta nisi prius adiecerit dictionem taxativam tom. 1. pag. 1405. col. 2.

Testimonium ferre quis cogitur contra suam iam iudicatum & accusatum tom. 1. pag. 366. col. 2.

Vnus testis non facit semiplenam probationem extra casus aliquos singulares tom. 1. pag. 177. col. 1.

Vox vnus etiam sententis vox nullius tom. 1. pag. 177. col. 1.

Suspectus est vitio iurare, vel testimonium præbere volens tom. 1. pag. 177. c. 1.

Titulus.

Vnaqueque lex debet intelligi secundum naturam tituli sub quo posita est tom. 1. pag. 442. col. 1.

An dentur tituli generales tom. 1. pag. 1. & 2.

Totum.

Qui totum vel omne dicit nihil excludit aut excipit tom. 2. pag. 233. col. 1.

Tradere.

Tradere solam possessionem non proprietatis translationem importat nisi cum proprietaria possessione non potest separari, quo casu etiam translationem dominij continet tom. 1. pag. 272. c. 2.

Tradere aliquando pro dare tom. 1. pag. 272. col. 1.

Tradere, contrahere.

Non est decipiendi qui certa aliqua lege rem suam tradidit nō alioquin traditus tom. 1. pag. 143. col. 2.

Traditio.

Non omnis traditio transfert dominium nec fit à domino ipso facta sit, sed ea tantum quæ iusta est non quæ nuda tom. 1. pagin. 623. col. 1.

Traditio iusta & non nuda dicitur quæ fit ex titulo aliquo præcedente eoque habili ad dominium transferendum, & à iure in cam rem approbato tom. 1. pag. 625. col. 1.

Nunquam traditio nuda dominium transfert etiam quæ à domino facta sit nisi iusta aliqua causa præcedente non quæ vera etiam sit, sed quæ iusta effectiua sit tom. 1. pag. 417. c. 2.

Traditio est possessionis translatio tom. 1. pag. 623. col. 1.

Translatio dominij quæ fit auctoritate legis non requirit traditionem tom. 1. pag. 317. c. 2.

Ius obligationis creditori quæ situm non transfert in creditorem dominium rei ex ea obligatione solutæ, sed traditio sola per dominium facta animo transferendi dominij ex iusta causa præcedente tom. 1. pagin. 420. col. 2.

In traditionibus rerum quodcumque pactum interpositum sit id valere cer-

tum est

tom. 1. pag. 242. c. 2.

Ultima voluntates traditionem nullam exigunt ad transferendum dominium, sed foli legis auctoritate ac protestare contentæ sunt tom. 2. pag. 258. col. 2.

Neque in stipulatione dandi, neque in stipulatione faciendi promissio præcisè cogitur ad tradendum tom. 1. pag. 338. col. 2.

In traditione etiam facta rem præsentem esse oportet ad translationem dominij tom. 1. pag. 501. c. 1.

Terminus.

Ex delictis seruorum domini nunquam tenentur nisinoxialiter præterquam si iis scientibus delictum admissum proponatur tom. 1. pag. 645. col. 1.

Terminus.

Semper supponendi sunt termini habiles tom. 1. pag. 384. c. 2.

Testamentum.

Testamentum minus solenne & invalidum nullum momenti est, nec vllum producere potest, aut obligationem, aut transferendi dominij facultatem tom. 1. pag. 416. c. 1.

Prius testamentum per pūctum minus solenne in quo legitimus successores est institutus, rumpitur favore legitimæ successionis tom. 1. pag. 337. col. 2.

Ex testamento quod vel ab initio nullum fuit, vel ex postfacto ruptum est ipso iure nihil debetur nisi quod in testamento relictum est iterum sit à venientibus ab intestato tom. 1. pag. 430. c. 1.

Ratio naturalis non patitur ut quis de rebus suis disponat in id tempus quo non erit dominus tom. 1. pag. 430. c. 1.

Testamentum inofficiosum hereditas saltem pro qua parte inofficij si querela instituta est & obruitur tom. 1. pag. 246. c. 1.

Ex eo testamento quod per agnationem non potest, defectu inter hereditas non potest tom. 1. pag. 335. c. 1.

Actio ex testamento est stricti iuris tom. 1. pag. 323. col. 1. quamvis in nonnullis imitetur actiones bonæ fidei & in quibus ibid.

Confirmatio testamenti quæ iuris est non facti fit in instanti sola legis potestate tom. 1. pagin. 339. col. 2.

Testamentum nullas vires habere potest nisi ex die mortis testatoris tom. 2. pag. 248. c. 1.

Qui tabulas testamenti apud se depositas pluribus præsentibus legit, tenetur etiam actione iniuriarum si dolose non per imperitiam aut stulticiam id fecerit tom. 2. pagin. 391. & 393.

Actio ex testamento licet stricta sui natura sit, actionum tamen bonæ fidei ius & naturam imitatur cum fructus & naturales & civiles petuntur tom. 1. pag. 65. col. 1.

Confirmato semel testamento omnis defuncti voluntas rata constituitur tom. 1. pag. 339. col. 2.

Muli sunt casus in quibus testamentum quod iure civili non valet prætorio iure defenditur tom. 1. pag. 338. col. 1.

Vnde nascatur actio ex testamen-

to tom. 1, pag. 131, col. 2, & 273
Ex nullo testamento præstantur legara ultra vires patrimonij tom. 1, pag. 333, c. 2

De actione ex testamento pro legatis pius à Iustiniano introducta tom. 1, pag. 131, col. 2
An actio ex testamento sit ex quasi contractu? tom. 1, pag. 131, col. 2

Testamentum solemne à testibus subscribi ac signari olim necesse erat ne imperfectum esset, eiusque tenor à testibus ignorabatur cum nec aperiretur nec legeretur nisi mortuo testatore tom. 1, pag. 717, col. 1

Testamentorum solemnium tam frequens olim usus fuit quam infrequens nuncupationum extra milium personas tom. 1, pag. 717, col. 1

Testamentum debitor.

Quæcumque à debitore qui solvendo non est sunt vel scribuntur in testamento in fraudem creditorum rata haberi non oportet tom. 1, pag. 251, col. 2

Testari.

Lex 12. tabularum non permittit cui Romano testari de alieno, sed tantum de suo tom. 1, pag. 333, col. 2

Coner legem facit qui præcipit sibi aut alteri facultatem liberam testandi, non autem qui manu inestitutus decedere quam testatur tom. 1, pag. 335, col. 2

Testator.

Voluntas testantis quæ in testamento dominatur & totum facit, nec melius nec aliter percipit & explorari potest quam ex ipsius opinione tom. 1, pag. 425, col. 1

In re testatoris non debemus esse liberaliores testatore tom. 2, pag. 2, col. 2

Testatoris voluntas lex est tom. 1, pag. 707, col. 2

Testator testamentum.

Scilicet est testator qui condito solemnitestamento clausulam derogatoriam adicit vt si contraxit aliud posterius ab eo fieri æque solemne testamentum, illud tamen valere nolit nisi illa clausula in priore addita in posteriore reperitur tom. 1, pagin. 414, col. 1, & 2

Longè facilius est, vt per traditionem possessio quam dominium transferatur tom. 1, pag. 708, col. 2

Misio in possessionem xouipollet traditioni tom. 1, pag. 708, col. 2

Capio pignoris iudicialis pro traditione est tom. 1, pag. 708, col. 2

Traditio nihil nisi dario & translatio possessionis est tom. 1, pag. 719, col. 2

Res absens tradi non potest, sicut nec absenti tom. 1, pag. 42, col. 2

Inutilis traditio est ad obligandum, nisi præcesserit consensus de re obliganda tom. 1, pag. 645, col. 1

Traditionibus transferuntur rerum dominia, non contrahebunt tom. 1, pag. 489, col. 1

Traditio nihil aliud est quam dario possessionis tom. 1, pag. 492, c. 1

Traditio vsuapio.

Traditio siue à domino, siue à non

domino facta, quæ ex aliqua causa dominium transferre non potest, transferre tamen vsuapiendi conditionem, si nec eadem, nec alia ratio vsuapionis obstat tom. 1, pag. 359, col. 2

Traditio donatio.

In traditionibus omnibus, sed maxime in donationibus voluntas eius potissimum spectanda est, qui donat cuius gratia & contemplatione tradat, non autem eius qui accipit tom. 1, pag. 300 c. 2, in fi.

Transactio.

Transactio nihil nisi pactum nudum est, sed versusque consensu perfectum & nominatum: ex quo proinde nascitur exceptio tom. 1, pag. 247, col. 1

Aquiliana stipulatione vere non fide interposita post iudicatum potest transactio de re iudicata, sed de stipulatione, aut potius de lite quæ ex stipulatione nasci potest tom. 1, pag. 365, col. 2

Valet transactio si non per calumniam super stipulatione certa & indubitata transigatur tom. 1, pag. 365 col. 2

Post rem iudicaram transactio facta nullus est momenti tom. 1, pag. 365, col. 1, si modo res iudicata certa sit & indubitata ibid.

Post rem iudicaram transactio valet si appellatio intercesserit vel appellari adhuc possit tom. 1, pagin. 365, col. 1

In transactione imperfecta locus est pœnitentia tom. 1, pagin. 248, col. 2

Nunquam iusta & perfecta transactio admittit pœnitentiam tom. 1, pag. 247, col. 2

Solus metus licet sufficit ad transactionem tom. 1, pag. 365, col. 1, & pag. 434, col. 1

Semper iusta causa transactionis est quoties aut à lite aut à metu licet diffidatur tom. 1, pag. 365, col. 1, & pag. 451, col. 1

Transactio non potest fieri nisi de re dubia tom. 1, pag. 365, col. 1

Ante & post litem contestatam æ pendente iudicio transactio fieri potest tom. 1, pag. 367, col. 2

Transactio non est contractus, nec ex ea nascitur aliqua actio tom. 1, pag. 98, col. 2, nisi appositæ stipulatione ibid.

Transactiones ex causa enormis læsionis rescindi non possunt tom. 1, pag. 434, col. 2

Litem aliquam subesse semper oportet aut saltem metum licet, vt transactio iure facta videti possit tom. 1, pag. 434 col. 2

Maiores transactionum est veritas, quam rei iudicæ, quia per eas & sumptibus & vexationibus iudiciorum paritur tom. 1, pag. 434, col. 1

Transactio prætextu instrumentorum postea repperitur rescindi non potest tom. 1, pag. 176, col. 1

De sententiæ executione transacti potest post & transigi post litem sententiam tom. 1, pag. 365 col. 2

Cur ob læsionem transactionis rescindi non possit tom. 1, pag. 434, col. 2

Causas vel lites transactione finitas rescripto imperiali resuscitari non oportet tom. 1, pagin. 434, col. 1 etiam prætextu læsionis inmodicæ ibid.

Præcipua transactionis & pacti differentiatione materiæ tom. 1, pag. 434, col. 1

Transactio nihil nisi pactum est tom. 1, pag. 434, col. 1

Ex causa transactionis aliquid dari, vel promitti, vel retineri omnino necesse est tom. 1, pag. 434, col. 1

An valeat sententia secuta post transactionem tom. 1, pagin. 366, col. 1, & 2

An transactio sit contractus nominatus vel innominatus tom. 1, pag. 248, col. 2, An pactum duntaxat ibidem

Is iniusta præbere materiam transactionis potest secus calumniosa tom. 1, pag. 434, col. 2

An transactio cui dolus causam dedidit ipso iure nulla sit vt de bonæ fidei contractibus dicitur solent, an vero per doli exceptionem aut replicationem elidenda sit tom. 1, pag. 435, col. 1, & 2

An transactio sit contractus bonæ fidei, an stricti iuris tom. 1, pag. 435, col. 1, & 2

Transactiones dolo malo, aut vi, aut metu interpositæ rata haberi non debent tom. 1, pag. 435, col. 2

Omnis transactio inducit novationem & prioris obligationis maxime si fiat per stipulationem Aquilianam tom. 1, pag. 435, col. 2

Super dolo malo transactionem bona fide fieri nihil prohibet tom. 1, pag. 435, col. 2

Transactio nisi exceptio dicitur etiam licet finitæ tom. 1, pagin. 366, col. 1

Transactio nihil nisi pactum est si stipulatio non interueniat tom. 1, pag. 366, col. 1

Transactio, repetitio.

Quod ob transactionem etiam dolo malo factam solum non sit prima actio si precepta non sit repetitur vel actione de dolo, sed conditione indebiti nunquam extra vnum casum tom. 1, pag. 435, col. 2

Transactio, sententia.

Sententia post transactionem lata potest victori doli exceptione summoueri tom. 1, pag. 367, c. 1, & 2, & ante & post litem contestatam ibid.

Transactio, alimenta.

Transactio facta super alimentis futuris ex testamento, vel quolibet alia viiima voluntate debitis, non autem ex contrahibus inter viuos non valet nisi consensu, & auctoritate præstante prætoris facta sit tom. 1, pagin. 366, col. 2

Transactio stipulatio.

Neque transactio, neque pactum vltim stipulatione non interposita tollit actionem ipso iure, sed tantum per exceptionem tom. 1, pag. 366, col. 1

Transactio, compromissum.

Neque transactio, neque compromissum alieno nomine fieri possunt citra speciale mandatum tom. 2, pag. 150, col. 2

Transactio

INDEX.

Transactio, conditio.

Ei qui transegit & soluit prohibitum est ne simul & exceptione & condicione utatur tom. 1, pagin. 368, col. 1.

An datum propter causam waustionis iam facta ea non recta repeti possit t. 1. p. 264, c. 1. & pag. 434, col. 1. & 2.

Datum propter transactionem non secuta lite repeti non potest si metus litis subdit dum ne quid per calumniam factum sit tom. 1, pagin. 364, col. 1. & pag. 434, col. 1. & 2.

Transfere.

Quenam per conditionem in alium transferri possint tom. 1, pag. 373, col. 1.

Qui rem suam tanquam alienam tradidit alij, eam non transfert, potest eam vindicare tom. 1, pagin. 259, & 260.

Dominium non aliter transferri potest quam si animus concutatur & affectus ex utraque parte tom. 1, pagin. 259, c. 1.

Plerumque plus iuris in alium quis transferre potest quam ipse habeat tom. 1, pag. 133, col. 2.

Etiam sine traditione noua voluntas nuda domini sufficit aliquando ad transferendum rem tom. 1, pag. 288, col. 1.

An in translatione dominij requiratur consensus tantum an etiam in causa translationis? tom. 1, pag. 477, col. 1.

Transigere.

Transigendi non fuit prescribendum ad quem usque modum iniuriam litem timere deberet tom. 1, pag. 434, c. 1.

Transigere.

Differentia inter transigere negotiis & transigere de negotio tom. 1, pag. 99, col. 1.

Translatio.

Error & falsitas in causa traditionis non impedit quod minus dominum per traditionem à domino factam transferatur dummodo sit ex iusta causa tom. 1, pag. 418, col. 1.

Vera dominij translatio fieri non potest per solam transferendi dominij voluntatem, sed per interuenientem traditionem aut per actum aliquem traditionis equipollentem tom. 1, pag. 365, col. 1.

Dominium & possessio transferri potest sub conditione & interim esse in pendenti tom. 1, pag. 280, col. 1.

Transmissio.

Cum de transmissione quaeritur, id potissimum est inspicendum, an id quod transmitti debet ex facto defuncti proficiscatur & sumat originem tom. 1, pag. 401, col. 2.

Stipulatio conditionalis pendente conditione transmittitur ad heredem non item legatum tom. 1, pagin. 401, col. 2.

Triboniana.

Triboniani inscripta in iure & in proprietate verborum tom. 1, pagin. 279, col. 2.

Tributoria.

Merces in eadem taberna existentes licet ex vnus creditoris pecunia comparatae sint, veniunt tamen in tributum nisi fuerint creditor pignoratitio t. 1. p. 84, col. 1. & 2.

Dominus in tributione merces peculiaris negans dolose alicui quicquam deberi, tributaria actione potest conueniri tom. 1, pag. 89, col. 1. & 2.

Cur actio tributaria quae non nisi ex dolo interueniente datur sit perpetua tom. 1, pag. 92, col. 1.

Dolus pupilli, cum obligat actione tributaria tom. 1, p. 76, & 77.

Scientia pupilli vel furiosi non sufficit ut actione tributaria teneatur, sed scientia tutoris vel curatoris, neque dolus tutoris aut curatoris sufficit, sed ipsius tantum domini, vel pupilli, vel furiosi tom. 1, pag. 77, col. 1. & 2.

Actio tributaria & perpetua & in heredem domini datur, sed non in solidum, sed de eo duntaxat quod ad eum peruenit tom. 1, pag. 89, & pag. 91, c. 1. & 2. & pag. 92, col. 1. & 2.

Seruus alienus aut liber homo bona fide possessus licet sciente & patiente possidente ex merce peculiaris negotietur, non aliter possidentem obligat tributaria quam si ex merce peculiaris ad possidentem pertinentis negotietur tom. 1, p. 74, col. 1. & 2.

An merces seruo venditae datur maneat dantis, an veniant in tributum tom. 2, pag. 84, n. 6. & 85, col. 1. & 2.

Actio tributaria nec est actio de dolo, nec actioni de dolo similis tom. 1, p. 92, col. 1. & 2.

Actio tributaria non nascitur ex dolo, sed ex contractu tom. 1, p. 92, col. 1.

Non iubet praetor, sed tantum permittit domino merces serui distributionem tom. 1, pag. 87, col. 1.

Mancipia in tributum veniunt per actionem tributariam si ex merce sint comparata, secus si non ex merce tom. 1, pag. 83, col. 1. & 2.

Cur actio tributaria sit penalis & perpetua, nec detur nisi quarenum peruenit, & non in solidum tom. 1, pag. 92, col. 1. & 93.

Actio tributaria quae competit contra heredem compescit etiam contra ceteros successores tom. 2, pag. 93, col. 1. & 2.

Sola scientia patris vel domini eos obligat actione tributaria tom. 2, pag. 73, col. 1. & 2.

Ex dolo procuratoris dominus tributaria tenetur tom. 1, pagin. 77, & 78.

Dominus sciens seruum suum ex merce peculiaris negotiare vocatur in tributum cum ceteris serui creditoribus non omnibus, sed eius duntaxat mercis, & privilegium deductionis amittit tom. 1, pag. 80, c. 1. & 2.

Quibus modis dominus in tributario iudicio possit distributionem sibi à praetore concessam relinquere tom. 1, p. 87, col. 2.

Distributionem à domino merces suae peculiaris factam non licet folio prae-textu inaequalitatis, nullo dolo interueniente impugnare, secus dolo interueniente tom. 2, pag. 87, col. 1. & 2.

Tributoria actio ad quid comparatur tom. 2, pag. 88, col. 2.

Actio tributaria à distributione facta nomen sumptis non à distributione

facienda tom. 2, pag. 88, col. 1. Quae sit obligatio quae pariat actionem tributariam tom. 2, pagin. 88, col. 2.

Ex dolo commissio an male vel nihil distribuendo actio tributaria teneatur distribuens tom. 2, pagin. 87, & 88.

Pluribus ab eodem seruo factis negotiationibus diuersarum mercium si quosdam creditores in certis mercibus alios vero in aliis habuit, non debent omnes in tribum mercibus confundi simulque in tributum vocari tom. 2, pag. 83, col. 1. & 2, secus si eiusdem negotiationis sint creditores ibidem, col. 2.

In pluribus negotiationibus, vel vna, in pluribus locis plures & separatae sunt contributiones tom. 2, pagin. 84, col. 1. & 2.

Cauendum est quantum fieri potest ne ex alterius re vel merce alij indemnes fiant, alij damnum sentiant in actione tributaria tom. 2, pag. 84, col. 1.

De actione tributaria cur sit dicta? & de eius utilitate, & cum quibus aliis actionibus possit concurrere t. 1, p. 76, col. 1. & 2.

Nunquam locus est actioni tributaria nisi dolo patris vel domini interueniente tom. 2, pag. 72, c. 1.

Per actionem tributariam auferuntur patri vel domino privilegia quod habuit in peculo filij vel serui tom. 2, pag. 72, col. 1. & 2.

Ex dicto tributaria domino tribuendum est & pariendum ex merce si quid ipsi deberet ac etiam si quid alius, quos habet in sua potestate tom. 2, pag. 81, col. 1. & 2, & 82, col. 1. & 2.

Si duo pluresve domini sint serui ex merce peculiaris negotietis vtrique omnibus pro rata debiti sui tribuendum est tom. 1, pag. 82, c. 1. & 2.

In actione tributaria non habetur ratio totius peculij, sed eius tantum merces qua seruis sciente ac pariente domino negotiatus est & quid inde receptum sit tom. 2, pag. 82, col. 1. & 2.

Domini est tribuere de distribuere pecunias merces à seruo obligatas, nec nisi domino distributionem in iudicio tributaria praetor permittit tom. 2, pag. 83, in princip.

Omnis apparatus ad mercis negotiationem, eiusque impensa venit in actionem tributariam tom. 2, pag. 83, col. 1. & 2.

Nihil refert ad inducendum actionem tributariam an quis cum seruo, an cum eius institore contraxerit dummodo contraxit de peculiaris merce in qua dominus seruum suum negotiari sciuit tom. 2, pagin. 79, col. 1. & 2 in fin.

Non ad omnium rerum negotiationem quae cum seruo facta est tributaria datur, sed ad eas duntaxat quae merces appellatione continentur tom. 2, p. 80, col. 1. & 2.

Per actionem tributariam tribui iubetur non tantum peculiaris illa merx in qua seruis sciente domino negotiatus, sed etiam quicquid inde receptum est tom. 2, pag. 80, col. 1. & 2.

In actione tributaria non minus quam in exercitio & institutio & de peculio & quod iussu illa acquiritur ratio facit ut ex contractu serui communis singuli domini in solidum teneri debeant, ne in plures aduersatio

distingarut qui cum vno contraxit, si omnia sint paria. tom. 2, pagin. 74. & 75.
Cur actione de peculio cum emptore sciri agi possit, tributoria vero non possit tom. 2, p. 94. & 95. col. 1. & 2.

Aliquando melius est agere actione de peculio quam tributoria tom. 2 pag. 95. col. 1. & 2.

Omnes qui possunt agere tributoria possunt agere de peculio, sed non contra tom. 2, pag. 95. col. 1. in fi.

Tunc.

Articulus, Tunc, denotat extremitatem temporis tom. 1, pagin. 81. col. 1.

Turpe, iniustum.

Differentia inter turpe & iniustum t. 1. p. 309. col. 1.

Turpido.

Nemini permittendum est turpitudinem suam allegare, ad fundandam suam intentionem tom. 1, pag. 148. col. 4. sed tantum ad fundandam exceptionem aut replicationem, si modo contra eum qui fuerit paterfamilias ibid.

Turpido, condicilio.

Ratio turpitudinis propter quam quid datum est, danti conditionem autem tom. 2, pag. 453. col. 1.

Turpido, condicere.

Promittens ob causam turpem agentem repellere potest per exceptionem doli mali vel in factum, solum vero ob eam causam repetere non potest si turpido ex parte utriusque venisset tom. 1. pag. 319. & 321.

Tutela.

Contrarium tutelae iudicii cur comparatum tom. 1, p. 443. col. 2.

Actio tutelae nascitur ex susceptione tutelae, sed non nisi a die male administrationis tom. 1. p. 663. col. 2.

Ex causa tutelae per se servum administrat ex tempore quo liber esse creditur quae actione, & ad quid dominus teneatur? tom. 2, p. 257. col. 1. & 2.

Tutela, pupillaris.

Actio quae datur in magistratus qui pupillo tem suum fore caueri nō curavit non est ex delicto, sed ex quasi contractu, non poenalis, sed rei merē paeiscentia, & cur derit? tom. 2, pag. 352. col. 2.

Tutor.

An tutoribus solutio tēdē fiat t. 1. p. 143. col. 1. & 2.

An tutor rerum pupillarium dominium transire possit t. 1. p. 143. col. 2.

Tutor, itemque curator prodigii aut furiosi loco domini sint tom. 1. p. 444. col. 1.

Servus neque tutor est neque esse potest non magis quam pater, cum propositus incapax sit eorum omnium quae

sunt iuris civilis tom. 2, pagin. 155. col. 2.

Tutor debet aliquando plus praestare aduersus seipsum pupillo quam aduersus extraneum quia aduersus alius experiri sine actione non potuit; aduersus seipsum potuit t. 2. p. 166 col. 1, in fi.

Cur tutor liceat rem pupilli alienari, & quando domini loco habendus sit t. 1. p. 143. & 144.

Plus iuris habet tutor in administratione rei pupillaris quam procurator generale mandatum habens tom. 1, pag. 453. col. 1. & 2.

Tutor potest pupillaris rei quam ad defuncto emerat possessionem sibi tradere, non tamen se debitorem facere ex causa venditionis, vel donationis si nulla praestiterit, non magis quam alius quilibet tom. 1. pag. 42. col. 1.

Tutor licet pupilli personam repraesentet, & vice domini sit, tunc tamen domini loco habetur, cum tutelam ex bona fide administrat, non cum pupillum spoliat tom. 1. p. 423. col. 1.

Non est audiendus tutor si dicat ideo cessasse pecuniam pupillarem, quod idonea nomina non inuenit, si arguatur ex tempore suam pecuniam bene collocasse tom. 1. p. 606. col. 1.

Quomodo intelligendum sit per tutorem non queri actionem pupillo, neque per curatorem minori tom. 1, pagin. 558. col. 2.

Tutor indebitum solum recipere potest; siue suo nomine, siue pupilli t. 1. p. 342. col. 2.

Tutor domini loco habendus est, cum bene administrat non cum spoliat pupillum tom. 1. p. 342. col. 2.

Semper ignoscendum est tutori qui prudens patris voluntatem facit; si fecerit est tom. 2, pag. 52. col. 2.

Tutor loco domini est quoties tutelam gerit ex bona fide, nec pupillum spoliat tom. 2, pag. 374. col. 1.

Tutor ex causa muri potest se facere pupilli debitorem, adeoque si sit creditor sibi solvere, non tamen potest sibi ipsi vendere rem pupillarem, aut aliter in rem suam pupillo auctoritate praestare tom. 1, pag. 42. col. 2.

Habenti tutorem, tutor non datur tom. 1, pag. 218. col. 1.

Tutor datur personae & bonis pupilli tom. 2, p. 315. col. 1.

De alienationibus rerum pupillariarum a Severo prohibitis tutoribus tom. 2. p. 256. col. 1.

Omnia quae potest facere pupillus cum tutoris auctoritate ea tutor solus per se facere potest, si quidam excipias quae personalissimum pupilli factum requirunt, ut actio hereditatis alienae t. 2. p. 50. col. 1.

A tutoribus pupillorum eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarum, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide praestare debet tom. 1. p. 116. col. 2.

Potest tutor vel curator infans & furiosus eos abstinere perinde ac immiseri tom. 1 pagin. 459. col. 2.

Non est prohibendus tutor vltro solvere debitum pupillare t. 1. pag. 38 infini.

Vnus ex duobus tutoribus conveniens, si praestiterit in solidum quanti auctoris interit alterum liberat, secus si non praestiterit tom. 1, pag. 617. col. 2. nec electione unus alter liberatur ibid.

Tutor nec dominus est nec domini loco habendus cum muliere, pupilli administrat licet ex suo dolo pupillum faciat locupletior tom. 2 pag. 26. col. 2.

Qui ex pluribus tutoribus tutelam gessit atque ita locupletior ex ea factus est, debet prior conveniri, deinde si aut nihil aut minus praestare possit ad alterum debet perueniri tom. 1, pag. 618. col. 1.

Tutor non tantum vice & loco domini est, sed etiam dominus rerum pupillarum cum bene & ex fide tutelam administrat tom. 1, pagin. 678. col. 1.

Cum tutoribus non male contrahitur fide pupillum simul ad contrahendum adhibeant cui auctoritatem ad contrahendum praestent, siue soli contrahant absque pupillo tom. 2, pag. 678. col. 1.

Non male cum tutoribus contrahitur, tum quoque cum soluendo non sunt tom. 1, pag. 673. col. 2.

Tutor agere.

Cum furiosis, neque cum infantibus nec quidem auctoritate tutore vel curatore agere licet, cum ipso tutore vel curatore licet tom. 1. pag. 459. col. 2.

-V-

Valeat.

si non Valeat eo modo quo agitur, quod in rei veritate agitur, valere tamen debet eo modo quo potest tom. 2, pag. 421. col. 1.

Explicatio illius regulae, quod ab initio non valet, ex post facto non potest conualescere t. 1. p. 688. col. 2.

Validitas.

Ea quae ab initio consisterunt, non eo magis possunt irrita fieri quod ad eum casum perueniant, a quo inciperent non potuerunt; & contra tom. 1, pagin. 593. col. 1.

Quomodo multa teneant quae ad eum casum perueniant, a quo inciperent non potuerunt tom. 2, p. 574. col. 2.

Variare, mutare.

Vipianus, Papinianus, Sequola & Volusius, Metam sententiam mutaverunt in melius, & variaeuerunt tom. 2, pag. 402. col. 2.

Velleianum.

S. C. Velleianum non prodest mulieri decipienti t. 1. p. 322. in fi. & 323.

S. C. Velleianum omnem omnino obligationem comprehendit siue re, siue verbis, siue quocunque alio contractu mulieris intercesserint tom. 2, pag. 323. col. 1. & 2.

Mulieri alienam obligationem in se suscipienti, succurrit per S. C. Velleianum tom. 2, pagin. 323. col. 1. & 2 siue per defensionem alienus siue per intercessionem ibid.

Quibus casibus cesset S. C. Velleianum t. 2. p. 324. & 325.
Mulier alium descendendo qui contra eam habet regressum post condemnationem non teneat Velleianum t. 2. p. 324.

pag. 314. col. 1. & 2.
• Mulier non potest iuari S. C. Velleiano si soluat vel de biroem deleget nisi ex causa præcedentis intercessionis soluat tom. 2. pagin. 329. col. 1. & 2.

S. C. Velleianum non succurrit mulieri soluenti & paritum suum diminuit sed et tantum quo pro alio intercedit & se obligat tom. 2. pag. 328. col. 1.

An mater pupilli heredem tutotis inuitans periculum suo hereditatem tutoris alioqui suspectam adiret, iuuaret S. C. Velleiano? tom. 2. pag. 329. col. 1. & 2.

An mulier promittendo indemnizatem pupillo de eo quod debet vel debet ei tutor, vel de contra, aut si promiserit indemnizatem de eo quod debet ipse vel debet pupillo, vel de contra, possit iuari S. C. Velleiano? tom. 2. pag. 327. col. 1. & 2.

Mulier contra S. C. Velleianum obligata solum eo nomine reperere potest tom. 2. pag. 328. col. 1. & 2.

Renunciatio S. C. Velleiani à muliere facta non valet, si ab initio facta sit tom. 2. pag. 327. col. 1. & 2.

Cur introductum sit S. C. Velleianum? tom. 2. pagin. 320. col. 1. & 2. & 3. & 4.

S. C. Velleiano ita succurrit mulieri, vt antea actio pristina in priorem debitorem restituitur tom. 2. pag. 321. col. 1. & 2.

Idemque in eum qui pro se constituit mulierem ream ibidem. col. 2.

In omnibus casibus in quibus per S. C. Velleianum succurrit mulieri pro alio intercedenti, restituitur actio vel instituitur contra eum pro quo vel intercedit vel se ream constituit, siue si fuerit, siue ignorauerit tom. 2. pag. 321. col. 2.

Procurator mandata mulieris pro alio intercedens, iuuaret Velleiano, siocus si ignorauerit tom. 2. pag. 324. col. 1. & 2.

Creditori pecuniam mulieri tantquam in usus suos mutuo dari, non nocet exceptio S. C. Velleiani, licet ei pecuniam alij mulieri sit creditura tom. 2. pag. 326. col. 1. & 2.

In datione in solutum à muliere pro alia facta non habet locum S. C. Velleianum tom. 2. pag. 325. col. 1.

S. C. Velleianum non habet locum in muliere vendente rem suam, vt ex pecunia debitum alienum soluat tom. 2. pagin. 325. col. 1. & 2.

An S. C. Velleianum habeat locum in muliere mandante, vt alius pro alio fideiubeat, siue sciat, siue ignoret, creditor fideiussorem ex mandato tantum mulieris fideiubeat tom. 2. pag. 326. col. 1. & 2.

Fideiubens ex mandato mulieris non potest exceptione Velleiani se tueri aduersus creditorem ignorantem neque vt replicatione aduersus mulierem tom. 2. pagin. 326. col. 1. & 2.

An debitor delegatus à muliere pro alio intercedente ante solutionem, tutus est Velleiano, & si agat contra mulierem possit exceptione S. C. Velleiani repelli, & quomodo? tom. 2. pagin. 327. col. 1. & 2.

An ignorantur in se sufficienter promittenti possit opponi exceptio S. C. Velleiani, & quomodo? tom. 2. pag. 327. col. 1. & 2.

S. C. Velleianum non succurrit mulieribus alienam obligationem in se suscipientibus, nisi ex ea intercessione fiant pauperiores tom. 2. pagin. 327. col. 1.

Muliere pro alio contra S. C. Velleianum intercedente, si fideiussorem eo nomine dederit, an & quomodo exceptio S. C. Velleiani comperat etiam fideiussori? tom. 2. pag. 329. col. 2.

An mater promittens legitimo filij pupilli fratri indemnizarem periculo suo, vt & fratrem impuberem abstinere hereditate, & se solum immiscerere, possit iuari S. C. Velleiano? tom. 2. pag. 324. col. 1.

An exceptio S. C. Macedoniani utilis est mulieri, quoties pro alio intercedit, licet creditor eam ignoret intercedere, dummodo à muliere non sit deceptus? tom. 2. pag. 320. col. 1. & 2.

An sit locus S. C. Velleiano si mulier contra alieno creditori contra S. C. promissit ab eo delegetur, quasi creditus tom. 2. pag. 320. col. 2.

Dominus ex contractu serui negotiationis præpositum mulierem agens an Velleiano summoueat? tom. 2. pag. 320. col. 2.

S. C. Velleiano interveniente, actio statim restituitur in priorem debitorem, non expectata solutione tom. 2. pag. 328. & 329.

S. C. Velleiano locus est cum creditore sit mulierem intercedere tom. 2. pag. 325. col. 1. & 2.

In solutione à muliere donandi animo facta non habet locum S. C. Velleianum tom. 2. pagin. 325. col. 1. & 2.

Qui mandante muliere pro alio intercedit, an exceptio S. C. Velleiani vti possit? tom. 2. pag. 326. & 327.

S. C. Velleiano non aliter locus esse potest quam si creditor sciat mulierem intercedere tom. 2. pag. 326. col. 2.

Velleianum Macedonianum.

Quod factum est in fratre Velleiani aut Macedoniani nullius momenti est tom. 1. pag. 404. col. 2.

Vendere.

Nemo rem suam inuitus vendere cogitur iusto precio tom. 1. pag. 307. col. 1.

Eriam rem suam quis ex causa vendere cogitur tom. 2. pag. 69, col. 1.

Vendere est pro re pecuniam accipere tom. 1. pag. 109. col. 1.

Res aliena vendi potest, licet eam dominus auferre postea & vindicare quandoque possit tom. 1. pagin. 69. col. 1.

Dominus minus rem suam iusto precio vendere non cogitur tom. 1. pag. 225. col. 1.

Non videtur ius illud quis vendidisse quod sibi competere ignorabat tom. 1. pag. 327. col. 2.

Venditio.

Pluribus fundis vno emptionis interposito instrumento venditis, rot possunt dici venditiones quot sunt fundi tom. 1. pag. 117. col. 2.

In venditionibus & stipulationibus tot sunt venditiones & stipulationes quot sunt res separatæ tom. 1.

pag. 67. col. 2.

In venditionibus & emptionibus non alia iusta contrahendi causa requiritur quam voluntas tom. 1. pag. 717. col. 1.

Eriam perfecta venditio est, si venditor pecuniam subinde reddat emptori vt eandem restituere commodatū possit, quia satisfactum est solemnitate legis duodecim tabularum quo nec aliquid exigit, nisi vt venditor fidem habuit de precio tom. 1. pagin. 401. col. 1. & 2.

Ex contractu venditionis iurato eadem non minus oritur actiones quam ex vero contractu venditionis tom. 1. pagin. 134. & 135. Differentia inter actiones ex vtroque proficiscitur tom. 1. pag. 137. col. 2.

Venditio rei alienæ valet tom. 1. pag. 395. col. 1.

Res vendita periculo est emptoris etiam priusquam tradita ei fuerit tom. 1. pag. 85. col. 1.

Ex omnibus contractibus habilibus ad translationem dominij transferretur dominium per traditionem excepto contractu venditionis tom. 2. pag. 85. col. 1.

Ex venditione dominium non transferretur nisi traditione interveniente t. 1. pag. 718. col. 2.

Quomodo in venditione liceat contrahentibus sese inuicem de precio decipere tom. 1. pag. 718. col. 1.

Dolus emptoris qui rescindenda venditionis causa præbere possit non quantitate precij estimandus est sed qualitate facti tom. 2. pag. 286. col. 1.

An alienationis nomine venditio contrahatur? tom. 2. pag. 268. col. 1. & 2.

Quid in venditione primo & principali agatur tom. 1. pag. 688. col. 1.

Venditio rei alienæ non afficit rem, sed tantum personam tom. 1. pag. 721. col. 1.

Venditio à viro donationis causa uxori facta viliori precio nullius est momenti tom. 2. pag. 339. in fin. & 340. col. 1.

Venditio pignus.

Pura pignoris venditio est tum quod cum post mortem debitoris sua die non soluentis convenit inter debitorem & creditorem vt pignus certo precio sit emptum creditori tom. 1. pag. 717. col. 1.

Conuentione facta vt pignus venditum sit creditori pro debito pignoris, venditio valet tom. 1. pagin. 717. col. 1. & 2.

Venditio pignoris à debitore creditore facta postea per obligationem foris & vfurum reuocari non potest tom. 1. pag. 717. col. 2.

Venditio legatum.

Venditor vel testator qui rem alienam in qua aliquid habeat, vendit aut legat non aliud quam illud ipsum ius quod in ea re habet vendere vel legare videtur tom. 1. pag. 729. col. 2.

Venditio traditio.

Venditio sine traditione non est alienatio, sed iusta alienationis causa & habilis ad transferendum dominium per subsequendam traditionem tom. 1. pag. 489. col. 1.

Venditio locatio.

Venditio aut locatio nunquam suscipit a datione aut traditione rei venditæ aut locatæ, aut solutione precij vel mercedis tom.1, pagin. 268 col.1

Venditio emptio.

Quociens de dominio rei venditæ quæritur cui acquiritur non tam inspicendum est ex cuius pecuniis res emptæ sit quam cuius nomine & emptæ fuerit & tradita nisi cum comparata est ex numeris pupilli aut militis tom.1, pag. 250, col.1

Venditor.

Liberum est vendenti quam velit legem & conditionem rei suæ dicere etiam in præiudicium creditori anteriori tom. 1, pagin. 85, col.1

Ad item vsque contestatam promissioni suæ satisfacere venditor potest to.1, pag.138 col.1

Ei rem venditam tradere venditor solet & debet à quo vicissim dominium numerorum pierij sperare possunt to.1, p.66, col.1

Quando necessaria sit actio de eo quod certo loco ad hoc vt venditor ad rem tradendam quocunque alio loco conueniri possit tom.1, pagin. 153, col.1 & 3

Qui sciens vendit rem alienam ignorant, nō tam emptorem decipit quam seipsum, cum hoc ipso se obliget in id omne quod interest emptoris to.1, p. 72, col.1

Venditor in crimen falsi incidit qui vendit ranquam suam, eam tamen quam ipse alij iam vendidit tom. 1, pag. 71, col.1

Venditor rem emptori venditam tradere non cogitur coactione prædicta, sed coactione causatua tom.1, pagin. 227, col.1

Dolus venditoris rem venditam tradere nolentis asiluratur non per iusurandum in litem, sed officio iudicis tom.1, p.227, col.1

Venditor est in culpa qui vendit emptori & rem emptam tradit sine præfenti pecunia, & sine fideiussore ei qui iam tum non erat soluendo, secus qui diuiri emptori & idoneo, sed postea lapsio facultatis tom. 1, pag. 703, col.1

Venditor rem venditam emptori tradere non tenetur si malit præstare id quod emptoris interest to.1, p.651, col.1

An venditor conueniatur à domino actione ex emptio si rem seruo venditam bonæ fidei possessori serui traderit, per cessionem actionum contra possessorem à domino oblata, liberetur? tom. 1, pagin.69, col.1, 70, & 71

Venditor pignus.

Vendito pignore à creditore pignoratitio, creditor mandare actiones debitori contra emptorem si non soluerit, periculo tamen ipsius creditoris si sit in culpa, secus si non sit in culpa to.1, p.703, col.1

Qui rem suam immobilem vendidit & tradidit, si rem istius fuit vt remeret fidem habuerit de precio quod ei solum non sit, in ea causa est vt non tantum partem precij, sed totum

ipsum precium facile amissurus sit si alius creditoribus hypothecariis antecederetur, nec per pignus in ipsa re sui prospexerit tom. 1, pag.85, col.1

Venditum.

Res vendita non fit emptoris antequam sit tradita to.1, p.329, col.1

Vestimenta commodata.

Vestimenta commodari possunt, sed precario dari sine iure non possunt tom. 1, pag.192, col.1, in fi. & pag. 601, col.1, & 608, col.1

Verba.

Verba cum effectu sunt accipienda tom.1, pag.360, col.1

Cut & quomodo verba debeant interpretari tom.1, pag.125, col.1, & 2

Cum in verbis nulla est ambiguitas non debet admitti questio voluntatis, nec magis in contractibus quam in testamentis tom. 1, pagin. 38, & 2

Omnia verba quantunlibet generalia ciuilitur intelligenda sunt, ita vt neque absurdi, neque iniqui quicquid sequatur tom.1, pag.133, col.1

In sermone generali quædam tacite exceptæ videri debent tom.1, pag. 233, col.1

Verba cum effectu sunt accipienda tom. 1, pag.104, col.1

Verba probatio.

Verba enuntiatiua epistolæ fidem equidem faciunt & probationem inter easdem partes, sed in dubio tantum, id est si demum si non contrarium probetur tom.1, pag.589, col.1

Verbum.

Sæpe verbo simpliciter composito vereres vtebantur tom.1, pag.14, col.1, in fin.

Qualitas iuncta verbo intelligitur secundum tempus verbi to.1, p.316, col.1

Veritas.

Non in totum falsum videtur quod veritatis primordio adiuvatur tom.1, p.149, col.1

Plus valere debet quod est in veritate quam quod est in opinione tom. 1, p.336, col.1

Veritas per iusurandum probatur to.1, p.139, col.1

Salua semper esse debet causa veritatis contra præsumptionem to.1, p.189, col.1

Veritatis habendæ semper est maximæ & præcipuus fauor tom.1, p.120, col.1

Non est in totum falsum quod veritatis primordio adiuvatur, aut quod veritatis effectum habet tom.1, pag. 130, col.1

Versum.

quod seruus in hoc mutatus est vt creditor suo soluat non est in rem versus quamuis actione de peculio liberum sit dominus tom. 1, pag. 302, col.1, & 2

Res emptæ per filium vel seruum, eam tenet dicitur versus quatenus valet, si vero alius, vel minus non plus quam sit emptæ tom. 1, pag.302, c.1, & 2

In rem versus est patris, quod filius familias mutatus est vt filius suæ domini daret to.1, p.292, col.1, nisi auiorem dedit quam pater eius fuisset darurus ibid.

Omnimode emptori danda est actio

ex empto de in rem verso in solidum, siue id egerit seruus, siue non egerit vt in rem domini pecunia emptoris vertetur tom.1, p.292, col.1, & 2 si modo in rem domini solidum versus sit ibid.

Pater actione de in rem verso tenetur filio si filius accepit iudicium pro parte, etiam ante condemnationem tom.1, pag.195, & 196, col.1, & 2

Actio de in rem verso datur vel in totum, vel per partem, si vel totum versus sit vel pars tantum tom.1, pag. 196, col.1, & 2

Actio de in rem verso necessaria est vbi cessat actio de peculio, cessat autem vbi perit id quod excedit peculium vel cum est ademptum peculium, aut actio de peculio, anno finita est tom. 1, pag. 275, col.1

quando actione de in rem verso agere creditor possit quando actione de peculio? to.1, p.275, col.1, 277, col.1

Actio de in rem verso, & actio de peculio habent eandem causam originis tom.1, pag.275, in fi.

Actio de in rem verso non competit contra omnes in quorum rem pecunia versa est tom. 1, pag. 276, col.1, & 2 288, & 289, c.1

Cut datur actio de in rem verso? to.1, p.276 col.1, & 2

Actio de in rem verso est perpetua tom.1, pag.276, c.1, & 2

Causa in quo melior est condicio actionis de in rem verso, quam exercitorie & instituitur to.1, pag.279, col.1, & causis in quod detrahitur ibid.

Ad actionem de in rem verso inducendum quid requiratur tom.1, p. 279, c.2

Toties de in rem verso est actio quoties & quibus casibus procurator mandati vel si qui negotia gessit negotiorum gestorum habet actionem tom. 1, pag.279, col.1

Donatio remuneratoria facta seruo in rem donantis versa esse non dicitur, secus donatio simplex to. 1, pag. 300, col.1

Seruus decem in rem domini vertente, & eandem postea summam à domino mutante, si præterea & peculium decem habeat, an actione de in rem verso domitus adhuc teneatur, an de peculio tom.1, pag.300, col.1, & 2 quomodo verum sit non dici versus quod non durat versus to.1, p.183, col.1

quod domino comparatum siue, si postea perierit aliquo casu modo non culpa aut factio creditoris ex cuius pecunia comparatum erat in rem domini versus esse dicitur, etiamque obligat actionem de in rem verso tom.1, pagin. 283, col.1, & 2

Si quis ex creditoribus peculiaritè preuenit & occupauerit in actione de peculio, ne ceteris in occupando diligentibus postponeretur, an per actionem de peculio consumpta sit, cessetque actio de in rem verso? to.1, pag. 277, col.1, & 2

An qui natus est accepti seruum manumit actione de in rem verso conueniri possit ranquam factus locupletior? tom.1, p.277, & 278, & quomodo? pag.278, col.1, & 2

In rem domini versus quid dicatur? tom.1, pag. 278, & 279

An actione de in rem verso conueniatur pater vel dominus ad seruum tantum, vel etiam ad versus teneatur? to.1, p.296, & 197

Qui

INDEX.

Qui agit actione de in rem verso consequitur quod superest in eo quod dominus dedit pro re tom. 1. pagin. 305, col. 1. & 2.

An ex pecunia in rem domini si seruo mutata si ea ab eodem seruo sine culpa perditur sit teneatur dominus actione de in rem verso tom. 1. pag. 305. & 306.

An actione de in rem verso teneatur pater vel dominus qui filio vel seruo soluit quod verum erat sine, in necesse creditoris, huc pendituro filio t. pag. 298. col. 1. & 2.

Quomodo non dicatur verum quod non daret verum? tom. 1. pag. 297. & 298.

Quod filius patri donari voluit, actione de in rem verso repetere nunquam potest tom. 1. pag. 295, col. 1. & 2.

Commodus est patri teneri actione de peculo quam de in rem verso tom. 1. pag. 295, col. 1.

In actione de in rem verso verum precium tantummodo rerum non necessarium venit, rerum vero necessarium precium conventum tom. 1. pag. 286, col. 1. & 2. & 287, c. 2.

Actione de in rem verso teneatur dominus ex contractu serui quem ratum non habuit tom. 1. pagin. 287, col. 1. & 2.

Actio de in rem verso datur contra eum solum ex sociis in tuus rem verum est, vel si contra facta sit societate vniuersorum bonorum tom. 1. pag. 303, col. 1. & 2. secus actio de peculo ibidem.

Actio de in rem verso datur contra omnes socios quos consensus non res coniunxit tom. 1. pagin. 303, col. 2.

Si plures sint domini eiusdem serui si solus de in rem verso conueniri potest in cuius rem verum est tom. 1. pag. 303, col. 1. & 2.

Quibus casibus ex dominis in cuius rem verum non est pro alio in cuius rem verum est, possit conueniri? tom. 1. pagin. 303. col. 1. & 2. & 304, col. 1. & 2.

Quod filius patris fideiussor soluit, in rem patris verum esse dicitur tom. 1. pag. 292, col. 1. in fi.

An actione de in rem verso pater teneatur si filius iudicium pro patre etiam inuito accipiat tom. 1. pag. 294, col. 1. & 2. & pagin. 285, col. 1. & 2.

Constitutio etiam dicitur in rem verso acque acquisitio tom. 1. pag. 299, col. 1. & 2.

Filia si marito pecuniam mutante propter alienationem quae pater praestare tenebatur, an vir habeat socerum obligatam actione de in rem verso tom. 1. pag. 309, col. 1. & 2. & 310.

De comparatione actionis de in rem verso cum actione quod iussu tom. 1. pag. 311, col. 1.

Etiam in actione de in rem verso non minus quam in actione de peculo melior est conditio occupantis tom. 1. pag. 286, col. 1.

Qui per emptionem hereditatis a seruo facta quod sibi debebatur compensauit, si ea domino cunctare potest dominum actione de in rem verso conuenire tom. 1. pag. 291, col. 2. & 291.

Quod filiusfamilias gerit tanquam

paternum non tanquam proprium in rem patris verum esse dicitur tom. 1. pag. 292, col. 1. & 2. Idem in seruo ibidem, col. 2.

Pater & filio correis debendi factis si filiusfamilias solus mutuum pecuniam acceperit ex eaque communi creditori soluerit, An in rem patris pecunia versa esse dicatur tom. 1. pagin. 301, col. 1. & 2. & quo casu ibidem.

An ex argento seruo dato ut pecula faceret ex quolibet argento si factis peculis mox seruis decesserit dominus actione de in rem verso teneatur? tom. 1. pag. 290, col. 1. & 2.

Ex impensis a seruo factis in funus alicuius quod ad dominum suum pertinebant dominus actione de in rem verso teneatur tom. 1. pag. 290, col. 1. & 2. & 291.

Quibus casibus pecunia etiam si prius in peculium versa sit mox in rem domini, etiam de in rem verso actio esse possit? tom. 1. pag. 288. & 289.

Actio de in rem verso non potest nasci post ademptum peculium tom. 1. pag. 288, col. 1. & 2.

Dominus non aliter actione de in rem verso conueniri potest licet factus sit locupletior quam si a seruo eius negotia gerente factus sit locupletior t. 1. pag. 289, col. 1. & 2.

Ad inducendam actionem de in rem verso non sufficit quoquo modo factum esse locupletioris tom. 1. pag. 289, col. 1. & 2.

An ex donatione rei peculiaris a seruo facta domino de iure actio de in rem verso contra dominum tom. 1. pagin. 289, c. 1. & 2.

An etiam ex solutione donandi animo facta a seruo tom. 1. pagin. 289. & 290.

Actio de in rem verso licet non de iure filio contra patrem, datur tamen creditori qui filio pecuniam mutauit et contra patrem tom. 1. pagin. 294, col. 1.

Quibus casibus dos a filiofamilias data filiae suae nomine in rem aui versa non dicitur? tom. 1. pagin. 295, col. 1.

Promissio tutoris de eo quod in rem pupilli verum est non impedit quo minus ipse pupillus de in rem verso actione teneatur tom. 1. pagin. 310, col. 1. & 2.

qui emit hereditatem a seruo quae ad dominum pertinebat, & creditoribus pecuniam soluerit, an actione ex empto de in rem verso dominum possit conuenire si ipsi emptori hereditatem abstulerit? tom. 1. pagin. 291, col. 1. & 2. & 292.

Actio de rem verso subsistere si alij quoque actioni adiecta non sit tom. 1. pag. 291, col. 1.

quod filius aut seruus ut se aleretur & vestiret secundum patris aut domini consuetudinem sumptus in rem patris aut domini verum esse censetur tom. 1. pag. 280, col. 1. & 2.

An actio de in rem verso competat ei qui principaliter contrahit ut in rem domini vertetur tom. 1. pag. 307. & 308.

Pecunia a filiofamilias mutata ex qua togam sibi emit quam togam pater ignorans & purans suam esse in funis filij dedicauerat, an in rem patris versa videatur? tom. 1. pagin. 308, Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

col. 1. & 2. Adiectio de in rem verso tunc necessaria est cum annus post mortem filij excessit tom. 1. pag. 292, col. 1.

Filius constituendus non dicitur in rem patris verum tom. 1. pag. 304, col. 1. & 2, secus si soluit pag. 305, col. 1. & 2.

In actione de in rem verso non quid conuenierit sed quid in rem verum sit inspicimus, quis ex re ipsa non ex conuentione nascitur tom. 1. pagin. 286, col. 2.

In rem verum dicitur quando verum est in causam in quam dominus erat verus tom. 1. pagin. 290, col. 1.

Seruo nudum ab vno mutante alius vero creditore dominus actione de in rem verso teneatur tom. 1. pag. 281, col. 1.

Ex pecunia in peculium serui versa dominus non teneatur de in rem verso sed tantum actione de peculo tom. 1. pag. 281, col. 1.

Actione de in rem verso teneatur omnes sine furto etiam si sine pupilli qui habuit filios aut seruos in potestate tom. 1. prem. 275, col. 1.

Probatio in rem verso semper exigatur ab eo qui in rem verum allegat tom. 1. pag. 275, col. 1.

Si cuius seruus debitor domini iam esset ab alio pecuniam mutatus sit & domino soluerit quatenus & quid in rem suam dominus vertisse dicatur tom. 1. pag. 299, col. 1. & 2. & 300.

Actione de in rem verso dominus teneatur si seruus ex mutuo accepta pecunia volenti domino quid emerit an materiam luxuriae tom. 1. pag. 285, col. 1. & 2.

Si mutatus sit pecuniam seruus ad comparandum annuum sine vestis, aut nummi & vestis perierit, quis de in rem verso agere possit, verum creditor, an venditor tom. 1. pag. 284, col. 1. & 2. & pag. 285, col. 1. & 2.

Dominus non teneatur actione de in rem verso si seruus animo decipiendi pecuniam sit mutatus tom. 1. pagin. 285. & 284, col. 1. & 2, imo licet solutus fuerit seruis mutuo acceptam pecuniam in rem domini inuertere ibid.

Coheres non potest conueniri ex eo quod in rem coheredis verum est si scus ex eo quod in rem defuncti tom. 1. pag. 208, col. 1. in fi. & 2.

quisquis agere potest de in rem verso potest agere de peculo sed non contra tom. 1. pag. 307, col. 2. qui cum serui vicario contrahit sit in peculium verum sit an dominum conuenire potest actione de peculo & de in rem verso tom. 1. pagin. 306, col. 1.

Impense necessariae in rem domini facit etiam absque eius mandato in rem eius veri dicitur secus impense voluptariae tom. 1. pag. 280, col. 1. & 2.

Actio de in rem verso est bonae fidei tom. 1. pag. 291, col. 1. in fin.

Vicium.

qui vasa vicinis deponit, vel locat, vel vendit, huc vicium locuerit, huc ignorauerit, teneatur, secus qui commodauit, si ignorauerit vicium tom. 1. pag. 637, col. 2.

qui rem viciorum deponit vel locat vel vendit teneatur ad restitutionem

M

INDEX.

nem precij tantum si vicium ignoraverit, si vero sciverit teneatur ad id omne quod aduersarij interest tom. 1. pagin. 637, col. 2

Videamus.

Iureconfulti verbo *Videamus*, modeste magis quam dubitanter opinionem suam insinuant tom. 1. pag. 344, col. 1

Vigilans.

Iura subueniunt vigilantibus & diligentibus non dormientibus, aut negligentibus tom. 2. pagin. 362, col. 2

Vilis.

Vilis persona magistratus auctoritate iuberi potest vt condemnato caput amputet, vel cum furta suspenderit tom. 1. pagin. 739, col. 2

Villicus.

Quis sit villicus, quod eius officium & vnde dictus? tom. 2. pagin. 61, col. 1

Vinculum.

Duo vincula solent & debent esse fortiora tom. 1. pagin. 176, col. 1

Vindicare.

Id vindicare quis potest quod suum est non quod alienum tom. 2. pagin. 190, col. 1

Id potest quilibet vindicare quod potest suum dicere tom. 1. pagin. 490, col. 1

Vindicare quilibet potest id quod suum potest dicere tom. 1. pagin. 33, col. 2

Nemini licet sibi & in sua causa ius dicere, vel sine iudice se vindicare, extra certos casus tom. 1. pag. 704, col. 1

Vindicare nostrum.

Rem nostram petere magis proprie dicimus cum eam vindicamus, nec suum quisquam dicere potest, nisi cuius vindiciandus habeat tom. 1. pagin. 209, col. 2

Vindicatio.

Differentia inter vindicationem & conditionem ex re furtiva competentes tom. 1. pagin. 418, col. 1

Omnia quæ de vindicatione directa dicuntur ad publicianam quoque id est vtilem vindicationem trahi debent quoniam ad instar proprietatis respicit tom. 1. pagin. 215, col. 1

Omnis vindicatio siue dominij siue pignoris arbitraria est tom. 1. pag. 464, col. 2

Vindicatio non ex obligatione aliqua nascitur, sed ex præsentis tantum possessione tom. 1. pagin. 376, col. 2

Solus pater nummos à filiofamilias solutos potest tanquam suos vindicare tom. 1. pagin. 376, col. 2

Res vindicatio non nascitur ex contractu sed ex præsentis possessione illius qui alienam rem iniuste detinet tom. 2. pagin. 393, col. 2

Extrema vindicationis sunt vt actor sit dominus, & reus possessor tom. 1. pag. 501, col. 1

Meum est quicquid ex re mea superest eiusque vindicandi ius habeo tom. 1. pagin. 497, col. 1

Vindicatio nunquam datur ei cuius facta & voluntate dominium semel in alium translatum est per traditionem tom. 1. pagin. 339, col. 1

Vindicatio siue directa siue vilis nunquam nascitur ex pacto, sed ex præsentis possessione, & datur contra eum qui nullo modo est obligatus tom. 1. pagin. 674, col. 1, & 2

Vindicatio non competit rei furtivæ peremptæ tom. 1. pagin. 418, col. 1

Vindicatio non datur nisi propter præsentem possessionem tom. 1. pagin. 418, col. 1

quisquis se dominum alicuius rei potest dicere eius quoque vindicandæ ius habet tom. 1. pagin. 410, col. 2

Directa vindicatio dominij etiam ei competit qui rem in bonis habet quamvis de dominio quiritario nihil probet dummodo ius habeat à domino tom. 1. pagin. 734, in fi.

Vindicatio conditio.

Differentia inter vindicationem & conditionem tom. 1. pagin. 316, col. 2

Vindicatio fur, prado.

Fur & prado rei vindicationem contra depositarium vel commodatarium habere non possunt secus aditionem depositi & commodati tom. 2. pag. 193, col. 2

Vindicatio dominium.

quisquis agit rei vindicationem siue eam legem imponit vt non aliter possit vincere quam si se dominum probet plenissime, impletque intentionem quia dominum se dicit tom. 1. pag. 629, col. 2

Vis.

Vis est quoties quis per se facit quod per iudicem facere deberet tom. 1. pagin. 713, col. 2

Vis maior neque in commodato, neque in pignore, neque in villo contractu ab villo præstanda est tom. 1. pag. 670, col. 2

Vis culpa.

Vim maiorē præstare neque creditur

neque alius quisquam debet sicuti per suam culpam imponere ferre tom. 1. pag. 713, col. 2

Vis, metus.

Ex vi quæ interuenit in solutione inducitur præsumptio quod interuenit in ipsa quoque promissione tom. 1. pag. 319, col. 1

Vis, metus.

Quod per metum aut per vim gestum est ratum haberi à pretore nunquam oportet tom. 1. pagin. 319, col. 1

Vix, vxor.

Vis illara vxori à marito ad contrahendum aut quid faciendum quod ipsa postea fecerit durante matrimonio licet ex longo intervallo durat præsumptiue tom. 1. pag. 319, col. 2

Vix.

Dominus est vix alienæ omnis qui propriam negligit tom. 1. pag. 639, col. 2

Vipianus.

Vipianus Christianorum religionem superstitionem vocat, & exorcismis videntes, impostores, fuit quippe Christiano nomini infelissimus tom. 1. pagin. 109, col. 2

Vix.

Non tantum valet pars separata à toto quantum si aliis partibus vixta esset in toto tom. 1. pag. 373, col. 2

Vniuersum.

Vniuersitates nec moriuntur, nec facile pereunt tom. 1. pagin. 60, col. 1

De consensu ciuium pro re vniuersitatis tom. 1. pag. 60, col. 1, & 2

Volens.

Volentis appellatione quis significatur tom. 2. pag. 13, col. 1

Volens.

Verbum volens, sui natura extensivum est in futurum tempus quodlibet & ad omnem casum possibilem nisi sit restrictum ad certam causam tom. 1. pag. 194, col. 1

Voluntas.

Nihil refert an quis voluntatem suam verbis declarat, an facto tom. 2. pag. 68, col. 2

Nuda scientia quæ etiam conuincta habet patientiam non est expressa voluntas tom. 2. pag. 116, col. 1

Hæresis testatoris, adeoque rei vbi ex interest ne defuncti voluntas iusta circumueniatur tom. 1. pag. 197, col. 2

Coacta voluntas, voluntas est tom. 1. pag. 73, col. 1

Sola

INDEX.

Sola voluntas & propositum intercedendi non est intercessio tom. 1, pag. 352, col. 2.

Quicquid ex domini voluntate fit, à domino ipso factum videri debet tom. 1, pag. 352, col. 1.

Cum in verbis ambiguitas nulla est non est admittenda questio voluntatis tom. 1, pag. 352, col. 1, in fi.

Interest publice conservari defunctorum voluntates superiusque defuncti hominis iudicia exitum habere non circumveniri tom. 1, pag. 351, col. 2.

Vitima voluntas tota facti est tom. 1, pag. 351, col. 2.

Voluntas hominis est ambulatoria vsque ad mortem tom. 1, pag. 351, col. 2.

Voluntas morte finitur nec transit ad heredem tom. 1, pag. 351, col. 2.

Facto incipiunt non à conventionem tom. 1, pag. 351, col. 2, & 253, col. 2.

Hominum siue in testando siue in contrahendo voluntates audire iudices debent adeoque imperatores non tueri tom. 1, pag. 351, col. 2.

Nihil interest an verbis an factis voluntas declaratur tom. 1, pag. 351, col. 2.

Voluntas est libera, & vsque ad mortem ambulatoria tom. 1, pag. 351, col. 1.

Voluntate posterior in liberis actibus primam permittit, nec nocet voluisse si nunc nolis tom. 1, pag. 351, col. 1, in fin.

Nihil tam requiritur naturali consentaneum est quam voluntatem domini rem suam in alium transferre volentis ratam haberi tom. 1, pag. 351, col. 2.

Nuda voluntas & nuda ratio non potest facere quemquam debitorem t. 2, p. 153, c. 2, licet à debito liberati possint nuda creditoris voluntate t. 1, p. 154, c. 1.

Voluntas, actus.

Eriam ex actu nullo declaratur voluntas tom. 1, pag. 351, col. 2.

Voluntas, obligatio.

In eo qui obligatus est mutatio voluntatis ex nullo modo, aut difficultas permittitur, nisi verba conventionis ita ferant tom. 1, pag. 351, col. 2.

Vsuecapio.

Vsuecapio solius possessionis nulla est tom. 1, pag. 354, col. 1.

Sine titulo non procedit vsuecapio tom. 1, pag. 354, col. 1.

Creditoris pignoratitij possessio prodest debitori ad vsuecaptionem tom. 1, pag. 354, col. 2.

Vsuecapio non interruptitur per superuenientem malam fidem, si modo cum bona fide iussitque titulo inchoata fuit tom. 1, pag. 354, col. 2, in fin.

Vsuecapio pro emptore nulla esse potest si non emptio aliqua verè præcesserit tom. 1, pag. 354, col. 2.

Pecunia siue tutoris autoritate soluta à pupillo non minus par liberatorem per vsuecaptionem quam per consumptionem tom. 1, pag. 352, col. 2.

in principio.

Differentia inter vsuecaptionem & consumptionem in transactu domino tom. 1, pag. 352, col. 1.

An servus hereditarius vsuecaptionem inchoate possit tom. 1, pag. 352, col. 2.

Mala fides non tantum vsuecaptionem impedit sed etiam longitemporis prescriptionem tom. 1, pag. 353, col. 2.

Alienationis nomine etiam vsuecapio continetur tom. 1, pag. 350, col. 1.

Sine possessione nulla procedit vsuecapio potest non magis quam incipere tom. 1, pag. 350, col. 2.

Sine possessione nulla procedit potest vsuecapio tom. 1, pag. 350, col. 1.

Cur introducta sit vsuecapio & quo iure? tom. 1, pag. 350, col. 2.

Tradens rem indebitam quam debitam putabat facit locum vsuecaptioni si accipiens putabat debitam esse tom. 1, pag. 354, col. 1.

In multis iuris partibus sola opinio tituli facit locum vsuecaptioni tom. 1, pag. 354, col. 2.

Actio personalis vsuecaptionem nulla excludit tom. 1, pag. 352, col. 2.

Vsuecaptiones omnes & prescriptiones in odium negligentium comparatae sunt tom. 1, pag. 352, col. 2.

Vfur.

Ex stricti iuris actionibus non debentur vfuræ, nisi in stipulationem deductæ sint? tom. 1, pag. 350, col. 1.

Creditor pignoratitius superfluum precium obsequando si eo non usus sit ad vfuras non tenetur tom. 1, pag. 354, col. 1, & 2.

Obsequatio & depositio pecuniarum debitor impedit ne vfuræ eius percipi deberi possint tom. 1, pag. 354, col. 1.

In bonæ fidei iudiciis debentur vfuræ ex mora siue regulari siue irregulari tom. 1, pag. 354, col. 1, nec minus in contrariis iudiciis quia sunt bonæ fidei quam in directis ibidem.

Non propter lucrum petentium sed propter moram non solvendum insurgunt vfuræ ita denum si ex mora ipsa debeantur secus si ex conventionem tom. 1, pag. 354, col. 2.

Superius duplum vfuræ, & vfuratum siue stipulatum deduci nec exigi possunt tom. 1, pag. 354, col. 2.

Nulla conventio vfuras etiam præteritis in sortem redigere licet tom. 1, pag. 352, col. 1.

Vfuræ futuræ præteritis favorabiliores tom. 1, pag. 352, col. 2.

Vfuræ vfuratum siue præteritum siue futurum nunquam perimenda sunt nec ferendus illo modo anatocismus tom. 1, pag. 352, col. 2.

Vfuræ solutæ, fortis non promissæ Part. III. Tom. I. & II. INDEX.

revertuntur

tom. 1, pag. 372, col. 2.

Fieri non potest vt si fortis principalis non debeatur, vfuræ fortis vllæ debeatur tom. 1, pag. 444, col. 1.

Terminato per sententiam principali negotio nulla de vfuris, aut fructibus lis superest potest, ne vltius liti finis alterius præbeat exordium tom. 1, pag. 444, col. 1, & 2.

Vfuræ solutæ fortis quæ debita est nõ possunt esse indebitæ, quavis nec per stipulationem adeoque nec pacto nudo promissæ sunt tom. 1, pag. 444, col. 2.

Agnoscat satis naturaliter vfuras debere ille qui solvit vicem & remunerationem commodi ad eum pecunie eratitio vsu percipit tom. 1, pag. 444, in fi.

Vfuræ neque poenæ sunt, neque poenæ moram non solvendum insurgunt nisi eo casu quod debetur tom. 1, pag. 590, col. 1.

In stipulatione de tota summa certo tempore solvenda, vel de vfuris totius fortis ita solvenda, si non ad diem tota summa solvatur, in singulis centenis singuli denarii singulis mensibus præstentur si in continenti reddendum sit pactum de forte restitui da variis temporibus quæ vfuræ debeantur si de his facta non sit mentio tom. 1, pag. 79, col. 1.

Vfuræ non natura sed iure percipi dicuntur tom. 1, pag. 371, col. 2.

Quicquid supra modum legitimum vfuratum promittitur pro non actio habendum est tom. 1, pag. 371, col. 2.

Vfuræ non propter lucrum petentia sed propter moram non solvendum insurgunt tom. 1, pag. 371, col. 1.

Vfuræ iure civili debitas scit stipulatio, iure prouti pactum nudum t. 1, p. 370, col. 2.

Vfuræ non promissæ fortis gratuitæ ante solutionem omnino indebitæ sunt post solutionem suam debite tom. 1, pag. 370, col. 2, & pag. 371, c. 2.

Ex omnibus bonæ fidei iudiciis vfuræ omnimodo præstantur ex die moræ quavis non fuerit promissæ tom. 1, pag. 397, c. 1.

Vfuræ non natura percipiuntur sed iure & negotiatione tom. 2, pag. 419, col. 1.

Vfuræ pecuniarum creditæ odiosa est quia scelus est, pecunia verò depositæ aut debite ex contractu bonæ fidei est favorabilis, cum quasi interesse debeatur tom. 2, pag. 419, c. 1.

In iudiciis bonæ fidei debentur vfuræ ex die moræ etiam extrajudicialis tom. 2, pag. 419, col. 1, ex contrariis strictis non quidem post litem contestatam ibidem, c. 2.

Pecuniarum creditæ vfuræ non debentur circa vinculum stipulationis, scus ex vfuræ quæ ex bonæ fidei iudicio præstantur, nec tam quod in obligatione sint quam officio iudicis tom. 1, p. 644, c. 1.

In bonæ fidei iudiciis quod ad vfuras attinet tantundem potest officium arbitri, quantum stipulatio tom. 1, p. 644, c. 1.

Vfuræ non tam propter lucrum petentiam quam ob moram non solvendum insurgunt tom. 1, p. 644, col. 1.

INDEX.

Obligatiōni super vsuris vsuturum non potest accedere fideiussor tom. 1, pag. 173, col. 2.

Etiā ex bonæ fidei iudiciis vsuræ non nisi à die mortis præstantur tom. 1, pag. 654, col. 1.

Quod vsuturum nomine supra legitimum modum etiā per stipulationem promissum est pro non adiecto & non promissio haberi debet tom. 1, p. 668, col. 2.

Solutio spontanea vsuturum debitas facit vsuras quæ alioquin omnino essent indebitæ tom. 1, pag. 445, col. 1.

Vsuræ debentur ab eo qui pecunia aliena vsus est ex qua lucrum sperare citra furtum non potuisset tom. 1, p. 654, col. 1.

In bonæ fidei iudiciis debentur vsuræ ex nudo pacto etiā citra moram, scilicet si pactum ab initio stipulationis sit, vel saltem in continenti tom. 2, pag. 417, col. 2.

Legitimus modus vsuturum à legibus olim præscriptus fuit hodie à Iuliano tom. 1, pagin. 370, col. 2.

In omnib. bonæ fidei iudiciis quod ad vsuras pertinet tantum potest officium iudicis quantum potest stipulatio tom. 2, pag. 417, col. 1.

Pecuniæ debitas sœnus citra stipulationem non debetur tom. 1, pag. 653, col. 1.

Vsuræ non sunt fructus naturales, sed civiles qui non naturæ sed iure percipiuntur tom. 1, pag. 64, col. 2.

Vsuræ simpliciter & absolute non debentur, sed per accidens & secundum quid sub conditione illa si fors soluta non erit, maxime vero si vsuræ non sint in obligatione & stipulatione, sed officio tantum iudicis præstantur tom. 1, pagin. 69, col. 1.

Vsuræ quilibet de modo licite in stipulationem deduxit debentur tom. 1, pag. 31, col. 1. focus si in pactum in continenti appositum ibid. col. 2.

In actione negotiorum gestorum veniunt vsuræ etiā quæ promissæ non fuerunt tom. 2, pagin. 196, col. 2.

Differentia inter vsuras pecuniæ creditæ, & rerum quæ pro temporum & locorum varietate variam recipiunt estimationem tom. 2, pagin. 196, in fi.

Differentia inter interesse vel vsuras quæ sunt in obligatione, & eas quæ non nisi officio, aut arbitrio iudicis debeantur tom. 1, pagin. 542, col. 2.

Vsuræ non debentur citra stipulationem, ne quidem in bonæ fidei iudiciis nisi ex die mortis quæ contracta sit vel per interpellationem, vel re ipsa t. i. p. 654, col. 2.

Iure canonico quicquid excedit sortem vsura est & sœnus etiā si vel minima sit saluatio tom. 4, pagin. 32, col. 2.

Duplices vsuræ pro eodem tempore nunquam præstari debent to. 1, p. 87, col. 1.

Vsuræ vsuturum nunquam præstari debent tom. 1, pagin. 61, col. 1.

In accessionibus pecuniæ id est in vsuris stipulationem interuenire necesse est tom. 1, pag. 530, col. 1.

Differentia inter vsuras ex stipulatione debitas & eas quæ ex promissio-

ne tom. 1, pagin. 668, col. 1. Vsura centesima extra nauticam nulla maior olim esse poterat tom. 1, pagin. 73, col. 1.

In iudiciis fidei vsuræ non veniunt ex die mortis focus in iudiciis bonæ fidei tom. 1, pagin. 128, col. 2, excepta actione ex restamento ibid.

Vsuræ non veniunt in conditionem indebiti tom. 1, pagin. 351, col. 2.

Vsuræ vicem fructuum obtinere nec à fructibus facile possunt separari tom. 1, pagin. 64, col. 1.

Quid sit licite contestata curret tom. 1, pag. 665, col. 2.

Vsuræ debentur aut ex stipulatione aut officio iudicis propter contractum cui fideiussor accessit, & ideo etiā à fideiussore debentur tom. 1, pagin. 545, col. 2, & à pæne separantur ibidem.

Vsuræ pecuniæ creditæ non nisi ex stipulatione deberi possunt, aliarum rationem rerum debentur etiā ex nudo pacto tom. 1, pagin. 41, col. 1.

Legitimus modus vsuturum est ut duplum excedere non possit tom. 1, pag. 527, col. 2.

Vsuræ ex conditionibus nullæ nunquam præstantur tom. 1, pagin. 64, col. 2.

Vsura confirmatio.

Quid significant verba illa, salua ratione vsuturum, apposita in consueto tom. 1, pag. 586, col. 2.

Vsura receptio.

Supra modum solutis vsuris imputantur indebitæ in sortem tom. 1, pagin. 370, col. 2, sed non repetuntur ibid.

Vsuræ sortis sue iam solutæ siue simul si supra modum legitimum solvantur repetuntur, vt loci non vt vsuræ tom. 1, pag. 371, col. 1, & 2.

Vsura donatio.

Vsura donata creditur quam quis per longum tempus petere desinit vt debitori suo gratiores esset tom. 1, pag. 358, col. 2.

Vsura tutela.

Actio tutelæ admittit vsuturum accessionem tom. 2, pagin. 152, col. 2.

Vsura depositum.

Depositarius deposita pecunia utendo etiā ex deponentis voluntate tenetur ad vsuras, etiā citra pactum & moram tom. 1, pagin. 421, col. 1, & 2, focus si ex deposito mutuum factum esset ibid.

Scribens facturum se ne pecunia deposita sit vacua an ad vsuras teneatur? tom. 2, pag. 421, col. 1, & 2.

Vsura fructum.

Cum debitor gratuita pecunia viturid nullis promissis vsuris potest creditur de fructibus rei sibi pignoratæ ad legitimum vsque modum vsuras retinere tom. 1, pag. 370, col. 1.

Vsura constitutio.

Constituens se sortem & vsuras quæ non debebatur soluturum, in sortem quidem tenetur, sed in vsuris non tenetur tom. 1, pag. 564, col. 2.

Pecunia senebris vsuræ constitui non possunt, quia vinculum edunt stimulationis tom. 1, pagin. 584, col. 2.

Vsura restitutio.

Vsuræ solutæ sortis indebitæ neque condici neque compensari possunt tom. 1, pagin. 445, col. 2, acce peritum videlicet in integrum restitutionem ibidem.

Vsurius.

Infamix macula vsuturarius irrogatur tom. 1, pag. 37, col. 2.

Vsus.

Vsus eiusdem rei apud plures in solidum esse potest tom. 1, pagin. 615, col. 2.

Vsus & vsusfructus non minus mutatione quam peremptione rei extinguitur tom. 1, pagin. 8, col. 1.

Vsfructuarius.

Vsufuctuarius domini non est, nec bene domino equiparatur tom. 2, pagin. 189, col. 2.

Vsufuctus.

Vsufuctus iam multis casibus pars domini est, aut saltem portionis instar obtriet tom. 2, pagin. 183, col. 2.

Vsufuctus in iure non in parte consistit tom. 2, pagin. 183, col. 2.

Vsufuctus formatus cum potestatem finitus est ad proprietatem reddit iure proprietatis nudæ tom. 1, pag. 684, col. 1.

Vsufuctus in plerisque casibus pars domini censetur tom. 1, pagin. 355, col. 1.

Vsufuctus cum rei emolumentum continet saltem portionis instar obtinet tom. 1, pag. 355, col. 1.

Vsufuctus in iure consistit non in parte tom. 1, pag. 355, col. 1.

De origine & effectibus quasi vsufuctus tom. 1, pag. 124, col. 2.

Differentia inter vsufuctum & perceptionem fructuum tom. 1, pag. 347, col. 2.

Novus est vsufuctus qui ex formalibus causis tom. 1, pagin. 684, col. 1.

Differentia inter vsufuctum formalem & causalem tom. 1, pagin. 684, col. 1, & 2.

qui habet nudam proprietatem imò & plenam, vsufuctum habere non potest: nemo enim re sua vitur nec fructus tom. 1, pagin. 683, col. 2.

Finis vsufuctus liciti & sui natura recurre ad proprietatem ipsam ad suam causam & quidem ipsa iure nullo hominis facto in eam rem requiritur tom. 1, pag. 684, col. 1.

Vsufuctus cur dicatur casualis, cui for-

INDEX.

cur formalis tom. 1, pag. 684, col. 1

Vfusfructus in iure non in parte consistit licet emolumentum rei contineat tom. 2, pag. 141, col. 1
qui fundi quamvis ceteri vfumfructum stipulatur, incertum quid stipulatur tom. 1, pag. 507, col. 1

Heredes fructuarij non succedunt in vfusfructu, cum personæ coheredeat tom. 1, pagin. 347, col. 1

Non est fundus meus cuius habeo vfumfructum, est autem meus licet fructus sint alieni tom. 1, pagin. 347, col. 1

Vfusfructus iam constitutus alij cedi non potest quàm proprietario tom. 1, pag. 347, col. 1

Differentia vfusfructus formalis, & vfusfructus causalis tom. 1, pag. 347, col. 1

Vfusfructus legatum.

Tota simul extincta & demolita do-

mo an extinguatur vfusfructus, aut si per partes tom. 1, pagin. 406, col. 1
an legatum proprietatis aut fideicommissum extinguatur ibidem, col. 1, & 2

Vtile.

Id quod nemini nocet & alicui prodest facillè conceditur tom. 2, pag. 359, col. 1, & 2

In contrahibus vtile per inutile non viciatur in iis quæ diuidua sunt secus in indiuiduis tom. 1, pagin. 522, col. 1

Vtile per inutile viciari non debet. tom. 1, pag. 522, col. 1

Vtile publicum.

In omni iuris parte spectari maxi-

mè solet quod publicè vtile est tom. 2, pag. 403, col. 1

Vtilium.

In gratiam publicæ vtilitatis quamplurima contra iuris ciuilibus rationem & constituta & recepta fuerunt tom. 1, pag. 739, col. 1

Vtilium reipublicæ.

Potest officialis propter vtilitatem publicam capere res priuatorum, data tamen mercede de publico, quod tamen quantum ad dandam mercedem non seruatur de consuetudine tom. 3, pag. 739, col. 1

Vtique.

Vtique si sciperint, pro vtique, quia sciuerunt tom. 1, pag. 90, col. 1

FINIS

